A propos de ce livre

Ceci est une copie numérique d'un ouvrage conservé depuis des générations dans les rayonnages d'une bibliothèque avant d'être numérisé avec précaution par Google dans le cadre d'un projet visant à permettre aux internautes de découvrir l'ensemble du patrimoine littéraire mondial en ligne.

Ce livre étant relativement ancien, il n'est plus protégé par la loi sur les droits d'auteur et appartient à présent au domaine public. L'expression "appartenir au domaine public" signifie que le livre en question n'a jamais été soumis aux droits d'auteur ou que ses droits légaux sont arrivés à expiration. Les conditions requises pour qu'un livre tombe dans le domaine public peuvent varier d'un pays à l'autre. Les livres libres de droit sont autant de liens avec le passé. Ils sont les témoins de la richesse de notre histoire, de notre patrimoine culturel et de la connaissance humaine et sont trop souvent difficilement accessibles au public.

Les notes de bas de page et autres annotations en marge du texte présentes dans le volume original sont reprises dans ce fichier, comme un souvenir du long chemin parcouru par l'ouvrage depuis la maison d'édition en passant par la bibliothèque pour finalement se retrouver entre vos mains.

Consignes d'utilisation

Google est fier de travailler en partenariat avec des bibliothèques à la numérisation des ouvrages appartenant au domaine public et de les rendre ainsi accessibles à tous. Ces livres sont en effet la propriété de tous et de toutes et nous sommes tout simplement les gardiens de ce patrimoine. Il s'agit toutefois d'un projet coûteux. Par conséquent et en vue de poursuivre la diffusion de ces ressources inépuisables, nous avons pris les dispositions nécessaires afin de prévenir les éventuels abus auxquels pourraient se livrer des sites marchands tiers, notamment en instaurant des contraintes techniques relatives aux requêtes automatisées.

Nous vous demandons également de:

+ *Ne pas utiliser les fichiers à des fins commerciales* Nous avons conçu le programme Google Recherche de Livres à l'usage des particuliers. Nous vous demandons donc d'utiliser uniquement ces fichiers à des fins personnelles. Ils ne sauraient en effet être employés dans un quelconque but commercial.

+ *Ne pas procéder à des requêtes automatisées* N'envoyez aucune requête automatisée quelle qu'elle soit au système Google. Si vous effectuez des recherches concernant les logiciels de traduction, la reconnaissance optique de caractères ou tout autre domaine nécessitant de disposer d'importantes quantités de texte, n'hésitez pas à nous contacter. Nous encourageons pour la réalisation de ce type de travaux l'utilisation des ouvrages et documents appartenant au domaine public et serions heureux de vous être utile.

+ *Ne pas supprimer l'attribution* Le filigrane Google contenu dans chaque fichier est indispensable pour informer les internautes de notre projet et leur permettre d'accéder à davantage de documents par l'intermédiaire du Programme Google Recherche de Livres. Ne le supprimez en aucun cas.

+ *Rester dans la légalité* Quelle que soit l'utilisation que vous comptez faire des fichiers, n'oubliez pas qu'il est de votre responsabilité de veiller à respecter la loi. Si un ouvrage appartient au domaine public américain, n'en déduisez pas pour autant qu'il en va de même dans les autres pays. La durée légale des droits d'auteur d'un livre varie d'un pays à l'autre. Nous ne sommes donc pas en mesure de répertorier les ouvrages dont l'utilisation est autorisée et ceux dont elle ne l'est pas. Ne croyez pas que le simple fait d'afficher un livre sur Google Recherche de Livres signifie que celui-ci peut être utilisé de quelque façon que ce soit dans le monde entier. La condamnation à laquelle vous vous exposeriez en cas de violation des droits d'auteur peut être sévère.

À propos du service Google Recherche de Livres

En favorisant la recherche et l'accès à un nombre croissant de livres disponibles dans de nombreuses langues, dont le français, Google souhaite contribuer à promouvoir la diversité culturelle grâce à Google Recherche de Livres. En effet, le Programme Google Recherche de Livres permet aux internautes de découvrir le patrimoine littéraire mondial, tout en aidant les auteurs et les éditeurs à élargir leur public. Vous pouvez effectuer des recherches en ligne dans le texte intégral de cet ouvrage à l'adresse `http://books.google.com`

4. D. 10.

MENTEM ALIT ET EXCOLIT

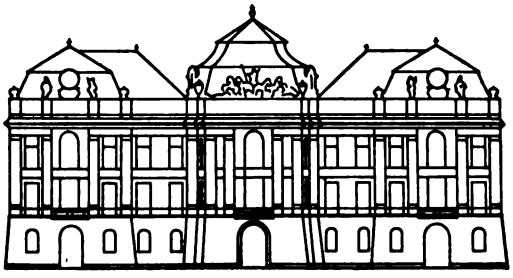

K.K. HOFBIBLIOTHEK
ÖSTERR. NATIONALBIBLIOTHEK

4.D.10

Digitized by Google

NOVVM IN

strumentũ omne, diligenter ab ERASMO ROTERODAMO recognitum & emendatum, nõ solum ad græcam ueritatem, uerumetiam ad multorum utriusq; linguæ codicum, eorumq; uterum simul & emendatorum fidem, postremo ad probatissimorum autorum citationem, emendationem & interpretationem, præcipue, Origenis, Chrysostomi, Cyrilli, Vulgarij, Hieronymi, Cypriani, Ambrosij, Hilarij, Augustini, una cũ Annotationibus, quæ lectorem doceant, quid qua ratione mutatum sit.

Quisquis igitur amas ueram Theologiam, lege, cognosce, ac deinde iudica. Neq; statim offendere, si quid mutatum offenderis, sed expende, num in melius mutatum sit.

APVD INCLYTAM GERMANIAE BASILEAM.

CVM PRIVILEGIO MAXIMILIANI CAESARIS AVGVSTI, NE QVIS ALIVS IN SACRA ROMANI IMPERII DITIONE, INTRA QVATVOR ANNOS EXCVDAT, AVT ALIBI EXCVSVM IMPORTET.

Digitized by Google

IO. FROBENIVS PIO LECTORI S. D.

SEmper quidē mihi fuit hoc ſtudio, lector optime, ut e noſtra officina prodirent autores boni, præſertim ĩſ, quorū lectio cōducat ad bonos mores, ac pietatē. Atq; eū fructū teſte Chriſto, non minus ſpecto q̄ lucrū pecuniariū. Sed cū in omnibus pro mea uirili, conor, ut emendatos emittam in manus hominum, tum id nuſq̄ acriori diligentia ſum adniſus, q̄ in hoc uolumine. quod quantum emolumentū ſit allaturum neſcio, certe plurimū hinc utilitatis ad Chriſtianos omnes peruenturum, auxiliante Ieſu Opt. Max. confidō. Proinde nec meis laboribus peperci, nec pecunijs. Quin & precibus & præmijs egi, ut caſtigatores adeſſent complures, haud uulgari doctrina præditi, & in primis Ioannes Oecolampadius Vinimontanus, præter integritatis ac pietatis cōmēdationem, inſignis etiam theologus, triūq; linguarū egregie peritus, ipſo quoq; Eraſmo in hanc partem aduigilāte. Quos tamen oēs operis pietas ad hoc laboris pertraxit magis q̄ quæſtus. Et exorientur fortaſſe, qui noſtram imitentur æditionem, ut hodie uel maxime uerum eſt illud Heſiodium κ(αὶ) πτωχὸς πτωχῷ φθονέει, κ(αὶ) τέκτονι τέκτων. quod ego ſane nō admodum iniquo feram animo, ſi modo meam fidem uel ſuperēt, uel certe æquent. Verum plures ſunt, quibus nihil refert q̄ emēdatos aut deprauatos emittāt codices, modo id ſuo faciant compendio. Quamobrem fac memineris lectoris plurimū intereſſe. Qui librum mendis undiq; ſcatentem habet, certe nō habet librum ſed moleſtiam. Quin iſtos etiam imitatores admoneo, ne ſi temere negocium aggrediātur, autore ſuperſtite, mihiq; pro ſua humanitate amiciſſimo, idem illis eueniat, quod nonnullis euenit, in priore Chiliadum æditione. Bene Vale lector, ac fruere, tuoq; fauore uiciſſim adnitere, ut noſtri conatus, qui ut pij ſunt, ut omnibus utiles, ita mihi non ſint infelices.

Baſileæ. ſexto Calendas Martias. Anno

M. D. XVI.

Digitized by Google

LEONI DECIMO, PONTIFICI MODIS OMNIBVS SVMMO, ERASMVS ROTERODAMVS THEOLOGORVM INFIMVS. S. D.

INter tot egregia decora, Leo decime, pontifex maxime, quibus undiq; clarus & ſuſpiciẽdus, ad põtificiæ diginitatis culmẽ adiſti, hinc infinitis Mediceæ domus ornamẽtis, nõ minus eruditorum hominum monumentis, cũq; maiorum tuorum imaginibus & honoribus indytæ, hinc innumeris corporis animiq; dotibus, quas partim diuini numinis indulſit benignitas, partim eadem aſpirante, tua parauit induſtria, non alia res te uerius, aut magnificentius illuſtrauit, cũq; quod ad iſtum honorem, quo maior inter homines, homini non poteſt contingere, parem morum attuleris innocentiam, neq; uero uitam modo ab omni dedecore longe lateq; ſemotam, uerum etiam famã, nulla unq; ſiniſtri rumoris labe aſperſam. Id quod cũ ubiq; difficillimũ eſt, tum præcipue, Rhomæ, cuius urbis tanta eſt libertas, ne dicã petulantia, ut illic a conuiciis parum tuta ſit & integritas, ac ne ij quidem abſint a crimine, qui plurimũ abſunt a uiciis. Quibus rebus factum eſt, ut Leoni non paulo plus ueræ laudis pepererit, quod ſummum pontificium promeruiſſet, cũq; quod accepiſſet. Iam in ipſa pulcherrimi ſimul & ſanctiſſimi muneris functione, cum tot præclaris factis, tot eximijs uirtutibus ſuſceptum honorem uiciſſim cohoneſtes, nihil tamẽ eſt, quod te ſuperis pariter & mortalibus commendet efficacius, cũq; quod ſummo ſtudio pariq; ſapiẽtia, illud potiſſimum agis ac moliris, ut in dies in melius prouehatur Chriſtiana pietas, hactenus temporum maximeq; bellorũ uicio, nõnihil labefacta collapſaq;, ut eſt cæterarum item omnium rerũ humanarum natura, ni manibus pedibuſq; obnitamur, paulatim in deterius relabi, ueluticq; degenerare. At res egregias aliquoties, ut difficilius ita & pulchrius eſt reſtituiſſe, cũq; condidiſſe. Proinde quãdo tu nobis uelut alterum exhibes Eſdram, & ſedatis, quod in te fuit, bellorum procellis, ſarciendæ religiõis prouinciam ſtrenue capeſſis, par eſt nimirum, ut omnes ubiq; gentium ac terrarum Chriſtiani, rem omnium pulcherrimã ac ſaluber.

Digitized by Google

ac saluberrimam conantem, pro sua quisq; facultate adiuuēt. Iam uideo passim, excellentes ingenio uiros, ceu magnos & opulentos reges, Solomoni nostro in templi structuram mittere, marmora, ebur, aurum, gemmas. Nos tenues reguli seu potius homunculi, qualescunq; materias, aut certe caprarum pelles, ne nihil conferremus, mittere studemus, uile quidem munusculum, quod ad nostram attinet operam, sed unde (nisi me fallit animus) Christi templo, si non multum splendoris, certe non parum utilitatis sit accessurum, præsertim si eius calculo comprobetur, de cuius unius nutu ac renutu summa rerum humanarum pendet uniuersa. Etenim cum illud haberem perspectissimum, præcipuam spem, planeq; sacram, ut aiunt, ancoram, restituendæ sarciendæq; Christianæ religionis in hoc esse sitam, si quotquot ubiq; terrarum Christianam philosophiam profitentur, in primis autoris sui decreta, ex Euangelicis Apostolicisq; literis imbibant, in quibus uerbum illud cœleste, quondam e corde patris ad nos profectū, adhuc nobis uiuit, adhuc spirat, adhuc agit & loquitur, sic ut mea quidem sententia nusq; alias efficacius aut præsentius, adhæc, cū uiderem, salutarem illam doctrinam lōge purius ac uiuidius ex ipsis peti uenis, ex ipsis hauriri fontibus, q; ex lacunis, aut riuulis, nouum ut uocant testamentum, uniuersum, ad græcæ originis fidem recognouimus, idq; nō temere, neq; leui opera, sed adhibitis in cōsilium, compluribus utriusq; linguæ codicibus, nec ijs sane quibuslibet, sed uetustissimis simul & emendatissimis. Et quoniam nouimus in rebus sacris, religiose quoq; uersandum esse, nec hac contenti diligentia, per omnia ueterum theologorum scripta circūuolantes, ex horum citationibus aut expositionibus subodorati sumus, quid quisq; legisset, aut mutasset. Adiecimus annotationes nostras, quæ primū lectorem doceāt, quid qua ratione fuerit immutatū, deinde si quid alioqui perplexum, ambiguum, aut obscurum, id explicent, atq; enodent. Postremo quæ obstistant, quo minus prodiue sit in posterum deprauare, q' nos uix credēdis uigilijs restituissem⁹. Quāq; ut ingenue dicā, quicquid hoc est operis uideri poterat humilius, q; ut ei dicādū esset, quo nihil magis habet hic orbis, nisi conueniret, ut quicquid ad religionem instaurandā pertinet, haud alij consecretur, q; summo religionis principi, & eidē assertori. Neq; metus est, ne munus hoc nostrum qualecunq;, sis aspernaturus, qui nō loco tantum referas illū, qui donaria nō precijs sed animis solitus sit æstimare, qui duo minutula pauperculæ uiduæ, splendidis, & opimis diuitum donarijs prætulerit. Iam an nō cotidie uidemus inter auro gemmisq; radiantia regum donaria pratensibus floseulis, aut hortensibus herbulis concinnatas corollas suspendi diuis, quas, re tenuis, pietate diues offert plæbecula? Alioqui quicquid illud est seu magnum, seu pusillum, seu ludicrum, seu særium, quod huius ingenioli fundus produxerit, id omne, ut nullus dedicē, suopte iure sibi potest uindicare, summus ille apud suos, uirtutum ac literarum omnium Mecœnas & antistes, Guli-

elmus Ar.

Digitized by Google

elmus Archiepiſcopus Cantuarienſis, totius Angliæ, non tituli tantum honore primas, ac tuæ ſanctitatis legatus, ut uocant, natus, cui meipſum quoq; quantus quantus ſum debeo, non modo uniuerſum ſtudij mei prouentum. Siquidē is (ut ne dicā interim, cuiuſmodi tum publice, tum priuatim in me fuerit) id præſtat ſuæ Britanniæ, quod Leo præſtat orbi terrarū, quodq; Medicea domus iam olim eſt Italiæ, uel hoc nomine terrarum omniū feliciſſimæ, hoc is ſuis eſt Anglis, ceu ſalutare quoddam ſidus, ab ipſis fatis in hoc datus, ut eo præſide, quicquid eſt bonarum rerum repullulet ac ſuboleſcat. Nām perinde, quaſi uno in homine plures ſint heroes, & unicum pectus, non ſimplex inhabitet numen, ita miris modis Archiepiſcopum gerit eccleſiæ, legatū ſedi Rhomanæ, conſiliarium regiæ, cancellarium iuſticiæ, Mecœnatem ſtudijs. cuius opera potiſſimū factū eſt, ut inſula iā olim uiris, armis, opibuſq; pollens, nūc optimis itē legibus, religione, moribus, ad extremum ingenijs omni literarum genere perpolitis, adeo floreat, ut cum quauis cæterarum regionum poſſit ex æquo contendere. Verum quo latius huius laboris noſtri manaret utilitas, uiſum eſt, tui nominis apud oēs ſacroſancti, ceu lenocinio quodā ad publicā orbis abuti cōmoditatē, præſertim cū huc uocet ipſa quoq; rei ratio, quod pulchre congruebat, ut illius auſpicijs hæc Chriſtiana philoſophia diriuaretur ad omneis mortales, qui Chriſtianæ religionis teneret arcem, ac per eum proficiſceretur doctrina cœleſtis ad uniuerſos homines, per quem Chriſtus nos uoluit accipere, quicquid homines e terris cuehit in cœlū. Quanq; adeo, quid tandē uetat, quo minus hic liber gemina commendatione fultus, hoc etiam felicius & auſpicatius exeat in manus hominum, ſi duobus totius orbis ſummatibus uiris communiter fuerit conſeratus? Quandoquidem aris templiſq; uidemus hoc plus accedere maieſtatis ac uenerationis, quod pluribus ſimul diuis ſint dedicata. Iam hoc quantūlibet nouum uideatur, modo publicæ conducat utilitati. Et ea eſt Leonis modeſtia facilitaſq;, ut hac parte nō minus ſit maximus, quā ea qua maximos omnes longo ſuperat interuallo. Et ea eſt Archiepiſcopi in omni decorum genere præſtantia, ut Leonem omnibus numeris ſummum, nō alius magis deceat collega. Poſtremo ſi fas eſt apud tātū principē nōnihil Thraſonis e comœdia referre, quā tūuis in ſpeciem humilis uideatur hic meus labor, tamē confido futurum, ut attentus lector aliquanto plus deprehendat in ſeceſſu, cq; prima ſtatim fronte præ ſe ferat opus. Sed ne ſi celſitudinem tuam iugi ſollicitudine, terrarum orbi conſulentem, longiore ſermone remorans, in publica peccem cōmoda, quod reliquum eſt, cum plebeio lectore tranſigam, ſed prius illud apprecatus, ut cuius prouidentia Leo decimus contigit ſubleuandis rebus mortalium, idem eum nobis & cq; maxime longæuum eſſe uelit, & feliciſſimum.

BASILEAE ANNO RESTITVTAE SALVTIS M.D.XVI.
CALENDIS FEBRVARIIS.

Digitized by Google

ERASMI ROTERODAMI PARACLESIS AD LECTOREM PIVM.

LActantius ille Firmianus, optime lector, cuius linguam unice miratur Hieronymus, Christianæ religioni patrocinaturus, aduersus ethnicos, cum primis optat sibi dari eloquentiam, Tullianæ proximam, improbum ratus opinor optasse parē. At ego sane si quid huiusmodi uotis proficitur, tantisper dum mortales omneis, ad sanctissimum ac saluberrimum Christianæ philosophiæ studiū adhortor, ac ueluti classicum canens euoco, uehementer optarim eloquentiam mihi dari, longe aliam q̄ fuerit Ciceroni. Si minus picturatā q̄ fuit illius, certe multo magis efficacem. Imo si cui unq̄ talis contigit dicendi uis, qualem nō omnino sine causa, ueterum poetarum fabulæ, subnotarunt in Mercurio, qui ceu magica uirga, diuinaq; cithara, somnum immittit cum libet, & idem adimit, quos uult ad inferos impellens ac rursus ab inferis euocans, aut qualem signarūt in Amphione Orpheoq;, quorum alter rigida mouisse saxa, alter quercus & ornos traxisse cithara fingitur. Aut qualem Ogmio suo tribuebant Galli, mortaleis omneis catenulis a lingua in aures infixis quo uellet circumducenti, Aut qualem Marsyæ fabulosa tribuit antiquitas, Aut certe, ne nimium diu fabulis immoremur, qualem Socrati tribuit Alcibiades, Pericli uetus comœdia, quæ nō aures tantum mox peritura uoluptate deliniat, sed quæ tenaces aculeos relinquat in animis auditorum, quæ rapiat, quæ transformet, quæ multo aliū dimittat auditorē q̄ acceperit Timotheus musicus ille nobilis Dorios occinēs modos, Alexandrū magnū ad belli studiū inflammare solitus legitur. Neq; defuerunt olim, qui precaminibus, quas græci uocant ἐπῳδάς, nihil ducerent efficacius. Quod si quod usq̄ esset huiusmodi genus incātamenti, si qua uis harmoniæ, quæ uerum habeat ἐνθουσιασμόν, si qua Pitho uere flexanima, eā mihi cupiā in præsentia suppetere, quo rē omniū salu berrimam omnibus persuadeam. Quæ q̄ illud potius optandum ut Christus ipse cuius negocium agitur, ita citharæ nostræ chordas temperet, ut hæc cantilena penitus afficiat ac moueat animos omnium. Ad quod quidem efficiēdum, nihil opus rhetorum epicherematis, aut epiphonematis. Hoc quod optamus, nō alia res certius præstet, q̄ ipsa ueritas, cuius quo simplicior, hoc efficatior est oratio. Ac primum quidem non libet in præsentia refricare, querelam illam, non omnino nouam, sed heu nimium iustam, & haud scio an unq̄ iustiorem q̄ hisce

hisce temporibus, cum tam ardentibus animis in sua quisq; studia, mortales incumbant, hanc unam Christi philosophiam, a nonnullis etiam Christianis rideri, a plærisq; negligi, a paucis tractari, sed frigide. Non enim dicam insyncere. At in cæteris disciplinis omnibus, quas humana prodidit industria, nihil est tã abditum ac retrusum, quod non peruestigarit ingenij sagacitas, nihil tam difficile, quod non expugnarit labor improbus. Qui fit aũt, ut hanc unam philosophiam, non his quibus par est animis amplectamur, quotquot ipso etiam cognomine Christi factionem profitemur? Platonici, Pythagorici, Academici, Stoici, Cynici, Peripatetici, Epicurei, suæ quisq; sectæ dogmata, tum penitus habẽt cognita, tum memoriter tenent pro his digladiantur illi, uel emorituri citius, cq; autoris sui patrocinium deserant? At cur non multo magis tales animos præstamus autori nostro principiq; Christo. Quis non uehementer fœdũ censeat Aristotelicam profitenti philosophiam, nescire quid uir ille senserit, de causis ful minum, de prima materia, de infinito, quæ nec cognita felicem, nec ignorata reddunt infelicem. Et nos tot modis initiati, tot sacramentis adacti Christo; nõ fœdum ac turpe putamus illius nescire dogmata, quæ certissimã omnibus præstent felicitatem? Nam quorsum attinet hic contentione rẽ exaggerare, cũ hoc ipsum impiæ cuiusdam dementiæ sit, Christum cũ Zenone aut Aristotele, & huius doctrinam, cum illorum, ut modestissime dicam, præceptiunculis conferre uelle? Affingant illi suæ sectæ principibus, quantũ possunt, aut quantum libet. Certe solus hic e cœlo profectus est doctor, solus certa docere potuit, cum sit æterna sapientia, solus salutaria docuit unicus humanæ saluris autor, solus absolute præstitit, quicquid unq; docuit, solus exhibere potest, quicquid promisit. Si quid a Chaldeis aut ægyptijs adfertur, id ob hoc ipsum acrius auemus cognoscere, quod e peregrino sit orbe deportatũ, & precij pars est e lõginquo uenisse, & sæpenumero in somnijs homũculi, ne dicam impostoris, tam anxie distorquemur, nõ solum nullo fructu, sed magno temporis dispendio, ut ne quid addam grauius. tametsi iam hoc ipsum ut nihil accedat, grauissimum est. At qui fit, ut huiusmodi cupiditas nõ itẽ christianos titillet humanos animos, quibus persuasũ est, id quod res est, hãc doctrinã nõ ex Aegypto Syriaue, sed ex ipso uenisse celo? Cur non ita nobiscũ cogitamus omnes, nouũ & admirabile philosophiæ genus sit oportet, quod ut traderet mortalibꝰ, is qui deus erat, factus est homo, qui immortalis, factꝰ est mortalis, qui in corde patris erat, sese demisit in terras. Magnum quiddam & haud quaq; triuiale sit oportet, quicquid illud est, quod ille tã admirandus autor, post tot excellentiũ philosophorum familias, post tot insignes prophetas, docturus aduenerit. Cur non hic pia curiositate singula cognoscimus, disquirimus, excutimus? Præsertim cum hoc sapientiæ genus, tam eximiũ, ut semel stultam reddiderit uniuersam huius mundi sapientiam, ex paucis hisce libris, uelut e limpidissimis fontibus haurire liceat, longe minore negocio, cq; ex

sot uoluminibus spinosis, ex tam immensis, ijsq; inter se pugnantibus interpretum commentarijs Aristotelicam doctrinam, ut ne addam, quanto maiore cū fructu. Nihil enim hic necesse est, ut tot anxijs disciplinis instructus accedas. Simplex & cuiuis paratū est uiaticum. Tantum fac adferas pium ac promptum animum, & in primis simplici puraq; præditum fide. Tātum esto docilis, & multum in hac philosophia promouisti. Ipsa suppeditat doctorem spiritū, qui nulli sese lubētius impartit, cūq; simplicibus animis. Illorū disciplinæ, præterēq; quod falsam promittunt felicitatem, multorum ingenia submouēt, ipsa uidelicet præceptorum difficultate. Hæc omnibus ex æquo sese accōmodat, submittit se paruulis, ad illorum modulū sese attemperat, lacte illos alens, ferens, confouens, sustinens, omnia faciens, donec grandescamus in Christo. At rursum ita non deest infimis, ut summis, etiam sit admirabilis. Imo quo lōgius in huius opes progressus fueris, hoc longius illius maiestate submoueris. Paruis pusilla est, magnis plusq; maxima. Nullam hæc ætatem, nullum sexum, nullam fortunam, nullam reijcit conditionem. Sol hic non perinde communis & expositus est omnibus, atq; Christi doctrina. Nō arcet omnino quenq;, nisi quis arceat, ipse sibi inuidens. Vehementer enim ab istis dissentio, qui nolint ab idiotis, legi diuinas literas, in uulgi linguam transfusas, siue quasi Christus tam inuoluta docuerit, ut uix a pauculis theologis possint intelligi, siue quasi religionis Christianæ præsidium in hoc situm sit, si nesciatur. Regum mysteria cœlare fortasse satius est, at Christi mysterium cūq; maxime cupit euulgari. Optarim ut omnes mulierculæ legant euangelium, legant Paulinas epistolas. Atq; utinā hæc in omnes omniū linguas essent transfusa, ut non solū a Scothis & Hybernis, sed a Turcis quoq; & Saracenis legi cognosciq; possint. Primus certe gradus est, utcūq; cognoscere. Esto riderent multi, at caperentur aliquot. Vtinam hinc ad stiuam aliquid decantet agricola, hinc nonnihil ad radios suos moduletur textor, huiusmodi fabulis itineris tædiū leuet uiator. Ex his sint oīa Christianorū omniū colloquia. Tales enim ferme sumus, quales sunt cotidianæ nostræ confabulationes. Assequatur quisq; quod potest, exprimat quisq; quod potest. Qui posterior est, nō inuideat præcedenti, qui prior est, inuitet sequentem, nō desperet. Cur professionem omnium cōmunem ad paucos contrahimus? Neq; enim consentaneum est, cum baptismus ex æquo cōmunis sit Christianorum omnium, in quo prima Christianæ philosophiæ professio est, cum sacramenta cætera, deniq; cum præmium illud immortalitatis ad omnes ex æquo pertineat, sola dogmata, in pauculos istos esse relegandos, quos hodie uulgus theologos aut monachos uocat, quos ipsos tamen, tametsi minima quæpiam portio sunt ad populum Christiani nominis, tamen hos incūq; ipsos optarim maiorem in modum esse quod audiunt. Vereor enim ne inter theologos reperire liceat, qui multum absint a suo titulo, hoc est qui terrena loquātur nō diuina, & inter monachos, qui Christi paupertatem

pertatem & mundi contemptum profitentur, pluſq; mundum repetias. Is mihi uere Theologus eſt, qui non ſyllogiſmis, arte contortis, ſed affectu, ſed ipſo uultu atq; oculis, ſed ipſa uita doceat aſpernãdas opes, chriſtiano non eſſe fidendum huius mundi præſidijs, ſed totum oportere pendere de cœlo, non eſſe retaliandam iniuriam, bene precandum male precantibus, bene merendum de male merentibus, bonos omnes uelut eiuſdem corporis membra diligendos ac fouendos ex æquo, malos tolerãdos, ſi corrigi nequeant, Qui ſuis exuuntur bonis, qui depellũtur poſſeſſionibus, qui lugent hos beatos eſſe, nõ deplorandos, mortem optandam etiam pijs, ut quæ nihil ſit aliud q̃ traiectus ad immortalitatẽ, hæc inq̃ & huiuſmodi, ſi quis afflatus ſpiritu Chriſti prædicet, inculcet, ad hæc horteur, inuitet, animet, is demum uere theologus eſt, etiamſi foſſor fuerit aut textor. Hæc ſi quis & ipſis p̃ſtet moribus, is deniq; magnus eſt doctor. Qua ratiõe intelligant angeli, fortaſſe ſubtilius diſſerat alius, uel nõ Chriſtianus, at illud perſuadere, ut hic puri ab omnibus inquinamentis uitam exigamus angelicam, id demũ Chriſtiani theologi munus eſt. Quod ſi quis obſtrepet, hæc eſſe craſſula, & idiotica, nihil aliud huic reſpõderim, niſi quod hæc craſſa Chriſtus præcipue docuit, hæc inculcãt apoſtoli, hæc quantũuis idiotica, tot germane Chriſtianos, tot inſignium martyrum examina nobis prodiderunt. Hæc inq̃ illiterata, ut ipſis uidetur, philoſophia, ſummos orbis principes, tot regna, tot gentes, in ſuas pertraxit leges, id quod nulla Tyrannorum uis, nulla philoſophorum poterat eruditio. Neq; uero repugno, quo minus ſapientiam iſtam ſi uidetur loquantur inter perfectos. At hoc certe nomine conſoletur ſeſe humile chriſtianorũ uulgus, quod iſtas ſubtilitates, an ſciuerint apoſtoli, uiderint alij, certe nõ docuerunt. Hæc inq̃ plebeia, ſi præſtarent pro ſua ſorte principes, ſi in contionibus inculcarent ſacerdotes, ſi pueris inſtillarent ludimagiſtri potius q̃ erudita illa, ex Ariſtotelis & Auerrois deprompta fontibus, nõ ſic perpetuis pene bellis tumultuaretur undiq; res Chriſtiana, nõ tã inſano ſtudio, per fas nephaſq; congerẽdi diuitias ferueret omnia, nõ tot litibus ubiq; perſtreperẽt ſacra prophanaq; omnia. Deniq; non titulo tantum & cerimonijs differremus ab ijs qui Chriſti philoſophiã non profitentur. Siquidem in his tribus hominum ordinibus, præcipue ſitum eſt, Chriſtianæ religionis, uel inſtaurandæ, uel, augendæ negocium, in principibus, & qui horũ gerunt uices magiſtratibus, in epiſcopis, & horũ uicarijs, ſacerdotibus, & in ijs qui primam illam ætatem ad omnia ſequacem inſtituunt. Quos ſi omiſſo ſuo negocio contingat ex animo conſpirare in Chriſtum, nimirũ uideremus haud ita multis annis, uerum quoddam, ut & Paulus inquit γνῶσιν Chriſtianorum genus paſſim emergere, quod Chriſti philoſophiam, non cerimonijs tantum, & propoſitionibus, ſed ipſo pectore, totaq; uita referret. His armis longe citius pellicerentur ad Chriſti fidem, Chriſtiani noſtis hoſtes, q̃ minis, aut armis. Vt omnia iũgamus præſidia, nihil ipſa ueritate

potentius

IO. FROBENIVS PIO LECTORI S. D.

SEmper quidē mihi fuit hoc ſtudio, lector optime, ut e noſtra officina prodirent autores boni, præſertim ij, quorū lectio cōducat ad bonos mores, ac pietatē. Atq; eū fructū teſte Chriſto, non minus ſpecto q̄ lucrū pecuniariū. Sed cū in omnibus pro mea uirili, conor, ut emendatos emittam in manus hominum, tum id nuſq̄ acriori diligentia ſum adniſus, q̄ in hoc uolumine. quod quantum emolumentū ſit allaturum neſcio, certe plurimū hinc utilitatis ad Chriſtianos omnes peruenturum, auxiliante Ieſu Opt. Max. confido. Proinde nec meis laboribus peperci, nec pecuniis. Quin & precibus & præmijs egi, ut caſtigatores adeſſent complures, haud uulgari doctrina prædīti, & in primis Ioannes Oecolampadius Vinimontanus, præter integritatis ac pietatis commēdationem, inſignis etiam theologus, triū q̄ linguarū egregie peritus, ipſo quoq; Eraſmo in hanc partem aduigilāte. Quos tamen oēs operis pietas ad hoc laboris pertraxit magis q̄ quæſtus. Et exorientur fortaſſe, qui noſtram imitentur æditionem, ut hodie uel maxime uerum eſt illud Heſiodium κεραμεὺς κεραμεῖ φθονέει, καὶ τέκτονι τέκτων. quod ego ſane nō admodum iniquo feram animo, ſi modo meam fidem uel ſuperēt, uel certe æquent. Verum plures ſunt, quibus nihil refert q̄ emēdatos aut deprauatos emittāt codices, modo id ſuo faciant compendio. Quamobrem fac memineris lectoris plurimū intereſſe. Qui librum mendis undiq; ſcatentem habet, certe nō habet librum ſed moleſtiam. Quin iſtos etiam imitatores admoneo, ne ſi temere negocium aggrediātur, autore ſuperſtite, mihiq; pro ſua humanitate amiciſſimo, idem illis eueniat, quod nonnullis euenit, in priore Chiliadum æditione. Bene Vale lector, ac fruere, tuoq; fauore uiciſſim adnitere, ut noſtri conatus, qui ut pij ſunt, ut omnibus utiles, ita mihi non ſint infelices.

Baſileæ. ſexto Calendas Martias. Anno

M. D. XVI.

Digitized by Google

LEONI DECIMO, PONTIFICI MODIS OMNIBVS SVMMO, ERASMVS ROTERODAMVS THEOLOGORVM INFIMVS. S. D.

INter tot egregia decora, Leo decime, pontifex maxime, quibus undiq; clarus & ſuſpiciẽdus, ad põtificiæ diginitatis culmẽ adiſti, hinc infinitis Mediceæ domus ornamẽtis, nõ minus eruditorum hominum monumentis, cũq; maiorum tuorum imaginibus & honoribus indytæ, hinc innumeris corporis animiq; dotibus, quas partim diuini numinis indulſit benignitas, partim eadem aſpirante, tua parauit induſtria, non alia res te uerius, aut magnificentius illuſtrauit, cũq; quod ad iſtum honorem, quo maior inter homines, homini non poteſt contingere, parem morum attuleris innocentiam, neq; uero uitam modo ab omni dedecore longe lateq; ſemotam, uerum etiam famã, nulla unq; ſiniſtri rumoris labe aſperſam. Id quod cũ ubiq; difficillimũ eſt, tum præcipue, Rhomæ, cuius urbis tanta eſt libertas, ne dicã petulantia, ut illic a conuicijs parum tuta ſit & integritas, ac ne ij quidem abſint a crimine, qui plurimũ abſunt a uicijs. Quibus rebus factum eſt, ut Leoni non paulo plus ueræ laudis pepererit, quod ſummum pontificium promeruiſſet, cũq; quod accepiſſet. Iam in ipſa pulcherrimi ſimul & ſanctiſſimi muneris functione, cum tot præclaris factis, tot eximijs uirtutibus ſuſceptum honorem uicißim cohoneſtes, nihil tamẽ eſt, quod te ſuperis pariter & mortalibus commendet efficacius, cũq; quod ſummo ſtudio pariq; ſapiẽtia, illud potiſſimum agis ac moliris, ut in dies in melius prouehatur Chriſtiana pietas, hactenus temporum maximeq; bellorũ uicio, nõnihil labefacta collapſaq;, ut eſt cæterarum item omnium rerũ humanarum natura, ni manibus pedibuſq; obnitamur, paulatim in deterius relabi, ueluti q; degenerare. At res egregias aliquoties, ut difficilius ita & pulchrius eſt reſtituiſſe, cũq; condidiſſe. Proinde quãdo tu nobis uelut alterum exhibes Eſdram, & ſedatis, quod in te fuit, bellorum procellis, ſarciendæ religiõis prouinciam ſtrenue capeſſis, par eſt nimirum, ut omnes ubiq; gentium ac terrarum Chriſtiani, rem omnium pulcherrimã ac ſalubet.

ac saluberrimam conantem, pro sua quisq; facultate adiuuēt. Iam uideo passim, excellentes ingenio uiros, ceu magnos & opulentos reges, Solomoni nostro in templi structuram mittere, marmora, ebur, aurum, gemmas. Nos tenues reguli seu potius homunculi, qualescunq; materias, aut certe caprarum pelles, ne nihil conferremus, mittere studemus, uile quidem munusculum, quod ad nostram attinet operam, sed unde (nisi me fallit animus) Christi templo, si non multum splendoris, certe non parum utilitatis sit accessurum, præsertim si eius calculo comprobetur, de cuius unius nutu ac renutu summa rerum humanarum pendet uniuersa. Etenim cum illud haberem perspectissimum, præcipuam spem, planeq; sacram, ut aiunt, ancoram, restituendæ sarciendæq; Christianæ religionis in hoc esse sitam, si quotquot ubiq; terrarum Christianam philosophiam profitentur, in primis autoris sui decreta, ex Euangelicis Apostolicisq; literis imbibant, in quibus uerbum illud cœleste, quondam e corde patris ad nos profectū, adhuc nobis uiuit, adhuc spirat, adhuc agit & loquitur, sic ut mea quidem sententia nusq; alias efficacius aut præsentius, adhæc, cū uiderem, salutarem illam doctrinam lōge purius ac uiuidius ex ipsis peti uenis, ex ipsis hauriri fontibus, q; ex lacunis, aut riuulis, nouum ut uocant testamentum, uniuersum, ad græcæ originis fidem recognouimus, idq; nō temere, neq; leui opera, sed adhibitis in cōsilium, compluribus utriusq; linguæ codicibus, nec ijs sane quibuslibet, sed uetustissimis simul & emendatissimis. Et quoniam nouimus in rebus sacris, religiose quoq; uersandum esse, nec hac contenti diligentia, per omnia ueterum theologorum scripta circūuolantes, ex horum citationibus aut expositionibus subodorati sumus, quid quisq; legisset, aut mutasset. Adiecimus annotationes nostras, quæ primū lectorem doceāt, quid qua ratione fuerit immutatū, deinde si quid alioqui perplexum, ambiguum, aut obscurum, id explicent, atq; enodent. Postremo quæ obsistant, quo minus prodiue sit in posterum deprauare, q' nos uix credēdis uigilijs restituissem⁹. Quā q; ut ingenue dicā, quicquid hoc est operis uideri poterat humilius, q; ut ei dicādū esset, quo nihil maius habet hic orbis, nisi conueniret, ut quicquid ad religionem instaurandā pertinet, haud alij consecretur, q; summo religionis principi, & eidē assertori. Neq; metus est, ne munus hoc nostrum qualecunq;, sis aspernaturus, qui nō loco tantum referas illū, qui donaria nō precijs sed animis solitus sit æstimare, qui duo minutula pauperculæ uiduæ, splendidis, & opimis diuitum donarijs prætulerit. Iam an nō cotidie uidemus inter auro gemmisq; radiantia regum donaria pratensibus floseulis, aut hortensibus herbulis concinnatas corollas suspendi diuis, quas, re tenuis, pietate dives offert plæbecula? Alioqui quicquid illud est seu magnum, seu pusillum, seu ludicrum, seu særium, quod huius ingenioli fundus produxerit, id omne, ut nullus dedicē, suopte iure sibi potest uindicare, summus ille apud suos, uirtutum ac literarum omnium Mecœnas & antistes, Guli-

elmus Ar.

elmus Archiepiſcopus Cantuarienſis, totius Angliæ, non tituli tantum honore primas, ac tuæ ſanctitatis legatus, ut uocant, natus, cui meipſum quoq; quantus quantus ſum debeo, non modo uniuerſum ſtudij mei prouentum. Siquidē is (ut ne dicā interim, cuiuſmodi tum publice, tum priuatim in me fuerit) id præſtat ſuæ Britanniæ, quod Leo præſtat orbi terrarū, quodq; Medicea domus iam olim eſt Italiæ, uel hoc nomine terrarum omniū feliciſſimæ, hoc is ſuis eſt Anglis, ceu ſalutare quoddam ſidus, ab ipſis fatis in hoc datus, ut eo præſide, quicquid eſt bonarum rerum repullulet ac ſuboleſcat. Nam perinde, quaſi uno in homine plures ſint heroes, & unicum pectus, non ſimplex inhabitet numen, ita miris modis Archiepiſcopum gerit eccleſiæ, legatū ſedi Rhomanæ, conſiliarium regiæ, cancellarium iuſticiæ, Mecœnatem ſtudijs. cuius opera potiſſimū factū eſt, ut inſula iā olim uiris, armis, opibuſq; pollens, nūc optimis itē legibus, religione, moribus, ad extremum ingenijs omni literarum genere perpolitis, adeo floreat, ut cum quauis cæterarum regionum poſſit ex æquo contendere. Verum quo latius huius laboris noſtri manaret utilitas, uiſum eſt, tui nominis apud oēs ſacroſancti, ceu lenocinio quodā ad publicā orbis abuti cōmoditatē, præſertim cū huc uocet ipſa quoq; rei ratio, quod pulchre congruebat, ut illius auſpicijs hæc Chriſtiana philoſophia diriuaretur ad omneis mortales, qui Chriſtianæ religionis teneret arcem, ac per eum proficiſceretur doctrina cœleſtis ad uniuerſos homines, per quem Chriſtus nos uoluit accipere, quicquid homines e terris cuehit in cœlū. Quanq; adeo, quid tandē uetat, quo minus hic liber gemina commendatione fultus, hoc etiam felicius & auſpicatius exeat in manus hominum, ſi duobus totius orbis ſummatibus uiris communiter fuerit conſecratus? Quandoquidem aris templiſq; uidemus hoc plus accedere maieſtatis ac ueneration is, quod pluribus ſimul diuis ſint dedicata. Iam hoc quantūlibet nouum uideatur, modo publicæ conducat utilitati. Et ea eſt Leonis modeſtia facilitaſq;, ut hac parte nō minus ſit maximus, quā ea qua maximos omnes longo ſuperat interuallo. Et ea eſt Archiepiſcopi in omni decorum genere præſtantia, ut Leonem omnibus numeris ſummum, nō alius magis deceat collega. Poſtremo ſi fas eſt apud tātū principē nōnihil Thraſonis e comœdia referre, quā tūuis in ſpeciem humilis uideatur hic meus labor, tamē confido futurum, ut attentus lector aliquanto plus deprehendat in ſeceſſu, cq; prima ſtatim fronte præ ſe ferat opus. Sed ne ſi celſitudinem tuam iugi ſollicitudine, terrarum orbi conſulentem, longiore ſermone remorans, in publica peccem cōmoda, quod reliquum eſt, cum plebeio lectore tranſigam, ſed prius illud apprecatus, ut cuius prouidentia Leo decimus contigit ſubleuandis rebus mortalium, idem eum nobis & cq; maxime longæuum eſſe uelit, & feliciſſimum.

BASILEAE ANNO RESTITVTAE SALVTIS M.D.XVI.
CALENDIS FEBRVARIIS.

Digitized by Google

ERASMI ROTERODAMI PARACLESIS AD LECTOREM PIVM.

LActantius ille Firmianus, optime lector, cuius linguam unice miratur Hieronymus, Christianæ religioni patrocinaturus, aduersus ethnicos, cum primis optat sibi dari eloquentiam, Tullianæ proximam, improbum ratus opinor optasse parē. At ego sane si quid huiusmodi uotis proficitur, tantisper dum mortales omneis, ad sanctissimum ac saluberrimum Christianæ philosophiæ studiū adhortor, ac ueluti classicum canens euoco, uehementer optarim eloquentiam mihi dari, longe aliam q̄ fuerit Ciceroni. Si minus picturatā q̄ fuit illius, certe multo magis efficacem. Imo si cui unq̄ talis contigit dicendi uis, qualem nō omnino sine causa, ueterum poetarum fabulæ, subnotarunt in Mercurio, qui ceu magica uirga, diuinaq; cithara, somnum immittit cum libet, & idem adimit, quos uult ad inferos impellens ac rursus ab inferis euocans, aut qualem signarūt in Amphione Orpheoq;, quorum alter rigida mouisse saxa, alter quercus & ornos traxisse cithara fingitur. Aut qualem Ogmio suo tribuebant Galli, mortaleis omneis catenulis a lingua in aures infixis quo uellet circumducenti, Aut qualem Marsyæ fabulosa tribuit antiquitas, Aut certe, ne nimium diu fabulis immoremur, qualem Socrati tribuit Alcibiades, Peridi uetus comœdia, quæ nō aures tantum mox peritura uoluptate deliniat, sed quæ tenaces aculeos relinquat in animis auditorum, quæ rapiat, quæ transformet, quæ multo aliū dimittat auditorē q̄ acceperit Timotheus musicus ille nobilis Dorios occinēs modos, Alexandrū magnū ad belli studiū inflammare solitus legitur. Neq; defuerunt olim, qui precaminibus, quas græci uocant ἐπῳδάς, nihil ducerent efficacius. Quod si quod usq̄ esset huiusmodi genus incātamenti, si qua uis harmoniæ, quæ uerum habeat ἐνθουσιασμὸν, si qua Pitho uere flexanima, eā mihi cupiā in præsentia suppetere, quo rē omniū salu berrimam omnibus persuadeam. Q̄z q̄ illud potius optandum ut Christus ipse cuius negocium agitur, ita citharæ nostræ chordas temperet, ut hæc cantilena penitus afficiat ac moueat animos omnium. Ad quod quidem efficiēdum, nihil opus rhetorum epicherematis, aut epiphonematis. Hoc quod optamus, nō alia res certius præstet, q̄ ipsa ueritas, cuius quo simplicior, hoc efficatior est oratio. Ac primum quidem non libet in præsentia refricare, querelam illam, non omnino nouam, sed heu nimium iustam, & haud scio an unq̄ iustiorem q̄

hisce

hisce temporibus, cum tam ardentibus animis in sua quisq; studia, mortales incumbant, hanc unam Christi philosophiam, a nonnullis etiam Christianis rideri, a plærisq; negligi, a paucis tractari, sed frigide. Non enim dicam insyncere. At in cæteris disciplinis omnibus, quas humana prodidit industria, nihil est tã abditum ac retrusum, quod non perue stigarit ingenij sagacitas, nihil tam difficile, quod non expugnarit labor improbus. Qui fit aũt, ut hanc unam philosophiam, non his quibus par est animis amplectamur, quotquot ipso etiam cognomine Christi factionem profitemur? Platonici, Pythagorici, Academici, Stoici, Cynici, Peripatetici, Epicurei, suæ quisq; sectæ dogmata, tum penitus habẽt cognita, tum memoriter tenent pro his digladiantur illi, uel emorituri citius, q̃ autoris sui patrocinium deserant? At cur non multo magis tales animos præstamus autori nostro principiq; Christo. Quis non uehementer fœdũ censeat Aristotelicam profitenti philosophiam, nescire quid uir ille senserit, de causis sublimium, de prima materia, de infinito, quæ nec cognita felicem, nec ignorata reddunt infelicem. Et nos tot modis initiati, tot sacramentis adacti Christo, nõ fœdum ac turpe putamus illius nescire dogmata, quæ certissimã omnibus præstent felicitatem? Nam quorsum attinet hic contentione rẽ exaggerare, cũ hoc ipsum impiæ cuiusdam dementiæ sit, Christum cũ Zenone aut Aristotele, & huius doctrinam, cum illorum, ut modestissime dicam, præceptiunculis conferre uelle? Affingant illi suæ sectæ principibus, quantũ possunt, aut quantum libet, Certe solus hic e cœlo profectus est doctor, solus certa docere potuit, cum sit æterna sapientia, solus salutaria docuit unicus humanæ saluris autor, solus absolute præstitit, quicquid unq̃ docuit, solus exhibere potest, quicquid promisit. Si quid a Chaldeis aut ægyptijs adfertur, id ob hoc ipsum acrius auemus cognoscere, quod e peregrino sit orbe deportatũ, & precij pars est e lõginquo uenisse, & sæpenumero in somnijs homũculi, ne dicam impostoris, tam anxie distorquemur, nõ solum nullo fructu, sed magno temporis dispendio, ut ne quid addam grauius. tametsi iam hoc ipsum ut nihil accedat, grauissimum est. At qui fit, ut huiusmodi cupiditas nõ itẽ christianos titillet humanos animos, quibus persuasũ est, id quod res est, hãc doctrinã nõ ex Aegypto Syriaue, sed ex ipso uenisse cœlo? Cur non ita nobiscũ cogitamus omnes, nouũ & admirabile philosophiæ genus sit oportet, quod ut traderet mortalib⁹, is qui deus erat, factus est homo, qui immortalis, fact⁹ est mortalis, qui in corde patris erat, sese demisit in terras. Magnum quiddam & haudquaq̃ triuiale sit oportet, quicquid illud est, quod ille tã admirandus autor, post tot excellentiũ philosophorum familias, post tot insignes prophetas, docturus aduenerit. Cur non hic pia curiositate singula cognoscimus, disquirimus, excutimus? Præsertim cum hoc sapientiæ genus, tam eximiũ, ut semel stultam reddiderit uniuersam huius mundi sapientiam, ex paucis hisce libris, uelut e limpidissimis fontibus haurire liceat, longe minore negocio, q̃ ex

tot uoluminibus ſpinoſis, ex tam immenſis, iiſq; inter ſe pugnantibus interpretum commentarijs Ariſtotelicam doctrinam, ut ne addam, quanto maiore cũ fructu. Nihil enim hic neceſſe eſt, ut tot anxijs diſciplinis inſtructus accedas. Simplex & cuiuis paratũ eſt uiaticum. Tantum fac adferas pium ac promptum animum, & in primis ſimplici puraq; præditum fide. Tãtum eſto docilis, & multum in hac philoſophia promouiſti. Ipſa ſuppeditat doctorem ſpiritũ, qui nulli ſeſe lubẽtius impartit, q̃ ſimplicibus animis. Illorũ diſciplinæ, præterq̃ quod falſam promittunt felicitatem, multorum ingenia ſubmouẽt, ipſa uidelicet præceptorum difficultate. Hæc omnibus ex æquo ſeſe accõmodat, ſubmittit ſe paruulis, ad illorum modulũ ſeſe attemperat, lacte illos alens, ferens, confouens, ſuſtinens, omnia faciens, donec grandeſcamus in Chriſto. At rurſum ita non deeſt infimis, ut ſummis, etiam ſit admirabilis. Imo quo lõgius in huius opes progreſſus fueris, hoc longius illius maieſtate ſubmoueris. Paruis puſilla eſt, magnis pluſq̃ maxima. Nullam hæc ætatem, nullum ſexum, nullam fortunam, nullam reijcit conditionem. Sol hic non perinde communis & expoſitus eſt omnibus, atq; Chriſti doctrina. Nõ arcet omnino quenq̃, niſi quis arceat, ipſe ſibi inuidens. Vehementer enim ab iſtis diſſentio, qui nolint ab idiotis, legi diuinas literas, in uulgi linguam tranſfuſas, ſiue quaſi Chriſtus tam inuoluta docuerit, ut uix a pauculis theologis poſſint intelligi, ſiue quaſi religionis Chriſtianæ præſidium in hoc ſitum ſit, ſi neſciatur. Regum myſteria cœlare fortaſſe ſatius eſt, at Chriſti myſterium q̃ maxime cupit euulgari. Optarim ut omnes mulierculæ legant euangelium, legant Paulinas epiſtolas. Atq; utinã hæc in omnes omniũ linguas eſſent tranſfuſa, ut non ſolũ a Scothis & Hybernis, ſed a Turcis quoq; & Saracenis legi cognoſciq; poſſint. Primus certe gradus eſt, utcũq; cognoſcere. Eſto riderent multi, at caperentur aliquot. Vtinam hinc ad ſtiuam aliquid decantet agricola, hinc nonnihil ad radios ſuos moduletur textor, huiuſmodi fabulis itineris tædiũ leuet uiator. Ex his ſint oia Chriſtianorũ omniũ colloquia. Tales enim ferme ſumus, quales ſunt cotidianæ noſtræ confabulationes. Aſſequatur quiſq; quod poteſt, exprimat quiſq; quod poteſt. Qui poſterior eſt, nõ inuideat præcedenti, qui prior eſt, inuitet ſequentem, nõ deſperet. Cur profeſſionem omnium cõmunem ad paucos contrahimus? Neq; enim conſentaneum eſt, cum baptiſmus ex æquo cõmunis ſit Chriſtianorum omnium, in quo prima Chriſtianæ philoſophiæ profeſſio eſt, cum ſacramenta cætera, deniq; cum præmium illud immortalitatis ad omnes ex æquo pertineat, ſola dogmata, in paucoſ iſtos eſſe relegandos, quos hodie uulgus theologos aut monachos uocat, quos ipſos tamen, tametſi minima quæpiam portio ſunt ad populum Chriſtiani nominis, tamen hos inq̃ ipſos optarim maiorem in modum eſſe quod audiunt. Vereor enim ne inter theologos reperire liceat, qui multum abſint a ſuo titulo, hoc eſt qui terrena loquãtur nõ diuina, & inter monachos, qui Chriſti paupertatem

Digitized by Google

pertatem & mundi contemptum profitentur, pluſcꝫ mundum repetias. Is mihi uere Theologus eſt, qui non ſyllogiſmis, arte contortis, ſed affectu, ſed ipſo uultu atcꝫ oculis, ſed ipſa uita doceat aſpernãdas opes, chriſtiano non eſſe fidendum huius mundi præſidijs, ſed totum oportere pendere de cœlo, non eſſe retaliandam iniuriam, bene precandum male precantibus, bene merendum de male merentibus, bonos omnes uelut eiuſdem corporis membra diligendos ac fouendos ex æquo, malos tolerãdos, ſi corrigi nequeant, Qui ſuis exuuntur bonis, qui depellũtur poſſeſſionibus, qui lugent hos beatos eſſe, nõ deplorandos, mortem optandam etiam pijs, ut quæ nihil ſit aliud cꝫ traiectus ad immortalitatẽ, hæc incꝫ & huiuſmodi, ſi quis afflatus ſpiritu Chriſti prædicet, inculcet, ad hæc hortetur, inuitet, animet, is demum uere theologus eſt, etiamſi foſſor fuerit aut textor. Hæc ſi quis & ipſis pſtet moribus, is denicꝫ magnus eſt doctor. Qua ratiõe intelligant angeli, fortaſſe ſubtilius diſſerat alius, uel nõ Chriſtianus, at illud perſuadere, ut hic puri ab omnibus inquinamentis uitam exigamus angelicam, id demũ Chriſtiani theologi munus eſt. Quod ſi quis obſtrepet, hæc eſſe craſſula, & idiotica, nihil aliud huic reſpõderim, niſi quod hæc craſſa Chriſtus præcipue docuit, hæc inculcãt apoſtoli, hæc quantũuis idiotica, tot germane Chriſtianos, tot inſignium martyrum examina nobis prodiderunt. Hæc incꝫ illiterata, ut ipſis uidetur, philoſophia, ſummos orbis principes, tot regna, tot gentes, in ſuas pertraxit leges, id quod nulla Tyrannorum uis, nulla philoſophorum poterat eruditio. Necꝫ uero repugno, quo minus ſapientiam iſtam ſi uidetur lo quantur inter perfectos. At hoc certe nomine conſoletur ſeſe humile chriſtianorũ uulgus, quod iſtas ſubtilitates, an ſciuerint apoſtoli, uiderint alij, certe nõ docuerunt. Hæc incꝫ plebeia, ſi præſtarent pro ſua ſorte principes, ſi in contionibus inculcarent ſacerdotes, ſi pueris inſtillarent ludimagiſtri potius cꝫ erudita illa, ex Ariſtotelis & Auerrois deprompta fontibus, nõ ſic perpetuis pene bellis tumultuaretur undicꝫ res Chriſtiana, nõ tã inſano ſtudio, per fas nephaſcꝫ congerẽdi diuitias feruerẽt oĩa, nõ tot litibus ubicꝫ perſtreperẽt ſacra prophanacꝫ omnia. Denicꝫ non titulo tantum & cerimonijs differremus ab ijs qui Chriſti philoſophiã non profitentur. Siquidem in his tribus hominum ordinibus, præcipue ſitum eſt, Chriſtianæ religionis, uel inſtaurandæ, uel, augendæ negocium, in principibus, & qui horũ gerunt uices magiſtratibus, in epiſcopis, & horũ uicarijs, ſacerdotibus, & in ijs qui primam illam ætatem ad omnia ſequacem inſtituunt. Quos ſi omiſſo ſuo negocio contingat ex animo conſpirare in Chriſtum, nimirũ uideremus haud ita multis annis, uerum quoddam, ut & Paulus inquit γνῶσιν Chriſtianorum genus paſſim emergere, quod Chriſti philoſophiam, non cerimonijs tantum, & propoſitionibus, ſed ipſo pectore, totacꝫ uita referret. His armis longe citius pellicerentur ad Chriſti fidem, Chriſtiani noſtis hoſtes, cꝫ minis, aut armis. Vt omnia iũgamus præſidia, nihil ipſa ueritate

potentius

potentius. Platonicus non est qui Platonis libros non legerit, & theologus est, non modo Christianus qui Christi literas non legerit? Qui diligit inquit, me, sermones meos seruat. hanc ipse notam præscripsit. Proinde si uere ex animo sumus christiani, si uere credimus illum e cœlo missum, ut ea nos doceret, quæ philosophorum sapientia non poterat, si uere expectamus ab eo, quod nulli principes, cū tumuis opulenti donare queunt, cur est nobis quicq̄ huius literis antiquius? Cur omnino quicq̄ uidetur eruditum, quod ab huius decretis dissidet? Cur in his adorandis literis, idem, ac pene dixerim plus, nobis permittimus, q̄ in Cæsareis legibus, aut medicorum libris sibi permittunt interpretes ꝓphani? ut pinde quasi in re ludicra uersemur, ita quicquid in buccā uenerit, cō mentemur, detorqueamus, inuoluamus. & cœlestia dogmata, ceu Lydiam regulam, ad nostram pertrahimus uitam, & dum omnibus modis fugimus, ne parum multa scisse uideamur, quicquid usq̄ est prophanarum literarum huc cōuchentes, id quod est in Christiana philosophia præcipuum, non dicam corrumpimus, sed quod negari non potest, ad paucos homines contrahimus, rem qua Christus nihil uoluit esse communius. Hoc philosophiæ genus in affectibus situm uerius, q̄ in syllogismis, uita magis est q̄ disputatio, afflatus potius q̄ eruditio, transformatio magis q̄ ratio. Doctos esse, uix paucis contingit, at nulli non licet esse Christianum, nulli non licet esse pium, addam audacter illud nulli non licet esse theologum. Iam facile descendit in animos omniū, quod maxime secundum naturam est. Quid autem aliud est Christi philosophia, quam ipse renascentiam uocat, q̄ instauratio bene conditæ naturæ? Proinde quāq̄ nemo tradidit hæc absolutius, nemo efficacius q̄ Christus, tamen permulta reperire licet in ethnicorum libris, quæ cum huius doctrina cōsentiant. Nulla fuit unq̄ tam crassa factio philosophiæ, quæ docuerit pecuniam, hominem reddere felicem. Nulla tam impudens, quæ in uulgaribus istis honoribus aut uoluptatibus, finem boni constituerit. Viderunt Stoici neminem esse sapientem, nisi bonum uirum, uiderunt nihil esse uere bonum aut honestum, præter ueram uirtutem, nihil horrendum aut malum, præter unam turpitudinem. Iniuriam nō esse pensandam iniuria, multis modis apud Platonem docet Socrates, item cū immortalis sit anima, non esse deplorandos qui cū fiducia bene actæ uitæ hinc demigrant, in uitam feliciorem. Præterea animam omnibus modis abducendā ab affectibus corporis, & ad ea traducendam, quæ uere sunt, cū non uideātur. Nullā rem nobis suauē esse posse, quæ non aliquo modo cōtemnatur, in politicis scripsit Aristoteles, una uirtute excepta, Nihil i uita homini suaue esse posse, nisi adsit animus nullius mali sibi conscius, unde ceu fonte scatet uera uoluptas, fatet & Epicurus. Quid quod magnam huius doctrinæ partem prestitere non pauci, præcipue Socrates, Diogenes, & Epictetus? At eadem cū tanto plenius & docuerit & præstiterit Christus, an non prodigij simile, hæc a Christianis uel ignorari,

Digitized by Google

ignorari uel negligi, uel etiam rideri? Si sunt quæ propius pertinent ad christianismum, his antiquatis, illa sequamur. sin hæc sola sunt, quæ uere christianum possint efficere, cur hæc propemodum magis pro obsoletis & abrogatis habemus q̃ libros Mosaicos? Primũ aũt est scire quid docuerit, proximũ est p̃stare. Neq; enim ob id opinor, quisq̃ sibi Christianus esse uideatur, si spinosa, molestaq; uerborum perplexitate, de instantibus, de relationibus, de quidditatibus ac formalitatibus disputet, sed si quod Christus docuit & exhibuit, id teneat exprimatq;. Non quod horũ studium damnem, qui in argutijs huiusmodi non sine laude, exercuerunt ingenij sui uires, nolim enim offendi quenq̃, sed quod existimem, & uere, ni fallor, existimo, puram ac germanam illam Christi philosophiam, non aliunde felicius hauriri, q̃ ex euangelicis libris, q̃ ex apostolicis literis, in quibus si quis pie philosophetur, orans magis q̃ argumentans, & trãsformari studẽs potius q̃ armari, is nimirũ cõperiet nihil esse q d' ad hominis felicitatem, nihil quod ad ullam huius uitæ functionem pertineat, quod in his nõsit traditum, discussum, & absolutum. Siue quid discere cupimus cur alius autor magis placet q̃ ipse Christus? Siue uiuẽdi formam requirimus cur aliud nobis prius est exemplum, q̃ Archetypus ipse Christus? Siue pharmacum aliquod aduersus molestas animi cupiditates desyderamus, cur alibi putamus remedium esse præsentius? Siue cupimus residem ac langueſcentem animum expergefacere lectione, quæso ubi reperias igniculos æque uiuos & efficaces? Siue uisum est animũ ab huius uitæ molestijs auocare, cur aliæ magis placent delitiæ? Cur statim malumus ex hominum literis, Christi sapientiã discere q̃ ex ipso Christo? qui quod pollictus est se semper nobiscũ fore usq; ad consummationẽ sæculi, in his literis præcipue præstat, in quibus nobis etiãnum uiuit, spirat, loquitur, pene dixerim efficacius, q̃ cum inter homines uersatur. Minus uidebant, minus audiebant Iudæi, q̃ tu uides & audis in euangelicis literis, tantum ut oculos & aures adferas, quibus illæ cerni & audiri possint. Quid tandẽ hoc rei est? Literas ab amiculo scriptas, seruamus, exosculamur, circumferimus, iterum atq; iterum relegimus, & tot sunt milia Christianorũ, qui cũ alioqui docti sint, euãgelicos & apostolicos libros, ne legerint quidem unq̃ in omni uita. Mahumetæi sua tenent dogmata. Iudæi & hodie ab ipsis cunabulis suũ ediscunt Mosen. Cur nos non idem præstamus Christo? Qui Benedicti profitentur institutum, regulam ab homine, eoq; pene idiota scriptam, tenent, ediscunt, ibibunt. Qui Augustinianæ sunt factionis, autoris sui regulã callent. Franciscani, Francisci sui traditiunculas adorant, amplectunt, & quoquo terrarum se cõtulerint, secũ circũferunt, tutos se non credũt, nisi libellus adsit in sinu. Cur illi plus tribuunt regulæ ab homine scriptæ, q̃ uniuersi christiani suæ regulæ, quã omnibus tradidit Christus, quã oẽs ex æquo p̃fessi sunt in baptismo? Denicq; qua (ut sexcẽtas etiã addas) nulla possit esse sanctior? Atq; utinã fiat,

ut quem/

ut quemadmodum Paulus scripsit, Mosi legem nõ fuisse glorioſam præ gloria ſuccedentis euangelij, ita Chriſtianis omnibus euangelia & apoſtolorum literæ ita ſanctæ habeantur, ut hæc præ illis non uideantur eſſe ſancta. Quid Alberto magno, quid Alexandro, quid Thomæ, quid Aegidio, quid Ricardo; quid Occam alij uelint tribuere, per me ſane cuiq; liberum erit, nolim enim cuiuſq; imminuere gloriam, aut cũ inueteratis iam hominum ſtudijs demicare. Sint illa quantumuis erudita, quantumuis ſubtilia, quantumuis ſi uelint ſeraphica hæc tamen certiſſima fateant oportet. Paulus dijudicari uult ſpiritus prophetarum, num ex deo ſint. Auguſtinus omnes omnium libros cum iudicio legens, nihilo plus iuris poſtulat & ſuis. In his ſolis literis, & quod non aſſequor, tamen adoro. Hunc autorem nobis non ſchola theologorum, ſed ipſe pater cœleſtis, diu inæ uocis teſtimonio cõprobauit, idq; bis, primum ad Iordanem in baptiſmo, deinde in monte Thabor in tranſfiguratione. Hic inquit eſt filius meus dilectus in quo mihi complacitum eſt, ipſum audite. O ſolidã autoritatem, uereq; ut iſti uocant irrefragabilem. Quid eſt ipſum audite? Nimirum hic unicus eſt doctor, huius unius diſcipuli ſitis? Attollat ſtudijs ſuum quiſq; quantum uolet autorem, hoc, de uno ci ra exceptionem dictum eſt Chriſto. In hunc primum deſcendit columba, paterni teſtimonij comprobatrix. Huius ſpiritum proxime refert Petrus, cui ſummus ille paſtor oues ſuas ſemel iterum ac tertio paſcendas commiſit, paſcendas autem haud dubium quin Chriſtianæ doctrinæ pabulo. Hic in Paulo ueluti renatus eſt, quem ipſe uocauit organum electum, & inſignem ſui nominis præconem. Ioãnes quod e ſacroſancto illo pectoris fonte hauſerat, id ſuis expreſſit literis. Quid quæſo ſimile in Scoto (nolim id contumeliæ cauſa dictum uideri) quid ſimile in Thoma? Quãq; illius ingenium admiror, huius etiam ueneror ſanctimoniam. Cur non in his tantis autoribus philoſophamur omnes? Quin hos ſinu circumferimus, hos ſemper habemus in manibus, quin in his uenamur, ſcrutamur, diſquirim⁹ aſſidue? Cur maior uitæ portio datur Auerroi, cæq; euangelijs? Cur tota pene ætas in hominum decretis, & inter ſe pugnantibus opinionibus conteritur? Iam uero ſint illa ſane, ſi libet, ſublimium Theologorum. At in his certe ſit futuri quondam magni theologi tyrocinium. Quotquot in baptiſmo iurauimus in uerba Chriſti, ſi tamen ex animo iurauimus, mox inter ipſos parentũ cõplexus, & nutricũ blandicias Chriſti dogmatis imbuamur. Nã & altiſſime inſidet, & tenaciſſime hæret, quod primũ rudis illa animi teſtula cõbiberit. Chriſtũ prima ſonet balbuties, ex hui⁹ euangelijs prima formetur infãtia, quẽ ita cũ primis tradi cupiã, ut & a pueris ametur. In his deinde uerſent ſtudijs, donec tacitis auctibus adoleſcãt in uirum robuſtũ in Chriſto. Aliorũ literæ ſũt eiuſmodi, ut nõ parũ multos pœnituerit inſũptæ in illis operæ. ac ſæpenumero fit, ut qui per omnẽ uitã, ꝓ tuẽdis illarũ decretis ad mortẽ uſq; depugnarũt, i ipa morte, ab autoris ſui factione deſciſcãt. At felix ille

quem in

quẽ in hisce literis meditãtẽ mors occupat. Has igit toto pectore sitiam⁹ oẽs, has amplectamur, in his iugiter uersemur, has exosculemur, his demũ imoriamur, in has transformemur, quãdoquidẽ abeunt studia in mores. Qui conseq̃ non potest (quis autem id non potest, si modo uelit) is saltem adoret, hasce literas, ceu thecam illi⁹ diuini pectoris. Si quis ostendat Christi pedibus impressũ uestigium, cõp procumbimus christiani, cõp adoramus? At cur non potius uiuã illius & spirantem imaginem in hisce ueneramur libris? Si quis Christi tunicã exhibeat, quo non terrarum prouolaturi simus, ut eam osculari liceat? Atqui ut totam illius supellectilem proferas, nihil erit, quod Christũ expressius ac uerius representet, cõp euangelicæ literæ? Ligneã aut saxeam statuam, amore Christi, gemmis auroq̃ decoramus. Quin hæc potius auro gemmisq̃, & si quid his pretiosius, insigniuntur, quæ tanto præsentius Christum nobis referunt, cõp illa imaguncula? Siquidem illa, quid aliud cõp corporis figuram exprimit? si tamen illius quicq̃p exprimit, at hæ tibi sacrosanctæ mentis illius uiuam referunt imaginem, ipsumq̃ Christum loquentem, sanantem, morientem, resurgentem, denicq̃ totũ ita præsentẽ reddunt, ut minus uisurus sis, si coram oculis conspicias.

PARACLESEOS FINIS.

ERASMI ROTERODAMI METHODVS.

AT dicet mihi fortasse lector aliquis. Quid tu ita iamdudum currentem (ut dici solet) incitas? Quin uiam magis & rationem indica, qua quiuis liceat, ceu compendio ad istam tantopere laudatam philosophiam peruenire. Quandoquidẽ nõ minima negocij pars est, adeundi negocij uiam nosse. Quanq̃p id sane, primũ non unius uoluminis opus esse sciam, deinde ne meũ quidẽ, tamen quãdo qui ipsi nauigarũt infeliciter, nihilo seci⁹ alijs soluẽtibus solẽt recte consulere cõmonstratis piculis, hos ni mirũ imitabor, aut certe Mercuriales illas statuas, quæ in compitis positæ, suo nonnunq̃p indicio uiatorem eo prouehunt, quo nunquam ipsæ sint peruenturæ, & ut nonnihil ex poetis attingam, fungar uice cotis, acutũ, Reddere quæ ferrum ualet, exors ipsa secandi. Tametsi diuus Aurelius Augustinus accurate simul & copiose quatuor libris, quibus titulum fecit de doctrina christiana, super hac re disseruit. quo magis idem agemus, non solum cõp fieri potest breuissime, uerum etiam crassius & pinguiore, quod aiunt, Minerua. quippe qui non excellentibus uiris ista paramus, sed plebeis & inferioris uenæ ingenijs, nostra qualicunq̃ industria, nitimur subuenire. Itaq̃ quod primo statim loco præcipiendũ

Digitized by Google

erat,id ſane pfacile,& ut iſti loquntur,numero dici poteſt.Cæterũ quod ad uim attinet, omnium eſt longe primum ac maximum. Et ut in præcipiendo minimum eſt negocij,ita in præſtando plurimum.Nempe ut ad hanc philoſophiam nõ ſtoicam aut ariſtotelicam,ſed plane cœleſtem,animũ adferamus ea dignum,hoc eſt non tantum purum ab omnibus uiciorum inquinamentis, uerũ etiam ab omni cupiditatum tumultu tranquillum ac requietum,quo expreſſius in nobis,uelut in amne placido,aut ſpeculo nitidiſſimo reluceat æternæ illius ueritatis imago.Nam ſi Hippocrates a ſuis exigit mores ſanctos & integros,ſi Iulius Firmicus in arte ſupſtitioſa,non admittit ingeniũ,lucri gloriæue ſtudio corruptum,quanto magis æquum eſt nos ad huius diuinæ ſapientiæ ſcholam ſeu templum uerius purgatiſſimis animis accedere? Adſit ſummus ardor diſcendi. Non dignat hocincomparabile margaritum,uel uulgariter amari, uel cum alijs diligi, Sitientem requirit animum,& nihil aliud ſitientem. Iam hoc ſacrũ limen adituris,procul abſit omne ſupercilium. abſit illa ueri nocẽtiſſima peſtis, gloriæ fames,abſit rixarum parens pertinacia,multomagis cæca temeritas. Cũ loca ſubis,religione ueneranda,exoſcularis oia,adoras oia,& quaſi nuſq; nõ adſit numen aliquod,ita nihil non reuereris.Id tibi multo religioſius faciendũ memineris,cũ hæc diuini ſpũs adyta ſubiturus es. Quod datur uidere, pronus exoſculare,quod non datur,tamen opertum,quicquid eſt,adora procul ac uenerare. Abſit impia curioſitas. Quædam myſteria uel ob hoc ipſum uidere merebaris,quod temetipſum ab illorum conſpectu reuerenter ſubmoueris.Hic primus & unicus tibi ſit ſcopus,hoc uotum,hoc unum age,ut muteris, ut rapiaris, ut afflaris,ut tranſformeris in ea quæ diſcis. Cibus eſt animi,ita demum utilis,non ſi in memoria ceu ſtomacho ſubſidat,ſed ſi in ipſos affectus,& in ipſa mẽtis uiſcera tranſciatur.Ita demum tibi uideare profeciſſe,nõ ſi diſputes acrius,ſed ſi te ſenſeris alterum fieri,minus elatum,minus iracundum,minus uitæ cupidum,ſi cotidie uicijs decedat aliquid, aliquid accreſcat pietati.Iam quod ad eas attinet literas,quarũ adminiculo cõmodius ad hæc pertingimus,Prima cura debetur, per diſcendis tribus linguis,latinæ,græcæ,hebraicæ,quod conſtet omnem ſcripturã myſticam hiſce proditã eſſe.Neq; uero mihi protinus hic reſilias amice lector, negocij difficultate,ceu daua repulſus. Si non deſit præceptor,ſi non deſit animus,minore pene negocio tres hæ linguæ diſcentur, q̃ hodie diſcitur unius ſermilinguæ miſeranda balbuties,nimirum ob præceptorum inſcitiam. Nec flagitamus,ut in his uſq; ad eloquentiæ miraculum proueharis,ſatis eſt,ſi ad mundiciam & elegãtiam,hoc eſt mediocritatem aliquã progrediare,quod ſufficiat ad iudicandũ. Nam ut omnes cæteras humanas diſciplinas negligamus,nulla ratione fieri poteſt,ut intelligas quod ſcriptũ eſt, ſi ſermonis quo ſcriptũ eſt fueris ignarus. Neq; eñ audiendos arbitror,iſtos quoſdã,qui cũ in ſophiſticis tricis,uſq; ad decrepitam ætatem computreſcant,dicere ſolent,Mihi ſatis eſt interpretatio

pretatio Hieronymi. Sic em̃ potiſſimum reſpondent ĩj, qui ne latine quidem ſcire curant, ut his etiam fruſtra uerterit Hieronymus. Cæterũ ut ne dicã interim, plurimis modis referre, e ſuis haurias fõtib⁹ aliqd: an e qualibuſcũ q̃ lacunis, qd quod quædam ob ſermonum idiomata, ne poſſunt quidem ita trãſfundi in linguam alienam, ut eandem lucem, natiuam gratiam, parem obtineant emphaſin. Quid quod quædam minutiora ſunt, q̃ ut omnino reddi poſſint, id quod paſſim queritur damnatq; diuus Hieronymus. Quid quod permulta ab Hieronymo reſtituta, temporũ iniuria interciderunt, uelut euangelia ad græcam ueritatem emendata. Quid quod ſcriptorũ uel errore, uel temeritate, tum olim uiciati ſunt libri, tum hodie paſſim uiciantur. Poſtremo qd quod nec ea, quibus Hieronymus hæc reſtituit, ſatis intelligũtur, ſi linguas quarum teſtimonijs nitit̃ prorſus ignores? Quod ſi ſemel ſufficiebat Hieronymiana tranſlatio, quorſum tandem attinebat caueri Pontificum decretis, ut ueteris inſtrumenti ueritas ab hebræorum uoluminibus, noui fides a græcorum fontibus peteretur. Certe iã tum uerterat Hieronymus. Deniq; ſi hæc ſatis erat, qui poſtea factũ eſt, ut tot manifeſtarijs ac pudendis erratis lapſi ſint primi nominis theologi, id qd̃ apertius eſt, q̃ ut uel negari poſſit, uel diſſimulari. In quibus eſt, & ipſe neotericorũ omnium diligentiſſimus Thomas Aquinas, quem mihi parum propitiũ eſſe uelim, ſi aut mẽtior, aut contumeliæ cauſa hæc dico. Ne quid interim dicam, de ceteris, cum hoc haud quaq̃ conferendis, mea quidem ſententia. Quod ſi cuius ætas iam ad hoc præterijt, is, quod eſt uiri prudentis, ſuam ſortem boni conſulat, & quoad poteſt, aliena fulciatur induſtria, modo ne iuuenibus, quibus hæc proprie ſcribuntur obſtrepat. Quanq̃ ego profecto ne ſenibus quidem fuerim autor deſperandi, quandoquidem quatuor nominatim recenſere poſſim, mihi familiariter notos, uiros iam libris etiam æditis celebres, quorũ unus duodequinquaginta natus annos, nemo non maior quadraginta, prima græci ſermonis elementa ſit aggreſſus. Porro quo ꝓfecerint, ipſi ſuis teſtati ſunt monumentis. Quod ſi Catonis exemplum leuiter nos mouet, ipſe diuus Auguſtinus iam epiſcopus, iam ſenex, ad græcas literas, puero deguſtatas quidem, ſed faſtiditas reuerſus eſt. Rodolphus agricola, unicũ Germaniæ noſtræ lumen & ornamẽtum, annum egreſſus quadrageſimũ, hebræas literas diſcere, nec erubuit, uir in re literaria tantus, nec deſperauit, tam grandis natu. Nã græcas adoleſcens imbiberat. Ipſe iam undequinquageſimum agens annum, ad hebraicas literas, olim utcũq; deguſtatas, cũ licet, recurro. Nihil eſt rerum, quod non efficiat humanus animus, modo ſibi imperarit, modo impenſe uelit. Et ad hoc, ut dixi, negocium qualiſcũq; mediocritas ſatis eſt, dũ ea ſane abſit a temeritate, quæ fere ſolet hoc audacius pronunciare, quo minus exacte diiudicat. Felicior quidem hac in parte iuuẽtus. at non deſperãdi ſenes. Illa plus ſpei de ſe præbet. At huic nõnunq̃ ardor animi præſtat, quod alijs non præſtat ætatis uigor. Porro ſen-

rentiã Hilarij & Auguſtini, qui putãt in ueteris inſtrumẽti libris nihil reprehẽ/ ultra ſeptuaginta, ſatis in epiſtolis ſuis ipſe refellit Hieronymus & ſi nõ refelliſ/ ſet ille, ſatis refellit inſignis ille lapſus Hilarij in oſanna. Ambroſio quoq; ad eũ/ dẽ impingẽte lapidẽ. Porro ſi rara q̃dã ingenij felicitas, & alba, qd̃ dici ſolet in/ doles, inſignẽ theologũ polliceri uidebit̃, haud mihi diſplicet, qd̃ placuit & Au/ guſtino, ut moderate deguſtatis elegãtiorib⁹ diſciplinis, inſtruat̃ ac p̃pareť, nẽ/ pe dialectica, rhetorica, arithmetica, muſica, aſtrologia, cum primis autem rerũ/ naturalium cognitione, uelut animantium, arborum, gemmarum, ad hæc, loco/ rum, præſertim illorum, quos diuinæ literæ cõmemorant. Fit enim ut cognitis re/ gionibus, cogitatione ſequamur narrationem, & animo uelut una circumfera/ mur, ut rem ſpectare uideamur non legere. ſimulq; non paulo tenacius hærent/ quæ ſic legeris. Iam ſi gentium apud quas res geſta narratur, ſiue ad quas ſcri/ bunt apoſtoli, nõ ſitum modo, uerumetiam originem, mores, inſtituta, cultum,/ ingenium, ex hiſtoricorum literis didicerimus, dictu mirum, quantum lucis, &/ ut ita dicam, uitæ, ſit acceſſurum lectioni, quæ prorſus oſcitabũda mortuaq; ſic/ oportet, quoties non hæc tantum, ſed & omnium pene rerum ignorantur uoca/ bula, adeo ut nonnunq; uel impudenter diuinantes, uel ſordidiſſimos cõſulen/ tes dictionarios, ex arbore faciant quadrupedem, e gemma piſcem. Abunde do/ ctum uidetur, ſi tantum adiecerint, Eſt nomen gemmæ, aut ſpecies eſt arboris,/ aut genus animantis. Atqui non raro ex ipſa rei proprietate pendet intellectus/ myſterij. Nec illud opinor inutile fuerit, ſi theologiæ deſtinatus adoleſcens, dili/ genter excerceatur in ſchematis actropis grammaticorum rhetorumq;, prælu/ dat in fabulis ad allegoriam explicãdis, in apologis, in ſimilibus, & in his præci/ pue partibus rhetorices, quæ de ſtatibus, de propoſitionibus, de probatiõibus,/ de amplificationibus, deq; affectibus tractant, quod hæc maiorem in modũ/ faciant ad iudicium, quæ res in omni ſtudiorum genere ualet plurimum. Et quo/ niã pfeſſio theologica magis cõſtat affectib⁹, q̃ argutijs, quas in ethnicis quoq;/ philoſophis, ipſi rident ethnici, Paulus in Chriſtiano deteſtatur, idq; non uno/ in loco, conueniet in hoc genere per ætatem exerceri, quo poſtea dexterius/ in theologicis allegorijs tractandis, lociſq; communibus uerſari poſſit. Id ni/ fallor, uiderat Auguſtinus, cum Licentium ſuum, ad ſuas muſas, a quibus,/ iam parabat deſciſcere, reuerti iubet, quod eiuſmodi ſtudia, ad cæteras item/ literas ingenium uegetius reddant, & ſucculentius. Alioqui ſi quis tantum/ infantibus illis & anxijs ieiuniſq; præceptiunculis imbuatur, dialectices, aut/ ut nunc traditur, ſophiſtices, quã ipſam cotidie nouis difficultatibus aliam atq;/ aliam reddunt, fit ut ad contentionem quidem inuictus euadat, cæterum in tra/ ctandis diuinis literis, deum immortalem, q̃ uidemus iſtos iacere, frigere, imo/ q̃ non uiuere. Cuius rei, ſi quis promptum aliquod argumentum requiret, ue/ teres illos theologos Origenẽ, Baſilium, Hieronymum, cum his recentioribus/

cõponat

cõponat, cõferat. Videbit illic aureũ quoddã ire flumen, hic tenues quoſdã riuu los, eoſq; nec puros admodum, nec ſuo fonti reſpondẽtes. illic in feliciſſimis hor tis affatim expleberis, hic inter ſpineta dilaceraris ac torqueris. Illic maieſtatis plena omnia, hic adeo nihil ſplendidũ, ut multa ſordida parumq; digna digni tate theologica. Quod ſi diutius immorandũ ſit pphanis literis, equidẽ id fie ri malim, in his quæ ꝓpius affines ſint arcanis libris. Neq; uero me clam eſt, quã to ſupercilio quidam cõtemnant poeticen, ceu rem pluſq; puerilem, quanto rhe toricen, quanto bonas, ut uocant & ſunt, literas omnes. Attamen hæ nobis inſi gnes illos dedere theologos, quos nũc prodiuius eſt negligere q; intelligere. Pa rabolis omnia pene conueſtiuit Chriſtus, id quod poetis eſt peculiare. Rhetoꝛ ſchemata in ꝓphetis & Paulinis literis oſtendit Auguſtinus. Ipſe Paulus poeta rum eſt uſus teſtimonijs. Vbi tãdẽ in his uſq;, quod Ariſtotelẽ, aut Auerroẽ re ferat? Vbi primaꝛ & ſecũdaꝛ intentionũ, ubi ampliationũ ac reſtrictionũ, ubi formalitatũ aut qdditatũ, aut etiã hecceitatũ ulla mẽtio, quib⁹ nũc differta ſũt oia? In cæteris ꝓfeſſionibus pulcherrimũ eſt, ſi ſuos quiſq; principes & autores referat. Vergili⁹ expreſſit Homerũ, Auicenna Galenũ, Ariſtoteles ꝓ argumen tis diuerſos. Cur ſoli nos auſi ſumus a noſtræ Philoſophiæ principibus tota ra tione deſciſcere? Auguſtinus ſibi gratulat, quod in Platonẽ potiſſimũ inciderit, non ob aliud, niſi quod huius dogmata propius accedant ad Chriſti doctri nam, Et a finitimis prodiuis eſt tranſitus. Nõ quod damnem ea ſtudia, quæ nũc uidemus in publicis ſcholis ſolẽnia, modo uere tractentur, neq; ſola tamen. Cõ plectãtur & illa paud, quos æquus amauit Iuppiter, ut uerbis utar Vergilianis, nos plebeium inſtituimus theologum. Tametſi ut ingenue, quod ſentio, dicam mihi parum tutum uidetur, ad theologiam deſtinato, in prophanis ſtudijs, præ ſertim alienioribus conſeneſcere. Fit em, ut qui palatum ac linguam multo ab ſinthio habent infectam, ijs quicquid deinde biberint aut ederint, abſinthium ſapiat, & qui diutius in ſole uerſati ſunt, ijs deinde quicquid uiderint, eo ſeſe of fert colore, quem ipſi ſecum in oculis glaucomate uiciatis adferunt. Ita qui bonã uitæ partem, in Bartholo, in Auerroe, in Ariſtotele, in Sophiſticis cauillationi bus poſuerũt, ijs diuinæ literæ non ſapiunt id quod ſunt, ſed quod illi ſecum ad ferunt. Etenim ut elegans eſt fortaſſis, in tractatione diuinarũ literarum, nonni hil uelut exoticis illis opibus obiter aſpergere, ita uehementer abſurdum uide tur, cũ rem tractes ab omni ſapientia mundana longe diuerſiſſimã, nihil crepa re, niſi Pythagoram, Platonem, Ariſtotelẽ Auerroẽ, & his ꝓphaniores autores, ad horum opiniones uelut oracula obſtupeſcere. An non iſtud eſt Chriſti phi loſophiam non cõdire, ſed prorſus aliã reddere? Quod ſi quis damabit abſq; his non eſſe theologum, equidem conſolabor meipſum tot inſignium uirorum exemplis, Chryſoſtomi, Hieronymi, Ambroſij, Auguſtini, denicq; Clementis, imo Petri & Pauli, qui iſta nõ ſolũ nõ calluerũt, uerũ etiam damnãt aliquoties.

Digitized by Google

Illud magis ad rem pertinuerit, ut tyrunculo noſtro, Chriſti dogmata tradãtur in ſummã redacta, idq; potiſſimũ ex euãgeliſs, mox apoſtolorũ literis, ut ubiq; certos habeat ſcopos, ad quos, cætera conferat, uelut illa, ut exẽpli cauſa paucula notem, Chriſtũ nouũ in terris inſtituiſſe populũ, q totus e cœlo penderet, & oĩbus huiꝰ mũdi præſidiſs diffiſus, alio quodã modo diues eſſet, alio ſapiẽs, alio nobilis, alio potens, alio felix, & contẽptu rerũ omniũ, rerũ felicitatem conſequeretur. Qui neſciret inuidiã, nimirũ oculo ſimplici, qui neſciret libidinem, ut ſuapte ſponte eunuchus, q pudoré humanũ nõ ſentiret, qui quo maior eſſet, hoc magis ſe ſubmitteret omnibus, qui ad infantulorũ ſimplicitatẽ ac puritatẽ ueluti renatꝰ eſſet, q uolucrũ ritu in diẽ uiueret, cui uita uilis eẽt, mors optãda, q nec tyrannidẽ timeret, nec mortẽ, nec Satanam, unius Chriſti præſidio fretus. Qui neſciret ne laceſſitus quidẽ uel iraſci, uel maledicere, qui & de male merentibus bene mereri ſtuderet, intra quos ſumma eſſet cõcordia, nec alia prorſus cũ membrorũ eiuſdẽ corporis inter ſe, inter quos mutua charitas oia faceret communia. Qui ſic uiueret, ut ſal & lux eſſet orbis, quiq; ſic ageret, ut ad extremũ illũ diẽ ſemp eſſet uelut accinctus ac paratus. Indicandũ & illud paucis, ut nihil prætermiſerit Chriſtus, aduerſus quod ſua doctrina non præmunierit ſuos. In q̃bus oporteat collocare felicitatẽ, docuit in mõte, quibus factis paranda ſit immortalitas, docuit in parabola iudicij, ſub perſona hedorũ & ouiũ. Quõ ſe gerere debeant, erga fratres a quibus offenſi ſint, quõ erga infirmos, quõ erga ethnicos, quõ aduerſus hoſtes & perſecutores, quõ erga p̃fectos malos aut impios. Deinde admonendus, ut diligẽter obſeruet totũ illũ Chriſti circulũ & orbem, quõ natus, quõ educatꝰ, quõ adoleuerit, qualis fuerit erga parentes, & agnatos, quõ ingreſſus euangeliçandi negociũ. Quã uarius in ædendis miraculis, cũ q uarius in reſponſis. Vt plæbis miſereat, in phariſæos & ſcribas indamat, in emẽtes ac uendentes & flagello ſæuit. Et ut cerimonias ubiq; cõtẽnit, ita fidẽ unice ſemper exigit. Quædam uelut ignorauit, ucluti de cæſaris imagine. Ad quoſdam ultro acceſſit, ad quoſdam grauatim iuit, quoſdam ultro ſibi adiunxit, quoſdã ſequi uolẽtes nõ admiſit, Herodi nihil reſpõdit, Pilato pauca, quẽadmodũ & Annæ Caiphæq;. Cũ primis obſeruãdũ qbꝰ rebꝰ ſe p̃parauerit ad extremũ illud certamẽ, quõ ſe geſſerit in morte, quõ ſepultus ſit, quõ reſurrexerit. Nihil em̃ in his, quod nõ admirabilẽ habeat pietatis doctrinã, ſi qs attẽtius obſeruet, & in his p ueſtigãdis philoſopheť. Iã nõ ſatis eſt circũſpicere, quõ iuxta ſenſum hiſtoricũ, tropologicum, allegoricũ, anagogicũ, diuerſis in rebus uarie reluceat æternaue ritas, uerũ etiã in ſingulis horũ qui gradus ſint, quæ differentiæ, quæ tractandi ratio. Quot modis tractat Origenes a deo tentatũ Abrahã? In hiſtoria uerſans quos tñ locos inuenit? Vt ne dicam qď idẽ typus, p uarietate rerꝝ, ad quas accõmodať, p diuerſitate tẽporꝝ, uelut aliã accipit figurã, ueluti porcorꝝ ſiliquæ, ad opes, ad uoluptates, ad honores, ad mũdanã eruditionẽ p̃nt accõmodari. Et tñ

adhuc

adhuc uersaris in tropologia. Quin tota parabola pōt, ad Iudæorū populū & gētes applicari. Sūt quæ ad discipulos & illa tēpora proprie ptineant, sunt quæ ad uniuersos, quædā dantur illorū temporum affectibus, nonnulla ceu per ironiā ridentur. Verū si quis hæc conetur adhibitis exemplis explanare, res non unius erit uoluminis. Admonendus, ut apposite condiscat citare diuinæ scripturæ testimonia, nō e sūmulis, aut cōciunculis aut collectaneis nescio qbus iā sexcēties aliūde alio cōmixtis ac refusis, sed ex ipsis fontibus, nec imitet quosdā, qs nō pudet oracula diuinæ sapientiæ detorquere ad alienos sensus, aliquoties & ad contrarios. Sunt qui secū adferūt decreta, & his seruire cogūt sacrā scripturā, cū ex hac petenda sint animi decreta. Sūt qui eam ad publicos affectus ac mores pertrahunt, & cū hinc sumendū sit, quid fieri oporteat, huius patrocinio tuentur id quod uulgo fit. Iam est occultius quidē, sed hoc ipso nocentius deprauandi genus, cum abutentes diuinæ scripturæ uocabulis, ecclesiā interpretamur sacerdotes, mundū laicos christianos, interim quod de christianis dictū est, monachis accōmodātes, gladios utrāq; ditionē, cū quod de cultu diuino dictū est, ad solas cerimonias deflectimus, quod de sacerdotis officio, ad solas preculas utcūq; dictas trahimus. Idq; quo certius fiat, nō sat habeat quatuor aut quinq; decerpsisse uerbula, circūspiciat unde natū sit quod dicit, a quo dicat, cui dicat, quo tempore, qua occasione, quibus uerbis, quid præcesserit, quid consequatur Quādoquidē ex hisce rebus expensis collectisq; dēphendit, qd sibi uelit quod dictū est. Si primū curaris, ut id facias cēq; optime, postea fiet, ut & facile facias. Annotanda est & theologici sermonis proprietas. Nam habet spiritus ille diuinus suam quandā linguam, & scriptores illi sacri, & cum græce scribunt, multum referunt ex proprietate sermonis hebraici. Atq; hinc multis errādi ansa. Quod nunc dicturus, haud scio an præcipuam allaturū sit utilitatē, si quis dextre præstiterit. Id est huiusmodi ut locos aliquot theologicos, aut tibi pares ipse, aut ab alio quopiā traditos accipias, ad quos omnia quæ legeris, uelut i nidulos quosdam digeras, quo promptius sit ubi uidebitur quod uoles depromere, ut exēplicauſa, rem notem, de fide, de ieiunio, de ferendis malis, de subleuandis infirmis, de cerimonijs, de pietate, atq; alijs id genus. Nam ducenti aut trecenti fingi possunt. His in ordinem compositis, iuxta rerum pugnantiam, aut affinitatem, ut in Copia quoq; nostra quōdam indicauimus quicqd usēq; insigne est, in omnibus ueteris instrumenti libris, in euangelijs in literis apostolorū, quod uel conueniat, uel dissonet, ad hos erit redigēdum. Quod si cui uisum erit, poterit ex antiquis interpretibus, postremo ex ethnicorum item libris huc conferre quod usui futurum existimarit. Hac usum fuisse ratione diuum Hieronymum ex illius scriptis mihi propemodum uideor animaduertere. Siue quid erit disserendum, aderit ad manum parata supellex, siue quid explicandū, facilis erit locorū collatio. Quandoquidē hæc nō Origeni tantū, sed & Augustino optima ratio est interpretandi diuinas literas, si locū obscurū ex alioꝝ locoꝝ collatiōe red

damus illustrẽ,& mystică scripturã mystica item scriptura exponat. Atq; hisce iam rebus instructus iugi meditatione uersetur in diuinis literis,has nocturna curet uersare manu,uersare diurna, has semper in manib⁹, semper habeat in sinu,ex his semper aliquid aut auribus instrepat,aut oculis occurrat, aut animo obuersetur,Nec fuerit inconsultum diuinos libros ad uerbum ediscere, præsertim noui testamenti,qui tanto p̃sentius faciũt ad nostrã ꝓfessionẽ,ut hodie uel soli sufficere queant, deinde eos qui ex ueteri instrumento maxime cũ nouo cõsentiũt,uelut Esaiã.Quanq̃ si dispositis,ut dixi,locis frequẽter Paulũ cũ euãgelijs,& cum utriscq; cõferas Esaiã,reliquaq; ueteris instrumẽti loca,fiet,ut hæc sua sponte inhærescãt & insideant memoriæ.Quod si quos deterret hic labor,illud quæso secũ cogitet,q cõueniat,ut Theologus futurus,sophisticas præceptiuncu las ediscat,ediscat qualiacũq; in Aristotelẽ cõmentaria,ediscat Scoti cõclusiões, &argumẽta,& idẽ opæ grauetur dare libris diuinis,ex quoꝝ fontibus uniuersa scatet theologia,quæ modo uere sit theologia? At quanto satius semel hoc laboris,nec eñ dixerim tædij,deuorare,q̃ semp recurrẽtib⁹laboribus,quoties tractandũ aut citandũ erit aliqd ad dictionarios,sũmulas,& indices cõfugere, uelut ij faciũt,qui cũ domi nihil habeant supellectilis,quoties opus, patellã aut cãtarũ a uicino petũt utẽdũ. Quin tu tuũ ipsius pect⁹ bibliothecã facito Christi, ex eo uelut e penuario de ꝓme,seu noua seu uetera,utcũq; postulabit res. Lõge uiuidius penetrant in animos auditorũ,quæ de tuo pectore ceu uiua ꝓdeũt,q̃ quæ ex aliorũ farragine sublegũtur.Roget aliqs,quid,nũ adeo facilẽ iudicas diuinã scripturã,ut sine cõmentarijs possit intelligi? Quid ni possit, cognitis dogmatis,& hac qua dixi collatiõe locorũ adhibita? Alioqui qd aliud secuti sunt, q primi in hanc cõmentarios ædiderũt,inter quos p̃cipuus est Origenes.Quid uetet alios eodẽ puenire,quo puenerũt illi,si eadẽ ingrediãt uia? Nõ quod uelim id fieri.Imo partẽ laboris adimat nobis ueterũ labor.Adiuuemur illorũ cõmẽtarijs,dũ mõ primũ ex his deligam⁹ optimos,uelut Origenẽ,q sic est primus,ut nemo cũ illo cõferri possit,Basiliũ,Nazianzenũ,Athanasiũ,Cyrillũ, Chrysostomũ,Hieronymũ,Ambrosiũ,Hilariũ,Augustinũ.Deinde ut hos ipsos cũ delectu iudicio q̃ legat. Hoies erant,quædã ignorabãt,in nõnullis hallucinati sunt: Dormitarunt alicubi, nõnulla dederunt utcũq; uincendis hæreticis, quorũ contentionibus tũc feruebant oia.Præterea uix quisq̃ est horũ,cui⁹ falso titulo nõ circũferant permulta,atq; adeo qd est ipudentius,cui⁹ libris nõ multa admixta sint aliena,id qd in Hieronymo certe palã arguim⁹,nec i cæteris itẽ obscurũ est. Quod ni in huiusmodi fuerit oculatus lector,periculũ est,ne impostoris,aut ne bulonis somniũ pro Hieronymi,aut Ambrosij oraculo amplectatur.Ad hæc, quandoquidẽ infinitũ est,oẽs euoluere,ex ꝓbatis legat optimos.Quorsum eñ attinet in hisce neotericis coaceruatorib⁹ uerius q̃ interp̃tib⁹ bonas horas haud bene collocare? In quibus primũ q̃ multa sunt,quæ tibi postea sint maiore negocio dediscenda? Deinde si quid inest recti,id ex ueteribus haustũ comperies,

sed

sed mutilũ ac decurtatũ, quod ob linguarũ & rerũ inscitiã multa, & haud scio an optima, qm̃ nõ assequebant, coacti sint ꝓtermittere. Quid quod bona pars isto rũ, ne decerpit quidẽ ab illis, sed a sæpius collectis ac transfusis collectaneis, uelut e decima lacuna suffurat, ut pene nihil resipiant sui fontis? Postremo, ut eadem doceant, cꝫ frigent apud hos, sordentcꝫ omnia ob scriptorũ infantissimã balbutiem. At Hieronymus ita delicijs oia condit, ac locupletat, ut cũ aberrat a uero, cum a re digredit, tamẽ plus bonæ rei doceat, cꝫ isti cũ uere rem tradũt. ut ne dicã interim, qd̃ omnino tales ipsi reddimur, cuiusmodi sunt autores in quibus assidue uersamur. Necꝫ em̃ perindẽ ciborũ qualitas transit in corporis habitũ, ut lectio in animũ ac mores. Si in ieiunis, in frigidis, in fucatis, in spinosis ac rixosis scriptoribus assidui simus, tales euadamus oportet. Sin in ijs, qui uere spirant Christũ, qui ardẽt, qui uiuũt, qui uerã pietatẽ & docent, & ꝓstant, hos saltẽ aliqua ex parte referem⁹. At dices, si nihil accesserit, parũ instructus fuero ad palestrã scholasticam. Necꝫ uero nos pugilẽ instituimus, sed theologũ, & eũ theologũ, qui quod profitet, malit exprimere uita, cꝫ syllogismis. Nec est quod tibi tantope displiceas, si inter istos parũ theologus uidearis, cũ inter eosdẽ, ne Hieronymus quidẽ ipse sit habiturus quod respõdeat, ac fortasse, nec ipse Paulus. In culpa est, nõ ipsa theologia, quæ nõ sic nata est, sed quorũdã tractatio, qui totam illã ad dialecticorũ argutias, & Aristotelicã philosophiam detraxerunt, ut illic nõ paulo plus sit philosophiæ cꝫ theologiæ. Atqui fieri potest, ut rhetor aliquis, aut arithmeticus, aut musicus, sic eandẽ tractet, ut nemo iam sit intellecturus, nisi qui prius artiũ illarum uim omnẽ penitus cognitam habeat. Quid aũt necesse est ad omneis omnium quæstiunculas certa respõdere theologũ? Quarum necꝫ numerus est ullus, necꝫ modus, necꝫ finis, dum hydræ in morem pro una recisa, sexcentæ repullulant. Sunt quæ parũ pium sit inuestigare. Sunt quæ citra salutis dispendium possunt nescíri. Sunt de quibus eruditius sit ambigere, & cũ academicis ἐπέχειν, cꝫ ꝓnũciare. Quod si cui tanta sit ingenij uis, ut utrũcꝫ studiorũ genus complecti possit, eat eat quo illũ sua uirtus uocat, eat pede fausto. Sed ab his tamẽ incipiendum, his maiorẽ uitæ partẽ impartiendã censeo. Quod si alterũ sit deserendũ, non possum nõ fateri qd̃ uerissimũ est, malim in hoc latus deflectere. Præstat paulo minus esse sophistã, cꝫ minus sapere in euãgelijs ac Paulinis literis. Satius est ignorare quædam Aristotelis dogmata, cꝫ nescire Christi decreta. Denicꝫ malim cum Hieronymo pius esse theologus, cꝫ cũ Scoto inuictus. Illud certe negari non potest, per ueteres illos illustratam ac defensam Christi doctrinã, quos ita demũ patiar antiquari, si constet horũ argutissimis argutijs & subtilissimis subtilitatibus, uel unũ ethnicũ conuersũ ad Christi fidẽ, uel unũ reuictũ ac mutatũ hæreticũ. Nã quod hodie pauciores sũt hæreses, id, si uerũ fateri uolumus, magis debem⁹ fasciculis cꝫ syllogismis. Quis em̃ omnino nodus dialectica subtilitate necti potest, qui nõ eadem subtilitate dissoluatur, si liberũ sit utriscꝫ, quod uolẽt, assumere? At simplices illæ literæ, to

tius orbis populos pauculis annis inouare potuerũt, Sed missam faciamus stu diorũ collationẽ. Sit suũ cuiq; pulchrũ, & ut Paulinis utar uerbis, in suo quisq; sensu abundet. Cui placẽt scholasticæ cõflictationes sequatur, quod in scholis receptũ est. At si quis magis cupit instructus esse ad pietatẽ q̃ ad disputationẽ in primis & potissimũ uersetur in fontibus, uersetꝰ in his scriptoribus, qui proxime biberũt de fõtibus. Quod diminutũ erit in syllogismis, id pẽsabit oratio. Et satis inuictus fueris theologus, si eo ꝓfeceris, ut nulli succũbas uicio, nullis cæcas cupiditatibus, etiã si a disputatione quodlibetica discesseris inferior. Abunde magnus doctor est, qui pure docet Christum.

METHODI FINIS.

D. ERASMI ROTERODAMI APOLOGIA.

IAm ut occurrã Apologia, redamaturis, Paulus apls referente Lucæ fortunatũ sese p̃dicat, quod apud Agrippã ꝓ se cãm dicturus esset, cui ꝓpter diutinã cũ Iudæis consuetudinẽ, res oẽs in quibus uertebatur q̃stio, maxime cognitæ cõpertæq; essent. Atq; utinã eodem noie mihi quoq; gratulari possim, cui plane diuersũ quiddã usu uenit atq; Paulo. Nã ne opus quidẽ est nobis Apologia, nisi apud istos, qui totũ hoc negociũ de quo cõtrouersia est, nõ intelligunt, nec ꝓfsum aliã ob cãm calũniantꝰ, nisi qđ non intelligant. Siquidem apud eos qui latinas, græcas, & hebraicas literas uel ad mediocritatẽ degustarũt, qui serio in uestigandis diuinæ scripturæ mysterijs q̃ feliciter ac diligẽter in uetustis illis, ac nõ minus ueris q̃ uetustis theologis uersati sunt, nihil addubito, qn magnã initurus sim gratiã, etiã si quod conatus sũ, paꝛ assecutꝰ fuero. Proinde mire fiet, ut q̃bus hac opa nostra nõ magnope sit opus, qq; soli dãnare quædã possint, quod ob bonaꝛ peritiã literarũ possint iudicare, ij nõ solũ cõprobẽt suo suffragio nostrã industriã, uerũ etiã gratiã haud uulgarẽ habeant. Cõtra q hisce de rebus nullo modo possint ferre sententiã, & hoc magis egẽt huius laboris subsidio, quo lõgius absunt a bonis literis, ij non solũ nõ amplectentꝰ opꝰ ipsorũ paratũ usui, uerũ etiã obstrepẽt, calũniabuntꝰ, damnabunt, quorũ alterũ extremæ cuiusdã ingratitudinis esse uidetꝰ, alterũ insignis impudentiæ. Quid emi fingi põt ipudentius, quã dãnare librũ quẽ ne legeris qdẽ, tũ eiusmodi, ut si maxime legas, tñ absq; linguarũ ꝓpitia ꝓnũciare de eo nõ possis? Quid aũt ingratius, q̃ ꝓ tã imensis sudoribus uigilijsq;, quas tantũ iuuãdi animo susceperis, & quibus nulla par gratia referri queat, rependi calũniam, idq; potissimum ab ijs, ad quos potissimum operis utilitas sit reditura?

Cum

Cum ubiq; fœda est ingratitudo, tum in nullos æque par est gratos esse, atq; in eos qui dispendio rei pecuniariæ, iactura uoluptatũ, nonnullo etiam ualetudinis ac uitæ suæ detrimẽto, in hoc totis uiribus incũbunt, ut ingenij sui monumẽtis orbi consulant. Verum haud scio an usq; ingratius reperias mortalium ingenium, nec alias esse uerius arbitror, quod nõ minus elegãter q; grauiter dictum est a Seneca, Tutius esse, quosdam offendisse q; demeruisse. Nihil æque perit, atq; id quod confertur in ingratos. At magis perit officium, mea quidem sentẽtia, quod in eos collocatur, qui nõ intelligunt officium, & minus redit ab ijs qui non cognoscunt meritum, q; qui non agnoscunt. Nam ij tametsi dissimulant, tamen apud se sunt obnoxij, nonnunq; pudore cogũtur agnoscere. Denicq; spes est ut aliquãdo resipiscant. Illi quod est beneficiũ, iniuriam interpretantur & officio adiuti in ius uocant benemerentẽ. Theologorũ in primis est, nõ solum gratitudinẽ pstare, uerũ etiam candorẽ & mansuetudinẽ. Et theologis potissimum hic meus desudauit labor, atq; his theologis, quibus aut nõ uacauit, aut nõ cõtigit, eas discere literas, sine quibus diuina scriptura penitus intelligi nõ possit. Horũ adiuuandis studijs, nostrũ impendimus studiũ, ut quod illis sua fortuna negauit, id nostra suppeditaret industria. Et tamẽ si qui reclamaturi sunt, ex hoc grege prodituros auguror. Amplectunt medici, nõ aspernant iurecõsulti, recipiũt philosophi, si quid ad illorũ professionẽ instaurandã conducit. Soli theologi pertinaciter reclamamus, & ipsi nostris inuidemus bonis. Sane permolestũ est, pro benigne collato beneficio nullam recipere gratiã. Molestius ab ijs de quibus benemereri studeas calumniã præmij loco reportare, & a quibus tuo iure poteras exigere debitã gratiam, his actoribus iniuriæ causam dicere. Seneca summũ liberalitatis genus esse putat, ac diuinæ beneficentiæ proximum, si quis non tantũ gratuito prosit, uerũ etiã sciens perdat beneficiũ. At mihi uideor hoc quoq; superaturus, si de his quoq; pergã benemereri, qui beneficiũ iniuria retaliant. Et quẽadmodũ fidi medici, reclamantibus etiam & cõuiciantibus ægrotis tamẽ pergunt subuenire, ita nos hoc quoq; uelut auctario beneficiũ nostrũ cumulabimus, ut beneficium quod accipiunt intelligant. Primum igitur etiam atq; etiã adhortor omẽs theologos, ut quibus per ætatẽ aut occupationes uacat, græcas degustent literas, & item Hebreas, si liceat. In ipsis arcanæ scripturæ fontibus diligenter philosophentur, ueteres theologos, quos & eruditio cõmendat & uitæ sanctimonia iugiter euoluant. Deinde nostra si uolent conferant & expendãt. atq; ita pbent si quid recte monuimus, emẽdent amice, si qd ut homines aberrauimus a uero, & minus assecuti sumus, quod sedulo sumus secuti. Quod si impetro causam, uici, pro accusatoribus habiturus patronos. Cæterum a quibus hoc non impetro, saltem illud mihi uel precario donent, ut credant, me simplici pioq; iuuãdi studio quicquid hoc laboris est suscepisse. Quod si parũ alicubi succesit, error est, non scelus, & corrigi mereor, incessi non mereor.

Nihil

Nihil enim magis agnosco, q̄ me nihil scire. Profiteantur alij quantūlibet ingentia. Ego mea tenuitate nihil ꝓfitens, præsto tamē quod licet, paratissim⁹ ad palinodiā, si cubi more hoīm lapsus sim, ipse quoq; mihi cēsor futur⁹, simulatq; deprehendero. Cæterum diuus Hieronymus nō fert reprehensorē, qui damnare possit, docere non possit. Quorum illud tyrānicum est, hoc amicū & eruditū. Iā illud quēadmodū extra cōtrouersiā est apud eruditos, ita indoctis etiā, multorum libris persuasum esse reor, hanc noui testamenti æditionem Hieronymi non esse. Tametsi nos, nec hanc qualiscūq; est, aut cuiuscūq; est, neq; cōuellimus ullo modo, neq; calumniamur. Tantū restituimus, quæ temporū ac librariorꝝ uitio fuerant deprauata, obiter indicatis & his, quæ uel ambigue, uel parum attente reddidit interpres. (Nā nō recte, mihi religio est dicere, etiamsi id nō ueritus est aliquot locis Hieronymus) idq; fecim⁹, neq; leui quod dici solet brachio, neq; temere, sed primū ex canonū consilio, ad græcæ originis fidē, examinatis exēplaribus latinis, neq; tamē fidentes paucis aut quibuslibet. Laurentius Valla sē ptem bonæ fidei codices se secutū fuisse testat'. Nos in prima recognitione quatuor Græcis adiuti sumus, in posteriore quinq;. Deinde cōsultis tum puetustis tum emendatis aliquot latinæ linguæ uoluminibus. Nec hoc cōtenti discussis & exploratis ꝓbatissimis autoribus, nō oscitanter obseruauimus qd citarint, qd legerint, quid emendarint, quid interpretent'. Atq; hisce rebus oībus qua licuit uigilantia, certe, summa fide, collatis ac pensitatis, quod optimū iudicauimus, secuti sumus, & hac lege in mediū cōtulimus, ut nihilo secius suo quisq; iudicio fruetur. Iam uero si qui uerent', ne sacrarū literarū autoritas uocet' in dubiū, si qd usq; uariauerit, hi sciant oportet, iā annos plus mille, neq; Latinorꝝ neq; Græcorū exemplaria ꝓ oīa cōsensisse. Id quod ne fieri quidē possit, nimirū in tanta librariorꝝ, nō solū turba, sed inscitia, oscitātia, temeritate, Vt ne cōmemorem q̄ multa mutata sint ab eruditulis, aut certe a parū attentis. Cōperio quædam erasa aut inducta a factionibus, quorꝝ tumultu quondā sursum ac deorsum miscebantur oīa, præsertim oriens, dū quisq; ꝓ suarꝝ partiū patrocinio scripturā uariat. Id certe factū nō obscure cōpluribus in locis declarat Hieronymus. Quid autē accidit religioni Christianæ, q; tot iā seculis, aliud legit Hieronymus? aliud Cyprianus, aliud Hilarius, aliud Ambrosius, aliud Augustin⁹? Apud hos alicubi nō modo diuersa cōperies, sed & pugnātia, cū in sūma christianæ fidei cōsentiāt. Quid facias, postea q̄ nec ipsa horꝝ tēporꝝ æditio ꝓ oīa sibi consentit? Quæ de re si quis dubitet, huic fidē fecerint codices typis etiā excusi, cū annotamentis marginalib⁹, & si id parū est, ex cōmētarijs diui Thomæ, ex cōmētarijs Lyrani, ex commentarijs Hugonis Charrensis intelliget. Quæso quid periculi consecutum est, quod sctūs Hieronymus uetus & nouū instrumentū mūdo iā senescēti, ad hebræā & græcā ueritatē instaurauit? Redamatū est tū a nonnullis, quibus ipe suis libris abūde satisfacit, nec ob aliud opinor reclamatū, nisi qdnescirēt eas

literas

literas. An num hinc uel tantulum incõmodi natũ est Christianæ religioni? Augustinus fatet ipsa codicũ discordia, se non mediocriter adiutũ fuisse, dũ quod hic parum apte dixerat, alter darius ac rectius efferret, id quod uel fortuito fieri necesse est. Quid decessit euangeliorũ maiestati, quod ea Iuuencus heroicis uersibus induserit? Quid scriptura diuina, quod eã fere totam Aegidius Delphus noster, insignis Theologus elegiaco carmine nuper cõplexus est? Nos locos aliquot innouauimus, nõ tam ut elegãtius redderemus, q̃ ut dilucidius ac fideliꝰ. Quid aũt erat periculi, si paraphrasi totã orationẽ nouassemus? Quibus hæc placet æditio, quã ego nec damno, nec muto, huic sua manet æditio. Siquidẽ ea nostra castigatione non læditur, sed redditur illustrior, purior, emendatior. Illa legatur in scholis, canatur in tẽplis, citetur in concionibus. Illud ausim polliceri, qs quis hanc nostrã domi legerit, suã rectius intellecturus est. Proinde si nihil offẽdit nisi nouitas, & illa iã uetus olim noua fuit, & hæc noua si patiamur, olim uetus fuerit. Nimis imperiti est hois, libros ãnoꝝ æstimare nũero, ac nõ potius ipsarum rerũ iudicio. Optarim & ipse in sacris literis, nihil esse deprauatũ, nihil dissidere. Atq; id ut optare est in prodiui, ita nec fuit unq̃, nec futurũ est unq̃. Iam quid attinet istos refellere, qui nõ minus indocte q̃ impudenter solent uociferari, facinus esse non ferendũ, ut quisq̃ corrigat euangelia? O uocẽ uix auriga dignã, nedum Theologo? Fas est nebuloni cuiuis, euangeliꝝ codices deprauare, & nefas erit quod deprauatum est restituere? Præsertim homini, ne quid dicam insolentius, in hoc genere literarum, nec indiligẽti, nec inexercitato, idq; tot græcis ac latinis uoluminibus, tot clarissimis autoribus in consilium ascitis? Mihi plurimis argumentis uehementer probabile est, uniuersum instrumentum nouũ græce scriptũ fuisse nõ latine. Certe si quis excipiat euãgelium iuxta Matthæum, & unam ad hebræos epistolam, de reliquo nulla controuersia est. Proinde qui mutare pararet, quod scriptum fuit ab apostolis, & euangelistis, in hunc iure damnent, quod corrigat euangelia, non in eum qui iuxta Pontificum decreta ex græcorum fontibus, ex sacrorum interpretum sentẽtia syncera fide reponat, quod uel a scribis erat uitiatũ, uel ab interprete parũ apte redditũ in latinis codicibus, cũ græce scripserint apostoli. Sed cur hæc pluribus ago? cum diuus Hieronymus cõpluribus epistolis huius causæ patronũ agat, q nec ipse, cũ in re nõ ita dissimili laborasset, calumnia caruit. Cuius emẽdatio si extaret, aut non fuisset nobis hoc laboris capiundũ, aut fuisset quod sequeremur. Itaq; te quæso lector optime, cũ occurret nouatũ aliquid a nobis, ne protinus ad solitæ lectionis gustum ac saliuam reiicias, ac damnes, quasi necesse sit malum esse, quicquid diuersum est, simul & me fraudans mea laude, & te operis utilitate. Sed primum nostra cõferto cum Græcis, quod quo promptius esset, illa e regione adiecimus. Expẽde num fidelius, num apertius, num significãtius expresserim, q̃ uetus interpres. Nec hic rursũ, ptinꝰ in ius trahãr, si minus uerbũ uerbo respõdeat, id qđ ut

maxime co

maxime coneris,ne fieri quidem poteſt.Si nefas eſſe ducunt,uſq; a literis ac ſyl labis diſcedere,cur hic interpres paſſim id auſus eſt,aliquoties nulla nec adact⁹ neceſſitate, nec inuitatus utilitate,ſed uelut in re ludicra laſciuiēs & oſcitās? Qđ ſi licet,ut certe licet,ſi me comperies ſententias,maiori fide reddidiſſe q̄ illered/ diderit,ne damna quod nouū eſt,ſed amplectere qđ eſt rectius. Iam ſi collatio tibi non ſatiſfacit,ne continuo pronuncies. Cōſule noſtras annotationes,quæ fortaſſe tibi uel autoritate teſtium,uel rationibus adductis ſatiſfacient. Fit inte rim, ut diuerſa ſit lectio,ſit ut ĩſdem ex uerbis,complures ſenſus accipi poſſint. Nos primū unicam dūtaxat lectionem proponimus. Nec enim aliter potera- mus. Cæterum in annotamentis uaria referimus,aut indicātes quid nobis opti mum uideatur,aut tuo relinquentes arbitrio,quid ſequi malis. Sunt in quibus noſtra uulgata magis probatur æditio,aut Ambroſiana lectio, q̄ græci codi- ces.Et tamen conſentientibus omnibus græcis exemplaribus,quoniam alia mu tare non licuit,latina accōmodauimus,ne nō reſponderent,cū in hoc ipm adde rentur.Cæterum id in ſcholĩs diſcutimus.Comperio quædam apud illos addi ta ex more ſolēni, ueluti coronidē illam ſic additā orationi dominicæ,quemad- modum apud nos in calce pſalmorū adĩcitur gloria patri.Ea non reſecuimus a contextu, ſed tamen in cōmentariolis admonemus addita.Nā is error minus habet periculi,cum quod frequenter comperio factum,ex alĩs locis aſſcribit le ctor,quod in ſimili ſententia deerat alibi.Attamen id quoq; curauimus admo nere.Proinde non ita tradimus hanc lectionē,quaſi certa indubitataq; ſint om nia,ſed quod ex noſtra emendatione,accedentibus annotamentis non medio criter adiuuandus ſit lector uigilans & attentus.Inerunt pmulta quæ ceu minu tula friuolaq; cōtemnenda uidebuntur alicui.Verū qui conferet,qui expendet, q tractabit & interptabitur ſacras literas ,is ipſe comperiet,in his minutulis nō minimū eſſe utilitatis.Ad hæc facile mihi ueniā dabit,huiuſmodi minuta pſe- quuto,q cogitarit ad huiuſmodi ſcrupos primi nominis autores impegiſſe,nō- nunq; & pudendo errore lapſos eſſe,nimiq; ipſum Hilarium,Auguſtinum, & inter recentiores doctiſſimū Thomā Aquinatē,ne iam cæteros cōmemorē. A quibus in hoc uerſanti negocio,nōnūq; diſſentire fuit neceſſe,quod quidem ut ſemp ingenue feci,ita nuſq; cōtumelioſe,ne in iſtos quidē procacior,quorū im/ pudens temeritas,& inſolens inſcitia parū merebat hanc ciuilitatē,in quos etiā ſi liberi⁹ inuect⁹ fuiſſem, tamē apud eruditos omneis excuſaret me Plautinū il lud,Quod dignis maledicit,bene dictū eſt,nō maledictum. Verum malui rati onem habere quid me dignum eſſet,q̄ quid iſti mererent. Erat animus,iſtorū ineptias omnino diſſimulare,niſi libri paſſim manibus omniū tererētur,& ora culorum inſtar legerentur ac citarentur.Nec rurſus id a me factum eſt affectate ſed obiter locis aliquot,quo poſthac minus illis fidant, qui quicquid apud hu/ iuſmodi ſcriptores utcūq; poſitum aut additum repererint,id alba quod aiunt

amuſſi in

amussi i suos cõuerterẽt cõmẽtarios, aut certe quib⁹ autores isti magni sũt, intelligerẽt, ob harũ rez quas indicauim⁹ ignorãtiã, magnos etiã autores turpiter ac plusq̃ pueriliter hallucinatos esse. Alioqui si quicquid in horum uoluminibus uel rideri, uel improbari poterat, persequi uoluissem, tum uere mihi inter man⁹ nata fuisset, ἰλιὰς κακῶν, ut est in Græcorum prouerbio, nec ad ea refellenda una suffecerat ilias. Cæteros autem, quos præter eruditionis cõmendationẽ ornat & uitæ sanctimonia, tantũ abest, ut incessam petulantius, ut sepenumero captatis etiã prætextibus, aut eleuem errorem, aut excusem, aut tegã. Nec mihi succẽsere debent, si quid lapsus est, Augustinus aut Thomas, cũ res ipsa clarior est, q̃q̃ ut dissimulari possit. Imputent inscitiæ linguarum, aut si malint, imputent illorum seculis. E re studiosorum erat, illa non omnino dissimulare. Non q̃ me putem oculatiorem summis illis uiris, sed q̃ alicubi fortasse fuerim attẽtior, & fortasse linguarum opibus instructior, certe q̃q̃ Aquinas, qui latine tantum nouit. Quos omnes, ut semper ueri fuere studiosissimi, magis propicios esse mihi confido, uel hoc noie, quod illorũ libros aliquanto reddiderim purgatiores. Quid minutius hypostigma? At tantula res hæreticũ gignit sensum, quemadmodũ docet Aurelius Augustinus libro de doctrina Christiana tertio, exẽpli causa citans illud Ioannis, In ptincipio erat uerbum apud deum, & deus erat. Et interposita diastola, sequitur, Verbum hoc erat in principio apud deum. Hãc lectionem hæreticã appellat, uidelicet eorũ, qui negabant uerbũ dei, deum esse. Item illud quod est apud Paulũ in epistola ad Rhomanos. Quis accusabit aduersus electos dei? Ab hoc loco quæ sequũtur, nisi per interrogationẽ legant, sensũ nõ hæreticũ modo, sed prsus blasphemũ efficiũt. Quasi respõdeas ad superiora. Deus qui iustificat. Deinde, quis est qui cõdemnet? Ad id rursum respondeas. Christus Iesus, qui mortuus est. Idem offensus amphibologia Paulini sermonis, cum ait, Quod stultum est dei, sapientius est hominibus, mauult ita reddi, quod stultum est dei, sapientius est q̃q̃ hominis, quod alioqui uideri potuerit incertum, dandi ne casu dictum esset, hominibus, an auferẽdi. Atq̃ hæc & alia his ferme cõsimilia multis uerbis illic ãnotauit uir tant⁹, quæ nihil negocij sit animaduertere, etiam si nullus moneat. Quid si is legisset tot portenta mendarum a nobis pdita, sublata q̃? tot crassissimas discussas tenebras? tot sensus præposterẽ nõ solũ ambigue redditos, suæ restitutos integritati, an non hunc laborẽ nostrũ utrisq̃ manibus cõplexus fuisset? Quædã aũt tanta breuitate sunt annotata, ut ni nostrã annotatiũculã ad locũ ipsum cõferas, non sis animaduersurus quid uoluerim. Nam quod cõplusculis locis occurrent eadem, id data opera factum est, quo consuleremus lectori uel parum memori, uel inquirẽdi laborẽ fugitanti. Et sane nõnihil uereor, ne quemadmodũ multos sit offensura nouitas, ita e diuerso existat, quibus hoc ipsum displiceat quicq̃ esse quod conueniat cũ ueteri interprete. Alijs nihil probatur, quod sit diuersum, alijs ineruditũ uidet, quod non

quod non tota ratione pugnet ac dissideat. Rursus aliòs offendit sermo paulo purior ac latinior, nempe hos qui nihil acutũ iudicãt, nisi quod pdigiosis scateat solœcismis. Alij contra fastidiunt, quicquid nõ referat Ciceronianũ illum nitorem. Nos in hoc opere ut nõ affectauimus eloquentiã, ita mundiciem, si qua in promptu fuit, nõ respuimus. Non offendit deus solœcismis, at idem nõ delectatur. Odit superbã eloquentiã, fateor, at multo magis supercilios am & arrogãtem infantiã. Nos toleramus istorũ balbutiẽ, ferant ipsi uicissim nostrã qualemcũq; dicendi mediocritatẽ. Verum ut aliquando finiã, quemadmodũ ingenue fateor esse permulta, quæ doctius tractari potuissent, ut nõ inficias eo, locis aliquot dormitasse lassum, ita res ipsa, ni fallor, indicabit, me post Laurentiũ Vallam, cui non hac tantũ in parte debent bonæ literæ, post Iacobum Fabrum, uirtutis omnis & literarũ antistitem, nec sine causa uersatum in hoc negocio, nec sine fructu. Bene Valeto lector amice, & si quid adhuc desyderas, a præfatione quã Annotationibus præfixi, petito.

APOLOGIAE FINIS.

ΒΙΟΙ ΤΩΝ ΤΕΣΣΑΡΩΝ ΕΥΑΓΓΕΛΙΣΤΩΝ ΕΚ ΤΗΣ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΕΠΙΦΑΝΙΟΥ ΜΑΡΤΥΡΟΣ ΚΑΙ ΤΥΡΙΩΝ ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΣΥΝΟΨΙΣ.

ΜΑΤΘΑΙΟΣ ὁ εὐαγγελιστὴς, ὁ εὐαγγέλιον τοῦ κυρίου ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ, τῇ ἑβραΐδι διαλέκτῳ συνέγραψε, ἡ ἐκδέδωκεν αὐτὸ εἰς Ἱερουσαλὴμ, ἰακώβῳ τῷ ἀδελφοθέῳ τοῦ κυρίου τῷ κατὰ σάρκα, ἐπισκόπῳ ὄντι τῆς Ἱερουσαλὴμ, ἐκοιμήθη δὲ ἐν Ἱεροσολύμοις τοῦ παρθένου, ἡ ἐκεῖ τέθαπται ἐν δόξῃ.

ΜΑΡΚΟΣ ὁ εὐαγγελιστὴς, καὶ πρῶτος ἀλεξανδρείας ἐπίσκοπος, ἀλεξανδρεῦσι καὶ πάσῃ τῇ περιχώρῳ ἀυτῆς ἐκήρυξε τὸ εὐαγγέλιον τοῦ κυρίου, ἀπὸ ἀιγύπτου καὶ μέχρι πενταπόλεως, ἐπὶ τῆς βασιλείας τραϊανοῦ, ἐν ἀλεξανδρείᾳ κάλων λαβὼν, καὶ τοῦ ξαχάλου συρεὶς ἀπὸ τῶν καλυμμάτων βουκόλου τόπων, ἕως τῶν καλυμμάτων ἀγγέλων, ἐκεῖ ἐκάη, πυρὶ, ὑπὸ τῶν εἰδωλομανῶν, μανιφας μουθίλεως, καὶ ἐκεῖ ἐτάφη ἐν τοῖς βουκόλου.

ΛΟΥΚΑΣ ὁ εὐαγγελιστὴς ἀντιοχεὺς μὲν τὸ γένος ἦν, ἰατρὸς δὲ τὴν τέχνην, σαφεστέρα γράψατο δὲ τὸ μὲν εὐαγγέλιον, καὶ ἐπιστολὰς, πέτρου τοῦ ἀποστόλου, τὰς δὲ πράξεις τῶν ἀποστόλων καὶ ἐπιστολὰς παύλου τοῦ ἀποστόλου. σωματεδήμησε γὰρ τοῖς ἀποστόλοις, καὶ μάλιστα τοῦ παύλου, οὗ καὶ μνημονεύσας ὁ παῦλος, ἔγραψεν ἐν ἐπιστολῇ, ἀσπάζεται ὑμᾶς λουκᾶς ὁ ἰατρὸς ὁ ἀγαπητὸς ἐν κυρίῳ. ἀπεδήμησε δὲ ἐν ἐφέσῳ καὶ ἐτάφη ἐκεῖ, μεπετέθη δὲ ὕστερον ἐν κωνσταντίνου πόλεως μετὰ καὶ ἀνδρέα τοῦ ἀποστόλων, ἐπὶ τοὺς καιροὺς κωνσταντίνου βασιλέως, υἱοῦ κωνσταντίνου τοῦ μεγάλου.

ΙΩΑΝΝΗΣ ὁ ἀδελφὸς αὐτου, ὁ τοῦ εὐαγγελιστὴς τοῦ κυρίου γενόμενος, ὃν ἠγάπα ὁ κύριος, ἐν μὲν τῇ ἀσίᾳ, ἐκήρυξε τὸ εὐαγγέλιον τοῦ ΧΡΙΣΤΟΥ, ὑπὸ τῆς ἰουδαίων βασιλέως ἐξωρίσθη ἐν τῇ νήσῳ πάτμῳ, διὰ τὸν λόγον τοῦ κυρίου, ἐκεῖ ἦν ὧν ἡ τὸ ἅγιον εὐαγγέλιον ἔγραψε, καὶ ἐξέδωκεν ἐν ἐφέσῳ, διὰ γαΐου τοῦ ξενοδόχου καὶ διακόνου, ὧν παῦλος ὁ ἀπόστολος μαρτυρεῖ λέγων ξωμαίοις, ἀσπάζεται ὑμᾶς γάϊος ὁ ξένος μου καὶ ὅλης τῆς ἐκκλησίας, μετὰ τὴν πλουτὼν ἰαϊανοῦ ἐπάνοδον ἀπὸ τοῦ νήσου ὁ μακάριος ἰωάννης καὶ πασαμῶνα ἐν ἐφέσῳ, καὶ ἔζησεν ἔτη ϛ. καὶ μετὰ ταῦτα ζῶν ἑαυτὸν ἐκεῖ ἔθαψε δεοῦ βουλήσει. εἰσὶ δὲ οἱ λέγουσι, μὴ ἐπὶ τραϊανοῦ αὐτὸν ἀπῳκῆσθαι εἰς πάτμῳ, ἀλλὰ ἐπὶ δομιτιανοῦ, ὑοῦ οὐεσπασιανοῦ.

ΤΕΛΟΣ.

Digitized by Google

QVATVOR EVANGELIA, AD VETVSTISSIMORVM EXEMPLARIVM LATINORVM FIDEM, ET AD GRAECAM VERITATEM AB ERASMO ROTERODAMO SACRAE THEOLOGIAE PROFESSORE DILIGENTER RECOGNITA.

ΕΥΑΓΓΕΛΙΟΝ ΚΑΤΑ ΜΑΤΘΑΙΟΝ.

ΒΙΒΛΟΣ γενέσεως ΙΗΣΥ ΧΡΙΣΤΟΥ, ὑοῦ Δαβίδ, ὑοῦ Ἀβραάμ. Ἀβραὰμ ἐγέννησεν τὸν Ἰσαάκ. Ἰσαὰκ δὲ ἐγέννησεν τὸν Ἰακώβ. Ἰακὼβ δὲ ἐγέννησεν τὸν Ἰούδαν, καὶ τοὺς ἀδελφοὺς αὐτοῦ. Ἰούδας δὲ ἐγέννησεν τὸν Φαρὲς καὶ τὸν Ζαρὰ ἐκ τῆς Θάμαρ. Φαρὲς δὲ ἐγέννησεν τὸν Ἐσρώμ. Ἐσρὼμ δὲ ἐγέννησεν τὸν Ἀράμ. Ἀρὰμ δὲ ἐγέννησεν τὸν Ἀμιναδάβ. Ἀμιναδὰβ δὲ ἐγέννησεν τὸν Ναασσών. Ναασσὼν δὲ ἐγέννησεν τὸν Σαλμών. Σαλμὼν δὲ ἐγέννησεν τὸν Βοὸζ ἐκ τῆς Ῥαχάβ. Βοὸζ δὲ ἐγέννησεν τὸν Ὠβήδ, ἐκ τῆς Ῥούθ. Ὠβὴδ δὲ ἐγέννησεν τὸν Ἰεσσαί. Ἰεσσαὶ δὲ ἐγέννησεν τὸν Δαβὶδ τὸν βασιλέα. Δαβὶδ δὲ ὁ βασιλεὺς ἐγέννησεν τὸν Σολομῶνα ἐκ τῆς τοῦ Οὐρίου. Σολομὼν δὲ ἐγέννησεν τὸν Ῥοβοάμ. Ῥοβοὰμ δὲ ἐγέννησεν τὸν Ἀβιᾶ. Ἀβιᾶ δὲ ἐγέννησεν τὸν Ἀσά. Ἀσὰ δὲ ἐγέννησεν τὸν Ἰωσαφάτ. Ἰωσαφὰτ δὲ ἐγέννησεν τὸν Ἰωράμ. Ἰωρὰμ δὲ ἐγέννησεν τὸν

EVANGELIVM SECVNDVM MATTHAEVM.

Liber generationis Iesu Christi filij Dauid, Filij Abrahã, Abraham genuit Isaac. Isaac aũt, genuit Iacob. Iacob aũt, genuit Iudã, & fratres eius. Iudas aũt, genuit Phares, & Zarã, e Thamar. Phares autẽ, genuit Esrom. Esrom aũt, genuit Aram. Arã autem, genuit Aminadab. Aminadab aũt, genuit Naasson. Naasson aũt, genuit Salmon. Salmon autẽ, genuit Boos, e Rhachab. Boos aũt, genuit Obed, e Ruth. Obed autẽ, genuit Iesse, Iesse aũt, genuit Dauid regem. Dauid autẽ rex, genuit Solomonem, ex ea q̃ fuerat uxor Vrie. Solomon autem, genuit Roboam. Roboam aũt, genuit Abiam. Abia autem, genuit Asa. Asa autem, genuit Iosaphat. Iosaphat autem, genuit Ioram. Ioram autem, genuit Oziã.

A

IOANNES FROBENIVS SVIS TYPIS EXCVDEBAT

Digitized by Google

σεν τὸν ὀζίαν. ὀζίας δὲ ἐγέννησεν τὸν ἰωά-
θαμ. ἰωάθαμ δὲ, ἐγέννησεν τὸν ἄχαζ. ἄχαζ
δὲ, ἐγέννησεν τὸν ἐζεκίαν. ἐζεκίας δὲ, ἐγέννησεν
τὸν μανασσῆ. μανασσῆς δὲ, ἐγέννησεν τὸν ἀμὼν.
ἀμὼν δὲ, ἐγέννησεν τὸν ἰωσίαν. ἰωσίας δὲ,
ἐγέννησεν τὸν ἰεχονίαν, καὶ τοὺς ἀδελφοὺς
αὐτοῦ, ἐπὶ τῆς μετοικεσίας βαβυλῶνος. μετὰ
δὲ τὴν μετοικεσίαν βαβυλῶνος, ἰεχονίας ἐ-
γέννησεν τὸν σαλαθιήλ. σαλαθιὴλ δὲ, ἐγέννη-
σεν τὸν ζοροβάβελ. ζοροβάβελ δὲ ἐγέννησεν
τὸν ἀβιούδ. ἀβιοὺδ δὲ ἐγέννησεν τὸν ἐλια-
κίμ. ἐλιακὶμ δὲ, ἐγεννήσεν τὸν ἀζώρ. ἀζὼρ
δὲ, ἐγέννησεν τὸν σαδὼκ. σαδὼκ δὲ, ἐγέννη-
σεν τὸν ἀχίμ. ἀχὶμ δὲ, ἐγέννησεν τὸν ἐλιούδ.
ἐλιοὺδ δὲ, ἐγέννησεν τὸν ἐλεάζαρ. ἐλεάζαρ
δὲ, ἐγέννησεν τὸν ματθάν. ματθὰν δὲ, ἐγέν-
νησεν τὸν ἰακώβ. ἰακὼβ δὲ, ἐγέννησεν τὸν ἰω-
σήφ, τὸν ἄνδρα μαρίας, ἐξ ἧς ἐγεννήθη ΙΗ-
ΣΟΥΣ, ὁ λεγόμενος ΧΡΙΣΤΟΣ. πᾶσαι οὖν αἱ
γενεαὶ, ἀπ' ἀβραὰμ ἕως δαβὶδ γενεαὶ δεκα-
τέσσαρες. καὶ ἀπὸ δαβὶδ ἕως τῆς μετοικεσί-
ας βαβυλῶνος, γενεαὶ δεκατέσσαρες, καὶ ἀπὸ
τῆς μετοικεσίας βαβυλῶνος ἕως τοῦ ΧΡΙΣΤΟΥ
γενεαὶ δεκατέσσαρες.

ΤΟΥ δὲ ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ ἡ γέννησις οὕ-
τως ἦν. μνηστευθείσης γὰρ τῆς μητέρος αὐτοῦ
μαρίας τῷ ἰωσήφ, πρὶν ἢ συνελθεῖν αὐτοὺς,
εὑρέθη ἐν γαστρὶ ἔχουσα ἐκ πνεύματος ἁγίου.
ἰωσὴφ δὲ ὁ ἀνὴρ αὐτῆς, δίκαιος ὢν, καὶ μὴ θέ-
λων αὐτὴν δειγματίσαι, ἐβουλήθη λάθρα ἀπολύσαι αὐτήν. ταῦτα δὲ αὐτοῦ ἐνθυ-
μηθέντος, ἰδοὺ ἄγγελος κυρίου κατ' ὄναρ ἐ-
φάνη αὐτῷ λέγων. ἰωσὴφ υἱὸς δαβὶδ μὴ
φοβηθῇς παραλαβεῖν μαριὰμ τὴν γυναῖ-
κα σου. τὸ γὰρ ἐν αὐτῇ γεννηθὲν, ἐκ πνεύμα-
τός ἐστιν ἁγίου. τέξεται δὲ υἱὸν, καὶ καλέσεις
τὸ ὄνομα αὐτοῦ ΙΗΣΟΥΝ, αὐτὸς γὰρ σώσει τὸν λα-
ὸν αὐτοῦ ἀπὸ τῶν ἁμαρτιῶν αὐτῶν. τοῦτο δὲ ὅλον
γέγονεν, ἵνα πληρωθῇ τὸ ῥηθὲν ὑπὸ τοῦ κυρίου διὰ
τοῦ προφήτου

EVANGELIVM

it Oziã. Ozias autem, genuit Ioatham. Ioatham aũt, genuit Achas. Achas aũt, genuit Ezeciam. Ezecias aũt, genuit Manasse. Manasse autem, genuit Amon. Amon aũt, genuit Iosiam. Iosias aũt, genuit Iechoniam, & fratres eius in demigratione in Babylonẽ. Porro post demigrationẽ in Babylonẽ, Iechonias genuit Salathiel, Salathiel aũt, genuit Zorobabel. Zorobabel aũt, genuit Abiud. Abiud autẽ, genuit Eliacim. Eliacim autẽ, genuit Azor. Azor aũt, genuit Sadoc. Sadoc autẽ, genuit Achim. Achim aũt, genuit Eliud. Eliud aũt, genuit Eleazar. Eleazar aũt, genuit Matthan. Matthã aũt, genuit Iacob. Iacob aũt, genuit Ioseph, maritũ Mariæ, ex qua genit⁹ fuit Iesus, ille qui dicitur Christus. Vniuersæ itaq; generationis, ab Abraham usq; ad Dauid, generationes quatuordecim, & a Dauid usq; demigrationem in Babylonem generationes quatuordecim, & a demigratiõe in Babylonẽ usq; ad Christum generationes quatuordecim. Christi uero natiuitas sic fuit. Cũ mater eius Maria desponsa esset Ioseph, priusq; cõgressi fuissent, depræhensa est grauida e spiritu sancto. Porro Ioseph maritus eius, quoniã erat uir iustus, & nolebat illam diffamare, uoluit danculũ ab ea diuertere. Hæc autem cum is in animo uersaret, ecce angelus dñi in sõnis uisus est illi dicẽs. Ioseph fili dauid, ne metuas adiungere tibi Mariã uxorẽ tuã. Nã qđ in illa cõceptũ est, de spũ sctõ pfectũ est. Pariet aũt filiũ, & uocabis nomẽ eius Iesum, is em̃ saluũ faciet pplm̃ suũ, a pctis suis. Porro totũ hoc factũ est, ut ipleretur id quod dictum fuerat, a dño per

prophetam

προφήτου, λέγοντος, Ἰδοὺ ἡ παρθένος ἐν γα-
στρὶ ἕξει καὶ τέξεται υἱόν, καὶ καλέσουσι τὸ ὄνομα
αὐτοῦ Ἐμμανουήλ, ὅ ἐστιν μεθερμηνευόμενον
μεθ' ἡμῶν ὁ θεός. διεγερθεὶς δὲ ὁ Ἰωσὴφ ἀπὸ τοῦ
ὕπνου ἐποίησεν ὡς προσέταξεν αὐτῷ ὁ ἄγγε-
λος κυρίου. καὶ παρέλαβεν τὴν γυναῖκα αὐτοῦ,
καὶ οὐκ ἐγίνωσκεν αὐτὴν, ἕως οὗ ἔτεκεν τὸν
υἱὸν αὐτῆς, τὸν πρωτότοκον, καὶ ἐκάλεσεν τὸ
ὄνομα αὐτοῦ ΙΗΣΟΥΝ. Τοῦ δὲ ΙΗΣΟΥ γεν-
νηθέντος ἐν Βηθλεὲμ τῆς Ἰουδαίας ἐν ἡμέραις
Ἡρῴδου τοῦ βασιλέως, ἰδοὺ μάγοι ἀπ' ἀνατο-
λῶν παρεγένοντο εἰς Ἰερουσόλυμα λέγοντες, ποῦ
ἐστὶν ὁ τεχθεὶς βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων; εἴδο-
μεν γὰρ αὐτοῦ τὸν ἀστέρα ἐν τῇ ἀνατολῇ, καὶ ἤλ-
θομεν προσκυνῆσαι αὐτῷ. ἀκούσας δὲ Ἡρῴ-
δης ὁ βασιλεὺς ἐταράχθη, καὶ πᾶσα Ἰερουσόλυ-
μα μετ' αὐτοῦ, καὶ συναγαγὼν πάντας τοὺς ἀρχι-
ερεῖς καὶ γραμματεῖς τοῦ λαοῦ, ἐπυθάνετο
παρ' αὐτῶν, ποῦ ὁ ΧΡΙΣΤΟΣ γεννᾶται. οἱ δὲ
εἶπον αὐτῷ, ἐν Βηθλεὲμ τῆς Ἰουδαίας. οὕτω
γὰρ γέγραπται διὰ τοῦ προφήτου. καὶ σὺ
Βηθλεὲμ γῆ Ἰούδα, οὐδαμῶς ἐλαχίστη εἶ ἐν
τοῖς ἡγεμόσιν Ἰούδα, ἐκ σοῦ γὰρ ἐξελεύσεται
ἡγούμενος, ὅστις ποιμανεῖ τὸν λαόν μου τὸν
Ἰσραήλ. τότε Ἡρῴδης λάθρα καλέσας τοὺς
μάγους, ἠκρίβωσεν παρ' αὐτῶν τὸν χρόνον τοῦ
φαινομένου ἀστέρος, καὶ πέμψας αὐτοὺς εἰς
Βηθλεὲμ εἶπεν, πορευθέντες, ἀκριβῶς ἐξετά-
σατε περὶ τοῦ παιδίου, ἐπὰν δὲ εὕρητε, ἀπαγ-
γείλατέ μοι, ὅπως κἀγὼ ἐλθὼν προσκυνή-
σω αὐτῷ. οἱ δὲ ἀκούσαντες τοῦ βασιλέως, ἐπο-
ρεύθησαν, καὶ ἰδοὺ ὁ ἀστὴρ ὃν εἶδον ἐν τῇ ἀνατο-
λῇ προῆγεν αὐτοὺς, ἕως ἐλθὼν, ἔστη ἐπάνω οὗ
ἦν τὸ παιδίον, ἰδόντες δὲ τὸν ἀστέρα, ἐχάρη-
σαν χαρὰν μεγάλην σφόδρα. καὶ ἐλθόντες
εἰς τὴν οἰκίαν εὗρον τὸ παιδίον μετὰ Μαρίας
τῆς μητρὸς αὐτοῦ, καὶ πεσόντες προσεκύνησαν
αὐτῷ, καὶ ἀνοίξαντες τοὺς θησαυροὺς αὐτῶν,
προσήνεγκαν αὐτῷ δῶρα, χρυσὸν καὶ λίβα
νὸν καὶ

prophetã, loquente. Ecce uirgo erit pre-
gnans, & pariet filiũ, & uocabunt nomẽ
eius Emanuel, qd̃ si quis interpretet̃, so-
nat, nobiscũ deus. Excitatus aũt Ioseph
a somno, fecit ut iniunxerat sibi angelus
domini, & adiunxit sibi uxorẽ suam, &
nõ cognouit eam, donec peperisset filiũ
suũ primogenitum, & appellauit nomẽ
eius Iesum. Cum autem natus esset Ie- II
sus in Bethleẽ Iudææ, ĩ diebus Herodis
regis, ecce Magi ab oriente accesserunt
Hierosolymã, dicentes. Vbi est ille, qui
natus fuit rex Iudæorũ? uidimus eĩ illi9
stellam in oriẽte, & accessimus, ut ado-
remus eũ. Auditis aũt his Herodes rex,
turbatus est, & tota Hierosolyma cũ il-
lo, & conuocatis oibus pontificibus, &
scribis ppli, percontat9 est eos, ubi Chri-
stus nascereť. At illi dixerunt ei, In Beth
leem Iudææ. Sic enim scriptum est per
prophetam. Et tu Bethleem terra Iuda,
nequaq̃ minima es inter principes Iu-
da. Ex te mihi egressurus est dux, qui
reget populum meum Israel. Tum He-
rodes clam accersitis Magis, accurate p̃
quisiuit ab illis, quo tẽpore stella appa-
ruisset. Et iussis ire in Bethleẽ, dixit, pfe-
cti illuc, accurate inqrite de puero. Vbi
uero reperitis, renũtiate mihi, ut & ego
ueniam & adorem illum. At illi audito
rege, profecti sunt, & ecce stella quam ui
derãt in oriẽte, p̃cedebat illos, donec ue-
nisset, ac staret supra locum in quo erat
puer. Cum autem uidissent stellam, ga
uisi sunt gaudio magno ualde. Et in-
gressi domũ, repererunt puerum, cum
Maria matre eius, & prostrati adora-
uerunt illum, & apertis thesauris suis,
obtulerunt illi munera, aurum, & thus,

νομ μὴ σμύξναμ, & χρηματισθέντες κατ' ὄ-
ναρ, μὴ ἀνακάμψαι πρὸς Ἡρῴδην, διʼ ἄλλης
ὁδοῦ ἀνεχώρησαμ, εἰς τὴν χώραμ αὐτῶμ.

Ἀναχωρησάντωμ δὲ αὐτῶν, ἰδοὺ ἄγγελος
κυρίου φαίνεται κατ' ὄναρ τῷ Ἰωσὴφ, λέγω-
ν ἐγερθεὶς, παράλαβε τὸ παιδίομ & τὴν μη-
τέρα αὐτοῦ, καὶ φεῦγε εἰς Αἴγυπτομ, καὶ ἴσθι ἐκεῖ,
ἕως ἂμ εἴπωσοί, μέλλει γὰρ Ἡρῴδης ζητεῖν τὸ
παιδίομ, τοῦ ἀπολέσαι αὐτό. ὁ δὲ ἐγερθεὶς
παρέλαβεμ τὸ παιδίομ & τὴν μητέρα αὐτοῦ
νυκτὸς, καὶ ἀνεχώρησεμ εἰς Αἴγυπτομ, & ἦμ ἐ-
κεῖ, ἕως οὗ τελευτῆς Ἡρῴδου, ἵνα πληρωθῇ τὸ
ῥηθὲμ, ὑπὸ τοῦ κυρίου διὰ τοῦ προφήτου, λέγον-
τος. ἐξ Αἰγύπτου ἐκάλεσα τὸμ υἱόμ μου. τότε
Ἡρῴδης ἰδὼμ, ὅτι ἐνεπαίχθη ὑπὸ τῶν μάγων,
ἐθυμώθη λίαμ, & ἀποστείλας, ἀνεῖλεμ πάν-
τας τοὺς παῖδας τοὺς ἐν Βηθλεὲμ, καὶ ἐν πᾶσι
τοῖς ὁρίοις αὐτῆς, ἀπὸ δυετοῦς, καὶ κατωτέ-
ρω, κατὰ τὸμ χρόνομ, ὃμ ἠκρίβωσεμ παρὰ τῶμ
μάγων. τότε ἐπληρώθη τὸ ῥηθὲμ, ὑπὸ Ἱερεμίου
τοῦ προφήτου, λέγοντος. φωνὴ ἐν ῥαμᾶ ἠκού-
σθη. θρῆνος, & κλαυθμὸς, καὶ ὀδυρμὸς πολ-
ὺς. Ῥαχὴλ κλαίουσα τὰ τέκνα αὐτῆς, καὶ οὐκ
ἤθελεμ παρακληθῆναι, ὅτι οὐκ εἰσίν. τελευτή-
σαντος δὲ τοῦ Ἡρῴδου, ἰδοὺ ἄγγελος κυρίου κατ'
ὄναρ φαίνεται τῷ Ἰωσὴφ ἐν Αἰγύπτῳ λέ-
γων. ἐγερθεὶς, παράλαβε τὸ παιδίομ, καὶ τὴν
μητέρα αὐτοῦ, & πορεύου εἰς γῆμ Ἰσραήλ. τε-
θνήκασιμ γὰρ οἱ ζητοῦντες, τὴν ψυχὴν τοῦ παι-
δίου, ὁ δὲ ἐγερθεὶς, παρέλαβε τὸ παιδίομ καὶ
τὴν μητέρα αὐτοῦ, καὶ ἦλθεμ εἰς γῆμ Ἰσραήλ. ἀκού-
σας δὲ, ὅτι Ἀρχέλαος βασιλεύει ἐπὶ τῆς Ἰου-
δαίας ἀντὶ Ἡρῴδου τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, ἐφοβή-
θη ἐκεῖ ἀπελθεῖμ. χρηματισθεὶς δὲ κατ' ὄναρ,
ἀνεχώρησεμ εἰς τὰ μέρη τῆς Γαλιλαίας, καὶ
ἐλθὼμ, κατῴκησεμ εἰς πόλιμ λεγομένην Να-
ζαρέθ. ὅπως πληρωθῇ τὸ ῥηθὲμ διὰ τῶν προ-
φητῶν, ὅτι Ναζωραῖος κληθήσεται.

Ἐν δὲ ταῖς ἡμέραις ἐκείναις, παραγίνεται Ἰω-

ἄννης

& myrrhã, & oraculo admoniti in somnis, ne reflecterẽt ad Herodẽ, per aliam uiam reuersi sunt in regionem suam. Digressis aũt illis, ecce angelus domini apparet in somnis Ioseph dicens. Surge & assume puerum & matrem illius, & fuge in Aegyptum, & esto illic, donec dixero tibi. Futurum est enim, ut Herodes quaerat puerum ad perdendũ eum. Ille uero excitatꝰ, assũpsit puerꝫ & matrẽ eiꝰ noctu & secessit in Aegyptũ, & fuit illic usq; ad obitũ Herodis, ut implereꝫ qd̃ dictum fuerat pꝓpheta a dño, dicentẽ. Ex Aegypto uocaui filiũ meũ. Tũ Herodes ubi uidit sibi illusũ fuisse a Magis, idignatꝰ est uehemẽter, ac missis satellitibꝰ, sustulit oẽs pueros qui erant in Bethleẽ, & in omnibus confinijs Bethleemiticis, a bimatu, & infra, iuxta tempus, quod exacte cognouerat ex magis. Tunc impletum est, quod dictum fuerat ab Hieremia propheta, dicente. Vox in rama audita est, lamentatio, ploratus, & fletus multus. Rachel plorãs filios suos, & noluit consolationem admittere, quod nõ sint. Cæterũ defuncto Herode, ecce angelus dñi in sõnis apparet ioseph in Aegypto, dicens. Surge & assume puerũ & matrẽ eius, & uade in terrã Israel. Defuncti sunt emꝫ, q ꝗrebãt aiam pueri. At ille surgẽs assũpsit puerũ & matrẽ illiꝰ, & uenit i terrã Israel. Vexꝫ cũ audisset Archelaum regnare i Iudæa, loco Herodis patris sui, timuit illuc abire, sed oraculo admonitus in sõnis, secessit in partes Galileæ, ac profectus habitauit in ciuitate, quæ uocatur Nazareth, ut impleretur, qd̃ dictum fuerat per prophetas. Nazareus uocabit. In diebus illis, accedit Io III

annes

ἄμνης ὁ βαπτίσης κηρύσσων ἐν τῇ ἐρήμῳ φη
Ἰουδαίας, καὶ λέγων, μετανοεῖτε· ἤγγικεν γὰρ
ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν. οὗτος γάρ ἐστιν ὁ ῥη
θεὶς ὑπὸ Ἡσαΐου τοῦ προφήτου λέγοντος· φω
νὴ βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ, ἑτοιμάσατε τὴν ὁ
δὸν κυρίου, εὐθείας ποιεῖτε τὰς τρίβους αὐτοῦ.
αὐτὸς δὲ ὁ Ἰωάννης, εἶχεν τὸ ἔνδυμα αὐτοῦ, ἀπὸ
τριχῶν καμήλου, καὶ ζώνην δερματίνην, περὶ
τὴν ὀσφὺν αὐτοῦ, ἡ δὲ τροφὴ αὐτοῦ ἦν ἀκρίδες,
καὶ μέλι ἄγριον, τότε ἐξεπορεύετο πρὸς αὐ
τὸν Ἱεροσόλυμα καὶ πᾶσα ἡ Ἰουδαία, καὶ πᾶ
σα ἡ περίχωρος τοῦ Ἰορδάνου, καὶ ἐβαπτίζοντο ἐν
τῷ Ἰορδάνῃ ὑπ' αὐτοῦ, ἐξομολογούμενοι τὰς
ἁμαρτίας αὐτῶν. ἰδὼν δὲ πολλοὺς τῶν φαρι
σαίων καὶ σαδδουκαίων ἐρχομένους ἐπὶ τὸ
βάπτισμα αὐτου, εἶπεν αὐτοῖς. γεννήματα
ἐχιδνῶν τίς ὑπέδειξεν ὑμῖν φυγεῖν, ἀπὸ τῆς
μελλούσης ὀργῆς; ποιήσατε οὖν καρποὺς ἀξί
ους τῆς μετανοίας. καὶ μὴ δόξητε λέγειν ἐν
ἑαυτοῖς, πατέρα ἔχομεν τὸν Ἀβραάμ. λέγω
γὰρ ὑμῖν, ὅτι δύναται ὁ θεὸς ἐκ τῶν λίθων τού
των ἐγεῖραι τέκνα τῷ Ἀβραάμ. ἤδη δὲ καὶ
ἡ ἀξίνη πρὸς τὴν ῥίζαν τῶν δένδρων κεῖται.
πᾶν οὖν δένδρον μὴ ποιοῦν καρπὸν καλὸν,
ἐκκόπτεται, καὶ εἰς πῦρ βάλλεται. ἐγὼ μὲν
βαπτίζω ὑμᾶς ἐν ὕδατι εἰς μετάνοιαν, ὁ δὲ ὀ
πίσω μου ἐρχόμενος, ἰσχυρότερός μου ἐστίν.
οὗ οὐκ εἰμὶ ἱκανὸς τὰ ὑποδήματα βαστάσαι,
αὐτὸς ὑμᾶς βαπτίσει ἐν πνεύματι ἁγίῳ, καὶ πυ
ρί, οὗ τὸ πτύον ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ, καὶ διακαθαρεῖ
τὴν ἅλωνα αὐτοῦ, καὶ συνάξει τὸν σῖτον αὐ
τοῦ, εἰς τὴν ἀποθήκην, τὸ δὲ ἄχυρον, κατακαύ
σει πυρὶ ἀσβέστῳ. Τότε παραγίνεται ὁ ΙΗ
ΣΟΥΣ ἀπὸ τῆς Γαλιλαίας ἐπὶ τὸν Ἰορδάνην
πρὸς τὸν Ἰωάννην, τοῦ βαπτισθῆναι ὑπ' αὐτοῦ,
ὁ δὲ Ἰωάννης, διεκώλυεν αὐτὸν, λέγων. ἐγὼ
χρείαν ἔχω ὑπὸ σοῦ βαπτισθῆναι, καὶ σὺ ἔρχη
πρός με; Ἀποκριθεὶς δὲ ὁ ΙΗΣΟΥΣ, εἶπεν πρὸς
αὐτὸν, ἄφες ἄρτι. οὕτως γὰρ πρέπον ἐστὶν ἡμῖν,
πληρῶσαι πᾶσαν δικαιοσύνην. τότε ἀφίη
σιν αὐτὸν

annes baptista, p̃dicãs in deserto Iudææ
& dicens. Pœniteat uos. Appropinqua-
uit em̃ regnum cœlorꝝ. Hic enim est ille
de quo dixit ꝓpheta, q̃ ait. Vox damãtis
in deserto, parate uiam dn̄i, rectas facite
semitas eius. Ipse uero Ioãnes habebat
indumentum suum ex pilis camelorum
& zonam pelliceam circum lumbos su-
os. Porro cibus illius erant locustæ &
mel syluestre. Tunc egressa est ad illum
hierosolyma, & tota Iudæa, tota q̃ regio
undiq̃ finitima Iordani, & baptizabãt
in Iordane ab illo, confitentes peccata
sua. Cum uidisset autem multos ex pha
risæis & sadducæis, uenientes ad baptis-
mum suum, dixit illis. Progenies uipera
rum, quis uobis submonstrauit, ut fuge-
retis a uentura ira? Facite igitur fructus
qui deceant pœnitentiã. Et ne uideami-
ni dicere intra uos ipsos, patrẽ habemus
Abraham. Dico enim uobis, quod pos-
sit deus facere ut ex lapidib⁹ his, filij sur
gãt ipsi Abrahæ. Iam uero & securis ad
radicem arborũ posita est. Omnis igit̃
arbor q̃ non facit fructum bonũ, excidi
tur, & in ignem mittitur. Ego quidẽ ba-
ptizo uos in aqua, ad pœnitentiã. At ille
qui post me uenturus est, fortior me est,
cuius nõ sũ idoneus, ut calciamenta por-
tem. Ipse uos baptizabit i spũ sancto &
igni, cuius uentilabrũ in manu ipsius, &
repurgabit areã suã, & congregabãt tri-
ticum suũ in horreũ, paleam aũt exuret
igni inextinguibili. Tunc accedit Iesus
a Galilæa ad Iordanẽ ad Ioannẽ, ut ba-
ptizaret ab illo. At Ioannes, phibebat il
lũ dicẽs. Mihi op⁹ est, ut abs te baptizer,
& tu uenis ad me. Respõdẽs aũt Iesus di
xit ad illũ, omitte nũc. Sic em̃ decet nos,
ut impleamus oẽm iusticiã. Tunc omit-

 tit illum

Digitized by Google

αὐτὸν. καὶ βαπτισθεὶς ὁ ΙΗΣΟΥΣ, ἀνέβη εὐθὺς ἀπὸ τοῦ ὕδατος. καὶ ἰδοὺ ἀνεῴχθησαν αὐτῷ οἱ οὐρανοὶ καὶ εἶδεν τὸ πνεῦμα τοῦ θεοῦ καταβαῖνον ὡσεὶ περιστερὰν, καὶ ἐρχόμενον ἐπ' αὐτόν. καὶ ἰδοὺ φωνὴ ἐκ τῶν οὐρανῶν λέγουσα. οὗτός ἐστιν ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητός, ἐν ᾧ εὐδόκησα. Τότε ὁ ΙΗΣΟΥΣ ἀνήχθη εἰς τὸ ἔρημον ὑπὸ τοῦ πνεύματος, πειρασθῆναι ὑπὸ τοῦ διαβόλου. καὶ νηστεύσας ἡμέρας τεσσαράκοντα, καὶ νύκτας τεσσαράκοντα, ὕστερον ἐπείνασεν. καὶ προσελθὼν αὐτῷ ὁ πειράζων, εἶπεν. Εἰ υἱὸς εἶ τοῦ θεοῦ, εἰπὲ, ἵνα οἱ λίθοι οὗτοι ἄρτοι γένωνται. ὁ δὲ ἀποκριθεὶς, εἶπεν. γέγραπται. οὐκ ἐπ' ἄρτῳ μόνῳ ζήσεται ἄνθρωπος, ἀλλ' ἐπὶ παντὶ ῥήματι ἐκπορευομένῳ, διὰ στόματος θεοῦ. Τότε παραλαμβάνει αὐτὸν ὁ διάβολος εἰς τὴν ἁγίαν πόλιν, καὶ ἔστησεν αὐτὸν ἐπὶ τὸ πτερύγιον τοῦ ἱεροῦ, καὶ λέγει αὐτῷ. εἰ υἱὸς εἶ τοῦ θεοῦ, βάλε σεαυτὸν κάτω. γέγραπται γὰρ, ὅτι τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ ἐντελεῖται περὶ σοῦ, καὶ ἐπὶ χειρῶν ἀροῦσίν σε, μήποτε προσκόψῃς πρὸς λίθον τὸν πόδα σου. ἔφη αὐτῷ ὁ ΙΗΣΟΥΣ, πάλιν γέγραπται. οὐκ ἐκπειράσεις κύριον τὸν θεόν σου. πάλιν παραλαμβάνει αὐτὸν ὁ διάβολος εἰς ὄρος ὑψηλὸν λίαν, καὶ δείκνυσιν αὐτῷ πάσας τὰς βασιλείας τοῦ κόσμου, καὶ τὴν δόξαν αὐτῶν, καὶ λέγει αὐτῷ. ταῦτά σοι πάντα δώσω, ἐὰν πεσὼν προσκυνήσῃς μοι. τότε λέγει αὐτῷ ὁ ΙΗΣΟΥΣ, ὕπαγε ὀπίσω μου Σατανᾶ. γέγραπται γὰρ. κύριον τὸν θεόν σου προσκυνήσεις, καὶ αὐτῷ μόνῳ λατρεύσεις. Τότε ἀφίησιν αὐτὸν ὁ διάβολος. καὶ ἰδοὺ ἄγγελοι προσῆλθον, καὶ διηκόνουν αὐτῷ. Ἀκούσας δὲ ὁ ΙΗΣΟΥΣ, ὅτι Ἰωάννης παρεδόθη, ἀνεχώρησεν εἰς τὴν Γαλιλαίαν, καὶ καταλιπὼν τὴν Ναζαρὲθ, ἐλθὼν κατῴκησεν εἰς Καπερναοὺμ τὴν παραθαλασσίαν, ἐν ὁρίοις Ζαβουλὼν, καὶ Νεφθαλείμ, ἵνα πληρωθῇ τὸ ῥηθὲν διὰ Ἡσαΐου τοῦ προφήτου λέγοντος. γῆ Ζαβουλὼν καὶ Νεφθαλεὶμ ὁδὸν θαλάσσης, πέραν τοῦ Ἰορδάνου, Γαλιλαία

tit illum. Et baptizatus Iesus, ascendit protinus ab aqua. Et ecce aperti sunt illi cœli, & uidit spiritum dei descendentem tanq̃ columbam, & uenientem super se. Et ecce uox de cœlis dicens. Hic est filius meus dilectus, in quo mihi bene cõplacitum est. Tunc Iesus subductus fuit in IIII desertum a spiritu, ut tentaretur a diabolo. Et cum ieiunasset dies quadraginta, ac noctes quadraginta, postea esurijt. Et cum accessisset ad eũ ille qui tentat, dixit. Si filius es dei, iube ut lapides hi panes fiant. At ille respondẽs, dixit: Scriptum est. Non in pane solo uicturus est homo, sed in omni uerbo quod egreditur per os dei. Tunc assumit illũ diabolus in sanctam ciuitatem, & statuit eum super pinnaculum templi, & dicit illi. Si filius es dei, mitte te deorsum. Nam scriptum est. Angelis suis mandaturus est de te, & in manibus tollent te, ne quando impingas in lapidem pedem tuum. Dixit illi Iesus, rursum scriptum est. Non tentabis dominum deum tuum. Rursus assumit illum diabolus in montem excelsum ualde, & cõmonstrat ei oia regna mundi, & gloriã illoꝝ, & dicit illi. Hæc oia tibi dabo, si prostratus adoraueris me. Tunc dicit illi Iesus. Abi post me satana. Scriptũ est em̃. Dñm deũ tuũ adorabis, & illũ solũ coles. Tũc omittit illũ diabolus. Et ecce angeli accedebãt, & ministrabãt ei. Cũ audisset aũt Iesus, qd Ioãnes traditus esset secessit in Galileã, & relicta Nazareth, profectus habitauit in Caparnaũ, q̃ est ciuitas maritima, in finibꝰ Zabulon & Neptalim, ut ipleret qd dictũ fuerat p Esaiam pphetã dicẽtẽ. Terra Zabulõ & Neptalim iuxta uiã maris, ultra Iordanẽ, galilæa

λιλαίᾳ τῶν ἐθνῶν, ὁ λαὸς ὁ καθήμενος ἐν σκότει, εἶδεν φῶς μέγα, καὶ τοῖς καθημένοις ἐν χώρᾳ καὶ σκιᾷ θανάτου, φῶς ἀνέτειλεν αὐτοῖς, καὶ ἀπὸ τότε ἤρξατο ὁ ΙΗΣΟΥΣ κηρύσσειν καὶ λέγειν, μετανοεῖτε, ἤγγικεν γὰρ ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν. περιπατῶν δὲ ὁ ΙΗΣΟΥΣ παρὰ τὴν θάλασσαν τῆς γαλιλαίας, εἶδεν δύο ἀδελφούς, σίμωνα τὸν λεγόμενον πέτρον, καὶ ἀνδρέαν τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, βάλλοντας ἀμφίβληστρον εἰς τὴν θάλασσαν, ἦσαν γὰρ ἁλιεῖς, καὶ λέγει αὐτοῖς. δεῦτε ὀπίσω μου καὶ ποιήσω ὑμᾶς ἁλιεῖς ἀνθρώπων. οἱ δὲ ἀφέντες εὐθέως τὰ δίκτυα, ἠκολούθησαν αὐτῷ. καὶ προβὰς ἐκεῖθεν, εἶδεν ἄλλους δύο ἀδελφούς, ἰάκωβον τὸν τοῦ ζεβεδαίου, καὶ ἰωάννην τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ ἐν τῷ πλοίῳ μετὰ ζεβεδαίου τοῦ πατρὸς αὐτῶν, καταρτίζοντας τὰ δίκτυα αὐτῶν, καὶ ἐκάλεσεν αὐτούς. οἱ δὲ εὐθέως ἀφέντες τὸ πλοῖον καὶ τὸν πατέρα αὐτῶν, ἠκολούθησαν αὐτῷ. καὶ περιῆγεν ὅλην τὴν γαλιλαίαν ὁ ΙΗΣΟΥΣ, διδάσκων ἐν ταῖς συναγωγαῖς αὐτῶν, καὶ κηρύσσων τὸ εὐαγγέλιον τῆς βασιλείας, καὶ θεραπεύων πᾶσαν νόσον, καὶ πᾶσαν μαλακίαν ἐν τῷ λαῷ. καὶ ἀπῆλθεν ἡ ἀκοὴ αὐτοῦ εἰς ὅλην τὴν συρίαν. καὶ προσήνεγκαν αὐτῷ, πάντας τοὺς κακῶς ἔχοντας, ποικίλαις νόσοις καὶ βασάνοις συνεχομένους, καὶ δαιμονιζομένους, καὶ σελληνιαζομένους, καὶ παραλυτικούς, καὶ ἐθεράπευσεν αὐτούς. καὶ ἠκολούθησαν αὐτῷ ὄχλοι πολλοὶ ἀπὸ τῆς γαλιλαίας καὶ δεκαπόλεως, καὶ ἱεροσολύμων, καὶ ἰουδαίας, καὶ πέραν τοῦ ἰορδάνου. ἰδὼν δὲ τοὺς ὄχλους, ἀνέβη εἰς τὸ ὄρος, καὶ καθίσαντος αὐτοῦ, προσῆλθον αὐτῷ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, καὶ ἀνοίξας τὸ στόμα αὐτοῦ, ἐδίδασκεν αὐτούς, λέγων. μακάριοι οἱ πτωχοὶ τῷ πνεύματι, ὅτι αὐτῶν ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν. μακάριοι οἱ πενθοῦντες, ὅτι αὐτοὶ παρακληθήσονται.

μακάριοι

lilæa gentium, populus qui ſedebat in tenebris & umbra mortis, uidit lucem magnam, & ſedétibus in regione & umbra mortis, lux orta eſt eis. Et ex eo tempore cœpit Ieſus prædicare, & dicere, pœnitentiam uos. Appropinquauit enim regnū cœlorum. Ambulans autem Ieſus iuxta mare Galilææ, uidit duos fratres, Simonem qui uocatur Petrus, & Andream fratrem eius, iacientes rete in mare. Nam erant piſcatores, & dicit illis. Venite poſt me, & faciam uos piſcatores hominum. At illi relictis illico retibus ſecuti ſunt illum. Et progreſſus illinc, uidit alios duos fratres, Iacobum filium Zebedæi, & Ioannem fratrem eius, in naui, cum Zebedæo patre ſuo, ſarcientes retia ſua, & uocauit eos. At illi protinus relicta naui & patre ſuo, ſecuti ſūt eum. Et circumibat totam Galilæam Ieſus docens in ſynagogis illorum, & prædicans euangelium regni, & curans omnem morbum, & omnem languorem in populo. Et dimanauit fama illius in totam Syriam. Et adduxerunt ad illum oēs male affectos, uarijs morbis & tormentis contractos, & dæmoniacos, & ſyderatos, & paralyticos, & ſanauit illos. Et ſecutæ ſunt eum turbæ multæ, a Galilæa ac Decapoli, & Hieroſolyma, & Iudæa, & trans Iordanem.

V. Cum uidiſſet autem turbas, aſcendit in montem, & cum ſediſſet acceſſerunt ad illum diſcipuli eius. & poſtquam aperuiſſet os ſuum, docebat illos, dicens. Beati pauperes ſpiritu, quoniam illorum eſt regnum cœlorum. Beati qui lugent, quoniam ipſi conſolationem accipient.

μακάριοι οἱ πραεῖς, ὅτι αὐτοὶ κληρονομήσουσι τὴν γῆν. μακάριοι οἱ πεινῶντες καὶ διψῶντες τὴν δικαιοσύνην, ὅτι αὐτοὶ χορτασθήσονται. μακάριοι οἱ ἐλεήμονες, ὅτι αὐτοὶ ἐλεηθήσονται. μακάριοι οἱ καθαροὶ τῇ καρδίᾳ, ὅτι αὐτοὶ τὸν θεὸν ὄψονται. μακάριοι οἱ εἰρηνοποιοί, ὅτι αὐτοὶ υἱοὶ θεοῦ κληθήσονται. μακάριοι οἱ δεδιωγμένοι ἕνεκεν δικαιοσύνης, ὅτι αὐτῶν ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν. μακάριοί ἐστε, ὅταν ὀνειδίσωσιν ὑμᾶς καὶ διώξωσιν, καὶ εἴπωσιν πᾶν πονηρὸν ῥῆμα καθ' ὑμῶν ψευδόμενοι, ἕνεκεν ἐμοῦ. χαίρετε καὶ ἀγαλλιᾶσθε, ὅτι ὁ μισθὸς ὑμῶν πολὺς ἐν τοῖς οὐρανοῖς. οὕτως γὰρ ἐδίωξαν τοὺς προφήτας, τοὺς πρὸ ὑμῶν. ὑμεῖς ἐστὲ τὸ ἅλας τῆς γῆς. ἐὰν δὲ τὸ ἅλας μωρανθῇ, ἐν τίνι ἁλισθήσεται; εἰς οὐδὲν ἰσχύει ἔτι, εἰ μὴ βληθῆναι ἔξω, καὶ καταπατεῖσθαι ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων. ὑμεῖς ἐστὲ τὸ φῶς τοῦ κόσμου. οὐ δύναται πόλις κρυβῆναι ἐπάνω ὄρους κειμένη, οὐδὲ καίουσι λύχνον, καὶ τιθέασιν αὐτὸν οὐ τὸν μόδιον, ἀλλ' ἐπὶ τὴν λυχνίαν, καὶ λάμπει πᾶσιν τοῖς ἐν τῇ οἰκίᾳ. οὕτως λαμψάτω τὸ φῶς ὑμῶν ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, ὅπως ἴδωσιν ὑμῶν τὰ καλὰ ἔργα, καὶ δοξάσωσι τὸν πατέρα ὑμῶν, τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς. μὴ νομίσητε, ὅτι ἦλθον καταλῦσαι τὸν νόμον ἢ τοὺς προφήτας, οὐκ ἦλθον καταλῦσαι, ἀλλὰ πληρῶσαι. ἀμὴν γὰρ λέγω ὑμῖν, ἕως ἂν παρέλθῃ ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ, ἰὼτα ἓν, ἢ μία κεραία, οὐ μὴ παρέλθῃ ἀπὸ τοῦ νόμου, ἕως ἂν πάντα γένηται. ὃς ἐὰν λύσῃ μίαν τῶν ἐντολῶν τούτων τῶν ἐλαχίστων, καὶ διδάξῃ οὕτως τοὺς ἀνθρώπους, ἐλάχιστος κληθήσεται ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν. ὃς δ' ἂν ποιήσῃ καὶ διδάξῃ, οὗτος μέγας κληθήσεται ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν. λέγω γὰρ ὑμῖν ὅτι ἐὰν μὴ περισσεύσῃ ὑμῶν ἡ δικαιοσύνη πλεῖον τῶν γραμματέων καὶ φαρισαίων, οὐ μὴ εἰσέλθητε εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. ἠκούσατε ὅτι ἐρρέθη τοῖς ἀρχαίοις, οὐ φονεύσεις· ὃς δ' ἂν φονεύσῃ

EVANGELIVM

Beati mites, quoniam ipsi hæreditatem accipient terræ. Beati qui esuriunt & sitiunt iusticiam, quoniam ipsi saturabuntur. Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur. Beati mundi corde, quoniam ipsi deū uidebunt. Beati pacifici, quoniam ipsi filij dei uocabuntur. Beati qui persecutionem patiūtur propter iusticiam, quoniam illorum est regnum celorum. Beati estis, cū probra iecerint in uos homines, & insectati fuerint, & dixerint omne malum uerbū aduersus uos mentientes, propter me. Gaudete & exultate, quoniā merces uestra multa est in cœlis. Sic enim persecuti fuerunt prophetas, qui fuerunt ante uos. Vos estis sal terræ. Q2 si sal infatuatus fuerit, in quo salietur? Ad nihil ualet ultra, nisi ut proiiciatur foras, & conculcetur ab hominibus. Vos estis lux mundi. nō potest oppidū abscōdi supra mōtem situm, neq; accendunt lucernā & ponunt illam subter modiū, sed super candelabrum, & lucet omnibus, qui sunt in domo. Sic luceat lux uestra coram hoibus, ut uideant uestra bona opa, & glorificēt patrē uestrū, qui est in cœlis. Ne existimetis, qđ uenerim ad destruēdā legē, sed ad cōplendā. Amen dico uobis, donec p̄tereat cœlū & terra, iota unū, aut apex, nō perit ex lege, quo ad oia facta fuerint. Quisqs soluerit unū ex mādatis hisce minimis, & docuerit sic homines, minimus uocabitur in regno celorum. Quisquis autem fecerit & docuerit, hic magnus uocabitur in regno celorum. Nisi abundabit uestra iusticia, plus q̄ scribarum & pharisæorum, non possitis ingredi in regnū celorū. Audistis quod dictum sit ueteribus, ne occides. Quisqs autem

Digitized by Google

δ' ἂν φονεύσῃ, ἔνοχος ἔσται τῇ κρίσει. ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν, ὅτι πᾶς ὁ ὀργιζόμενος τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ εἰκῇ, ἔνοχος ἔσται τῇ κρίσει, ὃς δ' ἂν εἴπῃ τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ ῥακά, ἔνοχος ἔσται τῷ συνεδρίῳ, ὃς δ' ἂν εἴπῃ μωρέ, ἔνοχος ἔσται εἰς τὴν γέενναν τοῦ πυρός. ἐὰν οὖν προσφέρῃς τὸ δῶρόν σου ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον, κἀκεῖ μνησθῇς, ὅτι ὁ ἀδελφός σου ἔχει τί κατὰ σοῦ, ἄφες ἐκεῖ τὸ δῶρόν σου ἔμπροσθεν τοῦ θυσιαστηρίου, καὶ ὕπαγε πρῶτον, διαλλάγηθι τῷ ἀδελφῷ σου, καὶ τότε ἐλθὼν πρόσφερε τὸ δῶρόν σου. ἴσθι εὐνοῶν τῷ ἀντιδίκῳ σου ταχύ, ἕως ὅτου εἶ μετ' αὐτοῦ ἐν τῇ ὁδῷ, μήποτέ σε παραδῷ ὁ ἀντίδικος τῷ κριτῇ, καὶ ὁ κριτής σε παραδῷ τῷ ὑπηρέτῃ, καὶ εἰς φυλακὴν βληθήσῃ. ἀμὴν λέγω σοι, οὐ μὴ ἐξέλθῃς ἐκεῖθεν, ἕως ἂν ἀποδῷς τὸν ἔσχατον κοδράντην. ἠκούσατε, ὅτι ἐρρέθη τοῖς ἀρχαίοις, οὐ μοιχεύσεις. ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν, ὅτι πᾶς ὁ βλέπων γυναῖκα πρὸς τὸ ἐπιθυμῆσαι αὐτῆς, ἤδη ἐμοίχευσεν αὐτὴν ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ. εἰ δὲ ὁ ὀφθαλμός σου ὁ δεξιὸς σκανδαλίζει σε, ἔξελε αὐτὸν καὶ βάλε ἀπὸ σοῦ· συμφέρει γάρ σοι, ἵνα ἀπόληται ἓν τῶν μελῶν σου, καὶ μὴ ὅλον τὸ σῶμά σου βληθῇ εἰς γέενναν. καὶ εἰ ἡ δεξιά σου χεὶρ σκανδαλίζει σε, ἔκκοψον αὐτὴν καὶ βάλε ἀπὸ σοῦ· συμφέρει γάρ σοι, ἵνα ἀπόληται ἓν τῶν μελῶν σου, καὶ μὴ ὅλον τὸ σῶμά σου βληθῇ εἰς γέενναν. ἐρρέθη δέ, ὃς ἂν ἀπολύσῃ τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, δότω αὐτῇ ἀποστάσιον. ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν, ὅτι ὃς ἂν ἀπολύσῃ τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, παρεκτὸς λόγου πορνείας, ποιεῖ αὐτὴν μοιχᾶσθαι· καὶ ὃς ἐὰν ἀπολελυμένην γαμήσῃ, μοιχᾶται. πάλιν ἠκούσατε, ὅτι ἐρρέθη τοῖς ἀρχαίοις, οὐκ ἐπιορκήσεις· ἀποδώσεις δὲ τῷ κυρίῳ τοὺς ὅρκους σου. ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν μὴ ὀμόσαι ὅλως, μήτε ἐν τῷ οὐρανῷ, ὅτι θρόνος ἐστὶν τοῦ θεοῦ, μήτε ἐν τῇ γῇ, ὅτι ὑποπόδιον

aũt occiderit, obnoxius erit iudicio. At ego dico uobis, qđ oĩs q iraſcitur fratri ſuo temere, obnoxius erit iudicio. Quícũq; uero dixerit fratri ſuo raca, obnoxius erit cõcilio. Quiſqs aũt dixerit fatue, tenebit' ad gehẽnã ignis. Itaq; ſi obtuleris munus tuũ ad arã, & illic recordatus fueris, qđ frater tuus habet aliqd aduerſum te, relinque illic munꝰ tuũ corã altari, & abi, prius recõcilieris fratri tuo, & tũc ueniens offer munus tuũ. Habeto bene uolentiã cũ aduerſario tuo cito, dũ es in uia cũ illo, ne qñ te tradat aduerſarius iudici, & iudex te tradat miniſtro, & in carcerem cõiciaris. Amen dico tibi, nõ exibis illinc, donec pſolueris extremũ quadrantem. Audiſtis quod dictũ fuerit antiquis nõ adulteraberis. At ego dico uobis, quod oĩs q aſpexerit uxorẽ alterius, ad cõcupiſcendũ eam, iam adulteriũ cũ ea cõmiſit in corde ſuo. Quod ſi oculus tuus dexter obſtaculo tibi fuerit, erue illum, & abĩce abs te. Expedit enim tibi, ut pereat unũ membroꝝ tuorꝝ, & nõ totum corpus tuũ cõiciatur in gehẽnã. Et ſi dextera tua manus obſtiterit tibi, amputa eam, & proĩce abs te. Expedit eĩ tibi, ut pereat unũ mẽbroꝝ tuoꝝ, & nõ totum corpus tuũ mittat' in geẽnã. Dictũ eſt aũt, Quicũq; repudiauerit uxorẽ ſuã det illi libellum diuortij. At ego dico uobis, qđ qſqs repudiauerit uxorẽ ſuã, niſi ob fornicationẽ, efficit ut illa ſit adultera, & quicumq; repudiatã duxerit, adulterium cõmittit. Rurſũ audiſtis, quod dictum fuerit antiquis, non peierabis, ſed pſolues dño ea q̃ iuraueris. At ego dico uobis, ne iuretis omnino, neq; per cœlũ, quia thronus dei eſt, neq; per terrã, quia ſcabellum

πόδιον

ποδιόν ἐστιν τὴν πόλιν αὐτῆς, μήτε εἰς Ἱεροσόλυμα, ὅτι πόλις ἐστὶν τοῦ μεγάλου βασιλέως, μήτε κατὰ τὴν κεφαλήν σου ὀμόσῃς, ὅτι οὐ δύνασαι μίαν τρίχα λευκὴν ἢ μέλαιναν ποιῆσαι, μίαν τρίχα λευκὴν ἢ μέλαιναν. ἔστω δὲ ὁ λόγος ὑμῶν, ναί, ναί. οὐ οὔ. τὸ δὲ περισσὸν τούτων, ἐκ τοῦ πονηροῦ ἐστίν. ἠκούσατε ὅτι ἐρρέθη, ὀφθαλμὸν ἀντὶ ὀφθαλμοῦ, καὶ ὀδόντα ἀντὶ ὀδόντος. ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν, μὴ ἀντιστῆναι τῷ πονηρῷ, ἀλλ' ὅστις σε ῥαπίσει ἐπὶ τὴν δεξιάν σου σιαγόνα, στρέψον αὐτῷ καὶ τὴν ἄλλην, καὶ τῷ θέλοντί σοι κριθῆναι καὶ τὸν χιτῶνά σου λαβεῖν, ἄφες αὐτῷ καὶ τὸ ἱμάτιον, καὶ ὅς σε ἀγγαρεύσει μίλιον ἕν, ὕπαγε μετ' αὐτοῦ δύο. τῷ αἰτοῦντί σε δίδου, καὶ τὸν θέλοντα ἀπὸ σοῦ δανείσασθαι μὴ ἀποστραφῇς. ἠκούσατε ὅτι ἐρρέθη, ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου, καὶ μισήσεις τὸν ἐχθρόν σου. ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν, ἀγαπᾶτε τοὺς ἐχθροὺς ὑμῶν, εὐλογεῖτε τοὺς καταρωμένους ὑμᾶς, καλῶς ποιεῖτε τοῖς μισοῦσιν ὑμᾶς, καὶ προσεύχεσθε ὑπὲρ τῶν ἐπηρεαζόντων ὑμᾶς, καὶ διωκόντων ὑμᾶς, ὅπως γένησθε υἱοὶ τοῦ πατρὸς ὑμῶν τοῦ ἐν οὐρανοῖς, ὅτι τὸν ἥλιον αὐτοῦ ἀνατέλλει ἐπὶ πονηροὺς καὶ ἀγαθούς, καὶ βρέχει ἐπὶ δικαίους καὶ ἀδίκους. ἐὰν γὰρ ἀγαπήσητε τοὺς ἀγαπῶντας ὑμᾶς, τίνα μισθὸν ἔχετε; οὐχὶ καὶ οἱ τελῶναι τὸ αὐτὸ ποιοῦσιν; καὶ ἐὰν ἀσπάσησθε τοὺς ἀδελφοὺς ὑμῶν μόνον, τί περισσὸν ποιεῖτε; οὐχὶ καὶ οἱ τελῶναι οὕτως ποιοῦσιν; ἔσεσθε οὖν ὑμεῖς τέλειοι, ὡσπερ ὁ πατὴρ ὑμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, τέλειός ἐστιν. προσέχετε δὲ τὴν ἐλεημοσύνην ὑμῶν, μὴ ποιεῖν ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, πρὸς τὸ θεαθῆναι αὐτοῖς, εἰ δὲ μήγε μισθὸν οὐκ ἔχετε παρὰ τῷ πατρὶ ὑμῶν τῷ ἐν οὐρανοῖς, ὅταν οὖν ποιῇς ἐλεημοσύνην, μὴ σαλπίσῃς ἔμπροσθέν σου, ὥσπερ οἱ ὑποκριταὶ ποιοῦσιν ἐν ταῖς συναγωγαῖς, καὶ ἐν ταῖς ῥύμαις, ὅπως δοξασθῶσιν ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων. ἀμὴν λέγω

scabellum est pedũ illius, neq; per Hierosolymam, quoniã ciuitas est magni regis, neq; per caput tuũ iurabis, propterea quod nõ potes unum pilum album, aut nigrum facere. Sed erit sermo uester est est, non non. Porro quod ultra hæc adiungit', ex malo proficiscitur. Audistis quod dictũ fuerit, oculum pro oculo, & dentem pro dente. At ego dico uobis, ne resistatis malo, sed quisquis impegerit alapam in dexterã tuã maxillã, obuerte illi & alterã, & ei qui te uelit in ius trahere, ac tunicam tuam tollere, dimitte illi & pallium, & qui te adegerit ad miliarium unum, abito cum illo duo. Petenti abs te dato. & cupientem mutuum accipere, ne auerseris. Audistis quod dictũ sit. Diliges proximum tuũ, & odio habebis inimicũ tuum. At ego dico uobis. Bene precemini deuouentibus uos, bene facite ijs, qui uos odio prosequunt', orate pro ijs qui ledunt & insectantur uos, ut sitis filij patris uestri, qui est in cœlis, qui solem suum exoriri sinit, super malos ac bonos, & pluuiam mittit super iustos & iniustos. Nã si dilexeritis eos, q diligunt uos qd' premiũ habetis? Nõne & publicani idem faciunt? Et si complexi fueritis fratres uestros tãtũ, quid eximium facitis? Nõne & publicani sic faciunt? Eritis igitur uos perfecti, quẽadmodũ pater uester q ẽ in cœlis, perfect9 est. Attẽdite ne eleemosynã uestrã faciatis corã hoibus, ut spectemini ab illis. Alioqui præmiũ non habetis apud patrem uestrũ, qui est in cœlis. Itaq; cũ facis eleemosynã, ne tubis canat' añ te, quẽadmodũ hypocritæ faciũt, i cõciliabulis, & in uicis, ut glorificẽt' ab hoibus. Amẽ dico VI

λέω ὑμῖν, ἀπέχουσιν τὸν μισθὸν αὐτῶν. σοῦ δὲ ποιοῦντος ἐλεημοσύνην, μὴ γνώτω ἡ ἀριστερά σου τί ποιεῖ ἡ δεξιά σου, ὅπως ᾖ σου ἡ ἐλεημοσύνη ἐν τῷ κρυπτῷ, καὶ ὁ πατήρ σου ὁ βλέπων ἐν τῷ κρυπτῷ ἀποδώσει σοι ἐν τῷ φανερῷ. καὶ ὅταν προσεύχῃ, οὐκ ἔσῃ ὡσπερ οἱ ὑποκριταί, ὅτι φιλοῦσιν ἐν ταῖς συναγωγαῖς, καὶ ἐν ταῖς γωνίαις τῶν πλατειῶν ἑστῶτες προσεύχεσθαι ὅπως ἂν φανῶσιν τοῖς ἀνθρώποις. ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅτι ἀπέχουσιν τὸν μισθὸν αὐτῶν. σὺ δὲ ὅταν προσεύχῃ, εἴσελθε εἰς τὸ ταμιεῖόν σου, καὶ κλείσας τὴν θύραν σου, προσεύξαι τῷ πατρί σου τῷ ἐν τῷ κρυπτῷ, καὶ ὁ πατήρ σου ὁ βλέπων ἐν τῷ κρυπτῷ ἀποδώσει σοι ἐν τῷ φανερῷ. προσευχόμενοι δὲ, μὴ βαττολογήσητε, ὥσπερ οἱ ἐθνικοί· δοκοῦσιν γὰρ τῇ πολυλογίᾳ αὐτῶν εἰσακουσθήσεσθαι. μὴ οὖν ὁμοιωθῆτε αὐτοῖς, οἶδεν γὰρ ὁ πατὴρ ὑμῶν, ὧν χρείαν ἔχετε πρὸ τοῦ ὑμᾶς αἰτῆσαι αὐτόν. οὕτως οὖν προσεύχεσθε ὑμεῖς· πάτερ ἡμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ἁγιασθήτω τὸ ὄνομά σου. ἐλθέτω ἡ βασιλεία σου, γενηθήτω τὸ θέλημά σου, ὡς ἐν οὐρανῷ, καὶ ἐπὶ τῆς γῆς. τὸν ἄρτον ἡμῶν τὸν ἐπιούσιον δὸς ἡμῖν σήμερον, καὶ ἄφες ἡμῖν τὰ ὀφειλήματα ἡμῶν, ὡς καὶ ἡμεῖς ἀφίεμεν τοῖς ὀφειλέταις ἡμῶν. καὶ μὴ εἰσενέγκῃς ἡμᾶς εἰς πειρασμόν, ἀλλὰ ῥῦσαι ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ πονηροῦ. ὅτι σοῦ ἐστιν ἡ βασιλεία καὶ ἡ δύναμις, καὶ ἡ δόξα, εἰς τοὺς αἰῶνας. ἀμήν. ἐὰν γὰρ ἀφῆτε τοῖς ἀνθρώποις τὰ παραπτώματα αὐτῶν, ἀφήσει καὶ ὑμῖν ὁ πατὴρ ὑμῶν ὁ οὐράνιος. ἐὰν δὲ μὴ ἀφῆτε τοῖς ἀνθρώποις τὰ παραπτώματα αὐτῶν, οὐδὲ ὁ πατὴρ ὑμῶν ἀφήσει τὰ παραπτώματα ὑμῶν. ὅταν δὲ νηστεύητε, μὴ γίνεσθε ὡσπερ οἱ ὑποκριταὶ σκυθρωποί, ἀφανίζουσιν γὰρ τὰ πρόσωπα αὐτῶν, ὅπως φανῶσιν τοῖς ἀνθρώποις νηστεύοντες. ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅτι ἀπέχουσιν τὸν μισθὸν αὐτῶν. σὺ δὲ νηστεύων ἄλειψαί σου τὴν κεφαλὴν καὶ τὸ πρόσωπόν σου νίψαι, ὅπως

dico uobis habent mercedem suam. Cæterũ cũ tu facies eleemosynã, nesciat sinistra tua, quod facit dextera tua, ut sit tua eleemosyna i occulto, & pater tuꝰ q uidet in occulto, ipse reddet tibi in propatulo. Et cum oraueris, non eris quemadmodum hypocritæ. Nam illi solẽt in conciliabulis & in angulis plateaꝝ, stantes orare, ut conspicui sint hominibus. Amen dico uobis, quod habent mercedem suam. Tu uero cum oras, introito in condaue tuũ, & occluso ostio tuo, ora patrẽ tuũ q est i occulto, & pater tuꝰ q uidet in occulto, persoluet tibi in propatulo. Veꝝ orantes, ne sitis multiloq, sicut ethnici. Putant emꝫ fore, ut in multiloquo suo exaudiantᵉ. Ne igitᵉ efficiamini similes illis. Nouit enim pater uester, quibus rebus opus sit uobis, priusqꝫ petatis ab illo. Ad hunc ergo modum orate uos. Pater noster, qui es in celis, sanctificetur nomen tuũ. Veniat regnũ tuũ, fiat uoluntas tua, quemadmodũ in cœlo, sic etiam in terra. Panẽ nostrum quotidianum da nobis hodie, & remittito nobis debita nostra, sicut & nos remittimus debitoribus nostris. Et ne inducas nos in tentationẽ. Sed libera nos a malo. quia tuum est regnum, & potentia & gloria, in sæcula sæculorum. Amen. Proinde, si remiseritis hoibus errata sua, remittet & uobis pater uester cœlestis. Qꝫ si nõ remiseritis hominibus errata sua, nec pater uester remittet errata uestra. Porro cũ ieiunaueritis, ne sitis ueluti hypocritæ tetrici. Obscurãt emꝫ facies suas, quo perspicuũ sit hoibus ipsos ieiunare. Amẽ dico uobis habẽt mercedẽ suã. Tu uero cũ ieiunas, unge caput tuũ, & faciẽ tuã laua, ne conspicuũ

ὅπως μὴ φανῆς τοῖς ἀνθρώποις νηστεύων, ἀλλὰ τῷ πατρί σου, τῷ ἐν τῷ κρυπτῷ, καὶ ὁ πατήρ σου ὁ βλέπων ἐν τῷ κρυπτῷ, ἀποδώσει σοι ἐν τῷ φανερῷ. Μὴ θησαυρίζετε ὑμῖν θησαυροὺς ἐπὶ τῆς γῆς, ὅπου σὴς καὶ βρῶσις ἀφανίζει, καὶ ὅπου κλέπται διορύσσουσιν, καὶ κλέπτουσιν. Θησαυρίζετε δὲ ὑμῖν θησαυροὺς ἐν οὐρανῷ, ὅπου οὔτε σὴς οὔτε βρῶσις ἀφανίζει, καὶ ὅπου κλέπται οὐ διορύσσουσιν, οὐδὲ κλέπτουσιν. ὅπου γάρ ἐστιν ὁ θησαυρός σου, ἐκεῖ ἔσται καὶ ἡ καρδία ὑμῶν.

Ὁ λύχνος τοῦ σώματός ἐστιν ὁ ὀφθαλμός. ἐὰν οὖν ὁ ὀφθαλμός σου ἁπλοῦς ᾖ, ὅλον τὸ σῶμά σου φωτεινὸν ἔσται. ἐὰν δὲ ὁ ὀφθαλμός σου πονηρὸς ᾖ, ὅλον τὸ σῶμά σου σκοτεινὸν ἔσται. εἰ οὖν τὸ φῶς τὸ ἐν σοὶ σκότος ἐστίν, τὸ σκότος πόσον; οὐδεὶς δύναται δυσὶ κυρίοις δουλεύειν. ἢ γὰρ τὸν ἕνα μισήσει, καὶ τὸν ἕτερον ἀγαπήσει, ἢ ἑνὸς ἀνθέξεται, καὶ τοῦ ἑτέρου καταφρονήσει. οὐ δύνασθε θεῷ δουλεύειν καὶ μαμωνᾷ. διὰ τοῦτο λέγω ὑμῖν, μὴ μεριμνᾶτε τῇ ψυχῇ ὑμῶν τί φάγητε, μηδὲ τῷ σώματι ὑμῶν τί ἐνδύσησθε. οὐχὶ ἡ ψυχὴ πλεῖόν ἐστιν τῆς τροφῆς; καὶ τὸ σῶμα τοῦ ἐνδύματος; ἐμβλέψατε εἰς τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ, ὅτι οὐ σπείρουσιν, οὐδὲ θερίζουσιν, οὐδὲ συνάγουσιν εἰς ἀποθήκας, καὶ ὁ πατὴρ ὑμῶν ὁ οὐράνιος τρέφει αὐτά. οὐχ ὑμεῖς μᾶλλον διαφέρετε αὐτῶν; τίς δὲ ἐξ ὑμῶν μεριμνῶν, δύναται προσθεῖναι ἐπὶ τὴν ἡλικίαν αὐτοῦ πῆχυν ἕνα; καὶ περὶ ἐνδύματος τί μεριμνᾶτε, καταμάθετε τὰ κρίνα τοῦ ἀγροῦ, πῶς αὐξάνει, οὐ κοπιᾷ, οὐδὲ νήθει. λέγω δὲ ὑμῖν, ὅτι οὐδὲ Σολομὼν ἐν πάσῃ τῇ δόξῃ αὐτοῦ περιεβάλετο ὡς ἓν τούτων. εἰ δὲ τὸν χόρτον τοῦ ἀγροῦ σήμερον ὄντα, καὶ αὔριον εἰς κλίβανον βαλλόμενον, ὁ θεὸς οὕτως ἀμφιέννυσιν, οὐ πολλῷ μᾶλλον ὑμᾶς ὀλιγόπιστοι; μὴ οὖν μεριμνήσητε λέγοντες

ne conſpicium ſit hoibus te ieiunare, ſed patri tuo, qui eſt in occulto, & pater tuus q uidet in abdito, reddet tibi in ꝓ/ patulo. Ne reponatis uobis theſauros i terra, ubi erugo & tinea corrũpit, & ubi fures ꝓfodiũt, ac furantur. Sed recõdite uobis theſauros i cœlo, ubi neq; erugo neq; tinea corrumpit, & ubi fures nõ ꝓ/ fodiunt, neq; furãtur. Nã ubi fuerit the ſaurus ueſter, illic erit & cor ueſtrũ. Lucer na corporis eſt oculus. Si igit̃ oculus tu⁹ ſimplex fuerit, totũ corpus tuũ lucidũ erit. Q; ſi oculus tu⁹ malus fuerit, totũ corpus tuũ tenebroſũ erit. Ergo ſi lumẽ qd̃ eſt i uobis, tenebræ ſũt, ipſe tenebræ quãtæ erũt? Nemo poteſt duob⁹ domi nis ſeruire. Aut em̃ hunc habebit odio, & alterũ illum diliget, aut huic adhære/ bit, & alterũ illum negliget. Nõ poteſtis deo ſeruire & mãmonæ. Propterea dico uobis, ne ſitis ſolliciti uitæ ueſtræ, quid eſuri ſitis, aut bibituri, neq; corpori ue/ ſtro, quibus indumentis uſuri. Nonne aia pluris eſt, quã cib⁹, & corpus quã in/ dumentũ. Vertite oculos ad uolatilia cœli, quia non ſerunt neq; metunt, neq; conuehũt in horrea, & pater ueſter cœ/ leſtis alit illa. Nonne uos longe præcel/ litis illa? Quis autem ex uobis ſollicite cogitando, poteſt addere ad ſtaturam ſuam cubitum unum? ac de indumen/ to quid ſolliciti eſtis? Cognoſcite lilia agri, quomodo creſcant. Nõ laborant, neq; nent. Attñ dico uobis, ne Solomo/ nẽ quidẽ in uniuerſa gloria ſua, ſic ami/ ctũ fuiſſe, ut unũ ex his. q; ſi gramẽ agri, qd̃ hodie cũ ſit, cras in clibanũ mittitur, de⁹ ſic ueſtit, an nõ multo magis uobis id faciet, o puſillæ fidei? ne ſitis igit̃ ſolliciti

dicentes

γοντες. τί φάγωμεν ἢ τί πίωμεν, ἢ τί περιβαλώμεθα. πάντα γὰρ ταῦτα τὰ ἔθνη ἐπιζητεῖ. οἶδεν γὰρ ὁ πατὴρ ὑμῶν ὁ οὐράνιος, ὅτι χρῄζετε τούτων ἁπάντων. ζητεῖτε δὲ πρῶτον τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ, καὶ τὴν δικαιοσύνην αὐτοῦ, καὶ ταῦτα πάντα προστεθήσεται ὑμῖν. μὴ οὖν μεριμνήσητε εἰς τὴν αὔριον, ἡ γὰρ αὔριον, μεριμνήσει ἑαυτῆς, ἀρκετὸν τῇ ἡμέρᾳ ἡ κακία αὐτῆς. μὴ κρίνετε, ἵνα μὴ κριθῆτε, ἐν ᾧ γὰρ κρίματι κρίνετε, κριθήσεσθε. καὶ ἐν ᾧ μέτρῳ μετρεῖτε, μετρηθήσεται ὑμῖν. τί δὲ βλέπεις τὸ κάρφος τὸ ἐν τῷ ὀφθαλμῷ τοῦ ἀδελφοῦ σου, τὴν δὲ ἐν τῷ σῷ ὀφθαλμῷ δοκὸν οὐ κατανοεῖς; ἢ πῶς ἐρεῖς τῷ ἀδελφῷ σου, ἄφες ἐκβαλῶ τὸ κάρφος ἀπὸ τοῦ ὀφθαλμοῦ σου, καὶ ἰδοὺ ἡ δοκὸς ἐν τῷ ὀφθαλμῷ σου; ὑποκριτά, ἔκβαλε πρῶτον τὴν δοκὸν ἐκ τοῦ ὀφθαλμοῦ σου, καὶ τότε διαβλέψεις ἐκβαλεῖν τὸ κάρφος ἐκ τοῦ ὀφθαλμοῦ τοῦ ἀδελφοῦ σου. μὴ δῶτε τὸ ἅγιον τοῖς κυσίν. μηδὲ βάλητε τοὺς μαργαρίτας ὑμῶν ἔμπροσθεν τῶν χοίρων, μήποτε καταπατήσωσιν αὐτοὺς ἐν τοῖς ποσὶν αὐτῶν, καὶ στραφέντες ῥήξωσιν ὑμᾶς. αἰτεῖτε καὶ δοθήσεται ὑμῖν. ζητεῖτε, καὶ εὑρήσετε, κρούετε καὶ ἀνοιγήσεται ὑμῖν. πᾶς γὰρ ὁ αἰτῶν, λαμβάνει, καὶ ὁ ζητῶν εὑρίσκει, καὶ τῷ κρούοντι ἀνοιγήσεται. ἢ τίς ἐστιν ἐξ ὑμῶν ἄνθρωπος, ὃν ἐὰν αἰτήσῃ ὁ υἱὸς αὐτοῦ ἄρτον, μὴ λίθον ἐπιδώσει αὐτῷ; καὶ ἐὰν ἰχθὺν αἰτήσῃ, μὴ ὄφιν ἐπιδώσει αὐτῷ; εἰ οὖν ὑμεῖς πονηροὶ ὄντες, οἴδατε δόματα ἀγαθὰ διδόναι τοῖς τέκνοις ὑμῶν, πόσῳ μᾶλλον ὁ πατὴρ ὑμῶν, ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς δώσει ἀγαθὰ τοῖς αἰτοῦσιν αὐτόν; πάντα οὖν ὅσα ἂν θέλητε, ἵνα ποιῶσιν ὑμῖν οἱ ἄνθρωποι, οὕτως καὶ ὑμεῖς ποιεῖτε αὐτοῖς. οὗτος γάρ ἐστιν ὁ νόμος καὶ οἱ προφῆται. εἰσέλθετε διὰ τῆς στενῆς πύλης. ὅτι πλατεῖα ἡ πύλη καὶ εὐρύχωρος ἡ

cētes. Quid edemus aut quid bibemus, aut qbus operiemur? Nam omnia iſta, gentes exqrunt. Nouit em̄ pater ueſter cœleſtis, quod opus habeatis, his oibus. Sed quærite primum regnū dei, & iuſticiam eius, & hæc omnia adꝺicientur uobis. Ne ſitis igitur ſollíciti in craſtinum. nam craſtinus dies curam habebit ſui ipſius, ſufficit ſua diei afflictio. Nolite VII iudicare, ne iudicemini, in quo enim iudicio iudicatis, in eo iudicabimini, & in qua menſura metimini, in ea metiētur uobis alij. Cur autem uides feſtucam, quæ eſt in oculo fratris tui, trabem autē quæ eſt in oculo tuo, nō animaduertis? Aut quomō dicis fratri tuo, ſine eximā feſtucam ex oculo tuo, & ecce trabes eſt in oculo tuo? Hypocrita, exime prius trabem ex oculo tuo, & tū perſpicies, ut eximas feſtucam ex oculo fratris tui. Ne detis quod ſanctum eſt canibus, ne ꝓiecerítis margaritas ueſtras, ante porcos, ne quando hi conculcent eas pedibus ſuis, & illi uerſi lacerent uos. Petite & dabitur uobis, quærite, & inuenietis, pulſate, & aperietur uobis. Omnis enim qui petit accipit, & omnis qui quærit inuenit, & pulſanti aperietur. An quiſq; eſt ueſtrum homo, qui ſi filius eius petierit panem, lapidem daturus ſit illi? Aut ſi piſcem petierit, num ſerpentem addet illi? Si uos igitur cum ſitis mali, noſtis dona bona dare filijs ueſtris, quāto magis pater ueſter, qui eſt in cœlis dabit bona, ſi poſtuletis ab illo? Omnia igitur quæcunq; uolueritis, ut faciant uobis homines, ſic & uos facite illis. Hæc em̄ eſt lex, & prophetæ. Introite per arctam portā, qm̄ lata eſt porta, & ſpacio-

ρος ἡ ὁδὸς ἡ ἀπάγουσα εἰς τὴν ἀπώλειαν, καὶ πολλοί εἰσιν οἱ εἰσερχόμενοι δι' αὐτῆς. ὅτι στενὴ ἡ πύλη, καὶ τεθλιμμένη ἡ ὁδὸς, ἡ ἀπάγουσα εἰς τὴν ζωήν, καὶ ὀλίγοι εἰσὶν οἱ εὑρίσκοντες αὐτήν. προσέχετε δὲ ἀπὸ τῶν ψευδοπροφητῶν, οἵτινες ἔρχονται πρὸς ὑμᾶς ἐν ἐνδύμασι προβάτων, ἔσωθεν δέ εἰσι, λύκοι ἅρπαγες. ἀπὸ τῶν καρπῶν αὐτῶν ἐπιγνώσεσθε αὐτούς. μή τι συλλέγουσιν ἀπὸ ἀκανθῶν σταφυλήν; ἢ ἀπὸ τριβόλων σῦκα; οὕτως πᾶν δένδρον ἀγαθὸν, καρποὺς καλοὺς ποιεῖ. τὸ δὲ σαπρὸν δένδρον, καρποὺς πονηροὺς ποιεῖ. οὐ δύναται δένδρον ἀγαθὸν καρποὺς πονηροὺς ποιεῖν. οὐδὲ δένδρον σαπρὸν καρποὺς καλοὺς ποιεῖν. πᾶν δένδρον μὴ ποιοῦν καρπὸν καλὸν, ἐκκόπτεται, καὶ εἰς πῦρ βάλλεται. ἄρα γε ἀπὸ τῶν καρπῶν αὐτῶν ἐπιγνώσεσθε αὐτούς. οὐ πᾶς ὁ λέγων μοι κύριε, κύριε, εἰσελεύσεται εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, ἀλλ' ὁ ποιῶν τὸ θέλημα τοῦ πατρός μου τοῦ ἐν οὐρανοῖς. πολλοί ἐροῦσί μοι ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ, κύριε κύριε, οὐ τῷ σῷ ὀνόματι προεφητεύσαμεν; καὶ τῷ σῷ ὀνόματι δαιμόνια ἐξεβάλομεν; καὶ τῷ σῷ ὀνόματι δυνάμεις πολλὰς ἐποιήσαμεν; καὶ τότε ὁμολογήσω αὐτοῖς, ὅτι οὐδέποτε ἔγνων ὑμᾶς. ἀποχωρεῖτε ἀπ' ἐμοῦ, οἱ ἐργαζόμενοι τὴν ἀνομίαν. πᾶς οὖν ὅς τις ἀκούει μου τοὺς λόγους τούτους, καὶ ποιεῖ αὐτούς, ὁμοιώσω αὐτὸν ἀνδρὶ φρονίμῳ. ὅς τις ᾠκοδόμησεν τὴν οἰκίαν αὐτοῦ ἐπὶ τὴν πέτραν, καὶ κατέβη ἡ βροχὴ, καὶ ἦλθον οἱ ποταμοί, καὶ ἔπνευσαν οἱ ἄνεμοι καὶ προσέπεσαν τῇ οἰκίᾳ ἐκείνῃ, καὶ οὐκ ἔπεσεν. τεθεμελίωτο γὰρ ἐπὶ τὴν πέτραν. καὶ πᾶς ὁ ἀκούων μου τοὺς λόγους τούτους, καὶ μὴ ποιῶν αὐτούς, ὁμοιωθήσεται ἀνδρὶ μωρῷ, ὅς ᾠκοδόμησεν τὴν οἰκίαν αὐτοῦ ἐπὶ τὴν ἄμμον, καὶ κατέβη ἡ βροχὴ. καὶ ἦλθον οἱ ποταμοὶ καὶ ἔπνευσαν

sa uia quæ abducit in exitium, & multi sunt qui ingrediuntur per illam. Quoniam angusta est porta, & stricta uia, quæ abducit ad uitam, & pauci sunt, qui inueniunt illam. Attendite a pseudo prophetis, qui ueniunt ad uos, in uestimentis ouium, sed intrinsecus sunt lupi rapaces. A fructibus ipsorum cognoscetis eos. Num colligunt de spinis uuam? aut de tribulis ficus? Sic omnis arbor bona, fructus bonos facit. Putris autem arbor, fructus malos facit. Non potest arbor bona, fructus malos facere. neq; arbor putris, fructus bonos facere. Omnis arbor, quæ non facit fructũ bonum, exciditur, & in ignem conijcitur. Igitur ex fructibus ipsorũ, cognoscetis eos. Non ois is qui dicit mihi domine, domine, introibit in regnum cœlorum, sed qui fecerit uoluntatem patris mei, qui in cœlis est. Multi dicent mihi in illo die. Domine, domine. Nonne in nomine tuo prophetauimus, & in nomine tuo dæmonia eiecimus? & in nomine tuo multas uirtutes fecimus? Actum confitebor illis, nunquam noui uos. Discedite a me, qui operamini iniquitatem. Omnis enim qui audit ex me sermones hos, & facit eos, adsimilabo illum uiro prudenti, qui ædificauit domum suam super petram, & descendit hymber, & uenerunt flumina, & flauerunt uenti, & irruerunt in domum illam, & non est prostrata. Fundata em̃ fuerat super petram, & omnis qui audit a me sermones hos, & non facit eos, assimilabitur uiro fatuo, qui ædificauit domum suam super harenam, & descendit hymber, & uenerunt flumina, & flauerunt

καὶ ἔπνευσαν οἱ ἄνεμοι καὶ προσέκοψαν τῇ οἰκίᾳ ἐκείνῃ, καὶ ἔπεσεν, καὶ ἦν ἡ πτῶσις αὐτῆς μεγάλη. Καὶ ἐγένετο, ὅτε ἐτέλεσεν ὁ ΙΗΣΟΥΣ τοὺς λόγους τούτους, ἐξεπλήσσοντο οἱ ὄχλοι ἐπὶ τῇ διδαχῇ αὐτοῦ. ἦν γὰρ διδάσκων αὐτοὺς ὡς ἐξουσίαν ἔχων, καὶ οὐχ ὡς οἱ γραμματεῖς. Καταβάντι δὲ αὐτῷ ἀπὸ τοῦ ὄρους, ἠκολούθησαν αὐτῷ ὄχλοι πολλοί, καὶ ἰδοὺ λεπρὸς ἐλθὼν, προσεκύνει αὐτῷ λέγων. κύριε ἐὰν θέλῃς δύνασαί με καθαρίσαι. καὶ ἐκτείνας τὴν χεῖρα, ἥψατο αὐτοῦ ὁ ΙΗΣΟΥΣ λέγων. θέλω, καθαρίσθητι. Καὶ εὐθέως ἐκαθερίσθη αὐτοῦ ἡ λέπρα. καὶ λέγει αὐτῷ ὁ ΙΗΣΟΥΣ. ὅρα μηδενὶ εἴπῃς, ἀλλὰ ὕπαγε σεαυτὸν δεῖξον τῷ ἱερεῖ, καὶ προσένεγκε τὸ δῶρον, ὃ προσέταξεν Μωσῆς, εἰς μαρτύριον αὐτοῖς. Εἰσελθόντι δὲ τῷ ΙΗΣΟΥ εἰς Καπερναούμ. προσῆλθεν αὐτῷ ἑκατόνταρχος παρακαλῶν αὐτὸν καὶ λέγων. κύριε ὁ παῖς μου βέβληται ἐν τῇ οἰκίᾳ παραλυτικός, δεινῶς βασανιζόμενος. καὶ λέγει αὐτῷ ὁ ΙΗΣΟΥΣ. ἐγὼ ἐλθὼν θεραπεύσω αὐτόν. καὶ ἀποκριθεὶς ὁ ἑκατόνταρχος ἔφη. κύριε οὐκ εἰμὶ ἱκανὸς ἵνα μου ὑπὸ τὴν στέγην εἰσέλθῃς, ἀλλὰ μόνον εἰπὲ λόγον, καὶ ἰαθήσεται ὁ παῖς μου. Καὶ γὰρ ἐγὼ ἄνθρωπός εἰμι ὑπὸ ἐξουσίαν, ἔχων ὑπ' ἐμαυτὸν στρατιώτας, καὶ λέγω τούτῳ, πορεύθητι, καὶ πορεύεται. καὶ ἄλλῳ ἔρχου, καὶ ἔρχεται, καὶ τῷ δούλῳ μου, ποίησον τοῦτο, καὶ ποιεῖ. ἀκούσας δὲ ὁ ΙΗΣΟΥΣ, ἐθαύμασεν, καὶ εἶπεν τοῖς ἀκολουθοῦσιν. ἀμὴν λέγω ὑμῖν, οὐδὲ ἐν τῷ Ἰσραὴλ τοσαύτην πίστιν εὗρον. λέγω δὲ ὑμῖν, ὅτι πολλοὶ ἀπ' ἀνατολῶν καὶ δυσμῶν ἥξουσιν καὶ ἀνακλιθήσονται μετὰ Ἀβραὰμ καὶ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακὼβ ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν, οἱ δὲ υἱοὶ τῆς βασιλείας ἐκβληθήσονται εἰς τὸ σκότος τὸ ἐξώτερον. ἐκεῖ ἔσται ὁ κλαυθμὸς καὶ ὁ βρυγμὸς τῶν ὀδόντων. Καὶ εἶπεν ὁ ΙΗΣΟΥΣ τῷ ἑκατοντάρχῃ. ὕπαγε, ὡς ἐπίστευσας

flauerunt uenti, & impegerunt in domũ illam, & deiecta est, & fuit ruina illius magna. Et factum est, ut cum finisset Iesus sermões hos, obstupuerint turbæ super doctrina illius. Docebat enim eos uelut habens autoritatem, & non sicuti scribæ. Cum descendisset autem VIII de mõte, secutæ sunt eum turbæ multæ, & ecce leprosus accedens, adorauit eum dicens. Domine, si uelis, potes me mundare. & ptensa manu, tetigit illum, dicens. Volo, mundus esto, & protinus mũdata fuit illi⁹ lepra. Et dicit illi Iesus. Vide, ne cui dixeris, sed abi, ostende te ipsum sacerdoti, & offer munus, quod iussit offerri Moses in testimonium ipsis. Porro cum ingressus fuisset Iesus Capernaum, adijt eum Centurio, obsecrans eum & dicẽs. Domine, ~~filius~~ meus *famulus* decumbit domi paralyticus, & grauiter discruciatur, Et dicit illi Iesus. Ego cum uenero medebor illi. Et respõdens Centurio dixit. Domine, non sum idoneus, ut tectum meum subeas, Imo tantum dic uerbum, & sanabitur ~~filius~~ meus. *famulus* Nam & ego sum homo, alterius potestati subditus, & habeo sub me milites, & dico huic, uade, & uadit, & alteri, ueni, & uenit, & seruo meo, fac hoc, & facit, Hæc autem cum audisset Iesus, admiratus est, & ait. Amen dico uobis. Ne in Israhel quidem, tantum fidei reperi. Dico autem uobis, quod multi ab oriente & occidente uenturi sunt, & accumbent, cum Abrahã. & Isaac, & Iacob, in regno cœlorum, filij uero regni eijcientur in tenebras extremas, Illic erit ploratus & stridor dentium. Et dixit Iesus Centurioni. Abi, & quẽadmodũ credis

ἐπίστευσας γενηθήτω σοι, καὶ ἰάθη ὁ παῖς αὐτοῦ ἐν τῇ ὥρᾳ ἐκείνῃ. καὶ ἐλθὼν ὁ ΙΗΣΟΥΣ εἰς τὴν οἰκίαν πενθερᾶς, εἶδεν τὴν πενθερὰν αὐτοῦ βεβλημένην καὶ πυρέσσουσαν. καὶ ἥψατο τῆς χειρὸς αὐτῆς καὶ ἀφῆκεν αὐτὴν ὁ πυρετός, καὶ ἠγέρθη καὶ διηκόνει αὐτοῖς. Ὀψίας δὲ γενομένης, προσήνεγκεν αὐτῷ δαιμονιζομένους πολλούς. Καὶ ἐξέβαλεν τὰ πνεύματα λόγῳ, καὶ πάντας τοὺς κακῶς ἔχοντας ἐθεράπευσεν. ὅπως πληρωθῇ τὸ ῥηθὲν διὰ Ἡσαΐου τοῦ προφήτου τοῦ λέγοντος. αὐτὸς τὰς ἀσθενείας ἡμῶν ἔλαβε καὶ τὰς νόσους ἐβάστασεν. Ἰδὼν δὲ ὁ ΙΗΣΟΥΣ πολλοὺς ὄχλους περὶ αὐτὸν ἐκέλευσεν ἀπελθεῖν εἰς τὸ πέραν. καὶ προσελθὼν εἷς γραμματεὺς εἶπεν αὐτῷ. διδάσκαλε, ἀκολουθήσω σοι ὅπου ἐὰν, ἀπέρχῃ. Καὶ λέγει αὐτῷ ὁ ΙΗΣΟΥΣ. αἱ ἀλώπεκες φωλεοὺς ἔχουσιν, καὶ τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ κατασκηνώσεις, ὁ δὲ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου, οὐκ ἔχει ποῦ τὴν κεφαλὴν κλίνῃ. Ἕτερος δὲ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ εἶπεν αὐτῷ, κύριε ἐπίτρεψόν μοι πρῶτον ἀπελθεῖν καὶ θάψαι τὸν πατέρα μου, ὁ δὲ ΙΗΣΟΥΣ εἶπεν αὐτῷ, ἀκολούθει μοι, καὶ ἄφες τοὺς νεκροὺς θάψαι τοὺς ἑαυτῶν νεκρούς. καὶ ἐμβάντι αὐτῷ εἰς τὸ πλοῖον, ἠκολούθησαν αὐτῷ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ. καὶ ἰδοὺ σεισμὸς μέγας ἐγένετο ἐν τῇ θαλάσσῃ ὥστε τὸ πλοῖον καλύπτεσθαι ὑπὸ τῶν κυμάτων. αὐτὸς δὲ ἐκάθευδεν. καὶ προσελθόντες οἱ μαθηταὶ, ἤγειραν αὐτὸν λέγοντες. κύριε, σῶσον ἡμᾶς, ἀπολύμεθα καὶ λέγει αὐτοῖς. τί δειλοί ἐστε ὀλιγόπιστοι; τότε ἐγερθεὶς, ἐπετίμησε τοῖς ἀνέμοις καὶ τῇ θαλάσσῃ, καὶ ἐγένετο γαλήνη μεγάλη. οἱ δὲ ἄνθρωποι ἐθαύμασαν λέγοντες, ποταπός ἐστιν οὗτος, ὅτι καὶ οἱ ἄνεμοι, καὶ ἡ θάλασσα ὑπακούουσιν αὐτῷ; καὶ ἐλθόντι αὐτῷ εἰς τὸ πέραν. εἰς χώραν τῶν Γεργεσηνῶν, ὑπήντησαν αὐτῷ δύο δαιμονιζόμενοι ἐκ τῶν μνημείων

credis, ita fiet tibi, & sanatꝰ est filius eiꝰ, in hora illa. Et cum uenisset Iesus in domum Petri, uidit socrum illius in lecto decumbentẽ, & febrientem, & tetigit manum illius, & reliquit illam febris, & surrexit, & ministrauit illis. Cum autem appetisset uespera, adduxerunt illi dæmoniacos multos, & eiecit spiritus uerbo, & omnes male habentes sanauit, ut impleretur quod dictum erat per Esaiam prophetam, cum ait. Hic infirmitates nostras suscepit, & morbos portauit. Cum uidisset autem Iesus turbas multas, circum sese, iussit discipulis, ut abirrent in ulteriorem ripam, & cum adisset unus scriba, dixit ei. Præceptor. Sequar te quocunqꝫ abieris. Et dicit illi Iesus. Vulpes foueas habent, & uolucres cœli nidos, at filius hominis non habet, ubi caput reclinet. Alius de numero discipulorum suorum, dixit ei. Domine permitte mihi prius, ut abeam, & sepeliam patrem meũ. At Iesus dixit illi. Sequere me, & sine, ut mortui sepeliant mortuos suos. Et cum esset ingressus nauim, secuti sunt eum discipuli sui, & ecce motus magnus factus est in mari, adeo ut nauis operiretur a fluctibus, ipse uero dormiebat, & accedentes discipuli, excitauerunt illum dicentes. Domine, serua nos, perimus. Et dicit illis. Quid timidi estis uos exiguæ fidei? Tunc surgens, increpauit uẽtos & mare, & facta est tranquillitas magna. Homines uero admirabantur dicentes. Quantus est hic, quia uenti quoqꝫ & mare obediunt illi? Et cum uenisset ad ulteriorem ripam, in regionem Gergesenorum occurrerunt ei duo dæmoniaci, e monumentis egres-

μέιων ἀξεχόμενοι χαλεποὶ λίαν, ὥσε μὴ ἰσχύειν τινὰ παρελθεῖν διὰ τῆς ὁδοῦ ἐκείνης. καὶ ἰδοὺ ἔκραξαν λέγοντες. τί ἡμῖν καὶ σοὶ ΙΗΣΟΥ υἱὲ τοῦ θεοῦ; ἦλθες ὧδε πρὸ καιροῦ βασανίσαι ἡμᾶς; ἦν δὲ μακρὰν ἀπ' αὐτῶν ἀγέλη χοίρων πολλῶν βοσκομένη. οἱ δὲ δαίμονες παρεκάλουν αὐτὸν λέγοντες. Εἰ ἐκβάλλεις ἡμᾶς, ἐπίτρεψον ἡμῖν ἀπελθεῖν εἰς τὴν ἀγέλην τῶν χοίρων. καὶ εἶπεν αὐτοῖς, ὑπάγετε. οἱ δὲ ἐξελθόντες, ἀπῆλθον εἰς τὴν ἀγέλην τῶν χοίρων, καὶ ἰδοὺ ὥρμησεν πᾶσα ἡ ἀγέλη τῶν χοίρων κατὰ τοῦ κρημνοῦ εἰς τὴν θάλασσαν, καὶ ἀπέθανον ἐν τοῖς ὕδασιν, οἱ δὲ βόσκοντες ἔφυγον. Καὶ ἀπελθόντες εἰς τὴν πόλιν, ἀπήγγειλαν πάντα καὶ τὰ τῶν δαιμονιζομένων. καὶ ἰδοὺ πᾶσα ἡ πόλις ἐξῆλθεν εἰς συνάντησιν τῷ ΙΗΣΟΥ Καὶ ἰδόντες αὐτὸν, παρεκάλεσαν, ὅπως μεταβῇ ἀπὸ τῶν ὁρίων αὐτῶν. καὶ ἐμβὰς ὁ ΙΗΣΟΥΣ εἰς τὸ πλοῖον διεπέρασεν καὶ ἦλθεν εἰς τὴν ἰδίαν πόλιν. καὶ ἰδοὺ προσέφερον αὐτῷ παραλυτικὸν ἐπὶ κλίνης βεβλημένον. καὶ ἰδὼν ὁ ΙΗΣΟΥΣ τὴν πίστιν αὐτῶν, εἶπεν τῷ παραλυτικῷ. θάρσει τέκνον ἀφέωνταί σοι αἱ ἁμαρτίαι σου. καὶ ἰδοὺ τινὲς τῶν γραμματέων εἶπον ἐν ἑαυτοῖς οὗτος βλασφημεῖ. καὶ ἰδὼν ὁ ΙΗΣΟΥΣ τὰς ἐνθυμήσεις αὐτῶν, εἶπεν, ἵνα τί ὑμεῖς ἐνθυμεῖσθε πονηρὰ ἐν ταῖς καρδίαις ὑμῶν; τί γάρ ἐστιν εὐκοπώτερον, εἰπεῖν ἀφέωνταί σοι αἱ ἁμαρτίαι, ἢ εἰπεῖν, ἔγειρε καὶ περιπάτει; ἵνα δὲ εἰδῆτε, ὅτι ἐξουσίαν ἔχει ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ τῆς γῆς ἀφιέναι ἁμαρτίας, τότε λέγει τῷ παραλυτικῷ. ἐγερθεὶς, ἆρον σου τὴν κλίνην καὶ ὕπαγε εἰς τὸν οἶκον σου. καὶ ἐγερθεὶς, ἀπῆλθεν εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ. ἰδόντες δὲ οἱ ὄχλοι ἐθαύμασεν καὶ ἐδόξασαν τὸν θεὸν, τὸν δόντα ἐξουσίαν τοιαύτην τοῖς ἀνθρώποις. καὶ παράγων ὁ ΙΗΣΟΥΣ, ἐκεῖθεν, εἶδεν ἄνθρωπον καθήμενον ἐπὶ

tis egressi, erãt autem sæui supra modũ adeo ut nemo posset transire per uiam illam. Et ecce uociferabantur dicentes. Quid rei nobis tecũ est Iesu fili dei? uenisti huc ad cruciandum nos ante tempus? Erat autẽ procul ab illis grex porcorum multorum pascens, dæmones uero rogabant eum dicentes. Si ejicis nos, permitte nobis, ut demigremus in gregem porcorum. Et dixit illis. Abite. Illi uero egressi abierunt in gregem porcorum. Et ecce ferebatur totus grex porcorum, per præceps i mare, & perierunt in aquis. Porro qui pascebant, aufugerunt & digressi in ciuitatem, renunciauerunt omnia, & quid accidisset dæmoniacis. Et ecce tota ciuitas exiuit, in occursum Iesu. Et cum uidissent illum rogabant, ut decederet a finibus suis. Et ingressus nauem Iesus, traiecit, & uenit in suam ciuitatem. Et ecce adduxerũt illi paralyticũ in lecto decumbentem. Et cũ uidisset Iesus, fidẽ illo x, dixit paralytico. Bono animo esto fili. Remittuntur tibi peccata tua. Et ecce quidam e scribis, dicebãt inter sese. Hic blasphemat. Et cum uidisset Iesus cogitationes illorum, dixit, ut quid uos cogitatis mala in cordibus uestris? Vtrũ enim est facilius dicere, remittunt tibi peccata, an dicere, surge & ambula? Vt autẽ sciatis, quod potestatẽ habeat filius hominis in terra remittendi peccata, tunc dicit paralytico. Surge, tolle tuum stratum, & abi in domum tuam, & surgens abijt in domum suam. Turbæ uero, quæ uiderant, admiratæ sunt, & glorificauerunt deum, qui dedisset potestatem talem hominibus. Et prætereiens Iesus illinc, uidit hominem desiden

IX

μον ἐπὶ τὸ τελώνιον ματθαῖον λεγόμενον καὶ λέγει αὐτῷ· ἀκολούθει μοι, καὶ ἀναστὰς ἠκολούθησεν αὐτῷ, καὶ ἐγένετο αὐτοῦ ἀνακειμένου ἐν τῇ οἰκίᾳ, καὶ ἰδοὺ πολλοὶ τελῶναι καὶ ἁμαρτωλοὶ ἐλθόντες, συνανέκειντο τῷ ΙΗΣΟΥ καὶ τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ. καὶ ἰδόντες οἱ φαρισαῖοι, ἔλεγον τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ· διατί μετὰ τῶν τελωνῶν καὶ ἁμαρτωλῶν ἐσθίει ὁ διδάσκαλος ὑμῶν; ὁ δὲ ΙΗΣΟΥΣ ἀκούσας, εἶπεν αὐτοῖς· οὐ χρείαν ἔχουσιν οἱ ἰσχύοντες ἰατροῦ, ἀλλ' οἱ κακῶς ἔχοντες. πορευθέντες δὲ μάθετε τί ἐστιν, ἔλεος θέλω, καὶ οὐ θυσίαν· οὐ γὰρ ἦλθον καλέσαι δικαίους, ἀλλὰ ἁμαρτωλοὺς εἰς μετάνοιαν. οἱ δὲ εἶπον πρὸς αὐτόν· διατί οἱ μαθηταὶ Ἰωάννου νηστεύουσι πυκνὰ καὶ δεήσεις ποιοῦνται, ὁμοίως καὶ οἱ τῶν φαρισαίων, οἱ δὲ σοὶ ἐσθίουσι καὶ πίνουσι; ὁ δὲ ΙΗΣΟΥΣ εἶπε πρὸς αὐτούς· μὴ δύνασθε τοὺς υἱοὺς τοῦ νυμφῶνος ἐν ᾧ ὁ νυμφίος μετ' αὐτῶν ἐστι ποιῆσαι νηστεύειν; ἐλεύσονται δὲ ἡμέραι, καὶ ὅταν ἀπαρθῇ ἀπ' αὐτῶν ὁ νυμφίος, τότε νηστεύσουσιν ἐν ἐκείναις ταῖς ἡμέραις. εἶπε δὲ καὶ παραβολὴν πρὸς αὐτούς· ὅτι οὐδεὶς ἐπίβλημα ἀπὸ ἱματίου καινοῦ σχίσας ἐπιβάλλει ἐπὶ ἱμάτιον παλαιόν· εἰ δὲ μήγε καὶ τὸ καινὸν σχίσει, καὶ τῷ παλαιῷ οὐ συμφωνήσει τὸ ἀπὸ τοῦ καινοῦ. καὶ οὐδεὶς βάλλει οἶνον νέον εἰς ἀσκοὺς παλαιούς· εἰ δὲ μήγε ῥήξει ὁ οἶνος τοὺς ἀσκούς, καὶ αὐτὸς ἐκχεῖται, καὶ οἱ ἀσκοὶ ἀπολοῦνται· ἀλλὰ βάλλουσι οἶνον νέον εἰς ἀσκοὺς καινούς, καὶ ἀμφότερα συντηροῦνται. καὶ οὐδεὶς πιὼν παλαιὸν θέλει εὐθέως νέον· λέγει γάρ· ὁ παλαιὸς χρηστότερός ἐστιν.

καὶ ἐγένετο ἐν σαββάτῳ διαπορεύεσθαι αὐτὸν διὰ σπορίμων, καὶ ἔτιλλον οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ τοὺς στάχυας καὶ ἤσθιον ψώχοντες ταῖς χερσίν. τινὲς δὲ τῶν φαρισαίων εἶπον αὐτοῖς· τί ποιεῖτε ὃ οὐκ ἔξεστι ποιεῖν ἐν τοῖς σάββασιν; καὶ ἀποκριθεὶς πρὸς αὐτοὺς ὁ ΙΗΣΟΥΣ εἶπεν· οὐδὲ τοῦτο ἀνέγνωτε ὃ ἐποίησε δαυὶδ ὅτε ἐπείνασεν αὐτὸς καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ; πῶς εἰσῆλθεν εἰς τὸν οἶκον τοῦ θεοῦ καὶ τοὺς ἄρτους τῆς προθέσεως λαβὼν ἔφαγε καὶ ἔδωκε τοῖς μετ' αὐτοῦ οὓς οὐκ ἔξεστι φαγεῖν εἰ μὴ μόνους τοὺς ἱερεῖς; καὶ ἔλεγεν αὐτοῖς· ὅτι κύριός ἐστι τοῦ σαββάτου ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου.

καὶ ἐγένετο ἐν ἑτέρῳ σαββάτῳ εἰσελθεῖν αὐτὸν εἰς τὴν συναγωγὴν καὶ διδάσκειν· καὶ ἦν ἐκεῖ ἄνθρωπος καὶ ἡ χεὶρ αὐτοῦ ἡ δεξιὰ ἦν ξηρά. καὶ παρετηροῦντο αὐτὸν οἱ γραμματεῖς καὶ οἱ φαρισαῖοι εἰ ἐν τῷ σαββάτῳ θεραπεύει, ἵνα εὕρωσι κατηγορεῖν αὐτοῦ. καὶ αὐτὸς ᾔδει τοὺς διαλογισμοὺς αὐτῶν· καὶ εἶπε τῷ ἀνδρὶ τῷ ἔχοντι τὴν χεῖρα τὴν ξηράν· ἔγειρε καὶ στῆθι εἰς τὸ μέσον. καὶ ἀναστὰς ἔστη. εἶπε δὲ ὁ ΙΗΣΟΥΣ πρὸς αὐτούς· ἐπερωτῶ ὑμᾶς εἰ ἔξεστι τοῖς σάββασιν ἀγαθοποιῆσαι ἢ κακοποιῆσαι, ψυχὴν σῶσαι ἢ ἀπολέσαι; καὶ περιβλεψάμενος πάντας αὐτοὺς εἶπε τῷ ἀνθρώπῳ· ἔκτεινον τὴν χεῖρά σου. ὁ δὲ ἐποίησεν· καὶ ἀπεκατεστάθη ἡ χεὶρ αὐτοῦ ὑγιὴς ὡς ἡ ἄλλη. αὐτοὶ δὲ ἐπλήσθησαν ἀνοίας, καὶ διελάλουν πρὸς ἀλλήλους τί ἂν ποιήσαιεν τῷ ΙΗΣΟΥ.

tem in telonio Matthæũ nomine, & dicit ei. Sequere me. Et surgens secutus est eum. Et factũ est, ut accũberet in domo. Et ecce multi publicani & peccatores, q uenerant, simul accubuerunt cũ Iesu, & discipulis illius. Et cum id uidissent pharisæi, dixerunt discipulis eius, ut quid cũ publicanis & peccatoribus sumit cibum præceptor uester? At Iesus ubi audiuit, dixit illis. Nõ opus habent ĩ qui ualidi sunt medico, sed qui male habẽt. Sed ite & discite, quid sit illud, misericordiã uolo, & nõ sacrificiũ. Nõ enim ueni ad uocandũ iustos, sed peccatores ad pœnitẽtiam. Tunc adeunt eum discipuli Iohannis dicentes. Quã ob causam, nos & pharisæi ieiunamus plærumq;, discipuli uero tui nõ ieiunant. Et dixit illis Iesus. Nũquid possunt filĩ sponsi lugere, q̃diu cũ illis est sponsus? Veniẽt aũt dies, cũ tolletur ab eis sponsus, & tunc ieiunabunt. Nullus immittit immissurã panni rudis, in uestc ueteri. Aufert em̃ supplementũ illius a uestimento, & peior scissura fit. Neq; mittunt uinum nouum, in utres ueteres. Alioqui rumpuntur utres, & uinũ effunditur, & utres pereunt. Sed mittunt uinum nouum in utres nouos, & utraq; simul seruantur. Hæc cum illis loqueretur, ecce primas quidam uenit, & adorauit eum, dicens. Filia mea modo defuncta est, sed ueni, & impone manum tuam super illam, & uiuet. Et surgens Iesus secutus est eum, ac discipuli illius. Et ecce mulier quæ sanguinis profluuio laborauerat duodecim annos, accedens a tergo, tetigit fimbriam uestimenti illius. Dixerat em̃ intra sese. Si tantũ tetigero uestimentum illius, ero salua. At Iesus

conuersus

ἐπιστραφεὶς καὶ ἰδὼν αὐτὴν, εἶπεν. Θάρσει θύγατερ· ἡ πίστις σου σέσωκέ σε. καὶ ἐσώθη ἡ γυνὴ ἀπὸ τῆς ὥρας ἐκείνης. καὶ ἐλθὼν ὁ ΙΗΣΟΥΣ εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ ἄρχοντος, καὶ ἰδὼν τοὺς αὐλητὰς καὶ τὸν ὄχλον θορυβούμενον, λέγει αὐτοῖς. ἀναχωρεῖτε, οὐ γὰρ ἀπέθανεν τὸ κοράσιον, ἀλλὰ καθεύδει. καὶ κατεγέλων αὐτοῦ. ὅτε δὲ ἐξεβλήθη ὁ ὄχλος εἰσελθὼν, ἐκράτησεν τῆς χειρὸς αὐτῆς, καὶ ἠγέρθη τὸ κοράσιον. καὶ ἐξῆλθεν ἡ φήμη αὕτη εἰς ὅλην τὴν γῆν ἐκείνην. καὶ παράγοντι ἐκεῖθεν τῷ ΙΗΣΟΥ, ἠκολούθησαν αὐτῷ δύο τυφλοὶ κράζοντες καὶ λέγοντες. ἐλέησον ἡμᾶς υἱὲ Δαβίδ, ἐλθόντι δὲ εἰς τὴν οἰκίαν, προσῆλθον αὐτῷ οἱ τυφλοί. καὶ λέγει αὐτοῖς ὁ ΙΗΣΟΥΣ; πιστεύετε ὅτι δύναμαι τοῦτο ποιῆσαι, λέγουσιν αὐτῷ, ναὶ κύριε. τότε ἥψατο τῶν ὀφθαλμῶν αὐτῶν λέγων, κατὰ τὴν πίστιν ὑμῶν γενηθήτω ὑμῖν. καὶ ἀνεῴχθησαν αὐτῶν οἱ ὀφθαλμοί. καὶ ἐνεβριμήσατο αὐτοῖς ὁ ΙΗΣΟΥΣ λέγων, ὁρᾶτε μηδεὶς γινωσκέτω, οἱ δὲ ἐξελθόντες, διεφήμησαν αὐτὸν ἐν ὅλῃ τῇ γῇ ἐκείνῃ. αὐτῶν δὲ ἐξερχομένων, ἰδοὺ προσήνεγκεν αὐτῷ ἄνθρωπον κωφὸν δαιμονιζόμενον. καὶ ἐκβληθέντος τοῦ δαιμονίου ἐλάλησεν ὁ κωφός. καὶ ἐθαύμασαν οἱ ὄχλοι λέγοντες οὐδέποτε ἐφάνη οὕτως ἐν τῷ Ἰσραήλ. οἱ δὲ φαρισαῖοι ἔλεγον, ἐν τῷ ἄρχοντι τῶν δαιμονίων ἐκβάλλει τὰ δαιμόνια. καὶ περιῆγεν ὁ ΙΗΣΟΥΣ τὰς πόλεις πάσας καὶ τὰς κώμας διδάσκων ἐν ταῖς συναγωγαῖς αὐτῶν. καὶ κηρύσσων τὸ εὐαγγέλιον τῆς βασιλείας, καὶ θεραπεύων πᾶσαν νόσον καὶ πᾶσαν μαλακίαν ἐν τῷ λαῷ. ἰδὼν δὲ τοὺς ὄχλους, ἐσπλαγχνίσθη περὶ αὐτῶν, ὅτι ἦσαν ἐκλελυμένοι καὶ ἐρριμμένοι ὡσεὶ πρόβατα μὴ ἔχοντα ποιμένα, τότε λέγει τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ. ὁ μὲν θερισμὸς πολύς, οἱ δὲ ἐργάται

conuersus, ut uidit illam, dixit. Confide filia, fides tua saluam te fecit. Et saluata fuit mulier ab tempore illo. Et cū uenisset Iesus in ædes primatis, & uidisset tibicines, & turbam tumultuantem, dicit illis. Secedite, non enim mortua est adolescentula, sed dormit. Et deridebant illum. Cum autem fuisset eiecta turbá, introgressus tenuit manum illius, & surrexit adolescentula. Et emanauit rumor hic in totam terram illam. Et cum discederet illinc Iesus, secuti sunt illum duo cæci, damantes & dicentes. Miserere nostri fili Dauid. At cum uenisset in ædes adierunt illum cæci, & dicit illis Iesus. Creditis me hoc posse facere? Dicunt illi. Credimus domine. Tunc tetigit oculos illorum dicens. Iuxtā fidem uestram fiat uobis. Et aperti sunt illorum oculi. Et interminatus est illis Iesus, dicens. Videte, ne quis sciat. At illi cum abissent, diuulgarunt famam illius in tota terra illa. Illis autem egredientibus, ecce adduxerunt illi hominem mutum dæmoniacum, & eiecto dæmonio, locutus est mutus. Et admiratæ sunt turbæ, dicentes. Nunquam apparuit sic in Israhel. At pharisæi dicebant. In principe dæmoniorum eijcit dæmonia. Et circumibat Iesus ciuitates omnes ac uicos docens in synagogis illorum, & prædicans euangelium regni, & sanans omnem morbum & omnem languorem in populo. Cum uidisset autem turbas, affectu misericordiæ tactus est erga illas, quod essent destituti, ac dispersi uelut oues, nō habētes pastorem. Tunc dicit discipulis suis. Ipsa quidem messis copiosa, cæterum

Digitized by Google

ἐργάται ὀλίγοι, δεήθητε οὖν τοῦ κυρίου τοῦ
θερισμοῦ, ὅπως ἐκβάλῃ ἐργάτας εἰς τὸν θε-
ρισμὸν αὐτοῦ, καὶ προσκαλεσάμενος τοὺς
δώδεκα μαθητὰς αὐτοῦ, ἔδωκεν αὐτοῖς
ἐξουσίαν κατὰ πνευμάτων ἀκαθάρτων
ὥστε ἐκβάλλειν αὐτὰ, καὶ θεραπεύειν πᾶ-
σαν νόσον, καὶ πᾶσαν μαλακίαν. τῶν δὲ
δώδεκα ἀποστόλων τὰ ὀνόματά ἐστιν ταῦ-
τα. πρῶτος, σίμων ὁ λεγόμενος πέτρος,
καὶ ἀνδρέας ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ, ἰάκωβος ὁ
τοῦ ζεβεδαίου, καὶ ἰωάννης ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ,
φίλιππος καὶ βαρθολομαῖος, θωμᾶς καὶ
ματθαῖος, ὁ τελώνης, ἰάκωβος ὁ τοῦ ἀλ-
φαίου, καὶ λεββαῖος ὁ ἐπικληθεὶς θαδδαῖος,
σίμων ὁ καναανίτης, καὶ ἰούδας ἰσκαριώτης,
ὁ καὶ παραδοὺς αὐτόν. τούτους τοὺς δώ-
δεκα ἀπέστειλεν ὁ ΙΗΣΟΥΣ, παραγγείλας
αὐτοῖς, λέγων, εἰς ὁδὸν ἐθνῶν μὴ ἀπέλθη-
τε, καὶ εἰς πόλιν σαμαριτῶν, μὴ εἰσέλθητε.
πορεύεσθε δὲ μᾶλλον πρὸς τὰ πρόβατα τὰ
ἀπολωλότα οἴκου ἰσραήλ. πορευόμενοι δὲ κη-
ρύσσετε λέγοντες, ὅτι ἤγγικεν ἡ βασιλεία τῶν
οὐρανῶν, ἀσθενοῦντας θεραπεύετε, νεκροὺς ἐγείρε
τε, λεπροὺς καθαρίζετε, δαιμόνια ἐκβάλλετε,
δωρεὰν ἐλάβετε, δωρεὰν δότε. μὴ κτήσησθε
χρυσὸν, μηδὲ ἄργυρον, μηδὲ χαλκὸν εἰς τὰς
ζώνας ὑμῶν, μὴ πήραν εἰς ὁδὸν, μηδὲ δύο
χιτῶνας, μηδὲ ὑποδήματα, μηδὲ ῥάβδον,
ἄξιος γὰρ ὁ ἐργάτης τῆς τροφῆς αὐτοῦ ἐστιν.
εἰς ἣν δ' ἂν πόλιν ἢ κώμην εἰσέλθητε, ἐξε-
τάσατε, τίς ἐν αὐτῇ ἄξιός ἐστιν, κἀκεῖ μεί-
νατε ἕως ἂν ἐξέλθητε. εἰσερχόμενοι δὲ εἰς
τὴν οἰκίαν, ἀσπάσασθε αὐτήν. καὶ ἐὰν μὲν
ᾖ ἡ οἰκία ἀξία, ἐλθέτω ἡ εἰρήνη ὑμῶν ἐπ' αὐ-
τήν, ἐὰν δὲ μὴ ᾖ ἀξία, ἡ εἰρήνη ὑμῶν, πρὸς
ὑμᾶς ἐπιστραφήτω. καὶ ὃς ἐὰν μὴ δέξηται ὑ-
μᾶς μηδὲ ἀκούσῃ τοὺς λόγους ὑμῶν, ἐξερχό
μενοι ἔξω τῆς οἰκίας ἢ τῆς πόλεως ἐκείνης, ἐκτι
νάξατε τὸν κονιορτὸν τῶν ποδῶν ὑμῶν. ἀμὴν
λέγω ὑμῖν

operarij pauci. Rogate igitur dominũ
messis, ut extrudat operarios in messem
suam. Et accersitis duodecim discipu- X
lis suis, dedit eis potestatẽ aduersus spi-
ritus immundos, ut eijcerent eos, & sana
rent quemuis morbum, & quemuis lan-
guorem. Porro duodecim apostolorũ
nomina sunt hæc. Primus Simõ qui uo
catur Petrus. Et Andreas frater eius. Ia
cobus filius Zebedæi. Et Ioannes fra-
ter eius. Philippus, & Bartholomeus,
Thomas & Matthæus, qui fuerat pub
licanus. Iacobus filiꝰ Alphæi. Et Lebbæ
us, cognomẽto Thaddæus, Simõ Cana
neus, & Iudas Iscariotes, qui & tradidit
illum. Hos numero duodecim, emisit Ie
sus, quibus mandauerat dicens. In uiam
gentium ne abieritis, & in ciuitatem Sa-
maritanorum ne ingrediamini, sed ite
potius ad oues perditas domus Israhel.
Profecti aũt p̃dicate dicẽtes. Appropin
quauit regnũ celoꝝ, infirmos sanate, lep
sos mũdate, mortuos suscitate, demonia
eijcite. gratuito accepistis, gratuito date.
Ne possideatis aurũ, neq; argentũ, neq;
æs in crumenis uestris, neq; perã ad iter
neq; duas tunicas, neq; calciamẽta, neq;
uirgã. Nam dignus est operarius cibo
suo. Sed in quamcumq; ciuitatem, aut
uicum fueritis ingressi, exquirite quis in
ea sit dignus, atq; illic manete, donec ex
eatis. Cum autem intrabitis domum,
salutate illam, & siquidem fuerit domus
digna, ueniat pax uestra super illã. Si
minus fuerit digna, pax uestra ad uos
reuertatur. Et quicunq; non exceperit
uos, neq; audierit sermones uestros,
exeuntes ex ædibus, aut ciuitate illa, ex-
cutite puluerem pedum uestroꝝ. Amen
dico

λέγω ὑμῖν· ἀνεκτότερον ἔσται γῇ Σοδόμων καὶ Γομόρρων ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως, ἢ τῇ πόλει ἐκείνῃ. Ἰδοὺ ἐγὼ ἀποστέλλω ὑμᾶς ὡς πρόβατα ἐν μέσῳ λύκων· γίνεσθε οὖν φρόνιμοι ὡς οἱ ὄφεις, καὶ ἀκέραιοι ὡς αἱ περιστεραί. προσέχετε δὲ ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων. παραδώσουσιν γὰρ ὑμᾶς εἰς συνέδρια, καὶ ἐν ταῖς συναγωγαῖς αὐτῶν μαστιγώσουσιν ὑμᾶς, καὶ ἐπὶ ἡγεμόνας δὲ καὶ βασιλεῖς ἀχθήσεσθε ἕνεκεν ἐμοῦ, εἰς μαρτύριον αὐτοῖς καὶ τοῖς ἔθνεσιν. ὅταν δὲ παραδιδῶσιν ὑμᾶς μὴ μεριμνήσητε, πῶς ἢ τί λαλήσητε· δοθήσεται γὰρ ὑμῖν ἐν ἐκείνῃ τῇ ὥρᾳ τί λαλήσητε. οὐ γάρ ὑμεῖς ἐστε οἱ λαλοῦντες, ἀλλὰ τὸ πνεῦμα τοῦ πατρὸς ὑμῶν, τὸ λαλοῦν ἐν ὑμῖν. παραδώσει δὲ ἀδελφὸς ἀδελφὸν εἰς θάνατον, καὶ πατὴρ τέκνον, καὶ ἐπαναστήσονται τέκνα ἐπὶ γονεῖς, καὶ θανατώσουσιν αὐτούς, καὶ ἔσεσθε μισούμενοι ὑπὸ πάντων διὰ τὸ ὄνομά μου. ὁ δὲ ὑπομείνας εἰς τέλος, οὗτος σωθήσεται. ὅταν δὲ διώκωσιν ὑμᾶς ἐν τῇ πόλει ταύτῃ, φεύγετε εἰς τὴν ἄλλην. ἀμὴν γὰρ λέγω ὑμῖν, οὐ μὴ τελέσητε τὰς πόλεις τοῦ Ἰσραήλ, ἕως ἂν ἔλθῃ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου. οὐκ ἔστι μαθητὴς ὑπὲρ τὸν διδάσκαλον, οὐδὲ δοῦλος ὑπὲρ τὸν κύριον αὐτοῦ. ἀρκετὸν τῷ μαθητῇ, ἵνα γένηται ὡς ὁ διδάσκαλος αὐτοῦ, καὶ ὁ δοῦλος ὡς ὁ κύριος αὐτοῦ. εἰ τὸν οἰκοδεσπότην Βεελζεβοὺλ ἐκάλεσαν, πόσῳ μᾶλλον τοὺς οἰκιακοὺς αὐτοῦ; μὴ οὖν φοβηθῆτε αὐτούς. οὐδὲν γάρ ἐστιν κεκαλυμμένον, ὃ οὐκ ἀποκαλυφθήσεται, καὶ κρυπτὸν ὃ οὐ γνωσθήσεται. ὃ λέγω ὑμῖν ἐν τῇ σκοτίᾳ, εἴπατε ἐν τῷ φωτί, καὶ ὃ εἰς τὸ οὖς ἀκούετε, κηρύξατε ἐπὶ τῶν δωμάτων. καὶ μὴ φοβηθῆτε ἀπὸ τῶν ἀποκτεννόντων τὸ σῶμα, τὴν δὲ ψυχὴν μὴ δυναμένων ἀποκτεῖναι· φοβήθητε δὲ μᾶλλον τὸν δυνάμενον καὶ ψυχὴν καὶ τὸ σῶμα ἀπολέσαι

dico uobis. Tolerabilius erit terræ Sodomoꝝ, & Gomorreoꝝ, in die iudicij, cū ciuitati illi. Ecce ego emitto uos, uelut oues in medio lupoꝝ. Estote igit̄ prudētes, uoluti serpētes, & simplices sicut colūbæ, cauete aūt ab hominibus. Tradent enim uos in concilia, & in synagogis suis flagris cædent uos, quin & ad principes ac reges ducemini, propter me, in testimonium ipsis ac gentibus. At cum tradent uos, ne sitis solliciti, quomodo aut quid loquamini, dabit̄ em̄ uobis in illa hora qd loquamini. Nō em̄ uos estis illi q loquunt̄, sed spūs patris uestri, q loquit̄ in uobis. Tradet aūt frater fratrē in mortē & pater filiū, & insurgēt filij aduersus patrētes, & morte afficiēt eos, & eritis odio habiti ab oibus, propter nomen meū. Verū qui sustinuerit usq; ad finem, hic saluus fiet. Cum autem persecuti uos fuerint in ciuitate hac, fugite in aliam. Amen dico uobis. Non perambulaueritis omnes ciuitates Israhel, quin iam uenerit filius hominis. Non est discipulus supra præceptorem, neq; seruus supra dominum suum. Sufficit discipulo, ut sit, sicut præceptor ipsius, & ut seruus sit sicut dominus ipsius. Si ipsum patrem familias uocauerunt Beelzebul, quanto magis domesticos illius? Ne igitur metuatis eos, Nihil enim est opertum, quod non sit reuelandum, & nihil occultum, quin fururum sit, ut sciatur. Quod dico uobis in tenebris, dicite in luce. Et quod in aurem auditis, prædicate in tectis. & ne metuatis uobis ab his qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere. Sed metuite magis illum, qui potest & animam, & corpus perdere

ἀπολέσαι ψυχὴν, οὐχὶ δύο στρουθία ἀσσαρίου πωλεῖται; καὶ ἓν ἐξ αὐτῶν οὐ πεσεῖται ἐπὶ τὴν γῆν, ἄνευ τοῦ πατρὸς ὑμῶν. ὑμῶν δὲ καὶ αἱ τρίχες τῆς κεφαλῆς πᾶσαι ἠριθμημέναι εἰσίν. μὴ οὖν φοβεῖσθε, πολλῶν στρουθίων διαφέρετε ὑμεῖς. πᾶς οὖν ὅστις ὁμολογήσει ἐν ἐμοὶ ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, ὁμολογήσω κἀγὼ ἐν αὐτῷ, ἔμπροσθεν τοῦ πατρός μου τοῦ ἐν οὐρανοῖς. ὅστις δ' ἂν ἀρνήσηταί με ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, ἀρνήσομαι αὐτὸν, κἀγὼ ἔμπροσθεν τοῦ πατρός μου τοῦ ἐν οὐρανοῖς. μὴ νομίσητε, ὅτι ἦλθον βαλεῖν εἰρήνην ἐπὶ τὴν γῆν, οὐκ ἦλθον βαλεῖν εἰρήνην, ἀλλὰ μάχαιραν. ἦλθον γὰρ διχάσαι ἄνθρωπον, κατὰ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, καὶ θυγατέρα κατὰ τῆς μητρὸς αὐτῆς, καὶ νύμφην κατὰ τῆς πενθερᾶς αὐτῆς, καὶ ἐχθροὶ τοῦ ἀνθρώπου, οἱ οἰκιακοὶ αὐτοῦ. ὁ φιλῶν πατέρα ἢ μητέρα ὑπὲρ ἐμέ, οὐκ ἔστι μου ἄξιος, καὶ ὁ φιλῶν μητέρα ἢ θυγατέρα ὑπὲρ ἐμέ, οὐκ ἔστι μου ἄξιος, καὶ ὃς οὐ λαμβάνει τὸν σταυρὸν αὐτοῦ καὶ ἀκολουθεῖ ὀπίσω μου, οὐκ ἔστι μου ἄξιος. ὁ εὑρὼν τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἀπολέσει αὐτήν, καὶ ὁ ἀπολέσας τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἕνεκεν ἐμοῦ, εὑρήσει αὐτήν. ὁ δεχόμενος ὑμᾶς, ἐμὲ δέχεται, καὶ ὁ ἐμὲ δεχόμενος, δέχεται τὸν ἀποστείλαντά με. ὁ δεχόμενος προφήτην εἰς ὄνομα προφήτου, μισθὸν προφήτου λήψεται. καὶ ὁ δεχόμενος δίκαιον εἰς ὄνομα δικαίου, μισθὸν δικαίου λήψεται. καὶ ὃς ἐὰν ποτίσῃ ἕνα τῶν μικρῶν τούτων ποτήριον ψυχροῦ μόνον εἰς ὄνομα μαθητοῦ, ἀμὴν λέγω ὑμῖν, οὐ μὴ ἀπολέσῃ τὸν μισθὸν αὐτοῦ. καὶ ἐγένετο ὅτε ἐτέλεσεν ὁ ΙΗΣΟΥΣ διατάσσων τοῖς δώδεκα μαθηταῖς αὐτοῦ, μετέβη ἐκεῖθεν τοῦ διδάσκειν καὶ κηρύσσειν ἐν ταῖς πόλεσιν αὐτῶν. ὁ δὲ ἰωάννης ἀκούσας ἐν τῷ δεσμωτηρίῳ τὰ ἔργα τοῦ ΧΡΙΣΤΟΥ, πέμψας δύο τῶν μαθητῶν

dere in geenna, Nõne duo passerculi minuto asse ueneunt? & unus ex illis nõ cadet in terram, sine patre uestro. Vestri uero etiam pili capitis omnes numerati sunt. Ne igitur metuatis, uos pluris estis, cꝫ multi passerculi. Ois igit' q confitebitur in me, corã hoibus, confitebor & ego in illo, corã patre meo. q est in cœlis. Porro qsquis negauerit me corã hoibus, negabo eũ, & ego corã patre meo, qui est i cœlis. Ne arbitremini, qd' uenerim ad mittendũ pacẽ in terrã. Nõ ueni ut mitterem pacẽ, sed gladiũ. Nam ueni ut dissidere faciam hominẽ aduersus patrem suũ, & filiam aduersus matrẽ suã, & sponsam aduersus socrum suam, & inimici homis erunt ꝯ qui sunt domestici ipsius. Qui amauerit patrem, aut matrem ultra me, non est me dignus, & qui amauerit filiam supra me, non est me dignus. Et qui non accipit crucem suam & sequitur me, nõ est me dignus: Qui inuenerit animam suam, perditurus est eam, & qui perdiderit animã suã mea causa inueniet eam. Qui recipit uos me recipit, & qui me recipit, recipit eum qui misit me. Qui recipit prophetam in nomine prophetæ, mercedem prophetæ accipiet. Et qui recipit iustum in nomine iusti, mercedem iusti accipiet. Et quicunq; ad bibendum dederit, uni ex pusillis his poculum aquæ frigidæ tantum in nomine discipuli, Amen dico uobis, non perditurus est mercedẽ suã.

Et factũ est cũ finẽ fecisset Iesus mandans duodecim discipulis suis, progressus est illinc, ut doceret & ꝓdicaret in ciuitatibus illorꝝ. Ioannes aũt cũ audisset in carcere facta Christi, missis duobus discipulis XI

Digitized by Google

τῶν μαθητῶν αὐτοῦ, εἶπεν αὐτῷ· σὺ εἶ ὁ ἐρχόμενος, ἢ ἕτερον προσδοκῶμεν; καὶ ἀποκριθεὶς ὁ ΙΗΣΟΥΣ εἶπεν αὐτοῖς· πορευθέντες ἀπαγγείλατε Ἰωάννῃ, ἃ ἀκούετε καὶ βλέπετε· τυφλοὶ ἀναβλέπουσιν, καὶ χωλοὶ περιπατοῦσιν, λεπροὶ καθαρίζονται, καὶ κωφοὶ ἀκούουσιν, νεκροὶ ἐγείρονται, καὶ πτωχοὶ εὐαγγελίζονται· καὶ μακάριός ἐστιν, ὃς ἐὰν μὴ σκανδαλισθῇ ἐν ἐμοί. τούτων δὲ πορευομένων, ἤρξατο ὁ ΙΗΣΟΥΣ λέγειν τοῖς ὄχλοις περὶ Ἰωάννου· Τί ἐξήλθετε εἰς τὴν ἔρημον θεάσασθαι; κάλαμον ὑπὸ ἀνέμου σαλευόμενον; ἀλλὰ τί ἐξήλθετε ἰδεῖν; ἄνθρωπον ἐν μαλακοῖς ἱματίοις ἠμφιεσμένον; ἰδοὺ οἱ τὰ μαλακὰ φοροῦντες, ἐν τοῖς οἴκοις τῶν βασιλέων εἰσίν. ἀλλὰ τί ἐξήλθετε ἰδεῖν; προφήτην; ναὶ λέγω ὑμῖν, καὶ περισσότερον προφήτου. οὗτος γάρ ἐστιν περὶ οὗ γέγραπται· ἰδοὺ ἐγὼ ἀποστέλλω τὸν ἄγγελόν μου πρὸ προσώπου σου, ὃς κατασκευάσει τὴν ὁδόν σου ἔμπροσθέν σου. Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, οὐκ ἐγήγερται ἐν γεννητοῖς γυναικῶν, μείζων Ἰωάννου τοῦ βαπτιστοῦ· ὁ δὲ μικρότερος ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν μείζων αὐτοῦ ἐστιν. ἀπὸ δὲ τῶν ἡμερῶν Ἰωάννου τοῦ βαπτιστοῦ ἕως ἄρτι, ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν βιάζεται, καὶ βιασταὶ ἁρπάζουσιν αὐτήν. πάντες γὰρ οἱ προφῆται καὶ ὁ νόμος, ἕως Ἰωάννου προεφήτευσαν. καὶ εἰ θέλετε δέξασθαι, αὐτός ἐστιν Ἠλίας ὁ μέλλων ἔρχεσθαι, ὁ ἔχων ὦτα ἀκούειν, ἀκουέτω.

Τίνι δὲ ὁμοιώσω τὴν γενεὰν ταύτην; ὁμοία ἐστὶν παιδαρίοις τοῖς ἐν ἀγοραῖς καθημένοις, ἃ προσφωνοῦσιν τοῖς ἑταίροις αὐτῶν, καὶ λέγουσιν, ηὐλήσαμεν ὑμῖν, καὶ οὐκ ὠρχήσασθε· ἐθρηνήσαμεν ὑμῖν, καὶ οὐκ ἐκόψασθε. ἦλθεν γὰρ Ἰωάννης μήτε ἐσθίων μήτε πίνων, καὶ λέγουσιν, ὅτι δαιμόνιον ἔχει. ἦλθεν ὁ υἱὸς

discipulis suis dixit illi. Tu es ille, qui uenturus est, an alterum expectamus? Et respondens Iesus, dixit illis. Ite & renunciate Ioanni, ea quæ auditis & uidetis. Cæci uisum recipiunt, & claudi ambulant, leprosi mundantur, & surdi audiunt, mortui excitantur, & pauperes lætum accipiunt nuntium. Et beatus est quisquis non fuerit offensus in me. Euntibus autem illis, cœpit Iesus dicere turbis de Ioanne. Quid existis in desertū ut uideretis? Nū harundinē q̃ agitat a uento? age, quid existis ut uideretis? Nū hoiem mollibus uestibus amictū? Ecce q mollia gestant, in domibus regū sunt. At quid existis uidere? Num prophetam? Certe dico uobis, & excellentiorem propheta. Hic est enim de quo scriptum est. Ecce ego mitto nuntium meū ante faciem tuam, qui præparaturus est uiam tuam ante te. Amen dico uobis, non exortus fuit inter eos, qui nascuntur e mulieribus maior Iohāne baptista. Attamen is qui minor est in regno cœlorū, maior illo est. Porro a diebus Iohannis baptistæ, usq; ad hunc diem, regnum cœlorum uim patitur, & uiolenti rapiunt illud. Nam omnes prophetæ, & ipsa lex, usq; ad Iohannem prophetauerunt. Et si uultis recipere, ipse est Helias ille, qui uenturus est. Qui habet aures ad audiendum audiat. Sed cui assimilabo generationem hanc? Similis est pueris, qui sedent in foris, & acclamant sodalibus suis, ac dicunt. Tibia cecinimus uobis, & non saltastis. Lamētati sumus uobis, & non plāxistis. Venit em̄ Ioānes, nec edēs nec bibens, & aiūt. Dæmoniū habet. Venit filius

ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐσθίων καὶ πίνων, καὶ λέγουσιν, ἰδοὺ ἄνθρωπος φάγος, καὶ οἰνοπότης, τελωνῶν φίλος, καὶ ἁμαρτωλῶν, καὶ ἐδικαιώθη ἡ σοφία, ἀπὸ τῶν τέκνων αὐτῆς.

Τότε ἤρξατο ὀνειδίζειν τὰς πόλεις ἐν αἷς ἐγένοντο αἱ πλεῖσται δυνάμεις αὐτοῦ, ὅτι οὐ μετενόησαν. οὐαί σοι Χοραζείν, οὐαί σοι Βηθσαϊδά, ὅτι εἰ ἐν Τύρῳ καὶ Σιδῶνι ἐγένοντο αἱ δυνάμεις αἱ γενόμεναι ἐν ὑμῖν, πάλαι ἂν ἐν σάκκῳ καὶ σποδῷ μετενόησαν. πλὴν λέγω ὑμῖν, Τύρῳ καὶ Σιδῶνι, ἀνεκτότερον ἔσται ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως, ἢ ὑμῖν. καὶ σὺ Καπερναούμ, μὴ ἕως τοῦ οὐρανοῦ ὑψωθεῖσα, ἕως ᾅδου καταβιβασθήσῃ, ὅτι εἰ ἐν Σοδόμοις ἐγένοντο αἱ δυνάμεις αἱ γενόμεναι ἐν σοί, ἔμεινεν ἂν μέχρι τῆς σήμερον. πλὴν λέγω ὑμῖν, ὅτι γῇ Σοδόμων ἀνεκτότερον ἔσται ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως, ἢ σοί. ἐν ἐκείνῳ τῷ καιρῷ ἀποκριθεὶς ὁ ΙΗΣΟΥΣ, εἶπεν. ἐξομολογοῦμαί σοι πάτερ κύριε τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς, ὅτι ἀπέκρυψας ταῦτα ἀπὸ σοφῶν, καὶ συνετῶν, καὶ ἀπεκάλυψας αὐτὰ νηπίοις. ναὶ ὁ πατήρ, ὅτι οὕτως ἐγένετο εὐδοκία ἔμπροσθέν σου. πάντα μοι παρεδόθη ὑπὸ τοῦ πατρός μου, καὶ οὐδεὶς ἐπιγινώσκει τὸν υἱὸν, εἰ μὴ ὁ πατήρ, οὐδὲ τὸν πατέρα τίς ἐπιγινώσκει, εἰ μὴ ὁ υἱὸς, καὶ ᾧ ἐὰν βούληται ὁ υἱὸς ἀποκαλύψαι. δεῦτε πρός με πάντες οἱ κοπιῶντες, καὶ πεφορτισμένοι, κἀγὼ ἀναπαύσω ὑμᾶς. ἄρατε τὸν ζυγόν μου ἐφ' ὑμᾶς, καὶ μάθετε ἀπ' ἐμοῦ ὅτι πρᾶός εἰμι, καὶ ταπεινὸς τῇ καρδίᾳ, καὶ εὑρήσετε ἀνάπαυσιν ταῖς ψυχαῖς ὑμῶν. ὁ γὰρ ζυγός μου χρηστός, καὶ τὸ φορτίον μου ἐλαφρόν ἐστιν. Ἐν ἐκείνῳ τῷ καιρῷ, ἐπορεύθη ὁ ΙΗΣΟΥΣ τοῖς σάββασιν διὰ τῶν σπορίμων. οἱ δὲ μαθηταὶ αὐτοῦ, ἐπείνασαν, καὶ ἤρξαντο τίλλειν στάχυας, καὶ ἐσθίειν. οἱ δὲ φαρισαῖοι ἰδόντες εἶπον αὐτῷ. ἰδοὺ οἱ μαθηταί σου ποιοῦσιν ὃ οὐκ ἔξεστιν ποιεῖν ἐν σαββάτῳ.

filius hoīs edens ac bibens, & dicunt. Ecce homine comedonem, & uini potorem, publicanis amicū, & pctoribus, & iustificata est sapiētia a filijs suis. Tūc cœpit exprbrare ciuitatibus, in qbus factæ fuerāt plurimæ uirtutes ipsi⁹, qđ nō pœnituissent. Væ tibi Chorazin. Væ tibi Bethsaidā, qm̄ si in urbe Tyri, aut Sidonis factæ fuissent uirtutes, quæ factæ sunt in uobis, olim in sacco & cinere, pœnitentiam egissent. Attamē dico uobis Tyro & Sidoni, tolerabilius erit in die iudicij q̄ uobis. & tu Capernaum, quæ es usq; ad cœlū exaltata, usq; ad īferos detraheris, quoniā si in Sodomis factæ fuissent uirtutes, quæ factæ sunt in te, māsissent usq; ad hodiernum diē. Verū tamen dico uobis, qđ Sodomis tolerabilius erit in die iudicij q̄ tibi. In illo tempore respondens, Iesus dixit. Gratias ago tibi pater domine cœli & terræ, quod abscōderis hæc a sapientibus & prudentibus, & reuelaris ea stultis. Certe pater, sic fuit bona uolūtas in oculis tuis. Omnia mihi tradita sunt a patre meo, & nemo nouit filium, nisi pater, neq; patrem quisq; nouit, nisi filius, & cuicū q; uoluerit filius reuelare. Venite ad me omnes, qui laboratis & onerati estis, & ego refocillabo uos. Tollite iugum meum super uos, & discite a me, quod mitis sim, & humilis corde, & inuenietis requiem animabus uestris. Iugum em̄ meū cōmodum est, & onus meum leue est. In illo tempore XII ibat Iesus sabbatis per segetes. Discipuli uero illius esuriebant, & cœperunt uellere spicas, & comedere. At pharisæi cū uidissent, dixerunt illi. Ecce discipuli tui faciunt, quod nō licet facere in sabbato.

ille uero

ὁ δὲ εἶπεν αὐτοῖς. οὐκ ἀνέγνωτε, τί ἐποίησεν
Δαβὶδ, ὅτε ἐπείνασεν αὐτὸς καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ; πῶς
εἰσῆλθεν εἰς τὸν οἶκον τοῦ θεοῦ, καὶ τοὺς ἄρ-
τους τῆς προθέσεως ἔφαγεν, οὓς οὐκ ἐξὸν ἦν αὐ-
τῷ φαγεῖν, οὐδὲ τοῖς μετ' αὐτοῦ, εἰ μὴ τοῖς ἱ-
ερεῦσιν μόνοις. ἢ οὐκ ἀνέγνωτε ἐν τῷ νόμῳ
ὅτι τοῖς σάββασιν οἱ ἱερεῖς ἐν τῷ ἱερῷ τὸ σάβ-
βατον βεβηλοῦσιν καὶ ἀναίτιοί εἰσιν; λέ-
γω δὲ ὑμῖν, ὅτι τοῦ ἱεροῦ μείζων ἐστὶν ὧδε.
εἰ δὲ ἐγνώκειτε, τί ἐστιν ἔλεος θέλω, καὶ οὐ
θυσίαν, οὐκ ἂν κατεδικάσατε τοὺς ἀναιτί-
ους. κύριος γάρ ἐστιν τοῦ σαββάτου ὁ υἱὸς
τοῦ ἀνθρώπου. καὶ μεταβὰς ἐκεῖθεν ἦλθεν
εἰς τὴν συναγωγὴν αὐτῶν. καὶ ἰδοὺ ἄνθρω-
πος ἦν, τὴν χεῖρα ἔχων ξηράν. καὶ ἐπηρώ-
τησαν αὐτὸν λέγοντες. εἰ ἔξεστιν τοῖς σά-
ββασιν θεραπεύειν; ἵνα κατηγορήσωσιν αὐ-
τοῦ. ὁ δὲ εἶπεν αὐτοῖς. τίς ἔσται ἐξ ὑμῶν
ἄνθρωπος, ὃς ἕξει πρόβατον ἕν, καὶ ἐὰν ἐμ-
πέσῃ τοῦτο τοῖς σάββασιν εἰς βόθυνον
οὐχὶ κρατήσει αὐτὸ καὶ ἐγερεῖ; πόσῳ οὖν
διαφέρει ἄνθρωπος προβάτου. ὥστε ἔξεστιν
τοῖς σάββασιν καλῶς ποιεῖν. τότε λέγει
τῷ ἀνθρώπῳ. ἔκτεινον τὴν χεῖρά σου, καὶ
ἐξέτεινεν καὶ ἀπεκατάσθη ὑγιὴς ὡς ἡ ἄλλη.
οἱ δὲ φαρισαῖοι ἐξελθόντες συμβούλιον ἔλα
βον κατ' αὐτοῦ, ὅπως αὐτὸν ἀπολέσωσιν.
ὁ δὲ ΙΗΣΟΥΣ γνοὺς ἀνεχώρησεν ἐκεῖθεν, καὶ
ἠκολούθησαν αὐτῷ ὄχλοι πολλοί, καὶ ἐθερά-
πευσεν αὐτοὺς πάντας, καὶ ἐπετίμησεν αὐ-
τοῖς, ἵνα μὴ φανερὸν αὐτὸν ποιήσωσιν. ὅ-
πως πληρωθῇ τὸ ῥηθὲν διὰ Ἡσαΐου
τοῦ προφήτου λέγοντος. ἰδοὺ ὁ παῖς
μου ὃν ἐξελέξατο, ὁ ἀγαπητός μου εἰς
ὃν εὐδόκησεν ἡ ψυχή μου. θήσω τὸ
πνεῦμά μου ἐπ' αὐτόν, καὶ κρίσιν τοῖς
ἔθνεσιν ἀπαγγελεῖ. οὐκ ἐρίσει, οὐ-
δὲ κραυγάσει, οὐδὲ ἀκούσει τις ἐν
ταῖς πλατείαις τὴν φωνὴν αὐτοῦ.

κάλαμον

Ille uero dixit eis. Non legistis quid fece
rit Dauid, cum esuriret ipse, & ij qui
erant cum illo? Quomodo ingressus sit
in domum dei, & panes propositionis
ederit, quos illi non licebat edere, neq;
ijs qui cum illo erant, nisi sacerdotibus
solis. Aut non legistis in lege, quod sab
batis sacerdotes in templo, sabbatum
prophanant, & crimine uacant? Dico
autem uobis, quod tẽplo maior est hoc
loco. Q; si sciretis, quid sit, misericor-
diam uolo, & non sacrificimu, nequaq;
condemnassetis insontes. Nã dominus
est sabbati, filius hominis. At ꝓgressus
illinc, uenit in synagogam illorum, & ec
ce homo erat, manum habens aridam,
& interrogabant illum, dicentes. Licet
ne sabbatis curare? ut accusarent eum.
At ille dixit eis. Quis erit ex uobis ho
mo, qui habebit ouem unam, & si ea
inciderit sabbatis in foueam, nonne te-
nebit illã & eriget? Quanto igitur præ
stantior est homo oue? Licet igitur sab
batis beneficio afficere. Tunc dicit homi
ni. Extende manum tuam, & extendit,
& restituta est sana, sicut altera. Porro
pharisæi egressi, cœperunt consilium ad
uersus eum, quomodo illum perderent.
At Iesus ubi nouisset, secessit illinc, & se
cutæ sunt eum turbæ multæ, & sanauit
eos omnes, & interminatus est illis, ne se
facerent manifestum, ut compleretur
quod dictum erat per Esaiam prophe
tam, qui ait. Ecce filius meus, quem ele-
gi, dilectus meus, in quo sibi bene com
placuit anima mea. Ponam spiritum
meum super illum, & iudicium gẽtibus
annuntiabit. Nõ cõtendet, neq; clama
bit, neq; audiet q̃squã in plateis uocẽ eius,

c arundinẽ

καλαμον σαυτετριμμένον οὐ κατεάξει, καὶ λίνον τυφόμενον, οὐ σβέσει, ἕως ἂν ἐκβάλῃ εἰς νῖκος τὴν κρίσιν, καὶ ἐν τῷ ὀνόματι αὐτοῦ ἔθνη ἐλπιοῦσιν. Τότε προσηνέχθη αὐτῷ δαιμονιζόμενος, τυφλὸς καὶ κωφός, καὶ ἐθεράπευσεν αὐτόν, ὥστε τὸν τυφλὸν καὶ κωφὸν, λαλεῖν καὶ βλέπειν. Καὶ ἐξίσταντο πάντες οἱ ὄχλοι, καὶ ἔλεγον. Μή τι οὗτός ἐστιν ὁ υἱὸς Δαβίδ; οἱ δὲ φαρισαῖοι ἀκούσαντες εἶπον. οὗτος οὐκ ἐκβάλλει τὰ δαιμόνια, εἰ μὴ ἐν τῷ Βεελζεβοὺλ, ἄρχοντι τῶν δαιμονίων. εἰδὼς δὲ ὁ ΙΗΣΟΥΣ τὰς ἐνθυμήσεις αὐτῶν, εἶπεν αὐτοῖς. πᾶσα βασιλεία μερισθεῖσα καθ' ἑαυτῆς, ἐρημοῦται. Καὶ πᾶσα πόλις, ἢ οἰκία μερισθεῖσα καθ' ἑαυτῆς, οὐ σταθήσεται. Καὶ εἰ ὁ σατανᾶς τὸν σατανᾶν ἐκβάλλει, ἐφ' ἑαυτὸν ἐμερίσθη. πῶς οὖν σταθήσεται ἡ βασιλεία αὐτοῦ; Καὶ εἰ ἐγὼ ἐν Βεελζεβοὺλ ἐκβάλλω τὰ δαιμόνια, οἱ υἱοὶ ὑμῶν ἐν τίνι ἐκβάλλουσιν; διὰ τοῦτο αὐτοὶ ὑμῶν κριταὶ ἔσονται. εἰ δὲ ἐγὼ ἐν πνεύματι θεοῦ ἐκβάλλω τὰ δαιμόνια, ἄρα ἔφθασεν ἐφ' ὑμᾶς ἡ βασιλεία τοῦ θεοῦ. ἢ πῶς δύναταί τις εἰσελθεῖν εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ ἰσχυροῦ, καὶ τὰ σκεύη αὐτοῦ διαρπάσαι, ἐὰν μὴ πρῶτον δήσῃ τὸν ἰσχυρόν, καὶ τότε τὴν οἰκίαν αὐτοῦ διαρπάσει. Ὁ μὴ ὢν μετ' ἐμοῦ, κατ' ἐμοῦ ἐστιν. Καὶ ὁ μὴ συνάγων μετ' ἐμοῦ, σκορπίζει. διὰ τοῦτο λέγω ὑμῖν. πᾶσα ἁμαρτία καὶ βλασφημία ἀφεθήσεται τοῖς ἀνθρώποις, ἡ δὲ τοῦ πνεύματος βλασφημία, οὐκ ἀφεθήσεται τοῖς ἀνθρώποις. καὶ ὃς ἐὰν εἴπῃ λόγον κατὰ τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου, ἀφεθήσεται αὐτῷ. ὃς δ' ἂν εἴπῃ κατὰ τοῦ πνεύματος τοῦ ἁγίου, οὐ μὴ ἀφεθήσεται αὐτῷ, οὔτε ἐν τούτῳ τῷ αἰῶνι, οὔτε ἐν τῷ μέλλοντι. ἢ ποιήσατε τὸ δένδρον καλὸν, καὶ τὸν καρπὸν αὐτοῦ καλὸν, ἢ ποιήσατε τὸ δένδρον σαπρὸν, καὶ τὸν καρπὸν αὐτοῦ σαπρόν

arundinem cõminutam, nõ confringet, & linum fumigans non extinguet, donec eijciat ad uictoriam iudicium, & in nomine illius gẽtes sperabunt. Tunc adductus est ad eum, qui dæmonio agitabatur cæcus & mutus, & sanauit illum, ita ut cæcus ac mutus, & loqueret & cerneret. Et obstupuerunt omnes turbæ, dicebantq. Num hic est filius Dauid? At pharisæi cũ audissent, dicebant. Hic non eijcit dæmonia, nisi in Beelzebul, principe dæmoniorũ. Iesus autem cum sciret cogitationes illorum, dixit illis. Omne regnum diuisum aduersus sese, desolatur, & omnis ciuitas aut domus diuisa aduersus seipsam, non stabit. Et si satanas satanam eijcit, aduersus seipsum diuisus est. Quomodo igitur stabit regnum illius? Et si ego in Beelzebul eijcio dæmonia filij uestri in quo eijciunt? Propterea ipsi iudicabunt de uobis. Q; si spiritu dei ego eijcio dæmonia, ergo peruenit ad uos regnum dei. Alioqui quomodo potest aliquis intrare domũ potentis, & uasa illius diripere, nisi prius uinxerit potentem, & tunc domum illius diripiet. Qui non est mecum, aduersum me est, & qui non congregat mecum, spargit. Propterea dico uobis. Omne peccatum & conuicium remittetur hominibus, at conuicium in spiritum, non remittetur hominibus, & qui cumq. dixerit uerbum aduersus filium hominis, remittetur illi. Qui autem dixerit aduersus spiritum sanctum, non remittetur ei, neq. in præsenti sæculo, neq. in futuro. Aut facite arborem bonam, & fructum eius bonum, aut facite arborem uiciosam, & fructum illius uiciosum

αὐτου σαπρόν. Εκ γαρ του καρπου το δένδρον γινώσκεται. γεννήματα ἐχιδνῶν. πῶς δύνασθε ἀγαθὰ λαλεῖν πονηροὶ ὄντες; Εκ γαρ τοῦ περισσεύματος τῆς καρδίας, το στόμα λαλεῖ. ὁ ἀγαθὸς ἄνθρωπος ἐκ τοῦ ἀγαθοῦ θησαυροῦ τῆς καρδίας ἐκβάλλει τὰ ἀγαθά, καὶ ὁ πονηρὸς ἄνθρωπος ἐκ τοῦ πονηροῦ θησαυροῦ, ἐκβάλλει πονηρά. λέγω δὲ ὑμῖν, ὅτι πᾶν ῥῆμα ἀργὸν ὃ ἐὰν λαλήσωσιν οἱ ἄνθρωποι, ἀποδώσουσιν περὶ αὐτου λόγον, ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως. Εκ γὰρ τῶν λόγων σου δικαιωθήσῃ, καὶ ἐκ τῶν λόγων σου καταδικασθήσῃ. τότε ἀπεκρίθησάν τινες τῶν γραμματέων καὶ φαρισαίων λέγοντες. διδάσκαλε, θέλομεν ἀπό σου σημεῖον ἰδεῖν. ὁ δὲ ἀποκριθεὶς, εἶπεν αὐτοῖς. γενεὰ πονηρὰ καὶ μοιχαλὶς, σημεῖον ἐπιζητεῖ, καὶ σημεῖον οὐ δοθήσεται αὐτῇ, εἰ μὴ τὸ σημεῖον ἰωνᾶ τοῦ προφήτου. ὥσπερ γὰρ ἦν ἰωνᾶς ἐν τῇ κοιλίᾳ τοῦ κήτους τρεῖς ἡμέρας, καὶ τρεῖς νύκτας οὕτως ἔσται ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῇ καρδίᾳ τῆς γῆς τρεῖς ἡμέρας καὶ τρεῖς νύκτας. ἄνδρες Νινευῖται ἀναστήσονται ἐν τῇ κρίσει μετὰ τῆς γενεᾶς ταύτης, καὶ κατακρινοῦσιν αὐτὴν, ὅτι μετενόησαν εἰς τὸ κήρυγμα ἰωνᾶ. καὶ ἰδοὺ πλεῖον ἰωνᾶ ὧδε. βασίλισσα νότου ἐγερθήσεται ἐν τῇ κρίσει μετὰ τῆς γενεᾶς ταύτης καὶ κατακρινεῖ αὐτὴν, ὅτι ἦλθεν ἐκ τῶν περάτων τῆς γῆς ἀκοῦσαι τὴν σοφίαν σολομῶνος, καὶ ἰδοὺ πλεῖον σολομῶνος ὧδε. Οταν δὲ τὸ ἀκάθαρτον πνεῦμα ἐξέλθῃ ἀπὸ του ἀνθρώπου, διέρχεται δι' ἀνύδρων τόπων ζητοῦν ἀνάπαυσιν, καὶ οὐχ εὑρίσκει. τότε λέγει, ἐπιστρέψω εἰς τὸν οἶκόν μου ὅθεν ἐξῆλθον. καὶ ἐλθὼν εὑρίσκει σχολάζοντα, σεσαρωμένον καὶ κεκοσμημένον. τότε πορεύεται καὶ παραλαμβάνει μεθ' ἑαυτοῦ ἑπτὰ ἕτερα πνεύματα πονηρότερα ἑαυτοῦ.

uiciosum. Nam e fructu arbor cognoscitur. Progenies uiperarum, quomodo potestis bona loqui, cum sitis mali? Siquidem ex abundantia cordis, os loquitur. Bonus homo e bono thesauro cordis, expromit bona: & malus homo ex malo thesauro depromit mala. Sed dico uobis, quod de quocunq; uerbo ocioso, quod locuti fuerint homines, reddituri sunt rationem in die iudicij. Nam ex dictis tuis iustificaberis, & ex dictis tuis condemnaberis. Tunc interrogauerunt eum quidam e scribis ac pharisæis, dicentes. Præceptor, uolumus ex te signum uidere. At ille respondens, dixit illis. Generatio praua & adultera, signū quærit, & signum non dabitur illi, nisi signum Ionæ prophetæ. Quemadmodum eñ fuit Ionas in uentre Ceti tribus diebus, & tribus noctibus. Sic erit filius hois in corde terræ, tribus diebus & tribus noctibus. Viri Niniuitæ surgent in iudicio, cum generatione hac, & condemnabunt eam, quod ipsi pœnitẽtiam egerint ad prædicationẽ Ionæ. Et ecce plusquam Ionas est hoc loco. Regina austri surget in iudicio cum generatione hac, & condemnabit eam, quod uenerit a finibus terræ, ad audiendam sapientiam Solomonis. Et ecce plusquã Solomon est in hoc loco. Cum autem immundus spiritus exierit ab homine, perambulat per arentia loca, querens requiem, & nõ inuenit. Tunc dicit, reuertar in domum meam unde exiui, & cum uenerit, reperit eam uacantem, & scopis purgatam, atq; ornatam. Tunc abit, & adiungit sibi septem alios spiritus sceleratiores

ἑαυτῷ, & εἰσελθόντα κατοικεῖ ἐκεῖ· καὶ γίνεται τὰ ἔσχατα τοῦ ἀνθρώπου ἐκείνου, χείρονα τῶν πρώτων, οὕτως ἔσται καὶ τῇ γενεᾷ ταύτῃ τῇ πονηρᾷ. ἔτι δὲ αὐτοῦ λαλοῦντος τοῖς ὄχλοις, ἰδοὺ ἡ μήτηρ, καὶ οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ εἱστήκεισαν ἔξω ζητοῦντες αὐτῷ λαλῆσαι. εἶπεν δέ τις αὐτῷ· ἰδοὺ ἡ μήτηρ σου, καὶ οἱ ἀδελφοί σου ἔξω ἑστήκασιν, ζητοῦντές σοι λαλῆσαι. ὁ δὲ ἀποκριθεὶς εἶπεν τῷ εἰπόντι αὐτῷ· τίς ἐστιν ἡ μήτηρ μου, καὶ τίνες εἰσὶν οἱ ἀδελφοί μου; καὶ ἐκτείνας τὴν χεῖρα αὐτοῦ ἐπὶ τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ, εἶπεν· ἰδοὺ ἡ μήτηρ μου καὶ οἱ ἀδελφοί μου. ὅς τις γὰρ ποιήσῃ τὸ θέλημα τοῦ πατρός μου τοῦ ἐν οὐρανοῖς, αὐτός μου ἀδελφὸς καὶ ἀδελφὴ καὶ μήτηρ ἐστίν. Ἐν δὲ τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, ἐξελθὼν ὁ ΙΗΣΟΥΣ ἀπὸ τῆς οἰκίας, ἐκάθητο παρὰ τὴν θάλασσαν, & συνήχθησαν πρὸς αὐτὸν ὄχλοι πολλοί, ὥστε αὐτὸν εἰς τὸ πλοῖον ἐμβάντα καθῆσθαι· καὶ πᾶς ὁ ὄχλος ἐπὶ τὸν αἰγιαλὸν εἱστήκει. καὶ ἐλάλησεν αὐτοῖς πολλὰ ἐν παραβολαῖς λέγων. ἰδοὺ ἐξῆλθεν ὁ σπείρων τοῦ σπείρειν. καὶ ἐν τῷ σπείρειν αὐτόν, ἃ μὲν ἔπεσεν παρὰ τὴν ὁδόν. καὶ ἦλθεν τὰ πετεινὰ καὶ κατέφαγεν αὐτά. ἄλλα δὲ ἔπεσεν ἐπὶ τὰ πετρώδη, ὅπου οὐκ εἶχεν γῆν πολλήν, & εὐθέως ἐξανέτειλεν διὰ τὸ μὴ ἔχειν βάθος γῆς, ἡλίου δὲ ἀνατείλαντος, ἐκαυματίσθη, καὶ διὰ τὸ μὴ ἔχειν ῥίζαν ἐξηράνθη. ἄλλα δὲ ἔπεσεν ἐπὶ τὰς ἀκάνθας, & ἀνέβησαν αἱ ἄκανθαι, καὶ ἀπέπνιξαν αὐτά. ἄλλα δὲ ἔπεσαν ἐπὶ τὴν γῆν τὴν καλήν, & ἐδίδου καρπὸν ὃ μὲν ἑκατόν, ὃ δὲ ἑξήκοντα, ὃ δὲ τριάκοντα. ὁ ἔχων ὦτα ἀκούειν, ἀκουέτω. καὶ προσελθόντες οἱ μαθηταὶ εἶπον αὐτῷ· διὰ τί ἐν παραβολαῖς λαλεῖς αὐτοῖς; ὁ δὲ ἀποκριθεὶς εἶπεν αὐτοῖς, ὅτι ὑμῖν δέδοται

se, & ingressus inhabitat illic, & fiunt postrema hominis illius, peiora primis. Sic erit & generationi huic puerſæ. Cū autem adhuc loqueretur turbis, ecce mater & fratres eius stabant foris, quærentes ei loqui. Dixit autem illi quidam. Ecce mater tua, & fratres tui foris stant, quærētes tibi loqui. At ille respondens dixit ei, qui sibi renunciauerat. Quæ est mater mea, aut qui sunt fratres mei? Et ptenta manu sua in discipulos suos, dixit. Ecce mater mea, & fratres mei. Quisquis enim fecerit uoluntatem patris mei qui est in cœlis, ipse meus frater & soror & mater est.

In die uero illo, egressus Iesus e domo, sedit iuxta mare, & cōgregatæ sunt ad illum turbæ multæ, adeo ut nauim ingressus sederit, & uniuersa turba in littore stabat. Et dicebat illis multa per similitudines, dicens. Ecce exijt qui seminabat ad seminandum, & cum semina ret, alia quidem ceciderunt iuxta uiam, & uenerunt uolucres, & deuorauerunt ea, alia uero ceciderunt in loca saxosa, ubi nō habebant multum terræ, & protinus exorta sunt, propterea quod non haberent profunditatem terræ. Cum autem exortus sol, exusta sunt, & quia non habebant radicem, exaruerūt. Alia rursus ceciderunt in spinas, & insurrexerunt spinæ, & suffocauerūt ea. Alia uero ceciderunt in terrā bonā, & dederūt fructum, aliud quidē centū, aliud uero sexaginta, aliud uero triginta. Qui habet aures ad audiendū, audiat. Et adeūtes discipuli dixerūt illi. Quare in parabolis loqueris illis? At ille respōdēs dixit. Vobis datum XIII

δέδοται γνῶναι τὰ μυστήρια τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν, ἐκείνοις δὲ οὐ δέδοται. ὅς τις γὰρ ἔχει δοθήσεται αὐτῷ, καὶ περισσευθήσεται, ὅς δὲ οὐκ ἔχει, καὶ ὃ ἔχει ἀρθήσεται ἀπ' αὐτοῦ. Διὰ τοῦτο ἐν παραβολαῖς αὐτοῖς λαλῶ, ὅτι βλέποντες οὐ βλέπουσιν, καὶ ἀκούοντες οὐκ ἀκούουσιν οὐδὲ συνίουσιν. καὶ ἀναπληροῦται ἐπ' αὐτοῖς ἡ προφητεία Ἡσαΐου ἡ λέγουσα· ἀκοῇ ἀκούσετε καὶ οὐ μὴ συνῆτε, καὶ βλέποντες βλέψετε, καὶ οὐ μὴ ἴδητε. ἐπαχύνθη γὰρ ἡ καρδία τοῦ λαοῦ τούτου καὶ τοῖς ὠσὶν βαρέως ἤκουσαν, καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτῶν ἐκάμμυσαν· μήποτε ἴδωσιν τοῖς ὀφθαλμοῖς, καὶ τοῖς ὠσὶν ἀκούσωσιν, καὶ τῇ καρδίᾳ συνῶσιν, καὶ ἐπιστρέψωσιν καὶ ἰάσωμαι αὐτούς. ὑμῶν δὲ μακάριοι οἱ ὀφθαλμοὶ ὅτι βλέπουσιν, καὶ τὰ ὦτα ὑμῶν ὅτι ἀκούει. ἀμὴν γὰρ λέγω ὑμῖν· ὅτι πολλοὶ προφῆται καὶ δίκαιοι ἐπεθύμησαν ἰδεῖν ἃ βλέπετε, καὶ οὐκ εἶδον καὶ ἀκοῦσαι ἃ ἀκούετε, καὶ οὐκ ἤκουσαν.

ὑμεῖς οὖν ἀκούσατε τὴν παραβολὴν τοῦ σπείροντος. παντὸς ἀκούοντος τὸν λόγον τῆς βασιλείας, καὶ μὴ συνιέντος, ἔρχεται ὁ πονηρὸς καὶ ἁρπάζει τὸ ἐσπαρμένον ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ. οὗτός ἐστιν ὁ παρὰ τὴν ὁδὸν σπαρείς, ὁ δὲ ἐπὶ τὰ πετρώδη σπαρείς, οὗτός ἐστιν ὁ τὸν λόγον ἀκούων, καὶ εὐθὺς μετὰ χαρᾶς λαμβάνων αὐτόν, οὐκ ἔχει δὲ ῥίζαν ἐν ἑαυτῷ, ἀλλὰ πρόσκαιρός ἐστιν· γενομένης δὲ θλίψεως ἢ διωγμοῦ, διὰ τὸν λόγον, εὐθὺς σκανδαλίζεται. ὁ δὲ εἰς τὰς ἀκάνθας σπαρείς οὗτός ἐστιν ὁ τὸν λόγον ἀκούων, καὶ ἡ μέριμνα τοῦ αἰῶνος τούτου, καὶ ἡ ἀπάτη τοῦ πλούτου συμπνίγει τὸν λόγον, καὶ ἄκαρπος γίνεται. ὁ δὲ ἐπὶ

datum est nosse mysteria regni cœlorum, illis autem non est datum. Quisquis enim habet dabitur illi, & reddetur abundantior. Quisquis autem non habet, etiam illud quod habet, tolletur ab eo. Propterea in parabolis loquor illis, quia uidentes non uident, & audientes non audiunt, nec intelligunt, & completur in illis prophetia Esaiæ, quæ dicit. Auribus audietis, et non intelligetis, & uidentes uidebitis, & non cernetis. Incrassatum est enim cor populi huius, & auribus grauiter audierunt, & oculos suos occluserunt, ne quando uiderent oculis, & auribus audirent, & corde intelligerent, & conuertantur, & sanem illos. Vestri uero beati sunt oculi, quia uident, & aures uestræ, quia audiunt. Amen dico uobis, quod multi prophetæ & iusti, desyderauerunt uidere, quæ uidetis, & nō uiderunt, & audire quæ auditis, & non audierunt. Vos igitur audite parabolam seminantis. Cum quiuis dit, audit uerbum regni, & non intelligit, uenit malus, & rapit id quod seminatū est in corde illius. Hic est qui iuxta uiam seminatus fuit. At qui in petricosa semen iactum exceperat, hic est qui uerbum audit, & mox cū gaudio accipit illud. Verum non habet radicē in semetipso, sed tēporarius est. Porro cum inciderit afflictio, aut persecutio propter uerbum, continuo offenditur. At qui in spinas semen exceperat, hic est, qui uerbum audit, & cura sæculi huius, & deceptio diuitiarum, suffocat uerbū, & infrugiferū redditur.

Digitized by Google

ὃς δὲ ἐπὶ τὴν γῆν τὴν καλὴν σπαρείς, οὗτός ἐστιν ὁ τὸν λόγον ἀκούων καὶ συνιὼν, ὃς δὴ καρποφορεῖ καὶ ποιεῖ, ὁ μὲν ἑκατόν, ὁ δὲ ἑξήκοντα, ὁ δὲ τριάκοντα. ἄλλην παραβολὴν παρέθηκεν αὐτοῖς, λέγων. ὡμοιώθη ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ἀνθρώπῳ σπείροντι καλὸν σπέρμα ἐν τῷ ἀγρῷ αὐτοῦ, ἐν δὲ τῷ καθεύδειν τοὺς ἀνθρώπους, ἦλθεν αὐτοῦ ὁ ἐχθρὸς, καὶ ἔσπειρεν ζιζάνια ἀνὰ μέσον τοῦ σίτου, καὶ ἀπῆλθεν. ὅτε δὲ ἐβλάστησεν ὁ χόρτος, καὶ καρπὸν ἐποίησεν, τότε ἐφάνη καὶ τὰ ζιζάνια. προσελθόντες δὲ οἱ δοῦλοι τοῦ οἰκοδεσπότου εἶπον αὐτῷ. κύριε οὐ καλὸν σπέρμα ἔσπειρας ἐν τῷ σῷ ἀγρῷ; πόθεν οὖν ἔχει τὰ ζιζάνια; ὁ δὲ ἔφη αὐτοῖς, ἐχθρὸς ἄνθρωπος τοῦτο ἐποίησεν. οἱ δὲ δοῦλοι εἶπον αὐτῷ. θέλεις οὖν ἀπελθόντες συλλέξωμεν αὐτά; ὁ δὲ ἔφη. οὔ, μήποτε συλλέγοντες τὰ ζιζάνια, ἐκριζώσητε ἅμα αὐτοῖς τὸν σῖτον, ἄφετε αὐξάνεσθαι ἀμφότερα μέχρι τοῦ θερισμοῦ, καὶ ἐν καιρῷ τοῦ θερισμοῦ, ἐρῶ τοῖς θερισταῖς, συλλέξατε πρῶτον τὰ ζιζάνια, καὶ δήσατε αὐτὰ εἰς δέσμας πρὸς τὸ κατακαῦσαι αὐτά. τὸν δὲ σῖτον συνάγετε εἰς τὴν ἀποθήκην μου. ἄλλην παραβολὴν παρέθηκεν αὐτοῖς, λέγων. ὁμοία ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν κόκκῳ σινάπεως, ὃν λαβὼν ἄνθρωπος ἔσπειρεν ἐν τῷ ἀγρῷ αὐτοῦ, ὃ μικρότερον μέν ἐστιν πάντων τῶν σπερμάτων. ὅταν δὲ αὐξηθῇ μεῖζον τῶν λαχάνων ἐστὶν, καὶ γίνεται δένδρον, ὥστε ἐλθεῖν τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ κατασκηνοῦν ἐν τοῖς κλάδοις αὐτοῦ. ἄλλην παραβολὴν ἐλάλησεν αὐτοῖς. ὁμοία ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ζύμῃ, ἣν λαβοῦσα γυνὴ ἔκρυψεν εἰς ἀλεύρου σάτα τρία ἕως οὗ ἐζυμώθη

Cæterum qui in terram bonam excepit ſemen, hic eſt qui uerbum audit & intelligit, quod deniq; fructum quoq; reddit, & aliud quidem centum, aliud uero ſexaginta, aliud uero triginta. Aliam parabolã propoſuit eis dicens. Aſſimilatum eſt regnum cœlorum, homini ſeminanti bonum ſemen in agro ſuo, ſed dormientibus hominibus, uenit illius inimicus, & ſeminauit zizania inter triticum, & abijt. Cũ autem germinaſſet herba, & fructum feciſſet, tũc apparuerunt & zizania. Accedentes autem ſerui patriſſamilias, dixerunt illi. Domine, nonne bonũ ſemen ſeminabas in tuo agro? unde igitur habet zizania? Ille uero dixit illis, inimicus homo hoc fecit. Serui autem dixerunt illi. Vis igitur, abeamus & colligamus ea? At ille dixit. Non, ne quando dum colligitis zizania, eradicetis ſimul cũ illis & triticũ, ſinite creſcere utraq; uſq; ad meſſem, & in tempore meſſis, dicam meſſoribus. Colligite primum zizania, & colligate in faſciculos ad cõburendum ea. Triticum uero congregate in horreum meum. Aliam parabolam propoſuit eis, dicens. Simile eſt regnum cœlorum grano ſinapis, quod acceptum homo ſeminauit in agro ſuo quod minimum eſt omniũ ſeminum. Cæterum ubi excreuerit maximũ eſt inter holera, & fit arbor adeo ut ueniant uolucres cœli, & nidulentur in ramis illius. Aliam parabolam dixit illis. Simile eſt regnum cœlorum fermento quod acceptam mulier abſcondidit in farinæ ſatis tribus, donec fermentaret

ἐγομώθη ὅλον· ταῦτα πάντα ἐλάλησεν ὁ ΙΗ
ΣΟΥΣ ἐν παραβολαῖς τοῖς ὄχλοις. καὶ χωρὶς
παραβολῆς, οὐκ ἐλάλει αὐτοῖς, ὅπως
πληρωθῇ τὸ ῥηθὲν διὰ τοῦ προφήτου, λέ/
γοντος. ἀνοίξω ἐν παραβολαῖς τὸ στό/
μά μου, ἐρεύξομαι κεκρυμμένα ἀπὸ κα/
ταβολῆς κόσμου. τότε ἀφεὶς τοὺς ὄχλους
ἦλθεν εἰς τὴν οἰκίαν ὁ ΙΗΣΟΥΣ. καὶ προσῆλ
θον αὐτῷ οἱ μαθηταὶ λέγοντες. φρά/
σον ἡμῖν τὴν παραβολὴν τῶν ζιζανίων
τοῦ ἀγροῦ. ὁ δὲ ἀποκριθεὶς, εἶπεν αὐτοῖς
ὁ σπείρων τὸ καλὸν σπέρμα, ἐστὶν ὁ υἱὸς
τοῦ ἀνθρώπου. ὁ δὲ ἀγρός ἐστιν ὁ κόσμος
τὸ δὲ καλὸν σπέρμα οὗτοί εἰσιν, οἱ υἱοὶ τῆς
βασιλείας, τὰ δὲ ζιζάνιά εἰσιν οἱ υἱοὶ τοῦ
πονηροῦ. ὁ δὲ ἐχθρὸς ὁ σπείρων αὐτά ἐ/
στιν ὁ διάβολος. ὁ δὲ θερισμός, συντέλεια
τοῦ αἰῶνός ἐστιν, οἱ δὲ θερισταί, ἄγγελοί
εἰσιν. ὥσπερ οὖν συλλέγεται τὰ ζιζάνια, καὶ
πυρὶ κατακαίεται. οὕτως ἔσται ἐν τῇ συντελείᾳ
τοῦ αἰῶνος τούτου, ἀποστελεῖ ὁ υἱὸς τοῦ
ἀνθρώπου τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ, καὶ συλ/
λέξουσιν ἐκ τῆς βασιλείας αὐτοῦ πάντα
τὰ σκάνδαλα καὶ τοὺς ποιοῦντας τὴν
ἀνομίαν, καὶ βαλοῦσιν αὐτοὺς εἰς τὸν
κάμινον τοῦ πυρός, ἐκεῖ ἔσται ὁ κλαυθμὸς
καὶ ὁ βρυγμὸς τῶν ὀδόντων. τότε οἱ δί/
καιοι ἐκλάμψουσιν ὡς ὁ ἥλιος, ἐν τῇ βα/
σιλείᾳ τοῦ πατρὸς αὐτῶν. ὁ ἔχων ὦτα ἀκού
ειν, ἀκουέτω. πάλιν ὁμοία ἐστὶν ἡ βα
σιλεία τῶν οὐρανῶν θησαυρῷ κεκρυμμένῳ
ἐν τῷ ἀγρῷ, ὃν εὑρὼν ἄνθρωπος, ἔκρυ/
ψεν, καὶ ἀπὸ τῆς χαρᾶς αὐτοῦ ὑπάγει,
καὶ πάντα ὅσα ἔχει πωλεῖ, καὶ ἀγοράζει τὸν
ἀγρὸν ἐκεῖνον. πάλιν ὁμοία ἐστὶν ἡ βασι/
λεία τῶν οὐρανῶν ἀνθρώπῳ ἐμπόρῳ ζητοῦν
τι καλοὺς μαργαρίτας, ὃς εὑρὼν ἕνα πο/
λύτιμον μαργαρίτην, ἀπελθὼν πέπρακε πάν
τα

fermentaretur totum. Hæc omnia lo
cutus est Iesus in parabolis ad tur/
bas, & sine parabola nihil locutus est
illis, ut impleretur quod dictum fue
rat per prophetam, qui ait. Aperiam
in parabolis os meum, eructabo ab
scondita, a constitutione mundi.
Tunc dimissis turbis, uenit in do-
mum Iesus, & accesserũt ad illum di-
scipuli eius dicẽtes. Dissere nobis para
bolam zizaniorũ agri. At ille respon
dens dixit illis. Qui seminat bonum
semen, est filius hominis. Ager autẽ
est mundus. Porro bonum semen,
ij sunt filij regni, zizania uero sunt
filij illius mali, inimicus autem qui se
minat ea, est diabolus. Messis uero
cõsummatio sæculi est, messores au/
tem angeli sunt. Sicut igitur colligun
tur zizania, & igni cõburũtur, sic erit
in consummatione sæculi huius. Mit
tet filius hominis angelos suos, & col/
ligent e regno illius omnia scandala,
& eos qui faciunt iniquitatem, & mit
tent illos in caminum ignis, ibi erit
ploratus & stridor dentium. Tunc
iusti fulgebunt ut sol, in regno pa/
tris sui. Qui habet aures ad audi-
endum, audiat. Rursum simile est
regnum cœlorum, thesauro absco/
so in agro, quem repertum homo,
abscondidit, & præ gaudio illius,
abit, & omnia quæcunq; habet uen
dit, & mercatʳ agrũ illum. Rursum si
mile est regnum cœlorum, homini
negociatori, quærenti bonos unio-
nes, qui cum inuenerit unum bo-
num unionem, abiens uendidit om-

Digitized by Google

τα ὅσα εἶχεν, καὶ ἠγόρασεν αὐτόν.
πάλιν ὁμοία ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν σαγήνῃ βληθείσῃ εἰς τὴν θάλασσαν, καὶ ἐκ παντὸς γένους συναγαγούσῃ· ἣν ὅτε ἐπληρώθη ἀναβιβάσαντες ἐπὶ τὸν αἰγιαλόν, καὶ καθίσαντες συνέλεξαν τὰ καλὰ εἰς ἄγγη, τὰ δὲ σαπρὰ ἔξω ἔβαλον. οὕτως ἔσται ἐν τῇ συντελείᾳ τοῦ αἰῶνος. ἐξελεύσονται οἱ ἄγγελοι καὶ ἀφορίσουσι τοὺς πονηροὺς ἐκ μέσου τῶν δικαίων, καὶ βαλοῦσιν αὐτοὺς εἰς τὴν κάμινον τοῦ πυρός, ἐκεῖ ἔσται ὁ κλαυθμὸς καὶ ὁ βρυγμὸς τῶν ὀδόντων. λέγει αὐτοῖς ΙΗΣΟΥΣ. συνήκατε ταῦτα πάντα; λέγουσιν αὐτῷ. ναὶ κύριε. ὁ δὲ εἶπεν αὐτοῖς. διὰ τοῦτο πᾶς γραμματεὺς μαθητευθεὶς εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, ὅμοιός ἐστιν ἀνθρώπῳ οἰκοδεσπότῃ, ὅς τις ἐκβάλλει ἐκ τοῦ θησαυροῦ αὐτοῦ καινὰ καὶ παλαιά. Καὶ ἐγένετο ὅτε ἐτέλεσεν ὁ ΙΗΣΟΥΣ τὰς παραβολὰς ταύτας, μετῆρεν ἐκεῖθεν. καὶ ἐλθὼν εἰς τὴν πατρίδα αὐτοῦ, ἐδίδασκεν αὐτοὺς ἐν τῇ συναγωγῇ αὐτῶν. ὥστε ἐκπλήττεσθαι αὐτοὺς καὶ λέγειν. πόθεν τούτῳ ἡ σοφία αὕτη καὶ αἱ δυνάμεις; οὐχ οὗτός ἐστιν ὁ τοῦ τέκτονος υἱός; οὐχὶ ἡ μήτηρ αὐτοῦ λέγεται Μαριάμ, καὶ οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ Ἰάκωβος, καὶ Ἰωσῆς, καὶ Σίμων, καὶ Ἰούδας, καὶ αἱ ἀδελφαὶ αὐτοῦ, οὐχὶ πᾶσαι πρὸς ἡμᾶς εἰσι; πόθεν οὖν τούτῳ ταῦτα πάντα; καὶ ἐσκανδαλίζοντο ἐν αὐτῷ. ὁ δὲ ΙΗΣΟΥΣ εἶπεν αὐτοῖς. οὐκ ἔστιν προφήτης ἄτιμος εἰ μὴ ἐν τῇ πατρίδι αὐτοῦ, καὶ ἐν τῇ οἰκίᾳ αὐτοῦ. καὶ οὐκ ἐποίησεν ἐκεῖ δυνάμεις πολλὰς διὰ τὴν ἀπιστίαν αὐτῶν. Ἐν ἐκείνῳ τῷ καιρῷ, ἤκουσεν ἡρῴδης ὁ τετράρχης τὴν ἀκοὴν ΙΗΣΟΥ, καὶ εἶπεν τοῖς παισὶν αὐτοῦ, οὗτός ἐστιν ἰωάννης ὁ βαπτιστής, αὐτὸς ἠγέρθη ἀπὸ τῶν νεκρῶν. καὶ διὰ τοῦτο αἱ δυνάμεις ἐνεργοῦσιν ἐν αὐτῷ. ὁ δὲ ἡρῴδης

κρατήσας

nia quæ possidebat, & mercatus est illum. Rursum. Simile est regnum cœlorum, uerriculo iacto in mare, & ex omni genere piscium contrahenti. Quod cum impletum fuisset, subduxerunt in littus, & sedentes collegerunt quæ bona sunt in uasa, quæ uero mala, foras abiecerunt. Sic futurum est in consummatione sæculi. Venient angeli, & segregabunt malos de medio iustorum, & mittent eos in caminū ignis, illic erit ploratꝰ, & stridor dentium. Dicit illis Iesus. Intellexistis hæc omnia? Dicunt illi. Etiam domine. At ille dixit illis. Propterea oīs scriba doctus ad regnum celoꝝ, similis est homini patrifamilias, qui depmit e thesauro suo noua & uetera. Et factum est, ut cum finisset Iesus sermones hos, digrederetur illinc. Et cum uenisset in patriam suam, docuit in synagoga illoꝝ, ita ut stuperent ac dicerent. Vnde huic sapiētia hæc, & uirtutes? Nonne hic est ille fabri filius? Nonne mater eius uocatur Mariam, & fratres eius Iacobus & Ioses, & Simō, & Iudas, & sorores illius, nōne omnes apud nos sunt? Vnde igitur huic hæc omnia? Et offendebantur in eo. Iesus autem dixit illis. Non est propheta expers honoris, nisi i patria sua, & domo sua. Et non fecit illic uirtutes multas, propter incredulitatem illorum. In illo tempore audiuit Herodes tetrarcha famam Iesu, & dixit famulis suis. Hic est Ioannes baptista, Is surrexit a mortuis, & ideo uirtutes agunt in illo. Nam Herodes XI

ceperat

κρατήσας τὸν Ἰωάννην ἔδησεν αὐτὸν, καὶ ἔθετο ἐν φυλακῇ, διὰ Ἡρωδιάδα τὴν γυναῖκα Φιλίππου τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ. ἔλεγε γὰρ αὐτῷ ὁ Ἰωάννης, Οὐκ ἔξεστίν σοι ἔχειν αὐτήν. καὶ θέλων αὐτὸν ἀποκτεῖναι, ἐφοβήθη τὸν ὄχλον, ὅτι ὡς προφήτην αὐτὸν εἶχον. γενεσίοις δὲ ἀγομένοις τοῦ Ἡρῴδου, ὠρχήσατο ἡ θυγάτηρ τῆς Ἡρωδιάδος ἐν τῷ μέσῳ, καὶ ἤρεσεν τῷ Ἡρῴδῃ. ὅθεν μεθ' ὅρκου ὡμολόγησεν αὐτῇ δοῦναι ὃ ἐὰν αἰτήσηται. ἡ δὲ προβιβασθεῖσα ὑπὸ τῆς μητρὸς αὐτῆς, Δός μοι φησὶν ὧδε ἐπὶ πίνακι τὴν κεφαλὴν Ἰωάννου τοῦ βαπτίσου. καὶ ἐλυπήθη ὁ βασιλεύς· διὰ δὲ τοὺς ὅρκους, καὶ τοὺς συνανακειμένους, ἐκέλευσεν δοθῆναι αὐτῇ καὶ πέμψας ἀπεκεφάλισεν τὸν Ἰωάννην ἐν τῇ φυλακῇ. καὶ ἠνέχθη ἡ κεφαλὴ αὐτοῦ ἐπὶ πίνακι, καὶ ἐδόθη τῷ κορασίῳ, καὶ ἤνεγκεν τῇ μητρὶ αὐτῆς. καὶ προσελθόντες οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, ἦραν τὸ σῶμα, καὶ ἔθαψαν αὐτό· καὶ ἐλθόντες ἀπήγγειλαν τῷ Ἰησοῦ. ἀκούσας δὲ ὁ Ἰησοῦς, ἀνεχώρησεν ἐκεῖθεν ἐν πλοίῳ εἰς ἔρημον τόπον κατ' ἰδίαν. καὶ ἀκούσαντες οἱ ὄχλοι, ἠκολούθησαν αὐτῷ πεζῇ ἀπὸ τῶν πόλεων. καὶ ἐξελθὼν ὁ Ἰησοῦς, εἶδεν πολὺν ὄχλον, καὶ ἐσπλαγχνίσθη ἐπ' αὐτοῖς, καὶ ἐθεράπευσεν τοὺς ἀρρώστους αὐτῶν. ὀψίας δὲ γενομένης, προσῆλθον αὐτῷ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ λέγοντες, Ἔρημός ἐστιν ὁ τόπος, καὶ ἡ ὥρα ἤδη παρῆλθεν· ἀπόλυσον τοὺς ὄχλους, ἵνα ἀπελθόντες εἰς τὰς κώμας, ἀγοράσωσιν ἑαυτοῖς βρώματα. ὁ δὲ Ἰησοῦς εἶπεν αὐτοῖς, Οὐ χρείαν ἔχουσιν ἀπελθεῖν· δότε αὐτοῖς ὑμεῖς φαγεῖν. οἱ δὲ λέγουσιν αὐτῷ, Οὐκ ἔχομεν ὧδε εἰ μὴ πέντε ἄρτους, καὶ δύο ἰχθύας. ὁ δὲ εἶπεν, Φέρετέ μοι αὐτοὺς ὧδε, καὶ κελεύσας τοὺς ὄχλους ἀνακλιθῆναι ἐπὶ τοὺς χόρτους, καὶ λαβὼν

coeperat Ioannem, & uinxerat ac posuerat in carcere, propter Herodiadem uxorem Philippi fratris sui. Dicebat enim illi Ioannes. Non licet tibi habere eam. Et cum uellet eũ occidere, metuebat multitudinem, propterea quod illum ceu prophetam habebant. Cum autem celebraretur natalis Herodis, saltabat filia Herodiadis inter illos, & placuit Herodi. Vnde cum iureiurando pollicitus est, se daturum illi quicquid peteret. At illa prius instructa a matre sua, Da mihi inquit, hic in quadra, caput Ioannis baptistæ, & indoluit rex. Attamen propter iusiurandum, & eos qui simul accumbebant iussit dari, & missis carnificibus, amputauit caput Ioannis in carcere, & allatum est caput eius in quadra, & datũ est puellæ, & obtulit matri suæ. Et accesserunt discipuli eius, & sustulerunt corpus, & sepelierunt illud, & cum audisset Iesus, secessit illinc in naui, ad desertum locum seorsim. Et cum audissent turbæ, secutæ sunt illum itinere pedestri, relictis urbibus. Et egressus Iesus uidit multam turbam, & tactus est affectu misericordiæ erga illos, & sanauit ex illis qui male ualebant. Porro cum appetisset uespera, adierunt eum discipuli sui, dicentes. Desertus est locus, & hora iam præterijt. Dimitte turbas, ut abeant in uicos, & emant sibi cibaria. At Iesus dixit illis. Non est illis necesse, ut abeant, date illis uos ad edendum. At illi dicunt ei. Non habemus hic nisi quinq; panes, & duos pisces. Ille uero dixit. Afferte mihi illos huc. Et iussis turbis discumbere super gramina, & sumptis

Digitized by Google

καὶ λαβὼν τοὺς πέντε ἄρτους καὶ τοὺς δύο
ἰχθύας, ἀναβλέψας εἰς τὸν οὐρανὸν εὐλό-
γησεν, καὶ κλάσας, ἔδωκεν τοῖς μαθηταῖς
τοὺς ἄρτους, οἱ δὲ μαθηταὶ τοῖς ὄχλοις. καὶ
ἔφαγον πάντες καὶ ἐχορτάσθησαν. καὶ ἦραν
τὸ περισσεῦον τῶν κλασμάτων, δώδεκα
κοφίνους πλήρεις. οἱ δὲ ἐσθίοντες ἦσαν ἄν-
δρες ὡς πεντακισχίλιοι χωρὶς γυναικῶν
καὶ παιδίων. Καὶ εὐθέως ἠνάγκασεν ὁ ΙΗΣΟΥΣ
τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ ἐμβῆναι εἰς τὸ πλοῖ-
ον, καὶ προάγειν αὐτὸν εἰς τὸ πέραν ἕως
οὗ ἀπολύσῃ τοὺς ὄχλους. καὶ ἀπολύσας
τοὺς ὄχλους, ἀνέβη εἰς τὸ ὄρος κατ' ἰδί-
αν προσεύξασθαι. ὀψίας δὲ γενομένης, μό-
νος ἦν ἐκεῖ. τὸ δὲ πλοῖον ἤδη μέσον τῆς
θαλάσσης ἦν, βασανιζόμενον ὑπὸ τῶν κυ-
μάτων. ἦν γὰρ ἐναντίος ὁ ἄνεμος. τε-
τάρτῃ δὲ φυλακῇ τῆς νυκτὸς, ἀπῆλ-
θεν πρὸς αὐτοὺς ὁ ΙΗΣΟΥΣ περιπατῶν
ἐπὶ τῆς θαλάσσης. καὶ ἰδόντες αὐτὸν οἱ
μαθηταὶ ἐπὶ τῆς θαλάσσης περιπατοῦν-
τα ἐταράχθησαν λέγοντες, ὅτι φάν-
τασμά ἐστιν. καὶ ἀπὸ τοῦ φόβου, ἔκραξαν
εὐθέως· ἐλάλησεν αὐτοῖς ὁ ΙΗΣΟΥΣ λέγων
θαρσεῖτε ἐγώ εἰμι, μὴ φοβεῖσθε. ἀπεκρίθη δὲ αὐ-
τῷ ὁ πέτρος εἶπεν, κύριε εἰ σύ εἶ, κέλευσόν με
πρός σε ἐλθεῖν, ἐπὶ τὰ ὕδατα. ὁ δὲ εἶπεν. ἐλ-
θέ, καὶ καταβὰς ἀπὸ τοῦ πλοίου ὁ πέτρος πε
ριεπάτησεν ἐπὶ τὰ ὕδατα, ἐλθεῖν πρὸς
τὸν ΙΗΣΟΥΝ. βλέπων δὲ τὸν ἄνεμον ἰσχυ
ρὸν, ἐφοβήθη. καὶ ἀρξάμενος καταποντίζεσθαι
ἔκραξε λέγων. κύριε σῶσόν με. εὐθέως δὲ
ὁ ΙΗΣΟΥΣ ἐκτείνας τὴν χεῖρα, ἐπελάβετο
αὐτοῦ, καὶ εἶπεν αὐτῷ. ὀλιγόπιστε, εἰς τί ἐδίσα
σας. Καὶ ἐμβάντων αὐτῶν εἰς τὸ πλοῖον, ἐκ
όπασεν ὁ ἄνεμος. οἱ δὲ ἐν τῷ πλοίῳ, ἐλθόν-
τες, προσεκύνησαν αὐτῷ λέγοντες, ἀληθῶς
θεοῦ υἱός εἶ. Καὶ διαπεράσαντες, ἦλθον εἰς τὴν
γῆν

& sumptis quinq; panibus ac duobus
piscibus, sublatis in cœlum oculis, bene-
dixit, & cum fregisset, dedit discipulis
panes, discipuli uero turbis. Et come-
derunt omnes, & saturati sunt. & sustu-
lerunt, quod superfuerat de fragmentis
duodecim cophinos plenos. Porro qui
comederant fuere uiri ferme quinquies
mille, præter mulieres ac pueros. Et sta-
tim compulit Iesus discipulos suos, ut
conscenderent nauim, & præcederent se
in ripam ulteriorē, donec dimisisset tur-
bas. ac dimissis turbis, ascendit in mon-
tem solus ad orandum. Cum autem ad
uenisset uespera, solus erat illic. Cæte-
rum nauis iam in medio maris erat, &
afflictabatur ab undis, nam uētus erat
aduersus. Quarta autem noctis uigilia
abijt ad illos Iesus, ambulans sup̄ mare,
& ubi uidissent eū discipuli, super mare
ambulantē, turbati sunt, dicentes. Phan
tasma est, & p̄ metu exclamauerunt, sed
statim locutus est illis Iesus dicēs. Bono
animo este, Ego sum, ne terreamini. Re
spondens autem illi Petrus dixit. Do-
mine, si tu es, iubeto me ad te uenire su-
per aquas. At ille dixit, ueni. Et cum de-
scendisset e naui Petrus, ambulabat su-
per aquas, ut iret ad Iesum. Cæterum
cum uideret uentum ualidum, terri-
tus est, & cum cœpisset sidere, clamauit
dicens. Domine serua me. Continuo au-
tem extenta manu app̄hendit eum, &
dixit illi. Exiguæ fidei, cur dubitabas? Et
cum essent ingressi nauim, conquieuit
uentus. Porro qui erant in naui, acces-
serunt & adorauerunt eum, dicētes. Vere
dei filius es. Et cū traiecissent, uenerūt in
terram

Digitized by Google

γὴν γεννησαρέθ. καὶ ἐπιγνόντες αὐτὸν οἱ ἄνδρες τοῦ τόπου ἐκείνου, ἀπέσταλαν εἰς ὅλην τὴν περίχωρον ἐκείνην, καὶ προσήνεγκαν αὐτῷ πάντας τοὺς κακῶς ἔχοντας, καὶ παρεκάλουν αὐτὸν, ἵνα μόνον ἅψωνται τοῦ κρασπέδου τοῦ ἱματίου αὐτοῦ, καὶ ὅσοι ἥψαντο, διεσώθησαν. τότε προσέρχονται τῷ ΙΗΣΟΥ οἱ ἀπὸ ἱροσολύμων γραμματεῖς & φαρισαῖοι, λέγοντες. διὰ τί οἱ μαθηταί σου παραβαίνουσι τὴν παράδοσιν τῶν πρεσβυτέρων; οὐ γὰρ νίπτονται τὰς χεῖρας αὐτῶν, ὅταν ἄρτον ἐσθίωσιν. ὁ δὲ ἀποκριθεὶς εἶπεν αὐτοῖς. διὰ τί καὶ ὑμεῖς παραβαίνετε τὴν ἐντολὴν τοῦ θεοῦ, διὰ τὴν παράδοσιν ὑμῶν; ὁ γὰρ θεὸς ἐνετείλατο λέγων. τίμα τὸν πατέρα καὶ τὴν μητέρα, καὶ ὁ κακολογῶν πατέρα ἢ μητέρα, θανάτῳ τελευτάτω. ὑμεῖς δὲ λέγετε. ὃς ἂν εἴπῃ τῷ πατρὶ καὶ τῇ μητρί, δῶρον ὃ ἐὰν ἐξ ἐμοῦ ὠφεληθῇς, & οὐ μὴ τιμήσει τὸν πατέρα αὐτοῦ ἢ τὴν μητέρα αὐτοῦ. καὶ ἠκυρώσατε τὴν ἐντολὴν τοῦ θεοῦ, διὰ τὴν παράδοσιν ὑμῶν. ὑποκριταὶ καλῶς προεφήτευσε περὶ ὑμῶν Ἡσαΐας λέγων. ἐγγίζει μοι ὁ λαὸς οὗτος, τῷ στόματι αὐτῶν, καὶ τοῖς χείλεσίν με τιμᾷ, ἡ δὲ καρδία αὐτῶν, πόρρω ἀπέχει ἀπ' ἐμοῦ, μάτην δέ σέβονταί με, διδάσκοντες διδασκαλίας, ἐντάλματα ἀνθρώπων. καὶ προσκαλεσάμενος τὸν ὄχλον, εἶπεν αὐτοῖς. ἀκούετε καὶ συνίετε, οὐ τὸ εἰσερχόμενον εἰς τὸ στόμα κοινοῖ τὸν ἄνθρωπον, ἀλλὰ τὸ ἐκπορευόμενον ἐκ τοῦ στόματος, τοῦτο κοινοῖ τὸν ἄνθρωπον. τότε προσελθόντες οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, εἶπον αὐτῷ. οἶδας ὅτι οἱ φαρισαῖοι, ἀκούσαντες τὸν λόγον ἐσκανδαλίσθησαν; ὁ δὲ ἀποκριθεὶς εἶπεν. πᾶσα φυτεία, ἣν οὐκ ἐφύτευσεν πατήρ μου ὁ οὐράνιος, ἐκριζωθήσεται. ἄφετε αὐτούς, τυφλοί εἰσιν, τυφλοὶ τυφλῶν. τυφλὸς δὲ τυφλὸν

terram Gennesareth. Et cũ agnouissent illum uiri loci illius, nuncios emiserũt in totam finitimam regionem illam, & obtulerunt illi omnes male habẽtes, & obsecrabant eum, ut tantum tãgerent fimbriam uestimenti illius, & quotquot tetigissent, salui facti sunt. Tunc accedunt ad Iesum, qui ab Hierosolymis uenerant scribæ & pharisæi, dicentes. Quare discipuli tui transgrediuntur traditionem seniorum? Non enim abluũt manus suas, cũ edunt panem. At ille respondens, dixit eis. Quare & uos transgredimini mandatũ dei, ppter & traditionẽ hoim? Nã deus mãdauit, dicens. Honora patrem & matrem, & qui maledixerit patri aut matri, morte moriatur. Vos autem dicitis. Quicquid doni a me profecturum erat, id in tuum uertitur commodum, & nõ honorabit patrem suum, aut matrem suam. Et irritum fecistis mandatum dei, propter traditionem uestram. Hypocritæ, recte de uobis prædixit Esaias, dicens. Appropinquat mihi populus hic ore suo, & labijs me honorat, cæterum cor eorum procul abest a me, sed frustra me colunt, docentes doctrinas, mandata hominum. Et aduocatis ad se turbis, dixit eis. Audite & intelligite. Nõ quod ingreditur in os, impurat hominem, sed quod egreditur ex ore, hoc impurũ reddit hominem. Tunc accedentes discipuli, dixerunt illi. Nosti pharisæos, audito sermone isto offensos fuisse? At ille respondens ait. Omnis plantatio, quam non plantauit pater meus cœlestis, eradicabitur. Omittite illos, duces sunt cæci cæcorum. Porro, si cæcus

XV

cæco

δὲ τυφλὸν ἐὰν ὁδηγῇ, ἀμφότεροι εἰς βόθυ-
νον πεσοῦνται. ἀποκριθεὶς δὲ ὁ Πέτρος εἶ-
πεν αὐτῷ, φράσον ἡμῖν τὴν παραβολὴν
ταύτην. ὁ δὲ ΙΗΣΟΥΣ εἶπεν, ἀκμὴν καὶ ὑ-
μεῖς ἀσύνετοί ἐστε, οὔπω νοεῖτε, ὅτι πᾶν τὸ εἰσπο-
ρευόμενον εἰς τὸ στόμα, εἰς τὴν κοιλίαν χω-
ρεῖ, καὶ εἰς ἀφεδρῶνα ἐκβάλλεται; τὰ δὲ ἐκ
πορευόμενα ἐκ τοῦ στόματος, ἐκ τῆς καρδί-
ας ἐξέρχεται, κἀκεῖνα κοινοῖ τὸν ἄνθρωπον.
ἐκ γὰρ τῆς καρδίας ἐξέρχονται διαλογισ-
μοὶ πονηροί, φόνοι, μοιχεῖαι, πορνεῖαι, κλο-
παί, ψευδομαρτυρίαι, βλασφημίαι, ταῦτά
ἐστιν τὰ κοινοῦντα τὸν ἄνθρωπον. τὸ δὲ ἀνί-
πτοις χερσὶν φαγεῖν, οὐ κοινοῖ τὸν ἄνθρωπον.
καὶ ἐξελθὼν ἐκεῖθεν ὁ ΙΗΣΟΥΣ, ἀνεχώρησεν
εἰς τὰ μέρη Τύρου καὶ Σιδῶνος, καὶ ἰδοὺ γυ-
νὴ Χαναναία ἀπὸ τῶν ὁρίων ἐκείνων ἐξελ-
θοῦσα, ἔκραζεν αὐτῷ λέγουσα, ἐλέησόν με
κύριε υἱὸς Δαβίδ, ἡ θυγάτηρ μου κακῶς δαι-
μονίζεται, ὁ δὲ οὐκ ἀπεκρίθη αὐτῇ λόγον. καὶ
προσελθόντες οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, ἠρώτων αὐ-
τὸν λέγοντες, ἀπόλυσον αὐτήν, ὅτι κράζει ὄ-
πισθεν ἡμῶν. ὁ δὲ ἀποκριθεὶς εἶπεν, οὐκ ἀ-
πεστάλην εἰ μὴ εἰς τὰ πρόβατα τὰ ἀπολω-
λότα οἴκου Ἰσραήλ. ἡ δὲ ἐλθοῦσα προσεκύ-
νησεν αὐτῷ λέγουσα, κύριε βοήθει μοι. ὁ δὲ
ἀποκριθεὶς, εἶπεν, οὐκ ἔστι καλὸν λαβεῖν
τὸν ἄρτον τῶν τέκνων, καὶ βαλεῖν τοῖς κυ-
ναρίοις, ἡ δὲ εἶπεν, ναὶ κύριε. καὶ γὰρ τὰ κυ-
νάρια ἐσθίει ἀπὸ τῶν ψιχίων τῶν πιπτόντων
ἀπὸ τῆς τραπέζης τῶν κυρίων αὐτῶν. τότε ἀ-
ποκριθεὶς ὁ ΙΗΣΟΥΣ εἶπεν αὐτῇ. ὦ γύναι
μεγάλη σου ἡ πίστις, γενηθήτω σοι ὡς θέ-
λεις. καὶ ἰάθη ἡ θυγάτηρ αὐτῆς ἀπὸ τῆς ὥρας
ἐκείνης. καὶ μεταβὰς ἐκεῖθεν ὁ ΙΗΣΟΥΣ ἦλ-
θεν παρὰ τὴν θάλασσαν τῆς Γαλιλαίας καὶ
ἀναβὰς εἰς τὸ ὄρος, ἐκάθητο ἐκεῖ, καὶ προσῆλ-
θον πρὸς αὐτὸν ὄχλοι πολλοί, ἔχοντες μεθ' ἑ-
αυτῶν, χωλούς, τυφλούς, κωφούς, κυλλούς,
καὶ ἑτέρους

cæco dux fuerit, ambo in foueã cadent. Respondẽs autem Petrus, dixit ei. Dissere nobis parabolam istam. Iesus autẽ dixit. Adhuc & uos intelligẽtia caretis? Nondum intelligitis, quod quicquid ingreditur in os, in aluum abit, & in secessum eiicitur? At ea quæ proficiscuntur ex orè, ex ipso corde egrediuntur, & illa impurum reddunt hominem. Nam ex corde exeunt cogitationes malæ, cædes, adulteria, stupra, furta, falsa testimonia, conuicia. Hæc sunt quæ impurant hominem. Cæterum illotis manibus capere cibum, non inquinat hominem. Et digressus illinc Iesus, secessit in partes Tyri & Sidonis. Et ecce mulier cananea, quæ a finibus illis uenerat, damabat ad illũ, dicens. Miserere mei domine fili Dauid. Filia mea misere a dæmonio agitatur. Ille uero non respondit ei uerbum. Et accedentes discipuli eius, rogabant illum, dicentes. Amitte illam, nam clamat post nos. At ille respondens, dixit. Non sum missus, nisi ad oues perditas domus Israhel. Illa uero uenit & adorauit eum dicens. Domine succurre mihi. At ille respondens dixit. Non est honestum, sumere panem filiorum, & obiicere catellis. Hæc aũt respondit. Certe domine. Etenim catelli edunt de micis, quæ cadunt de mensa dominorum suorum. Tunc respondens Iesus dixit illi. O mulier magna est fides tua, fiat tibi, sicut uis. Et sanata fuit filia eius ex eo tempore. Et progressus illinc Iesus, uenit iuxta mare Galileæ, & conscenso monte, sedebat illic. Et accesserunt ad eum turbæ multæ, ducentes secum claudos, cæcos, surdos, mutilos & alios,

Digitized by Google

καὶ ἕτερους πολλούς, καὶ ἔῤῥιψαν αὐτοὺς παρὰ τοὺς πόδας τοῦ ΙΗΣΟΥ, καὶ ἐθεράπευσεν αὐτούς, ὥστε τοὺς ὄχλους θαυμάσαι βλέποντας κωφοὺς λαλοῦντας, κυλλοὺς ὑγιεῖς. χωλοὺς περιπατοῦντας, τυφλοὺς βλέποντας, καὶ ἐδόξασαν τὸν θεὸν ἰσραήλ. ὁ δὲ ΙΗΣΟΥΣ προσκαλεσάμενος τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ, εἶπεν. σπλαγχνίζομαι ἐπὶ τὸν ὄχλον, ὅτι ἤδη ἡμέρας τρεῖς προσμένουσίν μοι, καὶ οὐκ ἔχουσιν τί φάγωσιν, καὶ ἀπολῦσαι αὐτοὺς νήστεις, οὐ θέλω, μή ποτε ἐκλυθῶσιν ἐν τῇ ὁδῷ. καὶ λέγουσιν αὐτῷ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, πόθεν ἡμῖν ἐν ἐρημίᾳ ἄρτοι τοσοῦτοι, ὥστε χορτάσαι ὄχλον τοσοῦτον; καὶ λέγει αὐτοῖς ὁ ΙΗΣΟΥΣ, πόσους ἄρτους ἔχετε; οἱ δὲ εἶπον, ἑπτὰ καὶ ὀλίγα ἰχθύδια. καὶ ἐκέλευσεν τοῖς ὄχλοις ἀναπεσεῖν ἐπὶ τὴν γῆν. καὶ λαβὼν τοὺς ἑπτὰ ἄρτους καὶ τοὺς ἰχθύας καὶ εὐχαριστήσας, ἔκλασε καὶ ἔδωκεν τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ. οἱ δὲ μαθηταὶ τῷ ὄχλῳ, καὶ ἔφαγον πάντες, καὶ ἐχορτάσθησαν, καὶ ἦραν τὸ περισσεῦον τῶν κλασμάτων ἑπτὰ σπυρίδας πλήρεις, οἱ δὲ ἐσθίοντες ἦσαν τετρακισχίλιοι ἄνδρες, χωρὶς γυναικῶν καὶ παιδίων, καὶ ἀπολύσας τοὺς ὄχλους, ἀνέβη εἰς τὸ πλοῖον, καὶ ἦλθεν εἰς τὰ ὅρια μαγδαλά.

καὶ προσελθόντες οἱ φαρισαῖοι καὶ σαδδουκαῖοι, πειράζοντες ἐπηρώτησαν αὐτὸν, σημεῖον ἐκ τοῦ οὐρανοῦ δεῖξαι αὐτοῖς, ὁ δὲ ἀποκριθεὶς εἶπεν αὐτοῖς, ὀψίας γενομένης λέγετε, εὐδία, πυῤῥάζει γὰρ ὁ οὐρανός, καὶ πρωΐ, σήμερον χειμών. πυῤῥάζει γὰρ ὁ οὐρανὸς συνάζων, ὑποκριταὶ, τὸ πρόσωπον τοῦ οὐρανοῦ, γινώσκετε διακρίνειν, τὰ δὲ σημεῖα τῶν καιρῶν οὐ δύνασθε. γενεὰ πονηρὰ καὶ μοιχαλὶς σημεῖον ἐπιζητεῖ, καὶ σημεῖον οὐ δοθήσεται αὐτῇ, εἰ μὴ τὸ σημεῖον ἰωνᾶ τοῦ προφήτου, καὶ καταλιπὼν αὐτοὺς, ἀπῆλθεν, καὶ ἐλθόντες οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ εἰς τὸ πέραν, ἐπελά

θοντο

& alios multos, & abiecerunt eos ad pedes Iesu, & sanauit eos, adeo ut turbæ miratæ sint, cum uiderent mutos loqui, mutilos esse sanos, claudos ambulare, cæcos uidere, & glorificabant deum Israel. Iesus autem uocatis ad se discipulis suis dixit. Miseret me turbæ, propterea quod iam triduum perseuerant apud me, & non habent quod edant, & dimittere eos ieiunos nolo, nequando deficiant in uia. Et dicunt ei discipuli eius. Vnde nobis in solitudine panes tam multi, ut saturetur turba tanta? Et dicit illis Iesus. Quot panes habetis? At illi dicunt. Septem, & paucos pisciculos. Et iussit turbas discumbere in terra. Et sumpsit septem panes, ac pisces, & postquam gratias egisset, fregit & dedit discipulis suis, discipuli uero turbæ, comederuntq; omnes, & saturati sunt, & sustulerunt, quod supererat fragmentorum, septem sportulas plenas. At ij qui comederant, erant quater mille uiri, præter mulieres & pueros. Et dimissis turbis, conscendit in nauim, & uenit in fines Magdala.

Et aggressi pharisæi & sadducæi tentantes interrogabant eum, ut signum e cœlo ostenderet sibi. At ille respondens dixit eis. Cum cœperit esse uespera, dicitis, serenitas, nam rubet cœlum, & mane, hodie hyems, rubet enim cœlum triste. Hypocritæ, faciem cœli scitis diiudicare, signa uero temporum nō potestis Natio praua, & adultera, signum requirit, & signum non dabitur ei, nisi signum Ionæ prophetæ. Et relictis illis abijt. Et cum uenissent discipuli eius, in ulteriorem ripam, per obliuionem XVI

D nō sum/

θονρ ἄρτους λαβεῖν, ὁ δὲ ΙΗΣΟΥΣ εἶπεν αὐ/
τοῖς, ὁρᾶτε καὶ προσέχετε ἀπὸ τῆς ζύμης τῶν
φαρισαίων καὶ σαδδουκαίων. οἱ δὲ διελο/
γίζοντο ἐν ἑαυτοῖς λέγοντες, ὅτι ἄρτους οὐκ
ἐλάβομεν. γνοὺς δὲ ὁ ΙΗΣΟΥΣ εἶπεν αὐ/
τοῖς, τί διαλογίζεσθε ἐν ἑαυτοῖς ὀλιγόπι/
στοι, ὅτι ἄρτους οὐκ ἐλάβετε; οὔπω νοεῖτε οὐ
δὲ μνημονεύετε, τοὺς πέντε ἄρτους τῶν πεν/
τακισχιλίων, καὶ πόσους κοφίνους ἐλάβε/
τε; οὐδὲ τοὺς ἑπτὰ ἄρτους τῶν τετρακισχι/
λίων, καὶ πόσας σπυρίδας ἐλάβετε; πῶς οὐ
νοεῖτε, ὅτι οὐ περὶ ἄρτου εἶπον ὑμῖν προσέ/
χετε ἀπὸ τῆς ζύμης τῶν φαρισαίων καὶ σαδ/
δουκαίων. τότε συνῆκαν, ὅτι οὐκ εἶπεν
προσέχειν ἀπὸ τῆς ζύμης τοῦ ἄρτου, ἀλλὰ ἀ/
πὸ τῆς διδαχῆς τῶν φαρισαίων καὶ σαδ/
δουκαίων. ΕΛθὼν δὲ ὁ ΙΗΣΟΥΣ εἰς τὰ μέρη
καισαρείας, τῆς φιλίππου, ἠρώτα τοὺς μα/
θητὰς αὐτοῦ λέγων. τίνα με λέγουσιν οἱ
ἄνθρωποι εἶναι τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου; οἱ δὲ
εἶπον. οἱ μὲν, ἰωάννην τὸν βαπτιστὴν, ἄλλοι
δὲ ἠλίαν, ἕτεροι δὲ ἱερεμίαν, ἢ ἕνα τῶν προ/
φητῶν. λέγει αὐτοῖς, ὑμεῖς δὲ τίνα με λέγε/
τε εἶναι; Αποκριθεὶς δὲ σίμων πέτρος εἶ/
πεν. σὺ εἶ ὁ ΧΡΙΣΤΟΣ ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ τοῦ ζῶν
τος. ☩ ἀποκριθεὶς ὁ ΙΗΣΟΥΣ εἶπεν αὐτῷ.
Μακάριος εἶ σίμων βὰρ ἰωνᾶ, ὅτι σὰρξ ☩
αἷμα οὐκ ἀπεκάλυψέν σοι, ἀλλ' ὁ πατήρ
μου, ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς. κἀγὼ δέ σοι λέγω,
ὅτι σὺ εἶ πέτρος, ☩ ἐπὶ ταύτῃ τῇ πέτρᾳ
οἰκοδομήσω μου τὴν ἐκκλησίαν. ☩ πύλαι
ᾅδου οὐ κατισχύσουσιν αὐτῆς. καὶ δώσω
σοι τὰς κλεῖς τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν. καὶ
ὅσα ἂν δήσῃς ἐπὶ τῆς γῆς, ἔσται δεδεμένα ἐν
τοῖς οὐρανοῖς. καὶ ὅσα ἂν λύσῃς ἐπὶ τῆς γῆς,
ἔσται λελυμένα ἐν τοῖς οὐρανοῖς. τότε διε
στείλατο τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ, ἵνα μηδενὶ εἴπω
σιν ὅτι αὐτός ἐστιν ΙΗΣΟΥΣ ὁ ΧΡΙΣΤΟΣ. ἀπὸ
τότε ἤρξατο ὁ ΙΗΣΟΥΣ δεικνύειν τοῖς μαθη/
ταῖς αὐτοῦ

non sumpserant panes. Iesus autem di/
xit illis. Videte & cauete a fermẽto pha/
risæorꝝ & sadducæorꝝ. At illi reputabãt
intra sese, dicẽtes. Panes nõ sumpsimus.
Qđ ubi cognouit Iesus, dixit illis. Quid
cogitatis itra uos ipsos pusillæ fidei, qđ
panes nõ sumpseritis? Nondũ intelligi/
tis, neqꝫ memoria tenetis, quinqꝫ illos
panes, cũ hoies essent quinquies mille, &
quot cophinos sustuleritis? Neqꝫ septẽ
illos panes, cum hoies essent quater mil/
le, & quot sportas acceperitis? Qui fit,
ut non intelligatis, me non de pane di/
xisse uobis illud, ut caueretis a fermẽto
pharisæorũ & sadducæorum? Tunc in/
tellexerunt, quod non iussisset cauere a
fermẽto panis, sed a doctrina pharisæo
rum, & sadducæorum. Cum uenisset au
tem Iesus in partes Cesareæ eius, quæ co
gnominatur Philippi, interrogauit di/
scipulos suos dicẽs. Quẽ me dicũt hoies
esse filiũ illũ hois? illi uero dicebãt. Alĳ
quidẽ Ioannem baptistã, alĳ uero Eliã,
alĳ uero Hieremiã, aut unũ de numero
prophetarꝝ. Dicit illis. At uos, quẽ me di
citis esse? Respõdẽs aũt Simon Petrus,
dixit. Tu es Christꝰ ille filius dei uiuẽtis.
Et respõdẽs Iesus dixit illi. Beatus es Si/
mon Bar Iona, qa caro & sanguis nõ re/
uelauit tibi, sed pater meus q est in celis.
At ego quoqꝫ tibi dico, qđ tu es Petrus,
& sup hãc petrã ædificabo meã eccleſiã,
& portæ inferorꝝ nõ ualebunt aduersus
illã. Et dabo tibi claues regni cœlorꝝ, &
quicqd solueris in terra, erit solutũ in cœ
lis, & qđcunqꝫ alligaueris i terra, erit alli/
gatũ in cœlis. Tũc mãdauit discipulis su
is, ne cui dicerẽt qꝫ ipse eẽt Iesus Christꝰ.
Ex eo tẽpore, cœpit Iesus ĩdicare discipu

lis

Digitized by Google

τᾶις ἀυτου, ὅτι δεῖ αὐτὸν ἀπελθεῖν εἰς Ἱερο/
σόλυμα, καὶ πολλὰ παθεῖν ἀπὸ τῶν πρεσβυ
τέρων, καὶ ἀρχιερέων, καὶ γραμματέων,
καὶ ἀποκτανθῆναι, καὶ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἐγερ
θῆναι. καὶ προσλαβόμενος αὐτὸν ὁ πέ/
τρος, ἤρξατο ἐπιτιμᾶν αὐτῷ λέγων. ἵλεώς
σοι κύριε, οὐ μὴ ἔσται σοι τοῦτο. ὁ δὲ στραφεὶς,
εἶπεν τῷ πέτρῳ. ὕπαγε ὀπίσω μου σα/
τανᾶ, σκάνδαλόν μου εἶ, ὅτι οὐ φρονεῖς τὰ
τοῦ θεοῦ, ἀλλὰ τὰ τῶν ἀνθρώπων. τότε ὁ ΙΗ/
ΣΟΥΣ εἶπεν τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ. εἴτις θέ/
λει ὀπίσω μου ἐλθεῖν, ἀπαρνησάσθω ἑαυ/
τὸν, καὶ ἀράτω τὸν σταυρὸν αὐτοῦ, καὶ ἀκο/
λουθείτω μοι. ὃς γὰρ ἂν θέλῃ τὴν ψυχὴν
αὐτοῦ σῶσαι, ἀπολέσει αὐτήν. ὃς δ' ἂν ἀπο/
λέσῃ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἕνεκεν ἐμοῦ, εὑρήσει
αὐτήν. τί γὰρ ὠφεληθήσεται ἄνθρωπος, ἐὰν τὸν
κόσμον ὅλον κερδήσῃ, τὴν δὲ ψυχὴν αὐτου
ζημιωθῇ; ἢ τί δώσει ἄνθρωπος ἀντάλλαγμα
τῆς ψυχῆς αὐτου; μέλλει γὰρ ὁ υἱὸς του ἀν/
θρώπου ἔρχεσθαι ἐν τῇ δόξῃ του πατρὸς αὐ/
του μετὰ τῶν ἀγγέλων αὐτοῦ. καὶ τότε ἀπο/
δώσει ἑκάστῳ κατὰ τὴν πρᾶξιν αὐτου. Ἀμὴν λέ
γω ὑμῖν, εἰσίν τινες ὧδε ἑστώτων, οἵτινες οὐ
μὴ γεύσονται θανάτου, ἕως ἂν ἴδωσιν τὸν υἱὸν
του ἀνθρώπου ἐρχόμενον ἐν τῇ βασιλείᾳ
αὐτοῦ. καὶ μεθ' ἡμέρας ἕξ, παραλαμ/
βάνει ὁ ΙΗΣΟΥΣ τὸν πέτρον καὶ ἰάκωβον καὶ
ἰωάννην τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, καὶ ἀναφέρει αὐ
τοὺς εἰς ὄρος ὑψηλὸν κατ' ἰδίαν, καὶ μετε
μορφώθη ἔμπροσθεν αὐτῶν, καὶ ἔλαμψεν
τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ὡς ὁ ἥλιος, τὰ δὲ ἱμά/
τια αὐτοῦ ἐγένετο λευκὰ ὡς τὸ φῶς. καὶ
ἰδοὺ ὤφθησαν αὐτοῖς μωσῆς καὶ ἠλίας, μετ'
αὐτοῦ συλλαλοῦντες. ἀποκριθεὶς δὲ ὁ πέτρος,
εἶπεν τῷ ΙΗΣΟΥ. κύριε καλόν ἐστιν ἡμας ὧ/
δε εἶναι. εἰ θέλεις ποιήσωμεν ὧδε τρεῖς σκηνὰς
σοὶ μίαν, καὶ μωσῆ μίαν, καὶ ἠλίᾳ μίαν. ἔτι
αὐτου λαλοῦντος

lis suis, quod oporteret ipsum abire Hie
rosolymam, & multa pati a senioribus
& principibus sacerdotum, & scribis, &
occidi, & tertio die resuscitari. Et assu/
mens eum Petrus cœpit increpare eum,
dicens. Propitius tibi sis domine, nequa
quam erit tibi hoc. At ille conuersus di/
xit Petro. Abi post me Satana. Obsta/
culum meum es, quia non sapis ea quæ
sunt dei, sed ea quæ sunt hominũ. Tũc
Iesus dixit discipulis suis. Si quis uult
post me uenire abneget semetipsum, &
tollet crucem suam & sequatur me. Qui
eñ uoluerit animã suã seruare, perdet
eam. Qui autem perdiderit animam su
am mea causa, inueniet eam. Quid eñ
proderit homini, si totum mundum lu/
cratus fuerit, animæ uero suæ iacturam
fecerit? Aut quid dabit homo quo redi
mat animam suam? Futurum est enim
ut filius hominis ueniat in gloria patris
sui, cum angelis suis, & tunc reddet uni/
cuiq; iuxta facta ipsius. Amen dico uo/
bis, sunt quidam hic stantes, qui non gu
stabũt mortem, donec uiderint filiũ ho
minis uenientẽ in regno suo. Et post XVII
dies sex, assumit Iesus Petrum & Iaco/
bum & Ioannem fratrem eius, & subdu
cit illos in montem excelsum seorsim, &
trasformatus est coram illis, & splen/
duit facies eius sicut sol. Vestimenta
autem illius facta sunt alba, sicut lu/
men. Et ecce conspecti sunt illis Mo/
ses & Elias cum illo colloquentes. Re/
spondens autem Petrus, dixit Iesu.
Domine, bonum est nos hic esse. Si uis
faciamus hic tria tabernacula, tibi unũ,
& Moysi unum, & Eliæ unum. Adhuc

Digitized by Google

τα ὅσα ἔιχεν, καὶ ἠγόρασεν αὐτὸν.
πάλιν ὁμοία ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρα-
νῶν σαγήνῃ βληθείσῃ εἰς τὴν θάλασσαν,
καὶ ἐκ παντὸς γένους συναγαγούσῃ, ἣν
ὅτε ἐπληρώθη ἀναβιβάσαντες ἐπὶ τὸν αἰ-
γιαλόν, καὶ καθίσαντες συνέλεξαν τὰ κα-
λὰ εἰς ἄγγη, τὰ δὲ σαπρὰ ἔξω ἔβαλον
οὕτως ἔσται ἐν τῇ συντελείᾳ τοῦ αἰῶ-
νος. ἐξελεύσονται οἱ ἄγγελοι καὶ ἀφορι-
σοῦσι τοὺς πονηροὺς ἐκ μέσου τῶν δικαίων, καὶ
βαλοῦσιν αὐτοὺς εἰς τὸν κάμινον τοῦ πυ-
ρός, ἐκεῖ ἔσται ὁ κλαυθμὸς καὶ ὁ βρυγμὸς τῶν
ὀδόντων. Λέγει αὐτοῖς ΙΗΣΟΥΣ. Συνήκατε
ταῦτα πάντα; λέγουσιν αὐτῷ. Ναὶ κύριε. Ὁ
δὲ εἶπεν αὐτοῖς. Διὰ τοῦτο πᾶς γραμματεὺς
μαθητευθεὶς εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν,
ὁμοιός ἐστιν ἀνθρώπῳ οἰκοδεσπότῃ, ὅς τις
ἐκβάλλει ἐκ τοῦ θησαυροῦ αὐτοῦ καινὰ καὶ
παλαιά. Καὶ ἐγένετο ὅτε ἐτέλεσεν ὁ ΙΗ-
ΣΟΥΣ τὰς παραβολὰς ταύτας, μετῆρεν
ἐκεῖθεν. καὶ ἐλθὼν εἰς τὴν πατρίδα αὐτοῦ,
ἐδίδασκεν αὐτοὺς ἐν τῇ συναγωγῇ αὐτῶν.
ὥστε ἐκπλήττεσθαι αὐτοὺς καὶ λέγειν. πόθεν
τούτῳ ἡ σοφία αὕτη καὶ αἱ δυνάμεις; οὐχὶ
οὗτός ἐστιν ὁ τοῦ τέκτονος υἱός; οὐχὶ ἡ μήτηρ
αὐτοῦ λέγεται Μαριάμ, καὶ οἱ ἀδελφοὶ αὐ-
τοῦ Ἰάκωβος, καὶ Ἰωσῆς, καὶ Σίμων, καὶ Ἰού-
δας, καὶ αἱ ἀδελφαὶ αὐτοῦ, οὐχὶ πᾶσαι πρὸς
ἡμᾶς εἰσιν; πόθεν οὖν τούτῳ ταῦτα πάν-
τα; καὶ ἐσκανδαλίζοντο ἐν αὐτῷ. ὁ δὲ ΙΗΣΟΥΣ
εἶπεν αὐτοῖς, οὐκ ἔστιν προφήτης ἄτιμος εἰ
μὴ ἐν τῇ πατρίδι αὐτοῦ, καὶ ἐν τῇ οἰκίᾳ αὐ-
τοῦ. καὶ οὐκ ἐποίησεν ἐκεῖ δυνάμεις πολλὰς διὰ
τὴν ἀπιστίαν αὐτῶν. Ἐν ἐκείνῳ τῷ καιρῷ, ἤκου-
σεν Ἡρῴδης ὁ τετράρχης τὴν ἀκοὴν ΙΗΣΟΥ, καὶ
εἶπεν τοῖς παισὶν αὐτοῦ, οὗτός ἐστιν Ἰωάννης ὁ
βαπτιστής, αὐτὸς ἠγέρθη ἀπὸ τῶν νεκρῶν. Διὰ τοῦ-
το αἱ δυνάμεις ἐνεργοῦσιν ἐν αὐτῷ. ὁ δὲ Ἡρῴδης
κρατήσας

nia quæ possidebat, & mercatus est illum. Rursum. Simile est regnum cœlorum, uerriculo iacto in mare, & ex omni genere piscium congregenti. Quod cum impletum fuisset, subduxerunt in littus, & sedentes collegerunt quæ bona sunt in uasa, quæ uero mala, foras abiecerunt. Sic futurum est in consummatione seculi. Venient angeli, & segregabunt malos de medio iustorum, & mittent eos in caminũ ignis, illic erit ploratus, & stridor dentium. Dicit illis Iesus. Intellexistis hæc omnia? Dicunt illi. Etiam domine. At ille dixit illis. Propterea omnis scriba doctus ad regnum cœlorum, similis est homini patrifamilias, qui depmit e thesauro suo noua & uetera. Et factum est, ut cum finisset Iesus sermones hos, digrederetur illinc. Et cum uenisset in patriam suam, docuit in synagoga illorum, ita ut stuperent ac dicerent. Vnde huic sapiẽtia hæc, & uirtutes? Nonne hic est ille fabri filius? Nonne mater eius uocatur Mariam, & fratres eius Iacobus & Ioses, & Simõ, & Iudas, & sorores illius, nõne omnes apud nos sunt? Vnde igitur huic hæc omnia? Et offendebantur in eo. Iesus autem dixit illis. Non est propheta expers honoris, nisi i patria sua, & domo sua. Et non fecit illic uirtutes multas, propter incredulitatem illorum. In illo tempore audiuit He- XIIII
rodes tetrarcha famam Iesu, & dixit famulis suis. Hic est Ioannes baptista, Is surrexit a mortuis, & ideo uirtutes agunt in illo. Nam Herodes

ceperat

κρατήσας τὸν Ἰωάννην ἔδησεν αὐτὸν, καὶ ἔθετο ἐν φυλακῇ, διὰ Ἡρωδιάδα τὴν γυναῖκα Φιλίππου τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ. ἔλεγε γὰρ αὐτῷ ὁ Ἰωάννης, Οὐκ ἔξεστίν σοι ἔχειν αὐτήν. καὶ θέλων αὐτὸν ἀποκτεῖναι, ἐφοβήθη τὸν ὄχλον, ὅτι ὡς προφήτην αὐτὸν εἶχον. γενεσίοις δὲ ἀγομένοις τοῦ Ἡρῴδου, ὠρχήσατο ἡ θυγάτηρ τῆς Ἡρωδιάδος ἐν τῷ μέσῳ, καὶ ἤρεσεν τῷ Ἡρῴδῃ. ὅθεν μεθ' ὅρκου ὡμολόγησεν αὐτῇ δοῦναι ὃ ἐὰν αἰτήσηται. ἡ δὲ προβιβασθεῖσα ὑπὸ τῆς μητρὸς αὐτῆς, Δός μοι φησὶν ὧδε ἐπὶ πίνακι τὴν κεφαλὴν Ἰωάννου τοῦ βαπτίσου. καὶ ἐλυπήθη ὁ βασιλεύς· διὰ δὲ τοὺς ὅρκους, καὶ τοὺς συνανακειμένους, ἐκέλευσεν δοθῆναι αὐτῇ καὶ πέμψας ἀπεκεφάλισεν τὸν Ἰωάννην ἐν τῇ φυλακῇ. καὶ ἠνέχθη ἡ κεφαλὴ αὐτοῦ ἐπὶ πίνακι, καὶ ἐδόθη τῷ κορασίῳ, καὶ ἤνεγκεν τῇ μητρὶ αὐτῆς. καὶ προσελθόντες οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, ἦραν τὸ σῶμα, καὶ ἔθαψαν αὐτό· καὶ ἐλθόντες ἀπήγγειλαν τῷ Ἰησοῦ. Ἀκούσας δὲ ὁ Ἰησοῦς, ἀνεχώρησεν ἐκεῖθεν ἐν πλοίῳ εἰς ἔρημον τόπον κατ' ἰδίαν. καὶ ἀκούσαντες οἱ ὄχλοι, ἠκολούθησαν αὐτῷ πεζῇ ἀπὸ τῶν πόλεων. καὶ ἐξελθὼν ὁ Ἰησοῦς, εἶδεν πολὺν ὄχλον καὶ ἐσπλαγχνίσθη ἐπ' αὐτοῖς, καὶ ἐθεράπευσεν τοὺς ἀρρώστους αὐτῶν. ὀψίας δὲ γενομένης, προσῆλθον αὐτῷ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ λέγοντες, Ἔρημός ἐστιν ὁ τόπος, καὶ ἡ ὥρα ἤδη παρῆλθεν· ἀπόλυσον τοὺς ὄχλους, ἵνα ἀπελθόντες εἰς τὰς κώμας, ἀγοράσωσιν ἑαυτοῖς βρώματα. ὁ δὲ Ἰησοῦς εἶπεν αὐτοῖς, Οὐ χρείαν ἔχουσιν ἀπελθεῖν· δότε αὐτοῖς ὑμεῖς φαγεῖν. οἱ δὲ λέγουσιν αὐτῷ, Οὐκ ἔχομεν ὧδε εἰ μὴ πέντε ἄρτους καὶ δύο ἰχθύας. ὁ δὲ εἶπεν, Φέρετέ μοι αὐτοὺς ὧδε, καὶ κελεύσας τοὺς ὄχλους ἀνακλιθῆναι ἐπὶ τοὺς χόρτους, καὶ λαβὼν

cœperat Ioannem, & uinxerat ac posuerat in carcere, propter Herodiadem uxorem Philippi fratris sui. Dicebat enim illi Ioannes. Non licet tibi habere eam. Et cum uellet eũ occidere, metuebat multitudinem, propterea quod illum ceu prophetam habebant. Cum autem celebraretur natalis Herodis, saltabat filia Herodiadis inter illos, & placuit Herodi. Vnde cum iureiurando pollicitus est, se daturum illi quicquid peteret. At illa prius instructa a matre sua, Da mihi inquit, hic in quadra, caput Ioannis baptistæ, & indoluit rex. Attamen propter iusiurandum, & eos qui simul accumbebant iussit dari, & missis carnificibus, amputauit caput Ioannis in carcere, & allatum est caput eius in quadra, & datũ est puellæ, & obtulit matri suæ. Et accesserunt discipuli eius, & sustulerunt corpus, & sepelierunt illud, & cum audisset Iesus, secessit illinc in naui, ad desertum locum seorsim. Et cum audissent turbæ, secutæ sunt illum itinere pedestri, relictis urbibus. Et egressus Iesus uidit multam turbam, & tactus est affectu misericordiæ erga illos, & sanauit ex illis qui male ualebant. Porro cum appetisset uespera, adierunt eum discipuli sui, dicentes. Desertus est locus, & hora iam præterijt. Dimitte turbas, ut abeant in uicos, & emant sibi cibaria. At Iesus dixit illis. Non est illis necesse, ut abeant, date illis uos ad edendum. At illi dicunt ei. Non habemus hic nisi quinq; panes, & duos pisces. Ille uero dixit. Afferte mihi illos huc. Et iussis turbis discumbere super gramina, & sumptis

καὶ λαβὼν τοὺς πέντε ἄρτους καὶ τοὺς δύο ἰχθύας, ἀναβλέψας εἰς τὸν οὐρανὸν εὐλόγησεν, καὶ κλάσας, ἔδωκεν τοῖς μαθηταῖς τοὺς ἄρτους, οἱ δὲ μαθηταὶ τοῖς ὄχλοις. καὶ ἔφαγον πάντες καὶ ἐχορτάσθησαν. καὶ ἦραν τὸ περισσεῦον αὐτῶν κλασμάτων, δώδεκα κοφίνους πλήρεις. οἱ δὲ ἐσθίοντες ἦσαν ἄνδρες ὡς πεντακισχίλιοι χωρὶς γυναικῶν καὶ παιδίων. Καὶ εὐθέως ἠνάγκασεν ὁ ΙΗΣΟΥΣ τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ ἐμβῆναι εἰς τὸ πλοῖον, καὶ προάγειν αὐτὸν εἰς τὸ πέραν ἕως οὗ ἀπολύσῃ τοὺς ὄχλους. καὶ ἀπολύσας τοὺς ὄχλους, ἀνέβη εἰς τὸ ὄρος κατ' ἰδίαν προσεύξασθαι. ὀψίας δὲ γενομένης, μόνος ἦν ἐκεῖ. τὸ δὲ πλοῖον ἤδη μέσον ἦν θαλάσσης, βασανιζόμενον ὑπὸ τῶν κυμάτων. ἦν γὰρ ἐναντίος ὁ ἄνεμος. τετάρτῃ δὲ φυλακῇ ἦλθε πρὸς αὐτοὺς ὁ ΙΗΣΟΥΣ περιπατῶν ἐπὶ τὴν θάλασσαν. καὶ ἰδόντες αὐτὸν οἱ μαθηταὶ ἐπὶ τὴν θάλασσαν περιπατοῦντα ἐταράχθησαν λέγοντες, ὅτι φάντασμά ἐστιν. καὶ ἀπὸ τοῦ φόβου, ἔκραξαν εὐθέως. ἠλάλησεν αὐτοῖς ὁ ΙΗΣΟΥΣ λέγων θαρσεῖτε ἐγώ εἰμι, μὴ φοβεῖσθε. ἀποκριθεὶς δὲ αὐτῷ ὁ Πέτρος εἶπεν, κύριε εἰ σύ εἶ, κέλευσόν με πρός σε ἐλθεῖν, ἐπὶ τὰ ὕδατα. ὁ δὲ εἶπεν. ἐλθέ, καὶ καταβὰς ἀπὸ τοῦ πλοίου ὁ Πέτρος περιεπάτησεν ἐπὶ τὰ ὕδατα, ἐλθεῖν πρὸς τὸν ΙΗΣΟΥΝ. βλέπων δὲ τὸν ἄνεμον ἰσχυρόν, ἐφοβήθη. Καὶ ἀρξάμενος καταποντίζεσθαι ἔκραξε λέγων. κύριε σῶσόν με. εὐθέως δὲ ὁ ΙΗΣΟΥΣ ἐκτείνας τὴν χεῖρα, ἐπελάβετο αὐτοῦ, καὶ εἶπεν αὐτῷ. ὀλιγόπιστε, εἰς τί ἐδίστασας. Καὶ ἐμβάντων αὐτῶν εἰς τὸ πλοῖον, ἐκόπασεν ὁ ἄνεμος, οἱ δὲ ἐν τῷ πλοίῳ, ἐλθόντες, προσεκύνησαν αὐτῷ λέγοντες, ἀληθῶς θεοῦ υἱός εἶ, Καὶ διαπεράσαντες, ἦλθον εἰς τὴν γῆν

EVANGELIVM

& sumptis quinq; panibus ac duobus piscibus, sublatis in cœlum oculis, benedixit, & cum fregisset, dedit discipulis panes, discipuli uero turbis. Et comederunt omnes, & saturati sunt. & sustulerunt, quod superfuerat de fragmentis duodecim cophinos plenos. Porro qui comederant fuere uiri ferme quinquies mille, præter mulieres ac pueros. Et statim compulit Iesus discipulos suos, ut conscenderent nauim, & præcederent se in ripam ulteriorē, donec dimisisset turbas. ac dimissis turbis, ascendit in montem solus ad orandum. Cum autem ad ueniisset uespera, solus erat illic. Cæterum nauis iam in medio maris erat, & afflictabatur ab undis, nam uētus erat aduersus. Quarta autem noctis uigilia abijt ad illos Iesus, ambulans sup mare, & ubi uidissent eū discipuli, super mare ambulantē, turbati sunt, dicentes. Phantasma est, & p̄ metu exclamauerunt, sed statim locutus est illis Iesus dicēs. Bono animo este, Ego sum, ne terreamini. Respondens autem illi Petrus dixit. Domine, si tu es, iubeto me ad te uenire super aquas. At ille dixit, ueni. Et cum descendisset e naui Petrus, ambulabat super aquas, ut iret ad Iesum. Cæterum cum uideret uentum ualidum, territus est, & cum cœpisset sidere, clamauit dicens. Domine serua me. Continuo autem extenta manu appp̄hendit eum, & dixit illi. Exiguæ fidei, cur dubitabas? Et cum essent ingressi nauim, conquieuit uentus. Porro qui erant in naui, accesserunt & adorauerunt eum, dicētes. Vere dei filius es. Et cū traiecissent, uenerūt in terram

γῆν γεννησαρέθ. καὶ ἐπιγνόντες αὐτὸν οἱ ἄνδρες τοῦ τόπου ἐκείνου, ἀπέστειλαν εἰς ὅλην τὴν περίχωρον ἐκείνην, καὶ προσήνεγκαν αὐτῷ πάντας τοὺς κακῶς ἔχοντας, καὶ παρεκάλουν αὐτὸν, ἵνα μόνον ἅψωνται τοῦ κρασπέδου τοῦ ἱματίου αὐτοῦ, καὶ ὅσοι ἥψαντο, διεσώθησαν. τότε προσέρχονται τῷ ΙΗΣΟΥ οἱ ἀπὸ Ἱεροσολύμων γραμματεῖς & φαρισαῖοι, λέγοντες. διὰ τί οἱ μαθηταί σου παραβαίνουσι τὴν παράδοσιν τῶν πρεσβυτέρων; οὐ γὰρ νίπτονται τὰς χεῖρας αὐτῶν, ὅταν ἄρτον ἐσθίωσιν. ὁ δὲ ἀποκριθεὶς εἶπεν αὐτοῖς. διὰ τί καὶ ὑμεῖς παραβαίνετε τὴν ἐντολὴν τοῦ θεοῦ, διὰ τὴν παράδοσιν ὑμῶν; ὁ γὰρ θεὸς ἐνετείλατο λέγων. τίμα τὸν πατέρα καὶ τὴν μητέρα, καὶ ὁ κακολογῶν πατέρα ἢ μητέρα, θανάτῳ τελευτάτω. ὑμεῖς δὲ λέγετε. ὃς ἂν εἴπῃ τῷ πατρὶ καὶ τῇ μητρί, δῶρον ὃ ἐὰν ἐξ ἐμοῦ ὠφεληθῇς, & οὐ μὴ τιμήσει τὸν πατέρα αὐτοῦ ἢ τὴν μητέρα αὐτοῦ. καὶ ἠκυρώσατε τὴν ἐντολὴν τοῦ θεοῦ, διὰ τὴν παράδοσιν ὑμῶν. ὑποκριταὶ καλῶς προεφήτευσεν περὶ ὑμῶν Ἡσαΐας λέγων. ἐγγίζει μοι ὁ λαὸς οὗτος, τῷ στόματι αὐτῶν, καὶ τοῖς χείλεσίν με τιμᾷ, ἡ δὲ καρδία αὐτῶν, πόρρω ἀπέχει ἀπ' ἐμοῦ, μάτην δέ σέβονταί με, διδάσκοντες διδασκαλίας, ἐντάλματα ἀνθρώπων. καὶ προσκαλεσάμενος τὸν ὄχλον, εἶπεν αὐτοῖς. ἀκούετε καὶ συνίετε, οὐ τὸ εἰσερχόμενον εἰς τὸ στόμα κοινοῖ τὸν ἄνθρωπον, ἀλλὰ τὸ ἐκπορευόμενον ἐκ τοῦ στόματος, τοῦτο κοινοῖ τὸν ἄνθρωπον. τότε προσελθόντες οἱ μαθηταὶ αὐτῷ, εἶπον αὐτῷ. οἶδας ὅτι οἱ φαρισαῖοι, ἀκούσαντες τὸν λόγον ἐσκανδαλίσθησαν; ὁ δὲ ἀποκριθεὶς εἶπεν. πᾶσα φυτεία, ἣν οὐκ ἐφύτευσεν πατήρ μου ὁ οὐράνιος, ἐκριζωθήσεται. ἄφετε αὐτούς, τυφλοί εἰσιν ὁδηγοὶ τυφλῶν. τυφλὸς δὲ τυφλὸν

terram Genneſareth. Et cũ agnouiſſent illum uiri loci illius, nuncios emiſerũt in totam finitimam regionem illam, & obtulerunt illi omnes male habẽtes, & obſecrabant eum, ut tantum tãgerent fimbriam ueſtimenti illius, & quotquot tetigiſſent, ſalui facti ſunt. Tunc accedunt ad Ieſum, qui ab Hieroſolymis uenerant ſcribæ & phariſæi, dicentes. Quare diſcipuli tui tranſgrediuntur traditionem ſeniorum? Non enim abluũt manus ſuas, cũ edunt panem. At ille reſpondens, dixit eis. Quare & uos tranſgredimini mandatũ dei, ꝓpter & traditionẽ hoim? Nã deus mãdauit, dicens. Honora patrem & matrem, & qui maledixerit patri aut matri, morte moriatur. Vos autem dicitis. Quicquid doni a me profecturum erat, id in tuum uertitur commodum, & nõ honorabit patrem ſuum, aut matrem ſuam. Et irritum feciſtis mandatum dei, propter traditionem ueſtram. Hypocritæ, recte de uobis prædixit Eſaias, dicens. Appropinquat mihi populus hic ore ſuo, & labijs me honorat, cæterum cor eorum procul abeſt a me, ſed fruſtra me colunt, docentes doctrinas, mandata hominum. Et aduocatis ad ſe turbis, dixit eis. Audite & intelligite. Nõ quod ingreditur in os, impurat hominem, ſed quod egreditur ex ore, hoc impurũ reddit hominem. Tunc accedentes diſcipuli, dixerunt illi. Noſti phariſæos, audito ſermone iſto offenſos fuiſſe? At ille reſpondens ait. Omnis plantatio, quam non plantauit pater meus cœleſtis, eradicabitur. Omittite illos, duces ſunt, cæci cæcorum. Porro, ſi cæcus

XV

cæco

δὲ τυφλὸς ἐὰν ὁδηγῇ, ἀμφότεροι εἰς βόθυνον πεσοῦνται. ἀποκριθεὶς δὲ ὁ Πέτρος εἶπεν αὐτῷ, φράσον ἡμῖν τὴν παραβολὴν ταύτην. ὁ δὲ ΙΗΣΟΥΣ εἶπεν, ἀκμὴν καὶ ὑμεῖς ἀσύνετοί ἐστε, οὔπω νοεῖτε, ὅτι πᾶν τὸ εἰσπορευόμενον εἰς τὸ στόμα, εἰς τὴν κοιλίαν χωρεῖ, καὶ εἰς ἀφεδρῶνα ἐκβάλλεται; τὰ δὲ ἐκπορευόμενα ἐκ τοῦ στόματος, ἐκ τῆς καρδίας ἐξέρχεται, κἀκεῖνα κοινοῖ τὸν ἄνθρωπον. ἐκ γὰρ τῆς καρδίας ἐξέρχονται διαλογισμοὶ πονηροί, φόνοι, μοιχεῖαι, πορνεῖαι, κλοπαί, ψευδομαρτυρίαι, βλασφημίαι, ταῦτά ἐστιν τὰ κοινοῦντα τὸν ἄνθρωπον. τὸ δὲ ἀνίπτοις χερσὶν φαγεῖν, οὐ κοινοῖ τὸν ἄνθρωπον. καὶ ἐξελθὼν ἐκεῖθεν ὁ ΙΗΣΟΥΣ, ἀνεχώρησεν εἰς τὰ μέρη Τύρου καὶ Σιδῶνος, καὶ ἰδοὺ γυνὴ Χαναναία ἀπὸ τῶν ὁρίων ἐκείνων ἐξελθοῦσα, ἔκραζεν αὐτῷ λέγουσα, ἐλέησόν με κύριε υἱὸς Δαβίδ, ἡ θυγάτηρ μου κακῶς δαιμονίζεται, ὁ δὲ οὐκ ἀπεκρίθη αὐτῇ λόγον. καὶ προσελθόντες οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, ἠρώτων αὐτὸν λέγοντες, ἀπόλυσον αὐτήν, ὅτι κράζει ὄπισθεν ἡμῶν. ὁ δὲ ἀποκριθεὶς εἶπεν, οὐκ ἀπεστάλην εἰ μὴ εἰς τὰ πρόβατα τὰ ἀπολωλότα οἴκου Ἰσραήλ. ἡ δὲ ἐλθοῦσα προσεκύνησεν αὐτῷ λέγουσα, κύριε βοήθει μοι. ὁ δὲ ἀποκριθεὶς, ἔφη, οὐκ ἔστι καλὸν λαβεῖν τὸν ἄρτον τῶν τέκνων, καὶ βαλεῖν τοῖς κυναρίοις, ἡ δὲ εἶπεν, ναὶ κύριε, καὶ γὰρ τὰ κυνάρια ἐσθίει ἀπὸ τῶν ψιχίων τῶν πιπτόντων ἀπὸ τῆς τραπέζης τῶν κυρίων αὐτῶν. τότε ἀποκριθεὶς ὁ ΙΗΣΟΥΣ εἶπεν αὐτῇ, ὦ γύναι μεγάλη σου ἡ πίστις, γενηθήτω σοι ὡς θέλεις. καὶ ἰάθη ἡ θυγάτηρ αὐτῆς ἀπὸ τῆς ὥρας ἐκείνης. καὶ μεταβὰς ἐκεῖθεν ὁ ΙΗΣΟΥΣ ἦλθεν παρὰ τὴν θάλασσαν τῆς γαλιλαίας καὶ ἀναβὰς εἰς τὸ ὄρος, ἐκάθητο ἐκεῖ, καὶ προσῆλθον πρὸς αὐτὸν ὄχλοι πολλοὶ, ἔχοντες μεθ' ἑαυτῶν. χωλούς, τυφλούς, κωφούς, κυλλούς, καὶ ἑτέρους

cæco dux fuerit, ambo in foueã cadent. Respondẽs autem Petrus, dixit ei. Dissere nobis parabolam istam. Iesus autẽ dixit. Adhuc & uos intelligẽtia caretis? Nondum intelligitis, quod quicquid ingreditur in os, in aluum abit, & in secessum eiicitur? At ea quæ proficiscuntur ex orè, ex ipso corde egrediuntur, & illa impurum reddunt hominem. Nam ex corde exeunt cogitationes malæ, cædes, adulteria, stupra, furta, falsa testimonia, conuicia. Hæc sunt quæ impurant hominem. Cæterum illotis manibus capere cibum, non inquinat hominem. Et digressus illinc Iesus, secessit in partes Tyri & Sidonis. Et ecce mulier cananea, quæ a finibus illis uenerat, clamabat ad illũ, dicens. Miserere mei domine fili Dauid. Filia mea misere a dæmonio agitatur. Ille uero non respondit ei uerbum. Et accedentes discipuli eius, rogabant illum, dicentes. Amitte illam, nam clamat post nos. At ille respondens, dixit. Non sum missus, nisi ad oues perditas domus Israhel. Illa uero uenit & adorauit eum dicens. Domine succurre mihi. At ille respondens dixit. Non est honestum, sumere panem filiorum, & obiicere catellis. Hæc aũt respondit. Certe domine. Etenim catelli edunt de micis, quæ cadunt de mensa dominorum suorum. Tunc respondens Iesus dixit illi. O mulier magna est fides tua, fiat tibi, sicut uis. Et sanata fuit filia eius ex eo tempore. Et progressus illinc Iesus, uenit iuxta mare Galileæ, & conscenso monte, sedebat illic. Et accesserunt ad eum turbæ multæ, ducentes secum claudos, cæcos, surdos, mutilos & alios,

καὶ ἕτέρους πολλούς, καὶ ἔῤῥιψαν αὐτοὺς παρὰ τοὺς πόδας τοῦ ΙΗΣΟΥ, καὶ ἐθεράπευσεν αὐτούς, ὥστε τοὺς ὄχλους θαυμάσαι βλέποντας κωφοὺς λαλοῦντας, κυλλοὺς ὑγιεῖς, χωλοὺς περιπατοῦντας, τυφλοὺς βλέποντας, καὶ ἐδόξασαν τὸν θεὸν Ἰσραήλ. Ο δὲ ΙΗΣΟΥΣ προσκαλεσάμενος τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ, εἶπεν. σπλαγχνίζομαι ἐπὶ τὸν ὄχλον, ὅτι ἤδη ἡμέρας τρεῖς προσμένουσίν μοι, καὶ οὐκ ἔχουσιν τί φάγωσιν, καὶ ἀπολῦσαι αὐτοὺς νήστεις, οὐ θέλω, μή ποτε ἐκλυθῶσιν ἐν τῇ ὁδῷ. καὶ λέγουσιν αὐτῷ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, πόθεν ἡμῖν ἐν ἐρημίᾳ ἄρτοι τοσοῦτοι, ὥστε χορτάσαι ὄχλον τοσοῦτον; καὶ λέγει αὐτοῖς ὁ ΙΗΣΟΥΣ, πόσους ἄρτους ἔχετε; οἱ δὲ εἶπον, ἑπτὰ καὶ ὀλίγα ἰχθύδια. καὶ ἐκέλευσεν τοῖς ὄχλοις ἀναπεσεῖν ἐπὶ τὴν γῆν. καὶ λαβὼν τοὺς ἑπτὰ ἄρτους καὶ τοὺς ἰχθύας εὐχαριστήσας, ἔκλασε καὶ ἔδωκεν τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ. οἱ δὲ μαθηταὶ τῷ ὄχλῳ, καὶ ἔφαγον πάντες, καὶ ἐχορτάσθησαν, καὶ ἦραν τὸ περισσεῦον τῶν κλασμάτων ἑπτὰ σπυρίδας πλήρεις, οἱ δὲ ἐσθίοντες ἦσαν τετρακισχίλιοι ἄνδρες, χωρὶς γυναικῶν καὶ παιδίων, καὶ ἀπολύσας τοὺς ὄχλους, ἀνέβη εἰς τὸ πλοῖον, καὶ ἦλθεν εἰς τὰ ὅρια Μαγδαλά.

καὶ προσελθόντες οἱ φαρισαῖοι καὶ σαδδουκαῖοι, πειράζοντες ἐπηρώτησαν αὐτὸν, σημεῖον ἐκ τοῦ οὐρανοῦ δεῖξαι αὐτοῖς, ὁ δὲ ἀποκριθεὶς εἶπεν αὐτοῖς, ὀψίας γενομένης λέγετε, εὐδία, πυῤῥάζει γὰρ ὁ οὐρανός, καὶ πρωΐ, σήμερον χειμών. πυῤῥάζει γὰρ ὁ οὐρανὸς συγνάζων. ὑποκριταὶ, τὸ πρόσωπον τοῦ οὐρανοῦ γινώσκετε διακρίνειν, τὰ δὲ σημεῖα τῶν καιρῶν οὐ δύνασθε. γενεὰ πονηρὰ καὶ μοιχαλὶς σημεῖον ἐπιζητεῖ, καὶ σημεῖον οὐ δοθήσεται αὐτῇ, εἰ μὴ τὸ σημεῖον Ἰωνᾶ τοῦ προφήτου, καὶ καταλιπὼν αὐτοὺς, ἀπῆλθεν, καὶ ἐλθόντες οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ εἰς τὸ πέραν, ἐπελάθοντο

& alios multos, & abiecerunt eos ad pedes Iesu, & sanauit eos, adeo ut turbæ miratæ sint, cum uiderent mutos loqui, mutilos esse sanos, claudos ambulare, cæcos uidere, & glorificabant deum Israel. Iesus autem uocatis ad se discipulis suis dixit. Miseret me turbæ, propterea quod iam triduum perseuerant apud me, & non habent quod edant. & dimittere eos ieiunos nolo, nequando deficiant in uia. Et dicunt ei discipuli eius. Vnde nobis in solitudine panes tam multi, ut saturetur turba tanta? Et dicit illis Iesus. Quot panes habetis? At illi dicunt. Septem, & paucos pisciculos. Et iussit turbas discumbere in terra. Et sumpsit septem panes, ac pisces, & postquam gratias egisset, fregit & dedit discipulis suis, discipuli uero turbæ, comederuntq; omnes, & saturati sunt, & sustulerunt, quod supererat fragmentorum, septem sportulas plenas. At ij qui comederant, erant quater mil leuiri, præter mulieres & pueros. Et dimissis turbis, conscendit in nauim, & uenit in fines Magdala.

Et aggressi pharisæi & sadducæi ten- XVI
tantes interrogabant eum, ut signum e cœlo ostenderet sibi. At ille respondens dixit eis. Cum cœperit esse uespera, dicitis, serenitas, nam rubet cœlum, & mane, hodie hyems, rubet enim cœlum triste. Hypocritæ, faciem cœli scitis diiudicare, signa uero temporum nō potestis Natio praua, & adultera, signum requirit, & signum non dabitur ei, nisi signum Ionæ prophetæ. Et relictis illis abijt. Et cum uenissent discipuli eius, in ulteriorem ripam, per obliuionem

D nō sum/

θοντο ἄρτους λαβεῖν. ὁ δὲ ΙΗΣΟΥΣ εἶπεν αὐτοῖς, ὁρᾶτε καὶ προσέχετε ἀπὸ τῆς ζύμης τῶν Φαρισαίων καὶ Σαδδουκαίων. οἱ δὲ διελογίζοντο ἐν ἑαυτοῖς λέγοντες, ὅτι ἄρτους οὐκ ἐλάβομεν. γνοὺς δὲ ὁ ΙΗΣΟΥΣ εἶπεν αὐτοῖς. τί διαλογίζεσθε ἐν ἑαυτοῖς ὀλιγόπιστοι, ὅτι ἄρτους οὐκ ἐλάβετε; οὔπω νοεῖτε οὐδὲ μνημονεύετε, τοὺς πέντε ἄρτους τῶν πεντακισχιλίων, καὶ πόσους κοφίνους ἐλάβετε. οὐδὲ τοὺς ἑπτὰ ἄρτους τῶν τετρακισχιλίων, καὶ πόσας σπυρίδας ἐλάβετε; πῶς οὐ νοεῖτε, ὅτι οὐ περὶ ἄρτου εἶπον ὑμῖν προσέχετε ἀπὸ τῆς ζύμης τῶν Φαρισαίων καὶ Σαδδουκαίων. Τότε συνῆκαν, ὅτι οὐκ εἶπεν προσέχειν ἀπὸ τῆς ζύμης τοῦ ἄρτου, ἀλλὰ ἀπὸ τῆς διδαχῆς τῶν Φαρισαίων καὶ Σαδδουκαίων; Ἐλθὼν δὲ ὁ ΙΗΣΟΥΣ εἰς τὰ μέρη καισαρείας, τῆς Φιλίππου, ἠρώτα τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ λέγων. τίνα με λέγουσιν οἱ ἄνθρωποι εἶναι τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου; οἱ δὲ εἶπον. οἱ μὲν, Ἰωάννην τὸν βαπτιστὴν, ἄλλοι δὲ Ἠλίαν, ἕτεροι δὲ Ἱερεμίαν, ἢ ἕνα τῶν προφητῶν. λέγει αὐτοῖς, ὑμεῖς δὲ τίνα με λέγετε εἶναι; Ἀποκριθεὶς δὲ Σίμων Πέτρος εἶπεν. Σὺ εἶ ὁ ΧΡΙΣΤΟΣ ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ τοῦ ζῶντος. ☩ ἀποκριθεὶς ὁ ΙΗΣΟΥΣ εἶπεν αὐτῷ. Μακάριος εἶ Σίμων Βαριωνᾶ, ὅτι σὰρξ ☩ αἷμα οὐκ ἀπεκάλυψέν σοι, ἀλλ' ὁ πατήρ μου, ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς. Κἀγὼ δέ σοι λέγω, ὅτι σὺ εἶ πέτρος, ☩ ἐπὶ ταύτῃ τῇ πέτρᾳ. οἰκοδομήσω μου τὴν ἐκκλησίαν. ☩ πύλαι ᾅδου οὐ κατισχύσουσιν αὐτῆς. Καὶ δώσω σοι τὰς κλεῖς τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν. καὶ ὅσα ἂν δήσῃς ἐπὶ τῆς γῆς, ἔσαι δεδεμένα ἐν τοῖς οὐρανοῖς. καὶ ὅσα ἂν λύσῃς ἐπὶ τῆς γῆς, ἔσαι λελυμένα ἐν τοῖς οὐρανοῖς. Τότε διεστείλατο τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ, ἵνα μηδενὶ εἴπωσιν ὅτι αὐτός ἐστιν ΙΗΣΟΥΣ ὁ ΧΡΙΣΤΟΣ. Ἀπὸ τότε ἤρξατο ὁ ΙΗΣΟΥΣ δεικνύειν τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ

non sumpserant panes. Iesus autem dixit illis. Videte & cauete a fermẽto pharisæorꝫ & sadducæorꝫ. At illi reputabãt intra sese, dicẽtes. Panes nõ sumpsimus. Qd ubi cognouit Iesus, dixit illis. Quid cogitatis itra uos ipsos pusillæ fidei, qd panes nõ sumpseritis? Nondũ intelligitis, neqꝫ memoria tenetis, quinqꝫ illos panes, cũ hoies essent quinquies mille, & quot cophinos sustuleritis? Neqꝫ septẽ illos panes, cum hoies essent quater mille, & quot sportas acceperitis? Qui fit, ut non intelligatis, me non de pane dixisse uobis illud, ut caueretis a fermento pharisæorũ & sadducæorum? Tunc intellexerunt, quod non iussisset cauere a fermẽto panis, sed a doctrina pharisæorum, & sadducæorum. Cum uenisset autem Iesus in partes Cesareæ eius, quæ cognominatur Philippi, interrogauit discipulos suos dicẽs. Quẽ me dicũt hoies esse filiũ illũ hois? illi uero dicebãt. Alij quidẽ Ioannem baptistã, alij uero Eliã, alij uero Hieremiã, aut unũ de numero prophetarꝫ. Dicit illis. At uos, quẽ me dicitis esse? Respõdẽs aũt Simon Petrus, dixit. Tu es Christꝰ ille filius dei uiuẽtis. Et respõdẽs Iesus dixit illi. Beatus es Simon Bar Iona, qa caro & sanguis nõ reuelauit tibi, sed pater meus q est in celis. At ego quoqꝫ tibi dico, qd tu es Petrus, & sup hãc petrã ædificabo meã eccleſiã, & portæ inferorꝫ nõ ualebunt aduersus illã. Et dabo tibi claues regni cœlorꝫ, & quicqd solueris in terra, erit solutũ in cœlis, & qdcunqꝫ alligaueris i terra, erit alligatũ in cœlis. Tũc mãdauit discipulis suis, ne cui dicerẽt qꝫ ipse eẽt Iesus Christꝰ. Ex eo tẽpore, cœpit Iesus ĩdicare discipulis

ταῖς ἀυτοῦ, ὅτι δεῖ αὐτὸν ἀπελθεῖν εἰς Ἱερο/
σόλυμα, καὶ πολλὰ παθεῖν ἀπὸ τῶν πρεσβυ
τέρων, καὶ ἀρχιερέων, καὶ γραμματέων,
καὶ ἀποκτανθῆναι, καὶ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἐγερ
θῆναι. καὶ προσλαβόμενος αὐτὸν ὁ πέ
τρος, ἤρξατο ἐπιτιμᾶν αὐτῷ λέγων. ἵλεώς
σοι κύριε, οὐ μὴ ἔσται σοι τοῦτο. ὁ δὲ στραφεὶς,
εἶπεν τῷ πέτρῳ. ὕπαγε ὀπίσω μου σα
τανᾶ, σκάνδαλόν μου εἶ, ὅτι οὐ φρονεῖς τὰ
τοῦ θεοῦ, ἀλλὰ τὰ τῶν ἀνθρώπων. τότε ὁ ΙΗ/
ΣΟΥΣ εἶπεν τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ. εἴτις θέ
λει ὀπίσω μου ἐλθεῖν, ἀπαρνησάσθω ἑαυ/
τὸν, καὶ ἀράτω τὸν σταυρὸν αὐτοῦ, καὶ ἀκο
λουθείτω μοι. ὃς γὰρ ἂν θέλῃ τὴν ψυχὴν
αὐτοῦ σῶσαι, ἀπολέσει αὐτήν. ὃς δ' ἂν ἀπο
λέσῃ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἕνεκεν ἐμοῦ, εὑρήσει
αὐτήν. τί γὰρ ὠφεληθήσεται ἄνθρωπος, ἐὰν τὸν
κόσμον ὅλον κερδήσῃ, τὴν δὲ ψυχὴν αὐτου
ζημιωθῇ; ἢ τί δώσει ἄνθρωπος ἀντάλλαγμα
τῆς ψυχῆς αὐτοῦ; μέλλει γὰρ ὁ υἱὸς τοῦ ἀν/
θρώπου ἔρχεσθαι ἐν τῇ δόξῃ τοῦ πατρὸς αὐ/
τοῦ μετὰ τῶν ἀγγέλων αὐτοῦ. καὶ τότε ἀπο/
δώσει ἑκάστῳ κατὰ τὴν πρᾶξιν αὐτοῦ. ἀμὴν λέ
γω ὑμῖν, εἰσίν τινες ὧδε ἑστώτων, οἵτινες οὐ
μὴ γεύσονται θανάτου, ἕως ἂν ἴδωσιν τὸν υἱὸν
τοῦ ἀνθρώπου ἐρχόμενον ἐν τῇ βασιλείᾳ
αὐτοῦ. Καὶ μεθ' ἡμέρας ἓξ, παραλαμ
βάνει ὁ ΙΗΣΟΥΣ τὸν πέτρον καὶ ἰάκωβον καὶ
ἰωάννην τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, καὶ ἀναφέρει αὐ
τοὺς εἰς ὄρος ὑψηλὸν κατ' ἰδίαν, καὶ μετε
μορφώθη ἔμπροσθεν αὐτῶν, καὶ ἔλαμψεν
τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ὡς ὁ ἥλιος, τὰ δὲ ἱμά
τια αὐτοῦ ἐγένετο λευκὰ ὡς τὸ φῶς. καὶ
ἰδοὺ ὤφθησαν αὐτοῖς μωσῆς καὶ ἠλίας, μετ'
αὐτοῦ συλλαλοῦντες. ἀποκριθεὶς δὲ ὁ πέτρος,
εἶπεν τῷ ΙΗΣΟΥ. κύριε καλόν ἐστιν ἡμας ὧ
δε εἶναι. εἰ θέλεις ποιήσωμεν ὧδε τρεῖς σκηνὰς
σοὶ μίαν, καὶ μωσῇ μίαν, καὶ ἠλίᾳ μίαν. ἔτι
αὐτοῦ λαλοῦντος

lis suis, quod oporteret ipsum abire Hie
rosolymam, & multa pati a senioribus
& principibus sacerdotum, & scribis, &
occidi, & tertio die resuscitari. Et assu-
mens eum Petrus cœpit increpare eum,
dicens. Propitius tibi sis domine, nequa
quam erit tibi hoc. At ille conuersus di-
xit Petro. Abi post me Satana. Obsta/
culum meum es, quia non sapis ea quæ
sunt dei, sed ea quæ sunt hominũ. Tũc
Iesus dixit discipulis suis. Si quis uult
post me uenire abneget semetipsum, &
tollet crucem suam & sequatur me. Qui
eũ uoluerit animã suã seruare, perdet
eam. Qui autem perdiderit animam su
am mea causa, inueniet eam. Quid eũ
proderit homini, si totum mundum lu-
cratus fuerit, animæ uero suæ iacturam
fecerit? Aut quid dabit homo quo redi
mat animam suam? Futurum est enim
ut filius hominis ueniat in gloria patris
sui, cum angelis suis, & tunc reddet uni-
cuiq; iuxta facta ipsius. Amen dico uo/
bis, sunt quidam hic stantes, qui non gu
stabũt mortem, donec uiderint filiũ ho
minis uenientẽ in regno suo. Et post XVII
dies sex, assumit Iesus Petrum & Iaco-
bum & Ioannem fratrem eius, & subdu
cit illos in montem excelsum seorsim, &
trasformatus est coram illis, & splen-
duit facies eius sicut sol. Vestimenta
autem illius facta sunt alba, sicut lu-
men. Et ecce conspecti sunt illis Mo-
ses & Elias cum illo colloquentes. Re/
spondens autem Petrus, dixit Iesu.
Domine, bonum est nos hic esse. Si uis
faciamus hic tria tabernacula, tibi unũ,
& Moysi unum, & Eliæ unum. Adhuc

αὐτοῦ λαλοῦντος, ἰδοὺ νεφέλη φωτεινὴ ἐπεσκίασεν αὐτούς. καὶ ἰδοὺ φωνὴ ἐκ τῆς νεφέλης λέγουσα. οὗτός ἐστιν ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητὸς ἐν ᾧ εὐδόκησα, αὐτοῦ ἀκούετε. καὶ ἀκούσαντες οἱ μαθηταὶ, ἔπεσον ἐπὶ πρόσωπον αὐτῶν, καὶ ἐφοβήθησαν σφόδρα. καὶ προσελθὼν ὁ ΙΗΣΟΥΣ ἥψατο αὐτῶν, καὶ εἶπεν. Ἐγέρθητε καὶ μὴ φοβεῖσθε. ἐπάραντες δὲ τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτῶν, οὐδένα εἶδον, εἰ μὴ τὸν ΙΗΣΟΥΝ μόνον. καὶ καταβαινόντων αὐτῶν ἐκ τοῦ ὄρους, ἐνετείλατο αὐτοῖς λέγων. μηδενὶ εἴπητε τὸ ὅραμα, ἕως οὗ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐκ νεκρῶν ἀναστῇ.

Καὶ ἐπηρώτησαν αὐτὸν οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ λέγοντες. Τί οὖν οἱ γραμματεῖς λέγουσιν, ὅτι Ἠλίαν δεῖ ἐλθεῖν πρῶτον; ὁ δὲ ΙΗΣΟΥΣ ἀποκριθεὶς, εἶπεν αὐτοῖς. Ἠλίας μὲν ἔρχεται πρῶτον, καὶ ἀποκαταστήσει πάντα. Λέγω δὲ ὑμῖν, ὅτι Ἠλίας ἤδη ἦλθεν, καὶ οὐκ ἐπέγνωσαν αὐτὸν, ἀλλ' ἐποίησαν ἐν αὐτῷ, ὅσα ἠθέλησαν. οὕτως καὶ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου μέλλει πάσχειν ὑπ' αὐτῶν. τότε συνῆκαν οἱ μαθηταὶ, ὅτι περὶ Ἰωάννου τοῦ βαπτιστοῦ εἶπεν αὐτοῖς. καὶ ἐλθόντων αὐτῶν πρὸς τὸν ὄχλον, προσῆλθεν αὐτῷ ΙΗΣΟΥ ἄνθρωπός τις γονυπετῶν αὐτῷ, καὶ λέγων. Κύριε ἐλέησόν μου τὸν υἱόν, ὅτι σεληνιάζεται καὶ κακῶς πάσχει, πολλάκις γὰρ πίπτει εἰς τὸ πῦρ, καὶ πολλάκις εἰς τὸ ὕδωρ, καὶ προσήνεγκα αὐτὸν τοῖς μαθηταῖς σου, καὶ οὐκ ἠδυνήθησαν αὐτὸν θεραπεῦσαι. ἀποκριθεὶς δὲ ὁ ΙΗΣΟΥΣ εἶπεν. Ὦ γενεὰ ἄπιστος καὶ διεστραμμένη, ἕως πότε ἔσομαι μεθ' ὑμῶν; ἕως πότε ἀνέξομαι ὑμῶν; φέρετέ μοι αὐτὸν ὧδε. καὶ ἐπετίμησεν αὐτῷ ὁ ΙΗΣΟΥΣ, καὶ ἐξῆλθεν ἀπ' αὐτοῦ τὸ δαιμόνιον, καὶ ἐθεραπεύθη ὁ παῖς, ἀπὸ τῆς ὥρας ἐκείνης. Τότε προσελθόντες οἱ μαθηταὶ τῷ ΙΗΣΟΥ κατ' ἰδίαν, εἶπον. Διὰ τί ἡμεῖς, οὐκ ἠδυνήθη-

eo loquente, ecce nubes lucida obumbrauit illos. Et ecce uox e nube quæ diceret. Hic est filius meꝰ dilectus, in quo mihi bene complacitum est, ipsum audite. Et cum hæc audissent discipuli, procciderunt in faciem suam, & timuerunt uehementer. Et accedens Iesus tetigit illos, & dixit. Surgite & ne timeatis. Vbi uero sustulissent oculos suos, neminem uidebant, nisi Iesum solum. Et cum descenderent de monte, mandabat illis dicens. Ne cui dixeritis uisionem, donec filius hominis a mortuis resurgat. Et interrogauerunt eũ discipuli sui, dicẽtes. Cur igitur scribæ dicunt, quod Heliam oporteat uenire prius? Iesus autem respondens dixit illis. Helias quidem uenit prius, & restituet omnia. Verum dico uobis, Heliam iam uenisse, & non agnouerunt eum, sed fecerũt in eo quæ cumq; uoluerunt. Sic & filius hominis passurus est ab illis. Tunc intellexerunt discipuli, quod de Ioanne baptista, dixisset ipsis. Et cum uenissent ad turbã, accessit ad Iesum homo quidam flectens genua illi, dicens. Domine, miserere filij mei, quoniam lunaticus est, & misere affligitur, Nam sæpe cadit in ignem, & sæpe in aquam, & obtuli eum discipulis tuis, & non potuerunt eum sanare. Respondens autem Iesus dixit. O natio incredula & distorta, quousq; tandem ero uobiscum? usq; quo patiar uos, adducite illũ huc. Et increpauit eum Iesus, & exijt ab eo dæmoniũ, & sanatus est puer a tempore illo. Tunc accedentes discipuli ad Iesum seorsim, dixerunt. Quare nos non potuimus

Digitized by Google

ὁτι ἠδυνήθημεν ἐκβαλεῖν αὐτό; ὁ δὲ ΙΗ/ ΣΟΥΣ εἶπεν αὐτοῖς, διὰ τὴν ἀπιστίαν ὑμῶν. Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ἐὰν ἔχητε πίστιν ὡς κόκ/ κον σινάπεως, ἐρεῖτε τῷ ὄρει τούτῳ μετά/ βηθι ἐντεῦθεν ἐκεῖ, καὶ μεταβήσεται. Καὶ οὐ/ δὲν ἀδυνατήσει ὑμῖν. τοῦτο δὲ τὸ γένος οὐκ ἐκπορεύεται, εἰ μὴ ἐν προσευχῇ καὶ νηστείᾳ. ἀ/ ναστρεφομένων δὲ αὐτῶν ἐν τῇ γαλιλαίᾳ, εἶπεν αὐτοῖς ὁ ΙΗΣΟΥΣ, μέλλει ὁ υἱὸς τοῦ ἀν/ θρώπου παραδίδοσθαι εἰς χεῖρας ἀνθρώ/ πων, καὶ ἀποκτενοῦσιν αὐτόν, καὶ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἐγερθήσεται. καὶ ἐλυπήθησαν σφό/ δρα. ἐλθόντων δὲ αὐτῶν εἰς καπερναοὺμ, προσῆλθον οἱ τὰ δίδραχμα λαμβάνοντες τῷ πέτρῳ, καὶ εἶπον, ὁ διδάσκαλος ὑμῶν, οὐ τελεῖ τὰ δίδραχμα; λέγει, Ναί. καὶ ὅτε εἰ σῆλθεν εἰς τὴν οἰκίαν, προέφθασεν αὐτὸν ὁ ΙΗΣΟΥΣ λέγων, τί σοι δοκεῖ σίμων, οἱ βα σιλεῖς τῆς γῆς ἀπὸ τίνων λαμβάνουσιν τὰ τέ λη ἢ κήνσον, ἀπὸ τῶν υἱῶν αὐτῶν, ἢ ἀπὸ τῶν ἀλλοτρίων; λέγει αὐτῷ ὁ πέτρος, ἀπὸ τῶν ἀλλοτρίων. ἔφη αὐτῷ ὁ ΙΗΣΟΥΣ, ἄρα γε ἐλεύ/ θεροί εἰσιν οἱ υἱοί. ἵνα δὲ μὴ σκανδαλίσωμεν αὐτούς, πορευθεὶς εἰς τὴν θάλασσαν βάλε ἄγκιστρον, καὶ τὸν ἀναβάντα πρῶτον ἰχθῦν ἆρον, καὶ ἀνοίξας τὸ στόμα αὐτοῦ, εὑρήσεις στατῆρα, δὸς αὐτοῖς ἀντὶ ἐμοῦ καὶ σοῦ. ἐν ἐκεί/ νῃ τῇ ὥρᾳ προσῆλθον οἱ μαθηταὶ τῷ ΙΗΣΟΥ λέγοντες, τίς ἄρα μείζων ἐστὶν ἐν τῇ βασι/ λείᾳ τῶν οὐρανῶν; καὶ προσκαλεσάμενος ὁ ΙΗΣΟΥΣ παιδίον, ἔστησεν αὐτὸ ἐν μέσῳ αὐτῶν, καὶ εἶπεν. Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ἐὰν μὴ στρα φῆτε καὶ γένησθε ὡς τὰ παιδία, οὐ μὴ εἰσέλ/ θητε εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. ὅς τις οὖν ταπεινώσει ἑαυτὸν ὡς τὸ παιδίον τοῦτο, οὗτός ἐστιν ὁ μείζων, ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν, καὶ ὃς ἐὰν δέξηται παιδίον τοιοῦτον ἐπὶ τῷ ὀνόματί μου, ἐμὲ δέχεται. ὃς δ' ἂν σκανδα/ λίσῃ ἕνα

non potuimus eijcere illud. Ieſus autẽ dixit illis, propter incredulitatem ue/ ſtrã. Amen dico uobis, ſi habeatis fidẽ ſicut granũ ſinapis, dicetis monti huic, demigra hinc illuc, & demigrabit, & ni/ hil ipoſſibile erit uobis. Sed hoc genus nõ egreditur, niſi in oratiõe & ieiunio. Cũ aũt uerſarentur in Galilæa, dixit il/ lis Ieſus. Futurum eſt ut filius hominis tradatur in manus hominum, & occi/ dent eum, & tertio die reſurget. Et con/ triſtati ſunt uehementer. Cum autem ueniſſent in oppidum Capernaum, ac ceſſerunt qui didrachma ſolent accipe/ re ad Petrum, & dixerũt, præceptor ue/ ſter num ſoluit didrachma? Dicit, etiã. & cũ ingreſſus fuiſſet in domũ præue/ nit illum Ieſus, dicens. Quid tibi uidet Simon? Reges terræ a quibus accipiũt tributa aut cẽſũ? a filijs ſuis an ab alie/ nis? Dicit illi Petrus. Ab alienis. Ait il/ li Ieſus. Ergo liberi ſunt filij. Verum ne ſimus illis offendiculo, profectus ad mare mitte hamũ, & eum piſcem qui p dierit primus, tolle. Et aperto ore illi⁹ inuenies ſtaterem. Da illis p me & te.

In illo tempore acceſſerunt diſcipu- XVIII
li Ieſu dicẽtes. Quis maximus eſt in re/ gno cœlorum? Et accerſitum ad ſe pu/ erum, Ieſus ſtatuit in medio illorum, & dixit. Amen dico uobis, niſi conuer/ ſi fueritis, & efficiamini ſicut pueri, non ingrediemini in regnum cœlorꝝ. Quiſ/ quis igitur humiliauerit ſemetipſum, ſicut eſt puellus iſte, hic eſt ille maior in regno cœlorum. Et qui receperit unum puellum talem in nomine meo, me receperit. Qui autem offenderit

λίσκ ἕνα τῶν μικρῶν τούτων τῶν πιστευόν-
των εἰς ἐμέ, συμφέρει αὐτῷ, ἵνα κρεμασθῇ μύ-
λος ὀνικὸς ἐπὶ τὸν τράχηλον αὐτοῦ, καὶ
καταποντισθῇ ἐν τῷ πελάγει τῆς θαλάσ-
σης. Οὐαὶ τῷ κόσμῳ ἀπὸ τῶν σκανδά-
λων. ἀνάγκη γὰρ ἐλθεῖν τὰ σκάνδαλα.
πλὴν οὐαὶ τῷ ἀνθρώπῳ δι' οὗ τὸ σκάνδα-
λον ἔρχεται. εἰ δὲ ἡ χείρ σου ἢ ὁ πούς
σου σκανδαλίζει σε, ἔκκοψον αὐτὸν καὶ βάλε
ἀπό σου. καλόν σοί ἐστιν εἰσελθεῖν εἰς τὴν
ζωὴν χωλὸν ἢ κυλλόν, ἢ δύο χεῖρας ἢ δύο
πόδας ἔχοντα, βληθῆναι εἰς τὸ πῦρ τὸ αἰώ-
νιον. καὶ εἰ ὀφθαλμός σου σκανδαλίζει σε,
ἔξελε αὐτόν, καὶ βάλε ἀπὸ σοῦ. καλόν σοι
ἐστὶν μονόφθαλμον εἰς τὴν ζωὴν εἰσελθεῖν.
ἢ δύο ὀφθαλμοὺς ἔχοντα βληθῆναι εἰς τὴν
γέενναν τοῦ πυρός. Ὁρᾶτε μὴ καταφρο-
νήσητε ἑνὸς τῶν μικρῶν τούτων. λέγω γὰρ
ὑμῖν, ὅτι οἱ ἄγγελοι αὐτῶν ἐν οὐρανοῖς διὰ
παντὸς βλέπουσι τὸ πρόσωπον τοῦ πα-
τρός μου, τοῦ ἐν οὐρανοῖς. ἦλθεν γὰρ ὁ υἱὸς
τοῦ ἀνθρώπου σῶσαι τὸ ἀπολωλός. τί ὑμῖν
δοκεῖ; ἐὰν γένηταί τινι ἀνθρώπῳ ἑκατὸν πρό-
βατα, καὶ πλανηθῇ ἓν ἐξ αὐτῶν, οὐχὶ ἀφεὶς
τὰ ἐνενήκοντα ἐννέα ἐπὶ τὰ ὄρη πορευ-
θεὶς ζητεῖ τὸ πλανώμενον; καὶ ἐὰν γένηται
εὑρεῖν αὐτό. Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅτι χαίρει ἐπ'
αὐτῷ μᾶλλον ἢ ἐπὶ τοῖς ἐνενήκοντα ἐννέα
τοῖς μὴ πεπλανημένοις, οὕτως οὐκ ἔστιν θέ-
λημα ἔμπροσθεν τοῦ πατρός ὑμῶν τοῦ ἐν
οὐρανοῖς, ἵνα ἀπόληται ἓν τῶν μικρῶν τού-
των. ἐὰν δὲ ἁμαρτήσῃ εἰς σὲ ὁ ἀδελφός σου,
ὕπαγε καὶ ἔλεγξον αὐτὸν μεταξὺ σοῦ καὶ
αὐτοῦ μόνου. ἐάν σου ἀκούσῃ, ἐκέρδησας
τὸν ἀδελφόν σου. ἐὰν δὲ μὴ ἀκούσῃ, πα-
ράλαβε μετά σε ἔτι ἕνα ἢ δύο, ἵνα ἐπὶ στό-
ματος δύο μαρτύρων ἢ τριῶν σταθῇ πᾶν
ῥῆμα. ἐὰν δὲ παρακούσῃ αὐτῶν εἰπὲ
τῇ ἐκκλησίᾳ

unum de pusillis istis, qui in me credunt, expedit ei, ut suspendatur mola asinaria in collo eius, & demergatur in profundum maris. Væ mundo ab offendiculis. Necesse est enim ut ueniant offendicula. Verūtamen uæ homini, per quem scandalum uenit. Quod si manus tua, uel pes tuus obstaculo est tibi, abscide eū, & proijce abs te. Bonū est tibi ad uitam ingredi debilem uel claudum, potius q̄ duas manus uel duos pedes habentem, mitti in ignem æternum. Et si oculus tuus offendit te, erue eum, & proijce abs te. Bonum est tibi, ut unoculus intres in uitā, potius q̄ ut duos oculos habens, mittaris in gehennā ignis. Videte ne contemnatis unum ex his pusillis. Dico enim uobis, quod angeli eorum in cœlis semper uident faciem patris mei, qui in cœlis est. Venit enim filius hominis saluare quod perierat. Quid uobis uidetur? si fuerint alicui homini centum oues, & errauerit una ex eis, nonne relictis nonagintanouē in mōtib⁹, uadit & quærit eā q̄ errauerat? Et si contigerit ut inueniat eam, amen dico uobis, gaudet super ea, magis q̄ super nonaginta nouē quæ nō errauerunt. Sic nō est uolūtas ante patrē uestrū qui in cœlis est, ut pereat unus de pusillis istis. Porro si peccauerit in te frater tuus, uade & argue eū inter te & ipsū solū. Si te audierit, lucratus es fratrē tuū, sin uero te nō audierit, adhibe tecū adhuc unum aut duos, ut i ore duoꝝ aut triū testiū stet omne uerbū. Q̄ si nō audierit eos, dic

ecclesiæ

τῇ ἐκκλησίᾳ. ἐὰν δὲ καὶ τῆς ἐκκλησίας παρακούσῃ, ἔσω σοι ὥσπερ ὁ ἐθνικὸς καὶ ὁ τελώνης. Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅσα ἐὰν δήσητε ἐπὶ τῆς γῆς, ἔσται δεδεμένα ἐν τῷ οὐρανῷ· καὶ ὅσα ἐὰν λύσητε ἐπὶ τῆς γῆς, ἔσται λελυμένα ἐν τῷ οὐρανῷ. πάλιν λέγω ὑμῖν, ὅτι ἐὰν δύο ὑμῶν συμφωνήσωσιν ἐπὶ τῆς γῆς περὶ παντὸς πράγματος οὗ ἐὰν αἰτήσωνται, γενήσεται αὐτοῖς παρὰ τοῦ πατρός μου, τοῦ ἐν οὐρανοῖς. οὗ γάρ εἰσιν δύο ἢ τρεῖς συνηγμένοι εἰς τὸ ἐμὸν ὄνομα, ἐκεῖ εἰμὶ ἐν μέσῳ αὐτῶν.

Τότε προσελθὼν αὐτῷ ὁ Πέτρος εἶπεν. Κύριε, ποσάκις ἁμαρτήσει εἰς ἐμὲ ὁ ἀδελφός μου, καὶ ἀφήσω αὐτῷ; ἕως ἑπτάκις; Λέγει αὐτῷ ὁ ΙΗΣΟΥΣ. Οὐ λέγω σοι ἕως ἑπτάκις, ἀλλ' ἕως ἑβδομηκοντάκις ἑπτά. διὰ τοῦτο ὡμοιώθη ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ἀνθρώπῳ βασιλεῖ, ὃς ἠθέλησεν συνᾶραι λόγον μετὰ τῶν δούλων αὐτοῦ. ἀρξαμένου δὲ αὐτοῦ συναίρειν, προσηνέχθη αὐτῷ εἷς ὀφειλέτης μυρίων ταλάντων. μὴ ἔχοντος δὲ αὐτοῦ ἀποδοῦναι, ἐκέλευσεν αὐτὸν ὁ κύριος αὐτοῦ πραθῆναι, καὶ τὴν γυναῖκα αὐτοῦ καὶ τὰ τέκνα, καὶ πάντα ὅσα εἶχεν, καὶ ἀποδοθῆναι. πεσὼν οὖν ὁ δοῦλος, προσεκύνει αὐτῷ λέγων. Κύριε, μακροθύμησον ἐπ' ἐμοί, καὶ πάντα σοι ἀποδώσω. σπλαγχνισθεὶς δὲ ὁ κύριος τοῦ δούλου ἐκείνου, ἀπέλυσεν αὐτόν, καὶ τὸ δάνειον ἀφῆκεν αὐτῷ. ἐξελθὼν δὲ ὁ δοῦλος ἐκεῖνος, εὗρεν ἕνα τῶν συνδούλων αὐτοῦ, ὃς ὤφειλεν αὐτῷ ἑκατὸν δηνάρια. καὶ κρατήσας αὐτὸν ἔπνιγεν λέγων. Ἀπόδος μοι, ὅτι ὀφείλεις. πεσὼν οὖν ὁ σύνδουλος αὐτοῦ παρεκάλει αὐτὸν λέγων. Μακροθύμησον ἐπ' ἐμοί, καὶ πάντα ἀποδώσω σοι. οὐ δὲ οὐκ ἤθελεν,

ecclesiæ. Q; si ecclesiã nõ audierit, sit tibi uelut ethnicus & publicanus. Amen dico uobis, quæcũq; allígaueritis super terrã, erunt ligata in cœlo. & q̃cũq; solueritis sup terrã, erũt soluta in cœlo. Rursũ dico uobis, quod si duo ex uobis cõsenserint super terrã, de omni re quãcũq; petierint, fiet illis a patre meo qui in cœlis est. Vbi em̃ sunt duo uel tres congregati in noie meo ibi sum in medio eorũ. Tunc accedens Petrus ad eum, dixit. Domine, quotiens peccabit in me frater meus, & remittam ei? Num usq; septies? Dicit illi Iesus. Non dico tibi usq; septies, sed usq; septuagiessepties. Ideo assimilatum est regnum cœlorum homini regi, qui uoluit cõferre rationem cum seruis suis. Et cum cœpisset cõferre, oblatus est ei unus qui debebat ei decem millia talentorum. Cæterum cum is non esset soluendo, iussit eum dominus uenundari & uxorẽ eius, & liberos, & omnia quæ habebat, & solutionem fieri. Procidens autẽ seruus ille adorabat eum, dicens. Esto longanimis erga me, & omnia tibi reddam. Misertus autem dominus serui illius, absoluit eum, & æs alienum remisit ei. Egressus autem seruus ille, inuenit unum de conseruis suis, qui debebat sibi centum denarios, & iniecta in eum manu, obtorto collo trahebat, dicens. Solue quod debes. Et procidens conseruus eius, rogabat eum, dicens. Esto longanimis erga me, & omnia reddã tibi. At ille no

ἤθελεν, ἀλλὰ ἀπελθὼν, ἔβαλεν αὐτὸν
εἰς φυλακὴν, ἕως οὗ ἀποδῷ τὸ ὀφειλόμε-
νον. ἰδόντες δὲ οἱ σύνδουλοι αὐτοῦ τὰ γε-
νόμενα, ἐλυπήθησαν σφόδρα, καὶ ἐλθόντες
διεσάφησαν τῷ κυρίῳ αὐτῶν πάντα τὰ
γενόμενα. τότε προσκαλεσάμενος αὐτὸν
ὁ κύριος αὐτοῦ λέγει αὐτῷ. Δοῦλε πονηρὲ,
πᾶσαν τὴν ὀφειλὴν ἐκείνην ἀφῆκά σοι, ἐ-
πεὶ παρεκάλεσάς με. οὐκ ἔδει καὶ σὲ ἐλεῆσαι
τὸν σύνδουλόν σου, ὡς καὶ ἐγώ σε ἠλέησα;
καὶ ὀργισθεὶς ὁ κύριος αὐτοῦ, παρέδωκεν
αὐτὸν τοῖς βασανισταῖς, ἕως οὗ ἀποδῷ
πᾶν τὸ ὀφειλόμενον αὐτῷ. οὕτως καὶ ὁ πα-
τήρ μου ὁ ἐπουράνιος ποιήσει ὑμῖν ἐὰν μὴ
ἀφῆτε ἕκαστος τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ ἀπὸ
τῶν καρδιῶν ὑμῶν τὰ παραπτώματα αὐ-
τῶν. Καὶ ἐγένετο ὅτε ἐτέλεσεν ὁ ΙΗΣΟΥΣ
τοὺς λόγους τούτους, μετῆρεν ἀπὸ τῆς γα-
λιλαίας, καὶ ἦλθεν εἰς τὰ ὅρια τῆς ἰουδαίας
πέραν τοῦ ἰορδάνου, καὶ ἠκολούθησαν αὐ-
τῷ ὄχλοι πολλοὶ, καὶ ἐθεράπευσεν αὐτοὺς
ἐκεῖ. Καὶ προσῆλθον αὐτῷ οἱ φαρισαῖ-
οι πειράζοντες αὐτὸν, καὶ λέγοντες αὐτῷ.
Εἰ ἔξεστιν ἀνθρώπῳ ἀπολύσαι τὴν γυναῖ-
κα αὐτοῦ κατὰ πᾶσαν αἰτίαν; ὁ δὲ ἀπο-
κριθεὶς εἶπεν αὐτοῖς, οὐκ ἀνέγνωτε ὅτι ὁ ποι-
ήσας ἀπ' ἀρχῆς, ἄρρεν καὶ θῆλυ ἐποίησεν
αὐτούς; καὶ εἶπεν. ἕνεκεν τούτου καταλεί-
ψει ἄνθρωπος τὸν πατέρα, καὶ τὴν μητέ-
ρα, καὶ κολληθήσεται τῇ γυναικὶ αὐτοῦ
καὶ ἔσονται οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν, ὥστε οὐκ
ἔτι εἰσὶν δύο, ἀλλὰ σὰρξ μία. ὃ οὖν ὁ θε-
ὸς συνέζευξεν, ἄνθρωπος μὴ χωριζέτω. λέ-
γουσιν αὐτῷ. τί οὖν μωσῆς ἐνετείλατο δοῦ-
ναι βιβλίον ἀποστασίου καὶ ἀπολύσαι αὐτήν;
λέγει αὐτοῖς, ὅτι μωσῆς πρὸς τὴν σκλη-
ροκαρδίαν ὑμῶν ἐπέτρεψεν ὑμῖν ἀπολύ-
σαι τὰς γυναῖκας ὑμῶν. ἀπ' ἀρχῆς δὲ,
οὐ γέγονεν

lebat, sed abijt & coniecit eum in car-
cerem, donec redderet debitum. Por-
ro cum uidissent conserui eius, quæ
fiebant, indoluerunt ualde, & uene-
runt & aperuerunt domino suo om-
nia quæ facta fuerant. Tunc accersi-
uit illum dñs suus, & ait illi. Serue sce
leste, totum debitum illud remisi ti-
bi, cum obsecrasses me. Nonne opor
tuit & te misereri conserui tui, sicut &
ego tui misertus eram? Et iratus do-
minus eius, tradidit eum tortoribus,
quoadusq; redderet totum quod de
bebatur sibi. Sic & pater meus cœle-
stis faciet uobis, si non remiseritis suo
quisq; fratri de cordibus uestris deli-
cta illorum. Et factum est cum con XIX
summasset Iesus sermones hos de-
migrauit a Galilæa, & uenit in fines
iudææ trans iordanem, & secutæ sunt
eum turbæ multæ, & sanauit eos ibi.
Et accesserunt ad eum pharisæi ten-
tantes eum, & dicentes ei. Licet ne ho
mini diuortiũ facere cum uxore sua
qualibet ex causa? Qui respondens,
ait eis. An non legistis, quod is qui
fecit ab initio masculum & feminam
fecit eos? Et dixit. Propterea, de-
seret homo patrem & matrem, &
adhærebit uxori suæ, & erunt duo
in carnem unam. Itaq; iam non sunt
duo, sed una caro. Quod ergo deus
copulauit, homo non separet. Di-
cunt illi. Cur ergo Moyses iussit da-
re libellum repudij, & amittere eam?
Ait illis. Moses ad duritiam cor-
dis uestri permisit uobis repudiare
uoxres uestras, cæterum ab initio
non fuit

ὃν γέγονεν οὕτως. Λέγω δὲ ὑμῖν, ὅτι ὃς ἂν ἀπολύσῃ τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, εἰ μὴ ἐπὶ πορνείᾳ, καὶ γαμήσῃ ἄλλην, μοιχᾶται. καὶ ὁ ἀπολελυμένην γαμήσας, μοιχᾶται. λέγουσιν αὐτῷ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ. Εἰ οὕτως ἐστὶν ἡ αἰτία τοῦ ἀνθρώπου μετὰ τῆς γυναικός, οὐ συμφέρει γαμῆσαι. ὁ δὲ εἶπεν αὐτοῖς, οὐ πάντες χωροῦσιν τὸν λόγον τοῦτον, ἀλλ' οἷς δέδοται. εἰσὶν γὰρ εὐνοῦχοι, οἵτινες ἐκ κοιλίας μητρὸς ἐγεννήθησαν οὕτως. Καὶ εἰσὶν εὐνοῦχοι, οἵτινες εὐνουχίσθησαν ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων. καὶ εἰσὶν εὐνοῦχοι, οἵτινες εὐνούχισαν ἑαυτοὺς, διὰ τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. ὁ δυνάμενος χωρεῖν χωρείτω. Τότε προσηνέχθη αὐτῷ παιδία, ἵνα τὰς χεῖρας ἐπιθῇ αὐτοῖς, καὶ προσεύξηται. οἱ δὲ μαθηταὶ ἐπετίμησαν αὐτοῖς. ὁ δὲ ΙΗΣΟΥΣ εἶπεν. Ἄφετε τὰ παιδία, μὴ κωλύετε αὐτὰ ἐλθεῖν πρός με, τῶν γὰρ τοιούτων ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν. καὶ ἐπιθεὶς αὐτοῖς τὰς χεῖρας ἐπορεύθη ἐκεῖθεν. Καὶ ἰδοὺ εἷς προσελθὼν, εἶπεν αὐτῷ. Διδάσκαλε ἀγαθέ, τί ἀγαθὸν ποιήσω, ἵνα ἔχω ζωὴν αἰώνιον; ὁ δὲ εἶπεν αὐτῷ. Τί με λέγεις ἀγαθόν; Οὐδεὶς ἀγαθὸς, εἰ μὴ εἷς ὁ θεός. Εἰ δὲ θέλεις εἰσελθεῖν εἰς τὴν ζωὴν, τήρησον τὰς ἐντολάς. Λέγει αὐτῷ. Ποίας; ὁ δὲ ΙΗΣΟΥΣ εἶπεν. Τὸ Οὐ φονεύσεις, οὐ μοιχεύσεις, οὐ κλέψεις, οὐ ψευδομαρτυρήσεις, τίμα τὸν πατέρα καὶ τὴν μητέρα, καὶ ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτόν. Λέγει αὐτῷ ὁ νεανίσκος. Πάντα ταῦτα ἐφύλαξα ἐκ νεότητός μου. τί ἔτι ὑστερῶ; ἔφη αὐτῷ ὁ ΙΗΣΟΥΣ. Εἰ θέλεις τέλειος εἶναι, ὕπαγε, πώλησόν σου τὰ ὑπάρχοντα, καὶ δὸς πτωχοῖς, καὶ ἕξεις θησαυρὸν ἐν οὐρανῷ, καὶ δεῦρο ἀκολούθει μοι. ἀκούσας δὲ ὁ νεανίσκος τὸν λόγον, ἀπῆλθεν λυπούμενος. ἦν γὰρ ἔχων κτήματα πολλά. ὁ δὲ ΙΗΣΟΥΣ εἶπεν τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ.

Ἀμὴν λέγω

non fuit sic. Dico autem uobis, quod quicunq; diuerterit ab uxore sua, nisi ob fornicationem, & aliam duxerit, is committit adulterium. Et qui repudiatā duxerit, adulterium committit. Dicunt ei discipuli eius. Si ad istum modum habet causa hominis cum uxore, non expedit contrahere matrimonium. Qui dixit illis. Non omnes capaces sunt huius dicti, sed ꝯ quibus datum est. Sunt enim cunuchi qui de matris utero sic nati sūt. Et sunt eunuchi qui facti sūt eunuchi ab hominibus, & sunt eunuchi qui seipsos castrauerunt propter regnum cœlorū. Qui potest capere capiat. Tunc oblati sunt ei pueli, ut manus eis imponeret & oraret. Discipuli autem increpabāt eos. Iesus uero ait eis. Sinite puellos, ne prohibeatis eos ad me uenire, taliū est enim regnum cœlorū. Et cum imposuisset eis manus, abijt illinc. Et ecce unus accedens ait illi. Magister bone, quid boni faciā, ut habeā uitā æternā? Qui dixit ei. Cur me uocas bonū? Nullus est bonus, nisi unus, nempe deus. Q; si uis ad uitā ingredi, serua mandata. Dicit illi. Quæ? Iesus aūt dixit. Nō homicidiū facies. Non cōmittes adulteriū. Nō facies furtū. Nō falsum testimoniū dices. Honora patrē tuū & matrē, & diliges proximū tuū, ut teipsum. Dicit illi adolescēs. Omnia hæc seruaui a iuuentute mea, quid adhuc mihi deest? Ait illi Iesus. Si uis perfectus esse, uade uende quæ habes, & da pauperibus, & habebis thesaurum in cœlo, & ueni sequere me. Cum audisset autem adolescens sermonem, abijt tristis. Erat enim habens possessiones multas. Iesus autem dixit discipulis suis.

Amen

Αμὴν λέγω ὑμῖν, ὅτι πλούσιος δυσκόλως
εἰσελεύσεται εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρα-
νῶν. καὶ πάλιν λέγω ὑμῖν. εὐκοπώτερόν
ἐστιν κάμηλον διὰ τρυπήματος ῥαφίδος εἰ-
σελθεῖν, ἢ πλούσιον εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ
θεοῦ εἰσελθεῖν. ἀκούσαντες δὲ οἱ μαθηταὶ ἐ-
θαμβήθησαν σφόδρα, λέγοντες. τίς ἄρα
δύναται σωθῆναι; ἐμβλέψας δὲ ὁ ΙΗΣΟΥΣ,
εἶπεν αὐτοῖς. παρὰ ἀνθρώποις τοῦτο ἀδύ-
νατόν ἐστιν, παρὰ δὲ θεῷ πάντα δυνατά
ἐστιν. τότε ἀποκριθεὶς ὁ πέτρος, εἶπεν αὐ-
τῷ. ἰδοὺ ἡμεῖς ἀφήκαμεν πάντα καὶ ἠκο-
λουθήσαμέν σοι. τί ἄρα ἔσται ἡμῖν; ὁ δὲ ΙΗ-
ΣΟΥΣ εἶπεν αὐτοῖς. Αμὴν λέγω ὑμῖν, ὅτι
ὑμεῖς οἱ ἀκολουθήσαντές μοι ἐν τῇ παλιγ-
γενεσίᾳ, ὅταν καθίσῃ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου
ἐπὶ θρόνου δόξης αὐτοῦ, καθεδήσεσθε, καὶ ὑ-
μεῖς ἐπὶ δώδεκα θρόνους, κρίνοντες τὰς δώ-
δεκα φυλὰς τοῦ ἰσραήλ. καὶ πᾶς ὃς ἀφῆκεν
οἰκίας, ἢ ἀδελφούς, ἢ ἀδελφάς, ἢ πατέρα, ἢ
μητέρα, ἢ γυναῖκα, ἢ τέκνα, ἢ ἀγροὺς, ἕνε-
κεν τοῦ ὀνόματός μου, ἑκατονταπλασίονα
λήψεται, καὶ ζωὴν αἰώνιον κληρονομήσει.
πολλοὶ δὲ ἔσονται πρῶτοι ἔσχατοι, καὶ ἔσχα-
τοι πρῶτοι. ὁμοία γάρ ἐστιν ἡ βασιλεία
τῶν οὐρανῶν ἀνθρώπῳ οἰκοδεσπότῃ ὅστις
ἐξῆλθεν ἅμα πρωὶ μισθώσασθαι ἐργάτας
εἰς τὸν ἀμπελῶνα αὐτοῦ, συμφωνήσας δὲ
μετὰ τῶν ἐργατῶν ἐκ δηναρίου τὴν ἡμέ-
ραν, ἀπέστειλεν αὐτοὺς εἰς τὸν ἀμπελῶνα
αὐτοῦ, καὶ ἐξελθὼν περὶ τὴν τρίτην ὥραν,
εἶδεν ἄλλους ἑστῶτας ἐν τῇ ἀγορᾷ ἀργοὺς
καὶ ἐκείνοις εἶπεν. ὑπάγετε καὶ ὑμεῖς
εἰς τὸν ἀμπελῶνα, καὶ ὃ ἐὰν ᾖ δίκαιον
δώσω ὑμῖν. οἱ δὲ ἀπῆλθον, πάλιν ἐξελ-
θὼν περὶ ἕκτην καὶ ἐνάτην ὥραν ἐποί-
ησεν ὡσαύτως, περὶ δὲ τὴν ἑνδεκάτην ὥραν
ἐξελθὼν, εὗρεν ἄλλους ἑστῶτας ἀργούς, καὶ
λέγει αὐτοῖς, τί ὧδε ἑστήκατε ὅλην τὴν
ἡμέραν ἀργοι

Amen dico uobis, diues difficile intra-
bit in regnum cœlorum. Et iterum dico
uobis. Facilius est camelũ per foramen
acu factũ ingredi, ꝙ diuitem in regnũ
dei ingredi. Auditis autem his discipu-
li expauerunt ualde, dicentes. Quis er-
go potest saluus fieri? Intuitus autem il-
los Iesus, dixit illis. Apud homines hoc
impossibile est, apud deum autem om-
nia possibilia sunt. Tũc respondens Pe-
trus, dixit ei. Ecce nos reliquimus om-
nia, & secuti sumus te. Quid ergo erit
nobis? Iesus autem dixit illis. Amen
dico uobis, ꝙ uos qui secuti estis me in
regeneratione, cum sederit filius homi-
nis in sede maiestatis suæ, sedebitis &
uos sup sedes duodecim iudicantes duo
decim tribus Israel. Et oĩs qui reliquerit
domos aut fratres, aut sorores, aut pa-
trem, aut matrem, aut uxorem, aut fili
os, aut agros, propter nomen meũ, cen-
tupla accipiet, & uitæ æternæ sortietur
hæreditatem. Multi autẽ erunt primi
nouissimi, & nouissimi primi. XX

Nã simile est regnũ cœlorum homini
patrifamilias, qui exĳt primo statim di-
luculo ad conducendos operarios in ui-
neam suam. Conuentione autem fa-
cta cum operarijs ex denario in singu-
los dies, misit eos in uineam suam.
Et egressus circiter horam tertiam, ui-
dit alios stantes in foro ociosos, & illis
dixit. Ite & uos in uineam meam, &
quodcunq; iustum fuerit, dabo uobis.
Illi autem abierunt. Rursum autem ex-
ĳt circiter sextam & nonam horam, & fe
cit similiter. Circa undecimam uero ex-
ĳt, & inuenit alios stantes, & dicit il-
lis. Cur hic statis tota die ociosi? Di-
cunt ei.

Digitized by Google

γουσιν αὐτῷ, ὅτι οὐδεὶς ἡμᾶς ἐμίσθω-
σατο. λέγει αὐτοῖς. ὑπάγετε καὶ ὑμεῖς
εἰς τὸν ἀμπελῶνα, καὶ ὃ ἐὰν ᾖ δίκαιον, λή-
ψεσθε. ὀψίας δὲ γενομένης, λέγει ὁ κύ-
ριος τοῦ ἀμπελῶνος τῷ ἐπιτρόπῳ αὐτοῦ.
κάλεσον τοὺς ἐργάτας, καὶ ἀπόδος αὐτοῖς
τὸν μισθόν, ἀρξάμενος ἀπὸ τῶν ἐσχάτων ἕ-
ως τῶν πρώτων. καὶ ἐλθόντες, οἱ περὶ τὴν ἑν-
δεκάτην ὥραν, ἔλαβον ἀνὰ δηνάριον. ἐλ-
θόντες δὲ οἱ πρῶτοι, ἐνόμισαν ὅτι πλεῖον
λήψονται, καὶ ἔλαβον καὶ αὐτοὶ ἀνὰ δηνάριον.
λαβόντες δὲ ἐγόγγυζον κατὰ τοῦ οἰκοδεσπό-
του λέγοντες, ὅτι οὗτοι οἱ ἔσχατοι μίαν ὥραν
ἐποίησαν, καὶ ἴσους ἡμῖν αὐτοὺς ἐποίησας
τοῖς βαστάσασι τὸ βάρος τῆς ἡμέρας, καὶ
τὸν καύσωνα. ὁ δὲ ἀποκριθεὶς ἑνὶ αὐ-
τῶν, ἑταῖρε, οὐκ ἀδικῶ σε, οὐχὶ δηναρίου συμ-
φώνησάς μοι; ἆρον τὸ σὸν καὶ ὕπαγε. θέλω
δὲ τούτῳ τῷ ἐσχάτῳ δοῦναι ὡς καὶ σοί.
οὐκ ἔξεστί μοι ποιῆσαι ὃ θέλω ἐν τοῖς
ἐμοῖς; εἰ ὁ ὀφθαλμός σου πονηρός ἐστιν, ὅτι
ἐγὼ ἀγαθός εἰμι. οὕτως ἔσονται οἱ ἔσχα-
τοι πρῶτοι, καὶ οἱ πρῶτοι ἔσχατοι. πολλοὶ
γάρ εἰσι κλητοί, ὀλίγοι δὲ ἐκλεκτοί.

Καὶ ἀναβαίνων ὁ ΙΗΣΟΥΣ εἰς Ἱεροσόλυμα,
παρέλαβε τοὺς δώδεκα μαθητὰς κατ' ἰδίαν
ἐν τῇ ὁδῷ, καὶ εἶπε πρὸς αὐτούς. ἰδοὺ ἀναβαί-
νομεν εἰς Ἱεροσόλυμα, καὶ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώ-
που παραδοθήσεται τοῖς ἀρχιερεῦσι, καὶ
γραμματεῦσι, καὶ κατακρινοῦσιν αὐτὸν
θανάτῳ, καὶ παραδώσουσιν αὐτὸν τοῖς ἔθ-
νεσι, εἰς τὸ ἐμπαῖξαι καὶ μαστιγῶσαι, καὶ
σταυρῶσαι, καὶ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἀναστή-
ναι. τότε προσῆλθεν αὐτῷ ἡ μήτηρ τῶν υἱῶν
Ζεβεδαίου μετὰ τῶν υἱῶν αὐτῆς, προσκυνοῦ-
σα καὶ αἰτοῦσά τι παρ' αὐτοῦ. ὁ δὲ εἶπεν αὐ-
τῇ. τί θέλεις; λέγει αὐτῷ. εἰπὲ ἵνα καθίσω-
σιν οὗτοι οἱ δύο υἱοί μου, εἷς ἐκ δεξι-
ῶν σου, καὶ εἷς ἐξ εὐωνύμων σου τῇ βα-

σιλείᾳ

cunt ei, quia nemo nos conduxit. Dicit illis. Abite & uos in uineam, & quicquid fuerit iustum accipietis. Cum autem uespera facta esset, dicit dominus uineæ, procuratori suo. Voca operarios & redde illis mercedem, incipiens a nouissimis usq; ad primos. Et cũ uenissent qui circa undecimam horam uenerant, acceperunt singuli denarium. Venientes autem & primi, arbitrati sunt, q; plus essent accepturi, & acceperunt ipsi quoq; singuli denarium. Et cum accepissent, murmurabãt aduersus patremfamilias, dicentes. Hi nouissimi una hora fecerunt, & illos pares nobis fecisti, qui portauimus pondus diei & estum? At ille respondens uni eorum, dixit. Amice, non facio tibi iniuriam. Nonne denario conueniisti mecum? Tolle quod tuum est, & abi. Volo autem huic nouissimo dare sicut & tibi. An non licet mihi quod uolo facere in rebus meis, si oculus tuus malus est, quod ego bonus sim? Sic erunt nouissimi primi, & primi nouissimi. Multi enim sunt uocati, pauci uero electi. Et ascendens Iesus Hierosolymam, assumpsit duodecim discipulos suos solos in uia, & ait illis. Ecce ascendimus Hierosolymam, & filius hominis tradetur principibus sacerdotum & scribis, & condemnabũt eũ morte, & tradent eum gentibus ad illudendum, & flagellandum, & crucifigendum, & tertia die resurget. Tunc accessit ad eum mater filiorum Zebedei, cum filijs suis, adorans & petens aliquid ab eo. At ille dicit ei. Quid uis? Ait illi. Dic ut sedeant hi duo filij mei, unus ad dexteram tuam, & unus ad sinistram in re-

gno

σίλεία σου, ἀποκριθεὶς δὲ ὁ ΙΗΣΟΥΣ εἶ-
πεμ, οὐκ οἴδατε τί αἰτεῖσθε. Δύνασθε πιεῖν
τὸ ποτήριόν ὃ ἐγὼ μέλλω πίνειν; καὶ τὸ βά-
πτισμα ὃ ἐγὼ βαπτίζομαι βαπτισθῆναι;
λέγουσιν αὐτῷ. Δυνάμεθα. Ὁ δὲ λέγει αὐτοῖς,
τὸ μὲν ποτήριόν μου πίεσθε, καὶ τὸ βάπτισ-
μα ὃ ἐγὼ βαπτίζομαι βαπτισθήσεσθε. τὸ
δὲ καθίσαι ἐκ δεξιῶν μου καὶ ἐξ εὐωνύμων μου,
οὐκ ἔστιν ἐμὸν δοῦναι, ἀλλ' οἷς ἡτοίμασαι
ὑπὸ τοῦ πατρός μου. Καὶ ἀκούσαντες οἱ δέκα ἠ-
γανάκτησαν περὶ τῶν δύο ἀδελφῶν. ὁ δὲ
ΙΗΣΟΥΣ προσκαλεσάμενος αὐτοὺς, εἶπεν.
Οἴδατε ὅτι οἱ ἄρχοντες τῶν ἐθνῶν, κατακυ-
ριεύουσιν αὐτῶν, καὶ οἱ μεγάλοι κατεξουσιά-
ζουσιν αὐτῶν. οὐχ οὕτως ἔσται ἐν ὑμῖν, ἀλλ'
ὃς ἐὰν θέλῃ ἐν ὑμῖν μέγας γενέσθαι, ἔστω ὑ-
μῶν διάκονος, καὶ ὃς ἐὰν θέλῃ ἐν ὑμῖν εἶναι
πρῶτος, ἔστω ὑμῶν δοῦλος. ὥσπερ ὁ υἱὸς τοῦ
ἀνθρώπου οὐκ ἦλθεν διακονηθῆναι, ἀλλὰ διακο-
νῆσαι καὶ δοῦναι τὴν ψυχὴν αὐτοῦ λύτρον
ἀντὶ πολλῶν. Καὶ ἐκπορευομένων αὐτῶν
ἀπὸ Ἰερειχῶ, ἠκολούθησεν αὐτῷ ὄχλος πο-
λύς. καὶ ἰδοὺ δύο τυφλοὶ καθήμενοι παρὰ
τὴν ὁδὸν ἀκούσαντες, ὅτι ΙΗΣΟΥΣ παράγει,
ἔκραξαν λέγοντες. Ἐλέησον ἡμᾶς κύριε υἱὸς
Δαβίδ. ὁ δὲ ὄχλος ἐπετίμησεν αὐτοῖς, ἵνα
σιωπήσωσιν, οἱ δὲ μεῖζον ἔκραζον λέγον-
τες. Ἐλέησον ἡμᾶς κύριε υἱὸς Δαβίδ. Καὶ στὰς ὁ
ΙΗΣΟΥΣ ἐφώνησεν αὐτοὺς, καὶ εἶπεν. Τί θέλε-
τε ποιήσω ὑμῖν; λέγουσιν αὐτῷ. Κύριε ἵνα
ἀνοιχθῶσιν ὑμῶν οἱ ὀφθαλμοί. σπλαγχνι-
σθεὶς δὲ ὁ ΙΗΣΟΥΣ, ἥψατο τῶν ὀφθαλμῶν αὐ-
τῶν, καὶ εὐθέως ἀνέβλεψαν αὐτῶν οἱ ὀφθαλ-
μοί, καὶ ἠκολούθησαν αὐτῷ. Καὶ ὅτε ἤγγισεν
εἰς Ἱεροσόλυμα. Καὶ ἦλθεν εἰς Βηθφαγὴ
πρὸς τὸ ὄρος τῶν ἐλαιῶν, τότε ΙΗΣΟΥΣ ἀ-
πέστειλεν δύο μαθητὰς λέγων αὐτοῖς. Πο-
ρεύθητε εἰς τὴν κώμην τὴν ἀπέναντι ὑμῶν,
καὶ εὐθέως εὑρήσετε ὄνον δεδεμένην, καὶ πῶ-
λον μετ'

gno tuo. Respondens autem Iesus, di-
xit. Nescitis quid petitis. Potestis bibe-
re calicem quem ego bibiturus sum, &
baptismate quo ego baptizor, baptiza-
ri? Dicunt ei. Possumus. Ait illis. Calicē
quidem meū bibetis, & baptismate quo
ego baptizor, baptizabimini, sedere aūt
ad dexteram meam & sinistram, nō est
meum dare, sed quibus paratū est a pa-
tre meo. Et cū audissent decē indigna-
ti sunt de duobus fratribus. Iesus autem
uocauit eos ad se, & ait. Scitis, quod prin
cipes gentium dominentur illis, & qui
magni sunt, potestatem exerceāt in eos.
Non ita erit inter uos. Sed quicunq; uo
luerit inter uos magnus fieri, sit uester
minister, & qui uoluerit inter uos pri-
mus esse, sit uester seruus. Sicut filius ho
minis nō uenit, ut sibi ministraretur, sed
ut ipse ministraret, & ut daret animam
suam redemptionē pro multis. Et egre-
dientibus illis ab hiericho, secuta est eū
turba multa. Et ecce duo cæci sedentes se
cus uiam, cū audissent, quod Iesus tran-
siret, clamauerunt dicentes. Domine mi
serere nostri fili Dauid. Turba autem in
crepabat eos, ut tacerēt. At illi magis cla
mabant, dicentes. Miserere nostri dñe
fili Dauid. Et stetit Iesus & uocauit eos,
& ait. Quid uultis ut faciam uobis? Di-
cunt illi. Domine, ut aperiātur oculi no-
stri. Misertus autem eorum Iesus, tetigit
oculos eorum. Et confestim uisum rece-
perunt oculi illoꝝ, & secuti sunt eum.

Et cū apppinquasset Hierosolymis, XX
& uenisset Betphage ad montē oliuaꝝ
tūc Iesus misit duos discipulos, dicēs eis.
Ite in castellū quod contra uos est, & sta
tim inuenietis asinam alligatam, & pul-
lum cum

Digitized by Google

λον μετ' αὐτ. λύσαντες ἀγάγετέ μοι. καὶ ἐάν τις ὑμῖν εἴπῃ τι, ἐρεῖτε, ὅτι ὁ κύριος, αὐτῶν χρείαν ἔχει· εὐθέως δὲ, ἀποστελεῖ αὐτούς. τοῦτο δὲ ὅλον γέγονεν, ἵνα πληρωθῇ τὸ ῥηθὲν διὰ τοῦ προφήτου λέγοντος. εἰπατε τῇ θυγατρὶ σιών, ἰδοὺ ὁ βασιλεύς σου ἔρχεταί σοι πρᾶος, καὶ ἐπιβεβηκὼς ἐπὶ ὄνον καὶ πῶλον υἱὸν ὑποζυγίου. πορευθέντες δὲ οἱ μαθηταὶ & ποιήσαντες καθὼς προσέταξεν αὐτοῖς ὁ ΙΗΣΟΥΣ. ἤγαγον τὴν ὄνον, καὶ τὸν πῶλον, καὶ ἐπέθηκαν ἐπάνω αὐτῶν τὰ ἱμάτια αὐτῶν, καὶ ἐκάθισεν ἐπάνω αὐτῶν. ὁ δὲ πλεῖστος ὄχλος ἔστρωσαν ἑαυτῶν τὰ ἱμάτια ἐν τῇ ὁδῷ. ἄλλοι δὲ ἔκοπτον κλάδους ἀπὸ τῶν δένδρων, καὶ ἐστρώνυον ἐν τῇ ὁδῷ. οἱ δὲ ὄχλοι οἱ προάγοντες καὶ οἱ ἀκολουθοῦντες ἔκραζον λέγοντες. ὡσαννὰ τῷ υἱῷ Δαβίδ. εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι κυρίου ὡσαννὰ ἐν τοῖς ὑψίστοις. καὶ εἰσελθόντος αὐτοῦ εἰς ἱεροσόλυμα ἐσείσθη πᾶσα ἡ πόλις λέγουσα. τίς ἐστιν οὗτος; οἱ δὲ ὄχλοι ἔλεγον, οὗτός ἐστιν ΙΗΣΟΥΣ ὁ προφήτης ὁ ἀπὸ Ναζαρὲθ τῆς Γαλιλαίας. καὶ εἰσῆλθεν ὁ ΙΗΣΟΥΣ εἰς τὸ ἱερὸν τοῦ θεοῦ. καὶ ἐξέβαλεν πάντας τοὺς πωλοῦντας καὶ ἀγοράζοντας ἐν τῷ ἱερῷ, καὶ τὰς τραπέζας τῶν κολυβιστῶν καὶ τὰς ἕδρας τῶν πωλούντων τὰς περιστερὰς, καὶ λέγει αὐτοῖς. γέγραπται. ὁ οἶκός μου οἶκος προσευχῆς κληθήσεται, ὑμεῖς δὲ αὐτὸν ἐποιήσατε σπήλαιον λῃστῶν. καὶ προσῆλθον αὐτῷ τυφλοὶ καὶ χωλοὶ ἐν τῷ ἱερῷ, καὶ ἐθεράπευσεν αὐτούς. ἰδόντες δὲ οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ γραμματεῖς τὰ θαυμάσια ἃ ἐποίησεν, καὶ τοὺς παῖδας κράζοντας ἐν τῷ ἱερῷ, καὶ λέγοντας. ὡσαννὰ τῷ υἱῷ Δαβίδ, ἠγανάκτησαν καὶ εἶπον αὐτῷ. ἀκούεις τί οὗτοι λέγουσιν; ὁ δὲ ΙΗΣΟΥΣ λέγει αὐτοῖς. ναί, οὐδέποτε ἀνέγνωτε ὅτι ἐκ στόματος νηπίων καὶ θηλαζόντων κατηρτίσω αἶνον; καὶ καταλιπὼν αὐτοὺς ἐξῆλθεν ἔξω τῆς πόλεως εἰς βηθανίαν

lum cum ea, soluite & adducite mihi. Et si quis uobis aliquid dixerit, dicite. Dominus his opus habet, & confestim emittet eos. Hoc aũt totum factũ est, ut adimpleretur quod dictum est per prophetam, dicẽtem. Dicite filiæ sion, ecce rex tuus uenit tibi mansuetus, sedens super asinã & pullũ filiũ subiugalis. Euntes aũt discipuli, fecerunt sicut præcepit illis Iesus. Et adduxerunt asinã & pullum, & imposuerunt super eos nestimenta sua, & eum desuper sedere fecerunt. Plurima aũt turba strauerunt uestimenta sua in uia. Alij autẽ cedebãt ramos de arboribus & sternebant in uia. Turbæ aũt quæ p̃cedebãt & quæ sequebantur clamabant, dicentes. Hos anna filio Dauid, bñdictus q uenit in nomine dñi, hos anna in excelsis. Et cum intrasset Hierosolymam, cõmota est uniuersa ciuitas, dicẽs. Quis est hic? Populi aũt dicebant. Hic est Iesus propheta a Nazareth Galilææ. Et intrauit Iesus in templũ dei, & eijciebat omnes uendentes & ementes in tẽplo, & mensas nummulariorꝫ, & cathedras uendentiũ colũbas euertit. Et dixit eis. Scriptũ est, domus mea, domus orationis uocabit', uos aũt fecistis illã spelunca latronũ. Et accesserũt ad eum cæci & claudi in tẽplo, & sanauit eos. Cum aũt uidissent principes sacerdotum, & scribæ, mirabilia quæ fecerat, & pueros clamãtes in tẽplo, & dicẽtes. Hos anna filio Dauid, indignati sunt, & dixerunt ei. Audis quid isti dicunt? Iesus aũt dicit eis. Quid ni? Nunq̃ legistis, ex ore infantiũ & lactentiũ perfeciſti laudem? Et relictis illis, exijt e ciuitate in Bethaniam

μίαμ καὶ ἀυλίσθη ἐκεῖ. πρωΐας δὲ ἐπανά
γων εἰς τὴν πόλιν, ἐπείνασεν. καὶ ἰδὼν
συκῆν μίαν ἐπὶ τῆ ὁδοῦ ἦλθεν ἐπ' αὐτὴν.
καὶ οὐδὲν εὗρεν ἐν αὐτῆ, εἰ μὴ φύλλα μόνον
καὶ λέγει αὐτῆ. μηκέτι ἐκ σοῦ καρπὸς γέ
νηται εἰς τὸν αἰῶνα, καὶ ἐξηράνθη παρα
χρῆμα ἡ συκῆ, καὶ ἰδόντες οἱ μαθηταὶ ἐθάυμα
σαν λέγοντες. πῶς παραχρῆμα ἐξηράν
θη ἡ συκῆ. ἀποκριθεὶς δὲ ὁ ΙΗΣΟΥΣ εἶπεν
αὐτοῖς. Αμὴν λέγω ὑμῖν. ἐὰν ἔχητε πίστιν
καὶ μὴ διακριθῆτε, οὐ μόνον τὸ τῆς συκῆς ποιήσε
τε, ἀλλὰ καὶ ἐὰν τῷ ὄρει τούτῳ εἴπητε, ἄρθη
τι καὶ βλήθητι εἰς τὴν θάλασσαν, γενήσετη.
καὶ πάντα ὅσα ἂν αἰτήσητε ἐν τῆ προσευ
χῆ πιστεύοντες, λήψεσθε. καὶ ἐλθόντι αὐ
τῷ εἰς τὸ ἱερὸν, προσῆλθον αὐτῷ διδάσ
κοντι οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ πρεσβύτεροι τοῦ
λαοῦ λέγοντες. ἐν ποίᾳ ἐξουσίᾳ ταῦτα
ποιεῖς; καὶ τίς σοι ἔδωκεν τὴν ἐξουσίαν
ταύτην; ἀποκριθεὶς δὲ ὁ ΙΗΣΟΥΣ εἶπεν
αὐτοῖς. ἐρωτήσω ὑμᾶς κἀγὼ λόγον ἕνα.
ὃν ἐὰν εἴπητέ μοι, κἀγὼ ὑμῖν ἐρῶ ἐν ποίᾳ
ἐξουσίᾳ ταῦτα ποιῶ. τὸ βάπτισμα ἰωάννου
πόθεν ἦν; ἐξ οὐρανοῦ ἢ ἐξ ἀνθρώπων; οἱ δὲ
ἐλογίζοντο παρ' ἑαυτοῖς λέγοντες. ἐὰν εἴπω
μεν ἐξ οὐρανοῦ, ἐρεῖ ἡμῖν. διὰ τί οὖν οὐκ ἐπι
στεύσατε αὐτῷ; ἐὰν δὲ εἴπωμεν ἐξ ἀνθρώπων, φο
βούμεθα τὸν ὄχλον. πάντες γὰρ εἶχον τὸν
ἰωάννην ὡς προφήτην. καὶ ἀποκριθέντες
τῷ ΙΗΣΟΥ εἶπον. οὐκ οἴδαμεν. ἔφη αὐτοῖς
καὶ αὐτός. οὐδὲ ἐγὼ λέγω ὑμῖν, ἐν ποίᾳ ἐξου
σίᾳ ταῦτα ποιῶ. τί δὲ ὑμῖν δοκεῖ; ἄνθρωπος
εἶχε τέκνα δύο, καὶ προσελθὼν τῷ πρώτῳ εἶπεν
τέκνον ὕπαγε σήμερον ἐργάζου ἐν τῷ ἀμπε
λῶνί μου. ὁ δὲ ἀποκριθεὶς εἶπεν οὐ θέλω. ὕστε
ρον δὲ μεταμεληθεὶς, ἀπῆλθεν. καὶ προσελ
θὼν τῷ δευτέρῳ εἶπεν ὡσαύτως. ὁ δὲ ἀποκρι
θεὶς, εἶπεν. ἐγὼ κύριε, καὶ οὐκ ἀπῆλθεν.
τίς ἐκ τῶν δύο ἐποίησεν τὸ θέλημα τοῦ πα
τρός;

niam, & diuerſatus eſt illic. Mane aũt reuertens in ciuitatẽ, eſuriit. Et cũ uidiſſet ficũ arborẽ unã ſecus uiam, uenit ad eam, & nihil inuenit in ea, niſi folia tm̃. Et ait illi. Ne poſt hac ex te fructus naſcatur in æternũ, & arefacta eſt cõtinuo ficus. Et eo uiſo diſcipuli mirati ſunt, dicentes. Quomodo cõtinuo aruit? Reſpondens aũt Ieſus, ait eis. Amen dico uobis, ſi habueritis fidem, & nõ hæſitaueritis, non ſolum hoc de ficu facietis, uerum etiã ſi monti huic dixeritis, tollere & proijce te in mare, fiet. Et omnia quæcũq; petieritis in oratione credentes, accipietis. Et cum ueniſſet in templum, acceſſerunt ad eum docentẽ principes ſacerdotum & ſeniores populi, dicentes. In qua poteſtate hæc facis? Et quis tibi dedit hanc poteſtatẽ? Reſpõdens autẽ Ieſus, dixit eis. Interrogabo uos & ego unũ ſermonẽ, quẽ ſi dixeritis mihi, & ego uobis dicã in qua poteſtate hæc facio. Baptiſmus Ioannis unde erat? e celo an ex hominibus? At illi cogitabãt apud ſe, dicẽtes. Si dixerim9 e cœlo, dicet nobis. Quare ergo nõ credidiſtis illi? Sin aũt dixerim9 ex hoib9, timemus turbã. Oẽs enim habebãt Ioannem ut pphetam. Et reſpõdentes Ieſu, dixerunt. Neſcimus. Ait illis & ipſe. Nec ego dico uobis in qua poteſtate hæc faciã. Quid aũt uobis uidet? Homo habebat duos filios, & accedens ad primũ, dixit. Fili, uade hodie operare in uinea mea. Ille autẽ reſpondens, ait. Nolo. Poſtea uero pœnitentia motus, abijt. Accedẽs aũt ad alterũ, dixit ſimiliter. At ille reſpõdẽs ait. Ego dñe. Et nõ abijt. Vter e duobus fecit uoluntatẽ patris?

προέρχονται αὐτῷ. ὁ δὲ ἀποκριθεὶς εἶπεν αὐτοῖς· ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅτι οἱ τελῶναι καὶ αἱ πόρναι προάγουσιν ὑμᾶς εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ. ἦλθεν γὰρ πρὸς ὑμᾶς Ἰωάννης ἐν ὁδῷ δικαιοσύνης, καὶ οὐκ ἐπιστεύσατε αὐτῷ, οἱ δὲ τελῶναι καὶ αἱ πόρναι ἐπίστευσαν αὐτῷ· ὑμεῖς δὲ ἰδόντες οὐ μετεμελήθητε ὕστερον τοῦ πιστεῦσαι αὐτῷ. Ἀλλην παραβολὴν ἀκούσατε. Ἄνθρωπός τις ἦν οἰκοδεσπότης ὅστις ἐφύτευσεν ἀμπελῶνα, καὶ φραγμὸν αὐτῷ περιέθηκεν, καὶ ὤρυξεν ἐν αὐτῷ ληνὸν καὶ ᾠκοδόμησεν πύργον, καὶ ἐξέδοτο αὐτὸν γεωργοῖς καὶ ἀπεδήμησεν. ὅτε δὲ ἤγγισεν ὁ καιρὸς τῶν καρπῶν, ἀπέστειλεν τοὺς δούλους αὐτοῦ πρὸς τοὺς γεωργοὺς, λαβεῖν τοὺς καρποὺς αὐτοῦ. καὶ λαβόντες οἱ γεωργοὶ τοὺς δούλους αὐτοῦ ὃν μὲν ἔδειραν, ὃν δὲ ἀπέκτειναν, ὃν δὲ ἐλιθοβόλησαν. πάλιν ἀπέστειλεν ἄλλους δούλους πλείονας τῶν πρώτων, καὶ ἐποίησαν αὐτοῖς ὡσαύτως. ὕστερον δὲ ἀπέστειλεν πρὸς αὐτοὺς τὸν υἱὸν αὐτοῦ λέγων· ἐντραπήσονται τὸν υἱόν μου. οἱ δὲ γεωργοὶ ἰδόντες τὸν υἱὸν, εἶπον ἐν ἑαυτοῖς· οὗτός ἐστιν ὁ κληρονόμος, δεῦτε, ἀποκτείνωμεν αὐτὸν, καὶ κατάσχωμεν τὴν κληρονομίαν αὐτοῦ. καὶ λαβόντες αὐτὸν, ἐξέβαλον ἔξω τοῦ ἀμπελῶνος καὶ ἀπέκτειναν. ὅτ᾽ οὖν ἔλθῃ ὁ κύριος τοῦ ἀμπελῶνος, τί ποιήσει τοῖς γεωργοῖς ἐκείνοις; λέγουσιν αὐτῷ· κακοὺς κακῶς ἀπολέσει αὐτοὺς, καὶ τὸν ἀμπελῶνα ἐκδώσεται ἄλλοις γεωργοῖς, οἵτινες ἀποδώσουσιν αὐτῷ τοὺς καρποὺς ἐν τοῖς καιροῖς αὐτῶν. λέγει αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς· οὐδέποτε ἀνέγνωτε ἐν ταῖς γραφαῖς· λίθον ὃν ἀπεδοκίμασαν οἱ οἰκοδομοῦντες, οὗτος ἐγενήθη εἰς κεφαλὴν γωνίας· παρὰ κυρίου ἐγένετο αὕτη, καὶ ἔστι θαυμαστὴ ἐν ὀφθαλμοῖς ἡμῶν. διὰ τοῦτο λέγω ὑμῖν, ὅτι ἀρθήσεται ἀφ᾽ ὑμῶν ἡ βασιλεία τοῦ θεοῦ, καὶ δοθήσεται ἔθνει ποιοῦντι τοὺς καρποὺς αὐτῆς. καὶ ὁ πεσὼν ἐπὶ τὸν λίθον τοῦτον συνθλασθήσεται· ἐφ᾽ ὃν δ᾽ ἂν πέσῃ λικμήσει αὐτόν.

tris. Et dicunt ei. Prior. Dicit illis Iesus. Amē dico uobis, quod publicani & meretrices præcedunt uos in regnum dei. Venit enim ad uos Ioannes in uia iusticiæ, & non credidistis ei, publicani autem & meretrices crediderūt ei, uos autem cum uidissetis nō habuistis pœnitentiam postea, ut crederetis ei. Aliam parabolam audite. Homo quidam erat paterfamilias, qui plantauit uineā, & sepem circumdedit ei, & fodit in ea torcular, & ædificauit turrim, & locauit eam agricolis, & peregre profectus est. Cum autem tempus fructuū appropinquasset, misit seruos suos ad agricolas, ut acciperent fructus eius. Et agricolæ apprehensis seruis eius, aliū ceciderunt, aliū occiderunt, aliū uero lapidauerūt. Iterū misit alios seruos plures prioribus, & fecerunt illis similiter. Nouissime aūt misit ad eos filiū suū, dicēs, reuerebūt filiū meū. Agricolæ aūt uidētes filiū, dixerunt intra se. Hic est hæres, uenite occidamus eū, & occupemus hæreditatē eius. Et apprehensum eum, eiecerunt ex uinea, & occiderunt. Cū ergo uenerit dns uineæ, quid faciet agricolis illis? Aiūt illi. Malos cū sint male perdet illos, & uineā suā locabit aliis agricolis, qui reddent ei fructū tpibus suis. Dicit illis Iesus. Nunq̄ legistis in scripturis? Lapidem quem reprobauerunt ædificantes, hic factus est in caput anguli. A dño factum est istud, & est mirabile in oculis nostris. Ideo dico uobis, auferetur a uobis regnum dei, & dabitur genti facienti fructus eius. Et qui ceciderit super lapidem istum, confringetur, super quē uero ceciderit, cōteret eum.

σα αὐτὸν. καὶ ἀκούσαντες οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ φαρισαῖοι τὰς παραβολὰς αὐτοῦ, ἔγνωσαν, ὅτι περὶ αὐτῶν λέγει. καὶ ζητοῦντες αὐτὸν κρατῆσαι ἐφοβήθησαν τοὺς ὄχλους, ἐπεὶ ὡς προφήτην αὐτὸν εἶχον. καὶ ἀποκριθεὶς ὁ ΙΗΣΟΥΣ. πάλιν εἶπεν αὐτοῖς ἐν παραβολαῖς, λέγων. Ὡμοιώθη ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ἀνθρώπῳ βασιλεῖ, ὅς τις ἐποίησεν γάμους τῷ υἱῷ αὐτοῦ, καὶ ἀπέστειλεν τοὺς δούλους αὐτοῦ, καλέσαι τοὺς κεκλημένους εἰς τοὺς γάμους. καὶ οὐκ ἤθελον ἐλθεῖν. πάλιν ἀπέστειλεν ἄλλους δούλους λέγων. εἴπατε τοῖς κεκλημένοις. ἰδοὺ τὸ ἄριστόν μου ἡτοίμασα, οἱ ταῦροί μου, καὶ τὰ σιτιστὰ τεθυμένα, καὶ πάντα ἕτοιμα. δεῦτε εἰς τοὺς γάμους. οἱ δὲ ἀμελήσαντες, ἀπῆλθον, ὃς μὲν εἰς τὸν ἴδιον ἀγρόν, ὃς δὲ εἰς τὴν ἐμπορίαν αὐτοῦ, οἱ δὲ λοιποὶ κρατήσαντες τοὺς δούλους αὐτοῦ, ὕβρισαν καὶ ἀπέκτειναν. ἀκούσας δὲ βασιλεὺς, ὠργίσθη. καὶ πέμψας τὰ στρατεύματα αὐτοῦ, ἀπώλεσεν τοὺς φονεῖς ἐκείνους, καὶ τὴν πόλιν αὐτῶν ἐνέπρησεν. τότε λέγει τοῖς δούλοις αὐτοῦ. ὁ μὲν γάμος ἕτοιμός ἐστιν, οἱ δὲ κεκλημένοι οὐκ ἦσαν ἄξιοι. πορεύεσθε οὖν ἐπὶ τὰς διεξόδους τῶν ὁδῶν, καὶ ὅσους ἐὰν εὕρητε, καλέσατε εἰς τοὺς γάμους. καὶ ἐξελθόντες οἱ δοῦλοι ἐκεῖνοι εἰς τὰς ὁδοὺς, συνήγαγον πάντας ὅσους εὗρον πονηρούς τε καὶ ἀγαθούς καὶ ἐπλήσθη ὁ γάμος ἀνακειμένων. εἰσελθὼν δὲ ὁ βασιλεὺς θεάσασθαι τοὺς ἀνακειμένους, εἶδεν ἐκεῖ ἄνθρωπον οὐκ ἐνδεδυμένον ἔνδυμα γάμου, καὶ λέγει αὐτῷ. ἑτάιρε, πῶς εἰσῆλθες ὧδε μὴ ἔχων ἔνδυμα γάμου; ὁ δὲ ἐφιμώθη. τότε εἶπεν ὁ βασιλεὺς τοῖς διακόνοις. δήσαντες αὐτοῦ πόδας καὶ χεῖρας ἐκβάλλετε εἰς τὸ σκότος τὸ ἐξώτερον, ἐκεῖ ἔσται ὁ κλαυθμὸς καὶ ὁ ἐρυγμὸς τῶν ὀδόντων. πολλοὶ γάρ εἰσιν οἱ κλητοὶ, ὀλίγοι

teret eum. Et cũ audissent principes sacerdotum & pharisæi parabolas eius, cognouerunt, q̃ de se diceret. Et quærentes eum tenere, timuerunt turbas, quoniam sicut prophetam eum habebant. Et respondens Iesus, iterum dixit eis in parabolis, & ait.

Simile factum est regnum cœlorum homini regi, qui fecit nuptias filio suo, & misit seruos suos, ut uocaret inuitatos ad nuptias, & nolebant uenire. Iterum misit alios seruos, dicens. Dicite inuitatis. Ecce prandium meũ parau, tauri mei & altilia occisa sunt, & omnia parata, uenite ad nuptias. Illi autẽ neglexerunt & abierunt, alius in uillam suam, alius uero ad negociationẽ suã. Reliqui uero tenuerunt seruos eius, & contumelijs affectos occiderunt. Rex autem cum audisset iratus est, & missis exercitibus suis, perdidit homicidas illos, & ciuitatem illorum succendit. Tunc ait seruis suis. Nuptiæ quidem paratæ sunt, sed qui inuitati erant, nó fuerunt digni. Ite ergo ad exitus uiarum, & quotcumq; inueneritis, uocate ad nuptias. Et egressi serui eius in uias, congregauerunt omnes quotquot inuenerunt, malos pariter ac bonos, & impletæ sunt nuptiæ discumbentibus. Ingressus autem rex ut uideret discumbentes, ubi uidit illic hominem non uestitum ueste nuptiali, ait illi. Amice quomodo huc intrasti, non habens uestem nuptialem? At ille obmutuit. Tunc dixit rex ministris. Ligatis pedibus & manibus eius, mittite eum in tenebras exteriores, ibi erit fletus & stridor dentium. Multi autem sunt uocati, pauci XXII

τοὶ. ὀλίγοι δὲ ἐκλεκτοὶ. Τότε πορευθέντες οἱ φαρισαῖοι συνεβούλιον ἔλαβον, ὅπως αὐτὸν παγιδεύσωσιν ἐν λόγῳ. καὶ ἀποστέλλουσιν αὐτῷ τοὺς μαθητὰς αὐτῶν μετὰ τῶν Ἡρωδιανῶν λέγοντες. Διδάσκαλε, οἴδαμεν ὅτι ἀληθὴς εἶ. καὶ τὴν ὁδὸν τοῦ θεοῦ ἐν ἀληθείᾳ διδάσκεις. καὶ οὐ μέλει σοι περὶ οὐδενός. οὐ γὰρ βλέπεις εἰς πρόσωπον ἀνθρώπων. εἰπὲ οὖν ἡμῖν, τί σοι δοκεῖ. ἔξεστιν δοῦναι κῆνσον καίσαρι. ἢ οὔ; γνοὺς δὲ ὁ ΙΗΣΟΥΣ τὴν πονηρίαν αὐτῶν, εἶπεν. τί με πειράζετε ὑποκριταί; ἐπιδείξατέ μοι τὸ νόμισμα τοῦ κήνσου. οἱ δὲ προσήνεγκαν αὐτῷ δηνάριον, καὶ λέγει αὐτοῖς. τίνος ἡ εἰκὼν αὕτη, καὶ ἡ ἐπιγραφή; λέγουσιν αὐτῷ. καίσαρος. τότε λέγει αὐτοῖς. ἀπόδοτε οὖν τὰ καίσαρος καίσαρι, καὶ τὰ τοῦ θεοῦ, τῷ θεῷ. καὶ ἀκούσαντες ἐθαύμασαν, καὶ ἀφέντες αὐτὸν ἀπῆλθον. Ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ προσῆλθον αὐτῷ σαδδουκαῖοι, οἱ λέγοντες, μὴ εἶναι ἀνάστασιν, καὶ ἐπηρώτησαν αὐτὸν λέγοντες. διδάσκαλε Μωσῆς εἶπεν. ἐάν τις ἀποθάνῃ μὴ ἔχων τέκνα, ἐπιγαμβρεύσει ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ τὴν γυναῖκα αὐτου, καὶ ἀναστήσει σπέρμα τῷ ἀδελφῷ αὐτου. ἦσαν δὲ παρ' ἡμῖν ἑπτὰ ἀδελφοί. καὶ ὁ πρῶτος γαμήσας, ἐτελεύτησεν. καὶ μὴ ἔχων σπέρμα, ἀφῆκεν τὴν γυναῖκα αὐτοῦ τῷ ἀδελφῷ αὐτου. ὁμοίως καὶ ὁ δεύτερος, καὶ ὁ τρίτος, ἕως τῶν ἑπτά. ὕστερον δὲ πάντων, ἀπέθανεν καὶ γυνή. ἐν τῇ οὖν ἀναστάσει, τίνος τῶν ἑπτὰ ἔσται γυνή; πάντες γὰρ ἔσχον αὐτήν. ἀποκριθεὶς δὲ ὁ ΙΗΣΟΥΣ εἶπεν αὐτοῖς. πλανᾶσθε μὴ εἰδότες τὰς γραφὰς, μηδὲ τὴν δύναμιν τοῦ θεοῦ. ἐν γὰρ τῇ ἀναστάσει, οὔτε γαμοῦσιν οὔτε γαμίζονται. ἀλλ' ὡς ἄγγελοι τοῦ θεοῦ ἐν οὐρανῷ εἰσίν. περὶ δὲ τῆς ἀναστάσεως τῶν νεκρῶν, οὐκ ἀνέγνωτε τὸ ῥηθὲν

ὑμῖν

ti, pauci uero electi. Tunc abeuntes pharisæi consilium cœperunt, ut illa quærent eum in sermone. Et ad illum mittunt discipulos suos cum Herodianis, dicentes. Magister, scimus quod uerax sis, & uiam dei in ueritate doceas, & non cures quemquam. Non enim respicis personā hominum. Dic ergo nobis quid tibi uidetur. Licet censum dari Cæsari, an non? Cognita autem Iesus malicia eorum, ait. Quid me tentatis hypocritæ? Ostendite mihi numisma census. At illi obtulerunt ei denarium. Et ait illis. Cuius est imago hæc, & inscriptio? Dicunt ei. Cæsaris. Tunc ait illis. Reddite ergo quæ sunt Cæsaris, Cæsari, & quæ sunt dei, deo. Et his auditis, mirati sunt, & omisso eo abierunt. In illo die accesserunt ad eum sadducæi, qui dicunt non esse resurrectionem, & interrogauerunt eum, dicentes. Magister, Moses dixit, si quis mortuus fuerit, non habens filium, ut ducat frater eius uxorem illius, & suscitet semen fratri suo. Erant autem apud nos septem fratres, & primus uxore ducta defunctus est, & non habens semen, reliquit uxorem suam fratri suo. Similiter secundus & tertius, usq; ad septimum. Nouissime autem omnium defuncta est & mulier. In resurrectione ergo cuius e septem erit uxor? Omnes enim habuerunt eam. Respondens autem Iesus, ait illis. Erratis, nescientes scripturas neq; uirtutem dei. In resurrectione enim, neq; matrimonium contrahunt, neq; elocantur, sed sunt sicut angeli dei in cœlo. De resurrectione uero mortuorum nō legistis quod uobis

 dictum

ὑμῖν ἀπὸ τοῦ θεοῦ λέγοντος. ἐγώ εἰμι ὁ θεὸς ἀβραάμ, & ὁ θεὸς ἰσαάκ, καὶ ὁ θεὸς ἰακώβ. οὐκ ἔστιν ὁ θεὸς θεὸς νεκρῶν, ἀλλὰ ζώντων καὶ ἀκούσαντες οἱ ὄχλοι ἐξεπλήσσοντο ἐπὶ τῇ διδαχῇ αὐτοῦ, οἱ δὲ φαρισαῖοι ἀκούσαντες ὅτι ἐφίμωσεν τοὺς σαδδουκαίους, συνήχθησαν ἐπὶ τὸ αὐτό. καὶ ἐπηρώτησέν εἷς ἐξ αὐτῶν νομικός τις πειράζων αὐτὸν καὶ λέγων. διδάσκαλε ποία ἐντολὴ μεγάλη ἐν τῷ νόμῳ; ὁ δὲ ΙΗΣΟΥΣ εἶπεν αὐτῷ. ἀγαπήσεις κύριον τὸν θεόν σου ἐν ὅλῃ καρδίᾳ σου, & ἐν ὅλῃ ψυχῇ σου, καὶ ἐν ὅλῃ διανοίᾳ σου. αὕτη ἐστὶν πρώτη & μεγάλη ἐντολή. δευτέρα δὲ ὁμοία αὐτῇ, ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου ὡς ἑαυτόν. ἐν ταύταις ταῖς δυσὶν ἐντολαῖς, ὅλος ὁ νόμος, καὶ οἱ προφῆται κρέμανται. συνηγμένων δὲ τῶν φαρισαίων, ἐπηρώτησεν αὐτοὺς ὁ ΙΗΣΟΥΣ λέγων. τί ὑμῖν δοκεῖ περὶ τοῦ ΧΡΙΣΤΟΥ; τίνος υἱός ἐστιν; λέγουσιν αὐτῷ, τοῦ Δαβίδ. λέγει αὐτοῖς. πῶς οὖν Δαβὶδ ἐν πνεύματι κύριον αὐτὸν καλεῖ λέγων; εἶπεν ὁ κύριος τῷ κυρίῳ μου, κάθου ἐκ δεξιῶν μου. ἕως ἂν θῶ τοὺς ἐχθρούς σου ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου. εἰ οὖν Δαβὶδ κύριον αὐτὸν καλεῖ, πῶς υἱὸς αὐτοῦ ἐστιν; καὶ οὐδεὶς ἐδύνατο αὐτῷ ἀποκριθῆναι λόγον. οὐδὲ ἐτόλμησέν τις ἀπ' ἐκείνης τῆς ἡμέρας ἐπερωτῆσαι αὐτὸν οὐκέτι. τότε ὁ ΙΗΣΟΥΣ ἐλάλησεν τοῖς ὄχλοις & τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ λέγων. ἐπὶ τῆς μωσέως καθέδρας ἐκάθισαν οἱ γραμματεῖς καὶ οἱ φαρισαῖοι. πάντα οὖν ὅσα ἂν εἴπωσιν ὑμῖν τηρεῖν, τηρεῖτε καὶ ποιεῖτε. κατὰ δὲ τὰ ἔργα αὐτῶν μὴ ποιεῖτε. λέγουσιν γὰρ καὶ οὐ ποιοῦσιν. δεσμεύουσιν γὰρ φορτία βαρέα καὶ δυσβάστακτα καὶ ἐπιτιθέασιν ἐπὶ τοὺς ὤμους τῶν ἀνθρώπων. τῷ δὲ δακτύλῳ αὐτῶν οὐ θέλουσιν κινῆσαι αὐτά. πάντα δὲ τὰ ἔργα αὐτῶν ποιοῦσιν πρὸς τὸ θεαθῆναι τοῖς ἀνθρώποις. πλατύνουσιν

dictum est a deo, qui ait. Ego sum deus Abraham, & deus Isaac, & deus Iacob. Deus non est deus mortuorum, sed uiuentium. Et cum audissent turbæ stupuerunt de doctrina eius. Pharisæi aũt cum audissent, q̃ silentium imposuisset sadducæis, conuenerunt in unũ, & interrogauit eũ unus ex eis legis doctor quispiã tentans eũ & dicẽs. Magister quod est mãdatũ magnũ in lege? Ait illi Iesus. Diliges dominum deum tuum ex toto corde tuo, & in tota anima tua, & in tota mẽte tua. Hoc est primum & magnum mandatum. Secundum aũt simile est huic. Diliges proximum tuum sicut teipsum. In his duobus mandatis, uniuersa lex & prophetæ pendẽt. Congregatis autem pharisæis, interrogauit eos Iesus dicẽs. Quid uobis uidet de Christo, cuius filius est? Dicunt ei. Dauid. Ait illis. Quomodo ergo Dauid in spũ uocat eum dñm, dicẽs? Dixit dñs dño meo, sede a dextris meis, donec ponã inimicos tuos scabellum pedum tuorũ. Si ergo dauid uocat eum dñm, quomodo filius eius est? Et nemo poterat ei respõdere uerbũ, neq; ausus fuit q̃squã ex eo die eũ amplius interrogare. Tunc Iesus locutus est ad turbas, & ad discipulos suos, dicens. Super cathedrã Moisi sederunt scribæ & pharisæi. Omnia ergo quæcũq; iusserint uos seruare, seruate, & facite, secundum opera uero eorũ nolite facere. Dicunt enim, & nõ faciunt. Colligant eñ onera grauia & difficilia portatu, & imponunt in humeros hoim, cæterũ digito suo nolunt ea mouere. Omnia uero opera sua faciũt, ut uideant ab hoibus. Dilatam

XXI

πλατύνουσιν δὲ τὰ φυλακτήρια ἑαυτῶν, καὶ μεγαλύνουσι τὰ κράσπεδα τῶν ἱματίων αὐτῶν. φιλοῦσιν δὲ τὰς πρωτοκλισίας ἐν τοῖς δείπνοις, καὶ τὰς πρωτοκαθεδρίας ἐν ταῖς συναγωγαῖς, καὶ τοὺς ἀσπασμοὺς ἐν ταῖς ἀγοραῖς, καὶ καλεῖσθαι ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων ῥαββεί, ὑμεῖς δὲ μὴ κληθῆτε ῥαββεί. εἷς γάρ ἐστιν ὑμῶν ὁ καθηγητής, ὁ ΧΡΙΣΤΟΣ. πάντες δὲ ὑμεῖς ἀδελφοί ἐστε. καὶ πατέρα μὴ καλέσητε ὑμῖν ἐπὶ τῆς γῆς. εἷς γάρ ἐστιν ὁ πατὴρ ὑμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς. μηδὲ κληθῆτε καθηγηταί, εἷς γὰρ ἐστιν ὁ καθηγητὴς ὁ ΧΡΙΣΤΟΣ. ὁ δὲ μείζων ὑμῶν ἔσται ὑμῶν διάκονος, ὅστις δὲ ὑψώσει ἑαυτὸν ταπεινωθήσεται, καὶ ὅστις ταπεινώσει ἑαυτὸν ὑψωθήσεται. οὐαὶ δὲ ὑμῖν γραμματεῖς καὶ φαρισαῖοι ὑποκριταί, ὅτι κλείετε τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, ὑμεῖς γὰρ οὐκ εἰσέρχεσθε οὐδὲ τοὺς εἰσερχομένους ἀφίετε εἰσελθεῖν. οὐαὶ ὑμῖν γραμματεῖς καὶ φαρισαῖοι ὑποκριταί, ὅτι κατεσθίετε τὰς οἰκίας τῶν χηρῶν, καὶ προφάσει μακρὰ προσευχόμενοι, διὰ τοῦτο λήψεσθε περισσότερον κρίμα. οὐαὶ ὑμῖν γραμματεῖς καὶ φαρισαῖοι ὑποκριταί, ὅτι περιάγετε τὴν θάλασσαν καὶ τὴν ξηρὰν, ποιῆσαι ἕνα προσήλυτον, καὶ ὅταν γένηται, ποιεῖτε αὐτὸν υἱὸν γεέννης διπλότερον ὑμῶν. οὐαὶ ὑμῖν ὁδηγοὶ τυφλοὶ οἱ λέγοντες, ὃς ἂν ὀμόσῃ ἐν τῷ ναῷ, οὐδέν ἐστιν ὃς δὲ ἂν ὀμόσῃ ἐν τῷ χρυσῷ τοῦ ναοῦ ὀφείλει. μωροὶ καὶ τυφλοί. τίς γὰρ μείζων ἐστὶν, ὁ χρυσὸς, ἢ ὁ ναὸς, ὁ ἁγιάζων τὸν χρυσόν, καὶ ὃς ἐὰν ὀμόσῃ ἐν τῷ θυσιαστηρίῳ, οὐδέν ἐστιν ὃς δ' ἂν ὀμόσῃ ἐν τῷ δώρῳ τῷ ἐπάνω αὐτοῦ, ὀφείλει. μωροὶ καὶ τυφλοί. τί γὰρ μεῖζον. τὸ δῶρον, ἢ τὸ θυσιαστήριον τὸ ἁγιάζον τὸ δῶρον; ὁ οὖν ὀμόσας ἐν τῷ θυσιαστηρίῳ ὀμνύει ἐν αὐτῷ, καὶ ἐν πᾶσι τοῖς ἐπάνω αὐτοῦ. καὶ ὁ ὀμόσας ἐν τῷ ναῷ, ὀμνύει ἐν αὐτῷ, καὶ ἐν τῷ κατοικοῦντι αὐτόν. καὶ ὁ

Dilatãt aũt phylacteria ſua, & magnifi cant fimbrias palliorꝫ ſuorꝫ. Amantqꝫ primos accubitus ĩ cœnis, & primas ca thedras ĩ ſynagogis, & ſalutatiões in fo ro, & uocari ab hoib⁹ rabbi, uos autẽ no lite uocari rabbi. Vn⁹ ẽ ẽm magiſter ue ſter, nẽpe Chriſtus. oẽs aũt uos fratres eſtis. Et patrẽ nolite uocare uobis ſup terrã. Vn⁹ eſt ẽm pater ueſter qui in cœ lis eſt. Nec uocemini magiſtri, un⁹ ẽm ueſter eſt magiſter, nẽpe Chriſtus. Qui maior eſt ueſtrũ, erit miniſter ueſter. Qui aũt ſe exaltauerit, humiliabit᷑, & qꝫ ſe humiliauerit, exaltabitur. Væ autẽ uobis ſcribæ & phariſæi hypocritæ, qꝫ claudꝫitis regnũ cœlorꝫ ante hoies. Vos enim non intratis, nec aduenientes ſini tis intrare. Væ uobis ſcribæ & phariſæi hypocritæ, quia comeditis domos ui duarum, dum ſub p̃textu orationes lõ gas oratis, propter hoc amplius accipi etis iudicium. Væ uobis ſcribæ & pha riſæi hypocritæ, quia circuĩtis mare & aridam̃ ut faciatis unum proſelytum. & cum fuerit factus, facitis eum filium gehennæ duplo magis cꝫ uos. Væ uo bis duces cæci, quia dicitis, quicumqꝫ iu rauerit per templum, nihil eſt, qui autẽ iurauetit in auro templi debitor eſt. Stulti & cæci quid enim maius eſt au rum an templum quod ſanctificat, au rum? Et quicumqꝫ iurauerit in altari, nihil eſt, quicumqꝫ autem iurauerit in dono quod eſt ſuper illud, debet. Cæ ci qd ẽm maius eſt, donũ an altare qd̃ ſanctificat donũ? Qui ergo iurauerit in altari, iurat in eo, & in oibus quæ ſu per illud ſunt. Et qui iurauerit in tẽplo, iurat in illo, & in eo qui habitat in ipſo.

καὶ ὁ ὀμόσας ἐν τῷ οὐρανῷ, ὀμνύει ἐν τῷ θρόνῳ τοῦ θεοῦ καὶ ἐν τῷ καθημένῳ ἐπάνω αὐτοῦ. οὐαὶ ὑμῖν γραμματεῖς καὶ φαρισαῖοι ὑποκριταί, ὅτι ἀποδεκατοῦτε τὸ ἡδύοσμον, καὶ τὸ ἄνηθον, καὶ τὸ κύμινον, καὶ ἀφήκατε τὰ βαρύτερα τοῦ νόμου, τὴν κρίσιν καὶ τὸν ἔλεον καὶ τὴν πίστιν. ταῦτα ἔδει ποιῆσαι, κἀκεῖνα μὴ ἀφιέναι. ὁδηγοὶ τυφλοί, οἱ διυλίζοντες τὸν κώνωπα, τὴν δὲ κάμηλον καταπίνοντες. οὐαὶ ὑμῖν γραμματεῖς καὶ φαρισαῖοι ὑποκριταί, ὅτι καθαρίζετε τὸ ἔξωθεν τοῦ ποτηρίου καὶ τῆς παροψίδος, ἔσωθεν δὲ γέμουσιν ἐξ ἁρπαγῆς καὶ ἀκρασίας. φαρισαῖε τυφλέ, καθάρισον πρῶτον τὸ ἐντὸς τοῦ ποτηρίου, καὶ τῆς παροψίδος, ἵνα γένηται καὶ τὸ ἐκτὸς αὐτῶν καθαρόν. οὐαὶ ὑμῖν γραμματεῖς καὶ φαρισαῖοι ὑποκριταί, ὅτι ὁμοιάζετε τάφοις κεκονιαμένοις, οἵτινες ἔξωθεν μὲν φαίνονται ὡραῖοι, ἔσωθεν δὲ γέμουσιν ὀστέων νεκρῶν, καὶ πάσης ἀκαθαρσίας. οὕτως καὶ ὑμεῖς, ἔξωθεν μὲν φαίνεσθε τοῖς ἀνθρώποις δίκαιοι, ἔσωθεν δέ, μεστοί ἐστε ὑποκρίσεως, καὶ ἀνομίας. Οὐαὶ ὑμῖν γραμματεῖς καὶ φαρισαῖοι ὑποκριταί, ὅτι οἰκοδομεῖτε τοὺς τάφους τῶν προφητῶν, καὶ κοσμεῖτε τὰ μνημεῖα τῶν δικαίων, καὶ λέγετε, εἰ ἤμεθα ἐν ταῖς ἡμέραις τῶν πατέρων ἡμῶν, οὐκ ἂν ἤμεθα κοινωνοὶ αὐτῶν, ἐν τῷ αἵματι τῶν προφητῶν. ὥστε μαρτυρεῖτε ἑαυτοῖς, ὅτι υἱοί ἐστε τῶν φονευσάντων τοὺς προφήτας, καὶ ὑμεῖς πληρώσατε τὸ μέτρον τῶν πατέρων ὑμῶν. ὄφεις γεννήματα ἐχιδνῶν πῶς φύγητε ἀπὸ τῆς κρίσεως τῆς γεέννης; διὰ τοῦτο ἰδοὺ ἐγὼ ἀποστέλλω πρὸς ὑμᾶς προφήτας καὶ σοφοὺς καὶ γραμματεῖς, καὶ ἐξ αὐτῶν ἀποκτενεῖτε καὶ σταυρώσετε, καὶ ἐξ αὐτῶν μαστιγώσετε ἐν ταῖς συναγωγαῖς ὑμῶν καὶ διώξετε ἀπὸ πόλεως εἰς πόλιν, ὅπως ἔλθῃ ἐφ' ὑμᾶς

πᾶν

Et qui iurauerit in cœlo, iurat in throno dei, & in eo, qui sedet super eum. Væ uobis scribæ & pharisæi hypocritæ, qa decimatis mentham & anethum & cyminum, & reliquistis quæ grauiora sũt legis, iudicium & misericordiam & fidem. Hæc oportuit facere, & illa non omittere. Duces cæci, excolantes culicem, camelum autem glutientes. Væ uobis scribæ & pharisæi hypocritæ, qa mũdatis quod deforis est calicis & paropsidis, intus autem plena sunt rapina & immundicia. Pharisæe cæce munda prius quod intus est calicis & paropsidis, ut fiat & id quod deforis est mũdum. Væ uobis scribæ & pharisæi hypocritæ, quia similes estis sepulchris dealbatis, q̃ foris quidẽ parẽt hominibus speciosa, intus uero plena sunt ossibus mortuorum & omni spurcitia. Sic & uos a foris quidem paretis hominibus iusti, intus autem pleni estis hypocrisi & iniquitate. Væ uobis scribæ & pharisæi hypocritæ, quia ædificatis sepulchra prophetarum, & ornatis monumenta iustorum, & dicitis. Si fuissemus in diebus patrum nostrorum, nõ fuissemus socij eorum in sanguine prophetarum. Itaq; testimonio estis uobismetipsis, quod filij sitis eorum qui prophetas occiderunt, uos quoq; implete mensuram patrum uestrorum. Serpentes, progenies uiperarum quomodo effugietis iudicium gehennæ? Ideo, ecce ego mitto ad uos prophetas, & sapientes & scribas, & ex illis occidetis & crucifigetis, & ex eis flagellabitis in synagogis uestris, & pseq̃mini de ciuitate i ciuitatẽ, ut ueniat sup uos omnis

πᾶν αἷμα δίκαιον ἐκχυννόμενον ἐπὶ τῆς γῆς, ἀπὸ τοῦ αἵματος Ἄβελ τοῦ δικαίου ἕως τοῦ αἵματος Ζαχαρίου υἱοῦ Βαραχίου ὃν ἐφονεύσατε μεταξὺ τοῦ ναοῦ καὶ τοῦ θυσιαστηρίου. Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ἥξει ταῦτα πάντα ἐπὶ τὴν γενεὰν ταύτην. Ἱερουσαλὴμ Ἱερουσαλήμ ἡ ἀποκτείνουσα τοὺς προφήτας, καὶ λιθοβολοῦσα τοὺς ἀπεσταλμένους πρὸς αὐτήν, ποσάκις ἠθέλησα ἐπισυναγαγεῖν τὰ τέκνα σου, ὃν τρόπον ἐπισυνάγει ὄρνις τὰ νοσσία ἑαυτῆς ὑπὸ τὰς πτέρυγας καὶ οὐκ ἠθελήσατε; ἰδοὺ ἀφίεται ὑμῖν ὁ οἶκος ὑμῶν ἔρημος. λέγω γὰρ ὑμῖν, οὐ μή με ἴδητε ἀπ' ἄρτι ἕως ἂν εἴπητε εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος, ἐν ὀνόματι κυρίου. καὶ ἐξελθὼν ὁ ΙΗΣΟΥΣ, ἐπορεύετο ἀπὸ τοῦ ἱεροῦ. καὶ προσῆλθον οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ ἐπιδεῖξαι αὐτῷ τὰς οἰκοδομὰς τοῦ ἱεροῦ. ὁ δὲ ἀποκριθεὶς εἶπεν αὐτοῖς. Οὐ βλέπετε πάντα ταῦτα; Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, οὐ μὴ ἀφεθῇ ὧδε λίθος ἐπὶ λίθον, ὃς οὐ μὴ καταλυθήσεται.

Καθημένου δὲ αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ ὄρους τῶν ἐλαιῶν, προσῆλθον αὐτῷ οἱ μαθηταὶ κατ' ἰδίαν λέγοντες. εἰπὲ ἡμῖν πότε ταῦτα ἔσται; καὶ τί τὸ σημεῖον τῆς σῆς παρουσίας, καὶ συντελείας τοῦ αἰῶνος; καὶ ἀποκριθεὶς ὁ ΙΗΣΟΥΣ, εἶπεν αὐτοῖς. Βλέπετε, μή τις ὑμᾶς πλανήσῃ. πολλοὶ γὰρ ἐλεύσονται ἐπὶ τῷ ὀνόματί μου λέγοντες, ἐγώ εἰμι ὁ ΧΡΙΣΤΟΣ, καὶ πολλοὺς πλανήσουσιν. μελλήσετε δὲ ἀκούειν πολέμους καὶ ἀκοὰς πολέμων, ὁρᾶτε μὴ θροεῖσθε. δεῖ γὰρ τὰ πάντα γενέσθαι ἀλλ' οὔπω ἐστὶ τὸ τέλος. ἐγερθήσεται γὰρ ἔθνος ἐπὶ ἔθνος, καὶ βασιλεία ἐπὶ βασιλείαν, καὶ ἔσονται λιμοὶ, καὶ λοιμοὶ, καὶ σεισμοὶ κατὰ τόπους. πάντα δὲ ταῦτα ἀρχὴ ὠδίνων. τότε παραδώσουσιν ὑμᾶς εἰς θλῖψιν, καὶ ἀποκτενοῦσιν ὑμᾶς, καὶ ἔσεσθε μισούμενοι ὑπὸ πάντων

nis sanguis iustus, qui effusus est super terram, a sanguine Abel iusti, usq; ad sanguinem Zachariæ filij Barachiæ, quem occidistis inter templum & altare. Amen dico uobis, uenient hæc omnia super generationem istam. Hierusalem hierusalem, quæ occidis prophetas, & lapidas eos, qui ad te missi sunt, quotiens uolui congregare filios tuos, quemadmodum gallina cõgregat pullos suos sub alas, & noluisti? Ecce relinquitur uobis domus uestra deserta. Dico enim uobis, non me uidebitis post hac, donec dicatis. Benedictus qui uenit in nomine domini.

XXIIII

Et egressus Iesus discedebat a templo. Et accesserunt discipuli eius, ut ostenderent ei ædificationes templi. Ipse autem respondens, dixit illis. Nõne uidetis hæc oia? Amen dico uobis, non relinquetur hic lapis super lapidẽ, qui non destruatur. Sedente autem eo super montẽ oliueti, accesserunt ad eum discipuli secreto, dicentes. Dic nobis, quando hæc erunt, & quod signũ aduentus tui, & consummationis sæculi? Et respondens Iesus, dixit eis. Videte, ne quis uos seducat. Multi enim uenient in nomine meo, dicentes. Ego sum Christus, & multos seducent. Audituri autẽ estis bella & rumores bellorũ, uidete ne turbemini. Oportet enim hæc fieri, sed nondum est finis. Consurget enim gens contra gentem, & regnum contra regnum, & erunt pestilentiæ, & fames, & terremotus per loca. Hæc autem omnia initia sunt dolorum. Tunc tradent uos in tribulationem, & occident uos, & eritis odio omnibus

ὑπὸ πάντων

ὑπὸ πάντων τῶν ἐθνῶν διὰ τὸ ὄνομά μου καὶ τότε σκανδαλισθήσονται πολλοί, καὶ ἀλλήλους παραδώσουσιν, καὶ μισήσουσιν ἀλλήλους, καὶ πολλοὶ ψευδοπροφῆται ἐγερθήσονται, καὶ πλανήσουσι πολλούς, καὶ διὰ τὸ πληθυνθῆναι τὴν ἀνομίαν, ψυγήσεται ἡ ἀγάπη τῶν πολλῶν. ὁ δὲ ὑπομείνας εἰς τέλος, οὗτος σωθήσεται. Καὶ κηρυχθήσεται τοῦτο τὸ εὐαγγέλιον τῆς βασιλείας ἐν ὅλῃ τῇ οἰκουμένῃ, εἰς μαρτύριον πᾶσιν τοῖς ἔθνεσιν, καὶ τότε ἥξει τὸ τέλος. Ὅταν οὖν ἴδητε τὸ βδέλυγμα τῆς ἐρημώσεως, τὸ ῥηθὲν διὰ Δανιὴλ τοῦ προφήτου ἑστὸς ἐν τόπῳ ἁγίῳ, ὁ ἀναγινώσκων νοείτω. τότε οἱ ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ φευγέτωσαν ἐπὶ τὰ ὄρη, ὁ ἐπὶ τοῦ δώματος μὴ καταβαινέτω ἆραί τι ἐκ τῆς οἰκίας αὐτοῦ, καὶ ὁ ἐν τῷ ἀγρῷ μὴ ἐπιστρεψάτω ὀπίσω ἆραι τὰ ἱμάτια αὐτοῦ. οὐαὶ δὲ ταῖς ἐν γαστρὶ ἐχούσαις, καὶ ταῖς θηλαζούσαις ἐν ἐκείναις ταῖς ἡμέραις. προσεύχεσθε δέ, ἵνα μὴ γένηται ἡ φυγὴ ὑμῶν χειμῶνος, μηδὲ ἐν σαββάτῳ. ἔσται γὰρ τότε θλῖψις μεγάλη, οἵα οὐ γέγονεν ἀπ' ἀρχῆς κόσμου ἕως τοῦ νῦν, οὐδ' οὐ μὴ γένηται. καὶ εἰ μὴ ἐκολοβώθησαν αἱ ἡμέραι ἐκεῖναι, οὐκ ἂν ἐσώθη πᾶσα σάρξ, διὰ δὲ τοὺς ἐκλεκτοὺς, κολοβωθήσονται αἱ ἡμέραι ἐκεῖναι. τότε ἐάν τις ὑμῖν εἴπῃ, ἰδοὺ ὧδε ὁ ΧΡΙΣΤΟΣ, ἢ ὧδε, μὴ πιστεύσητε. ἐγερθήσονται γὰρ ψευδόχριστοι, καὶ ψευδοπροφῆται, καὶ δώσουσι σημεῖα μεγάλα καὶ τέρατα, ὥς τε πλανᾶσθαι εἰ δυνατὸν, καὶ τοὺς ἐκλεκτούς, ἰδοὺ προείρηκα ὑμῖν. ἐὰν οὖν εἴπωσιν ὑμῖν, ἰδοὺ ἐν τῇ ἐρήμῳ ἐστίν, μὴ ἐξέλθητε, ἰδοὺ ἐν τοῖς ταμείοις, μὴ πιστεύσητε. ὥσπερ γὰρ ἡ ἀστραπὴ ἐξέρχεται ἀπὸ ἀνατολῶν, καὶ φαίνεται ἕως δυσμῶν, οὕτως ἔσται ἡ παρουσία τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου. ὅπου γὰρ ἐὰν ᾖ τὸ πτῶμα, ἐκεῖ συναχθήσονται οἱ ἀετοί. εὐθέως δὲ μετὰ τὴν θλῖψιν τῶν ἡμερῶν ἐκείνων, ὁ ἥλιος σκοτισθήσεται

ὁ καὶ σελήνη

omnibus gentibus, ppter nomen meū. Et tunc scādalizabuntur multi, & alius alium inuicē tradent, & odio habebūt inuicē. Et multi pseudo, pphetæ surgēt & seducent multos, & quoniā abundabit iniquitas, refrigescet charitas multorum. Qui aūt perseuerauerit usq; in finem, hic saluus erit. Et p̄dicabitur hoc euangelium regni in uniuerso orbe in testimonium omnibus gētibus, & tunc ueniet consummatio. Cum ergo uideritis abominationem desolatiōis, quæ dicta est a Daniele propheta stantem in loco sancto, qui legit, intelligat. Tūc qui in iudæa sunt, fugiant ad montes, & qui in tecto, non descendat tollere aliquid de domo sua, & qui in agro, nō reuertatur tollere tunicam suā. Væ aūt pregnantibus & nutriētibus in illis diebus. Orate autem, ut non fiat fuga uestra hyeme uel sabbato. Erit em̄ tunc tribulatio magna, qualis nō fuit ab initio mundi usq; modo, neq; fiet. Et nisi breuiati fuissent dies illi, nō fieret salua omnis caro, sed ppter electos breuiabuntur dies illi. Tunc si quis uobis dixerit, ecce hic Christus aut illic, nolite credere. Surgēt enim pseudochristi & pseudo prophetæ, & dabunt signa magna & prodigia, ita ut in errorē inducantur si fieri potest, etiā electi. Ecce p̄dixi uobis. Si ergo dixerint uobis, ecce in deserto est, nolite exire, ecce in penetralibus nolite credere. Sicut enim fulgur exit ab oriente, & apparet usq; in occidentem, ita erit aduentus filij hominis. Vbicumq; enim fuerit cadauer, illic cōgregabūtur & aquilæ. Statim aūt post tribulationē dierū illoz sol obscurabit & luna

ἢ σελήνη οὐ δώσει τὸ φέγγος αὐτῆς, καὶ οἱ ἀστέρες πεσοῦνται ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ αἱ δυνάμεις τῶν οὐρανῶν σαλευθήσονται, καὶ τότε φανήσεται τὸ σημεῖον τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῷ οὐρανῷ, καὶ τότε κόψονται πᾶσαι αἱ φυλαὶ τῆς γῆς, καὶ ὄψονται τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἐρχόμενον ἐπὶ τῶν νεφελῶν τοῦ οὐρανοῦ μετὰ δυνάμεως καὶ δόξης πολλῆς. καὶ ἀποστελεῖ τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ μετὰ σάλπιγγος φωνῆς μεγάλης, καὶ ἐπισυνάξουσιν τοὺς ἐκλεκτοὺς αὐτοῦ ἐκ τῶν τεσσάρων ἀνέμων ἀπ' ἄκρων οὐρανῶν ἕως ἄκρων αὐτῶν. ἀπὸ δὲ τῆς συκῆς μάθετε τὴν παραβολήν. ὅταν ἤδη ὁ κλάδος αὐτῆς γένηται ἁπαλός, καὶ τὰ φύλλα ἐκφύῃ, γινώσκετε ὅτι ἐγγὺς τὸ θέρος. οὕτως καὶ ὑμεῖς, ὅταν ἴδητε πάντα ταῦτα, γινώσκετε ὅτι ἐγγύς ἐστιν ἐπὶ θύραις. ἀμὴν λέγω ὑμῖν, οὐ μὴ παρέλθῃ ἡ γενεὰ αὕτη ἕως ἂν πάντα ταῦτα γένηται. ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ παρελεύσονται, οἱ δὲ λόγοι μου οὐ μὴ παρέλθωσιν. περὶ δὲ τῆς ἡμέρας ἐκείνης καὶ τῆς ὥρας, οὐδεὶς οἶδεν, οὐδὲ οἱ ἄγγελοι τῶν οὐρανῶν, εἰ μὴ ὁ πατήρ μου μόνος. ὥσπερ δὲ αἱ ἡμέραι τοῦ Νῶε, οὕτως ἔσται καὶ ἡ παρουσία τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου. ὥσπερ γὰρ ἦσαν ἐν ταῖς ἡμέραις ταῖς πρὸ τοῦ κατακλυσμοῦ τρώγοντες, καὶ πίνοντες, γαμοῦντες, καὶ ἐκγαμίζοντες, ἄχρι ἧς ἡμέρας εἰσῆλθεν Νῶε εἰς τὴν κιβωτόν, καὶ οὐκ ἔγνωσαν, ἕως ἦλθεν ὁ κατακλυσμὸς, καὶ ἦρεν ἅπαντας, οὕτως ἔσται καὶ ἡ παρουσία τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου. τότε δύο ἔσονται ἐν τῷ ἀγρῷ, εἷς παραλαμβάνεται, καὶ εἷς ἀφίεται. δύο ἀλήθουσαι ἐν τῷ μύλωνι, μία παραλαμβάνεται, καὶ μία ἀφίεται. γρηγορεῖτε οὖν, ὅτι οὐκ οἴδατε ποίᾳ ὥρᾳ ὁ κύριος ὑμῶν ἔρχεται. ἐκεῖνο δὲ γινώσκετε, ὅτι εἰ ᾔδει ὁ οἰκοδεσπότης ποίᾳ φυλακῇ ὁ κλέπτης ἔρχεται ἐγρηγόρησεν ἂν, καὶ οὐκ ἂν εἴασεν διορυχθῆναι τὸν οἶκον αὐτοῦ. διὰ τοῦτο καὶ ὑμεῖς γίνεσθε

& luna non dabit lumen suum, & stellæ cadent de cœlo, & uirtutes cœlorum cõmouebuntur, & tunc apparebit signũ filij hominis in cœlo, & tunc plangent omnes tribus terræ, & uidebunt filium hominis uenientem in nubibus cœli cũ uirtute & gloria multa. Et mittet angelos suos cum tubæ uoce magna, & congregabunt electos eius a quattuor uẽtis a summis cœlorum, usq; ad terminos eorum. Ab arbore autem fici discite parabolam, cum iam ramus eius tener fuerit, & folia fuerint enata, scitis quod prope sit æstas. Ita & uos cũ uideritis hæc omnia, scitote quod prope sit in foribus. Amen dico uobis, non præteribit ætas hæc, donec omnia ista fiant. Cœlum & terra transibunt, uerba autem mea non præteribunt. Cæterum de die illo & hora nemo scit, nec angeli, quidem cœlorum, nisi pater meus solus. Sed sicut erant dies Noe, ita erit & aduentus filij hominis. Sicut enim erant in diebus ante diluuiũ edentes & bibentes, contrahentes matrimonium, & nuptum dantes usq; ad eum diem, quo intrauit Noe in arcam & non cognouerunt, donec uenisset diluuium, & sustulisset omneis, ita erit & aduentus filij hominis. Tunc duo erunt in agro, unus assumitur, & unus relinquitur. Duæ molentes in mola, una assumitur, & una relinquitur. Vigilate ergo, quia nescitis qua hora dominus uester uenturus sit. Illud autem scitote, quoniam si scisset paterfamilias qua hora fur uenturus fuisset, uigilasset utiq;, & non sineret perfodi domũ suam. Ideo & uos estote

γίνεσθε ἕτοιμοι, ὅτι ᾗ ὥρᾳ οὐ δοκεῖτε ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἔρχεται. τίς ἄρα ἐστὶν ὁ πιστὸς δοῦλος καὶ φρόνιμος, ὃν κατέστησεν ὁ κύριος ἐπὶ τῆς θεραπείας αὐτοῦ, τοῦ δοῦναι αὐτοῖς τὴν τροφὴν ἐν καιρῷ; Μακάριος ὁ δοῦλος ἐκεῖνος, ὃν ἐλθὼν ὁ κύριος αὐτοῦ εὑρήσει ποιοῦντα οὕτως. Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅτι ἐπὶ πᾶσι τοῖς ὑπάρχουσιν αὐτοῦ, καταστήσει αὐτόν. Ἐὰν δὲ εἴπῃ ὁ κακὸς δοῦλος ἐκεῖνος ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ, Χρονίζει ὁ κύριός μου ἐλθεῖν, καὶ ἄρξηται τύπτειν τοὺς συνδούλους, ἐσθίειν δὲ καὶ πίνειν μετὰ τῶν μεθυόντων, ἥξει ὁ κύριος τοῦ δούλου ἐκείνου, ἐν ἡμέρᾳ ᾗ οὐ προσδοκᾷ, καὶ ἐν ὥρᾳ ᾗ οὐ γινώσκει, καὶ διχοτομήσει αὐτόν, καὶ τὸ μέρος αὐτοῦ μετὰ τῶν ὑποκριτῶν θήσει, ἐκεῖ ἔσται ὁ κλαυθμὸς, καὶ ὁ βρυγμὸς τῶν ὀδόντων. Τότε ὁμοιωθήσεται ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν δέκα παρθένοις, αἵτινες λαβοῦσαι τὰς λαμπάδας αὐτῶν, ἐξῆλθον εἰς ὑπάντησιν τοῦ νυμφίου. ἦσαν δὲ ἐξ αὐτῶν φρόνιμοι, καὶ αἱ πέντε φρόνιμοι. αἵτινες μωραὶ, καὶ αἱ πέντε φρόνιμοι. αἵτινες μωραὶ λαβοῦσαι τὰς λαμπάδας ἑαυτῶν, οὐκ ἔλαβον μεθ' ἑαυτῶν ἔλαιον, αἱ δὲ φρόνιμοι ἔλαβον ἔλαιον ἐν τοῖς ἀγγείοις αὐτῶν, μετὰ τῶν λαμπάδων. χρονίζοντος δὲ τοῦ νυμφίου, ἐνύσταξαν πᾶσαι καὶ ἐκάθευδον. μέσης δὲ νυκτὸς κραυγὴ γέγονεν, ἰδοὺ ὁ νυμφίος ἔρχεται, ἐξέρχεσθε εἰς ἀπάντησιν αὐτοῦ. τότε ἠγέρθησαν πᾶσαι αἱ παρθένοι ἐκεῖναι, καὶ ἐκόσμησαν τὰς λαμπάδας ἑαυτῶν. αἱ δὲ μωραὶ ταῖς φρονίμοις εἶπον. δότε ἡμῖν ἐκ τοῦ ἐλαίου ὑμῶν, ὅτι αἱ λαμπάδες ἡμῶν σβέννυνται. ἀπεκρίθησαν δὲ αἱ φρόνιμοι λέγουσαι. μήποτε οὐκ ἀρκέσῃ ἡμῖν καὶ ὑμῖν. πορεύεσθε δὲ μᾶλλον πρὸς τοὺς πωλοῦντας, καὶ ἀγοράσατε ἑαυτοῖς. ἀπερχομένων δὲ αὐτῶν ἀγοράσαι, ἦλθεν ὁ νυμφίος, καὶ αἱ ἕτοιμοι εἰσῆλθον μετ' αὐτοῦ εἰς τοὺς γάμους, καὶ ἐκλείσθη ἡ θύρα. ὕστερον δὲ ἔρχονται καὶ αἱ λοιπαὶ παρθένοι λέγουσαι. Κύριε κύριε ἄνοιξον ἡμῖν, ὁ δὲ

estote parati, quia qua hora non putatis, ea filius hominis uēturus est. Quisnam est fidelis seruus & prudens, quē præfecit dominus famulitio suo, ut det illis cibum in tempore? Beatus seruus ille, quem cū uenerit dominus eius inuenerit sic facientem. Amen dico uobis, quoniam super omnia bona sua constituet eum. Q; si dixerit, seruus ille malus in corde suo, cunctatur dominus meus uenire, & ceperit percutere cōseruos, imo māducare & bibere cū ebrijs, ueniet dñs serui illius in die quo nō expectat, & hora qua ignorat, & dissecabit eū, partēq; eiꝰ ponet cū hypocritis, illic erit ploratꝰ & stridor dētiū

Tunc simile fiet regnū cœlorꝫ decē XXV
uirginibus, q̄ sumptis lāpadibus suis, exierunt in occursum sponso. Quinq; autem ex eis erant fatuæ, & quinq; prudentes, quæ erāt fatuæ acceptis lampadibus nō sumpserunt oleū secum. Prudentes uero acceperunt oleum in uasis suis cum lampadibus. Moram autem faciente sponso, dormitauerūt omnes, & dormierūt. Media autem nocte clamor factus est, ecce sponsus uenit, exite obuiam ei. Tūc surrexerunt omnes uirgines illæ, & apparauerunt lāpades suas. Fatuæ autē sapientibus dixerunt. Date nobis de oleo uestro, quia lāpades nostræ extinguunt. Respōderunt aūt prudētes, dicētes. Ne qn nō suffici at nobis & uobis, sed ite potius ad eos quē dūt, & emite uobis. Porro dū irent emptum, uenit sponsus, & quæ paratæ erant intrauerunt cum eo ad nuptias, & clausa est ianua. Postea uero ueniūt & reliq̄ uirgines, dicētes. Dñe dñe aperi

nobis

ἡμῖν. ὁ δὲ ἀποκριθεὶς, εἶπεν. Ἀμὴν λέγω ὑμῖν. οὐκ οἶδα ὑμᾶς, γρηγορεῖτε οὖν, ὅτι οὐκ οἴδατε τὴν ἡμέραν οὐδὲ τὴν ὥραν, ἐν ᾗ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἔρχεται. Ὥσπερ γὰρ ἄνθρωπός τις ἀποδημῶν, ἐκάλεσεν τοὺς ἰδίους δούλους, καὶ παρέδωκεν αὐτοῖς, τὰ ὑπάρχοντα αὐτοῦ, καὶ ᾧ μὲν ἔδωκεν πέντε τάλαντα, ᾧ δὲ, δύο, ᾧ δὲ, ἓν, ἑκάστῳ κατὰ τὴν ἰδίαν δύναμιν, καὶ ἀπεδήμησεν εὐθέως. πορευθεὶς δὲ ὁ τὰ πέντε τάλαντα λαβὼν, εἰργάσατο ἐν αὐτοῖς καὶ ἐποίησεν, ἄλλα πέντε τάλαντα. ὡσαύτως καὶ ὁ τὰ δύο, ἐκέρδησεν καὶ αὐτὸς, ἄλλα δύο. ὁ δὲ τὸ ἓν λαβὼν, ἀπελθὼν ὤρυξεν ἐν τῇ γῇ, καὶ ἀπέκρυψεν τὸ ἀργύριον τοῦ κυρίου αὐτοῦ. μετὰ δὲ χρόνον πολὺν ἔρχεται ὁ κύριος τῶν δούλων ἐκείνων, καὶ συναίρει μετ' αὐτῶν λόγον. καὶ προσελθὼν ὁ τὰ πέντε τάλαντα λαβὼν, προσήνεγκεν ἄλλα πέντε τάλαντα λέγων. Κύριε πέντε τάλαντά μοι παρέδωκας, ἴδε ἄλλα πέντε τάλαντα ἐκέρδησα ἐν αὐτοῖς. ἔφη δὲ αὐτῷ ὁ κύριος αὐτοῦ. εὖ δοῦλε ἀγαθὲ καὶ πιστὲ, ἐπὶ ὀλίγα ἦς πιστός. ἐπὶ πολλῶν σε καταστήσω, εἴσελθε εἰς τὴν χαρὰν τοῦ κυρίου σου. προσελθὼν δὲ καὶ ὁ τὰ δύο τάλαντα λαβὼν, εἶπεν, κύριε, δύο τάλαντά μοι παρέδωκας, ἴδε ἄλλα δύο τάλαντα, ἐκέρδησα ἐπ' αὐτοῖς. ἔφη αὐτῷ ὁ κύριος αὐτοῦ. εὖ δοῦλε ἀγαθὲ καὶ πιστὲ, ἐπὶ ὀλίγα ἦς πιστός, ἐπὶ πολλῶν σε καταστήσω, εἴσελθε εἰς τὴν χαρὰν τοῦ κυρίου σου. προσελθὼν δὲ καὶ ὁ τὸ ἓν τάλαντον λαβὼν, εἶπεν. Κύριε, ἔγνων σε, ὅτι ἄνθρωπος σκληρός ἐστιν θερίζων ὅπου οὐκ ἔσπειρας καὶ συνάγων ὅθεν οὐ διεσκόρπισας. καὶ φοβηθεὶς, ἀπελθὼν ἔκρυψα τὸ τάλαντόν σου ἐν τῇ γῇ, ἴδε ἔχεις τὸ σόν. Ἀποκριθεὶς δὲ ὁ κύριος αὐτοῦ εἶπεν αὐτῷ. πονηρὲ δοῦλε καὶ ὀκνηρὲ, ἤδεις ὅτι θερίζω ὅπου οὐκ ἔσπειρα, καὶ συνάγω ὅθεν οὐ διεσκόρπισα, ἔδει σε βαλεῖν τὸ ἀργύριόν μου τοῖς τραπεζίταις, καὶ ἐλθὼν ἐγὼ ἐκομισάμην

nobis. At ille respondens ait, Amen dico uobis, nescio uos, uigilate itaq; quia nescitis diem neq; horam, in qua filius hominis ueniet. Sicut enim homo quidam peregre proficiscens, uocauit seruos suos, & tradidit illis bona sua. Et huic quidem dedit quinq; talenta, alij aũt duo, alij uero unũ, unicuiq; secũdũ propriã facultatẽ, & profectus est statim. Abijt autem qui quinq; talenta acceperat, & operatus est in eis, & cõfecit alia quinq;. Similiter & qui duo accepe rat lucratus est & ipse alia duo. Qui au tem unũ acceperat, abiens fodit in ter ram, & abscondit pecuniã dñi sui. Post multũ uero tpis uenit dñs seruoꝝ illoꝝ & ponit rationẽ cũ eis. Et accedens qui quinq; talenta acceperat, obtulit alia quinq; talenta dicẽs. Dñe, quinq; talen ta tradidisti mihi, ecce alia quinq; lucra tus sum in eis. Ait illi dñs eius. Euge ser ue bone & fidelis, sup pauca fuisti fide lis, sup multa te constituã, intra in gau diũ dñi tui. Accedens aũt & q duo talẽ ta acceperat, ait. Dñe, duo talẽta tradi disti mihi, ecce alia duo lucratꝰ sũ in eis. Ait illi dñs eiꝰ. Euge serue bone & fide lis, sup pauca fuisti fidelis, sup multa te constituã, intra in gau diũ dñi tui. Acce dens aũt & q unũ talẽtũ acceperat, ait. Dñe, nouerã te quod homo durus sis, metẽs ubi nõ seminasti, & cõgregãs in de ubi nõ sparsisti, & territus abij & ab scondi talentũ tuũ in terra. Ecce habes qd' tuũ est. Respõdẽs aũt dñs eiꝰ, dixit ei. Serue male & piger, sciebas qd' metã ubi nõ seminaui. & congregẽ illinc ubi non sparsi. Oportuit ergo te cõmittere pecuniã meã mẽsariis, & ueniẽs ego re-

F cepissem

κομῖσάμιλω ἄμ δ ἐμὸμ σὼ τόκω, ἄξαπεδωω
ἀπ' αὐτ ἐ τάλαντομ, ἡ δ' ὁτ τῷ ἔχονϊι τὰ δ' ἐ/
κα τάλαντα. τῷ δ ἔχονϊι παντὶ δοθήσεται ἡ
περισσευθήσετη, τ ὸ δ μὴ ἔχοντος, ἡ ὃ ἔχ ἀφθή/
σετη ἀπ' αὐτ. ἡ τ ἀχρεῖομ δοῦλον ἐκ βάλλετε
εἰς τ σκότος τ ἐξώτερομ, ἐκεῖ ἔσαι ὁ κλαυθμ
ἡ ὁ βρυγμὸς τ ὀδόντωμ. ὁτ ἄμ δ ἔλθη ὁ ὑὸς
τ ἀνθρώπου ἐν τῇ δόξῃ αὐτ, ἡ οἱ πάντες ὁι
ἅγϊοι ἄγγελοι μετ αὐτ, τότε καθίσει ἐπὶ
θρόνου δόξης αὐτ, ⁊ συναχθήσετη ἔμπρο/
σθεμ αὐτ πάντα τὰ ἔθνη, ⁊ ἀφορίσ αὐτοὺς
ἀπ' ἀλλήλω. ὥσπ ὁ ποιμὴν ἀφορίζα τὰ
πρόβατα ἀπὸ τ ἐρίφω, ἡ στήσ τὰ μὲν
πρόβατα ἐκ δεξιῶμ αὐτ, τὰ δ ἐρίφια ἐξ ἐνω
νύμωμ. τότε ἐρεῖ ὁ βασιλεὺς τοῖς ἐκ δεξιῶμ
αὐτ. δεῦτε οἱ εὐλογημμένοι τ πατρός μ, κλη
ρονομήσατε τὴν ἡτοιμασμμένην ὑμῖν βασι
λείαν ἀπ καταβολῆς κόσμ. ἐπείνασα γ ἡ
ἐδώκατέ μοι φαγεῖν. ἐδίψησα, ἡ ἐποτίσατέ
με. ξένος ἤμην, ἡ συνηγάγετέ με. γυμνός, ἡ
περιεβάλετέ με, ἀσθένησα, ἡ ἐπεσκέψασθέ
με. ἐν φυλακῇ ἤμην, ⁊ ἤλθετε πρός με. τότε
ἀποκριθήσονται αὐτῷ οἱ δίκαιοι, λέγοντες. κύ
ριε, πότε σε εἴδομεν πεινῶντα ἡ ἐθρέψαμεν,
ἢ διψῶντα ⁊ ἐποτίσαμεν; πότε δέ σε εἴδο/
μεν ξένον, ἡ συνηγάγομεν; ἢ γυμνὸν ἡ περι
ἐβάλομεν; πότε δέ σε εἴδομεν ἀσθενῆ ἢ ἐν
φυλακῇ, ἡ ἤλθομεν πρός σε; ⁊ ἀποκριθεὶς
ὁ βασιλεὺς ἐρεῖ αὐτοῖς. ἀμὴν λέγω ὑμῖν. ἐφ
ὅσον ἐποιήσατε ἑνὶ τότων τῶν ἀδελφῶν μ
τῶν ἐλαχίσων, ἐμοὶ ἐποιήσατε. τότε ἐρεῖ ⁊
τοῖς ἐξόμων ὑμῶν. πορεύεσθε ἀπ' ἐμοῦ οἱ κα/
τηραμμένοι εἰς τ πῦρ τὸ αἰώνιον, τ ἡτοιμασ/
μμένον τῷ διαβόλῳ ⁊ τοῖς ἀγγέλοις αὐτο.
ἐπείνασα γ, ⁊ οὐκ ἐδώκατέ μοι φαγεῖν, ἐδί
ψησα, ⁊ οὐκ ἐποτίσατέ με. ξένος ἤμην, ἡ οὐ
συνηγάγετέ με. γυμνός, ἡ οὐ περιεβάλετέ
με. ἀσθενὴς ἡ ἐν φυλακῇ, ἡ οὐκ ἐπεσκέψα/
σθέ με. τότε ἀποκριθήσονται αὐτῷ ἡ αὐτοὶ λέγον

τες κυ

cepisſẽ utiq; qd' meũ eſt cũ uſura. Tolli
te itaq; ab eo talẽtũ, & date ei q habet
decẽ talẽta. Omni em̃ habenti dabit᷑,
& abundabit. Qui uero nõ habet, etiã
id qd' habet auferet᷑ ab eo. Et inutilem
ſeruũ eijcite in tenebras exteriores, illic
erit fletus & ſtridor dentium. Cum
autem uenerit filius hois in gloria ſua
& omnes ſancti angeli cũ eo, tunc ſede
bit ſuper ſedem gloriæ ſuæ, & cõgrega
buntur ante eum omnes gentes, & ſe-
parabit eos ab inuicẽ, ſicut paſtor ſegre
gat oues ab hædis, & ſtatuet oues qui/
dẽ a dextris ſuis, hædos aũt a ſiniſtris.
Tũc dicet rex his q a dextris eius erũt.
Venite benedicti patris mei, poſſidete
paratũ uobis regnũ a cõſtitutione mũ
di. Eſuriui em̃, & dediſtis mihi mandu/
care. Sitiui, & dediſtis mihi bibere. Ho
ſpes erã, & collegiſtis me. Nud⁹, & ope
ruiſtis me. Infirmus, & uiſitaſtis me. In
carcere erã, & ueniſtis ad me. Tũc rñde
bũt ei iuſti dicẽtes. Dñe, qñ te uidimus
eſurientẽ, & pauim⁹, aut ſitiẽtẽ, & dedi-
mus tibi potũ? Qñ aũt te uidimus ho/
ſpitẽ, & collegimus te, aut nudũ, & coo-
peruimus te, aut qñ te uidim⁹ infirmũ,
aut in carcere, & uenimus ad te? Et re/
ſpondẽs rex, dicet illis. Amen dico uo/
bis, quatinus feciſtis uni de his fratrib⁹
meis minimis, mihi feciſtis. Tunc dicet
& his qui a ſiniſtris erunt. Diſcedite a
me maledicti in ignẽ æternũ, q parat⁹
eſt diabolo & angelis eius. Eſuriui em̃
& nõ dediſtis mihi mãducare. Sitiui, &
non dediſtis mihi potũ. Hoſpes erã, &
nõ collegiſtis me. Nud⁹, & nõ opuiſtis
me. Infirm⁹ & in carcere erã, & nõ uiſita
ſtis me. Tũc reſpõdebũt ei & ipſi dicẽ/

tes.

Digitized by Google

τες. κύριε, πότε σε εἴδομεν πεινῶντα ἢ διψῶντα, ἢ ξένον, ἢ γυμνόν, ἢ ἀσθενῆ, ἢ ἐν φυλακῇ, καὶ οὐ διηκονήσαμέν σοι; τότε ἀποκριθήσεται αὐτοῖς λέγων, ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ἐφ' ὅσον οὐκ ἐποιήσατε ἑνὶ τούτων τῶν ἐλαχίστων, οὐδὲ ἐμοὶ ἐποιήσατε. Καὶ ἀπελεύσονται οὗτοι εἰς κόλασιν αἰώνιον, οἱ δὲ δίκαιοι εἰς ζωὴν αἰώνιον. Καὶ ἐγένετο, ὅτε ἐτέλεσεν ὁ ΙΗΣΟΥΣ πάντας τοὺς λόγους τούτους, εἶπεν τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ. οἴδατε ὅτι μετὰ δύο ἡμέρας τὸ πάσχα γίνεται, καὶ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου παραδίδοται εἰς τὸ σταυρωθῆναι. Τότε συνήχθησαν οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ γραμματεῖς, καὶ οἱ πρεσβύτεροι τοῦ λαοῦ εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ ἀρχιερέως, τοῦ λεγομένου Καϊάφα. καὶ συνεβουλεύσαντο, ἵνα τὸν ΙΗΣΟΥΝ κρατήσωσιν δόλῳ, καὶ ἀποκτείνωσιν. Ἔλεγον δέ. μὴ ἐν τῇ ἑορτῇ, ἵνα μὴ θόρυβος γένηται ἐν τῷ λαῷ. Τοῦ δὲ ΙΗΣΟΥ γενομένου ἐν Βηθανίᾳ ἐν οἰκίᾳ Σίμωνος τοῦ λεπροῦ, προσῆλθεν αὐτῷ γυνὴ ἀλάβαστρον μύρου ἔχουσα βαρυτίμου, καὶ κατέχεεν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ ἀνακειμένου. Ἰδόντες δὲ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ ἠγανάκτησαν λέγοντες. Εἰς τί ἡ ἀπώλεια αὕτη; ἠδύνατο γὰρ τοῦτο τὸ μύρον πραθῆναι πολλοῦ, καὶ δοθῆναι πτωχοῖς. γνοὺς δὲ ὁ ΙΗΣΟΥΣ, εἶπεν αὐτοῖς. Τί κόπους παρέχετε τῇ γυναικί; ἔργον γὰρ καλὸν εἰργάσατο εἰς ἐμέ. πάντοτε γὰρ τοὺς πτωχοὺς ἔχετε μεθ' ἑαυτῶν, ἐμὲ δὲ οὐ πάντοτε ἔχετε. βαλοῦσα γὰρ αὕτη τὸ μύρον τοῦτο ἐπὶ τοῦ σώματός μου, πρὸς τὸ ἐνταφιάσαι ἐποίησεν. Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅπου ἐὰν κηρυχθῇ τὸ εὐαγγέλιον τοῦτο ἐν ὅλῳ τῷ κόσμῳ, λαληθήσεται καὶ, ὃ ἐποίησεν αὕτη εἰς μνημόσυνον αὐτῆς. Τότε πορευθεὶς εἷς τῶν δώδεκα ὁ λεγόμενος Ἰούδας ὁ Ἰσκαριώτης πρὸς τοὺς ἀρχιερεῖς, εἶπεν. τί θέλετέ μοι δοῦναι, κἀγὼ ὑμῖν παραδώσω αὐτόν; οἱ δὲ ἔστησαν αὐτῷ τριάκοντα ἀργύρια, καὶ ἀπὸ τότε, ἐζήτει εὐκαιρίαν ἵνα αὐτὸν

tes. Dñe, quando te uidimus esurientẽ, aut sitiẽtẽ, aut hospitẽ, aut nudũ, aut infirmum, aut in carcere, & nõ ministraui mus tibi? Tunc respondebit illis, dicẽs. Amen dico uobis, quatinus nõ feciſtis uni de minoribus his, nec mihi feciſtis. Et ibunt hi in ſuppliciũ æternum, iuſti autẽ in uitã æternã. Et factũ eſt cũ cõ ſummaſſet Ieſus ſermones hos oẽs, dixit diſcipulis ſuis. Scitis qd̃ poſt biduũ paſcha fit, & filius hoĩs traditur ut crucifigatur. Tũc cõgregati ſunt principes ſacerdotũ & ſcribæ & ſeniores populi i atriũ principis ſacerdotũ, qui dicebatur Caipha, & conſiliũ fecerunt, ut Ieſum dolo tenerent, & occiderent. Dicebant autẽ. Nõ in die feſto, ne tumultus fiat in populo. Cum autẽ Ieſus eſſet in Bethania in domo Simonis leproſi, acceſſit ad eum mulier habens alabaſtrum unguẽti precioſi, & effudit ſuper caput ipſius recumbentis. Videntes autẽ diſcipuli, indignati ſunt, dicẽtes. Ad quid p̃ditio hæc? Potuit em̃ iſtud unguẽtum uenundari magno, & dari pauperibus. Eo autẽ cognito Ieſus ait illis. Quid molesti eſtis mulieri? Opus em̃ bonũ operata eſt erga me. Nã ſemp pauperes habetis uobiſcum, me autẽ nõ ſemper habetis. Mittens em̃ hæc unguẽtum hoc in corpus meũ, ad ſepeliendũ me fecit. Amen dico uobis, ubicũq; p̃dicatũ fuerit hoc euangeliũ in toto mundo, dicet̃ & qd̃ hoc hæc fecit i memoriã ipſi9. Tũc abijt un9 de duodecim, q dicebat̃ Iudas iſcariotes ad principes ſacerdotũ, & ait illis. Quid uultis mihi dare, & ego uobis eũ tradã? At illi cõſtituerũt ei triginta argẽteos. Et exinde q̃rebat optunitatẽ

XXVI

Paſſio in die pal:

ἵνα ἀυτὸμ παραδῷ. τῇ δὲ πρώτῃ τῶν ἀζύμων προσῆλθον οἱ μαθηταὶ τῷ ΙΗΣΟΥ λέγοντες αὐτῷ. ποῦ θέλεις ἑτοιμάσωμέν σοι φαγεῖν τὸ πάσχα; ὁ δὲ ἔιπεν. ὑπάγετε εἰς τὴν πόλιν πρὸς τὸν δεῖνα, καὶ ἔιπατε αὐτῷ. ὁ διδάσκαλος λέγει. ὁ καιρός μου ἐγγύς ἐστιν, πρός σε ποιῶ τὸ πάσχα μετὰ τῶν μαθητῶν μου, καὶ ἐποίησαν οἱ μαθηταὶ ὡς συνέταξεν αὐτοῖς ὁ ΙΗΣΟΥΣ καὶ ἡτοίμασαν τὸ πάσχα. ὀψίας δὲ γενομένης, ἀνέκειτο μετὰ τῶν δώδεκα. καὶ ἐσθιόντων αὐτῶν, ἔιπεν. ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅτι εἷς ἐξ ὑμῶν παραδώσει με, καὶ λυπούμενοι σφόδρα, ἤρξαντο λέγειν αὐτῷ ἕκαστος αὐτῶν. μή τι ἐγώ εἰμι κύριε; ὁ δὲ ἀποκριθεὶς, ἔιπεν. ὁ ἐμβάψας μετ' ἐμοῦ τὴν χεῖρα, οὗτός με παραδώσει. ὁ μὲν υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ὑπάγει, καθὼς γέγραπται περὶ αὐτοῦ. οὐαὶ δὲ τῷ ἀνθρώπῳ ἐκείνῳ δι' οὗ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου παραδίδοται, καλὸν ἦν αὐτῷ εἰ οὐκ ἐγεννήθη ὁ ἄνθρωπος ἐκεῖνος. ἀποκριθεὶς δὲ Ἰούδας ὁ παραδιδοὺς αὐτὸμ ἔιπεν. μή τι ἐγώ εἰμι ῥαββεί; λέγει αὐτῷ. σὺ ἔιπας, ἐσθιόντων δὲ αὐτῶν, λαβὼν ὁ ΙΗΣΟΥΣ τὸ ἄρτον καὶ εὐχαριστήσας, ἔκλασεν καὶ ἐδίδου τοῖς μαθηταῖς, καὶ ἔιπεν. λάβετε φάγετε, τοῦτό ἐστιν τὸ σῶμά μου. καὶ λαβὼν τὸ ποτήριον καὶ εὐχαριστήσας, ἔδωκεν αὐτοῖς λέγων. πίετε ἐξ αὐτοῦ πάντες. τοῦτο γάρ ἐστιν τὸ αἷμά μου τὸ τῆς καινῆς διαθήκης, τὸ περὶ πολλῶν ἐκχυννόμενον εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν. λέγω δὲ ὑμῖν, οὐ μὴ πίω ἀπάρτι ἐκ τούτου τοῦ γενήματος τῆς ἀμπέλου ἕως τῆς ἡμέρας ἐκείνης. ὅταν αὐτὸ πίνω μεθ' ὑμῶν καινὸν ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ πατρός μου. καὶ ὑμνήσαντες, ἐξῆλθον εἰς τὸ ὄρος τῶν ἐλαιῶν. τότε λέγει αὐτοῖς ὁ ΙΗΣΟΥΣ. πάντες ὑμεῖς σκανδαλισθήσεσθε ἐν ἐμοὶ ἐν τῇ νυκτὶ ταύτῃ. γέγραπται γάρ. πατάξω τὸν ποιμένα. καὶ διασκορπισθήσεται τὰ πρόβατα τῆς ποίμνης. μετὰ δὲ τὸ ἐγερθῆναί με, προάξω

ut eũ traderet. Prima aũt die azymorũ accesserunt discipuli ad Iesum, dicẽtes ei. Vbi uis paremus tibi comedere pascha? At ille dixit. Ite in ciuitatem ad quendã, & dicite ei. Magister dicit. Tẽpus meũ ppe est, apud te facio pascha cum discipulis meis. Et fecerũt discipuli sicut cõstituit illis Iesus, & parauerũt pascha. Vespere autem facto discumbebat cum duodecim, & edentibus illis, dixit. Amen dico uobis, quod unus uestrum me traditurus est. Et cõtristati ualde, cœperũt singuli illorũ dicere ei. Nunquid ego sum domine? At ipse respondens, ait. Qui intinxit mecum manum in catino, hic me tradet. Filius quidem hominis uadit sicut scriptũ est de illo. Væ autem homini illi per quem filius hominis traditur. Bonũ erat ei, si natus non fuisset homo ille. Respondens autem Iudas qui tradidit eum, dixit. Nunquid ego sum rabbi? Ait illi. Tu dixisti. Vescentibus aũt eis, accepit Iesus panẽ & cũ egisset gratias, fregit deditq; discipulis suis, & ait. Accipite comedite, hoc est corpus meum. Et accepto calice, gratijs actis, dedit illis, dicens. Bibite ex hoc omnes. Hic est enim sanguis meus qui est noui testamenti, qui pro multis effũditur in remissionẽ peccatorũ. Dico aũt uobis, non bibam posthac ex hoc genimine uitis usq; in diem illum cum illud bibã uobiscũ nouum in regno patris mei. Et hymno dicto, exierunt in montem oliueti. Tunc dicit illis Iesus. Omnes uos scandalum patiemini in me in ista nocte. Scriptũ est enim, Percutiã pastorẽ & dispergentur oues gregis. Postq; aũt resurrexero

præcedam

προάξω ὑμᾶς εἰς τὴν γαλιλαίαν. ἀποκριθεὶς δὲ ὁ
πέτρος εἶπεν αὐτῷ. εἰ καὶ πάντες σκανδαλισθήσον
ται ἐν σοί, ἐγὼ οὐδέποτε σκανδαλισθήσομαι. ἔφη
αὐτῷ ὁ ΙΗΣΟΥΣ. Ἀμὴν λέγω σοι, ὅτι ἐν ταύτῃ
τῇ νυκτὶ πρὶν ἀλέκτορα φωνῆσαι, τρίς ἀπαρνήσῃ
με. λέγει αὐτῷ ὁ πέτρος. κἂν δέῃ με σὺν σοὶ ἀπο
θανεῖν, οὐ μήσε ἀπαρνήσομαι. ὁμοίως καὶ πάντες οἱ
μαθηταὶ εἶπον. Τότε ἔρχεται μετ' αὐτῶν ὁ ΙΗΣΟΥΣ εἰς
χωρίον λεγόμενον Γεθσημανῆ, καὶ λέγει τοῖς μα
θηταῖς. καθίσατε αὐτοῦ ἕως οὗ ἀπελθὼν προσεύξω
μαι ἐκεῖ. καὶ παραλαβὼν τὸν πέτρον καὶ τοὺς δύο υἱοὺς
Ζεβεδαίου, ἤρξατο λυπεῖσθαι καὶ ἀδημονεῖν. Τότε λέγει
αὐτοῖς ὁ ΙΗΣΟΥΣ. περίλυπός ἐστιν ἡ ψυχή μου ἕως
θανάτου, μείνατε ὧδε καὶ γρηγορεῖτε μετ' ἐμοῦ. καὶ
προελθὼν μικρὸν ἔπεσεν ἐπὶ πρόσωπον αὐ
τοῦ προσευχόμενος, καὶ λέγων. πάτερ μου, εἰ δυ
νατόν ἐστιν, παρελθέτω ἀπ' ἐμοῦ τὸ ποτήριον τοῦ
το, πλὴν οὐχ ὡς ἐγὼ θέλω, ἀλλ' ὡς σύ. καὶ ἔρ
χεται πρὸς τοὺς μαθητὰς, καὶ εὑρίσκει αὐτοὺς κα
θεύδοντας, καὶ λέγει τῷ πέτρῳ. οὕτως οὐκ ἰσχύ
σατε μίαν ὥραν γρηγορῆσαι μετ' ἐμοῦ; γρηγο
ρεῖτε καὶ προσεύχεσθε, ἵνα μὴ εἰσέλθητε εἰς πει
ρασμόν. τὸ μὲν πνεῦμα, πρόθυμον, ἡ δὲ σὰρξ ἀσ
θενής. πάλιν ἐκ δευτέρου ἀπελθὼν, προσηύξα
το λέγων. πάτερ μου, εἰ οὐ δύναται τοῦτο τὸ ποτή
ριον παρελθεῖν ἂν μὴ αὐτὸ πίω, γενη
θήτω τὸ θέλημά σου. καὶ ἐλθὼν, εὑρίσκει αὐτοὺς
πάλιν καθεύδοντας, ἦσαν γὰρ αὐτῶν οἱ ὀφθαλ
μοὶ βεβαρημένοι. καὶ ἀφεὶς αὐτοὺς, ἀπελθὼν πά
λιν προσηύξατο ἐκ τρίτου τὸν αὐτὸν λόγον εἰπών.
τότε ἔρχεται πρὸς τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ καὶ λέγει αὐ
τοῖς. καθεύδετε τὸ λοιπὸν καὶ ἀναπαύεσθε, ἰδοὺ
γὰρ ἤγγικεν ἡ ὥρα καὶ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου παρα
δίδοται εἰς χεῖρας ἁμαρτωλῶν. ἐγείρεσθε, ἄγω
μεν, ἰδοὺ ἤγγικεν ὁ παραδιδούς με. καὶ ἔτι αὐ
τοῦ λαλοῦντος, ἰδοὺ Ἰούδας εἷς τῶν δώδεκα ἦλθεν,
καὶ μετ' αὐτοῦ ὄχλος πολὺς μετὰ μαχαιρῶν καὶ
ξύλων ἀπὸ τῶν ἀρχιερέων καὶ πρεσβυτέρων τοῦ
λαοῦ. ὁ δὲ παραδιδοὺς αὐτὸν, ἔδωκεν αὐτοῖς σύν
μεῖον λέ-

præcedam uos in Galilæã. Respondẽs aũt Petrus, ait illi. Et si oẽs scandalizati fuerint in te, ego tñ nũq̃ scãdalizabor. Ait illi Iesus. Amen dico tibi, qa in hac nocte ante cq̃ gallus cãtet, ter me negabis. Ait illi Petr9. Etiã si oportuerit me mori tecum, nõ te negabo. Similiter & oẽs discipuli dixerũt. Tunc uenit Iesus cũ illis in uillã q̃ dicitur Gethsemane & dixit discipulis. Sedete hic donec uadã & orẽ illic. Et assũpto Petro & duobus filijs Zebedæi, cœpit cõtristari & mœstus esse. Tunc ait illis Iesus, supra modum tristis est aïa mea usq̃ ad mortẽ, manete hic & uigilate mecũ. Et pgressus pusillũ, pcidit in faciẽ suã orãs & dicens. Pater mi, si possibile est transeat a me calix iste. Verũtamen nõ sicut ego uolo, sed sicut tu. Et uenit ad discipulos suos, & reperit eos dormientes, & dicit Petro. Sic nõ potuistis una hora uigilare mecũ? Vigilate & orate ut ne intretis in tentationẽ. Spũs quidẽ pmptus est, at caro infirma. Iterũ secundo abijt & orauit, dicẽs. Pater mi, si nõ potest hic calix trãsire nisi bibã illũ, fiat uoluntas tua. Et uenit iterũ, & inuenit eos dormientes. Erãt enim oculi eoꝝ grauati. Et relictis illis, itez abijt & orauit tertio eũdẽ sermonẽ dicẽs. Tũc uenit ad discipulos suos & dixit illis. Dormite iã & requescite, ecce appropinquauit hora, & filius hois tradit9 in manꝰ peccatoꝝ. Surgite eamus, ecce apropinquauit q me tradit. Adhuc eo loquẽte, ecce Iudas unus de duodecim uenit, & cũ eo turba multa cum gladijs & fustibus, missi a principibus sacerdotum & senioribus populi. Qui autem tradebat eum, dedit illis si

μεῖον λέγων, ὃν ἂν φιλήσω, αὐτός ἐστιν, κρατήσατε αὐτὸν. καὶ εὐθέως προσελθὼν τῷ ΙΗΣΟΥ εἶπεν. Χαῖρε ῥαββεί. καὶ κατεφίλησεν αὐτόν. ὁ δὲ ΙΗΣΟΥΣ εἶπεν αὐτῷ. Ἑταῖρε ἐφ' ὃ πάρει; τότε προσελθόντες ἐπέβαλον τὰς χεῖρας ἐπὶ τὸν ΙΗΣΟΥΝ καὶ ἐκράτησαν αὐτόν. καὶ ἰδοὺ εἷς τῶν μετὰ ΙΗΣΟΥ, ἐκτείνας τὴν χεῖρα, ἀπέσπασεν τὴν μάχαιραν αὐτοῦ, καὶ παίξας τὸν δοῦλον τοῦ ἀρχιερέως, ἀφεῖλεν αὐτοῦ τὸ ὠτίον. τότε λέγει αὐτῷ ὁ ΙΗΣΟΥΣ. Ἀπόστρεψόν σου τὴν μάχαιραν εἰς τὸν τόπον αὐτῆς. πάντες γὰρ οἱ λαμβάνοντες μάχαιραν, ἐν μαχαίρᾳ ἀπολοῦνται. ἢ δοκεῖς ὅτι οὐ δύναμαι ἄρτι παρακαλέσαι τὸν πατέρα μου, καὶ παραστήσει μοι πλείους ἢ δώδεκα λεγεῶνας ἀγγέλων; πῶς οὖν πληρωθῶσιν αἱ γραφαὶ, ὅτι οὕτως δεῖ γενέσθαι; ἐν ἐκείνῃ τῇ ὥρᾳ εἶπεν ὁ ΙΗΣΟΥΣ τοῖς ὄχλοις, ὡς ἐπὶ λῃστὴν ἐξήλθετε μετὰ μαχαιρῶν, καὶ ξύλων συλλαβεῖν με, καθ' ἡμέραν πρὸς ὑμᾶς ἐκαθιζόμην, διδάσκων ἐν τῷ ἱερῷ, καὶ οὐκ ἐκρατήσατέ με. τοῦτο δὲ ὅλον γέγονεν, ἵνα πληρωθῶσιν αἱ γραφαὶ τῶν προφητῶν. τότε οἱ μαθηταὶ πάντες, ἀφέντες αὐτὸν ἔφυγον. οἱ δὲ κρατήσαντες τὸν ΙΗΣΟΥΝ, ἀπήγαγον πρὸς Καϊάφαν τὸν ἀρχιερέα, ὅπου οἱ γραμματεῖς, καὶ οἱ πρεσβύτεροι συνήχθησαν. ὁ δὲ Πέτρος ἠκολούθει αὐτῷ ἀπὸ μακρόθεν, ἕως τῆς αὐλῆς τοῦ ἀρχιερέως, καὶ εἰσελθὼν ἔσω, ἐκάθητο μετὰ τῶν ὑπηρετῶν ἰδεῖν τὸ τέλος. οἱ δὲ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ πρεσβύτεροι, καὶ τὸ συνέδριον ὅλον ἐζήτουν ψευδομαρτυρίαν κατὰ ΙΗΣΟΥ ὅπως αὐτὸν θανατώσωσιν, καὶ οὐχ εὗρον, καὶ πολλῶν ψευδομαρτύρων προσελθόντων, οὐχ εὗρον. ὕστερον δὲ προσελθόντες δύο ψευδομάρτυρες, εἶπον. οὗτος ἔφη. δύναμαι καταλῦσαι τὸν ναὸν τοῦ θεοῦ, καὶ διὰ τριῶν ἡμερῶν οἰκοδομῆσαι αὐτόν. καὶ ἀναστὰς ὁ ἀρχιερεὺς εἶπεν αὐτῷ. οὐδὲν ἀποκρίνῃ; τί οὗτοί σου καταμαρτυροῦσιν; ὁ δὲ ΙΗΣΟΥΣ ἐσιώπα καὶ ἀποκριθεὶς ὁ ἀρχιερεὺς εἶπεν αὐτῷ. ἐξορκίζω σε κατὰ τοῦ θεοῦ τοῦ ζῶντος, ἵνα ἡμῖν εἴπῃς εἰ σύ εἶ ὁ

ΧΡΙΣΤΟΣ

gnũ dicẽs. Quẽcũq; osculat⁹ fuero, ipse est, tenete eũ. Et cõfestim accedẽs ad Iesum dixit. Aue rabbi, & osculat⁹ est eũ. Dixitq; illi Iesus. Amice, ad quid ades? Tũc accesserũt & man⁹ iniecerũt i Iesũ, & tenuerũt eũ. Et ecce un⁹ ex his q erãt cũ Iesu, extẽdẽs manũ exemit gladiũ suum, & pcutiẽs seruũ principis sacerdotũ, ãputauit auriculã ei⁹. Tũc ait illi Iesus. Cõuerte gladiũ tuũ i locũ suũ. Oẽs em̃ q acceperint gladiũ, gladio peribũt. An putas qđ nõ possum nũc rogare patrẽ meũ, & exhibebit mihi plus q̃ duodecim legiões angelo⁹? Quõ ergo implebunt scripturæ qa sic oportet fieri. In illa hora dixit Iesus turbis. Tanq̃ ad latronẽ existis cũ gladijs & fustib⁹ comp̃hẽdere me, quotidie apud uos sedebã docẽs in tẽplo & nõ me tenuistis. Hoc aũt totũ factũ est ut cõplerent scripturæ pphetaꝝ. Tunc discipuli oẽs relicto eo fugerũt. At illi tenẽtes Iesũ duxerũt ad Caiphã principẽ sacerdotũ, ubi scribæ & seniores cõuenerãt. Petrus aũt sequebat eũ a longe usq; in atriũ principis sacerdotũ. Et ingressus intro, sedebat cũ ministris, ut uideret finẽ. Principes autem sacerdotũ & seniores, & totũ cõsilium quærebant falsũ testimoniũ cõtra Iesũ ut morti eũ traderẽt, & nõ inueniebãt, etiã cũ multi falsi testes accessissent, nõ inueniebãt. Nouissime aũt uenerũt duo falsi testes, & dixerũt. Hic dixit. Possũ destruere tẽplum dei, & in triduo ædificare illud. Et surgẽs princeps sacerdotũ, ait illi. Nihil respondes? Cur isti aduersũ te testificant? Iesus aũt tacebat. Et princeps sacerdotũ ait illi. Adiuro te p deũ uiuũ, ut dicas nobis si tu es

Christus

ΧΡΙΣΤΟΣ ὁ υἱὸς τ̃ θεῦ. Λέγει αὐτῷ ὁ ΙΗΣΟΥΣ. Σὺ εἶπας. πλὴν λέγω ὑμῖν. Ἀπ' ἄρτι ὄψεσθε τ̃ υἱὸν τ̃ ἀνθρώπου καθήμενον ἐκ δεξιῶν τ̃ δυνάμεως, καὶ ἐρχόμενον ἐπὶ τ̃ νεφελ̃ τ̃ οὐρανοῦ. τότε ὁ ἀρχιερεὺς διέῤῥηξεν τὰ ἱμάτια αὐτ̃ λέγων. ὅτι ἐβλασφήμησεν. τί ἔτι χρείαν ἔχομεν μαρτύρων. ἰδοὺ νῦν ἠκούσατε τ̃ βλασφημίαν αὐτ̃. τί ὑμῖν δοκεῖ; οἱ δὲ ἀποκριθέντες, εἶπαν. ἔνοχος θανάτου ἐστίν. τότε ἐνέπτυσαν εἰς τὸ πρόσωπον αὐτ̃, καὶ ἐκολάφισαν αὐτ̃. οἱ δὲ, ἐῤῥάπισαν λέγοντες. προφήτευσον ἡμῖν ΧΡΙΣΤΕ, τίς ἐστιν ὁ παίσας σε; ὁ δὲ πέτρος ἔξω ἐκάθητο ἐν τῇ αὐλῇ. καὶ προσῆλθεν αὐτῷ μία παιδίσκη λέγουσα. καὶ σὺ ἦσθα μετὰ ΙΗΣΟΥ τ̃ γαλιλαίου. ὁ δὲ, ἠρνήσατο ἔμπροσθεν αὐτ̃ πάντων λέγων. οὐκ οἶδα τί λέγεις. ἐξελθόντα δὲ αὐτὸν εἰς τὸν πυλῶνα, εἶδεν αὐτὸν ἄλλη, καὶ λέγει τοῖς ἐκεῖ, καὶ οὗτος ἦν μετὰ ΙΗΣΟΥ τ̃ ναζωραίου. καὶ πάλιν ἠρνήσατο μετὰ ὅρκου, ὅτι οὐκ οἶδα τὸν ἄνθρωπον, μετὰ μικρὸν δὲ προσελθόντες οἱ ἑστῶτες, εἶπον τῷ πέτρῳ. ἀληθῶς καὶ σὺ ἐξ αὐτ̃ εἶ. καὶ γὰρ λαλιά σου δῆλόν σε ποιεῖ. τότε ἤρξατο καταθεματίζειν καὶ ὀμνύειν, ὅτι οὐκ οἶδα τὸν ἄνθρωπον. καὶ εὐθέως ἀλέκτωρ ἐφώνησεν. καὶ ἐμνήσθη ὁ πέτρος τ̃ ῥήματος ΙΗΣΥ, εἰρηκότος αὐτῷ, ὅτι πρὶν ἀλέκτορα φωνῆσαι δὶς ἀπαρνήσῃ με. καὶ ἐξελθὼν ἔξω, ἔκλαυσεν πικρῶς. πρωΐας δὲ γενομένης, συμβούλιον ἔλαβον πάντες οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ πρεσβύτεροι τ̃ λαοῦ κατὰ τ̃ ΙΗΣΥ, ὥστε θανατῶσαι αὐτ̃. καὶ δήσαντες αὐτ̃, ἀπήγαγον καὶ παρέδωκαν αὐτ̃ πιλάτῳ τῷ ἡγεμόνι. τότε ἰδὼν ἰούδας ὁ παραδιδοὺς αὐτ̃, ὅτι κατεκρίθη, μεταμεληθεὶς, ἀπέστρεψεν τὰ τριάκοντα ἀργύρια τοῖς ἀρχιερεῦσιν, καὶ τοῖς πρεσβυτέροις λέγων. ἥμαρτον παραδοὺς αἷμα ἀθῷον. οἱ δὲ εἶπον. τί πρὸς ἡμᾶς; σὺ ὄψει. καὶ ῥίψας τὰ ἀργύρια ἐν τῷ ναῷ, ἀνεχώρησεν, καὶ ἀπελθὼν ἀπήγξατο. οἱ δὲ ἀρχιερεῖς λαβόντες τὰ ἀργύρια, εἶπον. οὐκ ἔξεστι βαλεῖν αὐτὰ εἰς τὸν κορβανᾶν ἐπεὶ τιμὴ

Christus filiꝰ dei. Dicit illi Iesus. Tu dixisti. Verꝫtñ dico uobis, amodo uidebitis filiũ hois sedẽtẽ a dextris ꝟtutis, & ueniẽtẽ in nubibꝰ cœli. Tũc princeps sacerdotũ dissidit uestimẽta sua, dicens. Blasphemauit. Quid insup egemꝰ testibus? Ecce nũc audistis blasphemiã eiꝰ. Quid uobis uidet? At illi rñdẽtes dixerũt. Reus ẽ mortis. Tunc expuerũt i facie eiꝰ, & colaphis eũ cæciderũt. Alij aũt palmas i faciẽ eiꝰ dederũt, dicẽtes. Prophetiza nobis christe, qs ẽ q te pcussit? Petrꝰ ꝟo sedebat foris i atrio, & accessit ad eũ una ancillula dicẽs. Et tu cũ Iesu galilæo eras. At ille negauit corã oibꝰ, dicẽs. Nescio qd dicas. Cũ aũt exisset i uestibulũ, uidit eũ alia ãcilla, & ait his q erãt ibi. Et hic erat cũ Iesu nazareno. Et iterꝫ negauit cũ iuramẽto, ñ noui hoiem. Et post pusillũ accesserũt q stabãt. & dixerunt Petro. Vere & tu ex illis es, nã & loq̃la tua te manifestũ facit. Tũc cœpit detestari & iurare, nõ noui hoiem. Et cõtinuo gallꝰ cãtauit, & recordatꝰ ẽ Petrꝰ ꝟbi Iesu, q dixerat ei, priꝰ q̃ gallꝰ cãtet, ter me negabis, & egressus foras, fleuit amare. Mane aũt facto cõciliũ inierũt oẽs principes sacerdotũ & seniores ppli aduersus Iesũ, ut eũ morti traderẽt. Et uictũ eũ adduxerũt põtio Pilato põsidi Tũc uidẽs Iudas q eũ tradidit q̃ dãnatus eẽt, pnia ductꝰ, retulit triginta argẽteos principibꝰ sacerdotũ & senioribus dicẽs. Peccaui, tradẽs sanguinẽ innoxiũ At illi dixerũt. Quid ad nos? tu uidebis Et proiectis argenteis in tẽplo recessit, & abiens laqueo se suspẽdit. Principes aũt sacerdotũ acceptis argẽteis, dixerũt Non licet eos mittere in corbonã, quia

XXVII.

precium

ωμὴ ἅιματος ἐστιν. συμβούλιον δὲ λαβόντες ἠ
γόρασαν ἐξ αὐτῶν τὸν ἀγρὸν τοῦ κεραμέως εἰς τα
φὴν τοῖς ξένοις, διὸ ἐκλήθη ὁ ἀγρὸς ἐκεῖνος ἀγρὸς
ἅιματος ἕως τῆς σήμερον. Τότε ἐπληρώθη τὸ ῥη
θὲν, διὰ ἱερεμίου τοῦ προφήτου λέγοντος.
καὶ ἔλαβον τὰ τριάκοντα ἀργύρια τὴν τι
μὴν τοῦ τετιμημένου ὃν ἐτιμίσαντο ἀπὸ υἱ
ῶν ἰσραὴλ, καὶ ἔδωκαν αὐτὰ εἰς τὸν ἀγρὸν
τοῦ κεραμέως, καθὼς συνέταξέν μοι κύριος. Ο
δὲ ΙΗΣΟΥΣ ἔστη ἔμπροσθεν τοῦ ἡγεμόνος, καὶ
ἐπηρώτησεν αὐτὸν ὁ ἡγεμὼν λέγων, σὺ εἶ ὁ
βασιλεὺς τῶν ἰουδαίων; ὁ δὲ ΙΗΣΟΥΣ ἔφη αὐ
τῷ. Σὺ λέγεις. καὶ ἐν τῷ κατηγορεῖσθαι αὐ
τὸν ὑπὸ τῶν ἀρχιερέων καὶ τῶν πρεσβυτέρων,
οὐδὲν ἀπεκρίνατο. Τότε λέγει αὐτῷ ὁ πιλᾶ
τος. οὐκ ἀκούεις πόσα σου κατὰ μαρτυροῦ
σιν; καὶ οὐκ ἀπεκρίθη αὐτῷ πρὸς οὐδὲ ἓν ῥῆμα.
ὥς τε θαυμάζειν τὸν ἡγεμόνα λίαν. κατὰ δὲ
ἑορτὴν εἰώθει ὁ ἡγεμὼν ἀπολύειν ἕνα τῷ
ὄχλῳ δέσμιον, ὃν ἤθελον. εἶχον δὲ τότε δέσ
μιον ἐπίσημον λεγόμενον βαραββᾶν. συνη
γμένων οὖν αὐτῶν, εἶπεν αὐτοῖς ὁ πιλᾶτος.
τίνα θέλετε ἀπολύσω ὑμῖν, βαραββᾶν, ἢ ΙΗ
ΣΟΥΝ τὸν λεγόμενον ΧΡΙΣΤΟΝ; ᾔδει γὰρ ὅτι
διὰ φθόνον παρέδωκαν αὐτόν. καθημένου δὲ
αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ βήματος ἀπέστειλεν πρὸς αὐτὸν
ἡ γυνὴ αὐτοῦ λέγουσα. μηδὲν σοὶ καὶ τῷ δι
καίῳ ἐκείνῳ, πολλὰ γὰρ ἔπαθον σήμερον, κατ
ὄναρ δι᾽ αὐτόν. οἱ δὲ ἀρχιερεῖς, καὶ οἱ πρεσβύ
τεροι ἔπεισαν τοὺς ὄχλους, ἵνα αἰτήσωνται τὸν
βαραββᾶν, τὸν δὲ ΙΗΣΟΥΝ ἀπολέσωσιν. ἀπο
κριθεὶς δὲ ὁ ἡγεμὼν, εἶπεν αὐτοῖς. τίνα θέλε
τε ἀπὸ τῶν δύο ἀπολύσω ὑμῖν. οἱ δὲ εἶπον.
βαραββᾶν. λέγει αὐτοῖς ὁ πιλᾶτος. τί οὖν ποι
ήσω ΙΗΣΟΥΝ τὸν λεγόμενον ΧΡΙΣΤΟΝ, λέ
γουσιν αὐτῷ πάντες. σταυρωθήτω. ὁ δὲ ἡγε
μὼν, ἔφη. τί γὰρ κακὸν ἐποίησεν; οἱ δὲ
περισσῶς ἔκραζον, λέγοντες. Σταυρω
θήτω. Ἰδὼν δὲ ὁ πιλᾶτος, ὅτι οὐδὲν
ὠφελεῖ

preciũ ſanguinis eſt. Cõcilio aũt inito emerunt ex illis agrũ figuli in ſepulturam peregrinoꝝ, qua propter uocatus eſt ager ille ager ſanguinis uſq; in hodiernum diem. Tũc impletũ eſt quod dictũ eſt per Hieremiã ꝓphetã, dicentem. Et acceperũt triginta argenteos p̃cium ap̃pciati quẽ ap̃pciauerunt a filiꝭ iſrael, & dederunt eos in agrũ figuli, ſicut conſtituit mihi dñs. Ieſus aũt ſtetit ante p̃ſidẽ, & interrogauit eum p̃ſes, dicens. Tu es rex iudeoꝝ? Dicit illi Ieſus. Tu dicis Et cũ accuſaret a principibus ſacerdotũ & ſenioribus, nihil reſpõdit. Tunc dicit illi Pilatus. Nõ audis q̃ꝫ multa aduerſum te dicunt teſtimonia? Et nõ reſpondit ei ad ullũ uerbũ, ita ut miraretur p̃ſes uehementer. Per diem aũt ſolennẽ cõſueuerat p̃ſes turbæ dimittere unũ uinctũ quẽ uoluiſſent. Habebat aũt tũc unũ uinctũ inſignẽ qui dicebatur Barabbas. Cõgregatis ergo illis, dixit pilatus. Quẽ uultis dimittã uobis, Barabbã an Ieſum q dicit Chriſtus? Sciebat em̃, q̃ ꝓpter inuidiã tradidiſſẽt eum. Sedẽte aũt illo ꝓ tribunali, miſit ad eũ uxor eius, dicens. Nihil tibi cũ iuſto illo, multa em̃ paſſa ſũ hodie i ſomnis ꝓpter eũ. Principes aũt ſacerdotũ & ſeniores perſuaſerunt turbis ut peterent Barabbã, Ieſum uero perderẽt. Reſpondens aũt p̃ſes ait illis. Quẽ uultis uobis e duob⁹ dimittã? At illi dixerũt, Barabbã. Dixit illis Pilatus. Quid igit faciam de Ieſu, qui dicitur Chriſtus? Dicunt omnes. Crucifigatur. Ait illis præſes. Quid enim mali fecit? At illi magis damabant, dicentes. Crucifigatur. Videns autem Pilatus quod nihil proficeret

Digitized by Google

ἄφελε, ἀλλὰ μᾶλλον θόρυβος γίνεται λαβὼν ὕδωρ ἀπενίψατο τὰς χεῖρας ἀπέναντι τοῦ ὄχλου λέγων. ἀθῷός εἰμι ἀπὸ τοῦ αἵματος τοῦ δικαίου τούτου, ὑμεῖς ὄψεσθε, καὶ ἀποκριθεὶς, πᾶς ὁ λαὸς εἶπεν. τὸ αἷμα αὐτοῦ ἐφ' ἡμᾶς καὶ ἐπὶ τὰ τέκνα ἡμῶν. τότε ἀπέλυσεν αὐτοῖς τὸν Βαραββᾶν, τὸν δὲ ΙΗΣΟΥΝ φραγελλώσας, παρέδωκεν αὐτοῖς ἵνα σταυρωθῇ. τότε οἱ στρατιῶται τοῦ ἡγεμόνος παραλαβόντες, τὸν ΙΗΣΟΥΝ εἰς τὸ πραιτώριον, συνήγαγον ἐπ' αὐτὸν ὅλην τὴν σπεῖραν, καὶ ἐκδύσαντες αὐτὸν, περιέθηκαν αὐτῷ χλαμύδα κοκκίνην, καὶ πλέξαντες στέφανον ἐξ ἀκανθῶν, ἐπέθηκαν ἐπὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ, καὶ κάλαμον ἐπὶ τὴν δεξιὰν αὐτοῦ, καὶ γονυπετήσαντες ἔμπροσθεν αὐτοῦ, ἐνέπαιζον αὐτῷ λέγοντες. χαῖρε ὁ βασιλεὺς τῶν ἰουδαίων. καὶ ἐμπτύσαντες εἰς αὐτὸν, ἔλαβον τὸν κάλαμον καὶ ἔτυπτον εἰς τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ. καὶ ὅτε ἐνέπαιξαν αὐτῷ, ἐξέδυσαν αὐτῷ τὴν χλαμύδα, καὶ ἐνέδυσαν αὐτὸν τὰ ἱμάτια αὐτοῦ, καὶ ἀπήγαγον αὐτὸν εἰς τὸ σταυρῶσαι. ἐξερχόμενοι δὲ εὗρον ἄνθρωπον κυρηναῖον, ὀνόματι σίμωνα. τοῦτον ἠγγάρευσαν, ἵνα ἄρῃ τὸν σταυρὸν αὐτοῦ, καὶ ἐλθόντες εἰς τόπον λεγόμενον γολγοθᾶ, ὅ ἐστιν λεγόμενος κρανίου τόπος, ἔδωκαν αὐτῷ πιεῖν ὄξος μετὰ χολῆς μεμιγμένον, καὶ γευσάμενος, οὐκ ἤθελεν πιεῖν. σταυρώσαντες δὲ αὐτὸν, διεμερίσαντο τὰ ἱμάτια αὐτοῦ βάλλοντες κλῆρον, ἵνα πληρωθῇ τὸ ῥηθὲν ὑπὸ τοῦ προφήτου. διεμερίσαντο τὰ ἱμάτιά μου ἑαυτοῖς, καὶ ἐπὶ τὸν ἱματισμόν μου ἔβαλον κλῆρον. καθήμενοι ἐτήρουν αὐτὸν ἐκεῖ, καὶ ἐπέθηκαν ἐπάνω τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ, τὴν αἰτίαν αὐτοῦ γεγραμμένην, οὗτός ἐστιν ΙΗΣΟΥΣ ὁ βασιλεὺς τῶν ἰουδαίων. τότε σταυροῦνται σὺν αὐτῷ δύο λῃσταί, εἷς ἐκ δεξιῶν, καὶ εἷς ἐξ εὐωνύμων. οἱ δὲ παραπορευόμενοι, ἐβλασφήμουν αὐτὸν, κινοῦντες τὰς κεφαλὰς αὐτῶν καὶ λέγοντες

pficeret, sed magis tumultus fieret, accepta aqua, lauit manus corã populo, dicens. Innocens ego sum a sanguine huius iusti, uos uidebitis. Et respondẽs uniuersus populus, dixit. Sanguis eius sũper nos & super filios nostros. Tunc dimisit illis Barabbã, Iesum aũt flagellatum tradidit eis ut crucifigeretur, tũc milites præsidis susципientes Iesum in prætorio, congregauerunt ad eum uniuersam cohortem, & cũ exuissent eum, circũdederunt ei chlamydem coccineã. Et plectentes coronam de spinis, imposuerunt super caput eius, & harundinẽ in dexterã eius, & genuflexo ante eum illudebant ei, dicẽtes. Aue rex iudeorꝝ. Et cum expuissent in eum, acceperunt harundinẽ, & percutiebant caput eius. Et postꝯ illuserunt ei, exuerunt eum chlamyde, & induerunt eum uestimentis suis, & abduxerunt eum ut crucifigerent. Exeuntes aũt inuenerunt hominẽ cyreneũ nomine Simonẽ. hunc angariauerunt ut tolleret crucẽ eius. Et uenerunt in locũ qui dicit golgotha, quod est caluarie locus. Et dederunt ei acetũ bibere cũ felle mixtum. Et cũ gustasset noluit bibere. Postꝯ aũt crucifixerunt eũ, diuiserunt uestimenta eius, sortem mittentes, ut impleret quod dictũ est per prophetam. Diuiserunt sibi uestimenta mea, & super uestem meam miserunt sortem. Et sedentes seruabant eũ ibi, & imposuerũt super caput eius causam ipsius scriptam. Hic est Iesus rex iudeorum. Tunc crucifixi sunt cũ eo duo latrones unus a dextris, & unꝰ a sinistris. Prætereuntes autem blasphemabãt eum, mouentes capita sua, & dicentes

μὴ λέγοντες. ὁ καταλύων τὸν ναὸν, καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις οἰκοδομῶν, σῶσον σεαυτόν. εἰ υἱὸς εἶ τοῦ θεοῦ, κατάβηθι ἀπὸ τοῦ σταυροῦ. ὁμοίως καὶ οἱ ἀρχιερεῖς ἐμπαίζοντες μετὰ τῶν γραμματέων, καὶ πρεσβυτέρων ἔλεγον, ἄλλους ἔσωσεν, ἑαυτὸν οὐ δύναται σῶσαι. εἰ βασιλεὺς ἰσραὴλ ἐστι, καταβάτω νῦν ἀπὸ τοῦ σταυροῦ, καὶ πιστεύσομεν αὐτῷ. πέποιθεν ἐπὶ τὸν θεὸν, ῥυσάσθω νῦν αὐτὸν εἰ θέλει αὐτόν. εἶπε γάρ, ὅτι θεοῦ εἰμὶ υἱός. τοδ' αὐτὸ καὶ οἱ λῃσταὶ οἱ συνσταυρωθέντες αὐτῷ ὠνείδιζον αὐτόν. ἀπὸ δὲ ἕκτης ὥρας σκότος ἐγένετο ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν, ἕως ὥρας ἐνάτης. περὶ τὴν ἐνάτην ὥραν, ἀνεβόησεν ὁ ΙΗΣΟΣ φωνῇ μεγάλῃ λέγων. ΗΛΕΙ ἩΛΕΙ ΛΑΜΑ ΣΑΒΑΧΘΑΝΙ. ΤΟΤ ἔστιν θεέ μου θεέ μου, ἵνα τί με ἐγκατέλιπες; τίνες τῶν ἐκεῖ ἑστώτων ἀκούσαντες ἔλεγον, ὅτι ἡλίαν φωνεῖ οὗτος. καὶ εὐθέως δραμὼν εἷς ἐξ αὐτῶν, καὶ λαβὼν σπόγγον, πλήσας τε ὄξους καὶ περιθεὶς καλάμῳ, ἐπότιζεν αὐτόν. οἱ δὲ λοιποὶ ἔλεγον, ἄφες, ἴδωμεν εἰ ἔρχεται ἡλίας σώσων αὐτόν. ὁ δὲ ΙΗΣΟΥΣ πάλιν κράξας φωνῇ μεγάλῃ, ἀφῆκεν τὸ πνεῦμα. καὶ ἰδοὺ τὸ καταπέτασμα τοῦ ναοῦ ἐσχίσθη εἰς δύο ἀπ' ἄνωθεν ἕως κάτω, καὶ ἡ γῆ ἐσείσθη, καὶ αἱ πέτραι ἐσχίσθησαν καὶ τὰ μνημεῖα ἀνεῴχθησαν, καὶ πολλὰ σώματα τῶν κεκοιμημένων ἁγίων ἠγέρθησαν, καὶ ἐξελθόντες ἐκ τῶν μνημείων μετὰ τὴν ἔγερσιν αὐτοῦ, εἰσῆλθον εἰς τὴν ἁγίαν πόλιν, καὶ ἐνεφανίσθησαν πολλοῖς. ὁ δὲ ἑκατόνταρχος καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ τηροῦντες τὸν ΙΗΣΟΥΝ, ἰδόντες τὸν σεισμὸν καὶ τὰ γενόμενα, ἐφοβήθησαν σφόδρα, λέγοντες. ἀληθῶς θεοῦ υἱὸς ἦν οὗτος. ἦσαν δὲ ἐκεῖ γυναῖκες πολλαὶ ἀπὸ μακρόθεν, θεωροῦσαι, αἵτινες ἠκολούθησαν τῷ ΙΗΣΟΥ ἀπὸ τῆς γαλιλαίας διακονοῦσαι αὐτῷ, ἐν αἷς ἦν Μαρίαμ ἡ Μαγδαληνή, καὶ Μαρία ἡ τοῦ Ἰακώβου, καὶ Ἰωσῆ μήτηρ, καὶ ἡ μήτηρ τῶν υἱῶν Ζεβεδαίου.

Οὐίας

& dicentes. Qui destruis templū dei, & in triduo ædificas. salua temetipsum si filius dei es, descende de cruce. Similiter & principes sacerdotum illudentes cum scribis & senioribus, dicebāt. Alios saluos fecit, seipsū nō potest saluū facere. Si rex Israel ē, descēdat nūc de cruce & credem⁹ ei. Cōfidit in deo, liberet eū nūc si uult eū. Dixit em̄, filiꝰ dei sū. Idipsum aūt & latrões q crucifixi erāt cū eo īproperabāt ei. A sexta aūt hora tenebræ factæ sunt sup uniuersā terrā usq; ad horā nonā, & circa horā nonam dimauit Iesus uoce magna, dicēs. Eli eli lāma azabthani. Hoc ē, Deꝰ meꝰ deus meꝰ, ut qd dereliqsti meꝰ? Quidā aūt illic stantiū cū audissent, dicebant. Heliā uocat iste. Et cōtinuo currēs unus ex eis accepta spongiā impleuit aceto, & imposuit harūdini, & dabat ei bibere. Cæteri uero dicebāt. Sine, uideam⁹ an ueniat helias liberatuꝰ eū. Iesus aūt iterꝫ cū damasset uoce magna, emisit spm̄. Et ecce uelū tēpli scissū est in duas partes a summo usq; deorsum. Et terra mota est, & petræ scissæ sunt, & monumenta aperta sunt, & multa corpora sanctoꝝ, qui dormierant, surrexerunt. & exeuntes de monumentis post resurrectionē eius, uenerunt in sanctā ciuitatē, & apparuerūt multis. Centurio aūt & q cū eo erant custodiētes Iesū uiso terræmotu & his q̄ facta fuerāt, timuerūt ualde dicentes. Vere filius dei erat iste. Erant autem ibi mulieres multæ, a longe spectantes, q̄ secutæ fuerant Iesum a Galilæa ministrantes ei, inter quas erat Maria magdalene, & Maria Iacobi, & Iosse mater, & mater filiorum Zebedæi.

Cum autem

ὀψίας δὲ γενομένης, ἦλθεν ἄνθρωπος πλούσι-
ος ἀπὸ Ἀριμαθαίας τὸ ὄνομα Ἰωσήφ, ὃς καὶ αὐ-
τὸς ἐμαθήτευσε τῷ ΙΗΣΟΥ. οὗτος προσελ-
θὼν τῷ Πιλάτῳ, ἠτήσατο τὸ σῶμα τοῦ ΙΗΣΟΥ.
τότε ὁ Πιλᾶτος, ἐκέλευσεν ἀποδοθῆναι τὸ
σῶμα. καὶ λαβὼν τὸ σῶμα ὁ Ἰωσὴφ, ἐνετύλι-
ξεν αὐτὸ σινδόνι καθαρᾷ, καὶ ἔθηκεν αὐτὸ ἐν
τῷ καινῷ αὐτοῦ μνημείῳ, ὃ ἐλατόμησεν ἐν
τῇ πέτρᾳ, καὶ προσκυλίσας λίθον μέγαν
τῇ θύρᾳ τοῦ μνημείου, ἀπῆλθεν. ἦν δὲ ἐκεῖ Μα-
ρία ἡ Μαγδαληνὴ καὶ ἄλλη Μαρία, καθήμε-
ναι ἀπέναντι τοῦ τάφου. τῇ δὲ ἐπαύριον
ἥτις ἐστὶν μετὰ τὴν παρασκευήν, συνήχθη-
σαν οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ φαρισαῖοι πρὸς
Πιλᾶτον, λέγοντες. Κύριε, ἐμνήσθημεν ὅτι
ἐκεῖνος ὁ πλάνος εἶπεν ἔτι ζῶν, μετὰ τρεῖς ἡ-
μέρας ἐγείρομαι. κέλευσον οὖν, ἀσφαλισθῆ-
ναι τὸν τάφον, ἕως τῆς τρίτης ἡμέρας, μήπο-
τε ἐλθόντες οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ κλέψωσιν αὐ-
τὸν, καὶ εἴπωσιν τῷ λαῷ, ἠγέρθη ἀπὸ τῶν νε-
κρῶν, καὶ ἔσται ἡ ἐσχάτη πλάνη χείρων τῆς πρώ-
της. ἔφη δὲ αὐτοῖς ὁ Πιλᾶτος. ἔχετε κουστω-
δίαν, ὑπάγετε, ἀσφαλίσασθε ὡς οἴδατε. οἱ δὲ
πορευθέντες, ἠσφαλίσαντο τὸν τάφον, σφρα-
γίσαντες τὸν λίθον, μετὰ τῆς κουστωδίας.

Ὀψὲ δὲ σαββάτων τῇ ἐπιφωσκούσῃ εἰς μί-
αν σαββάτων, ἦλθεν Μαρία ἡ Μαγδαληνὴ,
καὶ ἡ ἄλλη Μαρία θεωρῆσαι τὸν τάφον. καὶ
ἰδοὺ σεισμὸς ἐγένετο μέγας. ἄγγελος γὰρ κυ-
ρίου καταβὰς ἐξ οὐρανοῦ προσελθὼν, ἀπεκύ-
λισε τὸν λίθον ἀπὸ τῆς θύρας, καὶ ἐκάθητο ἐπ'
ἄνω αὐτοῦ. ἦν δὲ ἡ ἰδέα αὐτοῦ ὡς ἀστραπὴ,
καὶ τὸ ἔνδυμα αὐτοῦ λευκὸν ὡσὲι χιών. ἀπὸ
δὲ τοῦ φόβου αὐτοῦ ἐσείσθησαν οἱ τηροῦντες,
καὶ ἐγένοντο ὡσὲι νεκροί. ἀποκριθεὶς δὲ ὁ ἄγ-
γελος εἶπεν ταῖς γυναιξίν. μὴ φοβεῖσθε ὑ-
μεῖς, οἶδα γὰρ ὅτι ΙΗΣΟΥΝ τὸν ἐσταυρωμένον
ζητεῖτε. οὐκ ἔστιν ὧδε. ἠγέρθη γὰρ καθὼς εἶ-
πεν. δεῦτε, ἴδετε τὸν τόπον ὅπου ἔκειτο ὁ κύ-
ριος,

Cum aũt uespera facta esset, uenit homo diues ab Arimathæa, nomine Ioseph, qui & ipse discipulus fuerat Iesu. Hic accessit ad Pilatũ, & petijt corpus Iesu. Tunc Pilatus iussit reddi corpus. Et accepto corpore, Ioseph inuoluit illud in sindone munda, & posuit illud in monumẽto suo nouo, qd excauerat in petra, & aduoluit saxũ magnum ad ostiũ monumẽti, & abijt. Erat autẽ ibi Maria magdalene & altera Maria, sedentes cõtra sepulchrũ. Postero aũt die q̃ est post parasceuen, cõuenerunt principes sacerdotũ & pharisæi ad Pilatũ, dicentes. Dñe recordati sumus, qd seductor ille dixit adhuc uiuẽs, post tres dies resurgã. Iube ergo muniri sepulchrũ usq; in diem tertiũ, ne quãdo ueniãt discipuli eius, & furent eũ, & dicant plebi, surrexit a mortuis, & erit nouissimus error peior priore. Ait illis Pilatus. Habetis custodiã, Ite custodite sicut scitis. Illi aũt abeuntes, munierunt sepulchrũ obsignato lapide cum custodia.

Vespere autẽ sabbatorũ qd lucescit in unã sabbatoꝝ, uenit Maria magdalene, & altera Maria, ut uiderent sepulchrum. Et ecce terremotꝰ factus est magnus. Angelus eñ dñi descendit de cœlo, & accedens, reuoluit lapidẽ ab ostio & sedebat sup eum. Erat aũt aspectus eius sicut fulgur, & uestimẽtũ eius sicut nix. Præ timore aũt eius concussi sunt custodes, & facti sunt uelut mortui. Respondens aũt angelus, dixit mulieribꝰ. Nolite timere uos. Scio enim, quod Iesum qui crucifixus est, quæritis. Non est hic, surrexit enim sicut dixit. Venite & uidete locum ubi positus erat dominus XXVIII

ξιος. ¶ ταχὺ πορευθεῖσαι, εἴπατε τοῖς μαθη-
ταῖς αὐτοῦ, ὅτι ἠγέρθη ἀπὸ τῶν νεκρῶν, καὶ
ἰδοὺ προάγει ὑμᾶς εἰς τὴν γαλιλαίαν, ἐκεῖ
αὐτὸν ὄψεσθε, ἰδοὺ εἶπον ὑμῖν. καὶ ἐξελθοῦ-
σαι ταχὺ ἀπὸ τοῦ μνημείου μετὰ φόβου καὶ χα
ρᾶς μεγάλης, ἔδραμον ἀπαγγεῖλαι τοῖς μα-
θηταῖς αὐτοῦ, ὡς δὲ ἐπορεύοντο ἀπαγγεῖλαι τοῖς
μαθηταῖς αὐτοῦ, ¶ ἰδοὺ ΙΗΣΟΥΣ ἐπάντησεν
αὐταῖς λέγων. Χαίρετε, αἱ δὲ προσελθοῦσαι,
ἐκράτησαν αὐτοῦ τοὺς πόδας, καὶ προσεκύνησαν
αὐτῷ. τότε λέγει αὐταῖς ὁ ΙΗΣΟΥΣ, μὴ φοβεῖ-
σθε, ὑπάγετε ἀπαγγείλατε τοῖς ἀδελφοῖς μου
ἵνα ἀπέλθωσιν εἰς τὴν γαλιλαίαν. κἀκεῖ με
ὄψονται. πορευομένων δὲ αὐτῶν, ἰδού τινες τῆς
κουστωδίας ἐλθόντες εἰς τὴν πόλιν, ἀπήγγειλαν
τοῖς ἀρχιερεῦσιν ἅπαντα τὰ γενόμενα. καὶ
συναχθέντες μετὰ τῶν πρεσβυτέρων συμβούλιόν
τε λαβόντες, ἀργύρια ἱκανὰ ἔδωκαν τοῖς στρατι-
ώταις λέγοντες. Εἴπατε ὅτι οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ νυ-
κτὸς ἐλθόντες, ἔκλεψαν αὐτὸν ἡμῶν κοιμω-
μένων. καὶ ἐὰν ἀκουσθῇ τοῦτο ἐπὶ τοῦ ἡγεμόνος,
ἡμεῖς πείσομεν αὐτὸν. καὶ ὑμᾶς ἀμερίμνους
ποιήσομεν. οἱ δὲ λαβόντες τὰ ἀργύρια, ἐποίη-
σαν ὡς ἐδιδάχθησαν. καὶ διεφημίσθη ὁ λό-
γος οὗτος παρὰ Ἰουδαίοις, μέχρι τῆς σήμερον.

Οἱ δὲ ἕνδεκα μαθηταὶ ἐπορεύθησαν εἰς τὴν
γαλιλαίαν, εἰς τὸ ὄρος οὗ ἐτάξατο αὐτοῖς ὁ
ΙΗΣΟΥΣ. καὶ ἰδόντες αὐτὸν προσεκύνησαν αὐ-
τῷ, οἱ δὲ ἐδίσασαν. ¶ προσελθὼν ὁ ΙΗΣΟΥΣ
ἐλάλησεν αὐτοῖς λέγων. Ἐδόθη μοι πᾶσα
ἐξουσία ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς, πορευθέντες οὖν
μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη. βαπτίζοντες
αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ, καὶ
τοῦ ἁγίου πνεύματος, διδάσκοντες αὐτοὺς τη-
ρεῖν πάντα ὅσα ἐνετειλάμην ὑμῖν. καὶ ἰδοὺ
ἐγὼ μεθ' ὑμῶν εἰμι, πάσας τὰς ἡμέρας ἕως
τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος.

τέλος τοῦ κατὰ Ματθαῖον εὐαγγελίου.

minus. Et cito eũtes dicite discipulis ei⁹
quod surrexit a mortuis, & ecce p̃cedit
uos in galilæã, ibi eũ uidebitis, ecce p̃di
xi uobis. Et exierunt cito de monumen
to cũ timore & gaudio magno curretes
ut renuntiarẽt discipulis eius. Cũ autẽ
issent ad renũtiandũ discipulis eius, Et
ecce Iesus occurrit illis, dicẽs. Auete. Illæ
autẽ accesserunt & tenuerũt pedes eius,
& adorauerunt eũ. Tunc ait illis Iesus.
Nolite timere. Ite renunciate fratribus
meis ut eãt in Galilæã, ibi me uidebũt.
Quæ cũ abiissent, ecce quidã de custo-
dibus uenerũt in ciuitatem, & renũcia-
uerũt principibus sacerdotum omnia
quæ facta fuerant. Et congregati cum
senioribus, consilio habito pecuniam
copiosam dederunt militibus, dicen-
tes. Dicite, quod discipuli eius nocte
uenerunt & furati sunt eum nobis dor
mientibus. Et si hoc auditum fuerit
a præside, nos suadebimus ei, & se-
curos uos faciemus. At illi accepta pe-
cunia fecerunt sicut erant edocti. Et di-
uulgatum est uerbum istud apud iu-
dæos usq; in hodiernum diem. Vnde-
decim autem discipuli abierunt in Ga-
lilæam in montem, ubi constituerat il-
lis Iesus. Et uidentes eum adorauerũt,
quidã aũt dubitauerunt. Et accedẽs Ie
sus, locutus est eis dicens. Data est mihi
omis potestas in cœlo & in terra. Euntes
ergo docete oẽs gentes, baptizãtes eos
in nomine patris, & filij, & spũs sancti.
docẽtes eos seruare oĩa q̃cũq; mãdauī
uobis. Et ecce ego uobiscũ sum oibus
diebus, usq; ad consũmationẽ sæculi.

Euangelij secundũ Matthæũ finis.

Digitized by Google

ΕΥΑΓΓΕΛΙΟΝ ΚΑΤΑ ΜΑΡΚΟΝ

Ἀρχὴ τοῦ εὐαγγελίου ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ υἱοῦ τοῦ θεοῦ. ὡς γέγραπται ἐν τοῖς προφήταις, ἰδοὺ ἐγὼ ἀποστέλλω τὸν ἄγγελόν μου πρὸ προσώπου σου, ὃς κατασκευάσει τὴν ὁδόν σου ἔμπροσθέν σου. φωνὴ βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ· ἑτοιμάσατε τὴν ὁδὸν κυρίου, εὐθείας ποιεῖτε τὰς τρίβους αὐτοῦ. Ἐγένετο Ἰωάννης βαπτίζων ἐν τῇ ἐρήμῳ· καὶ κηρύσσων βάπτισμα μετανοίας, εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν. καὶ ἐξεπορεύετο πρὸς αὐτὸν πᾶσα ἡ Ἰουδαία χώρα καὶ οἱ Ἱεροσολυμῖται. καὶ ἐβαπτίζοντο πάντες ἐν τῷ Ἰορδάνῃ ποταμῷ ὑπ' αὐτοῦ, ἐξομολογούμενοι τὰς ἁμαρτίας αὐτῶν. ἦν δὲ ὁ Ἰωάννης ἐνδεδυμένος τρίχας καμήλου καὶ ζώνην δερματίνην περὶ τὴν ὀσφὺν αὐτοῦ, καὶ ἐσθίων ἀκρίδας καὶ μέλι ἄγριον, καὶ ἐκήρυσσεν λέγων· ἔρχεται ὁ ἰσχυρότερός μου ὀπίσω μου οὗ οὐκ εἰμὶ ἱκανὸς κύψας λῦσαι τὸν ἱμάντα τῶν ὑποδημάτων αὐτοῦ. ἐγὼ μὲν ἐβάπτισα ὑμᾶς ἐν ὕδατι· αὐτὸς δὲ βαπτίσει ὑμᾶς ἐν πνεύματι ἁγίῳ. Καὶ ἐγένετο ἐν ἐκείναις ταῖς ἡμέραις, ἦλθεν ΙΗΣΟΥΣ ἀπὸ Ναζαρὲθ τῆς Γαλιλαίας· καὶ ἐβαπτίσθη ὑπὸ Ἰωάννου εἰς τὸν Ἰορδάνην. καὶ εὐθέως ἀναβαίνων ἀπὸ τοῦ ὕδατος, εἶδεν σχιζομένους τοὺς οὐρανοὺς, καὶ τὸ πνεῦμα ὡσεὶ περιστερὰν καταβαῖνον εἰς αὐτόν. καὶ φωνὴ ἐγένετο ἐκ τῶν οὐρανῶν· σὺ εἶ ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητός, ἐν σοὶ εὐδόκησα. καὶ εὐθέως τὸ πνεῦμα αὐτὸν ἐκβάλλει εἰς τὴν ἔρημον. καὶ ἦν ἐκεῖ ἐν τῇ ἐρήμῳ ἡμέρας

EVANGELIVM SECVNVVM MARCVM

INitiū euāgelij Iesu Christi filij dei, sicut scriptum est in prophetis. Ecce ego mitto nunciū meum ante faciem tuam, qui præparabit uiam tuā ante te, uox clamantis in deserto, parate uiam domini, rectas facite semitas eius. Erat baptizās in deserto Ioannes, & prædicans baptismū pœnitentiæ in remissionem peccatorū. Et egrediebantur ad eum tota Iudææ regio, & hierosolymitæ, & baptizabantur omnes ab illo in Iordane flumine, confitentes peccata sua. Erat aūt Ioannes uestitus pilis cameli & zona pellicea circa lūbos suos, & uescebatur locustis, ac melle syluestri, & p̄dicabat, dicens. Veniet qui fortior est me post me, cuius non sum idoneus, ut procumbens soluam corrigiam calciamentorū. Ego quidem baptizaui uos in aqua, ille uero baptizabit uos in spiritu sancto. Et factum est in diebus illis, uenit Iesus a Nazareth Galilææ, & baptizatus est a Ioanne in Iordane. Et statim cum ascenderet ex aqua uidit discindi cœlos, & spm̄ quasi columbā descendentē super ~~illū~~. se. Et uox facta est de cœlis. Tu es filius meus dilectus, in quo mihi bene complacitum est. Et continuo spiritus illum emittit in desertum, & erat illic in deser

G to dies

μῶ ἡμέρας τεσσαράκοντα πειραζόμενος ὑπὸ τοῦ σατανᾶ. καὶ ἦν μετὰ τῶν θηρίων, καὶ οἱ ἄγγελοι διηκόνουν αὐτῷ. Μετὰ δὲ τὸ παραδοθῆναι Ἰωάννην. ἦλθεν ΙΗΣΟΥΣ εἰς τὴν γαλιλαίαν κηρύσσων τὸ εὐαγγέλιον τῆς βασιλείας τοῦ θεοῦ καὶ λέγων. ὅτι πεπλήρωται ὁ καιρὸς καὶ ἤγγικεν ἡ βασιλεία τοῦ θεοῦ, μετανοεῖτε καὶ πιστεύετε ἐν τῷ εὐαγγελίῳ. Περιπατῶν δὲ παρὰ τὴν θάλασσαν τῆς γαλιλαίας, εἶδεν σίμωνα καὶ ἀνδρέαν τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, βάλλοντας ἀμφίβληστρα ἐν τῇ θαλάσσῃ. ἦσαν γὰρ ἁλιεῖς. καὶ εἶπεν αὐτοῖς ὁ ΙΗΣΟΥΣ, δεῦτε ὀπίσω μου καὶ ποιήσω ὑμᾶς γενέσθαι ἁλιεῖς ἀνθρώπων. καὶ εὐθέως ἀφέντες τὰ δίκτυα αὐτῶν, ἠκολούθησαν αὐτῷ. καὶ προβὰς ἐκεῖθεν ὀλίγον, εἶδεν ἰάκωβον τὸν τοῦ ζεβεδαίου καὶ ἰωάννην τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, καὶ αὐτοὺς ἐν τῷ πλοίῳ καταρτίζοντας τὰ δίκτυα. καὶ εὐθέως ἐκάλεσεν αὐτούς. καὶ ἀφέντες τὸν πατέρα αὐτῶν ζεβεδαῖον ἐν τῷ πλοίῳ μετὰ τῶν μισθωτῶν, ἀπῆλθον ὀπίσω αὐτοῦ. καὶ εἰσπορεύονται εἰς καπερναοὺμ καὶ εὐθέως τοῖς σάββασιν εἰσελθὼν εἰς τὴν συναγωγὴν, ἐδίδασκεν. καὶ ἐξεπλήσσοντο ἐπὶ τῇ διδαχῇ αὐτοῦ. ἦν γὰρ διδάσκων αὐτοὺς ὡς ἐξουσίαν ἔχων, καὶ οὐχὼς οἱ γραμματεῖς. καὶ ἦν ἐν τῇ συναγωγῇ αὐτῶν ἄνθρωπος ἐν πνεύματι ἀκαθάρτῳ. καὶ ἀνέκραξεν λέγων ἔα. τί ἡμῖν καὶ σοὶ ΙΗΣΟΥ ναζαρηνέ; ἦλθες ἀπολέσαι ἡμᾶς; οἶδά σε τίς εἶ ὁ ἅγιος τοῦ θεοῦ. καὶ ἐπετίμησεν αὐτῷ ὁ ΙΗΣΟΥΣ λέγων. φιμώθητι καὶ ἔξελθε ἐξ αὐτοῦ. καὶ σπαράξαν αὐτὸν τὸ πνεῦμα τὸ ἀκάθαρτον, καὶ κράξαν φωνῇ μεγάλῃ, ἐξῆλθεν ἐξ αὐτοῦ. καὶ ἐθαμβήθησαν πάντες, ὥστε συζητεῖν πρὸς αὐτοὺς, λέγοντες. τί ἐστιν τοῦτο; τίς ἡ διδαχὴ ἡ καινὴ αὕτη ὅτι κατ' ἐξουσίαν; καὶ τοῖς πνεύμασι τοῖς ἀκαθάρτοις ἐπιτάσσει, καὶ ὑπακούουσιν αὐτῷ. ἐξῆλθεν δὲ ἡ ἀκοὴ αὐτοῦ εὐθὺς εἰς ὅλην τὴν περίχωρον τῆς γαλιλαίας. καὶ εὐθέως ἐκ τῆς συναγωγῆς ἐξελθόντες

to dies q̄draginta, & tentabatur a ſatana, eratq; cū beſtijs, & angeli miniſtrabant illi. Poſtq; autē traditus eſſet Ioannes, uenit Ieſus in Galilæam prædicans euangelium regni dei, & dicēs. impletum eſt tempus, & appropinquauit regnū dei, reſipiſcite & credite in euangelio. Cū ambularet aūt ſecus mare galilææ, uidit Simonē & Andreā fratrem eius, iacientes retia in mare, erant eī piſcatores. Et dixit eis Ieſus. Venite poſt me, & faciam uos fieri piſcatores hoim. Et protinus relictis retibus, ſecuti ſunt eum. Et progreſſus illinc puſillum, uidit Iacobū filium Zebedæi, & Ioannē fratrem eius, qui & ipſi in naui ſartiebant retia, & ſtatim uocauit illos. Et relicto patre ſuo Zebedæo in naui cū mercenarijs, ſecuti ſunt cum. Et ingrediuntur Capernaū, & ſtatim ſabbatis ingreſſus in ſynagogā docebat. Et ſtupebant ſup doctrina eius. Erat eī docens eos tanq; poteſtatē habens, & nō ſicut ſcribæ. Et erat in ſynagoga eoz homo in ſpū imundo, & exclamauit dicens. Ah, Quid rei nobis tecū eſt Ieſu nazarene, ueniſti ad perdendum nos? Noui te qui ſis, ſanctus dei. Et increpauit illum Ieſus dicens. Obmutesce & exi de homine. Et cum diſcerpſiſſet eum ſpiritus imundus, & exclamaſſet uoce magna, exijt ab eo. Et obſtupuerunt omnes, ita ut conquirerent inter ſe, dicentes. Quid eſt hoc? Quæ doctrina noua hæc? Quia in poteſtate etiam ſpiritibus immundis imperat, & obediunt ei. Emanauit autem fama eius ſtatim in totam undiq; regionem Galilææ finitimam. Et protinus e ſynagoga egreſſi

Digitized by Google

ἠξελθόντες, ἦλθον εἰς τὴν οἰκίαν σίμωνος, καὶ ἀνδρέου μετὰ ἰακώβου καὶ ἰωάννου. ἡ δὲ πενθερὰ σίμωνος κατέκειτο πυρέσσουσα. καὶ εὐθέως λέγουσιν αὐτῷ περὶ αὐτῆς. καὶ προσελθὼν ἤγειρεν αὐτὴν κρατήσας τῆς χειρὸς αὐτῆς, καὶ ἀφῆκεν αὐτὴν ὁ πυρετὸς εὐθέως, καὶ διηκόνει αὐτοῖς. ὀψίας δὲ γενομένης, ὅτε ἔδυ ὁ ἥλιος ἔφερον πρὸς αὐτὸν πάντας τοὺς κακῶς ἔχοντας καὶ τοὺς δαιμονιζομένους καὶ ἦν πόλις ὅλη ἐπισυνηγμένη ἦν πρὸς τὴν θύραν καὶ ἐθεράπευσεν πολλοὺς κακῶς ἔχοντας ποικίλαις νόσοις, καὶ δαιμόνια πολλὰ ἐξέβαλεν, καὶ οὐκ ἤφιε λαλεῖν τὰ δαιμόνια, ὅτι ἤδεσαν αὐτόν. καὶ πρωΐ ἔννυχον λίαν, ἀναστὰς ἐξῆλθεν καὶ ἀπῆλθεν ὁ ΙΗΣΟΥΣ εἰς ἔρημον τόπον, κἀκεῖ προσηύχετο. καὶ κατεδίωξαν αὐτὸν σίμων καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ. καὶ εὗρον αὐτὸν λέγουσιν αὐτῷ. ὅτι πάντες ζητοῦσίν σε, καὶ λέγει αὐτοῖς. ἄγωμεν εἰς τὰς ἐχομένας κωμοπόλεις, ἵνα καὶ ἐκεῖ κηρύξω· εἰς τοῦτο γὰρ ἐξελήλυθα. καὶ ἦν κηρύσσων ἐν ταῖς συναγωγαῖς αὐτῶν εἰς ὅλην τὴν γαλιλαίαν, καὶ τὰ δαιμόνια ἐκβάλλων. καὶ ἔρχεται πρὸς αὐτὸν λεπρὸς παρακαλῶν αὐτὸν καὶ γονυπετῶν αὐτῷ, καὶ λέγων αὐτῷ. ὅτι ἐὰν θέλῃς δύνασαί με καθαρίσαι. ὁ δὲ ΙΗΣΟΥΣ σπλαγχνισθεὶς ἐκτείνας χεῖρα, ἥψατο αὐτοῦ. καὶ λέγει αὐτῷ. θέλω, καθαρίσθητι. καὶ εἰπόντος αὐτοῦ, εὐθέως ἀπῆλθεν ἀπ' αὐτοῦ ἡ λέπρα. καὶ ἐκαθαρίσθη. καὶ ἐμβριμησάμενος αὐτῷ εὐθέως ἐξέβαλεν αὐτόν. καὶ λέγει αὐτῷ. ὅρα μηδενὶ μηδὲν εἴπῃς. ἀλλὰ ὕπαγε σεαυτὸν δεῖξον τῷ ἱερεῖ. καὶ προσένεγκε περὶ τοῦ καθαρισμοῦ σου ἃ προσέταξεν μωσῆς, εἰς μαρτύριον αὐτοῖς. ὁ δὲ ἐξελθὼν, ἤρξατο κηρύσσειν πολλὰ καὶ διαφημίζειν τὸν λόγον. ὥστε μηκέτι αὐτὸν δύνασθαι φανερῶς εἰς πόλιν εἰσελθεῖν, ἀλλ' ἔξω ἐν ἐρήμοις τόποις ἦν. καὶ ἤρχοντο πρὸς αὐτὸν πανταχόθεν.

καὶ πάλιν

egressi uenerunt in domũ Simonis & Andreæ, cũ Iacobo & Ioanne. Socrus aũt Simonis decumbebat febricitans, & statim dicunt ei de illa. Et accedens erexit eam apprehẽsa manu eius, & reliquit eam febris continuo, & ministrabat eis. Vespere aũt facto cũ occidisset sol, afferebant ad eum ad oẽs male habentes, & qui a dæmonio agitabant. Et ciuitas tota congregata erat ad hostiũ, & sanauit multos qui ægrotabant uarijs morbis, & dæmonia multa eijcie bat, & non sinebat loqui dæmonia, quoniam nouerãt illum & mane multa adhuc nocte cũ surrexisset egressus est, & abijt Iesus in desertũ locũ, ibiq; cũ orabat & ꝓsecutus est eũ Simõ, & q cũ illo erant. Et cũ inuenissent eum, dicunt ei, Omnes te quærunt. Et ait illis. Eamus in proximos uicos, ut & ibi ꝓdicem. In hoc eñ egressus sum. Et erat prædicãs in synagogis eorum, & in tota Galilæa, & dæmonia eijciens. Et uenit ad eum leprosus deprecans eum, & genu illi flectẽs, ac dicens illi. Si uis potes me mundare. Iesus autem misertus protensa manu, tetigit illum, & dicit ei. Volo, mundare. Et cum dixisset, statim discessit ab eo lepra, & mundatus est. Et cõminatus ei, statim eiecit illũ, & dicit ei. Vide ne cui qcq̃ dicas, sed abi teipsum ostende principi sacerdotum, & offer pro emundatione tua quæ præcepit Moses in testimonium illis. At ille egressus cæpit prædicare multa & diuulgare sermonẽ, ita ut iam non posset manifeste introire in ciuitatem, sed foris in desertis locis erat, & conueniebant ad eum undiq;.

καὶ πάλιν εἰσῆλθεν εἰς Καπερναούμ δι' ἡμερῶν, καὶ ἠκούσθη ὅτι εἰς οἶκόν ἐστιν. καὶ εὐθέως συνήχθησαν πολλοί, ὥστε μηκέτι χωρεῖν, μηδὲ τὰ πρὸς τὴν θύραν. καὶ ἐλάλει αὐτοῖς τὸν λόγον. καὶ ἔρχονται φέροντες πρὸς αὐτὸν παραλυτικὸν αἰρόμενον ὑπὸ τεσσάρων. καὶ μὴ δυνάμενοι προσεγγίσαι αὐτῷ διὰ τὸν ὄχλον, ἀπεστέγασαν τὴν στέγην ὅπου ἦν. καὶ ἐξορύξαντες χαλῶσι τὸν κράβαττον ἐφ' ᾧ ὁ παραλυτικὸς κατέκειτο. ἰδὼν δὲ ὁ ΙΗΣΟΥΣ τὴν πίστιν αὐτῶν, λέγει τῷ παραλυτικῷ. τέκνον ἀφέωνταί σοι αἱ ἁμαρτίαι σου. ἦσαν δέ τινες τῶν γραμματέων ἐκεῖ καθήμενοι καὶ διαλογιζόμενοι ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν, τί οὗτος οὕτω λαλεῖ βλασφημίας; τίς δύναται ἀφιέναι ἁμαρτίας, εἰ μὴ εἷς ὁ θεός; καὶ εὐθέως ἐπιγνοὺς ὁ ΙΗΣΟΥΣ τῷ πνεύματι αὐτοῦ, ὅτι οὕτως διαλογίζονται ἐν ἑαυτοῖς εἶπεν αὐτοῖς. τί ταῦτα διαλογίζεσθε ἐν ταῖς καρδίαις ὑμῶν; τί ἐστιν εὐκοπώτερον εἰπεῖν τῷ παραλυτικῷ, ἀφέωνταί σοι αἱ ἁμαρτίαι, ἢ εἰπεῖν ἔγειρε καὶ ἆρον σου τὸν κράβαττον, καὶ περιπάτει; ἵνα δὲ εἰδῆτε ὅτι ἐξουσίαν ἔχει ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἀφιέναι ἐπὶ τῆς γῆς ἁμαρτίας, λέγει τῷ παραλυτικῷ. σοὶ λέγω ἔγειρε καὶ ἆρον τὸν κράβαττόν σου καὶ ὕπαγε εἰς τὸν οἶκόν σου. καὶ ἠγέρθη εὐθέως, καὶ ἄρας τὸν κράβαττον ἐξῆλθεν ἐναντίον πάντων. ὥστε ἐξίστασθαι πάντας καὶ δοξάζειν τὸν θεὸν λέγοντας. ὅτι οὐδέποτε οὕτως εἴδομεν. καὶ ἐξῆλθεν πάλιν παρὰ τὴν θάλασσαν. καὶ πᾶς ὁ ὄχλος ἤρχετο πρὸς αὐτόν. καὶ ἐδίδασκεν αὐτούς. καὶ παράγων ὁ ΙΗΣΟΥΣ, εἶδε Λευεὶ τὸν τοῦ Ἀλφαίου καθήμενον ἐπὶ τὸ τελώνιον καὶ λέγει αὐτῷ. ἀκολούθει μοι, καὶ ἀναστὰς ἠκολούθησεν αὐτῷ. καὶ ἐγένετο ἐν τῷ κατακεῖσθαι αὐτὸν ἐν τῇ οἰκίᾳ αὐτοῦ, καὶ πολλοὶ τελῶναι καὶ ἁμαρτωλοὶ συνανέκειντο τῷ ΙΗΣΟΥ καὶ τοῖς μα-

θηταῖς

Et iterum intrauit Capernaum II
post dies, & auditum est quod in domo esset, & protinꝰ cõgregati sunt multi, adeo ut non caperent eos, nec illa loca quæ sunt circa ianuã & loquebatur eis uerbum. Et ueniunt ad eum ferẽtes paralyticum, qui a quattuor portabat, & cum non possent appropinquare illi præ turba, nudauerũt tectum ubi erat, & perfosso tecto funibus dimittũt grabatum in quo paralyticus decũbebat. Cum autem uidisset Iesus fidem illorꝫ ait paralytico. Fili, dimittuntur tibi peccata tua. Erant autem illic quidã de scribis sedentes & cogitantes in cordibus suis. Quid hic sic loquit blasphemias? Quis potest dimittere pctã, nisi solus deus ~~spũ suo~~? Et ꝓtinꝰ cũ cognouisset Iesus spũ suo quod sic cogitarẽt intra sese, dicit illis. Quid ista cogitatis in cordibus uestris. Vtrum est facilius dicere paralytico, dimittuntur tibi peccata, an dicere, surge & tolle grabatum tuum & ambula? Vt autem sciatis ꝙ filius hominis habet potestatem in terra remittendi peccata, ait paralytico. Tibi dico, surge & tolle grabatum tuũ, & abi in domũ tuam. Et statim surrexit, & sublato grabato egressus est in conspectu omniũ, adeo ut stupescerent omnes & glorificarent deum, dicentes. Nunqꝫ sic uidimus. Et egressus est rursus ad mare, omnisqꝫ turba ueniebat ad eum, & docebat eos. Et cũ præteriret Iesus, uidit Leui Alphei filium sedentem ad teloneum, & ait illi. Sequere me. Et surgẽs, secutus est eum. Et factũ est cũ accũberet in domo illiꝰ, multi etiã publicani & pctores simul discũbebant cũ Iesu & discipulis

θηταὶ αὐτ῀ ἦσαν γ πολλοὶ καὶ ἠκολούθησαν
αὐτῷ. καὶ οἱ γραμματεῖς, καὶ οἱ φαρισαῖοι
ἰδόντες αὐτ῀ ἐσθίοντα μετὰ τ῀ν τελωνῶν καὶ
ἁμαρτωλῶν, ἔλεγον τοῖς μαθηταῖς αὐτ῀. τί ὅτι
μετὰ τ῀ν τελωνῶν καὶ ἁμαρτωλῶν ἐσθίει καὶ
πίνει; καὶ ἀκούσας ὁ ΙΗΣΟΥΣ λέγει αὐτοῖς, οὐ
χρείαν ἔχουσιν οἱ ἰσχύοντες ἰατροῦ, ἀλλ' οἱ κα
κῶς ἔχοντες. οὐκ ἦλθον καλέσαι δικαίους,
ἀλλὰ ἁμαρτωλοὺς εἰς μετάνοιαν. Καὶ ἦ-
σαν οἱ μαθηταὶ ἰωάννου καὶ οἱ τ῀ν φαρισαί-
ων νηστεύοντες, καὶ ἔρχονται καὶ λέγουσιν αὐ
τῷ. διὰ τί οἱ μαθηταὶ ἰωάννου, & οἱ τ῀ φαρι-
σαίων νηστεύουσιν, οἱ δὲ σοὶ μαθηταὶ οὐ νηστεύ-
ουσιν; καὶ εἶπεν αὐτοῖς ὁ ΙΗΣΟΥΣ. μὴ δύνανται
οἱ υἱοὶ τ῀ νυμφῶνος, ἐν ᾧ ὁ νυμφίος μετ' αὐτῶν
ἐστὶν νηστεύειν; ὅσον χρόνον μετ' ἑαυτ῀ ἔχουσιν τ῀
νυμφίον, οὐ δύνανται νηστεύειν. ἐλεύσονται δὲ ἡ-
μέραι, ὅταν ἀπ῀θῇ ἀπ' αὐτ῀ ὁ νυμφίος, & τό-
τε νηστεύσουσιν ἐν ἐκείναις ταῖς ἡμέραις. & οὐ
δεὶς ἐπίβλημα ῥάκους ἀγνάφου ἐπιῤῥάπτει
ἐπὶ ἱματίῳ παλαιῷ, εἰ δὲ μή, αἴρει τὸ πλήρω-
μα αὐτ῀, τὸ καινὸν τ῀ παλαιοῦ, καὶ χεῖρον σχί-
σμα γίνεται. καὶ οὐδεὶς βάλλει οἶνον νέον εἰς ἀ-
σκοὺς παλαιούς. εἰ δὲ μή, ῥήξει ὁ οἶνος ὁ νέος
τοὺς ἀσκούς, καὶ ὁ οἶνος ἐκχεῖται, καὶ οἱ ἀσκοὶ
ἀπολοῦνται, ἀλλὰ οἶνον νέον, εἰς ἀσκοὺς καινοὺς
βλητέον. καὶ ἐγένετο, παραπορεύεσθαι αὐτὸν
τοῖς σάββασι διὰ τ῀ν σπορίμων. καὶ ἤρξαντο
οἱ μαθηταὶ αὐτ῀ ὁδὸν ποιεῖν, τίλλοντες τοὺς σά
χυας, καὶ οἱ φαρισαῖοι ἔλεγον αὐτῷ, ἴδε τί πο
οῦσιν τοῖς σάββασιν, ὃ οὐκ ἔξεστιν; καὶ αὐτὸς
ἔλεγεν αὐτοῖς, οὐδέποτε ἀνέγνωτε τί ἐποίη-
σεν δαβίδ; ὅτε χρείαν ἔσχεν καὶ ἐπείνασεν αὐ
τὸς καὶ οἱ μετ' αὐτ῀; πῶς εἰσῆλθεν εἰς τὸν οἶκον τ῀
θεοῦ ἐπὶ ἀβιάθαρ τ῀ ἀρχιερέως, & τοὺς ἄρτους
τ῀ προθέσεως ἔφαγεν, οὓς οὐκ ἔξεστιν φαγεῖν εἰ
μὴ τοῖς ἱερεῦσιν, καὶ ἔδωκεν, καὶ τοῖς σὺν αὐτῷ
οὖσιν; καὶ ἔλεγεν αὐτοῖς. τὸ σάββατον διὰ τὸν
ἄνθρωπον ἐγένετο, οὐχ ὁ ἄνθρωπος διὰ τὸ σάβ-
βατον.

scipulis eius. Erant enim multi qui secu
ti fuerant eum. Et scribæ & pharisæi cũ
uidissent, eum capiente cibũ cũ publica
nis & peccatoribus, dicebant discipulis
eiꝰ. Quid est quod cũ publicanis & pec
catoribus edit ac bibit? Hoc audito, Ie
sus ait illis. Non opus habẽt qui ualent
medico, sed qui male habent. Nõ ueni
ad uocandum iustos, sed peccatores ad
pœnitentiã. Et erant discipuli Ioannis
& pharisæorꝫ ieiunãtes, & ueniũt, & di
cunt illi. Quare discipuli Ioãnis & pha
risæorꝫ ieiunãt, tui aũt discipuli nõ ieiu
nant? Et ait illis Iesus. Num possũt filij
thalami nuptialis in quo cũ illis spon
sus est ieiunare? Qꝫdiu habent secum
sponsum, nõ possunt ieiunare. Veniẽt
aũt dies cũ auferetur ab eis sponsus, &
tunc ieiunabũt in illis diebus. Et nemo
assumentũ panni rudis assuit uestimẽ
to ueteri, alioqn aufert supplemẽtũ eiꝰ
nouum a ueteri, & peior scissura fit. Et
nemo mittit uinũ mustũ in utres uete
res, alioqn disrũpet uinũ mustũ utres,
& uinũ effundetur & utres peribũt. sed
uinũ mustũ i utres nouos mitti debet.
Et accidit ut transiret sabbatis per sege
tes, & cœperũt discipuli eius iter facere,
uellẽtes spicas, & pharisæi dicebant ei,
ecce cur faciũt sabbatis, qd nõ licet? Et
ipse ait illis. Nũquã legistis quid fecerit
Dauid, quãdo necesse habebat, & esu-
riebat, ipse & q cũ eo erãt? Quomodo
ingressus sit in domũ dei sub Abiathar
principe sacerdotũ, & panes ꝓpositio-
nis comederit, quos non licet edere ni
si sacerdotibus, & dedit etiã ijs qui cum
illo erãt? & dicebat illis. Sabbatũ ꝓpter
hoiem factũ est, & nõ homo ꝓpter sab-

batū. Itaq; dñs ē filiꝰ hois etiā sabbati.

Et introiuit iterū in synagogā, & erat ibi homo arefactam habens manū, & obseruabant eū, an sabbatis sanaturus esset eū, ut accusarēt illū. Et ait hoi habenti manū arefactā. Surge in mediū. Et dicit illis. Licet ne sabbatis benefacere, an male facere, aiam saluā facere, an occidere? At illi tacebant. Et cū circūspexisset eos cum iracundia condolescens super cæcitate cordis eoꝝ, dicit homini. Extende manū tuā, Et extendit. & restituta est manꝰ illiꝰ sana ut altera. Egressi uero pharisæi, statim una cū Herodianis consiliū faciebāt aduersus eū ut illum perderent. Iesus aūt cū discipulis suis secessit ad mare & ingens multitudo a Galilæa secuta est eū, & ab Iudæa & ab Hierosolymis, & ab Idumæa, & trans Iordanē, & q circa Tyrū habitabant ac sidonem multitudo magna q cū audissent q̄ faciebat, uenerūt ad eū. Et iussit Iesus discipulis suis, ut nauicula sibi deseruiret propter turbam. ne se comprimerent. Multos em̄ sanauerat, ita ut irruerēt in eū, quo illū tangerent, q̄tquot habebāt plagas. Et spūs imūdi cū illū uidissent ꝓcidebant ei, & clamabant dicētes. Tu es filius dei, & uehemēter cōminabaꝫ eis, ne se manifestarent. Et ascendit in montē ac uocauit ad se quos uoluit ipse, & uenerunt ad eū. & fecit duodecim ut essent secū, & ut emitteret eos ad p̄dicandū. utq; haberēt potestatem sanandi morbos, & eiiciendi dæmonia. Et imposuit Simoni nomen Petrus, & Iacobum filium Zebedæi, & Ioannem fratrē Iacobi, & imposuit eis nomina Boanerges, qd̄ est

III

filij

ἡοὶ ζεοντ, Ⓒ ἀνδρέαν, Ⓒ φίλιππον. καὶ βαρθολομαῖον, καὶ ματθαῖον, καὶ θωμᾶν, Ⓒ ἰάκωβον τὸν τ ἀλφαίε, καὶ θαδδαῖον, καὶ σίμωνα τὸν κανανίτην. Ⓒ ἰούδαν ἰσκαριώτην ὃς καὶ παρέδωκεν αὐτὸν. καὶ ἔρχονται εἰς οἶκον. καὶ συνέρχεται πάλιν ὄχλος ὡς μὴ δύνασθαι αὐτοὺς μήτε ἄρτον φαγεῖν. Ⓒ ἀκούσαντες οἱ παρ αὐτ, ἐξῆλθον κρατῆσαι αὐτὸν. ἔλεγον γάρ, ὅτι ἐξέστη. καὶ οἱ γραμματεῖς οἱ ἀπὸ ἱεροσολύμων καταβάντες, ἔλεγον, ὅτι βεελζεβοὺλ ἔχει. καὶ ὅτι ἐν τῷ ἄρχοντι τῶν δαιμονίων ἐκβάλλει τὰ δαιμόνια. καὶ προσκαλεσάμενος αὐτοὺς, ἐν παραβολαῖς ἔλεγεν αὐτοῖς. πῶς δύναται σατανᾶς σατανᾶν ἐκβάλλειν; καὶ ἐὰν βασιλεία ἐφ ἑαυτὴν μερισθῇ, οὐ δύναται σταθῆναι ἡ βασιλεία ἐκείνη. καὶ ἐὰν οἰκία ἐφ ἑαυτὴν μερισθῇ, οὐ δύναται σταθῆναι ἡ οἰκία ἐκείνη. καὶ εἰ ὁ σατανᾶς ἀνέστη ἐφ ἑαυτὸν, καὶ μεμέρισται, οὐ δύναται σταθῆναι, ἀλλὰ τέλος ἔχει. οὐ δύναται οὐδεὶς τὰ σκεύη τοῦ ἰσχυροῦ, εἰσελθὼν εἰς τὴν οἰκίαν αὐτοῦ διαρπάσαι, ἐὰν μὴ πρῶτον τὸν ἰσχυρὸν δήσῃ, καὶ τότε τὴν οἰκίαν αὐτοῦ διαρπάσει. ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅτι πάντα ἀφεθήσεται τὰ ἁμαρτήματα, τοῖς υἱοῖς τῶν ἀνθρώπων, καὶ βλασφημίαι ὅσας ἂν βλασφημήσωσιν. ὃς δ' ἂν βλασφημήσῃ εἰς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, οὐκ ἔχει ἄφεσιν εἰς τὸν αἰῶνα. ἀλλ' ἔνοχός ἐστιν αἰωνίου κρίσεως. ὅτι ἔλεγον ὅτι πνεῦμα ἀκάθαρτον ἔχει. καὶ ἔρχονται ἡ μήτηρ αὐτοῦ καὶ οἱ ἀδελφοὶ, καὶ ἔξω ἑστήκοτες, ἀπέστειλαν πρὸς αὐτὸν φωνοῦντες αὐτόν. καὶ ἐκάθητο ὄχλος περὶ αὐτόν. εἶπον δὲ αὐτῷ, ἰδοὺ ἡ μήτηρ σου καὶ οἱ ἀδελφοί σου ἔξω ζητοῦσίν σε. Ⓒ ἀπεκρίθη αὐτοῖς λέγων. τίς ἐστιν ἡ μήτηρ μου καὶ οἱ ἀδελφοί μου. καὶ περιβλεψάμενος κύκλῳ τοὺς περὶ αὐτὸν καθημένους λέγει. ἰδοὺ ἡ μήτηρ μου καὶ οἱ ἀδελφοί μου. ὃς γὰρ ἂν ποιήσῃ τὸ θέλημα τοῦ θεοῦ, οὗτος ἀδελφός μου καὶ ἀδελφὴ μου, καὶ μήτηρ ἐστί. καὶ πάλιν ἤρξατο διδάσκειν παρὰ τὴν θάλασσαν. καὶ συνήχθη πρὸς αὐτὸν ὄχλος πολὺς, ὥστε αὐτὸν ἐμβάντα εἰς πλοῖον καθῆσθαι ἐν τῇ θαλάσσῃ

filij tonitrui, & Andream & Philippū & Bartholomæum, & Matthæum, & Thomā, & Iacobū Alphæi filiū, & Thaddæū, & Simonē cananæū, & Iudā Iscariotē q & tradidit illū. Et ueniūt ad domū, & cōuenit iterꝝ turba, sic ut nō posset uel panē edere, & cū audissent q ad illū attinebāt exierūt, ut manus iniicerent in eū. Dicebāt em, in furorē uersus est. Et scribæ q ab hierosolymis descēderāt dicebāt, Beelzebul habet, & in principe dæmoniorꝝ eijcit dæmonia. Et ad se uocatis eis, in parabolis dicebat illis. Quō potest satanas satanam eijcere? Et si regnum in sese diuisū fuerit, non potest stare regnū illud. Et si domus cōtra semetipsam diuisa fuerit, nō potest stare domus illa, & si satanas insurrexit in semetipsum ac diuisus est, non pōt stare sed finē habet. Nō pōt quisq̄ uasa fortis igressus ī domū illi⁹ diripe, nisi pri⁹ fortē alligarit, & tūc domū ei⁹ diripiet. Amen dico uobis. Oia dimittent filijs hoim pcta, & maledicta q̄cūq; dixerit. At q cōtra cū dixerit in spm̄ sanctū, nō hēt remissionē in æternū, sed re⁹ ē æterni iudicij. dicebāt em̄ spm̄ imundū habet. Et ueniūt mater ei⁹ & fratres, & foris stātes miserūt ad eū uocātes eū, & sedebat turba circa eū, & dicūt ei. Ecce mater tua & frēs tui foris q̄rūt te. Et rn̄dit eis dicēs. q ē mater mea & frēs mei? Et cū circūspexisset undiq; eos q iuxta se sedebant ait. Ecce mater mea & frēs mei. Qui em̄ fecerit uolūtatem dei, hic frater meus & soror mea & mater est.

Et iterum cœpit docere iuxta mare, & congregata est ad eum turba multa, ita ut nauim ingressus sederet in IIII

θαλάσσῃ. καὶ πᾶς ὁ ὄχλος πρὸς τὴν θάλασσαν ἐπὶ τῆς γῆς ἦν. καὶ ἐδίδασκεν αὐτοὺς ἐν παραβολαῖς πολλὰ. καὶ ἔλεγεν αὐτοῖς ἐν τῇ διδαχῇ αὐτοῦ. ἀκούετε. ἰδοὺ ἐξῆλθεν ὁ σπείρων τοῦ σπεῖραι. καὶ ἐγένετο ἐν τῷ σπείρειν, ὃ μὲν ἔπεσεν παρὰ τὴν ὁδόν, καὶ ἦλθεν τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ καὶ κατέφαγεν αὐτό, ἄλλο δὲ ἔπεσεν ἐπὶ τὰ πετρώδη, ὅπου οὐκ εἶχεν γῆν πολλήν, καὶ εὐθέως ἐξανέτειλεν διὰ τὸ μὴ ἔχειν βάθος γῆς, ἡλίου δὲ ἀνατείλαντος ἐκαυματίσθη. καὶ διὰ τὸ μὴ ἔχειν ῥίζαν ἐξηράνθη. καὶ ἄλλο ἔπεσεν εἰς τὰς ἀκάνθας. καὶ ἀνέβησαν αἱ ἄκανθαι, καὶ συνέπνιξαν αὐτό. καὶ καρπὸν οὐκ ἔδωκεν. καὶ ἄλλο ἔπεσεν εἰς τὴν γῆν τὴν καλὴν, καὶ ἐδίδου καρπόν, ἀναβαίνοντα, καὶ αὐξάνοντα, καὶ ἔφερεν, ἓν τριάκοντα, καὶ ἓν ἑξήκοντα, καὶ ἓν ἑκατόν. καὶ ἔλεγεν αὐτοῖς, ὁ ἔχων ὦτα ἀκούειν, ἀκουέτω. ὅτε δὲ ἐγένετο κατὰ μόνας, ἠρώτησαν αὐτὸν οἱ περὶ αὐτὸν σὺν τοῖς δώδεκα τὴν παραβολήν. καὶ ἔλεγεν αὐτοῖς, ὑμῖν δέδοται γνῶναι τὸ μυστήριον τῆς βασιλείας τοῦ θεοῦ, ἐκείνοις δὲ τοῖς ἔξω, ἐν παραβολαῖς τὰ πάντα γίνεται, ἵνα βλέποντες βλέπωσιν, καὶ μὴ ἴδωσιν, καὶ ἀκούοντες ἀκούσωσιν, καὶ μὴ συνιῶσιν, μήποτε ἐπιστρέψωσιν, καὶ ἀφεθῇ αὐτοῖς τὰ ἁμαρτήματα. καὶ λέγει αὐτοῖς, οὐκ οἴδατε τὴν παραβολὴν ταύτην; καὶ πῶς πάσας τὰς παραβολὰς γνώσεσθε; ὁ σπείρων, τὸν λόγον σπείρει. οὗτοι δέ εἰσιν οἱ παρὰ τὴν ὁδόν, ὅπου σπείρεται ὁ λόγος καὶ ὅταν ἀκούσωσιν, εὐθέως ἔρχεται ὁ σατανᾶς καὶ αἴρει τὸν λόγον τὸν ἐσπαρμένον ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν. καὶ οὗτοί εἰσιν ὁμοίως, οἱ ἐπὶ τὰ πετρώδη σπειρόμενοι, οἱ ὅταν ἀκούσωσιν τὸν λόγον, εὐθέως μετὰ χαρᾶς λαμβάνουσιν αὐτόν. καὶ οὐκ ἔχουσιν ῥίζαν ἐν ἑαυτοῖς. ἀλλὰ πρόσκαιροί εἰσιν, εἶτα γενομένης θλίψεως, ἢ διωγμοῦ διὰ τὸν λόγον, εὐθέως σκανδαλίζονται. καὶ οὗτοί εἰσιν οἱ εἰς τὰς ἀκάνθας

mari, & tota turba iuxta mare in terra erat, & docebat eos in parabolis multa, & dicebat illis in doctrina sua. Audite, Ecce exibat q seminabat ad seminādū. Et accidit inter seminādū, aliud quidē cecidit secus uiam, & uenerunt uolucres cœli & comederunt illud. Aliud uero cecidit super petrosa, ubi nō habuit terrā multam, & statim exortū est, quod nō haberet altitudinem terræ, sole aūt exorto æstu periit, & eo q nō haberet radicem exaruit. Et aliud cecidit in spinas & ascenderunt spinæ, & suffocauerunt illud, & fructū non dedit. Et aliud cecidit in terrā bonā, & dabat fructū ascendentē & crescentē, & afferebat unū triginta, & unū sexaginta, & unū centū. & dicebat illis. Qui habet aures audiēdi, audiat. Cū aūt cœpisset esse solus, interrogauerunt eum hi qui circū illū erant cum duodecim de parabola, & dicebat eis. Vobis datum est nosse mysterium regni dei, illis autem qui foris sunt in parabolis oia fiunt, ut uidentes uideāt & non cernāt, & audientes audiant, & nō intellígant, nequādo conuertant & dimittant eis peccata. Et ait illis. Nescitis parabolā hanc, & quomodo oēs parabolas cognoscetis? Qui seminat, uerbum seminat. Hi aūt sunt qui circa uiā ubi seminat uerbū, & cū audierint, cōfestim uenit satanas, & aufert uerbum quod seminatū est in cordibus eorū. Et hi sūt similiter, q sup petrosa seminat, q cū audierit uerbū, statim cū gaudio accipiūt illud, & nō habent radicē in se sed tpalē sunt, deinde orta tribulatiōe aut persecutione propter uerbum, confestim scādalizātur. Hi aūt sunt qui in

spinas

ἀκάνθας σπαρέντες, οὗτοί εἰσιν οἱ τὸν λόγον
ἀκούσαντες, καὶ αἱ μέριμναι τοῦ αἰῶνος τούτου, καὶ
ἡ ἀπάτη τοῦ πλούτου, καὶ αἱ περὶ τὰ λοιπὰ
ἐπιθυμίαι εἰσπορευόμεναι συμπνίγουσι
τὸν λόγον, καὶ ἄκαρπος γίνεται. καὶ οὗτοί
εἰσιν, οἱ ἐπὶ τὴν γῆν τὴν καλὴν σπαρέντες
οἵτινες ἀκούουσι τὸν λόγον καὶ παραδέ
χονται, καὶ καρποφοροῦσιν, ἓν τριάκοντα,
καὶ ἓν ἑξήκοντα. καὶ ἓν ἑκατόν. καὶ ἔλεγεν αὐ
τοῖς. μήτι ὁ λύχνος ἔρχεται, ἵνα ὑπὸ τὸν
μόδιον τεθῇ. ἢ ὑπὸ τὴν κλίνην; οὐχ ἵνα ἐπὶ
τὴν λυχνίαν ἐπιτεθῇ; οὐ γάρ ἐστί τι κρυπτὸν
ἐὰν μὴ φανερωθῇ. οὐδὲ ἐγένετο ἀπόκρυ
φον, ἀλλ' ἵνα εἰς φανερὸν ἔλθῃ. εἴ τις ἔχει ὦτα
ἀκούειν, ἀκουέτω. Καὶ ἔλεγεν αὐτοῖς. βλέπε
τε τί ἀκούετε. ᾧ ᾧ μέτρῳ μετρεῖτε, μετρηθή
σεται ὑμῖν, καὶ προστεθήσεται ὑμῖν τοῖς ἀ
κούουσιν. ὃς γὰρ ἂν ἔχει, δοθήσεται αὐτῷ. καὶ
ὃς οὐκ ἔχει καὶ ὃ ἔχει ἀρθήσεται ἀπ' αὐτοῦ. Καὶ ἔλε
γεν. οὕτως ἐστὶν ἡ βασιλεία τοῦ θεοῦ, ὡς ἐὰν
ἄνθρωπος βάλῃ τὸν σπόρον ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ
καθεύδῃ καὶ ἐγείρηται νύκτα καὶ ἡμέραν. καὶ ὁ σπό
ρος βλαστᾷ καὶ μηκύνηται ὡς οὐκ οἶδεν αὐτός.
αὐτομάτη γὰρ ἡ γῆ καρποφορεῖ, πρῶτον
χόρτον, εἶτα στάχυν, εἶτα πλήρη σῖτον. ἐν τῷ
στάχυϊ. ὅταν δὲ παραδῷ ὁ καρπὸς εὐθέως ἀποστέλλει
τὸ δρέπανον, ὅτι παρέστηκεν ὁ θερισμός. καὶ ἔλεγεν
τίνι ὁμοιώσομεν τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ; ἢ ἐν ποί
ᾳ παραβολῇ παραβαλῶμεν αὐτήν; ὡς κόκ
κῳ σινάπεως, ὃς ὅτ' ἂν σπαρῇ ἐπὶ τῆς γῆς
μικρότερος πάντων τῶν σπερμάτων ἐστὶν τῶν ἐ
πὶ τῆς γῆς. καὶ ὅτ' ἂν σπαρῇ, ἀναβαίνει καὶ
γίνεται πάντων τῶν λαχάνων μείζων.
καὶ ποιεῖ κλάδους μεγάλους, ὥς τε δύνα
σθαι ὑπὸ τὴν σκιὰν αὐτοῦ, τὰ πετεινὰ τοῦ
οὐρανοῦ κατασκηνοῦν. Καὶ τοιαύταις παρα
βολαῖς πολλαῖς ἐλάλει αὐτοῖς τὸν λόγον
καθὼς ἠδύναντο ἀκούειν. χωρὶς δὲ παρα
βολῆς, οὐκ ἐλάλει αὐτοῖς. κατ' ἰδίαν δὲ
τοῖς μαθηταῖς

spinas semẽ excipiunt. Hi sunt qui uer
bũ audiũt, & sollicitudines sæculi hui⁹
& deceptio diuitiarũ. & q̃ circa reliq̃ sũt
concupiscentiæ introeuntes suffocant
uerbum, & sine fructu efficit. Et hi sũt
qui in terram bonã semen excepẽrũt,
qui audiunt uerbũ & suscipiunt, & fru
ctificant unum triginta, unum sexagin
ta, & unum centũ. Et dicebat illis. Nun
quid uenit lucerna ut sub modio pona
tur, aut sub lecto? Nonne ut super can
delabrum ponatur? Non est enim ali
quid absconditũ, quod nõ manifestet,
neq; fuit occultum, sed ut in ꝓpatulũ
ueniat. Si qs habet aures audiendi, au
diat. Et dicebat illis. Videte quid audi
atis. In qua mensura metimini, alij me
tientur uobis, & adijcietur uobis, q au
ditis. Qui enim habet, dabitur illi, & q
non habet, etiam quod habet auferet
ab eo. Et dicebat. Sic est regnũ dei quẽ
admodum si homo iaciat sementẽ in
terrã, & dormiat & exurgat nocte ac
die & seges germinet, & surgat in altũ
dum nescit ille. Vltro enim terra fructi
ficat primum herbã, deinde spicã, dein
de plenũ frumentũ in spica. Cum aũt
ꝓductus fuerit fructus, statim mittet
falcẽ, qm̃ adest messis. Et dicebat. Cui
assimilabim⁹ regnũ dei, aut in q̃ para
bola cõferem⁹ illud? Sicut granũ sina
pis qd cũ seminatũ fuerit ī terra, min⁹
est oibus seminib⁹ q̃ sunt in terra, & cũ
seminatũ fuerit, ascẽdit, & fit mai⁹ oib⁹
oleribus, & facit ramos magnos, ita ut
possint sub umbra eius aues cœli nidifi
care. Et talib⁹ multis parabolis loq̃bat
eis uerbũ prout poterãt audire, sine pa
rabola aũt nõ loq̃bat eis. Seorsim aũt
discipulis

τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ, ἐπέλυεν πάντα. Καὶ λέγει αὐτοῖς, ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ, ὀψίας γενομένης, διέλθωμεν εἰς τὸ πέραν, καὶ ἀφέντες τὸν ὄχλον, παραλαμβάνουσιν αὐτὸν ὡς ἦν ἐν τῷ πλοίῳ, καὶ ἄλλα δὲ πλοῖα ἦν μετ' αὐτοῦ, καὶ γίνεται λαῖλαψ ἀνέμου μεγάλη, τὰ δὲ κύματα ἐπέβαλεν εἰς τὸ πλοῖον, ὥς τε ἤδη γεμίζεσθαι, καὶ ἦν αὐτὸς ἐπὶ τῇ πρύμνῃ, ἐπὶ τὸ προσκεφάλαιον καθεύδων. καὶ διεγείρουσιν αὐτόν, καὶ λέγουσιν αὐτῷ. Διδάσκαλε, οὐ μέλει σοι, ὅτι ἀπολύμεθα; καὶ διεγερθεὶς ἐπετίμησεν τῷ ἀνέμῳ, καὶ εἶπεν τῇ θαλάσσῃ, σιώπα, πεφίμωσο, καὶ ἐκόπασεν ὁ ἄνεμος, καὶ ἐγένετο γαλήνη μεγάλη. Καὶ εἶπεν αὐτοῖς. τί δειλοί ἐστε οὕτως; πῶς, οὐκ ἔχετε πίστιν; Καὶ ἐφοβήθησαν φόβον μέγαν, καὶ ἔλεγον πρὸς ἀλλήλους. τίς ἄρα οὗτός ἐστιν, ὅτι καὶ ὁ ἄνεμος καὶ ἡ θάλασσα, ὑπακούουσιν αὐτῷ; Καὶ ἦλθον εἰς τὸ πέραν τῆς θαλάσσης εἰς τὴν χώραν τῶν Γαδαρηνῶν. Καὶ ἐξελθόντι αὐτῷ ἐκ τοῦ πλοίου, εὐθέως ἀπήντησεν αὐτῷ ἐκ τῶν μνημείων ἄνθρωπος ἐν πνεύματι ἀκαθάρτῳ, ὃς τὴν κατοίκησιν εἶχεν ἐν τοῖς μνήμασιν, καὶ οὐδὲ ἁλύσει οὐδεὶς ἠδύνατο αὐτὸν δῆσαι, διὰ τὸ αὐτὸν πολλάκις πέδαις καὶ ἁλύσεσιν δεδέσθαι, καὶ διεσπάσθαι ὑπ' αὐτοῦ τὰς ἁλύσεις, καὶ τὰς πέδας συντετρίφθαι, καὶ οὐδεὶς αὐτὸν ἴσχυεν δαμάσαι, καὶ διὰ παντὸς, νυκτὸς καὶ ἡμέρας ἐν τοῖς ὄρεσιν, καὶ ἐν τοῖς μνήμασιν ἦν κράζων, καὶ κατακόπτων ἑαυτὸν λίθοις. ἰδὼν δὲ τὸν ΙΗΣΟΥΝ ἀπὸ μακρόθεν, ἔδραμεν καὶ προσεκύνησεν αὐτῷ, καὶ κράξας φωνῇ μεγάλῃ εἶπεν. τί ἐμοὶ καί σοι ΙΗΣΟΥ υἱὲ τοῦ θεοῦ τοῦ ὑψίστου; ὁρκίζω σε τὸν θεόν, μή με βασανίσῃς. ἔλεγεν γὰρ αὐτῷ, ἔξελθε τὸ πνεῦμα τὸ ἀκάθαρτον ἐκ τοῦ ἀνθρώπου, καὶ ἐπηρώτα αὐτόν. τί σοί ὄνομα; καὶ ἀπεκρίθη λέγων. λεγεὼν ὄνομά μοι, ὅτι πολλοί ἐσμεν, καὶ παρεκάλει αὐτὸν πολλά, ἵνα μὴ αὐτοὺς ἀποστείλῃ ἔξω τῆς χώρας. ἦν δὲ ἐκ

discipulis suis exponebat omnia. Et ait illis in die illo cum facta esset uespera, transeamus in ulteriorem ripam. Et dimissa turba, assumunt eum, ita ut erat in naui, sed & aliæ nauiculæ erant cum illo, & fit procella uenti magna, & fluctus irruebant in nauim, ita ut illa iam impleretur. Et erat ipse in puppi super ceruical dormiēs, & excitant eum, & dicunt illi. Præceptor nō est tibi curæ, qđ perimus. Et exurgens increpauit uentum, & dixit mari. Tace, obmutesce, & conquieuit uentus, & facta est trāquillitas magna, & ait illis. Quid timidi estis adeo, Qui fit ut non habeatis fidem? Et timuerunt timore magno, & dicebant inter se. Quisnam hic est, quia & uentus & mare obediunt ei?

Et uenerunt trans mare in regionē Gadarenorū. Et egresso ei de naui, statim occurrit e monumētis homo in spiritu immundo, qui domiciliū habebat in monumentis. Et neq; cathenis quisq; poterat eum ligare, propterea quod sæpe cōpedibus & catenis uinctus fuisset, & discerptæ fuissent ab illo catenæ, & compedes essent cōminutæ, & nemo poterat eum domare. Et semper die ac nocte in montibus & in monumentis erat damans & concidens seipsum lapidibus. Cū uidisset aūt Iesū a lōge, cucurrit, & adorauit eū, & damans uoce magna dixit. Quid mihi tecū est Iesu fili dei altissimi? adiuro te p deū, ne me torqās. Dicebat em illi. Exi spūs imunde ab hoie, & interrogabat eū. Qđ tibi nomē est? Et rndit dicēs ei. Legio mihi nomē est, qa multi sum9. Et deprecabat eū multū ne se emitteret extra regionē. Erat em

ἦν δὲ ἐκεῖ πρὸς τὰ ὄρη ἀγέλη χοίρων μεγάλη βοσκομένη. καὶ παρεκάλεσαν αὐτὸν πάντες οἱ δαίμονες λέγοντες. πέμψον ἡμᾶς εἰς τοὺς χοίρους, ἵνα εἰς αὐτοὺς εἰσέλθωμεν. Καὶ ἐπέτρεψεν αὐτοῖς εὐθέως ὁ ΙΗΣΟΥΣ. Καὶ ἐξελθόντα τὰ πνεύματα τὰ ἀκάθαρθα, εἰσῆλθον εἰς τοὺς χοίρους. καὶ ὥρμησεν ἡ ἀγέλη κατὰ τοῦ κρημνοῦ εἰς τὴν θάλασσαν. ἦσαν δὲ, ὡσ δισχίλιοι. Καὶ ἐπνίγοντο ἐν τῇ θαλάσσῃ. οἱ δὲ βόσκοντες τοὺς χοίρους, ἔφυγον. καὶ ἀνήγγειλαν εἰς τὴν πόλιν καὶ εἰς τοὺς ἀγροὺς καὶ ἐξῆλθον ἰδεῖν τί ἐστιν τὸ γεγονός. Καὶ ἔρχονται πρὸς τὸν ΙΗΣΟΥΝ. καὶ θεωροῦσιν τὸν δαιμονιζόμενον, καθήμενον, Καὶ ἱματισμένον Καὶ σωφρονοῦντα τὸν ἐσχηκότα τὸν λεγεῶνα Καὶ ἐφοβήθησαν. καὶ διηγήσαντο αὐτοῖς οἱ ἰδόντες, πῶς ἐγένετο τῷ δαιμονιζομένῳ Καὶ περὶ τῶν χοίρων. καὶ ἤρξαντο παρακαλεῖν αὐτὸν ἀπελθεῖν ἀπὸ τῶν ὁρίων αὐτῶν. καὶ ἐμβάντος αὐτοῦ εἰς τὸ πλοῖον, παρεκάλει αὐτὸν ὁ δαιμονισθείς, ἵνα ᾖ μετ' αὐτοῦ. Ο ὐκ ΙΗΣΟΥΣ οὐκ ἀφῆκεν αὐτὸν, ἀλλὰ λέγει αὐτῷ. ὕπαγε εἰς τὸν οἶκόν σου πρὸς τοὺς σούς καὶ ἀνάγγειλον αὐτοῖς, ὅσα σοι ὁ κύριος πεποίηκεν Καὶ ἠλέησέν σε. καὶ ἀπῆλθεν Καὶ ἤρξατο κηρύσσειν ἐν τῇ δεκαπόλει ὅσα ἐποίησεν αὐτῷ ὁ ΙΗΣΟΥΣ, καὶ πάντες ἐθαύμαζον. καὶ διαπεράσαντος τοῦ ΙΗΣΟΥ ἐν τῷ πλοίῳ πάλιν εἰς τὸ πέραν συνήχθη ὄχλος πολὺς ἐπ' αὐτόν, Καὶ ἦν παρὰ τὴν θάλασσαν. Καὶ ἰδοὺ ἔρχεται εἷς τῶν ἀρχισυναγώγων, ὀνόματι Ἰάϊρος. Καὶ ἰδὼν αὐτὸν πίπτει πρὸς τοὺς πόδας αὐτοῦ. Καὶ παρεκάλει αὐτὸν πολλὰ λέγων, ὅτι τὸ θυγάτριόν μου ἐσχάτως ἔχει, ἵνα ἐλθὼν ἐπιθῇς αὐτῇ τὰς χεῖρας. ὅπως σωθῇ καὶ ζήσεται. Καὶ ἀπῆλθεν μετ' αὐτοῦ Καὶ ἠκολούθει αὐτῷ ὄχλος πολύς. Καὶ συνέθλιβον αὐτόν. Καὶ γυνή τις οὖσα ἐν ῥύσει αἵματος ἔτη δώδεκα. καὶ πολλὰ παθοῦσα ὑπὸ πολλῶν ἰατρῶν καὶ δαπανήσασα τὰ ἑαυτῆς πάντα καὶ μηδὲν ὠφεληθεῖσα, ἀλλὰ μᾶλλον εἰς τὸ χεῖρον ἐλθοῦσα

Erat aũt ibi iuxta montes grex porcorum magnus pascens, & deprecabant eum oẽs dæmones, dicẽtes. Mitte nos in porcos, ut in eos introeamus. Et permisit eis statim Iesus. Et egressi spũs immũdi ingressi sunt in porcos. Et fereba tur grex p̃ cẽps i mare, erãt aũt ferme bis mille, & suffocati sũt in mari. Qui aũt pascebãt porcos, fugerũt & renũcia uerũt in ciuitatẽ, & in agros. Et egressi sunt ad uidẽdũ qd esset qd' acciderat, & ~~uenerũt~~ uenium ad Iesum, & uident illũ qui a dæmonio uexabat sedentẽ & uestitũ & sanæ mentis qui habuerat legionẽ & timuerunt. Et narrauerũt illis qui uiderant qualiter factũ esset ei qui dæmonium habuerat, & de porcis. Et rogare cœperunt eum, ut discederet de finibus ipsoꝝ. Et cũ ingressus ẽ nauim, rogabat illũ qui fuerat a dæmonio correptus, ut esset cũ illo, Iesus aũt nõ p̃misit eũ, sed ait illi. Abi in domũ tuã ad tuos, & annuncia illis quãta tibi dñs fecerit, & misertus sit tui. Et abiit, & cœpit p̃dicare in decapoli, quanta sibi fecisset Iesus, & omnes mirabantur. Et cũ traiecisset Iesus in naui rursus in ulteriorẽ ripã, cõuenit turba multa ad eũ, & erat circa mare. Et ecce uenit quidã principũ synagogæ noie Iairus, & cũ uidisset eũ, p̃cidit ad pedes, & dep̃cabatur eum multũ dicens. Filiola mea in extremis est, ut uenias & imponas illi manus, ut salua sit, & uiuet. Et abiit cũ illo, & sequebat eũ turba multa, & cõprimebãt eũ. Et mulier q̃dã q̃ fuerat i p̃fluuio sãguinis ãnis duodecim, & fuerat multa p̃pessa a cõplurib⁹ medicis, & insũpserat oia sua, & nihil adiumẽti sensserat, sed magis i deterius ue

ρον ἐλθοῦσα, ἀκούσασα περὶ τ̃ ΙΗΣΟΥ, ἐλθοῦσα ἐν ὄχλῳ ὄπισθεν, ἥψατο τοῦ ἱματίου αὐτου. ἔλεγεν γαρ, κἂν τῶν ἱματίων αὐτου ἅψωμαι, σωθήσομαι. καὶ εὐθέως ἐξηράνθη ἡ πηγὴ τοῦ αἵματος αὐτῆς, καὶ ἔγνω τῷ σώματι, ὅτι ἴαται ἀπὸ τῆς μάστιγος. καὶ εὐθέως ὁ ΙΗΣΟΥΣ ἐπιγνοὺς ἐν ἑαυτῷ τὴν ἐξ αὐτου δύναμιν ἐξελθοῦσαν, ἐπιστραφεὶς ἐν τῷ ὄχλῳ ἔλεγεν. τίς μου ἥψατο τῶν ἱματίων; Καὶ ἔλεγον αὐτῷ οἱ μαθηταὶ αὐτου. βλέπεις τὸν ὄχλον συνθλίβοντά σε, καὶ λέγεις τίς μου ἥψατο; καὶ περιεβλέπετο ἰδεῖν τὴν τοῦτο ποιήκυῖαν. ἡ δὲ γυνὴ φοβηθεῖσα καὶ τρέμουσα εἰδυῖα ὃ γέγονεν ἐπ' αὐτῇ, ἦλθεν καὶ προσέπεσεν αὐτῷ, καὶ εἶπεν αὐτῷ πᾶσαν τὴν ἀλήθειαν. ὁ δὲ εἶπεν αὐτῇ. Θύγατερ ἡ πίστις σου σέσωκέν σε, ὕπαγε εἰς εἰρήνην, καὶ ἴσθι ὑγιὴς ἀπὸ τῆς μάστιγός σου. Ετι αὐτου λαλοῦντος, ἔρχονται ἀπὸ τοῦ ἀρχισυναγώγου λέγοντες, ὅτι ἡ θυγάτηρ σου ἀπέθανεν τί ἔτι σκύλλεις τ̃ Διδάσκαλον; ὁ δὲ ΙΗΣΟΥΣ εὐθέως ἀκούσας τὸν λόγον λαλούμενον, λέγει τῷ ἀρχισυναγώγῳ. μὴ φοβοῦ, μόνον πίστευε. καὶ οὐκ ἀφῆκεν οὐδένα αὐτῷ συνακολουθῆσαι, εἰ μὴ πέτρον καὶ ἰάκωβον καὶ ἰωάννην τὸν ἀδελφὸν ἰακώβου. καὶ ἔρχονται εἰς τ̃ οἶκον τοῦ ἀρχισυναγώγου, καὶ θεωρεῖ θόρυβον καὶ κλαίοντας. καὶ ἀλαλάζοντας πολλὰ, καὶ εἰσελθὼν λέγει αὐτοῖς. τί θορυβεῖσθε καὶ κλαίετε; παιδίον, οὐκ ἀπέθανεν, ἀλλὰ καθεύδει. καὶ κατεγέλων αὐτου. ὁ δὲ ἐκβαλὼν πάντας, παραλαμβάνει τὸν πατέρα τοῦ παιδίου καὶ τὴν μητέρα, καὶ τοὺς μετ' αὐτοῦ, καὶ εἰσπορεύεται ὅπου ἦν τὸ παιδίον ἀνακείμενον, καὶ κρατήσας τῆς χειρὸς τοῦ παιδίου, λέγει αὐτῇ. Ταλιθά, κοῦμι, ὅ ἐστιν μεθερμηνευόμενον, τό, κοράσιον σοὶ λέγω ἔγειρε. καὶ εὐθέως ἀνέστη τὸ κοράσιον καὶ περιεπάτει. ἦν γαρ ἐτῶν δώδεκα, καὶ ἐξέστησαν ἔκστασιν μεγάλην, καὶ διεστείλατο

terius uenerat cũ audisset de Iesu, uenit in turba a tergo, & tetigit uestimẽtum eius. Dicebat em̃, si uel uestimẽta eius tetigero, salua ero. Et cõfestim siccatus est fons sanguinis eius, & sensit corpe, q̃ sanata esset a flagello. Et statim Iesus i semetipso cognoscẽs uirtutẽ quæ de se exierat, cõuersus in turba aiebat. Quis tetigit uestimenta mea? Et dicebant ei discipuli sui. Vides turbã cõprimentem te, & dicis, quis me tetigit? Et circumspiciebat ut uideret eam quæ hoc fecerat. Mulier uero timens & tremens, sciens quod factum esset in se, uenit & procidit ante eum, & dixit ei oẽm ueritatẽ. Ille aũt dixit ei. Filia, fides tua te saluam fecit, uade in pace, & esto sana a flagello tuo. Adhuc eo loquente ueniunt a principe synagogæ, qui dicerent. Filia tua mortua est, quid ultra uexas magistrũ? Iesus autem protinus audito uerbo quod dicebatur, ait principi synagogæ. Ne metuas, tantũmodo crede. Et non permisit ut quisquam se sequeretur præter Petrum & Iacobum & Ioannem fratrem Iacobi. Et ueniunt in domum principis synagogæ, & uidit tumultum ac flentes & eiulantes multum, & ingressus ait illis. Quid tumultuamini & ploratis? puella nõ est mortua, sed dormit. Et irridebãt eũ. Ipse uero eiectis oĩbus, assumit patrẽ & matrẽ puellæ & qui secũ erãt, & ingrediẽ ubi puella erat iacẽs, & aprhẽsa manu puellæ, ait illi. Tabitha cumi, qd̃ est, si quis interp̃tet̃. Puella tibi dico surge. Et confestim surrexit puella, & ambulabat. Erat em̃ annoꝝ duodecim, & obstupuerũt stupore magno.

Et præcepit

διεσείλατο αὐτοῖς πολλὰ, ἵνα μηδεὶς γνῷ τοῦτο, καὶ ἔλεγεν δοθῆναι αὐτῇ φαγεῖν. καὶ ἀφ' ἧς ἦλθεν ἐκεῖθεν καὶ ἦλθεν εἰς τὴν πατρίδα αὐτοῦ, καὶ ἀκολουθοῦσιν αὐτῷ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, καὶ γενομένου σαββάτου, ἤρξατο ἐν τῇ συναγωγῇ διδάσκειν. καὶ πολλοὶ ἀκούοντες, ἐξεπλήσσοντο λέγοντες. πόθεν τούτῳ ταῦτα, καὶ τίς ἡ σοφία ἡ δοθεῖσα αὐτῷ, καὶ δυνάμεις τοιαῦται διὰ τῶν χειρῶν αὐτοῦ γίνονται, οὐχ οὗτός ἐστιν ὁ τέκτων ὁ υἱὸς Μαρίας, ἀδελφὸς δὲ Ἰακώβου καὶ Ἰωσῆ καὶ Ἰούδα, καὶ Σίμωνος; καὶ οὐκ εἰσὶν αἱ ἀδελφαὶ αὐτοῦ ὧδε πρὸς ἡμᾶς; καὶ ἐσκανδαλίζοντο ἐν αὐτῷ. ἔλεγεν δὲ αὐτοῖς ὁ ΙΗΣΟΥΣ, ὅτι οὐκ ἔστιν προφήτης ἄτιμος, εἰμὴ ἐν τῇ πατρίδι αὐτοῦ, καὶ ἐν τοῖς συγγενέσιν, καὶ ἐν τῇ οἰκίᾳ αὐτοῦ, καὶ οὐκ ἠδύνατο ἐκεῖ οὐδεμίαν δύναμιν ποιῆσαι, εἰ μὴ ὀλίγοις ἀρρώστοις ἐπιθεὶς τὰς χεῖρας ἐθεράπευσεν, καὶ ἐθαύμαζεν διὰ τὴν ἀπιστίαν αὐτῶν. καὶ περιῆγεν τὰς κώμας κύκλῳ διδάσκων, καὶ προσκαλεῖται τοὺς δώδεκα, καὶ ἤρξατο αὐτοὺς ἀποστέλλειν δύο δύο. καὶ ἐδίδου αὐτοῖς ἐξουσίαν τῶν πνευμάτων τῶν ἀκαθάρτων. καὶ παρήγγειλεν αὐτοῖς, ἵνα μηδὲν αἴρωσιν εἰς ὁδόν, εἰ μὴ ῥάβδον μόνον, μὴ πήραν, μὴ ἄρτον, μὴ εἰς τὴν ζώνην χαλκόν, ἀλλ' ὑποδεδεμένους σανδάλια, καὶ μὴ ἐνδύσασθαι δύο χιτῶνας. καὶ ἔλεγεν αὐτοῖς ὅπου ἐὰν εἰσέλθητε εἰς οἰκίαν, ἐκεῖ μένετε, ἕως ἂν ἐξέλθητε ἐκεῖθεν. καὶ ὅσοι ἐὰν μὴ δέξωνται ὑμᾶς, μηδὲ ἀκούσωσιν ὑμῶν, ἐκπορευόμενοι ἐκεῖθεν. ἐκτινάξατε τὸν χοῦν τὸν ὑπὸ τοὺς πόδας ὑμῶν, εἰς μαρτύριον αὐτοῖς. ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ἀνεκτότερον ἔσται Σοδόμοις ἢ Γομόρροις ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως, ἢ τῇ πόλει ἐκείνῃ. καὶ ἐξελθόντες ἐκήρυσσον, ἵνα μετανοήσωσιν. καὶ δαιμόνια πολλὰ ἐξέβαλλον, καὶ ἤλειφον ἔλαίῳ πολλοὺς ἀρρώστους καὶ ἐθεράπευον. καὶ ἤκουσεν ὁ βασιλεὺς Ἡρῴδης

φανερὸν

præcepit illis uehemẽter, ut nemo id sciret. & iussit ut daretur illi quod ederet.

Et egressus est illinc, & uenit in patriã suam, & sequuntur eum discipuli sui. VI
Et facto sabbato, cœpit in synagoga docere, & multi audientes obstupuerunt, dicentes. Vnde huic hæc? & quæ est sapientia, quæ data est illi, & uirtutes tales quæ per manus eius efficiuntur? Nonne hic est faber ille, filius Mariæ, frater Iacobi & Iose, & Iudæ, & Simonis? Nonne & sorores eius hic nobiscum sunt? Et scandalizabantur in illo. Dicebat autem illis Iesus. Non est propheta contemptus nisi in patria sua, & inter cognatos, & in familia sua. & non poterat ibi uirtutem ullã facere, nisi quod paucos infirmos, impositis manibus sanauit. Et mirabatur ꝓpter incredulitatem eorum, & circũibat castella in circũitu docens. Et accersit duodecim, & cœpit eos emittere binos, & dabat illis potestatem spirituum immundorum. Et p̃cepit illis ne quid tollerent in uiã, nisi uirgam tantum, nõ peram, non panem, non in zona æs, sed calciatos sandaliis, & ne induerent duabus tunicis. Et dicebat eis. Quocũq; introieritis in domũ, illic manete donec exeatis inde. Et quicumq; non receperint uos, neq; audierint uos, exeuntes inde, excutite puluerem qui est sub pedibus uestris in testimonium illis. Amen dico uobis, Tolerabilius erit Sodomis aut Gomorris in die iudicij, ꝙ ciuitati illi. Et egressi prædicabant, ut pœnitentiam agerent, & dæmonia multa eijciebant, & ungebant oleo multos ægros & sanabant. Et audiuit rex Herodes

H manifestũ

φανερὸν γὰρ ἐγένετο τὸ ὄνομα αὐτοῦ, καὶ ἔ-
λεγεν, ὅτι Ἰωάννης ὁ βαπτίζων, ἐκ νεκρῶν ἠ-
γέρθη, καὶ διὰ τοῦτο αἱ δυνάμεις
ἐν αὐτῷ. ἄλλοι ἔλεγον, ὅτι Ἠλίας ἐστίν. ἄλλοι δὲ
ἔλεγον, ὅτι προφήτης ἐστὶν, ἢ ὡς εἷς τῶν προ
φητῶν. Ἀκούσας δὲ ὁ Ἡρῴδης, ἔφη, ὃν ἐγὼ
ἀπεκεφάλισα Ἰωάννην, οὗτός ἐστιν, αὐτὸς ἠ-
γέρθη ἐκ νεκρῶν. Αὐτὸς γὰρ ὁ Ἡρῴδης ἀποστεί
λας, ἐκράτησεν τὸν Ἰωάννην, καὶ ἔδησεν αὐτὸν
ἐν τῇ φυλακῇ, διὰ Ἡρῳδιάδα τὴν γυναῖκα Φι
λίππου τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ, ὅτι αὐτὴν ἐγά-
μησεν. ἔλεγεν γὰρ ὁ Ἰωάννης τῷ Ἡρῴδῃ, ὅτι
οὐκ ἔξεστίν σοι ἔχειν τὴν γυναῖκα τοῦ ἀδελ-
φοῦ σου. ἡ δὲ Ἡρῳδιὰς ἐνεῖχεν αὐτῷ καὶ ἤθε-
λεν αὐτὸν ἀποκτεῖναι, καὶ οὐκ ἠδύνατο. ὁ
γὰρ Ἡρῴδης, ἐφοβεῖτο τὸν Ἰωάννην, εἰδὼς αὐτὸν
ἄνδρα δίκαιον, καὶ ἅγιον καὶ συνετήρει αὐτόν.
καὶ ἀκούσας αὐτοῦ, πολλὰ ἐποίει καὶ ἡδέως
αὐτοῦ ἤκουεν. Καὶ γενομένης ἡμέρας εὐκαί-
ρου, ὅτε Ἡρῴδης τοῖς γενεσίοις αὐτοῦ δεῖπνον
ἐποίει τοῖς μεγιστᾶσιν, καὶ τοῖς χιλιάρ-
χοις, καὶ τοῖς πρώτοις τῆς Γαλιλαίας. Καὶ εἰ-
σελθούσης τῆς θυγατρὸς αὐτῆς τῆς Ἡρῳδιάδος,
καὶ ὀρχησαμένης, καὶ ἀρεσάσης τῷ Ἡρῴδῃ,
καὶ τοῖς συνανακειμένοις, εἶπεν ὁ βασιλεὺς
τῷ κορασίῳ. Αἴτησόν με ὃ ἐὰν θέλῃς καὶ δώ
σω σοί. Καὶ ὤμοσεν αὐτῇ, ὅτι ὅ ἐάν με αἰτή
σῃς, δώσω σοι, ἕως ἡμίσους τῆς βασιλείας μου.
ἡ δὲ ἐξελθοῦσα, εἶπεν τῇ μητρὶ αὐτῆς. τί αἰτήσο-
μαι; ἡ δὲ εἶπεν, τὴν κεφαλὴν Ἰωάννου τοῦ βα-
πτίσου. καὶ εἰσελθοῦσα εὐθέως μετὰ σπουδῆς
πρὸς τὸν βασιλέα, ᾐτήσατο λέγουσα, θέλω ἵνα
μου δῷς ἐξαυτῆς ἐπὶ πίνακι τὴν κεφαλὴν Ἰωάν-
νου τοῦ βαπτίστου, καὶ περίλυπος γενόμενος ὁ βασι
λεὺς διὰ τοὺς ὅρκους, καὶ τοὺς συνανακειμένους,
οὐκ ἠθέλησεν αὐτὴν ἀθετῆσαι. καὶ εὐθέως ἀπο-
στείλας ὁ βασιλεὺς σπεκουλάτορα, ἐκέλευσεν
ἐνεχθῆναι τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ. ὁ δὲ ἀπελ-
θὼν, ἀπεκεφάλισεν αὐτὸν ἐν τῇ φυλακῇ
καὶ ἤνεγκεν

(manifestum enim factum est nomen
eius) & dicebat Ioannes. Qui baptiza-
bat resurrexit a mortuis, & propterea uir
tutes agunt in illo. Alij dicebãt, Helias
est, alij uero dicebant, propheta est uel
ut unus ex prophetis. Cum audisset
aũt, herodes ait. Cui ego præcidi caput
Ioannes hic est, ipse surrexit a mortuis.
Nam ipse Herodes, missis satellitibus
manus iniecerat in Ioannẽ & uinxerat
eum in carcere, propter Herodiadem
uxorem Philippi fratris sui, quia duxe-
rat eam. Dicebat enim Ioannes Hero
di. Nõ licet tibi habere uxorem fratris
tui. Herodias autem insidiabatur illi,
& uolebat occidere eũ, nec poterat. He-
rodes enim metuebat Ioannem, sci-
ens eum uirum iustum & sanctum, &
obseruabat eum, & audito eo multa fa
ciebat, & libẽter eum audiebat. Et cum
dies oportunus accidisset, cũ Herodes
in natalicijs cœnã faceret primatibus &
tribunis, & primoribus Galilææ, cũq;
introisset filia ipsius Herodiadis & sal-
tasset, & placuisset Herodi, simulq; recũ
bentibus, rex ait puellæ. Pete a me qd̃
uis, & dabo tibi. Et iurauit illi, quicquid
a me petieris, dabo tibi usq; ad dimidi
um regni mei. At illa egressa dixit ma-
tri suæ. Quid petam? Illa uero dixit.
Caput Ioãnis baptistæ. Et ingressa sta
tim cum festinatione ad regem petiuit
dicens. Volo, ut protinus des mihi in
disco caput Ioannis baptistæ. Et ueheh
menter dolore affectus rex, propter
iusiurandum & eos qui simul accumbe
bãt noluit eã reijcere. Et confestim rex
misso speculatore iussit iferri caput eiꝰ.
At ille abijt ac decollauit eũ in carcere
& attulit

ἡ ἐπέγκεν τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ ἐπὶ πίνακι, καὶ ἔδωκεν αὐτὴν τῷ κορασίῳ, καὶ τὸ κοράσιον ἔδωκεν αὐτὴν τῇ μητρὶ αὐτῆς. ¶ Καὶ ἀκούσαντες οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, ἦλθον καὶ ἦραν τὸ πτῶμα αὐτοῦ, καὶ ἔθηκαν αὐτὸ ἐν μνημείῳ. Καὶ συνάγονται οἱ ἀπόστολοι πρὸς τὸν ΙΗΣΟΥΝ, ¶ καὶ ἀπήγγειλαν αὐτῷ πάντα, ¶ ὅσα ἐποίησαν, ¶ ὅσα ἐδίδαξαν. Καὶ εἶπεν αὐτοῖς. Δεῦτε ὑμεῖς αὐτοὶ κατ' ἰδίαν εἰς ἔρημον τόπον, καὶ ἀναπαύσασθε ὀλίγον. ἦσαν γὰρ οἱ ἐρχόμενοι καὶ οἱ ὑπάγοντες πολλοί, καὶ οὐδὲ φαγεῖν εὐκαίρουν. καὶ ἀπῆλθεν εἰς ἔρημον τόπον τῷ πλοίῳ κατ' ἰδίαν. Καὶ εἶδον αὐτοὺς ὑπάγοντας, καὶ ἐπέγνωσαν αὐτὸν πολλοί, ¶ πεζῇ ἀπὸ πασῶν τῶν πόλεων συνέδραμον ἐκεῖ, ¶ καὶ προῆλθον αὐτοὺς, καὶ συνῆλθον πρὸς αὐτόν. ¶ Καὶ ἐξελθὼν εἶδεν ὁ ΙΗΣΟΥΣ πολὺν ὄχλον, ¶ καὶ ἐσπλαγχνίσθη ἐπ' αὐτοῖς, ὅτι ἦσαν ὡς πρόβατα μὴ ἔχοντα ποιμένα, καὶ ἤρξατο διδάσκειν αὐτοὺς πολλά. ¶ Καὶ ἤδη ὥρας πολλῆς γενομένης, προσελθόντες αὐτῷ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, λέγουσιν, ὅτι ἔρημός ἐστιν ὁ τόπος, καὶ ἤδη ὥρα πολλή, ἀπόλυσον αὐτούς, ἵνα ἀπελθόντες εἰς τοὺς κύκλῳ ἀγροὺς, ¶ καὶ κώμας, ἀγοράσωσιν ἑαυτοῖς ἄρτους, τί γὰρ φάγωσιν, οὐκ ἔχουσιν. ὁ δὲ ἀποκριθεὶς εἶπεν αὐτοῖς, δότε αὐτοῖς ὑμεῖς φαγεῖν. ¶ Καὶ λέγουσιν αὐτῷ. Ἀπελθόντες ἀγοράσωμεν δηναρίων διακοσίων ἄρτους, καὶ δώσωμεν αὐτοῖς φαγεῖν; ὁ δὲ λέγει αὐτοῖς. Πόσους ἄρτους ἔχετε; ὑπάγετε καὶ ἴδετε. καὶ γνόντες λέγουσιν. Πέντε καὶ δύο ἰχθύας, καὶ ἐπέταξεν αὐτοῖς ἀνακλιθῆναι πάντας, συμπόσια συμπόσια ἐπὶ τῷ χλωρῷ χόρτῳ, καὶ ἀνέπεσαν πρασιαὶ πρασιαὶ, ἀνὰ ἑκατόν, καὶ ἀνὰ πεντήκοντα. καὶ λαβὼν τοὺς πέντε ἄρτους καὶ τοὺς δύο ἰχθύας, ἀναβλέψας εἰς τὸν οὐρανὸν, εὐλόγησε, καὶ κατέκλασε τοὺς ἄρτους, καὶ ἐδίδου τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ, ἵνα παραθῶσιν αὐτοῖς, καὶ τοὺς δύο ἰχθύας, ἐμέρισεν πᾶσιν. καὶ ἔφαγον πάντες

& attulit caput eius in disco, & dedit illud puellæ, & puella dedit illud matri suæ. Quo audito, discipuli eius uenerũt & sustulerũt cadauer eius, & posuerũt illud in monumento. Et congregantur apostoli ad Iesum, & renunciauerũt ei omnia, & quæ ægissent & q̃ docuissent, & ait illis. Venite uos soli seorsim in desertũ locũ, & requescite pusillũ. Erãt enim q uenirent & abirẽt multi. Et ne edẽdi quidẽ oportunitatẽ habebant. Et abijt in desertũ locũ nauigio seorsim. Et uiderunt eos abeuntes, & agnouerunt eũ multi, & itinere pedestri ex oibus ciuitatibus cõcurrerunt illuc, & p̃uenerunt eos, & conuenerunt ad illũ. Et egressus uidit turbã multã Iesus, & affectu miserícordiæ tactus est erga eos, quia erant uelut oues nõ habentes pastorẽ. Et cœpit illos docere multa, & cũ iam multũ tpis p̃teriisset, accesserunt ad illũ discipuli eius, dicentes. Desertus est locus, & iã multũ tẽporis est: dimitte illos, ut abeant i circũiacẽtes uillas & uicos, & emãt sibi panes, nam quod edant non habent. At ille respondens ait illis. Date illis uos manducare. Et dixerunt ei. Eũntes emamus ducentis denarijs panes, & demus illis manducare? At ille dicit eis. Quot panes habetis? Ite & uidete. Et cũ cognouissent, dicũt quinq̃, & duos pisces. Et p̃cepit illis ut accũbere facerent oẽs, distributis conuiuijs in uiridi herba. Et discubuerunt diuisi in uiridaria centeni & quinquageni. Et acceptis qnq̃ panib⁹ ac duob⁹ piscib⁹ sublatis i cœlũ oculis bñdixit & fregit panes, deditq̃ discipl̃is suis ut apponerẽt illis. Et duos pisces diuisit oibus, & mãducaue

γον πάντες καὶ ἐχορτάσθησαν, καὶ ἦραν κλα
σμάτων δώδεκα κοφίνους πλήρεις, καὶ ἀ
πὸ τῶν ἰχθύων. καὶ ἦσαν οἱ φαγόντες ὡσεὶ
πεντακισχίλιοι ἄνδρες. Καὶ εὐθέως ἠνάγκα
σε τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ ἐμβῆναι εἰς τὸ πλοῖ
ον, καὶ προάγειν πρὸς τὸ πέραν πρὸς βηθσαϊ
δάν, ἕως αὐτὸς ἀπολύσῃ τὸν ὄχλον, καὶ ἀπο
ταξάμενος αὐτοῖς, ἀπῆλθεν εἰς τὸ ὄρος προ
σεύξασθαι, καὶ ὀψίας γενομένης, ἦν τὸ πλοῖον
ἐν μέσῳ τῆς θαλάσσης, καὶ αὐτὸς μόνος ἐπὶ
τῆς γῆς, καὶ εἶδεν αὐτοὺς βασανιζομένους ἐν
τῷ ἐλαύνειν, ἦν γὰρ ὁ ἄνεμος ἐναντίος αὐ
τοῖς, καὶ περὶ τετάρτην φυλακὴν τῆς νυκτὸς
ἔρχεται πρὸς αὐτοὺς περιπατῶν ἐπὶ τῆς θα
λάσσης, καὶ ἤθελεν παρελθεῖν αὐτούς. οἱ δὲ ἰδόν
τες αὐτὸν περιπατοῦντα ἐπὶ τῆς θαλάσσης,
ἔδοξαν φάντασμα εἶναι, καὶ ἀνέκραξαν. πάν
τες γὰρ αὐτὸν εἶδον καὶ ἐταράχθησαν, καὶ εὐθέως
ἐλάλησεν μετ' αὐτῶν, καὶ λέγει αὐτοῖς, θαρσεῖτε
ἐγώ εἰμι, μὴ φοβεῖσθε, καὶ ἀνέβη πρὸς αὐτοὺς
ἐν τῷ πλοίῳ, καὶ ἐκόπασεν ὁ ἄνεμος, καὶ λίαν
ἐκ περισσοῦ ἐν ἑαυτοῖς ἐξίσταντο, καὶ ἐθαύμα
ζον. οὐ γὰρ συνῆκαν ἐπὶ τοῖς ἄρτοις. ἦν γὰρ αὐτῶν
ἡ καρδία πεπωρωμένη, καὶ διαπεράσαντες, ἦλ
θον ἐπὶ τὴν γῆν γεννησαρέθ, καὶ προσωρμί
σθησαν. καὶ ἐξελθόντων αὐτῶν ἐκ τοῦ πλοίου.
εὐθέως ἐπιγνόντες αὐτὸν, περιδραμόντες ὅλην
τὴν περίχωρον ἐκείνην, ἤρξαντο ἐπὶ τοῖς κρα
βάττοις τοὺς κακῶς ἔχοντας περιφέρειν, ὅπου ἤ
κουον. ὅτι ἐκεῖ ἐστί, καὶ ὅπου ἂν εἰσεπορεύετο, εἰς
κώμας, ἢ πόλεις, ἢ ἀγροὺς ἐν ταῖς ἀγοραῖς
ἐτίθουν τοὺς ἀσθενοῦντας, καὶ παρεκάλουν αὐτὸν,
ἵνα κἂν τοῦ κρασπέδου τοῦ ἱματίου αὐτοῦ ἅψωνται,
καὶ ὅσοι ἂν ἥπτοντο αὐτοῦ, ἐσώζοντο. Καὶ συνά
γονται πρὸς αὐτὸν οἱ φαρισαῖοι, καί τινες τῶν γραμ
ματέων ἐλθόντες ἀπὸ ἱεροσολύμων, καὶ ἰδόντες
τινὰς τῶν μαθητῶν αὐτοῦ. κοιναῖς χερσὶν τοῦτ'
ἔστιν, ἀνίπτοις ἐσθίοντας ἄρτους, ἐμέμψαντο.
οἱ γὰρ φαρισαῖοι καὶ πάντες οἱ ἰουδαῖοι,
ἐὰν μὴ

runt oēs, & ſaturati ſunt. Et ſuſtulerunt fragmentoꝝ duodecim cophinos plenos, & de piſcibus. Erant aūt qui mādu cauerant, quinq; milia uiroꝝ. Et ſtatim coegit diſcipulos ſuos conſcendere nauim, ut præcederent tranſmiſſo mari Bethſaidā, dū ipſe dimitteret turbam. Et cū dimiſiſſet eos, abijt in mōtem ad orandū. Et cū ueſpera eſſet facta, erat nauis in medio mari, & ipſe ſolus in terra, & uidit eos laborantes in remigando, erat eī uentus contrarius eis. Et circa quartam uigiliā noctis uenit ad eos ambulans ſup mare, & uolebat p̄terire eos. At illi ut uiderūt eū ambulātē ſup mare, putauerūt phātaſma eſſe, & exclamauerūt. Oēs eī uidebāt eū, & cōturbati ſūt. & ſtatim locut⁹ ē cū eis, & dixit eis. Confidite, ego ſū, ne terreamini. Et aſcēdit ad illos i nauim, & cōqeuit uēt⁹, & uehemēter ſupra modū ītra ſe ſtupebāt, & admirabāt. Nō eī intellexerāt de panib⁹, erat eī cor eoꝝ obcecatū. Et cū traieciſſēt, ueuerūt in terrā Genezareth, & applicuerūt. Cūq; egreſſi eſſent de naui, cōtinuo q; agnouiſſent eū, percurrētes uniuerſam undiq; regionē illā, cœperūt in grabatis eos q male habebāt circūferre, cū audiſſēt eū illic eſſe, & q̄cūq; introiſſet in uicos aut i uillas, aut in ciuitates in plateis ponebāt infirmos, & dep̄cabāt eū, ut uel fimbriā ueſtimē tī eius tāgerēt. Et q̄tquot tāgebāt eū ſal ui fiebāt. Et cōgregāt ad eū phariſæi, VII & qdā de ſcribis q uenerāt ab Hieroſolymis. Et cū uidiſſent quoſdā ex diſcipulis eius cōmunibus manibus, id eſt non lotis, manducare panes, uituperauerunt, nam phariſæi, & omnes Iudæi niſi

ἐὰν μὴ πυγμῇ νίψωνται τὰς χεῖρας, οὐκ ἐσθίουσιν, κρατοῦντες παράδοσιν τῶν πρεσβυτέρων, καὶ ἀπ' ἀγορᾶς, ἐὰν μὴ βαπτίσωνται, οὐκ ἐσθίουσιν. καὶ ἄλλα πολλά ἐστιν ἃ παρέλαβον κρατεῖν, βαπτισμοὺς ποτηρίων καὶ ξεστῶν, καὶ χαλκίων, καὶ κλινῶν. ἐπειτα ἐπερωτῶσιν αὐτὸν οἱ φαρισαῖοι, καὶ οἱ γραμματεῖς, διὰ τί οἱ μαθηταί σου οὐ περιπατοῦσιν κατὰ τὴν παράδοσιν τῶν πρεσβυτέρων, ἀλλὰ ἀνίπτοις χερσὶν ἐσθίουσιν τὸν ἄρτον; ὁ δὲ ἀποκριθεὶς εἶπεν αὐτοῖς, ὅτι καλῶς προεφήτευσεν Ἡσαΐας περὶ ὑμῶν τῶν ὑποκριτῶν, ὡς γέγραπται, οὗτος ὁ λαὸς τοῖς χείλεσίν με τιμᾷ· ἡ δὲ καρδία αὐτῶν, πόρρω ἀπέχει ἀπ' ἐμοῦ. μάτην δέ σέβονταί με, διδάσκοντες διδασκαλίας ἐντάλματα ἀνθρώπων. ἀφέντες γὰρ τὴν ἐντολὴν τοῦ θεοῦ κρατεῖτε τὴν παράδοσιν τῶν ἀνθρώπων, βαπτισμοὺς ξεστῶν καὶ ποτηρίων, καὶ ἄλλα παρόμοια τοιαῦτα πολλὰ ποιεῖτε. καὶ ἔλεγεν αὐτοῖς· καλῶς ἀθετεῖτε τὴν ἐντολὴν τοῦ θεοῦ, ἵνα τὴν παράδοσιν ὑμῶν τηρήσητε. Μωσῆς γὰρ εἶπεν, τίμα τὸν πατέρα σου, καὶ τὴν μητέρα σου· καὶ ὁ κακολογῶν πατέρα, ἢ μητέρα, θανάτῳ τελευτάτω. ὑμεῖς δὲ λέγετε, ἐὰν εἴπῃ ἄνθρωπος τῷ πατρὶ ἢ τῇ μητρί, κορβᾶν, ὅ ἐστι δῶρον, ὃ ἐὰν ἐξ ἐμοῦ ὠφεληθῇς. οὐκέτι ἀφίετε αὐτὸν οὐδὲν ποιῆσαι τῷ πατρὶ αὐτοῦ, ἢ τῇ μητρὶ αὐτοῦ, ἀκυροῦντες τὸν λόγον τοῦ θεοῦ τῇ παραδόσει ὑμῶν ᾗ παρεδώκατε· καὶ παρόμοια τοιαῦτα πολλὰ ποιεῖτε. καὶ προσκαλεσάμενος πάντα τὸν ὄχλον ἔλεγεν αὐτοῖς· ἀκούετέ μου πάντες καὶ συνίετε. οὐδέν ἐστιν ἔξωθεν τοῦ ἀνθρώπου εἰσπορευόμενον, εἰς αὐτὸν ὃ δύναται αὐτὸν κοινῶσαι, ἀλλὰ τὰ ἐκπορευόμενα ἀπ' αὐτοῦ, ἐκεῖνά ἐστιν τὰ κοινοῦντα τὸν ἄνθρωπον. εἴ τις ἔχει ὦτα ἀκούειν, ἀκουέτω. καὶ ὅτε εἰσῆλθεν εἰς οἶκον ἀπὸ τοῦ ὄχλου ἐπηρώτων αὐτὸν οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ περὶ τῆς παραβολῆς. καὶ λέγει

niſi crebro lauerint manus, nō mandu-
cant, tenentes traditionē ſenioꝝ. Et a fo
ro uenientes, niſi loti fuerint nō come-
dunt. Et alia multa ſunt, q̄ ſuſceperunt
ſeruanda nempe lotiones calicū & ur-
ceorum & æramentoꝝ & lectoꝝ. De-
inde interrogabant eū phariſæi & ſcri-
bæ. Quare diſcipuli tui nō ambulāt iu-
xta traditionem ſeniorum, ſed illotis
manibus manducant panē? At ille re-
ſpōdēs, dixit eis. Bene ꝓphetauit Eſai-
as de uobis hypocritis, ſicut ſcriptū eſt.
Populus hic labijs me honorat, cor aūt
eoꝝ longe eſt a me, in uanū aūt me co-
lunt, docentes doctrinas præcepta ho-
minū. Nam relicto mandato dei, tene-
tis traditiones hoim, ablutiones urceo-
rum & calicum, & alia ſimilia his facitis
multa. Et dicebat illis. Bene reijcitis p̄-
ceptum dei, ut traditionē ueſtrā ſerue-
tis. Moſes enim dixit. Honora patrem
tuum & matrem tuam, & qui maledi-
xerit patri uel matri, morte moriatur.
Vos autem dicitis. Si dixerit homo pa
tri uel matri corban, quod eſt, donum
quodcūq; ex me in tuum cedat cōmo-
dum, & præterea non ſinitis eum quic-
quam facere patri ſuo aut matri, & irri
tum facitis uerbum dei per traditionē
ueſtram quā tradidiſtis. Et ſimilia hu-
iuſmodi multa facitis. Et cum aduocaſ-
ſet ad ſe totam turbā, dicebat illis. Au-
dite me omnes & intelligite, nihil eſt ex
tra hominem introiens in eum, quod
poſſit eum coinquinare, ſed quæ de ho
mine ꝓcedunt, illa ſunt q̄ coinquinant
hoiem. Si qs habet aures audiēdi audi
at. Et cū itroiſſet i domū a turba interro
gabāt eū diſcipuli eius de ſimilitudine.

Ὁ λέγει αὐτοῖς, οὕτως καὶ ὑμεῖς ἀσύνετοί ἐστε; οὐ νοεῖτε; ὅτι πᾶν τὸ ἔξωθεν εἰσπορευόμενον εἰς τὸν ἄνθρωπον οὐ δύναται αὐτὸν κοινῶσαι, ὅτι οὐκ εἰσπορεύεται αὐτοῦ εἰς τὴν καρδίαν, ἀλλ' εἰς τὴν κοιλίαν, καὶ εἰς τὸν ἀφεδρῶνα ἐκπορεύεται καθαρίζων πάντα τὰ βρώματα; ἔλεγεν δὲ ὅτι τὸ ἐκ τοῦ ἀνθρώπου ἐκπορευόμενον, ἐκεῖνο κοινοῖ τὸν ἄνθρωπον. ἔσωθεν γὰρ ἐκ τῆς καρδίας τῶν ἀνθρώπων οἱ διαλογισμοὶ οἱ κακοὶ ἐκπορεύονται, μοιχεῖαι, πορνεῖαι, φόνοι, κλοπαί, πλεονεξίαι, πονηρία, δόλος, ἀσέλγεια, ὀφθαλμὸς πονηρός, βλασφημία, ὑπερηφανία, ἀφροσύνη. πάντα ταῦτα τὰ πονηρὰ ἔσωθεν ἐκπορεύεται καὶ κοινοῖ τὸν ἄνθρωπον. καὶ ἐκεῖθεν ἀναστὰς, ἀπῆλθεν εἰς τὰ μεθόρια Τύρου καὶ Σιδῶνος. καὶ εἰσελθὼν εἰς οἰκίαν, οὐδένα ἤθελεν γνῶναι, καὶ οὐκ ἠδυνήθη λαθεῖν. Ἀκούσασα γὰρ γυνὴ περὶ αὐτοῦ ἧς εἶχεν τὸ θυγάτριον αὐτῆς πνεῦμα ἀκάθαρτον ἐλθοῦσα προσέπεσεν πρὸς τοὺς πόδας αὐτοῦ. ἦν δὲ ἡ γυνὴ Ἑλληνίς, συροφοινίκισσα τῷ γένει. καὶ ἠρώτα αὐτὸν ἵνα τὸ δαιμόνιον ἐκβάλλῃ ἐκ τῆς θυγατρὸς αὐτῆς. ὁ δὲ ΙΗΣΟΥΣ εἶπεν αὐτῇ. ἄφες πρῶτον χορτασθῆναι τὰ τέκνα. οὐ γάρ καλόν ἐστιν λαβεῖν τὸν ἄρτον τῶν τέκνων, καὶ βαλεῖν τοῖς κυναρίοις. ἡ δὲ ἀπεκρίθη καὶ λέγει αὐτῷ. Ναὶ κύριε. καὶ γὰρ τὰ κυνάρια ὑποκάτω τῆς τραπέζης ἐσθίει ἀπὸ τῶν ψιχίων τῶν παιδίων. Καὶ εἶπεν αὐτῇ. Διὰ τοῦτον τὸν λόγον, ὕπαγε ἐξελήλυθεν τὸ δαιμόνιον ἐκ τῆς θυγατρός σου. καὶ ἀπελθοῦσα εἰς τὸν οἶκον αὐτῆς, εὗρεν τὸ δαιμόνιον ἐξεληλυθός. καὶ τὴν θυγατέρα βεβλημένην ἐπὶ τῆς κλίνης. καὶ πάλιν ἐξελθὼν ἐκ τῶν ὁρίων Τύρου καὶ Σιδῶνος, ἦλθεν πρὸς τὴν θάλασσαν τῆς Γαλιλαίας, ἀνὰ μέσον τῶν ὁρίων Δεκαπόλεως. καὶ φέρουσιν αὐτῷ κωφὸν μογιλάλον. καὶ παρακαλοῦσιν αὐτὸν, ἵνα ἐπιθῇ αὐτῷ τὴν χεῖρα. καὶ ἀπολαβόμενος αὐτὸν ἀπὸ τοῦ ὄχλου κατ' ἰδίαν, ἔβαλεν τοὺς δακτύλους αὐτοῦ εἰς τὰ

ΕΥΑΝGELIVM

Et ait illis, Adeo & uos intelligentia ca retis? Nõdũ intelligitis qd omne extrinsecus introiens in hominẽ, non potest eum coinquinare, quia non intrat in eius cor, sed in uentrem, & in secessum exit, purgans omnes escas? Dicebat autem quod ab homine exit, illud coinquinat hominem. Ab intus enim de corde hominum malæ cogitationes procedunt, adulteria, fornicationes, homicidia, furta, auariciæ, fraudes, dolus, impudicitia, oculus malus, conuicia, superbia, stultitia. Omnia hæc mala ab intus procedunt, & inquinant hominem. Et inde surgens, abijt in confinia Tyri & Sidonis, & ingressus domum neminem uoluit scire, & non potuit latere. Mulier enim statim ut audiuit de eo, cuius filiola habebat spiritum imundum, uenit & procidit ad pedes eius. Erat enim mulier græca syrophœnissa genere, & rogabat eũ ut dæmonium ejiceret de filia sua. Iesus aũt dixit illi. Sine prius saturari filios. Non est enim bonũ sumere panem filiorũ, & projcere catellis. At illa respondit & dicit illi. Vtiq; domine, Nam & catelli comedunt sub mensa de micis filiorũ. Et ait illi. Propter istũ sermonem uade, exijt dæmonium a filia tua. Et cum abijsset in domum suam, reperit puellã iacentem supra lectum, & dæmonium exijsse. Et rursum egressus de finibus Tyri & Sidonis uenit ad mare Galilææ per medios fines decapolis, & adducunt ei surdum, & impeditæ linguæ, & deprecantur eum, ut imponat illi manum, & apprehendens eum de turba seorsim, misit digitos suos in

τῶ εἰς τὰ ὦτα αὐτοῦ, καὶ πτύσας, ἥψατο τῆς γλώσσης αὐτοῦ, καὶ ἀναβλέψας εἰς τὸν οὐρανὸν, ἐστέναξεν, καὶ λέγει αὐτῷ ἐφφαθά. ὅ ἐστιν διανοίχθητι, καὶ εὐθέως διηνοίχθησαν αὐτοῦ αἱ ἀκοαὶ, καὶ ἐλύθη ὁ δεσμὸς τῆς γλώσσης αὐτοῦ, καὶ ἐλάλει ὀρθῶς. καὶ διεστείλατο αὐτοῖς, ἵνα μηδενὶ εἴπωσιν. ὅσον δὲ αὐτὸς αὐτοῖς διεστέλλετο, μᾶλλον περισσότερον ἐκήρυσσον. καὶ ὑπερπερισσῶς ἐξεπλήσσοντο λέγοντες, καλῶς πάντα πεποίηκεν, καὶ τοὺς κωφοὺς ποιεῖ ἀκούειν, καὶ τοὺς ἀλάλους λαλεῖν. ΕΝ ἐκείναις ταῖς ἡμέραις πάμπολλου ὄχλου ὄντος, καὶ μὴ ἐχόντων τί φάγωσιν προσκαλεσάμενος ὁ ΙΗΣΟΥΣ τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ, λέγει αὐτοῖς. σπλαγχνίζομαι ἐπὶ τὸν ὄχλον, ὅτι ἤδη ἡμέρας τρεῖς προσμένουσίν μοι, καὶ οὐκ ἔχουσιν τί φάγωσιν. καὶ ἐὰν ἀπολύσω αὐτοὺς νήστεις εἰς οἶκον αὐτῶν, ἐκλυθήσονται ἐν τῇ ὁδῷ. τινὲς γὰρ αὐτῶν μακρόθεν ἥκουσιν. καὶ ἀπεκρίθησαν αὐτῷ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, πόθεν τούτους δυνήσεταί τις ὧδε χορτάσαι ἄρτων ἐπ' ἐρημίας; καὶ ἐπηρώτα αὐτούς, πόσους ἔχετε ἄρτους; οἱ δὲ εἶπον. ἑπτά. καὶ παρήγγειλεν τῷ ὄχλῳ ἀναπεσεῖν ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ λαβὼν τοὺς ἑπτὰ ἄρτους εὐχαριστήσας, ἔκλασεν καὶ ἐδίδου τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ, ἵνα παραθῶσιν, καὶ παρέθηκαν τῷ ὄχλῳ. καὶ ἔχομεν ἰχθύδια ὀλίγα, καὶ εὐλογήσας εἶπεν καὶ ταῦτα παρατιθέναι. ἔφαγον δὲ καὶ ἐχορτάσθησαν, καὶ ἦραν περισσεύματα κλασμάτων ἑπτὰ σπυρίδας. ἦσαν δὲ οἱ φαγόντες, ὡς τετρακισχίλιοι, καὶ ἀπέλυσεν αὐτούς. καὶ εὐθέως ἐμβὰς εἰς τὸ πλοῖον μετὰ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ, ἦλθεν εἰς τὰ μέρη Δαλμανουθά. καὶ ἐξῆλθον οἱ Φαρισαῖοι, καὶ ἤρξαντο συζητεῖν αὐτῷ ζητοῦντες παρ' αὐτοῦ σημεῖον ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ πειράζοντες αὐτόν. καὶ ἀναστενάξας τῷ πνεύματι αὐτοῦ λέγει. τί ἡ γενεὰ αὕτη σημεῖον ἐπιζητεῖ; ἀμὴν λέγω ὑμῖν, εἰ δοθήσεται τῇ γενεᾷ ταύτῃ σημεῖον, καὶ ἀφεὶς αὐτοὺς ἐμβὰς πάλιν εἰς πλοῖον ἀπῆλθεν εἰς τὸ πέραν

os in auriculas eius, & expuens tetigit linguã eius, & suspiciens in cœlũ, ingemuit, & ait illi. Effeta quod est adaperire. Et statim apertæ sunt eius aures, & solutum est uinculũ linguæ eius, & loquebatur recte, & præcepit illis, ne cui dicerent. Sed quo magis ille eis p̃ceperat, hoc potius amplius prædicabãt, & supra modũ stupebãt dicẽtes. Bñ oĩa fecit, & surdos facit audire, & mutos loq.

VIII In diebus illis cũ turba admodũ multa esset, nec haberẽt quod manducarẽt, accersitis ad se Iesus discipulis, ait illis. Misericordia tãgor erga turbã, qa iam triduo manent apud me, nec habent quod manducent, & si dimisero eos ieiunos in domũ suam, deficient in uia. Quidam em̃ ex eis de longinquo uenerunt. Et respõderũt ei discipuli sui. Vnde istos quis poterit hic satiare panib⁹ in solitudine? Et interrogauit eos. Quot panes habetis? Illi uero dixerũt. Septẽ. Et p̃cepit turbæ discumbere super terrã. Et acceptis septẽ panibus cũ gratias egisset fregit & dedit discipulis suis, ut apponerẽt. Et apposuerũt turbæ, & habebãt pisciculos paucos, & cũ bñdixisset iussit apponi & hos. Comederũt ãt & saturati sunt, & sustulerũt q̃ supfuerãt fragmẽta septẽ sportas. Erãt aũt q comederãt ferme q̃ter mille, & dimisit illos. Et mox ingress⁹ i nauim cũ discipulis suis, & uenit i ptes Dalmanutha. Et egressi sũt pharisæi, & cœperũt disputare cũ illo q̃rẽtes ab eo signũ e cœlo tẽtãtes eũ, & cũ ingemuisset spũ suo dicit. cur gñatio hæc signũ q̃rit? amẽ dico uobis, si dabit gñatiõi huic signũ, & dimissis illis ingressus rurs⁹ nauĩ, abijt traiecto

πέραμ, καὶ ἐπελάθοντο λαβεῖν ἄρτους. καὶ εἰ μὴ
ἕνα ἄρτον οὐκ εἶχον μεθ' ἑαυτῶν ἐν τῷ πλοίῳ.
καὶ διεστέλλετο αὐτοῖς λέγων. ὁρᾶτε, βλέπε-
τε ἀπὸ τῆς ζύμης τῶν Φαρισαίων, καὶ τῆς ζύ-
μης Ἡρῴδου. καὶ διελογίζοντο πρὸς ἀλλήλους
λέγοντες, ὅτι ἄρτους οὐκ ἔχομεν. καὶ γνοὺς
ὁ ΙΗΣΟΥΣ λέγει αὐτοῖς. τί διαλογίζεσθε, ὅτι
ἄρτους οὐκ ἔχετε; νοεῖτε, οὐδὲ συνίετε;
ἔτι πεπωρωμένην ἔχετε τὴν καρδίαν
ὑμῶν; ὀφθαλμοὺς ἔχοντες οὐ βλέπετε, καὶ ὦ-
τα ἔχοντες οὐκ ἀκούετε; καὶ οὐ μνημονεύετε,
ὅτε τοὺς πέντε ἄρτους ἔκλασα εἰς τοὺς πεν-
τακισχιλίους, πόσους κοφίνους πλήρεις κλασ-
μάτων ἤρατε; λέγουσιν αὐτῷ. δώδεκα, ὅτε δὲ
τοὺς ἑπτὰ εἰς τοὺς τετρακισχιλίους, πόσων σπυ
ρίδων πλήρωματα κλασμάτων ἤρατε; οἱ δὲ
εἶπον. ἑπτά. καὶ ἔλεγεν αὐτοῖς. πῶς οὐ νοεῖτε;
καὶ ἔρχεται εἰς Βηθσαϊδάν. καὶ φέρουσιν αὐτῷ τυ
φλόν, καὶ παρακαλοῦσιν αὐτόν, ἵνα αὐτοῦ ἅψηται,
καὶ ἐπιλαβόμενος τῆς χειρὸς τοῦ τυφλοῦ, ἐξήγα
γεν αὐτὸν ἔξω τῆς κώμης. καὶ πτύσας εἰς τὰ ὄμ
ματα αὐτοῦ καὶ ἐπιθεὶς τὰς χεῖρας αὐτῷ, ἐπηρώ
τα αὐτόν, εἴτι βλέπει, καὶ ἀναβλέψας ἔλεγεν.
βλέπω τοὺς ἀνθρώπους, ὅτι ὡς δένδρα ὁρῶ
περιπατοῦντας. εἶτα πάλιν ἐπέθηκεν τὰς
χεῖρας ἐπὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτοῦ, καὶ ἐποίη-
σεν αὐτὸν ἀναβλέψαι, καὶ ἀπεκατεστάθη, καὶ
ἐνέβλεψεν τηλαυγῶς ἅπαντας. καὶ ἀπέσ-
τειλεν αὐτὸν εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ λέγων. μηδὲ
εἰς τὴν κώμην εἰσέλθῃς, μηδὲ εἴπῃς τινὶ ἐν
τῇ κώμῃ. καὶ ἐξῆλθεν ὁ ΙΗΣΟΥΣ καὶ οἱ μα-
θηταὶ αὐτοῦ εἰς τὰς κώμας καισαρίας τῆς
Φιλίππου. καὶ ἐν τῇ ὁδῷ, ἐπηρώτα τοὺς μα
θητὰς αὐτοῦ λέγων αὐτοῖς. τίνα με λέγου
σιν οἱ ἄνθρωποι εἶναι; οἱ δὲ ἀπεκρίθησαν λω-
άννην τὸν βαπτιστήν, καὶ ἄλλοι ἨΛΙΑΝ, ἄλλοι
δὲ ἕνα τῶν προφητῶν. καὶ αὐτὸς λέγει αὐ-
τοῖς. ὑμεῖς δὲ τίνα με λέγετε εἶναι; ἀποκρι
θεὶς ὁ πέτρος, λέγει αὐτῷ. σὺ εἶ ὁ ΧΡΙΣΤΟΣ.

καὶ ἐπε

EVANGELIVM

mari, & obliti fuerant sumere panes, & præter unũ panẽ nõ habebant secũ in naui. Et mandauit illis dicẽs. Videte, cauete a fermento phariſæorũ, & a fermẽto Herodis, & disputabant inter seſe dicentes. Panes non habemus, & eo cognito Ieſus dicit illis. Quid disputatis, quod panes non habetis, nõdum animaduertitis nec intelligitis? adhuc obcæcatum habetis cor uestrũ? oculos habentes, non cernitis, & aures habentes, nõ auditis? & nõ meminiſtis, cũ quinq; panes fregiſſem in hominũ quinq; milia, quot cophinos fragmentis impletos ſuſtuliſtis? Dicũt ei, duodecim. Cũ aũt septẽ in quatuor milia. Quot sportas ex reliqis fragmẽtoꝝ tuliſtis? illi aũt dixerũt septẽ, & dixit illis, Qui fit ut nõ itelligatis? Et uenit Bethſaidã, & adducũt illi cæcũ & obsecrãt eũ, ut illũ tangeret, & apphenſa manu cæci eduxit illũ extra uicũ, & cũ expuiſſet in oculos illi⁹ iposuiſſetq; illi man⁹, iterrogauit eũ ſi qd uideret, & recepto uiſu dicebat. Video hoies, qm̃ uelut arbores cerno ambulantes. Deinde rurſũ iposuit manus ſup oculos illi⁹, & fecit ut uiſũ reciperet & reſtitut⁹ eſt, & denuo uidebat diluci/de oẽs, & dimiſit illũ i domũ ſuã, dicẽs. Neq; i uicũ igrediaris, neq; dixeris cui q̃ i uico. Et egreſſus ẽ Ieſus & diſcipuli illius in uicos ceſariæ, quæ cognominat Philippi, & in uia interrogauit diſcipulos ſuos dicẽs. Quem me dicunt hoies eſſe? Illi uero rñderunt, Ioannẽ baptiſtam, & alij aliũ, alij rurſus unũ de numero pphetarũ. Et ipſe dicit illis. at uos quẽ me dicitis eſſe? Reſpõdens autem Petrus, dicit illi. Tu es ille Chriſtus.

Et inter.

καὶ ἐπετίμησεν αὐτοῖς, ἵνα μηδενὶ λέγωσιν
περὶ αὐτοῦ, καὶ ἤρξατο διδάσκειν αὐτοὺς, ὅτι δεῖ
τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου πολλὰ παθεῖν καὶ ἀπο-
δοκιμασθῆναι ἀπὸ τῶν πρεσβυτέρων, καὶ ἀρ-
χιερέων, καὶ γραμματέων, καὶ ἀποκτα-
νθῆναι, καὶ μετὰ τρεῖς ἡμέρας ἀναστῆναι, καὶ παῤ
ῥησίᾳ τὸν λόγον ἐλάλει. καὶ προσλαβόμε-
νος αὐτὸν ὁ πέτρος, ἤρξατο ἐπιτιμᾶν αὐτῷ. ὁ δὲ
ἐπιστραφεὶς καὶ ἰδὼν τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ, ἐπε-
τίμησε τῷ πέτρῳ λέγων, ὕπαγε ὀπίσω
μου σατανᾶ, ὅτι φρονεῖς τὰ τοῦ θεοῦ, ἀλλὰ τὰ
τῶν ἀνθρώπων. καὶ προσκαλεσάμενος τὸν
ὄχλον σὺν τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ, εἶπεν αὐτοῖς.
ὅς γὰρ θέλει ὀπίσω μου ἀκολουθεῖν, ἀπαρνησά-
σθω ἑαυτὸν, καὶ ἀράτω τὸν σταυρὸν αὐτοῦ, καὶ ἀκολου-
θείτω μοι. ὃς δ' ἂν θέλῃ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ σῶσαι
ἀπολέσει αὐτήν. ὃς δ' ἂν ἀπολέσῃ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ
ἕνεκεν ἐμοῦ, καὶ τοῦ εὐαγγελίου, οὗτος σώσει αὐ-
τήν. τί γὰρ ὠφελήσει ἄνθρωπος ἐὰν κερδήσῃ
τὸν κόσμον ὅλον, καὶ ζημιωθῇ τὴν ψυχὴν
αὐτοῦ; ἢ τί δώσει ἄνθρωπος ἀντάλλαγμα
τῆς ψυχῆς αὐτοῦ; ὃς γὰρ ἂν ἐπαισχυνθῇ με,
καὶ τοὺς ἐμοὺς λόγους ἐν τῇ γενεᾷ ταύτῃ
τῇ μοιχαλίδι καὶ ἁμαρτωλῷ, καὶ ὁ υἱὸς
τοῦ ἀνθρώπου ἐπαισχυνθήσεται αὐτὸν, ὅταν
ἔλθῃ ἐν τῇ δόξῃ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ μετὰ τῶν ἁγί-
των ἀγγέλων. καὶ ἔλεγεν αὐτοῖς. ἀμὴν
λέγω ὑμῖν, ὅτι εἰσίν τινες τῶν ὧδε ἑστηκότων,
οἵτινες οὐ μὴ γεύσονται θανάτου ἕως ἂν ἴδω-
σι τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ, ἐληλυθυῖαν ἐν δυνά-
μει. καὶ μεθ' ἡμέρας ἓξ παραλαμβάνει ὁ ΙΗΣΟΣ
τὸν πέτρον καὶ τὸν ἰάκωβον καὶ τὸν ἰωάννην. καὶ ἀ-
ναφέρει αὐτοὺς εἰς ὄρος ὑψηλὸν κατ' ἰδίαν μό-
νους. καὶ μετεμορφώθη ἔμπροσθεν αὐτῶν, καὶ τὰ
ἱμάτια αὐτοῦ ἐγένετο στίλβοντα, λευκὰ λίαν ὡς
χιὼν, οἷα γναφεὺς ἐπὶ τῆς γῆς οὐ δύναται λευ-
κᾶναι, καὶ ὤφθη αὐτοῖς ἠλίας σὺν μωσῇ, καὶ
ἦσαν συλλαλοῦντες τῷ ΙΗΣΟΥ, καὶ ἀποκριθεὶς
ὁ πέτρος λέγει τῷ ΙΗΣΟΥ. ῥαββεί. καλόν
ἐστιν ἡμᾶς

Et interminatus est eis, ne cui dicerent
de se. Et cœpit docere eos, quod oporteret filium hominis multa pati, & reprobari a senioribus & sūmis sacerdotibus
ac scribis & occidi, & post tres dies resurgere. & libere sermonē loquebat. Et apprehendit illū Petrus, cœpitq; increpare
eum. At ille conuersus, & intuitus discipulos suos increpauit Petrum, dicens.
Abi post me satana. Non sapis q̄ dei
sunt, sed quæ sunt hominū. Et cum ad
se uocasset turbam una cum discipulis
suis, dixit illis. Quicūq; uult sequi me,
abneget semetipsum & tollat crucē suā
& sequatur me. Nam quisquis uoluerit
animā suam seruare, perdet eam. Quisquis aūt perdiderit animā suam causa
mei & euāgelij, hic seruabit eam. Quid
enim profuerit homini, si lucratus fuerit mundū totū, & animæ suæ damnū
fecerit? Aut qd daturus est homo, quo
repensset animam suam? Quemcunq;
em̄ puduerit mei ac meorū sermonū in
generatione hac adultera & peccatrice,
& filiū hois pudebit illius, ubi uenerit i
gloria patris sui cum angelis sanctis.

Et dicebat illis. Amē dico uobis. Sūt IX
quidā inter eos q hic stant, q nō gustabūt mortē, donec uiderit regnū dei uenisse i uirtute. Ac post dies sex assumit
Iesus Petrū & Iacobū ac Ioannē, & subducit eos in mōtē excelsum seorsim solos, & transformatus fuit coram illis, &
uestimenta illius facta sunt splendida,
& candida ualde, ueluti nix, cui candida facere non potest fullo super terrā,
& uisus est illis Helias cum Mose, &
erant colloquentes cū Iesu. Et respondens Petrus, dicit Iesu. Rabbi. Bonum
est nos

ὧδε εἶναι, καὶ ποιήσωμεν σκηνὰς
τρεῖς, σοὶ μίαν, καὶ Μωσεῖ μίαν, καὶ Ἠλίᾳ
μίαν. οὐ γὰρ ᾔδει τί λαλήσει. ἦσαν γὰρ ἔκ-
φοβοι. καὶ ἐγένετο νεφέλη ἐπισκιάζουσα αὐ-
τοῖς. καὶ ἦλθεν φωνὴ ἐκ τῆς νεφέλης λέγου-
σα, οὗτός ἐστιν ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητός, αὐτοῦ
ἀκούετε. καὶ ἐξάπινα περιβλεψάμενοι, οὐκ
ἔτι οὐδένα εἶδον, ἀλλὰ τὸν ΙΗΣΟΥΝ μόνον
μεθ' ἑαυτῶν. καταβαινόντων δὲ αὐτῶν ἀπὸ
τοῦ ὄρους διεστείλατο αὐτοῖς, ἵνα μηδενὶ δι-
ηγήσωνται ἃ εἶδον, εἰ μὴ ὅταν ὁ υἱὸς τοῦ ἀν-
θρώπου ἐκ νεκρῶν ἀναστῇ. καὶ τὸν λόγον ἐκρά-
τησαν πρὸς ἑαυτοὺς συζητοῦντες τί ἐστιν τὸ
ἐκ νεκρῶν ἀναστῆναι; καὶ ἐπηρώτων αὐτὸν λέ-
γοντες, ὅτι λέγουσιν οἱ γραμματεῖς, ὅτι Ἠ-
λίαν δεῖ ἐλθεῖν πρῶτον. ὁ δὲ ἀποκριθεὶς εἶ-
πεν αὐτοῖς. Ἠλίας μὲν ἐλθὼν πρῶτον ἀ-
ποκαθιστᾷ πάντα. καὶ πῶς γέγραπται ἐπὶ
τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου, ἵνα πολλὰ πάθῃ καὶ
ἐξουδενωθῇ. ἀλλὰ λέγω ὑμῖν, ὅτι Ἠλί-
ας ἐλήλυθεν, καὶ ἐποίησαν αὐτῷ ὅσα ἠθέ-
λησαν, καθὼς γέγραπται ἐπ' αὐτόν. καὶ ἐλ-
θὼν πρὸς τοὺς μαθητάς, εἶδεν ὄχλον πο-
λὺν περὶ αὐτούς, καὶ γραμματεῖς συζη-
τοῦντας αὐτοῖς, καὶ εὐθέως πᾶς ὁ ὄχλος
ἰδὼν αὐτὸν ἐξεθαμβήθη, καὶ προστρέχον-
τες ἠσπάζοντο αὐτόν. καὶ ἐπηρώτησεν τοὺς
γραμματεῖς. τί συζητεῖτε πρὸς αὐτούς; καὶ
ἀποκριθεὶς εἷς ἐκ τοῦ ὄχλου εἶπεν. Διδά-
σκαλε ἤνεγκα τὸν υἱόν μου πρός σε ἔχοντα
πνεῦμα ἄλαλον. καὶ ὅπου ἂν αὐτὸν κατά-
λάβῃ ῥήσσει αὐτόν καὶ ἀφρίζει, καὶ τρίζει
τοὺς ὀδόντας αὐτοῦ καὶ ξηραίνεται. καὶ εἶπον
τοῖς μαθηταῖς σου, ἵνα αὐτὸ ἐκβάλωσιν καὶ οὐκ
ἴσχυσαν. ὁ δὲ ἀποκριθεὶς αὐτῷ λέγει, ὦ γε-
νεὰ ἄπιστος, ἕως πότε πρὸς ὑμᾶς ἔσομαι; ἕ-
ως πότε ἀνέξομαι ὑμῶν; φέρετε αὐτὸν πρός
με. καὶ ἤνεγκαν αὐτὸν πρὸς αὐτόν. καὶ ἰδὼν
αὐτὸν εὐθέως τὸ πνεῦμα, ἐσπάραξεν αὐτὸν
καὶ πεσὼν

est nos hic esse, & faciam⁹ tria tabernacula, tibi unum, & Mosi unū, & Heliæ unum. Non enim sciebat quid loqueretur. Erant enim expauefacti. Et facta est nubes, quæ obumbrauit illis. Et uenit uox e nube dicens. Hic est filius meus dilectus, ipsum audite, & repente, cū circūspexissent nō amplius uiderūt quēq̄, sed solū Iesum esse secū. Porro cū descēderent de mōte mādauit illis, ne cui dicerēt, ea q̄ uiderant, nisi cū filiꝰ hois a mortuis resurrexisset. Ac uerbū hoc tenuerunt apud sese, inter se disputantes, quid esset hoc qđ dixerat a mortuis resurgere, & interrogabant illū dicentes. Quid est quod scribæ dicūt, Heliam oportere uenire prius? Ille uero respondens dixit illis, Helias quidem ubi uenerit prius restituit oia, & quēad modū scriptū est de filio hois, ut multa patiat', & conténatur. Verꝫ dico uobis, Heliā uenisse, & fecerūt illi quæcūq̄ uoluerunt, sicut scriptū erat de illo. Et cum uenisset ad discipulos suos, uidit turbā multā circū illos, & pharisæos disputātes cū illis. Et ptinus uniuersa turba cū uidisset eū obstupuit, & accurrētes salutauerūt eū, & interrogauit pharisæos, Quid disputatis cū illis? Et rñdens unꝰ e turba dixit. Præceptor, adduxi filium meū ad te habentē spūm mutū, & qñcūq̄ eū corripuerit, lacerat eū, atq̄ ille spumat, ac stridit dētibus suis, & arescit & dixi discipulis tuis ut ejicerēt, & non potuerunt. At ille rñdens ei dicit. O natio icredula. quousq̄ apud uos ero? quousq̄ patiar uos? Adduc illum ad me. Et adduxerunt illū ad eū. At uisō illo, cōtinuo spiritus discerpebat eum. Et

Et plapsus

καὶ πεσὼν ἐπὶ τῆς γῆς ἐκυλίετο ἀφρίζων. καὶ ἐπηρώτησεν τὸν πατέρα αὐτοῦ, πόσος χρόνος ἐστὶν, ὡς τοῦτο γέγονεν αὐτῷ; ὁ δὲ εἶπεν· παιδιόθεν, καὶ πολλάκις αὐτὸν, καὶ εἰς πῦρ ἔβαλεν, καὶ εἰς ὕδατα, ἵνα ἀπολέσῃ αὐτόν· ἀλλ' εἴ τι δύνασαι, βοήθησον ἡμῖν σπλαγχνισθεὶς ἐφ' ἡμᾶς. ὁ δὲ ΙΗΣΟΥΣ εἶπεν αὐτῷ· τό, εἰ δύνασαι πιστεῦσαι, πάντα δυνατὰ τῷ πιστεύοντι. καὶ εὐθέως κράξας ὁ πατὴρ τοῦ παιδίου μετὰ δακρύων ἔλεγεν· πιστεύω κύριε, βοήθει μου τῇ ἀπιστίᾳ. ἰδὼν δὲ ὁ ΙΗΣΟΥΣ ὅτι ἐπισυντρέχει ὄχλος, ἐπετίμησεν τῷ πνεύματι τῷ ἀκαθάρτῳ λέγων αὐτῷ· τὸ πνεῦμα τὸ ἄλαλον καὶ κωφόν, ἐγώ σοι ἐπιτάσσω, ἔξελθε ἐξ αὐτοῦ, καὶ μηκέτι εἰσέλθῃς εἰς αὐτόν, καὶ κράξαν, καὶ πολλὰ σπαράξαν αὐτόν ἐξῆλθεν, καὶ ἐγένετο ὡσεὶ νεκρός, ὥστε τοὺς πολλοὺς λέγειν, ὅτι ἀπέθανεν. ὁ δὲ ΙΗΣΟΥΣ κρατήσας αὐτὸν τῆς χειρὸς, ἤγειρεν αὐτόν· καὶ ἀνέστη. καὶ εἰσελθόντα αὐτὸν εἰς οἶκον, οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ ἐπηρώτων αὐτὸν κατ' ἰδίαν, ὅτι ἡμεῖς οὐκ ἠδυνήθημεν ἐκβαλεῖν αὐτό; καὶ εἶπεν αὐτοῖς· τοῦτο τὸ γένος ἐν οὐδενὶ δύναται ἐξελθεῖν, εἰ μὴ ἐν προσευχῇ καὶ νηστείᾳ. καὶ ἐκεῖθεν ἐξελθόντες, παρεπορεύοντο διὰ τῆς Γαλιλαίας, καὶ οὐκ ἤθελεν ἵνα τις γνῷ, ἐδίδασκεν γὰρ τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ, καὶ ἔλεγεν αὐτοῖς, ὅτι ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου παραδίδοται εἰς χεῖρας ἀνθρώπων, καὶ ἀποκτενοῦσιν αὐτόν, καὶ ἀποκτανθεὶς τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἀναστήσεται. καὶ ἦλθεν εἰς Καπερναούμ, καὶ ἐν τῇ οἰκίᾳ γενόμενος, ἐπηρώτα αὐτούς· τί ἐν τῇ ὁδῷ πρὸς ἑαυτοὺς διελογίζεσθε; οἱ δὲ ἐσιώπων. πρὸς ἀλλήλους γὰρ διελέχθησαν, ἐν τῇ ὁδῷ τίς μείζων. καθίσας, ἐφώνησεν τοὺς δώδεκα, καὶ λέγει αὐτοῖς· εἴ τις θέλει πρῶτος εἶναι, ἔσται πάντων ἔσχατος, καὶ πάντων διάκονος, καὶ λαβὼν παιδίον, ἔστησεν ἐν μέσῳ αὐτῶν, καὶ ἐναγκαλισάμενος αὐτὸ, εἶπεν αὐτοῖς.

Et prolapſus in terra uoluebatur ſpumãs. Et interrogauit patrẽ illius. Quantum tẽporis eſt, q̃ hoc accidit ei? At ille dixit a puero. Et freq̃nter illũ & in ignẽ abiecit, & in aquas q̃ perderet eũ. Age ſi qd potes ſubueni nobis miſertus noſtri. Ieſus aũt hoc dixit illi. Si potes credere, oia poſſibilia credẽti. Et cõfeſtim exclamãs pater pueri cũ lachrymis dixit, Credo domine, ſuccurre incredulitati meæ. Cũ uidiſſet aũt Ieſus, qd turba ſimul accurreret, icrepauit ſpm̃ imũdũ dicens illi. Spiritus mute, & ſurde, ego tibi impero, exi ab eo, & ne poſt hac ingrediaris in illum. Et cum damaſſet ſpiritus, & multum diſcerpiſſet eum, exiuit & factus eſt tãq̃ mortuus, adeo ut multi dicerent, mortuus eſt. At Ieſus correpta manu illius, erexit eum, & ille ſurrexit. Et cum eſſet ingreſſus domũ, diſcipuli illius interrogabant eum ſeorſim. Cur nos nõ quiuimus eijcere illum? Et dixit illis. Hoc genus nulla in re poteſt exire, niſi per orationẽ & ieiunium. Et illinc digreſſi, dam iter fecerunt per Galilæam, & nolebat, ut quiſquam ſciret. Docebat enim diſcipulos ſuos, & dicebat illis. Filius hoĩs traditẽ in manus hominũ, & occidẽt eũ, & occiſus, tertio die reſurget. Et uenit Capernaũ. Et cũ uenſſet in domũ, interrogauit illos, quid in itinere inter uos diſputabatis? At illi ſiluerũt. Nã inter ſe diſputauerãt inter uiam, quis eſſet maior. Et cum conſediſſet, accerſiuit duodecim, & dicit illis. Si quis uult primus eſſe, is erit omnium poſtremus, & omnium miniſter, & arreptũ pueꝝ ſtatuit in medio illoꝝ, & cũ cepiſſet illũ i ulnas ſuas, dixit illis.

Quiſqs

ος ἐὰν ἓν τῶν τοιούτων παιδίων δέξηται ἐπὶ τῷ ὀνόματί μου ἐμὲ δέχεται. καὶ ὃς ἐὰν ἐμὲ δέξηται, οὐκ ἐμὲ δέχεται, ἀλλὰ τὸν ἀποστείλαντά με. ἀποκριθεὶς δὲ ἰωάννης λέγων. Διδάσκαλε, εἴδομέν τινα ἐν τῷ ὀνόματί σου ἐκβάλλοντα δαιμόνια, ὃς οὐκ ἀκολουθεῖ ἡμῖν, καὶ ἐκωλύσαμεν αὐτόν, ὅτι οὐκ ἀκολουθεῖ ἡμῖν. ὁ δὲ ΙΗΣΟΥΣ εἶπεν. μὴ κωλύετε αὐτόν. οὐδεὶς γάρ ἐστιν, ὃς ποιήσει δύναμιν ἐπὶ τῷ ὀνόματί μου, καὶ δυνήσεται ταχὺ κακολογῆσαί με. ὃς γὰρ οὐκ ἔστι καθ' ἡμῶν, ὑπὲρ ἡμῶν ἐστιν. ὃς γὰρ ἂν ποτίσῃ ὑμᾶς ποτήριον ὕδατος ἐν ὀνόματί μου, ὅτι ΧΡΙΣΤΟΥ ἐστε, ἀμὴν λέγω ὑμῖν, οὐ μὴ ἀπολέσῃ τὸν μισθὸν αὐτοῦ. καὶ ὃς ἐὰν σκανδαλίσῃ ἕνα τῶν μικρῶν τούτων τῶν πιστευόντων εἰς ἐμέ, καλόν ἐστιν αὐτῷ μᾶλλον εἰ περίκειται λίθος μυλικὸς περὶ τὸν τράχηλον αὐτοῦ καὶ βέβληται εἰς τὴν θάλασσαν. καὶ ἐὰν σκανδαλίζῃ σε ἡ χείρ σου, ἀπόκοψον αὐτήν. καλόν σοί ἐστιν κυλλὸν εἰς τὴν ζωὴν εἰσελθεῖν, ἢ τὰς δύο χεῖρας ἔχοντα, ἀπελθεῖν εἰς τὴν γέενναν, εἰς τὸ πῦρ τὸ ἄσβεστον, ὅπου ὁ σκώληξ αὐτῶν οὐ τελευτᾷ, καὶ τὸ πῦρ οὐ σβέννυται. ☞ ἐὰν ὁ πούς σου σκανδαλίζῃσε, ἀπόκοψον αὐτόν, καλόν ἐσίν σε εἰσελθεῖν εἰς τὴν ζωὴν χωλόν, ἢ τοὺς δύο πόδας ἔχοντα, βληθῆναι εἰς τὴν γέενναν εἰς τὸ πῦρ τὸ ἄσβεσον, ὅπου ὁ σκώληξ αὐτῶν οὐ τελευτᾷ καὶ τὸ πῦρ οὐ σβέννυται. ☞ ἐὰν ὁ ὀφθαλμός σου σκανδαλίζῃ σε, ἔκβαλε αὐτόν, καλόν σοί ἐστιν μονόφθαλμον εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ, ἢ δύο ὀφθαλμοὺς ἔχοντα βληθῆναι εἰς τὴν γέενναν τοῦ πυρός, ὅπου ὁ σκώληξ οὐ τελευτᾷ, καὶ τὸ πῦρ οὐ σβέννυται. πᾶς γὰρ πυρὶ ἁλισθήσεται, καὶ πᾶσα θυσία ἁλὶ ἁλισθήσεται. καλὸν τὸ ἅλας, ἐὰν δὲ τὸ ἅλας ἄναλον γένηται, ἐν τίνι αὐτὸ ἀρτύσεται; ἔχετε ἐν ἑαυτοῖς ἅλας, καὶ εἰρηνεύετε ἐν ἀλλήλοις.

Κἀκεῖθεν ἀναστὰς ἔρχεται εἰς τὰ ὅρια τῆς ἰουδαίας

EVANGELIVM

Quiſquis unũ ex talib⁹ pueris, recepe/rit in noĩe meo, me recipit, & quicumq; me recipit, nõ me recipit, ſed eũ q miſit me. Rñdit aũt Ioannes, dicens. Præce/ptor, uidimus quẽdã in noĩe tuo eĩcere dæmonia, & nõ ſeqt̃ nos, & ꝓhibuim⁹ illũ, ꝓpterea qd̃ nõ ſeqt̃ nos. At Ieſus ait, nõ ꝓhibeatis illũ. Null⁹ em̃ eſt qui ſi fecerit uirtutẽ in noĩe meo & poſſit cito male loq de me. Qui em̃ non ẽ ad/uerſus nos, ꝓ nobis ẽ. Quiſqs em̃ potũ dederit uobiſ calicẽ aquæ frigidæ i noĩe meo qd̃ ſitis Chriſti, amẽ dico uobis, Nequaq̃ perditur⁹ eſt mercedẽ ſuã. Et quiſquis offenderit unũ ex puſillis qui credũt in nos, meli⁹ foret illi, ſi circũda/ret̃ ſaxũ molare circa ceruicẽ ei⁹, & abĩ ceret̃ in mare. Et ſi tibi fuerit obſtaculo man⁹ tua amputa illã. Bonũ ẽ tibi mu tilũ ad uitã ingredi, potius q̃ duas ma uns habentẽ abire in gehennam in ig/nẽ inextinguibilẽ, ubi uermis illor⁹ nõ moritur̃, & ignis nõ extinguet̃. Et ſi pes tuus fuerit tibi obſtaculo, amputa illũ. Bonũ eſt ut ingrediaris ad uitã æternã claudus, potius q̃ duos pedes habens mittaris in gehennã in ignẽ inextingui bilẽ, ubi uermis illorũ nõ moritur, & ig nis nõ extinguet̃. Et ſi oculus tuus tibi obſtaculo eſt, erue illũ. Bonũ eſt tibi, ut unoculus introeas in regnũ dei, potius q̃ ut duos oculos habẽs mittaris in ge ennam ignis, ubi uermis nõ moritur, & ignis non extinguitur. Nam omnis homo igne ſalietur, & omnis uictima ſale ſalietur̃. Bonũ eſt ſal, Cæterꝫ ſi ſal in ſulſũ fuerit, in quo ipſũ cõdietur̃, habete in uobiſipſis ſalẽ, & pacifice uiuite iter uos. Et cũ inde ſurrexiſſet uenit i fines

Iudææ

ἰουδαίας διὰ τοῦ πέραν τοῦ ἰορδάνου, καὶ συμπορεύονται πάλιν ὄχλος πολὺς πρὸς αὐτόν, καὶ ὡς εἰώθει πάλιν ἐδίδασκεν αὐτούς. καὶ προσελθόντες φαρισαῖοι, ἐπηρώτησαν αὐτόν. εἰ ἔξεστιν ἀνδρὶ γυναῖκα ἀπολῦσαι, πειράζοντες αὐτόν. ὁ δὲ ἀποκριθεὶς, εἶπεν αὐτοῖς. τί ὑμῖν ἐνετείλατο μωσῆς; οἱ δὲ εἶπαν. μωσῆς ἐπέτρεψεν βιβλίον ἀποστασίου γράψαι καὶ ἀπολῦσαι. καὶ ἀποκριθεὶς ὁ ΙΗΣΟΥΣ, εἶπεν αὐτοῖς. πρὸς τὴν σκληροκαρδίαν ὑμῶν ἔγραψεν ὑμῖν τὴν ἐντολὴν ταύτην. ἀπὸ δὲ ἀρχῆς κτίσεως, ἄρσεν καὶ θῆλυ ἐποίησεν αὐτούς ὁ θεός. ἕνεκεν τούτου καταλείψει ἄνθρωπος τὸν πατέρα αὐτοῦ, καὶ τὴν μητέρα, καὶ προσκολληθήσεται πρὸς τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, καὶ ἔσονται οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν, ὥστε οὐκ ἔτι εἰσὶ δύο, ἀλλὰ μία σάρξ. ὃ οὖν ὁ θεὸς συνέζευξεν, ἄνθρωπος μὴ χωριζέτω. καὶ ἐν τῇ οἰκίᾳ πάλιν οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ περὶ τοῦ αὐτοῦ ἐπηρώτησαν αὐτόν. καὶ λέγει αὐτοῖς. ὃς, ἐὰν ἀπολύσῃ τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, καὶ γαμήσῃ ἄλλην μοιχᾶται ἐπ' αὐτήν. καὶ ἐὰν γυνὴ ἀπολύσῃ τὸν ἄνδρα αὐτῆς, καὶ γαμηθῇ ἄλλῳ μοιχᾶται. καὶ προσέφερον αὐτῷ παιδία, ἵνα ἅψηται αὐτῶν. οἱ δὲ μαθηταὶ ἐπετίμων τοῖς προσφέρουσιν. ἰδὼν δὲ ὁ ΙΗΣΟΥΣ, ἠγανάκτησεν, καὶ εἶπεν αὐτοῖς. ἄφετε τὰ παιδία ἔρχεσθαι πρός με, μὴ κωλύετε αὐτά, τῶν γὰρ τοιούτων ἐστὶν ἡ βασιλεία τοῦ θεοῦ. ἀμὴν λέγω ὑμῖν. ὃς ἐὰν μὴ δέξηται τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ ὡς παιδίον, οὐ μὴ εἰσέλθῃ εἰς αὐτήν. καὶ ἐναγκαλισάμενος αὐτὰ, τιθεὶς τὰς χεῖρας ἐπ' αὐτὰ, εὐλόγησεν αὐτά. καὶ ἐκπορευομένου αὐτοῦ εἰς ὁδὸν προσδραμὼν εἷς, καὶ γονυπετήσας αὐτὸν, ἐπηρώτα αὐτόν. διδάσκαλε ἀγαθὲ. τί ποιήσω ἵνα ζωὴν αἰώνιον κληρονομήσω; ὁ δὲ ΙΗΣΟΥΣ εἶπεν αὐτῷ. τί με λέγεις ἀγαθόν; οὐδεὶς ἀγαθὸς εἰ μὴ εἷς ὁ θεός. τὰς ἐντολὰς οἶδας, μὴ μοιχεύσῃς, μὴ φονεύσῃς, μὴ κλέψῃς, μὴ ψευδομαρτυρήσῃς

Iudææ per regionẽ quæ est ultra Iordanem, & conueniunt rursum turbæ ad illum, & sicut consueuerat rursum docebat eos, & adeuntes pharisæi interrogabant illum. Licet ne uiro uxorem repudiare? tentãtes illũ. At ille rñdens, dixit illis. Quid uobis mandauit Moses? At illi dixerunt. Moses permisit libellum repudij scribere, ac dimittere. Et respondens Iesus dixit illis. Ad duriciam cordis uestri, scripsit uobis mandatũ istud. Cæteꝝ ab initio creatiõis masculum & fœminã fecit illos deus. propter hoc relinquet homo patrẽ suũ & matrẽ & adhærebit uxori suæ, & erunt duo in carnẽ unam, itaq; nõ iam sunt duo, sed una caro. Quod igit̃ deꝰ copulauit, homo ne separet. & in domo rursum discipuli illiꝰ eadẽ de re interrogauerũt illũ. & dicit illis. Quicũq; repudiauerit uxorem suã, & duxerit aliã, adulteriũ cõmittit aduersus illã. Et si mulier repudiauerit uirũ suũ, & nupserit alteri, adulteriũ cõmittit. Et adduxerũt illi puellos ut tãgeret illos, Discipuli uero increpabant eos q̃ adducebãt. Cũ uidisset aũt Iesus indignatus est, & dixit illis. Sinite puellos uenire ad me, ne phibete illos, taliũ em̃ est regnum dei. Amen dico uobis. Quicũq; nõ acceperit regnũ dei tanq̃ puellus, haudq̃q̃ ingredietur in illud. Et cũ cœpisset illos in ulnas, ipositis manibꝰ sup illos bñdixit eis. Et cũ exiret in uiã accurrit q̃dã ac genua flexit illi, & interrogabat eũ. p̃ceptor bone, q̃d faciã, ut uitã æternã possideã? Iesus aũt dixit illi. Cur me dicis bonũ. Nemo bonꝰ, nisi unꝰ deus. Præcepta nosti. Ne cõmittas adulteriũ, ne occidas, ne fureris, ne falsũ

I testimonium

μαρτυρήσας, μὴ ἀποστερήσῃς. τίμα τὸν πα-
τέρα σου καὶ τὴν μητέρα. ὁ δὲ ἀποκριθεὶς εἶ-
πεν αὐτῷ. Διδάσκαλε, ταῦτα πάντα ἐφυλα-
ξάμην ἐκ νεότητός μου. ὁ δὲ ΙΗΣΟΥΣ ἐμβλέ-
ψας αὐτῷ, ἠγάπησεν αὐτόν, καὶ εἶπεν αὐτῷ.
Ἐν σοὶ ὑστερεῖ. ὕπαγε ὅσα ἔχεις πώλησον, &
δὸς τοῖς πτωχοῖς, καὶ ἕξεις θησαυρὸν ἐν οὐρα-
νῷ, καὶ δεῦρο ἀκολούθει μοι, ἄρας τὸν σταυρόν.
ὁ δὲ συγνάσας ἐπὶ τῷ λόγῳ, ἀπῆλθεν λυ-
πούμενος. ἦν γὰρ ἔχων κτήματα πολλά. καὶ
περιβλεψάμενος ὁ ΙΗΣΟΥΣ, λέγει τοῖς μα-
θηταῖς αὐτου. πῶς δυσκόλως οἱ τὰ χρήματα ἔ-
χοντες εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ εἰσελεύ-
σονται. οἱ δὲ μαθηταὶ ἐθαμβοῦντο ἐπὶ τοῖς
λόγοις αὐτου. ὁ δὲ ΙΗΣΟΥΣ πάλιν ἀποκρι-
θεὶς λέγει αὐτοῖς. τέκνα, πῶς δύσκολόν ἐστιν
τοὺς πεποιθότας ἐπὶ τ χρήμασιν, εἰς τὴν βα
σιλείαν τοῦ θεοῦ εἰσελθεῖν. εὐκοπώτερόν ἐστιν
κάμηλον διὰ τρυμαλιᾶς βελονίδος εἰ-
σελθεῖν, ἢ πλούσιον εἰς τὴν βασιλείαν τ θεοῦ
εἰσελθεῖν. οἱ δὲ, περισσῶς ἐξεπλήσσοντο, λέγον
τες πρὸς ἑαυτούς. Καὶ τίς δύναται σωθῆναι;
Ἐμβλέψας δὲ αὐτοὺς ὁ ΙΗΣΟΥΣ. λέγει. παρὰ
ἀνθρώποις ἀδύνατόν ἐστιν, ἀλλ οὐ παρὰ θεῷ.
καὶ ἤρξατο ὁ πέτρος λέγειν αὐτῷ. Ἰδοὺ ἡ-
μεῖς ἀφήκαμεν πάντα, καὶ ἠκολουθήκαμέν
σοι. Ἀποκριθεὶς ὁ ὁ ΙΗΣΟΥΣ, εἶπεν. Ἀμὴν λέγω
ὑμῖν. οὐδείς ἐστιν, ὃς ἀφῆκεν οἰκίαν, ἢ ἀδελ-
φούς, ἢ ἀδελφάς, ἢ πατέρα, ἢ μητέρα, ἢ γυναῖ-
κα, ἢ τέκνα, ἢ ἀγρούς, ἕνεκεν ἐμοῦ καὶ τ εὐαγγε
λίου, ἐὰν μὴ λάβῃ ἑκατονταπλασίονα νῦν,
ἐν τῷ καιρῷ τούτῳ οἰκίας, καὶ ἀδελφούς,
καὶ ἀδελφάς, καὶ μητέρας, & τέκνα, & ἀ-
γροὺς μετὰ διωγμῶν, καὶ ἐν τῷ αἰῶνι τῷ
ἐρχομένῳ ζωὴν αἰώνιον. πολλοὶ δὲ ἔσονται πρῶ
τοι ἔσχατοι, καὶ οἱ ἔσχατοι πρῶτοι. ἦσαν δὲ
ἐν τῇ ὁδῷ ἀναβαίνοντες εἰς ἱεροσόλυμα,
καὶ ἦν προάγων αὐτοὺς ὁ ΙΗΣΟΥΣ, καὶ ἐθαμ
βοῦντο, καὶ ἀκολουθοῦντες ἐφοβοῦντο.

καὶ παρα-

testimonium dicas. ne fraudes, honora
patrẽ tuũ & matrẽ. At ille respondens
dixit illi. Præceptor, hec omnia seruaui,
ab adolescentia mea. Iesus aũt intuitus
illũ, dilexit eũ, & dixit illi. Vnũ tibi de-
est. Abi, quæcumq; habes uende, & da
pauperibus, & habebis thesaurũ in cœ
lo, & ueni sequere me, sublata cruce. At
ille tristis redditus, ꝓpter sermonẽ, di-
scedebat dolens. Erat em̃ habens pos-
sessiones multas. Et cum circumspexis-
set Iesus, dicit discipulis suis, Q̃ diffi-
culter ij qui pecunias habent in regnũ
dei intrabũt. Discipuli uero obstupue-
runt super uerbis illi⁹. At Iesus rursum
respõdens dicit illis. Filij, cr̃a difficile est
eos qui fiduciam habent in pecunijs
regnum dei ingredi. Facilius est came-
lum per foramen acus ingredi, cr̃a di-
uitem in regnum dei ingredi. Illi uero
supra modum admirati sunt, dicentes
inter sese. Et quis potest fieri saluus? In
tuitus aũt Iesus illos dicit. Apud hoies
impossibile, non apud deũ, nã oia pos-
sibilia sunt apud deũ. Et cœpit Petrus
dicere illi. Ecce reliquimus omnia, & se-
cuti sumus te. Respondens autem Ie-
sus dixit. Amẽ dico uobis. Nullus est q
reliquit domũ, aut fratres, aut sorores,
aut patrẽ, aut matrẽ, aut uxorẽ, aut libe
ros, aut agros mea causa & euangelij,
nisi recipiat centupla nunc in tempore
hoc, domus, & fratres, & sorores, & ma-
tres, & liberos, & agros cũ persecutioni
bus, ac in sæculo uenturo uitã æternã.
Multi aũt primi erunt postremi, & po-
stremi primi. Erãt aũt in uia ascenden-
tes Hierosolymam. & p̃cedebat illos Ie
sus, & stupebant, & sequentes timebãt.
Et assumptis

παραλαβὼν ὁ ΙΗΣΟΥΣ πάλιν τοὺς δώ/
δεκα, ἤρξατο αὐτοῖς λέγειν τὰ μέλλοντα αὐ/
τῷ συμβαίνειν. ὅτι ἰδοὺ ἀναβαίνομεν εἰς Ἰε/
ρουσαλήμ, καὶ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου παραδοθή/
σεται τοῖς ἀρχιερεῦσιν, καὶ τοῖς γραμματεῦ/
σι, καὶ κατακρινοῦσιν αὐτὸν θανάτῳ, καὶ
παραδώσουσιν αὐτὸν τοῖς ἔθνεσιν, καὶ ἐμ/
παίξουσιν αὐτῷ, καὶ μαστιγώσουσιν αὐτόν,
καὶ ἐμπτύσουσιν αὐτῷ, καὶ ἀποκτενοῦσιν αὐτόν·
καὶ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἀναστήσεται. Καὶ προσπο/
ρεύονται αὐτῷ Ἰάκωβος καὶ Ἰωάννης οἱ υἱοὶ Ζεβε/
δαίου λέγοντες, Διδάσκαλε, θέλομεν ἵνα ὃ ἐὰν
αἰτήσωμεν, ποιήσῃς ἡμῖν. ὁ δὲ εἶπεν αὐ/
τοῖς, τί θέλετε ποιῆσαί με ὑμῖν; οἱ δὲ εἶπαν αὐ/
τῷ, δὸς ἡμῖν ἵνα εἷς ἐκ δεξιῶν σου καὶ εἷς ἐξ
ἀριστερῶν σου καθίσωμεν ἐν τῇ δόξῃ σου. ὁ
δὲ ΙΗΣΟΥΣ εἶπεν αὐτοῖς, οὐκ οἴδατε τί αἰτεῖ/
σθε. δύνασθε πιεῖν τὸ ποτήριον ὃ ἐγὼ πίνω,
καὶ τὸ βάπτισμα ὃ ἐγὼ βαπτίζομαι βαπτι/
σθῆναι; οἱ δὲ εἶπαν αὐτῷ, δυνάμεθα. ὁ δὲ ΙΗΣΟΥΣ εἶ/
πεν αὐτοῖς, τὸ μὲν ποτήριον ὃ ἐγὼ πίνω πίε/
σθε, καὶ τὸ βάπτισμα ὃ ἐγὼ βαπτίζομαι βαπτι/
σθήσεσθε. τὸ δὲ καθίσαι ἐκ δεξιῶν μου, καὶ ἐξ εὐ/
ωνύμων μού οὐκ ἔστιν ἐμὸν δοῦναι, ἀλλ' οἷς
ἡτοίμασται. Καὶ ἀκούσαντες οἱ δέκα ἤρξαντο ἀ/
γανακτεῖν περὶ Ἰακώβου καὶ Ἰωάννου. ὁ δὲ ΙΗ/
ΣΟΥΣ προσκαλεσάμενος αὐτοὺς λέγει αὐτοῖς.
οἴδατε ὅτι οἱ δοκοῦντες ἄρχειν τῶν ἐθνῶν κα
τακυριεύουσιν αὐτῶν, καὶ οἱ μεγάλοι αὐτῶν κα
τεξουσιάζουσιν αὐτῶν, οὐχ οὕτως δέ ἐστιν ἐν ὑ
μῖν· ἀλλ' ὃς ἐὰν ὑμῶν θέλῃ γενέσθαι μέγας
ἐν ὑμῖν, ἔσται διάκονος ὑμῶν, καὶ ὃς ἂν θέλῃ
ὑμῶν γενέσθαι πρῶτος, ἔσται πάντων δοῦ/
λος. καὶ γὰρ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου, οὐκ
ἦλθεν διακονηθῆναι, ἀλλὰ διακονῆσαι, καὶ
δοῦναι τὴν ψυχὴν αὐτοῦ λύτρον ἀντὶ
πολλῶν. καὶ ἔρχεται εἰς Ἰερειχώ, καὶ
ἐκπορευομένου αὐτοῦ ἀπὸ Ἰερειχὼ, καὶ
τῶν μαθητῶν αὐτοῦ καὶ ὄχλου ἱκα/
νοῦ,

Et assumptis Iesus rursũ duodecim, cœ
pit illis dicere, q̃ sibi euentura essent. Ec
ce ascendimus Hierosolymam, & filius
hominis tradet principibus sacerdotũ
& scribis, & condẽnabunt illũ morti, &
tradẽt illũ gentibus, & illudent illi, & fla
gellabunt eum, & inspuent in illũ, & oc
cident eum, & tertia die resurget. Et ac-
cedunt ad eum Iacobus & Ioannes fi,
lij Zebedæi, dicentes. Præceptor, uolu-
mus ut quicquid petierimus, facias no-
bis. Ille uero dixit eis. Quid me uultis
facere uobis? Illi uero dixerunt ei. Da
nobis, ut unus a dextris tuis, & unus a
sinistris tuis sedeamus in gloria tua, Ie
sus aũt dixit illis. Nescitis quid petatis
Potestis bibere calicem quẽ ego bibo,
& baptismate quo ego baptizor bapti
zari? At illi dixerũt ei. Possumus. Iesus
aũt dixit illis. Calicem quidẽ quẽ ego
bibo bibetis, & baptismate quo ego ba
ptizor baptizabimini. Cæterũ sedere a
dextris ac sinistris meis, nõ est meũ da-
re, sed q̃bus paratũ est. Et cũ audissent
decem cœperunt indignari de Iacobo
& Ioanne. Iesus aũt cũ uocasset eos ad
se dicit illis. Scitis, quod qui uidẽt im-
perare gentibus, dominiũ exercent ad-
uersus illas. Et qui magnates sunt inter
eos potestatẽ exercent in illos. Verum
non sic erit inter uos, sed quicũq; uolue
rit ex uobis fieri magnus inter uos, erit
minister uester. Et quicũq; uoluerit ex
uobis esse primus, erit omniũ seruus.
Nam & filius hominis nõ uenit ut sibi
ministraretur, sed ut ministraret, & da-
ret animã suã redẽptionẽ p multis. Et
uenit Hiericho, & cum egrederetur ab
Hiericho, ac discipuli illius & turba co/

Digitized by Google

νοῦ ὁδὸς τιμαίου βαρτιμαῖος ὁ τυφλὸς ἐκάθη
το παρὰ τὴν ὁδὸν προσαιτῶν. καὶ ἀκούσας
ὅτι ΙΗΣΟΥΣ ὁ ναζαραῖός ἐστιν, ἤρξατο κράζειν
καὶ λέγειν. Ο υἱὸς δαβὶδ ΙΗΣΟΥ ἐλέησόν με. καὶ
ἐπετίμων αὐτῷ πολλοὶ, ἵνα σιωπήσῃ, ὁ δὲ
πολλῷ μᾶλλον ἔκραζεν. υἱὲ δαβὶδ ἐλέησόν
με. καὶ στὰς ὁ ΙΗΣΟΥΣ, εἶπεν αὐτὸν φωνηθῆ
ναι, καὶ φωνοῦσιν τὸν τυφλὸν λέγοντες αὐ-
τῷ. θάρσει, ἔγειραι φωνεῖσε. ὁ δὲ ἀποβαλὼν
τὸ ἱμάτιον αὐτοῦ ἀναστὰς ἦλθεν πρὸς τὸν ΙΗ-
ΣΟΥΝ. καὶ ἀποκριθεὶς λέγει αὐτῷ ὁ ΙΗΣΟΥΣ.
τί θέλεις ποιήσω σοι; ὁ δὲ τυφλὸς εἶπεν αὐ-
τῷ. ῥαββονὶ, ἵνα ἀναβλέψω. ὁ δὲ ΙΗΣΟΥΣ εἶ-
πεν αὐτῷ. ὕπαγε, ἡ πίστις σου σέσωκέν σε. καὶ
εὐθέως ἀνέβλεψεν, καὶ ἠκολούθει τῷ ΙΗΣΟΥ
ἐν τῇ ὁδῷ. καὶ ὅτε ἐγγίζουσιν εἰς ἱερουσα-
λὴμ, εἰς βηθφαγὴ καὶ βηθανίαν πρὸς τὸ ὄ-
ρος τῶν ἐλαιῶν, ἀποστέλλει δύο τῶν μαθη-
τῶν αὐτοῦ, καὶ λέγει αὐτοῖς. ὑπάγετε εἰς
τὴν κώμην τὴν κατέναντι ὑμῶν καὶ εὐθέ-
ως εἰσπορευόμενοι εἰς αὐτὴν, εὑρήσετε πῶ-
λον δεδεμένον ἐφ᾽ ὃν οὐδεὶς ἀνθρώπων κεκά
θικεν. λύσαντες αὐτὸν ἀγάγετε. καὶ ἐάν τις ὑμῖν
εἴπῃ τί ποιεῖτε τοῦτο, εἴπατε ὅτι ὁ κύριος αὐ
τοῦ χρείαν ἔχει, καὶ εὐθέως αὐτὸν ἀποστελεῖ ὧ-
δε. Ἀπῆλθον δὲ καὶ εὗρον πῶλον δεδεμένον
πρὸς τὴν θύραν ἔξω, ἐπὶ τοῦ ἀμφόδου, καὶ
λύουσιν αὐτὸν, καί τινες τῶν ἐκεῖ ἑστηκότων,
ἔλεγον αὐτοῖς. τί ποιεῖτε λύοντες τὸν πῶ-
λον; ὁ δὲ εἶπον αὐτοῖς καθὼς ἐνετείλατο ὁ
ΙΗΣΟΥΣ, καὶ ἀφῆκαν αὐτούς. καὶ ἤγαγον τὸν
πῶλον πρὸς τὸν ΙΗΣΟΥΝ, καὶ ἐπέβαλον αὐ-
τῷ τὰ ἱμάτια αὐτῶν, καὶ ἐκάθισεν ἐπ᾽ αὐτῶν.
πολλοὶ δὲ τὰ ἱμάτια αὐτῶν ἔστρωσαν εἰς τὴν
ὁδόν. ἄλλοι δὲ στιβάδας ἔκοπτον ἐκ τῶν δέν-
δρων, καὶ ἐστρώννυον εἰς τὴν ὁδόν. καὶ οἱ προ-
άγοντες, καὶ οἱ ἀκολουθοῦντες, ἔκραζον λέγον-
τες. ὡσαννὰ εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνό
ματι κυρίου, εὐλογημένη ἡ ἐρχομένη βασι-
λεία

EVANGELIVM

pioſa filius Timæi Bartimæus cæcus ſedebat iuxta uiam mendicans. Et cum audiſſet quod Ieſus nazarenus eſſet cœpit clamare, & dicere. Fili Dauid, Ieſu, miſerere mei. Et increpabāt illum multi, ut taceret. At ille multo magis clamabat. Fili Dauid, miſerere mei. Et ſtetit Ieſus, ac iuſſit illum uocari, & uocant cæcum dicentes illi. Bono animo eſto, ſurge, uocat te. Ille uero abiecto pallio ſuo ſurrexit & uenit ad Ieſum. Et reſpōdēs dicit illi Ieſus. Quid uis faciā tibi. Cæcus aūt dixit ei. Raboni, ut uiſum recipiam. Ieſus aūt dixit illi. Abi, fides tua ſaluū te fecit, & protinus recepit uiſum & ſequebatur Ieſum in uia.

Et cū appropinquant Hieroſolymā ad Bethfage & Bethaniā iuxta montē oliuaz, emittit duos e diſcipulis ſuis & dicit illis. Abite in uicū qui contra uos eſt, & ſtatim ingrediētes in illū, inuenietis pullū alligatū, ſupra quē nullus hominū ſedit, ſoluite eū & adducite. Et ſi quis uobis dixerit. Cur facitis hoc? Dicite quod dñs eo opus habet. Et continuo illū mittet huc. Abierunt aūt & inuenerunt pullū alligatum iuxta ianuā foris in biuio, & ſoluunt illū, & nōnulli eoz qui illic ſtabāt dicebant illis. Quid facitis ſoluentes pullū. At illi dixerunt eis quēadmodū p̄ceperat Ieſus, & ſinebant illos, & adduxerūt pullū ad Ieſū, & iniecerūt illi ueſtimēta ſua, & ſedit ſuper illū. Multi uero ueſtimēta ſua ſternebant in uiā. Alij uero frondes incidebant ex arboribus, & ſternebāt in uiā, & q p̄cedebant & qui ſequebant clamabant, dicētes. Hos anna. Benedictus q uenit in noīe dñi. Bñdictū qd uenit regnum XI

ι ἐν ὀνόματι κυρίου τοῦ παιδὸς ἡμῶν Δα/
ὼς ἀννᾶ ἐν τοῖς ὑψίστοις. καὶ εἰσῆλθεν εἰς
σόλυμα ὁ κύριος καὶ εἰς τὸ ἱερὸν. καὶ πε
ριφάμενος πάντα, ὀψίας ἤδη οὔσης ὥρ/
ας ἐξῆλθεν εἰς Βηθανίαν μετὰ τῶν δώδεκα.
τῇ ἐπαύριον ἐξελθόντων αὐτῶν ἀπὸ Βη/
ίας ἐπείνασεν. καὶ ἰδὼν συκῆν μακρόθεν
υσαν φύλλα ἦλθεν εἰ ἄρα εὑρήσει τι ἐν
τῇ. καὶ ἐλθὼν ἐπ' αὐτῇ, οὐδὲν εὗρεν εἰ μὴ
λα. οὐ γὰρ ἦν καιρὸς συκῶν. καὶ ἀποκρι/
ις ὁ ΙΗΣΟΥΣ, εἶπεν αὐτῇ. μηκέτι ἐκ σοῦ
τὸν αἰῶνα μηδεὶς καρπὸν φάγοι, καὶ ἤκου
οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ. καὶ ἔρχονται εἰς ἱεροσό
μα, καὶ εἰσελθὼν ὁ ΙΗΣΟΥΣ εἰς τὸ ἱερὸν, ἤρ
ξε ἐκβάλλειν τοὺς πωλοῦντας, καὶ ἀγορά/
ντας ἐν τῷ ἱερῷ. καὶ τὰς τραπέζας τῶν
κλυβιστῶν, καὶ τὰς καθέδρας τῶν πωλούν/
ων τὰς περιστερὰς κατέστρεψεν. καὶ οὐκ ἤ-
φιεν, ἵνα τις διενέγκῃ σκεῦος διὰ τοῦ ἱε/
οῦ. καὶ ἐδίδασκεν λέγων αὐτοῖς. οὐ γέ-
γραπται; ὅτι ὁ οἶκός μου οἶκος προσευχῆς
κληθήσεται πᾶσιν τοῖς ἔθνεσιν; ὑμεῖς δὲ ἐποί/
ησατε αὐτὸν σπήλαιον λῃστῶν. καὶ ἤκουσαν
οι γραμματεῖς, καὶ οἱ ἀρχιερεῖς, καὶ ἐζήτουν
τῶς αὐτὸν ἀπολέσωσιν, ἐφοβοῦντο γὰρ αὐ
τὸν, ὅτι πᾶς ὁ ὄχλος ἐξεπλήσσετο ἐπὶ τῇ
διδαχῇ αὐτοῦ. καὶ ὅτε ὀψὲ ἐγένετο, ἐξεπο/
ρεύετο ἔξω τῆς πόλεως. καὶ πρωὶ παραπο/
ρευόμενοι εἶδον τὴν συκῆν ἐξηραμμένην
ἐκ ῥιζῶν. καὶ ἀναμνησθεὶς ὁ πέτρος, λέγει αὐ
τῷ. ῥαββεί, ἴδε ἡ συκῆ ἣν κατηράσω ἐξήρα/
ται. καὶ ἀποκριθεὶς ὁ ΙΗΣΟΥΣ, λέγει αὐ/
τοῖς. ἔχετε πίστιν θεοῦ. ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅτι
ὃς ἂν εἴπῃ τῷ ὄρει τούτῳ ἄρθητι, καὶ βλήθη/
τι εἰς τὴν θάλασσαν, καὶ μὴ διακριθῇ ἐν τῇ
καρδίᾳ αὐτοῦ, ἀλλὰ πιστεύσῃ ὅτι ἃ λέγει γί/
νεται, ἔσται αὐτῷ ὃ ἐὰν εἴπῃ, διὰ τοῦτο λέγω
ὑμῖν. πάντα ὅσα ἂν προσευχόμενοι αἰτῆσθε,
πιστεύετε

gnum in nomine dñi patris noſtri Da uid, hos anna in altiſſimis, & ingreſſus eſt Hieroſolymã dñs & in templũ, & cũ circũſpexiſſet omnia, iamq; tempus eſſet ueſpertinũ egreſſus eſt in Bethani am cum duodecim, & poſtero die cum exiſſet a Bethania eſuriit, & cum uidiſ/ſet arborẽ fici procul, habentem folia, uenit ſi forte inueniret aliquid in illa, & cum ueniſſet ad illam, nihil inuenit ni/ſi folia. Non enim erat tempus ficorũ. Et reſpõdens Ieſus dixit ficui. Ne poſt hac ex te in æternũ quiſq; fructũ edat. Et audiebant diſcipuli illius, & ueniunt Hieroſolymã. Et ingreſſus Ieſus in tẽ/plũ cœpit eiicere eos, qui uendebant & emebãt in tẽplo, & mẽſas argẽtariorũ, & ſedes uendentiũ columbas ſubuer/tit, & non permiſit ut quiſq; deporta/ret uas per templũ, & docebat dicens il lis. Nonne ſcriptũ eſt, domus mea do/mus orationis uocabitur omnibus gen tibus? Vos aũt feciſtis eam ſpeluncam latronũ. Et audierunt ſcribæ & princi/pes ſacerdotũ, & quærebãt quomodo illũ pderent. Timebant emẽ eũ qđ tota turba ſtuperet doctrinã illius. Et cũ ue/ſpera eſſet facta, egreſſus eſt Ieſus e ciui tate & mane ptereũtes uiderũt ficũ exa ruiſſe radicitꝰ, & recordatꝰ Petrus dicit. Rabbi, ecce ficus illa quã execratꝰ es ex/aruit. Et reſpõdens Ieſus dicit illis. Ha/bete fidem dei. Amen dico uobis q; qui cũq; dixerit monti huic tollere, & mitte re ĩ mare, & nõ hæſitauerit ĩ corde ſuo, ſed crediderit, futurum quicquid dixe/rit, erit illi quicquid dixerit. Propterea dico uobis, quæcumq; orantes petitis

Digitized by Google

πιστεύητε, ὅτι λαμβάνετε καὶ ἔσται ὑμῖν. καὶ ὅταν στήκητε προσευχόμενοι ἀφίετε εἴ τι ἔχετε κατά τινος, ἵνα καὶ ὁ πατὴρ ὑμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ἀφῇ ὑμῖν τὰ παραπτώματα ὑμῶν. καὶ ἔρχονται πάλιν εἰς Ἱερουσόλυμα, καὶ ἐν τῷ ἱερῷ περιπατοῦντος αὐτοῦ, ἔρχονται πρὸς αὐτὸν οἱ ἀρχιερεῖς, καὶ οἱ γραμματεῖς, καὶ οἱ πρεσβύτεροι, καὶ λέγουσιν αὐτῷ, ἐν ποίᾳ ἐξουσίᾳ ταῦτα ποιεῖς; καὶ τίς σοι δῶκεν ἐξουσίαν ταύτην ἵνα ταῦτα ποιῇς; ὁ δὲ ΙΗΣΟΥΣ ἀποκριθεὶς εἶπεν αὐτοῖς. Ἐπερωτήσω ὑμᾶς, καὶ ἀποκρίθητέ μοι, καὶ ἐρῶ ὑμῖν ἐν ποίᾳ ἐξουσίᾳ ταῦτα ποιῶ. τὸ βάπτισμα Ἰωάννου ἐξ οὐρανοῦ ἦν ἢ ἐξ ἀνθρώπων ἀποκρίθητέ μοι. καὶ ἐλογίζοντο πρὸς ἑαυτοὺς λέγοντες, ἐὰν εἴπωμεν ἐξ οὐρανοῦ, ἐρεῖ, διὰ τί οὖν, οὐκ ἐπιστεύσατε αὐτῷ, ἀλλ' ἐὰν εἴπωμεν ἐξ ἀνθρώπων, ἐφοβοῦντο τὸν λαόν, ἅπαντες γὰρ εἶχον τὸν Ἰωάννην, ὅτι ὄντως προφήτης ἦν. καὶ ἀποκριθέντες λέγουσιν τῷ ΙΗΣΟΥ. οὐκ οἴδαμεν. καὶ ὁ ΙΗΣΟΥΣ ἀποκριθεὶς λέγει αὐτοῖς, οὐδὲ ἐγὼ λέγω ὑμῖν ἐν ποίᾳ ἐξουσίᾳ ταῦτα ποιῶ. Καὶ ἤρξατο αὐτοῖς ἐν παραβολαῖς λαλεῖν. Ἀμπελῶνα ἐφύτευσεν ἄνθρωπος, καὶ περιέθηκεν φραγμόν. καὶ ὤρυξεν ὑπολήνιον, καὶ ᾠκοδόμησεν πύργον, καὶ ἐξέδοτο αὐτὸν γεωργοῖς, καὶ ἀπεδήμησεν, καὶ ἀπέστειλεν πρὸς τοὺς γεωργοὺς τῷ καιρῷ δοῦλον, ἵνα παρὰ τῶν γεωργῶν λάβῃ ἀπὸ τοῦ καρποῦ τοῦ ἀμπελῶνος. οἱ δὲ λαβόντες αὐτὸν ἔδειραν, καὶ ἀπέστειλαν κενόν. καὶ πάλιν ἀπέστειλεν πρὸς αὐτοὺς ἄλλον δοῦλον, κἀκεῖνον λιθοβολήσαντες, ἐκεφαλαίωσαν. καὶ ἀπέστειλαν ἄλλον, κἀκεῖνον ἀπέκτειναν, καὶ πολλοὺς ἄλλους, τοὺς μὲν δέροντες, τοὺς δὲ ἀποκτείνοντες,

ἔτι οὖν

credite, quod accipitis & erunt uobis, & cū steteritis orantes, remittite si quid habetis aduersus aliquē, ut & pater uester qui in cœlis est remittat uobis delicta uestra. Et ueniunt rursum Hierosolymam, & cū ambularet in templo, ueniunt ad illum principes sacerdotū & scribæ & seniores, & dicūt illi. In qua potestate hæc facis, & qs tibi potestatem hanc dedit, ut ista facias? Iesus aūt respondēs dixit illis. Quæram a uobis & ipse unum sermonem, & respōdete mihi, & dicam uobis in qua potestate hæc faciam. Baptismus Ioannis e cœlo erat an ex hominibus, respondete mihi. Et cogitabant apud se dicentes. Si dixerimus e cœlo, dicet. Cur igit' non credidistis illi. At si dixerimus ex hominib9, timebant populum. Omnes enim habebant Ioannem quod uere propheta fuisset. Et respondentes dicūt Iesu. Nescimus. Et Iesus respōdens dicit illis. Nec ego dicam uobis, in qua potestate hæc faciam. Et cœpit illis in parabolis loqui. Vineam plantauit homo, & circūdederat sepem, & foderat torcular, & ædificauerat turrim, & elocauerat eam agricolis, & peregre profect9 est, & misit ad agricolas, cum oportunum esset seruum ut ab agricolis acciperet de fructu uineæ. At illi arreptum illum ceciderunt & remiserunt uacuū. Et rursum misit ad illum alium seruum, & illi coniectis in eum saxis comminuerunt caput, & remiserunt contumelijs affectum. Et rursum alium misit, & illum occiderunt, & multos alios, hos quidem cedentes, illos uero occidentes,

XII

ita q̄

ιτι οὖν ἕνα υἱὸν ἔχων ἀγαπητὸν αὐτοῦ ἀπέ
στειλεν καὶ αὐτὸν πρὸς αὐτοὺς ἔσχατον, λέ
γων, ὅτι ἐντραπήσονται τὸν υἱόν μου. ἐκεῖ
νοι δὲ οἱ γεωργοὶ εἶπον πρὸς ἑαυτούς, ὅτι
οὗτός ἐστιν ὁ κληρονόμος, δεῦτε ἀποκτείνω
μεν αὐτόν, καὶ ἡμῶν ἔσται ἡ κληρονομία,
καὶ λαβόντες αὐτὸν, ἀπέκτειναν, καὶ ἐξέβα
λον ἔξω τοῦ ἀμπελῶνος. τί οὖν ποιήσει ὁ κύ
ριος τοῦ ἀμπελῶνος; ἐλεύσεται καὶ ἀπολέ
σει τοὺς γεωργούς, καὶ δώσει τὸν ἀμπελῶνα
ἄλλοις. οὐδὲ τὴν γραφὴν ταύτην ἀνέγνωτε.
λίθον ὃν ἀπεδοκίμασαν οἱ οἰκοδομοῦντες,
οὗτος ἐγενήθη εἰς κεφαλὴν γωνίας. παρὰ κυ
ρίου ἐγένετο αὕτη, καὶ ἔστι θαυμαστὴ ἐν ὀφθαλ
μοῖς ἡμῶν. καὶ ἐζήτουν αὐτὸν κρατῆσαι, καὶ
ἐφοβήθησαν τὸν ὄχλον. ἔγνωσαν γὰρ ὅτι
πρὸς αὐτοὺς τὴν παραβολὴν εἶπεν. καὶ ἀ
φέντες αὐτὸν ἀπῆλθον. καὶ ἀποστέλλουσιν
πρὸς αὐτόν τινας τῶν φαρισαίων, καὶ τῶν ἡ
ρῳδιανῶν, ἵνα αὐτὸν ἀγρεύσωσιν λόγῳ. οἱ δὲ
ἐλθόντες λέγουσιν αὐτῷ. Διδάσκαλε οἴδα
μεν ὅτι ἀληθὴς εἶ, καὶ οὐ μέλει σοι περὶ οὐδε
νός. οὐ γὰρ βλέπεις εἰς πρόσωπον ἀνθρώπων,
ἀλλ' ἐπ' ἀληθείας τὴν ὁδὸν τοῦ θεοῦ διδά
σκεις. ἔξεστιν κῆνσον καίσαρι δοῦναι ἢ οὔ; δῶ
μεν, ἢ μὴ δῶμεν; ὁ δὲ εἰδὼς αὐτῶν τὴν ὑπόκρι
σιν, εἶπεν αὐτοῖς, τί με πειράζετε; φέρετέ μοι
δηνάριον, ἵνα ἴδω. οἱ δὲ ἤνεγκαν. καὶ λέγει αὐ
τοῖς, τίνος ἡ εἰκὼν αὕτη καὶ ἡ ἐπιγραφή; οἱ δὲ
εἶπαν αὐτῷ, καίσαρος. καὶ ἀποκριθεὶς ὁ ΙΗΣΟΥΣ
εἶπεν αὐτοῖς, ἀπόδοτε τὰ καίσαρος καίσαρι,
καὶ τὰ τοῦ θεοῦ τῷ θεῷ. καὶ ἐθαύμασαν ἐπ' αὐ
τῷ. καὶ ἔρχονται σαδδουκαῖοι πρὸς αὐτόν, οἵτι
νες λέγουσιν ἀνάστασιν μὴ εἶναι, καὶ ἐπηρώτη
σαν αὐτὸν λέγοντες. Διδάσκαλε, μωσῆς ἔγρα
ψεν ἡμῖν, ὅτι ἐάν τινος ἀδελφὸς ἀποθάνῃ, καὶ
καταλείπῃ γυναῖκα, καὶ τέκνα μὴ ἀφῇ, ἵνα
λάβῃ ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ τὴν γυναῖκα αὐτοῦ,
καὶ ἐξαναστήσῃ σπέρμα τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ.

ita q̄ cū unū adhuc haberet filiū dilectū, misit etiā illum ad illos postremū, dicens, reuerebuntur filiū meum. illi uero agricolæ dicebant inter sese. Hic est hæres, uenite occidamus eum, & nostra erit hæreditas, & arreptū illum occiderunt & eiecerūt e uinea. Quid igitur facturus est dñs uineæ? ueniet & perdet agricolas, & dabit uineā alijs. An ne hāc qdē scripturā legistis? Lapidē quē reprobauerunt qui ædificabant hic factus est in caput anguli, a domino factū est hoc, & est admirabile in oculis nostris, & querebant eum cōprehendere, & metuebant turbam. Sciebant eē quod contra se parabolam dixisset. Et relicto illo abierunt. & mittunt ad illū quosdam e pharisæis & Herodianis, ut illum captarent sermone, illi uero cum uenissent dicunt ei. Præceptor, scimus quod uerax es, & non curas quēquam, non enim respicis personam hominum, sed in ueritate uiam dei doces. Licet cēsum Cæsari dare an non? demus an non demus? Ille uero sciens illorum simulationē dixit illis. Quid me tentatis? Afferte denarium, ut uideā. Illi uero attulerunt. Et dicit eis. Cuius est imago hæc & inscriptio? Illi uero dixerunt ei. Cæsaris. Et respondēs Iesus dixit illis. Reddite quæ sunt Cæsaris Cæsari, & quæ dei sunt deo. Et admirati sunt de eo, & ueniūt sadducæi ad illū qui dicunt non esse resurrectionem, & interrogauerunt eum, dicentes. Præceptor, Moses scripsit nobis, si cuius frater moriatur, & relinquat uxorē, & liberos nō relinquat, ut accipiat frater eius uxorē illius & suscitet semen fratri suo

Επτὰ ἀδελφοὶ ἦσαν, καὶ ὁ πρῶτος ἔλαβεν γυναῖκα, καὶ ἀποθνήσκων, οὐκ ἀφῆκεν σπέρμα. καὶ ὁ δεύτερος ἔλαβεν αὐτὴν, καὶ ἀπέθανεν, καὶ οὐδὲ αὐτὸς ἀφῆκεν σπέρμα. καὶ ὁ τρίτος ὡσαύτως. καὶ ἔλαβον αὐτὴν οἱ ἑπτὰ καὶ οὐκ ἀφῆκαν σπέρμα. ἐσχάτη πάντων ἀπέθανεν καὶ ἡ γυνή. ἐν τῇ οὖν ἀναστάσει ὅταν ἀναστῶσιν, τίνος αὐτῶν ἔσται γυνή; οἱ γὰρ ἑπτὰ ἔσχον αὐτὴν γυναῖκα. καὶ ἀποκριθεὶς ὁ ΙΗΣΟΥΣ, εἶπεν αὐτοῖς. οὐ διὰ τοῦτο πλανᾶσθε, μὴ εἰδότες τὰς γραφὰς, μηδὲ τὴν δύναμιν τοῦ θεοῦ; ὅταν γὰρ ἐκ νεκρῶν ἀναστῶσιν, οὔτε γαμοῦσιν, οὔτε γαμίσκονται, ἀλλ' εἰσὶν ὡς ἄγγελοι οἱ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, περὶ δὲ τῶν νεκρῶν, ὅτι ἐγείρονται, οὐκ ἀνέγνωτε ἐν τῇ βίβλῳ μωσέως ἐπὶ τοῦ βάτου, ὡς εἶπεν αὐτῷ ὁ θεὸς λέγων; ἐγὼ ὁ θεὸς ἀβραάμ, καὶ ὁ θεὸς ἰσαάκ, καὶ ὁ θεὸς ἰακώβ, οὐκ ἔστιν ὁ θεὸς νεκρῶν, ἀλλὰ θεὸς ζώντων. ὑμεῖς οὖν πολὺ πλανᾶσθε. καὶ προσελθὼν εἷς τῶν γραμματέων ἀκούσας αὐτῶν συζητούντων, εἰδὼς ὅτι καλῶς αὐτοῖς ἀπεκρίθη, ἐπηρώτησεν αὐτόν. ποία ἐστὶν πρώτη πάντων ἐντολή; ὁ δὲ ΙΗΣΟΥΣ ἀπεκρίθη αὐτῷ, ὅτι πρώτη πασῶν τῶν ἐντολῶν. ἄκουε ἰσραὴλ, κύριος ὁ θεὸς ἡμῶν κύριος εἷς ἐστι. καὶ ἀγαπήσεις κύριον τὸν θεόν σου ἐξ ὅλης τῆς καρδίας σου, καὶ ἐξ ὅλης τῆς ψυχῆς σου, καὶ ἐξ ὅλης τῆς διανοίας σου, καὶ ἐξ ὅλης τῆς ἰσχύος σου. αὕτη πρώτη ἐντολή. καὶ δευτέρα ὁμοία αὕτη. ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτόν. μείζων τούτων ἄλλη ἐντολή οὐκ ἔστιν. καὶ εἶπεν αὐτῷ ὁ γραμματεύς. καλῶς διδάσκαλε ἐπ' ἀληθείας εἶπας, ὅτι εἷς ἐστὶν θεὸς, καὶ οὐκ ἔστιν ἄλλος πλὴν αὐτοῦ. καὶ τὸ ἀγαπᾶν αὐτὸν ἐξ ὅλης τῆς καρδίας, καὶ ἐξ ὅλης τῆς συνέσεως, καὶ ἐξ ὅλης τῆς ψυχῆς, καὶ ἐξ ὅλης τῆς ἰσχύος, καὶ τὸ ἀγαπᾶν τὸν πλησίον ὡς ἑαυτὸν πλεῖόν ἐστιν πάντων τῶν ὁλοκαυτωμάτων, καὶ τῶν θυσιῶν

Ὁ ΙΗΣΟΥΣ

Septē frēs fuerūt, ac primꝰ accepit uxorem, & moriēs nō reliquit semē. Et secūdus accepit illā, ac mortuꝰ ē, & nec ipse reliquit semē. & tertius similiter. Et acceperūt eā septē, nec reliq̄rūt semē. Postrema uero oium mortua ē & uxor. In resurrectione igit̄, cū resurrexerint, cuiꝰ illoꝝ erit uxor? Nam septē habuerunt eam uxorem. Et respondens Iesus, dixit eis. An nō propterea erratis, quod nesciatis scripturas, neq; uirtutē dei? Cū em̄ a mortuis resurrexerint, neq; cōtrahunt matrimoniū, neq; nuptū dantur, sed sunt uelut angeli qui in cœlis sunt. Cæteꝝ de mortuis qđ resuscitantur, non legistis in libro Mosi de rubo, quomodo locutus sit illi deus, dicens. Ego ille deus Abrabā, & deus Isaac, & deus Iacob. Non estꝰ mortuoꝝ, sed deus uiuentiū. Vos aūt multū erratis. Et cū accessissēt quidā e scribis, & audisset eos simul disputantes, uideretq; qđ bene respondisset eis, interrogauit illū, Quod est primū omniū mandatoꝝ? Iesus aūt respondit illi. Primū omniū mandatum est. Audi Israel. Dominus deus noster, dñs unus est. Et diliges dominum deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota mente tua, & ex tota uirtute tua. Hoc ē primū mādatū. Et secūdū simile hoc ē, diliges ꝓximū tuū, ut teipsū. Maiꝰ his aliud mandatū nō est. Et dixit illi scriba. Bene p̄ceptor, in ueritate dixisti, qđ unus sit deꝰ, & nō sit aliꝰ p̄ter illū qđ q; diligere eū ex toto corde, & ex tota itelligētia & ex tota anima, & ex tota uirtute. & diligere proximū ut seipsū, plus sit, q; uniuersa holocautomata & uictimæ.

At Iesus

ὁ ΙΗΣΟΥΣ ἰδὼν, ὅτι νουνεχῶς ἀπεκρί-
, εἶπεν αὐτῷ. οὐ μακρὰν εἶ ἀπὸ τῆ βα
λείας τοῦ θεοῦ, καὶ οὐδεὶς οὐκ ἔτι ἐτόλμα
τὸν ἐπερωτῆσαι. Καὶ ἀποκριθεὶς ὁ ΙΗΣΟΥΣ.
ελεγεν διδάσκων ἐν τῷ ἱερῷ. πῶς λέγου-
μ οἱ γραμματεῖς, ὅτι ὁ ΧΡΙΣΤΟΣ υἱός ἐ-
ιν Δαβίδ; Αὐτὸς γὰρ Δαβὶδ εἶπεν ἐν πνεύ-
ματι ἁγίῳ. Εἶπεν ὁ κύριος τῷ κυρίῳ μου, κά
ου ἐκ δεξιῶν μου, ἕως ἂν θῶ τοὺς ἐχθρούς
ου ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου. Αὐτὸς οὖν Δα
ὶδ λέγει αὐτὸν κύριον. καὶ πόθεν υἱὸς αὐτοῦ
ἐστιν; καὶ ὁ πολὺς ὄχλος ἤκουεν αὐτοῦ ἡδέ-
ως. καὶ ἔλεγεν αὐτοῖς ἐν τῇ διδαχῇ αὐτοῦ.
βλέπετε ἀπὸ τῶν γραμματέων τῶν θελόντων
ἐν στολαῖς περιπατεῖν, καὶ ἀσπασμοὺς ἐν
ταῖς ἀγοραῖς, καὶ πρωτοκαθεδρίας ἐν ταῖς
συναγωγαῖς, καὶ πρωτοκλισίας ἐν τοῖς
δείπνοις. οἱ κατεσθίοντες τὰς οἰκίας τῶν χή
ρων, καὶ προφάσει μακρὰ προσεύχόμενοι.
οὗτοι λήψονται περισσότερον κρῖμα. καὶ κα
θίσας ὁ ΙΗΣΟΥΣ κατέναντι τοῦ γαζοφυλα-
κίου ἐθεώρει πῶς ὁ ὄχλος βάλλει χαλκὸν
εἰς τὸ γαζοφυλάκιον. καὶ πολλοὶ πλούσιοι
ἔβαλλον πολλά, καὶ ἐλθοῦσα μία χήρα πτω
χὴ ἔβαλεν λεπτὰ δύο, ὅ ἐστι κοδράντης. καὶ
προσκαλεσάμενος τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ λέ-
γει αὐτοῖς. Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅτι ἡ χήρα αὕ
τη ἡ πτωχὴ πλεῖον πάντων ἔβεβληκεν τῶν βαλ
λόντων εἰς τὸ γαζοφυλάκιον. πάντες γὰρ
ἐκ τοῦ περισσεύοντος αὐτοῖς ἔβαλον, αὕτη δὲ
ἐκ τῆς ὑστερήσεως αὐτῆς πάντα ὅσα εἶχεν ἔ-
βαλεν ὅλον τὸν βίον αὐτῆς. Καὶ ἐκπορ-
ευομένου αὐτοῦ ἐκ τοῦ ἱεροῦ λέγει αὐτῷ εἷς,
τῶν μαθητῶν αὐτοῦ. Διδάσκαλε, ἴδε ποτα-
ποὶ λίθοι, καὶ ποταπαὶ οἰκοδομαί, καὶ ὁ
ΙΗΣΟΥΣ ἀποκριθεὶς εἶπεν αὐτῷ. βλέπεις ταύ
τας τὰς μεγάλας οἰκοδομάς, οὐ μὴ ἀφεθῇ
λίθος ἐπὶ λίθῳ, ὃς οὐ μὴ καταλυθῇ, ἢ καθη-
μένου αὐτοῦ εἰς τὸ ὄρος τῶν ἐλαιῶν κατέναντι τοῦ
ἱεροῦ

At Ieſus cum uideret quod cordate reſpondiſſet, dixit illi. Haud longe abes a regno dei. Et nemo poſt illa audebat illum interrogare, Et reſpondens Ieſus dicebat docens in templo. Quomodo dicũt ſcribæ, Chriſtũ eſſe filiũ Dauid? Nam ipſe Dauid dixit in ſpiritu ſancto. Dixit dominus domino meo, ſede a dextris mihi. Donec poſuero inimicos tuos, ſcabellum pedum tuorũ. Ipſe ergo Dauid uocat eum dominũ. Et unde filiꝰ eius eſt? Et plæraq; turba audiebat illum libenter. Et dicebat illis in doctrina ſua. Cauete a ſcribis, qui amant in infulis ambulare, & ſalutationes in foris, & primas ſellas in congregationibus, & primos accubitus in cœnis, qui deuorant domos uiduarum. & ſub prætextu longas faciũt orationes. iſti accipient maius iudiciũ. Et cũ ſederet Ieſus ex aduerſo gazophylacij; ſpectabat quomodo turba mitteret æs in gazophylacio. Et multi diuites mittebant multa. Et uenit quædam uidua pauper, miſitq; minuta duo, quod eſt quadrans, & uocatis ad ſe diſcipulis ſuis, dicit illis. Amen dico uobis, quod uidua hæc pauper plus miſit, cũ omnes qui miſerunt in gazophylacium. Nam omnes, eo qđ ipſis ſuperat miſerũt. At hæc e penuria ſua omnia quæcũq; habebat miſit totam ſubſtantiam ſuam.

XIII Et cum exiret e templo, dicit illi quidam e diſcipulis illius. Præceptor, uide quales lapides, & quales ſubſtructiões. Et Ieſus mẽdens ait illi. Vides has magnas ſubſtructiones? Non relinquetur lapis ſuper lapidem, quin diruatur. Et cum ſederet in mõte oliuarũ e regione templi

ἱεροῦ ἐπηρώτων αὐτὸν κατ' ἰδίαν πέτρος καὶ
ἰάκωβος, καὶ ἰωάννης, καὶ ἀνδρέας, εἰπὲ
ἡμῖν, πότε ταῦτα ἔσται; καὶ τί τὸ σημεῖον ὅταν
μέλλῃ πάντα ταῦτα συντελεῖσθαι; ὁ δὲ
ΙΗΣΟΥΣ ἀποκριθεὶς αὐτοῖς ἤρξατο λέγειν.
Βλέπετε, μή τις ὑμᾶς πλανήσῃ. πολλοὶ γὰρ
ἐλεύσονται ἐπὶ τῷ ὀνόματί μου λέγοντες,
ὅτι ἐγώ εἰμι, καὶ πολλοὺς πλανήσουσιν.
ὅταν δὲ ἀκούσητε πολέμους καὶ ἀκοὰς πο
λέμων, μὴ θροεῖσθαι. δεῖ γὰρ γενέσθαι, ἀλλ'
οὔπω τὸ τέλος. ἐγερθήσεται γὰρ ἔθνος ἐπὶ
ἔθνος, καὶ βασιλεία ἐπὶ βασιλείαν, καὶ ἔσον
ται σεισμοὶ κατὰ τόπους, καὶ ἔσονται λι
μοὶ καὶ ταραχαί. ἀρχὰὶ ὠδίνων ταῦτα. βλέ
πετε δὲ ὑμεῖς ἑαυτούς. παραδώσουσιν γὰρ
ὑμᾶς εἰς συνέδρια καὶ εἰς συναγωγὰς, δαρ
ήσεσθε, καὶ ἐπὶ ἡγεμόνων καὶ βασιλέων
ἀχθήσεσθε ἕνεκεν ἐμοῦ εἰς μαρτύριον αὐ
τοῖς. καὶ εἰς πάντα τὰ ἔθνη δεῖ πρῶτον κη
ρυχθῆναι τὸ εὐαγγέλιον. ὅταν δὲ ἀγάγω
σιν ὑμᾶς παραδιδόντες, μὴ προμερίμνατε
τί λαλήσητε, μηδὲ μελετᾶτε. ἀλλ' ὃ ἐὰν δο
θῇ ὑμῖν ἐν ἐκείνῃ τῇ ὥρᾳ, τοῦτο λαλεῖτε. οὐ
γάρ ἐστε ὑμεῖς οἱ λαλοῦντες, ἀλλὰ τὸ πνεῦ
μα τὸ ἅγιον. παραδώσει δὲ ἀδελφὸς ἀδελ
φὸν εἰς θάνατον, καὶ πατὴρ τέκνον, καὶ ἐπα
νστήσονται τέκνα ἐπὶ γονεῖς, καὶ θανα
τώσουσιν αὐτούς. καὶ ἔσεσθε μισούμενοι ὑ
πὸ πάντων διὰ τὸ ὄνομά μου. ὁ δὲ ὑπομεί
νας εἰς τέλος, οὗτος σωθήσεται, ὅταν δὲ
ἴδητε τὸ βδέλυγμα τῆς ἐρημώσεως, τὸ ῥη
θὲν ὑπὸ Δανιὴλ τοῦ προφήτου ἑστὸς ὅπου
οὐ δεῖ, ὁ ἀναγινώσκων, νοείτω. τότε οἱ ἐν
τῇ Ἰουδαίᾳ, φευγέτωσαν εἰς τὰ ὄρη. ὁ δὲ
ἐπὶ τοῦ δώματος, μὴ καταβάτω εἰς τὴν οἰ
κίαν, μηδὲ εἰσελθέτω ἆραί τι ἐκ τῆς οἰκίας
αὐτοῦ, καὶ ὁ εἰς τὸν ἀγρὸν ὢν, μὴ ἐπιστρεψάτω εἰς τὰ
ὀπίσω, ἆραι τὸ ἱμάτιον αὐτοῦ. οὐαὶ δὲ ταῖς
ἐν γαστρὶ ἐχούσαις, καὶ ταῖς θηλαζούσαις
ἐν ἐκείναις

tẽpli interrogabãt illũ secreto Petrus & Iacobus & Ioãnes & Andreas. Dic nobis qñ hæc erunt? & quod signũ est, qñ hæc oĩa sint cõsũmãda? At Iesus rñdẽs illis cœpit dicere. Videte, ne qs uos fallat. Multi eñ uenient in noĩe meo dicẽtes. Ego sũ, & multos decipiẽt. Cum autem audieritis bella & rumores bellorũ, ne turbemini. Oportet eñ fieri. At nõ dum finis. Insurget enim gens aduersus gentem, & regnũ aduersus regnũ. Et erunt terremotus in singulis locis, & erunt fames ac turbationes. initia dolorum hæc. Sed cauete uobis, tradent eñ uos in concilia & in synagogas, cedemini, & sub præsidibus ac regibus ducemini ppter me i testimoniũ illis. Et apud oẽs gẽtes oportet prius p̃dicari euãgeliũ. Cũ aũt duxerint uos, tradẽtes, ne p̃cogitetis quid dicturi sitis, neq; meditemini, sed qcqd datũ fuerit uobis in illa hora, hoc loq̃mini. Nõ eñ estis uos qui loqmimini, sed spũs sctũs. Traditurus est autem frater fratrem in mortẽ, & pater filium, & insurgent filij aduersus parentes, & morte afficient eos. Et eritis odio habiti ab omnibus, propter nomen meũ. Sed qui perseuerauerit usq; ad finem, hic saluus fiet. Porro cum uideritis abominationem desolationis, de qua dictum est a Daniele prophe/ta, stantem ubi nõ oportet, qui legerit intelligat. Tũc qui fuerint in Iudæa, fugiant ad montes. Qui uero fuerit in tecto ne descẽdat i domũ, nec ingrediat, ut quicquã tollat ex domo sua. Et qui fuerit in agro, ne reuertatur ad ea quæ reliquit a tergo ad tollendum pallium suũ. Væ aũt pregnãtibus & lactãtibus in illis

Digitized by Google

ἐκείναις ταῖς ἡμέραις προσεύχεσθε ἵνα
μὴ γένηται ἡ φυγὴ ὑμῶν χειμῶνος. ἔσονται αἱ
γὰρ ἡμέραι ἐκεῖναι θλῖψις, οἵα οὐ γέγονεν
τοιαύτη ἀπ' ἀρχῆς κτίσεως, ἣν ἔκτισεν ὁ θε-
ὸς ἕως τοῦ νῦν, οὐδ' οὐ μὴ γένηται. καὶ εἰ μὴ κύ-
ριος ἐκολόβωσεν τὰς ἡμέρας, οὐκ ἂν ἐσώθη
πᾶσα σὰρξ· ἀλλὰ διὰ τοὺς ἐκλεκτοὺς, οὓς ἐξ-
λέξατο ἐκολόβωσεν τὰς ἡμέρας. καὶ τότε ἐάν
τις ὑμῖν εἴπῃ, ἰδοὺ ὧδε ὁ ΧΡΙΣΤΟΣ, ἰδοὺ ἐκεῖ·
μὴ πιστεύετε. ἐγερθήσονται γὰρ ψευδόχριστοι,
καὶ ψευδοπροφῆται, καὶ δώσουσιν σημεῖα καὶ
τέρατα, πρὸς τὸ ἀποπλανᾶν εἰ δυνατὸν, καὶ
τοὺς ἐκλεκτούς. ὑμεῖς δὲ βλέπετε, ἰδοὺ προεί-
ρηκα ὑμῖν πάντα. ἀλλ' ἐν ἐκείναις ταῖς ἡμέ-
ραις μετὰ τὴν θλῖψιν ἐκείνην, ὁ ἥλιος σκο-
τισθήσεται, καὶ ἡ σελήνη οὐ δώσει τὸ φέγγος
αὐτῆς, καὶ οἱ ἀστέρες τοῦ οὐρανοῦ ἔσονται ἐκ πίπτον-
τες, καὶ αἱ δυνάμεις αἱ ἐν τοῖς οὐρανοῖς σαλευ-
θήσονται. καὶ τότε ὄψονται τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου
ἐρχόμενον ἐν νεφέλαις μετὰ δυνάμεως πολ-
λῆς καὶ δόξης. καὶ τότε ἀποστελεῖ τοὺς ἀγγέ-
λους αὐτοῦ, καὶ ἐπισυνάξει τοὺς ἐκλεκτοὺς αὐ-
τοῦ ἐκ τῶν τεσσάρων ἀνέμων, ἀπ' ἄκρου γῆς ἕ-
ως ἄκρου οὐρανοῦ. ἀπὸ δὲ τῆς συκῆς μάθετε τὴν
παραβολήν. ὅταν ἁπαλὸς ἤδη ὁ κλάδος ἀπα
λὸς γένηται, καὶ ἐκφύῃ τὰ φύλλα γινώσκετε,
ὅτι ἐγγὺς τὸ θέρος ἐστίν. οὕτως καὶ ὑμεῖς ὅτ
ἂν ταῦτα ἴδητε γινόμενα, γινώσκετε ὅτι
ἐγγύς ἐστιν θύραις. ἀμὴν λέγω ὑμῖν,
ὅτι οὐ μὴ παρέλθῃ ἡ γενεὰ αὕτη, μέχρις οὗ πάν
τα ταῦτα γένηται. ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ παρελεύ-
σονται, οἱ δὲ λόγοι μου οὐ μὴ παρέλθωσιν. περὶ
τῆς ἡμέρας ἐκείνης, καὶ τῆς ὥρας οὐδεὶς οἶδεν, οὐδὲ
οἱ ἄγγελοι οἱ ἐν οὐρανῷ. οὐδὲ ὁ υἱὸς εἰ μὴ ὁ πα
τήρ. βλέπετε, ἀγρυπνεῖτε καὶ προσεύχεσθε, οὐκ
οἴδατε γὰρ, πότε ὁ καιρός ἐστιν, ὡς ἄνθρωπος ἀ
πόδημος ἀφεὶς τὴν οἰκίαν αὐτοῦ καὶ δοὺς τοῖς δού-
λοις αὐτοῦ τὴν ἐξουσίαν, καὶ ἑκάστῳ τὸ ἔργον αὐτοῦ, καὶ τῷ θυ
ρωρῷ ἐνετείλατο ἵνα γρηγορῇ. γρηγορεῖτε οὖν· οὐκ
οἴδατε

in illis diebꝰ. Sed orate, ne fiat fuga ue-
ſtra hyeme. Erũt enim dies illi afflictio
qualis, nõ fuit a primordio rerum cõdi
tarum, quas condidit deus, uſq; ad hoc
tempus, nec futura eſt. Et niſi dominus
abbreuiaſſet dies, haud quaq; ſalua fu
iſſet uniuerſa caro. Sed propter electos
quos elegit, abbreuiauit dies. actũ ſi qs
uobis dixerit. Ecce hic Chriſtus, ecce il-
lic, ne credatis. Exoriẽtur pſeudochri-
ſti, & pſeudoprophetæ, & ædent ſigna
ac prodigia, ad decipiẽdũ ſi fieri poſſit
etiam electos. Vos aũt uidete, ecce præ
dixi uobis omnia. Cæterum in illis die
bus poſt afflictionem illam ſol obtene
brabitur, & luna non dabit ſplendorẽ
ſuum, & ſtellæ cœli decident, & uirtutes
quæ in cœlis ſunt concutientur. Et tũc
uidebũt filium hominis uenientem in
nubibus, cũ poteſtate multa & gloria.
Et tunc mittet angelos ſuos, & aggrega
bit electos ſuos a quatuor uẽtis, a ſum
mo terræ, uſq; ad ſummum cœli. A fi-
cu uero diſcite ſimilitudinem. Cum ra-
mus eius iam tener fuerit, & pduxerit
folia, ſcitis qd ppe ſit æſtas. Sic & uos
cũ hæc uideritis fieri, ſcitote q̃ prope ſit
in foribus. Amen dico uobis, quod nõ
præteribit generatio hec, donec omnia
hæc facta fuerint. Cœlum & terra præ-
teribunt, ſed uerba mea non tranſibũt.
Cæterum de die illo ac tempore, nemo
nouit, nec angeli qui in cœlo ſũt, nec ip-
ſe filius, ſed ſolus pater. Cauete, uigila-
te, & orate, neſcitis em̃ quando tẽpus
ſit. Sicut homo q̃ peregre agit relicta
domo ſua, qui dedit ſeruis ſuis ſubſtan
tiã ſuã & ſuũ unicuiq; opus, & ianitori
mandauit ut uigilaret. Vigilate igitur,

neſcitis

οἶδατε δὲ πότε ὁ κύριος τῆς οἰκίας ἔρχεται ὀψέ, ἢ μεσονυκτίου, ἢ ἀλεκτοροφωνίας, ἢ πρωΐ, μὴ ἐλθὼν ἐξαίφνης, εὕρῃ ὑμᾶς καθεύδοντας. ἃ δὲ ὑμῖν λέγω, πᾶσι λέγω, γρηγορεῖτε. Ἦν δὲ τὸ πάσχα, καὶ τὰ ἄζυμα μετὰ δύο ἡμέρας καὶ ἐζήτουν οἱ ἀρχιερεῖς, καὶ οἱ γραμματεῖς πῶς αὐτὸν ἐν δόλῳ κρατήσαντες, ἀποκτείνωσιν. ἔλεγον δέ, μὴ ἐν τῇ ἑορτῇ, μήποτε θόρυβος ἔσται τοῦ λαοῦ. καὶ ὄντος αὐτοῦ ἐν Βηθανίᾳ ἐν τῇ οἰκίᾳ Σίμωνος τοῦ λεπροῦ, κατακειμένου αὐτοῦ, ἦλθεν γυνὴ ἔχουσα ἀλάβαστρον μύρου νάρδου πιστικῆς πολυτελοῦς, καὶ συντρίψασα τὸ ἀλάβαστρον, κατέχεεν αὐτοῦ κατὰ τῆς κεφαλῆς. ἦσαν δέ τινες ἀγανακτοῦντες πρὸς ἑαυτούς, καὶ λέγοντες, εἰς τί ἡ ἀπώλεια αὕτη τοῦ μύρου γέγονεν; ἠδύνατο γὰρ τοῦτο πραθῆναι ἐπάνω τριακοσίων δηναρίων, καὶ δοθῆναι τοῖς πτωχοῖς, καὶ ἐνεβριμῶντο αὐτῇ. ὁ δὲ ΙΗΣΟΥΣ εἶπεν. ἄφετε αὐτήν. τί αὐτῇ κόπους παρέχετε; καλὸν ἔργον εἰργάσατο εἰς ἐμέ. πάντοτε γὰρ τοὺς πτωχοὺς ἔχετε μεθ' ἑαυτῶν, καὶ ὅταν θέλητε δύνασθε αὐτοὺς εὖ ποιῆσαι, ἐμὲ δὲ οὐ πάντοτε ἔχετε, ὃ εἶχεν αὕτη ἐποίησεν, προέλαβεν μυρίσαι μου τὸ σῶμα εἰς τὸν ἐνταφιασμόν. Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅπου ἐὰν κηρυχθῇ τὸ εὐαγγέλιον τοῦτο εἰς ὅλον τὸν κόσμον, καὶ ὃ ἐποίησεν αὕτη λαληθήσεται εἰς μνημόσυνον αὐτῆς. Καὶ ὁ Ἰούδας ὁ Ἰσκαριώτης εἷς τῶν δώδεκα ἀπῆλθεν πρὸς τοὺς ἀρχιερεῖς, ἵνα παραδῷ αὐτὸν αὐτοῖς. οἱ δὲ ἀκούσαντες ἐχάρησαν, καὶ ἐπηγγείλαντο αὐτῷ ἀργύριον δοῦναι. Καὶ ἐζήτει, πῶς εὐκαίρως αὐτὸν παραδῷ. Καὶ τῇ πρώτῃ ἡμέρᾳ τῶν ἀζύμων, ὅτε τὸ πάσχα ἔθυον, λέγουσιν αὐτῷ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ. ποῦ θέλεις ἀπελθόντες, ἑτοιμάσωμεν ἵνα φάγῃς τὸ πάσχα; καὶ ἀποστέλλει δύο τῶν μαθητῶν αὐτοῦ, καὶ λέγει αὐτοῖς. ὑπάγετε εἰς τὴν πόλιν, καὶ ἀπαντήσει ὑμῖν ἄνθρωπος

κεράμιον

EVANGELIVM

nescitis enim, quando dñs domus uenturus sit, sero an medio noctis, an in gallicinio, an diluculo, ne si uenerit repente, offendat uos dormientes. Cæterum quæ dico uobis, omnib⁹ dico. Vigilate.

Erat aũt pascha, & azymoꝝ dies futuri post biduum. Et quærebãt summi sacerdotes & scribæ, quomodo eũ per dolũ iniecta manu occiderẽt. Dicebãt aũt. Nõ in die festo, ne qñ tumult⁹ fiat ppli. Et cũ esset Bethaniæ in domo Simonis lepsi, accũbente eo, uenit mulier habẽs alabastrũ nardi pisticæ p̃cioſæ, & cõminuto alabastro, effudit illi i caput. Erãt aũt qdã, q indignabãt apud ſeſe, ac dicerẽt. Ad quid ꝑditio hæc unguenti? Nam poterat hoc uendi pluris q̃ trecentis denarijs, ac dari pauperibus. Et infremuerunt aduersus illam. At Iesus dixit. Sinite illam. Cur illi molesti estis? Bonum opus operata est erga me. Semper enim pauperes habetis uobiscũ, & quandocũq; uolueritis, potestis illis bñfacere, me uero nõ semper habetis. Quod potuit hæc fecit, p̃uenit, ut ungeret meũ corpus ad sepulturam. Amen dico uobis. Vbicũq; p̃dicatũ fuerit euangeliũ hoc in totũ mundum, etiam hoc qd̃ fecit hæc dicetur in memoriã isti⁹. Et Iudas Iscariotes unus e duodecim, abijt ad sũmos sacerdotes ut traderet eũ illis. Quo audito illi gauisi sunt. Et polliciti sũt ei pecuniã se daturos. Et q̃rebat, quõ oportune illũ traderet. Ac primo die azymoꝝ, cũ pascha imolarẽt dicũt illi discipuli sui. Vbi uis, ut abeamus & parem⁹, ut edas pascha. Et emittit duos e discipl̃is suis & dicit illis. Ite i ciuitatẽ, & occurret uobis homo

XIIII

hydriam

ράμιον ὕδατος βασάζων. ἀκολουθήσατε
τῷ, καὶ ὅπου ἐὰν εἰσέλθῃ, εἴπατε τῷ οἰ
κοδεσπότῃ, ὅτι ὁ διδάσκαλος λέγει. ποῦ ἐστιν
κατάλυμα, ὅπου τὸ πάσχα μετὰ τῶν μαθη
τῶν μου φάγω; κἀκεῖνος ὑμῖν δείξει ἀνάγε
ον μέγα, ἐστρωμένον, ἕτοιμον. ἐκεῖ ἑτοιμάσα
τε ἡμῖν. καὶ ἦλθον οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, καὶ ἦλ
θον εἰς τὴν πόλιν. καὶ εὗρον καθὼς εἶπεν
αὐτοῖς, καὶ ἡτοίμασαν τὸ πάσχα. καὶ ὀψίας
γενομένης ἔρχεται μετὰ τῶν δώδεκα. καὶ ἀνα
κειμένων αὐτῶν καὶ ἐσθιόντων εἶπεν ὁ ΙΗ
ΟΥΣ. ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅτι εἷς ἐξ ὑμῶν πα
ραδώσει με, ὁ ἐσθίων μετ' ἐμοῦ. οἱ δὲ ἤρξαντο
λυπεῖσθαι. καὶ λέγειν αὐτῷ, εἷς καθ' εἷς. μήτι
ἐγώ; καὶ ἄλλος, μήτι ἐγώ; ὁ δὲ ἀποκριθεὶς
εἶπεν αὐτοῖς. εἷς ἐκ τῶν δώδεκα, ὁ ἐμβα
πτόμενος μετ' ἐμοῦ εἰς τὸ τρυβλίον. ὁ μὲν υἱὸς
τοῦ ἀνθρώπου ὑπάγει καθὼς γέγραπται πε
ρὶ αὐτοῦ. οὐαὶ δὲ τῷ ἀνθρώπῳ ἐκείνῳ δι' οὗ ὁ
υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου παραδίδοται. καλὸν ἦν αὐ
τῷ εἰ οὐκ ἐγεννήθη ὁ ἄνθρωπος ἐκεῖνος. καὶ ἐ
σθιόντων αὐτῶν λαβὼν ὁ ΙΗΣΟΥΣ ἄρτον εὐ
λογήσας, ἔκλασεν καὶ ἔδωκεν αὐτοῖς, καὶ
εἶπεν. λάβετε, φάγετε, τοῦτό ἐστιν τὸ σῶμά
μου. καὶ λαβὼν τὸ ποτήριον, εὐχαριστήσας
ἔδωκεν αὐτοῖς. καὶ ἔπιον ἐξ αὐτοῦ πάντες
καὶ εἶπεν αὐτοῖς, τοῦτό ἐστιν τὸ αἷμά μου τὸ τῆς
καινῆς διαθήκης, τὸ περὶ πολλῶν ἐκχυνόμε
νον. ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅτι οὐκέτι οὐ μὴ πίω
ἐκ τοῦ γενήματος τῆς ἀμπέλου, ἕως τῆς ἡμέ
ρας ἐκείνης, ὅταν αὐτὸ πίνω καινὸν ἐν τῇ βα
σιλείᾳ τοῦ θεοῦ. καὶ ὑμνήσαντες ἐξῆλθον εἰς
τὸ ὄρος τῶν ἐλαιῶν. καὶ λέγει αὐτοῖς ὁ ΙΗ
ΣΟΥΣ, ὅτι πάντες σκανδαλισθήσεσθε ἐν ἐμοὶ
ἐν τῇ νυκτὶ ταύτῃ. ὅτι γέγραπται πατάξω
τὸν ποιμένα, καὶ διασκορπισθήσεται τὰ πρό
βατα. ἀλλὰ μετὰ τὸ ἐγερθῆναί με προάξω ὑ
μᾶς εἰς τὴν Γαλιλαίαν. ὁ δὲ Πέτρος ἔφη αὐτῷ.
κἂν πάντες σκανδαλισθήσονται, ἀλλ' οὐκ ἐγὼ
καὶ λέγῃ

hydriam aquæ baiulãs, sequimini illũ & quocũq; ingressus fuerit, dicite patrifamilias, magister dicit. Vbi est diuersorium, ubi pasca cum discipulis meis edam? Et ille uobis ostendet triclinium magnũ stratum paratum, illic parate nobis. Et exierunt discipuli eius, & uenerunt in ciuitatẽ, & repererunt quẽadmodum dixerat illis, & parauerunt pasca. Et cũ uespera esset facta, uenit cum duodecim. Et cum accũberent & ederent, dixit Iesus. Amen dico uobis. Vnus ex uobis tradet me, qui edit mecum. At illi cœperunt contristari, & dicere illi singillatim, Nũ ego? Et alius, nũ ego? Ille uero rñdens dixit illis. Vnus e duodecim qui intingit mecum in catinum. Filius quidẽ hominis uadit sicut scriptum est de illo, Sed uæ homini illi, per quẽ filius hominis traditur, bonũ erat illi, si natus nõ fuisset homo ille. Et edentibus illis, sumpto Iesus pane, cũ gratias egisset, fregit & dedit illis, ac dixit. Sumite, comedite, hoc est corpus meũ, & accepto poculo, cũ gratias egisset dedit illis, & biberunt ex eo omnes, & dixit illis. Hic est sanguis meus noui testamenti, qui pro multis effunditur. Amen dico uobis, posthac non bibam de fructu uitis, usq; ad diem illum cum illud bibero nouum in regno dei. Et cũ hymnum cecinissent, exierunt in montem oliuaꝝ. Et dicit illis Iesus. Oẽs scãdalũ patiemini in me in nocte hac, qa scriptũ est. Percutiam pastorẽ, & dispergentur oues. Sed posteaq; resurrexero præcedam uos in Galilæam. Petrus autem dixit illi. Etiam si omnes scandalizati fuerint, at non ego,

Digitized by Google

καὶ λέγει αὐτῷ ὁ ΙΗΣΟΥΣ. ἀμὴν λέγω σοι, ὅτι σήμερον ἐν τῇ νυκτὶ ταύτῃ πρὶν ἢ δὶς ἀλέκτορα φωνῆσαι, τρὶς ἀπαρνήσῃ με. ὁ δὲ ἐκπερισσοῦ ἔλεγεν. μᾶλλον ἐάν με δέῃ συν αποθανεῖν σοι, οὐμή σε ἀπαρνήσομαι. ὡσάυ τως δὲ καὶ πάντες ἔλεγον. καὶ ἔρχονται εἰς χω ρίον οὗ τὸ ὄνομα γεθσημανεί, καὶ λέγει τοῖς μαθηταῖς αὐτου. καθίσατε ὧδε ἕως προσεύξο μαι. καὶ παραλαμβάνει τὸν πέτρον καὶ τὸν ἰάκω βον καὶ ἰωάννην μεθ' ἑαυτου, καὶ ἤρξατο ἐκθαμ βεῖσθαι καὶ ἀδημονεῖν. καὶ λέγει αὐτοῖς. πε ρίλυπός ἐστιν ἡ ψυχή μου ἕως θανάτου. μεί νατε ὧδε καὶ γρηγορεῖτε. καὶ προσελθὼν μι κρὸν, ἔπεσεν ἐπὶ τῆς γῆς καὶ προσηύχετο, ἵνα εἰ δυατόν ἐστιν παρέλθῃ ἀπ' αὐτου ἡ ὥρα. καὶ ἔλεγεν, ἀββᾶ ὁ πατήρ, πάντα δυατά σοι παρένεγκε τὸ ποτήριον ἀπ' ἐμοῦ τοῦτο. ἀλ λ' οὐτί ἐγὼ θέλω. ἀλλά τί σύ. καὶ ἔρχεται καὶ εὑ ρίσκει αὐτοὺς καθεύδοντας. καὶ λέγει τῷ πέ τρῳ. σίμων καθεύδεις; οὐκ ἴσχυσας μίαν ὥ ραν γρηγορῆσαι; γρηγορεῖτε καὶ προσεύχεσθε, ἵνα μὴ εἰσέλθητε εἰς πειρασμόν. τὸ μὲν πνεῦ μα πρόθυμον, ἡ δὲ σὰρξ ἀσθενής. καὶ πάλιν ἀπελθὼν προσηύξατο τὸν αὐτὸν λόγον εἰ πών. καὶ ὑποστρέψας, εὗρεν αὐτοὺς πάλιν καθεύ δοντας. ἦσαν γὰρ οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτῶν βεβαρημένοι καὶ οὐκ ἤδεισαν τί αὐτῷ ἀποκριθῶσιν. καὶ ἔρχε ται τὸ τρίτον καὶ λέγει αὐτοῖς. καθεύδετε λοι πὸν καὶ ἀναπαύεσθε. ἀπέχει. ἦλθεν ἡ ὥρα. ἰδοὺ παραδίδοται ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου εἰς τὰς χεῖ ρας τῶν ἁμαρτωλῶν. ἐγείρεσθε ἄγωμεν. ἰδοὺ ὁ παραδιδούς με ἤγγικεν. καὶ εὐθέως ἔτι αὐτοῦ λαλοῦντος παραγίνεται ἰούδας εἷς ὢν τῶν δώδεκα καὶ μετ' αὐτοῦ ὄχλος πολὺς μετὰ μαχαιρῶν καὶ ξύλων παρὰ τῶν ἀρχιερέων καὶ τῶν γραμ ματέων καὶ τῶν πρεσβυτέρων. δεδώ κει δὲ ὁ παραδιδοὺς αὐτὸν σύσσημον αὐτοῖς λέγων. ὃν ἂν φιλήσω, αὐτός ἐστιν, κρατήσατε αὐτὸν καὶ ἀπαγάγετε ἀσφαλῶς

Et dicit illi Iesus. Amen dico tibi, quod hodie in nocte hac priusquam bis gallus cecinerit, ter abnegabis me. At ille magis dicebat. Imo si me oportuerit commori tibi, non te abnegabo. Similiter autem & omnes dicebant, & ueniunt in locum cuius nomen Gethsemani, & dicit discipulis suis. Sedete hic, donec orauero, & assumit Petrum, & Iacobum, & Ioannem secũ, & cœpit expauescere & angi. Et dicit illis, uehementer tristis est anima mea usq; ad mortẽ, manete hic & uigilate. Et progressus paululũ prostratus est in terra & orauit, ut si possibile esset, transiret a se hora, & dicebat. Abba pater, omnia possibilia sunt tibi, aufer poculũ a me hoc, sed non qd ego uelim, sed quid tu. Et uenit, & offendit eos dormiẽtes. Et dicit Petro. Simon dormis? non potuisti unã horã uigilare? Vigilate, & orate, ne ueniatis in tentationem. Spiritus quidem promptus, caro uero infirma. Et rursum digressus orabat eisdem uerbis dicens. Et reuersus offendit illos rursum dormientes, erant enim oculi eorũ grauati, & nesciebant quid illi responderent. Et uenit tertio, & dicit illis, Dormite posthac & requescite. Sufficit. Venit hora, & traditur filius hominis in manus peccatorũ. Surgite eamus. Ecce qui tradit me, appropinquauit. Et cõtinuo adhuc eo loquente accedit Iudas q erat unus e duodecim, & cũ illo turba multa cum gladijs & lignis a summis sacerdotibus & scribis & senioribus. Dederat aũt is qui tradebat eum cõmune signum illis, dicẽs. Quemcũq; osculatus fuero is est, cõprehẽdite illũ & abducite caute.

Digitized by Google

φαλῶς. καὶ ἐλθὼν, εὐθέως προσελθὼν αὐ-
τῷ, λέγει αὐτῷ. ῥαββεὶ ῥαββεί. καὶ κατεφί-
λησεν αὐτόν. οἱ δὲ ἐπέβαλον ἐπ' αὐτὸν τὰς
χεῖρας αὐτῶν, καὶ ἐκράτησαν αὐτόν. εἷς δέ τις
τῶν παρεστηκότων σπασάμενος τὴν μάχαιραν
ἔπαισε τὸν δοῦλον τοῦ ἀρχιερέως, καὶ
ἀφεῖλεν αὐτοῦ τὸ ὠτάριον. καὶ ἀποκριθεὶς
ὁ ΙΗΣΟΥΣ εἶπεν αὐτοῖς. ὡς ἐπὶ λῃστὴν
ἐξήλθετε μετὰ μαχαιρῶν καὶ ξύλων συλ-
λαβεῖν με, καθ' ἡμέραν ἤμην πρὸς ὑμᾶς
ἐν τῷ ἱερῷ διδάσκων, καὶ οὐκ ἐκρατήσατέ
με. ἀλλ' ἵνα πληρωθῶσιν αἱ γραφαί.
καὶ ἀφέντες αὐτὸν πάντες ἔφυγον. καὶ εἷς
τις νεανίσκος συνηκολούθει αὐτῷ περιβε-
βλημένος σινδόνα ἐπὶ γυμνοῦ. καὶ κρατοῦσιν
αὐτὸν οἱ νεανίσκοι. ὁ δὲ καταλιπὼν τὴν σιν-
δόνα, γυμνὸς ἔφυγεν ἀπ' αὐτῶν. καὶ ἀπήγα-
γον τὸν ΙΗΣΟΥΝ πρὸς τὸν ἀρχιερέα. καὶ
συνέρχονται αὐτῷ πάντες οἱ ἀρχιερεῖς
καὶ οἱ πρεσβύτεροι καὶ οἱ γραμματεῖς. καὶ
ὁ πέτρος ἀπὸ μακρόθεν, ἠκολούθησεν αὐ-
τῷ, ἕως ἔσω εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ ἀρχιερέως.
καὶ ἦν συνκαθήμενος μετὰ τῶν ὑπηρετῶν
καὶ θερμαινόμενος πρὸς τὸ φῶς. οἱ δὲ ἀρ-
χιερεῖς καὶ ὅλον τὸ συνέδριον ἐζήτουν
κατὰ τοῦ ΙΗΣΟΥ μαρτυρίαν εἰς τὸ θανα-
τῶσαι αὐτόν. καὶ οὐχ ηὕρισκον. πολλοὶ γὰρ
ἐψευδομαρτύρουν κατ' αὐτοῦ, καὶ ἴσαι αἱ
μαρτυρίαι οὐκ ἦσαν. καί τινες ἀνα-
στάντες ἐψευδομαρτύρουν κατ' αὐτοῦ λέ-
γοντες. ὅτι ἡμεῖς ἠκούσαμεν αὐτοῦ λέ
γοντος, ὅτι ἐγὼ καταλύσω τὸν ναὸν
τοῦτον χειροποίητον, καὶ διὰ τριῶν ἡμε
ρῶν, ἄλλον ἀχειροποίητον οἰκοδομήσω. καὶ
οὐδὲ οὕτως ἴση ἦν ἡ μαρτυρία αὐτῶν. καὶ
ἀναστὰς ὁ ἀρχιερεὺς εἰς τὸ μέσον ἐπηρώ-
τησεν τὸν ΙΗΣΟΥΝ λέγων. οὐκ ἀποκρίνῃ
οὐδέν; τί οὗτοί σου καταμαρτυροῦσιν; ὁ δὲ ἐσι
ώπα καὶ οὐδὲν ἀπεκρίνατο. πάλιν ὁ ἀρχιερεὺς ἐ
πηρώτα

caute, Et cū uenisset, ptinus accedit ad illū, dicitq; ei. Rabbi rabbi, & deosculatus est eū. Illi uero iniecerūt in illū manus suas, & cōphenderūt eū. Vn⁹ aūt qspiā astantiū educto gladio percussit seruū sūmi sacerdotis, & amputauit ei⁹ auriculā. & rndēs Iesus dixit illis. Tāq; ad latronē existis cum gladijs & lignis ad cōphēdēdū me, quotidie erā apud uos in tēplo docēs, & nō cōphendistis me, sed ut ipleātur scripturæ. Et relicto illo oēs fugerūt, & unusquisqpiā adole/scētul⁹ seq̄bat illū circū amictus sindone sup nudū, & cōphendūt illū adole/scentuli. Ille uero relicta sindone nud⁹ effugit ab illis. Et abduxerūt Iesum ad sūmū sacerdotē, Et conueniūt cum illo oēs sūmi sacerdotes & seniores & scribæ. Et Petrus eminus sequebat illū do nec uenisset in atriū sūmi sacerdotis, & erat sedens una cum ministris, & calefiebat ad lumen. Summi uero sacerdotes & totū concilium quærebat ad/uersus Iesum testimoniū, ut morti traderent eum, & non inueniebant. Nam multi falsum testimoniū dixerant ad/uersus illum, & non erant satis idonea testimonia. Et quidam assurgebant & falsum testimonium ferebant aduersus illum, dicentes. Nos audiuimus eum dicentem. Ego diruam templum hoc quod est manibus factum, & tribus diebus aliud sine manibus factum ædificabo. Et ne sic quidē satis idonea erāt testimonia illoꝝ. Et surgēs sūmus sacerdos i mediū, interrogabat Iesū dicēs. Nō rndes qcq̄? Quid isti aduersū te testificant? At ille tacebat, & nihil respōdebat. Rursū sūmus sacerdos inter

Digitized by Google

πκρώτα αὐτὸν. καὶ λέγει αὐτῷ. σὺ εἶ ὁ ΧΡΙ
ΣΤΟΣ ὁ υἱὸς τοῦ εὐλογητοῦ; ὁ δὲ ΙΗΣΟΥΣ εἶπεν
ἐγώ εἰμι, καὶ ὄψεσθε τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου
καθήμενον ἐκ δεξιῶν τῆς δυνάμεως & ἐρ
χόμενον μετὰ τῶν νεφελῶν τοῦ οὐρανοῦ. ὁ
δὲ ἀρχιερεὺς διαρρήξας τοὺς χιτῶνας αὐτοῦ
λέγει. τί ἔτι χρείαν ἔχομεν μαρτύρων; ἠ
κούσατε τῆς βλασφημίας. τί ὑμῖν φαίνεται; οἱ δὲ
πάντες κατέκριναν αὐτὸν εἶναι ἔνοχον θανά
του. καὶ ἤρξαντό τινες ἐμπτύειν αὐτῷ καὶ περικαλύ
πτειν τὸ πρόσωπον αὐτοῦ, καὶ κολαφίζειν αὐτὸν καὶ
λέγειν αὐτῷ, προφήτευσον. καὶ οἱ ὑπηρέται ῥαπί
σμασιν αὐτὸν ἔβαλλον. καὶ ὄντος τοῦ Πέτρου ἐν τῇ
αὐλῇ κάτω, ἔρχεται μία τῶν παιδισκῶν τοῦ
ἀρχιερέως, καὶ ἰδοῦσα τὸν Πέτρον θερμαι
νόμενον, ἐμβλέψασα αὐτῷ λέγει. καὶ σὺ με
τὰ τοῦ ναζαρηνοῦ ἦσθα. ὁ δὲ ἠρνήσα
το λέγων. οὐκ οἶδα, οὐδὲ ἐπίσταμαι τί λέγεις.
καὶ ἐξῆλθεν ἔξω εἰς τὸ προαύλιον. & ἀλέκ
τωρ ἐφώνησεν. καὶ ἡ παιδίσκη ἰδοῦσα αὐ
τὸν πάλιν ἤρξατο λέγειν τοῖς παρεστηκό
σιν. ὅτι οὗτος ἐξ αὐτῶν ἐστιν. ὁ δὲ πάλιν ἠρ
νεῖτο. καὶ μετὰ μικρὸν πάλιν οἱ παρεστῶτες
ἔλεγον τῷ Πέτρῳ. ἀληθῶς ἐξ αὐτῶν εἶ. καὶ
γὰρ γαλιλαῖος εἶ, καὶ ἡ λαλιά σου ὁμοιά
ζει. ὁ δὲ ἤρξατο ἀναθεματίζειν καὶ ὀμνύειν,
ὅτι οὐκ οἶδα τὸν ἄνθρωπον τοῦτον ὃν λέγετε. &
ἐκ δευτέρου ἀλέκτωρ ἐφώνησεν. καὶ ἀνεμνήσθη ὁ
πέτρος τοῦ ῥήματος ὡς εἶπεν αὐτῷ ὁ ΙΗΣΟΥΣ, ὅτι
πρὶν ἀλέκτορα φωνῆσαι δὶς, ἀπαρνήσῃ με τρίς.
καὶ ἐπιβαλὼν ἔκλαιεν. καὶ εὐθέως ἐπὶ τὸ πρωὶ
συμβούλιον ποιήσαντες οἱ ἀρχιερεῖς μετὰ τῶν πρε
σβυτέρων καὶ γραμματέων καὶ ὅλον τὸ συνέδριον δή
σαντες τὸν ΙΗΣΟΥΝ, ἀπήνεγκαν καὶ παρέδωκαν
τῷ πιλάτῳ. καὶ ἐπηρώτησεν αὐτὸν ὁ πιλᾶτος. σὺ
εἶ ὁ βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων; ὁ δὲ ἀποκριθεὶς εἶπεν
αὐτῷ. σὺ λέγεις. καὶ κατηγόρουν αὐτοῦ οἱ ἀρχι
ερεῖς πολλά. ὁ δὲ πιλᾶτος πάλιν ἐπη
ρώτησεν αὐτὸν λέγων. οὐκ ἀποκρίνη
οὐδὲν

rogauit, & dicit illi. Tu es ille Christus filius benedicti? Iesus autē dixit. Ego sum, & uidebitis filiū hominis sedentē a dextris uirtutis, & uenientē in nubibus cœli. Sūmus aūt sacerdos dilacera tis uestibus suis dixit. Quid p̄terea op9 habemus testibus? Audistis blasphemiā, quid uobis uidetur? Illi uero oēs condēnauerunt eum esse reum mortis. Et cœperunt quidā conspuere in eum, & obuelare faciem illius, & colaphis eū cedere, & dicere illi, diuina, & ministri alapas illi impingebant. Et cū esset Petrus in atrio inferius, uenit una ancillarum summi sacerdotis, & cum uidisset Petrū calefaciētem se intuita illū dicit. Et tu cū Nazareno Iesu fuisti? At ille negauit, dicens. Non noui, neq; scio qd dicas. Et exiuit foras in uestibulū, & gallus cecinit. Et ancilla cū uidisset eū, rursum cœpit dicere his qui astabant, hic ex illis est. At ille rursū negabat, ac paulo post iterum qui astabant dicebant Petro. Vere ex illis es, & Galilæus es, & loquela tua conuenit. At ille cœpit execrari & iurare, non noui hominē istum de quo dicitis. Et iterū gallus cecinit. Et recordatus est Petrus uerbi quod dixerat illi Iesus. Priusq; gall9 cecinerit bis, abnegabis me ter, & cœpit flere.

XV Et confestim diluculo concilio inito, summi sacerdotes cū senioribus & scribis, ac totū concilium uinctū Iesum adduxerunt, & tradiderunt Pilato. Et interrogauit eū Pilatus. Tu es ille rex Iudæorū? At ille respondens dixit illi. Tu dicis. Et accusabant eum summi sacerdotes de multis. Pilatus aūt rursus interrogauit illū, dicens. Non respondes

quicq̄

Digitized by Google

ἐμ; ἴδε πόσα σου καταμαρτυροῦσιμ. ὁ δὲ
οὐκ ἔτι οὐδὲμ ἀπεκρίθη, ὥς τε θαυ-
ζειμ τὸμ πιλᾶτομ. κατὰ δὲ ἑορτὴμ, ἀπέλυ
αυτοῖς ἕνα δέσμιομ ὃντερ ἠτοῦντο. ἦμ δὲ ὁ
γομμυος βαραββᾶς μετὰ τῶν συστασια-
δεδεμμύος, οἵτινες ἐν τῇ στάσει φόνομ πε
ποίησαμ. καὶ ἀναβοήσας ὁ ὄχλος, ἤρξατο
αἰτεῖσθαι, καθὼς ἀεὶ ἐποίει αὐτοῖς. ὁ δὲ πιλᾶ
τος ἀπεκρίθη αὐτοῖς λέγωμ. θέλετε ἀπολύ-
σω ὑμῖμ τὸμ βασιλέα τῶν ἰουδαίωμ; ἐγίνω-
σκεμ γὰρ, ὅτι διὰ φθόνομ παραδεδώκεισαν αὐ
τὸμ οἱ ἀρχιερεῖς. οἱ δὲ ἀρχιερεῖς ἀνέσεισαμ τὸμ
ὄχλομ, ἵνα μᾶλλομ τὸμ βαραββᾶμ ἀπολύσῃ
τοῖς. ὁ δὲ πιλᾶτος ἀποκριθεὶς πάλιμ ἔλε
γεμ αὐτοῖς. τί οὖμ θέλετε ποιήσω ὃμ λέγε-
τε βασιλέα τῶν ἰουδαίωμ; οἱ δὲ πάλιμ ἔκρα-
ξαμ, σταύρωσομ αὐτόμ. ὁ δὲ πιλᾶτος ἔλεγεμ αὐ
τοῖς. τί γὰρ κακὸμ ἐποίησεμ; οἱ δὲ, περισσω-
ς ἔκραξαμ. σταύρωσομ αὐτόμ. ὁ δὲ πιλᾶ-
τος βουλόμενος τῷ ὄχλῳ τὸ ἱκανὸμ ποιῆ-
σαι, ἀπέλυσεμ αὐτοῖς τὸμ βαραββᾶμ, καὶ
παρέδωκεμ τὸμ ΙΗΣΟΥΜ φραγελλώσας, ἵνα
σταυρωθῇ. οἱ δὲ στρατιῶται ἀπήγαγομ αὐτὸμ
σω τῆς αὐλῆς ὅ ἐστιμ πραιτώριομ, καὶ συγκα-
λοῦσιμ ὅλην τὴν σπεῖραμ, καὶ ἐνδύουσιμ αὐ
τὸμ πορφύραμ, καὶ περιτιθέασιμ αὐτῷ πλέ
ξαντες ἀκάνθινομ στέφανομ, καὶ ἤρξαντο ἀ-
σπάζεσθαι αὐτόμ. χαῖρε βασιλεῦ τῶν ἰου-
δαίωμ. καὶ ἔτυπτομ αὐτοῦ τὴν κεφαλὴν κα
λάμῳ, καὶ ἐνέπτυομ αὐτῷ. καὶ τιθέντες τὰ
γόνατα προσεκύνουμ αὐτῷ. καὶ ὅτε ἐνέ-
παιξαμ αὐτῷ, ἐξέδυσαμ αὐτῷ τὴν πορφύ-
ραμ καὶ ἐνέδυσαμ αὐτὸμ τὰ ἱμάτια τὰ ἴδια
καὶ ἐξάγουσιμ αὐτὸμ, ἵμα σταυρώσωσιμ αὐ-
τόμ. καὶ ἀγγαρεύουσιμ παράγοντά τινα σί-
μωνα κυρηναῖομ ἐρχόμενομ ἀπὸ ἀγροῦ, τὸμ
πατέρα ἀλεξάνδρου καὶ ῥούφου, ἵνα ἄρῃ τὸμ
σταυρὸμ αὐτοῦ. καὶ φέρουσιμ αὐτὸμ ἐπὶ γολγο
θᾶ τόπομ, ὅ ἐστιμ μεθερμηνευόμενομ κρα-
νίου

qcq̄ ecce q̄ multa aduersus te testificã
tur. Iesus aũt deinde nihil rñdit, adeo
ut admiraret Pilatus. Cæterũ in festo
dimittebat illis unũ uinctũ. quẽcumq;
postulassent. Erat aũt qui dicebat Ba-
rabbas, qui cũ seditionis autoribus fue
rat uinctus, qui in seditione cædem pa-
trauerãt, & cũ acclamasset turba cœpit
postulare quẽadmodũ semper fecerat
illis. Pilatus autem respondit eis dicẽs.
Vultis dimittã uobis illũ regẽ iudeoꝝ?
Sciebat emꝫ qđ propter inuidiã tradi-
dissent illũ summi sacerdotes. Summi
uero sacerdotes excitauerunt turbã, ut
potius Barabbam dimitteret ipsis. Pila
tus aũt respondẽs rursũ ait illis. Quid
igitur uultis faciã ei, quẽ dicitis regem
Iudæoꝝ? At illi rursum clamauerunt.
Crucifige illũ. Pilatus aũt dicebat illis
Quid enim mali fecit? At illi uehemen-
tius clamauerunt. Crucifige eũ. Pilatus
uero uolens turbæ facere satis, dimisit
illis Barabbã, & tradidit Iesum flagel-
latum, ut crucifigeretur. Milites aũt ab-
duxerunt eum intro in atriũ quod est
ptorium, & conuocant totã cohortẽ. &
induunt illũ purpura, & circũponunt ei
contextam spineã coronã, & cœperunt
salutare illũ. Aue rex Iudeoꝝ, & uerbe-
rabant illius caput arundine, & inspue-
bant in illũ, & positis genibus adora-
bant illũ. Et cum illusissent ei, exuerunt
eum purpura, & induerunt illũ uestib9
ppriis, & educunt eum, ut crucifigerent
eum, & coegerunt ptereuntẽ quẽdam
Simonẽ cyrenensem, qui ueniebat ex
agro patrẽ Alexandri & Rufi, ut tolle-
ret crucem eius. Et ducunt eum in Gol-
gatha locũ, quod est, si interpteris Cal-

νίου τοῦ θεοῦ. καὶ ἐδίδοσαν αὐτῷ πιεῖν ἐσμυρνισμένον οἶνον· ὁ δὲ οὐκ ἔλαβεν. καὶ σταυρώσαντες αὐτὸν διαμερίζονται τὰ ἱμάτια αὐτοῦ βάλλοντες κλῆρον ἐπ' αὐτὰ τίς τί ἄρῃ. ἦν δὲ ὥρα τρίτη καὶ ἐσταύρωσαν αὐτόν. καὶ ἦν ἡ ἐπιγραφὴ τῆς αἰτίας αὐτοῦ ἐπιγεγραμμένη· ὁ βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων. καὶ σὺν αὐτῷ σταυροῦσιν δύο λῃστάς, ἕνα ἐκ δεξιῶν, καὶ ἕνα ἐξ εὐωνύμων αὐτοῦ. καὶ ἐπληρώθη ἡ γραφὴ ἡ λέγουσα· Καὶ μετὰ ἀνόμων ἐλογίσθη. καὶ οἱ παραπορευόμενοι ἐβλασφήμουν αὐτὸν κινοῦντες τὰς κεφαλὰς αὐτῶν καὶ λέγοντες· οὐαὶ ὁ καταλύων τὸν ναὸν καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις οἰκοδομῶν, σῶσον σεαυτόν· καὶ κατάβα ἀπὸ τοῦ σταυροῦ. ὁμοίως καὶ οἱ ἀρχιερεῖς ἐμπαίζοντες πρὸς ἀλλήλους μετὰ τῶν γραμματέων ἔλεγον· ἄλλους ἔσωσεν, ἑαυτὸν οὐ δύναται σῶσαι. ὁ ΧΡΙΣΤΟΣ ὁ βασιλεὺς τοῦ Ἰσραὴλ, καταβάτω νῦν ἀπὸ τοῦ σταυροῦ ἵνα ἴδωμεν καὶ πιστεύσωμεν. καὶ οἱ συνεσταυρωμένοι αὐτῷ ὠνείδιζον αὐτόν. γενομένης δὲ ὥρας ἕκτης σκότος ἐγένετο ἐφ' ὅλην τὴν γῆν, ἕως ὥρας ἐνάτης. καὶ τῇ ὥρᾳ τῇ ἐνάτῃ ἐβόησεν ὁ ΙΗΣΟΥΣ φωνῇ μεγάλῃ, λέγων· ἐλωὶ ἐλωῖ λαμὰ σαβαχθάνι. ὅ ἐστιν μεθερμηνευόμενον, ὁ θεός, ὁ θεός μου, εἰς τί με ἐγκατέλιπας. καὶ τινὲς τῶν παρεστηκότων ἀκούσαντες ἔλεγον· ἰδοὺ Ἠλίαν φωνεῖ. γραμμὸν δὲ εἷς καὶ γεμίσας σπόγγον ὄξους καὶ περιθεὶς καλάμῳ, ἐπότιζεν αὐτὸν λέγων· ἄφετε ἴδωμεν εἰ ἔρχεται Ἠλίας καθελεῖν αὐτόν. ὁ δὲ ΙΗΣΟΥΣ ἀφεὶς φωνὴν μεγάλην, ἐξέπνευσεν. καὶ τὸ καταπέτασμα τοῦ ναοῦ ἐσχίσθη εἰς δύο ἀπὸ ἄνωθεν ἕως κάτω. ἰδὼν δὲ ὁ κεντυρίων ὁ παρεστηκὼς ἐξεναντίας αὐτοῦ, ὅτι οὕτως κράξας ἐξέπνευσεν, εἶπεν· ἀληθῶς ὁ ἄνθρωπος οὗτος υἱὸς ἦν θεοῦ. ἦσαν δὲ καὶ γυναῖκες ἀπὸ μακρόθεν θεωροῦσαι· ἐν αἷς ἦν Μαρία Μαγδαληνὴ καὶ Μαρία

uariæ locus, & dederunt illi bibere myrratum uinũ, ille uero nõ sumpsit. Et cũ crucifixissent eum, partiti sunt uestimẽta eius, mittentes sortẽ super illa, qs qd tolleret. Erat aũt hora tertia, & crucifixerunt eũ. Et erat inscriptio causæ illius inscripta rex Iudæor. Et cũ eo crucifigunt duos latrones. unum a dextris, & unũ a sinistris eius. Et impleta est scriptura, quæ dicit. Et cũ iniquis deputatus est, & qui p̃teribant conuiciabãtur illi. mouentes capita sua, ac dicẽtes. Væ qui demoliris templum, & in tribus diebus ædificas, saluũ fac teipsũ, & descende de cruce. Similiter & sũmi sacerdotes illudentes inter sese cũ scribis, dicebant. Alios saluos fecit, seipsum non potest saluũ facere. Christus rex Israel descendat nũc de cruce, ut uideamus & credamus. Et q crucifixi fuerant cũ illo, p̃bra iaciebãt in eũ. Cũ uero facta esset hora sexta, tenebræ factæ sunt sup totã terrã, usq; ad horã nonã. Et hora nona clamauit Iesus uoce magna, dicẽs. Eloi eloi lama sabatani qd'est, si qs interp̃tetur, deus deus meus, cur me dereliqsti, & qdã astantiũ cũ audissent, dicebant. Ecce Heliã uocat. Accurrit aũt quidam, & impleta sp̃gia aceto, impositoq; harundini, porrexit illi potũ dicẽs. Sinite. Videamus an uẽturus sit Helias, ad deponẽdũ eũ. Iesus aũt emissa uoce magna, expirauit. Et uelũ tẽpli scissum est in duas partes, a summo usq; ad imũ. Cũ uidisset aũt Cẽturio qui astabat ex aduerso illi, qd sic emisso clamore expirasset, dixit. Vere homo hic filius erat dei. Erant aũt & mulieres, pcul spectantes, inter quas erat Maria magdalene, & Maria

ὴ μαρία ἰακώβου τοῦ μικροῦ, & ἰωσὴ μκ-
ὴρ & σαλώμη, αἱ ὅτε ἦν ἐν τῇ γαλιλαί-
ᾳ ἠκολούθουν αὐτῷ. καὶ ἄλλαι πολλαὶ αἱ
συναναβᾶσαι αὐτῷ εἰς ἱεροσόλυμα. καὶ ἤ-
δη ὀψίας γενομένης ἐπεὶ ἦν παρασκευὴ ὅ
ἐστιν προσάββατον, ἦλθεν ἰωσὴφ ὁ ἀπὸ ἁριμα
θίας εὐσχήμων βουλευτὴς, ὃς καὶ αὐτὸς ἦν
προσδεχόμενος τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ, τολ
μήσας εἰσῆλθεν πρὸς πιλᾶτον, & ἠτήσατο
τὸ σῶμα τοῦ ΙΗΣΟΥ. ὁ δὲ πιλᾶτος ἐθαύμα-
σεν εἰ ἤδη τέθνηκεν. & προσκαλεσάμενος
τὸν κεντυρίωνα ἐπηρώτησεν αὐτὸν, εἰ πάλαι ἀ
πέθανεν. & γνοὺς ἀπὸ τοῦ κεντυρίωνος, ἐδω
ρήσατο τὸ σῶμα τῷ ἰωσὴφ. ὁ ἀγοράσας σιν
δόνα & καθελὼν αὐτὸ ἐνείλησεν τῇ σινδόνι.
& κατέθηκεν αὐτὸν ἐν μνημείῳ, ὃ ἦν λελα-
τομημένον ἐκ τῆς πέτρας. καὶ προσεκύλισεν λί
θον ἐπὶ τὴν θύραν τοῦ μνημείου. ἡ δὲ μαρία ἡ
μαγδαληνὴ & μαρία ἰωσῆ ἐθεώρουν ποῦ τί
θεται. καὶ διαγενομένου τοῦ σαβ-
βάτου, μαρία ὁ μαγδαληνὴ & μαρία ἰακώβου
καὶ σαλώμη, ἠγόρασεν ἀρώματα ἵνα ἐλθοῦσαι
ἀλείψωσιν αὐτόν. & λίαν πρωὶ τῆς μιᾶς σαβ-
βάτων ἔρχονται ἐπὶ τὸ μνημεῖον ἀνατείλαν
τος τοῦ ἡλίου. καὶ ἔλεγον πρὸς ἑαυτάς.
τίς ἀποκυλίσει ἡμῖν τὸν λίθον, ἐκ θύ-
ρας τοῦ μνημείου; & ἀναβλέψασαι, θεω-
ροῦσιν, ὅτι ἀποκεκύλισται ὁ λίθος, ἦν γὰρ
μέγας σφόδρα. καὶ εἰσελθοῦσαι εἰς τὸ
μνημεῖον, εἶδον νεανίσκον καθήμενον ἐν τοῖς
δεξιοῖς περιβεβλημένον στολὴν λευκὴν, καὶ
ἐξεθαμβήθησαν. ὁ δὲ λέγει αὐταῖς. μὴ
ἐκθαμβεῖσθε, ΙΗΣΟΥΝ ζητεῖτε τὸν ναζαρη-
νὸν τὸν ἐσταυρωμένον, ἠγέρθη, οὐκ ἔστιν ὧδε
ἴδε ὁ τόπος ὅπου ἔθηκαν αὐτόν. ἀλλ' ὑπά-
γετε εἴπατε τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ καὶ τῷ
πέτρῳ, ὅτι προάγει ὑμᾶς εἰς τὴν γαλιλαί-
αν, ἐκεῖ αὐτὸν ὄψεσθε καθὼς εἶπεν ὑμῖν. καὶ ἐξελ
θοῦσαι ταχὺ ἔφυγον ἀπὸ τοῦ μνημείου, εἶχεν γὰρ
τὰς τρόμος

& Maria Iacobi parui, & Ioſe mater, & Salome, q̃ etiam cum eſſet in Galilæa ſecutæ fuerant illũ, & aliæ cõplures quæ ſimul aſcenderant cũ eo Hieroſolymã. Et cũ iam ueniſſet ueſpera, nã erat paraſceue, quæ p̃cedit ſabbatũ, uenit Ioſeph ab Arimathæa, honeſt⁹ ſenator, q & ipſe erat expectans regnũ dei, & ſumpta audacia, ingreſſus eſt ad Pilatũ, & petijt ab eo corpus Ieſu. Pilatus aũt admiratus eſt, ſi iam mortu⁹ eſſet, & accerſito ad ſe Centurione, interrogauit illum, an dudũ mortuus fuiſſet. Et re cognita ex Centurione, donauit corpus ipſi Ioſeph. Et mercatus ſindonem, de poſitum eũ inuoluit ſindoni, & depoſuit in monumẽto, quod erat exciſum e petra. Et aduoluit lapidẽ ad oſtium monumenti. At Maria magdalene, & Maria Ioſe ſpectabant ubi poneret.

Et cũ p̃teriſſet ſabbatũ, Maria magdalene, & Maria Iacobi, & Salome, emerunt aromata, ut uenirẽt & ungerent eũ. Et ualde mane uno die ſabbatorũ ueniunt ad monumentũ, exorto ſole, & dicebant inter ſeſe. Quis reuoluet nobis lapidẽ ab oſtio monumẽti? Et cũ reſpexiſſent, uident lapidem eſſe reuolutũ. Nam erat magnus ualde. Et ingreſſæ in monumentũ, uiderũt adoleſcentem ſedentẽ a dextris, amictũ ſtola candida, & expauerunt. At ille dicit eis. Ne expaueſcatis, Ieſum quæritis Nazarenũ q fuit crucifixus, ſurrexit nõ eſt hic, ecce locus, ubi poſuerãt illũ. Sed abite, dicite diſcipulis eius & Petro, qd̃ p̃cedit uos in Galilæã, illic eũ uidebitis ſicut dixit uobis. Et abeuntes cito fugerunt a monumento. Habebat enim illas tremor

XVI

οἶδατε δ πότε ὁ κύριος τ οἰκίας ἔρχεται ὀψέ,
ἢ μεσονυκτίου, ἢ ἀλεκτοροφωνίας, ἢ πρωΐ, μὴ ἐλ
θὼν ἐξαίφνης, εὕρῃ ὑμᾶς καθεύδοντας. ἃ δὲ ὑμῖν
λέγω, πᾶσι λέγω, γρηγορεῖτε. Ἦν δὲ τὸ πά
σχα, καὶ τὰ ἄζυμα μετὰ δύο ἡμέρας καὶ ἐ
ζήτουν οἱ ἀρχιερεῖς, καὶ οἱ γραμματεῖς πῶς
αὐτὸν ἐν δόλῳ κρατήσαντες, ἀποκτείνωσιν.
ἔλεγον δέ, μὴ ἐν τῇ ἑορτῇ, μή ποτε θόρυβος
ἔσται τοῦ λαοῦ. καὶ ὄντος αὐτοῦ ἐν Βηθανίᾳ
ἐν τῇ οἰκίᾳ σίμωνος τοῦ λεπροῦ, κατακει
μένου αὐτοῦ, ἦλθεν γυνὴ ἔχουσα ἀλάβα
στρον μύρου νάρδου πιστικῆς πολυτελοῦς, καὶ
συντρίψασα τὸ ἀλάβαστρον, κατέχεεν αὐ
τοῦ κατὰ τῆς κεφαλῆς. ἦσαν δέ τινες ἀγα
νακτοῦντες πρὸς ἑαυτούς, καὶ λέγοντες, εἰς
τί ἡ ἀπώλεια αὕτη τοῦ μύρου γέγονεν; ἠδύ
νατο γὰρ τοῦτο πραθῆναι ἐπάνω τριακο
σίων δηναρίων, καὶ δοθῆναι τοῖς πτωχοῖς, καὶ
ἐνεβριμῶντο αὐτῇ. ὁ δὲ ΙΗΣΟΥΣ εἶπεν. ἄφετε
αὐτήν. τί αὐτῇ κόπους παρέχετε; καλὸν ἔρ
γον εἰργάσατο εἰς ἐμέ. πάντοτε γὰρ τοὺς
πτωχοὺς ἔχετε μεθ ἑαυτῶν, καὶ ὅταν θέλη
τε δύνασθε αὐτοὺς εὖ ποιῆσαι, ἐμὲ δὲ οὐ πάν
τοτε ἔχετε. ὃ εἶχεν αὕτη ἐποίησεν, προέλα
βεν μυρίσαι μου τὸ σῶμα εἰς τὸν ἐνταφι
ασμόν. ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅπου ἐὰν κηρυχθῇ
τὸ εὐαγγέλιον τοῦτο εἰς ὅλον τὸν κόσμον,
καὶ ὃ ἐποίησεν αὕτη λαληθήσεται εἰς μνη
μόσυνον αὐτῆς. Καὶ ὁ Ἰούδας ὁ Ἰσκαριώτης
εἷς τῶν δώδεκα ἀπῆλθεν πρὸς τοὺς ἀρχιερεῖς,
ἵνα παραδῷ αὐτὸν αὐτοῖς. οἱ δὲ ἀκούσαντες
ἐχάρησαν, καὶ ἐπηγγείλαντο αὐτῷ ἀργύριον
δοῦναι. καὶ ἐζήτει, πῶς εὐκαίρως αὐτὸν παρα
δῷ. Καὶ τῇ πρώτῃ ἡμέρᾳ τῶν ἀζύμων, ὅτε τὸ
πάσχα ἔθυον, λέγουσιν αὐτῷ οἱ μαθηταὶ αὐ
τοῦ. ποῦ θέλεις ἀπελθόντες, ἑτοιμάσωμεν
ἵνα φάγῃς τὸ πάσχα; καὶ ἀποστέλλει δύο τῶν
μαθητῶν αὐτοῦ, καὶ λέγει αὐτοῖς. ὑπάγετε εἰς
τὴν πόλιν, καὶ ἀπαντήσει ὑμῖν ἄνθρωπος

κεράμιον

nescitis enim, quando dñs domus uen
turus sit, sero an medio noctis, an in gal
licinio, an diluculo, ne si uenerit repen
te, offendat uos dormientes. Cæterum
quæ dico uobis, omnib⁹ dico. Vigilate.

Erat aũt pascha, & azymoꝝ dies fu- XIIII
turi post biduum. Et quærebãt summi
sacerdotes & scribæ, quomodo eũ per
dolũ iniecta manu occiderẽt. Dicebãt
aũt. Nõ in die festo, ne qñ tumult⁹ fiat
ppli. Et cũ esset Bethaniæ in domo Si
monis lepsi, accũbente eo, uenit mulier
habẽs alabastrũ nardi pisticæ p̃ciosæ,
& cõminuto alabastro, effudit illi i ca
put. Erãt aũt qdã, q indignabãt apud
seipsos, ac dicerẽt. Ad quid p̃ditio hæc un
guenti? Nam poterat hoc uendi plu
ris q̃ trecentis denarijs, ac dari paupe
ribus. Et infremuerunt aduersus illam.
At Iesus dixit. Sinite illam. Cur illi mo
lesti estis? Bonum opus operata est er
ga me. Semper enim pauperes habe
tis uobiscũ, & quandocũq; uolueritis,
potestis illis bñfacere, me uero nõ sem
per habetis. Quod potuit hæc fecit, p̃
uenit, ut ungeret meũ corpus ad sepul
turam. Amen dico uobis. Vbicũq; p̃di
catũ fuerit euangeliũ hoc in totũ mun
dum, etiam hoc qd fecit hæc dicetur in
memoriã isti⁹. Et Iudas Iscariotes unus
e duodecim, abijt ad sũmos sacerdotes
ut traderet eũ illis. Quo audito illi ga
uisi sunt. Et polliciti sũt ei pecuniã se da
turos. Et q̃rebat, quõ oportune illũ tra
deret. Ac primo die azymoꝝ, cũ pascha
imolarẽt dicũt illi discipuli sui. Vbi uis,
ut abeamus & parem⁹, ut edas pascha.
Et emittit duos e discipl⁹is suis & dicit il
lis. Ite i ciuitatẽ, & occurret uobis homo

hydriam

κεράμιον ὕδατος. ἀκολουθήσατε
αὐτῷ, καὶ ὅπου ἐὰν εἰσέλθῃ, εἴπατε τῷ οἰ
κοδεσπότῃ, ὅτι ὁ διδάσκαλος λέγει. ποῦ ἐστιν
τὸ κατάλυμα, ὅπου τὸ πάσχα μετὰ τῶν μαθη
τῶν μου φάγω; κἀκεῖνος ὑμῖν δείξει ἀνώγε
ον μέγα, ἐστρωμμένον, ἕτοιμον. ἐκεῖ ἑτοιμάσα
τε ἡμῖν. καὶ ἦλθον οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, καὶ ἦλ
θον εἰς τὴν πόλιν. καὶ εὗρον καθὼς εἶπεν
αὐτοῖς, καὶ ἡτοίμασαν τὸ πάσχα. καὶ ὀψίας
γενομένης ἔρχεται μετὰ τῶν δώδεκα. καὶ ἀνα
κειμένων αὐτῶν καὶ ἐσθιόντων εἶπεν ὁ ΙΗ
ΣΟΥΣ. ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅτι εἷς ἐξ ὑμῶν πα
ραδώσει με, ὁ ἐσθίων μετ' ἐμοῦ. οἱ δὲ ἤρξαντο
λυπεῖσθαι. καὶ λέγειν αὐτῷ, εἷς καθ' εἷς. μήτι
ἐγώ; καὶ ἄλλος, μήτι ἐγώ; ὁ δὲ ἀποκριθεὶς
εἶπεν αὐτοῖς. εἷς ἐκ τῶν δώδεκα, ὁ ἐμβα
πτόμενος μετ' ἐμοῦ εἰς τὸ τρυβλίον. ὁ μὲν υἱὸς
τοῦ ἀνθρώπου ὑπάγει καθὼς γέγραπται πε
ρὶ αὐτοῦ. οὐαὶ δὲ τῷ ἀνθρώπῳ ἐκείνῳ δι' οὗ ὁ
υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου παραδίδοται. καλὸν ἦν αὐ
τῷ εἰ οὐκ ἐγεννήθη ὁ ἄνθρωπος ἐκεῖνος. καὶ ἐ
σθιόντων αὐτῶν λαβὼν ὁ ΙΗΣΟΥΣ ἄρτον εὐ
λογήσας ἔκλασεν καὶ ἔδωκεν αὐτοῖς, καὶ
εἶπεν. λάβετε, φάγετε. τοῦτό ἐστιν τὸ σῶμά
μου. καὶ λαβὼν τὸ ποτήριον, εὐχαριστήσας
ἔδωκεν αὐτοῖς. καὶ ἔπιον ἐξ αὐτοῦ πάντες
καὶ εἶπεν αὐτοῖς, τοῦτό ἐστιν τὸ αἷμά μου τὸ τῆ
καινῆς διαθήκης, τὸ περὶ πολλῶν ἐκχυνόμε
νον. ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅτι οὐκέτι οὐ μὴ πίω
ἐκ τοῦ γενήματος τῆς ἀμπέλου, ἕως τῆς ἡμέ
ρας ἐκείνης, ὅταν αὐτὸ πίνω καινὸν ἐν τῇ βα
σιλείᾳ τοῦ θεοῦ. καὶ ὑμνήσαντες ἐξῆλθον εἰς
τὸ ὄρος τῶν ἐλαιῶν. καὶ λέγει αὐτοῖς ὁ ΙΗ
ΣΟΥΣ, ὅτι πάντες σκανδαλισθήσεσθε ἐν ἐμοὶ
ἐν τῇ νυκτὶ ταύτῃ. ὅτι γέγραπται πατάξω
τὸν ποιμένα, καὶ διασκορπισθήσεται τὰ πρό
βατα. ἀλλὰ μετὰ τὸ ἐγερθῆναί με προάξω ὑ
μᾶς εἰς τὴν Γαλιλαίαν. ὁ δὲ πέτρος ἔφη αὐτῷ.
κἂν εἰ πάντες σκανδαλισθήσονται, ἀλλ' οὐκ ἐγὼ
καὶ λέγει

hydriam aquæ baiulãs, sequimini illũ
& quocũq; ingressus fuerit, dicite patri
familias, magister dicit. Vbi est diuer
sorium, ubi pascha cum discipulis meis
edam? Et ille uobis ostendet tridiniũ
magnũ stratum paratum, illic parate
nobis. Et exierunt discipuli eius, & ue
nerunt in ciuitatẽ, & repererunt quẽ
admodum dixerat illis, & parauerunt
pascha. Et cũ uespera esset facta, uenit
cum duodecim. Et cum accũberent &
ederent, dixit Iesus. Amen dico uobis.
Vnus ex uobis tradet me, qui edit me
cum. At illi cœperunt contristari, & di
cere illi singillatim, Nũ ego? Et ali⁹, nũ
ego? Ille uero rñdens dixit illis. Vnus
e duodecim qui intingit mecum in cati
num. Filius quidẽ hominis uadit sicut
scriptum est de illo, Sed uæ homini illi,
per quẽ filius hominis traditur, bonũ
erat illi, si natus nõ fuisset homo ille. Et
edentibus illis, sumpto Iesus pane,
cũ gratias egisset, fregit & dedit illis, ac
dixit. Sumite, comedite, hoc est corpus
meũ, & accepto poculo, cũ gratias egis
set dedit illis, & biberunt ex eo omnes,
& dixit illis. Hic est sanguis meus noui
testamenti, qui pro multis effunditur.
Amen dico uobis, posthac non bibam
de fructu uitis, usq; ad diem illum cum
illud bibero nouum in regno dei. Et cũ
hymnum cecinissent, exierunt in mon
tem oliuarũ. Et dicit illis Iesus. Oẽs scã
dalũ patiemini in me in nocte hac, qa
scriptũ est. Percutiam pastorẽ, & di
spergentur oues. Sed posteaq; resur
rexero præcedam uos in Galilæam.
Petrus autem dixit illi. Etiam si om
nes scandalizati fuerint, at non ego.

μὴ λέγῃ αὐτῷ ὁ ΙΗΣΟΥΣ. ἀμὴν λέγω σοι, ὅτι σήμερον ἐν τῇ νυκτὶ ταύτῃ πρὶν ἢ δὶς ἀλέκτορα φωνῆσαι, τρὶς ἀπαρνήσῃ με. ὁ δὲ ἐκ περισσοῦ ἔλεγεν, μᾶλλον ἐάν με δέῃ συν αποθανεῖν σοι, οὐμή σε ἀπαρνήσομαι. ὡσάυ τως δὲ καὶ πάντες ἔλεγον. μὴ ἔρχονται εἰς χω ρίον οὗ τὸ ὄνομα γεθσημανεί, καὶ λέγῃ τοῖς μαθηταῖς αὐτου. καθίσατε ὧδε ἕως προσεύξο μαι. καὶ παραλαμβάνει τὸν πέτρον καὶ τὸν ἰάκω βον καὶ ἰωάννην μεθ' ἑαυτου, καὶ ἤρξατο ἐκθαμ βεῖσθαι καὶ ἀδημονεῖν. καὶ λέγει αὐτοῖς. πε ρίλυπός ἐστιν ἡ ψυχή μου ἕως θανάτου. μεί νατε ὧδε καὶ γρηγορεῖτε. καὶ προσελθὼν μι κρὸν, ἔπεσεν ἐπὶ τῆς γῆς καὶ προσηύχετο, ἵνα εἰ δυνατόν ἐστιν παρέλθῃ ἀπ' αὐτου ἡ ὥρα. καὶ ἔλεγεν, ἀββᾶ ὁ πατήρ, πάντα δυνατά σοι παρένεγκε τὸ ποτήριον ἀπ' ἐμοῦ τοῦτο. ἀλ λ' οὐτί ἐγὼ θέλω. ἀλλά τί σύ. καὶ ἔρχεται καὶ εὑ ρίσκει αὐτοὺς καθεύδοντας. καὶ λέγει τῷ πέ τρῳ. σίμων καθεύδεις; οὐκ ἴσχυσας μίαν ὥ ραν γρηγορῆσαι; γρηγορεῖτε καὶ προσεύχε σθε, ἵνα μὴ εἰσέλθητε εἰς πειρασμόν. τὸ μὲν πνεῦ μα πρόθυμον, ἡ δὲ σὰρξ ἀσθενής. καὶ πάλιν ἀπελθὼν προσηύξατο τὸν αὐτὸν λόγον εἰ πών. καὶ ὑποστρέψας, εὗρεν αὐτοὺς πάλιν καθεύ δοντας. ἦσαν γὰρ οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτῶν βεβαρημένοι καὶ οὐκ ἤδεισαν τί αὐτῷ ἀποκριθῶσιν. καὶ ἔρχε ται τὸ τρίτον καὶ λέγει αὐτοῖς. καθεύδετε λοι πὸν καὶ ἀναπαύεσθε. ἀπέχει. ἦλθεν ἡ ὥρα. ἰδοὺ παραδίδοται ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου εἰς τὰς χεῖ ρας τῶν ἁμαρτωλῶν. ἐγείρεσθε ἄγωμεν. ἰδοὺ ὁ παραδιδούς με ἤγγικεν. καὶ εὐθέως ἔτι αὐτοῦ λαλοῦντος παραγίνεται Ἰούδας εἷς ὢν τῶν δώδεκα καὶ μετ' αὐτοῦ ὄχλος πολὺς μετὰ μαχαιρῶν καὶ ξύλων παρὰ τῶν ἀρχιερέων καὶ τῶν γραμ ματέων καὶ τῶν πρεσβυτέρων. δεδώ κει δὲ ὁ παραδιδοὺς αὐτὸν σύσσημον αὐτοῖς λέγων. ὃν ἂν φιλήσω, αὐτός ἐστιν, κρατήσατε αὐτὸν καὶ ἀπαγάγετε ἀσφαλῶς

Et dicit illi Iesus. Amen dico tibi, q̄ hodie in nocte hac priusquam bis gallus cecinerit, ter abnegabis me. At ille magis dicebat. Imo si me oportuerit commori tibi, non te abnegabo. Similiter autem & omnes dicebant, & ueniunt in locum cuius nomen Getsemani, & dicit discipulis suis. Sedete hic, donec orauero, & assumit Petrum, & Iacobum, & Ioannem secū, & cœpit expauescere & angi. Et dicit illis, uehementer tristis est anima mea usq̄ ad mortē, manete hic & uigilate. Et progressus paululū prostratus est in terra & orauit, ut si possibile esset, transiret a se hora, & dicebat. Abba pater, omnia possibilia sunt tibi, aufer poculū a me hoc, sed non q̄d ego uelim, sed quid tu. Et uenit, & offendit eos dormiētes. Et dicit Petro. Simon dormis? non potuisti unā horā uigilare? Vigilate, & orate, ne ueniatis in tentationem. Spiritus quidem promptus, caro uero infirma. Et rursum digressus orabat eisdem uerbis dicens. Et reuersus offendit illos rursum dormientes, erant enim oculi eorū grauati, & nesciebant quid illi responderent. Et uenit tertio, & dicit illis. Dormite posthac & requescite. Sufficit. Venit hora, & traditur filius hominis in manus peccatorū. Surgite eamus. Ecce qui tradit me, appropinquauit. Et cōtinuo adhuc eo loquente accedit Iudas q̄ erat unus e duodecim, & cū illo turba multa cum gladijs & lignis a summis sacerdotibus & scribis & senioribus. Dederat aūt is qui tradebat eum cōmune signum illis, dicēs. Quemcūq̄ osculatus fuero is est, cōprehēdite illū & abducite caute.

Digitized by Google

ενφαλῶς. καὶ ἐλθὼν, εὐθέως προσελθὼν αὐ-
τῷ, λέγῃ αὐτῷ. ῥαββεὶ ῥαββεί. καὶ κατεφί-
λησεν αὐτόν. οἱ δὲ ἐπέβαλον ἐπ' αὐτὸν τὰς
χεῖρας αὐτῶν, & ἐκράτησαν αὐτόν. εἷς δέ τις
παρεστηκότων σπασάμενος τὴν μάχαιραν
ἔπαισε τὸν δοῦλον τοῦ ἀρχιερέως, καὶ
ἀφεῖλεν αὐτοῦ τὸ ὠτίον. καὶ ἀποκριθεὶς
ὁ ΙΗΣΟΥΣ εἶπεν αὐτοῖς. ὡς ἐπὶ λῃστὴν
ἐξήλθετε μετὰ μαχαιρῶν καὶ ξύλων συλ-
λαβεῖν με, καθ' ἡμέραν ἤμην πρὸς ὑμᾶς
ἐν τῷ ἱερῷ διδάσκων, & οὐκ ἐκρατήσατέ
με. ἀλλ' ἵνα πληρωθῶσιν αἱ γραφαί.
καὶ ἀφέντες αὐτὸν πάντες ἔφυγον. καὶ εἷς
τις νεανίσκος ἠκολούθει αὐτῷ περιβε-
βλημένος σινδόνα ἐπὶ γυμνοῦ. καὶ κρατοῦσιν
αὐτὸν οἱ νεανίσκοι. ὁ δὲ καταλιπὼν τὴν σιν-
δόνα, γυμνὸς ἔφυγεν ἀπ' αὐτῶν. καὶ ἀπή-
γαγον τὸν ΙΗΣΟΥΝ πρὸς τὸν ἀρχιερέα. καὶ
συνέρχονται αὐτῷ πάντες οἱ ἀρχιερεῖς
καὶ οἱ πρεσβύτεροι καὶ οἱ γραμματεῖς. καὶ
ὁ πέτρος ἀπὸ μακρόθεν ἠκολούθησεν αὐ-
τῷ, ἕως ἔσω εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ ἀρχιερέως.
καὶ ἦν συνκαθήμενος μετὰ τῶν ὑπηρετῶν
καὶ θερμαινόμενος πρὸς τὸ φῶς. οἱ δὲ ἀρ-
χιερεῖς καὶ ὅλον τὸ συνέδριον ἐζήτουν
κατὰ τοῦ ΙΗΣΟΥ μαρτυρίαν εἰς τὸ θανα-
τῶσαι αὐτόν. καὶ οὐχ ηὕρισκον. πολλοὶ γὰρ
ἐψευδομαρτύρουν κατ' αὐτοῦ, καὶ ἴσαι αἱ
μαρτυρίαι οὐκ ἦσαν. καί τινες ἀνα-
στάντες ἐψευδομαρτύρουν κατ' αὐτοῦ λέ-
γοντες. ὅτι ἡμεῖς ἠκούσαμεν αὐτοῦ λέ
γοντος, ὅτι ἐγὼ καταλύσω τὸν ναὸν
τοῦτον χειροποίητον, καὶ διὰ τριῶν ἡμε
ρῶν, ἄλλον ἀχειροποίητον οἰκοδομήσω. καὶ
οὐδὲ οὕτως ἴσαι ἦν ἡ μαρτυρίαι αὐτῶν. καὶ
ἀναστὰς ὁ ἀρχιερεὺς εἰς τὸ μέσον ἐπηρώ-
τησεν τὸν ΙΗΣΟΥΝ λέγων. οὐκ ἀποκρίνῃ
οὐδέν; τί οὗτοί σου καταμαρτυροῦσιν; ὁ δὲ ἐσι
ώπα, καὶ οὐδὲν ἀπεκρίνατο. πάλιν ὁ ἀρχιερεὺς ἐ
πηρώτα

caute, Et cū uenisset, ptinus accedit ad
illū, dicitq; ei. Rabbi rabbi, & deosculatus est eū. Illi uero iniecerūt in illū manus suas, & cōprenderūt eū. Vnus aūt qspiā astantiū educto gladio percussit seruū sūmi sacerdotis, & amputauit eius auriculā. & rndēs Iesus dixit illis. Tāq; ad latronē existis cum gladijs & lignis ad cōprēdēdū me, quotidie erā apud uos in tēplo docēs, & nō cōprendistis me, sed ut ipleātur scripturæ. Et relicto illo oēs fugerūt, & unusquispiā adolescētulus seq̄bat illū circūamictus sindone sup nudū, & cōprendūt illū adolescentuli. Ille uero relicta sindone nudus effugit ab illis. Et abduxerūt Iesum ad sūmū sacerdotē, Et conueniūt cum illo oēs sūmi sacerdotes & seniores & scribæ. Et Petrus eminus sequebat illū donec uenisset in atriū sūmi sacerdotis, & erat sedens una cum ministris, & calefiebat ad lumen. Summi uero sacerdotes & totū concilium quærebat aduersus Iesum testimoniū, ut morti traderent eum, & non inueniebant. Nam multi falsum testimoniū dixerant aduersus illum, & non erant satis idonea testimonia. Et quidam assurgebant & falsum testimonium ferebant aduersus illum, dicentes. Nos audiuimus eum dicentem. Ego diruam templum hoc quod est manibus factum, & tribus diebus aliud sine manibus factum ædificabo. Et ne sic quidē satis idonea erāt testimonia illoꝝ. Et surgēs sūmus sacerdos i mediū, interrogabat Iesū dicēs. Nō rndes q̄q̄? Quid isti aduersū te testificant? At ille tacebat, & nihil respōdebat. Rursū sūmus sacerdos inter

πηρώτα αὐτὸν. καὶ λέγει αὐτῷ. σὺ εἶ ὁ ΧΡΙ
ΣΤΟΣ ὁ υἱὸς τοῦ εὐλογητοῦ; ὁ δὲ ΙΗΣΟΥΣ εἶπεν
ἐγώ εἰμι, καὶ ὄψεσθε τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου
καθήμενον ἐκ δεξιῶν τῆς δυνάμεως τοῦ ἐρ
χόμενον μετὰ τῶν νεφελῶν τοῦ οὐρανοῦ. ὁ
δὲ ἀρχιερεὺς διαρρήξας τοὺς χιτῶνας αὐτοῦ
λέγει. τί ἔτι χρείαν ἔχομεν μαρτύρων; ἠ
κούσατε τῆς βλασφημίας. τί ὑμῖν φαίνεται; οἱ δὲ
πάντες κατέκριναν αὐτὸν εἶναι ἔνοχον θανά
του. καὶ ἤρξαντό τινες ἐμπτύειν αὐτῷ καὶ περικαλύ
πτειν τὸ πρόσωπον αὐτοῦ. καὶ κολαφίζειν αὐτὸν καὶ
λέγειν αὐτῷ, προφήτευσον. καὶ οἱ ὑπηρέται ῥαπί
σμασιν αὐτὸν ἔβαλλον. καὶ ὄντος τοῦ Πέτρου κάτω
ἐν τῇ αὐλῇ κάτω, ἔρχεται μία τῶν παιδισκῶν τοῦ
ἀρχιερέως, καὶ ἰδοῦσα τὸν Πέτρον θερμαι
νόμενον, ἐμβλέψασα αὐτῷ λέγει. καὶ σὺ μετὰ τοῦ ναζαρηνοῦ ΙΗΣΟΥ ἦσθα. ὁ δὲ ἠρνήσατο λέγων. οὐκ οἶδα, οὐδὲ ἐπίσταμαι τί λέγεις. καὶ ἐξῆλθεν ἔξω εἰς τὸ προαύλιον. καὶ ἀλέκτωρ ἐφώνησεν. καὶ ἡ παιδίσκη ἰδοῦσα αὐ
τὸν πάλιν ἤρξατο λέγειν τοῖς παρεστηκόσιν. ὅτι οὗτος ἐξ αὐτῶν ἐστίν. ὁ δὲ πάλιν ἠρνεῖτο. καὶ μετὰ μικρὸν πάλιν οἱ παρεστῶτες ἔλεγον τῷ Πέτρῳ. ἀληθῶς ἐξ αὐτῶν εἶ. καὶ γὰρ Γαλιλαῖος εἶ, καὶ ἡ λαλιά σου ὁμοιάζει. ὁ δὲ ἤρξατο ἀναθεματίζειν καὶ ὀμνύειν, ὅτι οὐκ οἶδα τὸν ἄνθρωπον τοῦτον ὃν λέγετε. καὶ ἐκ δευτέρου ἀλέκτωρ ἐφώνησεν. καὶ ἀνεμνήσθη ὁ Πέτρος τοῦ ῥήματος οὗ εἶπεν αὐτῷ ὁ ΙΗΣΟΥΣ, ὅτι πρὶν ἀλέκτορα φωνῆσαι δὶς, ἀπαρνήσῃ με τρίς. καὶ ἐπιβαλὼν ἔκλαιεν. καὶ εὐθέως ἐπὶ τὸ πρωὶ συμβούλιον ποιήσαντες οἱ ἀρχιερεῖς μετὰ τῶν πρε
σβυτέρων καὶ γραμματέων καὶ ὅλον τὸ συνέδριον δή
σαντες τὸν ΙΗΣΟΥΝ, ἀπήνεγκαν καὶ παρέδωκαν
τῷ πιλάτῳ. καὶ ἐπηρώτησεν αὐτὸν ὁ πιλᾶτος. σὺ
εἶ ὁ βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων; ὁ δὲ ἀποκριθεὶς εἶπεν
αὐτῷ. σὺ λέγεις. καὶ κατηγόρουν αὐτοῦ οἱ ἀρχι
ερεῖς πολλά. ὁ δὲ πιλᾶτος πάλιν ἐπη
ρώτησεν αὐτὸν λέγων. οὐκ ἀποκρίνη
οὐδὲν

rogauit, & dicit illi. Tu es ille Christus filius benedicti? Iesus autē dixit. Ego sum, & uidebitis filiū hominis sedentē a dextris uirtutis, & uenientē in nubibus cœli. Sūmus aūt sacerdos dilacera tis uestibus suis dixit. Quid p̄terea op⁹ habemus testibus? Audistis blasphemiā, quid uobis uidetur? Illi uero oēs condēnauerunt eum esse reum mortis. Et cœperunt quidā conspuere in eum, & obuelare faciem illius, & colaphis eū cedere, & dicere illi, diuina, & ministri alapas illi impingebant. Et cū esset Petrus in atrio inferius, uenit una ancillarum summi sacerdotis, & cum uidisset Petrū calefaciētem se intuita illū dicit. Et tu cū Nazareno Iesu fuisti? At ille negauit, dicens. Non noui, neq; scio qd dicas. Et exiuit foras in uestibulū, & gallus cecinit. Et ancilla cū uidisset eū, rursum cœpit dicere his qui astabant, hic ex illis est. At ille rursū negabat, ac paulo post iterum qui astabant dicebant Petro. Vere ex illis es, & Galilæus es, & loquela tua conuenit. At ille cœpit execrari & iurare, non noui hominē istum de quo dicitis. Et iterū gallus cecinit. Et recordatus est Petrus uerbi quod dixerat illi Iesus. Priusq; gall⁹ cecinerit bis, abnegabis me ter, & cœpit flere.

XV Et confestim diluculo concilio inito, summi sacerdotes cū senioribus & scribis, ac totū concilium uinctū Iesum adduxerunt, & tradiderunt Pilato. Et interrogauit eū Pilatus. Tu es ille rex Iudæorū? At ille respondens dixit illi. Tu dicis. Et accusabant eum summi sacerdotes de multis. Pilatus aūt rursus interrogauit illū, dicens. Non respondes quicq;

Digitized by Google

ἀυτὲμ; ἴδε πόσα σου καταμαρτυροῦσιμ.ὁ δὲ
ΙΗΣΟΥΣ οὐκ ἔτι οὐδὲν ἀπεκρίθη, ὥς τε θαυ-
μάζειν τὸν πιλᾶτον. κατὰ δὲ ἑορτὴν, ἀπέλυ
εν αὐτοῖς ἕνα δέσμιον ὅντερ ἠτοῦντο. ἦν δὲ ὁ
λεγόμενος βαραββᾶς μετὰ τῶν συνστασια-
στῶν δεδεμένος, οἵτινες ἐν τῇ στάσει φόνον πε
ποιήκεσαν. καὶ ἀναβοήσας ὁ ὄχλος, ἤρξατο
αἰτεῖσθαι, καθὼς ἀεὶ ἐποίει αὐτοῖς. ὁ δὲ πιλᾶ
τος ἀπεκρίθη αὐτοῖς λέγων. θέλετε ἀπολύ-
σω ὑμῖν τὸν βασιλέα τῶν ἰουδαίων; ἐγίνω-
σκεν γάρ, ὅτι διὰ φθόνον παραδεδώκεσαν αὐ
τὸν οἱ ἀρχιερεῖς. οἱ δὲ ἀρχιερεῖς ἀνέσεισαν τὸν
ὄχλον, ἵνα μᾶλλον τὸν βαραββᾶν ἀπολύσῃ
αὐτοῖς. ὁ δὲ πιλᾶτος ἀποκριθεὶς πάλιν εἶ
πεν αὐτοῖς. τί οὖν θέλετε ποιήσω ὃν λέγε-
τε βασιλέα τῶν ἰουδαίων; οἱ δὲ πάλιν ἔκρα-
ξαν. σταύρωσον αὐτόν. ὁ δὲ πιλᾶτος ἔλεγεν αὐ
τοῖς. τί γὰρ κακὸν ἐποίησεν; οἱ δὲ, περισσω-
τέρως ἔκραξαν. σταύρωσον αὐτόν. ὁ δὲ πιλᾶ-
τος βουλόμενος τῷ ὄχλῳ τὸ ἱκανὸν ποι-
ῆσαι, ἀπέλυσεν αὐτοῖς τὸν βαραββᾶν, καὶ
παρέδωκεν τὸν ΙΗΣΟΥΝ φραγελλώσας, ἵνα
σταυρωθῇ. οἱ δὲ στρατιῶται ἀπήγαγον αὐτὸν
ἔσω τῆς αὐλῆς ὅ ἐστιν πραιτώριον, καὶ συν-
καλοῦσιν ὅλην τὴν σπεῖραν, καὶ ἐνδύουσιν αὐ
τὸν πορφύραν, καὶ περιτιθέασιν αὐτῷ πλέ
ξαντες ἀκάνθινον στέφανον, καὶ ἤρξαντο ἀ-
σπάζεσθαι αὐτόν. χαῖρε βασιλεῦ τῶν ἰου-
δαίων. καὶ ἔτυπτον αὐτοῦ τὴν κεφαλὴν κα
λάμῳ, καὶ ἐνέπτυον αὐτῷ. καὶ τιθέντες τὰ
γόνατα προσεκύνουν αὐτῷ. καὶ ὅτε ἐνέ-
παιξαν αὐτῷ, ἐξέδυσαν αὐτὸν τὴν πορφύ-
ραν, καὶ ἐνέδυσαν αὐτὸν τὰ ἱμάτια τὰ ἴδια
καὶ ἐξάγουσιν αὐτὸν, ἵνα σταυρώσωσιν αὐ-
τόν. καὶ ἀγγαρεύουσιν παράγοντά τινα σί-
μωνα κυρηναῖον ἐρχόμενον ἀπὸ ἀγροῦ, τὸν
πατέρα ἀλεξάνδρου καὶ ῥούφου, ἵνα ἄρῃ τὸν
σταυρὸν αὐτοῦ. καὶ φέρουσιν αὐτὸν ἐπὶ γολγο
θᾶ τόπον, ὅ ἐστιν μεθερμηνευόμενον κρα-
νίου

qcq̄: ecce q̄ multa aduersus te testificã
tur. Iesus aũt deinde nihil rndit, adeo
ut admiraret Pilatus. Cæterũ in festo
dimittebat illis unũ uinctũ. quẽcum q̄
postulassent. Erat aũt qui dicebat Ba-
rabbas, qui cũ seditionis autoribus fue
rat uinctus, qui in seditione cædem pa-
trauerãt, & cũ acclamassent turba cœpit
postulare quẽadmodũ semper fecerat
illis. Pilatus autem respondit eis dicẽs.
Vultis dimittã uobis illũ regẽ iudeoꝝ?
Sciebat em̃ qđ propter inuidiã tradi-
dissent illũ summi sacerdotes. Summi
uero sacerdotes excitauerunt turbã, ut
potius Barabbam dimitteret ipsis. Pila
tus aũt respondẽs rursũ ait illis. Quid
igitur uultis faciã ei, quẽ dicitis regem
Iudæoꝝ? At illi rursum clamauerunt.
Crucifige illũ. Pilatus aũt dicebat illis
Quid enim mali fecit? At illi uehemen-
tius clamauerunt. Crucifige eũ. Pilatus
uero uolens turbæ facere satis, dimisit
illis Barabbã, & tradidit Iesum flagel-
latum, ut crucifigeretur. Milites aũt ab-
duxerunt eum intro in atriũ quod est
ptorium, & conuocant totã cohortẽ. &
induunt illũ purpura, & circũponunt ei
contextam spineã coronã, & cœperunt
salutare illũ. Aue rex Iudeoꝝ, & uerbe-
rabant illius caput arundine, & inspue-
bant in illũ, & positis genibus adora-
bant illũ. Et cum illusissent ei, exuerunt
eum purpura, & nduerunt illũ uestib9
ppriis, & educunt eum, ut crucifigerent
eum, & coegerunt ptereuntẽ quẽdam
Simonẽ cyrenensem, qui ueniebat ex
agro patrẽ Alexandri & Rufi, ut tolle-
ret crucem eius. Et ducunt eum in Gol-
gatha locũ, quod est, si interpteris Cal-

υἱου τοπος. καὶ ἐδίδοσαν αὐτῷ πιεῖν ἐσμυρνισμένον οἶνον. ὁ δὲ οὐκ ἔλαβεν. καὶ σταυρώσαντες αὐτὸν διαμερίζονται τὰ ἱμάτια αὐτοῦ βάλλοντες κλῆρον ἐπ' αὐτὰ τίς τί ἄρῃ. ἦν δὲ ὥρα τρίτη καὶ ἐσταύρωσαν αὐτόν. καὶ ἦν ἡ ἐπιγραφὴ τῆς αἰτίας αὐτοῦ ἐπιγεγραμμένη. ὁ βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων. καὶ σὺν αὐτῷ σταυροῦσιν δύο λῃστάς. ἕνα ἐκ δεξιῶν, καὶ ἕνα ἐξ εὐωνύμων αὐτοῦ. καὶ ἐπληρώθη ἡ γραφὴ ἡ λέγουσα. καὶ μετὰ ἀνόμων ἐλογίσθη. καὶ οἱ παραπορευόμενοι ἐβλασφήμουν αὐτὸν κινοῦντες τὰς κεφαλὰς αὐτῶν καὶ λέγοντες. οὐαὶ ὁ καταλύων τὸν ναὸν καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις οἰκοδομῶν, σῶσον σεαυτὸν καὶ κατάβα ἀπὸ τοῦ σταυροῦ. ὁμοίως καὶ οἱ ἀρχιερεῖς ἐμπαίζοντες πρὸς ἀλλήλους μετὰ τῶν γραμματέων ἔλεγον. ἄλλους ἔσωσεν, ἑαυτὸν οὐ δύναται σῶσαι. ὁ ΧΡΙΣΤΟΣ ὁ βασιλεὺς τοῦ Ἰσραὴλ, καταβάτω νῦν ἀπὸ τοῦ σταυροῦ ἵνα ἴδωμεν καὶ πιστεύσωμεν. καὶ οἱ συνεσταυρωμένοι αὐτῷ ὠνείδιζον αὐτόν. γενομένης δὲ ὥρας ἕκτης σκότος ἐγένετο ἐφ' ὅλην τὴν γῆν, ἕως ὥρας ἐνάτης. καὶ τῇ ὥρᾳ τῇ ἐνάτῃ ἐβόησεν ὁ ΙΗΣΟΥΣ φωνῇ μεγάλῃ, λέγων. ἐλωὶ ἐλωῖ λαμὰ σαβαχθάνι. ὅ ἐστιν μεθερμηνευόμενον, ὁ θεός, ὁ θεός μου, εἰς τί με ἐγκατέλιπας. καὶ τινὲς τῶν παρεστηκότων ἀκούσαντες ἔλεγον. ἰδοὺ Ἠλίαν φωνεῖ. γραμμὰν δέ τις καὶ γεμίσας σπόγγον ὄξους καὶ περιθεὶς καλάμῳ, ἐπότιζεν αὐτὸν λέγων. ἄφετε ἴδωμεν εἰ ἔρχεται Ἠλίας καθελεῖν αὐτόν. ὁ δὲ ΙΗΣΟΥΣ ἀφεὶς φωνὴν μεγάλην, ἐξέπνευσεν. καὶ τὸ καταπέτασμα τοῦ ναοῦ ἐσχίσθη εἰς δύο ἀπὸ ἄνωθεν ἕως κάτω. ἰδὼν δὲ ὁ κεντυρίων ὁ παρεστηκὼς ἐξεναντίας αὐτοῦ. ὅτι οὕτως κράξας ἐξέπνευσεν, εἶπεν. ἀληθῶς ὁ ἄνθρωπος οὗτος υἱὸς ἦν θεοῦ. ἦσαν δὲ καὶ γυναῖκες ἀπὸ μακρόθεν θεωροῦσαι. ἐν αἷς ἦν Μαρία Μαγδαληνὴ καὶ Μαρία

uariæ locus, & dederunt illi bibere myrratum uinũ, ille uero nõ sumpsit. Et cũ crucifixissent eum, partiti sunt uestimẽta eius, mittentes sortẽ super illa, qs qd tolleret. Erat aũt hora tertia, & crucifixerunt eũ. Et erat inscriptio causæ illius inscripta rex Iudæorũ. Et cũ eo crucifigunt duos latrones. unum a dextris, & unũ a sinistris eius. Et impleta est scriptura, quæ dicit. Et cũ iniquis deputatus est, & qui p̃teribant conuiciabãtur illi. mouentes capita sua, ac dicẽtes. Væ qui demoliris templum, & in tribus diebus ædificas, saluũ fac teipsũ, & descende de cruce. Similiter & sũmi sacerdotes illudentes inter sese cũ scribis, dicebant. Alios saluos fecit, seipsum non potest saluũ facere. Christus rex Israel descendat nũc de cruce, ut uideamus & credamus. Et q crucifixi fuerant cũ illo, p̃bra iaciebãt in eũ. Cũ uero facta esset hora sexta, tenebræ factæ sunt sup totã terrã, usq; ad horã nonã. Et hora nona clamauit Iesus uoce magna, dicẽs. Eloi eloi lamasabatani qd̃ est, si qs interp̃tetur, deus deus meus, cur me dereliqsti, & qdã astantiũ cũ audissent, dicebant. Ecce Heliã uocat. Accurrit aũt quidam, & impleta spõgiæ aceto, impositoq; harundini. porrexit illi potũ dicẽs. Sinite. Videamus an uẽturus sit Helias, ad deponẽdũ eũ. Iesus aũt emissa uoce magna, expirauit. Et uelũ tẽpli scissum est in duas partes, a summo usq; ad imũ. Cũ uidisset aũt Cẽturio qui astabat ex aduerso illi, qd̃ sic emisso damore expirasset, dixit. Vere homo hic filius erat dei. Erant aũt & mulieres, pcul spectantes, inter quas erat Maria magdalene, & Maria

καὶ μαρία ἰακώβου τοῦ μικροῦ, & ἰωσῆ μήτηρ & σαλώμη, αἱ ὅτε ἦν ἐν τῇ γαλιλαίᾳ ἠκολούθουν αὐτῷ. καὶ ἄλλαι πολλαὶ αἱ συναναβᾶσαι αὐτῷ εἰς ἱεροσόλυμα. καὶ ἤδη ὀψίας γενομένης ἐπεὶ ἦν παρασκευὴ ὅ ἐστιν προσάββατον, ἦλθεν ἰωσὴφ ὁ ἀπὸ ἀριμαθαίας εὐσχήμων βουλευτὴς, ὃς καὶ αὐτὸς ἦν προσδεχόμενος τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ, τολμήσας εἰσῆλθεν πρὸς πιλᾶτον, & ἠτήσατο τὸ σῶμα τοῦ ΙΗΣΟΥ. ὁ δὲ πιλᾶτος ἐθαύμασεν εἰ ἤδη τέθνηκεν. & προσκαλεσάμενος τὸν κεντυρίωνα ἐπηρώτησεν αὐτὸν, εἰ πάλαι ἀπέθανεν. & γνοὺς ἀπὸ τοῦ κεντυρίωνος, ἐδωρήσατο τὸ σῶμα τῷ ἰωσὴφ. καὶ ἀγοράσας σινδόνα & καθελὼν αὐτὸ ἐνείλησεν τῇ σινδόνι. & κατέθηκεν αὐτὸν ἐν μνημείῳ ὃ ἦν λελατομημένον ἐκ πέτρας. καὶ προσεκύλισεν λίθον ἐπὶ τὴν θύραν τοῦ μνημείου. ἦν δὲ μαρία ἡ μαγδαληνὴ & μαρία ἰωσῆ ἐθεώρουν ποῦ τίθεται. καὶ διαγενομένου τοῦ σαββάτου, μαρία ὁ μαγδαληνὴ & μαρία ἰακώβου καὶ σαλώμη, ἠγόρασεν ἀρώματα ἵνα ἐλθοῦσαι ἀλείψωσιν αὐτόν. & λίαν πρωὶ τῆς μιᾶς σαββάτων ἔρχονται ἐπὶ τὸ μνημεῖον ἀνατείλαντος τοῦ ἡλίου. καὶ ἔλεγον πρὸς ἑαυτάς. τίς ἀποκυλίσει ἡμῖν τὸν λίθον, ἐκ θύρας τοῦ μνημείου; & ἀναβλέψασαι, θεωροῦσιν, ὅτι ἀποκεκύλισται ὁ λίθος, ἦν γὰρ μέγας σφόδρα. καὶ εἰσελθοῦσαι εἰς τὸ μνημεῖον, εἶδον νεανίσκον καθήμενον ἐν τοῖς δεξιοῖς περιβεβλημένον στολὴν λευκήν, καὶ ἐξεθαμβήθησαν. ὁ δὲ λέγει αὐταῖς. μὴ ἐκθαμβεῖσθε, ΙΗΣΟΥΝ ζητεῖτε τὸν ναζαρηνὸν τὸν ἐσταυρωμένον, ἠγέρθη, οὐκ ἔστιν ὧδε ἴδε ὁ τόπος ὅπου ἔθηκαν αὐτόν. ἀλλ' ὑπάγετε εἴπατε τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ καὶ τῷ πέτρῳ, ὅτι προάγει ὑμᾶς εἰς τὴν γαλιλαίαν, ἐκεῖ αὐτὸν ὄψεσθε καθὼς εἶπεν ὑμῖν. καὶ ἐξελθοῦσαι ταχὺ ἔφυγον ἀπὸ τοῦ μνημείου, εἶχεν γὰρ αὐτὰς τρόμος

& Maria Iacobi parui, & Ioſe mater, & Salome, q̃ etiam cum eſſet in Galilæa ſecutæ fuerant illũ, & aliæ cõplures quæ ſimul aſcenderant cũ eo Hieroſolymã. Et cũ iam ueniſſet ueſpera, nã erat paraſceue, quæ p̃cedit ſabbatũ, uenit Ioſeph ab Arimathæa, honeſtꝰ ſenator, q & ipſe erat expectans regnũ dei, & ſumpta audacia, ingreſſus eſt ad Pilatũ, & petiit ab eo corpus Ieſu. Pilatus aũt admiratus eſt, ſi iam mortuꝰ eſſet, & accerſito ad ſe Centurione, interrogauit illum, an dudũ mortuus fuiſſet. Et re cognita ex Centurione, donauit corpus ipſi Ioſeph. Et mercatus ſindonem, depoſitum eũ inuoluit ſindoni, & depoſuit in monumẽto, quod erat exciſum e petra. Et aduoluit lapidẽ ad oſtium monumenti. At Maria magdalene, & Maria Ioſe ſpectabant ubi poneret.

XVI Et cũ p̃teriiſſet ſabbatũ, Maria magdalene, & Maria Iacobi, & Salome, emerunt aromata, ut uenirẽt & ungerent eũ. Et ualde mane uno die ſabbatorũ ueniunt ad monumentũ, exorto ſole, & dicebant inter ſeſe. Quis reuoluet nobis lapidẽ ab oſtio monumẽti? Et cũ reſpexiſſent, uident lapidem eſſe reuolutũ. Nam erat magnus ualde. Et ingreſſæ in monumentũ, uiderũt adoleſcentem ſedentẽ a dextris, amictũ ſtola candida, & expauerunt. At ille dicit eis. Ne expaueſcatis, Ieſum quæritis Nazarenũ q fuit crucifixus, ſurrexit nõ eſt hic, ecce locus, ubi poſuerãt illũ. Sed abite, dicite diſcipulis eius & Petro, qđ p̃cedit uos in Galilæã, illic eũ uidebitis ſicut dixit uobis. Et abeuntes cito fugerunt a monumento. Habebat enim illas tremor

οἶδατε δὲ πότε ὁ κύριος τῆς οἰκίας ἔρχεται ὀψὲ,
ἢ μεσονυκτίου, ἢ ἀλεκτοροφωνίας, ἢ πρωΐ, μὴ ἐλ
θὼν ἐξαίφνης, εὕρῃ ὑμᾶς καθεύδοντας. ἃ δὲ ὑμῖν
λέγω, πᾶσι λέγω, γρηγορεῖτε. Ἦν δὲ τὸ πά
σχα, καὶ τὰ ἄζυμα μετὰ δύο ἡμέρας καὶ ἐ
ζήτουν οἱ ἀρχιερεῖς, καὶ οἱ γραμματεῖς πῶς
αὐτὸν ἐν δόλῳ κρατήσαντες, ἀποκτείνωσιν.
ἔλεγον δέ, μὴ ἐν τῇ ἑορτῇ, μή ποτε θόρυβος
ἔσται τοῦ λαοῦ. καὶ ὄντος αὐτοῦ ἐν Βηθανίᾳ
ἐν τῇ οἰκίᾳ σίμωνος τοῦ λεπροῦ, κατακει
μένου αὐτοῦ, ἦλθεν γυνὴ ἔχουσα ἀλάβα
στρον μύρου νάρδου πιστικῆς πολυτελοῦς, καὶ
συντρίψασα τὸ ἀλάβαστρον, κατέχεεν αὐ
τοῦ κατὰ τῆς κεφαλῆς. ἦσαν δέ τινες ἀγα
νακτοῦντες πρὸς ἑαυτούς, καὶ λέγοντες, εἰς
τί ἡ ἀπώλεια αὕτη τοῦ μύρου γέγονεν; ἠδύ
νατο γὰρ τοῦτο πραθῆναι ἐπάνω τριακο
σίων δηναρίων, καὶ δοθῆναι τοῖς πτωχοῖς, καὶ
ἐνεβριμῶντο αὐτῇ. ὁ δὲ ΙΗΣΟΥΣ εἶπεν. ἄφετε
αὐτήν. τί αὐτῇ κόπους παρέχετε; καλὸν ἔρ
γον εἰργάσατο εἰς ἐμέ. πάντοτε γὰρ τοὺς
πτωχοὺς ἔχετε μεθ' ἑαυτῶν, καὶ ὅταν θέλη
τε δύνασθε αὐτοὺς εὖ ποιῆσαι, ἐμὲ δὲ οὐ πάν
τοτε ἔχετε. ὃ εἶχεν αὕτη ἐποίησεν, προέλα
βεν μυρίσαι μου τὸ σῶμα εἰς τὸν ἐνταφια
σμόν. ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅπου ἐὰν κηρυχθῇ
τὸ εὐαγγέλιον τοῦτο εἰς ὅλον τὸν κόσμον,
καὶ ὃ ἐποίησεν αὕτη λαληθήσεται εἰς μνη
μόσυνον αὐτῆς. Καὶ ὁ Ἰούδας ὁ Ἰσκαριώτης
εἷς τῶν δώδεκα ἀπῆλθεν πρὸς τοὺς ἀρχιερεῖς,
ἵνα παραδῷ αὐτὸν αὐτοῖς. οἱ δὲ ἀκούσαντες
ἐχάρησαν, καὶ ἐπηγείλαντο αὐτῷ ἀργύριον
δοῦναι. καὶ ἐζήτει, πῶς εὐκαίρως αὐτὸν παρα
δῷ. Καὶ τῇ πρώτῃ ἡμέρᾳ τῶν ἀζύμων, ὅτε τὸ
πάσχα ἔθυον, λέγουσιν αὐτῷ οἱ μαθηταὶ αὐ
τοῦ. ποῦ θέλεις ἀπελθόντες ἑτοιμάσωμεν
ἵνα φάγῃς τὸ πάσχα; καὶ ἀποστέλλει δύο τῶν
μαθητῶν αὐτοῦ, καὶ λέγει αὐτοῖς. ὑπάγετε εἰς
τὴν πόλιν, καὶ ἀπαντήσει ὑμῖν ἄνθρωπος

κεράμιον

nescitis enim, quando dñs domus uen
turus sit, sero an medio noctis, an in gal
licinio, an diluculo, ne si uenerit repen
te, offendat uos dormientes. Cæterum
quæ dico uobis, omnib⁹ dico. Vigilate.

Erat aũt pascha, & azymoꝝ dies fu XIIII
turi post biduum. Et quærebãt summi
sacerdotes & scribæ, quomodo eũ per
dolũ iniecta manu occiderẽt. Dicebãt
aũt. Nõ in die festo, ne qñ tumult⁹ fiat
ppli. Et cũ esset Bethaniæ in domo Si
monis lepsi, accũbente eo, uenit mulier
habẽs alabastrũ nardi pistice p̃ciosæ,
& cõminuto alabastro, effudit illi i ca
put. Erãt aũt qdã, q indignabãt apud
sese, ac dicerẽt. Ad quid p̃ditio hæc un
guenti? Nam poterat hoc uendi plu
ris q̃ trecentis denarijs, ac dari paupe
ribus. Et infremuerunt aduersus illam.
At Iesus dixit. Sinite illam. Cur illi mo
lesti estis? Bonum opus operata est er
ga me. Semper enim pauperes habe
tis uobiscũ, & quandocũq; uolueritis,
potestis illis bñfacere, me uero nõ sem
per habetis. Quod potuit hæc fecit, p̃
uenit, ut ungeret meũ corpus ad sepul
turam. Amen dico uobis. Vbicũq; p̃di
catũ fuerit euangeliũ hoc in totũ mun
dum, etiam hoc qd' fecit hæc dicetur in
memoriã ist⁹. Et Iudas Iscariotes unus
e duodecim, abijt ad sũmos sacerdotes
ut traderet eũ illis. Quo audito illi ga
uisi sunt. Et polliciti sũt ei pecuniã se da
turos. Et q̃rebat, quõ oportune illũ tra
deret. Ac primo die azymoꝝ, cũ pascha
imolarẽt dicũt illi discipuli sui. Vbi uis,
ut abeamus & parem⁹, ut edas pascha.
Et emittit duos e discipl⁹is suis & dicit il
lis. Ite i ciuitatẽ, & occurret uobis homo

hydriam

Digitized by Google

ῥάμον ὕδατος βασάζων. ἀκολουθήσατε
τῷ, καὶ ὅπου ἐὰν εἰσέλθῃ, εἴπατε τῷ οἰ
κοδεσπότῃ, ὅτι ὁ διδάσκαλος λέγει. ποῦ ἐστιν
κατάλυμα, ὅπου τὸ πάσχα μετὰ τῶν μαθη
τῶν μου φάγω; κἀκεῖνος ὑμῖν δείξει ἀνώγε
ον μέγα, ἐστρωμένον, ἕτοιμον. ἐκεῖ ἑτοιμάσα
τε ἡμῖν. καὶ ἦλθον οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, καὶ ἦλ
θον εἰς τὴν πόλιν. καὶ εὗρον καθὼς εἶπεν
αὐτοῖς, καὶ ἡτοίμασαν τὸ πάσχα. καὶ ὀψίας
γενομένης ἔρχεται μετὰ τῶν δώδεκα. καὶ ἀνα
κλινόντων αὐτῶν καὶ ἐσθιόντων εἶπεν ὁ ΙΗ
ΣΟΥΣ. ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅτι εἷς ἐξ ὑμῶν πα
ραδώσει με, ὁ ἐσθίων μετ' ἐμοῦ. οἱ δὲ ἤρξαντο
λυπεῖσθαι. καὶ λέγειν αὐτῷ, εἷς καθ' εἷς. μήτι
ἐγώ; καὶ ἄλλος, μήτι ἐγώ; ὁ δὲ ἀποκριθεὶς
εἶπεν αὐτοῖς. εἷς ἐκ τῶν δώδεκα, ὁ ἐμβα
πτόμενος μετ' ἐμοῦ εἰς τὸ τρυβλίον. ὁ μὲν υἱὸς
τοῦ ἀνθρώπου ὑπάγει καθὼς γέγραπται πε
ρὶ αὐτοῦ. οὐαὶ δὲ τῷ ἀνθρώπῳ ἐκείνῳ δι' οὗ ὁ
υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου παραδίδοται. καλὸν ἦν αὐ
τῷ εἰ οὐκ ἐγεννήθη ὁ ἄνθρωπος ἐκεῖνος. καὶ ἐ
σθιόντων αὐτῶν λαβὼν ὁ ΙΗΣΟΥΣ ἄρτον εὐ
λογήσας, ἔκλασεν καὶ ἔδωκεν αὐτοῖς, καὶ
εἶπεν. λάβετε, φάγετε, τοῦτό ἐστιν τὸ σῶμά
μου. καὶ λαβὼν τὸ ποτήριον, εὐχαριστήσας
ἔδωκεν αὐτοῖς. καὶ ἔπιον ἐξ αὐτοῦ πάντες
καὶ εἶπεν αὐτοῖς, τοῦτό ἐστιν τὸ αἷμά μου τὸ τῆς
καινῆς διαθήκης, τὸ περὶ πολλῶν ἐκχυνόμε
νον. ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅτι οὐκέτι οὐ μὴ πίω
ἐκ τοῦ γενήματος τῆς ἀμπέλου, ἕως τῆς ἡμέ
ρας ἐκείνης, ὅταν αὐτὸ πίνω καινὸν ἐν τῇ βα
σιλείᾳ τοῦ θεοῦ. καὶ ὑμνήσαντες ἐξῆλθον εἰς
τὸ ὄρος τῶν ἐλαιῶν. καὶ λέγει αὐτοῖς ὁ ΙΗ
ΣΟΥΣ, ὅτι πάντες σκανδαλισθήσεσθε ἐν ἐμοὶ
ἐν τῇ νυκτὶ ταύτῃ. ὅτι γέγραπται πατάξω
τὸν ποιμένα, καὶ διασκορπισθήσεται τὰ πρό
βατα. ἀλλὰ μετὰ τὸ ἐγερθῆναί με προάξω ὑ
μᾶς εἰς τὴν Γαλιλαίαν. ὁ δὲ Πέτρος ἔφη αὐτῷ.
καὶ εἰ πάντες σκανδαλισθήσονται, ἀλλ' οὐκ ἐγὼ
καὶ λέγει

hydriam aquæ baiulãs, sequimini illũ & quocũq; ingressus fuerit, dicite patrifamilias, magister dicit. Vbi est diuersorium, ubi pascha cum discipulis meis edam? Et ille uobis ostendet triclinium magnũ stratum paratum, illic parate nobis. Et exierunt discipuli eius, & uenerunt in ciuitatẽ, & repererunt quẽadmodum dixerat illis, & parauerunt pascha. Et cũ uespera esset facta, uenit cum duodecim. Et cum accũberent & ederent, dixit Iesus. Amen dico uobis. Vnus ex uobis tradet me, qui edit mecum. At illi cœperunt contristari, & dicere illi singillatim, Nũ ego? Et ali9, nũ ego? Ille uero rñdens dixit illis. Vnus e duodecim qui intingit mecum in catinum. Filius quidẽ hominis uadit sicut scriptum est de illo, Sed uæ homini illi, per quẽ filius hominis traditur, bonũ erat illi, si natus nõ fuisset homo ille. Et edentibus illis, sumpto Iesus pane, cũ gratias egisset, fregit & dedit illis, ac dixit. Sumite, comedite, hoc est corpus meũ. & accepto poculo, cũ gratias egisset dedit illis, & biberunt ex eo omnes, & dixit illis. Hic est sanguis meus noui testamenti, qui pro multis effunditur. Amen dico uobis, posthac non bibam de fructu uitis, usq; ad diem illum cum illud bibero nouum in regno dei. Et cũ hymnum cecinissent, exierunt in montem oliuarũ. Et dicit illis Iesus. Oẽs scãdalũ patiemini in me in nocte hac, qa scriptũ est. Percutiam pastorẽ, & dispergentur oues. Sed posteaq; resurrexero præcedam uos in Galilæam. Petrus autem dixit illi. Etiam si omnes scandalizati fuerint, at non ego,

Digitized by Google

καὶ λέγει αὐτῷ ὁ ΙΗΣΟΥΣ. ἀμὴν λέγω σοι, ὅτι σήμερον ἐν τῇ νυκτὶ ταύτῃ πρὶν ἢ δὶς ἀλέκτορα φωνῆσαι, τρὶς ἀπαρνήσῃ με. ὁ δὲ ἐκ περισσοῦ ἔλεγεν. μᾶλλον ἐάν με δέῃ συν αποθανεῖν σοι, οὐμή σε ἀπαρνήσομαι. ὡσάυ τως δὲ καὶ πάντες ἔλεγον. καὶ ἔρχονται εἰς χω ρίον οὗ τὸ ὄνομα γεθσημανεί, καὶ λέγει τοῖς μαθηταῖς αὐτου. καθίσατε ὧδε ἕως προσεύξο μαι. καὶ παραλαμβάνει τὸν πέτρον καὶ τὸν ἰάκω βον καὶ τὸν ἰωάννην μεθ' ἑαυτου, καὶ ἤρξατο ἐκθαμ βεῖσθαι καὶ ἀδημονεῖν. καὶ λέγει αὐτοῖς. πε ρίλυπός ἐστιν ἡ ψυχή μου ἕως θανάτου. μεί νατε ὧδε καὶ γρηγορεῖτε. καὶ προσελθὼν μι κρὸν, ἔπεσεν ἐπὶ τῆς γῆς καὶ προσηύχετο, ἵνα εἰ δυνατόν ἐστιν παρέλθῃ ἀπ' αὐτου ἡ ὥρα. καὶ ἔλεγεν, ἀββᾶ ὁ πατήρ, πάντα δυνατά σοι παρένεγκε τὸ ποτήριον ἀπ' ἐμοῦ τοῦτο. ἀλλ' οὐτί ἐγὼ θέλω. ἀλλά τί σύ. καὶ ἔρχεται καὶ εὑρίσκει αὐτοὺς καθεύδοντας. καὶ λέγει τῷ πέ τρῳ. σίμων καθεύδεις; οὐκ ἴσχυσας μίαν ὥραν γρηγορῆσαι; γρηγορεῖτε καὶ προσεύχεσθε, ἵνα μὴ εἰσέλθητε εἰς πειρασμόν. τὸ μὲν πνεῦ μα πρόθυμον, ἡ δὲ σὰρξ ἀσθενής. καὶ πάλιν ἀπελθὼν προσηύξατο τὸν αὐτὸν λόγον εἰ πών. καὶ ὑποστρέψας, εὗρεν αὐτοὺς πάλιν καθεύ δοντας. ἦσαν γὰρ αὐτῶν οἱ ὀφθαλμοὶ βεβαρημένοι καὶ οὐκ ἤδεισαν τί αὐτῷ ἀποκριθῶσιν. καὶ ἔρχε ται τὸ τρίτον καὶ λέγει αὐτοῖς. καθεύδετε λοι πὸν καὶ ἀναπαύεσθε. ἀπέχει. ἦλθεν ἡ ὥρα. ἰδοὺ παραδίδοται ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου εἰς τὰς χεῖ ρας τῶν ἁμαρτωλῶν. ἐγείρεσθε ἄγωμεν. ἰδοὺ ὁ παραδιδούς με ἤγγικεν. καὶ εὐθέως ἔτι αὐτοῦ λαλοῦντος παραγίνεται ἰούδας εἷς ὢν τῶν δώδεκα καὶ μετ' αὐτοῦ ὄχλος πολὺς μετὰ μαχαιρῶν καὶ ξύλων παρὰ τῶν ἀρχιερέων καὶ τῶν γραμ ματέων καὶ τῶν πρεσβυτέρων. δεδώ κει δὲ ὁ παραδιδοὺς αὐτὸν σύσσημον αὐτοῖς λέγων. ὃν ἂν φιλήσω, αὐτός ἐστιν, κρατήσατε αὐτὸν καὶ ἀπαγάγετε ἀσφαλῶς

Et dicit illi Iesus. Amen dico tibi, quòd hodie in nocte hac priusquam bis gallus cecinerit, ter abnegabis me. At ille magis dicebat. Imo si me oportuerit commori tibi, non te abnegabo. Similiter autem & omnes dicebant, & ueniunt in locum cuius nomen Getsemani, & dicit discipulis suis. Sedete hic, donec orauero, & assumit Petrum, & Iacobum, & Ioannem secũ, & cœpit expauescere & angi. Et dicit illis, uehementer tristis est anima mea usq; ad mortẽ, manete hic & uigilate. Et progressus paululũ prostratus est in terra & orauit, ut si possibile esset, transiret a se hora, & dicebat. Abba pater, omnia possibilia sunt tibi, aufer poculũ a me hoc, sed non qd ego uelim, sed quid tu. Et uenit, & offendit eos dormiẽtes. Et dicit Petro. Simon dormis? non potuisti unã horã uigilare? Vigilate, & orate, ne ueniatis in tentationem. Spiritus quidem promptus, caro uero infirma. Et rursum digressus orabat eisdem uerbis dicens. Et reuersus offendit illos rursum dormientes, erant enim oculi eorũ grauati, & nesciebant quid illi responderent. Et uenit tertio, & dicit illis. Dormite posthac & requescite. Sufficit. Venit hora, & traditur filius hominis in manus peccatorũ. Surgite eamus. Ecce qui tradit me, appropinquauit. Et cõtinuo adhuc eo loquente accedit Iudas q erat unus e duodecim, & cũ illo turba multa cum gladijs & lignis a summis sacerdotibus & scribis & senioribus. Dederat aũt is qui tradebat eum cõmune signum illis, dicẽs. Quemcũq; osculatus fuero is est, cõprehẽdite illũ & abducite caute.

Digitized by Google

caute, Et cū ueniſſet, ptinus accedit ad illū, dicitq; ei. Rabbi rabbi, & deoſculatus eſt eū. Illi uero iniecerūt in illū manus ſuas, & cōphenderūt eū. Vn⁹ aūt qſpiā aſtantiū educto gladio percuſſit ſeruū ſūmi ſacerdotis, & amputauit ei⁹ auriculā. & rndēs Ieſus dixit illis. Tāq; ad latronē exiſtis cum gladijs & lignis ad cōphēdēdū me, quotidie erā apud uos in tēplo docēs, & nō cōphendiſtis me, ſed ut ipleātur ſcripturæ. Et relicto illo oēs fugerūt, & unuſquiſpiā adoleſcētul⁹ ſeq̄bat illū circū amictus ſindone ſup nudū, & cōphendūt illū adoleſcentuli. Ille uero relicta ſindone nud⁹ effugit ab illis. Et abduxerūt Ieſum ad ſūmū ſacerdotē, Et conueniūt cum illo oēs ſūmi ſacerdotes & ſeniores & ſcribæ. Et Petrus eminus ſequebat illū donec ueniſſet in atriū ſūmi ſacerdotis, & erat ſedens una cum miniſtris, & calefiebat ad lumen. Summi uero ſacerdotes & totū concilium quærebat aduerſus Ieſum teſtimoniū, ut morti traderent eum, & non inueniebant. Nam multi falſum teſtimoniū dixerant aduerſus illum, & non erant ſatis idonea teſtimonia. Et quidam aſſurgebant & falſum teſtimonium ferebant aduerſus illum, dicentes. Nos audiuimus eum dicentem. Ego diruam templum hoc quod eſt manibus factum, & tribus diebus aliud ſine manibus factum ædificabo. Et ne ſic quidē ſatis idonea erāt teſtimonia illoꝝ. Et ſurgēs ſūmus ſacerdos i mediū, interrogabat Ieſū dicēs. Nō rndes qcq̄? Quid iſti aduerſū te teſtificant? At ille tacebat, & nihil reſpōdebat. Rurſū ſūmus ſacerdos inter

K 2 rogauit

ἀσφαλῶς. καὶ ἐλθὼν, εὐθέως προσελθὼν αὐτῷ, λέγει αὐτῷ. ῥαββεῖ ῥαββεῖ. καὶ κατεφίλησεν αὐτόν. οἱ δὲ ἐπέβαλον τὰς χεῖρας αὐτῷ, & ἐκράτησαν αὐτόν. εἷς δέ τις τῶν παρεστηκότων σπασάμενος τὴν μάχαιραν ἔπαισε τὸν δοῦλον τοῦ ἀρχιερέως, καὶ ἀφεῖλεν αὐτοῦ τὸ ὠτίον. καὶ ἀποκριθεὶς ὁ ΙΗΣΟΥΣ εἶπεν αὐτοῖς. ὡς ἐπὶ λῃστὴν ἐξήλθετε μετὰ μαχαιρῶν καὶ ξύλων συλλαβεῖν με, καθ' ἡμέραν ἤμην πρὸς ὑμᾶς ἐν τῷ ἱερῷ διδάσκων, & οὐκ ἐκρατήσατέ με. ἀλλ' ἵνα πληρωθῶσιν αἱ γραφαί. καὶ ἀφέντες αὐτὸν πάντες ἔφυγον. καὶ εἷς τις νεανίσκος ἠκολούθει αὐτῷ περιβεβλημένος σινδόνα ἐπὶ γυμνοῦ. καὶ κρατοῦσιν αὐτὸν οἱ νεανίσκοι. ὁ δὲ καταλιπὼν τὴν σινδόνα, γυμνὸς ἔφυγεν ἀπ' αὐτῶν. καὶ ἀπήγαγον τὸν ΙΗΣΟΥΝ πρὸς τὸν ἀρχιερέα. καὶ συνέρχονται αὐτῷ πάντες οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ πρεσβύτεροι καὶ οἱ γραμματεῖς. καὶ ὁ πέτρος ἀπὸ μακρόθεν ἠκολούθησεν αὐτῷ, ἕως ἔσω εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ ἀρχιερέως. καὶ ἦν συγκαθήμενος μετὰ τῶν ὑπηρετῶν καὶ θερμαινόμενος πρὸς τὸ φῶς. οἱ δὲ ἀρχιερεῖς καὶ ὅλον τὸ συνέδριον ἐζήτουν κατὰ τοῦ ΙΗΣΟΥ μαρτυρίαν εἰς τὸ θανατῶσαι αὐτόν. καὶ οὐχ ηὕρισκον. πολλοὶ γὰρ ἐψευδομαρτύρουν κατ' αὐτοῦ, καὶ ἴσαι αἱ μαρτυρίαι οὐκ ἦσαν. καί τινες ἀναστάντες ἐψευδομαρτύρουν κατ' αὐτοῦ λέγοντες. ὅτι ἡμεῖς ἠκούσαμεν αὐτοῦ λέγοντος, ὅτι ἐγὼ καταλύσω τὸν ναὸν τοῦτον τὸν χειροποίητον, καὶ διὰ τριῶν ἡμερῶν, ἄλλον ἀχειροποίητον οἰκοδομήσω. καὶ οὐδὲ οὕτως ἴσαι ἦν ἡ μαρτυρία αὐτῶν. καὶ ἀναστὰς ὁ ἀρχιερεὺς εἰς τὸ μέσον ἐπηρώτησεν τὸν ΙΗΣΟΥΝ λέγων. οὐκ ἀποκρίνῃ οὐδέν; τί οὗτοί σου καταμαρτυροῦσιν; ὁ δὲ ἐσιώπα καὶ οὐδὲν ἀπεκρίνατο. πάλιν ὁ ἀρχιερεὺς ἐπηρώτα

πηρώτα αὐτὸν. καὶ λέγει αὐτῷ. σὺ εἶ ὁ ΧΡΙ
ΣΤΟΣ ὁ υἱὸς τοῦ εὐλογητοῦ; ὁ δὲ ΙΗΣΟΥΣ εἶπεν
ἐγώ εἰμι, καὶ ὄψεσθε τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου
καθήμενον ἐκ δεξιῶν τῆς δυνάμεως & ἐρ
χόμενον μετὰ τῶν νεφελῶν τοῦ οὐρανοῦ. ὁ
δὲ ἀρχιερεὺς διαρρήξας τοὺς χιτῶνας αὐτοῦ
λέγει. τί ἔτι χρείαν ἔχομεν μαρτύρων; ἠ
κούσατε τῆς βλασφημίας. τί ὑμῖν φαίνεται; οἱ δὲ
πάντες κατέκριναν αὐτὸν εἶναι ἔνοχον θανά
του. καὶ ἤρξαντό τινες ἐμπτύειν αὐτῷ καὶ περικαλύ
πτειν τὸ πρόσωπον αὐτοῦ, καὶ κολαφίζειν αὐτὸν καὶ
λέγειν αὐτῷ, προφήτευσον. καὶ οἱ ὑπηρέται ῥαπί
σμασιν αὐτὸν ἔβαλλον. καὶ ὄντος τοῦ πέτρου ἐν τῇ
αὐλῇ κάτω, ἔρχεται μία τῶν παιδισκῶν τοῦ
ἀρχιερέως, καὶ ἰδοῦσα τὸν πέτρον θερμαι
νόμενον, ἐμβλέψασα αὐτῷ λέγει. καὶ σὺ μετὰ τοῦ ναζαρηνοῦ ΙΗΣΟΥ ἦσθα. ὁ δὲ ἠρνήσα
το λέγων. οὐκ οἶδα, οὐδὲ ἐπίσταμαι τί λέγεις.
καὶ ἐξῆλθεν ἔξω εἰς τὸ προαύλιον. & ἀλέκ
τωρ ἐφώνησεν. καὶ ἡ παιδίσκη ἰδοῦσα αὐ
τὸν πάλιν ἤρξατο λέγειν τοῖς παρεστηκό
σιν. ὅτι οὗτος ἐξ αὐτῶν ἐστιν. ὁ δὲ πάλιν ἠρ
νεῖτο. καὶ μετὰ μικρὸν πάλιν οἱ παρεστῶτες
ἔλεγον τῷ πέτρῳ. ἀληθῶς ἐξ αὐτῶν εἶ. καὶ
γὰρ γαλιλαῖος εἶ, καὶ ἡ λαλιά σου ὁμοιά
ζει. ὁ δὲ ἤρξατο ἀναθεματίζειν καὶ ὀμνύειν,
ὅτι οὐκ οἶδα τὸν ἄνθρωπον τοῦτον ὃν λέγετε. &
ἐκ δευτέρου ἀλέκτωρ ἐφώνησεν. καὶ ἀνεμνήσθη ὁ
πέτρος τὸ ῥῆμα ὃ εἶπεν αὐτῷ ὁ ΙΗΣΟΥΣ, ὅτι
πρὶν ἀλέκτορα φωνῆσαι δὶς, ἀπαρνήσῃ με τρίς.
καὶ ἐπιβαλὼν ἔκλαιεν. καὶ εὐθέως ἐπὶ τὸ πρωὶ
συμβούλιον ποιήσαντες οἱ ἀρχιερεῖς μετὰ τῶν πρε
σβυτέρων καὶ γραμματέων καὶ ὅλον τὸ συνέδριον δή
σαντες τὸν ΙΗΣΟΥΝ, ἀπήνεγκαν καὶ παρέδωκαν
τῷ πιλάτῳ. καὶ ἐπηρώτησεν αὐτὸν ὁ πιλᾶτ. σὺ
εἶ ὁ βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων; ὁ δὲ ἀποκριθεὶς εἶπεν
αὐτῷ. σὺ λέγεις. καὶ κατηγόρουν αὐτοῦ οἱ ἀρχι
ερεῖς πολλά. ὁ δὲ πιλᾶτος πάλιν ἐπη
ρώτησεν αὐτὸν λέγων. οὐκ ἀποκρίνη
οὐδὲν

rogauit, & dicit illi. Tu es ille Chriſtus filius benedicti? Ieſus autē dixit. Ego ſum, & uidebitis filiū hominis ſedentē a dextris uirtutis, & uenientē in nubibus cœli. Sūmus aūt ſacerdos dilaceratis ueſtibus ſuis dixit. Quid p̄terea op⁹ habemus teſtibus? Audiſtis blaſphemiā, quid uobis uidetur? Illi uero oēs condēnauerunt eum eſſe reum mortis. Et cœperunt quidā conſpuere in eum, & obuelare faciem illius, & colaphis eū cedere, & dicere illi, diuina, & miniſtri alapas illi impingebant. Et cū eſſet Petrus in atrio inferius, uenit una ancillarum ſummi ſacerdotis, & cum uidiſſet Petrū calefaciētem ſe intuita illū dicit. Et tu cū Nazareno Ieſu fuiſti? At ille negauit, dicens. Non noui, neq; ſcio qd dicas. Et exiuit foras in ueſtibulū, & gallus cecinit. Et ancilla cū uidiſſet eū, rurſum cœpit dicere his qui aſtabant, hic ex illis eſt. At ille rurſū negabat, ac paulo poſt iterum qui aſtabant dicebant Petro. Vere ex illis es, & Galilæus es, & loquela tua conuenit. At ille cœpit execrari & iurare, non noui hominē iſtum de quo dicitis. Et iterū gallus cecinit. Et recordatus eſt Petrus uerbi quod dixerat illi Ieſus. Priuſq̄ gall⁹ cecinerit bis, abnegabis me ter, & cœpit flere.

XV Et confeſtim diluculo concilio inito, ſummi ſacerdotes cū ſenioribus & ſcribis, ac totū concilium uinctū Ieſum adduxerunt, & tradiderunt Pilato. Et interrogauit eū Pilatus. Tu es ille rex Iudæorū? At ille reſpondens dixit illi. Tu dicis. Et accuſabant eum ſummi ſacerdotes de multis. Pilatus aūt rurſus interrogauit illū, dicens. Non reſpondes quicq̄

Digitized by Google

ἀυτ̃ε; ἴδε πόσα σου καταμαρτυροῦσιν. ὁ δὲ
ΙΗΣΟΥΣ οὐκ ἔτι οὐδὲν ἀπεκρίθη, ὥς τε θαυ-
μάζειν τὸν πιλᾶτον. κατὰ δὲ ἑορτὴν, ἀπέλυ
εν αὐτοῖς ἕνα δέσμιον ὃν ἤτοῦντο. ἦν δὲ ὁ
λεγόμενος βαραββᾶς μετὰ τ̃ν συστασια-
στ̃ν δεδεμένος, οἵτινες ἐν τ̃ στάσει φόνον τε
ποιήσασαν. καὶ ἀναβοήσας ὁ ὄχλος, ἤρξατο
αἰτεῖσθαι, καθὼς ἀεὶ ἐποίει αὐτοῖς. ὁ δὲ πιλᾶ
τος ἀπεκρίθη αὐτοῖς λέγων. θέλετε ἀπολύ-
σω ὑμῖν τὸν βασιλέα τ̃ν ἰουδαίων, ἐγίνω-
σκεν γὰρ, ὅτι διὰ φθόνον παραδεδώκεισαν αὐ
τὸν οἱ ἀρχιερεῖς. οἱ δὲ ἀρχιερεῖς ἀνέσεισαν τὸν
ὄχλον, ἵνα μᾶλλον τὸν βαραββᾶν ἀπολύσῃ
αὐτοῖς. ὁ δὲ πιλᾶτος ἀποκριθεὶς πάλιν ἔι
πεν αὐτοῖς. τί οὖν θέλετε ποιήσω ὃν λέγε-
τε βασιλέα τ̃ν ἰουδαίων; οἱ δὲ πάλιν ἔκρα-
ξαν. σταύρωσον αὐτόν. ὁ δὲ πιλᾶτος ἔλεγεν αὐ
τοῖς. τί γὰρ κακὸν ἐποίησεν; οἱ δὲ, περισσω-
τέρως ἔκραξαν. σταύρωσον αὐτόν. ὁ δὲ πιλᾶ-
τος βουλόμενος τῷ ὄχλῳ τὸ ἱκανὸν ποι-
ῆσαι, ἀπέλυσεν αὐτοῖς τὸν βαραββᾶν, καὶ
παρέδωκε τὸν ΙΗΣΟΥΝ φραγελλώσας, ἵνα
σταυρωθῇ. οἱ δὲ στρατιῶται ἀπήγαγον αὐτὸν
ἔσω τῆς αὐλῆς ὅ ἐστιν πραιτώριον, καὶ συ-
καλοῦσιν ὅλην τὴν σπεῖραν, καὶ ἐνδύουσιν αὐ
τὸν πορφύραν, καὶ περιτιθέασιν αὐτῷ πλέ
ξαντες ἀκάνθινον στέφανον, καὶ ἤρξαντο ἀ-
σπάζεσθαι αὐτόν. χαῖρε βασιλεῦ τ̃ν ἰου-
δαίων. καὶ ἔτυπτον αὐτοῦ τὴν κεφαλὴν κα
λάμῳ, καὶ ἐνέπτυον αὐτῷ. καὶ τιθέντες τὰ
γόνατα προσεκύνουν αὐτῷ. καὶ ὅτε ἐνέ-
παιξαν αὐτῷ, ἐξέδυσαν αὐτῷ τὴν πορφύ-
ραν καὶ ἐνέδυσαν αὐτὸν τὰ ἱμάτια τὰ ἴδια
καὶ ἐξάγουσιν αὐτὸν, ἵνα σταυρώσωσιν αὐ-
τόν. καὶ ἀγγαρεύουσιν παράγοντά τινα σί-
μωνα κυρηναῖον ἐρχόμενον ἀπὸ ἀγροῦ, τὸν
πατέρα ἀλεξάνδρου καὶ ῥούφου, ἵνα ἄρῃ τὸν
σταυρὸν αὐτοῦ. καὶ φέρουσιν αὐτὸν ἐπὶ γολγο
θᾶ τόπον, ὃ ἐστιν μεθερμηνευόμενον κρα-
νίου

qcp̃: ecce cp̃ multa aduersus te testificã
tur. Iesus aũt deinde nihil rñdit, adeo
ut admiraret Pilatus. Cæterũ in festo
dimittebat illis unũ uinctũ. quẽcumq;
postulassent. Erat aũt qui dicebat Ba-
rabbas, qui cũ seditionis autoribus fue
rat uinctus, qui in seditione cædem pa-
trauerãt, & cũ acclamasset turba cœpit
postulare quẽadmodũ semper fecerat
illis. Pilatus autem respondit eis dicẽs.
Vultis dimittã uobis illũ regẽ iudeoꝝ:
Sciebat emꝫ qd propter inuidiã tradi-
dissent illũ summi sacerdotes. Summi
uero sacerdotes excitauerunt turbã, ut
potius Barabbam dimitteret ipsis. Pila
tus aũt respondẽs rursũ ait illis. Quid
igitur uultis faciã ei, quẽ dicitis regem
Iudæoꝝ: At illi rursum damauerunt.
Crucifige illũ. Pilatus aũt dicebat illis
Quid enim mali fecit: At illi uehemen-
tius damauerunt. Crucifige eũ. Pilatus
uero uolens turbæ facere satis, dimisit
illis Barabbã, & tradidit Iesum flagel-
latum, ut crucifigeretur. Milites aũt ab-
duxerunt eum intro in atriũ quod est
ptorium, & conuocant totã cohortẽ. &
induunt illũ purpura, & circũponunt ei
contextam spineã coronã, & cœperunt
salutare illũ. Aue rex Iudeoꝝ, & uerbe-
rabant illius caput arundine, & inspue-
bant in illũ, & positis genibus adora-
bant illũ. Et cum illusissent ei, exuerunt
eum purpura, & induerunt illũ uestib9
pprijs, & educunt eum, ut crucifigerent
eum, & coegerunt ptereuntẽ quẽdam
Simonẽ cyrenensem, qui ueniebat ex
agro patrẽ Alexandri & Rufi, ut tolle-
ret crucem eius. Et ducunt eum in Gol-
gatha locũ, quod est, si interpteris Cal-

νίου τόπος. καὶ ἐδίδοσαν αὐτῷ πιεῖν ἐσμυρνισμένον οἶνον. ὁ δὲ οὐκ ἔλαβεν. καὶ σταυρώσαντες αὐτὸν διαμερίζονται τὰ ἱμάτια αὐτοῦ βάλλοντες κλῆρον ἐπ' αὐτὰ τίς τί ἄρῃ. ἦν δὲ ὥρα τρίτη καὶ ἐσταύρωσαν αὐτόν. καὶ ἦν ἡ ἐπιγραφὴ τῆς αἰτίας αὐτοῦ ἐπιγεγραμμένη. ὁ βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων. καὶ σὺν αὐτῷ σταυροῦσιν δύο λῃστάς. ἕνα ἐκ δεξιῶν, καὶ ἕνα ἐξ εὐωνύμων αὐτοῦ. καὶ ἐπληρώθη ἡ γραφὴ ἡ λέγουσα. καὶ μετὰ ἀνόμων ἐλογίσθη. καὶ οἱ παραπορευόμενοι ἐβλασφήμουν αὐτὸν κινοῦντες τὰς κεφαλὰς αὐτῶν καὶ λέγοντες. οὐαὶ ὁ καταλύων τὸν ναὸν καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις οἰκοδομῶν, σῶσον σεαυτὸν καὶ κατάβα ἀπὸ τοῦ σταυροῦ. ὁμοίως καὶ οἱ ἀρχιερεῖς ἐμπαίζοντες πρὸς ἀλλήλους μετὰ τῶν γραμματέων ἔλεγον. ἄλλους ἔσωσεν, ἑαυτὸν οὐ δύναται σῶσαι. ὁ ΧΡΙΣΤΟΣ ὁ βασιλεὺς τοῦ Ἰσραὴλ, καταβάτω νῦν ἀπὸ τοῦ σταυροῦ ἵνα ἴδωμεν καὶ πιστεύσωμεν. καὶ οἱ συνεσταυρωμένοι αὐτῷ ὠνείδιζον αὐτόν. γενομένης δὲ ὥρας ἕκτης σκότος ἐγένετο ἐφ' ὅλην τὴν γῆν, ἕως ὥρας ἐνάτης. καὶ τῇ ὥρᾳ τῇ ἐνάτῃ ἐβόησεν ὁ ΙΗΣΟΥΣ φωνῇ μεγάλῃ, λέγων. ἐλωΐ ἐλωΐ λαμὰ σαβαχθάνι. ὅ ἐστιν μεθερμηνευόμενον, ὁ θεός, ὁ θεός μου, εἰς τί με ἐγκατέλιπας. καὶ τινὲς τῶν παρεστηκότων ἀκούσαντες ἔλεγον, ἰδοὺ Ἠλίαν φωνεῖ. γραμμὰν δὲ εἷς καὶ γεμίσας σπόγγον ὄξους καὶ περιθεὶς καλάμῳ, ἐπότιζεν αὐτὸν λέγων. ἄφετε ἴδωμεν εἰ ἔρχεται Ἠλίας καθελεῖν αὐτόν. ὁ δὲ ΙΗΣΟΥΣ ἀφεὶς φωνὴν μεγάλην, ἐξέπνευσεν. καὶ τὸ καταπέτασμα τοῦ ναοῦ ἐσχίσθη εἰς δύο ἀπὸ ἄνωθεν ἕως κάτω. ἰδὼν δὲ ὁ κεντυρίων ὁ παρεστηκὼς ἐξεναντίας αὐτοῦ. ὅτι οὕτως κράξας ἐξέπνευσεν, εἶπεν. ἀληθῶς ὁ ἄνθρωπος οὗτος υἱὸς ἦν θεοῦ. ἦσαν δὲ καὶ γυναῖκες ἀπὸ μακρόθεν θεωροῦσαι. ἐν αἷς ἦν Μαρία Μαγδαληνὴ καὶ Μαρία

uariæ locus, & dederunt illi bibere myrratum uinũ, ille uero nõ sumpsit. Et cũ crucifixissent eum, partiti sunt uestimẽta eius, mittentes sortẽ super illa, qs qd tolleret. Erat aũt hora tertia, & crucifixerunt eũ. Et erat inscriptio causæ illius inscripta rex Iudæorũ. Et cũ eo crucifigunt duos latrones, unum a dextris, & unũ a sinistris eius. Et impleta est scriptura, quæ dicit. Et cũ iniquis deputatus est, & qui p̃teribant conuiciabãtur illi, mouentes capita sua, ac dicẽtes. Væ qui demoliris templum, & in tribus diebus ædificas, saluũ fac teipsũ, & descende de cruce. Similiter & sũmi sacerdotes illudentes inter sese cũ scribis, dicebant. Alios saluos fecit, seipsum non potest saluũ facere. Christus rex Israel descendat nũc de cruce, ut uideamus & credamus. Et q crucifixi fuerant cũ illo, ꝓbra iaciebãt in eũ. Cũ uero facta esset hora sexta, tenebræ factæ sunt sup totã terrã, usq; ad horã nonã. Et hora nona clamauit Iesus uoce magna, dicẽs. Eloi eloi lamasabatani qd̃ est, si qs interpretur, deus deus meus, cur me dereliqsti, & qdã astantiũ cũ audissent, dicebant. Ecce Heliã uocat. Accurrit aũt quidam, & impleta spõgia aceto, imposito q; harundini, porrexit illi potũ dicẽs. Sinite. Videamus an uẽturus sit Helias, ad deponẽdũ eũ. Iesus aũt emissa uoce magna, expirauit. Et uelũ tẽpli scissum est in duas partes, a summo usq; ad imũ. Cũ uidisset aũt Cẽturio qui astabat ex aduerso illi, qd̃ sic emisso clamore expirasset, dixit. Vere homo hic filius erat dei. Erant aũt & mulieres, pcul spectantes, inter quas erat Maria magdalene, & Maria

καὶ μαρία ἰακώβου τοῦ μικροῦ, & ἰωσὴ μήτηρ & σαλώμη, αἱ ὅτε ἦν ἐν τῇ γαλιλαίᾳ ἠκολούθουν αὐτῷ. καὶ ἄλλαι πολλαὶ αἱ συναναβᾶσαι αὐτῷ εἰς ἱεροσόλυμα. καὶ ἤδη ὀψίας γενομένης ἐπεὶ ἦν παρασκευὴ ὅ ἐστιν προσάββατον, ἦλθεν ἰωσὴφ ὁ ἀπὸ ἁριμαθαίας εὐσχήμων βουλευτὴς, ὃς καὶ αὐτὸς ἦν προσδεχόμενος τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ, τολμήσας εἰσῆλθεν πρὸς πιλᾶτον, & ᾐτήσατο τὸ σῶμα τοῦ ΙΗΣΟΥ. ὁ δὲ πιλᾶτος ἐθαύμασεν εἰ ἤδη τέθνηκεν. & προσκαλεσάμενος τὸν κεντυρίωνα ἐπηρώτησεν αὐτὸν, εἰ πάλαι ἀπέθανεν. & γνοὺς ἀπὸ τοῦ κεντυρίωνος, ἐδωρήσατο τὸ σῶμα τῷ ἰωσήφ. καὶ ἀγοράσας σινδόνα & καθελὼν αὐτὸ ἐνείλησεν τῇ σινδόνι. & κατέθηκεν αὐτὸν ἐν μνημείῳ ὃ ἦν λελατομημένον ἐκ πέτρας, καὶ προσεκύλισεν λίθον ἐπὶ τὴν θύραν τοῦ μνημείου. ἡ δὲ μαρία ἡ μαγδαληνὴ & μαρία ἰωσῆ ἐθεώρουν ποῦ τίθεται. καὶ διαγενομένου τοῦ σαββάτου, μαρία ὁ μαγδαληνὴ & μαρία ἰακώβου καὶ σαλώμη, ἠγόρασεν ἀρώματα ἵνα ἐλθοῦσαι ἀλείψωσιν αὐτόν. & λίαν πρωὶ τῆς μιᾶς σαββάτων ἔρχονται ἐπὶ τὸ μνημεῖον ἀνατείλαντος τοῦ ἡλίου. καὶ ἔλεγον πρὸς ἑαυτάς. τίς ἀποκυλίσει ἡμῖν τὸν λίθον, ἐκ θύρας τοῦ μνημείου; & ἀναβλέψασαι, θεωροῦσιν, ὅτι ἀποκεκύλισται ὁ λίθος, ἦν γὰρ μέγας σφόδρα. καὶ εἰσελθοῦσαι εἰς τὸ μνημεῖον, εἶδον νεανίσκον καθήμενον ἐν τοῖς δεξιοῖς περιβεβλημένον στολὴν λευκήν, καὶ ἐξεθαμβήθησαν. ὁ δὲ λέγει αὐταῖς. μὴ ἐκθαμβεῖσθε, ΙΗΣΟΥΝ ζητεῖτε τὸν ναζαρηνὸν τὸν ἐσταυρωμένον, ἠγέρθη, οὐκ ἔστιν ὧδε ἴδε ὁ τόπος ὅπου ἔθηκαν αὐτόν. ἀλλ' ὑπάγετε εἴπατε τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ καὶ τῷ πέτρῳ, ὅτι προάγει ὑμᾶς εἰς τὴν γαλιλαίαν, ἐκεῖ αὐτὸν ὄψεσθε καθὼς εἶπεν ὑμῖν. καὶ ἐξελθοῦσαι ταχὺ ἔφυγον ἀπὸ τοῦ μνημείου, εἶχεν γὰρ αὐτὰς τρόμος

& Maria Iacobi parui, & Ioſe mater, & Salome, q̃ etiam cum eſſet in Galilæa ſecutæ fuerant illũ, & aliæ cõplures quæ ſimul aſcenderant cũ eo Hieroſolymã. Et cũ iam ueniſſet ueſpera, nã erat paraſceue, quæ p̃cedit ſabbatũ, uenit Ioſeph ab Arimathæa, honeſtꝰ ſenator, q & ipſe erat expectans regnũ dei, & ſumpta audacia, ingreſſus eſt ad Pilatũ, & petijt ab eo corpus Ieſu. Pilatus aũt admiratus eſt, ſi iam mortuꝰ eſſet, & accerſito ad ſe Centurione, interrogauit illum, an dudũ mortuus fuiſſet. Et re cognita ex Centurione, donauit corpus ipſi Ioſeph. Et mercatus ſindonem, de poſitum eũ inuoluit ſindoni, & depoſuit in monumẽto, quod erat exciſum e petra. Et aduoluit lapidẽ ad oſtium monumenti. At Maria magdalene, & Maria Ioſe ſpectabant ubi poneret.

XVI

Et cũ p̃teriſſet ſabbatũ, Maria magdalene, & Maria Iacobi, & Salome, emerunt aromata, ut uenirẽt & ungerent eũ. Et ualde mane uno die ſabbatorũ ueniunt ad monumentũ, exorto ſole, & dicebant inter ſeſe. Quis reuoluet nobis lapidẽ ab oſtio monumẽti? Et cũ reſpexiſſent, uident lapidem eſſe reuolutũ. Nam erat magnus ualde. Et ingreſſæ in monumentũ, uiderũt adoleſcentem ſedentẽ a dextris, amictũ ſtola candida, & expauerunt. At ille dicit eis. Ne expaueſcatis, Ieſum quæritis Nazarenũ q fuit crucifixus, ſurrexit nõ eſt hic, ecce locus, ubi poſuerãt illũ. Sed abite, dicite diſcipulis eius & Petro, qd̃ p̃cedit uos in Galilæã, illic eũ uidebitis ſicut dixit uobis. Et abeuntes cito fugerunt a monumento. Habebat enim il-

τὰς τρόμος καὶ ἔκστασις. καὶ οὐδενὶ οὐδὲν εἶπον. ἐφοβοῦντο γάρ.

Ἀναστὰς δὲ πρωὶ πρώτῃ σαββάτου, ἐφάνη πρῶτον Μαρίᾳ τῇ Μαγδαληνῇ ἀφ' ἧς ἐκβεβλήκει ἑπτὰ δαιμόνια. ἐκείνη πορευθεῖσα ἀπήγγειλε τοῖς μετ' αὐτοῦ γενομένοις πενθοῦσι καὶ κλαίουσι. κἀκεῖνοι ἀκούσαντες, ὅτι ζῇ καὶ ἐθεάθη ὑπ' αὐτῆς, ἠπίστησαν. μετὰ δὲ ταῦτα δυσὶν ἐξ αὐτῶν περιπατοῦσι, ἐφανερώθη ἐν ἑτέρᾳ μορφῇ πορευομένοις εἰς ἀγρόν. κἀκεῖνοι ἀπελθόντες ἀπήγγειλαν τοῖς λοιποῖς. οὐδὲ ἐκείνοις ἐπίστευσαν. ὕστερον ἀνακειμένοις αὐτοῖς τοῖς ἕνδεκα ἐφανερώθη, καὶ ὠνείδισεν τὴν ἀπιστίαν αὐτῶν καὶ σκληροκαρδίαν, ὅτι τοῖς θεασαμένοις αὐτὸν ἐγηγερμένον οὐκ ἐπίστευσαν. καὶ εἶπεν αὐτοῖς πορευθέντες εἰς τὸν κόσμον ἅπαντα κηρύξατε τὸ εὐαγγέλιον πάσῃ τῇ κτίσει. ὁ πιστεύσας καὶ βαπτισθεὶς σωθήσεται, ὁ δὲ ἀπιστήσας κατακριθήσεται. σημεῖα δὲ τοῖς πιστεύσασιν ταῦτα παρακολουθήσει. ἐν τῷ ὀνόματί μου δαιμόνια ἐκβαλοῦσιν γλώσσαις λαλήσουσιν καιναῖς, ἄφεις ἀροῦσιν, κἂν θανάσιμόν τι πίωσιν, οὐ μὴ αὐτοὺς βλάψει, ἐπὶ ἀρρώστους χεῖρας ἐπιθήσουσιν, καὶ καλῶς ἕξουσιν. ὁ μὲν οὖν κύριος μετὰ τὸ λαλῆσαι αὐτοῖς, ἀνελήφθη εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ ἐκάθισεν ἐκ δεξιῶν τοῦ θεοῦ. ἐκεῖνοι δὲ ἐξελθόντες ἐκήρυξαν πανταχοῦ, τοῦ κυρίου συνεργοῦντος καὶ τὸν λόγον βεβαιοῦντος διὰ τῶν ἐπακολουθούντων σημείων.

τοῦ κατὰ μάρκον
εὐαγγελίου
τέλος

las tremor, & ſtupor, & nemini quicquam dicebant, timebant enim. Cum ſurrexiſſet aũt Ieſus primo die ſabbati apparuit primũ Mariæ magdalenæ, de qua eiecerat ſeptẽ dæmonia. Illa profecta, renunciauit iſs qui cũ illo fuerant lugentibus ac flentibus. Et illi cũ audiſſent, quod uiueret, & uiſus eſſet ab illa, nõ crediderũt. Poſt hæc aũt duobus ex ipſis ambulãtibus, manifeſtatus eſt in alia forma, euntibus rus. Et illi abierũt, & renunciarunt reliquis. Nec hiſ illi crediderunt. Poſtea diſcũbẽtibus illis undecim, manifeſtatus eſt, & exprobrauit illis incredulitatẽ ſuã, & cordis duritiẽ, quod iſs qui ſe uidiſſent reſurrexiſſe, nõ crẽdidiſſent. Et dicebat eis. Ite in mundum uniuerſum, & p̃dicate euangeliũ omni creaturæ. Qui crediderit, & baptizatus fuerit, ſaluabitur. Qui uero non crediderit, condemnabitur. Signa uero eos qui crediderint, hæc ſubſequentur. In nomine meo dæmonia eijcient. Linguis loquentur nouis, Serpentes tollẽt. Et ſi quid letale biberint, nõ nocebit eis Super egrotos manus imponent, & bene habebũt. Itaq; dñs quidẽ poſtq̃ locutus fuiſſet eis receptus ẽ in cœlũ, & ſedit a dextris dei. Illi uero egreſſi, p̃dicauerũt ubiq; dño cooperante, & ſermonem confirmante, p ſigna ſubſequẽtia,

Euangeliũ ſecundum Marcum finis.

Digitized by Google

ΕΥΑΓΓΕΛΙΟΝ ΚΑΤΑ ΛΟΥΚΑΝ

ΕΠΕΙΔΗΠΕΡ ΠΟΛΛΟΙ ἐπεχείρησαν ἀνατάξασθαι διήγησιν περὶ τῶν πεπληροφορημένων ἐν ἡμῖν πραγμάτων, καθὼς παρέδοσαν ἡμῖν οἱ ἀπ' ἀρχῆς αὐτόπται καὶ ὑπηρέται γενόμενοι τοῦ λόγου. ἔδοξε κἀμοὶ παρηκολουθηκότι, ἄνωθεν πᾶσιν ἀκριβῶς καθεξῆς σοι γράψαι κράτιστε θεόφιλε, ἵνα ἐπιγνῶς περὶ ὧν κατηχήθης λόγων τὴν ἀσφάλειαν.

ΕΓΕΝΕΤΟ ἐν ταῖς ἡμέραις Ἡρῴδου τοῦ βασιλέως τῆς Ἰουδαίας, ἱερεύς τις, ὀνόματι Ζαχαρίας, ἐξ ἐφημερίας Ἀβιά. καὶ ἡ γυνὴ αὐτῷ ἐκ τῶν θυγατέρων Ἀαρὼν καὶ τὸ ὄνομα αὐτῆς Ἐλισάβετ. ἦσαν δὲ δίκαιοι ἀμφότεροι ἐνώπιον τοῦ θεοῦ, πορευόμενοι ἐν πάσαις ταῖς ἐντολαῖς καὶ δικαιώμασι τοῦ κυρίου ἄμεμπτοι. καὶ οὐκ ἦν αὐτοῖς τέκνον, καθότι ἦν ἡ Ἐλισάβετ στεῖρα, καὶ ἀμφότεροι προβεβηκότες ἐν ταῖς ἡμέραις αὐτῶν ἦσαν. ἐγένετο δὲ ἐν τῷ ἱερατεύειν αὐτὸν ἐν τῇ τάξει τῆς ἐφημερίας αὐτοῦ ἔναντι τοῦ θεοῦ κατὰ τὸ ἔθος τῆς ἱερατείας ἔλαχεν τοῦ θυμιάσαι, εἰσελθὼν εἰς τὸν ναὸν τοῦ κυρίου. καὶ πᾶν τὸ πλῆθος τοῦ λαοῦ ἦν προσευχόμενον ἔξω τῇ ὥρᾳ τοῦ θυμιάματος. ὤφθη δὲ αὐτῷ ἄγγελος κυρίου ἑστὼς ἐκ δεξιῶν τοῦ θυσιαστηρίου τοῦ θυμιάματος. καὶ ἐταράχθη Ζαχαρίας ἰδών, καὶ φόβος ἐπέπεσεν ἐπ' αὐτόν. εἶπεν δὲ πρὸς αὐτὸν ὁ ἄγγελος, μὴ φοβοῦ Ζαχαρία. διότι

EVANGELIVM SECVNDVM LVCAM

QVoniã cõplures aggressi sunt cõtexere narrationẽ caꝛ, q̃ in nobis certissimã fidẽ habẽt, rerũ, sicuti tradiderũt nobis ꝯ q ab initio suis oculis uiderãt, ac pars aliqua fuerãt eoꝛ quæ narrabãt, uisũ est & mihi, ut de integro cũcta diligẽter ꝓsecutus, ex ordine tibi scriberẽ optime theophile, ut agnoscas eoꝛ de quibus catachuminus institutus fueras certitudinem.

Erat in diebus Herodis regis Iudææ, sacerdos quidã nomine Zacharias de uice Abia, & uxor illius de filiabus Aaron, & nomẽ eius Elisabeth. Erant aũt iusti ambo ante deũ, incedentes in omnibus mãdatis & iustificationibus dñi irreprehensibiles. Et nõ erat illis filius, eo q̃ esset Elisabeth sterilis, & ambo ꝓcessissent in diebus suis. Factum est autem cum sacerdotio fungeretur Zacharias in ordine uicis suæ ante deũ, secundum consuetudinẽ sacerdotij, sors illi obuenit. ut incensũ poneret, ingressus in templum domini, & omnis multitudo populi erat orans foris hora incẽsi. Apparuit aũt illi angelus dñi stãs a dextris altaris incẽsi. Et Zacharias turbatus est uidẽs, & timor irruit sup eũ. Ait aũt ad illũ angel9. Ne timeas zacharia

quoniam

διότι ἐισηκούσθη ἡ δέησίς σου, καὶ ἡ γυνή σου
ἐλισάβετ γεννήσει υἱόν σοι, καὶ καλέσεις τὸ
ὄνομα αὐτοῦ ἰωάννην, καὶ ἔσαι χαρά σοι, καὶ
ἀγαλλίασις, καὶ πολλοὶ ἐπὶ τῇ γεννήσει αὐτοῦ
χαρήσονται. ἔσαι γὰρ μέγας ἐνώπιον κυρίου,
καὶ οἶνον καὶ σίκερα οὐ μὴ πίῃ, καὶ πνεύμα-
τος ἁγίου πλησθήσεται ἔτι ἐκ κοιλίας μητρὸς
αὐτοῦ, καὶ πολλοὺς τῶν υἱῶν ἰσραὴλ ἐπιστρέψει
πρὸς κύριον τὸν θεὸν αὐτῶν. καὶ αὐτὸς προελεύ-
σεται ἐνώπιον αὐτου ἐν πνεύματι, καὶ δυνά-
μει ἠλίου, ἐπιστρέψαι καρδίας πατέρων ἐπὶ τέ-
κνα, καὶ ἀπειθεῖς ἐν φρονήσει δικαίων, ἑτοιμά-
σαι κυρίῳ λαὸν κατεσκευασμένον. καὶ εἶπεν
ζαχαρίας πρὸς τὸν ἄγγελον. κατὰ τί γνώσομαι
τοῦτο. ἐγὼ γάρ εἰμι πρεσβύτης, καὶ ἡ γυνή μου
προβεβηκυῖα ἐν ταῖς ἡμέραις αὐτῆς. καὶ ἀποκρι-
θεὶς ὁ ἄγγελος, εἶπεν αὐτῷ. ἐγώ εἰμι γαβριὴλ
ὁ παρεστηκὼς ἐνώπιον τοῦ θεοῦ. καὶ ἀπεστάλην
λαλῆσαι πρός σε, καὶ εὐαγγελίσασθαί σοι ταῦ-
τα, καὶ ἰδοὺ ἔσῃ σιωπῶν καὶ μὴ δυάμενος
λαλῆσαι ἄχρι ἧς ἡμέρας γένηται ταῦτα, ἀνθ' ὧν
οὐκ ἐπίστευσας τοῖς λόγοις μου, οἵτινες πλη-
ρωθήσονται εἰς τὸν καιρὸν αὐτῶν. καὶ ἦν ὁ λα-
ὸς προσδοκῶν τὸν ζαχαρίαν, καὶ ἐθαύμαζον
ἐν τῷ χρονίζειν αὐτὸν ἐν τῷ ναῷ. ἐξελθὼν
δὲ οὐκ ἐδύατο λαλῆσαι αὐτοῖς. καὶ ἐπέγνω-
σαν ὅτι ὀπασίαν ἑώρακεν ἐν τῷ ναῷ. καὶ αὐ-
τὸς ἦν διανεύων αὐτοῖς, καὶ διέμενεν κωφὸς, καὶ
ἐγένετο ὡς ἐπλήσθησαν αἱ ἡμέραι τῆς λειτουρ-
γίας αὐτοῦ, ἀπῆλθεν εἰς τὸν οἶκον αὐτου, μετὰ
δὲ ταύτας τὰς ἡμέρας, συνέλαβεν ἐλισάβετ
ἡ γυνὴ αὐτοῦ. καὶ περιέκρυβεν ἑαυτὴν μῆ-
νας πέντε λέγουσα, ὅτι οὕτως μοι πεποί-
ηκεν ὁ κύριος ἐν ἡμέραις, αἷς ἐπεῖδεν ἀφε-
λεῖν τὸ ὄνειδός μου ἐν ἀνθρώποις. ἐν δὲ
τῷ μηνὶ τῷ ἕκτῳ, ἀπεστάλη ὁ ἄγγελος
γαβριὴλ ὑπὸ τοῦ θεοῦ εἰς πόλιν τῆς γα-
λιλαίας ᾗ ὄνομα ναζαρὲθ, πρὸς παρθένον
μεμνηστευμένην ἀνδρὶ ᾧ ὄνομα ἰωσὴφ,
ἐξ οἴκου

quoniam exaudita est deprecatio tua. Et uxor tua Elisabeth pariet tibi filiũ, & uocabis nomẽ eius Ioannem, & erit gaudium tibi, & exultatio, & multi in eius natiuitate gaudebunt. Erit enim magnus coram domino, & uinum & siceram non bibet. Et spiritu sancto replebitur adhuc ex utero matris suæ, & multos filiorum Israel cõuertet ad dominum deum ipsorũ. Et ipse præcedet ante illũ in spiritu & uirtute Heliæ, ut conuertat corda patrum in filios, & incredulos in prudentia iustorũ, ut paret dño plebem perfectã. Et dixit Zacharias ad ãgelũ. In quo hoc sciã? ego em̃ sum senex, & uxor mea prouecta in diebus suis. Et respõdens angelus dixit ei. Ego sum Gabriel qui asto ante deum, & missus sum ut loquar ad te, & hæc tibi euangelizem. Et ecce eris tacens & impotens loquendi, usq; in diem quo hæc fiant pro eo q; nõ credidisti uerbis meis, quæ implebũtur in tempore suo. Et erat plebs expectãs Zachariã, & mirabant q; tardaret ipse in tẽplo. Egressus aũt nõ poterat loqui illis. Et cognouerunt q; uisionẽ uidisset in templo. Et ipse erat innuens illis, & permansit mutus. Et factũ est ut impleti sunt dies officij eius, abiit in domũ suam. Post hos aũt dies concepit elisabeth uxor eius, & occultabat se mensibus quinq; dicens. Si fecit mihi dominus in diebus quibus respexit, ut auferret opprobrium meũ inter homines. In mense autem sexto, missus est angelus Gabriel a Deo in ciuitatem Galilææ, cui nomen Nazareth, ad uirginem desponsatam uiro, cui nomen erat Ioseph, de domo

ἐξ οἴκου Δαβὶδ· καὶ τὸ ὄνομα τῆς παρθένου, Μαριάμ. καὶ εἰσελθὼν ὁ ἄγγελος πρὸς αὐτὴν εἶπεν. Χαῖρε κεχαριτωμένη, ὁ κύριος μετὰ σοῦ· εὐλογημένη σὺ ἐν γυναιξίν. ἡ δὲ ἰδοῦσα διεταράχθη ἐπὶ τῷ λόγῳ αὐτοῦ, καὶ διελογίζετο ποταπὸς εἴη ὁ ἀσπασμὸς οὗτος. καὶ εἶπεν ὁ ἄγγελος αὐτῇ· μὴ φοβοῦ Μαριάμ· εὗρες γὰρ χάριν παρὰ τῷ θεῷ. ἰδοὺ συλλήψῃ ἐν γαστρὶ, καὶ τέξῃ υἱόν· καὶ καλέσεις τὸ ὄνομα αὐτοῦ ΙΗΣΟΥΝ. οὗτος ἔσται μέγας, καὶ υἱὸς ὑψίστου κληθήσεται. καὶ δώσει αὐτῷ κύριος ὁ θεὸς τὸν θρόνον Δαβὶδ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ. καὶ βασιλεύσει ἐπὶ τὸν οἶκον Ιακὼβ εἰς τοὺς αἰῶνας. καὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ οὐκ ἔσται τέλος. εἶπεν δὲ Μαριὰμ πρὸς τὸν ἄγγελον· πῶς ἔσται τοῦτο, ἐπεὶ ἄνδρα οὐ γινώσκω; καὶ ἀποκριθεὶς ὁ ἄγγελος εἶπεν αὐτῇ· πνεῦμα ἅγιον ἐπελεύσεται ἐπὶ σε, καὶ δύναμις ὑψίστου ἐπισκιάσει σοι διὸ καὶ τὸ γεννώμενον ἐξ σοῦ ἅγιον, κληθήσεται υἱὸς θεοῦ. καὶ ἰδοὺ ἐλισάβετ ἡ συγγενίς σου, καὶ αὐτὴ συνείληφυῖα υἱὸν ἐν γήρει αὐτῆς· καὶ οὗτος μὴν ἕκτος ἐστὶν αὐτῇ τῇ καλουμένῃ στείρᾳ, ὅτι οὐκ ἀδυνατήσει παρὰ τῷ θεῷ πᾶν ῥῆμα. εἶπεν δὲ Μαριάμ· ἰδοὺ ἡ δούλη κυρίου γένοιτό μοι κατὰ τὸ ῥῆμά σου. καὶ ἀπῆλθεν ἀπ' αὐτῆς ὁ ἄγγελος. Ἀναστᾶσα δὲ Μαριὰμ ἐν ταῖς ἡμέραις ταύταις ἐπορεύθη εἰς τὴν ὀρεινὴν μετὰ σπουδῆς εἰς πόλιν Ἰούδα. καὶ εἰσῆλθεν εἰς τὸν οἶκον Ζαχαρίου, καὶ ἠσπάσατο τὴν ἐλισάβετ. καὶ ἐγένετο ὡς ἤκουσεν ἐλισάβετ τὸν ἀσπασμὸν τῆς Μαρίας, ἐσκίρτησεν τὸ βρέφος ἐν τῇ κοιλίᾳ αὐτῆς. καὶ ἐπλήσθη πνεύματος ἁγίου ἡ ἐλισάβετ καὶ ἀνεφώνησεν φωνῇ μεγάλῃ, καὶ εἶπεν εὐλογημένη σὺ ἐν γυναιξίν. καὶ εὐλογημένος ὁ καρπὸς τῆς κοιλίας σου. καὶ πόθεν μοι τοῦτο, ἵνα ἔλθῃ ἡ μήτηρ τοῦ κυρίου μου πρός με; ἰδοὺ γὰρ ὡς ἐγένετο ἡ φωνὴ τοῦ ἀσπασμοῦ σου εἰς τὰ ὦτά μου, ἐσκίρτησεν ἐν ἀγαλλιάσει τὸ βρέφος ἐν τῇ κοιλίᾳ μου. καὶ μακαρία ἡ πιστεύσασα

de domo Dauid, & nomẽ uirginis Maria. Et ingressus angelus ad eam dixit. Aue gratia plena. dominus tecum, benedicta tu inter mulieres. Illa uero cũ uidisset, turbata est in sermone eius, & cogitabat qualis esset ista salutatio. Et ait angelus ei. Ne timeas Maria, inuenisti eñ gratiã apud deũ. Ecce cõcipies in utero, & paries filium, & uocabis nomen eius Iesum. Hic erit magnus, & filius altissimi uocabit. Et dabit illi dñs deus sedẽ Dauid patris ei9, & regnabit sup domũ Iacob in æternũ, & regni ei9 nõ erit finis. Dixit aũt Maria ad angelum. Quomodo erit istud, quandoquidem uirũ nõ cognosco? Et rñdens angelus dixit ei. Spũs sanctus supueniet in te, & uirtus altissimi obũbrabit tibi. Ideoq; & qd nascetur ex te sanctũ, uocabitur filius dei. Et ecce Elisabeth cognata tua, & ipsa cõcepit filiũ in senectute sua. Et hic mensis est sextus illi, q̃ uocatur sterilis, qa nõ erit ipossibile apud deũ omne uerbũ. Dixit aũt Maria. Ecce ancilla dñi, fiat mihi secundũ uerbũ tuũ, & discessit ab illa angelus. Exurgẽs aũt Maria in diebus illis, abijt in montanã cũ festinatione in ciuitatẽ Iuda, & intrauit i domũ Zachariæ & salutauit Elizabeth. Et factũ est ut audiuit salutatione Mariæ Elisabeth, exultauit infans in utero eius. Et repleta est spũ sancto Elizabeth, & exclamauit uoce magna & dixit. Bñdicta tu iter mulieres, & bñdictus fructꝰ uẽtris tui. Et unde hoc mihi, ut ueniat mater dñi mei ad me? ecce eñ ut facta est uox salutationis tuæ in auribus meis, exultauit in gaudio infans in uteromeo. Et beata quæ credidit

σασα, ὅτι ἔσαι πλείωσις τοῖς λελαλημμένοις
αὐτῇ παρὰ κυρίου. καὶ εἶπεν Μαριάμ. Μεγαλύνει
ἡ ψυχή μου τὸν κύριον. καὶ ἠγαλλίασεν τὸ πνεῦ
μά μου ἐπὶ τῷ θεῷ τῷ σωτῆρί μου. ὅτι ἐ-
πέβλεψεν ἐπὶ τὴν ταπείνωσιν τῆς δούλης
αὐτου, ἰδοὺ γὰρ ἀπὸ τοῦ νῦν μακαριοῦσίν με πᾶ
σαι αἱ γενεαί. ὅτι ἐποίησέν μοι μεγαλεῖα ὁ δυ
νατός, καὶ ἅγιον τὸ ὄνομα αὐτοῦ. καὶ τὸ ἔλεος
αὐτοῦ εἰς γενεὰν καὶ γενεὰν τοῖς φοβουμένοις αὐ
τόν. Ἐποίησεν κράτος ἐν βραχίονι αὐτου, διε
σκόρπισεν ὑπερηφάνους διανοίᾳ καρδίας αὐ
τῶν. καθεῖλεν δυνάστας ἀπὸ θρόνων, καὶ ὕψωσεν
ταπεινούς. πεινῶντας ἐνέπλησεν ἀγαθῶν. καὶ
πλουτοῦντας ἐξαπέστειλεν κενούς. Ἀντελάβετο Ἰσ
ραὴλ παιδὸς αὐτοῦ, μνησθῆναι ἐλέους. καθὼς ἐ-
λάλησεν πρὸς τοὺς πατέρας ἡμῶν, τῷ Ἀβρα
ὰμ καὶ τῷ σπέρματι αὐτοῦ εἰς τὸν αἰῶνα. Ἐμει-
νεν δὲ Μαριὰμ σὺν αὐτῇ ὡσεὶ μῆνας τρεῖς, καὶ
ὑπέστρεψεν εἰς τὸν οἶκον αὐτῆς. Τῇ δὲ Ἐλισά-
βετ ἐπλήσθη ὁ χρόνος τοῦ τεκεῖν αὐτήν, καὶ ἐγέ
νησεν υἱόν. καὶ ἤκουσαν οἱ περίοικοι καὶ οἱ συγ
γενεῖς αὐτῆς, ὅτι ἐμεγάλυνεν κύριος τὸ ἔλεος
αὐτοῦ μετ' αὐτῆς, καὶ συνέχαιρον αὐτῇ. καὶ ἐγένε-
το ἐν τῇ ὀγδόῃ ἡμέρᾳ ἦλθον περιτεμεῖν τὸ παιδί
ον. καὶ ἐκάλουν αὐτὸ ἐπὶ τῷ ὀνόματι τοῦ πα-
τρὸς αὐτοῦ Ζαχαρίαν. καὶ ἀποκριθεῖσα ἡ μητὴρ
αὐτοῦ, εἶπεν. οὐχί, ἀλλὰ κληθήσεται Ἰωάννης. καὶ
εἶπαν πρὸς αὐτὴν, ὅτι οὐδείς ἐστιν ἐν τῇ
συγγενείᾳ σου ὃς καλεῖται τῷ ὀνόματι τού-
τῳ. ἐνένευον δὲ τῷ πατρὶ αὐτοῦ τὸ, τί ἂν
θέλοι καλεῖσθαι αὐτό, καὶ αἰτήσας πινα-
κίδιον ἔγραψεν λέγων, Ἰωάννης ἐστὶν τὸ ὄνο-
μα αὐτοῦ, καὶ ἐθαύμασαν πάντες, ἀνεώ-
χθη δὲ τὸ στόμα αὐτοῦ παραχρῆμα, καὶ ἡ
γλῶσσα αὐτοῦ, καὶ ἐλάλει εὐλογῶν τὸν θε
όν. καὶ ἐγένετο ἐπὶ πάντας φόβος τοὺς
περιοικοῦντας αὐτοὺς, καὶ ἐν ὅλῃ τῇ ὀ-
ρεινῇ τῆς Ἰουδαίας διελαλεῖτο πάντα τὰ
ῥήματα ταῦτα. καὶ ἔθεντο πάντες οἱ
ἀκούσαντες

dit, qm̃ pficient̃ ea quæ dicta sunt ei a
dño. Et ait Maria. Magnificat anima
mea dominũ. Et exultauit spiritus me/
us in deo salutari meo. Quia respexit
ad humilitatẽ ancillæ suæ, ecce enim ex
hoc beatam me dicent omnes genera/
tiones. Quia fecit mihi magna qui po/
tens est, & sanctũ nomen eius. Et misе/
ricordia eius in progeniẽ & progeniẽ,
timentibus eum. Fecit potentiã in bra/
chio suo, dispersit superbos mente cor/
dis sui. Deposuit potentes de sedibus,
& exaltauit humiles. Esurientes imple-
uit bonis, & diuites dimisit inanes. Su
scepit israel puerũ suum, ut memores/
set misericordiæ. Sicut locutus est ad
patres nostros, ipsi Abraham & semini
eius in æuũ. Mansit aũt Maria cũ illa
circiter mẽsibus tribus, & reuersa est in
domũ suam. Elizabeth aũt impletum
est tempus pariendi, & peperit filium.
Et audierũt uicini & cognati eius quod
magnificasset dñs misericordiã suã cũ
illa, & congratulabantur ei. Et factũ est
in die octauo, uenerunt ad circũciden/
dum puerũ, & uocabant eum nomine
patris sui Zacharia. Et respõdens ma/
ter eius dixit. Nequaq̃, sed uocabitur
Ioannes. Et dixerunt ad illam. Nemo
est in cognatione tua, qui uocet hoc no
mine. Innuebant aũt patri eius, quid
uellet uocari eum. Et postulata tabella
scripsit, dicens. Ioannes est nomen
eius. Et mirati sunt uniuersi. Apertum
est aũt os eius ilico, & lingua eius, & lo
quebatur benedicens deum. Et factus
est timor super omnes uicinos eorum
& super omnia montana Iudææ, diuul
gabãt̃ oia uerba hæc, & posuerũt oẽs q̃
audierunt

ἀκούσαντες ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτῶν λέγοντες, Τί ἄρα τὸ παιδίον τοῦτο ἔσται; Καὶ χεὶρ κυρίου ἦν μετ' αὐτοῦ, καὶ ζαχαρίας ὁ πατὴρ αὐτοῦ ἐπλήσθη πνεύματος ἁγίου καὶ προεφήτευσεν λέγων. Εὐλογητὸς κύριος ὁ θεὸς τοῦ ἰσραήλ, ὅτι ἐπεσκέψατο καὶ ἐποίησεν λύτρωσιν τῷ λαῷ αὐτοῦ. Καὶ ἤγειρεν κέρας σωτηρίας ἡμῖν ἐν τῷ οἴκῳ Δαβὶδ τοῦ παιδὸς αὐτοῦ. καθὼς ἐλάλησεν διὰ στόματος τῶν ἁγίων τῶν ἀπ' αἰῶνος προφητῶν αὐτοῦ, σωτηρίαν ἐξ ἐχθρῶν ἡμῶν, καὶ ἐκ χειρὸς πάντων τῶν μισούντων ἡμᾶς. ποιῆσαι ἔλεος μετὰ πατέρων ἡμῶν, καὶ μνησθῆναι διαθήκης ἁγίας αὐτοῦ. ὅρκον ὃν ὤμοσεν πρὸς ἀβραὰμ τὸν πατέρα ἡμῶν, τοῦ δοῦναι ἡμῖν, ἀφόβως ἐκ χειρὸς τῶν ἐχθρῶν ῥυσθέντας, λατρεύειν αὐτῷ, ἐν ὁσιότητι καὶ δικαιοσύνῃ ἐνώπιον αὐτοῦ πάσας τὰς ἡμέρας ἡμῶν. καὶ σὺ παιδίον προφήτης ὑψίστου κληθήσῃ, προπορεύσῃ γὰρ πρὸ προσώπου κυρίου ἑτοιμάσαι ὁδοὺς αὐτοῦ, τοῦ δοῦναι γνῶσιν σωτηρίας τῷ λαῷ αὐτοῦ, ἐν ἀφέσει ἁμαρτιῶν, διὰ σπλάγχνα ἐλέους θεοῦ ἡμῶν, ἐν οἷς ἐπεσκέψατο ἡμᾶς ἀνατολὴ ἐξ ὕψους, ἐπιφᾶναι τοῖς ἐν σκότει καὶ σκιᾷ θανάτου καθημένοις, τοῦ κατευθῦναι τοὺς πόδας ἡμῶν εἰς ὁδὸν εἰρήνης. Τὸ δὲ παιδίον ἠύξανεν καὶ ἐκραταιοῦτο πνεύματι, καὶ ἦν ἐν ταῖς ἐρήμοις, ἕως ἡμέρας ἀναδείξεως αὐτοῦ πρὸς τὸν ἰσραήλ. Ἐγένετο δὲ ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις, ἐξῆλθεν δόγμα παρὰ καίσαρος αὐγούστου ἀπογράφεσθαι πᾶσαν τὴν οἰκουμένην. αὕτη ἀπογραφὴ πρώτη ἐγένετο ἡγεμονεύοντος τῆς συρίας κυρηνίου. καὶ ἐπορεύοντο πάντες ἀπογράφεσθαι ἕκαστος εἰς τὴν ἑαυτοῦ πόλιν. ἀνέβη δὲ καὶ ἰωσὴφ ἀπὸ τῆς γαλιλαίας, ἐκ πόλεως ναζαρὲθ, εἰς τὴν ἰουδαίαν, εἰς πόλιν δαβὶδ, ἥτις καλεῖται βηθλεέμ, διὰ τὸ εἶναι αὐτὸν ἐξ οἴκου καὶ πατριᾶς δαβὶδ, ἀπογράψασθαι σὺν μαριὰμ τῇ μεμνηστευμένῃ

audierant in corde ſuo dicentes. Quis nam puer iſte erit? Et manus dñi erat cum illo. Et Zacharias pater eius repletus eſt ſpiritu ſancto, & prophetauit dicens. Benedictus dñs deus Iſrael, quia uiſitauit & fecit redẽptionẽ plebi ſuæ. Et erexit cornu ſalutis nobis, in domo Dauid pueri ſui. Sicut locutus eſt p os ſanctoꝝ qui a ſæculo fuerunt prophetarũ ſuoꝝ, ſaluationẽ ex inimicis noſtris, & de manu omniũ qui oderũt nos. Vt faceret miſericordiam cũ patribus noſtris, & memor eſſet teſtamenti ſui ſancti. Iuſiurandum quod iurauit ad ad Abrahã patrem noſtrum, daret nobis, ut ſine timore de manu inimicorꝝ noſtroꝝ liberati, ſeruiam⁹ illi. In ſcẽtate & iuſticia corã ipſo, omnibus diebus uitæ noſtræ. Et tu puer ꝓpheta altiſſimi uocaberis, præibis em ante faciẽ dñi ad parandũ uias eius. Ad dandã ſcientiam ſalutis plebi eiꝰ, in remiſſionẽ peccatoꝝ. Per uiſcera miſericordiæ dei noſtri, in qbus uiſitauit nos oriẽs ex alto, Vt illuceſceret his qui ĩ tenebris & umbra mortis ſedebant, ad dirigendos pedes noſtros in uiã pacis. Puer aũt creſcebat & cõfortabatur ſpiritu, & erat in deſertis uſq; in diem oſtẽſionis ſuæ ad Iſrael. Factũ eſt aũt in diebus illis: II Exiit decretũ a Cæſare Auguſto, ut deſcriberetur uniuerſus orbis. Hæc deſcriptio prima facta eſt põſide Syriæ Cyrenio. Et ibãt omnes ut deſcriberẽt ſinguli in ſuã ciuitatẽ. Aſcendit aũt & Ioſeph a Galilæa de ciuitate Nazareth ĩ Iudæã in ciuitatẽ Dauid, quæ uocatur Bethleẽ, eo q; eſſet de domo & familia Dauid, ut deſcriberẽ cũ Maria deſpõ-

L ſa ſibi

μνηστευμένη αὐτῷ γυναικὶ, οὔσῃ ἐγκύῳ. ἐγένε-
το δὲ ἐν τῷ εἶναι αὐτοὺς ἐκεῖ ἐπλήσθησαν
αἱ ἡμέραι τοῦ τεκεῖν αὐτήν. καὶ ἔτεκεν τὸν
υἱὸν αὐτῆς τὸν πρωτότοκον, καὶ ἐσπαργάνωσεν
αὐτὸν, καὶ ἀνέκλινεν αὐτὸν ἐν τῇ φάτνῃ. διότι
οὐκ ἦν αὐτοῖς τόπος ἐν τῷ καταλύματι. Καὶ
ποιμένες ἦσαν ἐν τῇ χώρᾳ τῇ αὐτῇ ἀγραυ-
λοῦντες καὶ φυλάσσοντες φυλακὰς τῆς νυκ
τὸς ἐπὶ τὸν ποίμνην αὐτῶν. καὶ ἰδοὺ ἄγ-
γελος κυρίου ἐπέστη αὐτοῖς, καὶ δόξα κυρίου
περιέλαμψεν αὐτούς. καὶ ἐφοβήθησαν φό-
βον μέγαν. καὶ εἶπεν αὐτοῖς ὁ ἄγγελος
μὴ φοβεῖσθε. ἰδοὺ γὰρ εὐαγγελίζομαι ὑμῖν
χαρὰν μεγάλην, ἥτις ἔσται παντὶ τῷ λαῷ
ὅτι ἐτέχθη ὑμῖν σήμερον σωτὴρ, ὅς ἐστιν χρι
στος κύριος ἐν πόλει Δαβίδ. καὶ τοῦτο ὑμῖν
τὸ σημεῖον. εὑρήσετε βρέφος ἐσπαργανωμένον
κείμενον ἐν φάτνῃ. καὶ ἐξαίφνης ἐγένετο σὺν
τῷ ἀγγέλῳ πληθος στρατιᾶς οὐρανίου, αἰ
νούντων τὸν θεὸν καὶ λεγόντων. δόξα ἐν
ὑψίστοις θεῷ, καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνη, ἀνθρώποις
εὐδοκία. καὶ ἐγένετο ὡς ἀπῆλθον ἀπ' αὐ-
τῶν εἰς τὸν οὐρανὸν οἱ ἄγγελοι, καὶ οἱ ἄνθρω
ποι οἱ ποιμένες εἶπον πρὸς ἀλλήλους. διέλ
θωμεν δὴ ἕως βηθλεὲμ, καὶ ἴδωμεν τὸ ῥῆμα
τοῦτο τὸ γεγονὸς, ὃ ὁ κύριος ἐγνώρισεν ἡμῖν.
καὶ ἦλθον σπεύσαντες, καὶ ἀνεῦρον τήν τε
Μαριὰμ καὶ τὸν Ἰωσὴφ καὶ τὸ βρέφος κεί-
μενον ἐν τῇ φάτνῃ. ἰδόντες δὲ διεγνώρισαν
περὶ τοῦ ῥήματος τοῦ λαληθέντος αὐτοῖς, πε
ρὶ τοῦ παιδίου τούτου. καὶ πάντες οἱ ἀκού-
σαντες ἐθαύμασαν περὶ τῶν λαληθέντων ὑ-
πὸ τῶν ποιμένων πρὸς αὐτούς. ἡ δὲ Μαριὰμ
πάντα συνετήρει τὰ ῥήματα ταῦτα, συμβάλ
λουσα ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτῆς. καὶ ὑπέστρεψαν
οἱ ποιμένες δοξάζοντες καὶ αἰνοῦντες τὸν
θεὸν, ἐπὶ πᾶσιν οἷς ἤκουσαν, καὶ εἶδον κα-
θὼς ἐλαλήθη πρὸς αὐτούς. καὶ ὅτε ἐπλή-
σθησαν ἡμέραι ὀκτὼ τοῦ περιτεμεῖν τὸ
παιδίον,

sa sibi uxore, quæ erat pregnans. Fa-
ctum est aũt cũ essent ibi, impleti sunt
dies pariendi. Et peperit filiũ suum pri-
mogenitũ, & fascijs eũ inuoluit, & redi-
nauit eum in p̃sepio, quod nõ esset eis
locus in diuersorio. Et pastores erãt in
regione eadem uigilantes, & custodien-
tes excubias nocte super gregem suũ.
Ecce angelus domini stetit iuxta illos,
& daritas dei circumfulsit illos, & timu-
erunt timore magno. Et dixit illis an-
gelus. Ne timeatis. Ecce enim euan-
gelizo uobis gaudium magnum quod
erit omni populo, quia natus est uobis
hodie saluator, qui est Christus domi-
nus in ciuitate Dauid. Et hoc uobis si-
gnum. Inuenietis infantem fascijs in-
uolutum, & positum in præsepio. Et su
bito facta est cum angelo multitudo
militiæ cœlestis, laudantiũ deum & di-
centium. Gloria in altissimis deo, & in
terra pax hominibus bona uoluntas.
Et factũ est ut discesserunt ab eis ange-
li i cœlũ, & homines pastores loq̃bant
inter sese. Trãseamus iã usq; Bethleẽ,
& uideamus uerbũ hoc quod factũ est
quod dñs ostendit nobis. Et uenerũt fe
stinantes, & inuenerunt Mariam & Io-
seph & infantẽ positũ in præsepio. Cũ
uidissent autem notum fecerunt de uer
bo, quod dictũ erat illis de puero hoc.
Et oẽs q audierũt mirati sunt, & de his
q̃ dicta erãt a pastoribus ad ipsos. Ma
ria aũt conseruabat omnia uerba hæc,
conferens in corde suo. Et reuersi sunt
pastores glorificãtes & laudantes deũ
super oibus, quæ audierant & uiderãt,
sicut dictũ fuerat ad ipsos. Et postq̃ cõ
sũmati sunt dies octo, ut circũciderent
puer,

Digitized by Google

παιδίον, μὴ ἐκλήθη τὸ ὄνομα αὐτῆ ΙΗΣΟΥΣ τὸ κληθὲν ὑπὸ τοῦ ἀγγέλου πρὸ τοῦ συλλημφθῆναι αὐτὸν ἐν τῆ κοιλίᾳ. καὶ ὅτε ἐπλήσθησαν αἱ ἡμέραι τοῦ καθαρισμοῦ αὐτῆς κατὰ τὸν νόμον Μωσέως, ἀνήγαγον αὐτὸν, εἰς Ἱεροσόλυμα παραστῆσαι τῷ κυρίῳ καθὼς γέγραπται ἐν νόμῳ κυρίου, ὅτι πᾶν ἄρσεν διανοῖγον μήτραν, ἅγιον τῷ κυρίῳ κληθήσεται, καὶ δοῦναι θυσίαν κατὰ τὸ εἰρημένον ἐν νόμῳ κυρίου, ζεῦγος τρυγόνων, ἢ δύο νεοσσοὺς περιστερῶν. καὶ ἰδοὺ ἦν ἄνθρωπος ἐν Ἱερουσαλὴμ, ᾧ ὄνομα συμεών. καὶ ὁ ἄνθρωπος οὗτος δίκαιος καὶ εὐλαβὴς προσδεχόμενος παράκλησιν τοῦ Ἰσραὴλ καὶ πνεῦμα ἅγιον ἦν ἐπ' αὐτόν. καὶ ἦν αὐτῷ κεχρηματισμένον ὑπὸ τοῦ πνεύματος τοῦ ἁγίου, μὴ ἰδεῖν θάνατον πρὶν ἴδῃ τὸν ΧΡΙΣΤΟΝ κυρίου, καὶ ἦλθεν ἐν τῷ πνεύματι εἰς τὸ ἱερόν. καὶ ἐν τῷ εἰσαγαγεῖν τοὺς γονεῖς τὸ παιδίον ΙΗΣΟΥΝ, τοῦ ποιῆσαι αὐτοὺς κατὰ τὸ εἰθισμένον τοῦ νόμου περὶ αὐτοῦ, καὶ αὐτὸς ἐδέξατο αὐτὸ εἰς τὰς ἀγκάλας αὐτοῦ, καὶ εὐλόγησεν τὸν θεὸν καὶ εἶπεν. Νῦν ἀπολύεις τὸν δοῦλόν σου δέσποτα, κατὰ τὸ ῥῆμά σου ἐν εἰρήνῃ. ὅτι εἶδον οἱ ὀφθαλμοί μου τὸ σωτήριόν σου, ὃ ἡτοίμασας κατὰ πρόσωπον πάντων τῶν λαῶν, φῶς εἰς ἀποκάλυψιν ἐθνῶν, καὶ δόξαν λαοῦ σου Ἰσραήλ. καὶ ἦν ὁ πατὴρ καὶ ἡ μήτηρ αὐτοῦ θαυμάζοντες ἐπὶ τοῖς λαλουμένοις περὶ αὐτοῦ. καὶ εὐλόγησεν αὐτοὺς συμεών, καὶ εἶπεν πρὸς Μαριὰμ τὴν μητέρα αὐτοῦ. ἰδοὺ οὗτος κεῖται εἰς πτῶσιν, καὶ ἀνάστασιν πολλῶν ἐν τῷ Ἰσραὴλ, καὶ εἰς σημεῖον ἀντιλεγόμενον. καὶ σοῦ δὲ αὐτῆς τὴν ψυχὴν διελεύσεται ῥομφαία, ὅπως ἂν ἀποκαλυφθῶσιν ἐκ πολλῶν καρδιῶν διαλογισμοί. καὶ ἦν Ἄννα προφῆτις θυγάτηρ Φανουὴλ ἐκ φυλῆς Ἀσήρ. αὕτη προβεβηκυῖα ἐν ἡμέραις πολλαῖς, ζήσασα ἔτη μετὰ ἀνδρὸς ἑπτὰ ἀπὸ τῆς παρθενίας αὐτῆς. καὶ αὕτη χήρα ὡς ἐτῶν ὀγδοήκοντα τεσσάρων, ἣ οὐκ ἀφίστατο ἀπὸ τοῦ ἱεροῦ νηστείαις καὶ δεήσεσιν λατρεύουσα νυκτὸς καὶ ἡμέραν.

καὶ αὕτη

puer, uocatū est nomen eius Iesus. Qđ uocatū erat ab angelo priusq̄ in utero cōciperetur. Et postq̄ impleti sunt dies purgationis eox secundū legē Mosi adduxerunt eū in Hierusalem, ut sisterēt eum dño, sicut scriptum est in lege dñi. Qđ omne masculinū adaperiens uuluam, sctō dño uocabit. Et ut darēt hostiam secundū q̄ dictū est in lege dñi, par turturū aut duos pullos colūbax. Et ecce homo erat in Hierusalē cui nomen Simeō. Et homo iste iustus & pi⁹ expectās cōsolationē Israel, & spūs sanctus erat sup eū. Et nīsum acceperat a spū scto, nō uisurx se mortē, nisi prius uideret Christū dñi. Et uenit in spū in tēplū. Et cū inducerēt puerū Iesū parētes ei⁹, ut facerēt secūdū cōsuetudinē legis p eo, & ipse accepit eū in ulnas suas & laudauit deū ac dixit. Nūc dimittis seruum tuū dñe secundū uerbū tuū in pace, qtia uiderunt oculi mei salutare tuū, qđ parasti ante faciē omniū populox, lumen ad reuelationē gentiū, & gloriā plebis tuæ Israel. Et erat pater & mater eius mirantes super his q̄ dicebant de illo. Et benedixit illis Simeon. & dixit ad Mariā matrē eius. Ecce posit⁹ est hic in ruinā, & in resurrectionē multorum in Israel, & in signū cui contradicitur. Et tuā aūt ipsius animā pertrāsibit gladius, ut reuelent ex multis cordibus cogitationes. Et erat anna ꝓphetissa filia Phanuel de tribu Aser, hec ꝓcesserat in diebus multis & uixerat cū uiro suo annis septē a uirginitate sua. Et hæc uidua usq̄ ad annos octogintaquatuor, quæ nō discedebat de templo ieiunijs & obsecrationibus seruiēs nocte ac die,

L 2 Et hæc

Ⓒ Ἄυτη, αὐτῇ τῇ ὥρᾳ ἐπιστάσα, ἀνθωμολογεῖ
το τῷ κυρίῳ. καὶ ἐλάλει περὶ αὐτοῦ πᾶσιν
τοῖς προσδεχομένοις λύτρωσιν ἐν Ἰερου
σαλήμ. ὡς δὲ ἐτέλεσαν ἅπαντα κατὰ τὸν νόμον
κυρίου, ὑπέστρεψαν εἰς τὴν Γαλιλαίαν εἰς πό
λιν ἑαυτῶν Ναζαρέθ. τὸ δὲ παιδίον ηὐξανεν Ⓒ
ἐκραταιοῦτο πνεύματι, πληρούμενον σοφί
ας, καὶ χάρις θεοῦ ἦν ἐπ' αὐτό. καὶ
ἐπορεύοντο οἱ γονεῖς αὐτοῦ κατ' ἔτος εἰς Ἰερου
σαλὴμ τῇ ἑορτῇ τοῦ πάσχα. καὶ ὅτε ἐγένετο
ἐτῶν δώδεκα, ἀναβάντων αὐτῶν εἰς Ἰερουσό
λυμα κατὰ τὸ ἔθος τῆς ἑορτῆς, καὶ τελεσά
ντων τὰς ἡμέρας ἐν τῷ ὑποστρέφειν αὐ
τοὺς, ἀπέμεινεν ΙΗΣΟΥΣ ὁ παῖς ἐν Ἰερου
σαλὴμ, καὶ οὐκ ἔγνωσαν οἱ γονεῖς αὐτοῦ. νο
μίσαντες δὲ αὐτὸν ἐν τῇ συνοδίᾳ εἶναι, ἦλθον
ἡμέρας ὁδόν. καὶ ἀνεζήτουν αὐτὸν ἐν τοῖς συ
γενέσιν, καὶ ἐν τοῖς γνωστοῖς, καὶ μὴ εὑρόντες
αὐτὸν, ὑπέστρεψαν εἰς Ἰερουσαλὴμ ζητοῦντες
αὐτόν. καὶ ἐγένετο μεθ' ἡμέρας τρεῖς, εὗρον αὐ
τὸν ἐν τῷ Ἱερῷ καθεζόμενον ἐν μέσῳ τῶν
διδασκάλων, καὶ ἀκούοντα αὐτῶν, καὶ ἐπε
ρωτῶντα αὐτούς, ἐξίσαντο δὲ πάντες οἱ ἀ
κούοντες αὐτοῦ ἐπὶ τῇ συνέσει, καὶ τοῖς ἀ
ποκρίσεσιν αὐτοῦ. Ⓒ ἰδόντες αὐτὸν ἐξεπλά
γησαν, καὶ πρὸς αὐτὸν ἡ μήτηρ αὐτοῦ εἶπεν,
τέκνον, τί ἐποίησας ἡμῖν οὕτως; ἰδοὺ ὁ πα
τήρ σου κἀγὼ ὀδυνώμενοι ἐζητοῦμέν σε. καὶ
εἶπεν πρὸς αὐτούς, τί ὅτι ἐζητεῖτέ με, οὐκ
ᾔδατε, ὅτι ἐν τοῖς τοῦ πατέρος μου δεῖ εἶνάι
με. καὶ αὐτοὶ οὐ συνῆκαν τὸ ῥῆμα ὃ ἐλάλη
σεν αὐτοῖς, καὶ κατέβη μετ' αὐτῶν, καὶ ἦλθεν
εἰς Ναζαρὲθ καὶ ἦν ὑποτασσόμενος αὐτοῖς. ἡ
δὲ μήτηρ αὐτοῦ διετήρει πάντα τὰ ῥήματα
ταῦτα ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτῆς καὶ ΙΗΣΟΥΣ προέ
κοπτεν σοφίᾳ καὶ ἡλικίᾳ καὶ χάριτι παρὰ
θεῷ καὶ ἀνθρώποις Ⓑ Ἔτει δὲ πεντεκαιδε
κάτῳ τῆς ἡγεμονίας τιβερίου καίσαρος, ἡγεμο
νεύοντος Ⓑ ποντίου πιλάτου τῆς ἰουδαίας,
καὶ τετραρχοῦντος

Et hæc eadem hora superueniens con/
fitebatur dño, & loquebatur de illo om
nibus q expectabant redẽptionem in
Hierusalem. Et ut perfecerũt omnia se/
cundum legem dñi, reuersi sunt in Ga
lilæam in ciuitatẽ suã Nazareth. Puer
aũt crescebat & confortabatur spiritu,
& implebat sapientia, & gratia dei erat
super illũ. Et ibant parentes eius quot
annis in Hierusalem in die festo pascæ
Et cum factus esset annoꝝ duodecim,
ascendentibus illis in hierosolymam se
cundum consuetudinem diei festi, con/
summatisq; diebus cum redirent, remã
sit puer Iesus in hierusalẽ, & nõ cogno
uerunt parentes eius. Existimãtes autẽ
illum esse in comitatu, uenerunt itinere
diei, & requirebant eum inter cognatos
& inter notos. Et cũ non inuenissent eũ
reuersi sunt in hierusalem, querẽtes eũ.
Et factũ est post triduũ, inuenerunt il/
lum in templo sedentem in medio do
ctorum, audientem illos, & interrogan
tem eos. Stupebãt aũt oẽs qui eum au/
diebant super intelligentia & responsis
eius. Et uiso eo admirati sunt. Et dixit
mater eius ad illum. Fili, cur fecisti no
bis sic? Ecce pater tuus & ego dolentes
q̃rebam⁹ te. Et ait ad illos. Quid est q̃
q̃rebatis me? An nesciebatis qđ in his
quæ patris mei sunt oportet me esse? &
illi non intellexerunt uerbũ quod locu/
tus est ipsis. Et descendit cũ eis, & uenit
Nazareth, & erat subditus illis. Mater
aũt eius cõseruabat omnia uerba hæc
in corde suo. Et Iesus ꝓficiebat sapiẽtia
& ætate, & gratia apud deũ & hoies.

Anno aũt quindecimo imperij Ty/ III
berij cæsaris, ꝓsidẽ põtio Pilato Iudææ
tetrarcha

Digitized by Google

καὶ τετραρχοῦντος τῆς γαλιλαίας ἡρῴδου· φιλίππου δὲ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ τετραρχοῦντος τῆς ἰτουραίας καὶ τραχωνίτιδος χώρας, καὶ λυσανίου τῆς ἀβιληνῆς τετραρχοῦντος, ἐπὶ ἀρχιερέως ἄννα καὶ καϊάφα, ἐγένετο ῥῆμα θεοῦ ἐπὶ ἰωάννην τὸν ζαχαρίου υἱὸν ἐν τῇ ἐρήμῳ. καὶ ἦλθεν εἰς πᾶσαν περίχωρον τοῦ ἰορδάνου κηρύσσων βάπτισμα μετανοίας εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν, ὡς γέγραπται ἐν βίβλῳ λόγων ἡσαΐου τοῦ προφήτου λέγοντος. φωνὴ βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ. ἑτοιμάσατε τὴν ὁδὸν κυρίου, εὐθείας ποιεῖτε τὰς τρίβους αὐτοῦ. πᾶσα φάραγξ πληρωθήσεται, καὶ πᾶν ὄρος καὶ βουνὸς ταπεινωθήσεται, καὶ ἔσται τὰ σκολιὰ εἰς εὐθείαν, καὶ αἱ τραχεῖαι εἰς ὁδοὺς λείας, καὶ ὄψεται πᾶσα σὰρξ τὸ σωτήριον τοῦ θεοῦ, ἔλεγεν οὖν τοῖς ἐκπορευομένοις ὄχλοις βαπτισθῆναι ὑπ' αὐτοῦ. γεννήματα ἐχιδνῶν, τίς ὑπέδειξεν ὑμῖν φυγεῖν ἀπὸ τῆς μελλούσης ὀργῆς; ποιήσατε οὖν καρποὺς ἀξίους τῆς μετανοίας καὶ μὴ ἄρξησθε λέγειν ἐν ἑαυτοῖς πατέρα ἔχομεν τὸν ἀβραάμ. λέγω γὰρ ὑμῖν, ὅτι δύναται ὁ θεὸς ἐκ τῶν λίθων τούτων ἐγεῖραι τέκνα τῷ ἀβραάμ. ἤδη δὲ καὶ ἡ ἀξίνη πρὸς τὴν ῥίζαν τῶν δένδρων κεῖται. πᾶν οὖν δένδρον μὴ ποιοῦν καρπὸν καλὸν ἐκκόπτεται, καὶ εἰς πῦρ βάλλεται. καὶ ἐπηρώτων αὐτὸν οἱ ὄχλοι λέγοντες, τί οὖν ποιήσομεν; ἀποκριθεὶς δὲ λέγει αὐτοῖς. ὁ ἔχων δύο χιτῶνας μεταδότω τῷ μὴ ἔχοντι, καὶ ὁ ἔχων βρώματα ὁμοίως ποιείτω. ἦλθον δὲ καὶ τελῶναι βαπτισθῆναι, καὶ εἶπον πρὸς αὐτόν. διδάσκαλε τί ποιήσομεν; ὁ δὲ εἶπεν πρὸς αὐτούς. μηδὲν πλέον παρὰ τὸ διατεταγμένον ὑμῖν πράσσετε. ἐπηρώτων δὲ αὐτὸν καὶ στρατευόμενοι λέγοντες. καὶ ἡμεῖς τί ποιήσομεν; καὶ εἶπεν πρὸς αὐτούς μηδένα διασείσητε, μηδὲ συκοφαντήσητε, καὶ ἀρκεῖσθε τοῖς ὀψωνίοις ὑμῶν.

προσδοκῶντος

tetrarcha aũt Galilææ Herode, Philippo aũt fratre eius Tetrarcha Iturææ & Trachonitidis regiõis, & Lysania Abilenes Tetrarcha, sub principib⁹ sacerdotum Anna & Caypha, factũ est uerbũ dñi super Ioannẽ Zachariæ filiũ in deserto. Et uenit in omnem regionẽ finitimam Iordani, p̃dicans baptismũ pœnitentiæ in remissionẽ peccatorũ, sicut scriptũ est in libro sermonũ Hesaiæ pphetæ, dicẽtis. Vox damãtis in deserto, parate uiã dñi, rectas facite semitas eius. Omnis uallis implebit᷑, & omnis mons & collis humiliabitur. Et erũt praua in directa, & asperæ in uias planas. & uidebit omnis caro salutare dei. Dicebat ergo ad turbas q̃ exibant ut baptizarent᷑ ab ipso. Genimina uiperarũ, quis ostendit uobis fugere a uẽtura ira? Facite ergo fructus dignos pœnitẽtiæ, & ne cœperitis dicere patrem habemus Abraham. Dico enim uobis, potens est deus de lapidibus istis suscitare filios ipsi Abrahæ. Iã uero & securis ad radicẽ arborum posita est. Omnis ergo arbor nõ faciens fructũ bonum excidit᷑, & in ignem mittitur. Et interrogabant eũ turbæ, dicentes. Quid ergo faciemus? Respondens aũt dicit illis. Qui habet duas tunicas impartiat non habenti, & qui habet escas similiter faciat. Venerunt aũt & publicani ut baptizarentur & dixerunt ad illũ. Magister quid faciemus? At ille dixit ad eos. Nihil amplius q̃ q̃d constitutũ est uobis faciatis. Interrogabant aũt eum & milites dicentes. Et nos quid faciemus? Et ait illis. Neminẽ cõcutiatis neq; calumniã faciatis, & contenti estote stipẽdijs uestris.

προσδοκῶντος δὲ τοῦ λαοῦ, καὶ διαλογιζομένων πάντων ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν περὶ τοῦ ἰωάννου, μήποτε αὐτὸς εἴη ὁ ΧΡΙΣΤΟΣ, ἀπεκρίνατο ὁ ἰωάννης ἅπασιν λέγων. ἐγὼ μὲν ὕδατι βαπτίζω ὑμᾶς. ἔρχεται δὲ ὁ ἰσχυρότερός μου, οὗ οὐκ εἰμὶ ἱκανὸς λῦσαι τὸν ἱμάντα τῶν ὑποδημάτων αὐτοῦ. αὐτὸς ὑμᾶς βαπτίσει ἐν πνεύματι ἁγίῳ καὶ πυρί. οὗ τὸ πτύον ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ, καὶ διακαθαριεῖ τὴν ἅλωνα αὐτοῦ, καὶ συνάξει τὸν σῖτον, εἰς τὴν ἀποθήκην αὐτοῦ, τὸ δὲ ἄχυρον κατακαύσει πυρὶ ἀσβέστῳ. πολλὰ μὲν οὖν καὶ ἕτερα παρακαλῶν, εὐηγγελίζετο τὸν λαόν. ὁ δὲ ἡρῴδης ὁ τετράρχης ἐλεγχόμενος ὑπ' αὐτοῦ, περὶ ἡρῳδιάδος τῆς γυναικὸς τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ, καὶ περὶ πάντων ὧν ἐποίησεν πονηρῶν ὁ ἡρῴδης, προσέθηκεν καὶ τοῦτο ἐπὶ πᾶσιν, καὶ κατέκλεισεν τὸν ἰωάννην ἐν τῇ φυλακῇ. ἐγένετο δὲ ἐν τῷ βαπτισθῆναι ἅπαντα τὸν λαόν, καὶ ΙΗΣΟΥ βαπτισθέντος καὶ προσευχομένου ἀνεῳχθῆναι τὸν οὐρανόν, καὶ καταβῆναι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον σωματικῷ εἴδει, ὡσεὶ περιστερὰν ἐπ' αὐτόν, καὶ φωνὴν ἐξ οὐρανοῦ γενέσθαι λέγουσαν. σὺ εἶ ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητός ἐν σοὶ εὐδόκησα. Καὶ αὐτὸς ἦν ὁ ΙΗΣΟΥΣ ὡσεὶ ἐτῶν τριάκοντα ἀρχόμενος ὤν, ὡς ἐνομίζετο υἱὸς ἰωσὴφ τοῦ ἡλεὶ τοῦ ματθὰτ, τοῦ λευὶ, τοῦ μελχὶ, τοῦ ἰαννᾶ, τοῦ ἰωσὴφ, τοῦ ματταθίου, τοῦ ἀμὼς, τοῦ ναοὺμ, τοῦ ἐσλὶ, τοῦ ναγγέ, τοῦ μααθ, τοῦ ματταθίου, τοῦ σεμεὶ, τοῦ ἰωσὴχ, τοῦ ἰουδὰ, τοῦ ἰωαννᾶ, τοῦ ῥησὰ, τοῦ ζοροβάβελ, τοῦ σαλαθιὴλ, τοῦ νηρὶ, τοῦ μελχὶ, τοῦ ἀδδὶ, τοῦ κωσὰμ, τοῦ ἐλμαδὰμ, τοῦ ἤρ, τοῦ ἰησοῦ, τοῦ ἐλιεζὲρ, τοῦ ἰωρὴμ, τοῦ ματθὰτ, τοῦ λευὶ, τοῦ συμεὼν,

τοῦ ἰούδα

Expectante autem, pōpulo & cogitantibus omnibus in cordibus suis de Ioanne, num ipse esset ille Christus. Respōdit Ioannes dicens omnibus. Ego quidem aqua baptizo uos, uenit aūt fortior me, cuius non sum dignus soluere corrigiam calciamentorū eius, ipse uos baptizabit in spiritu sancto & igni, cuius uentilabrum in manu eius, & purgabit aream suam, & congregabit triticū in horreum suū, paleas aūt comburet igni inextinguibili. Multa quidē & alia exhortans euangelizabat populo. Herodes aūt tetrarcha cum corriperetur ab illo de Herodiade uxore fratris sui, & de omnibus malis quæ faciebat Herodes, adiecit & hoc super omnia, & induxit Ioannem in carcerem. Factum est autem cum baptizaretur omnis populus & Iesu baptiçato & orante apertū est cœlum, & descendit spiritus sanctus corporali specie sicut colūba in ipsum, & uox de cœlo facta est. Tu es filius meus dilectus, in te cōplacuit mihi. Et ipse Iesus erat incipiens quasi annorum triginta ut putabatur filius Ioseph, qui fuit Heli, qui fuit Mathat, qui fuit Leui, qui fuit Melchi, qui fuit Ianne, qui fuit Ioseph, q fuit Mathathie, q fuit Amos, qui fuit Naum, qui fuit Hesli, qui fuit Nagge, qui fuit Maath, q fuit Mathathiæ, qui fuit Semei, qui fuit Ioseph, qui fuit Iuda, qui fuit Ioanna, qui fuit Resa, qui fuit Zorobabel, qui fuit Salathiel, qui fuit Niri, qui fuit Melchi, qui fuit Addi, qui fuit Thosan, qui fuit Helmadan, qui fuit Her, qui fuit Iesu, qui fuit Heliezer, qui fuit Iorem, q fuit Mathat, qui fuit Leui, qui fuit Simeon,

qui fuit

Digitized by Google

τοῦ Ἰούδα, τοῦ Ἰωσὴφ, τοῦ
Ἰωνὰμ, τοῦ Ἠλιακείμ, τοῦ με/
λεᾶ, τοῦ μεννὰμ, τοῦ ματ-
θὰμ, τοῦ ναθὰμ, τοῦ Δαβὶδ,
τοῦ Ἰεσσαὶ, τοῦ Ὠβὴδ, τοῦ
Βοὸς, τοῦ σαλμὼν, τοῦ ναασ-
σὼν, τοῦ ἀμινάδαβ, τοῦ Ἀρνὶ,
τοῦ Ἐσρὼμ, τοῦ φαρὲς, τοῦ
Ἰούδα, τοῦ Ἰακὼβ, τοῦ Ἰσα/
ὰκ, τοῦ Ἀβραὰμ, τοῦ Θαρρᾶ,
τοῦ ναχὼρ, τοῦ σαρούχ, τοῦ
Ῥαγαῦ, τοῦ φάλεκ, τοῦ
Ἔβερ, τοῦ σαλὰ, τοῦ καϊ-
νὰμ, τοῦ Ἀρφαξὰτ, τοῦ σὴμ,
τοῦ νῶε, τοῦ λάμεχ, τοῦ
ματουσάλα, τοῦ Ἐνὼχ, τοῦ
Ἰάρεθ, τοῦ μαλελεὴλ, τοῦ καϊ/
νὰμ, τοῦ Ἐνὼς, τοῦ σὴθ, τοῦ
Ἀδὰμ, τοῦ Θεοῦ.

ΙΗΣΟΥΣ δὲ πνεύματος ἁγίου πλήρης, ὑπέστρεψεν
ἀπὸ τοῦ Ἰορδάνου, καὶ ἤγετο ἐν τῷ πνεύματι, ἐν τῇ
ἐρήμῳ ἡμέρας τεσσαράκοντα, πειραζόμενος ὑ
πὸ τοῦ διαβόλου, καὶ οὐκ ἔφαγεν οὐδὲν ἐν ταῖς ἡ
μέραις ἐκείναις. καὶ συντελεσθεισῶν αὐτῶν ἐπείνασεν.
εἶπεν δὲ αὐτῷ ὁ διάβολος. εἰ υἱὸς εἶ
τοῦ θεοῦ, εἰπὲ τῷ λίθῳ τούτῳ ἵνα γένηται ἄρτος. καὶ
ἀπεκρίθη ΙΗΣΟΥΣ πρὸς αὐτὸν λέγων. γέγρα/
πται, ὅτι οὐκ ἐπ' ἄρτῳ μόνῳ ζήσεται ἄνθρω-
πος, ἀλλ' ἐπὶ παντὶ ῥήματι θεοῦ. καὶ
ἀναγαγὼν αὐτὸν ὁ διάβολος εἰς ὄρος ὑ-
ψηλὸν, ἔδειξεν αὐτῷ πάσας τὰς βασιλείας τῆς οἰ
κουμένης ἐν στιγμῇ χρόνου. καὶ εἶπεν αὐτῷ ὁ διά
βολος. σοὶ δώσω τὴν ἐξουσίαν ταύτην ἅπασαν
καὶ τὴν δόξαν αὐτῶν, ὅτι ἐμοὶ παραδέδοται, καὶ ᾧ ἐ-
ὰν θέλω δίδωμι αὐτήν, σὺ οὖν ἐὰν προσκυνήσῃς
ἐνώπιον ἐμοῦ, ἔσται σὸν πάντα. καὶ ἀποκριθεὶς αὐ
τῷ εἶπεν ὁ ΙΗΣΟΥΣ, ὕπαγε ὀπίσω μου σατανᾶ.
γέγραπται γὰρ προσκυνήσεις κύριον τὸν θεόν σου
καὶ αὐτῷ

qui fuit Iuda, qui fuit Ioseph, qui fuit Iona, qui fuit Heliachim, qui fuit Melcha, qui fuit Menna, qui fuit Mathatha, qui fuit Nathan, qui fuit Dauid, qui fuit Ieſſæ. qui fuit Obeth, qui fuit Booz, qui fuit Salmon, qui fuit Naasſon, qui fuit Aminadab, qui fuit Arã, qui fuit Eſrom, qui fuit Phares, qui fuit Iudæ, qui fuit Iacob, qui fuit Iſaac, qui fuit Abrahæ, qui fuit Tharæ, qui fuit Nachor, qui fuit Saruch, qui fuit Ragau, qui fuit Phaleeh, qui fuit Heber, qui fuit Sale, qui fuit Chaynan, qui fuit Arphaxat, qui fuit Sem, qui fuit Noe, qui fuit Lamech, qui fuit Mathuſale, qui fuit Enoch, qui fuit Iareth, qui fuit Malalehel, q fuit Chaynan, qui fuit Enos, qui fuit Seth, qui fuit Adam, qui fuit dei.

Ieſus autem plenus ſpiritu ſancto re- IIII
greſſus eſt a iordane, & agebatur in ſpiritu in deſertũ diebus quadraginta, & tentabatur a diabolo. Et nihil mãducauit in diebus illis & cõſũmatis illis, deinde eſurijt. Dixit aũt illi diabol⁹. Si filiꝰ es dei, dic lapidi huic ut panis fiat. Et rñdit ad illũ Ieſus dicẽs. Scriptum eſt. Non in pane ſolo uiuit homo, ſed in omni uerbo dei. Et ſubduxit illum diabolus in montem excelſum, & oſtendit illi omnia regna orbis terræ in momento temporis, & ait illi. Tibi dabo poteſtatem hanc uniuerſam & gloriã illoꝝ. quia mihi tradita ſunt, & cuicũ q uolo, do illam. Tu ergo ſi adoraueris coram me, erunt tua omnia. Et reſpondens Ieſus dixit illi. Abi poſt me ſatana. Scriptum eſt em̃. Adorabis dñm deũ tuũ.

& illi soli seruies. Et duxit illum in Hierusalem, & statuit eum super pinnā tēpli, & dixit illi. Si filius dei es, mitte teipsum hinc deorsū. Scriptū est ēm q̄ angelis suis mandauit de te, ut seruent te & in manibus tollēt te, ne q̄n offendas ad lapidē pedē tuū. Et respōdēs Iesus ait illi. Dictum est. Non tentabis dñm deum tuum. Et consummata omni tentatione, diabolus recessit ab illo usq; ad tempus. Et reuersus est Iesus in uirtute spiritus in Galilæam, & fama exijt per uniuersam regionē de illo. Et ipse docebat in synagogis eorū, & glorificabatur ab oibus. Et uenit Nazareth ubi erat nutritus, & intrauit secundum consuetudinem suā die sabbatoꝝ in synagogam, & surrexit ut legeret. Et traditꝰ est illi liber Hesaiæ prophetæ. Et ut reuoluit librū, inuenit locum ubi scriptū erat. Spiritus domini super me, propter quod unxit me, ad euangelizandum pauperibus misit me, ut sanem contritos corde, ut prædicem captiuis remissionem, & cæcis uisum. ut emittam confractos in remissione, ut prædicem annum domini acceptum. Et cōplicato libro reddidit ministro & sedit. Et omnium in synagoga oculi erant intendentes in eum. Cœpit autem dicere ad illos. Hodie impleta est hæc scriptura in auribus uestris. Et omnes testimonium illi dabāt, & mirabantur in uerbis gratiæ, quæ procedebant de ore ipsius, & dicebant. Nonne hic est filius Ioseph? Et ait illis. Vtiq; dicetis mihi hanc similitudinem. Medice, cura teipsum. Quæcumq; audiuimus facta in

Capernaū,

Digitized by Google

καπερναοὺμ, ποίησον καὶ ὧδε ἐν τῇ πατρίδι
σου. εἶπεν δὲ ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅτι οὐδεὶς
προφήτης δεκτός ἐστιν ἐν τῇ πατρίδι αὐτοῦ. ἐπ'
ἀληθείας δὲ λέγω ὑμῖν, πολλαὶ χῆραι ἦσαν ἐν
ταῖς ἡμέραις ἠλίου ἐν τῷ ἰσραὴλ, ὅτι ἐκλείσθη
ὁ οὐρανὸς ἐπὶ ἔτη τρία καὶ μῆνας ἕξ, ὡς ἐγέ-
νετο λιμὸς μέγας ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν, καὶ
πρὸς οὐδεμίαν αὐτῶν ἐπέμφθη ἠλίας, εἰ μὴ
εἰς σάρεφθα τῆς σιδῶνος πρὸς γυναῖκα χή-
ραν. καὶ πολλοὶ λεπροὶ ἦσαν ἐπὶ ἐλισαίου
τοῦ προφήτου ἐν τῷ ἰσραήλ, καὶ οὐδεὶς αὐτῶν ἐκα
θαρίσθη, εἰ μὴ νεεμὰν ὁ σύρος. καὶ ἐπλήσθησαν
πάντες θυμοῦ ἐν τῇ συναγωγῇ ἀκούοντες
ταῦτα καὶ ἀναστάντες ἐξέβαλον αὐτὸν ἔξω τῆς πόλε
ως. καὶ ἤγαγον αὐτὸν ἕως ὀφρύος τοῦ ὄρους ἐφ' οὗ
ἡ πόλις αὐτῶν ᾠκοδόμητο εἰς τὸ κατακρημνί-
σαι αὐτόν. αὐτὸς δὲ διελθὼν διὰ μέσου αὐτῶν ἐ
πορεύετο. καὶ κατῆλθεν εἰς καπερνα-
οὺμ πόλιν τῆς γαλιλαίας καὶ ἦν διδάσ-
κων αὐτοὺς ἐν τοῖς σάββασιν, καὶ ἐξε-
πλήσσοντο ἐπὶ τῇ διδαχῇ αὐτοῦ, ὅτι ἐν
ἐξουσίᾳ ἦν ὁ λόγος αὐτοῦ, καὶ ἐν τῇ συ-
ναγωγῇ ἦν ἀνθρώπου ἔχων πνεῦμα δαι
μονίου ἀκαθάρτου, καὶ ἀνέκραξεν φωνῇ μεγάλῃ
λέγων, ἔα, τί ἡμῖν καὶ σοὶ ΙΗΣΟΥ ναζαρηνέ, ἦλθες
ἀπολέσαι ἡμᾶς; οἶδά σε τίς εἶ ὁ ἅγιος τοῦ
θεοῦ. καὶ ἐπετίμησεν αὐτῷ ὁ ΙΗΣΟΥΣ λέ
γων, φιμώθητι καὶ ἔξελθε ἐξ αὐτοῦ. καὶ ῥί-
ψαν αὐτὸν τὸ δαιμόνιον εἰς μέσον, ἐξῆλθεν
ἀπ' αὐτοῦ μηδὲν βλάψαν αὐτόν. καὶ ἐγέ
νετο θάμβος ἐπὶ πάντας καὶ συνελά-
λουν πρὸς ἀλλήλους λέγοντες, τίς ὁ λό
γος οὗτος, ὅτι ἐν ἐξουσίᾳ καὶ δυνά-
μει ἐπιτάσσει τοῖς ἀκαθάρτοις πνεύμασι
καὶ ἐξέρχονται; καὶ ἐξεπορεύετο ἦχος περὶ αὐ-
τοῦ εἰς πάντα τόπον τῆς περιχώρου. ἀναστὰς
δὲ ἐκ τῆς συναγωγῆς, εἰσῆλθεν εἰς τὴν οἰκίαν σί-
μωνος. πενθερὰ δὲ τοῦ σίμωνος ἦν συνεχομένη
πυρετῷ μεγάλῳ. καὶ ἠρώτησαν αὐτὸν
περὶ αὐτῆς.

Capernaum, fac & hic in patria tua. Ait aũt. Amen dico uobis. Nemo pro-
pheta acceptus est in patria sua. In ueri
tate dico uobis, multæ uiduæ erant in
diebus Heliæ in Israel, quãdo clausum
est cœlũ annis tribus & mensib⁹ sex, cũ
facta esset fames magna in oñi terra,
& ad nullã illarũ missus est Helias, nisi
in sarephtha Sidõis ad mulierẽ uiduã
& multi leprosi erant in Israel sub heli-
sæo ꝓpheta, & nemo eorũ mundatus
est nisi naamã syrus. Et repleti sunt oẽs
in synagoga ira hæc audientes. Et sur-
rexerunt & eiecerunt illum e ciuitate, &
duxerunt illũ usq; ad superciliũ mõtis,
super quẽ ciuitas illorũ erat ædificata, ut
ꝓcipitarent eum. Ipse aũt transiens per
medium illorũ ibat. Et descendit in ca-
pernaum ciuitatem Galilææ, ibiq; do-
cebat illos sabbatis. Et stupebant in do
ctrina eius, qa in potestate erat sermo.
ipsi⁹. Et in synagoga erat homo habẽs
spm̃ dæmonis imundi, & exclamauit
uoce magna, dicẽs. Sine, quid tibi nobi
scum est Iesu Nazarene? Venisti per-
dere nos. Scio te qui sis, sanctus dei. Et
increpauit illum Iesus dicens. Obmute
sce, & exi ab eo. Et cum proiecisset illum
dæmoniũ in medium, exiit ab illo, ni-
hilq; illi nocuit. Et factus est pauor sup
omnes, & colloquebãtur inter se, dicen-
tes. Quis sermo hic est? quia in potesta
te & uirtute imperat immundis spiriti-
bus & exeunt? Et diuulgabatur fama
de illo in omnem locum undiq; finiti-
mæ regionis. Cum surrexisset aũt Ie-
sus de synagoga, introiuit in domũ Si
monis. Socrus autem Simonis tene-
batur febri magna, & rogauerunt illũ
pro ea

πρὸς αὐτ. Ⓒ ἐπισὰς ἐπάνω αὐτῆς, ἐπετίμησεν
τῷ πυρετῷ, καὶ ἀφῆκεν αὐτὴν, καὶ παρα-
χρῆμα ἀναστᾶσα διηκόνει αὐτοῖς. Δύοντος
δὲ τ ἡλίου ἅπαντες ὅσοι εἶχον ἀσθενοῦντας νό-
σοις ποικίλαις, ἤγαγον αὐτοὺς πρὸς αὐτόν. ὁ
δὲ ἑνὶ ἑκάστῳ αὐτῶν τὰς χεῖρας ἐπιθεὶς, ἐθερά-
πευσεν αὐτούς. Ἐξήρχετο δὲ καὶ δαιμόνια ἀπὸ
πολλῶν κράζοντα καὶ λέγοντα, ὅτι σὺ εἶ ὁ
ΧΡΙΣΤΟΣ ὁ υἱὸς τ θεοῦ. Ⓒ ἐπιτιμῶν, οὐκ εἴα
αὐτὰ λαλεῖν, ὅτι ᾔδεσαν τὸν ΧΡΙΣΤΟΝ αὐτὸν
εἶναι. γενομένης δὲ ἡμέρας διελθὼν ἐπορεύθη
εἰς ἔρημον τόπον, καὶ οἱ ὄχλοι ἐζήτουν αὐτὸν,
Ⓒ ἦλθον ἕως αὐτοῦ καὶ κατεῖχον αὐτὸν τ μὴ πο-
ρεύεσθαι ἀπ᾽ αὐτῶν. ὁ δὲ εἶπεν πρὸς αὐτούς. ὅτι
Ⓒ ταῖς ἑτέραις πόλεσιν εὐαγγελίσασθαί με
δεῖ τὴν βασιλείαν τ θεοῦ, ὅτι εἰς τοῦτο ἀπέ-
σταλμαι. καὶ ἦν κηρύσσων εἰς τὰς συναγω-
γὰς τ Γαλιλαίας. Ἐγένετο δὲ ἐν τῷ τὸν ὄχλον ἐπι-
κεῖσθαι αὐτῷ, καὶ ἀκούειν τὸν λόγον τ θεοῦ. καὶ
αὐτὸς ἦν ἑστὼς παρὰ τὴν λίμνην γενη-
σαρέτ. καὶ εἶδεν δύο πλοῖα ἑστῶτα παρὰ
τὴν λίμνην. οἱ δὲ ἁλιεῖς ἀποβάντες ἀπ᾽ αὐτῶν,
ἀπέπλυναν τὰ δίκτυα. ἐμβὰς δὲ εἰς ἓν τῶν
πλοίων ὃ ἦν τ σίμωνος, ἠρώτησεν αὐτὸν ἀπὸ τ
γῆς ἐπανα γαγεῖν ὀλίγον. καὶ καθίσας ἐδί-
δασκεν ἐκ τ πλοίου τοὺς ὄχλους, ὡς δὲ ἐπαύ-
σατο λαλῶν, εἶπεν πρὸς τὸν σίμωνα. ἐπανά-
γαγε εἰς τὸ βάθος, καὶ χαλάσατε τὰ δίκτυα
ὑμῶν εἰς ἄγραν. καὶ ἀποκριθεὶς ὁ σίμων, εἶ-
πεν αὐτῷ. ἐπιστάτα διὰ ὅλης τ νυκτὸς κοπιά-
σαντες, οὐδὲν ἐλάβομεν. ἐπὶ δὲ τ ῥήματί σου
χαλάσω τὸ δίκτυον. καὶ τοῦτο ποιήσαντες, συνε-
κλεισεν πλῆθος ἰχθύων πολύ. διερήσσετο δὲ τὸ
δίκτυον αὐτῶν, καὶ κατένευσαν τοῖς μετόχοις
τοῖς ἐν τῷ ἑτέρῳ πλοίῳ τ ἐλθόντας συλλαβέσθαι
αὐτοῖς, καὶ ἦλθον καὶ ἔπλησαν ἀμφότερα τὰ πλοῖ
α, ὥστε βυθίζεσθαι αὐτά. ἰδὼν δὲ σίμων πέτρος, προ
σέπεσεν τοῖς γόνασιν τ ΙΗΣΟΥ λέγων. ἔξελθε
ἀπ᾽ ἐμοῦ, ὅτι ἀνὴρ ἁμαρτωλός εἰμι κύριε. θάμβος

γὰρ πε

EVANGELIVM

per ea. Et stans sup illã increpauit febrẽ & dimisit illã, & statim surgẽs ministrabat illis. Cũ aũt sol occidisset oẽs q habebãt infirmos morbis uarijs, ducebãt illos ad eũ, at ille singulis manus imponẽs sanabat eos. Exibant autem & dæmonia a multis clamãtia & dicẽtia. Tu es Christus. Et increpans nõ sinebat ea loqui, qa sciebãt ipsum esse Christũ. Facto aũt die egressus ibat i desertũ locũ, & turbæ quærebãt eũ & uenerũt usq; ad ipsum, & detinebant illũ ne discederet ab eis. Quibus ille ait. Et alijs ciuitatibus oportet me euangelizare regnũ dei, qa ideo missus sum. Et erat p̃dicãs in synagogis Galilææ. Factũ est aũt V cũ turba imineret ei, ut audiret uerbũ dei, & ipse stabat secus stagnũ Genezareth. Et uidit duas naues stantes secus stagnũ, piscatores aũt descenderant ex illis & lauabant retia. Ingressus autem in unam nauim quæ erat Simonis, rogauit eum, ut a terra abduceret pusillum. Et sedens docebat de naui turbas Vt cessauit aũt loqui, dixit ad Simonẽ Duc in altum, & laxate retia uestra in capturam. Et respondens Simon dixit illi. Præceptor per totam noctem laborantes nihil cœpimus, in uerbo autem tuo laxabo rete. Et cũ hoc feciſſent, concluserunt piscium multitudinem copiosam. Rumpebatur autem rete eorum. Et annuerunt socijs, qui erant in alia naui, ut uenirent & adiuuarent eos. Et uenerunt, & impleuerunt ambas nauiculas, ita ut mergerentur. Quod cum uideret Simon Petrus, procidit ad genua Iesu, dicens. Discede a me dñe, quia homo peccator sum. Stupor enim

γοὴ περιέχεμ αὐτὸν καὶ πάντες τοὺς σὺν
αὐτῷ, ἐπὶ τῇ ἄγρᾳ τῶν ἰχθύων, ἣν συνέλαβον
ὁμοίως δὲ καὶ Ἰάκωβον καὶ Ἰωάννην υἱοὺς Ζε-
βεδαίου, οἳ ἦσαν κοινωνοὶ τῷ σίμωνι. καὶ εἶ-
πεμ πρὸς τὸν σίμωνα ὁ ΙΗΣΟΥΣ. μὴ φοβοῦ,
ἀπὸ τοῦ νῦν ἀνθρώπους ἔσῃ ζωγρῶν. καὶ κα
ταγαγόντες τὰ πλοῖα ἐπὶ τὴν γῆν, ἀφέντες
ἅπαντα ἠκολούθησαν αὐτῷ. καὶ ἐγένετο ἐν
τῷ εἶναι αὐτὸν ἐν μιᾷ τῶν πόλεων. καὶ ἰδοὺ
ἀνὴρ πλήρης λέπρας, καὶ ἰδὼν τὸν ΙΗΣΟΥΝ
πεσὼν ἐπὶ πρόσωπον ἐδεήθη αὐτοῦ λέγων.
κύριε ἐὰν θέλῃς, δύνασαί με καθαρίσαι. καὶ
ἐκτείνας τὴν χεῖρα, ἥψατο αὐτοῦ εἰπών. θέ-
λω, καθαρίσθητι. καὶ εὐθέως ἡ λέπρα ἀπῆλ-
θεν ἀπ' αὐτοῦ. καὶ αὐτὸς παρήγγειλεν αὐτῷ
μηδενὶ εἰπεῖν, ἀλλὰ ἀπελθὼν δεῖξον σεαυ-
τὸν τῷ ἱερεῖ. καὶ προσένεγκε περὶ τοῦ καθαρισ-
μοῦ σου, καθὼς προσέταξεν μωσῆς εἰς μαρτύριον
αὐτοῖς, διήρχετο δὲ μᾶλλον ὁ λόγος περὶ αὐτοῦ, καὶ
συνήρχοντο ὄχλοι πολλοὶ ἀκούειν, καὶ θεραπεύε-
σθαι ὑπ' αὐτοῦ ἀπὸ τῶν ἀσθενειῶν αὐτῶν. αὐτὸς δὲ ἦν ὑ-
ποχωρῶν ἐν τοῖς ἐρήμοις & προσευχόμενος, & ἐγέ
νετο ἐν μιᾷ τῶν ἡμερῶν, καὶ αὐτὸς ἦν διδάσ
κων, καὶ ἦσαν καθήμενοι φαρισαῖοι καὶ νο
μοδιδάσκαλοι, οἱ ἦσαν ἐληλυθότες ἐκ πάσης
κώμης τῆς γαλιλαίας & ἰουδαίας, καὶ ἱερουσαλήμ,
καὶ δύναμις κυρίου ἦν, εἰς τὸ ἰᾶσθαι αὐτούς. & ἰ-
δοὺ ἄνδρες φέροντες ἐπὶ κλίνης ἄνθρωπον, ὃς
ἦν παραλελυμένος, καὶ ἐζήτουν αὐτὸν εἰσενεγκεῖν
καὶ θεῖναι ἐνώπιον αὐτοῦ, καὶ μὴ εὑρόντες διὰ ποίας
εἰσενέγκωσιν αὐτὸν, διὰ τὸν ὄχλον, ἀναβάντες ἐπὶ
τὸ δῶμα διὰ τῶν κεράμων καθῆκαν αὐτὸν σὺν τῷ
κλινιδίῳ εἰς τὸ μέσον ἔμπροσθεν τοῦ ΙΗΣΟΥ. ὃς
ἰδὼν τὴν πίστιν αὐτῶν εἶπεν αὐτῷ. ἄνθρωπε ἀφέ
ωνταί σοι αἱ ἁμαρτίαι σου. καὶ ἤρξαντο διαλογίζε
σθαι οἱ γραμματεῖς καὶ οἱ φαρισαῖοι λέγοντες
τίς ἐστιν οὗτος, ὃς λαλεῖ βλασφημίας. τίς δύναται
ἀφιέναι ἁμαρτίας, εἰ μὴ μόνος ὁ θεός. ἐπιγνοὺς δὲ
ὁ ΙΗΣΟΥΣ τοὺς διαλογισμοὺς αὐτῶν, ἀποκριθεὶς

εἶπεμ

em circũdederat eum & omnes qui cũ illo erant in captura piſciũ quã ceperãt Similiter aũt Iacobũ & Ioãnem filios Zebedæi, qui erant ſocij Simoni. Et ait ad Simonẽ Ieſus. Ne metuas, poſthac homines eris capiens. Et ſubductis ad terram nauibus. relictis omnibus ſe/cuti ſunt eum. Et factũ eſt cum eſſet in una ciuitatũ, & ecce uir plenus lepra, & uidiſſet Ieſum, proſtratus in faciẽ, rogauit eum, dicens. Domine, ſi uis potes me mundare. Et protenſa manu tetigit eum, dicens. Volo. Mundare. Et confeſtim lepra diſceſſit ab illo. Et ipſe p̃cepit illi, ne cuiq̃ diceret, ſed uade oſtende teipſum ſacerdoti, & offer pro emũ datione tua quæ præcepit Moſes in teſtimonium illis. Perambulabat autem magis ſermo de illo, & conueniebant turbæ multæ ut audirẽt & ſanarent ab infirmitatib⁹ ſuis. Ipſe aũt agebat in ſe ceſſu in deſertis & orabat. Et factũ eſt in uno dieꝝ, & ipſe erat docens, & erãt phariſæi ſedentes & legis doctores qui uenerãt ex omni caſtello Galilææ & Iudææ & Hieruſalẽ, & uirtus dñi erat ad ſanandũ eos. Et ecce uiri portãtes in lecto hominẽ qui erat paralyticus, & quẽ rebãt cũ inferre & ponere añ eũ. Et nõ inueniẽtes qua parte illũ inferrẽt p̃ turba, aſcenderũt ſupra tectũ, & p tegulas ſummiſerũt eũ cũ lecto in mediũ ante Ieſum, Quorũ fidem ut uidit, dixit. Homo remittunt tibi peccata tua. Et cæperũt cogitare ſcribæ & phariſæi, dicẽtes. Quis eſt his qui loquitur blaſphemias? Quis poteſt dimittere peccata, niſi ſolus deus? Vt cognouit autem Ieſus cogitationes eorum, reſpondens,

dixit

εἶπεν πρὸς αὐτούς. τί διαλογίζεσθε ἐν ταῖς καρδίαις ὑμῶν; τί ἐστιν εὐκοπώτερον εἰπεῖν; ἀφέωνταί σοι αἱ ἁμαρτίαι σου, ἢ εἰπεῖν, ἔγειραι καὶ περιπάτει; ἵνα δὲ εἰδῆτε, ὅτι ἐξουσίαν ἔχει ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ τῆς γῆς ἀφιέναι ἁμαρτίας, εἶπεν τῷ παραλυτικῷ. σοὶ λέγω. ἔγειραι, καὶ ἆρας τὸ κλινίδιόν σου, πορεύου εἰς τὸν οἶκόν σου. καὶ παραχρῆμα ἀναστὰς ἐνώπιον αὐτῶν, ἆρας ἐφ' ὃ κατέκειτο, ἀπῆλθεν εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ, δοξάζων τὸν θεόν. καὶ ἔκστασις ἔλαβεν πάντας, καὶ ἐδόξαζον τὸν θεόν, καὶ ἐπλήσθησαν φόβου λέγοντες, ὅτι εἴδομεν παράδοξα σήμερον. καὶ μετὰ ταῦτα ἐξῆλθε, καὶ ἐθεάσατο τελώνην ὀνόματι λευεὶν καθήμενον ἐπὶ τὸ τελώνιον, καὶ εἶπεν αὐτῷ, ἀκολούθει μοι. καὶ καταλιπὼν ἅπαντα, ἀναστὰς, ἠκολούθησεν αὐτῷ. καὶ ἐποίησεν δοχὴν μεγάλην λευεὶς αὐτῷ ἐν τῇ οἰκίᾳ αὐτοῦ. καὶ ἦν ὄχλος τελωνῶν πολὺς, καὶ ἄλλων, οἳ ἦσαν μετ' αὐτῶν κατακείμενοι. καὶ ἐγόγγυζον οἱ γραμματεῖς, καὶ οἱ φαρισαῖοι πρὸς τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ λέγοντες. διὰ τί μετὰ τελωνῶν καὶ ἁμαρτωλῶν ἐσθίετε καὶ πίνετε; καὶ ἀποκριθεὶς ὁ ΙΗΣΟΥΣ εἶπεν πρὸς αὐτούς. οὐ χρείαν ἔχουσιν οἱ ὑγιαίνοντες ἰατροῦ, ἀλλ' οἱ κακῶς ἔχοντες. οὐκ ἐλήλυθα καλέσαι δικαίους ἀλλὰ ἁμαρτωλοὺς εἰς μετάνοιαν. οἱ δὲ εἶπον πρὸς αὐτόν. διὰ τί οἱ μαθηταὶ ἰωάννου νηστεύουσιν πυκνὰ, καὶ δεήσεις ποιοῦνται, ὁμοίως καὶ οἱ τῶν φαρισαίων, οἱ δὲ σοὶ ἐσθίουσιν, καὶ πίνουσιν. ὁ δὲ εἶπεν πρὸς αὐτούς, μὴ δύνασθε τοὺς υἱοὺς τοῦ νυμφῶνος ἐν ᾧ ὁ νυμφίος μετ' αὐτῶν ἐστιν ποιῆσαι νηστεύειν; ἐλεύσονται δὲ ἡμέραι, καὶ ὅταν ἀπαρθῇ ἀπ' αὐτῶν ὁ νυμφίος, τότε νηστεύσουσιν ἐν ἐκείναις τῇ ἡμέραις. ἔλεγεν δὲ καὶ παραβολὴν πρὸς αὐτούς, ὅτι οὐδεὶς ἐπίβλημα ἱματίου καινοῦ ἐπιβάλλει ἐπὶ ἱμάτιον παλαιόν, εἰ δὲ μήγε, καὶ τὸ καινὸν σχίζει, τὸ ἐπίβλημα, καὶ τῷ παλαιῷ οὐ συμφωνεῖ ἀπὸ τοῦ καινοῦ. καὶ

dixit ad illos. Quid cogitatis in cordibus uestris? Vtrū est facilius dicere dimittuntur tibi peccata, an dicere, surge & ambula? Vt autem sciatis qđ filius hominis habet potestatem in terra dimittēdi peccata, ait paralytico. Tibi dico surge, tolle lectulū tuum, & uade in domum tuam. Et confestim surgens coram illis, tulit in quo iacebat, & abijt in domum suam, glorificans deum. Et stupor apprehendit omnes, & glorificabant deū. Et repleti sunt timore dicētes. Vidim⁹ incredibilia hodie. Et post hæc exijt, & uidit publicanū noīe Leui sedentē ad teloniū. & ait illi. Sequere me. Et relictis oibus, surgēs secutus est eū. Et fecit ei conuiuiū magnū Leui in domo sua, & erat turba multa publicanorum & aliorum, qui cum illis erāt discumbentes. Et murmurabant pharisæi, & scribæ, aduersus discipulos eius, dicentes. Quare cum publicanis & peccatoribus māducatis & bibitis? Et respondens Iesus dixit ad illos. Non egent qui sani sunt medico, sed qui male habent. Non ueni uocare iustos sed peccatores ad pœnitentiā. At illi dixerunt ad eum. Quare discipuli Ioannis ieiunant frequenter & obsecrationes faciunt, similiter & pharisęoꝝ, tui autem edunt, & bibunt? Quibus ipse ait. Num potestis filios thalami, dum cum illis est sponsus facere ieiunare? Venient autem dies, & cum ablatus fuerit ab illis spōsus, tunc ieiunabunt in illis diebus. Dicebat āt & similitudinē ad illos. Nemo īmissurā noui uestimenti īmittit in uestimentū uetus, alioquin & nouū rūpit, & ueteri nō conuenit īmissura ex nouo. Et nemo

ντω καινοῦ. καὶ οὐδεὶς βάλλει οἶνον νέον εἰς
ἀσκοὺς παλαιούς, εἰ δὲ μήγε, ῥήξει ὁ νέος οἶ-
νος τοὺς ἀσκούς, καὶ αὐτὸς ἐκχυθήσεται, καὶ
οἱ ἀσκοὶ ἀπολοῦνται, ἀλλὰ οἶνον νέον, εἰς ἀ-
σκοὺς καινοὺς βλητέον, καὶ ἀμφότεροι συν-
τηροῦνται. καὶ οὐδεὶς πιὼν παλαιὸν, εὐθέ-
ως θέλει νέον. λέγει γάρ, ὁ παλαιὸς χρη-
στός ἐστιν. Ἐγένετο δὲ ἐν σαββάτῳ δευτε-
ροπρώτῳ, διαπορεύεσθαι αὐτὸν, διὰ τῶν σπο-
ρίμων, καὶ ἔτιλλον οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ τοὺς
στάχυας, καὶ ἤσθιον ψώχοντες ταῖς χερσίν,
τινὲς δὲ τῶν φαρισαίων εἶπον αὐτοῖς, τί ποι-
εῖτε ὃ οὐκ ἔξεστι ποιεῖν ἐν τοῖς σάββασιν. καὶ
ἀποκριθεὶς πρὸς αὐτοὺς εἶπεν ὁ ΙΗΣΟΥΣ. οὐ-
δὲ τοῦτο ἀνέγνωτε, ὃ ἐποίησε Δαβὶδ ὅτε ὅτε
ἐπείνασεν αὐτὸς, καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ ὄντες,
ὡς εἰσῆλθεν εἰς τὸν οἶκον τοῦ θεοῦ, καὶ τοὺς
ἄρτους τῆς προθέσεως ἔλαβε καὶ ἔφαγε,
καὶ ἔδωκεν, καὶ τοῖς μετ' αὐτοῦ, οὓς οὐκ ἔξεστι
φαγεῖν, εἰ μὴ μόνους τοὺς ἱερεῖς; καὶ ἔλεγεν
αὐτοῖς, ὅτι κύριός ἐστιν ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου καὶ
τοῦ σαββάτου. Ἐγένετο δὲ καὶ ἐν ἑτέρῳ σαβ-
βάτῳ εἰσελθεῖν αὐτὸν εἰς τὴν συναγωγὴν καὶ
διδάσκειν. καὶ ἦν ἐκεῖ ἄνθρωπος, καὶ ἡ χεὶρ
αὐτοῦ ἡ δεξιὰ ἦν ξηρά. παρετήρουν δὲ αὐτὸν
οἱ γραμματεῖς καὶ οἱ φαρισαῖοι εἰ ἐν τῷ σαβ-
βάτῳ θεραπεύσει, ἵνα εὕρωσιν κατηγορίαν αὐ-
τοῦ. αὐτὸς δὲ ᾔδει τοὺς διαλογισμοὺς αὐτῶν.
καὶ εἶπεν τῷ ἀνθρώπῳ τῷ ξηρὰν ἔχοντι τὴν
χεῖρα. ἔγειραι καὶ στῆθι εἰς τὸ μέσον. ὁ δὲ ἀνα-
στὰς ἔστη. εἶπεν δὲ ὁ ΙΗΣΟΥΣ πρὸς αὐτούς. ἐ-
περωτήσω ὑμᾶς. τί ἔξεστι τοῖς σάββασιν. ἀγα-
θοποιῆσαι ἢ κακοποιῆσαι, ψυχὴν σῶσαι ἢ ἀ-
πολέσαι; καὶ περιβλεψάμενος πάντας αὐτοὺς,
εἶπεν τῷ ἀνθρώπῳ, ἔκτεινον τὴν χεῖρά σου. ὁ δὲ
ἐποίησεν, καὶ ἀπεκατεστάθη ἡ χεὶρ αὐτοῦ ὑγι-
ὴς ὡς ἡ ἄλλη. αὐτοὶ δὲ ἐπλήσθησαν ἀνοίας
καὶ διελάλουν πρὸς ἀλλήλους. τί ἂν ποιή-
σαιμεν τῷ ΙΗΣΟΥ. Ἐγένετο δὲ ἐν ταῖς ἡμέραις

ταύταις

uo. Et nemo mittit uinũ nouũ in utres ueteres, alioquin rumpet uinũ nouum utres, & ipsum effundetur & utres peribũt. Sed uinũ nouũ in utres nouos mittendum est, & utraq; conseruantur. Et nemo qui biberit uetus statim uult nouum, dicit enim, uetus melius est.

VI Factũ est aũt in sabbato secũdo primo cũ transiret per sata & uellebant discipuli eius spicas, & manducabant confricantes manibus. Quidam aũt phariſæorum dicebãt illis. Quid facitis quod non licet facere in sabbatis? Et respondẽs Iesus ad eos dixit. Nec hoc legistis, quod fecit Dauid cũ esuriſſet ipſe & q cum illo erãt, quomodo intrauit in domum dei & panes propositionis sumpsit & manducauit, & dedit etiã his qui secum erant, quos non licet manducare nisi tantũ sacerdotibus. Et dicebat illis, dñs est filius hominis etiã sabbati. Factũ est aũt & in alio sabbato, ut intraret in synagogam & doceret. Et erat ibi homo, & manꝰ eius dextera erat arida. Obseruabant aũt eũ scribæ & phariſæi, an i sabbato sanaturus esſet, ut inuenirent unde accusarent eum. Ipſe uero sciebat cogitationes eorum, & ait homini qui habebat manũ aridam. Surge, & sta in medium. Et surgens stetit. Ait autem ad illos Iesus. Interrogabo uos quid liceat sabbatis, benefacere an malefacere, animã saluã facere an perdere? Et circumspectis omnibus dixit homini. Extende manum tuã. Ille aũt fecit, & restituta est manus eius sana sicut altera. Ipſi aũt repleti sunt amentia & colloquebant inuicem quid nã facerent Iesu. Factũ est aũt in illis diebus

M exijt in

ἐξῆλθεν εἰς τὸ ὄρος προσεύξασθαι, καὶ ἦν διανυκτερεύων ἐν τῇ προσευχῇ τοῦ θεοῦ. καὶ ὅτε ἐγένετο ἡμέρα προσεφώνησε τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ. καὶ ἐκλεξάμενος ἀπ' αὐτῶν δώδεκα, οὓς καὶ ἀποστόλους ὠνόμασεν, Σίμωνα, ὃν καὶ ὠνόμασεν Πέτρον καὶ Ἀνδρέαν τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, Ἰάκωβον καὶ Ἰωάννην, Φίλιππον καὶ Βαρθολομαῖον, Ματθαῖον καὶ Θωμᾶν, Ἰάκωβον τὸν τοῦ Ἀλφαίου, καὶ Σίμωνα τὸν καλούμενον Ζηλωτὴν, Ἰούδαν Ἰακώβου καὶ Ἰούδαν Ἰσκαριώτην, ὃς καὶ ἐγένετο προδότης. Καὶ καταβὰς μετ' αὐτῶν, ἔστη ἐπὶ τόπου πεδινοῦ καὶ ὄχλος μαθητῶν αὐτοῦ, καὶ πλῆθος πολὺ λαοῦ ἀπὸ πάσης τῆς Ἰουδαίας καὶ Ἱερουσαλήμ, καὶ τῆς παραλίου καὶ Τύρου καὶ Σιδῶνος, οἳ ἦλθον ἀκοῦσαι αὐτοῦ, καὶ ἰαθῆναι ἀπὸ τῶν νόσων αὐτῶν, καὶ οἱ ὀχλούμενοι ὑπὸ πνευμάτων ἀκαθάρτων, καὶ ἐθεραπεύοντο. καὶ πᾶς ὁ ὄχλος ἐζήτει ἅπτεσθαι αὐτοῦ, ὅτι δύναμις παρ' αὐτοῦ ἐξήρχετο καὶ ἰᾶτο πάντας. Καὶ αὐτὸς ἐπάρας τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτοῦ εἰς τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ ἔλεγεν. Μακάριοι οἱ πτωχοί, ὅτι ὑμετέρα ἐστὶν ἡ βασιλεία τοῦ θεοῦ. Μακάριοι οἱ πεινῶντες νῦν, ὅτι χορτασθήσεσθε. Μακάριοι οἱ κλαίοντες νῦν, ὅτι γελάσετε. Μακάριοί ἐστε, ὅταν μισήσωσιν ὑμᾶς οἱ ἄνθρωποι, καὶ ἀφορίζωσιν ὑμᾶς, καὶ ὀνειδίσωσιν, καὶ ἐκβάλωσιν τὸ ὄνομα ὑμῶν ὡς πονηρὸν, ἕνεκα τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου. Χαίρητε ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ καὶ σκιρτήσατε, ἰδοὺ γὰρ ὁ μισθὸς ὑμῶν πολὺς ἐν τοῖς οὐρανοῖς. Κατὰ ταῦτα γὰρ ἐποίουν τοῖς προφήταις οἱ πατέρες αὐτῶν. Πλὴν οὐαὶ ὑμῖν τοῖς πλουσίοις, ὅτι ἀπέχετε τὴν παράκλησιν ὑμῶν. Οὐαὶ ὑμῖν, οἱ ἐμπεπλησμένοι, ὅτι πεινάσετε. Οὐαὶ ὑμῖν, οἱ γελῶντες νῦν, ὅτι πενθήσετε καὶ κλαύσετε. Οὐαὶ ὑμῖν, ὅταν καλῶς ὑμᾶς εἴπωσιν πάντες οἱ ἄνθρωποι. Κατὰ ταῦτα γὰρ ἐποίουν τοῖς προφήταις οἱ πατέρες αὐτῶν. Ἀλλὰ ὑμῖν λέγω τοῖς ἀκούουσιν

exijt in mõtẽ orare, & erat pernoctãs in oratiõe dei. Et cũ dies factus esset uocauit discipulos suos, & elegit duodecim ex ipsis quos & apostolos nominauit, Simonẽ quẽ & nominauit Petrum, & Andream fratrem eius, Iacobũ & Ioannem, Philippũ & Bartholomæũ. Matheum & Thomam, Iacobũ Alphæi filium, & Simonem qui uocatur zelotes, & Iudam Iacobi, & Iudam Iscariotam, qui & fuit proditor. Et descendẽs cũ illis stetit in loco campestri & turba discipulorum eius, & multitudo copiosa plebis ex omni Iudæa & hierusalẽ & maritima & Tyro & Sidone, qui uenerant ut audirent eum, & sanarentur a morbis suis, & qui uexabantur a spiritibus immundis & sanabantur. Et omnis turba quærebat eum tangere, quia uirtus de illo exibat, & sanabat omnes. Et ipse eleuatis oculis in discipulos suos dicebat. Beati pauperes, quia uestrum est regnũ dei. Beati qui esuritis nunc, quia saturabimini. Beati qui fletis nũc, quia ridebitis. Beati eritis cum uos oderint homines, & separauerint uos, & exprobrauerint, & eiecerint nomen uestrũ tanquam malum propter filium hominis. Gaudete in illa die & exultate, ecce em̃ merces uestra multa est in cœlis. Secundum hæc enim faciebant prophetis patres eorum. Veruntamen uæ uobis diuitibus qui habetis consolationem uestram, Væ uobis, qui saturati estis, quia esurietis, Væ uobis qui ridetis nunc, quia lugebitis & flebitis. Væ cum benedixerint uobis omnes homines. Secundum hæc enim faciebãt prophetis patres eorũ. Sed uobis dico qui auditis

pseudo;

ἀκούουσιν, ἀγαπᾶτε τοὺς ἐχθροὺς ὑμῶν, καλῶς ποιεῖτε τοῖς μισοῦσιν ὑμᾶς, εὐλογεῖτε τοὺς καταρωμένους ὑμᾶς, καὶ προσεύχεσθε περὶ τῶν ἐπηρεαζόντων ὑμᾶς. τῷ τύπτοντί σε ἐπὶ τὴν σιαγόνα, πάρεχε καὶ τὴν ἄλλην. καὶ ἀπὸ τοῦ αἴροντός σου τὸ ἱμάτιον, καὶ τὸν χιτῶνα μὴ κωλύσῃς. παντὶ δὲ τῷ αἰτοῦντί σε δίδου. καὶ ἀπὸ τοῦ αἴροντος τὰ σὰ μὴ ἀπαίτει. καθὼς θέλετε, ἵνα ποιῶσιν ὑμῖν οἱ ἄνθρωποι, καὶ ὑμεῖς ποιεῖτε αὐτοῖς ὁμοίως. καὶ εἰ ἀγαπᾶτε τοὺς ἀγαπῶντας ὑμᾶς, ποία ὑμῖν χάρις ἐστίν; καὶ γὰρ οἱ ἁμαρτωλοὶ τοὺς ἀγαπῶντας αὐτοὺς ἀγαπῶσιν. καὶ ἐὰν ἀγαθοποιῆτε τοὺς ἀγαθοποιοῦντας ὑμᾶς, ποία ὑμῖν χάρις ἐστίν; καὶ γὰρ οἱ ἁμαρτωλοὶ τὸ αὐτὸ ποιοῦσιν. καὶ ἐὰν δανείζητε παρ' ὧν ἐλπίζετε ἀπολαβεῖν, ποία ὑμῖν χάρις ἐστίν; καὶ ἁμαρτωλοὶ ἁμαρτωλοῖς δανείζουσιν, ἵνα ἀπολάβωσιν τὰ ἴσα. πλὴν ἀγαπᾶτε τοὺς ἐχθροὺς ὑμῶν, καὶ ἀγαθοποιεῖτε καὶ δανείζετε, μηδὲν ἀπελπίζοντες, καὶ ἔσται ὁ μισθὸς ὑμῶν πολύς, καὶ ἔσεσθε υἱοὶ τοῦ ὑψίστου, ὅτι αὐτὸς χρηστός ἐστιν ἐπὶ τοὺς ἀχαρίστους καὶ πονηρούς. γίνεσθε οὖν οἰκτίρμονες, καθὼς καὶ ὁ πατὴρ ὑμῶν οἰκτίρμων ἐστίν. μὴ κρίνετε, καὶ οὐ μὴ κριθῆτε. μὴ καταδικάζετε, καὶ οὐ μὴ καταδικασθῆτε. ἀπολύετε, καὶ ἀπολυθήσεσθε. δίδοτε, καὶ δοθήσεται ὑμῖν. μέτρον καλὸν πεπιεσμένον, καὶ σεσαλευμένον, καὶ ὑπερεκχυνόμενον δώσουσιν εἰς τὸν κόλπον ὑμῶν. τῷ γὰρ αὐτῷ μέτρῳ ᾧ μετρεῖτε, ἀντιμετρηθήσεται ὑμῖν. ἔλεγεν δὲ παραβολὴν αὐτοῖς, μή δύναται τυφλὸς τυφλὸν ὁδηγεῖν; οὐχὶ ἀμφότεροι εἰς βόθυνον πεσοῦνται; οὐκ ἔστι μαθητὴς ὑπὲρ τὸν διδάσκαλον, κατηρτισμένος δὲ πᾶς ἔσται ὡς ὁ διδάσκαλος αὐτοῦ. τί δὲ βλέπεις τὸ κάρφος τὸ ἐν τῷ ὀφθαλμῷ τοῦ ἀδελφοῦ σου, τὴν δὲ ἐν τῷ σῷ ὀφθαλμῷ δοκὸν οὐ κατανοεῖς; ἢ πῶς δύνασαι λέγειν τῷ ἀδελφῷ σου, ἀδελφέ, ἄφες ἐκβαλῶ τὸ κάρφος τὸ ἐν τῷ ὀφθαλμῷ

auditis. Diligite inimicos uestros, bñfacite his q uos oderũt. Bñdicite maledicẽtibus uobis, & orate p calumniãtibus uos. Et q te pcutit in maxillã, pbe & alterã, & ab eo q aufert tibi palliũ etiã tunicã noli pbibere. O mĩ aũt petẽti te tribue, & q aufert q̃ tua sunt ne repetas, & put uultis ut faciãt uobis hoies, & uos facite illis similiter. Et si diligitis eos qui uos diligũt, q̃ uobis ẽ gratia? Nã & peccatores diligẽtes se diligũt. Et si bñfeceritis his q uobis bñfaciũt, q̃ uobis ẽ gratia? Siquidẽ & pctores hoc faciunt. Et si mutuũ dederitis his aqbus speratis recipere, q̃ gratia est uobis? Nã & pctores pctoribus fenerant, ut recipiãt æqualia. Verũtñ diligite inimicos uestros, bene facite, & mutuũ date, nihil inde sperantes, & erit merces uestra multa, & eritis filij altissimi, quia ipse benignꝰ est erga ingratos & malos. Estote ergo misericordes, sicut & pater uester misericors est. Nolite iudicare, & non iudicabimini. Nolite condemnare, & non condemnabimini. Dimittite, & dimittemini. Date, & dabitur uobis. Mensuram bonam & confertam & coagitatam & superefflluentem dabũt in sinum uestrũ. Eadem quippe mensura qua mensi fueritis, remetietur uobis. Dicebat autem illis similitudinem. Nunquid potest cæcus cæcum ducere? Nonne ambo in foueam cadunt? Non est discipulus super magistrum, perfectus autem omis erit, si sit sicut magister eius. Quid autẽ uides festucam in oculo fratris tui, trabem autem quæ in oculo tuo est non cõsideras? Aut quomodo potes dicere fratri tuo, frater, sine eiiciam festucã

τὸν τοῦ ὀφθαλμοῦ σου. ἀνὴρ τί τὸν τοῦ ὀφθαλμῷ σου τὸν κάρφος τὸ ὀκόμ οὐ βλέπω; ὑποκριτά, ἔκβαλε πρῶτον τὸν δοκὸν ἐκ τοῦ ὀφθαλμοῦ σου. καὶ τότε διαβλέψας ἐκβαλεῖν τὸ κάρφος τὸ τοῦ τοῦ ὀφθαλμῷ τοῦ ἀδελφοῦ σου. οὐ γάρ ἐστιν δένδρον καλὸν ποιοῦν καρπὸν σαπρόν, οὐδὲ δένδρον σαπρὸν ποιοῦν καρπὸν καλόν. ἕκαστον γὰρ δένδρον ἐκ τοῦ ἰδίου καρποῦ γινώσκεται. οὐ γὰρ ἐξ ἀκανθῶν συλλέγουσιν σῦκα. οὐδὲ ἐκ βάτου τρυγῶσιν σαφυλίν. ὁ ἀγαθὸς ἄνθρωπος ἐκ τοῦ ἀγαθοῦ θησαυροῦ τῆς καρδίας αὐτοῦ προφέρει τὸ ἀγαθόν. καὶ ὁ πονηρὸς ἄνθρωπος ἐκ τοῦ πονηροῦ θησαυροῦ τῆς καρδίας αὐτοῦ προφέρει τὸ πονηρόν. ἐκ γὰρ τοῦ περισσεύματος τῆς καρδίας λαλεῖ τὸ στόμα αὐτοῦ. τί δέ με καλεῖτε κύριε κύριε, καὶ οὐ ποιεῖτε ἃ λέγω. πᾶς ὁ ἐρχόμενος πρός με, καὶ ἀκούων μου τῶν λόγων καὶ ποιῶν αὐτούς, ὑποδείξω ὑμῖν τίνι ἐστὶν ὅμοιος, ὅμοιός ἐστιν ἀνθρώπῳ οἰκοδομοῦντι οἰκίαν, ὃς ἔσκαψεν καὶ ἐβάθυνεν, καὶ ἔθηκεν θεμέλιον ἐπὶ τὴν πέτραν, πλημμύρας δὲ γενομένης, προσέρηξεν ὁ ποταμὸς τῇ οἰκίᾳ ἐκείνῃ, καὶ οὐκ ἴσχυσεν σαλεῦσαι αὐτήν, τεθεμελίωτο γὰρ ἐπὶ τὴν πέτραν. ὁ δὲ ἀκούσας καὶ μὴ ποιήσας, ὅμοιός ἐστιν ἀνθρώπῳ οἰκοδομήσαντι οἰκίαν ἐπὶ τὴν γῆν, χωρὶς θεμελίου, ᾗ προσέρηξεν ὁ ποταμός, καὶ εὐθέως ἔπεσεν, καὶ ἐγένετο τὸ ῥῆγμα τῆς οἰκίας ἐκείνης μέγα.

Ἐπεὶ δὲ ἐπλήρωσεν πάντα τὰ ῥήματα αὐτοῦ εἰς τὰς ἀκοὰς τοῦ λαοῦ, εἰσῆλθεν εἰς Καπερναούμ. ἑκατοντάρχου δέ τινος δοῦλος κακῶς ἔχων, ἤμελλεν τελευτᾶν, ὃς ἦν αὐτῷ ἔντιμος. ἀκούσας δὲ περὶ τοῦ ΙΗΣΟΥ, ἀπέστειλεν πρὸς αὐτὸν πρεσβυτέρους τῶν Ἰουδαίων, ἐρωτῶν αὐτὸν ὅπως ἐλθὼν διασώσῃ τὸν δοῦλον αὐτοῦ. οἱ δὲ παραγενόμενοι πρὸς τὸν ΙΗΣΟΥΝ, παρεκάλουν αὐτὸν σπουδαίως, λέγοντες, ὅτι ἄξιός ἐστιν ᾧ παρέξῃ τοῦτο. ἀγαπᾷ γὰρ τὸ ἔθνος

q̃ in oculo tuo est, ipse in oculo tuo trabem nō uidēs? Hypocrita eijce primū trabem de oculo tuo, & tūc pspicies, ut educas festucā q̃ est in oculo fratris tui. Non est enim arbor bona, quæ facit fructum malū, neq; arbor mala, faciens fructum bonum. Vnaquæq; enim arbor de fructu suo cognoscitur. Neq; enim de spinis colligunt ficus, neq; de rubo uindemiant uuam. Bonus homo de bono thesauro cordis sui pfert bonum, & malus homo de malo thesauro cordis sui pfert malū. Ex abundātia ēm cordis loquit' os eius. Quid aūt uocatis me domine domine, & non facitis quæ dico? Omnis qui uenit ad me, & audit sermones meos, & facit eos, ostendam uobis cui similis sit. Similis est homini ædificanti domum, qui fodit in altum, & posuit fundamentum super petram. Inundatione autem facta, illisum est flumen domui illi, & non potuit eam mouere. Fundata enim erat super petram. Qui autem audit & non facit, similis est homini ædificanti domum suā super terrā, sine fundamēto, in quam illisus est fluuius, & continuo cecidit, & facta est ruina domus illius magna.

Cum autem implesset omnia uerba VII
sua in aures plebis, intrauit Capernaum. Centurionis autem cuiusdam seruus male habens erat morituru, qui illi erat preciosus. Cū audisset aūt de Iesu, misit ad eum seniores Iudæorum, rogans eum ut ueniret & saluaret seruū eius. At illi cum uenissent ad Iesum rogabant eum sollicite, dicentes, dignus est, ut hoc illi prestes. Diligit ēm

gentem

ἡμῶν καὶ τὴν συναγωγὴν αὐτὸς ὠκο
δόμησεν ἡμῖν. ὁ δὲ ΙΗΣΟΥΣ ἐπορεύετο σὺν
αὐτοῖς, ἤδη δὲ αὐτοῦ οὐ μακρὰν ἀπέχοντος
ἀπὸ τῆς οἰκίας, ἔπεμψεν πρὸς αὐτὸν ὁ ἑκα
τόνταρχος φίλους λέγων αὐτῷ. κύριε μὴ
σκύλλου. οὐ γὰρ ἱκανός εἰμι ἵνα ὑπὸ τὴν
στέγην μου εἰσέλθῃς. διὸ οὐδὲ ἐμαυτὸν ἠξί/
ωσα πρός σε ἐλθεῖν, ἀλλὰ εἰπὲ λόγῳ, καὶ ἰα/
θήτω ὁ παῖς μου. καὶ γὰρ ἐγὼ ἄνθρωπός
εἰμι ὑπὸ ἐξουσίαν τασσόμενος, ἔχων ὑπ' ἐμ
αυτὸν στρατιώτας. καὶ λέγω τούτῳ, πορεύθη/
τι καὶ πορεύεται. καὶ ἄλλῳ ἔρχου καὶ ἔρχε
ται, καὶ τῷ δούλῳ μου ποίησον τοῦτο. καὶ
ποιεῖ. ἀκούσας δὲ ταῦτα ὁ ΙΗΣΟΥΣ, ἐθαύμά
σεν αὐτὸν. καὶ στραφεὶς τῷ ἀκολουθοῦντι αὐ
τῷ ὄχλῳ εἶπεν, λέγω ὑμῖν, οὐδὲ ἐν τῷ Ἰσ/
ραὴλ τοσαύτην πίστιν εὗρον. καὶ ὑποστρέ/
ψαντες οἱ πεμφθέντες εἰς τὸν οἶκον, εὗρον
τὸν ἀσθενοῦντα δοῦλον ὑγιαίνοντα. καὶ ἐγέ
νετο ἐν τῷ ἑξῆς ἐπορεύετο εἰς πόλιν κα
λουμένην ναΐν, καὶ συνεπορεύοντο αὐτῷ οἱ
μαθηταὶ αὐτοῦ ἱκανοὶ, καὶ ὄχλος πολύς.
ὡς δὲ ἤγγισεν τῇ πύλῃ τῆς πόλεως, καὶ ἰδοὺ
ἐξεκομίζετο τεθνηκὼς υἱὸς μονογενὴς τῇ μη/
τρὶ αὐτοῦ. καὶ αὕτη ἦν χήρα. καὶ ὄχλος τῆς
πόλεως ἱκανὸς σὺν αὐτῇ. καὶ ἰδὼν αὐτὴν ὁ
κύριος ἐσπλαγχνίσθη ἐπ' αὐτῇ. καὶ εἶπεν αὐ
τῇ. μὴ κλαῖε. καὶ προσελθὼν, ἥψατο τῆς σο
ροῦ. οἱ δὲ βαστάζοντες ἔστησαν, καὶ εἶπεν. νεα
νίσκε σοὶ λέγω, ἐγέρθητι. καὶ ἀνεκάθισεν ὁ νε
κρὸς, καὶ ἤρξατο λαλεῖν. καὶ ἔδωκεν αὐτὸν τῇ
μητρὶ αὐτοῦ. ἔλαβεν δὲ φόβος πάντας καὶ
ἐδόξαζον τὸν θεὸν λέγοντες, ὅτι προφήτης
μέγας ἠγέρθη ἐν ἡμῖν, καὶ ὅτι ἐπεσκέ/
ψατο ὁ θεὸς τὸν λαὸν αὐτοῦ. καὶ ἐξῆλθεν ὁ λό
γος οὗτος ἐν ὅλῃ τῇ ἰουδαίᾳ περὶ αὐτοῦ, καὶ
ἐν πάσῃ τῇ περιχώρῳ. καὶ ἀπήγγειλαν ἰωάν
νῃ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ περὶ πάντων τούτων, καὶ
προσκαλεσά

gentem noſtram, & ſynagogã ipſe ædi
ficauit nobis. Ieſus aũt ibat cum illis. Et
cum iam nõ longe eſſet a domo, miſit
ad eũ centurio amicos dicens ei. Domi
ne, noli uexari. Non enim ſum dignus,
ut ſub tectũ meũ intres, propter quod
& meipſum nõ ſum dignũ arbitratus,
ut uenirem ad te, ſed dic uerbo, & ſana
bitur puer meus. Nã & ego homo ſum
ſub poteſtate conſtitutus, habens ſub
me milites, & dico huic uade & uadit, &
alio ueni & uenit, & ſeruo meo fac hoc,
& facit. Auditis autẽ his Ieſus miratus
eſt eum, & conuerſus ſequenti ſe turbæ
dixit. Dico uobis, nec in Iſrael tantam
fidem inueni. Et reuerſi qui miſſi fuerãt
in domum inuenerunt ſeruum qui lan
guerat ſanum. Et factum eſt deinceps
ibat in ciuitatem, quæ uocatur Naym,
& ibant cum eo diſcipuli eius multi,
& turba copioſa. Cum autem appro/
pinquaret portæ ciuitatis, ecce defun/
ctus efferebatur filius unicus matris
ſuæ. Et hæc uidua erat, & turba ciuita
tis multa cum illa. Quam cum uidiſſet
dominus, miſericordia motus ſuper eã
dixit illi. Noli flere. Et acceſſit & tetigit
loculum. Hi autem qui portabant ſte/
terunt. Et ait. Adoleſcens, tibi dico ſur
ge. Et reſedit qui erat mortuus, & cœ/
pit loqui, & dedit illum matri ſuæ. Ac/
cepit autem omnes timor, & glorifica
bant deum, dicentes. Propheta ma/
gnus ſurrexit in nobis, & deus uiſita/
uit plebem ſuam. Et exijt hic ſermo in
uniuerſam Iudæam de eo, & omnem
circa regionem. Et nunciauerunt Io/
anni diſcipuli eius de his omnibus. Et

προσκαλεσάμενος δύο τινὰς τῶν μαθητῶν αὐτοῦ ἰωάννης, ἔπεμψεν πρὸς τὸν ΙΗΣΟΥΝ λέγων. σὺ εἶ ὁ ἐρχόμενος ἢ ἄλλον προσδοκῶμεν; παραγενόμενοι δὲ πρὸς αὐτὸν οἱ ἄνδρες, εἶπον. Ἰωάννης ὁ βαπτιστὴς ἀπέσταλκεν ἡμᾶς πρός σε, λέγων. σὺ εἶ ὁ ἐρχόμενος, ἢ ἄλλον προσδοκῶμεν; ἐν αὐτῇ δὲ τῇ ὥρᾳ ἐθεράπευσεν πολλοὺς ἀπὸ νόσων, καὶ μαστίγων, καὶ πνευμάτων πονηρῶν, καὶ τυφλοῖς πολλοῖς ἐχαρίσατο τὸ βλέπειν. καὶ ἀποκριθεὶς ὁ ΙΗΣΟΥΣ εἶπεν αὐτοῖς. πορευθέντες ἀπαγείλατε ἰωάννῃ, ἃ εἴδετε καὶ ἠκούσατε, ὅτι τυφλοὶ ἀναβλέπουσιν, χωλοὶ περιπατοῦσιν, λεπροὶ καθαρίζονται, κωφοὶ ἀκούουσιν, νεκροὶ ἐγείρονται, πτωχοὶ εὐαγγελίζονται, καὶ μακάριός ἐστιν, ὃς ἐὰν μὴ σκανδαλισθῇ ἐν ἐμοί. Απελθόντων δὲ τῶν ἀγγέλων ἰωάννου, ἤρξατο λέγειν πρὸς τοὺς ὄχλους περὶ ἰωάννου. τί ἐξεληλύθατε εἰς τὴν ἔρημον θεάσασθαι; κάλαμον ὑπὸ ἀνέμου σαλευόμενον; Ἀλλὰ τί ἐξεληλύθατε ἰδεῖν; Ανθρωπον ἐν μαλακοῖς ἱματίοις ἠμφιεσμένον; Ἰδοὺ οἱ ἐν ἱματισμῷ ἐνδόξῳ, καὶ τρυφῇ ὑπάρχοντες, ἐν τοῖς βασιλείοις εἰσίν. Ἀλλὰ τί ἐξεληλύθατε ἰδεῖν; προφήτην; Ναὶ λέγω ὑμῖν, καὶ περισσότερον προφήτου. οὗτός ἐστιν περὶ οὗ γέγραπται. ἰδοὺ ἐγὼ ἀποστέλλω τὸν ἄγγελόν μου πρὸ προσώπου σου, ὃς κατασκευάσει τὴν ὁδόν σου ἔμπροσθέν σου. Λέγω δὲ ὑμῖν. Μείζων ἐν γεννητοῖς γυναικῶν προφήτης ἰωάννου τοῦ βαπτιστοῦ, ὁ δὲ μικρότερος ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ θεοῦ, μείζων αὐτοῦ ἐστιν. καὶ πᾶς ὁ λαὸς ἀκούσας καὶ οἱ τελῶναι ἐδικαίωσαν τὸν θεόν, βαπτισθέντες τὸ βάπτισμα ἰωάννου. οἱ δὲ φαρισαῖοι καὶ οἱ νομικοὶ τὴν βουλὴν τοῦ θεοῦ ἠθέτησαν εἰς ἑαυτούς, μὴ βαπτισθέντες ὑπ' αὐτοῦ. Εἶπεν δὲ ὁ κύριος. τίνι οὖν ὁμοιώσω τοὺς ἀνθρώπους τῆς γενεᾶς ταύτης, καὶ τίνι

conuocauit duos de discipulis suis Ioannes, & misit ad Iesum dicens. Tu es qui uenturus es, an alium expectamus? Cum autem uenissent ad eum uiri, dixerunt. Ioannes baptista misit nos ad te dicens. Tu es qui uenturus es an alium expectamus? In ipsa autem hora multos curauit a languoribus & plagis, & spiritibus malis, & cæcis multis donauit uisum. Et respondens dixit illis, Euntes renuntiate Ioanni quæ uidistis & audistis, quia cæci uident, claudi ambulant, leprosi mundantur, surdi audiunt, mortui resurgunt, pauperes euangelizantur, & beatus est quicunq; non fuerit scandalizatus in me. Et cum discessissent nuncij Ioannis, cœpit de Ioanne dicere ad turbas. Quid existis in desertum uidere? Arundinem uento agitatam? Sed quid existis uidere? Hominem mollibus uestimentis indutum? Ecce qui in ueste preciosa sunt & delitijs, in aulis Regum sunt. Sed quid existis uidere? Prophetam? Vtiq; dico uobis, & plusq; prophetam. Hic est de quo scriptum est. Ecce mitto angelum meum ante faciem tuam, qui præparabit uiam tuam ante te. Dico enim uobis. Maior inter natos mulierum propheta Ioanne baptista nemo est. Qui autem minor est in regno dei, maior est illo. Et omnis populus audiens & publicani iustificauerunt deum, baptizati baptismo Ioannis. Pharisæi autem & legisperiti consilium dei spreuerunt in semetipsos, non baptizati ab eo. Ait autem dñs, Cui ergo similes dicam hoies generationis huius, & cui

καὶ τίνι ὁμοίους εἰσὶν ὅμοιοί εἰσιν παιδίοις τοῖς ἐν ἀγορᾷ καθημένοις, καὶ προσφωνοῦσι ἀλλήλοις καὶ λέγουσιν. Ηὐλήσαμεν ὑμῖν καὶ οὐκ ὠρχήσασθε, ἐθρηνήσαμεν ὑμῖν καὶ οὐκ ἐκλαύσατε. Ελήλυθεν γὰρ Ἰωάννης ὁ βαπτιστὴς μὴ τε ἄρτον ἐσθίων μή τε οἶνον πίνων, καὶ λέγετε δαιμόνιον ἔχει. Ἐλήλυθεν ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐσθίων καὶ πίνων, καὶ λέγετε. Ἰδοὺ ἄνθρωπος φάγος καὶ οἰνοπότης τελωνῶν φίλος καὶ ἁμαρτωλῶν, καὶ ἐδικαιώθη ἡ σοφία ἀπὸ πάντων τέκνων αὐτῆς. Ἠρώτα δέ τις αὐτὸν τῶν φαρισαίων, ἵνα φάγῃ μετ' αὐτοῦ, καὶ εἰσελθὼν εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ φαρισαίου ἀνεκλίθη. Καὶ ἰδοὺ γυνὴ ἥτις ἦν ἐν τῇ πόλει ἁμαρτωλός, ἐπιγνοῦσα, ὅτι ἀνάκειται ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ φαρισαίου, κομίσασα ἀλάβαστρον μύρου, καὶ στᾶσα παρὰ τοὺς πόδας αὐτοῦ ὀπίσω κλαίουσα, ἤρξατο βρέχειν τοὺς πόδας αὐτοῦ τοῖς δάκρυσιν, καὶ ταῖς θριξὶ τῆς κεφαλῆς αὐτῆς ἐξέμασσεν, καὶ κατεφίλει τοὺς πόδας αὐτοῦ, καὶ ἤλειφεν τῷ μύρῳ. Ἰδὼν δὲ ὁ φαρισαῖος ὁ καλέσας αὐτὸν, εἶπεν ἐν ἑαυτῷ λέγων, οὗτος εἰ ἦν προφήτης, ἐγίνωσκεν ἂν, τίς καὶ ποταπὴ ἡ γυνὴ ἥτις ἅπτεται αὐτοῦ, ὅτι ἁμαρτωλός ἐστιν. Καὶ ἀποκριθεὶς ὁ ΙΗΣΟΥΣ, εἶπεν πρὸς αὐτόν. Σίμων ἔχω σοί τι εἰπεῖν. ὁ δέ φησιν, διδάσκαλε εἰπέ. Δύο χρεοφειλέται ἦσαν δανιστῇ τινι, ὁ εἷς ὤφειλεν δηνάρια πεντακόσια. ὁ δὲ ἕτερος πεντήκοντα, μὴ ἐχόντων δὲ αὐτῶν ἀποδοῦναι, ἀμφοτέροις ἐχαρίσατο. τίς οὖν αὐτῶν εἰπὲ πλεῖον ἀγαπήσει; ἀποκριθεὶς δὲ ὁ σίμων εἶπεν. Ὑπολαμβάνω, ὅτι ᾧ τὸ πλεῖον ἐχαρίσατο. ὁ δὲ εἶπεν αὐτῷ. ὀρθῶς ἔκρινας, καὶ στραφεὶς πρὸς τὴν γυναῖκα, τῷ σίμωνι ἔφη. Βλέπεις ταύτην τὴν γυναῖκα; εἰσῆλθόν σου εἰς τὴν οἰκίαν, ὕδωρ ἐπὶ τοὺς πόδας μου οὐκ ἔδωκας, αὕτη δὲ τοῖς δάκρυσιν ἔβρεξέν μου τοὺς πόδας, καὶ ταῖς

& cui similes sunt? Similes sunt pueris sedentibus in foro, & loquentibus ad inuicem & dicentibus. Cantauimus uobis tibijs, & nō saltastis, lamentauimus & nō ploraſtis. Venit em̄ Ioannes baptista neq; mãducans panem, neq; bibens uinum, & dicitis. Dæmonium habet. Venit filius hominis manducans & bibens, & dicitis. Ecce homo deuorator, & bibens uinum, amicus publicanorum & peccatorum. Et iustificata est sapientia a filijs suis+. Rogabat autem illum quidam de pharisæis, ut manducaret secum. Et ingressus domum pharisæi discubuit. Et ecce mulier quæ erat in ciuitate peccatrix, ut cognouit q̄ Iesus accubuit in domo pharisæi, attulit alabastrū unguēti, & stans secus pedes ei⁹ a tergo, flēs lachrymis cœpit rigare pedes eius, & capillis capitis sui exterge bat, & deosculabat pedes ei⁹ & unguēto ungebat. Videns autem pharisæus qui uocauerat eum, ait intra se dicens. Hic si esset propheta sciret utiq; quæ & qualis est mulier quæ tãgit eū, quia peccatrix est. Et rñdens Iesus dixit ad illū. Simō, habeo tibi aliquid dicere. At ille ait. Magister, dic. Duo debitores erant cuidã feneratori, un⁹ debebat denarios qngẽtos, & alius qnquaginta. Nō habẽbus illis unde redderẽt, donauit utriq;. Hoz igit̄, dic uter eū pl⁹ diliget? Rñdẽs Simon dixit. Existimo, quod is cui pl⁹ donauit. At ille dixit ei. Recte iudicasti Et cōuersus ad mulierem, dixit Simoni Vides hãc mulierem? Intraui in domū tuã, aquã pedibus meis nō dedisti. hæc autem lachrymis rigauit pedes meos.

+ omnibus

καὶ ταῖς θριξὶν τῆς κεφαλῆς αὐτῆς ἐξέμαξεν, φίλημά μοι οὐκ ἔδωκας, αὕτη δὲ ἀφ' ἧς εἰσῆλθον, οὐ διέλειπεν καταφιλοῦσά μου τοὺς πόδας, ἐλαίῳ τὴν κεφαλήν μου οὐκ ἤλειψας, αὕτη δὲ μύρῳ ἤλειψεν τοὺς πόδας, οὗ χάριν λέγω σοι, ἀφέωνται αἱ ἁμαρτίαι αὐτῆς αἱ πολλαί, ὅτι ἠγάπησεν πολύ. ᾧ δὲ ὀλίγον ἀφίεται, ὀλίγον ἀγαπᾷ. εἶπεν δὲ αὐτῇ, ἀφέωνταί σου αἱ ἁμαρτίαι. καὶ ἤρξαντο οἱ συνανακείμενοι λέγειν ἐν ἑαυτοῖς, τίς οὗτός ἐστιν ὃς καὶ ἁμαρτίας ἀφίησιν; εἶπεν δὲ πρὸς τὴν γυναῖκα, ἡ πίστις σου σέσωκέν σε, πορεύου εἰς εἰρήνην.

Καὶ ἐγένετο ἐν τῷ καθεξῆς, καὶ αὐτὸς διώδευεν κατὰ πόλιν καὶ κώμην κηρύσσων, καὶ εὐαγγελιζόμενος τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ, καὶ οἱ δώδεκα σὺν αὐτῷ. καὶ γυναῖκες τινες αἳ ἦσαν τεθεραπευμέναι ἀπὸ πνευμάτων πονηρῶν καὶ ἀσθενειῶν, Μαρία ἡ καλουμένη Μαγδαληνή, ἀφ' ἧς δαιμόνια ἑπτὰ ἐξεληλύθει, καὶ Ἰωάννα γυνὴ Χουζᾶ ἐπιτρόπου Ἡρῴδου, καὶ Σουσάννα καὶ ἕτεραι πολλαί, αἵτινες διηκόνουν αὐτῷ ἀπὸ τῶν ὑπαρχόντων αὐτῷ. Συνιόντος δὲ ὄχλου πολλοῦ, καὶ τῶν κατὰ πόλιν ἐπιπορευομένων πρὸς αὐτόν, εἶπεν διὰ παραβολῆς.

Ἐξῆλθεν ὁ σπείρων τοῦ σπεῖραι τὸν σπόρον αὐτοῦ, καὶ ἐν τῷ σπείραι αὐτόν, ὃ μὲν ἔπεσεν παρὰ τὴν ὁδόν καὶ κατεπατήθη, καὶ τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ κατέφαγεν αὐτό. καὶ ἕτερον ἔπεσεν ἐπὶ τὴν πέτραν καὶ φυὲν ἐξηράνθη διὰ τὸ μὴ ἔχειν ἰκμάδα. καὶ ἕτερον ἔπεσεν ἐν μέσῳ τῶν ἀκανθῶν, καὶ συμφυεῖσαι αἱ ἄκανθαι ἀπέπνιξαν αὐτό. καὶ ἕτερον ἔπεσεν ἐπὶ τὴν γῆν τὴν ἀγαθήν, καὶ φυὲν ἐποίησεν καρπὸν ἑκατονταπλασίονα. ταῦτα λέγων ἐφώνει, ὁ ἔχων ὦτα ἀκούειν ἀκουέτω, ἐπηρώτων δὲ αὐτὸν οἱ μαθηταὶ

& capillis capitis sui tersit. Osculũ mihi nõ dedisti, hæc aũt ex quo intraui non cessauit deosculari pedes meos. Oleo caput meũ non unxisti, hæc autem unguento unxit pedes meos. Propter qd dico tibi. Remittũtur peccata eius multa, quoniam dilexit multum. Cui autẽ minus dimittitur minus diligit. Dixit autem ad illam. Remittũtur tibi peccata. Et cœperunt qui simul accumbebãt dicere inter se. Quis est hic, qui etiam peccata dimittit? Dixit autem ad mulierem. Fides tua te saluam fecit. Vade in pace.

Et factum est deinceps & ipse iter faciebat per ciuitates & castella prædicans & euangelizans regnum dei, & duodecim cum illo, & mulieres aliquæ quæ erant sanatæ a spiritibus malignis & infirmitatibus, Maria quæ uocatur Magdalene, de qua septem dæmonia exierant, & Ioanna uxor Chuze procuratoris Herodis, & Susanna, & aliæ multæ, quæ ministrabant ei de facultatibus suis. Cum autem turba plurima conueniret, & e singulis ciuitatibus properarent ad eum, dixit per similitudinem. Exijt q seminat seminare semen suum. Et dum seminat, aliud cecidit secus uiam, & conculcatum est, & uolucres cœli comederunt illud. Et aliud cecidit super petram, & natum aruit quia non habebat humorem. Et aliud cecidit inter spinas, & simul exortæ spinæ suffocauerunt illud. Et aliud cecidit in terrã bonã, & ortũ fecit fructũ cẽtuplũ. Hæc dicẽs damabat. Qui habet aures audiẽdi audiat. Interrogabãt aũt eum discipuli VIII

μαθηταὶ αὐτοῦ λέγοντες, τίς ἂν ἡ παραβολὴ αὕτη. ὁ δὲ εἶπεν. ὑμῖν δέδοται γνῶναι τὰ μυστήρια τῆς βασιλείας τοῦ θεοῦ, τοῖς δὲ λοιποῖς ἐν παραβολαῖς, ἵνα βλέποντες μὴ βλέπωσιν, καὶ ἀκούοντες μὴ συνῶσιν. ἔστιν δὲ αὕτη ἡ παραβολή. ὁ σπόρος ἐστὶν ὁ λόγος τοῦ θεοῦ. οἱ δὲ παρὰ τὴν ὁδόν εἰσιν, οἱ ἀκούσαντες, εἶτα ἔρχεται ὁ διάβολος, καὶ αἴρει τὸν λόγον ἀπὸ τῆς καρδίας αὐτῶν, ἵνα μὴ πιστεύσαντες σωθῶσιν. οἱ δὲ ἐπὶ τῆς πέτρας, οἵτινες ὅταν ἀκούσωσιν μετὰ χαρᾶς δέχονται τὸν λόγον, καὶ οὗτοι ῥίζαν οὐκ ἔχουσιν, οἱ πρὸς καιρὸν πιστεύουσιν, καὶ ἐν καιρῷ πειρασμοῦ ἀφίστανται. τὸ δὲ εἰς τὰς ἀκάνθας πεσόν, οὗτοί εἰσιν οἱ ἀκούοντες, καὶ ὑπὸ μεριμνῶν καὶ πλούτου, καὶ ἡδονῶν τοῦ βίου πορευόμενοι συμπνίγονται, καὶ οὐ τελεσφοροῦσιν. τὸ δὲ ἐν τῇ καλῇ γῇ, οὗτοί εἰσιν οἵτινες ἐν καρδίᾳ καλῇ καὶ ἀγαθῇ ἀκούσαντες τὸν λόγον κατέχουσιν καὶ καρποφοροῦσιν ἐν ὑπομονῇ. οὐδεὶς δὲ λύχνον ἅψας καλύπτει αὐτὸν σκεύει, ἢ ὑποκάτω κλίνης τίθησιν, ἀλλ' ἐπὶ τῆς λυχνίας ἐπιτίθησιν, ἵνα οἱ εἰσπορευόμενοι βλέπωσιν τὸ φῶς. οὐ γάρ ἐστιν κρυπτὸν ὃ οὐ φανερὸν γενήσεται. οὐ δὲ ἀπόκρυφον, ὃ οὐ γνωσθήσεται, καὶ εἰς φανερὸν ἔλθῃ. βλέπετε οὖν πῶς ἀκούετε. ὃς γὰρ ἐὰν ἔχῃ δοθήσεται αὐτῷ. καὶ ὃς ἐὰν μὴ ἔχῃ, καὶ ὃ δοκεῖ ἔχειν, ἀρθήσεται ἀπ' αὐτοῦ. παρεγένοντο δὲ πρὸς αὐτὸν ἡ μήτηρ, καὶ οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ, καὶ οὐκ ἠδύναντο συντυχεῖν αὐτῷ διὰ τὸν ὄχλον. καὶ ἀπηγγέλη αὐτῷ. ἡ μήτηρ σου καὶ οἱ ἀδελφοί σου ἑστήκασιν ἔξω ἰδεῖν σε θέλοντες, ὁ δὲ ἀποκριθεὶς εἶπεν πρὸς αὐτούς. μήτηρ μου καὶ ἀδελφοί μου οὗτοί εἰσιν, οἱ τὸν λόγον τοῦ θεοῦ ἀκούοντες καὶ ποιοῦντες. καὶ ἐγένετο ἐν μιᾷ τῶν ἡμερῶν. καὶ αὐτὸς ἐνέβη εἰς πλοῖον, καὶ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ. καὶ εἶπεν πρὸς αὐτούς.

discipuli eius, dicētes, q̄ esset hæc parabola. At ipse dixit. Vobis datum est nosse mysteria regni dei, cæteris autem in parabolis, ut uidentes non uideant, & audientes nō intelligant. Est autem hæc parabola. Semen est uerbum dei. Qui autem secus uiam, hi sunt qui audiunt, deinde uenit diabolus, & tollit uerbum de corde eorum, ne credentes salui fiant. Nam qui supra petram, qui cum audierint, cum gaudio suscipiunt uerbum. Et hi radices nō habent, qui ad tempus credunt, & in tempore tentationis recedunt. Quod autem in spinas cecidit, hi sunt qui audierunt, & a sollicitudinibus & diuitijs & uoluptatibus uitæ euntes suffocantur, & non referunt fructum. Quod autem in bonā terram, hi sunt qui in corde honesto & bono audiētes uerbum retinent, & fructum afferunt in patientia. Nemo autem lucernam accēdens operit eam uase, aut subter lectum ponit, sed super candelabrū ponit, ut intrantes uideāt lumen. Non est enim occultum quod nō manifestetur, nec abscōditum quod nō cognoscat & in ppatulū ueniat. Videte ergo quomodo audiatis. Quisqs enim habet dabitur illi, & quicumq; nō habet, etiam quod putat se habere auferetur ab illo. Venerunt autem ad illum mater & fratres eius, & non poterant adire eū præ turba. Et nūciatū est illi. Mater tua & fratres tui stant foris, uolētes te uidere. Qui rīdens dixit ad eos. Mater mea & fratres mei hi sunt, q̄ uerbū dei audiunt, & faciunt. Factum est autem in una dierū, & ipse ascendit in nauiculam, & discipuli eius, & ait ad illos.

Digitized by Google

αὐτοὺς. Διέλθωμεν εἰς τὸ πέραν τῆς λίμνης. Καὶ ἀνήχθησαν. πλεόντων δὲ αὐτῶν ἀφύπνωσεν, καὶ κατέβη λαῖλαψ ἀνέμου εἰς τὴν λίμνην, καὶ συνεπληροῦντο καὶ ἐκινδύνευον. Προσελθόντες δὲ διήγειραν αὐτὸν, λέγοντες. Ἐπιστάτα ἐπιστάτα, ἀπολλύμεθα. Ὁ δὲ ἐγερθεὶς ἐπετίμησε τῷ ἀνέμῳ καὶ τῷ κλύδωνι τοῦ ὕδατος, καὶ ἐπαύσατο, καὶ ἐγένετο γαλήνη. Εἶπεν δὲ αὐτοῖς. Ποῦ ἐστιν ἡ πίστις ὑμῶν; Φοβηθέντες δὲ ἐθαύμασαν, λέγοντες πρὸς ἀλλήλους. Τίς ἄρα οὗτός ἐστιν; ὅτι καὶ τοῖς ἀνέμοις ἐπιτάσσει καὶ τῷ ὕδατι, καὶ ὑπακούουσιν αὐτῷ; Καὶ κατέπλευσαν εἰς τὴν χώραν τῶν Γαδαρηνῶν, ἥτις ἐστὶν ἀντίπερα τῆς Γαλιλαίας. Ἐξελθόντι δὲ αὐτοῦ ἐπὶ τὴν γῆν, ὑπήντησεν αὐτῷ ἀνήρ τις ἐκ τῆς πόλεως, ὃς εἶχεν δαιμόνια ἐκ χρόνων ἱκανῶν. καὶ ἱμάτιον οὐκ ἐνεδιδύσκετο. καὶ ἐν οἰκίᾳ οὐκ ἔμενεν, ἀλλ' ἐν τοῖς μνήμασιν. Ἰδὼν δὲ τὸν ΙΗΣΟΥΝ καὶ ἀνακράξας προσέπεσεν αὐτῷ, καὶ φωνῇ μεγάλῃ εἶπεν. Τί ἐμοὶ καὶ σοὶ ΙΗΣΟΥ υἱὲ τοῦ θεοῦ τοῦ ὑψίστου; δέομαί σου μή με βασανίσῃς. Παρήγγειλεν γὰρ τῷ πνεύματι τῷ ἀκαθάρτῳ ἐξελθεῖν ἀπὸ τοῦ ἀνθρώπου. Πολλοῖς γὰρ χρόνοις συνηρπάκει αὐτὸν, καὶ ἐδεσμεῖτο ἁλύσεσιν, καὶ πέδαις φυλασσόμενος, καὶ διαῤῥήσσων τὰ δεσμὰ, ἠλαύνετο ὑπὸ τοῦ δαιμονίου εἰς τὰς ἐρήμους. Ἐπηρώτησεν δὲ αὐτὸν ὁ ΙΗΣΟΥΣ λέγων. Τί σοί ἐστιν ὄνομα; ὁ δὲ εἶπεν λεγεών, ὅτι δαιμόνια πολλὰ εἰσῆλθεν εἰς αὐτόν. καὶ παρεκάλουν αὐτὸν, ἵνα μὴ ἐπιτάξῃ αὐτοῖς εἰς τὴν ἄβυσσον ἀπελθεῖν. Ἦν δὲ ἐκεῖ ἀγέλη χοίρων ἱκανῶν βοσκομένων ἐν τῷ ὄρει. Καὶ παρεκάλουν αὐτὸν, ἵνα ἐπιτρέψῃ αὐτοῖς, εἰς ἐκείνους εἰσελθεῖν, καὶ ἐπέτρεψεν αὐτοῖς. Ἐξελθόντα δὲ τὰ δαιμόνια ἀπὸ τοῦ ἀνθρώπου, εἰσῆλθεν εἰς τοὺς χοίρους, καὶ ὥρμησεν ἡ ἀγέλη κατὰ τοῦ

illos. Transfretemus trans ſtagnum. Et aſcenderunt. Et nauigantibus illis, obdormiuit, & deſcendit procella uenti in ſtagnum, & complebantur & periclitabantur. Aſcendentes autem ſuſcitauerunt eum dicentes. Præceptor præceptor, perimus. At ille ſurgens, increpauit uentum & tempeſtatem aquæ, & ceſſauit, & facta eſt tranquillitas. Dixit autem illis. Vbi eſt fides ueſtra? Timentes aũt mirati ſunt inter ſe, dicẽtes. Quis putas hic eſt? Quia & uentis & mari imperat, & obediunt ei? Et nauigauerunt ad regionem geraſenorum, quæ eſt contra Galilæam. Et cum de naui egreſſus eſſet ad terram, occurrit illi uir quidã e ciuitate, qui habebat dæmonium iam temporibus multis, & ueſtimento non induebatur, neq; in domo manebat, ſed in monumentis. Is ut uidit Ieſum, & exclamans procidit ante illum, & uoce magna dixit. Quid mihi rei tecum eſt Ieſu fili dei altiſſimi? Obſecro te, ne me torqueas. Præcipiebat enim ſpiritui imundo, ut exiret ab homine. Multis enim temporibus arripiebat illum, & uinciebatur cathenis & compedibus cuſtoditus, & ruptis uinculis agebatur a dæmonio in deſerta. Interrogauit autem illum Ieſus dicens. Quod tibi nomen eſt? At ille dixit. Legio, Quia intrauerunt dæmonia multa in eum. Et rogauerunt illum, ne imperaret illis ut in abyſſum irent. Erat autem ibi grex porcorum multorum paſcentiũ in monte, & rogabant eũ, ut pmitteret ſibi ĩ illos ingredi. Et pmiſit illis. Exierũt ergo dæmonia ab hoĩe, & intrauerũt in porcos, & ĩpetu abiit grex per preceps

Digitized by Google

τὰ τῶ κρημνῶ εἰς τὴν λίμνην, καὶ ἀπε/

θανεν. Ἰδόντες δὲ οἱ βόσκοντες τὸ γεγενη/

μένον ἔφυγον, καὶ ἀπήγγειλαν εἰς τὴν πό/

λιν καὶ εἰς τοὺς ἀγρούς. Ἐξῆλθον δὲ ἰδεῖν τὸ

γεγονὸς, καὶ ἦλθον πρὸς τὸν ΙΗΣΟΥΝ, καὶ εὗ/

ρον καθήμενον τὸν ἄνθρωπον ἀφ' οὗ τὰ δαι/

μόνια ἐξεληλύθει, ἱματισμένον καὶ σωφρονοῦντα

παρὰ τοὺς πόδας τοῦ ΙΗΣΟΥ, καὶ ἐφοβή/

θησαν. ἀπήγγειλαν δὲ αὐτοῖς, καὶ οἱ ἰδόντες

πῶς ἐσώθη ὁ δαιμονισθείς, καὶ ἠρώτησαν ἅπα/

ντες τὸ πλῆθος τῆς περιχώρου τῶν Γα/

δαρηνῶν, ἀπελθεῖν ἀπ' αὐτῶν, ὅτι φόβῳ με/

γάλῳ συνείχοντο. Αὐτὸς δὲ ἐμβὰς εἰς τὸ πλοῖον

ὑπέστρεφεν. Ἐδέετο γὰρ αὐτοῦ ὁ ἀνὴρ, ἀφ'

οὗ ἐξεληλύθει τὰ δαιμόνια εἶναι σὺν αὐτῷ.

ἀπέλυσεν δὲ αὐτὸν ὁ ΙΗΣΟΥΣ, λέγων. Ὑπόστρε

φε εἰς τὸν οἶκόν σου, καὶ διηγοῦ ὅσα ἐποίησέν

σοι ὁ θεός. Καὶ ἀπῆλθεν καθ' ὅλην τὴν πόλιν

κηρύσσων, ὅσα ἐποίησεν αὐτῷ ὁ ΙΗΣΟΥΣ. Ἐγέ

νετο δὲ ἐν τῷ ὑποστρέφειν τὸν ΙΗΣΟΥΝ, ἀπε/

δέξατο αὐτὸν ὁ ὄχλος. ἦσαν γὰρ πάντες προσ/

δοκῶντες αὐτόν. Καὶ ἰδοὺ ἦλθεν ἀνὴρ ᾧ ὄνο/

μα Ἰάϊρος, καὶ αὐτὸς ἄρχων τῆς συναγωγῆς

ὑπῆρχεν, καὶ πεσὼν παρὰ τοὺς πόδας τοῦ ΙΗ/

ΣΟΥ παρεκάλει αὐτὸν εἰσελθεῖν εἰς τὸν οἶκον

αὐτοῦ, ὅτι θυγάτηρ μονογενὴς ἦν αὐτῷ ὡς

ἐτῶν δώδεκα, καὶ αὕτη ἀπέθνησκεν. ἐν δὲ

τῷ ὑπάγειν αὐτὸν οἱ ὄχλοι συνέπνιγον

αὐτόν. Καὶ γυνὴ οὖσα ἐν ῥύσει αἵματος ἀπὸ

ἐτῶν δώδεκα, ἥτις εἰς ἰατροὺς προσαναλώσα/

σα ὅλον τὸν βίον, οὐκ ἴσχυσεν ὑπ' οὐδενὸς θε/

ραπευθῆναι. προσελθοῦσα δὲ ὄπισθεν, ἥψα/

το τοῦ κρασπέδου τοῦ ἱματίου αὐτοῦ, καὶ

παραχρῆμα ἔστη ἡ ῥύσις τοῦ αἵματος αὐ/

τῆς. Καὶ εἶπεν ὁ ΙΗΣΟΥΣ. Τίς ὁ ἁψάμενός

μου; ἀρνουμένων δὲ πάντων, εἶπεν ὁ Πέτρος

καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ. Ἐπιστάτα, οἱ ὄχλοι συνέχου

σίν σε καὶ ἀποθλίβουσιν, καὶ λέγεις, Τίς ὁ ἁψά

μενός μου; ὁ δὲ ΙΗΣΟΥΣ εἶπεν. Ἥψατό μου

τίς.

per preceps in ſtagnũ, & ſuffocat⁹ eſt. Quod ut uiderũt factũ ĩ qui paſcebãt fugerunt, & nunciauerunt in ciuitatem & in uillas. Exierũt aũt ut uiderẽt q̃d factum eſt, & uenerunt ad Ieſum, & inuenerunt hominem ſedentem a quo dæmonia exierant ueſtitum, ac ſana mente ad pedes Ieſu, & timuerunt. Nunciauerũt aũt illis & qui uiderãt quomodo ſanus fact⁹ eſſet is q agitabat a dæmonio. Et rogauerũt illũ oĩs multitudo gazarenorum, ut diſcederet ab ipſis, quia magno timore tenebãt. Ipſe aũt cõſcẽſa naui reuerſus eſt. Rogauerat enĩ illũ uir a quo dæmonia exierant, ut cũ eo eſſet. Dimiſit aũt eũ Ieſus dicens. Redi in domũ tuã, & narra quãta tibi fecerit deus. Et abĩit per uniuerſam ciuitatẽ, prædicans quanta ſibi feciſſet Ieſus. Factum eſt autem cum rediret Ieſus, excepit illum turba. Erant em̃ omnes expectantes eum. Et ecce uenit uir cui nomẽ Iairus, & ipſe princeps ſynagogæ erat. & cecidit ad pedes Ieſu, rogans eum ut intraret in domum ſuam, quia unica filia erat ei fere annorum duodecim, & hæc mortua erat. Dum iret autem, & a turbis comprimebatur. Et mulier quæ erat in fluxu ſanguinis ab annis duodecim, quæ in medicos impenderat omnem ſubſtantiam, nec ab ullo potuit curari, acceſſit retro & tetigit fimbriam ueſtimenti eius, & confeſtim ſtetit fluxus ſanguinis eius. Et ait Ieſus. Quis eſt qui me tetigit? Negantibus aũt omnibus, dixit Petrus & qui cum illo erant. Præceptor, turbæ te premunt & affligunt, & dicis. Quis me tetigit? Et dixit Ieſus. Tetigit me aliquis

τίς. Ἐγὼ γὰρ ἔγνων δύναμιν ἐξελθοῦσαν ἀπ' ἐμοῦ. Ἰδοῦσα δὲ ἡ γυνή, ὅτι οὐκ ἔλαθεν τρέμουσα ἦλθεν, καὶ προσπεσοῦσα αὐτῷ. δι' ἣν αἰτίαν ἥψατο αὐτοῦ, ἀπήγγειλεν αὐτῷ ἐνώπιον παντὸς τοῦ λαοῦ, καὶ ὡς ἰάθη παραχρῆμα. ὁ δὲ εἶπεν αὐτῇ. Θάρσει θύγατερ, ἡ πίστις σου σέσωκέν σε πορεύου εἰς εἰρήνην, ἔτι αὐτοῦ λαλοῦντος, ἔρχεταί τις παρὰ τοῦ ἀρχισυναγώγου λέγων αὐτῷ, ὅτι τέθνηκεν ἡ θυγάτηρ σου, μὴ σκύλλε τὸν διδάσκαλον. ὁ δὲ ΙΗΣΟΥΣ ἀκούσας, ἀπεκρίθη αὐτῷ λέγων. μὴ φοβοῦ, μόνον πίστευε καὶ σωθήσεται. ἐλθὼν δὲ εἰς τὴν οἰκίαν, οὐκ ἀφῆκεν εἰσελθεῖν οὐδένα, εἰ μὴ πέτρον καὶ ἰωάννην καὶ ἰάκωβον, καὶ τὸν πατέρα τῆς παιδὸς καὶ τὴν μητέρα, ἐκλαιον δὲ πάντες καὶ ἐκόπτοντο αὐτήν. ὁ δὲ εἶπεν. μὴ κλαίετε, οὐκ ἀπέθανεν τὸ κοράσιον ἀλλὰ καθεύδει, καὶ κατεγέλων αὐτοῦ, εἰδότες, ὅτι ἀπέθανεν. αὐτὸς δὲ ἐκβαλὼν ἔξω πάντας, καὶ κρατήσας τῆς χειρὸς αὐτῆς, ἐφώνησεν λέγων. ἡ παῖς ἐγείρου. καὶ ἐπέστρεψεν τὸ πνεῦμα αὐτῆς, καὶ ἀνέστη παραχρῆμα. καὶ διέταξεν αὐτῇ δοθῆναι φαγεῖν, καὶ ἐξέστησαν οἱ γονεῖς αὐτῆς. ὁ δὲ παρήγγειλεν αὐτοῖς μηδενὶ εἰπεῖν τὸ γεγονός.

Συγκαλεσάμενος δὲ ὁ ΙΗΣΟΥΣ τοὺς δώδεκα, ἔδωκεν αὐτοῖς δύναμιν καὶ ἐξουσίαν, ἐπὶ πάντα τὰ δαιμόνια καὶ νόσους θεραπεύειν. καὶ ἀπέστειλεν αὐτοὺς κηρύσσειν τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ καὶ ἰᾶσθαι τοὺς ἀδυνάτους, καὶ εἶπεν πρὸς αὐτούς. μηδὲν αἴρετε εἰς τὴν ὁδόν, μήτε ῥάβδον, μήτε πήραν, μήτε ἄρτον, μήτε ἀργύριον, μήτε ἀνὰ δύο χιτῶνας ἔχειν. καὶ εἰς ἣν ἂν οἰκίαν εἰσέλθητε ἐκεῖ μένετε, καὶ ἐκεῖθεν ἐξέρχεσθε, καὶ ὅσοι ἐὰν μὴ δέχωνται ὑμᾶς ἐξερχόμενοι ἀπὸ τῆς πόλεως ἐκείνης, καὶ τὸν κονιορτὸν ἀπὸ τῶν ποδῶν ὑμῶν ἀποτινάξατε εἰς μαρτύριον ἐπ' αὐτούς. ἐξερχόμενοι δὲ διήρχοντο κατὰ τὰς κώμας, εὐαγγελιζόμενοι

aliquis. Nam & ego noui uirtutem de me exiſſe. Videns aũt mulier quod nõ latuiſſet, tremẽs uenit & ꝓcidit ante pedes eius, & ob quã cauſam tetigiſſet eũ indicauit ei coram omni populo, & quẽ admodũ cõfeſtim ſanata fuiſſet. At ipſe dixit ei. Confide filia. Fides tua ſaluã te fecit. Vade in pace. Adhuc illo loquẽte, uenit quidã a domo principis ſynagogæ dicens ei. Mortua eſt filia tua, noli uexare magiſtrum. Ieſus aũt audito hoc uerbo, reſpondit patri puelle. Noli timere. Crede tantũ, & ſalua erit. Et cũ ueniſſet domũ, nõ permiſit intrare ſecũ quẽq; niſi Petrũ & Iacobũ & Ioannẽ & patrem & matrẽ puellæ. Flebant aũt omnes & plangebant illam. At ille dixit. Nolite flere. Non eſt mortua puella ſed dormit. Et deridebant eum, ſcientes qđ mortua eſſet. Ipſe aũt eiectis foris omnibus apꝑhenſa manu eius damauit dicens. Puella ſurge. Et reuerſus eſt ſpiritus eius, & ſurrexit continuo. & iuſſit illi dare manducare. Et ſtupuerũt parentes eius quibus præcepit ne cui dicerent quod factum erat.

IX

Conuocatis aũt Ieſus duodecim, dedit illis uirtutem & poteſtatẽ ſuper oĩa dæmonia, & ut morbos ſanarẽt. Et miſit illos ꝑdicare regnũ dei, & ſanare infirmos. Et ait ad illos. Ne qđ tuleritis in uiã, neq; uirgam, neq; peram, neq; panem, neq; pecuniã, neq; binas tunicas habeatis. Et in quãcũq; domum intraueritis ibi manete, & inde exeatis. Et qcũq; non receperint uos, exeuntes de ciuitate illa, etiam puluerem de pedibus ueſtris excutite in teſtimoniũ ſuper illos. Egreſſi aũt circũibant per caſtella, euangelizantes

Digitized by Google

euangelizantes & curantes ubiq;. Audiuit aũt herodes tetrarcha omia quæ fiebant ab eo,& hæsitabat eo q; dicere/tur a quibusdã quod Ioannes surrexisset a mortuis,a quibusdã uero quod helias apparuisset,ab alijs aũt quod propheta unus de antiquis surrexisset. Et ait herodes. Ioannem ego decollaui. Quis est autẽ iste de quo ego talia audio ? Et quærebat uidere enm. Et reuersi apostoli narrauerunt illi quæcũq; fecerũt. Et assumptis illis secessit seorsum in locum desertũ ciuitatis quæ uocatur Bethsaida. Quod cũ cognouissent turbæ secutæ sunt illũ, & excepit eos & loquebatur illis de regno dei, & eos q cura indigebant,sanabat. Dies aũt cœperat declinare. Et accedentes duodecim dixerunt illi. Dimitte turbas,ut euntes in castella uillasq; quæ circa sunt diuertant & inueniant escas, quia hic in loco deserto sumus. Ait autẽ ad illos. Vos date illis manducare. At illi dixerunt. Non sunt nobis plusq; quinq; panes & duo pisces,nisi nos eam⁹ & emamus in omnem hanc turbam escas. Erant aũt fere uiri quinq; milia. Ait autem ad discipulos suos. Facite illos discumbere per conuiuia quinquagenos,& ita fecerunt.Et fecerũt oẽs discũbere. Acceptis aũt quinq; panibus & duobus piscib⁹, respexit in cœlũ & benedixit illis,& fregit & distribuit discipulis suis ut ponerent ante turbas.Et manducauerũt oẽs & saturati sũt.Et sublatũ est q d'supfuit illis fragmẽtoz cophini duodecim,& factũ est cũ solus esset orans, erãt cũ illo & discipuli,& interrogauit illos dicens. quẽ me dicũt esse turbæ.At illi rñderũt

ἐυαγγελιζόμενοι καὶ θεραπεύοντες παντα/χοῦ. Ἤκουσεν δὲ ἡρῴδης ὁ τετράρχης τὰ γενόμενα ὑπ' αὐτοῦ πάντα, καὶ διηπόρει διὰ τὸ λέγεσθαι ὑπό τινων, ὅτι Ἰωάννης ἐγήγερται ἐκ νεκρῶν, ὑπό τινων δὲ, ὅτι Ἠλίας ἐφάνη, ἄλλων δέ, ὅτι προφήτης εἷς τῶν ἀρχαίων ἀνέστη. καὶ ἔπεν ἡρῴδης, Ἰωάννην ἐγὼ ἀπεκεφάλισα, τίς δέ ἐστιν οὗτος περὶ οὗ ἐγὼ ἀκούω τοιαῦτα. καὶ ἐζήτει ἰδεῖν αὐτόν, καὶ ὑποστρέψαντες οἱ ἀπόστολοι διηγήσαντο αὐτῷ ὅσα ἐποίησαν. καὶ παραλαβὼν αὐτοὺς, ὑπεχώρησεν κατ' ἰδίαν εἰς τόπον ἔρημον πόλεως καλουμένης Βηθσαϊδά. οἱ δὲ ὄχλοι γνόντες, ἠκολούθησαν αὐτῷ. καὶ ἀποδεξάμενος αὐτοὺς ἐλάλει αὐτοῖς περὶ τῆς βασιλείας τοῦ θεοῦ, καὶ τοὺς χρείαν ἔχοντας θεραπείας ἴατο. Ἡ δὲ ἡμέρα ἤρξατο κλίνειν, προσελθόντες δὲ οἱ δώδεκα εἶπον αὐτῷ. ἀπόλυσον τὸν ὄχλον, ἵνα ἀπελθόντες εἰς τὰς κύκλῳ κώμας καὶ ἀγροὺς καταλύσωσιν καὶ εὑρωσιν ἐπισιτισμόν, ὅτι ὧδε ἐν ἐρήμῳ τόπῳ ἐσμέν. εἶπεν δὲ πρὸς αὐτούς. δότε αὐτοῖς ὑμεῖς φαγεῖν. οἱ δὲ εἶπον. οὐκ εἰσὶν ἡμῖν πλεῖον, ἢ πέντε ἄρτοι καὶ δύο ἰχθύες. εἰ μήτι πορευθέντες ἡμεῖς ἀγοράσωμεν εἰς πάντα τὸν ὄχλον τοῦτον βρώματα. ἦσαν γὰρ ὡσεὶ ἄνδρες πεντακισχίλιοι. εἶπεν δὲ πρὸς τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ. κατακλίνατε αὐτοὺς κλισίας ἀνὰ πεντήκοντα, καὶ ἐποίησαν οὕτως, καὶ κατέκλιναν ἅπαντας. λαβὼν δὲ τοὺς πέντε ἄρτους, καὶ τοὺς δύο ἰχθύας ἀναβλέψας εἰς τὸν οὐρανὸν εὐλόγησεν αὐτοὺς. καὶ κατέκλασεν, καὶ ἐδίδου τοῖς μαθηταῖς παρατιθέναι τῷ ὄχλῳ. καὶ ἔφαγον καὶ ἐχορτάσθησαν πάντες, καὶ ἤρθη τὸ περισσεῦσαν αὐτοῖς κλασμάτων κοφίνοι δώδεκα. καὶ ἐγένετο ἐν τῷ εἶναι αὐτὸν προσευχόμενον κατὰ μόνας συνῆσαν αὐτῷ οἱ μαθηταί, καὶ ἐπηρώτησεν αὐτοὺς λέγων. τίνα με λέγουσιν οἱ ὄχλοι εἶναι; οἱ δὲ ἀποκριθέντες

εἶπον

εἶπον Ἰωάννην τὸν Βαπτιστήν. ἄλλοι δὲ Ἠλίαν, ἄλλοι δέ, ὅτι προφήτης τις τῶν ἀρχαίων ἀνέστη. εἶπεν δὲ αὐτοῖς, ὑμεῖς δὲ τίνα με λέγετε εἶναι; ἀποκριθεὶς δὲ Πέτρος εἶπεν, τὸν ΧΡΙΣΤΟΝ τοῦ θεοῦ. ὁ δὲ ἐπιτιμήσας αὐτοῖς παρήγγειλεν μηδενὶ εἰπεῖν τοῦτο. εἰπὼν, ὅτι δεῖ τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου πολλὰ παθεῖν, καὶ ἀποδοκιμασθῆναι ἀπὸ τῶν πρεσβυτέρων καὶ ἀρχιερέων καὶ γραμματέων, καὶ ἀποκτανθῆναι, καὶ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἐγερθῆναι. ἔλεγεν δὲ πρὸς πάντας, εἴ τις θέλει ὀπίσω μου ἐλθεῖν, ἀπαρνησάσθω ἑαυτὸν, καὶ ἀράτω τὸν σταυρὸν αὐτοῦ καθ' ἡμέραν καὶ ἀκολουθείτω μοι. ὃς γὰρ ἐὰν θέλῃ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ σῶσαι, ἀπολέσει αὐτήν. ὃς δ' ἂν ἀπολέσῃ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἕνεκεν ἐμοῦ, οὗτος σώσει αὐτήν. τί γὰρ ὠφελεῖται ἄνθρωπος κερδήσας τὸν κόσμον ὅλον, ἑαυτὸν δὲ ἀπολέσας, ἢ ζημιωθείς; ὃς γὰρ ἂν ἐπαισχυνθῶ με, καὶ τοὺς ἐμοὺς λόγους, τοῦτον ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐπαισχυνθήσεται, ὅταν ἔλθῃ ἐν τῇ δόξῃ αὐτοῦ, καὶ τοῦ πατρὸς καὶ τῶν ἁγίων ἀγγέλων. λέγω δὲ ὑμῖν ἀληθῶς, εἰσίν τινες τῶν ὧδε ἑστηκότων, οἳ οὐ μὴ γεύσονται θανάτου, ἕως ἂν ἴδωσιν τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ. ἐγένετο δὲ μετὰ τοὺς λόγους τούτους ὡσεὶ ἡμέραι ὀκτώ. καὶ παραλαβὼν Πέτρον καὶ Ἰωάννην καὶ Ἰάκωβον, ἀνέβη εἰς τὸ ὄρος προσεύξασθαι. καὶ ἐγένετο ἐν τῷ προσεύχεσθαι αὐτὸν τὸ εἶδος τοῦ προσώπου αὐτοῦ ἕτερον, καὶ ὁ ἱματισμὸς αὐτοῦ λευκὸς ἐξαστράπτων. καὶ ἰδοὺ ἄνδρες δύο συνελάλουν αὐτῷ, οἵτινες ἦσαν Μωσῆς καὶ Ἠλίας, οἳ ὀφθέντες ἐν δόξῃ, ἔλεγον τὴν ἔξοδον αὐτοῦ ἣν ἔμελλεν πληροῦν ἐν Ἰερουσαλήμ. ὁ δὲ Πέτρος καὶ οἱ σὺν αὐτῷ ἦσαν βεβαρημένοι ὕπνῳ. διαγρηγορήσαντες δέ, εἶδον τὴν δόξαν αὐτοῦ, καὶ τοὺς δύο ἄνδρας τοὺς συνεστῶτας αὐτῷ. καὶ ἐγένετο ἐν τῷ διαχωρίζεσθαι αὐτοὺς ἀπ' αὐτοῦ, εἶπεν ὁ Πέτρος

πρὸς τὸν ΙΗΣΟΥΝ

& dixerunt. Ioannē baptiſtam, alij autē Heliam, alij uero quod unus prophe/ta de antiquis ſurrexit. Dixit aūt illis. Vos aūt quem me eſſe dicitis? Reſpon/dens Simon Petrus dixit. Chriſtū dei. At ille increpans illos præcepit, ne cui dicerent hoc, dicens, quia oportet filiū hominis multa pati & reprobari a ſeni/oribus & principibus ſacerdotū & ſcri/bis, & occidi, & tertia die reſurgere. Di/cebat autē ad omnes. Si quis uult poſt me uenire, abneget ſemetipſum, & tol/lat crucem ſuam cottidie, & ſequatur me. Qui enim uoluerit animam ſuam ſaluā facere, is perdet illā. Qui uero p/diderit animam ſuam propter me, ſal/uam faciet illam. Quid em̄ proficit ho/mo, ſi lucretur uniuerſum mundum, ſe autem ipſum perdat, & detrimentū ſui faciat? Nam qui me erubuerit, & meos ſermones, hunc filius hominis erube/ſcet cum uenerit in maieſtate ſua & pa/tris & ſanctorum angelorum. Dico au/tem uobis uere, ſunt aliqui hic ſtantes, qui non guſtabunt mortem donec ui/deant regnum dei. Factum eſt autem poſt hæc uerba fere dies octo, & aſſum/pſit Petrum & Ioannem & Iacobum, & aſcendit in montem ut oraret. Et fac/ta eſt dum oraret ſpecies uultus eius altera, & ueſtitus eius albus & refulgēs. Et ecce duo uiri loquebantur cum illo, qui erant Moſes & Helias uiſi in maie/ſtate, & dicebant excеſſum eius, quem cōpleturus erat in Hieruſalē. Petrus ue/ro & qui cū illo erāt, grauati erant ſom/no. Experrecti autē uiderūt maieſtatē eius, & duos uiros qui ſtabāt cū illo. Et factū eſt cū diſcederēt ab illo, ait Petrus

ad Ieſum

πρὸς τὸν ΙΗΣΟΥΝ. ἐπιστάτα, καλόν ἐστιν ἡμᾶς ὧδε εἶναι. καὶ ποιήσωμεν σκηνὰς τρεῖς μίαν σοὶ, καὶ μίαν Μωσῆ μίαν, καὶ μίαν Ἠλίᾳ, μὴ εἰδὼς ὃ λέγει. ταῦτα δὲ αὐτοῦ λέγοντος, ἐγένετο νεφέλη καὶ ἐπεσκίαζεν αὐτοῖς. ἐφοβήθησαν δὲ ἐν τῷ εἰσελθεῖν εἰς τὴν νεφέλην. καὶ φωνὴ ἐγένετο ἐκ τῆς νεφέλης λέγουσα. οὗτός ἐστιν ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητός αὐτοῦ ἀκούετε, καὶ ἐν τῷ γενέσθαι τὴν φωνὴν εὑρέθη ΙΗΣΟΥΣ μόνος. καὶ αὐτοὶ ἐσίγησαν, καὶ οὐδενὶ ἀπήγγειλαν ἐν ἐκείναις ταῖς ἡμέραις, οὐδὲν ὧν ἑωράκασιν. ἐγένετο δὲ τῇ ἑξῆς ἡμέρᾳ καταβάντων αὐτῶν ἀπὸ τοῦ ὄρους συνήντησεν αὐτῷ ὄχλος πολύς. καὶ ἰδοὺ ἀνὴρ ἐκ τοῦ ὄχλου ἀνεβόησεν λέγων. διδάσκαλε δέομαί σου ἐπιβλέψαι ἐπὶ τὸν υἱόν μου, ὅτι μονογενής ἐστί μοι, καὶ ἰδοὺ πνεῦμα λαμβάνει αὐτόν, καὶ ἐξαίφνης κράζει, καὶ σπαράσσει αὐτὸν μετὰ ἀφροῦ καὶ μόγις ἀποχωρεῖ ἀπ' αὐτοῦ συντρίβον αὐτόν, καὶ εἶπα τοῖς μαθηταῖς σου, ἵνα ἐκβάλωσιν αὐτό, καὶ οὐκ ἠδυνήθησαν. ἀποκριθεὶς δὲ ὁ ΙΗΣΟΥΣ εἶπεν, ὦ γενεὰ ἄπιστος καὶ διεστραμμένη, ἕως πότε ἔσομαι πρὸς ὑμᾶς, καὶ ἀνέξομαι ὑμῶν; προσάγαγε ὧδε τὸν υἱόν σου. ἔτι δὲ προσερχομένου αὐτοῦ, ἔρρηξεν αὐτὸν τὸ δαιμόνιον καὶ συνεσπάραξεν. ἐπετίμησεν δὲ ὁ ΙΗΣΟΥΣ τῷ πνεύματι τῷ ἀκαθάρτῳ καὶ ἰάσατο τὸν παῖδα, καὶ ἀπέδωκεν αὐτὸν τῷ πατρὶ αὐτοῦ. ἐξεπλήσσοντο δὲ πάντες ἐπὶ τῇ μεγαλειότητι τοῦ θεοῦ. πάντων δὲ θαυμαζόντων ἐπὶ πᾶσιν οἷς ἐποίει, εἶπεν πρὸς τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ. θέσθε ὑμεῖς εἰς τὰ ὦτα ὑμῶν τοὺς λόγους τούτους, ὁ γὰρ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου μέλλει παραδίδοσθαι εἰς χεῖρας ἀνθρώπων, οἱ δὲ ἠγνόουν τὸ ῥῆμα τοῦτο, καὶ ἦν παρακεκαλυμμένον ἀπ' αὐτῶν, ἵνα μὴ αἴσθωνται αὐτό, καὶ ἐφοβοῦντο ἐρωτῆσαι αὐτὸν περὶ τοῦ ῥήματος τούτου. εἰσῆλθεν δὲ διαλογισμὸς ἐν αὐτοῖς, τὸ τίς ἂν εἴη μείζων αὐτῶν. ὁ δὲ ΙΗΣΟΥΣ ἰδὼν τὸν διαλογισμὸν τῆς καρδίας αὐτῶν ἐπιλαβόμενος παιδίου

ad Ieſum. Præceptor, bonũ eſt nos hic eſſe, & faciamus tria tabernacula, unum tibi, & unũ Moſi, & unum Heliæ neſciens quid diceret. Hæc aũt illo loquẽte, facta eſt nubes & obũbrauit eos, timuerunt autẽ intrantibus illis in nubẽ. Et uox facta eſt de nube dicens. Hic eſt filius meus dilectus, ipſum audite. Et dũ fieret uox, inuẽtus eſt Ieſus ſolus, & ipſi tacuerunt, & nemini dixerũt in illis diebus quicq̃ ex his quæ uiderant. Factũ eſt aũt in ſequenti die deſcendentibus illis de monte, occurrit illis turba multa. Et ecce uir de turba exclamauit dicẽs Magiſter, obſecro te, reſpice in filiũ meum, quia unicus eſt mihi, & ecce ſpiritꝰ apprẽdit eũ, & ſubito clamat, & diſcerpit eũ cũ ſpuma, & uix diſcedit ab eo dilanians eũ, & rogaui diſcipulos tuos ut eijcerent illum, & non potuerunt. Reſpondens autem Ieſus dixit. O generatio infidelis & peruerſa, uſq; quo ero apud uos & patiar uos? Adduc huc filiũ tuũ. Cũ adhuc aũt accederet, eliſit illum dæmoniũ. Increpauit autem Ieſus ſpiritũ immundum & ſanauit puerum, & reddidit illum patri eius. Stupebant autẽ omnes in magnificẽtia dei. Omnibuſq; mirantibus in omnibus quæ faciebat, dixit ad diſcipulos ſuos. Ponite uos in auribus ueſtris ſermones iſtos. Filius enim hominis, futurum eſt ut tradatur in manus hominum. At illi ignorabant uerbum iſtud, & erat uelatum ab illis, ut nõ intelligerent illud. Et timebant eum interrogare de hoc uerbo. Intrauit autem cogitatio inter eos qs eorum maior eſſet. At Ieſus uidens cogitationem cordis illoꝝ apprehendit

+ et diſſipauit

παιδίον ἔσκεμε αὐτὸ παξ ἑαυτῷ. ⁋ Εἶπεμ
αὐτοῖς. ὃς ἐὰμ δέξηται τὸ παιδίομ τοῦτο ἐπὶ
τῷ ὀνόματί μου ἐμὲ δέχεται. ⁋ ὃς ἐὰμ ἐμὲ
δέξηται, δέχεται τὸμ ἀποστείλαμτά με. ὁ γὰρ
μικρότερος ἐν πᾶσιμ ὑμῖμ ὑπάρχωμ, οὗτος
ἔσται μέγας. ἀποκριθεὶς δὲ ὁ ἰωάννης εἶπεμ.
ἐπιστάτα, εἴδομέν τινα ἐπὶ τῷ ὀνόματί σου,
ἐκβάλλοντα τὰ δαιμόμια, καὶ ἐκωλύσαμεν
αὐτὸμ, ὅτι οὐκ ἀκολουθεῖ μεθ' ἡμῶμ. ⁋ Εἶπεμ
πρὸς αὐτὸμ ὁ ΙΗΣΟΥΣ. μὴ κωλύετε. ὃς γὰρ οὐκ
ἔστιμ καθ' ἡμῶμ, ὑπὲρ ἡμῶμ ἐστιμ. ἐγένετο δὲ
ἐν τῷ συμπληροῦσθαι τὰς ἡμέρας τῆς ἀναλή-
ψεως αὐτοῦ. καὶ αὐτὸς τὸ πρόσωπομ αὐτοῦ
ἐστήριξεμ τοῦ πορεύεσθαι εἰς ἱερουσαλήμ. καὶ ἀ-
πέστειλεμ ἀγγέλους πρὸ προσώπου αὐτοῦ.
καὶ πορευθέντες, εἰσῆλθομ εἰς κώμημ σαμα-
ρειτῶμ. ὥστε ἑτοιμάσαι αὐτῷ. ⁋ οὐκ ἐδέξαν
το αὐτὸμ, ὅτι τὸ πρόσωπομ αὐτοῦ ἦμ πορευό-
μομ εἰς ἱερουσαλήμ. ἰδόντες δὲ οἱ μαθηταὶ
αὐτοῦ ἰάκωβος καὶ ἰωάννης εἶπομ. κύριε θέλεις
εἴπωμεν πῦρ καταβῆναι ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ ⁋ ἀναλῶ
σαι αὐτούς; ὡς καὶ ἠλίας ἐποίησεμ. στραφεὶς δὲ
ὁ ΙΗΣΟΥΣ ἐπετίμησεμ αὐτοῖς ⁋ εἶπεμ. οὐκ
οἴδατε, οἵου πνεύματός ἐστε ὑμεῖς; ὁ γὰρ υἱὸς τοῦ
ἀνθρώπου οὐκ ἦλθεμ ψυχὰς ἀνθρώπωμ ἀπο
λέσαι, ἀλλὰ σῶσαι. καὶ ἐπορεύθησαμ εἰς ἑτέ-
ραμ κώμημ. ἐγένετο δὲ πορευομένωμ αὐτῶμ
ἐν τῇ ὁδῷ, εἶπέν τις πρὸς αὐτόμ. ἀκολουθή-
σω σοι ὅπου ἂμ ἀπέρχῃ. καὶ εἶπεν αὐτῷ ὁ
ΙΗΣΟΥΣ. αἱ ἀλώπεκες φωλεοὺς ἔχουσιν ⁋
τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ κατασκηνώσεις, ὁ δὲ υἱὸς τοῦ
ἀνθρώπου οὐκ ἔχει ποῦ τὴν κεφαλὴν κλίνῃ. εἶ-
πεν δὲ πρὸς ἕτερον ἀκολούθει μοι. ὁ δὲ εἶπε, κύριε
ἐπίστρεψόν μοι ἀπελθεῖμ πρῶτον θάψαι τὸμ
πατέρα μου. εἶπεν δὲ αὐτῷ ὁ ΙΗΣΟΥΣ. ἄφες τοὺς νε
κροὺς θάψαι τοὺς ἑαυτῶν νεκρούς. σὺ δὲ ἀπελθὼν
διάγγελλε τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ. εἶπεν δὲ ⁋ ἕτε
ρος ἀκολουθήσω σοι κύριε, πρῶτον δὲ ἐπίστρεψόν μοι
ἀποτάξασθαι τοῖς εἰς τὸν οἶκόν μου. εἶπεν πρὸς αὐτὸν
ὁ ΙΗΣΟΥΣ

puerꝝ, & statuit illum iuxta se, & ait illis. Quicūqꝫ susceperit puerū istū in nomine meo me recipit. Et quicūqꝫ me receperit, recipit eū qui me misit. Nam qui minor est inter omnes uos, hic erit magnus. Respondens aūt Ioannes dixit. Præceptor, uidimus quēdam in nomine tuo eiiciētem dæmonia, & prohibuimus eum, quia nō sequitur nobiscum. Et ait ad illū Iesus. Nolite prohibere. Qui enim non est aduersum uos, pro nobis est. Factū est aūt dum cōplerentur dies assumptionis eius, & ipse faciē suam firmauit ut iret in Hierusalem. & misit nuncios ante conspectū suum, & euntes intrauerunt in ciuitatem Samaritanorum, ut pararent illi. Et non receperunt eum, quia facies eius erat euntis Hierusalem. Cū uidissent aūt discipuli eius Iacobus & Ioannes dixerunt. Domine uis dicimus ut ignis descendat de cœlo, & consumat illos, quemadmodū & Helias fecit. Cōuersus aūt Iesus increpauit illos dicēs. Nescitis cuius spiritus estis uos. Filius enim hominis nō uenit animas pdere sed saluare. Et abierunt in aliud castellum. Factum est aūt ambulantibus illis in uia, dixit quidam ad illū. Sequar te quocūqꝫ ieris. Dixit illi Iesus. Vulpes foueas habēt, & uolucres celi nidos, filius aūt hois nō habet ubi caput suū reclinet. Ait aūt ad alterꝫ Sequere me. Ille aūt dixit. Dñe, permitte mihi primū adire, & sepelire patrem meum. Dixitqꝫ ei Iesus. Sine ut mortui sepeliant mortuos suos, tu aūt uade & annuncia regnū dei. Et ait alter. Sequar te dñe, sed permitte mihi prius ut dicā uale iis qui sunt domi meæ. Ait ad illū Iesus. Nemo

ΙΗΣΟΥΣ. οὐδεὶς ἐπιβαλὼν τὴν χεῖρα αὐτοῦ ἐπ' ἄροτρον, καὶ βλέπων εἰς τὰ ὀπίσω εὔθετός ἐστιν εἰς τὴν βασιλείαν τ̄ θεοῦ. μετὰ δὲ ταῦτα ἀνέδειξεν ὁ κύριος ⁊ ἑτέρους ἑβδομήκοντα, καὶ ἀπέστειλεν αὐτοὺς ἀνὰ δύο πρὸ προσώπου αὐτοῦ εἰς πᾶσαν πόλιν καὶ τόπον οὗ ἤμελλεν αὐτὸς ἔρχεσθαι. ἔλεγεν οὖν πρὸς αὐτούς. ὁ μὲν θερισμὸς πολύς, οἱ δὲ ἐργάται ὀλίγοι, δεήθητε οὖν τοῦ κυρίου τοῦ θερισμοῦ, ὅπως ἐκβάλλῃ ἐργάτας εἰς τὸν θερισμὸν αὐτοῦ. ὑπάγετε, ἰδοὺ ἐγὼ ἀποστέλλω ὑμᾶς, ὡς ἄρνας ἐν μέσῳ λύκων. μὴ βαστάζετε βαλάντιον, μὴ πήραν, μὴ ὑποδήματα, καὶ μηδένα κατὰ τὴν ὁδὸν ἀσπάσησθε. εἰς ἣν δ' ἂν οἰκίαν εἰσέρχησθε, πρῶτον λέγετε, εἰρήνη τῷ οἴκῳ τούτῳ. καὶ ἐὰν ᾖ ἐκεῖ υἱὸς εἰρήνης, ἐπαναπαήσεται ἐπ' αὐτὸν ἡ εἰρήνη ὑμῶν, εἰ δὲ μήγε, ἐφ' ὑμᾶς ἀνακάμψει. ἐν αὐτῇ δὲ τῇ οἰκίᾳ μένετε ἐσθίοντες καὶ πίνοντες τὰ παρ' αὐτῶν, ἄξιος γὰρ ὁ ἐργάτης τ̄ μισθοῦ αὐτοῦ ἐστιν, μὴ μεταβαίνετε ἐξ οἰκίας εἰς οἰκίαν. ⁊ εἰς ἣν δ' ἂν πόλιν εἰσέρχησθε ⁊ δέχωνται ὑμᾶς, ἐσθίετε τὰ παρατιθέμενα ὑμῖν, ⁊ θεραπεύετε τοὺς ἐν αὐτῇ ἀσθενεῖς, καὶ λέγετε αὐτοῖς. ἤγγικεν ἐφ' ὑμᾶς ἡ βασιλεία τοῦ θεοῦ, εἰς ἣν δ' ἂν πόλιν εἰσέρχησθε, καὶ μὴ δέχωνται ὑμᾶς, ἐξελθόντες εἰς τὰς πλατείας αὐτῆς, εἴπατε, καὶ τὸν κονιορτὸν τὸν κολληθέντα ἡμῖν ἐκ τ̄ πόλεως ὑμῶν ἀπομασσόμεθα ὑμῖν. πλὴν τοῦτο γινώσκετε, ὅτι ἤγγικεν ἐφ' ὑμᾶς ἡ βασιλεία τ̄ θεοῦ. λέγω ὑμῖν, ὅτι σοδόμοις ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ἀνεκτότερον ἔσται, ἢ τῇ πόλει ἐκείνῃ. οὐαί σοι χοραζείν. οὐαί σοι βηθσαϊδά, ὅτι εἰ ἐν τύρῳ καὶ σιδῶνι ἐγένοντο αἱ δυνάμεις αἱ γενόμεναι ἐν ὑμῖν, πάλαι ἂν ἐν σάκκῳ καὶ σποδῷ καθήμεναι μετενόησαν, πλὴν τύρῳ καὶ σιδῶνι ἀνεκτότερον ἔσται ἐν τῇ κρίσει, ἢ ὑμῖν. καὶ σὺ καπερναοὺμ ἡ ἕως τοῦ οὐρανοῦ ὑψωθεῖσα, ἕως ἅδου καταβιβασθήσῃ. ὁ ἀκούων ὑμῶν, ἐμοῦ ἀκούει, καὶ ὁ ἀθετῶν

Ieſus. Nemo mittens manū ſuā ad aratrū, & aſpiciēs retro, aptꝰ eſt regno dei.

Poſt hæc aūt deſignauit dñs & alios ſeptuaginta & miſit illos binos ante faciem ſuam in oēm ciuitatē & locū quo erat ipſe uēturꝰ. Dicebat ergo illis. Meſſis quidem multa, operarij aūt pauci. Rogate ergo dñm meſſis ut extrudat operarios in meſſem ſuam. Ite, ecce ego mitto uos ſicut agnos inter lupos. Nolite portare ſaculū, neq; perā, neq; calciamenta, & neminē per uiam ſalutaueritis. In quamcūq; domū intraueritis, primum dicite pax huic domui, & ſi ibi fuerit filius pacis, requieſcet ſuper illum pax ueſtra, ſin minus ad uos reuertetur In eadem aūt domo manete, edētes & bibentes q̄ dantur ab illis. Dignus em̄ eſt operarius mercede ſua. Nolite tranſire de domo in domū. Et in quācūq; ciuitatē intraueritis & ſuſceperint uos, manducate quæ apponuntur uobis, & ſanate infirmos qui in illa ſunt, & dicite illis, appropinquauit in uos regnū dei. In quācūq; aūt ciuitatē intraueritis, & non ſuſceperint uos, exeūtes in plateas eius dicite. Etiam puluerem qui adhæſit nobis de ciuitate ueſtra extergimus in uos. Tamen hoc ſcitote quod appropinquauit in uos regnum dei. Dico uobis, quod Sodomis in die illo remiſſius erit q̄ illi ciuitati. Væ tibi Corozaim, uæ tibi Bethſaida, qa ſi in tyro & ſidōe factæ fuiſſent uirtutes q̄ factæ ſūt in uobis, olim i cilicio & cinere ſedētes pœnituiſſēt. Verūtn̄ tyro & ſidōi remiſſiꝰ erit i iudicio q̄ uobis. Et tu Capernaū uſq; ad cœlū exaltata, uſq; ad infernum demergeris. Qui uos audit, me audit, & q

X

αὐτοὺς. Διέλθωμεν εἰς τὸ πέραν τῆς λίμνης. Καὶ ἀνήχθησαν. Πλεόντων δὲ αὐτῶν ἀφύπνωσεν, καὶ κατέβη λαῖλαψ ἀνέμου εἰς τὴν λίμνην, καὶ συνεπληροῦντο καὶ ἐκινδύνευον. Προσελθόντες δὲ διήγειραν αὐτὸν, λέγοντες. Ἐπιστάτα ἐπιστάτα, ἀπολλύμεθα. Ὁ δὲ ἐγερθεὶς ἐπετίμησε τῷ ἀνέμῳ καὶ τῷ κλύδωνι τοῦ ὕδατος, καὶ ἐπαύσαντο, καὶ ἐγένετο γαλήνη. Εἶπεν δὲ αὐτοῖς. Ποῦ ἐστιν ἡ πίστις ὑμῶν; Φοβηθέντες δὲ ἐθαύμασαν, λέγοντες πρὸς ἀλλήλους. Τίς ἄρα οὗτός ἐστιν; ὅτι καὶ τοῖς ἀνέμοις ἐπιτάσσει καὶ τῷ ὕδατι, καὶ ὑπακούουσιν αὐτῷ; Καὶ κατέπλευσαν εἰς τὴν χώραν τῶν Γαδαρηνῶν, ἥτις ἐστὶν ἀντίπερα τῆς Γαλιλαίας. Ἐξελθόντι δὲ αὐτοῦ ἐπὶ τὴν γῆν, ὑπήντησεν αὐτῷ ἀνήρ τις ἐκ τῆς πόλεως, ὃς εἶχεν δαιμόνια ἐκ χρόνων ἱκανῶν, καὶ ἱματίῳ οὐκ ἐνεδύσκετο, καὶ ἐν οἰκίᾳ οὐκ ἔμενεν, ἀλλ' ἐν τοῖς μνήμασιν. Ἰδὼν δὲ τὸν ΙΗΣΟΥΝ καὶ ἀνακράξας προσέπεσεν αὐτῷ, καὶ φωνῇ μεγάλῃ εἶπεν. Τί ἐμοὶ καί σοι ΙΗΣΟΥ υἱὲ τοῦ θεοῦ τοῦ ὑψίστου; δέομαί σου μή με βασανίσῃς. Παρήγγειλεν γὰρ τῷ πνεύματι τῷ ἀκαθάρτῳ ἐξελθεῖν ἀπὸ τοῦ ἀνθρώπου. Πολλοῖς γὰρ χρόνοις συνηρπάκει αὐτὸν, καὶ ἐδεσμεῖτο ἁλύσεσιν, καὶ πέδαις φυλασσόμενος, καὶ διαῤῥήσσων τὰ δεσμὰ, ἠλαύνετο ὑπὸ τοῦ δαιμονίου εἰς τὰς ἐρήμους. Ἐπηρώτησεν δὲ αὐτὸν ὁ ΙΗΣΟΥΣ λέγων. Τί σοί ἐστιν ὄνομα; Ὁ δὲ εἶπεν λεγεών, ὅτι δαιμόνια πολλὰ εἰσῆλθεν εἰς αὐτόν. καὶ παρεκάλει αὐτὸν, ἵνα μὴ ἐπιτάξῃ αὐτοῖς εἰς τὴν ἄβυσσον ἀπελθεῖν. Ἦν δὲ ἐκεῖ ἀγέλη χοίρων ἱκανῶν βοσκομένων ἐν τῷ ὄρει. Καὶ παρεκάλουν αὐτῶν, ἵνα ἐπιτρέψῃ αὐτοῖς, εἰς ἐκείνους εἰσελθεῖν, καὶ ἐπέτρεψεν αὐτοῖς. Ἐξελθόντα δὲ τὰ δαιμόνια ἀπὸ τοῦ ἀνθρώπου, εἰσῆλθεν εἰς τοὺς χοίρους, καὶ ὥρμησεν ἡ ἀγέλη κατὰ τῶν

illos. Transfretemus trans stagnum. Et ascenderunt. Et nauigantibus illis, obdormiuit, & descendit procella uenti in stagnum, & complebantur & periclitabantur. Ascendentes autem suscitauerunt eum dicentes. Præceptor præceptor, perimus. At ille surgens, increpauit uentum & tempestatem aquæ, & cessauit, & facta est tranquillitas. Dixit autem illis. Vbi est fides uestra? Timentes aũt mirati sunt inter se, dicẽtes. Quis putas hic est? Quia & uentis & mari imperat, & obediunt ei? Et nauigauerunt ad regionem gerasenorum, quæ est contra Galilæam. Et cum de naui egressus esset ad terram, occurrit illi uir quidã e ciuitate, qui habebat dæmonium iam temporibus multis, & uestimento non induebatur, neq; in domo manebat, sed in monumentis. Is ut uidit Iesum, & exclamans procidit ante illum, & uoce magna dixit. Quid mihi rei tecum est Iesu fili dei altissimi? Obsecro te, ne me torqueas. Præcipiebat enim spiritui imundo, ut exiret ab homine. Multis enim temporibus arripiebat illum, & uinciebatur cathenis & compedibus custoditus, & ruptis uinculis agebatur a dæmonio in deserta. Interrogauit autem illum Iesus dicens. Quod tibi nomen est? At ille dixit. Legio, Quia intrauerunt dæmonia multa in eum. Et rogauerunt illum, ne imperaret illis ut in abyssum irent. Erat autem ibi grex porcorum multorum pascentiũ in monte, & rogabant eũ, ut pmitteret sibi ĩ illos ingredi. Et pmisit illis. Exierũt ergo dæmonia ab hoie, & intrauerũt in porcos, & ipetu abijt grex per precips

τὰ τῶ κριμνοῦ εἰς τὴν λίμνην, καὶ ἀπε/
πνίγη. ἰδόντες δὲ οἱ βόσκοντες τὸ γεγεννη/
μένον ἔφυγον, καὶ ἀπήγγειλαν εἰς τὴν πό/
λιν καὶ εἰς τοὺς ἀγρούς. ἐξῆλθον δὲ ἰδεῖν τὸ
γεγονὸς, & ἦλθον πρὸς τὸν ΙΗΣΟΥΝ, καὶ εὗ/
ρον καθήμενον τὸν ἄνθρωπον ἀφ' οὗ τὰ δαι/
μόνια ἐξεληλύθει, ἱματισμένον καὶ σωφρονοῦν
τα παρὰ τοὺς πόδας τοῦ ΙΗΣΟΥ, καὶ ἐφοβή/
θησαν. ἀπήγγειλαν δὲ αὐτοῖς, καὶ οἱ ἰδόντες
πῶς ἐσώθη ὁ δαιμονισθείς, καὶ ἠρώτησαν αὐ/
τὸν ἅπαν τὸ πλῆθος τῆς περιχώρου τῶν γα/
δαρηνῶν, ἀπελθεῖν ἀπ' αὐτῶν, ὅτι φόβῳ με/
γάλῳ συνείχοντο. αὐτὸς δὲ ἐμβὰς εἰς τὸ πλοῖ
ον ὑπέστρεφεν. ἐδέετο γὰρ αὐτοῦ ὁ ἀνὴρ, ἀφ'
οὗ ἐξεληλύθει τὰ δαιμόνια εἶναι σὺν αὐτῷ.
ἀπέλυσεν δὲ αὐτὸν ὁ ΙΗΣΟΥΣ, λέγων, ὑπόστρε
φον εἰς τὸν οἶκόν σου, & διήγησαι ὅσα ἐποίησέν
σοι ὁ θεός. καὶ ἀπῆλθεν καθ' ὅλην τὴν πόλιν
κηρύσσων, ὅσα ἐποίησεν αὐτῷ ὁ ΙΗΣΟΥΣ. Ἐγέ
νετο δὲ ἐν τῷ ὑποστρέφειν τὸν ΙΗΣΟΥΝ, ἀπε/
δέξατο αὐτὸν ὁ ὄχλος. ἦσαν γὰρ πάντες προσ/
δοκῶντες αὐτόν. καὶ ἰδοὺ ἦλθεν ἀνὴρ ᾧ ὄνο/
μα ἰάϊρος, & αὐτὸς ἄρχων τῆς συναγωγῆς
ὑπῆρχεν, & πεσὼν παρὰ τοὺς πόδας τοῦ ΙΗ/
ΣΟΥ παρεκάλει αὐτὸν εἰσελθεῖν εἰς τὸν οἶκον
αὐτοῦ, ὅτι θυγάτηρ μονογενὴς ἦν αὐτῷ ὡς
ἐτῶν δώδεκα, καὶ αὕτη ἀπέθνησκεν. ἐν δὲ
τῷ ὑπάγειν αὐτὸν οἱ ὄχλοι συνέπνιγον
αὐτόν. καὶ γυνὴ οὖσα ἐν ῥύσει αἵματος ἀπὸ
ἐτῶν δώδεκα, ἥτις εἰς ἰατροὺς προσαναλώσα/
σα ὅλον τὸν βίον, οὐκ ἴσχυσεν ὑπ' οὐδενὸς θε/
ραπευθῆναι. προσελθοῦσα δὲ ὄπισθεν, ἥψα/
το τοῦ κρασπέδου τοῦ ἱματίου αὐτοῦ, καὶ
παραχρῆμα ἔστη ἡ ῥύσις τοῦ αἵματος αὐ/
τῆς. καὶ εἶπεν ὁ ΙΗΣΟΥΣ. τίς ὁ ἁψάμενός
μου; ἀρνουμένων δὲ πάντων, εἶπεν ὁ πέτρος
καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ. ἐπιστάτα, οἱ ὄχλοι συνέχου
σίν σε καὶ ἀποθλίβουσιν, & λέγεις, τίς ὁ ἁψά
μενός μου; ὁ δὲ ΙΗΣΟΥΣ εἶπεν. ἥψατό μου
τίς.

per preceps in ſtagnũ, & ſuffocat⁹ eſt. Quod ut uiderũt factũ ij qui paſcebãt fugerunt, & nunciauerunt in ciuitatem & in uillas. Exierũt aũt ut uiderẽt qd̃ factum eſt, & uenerunt ad Ieſum, & inuenerunt hominem ſedentem a quo dæmonia exierant ueſtitum, ac ſana mente ad pedes Ieſu, & timuerunt. Nunciauerũt aũt illis & qui uiderãt quomodo ſanus fact⁹ eſſet is q agitabat̃ a dæmonio. Et rogauerũt illũ oĩs multitudo gazarenorum, ut diſcederet ab ipſis, quia magno timore tenebãt̃. Ipſe aũt cõſcẽſa naui reuerſus eſt. Rogauerat eni illũ uir a quo dæmonia exierant, ut cũ eo eſſet. Dimiſit aũt eũ Ieſus dicens. Redi in domũ tuã, & narra quãta tibi fecerit deus. Et abiit per uniuerſam ciuitatẽ, prædicans quanta ſibi feciſſet Ieſus. Factum eſt autem cum rediret Ieſus, excepit illum turba. Erant em̃ omnes expectantes eum. Et ecce uenit uir cui nomẽ Iairus, & ipſe princeps ſynagogæ erat, & cecidit ad pedes Ieſu, rogans eum ut intraret in domum ſuam, quia unica filia erat ei fere annorum duodecim, & hæc mortua erat. Dum iret autem, & a turbis comprimebatur. Et mulier quæ erat in fluxu ſanguinis ab annis duodecim, quæ in medicos impenderat omnem ſubſtantiam, nec ab ullo potuit curari, acceſſit retro & tetigit fimbriam ueſtimenti eius, & confeſtim ſtetit fluxus ſanguinis eius. Et ait Ieſus. Quis eſt qui me tetigit? Negantibus aũt omnibus, dixit Petrus & qui cum illo erant. Præceptor, turbæ te premunt & affligunt, & dicis. Quis me tetigit? Et dixit Ieſus. Tetigit me aliquis

τίς. Εγὼ γὰρ ἔγνων δύναμιν ἐξελθοῦσαν ἀπ' ἐμοῦ. Ιδοῦσα δὲ ἡ γυνὴ, ὅτι οὐκ ἔλαθεν, τρέμουσα ἦλθεν, καὶ προσπεσοῦσα αὐτῷ. δι' ἣν αἰτίαν ἥψατο αὐτοῦ, ἀπήγγειλεν αὐτῷ ἐνώπιον παντὸς τοῦ λαοῦ, καὶ ὡς ἰάθη παραχρῆμα. ὁ δὲ εἶπεν αὐτῇ. Θάρσει θύγατερ, ἡ πίστις σου σέσωκέ σε, πορεύου εἰς εἰρήνην, ἔτι αὐτοῦ λαλοῦντος, ἔρχεταί τις παρὰ τοῦ ἀρχισυναγώγου λέγων αὐτῷ, ὅτι τέθνηκεν ἡ θυγάτηρ σου, μὴ σκύλλε τὸν διδάσκαλον. ὁ δὲ ΙΗΣΟΥΣ ἀκούσας, ἀπεκρίθη αὐτῷ λέγων. μὴ φοβοῦ, μόνον πίστευε, καὶ σωθήσεται. ἐλθὼν δὲ εἰς τὴν οἰκίαν, οὐκ ἀφῆκεν εἰσελθεῖν οὐδένα, εἰ μὴ πέτρον καὶ ἰωάννην καὶ ἰάκωβον, καὶ τὸν πατέρα τῆς παιδὸς καὶ τὴν μητέρα, ἔκλαιον δὲ πάντες & ἐκόπτοντο αὐτήν. ὁ δὲ εἶπεν, μὴ κλαίετε, οὐκ ἀπέθανεν τὸ κοράσιον ἀλλὰ καθεύδει, καὶ κατεγέλων αὐτοῦ, εἰδότες, ὅτι ἀπέθανεν. αὐτὸς δὲ ἐκβαλὼν ἔξω πάντας, & κρατήσας τῆς χειρὸς αὐτῆς, ἐφώνησεν λέγων, ἡ παῖς ἐγείρου. καὶ ἐπέστρεψεν τὸ πνεῦμα αὐτῆς, καὶ ἀνέστη παραχρῆμα. & διέταξεν αὐτῇ δοθῆναι φαγεῖν, καὶ ἐξέστησαν οἱ γονεῖς αὐτῆς. ὁ δὲ παρήγγειλεν αὐτοῖς μηδενὶ εἰπεῖν τὸ γεγονός.

Συγκαλεσάμενος δὲ ὁ ΙΗΣΟΥΣ τοὺς δώδεκα, ἔδωκεν αὐτοῖς δύναμιν καὶ ἐξουσίαν, ἐπὶ πάντα τὰ δαιμόνια καὶ νόσους θεραπεύειν. & ἀπέστειλεν αὐτοὺς κηρύσσειν τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ καὶ ἰᾶσθαι τοὺς ἀδυνατοῦντας, καὶ εἶπεν πρὸς αὐτούς. μηδὲν αἴρετε εἰς τὴν ὁδόν, μήτε ῥάβδον, μήτε πήραν, μήτε ἄρτον, μήτε ἀργύριον, μήτε ἀνὰ δύο χιτῶνας ἔχειν. καὶ εἰς ἣν δ' ἂν οἰκίαν εἰσέλθητε ἐκεῖ μένετε, καὶ ἐκεῖθεν ἐξέρχεσθε, καὶ ὅσοι ἐὰν μὴ δέχωνται ὑμᾶς ἐξερχόμενοι ἀπὸ τῆς πόλεως ἐκείνης, καὶ τὸν κονιορτὸν ἀπὸ τῶν ποδῶν ὑμῶν ἀποτινάξατε εἰς μαρτύριον ἐπ' αὐτούς. ἐξερχόμενοι δὲ διήρχοντο κατὰ τὰς κώμας, εὐαγγελιζόμενοι

aliquis. Nam & ego noui uirtutem de me exiſſe. Videns aũt mulier quod nõ latuiſſet, tremẽs uenit & ꝓcidit ante pedes eius, & ob quã cauſam tetigiſſet eũ indicauit ei coram omni populo, & quẽ admodũ cõfeſtim ſanata fuiſſet. At ipſe dixit ei. Confide filia. Fides tua ſaluã te fecit. Vade in pace. Adhuc illo loquẽte, uenit quidã a domo principis ſynagogæ dicens ei. Mortua eſt filia tua, noli uexare magiſtrum. Ieſus aũt audito hoc uerbo, reſpondit patri puelle. Noli timere. Crede tantũ, & ſalua erit. Et cũ ueniſſet domũ, nõ permiſit intrare ſecũquenq̃, niſi Petrũ & Iacobũ & Ioannẽ & patrem & matrẽ puellæ. Flebant aũt omnes & plangebant illam. At ille dixit. Nolite flere. Non eſt mortua puella ſed dormit. Et deridebant eum, ſcientes qd̃ mortua eſſet. Ipſe aũt eiectis foris omnibus apꝑhenſa manu eius damauit dicens. Puella ſurge. Et reuerſus eſt ſpiritus eius, & ſurrexit continuo. & iuſſit illi dare manducare. Et ſtupuerũt parentes eius quibus præcepit ne cui dicerent quod factum erat. IX

Conuocatis aũt Ieſus duodecim, dedit illis uirtutem & poteſtatẽ ſuper oĩa dæmonia, & ut morbos ſanarẽt. Et miſit illos ꝓdicare regnũ dei, & ſanare infirmos. Et ait ad illos. Ne qd tuleritis in uiã, neq̃ uirgam, neq̃ peram, neq̃ panem, neq̃ pecuniã, neq̃ binas tunicas habeatis. Et in quãcũq̃ domum intraueritis ibi manete, & inde exeatis. Et quãcũq̃ non receperint uos, exeuntes de ciuitate illa, etiam puluerem de pedibus ueſtris excutite in teſtimoniũ ſuper illos. Egreſſi aũt circũibant per caſtella, euangelizantes

ναγγελιζόμενοι καὶ θεραπεύοντες πανταχοῦ. Ἤκουσεν δὲ Ἡρῴδης ὁ τετράρχης τὰ γινόμενα ὑπ' αὐτοῦ πάντα, καὶ διηπόρει διὰ τὸ λέγεσθαι ὑπό τινων, ὅτι Ἰωάννης ἐγήγερται ἐκ νεκρῶν, ὑπό τινων δέ, ὅτι Ἠλίας ἐφάνη, ἄλλων δέ, ὅτι προφήτης εἷς τῶν ἀρχαίων ἀνέστη. καὶ εἶπεν Ἡρῴδης, Ἰωάννην ἐγὼ ἀπεκεφάλισα, τίς δέ ἐστιν οὗτος περὶ οὗ ἐγὼ ἀκούω τοιαῦτα. καὶ ἐζήτει ἰδεῖν αὐτόν. καὶ ὑποστρέψαντες οἱ ἀπόστολοι διηγήσαντο αὐτῷ ὅσα ἐποίησαν. καὶ παραλαβὼν αὐτοὺς, ὑπεχώρησεν κατ' ἰδίαν εἰς τόπον ἔρημον πόλεως καλουμένης Βηθσαϊδά. οἱ δὲ ὄχλοι γνόντες, ἠκολούθησαν αὐτῷ. καὶ ἀποδεξάμενος αὐτοὺς ἐλάλει αὐτοῖς περὶ τῆς βασιλείας τοῦ θεοῦ, καὶ τοὺς χρείαν ἔχοντας θεραπείας ἰᾶτο. Ἡ δὲ ἡμέρα ἤρξατο κλίνειν, προσελθόντες δὲ οἱ δώδεκα εἶπον αὐτῷ. ἀπόλυσον τὸν ὄχλον, ἵνα ἀπελθόντες εἰς τὰς κύκλῳ κώμας καὶ ἀγροὺς καταλύσωσιν καὶ εὕρωσιν ἐπισιτισμόν, ὅτι ὧδε ἐν ἐρήμῳ τόπῳ ἐσμέν. εἶπεν δὲ πρὸς αὐτούς. δότε αὐτοῖς ὑμεῖς φαγεῖν. οἱ δὲ εἶπον. οὐκ εἰσὶν ἡμῖν πλεῖον, ἢ πέντε ἄρτοι καὶ δύο ἰχθύες. εἰ μήτι πορευθέντες ἡμεῖς ἀγοράσωμεν εἰς πάντα τὸν ὄχλον τοῦτον βρώματα. ἦσαν γὰρ ὡσεὶ ἄνδρες πεντακισχίλιοι. εἶπεν δὲ πρὸς τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ. κατακλίνατε αὐτοὺς κλισίας ἀνὰ πεντήκοντα, καὶ ἐποίησαν οὕτως, καὶ κατέκλιναν ἅπαντας. λαβὼν δὲ τοὺς πέντε ἄρτους, καὶ τοὺς δύο ἰχθύας ἀναβλέψας εἰς τὸν οὐρανὸν εὐλόγησεν αὐτοὺς. καὶ κατέκλασεν, καὶ ἐδίδου τοῖς μαθηταῖς παραθεῖναι τῷ ὄχλῳ. καὶ ἔφαγον καὶ ἐχορτάσθησαν πάντες, καὶ ἤρθη τὸ περισσεῦσαν αὐτοῖς κλασμάτων κοφίνοι δώδεκα. Καὶ ἐγένετο ἐν τῷ εἶναι αὐτὸν προσευχόμενον κατὰ μόνας συνῆσαν αὐτῷ οἱ μαθηταί, καὶ ἐπηρώτησεν αὐτοὺς λέγων. τίνα με λέγουσιν οἱ ὄχλοι εἶναι; οἱ δὲ ἀποκριθέντες

εἶπον

euangelizantes & curantes ubiq;. Audiuit aũt herodes tetrarcha omia quæ fiebant ab eo, & hæsitabat eo q dicerẽtur a quibusdã quod Ioannes surrexisset a mortuis, a quibusdã uero quod helias apparuisset, ab alijs aũt quod propheta unus de antiquis surrexisset. Et ait herodes. Ioannem ego decollaui. Quis est autẽ iste de quo ego talia audio? Et quærebat uidere enm. Et reuersi apostoli narrauerunt illi quæcũq; fecerũt. Et assumptis illis secessit seorsum in locum desertũ ciuitatis quæ uocatur Bethsaida. Quod cũ cognouissent turbæ secutæ sunt illũ, & excepit eos & loquebatur illis de regno dei, & eos q curam indigebant, sanabat. Dies aũt cœperat declinare. Et accedentes duodecim dixerunt illi. Dimitte turbas, ut euntes in castella uillasq; quæ circa sunt diuertant & inueniant escas, quia hic in loco deserto sumus. Ait autẽ ad illos. Vos date illis manducare. At illi dixerunt. Non sunt nobis plusq; quinq; panes & duo pisces, nisi nos eam⁹ & emamus in omnem hanc turbam escas. Erant aũt fere uiri quinq; milia. Ait autem ad discipulos suos. Facite illos discumbere per conuiuia quinquagenos, & ita fecerunt. Et fecerũt oẽs discũbere. Acceptis aũt quinq; panibus & duobus piscib⁹, respexit in cœlũ & benedixit illis, & fregit & distribuit discipulis suis ut ponerent ante turbas. Et manducauerũt oẽs & saturati sũt. Et sublatũ est q d' superfuit illis fragmẽto z cophini duodecim, & factũ est cũ solus esset orans, erãt cũ illo & discipuli, & interrogauit illos dicens. quẽ me dicũt esse turbæ. At illi rñderũt

N & dixerunt

ἔιπομ ἰωάννην τὸν βαπτιστήν. ἄλλοι δὲ ἦλίαν, ἄλλοι δὲ, ὅτι προφήτης τις τῶν ἀρχαίων ἀνέστη. ἔιπεν δὲ αὐτοῖς. ὑμεῖς δὲ τίνα με λέγετε εἶναι; ἀποκριθεὶς δὲ πέτρος ἔιπεν. τὸν ΧΡΙΣΤΟΝ τοῦ θεοῦ. ὁ δὲ ἐπιτιμήσας αὐτοῖς παρήγγειλεν μηδενὶ εἰπεῖν τοῦτο. εἰπὼν, ὅτι δεῖ τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου πολλὰ παθεῖν, καὶ ἀποδοκιμασθῆναι ἀπὸ τῶν πρεσβυτέρων καὶ ἀρχιερέων καὶ γραμματέων, καὶ ἀποκτανθῆναι, καὶ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἐγερθῆναι. ἔλεγεν δὲ πρὸς πάντας. εἴ τις θέλει ὀπίσω μου ἐλθεῖν, ἀπαρνησάσθω ἑαυτὸν, καὶ ἀράτω τὸν σταυρὸν αὐτοῦ καθ' ἡμέραν καὶ ἀκολουθείτω μοι. ὃς ἐὰν θέλῃ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ σῶσαι, ἀπολέσει αὐτήν. ὃς δ' ἂν ἀπολέσῃ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἕνεκεν ἐμοῦ, οὗτος σώσει αὐτήν. τί γὰρ ὠφελεῖται ἄνθρωπος κερδήσας τὸν κόσμον ὅλον, ἑαυτὸν δὲ ἀπολέσας, ἢ ζημιωθείς; ὃς γὰρ ἂν ἐπαισχυνθῶ με, καὶ τοὺς ἐμοὺς λόγους, τοῦτον ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐπαισχυνθήσεται, ὅταν ἔλθῃ ἐν τῇ δόξῃ αὐτοῦ, καὶ τοῦ πατρὸς καὶ τῶν ἁγίων ἀγγέλων. λέγω δὲ ὑμῖν ἀληθῶς, εἰσίν τινες τῶν ὧδε ἑστηκότων. οἳ οὐ μὴ γεύσονται θανάτου, ἕως ἂν ἴδωσιν τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ. ἐγένετο δὲ μετὰ τοὺς λόγους τούτους ὡσεὶ ἡμέραι ὀκτὼ. καὶ παραλαβὼν πέτρον καὶ ἰωάννην καὶ ἰάκωβον, ἀνέβη εἰς τὸ ὄρος προσεύξασθαι. καὶ ἐγένετο ἐν τῷ προσεύχεσθαι αὐτὸν τὸ εἶδος τοῦ προσώπου αὐτοῦ ἕτερον. καὶ ὁ ἱματισμὸς αὐτοῦ λευκὸς ἐξαστράπτων. καὶ ἰδοὺ ἄνδρες δύο συνελάλουν αὐτῷ, οἵτινες ἦσαν Μωσῆς καὶ Ἠλίας. οἱ ὀφθέντες ἐν δόξῃ, ἔλεγον τὴν ἔξοδον αὐτοῦ ἣν ἔμελλεν πληροῦν ἐν Ἰερουσαλήμ. ὁ δὲ πέτρος καὶ οἱ σὺν αὐτῷ ἦσαν βεβαρημένοι ὕπνῳ. διαγρηγορήσαντες δὲ, εἶδον τὴν δόξαν αὐτοῦ. καὶ τοὺς δύο ἄνδρας τοὺς συνεστῶτας αὐτῷ. καὶ ἐγένετο ἐν τῷ διαχωρίζεσθαι αὐτοὺς ἀπ' αὐτοῦ, εἶπεν ὁ πέτρος

πρὸς τὸν ΙΗΣΟΥΝ

& dixerunt. Ioannē baptistam, alij aūt Heliam, alij uero quod unus prophetarum de antiquis surrexit. Dixit aūt illis. Vos aūt quem me esse dicitis? Respondens Simon Petrus dixit. Christū dei. At ille increpans illos præcepit, ne cui dicerent hoc, dicens, quia oportet filiū hominis multa pati & reprobari a senioribus & principibus sacerdotū & scribis, & occidi, & tertia die resurgere. Dicebat autē ad omnes. Si quis uult post me uenire, abneget semetipsum, & tollat crucem suam cottidie, & sequatur me. Qui enim uoluerit animam suam saluā facere, is perdet illā. Qui uero perdiderit animam suam propter me, saluam faciet illam. Quid em̄ proficit homo, si lucretur uniuersum mundum, se autem ipsum perdat, & detrimentū sui faciat? Nam qui me erubuerit, & meos sermones, hunc filius hominis erubescet cum uenerit in maiestate sua & patris & sanctorum angelorum. Dico autem uobis uere, sunt aliqui hic stantes, qui non gustabunt mortem donec uideant regnum dei. Factum est autem post hæc uerba fere dies octo, & assumpsit Petrum & Ioannem & Iacobum, & ascendit in montem ut oraret. Et facta est dum oraret species uultus eius altera, & uestitus eius albus & refulgēs. Et ecce duo uiri loquebantur cum illo, qui erant Moses & Helias uisi in maiestate, & dicebant excessum eius, quem cōpleturus erat in Hierusalē. Petrus uero & qui cū illo erāt, grauati erant somno. Experrecti autē uiderūt maiestatē eius, & duos uiros qui stabāt cū illo. Et factū est cū discederēt ab illo, ait Petrus

ad Iesum

πρὸς τὸν ΙΗΣΟΥΝ. ἐπισάτα, καλόν ἐστιν ἡμᾶς ὧδε εἶναι. καὶ ποιήσωμεν σκηνὰς τρεῖς μίαν σοὶ, καὶ μωσῆ μίαν, καὶ μίαν ἡλίᾳ, μὴ εἰδὼς ὃ λέγει. ταῦτα δὲ αὐτοῦ λέγοντος, ἐγένετο νεφέλη καὶ ἐπεσκίασεν αὐτοὺς, ἐφοβήθησαν δὲ ἐν τῷ εἰσελθεῖν εἰς τὴν νεφέλην. καὶ φωνὴ ἐγένετο ἐκ τῆς νεφέλης λέγουσα, οὗτός ἐστιν ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητός αὐτοῦ ἀκούετε, καὶ ἐν τῷ γενέσθαι τὴν φωνὴν εὑρέθη ΙΗΣΟΥΣ μόνος. καὶ αὐτοὶ ἐσίγησαν, καὶ οὐδενὶ ἀπήγγειλαν ἐν ἐκείναις ταῖς ἡμέραις, οὐδὲν ὧν ἑωράκασιν. ἐγένετο δὲ ἐν τῇ ἑξῆς ἡμέρᾳ καταβάντων αὐτῶν ἀπὸ τοῦ ὄρους συνήντησεν αὐτῷ ὄχλος πολύς. καὶ ἰδοὺ ἀνὴρ ἀπὸ τοῦ ὄχλου ἀνεβόησεν λέγων. διδάσκαλε δέομαί σου ἐπιβλέψαι ἐπὶ τὸν υἱόν μου, ὅτι μονογενής ἐστίν μοι, καὶ ἰδοὺ πνεῦμα λαμβάνει αὐτόν, καὶ ἐξαίφνης κράζει, καὶ σπαράσσει αὐτὸν μετὰ ἀφροῦ καὶ μόγις ἀποχωρεῖ ἀπ' αὐτοῦ συντρίβων αὐτόν, καὶ ἐδεήθην τῶν μαθητῶν σου, ἵνα ἐκβάλλωσιν αὐτό, καὶ οὐκ ἠδυνήθησαν. ἀποκριθεὶς δὲ ὁ ΙΗΣΟΥΣ εἶπεν, ὦ γενεὰ ἄπιστος καὶ διεστραμμένη, ἕως πότε ἔσομαι πρὸς ὑμᾶς, καὶ ἀνέξομαι ὑμῶν; προσάγαγε ὧδε τὸν υἱόν σου. ἔτι δὲ προσερχομένου αὐτοῦ, ἔρρηξεν αὐτὸν τὸ δαιμόνιον καὶ συνεσπάραξεν. ἐπετίμησεν δὲ ὁ ΙΗΣΟΥΣ τῷ πνεύματι τῷ ἀκαθάρτῳ καὶ ἰάσατο τὸν παῖδα, καὶ ἀπέδωκεν αὐτὸν τῷ πατρὶ αὐτοῦ. ἐξεπλήσσοντο δὲ πάντες ἐπὶ τῇ μεγαλειότητι τοῦ θεοῦ. πάντων δὲ θαυμαζόντων ἐπὶ πᾶσιν οἷς ἐποίει ὁ ΙΗΣΟΥΣ, εἶπεν πρὸς τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ. θέσθε ὑμεῖς εἰς τὰ ὦτα ὑμῶν τοὺς λόγους τούτους, ὁ γὰρ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου μέλλει παραδίδοσθαι εἰς χεῖρας ἀνθρώπων, οἱ δὲ ἠγνόουν τὸ ῥῆμα τοῦτο, καὶ ἦν παρακεκαλυμμένον ἀπ' αὐτῶν, ἵνα μὴ αἴσθωνται αὐτό, καὶ ἐφοβοῦντο ἐρωτῆσαι αὐτὸν περὶ τοῦ ῥήματος τούτου. εἰσῆλθεν δὲ διαλογισμὸς ἐν αὐτοῖς τὸ, τίς ἂν εἴη μείζων αὐτῶν. ὁ δὲ ΙΗΣΟΥΣ ἰδὼν τὸν διαλογισμὸν τῆς καρδίας αὐτῶν ἐπιλαβόμενος παιδίου

ad Iesum. Præceptor, bonũ est nos hic esse, & faciamus tria tabernacula, unum tibi, & unũ Mosi, & unum Heliæ nesciens quid diceret. Hæc aũt illo loquẽte, facta est nubes & obũbrauit eos, timuerunt autẽ intrantibus illis in nubẽ. Et uox facta est de nube dicens. Hic est filius meus dilectus, ipsum audite. Et dũ fieret uox, inuẽtus est Iesus solus, & ipsi tacuerunt, & nemini dixerũt in illis diebus quicq̃ ex his quæ uiderant. Factũ est aũt in sequenti die descendentibus illis de monte, occurrit illis turba multa. Et ecce uir de turba exclamauit dicẽs Magister, obsecro te, respice in filiũ meum, quia unicus est mihi, & ecce spiritꝰ apphẽdit eũ, & subito damat, & discerpit eũ cũ spuma, & uix discedit ab eo dilanians eũ, & rogaui discipulos tuos ut ejicerent illum, & non potuerunt. Respondens autem Iesus dixit. O generatio infidelis & puersa, usq̃quo ero apud uos & patiar uos? Adduc huc filiũ tuũ. Cũ adhuc aũt accederet, elisit illum dæmoniũ. Increpauit autem Iesus spiritũ immundum & sanauit puerum, & reddidit illum patri eius. Stupebant autẽ omnes in magnificẽtia dei. Omnibusq̃ mirantibus in omnibus quæ faciebat, dixit ad discipulos suos. Ponite uos in auribus uestris sermones istos. Filius enim hominis, futurum est ut tradatur in manus hominum. At illi ignorabant uerbum istud, & erat uelatum ab illis, ut nõ intelligerent illud. Et timebant eum interrogare de hoc uerbo. Intrauit autem cogitatio inter eos qs eorum maior esset. At Iesus uidens cogitationem cordis illoꝝ apprehendit

+ et dissipauit

παιδίον ἔστησεν αὐτὸ παρ ἑαυτῷ. Εἶπεν αὐτοῖς, Ὃς ἐὰν δέξηται τοῦτο τὸ παιδίον ἐπὶ τῷ ὀνόματί μου ἐμὲ δέχεται. Καὶ ὃς ἐὰν ἐμὲ δέξηται, δέχεται τὸν ἀποστείλαντά με. Ὁ γὰρ μικρότερος ἐν πᾶσιν ὑμῖν ὑπάρχων, οὗτος ἔσται μέγας. Ἀποκριθεὶς δὲ ὁ Ἰωάννης εἶπεν, Ἐπιστάτα, εἴδομέν τινα ἐπὶ τῷ ὀνόματί σου, ἐκβάλλοντα τὰ δαιμόνια, καὶ ἐκωλύσαμεν αὐτόν, ὅτι οὐκ ἀκολουθεῖ μεθ ἡμῶν. Καὶ εἶπεν πρὸς αὐτὸν ὁ ΙΗΣΟΥΣ, Μὴ κωλύετε. Ὃς γὰρ οὐκ ἔστιν καθ ἡμῶν, ὑπὲρ ἡμῶν ἐστιν. Ἐγένετο δὲ ἐν τῷ συμπληροῦσθαι τὰς ἡμέρας τῆς ἀναλήψεως αὐτοῦ, καὶ αὐτὸς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ἐστήριξεν τοῦ πορεύεσθαι εἰς Ἱερουσαλήμ. Καὶ ἀπέστειλεν ἀγγέλους πρὸ προσώπου αὐτοῦ. Καὶ πορευθέντες, εἰσῆλθον εἰς κώμην Σαμαρειτῶν, ὡς τε ἑτοιμάσαι αὐτῷ. Καὶ οὐκ ἐδέξαντο αὐτόν, ὅτι τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ἦν πορευόμενον εἰς Ἱερουσαλήμ. Ἰδόντες δὲ οἱ μαθηταὶ Ἰάκωβος καὶ Ἰωάννης εἶπον, κύριε θέλεις εἴπωμεν πῦρ καταβῆναι ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ καὶ ἀναλῶσαι αὐτούς; ὡς καὶ Ἠλίας ἐποίησεν. Στραφεὶς δὲ ὁ ΙΗΣΟΥΣ ἐπετίμησεν αὐτοῖς καὶ εἶπεν, οὐκ οἴδατε, οἵου πνεύματός ἐστε ὑμεῖς; ὁ γὰρ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου οὐκ ἦλθεν ψυχὰς ἀνθρώπων ὀλέσαι, ἀλλὰ σῶσαι. Καὶ ἐπορεύθησαν εἰς ἑτέραν κώμην. Ἐγένετο δὲ πορευομένων αὐτῶν ἐν τῇ ὁδῷ, εἶπεν τις πρὸς αὐτόν, Ἀκολουθήσω σοι ὅπου ἂν ἀπέρχῃ. Καὶ εἶπεν αὐτῷ ὁ ΙΗΣΟΥΣ, Αἱ ἀλώπεκες φωλεοὺς ἔχουσιν καὶ τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ κατασκηνώσεις, ὁ δὲ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου οὐκ ἔχει ποῦ τὴν κεφαλὴν κλίνῃ. Εἶπεν δὲ πρὸς ἕτερον, Ἀκολούθει μοι. Ὁ δὲ εἶπεν, κύριε ἐπίτρεψόν μοι ἀπελθεῖν πρῶτον θάψαι τὸν πατέρα μου. Εἶπεν δὲ αὐτῷ ὁ ΙΗΣΟΥΣ, Ἄφες τοὺς νεκροὺς θάψαι τοὺς ἑαυτῶν νεκρούς. Σὺ δὲ ἀπελθὼν διάγγελλε τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ. Εἶπεν δὲ καὶ ἕτερος, Ἀκολουθήσω σοι κύριε, πρῶτον δὲ ἐπίτρεψόν μοι ἀποτάξασθαι τοῖς εἰς τὸν οἶκόν μου. Εἶπεν πρὸς αὐτὸν

ὁ ΙΗΣΟΥΣ

puerꝝ, & statuit illum iuxta se, & ait illis. Quicūqꝫ susceperit puerū istū in nomine meo me recipit. Et quicūqꝫ me receperit, recipit eū qui me misit. Nam qui minor est inter omnes uos, hic erit magnus. Respondens aūt Ioannes dixit. Præceptor, uidimus quēdam in nomine tuo eiiciētem dæmonia, & prohibuimus eum, quia nō sequitur nobiscum. Et ait ad illū Iesus. Nolite prohibere. Qui enim non est aduersum uos, pro nobis est. Factū est aūt dum cōplerentur dies assumptionis eius, & ipse faciē suam firmauit ut iret in Hierusalem. & misit nuncios ante conspectū suum, & euntes intrauerunt in ciuitatem Samaritanorum, ut parārent illi. Et non receperunt eum, quia facies eius erat euntis Hierusalem. Cū uidissent aūt discipuli eius Iacobus & Ioannes dixerunt. Domine uis dicimus ut ignis descendat de cœlo, & consumat illos, quemadmodū & Helias fecit. Cōuersus aūt Iesus increpauit illos dicēs. Nescitis cuius spiritus estis uos. Filius enim hominis nō uenit animas pdere sed saluare. Et abierunt in aliud castellum. Factum est aūt ambulantibus illis in uia, dixit quidam ad illū. Sequar te quocūqꝫ ieris. Dixit illi Iesus. Vulpes foueas habēt, & uolucres celi nidos, filius aūt hois nō habet ubi caput suū reclinet. Ait aūt ad alterꝫ Sequere me. Ille aūt dixit. Dñe, permitte mihi primū adire, & sepelire patrem meum. Dixitqꝫ ei Iesus. Sine ut mortui sepeliant mortuos suos. tu aūt uade & annuncia regnū dei. Et ait alter. Sequar te dñe, sed permitte mihi prius ut dicā uale iis qui sunt domi meæ. Ait ad illū Iesus. Nemo

ΙΗΣΟΥΣ. οὐδεὶς ἐπιβαλὼν τὴν χεῖρα ἐπ' ἄροτρον, καὶ βλέπων εἰς τὰ ὀπίσω εὐθετός ἐστιν εἰς τὴν βασιλείαν τ̄ θ̄ε̄. μετὰ δὲ ταῦτα ἀνέδειξεν ὁ κύριος καὶ ἑτέρους ἑβδομήκοντα, καὶ ἀπέστειλεν αὐτοὺς ἀνὰ δύο πρὸ προσώπου αὐτοῦ εἰς πᾶσαν πόλιν καὶ τόπον οὗ ἤμελλεν αὐτὸς ἔρχεσθαι. ἔλεγεν οὖν πρὸς αὐτούς. ὁ μὲν θερισμὸς πολύς, οἱ δὲ ἐργάται ὀλίγοι, δεήθητε οὖν τοῦ κυρίου τοῦ θερισμοῦ, ὅπως ἐκβάλλῃ ἐργάτας εἰς τὸν θερισμὸν αὐτοῦ. ὑπάγετε, ἰδοὺ ἐγὼ ἀποστέλλω ὑμᾶς, ὡς ἄρνας ἐν μέσῳ λύκων, μὴ βαστάζετε βαλάντιον, μὴ πήραν, μὴ ὑποδήματα, καὶ μηδένα κατὰ τὴν ὁδὸν ἀσπάσησθε, εἰς ἣν δ' ἂν οἰκίαν εἰσέρχησθε, πρῶτον λέγετε, εἰρήνη τῷ οἴκῳ τούτῳ, καὶ ἐὰν ᾖ ἐκεῖ υἱὸς εἰρήνης, ἐπαναπαύσεται ἐπ' αὐτὸν ἡ εἰρήνη ὑμῶν, εἰ δὲ μήγε, ἐφ' ὑμᾶς ἀνακάμψει. ἐν αὐτῇ δὲ τῇ οἰκίᾳ μένετε ἐσθίοντες καὶ πίνοντες τὰ παρ' αὐτῶν, ἄξιος γὰρ ὁ ἐργάτης τ̄ μισθοῦ αὐτοῦ ἐστιν, μὴ μεταβαίνετε ἐξ οἰκίας εἰς οἰκίαν. καὶ εἰς ἣν δ' ἂν πόλιν εἰσέρχησθε καὶ δέχωνται ὑμᾶς, ἐσθίετε τὰ παρατιθέμενα ὑμῖν, καὶ θεραπεύετε τοὺς ἐν αὐτῇ ἀσθενεῖς, καὶ λέγετε αὐτοῖς. ἤγγικεν ἐφ' ὑμᾶς ἡ βασιλεία τ̄ θ̄ε̄, εἰς ἣν δ' ἂν πόλιν εἰσέρχησθε, καὶ μὴ δέχωνται ὑμᾶς, ἐξελθόντες εἰς τὰς πλατείας αὐτῆς, εἴπατε, καὶ τὸν κονιορτὸν τὸν κολληθέντα ἡμῖν ἐκ τ̄ πόλεως ὑμῶν ἀπομασσόμεθα ὑμῖν. πλὴν τοῦτο γινώσκετε, ὅτι ἤγγικεν ἐφ' ὑμᾶς ἡ βασιλεία τ̄ θ̄ε̄. λέγω ὑμῖν, ὅτι σοδόμοις ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ἀνεκτότερον ἔσται, ἢ τῇ πόλει ἐκείνῃ. οὐαί σοι Χοραζείν. οὐαί σοι Βηθσαϊδά. ὅτι εἰ ἐν Τύρῳ καὶ Σιδῶνι ἐγένοντο αἱ δυνάμεις αἱ γενόμεναι ἐν ὑμῖν, πάλαι ἂν ἐν σάκκῳ καὶ σποδῷ καθήμεναι μετενόησαν, πλὴν Τύρῳ καὶ Σιδῶνι ἀνεκτότερον ἔσται ἐν τῇ κρίσει, ἢ ὑμῖν. καὶ σὺ Καπερναοὺμ μὴ ἕως τοῦ οὐρανοῦ ὑψωθήσῃ; ἕως ἅδου καταβιβασθήσῃ. ὁ ἀκούων ὑμῶν, ἐμοῦ ἀκούει, καὶ ὁ ἀθετῶν

Iesus. Nemo mittens manū suā ad aratrū, & aspiciēs retro, aptꝰ est regno dei.

Post hæc aūt designauit dñs & alios septuaginta & misit illos binos ante faciem suam in oēm ciuitatē & locū quo erat ipse uēturꝰ. Dicebat ergo illis. Messis quidem multa, operarij aūt pauci. Rogate ergo dñm messis ut extrudat operarios in messem suam. Ite, ecce ego mitto uos sicut agnos inter lupos. Nolite portare sacculū, neq; perā, neq; calciamenta, & neminē per uiam salutaueritis. In quamcūq; domū intraueritis, primum dicite pax huic domui, & si ibi fuerit filius pacis, requiescet super illum pax uestra, sin minus ad uos reuertetur In eadem aūt domo manete, edētes & bibentes q̄ dantur ab illis. Dignus em̄ est operarius mercede sua. Nolite transire de domo in domū. Et in quācūq; ciuitatē intraueritis & suscēperint uos, manducate quæ apponuntur uobis, & sanate infirmos qui in illa sunt, & dicite illis, appropinquauit in uos regnū dei. In quācūq; aūt ciuitatē intraueritis, & non suscēperint uos, exeūtes in plateas eius dicite. Etiam puluerem qui adhæsit nobis de ciuitate uestra extergimus in uos. Tamen hoc scitote quod appropinquauit in uos regnum dei. Dico uobis, quod Sodomis in die illo remissius erit q̄ illi ciuitati. Væ tibi Corozaim, uæ tibi Bethsaida, qa si in tyro & sidōe factæ fuissent uirtutes q̄ factæ sūt in uobis, olim in cilicio & cinere sedētes pœnituissēt. Verūtn̄ tyro & sidōi remissiꝰ erit in iudicio q̄ uobis. Et tu Capernaū usq; ad cœlū exaltata, usq; ad infernum demergeris. Qui uos audit, me audit, & q

ἀθετῶν ὑμᾶς, ἐμὲ ἀθετεῖ, ὁ δὲ ἐμὲ ἀθετῶν
ἀθετεῖ τὸν ἀποστείλαντά με. ὑπέστρεψαν δὲ
οἱ ἑβδομήκοντα μετὰ χαρᾶς λέγοντες, κύ-
ριε, καὶ τὰ δαιμόνια ὑποτάσσεται ἡμῖν ἐν
τῷ ὀνόματί σου, εἶπεν δὲ αὐτοῖς. ἐθεώρουν
τὸν σατανᾶν ὡς ἀστραπὴν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ πε
σόντα. ἰδοὺ δίδωμι ὑμῖν τὴν ἐξουσίαν τοῦ
πατεῖν ἐπάνω ὄφεων καὶ σκορπίων καὶ ἐπὶ
πᾶσαν τὴν δύναμιν τοῦ ἐχθροῦ, καὶ οὐδὲν ὑμᾶς
οὐ μὴ ἀδικήσει. πλὴν ἐν τούτῳ μὴ χαίρετε,
ὅτι τὰ πνεύματα ὑμῖν ὑποτάσσεται. χαί-
ρετε δέ, ὅτι τὰ ὀνόματα ὑμῶν ἐγγέγραπται ἐν τοῖς
οὐρανοῖς. Ἐν αὐτῇ τῇ ὥρᾳ ἠγαλλιάσατο τῷ
πνεύματι ὁ ΙΗΣΟΥΣ, καὶ εἶπεν, ἐξομολογοῦ
μαί σοι πάτερ, κύριε τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς, ὅτι ἃ
ἔκρυψας ταῦτα ἀπὸ σοφῶν καὶ συνετῶν καὶ
ἀπεκάλυψας αὐτὰ νηπίοις. ναὶ ὁ πατήρ, ὅτι
οὕτως ἐγένετο εὐδοκία ἔμπροσθέν σου. πάν
τα παρεδόθη μοι ὑπὸ τοῦ πατρός μου, καὶ οὐδεὶς
γινώσκει, τίς ἐστιν ὁ υἱός, εἰμὴ ὁ πατήρ, καὶ τίς ἐστιν ὁ
πατὴρ εἰμὴ ὁ υἱός, καὶ ᾧ ἐὰν βούληται ὁ υἱὸς ἀπο
καλύψαι. καὶ στραφεὶς πρὸς τοὺς μαθητὰς, κα
τ' ἰδίαν εἶπεν. μακάριοι οἱ ὀφθαλμοὶ οἱ βλέ
ποντες ἃ ὑμεῖς βλέπετε. λέγω γὰρ ὑμῖν, ὅτι
πολλοὶ προφῆται καὶ βασιλεῖς ἠθέλησαν ἰδεῖν
ἃ ὑμεῖς βλέπετε καὶ οὐκ εἶδον, καὶ ἀκοῦσαι ἃ ἀ
κούετε, καὶ οὐκ ἤκουσαν. καὶ ἰδοὺ νομικός τις ἀ
νέστη ἐκπειράζων αὐτὸν καὶ λέγων, διδάσκαλε
τί ποιήσας, ζωὴν αἰώνιον κληρονομήσω; ὁ δὲ εἶ
πεν πρὸς αὐτὸν, ἐν τῷ νόμῳ τί γέγραπται; πῶς
ἀναγινώσκεις; ὁ δὲ ἀποκριθεὶς, εἶπεν. ἀγαπή
σεις κύριον τὸν θεόν σου ἐξ ὅλης τῆς καρδίας σου.
καὶ ἐξ ὅλης τῆς ψυχῆς σου, καὶ ἐξ ὅλης τῆς ἰσχύος σου,
καὶ ἐξ ὅλης τῆς διανοίας σου, καὶ τὸν πλησίον σου ὡς
σεαυτόν. εἶπεν δὲ αὐτῷ. ὀρθῶς ἀπεκρίθης, τοῦ
τοποίει καὶ ζήσῃ. ὁ δὲ θέλων δικαιοῦν ἑαυτὸν εἶ
πεν πρὸς τὸν ΙΗΣΟΥΝ. καὶ τίς ἐστί μου πλησί-
ον; ὑπολαβὼν δὲ ὁ ΙΗΣΟΥΣ εἶπε. ἄνθρωπός τις
κατέβαινεν ἀπὸ ἱερουσαλὴμ εἰς ἱεριχὼ, καὶ λη-
σταῖσ

uos spernit me spernit. Qui autem me spernit, spernit eū qui misit me. Reuersi sunt autem septuaginta cum gaudio dicentes. Domine, etiam dæmonia subiiciuntur nobis in nomine tuo. Ait aūt illis. Videbam satanam sicut fulgur de cœlo cadentem. Ecce do uobis potestatem calcandi super serpētes & scorpiones, & super omnem uirtutem inimici & nihil uobis nocebit. Veruntamen in hoc nolite gaudere, quod spiritꝰ uobis subiiciuntur. Gaudete autem, ꝙ nomina uestra scripta sunt ī cœlis. In ipsa hora exultauit i spiritu sancto & dixit. Cōfiteor tibi pater domine cœli & terræ, ꝙ abscondisti hæc a sapientibus & prudentibus, & reuelasti ea paruulis. Etiā pater, qm̄ sic placuit ante te. Omnia mihi tradita sūt a patre meo, & nemo scit quis sit filius nisi pater, & quis sit pater nisi filius, & cui uoluerit filius reuelare. Et cōuersus ad discipulos suos seorsim dixit. Beati oculi q uidēt q̄ uos uidetis. Dico em̄ uobis, ꝙ multi ꝓphetæ & reges uoluerunt uidere quæ uos uidetis, & nō uiderūt, & audire q̄ auditis, & nō audierūt. Et ecce quidā legispitus surrexit tentans illū & dicens. Magister, qd faciēdo uitā æternā possidebo? At ille dixit ad eū. In lege qd scriptū est? Quō legis? Ille rndēs dixit. Diliges dn̄m deū tuū ex toto corde tuo, & ex tota anima tua & ex totis uiribus tuis, & ex tota mēte tua, & ꝓximū tuū sicut teipsū. Dixitq; illi. Recte rndisti. Hoc fac & uiues. Ille aūt uolens iustificare seipsum dixit ad Iesum. Et quis est meus ꝓxim9? Suscipiēs aūt Iesus dixit. Homo quidā descēdebat ab Hierusalē in hiericō & incidit in

+ Et conuersus ad discipulos suos dixit.

σᾶις περιέπεσεν. οἱ καὶ ἐκδύσαντες αὐτὸν, καὶ πληγὰς ἐπιθέντες, ἀπῆλθον ἀφέντες ἡμιθανῆ τυγχάνοντα. κατὰ συγκυρίαν δὲ ἱερεύς τις κατέβαινεν ἐν τῇ ὁδῷ ἐκείνῃ. καὶ ἰδὼν αὐτὸν ἀντιπαρῆλθεν. ὁμοίως δὲ καὶ λευίτης γενόμενος κατὰ τὸν τόπον, ἐλθὼν καὶ ἰδὼν ἀντιπαρῆλθεν, σαμαρίτης δέ τις ὁδεύων, ἦλθεν κατ' αὐτὸν. καὶ ἰδὼν αὐτὸν ἐσπλαγχνίσθη. καὶ προσελθὼν κατέδησεν τὰ τραύματα αὐτοῦ, ἐπιχέων ἔλαιον καὶ οἶνον, ἐπιβιβάσας δὲ αὐτὸν ἐπὶ τὸ ἴδιον κτῆνος, ἤγαγεν αὐτὸν εἰς πανδοχεῖον. καὶ ἐπεμελήθη αὐτοῦ, καὶ ἐπὶ τὴ αὔριον ἐκβαλὼν δύο δηνάρια ἔδωκεν τῷ πανδοχεῖ, καὶ εἶπεν αὐτῷ, ἐπιμελήθητι αὐτοῦ, καὶ ὅτι ἂν προσδαπανήσῃς, ἐγὼ ἐν τῷ ἐπανέρχεσθαί με, ἀποδώσω σοι. τίς σούτων τῶν τριῶν δοκεῖ σοι πλησίον γεγονέναι τοῦ ἐμπεσόντος εἰς τοὺς λῃστάς; ὁ δὲ εἶπεν. ὁ ποιήσας τὸ ἔλεος μετ' αὐτοῦ. εἶπεν οὖν αὐτῷ ὁ ΙΗΣΟΥΣ. πορεύου καὶ σὺ ποίει ὁμοίως. ΕΓΕΝΕΤΟ δὲ ἐν τῷ πορεύεσθαι αὐτοὺς, καὶ αὐτὸς εἰσῆλθεν εἰς κώμην τινά. γυνὴ δέ τις ὀνόματι μάρθα ὑπεδέξατο αὐτὸν εἰς τὸν οἶκον αὐτῆς. καὶ τῇ δὲ ἦν ἀδελφὴ καλουμένη μαρία. ἣ καὶ παρακαθίσασα παρὰ τοὺς πόδας τοῦ ΙΗΣΟΥ. ἤκουεν τὸν λόγον αὐτοῦ. ἡ δὲ μάρθα περιεσπᾶτο περὶ πολλὴν διακονίαν, ἐπιστᾶσα δὲ εἶπεν. κύριε οὐ μέλει σοι, ὅτι ἡ ἀδελφή μου μόνην με κατέλειφεν διακονεῖν; εἰπὲ οὖν αὐτῇ, ἵνα μοι συναντιλάβηται. ἀποκριθεὶς δὲ εἶπεν αὐτῇ ὁ ΙΗΣΟΥΣ. μάρθα μάρθα μεριμνᾷς καὶ τυρβάζῃ περὶ πολλά. ἑνὸς δέ ἐστιν χρεία. μαρία γὰρ τὴν ἀγαθὴν μερίδα ἐξελέξατο. ἥτις οὐκ ἀφαιρεθήσεται αὐτῆς. καὶ ἐγένετο ἐν τῷ εἶναι αὐτὸν ἐν τόπῳ τινὶ προσευχόμενον, ὡς ἐπαύσατο, εἶπέν τις τῶν μαθητῶν αὐτοῦ πρὸς αὐτὸν. κύριε, δίδαξον ἡμᾶς προσεύχεσθαι, καθὼς καὶ ἰωάννης ἐδίδαξεν τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ. εἶπεν δὲ αὐτοῖς.

ΟΤΑΝ

dit in latrones, qui etiã despoliauerunt eum, & plagis impositis abierunt semiuiuo relicto. Accidit aũt ut sacerdos q̃dam descẽderet eadem uia, & uiso illo præteriit. Similiter & leuita, cum esset secus locum & uideret eum, pertransiit. Samaritanus aũt quidã iter faciens uenit secus eum, & uidẽs eũ, misericordia motus est. Et appropiãs obligauit uulnera eius, infundens oleum & uinũ, & imponens illum in suũ iumentum duxit in diuersoriũ, & curã eius egit. Et postero die depromptos duos denarios dedit hospiti, & ait. Curam illius habe, & quodcũq; p̃terea insumpseris, ego cum rediero reddam tibi. Quis horum triũ uidetur tibi proximus fuisse illi qui incidit in latrones? At ille dixit. Qui fecit misericordiam in illum. Ait igitur illi Iesus. Vade & tu fac similiter. Factum est aũt dũ irent ut ipse intraret in quod dã oppidulũ, & mulier q̃dam Martha noie excepit illum in domum suam, & huic erat soror nomine Maria. Quæ etiam assidens secus pedes domini audiebat uerbum illius, Martha autem distrahebatur circa frequens ministerium Quæ stetit & ait. Dñe, non est tibi curæ q; soror mea reliquit me solã ministrare? dic ergo illi ut me adiuuet. Et respondens dixit illi dominus. Martha Martha sollicita es, & tumultuaris circa plura. Porro unum est necessariũ. Maria bonam partem elegit, quæ non auferetur ab ea. XI Et factum est cum esset in quodam loco orans, ut cessauit. dixit quidam ex discipulis eius ad eũ. Domine, doce nos orare, sicut & Ioannes docuit discipulos suos. Et ait illis

Οτὰν προσεύχεσθε, λέγετε. Πατὴρ ἡμῶν ὁ ἐν
τοῖς οὐρανοῖς, ἁγιασθήτω τὸ ὄνομά σου, ἐλθέ
τω ἡ βασιλεία σου, γενηθήτω τὸ θέλημά σου
ὡς ἐν οὐρανῷ, καὶ ἐπὶ τῆς γῆς, τὸν ἄρτον ἡμῶν
τὸν ἐπιούσιον δίδου ἡμῖν καθ' ἡμέραν, καὶ ἄφες
ἡμῖν τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν, καὶ γὰρ αὐτοὶ ἀ-
φίομεν παντὶ ὀφείλοντι ἡμῖν, καὶ μὴ εἰ-
σενέγκῃς ἡμᾶς εἰς πειρασμόν, ἀλλὰ ῥῦσαι ἡ-
μᾶς ἀπὸ τοῦ πονηροῦ. Καὶ ἔλεγεν πρὸς αὐτούς.
Τίς ἐξ ὑμῶν ἕξει φίλον, καὶ πορεύσεται πρὸς
αὐτὸν μεσονυκτίου, καὶ εἴπῃ αὐτῷ. Φίλε, χρῆ-
σόν μοι τρεῖς ἄρτους, ἐπειδὴ φίλος μου παρεγένε-
το ἐξ ὁδοῦ πρός με, καὶ οὐκ ἔχω ὃ παραθήσω
αὐτῷ, κἀκεῖνος ἔσωθεν ἀποκριθεὶς εἴπῃ. Μή
μοι κόπους πάρεχε, ἤδη ἡ θύρα κέκλεισται, καὶ
τὰ παιδία μου μετ' ἐμοῦ εἰς τὴν κοίτην εἰ-
σίν, οὐ δύναμαι ἀναστὰς δοῦναί σοι, λέγω ὑ-
μῖν, εἰ καὶ οὐ δώσει αὐτῷ, ἀναστὰς διὰ τὸ εἶ-
ναι αὐτοῦ φίλον, διά γε τὴν ἀναίδειαν αὐτοῦ
ἐγερθεὶς δώσει αὐτῷ, ὅσων χρῄζει. Κἀγὼ ὑμῖν
λέγω. Αἰτεῖτε καὶ δοθήσεται ὑμῖν, ζητεῖτε καὶ
εὑρήσετε, κρούετε καὶ ἀνοιγήσεται ὑμῖν, πᾶς
γὰρ ὁ αἰτῶν λαμβάνει, καὶ ὁ ζητῶν εὑρίσκει,
καὶ τῷ κρούοντι ἀνοιγήσεται. Τίνα δὲ ὑμῶν
τὸν πατέρα αἰτήσει ὁ υἱὸς ἄρτον, μὴ λίθον ἐπι-
δώσει αὐτῷ; ἢ καὶ ἰχθύν, μὴ ἀντὶ ἰχθύος
ὄφιν ἐπιδώσει αὐτῷ; ἢ καὶ ἐὰν αἰτήσῃ ᾠόν,
μὴ ἐπιδώσει αὐτῷ σκορπίον; Εἰ οὖν ὑμεῖς πο-
νηροὶ ὑπάρχοντες οἴδατε δόματα ἀγαθὰ δι-
δόναι τοῖς τέκνοις ὑμῶν, πόσῳ μᾶλλον ὁ πα-
τὴρ ὁ ἐξ οὐρανοῦ δώσει πνεῦμα ἅγιον τοῖς
αἰτοῦσιν αὐτόν. Καὶ ἦν ἐκβάλλων δαιμόνι-
ον, καὶ αὐτὸ ἦν κωφόν. Ἐγένετο δὲ τοῦ δαιμονίου
ἐξελθόντος ἐλάλησαν ὁ κωφός. Καὶ ἐθαύμα-
σαν οἱ ὄχλοι. Τινὲς δὲ ἐξ αὐτῶν εἶπον, Ἐν Βεελ-
ζεβοὺλ ἄρχοντι τῶν δαιμονίων ἐκβάλλει τὰ
δαιμόνια. Ἕτεροι δὲ πειράζοντες, σημεῖον
παρ' αὐτοῦ ἐζήτουν ἐξ οὐρανοῦ, αὐτὸς δὲ εἰ-
δὼς αὐτῶν τὰ διανοήματα εἶπεν αὐτοῖς.

πᾶσα

Cū oratis dicite. Pater noster q es i cœ-
lis ſctificet nomē tuū, adueniat regnū
tuū, fiat uolūtas tua quēadmodū in cœ
lo ſic etiā i terra, panē noſtrū cotidianū
da nobis hodie, & dimitte nobis pcā
noſtra, ſiqdē & nos dimittim⁹ oīi de-
bēti nobis, & ne nos iducas i tētationē.
ſed libera nos a malo. Et ait ad illos. qs
ueſtrū habebit amicū, & ibit ad illū me
dia nocte & dicet illi, amice cōmoda mi
hi tres panes, qm̄ amicus me⁹ uenit de
uia ad me, & nō habeo qd apponā illi,
& ille deintus reſpōdēs dicat, noli mihi
moleſtus eſſe, iam oſtiū clauſum eſt, &
pueri mei mecū ſunt in cubili, non poſ-
ſum ſurgere & dare tibi? ~~Et illeſi perſe-~~
~~uerauerit pulſans~~, dico uobis, & ſi non
dabit illi ſurgens, eo q amicus eius ſit,
ꝓpter improbitatē tamen eius ſurget,
& dabit illi quotquot habet neceſſari-
os. Et ego dico uobis. Petite, & dabitur
uobis, querite, & inuenietis, pulſate, &
aperietur uobis. Omnis em̄ qui petit ac
cipit, & q q̄rit inuenit, & pulſanti aperie
tur. Quis aūt ex uobis pater quē ſi filiꝰ à quo
petierit panē, nū lapidē dabit illi? Aut
piſcem, nū pro piſce ſerpentem dabit il
li? Aut ſi petierit ouū, num porriget illi
ſcorpionē? Si ergo uos cū ſitis mali no
ſtis bona data dare filijs ueſtris, quāto
magis pater ueſter cœleſtis dabit ſpi
ritum bonū petētibus ſe. Et erat eiſci-
ens dæmoniū & illud erat mutū, & cū
eieciſſet dæmoniū locut⁹ eſt mutus, &
āmiratæ ſūt turbæ. Quidā aūt ex eis di
xerūt. In Beelzebul principe dæmonio
rum eiſcit dæmonia. Et alij tentantes, ſi
gnum de cœlo quærebāt ab eo. Ipſe au
tem cū ſciret ꝯgitationes eoꝝ dixit eis

Omne

πᾶσα βασιλεία ἐφ' ἑαυτὴν διαμερισθεῖσα ἐρη-
μοῦται, καὶ οἶκος ἐπὶ οἶκον πίπτει. εἰ δὲ καὶ ὁ
σατανᾶς ἐφ' ἑαυτὸν διεμερίσθη, πῶς σταθήσε-
ται ἡ βασιλεία αὐτοῦ. ὅτι λέγετε, ἐν Βεελ-
βοὺλ ἐκβάλλειν με τὰ δαιμόνια, εἰ δὲ ἐγὼ
ἐν Βεελζεβοὺλ ἐκβάλλω τὰ δαιμόνια, οἱ υἱοὶ
ὑμῶν ἐν τίνι ἐκβάλλουσιν; διὰ τοῦτο αὐτοὶ κρι-
ταὶ ὑμῶν ἔσονται. εἰ δὲ ἐν δακτύλῳ θεοῦ ἐκ-
βάλλω τὰ δαιμόνια, ἄρα ἔφθασεν ἐφ' ὑμᾶς
ἡ βασιλεία τοῦ θεοῦ. ὅταν ὁ ἰσχυρὸς καθωπλι-
σμένος φυλάσσῃ τὴν ἑαυτοῦ αὐλὴν, ἐν εἰρήνῃ ἐ-
στὶ τὰ ὑπάρχοντα αὐτοῦ. ἐπὰν δὲ ὁ ἰσχυρό-
τερος αὐτοῦ ἐπελθὼν νικήσῃ αὐτόν, τὴν πανοπλί-
αν αὐτοῦ αἴρει ἐφ' ᾗ ἐπεποίθει, καὶ τὰ σκύλα
αὐτοῦ διαδίδωσιν. ὁ μὴ ὢν μετ' ἐμοῦ κατ' ἐ-
μοῦ ἐστιν, καὶ ὁ μὴ συνάγων μετ' ἐμοῦ, σκορ-
πίζει. ὅταν τὸ ἀκάθαρτον πνεῦμα ἐξέλθῃ
ἀπὸ τοῦ ἀνθρώπου, διέρχεται δι' ἀνύδρων τό-
πων ζητοῦν ἀνάπαυσιν, καὶ μὴ εὑρίσκων λέ-
γει, ὑποστρέψω εἰς τὸν οἶκόν μου, ὅθεν ἐξῆλ-
θον. καὶ ἐλθὼν εὑρίσκει σεσαρωμένον καὶ κε-
κοσμημένον. τότε πορεύεται καὶ παραλαμ-
βάνει ἑπτὰ ἕτερα πνεύματα πονηρότερα ἑ-
αυτοῦ, καὶ εἰσελθόντα κατοικεῖ ἐκεῖ. καὶ γίνεται
τὰ ἔσχατα τοῦ ἀνθρώπου ἐκείνου χείρονα τῶν
πρώτων. ἐγένετο δὲ ἐν τῷ λέγειν αὐτὸν ταῦ-
τα, ἐπάρασά τις γυνὴ φωνὴν ἐκ τοῦ ὄχλου,
εἶπεν αὐτῷ. μακαρία ἡ κοιλία ἡ βαστάσασά
σε, καὶ μαστοὶ οὓς ἐθήλασας, αὐτὸς δὲ εἶπεν,
μενοῦνγε μακάριοι οἱ ἀκούοντες τὸν λόγον τοῦ
θεοῦ, καὶ φυλάσσοντες αὐτόν. τῶν δὲ ὄχλων
ἐπαθροιζομένων, ἤρξατο λέγειν, ἡ γενεὰ αὕ-
τη πονηρά ἐστιν. σημεῖον ζητεῖ, καὶ σημεῖον οὐ
δοθήσεται αὐτῇ, εἰ μὴ τὸ σημεῖον Ἰωνᾶ τοῦ προφή-
του, καθὼς γὰρ ἐγένετο Ἰωνᾶς σημεῖον τοῖς νινευίταις,
οὕτως ἔσται ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου τῇ γενεᾷ ταύτῃ, βα-
σίλισσα νότου ἐγερθήσεται ἐν τῇ κρίσει μετὰ τῶν ἀν-
δρῶν τῆς γενεᾶς ταύτης, καὶ κατακρινοῦσιν αὐτούς, ὅτι ἦλ-
θεν ἐκ τῶν περάτων τῆς γῆς ἀκοῦσαι τὴν σοφίαν

σολομῶνος

Omne regnũ in ſeipſũ diuiſũ deſolatur, & domus ſupra domũ cadit. Si aũt & ſatanas in ſeipſum diuiſus eſt, quomodo ſtabit regnũ eius, quia dicitis in Beelzebul eiícere dæmonia. Si aũt ego i Beelzebul eiício dæmonia, filij ueſtri i quo eiíciunt? Ideo ipſi iudices ueſtri erunt. Porro ſi in digito dei eiício dæmonia, profecto peruenit in uos regnum dei. Cũ fortis armatus cuſtodit atriũ ſuũ, in pace ſunt ea quæ poſſidet. Si aũt fortior eo ſuperueniens uicerit eũ, uniuerſa arma eius aufert in quibus confidebat, & ſpolia eius diſtribuit. Qui non eſt mecum, contra me eſt, & qui nõ colligit mecum diſpergit. Cũ immundus ſpiritus exierit de homine, ambulat p loca inaquoſa, querens requiem, & non inueniens dicit. Reuertar in domũ meam unde exiui. Et cum uenerit inuenit eam ſcopis mundatam & ornatam. Tunc uadit & aſſumit ſeptem alios ſpiritus ſecum nequiores ſe, & ingreſſi habitant ibi. Et fiunt nouiſſima hominis illius peiora prioribus. Factum eſt autem cum hæc diceret, extollens uocem quædã mulier de turba dixit illi. Btũs uenter qui te portauit, & ubera quæ ſuxiſti. At ille dixit. Quinimo, beati q audiunt uerbũ dei, & cuſtodiũt illud. Turbis aũt cõcurrentibus cœpit dicere. Generatio hæc generatiõ nequã eſt, ſignũ quærit, & ſignum non dabitur ei niſi ſignũ Ionæ prophetæ. Nam ſicut fuit Ionas ſignum Niniuitis, ita erit & filius hominis generationi iſti. Regina auſtri ſurget in iudicio cum uiris generationis huius, & condẽnabit illos, quia uenit a finibus terræ audire ſapientiam

Salomonis

Σολομῶνος ἰδοὺ πλεῖον Σολομῶνος
ὧδε. ἄνδρες Νινευῖται ἀναστήσονται ἐν τῇ κρίσει
μετὰ τῆς γενεᾶς ταύτης, καὶ κατακρινοῦ-
σιν αὐτὴν, ὅτι μετενόησαν εἰς τὸ κήρυγμα
Ἰωνᾶ. καὶ ἰδοὺ πλεῖον Ἰωνᾶ ὧδε. οὐδεὶς λύ-
χνον ἅψας εἰς κρυπτὸν τίθησιν, οὐδὲ ὑπὸ τὸν
μόδιον, ἀλλ' ἐπὶ τὴν λυχνίαν, ἵνα οἱ εἰς
πορευόμενοι, τὸ φῶς βλέπωσιν. ὁ λύχ-
νος τοῦ σώματός ἐστιν ὁ ὀφθαλμός. ὅταν
οὖν ὁ ὀφθαλμός σου ἁπλοῦς ᾖ, καὶ ὅλον τὸ
σῶμά σου φωτεινὸν ἔσται, ὅταν δὲ πονηρὸς
ᾖ, καὶ τὸ σῶμά σου σκοτεινὸν ἔσται. σκόπει
οὖν, μὴ τὸ φῶς τὸ ἐν σοὶ σκότος ἐστίν. εἰ οὖν
τὸ σῶμά σου ὅλον φωτεινὸν, μὴ ἔχον τι
μέρος σκοτεινὸν, ἔσται φωτεινὸν ὅλον, ὡς ὅτ'
ἂν ὁ λύχνος τῇ ἀστραπῇ φωτίζῃ σε. ἐν δὲ τῷ
λαλῆσαι, ἠρώτα αὐτὸν φαρισαῖός τις, ὅπως
ἀριστήσῃ παρ' αὐτῷ. εἰσελθὼν δὲ ἀνέπεσεν. ὁ
δὲ φαρισαῖος ἰδὼν ἐθαύμασεν, ὅτι οὐ πρῶ-
τον ἐβαπτίσθη πρὸ τοῦ ἀρίστου. εἶπεν δὲ
ὁ κύριος πρὸς αὐτόν. νῦν ὑμεῖς οἱ φαρισαῖ-
οι τὸ ἔξωθεν τοῦ ποτηρίου, καὶ τοῦ πίνα-
κος καθαρίζετε, τὸ δὲ ἔσωθεν ὑμῶν γέμει
ἁρπαγῆς καὶ πονηρίας. ἄφρονες, οὐχ ὁ ποι-
ήσας τὸ ἔξωθεν, καὶ τὸ ἔσωθεν ἐποίησεν;
πλὴν τὰ ἐνόντα, δότε ἐλεημοσύνην, καὶ
ἰδοὺ πάντα καθαρὰ ὑμῖν ἐστιν. ἀλλ' οὐαὶ
ὑμῖν τοῖς φαρισαίοις, ὅτι ἀποδεκατοῦτε
τὸ ἡδύοσμον, καὶ τὸ πήγανον, καὶ πᾶν λά-
χανον, καὶ παρέρχεσθε τὴν κρίσιν, καὶ τὴν
ἀγάπην τοῦ θεοῦ. ταῦτα ἔδει ποιῆσαι
κἀκεῖνα μὴ ἀφιέναι. οὐαὶ ὑμῖν τοῖς φαρισαί-
οις, ὅτι ἀγαπᾶτε τὴν πρωτοκαθεδρίαν
ἐν ταῖς συναγωγαῖς, καὶ τοὺς ἀσπασμοὺς
ἐν ταῖς ἀγοραῖς. οὐαὶ ὑμῖν γραμμα-
τεῖς καὶ φαρισαῖοι ὑποκριταί, ὅτι ἐστὲ ὡς
τὰ μνημεῖα τὰ ἄδηλα, καὶ οἱ ἄνθρωποι
περιπατοῦντες ἐπ' ἄνω οὐκ οἴδασιν.
Ἀποκριθεὶς δέ τις τῶν νομικῶν λέγει
αὐτῷ.

Salomonis. Et ecce pluſq̄ Salomō hic. Viri Niniuitæ ſurgent in iudicio cū generatione hac, & condemnabunt illā, quia pœnitentiam egerunt ad p̄dicationem Ione. Et ecce plus q̄ Iona hic. Nemo lucernam accendit, & in abſcondito ponit, neq; ſub modio, ſed ſupra cādelabrum, ut qui ingrediuntur, lumen uideant. Lucerna corporis eſt oculus. Cū igitur oculus tuus fuerit ſimplex, totum quoq; corpus tuum lucidum erit, ſi aūt nequā fuerit, etiam corpus tuū tenebroſum erit. Vide ergo ne lumē qd̄ in te eſt, tenebræ ſint. Si ergo corpus tuum totum lucidū fuerit, nō habens aliquam partem tenebroſam, erit lucidū totum, ut cum lucerna fulgoris illuminat te. Et cū loqueretur, rogauit illū quidam phariſæus, ut pranderet apud ſe. Ieſus aūt ingreſſus recubuit. Phariſæus aūt cū uidiſſet admiratus eſt, quod nō prius lauiſſet ante prandium. Et ait dominus ad illum. Nunc uos phariſæi qd̄ deforis eſt calicis & catini mundatis, qd̄ autem intus eſt ueſtri, plenum eſt rapina & iniquitate. Stulti, nonne qui fecit quod deforis eſt, etiam id quod deintus eſt fecit? Verūtamen quod ſupereſt date elemoſynā, & ecce omnia munda ſunt uobis. Sed uæ uobis phariſæis quia decimatis mentā & rutam & oīne olus, & præteritis iudicium & charitatē dei. Hæc aūt oportuit facere & illa non omittere. Væ uobis phariſæis, quia diligitis primas cathedras i ſynagogis, & ſalutatiōes in foro. Væ uobis ſcribæ & phariſæi hipocritæ qa eſtis ut monumēta q̄ nō appent, & hoies ābulātes ſupra neſciūt. Rndēs āt qdā ex legiſperitis ait illi.

ἀὐτῷ, διδάσκαλε, ταῦτα λέγων καὶ ἡ/
μᾶς ὑβρίζεις. ὁ δὲ ἔιπεν. καὶ ὑμῖν τοῖς νο/
μικοῖς, οὐαὶ, ὅτι φορτίζετε τοὺς ἀνθρώπους
φορτία δυσβάσακτα, καὶ αὐτοὶ ἑνὶ τῶν δακτύλ/
ων ὑμῶν οὐ προσψαύετε τοῖς φορτίοις. οὐαὶ ὑμῖν
ὅτι οἰκοδομεῖτε τὰ μνημεῖα τῶν προφητῶν,
οἱ δὲ πατέρες ὑμῶν ἀπέκτειναν αὐτούς, ἄρα μαρ
τυρεῖτε καὶ συνευδοκεῖτε τοῖς ἔργοις τῶν πατέρ/
ων ὑμῶν, ὅτι αὐτοὶ μὲν ἀπέκτειναν αὐτούς, ὑμεῖς
οἰκοδομεῖτε αὐτῶν τὰ μνημεῖα. διὰ τοῦτο καὶ ἡ
σοφία τοῦ θεοῦ εἶπεν. ἀποστελῶ εἰς αὐτοὺς προ/
φήτας καὶ ἀποστόλους, καὶ ἐξ αὐτῶν ἀποκτενοῦσιν καὶ
διώξουσιν, ἵνα ἐκζητηθῇ τὸ αἷμα πάντων
τῶν προφητῶν τὸ ἐκχυνόμενον ἀπὸ καταβο
λῆς κόσμου, ἀπὸ τῆς γενεᾶς ταύτης, ἀπὸ τοῦ
αἵματος Ἄβελ, ἕως τοῦ αἵματος Ζαχαρίου τοῦ
ἀπολομένου μεταξὺ τοῦ θυσιαστηρίου καὶ τοῦ
οἴκου. ναὶ λέγω ὑμῖν, ἐκζητηθήσεται ἀπὸ τῆς
γενεᾶς ταύτης. οὐαὶ ὑμῖν τοῖς νομικοῖς, ὅτι
ἤρατε τὴν κλεῖδα τῆς γνώσεως, αὐτοὶ οὐκ εἰ/
σήλθετε, καὶ τοὺς εἰσερχομένους ἐκωλύσατε. λέ
γοντος δὲ αὐτοῦ ταῦτα πρὸς αὐτούς, ἤρξαν/
το οἱ νομικοὶ καὶ οἱ φαρισαῖοι δεινῶς
ἐνέχειν, καὶ ἀποστομίζειν αὐτὸν περὶ πλεί/
ονων, ἐνεδρεύοντες αὐτὸν, ζητοῦντες θηρεῦσαί τι
ἐκ τοῦ στόματος αὐτοῦ, ἵνα κατηγορήσω/
σιν αὐτοῦ. ἐν οἷς, ἐπισυναχθεισῶν τῶν μυριά/
δων τοῦ ὄχλου, ὥστε καταπατεῖν ἀλλή/
λους. ἤρξατο λέγειν πρὸς τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ
πρῶτον, προσέχετε ἑαυτοῖς ἀπὸ τῆς ζύμης
τῶν φαρισαίων ἥτις ἐστὶν ὑπόκρισις. οὐδὲν δὲ συγ/
κεκαλυμμένον ἐστὶν, ὃ οὐκ ἀποκαλυφθήσεται καὶ
κρυπτὸν ὃ οὐ γνωσθήσεται. ἀνθ' ὧν ὅσα ἐν τῇ σκοτίᾳ
εἴπατε, ἐν τῷ φωτὶ ἀκουσθήσεται, καὶ ὃ πρὸς τὸ οὖς
ἐλαλήσατε, ἐν τοῖς ταμείοις, κηρυχθήσεται ἐπὶ
τῶν δωμάτων. λέγω δὲ ὑμῖν τοῖς φίλοις μου, μὴ
φοβηθῆτε ἀπὸ τῶν ἀποκτενόντων τὸ σῶμα, καὶ
μετὰ ταῦτα μὴ ἐχόντων περισσότερόν τι
ποιῆσαι. ὑποδείξω δὲ ὑμῖν τίνα φοβηθῆτε.

φοβήθητε

illi. Magiſter, hæc dicens etiam nobis facis contumeliam. At ille ait. Et uobis legiſperitis uæ, quia oneratis homines oneribus quæ portare non poſſunt, & ipſi uno digito ueſtro nō attingitis ſarcinas. Væ uobis quia ædificatis monumenta prophetarꝝ, patres autem ueſtri occiderunt illos. Profecto teſtificamini ꝙ conſentitis operibus patrum ueſtrorum, quoniam illi quidem eos occiderunt, uos autem ædificatis eorum ſepulchra. Propterea & ſapientia dei dixit. Mittam ad illos prophetas & apoſtolos, & ex illis occident & perſequentur, ut requiratur ſanguis omniū prophetarum, qui effunditur a cōſtitutione mundi a generatione iſta, a ſanguine Abel uſq; ad ſanguinem Zachariæ, q perijt inter altare & ædem. Profecto dico uobis, requiretur ab hac generatione. Væ uobis legiſperitis qui tuliſtis clauem ſcientiæ, ipſi non introiſtis, & eos q introibāt, phibuiſtis. Cū aūt hæc ad illos diceret, cœperūt phariſæi & legiſperiti grauiter inſiſtere & ab ore illius pēdere de multis inſidiātes ei, & q̄rentes aliqd uenari de ore eiꝰ ut accuſarēt eū.

Cū aūt cōueniſſet innumera turbæ multitudo adeo ut ſe inuicē cōculcarent, cœpit dicere ad diſcipulos ſuos. Primū attendite uobis a fermēto phariſæoꝝ qd̄ eſt hypocriſis. Nihil em̄ optū ē qd̄ nō reuelabit̄, necꝙ abſcōditū qd̄ nō ſcietꝫ. Qm̄ q̄ in tenebris dixiſtis, i lumie audient̄. & qd̄ i aurē locuti eſtis i cubiculis, p̄dicabit̄ in tectis. Dico aūt uobis amicis meis, ne terreamini ab his q occidūt corpꝰ, & poſt hæc nō habēt qd̄ amplius faciāt. Oſtēdā aūt uobis quē timeatis.

Timete

φοβήθητε τὸν μετὰ τὸ ἀποκτεῖναι ἔξουσίαν
ἔχοντα ἐμβαλεῖν εἰς τὴν γέενναν. Ναὶ λέ/
γω ὑμῖν, τοῦτον φοβήθητε. οὐχὶ πέντε στρου
θία πωλοῦνται ἀσσαρίων δύο. καὶ ἓν ἐξ αὐ/
τῶν οὐκ ἔστιν ἐπιλελησμένον ἐνώπιον τοῦ θε
οῦ, ἀλλὰ καὶ αἱ τρίχες τῆς κεφαλῆς ὑμῶν
πᾶσαι ἠρίθμηνται. μὴ οὖν φοβεῖσθε. πολλῶν
στρουθίων διαφέρετε, λέγω δὲ ὑμῖν, πᾶς ὃς
ἂν, ὁμολογήσῃ ἐν ἐμοὶ ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώ
πων. καὶ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ὁμολογήσει
ἐν αὐτῷ ἔμπροσθεν τῶν ἀγγέλων τοῦ θεοῦ·
ὁ δὲ ἀρνησάμενός με ἐνώπιον τῶν ἀνθρώπων ἀπαρνη
θήσεται ἐνώπιον τῶν ἀγγέλων τοῦ θεοῦ. καὶ πᾶς ὃς ἐρεῖ
λόγον εἰς τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἀφεθήσεται αὐτῷ
τῷ δὲ εἰς τὸ ἅγιον πνεῦμα βλασφημήσαντι, οὐκ
ἀφεθήσεται, ὅταν δὲ προσφέρωσιν ὑμᾶς, ἐπὶ τὰς
συναγωγὰς καὶ τὰς ἀρχὰς, καὶ τὰς ἐξουσίας μὴ με
ριμνᾶτε, πῶς ἢ τί ἀπολογήσησθε. ἢ τί εἴπη/
τε, τὸ γὰρ ἅγιον πνεῦμα διδάξει ὑμᾶς ἐν αὐ
τῇ τῇ ὥρᾳ, ἃ δεῖ εἰπεῖν. εἶπεν δέ τις αὐτῷ
ἐκ τοῦ ὄχλου, διδάσκαλε εἰπὲ τῷ ἀδελφῷ
μου μερίσασθαι μετ' ἐμοῦ τὴν κληρονομίαν,
ὁ δὲ εἶπεν αὐτῷ. ἄνθρωπε, τίς με κατέστησεν
δικαστὴν ἢ μεριστὴν ἐφ' ὑμᾶς. εἶπεν δὲ πρὸς
αὐτούς, ὁρᾶτε καὶ φυλάσσεσθε ἀπὸ τῆς πλε
ονεξίας, ὅτι οὐκ ἐν τῷ περισσεύειν τινὶ ἡ ζωὴ
αὐτοῦ ἐστιν, ἐκ τῶν ὑπαρχόντων αὐτοῦ. Εἶπεν
δὲ παραβολὴν πρὸς αὐτοὺς λέγων.
Ἀνθρώπου τινὸς πλουσίου, εὐφορήσασεν ἡ χώ/
ρα, καὶ διελογίζετο ἐν ἑαυτῷ λέγων. τί ποιή
σω, ὅτι οὐκ ἔχω ποῦ συνάξω τοὺς καρπούς
μου; καὶ εἶπεν τοῦτο ποιήσω. καθελῶ μου
τὰς ἀποθήκας καὶ μείζονας οἰκοδομήσω. καὶ
συνάξω ἐκεῖ πάντα τὰ γενήματά μου, καὶ τὰ
ἀγαθά μου, καὶ ἐρῶ τῇ ψυχῇ μου. ψυχὴ ἔχεις
πολλὰ ἀγαθὰ κείμενα εἰς ἔτη πολλά. ἀνα/
παύου, φάγε, πίε, εὐφραίνου. εἶπεν δὲ αὐτῷ
ὁ θεός. ἄφρον, ταύτῃ τῇ νυκτὶ τὴν ψυχήν σου
ἀπαιτοῦσιν ἀπὸ σοῦ· ἃ δὲ ἡτοίμασας τίνι ἔσται;
οὕτως

Timete eũ qui poſtq̃ occiderit, habet
poteſtatem mittere in gehennã. Ita di/
co uobis, hũc timete. Nõne quinq̃ paſ/
ſeres ueneũt aſſib⁹ duob⁹, & un⁹ ex illis
nõ eſt in obliuione corã deo? Sed & ca
pilli capitis ueſtri oẽs numerati ſunt.
Nolite ergo timere, multis paſſeribus
pluris eſtis. Dico aũt uobis, omnis qui/
cũq̃ cõfeſſus fuerit in me corã hoibus.
& filius hois confitebitur in illo corã an
gelis dei. Qui aũt negauerit me coram
hoibus, negabitur corã angelis dei. Et
omnis qui dicit uerbũ in filium hois re
mittetur illi, ei aũt qui in ſpm̃ ſanctum
blaſphemauerit nõ remittetur. Cũ aũt
inducent uos ad ſynagogas, & ad ma/
giſtratus & poteſtates, nolite ſollicti
eſſe, qualiter aut quæ reſpondeatis aut
quid dicatis. Spũs enim ſanctus doce/
bit uos in ipſa hora, quid oporteat uos
dicere. Ait aũt ei quidã de turba. Magi
ſter, dic fratri meo ut diuidat mecũ hæ/
reditatẽ. At ille dixit ei. Homo, q̃s me
cõſtituit iudicẽ aut diuiſorẽ ſupra uos?
Dixitq̃ ad illos, uidete & cauete ab ava
ritia, qa nõ in abũdãtia cuiuſq̃ uita ei⁹
eſt ex his q̃ poſſidet. Dixit aũt ſimilitu
dinẽ ad illos dicens. Hois cuiuſdam di/
uitis uberes fructus ager attulit, & cogi/
tabat itra ſe dicẽs. Quid faciã, q̃ nõ ha
beo quo congregẽ fructus meos? Et di/
xit. Hoc faciã. Deſtruã horrea mea, &
maiora ædificabo, & illuc congregabo
oĩa q̃ nata ſunt mihi & bona mea, &
dicã animæ meæ. Anima habes multa
bona poſita ĩ annos multos, requieſce,
comede, bibe, gaude. Dixit aũt illi de/
us. Stulte hac nocte animam tuã repe/
tunt de te. Quæ aũt paraſti, cui⁹ erũt?
Sic qui

οὕτως ὁ θησαυρίζων ἑαυτῷ, καὶ μὴ εἰς θεὸν πλουτῶν. Εἶπεν δὲ πρὸς τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ. Διὰ τοῦτο ὑμῖν λέγω. μὴ μεριμνᾶτε τῇ ψυχῇ ὑμῶν τί φάγητε, μηδὲ τῷ σώματι, τί ἐνδύσησθε. ἡ ψυχὴ πλεῖόν ἐστιν τῆς τροφῆς, καὶ τὸ σῶμα τοῦ ἐνδύματος. κατανοήσατε τοὺς κόρακας, ὅτι οὐ σπείρουσιν οὐδὲ θερίζουσιν, οἷς οὐκ ἔστιν ταμεῖον, οὐδὲ ἀποθήκη, καὶ ὁ θεὸς τρέφει αὐτούς. πόσῳ μᾶλλον ὑμεῖς διαφέρετε τῶν πετεινῶν; τίς δὲ ἐξ ὑμῶν μεριμνῶν δύναται προσθεῖναι ἐπὶ τὴν ἡλικίαν αὐτοῦ πῆχυν ἕνα; εἰ οὖν οὐδὲ ἐλάχιστον δύνασθε, τί περὶ τῶν λοιπῶν μεριμνᾶτε; καταμάθετε τὰ κρίνα πῶς αὐξάνει, οὐ κοπιᾷ, οὐδὲ νήθει. λέγω δὲ ὑμῖν, οὐδὲ Σολομὼν ἐν πάσῃ τῇ δόξῃ αὐτοῦ περιεβάλετο ὡς ἓν τούτων. εἰ δὲ τὸν χόρτον τοῦ ἀγροῦ σήμερον ὄντα καὶ αὔριον εἰς κλίβανον βαλλόμενον ὁ θεὸς οὕτως ἀμφιέννυσιν, πόσῳ μᾶλλον ὑμᾶς ὀλιγόπιστοι; καὶ ὑμεῖς μὴ ζητεῖτε τί φάγητε, ἢ τί πίητε, καὶ μὴ μετεωρίζεσθε. ταῦτα γὰρ πάντα τὰ ἔθνη τοῦ κόσμου ἐπιζητεῖ. ὑμῶν δὲ ὁ πατὴρ οἶδεν, ὅτι χρῄζετε τούτων. πλὴν ζητεῖτε τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ, καὶ ταῦτα πάντα προστεθήσεται ὑμῖν. μὴ φοβοῦ τὸ μικρὸν ποίμνιον, ὅτι εὐδόκησεν ὁ πατὴρ ὑμῶν δοῦναι ὑμῖν τὴν βασιλείαν. πωλήσατε τὰ ὑπάρχοντα ὑμῶν, καὶ δότε ἐλεημοσύνην. ποιήσατε ἑαυτοῖς βαλάντια μὴ παλαιούμενα, θησαυρὸν ἀνέκλειπτον ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ὅπου κλέπτης οὐκ ἐγγίζει, οὐδὲ σὴς διαφθείρει. ὅπου γάρ ἐστιν ὁ θησαυρὸς ὑμῶν, ἐκεῖ καὶ ἡ καρδία ὑμῶν ἔσται. ἔστωσαν ὑμῶν αἱ ὀσφύες περιεζωσμέναι καὶ οἱ λύχνοι καιόμενοι, καὶ ὑμεῖς ὅμοιοι ἀνθρώποις προσδεχομένοις τὸν κύριον αὐτῶν, πότε ἀναλύσει ἐκ τῶν γάμων, ἵνα ἐλθόντος καὶ κρούσαντος, εὐθέως ἀνοίξωσιν αὐτῷ. μακάριοι οἱ δοῦλοι ἐκεῖνοι, οὓς ἐλθὼν ὁ κύριος εὑρήσει γρηγοροῦντας. ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅτι περιζώσεται καὶ ἀνακλινεῖ αὐτούς, καὶ

Sic qui sibi thesaurizat, & nō est in deū diues. Dixitq; ad discipulos suos. Ideo dico uobis. Nolite solliciti esse animæ uestræ quid manducetis, neq; corpori qd induamini. Anima plus est q̄ esca, & corpus plus q̄ uestimentū. Cōsyderate coruos, quia nō seminant neq; metunt, quibus nō est cellarium neq; horreum, & deus pascit illos. Quanto magis uos pluris estis uolucrib⁹? Quis autem uestrū sollicitudine potest adijcere ad staturam suam cubitū unum? Si ergo neq; quod minimū est potestis, qd de cæteris solliciti estis? Consyderate lilia quomodo crescunt. Non laborant neq; nent. Dico aūt uobis, nec Salomō in omni gloria sua uestiebat sicut unū ex istis. Si aūt fœnū quod hodie est in agro & cras i clibanū mittit, deus sic uestit, q̄to magis uos pusillæ fidei? & uos nolite q̄rere qd māducetis, aut qd bibatis, & nolite i sublime tolli. Hæc em̄ oia gētes mūdi q̄runt. Pater aūt uester scit qm̄ his indigetis. Verūtamen q̄rite regnum dei, & hæc omnia adijcientur uobis. Noli timere pusille grex, quia cōplacuit patri uestro dare uobis regnū. Vēdite q̄ possidetis, & date elemosynā. Facite uobis sacculos qui nō ueterascunt, thesaurū non deficientem in cœlis, quo fur non appropiat, neq; tinea corrumpit. Vbi em̄ thesaurus uester est, ibi & cor uestrū erit. Sint lumbi uestri p̄cincti, & lucernæ accēsæ, & uos similes hoibus expectātib⁹ dñm suū q̄n reuertat a nuptijs, ut cū uenerit & pulsauerit cōfestim apiāt ei. Beati serui illi. quos cū uenerit dñs inuenerit uigilātes. Amē dico uobis, q̄ p̄cinget se & facit illos discūbere

καὶ παρελθὼν διακονήσει αὐτοῖς. κὰν ἔλθῃ ἐν τῇ δευτέρᾳ φυλακῇ, κὰν ἐν τῇ τρίτῃ φυλακῇ ἔλθῃ, καὶ εὕρῃ οὕτως, μακάριοί εἰσιν οἱ δοῦλοι ἐκεῖνοι. τοῦτο δὲ γινώσκετε, ὅτι εἰ ἤδει ὁ οἰκοδεσπότης, ποίᾳ ὥρᾳ ὁ κλέπτης ἔρχεται, ἐγρηγόρησεν ἂν, καὶ οὐκ ἂν ἀφῆκεν διορυγῆναι τὸν οἶκον αὐτοῦ. καὶ ὑμεῖς γίνεσθε ἕτοιμοι, ὅτι ᾗ ὥρᾳ οὐ δοκεῖτε ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἔρχεται. Εἶπεν δὲ αὐτῷ ὁ Πέτρος. Κύριε, πρὸς ἡμᾶς τὴν παραβολὴν ταύτην λέγεις, ἢ καὶ πρὸς πάντας. Εἶπεν δὲ ὁ κύριος. Τίς ἄρα ἐστὶν ὁ πιστὸς οἰκονόμος καὶ φρόνιμος, ὃν καταστήσει ὁ κύριος ἐπὶ τῆς θεραπείας αὐτοῦ, τοῦ διδόναι ἐν καιρῷ τὸ σιτομέτριον; Μακάριος ὁ δοῦλος ἐκεῖνος, ὃν ἐλθὼν ὁ κύριος αὐτοῦ, εὑρήσει ποιοῦντα οὕτως. Ἀληθῶς λέγω ὑμῖν, ὅτι ἐπὶ πᾶσιν τοῖς ὑπάρχουσιν αὐτοῦ καταστήσει αὐτόν. Ἐὰν δὲ εἴπῃ ὁ δοῦλος ἐκεῖνος ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ, χρονίζει μου ὁ κύριος ἔρχεσθαι, καὶ ἄρξηται τύπτειν τοὺς παῖδας καὶ τὰς παιδίσκας, ἐσθίειν τε καὶ πίνειν καὶ μεθύσκεσθαι, ἥξει ὁ κύριος τοῦ δούλου ἐκείνου ἐν ἡμέρᾳ ᾗ οὐ προσδοκᾷ, καὶ ἐν ὥρᾳ ᾗ οὐ γινώσκει, καὶ διχοτομήσει αὐτόν, καὶ τὸ μέρος αὐτοῦ μετὰ τῶν ἀπίστων θήσει. ἐκεῖνος δὲ ὁ δοῦλος ὁ γνοὺς τὸ θέλημα τοῦ κυρίου ἑαυτοῦ, καὶ μὴ ἑτοιμάσας, μηδὲ ποιήσας πρὸς τὸ θέλημα αὐτοῦ δαρήσεται πολλάς. ὁ δὲ μὴ γνοὺς ποιήσας δὲ ἄξια πληγῶν, δαρήσεται ὀλίγας. παντὶ δὲ ᾧ ἐδόθη πολύ, πολὺ ζητηθήσεται παρ' αὐτοῦ, καὶ ᾧ παρέθεντο πολύ, περισσότερον αἰτήσουσιν αὐτόν. Πῦρ ἦλθον βαλεῖν εἰς τὴν γῆν, καὶ τί θέλω εἰ ἤδη ἀνήφθη; Βάπτισμα δὲ ἔχω βαπτισθῆναι, καὶ πῶς συνέχομαι ἕως οὗ τελεσθῇ; δοκεῖτε, ὅτι εἰρήνην παρεγενόμην δοῦναι ἐν τῇ γῇ; οὐχί λέγω ὑμῖν, ἀλλ' ἢ διαμερισμόν. ἔσονται γὰρ ἀπὸ τοῦ νῦν πέντε ἐν οἴκῳ ἑνὶ διαμεμερισμένοι, τρεῖς ἐπὶ δυσὶν, καὶ δύο ἐπὶ τρισὶν διαμερισθήσεται,

& transiens ministrabit illis. Et si uenerit in secunda uigilia, & si in tertia uigilia uenerit, & ita inuenerit, beati sūt serui illi. Hoc autem scitote, quod si sciret paterfamilias qua hora fur ueniret, uigilasset utiq; & nō passus fuisset pfodi domū suam. Et uos estote parati, quia qua hora nō putatis filius hominis uenit. Ait aūt ei Petrus. Dñe, ad nos dicis hanc parabolā, an & ad omnes? Dixit aūt dominus. Quis putas est fidelis dispensator & prudens, quem cōstituet dñs super familiam suam ut det illis in tempore tritici mensuram? Beatus ille seruus, quem cum uenerit dominus inuenerit ita facientē. Vere dico uobis, quoniā super omnia quæ possidet constituet illum. Q. si dixerit seruus ille in corde suo, moram facit dominus meus uenire, & cœperit pcutere seruos & ancillas & edere & bibere & inebriari, ueniet dñs serui illius in die quo non sperat, & hora qua nescit, & diuidet eum, partemq; eius cū infidelibus ponet. Ille aūt seruus qui cognouit uoluntatem dñi sui, & non se præparauit, & nō fecit secundum uoluntatem eius, uapulabit multis, qui aūt non cognouit & fecit digna plagis, uapulabit paucis. Omi autem cui multū datū est, multū quæretur ab eo, & cui cōmendauerunt multū plus petent ab eo. Ignem ueni mittere in terrā, & quid uolo si iam accēsus est? Baptismo autem habeo baptizari, & quomodo coartor usq; dū perficiatur? Putatis q̄ pacē uenerim mittere in terram? Non dico uobis, sed separationē. Erūt em̄ ex hoc quinq; i domo una diuisi, tres in duos, & duo i tres diuidentē, pater in

Digitized by Google

πατὴρ ἐφ' υἱῷ, καὶ υἱὸς ἐπὶ πατρί, μήτηρ ἐπὶ θυγατρί, καὶ θυγάτηρ ἐπὶ μητρί, πενθερὰ ἐπὶ τὴν νύμφην αὐτῆς, καὶ νύμφη ἐπὶ τὴν πενθερὰν αὐτῆς. ἔλεγεν δὲ καὶ τοῖς ὄχλοις, ὅταν ἴδητε τὴν νεφέλην ἀνατέλλουσαν ἀπὸ δυσμῶν, εὐθέως λέγετε ὄμβρος ἔρχεται, καὶ γίνεται οὕτως, καὶ ὅταν νότον πνέοντα, λέγετε, ὅτι καύσων ἔσται. καὶ γίνεται. ὑποκριταί, τὸ πρόσωπον μὲν τῆς γῆς καὶ τοῦ οὐρανοῦ οἴδατε δοκιμάζειν, τὸν δὲ καιρὸν τοῦτον πῶς οὐ δοκιμάζετε; τί δὲ καὶ ἀφ' ἑαυτῶν οὐ κρίνετε τὸ δίκαιον; ὡς γὰρ ὑπάγεις μετὰ τοῦ ἀντιδίκου σου ἐπ' ἄρχοντα, ἐν τῇ ὁδῷ δὸς ἐργασίαν ἀπηλλάχθαι ἀπ' αὐτοῦ, μήποτε κατασύρῃ σε πρὸς τὸν κριτήν, καὶ ὁ κριτής σε παραδῷ τῷ πράκτορι, καὶ ὁ πράκτωρ σε βάλῃ εἰς φυλακήν. λέγω σοι, οὐ μὴ ἐξέλθῃς ἐκεῖθεν, ἕως ἂν καὶ τὸ ἔσχατον λεπτὸν ἀποδῷς.

παρῆσάν δέ τινες ἐν αὐτῷ τῷ καιρῷ ἀπαγγέλλοντες αὐτῷ περὶ τῶν Γαλιλαίων, ὧν τὸ αἷμα Πιλάτος ἔμιξεν μετὰ τῶν θυσιῶν αὐτῶν. καὶ ἀποκριθεὶς ὁ ΙΗΣΟΥΣ, εἶπεν αὐτοῖς. δοκεῖτε, ὅτι οἱ Γαλιλαῖοι οὗτοι ἁμαρτωλοὶ παρὰ πάντας τοὺς Γαλιλαίους ἐγένοντο, ὅτι τοιαῦτα πεπόνθασιν. οὐχί λέγω ὑμῖν, ἀλλ' ἐὰν μὴ μετανοῆτε πάντες, ὡσαύτως ἀπολεῖσθε. ἢ ἐκεῖνοι οἱ δέκα καὶ ὀκτὼ ἐφ' οὓς ἔπεσεν ὁ πύργος ἐν τῷ Σιλωὰμ καὶ ἀπέκτεινεν αὐτούς, δοκεῖτε, ὅτι οὗτοι ὀφειλέται ἐγένοντο παρὰ πάντας τοὺς ἀνθρώπους τοὺς κατοικοῦντας ἐν Ἰερουσαλήμ; οὐχί λέγω ὑμῖν, ἀλλ' ἐὰν μὴ μετανοῆτε πάντες ὁμοίως ἀπολεῖσθε. ἔλεγεν δὲ ταύτην τὴν παραβολήν. συκῆν εἶχέν τις ἐν τῷ ἀμπελῶνι αὐτοῦ πεφυτευμένην, καὶ ἦλθεν καρπὸν ζητῶν ἐν αὐτῇ. καὶ οὐχ εὗρεν. εἶπεν δὲ πρὸς τὸν ἀμπελουργόν. ἰδοὺ τρία ἔτη ἔρχομαι ζητῶν καρπὸν ἐν τῇ συκῇ ταύτῃ, καὶ οὐχ εὑρίσκω. ἔκκοψον αὐτήν, ἵνα τί καὶ τὴν γῆν καταργεῖ; ὁ δὲ ἀποκριθεὶς λέγει αὐτῷ

pater in filium, & filius in patrem ſuũ, mater in filiam & filia in matrẽ, ſocrus in nurum ſuã, & nurus in ſocrum ſuã. Dicebat aũt & ad turbas. Cum uideritis nubem orientem ab occaſu, ſtatim dicitis nimbus uenit, & ita fit, & cũ auſtrum flantem, dicitis quia æſtus erit & fit. Hypocritæ, faciem cœli & terræ noſtis probare, hoc aũt tẽpus quomodo non probatis? Quid aũt & a uobis ipſis non iudicatis quod iuſtum eſt? Cũ autem uadis cũ aduerſario tuo ad principem in uia, da operam liberari ab illo, ne forte ptrahat te ad iudicem, & iudex tradat te exactori, & exactor conijciat te i carcerẽ. Dico tibi, nõ exies inde, donec etiã nouiſſimũ minutũ reddas.

Aderãt autẽ quidã ipſo in tempore nunciantes illi de Galilæis, quorũ ſanguinem Pilatus miſcuit cum ſacrificijs eorũ. Et rñdens Ieſus dixit illis. Putatis q̃ hi Galilæi p̃ omnibus Galilæis peccatores fuerint, qa talia paſſi ſunt? Nõ dico uobis, ſed niſi pœnitẽtiam habueritis omnes ſimiliter peribitis, ſicut illi decem & octo ſupra quos cecidit turris in ſyloe & occidit eos. Putatis quod & ipſi debitores fuerint ſupra omnes homines habitantes in Hieruſalem? Nõ dico uobis, ſed niſi pœnitentiã habueritis, omnes ſimiliter peribitis. Dicebat & hanc ſimilitudinẽ. Arborẽ fici habebat quidã plantatam in uinea ſua, & uenit quærens fructum in illa, & non inuenit. Dixit autem ad cultorem uineæ: Ecce anni tres ſunt ex quo uenio querens fructum in ficu hac, & non inuenio. Succide illam, ut quid etiam terram occupat? At ille reſpondens dixit

XIII

αὐτῷ. Κύριε ἄφες αὐτὴν, καὶ τοῦτο τὸ ἔτος
ἕως ὅτου σκάψω περὶ αὐτὴν, καὶ βάλω κό
πρια, κἂν μὲν ποιήσῃ καρπὸν, εἰ δὲ μήγε
γε εἰς τὸ μέλλον ἐκκόψεις αὐτήν. Ἦν δὲ διδάσ
κων ἐν μιᾷ τῶν συναγωγῶν ἐν τοῖς σάβ
βασιν. καὶ ἰδοὺ, γυνὴ ἦν πνεῦμα ἔχουσα ἀσ
θενείας ἔτη δέκα ὀκτὼ, καὶ ἦν συγκύπτου
σα καὶ μὴ δυναμένη ἀνακύψαι εἰς τὸ παντε
λές. ἰδὼν δὲ αὐτὴν ὁ ΙΗΣΟΥΣ προσεφώνησεν
καὶ εἶπεν αὐτῇ. γύναι ἀπολέλυσαι ἀπὸ τῆς ἀ
σθενείας σου. καὶ ἐπέθηκεν αὐτῇ τὰς χεῖρας,
καὶ παραχρῆμα ἀνορθώθη καὶ ἐδόξαζεν τὸν
θεόν. Ἀποκριθεὶς δὲ ὁ ἀρχισυνάγωγος ἀγα
νακτῶν, ὅτι τῷ σαββάτῳ ἐθεράπευσεν, ὁ
ΙΗΣΟΥΣ ἔλεγεν τῷ ὄχλῳ. ἓξ ἡμέραι εἰσὶν
ἐν αἷς δεῖ ἐργάζεσθαι, ἐν ταύταις οὖν ἐρχό
μενοι θεραπεύεσθε, καὶ μὴ τῇ ἡμέρᾳ τῶν σαβ
βάτου. ἀπεκρίθη οὖν αὐτῷ ὁ κύριος, καὶ εἶ
πεν. ὑποκριτά, ἕκαστος ὑμῶν τῷ σαββάτῳ,
οὐ λύει τὸν βοῦν αὐτοῦ ἢ τὸν ὄνον ἀπὸ τῆς φά
τνης καὶ ἀπαγαγὼν ποτίζει; ταύτην δὲ θυ
γατέρα ἀβραὰμ οὖσαν ἣν ἔδησεν ὁ σατανᾶς
ἰδοὺ δέκα καὶ ὀκτὼ ἔτη, οὐκ ἔδει λυθῆναι ἀπὸ
τοῦ δεσμοῦ τούτου τῇ ἡμέρᾳ τῶν σαββάτων;
καὶ ταῦτα λέγοντος αὐτοῦ κατῃσχύνοντο πάν
τες οἱ ἀντικείμενοι αὐτῷ. καὶ πᾶς ὁ ὄχλος
ἔχαιρεν ἐπὶ πᾶσιν τοῖς ἐνδόξοις τοῖς γινομέ
νοις ὑπ' αὐτοῦ. ἔλεγεν δέ. τίνι ὁμοία ἐστὶν ἡ βα
σιλεία τοῦ θεοῦ, καὶ τίνι ὁμοιώσω αὐτήν. ὁ
μοία ἐστὶν κόκκῳ σινάπεως, ὃν λαβὼν ἄνθρω
πος ἔβαλεν εἰς κῆπον ἑαυτοῦ, καὶ ηὔξησεν,
καὶ ἐγένετο εἰς δένδρον μέγα, καὶ τὰ πετε
νὰ τοῦ οὐρανοῦ κατεσκήνωσεν ἐν τοῖς κλά
δοις αὐτοῦ. καὶ πάλιν εἶπεν. τίνι ὁμοιώσω τὴν
βασιλείαν τοῦ θεοῦ; ὁμοία ἐστὶν ζύμῃ, ἣν
λαβοῦσα γυνὴ ἐκρυψεν εἰς ἀλεύρου σάτα
τρία, ἕως οὗ ἐζυμώθη ὅλον. καὶ ἐπορεύετο κα
τὰ πόλεις καὶ κώμας, διδάσκων καὶ πορεί
αν ποιούμενος εἰς ἰερουσαλήμ. εἶπεν δέ τις
αὐτῷ.

EVANGELIVM

illi. Domine, dimitte illam & hoc anno
usq; dum fodiam circa illam & mittam
stercora. Et siquidem fecerit fructū, sin
minus in futurum succides eā. Erat aūt
docens in una synagogarū in sabbatis.
Et ecce, mulier quæ habebat spiritū in-
firmitatis annis decem & octo, & erat
inclinata, nec omnino poterat sursum
respicere. Quam cum uideret Iesus, uo
cauit eam ad se, & ait illi. Mulier, dimis-
sa es ab infirmitate tua. Et imposuit illi
manus, & confestim erecta est, & glori-
ficabat deum. Respondens autē archi-
synagogus indignans quod sabbatis
sanasset Iesus, dicebat turbæ. Sex dies
sunt in quibus oportet operari. In his
ergo uenite ut sanemini, & non in die
sabbati. Respondens autem ad illum
dominꝰ dixit. Hypocrita. Vnusquisq;
uestrum sabbato nonne soluit bouem
suū aut asinū a p̄sepio & ducit adaqua
re? Hanc aūt filiam Abrahæ quam alli
gauit satanas, ecce decē & octo annis,
nō oportuit solui a uinculo isto die sab
bati? Et cum hæc diceret, erubescebant
omnes aduersarij eius, & omnis popu-
lus gaudebat in uniuersis quæ glorioſe
fiebant ab eo. Dicebat ergo. Cui simi-
le est regnum dei, & cui simile faciam
illud? Simile est grano sinapis, quod
acceptum homo misit in hortum suum
& creuit, & euasit in arborem mag-
nam & uolucres cœli nidulabantur in
ramis eius. Et iterum dixit. Cui simi-
le faciam regnum dei? Simile est fer-
mento, quod acceptum mulier absco n
dit in farinæ sata tria, donec fermenta-
tur totū. Et ibat p ciuitates & castella do
cens, & iter faciens in Hierusalē. Ait aūt
illi quidā

αὐτῷ κύριε, εἰ ὀλίγοι οἱ σωζόμενοι; ὁ δὲ εἶπεν πρὸς αὐτούς, ἀγωνίζεσθε εἰσελθεῖν διὰ τῆς στενῆς πύλης, ὅτι πολλοί λέγω ὑμῖν, ζητήσουσιν εἰσελθεῖν, καὶ οὐκ ἰσχύσουσιν, ἀφ' οὗ ἂν ἐγερθῇ ὁ οἰκοδεσπότης, καὶ ἀποκλείσῃ τὴν θύραν, καὶ ἄρξησθε ἔξω ἑστάναι καὶ κρούειν τὴν θύραν λέγοντες, κύριε κύριε ἄνοιξον ἡμῖν, καὶ ἀποκριθεὶς ἐρεῖ ὑμῖν, οὐκ οἶδα ὑμᾶς πόθεν ἐστέ, τότε ἄρξεσθε λέγειν, ἐφάγομεν ἐνώπιόν σου, καὶ ἐπίομεν, καὶ ἐν ταῖς πλατείαις ἡμῶν ἐδίδαξας, καὶ ἐρεῖ, λέγω ὑμῖν, οὐκ οἶδα ὑμᾶς πόθεν ἐστέ, ἀπόστητε ἀπ' ἐμοῦ πάντες ἐργάται ἀδικίας, ἐκεῖ ἔσται ὁ κλαυθμὸς καὶ ὁ βρυγμὸς τῶν ὀδόντων, ὅταν ὄψησθε Ἀβραὰμ καὶ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακὼβ, καὶ πάντας τοὺς προφήτας ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ θεοῦ, ὑμᾶς δὲ ἐκβαλλομένους ἔξω, καὶ ἥξουσιν ἀπ' ἀνατολῶν καὶ δυσμῶν καὶ βορρᾶ καὶ νότου, καὶ ἀνακλιθήσονται ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ θεοῦ, καὶ ἰδοὺ εἰσὶν ἔσχατοι οἳ ἔσονται πρῶτοι, καὶ εἰσὶν πρῶτοι οἳ ἔσονται ἔσχατοι. ἐν αὐτῇ τῇ ἡμέρᾳ προσῆλθόν τινες φαρισαῖοι λέγοντες αὐτῷ, ἔξελθε καὶ πορεύου ἐντεῦθεν, ὅτι Ἡρῴδης θέλει σε ἀποκτεῖναι, καὶ εἶπεν αὐτοῖς, πορευθέντες εἴπατε τῇ ἀλώπεκι ταύτῃ, ἰδοὺ ἐκβάλλω δαιμόνια, καὶ ἰάσεις ἐπιτελῶ, σήμερον καὶ αὔριον καὶ τῇ τρίτῃ τελοῦμαι, πλὴν δεῖ με σήμερον καὶ αὔριον καὶ τῇ ἐχομένῃ πορεύεσθαι, ὅτι οὐκ ἐνδέχεται, προφήτην ἀπολέσθαι ἔξω Ἰερουσαλήμ. Ἰερουσαλὴμ Ἰερουσαλήμ ἡ ἀποκτείνουσα τοὺς προφήτας, καὶ λιθοβολοῦσα τοὺς ἀπεσταλμένους πρὸς αὐτήν, ποσάκις ἠθέλησα ἐπισυνάξαι τὰ τέκνα σου, ὃν τρόπον ὄρνις τὴν ἑαυτῆς νοσσιὰν ὑπὸ τὰς πτέρυγας καὶ οὐκ ἠθελήσατε, ἰδοὺ ἀφίεται ὑμῖν ὁ οἶκος ὑμῶν ἔρημος. λέγω δὲ ὑμῖν, ὅτι οὐ μή με ἴδητε ἕως ἥξει ὅτε εἴπητε, εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι κυρίου.

illi quidam. Domine, an pauci ſunt qui ſaluantur? Ipſe autem dixit ad illos. Contendite intrare per anguſtam portam, quia multi dico uobis quærent intrare & non poterunt. Cũ autem ſurrexerit paterfamilias & dauſerit oſtiũ, & cœperitis foris ſtare, & pulſare oſtium dicentes. Dñe dñe aperi nobis, & reſpõdens dicet uobis: Neſcio uos unde ſitis. Tunc incipietis dicere. Manducauimus coram te & bibimus, & in plateis noſtris docuiſti. Et dicet uobis. Neſcio uos unde ſitis. Diſcedite a me omnes operarij iniquitatis. Ibi erit fletus & ſtridor dentium, cum uideritis Abraham & Iſaac & Iacob & omnes prophetas in regno dei, uos autem expelli foras, & uenient ab oriente & occidente & aquilone & auſtro, & accumbẽt in regno dei. Et ecce ſunt nouiſſimi qui erunt primi, & ſunt primi qui erunt nouiſſimi. In ipſa die acceſſerunt quidam phariſeorum dicentes illi. Exi, & uade hinc, quia Herodes uult te occidere. Et ait illis. Ite & dicite uulpi illi. Ecce eiĳcio dæmonia, & ſanitates perficio hodie & cras, & tercia die cõſumor. Verũtamen oportet me hodie & cras & proximo die ambulare, quia non capit prophetam perire extra Hieruſalem. Hieruſalem Hieruſalem, quæ occidis prophetas, & lapidas eos qui mittuntur ad te. Quotiens uolui congregare filios tuos quemadmodum auis nidũ ſuum ſub pennis, & noluiſti. Ecce relinquitur uobis, domus ueſtra deſerta. Dico autem uobis, quod nõ uidebitis me donec ueniat cum dicetis. Benedictus qui uenit in nomine domini.

καὶ ἐγένετο

καὶ ἐγένετο ἐν τῷ ἐλθεῖν αὐτὸν εἰς οἶκον τινὸς τῶν ἀρχόντων τῶν φαρισαίων σαββάτῳ φαγεῖν ἄρτον, καὶ αὐτοὶ ἦσαν παρατηρούμενοι αὐτόν. καὶ ἰδοὺ ἄνθρωπός τις ἦν ὑδρωπικὸς ἔμπροσθεν αὐτοῦ. καὶ ἀποκριθεὶς ὁ ΙΗΣΟΥΣ εἶπεν πρὸς τοὺς νομικοὺς καὶ φαρισαίους λέγων, εἰ ἔξεστιν τῷ σαββάτῳ θεραπεύειν; οἱ δὲ ἡσύχασαν, καὶ ἐπιλαβόμενος ἰάσατο αὐτὸν καὶ ἀπέλυσεν. καὶ ἀποκριθεὶς πρὸς αὐτοὺς εἶπεν, τίνος ὑμῶν ὄνος ἢ βοῦς εἰς φρέαρ ἐμπεσεῖται καὶ οὐκ εὐθέως ἀναβάσει αὐτὸν ἐν τῇ ἡμέρᾳ τοῦ σαββάτου; καὶ οὐκ ἴσχυσαν ἀνταποκριθῆναι αὐτῷ πρὸς ταῦτα. ἔλεγεν δὲ πρὸς τοὺς κεκλημένους παραβολήν, ἐπέχων πῶς τὰς πρωτοκλισίας ἐξελέγοντο, λέγων πρὸς αὐτούς, ὅταν κληθῇς ὑπό τινος εἰς γάμους, μὴ κατακλιθῇς εἰς τὴν πρωτοκλισίαν, μή ποτε ἐντιμότερός σου ᾖ κεκλημένος ὑπ' αὐτοῦ, καὶ ἐλθὼν ὁ σὲ καὶ αὐτὸν καλέσας, ἐρεῖ σοι, δὸς τούτῳ τόπον, καὶ τότε ἄρξῃ μετ' αἰσχύνης τὸν ἔσχατον τόπον κατέχειν. ἀλλ' ὅταν κληθῇς πορευθεὶς ἀνάπεσον εἰς τὸν ἔσχατον τόπον, ἵνα ὅταν ἔλθῃ ὁ κεκληκώς σε ἐρεῖ σοι, φίλε προσανάβηθι ἀνώτερον, τότε ἔσται σοι δόξα ἐνώπιον πάντων συνανακειμένων σοι, ὅτι πᾶς ὁ ὑψῶν ἑαυτὸν ταπεινωθήσεται, καὶ ὁ ταπεινῶν ἑαυτὸν ὑψωθήσεται. ἔλεγεν δὲ καὶ τῷ κεκληκότι αὐτόν, ὅταν ποιῇς ἄριστον ἢ δεῖπνον, μὴ φώνει τοὺς φίλους σου, μηδὲ τοὺς ἀδελφούς σου, μηδὲ τοὺς συγγενεῖς σου, μηδὲ γείτονας πλουσίους, μή ποτε καὶ αὐτοί σε ἀντικαλέσωσιν, καὶ γενήσεταί σοι ἀνταπόδομα, ἀλλ' ὅταν ποιῇς δοχήν, κάλει πτωχούς, ἀναπήρους, χωλούς, τυφλούς· καὶ μακάριος ἔσῃ, ὅτι οὐκ ἔχουσιν ἀνταποδοῦναί σοι· ἀνταποδοθήσεται γάρ σοι ἐν τῇ ἀναστάσει τῶν δικαίων. ἀκούσας δέ τις τῶν συνανακειμένων ταῦτα, εἶπεν αὐτῷ· μακάριος ὃς φάγεται ἄρτον ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ

EVANGELIVM

Et factum est cum introisset in do- XIIII
mum cuiusdam principis phariseo-
rum sabbato manducare panem, & ip-
si obseruabant eum. Et ecce homo qui-
dam hydropicus erat ante illum. Et re-
spondens Iesus, dixit ad legisperitos &
pharisæos dicens. An licet sabbato sa-
nare? At illi tacuerunt. Ipse uero appre
hensum sanauit eum ac dimisit. Et re-
spondens ad illos dixit. Cuius uestrum
asinus aut bos in puteum cadet, & non
cõtinuo extrahet illum die sabbati? Et
non poterant ad hæc respondere illi.
Dicebat aũt & ad inuitatos parabolã,
intẽdens quomodo primos accubitus
eligerẽt, dicens ad illos. Cum inuitatus
fueris ad nuptias nõ discumbas in pri-
mo loco, ne forte honoratior te sit inui-
tatus ab illo, & ueniens is qui te & illũ
uocauit, dicat tibi, da huic locum, & tũc
incipias cũ rubore nouissimũ locum te
nere. Sed cum uocatus fueris, uade re-
cumbe in nouissimo loco, ut cum uene-
rit qui te inuitauit dicat tibi. Amice ascẽ
de superius. Tũc erit tibi gloria coram
simul discumbentibus, quia omnis qui
se exaltat humiliabitur, & qui se humi-
liat exaltabitur. Dicebat autem & ei,
qui se inuitauerat. Cum facis prandiũ,
aut cœnam, noli uocare amicos tuos,
neq; fratres tuos, neq; cognatos, neq;
uicinos, neq; diuites, ne quando & ipsi
te reinuitent, & fiat tibi retributio. Sed
cũ facis cõuiuiũ, uoca pauperes, debiles
claudos, cæcos, & beatus eris, qa nõ pos
sunt retribuere tibi. Retribuet enim tibi
in resurrectione iustorum. Hæc cum au
disset quidã de simul discũbentibus, di
xit illi. Beatus q manducat panẽ in re-
gno dei.

Digitized by Google

βλείᾳ τοῦ θεοῦ. ὁ δὲ εἶπεν αὐτῷ. Ἄνθρωπος
τίς ἐποίησεν δεῖπνον μέγα, καὶ ἐκάλεσεν
πολλούς, καὶ ἀπέστειλεν τὸν δοῦλον αὐτοῦ
τῇ ὥρᾳ τοῦ δείπνου, εἰπεῖν τοῖς κεκλημένοις
ἔρχεσθε, ὅτι ἤδη ἕτοιμά ἐστιν πάντα, καὶ ἤρ-
ξαντο ἀπὸ μιᾶς παραιτεῖσθαι πάντες. ὁ πρῶ
τος εἶπεν αὐτῷ. ἀγρὸν ἠγόρασα, καὶ ἔχω
ἀνάγκην ἐξελθεῖν καὶ ἰδεῖν αὐτόν, ἐρωτῶ σε
ἔχε με παρῃτημένον. καὶ ἕτερος εἶπεν, ζεύγη
βοῶν ἠγόρασα πέντε, καὶ πορεύομαι δοκι-
μάσαι αὐτά. ἐρωτῶ σε ἔχε με παρῃτημέ-
νον. καὶ ἕτερος εἶπεν. γυναῖκα ἔγημα καὶ
διὰ τοῦτο οὐ δύναμαι ἐλθεῖν. καὶ παραγε-
νόμενος ὁ δοῦλος, ἀπήγγειλεν τῷ κυρίῳ αὐτοῦ
ταῦτα. τότε ὀργισθεὶς ὁ οἰκοδεσπότης εἶπεν τῷ
δούλῳ αὐτοῦ. ἔξελθε ταχέως εἰς τὰς πλατείας
καὶ ῥύμας τῆς πόλεως, καὶ τοὺς πτωχοὺς καὶ ἀναπη
ρους καὶ χωλοὺς καὶ τυφλοὺς εἰσάγαγε ὧδε. καὶ εἶ
πεν ὁ δοῦλος. κύριε, γέγονεν ὡς ἐπέταξας, καὶ
ἔτι τόπος ἐστίν. καὶ εἶπεν ὁ κύριος πρὸς τὸν δοῦ-
λον. ἔξελθε εἰς τὰς ὁδοὺς καὶ φραγμούς, καὶ
ἀνάγκασον εἰσελθεῖν, ἵνα γεμισθῇ ὁ οἶκός
μου. λέγω γὰρ ὑμῖν, ὅτι οὐδεὶς τῶν ἀνδρῶν
ἐκείνων τῶν κεκλημένων γεύσεταί μου τοῦ
δείπνου. Συνεπορεύοντο δὲ αὐτῷ ὄχλοι
πολλοί, καὶ στραφεὶς εἶπεν πρὸς αὐτούς. εἴ τις
ἔρχεται πρός με, καὶ οὐ μισεῖ τὸν πατέρα
αὐτοῦ, καὶ τὴν μητέρα, καὶ τὴν γυναῖκα, καὶ τὰ
τέκνα, καὶ τοὺς ἀδελφοὺς καὶ τὰς ἀδελφὰς,
ἔτι δὲ καὶ τὴν ἑαυτοῦ ψυχήν, οὐ δύναταί μου
μαθητὴς εἶναι. καὶ ὃς οὐ βαστάζει τὸν στα
ρὸν αὐτοῦ καὶ ἔρχεται ὀπίσω μου, οὐ δύναταί μου
εἶναι μαθητής. τίς γὰρ ἐξ ὑμῶν θέλων πύρ
γον οἰκοδομῆσαι, οὐχὶ πρῶτον καθίσας ψη-
φίζει τὴν δαπάνην, εἰ ἔχει τὰ πρὸς ἀπαρτι-
σμόν, ἵνα μήποτε θέντος αὐτοῦ θεμέλιον, καὶ μὴ
ἰσχύοντος ἐκτελέσαι, πάντες οἱ θεωροῦντες ἄρ-
ξωνται ἐμπαίζειν αὐτῷ λέγοντες, ὅτι οὗτος ὁ ἄνθρω
πος ἤρξατο οἰκοδομεῖν καὶ οὐκ ἴσχυσεν ἐκτελέσαι.

Η τίς

gno dei. At ipse dixit ei. Homo quidã fecit cœnam magnam, & uocauit multos, & misit seruum suũ hora cœnæ ut diceret inuitatis, uenite, quia iam parata sunt omnia. Et cœperũt simul omnes recusare. Primus dixit ei. Villam emi, & necesse habeo exire & uidere illam. Rogo te, habe me excusatum. Et alter dixit. Iuga boum emi quinq, & eo probatũ illa. Rogo te, habe me excusatum. Et alius dixit. Vxorem duxi, & ideo non possum uenire. Et reuersus seruus nunciauit hæc domino suo. Tunc iratus paterfamilias, dixit seruo suo. Exi cito in plateas & uicos ciuitatis, & pauperes, ac debiles, & cæcos & claudos introduc huc. Et ait seruus Domine factum est ut imperasti, & adhuc locus est. Et ait dominus seruo. Exi in uias & sepes & compelle intrare, ut impleatur domus mea. Dico autem uobis, q nemo uirorum illorum, qui uocati sunt gustabit cœnam meam. Ibant autem turbæ multæ cum eo. & conuersus dixit ad illos. Si quis uenit ad me, & non odit patrem suum & matrem, & uxorem, & filios, & fratres, & sorores, præterea autem & animam suam, non potest meus esse discipulus. Et quisquis non baiulat crucẽ suam, & uenit post me, non potest meus esse discipulus. Quis enim ex uobis uolens turrim ædificare, nonne prius sedens computat sumptus, an habeat ad perficiendum. ne postquam posuerit fundamentum, & non potuerit perficere, omnes qui uidẽt, incipiant illudere ei dicentes, hic homo cœpit ædificare & nõ potuit cõsummare?

Η τίς βασιλεὺς πορευόμενος συμβαλεῖν ἑτέ
ρῳ βασιλεῖ εἰς πόλεμον, οὐχὶ καθίσας πρῶτον
βουλεύσεται, εἰ δυνατός ἐστιν ἐν δέκα χιλιάσιν
ἀπαντῆσαι τῷ μετὰ εἴκοσι χιλιάδων ἐρ-
χομένῳ ἐπ' αὐτόν; εἰ δὲ μήγε, ἔτι αὐτοῦ πρόσω
ὄντος, πρεσβείαν ἀποστείλας ἐρωτᾷ τὰ πρὸς
εἰρήνην. οὕτως οὖν πᾶς ἐξ ὑμῶν, ὃς οὐκ ἀπο-
τάσσεται πᾶσιν τοῖς ἑαυτοῦ ὑπάρχουσιν, οὐ
δύναταί μου εἶναι μαθητής. Καλὸν τὸ ἅλας·
ἐὰν δὲ τὸ ἅλας μωρανθῇ, ἐν τίνι ἀρτυθήσεται;
οὔτε εἰς γῆν, οὔτε εἰς κοπρίαν εὔθετόν ἐστιν,
ἔξω βάλλουσιν αὐτό. ὁ ἔχων ὦτα ἀκούειν, ἀ-
κουέτω. Ησαν δὲ ἐγγίζοντες αὐτῷ πάντες οἱ
τελῶναι καὶ οἱ ἁμαρτωλοὶ ἀκούοντες αὐτοῦ.
καὶ διεγόγγυζον οἵ τε φαρισαῖοι καὶ οἱ γραμμα-
τεῖς λέγοντες, ὅτι οὗτος ἁμαρτωλοὺς προσδέ-
χεται, καὶ συνεσθίει αὐτοῖς. εἶπεν δὲ πρὸς αὐτοὺς
τὴν παραβολὴν ταύτην λέγων. Τίς ἄνθρωπος
ἐξ ὑμῶν ἔχων ἑκατὸν πρόβατα καὶ ἀπολέσας
ἐξ αὐτῶν, οὐ καταλείπει τὰ ἐνενηκονταεννέα
ἐν τῇ ἐρήμῳ, καὶ πορεύεται ἐπὶ τὸ ἀπολωλὸς
ἕως εὕρῃ αὐτό; καὶ εὑρὼν ἐπιτίθησιν ἐπὶ τοὺς
ὤμους ἑαυτοῦ χαίρων, καὶ ἐλθὼν εἰς τὸν οἶκον
συγκαλεῖ τοὺς φίλους καὶ τοὺς γείτονας λέγων
αὐτοῖς, συγχάρητέ μοι, ὅτι εὗρον τὸ πρόβα-
τόν μου τὸ ἀπολωλός. λέγω ὑμῖν, ὅτι οὕτως
χαρὰ ἔσται ἐν τῷ οὐρανῷ ἐπὶ ἑνὶ ἁμαρτωλῷ
μετανοοῦντι, ἢ ἐπὶ ἐνενηκονταεννέα δικαί-
οις οἵτινες οὐ χρείαν ἔχουσιν μετανοίας. Η τίς
γυνὴ δραχμὰς ἔχουσα δέκα, ἐὰν ἀπολέσῃ
δραχμὴν μίαν, οὐχὶ ἅπτει λύχνον, καὶ σαροῖ
τὴν οἰκίαν, καὶ ζητεῖ ἐπιμελῶς ἕως οὗ εὕρῃ,
καὶ εὑροῦσα συγκαλεῖται τὰς φίλας καὶ τὰς γεί-
τονας λέγουσα, συγχάρητέ μοι, ὅτι εὗρον τὴν
δραχμὴν ἣν ἀπώλεσα, οὕτως λέγω ὑμῖν. χα-
ρὰ γίνεται ἐνώπιον τῶν ἀγγέλων τοῦ θεοῦ ἐπὶ
ἑνὶ ἁμαρτωλῷ μετανοοῦντι. Εἶπεν δέ. Ανθρωπός
τις εἶχεν δύο υἱούς, καὶ εἶπεν ὁ νεώτερος αὐτῶν τῷ πα
τρί. πάτερ δός μοι τὸ ἐπιβάλλον μέρος τῆς οὐσίας
καὶ δι-

Aut qs rex itur⁹ cómittere bellū aduer
sus aliū regē, nonne sedēs prius cogitat
si possit cū decē milib⁹ occurrere ei, q cū
uiginti milibus uenit ad se? Alioqn ad
huc illo lōge agēte, legationē mittēs ro
gat ea q̄ pacis sūt. Sic ergo oīs ex uobis
q nō renūciat oībus q̄ possidet nō pót
meus esse discipulus. Bonū est sal, si ue
ro sal infatuatū fuerit, in quo condiet̄?
Neq; i terrā neq; in sterquliniū utile est,
foras, p̄icit̄ illud. Qui habet aures au-
diēdi audiat. Erāt aūt appinquātes XV
ei oēs publicani & pctōres, ut audirēt il-
lū. Et murmurabant pharisæi & scribæ
dicētes. Hic pctōres recipit & māducat
cū illis. Dicebat aūt ad illos parabolam
istā dicēs. Quis ex uobis homo qui ha
bet centū oues, & si perdiderit unā ex il
lis, nōne dimittit nonagintanouē in de
serto & uadit ad illā q̄ perierat donec
inueniat eā? Et cū inuenerit eā, imponit
in humeros suos gaudēs & ueniēs do-
mū cōuocat amicos & uicinos dicēs il-
lis. Cōgratulamini mihi, qa inueni ouē
meā q̄ perierat. Dico uobis, q̄ ita gau-
diū erit i cœlo sup uno peccatore pœni
tentiā agente, q̄ sup nonagintanouē
iustis q nō indigēt pœnitētia. Aut quæ
mulier habēs drachmas decē, si p̄dide-
rit drachmā unā, nōne accēdit lucernā,
& uerrit domū & q̄rit diligenter donec
inueniat? Et cū inuenerit, cōuocat ami-
cas & uicinas, dicēs. Cōgratulamini mi-
hi, qa inueni drachmā quā p̄dideram.
Ita dico uobis, gaudiū erit corā āgelis
dei sup uno peccatore resipiscente. Ait
aūt. Homo qdā habuit duos filios, &
dixit adolescētior illo⁊ patri. Pater, da
mihi portionē substātiæ q̄ me cōtingit.
Et diuisit

καὶ διεῖλεν αὐτοῖς τὸν βίον, καὶ μετ' οὐ πολλὰς ἡμέρας συναγαγὼν ἅπαντα ὁ νεώτερος υἱὸς, ἀπεδήμησεν εἰς χώραν μακρὰν, καὶ ἐκεῖ διεσκόρπισεν τὴν οὐσίαν αὐτοῦ ζῶν ἀσώτως. Δαπανήσαντος δὲ αὐτοῦ πάντα ἐγένετο λιμὸς ἰσχυρὸς κατὰ τὴν χώραν ἐκείνην, καὶ αὐτὸς ἤρξατο ὑστερεῖσθαι. καὶ πορευθεὶς ἐκολλήθη ἑνὶ τῶν πολιτῶν τῆς χώρας ἐκείνης, καὶ ἔπεμψεν αὐτὸν εἰς τοὺς ἀγροὺς αὐτοῦ βόσκειν χοίρους. καὶ ἐπεθύμει γεμίσαι τὴν κοιλίαν αὐτοῦ ἀπὸ τῶν κεράτων ὧν ἤσθιον οἱ χοῖροι. καὶ οὐδεὶς ἐδίδου αὐτῷ, εἰς ἑαυτὸν δὲ ἐλθὼν ἔφη. πόσοι μίσθιοι τοῦ πατρός μου περισσεύονται ἄρτων, ἐγὼ δὲ λιμῷ ἀπόλλυμαι. ἀναστὰς πορεύσομαι πρὸς τὸν πατέρα μου, καὶ ἐρῶ αὐτῷ. πάτερ ἥμαρτον εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ ἐνώπιόν σου, καὶ οὐκ ἔτι εἰμὶ ἄξιος κληθῆναι υἱός σου. ποίησόν με ὡς ἕνα τῶν μισθίων σου. καὶ ἀναστὰς, ἦλθεν πρὸς τὸν πατέρα ἑαυτοῦ. ἔτι δὲ αὐτοῦ μακρὰν ἀπέχοντος, εἶδεν αὐτὸν ὁ πατὴρ αὐτοῦ, καὶ ἐσπλαγχνίσθη, καὶ δραμὼν ἔπεσεν ἐπὶ τὸν τράχηλον αὐτοῦ, καὶ κατεφίλησεν αὐτόν. εἶπεν δὲ αὐτῷ ὁ υἱὸς. πάτερ ἥμαρτον εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ ἐνώπιόν σου. οὐκ ἔτι εἰμὶ ἄξιος κληθῆναι υἱός σου. εἶπεν δὲ ὁ πατὴρ πρὸς τοὺς δούλους αὐτοῦ. ἐξενέγκατε τὴν στολὴν τὴν πρώτην, καὶ ἐνδύσατε αὐτὸν, καὶ δότε δακτύλιον εἰς τὴν χεῖρα αὐτοῦ, καὶ ὑποδήματα εἰς τοὺς πόδας, καὶ φέροντες τὸν μόσχον τὸν σιτευτὸν θύσατε, καὶ φαγόντες εὐφρανθῶμεν, ὅτι οὗτος ὁ υἱός μου νεκρὸς ἦν καὶ ἀνέζησεν, καὶ ἀπολωλὼς ἦν, καὶ εὑρέθη. καὶ ἤρξαντο εὐφραίνεσθαι. ἦν δὲ ὁ υἱὸς αὐτοῦ ὁ πρεσβύτερος ἐν ἀγρῷ. καὶ ὡς ἐρχόμενος ἤγγισεν τῇ οἰκίᾳ, ἤκουσεν συμφωνίας καὶ χορῶν, καὶ προσκαλεσάμενος ἕνα τῶν παίδων αὐτοῦ, ἐπυνθάνετο τί εἴη ταῦτα. ὁ δὲ εἶπεν αὐτῷ, ὅτι ὁ ἀδελφός σου ἥκει, καὶ ἔθυσεν ὁ πατὴρ σου τὸν μόσχον

Et diuisit illis substantiam. Et post nō multos dies, congregatis omnibus adolescētior filius peregre profectus est in regionem longinquā, & ibi dissipauit substantiam suam uiuendo luxuriose. Et postq̄ oīa cōsumpsisset, facta est fames ualida in regione illa, & ipse cœpit egere. Et abijt & adhæsit uni ciuium regionis illius, & misit illum in uillam suā ut pasceret porcos. Et cupiebat implere uentrem suū de siliquis quas porci manducabant, & nemo illi dabat. In se autem reuersus dixit. Quanti mercēnarij in domo patris mei abundant panibus, ego autem hic fame pereo. Surgam & ibo ad patrem meum & dicā ei. Pater peccaui in cœlum & corā te, iam non sum dignus uocari filius tuus, fac me sicut unum de mercennarijs tuis. Et surgens uenit ad patrem suum. Cum autem adhuc lōge esset, uidit illū pater ipsius, & misericordia motus est, & accurrens ruit in collum eius, & osculatus est eum. Dixitq̄ ei filius. Pater, peccaui in cœlum & coram te, iam non sum dignus uocari filius tuus. Dixit autem pater ad seruos suos. Proferte stolam primam, & induite illum, & date annulum in manū eius, & calciamenta in pedes ei⁹. Et adducite uitulū sagina-tum & immolate, & manducemus & epulemur, qa hic filius meus mortuus erat, & reuixit, perierat & inuētus est. Et cœperunt epulari. Erat autē filius eius senior in agro. Et cum ueniret & appropinq̄ret domui, audiuit symphoniā & choreas, & uocauit unū de seruis suis & interrogauit qd essent illa. Isq̄ dixit illi. Frater tuus uenit, & occidit pater tuus

uitulū

τὸν μόσχον τὸν σιτευτὸν, ὅτι ὑγιαίνοντα αὐ
τὸν ἀπέλαβεν, ὠργίσθη δὲ καὶ οὐκ ἤθελεν εἰσ
ελθεῖν. ὁ οὖν πατὴρ αὐτοῦ ἐξελθὼν παρεκάλει
αὐτόν. ὁ δὲ ἀποκριθεὶς εἶπεν τῷ πατρί. ἰδοὺ
τοσαῦτα ἔτη δουλεύω σοι, καὶ οὐ δέποτε σὴν
ἐντολήν σου παρῆλθον, καὶ ἐμοὶ οὐδέποτε ἔδω
κας ἐρίφον, ἵνα μετὰ τῶν φίλων μου εὐφρανθῶ, ὅτε δὲ ὁ υἱός σου οὗτος ὁ καταφαγών σου
τὸν βίον μετὰ πορνῶν ἦλθεν, ἔθυσας αὐτῷ τὸν
μόσχον τὸν σιτευτόν. ὁ δὲ εἶπεν αὐτῷ. τέκνον
σὺ πάντοτε μετ' ἐμοῦ εἶ, καὶ πάντα τὰ ἐμὰ
σά ἐστιν, εὐφρανθῆναι δὲ, καὶ χαρῆναι ἔδει, ὅτι
ὁ ἀδελφός σου οὗτος, νεκρὸς ἦν καὶ ἔζησεν,
καὶ ἀπολωλὼς ἦν, καὶ εὑρέθη.

Ελεγεν δὲ καὶ πρὸς τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ,
ἄνθρωπός τις ἦν πλούσιος, ὃς εἶχεν οἰκονό
μον, καὶ οὗτος διεβλήθη αὐτῷ, ὡς διασκορ
πίζων τὰ ὑπάρχοντα αὐτοῦ. καὶ φωνήσας αὐ
τὸν, εἶπεν αὐτῷ. τί τοῦτο ἀκούω περὶ σοῦ;
ἀπόδος τὸν λόγον τῆς οἰκονομίας σου. οὐ γὰρ
δυνήσῃ ἔτι οἰκονομεῖν. εἶπεν δὲ ἐν ἑαυτῷ ὁ
οἰκονόμος, τί ποιήσω ὅτι ὁ κύριός μου ἀφαι
ρεῖται τὴν οἰκονομίαν ἀπ' ἐμοῦ; σκάπτειν οὐκ
ἰσχύω, ἐπαιτεῖν αἰσχύνομαι, ἔγνων τί ποιή
σω, ἵνα ὅταν μετασταθῶ τῆς οἰκονομίας δέ
ξωνταί με εἰς τοὺς οἴκους αὐτῶν. καὶ προσκα
λεσάμενος ἕνα ἕκαστον τῶν χρεωφειλετῶν τοῦ
κυρίου αὐτοῦ ἔλεγεν τῷ πρώτῳ. πόσον ὀ
φείλεις τῷ κυρίῳ μου; ὁ δὲ εἶπεν. ἑκατὸν βάτους
ἐλαίου. καὶ εἶπεν αὐτῷ. δέξαί σου τὸ γράμ
μα. καὶ καθίσας τάχεως γράψον πεντήκον
τα, ἔπειτα ἑτέρῳ εἶπεν. σὺ δὲ πόσον ὀφείλεις; ὁ
δὲ εἶπεν. ἑκατὸν κόρους σίτου. καὶ λέγει αὐτῷ.
δέξαι σου τὸ γράμμα καὶ γράψον ὀγδοήκον
τα. καὶ ἐπῄνεσεν ὁ κύριος τὸν οἰκονόμον τῆς ἀδι
κίας, ὅτι φρονίμως ἐποίησεν, ὅτι οἱ υἱοὶ τοῦ αἰ
ῶνος τούτου φρονιμώτεροι ὑπὲρ τοὺς υἱοὺς τοῦ
φωτὸς εἰς τὴν γενεὰν τὴν ἑαυτῶν εἰσίν. καὶ
ἐγὼ ὑμῖν λέγω. ποιήσατε ἑαυτοῖς φίλους ἐκ
τοῦ μαμωνᾶ

uitulum ſaginatū, quod ſaluū illū recepit. Indignatus eſt autem & nolebat introire. Pater ergo illius egreſſus rogabat illū. At ille reſpondens dixit patri, Ecce tot annis ſeruio tibi, & nunquam mandatum tuū præteriui, & nunq̄ dediſti mihi hædum ut cum amicis meis epularer, ſed poſtq̄ filius tuus hic qui deuorauit ſubſtantiā ſuam cum meretricibus uenit, occidiſti illi uitulum ſaginatum. At ipſe dixit illi. Fili, tu ſemper mecum es, & omnia mea tua ſunt. Epulari aūt & gaudere oportebat, quia frater tuus hic mortuus erat & reuixit, & perierat & inuentus eſt.

XVI. Dicebat aūt & ad diſcipulos ſuos. Homo quidā erat diues qui habebat uillicum, & hic delatus eſt apud illū, quaſi diſſiparet bona illius. Et uocauit illum, & ait illi. Quid hoc audio de te? Redde rationē uillicationis tuæ. Non poteris poſthac uillicare. Ait aūt uillicus intra ſe. Quid faciā, quia dñs meus aufert a me uillicationē? Fodere nō ualeo, mendicare erubeſco. Scio quid faciā, ut cū amotus fuero a uillicatione, recipiant me in domos ſuas. Conuocatis itaq̄ ſingulis debitoribus dñi ſui, dicebat primo. Quātum debes dño meo? At ille dixit. Centum batos olei. Dixitq̄ illi. Accipe cautionē tuā, & ſede cito & ſcribe quinquaginta. Deinde alio dixit. Tu uero quantum debes? Qui ait centum coros tritici. Ait illi. Accipe cautionē tuā, & ſcribe octoginta. Et laudauit dominus uillicum iniquitatis quod prudenter feciſſet, quia filij huius ſæculi prudentiores filijs lucis in generatione ſua ſunt. Et ego uobis dico. Facite uobis amicos de mammona

τῶ μαμωνᾶ τῆς ἀδικίας, ἵνα ὅταν ἐκλίπητε, δέξωνται ὑμᾶς εἰς τὰς αἰωνίους σκηνάς. ὁ πιστὸς ἐν ἐλαχίστῳ, καὶ ἐν πολλῷ πιστός ἐστιν, καὶ ὁ ἐν ὀλίγῳ ἄδικος, καὶ ἐν πολλῷ ἄδικός ἐστιν. εἰ οὖν ἐν τῷ ἀδίκῳ μαμωνᾷ πιστοὶ οὐκ ἐγένεσθε, τὸ ἀληθινὸν τίς ὑμῖν πιστεύσει; καὶ εἰ ἐν τῷ ἀλλοτρίῳ πιστοὶ οὐκ ἐγένεσθε, τὸ ὑμέτερον τίς ὑμῖν δώσει; οὐδεὶς οἰκέτης δύναται δυσὶ κυρίοις δουλεύειν. ἢ γὰρ τὸν ἕνα μισήσει, καὶ τὸν ἕτερον ἀγαπήσει, ἢ ἑνὸς ἀνθέξεται, καὶ τοῦ ἑτέρου καταφρονήσει. οὐ δύνασθε θεῷ δουλεύειν καὶ μαμωνᾷ. ἤκουον δὲ ταῦτα πάντα καὶ οἱ φαρισαῖοι φιλάργυροι ὑπάρχοντες ἐξεμυκτήριζον αὐτόν. καὶ εἶπεν αὐτοῖς, ὑμεῖς ἐστε οἱ δικαιοῦντες ἑαυτοὺς ἐνώπιον τῶν ἀνθρώπων. ὁ δὲ θεὸς γινώσκει τὰς καρδίας ὑμῶν, ὅτι τὸ ἐν ἀνθρώποις ὑψηλόν, βδέλυγμα ἐνώπιον τοῦ θεοῦ ἐστιν. ὁ νόμος καὶ οἱ προφῆται ἕως Ἰωάννου. ἀπὸ τότε ἡ βασιλεία τοῦ θεοῦ εὐαγγελίζεται, καὶ πᾶς εἰς αὐτὴν βιάζεται, εὐκοπώτερον δέ ἐστιν τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν παρελθεῖν, ἢ τοῦ νόμου μίαν κεραίαν πεσεῖν. πᾶς ὁ ἀπολύων τὴν γυναῖκα αὐτοῦ καὶ γαμῶν ἑτέραν, μοιχεύει. καὶ πᾶς ὁ ἀπολελυμένην ἀπὸ ἀνδρὸς γαμῶν, μοιχεύει. Ἄνθρωπος δέ τις ἦν πλούσιος καὶ ἐνεδιδύσκετο πορφύραν καὶ βύσσον, εὐφραινόμενος καθ' ἡμέραν λαμπρῶς. πτωχὸς δέ τις ἦν ὀνόματι Λάζαρος, ὃς ἐβέβλητο πρὸς τὸν πυλῶνα αὐτοῦ εἱλκωμένος, καὶ ἐπιθυμῶν χορτασθῆναι ἀπὸ τῶν ψιχίων τῶν πιπτόντων ἀπὸ τῆς τραπέζης τοῦ πλουσίου, ἀλλὰ καὶ οἱ κύνες ἐρχόμενοι ἀπέλιχον τὰ ἕλκη αὐτοῦ. ἐγένετο δὲ ἀποθανεῖν τὸν πτωχὸν καὶ ἀπενεχθῆναι αὐτὸν ὑπὸ τῶν ἀγγέλων εἰς τὸν κόλπον Ἀβραάμ. ἀπέθανεν δὲ καὶ ὁ πλούσιος, καὶ ἐτάφη. καὶ ἐν τῷ ᾅδῃ ἐπάρας τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτοῦ, ὑπάρχων ἐν βασάνοις ὁρᾷ τὸν Ἀβραὰμ ἀπὸ μακρόθεν, καὶ Λάζαρον ἐν τοῖς

mammona iniquitatis, ut cum defeceritis, recipiant uos in æterna tabernacula. Qui fidelis est in minimo, & in multo fidelis est, & qui in pusillo iniquus est, is & in multo iniquꝰ est. Si ergo in iniquo mammona fideles non fuistis, quod uerum est, quis credet uobis? Et si in alieno fideles non fuistis, quod uestrum est quis dabit uobis? Nemo seruus potest duobꝰ dominis seruire. Aut enim unum odiet, & alterũ diliget, aut uni adhærebit, & alterũ cõtemnet. Nõ potestis deo seruire & mammonæ. Audiebãt autẽ hæc omnia & pharisæi qui erant auari, deridebant illum. Et ait illis. Vos estis qui iustificatis uosipsos coram hominibus, deus aũt nouit corda uestra. Quia quod hoibus excelsũ est, abominatio est ante deum. Lex & prophetæ usq; ad Ioannem, ab eo tempore regnum dei euangelizatur, & quiuis in illud uim facit. Facilius est autem cœlum & terram prætereire, q̃ de lege unũ apicem cadere. Omnis qui dimittit uxorem suam, & alteram ducit, mœchatur, & qui dimissã a uiro ducit, mœchatur. Homo quidam erat diues, qui induebatur purpura & byssо, & epulabatur quotidie splendide. Erat aũt quidam mendicus nomine Lazarus, qui iacebat ad ianuam eius hulcerosus, cupiens saturari de micis quæ cadebant de mẽsa diuitis. Sed & canes ueniebant, & lingebãt ulcera eius. Factũ est aũt ut moreret mẽdicus, & deportaret ab angelis in sinũ Abrahæ. Mortuꝰ est autẽ & diues, ac sepultus est, & in inferno sublatis oculis suis, cum esset in tormentis, uidet Abrahã a lõge & Lazarũ in sinu

ἐν τοῖς

ϕν τοῖς κόλποις αὐτου, Ϲ αὐτὸς φωνήσας εἶ-
πεμ, πατὴρ ἀβραὰμ, ἐλέησόν με, καὶ πέμ-
ψον λάζαρον, ἵνα βάψῃ τὸ ἄκρον του δακτύ-
λου αὐτου ὕδατι, καὶ καταψύξῃ τὴν γλῶσ-
σάν μου, ὅτι ὀδυνῶμαι ϕν τῇ φλογὶ ταύτῃ.
Εἶπεμ δὲ ἀβραὰμ. τέκνον, μνήσθητι ὅτι ἀπέ-
λαβες τὰ ἀγαθά σου ϕν τῇ ζωῇ σου, καὶ λά-
ζαρος ὁμοίως τὰ κακά, νῦν δὲ ὧδε παρα-
καλεῖται, σὺ δὲ ὀδυνᾶσαι, καὶ ἐπὶ πᾶσιν τού-
τοις μεταξὺ ἡμῶν καὶ ὑμῶν χάσμα μέγα
ἐστήρικται, ὅπως οἱ θέλοντες διαβῆναι ϕντεῦ-
θεν πρὸς ὑμᾶς, μὴ δύωνται, μηδὲ οἱ ἐκεῖθεν
πρὸς ἡμᾶς διαπερῶσιν. Εἶπεμ δὲ, ἐρωτῶ οὖν
σε πάτερ, ἵνα πέμψῃς αὐτὸν εἰς τὸν οἶκον του
πατρός μου. ἔχω γὰρ πέντε ἀδελφούς, ὅπως
διαμαρτύρηται αὐτοῖς, ἵνα μὴ καὶ αὐτοὶ ἔλθω
σιν εἰς τὸν τόπον τοῦτον τὸν βασάνου. Λέγει αὐ-
τῷ ἀβραάμ. ἔχουσιν μωσέα καὶ τοὺς προφή-
τας, ἀκουσάτωσαν αὐτῶν. Ὁ δὲ εἶπεμ. οὐχί πά-
τερ ἀβραάμ, ἀλλ' ἐάν τις ἀπὸ νεκρῶν πορευθῇ
πρὸς αὐτοὺς, μετανοήσουσιν. Εἶπεμ δὲ αὐτῷ.
Εἰ μωσέως καὶ τῶν προφητῶν οὐκ ἀκούουσιν, οὐ
δὲ ἐάν τις ἐκ νεκρῶν ἀναστῇ, πεισθήσονται.

Εἶπεμ δὲ πρὸς τοὺς μαθητὰς. ἀνένδεκτόν
ἐστιν, μὴ ἐλθεῖν τὰ σκάνδαλα, οὐαὶ δὲ δι' οὗ
ἔρχεται, λυσιτελεῖ αὐτῷ εἰ μύλος ὀνικὸς
περίκειται περὶ τὸν τράχηλον αὐτου, καὶ ἐρρί-
πται εἰς τὴν θάλασσαν, ἢ ἵνα σκανδαλίσῃ
ἕνα τῶν μικρῶν τούτων. Προσέχετε ἑαυτοῖς.
ἐὰν δὲ ἁμάρτῃ εἰς σὲ ὁ ἀδελφός σου, ἐπιτί-
μησον αὐτῷ, καὶ ἐὰν μετανοήσῃ, ἄφες αὐτῷ.
καὶ ἐὰν ἑπτάκις τῆς ἡμέρας ἁμάρτῃ εἰς σὲ,
Ϲ ἑπτάκις τῆς ἡμέρας ἐπιστρέψῃ, ἐπί σε λέγων,
μετανοῶ, ἀφήσεις αὐτῷ. καὶ εἶπον οἱ ἀπόστολοι
τῷ κυρίῳ. Πρόσθες ἡμῖν πίστιν. Εἶπεν δὲ ὁ
κύριος. Εἰ ἔχετε πίστιν ὡς κόκκον σινάπε-
ως, ἐλέγετε ἂν τῇ συκαμίνῳ ταύτῃ ἐκριζώ-
θητι καὶ φυτεύθητι ϕν τῇ θαλάσσῃ, καὶ ὑπή-
κουσεν ἂν ὑμῖν. τίς δὲ ἐξ ὑμῶν δοῦλον ἔχων
ἀροτριῶντα

in sinu eius, & ipse clamans dixit. Pater Abraham miserere mei, & mitte Lazarum ut intinguat extremū digiti sui in aquā, ut refrigeret linguā meam, quia crucior in hac flāma. Dixit autē Abraham. Fili, recordare, quod recepisti bona tua in uita tua, & Lazarus similiter mala. Nunc aūt hic consolatur, tu uero cruciaris. Et in his omnibus inter nos & uos hiatus magn⁹ firmat⁹ est, ut hi qui uolūt hinc transire ad uos nō possint, neq; inde huc transmeare. Et ait. Rogo ergo te pater, ut mittas eū in domum patris mei. Habeo enim quinq; fratres, ut testet illis ne & ipsi ueniant in hunc locū tormētoꝝ. Ait illi Abraham. Habent Mosen & ꝓphetas, audiant illos. At ille dixit. Nō pater Abrahā, sed si quis ex mortuis ierit ad eos, pœnitentiam agent. Ait aūt illi. Si Mosen & ꝓphetas nō audiunt, neq; si quis ex mortuis resurrexerit credent.

Et ait ad discipulos. Impossibile est XVII
ut non ueniant scandala. Væ autem illi per quem ueniunt. Expedit illi si mola asinaria ponatur circa collū eius, & ꝓiectus fuerit in mare, q̄ ut scandalizet unum de pusillis uestris. Attendite uobis. Si peccauerit in te frater tuus, increpa illum, & si pœnitentiam egerit dimitte illi. Et si septies in die peccauerit in te, & septies in die conuersus fuerit ad te dicēs. Pœnitet me, dimittes illi. Et dixerūt apostoli dño. Adauge nobis fidem. Dixit autē dominus. Si habueritis fidem sicut granum sinapis dixissetis huic arbori moro, eradicare & transplantare in mare, & obediſſet uobis. Quis autem uestrum habens seruum, arantem

ἀροτριῶντα ἢ ποιμένοντα, ὃς εἰσελθόντι ἐκ
τοῦ ἀγροῦ ἐρεῖ εὐθέως παρελθὼν ἀνάπεσαι, ἀλ
λ' οὐχὶ ἐρεῖ αὐτῷ. ἑτοίμασον τί δειπνήσω
καὶ περιζωσάμενος διακόνει μοι ἕως φάγω
καὶ πίω καὶ μετὰ ταῦτα φάγεσαι καὶ πίε/
σαι σύ, μὴ χάριν ἔχει τῷ δούλῳ ἐκείνῳ, ὅτι
ἐποίησε τὰ διαταχθέντα αὐτῷ; οὐ δοκῶ.
οὕτως καὶ ὑμεῖς, ὅταν ποιήσητε πάντα τὰ
διαταχθέντα ὑμῖν, λέγετε, ὅτι δοῦλοι ἀχρεῖ
οί ἐσμεν, ὅτι ὃ ὠφείλομεν ποιῆσαι πεποιή/
καμεν. καὶ ἐγένετο ἐν τῷ πορεύεσθαι αὐτὸν
εἰς ἰερουσαλήμ, καὶ αὐτὸς διήρχετο διὰ μέ/
σου σαμαρείας καὶ γαλιλαίας. καὶ εἰσερχομέ
νου αὐτοῦ εἴς τινα κώμην ἀπήντησαν αὐτῷ
δέκα λεπροὶ ἄνδρες, οἳ ἔστησαν πόρρωθεν. καὶ
αὐτοὶ ἦραν φωνὴν λέγοντες. ΙΗΣΟΥ ἐπιστά/
τα ἐλέησον ἡμᾶς. καὶ ἰδὼν εἶπεν αὐτοῖς.
πορευθέντες ἐπιδείξατε ἑαυτοὺς τοῖς ἱερεῦ/
σιν. καὶ ἐγένετο ἐν τῷ ὑπάγειν αὐτοὺς ἐκα
θαρίσθησαν. εἷς δὲ ἐξ αὐτῶν ἰδὼν, ὅτι ἰάθη ὑπέ
στρεψεν μετὰ φωνῆς μεγάλης δοξάζων τὸν
θεόν. καὶ ἔπεσεν ἐπὶ πρόσωπον παρὰ τοὺς
πόδας αὐτοῦ εὐχαριστῶν αὐτῷ. καὶ αὐτὸς ἦν
σαμαρίτης. ἀποκριθεὶς δὲ ὁ ΙΗΣΟΥΣ εἶπεν. οὐ
χὶ οἱ δέκα ἐκαθαρίσθησαν; οἱ δὲ ἐννέα ποῦ; οὐ
χ' εὑρέθησαν ὑποστρέψαντες δοῦναι δόξαν τῷ
θεῷ, εἰ μὴ ὁ ἀλλογενὴς οὗτος. καὶ εἶπεν αὐ/
τῷ. ἀναστὰς πορεύου, ἡ πίστις σου σέσωκέν σε.
ἐπερωτηθεὶς δὲ ὑπὸ τῶν φαρισαίων πότε ἔρ
χεται ἡ βασιλεία τοῦ θεοῦ, ἀπεκρίθη αὐτοῖς καὶ
εἶπεν, οὐκ ἔρχεται ἡ βασιλεία τοῦ θεοῦ μετὰ
παρατηρήσεως, οὐδὲ ἐροῦσιν ἰδοὺ ὧδε, ἢ ἰδοὺ
ἐκεῖ. ἰδοὺ γὰρ ἡ βασιλεία τοῦ θεοῦ ἐντὸς ὑ/
μῶν ἐστιν. εἶπεν δὲ πρὸς τοὺς μαθητάς, ἐλεύ
σονται ἡμέραι ὅτε ἐπιθυμήσετε μίαν τῶν ἡ/
μερῶν τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου ἰδεῖν καὶ οὐκ ὄψε
σθε. καὶ ἐροῦσιν ὑμῖν, ἰδοὺ ὧδε, ἰδοὺ ἐκεῖ.
μὴ ἀπέλθητε μηδὲ διώξητε, ὥσπερ γὰρ ἡ ἀστρα/
πὴ ἀστράπτουσα ἐκ τῆς ὑπ' οὐρανὸν εἰς τὴν ὑπ' οὐρανὸν

λάμπει

arantem aut paſcẽtem qui regreſſo de agro dicat illi ſtatim tranſi & recũbe & nõ dicit illi, para quod cœnẽ, & precinge te & miniſtra mihi donec manducem & bibam, & poſt hæc mãduca & bibe tu? Nunquid gratiã habet ſeruo illi, quia fecit q̃ ſibi impata fuerãt? Nõ puto. Sic & uos cũ feceritis omnia quæ p̃cepta ſunt uobis dicite, ſerui inutiles ſumus. Quod debemus facere, fecimus. Et factũ eſt dũ iret Hieruſalem, & ipſe tranſibat per mediam Samariã & Galilæam. Et cum ingrederetur quoddam caſtellum occurrerunt ei decẽ uiri leproſi. Qui ſteterũt a lõge, & ipſi leuauerũt uocẽ dicẽtes. Ieſu p̃ceptor, miſerere noſtri. Quos ut uidit, dixit illis. Ite oſtendite uos ſacerdotibus. Et factum eſt dũ irent, mũdati ſunt. Vnus aũt ex illis ut uidit quod mũdatus eſſet, regreſſus eſt cũ magna uoce glorificãs deũ, & ꝓcidit in faciem ad pedes eius, gratias agens ei. Et hic erat ſamaritanus. Reſpondens autem Ieſus dixit. Nonne decem mundati ſunt? Et nouem ubi ſunt? Non ſunt reperti rediſſe, ut darent gloriam deo, niſi hic alienigena. Et ait illi. Surge uade, quia fides tua te ſalŭum fecit. Interrogatus autem a phariſæis quando ueniret regnũ dei, reſpondit eis & dixit. Non ueniet regnum dei cum obſeruatione, neq; dicent ecce hic aut ecce illic. Ecce enim regnum dei intra uos eſt. Et ait ad diſcipulos ſuos. Veniẽt dies quãdo deſyderabitis uidere unũ dierꝝ filij hois & nõ uidebitis. Et dicent uobis. Ecce hic, ecce illic. Nolite ire, neq; ſectemini. Nã ſicut fulgur coruſcãs e regiõe ſupcœleſti i ea q̃ ſub cœlo ẽ

P fulget

λάμψα, οὕτως ἔσαι ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐν
τῇ ἡμέρᾳ αὐτῆ. πρῶτον δὲ δεῖ αὐτὸν πολλὰ
παθεῖν, καὶ ἀποδοκιμασθῆναι ἀπὸ τῆς γενε
ᾶς ταύτης. καθὼς ἐγένετο ἐν ταῖς ἡμέραις
τοῦ Νῶε, οὕτως ἔσαι καὶ ἐν ταῖς ἡμέραις τοῦ υἱοῦ
τοῦ ἀνθρώπου. ἤσθιον, ἔπινον, ἐγάμουν, ἐγα
μίζοντο, ἄχρι ἧς ἡμέρας εἰσῆλθεν Νῶε εἰς τὴν
κιβωτὸν, καὶ ἦλθεν ὁ κατακλυσμὸς, καὶ ἀπώ
λεσεν ἅπαντας. ὁμοίως καὶ ὡς ἐγένετο ἐν τ
ἡμέραις Λῶτ. ἤσθιον, ἔπινον, ἠγόραζον, ἐπώ
λουν, ἐφύτευον, ᾠκοδόμουν, ᾗ δὲ ἡμέρα ἐξῆλ
θεν Λῶτ ἀπὸ Σοδόμων ἔβρεξε πῦρ καὶ θεῖον
ἀπ' οὐρανοῦ, καὶ ἀπώλεσεν ἅπαντα. κατὰ
τὰ αὐτὰ ἔσαι, ᾗ ἡμέρᾳ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἀ/
ποκαλύπτεται. ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ, ὃς ἔσαι
ἐπὶ τοῦ δώματος, καὶ τὰ σκεύη αὐτοῦ ἐν τῇ
οἰκίᾳ, μὴ καταβάτω ἆραι αὐτά. καὶ ὁ ἐν τῷ
ἀγρῷ ὁμοίως, μὴ ἐπιστρεψάτω εἰς τὰ ὀπί/
σω. μνημονεύετε τῆς γυναικὸς Λῶτ. ὃς ἐὰν
ζητήσῃ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ σῶσαι, ἀπολέσει
αὐτὴν, καὶ ὃς ἐὰν ἀπολέσῃ αὐτὴν, ζωογονήσῃ
αὐτὴν. λέγω ὑμῖν, ἐν ταύτῃ τῇ νυκτὶ ἔσον
ται δύο ἐπὶ κλίνης μιᾶς, ὁ εἷς παραλημφθήσε
ται, καὶ ὁ ἕτερος ἀφεθήσεται. δύο ἔσονται
ἀλήθουσαι ἐπὶ τὸ αὐτό, ἡ μία παραλημφθήσε
ται, καὶ ἡ ἑτέρα ἀφεθήσεται. καὶ ἀποκρι/
θέντες λέγουσιν αὐτῷ, ποῦ κύριε; ὁ δὲ εἶ/
πεν αὐτοῖς. ὅπου τὸ σῶμα, ἐκεῖ συναχθήσονται.
Ὁ δὲ λέγει. Ἔλεγεν δὲ καὶ παραβολὴν αὐτοῖς
πρὸς τὸ δεῖν πάντοτε προσεύχεσθαι, καὶ μὴ ἐκ/
κακεῖν, λέγων. Κριτής τις ἦν ἔν τινι πόλει,
τὸν θεὸν μὴ φοβούμενος, καὶ ἄνθρωπον μὴ ἐντρε/
πόμενος. χήρα δὲ ἦν ἐν τῇ πόλει ἐκείνῃ καὶ ἤρ
χετο πρὸς αὐτὸν λέγουσα. ἐκδίκησόν με ἀ/
πὸ τοῦ ἀντιδίκου μου. καὶ οὐκ ἤθελησεν ἐπὶ
χρόνον. μετὰ δὲ ταῦτα εἶπεν ἐν ἑαυτῷ. εἰ καὶ
τὸν θεὸν οὐ φοβοῦμαι καὶ ἄνθρωπον οὐκ ἐντρέπ
ομαι, διά γε τὸ παρέχειν μοι κόπον τὴν χήραν ταύ
την, ἐκδικήσω αὐτὴν, ἵνα μὴ εἰς τέλος ἐρχο-

μένη

fulget, ita erit filius hominis in die sua. Primũ aũt oportet illum multa pati, & reprobari a generatione hac. Et sicut factum est in diebꝰ Noe, ita erit & in diebus filij hominis. Edebãt, bibebãt, uxores ducebant, & dabãt ad nuptias, usq; in diẽ quo intrauit Noe in arcam, & uenit diluuiũ & perdidit oms. Similiter & sicut factũ est in diebus Lot. Edebant bibebant, emebant, uendebant, plantabant, ædificabãt, quo die aũt exijt Lot a Sodomis, pluit ignẽ & sulphur de cœlo, & omnes perdidit. Secũdũ hæc erit quo die filius hominis reuelabit. In illo die qui fuerit in tecto & uasa eius in domo, ne descẽdat tollere illa, & qui in agro, similiter non redeat retro. Memores estote uxoris Lot. Quicũq; quesierit animã suam saluã facere perdet illã. Et quicũq; perdiderit illam, uiuificabit eam. Dico uobis, in illa nocte erũt duo in lecto uno, unus assumetur & alter relinquetur. Duæ erunt molentes in unũ una assumet & altera relinquet. Et respondentes dicunt illi. Vbi dñe? Qui dixit illis. Vbicũq; fuerit cadauer, illuc congregabuntur & aquilæ.

Dicebat aũt & parabolam ad illos, quoniam oportet semper orare & non deficere, dicens. Iudex quidam erat in quadam ciuitate, qui deũ nõ timebat, & hominẽ nõ reuerebatur. Vidua aũt quædam erat in ciuitate illa, & ueniebat ad eum dicens. Vindica me de aduersario meo. Et nolebat ad tempus. Post hæc autem dixit intra se. Etsi deũ non timeo nec hominem reuereor, tamen quia molesta est mihi hæc uidua uindicabo illam, ne in nouissimo ueniens

XVIII

μένη ὑποπιάζῃ με. εἶπεν δὲ ὁ κύριος. ἀκού-
σατε τί ὁ κριτὴς τῆς ἀδικίας λέγει. ὁ δὲ θε-
ὸς οὐ μὴ ποιήσῃ τὴν ἐκδίκησιν τῶν ἐλε-
κτῶν αὐτοῦ τῶν βοώντων πρὸς αὐτὸν ἡμέρας
καὶ νυκτός, καὶ μακροθυμῶν ἐπ' αὐτοῖς; λέγω ὑ-
μῖν, ὅτι ποιήσει τὴν ἐκδίκησιν αὐτῶν ἐν τά-
χει. πλὴν ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐλθὼν ἆρα εὑ-
ρήσει τὴν πίστιν ἐπὶ τῆς γῆς. εἶπεν δὲ καὶ πρός
τινας τοὺς πεποιθότας ἐφ' ἑαυτοῖς, ὅτι εἰσὶν
δίκαιοι καὶ ἐξουθενοῦντας τοὺς λοιποὺς τὴν πα-
ραβολὴν ταύτην. ἄνθρωποι δύο ἀνέβησαν εἰς
τὸ ἱερὸν προσεύξασθαι, ὁ εἷς φαρισαῖος καὶ ὁ
ἕτερος τελώνης. ὁ φαρισαῖος σταθεὶς πρὸς ἑαυ-
τὸν ταῦτα προσηύχετο. ὁ θεός εὐχαριστῶ σοι,
ὅτι οὐκ εἰμὶ ὥσπερ οἱ λοιποὶ τῶν ἀνθρώπων.
ἅρπαγες, ἄδικοι, μοιχοί, ἢ καὶ ὡς οὗτος ὁ τε-
λώνης. νηστεύω δὶς τοῦ σαββάτου, ἀποδεκατῶ
πάντα ὅσα κτῶμαι. καὶ ὁ τελώνης μακρόθεν
ἑστώς, οὐκ ἤθελεν οὐδὲ τοὺς ὀφθαλμοὺς εἰς τὸν
οὐρανὸν ἆραι, ἀλλ' ἔτυπτεν εἰς τὸ στῆθος αὐ-
τοῦ λέγων. ὁ θεός ἱλάσθητί μοι τῷ ἁμαρτωλῷ.
λέγω ὑμῖν, κατέβη οὗτος δεδικαιωμένος εἰς
τὸν οἶκον αὐτοῦ, ἢ ἐκεῖνος. ὅτι πᾶς ὁ ὑψῶν
ἑαυτὸν ταπεινωθήσεται, ὁ δὲ ταπεινῶν ἑαυτὸν
ὑψωθήσεται. προσέφερον δὲ αὐτῷ καὶ τὰ βρέφη,
ἵνα αὐτῶν ἅπτηται. ἰδόντες δὲ οἱ μαθηταὶ ἐπε-
τίμησαν αὐτοῖς. ὁ δὲ ΙΗΣΟΥΣ προσκαλεσά-
μενος αὐτὰ εἶπεν, ἄφετε τὰ παιδία ἔρχεσθαι
πρός με, καὶ μὴ κωλύετε αὐτά. τῶν γὰρ τοιού-
των ἐστὶν ἡ βασιλεία τοῦ θεοῦ. ἀμὴν λέγω
ὑμῖν, ὃς ἐὰν μὴ δέξηται τὴν βασιλείαν τοῦ
θεοῦ ὡς παιδίον, οὐ μὴ εἰσέλθῃ εἰς αὐτήν. καὶ
ἐπηρώτησέ τις ἄρχων αὐτὸν λέγων. διδάσκα-
λε ἀγαθέ, τί ποιήσας ζωὴν αἰώνιον κληρονο-
μήσω; εἶπεν δὲ αὐτῷ ὁ ΙΗΣΟΥΣ. τί με λέγεις ἀ-
γαθόν; οὐδεὶς ἀγαθός, εἰ μὴ εἷς ὁ θεός. τὰς ἐντο-
λὰς οἶδας, μὴ μοιχεύσῃς, μὴ φονεύσῃς, μὴ κλέψῃς,
μὴ ψευδομαρτυρήσῃς, τίμα τὸν πατέρα σου
καὶ τὴν μητέρα σου, ὁ δὲ εἶπεν. ταῦτα

πάντα

ens ſugillet me. Ait autē dñs. Audite qd iudex iniqtatis dicit. Deꝰ aūt nō faciet uindictā electorꝫ ſuorū damantiū ad ſe die ac nocte, & longanimis ſuꝑ illis? Dico uobis q̄ faciet uindictā illorꝫ cito. Verumtamē filius hois cmu uenerit, putas iueniet fidē in terra? Dixit autem & ad quoſdā qui in ſe confidebant tanq̄ iuſti & aſpernabant cæteros, parabolam iſtam. Duo homines aſcendebant in templū ut orarent, unus phariſæus & alter publicanus. Phariſæus ſtans, hæc apud ſe orabat. Deus gratias ago tibi, quia nō ſum ſicut cæteri homines, raptores, iniuſti, adulteri, uelut etiam hic publicanus. Ieiuno bis in ſabbato, decimas do oīum quæ poſſideo. Et publicanus a lōge ſtans nolebat nec oculos ad cœlū leuare, ſed percutiebat pectus ſuū dicēs. Deus propitius eſto mihi peccatori. Dico uobis, deſcendit hic iuſtificatus in domum ſuam magis q̄ ille, quia omnis qui ſe exaltat humiliabitur, & qui ſe humiliat exaltabitur. Afferebant autem ad eum & infantes, ut eos tangeret. Quod cum uiderent diſcipuli increpabāt illos. Ieſus aūt ad ſe uocans illos dixit. Sinite pueros uenire ad me, & nolite uetare eos. Talium eſt em̄ regnū dei. Amē dico uobis, q̄cunq; nō accepit regnū dei ſicut puer, nō intrabit in illud. Et interrogauit eū quidā princeps dicēs. Magiſter bone, qd faciēs uitā æternā poſſidebo? Dixit autem ei Ieſus. Quid me dicis bonū? Nemo bonꝰ niſi ſolus deus. Mandata noſti. Nō occides, nō mœchaberis, non furtū facies, non falſum teſtimonium dices, honora patrē tuū & matrē tuā. Qui ait. Hæc

πάντα ἐφυλαξάμην ἐκ νεότητός μου. ἀκού/
σας δὲ ταῦτα ὁ ΙΗΣΟΥΣ εἶπεν αὐτῷ. ἔτι
ἓν σοι λείπει, πάντα ὅσα ἔχεις πώλησον.
καὶ διάδος πτωχοῖς, καὶ ἕξεις θησαυρὸν
ἐν οὐρανῷ, καὶ δεῦρο ἀκολούθει μοι.
ὁ δὲ ἀκούσας ταῦτα, περίλυπος ἐγένετο,
ἦν γὰρ πλούσιος σφόδρα. ἰδὼν δὲ αὐτὸν
ὁ ΙΗΣΟΥΣ περίλυπον γενόμενον, εἶπεν.
πῶς δυσκόλως οἱ τὰ χρήματα ἔχοντες εἰσ
ελεύσονται εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ. εὐ/
κολώτερόν γάρ ἐστιν κάμηλον διὰ τρυμα/
λιᾶς ῥαφίδος εἰσελθεῖν, ἢ πλούσιον εἰς τὴν
βασιλείαν τοῦ θεοῦ εἰσελθεῖν. εἶπον δὲ οἱ ἀ/
κούσαντες. καὶ τίς δύναται σωθῆναι; ὁ δὲ εἶπεν,
τὰ ἀδύνατα παρὰ ἀνθρώποις δυνατά ἐστιν
παρὰ τῷ θεῷ. εἶπεν δὲ ὁ πέτρος, ἰδοὺ ἡμεῖς ἀ/
φήκαμεν πάντα καὶ ἠκολουθήσαμέν σοι. ὁ δὲ
εἶπεν αὐτοῖς, ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅτι οὐδείς
ἐστιν ὃς ἀφῆκεν οἰκίαν, ἢ γονεῖς, ἢ ἀδελφοὺς. ἢ
γυναῖκα, ἢ τέκνα ἕνεκεν τῆς βασιλείας τοῦ θεοῦ, ὃς
οὐκὶ ἀπολάβῃ πολλαπλασίονα ἐν τῷ καιρῷ τού/
τῳ καὶ ἐν τῷ αἰῶνι τῷ ἐρχομένῳ ζωὴν αἰώνιον.
παραλαβὼν δὲ τοὺς δώδεκα εἶπεν πρὸς
αὐτούς, ἰδοὺ ἀναβαίνομεν εἰς ἱεροσόλυμα
καὶ τελεσθήσεται πάντα τὰ γεγραμμένα διὰ
τῶν προφητῶν τῷ υἱῷ τοῦ ἀνθρώπου. παραδο/
θήσεται γὰρ τοῖς ἔθνεσιν, καὶ ἐμπαιχθήσεται
καὶ ὑβρισθήσεται, καὶ ἐμπτυσθήσεται, καὶ
μαστιγώσαντες ἀποκτενοῦσιν αὐτόν, καὶ τῇ
ἡμέρᾳ τῇ τρίτῃ ἀναστήσεται. καὶ αὐτοὶ οὐδὲν
τούτων συνῆκαν, καὶ ἦν τὸ ῥῆμα τοῦτο κε/
κρυμμένον ἀπ' αὐτῶν καὶ οὐκ ἐγίνωσκον τὰ
λεγόμενα. ἐγένετο δὲ ὡς ἐγγίζειν
αὐτὸν εἰς ἱερειχώ, τυφλός τις ἐκάθητο παρὰ
τὴν ὁδὸν προσαιτῶν. ἀκούσας δὲ ὄχλου
διαπορευομένου, ἐπυνθάνετο τί εἴη τοῦτο.
ἀπήγγειλαν δὲ αὐτῷ, ὅτι ΙΗΣΟΥΣ ὁ ναζω
ραῖος παρέρχεται. καὶ ἐβόησε λέγων. ΙΗΣΟΥ
υἱὲ δαυὶδ ἐλέησόν με. καὶ οἱ προάγοντες

ἐπετίμων

omnia seruaui a iuuentute mea. Quo
audito Iesus, ait ei. Adhuc unū tibi de/
est. Omnia quæcumq; habes uende &
distribue pauperibus, & habebis the/
saurū in cœlo, & ueni sequere me. His il
le auditis contristatus est, quia diues
erat ualde. Videns aūt Iesus illum tri
stem factū, dixit. Q; difficile qui pecu
nias habent in regnum dei intrabunt.
Facilius est enim camelum per foramē
acus transire, q; diuitem intrare in re/
gnum dei. Et dixerunt qui audierant.
Et qs potest salu⁹ fieri? At ille ait. Quæ
impossibilia sunt apud homines, possi/
bilia sunt apud deum. Ait aūt Petrus.
Ecce nos dimisimus omnia & secuti su
mus te. Qui dixit eis. Amē dico uobis,
nemo est qui reliquit domū aut paren
tes, aut fratres, aut uxorē, aut liberos p̄
pter regnum dei, qui nō recipiat multo
plura in hoc tempore, & in sæculo futu
ro uitam æternā. Assumpsit autem Ie
sus duodecim, & ait illis. Ecce ascendi/
mus Hierosolymam, & cōsummabun
tur omnia quæ scripta sunt per p̄phe
tas de filio hominis. Tradetur em̄ gen/
tibus, & illudetur, & contumelijs afficie
tur, & conspuetur, & post q̄ flagellaue
rint occidēt eum, & die tertia resurget.
Et ipsi nihil horū intellexerunt. Et erat
uerbum istud absconditum ab eis, &
non intelligebant quæ dicebantur. Fa
ctum est autem cum appropinquaret
Hiericho, cæcus quidam sedebat secus
uiam mendicans. Et cum audiret tur
bam prætereuntem, interrogabat quid
hoc esset. Dixerūt aūt ei, q̄ Iesus naza
renus transiret. Et clamauit dicens. Iesu
fili Dauid miserere mei. Et q̄ præibant

increpabant

ετίμων αὐτῷ, ἵνα σιωπήσῃ. αὐτὸς δὲ πολλῷ μᾶλλον ἔκραζεν. υἱὲ Δαβὶδ ἐλέησόν με. σταθεὶς δὲ ὁ ΙΗΣΟΥΣ ἐκέλευσεν αὐτὸν ἀχθῆναι πρὸς αὐτόν. ἐγγίσαντος δὲ αὐτοῦ ἐπηρώτησεν αὐτὸν λέγων. τί σοι θέλεις ποιήσω. ὁ δὲ εἶπεν, κύριε, ἵνα ἀναβλέψω. καὶ ὁ ΙΗΣΟΥΣ εἶπεν αὐτῷ, ἀνάβλεψον, ἡ πίστις σου σέσωκέν σε, καὶ παραχρῆμα ἀνέβλεψεν καὶ ἠκολούθει αὐτῷ δοξάζων τὸν θεόν. καὶ πᾶς ὁ λαὸς ἰδὼν ἔδωκεν αἶνον τῷ θεῷ. καὶ εἰσελθὼν διήρχετο τὴν Ἰερειχώ. καὶ ἰδοὺ ἀνὴρ ὀνόματι καλούμενος Ζακχαῖος. καὶ αὐτὸς ἦν ἀρχιτελώνης. καὶ οὗτος ἦν πλούσιος, καὶ ἐζήτει ἰδεῖν τὸν ΙΗΣΟΥΝ τίς ἐστιν. καὶ οὐκ ἠδύνατο ἀπὸ τοῦ ὄχλου, ὅτι τῇ ἡλικίᾳ μικρὸς ἦν, καὶ προδραμὼν ἔμπροσθεν, ἀνέβη ἐπὶ συκομορέαν, ἵνα ἴδῃ αὐτόν, ὅτι δι' ἐκείνης ἤμελλεν διέρχεσθαι. ὡς ὧν ἦλθεν ἐπὶ τὸν τόπον ἀναβλέψας ὁ ΙΗΣΟΥΣ εἶδεν αὐτὸν, καὶ εἶπεν πρὸς αὐτόν. Ζακχαῖε σπεύσας κατάβηθι, σήμερον γὰρ ἐν τῷ οἴκῳ σου δεῖ με μεῖναι. καὶ σπεύσας κατέβη καὶ ὑπεδέξατο αὐτὸν χαίρων. καὶ ἰδόντες ἅπαντες διεγόγγυζον λέγοντες, ὅτι παρὰ ἁμαρτωλῷ ἀνδρὶ εἰσῆλθεν καταλῦσαι. σταθεὶς δὲ Ζακχαῖος εἶπεν πρὸς τὸν κύριον. ἰδοὺ τὰ ἡμίσιά μου τῶν ὑπαρχόντων μου κύριε δίδωμι τοῖς πτωχοῖς. καὶ εἴτινός τι ἐσυκοφάντησα, ἀποδίδωμι τετραπλοῦν. εἶπεν δὲ πρὸς αὐτὸν ὁ ΙΗΣΟΥΣ, ὅτι σήμερον σωτηρία τῷ οἴκῳ τούτῳ ἐγένετο. καθότι καὶ αὐτὸς υἱὸς Ἀβραάμ ἐστιν. ἦλθεν γὰρ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ζητῆσαι καὶ σῶσαι τὸ ἀπολωλός. ἀκουόντων δὲ αὐτῶν ταῦτα προσθεὶς εἶπεν παραβολήν. διὰ τὸ ἐγγὺς αὐτὸν εἶναι Ἰερουσαλὴμ, καὶ δοκεῖν αὐτοὺς, ὅτι παραχρῆμα μέλλει ἡ βασιλεία τοῦ θεοῦ ἀναφαίνεσθαι. εἶπεν οὖν. ἄνθρωπός τις εὐγενὴς ἐπορεύθη εἰς χώραν μακρὰν λαβεῖν ἑαυτῷ βασιλείαν. καὶ ὑποστρέψαι

increpabant eum ut taceret. Ipse uero multo magis damabat, fili Dauid, miserere mei. Stans aũt Iesus iussit illum adduci ad se. Et cum appropinquasset, interrogauit illum dicẽs. Quid tibi uis faciam? At ille dixit. Domine ut uisum recipiam. Et Iesus dixit ei. Aspice. Fides tua te saluum fecit. Et confestim uisum accepit. & sequebatur illũ, magnificans deum. Et omnis plebs ut uidit, dedit laudem deo.

Et ingressus perãbulabat Hiericho. XIX
Et ecce uir nomie Zacchæ⁹, & hic princeps erat publicanorum, & ipse diues. Et quærebat uidere Iesum quis esset, & non poterat præ turba, quia statura pusillus erat. Et præcurrens ascendit in arborem sycomorum ut uideret eũ nam illac erat transiturus. Et cũ uenisset ad locum, suspiciens Iesus uidit illum, & dixit ad eum. Zacchæe festinans descende, quia hodie i domo tua oportet me manere. Et festinans descendit, & excepit illum gaudens. Et cum uiderent omnes murmurabant dicẽtes, ꝙ ad hominem peccatorẽ diuertisset. Stans autẽ Zacchæ⁹ dixit ad Iesum. Ecce dimidiũ bonorum meorum do paupibus, & si quid aliquẽ defraudaui, reddo quadruplum. Ait Iesus ad eum. hodie salus domui huic facta est, eo ꝙ & ipse filius sit Abrahæ. Venit enim filius hominis quærere & saluũ facere quod perierat. Hæc illis audientibus adiiciẽs dixit parabolam, eo ꝙ esset prope Hierusalem. Et quia existimabant ꝙ confestim regnum dei manifestaretur. Dixit ergo Homo quidam nobilis abiit in regionem lõginquã ut acciperet sibi regnũ.

καὶ ὑποστρέψαι, καλέσας δὲ δέκα δούλους ἑαυτοῦ ἔδωκεν αὐτοῖς δέκα μνᾶς, καὶ εἶπεν πρὸς αὐτούς, πραγματεύσασθε ἕως ἔρχομαι. οἱ δὲ πολῖται αὐτοῦ ἐμίσουν αὐτὸν, καὶ ἀπέστειλαν πρεσβείαν ὀπίσω αὐτοῦ λέγοντες, οὐ θέλομεν τοῦτον βασιλεῦσαι ἐφ' ἡμᾶς. καὶ ἐγένετο ἐν τῷ ἐπανελθεῖν αὐτὸν λαβόντα τὴν βασιλείαν, καὶ εἶπεν φωνηθῆναι αὐτῷ τοὺς δούλους τούτους οἷς ἔδωκεν τὸ ἀργύριον, ἵνα γνῷ, τίς, τί διεπραγματεύσατο. παρεγένετο δὲ ὁ πρῶτος λέγων. κύριε ἡ μνᾶς σου προσηργάσατο δέκα μνᾶς. καὶ εἶπεν αὐτῷ, εὖ ἀγαθὲ δοῦλε, ὅτι ἐν ἐλαχίστῳ πιστὸς ἐγένου, ἴσθι ἐξουσίαν ἔχων ἐπάνω δέκα πόλεων. καὶ ἦλθεν ὁ δεύτερος λέγων. κύριε ἡ μνᾶς σου ἐποίησεν πέντε μνᾶς, εἶπεν δὲ καὶ τούτῳ. καὶ σὺ γίνου ἐπάνω πέντε πόλεων. καὶ ἕτερος ἦλθεν λέγων, κύριε, ἰδοὺ ἡ μνᾶς σου ἣν εἶχον ἀποκειμένην ἐν σουδαρίῳ, ἐφοβούμην γάρσε, ὅτι ἄνθρωπος αὐστηρός εἶ, αἴρεις ὃ οὐκ ἔθηκας, καὶ θερίζεις ὃ οὐκ ἔσπειρας. λέγει αὐτῷ. ἐκ τοῦ στόματός σου κρινῶ σε πονηρὲ δοῦλε, ἤδεις, ὅτι ἐγὼ ἄνθρωπος αὐστηρός εἰμι αἴρων ὃ οὐκ ἔθηκα καὶ θερίζων ὃ οὐκ ἔσπειρα. καὶ διὰ τί οὐκ ἔδωκας τὸ ἀργύριόν μου ἐπὶ τράπεζαν, καὶ ἐγὼ ἐλθὼν σὺν τόκῳ ἂν ἔπραξα αὐτό, καὶ τοῖς παρεστῶσιν εἶπεν, ἄρατε ἀπ' αὐτοῦ τὴν μνᾶν, καὶ δότε τῷ τὰς δέκα μνᾶς ἔχοντι. καὶ εἶπον αὐτῷ, κύριε ἔχει δέκα μνᾶς. λέγω δὲ ὑμῖν, ὅτι παντὶ τῷ ἔχοντι δοθήσεται, ἀπὸ δὲ τοῦ μὴ ἔχοντος καὶ ὃ ἔχει ἀρθήσεται ἀπ' αὐτοῦ, πλὴν τοὺς ἐχθρούς μου ἐκείνους, τοὺς μὴ θελήσαντάς με βασιλεῦσαι ἐπ' αὐτοὺς ἀγάγετε ὧδε, καὶ κατασφάξατε ἔμπροσθέν μου, καὶ εἰπὼν ταῦτα, ἐπορεύετο ἔμπροσθεν ἀναβαίνων εἰς Ἱεροσόλυμα

καὶ ἐγένετο ὡς ἤγγισεν εἰς Βηθφαγὴ καὶ Βηθανίαν πρὸς τὸ ὄρος τὸ καλούμενον ἐλαιῶν, ἀπέστειλε δύο τῶν μαθητῶν αὐτοῦ ἔπων αὐτοῖς. ὑπάγετε εἰς τὴν κατέναντι

& reuerti. Vocatis autem decem ſeruis ſuis, dedit eis decē minas, & ait ad illos, Negociamini dum uenio. Ciues autē eius oderant eum, & miſerunt legationem poſt illū dicentes. Nolumus hunc regnare ſuper nos. Et factū eſt ut rediret accepto regno, & iuſſit uocari illos ſeruos ad ſe quibus dedit pecuniam, ut ſciret quantū quiſq; negociatus eſſet. Venit aūt primꝰ dicēs. Domine, mina tua decem minas acquiſiuit. Et ait illi. Euge bone ſerue, quia in modico fuiſti fidelis, eris poteſtatē habens ſuper decem ciuitates. Et alter uenit dicens. Dñe mina tua fecit quiq; minas, & huic ait. Et tu eſto ſuper quinq; ciuitates. Et alter uenit dicēs. Dñe, ecce mina tua quā habui repoſitam in ſudario, timui eā te, quia homo auſterus es, tollis quod nō poſuiſti, & metis qđ non ſeminaſti. Dixit ei. De ore tuo te iudicabo ſerue nequā. Sciebas q; ego homo auſterus ſum, tollens quod nō poſui, & metens quod non ſeminaui. Et quare non dediſti pecuniam meam ad menſam, & ego ueniens, cū uſuris utiq; exegiſſem illud? Et aſtantibus dixit. Auferte ab illo minam, & date illi q decē minas habet. Et dixerunt ei. Domine, habet decem minas. Dico enim uobis, qđ omni habenti dabitur, ab eo aūt qui non habet, & quod habet auferetur ab eo. Verūtñ inimicos meos illos q noluerūt me regnare ſup ſe adducite huc, & interficite ante me. Et his dictis, pcedebat aſcendēs Hieroſolymā. Et factū eſt cū appropinquaſſet ad Bethphage & Bethaniā, iuxta mōtē qui uocat oliueti, miſit duos diſcipulos ſuos dicēs. Ite in caſtellum quod

σαντι κώμην. ἐν ᾗ εἰσπορευόμενοι εὑρή-
σετε πῶλον δεδεμένον ἐφὸν οὐδεὶς πώ
ποτε ἀνθρώπων ἐκάθισεν, λύσαντες αὐ-
τὸν ἀγάγετε. καὶ ἐάν τις ὑμᾶς ἐρωτᾷ
διὰ τί λύετε, οὕτως ἐρεῖτε αὐτῷ, ὅτι ὁ κύ-
ριος αὐτοῦ χρείαν ἔχει. ἀπελθόντες δὲ
οἱ ἀπεσταλμένοι εὗρον καθὼς εἶπεν αὐ-
τοῖς. λυόντων δὲ αὐτῶν τὸν πῶλον, εἶ-
πον οἱ κύριοι αὐτοῦ πρὸς αὐτούς. τί
λύετε τὸν πῶλον; οἱ δὲ εἶπον, ὁ κύ-
ριος αὐτοῦ χρείαν ἔχει, καὶ ἤγαγον αὐ
τὸν πρὸς τὸν ΙΗΣΟΥΝ. καὶ ἐπιῤῥίψαν-
τες ἑαυτῶν τὰ ἱμάτια ἐπὶ τὸν πῶλον,
ἐπεβίβασαν τὸν ΙΗΣΟΥΝ. πορευο-
μένου δὲ αὐτοῦ ὑπεστρώννυον τὰ ἱμά-
τια αὐτῶν ἐν τῇ ὁδῷ. ἐγγίζοντος δὲ
αὐτοῦ ἤδη πρὸς τῇ καταβάσει τοῦ ὄρους
τῶν ἐλαιῶν, ἤρξαντο ἅπαν τὸ πλῆθος
τῶν μαθητῶν χαίροντες αἰνεῖν τὸν θε-
ὸν φωνῇ μεγάλῃ περὶ πασῶν ὧν εἶδον
δυνάμεων λέγοντες. εὐλογημένος ὁ ἐρ
χόμενος βασιλεὺς ἐν ὀνόματι κυρίου.
εἰρήνη ἐν οὐρανῷ, καὶ δόξα ἐν ὑψίστοις.

Καί τινες τῶν φαρισαίων ἀπὸ τοῦ
ὄχλου εἶπον πρὸς αὐτόν. διδάσκαλε,
ἐπιτίμησον τοῖς μαθηταῖς σου. καὶ ἀ-
ποκριθεὶς εἶπεν αὐτοῖς. λέγω ὑμῖν, ὅ-
τι ἐὰν οὗτοι σιωπήσωσιν οἱ λίθοι κεκρά-
ξονται. καὶ ὡς ἤγγισεν ἰδὼν τὴν πό-
λιν, ἔκλαυσεν ἐπ' αὐτῇ λέγων, ὅτι εἰ ἔ-
γνως καὶ σύ. καί γε ἐν τῇ ἡμέρᾳ σου ταύ
τῃ τὰ πρὸς εἰρήνην σου, νῦν δὲ ἐκρύβη
ἀπὸ ὀφθαλμῶν σου. ὅτι ἥξουσιν ἡμέραι
ἐπί σε. καὶ περιβαλοῦσιν οἱ ἐχθροί σου,
χάρακά σοι. καὶ περικυκλώσουσίν σε, καὶ
συνέξουσίν σε πάντοθεν, καὶ ἐδαφιοῦσίν
σε, καὶ τὰ τέκνα σου ἐν σοί. καὶ οὐκ ἀφήσου-
σιν ἐν σοὶ λίθον ἐπὶ λίθον, ἀνθ' ὧν οὐκ ἔγνως τὸν
καιρόν τῆς ἐπισκοπῆς σου. καὶ εἰσελθὼν εἰς τὸ ἱερὸν
ἤρξατο

lum quod contra uos est. In quod in-
troeuntes, inuenietis pullum asinæ al-
ligatum, cui nemo unquã hominum in-
sedit, soluite illũ & adducite. Et si quis
uos interrogauerit, quare soluitis, sic
dicetis ei, quia dominus operam eius
desyderat. Abierunt autem qui missi
erant, & inuenerunt sicut dixit illis stan
tem pullum. Soluentibus autem illis
pullum, dixerunt domini eius ad illos.
Quid soluitis pullum? At illi dixerunt,
Quia dominus eius operam desyde-
rat. Et duxerunt illum ad Iesum. Et
iniectis uestimentis suis super pullũ,
imposuerunt Iesum. Eunte autem illo
substernebant uestimenta sua in uia.
Et cum appropinquaret iam ad de-
scensum montis oliueti, cœperunt om-
nis multitudo discipulorum, gauden-
tes laudare deum uoce magna super
omnibus quas uiderant uirtutibus di-
centes. Benedictus qui uenit rex in no
mine dñi, pax in cœlo, & gloria in altis-
simis. Et quidam pharisæorum de turbis
dixerunt ad illũ. Magister increpa disci
pulos tuos. Quib⁹ ipse ait. Dico uobis,
qd si hi tacuerint, mox lapides clama
bunt. Et ut appropinquauit, uidens ci-
uitatem fleuit super illam dicens. Quia
si cognouisses & tu. Et quidem in hac
die tua quæ ad pacem tibi, nunc autem
abscõdita sunt ab oculis tuis. Quia ue-
nient dies in te, & circumdabunt te ini-
mici tui uallo, & cingent te, & coan-
gustabunt te undiq, & solo æqua-
bunt te, & filios tuos qui in te sunt.
Et non relinquent in te lapidem super
lapidem, eo q non cognoueris tempus
uisitationis tuæ. Et ingressus in tẽplum

Digitized by Google

ἤρξατο ἐκβάλλειν τοὺς πωλοῦντας ἐν αὐτῷ καὶ ἀγοράζοντας, λέγων αὐτοῖς. γέγραπται, ὅτι ὁ οἶκός μου οἶκος προσευχῆς ἐστιν. ὑμεῖς δὲ αὐτὸν ἐποιήσατε σπήλαιον λῃστῶν. καὶ ἦν διδάσκων τὸ καθ' ἡμέραν ἐν τῷ ἱερῷ. οἱ δὲ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ γραμματεῖς ἐζήτουν αὐτὸν ἀπολέσαι, καὶ οἱ πρῶτοι τοῦ λαοῦ, καὶ οὐχ ηὕρισκον τὸ τί ποιήσωσιν. ὁ λαὸς γὰρ ἅπας ἐξεκρέμαντο αὐτοῦ ἀκούων.

Καὶ ἐγένετο, ἐν μιᾷ τῶν ἡμερῶν ἐκείνων, διδάσκοντος αὐτοῦ τὸν λαὸν ἐν τῷ ἱερῷ, καὶ εὐαγγελιζομένου, ἐπέστησαν οἱ ἀρχιερεῖς καὶ γραμματεῖς σὺν τοῖς πρεσβυτέροις, καὶ εἶπον πρὸς αὐτὸν λέγοντες. εἰπὲ ἡμῖν ἐν ποίᾳ ἐξουσίᾳ ταῦτα ποιεῖς; ἢ τίς ἐστιν ὁ δούς σοι τὴν ἐξουσίαν ταύτην; ἀποκριθεὶς δὲ εἶπεν πρὸς αὐτούς. ἐρωτήσω ὑμᾶς κἀγὼ ἕνα λόγον. εἰπατέ μοι, τὸ βάπτισμα Ἰωάννου ἐξ οὐρανοῦ ἦν, ἢ ἐξ ἀνθρώπων; οἱ δὲ συνελογίσαντο πρὸς ἑαυτοὺς λέγοντες, ὅτι ἐὰν εἴπωμεν ἐξ οὐρανοῦ, ἐρεῖ, διὰ τί οὖν οὐκ ἐπιστεύσατε αὐτῷ; ἐὰν δὲ εἴπωμεν ἐξ ἀνθρώπων, πᾶς ὁ λαὸς καταλιθάσει ἡμᾶς. πεπεισμένοι γάρ εἰσιν Ἰωάννην προφήτην εἶναι, καὶ ἀπεκρίθησαν μὴ εἰδέναι πόθεν. καὶ ὁ ΙΗΣΟΥΣ εἶπεν αὐτοῖς. οὐδὲ ἐγὼ λέγω ὑμῖν ἐν ποίᾳ ἐξουσίᾳ ταῦτα ποιῶ. ἤρξατο δὲ πρὸς τὸν λαὸν, λέγειν τὴν παραβολὴν ταύτην. Ἄνθρωπός τις ἐφύτευσεν ἀμπελῶνα καὶ ἐξέδοτο αὐτὸν γεωργοῖς, καὶ ἀπεδήμησεν χρόνους ἱκανούς. καὶ ἐν καιρῷ ἀπέστειλεν πρὸς τοὺς γεωργοὺς δοῦλον, ἵνα ἀπὸ τοῦ καρποῦ τοῦ ἀμπελῶνος δῶσιν αὐτῷ. οἱ δὲ γεωργοὶ δείραντες αὐτὸν, ἐξαπέστειλαν κενόν, καὶ προσέθετο ἕτερον πέμψαι. ἕτερον δοῦλον. οἱ δὲ κἀκεῖνον δείραντες καὶ ἀτιμάσαντες, ἐξαπέστειλαν κενόν. καὶ προσέθετο πέμψαι τρίτον, οἱ δὲ καὶ τοῦτον τραυματίσαντες, ἐξέβαλον. εἶπεν δὲ ὁ κύριος τοῦ ἀμπελῶνος. τί ποιήσω, πέμψω

cœpit eijcere uendentes in illo & ementes, dicens illis. Scriptum est, quia domus mea domus orationis est. Vos autem fecistis illam speluncam latronũ. Et erat docens cottidie in templo. Principes autem sacerdotum, & scribæ, & primores plebis quærebant illum perdere, & non inueniebant quid facerent. Omnis enim populus suspensus erat audiens illum. imo diery illorz XX

Et factum est in una dierum docente illo populũ in tẽplo & euangelizante, conuenerunt principes sacerdotum, & scribæ cum senioribus, & aiunt ad illum dicẽtes. Dic nobis in qua potestate hæc facis? Aut quis est qui dedit tibi hanc potestatẽ, Rñdẽs aũt Iesus dixit ad illos. Interrogabo uos & ego unum uerbũ. Rñdete & mihi. Baptismũ Ioannis de cœlo erat, an ex hominibus? At illi cogitabant intra se dicẽtes. Quia si dixerimus de cœlo, dicet. Quare ergo nõ credidistis illi? Si aũt dixerimus ex hominibus, plebs uniuersa lapidabit nos. Certi sunt enim Ioannem prophetam esse. Et responderunt se nescire unde esset. Et Iesus ait illis. Neq; ego dico uobis in qua potestate hæc facio. Cœpit aũt dicere ad plebẽ parabolã hanc. Homo quidã plãtauit uineã & locauit eã colonis, & ipse peregre fuit multis tẽporibus. Et in tpe illo misit ad cultores seruum, ut de fructu uineæ darent illi. Qui cæsũ dimiserunt eũ inanem. Et addidit etiã alterũ seruũ mittere, Illi aũt hũc quoq; cædẽtes, & afficiẽtes cõtumelia, dimiserũt inanem. Et addidit mittere tertiũ, qui & illum uulnerantes eiecerunt. Dixit aũt dñs uineæ. Quid faciã?

Mittam

πέμψω τὸν υἱόν μου τὸν ἀγαπητόν, ἴσως τοῦτον ἰδόντες ἐντραπήσονται. ἰδόντες δὲ αὐτὸν οἱ γεωργοὶ διελογίζοντο πρὸς ἑαυτοὺς λέγοντες, οὗτός ἐστιν ὁ κληρονόμος, δεῦτε ἀποκτείνωμεν αὐτόν, ἵνα ἡμῶν γένηται ἡ κληρονομία. καὶ ἐκβαλόντες αὐτὸν ἔξω τοῦ ἀμπελῶνος ἀπέκτειναν. τί οὖν ποιήσει ὁ κύριος τοῦ ἀμπελῶνος; ἐλεύσεται καὶ ἀπολέσει τοὺς γεωργοὺς τούτους, καὶ δώσει τὸν ἀμπελῶνα ἄλλοις. ἀκούσαντες δὲ εἶπον, μὴ γένοιτο. ὁ δὲ ἐμβλέψας αὐτοῖς, εἶπεν. τί οὖν ἐστιν τὸ γεγραμμένον τοῦτο. λίθον ὃν ἀπεδοκίμασαν οἱ οἰκοδομοῦντες οὗτος ἐγενήθη εἰς κεφαλὴν γωνίας, πᾶς ὁ πεσὼν ἐπ' ἐκεῖνον τὸν λίθον συνθλασθήσεται, ἐφ' ὃν δ' ἂν πέσῃ λικμήσει αὐτόν. καὶ ἐζήτησαν οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ γραμματεῖς ἐπιβαλεῖν ἐν αὐτῇ τῇ ὥρᾳ, καὶ ἐφοβήθησαν τὸν λαόν. ἔγνωσαν γὰρ, ὅτι πρὸς αὐτοὺς τὴν παραβολὴν ταύτην εἶπεν. καὶ παρατηρήσαντες, ἀπέστειλαν ἐγκαθέτους ὑποκρινομένους ἑαυτοὺς δικαίους εἶναι, ἵνα ἐπιλάβωνται αὐτοῦ λόγου εἰς τὸ παραδοῦναι αὐτὸν τῇ ἀρχῇ καὶ τῇ ἐξουσίᾳ τοῦ ἡγεμόνος, καὶ ἐπηρώτησαν αὐτὸν λέγοντες. διδάσκαλε, οἴδαμεν, ὅτι ὀρθῶς λέγεις καὶ διδάσκεις, καὶ οὐ λαμβάνεις πρόσωπον, ἀλλ' ἐπ' ἀληθείας τὴν ὁδὸν τοῦ θεοῦ διδάσκεις, ἔξεστιν ἡμῖν καίσαρι φόρον δοῦναι ἢ οὔ; κατανοήσας δὲ αὐτῶν τὴν πανουργίαν, εἶπεν πρός αὐτούς. τί με πειράζετε; ἐπιδείξατέ μοι δηνάριον, τίνος ἔχει εἰκόνα καὶ ἐπιγραφήν; ἀποκριθέντες εἶπον, καίσαρος. ὁ δὲ εἶπεν αὐτοῖς. ἀπόδοτε οὖν τὰ καίσαρος καίσαρι, καὶ τὰ τοῦ θεοῦ τῷ θεῷ. καὶ οὐκ ἴσχυσαν ἐπιλαβέσθαι αὐτοῦ ῥήματος ἐναντίον τοῦ λαοῦ. καὶ θαυμάσαντες ἐπὶ τῇ ἀποκρίσει αὐτοῦ, ἐσίγησαν. προσελθόντες δέ τινες τῶν σαδδουκαίων οἱ ἀντιλέγοντες ἀνάστασιν μὴ εἶναι, ἐπηρώτησαν αὐτὸν λέγοντες. διδάσκαλε. μωσῆς ἔγραψεν ἡμῖν, ἐάν τινος ἀδελφὸς ἀποθάνῃ ἔχων γυναῖκα

Mittã filiũ meũ dilectũ, forsitã cũ hũc uiderint uerebũt. Quẽ cũ uidissent coloni, cogitauerunt intra se dicẽtes. Hic ẽ hæres, uenite occidamus illũ, ut nostra fiat hæreditas, & eiectũ illũ extra uineã occiderunt. Quid ergo faciet illis dñs uineæ? Veniet & perdet colonos istos & dabit uineã alijs. Quo audito dixerunt Absit. Ille autem intuitus eos ait. Quid est ergo hoc quod scriptum est, lapidem quem reprobauerunt ædificãtes hic factus est in caput anguli? Omnis qui ciderit super illum lapidẽ conquassabitur, super quem aũt ceciderit, cõminuet illum. Et quærebant principes sacerdotũ & scribæ injcere in illũ manus, illa hora, & timuerunt populũ. Cognouerũt enim quod ad se dixerat similitudinem hanc. Et obseruantes miserunt insidiatores qui se iustos simularent, ut caperent eum in sermone, & traderent illũ principatui & potestati pſidis. Et interrogauerũt eũ dicentes. Magister, scimus, quod recte dicis & doces & nõ respicis personã, sed uiã dei in ueritate doces. Licet nobis tributũ dare Cæsari, an non? Intellecta aũt illorum uersutia dixit ad eos. Quid me tentatis? Ostendite mihi denarium. Cuius habet imaginem & inscriptionem? Respondentes dixerunt. Cæsaris. Et ait illis, Reddite ergo quæ sunt Cæsaris Cæsari, & quæ sunt dei deo. Et non potuerunt uerbum eius reprehendere coram plebe, & mirati in responso eius tacuerunt. Accesserũt aũt qdã sadducæorũ, q negãt esse resurrectionẽ, & interrogauerũt eũ dicẽtes. Magister, Moses scripsit nobis, si frater alicui? mortu? fuerit hñs uxorem

γωναῖκα, & οὗτος ἄτεκνος ἀποθάνῃ, ἵνα λάβῃ ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ τὴν γυναῖκα, & ἐξαναστήσῃ σπέρμα τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ. ἑπτὰ οὖν ἀδελφοὶ ἦσαν, & ὁ πρῶτος λαβὼν γυναῖκα, ἀπέθανεν ἄτεκνος. & ἔλαβεν ὁ δεύτερος τὴν γυναῖκα, & οὗτος ἀπέθανεν ἄτεκνος, κἀγὼ ὁ τρίτος ἔλαβεν αὐτήν, ὡσάυτως δὲ καὶ οἱ ἑπτὰ οὐ κατέλιπον τέκνα, καὶ ἀπέθανον. ὕστερον πάντων ἀπέθανε καὶ ἡ γυνή. ἐν τῇ οὖν ἀναστάσει τίνος αὐτῶν γίνεται γυνή; οἱ γὰρ ἑπτὰ ἔσχον αὐτὴν γυναῖκα. καὶ ἀποκριθεὶς εἶπεν αὐτοῖς ὁ ΙΗΣΟΥΣ. οἱ υἱοὶ τοῦ αἰῶνος τούτου γαμοῦσιν καὶ ἐκγαμίσκονται, οἱ δὲ καταξιωθέντες τοῦ αἰῶνος ἐκείνου τυχεῖν, & τῆς ἀναστάσεως τῆς ἐκ νεκρῶν, οὔτε γαμοῦσιν, οὔτε ἐκγαμίσκονται, οὔτε γὰρ ἀποθανεῖν ἔτι δύανται, ἰσάγγελοι γάρ εἰσιν καὶ υἱοί εἰσιν τοῦ θεοῦ, τῆς ἀναστάσεως υἱοὶ ὄντες. ὅτι δὲ ἐγείρονται οἱ νεκροὶ καὶ Μωυσῆς ἐμήνυσεν ἐπὶ τοῦ βάτου, ὡς λέγει κύριον τὸν θεὸν Ἀβραὰμ καὶ τὸν θεὸν Ἰσαὰκ καὶ τὸν θεὸν Ἰακώβ. θεὸς δὲ οὐκ ἔστιν νεκρῶν, ἀλλὰ ζώντων, πάντες γὰρ αὐτῷ ζῶσιν. ἀποκριθέντες δέ τινες τῶν γραμματέων εἶπον, Διδάσκαλε καλῶς εἶπας. οὐκ ἔτι δὲ ἐτόλμων αὐτὸν οὐδέν. ἔλεγεν δὲ πρὸς αὐτούς, πῶς λέγουσιν τὸν ΧΡΙΣΤΟΝ εἶναι, καὶ αὐτὸς Δαβὶδ λέγει ἐν βίβλῳ ψαλμῶν, εἶπεν ὁ κύριος τῷ κυρίῳ μου κάθου ἐκ δεξιῶν μου, ἕως ἂν θῶ τοὺς ἐχθρούς σου ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου; Δαβὶδ οὖν κύριον αὐτὸν καλεῖ, καὶ πῶς υἱὸς αὐτοῦ ἐστιν; ἀκούοντος δὲ παντὸς τοῦ λαοῦ, εἶπεν τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ. προσέχετε ἀπὸ τῶν γραμματέων τῶν θελόντων περιπατεῖν ἐν στολαῖς, καὶ φιλοῦντων ἀσπασμοὺς ἐν ταῖς ἀγοραῖς, & πρωτοκαθεδρίας ἐν ταῖς συναγωγαῖς, καὶ πρωτοκλισίας ἐν τοῖς δείπνοις. οἱ κατεσθίουσιν τὰς οἰκίας τῶν χηρῶν, καὶ προφάσει μακρὰ προσεύχονται, οὗτοι λήψονται περισσότερον κρίμα.

ἀναβλέψας

uxorē, & hic ſine liberis mortuꝰ fuerit, ut accipiat frater eius uxorem, & ſuſcitet ſemē fratri ſuo. Septē ergo frēs erāt, & primus accepit uxorē & mortuus eſt ſine liberis. Et accepit ſecūdꝰ illā, & ipſe mortuꝰ eſt ſine liberis. Et tertiꝰ accepit illam, ſimiliter & cœteri ſeptē, & nō reliquerunt liberos, & mortui ſunt. Nouiſſime omniū mortua eſt & mulier. In reſurrectione ergo cuius eorū erit uxor? Siquidem ſeptem habuerūt eam uxorem. Et ait illis Ieſus. Filij huius ſæculi ducunt uxores & nubunt, illi uero qui digni habebuntur ſæculo illo, & reſurrectione ex mortuis, neq; ducunt uxores, neq; nubunt, neq; ultra mori poſſunt. Equales enim angelis ſunt, & filij ſunt dei, cum ſint filij reſurrectionis. Quod uero reſurgāt mortui, & Moſes oſtēdit ſecus rubū, ſicut dicit dñm deū Abrahā & deum Iſaac & deum Iacob. Deus aūt non eſt mortuoꝝ, ſed uiuoꝝ. Oēs em̄ illi uiuunt. Reſpondētes aūt quidam ſcribaꝝ dixerūt. Magiſter bñ dixiſti. Et amplius nō audebant eum quicq̄ interrogare. Dixit aūt ad illos. Quomodo dicūt Chriſtū filiū eſſe Dauid, & ipſe Dauid dicit i libro pſalmoꝝ. Dixit dñs dño meo ſede a dextris meis donec ponā inimicos tuos ſcabellū pedum tuoꝝ? Dauid ergo dñm illū uocat, & quomodo filius ei⁹ eſt? Audiēte aūt omni populo dixit diſcipulis ſuis. Attendite a ſcribis qui uolunt ambulare in ſtolis, & amant ſalutationes in foro & primas cathedras in ſynagogis, & primos diſcubitꝰ in cōuiuijs. Qui deuorāt domos uiduaꝝ, ſimulātes lōgā orationē. Hi accipient dānationē maiorē.

Reſpiciens

Ἀναβλέψας δὲ εἶδεν τοὺς βάλλοντας τὰ δῶ
ρα αὐτῶν εἰς τὸ γαζοφυλάκιον πλουσίους. εἶ
δεν δέ τινα καὶ χήραν πενιχρὰν βάλλουσαν ἐ
κεῖ δύο λεπτά. καὶ εἶπεν. ἀληθῶς λέγω ὑμῖν,
ὅτι ἡ χήρα ἡ πτωχὴ αὕτη πλεῖον πάντων ἔ
βαλεν. ἅπαντες γὰρ οὗτοι ἐκ τοῦ περισσεύοντος
αὐτοῖς ἔβαλον εἰς τὰ δῶρα τοῦ θεοῦ. αὕτη δὲ ἐκ τοῦ
ὑστερήματος αὐτῆς, ἅπαντα τὸν βίον, ὃν εἶχεν
ἔβαλεν. καί τινων λεγόντων περὶ τοῦ ἱεροῦ,
ὅτι λίθοις καλοῖς καὶ ἀναθήμασιν κεκόσμηται,
εἶπεν, ταῦτα ἃ θεωρεῖτε, ἐλεύσονται ἡμέ
ραι ἐν αἷς οὐκ ἀφεθήσεται λίθος ἐπὶ λίθῳ
ὃς οὐ καταλυθήσεται. ἐπηρώτησαν δὲ αὐτὸν
λέγοντες. διδάσκαλε, πότε οὖν ταῦτα ἔ
σται; καὶ τί τὸ σημεῖον ὅταν μέλλῃ ταῦτα
γίνεσθαι, ὁ δὲ εἶπεν. βλέπετε μὴ πλα
νηθῆτε. πολλοὶ γὰρ ἐλεύσονται ἐπὶ τῷ
ὀνόματί μου λέγοντες, ὅτι ἐγώ εἰμι, καὶ
ὁ καιρὸς ἤγγικεν. μὴ οὖν πορευθῆτε ὀπίσω αὐ
τῶν. ὅταν δὲ ἀκούσητε πολέμους καὶ ἀκαταστα
σίας, μὴ πτοηθῆτε. δεῖ γὰρ ταῦτα γενέσθαι
πρῶτον, ἀλλ' οὐκ εὐθέως τὸ τέλος. τό
τε ἔλεγεν αὐτοῖς, ἐγερθήσεται ἔθνος ἐπὶ
ἔθνος καὶ βασιλεία ἐπὶ βασιλείαν, σεισμοί
τε μεγάλοι κατὰ τόπους, καὶ λιμοὶ, καὶ
λοιμοὶ ἔσονται, φόβητρά τε καὶ σημεῖα
ἀπ' οὐρανοῦ μεγάλα ἔσται. πρὸ δὲ τούτων
πάντων ἐπιβαλοῦσιν ἐφ' ὑμᾶς τὰς χεῖρας αὐ
τῶν καὶ διώξουσιν παραδιδόντες εἰς συναγωγὰς καὶ
φυλακὰς ἀγομένους ἐπὶ βασιλεῖς καὶ ἡγε
μόνας, ἕνεκεν τοῦ ὀνόματός μου. ἀποβή
σεται δὲ ὑμῖν εἰς μαρτύριον, θέσθε οὖν ἐν
ταῖς καρδίαις ὑμῶν, μὴ προμελετᾶν ἀπο
λογηθῆναι. ἐγὼ γὰρ δώσω ὑμῖν στόμα καὶ
σοφίαν, ᾗ οὐ δυνήσονται ἀντειπεῖν, οὐδὲ
ἀντιστῆναι πάντες οἱ ἀντικείμενοι ὑμῖν. πα
ραδοθήσεσθε δὲ καὶ ὑπὸ γονέων καὶ ἀδελ
φῶν καὶ συγγενῶν καὶ φίλων καὶ θανατώ
σουσιν ἐξ ὑμῶν. καὶ ἔσεσθε μισούμενοι ὑπὸ πάντ

διὰ τὸ ὄνομά

Respiciens aũt uidit eos qui mitte/ XXI
bãt munera sua in gazophylaciũ diui
tes. Vidit aũt & quandã uiduam pau/
perculã mittẽtẽ illo æra minuta duo.
Et dixit. Vere dico uobis, quod uidua
hæc pauper pluſq̃ omnes misit. Nam
oẽs hi ex eo qd̃ ipſis exuberat miſerũt
in munera dei, hæc autem ex penuria
ſua omnem uictum quem habuit mi/
ſit. Et quibuſdã dicentibus de tẽplo, q̃
pulchris lapidibus & donis ornatum
eſſet, dixit. Hæc quæ uidetis, uenient di
es in quibus non relinquetur lapis ſu/
per lapidem qui nõ deſtruatur. Interro
gauerunt aũt illum dicẽtes. Præceptor
q̃n hæc erũt, & qd̃ ſignũ cũ hæc fieri in
cipiẽt? Qui dixit. Videte, ne ſeducami/
ni. Multi enim uenient in nomine meo
dicẽtes, ego ſum, & tẽpus appropinq̃/
uit. Nolite ire poſt eos. Cũ aũt audieri
tis bella & ſeditiões, nolite terreri. opor
tet enim primũ hæc fieri, ſed nõdũ ſta
tim finis. Tunc dicebat illis. Surget gẽs
contra gentem & regnum aduerſus re/
gnum, & terremotus magni erunt per
loca, & fames, & peſtilentiæ, terroreſq̃
& ſigna de cœlo magna erũt. Sed ante
hæc omnia inijcient uobis manus ſuas,
& perſequentur tradẽtes in ſynagogas
& carceres, trahentes ad reges & præ/
ſides propter nomen meum. Cõtinget
aũt uobis i teſtimoniũ. Ponite ergo in
cordibus ueſtris non p̃meditari quẽad/
modũ reſpõdeatis. Ego enim dabo uo
bis os & ſapiẽtiã, cui nõ poterũt reſiſte
re neq̃ cõtradicere oẽs q aduerſabũtur
uobis. Trademini aũt etiã a parẽtib⁹ &
fratribus & cognatis & amicis, & morte
afficient ex uobis. Et eritis odio oibus
propter

διὰ τὸ ὄνομά μου. καὶ θρὶξ ἐκ τῆς κεφαλῆς
ὑμῶν οὐ μὴ ἀπόληται, ἐν τῇ ὑπομονῇ ὑμῶν
κτήσασθε τὰς ψυχὰς ὑμῶν. ὅταν δὲ ἴδητε κυ
κλουμένην ὑπὸ στρατοπέδων τὴν Ἰερουσα
λήμ, τότε γνῶτε, ὅτι ἤγγικεν ἡ ἐρήμωσις αὐ
τῆς. τότε οἱ ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ φευγέτωσαν εἰς τὰ
ὄρη, καὶ οἱ ἐν μέσῳ αὐτῆς ἐκχωρείτωσαν, καὶ
οἱ ἐν ταῖς χώραις, μὴ εἰσερχέσθωσαν εἰς αὐ
τήν, ὅτι ἡμέραι ἐκδικήσεως αὐταί εἰσιν, τοῦ
πλησθῆναι πάντα τὰ γεγραμμένα. οὐαὶ δὲ
ταῖς ἐν γαστρὶ ἐχούσαις καὶ ταῖς θηλαζούσαις
ἐν ἐκείναις ταῖς ἡμέραις. ἔσται γὰρ ἀνάγκη με
γάλη ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ ὀργὴ ἐν τῷ λαῷ τού
τῳ. καὶ πεσοῦνται στόματι μαχαίρας, καὶ αἰ
χμαλωτισθήσονται εἰς πάντα τὰ ἔθνη, καὶ Ἰε
ρουσαλὴμ ἔσται πατουμένη ὑπὸ ἐθνῶν ἄχρι
πληρωθῶσι καιροὶ ἐθνῶν. καὶ ἔσται σημεῖα ἐν
ἡλίῳ καὶ σελήνῃ καὶ ἄστροις, καὶ ἐπὶ τῆς γῆς συ
νοχὴ ἐθνῶν, ἐν ἀπορίᾳ ἤχους θαλάσσης καὶ
σάλου, ἀποψυχόντων ἀνθρώπων, ἀπὸ φόβου
καὶ προσδοκίας τῶν ἐπερχομένων τῇ οἰκου
μένῃ. αἱ γὰρ δυνάμεις τῶν οὐρανῶν σαλευθή
σονται. καὶ τότε ὄψονται τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώ
που ἐρχόμενον ἐν νεφέλῃ μετὰ δυνάμεως
καὶ δόξης πολλῆς. ἀρχομένων δὲ τούτων γί
νεσθαι, ἀνακύψατε καὶ ἐπάρατε τὰς κεφαλὰς
ὑμῶν. διότι ἐγγίζει ἡ ἀπολύτρωσις ὑμῶν, καὶ
εἶπεν παραβολὴν αὐτοῖς. ἴδετε τὴν συκῆν καὶ
πάντα τὰ δένδρα, ὅταν προβάλωσιν ἤδη,
βλέποντες ἀφ' ἑαυτῶν, γινώσκετε ὅτι ἤδη ἐγ
γὺς τὸ θέρος ἐστίν. οὕτως καὶ ὑμεῖς, ὅταν ἴδητε
ταῦτα γινόμενα, γινώσκετε ὅτι ἐγγύς ἐστιν
ἡ βασιλεία τοῦ θεοῦ. ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅτι
οὐ μὴ παρέλθῃ ἡ γενεὰ αὕτη, ἕως ἂν πάντα
γένηται. ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ παρελεύσονται, οἱ δὲ λό
γοι μου οὐ μὴ παρέλθωσιν. προσέχετε δὲ ἑαυτοῖς,
μήποτε βαρηθῶσιν ὑμῶν αἱ καρδίαι ἐν κραι
πάλῃ καὶ μέθῃ καὶ μερίμναις βιωτικαῖς. καὶ αἰ
φνίδιος ἐφ' ὑμᾶς ἐπιστῇ ἡ ἡμέρα ἐκείνη, ὡς πα

γὶς γὰρ

propter nomen meũ. Et capillus de ca/
pite uestro non perit. In patientia ue/
stra possidete animas uestras. Cũ aũt
uideritis circũdari ab exercitibus Hie/
rusalem, tũc scitote quod appropinqua
uit desolatio eius. Tunc qui in Iudæa
sunt fugiãt ad montes, & qui in medio
eius discedant, & qui in regionibus, nó
intrent in eã, quia dies ultionis hi sunt,
ut impleantur omnia quæ scripta sunt.
Væ autẽ pregnantibus & lactantibus
in illis diebus. Erit eñ pressura magna
super terram, & ira in populo hoc. Et ca
dent ore gladij, & captiui ducentur in
omnes gentes. Et Hierusalem calcabi/
tur a gentibus donec impleantur tem/
pora nationum. Et erũt signa in sole &
luna & stellis, & in terris pressura gẽtiũ
in despatione, resonãte mari & fluctu,
arescentibus hominibus p̃ timore & ex
pectatione eoꝝ q̃ supueniẽt orbi terra
rũ. Nã uirtutes cœloꝝ mouebũt. Et tũc
uidebunt filiũ hominis ueniẽtem in nu
be cum potestate & maiestate magna.
His autem fieri incipientibus, suspicite
& leuate capita uestra, qm̃ appropinquat
redemptio uestra. Et dixit illis similitu/
dinem. Videte ficum & omnes arbores
cum producunt iam ex se fructum, sci/
tis quod prope est æstas. Ita & uos cum
uideritis hæc fieri, scitote quod pro/
pe est regnum dei. Amen dico uobis,
non præteribit generatio hæc, donec
omnia fiant. Cœlum & terra transi/
bunt, uerba autem mea non transi/
bunt. Attendite autem uobis, ne for/
te grauentur corda uestra in crapula
& ebrietate & curis huius uitæ, & su/
bitus uobis ingruat dies illa. Tanq̃ la/

queus

γῆς γὰρ ἐπελεύσεται ἐπὶ πάντας τοὺς καθημένους ἐπὶ προσώπου πάσης τῆς γῆς. ἀγρυπνεῖτε οὖν ἐν παντὶ καιρῷ δεόμενοι, ἵνα κατα-
ξιωθῆτε ἐκφυγεῖν ταῦτα πάντα τὰ μέλλοντα γίνεσθαι, καὶ σταθῆναι ἔμπροσθεν τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀν-
θρώπου. ἦν δὲ τὰς ἡμέρας ἐν τῷ ἱερῷ διδάσκων, τὰς δὲ νύκτας ἐξερχόμενος ηὐλίζετο εἰς τὸ ὄρος τὸ καλούμενον ἐλαιῶν. καὶ πᾶς ὁ λαὸς ὤρθριζε πρὸς αὐτὸν ἐν τῷ ἱερῷ ἀκού-
ειν αὐτοῦ. Ἤγγιζεν δὲ ἡ ἑορτὴ τῶν ἀζύμων ἡ λεγομένη πάσχα. καὶ ἐζήτουν οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ γραμματεῖς τὸ πῶς ἀνέλωσιν αὐτόν. ἐφο-
βοῦντο γὰρ τὸν λαόν. εἰσῆλθεν δὲ σατανᾶς εἰς Ἰούδαν τὸν ἐπικαλούμενον Ἰσκαριώτην, ὄντα ἐκ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν δώδεκα. καὶ ἀπελ-
θὼν συνελάλησεν τοῖς ἀρχιερεῦσιν καὶ στρα-
τηγοῖς, τὸ πῶς αὐτὸν παραδῷ αὐτοῖς. καὶ ἐχά-
ρησαν, καὶ συνέθεντο αὐτῷ ἀργύριον δοῦναι. καὶ ἐξωμολόγησεν καὶ ἐζήτει εὐκαιρίαν τοῦ πα-
ραδοῦναι αὐτὸν αὐτοῖς, ἄτερ ὄχλου. Ἦλθεν δὲ ἡ ἡμέρα τῶν ἀζύμων ἐν ᾗ ἔδει θύεσθαι τὸ πάσχα, καὶ ἀπέστειλεν Πέτρον καὶ Ἰωάννην εἰπών. πορευθέντες ἑτοιμάσατε ἡμῖν τὸ πά-
σχα, ἵνα φάγωμεν. οἱ δὲ εἶπον αὐτῷ. ποῦ θέ-
λεις ἑτοιμάσωμεν; ὁ δὲ εἶπεν αὐτοῖς. ἰδοὺ εἰσελθόντων ὑμῶν εἰς τὴν πόλιν, συναντήσει ὑμῖν ἄνθρωπος κεράμιον ὕδατος βαστάζων. ἀκολουθήσατε αὐτῷ εἰς τὴν οἰκίαν, οὗ εἰσπορεύεται, καὶ ἐρεῖτε τῷ οἰκοδεσπότῃ τῆς οἰκίας. λέγει σοι ὁ διδάσκαλος, ποῦ ἔστιν τὸ κατάλυμα ὅπου τὸ πάσχα μετὰ τῶν μα-
θητῶν μου φάγω; κἀκεῖνος ὑμῖν δείξει ἀνώ-
γεον μέγα ἐστρωμένον, ἐκεῖ ἑτοιμάσατε. Ἀπελθόντες δὲ εὗρον καθὼς εἰρήκει αὐτοῖς, καὶ ἡτοίμασαν τὸ πάσχα. καὶ ὅτε ἐγένετο ἡ ὥρα, ἀνέπεσεν, καὶ οἱ δώδεκα ἀπόστολοι σὺν αὐτῷ. καὶ εἶπεν πρὸς αὐτούς. Ἐπιθυμίᾳ ἐπε-
θύμησα τοῦτο τὸ πάσχα φαγεῖν μεθ' ὑμῶν πρὸ τοῦ με παθεῖν. λέγω γὰρ ὑμῖν, ὅτι οὐκ-
ἔτι οὐ μὴ

queus enim superueniet in omnes qui sedent super faciem omnis terræ. Vigilate itaq; omni tempore orantes, ut digni habeamini fugere ista omnia quæ futura sunt, & stare ante filiũ hominis. Erat aũt diebus docens in templo, noctibus uero exiens morabatur in monte q uocat' oliueti. Et ois ppl'us diluculo ueniebat ad eũ ut in tẽplo audiret eũ.

Appropinquabat autẽ dies festus azymorũ quæ dicitur pasca. Et quærebant principes sacerdotũ & scribæ quo modo Iesum interficerent, timebãt uero plebem. Intrauit aũt satanas in Iudam q cognominabat' Iscariotes, qui erat unus e numero duodecim. & abiit & locutus est cũ principibus sacerdotũ & magistratibus, quẽ ad modũ illũ traderet eis. Et gauisi sunt, & pacti sunt pecuniã illi dare. Et spopondit. Et q̃rebat oportunitatem, ut traderet illũ illis sine turba. Venit aũt dies azymoꝝ, in q̃ ne cesse erat imolari pasca. Et misit Petrũ & Ioannẽ dicens. Euntes parate nobis pasca, ut manducemus. At illi dixerunt ei. Vbi uis paremus? Et dixit ad eos. Ecce introeuntibus uobis in ciuitatem occurret uobis homo quidã amphoram aquæ portans, seqmini eũ in domũ in quã intrat, & dicetis patrifamilias domus. Dicit tibi magister. Vbi est diuersoriũ ubi pasca cũ discipulis meis manducẽ? Et ipse oñdet uobis cenaculũ magnũ stratum, ibi parate. Euntes aũt inuenerũt sicut dixit illis, & parauerũt pasca. Et cũ facta eẽt hora discubuit. & duodecim apli cũ eo. Et ait illis. Desyderio desyderaui hoc pasca mãducare uobiscũ añq̃ patiar. Dico eñ uobis post

XXII

Digitized by Google

ἔτι οὐ μὴ φάγω ἐξ αὐτοῦ ἕως ὅτου πληρω-
θῇ ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ θεοῦ. καὶ δεξάμενος
ποτήριον, εὐχαριστήσας εἶπεν. λάβετε τοῦ-
το, καὶ διαμερίσατε εἰς ἑαυτούς. λέγω γὰρ ὑμῖν,
ὅτι οὐ μὴ πίω ἀπὸ τοῦ γενήματος τῆς ἀμ-
πέλου, ἕως ὅτου ἡ βασιλεία τοῦ θεοῦ ἔλθῃ.
καὶ λαβὼν ἄρτον, εὐχαριστήσας, ἔκλασεν καὶ
ἔδωκεν αὐτοῖς, λέγων. τοῦτό ἐστιν τὸ σῶμά
μου τὸ ὑπὲρ ὑμῶν διδόμενον, τοῦτο ποιεῖτε
εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν. ὡσαύτως καὶ τὸ πο-
τήριον μετὰ τὸ δειπνῆσαι λέγων. τοῦτο τὸ
ποτήριον ἡ καινὴ διαθήκη ἐν τῷ αἵματί μου
τὸ ὑπὲρ ὑμῶν ἐκχυνόμενον. πλὴν ἰδοὺ ἡ
χεὶρ τοῦ παραδιδόντος με μετ' ἐμοῦ ἐπὶ τῆς
τραπέζης. καὶ ὁ μὲν υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου πορεύ-
εται κατὰ τὸ ὡρισμένον. πλὴν οὐαὶ τῷ ἀνθρώ-
πῳ ἐκείνῳ δι' οὗ παραδίδοται. καὶ αὐτοὶ ἤρ-
ξαντο συζητεῖν πρὸς ἑαυτούς, τὸ, τίς ἄρα εἴη ἐξ
αὐτῶν, ὁ τοῦτο μέλλων πράσσειν. ἐγένετο δὲ
καὶ φιλονεικία ἐν αὐτοῖς, τὸ, τίς αὐτῶν δο-
κεῖ εἶναι μείζων. ὁ δὲ εἶπεν αὐτοῖς. οἱ βασι-
λεῖς τῶν ἐθνῶν, κυριεύουσιν αὐτῶν, καὶ οἱ
ἐξουσιάζοντες αὐτῶν, εὐεργέται καλοῦν-
ται. ὑμεῖς δὲ οὐχ οὕτως, ἀλλ' ὁ μείζων ἐν
ὑμῖν, γενέσθω ὡς ὁ νεώτερος, καὶ ὁ ἡγού-
μενος ὡς ὁ διακονῶν. τίς γὰρ μείζων ὁ ἀνα
κείμενος ἢ ὁ διακονῶν; οὐχὶ ὁ ἀνακείμε-
νος; ἐγὼ δέ εἰμι ἐν μέσῳ ὑμῶν, ὡς ὁ διά-
κονῶν. ὑμεῖς δέ ἐστε, οἱ διαμεμενηκότες
μετ' ἐμοῦ ἐν τοῖς πειρασμοῖς μου. κἀγὼ διά-
τίθεμαι ὑμῖν, καθὼς διέθετό μοι ὁ πατήρ
μου βασιλείαν, ἵνα ἐσθίητε καὶ πίνητε ἐπὶ τῆς
τραπέζης μου ἐν τῇ βασιλείᾳ μου, καὶ καθίσησθε ἐπὶ
θρόνων κρίνοντες τὰς δώδεκα φυλὰς τοῦ Ἰσρα-
ήλ. εἶπεν δὲ ὁ κύριος. Σίμων Σίμων, ἰδοὺ ὁ σα-
τανᾶς ἐξῃτήσατο ὑμᾶς, τοῦ σινιάσαι ὡς τὸν
σῖτον. ἐγὼ δὲ ἐδεήθην περὶ σοῦ, ἵνα μὴ ἐκλεί-
πῃ ἡ πίστις σου. καὶ σύ ποτε ἐπιστρέψας, στή-
ριξον τοὺς ἀδελφούς σου. ὁ δὲ εἶπεν αὐτῷ. κύριε
μετὰ σοῦ

hac nō manducabo ultra ex illo donec
impleatur in regno dei. Et accepto ca
lice gratias egit & dixit. Accipite hunc
& diuidite inter uos. Dico enim uobis,
q̄ non bibam de fructu uitis, donec re
gnum dei ueniat. Et accepto pane cum
gratias egisset fregit & dedit eis dicens.
Hoc est corpus meū, quod pro uobis
datur. Hoc facite in meam cōmemora-
tionem. Similiter & calicem postq̄ cœ-
nauit dicens. Hic calix, nouum testa-
mentum in sanguine meo, qui pro uo-
bis effunditur. Verūtamen ecce manus
tradentis me, mecū est in mensa. Et fili
us quidem hominis secūdū quod defi
nitum est, uadit. Verūtamen uæ homi
ni illi per quē traditur. Et ipsi cœperūt
quærere inter se, qs esset ex eis qui hoc
facturus esset. Facta est aūt & contētio
inter eos, quis eorum uideretur esse ma
ior. Dixit autem eis. Reges gentiū do-
minantur eis, & qui potestatē habent
super eas benefici uocantur. Vos autē
non sic. Sed qui maior est in uobis, fiat
sicut iunior, & qui princeps est, sicut mi
nistrator. Nam uter maior est qui accū
bit, an qui ministrat? Nonne qui accū
bit? At ego in medio uestrū sum sicut
qui ministrat. Vos aūt estis qui permā
sistis mecū in tētationibus meis. Et ego
dispono uobis sicut disposuit mihi pa-
ter meus regnū, ut edatis & bibatis sup
mensam meā in regno meo, & sedeatis
super thronos, iudicantes duodecim tri
bus Israel. Ait aūt dns. Simon Simon
ecce satanas expetiuit uos, ut cribraret
sicut triticū. Ego aūt rogaui p̄ te, ut nō
deficiat fides tua. Et tu aliqñ conuersus
cōfirma frēs tuos. At ille dixit ei. Dne,
tecum

μετὰ σοῦ ἕτοιμός εἰμι καὶ εἰς φυλακὴν καὶ εἰς θάνατον πορεύεσθαι. ὁ δὲ εἶπεν. Λέγω σοι Πέτρε, οὐ μὴ φωνήσει σήμερον ἀλέκτωρ, πρὶν ἢ τρὶς ἀπαρνήσῃ μὴ εἰδέναι με. Καὶ εἶπεν αὐτοῖς· ὅτε ἀπέστειλα ὑμᾶς ἄτερ βαλαντίου καὶ πήρας καὶ ὑποδημάτων, μή τινος ὑστερήσατε; οἱ δὲ εἶπον, οὐδενός. Εἶπεν οὖν αὐτοῖς. Ἀλλὰ νῦν, ὁ ἔχων βαλάντιον, ἀράτω, ὁμοίως καὶ πήραν, καὶ ὁ μὴ ἔχων, πωλησάτω τὸ ἱμάτιον αὐτοῦ, καὶ ἀγορασάτω μάχαιραν. Λέγω γὰρ ὑμῖν, ὅτι ἔτι τοῦτο τὸ γεγραμμένον δεῖ τελεσθῆναι ἐν ἐμοί, τό, Καὶ μετὰ ἀνόμων ἐλογίσθη. Καὶ γὰρ τὰ περὶ ἐμοῦ τέλος ἔχει. Οἱ δὲ εἶπον. Κύριε, ἰδοὺ μάχαιραι ὧδε δύο. Ὁ δὲ εἶπεν αὐτοῖς, ἱκανόν ἐστιν. Καὶ ἐξελθὼν ἐπορεύθη κατὰ τὸ ἔθος εἰς τὸ ὄρος τῶν ἐλαιῶν. Ἠκολούθησαν δὲ αὐτῷ καὶ οἱ μαθηταὶ. Γενόμενος δὲ ἐπὶ τοῦ τόπου, εἶπεν αὐτοῖς. Προσεύχεσθε, μὴ εἰσελθεῖν εἰς πειρασμόν. Καὶ αὐτὸς ἀπεσπάσθη ἀπ' αὐτῶν ὡσεὶ λίθου βολήν. Καὶ θεὶς τὰ γόνατα προσήυχετο λέγων. Πάτερ, εἰ βούλει, παρενεγκεῖν τὸ ποτήριον τοῦτο ἀπ' ἐμοῦ, πλὴν μὴ τὸ θέλημά μου, ἀλλὰ τὸ σὸν γινέσθω. Ὤφθη δὲ αὐτῷ ἄγγελος ἀπ' οὐρανοῦ ἐνισχύων αὐτόν. Καὶ γενόμενος ἐν ἀγωνίᾳ, ἐκτενέστερον προσήυχετο. Ἐγένετο δὲ ὁ ἱδρὼς αὐτοῦ ὡσεὶ θρόμβοι αἵματος καταβαίνοντες ἐπὶ τὴν γῆν. Καὶ ἀναστὰς ἀπὸ τῆς προσευχῆς, ἐλθὼν πρὸς τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ, εὗρεν αὐτοὺς κοιμωμένους ἀπὸ τῆς λύπης, καὶ εἶπεν αὐτοῖς. Τί καθεύδετε; ἀναστάντες προσεύχεσθε, ἵνα μὴ εἰσέλθητε εἰς πειρασμόν. Ἔτι αὐτοῦ λαλοῦντος, ἰδοὺ ὄχλος· καὶ ὁ λεγόμενος Ἰούδας εἷς τῶν δώδεκα προήρχετο αὐτούς, καὶ ἤγγισεν τῷ ΙΗΣΟΥ φιλῆσαι αὐτόν. Ὁ δὲ ΙΗΣΟΥΣ εἶπεν αὐτῷ. Ἰούδα, φιλήματι τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου παραδίδως; Ἰδόντες δὲ οἱ περὶ αὐτὸν τὸ ἐσόμενον, εἶπον αὐτῷ. Κύριε, εἰ πατάξομεν ἐν μαχαίρῃ; καὶ ἐπάταξέν εἷς τις ἐξ αὐτῶν τὸν δοῦλον

tecum paratus sum & in carcerem & in mortē ire. At ille dixit. Dico tibi Petre, nō cantabit hodie gallus, donec ter abneges te nosse me. Et dixit eis. Quādo misi uos sine sacculo & pera & calciamentis, num quid defuit uobis? At illi dixerūt. Nihil. Dixit ergo eis. Sed nūc q̄ habet sacculū tollat, similiter & perā. Et q̄ nō habet, uēdat tunicā suā & emat gladiū. Dico ēm uobis, qm̄ adhuc hoc quod scriptū est oportet impleri in me & cū iniquis deputat⁹ est. Etenim ea q̄ sunt de me, finē habēt. At illi dixerunt. Dñe, ecce duo gladij hic. At ille dixit eis. Satis est. Et egressus ibat secūdū cō suetudinē in montē oliuaꝝ. Secuti sunt aūt illū & discipuli. Et cū pueniſſet ad locū, dixit illis. Orate, ne intretis in tentationē. Et ipse auulsus est ab eis quantum iactus est lapidis, & positis genib⁹ orabat dicens. Pater, si uis, transfer calicem istū a me. Verūtamen nō mea uoluntas, sed tua fiat. Apparuit aūt illi angelus de cœlo cōfortans eū. Et fact⁹ in agonia prolixius orabat. Et factus est sudor ei⁹ sicut guttæ sanguinis decurrē tis in terrā. Et cū surrexisset ab oratiōe & uenisset ad discipulos suos, reperit eos dormiētes præ tristicia. Et ait illis. Quid dormitis? Surgite & orate, ne intretis in tētationē. Adhuc aūt eo loquē te ecce turba, & q̄ uocabat Iudas unus de duodecim antecedebat eos, & appropinquauit Iesu, ut osculare tur eum. Iesus autem dixit illi. Iuda, osculo filium hominis tradis? Videntes autē hi qui circa ipsum erant quod futurum erat, dixerūt ei. Domine, percutiemus ne in gladio? Et percussit unus ex illis

Digitized by Google

δοῦλον τοῦ ἀρχιερέως καὶ ἀφεῖλεν αὐτοῦ τὸ οὖς
τὸ δεξιόν. Ἀποκριθεὶς δὲ ὁ ΙΗΣΟΥΣ, εἶπεν, ἐᾶτε
ἕως τούτου. καὶ ἁψάμενος τοῦ ὠτίου ἀυ-
τοῦ, ἰάσατο αὐτόν. εἶπεν δὲ ὁ ΙΗΣΟΥΣ πρὸς
τοὺς παραγενομένους ἐπ' αὐτὸν ἀρχιερεῖς καὶ
στρατηγοὺς τοῦ ἱεροῦ καὶ πρεσβυτέρους, ὡς ἐπὶ
λῃστὴν ἐξεληλύθατε μετὰ μαχαιρῶν καὶ ξύ-
λων, καθ' ἡμέραν ὄντος μου μεθ' ὑμῶν ἐν τῷ
ἱερῷ, οὐκ ἐξετείνατε τὰς χεῖρας ἐπ' ἐμέ, ἀλλ'
αὕτη ὑμῶν ἐστιν ἡ ὥρα, καὶ ἡ ἐξουσία τοῦ
σκότους. συλλαβόντες δὲ αὐτὸν ἤγαγον, καὶ
εἰσήγαγον αὐτὸν εἰς τὸν οἶκον τοῦ ἀρχιερέ-
ως. ὁ δὲ πέτρος ἠκολούθει μακρόθεν. ἁψάν-
των δὲ πῦρ ἐν μέσῳ τῆς αὐλῆς, καὶ συνκα-
θισάντων αὐτῶν, ἐκάθητο ὁ πέτρος ἐν μέ-
σῳ αὐτῶν. ἰδοῦσα δὲ αὐτὸν παιδίσκη τίς κα
θήμενον πρὸς τὸ φῶς, καὶ ἀτενίσασα αὐτῷ
εἶπεν. καὶ οὗτος σὺν αὐτῷ ἦν. ὁ δὲ ἠρνήσα-
το αὐτὸν λέγων. γύναι οὐκ οἶδα αὐτόν. καὶ
μετὰ βραχὺ ἕτερος ἰδὼν αὐτὸν, ἔφη. καὶ
σὺ ἐξ αὐτῶν εἶ. ὁ δὲ πέτρος εἶπεν. ἄνθρω-
πε, οὐκ εἰμί. καὶ διασάσης ὡσεὶ ὥρας μιᾶς,
ἄλλός τις διϊσχυρίζετο λέγων. ἐπ' ἀληθείας,
καὶ οὗτος μετ' αὐτοῦ ἦν, καὶ γὰρ γαλιλαῖός
ἐστιν. εἶπεν δὲ ὁ πέτρος. ἄνθρωπε, οὐκ οἶ-
δα ὃ λέγεις. καὶ παραχρῆμα ἔτι λαλοῦντος
αὐτοῦ, ἐφώνησεν ἀλέκτωρ. καὶ στραφεὶς ὁ κύ-
ριος ἐνέβλεψεν τῷ πέτρῳ. καὶ ὑπεμνήσθη ὁ
πέτρος τοῦ λόγου τοῦ κυρίου, ὡς εἶπεν αὐτῷ,
ὅτι πρὶν ἀλέκτορα φωνῆσαι, ἀπαρνήσῃ με
τρὶς. καὶ ἐξελθὼν ἔξω ὁ πέτρος ἔκλαυσεν πι
κρῶς. Καὶ οἱ ἄνδρες οἱ συνέχοντες τὸν ΙΗΣΟΥΝ
ἐνέπαιζον αὐτῷ δέροντες, καὶ περικαλύψαντες
αὐτόν, ἐπηρώτων αὐτὸν τὸ πρόσωπον, καὶ ἐπικρώ-
των αὐτὸν λέγοντες. προφήτευσον, τίς ἐστιν
ὁ παίσας σε. καὶ ἕτερα πολλὰ βλασφημοῦν-
τες ἔλεγον εἰς αὐτόν. καὶ ὡς ἐγένετο ἡμέ-
ρα, συνήχθη τὸ πρεσβυτέριον τοῦ λαοῦ ἀρχι-
ερεῖς καὶ γραμματεῖς, καὶ ἀνήγαγον αὐτὸν
εἰς τὸ συνέδριον

seruum principis sacerdotũ, & amputauit auriculam eius dextrã. Respondẽs aũt Iesus ait. Sinite usq; huc. Et cum tetigisset auriculam eius, sanauit eum. Dixit autem Iesus ad eos qui uenerãt ad se principes sacerdotũ & magistratus templi & seniores. Quasi ad latronem existis cum gladijs & fustibus, cum cotidie uobiscum fuerim in templo, non extẽdistis manꝰ in me. Sed hæc est hora illa uestra, & potestas tenebrarũ. Cõprehensum aũt eũ, duxerũt & induxerũt in domũ principis sacerdotum. Petrus uero sequebat eum a lõge. Accẽso aũt igne in medio atrij, & circumsedẽtibus illis, erat Petrus in medio eorum. Quẽ cum uidisset ancilla quædã sedentem ad lumen, & fixis in illum oculis dixit. Et hic cũ illo erat. At ille abnegauit eũ, dicens. Mulier, non noui illum. Et post pusillum alius uidens eum dixit. Et tu de illis es. Petrus uero ait. Homo non sum. Et interuallo facto fere horæ unius alius quidã affirmabat dicens. Vere & hic cũ illo erat, nam & Galilæus est. Et ait Petrus, Homo, nescio quid dicis. Et continuo adhuc illo loquente cantauit gallus. Et cõuersus dñs aspexit Petrum Et recordatus est Petrus uerbi dñi quó dixerat, qa priusq; gallus cantet, ter me negabis. Et egressus foras Petrus fleuit amare. Et uiri qui tenebãt illum, illudebant ei cædentes, & uelauerunt eum, & percutiebant faciem eius, & interrogauerunt eũ dicẽtes. Prophetiza. Quis est qui te percussit? Et alia multa blasphemãtes dicebãt in eũ. Et ut factus est dies, cõuenerũt seniores plebis & principes sacerdotũ & scribæ, & duxerũt illũ in concilium

εἰς τὸ συνέδριον αὐτῶν λέγοντες. Εἰ σὺ εἶ ὁ
ΧΡΙΣΤΟΣ, εἰπὲ ἡμῖν. εἶπεν δὲ αὐτοῖς. ἐὰν ὑ/
μῖν εἴπω, οὐ μὴ πιστεύσητε. ἐὰν δὲ καὶ ἐρωτή-
σω, οὐ μὴ ἀποκριθῆτέ μοι ἢ ἀπολύσητε. ἀπὸ
τοῦ νῦν ἔσται ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου καθήμενος
ἐκ δεξιῶν τῆς δυνάμεως τοῦ θεοῦ. εἶπον δὲ
πάντες. σὺ οὖν εἶ ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ; ὁ δὲ πρὸς αὐ/
τοὺς ἔφη. ὑμεῖς λέγετε, ὅτι ἐγώ εἰμι. οἱ δὲ εἶ/
πον. τί ἔτι χρείαν ἔχομεν μαρτυρίας; αὐτοὶ
γὰρ ἠκούσαμεν ἀπὸ τοῦ στόματος αὐτοῦ.

Καὶ ἀναστὰν ἅπαν τὸ πλῆθος αὐτῶν, ἤγα
γον αὐτὸν ἐπὶ τὸν πιλᾶτον. ἤρξαντο δὲ κατη/
γορεῖν αὐτοῦ λέγοντες. τοῦτον εὕρομεν δια-
στρέφοντα τὸ ἔθνος, καὶ κωλύοντα καίσαρι φό
ρους διδόναι, λέγοντα ἑαυτὸν ΧΡΙΣΤΟΝ βα
σιλέα εἶναι. ὁ δὲ πιλᾶτος ἐπηρώτησεν αὐ-
τὸν λέγων. Σὺ εἶ ὁ βασιλεὺς τῶν ἰουδαίων;
ὁ δὲ ἀποκριθεὶς αὐτῷ ἔφη. Σὺ λέγεις. ὁ δὲ πι/
λᾶτος εἶπεν πρὸς τοὺς ἀρχιερεῖς καὶ τοὺς ὄχ/
λους. οὐδὲν εὑρίσκω αἴτιον ἐν τῷ ἀνθρώπῳ
τούτῳ. οἱ δὲ ἐπίσχυον λέγοντες, ὅτι ἀνασείει τὸν
λαὸν διδάσκων καθ' ὅλης τῆς ἰουδαίας ἀρ-
ξάμενος ἀπὸ τῆς γαλιλαίας ἕως ὧδε. πιλᾶ/
τος δὲ ἀκούσας γαλιλαίαν, ἐπηρώτησεν εἰ ὁ
ἄνθρωπος γαλιλαῖός ἐστιν. καὶ ἐπιγνοὺς,
ὅτι ἐκ τῆς ἐξουσίας ἡρῴδου ἐστίν, ἀνέπεμψεν
αὐτὸν πρὸς ἡρῴδην ὄντα καὶ αὐτὸν ἐν ἱεροσο/
λύμοις, ἐν ταύταις ταῖς ἡμέραις. ὁ δὲ ἡρῴδης
ἰδὼν τὸν ΙΗΣΟΥΝ, ἐχάρη λίαν. ἦν γὰρ ἐξ/
θῶν ἐξ ἱκανοῦ ἰδεῖν αὐτὸν διὰ τὸ ἀκούειν
πολλὰ περὶ αὐτοῦ, καὶ ἤλπιζέν τι σημεῖον
ἰδεῖν ὑπ' αὐτοῦ γινόμενον. ἐπηρώτησεν δὲ αὐ
τὸν ἐν λόγοις ἱκανοῖς. αὐτὸς δὲ οὐδὲν ἀπεκρί
νατο αὐτῷ. εἰστήκεισαν δὲ οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ
γραμματεῖς εὐτόνως κατηγοροῦντες αὐτοῦ.
ἐξουθενήσας δὲ αὐτὸν ὁ ἡρῴδης σὺν τοῖς στρα-
τεύμασιν αὐτοῦ καὶ ἐμπαίξας, περιβαλὼν
αὐτὸν ἐσθῆτα λαμπρὰν, ἀνέπεμψεν αὐτὸν
τῷ πιλάτῳ. ἐγένοντο δὲ φίλοι, ὅτε πιλᾶτος
καὶ ὁ ἡρῴ/

in conciliũ ſuum, dicẽtes. Si tu es Chriſtus, dic nobis. Et ait illis. Si uobis dixero non credetis, ſi aũt & interrogauero nõ reſpõdebitis mihi, neq; dimittetis. Ex hoc tpe autẽ erit filius hominis ſedens a dextris uirtutis dei. Dixerunt aũt omnes. Tu ergo es filius dei? Qui ait. Vos dicitis me eſſe. At illi dixerunt. Quid adhuc deſyderam⁹ teſtimoniũ? Ipſi enim audiuimus de ore ipſius.

Et ſurgens omnis multitudo eorum XXIII
duxerunt illũ ad Pilatũ. Cœperunt autem illũ accuſare dicẽtes. Hũc deprehẽdimus ſubuertentẽ gentẽ, & prohibentẽ tributa dare Cæſari, dicentem ſe Chriſtum regem eſſe. Pilatus autem interrogauit eum dicens. Tu es rex iudeorũ? At ille reſpondens illi ait. Tu dicis. Ait autẽ Pilatus ad principes ſacerdotum & turbas. Nihil inuenio cauſæ in hoc homine. At illi inualeſcebant dicentes. Cõmouet populum docẽs per uniuerſam Iudæam exorſus a Galilæa uſq; hũc locũ. Pilatus aũt audiens galilæã, interrogauit nũ homo galilæ⁹ eſſet. Et ut cognouit q̃ de Herodis poteſtate eſſet remiſit eũ ad Herodẽ, q̃ & ipſe Hieroſolymis erat illis dieb⁹. Herodes aũt uiſo Ieſu, gauiſus eſt ualde. Erat em̃ cupiens ex multo tempore uidere eũ, eo q̃ audiret multa de eo, & ſperabat ſignum aliquod uidere ab eo fieri. Interrogabat aũt eum multis ſermonibus. At ipſe nihil illi rñdebat. Stabant aũt principes ſacerdotũ & ſcribæ acriter accuſantes eũ. Spreuit aũt illũ Herodes cũ exercitibus ſuis, & illuſit indutũ ueſte ſplendida, & remiſit ad Pilatum. Et facti ſunt amici Pilatus & Herodes

καὶ ἡρώδης ἐν αὐτῇ ἡμέρᾳ μετ' ἀλλήλων, πρὸ
ὑπῆρχον γὰρ ἐν ἔχθρᾳ ὄντες πρὸς ἑαυτούς.
Πιλᾶτος δὲ συγκαλεσάμενος τοὺς ἀρχιε-
ρεῖς, καὶ τοὺς ἄρχοντας, καὶ τὸν λαόν, εἶπεν
πρὸς αὐτούς. Προσηνέγκατέ μοι τὸν ἄνθρω-
πον τοῦτον, ὡς ἀποστρέφοντα τὸν λαόν. Καὶ
ἰδοὺ ἐγὼ ἐνώπιον ὑμῶν ἀνακρίνας, οὐδὲν
εὗρον ἐν τῷ ἀνθρώπῳ τούτῳ αἴτιον, ὧν κα-
τηγορεῖτε κατ' αὐτοῦ. Ἀλλ' οὐδὲ ἡρώδης, ἀνέ-
πεμψα γὰρ ὑμᾶς πρὸς αὐτόν, καὶ ἰδοὺ οὐδὲν
ἄξιον θανάτου ἐστὶν πεπραγμένον αὐτῷ, παι-
δεύσας οὖν αὐτόν, ἀπολύσω. Ἀνάγκην δὲ
εἶχεν ἀπολύειν αὐτοῖς κατὰ ἑορτὴν ἕνα, ἀνε-
κραξαν δὲ παμπληθεὶ λέγοντες, Αἶρε τοῦ-
τον, ἀπόλυσον δὲ ἡμῖν Βαραββᾶν, ὅστις ἦν
διὰ στάσιν τινὰ γενομένην ἐν τῇ πόλει, καὶ
φόνον βεβλημένος εἰς φυλακήν. πάλιν οὖν
ὁ Πιλᾶτος προσεφώνησεν θέλων ἀπολύ-
σαι τὸν ΙΗΣΟΥΝ. οἱ δὲ ἐπεφώνουν λέγοντες.
Σταύρωσον σταύρωσον αὐτόν. Ὁ δὲ τρί-
τον εἶπεν πρὸς αὐτούς. Τί γὰρ κακὸν ἐ-
ποίησεν οὗτος; οὐδὲν αἴτιον θανάτου εὗ-
ρον ἐν αὐτῷ, παιδεύσας οὖν αὐτὸν ἀπολύ-
σω. Οἱ δὲ ἐπέκειντο φωναῖς μεγάλαις αἰ-
τούμενοι αὐτὸν σταυρωθῆναι, καὶ κατίσχυ-
ον αἱ φωναὶ αὐτῶν καὶ τῶν ἀρχιερέων. Ὁ δὲ
Πιλᾶτος ἐπέκρινεν γενέσθαι τὸ αἴτημα
αὐτῶν. Ἀπέλυσεν δὲ τὸν διὰ στάσιν καὶ
φόνον βεβλημένον εἰς τὴν φυλακήν ὃν ἠ-
τοῦντο, τὸν δὲ ΙΗΣΟΥΝ παρέδωκεν τῷ
θελήματι αὐτῶν. καὶ ὡς ἀπήγαγον αὐ-
τόν, ἐπιλαβόμενοι Σίμωνός τινος κυρη-
ναίου ἐρχομένου ἀπ' ἀγροῦ ἐπέθηκαν αὐτῷ
τὸν σταυρὸν φέρειν ὄπισθεν τοῦ ΙΗΣΟΥ. Ἠκο-
λούθει δὲ αὐτῷ πολὺ πλῆθος τοῦ λαοῦ,
καὶ γυναικῶν, αἳ καὶ ἐκόπτοντο, καὶ ἐ-
θρήνουν αὐτόν. Στραφεὶς δὲ πρὸς αὐτὰς ὁ
ΙΗΣΟΥΣ εἶπεν. Θυγατέρες Ἱερουσαλὴμ μὴ
κλαίετε ἐπ' ἐμέ, πλὴν ἐφ' ἑαυτὰς κλαίετε
καὶ ἐπὶ

in ipsa die, nam antea inimici erant inter se. Pilatus autem conuocatis principibus sacerdotum & magistratibus, & plebe dixit ad illos. Obtulistis mihi hunc hominem, quasi auertentē populum, & ecce ego corā uobis interrogans nullum crimen inuenio in homine isto ex his de quib⁹ accusatis eū. Sed neq; Herodes, nā remisi uos ad illum, & ecce nihil dignū morte actum est ei. Emē datum ergo illum dimittā. Necesse autem habebat dimittere eis per diem festum unum. Exclamauit aūt simul uniuersa turba dicens. Tolle hūc, & dimitte nobis Barabban, qui erat propter seditionem quandam factam in ciuitate & homicidium missus in carcerem. Iterum autem Pilatus locutus est ad eos, uolens dimittere Iesum. At illi damabant dicentes. Crucifige crucifige eum. Ille autem tertio dixit ad illos. Quid enim mali fecit iste? Nullam causam mortis inuenio in eo. Corripiam ergo illū & dimittam. At illi instabant uocibus magnis postulantes ut crucifigeretur, & inualescebant uoces eorꝝ, & summorum sacerdotū. Et pilatus adiudicauit fieri petitionē eorꝝ. Dimisit aūt illis eum qui propter homicidiū & seditionem missus fuerat in carcerē quem petebant. Iesum uero tradidit uoluntati eorꝝ. Et cū ducerent eū, apphenderunt Simonē quendā Cyrenēsem uenientē de uilla, & iposuerūt illi crucē ut portaret post Iesū. Sequebat aūt illū multa turba populi & mulierꝝ, q̄ plangebant & lamentabant eum. Cōuersus aūt ad illas Iesus dixit. Filiæ Hierusalē, nolite flere super me, sed super uosipsas flete, & super

καὶ ἐπὶ τὰ τέκνα ὑμῶν, ὅτι ἰδοὺ ἔρχονται ἡμέραι ἐν αἷς ἐροῦσιν· μακάριαι αἱ στεῖραι καὶ κοιλίαι αἳ οὐκ ἐγέννησαν, καὶ μαστοὶ οἳ οὐκ ἔθηλασαν. τότε ἄρξονται λέγειν τοῖς ὄρεσιν, πέσετε ἐφ' ἡμᾶς, καὶ τοῖς βουνοῖς καλύψατε ἡμᾶς, ὅτι εἰ ἐν τῷ ὑγρῷ ξύλῳ ταῦτα ποιοῦσιν, ἐν τῷ ξηρῷ τί γένηται; ἦγον δὲ καὶ ἕτεροι δύο κακοῦργοι σὺν αὐτῷ ἀναιρεθῆναι. καὶ ὅτε ἀπῆλθον ἐπὶ τὸν τόπον τὸν καλούμενον κρανίον, ἐκεῖ ἐσταύρωσαν αὐτὸν καὶ τοὺς κακούργους, ὃν μὲν ἐκ δεξιῶν, ὃν δὲ ἐξ ἀριστερῶν. ὁ δὲ ΙΗΣΟΥΣ ἔλεγεν· πάτερ, ἄφες αὐτοῖς, οὐ γὰρ οἴδασιν τί ποιοῦσιν. διαμεριζόμενοι δὲ τὰ ἱμάτια αὐτοῦ, ἔβαλον κλῆρον. καὶ εἱστήκει ὁ λαὸς θεωρῶν. ἐξεμυκτήριζον δὲ καὶ οἱ ἄρχοντες σὺν αὐτοῖς λέγοντες· ἄλλους ἔσωσεν, σωσάτω ἑαυτόν, εἰ οὗτός ἐστιν ὁ ΧΡΙΣΤΟΣ ὁ τοῦ θεοῦ ἐκλεκτός. ἐνέπαιζον δὲ αὐτῷ καὶ οἱ στρατιῶται προσερχόμενοι καὶ ὄξος προσφέροντες αὐτῷ, καὶ λέγοντες· εἰ σὺ εἶ ὁ βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων σῶσον σεαυτόν. ἦν δὲ καὶ ἐπιγραφὴ γεγραμμένη ἐπ' αὐτῷ, γράμμασιν Ἑλληνικοῖς καὶ ῥωμαϊκοῖς καὶ ἑβραϊκοῖς, οὗτός ἐστιν ὁ βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων. εἷς δὲ τῶν κρεμασθέντων κακούργων ἐβλασφήμει αὐτὸν λέγων· εἰ σὺ εἶ ὁ ΧΡΙΣΤΟΣ σῶσον σεαυτὸν καὶ ἡμᾶς. ἀποκριθεὶς δὲ ὁ ἕτερος ἐπετίμα αὐτῷ λέγων· οὐδὲ φοβῇ σὺ τὸν θεόν, ὅτι ἐν τῷ αὐτῷ κρίματι εἶ; καὶ ἡμεῖς μὲν δικαίως, ἄξια γὰρ ἔργων ἀπολαμβάνομεν· οὗτος δὲ οὐδὲν ἄτοπον ἔπραξεν. καὶ ἔλεγεν τῷ ΙΗΣΟΥ· μνήσθητί μου κύριε ὅταν ἔλθῃς ἐν τῇ βασιλείᾳ σου. καὶ εἶπεν αὐτῷ ὁ ΙΗΣΟΥΣ· ἀμὴν λέγω σοι, σήμερον μετ' ἐμοῦ ἔσῃ ἐν τῷ παραδείσῳ. ἦν δὲ ὡσεὶ ὥρα ἕκτη, καὶ σκότος ἐγένετο ἐφ' ὅλην τὴν γῆν ἕως ὥρας ἐνάτης. καὶ ἐσκοτίσθη ὁ ἥλιος, καὶ ἐσχίσθη τὸ καταπέτασμα τοῦ ναοῦ μέσον. καὶ φωνήσας φωνῇ μεγάλῃ ὁ ΙΗΣΟΥΣ, εἶπεν·

& super filios uestros. Qm̃ ecce ueniẽt dies in quibus dicent. Beatæ ſteriles, & uentres qui non genuerunt, & ubera q̃ nó lactauerunt. Tunc incipient dicere montibus, cadite ſuper nos, & collibus operite nos. Quia ſi in humido ligno hæc faciunt, in arido quid fiet? Ducebantur aũt & alij duo facinoroſi cũ eo, ut interficerentur. Et poſtq̃ uenerũt in locũ qui uocatur Caluaria, ibi crucifixerunt eum, & facinoroſos unũ a dextris alterũ a ſiniſtris. Ieſus aũt dicebat. Pater, remitte illis, non em̃ ſciunt quid faciunt. Diuidentes uero ueſtimẽta eius miſerunt ſortes. Et ſtabat populus ſpectans, & deridebant eum principes cũ eis dicentes. Alios ſaluos fecit, ſe ſaluũ faciat, ſi hic eſt Chriſtus dei electus. Illudebãt aũt ei & milites accedẽtes, & acetũ offerẽtes ei & dicẽtes. Si tu es rex iudæorꝝ, ſaluũ te fac. Erat aũt & inſcriptio ſcripta ſup eũ litteris græcis, & latinis, & hæbraicis, hic eſt rex Iudæorũ. Vnus aũt de his q pendebant latronibus blaſphemabat eũ dicens. Si tu es Chriſtus, ſaluũ fac teipſum & nos. Reſpondens aũt alter increpabat eum dicens. Neq; tu times deũ, qui in eadem damnatione es. Et nos quidem iuſte digna factis recipimus. Hic uero nihil mali geſſit. Et dicebat ad Ieſum. Domine, memento mei cum ueneris in regnum tuum. Et dixit illi Ieſus. Amen dico tibi, hodie mecum eris in paradiſo. Erat autem fere hora ſexta, & tenebræ factæ ſunt, in uniuerſam terram uſq; in horam nonã. Et obſcuratus eſt ſol, & uelum templi ſciſſum eſt mediũ. Et damans uoce magna Ieſus

Digitized by Google

εἶπεν, πάτερ εἰς χεῖράς σου παραθήσομαι
τὸ πνεῦμά μου. καὶ ταῦτα εἰπὼν, ἐξέπνευ-
σεν. ἰδὼν δὲ ὁ ἑκατόνταρχος τὸ γενόμενον,
ἐδόξασεν τὸν θεὸν λέγων. ὄντως ὁ ἄνθρω-
πος οὗτος δίκαιος ἦν. καὶ πάντες οἱ συμπα-
ραγενόμενοι ὄχλοι ἐπὶ τὴν θεωρίαν ταύ-
την, θεωροῦντες τὰ γενόμενα τύπτοντες ἑαυ
τῶν τὰ στήθη ὑπέστρεφον. εἱστήκεισαν δὲ πάν-
τες οἱ γνωστοὶ αὐτοῦ μακρόθεν, καὶ γυναῖκες
αἱ συνακολουθήσασαι αὐτῷ ἀπὸ τῆς γαλι-
λαίας, ὁρῶσαι ταῦτα. καὶ ἰδοὺ ἀνὴρ ὀνόμα-
τι ἰωσὴφ βουλευτὴς, ὑπάρχων ἀνὴρ ἀγαθὸς
καὶ δίκαιος, οὗτος οὐκ ἦν συγκατατεθειμένος
τῇ βουλῇ καὶ τῇ πράξει αὐτῶν, ἀπὸ ἁριμαθαί
ας πόλεως τῶν ἰουδαίων. ὃς καὶ προσεδέ-
χετο καὶ αὐτὸς τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ, οὗ-
τος προσελθὼν τῷ πιλάτῳ, ἠτήσατο τὸ σῶ
μα τοῦ ΙΗΣΟΥ, καὶ καθελὼν αὐτὸ ἐνετύλιξεν
αὐτὸ σινδόνι, καὶ ἔθηκεν αὐτὸ ἐν μνήματι λα
ξευτῷ, οὗ, οὐκ ἦν, οὐδέπω οὐδεὶς κείμενος.
καὶ ἡμέρα ἦν παρασκευή, καὶ σάββατον ἐπέφω
σκεν. κατακολουθήσασαι δὲ γυναῖκες αἵ τι-
νες ἦσαν συνεληλυθυῖαι αὐτῷ ἐκ τῆς γαλι-
λαίας, ἐθεάσαντο τὸ μνημεῖον, καὶ ὡς ἐτέθη
τὸ σῶμα αὐτοῦ. ὑποστρέψασαι δὲ, ἡτοίμα-
σαν ἀρώματα καὶ μύρα. καὶ τὸ μὲν σάββα-
τον ἡσύχασαν κατὰ τὴν ἐντολήν.

τῇ δὲ μιᾷ τῶν σαββάτων, ὄρθρου βαθέ-
ος ἦλθον ἐπὶ τὸ μνῆμα φέρουσαι ἃ ἡτοίμα-
σαν ἀρώματα, καί τινες σὺν αὐταῖς. εὗρον
δὲ τὸν λίθον ἀποκεκυλισμένον ἀπὸ τοῦ
μνημείου, καὶ εἰσελθοῦσαι οὐχ εὗρον τὸ σῶ
μα τοῦ κυρίου ΙΗΣΟΥ. καὶ ἐγένετο ἐν τῷ δι-
απορεῖσθαι αὐτὰς περὶ τούτου, καὶ ἰδοὺ δύο
ἄνδρες ἐπέστησαν αὐταῖς, ἐν ἐσθήσεσιν ἀστρα
πούσαις. ἐκφόβων δὲ γενομένων αὐτῶν,
καὶ κλινουσῶν τὸ πρόσωπον εἰς τὴν γῆν,
εἶπον πρὸς αὐτάς. τί ζητεῖτε, τὸν ζῶντα
μετὰ τῶν νεκρῶν; οὐκ ἔστιν ὧδε, ἀλλὰ
ἠγέρθη.

ait. Pater, in manus tuas cõmendo spi-
ritum meum. Et hæc cum dixisset expi
rauit. Videns autem Centurio, quod
factum fuerat, glorificauit deum dicẽs:
Vere hic homo iustus erat. Et omnis
turba eorum qui simul aderant ad spe
ctaculum istud, & uidebant quæ fiebãt
percutientes pectora sua reuertebantur. Stabant autem omnes noti eius a
longe, & mulieres quæ secutæ eũ erant
a Galilæa hæc uidentes. Et ecce uir no-
mine Ioseph, decurio qui erat uir bo-
nus & iustus, hic nõ cõsenserat consilio
& actib9 eo⁊, oriũdus ab Arimathæa
ciuitate Iudæorũ, qui expectabat & ip-
se regnum dei. Hic accessit ad Pilatum
& petijt corpus Iesu, & depositum in-
uoluit in sindone, & posuit illud in mo
numento excisо, in quo nondũ quisq̃
positus fuerat. Et dies erat parasceue
& sabbatum illucescebat. Subsecutæ
autem mulieres quæ cum eo uenerant
de Galilæa uiderunt monumentum,
& quemadmodum positum erat cor-
pus ei9, Reuertẽtes aũt parauerũt aro
mata & unguenta, & sabbato quidem
quieuerunt secundum mandatum.

Vna autem sabbati profundo crepu XXI
sculo uenerunt ad monumentum por
tãtes q̃ parauerãt aromata, & nõnullæ
cum illis, & inuenerunt lapidem reuo-
lutum a monumento, & ingressæ non
inuenerunt corpus domini Iesu. Et fa-
ctum est dum mente consternatæ es-
sent de isto, ecce duo uiri steterunt se-
cus illas in uestibus fulgentibus. Cum
timerent autem & declinarent uultum
in terram, dixerunt ad illas. Quid quæ
ritis, uiuẽtẽ cũ mortuis? Nõ est hic, sed
surrexit

ἀγέρθη, μνήσθητε ὡς ἐλάλησεν ὑμῖν, ἔτι ὢν ἐν τῇ γαλιλαίᾳ λέγων. ὅτι δεῖ τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου παραδοθῆναι εἰς χεῖρας ἀνθρώπων ἁμαρτωλῶν, καὶ σταυρωθῆναι, καὶ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἀναστῆναι. καὶ ἐμνήσθησαν τῶν ῥημάτων αὐτοῦ, καὶ ὑποστρέψασαι ἀπὸ τοῦ μνημείου, ἀπήγγειλαν πάντα ταῦτα τοῖς ἕνδεκα, καὶ πᾶσι τοῖς λοιποῖς. ἦν δὲ ἡ μαγδαληνὴ μαρία, καὶ ἰωάννα, καὶ μαρία ἰακώβου, καὶ αἱ λοιπαὶ σὺν αὐταῖς, αἳ ἔλεγον πρὸς τοὺς ἀποστόλους ταῦτα. καὶ ἐφάνησαν ἐνώπιον αὐτῶν ὡσεὶ λῆρος τὰ ῥήματα αὐτῶν, καὶ ἠπίστουν αὐταῖς. ὁ δὲ πέτρος ἀναστὰς ἔδραμεν ἐπὶ τὸ μνημεῖον, καὶ παρακύψας, βλέπει τὰ ὀθόνια κείμενα μόνα, καὶ ἀπῆλθεν πρὸς ἑαυτὸν θαυμάζων τὸ γεγονός. καὶ ἰδοὺ δύο ἐξ αὐτῶν ἦσαν πορευόμενοι ἐν αὐτῇ τῇ ἡμέρᾳ εἰς κώμην ἀπέχουσαν σταδίους ἑξήκοντα ἀπὸ ἰερουσαλήμ, ᾗ ὄνομα ἐμμαούς, καὶ αὐτοὶ ὡμίλουν πρὸς ἀλλήλους περὶ πάντων τῶν συμβεβηκότων τούτων. καὶ ἐγένετο ἐν τῷ ὁμιλεῖν αὐτοὺς καὶ συζητεῖν, καὶ αὐτὸς ὁ ΙΗΣΟΥΣ ἐγγίσας συνεπορεύετο αὐτοῖς. οἱ δὲ ὀφθαλμοὶ αὐτῶν ἐκρατοῦντο τοῦ μὴ ἐπιγνῶναι αὐτόν. εἶπεν δὲ πρὸς αὐτούς, τίνες οἱ λόγοι οὗτοι, οὓς ἀντιβάλλετε πρὸς ἀλλήλους περιπατοῦντες, καὶ ἐστὲ σκυθρωποί; ἀποκριθεὶς δὲ εἷς, ᾧ ὄνομα κλεόπας, εἶπεν πρὸς αὐτόν. σὺ μόνος παροικεῖς ἰερουσαλήμ, καὶ οὐκ ἔγνως τὰ γενόμενα ἐν αὐτῇ ἐν ταῖς ἡμέραις ταύταις; καὶ εἶπεν αὐτοῖς. ποῖα; οἱ δὲ εἶπον αὐτῷ. τὰ περὶ ΙΗΣΟΥ τοῦ ναζωραίου, ὃς ἐγένετο ἀνὴρ προφήτης, δυνατὸς ἐν ἔργῳ καὶ λόγῳ, ἐναντίον τοῦ θεοῦ, καὶ παντὸς τοῦ λαοῦ, ὅπως τε παρέδωκαν αὐτὸν οἱ ἀρχιερεῖς, καὶ οἱ ἄρχοντες ἡμῶν εἰς κρίμα θανάτου, καὶ ἐσταύρωσαν αὐτόν. ἡμεῖς δὲ ἠλπίζομεν, ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ μέλλων λυτροῦσθαι τὸν ἰσραήλ.

ἀλλά γε

surrexit. Recordamini qualiter locutus est uobis, cū adhuc in Galilæa esset dicens. Quod oportuerit filiū hois tradi in manus hominū peccatorū, & crucifigi, & die tertia resurgere. Et recordatæ sunt uerborū eius, & regressæ a monumento nunciauerūt hæc omnia illis undecim, & cæteris omnibus. Erat autē Maria magdalene & Ioanna & Maria Iacobi. & cæteræ quæ cū eis erant, quæ dicebāt ad apostolos hæc. Et uisa sunt ante illos ceu deliramentū uerba illarum, & non crediderūt illis. Petrus aūt surgens cucurrit ad monumentū, & prospiciens uidit linteamina sola posita, & abijt apud semetipsum mirās quod acciderat. Et ecce duo ex illis ibāt eodē die in castellū quod aberat spatio stadiorum sexaginta ab Hierusalem noie Emaus, & ipsi cōfabulabantur inter se, de his oibus quæ acciderāt. Et factum est dū confabularent & secū q̄rerent, & ipse Iesus appropinquans ibat cum illis. Cæteræ oculi illorum tenebantur, ne eum agnoscerent. Et ait ad illos. Qui sunt hi sermones quos cōfertis inter uos ambulantes, & estis tristes? Et respondens unus cui nomen Cleopas, dixit ei. Tu solus peregrinus es in Hierusalem, & non cognouisti quæ facta sunt in illa his diebus? Quibus ille dixit. Quæ? Et dixerunt. De Iesu Nazareno, qui fuit uir propheta, potens in opere & sermone, coram deo & toto populo. Et quomodo eum tradiderunt summi Sacerdotes, & Principes nostri in damnationem mortis, & crucifixerunt eum. Nos aūt sperabamus, eū esse illū qui redēpturus esset Israel.

Et nunc

Αλλ' ἄγε σὺν πᾶσιν τούτοις τρίτην ταύτην
ἡμέραν ἄγει σήμερον ἀφ' οὗ ταῦτα ἐγένε-
το. Ἀλλὰ καὶ γυναῖκες τινὲς ἐξ ἡμῶν ἐξέσ-
σαν ἡμᾶς, γενόμεναι ὄρθριαι ἐπὶ τὸ μνη-
μεῖον. καὶ μὴ εὑροῦσαι τὸ σῶμα αὐτοῦ, ἦλ-
θον λέγουσαι, καὶ ὀπασίαν ἀγγέλων ἑωρα-
κέναι, οἳ λέγουσιν αὐτὸν ζῆν. καὶ ἀπῆλθον
τινὲς τῶν σὺν ἡμῖν ἐπὶ τὸ μνημεῖον, καὶ εὗ-
ρον οὕτως, καθὼς καὶ αἱ γυναῖκες εἶπον, αὐτὸν
δὲ οὐκ εἶδον. καὶ αὐτὸς εἶπεν πρὸς αὐτούς. Ὦ ἀν-
όητοι καὶ βραδεῖς τῇ καρδίᾳ τοῦ πιστεύειν ἐπὶ
πᾶσιν, οἷς ἐλάλησαν οἱ προφῆται. οὐχὶ ταῦ-
τα ἔδει παθεῖν τὸν ΧΡΙΣΤΟΝ, καὶ εἰσελθεῖν εἰς
τὴν δόξαν αὐτοῦ; καὶ ἀρξάμενος ἀπὸ μωσέως
καὶ ἀπὸ πάντων τῶν προφητῶν, διηρμήνευεν
αὐτοῖς ἐν πάσαις ταῖς γραφαῖς τὰ περὶ ἑαυ-
τοῦ. καὶ ἤγγισαν εἰς τὴν κώμην οὗ ἐπορεύον-
το, καὶ αὐτὸς προσεποιεῖτο πορρώτερον πορεύ-
εσθαι. καὶ παρεβιάσαντο αὐτὸν λέγοντες, μεῖ-
νον μεθ' ἡμῶν, ὅτι πρὸς ἑσπέραν ἐστίν, καὶ κέ-
κλικεν ἡ ἡμέρα. καὶ εἰσῆλθεν τοῦ μεῖναι σὺν
αὐτοῖς, καὶ ἐγένετο ἐν τῷ κατακλιθῆναι αὐ-
τὸν μετ' αὐτῶν λαβὼν τὸν ἄρτον εὐλόγησεν
καὶ κλάσας, ἐπεδίδου αὐτοῖς. αὐτῶν δὲ δι-
ηνοίχθησαν οἱ ὀφθαλμοὶ καὶ ἐπέγνωσαν αὐ-
τόν. καὶ αὐτὸς ἄφαντος ἐγένετο ἀπ' αὐτῶν.
καὶ εἶπον πρὸς ἀλλήλους. οὐχὶ ἡ καρδία ἡ-
μῶν καιομένη ἦν ἐν ἡμῖν, ὡς ἐλάλει ἡμῖν
ἐν τῇ ὁδῷ, καὶ ὡς διήνοιγεν ἡμῖν τὰς γρα-
φάς; καὶ ἀναστάντες αὐτῇ τῇ ὥρᾳ, ὑπέστρεψαν
εἰς ἱερουσαλήμ, καὶ εὗρον συνηθροισμένους τοὺς
ἕνδεκα, καὶ τοὺς σὺν αὐτοῖς λέγοντας, ὅτι ἠγέρ
θη ὁ κύριος ὄντως, καὶ ὤφθη σίμωνι. καὶ αὐτοὶ
ἐξηγοῦντο τὰ ἐν τῇ ὁδῷ, καὶ ὡς ἐγνώσθη αὐ
τοῖς, ἐν τῇ κλάσει τοῦ ἄρτου. ταῦτα δὲ αὐτῶν
λαλούντων, αὐτὸς ὁ ΙΗΣΟΥΣ ἔστη ἐν μέσῳ αὐ
τῶν, καὶ λέγει αὐτοῖς. Εἰρήνη ὑμῖν. πτοηθέν-
τες δὲ καὶ ἔμφοβοι γενόμενοι ἐδόκουν
πνεῦμα θεωρεῖν. καὶ εἶπεν αὐτοῖς.

Τί τεταρ-

Et nũc ſuper hæc omnia tertiꝰ dies eſt hodie, ꝙ hæc facta ſunt. Sed & mulieres quædam ex noſtris terruerunt nos, quæ ante lucẽ fuerunt ad monumentũ & nõ inuento corpore eius, uenerũt dicentes, ſe etiam uiſionem angelorũ uidiſſe, qui dicunt eum uiuere. Et abierũt quidam ex noſtris ad monumentũ, & ita inuenerunt ſicut mulieres dixerunt. ipſum uero non inuenerunt. Et ipſe dixit ad eos. O ſtulti & tardi corde ad credendum in omnibus quæ locuti ſunt ꝓphetæ. Nõne hæc oportuit pati Chriſtum, & intrare in gloriam ſuam? Et incipiens a Moſe & omnibus prophetis, interꝓtabatur illis in omnibus ſcripturis quæ de ipſo erant. Et appropinquauerunt caſtello quo ibant, & ipſe pſefebat ſe lõgius ire. Et coegerunt illũ dicẽtes. Mane nobiſcũ, qm̃ adueſpaſcit, & indinatꝰ ẽ dies, & itrauit ut maneret cũ illis. Et factũ eſt dũ recũberet cũ eis, accepit panem & benedixit ac fregit, & porrigebat illis. Et aperti ſũt oculi eorꝝ, & cognouerunt eum, & ipſe euanuit ex oculis eorꝝ. Et dixerunt inter ſe. Nõne cor noſtrũ ardens erat in nobis, dũ loqꝝ retur nobis in uia, & aperiret nobis ſcripturas? Et ſurgentes eadem hora regreſſi ſunt in Hieruſalem & inuenerũt congregatos undecim, & eos qui cum illis erant dicentes. Surrexit dominus uere, & apparuit Simoni. Et ipſi narrabant quæ geſta erant in uia, & quomodo cognitus fuiſſet ſibi in fractione panis. Dum autem hæc loquuntur, ſtetit Ieſus in medio eorum & dixit. Pax uobis. Cõturbati uero & conterriti, exiſtimabant ſe ſpiritũ uidere. Et dixit eis

Quid

τί τεταραγμένοι ἐστέ, καὶ διὰ τί διαλογισμοὶ ἀναβαίνουσιν ἐν ταῖς καρδίαις ὑμῶν; ἴδετε τὰς χεῖράς μου καὶ τοὺς πόδας μου, ὅτι αὐτὸς ἐγώ εἰμι. ψηλαφήσατέ με καὶ ἴδετε, ὅτι πνεῦμα σάρκα καὶ ὀστέα οὐκ ἔχει, καθὼς ἐμὲ θεωρεῖτε ἔχοντα. καὶ τοῦτο εἰπὼν, ἐπέδειξεν αὐτοῖς τὰς χεῖρας καὶ τοὺς πόδας. ἔτι δὲ ἀπιστούντων αὐτῶν ἀπὸ τῆς χαρᾶς καὶ θαυμαζόντων, εἶπεν αὐτοῖς, ἔχετέ τι βρώσιμον ἐνθάδε; οἱ δὲ ἐπέδωκαν αὐτῷ ἰχθύος ὀπτοῦ μέρος, καὶ ἀπὸ μελισσίου κηρίου. καὶ λαβὼν ἐνώπιον αὐτῶν ἔφαγεν. εἶπεν δὲ αὐτοῖς, οὗτοι οἱ λόγοι οὓς ἐλάλησα πρὸς ὑμᾶς ἔτι ὢν σὺν ὑμῖν, ὅτι δεῖ πληρωθῆναι πάντα τὰ γεγραμμένα ἐν τῷ νόμῳ μωσέως καὶ προφήταις καὶ ψαλμοῖς περὶ ἐμοῦ. τότε διήνοιξεν αὐτῶν τὸν νοῦν τοῦ συνιέναι τὰς γραφάς, καὶ εἶπεν αὐτοῖς, ὅτι οὕτως γέγραπται, καὶ οὕτως ἔδει παθεῖν τὸν ΧΡΙΣΤΟΝ, καὶ ἀναστῆναι ἐκ νεκρῶν τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ, καὶ κηρυχθῆναι ἐπὶ τῷ ὀνόματι αὐτοῦ μετάνοιαν καὶ ἄφεσιν ἁμαρτιῶν εἰς πάντα τὰ ἔθνη, ἀρξάμενον ἀπὸ ἱερουσαλήμ. ὑμεῖς δέ ἐστε μάρτυρες τούτων. καὶ ἰδοὺ ἐγὼ ἀποστέλλω τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ πατρός μου ἐφ' ὑμᾶς, ὑμεῖς δὲ καθίσατε ἐν τῇ πόλει ἱερουσαλήμ, ἕως οὗ ἐνδύσησθε δύναμιν ἐξ ὕψους, εἰσήγαγεν δὲ αὐτοὺς ἔξω ἕως εἰς βηθανίαν, καὶ ἐπάρας τὰς χεῖρας αὐτοῦ εὐλόγησεν αὐτούς. καὶ ἐγένετο ἐν τῷ εὐλογεῖν αὐτὸν αὐτούς, διέστη ἀπ' αὐτῶν, καὶ ἀνεφέρετο εἰς τὸν οὐρανόν. καὶ αὐτοὶ προσκυνήσαντες αὐτὸν, ὑπέστρεψαν εἰς ἱερουσαλὴμ μετὰ χαρᾶς μεγάλης, καὶ ἦσαν διαπαντὸς ἐν τῷ ἱερῷ, αἰνοῦντες καὶ εὐλογοῦντες τὸν θεόν. Ἀμήν.

ΤΕΛΟΣ ΕΥΑΓΓΕΛΙΟΥ ΚΑΤΑ ΛΟΥΚΑΝ.

Quid turbati eſtis, & cogitatiões aſcendunt in corda ueſtra? Videte manus meas & pedes, qa ego ipſe ſum. Palpate & uidete, quia ſpiritus carnem & oſſa non habet, ſicut me uidetis habere. Et cum hæc dixiſſet, oſtendit eis manus & pedes. Adhuc autem illis nõ credentibus p̃ gaudio & mirãtibus dixit. Habetis hic aliquid, quod manducet? At illi obtulerunt ei partem piſcis aſſi, & fauum mellis. Et accepit, & in conſpectu illorꝝ comedit. Et dixit ad eos. Hæc ſunt uerba quæ locutus ſum ad uos cũ adhuc eſſem uobiſcum, quoniã neceſſe eſt impleri omnia quæ ſcripta ſunt in lege Moſi & ꝓphetis & pſalmis de me. Tunc aperuit illorum mentem, ut intelligerent ſcripturas, & dixit eis. Sic ſcriptum eſt, & ſic oportebat Chriſtum pati, & reſurgere a mortuis tertio die, & prædicare in nomine eius pœnitentiam & remiſſionem peccatorum in omnes gentes, initio facto ab Hieruſalem. Vos autem eſtis teſtes horum. Et ecce ego mitto promiſſum patris mei in uos, uos autem ſedete in ciuitate Hieruſalem, quoadu ſqꝫ induamini uirtute ex alto. Eduxit autem eos foras uſqꝫ in Bethaniam, & eleuatis manibus ſuis benedixit eis. Et factum eſt dum benediceret illis receſſit ab eis, & ferebatur in cœlum. Et ipſi adorato eo regreſſi ſunt in Hieruſalem cum gaudio magno, & erant ſemper in templo laudantes & benedicentes deũ. Amen.

Euangelij ſecundum Lucam finis.

Digitized by Google

ΕΥΑΓΓΕΛΙΟΝ ΚΑΤΑ ΙΩΑΝΝΗΝ.

Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος, καὶ ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν θεόν, καὶ θεὸς ἦν ὁ λόγος. οὗτος ἦν ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν θεόν. πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἕν, ὃ γέγονεν. ἐν αὐτῷ ζωὴ ἦν, καὶ ἡ ζωὴ ἦν τὸ φῶς τῶν ἀνθρώπων, καὶ τὸ φῶς ἐν τῇ σκοτίᾳ φαίνει, καὶ ἡ σκοτία αὐτὸ οὐ κατέλαβεν. Ἐγένετο ἄνθρωπος ἀπεσταλμένος παρὰ θεοῦ, ὄνομα αὐτῷ Ἰωάννης, οὗτος ἦλθεν εἰς μαρτυρίαν, ἵνα μαρτυρήσῃ περὶ τοῦ φωτός, ἵνα πάντες πιστεύσωσιν δι' αὐτοῦ, οὐκ ἦν ἐκεῖνος τὸ φῶς, ἀλλ' ἵνα μαρτυρήσῃ περὶ τοῦ φωτός. Ἦν τὸ φῶς τὸ ἀληθινόν, ὃ φωτίζει πάντα ἄνθρωπον ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον. Ἐν τῷ κόσμῳ ἦν, καὶ ὁ κόσμος δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ ὁ κόσμος αὐτὸν οὐκ ἔγνω. Εἰς τὰ ἴδια ἦλθεν, καὶ οἱ ἴδιοι αὐτὸν οὐ παρέλαβον, ὅσοι δὲ ἔλαβον αὐτὸν ἔδωκεν αὐτοῖς ἐξουσίαν τέκνα θεοῦ γενέσθαι τοῖς πιστεύουσιν εἰς τὸ ὄνομα αὐτοῦ, οἳ οὐκ ἐξ αἱμάτων, οὐδὲ ἐκ θελήματος σαρκός, οὐδὲ ἐκ θελήματος ἀνδρός, ἀλλ' ἐκ θεοῦ ἐγεννήθησαν. Καὶ ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο. καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν, καὶ ἐθεασάμεθα τὴν δόξαν αὐτοῦ, δόξαν ὡς μονογενοῦς παρὰ πατρός, πλήρης χάριτος καὶ ἀληθείας. Ἰωάννης μαρτυρεῖ περὶ αὐτοῦ καὶ κέκραγεν λέγων, οὗτος ἦν ὃν εἶπον ὀπίσω μου ἐρχόμενος ἔμπροσθέν μου γέγονεν, ὅτι πρῶτός μου ἦν.

EVANGELIVM SECVNDVM IOANNEM.

IN principio erat uerbum, & uerbum erat apud deũ, & deus erat uerbum. Hoc erat in principio apud deum. Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil, quod factum est. In ipso uita erat, & uita erat lux hominum, & lux in tenebris lucet, & tenebræ eam non comphenderunt. Fuit homo missus a deo, cui nomen erat Ioannes. Hic uenit in testimonium, ut testimonium perhiberet de lumine, ut oẽs crederent per illũ. Non erat ille lux, sed ut testimonium perhiberet de lumine. Erat lux uera, quæ illuminat oẽm hominem uenientem in hunc mundũ. In mundo erat, & mundus per ipsum factus est, & mundus eũ nõ cognouit. In propria uenit, & sui eum nõ receperũt. Quotquot aũt receperunt eũ, dedit eis potestatẽ filios dei fieri his qui credũt in nomine eius. Qui non ex sanguinibus, neq; ex uoluntate carnis, neq; ex uoluntate uiri, sed ex deo nati sunt. Et uerbum caro factũ est, & habitauit in nobis, & uidimus gloriã eius gloriã uelut unigeniti a patre, plenum gratiæ & ueritatis. Ioannes testimonium perhibet de ipso, & clamauit dicẽs. Hic erat de quo dicebã, qui post me uenturus est, prior me cœpit esse, quia prior me erat.

Digitized by Google

ἡμ. καὶ ἐκ τοῦ πληρώματος αὐτοῦ ἡμεῖς πάντες ἐλάβομεν, καὶ χάριν ἀντὶ χάριτος, ὅτι ὁ νόμος διὰ μωσέως ἐδόθη. ἡ χάρις καὶ ἡ ἀλήθεια διὰ ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ ἐγένετο. θεὸν οὐδεὶς ἑώρακεν πώποτε. ὁ μονογενὴς υἱὸς, ὁ ὢν εἰς τὸν κόλπον τοῦ πατρὸς ἐκεῖνος ἐξηγήσατο. καὶ αὕτη ἐστὶν ἡ μαρτυρία τοῦ ἰωάννου, ὅτε ἀπέστειλαν οἱ ἰουδαῖοι ἐξ ἱεροσολύμων ἱερεῖς καὶ λευίτας, ἵνα ἐρωτήσωσιν αὐτὸν. σὺ τίς εἶ, καὶ ὡμολόγησεν καὶ οὐκ ἠρνήσατο. καὶ ὡμολόγησεν, ὅτι οὐκ εἰμὶ ἐγὼ ὁ ΧΡΙΣΤΟΣ. καὶ ἠρώτησαν αὐτὸν. τί οὖν, ἠλίας εἶ σύ; καὶ λέγει. οὐκ εἰμί. ὁ προφήτης εἶ σύ; καὶ ἀπεκρίθη, οὔ. εἶπον οὖν αὐτῷ. τίς εἶ, ἵνα ἀπόκρισιν δῶμεν τοῖς πέμψασιν ἡμᾶς. τί λέγεις περὶ σεαυτοῦ; ἔφη, ἐγὼ φωνὴ βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ, εὐθύνατε τὴν ὁδὸν κυρίου, καθὼς εἶπεν ἡσαΐας ὁ προφήτης. Καὶ οἱ ἀπεσταλμένοι ἦσαν ἐκ τῶν φαρισαίων, καὶ ἠρώτησαν αὐτὸν καὶ εἶπον αὐτῷ. τί οὖν βαπτίζεις εἰ σὺ οὐκ εἶ ὁ ΧΡΙΣΤΟΣ, οὔτε ἠλίας, οὔτε προφήτης; ἀπεκρίθη αὐτοῖς ὁ ἰωάννης λέγων. ἐγὼ βαπτίζω ἐν ὕδατι, μέσος δὲ ὑμῶν ἕστηκεν ὃν ὑμεῖς οὐκ οἴδατε, αὐτός ἐστιν ὁ ὀπίσω μου ἐρχόμενος, ὃς ἔμπροσθέν μου γέγονεν, οὗ ἐγὼ οὐκ εἰμὶ ἄξιος, ἵνα λύσω αὐτοῦ τὸν ἱμάντα τοῦ ὑποδήματος. ταῦτα ἐν βηθαβαρᾷ ἐγένετο πέραν τοῦ ἰορδάνου ὅπου ἦν ἰωάννης βαπτίζων, τῇ ἐπαύριον βλέπει ὁ ἰωάννης τὸν ΙΗΣΟΥΝ ἐρχόμενον πρὸς αὐτὸν, καὶ λέγει. ἴδε ὁ ἀμνὸς τοῦ θεοῦ, ὁ αἴρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου. οὗτός ἐστιν περὶ οὗ ἐγὼ εἶπον, ὀπίσω μου ἔρχεται ἀνὴρ ὃς ἔμπροσθέν μου γέγονεν, ὅτι πρῶτός μου ἦν. κἀγὼ οὐκ ἤδειν αὐτὸν, ἀλλ' ἵνα φανερωθῇ τῷ ἰσραὴλ, διὰ τοῦτο ἦλθον ἐγὼ ἐν τῷ ὕδατι βαπτίζων. καὶ ἐμαρτύρησεν ἰωάννης λέγων, ὅτι τεθέαμαι τὸ πνεῦμα καταβαῖνον ὡσεὶ περιστερὰν ἐξ οὐρανοῦ, καὶ ἔμεινεν ἐπ' αὐτόν

erat. Et de plenitudine eius nos omnes accepimus, & gratiam pro gratia, quia lex per Mosen data est, gratia & ueritas per Iesum Christū facta est. Deum nemo uidit unq̃. Vnigenit⁹ filius qui est in sinu patris, ipse enarrauit. Et hoc est testimonium Ioannis, quando miserunt Iudæi ab Hierosolymis sacerdotes & leuitas, ut interrogarent eum. Tu quis es? Et confessus est, & nō negauit. Et confessus est, non sum ego Christus. Et interrogauerunt eū, Quid ergo? Helias es tu? Et dixit. Nō sum. Propheta es tu? Et respondit. Nō, Dixerunt ergo ei. Quis es, ut responsum demus his qui miserunt nos? Quid dicis de teipso? Ait. Ego uox clamantis in deserto, dirigite uiam dñi, sicut dixit Esaias propheta. Et qui missi fuerant, erant ex pharisæis. Et interrogauerunt eū, & dixerunt ei. Quid ergo baptizas, si tu non es Christus, neq; Helias, neq; ppheta? Respondit eis Ioannes dicēs, Ego baptizo in aqua, medius autē uestrum stetit quē uos nescitis, Ipse est q̃ post me uenturus est, qui ante me factus est, cuius ego nō sum dignus ut soluam eius corrigiam calciamēti. Hæc in Bethabara facta sūt trans Iordanem, ubi erat Ioannes baptizās. Postero die uidet Ioannes Iesum uenientē ad se, & ait. Ecce agnus dei, qui tollit peccatum mundi. Hic est de quo dicebā. Post me uenit uir qui ante me factus est, qa prior me erat, & ego nesciebam eū. Sed ut manifestetur Israeli, ꝓpterea ueni ego in aqua baptizās. Et testimoniū perhibuit Ioannes dicēs. Vidi spiritū descendētem quasi columbā de cœlo, & man-

νεμ ἐπ' αὐτὸμ, κἀγὼ οὐκ ἤδειμ αὐτὸν, ἀλλὰ
πέμψας με βαπτίζειν ἐν τῷ ὕδατι, ἐκεῖνός μοι
εἶπεν, ἐφ' ὃν ἂμ, ἴδῃς τὸ πνεῦμα καταβαῖ /
νομ καὶ μένον ἐπ' αὐτὸμ, οὗτός ἐσιμ ὁ βαπτί /
ζων ἐν πνεύματι ἁγίῳ. κἀγὼ ἑώρακα καὶ
μεμαρτύρηκα, ὅτι οὗτός ἐσιμ ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ.
τῇ ἐπαύριομ πάλιμ εἱστήκει ὁ Ἰωάννης, καὶ
ἐκ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ δύο, καὶ ἐμβλέψας τῷ
ΙΗΣΟΥ περιπατοῦντι λέγει. ἴδε ὁ ἀμνὸς τοῦ
θεοῦ. καὶ ἤκουσαν αὐτοῦ οἱ δύο μαθηταὶ λα
λοῦντος, καὶ ἠκολούθησαν τῷ ΙΗΣΟΥ. στρα
φεὶς δὲ ὁ ΙΗΣΟΥΣ καὶ θεασάμενος αὐτοὺς
ἀκολουθοῦντας, λέγει αὐτοῖς. τί ζητεῖτε;
οἱ δὲ εἶπον αὐτῷ. ῥαββεὶ ὃ λέγεται ἑρμη /
νευόμενον διδάσκαλε, ποῦ μένεις; λέγει αὐ /
τοῖς, ἔρχεσθε καὶ ἴδετε. ἦλθον καὶ εἶδον ποῦ μένῃ
καὶ παρ' αὐτῷ ἔμειναν τὴν ἡμέραν ἐκείνην.
ὥρα δὲ ἦν ὡς δεκάτη. ἦν ἀνδρέας ὁ ἀδελφὸς
σίμωνος πέτρου, εἷς ἐκ τῶν δύο τῶν ἀκουσάν
των παρὰ Ἰωάννου καὶ ἀκολουθησάντων αὐ
τῷ. εὑρίσκει οὗτος πρῶτος τὸν ἀδελφὸν τὸν
ἴδιον σίμωνα, καὶ λέγει αὐτῷ, εὑρήκαμεν τὸν
μεσίαν, ὅ ἐσιμ μεθερμηνευόμενον ΧΡΙΣΤΟΣ.
καὶ ἤγαγεν αὐτὸν πρὸς τὸν ΙΗΣΟΥΝ. ἐμβλέψας αὐ
τῷ ὁ ΙΗΣΟΥΣ, εἶπεν, σὺ εἶ σίμων ὁ υἱὸς Ἰωνᾶ,
σὺ κληθήσῃ κηφᾶς, ὃ ἑρμηνεύεται πέτρος.
τῇ ἐπαύριον ἠθέλησεν ὁ ΙΗΣΟΥΣ ἐξελθεῖν εἰς
τὴν γαλιλαίαν, καὶ εὑρίσκει φίλιππον, καὶ λέ
γει αὐτῷ. ἀκολούθει μοι. ἦν δὲ ὁ φίλιππος
ἀπὸ βηθσαϊδὰ ἐκ τῆς πόλεως ἀνδρέου καὶ
πέτρου. εὑρίσκει φίλιππος τὸν ναθαναὴλ, καὶ λέγει αὐτῷ, ὃν ἔγραψεν μωσῆς ἐν
τῷ νόμῳ, καὶ οἱ προφῆται, εὑρήκαμεν ΙΗΣΟΥΝ
τὸν υἱὸν τοῦ ἰωσὴφ τὸν ἀπὸ ναζαρεθ, καὶ εἶπεν
αὐτῷ ναθαναὴλ. ἐκ ναζαρεθ δύναταί τι
ἀγαθὸν εἶναι. λέγει αὐτῷ φίλιππος. ἔρ
χου καὶ ἴδε. εἶδεν ὁ ΙΗΣΟΥΣ τὸν ναθαναὴλ ἐρ
χόμενον πρὸς αὐτὸν, καὶ λέγει περὶ αὐτοῦ, ἴδε ἀληθῶς
Ἰσραηλίτης, ἐν ᾧ δόλος οὐκ ἔστιν, λέγει αὐτῷ να

θαναὴλ

sit super eũ, & ego nesciebam eũ, sed q̃ misit me ut baptizarem in aqua, ille mihi dixit. Super quẽ uideris spiritũ descendentem & manentẽ super eum, hic est q̃ baptizat in spiritu sancto. Et ego uidi & testimoniũ perhibuit quod hic est filius dei. Postero die iterũ stabat Ioannes & ex discipulis eius duo. Et intuitus Iesum ambulãtẽ dicit. Ecce agn9 dei. Et audierunt eum duo discipuli loquentem, & secuti sunt Iesum. Conuersus aũt Iesus & uidens eos sequẽtes se, dicit eis. Quid quæritis? Qui dixerunt ei. Rabbi, quod dicitur interpretatum magister, ubi habitas? Dicit eis. Venite & uidete. Venerunt & uiderũt ubi maneret, & apud eum manserunt die illo. Hora autem erat fere decima. Erat Andreas frater Simonis Petri, unus ex duobus qui audierãt a Ioanne, & secuti fuerant eum, Reperit hic prior fratrẽ suũ Simonẽ, & dicit ei. Inuenimus messiam, quod est interp̃tatum Christus. Et adduxit eum ad Iesum. Intuitus eum Iesus dixit. Tu es Simon filius Ioanna, tu uocaberis cephas, quod interpretatur Petrus. Postero die uoluit Iesus exire in galilæam, & reperit Philippum, & dicit ei. Sequere me. Erat autẽ Philipp9 a Bethsaida ciuitate Andreæ & Petri. Reperit Philippus Nathanahel, & dicit ei. De quo scripsit Moses in lege & prophetæ, inuenimus Iesum filiũ Ioseph naçarenum, & dixit ei Nathanahel. A Nazareth potest aliquid boni esse. Dicit ei Philippus. Veni & uide. Vidit Iesus Nathanahel uenientem ad se, & dicit de eo. Ecce uere Israelita, in quo dolus non est. Dicit ei Nathanahel.

θαναὴλ. πόθεν με γινώσκεις. ἀπεκρίθη ὁ ΙΗ/ ΣΟΥΣ, καὶ εἶπεν αὐτῷ. πρὸ τοῦ σε φίλιππον φωνῆσαι ὄντα ὑπὸ τὴν συκῆν εἶδόν σε. ἀπεκρίθη ναθαναὴλ, καὶ λέγει αὐτῷ. ῥαββεί, σὺ εἶ ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ, σὺ εἶ ὁ βασιλεὺς τοῦ ἰσραὴλ. ἀπεκρίθη ΙΗΣΟΥΣ καὶ εἶπεν αὐτῷ, ὅτι εἶπόν σοι εἶδόν σε ὑποκάτω τῆς συκῆς, πιστεύεις, μείζω τούτων ὄψῃ. καὶ λέγει αὐτῷ. ἀμὴν ἀμὴν λέγω ὑμῖν. ἀπ' ἄρτι ὄψεσθε τὸν οὐρανὸν ἀνεῳγότα. καὶ τοὺς ἀγγέλους τοῦ θεοῦ ἀναβαίνοντας καὶ καταβαίνοντας ἐπὶ τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου. καὶ τῇ ἡμέρᾳ τῇ τρίτῃ, γάμος ἐγένετο ἐν κανᾷ τῆς γαλιλαίας. καὶ ἦν ἡ μήτηρ τοῦ ΙΗΣΟΥ ἐκεῖ. ἐκλήθη δὲ καὶ ὁ ΙΗΣΟΥΣ καὶ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ εἰς τὸν γάμον. καὶ ὑστερήσαντος οἴνου, λέγει ἡ μήτηρ τοῦ ΙΗΣΟΥ πρὸς αὐτόν. οἶνον οὐκ ἔχουσιν. λέγει αὐτῇ ὁ ΙΗΣΟΥΣ, τί ἐμοὶ καὶ σοί γύναι, οὔπω ἥκει ἡ ὥρα μου. λέγει ἡ μήτηρ αὐτοῦ τοῖς διακόνοις, ὅτι ἂν λέγῃ ὑμῖν ποιήσατε. ἦσαν δὲ ἐκεῖ ὑδρίαι λίθιναι ἕξ κείμεναι κατὰ τὸν καθαρισμὸν τῶν ἰουδαίων, χωροῦσαι ἀνὰ μετρητὰς δύο, ἢ τρεῖς. λέγει αὐτοῖς ὁ ΙΗΣΟΥΣ. γεμίσατε τὰς ὑδρίας ὕδατος. καὶ ἐγέμισαν αὐτὰς ἕως ἄνω, καὶ λέγει αὐτοῖς. ἀντλήσατε νῦν καὶ φέρετε τῷ ἀρχιτρικλίνῳ. καὶ ἤνεγκαν. ὡς δὲ ἐγεύσατο ὁ ἀρχιτρίκλινος τὸ ὕδωρ οἶνον γεγενημένον. καὶ οὐκ ᾔδει πόθεν ἐστίν. οἱ δὲ διάκονοι ἤδεισαν οἱ ἠντληκότες τὸ ὕδωρ, φωνεῖ τὸν νυμφίον ὁ ἀρχιτρίκλινος καὶ λέγει αὐτῷ. πᾶς ἄνθρωπος πρῶτον τὸν καλὸν οἶνον τίθησιν καὶ ὅταν μεθυσθῶσιν, τότε τὸν ἐλάσσω. σὺ τετήρηκας τὸν καλὸν οἶνον ἕως ἄρτι. ταύτην ἐποίησεν τὴν ἀρχὴν τῶν σημείων ὁ ΙΗΣΟΥΣ ἐν κανᾷ τῆς γαλιλαίας. καὶ ἐφανέρωσεν τὴν δόξαν αὐτοῦ. καὶ ἐπίστευσαν εἰς αὐτὸν οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ. μετὰ τοῦτο κατέβη εἰς καπερναοὺμ αὐτὸς καὶ ἡ μήτηρ αὐτοῦ

thanahel. Vnde me noscis? Respondit Iesus, & dixit ei. Priusq; te Philippus uocaret cum esses sub ficu uidi te. Respondit Nathanahel, & ait. Rabbi, tu es filius dei, tu es rex Israel. Respondit Iesus & dixit ei. Quia dixi tibi uidi te sub ficu credis, maiora his uidebis. Et dicit ei. Amē amen dico uobis, posthac uidebitis cœlū apertum, & angelos dei ascendentes & descendentes super filium hominis.

Et die tertia nuptiæ factæ sunt in II
Chana Galilææ, & erat mater Iesu ibi. Vocatus est autem Iesus & discipuli eius ad nuptias. Et deficiente uino, dicit mater Iesu ad eum. Vinum non habent. Et dicit ei Iesus. Quid mihi tecū est mulier? Nondum uenit hora mea. Dicit mater eius ministris. Quodcūq; dixerit uobis facite. Erant autem ibi lapideæ hydriæ sex positæ secundum purificationem iudæorum, capientes singulæ metretas binas uel ternas. Dicit ei Iesus. Implete hydrias aqua. Et impleuerunt eas usq; ad summum. Et dicit eis Haurite nunc, & ferte architriclino. Et tulerunt. Vt autem gustauit architriclinus aquam uinū factum, & non sciebat unde esset, ministri autem sciebant qui hauserāt aquā, uocat sponsum architriclinus, & dicit ei. Omnis homo primum bonum uinum ponit, & cum inebriati fuerint, tunc id quod deterius est. Tu seruasti bonum uinum usq; huc. Hoc fecit initium signorum Iesus in chana galilææ, & manifestauit gloriam suam, & crediderunt in eum discipuli eius. Post hæc descendit Capernaum ipse & mater

εἶπεν· πάτερ εἰς χεῖράς σου παρατίθεμαι τὸ πνεῦμά μου. καὶ ταῦτα εἰπὼν ἐξέπνευσεν. Ἰδὼν δὲ ὁ ἑκατόνταρχος τὸ γενόμενον, ἐδόξασεν τὸν θεὸν λέγων· ὄντως ὁ ἄνθρωπος οὗτος δίκαιος ἦν. καὶ πάντες οἱ συμπαραγενόμενοι ὄχλοι ἐπὶ τὴν θεωρίαν ταύτην, θεωροῦντες τὰ γενόμενα τύπτοντες ἑαυτῶν τὰ στήθη ὑπέστρεφον. εἰστήκεισαν δὲ πάντες οἱ γνωστοὶ αὐτοῦ μακρόθεν, καὶ γυναῖκες αἱ συνακολουθήσασαι αὐτῷ ἀπὸ τῆς Γαλιλαίας, ὁρῶσαι ταῦτα. Καὶ ἰδοὺ ἀνὴρ ὀνόματι Ἰωσὴφ βουλευτὴς ὑπάρχων ἀνὴρ ἀγαθὸς καὶ δίκαιος, οὗτος οὐκ ἦν συγκατατεθειμένος τῇ βουλῇ καὶ τῇ πράξει αὐτῶν, ἀπὸ Ἀριμαθαίας πόλεως τῶν Ἰουδαίων, ὃς καὶ προσεδέχετο καὶ αὐτὸς τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ, οὗτος προσελθὼν τῷ Πιλάτῳ, ἠτήσατο τὸ σῶμα τοῦ ΙΗΣΟΥ, καὶ καθελὼν αὐτὸ ἐνετύλιξεν αὐτὸ σινδόνι, καὶ ἔθηκεν αὐτὸν ἐν μνήματι λαξευτῷ, οὗ οὐκ ἦν, οὐδέπω οὐδεὶς κείμενος. καὶ ἡμέρα ἦν παρασκευή, καὶ σάββατον ἐπέφωσκεν. κατακολουθήσασαι δὲ γυναῖκες αἵτινες ἦσαν συνεληλυθυῖαι αὐτῷ ἐκ τῆς Γαλιλαίας, ἐθεάσαντο τὸ μνημεῖον, καὶ ὡς ἐτέθη τὸ σῶμα αὐτοῦ. ὑποστρέψασαι δὲ, ἡτοίμασαν ἀρώματα καὶ μύρα. καὶ τὸ μὲν σάββατον ἡσύχασαν κατὰ τὴν ἐντολήν.

Τῇ δὲ μιᾷ τῶν σαββάτων, ὄρθρου βαθέος ἦλθον ἐπὶ τὸ μνῆμα φέρουσαι ἃ ἡτοίμασαν ἀρώματα, καί τινες σὺν αὐταῖς. εὗρον δὲ τὸν λίθον ἀποκεκυλισμένον ἀπὸ τοῦ μνημείου, καὶ εἰσελθοῦσαι οὐχ εὗρον τὸ σῶμα τοῦ κυρίου ΙΗΣΟΥ. Καὶ ἐγένετο ἐν τῷ διαπορεῖσθαι αὐτὰς περὶ τούτου, καὶ ἰδοὺ δύο ἄνδρες ἐπέστησαν αὐταῖς, ἐν ἐσθήσεσιν ἀστραπτούσαις. Ἐκφόβων δὲ γενομένων αὐτῶν, καὶ κλινουσῶν τὸ πρόσωπον εἰς τὴν γῆν, εἶπον πρὸς αὐτάς· τί ζητεῖτε, τὸν ζῶντα μετὰ τῶν νεκρῶν; οὐκ ἔστιν ὧδε, ἀλλ' ἠγέρθη.

ait. Pater, in manus tuas cómendo ſpiritum meum. Et hæc cum dixiſſet expirauit. Videns autem Centurio, quod factum fuerat, glorificauit deum dicés: Vere hic homo iuſtus erat. Et omnis turba eorum qui ſimul aderant ad ſpectaculum iſtud, & uidebant quæ fiebãt percutientes pectora ſua reuertebantur. Stabant autem omnes noti eius a longe, & mulieres quæ ſecutæ eũ erant a Galilæa hæc uidentes. Et eccę uir nomine Ioſeph, decurio qui erat uir bonus & iuſtus, hic nõ cõſenſerat conſilio & actib⁹ eoꝝ, oriũdus ab Arimathæa ciuitate Iudæorũ, qui expectabat & ipſe regnum dei. Hic acceſſit ad Pilatum & petijt corpus Ieſu, & depoſitum inuoluit in ſindone; & poſuit illud in monumento exciſo, in quo nondũ quiſq̃ poſitus fuerat. Et dies erat paraſceue & ſabbatum illuceſcebat. Subſecutæ autem mulieres quæ cum eo uenerant de Galilæa uiderunt monumentum, & quemadmodum poſitum erat corpus ei⁹, Reuertẽtes aũt parauerũt aromata & unguenta, & ſabbato quidem quieuerunt ſecundum mandatum.

Vna autem ſabbati profundo crepuſculo uenerunt ad monumentum portãtes q̃ parauerãt aromata, & nõnullæ cum illis, & inuenerunt lapidem reuolutum a monumento, & ingreſſæ non inuenerunt corpus domini Ieſu. Et factum eſt dum mente conſternatæ eſſent de iſto, ecce duo uiri ſteterunt ſecus illas in ueſtibus fulgentibus. Cum timerent autem & declinarent uultum in terram, dixerunt ad illas. Quid quæritis, uiuẽtẽ cũ mortuis? Nõ eſt hic, ſed ſurrexit

XX

tuas cómendo ſpi
ec cum diſſet expi
m Centurio, quod
ificauit deum dice
ſtus erat. Et omnis
imul aderant ad ſpe
uidebant quæ fiebá
ora ſua reuertebat
m omnes noti eius a
quæ ſecutæ eũ erant
entes. Et ecce uir no
urio qui erat uir bo
ó cóſenſerat conſilio
idus ab Arimathæa
qui expectabat & ip
c acceſſit ad Pilatum
ſu, & depoſitum in
& poſuit illud in mo
in quo nondũ quiſq
dies erat paraſceue
ceſcebat. Subſecutæ
quæ cum eo uenerant
runt monumentum,
um poſitum erat cor
tes aũt parauerũt aro
ta, & ſabbato quidem
ndum mandatum.
bbati profundo crepu
d monumentum por
ãt aromata, & nónulle
enerunt lapidem reuo
mento, & ingreſſæ non
pus domini Ieſu. Et fa
mente conſternatæ ec
ce duo uiri ſteterunt ſe
ibus fulgentibus. Cum
& declinarent uultum
runt ad illas. Quid quæ
mortuis? Nó eſt hic, ſed
ſurrexit

ἠγέρθη, μνήσθητε ὡς ἐλάλησεν ὑμῖν, ἔτι ὢν ἐν τῇ Γαλιλαίᾳ λέγων. ὅτι δεῖ τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου παραδοθῆναι εἰς χεῖρας ἀνθρώπων ἁμαρτωλῶν, καὶ σταυρωθῆναι, καὶ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἀναστῆναι. καὶ ἐμνήσθησαν τῶν ῥημάτων αὐτοῦ, καὶ ὑποστρέψασαι ἀπὸ τοῦ μνημείου, ἀπήγγειλαν πάντα ταῦτα τοῖς ἕνδεκα, καὶ πᾶσι τοῖς λοιποῖς. ἦσαν δὲ ἡ Μαγδαληνὴ Μαρία, καὶ Ἰωάννα, καὶ Μαρία Ἰακώβου, καὶ αἱ λοιπὰ σὺν αὐταῖς, αἳ ἔλεγον πρὸς τοὺς ἀποστόλους ταῦτα. καὶ ἐφάνησαν ἐνώπιον αὐτῶν ὡσεὶ λῆρος τὰ ῥήματα αὐτῶν, καὶ ἠπίστουν αὐταῖς. ὁ δὲ Πέτρος ἀναστὰς ἔδραμεν ἐπὶ τὸ μνημεῖον, καὶ παρακύψας, βλέπει τὰ ὀθόνια κείμενα μόνα, καὶ ἀπῆλθεν πρὸς ἑαυτὸν θαυμάζων τὸ γεγονός. καὶ ἰδοὺ δύο ἐξ αὐτῶν ἦσαν πορευόμενοι ἐν αὐτῇ τῇ ἡμέρᾳ εἰς κώμην ἀπέχουσαν σταδίους ἑξήκοντα ἀπὸ Ἰερουσαλήμ, ᾗ ὄνομα Ἐμμαούς, καὶ αὐτοὶ ὡμίλουν πρὸς ἀλλήλους περὶ πάντων τῶν συμβεβηκότων τούτων. καὶ ἐγένετο ἐν τῷ ὁμιλεῖν αὐτοὺς καὶ συζητεῖν, καὶ αὐτὸς ὁ ΙΗΣΟΥΣ ἐγγίσας συνεπορεύετο αὐτοῖς. οἱ δὲ ὀφθαλμοὶ αὐτῶν ἐκρατοῦντο τοῦ μὴ ἐπιγνῶναι αὐτόν. εἶπεν δὲ πρὸς αὐτούς. τίνες οἱ λόγοι οὗτοι, οὓς ἀντιβάλλετε πρὸς ἀλλήλους περιπατοῦντες, καὶ ἐστε σκυθρωποί; ἀποκριθεὶς δὲ εἷς, ᾧ ὄνομα Κλεόπας, εἶπεν πρὸς αὐτόν. σὺ μόνος παροικεῖς Ἰερουσαλὴμ, καὶ οὐκ ἔγνως τὰ γενόμενα ἐν αὐτῇ ἐν ταῖς ἡμέραις ταύταις; καὶ εἶπεν αὐτοῖς. ποῖα; οἱ δὲ εἶπον αὐτῷ. τὰ περὶ ΙΗΣΟΥ τοῦ Ναζωραίου, ὃς ἐγένετο ἀνὴρ προφήτης, δυνατὸς ἐν ἔργῳ καὶ λόγῳ, ἐναντίον τοῦ θεοῦ, καὶ παντὸς τοῦ λαοῦ, ὅπως τε παρέδωκαν αὐτὸν οἱ ἀρχιερεῖς, καὶ οἱ ἄρχοντες ἡμῶν εἰς κρίμα θανάτου, καὶ ἐσταύρωσαν αὐτόν. ἡμεῖς δὲ ἠλπίζομεν, ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ μέλλων λυτροῦσθαι τὸν Ἰσραήλ.

ἀλλὰγε

surrexit. Recordamini qualiter locutus est uobis, cũ adhuc in Galilæa esset dicens. Quod oportuerit filiũ hois tradi in manus hominũ peccatorũ, & crucifigi, & die tertia resurgere. Et recordatæ sunt uerborũ eius, & regressæ a monumento nunciauerũt hæc omnia illis undecim, & cæteris omnibus. Erat autẽ Maria magdalene & Ioanna & Maria Iacobi. & cæteræ quæ cũ eis erant, quæ dicebãt ad apostolos hæc. Et uisa sunt ante illos ceu deliramentũ uerba illarum, & non crediderũt illis. Petrus aũt surgens cucurrit ad monumentũ, & prospiciens uidit linteamina sola posita, & abijt apud semetipsum mirãs quod acciderat. Et ecce duo ex illis ibãt eodẽ die in castellũ quod aberat spatio stadiorum sexaginta ab Hierusalem noie Emaus, & ipsi cõfabulabantur inter se, de his oibus quæ acciderãt. Et factum est dũ confabularent & secũ q̃rerent, & ipse Ieſus appropinquans ibat cum illis. Cæteræ oculi illorum tenebantur, ne eum agnoscerent. Et ait ad illos. Qui sunt hi sermones quos cõfertis inter uos ambulantes, & estis tristes? Et respondens unus cui nomen Cleopas, dixit ei. Tu solus peregrinus es in Hierusalem, & non cognouisti quæ facta sunt in illa his diebus? Quibus ille dixit. Quæ? Et dixerunt. De Ieſu Nazareno, qui fuit uir propheta, potens in opere & sermone, coram deo & toto populo. Et quomodo eum tradiderunt summi Sacerdotes, & Principes nostri in damnationem mortis, & crucifixerunt eum. Nos aũt sperabamus, eũ esse illũ qui redẽpturus esset Israel.

Et nunc

Ἀλλ' ἄγε σὺν πᾶσιν τούτοις ἔτι τοῦτο τρίτην
ἡμέραν ἄγει σήμερον ἀφ' οὗ ταῦτα ἐγένετο. Ἀλλὰ καὶ γυναῖκες τινες ἐξ ἡμῶν ἐξέστησαν ἡμᾶς, γενόμεναι ὄρθριαι ἐπὶ τὸ μνημεῖον. καὶ μὴ εὑροῦσαι τὸ σῶμα αὐτοῦ, ἦλθον λέγουσαι, καὶ ὀπτασίαν ἀγγέλων ἑωρακέναι, οἱ λέγουσιν αὐτὸν ζῆν. καὶ ἀπῆλθόν τινες τῶν σὺν ἡμῖν ἐπὶ τὸ μνημεῖον, καὶ εὗρον οὕτως, καθὼς καὶ αἱ γυναῖκες εἶπον, αὐτὸν δὲ οὐκ εἶδον. καὶ αὐτὸς εἶπεν πρὸς αὐτούς. Ὦ ἀνόητοι καὶ βραδεῖς τῇ καρδίᾳ τοῦ πιστεύειν ἐπὶ πᾶσιν, οἷς ἐλάλησαν οἱ προφῆται. οὐχὶ ταῦτα ἔδει παθεῖν τὸν ΧΡΙΣΤΟΝ, καὶ εἰσελθεῖν εἰς τὴν δόξαν αὐτοῦ; καὶ ἀρξάμενος ἀπὸ Μωσέως καὶ ἀπὸ πάντων τῶν προφητῶν, διηρμήνευεν αὐτοῖς ἐν πάσαις ταῖς γραφαῖς τὰ περὶ ἑαυτοῦ. καὶ ἤγγισαν εἰς τὴν κώμην οὗ ἐπορεύοντο, καὶ αὐτὸς προσεποιεῖτο πορρώτερον πορεύεσθαι. καὶ παρεβιάσαντο αὐτὸν λέγοντες, μεῖνον μεθ' ἡμῶν, ὅτι πρὸς ἑσπέραν ἐστίν, καὶ κέκλικεν ἡ ἡμέρα. καὶ εἰσῆλθεν τοῦ μεῖναι σὺν αὐτοῖς. καὶ ἐγένετο ἐν τῷ κατακλιθῆναι αὐτὸν μετ' αὐτῶν λαβὼν τὸν ἄρτον εὐλόγησεν καὶ κλάσας ἐπεδίδου αὐτοῖς. αὐτῶν δὲ διηνοίχθησαν οἱ ὀφθαλμοὶ καὶ ἐπέγνωσαν αὐτόν. καὶ αὐτὸς ἄφαντος ἐγένετο ἀπ' αὐτῶν. καὶ εἶπον πρὸς ἀλλήλους. Οὐχὶ ἡ καρδία ἡμῶν καιομένη ἦν ἐν ἡμῖν, ὡς ἐλάλει ἡμῖν ἐν τῇ ὁδῷ, καὶ ὡς διήνοιγεν ἡμῖν τὰς γραφάς; καὶ ἀναστάντες αὐτῇ τῇ ὥρᾳ, ὑπέστρεψαν εἰς Ἰερουσαλήμ, καὶ εὗρον συνηθροισμένους τοὺς ἕνδεκα, καὶ τοὺς σὺν αὐτοῖς λέγοντας, ὅτι ἠγέρθη ὁ κύριος ὄντως, καὶ ὤφθη Σίμωνι. καὶ αὐτοὶ ἐξηγοῦντο τὰ ἐν τῇ ὁδῷ, καὶ ὡς ἐγνώσθη αὐτοῖς ἐν τῇ κλάσει τοῦ ἄρτου. ταῦτα δὲ αὐτῶν λαλούντων, αὐτὸς ὁ ΙΗΣΟΥΣ ἔστη ἐν μέσῳ αὐτῶν, καὶ λέγει αὐτοῖς. Εἰρήνη ὑμῖν. πτοηθέντες δὲ καὶ ἔμφοβοι γενόμενοι ἐδόκουν πνεῦμα θεωρεῖν. καὶ εἶπεν αὐτοῖς.

Τί τεταρ-

EVANGELIVM

Et nũc ſuper hæc omnia tertiꝰ dies eſt hodie, ꝙ hæc facta ſunt. Sed & mulieres quædam ex noſtris terruerunt nos, quæ ante lucẽ fuerunt ad monumentũ & nõ inuento corpore eius, uenerũt dicentes, ſe etiam uiſionem angelorũ uidiſſe, qui dicunt eum uiuere. Et abierũt quidam ex noſtris ad monumentũ, & ita inuenerunt ſicut mulieres dixerunt. ipſum uero non inuenerunt. Et ipſe dixit ad eos. O ſtulti & tardi corde ad credendum in omnibus quæ locuti ſunt ꝓphetæ. Nõne hæc oportuit pati Chriſtum, & intrare in gloriam ſuam? Et incipiens a Moſe & omnibus prophetis, interꝓtabatur illis in omnibus ſcripturis quæ de ipſo erant. Et appropinquauerunt caſtello quo ibant, & ipſe ꝓſefebat ſe lõgius ire. Et coegerunt illũ dicẽtes. Mane nobiſcũ, qm̃ adueſpaſcit, & inclinatꝰ ẽ dies, & itrauit ut maneret cũ illis. Et factũ eſt dũ recũberet cũ eis, accepit panem & benedixit ac fregit, & porrigebat illis. Et aperti ſũt oculi eorꝝ. & cognouerunt eum, & ipſe euanuit ex oculis eorꝝ. Et dixerunt inter ſe. Nõne cor noſtrũ ardens erat in nobis, dũ loqꝛetur nobis in uia, & aperiret nobis ſcripturas? Et ſurgentes eadem hora regreſſi ſunt in Hieruſalem & inuenerũt congregatos undecim, & eos qui cum illis erant dicentes. Surrexit dominus uere, & apparuit Simoni. Et ipſi narrabant quæ geſta erant in uia, & quomodo cognitus fuiſſet ſibi in fractione panis. Dum autem hæc loquuntur, ſtetit Ieſus in medio eorum & dixit. Pax uobis. Cõturbati uero & conterriti, exiſtimabant ſe ſpiritũ uidere. Et dixit eis

Quid

τί τεταραγμένοι ἐστέ, καὶ διὰ τί διαλογισμοὶ ἀναβαίνουσιν ἐν τῇ καρδίᾳ ὑμῶν; ἴδετε τὰς χεῖράς μου καὶ τοὺς πόδας μου, ὅτι αὐτὸς ἐγώ εἰμι· ψηλαφήσατέ με καὶ ἴδετε, ὅτι πνεῦμα σάρκα καὶ ὀστέα οὐκ ἔχει, καθὼς ἐμὲ θεωρεῖτε ἔχοντα. καὶ τοῦτο εἰπὼν, ἔδειξεν αὐτοῖς τὰς χεῖρας καὶ τοὺς πόδας. ἔτι δὲ ἀπιστούντων αὐτῶν ἀπὸ τῆς χαρᾶς καὶ θαυμαζόντων, εἶπεν αὐτοῖς, ἔχετέ τι βρώσιμον ἐνθάδε; οἱ δὲ ἐπέδωκαν αὐτῷ ἰχθύος ὀπτοῦ μέρος, καὶ ἀπὸ μελισσίου κηρίου. καὶ λαβὼν ἐνώπιον αὐτῶν ἔφαγεν, εἶπεν δὲ αὐτοῖς, οὗτοι οἱ λόγοι οὓς ἐλάλησα πρὸς ὑμᾶς ἔτι ὢν σὺν ὑμῖν, ὅτι δεῖ πληρωθῆναι πάντα τὰ γεγραμμένα ἐν τῷ νόμῳ μωσέως καὶ προφήταις καὶ ψαλμοῖς περὶ ἐμοῦ. τότε διήνοιξεν αὐτῶν τὸν νοῦν τοῦ συνιέναι τὰς γραφάς, καὶ εἶπεν αὐτοῖς, ὅτι οὕτως γέγραπται, καὶ οὕτως ἔδει παθεῖν τὸν ΧΡΙΣΤΟΝ, καὶ ἀναστῆναι ἐκ νεκρῶν τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ, καὶ κηρυχθῆναι ἐπὶ τῷ ὀνόματι αὐτοῦ μετάνοιαν καὶ ἄφεσιν ἁμαρτιῶν εἰς πάντα τὰ ἔθνη, ἀρξάμενον ἀπὸ ἱερουσαλήμ. ὑμεῖς δὲ ἐστὲ μάρτυρες τούτων. καὶ ἰδοὺ ἐγὼ ἀποστέλλω τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ πατρός μου ἐφ' ὑμᾶς, ὑμεῖς δὲ καθίσατε ἐν τῇ πόλει ἱερουσαλήμ, ἕως οὗ ἐνδύσησθε δύναμιν ἐξ ὕψους. ἐξήγαγεν δὲ αὐτοὺς ἔξω ἕως εἰς βηθανίαν, καὶ ἐπάρας τὰς χεῖρας αὐτοῦ εὐλόγησεν αὐτούς. καὶ ἐγένετο ἐν τῷ εὐλογεῖν αὐτὸν αὐτούς, διέστη ἀπ' αὐτῶν, καὶ ἀνεφέρετο εἰς τὸν οὐρανόν. καὶ αὐτοὶ προσκυνήσαντες αὐτόν, ὑπέστρεψαν εἰς ἱερουσαλὴμ μετὰ χαρᾶς μεγάλης, καὶ ἦσαν διαπαντὸς ἐν τῷ ἱερῷ, αἰνοῦντες καὶ εὐλογοῦντες τὸν θεόν. ἀμήν.

ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ ΚΑΤΑ ΛΟΥΚΑΝ ΕΥΑΓΓΕΛΙΟΥ

Quid turbati estis, & cogitatiões ascendunt in corda uestra? Videte manus meas & pedes, qa ego ipse sum. Palpate & uidete, quia spiritus carnem & ossa non habet, sicut me uidetis habere. Et cum hæc dixisset, ostendit eis manus & pedes. Adhuc autem illis nõ credentibus p̃ gaudio & mirãtibus dixit. Habetis hic aliquid, quod manducet? At illi obtulerunt ei partem piscis assi, & fauum mellis. Et accepit, & in conspectu illorꝝ comedit. Et dixit ad eos. Hæc sunt uerba quæ locutus sum ad uos cũ adhuc essem uobiscum, quoniã necesse est impleri omnia quæ scripta sunt in lege Mosi & pphetis & psalmis de me. Tunc aperuit illorum mentem, ut intelligerent scripturas, & dixit eis. Sic scriptum est, & sic oportebat Christum pati, & resurgere a mortuis tertio die, & prædicare in nomine eius pœnitentiam & remissionem peccatorum in omnes gentes, initio facto ab Hierusalem. Vos autem estis testes horum. Et ecce ego mitto promissum patris mei in uos, uos autem sedete in ciuitate Hierusalem, quoadusqꝫ induamini uirtute ex alto. Eduxit autem eos foras usqꝫ in Bethaniam, & eleuatis manibus suis benedixit eis. Et factum est dum benediceret illis recessit ab eis, & ferebatur in cœlum. Et ipsi adorato eo regressi sunt in Hierusalem cum gaudio magno, & erant semper in templo laudantes & benedicentes deũ. Amen.

Euangelij secundum Lucam finis.

Digitized by Google

ΕΥΑΓΓΕΛΙΟΝ ΚΑΤΑ ΙΩΑΝΝΗΝ.

ΕΝ ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος, καὶ ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν θεόν, καὶ θεὸς ἦν ὁ λόγος. οὗτος ἦν ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν θεόν. πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἕν, ὃ γέγονεν. ἐν αὐτῷ ζωὴ ἦν, καὶ ἡ ζωὴ ἦν τὸ φῶς τῶν ἀνθρώπων, καὶ τὸ φῶς ἐν τῇ σκοτίᾳ φαίνει, καὶ ἡ σκοτία αὐτὸ οὐ κατέλαβεν. Ἐγένετο ἄνθρωπος ἀπεσταλμένος παρὰ θεοῦ, ὄνομα αὐτῷ Ἰωάννης, οὗτος ἦλθεν εἰς μαρτυρίαν, ἵνα μαρτυρήσῃ περὶ τοῦ φωτός, ἵνα πάντες πιστεύσωσιν δι' αὐτοῦ, οὐκ ἦν ἐκεῖνος τὸ φῶς, ἀλλ' ἵνα μαρτυρήσῃ περὶ τοῦ φωτός. Ἦν τὸ φῶς τὸ ἀληθινόν, ὃ φωτίζει πάντα ἄνθρωπον ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον. ἐν τῷ κόσμῳ ἦν, καὶ ὁ κόσμος δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ ὁ κόσμος αὐτὸν οὐκ ἔγνω. εἰς τὰ ἴδια ἦλθεν, καὶ οἱ ἴδιοι αὐτὸν οὐ παρέλαβον, ὅσοι δὲ ἔλαβον αὐτὸν ἔδωκεν αὐτοῖς ἐξουσίαν τέκνα θεοῦ γενέσθαι τοῖς πιστεύουσιν εἰς τὸ ὄνομα αὐτοῦ, οἳ οὐκ ἐξ αἱμάτων, οὐδὲ ἐκ θελήματος σαρκός, οὐδὲ ἐκ θελήματος ἀνδρός, ἀλλ' ἐκ θεοῦ ἐγεννήθησαν. Καὶ ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο. καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν, καὶ ἐθεασάμεθα τὴν δόξαν αὐτοῦ, δόξαν ὡς μονογενοῦς παρὰ πατρός, πλήρης χάριτος καὶ ἀληθείας. Ἰωάννης μαρτυρεῖ περὶ αὐτοῦ καὶ κέκραγεν λέγων, οὗτος ἦν ὃν εἶπον ὀπίσω μου ἐρχόμενος ἔμπροσθέν μου γέγονεν, ὅτι πρῶτός μου ἦν.

EVANGELIVM SECVNDVM IOANNEM.

IN principio erat uerbum, & uerbum erat apud deũ, & deus erat uerbum. Hoc erat in principio apud deum. Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil, quod factum est. In ipso uita erat, & uita erat lux hominum, & lux in tenebris lucet, & tenebræ eam non comphenderunt. Fuit homo missus a deo, cui nomen erat Ioannes. Hic uenit in testimonium, ut testimonium perhiberet de lumine, ut oẽs crederent per illũ. Non erat ille lux, sed ut testimonium perhiberet de lumine. Erat lux uera, quæ illuminat oẽm hominem uenientem in hunc mundũ. In mundo erat, & mundus per ipsum factus est, & mundus eũ nõ cognouit. In propria uenit, & sui eum nõ receperũt. Quotquot aũt receperunt eũ, dedit eis potestatẽ filios dei fieri his qui credũt in nomine eius. Qui non ex sanguinibus, neq; ex uoluntate carnis, neq; ex uoluntate uiri, sed ex deo nati sunt. Et uerbum caro factũ est, & habitauit in nobis, & uidimus gloriã eius gloriã uelut unigeniti a patre, plenum gratiæ & ueritatis. Ioannes testimonium perhibet de ipso, & clamauit dicẽs. Hic erat de quo dicebã, qui post me uenturus est, prior me cœpit esse, quia prior me erat.

Digitized by Google

ληρ. καὶ ἐκ τοῦ πληρώματος αὐτοῦ ἡμεῖς πάντες ἐλάβομεν, καὶ χάριν ἀντὶ χάριτος, ὅτι ὁ νόμος διὰ μωσέως ἐδόθη. ἡ χάρις καὶ ἡ ἀλήθεια διὰ ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ ἐγένετο. θεὸν οὐδεὶς τέωρακεν πώποτε. ὁ μονογενὴς υἱὸς, ὁ ὢν εἰς τὸν κόλπον τοῦ πατρὸς ἐκεῖνος ἐξηγήσατο. καὶ αὕτη ἐστὶν ἡ μαρτυρία τοῦ ἰωάννου, ὅτε ἀπέστειλαν οἱ ἰουδαῖοι ἐξ ἱεροσολύμων ἱερεῖς καὶ λευίτας, ἵνα ἐρωτήσωσιν αὐτὸν. σὺ τίς εἶ, καὶ ὡμολόγησεν καὶ οὐκ ἠρνήσατο. καὶ ὡμολόγησεν, ὅτι οὐκ εἰμὶ ἐγὼ ὁ ΧΡΙΣΤΟΣ. καὶ ἠρώτησαν αὐτόν. τί οὖν, ἠλίας εἶ σύ; καὶ λέγει. οὐκ εἰμί. ὁ προφήτης εἶ σύ; καὶ ἀπεκρίθη. οὔ. εἶπον οὖν αὐτῷ. τίς εἶ, ἵνα ἀπόκρισιν δῶμεν τοῖς πέμψασιν ἡμᾶς. τί λέγεις περὶ σεαυτοῦ; ἔφη, ἐγὼ φωνὴ βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ, εὐθύνατε τὴν ὁδὸν κυρίου, καθὼς εἶπεν ἡσαΐας ὁ προφήτης. Καὶ οἱ ἀπεσταλμένοι ἦσαν ἐκ τῶν φαρισαίων, καὶ ἠρώτησαν αὐτὸν καὶ εἶπον αὐτῷ. τί οὖν βαπτίζεις εἰ σὺ οὐκ εἶ ὁ ΧΡΙΣΤΟΣ, οὔτε ἠλίας, οὔτε προφήτης; ἀπεκρίθη αὐτοῖς ὁ ἰωάννης λέγων. ἐγὼ βαπτίζω ὕδατι, μέσος δὲ ὑμῶν ἕστηκεν ὃν ὑμεῖς οὐκ οἴδατε, αὐτός ἐστιν ὁ ὀπίσω μου ἐρχόμενος, οὗ ἐγὼ οὐκ εἰμὶ ἄξιος, ἵνα λύσω αὐτοῦ τὸν ἱμάντα τοῦ ὑποδήματος. ταῦτα ἐν βηθαβαρᾷ ἐγένετο πέραν τοῦ ἰορδάνου ὅπου ἦν ἰωάννης βαπτίζων. τῇ ἐπαύριον βλέπει ὁ ἰωάννης τὸν ΙΗΣΟΥΝ ἐρχόμενον πρὸς αὐτὸν, καὶ λέγει, ἴδε ὁ ἀμνὸς τοῦ θεοῦ, ὁ αἴρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου. οὗτός ἐστιν περὶ οὗ ἐγὼ εἶπον, ὀπίσω μου ἔρχεται ἀνὴρ ὃς ἔμπροσθέν μου γέγονεν, ὅτι πρῶτός μου ἦν. κἀγὼ οὐκ ἤδειν αὐτόν, ἀλλ' ἵνα φανερωθῇ τῷ ἰσραὴλ, διὰ τοῦτο ἦλθον ἐγὼ ἐν τῷ ὕδατι βαπτίζων. καὶ ἐμαρτύρησεν ἰωάννης λέγων, ὅτι τεθέαμαι τὸ πνεῦμα καταβαῖνον ὡσεὶ περιστερὰν ἐξ οὐρανοῦ, καὶ ἔμεινεν ἐπ'

erat. Et de plenitudine eius nos omnes accepimus, & gratiam pro gratia, quia lex per Mosen data est, gratia & ueritas per Iesum Christū facta est. Deum nemo uidit unq̃. Vnigenit⁹ filius qui est in sinu patris, ipse enarrauit. Et hoc est testimonium Ioannis, quando miserunt Iudæi ab Hierosolymis sacerdotes & leuitas, ut interrogarent eum. Tu quis es? Et confessus est, & nō negauit. Et confessus est, non sum ego Christus. Et interrogauerunt eū. Quid ergo? Helias es tu? Et dixit. Nō sum. Propheta es tu? Et respondit. Nō. Dixerunt ergo ei. Quis es, ut responsum demus his qui miserunt nos? Quid dicis de teipso? Ait. Ego uox clamantis in deserto, dirigite uiam dñi, sicut dixit Esaias propheta. Et qui missi fuerant, erant ex pharisæis. Et interrogauerunt eū, & dixerunt ei. Quid ergo baptizas, si tu non es Christus, neq; Helias, neq; ppheta? Respondit eis Ioannes dicēs, Ego baptizo in aqua, medius autē uestrum stetit quē uos nescitis, Ipse est q̃ post me uenturus est, qui ante me factus est, cuius ego nō sum dignus ut soluam eius corrigiam calciamēti. Hæc in Bethabara facta sūt trans Iordanem, ubi erat Ioannes baptizās. Postero die uidet Ioannes Iesum uenientē ad se, & ait. Ecce agnus dei, qui tollit peccatum mundi. Hic est de quo dicebā. Post me uenit uir qui ante me factus est, qa prior me erat, & ego nesciebam eū. Sed ut manifestetur Israeli, ppterea ueni ego in aqua baptizās. Et testimoniū perhibuit Ioannes dicēs. Vidi spiritū descendētem quasi columbā de cœlo, & mansit super

νεμ ἐπ᾽ αὐτόμ. κἀγὼ οὐκ ἤδειμ αὐτόμ, ἀλλὰ
πέμψας με βαπτίζειν ἐν τῷ ὕδατι, ἐκεῖνός μοι
εἶπεμ, ἐφ᾽ ὃμ ἂμ, ἴδῃς τὸ πνεῦμα καταβαῖ /
νομ καὶ μένομ ἐπ᾽ αὐτόμ, οὗτός ἐσιμ ὁ βαπτί /
ζωμ ἐν πνεύματι ἁγίῳ. κἀγὼ ἑώρακα καὶ
μεμαρτύρηκα, ὅτι οὗτός ἐσιμ ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ.
τῇ ἐπαύριον πάλιμ εἰστήκει ὁ ἰωάννης, καὶ
ἐκ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ δύο, καὶ ἐμβλέψας τῷ
ΙΗΣΟΥ περιπατοῦντι λέγει. ἴδε ὁ ἀμνὸς τοῦ
θεοῦ. καὶ ἤκουσαμ αὐτοῦ οἱ δύο μαθηταὶ λα
λοῦντος, καὶ ἠκολούθησαμ τῷ ΙΗΣΟΥ. στρα
φεὶς δὲ ὁ ΙΗΣΟΥΣ καὶ θεασάμενος αὐτοὺς
ἀκολουθοῦντας, λέγει αὐτοῖς. τί ζητεῖτε;
οἱ δὲ εἶπομ αὐτῷ. ῥαββεί (ὃ λέγεται ἑρμη /
νευόμενομ διδάσκαλε) ποῦ μένεις; λέγει αὐ /
τοῖς, ἔρχεσθε καὶ ἴδετε. ἦλθομ καὶ εἴδομ ποῦ μένῃ
καὶ παρ᾽ αὐτῷ ἔμειναμ τὴν ἡμέραμ ἐκείνημ.
ὥρα δὲ ἦμ ὡς δεκάτη. ἦμ ἀνδρέας ὁ ἀδελφὸς
σίμωνος πέτρου, εἷς ἐκ τῶν δύο τῶν ἀκουσάν
των παρὰ ἰωάννου καὶ ἀκολουθησάντων αὐ /
τῷ. εὑρίσκει οὗτος πρῶτος τὸμ ἀδελφὸμ τὸμ
ἴδιον σίμωνα, καὶ λέγει αὐτῷ, εὑρήκαμεμ τὸν
μεσίαμ, ὅ ἐσιμ μεθερμηνευόμενον ΧΡΙΣΤΟΣ.
καὶ ἤγαγεν αὐτὸν πρὸς τὸμ ΙΗΣΟΥΝ. ἐμβλέψας αὐ
τῷ ὁ ΙΗΣΟΥΣ, εἶπεν, σὺ εἶ σίμων ὁ υἱὸς ἰωνᾶ,
σὺ κληθήσῃ κηφᾶς, ὃ ἑρμηνεύεται πέτρος.
τῇ ἐπαύριον ἠθέλησεμ ὁ ΙΗΣΟΥΣ ἐξελθεῖν εἰς
τὴν γαλιλαίαμ, καὶ εὑρίσκει φίλιππομ, καὶ λέ
γει αὐτῷ. ἀκολούθει μοι. ἦμ δὲ ὁ φίλιππος
ἀπὸ βηθσαϊδὰ ἐκ τῆς πόλεως ἀνδρέου καὶ
πέτρου. εὑρίσκει φίλιππος τὸμ ναθαναὴλ,
καὶ λέγει αὐτῷ, ὃμ ἔγραψεμ μωσῆς ἐν
τῷ νόμῳ, καὶ οἱ προφῆται, εὑρήκαμεν ΙΗΣΟΥΝ
τὸμ υἱὸν τοῦ ἰωσὴφ τὸμ ἀπὸ ναζαρέθ, καὶ εἶπεν
αὐτῷ ναθαναὴλ. ἐκ ναζαρὲθ δύναταί τι
ἀγαθὸμ εἶναι. λέγει αὐτῷ φίλιππος. ἔρ
χου καὶ ἴδε. εἶδεμ ὁ ΙΗΣΟΥΣ τὸμ ναθαναὴλ ἐρ /
χόμενον πρὸς αὐτὸν, καὶ λέγει περὶ αὐτοῦ, ἴδε ἀληθῶς
ἰσραηλίτης, ἐν ᾧ δόλος οὐκ ἔστιν, λέγει αὐτῷ να

ναθαναὴλ

sit super eũ, & ego nesciebam eũ, sed q̃ misit me ut baptizarem in aqua, ille mihi dixit. Super quẽ uideris spiritũ descendentem & manentẽ super eum, hic est q̃ baptizat in spiritu sancto. Et ego uidi & testimoniũ perhibui quod hic est filius dei. Postero die iterũ stabat Ioannes & ex discipulis eius duo. Et intuitus Iesum ambulãtẽ dicit. Ecce agn9 dei. Et audierunt eum duo discipuli loquentem, & secuti sunt Iesum. Conuersus aũt Iesus & uidens eos sequẽtes se, dicit eis. Quid quæritis? Qui dixerunt ei. Rabbi, quod dicitur interpretatum magister, ubi habitas? Dicit eis. Venite & uidete. Venerunt & uiderũt ubi maneret, & apud eum manserunt die illo. Hora autem erat fere decima. Erat Andreas frater Simonis Petri, unus ex duobus qui audierãt a Ioanne, & secuti fuerant eum. Reperit hic prior fratrẽ suũ Simonẽ, & dicit ei. Inuenimus messiam, quod est interp̃tatum Christus. Et adduxit eum ad Iesum. Intuitus eum Iesus dixit. Tu es Simon filius Ioanna, tu uocaberis cephas, quod interpretatur Petrus. Postero die uoluit Iesus exire in galilæam, & reperit Philippum, & dicit ei. Sequere me. Erat autẽ Philipp9 a Bethsaida ciuitate Andreæ & Petri. Reperit Philippus Nathanahel, & dicit ei. De quo scripsit Moses in lege & prophetæ, inuenimus Iesum filiũ Ioseph naçarenum, & dixit ei Nathanahel. A Nazareth potest aliquid boni esse. Dicit ei Philippus. Veni & uide. Vidit Iesus Nathanahel uenientem ad se, & dicit de eo. Ecce uere Israelita, in quo dolus non est. Dicit ei Nathanahel.

nescíebam eũ, sed q
arem in aqua, ille mi
ẽ uideris spiritũ de
nentẽ super eum, hic
piritu sancto. Et ego
i perhibuiſ quod hic
ſtero die iterũ ſtabat
cipulis eius duo. Et in
bulãtẽ dicit. Ecce agn
eum duo diſcipuli lo
i ſunt Ieſum. Conuer
idens eos ſequẽtes ſe,
uæritis? Qui dixerun
dicitur interpretatum
ɔitas? Dicit eis. Venit
unt & uiderũt ubi ma
um manſerunt die il
erat fere decima. Erat
Simonis Petri, unus a
dierãt a Ioanne, & ſecu
Reperit hic prior fratr
dicit ei. Inuenimus me
interpretatum Chriſtus,
im ad Ieſum. Intuitus
it. Tu es Simon filius Jo
beris cephas, quod inter
us. Poſtero die uoluit Ie
lilæam, & reperit Philip
i. Sequere me. Erat aut
thſaida ciuitate Andrea
erit Philippus Nathana
. De quo ſcripſit Moſes
phetæ, inuenimus Ieſum
naçarenum, & dixit ei Na
, Nazareth poteſt aliquid
Dicit ei Philippus. Veni
Ieſus Nathanahel uenien
dicit de eo. Ecce uere Iſrae
olus non eſt. Dicit ei Na
thanahel

βαινοντας καὶ καταβαίνοντας ἐπὶ τὸν υἱὸν
τοῦ ἀνθρώπου. καὶ τῇ ἡμέρᾳ τῇ τρίτῃ, γά
μος ἐγένετο ἐν κανᾷ τῆς γαλιλαίας. καὶ
ἦν ἡ μήτηρ τοῦ ΙΗΣΟΥ ἐκεῖ. ἐκλήθη δὲ καὶ ὁ
ΙΗΣΟΥΣ καὶ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ εἰς τὸν γά
μον. καὶ ὑστερήσαντος οἴνου, λέγει ἡ μήτηρ
τοῦ ΙΗΣΟΥ πρὸς αὐτόν. οἶνον οὐκ ἔχουσιν.
λέγει αὐτῇ ὁ ΙΗΣΟΥΣ, Τί ἐμοὶ καὶ σοί, γύ
ναι, οὔπω ἥκει ἡ ὥρα μου. λέγει ἡ μήτηρ αὐτοῦ
τοῖς διακόνοις, ὅτι ἂν λέγῃ ὑμῖν ποιήσατε.
ἦσαν δὲ ἐκεῖ ὑδρίαι λίθιναι ἓξ κείμεναι κατὰ
τὸν καθαρισμὸν τῶν Ἰουδαίων, χωροῦσαι ἀνὰ
μετρητὰς δύο, ἢ τρεῖς. λέγει αὐτοῖς ὁ ΙΗ
ΣΟΥΣ. γεμίσατε τὰς ὑδρίας ὕδατος.
καὶ ἐγέμισαν αὐτὰς ἕως ἄνω, καὶ λέγει αὐ
τοῖς. ἀντλήσατε νῦν καὶ φέρετε τῷ ἀρ
χιτρικλίνῳ. καὶ ἤνεγκαν. ὡς δὲ ἐγεύσατο
ὁ ἀρχιτρίκλινος τὸ ὕδωρ οἶνον γεγενημέ
νον, καὶ οὐκ ἤδει πόθεν ἐστίν. οἱ δὲ διάκονοι
ἤδεισαν οἱ ἠντληκότες τὸ ὕδωρ, φωνεῖ τὸν
νυμφίον ὁ ἀρχιτρίκλινος καὶ λέγει αὐτῷ.
πᾶς ἄνθρωπος πρῶτον τὸν καλὸν οἶνον
τίθησι καὶ ὅταν μεθυσθῶσιν, τότε τὸν ἐλάσ
σω. σὺ τετήρηκας τὸν καλὸν οἶνον ἕως ἄρ
τι. ταύτην ἐποίησε πρώτην ἀρχὴν τῶν σημεί
ων ὁ ΙΗΣΟΥΣ ἐν κανᾷ τῆς γαλιλαίας.
καὶ ἐφανέρωσε τὴν δόξαν αὐτοῦ. καὶ ἐπί
στευσαν εἰς αὐτὸν οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ. μετὰ τοῦ
το κατέβη εἰς καπερναοὺμ αὐτὸς καὶ ἡ μήτηρ
αὐτοῦ

thanahel. Vnde me noſcis? Reſpondit Ieſus, & dixit ei. Priuſq; te Philippus uocaret cum eſſes ſub ficu uidi te. Reſpondit Nathanahel, & ait. Rabbi, tu es filius dei, tu es rex Iſrael. Reſpondit Ieſus & dixit ei. Quia dixi tibi uidi te ſub ficu credis, maiora his uidebis. Et dicit ei. Amẽ amen dico uobis, poſthac uidebitis cœlũ apertum, & angelos dei aſcendentes & deſcendentes ſuper filium hominis.

Et die tertia nuptiæ factæ ſunt in Chana Galilææ, & erat mater Ieſu ibi. Vocatus eſt autem Ieſus & diſcipuli eius ad nuptias. Et deficiente uino, dicit mater Ieſu ad eum. Vinum non habent. Et dicit ei Ieſus. Quid mihi tecũ eſt mulier? Nondum uenit hora mea. Dicit mater eius miniſtris. Quodcũq; dixerit uobis facite. Erant autem ibi lapideæ hydriæ ſex poſitæ ſecundum purificationem iudæorum, capientes ſingulæ metretas binas uel ternas. Dicit ei Ieſus. Implete hydrias aqua. Et impleuerunt eas uſq; ad ſummum. Et dicit eis Haurite nunc, & ferte architriclino. Et tulerunt. Vt autem guſtauit architridinus aquam uinũ factum, & non ſciebat unde eſſet, miniſtri autem ſciebant qui hauſerãt aquã, uocat ſponſum architriclinus, & dicit ei. Omnis homo primum bonum uinum ponit, & cum inebriati fuerint, tunc id quod deterius eſt. Tu ſeruaſti bonum uinum uſq; huc. Hoc fecit initium ſignorum Ieſus in chana galilææ, & manifeſtauit gloriam ſuam, & crediderunt in eum diſcipuli eius, Poſt hæc deſcendit Capernaum ipſe & mater

Digitized by Google

εἶπεν, πάτερ εἰς χεῖράς σου παραθήσομαι τὸ πνεῦμά μου. καὶ ταῦτα εἰπὼν, ἐξέπνευσεν. ἰδὼν δὲ ὁ ἑκατόνταρχος τὸ γενόμενον, ἐδόξασεν τὸν θεὸν λέγων. ὄντως ὁ ἄνθρωπος οὗτος δίκαιος ἦν. καὶ πάντες οἱ συμπαραγενόμενοι ὄχλοι ἐπὶ τὴν θεωρίαν ταύτην, θεωροῦντες τὰ γενόμενα τύπτοντες ἑαυτῶν τὰ στήθη ὑπέστρεφον. εἰστήκεισαν δὲ πάντες οἱ γνωστοὶ αὐτοῦ μακρόθεν, καὶ γυναῖκες αἱ συνακολουθήσασαι αὐτῷ ἀπὸ τῆς Γαλιλαίας, ὁρῶσαι ταῦτα. καὶ ἰδοὺ ἀνὴρ ὀνόματι Ἰωσὴφ βουλευτὴς, ὑπάρχων ἀνὴρ ἀγαθὸς καὶ δίκαιος, οὗτος οὐκ ἦν συγκατατεθειμένος τῇ βουλῇ καὶ τῇ πράξει αὐτῶν, ἀπὸ Ἁριμαθαίας πόλεως τῶν Ἰουδαίων, ὃς καὶ προσεδέχετο καὶ αὐτὸς τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ, οὗτος προσελθὼν τῷ Πιλάτῳ, ᾐτήσατο τὸ σῶμα τοῦ ΙΗΣΟΥ, καὶ καθελὼν αὐτὸ ἐνετύλιξεν αὐτὸ σινδόνι, καὶ ἔθηκεν αὐτὸν ἐν μνήματι λαξευτῷ, οὗ οὐκ ἦν, οὐδέπω οὐδεὶς κείμενος. καὶ ἡμέρα ἦν παρασκευή, καὶ σάββατον ἐπέφωσκεν. κατακολουθήσασαι δὲ γυναῖκες αἵτινες ἦσαν συνεληλυθυῖαι αὐτῷ ἐκ τῆς Γαλιλαίας, ἐθεάσαντο τὸ μνημεῖον, καὶ ὡς ἐτέθη τὸ σῶμα αὐτοῦ. ὑποστρέψασαι δὲ, ἡτοίμασαν ἀρώματα καὶ μύρα. καὶ τὸ μὲν σάββατον ἡσύχασαν κατὰ τὴν ἐντολήν.

τῇ δὲ μιᾷ τῶν σαββάτων, ὄρθρου βαθέος ἦλθον ἐπὶ τὸ μνῆμα φέρουσαι ἃ ἡτοίμασαν ἀρώματα, καί τινες σὺν αὐταῖς. εὗρον δὲ τὸν λίθον ἀποκεκυλισμένον ἀπὸ τοῦ μνημείου, καὶ εἰσελθοῦσαι οὐχ εὗρον τὸ σῶμα τοῦ κυρίου ΙΗΣΟΥ. καὶ ἐγένετο ἐν τῷ διαπορεῖσθαι αὐτὰς περὶ τούτου, καὶ ἰδοὺ δύο ἄνδρες ἐπέστησαν αὐταῖς, ἐν ἐσθήσεσιν ἀστραπτούσαις. ἐκφόβων δὲ γενομένων αὐτῶν, καὶ κλινουσῶν τὰ πρόσωπα εἰς τὴν γῆν, εἶπον πρὸς αὐτάς. τί ζητεῖτε, τὴν ζῶντα μετὰ τῶν νεκρῶν; οὐκ ἔστιν ὧδε, ἀλλὰ ἠγέρθη.

ait. Pater, in manus tuas cõmendo spiritum meum. Et hæc cum dixisset expirauit. Videns autem Centurio, quod factum fuerat, glorificauit deum dicẽs: Vere hic homo iustus erat. Et omnis turba eorum qui simul aderant ad spectaculum istud, & uidebant quæ fiebãt percutientes pectora sua reuertebantur. Stabant autem omnes noti eius a longe, & mulieres quæ secutæ eũ erant a Galilæa hæc uidentes. Et ecce uir nomine Ioseph, decurio qui erat uir bonus & iustus, hic nõ cõsenserat consilio & actib⁹ eoꝝ, oriũdus ab Arimathæa ciuitate Iudæorũ, qui expectabat & ipse regnum dei. Hic accessit ad Pilatum & petijt corpus Iesu, & depositum inuoluit in sindone, & posuit illud in monumento excisso, in quo nondũ quisq̃ positus fuerat. Et dies erat parasceue & sabbatum illucescebat. Subsecutæ autem mulieres quæ cum eo uenerant de Galilæa uiderunt monumentum, & quemadmodum positum erat corpus ei⁹, Reuertẽtes aũt parauerũt aromata & unguenta, & sabbato quidem quieuerunt secundum mandatum.

Vna autem sabbati profundo crepu XXII
sculo uenerunt ad monumentum portãtes q̃ parauerãt aromata, & nõnullæ cum illis, & inuenerunt lapidem reuolutum a monumento, & ingressæ non inuenerunt corpus domini Iesu. Et factum est dum mente consternatæ essent de isto, ecce duo uiri steterunt secus illas in uestibus fulgentibus. Cum timerent autem & declinarent uultum in terram, dixerunt ad illas. Quid quæritis, uiuẽtẽ cũ mortuis? Nõ est hic, sed surrexit

ἐγέρθη. μνήσθητε ὡς ἐλάλησεν ὑμῖν, ἔτι ὢν ἐν τῇ γαλιλαίᾳ λέγων. ὅτι δεῖ τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου παραδοθῆναι εἰς χεῖρας ἀνθρώπων ἁμαρτωλῶν, καὶ σταυρωθῆναι, καὶ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἀναστῆναι. καὶ ἐμνήσθησαν τῶν ῥημάτων αὐτοῦ, καὶ ὑποστρέψασαι ἀπὸ τοῦ μνημείου, ἀπήγγειλαν πάντα ταῦτα τοῖς ἕνδεκα, καὶ πᾶσι τοῖς λοιποῖς. ἦν δὲ ἡ μαγδαληνὴ μαρία, καὶ ἰωάννα, καὶ μαρία ἰακώβου, καὶ αἱ λοιπαὶ σὺν αὐταῖς, ἔλεγον πρὸς τοὺς ἀποστόλους ταῦτα. καὶ ἐφάνησαν ἐνώπιον αὐτῶν ὡσεὶ λῆρος τὰ ῥήματα αὐτῶν, καὶ ἠπίστουν αὐταῖς. ὁ δὲ πέτρος ἀναστὰς ἔδραμεν ἐπὶ τὸ μνημεῖον, καὶ παρακύψας, βλέπει τὰ ὀθόνια κείμενα μόνα, καὶ ἀπῆλθεν πρὸς ἑαυτὸν θαυμάζων τὸ γεγονός. καὶ ἰδοὺ δύο ἐξ αὐτῶν ἦσαν πορευόμενοι ἐν αὐτῇ τῇ ἡμέρᾳ εἰς κώμην ἀπέχουσαν σταδίους ἑξήκοντα ἀπὸ ἰερουσαλήμ, ᾗ ὄνομα ἐμμαούς, καὶ αὐτοὶ ὡμίλουν πρὸς ἀλλήλους περὶ πάντων τῶν συμβεβηκότων τούτων. καὶ ἐγένετο ἐν τῷ ὁμιλεῖν αὐτοὺς καὶ συζητεῖν, καὶ αὐτὸς ὁ ΙΗΣΟΥΣ ἐγγίσας συνεπορεύετο αὐτοῖς. οἱ δὲ ὀφθαλμοὶ αὐτῶν ἐκρατοῦντο τοῦ μὴ ἐπιγνῶναι αὐτόν. εἶπεν δὲ πρὸς αὐτούς. τίνες οἱ λόγοι οὗτοι, οὓς ἀντιβάλλετε πρὸς ἀλλήλους περιπατοῦντες, καὶ ἐστε σκυθρωποί; ἀποκριθεὶς δὲ εἷς, ᾧ ὄνομα κλεόπας, εἶπεν πρὸς αὐτόν. σὺ μόνος παροικεῖς ἰερουσαλὴμ, καὶ οὐκ ἔγνως τὰ γενόμενα ἐν αὐτῇ ἐν ταῖς ἡμέραις ταύταις; καὶ εἶπεν αὐτοῖς. ποῖα; οἱ δὲ εἶπον αὐτῷ. τὰ περὶ ΙΗΣΟΥ τοῦ ναζωραίου, ὃς ἐγένετο ἀνὴρ προφήτης, δυνατὸς ἐν ἔργῳ καὶ λόγῳ, ἐναντίον τοῦ θεοῦ, καὶ παντὸς τοῦ λαοῦ, ὅπως τε παρέδωκαν αὐτὸν οἱ ἀρχιερεῖς, καὶ οἱ ἄρχοντες ἡμῶν εἰς κρίμα θανάτου, καὶ ἐσταύρωσαν αὐτόν. ἡμεῖς δὲ ἠλπίζομεν, ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ μέλλων λυτροῦσθαι τὸν ἰσραήλ.

ἀλλὰγε

surrexit. Recordamini qualiter locutus est uobis, cū adhuc in Galilæa esset dicens. Quod oportuerit filiū hois tradi in manus hominū peccatorū, & crucifigi, & die tertia resurgere. Et recordatæ sunt uerborū eius, & regressæ a monumento nunciauerūt hæc omnia illis undecim, & cæteris omnibus. Erat autē Maria magdalene & Ioanna & Mariæ Iacobi. & cæteræ quæ cū eis erant, quæ dicebāt ad apostolos hæc. Et uisa sunt ante illos ceu deliramentū uerba illarum, & non crediderūt illis. Petrus aūt surgens cucurrit ad monumentū, & prospiciens uidit linteamina sola posita, & abijt apud semetipsum mirās quod acciderat. Et ecce duo ex illis ibāt eodē die in castellū quod aberat spatio stadiorum sexaginta ab Hierusalem noīe Emaus, & ipsi cōfabulabantur inter se, de his oibus quæ acciderāt. Et factum est dū confabularent & secū q̄rerent, & ipse Iesus appropinquans ibat cum illis. Cæterꝫ oculi illorum tenebantur, ne eum agnoscerent. Et ait ad illos. Qui sunt hi sermones quos cōfertis inter uos ambulantes. & estis tristes? Et respondens unus cui nomen Cleopas, dixit ei. Tu solus peregrinus es in Hierusalem, & non cognouisti quæ facta sunt in illa his diebus? Quibus ille dixit. Quæ? Et dixerunt. De Iesu Nazareno, qui fuit uir propheta, potens in opere & sermone, coram deo & toto populo. Et quomodo eum tradiderunt summi Sacerdotes, & Principes nostri in damnationem mortis, & crucifixerunt eum. Nos aūt sperabamus, eū esse illū qui redēpturus esset Israel.

Et nunc

Αλλ' ἄγε σὺν πᾶσιν τούτοις ἕτερον ταύτην
ἡμέραν ἄγει σήμερον ἀφ' οὗ ταῦτα ἐγένε-
το. Αλλὰ καὶ γυναῖκες τινὲς ἐξ ἡμῶν ἐξέσ-
ησαν ἡμᾶς, γενόμεναι ὄρθριαι ἐπὶ τὸ μνη-
μεῖον. καὶ μὴ εὑροῦσαι τὸ σῶμα αὐτοῦ, ἦλ-
θον λέγουσαι, καὶ ὀπασίαν ἀγγέλων ἑωρα-
κέναι, οἳ λέγουσιν αὐτὸν ζῆν. Καὶ ἀπῆλθον
τινὲς τῶν σὺν ἡμῖν ἐπὶ τὸ μνημεῖον, καὶ εὗ-
ρον οὕτως, καθὼς καὶ αἱ γυναῖκες εἶπον, αὐτὸν
δὲ οὐκ εἶδον. καὶ αὐτὸς εἶπεν πρὸς αὐτούς. Ὦ ἀν-
όητοι καὶ βραδεῖς τῇ καρδίᾳ τοῦ πιστεύειν ἐπὶ
πᾶσιν, οἷς ἐλάλησαν οἱ προφῆται. Οὐχὶ ταῦ-
τα ἔδει παθεῖν τὸν ΧΡΙΣΤΟΝ, & εἰσελθεῖν εἰς
τὴν δόξαν αὐτοῦ; Καὶ ἀρξάμενος ἀπὸ Μωσέως
& ἀπὸ πάντων τῶν προφητῶν, διηρμήνευεν
αὐτοῖς ἐν πάσαις ταῖς γραφαῖς τὰ περὶ ἑαυ-
τοῦ. καὶ ἤγγισαν εἰς τὴν κώμην οὗ ἐπορεύον-
το, καὶ αὐτὸς προσεποιεῖτο πορρώτερον πορεύ-
εσθαι. καὶ παρεβιάσαντο αὐτὸν λέγοντες. μεῖ-
νον μεθ' ἡμῶν, ὅτι πρὸς ἑσπέραν ἐστὶν, & κέ-
κλικεν ἡ ἡμέρα. καὶ εἰσῆλθεν τοῦ μεῖναι σὺν
αὐτοῖς. καὶ ἐγένετο ἐν τῷ κατακλιθῆναι αὐ-
τὸν μετ' αὐτῶν λαβὼν τὸν ἄρτον εὐλόγησεν
καὶ κλάσας, ἐπεδίδου αὐτοῖς. αὐτῶν δὲ δι-
ηνοίχθησαν οἱ ὀφθαλμοὶ & ἐπέγνωσαν αὐ-
τόν. καὶ αὐτὸς ἄφαντος ἐγένετο ἀπ' αὐτῶν.
καὶ εἶπον πρὸς ἀλλήλους. Οὐχὶ ἡ καρδία ἡ-
μῶν καιομένη ἦν ἐν ἡμῖν, ὡς ἐλάλει ἡμῖν
ἐν τῇ ὁδῷ, καὶ ὡς διήνοιγεν ἡμῖν τὰς γρα-
φάς; καὶ ἀναστάντες αὐτῇ τῇ ὥρᾳ, ὑπέστρεψαν
εἰς Ἰερουσαλήμ, & εὗρον συνηθροισμένους τοὺς
ἕνδεκα, & τοὺς σὺν αὐτοῖς λέγοντας, ὅτι ἠγέρ
θη ὁ κύριος ὄντως, καὶ ὤφθη Σίμωνι. καὶ αὐτοὶ
ἐξηγοῦντο τὰ ἐν τῇ ὁδῷ, καὶ ὡς ἐγνώσθη αὐ
τοῖς, ἐν τῇ κλάσει τοῦ ἄρτου. ταῦτα δὲ αὐτῶν
λαλούντων, αὐτὸς ὁ ΙΗΣΟΥΣ ἔστη ἐν μέσῳ αὐ
τῶν. καὶ λέγει αὐτοῖς. Εἰρήνη ὑμῖν. πτοηθέν-
τες δὲ καὶ ἔμφοβοι γενόμενοι ἐδόκουν
πνεῦμα θεωρεῖν. καὶ εἶπεν αὐτοῖς.

Τί τεταρ-

Et nũc ſuper hæc omnia tertiꝰ dies eſt
hodie, ꝙ hæc facta ſunt. Sed & mulie-
res quædam ex noſtris terruerunt nos,
quæ ante lucẽ fuerunt ad monumentũ
& nõ inuento corpore eius, uenerũt di-
centes, ſe etiam uiſionem angelorũ ui-
diſſe, qui dicunt eum uiuere. Et abierũt
quidam ex noſtris ad monumentũ, &
ita inuenerunt ſicut mulieres dixerunt.
ipſum uero non inuenerunt. Et ipſe di-
xit ad eos. O ſtulti & tardi corde ad cre
dendum in omnibus quæ locuti ſunt
ꝓphetæ. Nõne hæc oportuit pati Chri
ſtum, & intrare in gloriam ſuam? Et in-
cipiens a Moſe & omnibus prophetis,
interp̃tabatur illis in omnibus ſcriptu
ris quæ de ipſo erant. Et appropinqua
uerunt caſtello quo ibant, & ipſe p̃ſefe-
rebat ſe lõgius ire. Et coegerunt illũ di-
cẽtes. Mane nobiſcũ, qm̃ adueſpaſcit,
& indinatꝰ ẽ dies, & itrauit ut maneret
cũ illis. Et factũ eſt dũ recũberet cũ eis,
accepit panem & benedixit ac fregit, &
porrigebat illis. Et aperti ſũt oculi eorꝝ
& cognouerunt eum, & ipſe euanuit ex
oculis eorꝝ. Et dixerunt inter ſe. Nõne
cor noſtrũ ardens erat in nobis, dũ loq̃
retur nobis in uia, & aperiret nobis ſcri
pturas? Et ſurgentes eadem hora re-
greſſi ſunt in Hieruſalem & inuenerũt
congregatos undecim, & eos qui cum
illis erant dicentes. Surrexit dominus
uere, & apparuit Simoni. Et ipſi nar-
rabant quæ geſta erant in uia, & quo-
modo cognitus fuiſſet ſibi in fractione
panis. Dum autem hæc loquuntur, ſte-
tit Ieſus in medio eorum & dixit. Pax
uobis. Cõturbati uero & conterriti, exi-
ſtimabant ſe ſpiritũ uidere. Et dixit eis

Quid

τί πεταραγμένοι ἐστέ, καὶ διὰ τί διαλογισμοὶ
ἀναβαίνουσιν ἐν ταῖς καρδίαις ὑμῶν; ἴδετε
τὰς χεῖράς μου καὶ τοὺς πόδας μου, ὅτι αὐτὸς
ἐγώ εἰμι. ψηλαφήσατέ με καὶ ἴδετε, ὅτι πνεῦ
μα σάρκα καὶ ὀστέα οὐκ ἔχει, καθὼς ἐμὲ θεω
ρεῖτε ἔχοντα. καὶ τοῦτο εἰπὼν, ἐπέδειξεν αὐ
τοῖς τὰς χεῖρας καὶ τοὺς πόδας. ἔτι δὲ ἀπι
στούντων αὐτῶν ἀπὸ τῆς χαρᾶς καὶ θαυμαζόν
των, εἶπεν αὐτοῖς. ἔχετέ τι βρώσιμον ἐνθάδε;
οἱ δὲ ἐπέδωκαν αὐτῷ ἰχθύος ὀπτοῦ μέρος,
καὶ ἀπὸ μελισσίου κηρίου. καὶ λαβὼν
ἐνώπιον αὐτῶν ἔφαγεν. εἶπεν δὲ αὐτοῖς, οὗτοι
οἱ λόγοι οὓς ἐλάλησα πρὸς ὑμᾶς ἔτι ὢν σὺν
ὑμῖν, ὅτι δεῖ πληρωθῆναι πάντα τὰ γεγραμ
μένα ἐν τῷ νόμῳ μωσέως καὶ προφήταις καὶ
ψαλμοῖς περὶ ἐμοῦ. τότε διήνοιξεν αὐτῶν τὸν
νοῦν τοῦ συνιέναι τὰς γραφάς, καὶ εἶπεν αὐ
τοῖς, ὅτι οὕτως γέγραπται, καὶ οὕτως ἔδει
παθεῖν τὸν ΧΡΙΣΤΟΝ, καὶ ἀναστῆναι ἐκ νε
κρῶν τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ, καὶ κηρυχθῆναι ἐπὶ τῷ
ὀνόματι αὐτοῦ μετάνοιαν καὶ ἄφεσιν ἁμαρ
τιῶν εἰς πάντα τὰ ἔθνη, ἀρξάμενον ἀπὸ ἱε
ρουσαλήμ. ὑμεῖς δὲ ἐστε μάρτυρες τούτων.
καὶ ἰδοὺ ἐγὼ ἀποστέλλω τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ
πατρός μου ἐφ' ὑμᾶς, ὑμεῖς δὲ καθίσατε ἐν
τῇ πόλει ἱερουσαλήμ, ἕως οὗ ἐνδύσησθε δύνα
μιν ἐξ ὕψους. ἐξήγαγεν δὲ αὐτοὺς ἔξω ἕως
εἰς βηθανίαν, καὶ ἐπάρας τὰς χεῖρας αὐτοῦ εὐ
λόγησεν αὐτούς. καὶ ἐγένετο ἐν τῷ εὐλογεῖν
αὐτὸν αὐτούς, διέστη ἀπ' αὐτῶν, καὶ ἀνεφέρετο
εἰς τὸν οὐρανόν. καὶ αὐτοὶ προσκυνήσαντες αὐ
τῷ, ὑπέστρεψαν εἰς ἱερουσαλὴμ μετὰ χαρᾶς
μεγάλης, καὶ ἦσαν διαπαντὸς ἐν τῷ
ἱερῷ, αἰνοῦντες καὶ εὐλογοῦντες
τὸν θεόν. ἀμήν.

ΤΕΛΟΣ ΕΥΑΓΓΕΛΙΟΥ
ΚΑΤΑ ΛΟΥΚΑΝ.

Quid turbati estis, & cogitatiões ascen
dunt in corda uestra? Videte manus
meas & pedes, qa ego ipse sum. Palpa
te & uidete, quia spiritus carnem & os/
sa non habet, sicut me uidetis habere.
Et cum hæc dixisset, ostendit eis ma-
nus & pedes. Adhuc autem illis nó cre
dentibus p̃ gaudio & mirãtibus dixit.
Habetis hic aliquid, quod manducet?
At illi obtulerunt ei partem piscis assi,
& fauum mellis. Et accepit, & in conspe
ctu illorꝝ comedit. Et dixit ad eos. Hæc
sunt uerba quæ locutus sum ad uos cũ
adhuc essem uobiscum, quoniã necesse
est impleri omnia quæ scripta sunt in
lege Mosi & pphetis & psalmis de me.
Tunc aperuit illorum mentem, ut in-
telligerent scripturas, & dixit eis.
Sic scriptum est, & sic oportebat Chri
stum pati, & resurgere a mortuis ter/
tio die, & prædicare in nomine eius
pœnitentiam & remissionem peccato-
rum in omnes gentes, initio facto ab
Hierusalem. Vos autem estis testes ho
rum. Et ecce ego mitto promissum pa/
tris mei in uos, uos autem sedete in ciui
tate Hierusalem, quoadusqꝫ induami-
ni uirtute ex alto. Eduxit autem eos fo
ras usqꝫ in Bethaniam, & eleuatis ma-
nibus suis benedixit eis. Et factum est
dum benediceret illis recessit ab eis, &
ferebatur in cœlum. Et ipsi adorato eo
regressi sunt in Hierusalem cum gau-
dio magno, & erant semper in templo
laudantes & benedicentes deũ. Amen.

Euangelij secundum
Lucam finis.

Digitized by Google

ΕΥΑΓΓΕΛΙΟΝ ΚΑΤΑ ΙΩΑΝΝΗΝ.

ΕΝ ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος, καὶ ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν θεόν, καὶ θεὸς ἦν ὁ λόγος. οὗτος ἦν ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν θεόν. πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἕν, ὃ γέγονεν. ἐν αὐτῷ ζωὴ ἦν, καὶ ἡ ζωὴ ἦν τὸ φῶς τῶν ἀνθρώπων, καὶ τὸ φῶς ἐν τῇ σκοτίᾳ φαίνει, καὶ ἡ σκοτία αὐτὸ οὐ κατέλαβεν. Ἐγένετο ἄνθρωπος ἀπεσταλμένος παρὰ θεοῦ, ὄνομα αὐτῷ Ἰωάννης, οὗτος ἦλθεν εἰς μαρτυρίαν, ἵνα μαρτυρήσῃ περὶ τοῦ φωτός, ἵνα πάντες πιστεύσωσιν δι' αὐτοῦ, οὐκ ἦν ἐκεῖνος τὸ φῶς, ἀλλ' ἵνα μαρτυρήσῃ περὶ τοῦ φωτός. Ἦν τὸ φῶς τὸ ἀληθινόν, ὃ φωτίζει πάντα ἄνθρωπον ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον. Ἐν τῷ κόσμῳ ἦν, καὶ ὁ κόσμος δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ ὁ κόσμος αὐτὸν οὐκ ἔγνω. Εἰς τὰ ἴδια ἦλθεν, καὶ οἱ ἴδιοι αὐτὸν οὐ παρέλαβον, ὅσοι δὲ ἔλαβον αὐτὸν ἔδωκεν αὐτοῖς ἐξουσίαν τέκνα θεοῦ γενέσθαι τοῖς πιστεύουσιν εἰς τὸ ὄνομα αὐτοῦ, οἳ οὐκ ἐξ αἱμάτων, οὐδὲ ἐκ θελήματος σαρκός, οὐδὲ ἐκ θελήματος ἀνδρός, ἀλλ' ἐκ θεοῦ ἐγεννήθησαν. Καὶ ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο. καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν, καὶ ἐθεασάμεθα τὴν δόξαν αὐτοῦ, δόξαν ὡς μονογενοῦς παρὰ πατρός, πλήρης χάριτος καὶ ἀληθείας. Ἰωάννης μαρτυρεῖ περὶ αὐτοῦ καὶ κέκραγεν λέγων, οὗτος ἦν ὃν εἶπον ὀπίσω μου ἐρχόμενος ἔμπροσθέν μου γέγονεν, ὅτι πρῶτός μου ἦν.

EVANGELIVM SECVNDVM IOANNEM.

IN principio erat uerbum, & uerbum erat apud deũ, & deus erat uerbum. Hoc erat in principio apud deum. Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil, quod factum est. In ipso uita erat, & uita erat lux hominum, & lux in tenebris lucet, & tenebræ eam non comprehenderunt. Fuit homo missus a deo, cui nomen erat Ioannes. Hic uenit in testimonium, ut testimonium perhiberet de lumine, ut oẽs crederent per illũ. Non erat ille lux, sed ut testimonium perhiberet de lumine. Erat lux uera, quæ illuminat oẽm hominem uenientem in hunc mundũ. In mundo erat, & mundus per ipsum factus est, & mundus eũ nõ cognouit. In propria uenit, & sui eum nõ receperũt. Quotquot aũt receperunt eũ, dedit eis potestatẽ filios dei fieri his qui credũt in nomine eius. Qui non ex sanguinibus, neq; ex uoluntate carnis, neq; ex uoluntate uiri, sed ex deo nati sunt. Et uerbum caro factũ est, & habitauit in nobis, & uidimus gloriã eius gloriã uelut unigeniti a patre, plenum gratiæ & ueritatis. Ioannes testimonium perhibet de ipso, & clamauit dicẽs. Hic erat de quo dicebã, qui post me uenturus est, prior me cœpit esse, quia prior me erat.

Digitized by Google

ἡμ. καὶ ἐκ τοῦ πληρώματος αὐτοῦ ἡμεῖς πάντες ἐλάβομεν, καὶ χάριν ἀντὶ χάριτος, ὅτι ὁ νόμος διὰ μωσέως ἐδόθη. ἡ χάρις καὶ ἡ ἀλήθεια διὰ ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ ἐγένετο. θεὸν οὐδεὶς ἑώρακεν πώποτε. ὁ μονογενὴς υἱὸς, ὁ ὢν εἰς τὸν κόλπον τοῦ πατρὸς ἐκεῖνος ἐξηγήσατο. καὶ αὕτη ἐστὶν ἡ μαρτυρία τοῦ ἰωάννου, ὅτε ἀπέστειλαν οἱ ἰουδαῖοι ἐξ ἱεροσολύμων ἱερεῖς καὶ λευίτας, ἵνα ἐρωτήσωσιν αὐτὸν. σὺ τίς εἶ, καὶ ὡμολόγησεν, καὶ οὐκ ἠρνήσατο. καὶ ὡμολόγησεν, ὅτι οὐκ εἰμὶ ἐγὼ ὁ ΧΡΙΣΤΟΣ. καὶ ἠρώτησαν αὐτὸν. τί οὖν, ἠλίας εἶ σύ; καὶ λέγει. οὐκ εἰμί. ὁ προφήτης εἶ σύ; καὶ ἀπεκρίθη. οὔ. εἶπον οὖν αὐτῷ. τίς εἶ, ἵνα ἀπόκρισιν δῶμεν τοῖς πέμψασιν ἡμᾶς. τί λέγεις περὶ σεαυτοῦ; ἔφη, ἐγὼ φωνὴ βοῶντος ἐν ἐρήμῳ, εὐθύνατε τὴν ὁδὸν κυρίου, καθὼς εἶπεν ἡσαΐας ὁ προφήτης. Καὶ οἱ ἀπεσταλμένοι ἦσαν ἐκ τῶν φαρισαίων, καὶ ἠρώτησαν αὐτὸν καὶ εἶπον αὐτῷ. τί οὖν βαπτίζεις εἰ σὺ οὐκ εἶ ὁ ΧΡΙΣΤΟΣ, οὔτε ἠλίας, οὔτε προφήτης; ἀπεκρίθη αὐτοῖς ὁ ἰωάννης λέγων. ἐγὼ βαπτίζω ἐν ὕδατι, μέσος δὲ ὑμῶν ἕστηκεν ὃν ὑμεῖς οὐκ οἴδατε, αὐτός ἐστιν ὁ ὀπίσω μου ἐρχόμενος, οὗ ἐγὼ οὐκ εἰμὶ ἄξιος, ἵνα λύσω αὐτοῦ τὸν ἱμάντα τοῦ ὑποδήματος. ταῦτα ἐν βηθαβαρᾷ ἐγένετο πέραν τοῦ ἰορδάνου ὅπου ἦν ἰωάννης βαπτίζων. τῇ ἐπαύριον βλέπει ὁ ἰωάννης τὸν ΙΗΣΟΥΝ ἐρχόμενον πρὸς αὐτὸν, καὶ λέγει. ἴδε ὁ ἀμνὸς τοῦ θεοῦ, ὁ αἴρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου, οὗτός ἐστιν περὶ οὗ ἐγὼ εἶπον, ὀπίσω μου ἔρχεται ἀνὴρ ὃς ἔμπροσθέν μου γέγονεν, ὅτι πρῶτός μου ἦν. κἀγὼ οὐκ ἤδειν αὐτὸν, ἀλλ' ἵνα φανερωθῇ τῷ ἰσραὴλ, διὰ τοῦτο ἦλθον ἐγὼ ἐν ὕδατι βαπτίζων. καὶ ἐμαρτύρησεν ἰωάννης λέγων, ὅτι τεθέαμαι τὸ πνεῦμα καταβαῖνον ὡσεὶ περιστερὰν ἐξ οὐρανοῦ, καὶ ἔμεινεν ἐπ' αὐτόν

erat. Et de plenitudine eius nos omnes accepimus, & gratiam pro gratia, quia lex per Mosen data est, gratia & ueritas per Iesum Christū facta est. Deum nemo uidit unq̃. Vnigenit⁹ filius qui est in sinu patris, ipse enarrauit. Et hoc est testimonium Ioannis, quando miserunt Iudæi ab Hierosolymis sacerdotes & leuitas, ut interrogarent eum. Tu quis es? Et confessus est, & nō negauit. Et confessus est, non sum ego Christus. Et interrogauerunt eū. Quid ergo? Helias es tu? Et dixit. Nō sum. Propheta es tu? Et respondit. Nō. Dixerunt ergo ei. Quis es, ut responsum demus his qui miserunt nos? Quid dicis de teipso? Ait. Ego uox clamantis in deserto, dirigite uiam dñi, sicut dixit Esaias propheta. Et qui missi fuerant, erant ex pharisæis. Et interrogauerunt eū, & dixerunt ei. Quid ergo baptizas, si tu non es Christus, neq; Helias, neq; ppheta? Respondit eis Ioannes dicēs. Ego baptizo in aqua, medius autē uestrum stetit quē uos nescitis, Ipse est q̃ post me uenturus est, qui ante me factus est, cuius ego nō sum dignus ut soluam eius corrigiam calciamēti. Hæc in Bethabara facta sūt trans Iordanem, ubi erat Ioannes baptizās. Postero die uidet Ioannes Iesum uenientē ad se, & ait. Ecce agnus dei, qui tollit peccatum mundi. Hic est de quo dicebā. Post me uenit uir qui ante me factus est, qa prior me erat, & ego nesciebam eū. Sed ut manifestetur Israeli, ppterea ueni ego in aqua baptizās. Et testimoniū perhibuit Ioannes dicēs. Vidi spiritū descendētem quasi columbā de cœlo, & mansit super

νεμ ἐπ' αὐτὸμ. κἀγὼ οὐκ ἤδειμ αὐτὸμ, ἀλλὰ
πέμψας με βαπτίζειν ἐν ὕδατι, ἐκεῖνός μοι
εἶπεν, ἐφ' ὃμ ἂμ, ἴδῃς τὸ πνεῦμα καταβαῖ /
νομ καὶ μένομ ἐπ' αὐτὸμ, οὗτός ἐστιμ ὁ βαπτί /
ζωμ ἐν πνεύματι ἁγίῳ. κἀγὼ ἑώρακα καὶ
μεμαρτύρηκα, ὅτι οὗτός ἐστιμ ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ.
τῇ ἐπαύριομ πάλιμ εἱστήκει ὁ Ἰωάννης, καὶ
ἐκ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ δύο, καὶ ἐμβλέψας τῷ
ΙΗΣΟΥ περιπατοῦντι λέγει. ἴδε ὁ ἀμνὸς τοῦ
θεοῦ. καὶ ἤκουσαν αὐτοῦ οἱ δύο μαθηταὶ λα
λοῦντος, καὶ ἠκολούθησαν τῷ ΙΗΣΟΥ. στρα
φεὶς δὲ ὁ ΙΗΣΟΥΣ καὶ θεασάμενος αὐτοὺς
ἀκολουθοῦντας, λέγει αὐτοῖς. τί ζητεῖτε;
οἱ δὲ εἶπομ αὐτῷ. ῥαββεί ὃ λέγεται ἑρμη /
νευόμενομ διδάσκαλε, ποῦ μένεις; λέγει αὐ /
τοῖς, ἔρχεσθε καὶ ἴδετε. ἦλθομ καὶ εἶδομ πῦ μένῃ
καὶ παρ' αὐτῷ ἔμειναμ τὴν ἡμέραμ ἐκείνημ.
ὥρα δὲ ἦμ ὡς δεκάτη. ἦμ ἀνδρέας ὁ ἀδελφὸς
σίμωνος πέτρου, εἷς ἐκ τῶν δύο τῶν ἀκουσάν
των παρὰ Ἰωάννου καὶ ἀκολουθησάντων αὐ /
τῷ. εὑρίσκει οὗτος πρῶτος τὸμ ἀδελφὸμ τὸμ
ἴδιον σίμωνα, καὶ λέγει αὐτῷ, εὑρήκαμεμ τὸν
μεσίαν, ὅ ἐστιμ μεθερμηνευόμενον ΧΡΙΣΤΟΣ.
καὶ ἤγαγεν αὐτὸν πρὸς τὸμ ΙΗΣΟΥΝ. ἐμβλέψας αὐ
τῷ ὁ ΙΗΣΟΥΣ, εἶπεν, σὺ εἶ σίμων ὁ υἱὸς Ἰωνᾶ,
σὺ κληθήσῃ κηφᾶς, ὃ ἑρμηνεύεται πέτρος.
τῇ ἐπαύριομ ἠθέλησεν ὁ ΙΗΣΟΥΣ ἐξελθεῖν εἰς
τὴν γαλιλαίαν, καὶ εὑρίσκει φίλιππομ, καὶ λέ
γει αὐτῷ. ἀκολούθει μοι. ἦν δὲ ὁ φίλιππος
ἀπὸ βηθσαϊδὰ ἐκ τῆς πόλεως ἀνδρέου καὶ
πέτρου. εὑρίσκει φίλιππος τὸμ ναθαναὴλ, καὶ λέγει αὐτῷ, ὃμ ἔγραψεμ μωσῆς ἐν
τῷ νόμῳ, καὶ οἱ προφῆται, εὑρήκαμεν ΙΗΣΟΥΝ
τὸμ υἱὸν τοῦ Ἰωσὴφ τὸμ ἀπὸ ναζαρέθ, καὶ εἶπεν
αὐτῷ ναθαναὴλ. ἐκ ναζαρὲθ δύναταί τι
ἀγαθὸμ εἶναι. λέγει αὐτῷ φίλιππος. ἔρ
χου καὶ ἴδε. εἶδεμ ὁ ΙΗΣΟΥΣ τὸμ ναθαναὴλ ἐρ /
χόμενον πρὸς αὐτὸν, καὶ λέγει περὶ αὐτοῦ, ἴδε ἀληθῶς
Ἰσραηλίτης, ἐν ᾧ δόλος οὐκ ἔστιν, λέγει αὐτῷ να

Θαναὴλ

sit super eũ, & ego nesciebam eũ, sed q̃ misit me ut baptizarem in aqua, ille mihi dixit. Super quẽ uideris spiritũ descendentem & manentẽ super eum, hic est q̃ baptizat in spiritu sancto. Et ego uidi & testimoniũ perhibui, quod hic est filius dei. Postero die iterũ stabat Ioannes & ex discipulis eius duo. Et intuitus Iesum ambulãtẽ dicit. Ecce agn9 dei. Et audierunt eum duo discipuli loquentem, & secuti sunt Iesum. Conuersus aũt Iesus & uidens eos sequẽtes se, dicit eis. Quid quæritis? Qui dixerunt ei. Rabbi, quod dicitur interpretatum magister, ubi habitas? Dicit eis. Venite & uidete. Venerunt & uiderũt ubi maneret, & apud eum manserunt die illo. Hora autem erat fere decima. Erat Andreas frater Simonis Petri, unus ex duobus qui audierãt a Ioanne, & secuti fuerant eum. Reperit hic prior fratrẽ suũ Simonẽ, & dicit ei. Inuenimus messiam, quod est interptatum Christus. Et adduxit eum ad Iesum. Intuitus eum Iesus dixit. Tu es Simon filius Ioanna, tu uocaberis cephas, quod interpretatur Petrus. Postero die uoluit Iesus exire in galilæam, & reperit Philippum, & dicit ei. Sequere me. Erat aũt Philipp9 a Bethsaida ciuitate Andreæ & Petri. Reperit Philippus Nathanahel, & dicit ei. De quo scripsit Moses in lege & prophetæ, inuenimus Iesum filiũ Ioseph naçarenum, & dixit ei Nathanahel. A Nazareth potest aliquid boni esse. Dicit ei Philippus. Veni & uide. Vidit Iesus Nathanahel uenientem ad se, & dicit de eo. Ecce uere Israelita, in quo dolus non est. Dicit ei Nathanahel.

βαναὴλ. πόθεν με γινώσκεις. ἀπεκρίθη ὁ ΙΗ/ ΣΟΥΣ, καὶ εἶπεν αὐτῷ. πρὸ τοῦ σε φίλιππον φωνῆσαι ὄντα ὑπὸ τὴν συκῆν εἶδόν σε. ἀπε/ κρίθη ναθαναὴλ, καὶ λέγει αὐτῷ. ῥαββεί, σὺ εἶ ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ, σὺ εἶ ὁ βασιλεὺς τοῦ ἰσραὴλ. ἀπεκρίθη ΙΗΣΟΥΣ καὶ εἶπεν αὐτῷ, ὅτι εἶ/ πόν σοι εἶδόν σε ὑποκάτω τῆς συκῆς, πιστεύ/ εις, μείζω τούτων ὄψῃ. Καὶ λέγει αὐτῷ. ἀμὴν ἀμὴν λέγω ὑμῖν. ἀπ' ἄρτι ὄψεσθε τὸν οὐρανὸν ἀνεῳγότα. καὶ τοὺς ἀγγέλους τοῦ θεοῦ ἀνα βαίνοντας καὶ καταβαίνοντας ἐπὶ τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου. Καὶ τῇ ἡμέρᾳ τῇ τρίτῃ, γά μος ἐγένετο ἐν κανᾷ τῆς γαλιλαίας. καὶ ἦν ἡ μήτηρ τοῦ ΙΗΣΟΥ ἐκεῖ. ἐκλήθη δὲ καὶ ὁ ΙΗΣΟΥΣ καὶ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ εἰς τὸν γά/ μον. καὶ ὑστερήσαντος οἴνου, λέγει ἡ μήτηρ τοῦ ΙΗΣΟΥ πρὸς αὐτόν. οἶνον οὐκ ἔχουσιν. λέγει αὐτῇ ὁ ΙΗΣΟΥΣ, Τί ἐμοὶ καὶ σοί γύναι, οὔπω ἥκει ἡ ὥρα μου. λέγει ἡ μήτηρ αὐτοῦ τοῖς διακόνοις, ὅτι ἂν λέγῃ ὑμῖν ποιήσατε. ἦσαν δὲ ἐκεῖ ὑδρίαι λίθιναι ἕξ κείμεναι κατὰ τὸν καθαρισμὸν τῶν Ἰουδαίων, χωροῦσαι ἀνὰ μετρητὰς δύο, ἢ τρεῖς. λέγει αὐτοῖς ὁ ΙΗ/ ΣΟΥΣ. γεμίσατε τὰς ὑδρίας ὕδατος. καὶ ἐγέμισαν αὐτὰς ἕως ἄνω, καὶ λέγει αὐ/ τοῖς. ἀντλήσατε νῦν καὶ φέρετε τῷ ἀρ/ χιτρικλίνῳ. καὶ ἤνεγκαν. ὡς δὲ ἐγεύσατο ὁ ἀρχιτρίκλινος τὸ ὕδωρ οἶνον γεγενημέ/ νον. καὶ οὐκ ἤδει πόθεν ἐστίν. οἱ δὲ διάκονοι ἤδεισαν οἱ ἠντληκότες τὸ ὕδωρ, φωνεῖ τὸν νυμφίον ὁ ἀρχιτρίκλινος καὶ λέγει αὐτῷ. πᾶς ἄνθρωπος πρῶτον τὸν καλὸν οἶνον τίθησιν καὶ ὅταν μεθυσθῶσιν, τότε τὸν ἐλάσ/ σω. σὺ τετήρηκας τὸν καλὸν οἶνον ἕως ἄρτι. ταύτην ἐποίησεν τὴν ἀρχὴν τῶν σημεί/ ων ὁ ΙΗΣΟΥΣ ἐν κανᾷ τῆς γαλιλαίας. καὶ ἐφανέρωσεν τὴν δόξαν αὐτοῦ. καὶ ἐπί/ στευσαν εἰς αὐτὸν οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ. μετὰ τοῦτο κατέβη εἰς καπερναοὺμ αὐτὸς καὶ ἡ μήτηρ αὐτοῦ

thanahel. Vnde me noscis? Respondit Iesus, & dixit ei. Priusq; te Philippus uocaret cum esses sub ficu uidi te. Respondit Nathanahel, & ait. Rabbi, tu es filius dei, tu es rex Israel. Respondit Iesus & dixit ei. Quia dixi tibi uidi te sub ficu credis, maiora his uidebis. Et dicit ei. Amē amen dico uobis, posthac uidebitis cœlū apertum, & angelos dei ascendentes & descendentes super filium hominis.

Et die tertia nuptiæ factæ sunt in II
Chana Galilææ, & erat mater Iesu ibi. Vocatus est autem Iesus & discipuli eius ad nuptias. Et deficiente uino, dicit mater Iesu ad eum. Vinum non habent. Et dicit ei Iesus. Quid mihi tecū est mulier? Nondum uenit hora mea. Dicit mater eius ministris. Quodcūq; dixerit uobis facite. Erant autem ibi lapideæ hydriæ sex positæ secundum purificationem iudæorum, capientes singulæ metretas binas uel ternas. Dicit ei Iesus. Implete hydrias aqua. Et impleuerunt eas usq; ad summum. Et dicit eis Haurite nunc, & ferte architriclino. Et tulerunt. Vt autem gustauit architriclinus aquam uinū factum, & non sciebat unde esset, ministri autem sciebant qui hauserāt aquā, uocat sponsum architriclinus, & dicit ei. Omnis homo primum bonum uinum ponit, & cum inebriati fuerint, tunc id quod deterius est. Tu seruasti bonum uinum usq; huc. Hoc fecit initium signorum Iesus in chana galilææ, & manifestauit gloriam suam, & crediderunt in eum discipuli eius. Post hæc descendit Capernaum ipse & mater

αὐτοῦ, καὶ οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ, καὶ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, καὶ ἐκεῖ ἔμειναν οὐ πολλὰς ἡμέρας. καὶ ἐγγὺς ἦν τὸ πάσχα τῶν Ἰουδαίων. καὶ ἀνέβη εἰς Ἱεροσόλυμα ὁ ΙΗΣΟΥΣ. καὶ εὗρεν ἐν τῷ ἱερῷ τοὺς πωλοῦντας τοὺς βόας καὶ πρόβατα καὶ περιστερὰς, καὶ τοὺς κερματιστὰς καθημένους. καὶ ποιήσας φραγέλιον ἐκ σχοινίων πάντας ἐξέβαλεν ἐκ τοῦ ἱεροῦ. τά τε πρόβατα καὶ τοὺς βόας. καὶ τῶν κολλυβιστῶν ἐξέχεε τὸ κέρμα. καὶ τὰς τραπέζας ἀνέστρεψεν, καὶ τοῖς τὰς περιστερὰς πωλοῦσιν εἶπεν, ἄρατε ταῦτα ἐντεῦθεν καὶ μὴ ποιεῖτε τὸν οἶκον τοῦ πατρός μου οἶκον ἐμπορίου. ἐμνήσθησαν δὲ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, ὅτι γεγραμμένον ἐστὶν, ὁ ζῆλος τοῦ οἴκου σου κατέφαγέ με. ἀπεκρίθησαν οὖν οἱ Ἰουδαῖοι καὶ εἶπον αὐτῷ, τί σημεῖον δεικνύεις ἡμῖν, ὅτι ταῦτα ποιεῖς; ἀπεκρίθη ὁ ΙΗΣΟΥΣ καὶ εἶπεν αὐτοῖς. λύσατε τὸν ναὸν τοῦτον καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις ἐγερῶ αὐτόν. εἶπον οὖν οἱ Ἰουδαῖοι, τεσσαράκοντα καὶ ἓξ ἔτεσιν ᾠκοδομήθη ὁ ναὸς οὗτος, καὶ σὺ ἐν τρισὶν ἡμέραις ἐγερεῖς αὐτόν; ἐκεῖνος δὲ ἔλεγεν περὶ τοῦ ναοῦ τοῦ σώματος αὐτοῦ. ὅτε οὖν ἠγέρθη ἐκ νεκρῶν, ἐμνήσθησαν οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, ὅτι τοῦτο ἔλεγεν, καὶ ἐπίστευσαν τῇ γραφῇ καὶ τῷ λόγῳ ᾧ εἶπεν ὁ ΙΗΣΟΥΣ. ὡς δὲ ἦν ἐν Ἱεροσολύμοις ἐν τῷ πάσχα ἐν τῇ ἑορτῇ πολλοὶ ἐπίστευσαν εἰς τὸ ὄνομα αὐτοῦ, θεωροῦντες αὐτοῦ τὰ σημεῖα ἃ ἐποίει. αὐτὸς δὲ ὁ ΙΗΣΟΥΣ οὐκ ἐπίστευεν ἑαυτὸν αὐτοῖς, διὰ τὸ αὐτὸν γινώσκειν πάντας, καὶ ὅτι οὐ χρείαν εἶχεν, ἵνα τις μαρτυρήσῃ περὶ τοῦ ἀνθρώπου. αὐτὸς γὰρ ἐγίνωσκεν τί ἦν ἐν τῷ ἀνθρώπῳ.

Ἦν δὲ ἄνθρωπος ἐκ τῶν Φαρισαίων νικόδημος ὄνομα ἄρχων τῶν Ἰουδαίων. οὗτος ἦλθεν πρὸς τὸν ΙΗΣΟΥΝ νυκτὸς, καὶ εἶπεν αὐτῷ. ῥαββεί, οἴδαμεν, ὅτι ἀπὸ θεοῦ ἐλήλυθας διδάσκαλος

eius & fratres eius & discipuli eius, & ibi manserunt non multis diebus. Et prope erat pasca iudæorum, & ascendit Iesus Hierosolymam, & inuenit in templo uendentes oues & boues & columbas, & nummularios sedentes. Et cum fecisset flagellum de funiculis, omnes eiecit de templo, oues & boues, & nummulariorum effudit æs, & mensas subuertit. Et his qui columbas uendebant dixit. Auferte ista hinc, & nolite facere domum patris mei domum mercatus. Recordati sunt uero discipuli eius quod scriptū est, zelus domus tuæ comedit me. Responderunt ergo iudæi, & dixerunt ei. Quod signum ostendis nobis, quia hæc facis? Respondit Iesus & dixit eis. Soluite templum hoc, & in tribus diebus excitabo illud. Dixerunt ergo iudæi. Quadraginta & sex annis ædificatum est templum hoc, & tu in tribus diebus excitabis illud? Ille aũt dicebat de templo corporis sui. Cũ ergo resurrexisset a mortuis, recordati sunt discipuli eius quod hoc dixisset, & crediderũt scripturæ & sermoni quem dixerat Iesus. Cum autem esset Hierosolymis in pasca in die festo, multi crediderunt in nomine eius uidentes signa eius quæ faciebat. Ipse autem Iesus non credebat semetipsum eis, eo ꝙ ipse nosset omnes, & quod opus non haberet, ut quisquã testimonium perhiberet de homine. Ipse enim sciebat, quid esset in homine.

III Erat autem homo ex pharisæis Nicodemus nomine, princeps iudæorum. Hic uenit ad Iesum nocte, & dixit ei. Rabbi, scimus quod a deo ueneris magister

σκαλές, οὐδείς δὲ ταῦτα τὰ σημεῖα δύναται ποιεῖν, ἃ σὺ ποιεῖς, ἐὰν μὴ ᾖ ὁ θεὸς μετ' αὐτοῦ. ἀπεκρίθη ὁ ΙΗΣΟΥΣ καὶ εἶπεν αὐτῷ· ἀμὴν ἀμὴν λέγω σοι· ἐὰν μή τις γεννηθῇ ἄνωθεν οὐ δύναται ἰδεῖν τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ. λέγει πρὸς αὐτὸν ὁ νικόδημος· πῶς δύναται ἄνθρωπος γεννηθῆναι γέρων ὤν; μὴ δύναται εἰς τὴν κοιλίαν τῆς μητρὸς αὐτοῦ δεύτερον εἰσελθεῖν καὶ γεννηθῆναι; ἀπεκρίθη ὁ ΙΗΣΟΥΣ· ἀμὴν ἀμὴν λέγω σοι· ἐὰν μή τις γεννηθῇ ἐξ ὕδατος καὶ πνεύματος, οὐ δύναται εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ. τὸ γεγεννημένον ἐκ τῆς σαρκὸς, σάρξ ἐστιν. καὶ τὸ γεγεννημένον ἐκ τοῦ πνεύματος, πνεῦμά ἐστιν. μὴ θαυμάσῃς, ὅτι εἶπόν σοι, ὅτι δεῖ ὑμᾶς γεννηθῆναι ἄνωθεν. τὸ πνεῦμα ὅπου θέλει πνεῖ, καὶ τὴν φωνὴν αὐτοῦ ἀκούεις, ἀλλ' οὐκ οἶδας πόθεν ἔρχεται, καὶ ποῦ ὑπάγει. οὕτως ἐστὶν πᾶς, ὁ γεγεννημένος ἐκ τοῦ πνεύματος. ἀπεκρίθη νικόδημος καὶ εἶπεν αὐτῷ· πῶς δύναται ταῦτα γενέσθαι; ἀπεκρίθη ΙΗΣΟΥΣ καὶ εἶπεν αὐτῷ· σὺ εἶ ὁ διδάσκαλος τοῦ Ἰσραὴλ καὶ ταῦτα οὐ γινώσκεις; ἀμὴν ἀμὴν λέγω σοι, ὅτι ὃ οἴδαμεν λαλοῦμεν, καὶ ὃ ἑωράκαμεν μαρτυροῦμεν, καὶ τὴν μαρτυρίαν ἡμῶν οὐ λαμβάνετε. εἰ τὰ ἐπίγεια εἶπον ὑμῖν, καὶ οὐκ ἐπιστεύσατε, πῶς ἐὰν εἴπω τὰ ἐπουράνια πιστεύσετε; καὶ οὐδεὶς ἀναβέβηκεν εἰς τὸν οὐρανὸν εἰ μὴ ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβὰς ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου, ὁ ὢν ἐν τῷ οὐρανῷ. καὶ καθὼς μωσῆς ὕψωσεν τὸν ὄφιν ἐν τῇ ἐρήμῳ, οὕτως ὑψωθῆναι δεῖ τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου, ἵνα πᾶς ὁ πιστεύων εἰς αὐτὸν, μὴ ἀπόληται, ἀλλ' ἔχῃ ζωὴν αἰώνιον. οὕτως γὰρ ἠγάπησεν ὁ θεὸς τὸν κόσμον ὥστε τὸν υἱὸν αὐτοῦ τὸν μονογενῆ ἔδωκεν, ἵνα πᾶς ὁ πιστεύων εἰς αὐτὸν, μὴ ἀπόληται, ἀλλ' ἔχῃ ζωὴν αἰώνιον. οὐ γὰρ ἀπέστειλεν ὁ θεὸς τὸν υἱὸν αὐτοῦ εἰς τὸν κόσμον, ἵνα κρίνῃ τὸν κόσμον, ἀλλ' ἵνα σωθῇ ὁ κόσμος δι' αὐτοῦ. ὁ πιστεύων εἰς αὐτὸν οὐ κρίνεται· ὁ δὲ

giſter. Nemo enim poteſt hæc ſigna facere quæ tu facis, niſi fuerit deus cũ eo. Reſpõdit Ieſus, & dixit ei. Amen amẽ dico tibi, niſi quis renatus fuerit denuo non poteſt uidere regnũ dei. Dicit ad eũ Nicodemus. Quomodo poteſt homo nasci cum ſit ſenex? Nũ poteſt homo in uentrẽ matris ſuæ iterato introire & renasci? Reſpondit Ieſus. Amen amen dico tibi, niſi quis renatus fuerit ex aqua & ſpiritu, non poteſt introire in regnum dei. Quod natum eſt ex carne, caro eſt, & quod natum eſt ex ſpiritu, ſpiritus eſt. Nõ mireris, quod dixi tibi, oportet uos nasci denuo. Spiritus ubi uult ſpirat, & uocem eius audis ſed neſcis unde ueniat, & quo uadat. Sic eſt omnis qui natus eſt ex ſpiritu. Reſpõdit Nicodemus & dixit ei. Quomodo poſſunt hæc fieri? Reſpondit Ieſus, & dixit ei. Tu es ille magiſter Iſrael & hæc ignoras? Amen amen dico tibi, quod ſcimus loquimur, & quod uidimus teſtamur, & teſtimonium noſtrũ non accipitis. Si terrena dixi uobis, & non credidiſtis, quomodo ſi dixero uobis cœleſtia credetis? Et nemo aſcendit in cœlũ niſi qui deſcẽdit de cœlo, filius hominis qui eſt in cœlo. Et ſicut Moſes exaltauit ſerpentem in deſerto, ita exaltari oportet filiũ hominis, ut omnis q credit in ipſo non pereat, ſed habeat uitam æternã. Sic enim deus dilexit mũdum, ut filium ſuũ unigenitum daret, ut omnis qui credit in eum non pereat, ſed habeat uitam æternã. Non emĩ miſit deus filium ſuũ in mũdũ ut iudicet mundũ, ſed ut ſaluetur mundus per ipſum. Qui credit in eum, non iudicatur.

ὁ δὲ μὴ πιστεύων ἤδη κέκριται. ὅτι μὴ πεπίστευκεν εἰς τὸ ὄνομα τοῦ μονογενοῦς υἱοῦ τοῦ θεοῦ. αὕτη δέ ἐστιν ἡ κρίσις, ὅτι τὸ φῶς ἐλήλυθεν εἰς τὸν κόσμον, καὶ ἠγάπησαν οἱ ἄνθρωποι μᾶλλον τὸ σκότος, ἢ τὸ φῶς. ἦν γὰρ πονηρὰ αὐτῶν τὰ ἔργα. πᾶς γὰρ ὁ φαῦλα πράσσων, μισεῖ τὸ φῶς, καὶ οὐκ ἔρχεται πρὸς τὸ φῶς, ἵνα μὴ ἐλεγχθῇ αὐτοῦ τὰ ἔργα. ὁ δὲ ποιῶν τὴν ἀλήθειαν, ἔρχεται πρὸς τὸ φῶς ἵνα φανερωθῇ αὐτοῦ τὰ ἔργα, ὅτι ἐν θεῷ ἐστιν εἰργασμένα. μετὰ ταῦτα ἦλθεν ὁ ΙΗΣΟΥΣ καὶ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ εἰς τὴν ἰουδαίαν γῆν, καὶ ἐκεῖ διέτριβεν μετ' αὐτῶν καὶ ἐβάπτιζεν. ἦν δὲ καὶ ἰωάννης βαπτίζων ἐν αἰνὼν ἐγγὺς τοῦ σαλείμ. ὅτι ὕδατα πολλὰ ἦν ἐκεῖ. καὶ παρεγίνοντο καὶ ἐβαπτίζοντο. οὔπω γὰρ ἦν βεβλημένος εἰς τὴν φυλακὴν ὁ ἰωάννης. ἐγένετο οὖν ζήτησις ἐκ τῶν μαθητῶν ἰωάννου μετὰ ἰουδαίων περὶ καθαρισμοῦ. καὶ ἦλθον πρὸς τὸν ἰωάννην, καὶ εἶπον αὐτῷ. ῥαββεί, ὃς ἦν μετά σου πέραν τοῦ ἰορδάνου, ᾧ σὺ μεμαρτύρηκας, ἴδε οὗτος βαπτίζει καὶ πάντες ἔρχονται πρὸς αὐτόν. ἀπεκρίθη ἰωάννης καὶ εἶπεν, οὐ δύναται ἄνθρωπος λαμβάνειν οὐδὲν, ἐὰν μὴ ᾖ δεδομένον αὐτῷ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ. αὐτοὶ ὑμεῖς μαρτυρεῖτε, ὅτι εἶπον, οὐκ εἰμὶ ἐγὼ ὁ ΧΡΙΣΤΟΣ, ἀλλ' ὅτι ἀπεσταλμένος εἰμὶ ἔμπροσθεν ἐκείνου. ὁ ἔχων τὴν νύμφην νυμφίος ἐστί. ὁ δὲ φίλος τοῦ νυμφίου ὁ ἑστηκὼς καὶ ἀκούων αὐτοῦ, χαρᾷ χαίρει διὰ τὴν φωνὴν τοῦ νυμφίου. αὕτη οὖν ἡ χαρὰ ἡ ἐμὴ πεπλήρωται. ἐκεῖνον δεῖ αὐξάνειν, ἐμὲ δὲ ἐλαττοῦσθαι. ὁ ἄνωθεν ἐρχόμενος, ἐπάνω πάντων ἐστίν, ὁ ὢν ἐκ τῆς γῆς, ἐκ τῆς ἐστιν, καὶ ἐκ τῆς λαλεῖ. ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ἐρχόμενος, ἐπάνω πάντων ἐστίν, καὶ ὃ ἑώρακεν καὶ ἤκουσεν, τοῦτο μαρτυρεῖ, καὶ τὴν μαρτυρίαν αὐτοῦ οὐδεὶς λαμβάνει. ὁ λαβὼν αὐτοῦ τὴν μαρτυρίαν ἐσφράγισεν, ὅτι ὁ θεὸς ἀληθής ἐστιν. ὃν γὰρ ἀπέστειλεν ὁ θεὸς, τὰ ῥήματα τοῦ θεοῦ λαλεῖ.

Qui aũt non credit iam iudicatus est, qa nõ credidit in nomine unigeniti filij dei. Hoc est aũt iudiciũ, quod lux uenit in mundum, & dilexerunt homines magis tenebras ꝙ lucem. Erant enim eorum mala opera. Omnis enim qui mala agit, odit lucẽ, & non uenit ad lucem ne arguantur opera eius. Qui aũt facit ueritatem uenit ad lucem, ut manifestẽtur opera eius, quod in deo sint facta. Post hæc uenit Iesus & discipuli eius in terram Iudæam, & illic morabat cum eis & baptizabat. Erat aũt & Ioannes baptizans in Aennõ iuxta Salim, quia aquæ multæ erãt illic, & ueniebãt & baptizabantur. Nondũ em̃ cõiectus fuerat Ioannes in carcerẽ. Facta est aũt questio ex discipulis Ioannis cũ Iudæis de purificatione. Et uenerunt ad Ioannem & dixerunt ei. Rabbi, qui erat tecum trãs Iordanem, cui tu testimoniũ perhibuisti, ecce hic baptizat, & omnes ueniunt ad eum. Respõdit Ioannes & dixit. Non potest homo accipere quicq̃, nisi fuerit ei datũ de cœlo. Ipsi uos testimonium perhibetis, quod dixerim, non sum ego Christus, sed missus sum ante illum. Qui habet sponsam, sponsus est, amicus aũt sponsi q stat & audit eum, gaudio gaudet ꝓpter uocẽ sponsi. Hoc ergo gaudiũ meũ impleũ est. Illũ oportet crescere, me aũt minui. Qui desursũ uenit supra oẽs ẽ. Qui de terra est de terra est, & de terra loquit̃, q de cœlo uenit supra oẽs est, & quod uidit & audiuit hoc testatur, & testimonium eius nemo accipit. Qui accepit is eius testimoniũ obsignauit, qd deus uerax sit. Quẽ em̃ misit de⁹, uerba dei loquitur

λαλεῖ, οὐδὲ ἐκ μέτρου δίδωσιν ὁ θεὸς τὸ πνεῦμα. ὁ πατὴρ ἀγαπᾷ τὸν υἱὸν, καὶ πάντα δέδωκεν ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ. ὁ πιστεύων εἰς τὸν υἱὸν, ἔχει ζωὴν αἰώνιον, ὁ δὲ ἀπειθῶν τῷ υἱῷ, οὐκ ὄψεται ζωὴν, ἀλλὰ ἡ ὀργὴ τοῦ θεοῦ μένει ἐπ' αὐτόν. Ὡς οὖν ἔγνω ὁ κύριος, ὅτι ἤκουσαν οἱ φαρισαῖοι, ὅτι ΙΗΣΟΥΣ πλείονας μαθητὰς ποιεῖ καὶ βαπτίζει ἢ Ἰωάννης, καίτοιγε ΙΗΣΟΥΣ αὐτὸς οὐκ ἐβάπτιζεν, ἀλλ' οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, ἀφῆκεν τὴν Ἰουδαίαν, καὶ ἀπῆλθεν πάλιν εἰς τὴν Γαλιλαίαν. ἔδει δὲ αὐτὸν διέρχεσθαι διὰ Σαμαρείας. ἔρχεται οὖν εἰς πόλιν Σαμαρείας λεγομένην συχὰρ πλησίον τοῦ χωρίου ὃ ἔδωκεν Ἰακὼβ Ἰωσὴφ τῷ υἱῷ αὐτοῦ, ἦν δὲ ἐκεῖ πηγὴ τοῦ Ἰακώβ. ὁ οὖν ΙΗΣΟΥΣ κεκοπιακὼς ἐκ τῆς ὁδοιπορίας ἐκαθέζετο οὕτως ἐπὶ τῇ πηγῇ. ὥρα ἦν ὡσεὶ ἕκτη. ἔρχεται γυνὴ ἐκ τῆς Σαμαρείας ἀντλῆσαι ὕδωρ. λέγει αὐτῇ ὁ ΙΗΣΟΥΣ, δός μοι πεῖν, οἱ γὰρ μαθηταὶ αὐτοῦ ἀπεληλύθεισαν εἰς τὴν πόλιν, ἵνα τροφὰς ἀγοράσωσιν. λέγει οὖν αὐτῷ ἡ γυνὴ ἡ Σαμαρῖτις. πῶς σὺ Ἰουδαῖος ὢν, παρ' ἐμοῦ πεῖν αἰτεῖς οὔσης γυναικὸς Σαμαρίτιδος; οὐ γὰρ συγχρῶνται Ἰουδαῖοι Σαμαρίταις. ἀπεκρίθη ΙΗΣΟΥΣ καὶ εἶπεν αὐτῇ, εἰ ἤδεις τὴν δωρεὰν τοῦ θεοῦ καὶ τίς ἐστιν ὁ λέγων σοι δός μοι πεῖν, σὺ ἂν ἤτησας αὐτὸν, καὶ ἔδωκεν ἄν σοι ὕδωρ ζῶν. λέγει αὐτῷ ἡ γυνὴ, κύριε, οὔτε ἄντλημα ἔχεις, καὶ τὸ φρέαρ ἐστὶ βαθύ, πόθεν οὖν ἔχεις τὸ ὕδωρ τὸ ζῶν; μὴ σὺ μείζων εἶ τοῦ πατρὸς ἡμῶν Ἰακὼβ, ὃς ἔδωκεν ἡμῖν τὸ φρέαρ καὶ αὐτὸς ἐξ αὐτοῦ ἔπιεν, καὶ οἱ υἱοὶ αὐτοῦ καὶ τὰ θρέμματα αὐτοῦ. ἀπεκρίθη ὁ ΙΗΣΟΥΣ καὶ εἶπεν αὐτῇ. πᾶς ὁ πίνων ἐκ τοῦ ὕδατος τούτου διψήσει πάλιν. ὃς δ' ἂν πίῃ ἐκ τοῦ ὕδατος οὗ ἐγὼ δώσω αὐτῷ, οὐ μὴ διψήσει εἰς τὸν αἰῶνα, ἀλλὰ τὸ ὕδωρ ὃ δώσω αὐτῷ γενήσεται ἐν αὐτῷ πηγὴ ὕδατος ἁλλομένου εἰς ζωὴν αἰώνιον. λέγει πρὸς αὐτὸν ἡ γυνὴ. κύριε

loquitur. Nō enim ad mensuram dat deus spm̄. Pater diligit filiū, & omnia dedit in manu eius. Qui credit in filiū, habet uitam æternam, qui aūt incredulus est filio, non uidebit uitam, sed ira dei manet super eum.

Vt ergo cognouit dominus, audisse pharisæos, q̄ Iesus plures discipulos faceret & baptizaret q̄ Ioānes, q̄ q̄ Iesꝰ ipse nō baptizaret sed discipli eius, reliquit Iudæam & abīt iterum in Galilæam. Oportebat aūt eum transire per mediam Samariā. Venit ergo in ciuitatem Samariæ quæ dicitur Sychar. iuxta p̄dium quod dedit Iacob Ioseph filio suo. Erat autē ibi fons Iacob. Iesus ergo fatigatus ex itinere, sedebat sic super fontem. Hora erat fermc sexta. Venit mulier Samaria ut hauriret aquā. Dicit ei Iesus. Da mihi bibere. Nam discipuli eius abierant in ciuitatem ut cibos emerēt. Dicit ergo ei mulier illa Samaritana. Quō tu iudæus cū sis, bibere a me poscis q̄ sū mulier Samaritana? Nō em̄ cōmertiū Iudæi cū samaritāis. Rndit Iesus, & dixit ei. Si scires donū dei, & quis sit qui dicit tibi, da mihi bibere, tu petisses ab eo, & dedisset tibi aquam uiuā. Dicit ei mulier. Dñe, neq̄ quo haurias habes, & puteus altus est. Vnde ergo habes aquam illam uiuā? Nū tu maior es patre nostro Iacob, q̄ dedit nobis puteū, & ipse ex eo bibit, & filij eius & pecora eius? Rndit Iesus & dixit ei. Omnis qui bibit ex aqua hac, sitiet iterū. Quisq̄s aūt biberit ex aq̄ quā ego dabo ei, nō sitiet in æternū, sed aq̄ quā ego dabo ei, fiet in eo fons aq̄ salientis in uitā æternā. Dicit ad eū mulier

IIII

κύριε, δός μοι τοῦτο τὸ ὕδωρ, ἵνα μὴ διψῶ, μηδὲ ἔρχωμαι ὧδε ἀντλεῖν. λέγει αὐτῇ ὁ ΙΗΣΟΥΣ. ὕπαγε φώνησον τὸν ἄνδρα σου καὶ ἐλθὲ ὧδε. ἀπεκρίθη ἡ γυνὴ καὶ εἶπεν αὐτῷ. οὐκ ἔχω ἄνδρα. λέγει αὐτῇ ὁ ΙΗΣΟΥΣ. καλῶς εἶπας ὅτι ἄνδρα οὐκ ἔχω, πέντε γὰρ ἄνδρας ἔσχες, καὶ νῦν ὃν ἔχεις οὐκ ἔστιν σου ὁ ἀνήρ, τοῦτο ἀληθὲς εἴρηκας. λέγει αὐτῷ ἡ γυνή. κύριε θεωρῶ ὅτι προφήτης εἶ σύ. οἱ πατέρες ἡμῶν ἐν τῷ ὄρει τούτῳ προσεκύνησαν, καὶ ὑμεῖς λέγετε, ὅτι ἐν Ἱεροσολύμοις ἐστὶν ὁ τόπος ὅπου δεῖ προσκυνεῖν. λέγει αὐτῇ ὁ ΙΗΣΟΥΣ. γύναι, πίστευσόν μοι, ὅτι ἔρχεται ὥρα ὅτε οὔτε ἐν τῷ ὄρει τούτῳ, οὔτε ἐν Ἱεροσολύμοις προσκυνήσετε τῷ πατρί. ὑμεῖς προσκυνεῖτε ὃ οὐκ οἴδατε, ἡμεῖς προσκυνοῦμεν ὃ οἴδαμεν, ὅτι ἡ σωτηρία ἐκ τῶν Ἰουδαίων ἐστίν, ἀλλ' ἔρχεται ὥρα καὶ νῦν ἐστιν, ὅτε οἱ ἀληθινοὶ προσκυνηταὶ προσκυνήσουσιν τῷ πατρὶ ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ. καὶ γὰρ ὁ πατὴρ τοιούτους ζητεῖ τοὺς προσκυνοῦντας αὐτόν. πνεῦμα ὁ θεός, καὶ τοὺς προσκυνοῦντας αὐτὸν ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ δεῖ προσκυνεῖν. λέγει αὐτῷ ἡ γυνή. οἶδα ὅτι μεσίας ἔρχεται ὁ λεγόμενος ΧΡΙΣΤΟΣ, ὅταν ἔλθῃ ἐκεῖνος, ἀναγγελεῖ ἡμῖν ἅπαντα. λέγει αὐτῇ ὁ ΙΗΣΟΥΣ. ἐγώ εἰμι ὁ λαλῶν σοι. καὶ ἐπὶ τούτῳ ἦλθον οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ καὶ ἐθαύμασαν, ὅτι μετὰ γυναικὸς ἐλάλει. οὐδεὶς μέντοι εἶπεν τί ζητεῖς ἢ τί λαλεῖς μετ' αὐτῆς; ἀφῆκεν οὖν τὴν ὑδρίαν αὐτῆς ἡ γυνὴ καὶ ἀπῆλθεν εἰς τὴν πόλιν, καὶ λέγει τοῖς ἀνθρώποις. δεῦτε ἴδετε ἄνθρωπον, ὃς εἶπέν μοι πάντα ὅσα ἐποίησα. μήτι οὗτός ἐστιν ὁ ΧΡΙΣΤΟΣ; ἐξῆλθον οὖν ἐκ τῆς πόλεως καὶ ἤρχοντο πρὸς αὐτόν. ἐν δὲ τῷ μεταξὺ ἠρώτων αὐτὸν οἱ μαθηταὶ λέγοντες, ῥαββεί φάγε. ὁ δὲ εἶπεν αὐτοῖς. ἐγὼ βρῶσιν ἔχω φαγεῖν ἣν ὑμεῖς οὐκ οἴδατε, ἔλεγον οὖν οἱ μαθηταὶ πρὸς ἀλλήλους.

μή τις

Dñe da mihi hanc aquam ut non sitiã, neq; ueniã huc haurire. Dicit ei Iesus. Vade uoca uirũ tuũ, & ueni huc. Rñdit mulier & dixit ei. Non habeo uirũ. Dicit ei Iesus. Bene dixisti, nõ habeo uirum. Quinq; eñ uiros habuisti, & nũc quem habes nõ est tuus uir. Hoc uere dixisti. Dicit ei mulier. Dñe uideo qđ propheta es tu. Patres nostri in monte hoc adorauerunt, & uos dicitis, quod Hierosolymis est locus, ubi adorare oportet. Dicit ei Iesus. Mulier crede mihi, uenit hora quãdo neq; in mõte hoc, neq; i Hierosolymis adorabitis patrẽ. Vos adoratis quod nescitis, nos adoramus quod scimus, quia salus ex Iudæis est. Sed uenit hora & nunc est, quando ueri adoratores adorabunt patrem in spiritu & ueritate. Nã & pater tales quærit qui adorent se. Spiritus est deus, & eos qui adorant eum in spiritu & ueritate oportet adorare. Dicit ei mulier. Scio quod Messias ueniet qui dicitur Christus. Cum ergo uenerit, ille nobis nũciabit omnia. Dicit ei Iesus, ego sum qui loquor tibi. Et continuo uenerunt discipuli eius, & mirabantur quid cum muliere loqueretur. Nemo tamẽ dixit quid quæris, aut qd loqueris cum ea? Reliquit ergo hydriam suam mulier, & abijt in ciuitatem, & dicit illis hominibus. Venite uidete hominem qui dixit mihi omnia quæcũq; feci. Nũqd hic est ille Christus? Exierũt ergo de ciuitate & ueniebãt ad eũ. Interea rogabant eum discipuli, dicentes. Rabbi, manduca. Ille autem dixit eis. Ego cibum habeo mãducare quem uos nescitis. Dicebant ergo discipuli inter sẽ.

Num

μή τις ἤνεγκεν αὐτῷ φαγεῖν; λέγει αὐτοῖς ὁ ΙΗΣΟΥΣ. ἐμὸν βρῶμά ἐστιν, ἵνα ποιῶ τὸ θέλημα τοῦ πέμψαντός με, καὶ τελειώσω αὐτοῦ τὸ ἔργον. οὐχ ὑμεῖς λέγετε, ὅτι ἔτι τετράμηνός ἐστιν καὶ ὁ θερισμὸς ἔρχεται; ἰδοὺ λέγω ὑμῖν. ἐπάρατε τοὺς ὀφθαλμοὺς ὑμῶν καὶ θεάσασθε τὰς χώρας, ὅτι λευκαί εἰσιν πρὸς θερισμόν ἤδη. καὶ ὁ θερίζων μισθὸν λαμβάνει, καὶ συνάγει καρπὸν εἰς ζωὴν αἰώνιον, ἵνα καὶ ὁ σπείρων ὁμοῦ χαίρῃ καὶ ὁ θερίζων, ἐν γὰρ τούτῳ ὁ λόγος ἐστὶν ὁ ἀληθινός ὅτι ἄλλος ἐστὶν ὁ σπείρων καὶ ἄλλος ὁ θερίζων, ἐγὼ ἀπέστειλα ὑμᾶς θερίζειν, ὃ οὐχ ὑμεῖς κεκοπιάκατε. ἄλλοι κεκοπιάκασιν, καὶ ὑμεῖς εἰς τὸν κόπον αὐτῶν εἰσεληλύθατε. ἐκ δὲ τῆς πόλεως ἐκείνης πολλοὶ ἐπίστευσαν εἰς αὐτὸν τῶν σαμαρειτῶν διὰ τὸν λόγον τῆς γυναικὸς μαρτυρούσης, εἶπέν μοι πάντα ὅσα ἐποίησα, ὡς οὖν ἦλθον πρὸς αὐτὸν οἱ σαμαρῖται ἠρώτων αὐτὸν μεῖναι παρ' αὐτοῖς καὶ ἔμεινεν ἐκεῖ δύο ἡμέρας, καὶ πολλῷ πλείους ἐπίστευσαν διὰ τὸν λόγον αὐτοῦ. τῇ τε γυναικὶ ἔλεγον, ὅτι οὐκέτι διὰ τὴν σὴν λαλιὰν πιστεύομεν. αὐτοὶ γὰρ ἀκηκόαμεν καὶ οἴδαμεν, ὅτι οὗτός ἐστιν ἀληθῶς ὁ σωτὴρ τοῦ κόσμου ὁ ΧΡΙΣΤΟΣ. μετὰ δὲ τὰς δύο ἡμέρας ἐξῆλθεν ἐκεῖθεν, καὶ ἀπῆλθεν εἰς τὴν γαλιλαίαν, αὐτὸς γὰρ ΙΗΣΟΥΣ ἐμαρτύρησεν, ὅτι προφήτης ἐν τῇ ἰδίᾳ πατρίδι τιμὴν οὐκ ἔχει. ὅτε οὖν ἦλθεν εἰς τὴν γαλιλαίαν ἐδέξαντο αὐτὸν οἱ γαλιλαῖοι πάντα ἑωρακότες ὅσα ἐποίησεν ἐν ἱεροσολύμοις ἐν τῇ ἑορτῇ. καὶ αὐτοὶ γὰρ ἦλθον εἰς τὴν ἑορτήν. ἦλθεν οὖν ὁ ΙΗΣΟΥΣ πάλιν εἰς τὴν κανᾶ τῆς γαλιλαίας ὅπου ἐποίησεν τὸ ὕδωρ οἶνον. καὶ ἦν τις βασιλικὸς οὗ ὁ υἱὸς ἠσθένει ἐν καπερναούμ. οὗτος ἀκούσας, ὅτι ΙΗΣΟΥΣ ἥκει ἐκ τῆς ἰουδαίας εἰς τὴν γαλιλαίαν, ἀπῆλθεν πρὸς αὐτὸν καὶ ἠρώτα αὐτὸν, ἵνα καταβῇ καὶ ἰάσηται αὐτοῦ τὸν υἱόν, ἤμελλεν

Num quis attulit ei manducare? Dicit eis Iesus, Meus cibus est, ut faciam uoluntatē eius qui misit me ut perficiā opus eius. Nonne uos dicitis, q̄ adhuc quatuor menses sunt & messis uenit? Ecce dico uobis, leuate oculos uestros, & uidete regiones, quod albæ sint iam ad messem. Et qui metit, mercedem accipit, & cōgregat fructū in uitā æternā, ut & qui seminat simul gaudeat & qui metit. In hoc em̄ est uerbū uerū, quod alius est qui seminat, & alius est q̄ metit. Ego misi uos metere quod uos non laborastis. Alij laborauerunt, & uos in labores eorū introistis. Ex ciuitate aūt illa multi crediderūt in eū samaritanorū propter uerbū mulieris testimoniū perhibentis, dixit mihi omnia quæcūq̄ feci. Cum uenissent ergo ad illū Samaritani rogauerunt eum ut ibi maneret, & mansit ibi duos dies. Et multo plures crediderunt propter sermonem ipsius. Et mulieri dicebant, nō propter tuam loquelam credimus. Ipsi enim audiuimus & scimus, q̄d hic est uere saluator mūdi Christus. Post duos aūt dies exijt inde, & abijt in Galilæam. Ipse enim Iesus testimoniū perhibuit quod propheta in sua patria honorē nō habet. Cū ergo uenisset in Galilæam excepерunt eū Galilæi, cū oia uidissent q̄ fecerat Hierosolymis i die festo. Et ipsi em̄ uenerāt ad diē festū. Venit ergo Iesus itez i Cana Galilææ ubi fecit ex aqua uinū. Et erat quidam regulus cuius filius infirmabatur Capernaum. Hic cū audisset qa Iesus aduenisset a Iudæa in Galilæam, abijt ad eum, & rogabat eum ut descēderet & sanaret filiū eius, incipiebat

ἤμελλεν γὰρ ἀποθνήσκειν. εἶπεν οὖν ὁ ΙΗ-
ΣΟΥΣ πρὸς αὐτὸν, ἐὰν μὴ σημεῖα καὶ τέρατα
ἴδητε οὐ μὴ πιστεύσητε. λέγει πρὸς αὐτὸν ὁ βα-
σιλικός. κύριε, κατάβηθι πρὶν ἀποθανεῖν τὸ
παιδίον μου. λέγει αὐτῷ ὁ ΙΗΣΟΥΣ. πορεύ-
ου ὁ υἱός σου ζῇ. καὶ ἐπίστευσεν ὁ ἄνθρωπος τῷ
λόγῳ ᾧ εἶπεν αὐτῷ ὁ ΙΗΣΟΥΣ καὶ ἐπορεύε-
το. ἤδη δὲ αὐτοῦ καταβαίνοντος, οἱ δοῦλοι
αὐτοῦ ἀπήντησαν αὐτῷ, καὶ ἀπήγγειλαν λέ-
γοντες, ὅτι ὁ παῖς σου ζῇ. ἐπύθετο οὖν παρ'
αὐτῶν τὴν ὥραν, ἐν ᾗ κομψότερον ἔσχεν, καὶ
εἶπον αὐτῷ, ὅτι χθὲς ὥραν ἑβδόμην ἀφῆ-
κεν αὐτὸν ὁ πυρετός. ἔγνω οὖν ὁ πατὴρ, ὅτι ἐν
ἐκείνῃ τῇ ὥρᾳ ἐν ᾗ εἶπεν αὐτῷ ὁ ΙΗΣΟΥΣ, ὅτι
ὁ υἱός σου ζῇ, καὶ ἐπίστευσεν αὐτὸς, καὶ ἡ οἰκία
αὐτοῦ ὅλη. Τοῦτο πάλιν δεύτερον σημεῖον ἐ-
ποίησεν ὁ ΙΗΣΟΥΣ ἐλθὼν ἐκ τῆς Ἰουδαίας εἰς
τὴν Γαλιλαίαν. Μετὰ ταῦτα ἦν ἑορτὴ
τῶν Ἰουδαίων, καὶ ἀνέβη ὁ ΙΗΣΟΥΣ εἰς Ἱεροσό-
λυμα. ἔστιν δὲ ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις ἐπὶ τῇ
προβατικῇ κολυμβήθρα, ἡ λεγομένη Ἑβραϊ-
στὶ Βηθεσδά, πέντε στοὰς ἔχουσα, ἐν ταύταις κα-
τέκειτο πλῆθος πολὺ τῶν ἀσθενούντων, τυ-
φλῶν, χωλῶν, ξηρῶν, ἐκδεχομένων τὴν τοῦ
ὕδατος κίνησιν. ἄγγελος γὰρ κατὰ καιρὸν
κατέβαινεν ἐν τῇ κολυμβήθρᾳ καὶ ἐτάρασσε
τὸ τοῦ ὕδατος, ὁ οὖν πρῶτος ἐμβὰς μετὰ τὴν
ταραχὴν τοῦ ὕδατος ὑγιὴς ἐγίνετο, ᾧ δή-
ποτε κατείχετο νοσήματι. ἦν δέ τις ἄνθρωπος
ἐκεῖ, τριάκοντα καὶ ὀκτὼ ἔτη ἔχων ἐν τῇ
ἀσθενείᾳ. τοῦτον ἰδὼν ὁ ΙΗΣΟΥΣ κατακείμε-
νον, καὶ γνοὺς ὅτι πολὺν ἤδη χρόνον ἔχει λέ
γει αὐτῷ. θέλεις ὑγιὴς γενέσθαι; Ἀπεκρίθη
αὐτῷ ὁ ἀσθενῶν. κύριε, ἄνθρωπον οὐκ ἔχω,
ἵνα ὅταν ταραχθῇ τὸ ὕδωρ βάλῃ με εἰς τὴν
κολυμβήθραν, ἐν ᾧ δὲ ἔρχομαι ἐγὼ, ἄλλος
πρὸ ἐμοῦ καταβαίνει. λέγει αὐτῷ ὁ ΙΗΣΟΥΣ,
ἔγειρε, ἆρον τὸν κράβαττόν σου, καὶ περιπάτει,
καὶ εὐθέως ἐγίνετο ὑγιὴς ὁ ἄνθρωπος, καὶ
ἦρε τὸν

Incipiebat eñ mori. Dixit ergo Ieſus ad eum. Niſi ſigna & prodigia uideritis nō creditis. Dicit ad eum Regulus. Dñe, deſcende priuſq; moriatur filius meus. Dicit ei Ieſus. Vade, filius tuus uiuit. Credidit homo ſermoni quē dixit ei Ieſus, & ibat. Iam aūt eo deſcendente ſerui occurrerunt ei, & nunciauerunt dicētes. Filius tuus uiuit. Interrogabat ergo horam ab eis in qua melius habuiſſet. Et dixerunt ei, heri hora ſeptima reliquit eum febris. Cognouit ergo pater. q̄d illa hora erat in qua dixit ei Ieſus filius tuus uiuit, & credidit ipſe & domus eius tota. Hoc iterū ſecūdū ſignū fecit Ieſus cū uenisſet a Iudæa i Galilæā.

Poſt hæc erat dies feſtus iudæorū, & V aſcēdit Ieſus Hieroſolymā. Eſt aūt Hieroſolymis ad p̄batica piſcina quæ nominat hæbraicæ bethſeſda quinq; porticus habens, in his iacebat multitudo magna languentium cæcorū, daudorū, aridorū, expectātiū aquæmotū. Angelus autem deſcendebat ſecundum tempus in piſcinā, & turbabatur aqua. Et qui primus deſcendiſſet in piſcinā poſt turbationem aquæ, ſanus fiebat a quocumq; detinebatur morbo. Erat autē quidam homo ibi triginta & octo annos habens in infirmitate. Hunc cum uidiſſet Ieſus iacentem, & cognouiſſet, quod iam multū tempus haberet, dicit ei. Vis ſanus fieri? Reſpondit ei languidus. Domine, hominem non habeo, ut cum turbata fuerit aqua mittat me in piſcinam. Dum uenio enim ego, alius ante me deſcēdit. Dicit ei Ieſus. Surge, tolle grabatum tuum & ambula. Et ſtatim ſanus factus eſt homo ille, & ſuſtulit

Digitized by Google

ἦρε τὸν γράββατον αὐτου, καὶ περιεπάτει. ἦν δὲ σάββατον ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ. ἔλεγον οὖν οἱ Ἰουδαῖοι τῷ τεθεραπευμένῳ. σάββατόν ἐστιν, οὐκ ἔξεστί σοι ἆραι τὸν γράββατον, ἀπεκρίθη αὐτοῖς, ὁ ποιήσας με ὑγιῆ ἐκεῖνός μοι εἶπεν, ἆρον τὸν γράββατόν σου καὶ περιπάτει. ἠρώτησαν οὖν αὐτόν. τίς ἐστιν ὁ ἄνθρωπος ὁ εἰπών σοι, ἆρον τὸν γράββατόν σου, καὶ περιπάτει; ὁ δὲ ἰαθεὶς οὐκ ἤδει τίς ἐστιν, ὁ γὰρ ΙΗΣΟΥΣ ἐξένευσεν ὄχλου ὄντος ἐν τῷ τόπῳ. μετὰ ταῦτα εὑρίσκει αὐτὸν ὁ ΙΗΣΟΥΣ ἐν τῷ ἱερῷ, καὶ εἶπεν αὐτῷ, ἴδε ὑγιὴς γέγονας μηκέτι ἁμάρτανε, ἵνα μὴ χεῖρόν σοί τι γένηται. ἀπῆλθεν ὁ ἄνθρωπος καὶ ἀνήγγειλε τοῖς Ἰουδαίοις, ὅτι ΙΗΣΟΥΣ ἐστιν ὁ ποιήσας αὐτὸν ὑγιῆ. καὶ διὰ τοῦτο ἐδίωκον τὸν ΙΗΣΟΥΝ οἱ Ἰουδαῖοι, καὶ ἐζήτουν αὐτὸν ἀποκτεῖναι, ὅτι οὐ μόνον ἔλυεν τὸ σάββατον ἀλλὰ καὶ πατέρα ἴδιον ἔλεγεν τὸν θεὸν, ἴσον ἑαυτὸν ποιῶν τῷ θεῷ. ἀπεκρίνατο οὖν ὁ ΙΗΣΟΥΣ καὶ εἶπεν αὐτοῖς. ἀμὴν ἀμὴν λέγω ὑμῖν, οὐ δύναται ὁ υἱὸς ποιεῖν ἀφ' ἑαυτοῦ οὐδέν, ἐὰν μή τι βλέπῃ τὸν πατέρα ποιοῦντα. ἃ γὰρ ἂν ἐκεῖνος ποιεῖ, ταῦτα καὶ ὁ υἱὸς ὁμοίως ποιεῖ. ὁ γὰρ πατὴρ φιλεῖ τὸν υἱὸν, καὶ πάντα δείκνυσιν αὐτῷ, ἃ αὐτὸς ποιεῖ, καὶ μείζονα τούτων δείξει αὐτῷ ἔργα, ἵνα ὑμεῖς θαυμάζητε. ὥσπερ γὰρ ὁ πατὴρ ἐγείρει τοὺς νεκροὺς, καὶ ζωοποιεῖ, οὕτως καὶ ὁ υἱὸς, οὓς θέλει ζωοποιεῖ. οὐδὲ γὰρ ὁ πατὴρ κρίνει οὐδένα, ἀλλὰ τὴν κρίσιν πᾶσαν δέδωκεν τῷ υἱῷ, ἵνα πάντες τιμῶσιν τὸν υἱὸν, καθὼς τιμῶσιν τὸν πατέρα. ὁ μὴ τιμῶν τὸν υἱὸν οὐ τιμᾷ τὸν πατέρα τὸν πέμψαντα αὐτόν. ἀμὴν ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὁ τὸν

sustulit grabatū suum, & ambulabat. Erat aūt sabbatum in die illo. Dicebāt ergo Iudæi illi qui sanatus fuerat. Sabbatum est, non licet tibi tollere grabatum. Respondit eis. Qui me sanum fecit, ille mihi dixit, tolle grabatū tuum & ambula. Interrogauerunt ergo eum. Quis est ille homo qui dixit tibi, tolle grabatum tuum & ambula? Is aūt qui sanus fuerat effectus nesciebat quis esset. Iesus enim declinauit a turba constituta in loco. Postea inuenit eū Iesus in templo & dixit illi Ecce sanus factus es, ne posthac pecces, ne deterius tibi aliquid contingat. Abijt ille homo, & nūciauit Iudæis, quia Iesus esset qui fecit eum sanum. Propterea persequebantur Iudæi Iesum, quia hæc faciebat in sabbato. Iesus autem respondit eis. Pater meus usq; modo operatur, & ego operor. Propterea ergo magis quærebant eum Iudæi interficere, quia nō solum soluebat sabbatum, sed & patrem suū dicebat deum æqualem se faciens deo. Respondit itaq; Iesus & dixit eis. Amen amen dico uobis, non potest filius a se facere quicq;, nisi quod uiderit patrem facientem. Quæcumq; enim ille fecerit, hæc & filius similiter facit. Pater enim diligit filium, & omnia demōstrat ei q̄ ipse facit, & maiora his demōstrabit ei opera, ut uos miremini. Sicut eīm pater suscitat mortuos & uiuificat, sic & filius quos uult uiuificat. Neq; eīm patet iudicat quenq;, sed omne iudiciū dedit filio, ut oēs honorificent filium sicut honorificant patrē. Qui nō honorificat filium, non honorificat patrem qui misit illū. Amen amen dico uobis, qui uerbū

τὸν

ὁ τὸν λόγον μου ἀκούων καὶ πιστεύων τῷ πέμψαντί με, ἔχει ζωὴν αἰώνιον, καὶ εἰς κρίσιν οὐκ ἔρχεται, ἀλλὰ μεταβέβηκεν ἐκ τοῦ θανάτου εἰς τὴν ζωήν. Ἀμὴν ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅτι ἔρχεται ὥρα καὶ νῦν ἐστιν, ὅτε οἱ νεκροὶ ἀκούσονται τῆς φωνῆς τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ, καὶ οἱ ἀκούσαντες ζήσονται. ὥσπερ γὰρ ὁ πατὴρ ἔχει ζωὴν ἐν ἑαυτῷ, οὕτως ἔδωκεν καὶ τῷ υἱῷ ζωὴν ἔχειν ἐν ἑαυτῷ, καὶ ἐξουσίαν ἔδωκεν αὐτῷ καὶ κρίσιν ποιεῖν, ὅτι υἱὸς ἀνθρώπου ἐστίν. μὴ θαυμάζετε τοῦτο, ὅτι ἔρχεται ὥρα, ἐν ᾗ πάντες οἱ ἐν τοῖς μνημείοις ἀκούσονται τῆς φωνῆς αὐτοῦ, καὶ ἐκπορεύσονται οἱ τὰ ἀγαθὰ ποιήσαντες, εἰς ἀνάστασιν ζωῆς, οἱ δὲ τὰ φαῦλα πράξαντες, εἰς ἀνάστασιν κρίσεως. Οὐ δύναμαι ἐγὼ ποιεῖν ἀπ' ἐμαυτοῦ οὐδέν. καθὼς ἀκούω κρίνω, καὶ ἡ κρίσις ἡ ἐμὴ δικαία ἐστίν, ὅτι οὐ ζητῶ τὸ θέλημα τὸ ἐμὸν, ἀλλὰ τὸ θέλημα τοῦ πέμψαντός με πατρός. Ἐὰν ἐγὼ μαρτυρῶ περὶ ἐμαυτοῦ, ἡ μαρτυρία μου οὐκ ἔστιν ἀληθής. Ἄλλος ἐστὶν ὁ μαρτυρῶν περὶ ἐμοῦ, καὶ οἶδα ὅτι ἀληθής ἐστιν ἣν μαρτυρίαν μαρτυρεῖ περὶ ἐμοῦ. ὑμεῖς ἀπεστάλκατε πρὸς Ἰωάννην, καὶ μεμαρτύρηκεν τῇ ἀληθείᾳ. Ἐγὼ δὲ οὐ παρὰ ἀνθρώπου τὴν μαρτυρίαν λαμβάνω, ἀλλὰ ταῦτα λέγω, ἵνα ὑμεῖς σωθῆτε. ἐκεῖνος ἦν ὁ λύχνος ὁ καιόμενος καὶ φαίνων, ὑμεῖς δὲ ἠθελήσατε ἀγαλλιαθῆναι πρὸς ὥραν ἐν τῷ φωτὶ αὐτοῦ. Ἐγὼ δὲ ἔχω τὴν μαρτυρίαν μείζω τοῦ Ἰωάννου. τὰ γὰρ ἔργα ἃ ἔδωκέν μοι ὁ πατήρ, ἵνα τελειώσω, αὐτὰ, αὐτὰ τὰ ἔργα ἃ ἐγὼ ποιῶ, μαρτυρεῖ περὶ ἐμοῦ, ὅτι ὁ πατήρ με ἀπέσταλκεν. καὶ ὁ πέμψας με πατήρ, αὐτὸς μεμαρτύρηκεν περὶ ἐμοῦ, οὔτε φωνὴν αὐτοῦ ἀκηκόατε πώποτε, οὔτε εἶδος αὐτοῦ ἑωράκατε, καὶ τὸν λόγον αὐτοῦ οὐκ ἔχετε μένοντα ἐν ὑμῖν, ὅτι ὃν ἀπέστειλεν ἐκεῖνος, τούτῳ ὑμεῖς οὐ πιστεύετε. Ἐρευνᾶτε τὰς γραφὰς

EVANGELIVM

qui uerbũ meũ audit & credit ei qui misit me, habet uitam æternam, & in iudicium non ueniet, sed transiuit a morte in uitam. Amen amẽ dico uobis quod ueniet hora & nunc est, quãdo mortui audiẽt uocem filij dei, & qui audierint uiuent. Sicut eñ pater habet uitã in semetipso, sic dedit & filio habere uitam in semetipso, & potestatẽ dedit ei iudicium faciendi, qa filius hominis est. Nolite mirari hoc, quia ueniet hora i qua omnes qui in monumentis sunt audient uocẽ eius, & procedent qui bona fecerunt, in resurrectionẽ uitæ, qui uero mala egerunt, in resurrectionẽ iudicij. Non possum ego a meipso facere quicq̃. Sicut audio iudico, & iudiciũ meũ iustũ est, quia non quæro uoluntatem meã, sed uolũtatẽ eius qui misit me patris. Si ego testimoniũ perhibeo de me ipso, testimoniũ meum nõ est uerum. Alius est qui testimoniũ perhibet de me, & scio quod uerũ est testimonium quod perhibet de me. Vos misistis ad Ioannem, & testimoniũ perhibuit ueritati. Ego aũt non ab homine testimonium accipio, sed hæc dico ut uos salui sitis. Ille erat lucerna ardens & lucens, uos autẽ uoluistis ad horã exultare in luce eius. Ego aũt habeo testimonium maius Ioanne. Opera enim quæ dedit mihi pater ut perficiam ea, ipsa opera quæ ego facio testimoniũ perhibẽt de me, quod pater miserit me. Et qui misit me pater ipse testimoniũ perhibuit de me. Necq uocẽ eius unq̃ audistis, necq speciem eius uidistis, & uerbũ eius non habetis in uobis manens, quia quẽ misit ille, huic uos nõ creditis. Scrutamini

scripturas

γεγραφὰς, ὅτι ὑμεῖς δοκεῖτε ἐν αὐταῖς ζωὴν αἰώνιον ἔχειν· καὶ ἐκεῖναί εἰσιν αἱ μαρτυροῦσαι περὶ ἐμοῦ· καὶ οὐ θέλετε ἐλθεῖν πρός με, ἵνα ζωὴν ἔχητε. δόξαν παρὰ ἀνθρώπων οὐ λαμβάνω, ἀλλ' ἔγνωκα ὑμᾶς, ὅτι τὴν ἀγάπην τοῦ θεοῦ οὐκ ἔχετε ἐν ἑαυτοῖς. ἐγὼ ἐλήλυθα ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ πατρός μου, καὶ οὐ λαμβάνετέ με· ἐὰν ἄλλος ἔλθῃ ἐν τῷ ὀνόματι τῷ ἰδίῳ ἐκεῖνον λήψεσθε. πῶς δύνασθε ὑμεῖς πιστεῦσαι, δόξαν παρὰ ἀλλήλων λαμβάνοντες, καὶ τὴν δόξαν τὴν παρὰ τοῦ μόνου θεοῦ οὐ ζητεῖτε; μὴ δοκεῖτε, ὅτι ἐγὼ κατηγορήσω ὑμῶν πρὸς τὸν πατέρα· ἔστιν ὁ κατηγορῶν ὑμῶν Μωσῆς, εἰς ὃν ὑμεῖς ἠλπίκατε. εἰ γὰρ ἐπιστεύετε Μωσεῖ, ἐπιστεύετε ἂν ἐμοί· περὶ γὰρ ἐμοῦ ἐκεῖνος ἔγραψεν, εἰ δὲ τοῖς ἐκείνου γράμμασιν οὐ πιστεύετε, πῶς τοῖς ἐμοῖς ῥήμασι πιστεύσετε;

Μετὰ ταῦτα ἀπῆλθεν ὁ ΙΗΣΟΥΣ πέραν τῆς θαλάσσης τῆς Γαλιλαίας τῆς Τιβεριάδος, καὶ ἠκολούθει αὐτῷ ὄχλος πολύς, ὅτι ἑώρων αὐτοῦ τὰ σημεῖα ἃ ἐποίει ἐπὶ τῶν ἀσθενούντων. Ἀνῆλθεν δὲ εἰς τὸ ὄρος ὁ ΙΗΣΟΥΣ, καὶ ἐκεῖ ἐκάθητο μετὰ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ. ἦν δὲ ἐγγὺς τὸ πάσχα ἡ ἑορτὴ τῶν Ἰουδαίων. Ἐπάρας οὖν ὁ ΙΗΣΟΥΣ τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ θεασάμενος, ὅτι πολὺς ὄχλος ἔρχεται πρὸς αὐτόν, λέγει πρὸς τὸν Φίλιππον· πόθεν ἀγοράσωμεν ἄρτους, ἵνα φάγωσιν οὗτοι; τοῦτο δὲ ἔλεγεν πειράζων αὐτόν· αὐτὸς γὰρ ἤδει τί ἤμελλεν ποιεῖν. Ἀπεκρίθη αὐτῷ Φίλιππος· Διακοσίων δηναρίων ἄρτοι οὐκ ἀρκοῦσιν αὐτοῖς, ἵνα ἕκαστος αὐτῶν βραχύ τι λάβῃ. λέγει αὐτῷ ἓν ἐκ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ Ἀνδρέας ὁ ἀδελφὸς Σίμωνος Πέτρου· ἔστιν παιδάριον ἓν ὧδε ὃ ἔχει πέντε ἄρτους κριθίνους, καὶ δύο ὀψάρια, ἀλλὰ ταῦτα τί ἐστιν εἰς τοσούτους; Εἶπεν δὲ ὁ ΙΗΣΟΥΣ· ποιήσατε τοὺς ἀνθρώπους ἀναπεσεῖν. ἦν δὲ χόρτος πολὺς ἐν τῷ τόπῳ· ἀνέπεσον οὖν οἱ ἄνδρες τὸν ἀριθμὸν ὡσεὶ πεντακισχίλιοι. ἔλαβεν δὲ τοὺς ἄρτους,

scripturas, quia uos putatis in ipsis uitam æternam habere. Et illæ sunt, quæ testimoniū perhibēt de me, & nō uultis uenire ad me ut uitā habeatis. Gloriam ab hoibus nō accipio, sed cognoui uos, qđ dilectionē dei non habeatis in uobis. Ego ueni in noīe patris mei, & nō accipitis me. Si alius uenerit in noīe suo, illum accipietis. Quō uos potestis credere qui gloriā a uobis inuicē accipitis, & gloriā quæ a solo deo est nō quæritis? Nolite putare quod ego accusaturus sim uos apud patrē. Est qui accusat uos Moses in quo uos speratis. Si em̄ creditis Mosi, creditis & mihi. De me enim ille scripsit. Si autem illius litteris non creditis, quō uerbis meis credetis?

Post hæc abīt Iesus trans mare Galilææ qđ est Tyberiadis, & sequebat eū multitudo magna, qa uidebāt ei⁹ signa q̄ faciebat sup his qui infirmabāt. Subīt aūt in mōtē Iesus, & ibi sedebat cū discipulis suis. Erat aūt proximū pascha dies festus Iudæoꝝ. Cū subleuasset ergo oculos Iesus, & uidisset quod multa turba ueniret ad se, dicit ad Philippū. Vnde ememus panes ut manducēt hi? Hoc autem dicebat tentans eum. Ipse enim sciebat quid esset facturus. Respondit ei Philippus. Ducentorum denariorum panes non sufficiunt eis, ut unusquisq; modicum quid accipiat. Dicit ei un⁹ ex discipulis ei⁹ Andreas frater Simōis Petri. Est puer un⁹ hic q habet quinq; panes ordeaceos & duos pisces. sed hæc qd sūt iter tātos? Dixit āt Iesus. Facite hoies discūbere. Erat autē fœnū multū in loco. Discubuerūt ergo uiri nūero fere qnq; milia. Accepit ergo

VI

ἄρτους ὁ ΙΗΣΟΥΣ, καὶ εὐχαριστήσας διέδωκε
κεμ τοῖς μαθηταῖς, οἱ δὲ μαθηταὶ τοῖς ἀνακε/
μένοις, ὁμοίως καὶ ἐκ τῶν ὀψαρίων ὅσον ἤθε-
λεμ. ὡς δὲ ἐνεπλήσθησαμ, λέγει τοῖς μαθηταῖς
αὐτοῦ. συναγάγετε τὰ περισσεύσαντα κλάσμα
τα, ἵνα μή τι ἀπόληται. συνήγαγομ οὖν καὶ
ἐγέμισαμ δώδεκα κοφίνους κλασμάτωμ,
ἐκ τῶν πέντε ἄρτωμ τῶν κριθίνωμ, ἃ ἐπερίσσευ
σεμ τοῖς βεβρωκόσιμ. οἱ οὖν ἄνθρωποι ἰδόν/
τες ὃ ἐποίησεμ σημεῖομ ὁ ΙΗΣΟΥΣ, ἔλεγομ,
ὅτι οὗτός ἐστιμ ἀληθῶς ὁ προφήτης ὁ ἐρχόμε/
νος εἰς τὸμ κόσμομ. ΙΗΣΟΥΣ οὖν γνοὺς, ὅτι
μέλλουσιμ ἔρχεσθαι, καὶ ἁρπάζειμ αὐτὸμ, ἵνα
ποιήσωσιμ αὐτὸμ βασιλέα ἀνεχώρησεμ εἰς τὸ
ὄρος αὐτὸς μόνος. ὡς δὲ ὀψία ἐγένετο κατέβη/
σαμ. οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ ἐπὶ τὴν θάλασσαμ, καὶ
ἐμβάντες εἰς πλοῖομ, ἤρχοντο πέραμ τῆς
θαλάσσης εἰς καπερναούμ, καὶ σκοτία ἤδη ἐγε
γόνει, καὶ οὐκ ἐληλύθει πρὸς αὐτοὺς ὁ ΙΗΣΟΥΣ
ἔτε θάλασσα ἀνέμου μεγάλου πνέοντος δι-
εγείρετο. ἐληλακότες οὖν ὡς σταδίους εἰκοσι/
πέντε ἢ τριάκοντα θεωροῦσιμ τὸν ΙΗΣΟΥΝ
περιπατοῦντα ἐπὶ τῆς θαλάσσης, καὶ ἐγγὺς
τοῦ πλοίου γινόμενον, καὶ ἐφοβήθησαν. ὁ
δὲ λέγει αὐτοῖς. ἐγώ εἰμι μὴ φοβεῖσθε, ἤθελον οὖν
λαβεῖμ αὐτὸμ εἰς τὸ πλοῖομ, καὶ εὐθέως τὸ
πλοῖομ ἐγένετο ἐπὶ τῆς γῆς εἰς ἣμ ὑπῆγομ.
τῇ ἐπαύριον ὁ ὄχλος ὁ ἑστηκὼς πέραμ τῆς θα
λάσσης, εἶδὼμ ὅτι πλοιάριομ ἄλλο οὐκ ἦμ ἐ-
κεῖ εἰμὶ ἓμ, ἐκεῖνο εἰς ὃ ἐνέβησαμ οἱ μαθηταὶ
αὐτοῦ, καὶ ὅτι οὐ συνεισῆλθεμ τοῖς μαθηταῖς
αὐτοῦ, ὁ ΙΗΣΟΥΣ εἰς τὸ πλοιάριομ, ἀλλὰ μό/
νοι οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ ἀπῆλθομ. ἄλλα δὲ ἦλ-
θεμ πλοιάρια ἐκ τιβεριάδος ἐγγὺς τοῦ τό/
που, ὅπου ἔφαγομ τὸμ ἄρτομ, εὐχαριστήσαν/
τος τοῦ κύριου. ὅτε οὖν εἶδεμ ὁ ὄχλος, ὅτι ΙΗ
ΣΟΥΣ οὐκ ἔστιμ ἐκεῖ, οὐδὲ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, ἐνέ
βησαμ καὶ αὐτοὶ εἰς τὰ πλοῖα, καὶ ἦλθομ εἰς
καπερναούμ, ζητοῦντες τὸμ ΙΗΣΟΥΝ. καὶ
εὑρόντες

EVANGELIVM

panes Iesus, & cũ gratias egisset distri-
buit discipulis, discipli aũt discũbetib⁹.
Similiter & ex piscib⁹ q̃tũ uolebat, Ve-
aũt ipleti sũt, dicit discipulis suis. Colli
gite q̃ supfuerint fragmenta ne pereãt.
Collegerũt ergo, & impleuerũt duode
cim cophinos fragmẽtoꝝ ex quinq; pani
bus ordeaceis & duob⁹ piscibus, q̃ sup
fuerant his qui mãducauerãt. Illi ergo
homines cum uidissent quod Iesus fe-
cerat signum, dicebant. Quia hic est ue
re propheta qui uenturus est in mun-
dum. Iesus ergo cum cognouisset qđ
uenturi essent ut raperent eum & face-
rent eũ regem, secessit iterũ in mõtem
ipse solus. Vt aũt sero factum est, de-
scenderunt discipuli eius ad mare. Et
cum ascendissent nauim, uenerũt trans
mare in Capernaum. Et tenebræ iam
factæ erant, & non uenerat ad eos Ie-
sus. Mare aũt uento magno flante ex-
urgebat. Cũ remigassent ergo ferme
stadia uigintiquinq; aut triginta, uidẽt
Iesum ambulantẽ supra mare, & proxi
mũ naui fieri & timuerũt. Ille aũt dicit
eis. Ego sum, nolite timere. Voluerũt er
go accipe eũ in nauim, & statim nauis
fuit ad terrã quã ibant. Postero die tur
ba q̃ stabat trãs mare ut uidit, qđ naui
cula alia nõ esset ibi nisi una illa in quã
igressi fuerãt discipuli ei⁹ & qđ nõ intro
isset cũ discipulis suis Iesus i nauim, sed
soli discipuli eius abissent. Aliæ uero su
peruenerunt naues a Tyberiade iuxta
locum ubi manducauerãt panem, gra-
tias agente dño. Cum ergo uidisset tur
ba quod Iesus non esset ibi neq; disci-
puli eius, ascẽderũt & ipsi i nauiculas &
uenerunt Capernaũ q̃rentes Iesum, &

cum

ἐλθόντες αὐτὸν πέραν τῆς θαλάσσης, εἶπον αὐ-
τῷ, ῥαββεί, πότε ὧδε γέγονας; ἀπεκρίθη αὐ-
τοῖς ὁ ΙΗΣΟΥΣ & εἶπεν. Ἀμὴν ἀμὴν λέγω ὑ-
μῖν, ζητεῖτέ με, οὐχ ὅτι εἴδετε σημεῖα, ἀλλ'
ὅτι ἐφάγετε ἐκ τῶν ἄρτων & ἐχορτάσθητε.
ἐργάζεσθε μὴ τὴν βρῶσιν τὴν ἀπολλυμένην,
ἀλλὰ τὴν μένουσαν εἰς ζωὴν αἰώνιον, ἣν ὁ υἱὸς
τοῦ ἀνθρώπου ὑμῖν δώσει, τοῦτον γὰρ ὁ πατὴρ ἐ-
σφράγισεν ὁ θεός. Εἶπον οὖν πρὸς αὐτόν. τί ποι-
οῦμεν, ἵνα ἐργαζώμεθα τὰ ἔργα τοῦ θεοῦ; ἀπε-
κρίθη ὁ ΙΗΣΟΥΣ & εἶπεν αὐτοῖς. τοῦτό ἐστιν τὸ
ἔργον τοῦ θεοῦ, ἵνα πιστεύητε εἰς ὃν ἀπέστειλεν
ἐκεῖνος. εἶπον οὖν αὐτῷ. τί οὖν ποιεῖς σὺ σημεῖον, ἵνα ἴδωμεν καὶ πιστεύσωμέν σοι; τί ἐργάζῃ; οἱ πατέρες ἡμῶν τὸ μάννα ἔφαγον ἐν τῇ ἐρήμῳ, καθώς ἐστιν γεγραμμένον, ἄρτον ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ἔδωκεν αὐτοῖς φαγεῖν. εἶπεν οὖν αὐτοῖς ὁ ΙΗΣΟΥΣ, Ἀμὴν ἀμὴν λέγω ὑμῖν, οὐ Μωσῆς δέδωκεν ὑμῖν τὸν ἄρτον, ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, ἀλλ' ὁ πατήρ μου δίδωσιν ὑμῖν τὸν ἄρτον ἐκ τοῦ οὐρανοῦ τὸν ἀληθινόν. ὁ γὰρ ἄρτος τοῦ θεοῦ ἐστιν ὁ καταβαίνων ἐκ τοῦ οὐρανοῦ & ζωὴν δι-
δοὺς τῷ κόσμῳ. εἶπον οὖν πρὸς αὐτόν. κύ-
ριε πάντοτε δὸς ἡμῖν τὸν ἄρτον τοῦτον. εἶπεν
δὲ αὐτοῖς ὁ ΙΗΣΟΥΣ. Ἐγώ εἰμι ὁ ἄρτος τῆς ζωῆς,
ὁ ἐρχόμενος πρός με οὐ μὴ πεινάσῃ, & ὁ πι-
στεύων εἰς ἐμὲ οὐ μὴ διψήσῃ πώποτε. ἀλλ' εἶ-
πον ὑμῖν, ὅτι & ἑωράκατέ με καὶ οὐ πιστεύε-
τε. πᾶν ὃ δίδωσίν μοι ὁ πατὴρ πρός ἐμε ἥξει.
& τὸν ἐρχόμενον πρός με, οὐ μὴ ἐκβάλω ἔ-
ξω, ὅτι καταβέβηκα ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, οὐχ ἵνα ποιῶ
τὸ θέλημα τὸ ἐμόν, ἀλλὰ τὸ θέλημα τοῦ πέμ-
ψαντός με. τοῦτο δέ ἐστιν τὸ θέλημα τοῦ πέμ-
ψαντός με πατρός, ἵνα πᾶν ὃ δέδωκέν μοι
μὴ ἀπολέσω ἐξ αὐτοῦ, ἀλλὰ ἀναστήσω αὐτὸ τῇ
ἐσχάτῃ ἡμέρᾳ. τοῦτο δέ ἐστιν τὸ θέλημα τοῦ
πέμψαντός με, ἵνα πᾶς ὁ θεωρῶν τὸν υἱὸν
καὶ πιστεύων εἰς αὐτὸν, ἔχῃ ζωὴν αἰώνιον,
καὶ ἀναστήσω αὐτὸν ἐγὼ τῇ ἐσχάτῃ ἡμέρᾳ.

ἐγόγγυζον

cum inuenissent eum trans mare, dixerunt ei. Rabbi, quando huc uenisti? Respondit eis Iesus & dixit. Amen amē dico uobis, quæritis me, nō quia uidistis signa, sed quia māducastis ex panibus, & saturati estis. Operemini nō cibum qui perit, sed qui permanet in uitā æternam, quem filius hominis dabit uobis Hunc enim pater signauit deus. Dixerunt ergo ad eū. Quid facimus ut operemur opera dei? Rndit Iesus, & dixit eis. Hoc est opus dei ut credatis in eū quem misit ille. Dixerūt ergo ei. Quod ergo tu facis signū, ut uideamus & credamus tibi? Quid operaris? Patres nostri manducauerunt manna in deserto sicut scriptum est. Panem de cœlo dedit eis manducare. Dixit ergo eis Iesus Amen amen dico uobis, nō Moses dedit uobis panē de cœlo sed pater meus dat uobis panē de cœlo uerum. Panis enim dei est qui de cœlo descendit, & dat uitam mundo. Dixerunt ergo ad eū. Dñe semper da nobis panē hunc. Dixit aūt eis Iesus. Ego sū panis uitæ. Qui uenit ad me, nō esuriet, & qui credit in me non sitiet unquam. Sed dixi uobis, quia & uidistis me & non creditis. Omne quod dat mihi pater ad me ueniet, & eū qui uenit ad me nō ejicio foras, quia descendi de cœlo, non ut faciā uoluntatē meā, sed uoluntatē eius qui misit me. Hæc est aūt uolūtas eius qui misit me patris, ut omē qđ dedit mihi nō perdā ex eo, sed resuscitē illud in nouissimo die. Hæc est aūt uolūtas eius q misit me, ut ois q uidet filiū & credit in eū habeat uitā æternam, & ego resuscitabo eum in nouissimo die.

Εγόγγυζον οὖν οἱ Ἰουδαῖοι περὶ αὐτοῦ, ὅτι
εἶπεν, ὅτι ἐγώ εἰμι ὁ ἄρτος ὁ καταβὰς ἐκ τοῦ
οὐρανοῦ. καὶ ἔλεγον. οὐχ οὗτός ἐστιν ΙΗΣΟΥΣ
ὁ υἱὸς Ἰωσὴφ, οὗ ἡμεῖς οἴδαμεν τὸν πατέρα καὶ
τὴν μητέρα; πῶς οὖν λέγει οὗτος, ὅτι ἐκ τοῦ οὐ-
ρανοῦ καταβέβηκα. Ἀπεκρίθη οὖν ὁ ΙΗΣΟΥΣ,
καὶ εἶπεν αὐτοῖς. Μὴ γογγύζετε μετ' ἀλλήλων.
οὐδεὶς δύναται ἐλθεῖν πρός με, ἐὰν μὴ ὁ πα-
τὴρ ὁ πέμψας με ἑλκύσῃ αὐτόν. καὶ ἐγὼ ἀνα-
στήσω αὐτὸν ἐν τῇ ἐσχάτῃ ἡμέρᾳ. ἔστιν γεγραμ-
μένον ἐν τοῖς προφήταις. Καὶ ἔσονται πάντες
διδακτοὶ θεοῦ. πᾶς οὖν ὁ ἀκούσας παρὰ τοῦ
πατρὸς καὶ μαθὼν, ἔρχεται πρός με. οὐχ ὅτι τὸν
πατέρα τις ἑώρακεν, εἰ μὴ ὁ ὢν παρὰ τοῦ θεοῦ.
οὗτος ἑώρακεν τὸν πατέρα. Ἀμὴν ἀμὴν λέγω
ὑμῖν, ὁ πιστεύων εἰς ἐμὲ ἔχει ζωὴν αἰώνιον.
Ἐγώ εἰμι ὁ ἄρτος τῆς ζωῆς. οἱ πατέρες ὑ-
μῶν ἔφαγον τὸ μάννα ἐν τῇ ἐρήμῳ καὶ ἀπέ-
θανον. οὗτός ἐστιν ὁ ἄρτος ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ
καταβαίνων, ἵνα τις ἐξ αὐτοῦ φάγῃ καὶ μὴ ἀ-
ποθάνῃ. Ἐγώ εἰμι ὁ ἄρτος ὁ ζῶν, ὁ ἐκ τοῦ οὐ-
ρανοῦ καταβάς. ἐάν τις φάγῃ ἐκ τούτου τοῦ ἄρ-
του, ζήσεται εἰς τὸν αἰῶνα. καὶ ὁ ἄρτος δὲ ὃν
ἐγὼ δώσω, ἡ σάρξ μού ἐστιν, ἣν ἐγὼ δώσω ὑ-
πὲρ τῆς τοῦ κόσμου ζωῆς. ἐμάχοντο οὖν πρὸς
ἀλλήλους οἱ Ἰουδαῖοι λέγοντες. πῶς δύναται
οὗτος ἡμῖν δοῦναι τὴν σάρκα φαγεῖν; εἶ-
πεν οὖν αὐτοῖς ὁ ΙΗΣΟΥΣ. Ἀμὴν ἀμὴν λέγω
ὑμῖν, ἐὰν μὴ φάγητε τὴν σάρκα τοῦ υἱοῦ τοῦ
ἀνθρώπου, καὶ πίητε αὐτοῦ τὸ αἷμα, οὐκ ἔχετε
ζωὴν ἐν ἑαυτοῖς. ὁ τρώγων μου τὴν σάρκα, καὶ
πίνων μου τὸ αἷμα, ἔχει ζωὴν αἰώνιον, καὶ
ἐγὼ ἀναστήσω αὐτὸν τῇ ἐσχάτῃ ἡμέρᾳ. ἡ γὰρ
σάρξ μου ἀληθῶς ἐστιν βρῶσις, καὶ τὸ αἷμά
μου ἀληθῶς ἐστιν πόσις. ὁ τρώγων μου τὴν
σάρκα καὶ πίνων μου τὸ αἷμα, ἐν ἐμοὶ μέ-
νει κἀγὼ ἐν αὐτῷ. Καθὼς ἀπέστειλέν με ὁ
ζῶν πατήρ, κἀγὼ ζῶ διὰ τὸν πατέρα, καὶ
ὁ τρώγων με, κἀκεῖνος ζήσεται δι' ἐμέ.
οὗτός ἐστιν

Murmurabant ergo Iudæi de illo, quia
dixisset, ego sum panis uiu⁹ qui de cœ-
lo descendi. Et dicebant. Nonne hic est
filius Ioseph, cuius nos nouimus patrē
& matrē? Quomodo ergo dicit hic, de
cœlo descendi? Respondit ergo Iesus,
& dixit eis. Nolite murmurare iter uos
Nemo potest uenire ad me nisi pater,
qui misit me, traxerit eum, & ego resu-
scitabo eum in nouissimo die. Est scrip-
tum in prophetis, & erunt omnes doci
biles dei. Ois ergo q audiuit a patre &
didicit, uenit ad me, nō quod patrem ui
derit quisq̄, nisi is q est a deo, hic uidit
patrē. Amen amen dico uobis, qui cre-
dit in me, habet uitā æternā. Ego sum
panis uitæ. Patres uestri māducauerūt
manna in deserto, & mortui sunt. Hic
est panis de cœlo descēdens, ut ex ipso
māducaret aliquis, & nō moriat. Ego
sum panis uiuus qui de cœlo descendi.
Si quis manducauerit ex hoc pane, ui-
uet i æternū. Et panis quē ego dabo, ca
ro mea est, quā ego dabo p mūdi uita.
Litigabāt ergo Iudæi inter se dicentes.
Quō potest hic nobis carnem suā da-
re ad manducandū? Dixit ergo eis Ie-
sus. Amen amen dico uobis, nisi mādu
caueritis carnem filij hominis, & biberi
tis eius sanguinē, nō habetis uitā in uo
bis. Qui manducat meā carnē & bibit
meū sanguinē, habet uitā æternam, &
ego resuscitabo eum in nouissimo die.
Caro em̄ mea uere est cibus, & sanguis
me⁹ uere est potus. Qui māducat meā
carnē & bibit meū sanguinē, in me ma
net & ego in illo. Sicut misit me uiuēs
pater, ita & ego uiuo propter patrē, &
q māducat me, & ipse uiuet ꝓpter me.
Hic est

οὗτός ἐστιν ὁ ἄρτος ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ κατα-
βάς, οὐ καθὼς ἔφαγον οἱ πατέρες ὑμῶν τὸ
μάννα καὶ ἀπέθανον. ὁ τρώγων τοῦτον τὸν ἄρ-
τον, ζήσει εἰς τὸν αἰῶνα. Ταῦτα εἶπεν ἐν συνα-
γωγῇ διδάσκων ἐν Καπερναούμ. πολλοὶ οὖν
ἀκούσαντες ἐκ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ εἶπον.
σκληρός ἐστιν οὗτος ὁ λόγος τίς δύναται αὐ-
τοῦ ἀκούειν; εἰδὼς δὲ ὁ ΙΗΣΟΥΣ ἐν ἑαυτῷ, ὅτι
γογγύζουσιν περὶ τούτου οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, εἶ-
πεν αὐτοῖς. τοῦτο ὑμᾶς σκανδαλίζει; ἐὰν οὖν
θεωρῆτε τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἀναβαίνοντα
ὅπου ἦν τὸ πρότερον, τὸ πνεῦμά ἐστιν τὸ ζωο-
ποιοῦν. ἡ σὰρξ οὐκ ὠφελεῖ οὐδέν. τὰ ῥήματα
ἃ ἐγὼ λαλῶ ὑμῖν, πνεῦμά ἐστιν καὶ ζωή ἐστιν.
ἀλλ' εἰσίν ἐξ ὑμῶν τινες οἱ οὐ πιστεύουσιν. ἤδει
γὰρ ἐξ ἀρχῆς ὁ ΙΗΣΟΥΣ, τίνες εἰσὶν οἱ μὴ πι-
στεύοντες, καὶ τίς ἐστιν ὁ παραδώσων αὐτόν.
καὶ ἔλεγεν. Διὰ τοῦτο εἴρηκα ὑμῖν, ὅτι οὐ δύ-
νεται οὐδεὶς ἐλθεῖν πρός με, ἐὰν μὴ ᾖ δεδο-
μένον αὐτῷ ἐκ τοῦ πατρός μου. ἐκ τούτου πολλοὶ
ἀπῆλθον τῶν μαθητῶν αὐτοῦ εἰς τὰ ὀπίσω,
καὶ οὐκ ἔτι μετ' αὐτοῦ περιεπάτουν. εἶπεν οὖν
ὁ ΙΗΣΟΥΣ τοῖς δώδεκα. μὴ καὶ ὑμεῖς θέλετε
ὑπάγειν; ἀπεκρίθη οὖν αὐτῷ Σίμων Πέτρος.
κύριε, πρὸς τίνα ἀπελευσόμεθα; ῥήματα ζωῆς
αἰωνίου ἔχεις, καὶ ἡμεῖς πεπιστεύκαμεν καὶ ἐγνώ-
καμεν, ὅτι σὺ εἶ ὁ ΧΡΙΣΤΟΣ ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ τοῦ ζῶν-
τος. ἀπεκρίθη αὐτοῖς ὁ ΙΗΣΟΥΣ. οὐκ ἐγὼ ὑμᾶς
τοὺς δώδεκα ἐξελεξάμην; καὶ ἐξ ὑμῶν εἷς διά-
βολός ἐστιν; ἔλεγεν δὲ τὸν Ἰούδαν Σίμωνος
Ἰσκαριώτου, οὗτος γὰρ ἤμελλεν αὐτὸν παραδι-
δόναι, εἷς ὢν ἐκ τῶν δώδεκα. καὶ περιεπάτει ὁ
ΙΗΣΟΥΣ μετὰ ταῦτα ἐν τῇ Γαλιλαίᾳ. οὐ γὰρ
ἤθελεν ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ περιπατεῖν, ὅτι ἐζήτουν
αὐτὸν οἱ Ἰουδαῖοι ἀποκτεῖναι. ἦν δὲ ἐγγὺς ἡ
ἑορτὴ τῶν Ἰουδαίων ἡ σκηνοπηγία. εἶπον οὖν
πρὸς αὐτὸν οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ, μετάβηθι ἐντεῦ-
θεν καὶ ὕπαγε εἰς τὴν Ἰουδαίαν, ἵνα καὶ οἱ μα-
θηταί σου θεωρήσωσιν τὰ ἔργα σου ἃ ποιεῖς.

οὐδεὶς

Hic eſt panis qui de cœlo deſcendit. Non ſicut manducauerunt patres ueſtri manna, & mortui ſunt. Qui manducat hunc panem uiuet in æternum. Hæc dixit in ſynagoga docens in Capernaum. Multi ergo audientes ex diſcipulis eius dixerunt. Durus eſt hic ſermo. Et quis poteſt eum audire? Sciens aũt Ieſus apud ſemetipſum quod murmurarent de hoc diſcipuli eius, dixit eis. Hoc uos offendit? Si ergo uideritis filiũ hominis aſcendentẽ ubi erat prius? Spiritꝰ eſt qui uiuificat, caro nõ ꝓdeſt quicq̃. Verba quæ ego locutus ſũ uobis ſpiritus & uita ſunt. Sed ſunt quidam ex uobis qui nõ credunt. Sciebat enim ab initio Ieſus qui eſſent credentes, & quis traditurus eſſet ſe. Et dicebat. Propterea dixi uobis, quod nemo poteſt uenire ad me, niſi fuerit ei datum a patre meo. Ex hoc multi diſcipulorum eius abierunt retro, & iam nõ cũ illo ambulabãt. Dixit ergo Ieſus ad duodecim. Nunqd & uos uultis abire? Rñdit ergo ei Simõ Petrꝰ. Dñe ad quẽ ibimꝰ? uerba uitæ æternæ habes, & nos credimꝰ & cognouimꝰ qa tu es Chriſtꝰ filiꝰ dei uiui. Rñdit eis Ieſus. Nõne ego uos duodecim elegi, & ex uobis unꝰ diabolus eſt? Dicebat aũt de Iuda Simonis Iſcariotha. Hic enim erat traditurus eũ cũ eſſet unus ex duodecim.

Ambulabat Ieſus poſt hæc in Galilæam, nõ enim uolebat in Iudæa ambulare, quia quærebãt eũ Iudæi interficere. Erat aũt in ꝓximo dies feſtus Iudæorꝫ ſcenopegiæ. Dixerũt aũt ad eũ fratres eius. Trãſi hinc, & uade in Iudæã, ut & diſcipuli tui uideant opera tua q̃ facis, VII

οὐδείς γαρ ἐν κρυπτῷ τι ποιεῖ καὶ ζητεῖ αὐτὸς ἐν παῤῥησίᾳ εἶναι. Εἰ ταῦτα ποιεῖς, φανέρωσον σεαυτὸν τῷ κόσμῳ. οὐδὲ γὰρ οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ ἐπίστευον εἰς αὐτόν. Λέγει οὖν αὐτοῖς ὁ ΙΗΣΟΥΣ. Ο καιρὸς ὁ ἐμὸς οὔπω πάρεστιν. Ο δὲ καιρὸς ὁ ὑμέτερος, πάντοτέ ἐστιν ἕτοιμος. οὐ δύναται ὁ κόσμος μισεῖν ὑμᾶς. ἐμὲ δὲ μισεῖ, ὅτι ἐγὼ μαρτυρῶ περὶ αὐτοῦ, ὅτι τὰ ἔργα αὐτοῦ πονηρά ἐστιν. ὑμεῖς ἀνάβητε εἰς τὴν ἑορτὴν ταύτην. Ἐγὼ οὔπω ἀναβαίνω εἰς τὴν ἑορτὴν ταύτην, ὅτι ὁ καιρὸς ὁ ἐμὸς οὔπω πεπλήρωται. Ταῦτα δὲ εἰπὼν αὐτοῖς, ἔμεινεν ἐν τῇ Γαλιλαίᾳ. ὡς δὲ ἀνέβησαν οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ, τότε καὶ αὐτὸς ἀνέβη εἰς τὴν ἑορτὴν, οὐ φανερῶς, ἀλλ' ὡς ἐν κρυπτῷ. οἱ οὖν Ἰουδαῖοι, ἐζήτουν αὐτὸν ἐν τῇ ἑορτῇ, καὶ ἔλεγον, ποῦ ἐστιν ἐκεῖνος. καὶ γογγυσμὸς πολὺς περὶ αὐτοῦ ἦν ἐν τοῖς ὄχλοις, οἱ μὲν ἔλεγον, ὅτι ἀγαθός ἐστιν, ἄλλοι δὲ ἔλεγον, οὔ, ἀλλὰ πλανᾷ τὸν ὄχλον. οὐδεὶς μέντοι παῤῥησίᾳ ἐλάλει περὶ αὐτοῦ διὰ τὸν φόβον τῶν Ἰουδαίων. Ἤδη δὲ τῆς ἑορτῆς μεσούσης, ἀνέβη ὁ ΙΗΣΟΥΣ εἰς τὸ ἱερὸν καὶ ἐδίδασκεν, καὶ ἐθαύμαζον οἱ Ἰουδαῖοι λέγοντες. πῶς οὗτος γράμματα οἶδεν μὴ μεμαθηκώς; ἀπεκρίθη αὐτοῖς ὁ ΙΗΣΟΥΣ καὶ εἶπεν. Ἡ ἐμὴ διδαχὴ, οὐκ ἔστιν ἐμὴ, ἀλλὰ τοῦ πέμψαντός με. ἐάν τις θέλῃ τὸ θέλημα αὐτοῦ ποιεῖν γνώσεται περὶ τῆς διδαχῆς, πότερον ἐκ τοῦ Θεοῦ ἐστιν, ἢ ἐγὼ ἀπ' ἐμαυτοῦ λαλῶ. ὁ ἀφ' ἑαυτοῦ λαλῶν, τὴν δόξαν τὴν ἰδίαν ζητεῖ. ὁ δὲ ζητῶν τὴν δόξαν τοῦ πέμψαντος αὐτὸν, οὗτος ἀληθής ἐστιν, καὶ ἀδικία ἐν αὐτῷ οὐκ ἔστιν. οὐ Μωσῆς δέδωκεν ὑμῖν τὸν νόμον, καὶ οὐδεὶς ἐξ ὑμῶν ποιεῖ τὸν νόμον; τί με ζητεῖτε ἀποκτεῖναι. ἀπεκρίθη ὁ ὄχλος, καὶ εἶπεν. Δαιμόνιον ἔχεις, τίς σε ζητεῖ ἀποκτεῖναι; Ἀπεκρίθη ὁ ΙΗΣΟΥΣ καὶ εἶπεν αὐτοῖς. Ἓν ἔργον ἐποίησα καὶ πάντες θαυμάζετε. διὰ τοῦτο Μωσῆς δέδωκεν ὑμῖν τὴν περιτομὴν

Nemo qppe in occulto qd facit, & q̃rit ipse palã esse. Si hæc facis, manifesta te ipsũ mũdo. Neq; em̃ frẽs ei⁹ credebãt in eũ. Dicit ergo eis Iesus. Tẽp⁹ meũ nõ dũ adest, tẽpus aũt uestrũ semp est paratũ. Nõ pót mũdus odisse uos, me aũtem odit, quia ego testimonium perhibeo de illo, quod opera eius mala sint. Vos ascẽdite ad diem festũ hunc. Ego nondũ ascendo ad diem festum istum, quia meum tempus nondũ impletum est. Hæc aũt cum dixisset illis mansit in Galilæa. Vt autem ascenderunt fratres eius, tunc & ipse ascẽdit ad diem festũ non manifeste, sed uelut in occulto. Iudæi ergo quærebãt eum in die festo, & dicebant. Vbi est ille? Et murmur multus erat in turba de eo. Quidam enim dicebant bonus est, alĩ aũt dicebãt nõ, sed seducit turbam. Nemo tamẽ palã loquebatur de illo ꝓpter metũ Iudæorum. Cũ autẽ iam dimidiũ festi pactũ esset, ascendit Iesus in templũ & docebat. Et mirabant̃ Iudæi dicentes. Quõ hic litteras scit, cũ non didicerit? R̃ndit eis Iesus & dixit. Mea doctrina nõ est mea, sed eius qui misit me. Si quis uoluerit uoluntatẽ eius facere, cognoscet de doctrina, utrũ ex deo sit, an ego a me ipso loquar. Qui a semetipso loquitur, gloriã ꝓpriam quærit. Qui aũt quærit gloriã ei⁹ q misit eũ, hic uerax est, & in iusticia i illo nõ est. Nõne Moses dedit uobis legẽ? & nemo ex uobis facit legẽ. Quid me q̃ritis interficere? Respondit turba & dixit. Dæmoniũ habes, Quis te quærit interficere? Respõdit Iesus & dixit eis. Vnum opus feci & omnes miramini. Propterea Moses dedit uobis circũcisionem

περιτομὴν, οὐχ ὅτι ἐκ τοῦ μωσέως ἐστὶν, ἀλλ' ἐκ τῶν πατέρων, καὶ ἐν σαββάτῳ περιτέμνετε ἄνθρωπον. εἰ περιτομὴν λαμβάνει ἄνθρωπος ἐν σαββάτῳ, ἵνα μὴ λυθῇ ὁ νόμος μωσέως, ἐμοὶ χολᾶτε, ὅτι ὅλον ἄνθρωπον ὑγιῆ ἐποίησα ἐν σαββάτῳ; μὴ κρίνετε κατ' ὄψιν, ἀλλὰ τὴν δικαίαν κρίσιν κρίνατε. ἔλεγον οὖν τινὲς ἐκ τῶν ἱεροσολυμιτῶν, οὐχ οὗτός ἐστιν ὃν ζητοῦσιν ἀποκτεῖναι; καὶ ἴδε παρρησίᾳ λαλεῖ, καὶ οὐδὲν αὐτῷ λέγουσιν. μήποτε ἀληθῶς ἔγνωσαν οἱ ἄρχοντες, ὅτι οὗτός ἐστιν ἀληθῶς ὁ ΧΡΙΣΤΟΣ; ἀλλὰ τοῦτον οἴδαμεν πόθεν ἐστίν. ὁ δὲ ΧΡΙΣΤΟΣ ὅταν ἔρχηται, οὐδεὶς γινώσκει πόθεν ἐστίν. ἔκραξεν οὖν ὁ ΙΗΣΟΥΣ ἐν τῷ ἱερῷ διδάσκων καὶ λέγων, καὶ ἐμὲ οἴδατε καὶ οἴδατε πόθεν εἰμί. καὶ ἀπ' ἐμαυτοῦ οὐκ ἐλήλυθα, ἀλλ' ἔστιν ἀληθινὸς ὁ πέμψας με, ὃν ὑμεῖς οὐκ οἴδατε. ἐγὼ οἶδα αὐτὸν, ὅτι παρ' αὐτοῦ εἰμί, κἀκεῖνός με ἀπέστειλεν. ἐζήτουν οὖν αὐτὸν πιάσαι, καὶ οὐδεὶς ἐπέβαλεν ἐπ' αὐτὸν τὰς χεῖρας, ὅτι οὔπω ἐληλύθει ἡ ὥρα αὐτοῦ. πολλοὶ δὲ ἐκ τοῦ ὄχλου ἐπίστευσαν εἰς αὐτὸν, καὶ ἔλεγον, ὅτι ὁ ΧΡΙΣΤΟΣ ὅταν ἔλθῃ, μὴ [illegible] σημεῖα τοσαῦτα ποιήσει ὧν οὗτος ἐποίησεν; ἤκουσαν οἱ φαρισαῖοι τοῦ ὄχλου γογγύζοντος περὶ αὐτοῦ ταῦτα. καὶ ἀπέστειλαν οἱ φαρισαῖοι καὶ οἱ ἀρχιερεῖς ὑπηρέτας, ἵνα πιάσωσιν αὐτόν. εἶπεν οὖν αὐτοῖς ὁ ΙΗΣΟΥΣ, ἔτι μικρὸν χρόνον μεθ' ὑμῶν εἰμὶ, καὶ ὑπάγω πρὸς τὸν πέμψαντά με. ζητήσετέ με καὶ οὐχ εὑρήσετε, καὶ ὅπου εἰμὶ ἐγὼ, ὑμεῖς οὐ δύνασθε ἐλθεῖν. εἶπον οὖν οἱ ἰουδαῖοι πρὸς ἑαυτούς, ποῦ οὗτος μέλλει πορεύεσθαι, ὅτι ἡμεῖς οὐχ εὑρήσομεν αὐτόν, μὴ εἰς τὴν διασπορὰν τῶν ἑλλήνων μέλλει πορεύεσθαι, καὶ διδάσκειν τοὺς ἕλληνας; τίς ἐστιν οὗτος ὁ λόγος ὃν εἶπεν, ζητήσετέ με καὶ οὐχ εὑρήσετε, καὶ ὅπου εἰμὶ ἐγὼ, ὑμεῖς οὐ δύνασθε ἐλθεῖν. ἐν δὲ τῇ ἐσχάτῃ ἡμέρᾳ τῇ μεγάλῃ τῆς ἑορτῆς, εἱστήκει ὁ ΙΗΣΟΥΣ καὶ ἔκραξεν λέγων, ἐάν τις διψᾷ

ἐρχέσθω

circũcisionem, nõ quia ex Moſe eſt ſed ex patribus. Et in ſabbato circũciditis hoiem. Si circũciſionẽ accipit homo in ſabbato ut nõ ſoluat lex Moſi, mihi indignamini, quia totũ hoiem ſanũ feci i ſabbato? Nolite iudicare ſecũdũ aſpectum, ſed iuſtũ iudiciũ iudicate. Dicebant ergo quidã ex Hieroſolymitanis. Nõne hic eſt quẽ q̃runt interficere? Ecce palã loquit, & nihil ei dicunt. Nũ uere cognouerunt principes hunc eſſe uere Chriſtũ. Sed hunc ſcimus unde ſit, Chriſtus aũt cũ uenerit, nemo ſcit unde ſit. Clamabat ergo Ieſus in templo docẽs & dicẽs. Et me ſcitis, & unde ſim ſcitis, & a meipſo nõ ueni, ſed eſt uerax qui miſit me, quẽ uos neſcitis. Ego ſcio eum, quia ab ipſo ſum, & ille me miſit: Quærebant ergo eũ app̃hendere, & nemo miſit in illũ manus, quia nõdũ uenerat hora eius. De turba aũt multi crediderunt in eũ, & dicebãt. Chriſtus cũ uenerit, nuuquid ſigna plura faciet ijs q̃ hic fecit? Audierunt phariſæi turbã murmurantem de illo hæc, & miſerunt principes & phariſæi miniſtros ut appræhenderent eũ. Dixit ergo eis Ieſus. Adhuc modicum tẽpus uobiſcũ ſum, & uado ad eũ qui me miſit. Quæretis me & nõ inuenietis, & ubi ego ſũ, uos non poteſtis uenire. Dixerũt ergo iudæi inter ſeſe. Quo hic itur⁹ eſt, quod nõ inueniemus eũ? Nũ in diſperſionẽ græcor̃ iturus eſt & doctur⁹ græcos? Quis eſt hic ſermo quẽ dixit, quæretis me & non inuenietis, & ubi ſum ego, uos non poteſtis uenire? In nouiſſimo aũt die magno feſtiuitatis ſtabat Ieſus & clamabat, dicens. Si quis ſitit

ἐρχέσθω πρός με καὶ πινέτω, ὁ πιστεύων εἰς
ἐμέ καθὼς εἶπεν ἡ γραφή, ποταμοὶ ἐκ τῆς
κοιλίας αὐτοῦ ῥεύσουσιν ὕδατος ζῶντος. τοῦ
το δὲ εἶπεν περὶ τοῦ πνεύματος οὗ ἤμελλον
λαμβάνειν οἱ πιστεύοντες εἰς αὐτόν. οὔπω γὰρ
ἦν πνεῦμα ἅγιον, ὅτι ὁ ΙΗΣΟΥΣ οὐδέπω ἐ/
δοξάσθη. πολλοὶ οὖν ἐκ τοῦ ὄχλου ἀκούσαν/
τες τὸν λόγον ἔλεγον, οὗτός ἐστιν ἀληθῶς
προφήτης. ἄλλοι ἔλεγον, οὗτός ἐστιν ὁ ΧΡΙ/
ΣΤΟΣ. ἄλλοι δὲ ἔλεγον, μὴ γὰρ ἐκ τῆς γαλι
λαίας ὁ ΧΡΙΣΤΟΣ ἔρχεται; οὐχὶ ἡ γραφὴ εἶ
πεν, ὅτι ἐκ τοῦ σπέρματος Δαβὶδ καὶ ἀπὸ
Βηθλεὲμ τῆς κώμης ὅπου ἦν Δαβὶδ ὁ ΧΡΙ-
ΣΤΟΣ ἔρχεται; σχίσμα οὖν ἐν τῷ ὄχλῳ ἐ/
γένετο δι' αὐτόν. τινὲς δὲ ἤθελον ἐξ αὐτῶν πι/
άσαι αὐτόν, ἀλλ' οὐδεὶς ἐπέβαλεν ἐπ' αὐτὸν τὰς
χεῖρας. ἦλθον οὖν οἱ ὑπηρέται πρὸς τοὺς ἀρχιε-
ρεῖς καὶ φαρισαίους, καὶ εἶπον αὐτοῖς ἐκεῖ/
νοι. διατί οὐκ ἠγάγετε αὐτόν. Ἀπεκρίθη/
σαν οἱ ὑπηρέται. οὐδέποτε οὕτως ἐλάλη-
σεν ἄνθρωπος. ὡς οὗτος ὁ ἄνθρωπος. Ἀπε-
κρίθησαν οὖν αὐτοῖς οἱ φαρισαῖοι. μὴ καὶ ὑ/
μεῖς πεπλάνησθε; μή τις ἐκ τῶν ἀρχόντων
ἐπίστευσεν εἰς αὐτόν, ἢ ἐκ τῶν φαρισαίων; ἀλλὰ
ὁ ὄχλος οὗτος ὁ μὴ γινώσκων τὸν νόμον,
ἐπικατάρατοί εἰσιν. Λέγει νικόδημος πρὸς
αὐτοὺς ὁ ἐλθὼν νυκτὸς πρὸς αὐτόν, εἷς ὢν
ἐξ αὐτῶν. μὴ ὁ νόμος ἡμῶν κρίνει τὸν ἄνθρω-
πον, ἐὰν μὴ ἀκούσῃ παρ' αὐτοῦ πρότερον, καὶ
γνῷ τί ποιεῖ; Ἀπεκρίθησαν καὶ εἶπον αὐτῷ.
μὴ καὶ σὺ ἐκ τῆς γαλιλαίας εἶ; ἐρεύνησον καὶ
ἴδε ὅτι προφήτης ἐκ τῆς γαλιλαίας, οὐκ ἐγεί
γερται. καὶ ἐπορεύθη ἕκαστος εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ.

ΙΗΣΟΥΣ δὲ ἐπορεύθη εἰς τὸ ὄρος τῶν ἐλαιῶν. ὄρ
θρου δὲ πάλιν παρεγένετο εἰς τὸ ἱερόν. καὶ πᾶς ὁ
λαὸς ἤρχετο πρὸς αὐτόν, καὶ καθίσας ἐδίδασκεν
αὐτούς. φέρουσιν δὲ οἱ γραμματεῖς καὶ οἱ φαρισαῖοι
πρὸς αὐτὸν γυναῖκα ἐν μοιχείᾳ κατειλημμέ/
νην. καὶ στήσαντες αὐτὴν ἐν μέσῳ, λέγουσιν αὐτῷ.

Διδάσκαλε

ueniat ad me & bibat. Qui credit i me
sicut dicit scriptura, flumina de uentre
eius fluent aquæ uiuæ. Hoc aũt dixit
de spiritu quem accepturi erant creden
tes in eum. Nondũ enim erat spũs san
ctus, quia Iesus nõdũ erat glorificatus.
Multi ergo ex illa turba cũ audissent
hos sermones eius dicebãt. Hic est uere
ppheta. Alii dicebãt. Hic est Christus.
Quidam aũt dicebant. Nũquid a Ga-
lilæa uenit Christus? Nonne scriptura
dicit quod ex semine Dauid & de Beth
leẽ castello ubi erat Dauid uenit Chri-
stus? Dissensio itaq; facta est in turba
propter eum. Quidã aũt ex ipsis uole-
bant appẽhendere eum, sed nemo mi-
sit super eũ manus. Venerunt ergo mi
nistri ad pontifices & pharisæos, & di-
xerunt eis illi. Quare non adduxistis il
lum? Responderunt ministri. Nunq̃
sic locutus est homo, sicut hic loquitur.
Responderunt ergo eis pharisæi. Nũ
& uos seducti estis? Nunquis ex prin-
cipibus credidit i eũ, aut ex pharisæis?
Sed turba hæc quæ non nouit legẽ, ma
ledicti sunt. Dixit Nicodemus ad eos,
ille q uenit ad eũ nocte, qui unꝰ erat ex
ipsis. Num lex nostra iudicat hoiem,
nisi prius audierit ab ipso & cognoue-
rit qd faciat? Rñderunt, & dixerunt ei.
Nũ & tu Galilæus es? Scrutare scriptu
ras & uide, qd a galilæa ppheta nõ sur
rexit. & pfectꝰ ẽ unusq̃sq; i domũ suã. VIII

Iesus aũt perrexit in montem oliue
ti, & diluculo iterũ uenit in tẽplũ, & ois
populus uenit ad eũ, & sedens docebat
eos. Adducunt aũt scribæ & pharisæi
mulierẽ in adulterio deprehensam, &
statuerunt eam in medio, & dixerũt ei.

Magister

Διδάσκαλε, αὕτη ἡ γυνὴ κατείληπται ἐπ' αὐτοφώρῳ μοιχευομένη. ἐν δὲ τῷ νόμῳ Μωσῆς ἡμῖν ἐνετείλατο τὰς τοιαύτας λιθοβολεῖσθαι. σὺ οὖν τί λέγεις; τοῦτο δὲ ἔλεγον πειράζοντες αὐτὸν, ἵνα ἔχωσιν κατηγορεῖν αὐτοῦ. ὁ δὲ ΙΗΣΟΥΣ κατακύψας, τῷ δακτύλῳ κατέγραφεν εἰς τὴν γῆν. ὡς δὲ ἐπέμενον ἐρωτῶντες αὐτὸν, ἀνακύψας, εἶπεν, πρὸς αὐτούς. ὁ ἀναμάρτητος ὑμῶν πρῶτος τὸν λίθον ἐπ' αὐτῇ βαλέτω. καὶ πάλιν κατακύψας ἔγραφεν εἰς τὴν γῆν. οἱ δὲ ἀκούοντες ἐξήρχοντο εἷς καθ' εἷς, ἀρξάμενοι ἀπὸ τῶν πρεσβυτέρων, καὶ κατελείφθη μόνος ὁ ΙΗΣΟΥΣ, καὶ ἡ γυνὴ ἐν μέσῳ ἑστῶσα. ἀνακύψας δὲ ὁ ΙΗΣΟΥΣ καὶ μηδένα θεασάμενος πλὴν τῆς γυναικὸς, εἶπεν αὐτῇ. ἡ γυνή, ποῦ εἰσὶν ἐκεῖνοι οἱ κατήγοροί σου; οὐδείς σε κατέκρινεν; ἡ δὲ εἶπεν. οὐδεὶς κύριε. εἶπεν δὲ ὁ ΙΗΣΟΥΣ. οὐδὲ ἐγώ σε κατακρίνω. πορεύου καὶ μηκέτι ἁμάρτανε. πάλιν οὖν ὁ ΙΗΣΟΥΣ αὐτοῖς ἐλάλησεν λέγων. Ἐγώ εἰμι τὸ φῶς τοῦ κόσμου. ὁ ἀκολουθῶν ἐμοὶ οὐ μὴ περιπατήσῃ ἐν τῇ σκοτίᾳ, ἀλλ' ἕξει τὸ φῶς τῆς ζωῆς. Εἶπον οὖν αὐτῷ οἱ φαρισαῖοι. σὺ περὶ σεαυτοῦ μαρτυρεῖς, ἡ μαρτυρία σου οὐκ ἔστιν ἀληθής. Ἀπεκρίθη ΙΗΣΟΥΣ καὶ εἶπεν αὐτοῖς. κἂν ἐγὼ μαρτυρῶ περὶ ἐμαυτοῦ, ἀληθής ἐστιν ἡ μαρτυρία μου, ὅτι οἶδα πόθεν ἦλθον καὶ ποῦ ὑπάγω. ὑμεῖς δὲ οὐκ οἴδατε πόθεν ἔρχομαι, καὶ ποῦ ὑπάγω. ὑμεῖς κατὰ τὴν σάρκα κρίνετε, ἐγὼ οὐ κρίνω οὐδένα, καὶ ἐὰν κρίνω δὲ ἐγὼ ἡ κρίσις ἡ ἐμὴ ἀληθής ἐστιν. ὅτι μόνος οὐκ εἰμὶ, ἀλλ' ἐγὼ καὶ ὁ πέμψας με πατήρ, καὶ ἐν τῷ νόμῳ δὲ τῷ ὑμετέρῳ γέγραπται, ὅτι δύο ἀνθρώπων ἡ μαρτυρία ἀληθής ἐστιν. ἐγώ εἰμι ὁ μαρτυρῶν περὶ ἐμαυτοῦ, καὶ μαρτυρεῖ περὶ ἐμοῦ ὁ πέμψας με πατήρ. ἔλεγον οὖν αὐτῷ. ποῦ ἐστιν ὁ πατήρ σου; ἀπεκρίθη ΙΗΣΟΥΣ. οὔτε ἐμὲ οἴδατε, οὔτε τὸν πατέρα μου. εἰ ἐμὲ ἤδειτε

καὶ τὸν

Magister, hæc mulier deprehensa est in ipso adulterio. In lege aũt Moses mãdauit nobis huiusmodi lapidare. Tu ergo quid dicis? Hoc aũt dicebant tentantes eum, ut possent accusare eum. Iesus autem inclinans se deorsum, digito scribebat in terrã. Cum ergo perseuerarent interrogantes, erexit se, & dixit eis. Qui sine peccato est uestrũ, primus in illã lapidẽ mittat. Et iterũ se inclinans scribebat i terra. Audiẽtes aũt hæc unꝰ post unũ exibant, incipientes a seniorib⁹, & remãsit solus Iesus, & mulier in medio stans. Erigens aũt se Iesus, & neminem uidens p̃ter mulierem dixit ei. Mulier, ubi sunt illi tui accusatores? Nemo te condẽnauit? Quæ dixit. Nemo dñe. Dixit aũt Iesus. Nec ego te cõdemno. Vade & iam amplius noli peccare. Iterũ ergo Iesus locutus est eis dicens. Ego sum lux mũdi. Qui sequitur me nõ ambulabit in tenebris, sed habebit lumen uitæ. Dixerunt ergo ei pharisæi. Tu de teipso testimoniũ perhibes, testimoniũ tuũ nõ est uerũ. Rñdit Iesus & dixit eis. Et si ego testimonium phibeã de meipso, uerũ est testimoniũ meũ, qa scio unde ueni, & quo uado, uos aũt nescitis unde uenio & quo uado. Vos secũdũ carnẽ iudicatis, ego nõ iudico quẽq̃, porro & si iudicem ego, iudiciũ meũ uerũ ẽ, qa solus nõ sũ, sed ego & q̃ misit me pater. Quin & i lege uestra scriptũ ẽ, qd duoꝝhoim testimoniũ ueꝝ ẽ. Ego sũ q̃ testimoniũ phibeo de meipso, & testimoniũ phibet de me q̃ misit me pater. Dicebãt ergo ei. Vbi est pater tuꝰ? Rñdit Iesus. Neq̃ me scitis neq̃ patrem meũ. Si me nouissetis,

& patrem

& patrem meum nouissetis. Hæc uerba locutus est Iesus in gaçophylatio, docens in tẽplo. Et nemo apphẽdit eũ, qa nõ dũ uenerat hora ei⁹. Dixit ergo iterũ eis Iesus. Ego uado & q̃retis me, & in peccato uestro moriemini. quo ego uado uos non potestis uenire. Dicebant ergo Iudæi. Nunquid interficiet semetipsum, quia dicit, quo ego uado uos nõ potestis uenire. Et dicebat eis. Vos de deorsũ estis, ego de supernè sum. Vos de mũdo hoc estis, ego nõ sum de hoc mundo. Dixi ergo uobis, quod moriemini in peccatis uestris. Si enim non crediderit quod ego sum, moriemini in peccatis uestris. Dicebant ergo ei. Tu quis es? Et dicit eis Iesus, Principiũ qui & loquor uobis. Multa habeo quæ de uobis loquar & iudicem, sed qui me misit uerax ẽ, & ego quæ audiui ab eo, hæc loquor in mundo. Non cognouerunt, quid patrem eis diceret. Dixit ergo eis Iesus. Cum exaltaueritis filium hois, tunc cognoscetis quod ego sim, & a meipso facio nihil. sed sicut docuit me pater hæc loquor. Et qui me misit mecum est. Non reliquit me solum pater, qa ego quæ placita sunt ei facio semper. Hæc illo loquente multi crediderunt in eum. Dicebat ergo Iesus ad eos qui crediderunt ei Iudæos: Si uos mãseritis in sermone meo, uerè discipuli mei eritis, & cognoscetis ueritatẽ, & ueritas liberos reddet uos. Rñderũt ei. Semen Abrahæ sum⁹, & nemini seruiuimus unq̃. Quõ tu dicis, liberi reddemini? Rñdit eis Iesus. Amen amẽ dico uobis, qđ ois q facit pcm̃, seru⁹ ẽ pcti. Seru⁹ aũt nõ manet i domo i æternũ. Filius

ὁ μὲν πατήρ μου ἤδειτε ἄν. Ταῦτα τὰ ῥήματα ἐλάλησεν ὁ ΙΗΣΟΥΣ ἐν τῷ γαζοφυλακείῳ, διδάσκων ἐν τῷ ἱερῷ. καὶ οὐδεὶς ἐπίασεν αὐτόν, ὅτι οὔπω ἐληλύθει ἡ ὥρα αὐτοῦ. Εἶπεν οὖν πάλιν αὐτοῖς ὁ ΙΗΣΟΥΣ. Ἐγὼ ὑπάγω καὶ ζητήσετέ με, καὶ ἐν τῇ ἁμαρτίᾳ ὑμῶν ἀποθανεῖσθε, ὅπου ἐγὼ ὑπάγω, ὑμεῖς οὐ δύνασθε ἐλθεῖν. Ἔλεγον οὖν οἱ Ἰουδαῖοι, μήτι ἀποκτενεῖ ἑαυτὸν, ὅτι λέγει, ὅτι ὅπου ἐγὼ ὑπάγω ὑμεῖς οὐ δύνασθε ἐλθεῖν; καὶ ἔλεγεν αὐτοῖς. ὑμεῖς ἐκ τῶν κάτω ἐστέ. ἐγὼ ἐκ τῶν ἄνω εἰμί. ὑμεῖς ἐκ τοῦ κόσμου τούτου ἐστέ, ἐγὼ οὐκ εἰμὶ ἐκ τοῦ κόσμου τούτου, εἶπον οὖν ὑμῖν, ὅτι ἀποθανεῖσθε ἐν ταῖς ἁμαρτίαις ὑμῶν. ἐὰν γὰρ μὴ πιστεύσητε, ὅτι ἐγώ εἰμι, ἀποθανεῖσθε ἐν ταῖς ἁμαρτίαις ὑμῶν. ἔλεγον οὖν αὐτῷ. Σὺ τίς εἶ; Καὶ εἶπεν αὐτοῖς ὁ ΙΗΣΟΥΣ. τὴν ἀρχὴν ὅτι καὶ λαλῶ ὑμῖν, πολλὰ ἔχω περὶ ὑμῶν λαλεῖν καὶ κρίνειν, ἀλλ' ὁ πέμψας με ἀληθής ἐστιν. κἀγὼ ἃ ἤκουσα παρ' αὐτοῦ ταῦτα λέγω εἰς τὸν κόσμον, οὐκ ἔγνωσαν ὅτι τὸν πατέρα αὐτοῖς ἔλεγεν. εἶπεν οὖν αὐτοῖς ὁ ΙΗΣΟΥΣ, ὅταν ὑψώσητε τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου, τότε γνώσεσθε, ὅτι ἐγώ εἰμι, καὶ ἀπ' ἐμαυτοῦ ποιῶ οὐδέν, ἀλλὰ καθὼς ἐδίδαξέν με ὁ πατὴρ μου ταῦτα λαλῶ, καὶ ὁ πέμψας με μετ' ἐμοῦ ἐστιν. οὐκ ἀφῆκέν με μόνον ὁ πατήρ, ὅτι ἐγὼ τὰ ἀρεστὰ αὐτῷ ποιῶ πάντοτε. Ταῦτα αὐτοῦ λαλοῦντος πολλοὶ ἐπίστευσαν εἰς αὐτόν. Ἔλεγεν οὖν ὁ ΙΗΣΟΥΣ, πρὸς τοὺς πεπιστευκότας αὐτῷ Ἰουδαίους. ἐὰν ὑμεῖς μείνητε ἐν τῷ λόγῳ τῷ ἐμῷ, ἀληθῶς μαθηταί μου ἐστέ, καὶ γνώσεσθε τὴν ἀλήθειαν, καὶ ἡ ἀλήθεια ἐλευθερώσει ὑμᾶς. Ἀπεκρίθησαν αὐτῷ. σπέρμα Ἀβραάμ ἐσμεν, καὶ οὐδενὶ δεδουλεύκαμεν πώποτε, πῶς σὺ λέγεις, ὅτι ἐλεύθεροι γενήσεσθε; Ἀπεκρίθη αὐτοῖς ὁ ΙΗΣΟΥΣ. Ἀμὴν ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅτι πᾶς ὁ ποιῶν τὴν ἁμαρτίαν, δοῦλός ἐστι τῆς ἁμαρτίας. ὁ δὲ δοῦλος οὐ μένει ἐν τῇ οἰκίᾳ εἰς τὸν αἰῶνα. ὁ υἱὸς

Digitized by Google

ὁ υἱὸς μένει εἰς τὸν αἰῶνα. ἐὰν οὖν ὁ υἱὸς ὑμᾶς ἐλευθερώσῃ, ὄντως ἐλεύθεροι ἔσεσθε. οἶδα ὅτι σπέρμα Ἀβραάμ ἐστε, ἀλλὰ ζητεῖτέ με ἀποκτεῖναι, ὅτι ὁ λόγος ὁ ἐμὸς οὐ χωρεῖ ἐν ὑμῖν. ἐγὼ ὃ ἑώρακα παρὰ τῷ πατρί μου λαλῶ, καὶ ὑμεῖς οὖν ὃ ἑωράκατε παρὰ τῷ πατρὶ ὑμῶν ποιεῖτε. ἀπεκρίθησαν καὶ εἶπον αὐτῷ. ὁ πατὴρ ἡμῶν Ἀβραάμ ἐστιν. λέγει αὐτοῖς ὁ ΙΗΣΟΥΣ. εἰ τέκνα τοῦ Ἀβραάμ ἦτε, τὰ ἔργα τοῦ Ἀβραὰμ ἐποιεῖτε. νῦν δὲ ζητεῖτέ με ἀποκτεῖναι, ἄνθρωπον, ὃς τὴν ἀλήθειαν ὑμῖν λελάληκα, ἣν ἤκουσα παρὰ τοῦ θεοῦ. τοῦτο Ἀβραὰμ οὐκ ἐποίησεν. ὑμεῖς ποιεῖτε τὰ ἔργα τοῦ πατρὸς ὑμῶν. εἶπον οὖν αὐτῷ. ἡμεῖς ἐκ πορνείας οὐ γεγεννήμεθα, ἕνα πατέρα ἔχομεν τὸν θεόν. εἶπεν αὐτοῖς ὁ ΙΗΣΟΥΣ. εἰ ὁ θεὸς πατὴρ ὑμῶν ἦν, ἠγαπᾶτε ἂν ἐμέ. ἐγὼ γὰρ ἐκ τοῦ θεοῦ ἐξῆλθον καὶ ἥκω. οὐδὲ γὰρ ἀπ' ἐμαυτοῦ ἐλήλυθα, ἀλλὰ ἐκεῖνός με ἀπέστειλεν. διὰ τί τὴν λαλιὰν τὴν ἐμὴν οὐ γινώσκετε; ὅτι οὐ δύνασθε ἀκούειν τὸν λόγον τὸν ἐμόν. ὑμεῖς ἐκ τοῦ πατρὸς τοῦ διαβόλου ἐστέ. καὶ τὰς ἐπιθυμίας τοῦ πατρὸς ὑμῶν θέλετε ποιεῖν. ἐκεῖνος ἀνθρωποκτόνος ἦν ἀπ' ἀρχῆς. καὶ ἐν τῇ ἀληθείᾳ οὐκ ἔστηκεν, ὅτι οὐκ ἔστιν ἀλήθεια ἐν αὐτῷ. ὅταν λαλῇ τὸ ψεῦδος, ἐκ τῶν ἰδίων λαλεῖ, ὅτι ψεύστης ἐστὶν καὶ ὁ πατὴρ αὐτοῦ. ἐγὼ δὲ ὅτι τὴν ἀλήθειαν λέγω οὐ πιστεύετέ μοι. τίς ἐξ ὑμῶν ἐλέγχει με περὶ ἁμαρτίας; εἰ δὲ ἀλήθειαν λέγω, διὰ τί ὑμεῖς οὐ πιστεύετέ μοι; ὁ ὢν ἐκ τοῦ θεοῦ, τὰ ῥήματα τοῦ θεοῦ ἀκούει, διὰ τοῦτο ὑμεῖς οὐκ ἀκούετε, ὅτι ἐκ τοῦ θεοῦ οὐκ ἐστέ. ἀπεκρίθησαν οὖν οἱ Ἰουδαῖοι καὶ εἶπον αὐτῷ. οὐ καλῶς λέγομεν ἡμεῖς, ὅτι σαμαρίτης εἶ σὺ, καὶ δαιμόνιον ἔχεις; ἀπεκρίθη ΙΗΣΟΥΣ. ἐγὼ δαιμόνιον οὐκ ἔχω ἀλλὰ τιμῶ τὸν πατέρα μου καὶ ὑμεῖς ἀτιμάσατέ με, ἐγὼ δὲ οὐ ζητῶ τὴν δόξαν μου. ἔστιν ὁ ζητῶν καὶ κρίνων.

Ἀμὴν

Filius manet in æternũ. Si ergo uos filius liberos fecerit, uere liberi eritis. Scio quod filij Abrahæ sitis, sed q̃ritis me interficere, quia sermo meus nõ habet locũ in uobis. Ego quod uidi apud patrẽ meũ loquor, & uos q̃ uidistis apud patrem uestrũ, facitis. Rñderũt & dixerũt ei. Pater noster Abrahã est. Dicit eis Iesus. Si filij Abrahæ essetis, opa Abrahæ faceretis. Nũc aũt q̃ritis me interficere hoiem qui ueritatẽ uobis locut⁹ sum, quã audiui a deo. Hoc Abraham non fecit. Vos facitis opera patris uestri. Dixerunt itaq; ei. Nos ex fornicatione nõ sumus nati. Vnum patrem habemus deũ. Dixit eis Iesus. Si deus pater uester esset, diligeretis utiq; me. Ego em̃ ex deo processi & ueni. Neq; em̃ a me ipso ueni, sed ille me misit. Quare loq̃lam meã nõ cognoscitis? quia nõ potestis audire sermonẽ meũ. Vos ex patre diabolo estis, & desyderia patris uestri uultis facere. Ille homicida erat ab initio & in ueritate non stetit, quia non est ueritas in eo. Cum loquitur mẽdacium, ex propriis loquitur, quia mẽdax est & pater eius. Ego autem si ueritatẽ dico non creditis mihi. Quis ex uobis arguit me de peccato? Si ueritatem dico, quare uos non creditis mihi? Qui ex deo est, uerba dei audit. Propterea uos nõ auditis, qa ex deo nõ estis. Rñderunt ergo iudæi, & dixerũt ei. Nõne bene dicimus nos, quod samaritanus es tu, & dæmonium habes? Respondit Iesus. Ego dæmonium non habeo, sed honorifico patrem meum, & uos inhonorastis me. Ego aũt non quæro gloriã meam. est qui quærat & iudicet.

Amen

Αμὴν ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ἐάν τις τὸν λόγον τὸν ἐμὸν τηρήσῃ, θάνατον οὐ μὴ θεωρήσῃ εἰς αἰῶνα. Εἶπον οὖν αὐτῷ οἱ Ἰουδαῖοι. Νῦν ἐγνώκαμεν, ὅτι δαιμόνιον ἔχεις. Αβραὰμ ἀπέθανεν, καὶ οἱ προφῆται, καὶ σὺ λέγεις, ἐάν τίς τὸν λόγον μου τηρήσῃ, οὐ μὴ γεύσεται θανάτου εἰς τὸν αἰῶνα. Μὴ σὺ μείζων εἶ τοῦ πατρὸς ἡμῶν Αβραάμ, ὅς τις ἀπέθανεν; καὶ οἱ προφῆται ἀπέθανον; τίνα σεαυτὸν σὺ ποιεῖς. Ἀπεκρίθη ΙΗΣΟΥΣ. Ἐὰν ἐγὼ δοξάζω ἐμαυτόν, ἡ δόξα μου οὐδέν ἐστιν. Ἔστιν ὁ πατήρ μου ὁ δοξάζων με, ὃν ὑμεῖς λέγετε, ὅτι. Θεὸς ὑμῶν ἐστιν, καὶ οὐκ ἐγνώκατε αὐτόν, ἐγὼ δὲ οἶδα αὐτόν, καὶ ἐὰν εἴπω, ὅτι οὐκ οἶδα αὐτόν, ἔσομαι ὅμοιος ὑμῶν ψεύστης, ἀλλ' οἶδα αὐτὸν καὶ τὸν λόγον αὐτοῦ τηρῶ. Αβραὰμ ὁ πατὴρ ὑμῶν ἠγαλλιάσατο, ἵνα ἴδῃ τὴν ἡμέραν τὴν ἐμήν, καὶ εἶδεν καὶ ἐχάρη. Εἶπον οὖν οἱ Ἰουδαῖοι πρὸς αὐτόν, πεντήκοντα ἔτη οὔπω ἔχεις καὶ Αβραὰμ ἑώρακας; Εἶπεν αὐτοῖς ὁ ΙΗΣΟΥΣ. Αμὴν ἀμὴν λέγω ὑμῖν. πρὶν Αβραὰμ γενέσθαι ἐγὼ εἰμί. Ἦραν οὖν λίθους, ἵνα βάλωσιν ἐπ' αὐτόν. + Abraham

ΙΗΣΟΥΣ δὲ ἐκρύβη καὶ ἐξῆλθεν ἐκ τοῦ ἱεροῦ. διελθὼν διὰ μέσου αὐτῶν, καὶ παρῆγεν οὕτως.

Καὶ παράγων ὁ ΙΗΣΟΥΣ, εἶδεν ἄνθρωπον τυφλὸν ἐκ γενετῆς, καὶ ἠρώτησαν αὐτὸν οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ λέγοντες, ῥαββεί, τίς ἥμαρτεν, οὗτος ἢ οἱ γονεῖς αὐτοῦ, ἵνα τυφλὸς γεννηθῇ; ἀπεκρίθη ὁ ΙΗΣΟΥΣ. Οὔτε οὗτος ἥμαρτεν, οὔτε οἱ γονεῖς αὐτοῦ, ἀλλ' ἵνα φανερωθῇ τὰ ἔργα τοῦ θεοῦ ἐν αὐτῷ. ἐμὲ δεῖ ἐργάζεσθαι τὰ ἔργα τοῦ πέμψαντός με, ἕως ἡμέρα ἐστίν. ἔρχεται νὺξ ὅτε οὐδεὶς δύναται ἐργάζεσθαι, ὅταν ἐν τῷ κόσμῳ ὦ φῶς εἰμὶ τοῦ κόσμου. ταῦτα εἰπὼν ἔπτυσεν χαμαὶ, καὶ ἐποίησεν πηλὸν ἐκ τοῦ πτύσματος, καὶ ἐπέχρισεν τὸν πηλὸν ἐπὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς τοῦ τυφλοῦ, καὶ εἶπεν αὐτῷ. Ὕπαγε νίψαι εἰς τὴν κολυμβήθραν τοῦ Σιλωάμ ὃ ἑρμηνεύεται ἀπεσταλμένος. ἀπῆλθεν οὖν καὶ

Amen amen dico uobis, si quis sermonẽ meũ seruauerit, mortẽ nõ uidebit in æternũ. Dixerũt ergo illi iudæi. Nũc cognouimus qd̃ dæmoniũ habes. Abraham mortuus est & prophetæ, & tu dicis, si quis sermonẽ meũ seruauerit, nõ gustabit mortẽ in æternũ. Nunquid tu maior es patre nostro Abrahã q̃ mortuus est? Et ꝓphetæ mortui sunt. Quẽ teipsũ tu facis? Rñdit Iesus. Si ego glorifico meipsum, gloria mea nihil est. Est pater meus qui glorificat me, quẽ uos dicitis deum uestrũ esse, & non cognouistis eum, ego aũt noui eum. Et si dixero, quod nõ scio eum, ero similis uobis mẽdax. sed scio eum, & sermonem eius seruo. Abraham pater uester exultauit ut uideret diẽ meũ, & uidit & gauisus est. Dixerũt ergo iudæi ad eum. Quinquaginta annos nondũ habes & Abraham uidisti? Dixit eis Iesus. Amẽ amẽ dico uobis, antequam + esset ego sum. Tulerũt ergo lapides, ut iacerent in eũ. Iesus aũt abscõdit se, & exiuit de tẽplo transiens per mediũ illoꝝ & ꝓteriit sic.

IX

Et ꝓteriens Iesus uidit hominem cæcũ a natiuitate, & interrogauerũt eũ discipuli eius dicẽtes. Rabbi, qs peccauit, hic aut parẽtes eius, ut cæcus nasceret? Rñdit Iesus. Neq; hic peccauit neq; parentes eius, sed ut manifestentur opera dei in illo. Me oportet operari opera eius qui misit me donec dies est. Venit nox quando nemo potest operari. Q̃ diu fuero in mũdo, lux sum mũdi. Hoc cum dixisset expuit in terram, & fecit lutũ ex sputo, & illeuit lutũ super oculos cæci, & dixit ei. Vade laua in natatoria Syloe, quod interpretat̃ missus. Abiit ergo &

ὤν

οὖν ⸂καὶ⸃ ἐνίψατο, καὶ ἦλθεν βλέπων, οἱ οὖν γεί-
τονες καὶ οἱ θεωροῦντες αὐτὸν τὸ πρότερον
ὅτι τυφλὸς ἦν, ἔλεγον. οὐχ οὗτός ἐστιν ὁ καθή-
μενος, ⸂καὶ προσαιτῶν⸃; ἄλλοι ἔλεγον, ὅτι οὗτός
ἐστιν, ἄλλοι δέ, ὅτι ὅμοιος αὐτῷ ἐστιν. ἐκεῖνος
ἔλεγεν, ὅτι ἐγώ εἰμι. ἔλεγον οὖν αὐτῷ. πῶς ἠνε-
ῴχθησάν σου οἱ ὀφθαλμοί. ἀπεκρίθη ἐκεῖνος
καὶ εἶπεν. ἄνθρωπος λεγόμενος ΙΗΣΟΥΣ πη-
λὸν ἐποίησεν, καὶ ἐπέχρισέν μου τοὺς ὀφθαλ-
μοὺς, καὶ εἶπέ μοι. ὕπαγε εἰς τὴν κολυμ-
βήθραν τοῦ σιλωὰμ καὶ νίψαι. ἀπελθὼν δὲ
καὶ νιψάμενος ἀνέβλεψα. εἶπον οὖν αὐτῷ.
ποῦ ἐστὶν ἐκεῖνος; λέγει, οὐκ οἶδα. ἄγουσιν
αὐτὸν πρὸς τοὺς φαρισαίους τὸν ποτε τυ-
φλόν. ἦν δὲ σάββατον, ὅτε τὸν πηλὸν ἐποί-
ησεν ὁ ΙΗΣΟΥΣ καὶ ἀνέῳξεν αὐτοῦ τοὺς ὀφθαλ-
μούς. πάλιν οὖν ἠρώτων αὐτὸν καὶ οἱ φαρι-
σαῖοι, πῶς ἀνέβλεψεν. ὁ δὲ εἶπεν αὐτοῖς. πη-
λὸν ἐπέθηκέν μοι ἐπὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ
ἐνιψάμην ⸂καὶ⸃ βλέπω. ἔλεγον οὖν ἐκ τῶν φαρι-
σαίων τινές, οὗτος ὁ ἄνθρωπος οὐκ ἔστιν πα-
ρὰ θεοῦ, ὅτι τὸ σάββατον οὐ τηρεῖ. ἄλλοι ἔ-
λεγον, πῶς δύναται ἄνθρωπος ἁμαρτωλὸς τοι-
αῦτα σημεῖα ποιεῖν; καὶ σχίσμα ἦν ἐν αὐτοῖς. λέ-
γουσιν τῷ τυφλῷ πάλιν. σὺ τί λέγεις περὶ αὐ-
τοῦ, ὅτι ἤνοιξέν σου τοὺς ὀφθαλμούς; ὁ δὲ εἶπεν, ὅ-
τι προφήτης ἐστίν. οὐκ ἐπίστευσαν οὖν οἱ Ἰου-
δαῖοι περὶ αὐτοῦ, ὅτι τυφλὸς ἦν καὶ ἀνέβλε-
ψεν, ἕως ὅτου ἐφώνησαν τοὺς γονεῖς αὐτοῦ
τοῦ ἀναβλέψαντος. καὶ ἠρώτησαν αὐτοὺς
λέγοντες. οὗτός ἐστιν ὁ υἱὸς ὑμῶν, ὃν ὑμεῖς
λέγετε, ὅτι τυφλὸς ἐγεννήθη; πῶς οὖν ἄρτι
βλέπει. ἀπεκρίθησαν αὐτοῖς οἱ γονεῖς αὐ-
τοῦ καὶ εἶπον, οἴδαμεν, ὅτι οὗτός ἐστιν ὁ υἱὸς
ἡμῶν, καὶ ὅτι τυφλὸς ἐγεννήθη, πῶς δὲ νῦν
βλέπει οὐκ οἴδαμεν, ἢ τίς ἤνοιξεν αὐτοῦ τοὺς
ὀφθαλμούς, ἡμεῖς οὐκ οἴδαμεν, αὐτὸς ἡλι-
κίαν ἔχει, αὐτὸν ἐρωτήσατε, αὐτὸς περὶ αὑτοῦ λα
λήσει. ταῦτα εἶπον οἱ γονεῖς αὐτοῦ, ὅτι ἐφοβοῦντο
τοὺς Ἰουδαίους

ergo & lauit, & uenit uidens. Itaq; uici-
ni & qui uiderant eum prius quod cæ-
cus esset, dicebant. Nõne hic est qui se-
debat & mẽdicabat? Alij dicebant hic
est, alij autem similis est eius. Ille di-
cebat, ego sum. Dicebant ergo ei. Quo-
modo aperti sunt tibi oculi? Respõdit.
ille & dixit. Ille homo qui dicitur Iesus
lutũ fecit, & inunxit oculos meos, & di-
xit mihi. Vade ad natatoriã Syloæ, &
laua. Et abij & lauí, & uisũ recepi. Dixe
rũt ergo ei. Vbi est ille? Ait. nescio. Ad
ducunt eum ad pharisæos qui dudum
cæcus fuerat. Erat aũt sabbatũ quando
lutum fecit Iesus, & aperuit oculos eius
Iterum ergo interrogabãt eũ & phari-
sæi quomodo uisum recepisset. Ille aũt
dixit eis. Lutũ mihi imposuit sup ocu-
los, & lauí & uideo. Dicebant ergo ex
pharisæis quidam. Nõ est hic homo a
deo, quia sabbatum non custodit. Alij
aũt dicebãt. Quomodo potest homo
peccator hæc signa facere? Et dissensio
erat inter eos. Dicunt cæco iterum. Tu
qd dicis de illo qui aperuit tibi oculos
tuos. Ille aũt dixit. Propheta est. Non
crediderunt ergo Iudæi de illo, quia cæ
cus fuisset & uidisset, donec uocauerũt
parentes eius qui uisum receperat & in
terrogauerunt eos dicentes. Hic est filiꝰ
uester quẽ uos dicitis cæcum natũ esse.
Quomodo ergo nunc uidet? Respon
derunt eis parentes eius, & dixerũt. Sci
mus quod hic est filius noster, & quod
cæcus natus est, quomodo aũt nunc ui
deat, nescimꝰ, aut quis eius aperuit ocu
los nos nescimus. Ipse ætatẽ habet, ip-
sum interrogate, de se loquet. Hæc di
xerunt parentes eius, quoniã timebant

T Iudæos

τοὺς Ἰουδαίους. ἤδη γὰρ συνετέθειντο οἱ Ἰου-
δαῖοι, ἵνα ἐάν τις αὐτὸν ὁμολογήσῃ ΧΡΙΣ-
ΤΟΝ, ἀποσυνάγωγος γένηται. διὰ τοῦτο οἱ γο-
νεῖς αὐτοῦ εἶπον, ὅτι ἡλικίαν ἔχει, αὐτὸν ἐρω-
τήσατε. ἐφώνησαν οὖν ἐκ δευτέρου τὸν ἄνθρω-
πον, ὃς ἦν τυφλὸς, καὶ εἶπον αὐτῷ. δὸς δόξαν
τῷ θεῷ, ἡμεῖς οἴδαμεν, ὅτι ὁ ἄνθρωπος
οὗτος ἁμαρτωλός ἐστιν. ἀπεκρίθη οὖν ἐκεῖνος
καὶ εἶπεν, εἰ ἁμαρτωλός ἐστιν οὐκ οἶδα. ἓν οἶ-
δα, ὅτι τυφλὸς ὢν ἄρτι βλέπω. εἶπον οὖν
αὐτῷ πάλιν, τί ἐποίησέν σοι, πῶς ἤνοιξέν
σου τοὺς ὀφθαλμούς; ἀπεκρίθη αὐτοῖς, εἶ-
πον ὑμῖν ἤδη καὶ οὐκ ἠκούσατε, τί πάλιν
θέλετε ἀκούειν; μὴ καὶ ὑμεῖς θέλετε αὐτοῦ
μαθηταὶ γενέσθαι; ἐλοιδόρησαν οὖν αὐτὸν
καὶ εἶπον, σὺ εἶ μαθητὴς ἐκείνου. ἡμεῖς
δὲ τοῦ μωσέως ἐσμὲν μαθηταί, ἡμεῖς οἴ-
δαμεν, ὅτι μωσῇ ἐλάλησεν ὁ θεός, τοῦτον
δὲ οὐκ οἴδαμεν πόθεν ἐστίν. ἀπεκρίθη ὁ ἄν-
θρωπος καὶ εἶπεν αὐτοῖς, ἐν τούτῳ γὰρ θαυμα
στόν ἐστιν, ὅτι ὑμεῖς οὐκ οἴδατε πόθεν ἐστίν,
καὶ ἀνέῳξέν μου τοὺς ὀφθαλμούς. οἴδαμεν
δὲ, ὅτι ἁμαρτωλῶν ὁ θεὸς οὐκ ἀκούει. ἀλ-
λ' ἐάν τις θεοσεβὴς ᾖ, καὶ τὸ θέλημα αὐτοῦ ποιῇ
τούτου ἀκούει. ἐκ τοῦ αἰῶνος οὐκ ἠκούσθη, ὅτι ἤ-
νοιξέν τις ὀφθαλμοὺς τυφλοῦ γεγεννημέ-
νου. εἰ μὴ ἦν οὗτος παρὰ θεοῦ, οὐκ ἠδύνατο
ποιεῖν οὐδέν. ἀπεκρίθησαν καὶ εἶπον αὐτῷ, ἐν
ἁμαρτίαις σὺ ἐγεννήθης ὅλος, καὶ σὺ διδά-
σκεις ἡμᾶς; καὶ ἐξέβαλον αὐτὸν ἔξω. ἤκουσεν
ὁ ΙΗΣΟΥΣ ὅτι ἐξέβαλον αὐτὸν ἔξω, καὶ εὑρὼν
αὐτὸν εἶπεν αὐτῷ, σὺ πιστεύεις εἰς τὸν υἱὸν τοῦ θε-
οῦ; ἀπεκρίθη ἐκεῖνος καὶ εἶπεν, καὶ τίς ἐστιν κύριε,
ἵνα πιστεύσω εἰς αὐτόν. εἶπεν δὲ αὐτῷ ὁ ΙΗΣΟΥΣ
καὶ ἑώρακας αὐτὸν, καὶ ὁ λαλῶν μετά σου ἐκεῖ-
νός ἐστιν. ὁ δὲ ἔφη, πιστεύω κύριε, καὶ προσεκύ-
νησεν αὐτῷ. καὶ εἶπεν ὁ ΙΗΣΟΥΣ. εἰς κρῖμα
ἐγὼ εἰς τὸν κόσμον τοῦτον ἦλθον, ἵνα οἱ μὴ βλέ-
πουτες βλέπωσιν καὶ οἱ βλέποντες τυφλοὶ γένωνται

καὶ ἤκουσαν

Iudæos. Iam enim conspirauerant Iu-
dæi, ut si quis eũ confiteretur esse Chri
stum, extra synagogam fieret. Propte-
rea parentes eius dixerunt, ætatem
habet, ipsum interrogate. Vocauerunt
ergo rursum hominem, qui fuerat cæ-
cus. & dixerunt ei. Da gloriã deo. Nos
scimꝰ, quod hic homo peccator est. Re
spondit ergo ille & dixit. An peccator
sit nescio, unũ scio qđ cæcus cũ essem
modo uideo. Dixerunt ergo illi iterũ.
Quid fecit tibi? Quõ aperuit tibi ocu-
losꝰ Respõdit eis. Dixi uobis, iã & nõ
audistis. Quid iterũ uultis audire? Nũ
& uos uultis discipuli eius fieri? Male-
dixerunt ergo ei. & dixerunt ei. Tu di-
scipulus illius sis, nos aũt Mosi discipu-
li sumus. Nos scimus quod Mosi locu-
tus est deus, hunc aũt nescimꝰ unde sit.
Respõdit ille homo, & dixit eis. In hoc
enim mirabile est, quia uos nescitis un
de sit, & aperuit meos oculos. Scimus
aũt quod peccatores deꝰ nõ audit, sed
si quis dei cultor est & uolũtatem eius
facit, hunc exaudit. A sæculo nõ est au
ditũ, quod quis aperuit oculos cæci na
ti. Nisi esset hic a deo, nõ poterat face-
re quicq̃, Responderunt & dixerũt ei.
In peccatis natus es totus, & tu doces
nos? Et eiecerunt eũ foras. Audiuit Ie-
sus quod eiecissent eũ foras, & cum in-
uenisset eum, dixit ei. Tu credis in filiũ
dei? Respõdit ille & dixit. Quis est do
mine ut credam in eum? Et dixit ei Ie-
sus. Et uidisti eum, & qui loquitur tecũ
ipse est. At ille ait. Credo dñe. Et ado-
rauit eum. Et dixit ei Iesus. In iudicium
ego in hunc mundum ueni, ut qui non
uident uideant, & qui uidẽt, cæci fiant.

Et audierunt

καὶ ἤκουσαν ἐκ τῶν φαρισαίων ταῦτα οἱ ὄν
τες μετ' αὐτοῦ, καὶ εἶπον αὐτῷ. μὴ καὶ ἡμεῖς τυ
φλοί ἐσμεν; εἶπεν αὐτοῖς ὁ ΙΗΣΟΥΣ. εἰ τυ
φλοὶ ἦτε, οὐκ ἂν εἴχετε ἁμαρτίαν. νῦν δὲ λέ
γετε, ὅτι βλέπομεν, ἡ οὖν ἁμαρτία ὑμῶν
μένει. ἀμὴν ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὁ μὴ εἰσερχόμε
νος διὰ τῆς θύρας εἰς τὴν αὐλὴν τῶν προβά
των, ἀλλὰ ἀναβαίνων ἀλλαχόθεν ἐκεῖνος κλέ
πτης ἐστὶν καὶ λῃστής. ὁ δὲ εἰσερχόμενος διὰ τῆς
θύρας ποιμήν ἐστιν τῶν προβάτων. τούτῳ ὁ θυ
ρωρὸς ἀνοίγει, καὶ τὰ πρόβατα τῆς φωνῆς αὐτοῦ ἀκού
ει, καὶ τὰ ἴδια πρόβατα καλεῖ κατ' ὄνομα, καὶ ἐξά
γει αὐτά. καὶ ὅταν τὰ ἴδια πρόβατα ἐκβάλῃ, ἔμ
προσθεν αὐτῶν πορεύεται. καὶ τὰ πρόβατα αὐτῷ
ἀκολουθεῖ, ὅτι οἴδασιν τὴν φωνὴν αὐτοῦ. ἀλλο
τρίῳ δὲ οὐ μὴ ἀκολουθήσουσιν, ἀλλὰ φεύξονται
ἀπ' αὐτοῦ, ὅτι οὐκ οἴδασιν τῶν ἀλλοτρίων τὴν φω
νήν. ταύτην τὴν παροιμίαν εἶπεν αὐτοῖς ὁ ΙΗ
ΣΟΥΣ. ἐκεῖνοι δὲ οὐκ ἔγνωσαν, τίνα ἦν ἃ ἐλάλει
αὐτοῖς. εἶπεν οὖν πάλιν αὐτοῖς ὁ ΙΗΣΟΥΣ.
ἀμὴν ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅτι ἐγώ εἰμι ἡ θύρα τῶν
προβάτων. πάντες ὅσοι πρὸ ἐμοῦ ἦλθον, κλέ
πται εἰσὶν καὶ λῃσταί, ἀλλ' οὐκ ἤκουσαν αὐτῶν
τὰ πρόβατα. ἐγώ εἰμι ἡ θύρα, δι' ἐμοῦ ἐάν τις ἐι
σέλθῃ σωθήσεται, καὶ εἰσελεύσεται, καὶ ἐξελεύσε
ται, καὶ νομὴν εὑρήσει. ὁ κλέπτης οὐκ ἔρχεται,
εἰμὴ ἵνα κλέψῃ καὶ θύσῃ, καὶ ἀπολέσῃ. ἐγὼ ἦλ
θον, ἵνα ζωὴν ἔχωσιν, καὶ περισσὸν ἔχωσιν.
ἐγώ εἰμι ὁ ποιμὴν ὁ καλός, ὁ ποιμὴν ὁ κα
λὸς, τὴν ψυχὴν αὐτοῦ τίθησιν ὑπὲρ τῶν προβά
των. ὁ μισθωτὸς δὲ καὶ οὐκ ὢν ποιμήν, οὗ οὐκ
εἰσὶν τὰ πρόβατα ἴδια, θεωρεῖ τὸν λύκον ἐρ
χόμενον, καὶ ἀφίησιν τὰ πρόβατα καὶ φεύγει,
καὶ ὁ λύκος ἁρπάζει αὐτὰ, καὶ σκορπίζει τὰ
πρόβατα. ὁ δὲ μισθωτὸς φεύγει, ὅτι μισθωτός
ἐστιν, καὶ οὐ μέλει αὐτῷ περὶ τῶν προβάτων.
ἐγώ εἰμι ὁ ποιμὴν ὁ καλός, καὶ γινώσκω τὰ
ἐμὰ, καὶ γινώσκομαι ὑπὸ τῶν ἐμῶν. καθὼς
γινώσκει με ὁ πατὴρ, κἀγὼ γινώσκω τὸν πα

τέρα

Et audierunt qdã ex phariſæis hæc qui
cum ipſo erant, & dixerunt ei. Num &
nos cæci ſumus? Dixit eis Ieſus. Si cæ/
ci eſſetis, non haberetis peccatũ. Nunc
uero dicitis, uidemꝰ, pctm̃ ergo ueſtrũ
manet. Amen amen dico uobis. qui X
non intrat per oſtium in ouile ouium,
ſed aſcendit aliunde, ille fur eſt & latro.
Qui aũt intrat per oſtiũ, paſtor eſt oui/
um. Huic oſtiarius aperit, & oues uocẽ
eius audiunt. Et proprias oues uocat
nominatim, & educit eas. Et cum pro/
prias oues emiſerit, ante eas uadit, &
oues illum ſequuntur, quia ſciũt uocem
eius. Alienũ aũt non ſequentur ſed ef/
fugient ab eo, quia non nouerunt uo-
cem alienorũ. Hoc prouerbium dixit
eis Ieſus, Illi aũt nõ cognouerũt q̃ eſſẽt
quæ loqueretur eis. Dixit ergo eis ite/
rum Ieſus. Amen amẽ dico uobis, ego
ſũ oſtiũ ouiũ. Oẽs quotquot ante me
uenerunt fures ſunt & latrones, ſed nõ
audierunt eos oues. Ego ſum oſtium,
per me ſi quis introierit ſaluabitur, &
ingredietur & egredietur, & paſcua in/
ueniet. Fur non uenit niſi ut furetur &
mactet & perdat. Ego ueni ut uitam
habeant, & abundantius habeãt. Ego
ſum paſtor bonus, bonus paſtor ani/
mam ſuam dat pro ouibus. Mercen-
narius autem, & qui non eſt paſtor,
cuius non ſunt oues propriæ, uidet lu-
pum uenientem & dimittit oues & fu/
git, & lupus rapit & diſpergit oues.
Mercennarius autem fugit, quia mer/
cennarius eſt, & non eſt illi curæ de oui
bus. Ego ſum paſtor bonus, & cogno
ſco oues meas, & cognoſcor a meis. Sic
ut nouit me pater, & ego agnoſco pa/

τέρα, ἡ τὴν ψυχήν μου τίθημι ὑπὲρ τῶν προ
βάτων. καὶ ἄλλα πρόβατα ἔχω, ἃ οὐκ ἔστιν
ἐκ τῆς αὐλῆς ταύτης. κἀκεῖνά με δεῖ ἀγαγεῖν,
καὶ τῆς φωνῆς μου ἀκούσουσιν, καὶ γενήσεται
μία ποίμνη, εἷς ποιμήν. Διὰ τοῦτο ὁ πατήρ
με ἀγαπᾷ, ὅτι ἐγὼ τίθημι τὴν ψυχήν μου
ἵνα πάλιν λάβω αὐτήν. Οὐδεὶς αἴρει αὐτὴν
ἀπ' ἐμοῦ, ἀλλ' ἐγὼ τίθημι αὐτὴν ἀπ' ἐμαυ-
τοῦ. ἐξουσίαν ἔχω θεῖναι αὐτήν, καὶ ἐξου-
σίαν ἔχω πάλιν λαβεῖν αὐτήν. Ταύτην τὴν
ἐντολὴν ἔλαβον παρὰ τοῦ πατρός μου. Σχί-
σμα οὖν πάλιν ἐγένετο ἐν τοῖς Ἰουδαίοις
διὰ τοὺς λόγους τούτους. Ἔλεγον δὲ πολ-
λοὶ ἐξ αὐτῶν. Δαιμόνιον ἔχει καὶ μαίνεται·
τί αὐτοῦ ἀκούετε; Ἄλλοι ἔλεγον. Ταῦτα τὰ
ῥήματα οὐκ ἔστιν δαιμονιζομένου. Μὴ δαι-
μόνιον δύναται τυφλῶν ὀφθαλμοὺς ἀνοί-
γειν; Ἐγένετο δὲ τὰ ἐγκαίνια ἐν Ἱεροσολύ-
μοις, καὶ χειμὼν ἦν. καὶ περιεπάτει ὁ ΙΗ-
ΣΟΥΣ ἐν τῷ ἱερῷ ἐν τῇ στοᾷ σολομῶνος. Ἐκύκλωσαν οὖν αὐτὸν οἱ Ἰουδαῖοι, καὶ ἔλεγον
αὐτῷ. Ἕως πότε τὴν ψυχὴν ἡμῶν αἴρεις; Εἰ
σὺ εἶ ὁ ΧΡΙΣΤΟΣ, εἰπὲ ἡμῖν παῤῥησίᾳ. Ἀπε-
κρίθη αὐτοῖς ὁ ΙΗΣΟΥΣ. Εἶπον ὑμῖν καὶ οὐ πι-
στεύετε. τὰ ἔργα ἃ ἐγὼ ποιῶ ἐν τῷ ὀνόματι
τοῦ πατρός μου, ταῦτα μαρτυρεῖ περὶ ἐμοῦ.
ἀλλ' ὑμεῖς οὐ πιστεύετε, ὅτι οὐκ ἐστὲ ἐκ τῶν
προβάτων τῶν ἐμῶν, καθὼς εἶπον ὑμῖν. Τὰ
πρόβατα τὰ ἐμὰ τῆς φωνῆς μου ἀκούει, κἀ-
γὼ γινώσκω αὐτά, καὶ ἀκολουθοῦσί μοι, κἀ-
γὼ ζωὴν αἰώνιον δίδωμι αὐτοῖς, καὶ οὐ μὴ
ἀπόλωνται εἰς τὸν αἰῶνα, καὶ οὐχ ἁρπάσει
τις αὐτὰ ἐκ τῆς χειρός μου. Ὁ πατήρ μου ὃς δέ-
δωκέν μοι μείζων πάντων ἐστίν, καὶ οὐδεὶς δύ-
ναται ἁρπάζειν ἐκ τῆς χειρὸς τοῦ πατρός μου. Ἐγὼ
καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν. Ἐβάστασαν οὖν πάλιν λί-
θους οἱ Ἰουδαῖοι, ἵνα λιθάσωσιν αὐτόν. Ἀπεκρί-
θη αὐτοῖς ὁ ΙΗΣΟΥΣ. Πολλὰ καλὰ ἔργα ἔδειξα ὑ-
μῖν ἐκ τοῦ πατρός μου. διὰ ποῖον αὐτῶν ἔργον λι-
θάζετε ἐμέ

trem, & animam meam pono pro ouibus. Et alias oues habeo, quæ non sunt ex hoc ouili, & illas oportet me adducere, & uocem meam audient, & fiat unum ouile & unus pastor. Propterea me pater diligit, quia ego pono animam meam ut iterū sumam eam. Nemo tollit eā a me, sed ego pono eā a meipso. Potestatē habeo ponendi eā. & potestatē habeo denuo sumendi eā. Hoc mandatum accepi a patre meo. Dissensio iterū facta est inter Iudæos, propter sermones hos. Dicebant autē multi ex ipsis. Dæmonium habet & insanit. Quid eum auditis? Alij dicebant Hæc uerba non sunt dæmoniū habentis. Nūquid dæmonium potest cæcorū oculos aperire? Facta sunt aūt encænia in Hierosolymis, & hyems erat. Et ambulabat Iesus in templo in porticu Salomonis. Circūdederunt ergo eum Iudæi, & dicebant ei. Quousq; animam nostrā tollis? Si tu es Christus dic nobis palam? Respōdit ei Iesus. Loquor uobis & non creditis. Opera quæ ego facio in nomine patris mei, hæc testimonium perhibent de me. Sed uos nō creditis, quia non estis ex ouibus meis. Oues meæ uocē meā audiūt, & ego cognosco eas, & sequunt̄ me, & ego uitā æternā do eis, & nō peribūt in æternū, & nō rapiet eas quisq; de manu mea. Pater meus qui dedit mihi maior omnibus est, & nemo potest rapere de manu patris mei. Ego & pater unū sum⁹. Sustulerunt ergo lapides Iudæi ut lapidarent eū. Respondit eis Iesus. Multa bona opera ostēdi uobis ex patre meo Propter quod eorum opus me lapidatis. Respon

Digitized by Google

θάζεἐ με; ἀπεκρίθησαν αὐτῷ οἱ Ἰουδαῖοι λέγοντες, περὶ καλοῦ ἔργου οὐ λιθάζομέν σε, ἀλλὰ περὶ βλασφημίας, καὶ ὅτι σὺ ἄνθρωπος ὢν, ποιεῖς σεαυτὸν θεόν. ἀπεκρίθη αὐτοῖς ὁ ΙΗΣΟΥΣ. οὐκ ἔστιν γεγραμμένον ἐν τῷ νόμῳ ὑμῶν, ἐγὼ εἶπα θεοί ἐστε; εἰ ἐκείνους εἶπεν θεούς, πρὸς οὓς ὁ λόγος τοῦ θεοῦ ἐγένετο. καὶ οὐ δύναται λυθῆναι ἡ γραφή, ὃν ὁ πατὴρ ἡγίασεν καὶ ἀπέστειλεν εἰς τὸν κόσμον. ὑμεῖς λέγετε, ὅτι βλασφημεῖς, ὅτι εἶπον, υἱός τοῦ θεοῦ εἰμί; εἰ οὐ ποιῶ τὰ ἔργα τοῦ πατρός μου μὴ πιστεύετέ μοι. εἰ δὲ ποιῶ, κἂν ἐμοὶ μὴ πιστεύητε, τοῖς ἔργοις πιστεύσατε, ἵνα γνῶτε, καὶ πιστεύσητε, ὅτι ἐν ἐμοὶ ὁ πατὴρ, κἀγὼ ἐν αὐτῷ. ἐζήτουν πάλιν αὐτὸν πιάσαι. καὶ ἐξῆλθεν ἐκ τῆς χειρὸς αὐτῶν, καὶ ἀπῆλθεν πάλιν πέραν τοῦ Ἰορδάνου εἰς τὸν τόπον ὅπου ἦν Ἰωάννης τὸ πρῶτον βαπτίζων, καὶ ἔμεινεν ἐκεῖ. καὶ πολλοὶ ἦλθον πρὸς αὐτὸν, καὶ ἔλεγον, ὅτι Ἰωάννης μὲν σημεῖον ἐποίησεν οὐδέν. πάντα δὲ ὅσα εἶπεν Ἰωάννης περὶ τούτου ἀληθῆ ἦν. καὶ ἐπίστευσαν πολλοὶ ἐκεῖ εἰς αὐτόν.

ΗΝ δέ τις ἀσθενῶν Λάζαρος ἀπὸ Βηθανίας ἐκ τῆς κώμης Μαρίας καὶ Μάρθας τῆς ἀδελφῆς αὐτῆς. ἦν δὲ Μαρία ἡ ἀλείψασα τὸν κύριον μύρῳ, καὶ ἐκμάξασα τοὺς πόδας αὐτοῦ ταῖς θριξὶν αὐτῆς, ἧς ὁ ἀδελφὸς Λάζαρος ἠσθένει. ἀπέστειλαν οὖν αἱ ἀδελφαὶ αὐτοῦ πρὸς αὐτὸν λέγουσαι. κύριε, ἴδε ὃν φιλεῖς ἀσθενεῖ. ἀκούσας δὲ ὁ ΙΗΣΟΥΣ εἶπεν. αὕτη ἡ ἀσθένεια οὐκ ἔστιν πρὸς θάνατον, ἀλλ' ὑπὲρ τῆς δόξης τοῦ θεοῦ, ἵνα δοξασθῇ ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ δι' αὐτῆς. ἠγάπα δὲ ὁ ΙΗΣΟΥΣ τὴν Μάρθαν καὶ τὴν ἀδελφὴν αὐτῆς καὶ τὸν Λάζαρον. ὡς οὖν ἤκουσεν ὅτι ἀσθενεῖ, τότε μὲν ἔμεινεν ἐν ᾧ ἦν τόπῳ δύο ἡμέρας. ἔπειτα μετὰ τοῦτο λέγει τοῖς μαθηταῖς. ἄγωμεν εἰς τὴν Ἰουδαίαν πάλιν. λέγουσιν αὐτῷ οἱ μαθηταί. ῥαββεί, νῦν ἐζήτουν σε λιθάσαι οἱ Ἰουδαῖοι, καὶ πάλιν

tis? Rñderunt ei iudæi dicentes. De bono opere nō lapidamus te, sed de blasphemia, & qa tu homo cū sis, facis teipsum deum. Rñdit eis Iesus. Nōne scriptum est ī lege uestra, ego dixi dij estis? Si illos dixit deos, ad quos sermo dei factus est, & nō potest solui scriptura. quē pater sanctificauit & misit in mundum. Vos dicitis, blasphemas, quia dixi filius dei sum? Si nō facio opera patris mei, nolite credere mihi. Si autē facio, & si mihi non credetis, operibus credite, ut cognoscatis & credatis quod pater in me est, & ego in patre. Quærebant iterum eū apphendere, & exiuit de manu eorum, & abijt iterum trans Iordanem in eum locū ubi erat Ioannes baptizans primum, & mansit illic. Et multi uenerunt ad eum, & dicebant, Ioannes quidem signum fecit nullum. Oia aūt quæcūq; dixit Ioānes de hoc, uera erāt, & crediderūt multi ibi in eū.

Erat aūt quidam languens Lazarus XI
a Bethania, de castello Mariæ & Marthæ sororis eiꝰ. Maria aūt erat quæ unxit dñm unguēto, & extersit pedes eiꝰ capillis suis, cuius frater Lazarus infirmabatur. Miserunt ergo sorores eius ad eū dicentes. Dñe, ecce quē amas infirmatur. Audiens autem Iesus dixit. Infirmitas hæc nō est ad mortem, sed pro gloria dei ut glorificetur filius dei per eam. Diligebat aūt Iesus Marthā, & sororē eius & Lazarū. Vt ergo audiuit quod infirmaretur, tunc quidē mansit in eodem loco duobus diebus. Deinde post hoc dicit discipulis. Eamus in Iudæam iterū. Dicūt ei discipuli. Rabbi, nunc quærebant te iudæi lapidare,

ἡ πάλιν ὑπάγεις ἐκεῖ; Ἀπεκρίθη ὁ ΙΗΣΟΥΣ. οὐχὶ δώδεκα εἰσὶν ὧραι τῆς ἡμέρας; ἐάν τίς περιπατῇ ἐν τῇ ἡμέρᾳ, οὐ προσκόπτει, ὅτι τὸ φῶς τοῦ κόσμου τούτου βλέπει. ἐὰν δέ τίς περιπατῇ ἐν τῇ νυκτί, προσκόπτει, ὅτι τὸ φῶς οὐκ ἔστιν ἐν αὐτῷ. Ταῦτα εἶπεν, καὶ μετὰ τοῦτο λέγει αὐτοῖς. Λάζαρος ὁ φίλος ἡμῶν κεκοίμηται, ἀλλὰ πορεύομαι, ἵνα ὑπνώσω αὐτόν. Εἶπον οὖν οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ. Κύριε, εἰ κεκοίμηται, σωθήσεται. Εἰρήκει δὲ ὁ ΙΗΣΟΥΣ περὶ τοῦ θανάτου αὐτοῦ, ἐκεῖνοι δὲ ἔδοξαν, ὅτι περὶ τῆς κοιμήσεως τοῦ ὕπνου λέγει. Τότε οὖν εἶπεν αὐτοῖς ὁ ΙΗΣΟΥΣ παῤῥησίᾳ. Λάζαρος ἀπέθανε, καὶ χαίρω δι' ὑμᾶς, ἵνα πιστεύσητε, ὅτι οὐκ ἤμην ἐκεῖ, ἀλλ' ἄγωμεν πρὸς αὐτόν. Εἶπεν οὖν Θωμᾶς ὁ λεγόμενος Δίδυμος τοῖς μαθηταῖς. Ἄγωμεν καὶ ἡμεῖς ἵνα ἀποθάνωμεν μετ' αὐτοῦ. Ἐλθὼν οὖν ὁ ΙΗΣΟΥΣ, εὗρεν αὐτὸν τέσσαρας ἡμέρας ἤδη ἔχοντα ἐν τῷ μνημείῳ. Ἦν δὲ ἡ Βηθανία ἐγγὺς τῶν Ἱεροσολύμων ὡς ἀπὸ σταδίων δεκα πέντε. καὶ πολλοὶ ἐκ τῶν Ἰουδαίων ἐληλύθεισαν, πρὸς τὰς περὶ Μάρθαν καὶ Μαρίαν, ἵνα παραμυθήσωνται αὐτὰς περὶ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτῶν. Ἡ οὖν Μάρθα, ὡς ἤκουσεν, ὅτι ὁ ΙΗΣΟΥΣ ἔρχεται ὑπήντησεν αὐτῷ. Μαρία δὲ ἐν τῷ οἴκῳ ἐκαθέζετο. Εἶπεν οὖν ἡ Μάρθα πρὸς τὸν ΙΗΣΟΥΝ. Κύριε, εἰ ἦς ὧδε, ὁ ἀδελφός μου οὐκ ἂν ἐτεθνήκει, ἀλλὰ καὶ νῦν οἶδα, ὅτι ὅσα ἂν αἰτήσῃ τὸν θεὸν, δώσει σοι ὁ θεός. Λέγει αὐτῇ ὁ ΙΗΣΟΥΣ. Ἀναστήσεται ὁ ἀδελφός σου. Λέγει αὐτῷ Μάρθα. Οἶδα ὅτι ἀναστήσεται ἐν τῇ ἀναστάσει ἐν τῇ ἐσχάτῃ ἡμέρᾳ. Εἶπεν αὐτῇ ὁ ΙΗΣΟΥΣ. Ἐγώ εἰμι ἡ ἀνάστασις καὶ ἡ ζωή, ὁ πιστεύων εἰς ἐμὲ, κἂν ἀποθάνῃ ζήσεται. καὶ πᾶς ὁ ζῶν καὶ πιστεύων εἰς ἐμὲ, οὐ μὴ ἀποθάνῃ εἰς τὸν αἰῶνα. Πιστεύεις τοῦτο; Λέγει αὐτῷ. Ναὶ κύριε. ἐγὼ πεπίστευκα, ὅτι σὺ εἶ ὁ χριστος ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ, ὁ εἰς τὸν κόσμον ἐρχόμενος. Καὶ ταῦτα εἰποῦσα, ἀπῆλθεν καὶ ἐφώνησεν

ET ITERUM uadis illuc? Rñdit Iesus. Non ne duodecim sunt horæ diei? Si quis ambulauerit in die, non offendit, quia lucē huius mūdi uidet. Si aūt qs ambulauerit in nocte offendit, quia lux non est in eo. Hæc ait, & post hæc dicit eis. Lazarus amicus noster dormit, sed uado ut a somno excitem eum. Dixerunt ergo discipuli eius. Domine, si dormit, salu⁹ erit. Dixerat autem Iesus de morte eius, illi autem putauerunt quod de dormitione somni diceret. Tunc ergo Iesus dixit eis manifeste. Lazarus mortuus est, & gaudeo propter uos ut credatis, quod non fuerim ibi. Sed eamus ad eū. Dixit ergo Thomas qui dicitur didymus ad discipulos. Eamus & nos & moriamur cū eo. Venit itaq; Iesus, & inuenit eū quatuor dies iam in monumento habentē. Erat aūt Bethania iuxta Hierosolymā fere stadijs quindecim. Multi aūt ex Iudæis uenerāt ad Marthā & Mariam ut consolarentur eas de fratre suo. Martha ergo ut audiuit quod Iesus uenit occurrit illi. Maria aūt domi sedebat. Dixit ergo Martha ad Iesum. Dñe si fuisses hic, frater meus nō fuisset mortuus. Sed & nunc scio, quæcunq; poposcerris a deo, dabit tibi deus. Dicit illi Iesus. Resurget frater tuus. Dicit ei Martha. Scio qđ resurget in resurrectione in nouissimo die. Dicit ei Iesus. Ego sū resurrectio & uita, Qui credit in me, etiam si mortuus fuerit uiuet, & omnis qui uiuit & credit in me, non morietur in æternū. Credis hoc? Ait illi. Vtiq; domine. Ego credidi, quia tu es Christus filius dei qui in hūc mūdum uenisti. Et cum hæc dixisset, abiit & uocauit

θεν καὶ ἐφώνησεν Μαρίαμ τὴν ἀδελφὴν αὐτῆς λάθρα εἰποῦσα. Ὁ διδάσκαλος πάρεστιν, καὶ φωνεῖ σε. Ἐκείνη ὡς ἤκουσεν ἐγείρεται ταχύ, καὶ ἔρχεται πρὸς αὐτόν. Οὔπω δὲ ἐληλύθει ὁ ΙΗΣΟΥΣ εἰς τὴν κώμην, ἀλλ' ἦν ἔτι ἐν τῷ τόπῳ, ὅπου ὑπήντησεν αὐτῷ ἡ Μάρθα. Οἱ οὖν Ἰουδαῖοι οἱ ὄντες μετ' αὐτῆς ἐν τῇ οἰκίᾳ καὶ παραμυθούμενοι αὐτὴν ἰδόντες τὴν Μαρίαμ, ὅτι ταχέως ἀνέστη καὶ ἐξῆλθεν, ἠκολούθησαν αὐτῇ λέγοντες, ὅτι ὑπάγει εἰς τὸ μνημεῖον, ἵνα κλαύσῃ ἐκεῖ. Ἡ οὖν Μαρία ὡς ἦλθεν ὅπου ἦν ὁ ΙΗΣΟΥΣ, ἰδοῦσα αὐτὸν, ἔπεσεν αὐτοῦ πρὸς τοὺς πόδας λέγουσα αὐτῷ. Κύριε, εἰ ἦς ὧδε, οὐκ ἂν ἀπέθανέ μου ὁ ἀδελφός. ΙΗΣΟΥΣ οὖν ὡς εἶδεν αὐτὴν κλαίουσαν, καὶ τοὺς συνελθόντας αὐτῇ Ἰουδαίους κλαίοντας ἐνεβριμήσατο τῷ πνεύματι, καὶ ἐτάραξεν ἑαυτὸν, καὶ εἶπεν. Ποῦ τεθείκατε αὐτόν; Λέγουσιν αὐτῷ. Κύριε, ἔρχου καὶ ἴδε. Ἐδάκρυσεν ὁ ΙΗΣΟΥΣ. Ἔλεγον οὖν Ἰουδαῖοι. Ἴδε πῶς ἐφίλει αὐτόν. Τινὲς δὲ ἐξ αὐτῶν εἶπον. Οὐκ ἐδύνατο οὗτος ὁ ἀνοίξας τοὺς ὀφθαλμοὺς τοῦ τυφλοῦ ποιῆσαι, ἵνα καὶ οὗτος μὴ ἀποθάνῃ; ΙΗΣΟΥΣ οὖν πάλιν ἐμβριμώμενος ἐν ἑαυτῷ ἔρχεται εἰς τὸ μνημεῖον. Ἦν δὲ σπήλαιον, καὶ λίθος ἐπέκειτο ἐπ' αὐτῷ. Λέγει ὁ ΙΗΣΟΥΣ. Ἄρατε τὸν λίθον. Λέγει αὐτῷ ἡ ἀδελφὴ τοῦ τεθνηκότος Μάρθα. Κύριε, ἤδη ὄζει, τεταρταῖος γάρ ἐστιν. Λέγει αὐτῇ ὁ ΙΗΣΟΥΣ. Οὐκ εἶπόν σοι, ὅτι ἐὰν πιστεύσῃς ὄψῃ τὴν δόξαν τοῦ θεοῦ; Ἦραν οὖν τὸν λίθον οὗ ἦν ὁ τεθνηκὼς κείμενος. Ὁ δὲ ΙΗΣΟΥΣ ἦρεν τοὺς ὀφθαλμοὺς ἄνω, καὶ εἶπεν. Πάτερ, εὐχαριστῶ σοι, ὅτι ἤκουσάς μου. Ἐγὼ δὲ ἤδειν, ὅτι πάντοτέ μου ἀκούεις, ἀλλὰ διὰ τὸν ὄχλον τὸν περιεστῶτα εἶπον, ἵνα πιστεύσωσιν, ὅτι σύ με ἀπέστειλας.

Καὶ ταῦτα εἰπὼν, φωνῇ μεγάλῃ ἐκραύγασεν.

Λάζαρε

& uocauit Mariam sororem suam silentio dicens. Magister adest, & uocat te. Illa ut audiuit surrexit cito, & uenit ad eum. Nondum autē uenerat Iesus in castellum, sed erat in illo loco ubi occurrerat ei Martha. Iudæi ergo q erant cum ea in domo & cōsolabantur eam, cum uidissent Mariam quod cito surrexisset & exijsset, secuti sunt eam dicentes, Vadit ad monumentum ut ploret ibi. Maria ergo cum uenisset, ubi erat Iesus, uidens eum cecidit ad pedes eius & dixit ei. Domine, si fuisses hic, non esset mortuus frater meus. Iesus ergo ut uidit eam plorantem, & Iudæos qui uenerant cum ea plorantes, infremuit spiritu & turbauit seipsū & dixit. Vbi posuistis eum? Dicunt ei. Domine, ueni & uide. Lachrymatus est Iesus. Dixerūt ergo Iudæi. Ecce quomodo amabat eum. Quidam aūt ex ipsis dixerūt. Non poterat hic qui aperuit oculos cæci facere ut hic non moreretur. Iesus ergo rursum fremens in semetipso, uenit ad monumentum. Erat autem spelunca, & lapis suppositus erat ei. Ait Iesus. Tollite lapidem. Dicit ei Martha soror eius qui mortuus fuerat. Domine iam olet, quatriduanus est enim. Dicit ei Iesus. Nonne dixi tibi, quod si credideris uisūra esses gloriā dei. Sustulerūt ergo lapidē, ubi is q mortuus fuerat erat positus. Iesus autē eleuatis sursum oculis dixit. Pater gratias ago tibi, qm audisti me, Ego aūt sciebam quod semper me audis, sed propter turbā q circūstat dixi, ut credant qd' tu me miseris. Hæc cū dixisset, uoce magna clamauit.

Digitized by Google

Λάζαρε δεῦρο ἔξω, καὶ ἐξῆλθεν ὁ τεθνηκὼς δεδεμένος τοὺς πόδας καὶ τὰς χεῖρας κειρίαις, καὶ ἡ ὄψις αὐτοῦ σουδαρίῳ περιεδέδετο. λέγει αὐτοῖς ὁ ΙΗΣΟΥΣ. λύσατε αὐτὸν, καὶ ἄφετε ὑπάγειν. πολλοὶ οὖν ἐκ τῶν ἰουδαίων οἱ ἐλθόντες πρὸς τὴν μαρίαμ, καὶ θεασάμενοι ἃ ἐποίησεν ὁ ΙΗΣΟΥΣ ἐπίστευσαν εἰς αὐτόν. τινὲς δὲ ἐξ αὐτῶν ἀπῆλθον πρὸς τοὺς φαρισαίους, καὶ εἶπον αὐτοῖς ἃ ἐποίησεν ὁ ΙΗΣΟΥΣ. συνήγαγον οὖν οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ φαρισαῖοι συνέδριον, καὶ ἔλεγον. τί ποιοῦμεν ὅτι οὗτος ὁ ἄνθρωπος, πολλὰ σημεῖα ποιεῖ; ἐὰν ἀφῶμεν αὐτὸν οὕτως, πάντες πιστεύσουσιν εἰς αὐτόν. καὶ ἐλεύσονται οἱ ῥωμαῖοι καὶ ἀροῦσιν ἡμῶν καὶ τὸν τόπον καὶ τὸ ἔθνος. εἷς δέ τις ἐξ αὐτῶν καϊάφας ἀρχιερεὺς ὢν τοῦ ἐνιαυτοῦ ἐκείνου, εἶπεν αὐτοῖς. ὑμεῖς οὐκ οἴδατε οὐδέν, οὐδὲ διαλογίζεσθε, ὅτι συμφέρει ἡμῖν, ἵνα εἷς ἄνθρωπος ἀποθάνῃ ὑπὲρ τοῦ λαοῦ, καὶ μὴ ὅλον τὸ ἔθνος ἀπόληται. τοῦτο δὲ ἀφ ἑαυτοῦ οὐκ εἶπεν. ἀλλὰ ἀρχιερεὺς ὢν τοῦ ἐνιαυτοῦ ἐκείνου προεφήτευσεν, ὅτι ἔμελλεν ὁ ΙΗΣΟΥΣ ἀποθνήσκειν ὑπὲρ τοῦ ἔθνους, καὶ οὐχ ὑπὲρ τοῦ ἔθνους μόνον, ἀλλ' ἵνα καὶ τὰ τέκνα τοῦ θεοῦ τὰ διεσκορπισμένα συναγάγῃ εἰς ἕν. ἀπ' ἐκείνης οὖν τῆς ἡμέρας συνεβουλεύσαντο, ἵνα ἀποκτείνωσιν αὐτόν. ΙΗΣΟΥΣ οὖν οὐκέτι παῤῥησίᾳ περιεπάτει ἐν τοῖς ἰουδαίοις, ἀλλὰ ἀπῆλθεν ἐκεῖθεν εἰς τὴν χώραν ἐγγὺς τῆς ἐρήμου εἰς ἐφραὶμ λεγομένην πόλιν, κἀκεῖ διέτριβεν μετὰ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ. ἦν δὲ ἐγγὺς τὰ πάσχα τῶν ἰουδαίων, καὶ ἀνέβησαν πολλοὶ εἰς ἱεροσόλυμα ἐκ τῆς χώρας πρὸ τοῦ πάσχα, ἵνα ἁγνίσωσιν ἑαυτούς. ἐζήτουν οὖν τὸν ΙΗΣΟΥΝ, καὶ ἔλεγον μετ' ἀλλήλων ἑστηκότες ἐν τῷ ἱερῷ. τί δοκεῖ ὑμῖν, ὅτι οὐ μὴ ἔλθῃ εἰς τὴν ἑορτήν; δεδώκεισαν δὲ καὶ οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ φαρισαῖοι ἐντολήν, ἵνα ἐάν

Lazare ueni foras, & prodijt qui fuerat mortuus ligatus manus & pedes institis. & facies illius sudario erat circuligata. Dicit eis Iesus. Soluite eum, & sinite abire. Multi ergo ex iudæis qui uenerant ad Mariã & uiderant quæ fecisset Iesus, crediderũt in eum. Quidam aũt ex ipsis abierunt ad pharisæos, & dixerunt eis quæ fecisset Iesus. Congregauerunt ergo pontifices & pharisæi concilium, & dicebant. Quid facimus? quia hic homo multa signa facit. Si dimittimus eum sic, omnes credent in eum. Et ueniẽt Romani, & tollent nostrũ & locum & gentem. Vnus aũt ex ipsis Cayphas nomine, cum esset pontifex anni illius dixit eis. Vos nescitis quicq̃, nec cogitatis, quia expedit uobis, ut unus homo moriat pro populo, & non tota gens pereat. Hoc aũt a semetipso non dixit, sed cum esset pontifex anni illius prophetauit quod Iesus moriturꝰ erat pro gente. Et nõ tantum pro gente, sed ut filios dei qui erant dispersi congregaret in unum. Ab illo ergo die cogitauerunt ut interficerent eum. Iesus ergo iam non palam ambulabat apud Iudæos, sed abijt in regionem iuxta desertum in ciuitatem quæ dicitur Effræm, & ibi morabatur cum discipulis suis. In propinquo autem erat pasca iudæorum & ascenderunt multi Hierosolymam de regione ante pasca, ut sanctificarent seipsos. Quærebant ergo Iesum, & colloquebantur inter se in templo stantes. Quid uidetur uobis q̃d non uenit ad diem festũ. Dederant aũt põtifices & pharisæi mãdatũ, ut si quis

ἵνα ἐάν τις γνῶ ποῦ ἐστὶν μηνύσῃ, ὅπως πιάσωσιν αὐτόν.

ΧΙΙ Ὁ οὖν ΙΗΣΟΥΣ πρὸ ἓξ ἡμερῶν τοῦ πάσχα ἦλθεν εἰς Βηθανίαν, ὅπου ἦν Λάζαρος ὁ τεθνηκὼς, ὃν ἤγειρεν ἐκ νεκρῶν ὁ ΙΗΣΟΥΣ. Ἐποίησαν οὖν αὐτῷ δεῖπνον ἐκεῖ, καὶ ἡ Μάρθα διηκόνει. Ὁ δὲ Λάζαρος εἷς ἦν τῶν ἀνακειμένων σὺν αὐτῷ. Ἡ οὖν Μαρία λαβοῦσα λίτραν μύρου νάρδου πιστικῆς πολυτίμου, ἤλειψεν τοὺς πόδας τοῦ ΙΗΣΟΥ, καὶ ἐξέμαξεν ταῖς θριξὶν αὐτῆς τοὺς πόδας αὐτοῦ, ἡ δὲ οἰκία ἐπλήρωθη ἐκ τῆς ὀσμῆς τοῦ μύρου. Λέγει οὖν εἷς ἐκ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ Ἰούδας Ἰσκαριώτης, ὁ μέλλων αὐτὸν παραδιδόναι. Διατί τοῦτο τὸ μύρον οὐκ ἐπράθη τριακοσίων δηναρίων, καὶ ἐδόθη πτωχοῖς; Εἶπεν δὲ τοῦτο, οὐχ ὅτι περὶ τῶν πτωχῶν ἔμελεν αὐτῷ, ἀλλ' ὅτι κλέπτης ἦν, καὶ τὸ γλωσσόκομον εἶχεν, καὶ τὰ βαλλόμενα ἐβάσταζεν. Εἶπεν οὖν ὁ ΙΗΣΟΥΣ. Ἄφες αὐτήν, εἰς τὴν ἡμέραν τοῦ ἐνταφιασμοῦ μου τετήρηκεν αὐτό. Τοὺς πτωχοὺς γὰρ πάντοτε ἔχετε μεθ' ἑαυτῶν, ἐμὲ δὲ οὐ πάντοτε ἔχετε. Ἔγνω οὖν ὄχλος πολὺς ἐκ τῶν Ἰουδαίων, ὅτι ἐκεῖ ἐστίν, καὶ ἦλθον οὐ διὰ τὸν ΙΗΣΟΥΝ μόνον, ἀλλ' ἵνα καὶ τὸν Λάζαρον ἴδωσιν, ὃν ἤγειρεν ἐκ νεκρῶν. Ἐβουλεύσαντο δὲ οἱ ἀρχιερεῖς, ἵνα καὶ τὸν Λάζαρον ἀποκτείνωσιν, ὅτι πολλοὶ δι' αὐτὸν ὑπῆγον τῶν Ἰουδαίων, καὶ ἐπίστευον εἰς τὸν ΙΗΣΟΥΝ. Τῇ ἐπαύριον ὄχλος πολὺς ὁ ἐλθὼν εἰς τὴν ἑορτὴν ἀκούσαντες, ὅτι ἔρχεται ὁ ΙΗΣΟΥΣ εἰς Ἰεροσόλυμα, ἔλαβον τὰ βαΐα τῶν φοινίκων, καὶ ἐξῆλθον εἰς ὑπάντησιν αὐτῷ καὶ ἔκραζον. Ὡσαννά, εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι κυρίου ὁ βασιλεὺς τοῦ Ἰσραήλ. Εὑρὼν δὲ ὁ ΙΗΣΟΥΣ ὀνάριον ἐκάθισεν ἐπ' αὐτό, καθὼς ἐστὶν γεγραμμένον. Μὴ φοβοῦ θυγάτηρ Σιών, ἰδοὺ ὁ βασιλεύς σου ἔρχεται καθήμενος ἐπὶ πῶλον ὄνου. Ταῦτα δὲ οὐκ ἔγνωσαν οἱ μαθηταὶ

ut si quis cognouerit ubi sit indicet, ut apprehendant eum.

XII Iesus ergo ante sex dies paschæ uenit Bethaniam ubi Lazarus fuerat mortuus, quem suscitauit Iesus. Fecerunt aũt ei cœnam ibi, & Martha ministrabat. Lazarus uero unus erat ex discumbentibus cũ eo. Maria ergo accepit libram unguẽti nardi pisticæ preciosæ, & unxit pedes Iesu, & extersit pedes eius capillis suis, & domus impleta est ex odore unguenti. Dixit ergo unus ex discipulis eius Iudas Iscariotes, qui erat eũ traditurus. Quare hoc unguentũ non uenijt trecentis denarijs & datũ est egenis? Dixit autem hoc, non quod pauperes illi curæ essent, sed qa fur erat, & loculos habens ea quæ mittebãtur portabat. Dixit ergo Iesus. Sine illam, in diẽ sepulturæ meæ seruauit illud. Pauperes enim semper habetis uobiscum, me aũt non semper habetis. Cognouit ergo turba multa ex Iudæis qđ illic esset, & uenerunt nõ propter Iesum tantum, sed ut Lazarum uiderent, quẽ suscitauerat a mortuis. Consultabant autem principes sacerdotum, ut & Lazarum interficerẽt, quia multi propter illum abibant ex Iudæis, & credebant in Iesum. Postero die turba multa quæ uenerat ad diem festum, cum audissent quod uenit Iesus Hierosolymam, acceperunt ramos palmarũ, & processerunt obuiam ei & clamabant. Hos anna, benedictus qui uenit in nomine domini rex Israel. Nactus aũt Iesus asellũ sedit super eũ sicut scriptum est. Noli timere filia Sion, ecce rex tuus uenit sedẽs supra pullũ asinæ. Hæc autẽ nõ cognouerũt discipuli

μαθηταὶ αὐτοῦ τὸ πρῶτον, ἀλλ' ὅτε ἐδοξάσθη ΙΗΣΟΥΣ τότε ἐμνήσθησαν ὅτι ταῦτα ἦν ἐπ' αὐτῷ γεγραμμένα, καὶ ταῦτα ἐποίησαν αὐτῷ. Ἐμαρτύρει οὖν ὁ ὄχλος ὁ ὢν μετ' αὐτοῦ, ὅτε τὸν Λάζαρον ἐφώνησεν ἐκ τοῦ μνημείου, καὶ ἤγειρεν αὐτὸν ἐκ νεκρῶν. Διὰ τοῦτο καὶ ὑπήντησεν αὐτῷ ὁ ὄχλος, ὅτι ἤκουσαν τοῦτο αὐτὸν πεποιηκέναι τὸ σημεῖον. Οἱ οὖν Φαρισαῖοι εἶπον πρὸς ἑαυτούς, Θεωρεῖτε, ὅτι οὐκ ὠφελεῖτε οὐδέν; ἴδε ὁ κόσμος ὀπίσω αὐτοῦ ἀπῆλθεν. Ἦσαν δέ τινες Ἕλληνες ἐκ τῶν ἀναβαινόντων, ἵνα προσκυνήσωσιν τῇ ἑορτῇ. οὗτοι οὖν προσῆλθον Φιλίππῳ τῷ ἀπὸ Βηθσαϊδὰ τῆς Γαλιλαίας, καὶ ἠρώτων αὐτὸν λέγοντες, Κύριε, θέλομεν τὸν ΙΗΣΟΥΝ ἰδεῖν. ἔρχεται Φίλιππος καὶ λέγει τῷ Ἀνδρέᾳ. καὶ πάλιν Ἀνδρέας καὶ Φίλιππος λέγουσιν τῷ ΙΗΣΟΥ. ὁ δὲ ΙΗΣΟΥΣ ἀπεκρίνατο αὐτοῖς λέγων, ἐλήλυθεν ἡ ὥρα, ἵνα δοξασθῇ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου. Ἀμὴν ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ἐὰν μὴ ὁ κόκκος τοῦ σίτου πεσὼν εἰς τὴν γῆν ἀποθάνῃ αὐτὸς μόνος μένει, ἐὰν δὲ ἀποθάνῃ, πολὺν καρπὸν φέρει. ὁ φιλῶν τὴν ψυχὴν αὐτοῦ, ἀπολέσει αὐτήν, καὶ ὁ μισῶν τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ, εἰς ζωὴν αἰώνιον φυλάξει αὐτήν. ἐὰν ἐμοὶ διακονῇ τις, ἐμοὶ ἀκολουθείτω, καὶ ὅπου εἰμὶ ἐγὼ, ἐκεῖ καὶ ὁ διάκονος ὁ ἐμὸς ἔσται, καὶ ἐάν τις ἐμοὶ διακονῇ τιμήσει αὐτὸν ὁ πατήρ. Νῦν ἡ ψυχή μου τετάρακται. καὶ τί εἴπω. πάτερ σῶσόν με ἐκ τῆς ὥρας ταύτης; ἀλλὰ διὰ τοῦτο ἦλθον εἰς τὴν ὥραν ταύτην. πάτερ δόξασόν σου τὸ ὄνομα. ἦλθεν οὖν φωνὴ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ ἐδόξασα καὶ πάλιν δοξάσω. ὁ οὖν ὄχλος ὁ ἑστὼς, καὶ ἀκούσας ἔλεγεν, βροντὴν γεγονέναι, ἄλλοι ἔλεγον, ἄγγελος αὐτῷ λελάληκεν. ἀπεκρίθη ὁ ΙΗΣΟΥΣ, καὶ εἶπεν. οὐ δι' ἐμὲ αὕτη ἡ φωνὴ γέγονεν, ἀλλὰ δι' ὑμᾶς.

discipuli eius primũ, sed qñ glorificatus est Iesus, tunc recordati sunt, qd hæc essent scripta de eo, & hæc fecissent ei. Testimoniũ ergo perhibebat turba, quæ erat cum eo quãdo Lazarum uocauit de monumẽto, & suscitauit eum a mortuis. Propterea & obuiam uenit ei turba, quod audierant eum fecisse hoc signum. Pharisæi ergo dixerunt inter se. Videtis quod nihil proficitis? Ecce mundus post eum abijt. Erant autem quidam Græci ex his qui ascenderant ut adorarent in die festo. Hi ergo accesserũt ad Philippum qui erat a Bethsaida galilææ, & rogabant eũ dicentes. Dñe uolumꝰ Iesum uidere. Venit Philippus & dicit Andreæ. Andreas rursũ & Philippus dixerũt Iesu. Iesus aũt respondit eis dicẽs. Venit hora ut darificetur filius hois. Amẽ amẽ dico uobis, nisi granum frumẽti cadens in terram mortuum fuerit ipsum solum manet. Si uero mortuum fuerit, multũ fructũ affert. Qui amat animã suã, perdet eã. Et qui odit animã suam in hoc mũdo, in uitã æternã custodiet eã. Si quis mihi ministrat, me sequatur. Et ubi sum ego, illic & minister meus erit. Si quis mihi ministrauerit, honorificabit eum pater meus. Nunc anima mea turbata est. Et quid dicam? Pater saluifica me ex hora hac. Sed propterea ueni in horam hanc. Pater glorifica nomen tuũ. Venit ergo uox de cœlo dicens. Et darificaui, & iterũ darificabo. Turba ergo q̃ stabat & audierat, dicebat tonitruũ esse factũ. Alij aũt dicebant. Angelus ei locutus est. Rñdit Iesus & dixit. Nõ propter me hæc uox uenit sed propter uos.

ὑμᾶς, μῶν κρίσις ἐστὶν τοῦ κόσμου τούτου· μῶν ὁ ἄρχων τοῦ κόσμου τούτου ἐκβληθήσεται ἔξω. κἀγὼ ἐὰν ὑψωθῶ ἐκ τῆς γῆς πάντας ἑλκύσω πρὸς ἐμαυτόν. τοῦτο δὲ ἔλεγεν σημαίνων ποίῳ θανάτῳ ἤμελλεν ἀποθνήσκειν. ἀπεκρίθη αὐτῷ ὁ ὄχλος· ἡμεῖς ἠκούσαμεν ἐκ τοῦ νόμου, ὅτι ὁ ΧΡΙΣΤΟΣ μένει εἰς τὸν αἰῶνα. καὶ πῶς σὺ λέγεις δεῖ ὑψωθῆναι τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου; τίς ἐστιν οὗτος ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου; εἶπεν οὖν αὐτοῖς ὁ ΙΗΣΟΥΣ. ἔτι μικρὸν χρόνον τὸ φῶς μεθ' ὑμῶν ἐστιν. περιπατεῖτε ἕως τὸ φῶς ἔχετε, ἵνα μὴ σκοτία ὑμᾶς καταλάβῃ. καὶ ὁ περιπατῶν ἐν τῇ σκοτίᾳ, οὐκ οἶδεν ποῦ ὑπάγει, ἕως τὸ φῶς ἔχετε, πιστεύετε εἰς τὸ φῶς, ἵνα υἱοὶ φωτὸς γένησθε. ταῦτα ἐλάλησεν ὁ ΙΗΣΟΥΣ, καὶ ἀπελθὼν ἐκρύβη ἀπ' αὐτῶν. τοσαῦτα δὲ αὐτοῦ σημεῖα πεποιηκότος ἔμπροσθεν αὐτῶν, οὐκ ἐπίστευον εἰς αὐτόν, ἵνα ὁ λόγος Ἡσαΐου τοῦ προφήτου πληρωθῇ ὃν ἔπεμψεν. κύριε τίς ἐπίστευσεν τῇ ἀκοῇ ἡμῶν; καὶ ὁ βραχίων κυρίου τίνι ἀπεκαλύφθη; διὰ τοῦτο οὐκ ἠδύναντο πιστεύειν, ὅτι πάλιν εἶπεν Ἡσαΐας, τετύφλωκεν αὐτῶν τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ πεπώρωκεν αὐτῶν τὴν καρδίαν, ἵνα μὴ ἴδωσιν τοῖς ὀφθαλμοῖς καὶ νοήσωσιν τῇ καρδίᾳ καὶ ἐπιστραφῶσιν καὶ ἰάσωμαι αὐτούς. ταῦτα εἶπεν Ἡσαΐας ὅτι εἶδεν τὴν δόξαν αὐτοῦ καὶ ἐλάλησεν περὶ αὐτοῦ. ὅμως μέντοι καὶ ἐκ τῶν ἀρχόντων πολλοὶ ἐπίστευσαν εἰς αὐτόν, ἀλλὰ διὰ τοὺς φαρισαίους οὐχ ὡμολόγουν, ἵνα μὴ ἀποσυνάγωγοι γένωνται. ἠγάπησαν γὰρ τὴν δόξαν τῶν ἀνθρώπων μᾶλλον ἤπερ τὴν δόξαν τοῦ θεοῦ. ΙΗΣΟΥΣ δὲ ἔκραξεν καὶ εἶπεν, ὁ πιστεύων εἰς ἐμὲ οὐ πιστεύει εἰς ἐμέ, ἀλλὰ εἰς τὸν πέμψαντά με. καὶ ὁ θεωρῶν ἐμὲ θεωρεῖ τὸν πέμψαντά με. ἐγὼ φῶς εἰς τὸν κόσμον ἐλήλυθα, ἵνα πᾶς ὁ πιστεύων εἰς ἐμὲ ἐν τῇ σκοτίᾳ μὴ μείνῃ. καὶ ἐάν τίς μου ἀκούσῃ τῶν ῥημάτων, καὶ μὴ πιστεύῃ, ἐγὼ οὐ κρίνω αὐτόν· οὐ γὰρ ἦλθον ἵνα κρίνω

uos. Nunc iudiciũ est mũdi hui⁹. Nũc princeps mundi huius eiȝcietur foras. Et ego ſi exaltatus fuero a terra, omnes traham ad meipſum. Hoc aũt dicebat ſignificans qua morte eſſet moriturus. Rñdit ei turba. Nos audiuimus ex lege quod Chriſtus manet in æternũ. Et quomodo tu dicis, oportet exaltari filium hominis? Quis eſt iſte filius hominis? Dixit ergo eis Ieſus. Adhuc exiguo tẽpore lumen uobiſcũ eſt. Ambulate donec lucẽ habetis, ne uos tenebræ cõphendant. Et qui ambulat in tenebris, neſcit quo uadat. Dũ lucem habetis, credite in lucẽ, ut filij lucis ſitis. Hæc locutus eſt Ieſus, & abiit, & abſcõdit ſe ab eis. Cum aũt tanta ſigna feciſſet coram eis, nõ credebant in eum, ut ſermo Eſaiæ ꝓphetæ impleret quẽ dixit. Dñe quis credidit auditui noſtro. & brachiũ domini cui reuelatũ eſt? Propterea nõ poterant credere, quod iterũ dixit Eſaias. Excæcauit oculos eorũ & indurauit cor eorum ne uideant oculis, & ne intelligant corde, & conuertantur & ſanem eos. Hæc dixit Eſaias quãdo uidit gloriam eius, & locutus eſt de eo. Verumtamen & ex principibus multi crediderunt in eum, ſed propter phariſæos nõ confitebantur, ne de ſynagoga eiȝcerentur. Dilexerunt enim gloriam hominum magis ꝙ̃ gloriam dei. Ieſus autem clamauit & dixit. Qui credit in me nõ credit in me, ſed in eũ qui miſit me. Et qui uidet me, uidet eum qui miſit me. Ego lux in mũdũ ueni, ut oĩs q̃ credit i me, in tenebris nõ maneat. Et ſi qs audiẽrit uerba mea, & non crediderit, ego non iudico eũ. Non enim ueni ut

iudicem

κρίνω τὸν κόσμον, ἀλλ' ἵνα σώσω τὸν κόσμον. ὁ ἀθετῶν ἐμὲ καὶ μὴ λαμβάνων τὰ ῥήματά μου ἔχει τὸν κρίνοντα αὐτόν. ὁ λόγος ὃν ἐλάλησα, ἐκεῖνος κρινεῖ αὐτὸν ἐν τῇ ἐσχάτῃ ἡμέρᾳ, ὅτι ἐγὼ ἐξ ἐμαυτοῦ οὐκ ἐλάλησα, ἀλλ' ὁ πέμψας με πατὴρ αὐτός μοι ἐντολὴν ἔδωκεν τί εἴπω καὶ τί λαλήσω, καὶ οἶδα ὅτι ἡ ἐντολὴ αὐτοῦ ζωὴ αἰώνιός ἐστιν. ἃ οὖν λαλῶ ἐγὼ καθὼς εἴρηκέν μοι ὁ πατήρ οὕτως λαλῶ. Πρὸ δὲ τῆς ἑορτῆς τοῦ πάσχα, εἰδὼς ὁ ΙΗΣΟΥΣ, ὅτι ἐλήλυθεν αὐτοῦ ἡ ὥρα, ἵνα μεταβῇ ἐκ τοῦ κόσμου τούτου πρὸς τὸν πατέρα, ἀγαπήσας τοὺς ἰδίους τοὺς ἐν τῷ κόσμῳ, εἰς τέλος ἠγάπησεν αὐτούς. καὶ δείπνου γενομένου τοῦ διαβόλου ἤδη βεβληκότος εἰς τὴν καρδίαν ἰούδα σίμωνος ἰσκαριώτου, ἵνα αὐτὸν παραδῷ. Εἰδὼς ὁ ΙΗΣΟΥΣ, ὅτι πάντα δέδωκεν αὐτῷ ὁ πατὴρ εἰς τὰς χεῖρας, καὶ ὅτι ἀπὸ θεοῦ ἐξῆλθεν, καὶ πρὸς τὸν θεὸν ὑπάγει, ἐγείρεται ἐκ τοῦ δείπνου καὶ τίθησι τὰ ἱμάτια, καὶ λαβὼν λέντιον, διέζωσεν ἑαυτόν, εἶτα βάλλει ὕδωρ εἰς τὸν νιπτῆρα, καὶ ἤρξατο νίπτειν τοὺς πόδας τῶν μαθητῶν, καὶ ἐκμάσσειν τῷ λεντίῳ ᾧ ἦν διεζωσμένος. ἔρχεται οὖν πρὸς σίμωνα πέτρον, καὶ λέγει αὐτῷ ἐκεῖνος. κύριε, σύ μου νίπτεις τοὺς πόδας; Ἀπεκρίθη ΙΗΣΟΥΣ καὶ εἶπεν αὐτῷ. ὃ ἐγὼ ποιῶ, σὺ οὐκ οἶδας ἄρτι, γνώσῃ δὲ μετὰ ταῦτα. Λέγει αὐτῷ πέτρος. οὐ μὴ νίψεις τοὺς πόδας μου εἰς τὸν αἰῶνα. Ἀπεκρίθη αὐτῷ ὁ ΙΗΣΟΥΣ. ἐὰν μὴ νίψω σε, οὐκ ἔχεις μέρος μετ' ἐμοῦ. Λέγει αὐτῷ σίμων πέτρος. κύριε, μὴ τοὺς πόδας μου μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰς χεῖρας καὶ τὴν κεφαλήν. Λέγει αὐτῷ ὁ ΙΗΣΟΥΣ. ὁ λελουμένος, οὐ χρείαν ἔχει ἢ τοὺς πόδας νίψασθαι, ἀλλ' ἔστι καθαρὸς ὅλος καὶ ὑμεῖς καθαροί ἐστε, ἀλλ' οὐχὶ πάντες. ἤδει γὰρ τὸν παραδιδόντα αὐτόν, διὰ τοῦτο εἶπεν οὐχὶ πάντες καθαροί ἐστε. ὅτε οὖν ἔνιψεν τοὺς πόδας αὐτῶν, καὶ ἔλαβεν τὰ ἱμάτια αὐτοῦ ἀναπεσὼν πάλιν εἶπεν αὐτοῖς. γινώσκετε

τί πεποίηκα

iudicẽ mũdũ, ſed ut ſaluificẽ mũdũ. qui ſpernit me, & nõ accipit uerba mea, habet q̃ iudicet eũ. Sermo quẽ locutus ſũ ille iudicabit eũ in nouiſſimo die, quia ego ex meipſo nõ ſum locut⁹, ſed q̃ miſit me pater, ipſe mihi mandatũ dedit, qd dicã, & qd loquar. Et ſcio qd' mãdatũ eius uita æterna eſt. Quæ ergo ego loquor ſicut dixit mihi pater ſic loq̃r.

Ante diem aũt feſtũ paſcæ ſciens Ieſus quod ueniſſet hora eius ut trãſiret ex hoc mũdo ad patrẽ cũ dilexiſſet ſuos q̃ erãt in mũdo uſq; ad finẽ dilexit eos. Et cœna facta cũ diabolus iam miſſet i cor Iudæ Simõis, ut traderet eũ Iſcariotes, ſciẽs Ieſus qd' oĩa dediſſet ei pater in manꝰ, & quod a deo exiuiſſet, & ad deũ iret, ſurgit a cœna, & ponit ueſtimenta, & cũ accepiſſet linteũ, præcinxit ſe. Deinde miſit aquã in peluim, & cœpit lauare pedes diſcipulorꝫ, & extergere linteo quo erat præcinctus. Venit ergo ad Simonẽ Petrum. Et dicit ei Petrus. Domine tu mihi lauas pedes? Reſpondit Ieſus & dixit ei. Quod ego facio tu neſcis nunc, ſcies autem poſtea. Dicit ei Petrꝰ. Nõ lauabis meos pedes in æternum. Reſpondit ei Ieſus. Si nõ lauero te, non habebis partem mecum. Dicit ei Simon Petrus. Domine nõ tãtum pedes meos, ſed & manꝰ & caput. Dicit ei Ieſus. Qui lotus eſt, non indiget niſi ut pedes lauat, ſed eſt mundus totus. Et uos mundi eſtis, ſed non omnes. Sciebat enim, quis nam eſſet qui traderet ſe, propterea dixit, non eſtis mundi omnes. Poſtq̃ ergo lauit pedes eorũ, & accepit ueſtimenta ſua, & cum recubuiſſet iterum dixit eis. Scitis

XIII

quid fecerim

Digitized by Google

τί πεποίηκα ὑμῖν; ὑμεῖς φωνεῖτέ με ὁ διδά-
σκαλος καὶ κύριος, καὶ καλῶς λέγετε, εἰμὶ γάρ.
εἰ οὖν ἐγὼ ἔνιψα ὑμῶν τοὺς πόδας ὁ κύρι-
ος καὶ ὁ διδάσκαλος, καὶ ὑμεῖς ὀφείλετε ἀλλήλων
νίπτειν τοὺς πόδας, ὑπόδειγμα γὰρ ἔδωκα
ὑμῖν, ἵνα καθὼς ἐγὼ ἐποίησα ὑμῖν, καὶ ὑμεῖς
ποιῆτε. ἀμὴν ἀμὴν λέγω ὑμῖν, οὐκ ἔστι δοῦ-
λος μείζων τοῦ κύριου αὐτοῦ, οὐδὲ ἀπόστολος
μείζων τοῦ πέμψαντος αὐτόν. εἰ ταῦτα οἴδατε,
μακάριοί ἐστε ἐὰν ποιῆτε αὐτά. οὐ περὶ
πάντων ὑμῶν λέγω. ἐγὼ οἶδα οὓς ἐξελε-
ξάμην, ἀλλ' ἵνα ἡ γραφὴ πληρωθῇ, ὁ τρώ-
γων μετ' ἐμοῦ τὸν ἄρτον, ἐπῆρεν ἐπ' ἐμὲ τὸν
πτέρναν αὐτοῦ. ἀπ' ἄρτι λέγω ὑμῖν πρὸ τοῦ
γενέσθαι, ἵνα ὅταν γένηται πιστεύσητε, ὅτι
ἐγώ εἰμι. ἀμὴν ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὁ λαμβά-
νων ἐάν τινα πέμψω, ἐμὲ λαμβάνει. ὁ δὲ ἐμὲ
λαμβάνων, λαμβάνει τὸν ἀποστείλαντά με.
Ταῦτα εἰπὼν ὁ ΙΗΣΟΥΣ ἐταράχθη τῷ πνεύ-
ματι, καὶ ἐμαρτύρησεν καὶ εἶπεν. ἀμὴν ἀ-
μὴν λέγω ὑμῖν, ὅτι εἷς ἐξ ὑμῶν παραδώσε
με, ἔβλεπον οὖν εἰς ἀλλήλους οἱ μαθηταὶ ἀ-
πορούμενοι περὶ τίνος λέγει. ἦν δὲ ἀνακείμε-
νος εἷς τῶν μαθητῶν αὐτοῦ ἐν τῷ κόλπῳ τοῦ
ΙΗΣΟΥ, ὃν ἠγάπα ὁ ΙΗΣΟΥΣ. νεύει οὖν τού-
τῳ σίμων πέτρος πυθέσθαι τίς ἂν εἴη περὶ
οὗ λέγει; ἐπιπεσὼν δὲ ἐκεῖνος ἐπὶ τὸ στῆ-
θος τοῦ ΙΗΣΟΥ λέγει αὐτῷ. κύριε, τίς ἐστιν;
ἀποκρίνεται ὁ ΙΗΣΟΥΣ. ἐκεῖνός ἐστιν ᾧ ἐγὼ
βάψας τὸ ψωμίον ἐπιδώσω. καὶ ἐμβάψας τὸ
ψωμίον, δίδωσιν ἰούδᾳ σίμωνος ἰσκαριώ-
του, καὶ μετὰ τὸ ψωμίον, τότε εἰσῆλθεν εἰς
ἐκεῖνον ὁ σατανᾶς. λέγει οὖν αὐτῷ ὁ ΙΗΣΟΥΣ.
ὃ ποιεῖς, ποίησον τάχιον. τοῦτο δὲ οὐδεὶς ἔ-
γνω τῶν ἀνακειμένων, πρός τί εἶπεν αὐτῷ.
τινὲς γὰρ ἐδόκουν ἐπεὶ τὸ γλωσσόκομον εἶ-
χεν ὁ ἰούδας, ὅτι λέγει αὐτῷ ὁ ΙΗΣΟΥΣ, ἀ-
γόρασον, ὧν χρείαν ἔχομεν εἰς τὴν ἑορτήν,
ἢ τοῖς πτωχοῖς ἵνα τι δῷ. λαβὼν οὖν τὸ
ψωμίον

quid fecerim uobis? Vos uocatis me magister & dñe, & bene dicitis, sum etenim. Si ergo ego laui pedes uestros dominus & magister, & uos debetis alter alterius lauare pedes. Exemplū em̄ dedi uobis, ut quēadmodum ego feci uobis, ita & uos faciatis. Amē amen dico uobis, non est seruus maior dño suo, neq; apostolus maior est eo qui misit illum. Si hæc scitis, beati estis si feceritis ea. Non de omnibus uobis dico. Ego scio quos elegerim. Sed ut adimpleat scriptura. Qui manducat mecū panē, leuauit contra me calcaneū suū. Amodo dico uobis priusq; fiat, ut cū factū fuerit credatis, quia ego sū. Amen amē dico uobis, qui accipit si quē misero, me accipit. Qui aūt me accipit, accipit eum qui me misit. Cū hæc dixisset Iesus turbatus est spiritu, & ptestat⁹ est & dixit. Amen amen dico uobis, quia unus ex uobis tradet me. Aspiciebāt ergo se inuicem discipuli, hæsitantes de quo diceret. Erat ergo recūbēs unus ex discipulis eius in sinu Iesu, quem diligebat Iesus. Innuit ergo huic Simō Petr⁹, ut sciscitaret, q̄s esset de quo loq̄ret. Itaq; cū recubuisset ille supra pectus Iesu, dicit ei. Dñe, quis est? Respondit Iesus. Ille est cui ego intinctū panem porrexero. Et cū intinxisset panem, dedit Iudæ Simonis Ischariotis. Et post buccellā introiuit in eum satanas. Et dicit ei Iesus. Quod facis fac citius. Hoc autē nemo sciuit discumbentiū ad quid dixerit ei. Quidam enim putabant, quia loculos habebāt Iudas, q̄ dixisset ei Iesus, eme ea q̄ opus sunt nobis ad diē festū, aut egenis ut aliquid daret. Cū ergo accepisset

ischariote

φωμίομ ἐκεῖ, ἐυθέως ἠξῆλθ. ἦμ δὲ νύξ, ὅτε οὖν
ἠξῆλθεμ, λέγϕ ὁ ΙΗΣΟΥΣ. Νῦν ἐδοξάσθη ὁ υἱ/
ὸς τοῦ ἀνθρώπου, καὶ ὁ θεὸς ἐδοξάσθη ἐν αὐ/
τῷ, εἰ ὁ θεὸς ἐδοξάσθη ἐν αὐτῷ, & ὁ θεὸς δο
ξάσει αὐτὸμ ἐν ἑαυτῷ. καὶ ἐυθὺς δοξάσει αὐ/
τόμ. τεκνία, ἔτι μικρὸμ μεθ ὑμῶμ εἰμί. ζη/
τήσετέ με, καὶ καθὼς εἶπομ τοῖς ἰουδαίοις
ὅτι ὅπου ὑπάγω ἐγώ, ὑμεῖς οὐ δύναδε ἐλ
θεῖμ. καὶ ὑμῖν λέγω ἄρτι, ἐντολὴμ καινὴμ
δίδωμι ὑμῖμ, ἵνα ἀγαπᾶτε ἀλλήλους, κα/
θὼς ἠγάπησα ὑμᾶς, ἵνα καὶ ὑμεῖς ἀγαπᾶτε
ἀλλήλους. ἐν τούτῳ γνώσονται πάντες, ὅτε
ἐμοὶ μαθηταί ἐστε, ἐὰμ ἀγάπην ἔχετε ἐν
ἀλλήλοις. λέγει αὐτῷ σίμων πέτρος. κύριε,
ποῦ ὑπάγεις; ἀπεκρίθη αὐτῷ ὁ ΙΗΣΟΥΣ.
ὅπου ὑπάγω, οὐ δύνασαί μοι νῦν ἀκολου/
θῆσαι, ὕστερομ δὲ ἀκολουθήσεις μοι. λέγει αὐ/
τῷ ὁ πέτρος. κύριε, διὰ τί οὐ δύναμαί σοι ἀ/
κολουθῆσαι ἄρτι; τὴν ψυχήν μου ὑπὲρ σοῦ
θήσω. ἀπεκρίθη αὐτῷ ὁ ΙΗΣΟΥΣ. τὴν ψυχήν
σου ὑπὲρ ἐμοῦ θήσεις; ἀμὴν ἀμὴν λέγω σοι,
οὐ μὴ ἀλέκτωρ φωνήσει, ἕως οὗ ἀπαρνήσῃ με
τρίς. Καὶ ἔιπεμ τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ. μὴ
ταρασσέσθω ὑμῶμ ἡ καρδία. πιστεύετε εἰς τὸμ
θεὸμ, καὶ εἰς ἐμὲ πιστεύετε. ἐμ τῇ οἰκίᾳ τοῦ πα
τρός μου μοναὶ πολλαί εἰσιμ. εἰ δὲ μή, εἶπομ
ἂμ ὑμῖμ, πορεύομαι ἑτοιμάσαι τόπομ ὑμῖμ.
καὶ ἐὰμ πορευθῶ ἑτοιμάσω ὑμῖμ τόπομ, πά
λιμ ἔρχομαι καὶ παραλήψομαι ὑμᾶς πρὸς ἐμ
αὐτόμ, ἵνα ὅπου εἰμὶ ἐγὼ κὰι ὑμεῖς ἦτε. καὶ
ὅπου ὑπάγω, οἴδατε, καὶ τὴν ὁδὸμ οἴδατε.
λέγει αὐτῷ θωμᾶς. κύριε, οὐκ οἴδαμεν ποῦ
ὑπάγεις, κὰι πῶς δυνάμεθα τὴν ὁδὸμ εἰδέ/
ναι; λέγϕ αὐτῷ ὁ ΙΗΣΟΥΣ. ἐγώ εἰμι ἡ ὁδὸς καὶ
ἡ ἀλήθεια καὶ ἡ ζωή. οὐδεὶς ἔρχεται πρὸς τὸμ πα
τέρα, εἰ μὴ δι ἐμοῦ. εἰ ἐγνώκειτέ με, καὶ τὸμ πατέ
ρα μου ἐγνώκητε ἂμ. κὰι ἀπ ἄρτι γινώσκετε αὐ
τὸμ, καὶ ἑωράκατε αὐτόμ. λέγει αὐτῷ φίλιπ/
πος. κύριε, δεῖξομ ἡμῖμ τὸμ πατέρα καὶ ἀρκεῖ
ὑμῖμ,

pisset ille buccellã, exiuit continuo. Erat aũt nox. Cum ergo exisset, dixit Iesus. Nunc darificatus est filius hominis, & deus darificatus est in eo. Si deus darificatus est in eo, & deus darificabit eũ in semetipso, & cõtinuo darificabit eũ. Filioli, adhuc paulisper uobiscũ sum. Quæretis me, & sicut dixi Iudæis, quo ego uado uos non potestis uenire. Et uobis dico modo. Mandatũ nouũ do uobis, ut diligatis inuicem sicut dilexi uos, ut & uos diligatis inuicem. In hoc cognoscent omnes quod discipuli mei sitis, si dilectionẽ habueritis inter uos. Dicit ei Simõ Petrus. Dñe quo uadis? Rñdit ei Iesus, quo ego uado, nõ potes me modo sequi, sequeris aũt postea. Dicit ei Petrus. Quare nõ possum te sequi modo? Animã meam pro te ponam. Respondit ei Iesus. Animã tuam pro me pones? Amen amen dico tibi, nõ cantabit gallus donec ter me neges.

Et ãit discipulis suis. Non turbetur cor uestrum. Creditis in deum, & in me credite. In domo patris mei mansiones multæ sunt. Si quo minus, dixissem uobis, uado parare uobis locũ. Et si abiero & præparauero uobis locum, iterum uenio & accipiam uos ad meipsum, ut ubi sum ego & uos sitis. Et quo ego uado scitis & uiã scitis. Dicit ei Thomas. Dñe nescimus quo uadis. Et quomodo possumus uiam scire? Dicit ei Iesus Ego sum uia, & ueritas, & uita. Nemo uenit ad patrem nisi per me. Si cognouissetis me, & patrem meum utiq; cognouissetis. Et amodo cognoscitis eũ, & uidistis eum. Dicit ei Philippus. Domine ostende nobis patrem, & sufficit nobis XIIII

ἡμῖν. Λέγει αὐτῷ ὁ ΙΗΣΟΥΣ. τοσοῦτῳ χρόνῳ μεθ' ὑμῶν εἰμὶ, καὶ οὐκ ἔγνωκάς με; Φίλιππε, ὁ ἑωρακὼς ἐμὲ ἑώρακε τὸν πατέρα, καὶ πῶς σὺ λέγεις, δεῖξον ἡμῖν τὸν πατέρα; οὐ πιστεύεις, ὅτι ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοί ἐστιν; τὰ ῥήματα ἃ ἐγὼ λαλῶ ὑμῖν, ἀπ' ἐμαυτοῦ οὐ λαλῶ. ὁ δὲ πατὴρ ὁ ἐν ἐμοὶ μένων, αὐτὸς ποιεῖ τὰ ἔργα. οὐ πιστεύετέ μοι, ὅτι ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοί ἐστιν; Εἰ δὲ μή διὰ τὰ ἔργα αὐτὰ πιστεύετέ μοι. Ἀμὴν ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὁ πιστεύων εἰς ἐμέ, τὰ ἔργα ἃ ἐγὼ ποιῶ, κἀκεῖνος ποιήσει, καὶ μείζονα τούτων ποιήσει, ὅτι ἐγὼ πρὸς τὸν πατέρα μου πορεύομαι. καὶ ὅ τι ἂν αἰτήσητε ἐν τῷ ὀνόματί μου τοῦτο ποιήσω, ἵνα δοξασθῇ ὁ πατὴρ ἐν τῷ υἱῷ. ἐάν τι αἰτήσητέ με ἐν τῷ ὀνόματί μου ἐγὼ ποιήσω. ἐὰν ἀγαπᾶτέ με τὰς ἐντολὰς τὰς ἐμὰς τηρήσατε, καὶ ἐγὼ ἐρωτήσω τὸν πατέρα, καὶ ἄλλον παράκλητον δώσει ὑμῖν, ἵνα μένῃ μεθ' ὑμῶν εἰς τὸν αἰῶνα, τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὃ ὁ κόσμος οὐ δύναται λαβεῖν, ὅτι οὐ θεωρεῖ αὐτό, οὐδὲ γινώσκει αὐτό. ὑμεῖς δὲ γινώσκετε αὐτό, ὅτι παρ' ὑμῖν μένει, καὶ ἐν ὑμῖν ἔσται. οὐκ ἀφήσω ὑμᾶς ὀρφανούς, ἔρχομαι πρὸς ὑμᾶς. ἔτι μικρὸν καὶ ὁ κόσμος με οὐκ ἔτι θεωρεῖ. ὑμεῖς δὲ θεωρεῖτέ με, ὅτι ἐγὼ ζῶ καὶ ὑμεῖς ζήσεσθε. ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ, γνώσεσθε ὑμεῖς, ὅτι ἐγὼ ἐν τῷ πατρί μου, καὶ ὑμεῖς ἐν ἐμοί, κἀγὼ ἐν ὑμῖν. ὁ ἔχων τὰς ἐντολάς μου καὶ τηρῶν αὐτάς, ἐκεῖνός ἐστιν ὁ ἀγαπῶν με. ὁ δὲ ἀγαπῶν με, ἀγαπηθήσεται ὑπὸ τοῦ πατρός μου, κἀγὼ ἀγαπήσω αὐτὸν, καὶ ἐμφανίσω αὐτῷ ἐμαυτόν. Λέγει αὐτῷ Ἰούδας, οὐχ ὁ Ἰσκαριώτης. Κύριε, τί γέγονεν, ὅτι ἡμῖν μέλλεις ἐμφανίζειν σεαυτόν, καὶ οὐχὶ τῷ κόσμῳ. Ἀπεκρίθη ὁ ΙΗΣΟΥΣ καὶ εἶπεν αὐτῷ. ἐάν τίς με ἀγαπᾷ τὸν λόγον μου τηρήσει, καὶ πατὴρ μου ἀγαπήσει αὐτὸν

nobis. Dicit ei Iesus. Tanto tẽpore uobiscum sum & nõ cognouisti me? Philippe, qui uidit me, uidit patrem. Quomodo tu dicis ostende nobis patrem? Non credis, qnod ego in patre, & pater in me est? Verba quæ ego loquor uobis, a meipso nõ loquor. Pater aũt i me manens ipse facit opera. ~~Non creditis~~ credite mihi, quod ego in patre & pater in me est? Alioquin ꝓpter opera ipsa credite mihi. Amen amẽ dico uobis, qui credit in me, opera quæ ego facio, & ipse faciet, & maiora horum faciet, quia ego ad patrem uado. Et quodcumq; petieritis in nomine meo hoc faciam, ut glorificetur pater in filio. Si quid petieritis in nomine meo, ego faciam. Si diligitis me, mandata mea seruate. Et ego rogabo patrem & alium paradetũ dabit uobis, ut maneat uobiscũ in æternũ, spm̃ ueritatis quem mundus nõ potest accipere, quia nõ uidet eũ, nec scit eũ. Vos autem cognoscitis eum, quia apud uos manet, & in uobis erit. Non relinquam uos orphanos, ueniam ad uos. Adhuc pusillũ, & mundus me iam non uidet: Vos aũt uidetis me, quod ego uiuo, & uos uiuetis. In illo die uos cognoscetis quod ego sum in patre meo, & uos in me, & ego in uobis. Qui habet mandata mea & seruat ea, ille est q diligit me. Qui autem diligit me, diligetur a patre meo, & ego diligam eum, & manifestabo ei meipsum. Dicit ei Iudas, non ille Ischariotes. Domine quid factum est quod manifestaturus es nobis teipsum, & non mundo? Respondit Iesus & dixit ei. Si quis diligit me, sermonem meum seruabit, & pater meus di-

 liget eũ

πήσεται αὐτόμ, καὶ πρὸς αὐτὸμ ἐλευσόμεθα, καὶ
μονὴμ παρ' αὐτῷ ποιήσομεν. ὁ μὴ ἀγαπῶν
με τοὺς λόγους μου οὐ τηρεῖ, καὶ ὁ λόγος
ὃν ἀκούετε, οὐκ ἔστιμ ἐμὸς, ἀλλὰ τοῦ πέμ-
ψαντός με πατρός. ταῦτα λελάληκα ὑ-
μῖν παρ' ὑμῖν μένων. ὁ δὲ παράκλητος τὸ
πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὃ πέμψει ὁ πατὴρ ἐν τῷ
ὀνόματί μου, ἐκεῖνος ὑμᾶς διδάξει πάντα
καὶ ὑπομνήσει ὑμᾶς πάντα ὅσα εἶπον ὑμῖν.
Εἰρήνην ἀφίημι ὑμῖν, εἰρήνην τὴν ἐμὴν δί-
δωμι ὑμῖν, οὐ καθὼς ὁ κόσμος δίδωσιμ, ἐγὼ
δίδωμι ὑμῖν. μὴ ταρασσέσθω ὑμῶμ ἡ καρ-
δία, μηδὲ δειλιάτω. ἠκούσατε, ὅτι ἐγὼ εἶ-
πον ὑμῖν, ὑπάγω καὶ ἔρχομαι πρὸς ὑμᾶς.
εἰ ἠγαπᾶτέ με, ἐχάρητε ἂμ, ὅτι εἶπον πο-
ρεύομαι πρὸς τὸμ πατέρα, ὅτι ὁ πατὴρ
μείζωμ μου ὄστιμ. καὶ νῦν εἰρηκα ὑμῖν πρὶμ
γενέσθαι, ἵνα ὅταν γένηται πιστεύσητε. οὐκ
ἔτι πολλὰ λαλήσω μεθ' ὑμῶμ. ἔρχεται γὰρ
ὁ τοῦ κόσμου τούτου ἄρχων, καὶ ἐν ἐμοὶ οὐκ ἔχει
οὐδέμ, ἀλλ' ἵνα γνῶ ὁ κόσμος, ὅτι ἀγαπῶ τὸμ
πατέρα, καθὼς ἐνετείλατό μοι ὁ πατήρ,
οὕτως ποιῶ. ἐγείρεσθε ἄγωμεν ἐντεῦθεμ.

Ἐγώ εἰμι ἡ ἄμπελος ἡ ἀληθινή, καὶ ὁ
πατήρ μου ὁ γεωργός ἐστιμ. πᾶμ κλῆμα ἐν
ἐμοὶ μὴ φέρομ καρπὸμ αἴρει αὐτό, καὶ πᾶμ
τὸ καρπὸμ φέρομ, καθαίρει αὐτό, ἵνα πλεί-
ονα καρπὸμ φέρῃ. ἤδη ὑμεῖς καθαροί ἐστε,
διὰ τὸμ λόγομ ὃμ λελάληκα ὑμῖμ. μείνατε
ἐν ἐμοί, κἀγὼ ἐν ὑμῖν. καθὼς τὸ κλῆμα οὐ
δύναται καρπὸμ φέρειμ ἀφ' ἑαυτοῦ, ἐὰμ μὴ
μείνῃ ἐν τῇ ἀμπέλῳ, οὕτως οὐδὲ ὑμεῖς ἐὰμ
μὴ ἐν ἐμοὶ μείνητε. Ἐγώ εἰμι ἡ ἄμπελος,
ὑμεῖς τὰ κλήματα. ὁ μένων ἐν ἐμοί, κἀγὼ
ἐν αὐτῷ, οὗτος φέρει καρπὸμ πολύ, ὅτι χω-
ρὶς ἐμοῦ οὐ δύνασθε ποιεῖμ οὐδέμ. ἐὰμ μή τις
μείνῃ ἐν ἐμοί, ἐβλήθη ἔξω ὡς τὸ κλῆμα, καὶ
ἐξηράνθη, καὶ συνάγουσιμ αὐτά, καὶ εἰς πῦρ βάλ-
λουσιμ, καὶ καίεται. ἐὰμ μείνητε ἐν ἐμοὶ, καὶ
τὰ ῥήματά

liget eum, & ad eum ueniemus, & man-
sionem apud eum faciemus. Qui non
diligit me, sermones meos non seruat,
& sermonem quem auditis nō est me-
us, sed eius qui misit me patris. Hæc lo
cutus sum uobis apud uos manēs. Pa-
racletus aūt spiritus sanctus, quē mit-
tet pater in nomine meo, ille uos doce-
bit oīa, & suggeret uobis omnia quæ-
cūcq; dixero uobis. Pacem relinquo uo
bis, pacem meam do uobis. Non quo-
modo mundus dat, ego do uobis. Nō
turbetur cor uestrū neq; formidet. Au
distis quod ego dixi uobis, uado & ue
nio ad uos. Si diligeretis me gauderē-
tis utiq;, quia uado ad patrem, quia pa
ter maior me est. Et nūc dixi uobis pri-
usq; fiat, ut cum factū fuerit credatis.
Iam non multa loquar uobiscum. Ve-
nit enim princeps mundi huius, & in
me nō habet quicq;. Sed ut cognoscat
mundus, qđ diligo patrē, & sicut mā-
datum dedit mihi pater, sic facio. Sur-
gite eamus hinc.

Ego sum uitis uera, & pater meus agri XV
cola est. Oēm palmitē in me nō feren-
tem fructū tollet eū, & oēm q; fert fru-
ctū purgabit eū, ut fructū plus afferat.
Iam uos mundi estis propter sermonē
quē locutus sum uobis. Manete in me,
& ego in uobis. Sicut palmes non pōt
ferre fructū a semetipso nisi mānserit in
uite, sic nec uos, nisi in me manseritis.
Ego sū uitis, uos palmites. Qui manet
in me & ego i eo, hic fert fructū multū,
quia sine me nihil potestis facere. Si qs
in me nō mānserit, mittet foras sicut pal
mes & arescet, & colligunt ea, & in ignē
mittūt & ardent. Si manseritis in me &
uerba

τὰ ῥήματά μου ἐν ὑμῖν μείνῃ. ὃ ἐὰν θέλητε αἰτήσεσθε, καὶ γενήσεται ὑμῖν. ἐν τούτῳ ἐδοξάσθη ὁ πατήρ μου, ἵνα καρπὸν πολὺν φέρητε, καὶ γένησεσθε ἐμοὶ μαθηταί. καθὼς ἠγάπησέ με ὁ πατήρ, κἀγὼ ἠγάπησα ὑμᾶς. μείνατε ἐν τῇ ἀγάπῃ τῇ ἐμῇ. ἐὰν τὰς ἐντολάς μου τηρήσητε, μενεῖτε ἐν τῇ ἀγάπῃ μου καθὼς ἐγὼ τὰς ἐντολὰς τοῦ πατρός μου τετήρηκα, καὶ μένω αὐτοῦ ἐν τῇ ἀγάπῃ. ταῦτα λελάληκα ὑμῖν, ἵνα ἡ χαρὰ ἡ ἐμὴ ἐν ὑμῖν μείνῃ, καὶ ἡ χαρὰ ὑμῶν πληρωθῇ. αὕτη ἐστὶν ἡ ἐντολὴ ἡ ἐμή, ἵνα ἀγαπᾶτε ἀλλήλους, καθὼς ἠγάπησα ὑμᾶς. μείζονα ταύτης ἀγάπην οὐδεὶς ἔχει, ἵνα τίς τὴν ψυχὴν αὐτοῦ θῇ ὑπὲρ τῶν φίλων αὐτοῦ, ὑμεῖς φίλοι μού ἐστε, ἐὰν ποιῆτε ὅσα ἐγὼ ἐντέλλομαι ὑμῖν. οὐκ ἔτι ὑμᾶς λέγω δούλους, ὅτι ὁ δοῦλος οὐκ οἶδεν τί ποιεῖ αὐτοῦ ὁ κύριος. ὑμᾶς δὲ εἴρηκα φίλους, ὅτι πάντα ἃ ἤκουσα παρὰ τοῦ πατρός μου ἐγνώρισα ὑμῖν. οὐχ ὑμεῖς με ἐξελέξασθε, ἀλλ' ἐγὼ ἐξελεξάμην ὑμᾶς, καὶ ἔθηκα ὑμᾶς, ἵνα ὑμεῖς ὑπάγητε, καὶ καρπὸν φέρητε, καὶ ὁ καρπὸς ὑμῶν μένῃ, ἵνα ὅτι ἂν αἰτήσητε τὸν πατέρα ἐν τῷ ὀνόματί μου δῷ ὑμῖν. ταῦτα ἐντέλλομαι ὑμῖν, ἵνα ἀγαπᾶτε ἀλλήλους. εἰ ὁ κόσμος ὑμᾶς μισεῖ, γινώσκετε ὅτι ἐμὲ πρῶτον ὑμῶν μεμίσηκεν. εἰ ἐκ τοῦ κόσμου ἦτε, ὁ κόσμος ἂν τὸ ἴδιον ἐφίλει. ὅτι δὲ ἐκ τοῦ κόσμου οὐκ ἐστέ, ἀλλ' ἐγὼ ἐξελεξάμην ὑμᾶς ἐκ τοῦ κόσμου, διὰ τοῦτο μισεῖ ὑμᾶς ὁ κόσμος. μνημονεύετε τοῦ λόγου οὗ ἐγὼ εἶπον ὑμῖν. οὐκ ἔστιν δοῦλος μείζων τοῦ κυρίου αὐτοῦ. εἰ ἐμὲ ἐδίωξαν καὶ ὑμᾶς διώξουσιν. εἰ τὸν λόγον μου ἐτήρησαν, καὶ τὸν ὑμέτερον τηρήσουσιν. ἀλλὰ ταῦτα πάντα ποιήσουσιν ὑμῖν διὰ τὸ ὄνομά μου, ὅτι οὐκ οἴδασιν τὸν πέμψαντά με. εἰ μὴ ἦλθον καὶ ἐλάλησα αὐτοῖς, ἁμαρτίαν οὐκ εἴχοσαν. νῦν δὲ πρόφασιν οὐκ ἔχουσιν περὶ τῆς ἁμαρτίας αὐτῶν. ὁ

uerba mea in uobis manserint, quod cũq; uolueritis petetis, & fiet uobis. In hoc clarificatus est pater meꝰ ut fructũ plurimũ afferatis, & efficiamini mei discipuli. Sicut dilexit me pater, & ego dilexi uos. Manete in dilectione mea. Si p̃cepta mea seruaueritis, manebitis in dilectione mea, sicut & ego patris mei p̃cepta seruaui, & maneo in eiꝰ dilectione. Hæc locutus sum uobis, ut gaudiũ meũ in uobis maneat, & gaudiũ uestrũ impleat. Hoc est p̃ceptũ meũ, ut diligatis uos inuicem sicut dilexi uos. Maiorem hac dilectionem nemo habet, quã ut animã suã ponat quis p amicis suis. Vos amici mei estis, si feceritis q̃cunq; ego p̃cipio uobis. Nõ post hac uos dico seruos, quia seruus nescit quid faciat dñs eiꝰ. Vos aũt dixi amicos, qa oia q̃cũq; audiui a patre meo nota feci uobis. Nõ uos me elegistis, sed ego elegi uos, & posui uos, ut eatis & fructũ afferatis, & fructꝰ uester maneat, ut qd̃cũq; petieritis patrẽ in noĩe meo det uobis. Hæc mãdo uobis ut diligatis inuicẽ. Si mũdus uos odit, scitis quod me priorẽ uobis odio habuit. Si de mundo fuissetis mũdus quod suũ erat diligeret. Quia uero de mundo non estis, sed ego elegi uos de mundo, propterea odit uos mundus. Mementote sermonis mei, quem ego dixi uobis. Non est seruus maior dño suo. Si me persecuti sunt, & uos psequent̃. Si sermonẽ meũ seruauerunt, & uestrũ seruabũt. Sed hæc oia faciẽt uobis ppter nomẽ meũ, quia nescĩunt eũ q misit me. Si nõ uenissem & locutus fuissem eis, peccatũ nõ haberẽt. Nũc aũt excusationẽ nõ habẽt de pcto

πῶ. ὁ ἐμὲ μισῶν, καὶ τὸν πατέρα μου μι-
σεῖ. εἰ τὰ ἔργα μὴ ἐποίησα ἐν αὐτοῖς ἃ οὐδεὶς
ἄλλος πεποίηκεν, ἁμαρτίαν οὐκ εἴχοσαν. νῦν
δὲ καὶ ἑωράκασιν καὶ μεμισήκασιν, καὶ ἐμὲ
καὶ τὸν πατέρα μου. ἀλλ' ἵνα πληρωθῇ ὁ λό-
γος, ὁ γεγραμμένος ἐν τῷ νόμῳ αὐτῶν, ὅτι
ἐμίσησάν με δωρεάν. ὅταν δὲ ἔλθῃ ὁ παρά-
κλητος, ὃν ἐγὼ πέμψω ὑμῖν παρὰ τοῦ πατρὸς
τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὃ παρὰ τοῦ πατρὸς
ἐκπορεύεται, ἐκεῖνος μαρτυρήσει περὶ ἐμοῦ. καὶ
ὑμεῖς δὲ μαρτυρεῖτε, ὅτι ἀπ' ἀρχῆς μετ' ἐμοῦ
ἐστέ. ταῦτα λελάληκα ὑμῖν, ἵνα μὴ σκαν-
δαλισθῆτε. ἀποσυναγώγους ποιήσουσιν ὑμᾶς.
ἀλλ' ἔρχεται ὥρα, ἵνα πᾶς ὁ ἀποκτείνας ὑ-
μᾶς, δόξῃ λατρείαν προσφέρειν τῷ θεῷ. καὶ
ταῦτα ποιήσουσιν ὑμῖν, ὅτι οὐκ ἔγνωσαν τὸν
πατέρα οὐδὲ ἐμέ. ἀλλὰ ταῦτα λελάληκα ὑμῖν
ἵνα ὅταν ἔλθῃ ἡ ὥρα, μνημονεύητε αὐτῶν, ὅτι
ἐγὼ εἶπον ὑμῖν. ταῦτα δὲ ὑμῖν ἐξ ἀρχῆς
οὐκ εἶπον, ὅτι μεθ' ὑμῶν ἤμην. νῦν δὲ ὑπά-
γω πρὸς τὸν πέμψαντά με, καὶ οὐδεὶς ἐξ
ὑμῶν ἐρωτᾷ με, ποῦ ὑπάγεις. ἀλλ' ὅτι ταῦ-
τα λελάληκα ὑμῖν, ἡ λύπη πεπλήρωκεν ὑ-
μῶν τὴν καρδίαν. ἀλλ' ἐγὼ τὴν ἀλήθειαν
λέγω ὑμῖν. συμφέρει ὑμῖν, ἵνα ἐγὼ ἀπέλ-
θω. ἐὰν γὰρ μὴ ἀπέλθω, ὁ παράκλη-
τος οὐκ ἐλεύσεται πρὸς ὑμᾶς. ἐὰν δὲ πορευθῶ
πέμψω αὐτὸν πρὸς ὑμᾶς. καὶ ἐλθὼν ἐκεῖ-
νος, ἐλέγξει τὸν κόσμον περὶ ἁμαρτίας, καὶ περὶ
δικαιοσύνης, καὶ περὶ κρίσεως. περὶ ἁμαρτίας
μὲν, ὅτι οὐ πιστεύουσιν εἰς ἐμέ. περὶ δικαιοσύ-
νης δὲ, ὅτι πρὸς τὸν πατέρα ὑπάγω, καὶ
οὐκέτι θεωρεῖτέ με. περὶ δὲ κρίσεως, ὅτι ὁ
ἄρχων τοῦ κόσμου τούτου κέκριται. ἔτι
πολλὰ ἔχω λέγειν ὑμῖν, ἀλλ' οὐ δύασθε
βαστάζειν ἄρτι. ὅταν δὲ ἔλθῃ ἐκεῖνο τὸ
πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὁδηγήσει ὑμᾶς εἰς
πᾶσαν τὴν ἀλήθειαν. οὐ γὰρ λαλήσει ἀφ'
ἑαυτοῦ, ἀλλ' ὅσα ἂν ἀκούσῃ λαλήσει. καὶ
τὰ ἐρχόμε-

EVANGELIVM

suo. Qui me odit, & patrē meū odit. Si opa nō fecissem inter eos q̄ nemo alius fecit, peccatū nō haberent. Nunc aūt & uiderunt & oderūt. & me & patrē meū Sed ut adimpleatur sermo, qui in lege eor̄ scriptus est, odio habuerūt me gratis. Cū aūt uenerit paracletus, quē ego mittā uobis a patre, spm̄ ueritatis qui a patre procedit, ille testimoniū perhibebit de me. Et uos testimoniū perhibebitis, quia ab initio mecum estis.

Hæc locutus sum uobis ut non scan- VXI
dalizemini. Alienos a synagogis faciēt uos. Sed ueniet hora, ut oīs qui interficit uos, uideatur cultū exhibere deo. Et hæc facient uobis, quia nō nouerūt patrem neq; me. Sed hæc locutus sum uobis, ut cū uenerit tempus, reminiscamini eorū, qđ ego dixerim uobis. Hæc aūt uobis ab initio non dixi, quia uobiscum eram. Et nunc uado ad eū qui misit me, & nemo ex uobis interrogat me quo uadis. Sed quia hæc locutus sum uobis, tristicia impleuit cor uestrū. Sed ego ueritatē dico uobis, expedit uobis, ut ego uadam. Si enim nō abiero, paracletus nō ueniet ad uos. Sin aūt abiero mittam eum ad uos. Et cum uenerit ille, arguet mundum de peccato, & de iustitia, & de iudicio. De peccato quidem, quia non credunt in me. De iustitia uero, quia ad patrem uado, & iam non uidebitis me. De iudicio aūt, quia princeps huius mundi iam iudicatus est. Ad hæc multa habeo uobis dicere, sed nō potestis portare modo. Cū aūt uenerit ille spiritus ueritatis, ducet uos in omnē ueritatē. Nō em̄ loquetur a semetipso, sed q̄cūq; audierit loquet̄. Et quæ futura

τὰ ἐρχόμενα ἀναγγελεῖ ὑμῖν. ἐκεῖνος ἐμὲ δο-
ξάσει, ὅτι ἐκ τοῦ ἐμοῦ λήψεται καὶ ἀναγγε-
λεῖ ὑμῖν. πάντα ὅσα ἔχει ὁ πατὴρ ἐμά ἐστιν.
διὰ τοῦτο εἶπον, ὅτι ἐκ τοῦ ἐμοῦ λήψεται καὶ
ἀναγγελεῖ ὑμῖν. μικρὸν καὶ οὐ θεωρεῖτέ με, καὶ
πάλιν μικρὸν καὶ ὄψεσθέ με, ὅτι ὑπάγω πρὸς
τὸν πατέρα. εἶπον οὖν ἐκ τῶν μαθητῶν αὐ-
τοῦ πρὸς ἀλλήλους. τί ἐστιν τοῦτο ὃ λέγει ἡ-
μῖν, μικρὸν καὶ οὐ θεωρεῖτέ με, καὶ πάλιν
μικρὸν καὶ ὄψεσθέ με, καὶ ὅτι ἐγὼ ὑπάγω
πρὸς τὸν πατέρα. ἔλεγον οὖν, τοῦτο τί ἐστιν
ὃ λέγει, τὸ μικρόν; οὐκ οἴδαμεν τί λαλεῖ.
ἔγνω οὖν ὁ ΙΗΣΟΥΣ ὅτι ἤθελον αὐτὸν ἐρωτᾶ-
σαι, καὶ εἶπεν αὐτοῖς. περὶ τούτου ζητεῖτε
μετ' ἀλλήλων, ὅτι εἶπον μικρὸν καὶ οὐ θεω-
ρεῖτέ με, καὶ πάλιν μικρὸν καὶ ὄψεσθέ με,
ἀμὴν ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅτι κλαύσετε καὶ
θρηνήσετε ὑμεῖς, ὁ δὲ κόσμος χαρήσεται. ὑ-
μεῖς δὲ λυπηθήσεσθε, ἀλλὰ ἡ λύπη ὑμῶν εἰς
χαρὰν γενήσεται. ἡ γυνὴ ὅταν τίκτῃ λύ-
πην ἔχει, ὅτι ἦλθεν ἡ ὥρα αὐτῆς, ὅταν δὲ
γεννήσῃ τὸ παιδίον, οὐκέτι μνημονεύει τῆς
θλίψεως διὰ τὴν χαρὰν, ὅτι ἐγεννήθη ἄν-
θρωπος εἰς τὸν κόσμον. καὶ ὑμεῖς
οὖν λύπην μὲν νῦν ἔχετε. πάλιν δὲ ὄψο-
μαι ὑμᾶς, καὶ χαρήσεται ὑμῶν ἡ καρδία,
καὶ τὴν χαρὰν ὑμῶν οὐδεὶς αἴρει ἀφ' ὑ-
μῶν. καὶ ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ ἐμὲ οὐκ ἐρω-
τήσετε οὐδέν. ἀμὴν ἀμὴν λέγω ὑμῖν,
ὅτι ὅσα ἂν αἰτήσητε τὸν πατέρα ἐν τῷ
ὀνόματί μου, δώσει ὑμῖν. ἕως ἄρτι οὐκ ἠ-
τήσατε οὐδέν, ἐν τῷ ὀνόματί μου. αἰτεῖ-
τε καὶ λήψεσθε, ἵνα ἡ χαρὰ ὑμῶν ᾖ πε-
πληρωμένη. ταῦτα ἐν παροιμίαις λε-
λάληκα ὑμῖν, ἔρχεται ὥρα, ὅτε οὐκέ-
τι ἐν παροιμίαις λαλήσω ὑμῖν, ἀλλὰ
παῤῥησίᾳ περὶ τοῦ πατρὸς ἀναγγελῶ ὑ-
μῖν. ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ ἐν τῷ ὀνόμα-
τί μου αἰτήσεσθε, καὶ οὐ λέγω ὑμῖν,
ὅτι ἐγὼ

quæ futura ſunt annũciabit uobis. Ille
me glorificabit, quia de meo accipiet,
& annũciabit uobis. Omnia quæcũq;
habet pater, mea ſunt. Propterea dixi,
quod de meo accipiet & annũciabit uo
bis. Puſillum, & non uidetis me, & iterũ
puſillũ, & uidebitis me, quia uado ad
patrem. Dixerunt ergo ex diſcipu-
lis eius inter ſe. Quid eſt hoc, quod di-
cit nobis, puſillum & non uidetis me, &
rurſus puſillum & uidebitis me, & qa
uado ad patrem? Dicebãt ergo. Quid
eſt hoc quod dicit puſillum. Neſcimus
quid loquatur. Cognouit autem Ie-
ſus quod uellent ſe interrogare, & di-
xit eis. De hoc quæritis inter uos, quod
dixi, puſillum & nõ uidetis me, & iteꝝ
puſillum & uidebitis me. Amen amen
dico uobis, qa plorabitis & flebitis uos,
mundus autem gaudebit, Vos autem
contriſtabimini, ſed triſtitia ueſtra uer
tetur in gaudium. Mulier cũ parit do-
lorem habet, quia uenit hora eius. Cũ
autẽ pepererit puerũ, iam nõ meminit
preſſuræ propter gaudium, quia natus
eſt homo in mundũ. Et uos igitur nũc
quidẽ triſtitiã habetis ſe. Sed iterũ ui-
debo uos, & gaudebit cor ueſtrum, &
gaudiũ ueſtrũ nemo tollit a uobis. Et
i illo die me nõ iterrogabitis qcq;. Amẽ
amen dico uobis, ſi quid petieritis pa-
trem in nomine meo dabit uobis. Ha
ctenus non petiſtis quicq; in nomine
meo. Petite & accipietis, ut gaudium
ueſtrum ſit impletũ. Hæc i prouerbijs
locutus ſum uobis. Venit hora cũ iã nõ
in prouerbijs loquar uobis, ſed palã de
patre meo annũciabo uobis. In illo die
in noie meo petetis. Et nõ dico uobis,

ὅτι ἐγὼ ἐρωτήσω τὸν πατέρα περὶ ἐμοῦ. αὐ
τὸς γὰρ ὁ πατὴρ φιλεῖ ὑμᾶς, ὅτι ὑμεῖς ἐμὲ
πεφιλήκατε, καὶ πεπιστεύκατε, ὅτι ἐγὼ πα
ρὰ τοῦ θεοῦ ἐξῆλθον. Ἐξῆλθον παρὰ τοῦ πα
τρὸς, καὶ ἐλήλυθα εἰς τὸν κόσμον, πάλιν ἀ
φίημι τὸν κόσμον, καὶ πορεύομαι πρὸς τὸν πα
τέρα. Λέγουσιν αὐτῷ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ. ἴδε νῦν
παῤῥησίᾳ λαλεῖς, καὶ παροιμίαν οὐδεμίαν λέ
γεις. νῦν οἴδαμεν, ὅτι οἶδας πάντα, καὶ οὐ χρεί
αν ἔχεις, ἵνα τίς σε ἐρωτᾷ. ἐν τούτῳ πιστεύο
μεν, ὅτι ἀπὸ θεοῦ ἐξῆλθες. Ἀπεκρίθη αὐτοῖς ὁ
ΙΗΣΟΥΣ. ἄρτι πιστεύετε. ἰδοὺ ἔρχεται ὥρα καὶ
νῦν ἐλήλυθεν, ἵνα σκορπισθῆτε ἕκαστος εἰς τὰ
ἴδια, καὶ ἐμὲ μόνον ἀφῆτε, καὶ οὐκ εἰμὶ μόνος,
ὅτι ὁ πατὴρ μετ' ἐμοῦ ἐστιν. ταῦτα λελάλη
κα ὑμῖν, ἵνα ἐν ἐμοὶ εἰρήνην ἔχητε. ἐν τῷ κό
σμῳ θλῖψιν ἔχετε, ἀλλὰ θαρσεῖτε, ἐγὼ νενίκη
κα τὸν κόσμον. ταῦτα ἐλάλησεν ὁ ΙΗΣΟΥΣ,
καὶ ἐπῆρεν τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτοῦ εἰς τὸν οὐρα
νὸν, καὶ εἶπεν. Πάτερ, ἐλήλυθεν ἡ ὥρα, δόξασόν
σου τὸν υἱόν, ἵνα καὶ ὁ υἱός σου δοξάσῃ σε. Κα
θὼς ἔδωκας αὐτῷ ἐξουσίαν πάσης σαρκὸς,
ἵνα πᾶν ὃ ἔδωκας αὐτῷ, δώσῃ αὐτοῖς ζωὴν
αἰώνιον, αὕτη δέ ἐστιν ἡ αἰώνιος ζωὴ, ἵνα γι
νώσκωσιν σὲ τὸν μόνον ἀληθινὸν θεὸν, καὶ ὃν
ἀπέστειλας ΙΗΣΟΥΝ ΧΡΙΣΤΟΝ. Ἐγώ σε ἐδό
ξασα ἐπὶ τῆς γῆς, τὸ ἔργον ἐτελείωσα, ὃ δέ
δωκάς μοι, ἵνα ποιήσω. καὶ νῦν δόξασόν με σὺ
πάτερ παρὰ σεαυτῷ τῇ δόξῃ ᾗ εἶχον πρὸ τοῦ τὸν
κόσμον εἶναι παρά σοι. ἐφανέρωσά σου τὸ
ὄνομα τοῖς ἀνθρώποις, οὓς δέδωκάς μοι ἐκ
τοῦ κόσμου, σοὶ ἦσαν κἀμοὶ αὐτοὺς δέδωκας, καὶ
τὸν λόγον σου τετηρήκασιν. νῦν ἔγνωκαν,
ὅτι πάντα ὅσα δέδωκάς μοι παρά σου εἰσίν.
ὅτι τὰ ῥήματα ἃ δέδωκάς μοι, δέδωκα αὐ
τοῖς, καὶ αὐτοὶ ἔλαβον καὶ ἔγνωσαν ἀληθῶς, ὅτι
παρά σοῦ ἐξῆλθον. καὶ ἐπίστευσαν, ὅτι σύ με ἀπέ
στειλας. ἐγὼ περὶ αὐτῶν ἐρωτῶ. οὐ περὶ τοῦ κό
σμου ἐρωτῶ, ἀλλὰ περὶ ὧν δέδωκάς μοι,
ὅτι σοί

quod ego rogabo patrem de uobis. Ipse enim pater amat uos, quia uos me amastis, & credidistis, qd̃ a deo exiui. Exiui a patre & ueni in mundũ, iterum relinquo mundũ, & uado ad patrẽ. Dicunt ei discipuli eius. Ecce nunc palã loqueris, & puerbiũ nullũ dicis. Nunc scimus, quia scis omnia, & nõ opus est tibi, ut quis te interroget. In hoc credimꝰ quod a deo existi. Rñdit eis Iesus. Modo creditis. Ecce uenit hora, & iã uenit, ut dispergamini unusqsq; in propria, & me solũ relinquatis, & nõ sum solus, quia pater mecũ est. Hæc locutus sum uobis, ut in me pacẽ habeatis. In mundo pressuram habetis, sed cõfidite, ego uici mundũ. Hæc locutus est Iesus, XVII
& subleuatis oculis in cœlũ dixit. Pater uenit hora, clarifica filiũ tuũ, ut & filius tuus clarificet te. Sicut dedisti ei potestatem omnis carnis, ut omne quod dedisti ei, det eis uitam æternam. Hæc est autem uita æterna ut cognoscant te solum deum uerum, & quẽ misisti Iesum Christũ. Ego te glorificaui super terrã, opus consummaui, quod dedisti mihi ut faciam. Et nũc glorifica me tu pater apud temetipsum gloria quam habui, priusq; hic mũdus esset apud te. Manifestaui nomen tuum hominibus, quos dedisti mihi de mundo. Tui erant, & mihi eos dedisti, & sermonem tuũ seruauerũt. Nunc cognouerũt quod oia quecũq; dedisti mihi abs te sunt. Quia uerba quæ dedisti mihi, dedi eis, & ipsi acceperunt & cognouerũt uere quod a te exiui, & crediderunt qd̃ tu me misisti. Ego pro eis rogo. Non pro mundo, sed pro his, quos dedisti mihi,
+rogo quia tui

ὅτι σοί εἰσιν. καὶ τὰ ἐμὰ πάντα σά ἐστιν, καὶ
τὰ σὰ ἐμά, καὶ δεδόξασμαι ἐν αὐτοῖς. καὶ
οὐκ ἔτι εἰμὶ ἐν τῷ κόσμῳ, καὶ οὗτοι ἐν τῷ κό
σμῳ εἰσίν, καὶ ἐγὼ πρὸς σὲ ἔρχομαι. πάτερ
ἅγιε, τήρησον αὐτοὺς ἐν τῷ ὀνόματί σου οὓς δέ
δωκάς μοι, ἵνα ὦσιν ἓν καθὼς ἡμεῖς. ὅτε ἦ
μην μετ' αὐτῶν ἐν τῷ κόσμῳ, ἐγὼ ἐτήρουν αὐ
τοὺς ἐν τῷ ὀνόματί σου. οὓς δέδωκάς μοι ἐ
φύλαξα, καὶ οὐδεὶς ἐξ αὐτῶν ἀπώλετο εἰ μὴ ὁ υἱὸς
τῆς ἀπωλείας, ἵνα ἡ γραφὴ πληρωθῇ. νῦν δὲ
πρός σε ἔρχομαι, καὶ ταῦτα λαλῶ ἐν τῷ κό
σμῳ, ἵνα ἔχωσιν τὴν χαρὰν τὴν ἐμὴν, πε
πληρωμένην ἐν αὐτοῖς. ἐγὼ δέδωκα αὐτοῖς
τὸν λόγον σου, καὶ ὁ κόσμος ἐμίσησεν αὐτούς, ὅτι
οὐκ εἰσὶν ἐκ τοῦ κόσμου, καθὼς ἐγὼ οὐκ εἰμὶ ἐκ
τοῦ κόσμου. οὐκ ἐρωτῶ, ἵνα ἄρῃς αὐτοὺς ἐκ τοῦ
κόσμου, ἀλλ' ἵνα τηρήσῃς αὐτοὺς ἐκ τοῦ πονη
ροῦ. ἐκ τοῦ κόσμου οὐκ εἰσὶν, καθὼς ἐγὼ ἐκ τοῦ
κόσμου οὐκ εἰμί. ἁγίασον αὐτοὺς ἐν τῇ ἀλη
θείᾳ σου. ὁ λόγος ὁ σὸς ἀλήθειά ἐστιν. καθὼς
ἐμὲ ἀπέστειλας εἰς τὸν κόσμον, κἀγὼ ἀπέστει
λα αὐτοὺς εἰς τὸν κόσμον. καὶ ὑπὲρ αὐτῶν ἐγὼ
ἁγιάζω ἐμαυτόν, ἵνα καὶ αὐτοὶ ὦσιν ἡγιασμέ
νοι ἐν ἀληθείᾳ. οὐ περὶ τούτων δὲ ἐρωτῶ μόνον,
ἀλλὰ καὶ περὶ τῶν πιστευόντων διὰ τοῦ λόγου αὐ
τῶν εἰς ἐμέ, ἵνα πάντες ἓν ὦσιν, καθὼς σὺ πάτερ,
ἐν ἐμοὶ, κἀγὼ ἐν σοί, ἵνα καὶ αὐτοὶ ἐν ἡμῖν ἓν
ὦσιν, ἵνα ὁ κόσμος πιστεύσῃ, ὅτι σύ με ἀπέ
στειλας. καὶ ἐγὼ τὴν δόξαν ἣν δέδωκάς μοι,
δέδωκα αὐτοῖς, ἵνα ὦσιν ἓν, καθὼς ἡμεῖς ἓν
ἐσμεν. ἐγὼ ἐν αὐτοῖς, καὶ σὺ ἐν ἐμοί, ἵνα ὦσιν
πεπλεωμένοι εἰς ἕν, καὶ ἵνα γινώσκῃ ὁ κόσμος
ὅτι σύ με ἀπέστειλας, καὶ ἠγάπησας αὐτοὺς
καθὼς ἐμὲ ἠγάπησας. πάτερ, οὓς δέδωκάς
μοι, θέλω ἵνα ὅπου εἰμὶ ἐγὼ, κἀκεῖνοι ὦσιν
μετ' ἐμοῦ, ἵνα θεωρῶσι τὴν δόξαν τὴν ἐμὴν
ἣν δέδωκάς μοι, ὅτι ἠγάπησάς με πρὸ καται
βολῆς κόσμου. πάτερ δίκαιε, καὶ ὁ κόσμος σε
οὐκ ἔγνω, ἐγὼ δέ σε ἔγνων, καὶ οὗτοι ἔγνωσαν
ὅτι σύ

quia tui sunt. Et mea omnia tua sunt,
& tua mea sunt, & glorificatus sum in
eis. Et iam non sum in mundo, & hi in
mundo sunt, & ego ad te uenio. Pater
sancte, serua eos in nomine tuo, quos de
disti mihi, ut sint unũ, sicut & nos. Cũ
essem cũ eis, ego seruabã eos in nomi
ne tuo. Quos dedisti mihi, ego custodi
ui, & nemo ex eis periit nisi filius perdi
tionis, ut scriptura impleatur. Nũc aũt
ad te uenio, & hæc loquor in mundo,
ut habeant gaudiũ meũ impletũ in se
metipsis. Ego dedi eis sermonem tuũ,
& mundus eos odio habuit, quia non
sunt de mundo, sicut & ego nõ sum de
mundo. Nõ rogo ut tollas eos de mun
do, sed ut serues eos a malo. De mũdo
nõ sunt, sicut & ego nõ sum de mundo
Sanctifica eos in ueritate. Sermo tuus
ueritas est. Sicut tu me misisti in mun
dum, ita & ego misi eos in mundũ, & p
eis ego sanctifico meipsũ, ut sint & ipsi
sanctificati in ueritate. Nõ pro eis autẽ
rogo tantũ, sed & pro eis qui credituri
sunt per uerbũ eorũ in me, ut oẽs unũ
sint, sicut tu pater in me & ego i te, ut &
ipsi in nobis unũ sint, ut credat mũdus
quod tu me misisti. & ego gloriã quã
dedisti mihi, dedi eis, ut sint unũ, sicut
& nos unum sumus. Ego in eis & tu in
me, ut sint consummati in unũ, & ut co
gnoscat mundus, quia tu me misisti, &
dilexisti eos, sicut & me dilexisti. Pater
quos dedisti mihi uolo, ut ubi sum
ego, & illi sint mecum, ut uideant glo
riam meã quam dedisti mihi, quia dile
xisti me ante constitutionẽ mundi. Pa
ter iuste, & mundus te non cognouit,
ego aũt te cognoui. & hi cognouerunt,
quod tu

ὅτι σύ με ἀπέστειλας. Καὶ ἐγνώρισα αὐτοῖς τὸ
ὄνομά σου, καὶ γνωρίσω, ἵνα ἡ ἀγάπη ἣν ἠγά
πησάς με ἐν αὐτοῖς ᾖ, κἀγὼ ἐν αὐτοῖς.

Ταῦτα εἰπὼν ὁ ΙΗΣΟΥΣ, ἐξῆλθεν σὺν τοῖς
μαθηταῖς αὐτοῦ πέραν τοῦ χειμάῤῥου τοῦ κέ
δρων, ὅπου ἦν κῆπος, εἰς ὃν εἰσῆλθεν αὐτὸς
καὶ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ. Ἤδει δὲ καὶ Ἰούδας ὁ
παραδιδοὺς αὐτὸν τὸν τόπον, ὅτι πολλάκις συνήχθη ὁ ΙΗΣΟΥΣ ἐκεῖ μετὰ τῶν μα
θητῶν αὐτοῦ. ὁ οὖν Ἰούδας λαβὼν τὴν σπεί
ραν, καὶ ἐκ τῶν ἀρχιερέων καὶ φαρισαίων ὑπη
ρέτας, ἔρχεται ἐκεῖ μετὰ φανῶν καὶ λαμ
πάδων καὶ ὅπλων. ΙΗΣΟΥΣ οὖν εἰδὼς πάν
τα τὰ ἐρχόμενα ἐπ' αὐτὸν, ἐξελθὼν, εἶπεν
αὐτοῖς. τίνα ζητεῖτε; ἀπεκρίθησαν αὐτῷ. ΙΗ
ΣΟΥΝ τὸν ναζωραῖον. Λέγει αὐτοῖς ὁ ΙΗΣΟΥΣ.
ἐγώ εἰμι. εἰστήκει δὲ καὶ Ἰούδας ὁ παραδιδοὺς
αὐτὸν μετ' αὐτῶν. ὡς οὖν εἶπεν αὐτοῖς, ὅτι ἐγώ
εἰμι, ἀπῆλθον εἰς τὰ ὀπίσω, καὶ ἔπεσον χα
μαί. πάλιν οὖν αὐτοὺς ἐπηρώτησεν. τίνα ζη
τεῖτε. οἱ δὲ εἶπον. ΙΗΣΟΥΝ τὸν ναζωραῖον. ἀ
πεκρίθη ὁ ΙΗΣΟΥΣ. εἶπον ὑμῖν ὅτι ἐγώ εἰμι.
εἰ οὖν ἐμὲ ζητεῖτε, ἄφετε τούτους ὑπάγειν,
ἵνα πληρωθῇ ὁ λόγος ὃν εἶπεν, ὅτι οὓς δέδω
κάς μοι, οὐκ ἀπώλεσα ἐξ αὐτῶν οὐδένα. Σί
μων οὖν πέτρος ἔχων μάχαιραν εἵλκυσεν αὐ
τήν, καὶ ἔπεσεν τὸν τοῦ ἀρχιερέως δοῦλον, καὶ ἀπέ
κοψεν αὐτοῦ τὸ ὠτίον τὸ δεξιόν. ἦν δὲ ὄνομα τῷ
δούλῳ μάλχος. εἶπεν οὖν ὁ ΙΗΣΟΥΣ τῷ πέτρῳ.
βάλε τὴν μάχαιράν σου εἰς τὴν θήκην. τὸ
ποτήριον ὃ δέδωκέ μοι ὁ πατήρ, οὐ μὴ πίω
αὐτό; Ἡ οὖν σπεῖρα καὶ ὁ χιλίαρχος καὶ οἱ ὑπη
ρέται τῶν Ἰουδαίων συνέλαβον τὸν ΙΗΣΟΥΝ, καὶ
ἔδησαν αὐτὸν, καὶ ἀπήγαγον αὐτὸν πρὸς ἄνναν
πρῶτον. ἦν γὰρ πενθερὸς τοῦ καϊάφα, ὃς ἦν ἀρ
χιερεὺς τοῦ ἐνιαυτοῦ ἐκείνου. ἦν δὲ καϊάφας
ὁ συμβουλεύσας τοῖς Ἰουδαίοις, ὅτι συμφέ
ρει ἕνα ἄνθρωπον ἀπολέσθαι ὑπὲρ τοῦ λαοῦ,
ἠκολούθει δὲ τῷ ΙΗΣΟΥ σίμων πέτρος, καὶ ἄλλος
μαθητής

quod tu me misisti, Et notũ feci eis nomen tuũ, & notũ faciã, ut dilectio qua dilexisti me, in ipsis sit, & ego in ipsis. XVI

Hæc cũ dixisset Iesus, egressus est cũ discipulis suis trans torrentem cedron, ubi erat hortus in quem introiuit ipse & discipuli eius. Sciebat aũt & Iudas q tradebat eum locum, quia frequẽter Iesus conuenerat illuc cũ discipulis suis. Iudas ergo cũ accepisset cohortem & a pontificibus & pharisæis ministros, uenit illuc cum laternis & facibus & armis. Iesus itaq; sciens omnia quæ uentura erant super se, processit & dixit eis. Quem quæritis? Rñderũt ei. Iesum nazarenum. Dicit eis Iesus. Ego sum. Stabat aũt & Iudas qui tradebat eum cũ ipsis. Vt ergo dixit eis, ego sum, abierunt retrorsum & ceciderunt in terram. Iterũ ergo interrogauit eos. Quẽ q̃ritis Illi aũt dixerunt. Iesum nazarenũ. Rñdit Iesus. Dixi uobis, quod ego sum. Si ergo me q̃ritis, sinite hos abire, ut impleretur sermo quẽ dixerat, quos dedisti mihi nõ perdidi ex eis quẽq̃. Simõ ergo Petrus habens gladiũ eduxit eũ, & percussit pontificis seruũ, & abscidit auriculam eius dexterã. Erat aũt nomen seruo Malchus. Dicit ergo Iesus Petro. Mitte gladiũ tuũ i uaginã, Calicẽ quẽ dedit mihi pater, an non bibã illum? Cohors aũt & tribunus & ministri iudæorũ cõphenderũt Iesum, & ligauerunt eũ & abduxerunt eũ ad Annã primũ. Erat eñ socer Cayphæ q erat pótifex anni illius. Erat autẽ Cayphas qui cõsilium dederat Iudæis quod expediret unũ hominẽ mori pro populo. Seq̃batur aũt Iesum Simõ Petrus, & alius discipulus

μαθητὴς. ὁ δὲ μαθητὴς ἐκεῖνος ἦν γνωστὸς τῷ ἀρχιερεῖ καὶ συνεισῆλθεν τῷ ΙΗΣΟΥ εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ ἀρχιερέως. ὁ δὲ πέτρος εἰστήκει πρὸς τῇ θύρᾳ ἔξω. ἐξῆλθεν οὖν ὁ μαθητὴς ὁ ἄλλος ὃς ἦν γνωστὸς τῷ ἀρχιερεῖ, καὶ εἶπεν τῇ θυρωρῷ, καὶ εἰσήγαγεν τὸν πέτρον. λέγει οὖν ἡ παιδίσκη ἡ θυρωρὸς τῷ πέτρῳ. μὴ καὶ σὺ ἐκ τῶν μαθητῶν εἶ τοῦ ἀνθρώπου τούτου; λέγει ἐκεῖνος, οὐκ εἰμί. εἱστήκεισαν δὲ οἱ δοῦλοι καὶ οἱ ὑπηρέται ἀνθρακιὰν πεποιηκότες, ὅτι ψῦχος ἦν καὶ ἐθερμαίνοντο. ἦν δὲ μετ' αὐτῶν ὁ πέτρος ἑστὼς καὶ θερμαινόμενος. ὁ οὖν ἀρχιερεὺς ἠρώτησεν τὸν ΙΗΣΟΥΝ περὶ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ καὶ περὶ τῆς διδαχῆς αὐτοῦ. ἀπεκρίθη αὐτῷ ὁ ΙΗΣΟΥΣ. ἐγὼ παῤῥησίᾳ ἐλάλησα τῷ κόσμῳ. ἐγὼ πάντοτε ἐδίδαξα ἐν τῇ συναγωγῇ, καὶ ἐν τῷ ἱερῷ ὅπου πάντες οἱ ἰουδαῖοι συνέρχονται. καὶ ἐν κρυπτῷ ἐλάλησα οὐδέν. τί με ἐπερωτᾷς; ἐπερώτησον τοὺς ἀκηκοότας τί ἐλάλησα αὐτοῖς, ἴδε οὗτοι οἴδασιν ἃ εἶπον ἐγώ. ταῦτα δὲ αὐτοῦ εἰπόντος, εἷς παρεστηκὼς τῶν ὑπηρετῶν ἔδωκεν ῥάπισμα τῷ ΙΗΣΟΥ εἰπών. οὕτως ἀποκρίνῃ τῷ ἀρχιερεῖ; ἀπεκρίθη αὐτῷ ὁ ΙΗΣΟΥΣ. εἰ κακῶς ἐλάλησα, μαρτύρησον περὶ τοῦ κακοῦ, εἰ δὲ καλῶς, τί με δέρεις; ἀπέστειλεν οὖν αὐτὸν ὁ ἄννας δεδεμένον πρὸς καϊάφαν τὸν ἀρχιερέα. ἦν δὲ σίμων πέτρος ἑστὼς καὶ θερμαινόμενος, εἶπον οὖν αὐτῷ. μὴ καὶ σὺ ἐκ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ εἶ; ἠρνήσατο ἐκεῖνος καὶ εἶπεν. οὐκ εἰμί. λέγει εἷς ἐκ τῶν δούλων τοῦ ἀρχιερέως συγγενὴς ὢν οὗ ἀπέκοψεν πέτρος τὸ ὠτίον. οὐκ ἐγώ σε εἶδον ἐν τῷ κήπῳ μετ' αὐτοῦ; πάλιν οὖν ἠρνήσατο ὁ πέτρος, καὶ εὐθέως ἀλέκτωρ ἐφώνησεν. ἄγουσιν οὖν τὸν ΙΗΣΟΥΝ ἀπὸ τοῦ καϊάφα εἰς τὸ πραιτώριον, ἦν δὲ πρωΐα, καὶ αὐτοὶ οὐκ εἰσῆλθον εἰς τὸ πραιτώριον, ἵνα μὴ μιανθῶσιν, ἀλλ' ἵνα φάγωσιν τὸ πάσχα. ἐξῆλθ οὖν ὁ πιλᾶτος πρὸς αὐτοὺς ἔξω καὶ εἶπ. τίνα κατηγορίαν φέρετε κατὰ τοῦ ἀνθρώπου τούτου; ἀπεκρίθησαν καὶ εἶπον αὐτῷ

discipulus. Discipulus aũt ille erat not⁹ pōtifici, & introiuit cũ Iesu i atriũ pōtificis. Petr⁹ aũt stabat ad ostiũ foris. Exiuit ergo discipulus ille alter q erat not⁹ pōtifici, & dixit ostiariæ, & introduxit Petrũ. Dixit ergo Petro ancilla ostiaria Nũqd & tu ex discipulis es hois istius? Dicit ille. Nō sũ. Stabāt aũt serui & ministri, q prunas cōgesserāt qa frig⁹ erat, & calefaciebant se. Erat aũt cum eis & Petrus stans & calefaciens se. Pontifex ergo interrogauit Iesum de discipulis suis & de doctrina eius. Rñdit ei Iesus. Ego palam locutus sum mundo, Ego semper docui in synagoga & in templo quo omnes Iudæi conueniunt, & in occulto locutus sum nihil. Quid me interrogas? Interroga eos qui audierũt qd locutus sim ipsis, ecce hi sciunt quæ dixerim ego. Hæc aũt cũ dixisset, unus assistens ministro⁊ dedit alapam Iesu dicens. Sic respondes pontifici? Rñdit ei Iesus. Si male locutus sum, testimoniũ perhibe de malo, si autē bene, quid me cædis? Et misit eum Annas ligatũ ad Cayphā pōtificē. Erat aũt Simō Petr⁹ stās & calefaciēs se. dixerũt ergo ei. Nũ qd & tu ex discipulis eius es? Negauit ille & dixit. Nō sũ. Dicit ei unus ex seruis pōtificis cognatus eius cui⁹ abscidit Petr⁹ auriculā. Nōne ego te uidi in horto cũ illo? Iterũ ergo negauit Petr⁹, & statim gallus cātauit. Adducũt ergo Iesum a Caypha in p̄toriũ. Erat aũt mane, & ipsi nō introierũt in p̄toriũ ut nō cōtaminarentur, sed ut manducarēt pascha. Exiuit ergo Pilatus ad eos foras, & dixit. Quā accusationē affertis aduersus hoiem hũc? Rñderunt & dixerunt ei. Si

αὐτῷ. Εἰμὴ ἦν οὗτος κακοποιὸς, οὐκ ἄν σοι παρεδώκαμεν αὐτόν. εἶπεν οὖν αὐτοῖς ὁ Πιλᾶτος. Λάβετε αὐτὸν ὑμεῖς, καὶ κατὰ τὸν νόμον ὑμῶν κρίνατε αὐτόν. εἶπον οὖν αὐτῷ οἱ Ἰουδαῖοι. ἡμῖν οὐκ ἔξεστιν ἀποκτεῖναι οὐδένα, ἵνα ὁ λόγος τοῦ ΙΗΣΟΥ πληρωθῇ, ὃν εἶπεν, σημαίνων ποίῳ θανάτῳ ἤμελλεν ἀποθνήσκειν. εἰσῆλθεν οὖν εἰς τὸ πραιτώριον πάλιν ὁ Πιλᾶτος καὶ ἐφώνησεν τὸν ΙΗΣΟΥΝ, καὶ εἶπεν αὐτῷ. Σὺ εἶ ὁ βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων; Ἀπεκρίθη ὁ ΙΗΣΟΥΣ. ἀφ' ἑαυτοῦ σὺ τοῦτο λέγεις, ἢ ἄλλοι σοι εἶπεν περὶ ἐμοῦ; Ἀπεκρίθη ὁ Πιλᾶτος. Μή τι ἐγὼ Ἰουδαῖός εἰμι; τὸ ἔθνος τὸ σὸν καὶ οἱ ἀρχιερεῖς παρέδωκάν σε ἐμοί, τί ἐποίησας; Ἀπεκρίθη ὁ ΙΗΣΟΥΣ. Ἡ βασιλεία ἡ ἐμὴ οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ κόσμου τούτου, εἰ ἐκ τοῦ κόσμου τούτου ἦν ἡ βασιλεία ἡ ἐμή, οἱ ὑπηρέται ἂν οἱ ἐμοὶ ἠγωνίζοντο, ἵνα μὴ παραδοθῶ τοῖς Ἰουδαίοις. Νῦν δὲ ἡ βασιλεία ἡ ἐμή, οὐκ ἔστιν ἐντεῦθεν. Εἶπεν οὖν αὐτῷ ὁ Πιλᾶτος, οὐκοῦν βασιλεύς εἶ σύ; Ἀπεκρίθη ὁ ΙΗΣΟΥΣ. Σὺ λέγεις, ὅτι βασιλεύς εἰμι ἐγώ. ἐγὼ εἰς τοῦτο γεγέννημαι καὶ εἰς τοῦτο ἐλήλυθα εἰς τὸν κόσμον, ἵνα μαρτυρήσω τῇ ἀληθείᾳ. πᾶς ὁ ὢν ἐκ τῆς ἀληθείας, ἀκούει μου τῆς φωνῆς. λέγει αὐτῷ ὁ Πιλᾶτος. Τί ἐστὶν ἀλήθεια; καὶ τοῦτο εἰπὼν, πάλιν ἐξῆλθεν πρὸς τοὺς Ἰουδαίους καὶ λέγει αὐτοῖς. Ἐγὼ οὐδεμίαν αἰτίαν ἐν ρίσκω ἐν αὐτῷ. ἔστιν δὲ συνήθεια ὑμῖν, ἵνα ἕνα ὑμῖν ἀπολύσω ἐν τῷ πάσχα. βούλεσθε οὖν ὑμῖν ἀπολύσω τὸν βασιλέα τῶν Ἰουδαίων; ἐκραύγασαν οὖν πάλιν πάντες λέγοντες. Μὴ τοῦτον, ἀλλὰ τὸν Βαραββᾶν. ἦν δὲ ὁ Βαραββᾶς λῃστής. Τότε οὖν ἔλαβεν ὁ Πιλᾶτος τὸν ΙΗΣΟΥΝ καὶ ἐμαστίγωσεν. καὶ οἱ στρατιῶται πλέξαντες στέφανον ἐξ ἀκανθῶν, ἐπέθηκαν αὐτοῦ τῇ κεφαλῇ, καὶ ἱμάτιον πορφυροῦν περιέβαλον αὐτόν, καὶ ἔλεγον. Χαῖρε ὁ βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων. καὶ ἐδίδοσαν αὐτῷ ῥαπίσματα. ἐξῆλθεν οὖν πάλιν ἔξω ὁ Πιλᾶτος καὶ λέγει αὐτοῖς, ἴδε

ἄγω

ei. Si nō esset hic malefactor, nō tibi tra-
didissemus eum. Dicit ergo eis Pilatus.
Accipite eū uos, & secundum legem ue-
stram iudicate eum. Dixerunt ergo ei
Iudæi. Nobis nō licet interficere quēq;
Vt sermo Iesu impleretur quē dixit, si-
gnificans qua morte esset moriturus.
Introiuit ergo iterꝝ in ptorium Pilatus
& uocauit Iesū, & dixit ei. Tu es rex Iu-
dæorꝝ. Rndit Iesus. A temetipso tu hoc
dicis, an alij dixerūt tibi de me? Rndit
Pilatus. Num ego Iudæus sum? Gens
tua & pontifices tradiderunt te mihi;
Quid feci sti? Rndit Iesus. Regnū meū
non est de hoc mundo, si ex hoc mūdo
esset regnum meū, ministri mei utiq;
decertarēt, ut nō traderer Iudæis. Nūc
aūt regnū meū nō est hinc. Dixit itaq;
ei Pilatus. Ergo rex es tu? Rndit Ie-
sus. Tu dicis, quod rex sum ego. Ego in
hoc natus sum, & ad hoc ueni in mun-
dum, ut testimonium perhibeam ueri-
tati. Omnis q est ex ueritate, audit uo-
cem meā. Dicit ei Pilatus. Quid est ue-
ritas? Et cum hoc dixisset iterum exiuit
ad Iudæos & dicit eis. Ego nullā inue-
nio in eo causam. Est aūt consuetudo
uobis ut unū dimittā uobis in pasca.
Vultis ergo dimittam uobis regem Iu-
dæorū? Clamauerunt rursum omnes
dicentes. Non hunc sed Barabbā. Erat
autem Barabbas latro.

Tunc ergo apphēdit Pilatus Iesum, XIX
& flagellauit. Et milites plectentes co-
ronā de spinis imposuerunt capiti eius
& ueste purpurea circūdederunt eum.
Et ueniebaut ad eum & dicebant. Aue
rex Iudæorꝝ. Et dabant ei alapas. Exi-
uit iterū Pilatus foras & dicit eis. Ecce

adduco

ἄγω ὑμῖν αὐτὸν ἔξω, ἵνα γνῶτε, ὅτι οὐ αὐτῷ
οὐδεμίαν αἰτίαν εὑρίσκω. Ἐξῆλθεν οὖν ὁ ΙΗ
ΣΟΥΣ ἔξω, φορῶν τὸν ἀκάνθινον στέφανον,
καὶ τὸ πορφυροῦν ἱμάτιον. καὶ λέγει αὐτοῖς.
ἴδου ὁ ἄνθρωπος. ὅτε οὖν εἶδον αὐτὸν οἱ ἀρ
χιερεῖς καὶ οἱ ὑπηρέται ἐκραύγασαν λέγον
τες, Σταύρωσον σταύρωσον. Λέγει αὐτοῖς ὁ
πιλᾶτος. Λάβετε αὐτὸν ὑμεῖς καὶ σταυρώ
σατε. Ἐγὼ γὰρ οὐχ εὑρίσκω ἐν αὐτῷ αἰτί
αν. Ἀπεκρίθησαν αὐτῷ οἱ Ἰουδαῖοι. ὑμεῖς νό
μον ἔχομεν, καὶ κατὰ τὸν νόμον ἡμῶν ὀ
φείλει ἀποθανεῖν, ὅτι ἑαυτὸν υἱὸν θεοῦ ἐ
ποίησεν. ὅτε οὖν ἤκουσεν ὁ πιλᾶτος τοῦτον
τὸν λόγον μᾶλλον ἐφοβήθη. καὶ εἰσῆλθεν εἰς
τὸ πραιτώριον πάλιν, καὶ λέγει τῷ ΙΗΣΟΥ.
πόθεν εἶ σύ; ὁ δὲ ΙΗΣΟΥΣ ἀπόκρισιν οὐκ ἔ
δωκεν αὐτῷ. Λέγει οὖν αὐτῷ ὁ πιλᾶτος. ἐμοὶ
οὐ λαλεῖς; οὐκ οἶδας ὅτι ἐξουσίαν ἔχω σταυ
ρῶσαί σε, καὶ ἐξουσίαν ἔχω ἀπολύσαι σε;
Ἀπεκρίθη ὁ ΙΗΣΟΥΣ. οὐκ εἶχες ἐξουσίαν οὐ
δεμίαν κατ' ἐμοῦ, εἰ μὴ ἦν σοι δεδομένον ἄ
νωθεν. Διὰ τοῦτο ὁ παραδιδούς με σοι μείζο
να ἁμαρτίαν ἔχει. Ἐκ τούτου ἐζήτει ὁ πιλᾶτος
ἀπολύσαι αὐτόν. οἱ δὲ Ἰουδαῖοι ἔκραζον λέ
γοντες. Ἐὰν τοῦτον ἀπολύσῃς, οὐκ εἶ φίλος
τοῦ καίσαρος. πᾶς ὁ βασιλέα αὐτὸν ποιῶν,
ἀντιλέγει τῷ καίσαρι. Ὁ οὖν πιλᾶτος ἀκού
σας τοῦτον τὸν λόγον, ἤγαγεν ἔξω τὸν ΙΗ
ΣΟΥΝ, καὶ ἐκάθισεν ἐπὶ τοῦ βήματος εἰς τό
πον λεγόμενον λιθόστρωτον, ἑβραϊστὶ δὲ γα
βαθᾶ. ἦν δὲ παρασκευὴ τοῦ πάσχα, ὥρα ἦν ὡσεὶ
ἕκτη, καὶ λέγει τοῖς Ἰουδαίοις. ἴδε ὁ βασιλεὺς ὑ
μῶν. οἱ δὲ ἐκραύγασαν. ἆρον ἆρον σταύρωσον
αὐτόν. Λέγει αὐτοῖς ὁ πιλᾶτος. τὸν βασιλέα
ὑμῶν σταυρώσω; Ἀπεκρίθησαν οἱ ἀρχιερεῖς.
οὐκ ἔχομεν βασιλέα, εἰ μὴ καίσαρα. Τότε οὖν
παρέδωκεν αὐτοῖς, ἵνα σταυρωθῇ. Παρέλαβον
οὖν τὸν ΙΗΣΟΥΝ, καὶ ἀπήγαγον, καὶ βαστάζων
ἑαυτῷ, ἐξῆλθεν εἰς τὸν λεγόμενον κρανίου

τόπον

adduco uobis eum foras, ut cognoscatis quòd nullã inuenio in eo causam. Exiuit ergo Iesus foras portans spineã coronam, & purpureũ uestimentũ, & dicit eis. Ecce homo. Cum ergo uidissent eum pontifices & ministri clamabant, dicentes. Crucifige crucifige. Dicit eis Pilatus. Accipite eũ uos & crucifigite: Ego enim non inuenio in eo causam. Rñderũt ei Iudæi. Nos legẽ habem⁹, & secundũ legẽ nostrã debet mori, qa filiũ dei se fecit. Cum ergo audisset Pilatus hunc sermonem magis timuit. Et ingressus est p̃toriũ iterum, & dicit ad Iesum. Vnde es tu? Iesus aũt rñsum nõ dedit ei. Dicit ergo ei Pilatus. Mihi nõ loq̃ris? nescis qd̃ ptãtẽ habeo crucifigẽ dite & ptãtem habeo absoluẽdi te? Rñdit Iesus. Nõ haberes potestatẽ aduersum me ullam, nisi tibi datũ esset desuper. Propterea qui me tradidit tibi, maius peccatũ habet. Et exinde quærebat Pilatus dimittere eũ. Iudæi aũt clamabant dicentes. Si hunc dimiseris, nõ es amicus Cæsaris. Omnis qui se regem facit, contradicit cæsari. Pilatus autem cũ audisset hos sermones, adduxit foras Iesum, & sedit pro tribunali in loco qui dicit̃ lithostrotos, hæbraice aũt gabatha. Erat aũt parasceue pascæ hora quasi sexta, & dicit Iudæis. Ecce rex uester. Illi aũt clamabãt. Tolle, tolle crucifige eũ. Dicit eis Pilatus. Regem uestrum crucifigam? Responderunt põtifices. Non habemus regem nisi Cæsarem. Tunc ergo tradidit eũ illis, ut crucifigeretur. Susceperunt autem Iesum, & eduxerunt, & baiulans sibi crucem exiuit in eum (qui dicitur Caluariæ)

X locum

τόπον. ὡς λέγεται ἑβραϊσὶ γολγοθᾶ, ὅπου
αὐτὸν ἐσταύρωσαν. καὶ μετ' αὐτοῦ ἄλλους δύο
ἐντεῦθεν & ἐντεῦθεν, μέσον δὲ τὸν ΙΗΣΟΥΝ.
ἔγραψεν δὲ καὶ τίτλον ὁ πιλᾶτος, & ἔθηκεν
ἐπὶ τοῦ σταυροῦ. ἦν δὲ γεγραμμένον. ΙΗΣΟΥΣ
ὁ ναζωραῖος ὁ βασιλεὺς τῶν ἰουδαίων. τοῦτον
οὖν τὸν τίτλον πολλοὶ ἀνέγνωσαν τῶν
ἰουδαίων, ὅτι ἐγγὺς ἦν τῆς πόλεως ὁ τόπος, ὅπου
ἐσταυρώθη ὁ ΙΗΣΟΥΣ. καὶ ἦν γεγραμμένον
ἑβραϊσί, ἑλληνιστί, ῥωμαϊστί. ἔλεγον οὖν τῷ
πιλάτῳ οἱ ἀρχιερεῖς τῶν ἰουδαίων. μὴ γράφε
ὁ βασιλεὺς τῶν ἰουδαίων, ἀλλ' ὅτι ἐκεῖνος εἶπεν βασιλεύς εἰμι τῶν ἰουδαίων. ἀπεκρίθη ὁ πιλᾶτος. ὃ γέγραφα γέγραφα. οἱ οὖν
στρατιῶται ὅτε ἐσταύρωσαν τὸν ΙΗΣΟΥΝ, ἔλαβον τὰ ἱμάτια αὐτοῦ, καὶ ἐποίησαν τέσσαρα
μέρη, ἑκάστῳ στρατιώτῃ μέρος, καὶ τὸν χιτῶνα. ἦν δὲ ὁ χιτὼν ἄραφος ἐκ τῶν ἄνωθεν ὑφαντὸς δι' ὅλου. εἶπον οὖν πρὸς ἀλλήλους. μὴ
σχίσωμεν αὐτόν, ἀλλὰ λάχωμεν περὶ αὐτοῦ
τίνος ἔσται, ἵνα ἡ γραφὴ πληρωθῇ ἡ λέγουσα, διεμερίσαντο τὰ ἱμάτιά μου ἑαυτοῖς,
καὶ ἐπὶ τὸν ἱματισμόν μου ἔβαλον κλῆρον. οἱ μὲν οὖν στρατιῶται ταῦτα ἐποίησαν. εἰστήκεισαν δὲ παρὰ τῷ σταυρῷ τοῦ ΙΗΣΟΥ ἡ μήτηρ αὐτοῦ καὶ ἡ ἀδελφὴ τῆς μητρὸς αὐτοῦ μαρία ἡ τοῦ
κλωπᾶ, & μαρία ἡ μαγδαληνή. ΙΗΣΟΥΣ οὖν ἰδὼν τὴν μητέρα καὶ τὸν μαθητὴν παρεστῶτα, ὃν
ἠγάπα, λέγει τῇ μητρὶ αὐτοῦ. γύναι, ἴδε ὁ υἱός
σου. εἶτα λέγει τῷ μαθητῇ. ἴδε ἡ μήτηρ σου.
καὶ ἀπ' ἐκείνης τῆς ὥρας ἔλαβεν ὁ μαθητὴς
αὐτὴν εἰς τὰ ἴδια. μετὰ τοῦτο ἰδὼν ὁ ΙΗΣΟΥΣ ὅτι πάντα ἤδη τετέλεσται, ἵνα τελειωθῇ ἡ γραφή, λέγει. διψῶ. σκεῦος οὖν ἔκειτο ὄξους μεστόν. οἱ δὲ πλήσαντες σπόγγον ὄξους, καὶ ὑσσώπῳ, περιθέντες, προσήνεγκαν
αὐτοῦ τῷ στόματι. ὅτε οὖν ἔλαβεν τὸ ὄξος ὁ
ΙΗΣΟΥΣ, εἶπεν. τετέλεσται. καὶ κλίνας τὴν
κεφαλὴν παρέδωκεν τὸ πνεῦμα. οἱ οὖν
ἰουδαῖοι,

locum, hebraice aũt golgatha, ubi cruci fixerunt eum, & cũ eo alios duos hinc & hinc, mediũ aũt Iesum. Scripsit aũt & titulum Pilatus, & posuit super crucem. Erat autem scriptum. Iesus nazarenus rex Iudæorum. Hunc ergo titulũ multi Iudæorum legerunt, quia prope ciuitatem erat locus ubi crucifixus est Iesus. Et erat scriptum hebraice & græce, & latine. Dicebant ergo pilato pontifices iudæorum. Noli scribere rex iudæorũ, sed quod ille dixerit, rex sum iudæorum. Respõdit Pilatus. Quod scripsi, scripsi. Milites ergo cũ crucifixissent Iesũ, acceperunt uestimenta eius, & fecerunt quatuor partes, unicuiq; militi partem, & tunicam. Erat autem tunica incõsutilis, a summo cõtexta per totũ. Dixerunt ergo inter se. Nõ scindamus eam, sed sortiamur de illa cuius sit. Vt scriptura impleretur dicẽs. Partiti sunt uestimenta mea sibi, & in uestem meã miserũt sortem. Et milites quidem hæc fecerunt. Stabant aũt iuxta crucẽ Iesu mater eius, & soror matris eius Maria uxor Cleophæ, & Maria magdalene. Cũ uidisset ergo Iesus matrem & discipulum astantem quem diligebat dicit matri suæ. Mulier, ecce filius tuus. Deinde dicit discipulo. Ecce mater tua. Et ex illa hora accepit eam discipulus in sua. Postea sciens Iesus, quod omnia iam consummata essent, ut cõsummaretur scriptura, dicit. Sitio. Vas igit' erat positũ aceto plenũ. Illi uero impleuerunt spõgiã aceto & hysopo, & iponẽtes admouerunt ori eius. Cũ ergo accepisset Iesus acetũ, dixit. Cõsummatũ est, & inclinato capite tradidit spm̃. Iudæi ergo

quoniã

Ἰουδαῖοι, ἐπεὶ παρασκευὴ ἦν, ἵνα μὴ μείνῃ ἐπὶ τοῦ σταυροῦ τὰ σώματα ἐν τῷ σαββάτῳ. ἦν γὰρ μεγάλη ἡμέρα ἐκείνη τοῦ σαββάτου, ἠρώτησαν τὸν Πιλᾶτον, ἵνα κατεαγῶσιν αὐτῶν τὰ σκέλη, καὶ ἀρθῶσιν. ἦλθον οὖν οἱ στρατιῶται, καὶ τοῦ μὲν πρώτου κατέαξαν σκέλη, καὶ τοῦ ἄλλου τοῦ συσταυρωθέντος αὐτῷ. ἐπὶ δὲ τὸν ΙΗΣΟΥΝ ἐλθόντες, ὡς εἶδον αὐτὸν ἤδη τεθνηκότα, οὐ κατέαξαν αὐτοῦ τὰ σκέλη, ἀλλ' εἷς τῶν στρατιωτῶν λόγχῃ αὐτοῦ τὴν πλευρὰν ἔνυξεν, καὶ ἐξῆλθεν αἷμα καὶ ὕδωρ. καὶ ὁ ἑωρακὼς μεμαρτύρηκεν, καὶ ἀληθινὴ αὐτοῦ ἐστὶν ἡ μαρτυρία. κἀκεῖνος οἶδεν ὅτι ἀληθῆ λέγει, ἵνα καὶ ὑμεῖς πιστεύσητε. ἐγένετο γὰρ ταῦτα, ἵνα ἡ γραφὴ πληρωθῇ. Ὀστοῦν οὐ συντριβήσεται αὐτοῦ. καὶ πάλιν ἑτέρα γραφὴ λέγει, Ὄψονται εἰς ὃν ἐξεκέντησαν.

Μετὰ δὲ ταῦτα ἠρώτησεν τὸν Πιλᾶτον ὁ Ἰωσὴφ ὁ ἀπὸ Ἁριμαθαίας ὢν μαθητὴς τοῦ ΙΗΣΟΥ, κεκρυμμένος δέ, διὰ τὸν φόβον τῶν Ἰουδαίων, ἵνα ἄρῃ τὸ σῶμα τοῦ ΙΗΣΟΥ, καὶ ἐπέτρεψεν ὁ Πιλᾶτος. ἦλθεν οὖν καὶ Νικόδημος, ὁ ἐλθὼν πρὸς τὸν ΙΗΣΟΥΝ νυκτὸς τὸ πρῶτον, φέρων μίγμα σμύρνης καὶ ἀλόης, ὡσεὶ λίτρας ἑκατόν. ἔλαβον οὖν τὸ σῶμα τοῦ ΙΗΣΟΥ, καὶ ἔδησαν αὐτὸ ὀθονίοις μετὰ τῶν ἀρωμάτων, καθὼς ἔθος ἐστὶν τοῖς Ἰουδαίοις ἐνταφιάζειν. ἦν δὲ ἐν τῷ τόπῳ ὅπου ἐσταυρώθη, κῆπος, καὶ ἐν τῷ κήπῳ μνημεῖον καινόν, ἐν ᾧ οὐδέπω, οὐδεὶς ἐτέθη. ἐκεῖ οὖν διὰ τὴν παρασκευὴν τῶν Ἰουδαίων, ὅτι ἐγγὺς ἦν τὸ μνημεῖον, ἔθηκαν τὸν ΙΗΣΟΥΝ. τῇ δὲ μιᾷ τῶν σαββάτων Μαρία ἡ Μαγδαληνὴ ἔρχεται πρωΐ, σκοτείας ἔτι οὔσης εἰς τὸ μνημεῖον, καὶ βλέπει τὸν λίθον ἠρμένον ἐκ τοῦ μνημείου. τρέχει οὖν καὶ ἔρχεται πρὸς Σίμωνα Πέτρον, καὶ πρὸς τὸν ἄλλον μαθητὴν ὃν ἐφίλει ὁ ΙΗΣΟΥΣ, καὶ λέγει αὐτοῖς. ἦραν τὸν κύριον ἐκ τοῦ μνημείου, καὶ οὐκ οἴδαμεν ποῦ ἔθηκαν αὐτόν.

qm̃ paraſceue erat, ut nō remanerēt in cruce corpora ſabbato. Erat enim magnus dies ille ſabbati, rogauerunt Pilatum, ut frangerentur eorꝫ crura, & tollerentur. Venerunt ergo milites, & primi quidem fregerunt crura, & alterius qui crucifixus eſt cū eo. Ad Ieſum aūt cū uenissent, ut uiderunt eū iam mortuum non ftegerunt eius crura, ſed unus militum lancea latus eius fodit, & continuo exiuit ſanguis & aqua. Et qui uidit teſtimoniū phibuit, & uerū eſt teſtimoniū eius. Et ille ſcit qđ uera dicit, ut & uos credatis. Facta ſūt em̃ hæc ut ſcriptura ipleret. Os nō cōminuetis ex eo. Et iterū alia ſcriptura dicit. Videbūt in quē tranſfixerunt. Poſt hæc aūt rogauit Pilatum Ioſeph ab Arimathæa q erat diſcipulus Ieſu, ſed occultꝰ propter metū Iudæorꝫ, ut tolleret corpus Ieſu, & pmiſit Pilatꝰ. Venit aūt & Nicodemus qui uenerat ad Ieſum nocte primū, ferens mixturā myrrhæ & aloes ferme libras centū. Acceperūt ergo corpꝰ Ieſu, & obuinxerunt illud linteis cū aromatibus, ſicut mos ē Iudæis ſepelire. Erat aūt in loco ubi crucifixus eſt, hortus, & in horto monumentum nouum in quo nondum quiſquam poſitus erat. Ibi ergo propter paraſceuen Iudæorrum, quod in propinquo eſſet monumentum, poſuerunt Ieſum.

XX

Vna aūt ſabbatorꝫ Maria magdalene uenit mane cū adhuc tenebræ eſſēt ad monumētū, & uidet lapidē ſublatū a monumēto. Cucurrit ergo & uenit ad Simonē Petrū & ad aliū illū diſcipulū, quē amabat Ieſus, & dicit illis. Tulerūt dn̄m de monumēto, & neſcimꝰ ubi poſuerint

καὶ ἀυτόμ. Βʃῆλθομ οὖ͂ ὁ πέτρος ⁊ ἄλλος μαθητὴς, καὶ ἤρχοντο ἐις τὸ μνημεῖομ. ἔτρεχομ δὲ οἱ δύο ὁμοῦ, ⁊ ὁ ἄλλος μαθητὴς προέδραμεμ τάχιομ τοῦ πέτρου, καὶ ἦλθεμ πρῶτος ἐις τὸ μνημεῖομ. καὶ παρακύψας βλέπει κείμενα τὰ ὀθόνια, οὐ μέντοι εἰσῆλθεμ. ἔρχεται οὖ͂ σίμωμ πέτρος ἀκολουθῶμ αὐτῷ, καὶ εἰσῆλθεμ ἐις τὸ μνημεῖομ, καὶ θεωρεῖ τὰ ὀθόνια κείμενα, καὶ τὸ σουδάριομ ὃ ἦμ ἐπὶ τῆ κεφαλῆ αὐτοῦ, οὐ μετὰ τῶν ὀθονίωμ κείμενομ, ἀλλὰ χωρὶς ἐντετυλιγμένομ εἰς ἕνα τόπομ. τότε οὖ͂ εἰσῆλθεμ ⁊ ὁ ἄλλος μαθητὴς ὁ ἐλθὼμ πρῶτος εἰς τὸ μνημεῖομ ⁊ εἶδεμ ⁊ ἐπίστευσεμ. οὐδέπω γὰρ ἤδεισαμ τὴμ γραφὴμ, ὅτι δεῖ αὐτὸμ ἐκ νεκρῶμ ἀναστῆμαι. ἀπῆλθομ οὖ͂ πάλιμ πρὸς ἑαυτοὺς οἱ μαθηταί. Μαρία δὲ εἱστήκει πρὸς τὸ μνημεῖομ κλαίουσα ἔξω, ὡς οὖ͂ ἔκλαιεμ, παρέκυψεμ εἰς τὸ μνημεῖομ, καὶ θεωρεῖ δύο ἀγγέλους ἐμ λευκοῖς, καθεζομένους, ἕνα πρὸς τῇ κεφαλῇ, καὶ ἕνα πρὸς τοῖς ποσὶμ, ὅπου ἔκειτο τὸ σῶμα τοῦ ΙΗΣΟΥ, καὶ λέγουσιμ αὐτῇ ἐκεῖνοι. γύναι, τί κλαίεις; λέγει αὐτοῖς, ὅτι ἦραμ τὸμ κύριόμ μου, καὶ οὐκ οἶδα ποῦ ἔθηκαμ αὐτόν. καὶ ταῦτα εἰποῦσα ἐστράφη εἰς τὰ ὀπίσω, καὶ θεωρεῖ τὸμ ΙΗΣΟΥΝ ἑστῶτα, καὶ οὐκ ᾔδει ὅτι ὁ ΙΗΣΟΥΣ ἐστίμ. λέγει αὐτῇ ὁ ΙΗΣΟΥΣ. γύναι, τί κλαίεις; τίνα ζητεῖς; ἐκείνη δοκοῦσα ὅτι ὁ κηπουρός ἐστιμ, λέγει αὐτῷ. κύριε, εἰ σὺ ἐβάστασας αὐτόμ, εἰπέ μοι ποῦ αὐτὸμ ἔθηκας, κἀγὼ αὐτὸμ ἀρῶ. λέγει αὐτῇ ὁ ΙΗΣΟΥΣ. Μαρία, στραφεῖσα ἐκείνη. λέγει αὐτῷ, ῥαββουνί, ὃ λέγεται διδάσκαλε. λέγει αὐτῇ ὁ ΙΗΣΟΥΣ. Μή μου ἅπτου, οὔπω γὰρ ἀναβέβηκα πρὸς τὸμ πατέρα μου. πορεύου δὲ πρὸς τοὺς ἀδελφούς μου ⁊ εἰπὲ αὐτοῖς. Ἀναβαίνω πρὸς τὸμ πατέρα μου ⁊ πατέρα ὑμῶμ, καὶ θεόμ μου καὶ θεὸμ ὑμῶμ. ἔρχεται Μαρία ἡ Μαγδαληνὴ, ἀναγγέλλουσα τοῖς μαθηταῖς, ὅτι ἑώρακεμ τὸμ κύριομ, καὶ ταῦτα εἶπε αὐτῇ

οὗσα

EVANGELIVM

fuerint eũ. Exíst ergo Petrus & ille alius discípulus, & uenerũt ad monumentũ. Currebãt aũt duo simul, & ille alius discípulus præcucurrit citius Petro, & uenit prior ad monumentum. Et cũ se inclinasset uidit posita linteamina, nõ tñ introiuit. Venit ergo Simon Petrus sequens eũ, & introiuit in monumentũ. Et uidit linteamina posita. & sudariũ quod fuerat super caput eius nõ cũ linteaminibus positũ, sed separatim inuolutum in unũ locũ. Tũc ergo introiuit & ille discípulus qui uenerat prior ad monumentũ, & uidit & credidit. Nõdũ em̃ nouerũt scripturã, qđ oportuit eũ a mortuis resurgere. Abierũt ergo iterũ discípuli ad semetipsos. Maria aũt stabat ad monumentũ foris plorans. Dũ ergo fleret inclinauit se, & pspexit i monumẽtũ. Et uidet duos ãgelos amictos in albis sedentes, unũ ad caput, & unũ ad pedes, ubi posuerant corpꝰ Iesu. Dicunt ei illi. Mulier qđ ploras? Dicit eis. Tulerũt dñm meũ, & nescio ubi posuerunt eum. Hæc cũ dixisset, conuersa est retrorsum, & uidit Iesum stantẽ, & nõ sciebat qđ Iesus esset. Dicit ei Iesus. Mulier quid ploras? Quem q̃ris? Illa existimans qđ hortulanus esset, dicit ei. Dñe si tu asportasti eũ dicito mihi ubi posuisti eũ, & ego eũ tollam. Dicit ei Iesus. Maria. Cõuersa illa dicit ei. Rabboni. quod dicit magister. Dicit ei Iesus. Noli me tangere. Nõdũ em̃ ascendi ad patrẽ meũ. Vade aũt ad frẽs meos, & dic eis. Ascẽdo ad patrẽ meũ & patrem uestrũ, deũ meũ & deũ uestrũ. Venit Maria magdalene, annuncians discípulis quod uidisset dñm, & ea dixisset sibi.

Cũ ergo

οὐσης οὖν ὀψίας τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ τῇ μιᾷ τ̄ σαββάτων, καὶ τ̄ν θυρῶν κεκλεισμένων, ὅπου ἦσαν οἱ μαθηταὶ συνηγμένοι διὰ τὸν φόβον τ̄ν Ἰουδαίων, ἦλθεν ὁ ΙΗΣΟΥΣ, & ἔστη εἰς τὸ μέσον, καὶ λέγει αὐτοῖς. Εἰρήνη ὑμῖν. Καὶ τοῦτο εἰπὼν, ἔδειξεν αὐτοῖς τὰς χεῖρας καὶ τὴν πλευρὰν αὐτ̄. Ἐχάρησαν οὖν οἱ μαθηταὶ, ἰδόντες τ̄ν κύριον. Εἶπεν οὖν αὐτοῖς ὁ ΙΗΣΟΥΣ πάλιν. Εἰρήνη ὑμῖν, καθὼς ἀπέσταλκέν με ὁ πατήρ, κἀγὼ πέμπω ὑμᾶς. & τοῦτο εἰπὼν, ἐνεφύσησεν, & λέγει αὐτοῖς. Λάβετε πνεῦμα ἅγιον, ἄνπερ ἀφῆτε τὰς ἁμαρτίας, ἀφίενται αὐτοῖς, ἄνπερ κρατῆτε, κεκράτηνται. Θωμᾶς δὲ εἷς ἐκ τ̄ δώδεκα, ὁ λεγόμενος δίδυμος, οὐκ ἦν μετ̄ αὐτ̄ ὅτε ἦλθεν ὁ ΙΗΣΟΥΣ. Ἔλεγον οὖν αὐτῷ οἱ ἄλλοι μαθηταὶ, ἑωράκαμεν τ̄ν κύριον. ὁ δὲ εἶπεν αὐτοῖς. Ἐὰν μὴ ἴδω ἐν ταῖς χερσὶν αὐτ̄ τ̄ τύπον τ̄ ἥλων, & βάλω τ̀ν δάκτυλόν μου εἰς τ̀ν τύπον τ̄ ἥλων, & βάλω τὴν χεῖρά μου εἰς τὴν πλευρὰν αὐτ̄, οὐ μὴ πιστεύσω. & μεθ̀ ἡμέρας ὀκτὼ πάλιν ἦσαν ἔσω οἱ μαθηταὶ αὐτ̄, & Θωμᾶς μετ̀ αὐτ̄ν. ἔρχεται ὁ ΙΗΣΟΥΣ τ̄ν θυρῶν κεκλεισμένων, καὶ ἔστη εἰς τὸ μέσον & εἶπεν. Εἰρήνη ὑμῖν. Εἶτα λέγει τῷ Θωμᾶ. φέρε τ̀ν δάκτυλόν σου ὧδε, καὶ ἴδε τὰς χεῖράς μου, καὶ φέρε τὴν χεῖρά σου, καὶ βάλε εἰς τὴν πλευράν μου, & μὴ γίνου ἄπιστος, ἀλλὰ πιστός. ἀπεκρίθη ὁ Θωμᾶς, καὶ εἶπεν αὐτῷ. ὁ κύριός μου καὶ ὁ θεός μου. Λέγει αὐτῷ ὁ ΙΗΣΟΥΣ. ὅτι ἑώρακάς με Θωμᾶ, πεπίστευκας, μακάριοι οἱ μὴ ἰδόντες καὶ πιστεύσαντες. Πολλὰ μὲν οὖν καὶ ἄλλα σημεῖα ἐποίησεν ὁ ΙΗΣΟΥΣ ἐνώπιον τ̄ μαθητ̄ αὐτ̄, ἃ οὐκ ἔστιν γεγραμμένα ἐν τῷ βιβλίῳ τούτῳ. Ταῦτα δὲ γέγραπται, ἵνα πιστεύσητε ὅτι ὁ ΙΗΣΟΥΣ ἐστὶν ὁ ΧΡΙΣΤΟΣ ὁ υἱὸς τ̄ θεοῦ, καὶ ἵνα πιστεύοντες ζωὴν ἔχητε ἐν τῷ ὀνόματι αὐτ̄. Μετὰ ταῦτα ἐφανέρωσεν ἑαυτὸν πάλιν ὁ ΙΗΣΟΥΣ ἐπὶ τ̄ θαλάσσης τ̄ Τιβεριάδος. ἐφανέρωσεν δὲ οὕτως. Ἦσαν ὁμοῦ Σίμων Πέτρος

& Θωμᾶς

Cū ergo ueſpa eſſet die illo q̄ erat unꝰ ſabbatoꝝ. & fores eſſẽt clauſæ, ubi erãt diſcipuli congregati propter metũ Iudæorũ, uenit Ieſus, & ſtetit in medio, & dicit eis. Pax uobis. Et cū hæc dixiſſet, oſtẽdit eis manus & latus ſuũ. Gauiſi ſunt ergo diſcipuli, uiſo dño. Dixit ergo eis iterũ. Pax uobis. Sicut miſit me pater, & ego mitto uos. Hæc cū dixiſſet, inſufflauit, & dicit eis. Accipite ſpm̃ ſanctũ. Quorum remiſeritis peccata, remittuntur eis, & quorũ retinueritis retenta ſunt. Thomas aũt unus ex duodecim qui dicitur didymus nõ erat cũ eis quando uenit Ieſus. Dixerunt ergo ei alij diſcipuli. Vidimus dñm. Ille aũt dixit eis. Niſi uidero in manibus eius figuram clauoꝝ, & mittam digitũ meũ in figurã clauoꝝ, & mittam manũ meam in latus eius, non credam. Et poſt dies octo iteꝝ erant diſcipuli eius intus & Thomas cum eis. Venit Ieſus ianuis clauſis, & ſtetit i medio, & dixit eis. Pax uobis. Deinde dicit Thomæ. Infer digitum tuũ huc, & uide manꝰ meas, & admoue manũ tuã & mitte i latus meũ, & noli eſſe increduluꝰ ſed fidelis. Reſpõdit Thomas & dixit. Dñs meꝰ & deus meus. Dicit ei Ieſus. Quia uidiſti me Thoma credidiſti, beati qui non uiderunt & crediderũt. Multa quidẽ & alia ſigna fecit Ieſus in conſpectu diſcipulorum ſuoꝝ quæ nõ ſunt ſcripta in libro hoc. Hæc autẽ ſcripta ſunt ut credatis qd Ieſus eſt Chriſtus filius dei, & ut credẽtes uitam habeatis in nomine eius.

Poſtea manifeſtauit ſe iterum Ieſus ad mare tyberiadis. Manifeſtauit autem ſic. Erant ſimul Simon Petrus XXI

ὴ θωμᾶς ὁ λεγόμενος δίδυμος, ὴ ναθαναὴλ
ὁ ἀπὸ κανὰ τ γαλιλαίας, & οἱ τ ζεβεδαίου, &
ἄλλοι ἐκ τῶν μαθητῶν αὐτ δύο. λέγει αὐτοῖς
σίμων πέτρος, ὑπάγω ἁλιεύειν. λέγουσιν αὐ
τῷ. ἐρχόμεθα & ἡμεῖς σὺν σοί. ἐξῆλθον &
ἐνέβησαν εἰς τὸ πλοῖον εὐθὺς, ὴ ἐν ἐκείνη
τῇ νυκτὶ, ἐπίασαν οὐδέν. πρωίας δὲ ἤδη γι
νομένης, ἔστη ὁ ΙΗΣΟΥΣ εἰς τὸν αἰγιαλόν, οὐ
μέντοι ἤδησαν οἱ μαθηταὶ ὅτι ΙΗΣΟΥΣ ἐστιν.
λέγει αὐτοῖς ὁ ΙΗΣΟΥΣ. παιδία μή τι προσφά
γιον ἔχετε; ἀπεκρίθησαν αὐτῷ. οὔ. ὁ δὲ εἶπεν
αὐτοῖς. βάλετε εἰς τὰ δεξιὰ μέρη τ πλοίου τ
δίκτυον ὴ εὑρήσετε. ἔβαλον οὖν, ὴ οὐκ ἔτι αὐ
τὸ ἑλκύσαι ἴσχυσαν, ἀπὸ τ πλήθους τῶν ἰχθύ
ων. λέγει οὖν ὁ μαθητὴς ἐκεῖνος, ὃν ἠγάπα ὁ
ΙΗΣΟΥΣ τῷ πέτρῳ. ὁ κύριός ἐστιν. σίμων οὖν
πέτρος ἀκούσας, ὅτι ὁ κύριός ἐστιν, τὸν ἐπενδύ
την διεζώσατο. ἦν γὰρ γυμνός, ὴ ἔβαλεν ἑαυτὸν
εἰς τὴν θάλασσαν. οἱ δὲ ἄλλοι μαθηταὶ τῷ
πλοιαρίῳ ἦλθον. οὐ γὰρ ἦσαν μακρὰν ἀπὸ τ
γῆς, ἀλλ' ὡς ἀπὸ πηχῶν διακοσίων, σύροντες
τὸ δίκτυον τῶν ἰχθύων. ὡς οὖν ἀπέβησαν
εἰς τὴν γῆν βλέπουσιν ἀνθρακιὰν κειμένην,
ὴ ὀψάριον ἐπικείμενον ὴ ἄρτον. λέγει
αὐτοῖς ὁ ΙΗΣΟΥΣ. φέρετε ἀπὸ τῶν ὀψαρίων
ὧν ἐπιάσατε νῦν. ἀνέβη σίμων πέτρος, ὴ
εἵλκυσεν τὸ δίκτυον ἐπὶ τ γῆς, μεστὸν ἰχ
θύων μεγάλων, ἑκατὸν πεντήκοντα τριῶν. &
τοσούτων ὄντων, οὐκ ἐσχίσθη τὸ δίκτυον.
λέγει αὐτοῖς ὁ ΙΗΣΟΥΣ, δεῦτε ἀριστήσατε. οὐ
δεὶς δὲ ἐτόλμα τῶν μαθητῶν ἐξετάσαι αὐ
τόν σὺ τίς εἶ; εἰδότες ὅτι ὁ κύριός ἐστιν. ἔρ
χεται οὖν ὁ ΙΗΣΟΥΣ & λαμβάνει τὸν ἄρτον,
& δίδωσιν αὐτοῖς, ὴ τὸ ὀψάριον ὁμοίως.
τοῦτο ἤδη τρίτον, ἐφανερώθη ὁ ΙΗΣΟΥΣ τοῖς
μαθηταῖς αὐτοῦ, ἐγερθεὶς ἐκ νεκρῶν. ὅτε οὖν
ἠρίστησαν. λέγει τῷ σίμωνι πέτρῳ ὁ ΙΗΣΟΥΣ.
Σίμων ἰωάννα ἀγαπᾷς με πλέον τούτων; λέ
γει αὐτῷ. ναὶ κύριε, σὺ οἶδας ὅτι φιλῶ σε. λέ
γει αὐτῷ

& Thomas qui dicitur didymus & Na
thanahel qui erat a Chana Galilææ, &
filij Zebedæi, & alij ex discipulis eius
duo. Dicit eis Simon Petrus. Vado pi
scatum. Dicunt ei. Venimus & nos te
cum, Exierunt & ascenderunt in na
uim statim, & illa nocte nihil prendide
runt. Mane aũt iã facto stetit Iesus in
litore, non tamen cognouerunt disci
puli quod Iesus esset. Dicit eis Iesus.
Pueri, nunquid opsonij habetis? Rñde
runt ei. Nõ. At ille dicit eis. Mittite i de
xterã nauigij partẽ rete, & inuenietis.
Miserũt ergo, & iam nõ ualebant illud
trahere præ multitudine pisciũ. Dicit
ergo discipulus ille quẽ diligebat Iesus
Petro. Dñs est. Simon ergo Petrus cũ
audisset quod dñs esset, tunica succin
xit se (erat enim nudus) & misit se in ma
re. Alij aũt discipuli nauigiolo uenerũt
nõ enim lõge aberant a terra, sed circiter
cubitis ducentis trahentes rete piscium.
Vt ergo descenderunt in terrã, uiderũt
prunas positas, & piscem suppositũ, &
panem. Dicit eis Iesus. Afferte de pisci
bus quos prendidistis nunc. Ascendit
Simon Petrus, & traxit rete in terram,
plenũ magnis piscibus centũ quinqua
gintatribus. Et cũ tot essent, nõ est scis
sum rete. Dicit eis Iesus. Venite pran
dete. Et nemo audebat discũbentiũ in
terrogare eũ, tu quis es, sciẽtes qd dñs
esset. Et uenit Iesus & accepit panem &
dat eis, & piscem similiter. Hoc iam ter
tio manifestatus est Iesus discipulis su
is cũ resurrexisset a mortuis. Cũ ergo
prandissent dixit Simoni Petro Iesus.
Simon Ioannis diligis me plus his? Di
cit ei. Etiam dñe, tu scis qd amẽ te. Di
cit ei.

Digitized by Google

γε αὐτῷ. Βόσκε τὰ ἀρνία μου. Λέγει αὐτῷ πάλιν δεύτερον. Σίμων Ἰωάννα ἀγαπᾷς με; λέγει αὐτῷ. Ναὶ κύριε, σὺ οἶδας ὅτι φιλῶ σε. Λέγει αὐτῷ. Ποίμαινε τὰ πρόβατά μου. Λέγει αὐτῷ τὸ τρίτον. Σίμων Ἰωάννα φιλεῖς με; Ἐλυπήθη ὁ Πέτρος, ὅτι εἶπεν αὐτῷ τὸ τρίτον, φιλεῖς με, καὶ εἶπεν αὐτῷ. Κύριε, σὺ πάντα οἶδας, σὺ γινώσκεις ὅτι φιλῶ σε. Λέγει αὐτῷ ὁ ΙΗΣΟΥΣ. Βόσκε τὰ πρόβατά μου. Ἀμὴν ἀμὴν λέγω σοι, ὅτε ἦς νεώτερος, ἐζώννυες σεαυτὸν, καὶ περιεπάτεις ὅπου ἤθελες, ὅταν δὲ γηράσῃς, ἐκτενεῖς τὰς χεῖράς σου, καὶ ἄλλος σε ζώσει, καὶ οἴσει ὅπου οὐ θέλεις. Τοῦτο δὲ εἶπεν, σημαίνων ποίῳ θανάτῳ δοξάσει τὸν θεόν. καὶ τοῦτο εἰπὼν, λέγει αὐτῷ. Ἀκολούθει μοι. Ἐπιστραφεὶς δὲ ὁ Πέτρος, βλέπει τὸν μαθητὴν ὃν ἠγάπα ὁ ΙΗΣΟΥΣ ἀκολουθοῦντα, ὃς καὶ ἀνέπεσεν ἐν τῷ δείπνῳ ἐπὶ τὸ στῆθος αὐτοῦ καὶ εἶπεν. Κύριε, τίς ἐστιν ὁ παραδιδούς σε; τοῦτον ἰδὼν ὁ Πέτρος, λέγει τῷ ΙΗΣΟΥ. Κύριε, οὗτος δὲ τί; λέγει αὐτῷ ὁ ΙΗΣΟΥΣ. Ἐὰν αὐτὸν θέλω μένειν, ἕως ἔρχομαι, τί πρός σε; σὺ ἀκολούθει μοι. Ἐξῆλθεν οὖν ὁ λόγος οὗτος εἰς τοὺς ἀδελφούς, ὅτι ὁ μαθητὴς ἐκεῖνος οὐκ ἀποθνήσκει. καὶ οὐκ εἶπεν αὐτῷ ὁ ΙΗΣΟΥΣ, ὅτι οὐκ ἀποθνήσκει, ἀλλ' Ἐὰν αὐτὸν θέλω μένειν, ἕως ἔρχομαι, τί πρός σε; οὗτος ἐστιν ὁ μαθητὴς, ὁ μαρτυρῶν περὶ τούτων, καὶ γράψας ταῦτα. καὶ οἴδαμεν, ὅτι ἀληθής ἐστιν ἡ μαρτυρία αὐτοῦ. Ἔστι δὲ καὶ ἄλλα πολλὰ ὅσα ἐποίησεν ὁ ΙΗΣΟΥΣ, ἅτινα ἐὰν γράφηται καθ' ἕν, οὐδ' αὐτὸν οἶμαι τὸν κόσμον χωρῆσαι τὰ γραφόμενα βιβλία.

ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ ΕΥΑΓΓΕΛΙΟΥ ΚΑΤΑ ΙΩΑΝΝΗΝ.

cit ei. Pasce agnos meos. Dicit ei rursus iterū. Simon Ioannis diligis me? Ait illi. Etiam dñe tu scis quod amē te. Dicit ei iterum. Pasce oues meas. Dicit ei tertio. Simon Ioannis amas me? Contristatus est Petrus, quod dixisset sibi tertio amas me, & dixit ei. Dñe, tu omnia nosti, tu scis qđ amem te. Dicit ei Iesus. Pasce oues meas. Amen amen dico tibi, cū esses iunior cingebas te & ambulabas ubi uolebas, cum aūt senueris extendes manus tuas, & alius te cinget & ducet quo nō uis. Hoc autem dixit significās qua morte glorificaturus esset deum. Et cū hoc dixisset, dicit ei. Sequere me. Conuersus Petrus uidit illum discipulum quem diligebat Iesus sequentem, qui & recubuit in cœna super pectus eius, & dixit. Dñe quis est ille qui tradit? Hunc ergo cum uidisset Petrus dicit Iesu. Domine, hic aūt quid? Dicit ei Iesus. Si eū uelim manere donec ueniam, quid ad te, tu me sequere. Exiit ergo sermo iste inter fratres quod discipulus ille nō moreret. Et nō dixerat ei Iesus nō moritur, sed si eum uelim manere donec ueniam, quid ad te? Hic est discipulus ille qui testimonium perhibet de his, & scripsit hæc. Et scimus qđ uerum est testimonium eius. Sunt aūt & alia multa quæ fecit Iesus, quæ si scribantur per singula, nec ipsum arbitror mundum capere posse eos qui scribendi sint libros.

Euangelij secundum Ioannem finis.

Digitized by Google

ΠΡΑΞΕΙΣ ΤΩΝ ΑΠΟ/
ΣΤΟΛΩΝ.

ΤΟΝ μὲν πρῶτον λόγον ἐποι
ησάμην περὶ πάντων ὦ Θεό/
φιλε, ὧν ἤρξατο ὁ ΙΗΣΟΥΣ
ποιεῖν τε καὶ διδάσκειν, ἄχρι
ἧς ἡμέρας, ἐντειλάμενος τοῖς ἀποστόλοις,
διὰ πνεύματος ἁγίου, οὓς ἐξελέξατο ἀνε/
λήφθη, οἷς καὶ παρέστησεν ἑαυτὸν ζῶντα
μετὰ τὸ παθεῖν αὐτὸν, ἐν πολλοῖς τεκμη
ρίοις, δι' ἡμερῶν τεσσαράκοντα ὀπτανόμε/
νος αὐτοῖς, καὶ λέγων τὰ περὶ τῆς βασι/
λείας τοῦ Θεοῦ, καὶ συναλιζόμενος πα/
ρήγγειλεν αὐτοῖς, ἀπὸ Ἱεροσολύμων μὴ χω/
ρίζεσθαι, ἀλλὰ περιμένειν τὴν ἐπαγγελίαν
τοῦ πατρός, ἣν ἠκούσατέ μου, ὅτι Ἰωάν/
νης μὲν ἐβάπτισεν ὕδατι, ὑμεῖς δὲ βαπτι/
σθήσεσθε ἐν πνεύματι ἁγίῳ οὐ μετὰ πολ/
λὰς ταύτας ἡμέρας. οἱ μὲν οὖν συνελθόν/
τες ἐπηρώτων αὐτὸν λέγοντες. Κύριε, εἰ ἐν
τῷ χρόνῳ τούτῳ ἀποκαθιστάνεις τὴν βασι/
λείαν τῷ Ἰσραήλ; εἶπε δὲ πρὸς αὐτούς. οὐχ
ὑμῶν ἐστι γνῶναι χρόνους ἢ καιροὺς, οὓς ὁ πα
τὴρ ἔθετο ἐν τῇ ἰδίᾳ ἐξουσίᾳ, ἀλλὰ λήψε/
σθε δύναμιν ἐπελθόντος τοῦ ἁγίου πνεύ/
ματος ἐφ' ὑμᾶς, καὶ ἔσεσθέ μοι μάρτυρες
ἔν τε Ἱερουσαλήμ, καὶ ἐν πάσῃ τῇ Ἰουδαίᾳ,
καὶ Σαμαρείᾳ, καὶ ἕως ἐσχάτου τῆς γῆς. καὶ
ταῦτα εἰπὼν, βλεπόντων αὐτῶν ἐπήρ/
θη, καὶ νεφέλη ὑπέλαβεν αὐτὸν ἀπὸ τῶν
ὀφθαλμῶν αὐτῶν. καὶ ὡς ἀτενίζοντες ἦ/
σαν εἰς τὸν οὐρανὸν πορευομένου αὐτοῦ.
καὶ ἰδοὺ

SVperiori quidem uolumi
ne diximus Theophile,
de omnibus, quæ cepit Ie/
sus tũ facere tũ docere, ad
eũ usq; diem, quo posteaq; impartiuis
in hoc ipsum spiritum sanctum, man-
dasset Apostolis quos delegerat, sur/
sum assumptus est, quibus etiam seip/
sum exhibuerat uiuentẽ, posteaq; sup
plicio fuisset affectus, idq; cõpluribus
argumentis, dũ per dies quadraginta
conspicitur ab illis, & loquitur eis de re
gno dei, & congregans illos in idẽ loci,
pcepit eis, ne discederẽt Hierosolymis,
sed ut expectarent promissum patris,
de quo (inquit) audistis ex me, quoniã
Ioannes baptizauit quidem aqua, uos
autem baptizabimini in spiritu sancto
post dies hosce nõ multos. Illi igitur,
ubi conuenissent percontabantur illũ
dicentes. Dñe, nũ in tẽpore hoc restitu
is regnũ ipsi Israel? Dixit aũt ad illos.
Non est uestrũ nosse tẽpora & articu/
los, quos pater in suaipsi9 cõstituit po
testate, sed accipietis uirtutẽ, posteaq;
spiritus sanctus aduenerit super uos,
& eritis mihi testes, nõ solũ in Hieusa
lem, ueꝝ etiã in uniuersa Iudæa, Sama
riaq; deniq; usq; ad extrema terræ. At
q; hæc locutus, uidẽtibus ipsis sublatus
ẽ, & nubes subduxit illũ ab oculis eoꝝ,
cũq; esset defixis in cœlũ oculis dũ iret ille

Et ecce

καὶ ἰδοὺ ἄνδρες δύο παρεστήκεσαν αὐτοῖς ἐν ἐσθῆτι λευκῇ, οἳ καὶ εἶπον· ἄνδρες Γαλιλαῖοι, τί ἑστήκατε ἐμβλέποντες εἰς τὸν οὐρανόν; οὗτος ὁ Ἰησοῦς, ὁ ἀναλημφθεὶς ἀφ' ὑμῶν εἰς τὸν οὐρανόν, οὕτως ἐλεύσεται ὃν τρόπον ἐθεάσασθε αὐτὸν πορευόμενον εἰς τὸν οὐρανόν. τότε ὑπέστρεψαν εἰς Ἰερουσαλὴμ ἀπὸ ὄρους τοῦ καλουμένου Ἐλαιῶνος, ὅ ἐστιν ἐγγὺς Ἰερουσαλὴμ σαββάτου ἔχον ὁδόν, καὶ ὅτε εἰσῆλθον ἀνέβησαν εἰς τὸ ὑπερῷον οὗ ἦσαν καταμένοντες, ὅτε Πέτρος καὶ Ἰάκωβος καὶ Ἰωάννης καὶ Ἀνδρέας, Φίλιππος καὶ Θωμᾶς, Βαρθολομαῖος καὶ Ματθαῖος, Ἰάκωβος Ἁλφαίου, καὶ Σίμων ὁ ζηλωτὴς, καὶ Ἰούδας Ἰακώβου. οὗτοι πάντες ἦσαν προσκαρτεροῦντες ὁμοθυμαδὸν τῇ προσευχῇ καὶ τῇ δεήσει, σὺν γυναιξὶ καὶ Μαρίᾳ τῇ μητρὶ τοῦ ΙΗΣΟΥ, καὶ σὺν τοῖς ἀδελφοῖς αὐτοῦ. Καὶ ἐν ταῖς ἡμέραις ταύταις, ἀναστὰς Πέτρος ἐν μέσῳ τῶν μαθητῶν, εἶπεν, ἦν τε ὄχλος ὀνομάτων ἐπὶ τὸ αὐτὸ ὡς ἑκατὸν εἰκοσι. Ἄνδρες ἀδελφοὶ, ἔδει πληρωθῆναι τὴν γραφὴν ταύτην, ἣν προεῖπε τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον διὰ στόματος Δαβὶδ περὶ Ἰούδα τοῦ γενομένου ὁδηγοῦ τοῖς συλλαβοῦσι τὸν ΙΗΣΟΝ, ὅτι κατηριθμημένος ἦν σὺν ἡμῖν, καὶ ἔλαχε τὸν κλῆρον τῆς διακονίας ταύτης. οὗτος μὲν οὖν ἐκτήσατο χωρίον ἐκ τοῦ μισθοῦ τῆς ἀδικίας, καὶ πρηνὴς γενόμενος ἐλάκησε μέσος, καὶ ἐξεχύθη πάντα τὰ σπλάγχνα αὐτοῦ, καὶ γνωστὸν ἐγένετο πᾶσι τοῖς κατοικοῦσιν Ἰερουσαλὴμ, ὥς τε κληθῆναι τὸ χωρίον ἐκεῖνο τῇ ἰδίᾳ διαλέκτῳ αὐτῶν Ἀκελδαμά, τοῦτ' ἔστι χωρίον αἵματος. γέγραπται γὰρ ἐν βίβλῳ Ψαλμῶν· γενηθήτω ἡ ἔπαυλις αὐτοῦ ἔρημος, καὶ μὴ ἔστω ὁ κατοικῶν ἐν αὐτῇ, καὶ τὴν ἐπισκοπὴν αὐτοῦ λάβοι ἕτερος. δεῖ τῶν συνελθόντων ἡμῖν ἀνδρῶν ἐν παντὶ χρόνῳ, ἐν ᾧ εἰσῆλθε, καὶ ἐξῆλθεν ἐφ' ὑμᾶς ὁ κύριος ΙΗΣΟΥΣ ἀρξάμενος ἀπὸ τοῦ βαπτίσματος Ἰωάννου, ἕως τῆς ἡμέρας, ἧς ἀνελήφθη ἀφ' ἡμῶν

μάρτυρα

Et ecce uiri duo astiterunt illis amicti uestibus albis qui & dixerunt. Viri Galilæi, quid statis intuentes in cœlũ? Hic Iesus qui assumptus est a uobis in cœlum sic ueniet, quemadmodum uidistis eum euntem in cœlum. Tunc reuersi sunt Hierosolymam a monte qui uocatur Oliueti, qui abest a Hierusalem iter sabbati. Et cum introissent, ascenderũt in cœnaculum ubi mansitabant & Petrus & Iacobus, & Ioãnes, & Andreas, Philippus, & Thomas, Bartholomæus, & Matthæus. Iacobus Alphæi, & Simon zelotes, & Iudas Iacobi filius. Hi oẽs perseuerabãt unanimiter in oratione ac dep̃catione, cũ mulieribus & Maria matre Iesu, cũq; fratribus illius. In diebus illis exurgẽs Petr⁹ in medio discipulorũ dixit (Erat aũt turba nominũ simul fere centũ uiginti) Viri fratres, oportuit ipleri scripturã hãc, quã p̃dixit spũs sanctus per os Dauid de Iuda q fuit dux, ijs qui comp̃henderunt Iesum, quia cõnumeratus erat nobiscũ, & sortit⁹ est sortẽ ministerij hui⁹. Et hic quidẽ possedit agrũ de mercede iniquitatis, & suspensus crepuit medi⁹, & diffusa sũt omnia uiscera eius. Et notum factũ est oibus habitantibus Hierusalem, ita ut appellaretur ager ille lingua illis uernacula Acheldemach, hoc ẽ ager sanguinis. Scriptũ est em̃ in libro psalmorũ. Fiat cõmoratio eius deserta, & nõ sit q inhabitet in ea. Et ep̃atũ eius accipiat alter. Oportet ut ex his uiris q nobiscũ uersati sunt toto tpe, quo Iesus ppetuã uitæ cõsuetudinẽ egit nobiscũ ad eum usq; diem, quo receptus est a nobis, unus quispiam constituatur, qui

sit una

μάρτυρα σὺν ἡμῖν ἕνα τούτων γενέσθαι τῆς
ἀναστάσεως αὐτοῦ. καὶ ἔστησαν δύο, Ἰωσὴφ τὸν
καλούμενον Βαρσαββᾶν, ὃς ἐπεκλήθη Ἰοῦστος,
καὶ Ματθίαν, καὶ προσευξάμενοι εἶπον· Σὺ
κύριε καρδιογνῶστα πάντων, ἀνάδειξον ὃν
ἐξελέξω ἐκ τούτων τῶν δύο ἕνα λαβεῖν τὸν κλῆ
ρον τῆς διακονίας ταύτης καὶ ἀποστολῆς, ἐξ
ἧς παρέβη Ἰούδας πορευθῆναι εἰς τὸν τό-
πον τὸν ἴδιον. καὶ ἔδωκαν κλήρους αὐτῶν
καὶ ἔπεσεν ὁ κλῆρος ἐπὶ Ματθίαν, καὶ συγ-
κατεψηφίσθη μετὰ τῶν ἕνδεκα ἀποστόλων.
Καὶ ἐν τῷ συμπληροῦσθαι τὴν ἡμέραν τῆς
πεντηκοστῆς, ἦσαν ἅπαντες ὁμοθυμαδὸν ἐπὶ
τὸ αὐτό, καὶ ἐγένετο ἄφνω ἐκ τοῦ οὐρανοῦ
ἦχος, ὥσπερ φερομένης πνοῆς βιαίας, καὶ
ἐπλήρωσεν ὅλον τὸν οἶκον, οὗ ἦσαν καθήμε-
νοι. καὶ ὤφθησαν αὐτοῖς διαμεριζόμεναι
γλῶσσαι ὡσεὶ πυρός, ἐκάθισέ τε ἐφ' ἕνα ἕ-
καστον αὐτῶν, καὶ ἐπλήσθησαν ἅπαντες
πνεύματος ἁγίου, καὶ ἤρξαντο λαλεῖν ἑτέ-
ραις γλώσσαις, καθὼς τὸ πνεῦμα ἐδίδου ἀπο-
φθέγγεσθαι αὐτοῖς. Ἦσαν δὲ ἐν Ἰερουσα-
λὴμ κατοικοῦντες Ἰουδαῖοι, ἄνδρες εὐλαβεῖς
ἀπὸ παντὸς ἔθνους τῶν ὑπὸ τὸν οὐρανόν. γε-
νομένης δὲ τῆς φωνῆς ταύτης, συνῆλθε τὸ πλῆ
θος, καὶ συνεχύθη, ὅτι ἤκουον εἷς ἕκαστος τῇ ἰ-
δίᾳ διαλέκτῳ λαλούντων αὐτῶν. ἐξίσταντο δὲ
πάντες καὶ ἐθαύμαζον λέγοντες πρὸς ἀλλήλους·
οὐκ ἰδοὺ πάντες οὗτοί εἰσιν οἱ λαλοῦντες Γα
λιλαῖοι; καὶ πῶς ἡμεῖς ἀκούομεν ἕκαστος τῇ
ἰδίᾳ διαλέκτῳ ἡμῶν ἐν ᾗ ἐγεννήθημεν, Πάρ
θοι καὶ Μῆδοι καὶ Ἐλαμῖται, καὶ οἱ κατοικοῦντες τὴν
Μεσοποταμίαν, Ἰουδαίαν τε καὶ Καππαδοκίαν,
Πόντον καὶ τὴν Ἀσίαν, Φρυγίαν τε καὶ Παμφυ
λίαν, Αἴγυπτον, καὶ τὰ μέρη τῆς Λιβύης τῆς κατὰ
Κυρήνην, καὶ οἱ ἐπιδημοῦντες Ῥωμαῖοι, Ἰουδαῖοί τε
καὶ προσήλυτοι, Κρῆτες καὶ Ἄραβες, ἀκούομεν λα
λούντων αὐτῶν ταῖς ἡμετέραις γλώσσαις τὰ μεγαλεῖα
τοῦ θεοῦ. ἐξίσταντο δὲ πάντες καὶ διηπόρουν ἄλλος πρὸς
ἄλλον λέ-

sit una nobiscū testis resurrectiōis eius. Et statuerunt duos, Ioseph q uocatur Barsabas, qui cognominatus est iust⁹, & Mathiā. Et oratione facta dixerunt. Tu dñe qui corda nosti oium, ostende utrū elegeris ex his duobus, ut accipiat sortē ministerij hui⁹ & apostolatus, de quo ꝑuaricat⁹ est Iudas, ut abiret in locum suū. Et dederunt sortes eoꝝ, & cecidit sors super Mathiam, & cooptatus est in numerū undecim apostolorum.

Et cū cōpleretur dies pentecostes, II erant oēs unanimiter i eodē loco. Et factus est repente de cœlo sonitus tanq̄ impetu uenientis flatus uehementis, & repleuit totā domū, ubi erant sedentes. Et uisæ sunt illis dissectæ linguæ uelut igneæ, seditq̄ super singulos eorum, & repleti sunt oēs spiritu sancto, & cœperunt loqui alijs linguis prout spiritus dabat eloqui illis. Erant autem in Hierusalem habitantes Iudæi, uiri religiosi ex omni natione, quæ sub cœlo est. Facta autē hac uoce, conuenit multitudo & cōfusa est, quod audiret unusquisq̄ lingua sua illos loquentes. Stupebant autem omnes, & mirabantur, dicentes inter se. Nōne ecce omnes isti qui loquuntur Galilæi sunt? Et quomodo nos audimus sua quisq̄ lingua qua nati sumus? Parthi & Medi & Elamitæ, & habitatores mesopotamiæ, Iudææq̄, & Cappadociæ, Ponti, & Asiæ, Phrygiæ, & Pamphyliæ, ægypti, & partium Libyæ, q̄ est finitima Cyrenæ, & aduenæ Romani, Iudæiq̄ & Proselyti, Cretes, & Arabes, audimus eos loquentes nostris linguis magnalia dei. Stupebant aūt omnes, & mirabātur inter se dicentes.

Digitized by Google

ἄλλοι λέγοντες, τί ἂν θέλοι τοῦτο εἶναι; ἕτεροι δὲ χλευάζοντες ἔλεγον, ὅτι γλεύκους μεμεστωμένοι εἰσί. Σταθεὶς δὲ Πέτρος σὺν τοῖς ἕνδεκα ἐπῆρε τὴν φωνὴν αὐτοῦ, καὶ ἀπεφθέγξατο αὐτοῖς. ἄνδρες Ἰουδαῖοι, καὶ οἱ κατοικοῦντες Ἰερουσαλὴμ ἅπαντες, τοῦτο ὑμῖν γνωστὸν ἔστω, καὶ ἐνωτίσασθε τὰ ῥήματά μου. οὐ γὰρ ὡς ὑμεῖς ὑπολαμβάνετε οὗτοι μεθύουσιν. ἔστι γὰρ ὥρα τρίτη τῆς ἡμέρας. ἀλλὰ τοῦτό ἐστι τὸ εἰρημένον διὰ τοῦ προφήτου Ἰωήλ. καὶ ἔσται ἐν ταῖς ἐσχάταις ἡμέραις λέγει ὁ θεός, ἐκχεῶ ἀπὸ τοῦ πνεύματός μου ἐπὶ πᾶσαν σάρκα, καὶ προφητεύσουσιν οἱ υἱοὶ ὑμῶν, καὶ αἱ θυγατέρες ὑμῶν, καὶ οἱ νεανίσκοι ὑμῶν ὁράσεις ὄψονται, καὶ οἱ πρεσβύτεροι ὑμῶν ἐνύπνια ἐνυπνιασθήσονται, καί γε ἐπὶ τοὺς δούλους μου, καὶ ἐπὶ τὰς δούλας μου ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις ἐκχεῶ ἀπὸ τοῦ πνεύματός μου καὶ προφητεύσουσι, καὶ δώσω τέρατα ἐν τῷ οὐρανῷ ἄνω, καὶ σημεῖα ἐπὶ τῆς κάτω, αἷμα καὶ πῦρ, καὶ ἀτμίδα καπνοῦ. ὁ ἥλιος μεταστραφήσεται εἰς σκότος, καὶ ἡ σελήνη εἰς αἷμα, πρὶν ἢ ἐλθεῖν τὴν ἡμέραν κυρίου τὴν μεγάλην καὶ ἐπιφανῆ, καὶ ἔσται πᾶς ὃς ἂν ἐπικαλέσηται τὸ ὄνομα κυρίου, σωθήσεται. ἄνδρες Ἰσραηλῖται, ἀκούσατε τοὺς λόγους τούτους, Ἰησοῦν τὸν Ναζωραῖον, ἄνδρα ἀπὸ τοῦ θεοῦ ἀποδεδειγμένον εἰς ὑμᾶς, δυνάμεσι καὶ τέρασι καὶ σημείοις, οἷς ἐποίησε δι' αὐτοῦ ὁ θεὸς ἐν μέσῳ ὑμῶν, καθὼς καὶ αὐτοὶ οἴδατε, τοῦτον τῇ ὡρισμένῃ βουλῇ καὶ προγνώσει τοῦ θεοῦ ἔκδοτον λαβόντες διὰ χειρῶν ἀνόμων προσπήξαντες ἀνείλετε, ὃν ὁ θεὸς ἀνέστησε, λύσας τὰς ὠδῖνας τοῦ θανάτου, καθότι οὐκ ἦν δυνατὸν κρατεῖσθαι αὐτὸν ὑπ' αὐτοῦ. Δαυὶδ γὰρ λέγει εἰς αὐτόν, προωρώμην τὸν κύριον ἐνώπιόν μου διὰ παντός, ὅτι ἐκ δεξιῶν μού ἐστιν, ἵνα μὴ σαλευθῶ, διὰ τοῦτο εὐφράνθη ἡ καρδία μου, καὶ ἠγαλλιάσατο ἡ γλῶσσά μου. ἔτι δὲ καὶ ἡ σάρξ μου κατασκηνώσει ἐπ' ἐλπίδι,

ὅτι οὐκ

se, dicentes. Quid nã uult hoc esse? Alij aũt irridentes dicebant, Musto expleti sunt isti. Stans aũt Petrus cũ undecim eleuauit uocem suã, & locutꝰ est eis. Viri Iudæi & qui habitatis Hierusalẽ uniuersi, hoc uobis notũ sit, & auribus percipite uerba mea. Nõ enim sicut uos existimatis hi ebrij sunt, cum sit hora diei tertia. Sed hoc est quod dictũ est ꝑ prophetam Iohel. Et erit in nouissimis diebus dicit deus, effundã de spiritu meo super oẽm carnem. Et prophetabunt filij uestri & filiæ uestræ, iuuenes uestri uisiones uidebũt, & seniores uestri sõnia somniabunt. Et quidẽ super seruos meos & super ancillas meas in diebus illis effundã de spiritu meo & prophetabunt, & dabo ꝓdigia in cœlo sursum, & signa in terra deorsum, sanguinẽ & ignem & uaporem fumi. Sol conuertetur in tenebras & luna in sanguinẽ, antecꝫ ueniat dies ille domini magnus & manifestus. Et erit, omnis quicunq; inuocauerit nomen dñi, saluus erit. Viri Israelitæ, audite uerba hæc. Iesum Nazarenum uirum exhibitum a deo erga uos uirtutibus & ꝓdigijs & signis quæ fecit per illum in medio uestri, sicut & ipsi scitis, hunc definito consilio & præscientia dei traditum cum accepisse-tis, per manus iniquorum, affigentes interemistis. Quem deus suscitauit solutis doloribus mortis, quatenus impossibile erat teneri illum ab ea. Dauid eñ dicit de eo. Prouidebam dominũ coram me semper, quoniam a dextris est mihi ne cõmouear. Propter hoc letatum est cor meũ, & exultauit lingua mea, insup & caro mea requescet in spe.

Quoniam

ὅτι οὐκ ἐγκαταλείψεις τὴν ψυχήν μου
εἰς ᾅδου, οὐδὲ δώσεις τὸν ὅσιόν σου ἰδεῖν
διαφθοράν. Ἐγνώρισάς μοι ὁδοὺς ζωῆς,
πληρώσεις με εὐφροσύνης μετὰ τοῦ προ-
σώπου σου. Ἄνδρες ἀδελφοί, ἐξὸν εἰπεῖν
μετὰ παῤῥησίας πρὸς ὑμᾶς περὶ τοῦ πα
τριάρχου Δαυὶδ, ὅτι καὶ ἐτελεύτησε, καὶ ἐτά
φη, καὶ τὸ μνῆμα αὐτοῦ, ἐστὶν ἐν ἡμῖν ἄχρι
τῆς ἡμέρας ταύτης. Προφήτης οὖν ὑπάρ-
χων, καὶ εἰδὼς, ὅτι ὅρκῳ ὤμοσεν αὐτῷ
ὁ θεὸς ἐκ καρποῦ τῆς ὀσφύος αὐτοῦ,
καθίσαι ἐπὶ τὸν θρόνον αὐτοῦ, προϊδὼν ἐ-
λάλησε περὶ τῆς ἀναστάσεως τοῦ ΧΡΙ-
ΣΤΟΥ, ὅτι οὐκ ἐγκαταλείφθη ἡ ψυχὴ αὐ-
τοῦ εἰς ᾅδου, οὐδὲ ἡ σὰρξ αὐτοῦ εἶδε δι-
αφθοράν. Τοῦτον τὸν ΙΗΣΟΥΝ ἀνέστη-
σεν ὁ θεὸς, οὗ πάντες ἡμεῖς ἐσμὲν μάρ-
τυρες. Τῇ δεξιᾷ οὖν τοῦ θεοῦ ὑψωθείς, τήν τε
ἐπαγγελίαν τοῦ ἁγίου πνεύματος λαβὼν
παρὰ τοῦ πατρὸς, ἐξέχεε τοῦτο ὃ νῦν ὑμεῖς βλέ
πετε καὶ ἀκούετε. Οὐ γὰρ Δαυὶδ ἀνέβη εἰς τοὺς
οὐρανούς. Λέγει δὲ αὐτός. Εἶπεν ὁ κύριος τῷ
κυρίῳ μου, κάθου ἐκ δεξιῶν μου, ἕως ἂν θῶ τοὺς
ἐχθρούς σου ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου. Ἀσφα
λῶς οὖν γινωσκέτω πᾶς οἶκος Ἰσραὴλ, ὅτι καὶ
κύριον καὶ ΧΡΙΣΤΟΝ, αὐτὸν ὁ θεὸς ἐποίησε, τοῦ
τον τὸν ΙΗΣΟΥΝ ὃν ὑμεῖς ἐσταυρώσατε. Ἀκού-
σαντες δὲ κατενύγησαν τῇ καρδίᾳ, εἰπόντε
πρός τὸν Πέτρον καὶ τοὺς λοιποὺς ἀποστό-
λους. Τί ποιήσομεν ἄνδρες ἀδελφοί; Πέτρος
ἔφη πρὸς αὐτούς. Μετανοήσατε, καὶ βαπτισθήτω
ἕκαστος ὑμῶν, ἐπὶ τῷ ὀνόματι ΙΗΣΟΥ ΧΡΙ-
ΣΤΟΥ, εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν, καὶ λήψεσθε τὴν
δωρεὰν τοῦ ἁγίου πνεύματος. Ὑμῖν γάρ ἐστιν ἡ
ἐπαγγελία καὶ τοῖς τέκνοις ὑμῶν, καὶ πᾶσι τοῖς
εἰς μακρὰν, ὅσους ἂν προσκαλέσηται κύριος
ὁ θεὸς ἡμῶν. Ἑτέροις τε λόγοις πλείοσι διε-
μαρτύρετο καὶ παρεκάλει, λέγων. Σώθητε ἀπὸ τῆ
γενεᾶς τῆσκολιᾶς ταύτης. Οἱ μὲν οὖν ἀσμένως
ἀποδεξάμενοι

Quoniam nō derelinques animā meā
in inferno, nec dabis ſanctū tuū, ut ui-
deat corruptionem. Notas mihi feciſti
uias uitæ, replebis me iocunditate cū fa
cie tua. Viri fratres; liceat libere dicere
apud uos de patriarcha Dauid, qd &
defunctus eſt & ſepultus eſt, & ſepul-
chrum eius eſt apud nos uſq; in hodi-
ernum diem. Propheta igitur cū eſſet,
& ſciret quod iureiurando iuraſſet ſibi
deus, futurū, ut aliquis de fructu lumbi
ipſius ſederet ſuper ſedē eius, præſcius
locutus eſt de reſurrectiōe Chriſti, qd
non derelicta ſit in inferno anima ei⁹,
neq; caro ei⁹ uiderit corruptionē. Hūc
Ieſum ſuſcitauit deus, cuius oēs nos ſu-
mus teſtes. Dextera igit̄ dei exaltatus,
& promiſſiōe ſpūs ſancti accepta a pa-
tre, effudit hoc quod nunc uos uidetis
& auditis. Nō enim Dauid aſcendit in
cœlos, ſed dicit ipſe. Dixit dñs domino
meo ſede a dextris meis, donec ponam
inimicos tuos ſcabellū pedū tuorū. Cer
to ſciat ergo tota dom⁹ Iſrael quod &
dñm eū & Chriſtū fecerit deus, hunc Ie
ſum quē uos crucifixiſtis. His aūt audi
tis cōpuncti ſunt corde, & dixerunt ad
Petrū & reliquos apoſtolos. Quid faci
emus uiri fratres? Petrus ait ad illos,
pœnitentiā agite, & baptizet̄ unuſq;q;
ueſtrū in nomine Ieſu Chriſti i remiſ-
ſionem peccatorum, & accipietis donū
ſpiritus ſancti. Vobis enim facta eſt
repromiſſio & filijs ueſtris, & omnibus
qui longe ſunt, quoſcunq; aduocauerit
dominus deus noſter. Alijs etiam uer-
bis plurimis teſtificatus & exhortatus
eſt eos dicens. Saluamini a genera-
tione iſta praua. Qui ergo libenter

acceperūt

ἐπορεύοντο τὸν λόγον αὐτοῦ ἐβαπτίσθη-
σαν, καὶ προσετέθησαν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ψυ-
χαὶ ὡσεὶ τρισχίλιαι. ἦσαν δὲ προσκαρτεροῦν-
τες τῇ διδαχῇ τῶν ἀποστόλων, καὶ τῇ κοινωνίᾳ,
καὶ τῇ κλάσει τοῦ ἄρτου, καὶ ταῖς προσευχαῖς.
ἐγίνετο δὲ πάσῃ ψυχῇ φόβος, πολλά τε τέρα-
τα καὶ σημεῖα διὰ τῶν ἀποστόλων ἐγίνετο.
πάντες δὲ οἱ πιστεύοντες ἦσαν ἐπὶ τὸ αὐτὸ, καὶ
εἶχον ἅπαντα κοινά, καὶ τὰ κτήματα, καὶ
τὰς ὑπάρξεις ἐπίπρασκον καὶ διεμέριζον αὐ-
τὰ πᾶσι, καθότι ἄν τις χρείαν εἶχε. καθ' ἡμέ-
ραν τε προσκαρτεροῦντες ὁμοθυμαδὸν ἐν
τῷ ἱερῷ, κλῶντές τε κατ' οἶκον ἄρτον με-
τελάμβανον τροφῆς ἐν ἀγαλλιάσει καὶ ἀφελότη-
τι καρδίας, αἰνοῦντες τὸν θεὸν, καὶ ἔχοντες
χάριν πρὸς ὅλον τὸν λαόν. ὁ δὲ κύριος προ-
ετίθει τοὺς σωζομένους καθ' ἡμέραν τῇ ἐκ-
κλησίᾳ. Ἐπὶ τὸ αὐτὸ δὲ πέτρος καὶ ἰωάν-
νης ἀνέβαινον εἰς τὸ ἱερὸν, ἐπὶ τὴν ὥραν
τὴν προσευχῆς τὴν ἐνάτην, καί τις ἀνὴρ,
χωλὸς ἐκ κοιλίας μητρὸς αὐτοῦ ὑπάρ-
χων, ἐβαστάζετο, ὃν ἐτίθουν καθ' ἡμέραν
πρὸς τὴν θύραν τοῦ ἱεροῦ τὴν λεγομένην ὡ-
ραίαν τοῦ αἰτεῖν ἐλεημοσύνην παρὰ τῶν εἰς
πορευομένων εἰς τὸ ἱερόν, ὃς ἰδὼν πέτρον
καὶ ἰωάννην μέλλοντας εἰσιέναι εἰς τὸ ἱερὸν,
ἠρώτα ἐλεημοσύνην. ἀτενίσας δὲ πέτρος
εἰς αὐτὸν σὺν τῷ ἰωάννῃ, εἶπε. βλέψον εἰς
ἡμᾶς. ὁ δὲ ἐπεῖχεν αὐτοῖς, προσδοκῶν τι
παρ' αὐτῶν λαβεῖν. εἶπε δὲ πέτρος. ἀρ-
γύριον καὶ χρυσίον, οὐκ ὑπάρχει μοι. ὃ δὲ
ἔχω, τοῦτό σοι δίδωμι. ἐν τῷ ὀνόματι ΙΗ
ΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ τοῦ ναζαραίου, ἔγειραι καὶ
περιπάτει. καὶ κρατήσας αὐτὸν τῆς δεξιᾶς
χειρὸς, ἤγειρε. παραχρῆμα δὲ ἐστερεώθησαν
αὐτοῦ αἱ βάσεις καὶ τὰ σφυρά, καὶ ἅλλο-
μενος ἔστη καὶ περιεπάτει, καὶ εἰσῆλ-
θε σὺν αὐτοῖς εἰς τὸ ἱερὸν περιπατῶν, καὶ
ἀλλόμενος καὶ αἰνῶν τὸν θεόν. καὶ εἶδεν
πᾶς αὐτὸν

acceperunt ſermonẽ eius baptizati ſũt, & appoſitæ ſunt in die illo animæ circiter ter mille. Erant aũt perſeuerãtes in doctrina apoſtolorũ, & cõmunicatiõe, & fractione panis, & orationibus. Fiebat autẽ omni animæ timor, multaq; ꝓdigia & ſigna per apl̃os fiebant. Oẽs aũt qui credebant erant coniũcti, & habebãt omnia cõmunia. Poſſeſſioneſq; & ſubſtantias uẽdebãt, & diuidebant illa omnibus, prout cuiq; opus erat. Et cotidie perdurantes unanimiter in templo, & frangentes per ſingulas domos panem, inuicem ſumebant cibũ, cũ exultatione & ſimplicitate cordis, laudantes deum & habentes gratiã apud omnem plebem. Dominus autem addebat qui ſalui fiebant cotidie congregationi.

Simul aũt Petrus & Ioannes aſcen III
debant in templũ, ad horam orationis nonã. Et quidã uir qui erat claudus ex utero matris ſuæ baiulabat, quẽ ponebant cotidie ad portã templi quæ dicit̃ ſpecioſa ut peteret eleemoſynã ab introeuntibus in tẽplũ. Is cũ uidiſſet Petrum & Ioannẽ ingreſſuros in templũ, rogabat eleemoſynã. Defixis aũt in eũ oculis Petrus cũ Ioanne, dixit. Aſpice in nos. At ille intendebat in eos, ſperãs ſe aliquid accepturũ ab eis. Petrus autẽ dixit. Argentũ & aurũ nõ eſt mihi, qd̃ aũt habeo hoc tibi do. In nomine Ieſu Chriſti Nazareni ſurge & ambula. Et app̃hẽſa manu eius dextera erexit eũ. Protinus aũt cõſolidatæ ſunt baſes eiꝰ & plantæ. Et exiliens ſtetit & ambulabat, & intrauit cũ illis in tẽplũ, ambulans & ſaliens & laudans deũ. Et uidit

ac Y eum

αὐτὸμ πᾶς ὁ λαὸς ἐπὶ τῇ παρρησίᾳ καὶ ἀνοίᾳ τα τὸμ θεόμ. ἐπεγίνωσκόντε αὐτὸμ, ὅτι οὗτος ἦμ ὁ πρὸς τὴ ἐλεημοσύμη καθήμενος ἐπὶ τῇ ὡραίᾳ πύλῃ τοῦ ἱεροῦ. καὶ ἐπλήσθησαμ θάμβους καὶ ἐκστάσεως ἐπὶ τῷ συμβεβηκότι αὐτῷ. κρατοῦντος δὲ τοῦ ἰαθέντος χωλοῦ τὸμ πέτρομ καὶ ἰωάννην, συνέδραμε πρὸς αὐτοὺς πᾶς ὁ λαὸς ἐπὶ τῇ στοᾷ τῇ καλουμένῃ σολομῶνος ἔκθαμβοι. ἰδὼμ δὲ πέτρος, ἀπεκρίνατο πρὸς τὸμ λαὸμ, ἄνδρες ἰσραηλῖται τί θαυμάζετε ἐπὶ τούτῳ, ἢ ἡμῖμ τί ἀτενίζετε, ὡς ἰδίᾳ δυνάμει ἢ εὐσεβείᾳ πεποιηκόσοι τοῦ περιπατεῖμ αὐτόμ. ὁ θεὸς ἀβραὰμ καὶ ἰσαὰκ καὶ ἰακὼβ, ὁ θεὸς τῶν πατέρωμ ἡμῶμ, ἐδόξασε τὸμ παῖδα αὐτοῦ ΙΗΣΟΥΝ, ὃμ ὑμεῖς παρεδώκατε καὶ ἠρνήσασθε αὐτὸμ κατὰ πρόσωπομ πιλάτου, κρίναντος ἐκείνου ἀπολύειμ. ὑμεῖς δὲ τὸμ ἅγιομ καὶ δίκαιομ ἠρνήσασθε, καὶ ᾐτήσασθε ἄνδρα φονέα χαρισθῆμαι ὑμῖμ, τὸμ δὲ ἀρχηγὸμ τῆς ζωῆς ἀπεκτείνατε, ὃμ ὁ θεὸς ἤγειρεμ ἐκ νεκρῶμ, οὗ ἡμεῖς μάρτυρές ἐσμεν, καὶ ἐπὶ τῇ πίστει τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ τοῦτομ ὃμ θεωρεῖτε καὶ οἴδατε ἐστερέωσε τὸ ὄνομα αὐτοῦ, καὶ ἡ πίστις ἡ δι' αὐτοῦ, ἔδωκεμ αὐτῷ τὴμ ὁλοκληρίαμ ταύτημ ἀπέναντι πάντωμ ὑμῶμ. καὶ νῦμ ἀδελφοί οἶδα, ὅτι κατὰ ἄγνοιαμ ἐπράξατε, ὥσπερ καὶ οἱ ἄρχοντες ὑμῶμ. ὁ δὲ θεὸς ἃ προκατήγγειλε διὰ στόματος πάντωμ τῶμ προφητῶμ αὐτοῦ παθεῖμ τὸμ ΧΡΙΣΤΟΝ ἐπλήρωσεμ οὕτως. μετανοήσατε οὖμ καὶ ἐπιστρέψατε εἰς τὸ ἐξαλειφθῆμαι ὑμῶμ τὰς ἁμαρτίας, ὅπως ἂμ ἔλθωσι καιροὶ ἀναψύξεως ἀπὸ προσώπου τοῦ κυρίου, καὶ ἀπόστειλη τὸμ προκεκηρυγμένομ ὑμῖμ ΙΗΣΟΥΝ ΧΡΙΣΤΟΝ ὃμ δεῖ οὐρανὸμ μὲν δέξασθαι ἄχρι χρόνων ἀποκαταστάσεως πάντωμ ὧμ ἐλάλησεν ὁ θεὸς διὰ στόματος πάντωμ ἁγίωμ ἀπ' αἰῶνος προφητῶν. Μωϋσῆς μὲν γὰρ πρὸς τοὺς πατέρας εἶπεμ, ὅτι προφήτην ὑμῖμ ἀναστήσει κύριος ὁ θεὸς ὑμῶμ ἐκ

eum totus populus ambulantē & laudantem deū. Agnouerūtq; illū, q̄ ipse esset qui ad eleemosynā sedebat ad speciosam portam templi. Et impleti sunt stupore & extasi, in eo quod contigerat illi. Cum teneret aūt qui sanatus fuerat daudus Petrū & Ioannem, cucurrit totus populus ad eos in porticum quæ appellatur Salomonis stupētes. Quo uiso Petrus, respondit ad populū. Viri Israelitæ quid miramini i hoc, aut nos quid intuemini, quasi nostra uirtute aut potestate fecerimus hunc ambulare? Deus Abraham, & Isaac, & Iacob, deus patrum nostrorum glorificauit filiū suū Iesum, quem uos quidē tradidistis & negastis in conspectu Pilati cū ille iudicasset esse absoluendū. Vos aūt sanctū & iustū negastis, & postulastis ut uirū homicidam donaret uobis, autorem uero uitæ interfecistis, quē deus suscitauit a mortuis, cuius nos testes sumus, & in fide nominis eius hūc quē uos uidetis & nostis, cōfirmauit nomē suū, & fides quæ per eū est dedit ei integram sanitatē istam in cōspectu oīum uestrū. Et nunc fratres scio, q̄d per ignorātiam feciſtis, sicut & principes uestri. Deus aūt qui p̄nunciauerat p os omnium prophetarum suorū Christum passum, ipleuit sic. Pœniteat uos igit & cōuertamini ut deleant peccata uestra, ut cū uenerint tpa refrigerij a cōspectu dñi, & miserit eū q añ p̄dicat ē uobis Iesum Christū, quē oportet q̄dē cœlū suscipe, usq; in tpa restitutionis oīum, q̄ locutus est deus p os sanctor suorū a sæculo prophetarū. Moses q̄dē dixit. Prophetā suscitabit uobis dñs deus uester de

μῶν ἐκ τῶν νεκρῶν ἐν τούτῳ οὗτος παρέστηκεν ἐνώπιον ὑμῶν ὑγιής. οὗτός ἐστιν ὁ λίθος ὁ ἐξουθενηθεὶς ὑφ' ὑμῶν

ster de fratribus uestris, tāq̄ meipsū audietis iuxta oia q̄cūq; locutus fuerit uobis. Erit aūt, ut ois aia q̄ nō audierit pphetā illū exterminet de plebe. Quin & oēs pphetæ a Samuel & deinceps q̄t q̄t locuti sūt & annūciauerūt dies istos. Vos estis filij prophetarū & testamēti. quod disposuit deꝰ ad patres nostros dicens ad Abrahā. Et in semine tuo benedicētur oēs familiæ terræ Vobis primū deus cū suscitasset filiū suū Iesum misit eū benedicentē uos, ut conuertat se unusquisq; a malicijs uestris.

Loquentibus aūt illis ad ppl'm, supuenerūt sacerdotes & magistratus tēpli & sadducæi molestē ferētes, q̄ docerēt ppl'm, & annunciarēt in noie Iesu resurrectionē ex mortuis, & iniecerūt eis manus, & posuerūt eos in custodiā in posterū diē. Erat aūt iam uespa, multi aūt eorū q audierant sermonē crediderunt, & factꝰ est numerꝰ uirorū circiter q̄nq; milia. Factū est aūt i postero die ut cōgregarentur principes eorū & seniores & scribæ in Hierusalem, & Annas princeps sacerdotū, & Cayphas, & Ioannes & Alexāder, & quotquot erāt de genere pōtificio. Et cū statuissent eos in medio interrogabāt. In qua uirtute, aut in quo noie feciſtis hoc uos? Tūc Petrꝰ repletus spū sctō, dixit ad eos. Principes ppli & seniores Israel, si nos hodie diiudicamur de eo qd' bñ fecerimꝰ homini infirmo, in quo iste saluꝰ factꝰ est: notum sit oibus uobis & oī plebi Israel, qd' in noie Iesu Christi nazareni quē uos crucifixistis quem deus suscitauit a mortuis in hoc iste astat corā uobis sanus. Hic est lapis, qui reprobatus est a

IIII

ὑμῶν ἐν οἰκοδομούντων, ὃ γενόμενον εἰς κεφαλὴν γωνίας. ⁋ οὐκ ἔστιν ἐν ἄλλῳ οὐδενὶ ἡ σωτηρία, οὐδὲ γὰρ ὄνομά ἐστιν ἕτερον τὸ δεδομένον ἐν ἀνθρώποις ἐν ᾧ δεῖ σωθῆναι ἡμᾶς. θεωροῦντες δὲ τὴν τοῦ Πέτρου παῤῥησίαν καὶ Ἰωάννου, καταλαβόμενοι, ὅτι ἄνθρωποι ἀγράμματοί εἰσι καὶ ἰδιῶται, ἐθαύμαζον ἐπεγίνωσκόν τε αὐτοὺς, ὅτι σὺν τῷ ΙΗΣΟΥ ἦσαν, τόν τε ἄνθρωπον βλέποντες σὺν αὐτοῖς, ἑστῶτα τὸν τεθεραπευμένον, οὐδὲν εἶχον ἀντιπεῖν, κελεύσαντες δὲ αὐτοὺς ἔξω τοῦ συνεδρίου ἀπελθεῖν, συνέβαλον πρὸς ἀλλήλους, λέγοντες. τί ποιήσομεν τοῖς ἀνθρώποις τούτοις, ὅτι μὲν γνωστὸν σημεῖον γέγονε δι' αὐτῶν, πᾶσι τοῖς κατοικοῦσιν Ἰερουσαλὴμ φανερόν, καὶ οὐ δυνάμεθα ἀρνήσασθαι, ἀλλ' ἵνα μὴ ἐπὶ πλεῖον διανεμηθῇ εἰς τὸν λαὸν, ἀπειλῇ ἀπειλησώμεθα αὐτοῖς, μηκέτι λαλεῖν ἐπὶ τῷ ὀνόματι τούτῳ μηδενὶ ἀνθρώπων, καὶ καλέσαντες αὐτοὺς, παρήγγειλαν αὐτοῖς τὸ καθόλου μὴ φθέγγεσθαι μηδὲ διδάσκειν ἐπὶ τῷ ὀνόματι τοῦ ΙΗΣΟΥ. ὁ δὲ Πέτρος ⁋ Ἰωάννης ἀποκριθέντες πρὸς αὐτοὺς, εἶπον. εἰ δίκαιόν ἐστιν ἐνώπιον τοῦ θεοῦ, ὑμῶν ἀκούειν μᾶλλον ἢ τοῦ θεοῦ, κρίνατε. οὐ δυνάμεθα γὰρ ἡμεῖς ἃ εἴδομεν καὶ ἠκούσαμεν μὴ λαλῆσαι. οἱ δὲ προσαπειλησάμενοι, ἀπέλυσαν αὐτούς, μηδὲν εὑρίσκοντες τὸ πῶς κολάσουσιν αὐτοὺς διὰ τὸν λαὸν, ὅτι πάντες ἐδόξαζον τὸν θεὸν ἐπὶ τῷ γεγονότι. ἐτῶν γὰρ πλειόνων τεσσαράκοντα ὁ ἄνθρωπος ἐφ' ὃν ἐγεγόνει τὸ σημεῖον τοῦτο τῆς ἰάσεως. ἀπολυθέντες δὲ, ἦλθον πρὸς τοὺς ἰδίους, καὶ ἀπήγγειλαν ὅσα πρὸς αὐτοὺς οἱ ἀρχιερεῖς ⁋ οἱ πρεσβύτεροι εἶπον. οἱ δὲ ἀκούσαντες ὁμοθυμαδὸν ἦραν φωνὴν πρὸς τὸν θεὸν ⁋ εἶπον. Δέσποτα σὺ ὁ θεὸς, ὁ ποιήσας τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν καὶ τὴν θάλασσαν, ⁋ πάντα τὰ ἐν αὐτοῖς, ὁ διὰ στόματος Δαβὶδ παιδός σου εἰπών ἵνα τί ἐφρύαξαν ἔθνη, καὶ λαοὶ ἐμελέτησαν κενά

ACTA

uobis ædificantibus, q factus est in caput anguli, & nō est i alio quoq; salus. Nec enim aliud nomen est sub cœlo datū hoibus, in quo oporteat nos saluos fieri. Vidētes aūt Petri libertatē & Ioānis, & cōperto q hoies essent illiterati & idiotæ, admirabant, & agnoscebāt eos quod cū Iesu fuissent, hoiem quoq; uidentes stantē cū eis qui sanatus fuerat, nihil poterant contradicere. Iussis aūt illis e cōsilio discedere, cōferebāt inter sese dicētes. Quid faciem⁹ hoibus istis? Q̄m quidē notū signū factū est p eos oibus habitantibus Hierusalē. Manifestum est, & nō possum⁹ negare. Sed ne amplius diuulget in populum, cōminemur eis ne ultra loquant in noīe hoc ulli hoim. Et accersitis illis denunciauerunt ne omnino loquerent, neq; docerent in noīe Iesu. Petrus uero & Ioannes rn̄dentes, dixerunt ad eos, an iustū sit in cōspectu dei uos potius audire, q̄m deū, iudicate. Nō em̄ possumus q̄ uidimus & audiuim⁹ nō loqui. At illi aditis minis dimiserūt eos, nihil inuenientes quō punirent eos propter pp̄lm, qa oēs glorificabant deum super eo quod acciderat. Annorū enim erat amplius quadraginta homo, in quo factum fuerat signū istud sanitatis. Dimissi aūt uenerunt ad suos, & annunciauerunt eis q̄cunq; sibi principes sacerdotū & seniores dixerant. Qui cū audissent, unanimiter leuauerunt uocem ad deum, & dixerunt. Domine tu deus qui fecisti cœlum & terram mare, & omnia quæ in eis sunt, qui per os patris nostri Dauid pueri tui dixisti. Quare fremuerunt gentes, & populi meditati sunt inania.

παρέστησαν οἱ βασιλεῖς τῆς γῆς καὶ οἱ ἄρχοντες συνήχθησαν ἐπὶ τὸ αὐτὸ, κατὰ τοῦ κυρίου, καὶ τοῦ χριστοῦ αὐτοῦ. συνήχθησαν γὰρ ἐπ' ἀληθείας ἐπὶ τὸν ἅγιον παῖδά σου ΙΗΣΟΥΝ, ὃν ἔχρισας, Ἡρῴδης τε καὶ Πόντιος Πιλᾶτος, σὺν ἔθνεσι καὶ λαοῖς Ἰσραήλ, ποιῆσαι ὅσα ἡ χείρ σου, καὶ ἡ βουλή σου προώρισε γενέσθαι. καὶ τὰ νῦν κύριε ἔπιδε ἐπὶ τὰς ἀπειλὰς αὐτῶν, καὶ δὸς τοῖς δούλοις σου μετὰ παρρησίας πάσης λαλεῖν τὸν λόγον σου ἐν τῷ τὴν χεῖρά σου ἐκτείνειν σε εἰς ἴασιν, καὶ σημεῖα καὶ τέρατα γινέσθαι διὰ τοῦ ὀνόματος τοῦ ἁγίου παιδός σου ΙΗΣΟΥ. καὶ δεηθέντων αὐτῶν, ἐσαλεύθη ὁ τόπος ἐν ᾧ ἦσαν συνηγμένοι, καὶ ἐπλήσθησαν ἅπαντες πνεύματος ἁγίου. καὶ ἐλάλουν τὸν λόγον τοῦ θεοῦ μετὰ παρρησίας. τοῦ δὲ πλήθους τῶν πιστευσάντων ἦν ἡ καρδία καὶ ἡ ψυχὴ μία. καὶ οὐδὲ εἷς τι τῶν ὑπαρχόντων αὐτῷ ἔλεγεν ἴδιον εἶναι, ἀλλ' ἦν αὐτοῖς ἅπαντα κοινά. καὶ μεγάλῃ δυνάμει ἀπεδίδουν τὸ μαρτύριον οἱ ἀπόστολοι τῆς ἀναστάσεως τοῦ κυρίου ΙΗΣΟΥ. χάρις τε μεγάλη ἦν ἐπὶ πάντας αὐτούς. οὐδὲ γὰρ ἐνδεής τις ὑπῆρχεν ἐν αὐτοῖς. ὅσοι γὰρ κτήτορες χωρίων ἢ οἰκιῶν ὑπῆρχον, πωλοῦντες ἔφερον τὰς τιμὰς τῶν πιπρασκομένων, καὶ ἐτίθουν παρὰ τοὺς πόδας τῶν ἀποστόλων. διεδίδοτο δὲ ἑκάστῳ καθότι ἄν τις χρείαν εἶχεν. Ἰωσῆς δὲ ὁ ἐπικληθεὶς Βαρνάβας ἀπὸ τῶν ἀποστόλων, ὅ ἐστιν ἡρμηνευόμενον υἱὸς παρακλήσεως Λευίτης, κύπριος τῷ γένει, ὑπάρχοντος αὐτῷ ἀγροῦ, πωλήσας ἤνεγκε τὸ χρῆμα καὶ ἔθηκε παρὰ τοὺς πόδας τῶν ἀποστόλων. Ἀνὴρ δέ τις ἀνανίας ὀνόματι σὺν σαπφείρῃ τῇ γυναικὶ αὐτοῦ ἐπώλησε κτῆμα καὶ ἐνοσφίσατο ἀπὸ τῆς τιμῆς συνειδυίης καὶ τῆς γυναικὸς αὐτοῦ, καὶ ἐνέγκας μέρος τι παρὰ τοὺς πόδας τῶν ἀποστόλων ἔθηκεν. εἶπε δὲ πέτρος. ἀνανία διὰ τί ἐπλήρωσεν ὁ σατανᾶς τὴν καρδίαν σου, ψεύσασθαί σε τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ νοσφί-

inania. Astiterunt reges terræ, & principes cõuenerunt in unũ aduersus dñm, & aduersus Christũ eius: Cõuenerũt enim uere aduersus sanctum puerum tuũ Iesum quem unxeras, Herodes simul & põtius Pilatus cũ gẽtibus & populis israel, ad faciẽdũ q̃cũq; manꝰ tua & consiliũ tuum prius decreuerat ut fierent. Et nunc dñe aspice in minas eorũ & da seruis tuis cũ omni fiducia loqui uerbũ tuũ, manũ tuam porrigendo in hoc ut sanatio & signa & ꝓdigia fiãt ꝑ nomẽ sancti filij tui Iesu. Et cũ orassent illi, motꝰ est locus ĩ quo erãt cõgregati, & repleti sunt oẽs spũ sancto, & loquebantur uerbũ dei cũ fiducia. Multitudinis aũt credẽtiũ erat cor unũ & anima una, nec quisq; eorꝝ q̃ possidebat aliqd suũ esse dicebat, sed erant illis oia coia. Et uirtute magna reddebãt apostoli testimonium resurrectionis domini Iesu, & gratia magna erat super omnes illos. Neq; enim quisq; egens erat inter illos. Quotquot eñ possessores agrorꝝ aut domorꝝ erant, uẽdentes afferebãt precia eorꝝ q̃ uendita fuerant, & ponebãt añ pedes aplorꝝ. Distribuebat aũt singulis prout cuiq; opꝰ erat. Ioses aũt q cognoiatꝰ est Barnabas ab aplis, qđ est filiꝰ cõsolatiõis, leuites cyprius genere, cũ haberet agrũ uẽdidit eũ, & attulit preciũ & posuit ad pedes apostolorꝝ.

Vir aũt qdã noie Ananias cũ Sapphira uxore sua uendiderat possessionẽ & seposuerat de p̃cio, conscia etiã uxore sua, & afferens partem quandã, ad pedes apostolorum posuit. Dixit autem Petrus Anania. Cur impleuit Satanas cor tuum, ut mentireris spiritui sancto, & fraudare

V

νοσφίσασθαί σε ἀπὸ τοῦ χωρίου; οὐχὶ μένον σοι ἔμενε, καὶ πραθὲν ἐν τῇ σῇ ἐξουσίᾳ ὑπῆρχε; τί ὅτι ἔθου ἐν τῇ καρδίᾳ σου τὸ πρᾶγμα τοῦτο; οὐκ ἐψεύσω ἀνθρώποις, ἀλλὰ τῷ θεῷ. ἀκούων δὲ Ἁνανίας τοὺς λόγους τούτους, πεσὼν ἐξέψυξε. καὶ ἐγένετο φόβος μέγας ἐπὶ πάντας τοὺς ἀκούοντας ταῦτα. ἀναστάντες δὲ οἱ νεώτεροι, συνέσταλαν αὐτὸν καὶ ἐξενέγκαντες ἔθαψαν. Ἐγένετο δὲ ὡς ὡρῶν τριῶν διάστημα, καὶ ἡ γυνὴ αὐτοῦ μὴ εἰδυῖα τὸ γεγονός, εἰσῆλθεν. ἀπεκρίθη δὲ αὐτῇ ὁ Πέτρος. εἰπέ μοι, εἰ τοσούτου τὸ χωρίον ἀπέδοσθε; ἡ δὲ εἶπε. Ναὶ τοσούτου. ὁ δὲ Πέτρος εἶπε πρὸς αὐτήν. τί ὅτι συνεφωνήθη ὑμῖν πειρᾶσαι τὸ πνεῦμα κυρίου; ἰδοὺ οἱ πόδες τῶν θαψάντων τὸν ἄνδρα σου, ἐπὶ τῇ θύρᾳ, καὶ ἐξοίσουσί σε, ἔπεσε δὲ παραχρῆμα πρὸ τῶν ποδῶν αὐτοῦ καὶ ἐξέψυξεν. εἰσελθόντες δὲ οἱ νεανίσκοι, εὗρον αὐτὴν νεκράν, καὶ ἐξενέγκαντες ἔθαψαν πρὸς τὸν ἄνδρα αὐτῆς. καὶ ἐγένετο φόβος μέγας ἐφ' ὅλην τὴν ἐκκλησίαν, καὶ ἐπὶ πάντας τοὺς ἀκούοντας ταῦτα. Διὰ δὲ τῶν χειρῶν τῶν ἀποστόλων ἐγίνετο σημεῖα καὶ τέρατα ἐν τῷ λαῷ πολλά, καὶ ἦσαν ὁμοθυμαδὸν ἅπαντες ἐν τῇ στοᾷ Σολομῶνος. τῶν δὲ λοιπῶν οὐδεὶς ἐτόλμα κολλᾶσθαι αὐτοῖς, ἀλλ' ἐμεγάλυνεν αὐτοὺς ὁ λαός. Μᾶλλον δὲ προσετίθοντο πιστεύοντες τῷ κυρίῳ πλήθη, ἀνδρῶν τε καὶ γυναικῶν, ὥς τε καὶ εἰς τὰς πλατείας ἐκφέρειν τοὺς ἀσθενεῖς, καὶ τιθέναι ἐπὶ κλινῶν καὶ κραββάτων, ἵνα ἐρχομένου πέτρου, κἂν ἡ σκιὰ ἐπισκιάσῃ τινὶ αὐτῶν. Συνήρχετο δὲ καὶ τὸ πλῆθος τῶν περὶξ πόλεων εἰς ἱερουσαλήμ, φέροντες ἀσθενεῖς καὶ ὀχλουμένους ὑπὸ πνευμάτων ἀκαθάρτων, οἵτινες ἐθεραπεύοντο ἅπαντες. Ἀναστὰς δὲ ὁ ἀρχιερεὺς καὶ πάντες οἱ σὺν αὐτῷ, ἥ ἐστιν αἵρεσις τῶν σαδδουκαίων ἐπλήσθησαν

& fraudares de precio agri? Nonne manens tibi manebat, & uenundatum in tua erat potestate? Quare posuisti in corde tuo rem istã? Non es mentitus hominibus sed deo. Audiens autem Ananias hæc uerba, collapsus expirauit. Et factus est timor magnus super omnes qui audierunt hæc. Surgentes autem iuuenes amouerunt eum, & elatum sepelierunt. Factum est aũt fere me horæ triũ interuallũ, & uxor ipsi⁹ nesciẽs quod factũ fuerat introiuit. Respondet aũt ei Petrus. Dic mihi, Num tanti agrũ uẽdidistis? At illa dixit. Etiã tanti. Petrus aũt ad eam. Cur conspirastis inter uos ut tentaretis spm̃ dñi? Ecce pedes eorũ qui sepelierunt uirũ tuũ ad ostiũ adsunt & efferẽt te. Cõfestim aũt cecidit ad pedes ei⁹, & expirauit. Ingressi aũt iuuenes repererunt illã mortuam, & extulerunt ac sepelierũt iuxta uirũ suum. Et factus est timor magnus in uniuersã cõgregationẽ, & in oẽs q̃ audiebãt hæc. Per manus aũt apostolorũ fiebant signa & prodigia multa in plebe. Et erant unanimiter oẽs in porticu Salomonis. Cæterorũ aũt nemo audebat se cõiungere illis, sed magnificabat eos populus. Magis aũt accrescebat credentiũ dño multitudo uirorũ q̃ ac mulierum, ita ut in plateas exportarent infirmos, & ponerent in lectulis ac grabatis, ut ueniẽtis Petri uel umbra obũbraret aliquem illorũ. Conueniebat aũtẽ & multitudo uicinarũ ciuitatũ Hierusalẽ, afferẽtes ægros & uexatos a spiritibus immundis, q̃ sanabantur omnes. Exurgens aũt princeps sacerdotũ & omnes qui cum illo erant, quæ est factio saddu-

ceorum

ἐπλήσθησαν ζήλου, καὶ ἐπέβαλον τὰς χεῖρας αὐτῶν ἐπὶ τοὺς ἀποστόλους, καὶ ἔθεντο αὐτοὺς ἐν τηρήσει δημοσίᾳ. Ἄγγελος δὲ κυρίου διὰ τῆς νυκτὸς ἤνοιξε τὰς θύρας τῆς φυλακῆς, ἐξαγαγών τε αὐτοὺς ἔφη· πορεύεσθε καὶ σταθέντες λαλεῖτε ἐν τῷ ἱερῷ τῷ λαῷ πάντα τὰ ῥήματα τῆς ζωῆς ταύτης. Ἀκούσαντες δὲ εἰσῆλθον ὑπὸ τὸν ὄρθρον εἰς τὸ ἱερὸν καὶ ἐδίδασκον. παραγενόμενος δὲ ὁ ἀρχιερεὺς καὶ οἱ σὺν αὐτῷ συνεκάλεσαν τὸ συνέδριον καὶ πᾶσαν τὴν γερουσίαν τῶν υἱῶν ἰσραήλ, καὶ ἀπέστειλαν εἰς τὸ δεσμωτήριον ἀχθῆναι αὐτούς. οἱ δὲ ὑπηρέται παραγενόμενοι, οὐχ εὗρον αὐτοὺς ἐν τῇ φυλακῇ, ἀναστρέψαντες δὲ ἀπήγγειλαν λέγοντες, ὅτι τὸ μὲν δεσμωτήριον εὕρομεν κεκλεισμένον ἐν πάσῃ ἀσφαλείᾳ, καὶ τοὺς φύλακας ἕξω ἑστῶτας πρὸ τῶν θυρῶν. ἀνοίξαντες δὲ, ἔσω οὐδένα εὕρομεν. ὡς δὲ ἤκουσαν τοὺς λόγους τούτους, ὅτε ἱερεὺς καὶ ὁ στρατηγὸς τοῦ ἱεροῦ, καὶ οἱ ἀρχιερεῖς διεπορέοντο περὶ αὐτῶν, τί ἂν γένοιτο τοῦτο, παραγενόμενός δέ τις ἀπήγγειλεν αὐτοῖς, ὅτι ἰδοὺ οἱ ἄνδρες οὓς ἔθεσθε ἐν τῇ φυλακῇ, εἰσὶν ἐν τῷ ἱερῷ ἑστῶτες καὶ διδάσκοντες τὸν λαόν. τότε ἀπελθὼν ὁ στρατηγὸς σὺν τοῖς ὑπηρέταις ἤγαγεν αὐτοὺς οὐ μετὰ βίας. ἐφοβοῦντο γὰρ τὸν λαὸν, ἵνα μὴ λιθασθῶσιν. ἀγαγόντες δὲ αὐτοὺς ἔστησαν ἐν τῷ συνεδρίῳ, καὶ ἐπηρώτησεν αὐτοὺς ὁ ἀρχιερεὺς λέγων. οὐ παραγγελίᾳ παρηγγείλαμεν ὑμῖν, μὴ διδάσκειν ἐπὶ τῷ ὀνόματι τούτῳ; καὶ ἰδοὺ πεπληρώκατε τὴν Ἰερουσαλὴμ τῆς διδαχῆς ὑμῶν, καὶ βούλεσθε ἐπαγαγεῖν ἐφ' ἡμᾶς τὸ αἷμα τοῦ ἀνθρώπου τούτου. Ἀποκριθεὶς δὲ ὁ Πέτρος καὶ οἱ ἀπόστολοι, εἶπον. πειθαρχεῖν δεῖ θεῷ μᾶλλον, ἢ ἀνθρώποις. ὁ θεὸς τῶν πατέρων ἡμῶν, ἤγειρεν ΙΗΣΟΥΝ,

ὃν ὑμεῖς

cærorum repleti ſunt zelo, & iniecerunt manus in apoſtolos, & poſuerunt eos in cuſtodia publica. Angelus aũt domini per noctem aperuit ianuas carceris, Et eductis illis dixit. Ite, & ſtãtes loquimini in templo plebi omnia uerba uitæ huius. Qui cũ audiſſent intrauerunt diluculo in templum & docebant. Adueniens autem princeps ſacerdotum & qui cum eo erant, conuocauerunt concilium & uniuerſum ſeniorum ordinẽ filiorum Iſrael & miſerunt ad carcerem, qui adducerent eos. Cum autem ueniſſent miniſtri, & nõ inueniſſent illos, reuerſi nunciauerunt dicentes. Carcerẽ quidem inuenimus clauſum cum omni diligentia, & cuſtodes foris ſtantes ante ianuas. Cum aperuiſſemus autem, neminem intus inuenimus. Vt aũt audierũt hos ſermones & ſacerdos & magiſtratus tẽpli & principes ſacerdotũ, ambigebant de illis qd nã hoc futuꝝ eſſet. Adueniens aũt quidam nunciauit eis. Ecce uiri quos poſueratis in carcerẽ, ſũt in templo ſtantes, & docentes populum. Tunc abiit magiſtratus cum miniſtris, & adduxit illos ſine ui. Timebant enim populum, ne lapidarentur. Et cum adduxiſſent illos, ſtatuerunt in concilio. Et interrogauit eos princeps ſacerdotum, dicens. Nonne præcipiendo præcepimus uobis, ne doceretis in nomine iſto? Et ecce repleſtis Hieruſalem doctrina ueſtra, & uultis inducere ſuper nos ſanguinem hominis iſtius. Reſpondens autem Petrus & apoſtoli dixerunt. Obedire oportet deo magis quam hominibus. Deus patrum noſtrorum ſuſcitauit Ieſum,

Y 4 quem

ὑμεῖς διεχειρίσασθε κρεμάσαντες ἐπὶ ξύλου.
τοῦτον ὁ θεὸς ἀρχηγὸν καὶ σωτῆρα ὕψωσε τῇ
δεξιᾷ αὐτοῦ, δοῦναι μετάνοιαν τῷ Ἰσρα-
ὴλ, καὶ ἄφεσιν ἁμαρτιῶν. καὶ ἡμεῖς ἐσμὲν
αὐτοῦ μάρτυρες τῶν ῥημάτων τούτων, καὶ τὸ
πνεῦμα δὲ τὸ ἅγιον, ὃ ἔδωκεν ὁ θεὸς τοῖς
πειθαρχοῦσιν αὐτῷ. οἱ δὲ ἀκούσαντες διεπρί-
οντο καὶ ἐβουλεύοντο ἀνελεῖν αὐτούς. ἀνα-
στὰς δέ τις ἐν τῷ συνεδρίῳ Φαρισαῖος ὀνό-
ματι Γαμαλιὴλ, νομοδιδάσκαλος τίμιος
παντὶ τῷ λαῷ, ἐκέλευσε ἔξω βραχύτι τοὺς
ἀποστόλους ποιῆσαι. εἶπέ τε πρὸς αὐτούς, ἄν-
δρες Ἰσραηλῖται προσέχετε ἑαυτοῖς ἐπὶ τοῖς
ἀνθρώποις τούτοις, τί μέλλετε πράσσειν. πρὸ
γὰρ τούτων τῶν ἡμερῶν ἀνέστη Θευδᾶς λέ-
γων εἶναί τινα ἑαυτὸν, ᾧ προσεκλίθη ἀριθμὸς
ἀνδρῶν ὡσεὶ τετρακοσίων, ὃς ἀνῃρέθη καὶ πάν-
τες ὅσοι ἐπείθοντο αὐτῷ, διελύθησαν καὶ εἰς
οὐδέν. μετὰ τοῦτον ἀνέστη Ἰούδας
ὁ Γαλιλαῖος ἐν ταῖς ἡμέραις τῆς ἀπογρα-
φῆς, καὶ ἀπέστησε λαὸν ἱκανὸν ὀπίσω αὐτοῦ.
κἀκεῖνος ἀπώλετο, καὶ πάντες ὅσοι ἐπείθοντο
αὐτῷ, διεσκορπίσθησαν. καὶ τὰ νῦν λέ-
γω ὑμῖν. ἀποστῆτε ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων τού-
των, καὶ ἐάσατε αὐτούς, ὅτι ἐὰν ᾖ ἐξ ἀνθρώ-
πων ἡ βουλὴ, ἢ τὸ ἔργον τοῦτο, καταλυθήσε-
ται. εἰ δὲ ἐκ θεοῦ ἐστιν, οὐ δυνήσεσθε κατα-
λῦσαι αὐτό. μήποτε καὶ θεομάχοι εὑρεθῆτε.
ἐπείθησαν δὲ αὐτῷ καὶ προσκαλεσάμενοι
τοὺς ἀποστόλους, δείραντες παρήγγειλαν μὴ
λαλεῖν ἐπὶ τῷ ὀνόματι τοῦ ΙΗΣΟΥ, καὶ ἀπέ-
λυσαν αὐτούς. οἱ μὲν οὖν ἐπορεύοντο χαίρον
τες ἀπὸ προσώπου τοῦ συνεδρίου, ὅτι ὑπὲρ
τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ κατηξιώθησαν ἀτιμα-
σθῆναι, πᾶσάν τε ἡμέραν ἐν τῷ ἱερῷ, καὶ κατ' οἶ-
κον οὐκ ἐπαύοντο διδάσκοντες, καὶ εὐαγ-
γελιζόμενοι ΙΗΣΟΥΝ τὸν ΧΡΙΣΤΟΝ.

Ἐν δὲ ταῖς ἡμέραις ταύταις πληθυνόντων
τῶν μαθητῶν, ἐγένετο γογγυσμὸς τῶν
Ἑλληνιστῶν

quẽ uos interemistis suspendentes in li
gno. Hunc principẽ & saluatorem deus
exaltauit dextera sua ad dandã pœni-
tentiam Israel & remissionẽ peccatorũ,
& nos sumus ei testes horũ uerboꝝ. In
sup aũt & spũs sctũs, quẽ dedit deꝰ obe
diẽtibus illi. Hæc aũt cũ audissent disse
cabantur, & consultabant ut interfice-
rent illos. Surgens autem quidã in con
cilio pharisæꝰ nomine Gamaliel legis
doctor honorabilis uniuersæ plebi, iuss
sit ut paulisper secederent foras aposto
li. Dixitq; ad illos. Viri Israelitæ atten
dite uobis super hominibus istis, quid
acturi sitis. Ante hos enim dies extitit
theudas dicens se esse aliquem, cui con
sensit numerus uirorũ circiter quadrin
gentorum, qui occisus est, & omnes qui
credebãt ei dissipati sunt, & redacti ad
nihilum. Post hunc extitit Iudas Gali-
læus in diebus pfessionis, & auertit po-
pulum post sc. Et ipse perijt, & omnes
quotquot cõsenserant ei dispersi sunt.
Et nunc dico uobis, abstinete ab homi
nibus istis, & sinite illos. Qm̃ si ẽ ex hoi
nibus consiliũ aut opus hoc, dissolueꝫ,
si uero ex deo est, nõ potestis dissolue-
re, ne quãdo & deo repugnare reperia-
mini. Consenserunt aũt illi, & cũ aduo
cassent apostolos cæsis denũciauerunt,
ne omnino loquerent in nomine Iesu,
& dimiserunt eos. Et illi quidem ibant
gaudentes a conspectu cõcilij, quod di
gni habiti essent ut p nomine eius con
tumeliam paterẽtur. Et cotidie in tem
plo & circa domos nõ cessabant docere
& euangelizare Iesum Christum.

In diebus autem illis crescente nume VI
ro discipulorum, ortum est murmur
græcorũ

ἑλληνιστῶν πρὸς τοὺς ἑβραίους, ὅτι παρεθεωροῦντο ἐν τῇ διακονίᾳ τῇ καθημερινῇ αἱ χῆραι αὐτῶν, προσκαλεσάμενοι δὲ οἱ δώδεκα τὸ πλῆθος τῶν μαθητῶν, εἶπον, οὐκ ἀρεστόν ἐστιν ἡμᾶς καταλείψαντας τὸν λόγον τοῦ θεοῦ, διακονεῖν τραπέζαις. ἐπισκέψασθε οὖν ἀδελφοὶ ἄνδρας ἐξ ὑμῶν μαρτυρουμένους ἑπτά, πλήρεις πνεύματος ἁγίου, καὶ σοφίας οὓς καταστήσομεν ἐπὶ τῆς χρείας ταύτης. ἡμεῖς δὲ τῇ προσευχῇ, καὶ τῇ διακονίᾳ τοῦ λόγου προσκαρτερήσομεν, καὶ ἤρεσεν ὁ λόγος ἐνώπιον παντὸς τοῦ πλήθους, καὶ ἐξελέξαντο στέφανον, ἄνδρα πλήρη πίστεως καὶ πνεύματος ἁγίου, καὶ φίλιππον, καὶ πρόχορον καὶ νικάνορα, καὶ τίμωνα, καὶ παρμενᾶν, καὶ νικόλαον προσήλυτον ἀντιοχέα, οὓς ἔστησαν ἐνώπιον τῶν ἀποστόλων, καὶ προσευξάμενοι, ἐπέθηκαν αὐτοῖς τὰς χεῖρας, Καὶ ὁ λόγος τοῦ θεοῦ ηὔξανε, καὶ ἐπληθύνετο ὁ ἀριθμὸς τῶν μαθητῶν ἐν ἰερουσαλὴμ σφόδρα, πολύς τε ὄχλος τῶν ἱερέων ὑπήκουον τῇ πίστει. Στέφανος δὲ πλήρης πίστεως καὶ δυνάμεως, ἐποίει τέρατα καὶ σημεῖα μεγάλα ἐν τῷ λαῷ. ἀνέστησαν δέ τινες τῶν ἐκ τῆς συναγωγῆς, τῆς λεγομένης λιβερτίνων, καὶ κυρηναίων, καὶ ἀλεξανδρέων, καὶ τῶν ἀπὸ κιλικίας, καὶ ἀσίας, συζητοῦντες τῷ στεφάνῳ, καὶ οὐκ ἴσχυον ἀντιστῆναι τῇ σοφίᾳ, Καὶ τῷ πνεύματι ᾧ ἐλάλει. τότε ὑπέβαλον ἄνδρας λέγοντας, ὅτι ἀκηκόαμεν αὐτοῦ λαλοῦντος ῥήματα βλάσφημα εἰς μωσῆν καὶ τὸν θεόν. Συνεκίνησάν τε τὸν λαὸν καὶ τοὺς πρεσβυτέρους, Καὶ τοὺς γραμματεῖς, καὶ ἐπιστάντες, συνήρπασαν αὐτὸν, καὶ ἤγαγον εἰς τὸ συνέδριον, ἔστησάν τε μάρτυρας ψευδεῖς, λέγοντας, ὁ ἄνθρωπος οὗτος οὐ παύεται ῥήματα βλάσφημα λαλῶν κατὰ τοῦ τόπου τοῦ ἁγίου τούτου καὶ τοῦ νόμου. ἀκηκόαμεν γὰρ αὐτοῦ λέγοντος, ὅτι ὁ ΙΗΣΟΥΣ ὁ ναζαραῖος, οὗτος κατα-

græcorum aduersus hebræos, eo q̃ despicerentur in ministerio cotidiano uiduæ eorꝝ. Aduocata autem duodecim multitudine discipulorꝝ dixerunt. Nō est æquū, ut derelicto sermone dei ministremus mēsis. Cōsyderate ergo frēs uiros ex uobis boni testimonij septē, plenos spiritu sancto & sapiētia, quos constituamus in hunc usum. Nos uero orationi & ministerio uerbi instantes erimus. Et placuit sermo coram omni multitudine. Et elegerunt Stephanum uirum plenum fide & spiritu sancto, & Philippū, & Prochorū, & Nicanorē, & Timonem, & Parmenam, & Nicolaū aduenam Antiochenū. Hos statuerūt in conspectu apostolorum, & cū orassent imposuerunt eis manus. Et uerbū domini crescebat, & multiplicabat̃ numerus discipulorꝝ in Hierusalē ualde. Multa etiam turba sacerdotū obediebat fidei. Stephanus aūt plenus gratia & fortitudine faciebat p̃digia & signa magna in populo. Surrexerūt aūt qui dam de synagoga quæ appellatur libertinorum, & Cyrenensiū, & Alexandrinorum, & eorꝝ q̃ erant a Cilicia & Asia disputantes cū Stephano, & non poterant resistere sapientiæ & spūi qui loq̃batur. Tunc summiserunt uiros qui dicerent, Audiuimus eum dicentem uerba blasphemiæ in Mosen & deum. Cō mouerunt q̃ plebem & seniores & scribas, & inuadentes corripuerunt eum, & adduxerunt in concilium, & statuerunt falsos testes qui dicerent. Homo iste non cessat loqui uerba aduersus locum sanctū hūc & legem. Audiuimus enim eum dicentem, Iesus Nazareus hic destruit

+Blasphema

ὄντος καταλύσει τὸν τόπον τοῦτον, καὶ ἀλλάξει τὰ ἔθη ἃ παρέδωκεν ἡμῖν Μωϋσῆς. καὶ ἀτενίσαντες εἰς αὐτὸν ἅπαντες οἱ καθεζόμενοι ἐν τῷ συνεδρίῳ, εἶδον τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ὡσεὶ πρόσωπον ἀγγέλου. Εἶπε δὲ ὁ ἀρχιερεύς. Εἰ ἄρα ταῦτα οὕτως ἔχει; ὁ δὲ ἔφη, Ἄνδρες ἀδελφοὶ καὶ πατέρες, ἀκούσατε. ὁ θεὸς τῆς δόξης ὤφθη τῷ πατρὶ ἡμῶν Ἀβραὰμ, ὄντι ἐν τῇ Μεσοποταμίᾳ, πρὶν ἢ κατοικῆσαι αὐτὸν ἐν Χαρράν, καὶ εἶπε πρὸς αὐτόν. Ἔξελθε ἐκ τῆς γῆς σου, καὶ ἐκ τῆς συγγενείας σου, καὶ δεῦρο εἰς γῆν ἣν ἄν σοι δείξω. τότε ἐξελθὼν ἐκ γῆς Χαλδαίων, κατῴκησεν ἐν Χαρράν. κἀκεῖθεν μετὰ τὸ ἀποθανεῖν τὸν πατέρα αὐτοῦ, μετῴκησεν αὐτὸν εἰς τὴν γῆν ταύτην, εἰς ἣν ὑμεῖς νῦν κατοικεῖτε. καὶ οὐκ ἔδωκεν αὐτῷ κληρονομίαν ἐν αὐτῇ, οὐδὲ βῆμα ποδός, καὶ ἐπηγείλατο αὐτῷ δοῦναι εἰς κατάσχεσιν αὐτὴν, καὶ τῷ σπέρματι αὐτοῦ μετ' αὐτόν, οὐκ ὄντος αὐτῷ τέκνου. ἐλάλησε δὲ οὕτως ὁ θεὸς, ὅτι ἔσται τὸ σπέρμα αὐτοῦ πάροικον ἐν γῇ ἀλλοτρίᾳ, καὶ δουλώσουσιν αὐτὸ, καὶ κακώσουσιν ἔτη τετρακόσια. καὶ τὸ ἔθνος ᾧ ἐὰν δουλεύσωσι, κρινῶ ἐγὼ, εἶπεν ὁ θεός, καὶ μετὰ ταῦτα ἐξελεύσονται, καὶ λατρεύσουσί μοι ἐν τῷ τόπῳ τούτῳ, καὶ ἔδωκεν αὐτῷ διαθήκην περιτομῆς, καὶ οὕτως ἐγέννησε τὸν Ἰσαὰκ, καὶ περιέτεμεν αὐτὸν τῇ ἡμέρᾳ τῇ ὀγδόῃ, καὶ ὁ Ἰσαὰκ τὸν Ἰακώβ, καὶ ὁ Ἰακὼβ, τοὺς δώδεκα πατριάρχας. καὶ οἱ πατριάρχαι ζηλώσαντες τὸν Ἰωσὴφ, ἀπέδοντο εἰς Αἴγυπτον, καὶ ἦν ὁ Θεὸς μετ' αὐτοῦ, καὶ ἐξείλετο αὐτὸν ἐκ πασῶν τῶν θλίψεων αὐτοῦ, καὶ ἔδωκεν αὐτῷ χάριν καὶ σοφίαν ἐναντίον Φαραὼ βασιλέως Αἰγύπτου, καὶ κατέστησεν αὐτὸν ἡγούμενον ἐπ' Αἴγυπτον, καὶ ὅλον τὸν οἶκον αὐτοῦ. ἦλθε δὲ λιμὸς ἐφ' ὅλην τὴν Αἴγυπτον, καὶ Χαναὰν, καὶ θλῖψις μεγάλη, καὶ οὐχ ηὕρισκον χορτάσματα οἱ πατέρες ἡμῶν. ἀκούσας δὲ Ἰακὼβ ὄντα σῖτα ἐν Αἰγύπτῳ ἐξαπέστειλε

hic destruit locũ hũc, & mutabit traditiões quas tradidit nobis Moses. Et intuẽtes eum oẽs q sedebant in cõcilio, uiderunt faciem eius tanq̃ faciẽ angeli.

Dixit aũt princeps sacerdotũ, num hæc ita se habent. Qui ait. Viri fratres VII & patres audite. Deus gloriæ apparuit patri nostro Abrahæ cũ esset in Mesopotamia, priusq̃ moraret in Charrã. & dixit ad illũ. Exi de terra tua & de cognatiõe tua, & ueni i terrã quãcũq; mõstrauero tibi. Tunc exijt de terra Chaldæorum, & habitauit in Charrã. Et inde postq̃ mortuus est pater eius transtulit illum in terram hanc, in qua nunc uos habitatis. Et non dedit illi hæreditatẽ in ea, nec uestigiũ pedis, & repmisit illi eã se datu⁊ in possessionẽ, & semini eius post ipsũ, cũ nõ haberet filiũ. Locut⁹ est aũt ei de⁹, q̃ futu⁊ esset semẽ ei⁹ inquilinũ in terra aliena, & seruituti illud subiecturi essent, & male tractaturi annis quadringẽtis, & gentẽ cui cũq; seruierint iudicabo ego dicit dñs. Et post hæc exibunt & seruiẽt mihi in loco isto. Et dedit illi testamentũ circũcisionis, & hic genuit Isaac, & circũcidit eum in die octauo. & Isaac Iacob, & Iacob duodecim patriarchas. Et patriarchæ emulantes Ioseph uendiderunt in ægyptũ, & erat deus cũ eo, & eripuit eũ ex oibus tribulationibus eius, & dedit ei gratiã & sapiẽtiã in cõspectu Pharaonis regis ægyptio⁊, & cõstituit eũ pfectũ sup ægyptũ & sup totã domũ suã. Venit aũt fames in uniuersã terrã ægypti & Chanaan, & tribulatio magna, & nõ inueniebãt cibos patres nostri. Cũ audisset ãt Iacob eẽ frumẽta i ægypto, misit

ἐξαπέστειλε τοὺς πατέρας ἡμῶν πρῶτον, καὶ ἐν τῷ δευτέρῳ, ἀνεγνωρίσθη Ἰωσὴφ τοῖς ἀδελφοῖς αὐτοῦ, καὶ φανερὸν ἐγένετο τῷ Φαραὼ, τὸ γένος τοῦ Ἰωσήφ. Ἀποστείλας δὲ Ἰωσὴφ, μετεκαλέσατο τὸν πατέρα αὐτοῦ Ἰακὼβ, καὶ πᾶσαν τὴν συγγένειαν ἐν ψυχαῖς ἑβδομήκοντα πέντε. Κατέβη δὲ Ἰακὼβ εἰς Αἴγυπτον, καὶ ἐτελεύτησεν αὐτὸς καὶ οἱ πατέρες ἡμῶν, καὶ μετετέθησαν εἰς Συχέμ, καὶ ἐτέθησαν ἐν τῷ μνήματι, ὃ ὠνήσατο Ἀβραὰμ τιμῆς ἀργυρίου, παρὰ τῶν υἱῶν Ἐμμὸρ τοῦ Συχέμ. Καθὼς δὲ ἤγγιζεν ὁ χρόνος τῆς ἐπαγγελίας, ἧς ὡμολόγησεν ὁ θεὸς τῷ Ἀβραάμ, ηὔξησεν ὁ λαὸς καὶ ἐπληθύνθη ἐν Αἰγύπτῳ, ἄχρις οὗ ἀνέστη βασιλεὺς ἕτερος, ὃς οὐκ ᾔδει τὸν Ἰωσήφ. οὗτος κατασοφισάμενος τὸ γένος ἡμῶν, ἐκάκωσε τοὺς πατέρας ἡμῶν τοῦ ποιεῖν ἔκθετα τὰ βρέφη αὐτῶν εἰς τὸ μὴ ζωογονεῖσθαι, ἐν ᾧ καιρῷ ἐγεννήθη Μωϋσῆς, καὶ ἦν ἀστεῖος τῷ θεῷ, ὃς ἀνετράφη μῆνας τρεῖς ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ πατρός. ἐκτεθέντα δὲ αὐτὸν, ἀνείλετο αὐτὸν ἡ θυγάτηρ Φαραώ, καὶ ἀνεθρέψατο αὐτὸν ἑαυτῇ εἰς υἱόν, καὶ ἐπαιδεύθη Μωϋσῆς πάσῃ σοφίᾳ Αἰγυπτίων. ἦν δὲ δυνατὸς ἐν ἔργοις καὶ ἐν λόγοις, ὡς δὲ ἐπληροῦτο αὐτῷ τεσσαρακονταετὴς χρόνος, ἀνέβη ἐπὶ τὴν καρδίαν αὐτοῦ, ἐπισκέψασθαι τοὺς ἀδελφοὺς αὐτοῦ, τοὺς υἱοὺς Ἰσραήλ. καὶ ἰδών τινα ἀδικούμενον, ἠμύνατο, καὶ ἐποίησεν ἐκδίκησιν τῷ καταπονουμένῳ, πατάξας τὸν Αἰγύπτιον. ἐνόμιζε δὲ συνιέναι τοὺς ἀδελφοὺς αὐτοῦ, ὅτι ὁ θεὸς διὰ χειρὸς αὐτοῦ δίδωσιν αὐτοῖς σωτηρίαν. οἱ δὲ οὐ συνῆκαν. τῇ τε ἐπιούσῃ ἡμέρᾳ ὤφθη αὐτοῖς μαχομένοις, καὶ συνήλασεν αὐτοὺς εἰς εἰρήνην, εἰπών. ἄνδρες ἀδελφοί ἐστε ὑμεῖς, ἵνα τί ἀδικεῖτε ἀλλήλους; ὁ δὲ ἀδικῶν τὸν πλησίον, ἀπώσατο αὐτὸν, εἰπών.

Τίς σε κατέστησεν

misit patres nostros primũ, & cũ iterũ ueniſſet agnitꝰ ẽ Ioſeph a fratribꝰ ſuis, & manifeſtatũ eſt Pharaoni genus Ioſeph, Miſſo aũt nũcio Ioſeph accerſiuit iacob patrẽ ſuũ, & oẽm cognationẽ ſuã in animabus ſeptuagĩ n taquinqꝫ. Et deſcendit Iacob in ægyptũ, & defunctus eſt ipſe & patres noſtri. Et trãſlati ſunt in ſychẽ, & poſiti ſunt in ſepulchro qđ emit Abrahã pcio argenti a filijs Emor filij Sychem. Cũ autẽ appropinquaret tempus promiſſionis quam iurauerat deus Abrahæ, creuit populus & multiplicatus eſt in ægypto, quoaduſqꝫ ſurrexit alius rex, qui non nouit Ioſeph. Hic circumueniens genus noſtrum, afflixit patres noſtros, ut exponerent infãtes ſuos ne fœtus eſſent uitales. Eodẽ tpe natus eſt Moſes, & fuit gratus deo qui nutritus eſt tribus menſibus in domo patris. Expoſitum aũt illum ſuſtulit eum filia Pharaonis, & nutriuit eum ſibi in filium. Et eruditus eſt Moſes omni ſapientia Aegyptiorum, & erat potens in factis & in dictis. Cum autem impleretur ei quadraginta annorum tempus, aſcendit in cor eius ut inuiſeret fratres ſuos filios Iſrael. Et cum uidiſſet quendam iniuria affici, uindicauit illum, & fecit ultionem, ei qui affligebatur percuſſo ægyptio. Exiſtimabat autẽ intelligere fratres ſuos, quod deus per manum ipſius daret ſalutem illis. At illi nõ intellexerunt. Et ſequẽti die uiſus eſt illis litigantibus, & reconciliabat eos in pacem, dicẽs. Viri, frẽs eſtis. Cur uos inuicẽ leditis? Qui aũt iniuriã faciebat, pximo, repulit eũ dicẽs.

Quis

τίς σε κατέστησεν ἄρχοντα καὶ δικαστὴν ἐφ' ὑμᾶς; μὴ ἀνελεῖν με σὺ θέλεις, ὃν τρόπον ἀνεῖλες χθὲς τὸν Αἰγύπτιον; ἔφυγεν δὲ Μωσῆς ἐν τῷ λόγῳ τούτῳ, καὶ ἐγένετο πάροικος ἐν γῇ Μαδιάμ, οὗ ἐγέννησεν υἱοὺς δύο. καὶ πληρωθέντων ἐτῶν τεσσαράκοντα, ὤφθη αὐτῷ ἐν τῇ ἐρήμῳ τοῦ ὄρους Σινᾶ, ἄγγελος κυρίου ἐν φλογὶ πυρὸς βάτου. ὁ δὲ Μωϋσῆς ἰδὼν ἐθαύμαζε τὸ ὅραμα. προσερχομένου δὲ αὐτὸ κατανοῆσαι, ἐγένετο φωνὴ κυρίου πρὸς αὐτόν· ἐγὼ ὁ θεὸς τῶν πατέρων σου, ὁ θεὸς Ἀβραάμ, καὶ ὁ θεὸς Ἰσαάκ, καὶ ὁ θεὸς Ἰακώβ. ἔντρομος δὲ γενόμενος Μωϋσῆς, οὐκ ἐτόλμα κατανοῆσαι. εἶπε δὲ αὐτῷ ὁ κύριος, λῦσον τὸ ὑπόδημα τῶν ποδῶν σου· ὁ γὰρ τόπος ἐν ᾧ ἕστηκας γῆ ἁγία ἐστίν. ἰδὼν εἶδον τὴν κάκωσιν τοῦ λαοῦ μου τοῦ ἐν Αἰγύπτῳ, καὶ τὸν στεναγμοῦ αὐτῶν ἤκουσα, καὶ κατέβην ἐξελέσθαι αὐτούς. καὶ νῦν δεῦρο· καὶ ἀποστελῶ σε εἰς Αἴγυπτον. τοῦτον τὸν Μωϋσῆν, ὃν ἠρνήσαντο εἰπόντες, τίς σε κατέστησεν ἄρχοντα καὶ δικαστήν, τοῦτον ὁ θεὸς ἄρχοντα καὶ λυτρωτὴν ἀπέσταλκεν ἐν χειρὶ ἀγγέλου τοῦ ὀφθέντος αὐτῷ ἐν τῇ βάτῳ. οὗτος ἐξήγαγεν αὐτούς, ποιήσας τέρατα καὶ σημεῖα ἐν τῇ Αἰγύπτῳ, καὶ ἐν ἐρυθρᾷ θαλάσσῃ, καὶ ἐν τῇ ἐρήμῳ ἔτη τεσσαράκοντα. οὗτός ἐστιν ὁ Μωϋσῆς, ὁ εἰπὼν τοῖς υἱοῖς Ἰσραήλ, προφήτην ὑμῖν ἀναστήσει κύριος ὁ θεὸς ὑμῶν, ἐκ τῶν ἀδελφῶν ὑμῶν, ὡς ἐμέ· αὐτοῦ ἀκούσεσθε. οὗτός ἐστιν ὁ γενόμενος ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ἐν τῇ ἐρήμῳ, μετὰ τοῦ ἀγγέλου τοῦ λαλοῦντος αὐτῷ ἐν τῷ ὄρει Σινᾶ, καὶ τῶν πατέρων ἡμῶν, ὃς ἐδέξατο λόγια ζῶντα δοῦναι ἡμῖν, ᾧ οὐκ ἠθέλησαν ὑπήκοοι γενέσθαι οἱ πατέρες ἡμῶν, ἀλλ' ἀπώσαντο καὶ ἐστράφησαν ταῖς καρδίαις αὐτῶν εἰς Αἴγυπτον, εἰπόντες τῷ Ἀαρών, ποίησον ἡμῖν θεοὺς, οἳ προπορεύσονται ἡμῶν· ὁ γὰρ Μωϋσῆς οὗτος ὃς ἐξήγαγεν ἡμᾶς ἐκ γῆς Αἰγύπτου, οὐκ οἴδαμεν τί γέγονεν αὐτῷ. καὶ ἐμοσχοποίησαν ἐν ταῖς ἡμέραις

Quis te constituit principem & iudicẽ super nos? Nunquid interficere me tu uis, quẽadmodũ interfecisti heri ægyptium? Fugit aũt Moses i uerbo isto, & factus est aduena in terra Madian, ubi generauit filios duos. Et expletis annis quadraginta, appuit illi in deserto mõtis Sina angelus dñi in flãma ignis rubi. Moses aũt uidẽs admirabat̃ est uisũ. Et accedente illo ut consyderaret, facta est ad eum uox dñi. Ego sum deus patrum tuorꝝ, deus Abrahã, deus Isaac, & deus Iacob. Tremefactus aũt Moses, nõ audebat consyderare. Dixit aũt illi deus. Solue calciamentũ pedũ tuorꝝ. Locus em̃ in quo stas terra sancta est. Vidẽs uidi afflictionẽ populi mei qui est in ægypto, & gemitũ eorꝝ audiui, & descendi ut eruã eos. Nunc ueni, & mittam te in ægyptũ. Hunc Mosen quẽ negauerunt dicentes, qs te constituit principem & iudicẽ, hũc deus principẽ & redemptorẽ misit in manu angeli qui apparuit illi in rubo. Hic eduxit illos faciens prodigia & signa in Aegypto & in rubro mari, & in deserto annis quadraginta. Hic est Moses qui dixit filijs Israel. Prophetã suscitabit uobis deus de fratribus uestris, tanq̃ me ipsum audietis. Hic est qui fuit in ecclesia in solitudine cũ angelo qui loquebatur ei in monte Sina, & cũ patribus nostris, qui accepit sermonẽ uiuum ut daret nobis. Cui noluerunt obedire patres nostri, sed repulerunt & auerti sunt corde suo in ægyptum, dicẽtes ad Aaron. Fac nobis deos qui p̃cedãt nos. Mosi em̃ huic q eduxit nos de terra ægypti, nescimus quid acciderit sit ei. Et uitulũ fecerũt in diebus

ταῖς ἡμέραις ἐκείναις, καὶ ἀνήγαγον θυσίαν τῷ εἰδώλῳ, καὶ εὐφραίνοντο ἐν τοῖς ἔργοις τῶν χειρῶν αὐτῶν. ἔστρεψε δὲ ὁ θεὸς, καὶ παρέδωκεν αὐτοὺς λατρεύειν τῇ στρατιᾷ τοῦ οὐρανοῦ, καθὼς γέγραπται ἐν βίβλῳ τῶν προφητῶν. μὴ σφάγια καὶ θυσίας προσηνέγκατέ μοι ἔτη τεσσαράκοντα ἐν τῇ ἐρήμῳ οἶκος Ἰσραήλ; καὶ ἀνελάβετε τὴν σκηνὴν τοῦ μολόχ, καὶ τὸ ἄστρον τοῦ θεοῦ ὑμῶν Ῥεμφάμ, τοὺς τύπους οὓς ἐποιήσατε προσκυνεῖν αὐτοῖς, καὶ μετοικιῶ ὑμᾶς ἐπέκεινα Βαβυλῶνος. ἡ σκηνὴ τοῦ μαρτυρίου ἦν τοῖς πατράσιν ἡμῶν ἐν τῇ ἐρήμῳ, καθὼς διετάξατο ὁ λαλῶν τῷ μωσῇ ποιῆσαι αὐτὴν κατὰ τὸν τύπον ὃν ἑωράκει. ἣν καὶ εἰσήγαγον διαδεξάμενοι οἱ πατέρες ἡμῶν μετὰ ἰησοῦ ἐν τῇ κατασχέσει τῶν ἐθνῶν, ὧν ἔξωσεν ὁ θεὸς ἀπὸ προσώπου τῶν πατέρων ἡμῶν, ἕως τῶν ἡμερῶν δαβίδ, ὃς εὗρε χάριν ἐνώπιον τοῦ θεοῦ, καὶ ἠτήσατο εὑρεῖν σκήνωμα τῷ θεῷ ἰακώβ, σολομὼν δὲ ᾠκοδόμησεν αὐτῷ οἶκον, ἀλλ' οὐχ ὁ ὕψιστος ἐν χειροποιήτοις ναοῖς κατοικεῖ, καθὼς ὁ προφήτης λέγει. ὁ οὐρανός μοι θρόνος, ἡ δὲ γῆ ὑποπόδιον τῶν ποδῶν μου. ποῖον οἶκον οἰκοδομήσετέ μοι, λέγει κύριος; ἢ τίς τόπος τῆς καταπαύσεώς μου; οὐχὶ ἡ χείρ μου ἐποίησε ταῦτα πάντα; σκληροτράχηλοι καὶ ἀπερίτμητοι τῇ καρδίᾳ καὶ τοῖς ὠσὶν ὑμεῖς ἀεὶ τῷ πνεύματι τῷ ἁγίῳ ἀντιπίπτετε, ὡς οἱ πατέρες ὑμῶν, καὶ ὑμεῖς. τίνα τῶν προφητῶν οὐκ ἐδίωξαν οἱ πατέρες ὑμῶν; καὶ ἀπέκτειναν τοὺς προκαταγγείλαντας περὶ τῆς ἐλεύσεως τοῦ δικαίου, οὗ νῦν ὑμεῖς προδόται καὶ φονεῖς γεγένησθε, οἵτινες ἐλάβετε τὸν νόμον εἰς διαταγὰς ἀγγέλων, καὶ οὐκ ἐφυλάξατε. ἀκούοντες δὲ ταῦτα, διεπρίοντο ταῖς καρδίαις αὐτῶν, καὶ ἔβρυχον τοὺς ὀδόντας ἐπ' αὐτόν. ὑπάρχων δὲ πλήρης πνεύματος ἁγίου, ἀτενίσας εἰς τὸν οὐρανὸν εἶδε δό-

diebus illis, & obtulerunt hostiã simulacro, & letabãtur in operibus manuũ suarꝝ. Conuertit se aũt deus, & tradidit eos, ut seruirent militiæ cœli, sicut scriptum est in libro ꝓphetarꝝ. Nũquid uictimas & hostias obtulistis mihi annis quadraginta in deserto, domus Israel? Et suscepistis tabernaculũ Moloch, & sidus dei uestri Rempham, figuras quas feciſtis ad adorãdũ eas, & trãsferã uos in Babylonem. Tabernaculum testimonij fuit patribus uestris in deserto, sicut dispoſuit illis, loquens ad Mosen, ut faceret illud secundũ formã quã uiderat. Qd & induxerunt qui successerunt patres nostri cũ Iesu in possessionem gentiũ, quas expulit deus a facie patrũ nostrorꝝ usq; ad dies Dauid, qui inuenit gratiã ante deũ, & petijt ut inueniret tabernaculũ deo Iacob. Salomon aũt ædificauit illi domũ, sed non is est excelsissimus qui in manufactis templis habitet, sicut ꝓpheta dicit. Cœlũ mihi sedes est, terra aũt scabellũ pedum meorꝝ. Quã domum ædificabitis mihi dicit dñs, aut quis locus requietionis meæ est? Nonne manus mea fecit hæc omnia? Dura ceruice & incircũcisi corde & auribus, uos semp spiritui sancto restitistis, sicut patres uestri, ita & uos. Quẽ prophetarꝝ nõ sunt persecuti patres uestri? Et occiderunt eos, qui ꝑnunciabant de aduentu iusti, cuius uos nunc ꝓditores & homicidæ fuistis, qui accepistis legem ꝑ dispositiones angelorum, & nõ custodistis. Audientes aũt hæc dissecabantur cordibus suis, & stridebãt dẽtibus in eũ. Cũ aũt esset plen⁹ spiritu sancto, intentis in cœlum oculis

εἶδε δόξαν θεοῦ, καὶ ΙΗΣΟΥΝ ἑστῶτα ἐκ δεξιῶν τοῦ θεοῦ. καὶ εἶπεν. Ἰδοὺ θεωρῶ τοὺς οὐρανοὺς ἀνεῳγμένους, καὶ τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἐκ δεξιῶν ἑστῶτα τοῦ θεοῦ. κράξαντες δὲ φωνῇ μεγάλῃ, συνέσχον τὰ ὦτα αὐτῶν, καὶ ὥρμησαν ὁμοθυμαδὸν ἐπ' αὐτόν, καὶ ἐκβαλόντες ἔξω τῆς πόλεως ἐλιθοβόλουν, καὶ οἱ μάρτυρες ἀπέθεντο τὰ ἱμάτια παρὰ τοὺς πόδας νεανίου καλουμένου σαύλου, καὶ ἐλιθοβόλουν τὸν στέφανον ἐπικαλούμενον καὶ λέγοντα. Κύριε ΙΗΣΟΥ, δέξαι τὸ πνεῦμά μου. Θεὶς δὲ τὰ γόνατα, ἔκραξε φωνῇ μεγάλῃ. Κύριε, μὴ στήσῃς αὐτοῖς τὴν ἁμαρτίαν ταύτην. καὶ τοῦτο εἰπὼν, ἐκοιμήθη.

Σαῦλος δὲ ἦν συνευδοκῶν τῇ ἀναιρέσει αὐτοῦ. ἐγένετο δὲ ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ διωγμὸς μέγας ἐπὶ τὴν ἐκκλησίαν τὴν ἐν Ἱεροσολύμοις, πάντες δὲ διεσπάρησαν κατὰ τὰς χώρας τῆς Ἰουδαίας καὶ Σαμαρείας, πλὴν τῶν ἀποστόλων. Συνεκόμισαν δὲ τὸν στέφανον ἄνδρες εὐλαβεῖς, καὶ ἐποιήσαντο κοπετὸν μέγαν ἐπ' αὐτῷ. Σαῦλος δὲ ἐλυμαίνετο τὴν ἐκκλησίαν, κατὰ τοὺς οἴκους εἰσπορευόμενος, σύρων τε ἄνδρας καὶ γυναῖκας παρεδίδου εἰς φυλακήν. οἱ μὲν οὖν διασπαρέντες, διῆλθον εὐαγγελιζόμενοι τὸν λόγον. Φίλιππος δὲ κατελθὼν εἰς πόλιν τῆς Σαμαρείας, ἐκήρυσσεν αὐτοῖς τὸν ΧΡΙΣΤΟΝ. προσεῖχον τε οἱ ὄχλοι τοῖς λεγομένοις ὑπὸ τοῦ Φιλίππου ὁμοθυμαδὸν ἐν τῷ ἀκούειν αὐτοὺς, καὶ βλέπειν τὰ σημεῖα ἃ ἐποίει. πολλῶν γὰρ τῶν ἐχόντων πνεύματα ἀκάθαρτα βοῶντα μεγάλῃ φωνῇ ἐξήρχετο. πολλοὶ δὲ παραλελυμένοι καὶ χωλοὶ ἐθεραπεύθησαν. καὶ ἐγένετο χαρὰ μεγάλη ἐν τῇ πόλει ἐκείνῃ. Ἀνὴρ δέ τις ὀνόματι σίμων, προϋπῆρχεν ἐν τῇ πόλει, μαγεύων καὶ ἐξιστῶν τὸ ἔθνος τῆς Σαμαρείας, λέγων. εἶναί τινα ἑαυτὸν μέγαν

uidit gloriã dei, & Iesum ſtantem a dextris dei. Et ait. Ecce uideo cœlos apertos & filium hominis ſtantem a dextris dei. Exclamantes autem uoce magna continuerunt aures ſuas, & impetũ fecerunt unanimiter in eũ. Et eiectũ eũ e ciuitate lapidabant, & teſtes depoſuerunt ueſtimenta ſua ſecus pedes adoleſcentis, qui uocabat Saulus. Et lapidabant Stephanum inuocãtem & dicentem, Dñe Ieſu ſuſcipe ſpiritũ meum. Poſitis autem genibus, clamauit uoce magna. Dñe, ne ſtatuas illis peccatum hoc. Et cum hoc dixiſſet, obdormiuit, VIII

Saulus autem erat conſentiens nec eius. Facta eſt autem in illa die perſecutio magna aduerſus eccleſiam quæ erat Hieroſolymis, & omnes diſperſi ſunt per regiones Iudææ & Samariæ præter apoſtolos. Curauerunt autem Stephanum uiri timorati, & fecerunt planctum magnum ſuper eum. Saulus uero deuaſtabat eccleſiam per domos intrans & trahens uiros ac mulieres tradebat in cuſtodiam. Igitur qui diſperſi erant pertranſibãt, euangelizantes uerbum dei. Philippus autem deſcendens in ciuitatem Samariæ, prædicabat illis Chriſtum. Intendebant autem turbæ his quæ a Philippo dicebantur unanimiter audientes, & uidentes ſigna quæ faciebat. Spiritus enim e multis qui ab illis tenebantur, clamantes uoce magna exibãt. Multi aũt paralytici & claudi curati ſunt. Et factum eſt gaudium magnum in illa ciuitate. Vir aũt quidã nomine Simon qui ante fuerat in ciuitate, artẽ exercens magicam, & ſeducẽs gentem Samariæ, dicens ſe eſſe quẽpiã magnum

μέγαν, ᾧ προσεῖχον ἀπὸ μικροῦ ἕως μεγάλου, λέγοντες, οὗτός ἐστιν ἡ δύναμις τοῦ θεοῦ ἡ μεγάλη. προσεῖχον δὲ αὐτῷ, διὰ τὸ ἱκανῷ χρόνῳ ταῖς μαγείαις ἐξεστακέναι αὐτοὺς. ὅτε δὲ ἐπίστευσαν τῷ Φιλίππῳ, εὐαγγελιζομένῳ τὰ περὶ τῆς βασιλείας τοῦ θεοῦ, καὶ τοῦ ὀνόματος τοῦ ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ, ἐβαπτίζοντο ἄνδρες τε καὶ γυναῖκες, ὁ δὲ Σίμων καὶ αὐτὸς ἐπίστευσε, καὶ βαπτισθεὶς ἦν προσκαρτερῶν τῷ Φιλίππῳ. θεωρῶν τε δυνάμεις καὶ σημεῖα γινόμενα ἐξίστατο. Ακούσαντες δὲ οἱ ἐν Ἱεροσολύμοις ἀπόστολοι, ὅτι δέδεκται ἡ Σαμάρεια τὸν λόγον τοῦ θεοῦ, ἀπέστειλαν πρὸς αὐτοὺς Πέτρον καὶ Ἰωάννην, οἵτινες καταβάντες, προσηύξαντο περὶ αὐτῶν, ὅπως λάβωσι πνεῦμα ἅγιον. οὔπω γὰρ ἦν ἐπ' οὐδενὶ αὐτῶν ἐπιπεπτωκός, μόνον δὲ βεβαπτισμένοι ὑπῆρχον εἰς τὸ ὄνομα τοῦ ΚΥΡΙΟΥ ΙΗΣΟΥ. τότε ἐπετίθουν τὰς χεῖρας ἐπ' αὐτούς, καὶ ἐλάμβανον πνεῦμα ἅγιον. Θεασάμενος δὲ ὁ Σίμων, ὅτι διὰ τῆς ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν τῶν ἀποστόλων, δίδοται τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, προσήνεγκεν αὐτοῖς χρήματα, λέγων. Δότε κἀμοὶ τὴν ἐξουσίαν ταύτην, ἵνα ᾧ ἐὰν ἐπιθῶ τὰς χεῖρας, λαμβάνῃ πνεῦμα ἅγιον. Πέτρος δὲ εἶπε πρὸς αὐτόν. τὸ ἀργύριόν σου σὺν σοὶ εἴη εἰς ἀπώλειαν, ὅτι τὴν δωρεὰν τοῦ θεοῦ ἐνόμισας διὰ χρημάτων κτᾶσθαι. οὐκ ἔστι σοι μερὶς οὐδὲ κλῆρος ἐν τῷ λόγῳ τούτῳ. ἡ γὰρ καρδία σου οὐκ ἔστιν εὐθεῖα ἐνώπιον τοῦ θεοῦ. μετανόησον οὖν ἀπὸ τῆς κακίας σου ταύτης, καὶ δεήθητι τοῦ θεοῦ, εἰ ἄρα ἀφεθήσεταί σοι ἡ ἐπίνοια τῆς καρδίας σου. εἰς γὰρ χολὴν πικρίας καὶ σύνδεσμον ἀδικίας ὁρῶ σε ὄντα. Αποκριθεὶς δὲ ὁ Σίμων, εἶπε. Δεήθητε ὑμεῖς ὑπὲρ ἐμοῦ πρὸς τὸν κύριον, ὅπως μηδὲν ἐπέλθῃ ἐπ' ἐμὲ ὧν εἰρήκατε. οἱ μὲν οὖν διαμαρτυράμενοι καὶ λαλήσαντες τὸν λόγον τοῦ κυρίου, ὑπέστρεφον εἰς Ἱερουσαλήμ,

πολλάς τε

magnum, cui auscultabant a minimo usq; ad maximũ, dicentes. Hic est uirtus dei quæ uocatur magna. Auscultabant aũt ei, propterea quod multo tẽpore magicis artibus demẽtasset eos. Cũ uero credidissent Philippo euangelizãti de regno dei, & noie Iesu Christi baptizabãt uiri simul ac mulieres. Tũc Simon & ipse credidit, & cum baptizatus esset adhærebat Philippo. Videns q; signa & uirtutes fieri, stupens admirabatur. Cũ aũt audissent apostoli qui erant Hierosolymis, quod recepisset Samaria uerbũ dei, miserũt ad eos Petrum & Ioannẽ. Qui cũ uenissent orauerunt pro ipsis, ut acciperent spiritum sanctũ. Nondũ enim in quenq; illorũ illapsus fuerat, sed baptizati tantũ erãt in noie Christi Iesu. Tũc imponebant manus super illos, & accipiebant spiritum sanctũ. Cũ uidisset aũt Simon qđ per impositionẽ manus apostolorũ daretur spũs sanctus, obtulit eis pecunias dicens. Date & mihi hanc potestatem, ut cuicunq; imposuero manus accipiat spm̃ sanctũ. Petrus aũt dixit ad eum. Pecunia tua tecũ sit in perditionẽ, qm̃ donũ dei existimasti per pecuniã parari. Non est em̃ tibi pars neq; sors in ratione hac. Cor enim tuũ nõ est rectum coram deo. Resipisce igitur ab hac malicia tua, & roga deum si forte remittat tibi cogitatio cordis tui. In felle enim amaritudinis & obligatiõe iniquitatis uideo te esse. Respondens aũt Simon, dixit. Precamini uos pro me ad dñm, ne quid ueniat super me horũ quæ dixistis. Et illi quidem testificantes & locuti uerbum dei, redibãt Hierosolymã.

πολλὰς τ κώμας τ̃ν σαμαρειτῶν εὐηγγελί
ζοντο. Ἀγγελ῾ος δὲ κυρίου ἐλάλησε πρὸς Φί
λιππον, λέγων. Ἀνάστηθι καὶ πορεύου κατὰ
μεσημβρίαν ἐπὶ τὴν ὁδὸν τὴν καταβαίνου
σαν ἀπὸ ἱερουσαλὴμ εἰς γάζαν, αὕτη ἔστιν ἔ
ρημος. καὶ ἀναστὰς ἐπορεύθη. καὶ ἰδοὺ ἀνὴρ
αἰθίοψ, εὐνοῦχ῾ος, δυνάστης κανδάκης βα
σιλίσσης αἰθιόπων, ὃς ἦν ἐπὶ πάσης τ γά
ζης αὐτ῀ς, ὃς ἐληλύθει προσκυνήσων εἰς ἱε
ρουσαλήμ, ἦν τε ὑποστρέφων καὶ καθήμενος
ἐπὶ τοῦ ἅρματ῾ος αὐτοῦ, καὶ ἀνεγίνωσκε τ
προφήτην ἡσαΐαν. Εἶπε δὲ τὸ πνεῦμα τῷ Φι
λίππῳ. προσέλθε, καὶ κολλήθητι τῷ ἅρματι τού
τῳ. προσδραμὼν δὲ ὁ φίλιππος, ἤκουσεν αὐτ῀
ἀναγινώσκοντος τ προφήτην ἡσαΐαν, καὶ εἶπε.
ἆρά γε γινώσκεις ἃ ἀναγινώσκεις; ὁ δὲ εἶπε.
πῶς γὰρ ἂν δυναίμην, ἐὰν μή τις ὁδηγήσει με
παρεκάλεσέ τε τ φίλιππον ἀναβάντα καθί
σαι σὺν αὐτῷ, ἧ τὴν περιοχὴν τ γραφῆς ἣν ἀνέγι
νωσκεν, ἦν ἅυτη. ὡς πρόβατον ἐπὶ σφα
γὴν ἤχθη, καὶ ὡς ἀμνὸς ἄφωνος ἐναντίον τοῦ κεί
ροντος αὐτὸν ἄφωνος, οὕτως οὐκ ἀνοίγει τὸ
στόμα αὐτοῦ, ἐν τ ταπεινώσει αὐτοῦ ἡ κρί
σις αὐτοῦ ἤρθη. τὴν δὲ γενεὰν αὐτοῦ τίς
διηγήσεται; ὅτι αἴρεται ἀπὸ τ γ῀ς ἡ ζωὴ
αὐτοῦ. Ἀποκριθεὶς δὲ ὁ εὐνοῦχος τῷ φιλίπ
πῳ, εἶπε. δέομαί σου περὶ τίνος ὁ προφήτης
λέγει τοῦτο, περὶ ἑαυτ῀, ἢ περὶ ἑτέρου τινός; Ἀνοί
ξας δὲ ὁ φίλιππος τὸ στόμα αὐτ῀, καὶ ἀρξάμενος
ἀπὸ τ γραφ῀ς ταύτης, εὐηγγελίσατο αὐτῷ τ ΙΗ
ΣΟΥΝ. ὡς δὲ ἐπορεύοντο κατὰ τὴν ὁδὸν, ἦλθον ἐπί
τι ὕδωρ, καὶ φησὶν ὁ εὐνοῦχ῾. ἰδοὺ ὕδωρ. τί κω
λύει με βαπτισθῆναι. εἶπε δὲ ὁ φίλιππος. εἰ πι
στεύεις ἐξ ὅλης τ καρδίας, ἔξεστιν. ἀποκριθεὶς δὲ
εἶπε. πιστεύω τ ὑὸν τ θεοῦ εἶναι τὸν ΙΗΣΟΥΝ
ΧΡΙΣΤΟΝ. καὶ ἐκέλευσε στῆναι τὸ ἅρμα, καὶ κα
τέβησαν ἀμφότεροι εἰς τὸ ὕδωρ, ὅτε φίλιππ
ος ὁ εὐνοῦχος, καὶ ἐβάπτισεν αὐτόν. ὅτε δὲ ἀνέβησ
αν ἐκ τ ὕδατος, πνεῦμα κυρίου ἥρπασε τ φίλιπ
πον, καὶ οὐκ

& multis regionibus Samaritanorum euangelizabant. Angelus aũt dñi locutus est ad Philippũ, dicens. Surge & ua de contra meridianũ ad uiam q̃ descendit ab Hierusalem in Gazã, hæc est deserta. Et surgẽs abijt, & ecce uir æthiops eunuch⁹ pfectus. Cãdaces reginæ æthiopum quẽ pfecerat uniuersæ gazæ suæ uenerat adoraturus in Hierusalẽ, & reuertebat sedẽs super currũ suũ, legẽsq; Esaiam pphetam. Dixit aũt spũs Philippo. Accede, & adiunge te ad currum istum. Accurrens aũt Philippus, audiuit eum legentẽ Esaiã prophetã, & dixit. Intelligis ne quæ legis? Qui ait. Et quõ possum, nisi aliquis dux uiæ mihi fuerit? Rogauitq; Philippũ ut ascẽderet, & sederet secũ. Argumentũ aũt scripturæ q̃d legebat erat hoc. Tanq̃ ouis ad occasionẽ ductus est, & sicut agnus coram tõdente se mutus, sic nõ aperuit os suum. In humilitate ipsius iudicium eius sublatũ est. Generationem aũt eius quis enarrabit? Q̃m tollitur de terra uita eius. Respondens aũt eunuchus Philippo, dixit. Obsecro te, de quo ppheta dicit hoc, de se an de alio aliquo? Aperiens aũt Philippus os suũ, & incipiens a scriptura ista euangelizauit illi Iesum. Et dum irent per uiam, uenerũt ad quandam aquam. Et ait eunuchus. Ecce aqua. Quid uetat quo minꝰ baptizer? Dixit aũt Philippus. Si credis ex toto corde. licet. Et respondens ait. Credo filium dei esse Iesum Christum: Et iussit sisti currũ. Et descẽderunt ambo in aquã Philippꝰ simul & eunuchus, & baptizauit eũ. Cum aũt ascendisset de aqua, spiritus domini rapuit Philippũ & amplius

πορ, & οὐκ εἶδεν αὐτὸν οὐκέτι ὁ ἐνσοῦχος. ἐπορεύετο γὰρ τὴν ὁδὸν αὐτοῦ χαίρων. Φίλιππος δὲ εὑρέθη εἰς Ἄζωτον, καὶ διερχόμενος εὐηγγελίζετο τὰς πόλεις πάσας, ἕως ἔλθῃ εἰς Καισάρειαν.

Ο δὲ Σαῦλος ἔτι ἐμπνέων ἀπειλῆς καὶ φόνου εἰς τοὺς μαθητὰς τοῦ κυρίου, προσελθὼν τῷ ἀρχιερεῖ, ἠτήσατο παρ' αὐτοῦ ἐπιστολὰς εἰς Δαμασκὸν πρὸς τὰς συναγωγάς, ὅπως ἐάν τινας εὕρῃ τῆς ὁδοῦ ὄντας ἄνδρας τε καὶ γυναῖκας δεδεμένους ἀγάγῃ εἰς Ἱερουσαλήμ. ἐν δὲ τῷ πορεύεσθαι, ἐγένετο αὐτὸν ἐγγίζειν τῇ Δαμασκῷ, καὶ ἐξαίφνης περιήστραψεν αὐτὸν φῶς ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ πεσὼν ἐπὶ τὴν γῆν, ἤκουσε φωνὴν λέγουσαν αὐτῷ, Σαοὺλ Σαοὺλ τί με διώκεις; ἐγὼ δέ τίς εἶ κύριε; ὁ δὲ κύριος εἶπεν, ἐγώ εἰμι ΙΗΣΟΥΣ, ὃν σὺ διώκεις. σκληρόν σοι πρὸς κέντρα λακτίζειν. τρέμων τε καὶ θαμβῶν εἶπεν, κύριε, τί με θέλεις ποιῆσαι; καὶ ὁ κύριος πρὸς αὐτόν, ἀνάστηθι, καὶ εἰσελθὲ εἰς τὴν πόλιν, καὶ λαληθήσεταί σοι, τί σε δεῖ ποιεῖν. οἱ δὲ ἄνδρες οἱ συνοδεύοντες αὐτῷ, εἱστήκεισαν ἐννεοί, ἀκούοντες μὲν τῆς φωνῆς, μηδένα δὲ θεωροῦντες, ἠγέρθη δὲ ὁ Σαῦλος ἀπὸ τῆς γῆς, ἀνεῳγμένων τε τῶν ὀφθαλμῶν αὐτοῦ, οὐδένα ἔβλεπε. χειραγωγοῦντες δὲ αὐτὸν, εἰσήγαγον εἰς Δαμασκόν. καὶ ἦν ἡμέρας τρεῖς μὴ βλέπων, καὶ οὐκ ἔφαγεν, οὐδὲ ἔπιεν. ἦν δέ τις μαθητὴς ἐν Δαμασκῷ, ὀνόματι Ἀνανίας, καὶ εἶπε πρὸς αὐτὸν ὁ κύριος ἐν ὁράματι. Ἀνανία. ὁ δὲ εἶπεν. ἰδοὺ ἐγὼ κύριε. ὁ δὲ κύριος πρὸς αὐτόν. ἀναστὰς, πορεύθητι ἐπὶ τὴν ῥύμην τὴν καλουμένην εὐθεῖαν, καὶ ζήτησον ἐν οἰκίᾳ Ἰούδα, Σαῦλον ὀνόματι Ταρσέα. ἰδοὺ γὰρ προσεύχεται. καὶ εἶδεν ἐν ὁράματι ἄνδρα Ἀνανίαν ὀνόματι, εἰσελθόντα καὶ ἐπιθέντα αὐ-

τῷ χεῖρα

& amplius nō uidit eū eunuchus. Ibat eñ p uiā suā gaudēs. Philippus aūt inuētus est i Azoto, & ptrāsiēs euāgeliza bat ciuitatib⁹ cūctis donec ueniret Cæsareā. Saul⁹ aūt adhuc spirās minas IX & cedē i discipulos dñi, accessit ad principē sacerdotū, & petijt ab eo epistas in Damascū ad synagogas, ut si qs inuenisset ei⁹ uiæ seu uiros seu mulieres, uinctos duceret in Hierusalē. Et cū iter faceret, cōtigit ut appꝓpinqret Damasco. Et subito circūfulgurauit eū lux de cœlo, & cadēs in terrā, audiuit uocē dicētē sibi. Saul Saul quid me pſequeris? Dixit aūt. Quis es dñe? Dominus aūt dixit. Ego sum Iesus quem tu persequeris. Durum est tibi cōtra stimulos calcitrare. Et tremens ac stupēs dixit. Domine, quid me uis facere? Et dominus ad eum. Surge, & ingredere ciuitatem, & ibi dicetur tibi quid te oporteat facere. Viri autem illi qui erant illi comites itineris stabant stupefacti, audientes quidem uocem, neminem autem uidētes. Surrexit autē Saulus de terra, apertisq; oculis nihil uidebat. Manu autem ducentes illum, introduxerunt Damascum. Et erat tribus diebus non uidens, & non manducauit neq; bibit. Erat autem quidam discipulus Damasci, nomine Ananias. Et dixit ad illum in uisu dominus. Anania. Et ille ait. Ecce ego domine. Et dominus ad eum Surge & uade in uicum qui uocatur rectus, & quære in domo Iudæ, Saulum nomine, Tharsensem. Ecce enim orat. Et uidit per uisum uirum Ananiam nomine introeuntem, & imponentem si-

χῶ χεῖρα, ὅπως ἀναβλέψῃ. ἀπεκρίθη δὲ Ἀνανίας. κύριε, ἀκήκοα ἀπὸ πολλῶν περὶ τοῦ ἀνδρὸς τούτου, ὅσα κακὰ ἐποίησε τοῖς ἁγίοις σου ἐν Ἰερουσαλήμ. καὶ ὧδε ἔχει ἐξουσίαν παρὰ τῶν ἀρχιερέων, δῆσαι πάντας τοὺς ἐπικαλουμένους τὸ ὄνομά σου. εἶπε δὲ πρὸς αὐτὸν ὁ κύριος. πορεύου ὅτι σκεῦος ἐκλογῆς μοί ἐστιν οὗτος, τοῦ βαστάσαι τὸ ὄνομά μου ἐνώπιον ἐθνῶν καὶ βασιλέων, υἱῶν τε Ἰσραήλ. ἐγὼ γὰρ ὑποδείξω αὐτῷ, ὅσα δεῖ αὐτὸν ὑπὲρ τοῦ ὀνόματός μου παθεῖν. ἀπῆλθε δὲ Ἀνανίας καὶ εἰσῆλθεν εἰς τὴν οἰκίαν, καὶ ἐπιθεὶς ἐπ' αὐτὸν τὰς χεῖρας, εἶπε. Σαοὺλ ἀδελφέ. ὁ κύριος ἀπέσταλκέ με, ὁ ὀφθείς σοι ἐν τῇ ὁδῷ ᾗ ἤρχου, ὅπως ἀναβλέψῃς, καὶ πλησθῇς πνεύματος ἁγίου. καὶ εὐθέως ἀπέπεσον ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν αὐτοῦ ὡσεὶ λεπίδες. ἀνέβλεψέ τε, καὶ ἀναστὰς ἐβαπτίσθη, καὶ λαβὼν τροφὴν ἐνίσχυσεν. ἐγένετο δὲ ὁ Σαῦλος μετὰ τῶν ἐν Δαμασκῷ μαθητῶν ἡμέρας τινάς, καὶ εὐθέως ἐν ταῖς συναγωγαῖς ἐκήρυσσε τὸν ΧΡΙΣΤΟΝ, ὅτι οὗτός ἐστιν ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ. ἐξίσταντο δὲ πάντες οἱ ἀκούοντες, καὶ ἔλεγον. οὐχ οὗτός ἐστιν ὁ πορθήσας ἐν Ἰερουσαλὴμ, τοὺς ἐπικαλουμένους τὸ ὄνομα τοῦτο; καὶ ὧδε εἰς τοῦτο ἐλήλυθεν, ἵνα δεδεμένους αὐτοὺς ἀγάγῃ ἐπὶ τοὺς ἀρχιερεῖς. Σαῦλος δὲ μᾶλλον ἐνεδυναμοῦτο, καὶ συνέχυνε τοὺς Ἰουδαίους, τοὺς κατοικοῦντας ἐν Δαμασκῷ, συμβιβάζων ὅτι οὗτός ἐστιν ὁ ΧΡΙΣΤΟΣ. ὡς δὲ ἐπλήρουντο ἡμέραι ἱκαναὶ, συνεβουλεύσαντο οἱ Ἰουδαῖοι ἀνελεῖν αὐτόν. ἐγνώσθη δὲ τῷ Σαύλῳ ἡ ἐπιβουλὴ αὐτῶν. παρετηροῦντο τε καὶ τὰς πύλας ἡμέρας τε καὶ νυκτὸς, ὅπως αὐτὸν ἀνέλωσι. λαβόντες δὲ αὐτὸν οἱ μαθηταὶ νυκτὸς, καθῆκαν διὰ τοῦ τείχους, χαλάσαντες ἐν σπυρίδι. παραγενόμενος δὲ ὁ Σαῦλος εἰς Ἰερουσαλὴμ, ἐπειρᾶτο κολλᾶσθαι τοῖς μαθηταῖς

bi manum, ut uisum recipiat. Respõdit aũt Ananias. Dñe, audiui ex multis de uiro hoc, quãta mala fecerit sãctis tuis in Hierusalẽ. Et hic habet potestatẽ a principibus sacerdotũ, uinciẽdi omnes qui inuocant nomen tuũ. Dixit aũt ad eum dñs. Vade, qm̃ uas electionis est mihi iste, ut portet nomen meũ coram gentibus & regibus & filijs Israel. Ego enim ostendã illi, quanta oporteat eũ p nomine meo pati. Et abijt Ananias, & introiuit in domũ, & imponẽs ei manus dixit. Saul frater, dñs misit me qui apparuit tibi in uia qua ueniebas, ut uisum recipias & implearis spũ sancto. Et confestim deciderunt ab oculis eius tanq̃ squamæ, & uisum recepit. Et surgens baptizat⁹ est, & cũ accepisset cibũ, confortatus est. Fuit aũt Saulus cũ discipulis qui erant Damasci per dies aliquot. Et continuo ingressus in Synagogam p̃dicabat Iesum quod hic esset filius dei. Stupebãt aũt oẽs qui eum audiebant, & dicebant. Nõne hic est q expugnabat in Hierusalẽ eos qui inuocabant nomẽ istud? Et huc ad hoc uenit, ut uinctos illos duceret ad principes sacerdotum. Saulus aũt multo magis cõualescebat & confundebat Iudæos qui habitabãt Damasci, affirmãs qm̃ hic ẽ Christus. Cũ aũt implerent̃ dies multi cõsiliũ fecerunt in unũ Iudæi ut eũ interficerent. Notæ aũt factæ sunt Saulo insidiæ eorum. Custodiebãtq; portas die & nocte, ut eũ interficerẽt. Accipientes aũt eũ discipuli nocte p muꝛ dimiserũt eũ, sũmittẽtes i sporta. Cũ aũt uenisset i hierusalẽ tẽtabat se iũgere discipulis

τῶν, καὶ πάντες ἐφοβοῦντο αὐτόν, μὴ πιστεύοντες, ὅτι ἔστι μαθητής. Βαρνάβας δὲ ἐπιλαβόμενος αὐτοῦ, ἤγαγε πρὸς τοὺς ἀποστόλους, καὶ διηγήσατο αὐτοῖς, πῶς ἐν τῇ ὁδῷ εἶδε τὸν κύριον, καὶ ὅτι ἐλάλησεν αὐτῷ, καὶ πῶς ἐν Δαμασκῷ ἐπαρρησιάσατο ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ ΙΗΣΟΥ. καὶ ἦν μετ' αὐτῶν εἰσπορευόμενος εἰς Ἰερουσαλὴμ, καὶ παρρησιαζόμενος ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ κυρίου ΙΗΣΟΥ. ἐλάλει τε καὶ συνεζήτει πρὸς τοὺς Ἑλληνιστάς. οἱ δὲ ἐπεχείρουν αὐτὸν ἀνελεῖν. ἐπιγνόντες δὲ οἱ ἀδελφοὶ, κατήγαγον αὐτὸν εἰς Καισάρειαν, καὶ ἐξαπέστειλαν αὐτὸν εἰς Ταρσόν. αἱ μὲν οὖν ἐκκλησίαι καθόλης τῆς Ἰουδαίας καὶ Γαλιλαίας, καὶ Σαμαρείας, εἶχον εἰρήνην, οἰκοδομούμεναι καὶ πορευόμεναι τῷ φόβῳ τοῦ κυρίου, καὶ τῇ παρακλήσει τοῦ ἁγίου πνεύματος ἐπληθύνοντο. Ἐγένετο δὲ Πέτρον διερχόμενον διὰ πάντων, κατελθεῖν καὶ πρὸς τοὺς ἁγίους τοὺς κατοικοῦντας Λύδδαν. εὗρε δὲ ἐκεῖ ἄνθρωπόν τινα Αἰναίαν ὀνόματι, ἐξ ἐτῶν ὀκτὼ κατακείμενον ἐπὶ κραβάττου, ὃς ἦν παραλελυμένος. καὶ εἶπεν αὐτῷ ὁ Πέτρος. Αἰναία, ἰᾶταί σε ὁ ΙΗΣΟΥΣ ΧΡΙΣΤΟΣ. ἀνάστηθι καὶ στρῶσον σεαυτῷ. καὶ εὐθέως ἀνέστη, καὶ εἶδον αὐτὸν πάντες οἱ κατοικοῦντες Λύδδαν, καὶ τὸν Σαρῶνα, οἵτινες ἐπέστρεψαν ἐπὶ τὸν κύριον. Ἐν Ἰόππῃ δέ τις ἦν μαθήτρια ὀνόματι Ταβιθά. ἣ διερμηνευομένη, λέγεται Δορκάς. αὕτη ἦν πλήρης ἀγαθῶν ἔργων καὶ ἐλεημοσυνῶν ὧν ἐποίει. Ἐγένετο δὲ ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις ἀσθενήσασαν αὐτὴν ἀποθανεῖν. λούσαντες δὲ αὐτὴν, ἔθηκαν ἐν ὑπερῴῳ. ἐγγὺς δὲ οὔσης Λύδδης τῇ Ἰόππῃ, οἱ μαθηταὶ ἀκούσαντες, ὅτι Πέτρος ἔστιν ἐν αὐτῇ, ἀπέστειλαν πρὸς αὐτὸν παρακαλοῦντες, μὴ ὀκνῆσαι διελθεῖν ἕως αὐτῶν. ἀναστὰς δὲ Πέτρος

pulis & omnes timebant eum, non credentes q̄ esset discipulus. Barnabas autem apprehensum illum duxit ad apostolos, & narrauit illis quomodo i uia uidisset dñm, & qđ locutus esset ei, & q̄ modo i Damasco fiducialiter egerit in nomine Iesu. Et erat cum illis intrās & exiens in Hierusalem, fiducialiter agēs in nomine domini. Loquebaturq̄ & disputabat cū Græcis, illi aūt quærebant occidere eum. Quod cum cognouissent fratres, deduxerunt eum Cæsaream, & emiserunt Tarsum. Ecclesiæ quidem per totam Iudæam & Galilæam & Samariam habebant pacem & ædificabātur ambulantes in timore domini, & cōsolatione sancti spiritus multiplicabantur. Factū est aūt, ut Petrus dum transiret uniuersos deueniret ad sanctos, q̄ habitabant Lyddæ. Inuenit autem ibi hominē quendam nomine Aenæam, ab annis octo iacētem in grabato, qui erat paralytic9. Et ait illi Petr9. Aenæa sanet te dñs Iesus Christus. Surge, & sterne tibi. Et continuo surrexit. Et uiderunt eū omnes qui habitabant Lyddæ & Assarone, q̄ conuersi sunt ad dominum. In Ioppe aūt fuit quædam discipula nomine Tabitha, quæ interp̄tata dicitur Dorcas. Hæc erat plena operibus bonis & eleemosynis quas faciebat. Factū est autē in diebus illis, ut infirmata moreretur. Quam cū lauissent posuerūt eū in cœnaculo. Cum autem uicina esset Lydda Ioppæ, & discipuli audissent quod Petrus esset in ea, miserunt duos uiros ad eum, rogantes, ne grauaretur uenire usq̄ ad se. Exurgens

ὁ πέτρος, συνῆλθεν αὐτῇ. ὃν παραγενόμενον
ἀνήγαγον εἰς τὸ ὑπερῶον, καὶ παρέστησαν
αὐτῷ πᾶσαι αἱ χῆραι κλαίουσαι, καὶ ἐπι-
δεικνύμεναι χιτῶνας καὶ ἱμάτια, ὅσα ἐποίει
μετ' αὐτῶν οὖσα ἡ δορκάς. ἐκβαλὼν δὲ ἔξω πάν-
τας ὁ πέτρος, θεὶς τὰ γόνατα προσηύξα-
το. καὶ ἐπιστρέψας πρὸς τὸ σῶμα, εἶπε. τα-
βιθά, ἀνάστηθι. ἡ δὲ ἤνοιξε τοὺς ὀφθαλ-
μοὺς αὐτῆς, καὶ ἰδοῦσα τὸν πέτρον, ἀνεκά-
θισε. δοὺς δὲ αὐτῇ χεῖρα, ἀνέστησεν αὐτήν. φω-
νήσας δὲ τοὺς ἁγίους καὶ τὰς χήρας, παρέ-
στησεν αὐτὴν ζῶσαν. γνωστὸν δὲ ἐγένετο καθ'
ὅλης τῆς ἰόππης, καὶ πολλοὶ ἐπίστευσαν ἐ-
πὶ τὸν κύριον. ἐγένετο δὲ ἡμέρας ἱκανὰς μεῖ-
ναι αὐτὸν ἐν ἰόππῃ, παρά τινι σίμωνι βυρσεῖ.

Ἀνὴρ δέ τις ἦν ἐν καισαρείᾳ, ὀνόματι
κορνήλιος ἑκατοντάρχης, ἐκ σπείρης τῆς κα-
λουμένης ἰταλικῆς, εὐσεβὴς, καὶ φοβούμε-
νος τὸν θεὸν, σὺν παντὶ τῷ οἴκῳ αὐτοῦ.
ποιῶν τε ἐλεημοσύνας πολλὰς τῷ λαῷ, καὶ
δεόμενος τοῦ θεοῦ διαπαντός. εἶδεν ἐν ὁ-
ράματι φανερῶς, ὡσεὶ ὥραν ἐνάτην τῆς ἡ-
μέρας, ἄγγελον τοῦ θεοῦ εἰσελθόντα πρὸς
αὐτὸν, καὶ εἰπόντα αὐτῷ, κορνήλιε. ὁ δὲ ἀ-
τενίσας αὐτῷ καὶ ἔμφοβος γενόμενος, εἶ-
πε. τί ἐστι κύριε; εἶπε δὲ αὐτῷ. αἱ προσευ-
χαί σου καὶ αἱ ἐλεημοσύναι σου, ἀνέβησαν
εἰς μνημόσυνον ἐνώπιον τοῦ θεοῦ. καὶ νῦν
πέμψον εἰς ἰόππην ἄνδρας, καὶ μετά-
πεμψαι σίμωνα τὸν ἐπικαλούμενον πέ-
τρον. οὗτος ξενίζεται παρά τινι σίμωνι
βυρσεῖ, ᾧ ἐστιν οἰκία παρὰ θάλασσαν. οὗ-
τος λαλήσει σοι τί σε δεῖ ποιεῖν. ὡς δὲ ἀ-
πῆλθεν ὁ ἄγγελος ὁ λαλῶν τῷ κορνηλίῳ
φωνήσας δύο τῶν οἰκετῶν αὐτοῦ, καὶ στρα-
τιώτην εὐσεβῆ τῶν προσκαρτερούντων αὐ-
τῷ, καὶ ἐξηγησάμενος αὐτοῖς ἅπαντα, ἀ-
πέστειλεν αὐτοὺς εἰς τὴν ἰόππην.

τῇ δὲ ἐπαύ-

autem Petrus, uenit cum illis. Et cũ ad-
uenisset, duxerunt illum in cœnaculum
& circũsteterunt illũ omnes uiduæ flen
tes & ostendentes ei tunicas & uestes,
quas faciebat cũ esset secũ dorcas. Eiec-
tis aũt oibus foras, Petr⁹ positis genib⁹
orauit, & cõuersus ad corpus dixit, Ta-
bita, surge. At illa aperuit oculos, & ui-
so Petro resedit. Data autem illi ma-
nu erexit eam, & cum uocasset sanctos
& uiduas exhibuit eam uiuam. Notũ
autem factum est per uniuersam Iop-
pen, & crediderũt multi in domino. Fa-
ctum est autem ut dies multos mora-
retur in Ioppe apud Simonem quen-
dam coriarium.

Vir aũt quidam erat in Cæsarea, no-
mine Cornelius Cẽturio cohortis quæ X
dicitur Italica, religiosus & timens deũ
cũ omni domo sua, faciẽs eleemosynas
multas plebi, & deprecans deum sem-
per. Is uidit in uisu manifeste quasi ho
ra diei nona angelum dei introeuntem
ad se & dicentẽ sibi. Corneli. At ille in-
tuẽs eũ, ac timore correptus dixit. Quid
est domine? Dixit aũt illi. Orationes
tuæ & eleemosynæ tuæ ascenderunt in
memoriã in conspectu dei. Et nũc mit-
te uiros in Ioppen, & accerse Simoné
qui cognominatur Petrus. Hic hospi-
tatur apud Simonem quendam coria-
rium, cuius est domus iuxta mare. Hic
dicet tibi, quid te oporteat facere. Et
cum discessisset angelus qui loqueba-
tur illi, uocauit duos domesticos su-
os, & militem religiosum ex hisqui si
bi cohærebant. Quibus cum narras-
set omnia, misit illos in Ioppen.

Postero

τῇ δὲ ἐπαύριον ὁδοιποροῦντων ἐκείνων καὶ τῇ πόλει ἐγγιζόντων, ἀνέβη πέτρος ἐπὶ τὸ δῶμα προσεύξασθαι, περὶ ὥραν ἕκτην. ἐγένετο δὲ πρόσπεινος, καὶ ἤθελε γεύσασθαι. παρασκευαζόντων δὲ ἐκείνων, ἐπέπεσεν ἐπ' αὐτὸν ἔκστασις. καὶ θεωρεῖ τὸν οὐρανὸν ἀνεῳγμένον, καὶ καταβαῖνον ἐπ' αὐτὸν σκεῦός τι ὡς ὀθόνην μεγάλην, τέσσαρσιν ἀρχαῖς δεδεμένον, καὶ καθιέμενον ἐπὶ τῆς γῆς, ἐν ᾧ ὑπῆρχε πάντα τὰ τετράποδα τῆς γῆς, καὶ τὰ θηρία καὶ τὰ ἑρπετὰ, καὶ τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ. καὶ ἐγένετο φωνὴ πρὸς αὐτόν. ἀναστὰς πέτρε, θῦσον καὶ φάγε. ὁ δὲ πέτρος εἶπε, μηδαμῶς κύριε, ὅτι οὐδέποτε ἔφαγον πᾶν κοινὸν ἢ ἀκάθαρτον. καὶ φωνὴ πάλιν ἐκ δευτέρου πρὸς αὐτόν. ἃ ὁ θεὸς ἐκαθάρισε, σὺ μὴ κοίνου. τοῦτο δὲ ἐγένετο ἐπὶ τρίς, καὶ πάλιν ἀνελήφθη τὸ σκεῦος εἰς τὸν οὐρανόν. ὡς δὲ ἐν ἑαυτῷ διηπόρει ὁ πέτρος, τί ἂν εἴη τὸ ὅραμα ὃ εἶδε, καὶ ἰδοὺ οἱ ἄνδρες οἱ ἀπεσταλμένοι ἀπὸ τοῦ κορνηλίου, διερωτήσαντες τὴν οἰκίαν σίμωνος, ἐπέστησαν ἐπὶ τὸν πυλῶνα. καὶ φωνήσαντες ἐπυνθάνοντο εἰ σίμων ὁ ἐπικαλούμενος πέτρος ἐνθάδε ξενίζεται. τοῦ δὲ πέτρου ἐνθυμουμένου περὶ τοῦ ὁράματος, εἶπεν αὐτῷ τὸ πνεῦμα. ἰδοὺ ἄνδρες ζητοῦσί σε, ἀλλὰ ἀναστὰς κατάβηθι καὶ πορεύου σὺν αὐτοῖς, μηδὲν διακρινόμενος, ὅτι ἐγὼ ἀπέσταλκα αὐτούς. καταβὰς δὲ πέτρος πρὸς τοὺς ἄνδρας, εἶπεν. ἰδοὺ ἐγώ εἰμι ὃν ζητεῖτε. τίς ἡ αἰτία, δι' ἣν πάρεστε; οἱ δὲ εἶπον. κορνήλιος ἑκατοντάρχης, ἀνὴρ δίκαιος καὶ φοβούμενος τὸν θεὸν, καὶ μαρτυρούμενός τε ὑπὸ ὅλου τοῦ ἔθνους τῶν ἰουδαίων, ἐχρηματίσθη ὑπὸ ἀγγέλου ἁγίου μεταπέμψασθαί σε εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ, καὶ ἀκοῦσαι ῥήματα παρὰ σοῦ. εἰσκαλεσάμενος οὖν αὐτοὺς, ἐξένισε. τῇ δὲ ἐπαύριον ὁ πέτρος ἐξῆλθε σὺν αὐτοῖς, καί

τινες τῶν

Postero autem die iter illis facientibus & appropinquantibus ciuitati, ascēdit Petrus in supiora ut oraret circa horā sextam. Et cū esuriret uoluit gustare. Parantibus aūt illis, cecidit super eum mentis excessus. Et uidit cœlum apertum, & descēdens uas quoddam uelut linteum magnum quatuor ~~initijs sum~~ mittis de cœlo in terrā, in quo erant omnia quadrupedia & serpentia terræ, & uolatilia cœli. Et facta est uox ad eum. Surge Petre, occide & māduca. Ait autem Petrus. Absit domine, quia nunq̄ manducaui omne cōmune & immundum. Et uox iterum secundo ad eum. Quæ deꝰ purificauit, tu cōmunia ne dixeris. Hoc aūt factū ē tertio. Et statim receptum est uas in cœlum, Et dum intra se hæsitaret Petrus, que nam esset uisio quam uidisset, ecce uiri qui missi erant a Cornelio, percontati de domo Simonis, astiterunt ad ianuā. Et euocato quopiam, interrogabāt an Simon q cognominatur Petrus illic haberet hospitium. Petro aūt cogitante de uisione, dixit spiritus ei. Ecce uiri tres quærunt te. Surge itaq̄ & descende, & uade cum eis nihil dubitās, quia ego missi illos. Descendens autem Petrus ad uiros, dixit, Ecce ego sum quem quæritis. Quæ causa est propter quā uenistis? Qui dixerunt. Cornelius Centurio uir iustus & timens deum, & testimonium habens ab uniuersa gente Iudæorꝫ, oraculo admonitꝰ est ab angelo sctō ut accerseret te in domū suā, & audiret uerba abs te. Introducens ergo eos, recepit hospitio. Sequenti autem die surgens profectus est cum illis, & quidam ex fratribus

Digitized by Google

ἐκ τῶν ἀδελφῶν τῶν ἀπὸ Ἰόππης συνῆλθόν τινες αὐτῷ. καὶ τῇ ἐπαύριον εἰσῆλθον εἰς τὴν Καισάρειαν. ὁ δὲ Κορνήλιος ἦν προσδοκῶν αὐτούς, συγκαλεσάμενος τοὺς συγγενεῖς αὐτοῦ καὶ τοὺς ἀναγκαίους φίλους. καὶ δὲ ἐγένετο τοῦ εἰσελθεῖν τὸν Πέτρον, συναντήσας αὐτῷ ὁ Κορνήλιος, πεσὼν ἐπὶ τοὺς πόδας, προσεκύνησεν. ὁ δὲ Πέτρος αὐτὸν ἤγειρε, λέγων. Ἀνάστηθι, κἀγὼ αὐτὸς ἄνθρωπός εἰμι. καὶ συνομιλῶν αὐτῷ, εἰσῆλθε, καὶ εὑρίσκει συνελθόντας πολλούς, ἔφη τε πρὸς αὐτούς. ὑμεῖς ἐπίστασθε ὡς ἀθέμιτόν ἐστιν ἀνδρὶ Ἰουδαίῳ κολλᾶσθαι, ἢ προσέρχεσθαι ἀλλοφύλῳ, καὶ ἐμοὶ ὁ θεὸς ἔδειξε, μηδένα κοινὸν ἢ ἀκάθαρτον λέγειν ἄνθρωπον, διὸ καὶ ἀναντιῤῥήτως ἦλθον, μεταπεμφθείς, πυνθάνομαι οὖν, τίνι λόγῳ μετεπέμψασθέ με; καὶ ὁ Κορνήλιος ἔφη, ἀπὸ τετάρτης ἡμέρας μέχρι ταύτης τῆς ὥρας, ἤμην νηστεύων, καὶ τὴν ἐνάτην ὥραν προσευχόμενος ἐν τῷ οἴκῳ μου, καὶ ἰδοὺ ἀνὴρ ἔστη ἐνώπιόν μου ἐν ἐσθῆτι λαμπρᾷ καὶ φησί. Κορνήλιε, εἰσηκούσθη σου ἡ προσευχή, καὶ αἱ ἐλεημοσύναι σου ἐμνήσθησαν ἐνώπιον τοῦ θεοῦ. πέμψον οὖν εἰς Ἰόππην, καὶ μετακάλεσαι Σίμωνα, ὃς ἐπικαλεῖται Πέτρος, οὗτος ξενίζεται ἐν οἰκίᾳ Σίμωνος βυρσέως, παρὰ θάλασσαν. ὃς παραγενόμενος λαλήσει σοι. ἐξαυτῆς οὖν ἔπεμψα πρός σε, σὺ τε καλῶς ἐποίησας παραγενόμενος. Νῦν οὖν πάντες ἡμεῖς ἐνώπιον τοῦ θεοῦ πάρεσμεν, ἀκοῦσαι πάντα τὰ προστεταγμένα σοι ὑπὸ τοῦ θεοῦ. Ἀνοίξας δὲ Πέτρος τὸ στόμα εἶπεν, ἐπ' ἀληθείας καταλαμβάνομαι, ὅτι οὐκ ἔστι προσωπολήπτης ὁ θεός, ἀλλ' ἐν παντὶ ἔθνει ὁ φοβούμενος αὐτὸν, καὶ ἐργαζόμενος δικαιοσύνην, δεκτὸς αὐτῷ ἐστι. τὸν λόγον ὃν ἀπέστειλε τοῖς υἱοῖς Ἰσραήλ, εὐαγγελιζόμενος εἰρήνην διὰ ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ, οὗτός ἐστι πάντων κύριος. ὑμεῖς οἴδατε τὸ γενόμενον ῥῆμα καθ' ὅλης

ex fratrib⁹ ab Ioppe comita ti sunt eū. Post uero introierunt cæsaream. Cornelius uero expectabat illos, conuocatis cognatis suis & necessarijs amicis. Et factū est cū introiret Petrus, obuius uenit ei Cornelius, & procidens ad pedes eius adorauit eū. Petrus uero eleuauit eum, dicēs. Surge, & ego ipse homo sū. Et colloquēs cū illo intrauit, & inuenit multos qui conuenerant, dixitq; ad illos. Vos scitis quomodo abominatū sit uiro Iudæo cōiungi aut accedere ad alienigenā. Sed mihi ostendit deus ne quem cōmunem aut imundū dicerem hoiem, q̄propter & sine cōtraadictiōe ueni accersitus. Interrogo ergo, quā ob causam accersistis me? Et Cornel⁹ ait. Ab hinc quarto die usq; ad hāc horā ie iunās erā & hora nona orans in domo mea, & ecce uir stetit añ me i ueste splēda, & ait. Corneli, exaudita est oratio tua, & eleemosynæ tuæ in memoria habitæ sunt in conspectu dei. Mitte ergo in Ioppen & accersi Simonem qui cognominatur Petrus, hic hospitatur in domo Simonis coriarij iuxta mare. Confestim ergo misi ad te, & tu bene feciſti ueniēdo. Nunc ergo omnes nos in conspectu dei adsumus, ut audiamus omnia, quæcunq; tibi præcepta sunt a domino. Aperiens autem Petrus os suum, dixit. In ueritate cōperio quod non sit personarum respectus apud deum, sed in quauis gente, qui timet eum & operatur iusticiam, acceptus est illi. Sermo quem misit deus filijs Israel, annuncians pacem per Iesum Christū, hic est omniū dominus. Ipsi nostis, quod fama diuulgatū fuit

in tota

καθ' ὅλης τῆς Ἰουδαίας, ἀρξάμενον ἀπὸ τῆς Γαλιλαίας, μετὰ τὸ βάπτισμα ὃ ἐκήρυξεν Ἰωάννης, ΙΗΣΟΥΝ τὸν ἀπὸ Ναζαρεθ, ὡς ἔχρισεν αὐτὸν ὁ θεὸς πνεύματι ἁγίῳ καὶ δυνάμει, ὃς διῆλθεν εὐεργετῶν καὶ ἰώμενος, πάντας τοὺς καταδυναστευομένους ὑπὸ τοῦ διαβόλου, ὅτι ὁ θεὸς ἦν μετ' αὐτοῦ. καὶ ἡμεῖς μάρτυρες πάντων ὧν ἐποίησεν ἔν τε τῇ χώρᾳ τῶν Ἰουδαίων, καὶ ἐν Ἰερουσαλήμ, ὃν καὶ ἀνεῖλον, κρεμάσαντες ἐπὶ ξύλου, τοῦτον ὁ θεὸς ἤγειρε τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ, καὶ ἔδωκεν αὐτὸν ἐμφανῆ γενέσθαι οὐ παντὶ τῷ λαῷ, ἀλλὰ μάρτυσι τοῖς προκεχειροτονημένοις ὑπὸ τοῦ θεοῦ ἡμῖν, οἵτινες συνεφάγομεν καὶ συνεπίομεν αὐτῷ, μετὰ τὸ ἀναστῆναι αὐτὸν ἐκ νεκρῶν, καὶ παρήγγειλεν ἡμῖν κηρύξαι τῷ λαῷ καὶ διαμαρτύρασθαι, ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ ὡρισμένος ὑπὸ τοῦ θεοῦ κριτὴς ζώντων καὶ νεκρῶν. τούτῳ πάντες οἱ προφῆται μαρτυροῦσιν, ἄφεσιν ἁμαρτιῶν λαβεῖν διὰ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ πάντα τὸν πιστεύοντα εἰς αὐτόν. ἔτι λαλοῦντος τοῦ πέτρου τὰ ῥήματα ταῦτα ἐπέπεσε τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐπὶ πάντας τοὺς ἀκούοντας τὸν λόγον. καὶ ἐξέστησαν οἱ ἐκ περιτομῆς πιστοί, ὅσοι συνῆλθον τῷ πέτρῳ, ὅτι καὶ ἐπὶ τὰ ἔθνη ἡ δωρεὰ τοῦ ἁγίου πνεύματος ἐκκέχυται. ἤκουον γὰρ αὐτῶν λαλούντων γλώσσαις, καὶ μεγαλυνόντων τὸν θεόν. τότε ἀπεκρίθη ὁ πέτρος, μή τις δύναται κωλῦσαι ὕδωρ τοῦτο βαπτισθῆναι τούτους, οἵτινες τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἔλαβον, καθὼς καὶ ἡμεῖς; προσέταξέ τε αὐτοὺς βαπτισθῆναι ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ κυρίου. τότε ἠρώτησαν αὐτὸν ἐπιμεῖναι ἡμέρας τινάς.

Ἤκουσαν δὲ οἱ ἀπόστολοι καὶ οἱ ἀδελφοὶ οἱ ὄντες κατὰ τὴν Ἰουδαίαν, ὅτι καὶ τὰ ἔθνη ἐδέξαντο τὸν λόγον τοῦ θεοῦ. καὶ ὅτε ἀνέβη πέτρος εἰς Ἱεροσόλυμα διεκρίνοντο πρὸς αὐτὸν οἱ ἐκ περιτομῆς λέγοντες, ὅτι πρὸς ἄνδρας ἀκροβυστίαν ἔχοντας εἰσῆλθες καὶ συνέφαγες αὐτοῖς.

ἄρξάμενος

in tota Iudæa rumore primũ orto a galilæa, poſt baptiſma quod prædicabat Ioannes, ut Ieſum nazarenum unxerit deus ſpiritu ſancto & uirtute q pertrãſijt benefaciendo & ſanãdo omnes oppreſſos a diabolo, qm̃ deus erat cum illo. Et nos teſtes ſumus omniũ, quæ fecit in regione Iudæorũ & in Hieruſalẽ, quem occiderunt ſuſpenſum in ligno. Hunc deus ſuſcitauit tertio die, & exhibuit eum, ut manifeſtus fieret nõ omni populo, ſed teſtibus p̃ordinatis a deo, nobis qui manducauimus & bibimus cum illo poſtq̃ reſurrexit a mortuis. Et præcepit nobis prædicare populo & teſtificari quod ipſe ſit ille, qui conſtitutus erat a deo iudex uiuorum & mortuorum. Huic oẽs prophetæ teſtimonium perhibent quod remiſſionẽ peccatorum acceptur⁹ ſit per nomen eius, oĩs qui crediderit in eum. Adhuc loquẽte Petro uerba hæc, cecidit ſpũs ſanctus ſuper oẽs qui audiebant uerbũ. Et obſtupuerunt hi qui erant ex circũciſione fideles quotquot uenerãt cũ Petro, qd' & in gẽtes donũ ſpũs ſãcti effuſũ eſſet. Audiebant em̃ illos loquentes linguis & magnificantes deũ. Tunc reſpondit Petrus. Nũqs phibere põt, quominus aqua baptizent hi qui ſpm̃ ſctm̃ acceperunt ſicut & nos? Et iuſſit eos baptizari in noĩe Ieſu Chriſti. Tunc rogauerunt eum, ut maneret aliquot dies.

XI

Audierũt aũt apli & frẽs q erãt in Iudæa, qd' & gẽtes recepiſſent uerbũ dei. Cũ aũt aſcendiſſet Petr⁹ Hieroſolymã diſceptabãt aduerſus illũ q erãt ex circũciſiõe dicẽtes. Quare introiſti ad uiros p̃putiũ habentes, & mãducaſti cũ illis.

Petrus

Ἀρξάμενος δὲ ὁ Πέτρος, ἐξετίθετο αὐτοῖς καθεξῆς, λέγων. Ἐγὼ ἤμην ἐν πόλει Ἰόππῃ προσευχόμενος, καὶ εἶδον ἐν ἐκστάσει ὅραμα, καταβαῖνόν σκεῦός τι ὡς ὀθόνην μεγάλην, τέσσαρσιν ἀρχαῖς καθιεμένην ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ ἦλθεν ἄχρις ἐμοῦ, εἰς ὃν ἀτενίσας κατενόουν, καὶ εἶδον τὰ τετράποδα τῆς γῆς καὶ τὰ θηρία καὶ τὰ ἑρπετὰ, καὶ τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ, ἤκουσα δὲ φωνῆς λεγούσης μοι. ἀναστὰς Πέτρε, θύσον καὶ φάγε. εἶπον δέ. μηδαμῶς κύριε, ὅτι πᾶν κοινὸν ἢ ἀκάθαρτον, οὐδέποτε εἰσῆλθεν εἰς τὸ στόμα μου. ἀπεκρίθη δέ μοι φωνὴ ἐκ δευτέρου ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, ἃ ὁ θεὸς ἐκαθάρισε, σὺ μὴ κοίνου. τοῦτο δὲ ἐγένετο ἐπὶ τρίς, καὶ πάλιν ἀνεσπάσθη ἅπαντα εἰς τὸν οὐρανόν. καὶ ἰδοὺ ἄνδρες τρεῖς ἐπέστησαν ἐπὶ τὴν οἰκίαν ἐν ᾗ ἤμην, ἀπεσταλμένοι ἀπὸ Καισαρείας πρός με. εἶπε δέ μοι τὸ πνεῦμα, συνελθεῖν αὐτοῖς μηδὲν διακρῖνόμενον. ἦλθον δὲ σὺν ἐμοὶ, καὶ οἱ ἓξ ἀδελφοὶ οὗτοι, καὶ εἰσήλθομεν εἰς τὸν οἶκον τοῦ ἀνδρός, ἀπήγγειλέ τε ἡμῖν. πῶς εἶδε τὸν ἄγγελον ἐν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ, σταθέντα καὶ εἰπόντα αὐτῷ. ἀπόστειλον εἰς Ἰόππην ἄνδρας, καὶ μετάπεμψαι Σίμωνα, τὸν ἐπικαλούμενον Πέτρον, ὃς λαλήσει ῥήματα πρός σε, ἐν οἷς σωθήσῃ σὺ, καὶ πᾶς ὁ οἶκός σου. ἐν δὲ τῷ ἄρξασθαί με λαλεῖν, ἐπέπεσε τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐπ' αὐτοὺς, ὥσπερ καὶ ἐφ' ἡμᾶς ἐν ἀρχῇ, ἐμνήσθην δὲ τοῦ ῥήματος κυρίου ὡς ἔλεγεν. Ἰωάννης μὲν ἐβάπτισεν ὕδατι, ὑμεῖς δὲ βαπτισθήσεσθε ἐν πνεύματι ἁγίῳ. εἰ οὖν τὴν ἴσην δωρεὰν ἔδωκεν αὐτοῖς ὁ θεὸς, ὡς καὶ ἡμῖν πιστεύσασιν ἐπὶ τὸν κύριον ΙΗΣΟΥΝ ΧΡΙΣΤΟΝ. ἐγὼ δὲ τίς ἤμην δυνατὸς κωλῦσαι τὸν θεόν. ἀκούσαντες δὲ ταῦτα, ἡσύχασαν, καὶ ἐδόξαζον τὸν θεὸν λέγοντες. ἄρα γε καὶ τοῖς ἔθνεσιν ὁ θεὸς τὴν μετάνοιαν ἔδωκεν

Petrus aũt rem ab initio repetẽs expo-
ſuit illis ordine, dicens. Ego eram in ci-
uitate Ioppe orans, & uidi raptus extra
me uiſionẽ, deſcendere uas quoddã ue-
lut linteum magnum quattuor initijs
emiſſum e cœlo, & uenit uſq; ad me. In
quẽ cũ intendiſſem oculos, animaduerti &
uidi q̃drupedia terræ & feras & reptilia
& uolatilia cœli. Audiui aũt & uocẽ di-
centẽ mihi. Surge Petre macta & ueſce
re. Dicebã aũt. Neq̃q̃ dñe, qa cõe aut
imũdũ nihil unq̃ introiuit in os meũ.
Rñdit ãt mihi uox rurſũ e cœlo, q̃ deꝰ
mũdauit, tu ne cõia feceris. Idq; accidit
tertio, & rurſum omnia ſubducta ſunt
in cœlũ. Et ecce ex templo tres uiri pre-
ſto aderant in ædibus in quibus eram,
e Cæſarea miſſi ad me. Dixerat aũt mi
hi ſpiritus, ut congrederer cũ illis, nihil
addubitans. Porro comitati me ſunt &
ſex fratres iſti. Et ingreſſi ſumus in do-
mum uiri, iſq; retulit nobis, ut uidiſſet
angelũ domi ſuæ, qui aſtitiſſet ac dixiſ-
ſet ſibi. Emitte uiros aliquos Ioppen, &
accerſi Simonem, cognomento Petrũ,
qui tibi ea dicturus eſt, per quæ ſaluus
fias, & tu & uniuerſa domus tua. Cum
aũt exorſus eſſem ſermonẽ, illapſus eſt
ſpiritus ſanctus in illos, quemadmodũ
& i nos fuerat illapſus initio. Veniebat
aũt in mentẽ quod dixerat dñs. Ioan-
nes quidẽ baptizauit aqua, cœteꝝ uos
baptizabimini ſpiritu ſancto. Proinde
ſi par donũ dedit illis deus, quẽadmo-
dũ & nobis, cũ credidiſſemꝰ in dñm Ie-
ſum Chriſtũ, ego porro quis eram, qui
poſſem obſiſtere deo? His aũt auditis
obticuerunt, & glorificauerunt deũ di-
centes. Igitur & gẽtibus, deus pœniten-
tiam con-

ἐφωνεῖ εἰς ζωὴν ὁ μὴ οὖν διασπασθέν-
τες ἀπὸ τῆς θλίψεως τῆς γενομένης ἐπὶ Στεφά-
νῳ διῆλθον ἕως Φοινίκης καὶ Κύπρου, καὶ Ἀν-
τιοχείας, μηδενὶ λαλοῦντες τὸν λόγον, εἰ μὴ
μόνον Ἰουδαίοις. ἦσαν δέ τινες ἐξ αὐτῶν ἄν-
δρες Κύπριοι καὶ Κυρηναῖοι, οἵτινες εἰσελθόν
τες εἰς Ἀντιόχειαν ἐλάλουν πρὸς τοὺς Ἕλλη
νιστὰς, εὐαγγελιζόμενοι τὸν κύριον ΙΗΣΟΥΝ.
καὶ ἦν χεὶρ κυρίου μετ' αὐτῶν, πολύς τε ἀριθ-
μὸς πιστεύσας, ἐπέστρεψεν ἐπὶ τὸν κύριον. ἠκού
σθη δὲ ὁ λόγος εἰς τὰ ὦτα τῆς ἐκκλησίας τῆς
οὔσης ἐν Ἱεροσολύμοις περὶ αὐτῶν, καὶ ἐξαπέστειλαν
Βαρνάβαν διελθεῖν ἕως Ἀντιοχείας. ὃς πάρα
γενόμενος, καὶ ἰδὼν τὴν χάριν τοῦ θεοῦ, ἐ-
χάρη, καὶ παρεκάλει πάντας τῇ προθέσει τῆς
καρδίας προσμένειν τῷ κυρίῳ, ὅτι ἦν ἀνὴρ
ἀγαθὸς, καὶ πλήρης πνεύματος ἁγίου καὶ πί
στεως, καὶ προσετέθη ὄχλος ἱκανὸς τῷ κυρίῳ.
ἐξῆλθε δὲ εἰς Ταρσὸν ὁ Βαρνάβας, ἀναζητῆ-
σαι Σαῦλον, καὶ εὑρὼν ἀνήγαγεν αὐτὸν εἰς
Ἀντιόχειαν. ἐγένετο δὲ αὐτοὺς ἐνιαυτὸν ὅλον
συναχθῆναι τῇ ἐκκλησίᾳ, καὶ διδάξαι ὄχ-
λον ἱκανόν, χρηματίσαί τε πρῶτον ἐν Ἀν-
τιοχείᾳ τοὺς μαθητὰς χριστιανούς. ἐν ταύταις
δὲ ταῖς ἡμέραις κατῆλθον ἀπὸ Ἱεροσολύμων
προφῆται εἰς Ἀντιόχειαν, ἀναστὰς δὲ εἷς ἐξ
αὐτῶν ὀνόματι Ἄγαβος, ἐσήμανε διὰ τοῦ
πνεύματος λιμὸν μέγαν μέλλειν ἔσεσθαι ἐφ'
ὅλην τὴν οἰκουμένην, ὅς ἐστι καὶ ἐγένετο ἐπὶ
Κλαυδίου Καίσαρος. τῶν δὲ μαθητῶν καθὼς
εὐπορεῖτό τις, ὥρισαν ἕκαστος αὐτῶν εἰς δι-
ακονίαν πέμψαι τοῖς κατοικοῦσιν ἐν τῇ Ἰου-
δαίᾳ ἀδελφοῖς, ὃ καὶ ἐποίησαν, ἀποστείλαν-
τες πρὸς τοὺς πρεσβυτέρους, διὰ χειρὸς Βαρ
νάβα καὶ Σαύλου.

Κατ' ἐκεῖνον δὲ τὸν καιρὸν ἐπέβαλεν Ἡρῴδης
ὁ βασιλεὺς τὰς χεῖρας κακῶσαί τινας τῶν ἀπὸ
τῆς ἐκκλησίας. ἀνεῖλε δὲ Ἰάκωβον τὸν ἀδελ-
φὸν Ἰωάννου μαχαίρᾳ. καὶ ἰδὼν ὅτι ἀρεσόν

ἐστι τοῖς Ἰου-

tiam conceſſit ad uitã. Et illi quidẽ qui diſperſi fuerant a tribulatione quæ facta fuerat ſub Stephano, perambulaue runt uſq; Phœnicen & Cyprũ & Antiochiam, nemini loquentes uerbũ niſi ſolis Iudæis. Erant aũt quidã ex eis uiri Cyprij & Cyrenæi, qui cũ introiſſent Antiochiã loquebant ad Græcos euãgelizantes dñm Ieſum. Et erat manus dñi cũ eis, multuſq; numerus credentiũ conuerſus eſt ad dñm. Peruenit aũt ſermo ad aures eccleſiæ quæ erat Hieroſolymis ſuper iſtis, & miſerunt Barnabã uſq; ad Antiochiã. Qui cũ peruenisſet & uidiſſet gratiã dei, gauiſus eſt & hortabatur oẽs ut propoſito cordis pſeuerent adherere dño, qa erat uir bonꝰ & plenus ſpiritu ſcto & fide, & addita eſt multa turba dño. Profectꝰ eſt aũt Barnabas Tharſum, ut q̃reret Saulũ, quẽ cũ inueniſſet perduxit Antiochiam. Et annũ totum conuerſati ſunt cũ eccleſia & docuerunt turbam multã, ita ut cognominarentur primũ Antiochiæ diſcipuli Chriſtiani. In his aũt diebus ſuper uenerunt ab Hieroſolymis ꝓphetæ antiochiam, & ſurgens unus ex eis nomine Agabus ſignificabat per ſpiritũ, famem magnã futurã in uniuerſo orbe terrarꝝ, quæ facta eſt ſub Claudio Cæſare. Diſcipuli aũt prout cuicq; ſuppetebat, propoſuerunt in miniſteriũ mittere habitantibus in Iudæa fratribus, quod & fecerunt mittentes ad ſeniores per manus Barnabæ & Sauli.

XII Eodem aũt tẽpore iniecit Herodes rex manus, ut affligeret quoſdam de eccleſia. Occidit aũt Iacobũ fratrem Ioannis gladio, uidens aũt quod placeret

ἔδει τοῖς Ἰουδαίοις προσέθετο συλλαβεῖν καὶ
πέτρον. ἦσαν δὲ ἡμέραι τῶν ἀζύμων, ὃν καὶ
πιάσας, ἔθετο εἰς φυλακήν, παραδοὺς τέσ-
σαρσι τετραδίοις στρατιωτῶν, φυλάσσειν αὐ-
τόν, βουλόμενος μετὰ τὸ πάσχα ἀναγαγεῖν
αὐτὸν τῷ λαῷ. ὁ μὲν οὖν πέτρος ἐτηρεῖτο ἐν
τῇ φυλακῇ. προσευχὴ δὲ ἦν ἐκτενὴς γινομέ-
νη ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας πρὸς τὸν θεὸν ὑπὲρ αὐτοῦ.
ὅτε δὲ ἐμέλλεν αὐτὸν προάγειν ὁ Ἡρῴδης, τῇ
νυκτὶ ἐκείνῃ ἦν ὁ πέτρος κοιμώμενος μετα-
ξὺ δύο στρατιωτῶν, δεδεμένος ἁλύσεσι δυσί,
φύλακές τε πρὸ τῆς θύρας ἐτήρουν τὴν φυ-
λακήν. καὶ ἰδοὺ ἄγγελος κυρίου ἐπέστη, καὶ
φῶς ἔλαμψεν ἐν τῷ οἰκήματι. πατάξας δὲ
τὴν πλευρὰν τοῦ πέτρου, ἤγειρεν αὐτὸν, λέ-
γων. ἀνάστα ἐν τάχει, καὶ ἐξέπεσον αὐτοῦ αἱ
ἁλύσεις ἐκ τῶν χειρῶν. εἶπέ τε ὁ ἄγγελος πρὸς
αὐτόν. περίζωσαι, καὶ ὑπόδησαι τὰ σανδάλιά
σου. ἐποίησε δὲ οὕτως. καὶ λέγει αὐτῷ. περι-
βαλοῦ τὸ ἱμάτιόν σου, καὶ ἀκολούθει μοι. καὶ ἐξ-
ελθὼν ἠκολούθει αὐτῷ, καὶ οὐκ ᾔδει ὅτι ἀληθές
ἐστι τὸ γινόμενον διὰ τοῦ ἀγγέλου, ἐδόκει δὲ ὅραμα
βλέπειν. διελθόντες δὲ πρώτην φυλακὴν καὶ
δευτέραν, ἦλθον ἐπὶ τὴν πύλην τὴν σιδη-
ρᾶν, τὴν φέρουσαν εἰς τὴν πόλιν, ἥτις αὐτο-
μάτη ἠνοίχθη αὐτοῖς, καὶ ἐξελθόντες, προσῆλ-
θον ῥύμην μίαν, καὶ εὐθέως ἀπέστη ὁ ἄγγελος
ἀπ' αὐτοῦ. καὶ ὁ πέτρος γενόμενος ἐν ἑαυτῷ, εἶ-
πε. Νῦν οἶδα ἀληθῶς, ὅτι ἐξαπέστειλε κύριος
τὸν ἄγγελον αὐτοῦ, καὶ ἐξείλετό με ἐκ χειρὸς Ἡρῴ-
δου, καὶ πάσης τῆς προσδοκίας τοῦ λαοῦ τῶν Ἰουδαί-
ων. συνιδών τε ἦλθεν ἐπὶ τὴν οἰκίαν Μαρίας,
τῆς μητρὸς Ἰωάννου τοῦ ἐπικαλουμένου Μάρκου,
οὗ ἦσαν ἱκανοὶ συνηθροισμένοι καὶ προσευχό-
μενοι. κρούσαντος δὲ τοῦ πέτρου τὴν θύραν τοῦ
πυλῶνος. προσῆλθε παιδίσκη ὑπακοῦσαι,
ὀνόματι ῥόδη, καὶ ἐπιγνοῦσα τὴν φω-
νὴν τοῦ πέτρου, ἀπὸ τῆς χαρᾶς οὐκ ἤνοιξε
τὸν πυλῶνα, εἰσδραμοῦσα δὲ, ἀπήγγειλεν
ἑστάναι

ACTA

Iudæis apposuit cõprehẽdere & Petrũ. Erant autẽ dies azymorꝝ. Quẽ cũ etiã apprehendisset posuit in carcerem, tradẽs quatuor quaternionibus militũ ad custodiendũ, uolẽs post pascha producere eũ ppʾlo. Et Petrus qdẽ seruabatur in carcere. oratio aũt fiebat sine intermissione ab eccʾa ad deũ p eo. Cũ aũt pducturus eũ esset Herodes, in ipsa nocte erat Petrus dormiens inter duos milites uinctus cathenis duabꝰ, & custodes ante ostium custodiebant carcerem. Et ecce angelus dñi astitit, & lumen refulsit in habitaculo, percussoq; latere Petri excitauit eum dicens. Surge uelociter. Et ceciderũt cathenæ de manibus eius. Dixit aũt angelus ad eum. Præcingere & subliga soleas tuas. Et fecit sic. Et dicit illi. Circũda tibi uestimẽtũ tuũ, & sequere me. Et exiens sequebat eũ, & nesciebat, quod uerꝫ esset, qd̃ fiebat p angelum, sed putabat se uisum uidere. Cũ aũt pteriissent primã & secundã custodiam, uenerunt ad portam ferreã q̃ ducit in ciuitatem, q̃ ultro aperta est eis. Et exeuntes processerunt uicũ unũ, & continuo discessit angelus ab eo. Et Petrus ad se reuersus, dixit. Nunc scio uere, qd̃ miserit dñs angelum suũ, & eripuerit me de manu Herodis & de omni expectatione plebis Iudæorꝝ, recꝫ perpensa uenit ad domum Mariæ matris Ioannis qui cognominatus est Marcus, ubi erant multi congregati & orantes. Cũ pulsasset autem Petrus ad ostium uestibuli processit puella ut subauscultaret nomine Rhode. Et ut agnouit uocem Petri præ gaudio non aperuit uestibulum, sed introcurrens renunciauit

stare

Digitized by Google

ἑστάναι τὸ πέτρον πρὸ τοῦ πυλῶνος. οἱ δὲ πρὸς αὐτὴν ἔλεγον. μαίνῃ. ἡ δὲ διϊσχυρίζετο οὕτως ἔχειν. οἱ δὲ ἔλεγον. ὁ ἄγγελος αὐτοῦ ἐστίν. ὁ δὲ πέτρος ἐπέμενε κρούων. ἀνοίξαντες δὲ εἶδον αὐτὸν καὶ ἐξέστησαν. κατασείσας δὲ αὐτοῖς τῇ χειρὶ σιγᾶν, διηγήσατο αὐτοῖς, πῶς ὁ κύριος αὐτὸν ἐξήγαγεν ἐκ τῆς φυλακῆς. εἶπε δέ. ἀπαγγείλατε Ἰακώβῳ καὶ τοῖς ἀδελφοῖς ταῦτα. καὶ ἐξελθὼν ἐπορεύθη εἰς ἕτερον τόπον. γενομένης δὲ ἡμέρας, ἦν τάραχος οὐκ ὀλίγος ἐν τοῖς στρατιώταις, τί ἄρα ὁ πέτρος ἐγένετο. ἡρῴδης δὲ ἐπιζητήσας αὐτὸν, καὶ μὴ εὑρὼν, ἀνακρίνας τοὺς φύλακας, ἐκέλευσεν ἀπαχθῆναι, καὶ κατελθὼν ἀπὸ τῆς ἰουδαίας εἰς τὴν καισάρειαν διέτριβεν. ἦν δὲ ὁ ἡρῴδης θυμομαχῶν τυρίοις καὶ σιδωνίοις. ὁμοθυμαδὸν δὲ παρῆσαν πρὸς αὐτόν, καὶ πείσαντες βλαστὸν τὸν ἐπὶ τοῦ κοιτῶνος τοῦ βασιλέως, ἠτοῦντο εἰρήνην, διὰ τὸ τρέφεσθαι αὐτῶν τὴν χώραν ἀπὸ τῆς βασιλικῆς. τακτῇ δὲ ἡμέρᾳ ὁ ἡρῴδης ἐνδυσάμενος ἐσθῆτα βασιλικὴν, καὶ καθίσας ἐπὶ τοῦ βήματος, ἐδημηγόρει πρὸς αὐτούς. ὁ δὲ δῆμος ἐπεφώνει, φωνὴ θεοῦ, καὶ οὐκ ἀνθρώπου. παραχρῆμα δὲ ἐπάταξεν αὐτὸν ἄγγελος κυρίου, ἀνθ' ὧν οὐκ ἔδωκε τὴν δόξαν τῷ θεῷ. καὶ γενόμενος σκωληκόβρωτος, ἐξέψυξεν. ὁ δὲ λόγος τοῦ θεοῦ ηὔξανε καὶ ἐπληθύνετο. βαρνάβας δὲ καὶ παῦλος ὑπέστρεψαν εἰς ἰερουσαλὴμ, πληρώσαντες τὴν διακονίαν, συμπαραλαβόντες καὶ ἰωάννην, τὸν ἐπικληθέντα μάρκον.

ἩΣαν δέ τινες ἐν ἀντιοχείᾳ κατὰ τὴν οὖσαν ἐκκλησίαν προφῆται καὶ διδάσκαλοι, ὅτε βαρνάβας καὶ σίμων καλούμενος νίγερ, καὶ λούκιος ὁ κυρηναῖος, μαναήν τε ἡρῴδου τοῦ τετράρχου σύντροφος, καὶ παῦλος. λειτουργούντων δὲ αὐτῶν τῷ κυρίῳ, καὶ νηστευόντων εἶπε τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. ἀφορίσατε δή μοι τὸν βαρνάβαν, καὶ τὸν

stare Petrũ ante uestibulũ. At illi dixerunt ad eam. Insanis. Illa autẽ affirmabat sic se habere. At illi dicebant. Angelus eius est. Petrus aũt perseuerabat pulsãs. Cũ aũt apuissent, uiderũt eũ & obstupuerũt. Innuẽs aũt eis mota manu ut tacerent, narrauit illis, quõ dñs eduxisset se de carcere. Dixit autẽ. Nũciate Iacobo & fratribus hæc. Et egressus abijt in alium locum. Facta aũt die erat turbatio non parua inter milites, quid nã accidisset Petro. Herodes autẽ cũ requisisset eũ & nõ inuenisset, inquisitione facta de custodibus iussit eos duci, descendensq; a Iudæa in Cæsareã, ibi cõmoratus est. Erat aũt iratus Tyrijs & Sidonijs. At illi unanimes uenerũt ad eum, & persuaso Blasto qui p̃erat cubiculo regis postulabant pacẽ, eo q; alerentur regio ipsoz annona regia. Statuto aũt die Herodes uestitus ueste regia sedit pro tribunali, & concionabatur ad eos. Populus aũt acclamabat uox dei, & non hominis. Confestim aũt percussit eum angelus dñi, eo q; non dedisset gloriam deo, & cõsumptus a uermibus expirauit. Verbum aũt domini crescebat & multiplicabatur. Barnabas autẽ & Paulus reuersi sunt Hierosolymam expleto ministerio, assumpto & Ioanne qui cognominatus est Marcus,

Erant autem quidam in ecclesia quæ erat Antiochiæ prophetæ & doctores, & Barnabas & Simon qui uocabatur Niger, & Lucius Cyrenensis & Manahen qui erat Herodis tetrarchæ collactaneus, & Saulus. Ministrantibus autem illis domino & iciunantibus, dixit spiritus sanctus. Segregate mihi Bar- XIII

καὶ τὸν σαῦλον εἰς τὸ ἔργον ὃ προσκέκλημαι αὐτούς. τότε νηστεύσαντες καὶ προσευξάμενοι, καὶ ἐπιθέντες τὰς χεῖρας αὐτοῖς ἀπέλυσαν. οὗτοι μὲν οὖν ἐκπεμφθέντες ὑπὸ τοῦ πνεύματος τοῦ ἁγίου, κατῆλθον εἰς τὴν Σελεύκειαν, κἀκεῖθεν διέπλευσαν εἰς τὴν Κύπρον, καὶ γενόμενοι ἐν Σαλαμῖνι, κατήγγελλον τὸν λόγον τοῦ θεοῦ ἐν ταῖς συναγωγαῖς τῶν Ἰουδαίων. εἶχον δὲ καὶ Ἰωάννην ὑπηρέτην. διελθόντες δὲ τὴν νῆσον ἄχρι Πάφου, εὗρον τινὰ μάγον ψευδοπροφήτην Ἰουδαῖον, ᾧ ὄνομα Βαριησοῦ, ὃς ἦν σὺν τῷ ἀνθυπάτῳ Σεργίῳ Παύλῳ ἀνδρὶ συνετῷ, οὗτος προσκαλεσάμενος Βαρνάβαν καὶ Σαῦλον, ἐπεζήτησε ἀκοῦσαι τὸν λόγον τοῦ θεοῦ. ἀνθίστατο δὲ αὐτοῖς Ἐλύμας ὁ μάγος, οὕτως γὰρ μεθερμηνεύεται τὸ ὄνομα αὐτοῦ. ζητῶν διαστρέψαι τὸν ἀνθύπατον ἀπὸ τῆς πίστεως. Σαῦλος δὲ ὁ καὶ Παῦλος πλησθεὶς πνεύματος ἁγίου, καὶ ἀτενίσας εἰς αὐτὸν, εἶπεν, Ὦ πλήρης παντὸς δόλου, καὶ πάσης ῥαδιουργίας, υἱὲ διαβόλου, ἐχθρὲ πάσης δικαιοσύνης, οὐ παύσῃ διαστρέφων τὰς ὁδοὺς κυρίου τὰς εὐθείας καὶ νῦν ἰδοὺ χεὶρ κυρίου ἐπί σε, καὶ ἔσῃ τυφλὸς μὴ βλέπων τὸν ἥλιον ἄχρι καιροῦ. παραχρῆμα δὲ ἐπέπεσεν ἐπ' αὐτὸν ἀχλὺς καὶ σκότος, καὶ περιάγων, ἐζήτει χειραγωγούς. τότε ἰδὼν ὁ ἀνθύπατος τὸ γεγονὸς ἐπίστευσεν, ἐκπλησσόμενος ἐπὶ τῇ διδαχῇ τοῦ κυρίου. ἀναχθέντες δὲ ἀπὸ τῆς Πάφου οἱ περὶ τὸν Παῦλον, ἦλθον εἰς Πέργην τῆς Παμφυλίας. Ἰωάννης δὲ ἀποχωρήσας ἀπ' αὐτῶν, ὑπέστρεψεν εἰς Ἱεροσόλυμα. αὐτοὶ δὲ διελθόντες ἀπὸ τῆς Πέργης παρεγένοντο εἰς Ἀντιόχειαν τῆς Πισιδίας, καὶ εἰσελθόντες εἰς τὴν συναγωγὴν τῇ ἡμέρᾳ τῶν σαββάτων, ἐκάθισαν. μετὰ δὲ τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ νόμου καὶ τῶν προφητῶν, ἀπέστειλαν οἱ ἀρχισυνάγωγοι πρὸς αὐτοὺς λέγοντες, ἄνδρες ἀδελφοί, εἴ ἐστι λόγος ἐν ὑμῖν

nabam & Saulum in opus ad quod assumpsi eos. Cũq; ieiunassent & orassent & imposuissent eis manus, dimiserunt. Et ipsi quidem emissi a spiritu sancto abierunt Seleuciam, & inde nauigauerunt in Cyprum. Et cũ ueniissent Salaminam, annunciauerũt uerbũ dei in synagogis Iudæorũ. Habebant autem & Ioannem ministrum. Et cum perambulassent insulam usq; ad Paphum inuenerunt quendam magum pseudoprophetam Iudæũ, cui nomẽ erat Bariesu, qui erat cũ proconsule Sergio Paulo uiro prudente. Hic accersitis Barnaba & Paulo, desyderabat audire uerbũ dei. Resistebat aũt illis Elymas magus, sic enim interpretatur nomen eius, quærens auertere proconsulem a fide. Saulus aũt qui & Paulus repletus spũ sancto intuens in eũ, dixit. O plene omni dolo & omni fallacia fili diaboli, inimice omnis iusticiæ, nõ desinis subuertere uias domini rectas. Et nunc ecce manus dñi super te, & eris cæcus nõ uidens solem usq; ad tempus. Et confestim cecidit in eum caligo & tenebræ, & circumiens quærebat qui se manu ducerent. Tunc proconsul cum uidisset factũ credidit, ammirans super doctrina domini. Cum autem a Papho soluissent ij qui cum Paulo erant, uenerunt Pergen Pamphyliæ. Ioannes aũt discedẽs ab eis, reuersus est Hierosolymam. Illi uero pertranseuntes Pergen, uenerunt Antiochiã Pisidiæ, & ingressi synagogam die sabbatorum sederunt. Post lectionem autem legis & prophetarum, miserunt principes synagogæ ad eos, dicentes. Viri fratres, si quis est in uobis sermo

ὧν ὑμῖν παρακλήσεως πρὸς τὸν λαὸν, λέγε-
ται. Ἀναστὰς δὲ Παῦλος καὶ κατασείσας τῇ χεὶ
ρὶ, εἶπεν. Ἄνδρες Ἰσραηλῖται καὶ οἱ φοβούμε
νοι τὸν θεὸν, ἀκούσατε. ὁ θεὸς τοῦ λαοῦ τούτου
ἐξελέξατο τοὺς πατέρας ἡμῶν. καὶ τὸν λα-
ὸν ὕψωσεν ἐν τῇ παροικίᾳ ἐν γῇ Αἰγύπτῳ. καὶ
μετὰ βραχίονος ὑψηλοῦ ἐξήγαγεν αὐτοὺς
ἐξ αὐτῆς, καὶ ὡς τεσσαρακονταετῆ χρόνον
ἐτροποφόρησεν αὐτοὺς ἐν τῇ ἐρήμῳ. καὶ κα
θελὼν ἔθνη ἑπτὰ ἐν γῇ Χαναὰν, κατεκληρονό
μησεν αὐτοῖς τὴν γῆν αὐτῶν. καὶ μετὰ ταῦ
τα ὡς ἔτεσι τετρακοσίοις καὶ πεντήκοντα,
ἔδωκε κριτὰς, ἕως Σαμουὴλ τοῦ προφήτου.
κἀκεῖθεν ἠτήσαντο βασιλέα, καὶ ἔδωκεν ὁ θε
ὸς τὸν Σαοὺλ υἱὸν Κὶς, ἄνδρα ἐκ φυ-
λῆς Βενιαμὶν ἔτη τεσσαράκοντα. καὶ μετα-
στήσας αὐτὸν ἤγειρεν αὐτοῖς τὸν Δαβὶδ εἰς βα
σιλέα, ᾧ καὶ εἶπεν μαρτυρήσας, εὗρον Δαβὶδ
τὸν τοῦ Ἰεσσαὶ ἄνδρα κατὰ τὴν καρδίαν μου,
ὃς ποιήσει πάντα τὰ θελήματά μου. τούτου
ὁ θεὸς ἀπὸ τοῦ σπέρματος κατ' ἐπαγγελίαν,
ἤγαγε τῷ Ἰσραὴλ σωτῆρα ΙΗΣΟΥΝ. προκηρύ
ξαντος Ἰωάννου πρὸ προσώπου τῆς εἰσόδου αὐτοῦ
βάπτισμα μετανοίας παντὶ τῷ Ἰσραήλ. Ὡς δὲ ἐ-
πλήρου ὁ Ἰωάννης τὸν δρόμον ἔλεγεν. τίνα με
ὑπονοεῖτε εἶναι, οὐκ εἰμὶ ἐγὼ, ἀλλ' ἰδοὺ ἔρχε
ται μετ' ἐμὲ, οὗ οὐκ εἰμὶ ἄξιος τὸ ὑπόδημα
τῶν ποδῶν λύσαι. Ἄνδρες ἀδελφοὶ, υἱοὶ γένους
Ἀβραὰμ καὶ οἱ ἐν ὑμῖν φοβούμενοι τὸν θεὸν
ὑμῖν ὁ λόγος τῆς σωτηρίας ταύτης ἀπεστάλη.
οἱ γὰρ κατοικοῦντες ἐν Ἱερουσαλὴμ, καὶ οἱ ἄρ
χοντες αὐτῶν τοῦτον ἀγνοήσαντες. καὶ τὰς
φωνὰς τῶν προφητῶν τὰς κατὰ πᾶν σάββα
τον ἀναγινωσκομένας, κρίναντες ἐπλήρωσαν,
καὶ μηδεμίαν αἰτίαν θανάτου εὑρόντες, ἠτή
σαντο Πιλᾶτον ἀναιρεθῆναι αὐτόν. ὡς δὲ
ἐτέλεσαν πάντα τὰ περὶ αὐτοῦ γεγραμμέ-
να, καθελόντες ἀπὸ τοῦ ξύλου, ἔθηκαν εἰς
μνημεῖον. ὁ δὲ θεὸς ἤγειρεν αὐτὸν ἐκ νεκρῶν

ὃς ὤφθη

bis sermo exhortationis ad plebem, di-
cite. Surgens autem Paulus & manu si-
lentio indicto, ait. Viri Israelitæ, & qui
timetis deum audite. Deus populi hu-
ius elegit patres nostros, & populū ex-
altauit, cum essent incolæ in terra ægy-
pti, & in brachio excelso eduxit eos ex
ea, & per quadraginta annoꝝ tempus
mores eorū sustinuit in deserto. Et dele
tis gentibus septem in terra Chanaan,
sorte distribuit eis terram eorū, & post
hæc annis circiter quadringentis quin-
quaginta dedit iudices usq; ad Samuel
pphetam. Et exinde postulauerunt re-
gem, & dedit illis deus Saul filium Cis
uirū de tribu Beniamin annis quadra-
ginta. Et amoto illo suscitauit illis Da-
uid in regem, cui testimoniū perhibens
dixit. Inueni Dauid filiū Iessæ uirū se-
cundum cor meū, qui faciet omnes uo-
luntates meas. Huius e semine deus iu-
xta pmissum adduxit Israel saluatorē
Iesū, cū añ pdicasset Ioannes ante faciē
aduentus eius baptismum pœnitentiæ
Israeli. Cum aūt implesset Ioannes cur-
sum, dixit. Quem me arbitramini esse,
non sum ego, sed ecce uenit post me, cu
ius nō sum dignus calciamenta pedum
soluere. Viri frēs, filij generis Abrahā,
& q in uobis timēt deū, uobis uerbū sa
lutis huiꝰ missū est. Qui em̄ habitabāt
Hierusalē, & principes eoꝝ cū ignora-
rēt illū, & uoces pphetarꝝ q̄ p omē sab-
batū legūt iudicātes impleuerūt, & nullā
cā mortis inuēta in eo, petierūt a Pilato
ut interficeret eū. Cūq; cōsummassent
omnia quæ de eo scripta erant, depo-
tum de ligno posuerūt in monumēto.
Deus autem suscitauit eum a mortuis,

ὃς ὤφθη ἐπὶ ἡμέρας πλείους τοῖς συναναβᾶσιν αὐτῷ ἀπὸ τῆς γαλιλαίας εἰς ἱερουσαλήμ, οἵτινές εἰσι μάρτυρες αὐτοῦ πρὸς τὸν λαόν, καὶ ἡμεῖς ὑμᾶς εὐαγγελιζόμεθα τὴν πρὸς τοὺς πατέρας ἐπαγγελίαν γενομένην, ὅτι ταύτην ὁ θεὸς ἐκπεπλήρωκε τοῖς τέκνοις αὐτῶν ἡμῖν, ἀναστήσας ΙΗΣΟΥΝ ὡς καὶ ἐν τῷ ψαλμῷ τῷ πρώτῳ γέγραπται. υἱός μου εἶ σύ, ἐγὼ σήμερον γεγέννηκά σε, ὅτι δὲ ἀνέστησε αὐτὸν ἐκ νεκρῶν, μηκέτι μέλλοντα ὑποστρέφειν εἰς διαφθοράν, οὕτως εἴρηκεν, ὅτι δώσω ὑμῖν τὰ ὅσια δαβὶδ τὰ πιστά. διὸ καὶ ἐν ἑτέρῳ λέγει. οὐ δώσεις τὸν ὅσιόν σου ἰδεῖν διαφθοράν. Δαβὶδ μὲν γὰρ ἰδίᾳ γενεᾷ ὑπηρετήσας, τῇ τοῦ θεοῦ βουλῇ ἐκοιμήθη, καὶ προσετέθη πρὸς τοὺς πατέρας αὐτοῦ, καὶ εἶδε διαφθοράν. ὃν δὲ ὁ θεὸς ἤγειρεν, οὐκ εἶδε διαφθοράν, γνωστὸν οὖν ἔστω ὑμῖν ἄνδρες ἀδελφοί, ὅτι διὰ τούτου ὑμῖν ἄφεσις ἁμαρτιῶν καταγγέλλεται, καὶ ἀπὸ πάντων ὧν οὐκ ἠδυνήθητε ἐν τῷ νόμῳ μωσέως δικαιωθῆναι, ἐν τούτῳ πᾶς ὁ πιστεύων δικαιοῦται. βλέπετε οὖν μὴ ἐπέλθῃ ἐφ' ὑμᾶς, τὸ εἰρημένον ἐν τοῖς προφήταις. ἴδετε οἱ καταφρονηταί, καὶ θαυμάσατε, καὶ ἀφανίσθητε, ὅτι ἔργον ἐγὼ ἐργάζομαι ἐν ταῖς ἡμέραις ὑμῶν ἔργον ὃ οὐ μὴ πιστεύσητε. ἐάν τις ἐκδιηγῆται ὑμῖν. ἐξῆλθον δὲ παρεκάλουν τὰ ἔθνη εἰς τὸ μεταξὺ σάββατον λαληθῆναι αὐτοῖς τὰ ῥήματα. λυθείσης δὲ τῆς συναγωγῆς, ἠκολούθησαν πολλοὶ τῶν ἰουδαίων καὶ τῶν σεβομένων προσηλύτων τῷ παύλῳ καὶ τῷ βαρνάβᾳ. οἵτινες προσλαλοῦντες, ἔπειθον αὐτοὺς ἐπιμένειν τῇ χάριτι τοῦ θεοῦ. τῷ δὲ ἐρχομένῳ σαββάτῳ σχεδὸν πᾶσα ἡ πόλις συνήχθη ἀκοῦσαι τὸν λόγον τοῦ θεοῦ. ἰδόντες δὲ οἱ ἰουδαῖοι τοὺς ὄχλους, ἐπλήσθησαν ζήλου καὶ ἀντέλεγον τοῖς ὑπὸ τοῦ

qui uisus est per dies multos his qui simul ascenderant cum eo de galilæa in Hierusalem, qui sunt testes eius ad plebem. Et nos uobis annunciamus eam, quæ ad patres repromissio facta est, quod hanc deus adimpleuit filijs illorũ nobis resuscitato Iesu, sicut & in psalmo primo scriptum est. Filius meus es tu, ego hodie genui te. Q⁊ aũt suscitauit eum a mortuis, iam non amplius reuersurum in corruptionẽ, ita dixit. Dabo uobis sancta Dauid fidelia. Ideo & alias dicit, Non dabis sanctũ tuũ uidere corruptionẽ, nã Dauid quidẽ cũ suæ generationi ministrasset, uolũtate dei dormiuit & appositus ẽ ad patres suos & uidit corruptionem. Quem uero deus suscitauit, non uidit corruptionem. Notũ igitur sit uobis uiri fratres, quod per hunc uobis remissio peccatorũ annunciatur & ab omnibus a quibus nõ potuistis in lege mosi iustificari, in hoc omnis qui credit iustificatur. Videte ergo ne superueniat uobis quod dictum est in prophetis. Videte contemptores, & ammiramini, & disperdimini, quia opus operor ego in diebus uestris, opus quod non credetis si quis enarrauerit uobis. Egressis autem e cœtu Iudæis, rogabant gentes, ut sequenti sabbato loquerentur sibi uerba hæc. Soluto autem cœtu, secuti sunt multi Iudæi & religiosi aduenæ Paulum & Barnabam, qui alloquentes suadebant eis ut permanerent in gratia dei. Sequenti uero sabbato pene uniuersa Ciuitas conuenit audire uerbum dei. Videntes autem turbas Iudæi, repleti sunt zelo, & contradicebant his

quæ a

ὑπὸ τοῦ παύλου λεγομένοις ἀντιλέγοντες καὶ βλασφημοῦντες. παῤῥησιασάμενοι δὲ ὁ παῦλος καὶ ὁ βαρνάβας, εἶπον. ὑμῖν ἦν ἀναγκαῖον πρῶτον λαληθῆναι τὸν λόγον τοῦ θεοῦ. ἐπειδὴ ἀπωθεῖσθε αὐτὸν, καὶ οὐκ ἀξίους κρίνετε ἑαυτοὺς τῆς αἰωνίου ζωῆς, ἰδοὺ στρεφόμεθα εἰς τὰ ἔθνη, οὕτως γὰρ ἐντέταλται ἡμῖν ὁ κύριος. τέθεικά σε εἰς φῶς ἐθνῶν, τοῦ εἶναί σε εἰς σωτηρίαν, ἕως ἐσχάτου τῆς γῆς. ἀκούοντα δὲ τὰ ἔθνη, ἐχάρησαν, καὶ ἐδόξαζον τὸν λόγον τοῦ κυρίου. καὶ ἐπίστευσαν ὅσοι ἦσαν τεταγμένοι εἰς ζωὴν αἰώνιον. διεφέρετο δὲ ὁ λόγος τοῦ κυρίου δι' ὅλης τῆς χώρας. οἱ δὲ ἰουδαῖοι παρώτρυναν τὰς σεβομένας γυναῖκας καὶ τὰς εὐσχήμονας, καὶ τοὺς πρώτους τῆς πόλεως. καὶ ἐπήγειραν διωγμὸν ἐπὶ τὸν παῦλον καὶ τὸν βαρνάβαν. καὶ ἐξέβαλον αὐτοὺς ἀπὸ τῶν ὁρίων αὐτῶν. οἱ δὲ ἐκτιναξάμενοι τὸν κονιορτὸν τῶν ποδῶν αὐτῶν ἐπ' αὐτοὺς, ἦλθον εἰς ἰκόνιον. οἱ δὲ μαθηταὶ ἐπληροῦντο χαρᾶς καὶ πνεύματος ἁγίου. Ἐγένετο δὲ ἐν ἰκονίῳ κατὰ τὸ αὐτὸ εἰσελθεῖν αὐτοὺς εἰς τὴν συναγωγὴν τῶν ἰουδαίων, καὶ λαλῆσαι οὕτως, ὥστε πιστεῦσαι ἰουδαίων τε καὶ ἑλλήνων πολὺ πλῆθος. οἱ δὲ ἀπειθοῦντες ἰουδαῖοι, ἐπήγειραν καὶ ἐκάκωσαν τὰς ψυχὰς τῶν ἐθνῶν κατὰ τῶν ἀδελφῶν. ἱκανὸν μὲν οὖν χρόνον διέτριψαν παῤῥησιαζόμενοι ἐπὶ τῷ κυρίῳ, τῷ μαρτυροῦντι τῷ λόγῳ τῆς χάριτος αὐτοῦ, διδόντι σημεῖα καὶ τέρατα γίνεσθαι διὰ τῶν χειρῶν αὐτῶν. ἐσχίσθη δὲ τὸ πλῆθος τῆς πόλεως. καὶ οἱ μὲν ἦσαν σὺν τοῖς ἰουδαίοις, οἱ δὲ σὺν τοῖς ἀποστόλοις, ὡς δὲ ἐγένετο ὁρμὴ τῶν ἐθνῶν τε καὶ ἰουδαίων, σὺν τοῖς ἄρχουσιν αὐτῶν ὑβρίσαι καὶ λιθοβολῆσαι

quæ a Paulo dicebantur contradicentes & blasphemantes. Tunc sūpta fiducia Paulus & Barnabas dixerunt. Vobis oportebat primum loqui uerbum dei, sed quoniam repellitis illud, & indignos uos iudicatis æterna uita, ecce conuertimur ad gentes. Sic em̄ nobis præcepit dominus. Posui te in lucem gentium, ut sis in salutem usq; ad extremum terræ. Audientes autem gentes, gauisæ sunt, & glorificabāt uerbum domini, & crediderunt quotquot erant ordinati ad uitam æternam, Dissemi-
nabatur autem uerbū domini per uniuersam regionem. Iudæi autē concitauerunt mulieres religiosas & honestas, & primos ciuitatis, & excitauerunt persecutionem in Paulum & Barnabam, & eiecerunt eos de finibus suis. At ille excusso puluere pedum in eos uenerūt in Iconiū. Discipuli quoq; replebantur gaudio & spiritu sancto.

Factum est autem in Iconio ut si- XIIII
mul introirent synagogam Iudeorum & loquerentur sic, ut crederet Iudæorum simul & Græcorum copiosa multitudo. Qui uero increduli fuerunt Iudæi, concitauerunt & corruperunt animos gentium aduersus fratres. Multo igitur tempore demorati sunt fiduciali-
ter agentes in domino, qui testimoniū perhibebat uerbo gratiæ suæ, dabat signa & prodigia fieri per manus eorum. Diuisa est aūt multitudo ciuitatis & quidā quidē erāt cum Iudæis, quidā uero cū apostolis. Cū aūt factus esset ipetus Gentiliū pariter & Iudæorū cū principibus suis, ut cōtumelijs afficerēt

λιθοβολῆσαι αὐτοὺς, σωϊδόντες κατέφυγον εἰς τὰς πόλεις τῆς λυκαονίας, λύστραν καὶ δέρβεν, καὶ τὴν περίχωρον. κἀκεῖ ἦσαν εὐαγγελιζόμενοι. καί τις ἀνὴρ ἐν λύστροις ἀδύνατος τοῖς ποσὶν ἐκάθητο, χωλὸς ἐκ κοιλίας μητρὸς αὐτοῦ ὑπάρχων, ὃς οὐδέποτε περιεπεπατήκει. οὗτος ἤκουε τοῦ παύλου λαλοῦντος, ὃς ἀτενίσας αὐτῷ, καὶ ἰδὼν, ὅτι πίστιν ἔχει τοῦ σωθῆναι, εἶπε μεγάλῃ τῇ φωνῇ. Ανάστηθι ἐπὶ τοὺς πόδας σου ὀρθός. καὶ ἥλετο καὶ περιεπάτει. οἱ δὲ ὄχλοι ἰδόντες ὃ ἐποίησεν ὁ παῦλος, ἐπῆραν τὴν φωνὴν αὐτῶν λυκαονιστὶ, λέγοντες. οἱ θεοὶ ὁμοιωθέντες ἀνθρώποις, κατέβησαν πρὸς ἡμᾶς. ἐκάλουν τε τὸν μὲν βαρνάβαν, δία, τὸν δὲ παῦλον ἑρμῆν, ἐπειδὴ αὐτὸς ἦν ὁ ἡγούμενος τοῦ λόγου. ὁ δὲ ἱερεὺς τοῦ διὸς τοῦ ὄντος πρὸ τῆς πόλεως αὐτῶν, ταύρους καὶ στέμματα ἐπὶ τοὺς πυλῶνας ἐνέγκας, σὺν τοῖς ὄχλοις ἤθελον θύειν. ἀκούσαντες δὲ οἱ ἀπόστολοι βαρνάβας καὶ παῦλος, διαῤῥήξαντες τὰ ἱμάτια αὐτῶν, ἐισεπήδησαν εἰς τὸν ὄχλον, κράζοντες καὶ λέγοντες. ἄνδρες, τί ταῦτα ποιεῖτε; καὶ ἡμεῖς ὁμοιοπαθεῖς ἐσμεν ὑμῖν ἄνθρωποι, εὐαγγελιζόμενοι ὑμᾶς ἀπὸ τούτων ματαίων ἐπιστρέφειν ἐπὶ τὸν θεὸν τὸν ζῶντα, ὃς ἐποίησε τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν καὶ τὴν θάλασσαν, καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτοῖς, ὃς ἐν ταῖς παρωχημέναις γενεαῖς, εἴασε πάντα τὰ ἔθνη πορεύεσθαι ταῖς ὁδοῖς αὐτῶν, καίτοιγε οὐκ ἀμάρτυρον ἑαυτὸν ἀφῆκεν ἀγαθοποιῶν, οὐρανόθεν ὑμῖν ὑετοὺς διδούς, καὶ καιροὺς καρποφόρους, ἐμπιπλῶν τροφῆς καὶ εὐφροσύνης τὰς καρδίας ὑμῶν. καὶ ταῦτα λέγοντες, μόλις κατέπαυσαν τοὺς ὄχλους τοῦ μὴ θύειν αὐτοῖς. Επῆλθον δὲ ἀπ' ἀντιοχείας καὶ ἰκονίου ἰουδαῖοι, καὶ πείσαντες τοὺς ὄχλους, καὶ λιθάσαντες τὸν παῦλον, ἔσυρον ἔξω, τῆς πόλεως. νομίσαντες

lapidarent eos, intelligentes confugerunt ad ciuitates Lycaoniæ Lystram & Derben & uniuersam in circuitu regionem, & ibi euangelizantes erant. Et quidam uir Lystris debilis pedibus sedebat claud⁹ ex utero matris suæ, q nūq̄ ambulauerat. Hic audiuit Paulū loquētem. Qui intuitus eum & uidens quod fidem haberet ut saluus fieret, dixit magna uoce. Surge sup pedes tuos rectus Et exiliuit, & ambulabat. Turbæ autē cum uidissent quod fecerat Paulus, leuauerunt uocem suam Lycaonice, dicentes. Dij similes facti hominibus descenderunt ad nos. Et uocabant Barnabam Iouem, Paulū uero Mercurium, quoniā ipse erat dux uerbi. Sacerdos quoq̄ Iouis qui erat ante ciuitatem illorum, tauros & coronas ante ianuas afferens cum turbis uolebat sacrificare. Quod ubi audierunt apostoli Barnabas & Paulus concissis tunicis suis exilierunt in turbas, clamantes & dicētes. Viri, quid hæc facitis? Et nos mortales sum⁹ similes uobis hoies annūciātes ut ab his uanis cōuerta mini ad deū uiuū, qui fecit cœlū & terram & mare, & oia quæ in eis sunt, qui in præteritis generationibus sinebat omnes gētes ingredi uijs suis. Quanq̄ non expertem testimonij seipsum sinebat bene faciēdo, de cœlo dans pluuias & tempora fructifera, implens cibo & leticia corda nostra. Et hæc dicentes uix compescuerunt turbas ne sibi īmolarēt. Superuenerunt autē quidam ab Antiochia & Iconio Iudæi, & persuasis turbis ac lapidato Paulo extraxerunt eum e ciuitate existimātes

νομίσαντες ἀυτὸν τεθνάναι. κυκλωσάντων δὲ αὐτὸν τῶν μαθητῶν, ἀναστὰς εἰσῆλθεν εἰς τὴν πόλιν. καὶ τῇ ἐπαύριον ἐξῆλθε σὺν τῷ Βαρναβᾷ εἰς Δέρβην. εὐαγγελισάμενοί τε τὴν πόλιν ἐκείνην, καὶ μαθητεύσαντες ἱκανούς, ὑπέστρεψαν εἰς τὴν Λύστραν καὶ Ἰκόνιον καὶ Ἀντιόχειαν, ἐπιστηρίζοντες τὰς ψυχὰς τῶν μαθητῶν, παρακαλοῦντες ἐμμένειν τῇ πίστει, καὶ ὅτι διὰ πολλῶν θλίψεων δεῖ ἡμᾶς εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ. χειροτονήσαντες δὲ αὐτοῖς πρεσβυτέρους κατ' ἐκκλησίαν, προσευξάμενοι μετὰ νηστειῶν, παρέθεντο αὐτοὺς τῷ κυρίῳ εἰς ὃν πεπιστεύκεισαν. καὶ διελθόντες τὴν Πισιδίαν, ἦλθον εἰς Παμφυλίαν. καὶ λαλήσαντες ἐν Πέργῃ τὸν λόγον, κατέβησαν εἰς Ἀτταλίαν. κἀκεῖθεν ἀπέπλευσαν εἰς Ἀντιόχειαν, ὅθεν ἦσαν παραδεδομένοι τῇ χάριτι τοῦ θεοῦ εἰς τὸ ἔργον ὃ ἐπλήρωσαν. παραγενόμενοι δὲ καὶ συναγαγόντες τὴν ἐκκλησίαν, ἀνήγγελλον ὅσα ἐποίησεν ὁ θεὸς μετ' αὐτῶν. καὶ ὅτι ἤνοιξε τοῖς ἔθνεσι θύραν πίστεως. διέτριβον δὲ ἐκεῖ χρόνον οὐκ ὀλίγον σὺν τοῖς μαθηταῖς.

Καί τινες κατελθόντες ἀπὸ τῆς Ἰουδαίας ἐδίδασκον τοὺς ἀδελφούς, ὅτι ἐὰν μὴ περιτέμνησθε τῷ ἔθει Μωσέως, οὐ δύνασθε σωθῆναι. γενομένης οὖν στάσεως καὶ συζητήσεως οὐκ ὀλίγης τῷ Παύλῳ καὶ τῷ Βαρναβᾷ πρὸς αὐτούς, ἔταξαν ἀναβαίνειν Παῦλον καὶ Βαρνάβαν, καί τινας ἄλλους ἐξ αὐτῶν, πρὸς τοὺς ἀποστόλους καὶ πρεσβυτέρους εἰς Ἰερουσαλήμ, περὶ τοῦ ζητήματος τούτου. οἱ μὲν οὖν προπεμφθέντες ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας, διήρχοντο τὴν Φοινίκην καὶ Σαμάρειαν ἐκδιηγούμενοι τὴν ἐπιστροφὴν τῶν ἐθνῶν. καὶ ἐποίουν χαρὰν μεγάλην πᾶσι τοῖς ἀδελφοῖς. παραγενόμενοι δὲ εἰς Ἰερουσαλήμ, ἀπεδέχθησαν ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας καὶ τῶν ἀποστόλων καὶ τῶν πρεσβυτέρων ἀνήγγειλάν τε ὅσα ὁ θεὸς ἐποίησεν μετ' αὐτῶν ἐξανέστησαν

existimãtes eũ mortuũ esse. Circũdantibus aũt eum discipulis, surgens intrauit ciuitatem, & postero die profectus est cũ Barnaba in Derben. Cũq; euangelizassent ciuitati illi, & docuissẽt multos, reuersi sunt Lystrã & Iconiũ & Antiochiam, denuo confirmantes animas discipulorũ, exhortantesq; ut permanerent in fide, & quod per multas tribulationes oporteat nos intrare in regnum dei. Et cum suffragijs creassent illis per singulas ecclesias p̃sbyteros & orassent cũ ieiunationibus, cõmendauerũt eos dño in quem crediderant. Peragrataq; Pisidia uenerunt Pamphyliã, & cũ locuti essent uerbum Pergæ, descenderunt in Attaliam & inde soluerunt Antiochiam, unde erant traditi gratiæ dei in opus quod cõpleuerunt. Cum aũt uenissent & congregassent ecclesiam, retulerunt quanta fecisset deus secũ, & qđ aperuisset gentibus ostium fidei. Morati sunt aũt tempus nõ modicũ cum discipulis. Et quidã qui descenderant XV
a Iudæa docebant fratres, nisi circũcidamini secundũ morem Mosi non potestis saluari. Facta ergo seditione & disceptatione nõ exigua cũ Paulo & Barnabæ aduersus illos, statuerũt, ut ascenderent Paulus & Barnabas & quidam alij ex alijs ad apostolos & p̃sbyteros in Hierusalem, super hac questione. Illi ergo deducti ab ecclesia pertransibãt Phœnicen & Samariam narrantes cõuersionem gentiũ, & gignebãt gaudiũ magnum omnibus fratribus. Cũ autẽ uenissent Hierosolymam, susceptí sunt ab ecclesia & ab apłis & senioribus annũciauerũtq; q̃cũq; deꝰ fecisset cũ illis.

Surrexerũt

ἐξαν ἐκναμ δὲ ἔλνες τῶν ἀπ' φῦ ἀιρέσεως τῶν
φαρισαίων τῶν πεπισθυκότων, λέγοντες, ὅτι
δεῖ περιτέμνεσθαι αὐτοὺς, παραγγέλλειν τε τηρεῖν τὸν
νόμον μωσέως. Συνήχθησαν οὖν οἱ ἀπόστολοι
καὶ οἱ πρεσβύτεροι ἰδεῖν περὶ τοῦ λόγου τοῦ-
του. πολλῆς δὲ συζητήσεως γενομένης, ἀναστὰς
πέτρος εἶπε πρὸς αὐτούς. Ἄνδρες ἀδελφοί, ὑμεῖς
ἐπίστασθε, ὅτι ἀφ' ἡμερῶν ἀρχαίων ὁ θεὸς
ἐν ἡμῖν ἐξελέξατο διὰ τοῦ στόματός μου,
ἀκοῦσαι τὰ ἔθνη τὸν λόγον τοῦ εὐαγγελίου, καὶ
πιστεῦσαι. καὶ ὁ καρδιογνώστης θεὸς ἐμαρτύ-
ρησεν αὐτοῖς, δοὺς αὐτοῖς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον,
καθὼς καὶ ἡμῖν, καὶ οὐδὲν διέκρινε μεταξὺ
ἡμῶν τε καὶ αὐτῶν, τῇ πίστει καθαρίσας τὰς καρ-
δίας αὐτῶν. Νῦν οὖν, τί πειράζετε τὸν θεὸν ἐπι-
θεῖναι ζυγὸν ἐπὶ τὸν τράχηλον τῶν μαθητῶν,
ὃν οὔτε οἱ πατέρες ἡμῶν, οὔτε ἡμεῖς ἰσχύσα-
μεν βαστάσαι, ἀλλὰ διὰ τῆς χάριτος τοῦ κυρίου
ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ πιστεύομεν σωθῆναι καθ' ὃν
τρόπον κἀκεῖνοι. ἐσίγησε δὲ πᾶν τὸ πλῆθος,
καὶ ἤκουον βαρνάβα καὶ παύλου, ἐξηγουμένων
ὅσα ἐποίησεν ὁ θεὸς σημεῖα καὶ τέρατα ἐν τοῖς
ἔθνεσι διὰ αὐτοῦ. Μετὰ δὲ τὸ σιγῆσαι αὐτοὺς,
ἀπεκρίθη ἰάκωβος, λέγων. Ἄνδρες ἀδελφοί,
ἀκούσατέ μου. συμεὼν ἐξηγήσατο, καθὼς πρῶ-
τον ὁ θεὸς ἐπεσκέψατο λαβεῖν ἐξ ἐθνῶν λαὸν
ἐπὶ τῷ ὀνόματι αὐτοῦ, καὶ τούτῳ συμφωνοῦσιν
οἱ λόγοι τῶν προφητῶν, καθὼς γέγραπται. Μετὰ
ταῦτα ἀναστρέψω καὶ ἀνοικοδομήσω τὴν σκη-
νὴν δαβὶδ, τὴν πεπτωκυῖαν, καὶ τὰ κατεσκαμμένα
αὐτῆς ἀνοικοδομήσω, καὶ ἀνορθώσω αὐτὴν, ὅπως
ἂν ἐκζητήσωσιν οἱ κατάλοιποι τῶν ἀνθρώπων
τὸν κύριον, καὶ πάντα τὰ ἔθνη ἐφ' οὓς ἐπικέκληται
τὸ ὄνομά μου ἐπ' αὐτοῖς, λέγει κύριος, ὁ ποιῶν
ταῦτα πάντα. γνωστὰ ἀπ' αἰῶνός ἐστι τῷ θεῷ,
πάντα τὰ ἔργα αὐτοῦ. Διὸ ἐγὼ κρίνω, μὴ παρενο-
χλεῖν τοῖς ἀπὸ τῶν ἐθνῶν ἐπιστρέφουσιν ἐπὶ τὸν θεὸν,
ἀλλὰ ἐπιστεῖλαι αὐτοῖς, τοῦ ἀπέχεσθαι ἀπὸ τῶν ἀλι-
σγημάτων τῶν εἰδώλων, καὶ τῆς πορνείας, καὶ πνικτῶν, καὶ τοῦ
αἵματος

Surrexerũt aũt qdã de factione phari
sæorꝫ, q crediderãt dicẽtes, qd' opteret
circũcidere eos, p̃cipere quoq; ſeruare
legem Moſi. Conueneruntq; apoſtoli
& ſeniores uidere de uerbo hoc. Cũ aũt
magna diſceptatio fieret, ſurgens Petꝰ
dixit ad eos. Viri fratres, uos ſcitis qd'
ab antiquis diebꝰ deus in nobis elegit
per os meũ, ut audirent gentes uerbũ
euãgelij & crederẽt. Et qui nouit corda
deus, teſtimoniũ phibuit illis, dãs illis
ſpm̃ ſctm̃ ſicut & nobis, & nihil diſcre-
uit iter nos & illos, cũ fide purificauerit
corda illoꝝ. Nũc ergo quid tẽtatis deũ,
ut imponatur iugũ ſuper ceruices diſci
pulorum, quod neq; patres noſtri neq;
nos portare potuimus? Sed per gra-
tiam dñi Ieſu Chriſti credimus nos ſal
uos futuros quemadmodum & illi. Ta
cuit autem tota multitudo & audiebãt
Barnabã & Paulũ narrantes quãta de
us feciſſet ſigna & prodigia inter gẽtes
p ipſos. Et poſtq̃ cõticuiſſent, rñdit Ia-
cobus dicẽs. Viri frẽs audite me. Simõ
narrauit quẽadmodũ primũ deus uiſi-
tauit ut ſumeret ex gẽtibus populũ in-
noie ſuo, & huic cõſonant uerba pphe-
tarum ſicut ſcriptũ eſt. Poſt hæc reuer-
tar & reædificabo tabernaculũ Dauid,
quod collapſum eſt, & diruta eius ræ-
dificabo, & erigã illud, ut requirant qui
reliq ſunt hoies dñm, & oẽs gentes ſup
quos inuocatũ eſt nomẽ meũ ſup eos
dicit dñs, q facit hæc oia. Nota a ſæculo
ſunt deo oia hæc opa ſua. Propter qd'
ego iudico nõ obturbãdũ eſſe illis q ex
gẽtibꝰ cõuertũt ad deũ, ſed ſcribẽdũ ad
eos ut abſtineant ſe ab inqnamentis ſi-
mulacroꝝ, & fornicatiõe & ſuffocato &
ſanguine

αἵματος. Μωσῆς γὰρ ἐκ γενεῶν ἀρχαίων κατὰ πόλιν τοὺς κηρύσσοντας αὐτὸν ἔχει ἐν ταῖς συναγωγαῖς κατὰ πᾶν σάββατον ἀναγινωσκόμενον. τότε ἔδοξε τοῖς ἀποστόλοις καὶ τοῖς πρεσβυτέροις σὺν ὅλῃ τῇ ἐκκλησίᾳ, ἐκλεξαμένους ἄνδρας ἐξ αὐτῶν πέμψαι εἰς ἀντιόχειαν σὺν Παύλῳ καὶ Βαρνάβᾳ. Ἰούδαν τὸν ἐπικαλούμενον Βαρσαβᾶν, καὶ Σίλαν, ἄνδρας ἡγουμένους ἐν τοῖς ἀδελφοῖς, γράψαντες διὰ χειρὸς αὐτῶν τάδε. Οἱ ἀπόστολοι καὶ οἱ πρεσβύτεροι καὶ οἱ ἀδελφοί, τοῖς κατὰ τὴν ἀντιόχειαν καὶ Συρίαν καὶ Κιλικίαν ἀδελφοῖς τοῖς ἐξ ἐθνῶν, χαίρειν. ἐπειδὴ ἠκούσαμεν ὅτι τινὲς ἐξ ἡμῶν ἐξελθόντες, ἐτάραξαν ὑμᾶς λόγοις ἀνασκευάζοντες τὰς ψυχὰς ὑμῶν, λέγοντες περιτέμνεσθαι, καὶ τηρεῖν τὸν νόμον, οἷς οὐ διεστειλάμεθα, ἔδοξεν ἡμῖν γενομένοις ὁμοθυμαδὸν, ἐκλεξαμένους ἄνδρας πέμψαι πρὸς ὑμᾶς, σὺν τοῖς ἀγαπητοῖς ἡμῶν Βαρνάβᾳ καὶ Παύλῳ, ἀνθρώποις παραδεδωκόσι τὰς ψυχὰς αὐτῶν, ὑπὲρ τοῦ ὀνόματος τοῦ κυρίου ἡμῶν ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ. Ἀπεστάλκαμεν οὖν Ἰούδαν καὶ Σίλαν, καὶ αὐτοὺς διὰ λόγου ἀπαγγέλλοντας τὰ αὐτά. ἔδοξε γὰρ τῷ ἁγίῳ πνεύματι καὶ ἡμῖν, μηδὲν πλέον ἐπιτίθεσθαι ὑμῖν βάρος, πλὴν τῶν ἐπάναγκες τούτων, ἀπέχεσθαι εἰδωλοθύτων, καὶ αἵματος, καὶ πνικτοῦ, καὶ πορνείας, ἐξ ὧν διατηροῦντες ἑαυτούς, εὖ πράξετε, ἔρρωσθε. οἱ μὲν οὖν ἀπολυθέντες, ἦλθον εἰς ἀντιόχειαν, καὶ συναγαγόντες τὸ πλῆθος, ἐπέδωκαν τὴν ἐπιστολήν. ἀναγνόντες δὲ, ἐχάρησαν ἐπὶ τῇ παρακλήσει, Ἰούδας τε καὶ Σίλας, καὶ αὐτοὶ προφῆται ὄντες, διὰ λόγου πολλοῦ παρεκάλεσαν τοὺς ἀδελφοὺς, καὶ ἐπεστήριξαν. ποιήσαντες δὲ χρόνον, ἀπελύθησαν μετ' εἰρήνης ἀπὸ τῶν ἀδελφῶν πρὸς τοὺς ἀποστόλους. Ἔδοξε δὲ τῷ Σίλᾳ ἐπιμεῖναι αὐτοῦ

παῦλος

sanguine. Moses enim a temporibus antiquis in singulis ciuitatibus habet, qui se prædicet in synagogis, ubi per omne sabbatū legitur. Tūc placuit apostolis & senioribus cum tota ecclesia, ut delectos ex sese uiros mitterēt Antiochiam cū Paulo & Barnaba, Iudā qui cognominabatur Barsabas & Sylā, uiros primarios inter fratres, missis litteris i hāc sententiā, per manus eorum. Apostoli & seniores & frēs, his q sūt Antiochiæ & in Syria, & in Cilicia fratribus q sunt ex gentibus, salutem. Qm̄ audiuimus, quod quidam ex nobis egressi turbauerunt uos uerbis euertentes animas uestras, iubētes uos circūcidi & seruare legem, quibus nō mādaueramus, uisum est nobis unanimiter congregatis delectos uiros mittere ad uos, cum dilectis nostris Barnaba & Paulo, hominibus qui tradiderunt animas suas pro noie dñi nostri Iesu Christi. Mīsimus ergo Iudam & Sylam, qui & ipsi uobis uerbis referēt eadem. Visum est enim spiritui sancto & nobis, ne quid amplius imponeremus uobis oneris ꝙ hæc necessaria, ut abstineatis ab his quæ sunt īmolata simulacris, & sanguine, & suffocato, & fornicatione, a quibus si conseruaueritis uosipsos, benefacietis. Valete Illi ergo dimissi uenerunt Antiochiā, & cōgregata multitudine reddiderūt epistolam. Quā cū legissent, gauisi sunt super cōsolatione. Iudas aūt & Sylas cū essent & ipsi ꝓphetæ sermone copioso adhortati sunt fratres, & cōfirmauerūt Cōmorati aūt illic aliquantū temporis dimissi sunt cū pace a fratribus ad apostolos. Visū est aūt Syle manere ibidē

Paulus

παῦλος ἢ καὶ βαρναβᾶς διέτριβον ἐν ἀντιο/
χείᾳ, διδάσκοντες καὶ εὐαγγελιζόμενοι μετὰ
καὶ ἑτέρων πολλῶν τὸν λόγον τοῦ κυρίου. μετὰ
δέ τινας ἡμέρας εἶπε παῦλος πρὸς βαρνά/
βαν. ἐπιστρέψαντες δὴ ἐπισκεψώμεθα τοὺς
ἀδελφοὺς ἡμῶν κατὰ πᾶσαν πόλιν, ἐν αἷς
κατηγείλαμεν τὸν λόγον τοῦ κυρίου, πῶς
ἔχουσι. βαρνάβας δὲ ἐβουλεύσατο συμπαρα/
λαβεῖν καὶ ἰωάννην, τὸν καλούμενον μάρκον.
παῦλος δὲ ἠξίου τὸν ἀποστάντα ἀπ' αὐτῶν ἀπὸ
παμφυλίας, καὶ μὴ συνελθόντα αὐτοῖς εἰς
τὸ ἔργον, μὴ συμπαραλαβεῖν τοῦτον. ἐγένε/
το οὖν παροξυσμός, ὥστε ἀποχωρισθῆναι αὐ
τοὺς ἀπ' ἀλλήλων, τόν τε βαρνάβαν παρα/
λαβόντα τὸν μάρκον, ἐκπλεῦσαι εἰς κύπρον.
παῦλος δὲ ἐπιλεξάμενος σίλαν, ἐξῆλθε πα
ραδοθεὶς τῇ χάριτι τοῦ θεοῦ ὑπὸ τῶν ἀδελ/
φῶν. διήρχετο δὲ τὴν συρίαν καὶ κιλικίαν
ἐπιστηρίζων τὰς ἐκκλησίας.

Κατήντησε δὲ εἰς δέρβην καὶ λύστραν, καὶ
ἰδοὺ μαθητής τις ἦν ἐκεῖ, ὀνόματι τιμόθεος,
υἱὸς γυναικός τινος ἰουδαίας πιστῆς, πατρὸς
δὲ ἕλληνος, ὃς ἐμαρτυρεῖτο ὑπὸ τῶν ἐν λύστροις
καὶ ἰκονίῳ ἀδελφῶν. τοῦτον ἠθέλησεν ὁ παῦ/
λος σὺν αὐτῷ ἐξελθεῖν, καὶ λαβὼν περιέτε/
μεν αὐτὸν διὰ τοὺς ἰουδαίους, τοὺς ὄντας ἐν
τοῖς τόποις ἐκείνοις. ἤδεισαν γὰρ ἅπαντες
τὸν πατέρα αὐτοῦ, ὅτι ἕλλην ὑπῆρχεν. ὡς
δὲ διεπορεύοντο τὰς πόλεις παρεδίδουν αὐ/
τοῖς φυλάσσειν τὰ δόγματα τὰ κεκριμέ/
να ὑπὸ τῶν ἀποστόλων καὶ τῶν πρεσβυτέρων
τῶν ἐν ἱερουσαλήμ. αἱ μὲν οὖν ἐκκλησίαι
ἐστερεοῦντο τῇ πίστει, καὶ ἐπερίσσευον τῷ ἀριθ
μῷ καθ' ἡμέραν. διελθόντες δὲ τὴν φρυγίαν
καὶ τὴν γαλατικὴν χώραν, κωλυθέντες ὑπὸ
τοῦ ἁγίου πνεύματος λαλῆσαι τὸν λόγον ἐν
τῇ ἀσίᾳ. ἐλθόντες κατὰ τὴν μυσίαν, ἐπείρα
ζον κατὰ τὴν βιθυνίαν πορευθῆναι, καὶ οὐκ
εἴασεν αὐτοὺς τὸ πνεῦμα. παρελθόντες δὴ τὴν
μυσίαν

Paulus aũt & Barnabas demorabant Antiochiæ, docẽtes & euãgelizantes cũ alijs etiã plurib⁹ uerbũ dñi. Post aliq̃t aũt dies dixit ad Barnabã Paulus. Reuerſi iam uiſitemus fratres noſtros per omnes ciuitates in quibus annunciauimus uerbũ dñi, quomodo ſe habeant. Barnabas aũt conſulebat ut aſſumeret & Ioannem, qui cognominabat Marcus. Paul⁹ aũt nolebat, ut qui defeciſſet ab ipſis ex Pamphylia & nõ iſſet cũ eis in opus hic adiũgeretur. Tam acris aũt fuit inter eos diſceptatio, ut alter ab altero ſeiungeretur, & Barnabas quidem aſſumpto Marco nauigaret in Cyprũ. Paulus uero allecto Syla profectus eſt traditus gratiæ dei a fratribus. Perambulabat aũt Syriam & Ciliciam confirmans eccleſias.

Peruenit aũt Derben & Lyſtram, & XVI
ecce diſcipulus quidam erat ibi nomine Timotheus, filius mulieris cuiuſdã Iudææ fidelis, cœterũ patre gentili. Huic teſtimoniũ bonũ reddebant qui in Lyſtris erant & Iconio fratres. Hunc uoluit Paulus ſecũ proficiſci & aſſumptũ circũcidit eũ propter Iudæos qui erant in illis locis. Sciebant enim oẽs q̃ pater eius erat gentilis. Cũ aũt pertranſirent ciuitates, tradebant eis cuſtodire dogmata quæ erant decreta ab apoſtolis & ſenioribus q erant Hieroſolymis. Itaq̃ eccleſiæ confirmabantur fide, & abundabant numero cotidie. Cum pertranſiſſent aũt Phrygiã & Galaticã regionem, uetiti ſunt a ſpiritu ſancto loqui uerbũ in Aſia. Cũ ueniſſent aũt in Myſiam tentabant ire in Bithyniam, & nõ
permiſit eos ſpũs. Cũ aũt pertranſiſſent
Myſiam

μασίαμ, κατέβησαν εἰς τρωάδα. καὶ ὅραμα διὰ τῆς νυκτὸς ὤφθη τῷ παύλῳ. Ἀνήρ τις ἦν μακεδὼν ἑστὼς, παρακαλῶν αὐτὸν καὶ λέγων. διαβὰς εἰς μακεδονίαν, βοήθησον ἡμῖν, ὡς δὲ τὸ ὅραμα εἶδεν, εὐθέως ἐζητήσαμεν ἐξελθεῖν εἰς τὴν μακεδονίαν. συμβιβάζοντες, ὅτι προσκέκληται ἡμᾶς ὁ κύριος εὐαγγελίσασθαι αὐτούς, ἀναχθέντες οὖν ἀπὸ τρωάδος, εὐθυδρομήσαμεν εἰς σαμοθρᾴκην, τῇ τε ἐπιούσῃ, εἰς νεάπολιν, ἐκεῖθέν τε εἰς φιλίππους, ἥτις ἐστὶ πρώτη τῆς μερίδος τῆς μακεδονίας πόλις κολωνία. ἦμεν δὲ ἐν ταύτῃ τῇ πόλει διατρίβοντες ἡμέρας τινάς, τῇ τε ἡμέρᾳ τῶν σαββάτων ἐξήλθομεν ἔξω τῆς πόλεως παρὰ ποταμὸν, οὗ ἐνομίζετο προσευχὴ εἶναι, καὶ καθίσαντες, ἐλαλοῦμεν ταῖς συνελθούσαις γυναιξί. καί τις γυνὴ ὀνόματι λυδία πορφυρόπωλις πόλεως θυατείρων, σεβομένη τὸν θεὸν, ἤκουεν, ἧς ὁ κύριος διήνοιξε τὴν καρδίαν, προσέχειν τοῖς λαλουμένοις ὑπὸ τοῦ παύλου. ὡς δὲ ἐβαπτίσθη, καὶ ὁ οἶκος αὐτῆς, παρεκάλεσε λέγουσα. εἰ κεκρίκατέ με πιστὴν τῷ κυρίῳ εἶναι, εἰσελθόντες εἰς τὸν οἶκόν μου μείνατε, καὶ παρεβιάσατο ἡμᾶς. ἐγένετο δὲ πορευομένων ἡμῶν εἰς προσευχὴν, παιδίσκην τινὰ ἔχουσαν πνεῦμα πύθωνος, ἀπαντῆσαι ἡμῖν, ἥτις ἐργασίαν πολλὴν παρεῖχε τοῖς κυρίοις αὐτῆς, μαντευομένη, ἥτις κατακολουθήσασα τῷ παύλῳ καὶ ἡμῖν, ἔκραζε λέγουσα, οὗτοι οἱ ἄνθρωποι, δοῦλοι τοῦ θεοῦ τοῦ ὑψίστου εἰσίν, οἵτινες καταγγέλλουσιν ἡμῖν ὁδὸν σωτηρίας. τοῦτο δὲ ἐποίει ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας, διαπονηθεὶς δὲ ὁ παῦλος καὶ ἐπιστρέψας τῷ πνεύματι, εἶπε παραγγέλλω σοι ἐν τῷ ὀνόματι ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ ἐξελθεῖν ἀπ' αὐτῆς, καὶ ἐξῆλθεν αὐτῇ τῇ ὥρᾳ. ἰδόντες δὲ οἱ κύριοι αὐτῆς, ὅτι ἐξῆλθεν ἡ ἐλπὶς τῆς ἐργασίας αὐτῶν, ἐπιλαβόμενοι τὸν παῦλον καὶ τὸν σίλαν, εἵλκυσαν εἰς τὴν ἀγορὰν ἐπὶ τοὺς ἄρχοντας, καὶ προσαγαγόντες αὐτοὺς τοῖς στρατη-

Mysiam descenderunt Troadem, & uisio per noctem paulo uisa est. Vir Macedo quidam erat, stans & deprecans eum & dicēs. Transiēs in Macedoniā, adiuua nos. Vt aūt uisum uidit, statim quæsiuimus pficisci in Macedoniā, certi facti q uocasset nos deus ad euangelizandum eis. Cū soluissemus igitur a Troade recto cursu uenimus in Samothracen, & postero die Neapolim, & inde Philippos, q̄ est prima partis Macedoniæ ciuitas colonia. Eramus autē in eadem urbe dieb⁹ aliquot diuersantes, & die sabbatorū egressi sumus e ciuitate iuxta flumen ubi solebat oratio esse, & sedētes loquebamur mulieribus quæ conuenerāt, & quædā mulier noie Lydia purpuraria ciuitatis Thyathiræ colens deū audiuit, cuius dominus aperuit cor ut intenderet his quæ dicebant a Paulo. Cū aūt baptizata esset & domus eius, dep̄cata est dicens. Si iudicastis me fidelem dño esse, introite in domum meam & manete. Et coegit nos. Factum est aūt euntibus nobis ad orationem ut puella quædā habens spiritum pythonis, occurreret nobis, quæ questū magnū p̄stabat dominis suis diuinando. Hæc subsecuta Paulū & nos damabat dicens. Isti homines serui dei excelsissimi sunt qui annunciant nobis uiam salutis. Hoc aūt faciebat multos dies Tedio aūt affectus Paulus, & conuersus spiritui dixit. Præcipio tibi in nomine Iesu Christi ut exeas ab ea. Et exijt eadē hora. Videntes autem domini eius quod abisset spes q̄stus sui, apprehensum Paulū & Sylam traxerunt in forum ad principes, & offerentes eos

πῖς στρατηγοῖς, ἐλπορ. οὗτοι οἱ ἄνθρωποι ἐκ
ταράσσουσιν ἡμῶν τὴν πόλιν, ἰουδαῖοι ὑ-
πάρχοντες, & καταγγέλλουσιν ἔθη, ἃ οὐκ ἔξε
στιν ἡμῖν παραδέχεσθαι, οὐδὲ ποιεῖν, ῥωμαί-
οις οὖσι, καὶ συνεπέστη ὁ ὄχλος κατ' αὐτῶν.
καὶ οἱ στρατηγοὶ περιῤῥήξαντες αὐτῶν τὰ ἱμά-
τια, ἐκέλευον ῥαβδίζειν, πολλάς τε ἐπιθέντες
αὐτοῖς πληγὰς, ἔβαλον εἰς φυλακήν, παρα-
γείλαντες τῷ δεσμοφύλακι, ἀσφαλῶς τη-
ρεῖν αὐτούς. ὃς παραγελίαν τοιαύτην εἰλη-
φὼς, ἔβαλεν αὐτοὺς εἰς τὴν ἐσωτέραν φυλα-
κήν, καὶ τοὺς πόδας αὐτῶν ἠσφαλίσατο εἰς
τὸ ξύλον. κατὰ δὲ τὸ μεσονύκτιον παῦλος
καὶ σίλας προσευχόμενοι ὕμνουν τὸν θεόν·
ἐπηκροῶντο δὲ αὐτῶν οἱ δέσμιοι. ἄφνω δὲ σεισ
μὸς ἐγένετο μέγας, ὥς τε σαλευθῆναι τὰ θε-
μέλια τοῦ δεσμωτηρίου, ἀνεῴχθησάν τε παρ-
αχρῆμα αἱ θύραι πᾶσαι, καὶ πάντων τὰ
δεσμὰ ἀνέθη. ἔξυπνος δὲ γενόμενος ὁ δεσμο
φύλαξ, καὶ ἰδὼν ἀνεῳγμένας τὰς θύρας τῆς
φυλακῆς, σπασάμενος μάχαιραν, ἔμελλεν
ἑαυτὸν ἀναιρεῖν, νομίζων ἐκπεφευγέναι τοὺς δε-
σμίους. ἐφώνησε δὲ φωνῇ μεγάλῃ ὁ παῦλος, λέ
γων. μηδὲν πράξῃς σεαυτῷ κακόν, ἅπαντες
γάρ ἐσμεν ἐνθάδε. αἰτήσας δὲ φῶτα, εἰσεπή-
δησε. καὶ ἔντρομος γενόμενος, προσέπεσε τῷ
παύλῳ καὶ τῷ σίλᾳ. & προαγαγὼν αὐτοὺς
ἔξω, ἔφη. κύριοι, τί με δεῖ ποιεῖν, ἵνα σωθῶ. οἱ
δὲ εἶπον. πίστευσον ἐπὶ τὸν κύριον ΙΗΣΟΥΝ,
καὶ σωθήσῃ σὺ καὶ ὁ οἶκός σου. & ἐλάλησαν αὐτῷ
τὸν λόγον τοῦ κυρίου. καὶ πᾶσι τοῖς ἐν τῇ οἰκίᾳ αὐ
τοῦ. καὶ παραλαβὼν αὐτοὺς ἐν ἐκείνῃ τῇ ὥ-
ρᾳ τῆς νυκτὸς, ἔλουσεν ἀπὸ τῶν πληγῶν, καὶ
ἐβαπτίσθη αὐτὸς, καὶ οἱ αὐτοῦ πάντες, παρα-
χρῆμα, ἀναγαγών τε αὐτοὺς εἰς τὸν οἶκον αὐ
τοῦ, παρέθηκε τράπεζαν, καὶ ἠγαλλιάσατο πα
νοικὶ, πεπιστευκὼς τῷ θεῷ. ἡμέρας δὲ γενο-
μένης, ἀπέστειλαν οἱ στρατηγοὶ τοὺς ῥαβδού-
χους λέγοντες. ἀπόλυσον τοὺς ἀνθρώπους
ἐκείνους

magistratibus dixerũt. Hi homines cõ
turbant ciuitatem nostrã cũ sint Iudæi
& annunciant morem quẽ nõ licet no-
bis susc̃ipere neq; facere, cũ sim⁹ Roma
ni. Et cõcurrit plebs aduersus eos, & ma
gistratus scissis tunicis suis, iusserũt eos
uirgis cædi. Et cũ multas plagas eis im-
posuissent, cõiecerũt eos in carcerẽ, p̃ci-
pientes custodi ut diligenter custodiret
eos. Qui cũ tale præceptũ accepisset cõ
iecit eos in interiorem carcerẽ. & pedes
eorum strinxit ligno. Media aũt nocte
Paulus & Sylas orantes laudabãt deũ,
& exaudiebant eos, qui uincti erant.
Subito uero terræmotus factus est ma
gnus, ita ut concuterentur fundamen-
ta carceris. Et statim aperta sunt omnia
ostia, & omnium uincula soluta sunt:
Experrectus aũt custos carceris, cũ uide
ret ianuas apertas carceris, euaginato
gladio, erat seipsum interfecturus. exi
stimãs aufugisse uinctos. Clamauit au
tem Paulus uoce magna, dicẽs. Ne qd
feceris tibiipsi mali. Vniuersi emꝫ hic su
mus. Postulatoq; lumine irrupit, & tre
mefactus accidit Paulo & Sylæ ad pe-
des, & productis illis foras ait. Dñi, qd
me oportet facere ut saluus fiam? At il
li dixerunt. Crede in dñm Iesum, & sal
uus eris tu & domus tua. Et locuti sunt
ei uerbum dñi, & omnibus qui erãt in
domo eius. Et adsũptos illos in illa ho-
ra noctis lauit plagas eorum, & bapti-
zatus est ipse & omnes familiares illi⁹
cõtinuo. Cũq; perduxisset eos i domũ
suã apposuit eis mensam, & exultauit
cum uniuersa domo sua qd credidisset
deo. Et cũ dies factus esset miserũt ma
gistrat⁹ uiatores dicẽtes. Dimitte hoies
illos

ἐκείνους. Ἀπήγγειλε δὲ ὁ δεσμοφύλαξ τοὺς λόγους τούτους πρὸς τὸν παῦλον, ὅτι ἀπεστάλκασιν οἱ στρατηγοὶ, ἵνα ἀπολυθῆτε, νῦν οὖν ἐξελθόντες, πορεύεσθε ἐν εἰρήνῃ. ὁ δὲ παῦλος ἔφη πρὸς αὐτούς, δείραντες ἡμᾶς δημοσίᾳ, ἀκατακρίτους ἀνθρώπους, ὑπάρχοντας, ἔβαλον εἰς φυλακὴν, καὶ νῦν λάθρᾳ ἡμᾶς ἐκβάλλουσιν; οὐ γάρ, ἀλλὰ ἐλθόντες αὐτοὶ ἐξαγαγέτωσαν. ἀνήγγειλαν δὲ τοῖς στρατηγοῖς οἱ ῥαβδοῦχοι τὰ ῥήματα ταῦτα. καὶ ἐφοβήθησαν, ἀκούσαντες ὅτι ῥωμαῖοί εἰσι. καὶ ἐλθόντες, παρεκάλεσαν αὐτούς, καὶ ἐξαγαγόντες, ἠρώτων ἐξελθεῖν τῆς πόλεως. ἐξελθόντες δὲ ἐκ τῆς φυλακῆς, εἰσῆλθον εἰς τὴν λυδίαν. καὶ ἰδόντες τοὺς ἀδελφοὺς, παρεκάλεσαν αὐτούς, καὶ ἐξῆλθον.

Διοδεύσαντες δὲ τὴν ἀμφίπολιν καὶ ἀπολλωνίαν, ἦλθον εἰς θεσσαλονίκην, ὅπου ἦν συναγωγὴ τῶν ἰουδαίων. κατὰ δὲ τὸ εἰωθὸς τῷ παύλῳ, εἰσῆλθε πρὸς αὐτούς, καὶ ἐπὶ σάββατα τρία, διελέγετο αὐτοῖς ἀπὸ τῶν γραφῶν διανοίγων καὶ παρατιθέμενος, ὅτι τὸν χριστὸν ἔδει παθεῖν, καὶ ἀναστῆναι ἐκ νεκρῶν, καὶ ὅτι οὗτός ἐστιν ὁ χριστὸς ἰησοῦς, ὃν ἐγὼ καταγγέλλω ὑμῖν. καί τινες ἐξ αὐτῶν ἐπείσθησαν, καὶ προσεκληρώθησαν τῷ παύλῳ καὶ τῷ σίλᾳ, τῶν τε σεβομένων ἑλλήνων πολὺ πλῆθος, γυναικῶν τε τῶν πρώτων οὐκ ὀλίγαι. ζηλώσαντες δὲ οἱ ἀπειθοῦντες ἰουδαῖοι, καὶ προσλαβόμενοι τῶν ἀγοραίων τινὰς, ἄνδρας πονηροὺς, καὶ ὀχλοποιήσαντες, ἐθορύβουν τὴν πόλιν, ἐπιστάντες τε τῇ οἰκίᾳ ἰάσονος, ἐζήτουν αὐτοὺς ἀγαγεῖν εἰς τὸν δῆμον. μὴ εὑρόντες δὲ αὐτοὺς, ἔσυρον τὸν ἰάσονα καί τινας ἀδελφοὺς, ἐπὶ τοὺς πολιτάρχας βοῶντες, ὅτι οἱ τὴν οἰκουμένην ἀναστατώσαντες οὗτοι, καὶ ὧδε πάρεισιν οὓς ὑποδέδεκται ἰάσων. καὶ οὗτοι πάντες ἀπέναντι τῶν δογμάτων καίσαρος πράσσουσι, βασιλέα

illos. Nunciauit aũt cũstos carceris uerba hæc Paulo, miserunt magistratus ut dimittamini. Nunc igitur exeuntes ite in pace. Paulus autem dixit eis. Cæsos nos publice indicta causa, cũ sim⁹ Romani, coniecerunt in carcerem, & nunc occulte nos eiiciunt? Non certe, sed ueniant ipsi ac nos educant. Nũciauerũt autem magistratibus uiatores uerba hæc. Timuerũtq; audito quod Romani essent, & ueniẽtes deprecati sunt eos, & eductos rogabant ut egrederentur e ciuitate. Egressi autẽ de carcere, introierunt ad Lydiam, & uisis fratribus consolati sunt eos, & profecti sunt.

Cum aũt iter fecissent per Amphipolim & Apolloniam, uenerunt Thessalonicam, ubi erat synagoga Iudæorũ. Secundũ consuetudinem autem Paulus introiuit ad eos, & per sabbata tria disserebat eis e scripturis adaperiens, & allegans, quὁd Christũ oportuisset pati & resurgere a mortuis, & quod hic esset Iesus Christus quẽ ego (inquit) annũcio uobis. Et quidã ex eis crediderũt & adiuncti sunt Paulo & Sylæ, & religiosorum græcorũ multitudo magna, mulieresq; primariæ non paucæ. Zelo aũt cõmoti Iudæi nõ credẽtes, & assumptis quibusdam circumforaneis uiris malis & turba coacta concitauerunt ciuitatem, & urgentes domum Iasonis quærebant eos producere in populum Et cum non inuenissent eos trahebant Iasonem & quosdam fratres ad principes ciuitatis, damantes. Hi qui terrarum orbem concitarunt, huc quoq; uenerunt. Quos excepit Iason, & hi omnes contra decreta Cæsaris faciunt, XVII

θη, βασιλέα λέγοντες ἕτερον εἶναι ΙΗΣΟΥΝ.
ἐτάραξαν δὲ τὸν ὄχλον καὶ τοὺς πολιτάρχας
ἀκούοντας ταῦτα, καὶ λαβόντες τὸ ἱκανὸν πα
ρὰ τοῦ ἰάσονος καὶ τῶν λοιπῶν, ἀπέλυσαν αὐ
τούς. οἱ δὲ ἀδελφοὶ εὐθέως διὰ νυκτὸς, ἐξ
έπεμψαν τόν τε παῦλον καὶ τὸν σίλαν εἰς βέρ
οιαν, οἵτινες παραγενόμενοι εἰς τὴν συνα
γωγὴν ἀπῆεσαν τῶν ἰουδαίων. οὗτοι δὲ ἦσαν
εὐγενέστεροι τῶν ἐν θεσσαλονίκῃ, οἵτινες ἐδέ
ξαντο τὸν λόγον μετὰ πάσης προθυμίας, κα
θ' ἡμέραν ἀνακρίνοντες τὰς γραφὰς, εἰ ἔχοι
ταῦτα οὕτως. πολλοὶ μὲν οὖν ἐξ αὐτῶν ἐπί
στευσαν, καὶ τῶν ἑλληνίδων γυναικῶν τῶν
εὐσχημόνων, καὶ ἀνδρῶν οὐκ ὀλίγοι. ὡς δὲ
ἔγνωσαν οἱ ἀπὸ τῆς θεσσαλονίκης ἰουδαῖοι,
ὅτι καὶ ἐν τῇ βερροίᾳ κατηγγέλη ὑπὸ τοῦ παύ
λου ὁ λόγος τοῦ θεοῦ, ἦλθον κἀκεῖ, σαλεύον
τες τοὺς ὄχλους. εὐθέως δὲ τότε τὸν παῦ
λον ἐξαπέστειλαν οἱ ἀδελφοὶ πορεύεσθαι
ὡς ἐπὶ τὴν θάλασσαν. ὑπέμενον δὲ ὅτε σί
λας καὶ ὁ τιμοθεος ἐκεῖ. οἱ δὲ καθιστῶντες
τὸν παῦλον, ἤγαγον αὐτὸν ἕως ἀθηνῶν. καὶ
λαβόντες ἐντολὴν πρὸς τὸν σίλαν καὶ τι
μόθεον, ἵνα ὡς τάχιστα ἔλθωσι πρὸς αὐτὸν,
ἐξήεσαν. ἐν δὲ ταῖς ἀθήναις ἐκδεχομένου
αὐτοὺς τοῦ παύλου, παρωξύνετο τὸ πνεῦμα
αὐτοῦ ἐν αὐτῷ, θεωροῦντι κατείδωλον οὖ
σαν τὴν πόλιν. διελέγετο μὲν οὖν ἐν τῇ συ
ναγωγῇ τοῖς ἰουδαίοις καὶ τοῖς σεβομένοις
καὶ ἐν τῇ ἀγορᾷ κατὰ πᾶσαν ἡμέραν, πρὸς
τοὺς παρατυγχάνοντας. τινὲς δὲ καὶ ἐπι
κουρείων καὶ τῶν στωϊκῶν φιλοσόφων, συνέ
βαλλον αὐτῷ. καί τινες ἔλεγον. τί ἂν θέ
λοι ὁ σπερμολόγος οὗτος λέγειν; οἱ δὲ, ξένων δαι
μονίων δοκεῖ καταγγελεὺς εἶναι, ὅτι τὴν ΙΗ-
ΣΟΥΝ καὶ τὴν ἀνάστασιν αὐτοῖς εὐηγγελίζε
το. ἐπιλαβόμενοί τε αὐτοῦ, ἐπὶ τὸν ἄρειον πά
γον ἤγαγον, λέγοντες. δυνάμεθα γνῶναι,
τίς ἡ καινὴ αὕτη, ἡ ὑπὸ σοῦ λαλουμένη διδαχή;
ξενίζοντα

regem alium dicentes esse Iesum. Conci
tauerunt aũt turbam & magistratus
ciuitatis audientes hæc. Et accepta satis
factione a Iasone & a cæteris, dimise
runt eos. Fratres uero cõfestim per noc
tem dimiserũt & Paulum & Sylam in
Berœam. Qui cũ aduenissent abierunt
in synagogam Iudæorum. Hi aũt erãt
summo genere nati inter eos qui erant
Thessalonicæ, qui susceperant uerbum
cum omni animi promptitudine coti
die scrutantes scripturas an hæc ita se
haberent. Et multi quidem crediderũt
ex eis, & Græcæ mulieres honestæ, & ui
ri non pauci. Cũ autem cognouissent
Thessalonicẽses Iudæi quod & Berœæ
annunciatum esset a Paulo uerbũ dei
uenerunt & illic commouentes turbas.
Statimq; tunc Paulum emiserunt fra
tres, ut iret usq; ad mare. Sylas autem
& Timotheus remanserũt ibi. Qui aũt
deducebant Paulũ deduxerunt eũ usq;
ad Athenas; & accepto mãdato ab eo
ad Sylam & Timotheũ, ut q̃ celerrime
uenirent ad se profecti sunt, Paulus au
tem cũ Athenis eos expectaret, incãde
scebat spiritus eius in ipso, cum uideret
idololatriæ deditã ciuitatẽ. Disputabat
igitur in synagoga cũ Iudæis & religio
sis, & in foro cotidie ad eos qui aderãt.
Quidam autem Epicurei & Stoici phi
losophi conflictabantur cum eo, & qui
dam dicebãt. Quid uult uerbisator hic
dicere? Alij uero, nouorum dæmonio
rum uidetur annunciator esse, quod Ie
sum & resurrectionem annũciaret eis.
Et apprehensum eum ad Martium uicũ
duxerũt dicẽtes. Possumꝰ ne scire quæ
sit hæc noua quæ a te dicit' doctrina?
Noua

ξενίζοντα γάρ τινα εἰσφέρεις εἰς τὰς ἀκοὰς
ἡμῶν. βουλόμεθα οὖν γνῶναι, τί ἂν θέλοι
ταῦτα εἶναι. Ἀθηναῖοι δὲ πάντες καὶ οἱ ἐπιδη-
μοῦντες ξένοι, εἰς οὐδὲν ἕτερον εὐκαίρουν, ἢ
λέγειν τί καὶ ἀκούειν καινότερον. Σταθεὶς δὲ
ὁ Παῦλος ἐν μέσῳ τοῦ Ἀρείου πάγου, ἔφη. Ἄν-
δρες Ἀθηναῖοι, κατὰ πάντα ὡς δεισιδαιμο-
νεστέρους ὑμᾶς θεωρῶ. διερχόμενος γὰρ
καὶ ἀναθεωρῶν τὰ σεβάσματα ὑμῶν, εὗ-
ρον καὶ βωμὸν ἐν ᾧ ἐπεγέγραπτο. Ἀγνώ-
στῳ θεῷ. ὃν οὖν ἀγνοοῦντες εὐσεβεῖτε, τοῦτον
ἐγὼ καταγγέλλω ὑμῖν. ὁ θεὸς ὁ ποιήσας τὸν
κόσμον καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτῷ, οὗτος οὐρα-
νοῦ καὶ γῆς ὑπάρχων, οὐκ ἐν χει-
ροποιήτοις ναοῖς κατοικεῖ, οὐδὲ ὑπὸ χειρῶν ἀν-
θρώπων θεραπεύεται, προσδεόμενός τινος,
αὐτὸς διδοὺς πᾶσι ζωὴν καὶ πνοὴν καὶ πάν-
τα. ἐποίησέ τε ἐξ ἑνὸς αἵματος πᾶν ἔθνος
ἀνθρώπων κατοικεῖν ἐπὶ παντὸς προσώ-
που τῆς γῆς, ὁρίσας προστεταγμένους καιρο-
ὺς, καὶ τὰς ὁροθεσίας τῆς κατοικίας αὐτῶν
ζητεῖν τὸν κύριον, εἰ ἄρα γε ψηλαφήσειαν αὐτὸν
καὶ εὕροιεν, καίγε οὐ μακρὰν ἀπὸ ἑνὸς ἑκά-
στου ἡμῶν ὑπάρχοντα. ἐν αὐτῷ γὰρ ζῶμεν
καὶ κινούμεθα καὶ ἐσμέν, ὡς καί τινες τῶν
καθ' ὑμᾶς ποιητῶν εἰρήκασι. τοῦ γὰρ καὶ γέ-
νος ἐσμέν. γένος οὖν ὑπάρχοντες τοῦ θεοῦ, οὐκ
ὀφείλομεν νομίζειν χρυσῷ, ἢ ἀργύρῳ, ἢ λίθῳ,
χαράγματι τέχνης καὶ ἐνθυμήσεως ἀνθρώ-
που, τὸ θεῖον εἶναι ὅμοιον. τοὺς μὲν οὖν χρό-
νους τῆς ἀγνοίας ὑπεριδὼν ὁ θεὸς, τὰ νῦν πα-
ραγγέλλει τοῖς ἀνθρώποις πᾶσι πανταχοῦ με-
τανοεῖν, διότι ἔστησεν ἡμέραν, ἐν ᾗ μέλλει κρί-
νειν τὴν οἰκουμένην ἐν δικαιοσύνῃ, ἐν ἀνδρὶ
ᾧ ὥρισε, πίστιν παρασχὼν πᾶσιν, ἀναστήσας
αὐτὸν ἐκ νεκρῶν. ἀκούσαντες δὲ ἀναστάσεως νε-
κρῶν, οἱ μὲν ἐχλεύαζον, οἱ δὲ εἶπον, ἀκουσό-
μεθά σου πάλιν περὶ τούτου. καὶ οὕτως ὁ
Παῦλος ἐξῆλθεν ἐκ μέσου αὐτῶν. τινὲς δὲ ἄν-

δρες

Noua enim q̃dã infers auribꝰ noſtris. Volumus ergo ſcire quid nã uelint hæc eſſe. Athenienſes aũt omnes & qui illic uerſabant̃ hoſpites ad nihil aliud uacabãt, niſi aut dicẽdũ aut audiẽdũ aliqd noui. Stans aũt Paulus in medio Martij uici ait. Viri Athenienſes, per omnia fere ſuperſtitioſiores uos uideo. Prætereniens enim & uidens ſimulacra ueſtra, inueni & arã i qua inſcriptũ erat. Ignoto deo. Quẽ ergo ignorãtes colitis, hũc ego annũcio uobis. Deus qui fecit mũdum & omnia quæ in eo ſunt, hic cœli & terræ cũ ſit dñs, nõ in manufactis tẽplis habitat, nec manibus humanis colitur indigens aliquo, cum ipſe det omnibus uitam & halitum per omnia, fecitq; ex uno ſanguine omne genus hominum, ut inhabitaret ſup uniuerſam faciẽ terræ, definitis p̃ſtitutis tpibus & p̃fixis terminis habitationis eorum, ut q̃rerent deũ, ſi forte palpentur eum aut inueniant, cũ quis non longe ſit ab uno quoq; noſtrũ. In ipſo enim uiuimus & mouemur & ſumꝰ, ſicut & qdã ueſtratiũ poetaꝝ dixerũt. Huius em̃ & genus ſumꝰ. Genus ergo cũ ſimꝰ dei, nõ debemus exiſtimare auro aut argẽto aut lapidi arte ſculpto & iuẽto hois numẽ eẽ ſimile. Et tpa quidẽ huius ignorãtiæ cũ diſſimulaſſet deus, nũc annũciat hoibꝰ, ut oẽs ubiq; reſipiſcãt, eo q; ſtatuit diẽ in quo iudicaturꝰ eſt orbẽ terraꝝ in iuſtitia, in eo uiro in quo ſtatuerat, fide p̃ſtita oibus, excitato illo a mortuis. Cũ audiſſent aũt reſurrectionẽ mortuorũ, alij quidẽ irridebant, alij uero dixerũt. Audiemus te de hoc iterũ. Sic Paulus exiuit de medio eoꝝ. Quidam uero uiri adhæ-

ἄρξες κοπιῶντες αὐτῷ, ἐπίσθυσαν, ὧν ἔις καὶ Δι-
ονύσιος ὁ ἀρεοπαγίτης, καὶ γυνὴ ὀνό-
ματι Δάμαρις, καὶ ἕτεροι σὺν αὐτοῖς.

Μετὰ δὲ ταῦτα χωρισθεὶς ὁ παῦλος ἐκ
τῶν Ἀθηνῶν, ἦλθεν εἰς Κόρινθον, καὶ εὑρών τι
να Ἰουδαῖον, ὀνόματι Ἀκύλαν ποντικὸν τῷ
γένει, προσφάτως ἐληλυθότα ἀπὸ τῆς Ἰταλί
ας, καὶ Πρίσκιλλαν γυναῖκα αὐτου, διὰ τὸ δι
ατεταχέναι κλαύδιον χωρίζεσθαι πάντας
τοὺς Ἰουδαίους ἐκ τῆς Ῥώμης, προσῆλθεν αὐ-
τοῖς, καὶ διὰ τὸ ὁμότεχνον εἶναι, ἔμενε παρ'
αὐτοῖς καὶ ἠργάζετο. ἦσαν γὰρ σκηνοποιοὶ
τὴν τέχνην. Διελέγετο δὲ ἐν τῇ συναγωγῇ
κατὰ πᾶν σάββατον, ἔπειθέν τε Ἰουδαίους καὶ
Ἕλληνας. Ὡς δὲ κατῆλθον ἀπὸ τῆς Μακεδονί-
ας, ὅτε Σίλας καὶ ὁ Τιμόθεος συνεῖχετο τῷ
πνεύματι ὁ παῦλος, διαμαρτυρόμενος τοῖς
Ἰουδαίοις τὸν ΧΡΙΣΤΟΝ ΙΗΣΟΥΝ. Ἀντιτασ-
σομένων δὲ αὐτῷ καὶ βλασφημούντων, ἐκ-
τιναξάμενος τὰ ἱμάτια, εἶπε πρὸς αὐτούς. Τὸ αἷμα
ὑμῶν ἐπὶ τὴν κεφαλὴν ὑμῶν, καθαρὸς ἐγώ,
ἀπὸ τοῦ νῦν εἰς τὰ ἔθνη πορεύσομαι, καὶ μετα-
βὰς ἐκεῖθεν, ἦλθεν εἰς οἰκίαν τινὸς, ὀνόματι Ἰού-
στου σεβομένου τὸν θεόν, οὗ ἡ οἰκία ἦν συνο-
μοροῦσα τῇ συναγωγῇ. Κρίσπος δὲ ὁ ἀρχισυνά-
γωγος ἐπίστευσε τῷ κυρίῳ, σὺν ὅλῳ τῷ οἴκῳ
αὐτου, καὶ πολλοὶ τῶν Κορινθίων ἀκούοντες,
ἐπίστευον καὶ ἐβαπτίζοντο. Εἶπε δὲ ὁ κύριος
δι' ὁράματος ἐν νυκτὶ τῷ παύλῳ. Μὴ φοβοῦ,
ἀλλὰ λάλει, καὶ μὴ σιωπήσῃς, διότι ἐγώ εἰ
μι μετὰ σοῦ, καὶ οὐδεὶς ἐπιθήσεταί σοι τοῦ
κακῶσαί σε, διότι λαός ἐστί μοι πολὺς ἐν
τῇ πόλει ταύτῃ. Ἐκάθισέ τε ἐνιαυτὸν καὶ μῆ-
νας ἕξ, διδάσκων αὐτοὺς τὸν λόγον τοῦ
θεοῦ. Γαλλίωνος δὲ ἀνθυπατεύοντος τῆς
Ἀχαΐας, κατεπέστησαν ὁμοθυμαδὸν οἱ Ἰου-
δαῖοι τῷ παύλῳ, καὶ ἤγαγον αὐτὸν ἐπὶ
τὸ βῆμα, λέγοντες. Ὅτι παρὰ τὸν νόμον οὗτος
ἀναπείθει τοὺς ἀνθρώπους σέβεσθαι τὸν θεόν, μέλ
λοντος

ACTA

ri adhærentes ei crediderunt, in quibus & Dionysius Ariopagita & mulier nomine Damaris, & alij cum eis.

Post hæc digressus Paulꝰ ab Athenis uenit Corinthũ, & nactꝰ q̃ndã Iudæũ nomine Aquilã ponticum genere, qui nup uenerat ab Italia, & Priscillã uxorẽ eius, eo ꝙ præcepisset Claudius discedere oẽs Iudæos a Roma, accessit ad eos, & quia eiusdem erat artificij manebat apud eos & operabaꝫ. Erat autem ars illorum texere aulæa. Disputabat aũt in synagoga per omne sabbatum, suadebatq; Iudæis & Græcis. Cum uenissent aũt de Macedonia Sylas & Timotheus, coartabatur spiritu Paulus testificans Iudæis Christũ Iesum. Cõtradicentibus autem eis & blasphemantibus, excussis uestimentis, dixit ad eos. Sanguis uester super caput uestrum. Mundus ego posthac ad gentes uadã. Et migrans inde, intrauit in domum cuiusdam nomine Iusti colẽtis deum, cuius domus erat cõtigua synagogæ. Crispus autẽ archisynagogus credidit domino cum tota domo sua, & multi Corinthiorum audientes credebant & baptizabantur. Dixit autem dominus in nocte per uisionem Paulo. Noli timere, sed loquere & ne taceas, propterea quod ego sum tecũ, & nemo adorietur te ut affligat te, quoniam populus est mihi multus in hac ciuitate. Sedit autẽ ibi annũ & sex menses, docens eos uerbum dei, Gallione autem proconsule Achaiæ insurrexerunt uno animo Iudæi in Paulum, & adduxerunt eum ad tribunal dicentes, contra legem hic persuadet hominibus colere deum. Incipiente

λοντες ὁ τε παῦλος ἀνοίξαι τὸ στόμα, εἶπεν
ὁ γαλλίων πρὸς τοὺς ἰουδαίους. εἰ μὲν οὖν ἦν
δίκημά τι ἢ ῥᾳδιούργημα πονηρόν ὦ ἰουδαῖοι
κατὰ λόγον ἂν ἀνεσχόμην ὑμῶν, εἰ ὁ ζήτημά
ἐστι περὶ λόγου καὶ ὀνομάτων, καὶ νόμου τοῦ καθ
ὑμᾶς, ὄψεσθε αὐτοί. κριτὴς γὰρ ἐγὼ τούτων οὐ
βούλομαι εἶναι. καὶ ἀπήλασεν αὐτοὺς ἀπὸ τοῦ
βήματος. ἐπιλαβόμενοι δὲ πάντες οἱ ἕλλη
νες σωσθένην τὸν ἀρχισυνάγωγον, ἔτυπτον ἔμ
προσθεν τοῦ βήματος, καὶ οὐδὲν τούτων τῷ γαλ
λίωνι ἔμελεν. ὁ δὲ παῦλος ἔτι προσμείνας ἡ
μέρας ἱκανὰς, τοῖς ἀδελφοῖς ἀποταξάμε
νος, ἔπλει εἰς τὴν συρίαν, καὶ σὺν αὐτῷ πρί
σκιλλα, καὶ ἀκύλας, κειράμενος τὴν κεφαλὴν
ἐν κεγχρεαῖς, εἶχε γὰρ εὐχήν. κατήντησε δὲ εἰς ἔ
φεσον, καὶ ἐκείνους κατέλιπεν αὐτοῦ. αὐτὸς δὲ εἰς
ἐλθὼν εἰς τὴν συναγωγὴν, διελέχθη τοῖς ἰου
δαίοις. ἐρωτώντων δὲ αὐτὸν ἐπὶ πλείονα χρό
νον μεῖναι παρ' αὐτοῖς, οὐκ ἐπένευσεν, ἀλλὰ ἀπο
ταξάμενος αὐτοῖς, εἰπών. δεῖ με πάντως τὴν ἑ
ορτὴν τὴν ἐρχομένην ποιῆσαι εἰς ἱεροσόλυ
μα, πάλιν δὲ ἀνακάμψω πρὸς ὑμᾶς, τοῦ θεοῦ
θέλοντος, καὶ ἀνήχθη ἀπὸ τῆς ἐφέσου. καὶ κατ
ελθὼν εἰς καισάρειαν, ἀναβὰς καὶ ἀσπασάμενος
τὴν ἐκκλησίαν, κατέβη εἰς ἀντιόχειαν. καὶ ποι
ήσας χρόνον τινὰ, ἐξῆλθε διερχόμενος καθε
ξῆς τὴν γαλατικὴν χώραν καὶ φρυγίαν, ἐπι
στηρίζων πάντας τοὺς μαθητάς. ἰουδαῖος δέ τις
ἀπολλῶς ὀνόματι ἀλεξανδρεὺς τῷ γένει, ἀ
νὴρ λόγιος, κατήντησεν εἰς ἔφεσον, δυνατὸς
ὢν ἐν ταῖς γραφαῖς. οὗτος ἦν κατηχημένος τὴν
ὁδὸν τοῦ κυρίου, καὶ ζέων τῷ πνεύματι ἐλάλει καὶ
ἐδίδασκεν ἀκριβῶς τὰ περὶ τοῦ κυρίου, ἐπισά
μενος μόνον τὸ βάπτισμα ἰωάννου, οὗτος ἤρξατο
παρρησιάζεσθαι ἐν τῇ συναγωγῇ. ἀκούσαντες δὲ
αὐτοῦ ἀκύλας καὶ πρίσκιλλα, προσελάβοντο αὐ
τὸν, καὶ ἀκριβέστερον αὐτῷ ἐξέθεντο τὴν τοῦ θεοῦ
ὁδόν. βουλομένου δὲ αὐτοῦ διελθεῖν εἰς τὴν ἀ
χαΐαν προτρεψάμενοι οἱ ἀδελφοὶ, ἔγραψαν
τοῖς μαθηταῖς

piente autem Paulo aperire os, dixit Gallio ad Iudæos si qua iniuria esset aut facin⁹ malũ, o Iudæi merito uos sustinerẽ, si uero quæstiones sunt de uerbo & noĩb⁹ & lege uestrate, uosipsi uideritis. Iudex enim ego horũ nolo esse. Et abegit eos a tribunali. App̃hensum autem omnes græci Sosthenem principem synagogæ percutiebant ante tribunal, & nihil eorum Gallioni curæ erat. Paulus uero deinde commoratus dies multos, ualedicto fratribus abnauigauit in Syriam, comitantibus eũ Priscilla & Aquila, capite raso in cenchreis. Habebat em̃ uotum. Deuenitq; Ephesum, & illos ibi reliquit. Ipse uero ingressus synagogam disputabat cum Iudæis. Rogantibus aũt eis ut tpe ampliori maneret apud se nõ annuit, sed ualedixit illis dicens. Oportet omnino me festũ quod instat agere Hierosolymis, iterũ aũt reuertar ad uos deo uolẽte, & soluit Epheso. Et cum peruenisset Cæsaream, ascẽdissetq; & salutasset ecclesiam, descendit Antiochiam. Et commoratus illic aliquantũ temporis profectus est pambulans ex ordine Galaticam regionẽ & Phrygiã, confirmans oẽs discipulos. Iudæus aũt quidã Apollos noĩe, Alexandrinus genere, uir eloquẽs deuenit Ephesũ, potens in scripturis. Hic erat institutus in uia dñi, & feruens spũ loquebat & docebat diligẽter ea q̃ sunt dñi, sciẽs tantũ baptisma Ioãnis. Et hic cœpit libere loqui in synaga. Quẽ cũ audissent Priscilla & Aquila assumpserunt eum, & diligentius exposuerũt ei uiam dei. Cũ aũt uellet ire Achaiam exhortati fratres scripserunt

φῆς μαθηταῖς ἀποδέξασθαι αὐτόν, ὃς πα/
ραγενόμενος, συνεβάλετο πολὺ τοῖς πεπι/
στευκόσι διὰ τῆς χάριτος. εὐτόνως γὰρ τοῖς
Ἰουδαίοις διακατηλέγχετο, δημοσίᾳ, ἐπιδεί/
κνὺς διὰ τῶν γραφῶν, εἶναι τὸν ΧΡΙΣΤΟΝ ΙΗ
ΣΟΥΝ. Ἐγένετο δὲ ἐν τῷ τὸν ἀπολλὼ εἶ/
ναι ἐν κορίνθῳ, παῦλον διελθόντα τὰ ἀνωτε/
ρικὰ μέρη ἐλθεῖν εἰς ἔφεσον, καὶ εὑρών τινας
μαθητὰς, εἶπε πρὸς αὐτούς. Εἰ πνεῦμα ἅγιον
ἐλάβετε πιστεύσαντες; οἱ δὲ εἶπον πρὸς αὐ/
τόν. ἀλλ' οὐδὲ εἰ πνεῦμα ἅγιον ἔστιν ἠκούσα/
μεν, εἶπε τε πρὸς αὐτούς. Εἰς τί οὖν ἐβαπτί/
σθητε; οἱ δὲ εἶπον. εἰς Ἰωάννου βάπτισμα.
Εἶπε δὲ παῦλος. Ἰωάννης μὲν ἐβάπτισε βάπτι/
σμα μετανοίας, τῷ λαῷ λέγων, εἰς τὸν ἐρ/
χόμενον μετ' αὐτὸν, ἵνα πιστεύσωσι, τοῦτέστιν,
εἰς τὸν ΧΡΙΣΤΟΝ ΙΗΣΟΥΝ. Ἀκούσαντες δὲ ἐ/
βαπτίσθησαν εἰς τὸ ὄνομα τοῦ κυρίου ΙΗΣΟΥ.
Καὶ ἐπιθέντος αὐτοῖς τοῦ παύλου τὰς χεῖρας,
ἦλθε τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐπ' αὐτούς, ἐλάλουν
τε γλώσσαις, καὶ προεφήτευον. ἦσαν δὲ οἱ πάν
τες ἄνδρες ὡσεὶ δεκαδύο. Εἰσελθὼν δὲ εἰς τὴν
συναγωγὴν, ἐπαρρησιάζετο ἐπὶ μῆνας τρεῖς,
διαλεγόμενος καὶ πείθων τὰ περὶ τῆς βασι/
λείας τοῦ θεοῦ. Ὡς δέ τινες ἐσκληρύνοντο καὶ ἠπεί
θουν, κακολογοῦντες τὴν ὁδὸν ἐνώπιον τοῦ
πλήθους, ἀποστὰς ἀπ' αὐτῶν, ἀφώρισε τοὺς μαθη
τὰς, καθ' ἡμέραν διαλεγόμενος ἐν τῇ σχολῇ
Τυράννου τινός. τοῦτο δὲ ἐγένετο ἐπὶ ἔτη δύο.
ὥστε πάντας τοὺς κατοικοῦντας τὴν Ἀ/
σίαν, ἀκοῦσαι τὸν λόγον τοῦ κυρίου ΙΗΣΟΥ,
Ἰουδαίους τε καὶ Ἕλληνας. Δυνάμεις τε οὐ
τὰς τυχούσας ἐποίει ὁ θεὸς διὰ τῶν χειρῶν
παύλου, ὥστε καὶ ἐπὶ τοὺς ἀσθενοῦντας ἐπι
φέρεσθαι ἀπὸ τοῦ χρωτὸς αὐτοῦ σουδάρια,
ἢ σιμικίνθια, καὶ ἀπαλλάσσεσθαι ἀπ' αὐ
τῶν τὰς νόσους, τά τε πνεύματα τὰ πο/
νηρὰ ἐξέρχεσθαι ἀπ' αὐτῶν. ἐπεχείρη/
σαν δέ τινες ἀπὸ τῶν περιερχομένων
Ἰουδαίων

discipulis ut susciperent eũ. Qui cũ ue/
nisset contulit multum his qui credide/
runt per gratiam. Vehementer enĩ Iu/
dæos reuincebat, publice ostendẽs per
scripturas esse Christum Iesum.

Factum est aũt cũ Apollo esset Co/ XIX
rinthi, ut Paulus peragratis superiori/
bus partibus ueniret Ephesum, & inue/
niret quosdã discipulos, dixitq; ad eos.
Num spm̃ sanctũ accepistis cũ credere
tis? At illi dixerunt ad eum. Imo neq;
sit ne spiritus sanctus audiuimus, & ait
ad illos. In quo ergo baptizati estis?
Qui dixerunt, In Ioannis baptismate.
Dixit aũt Paul⁹. Ioannes qdẽ baptiza
uit baptismo pœnitentiæ, pplo dicens,
in eum qui uenturus esset post se ut cre
derent, hoc est in Christum Iesum. His
auditis baptizati sunt in noie dñi Iesu.
Et cũ imposuisset illis manus Paulus,
uenit spũs sanctus super eos, & loque/
bantur linguis, & prophetabant. Erant
autẽ omnes uiri fere duodecim. Intro/
gressus aũt synagogam libere loqueba
tur ad tres menses, disputans & suadẽs
de regno dei. Cum aũt quidam indura
rentur & nõ crederent male loquentes
de uia dñi corã multitudine, digressus
ab illis segregauit discipulos, cotidie di/
sputãs in schola tyrãni cuiusdam. Hoc
autem factum est per biennium, ita ut
omnes qui habitabant in Asia audirẽt
uerbum dñi Iudæi simul & Græci. Vir
tutesq; non uulgares faciebat deus per
manus Pauli, ita ut etiã super infirmos
deferrentur a corpore eius sudaria & se
micinctia, & recederent ab eis morbi
& spiritus mali egrederentur. Tentaue
runt autẽ quidam de circumeuntibus
Iudæis

Ἰουδαίων ἐξορκιστῶν, ὀνομάζειν ἐπὶ τοὺς ἔχοντας τὰ πνεύματα τὰ πονηρὰ, τὸ ὄνομα τοῦ κυρίου ΙΗΣΟΥ, λέγοντες. ὁρκίζομεν ὑμᾶς τὸν ΙΗΣΟΥΝ, ὃν ὁ Παῦλος κηρύσσει. Ησαν δέ τινες υἱοὶ Σκευᾶ, Ἰουδαίου ἀρχιερέως ἑπτὰ, οἱ τοῦτο ποιοῦντες. ἀποκριθὲν δὲ τὸ πνεῦμα τὸ πονηρὸν, εἶπε. τὸν ΙΗΣΟΥΝ γινώσκω, καὶ τὸν Παῦλον ἐπίσταμαι, ὑμεῖς δὲ τίνες ἐστέ, μὴ ἐφαλλόμενος ἐπ' αὐτοὺς ὁ ἄνθρωπος ἐν ᾧ ἦν τὸ πνεῦμα τὸ πονηρὸν, καὶ κατακυριεύσας αὐτῶν, ἰσχυσε κατ' αὐτῶν, ὥστε γυμνοὺς καὶ τετραυματισμένους ἐκ φυγεῖν ἐκ τοῦ οἴκου ἐκείνου. τοῦτο δὲ ἐγένετο γνωστὸν πᾶσιν Ἰουδαίοις τε καὶ Ἕλλησι τοῖς κατοικοῦσι τὴν Ἔφεσον, καὶ ἐπέπεσε φόβος ἐπὶ πάντας αὐτούς, καὶ ἐμεγαλύνετο τὸ ὄνομα τοῦ κυρίου ΙΗΣΟΥ. πολλοί τε τῶν πεπιστευκότων, ἤρχοντο ἐξομολογούμενοι καὶ ἀναγγέλλοντες τὰς πράξεις αὐτῶν. ἱκανοὶ δὲ τῶν τὰ περίεργα πραξάντων συνενέγκαντες τὰς βίβλους, κατέκαιον ἐνώπιον πάντων, καὶ συνεψήφισαν τὰς τιμὰς αὐτῶν, καὶ εὗρον ἀργυρίου μυριάδας πέντε, οὕτως κατὰ κράτος ὁ λόγος τοῦ κυρίου ηὔξανε καὶ ἴσχυεν. Ὡς δὲ ἐπληρώθη ταῦτα ἔθετο ὁ Παῦλος ἐν τῷ πνεύματι, διελθὼν τὴν Μακεδονίαν καὶ Ἀχαΐαν, πορεύεσθαι εἰς Ἰερουσαλήμ, εἰπὼν, ὅτι μετὰ τὸ γενέσθαι με ἐκεῖ, δεῖ με καὶ Ῥώμην ἰδεῖν. ἀποστείλας δὲ εἰς τὴν Μακεδονίαν δύο τῶν διακονούντων αὐτῷ, Τιμόθεον καὶ Ἔραστον, αὐτὸς ἐπέσχε χρόνον εἰς τὴν Ἀσίαν. ἐγένετο δὲ κατὰ τὸν καιρὸν ἐκεῖνον, τάραχος οὐκ ὀλίγος περὶ τῆς ὁδοῦ. Δημήτριος γάρ τις ὀνόματι ἀργυροκόπος, ποιῶν ναοὺς ἀργυροῦς τῇ Ἀρτέμιδος, παρεῖχε τοῖς τεχνίταις ἐργασίαν οὐκ ὀλίγην, οὓς συναθροίσας καὶ τοὺς περὶ τὰ τοιαῦτα ἐργάτας, εἶπεν. ἄνδρες ἐπίστασθε ὅτι ἐκ ταύτης τῆς ἐργασίας ἡ εὐπορία ἡμῖν ἐστι. καὶ θεωρεῖτε καὶ ἀκούετε, ὅτι οὐ μόνον Ἐφέσου, ἀλλὰ σχεδὸν πάσης τῆς Ἀσίας

Iudæis exorcistis inuocare sup eos qui habebant spiritus malos nomen domini Iesu, dicentes. Adiuro uos per Iesum quem Paulus prædicat. Erant aũt quidã filij Sceuæ Iudæi principis sacerdotum septem qui hoc faciebant. Respondens aũt spiritus malus dixit eis. Iesum noui, & Paulum scio. Vos aũt q estis? Et insiliẽs in eos homo in quo erat dæmonium malum, & dominatum eis in ualuit contra eos, ita ut nudi & uulnerati effugerent de domo illa. Hoc autẽ notũ factũ est omnibus Iudæis simul & Græcis qui habitabant Ephesi, & cecidit timor super omnes illos, & magnificabatur nomen domini Iesu. Multiq; credentiũ ueniebãt confitẽtes & annũciantes facta sua. Multi aũt ex eis, q curiosas artes exercuerant comportatos libros exusserũt coram oibus, & suppputatis precijs illorũ repererunt pecuniæ quinquies decem milia. Ita fortiter crescebat uerbum dei & confirmabatur. His aũt expletis proposuit Paulus in spiritu transita Macedonia & Achaia ire Hierosolymam, dicens, postq; fuero ibi, oportet me & Romã uidere. Missis autem in Macedoniam duobus ex ministrantibus sibi Timotheo & Erasto, ipse remansit ad tempus in Asia. Facta est autem illo tempore turbatio non exigua de uia. Demetrius eñ qui dam noie aurifaber faciens delubra argentea Dianæ, prestabat artificibus nõ exiguũ quæstum, quibus conuocatis & ijs qui similium rerum erant opifices, dixit. Viri scitis, quod de hoc opificio quæstus nobis est, & uidetis & auditis, quod non solũ Ephesi, sed pene totius

Asiæ

ἀσίας ὁ παῦλος οὗτος πείσας, μετέστησεν ἱκανὸν ὄχλον, λέγων, ὅτι οὐκ εἰσὶ θεοὶ, οἱ διὰ χειρῶν γινόμενοι, οὐ μόνον δὲ τοῦτο κινδυνεύει ἡμῖν τὸ μέρος εἰς ἀπελεγμὸν ἐλθεῖν, ἀλλὰ καὶ τὸ τῆς μεγάλης θεᾶς ἀρτέμιδος ἱερὸν, εἰς οὐδὲν λογισθῆναι, μέλλειν δὲ καὶ καθαιρεῖσθαι τὴν μεγαλειότητα αὐτῆς, ἣν ὅλη ἡ ἀσία καὶ ἡ οἰκουμένη σέβεται. ἀκούσαντες δὲ καὶ γενόμενοι πλήρεις θυμοῦ, ἔκραζον λέγοντες, μεγάλη ἡ ἄρτεμις ἐφεσίων, καὶ ἐπλήσθη ἡ πόλις ὅλη συγχύσεως, ὥρμησάν τε ὁμοθυμαδὸν εἰς τὸ θέατρον, συναρπάσαντες γάϊον καὶ ἀρίσταρχον μακεδόνας, συνεκδήμους τοῦ παύλου. τοῦ δὲ παύλου βουλομένου εἰσελθεῖν εἰς τὸν δῆμον, οὐκ ἐιων αὐτὸν οἱ μαθηταί. τινὲς δὲ καὶ τῶν ἀσιαρχῶν, ὄντες αὐτῷ φίλοι, πέμψαντες πρὸς αὐτὸν, παρεκάλουν, μὴ δοῦναι ἑαυτὸν εἰς τὸ θέατρον. ἄλλοι μὲν οὖν ἄλλό τι ἔκραζον. ἦν γὰρ ἡ ἐκκλησία συγκεχυμένη, καὶ οἱ πλείους οὐκ ἤδεισαν τίνος ἕνεκεν συνελήλυθεσαν. ἐκ δὲ τοῦ ὄχλου προεβίβασαν ἀλέξανδρον, προβαλόντων αὐτὸν τῶν ἰουδαίων. ὁ δὲ ἀλέξανδρος κατασείσας τὴν χεῖρα, ἤθελεν ἀπολογεῖσθαι τῷ δήμῳ. ἐπιγνόντες δὲ ὅτι ἰουδαῖός ἐστι, φωνὴ ἐγένετο μία ἐκ πάντων, ὡς ἐπὶ ὥρας δύο, κραζόντων, μεγάλη ἡ ἄρτεμις ἐφεσίων. κατασείσας δὲ ὁ γραμματεὺς τὸν ὄχλον, φησίν, ἄνδρες ἐφέσιοι τίς γάρ ἐστιν ἄνθρωπος, ὃς οὐ γινώσκει τὴν ἐφεσίων πόλιν, νεωκόρον οὖσαν τῆς μεγάλης θεᾶς ἀρτέμιδος καὶ τοῦ διοπετοῦς; ἀναντιρρήτων οὖν ὄντων τούτων, δέον ἐστὶν ὑμᾶς κατεσταλμένους ὑπάρχειν, καὶ μηδὲν προπετὲς πράσσειν. ἠγάγετε γὰρ τοὺς ἄνδρας τούτους, οὔτε ἱεροσύλους, οὔτε βλασφημοῦντας τὴν θεὸν ὑμῶν. εἰ μὲν οὖν δημήτριος καὶ οἱ σὺν αὐτῷ τεχνῖται πρός τινα λόγον ἔχουσιν, ἀγοραῖοι ἄγονται καὶ ἀνθύπα-

ACTA

Asiæ Paulus hic pſuaſit & auertit multam turbam dicens, quod non ſunt dij qui manibus fiunt. Non ſolũ autẽ hæc pars nobis periclitatur, ne reprobetur uerũ etiam ne magnæ deæ Dianæ templum pro nihilo habeatur, futurumq; ſit ut etiã deſtruatur maieſtas eius quã tota Aſia & orbis colit. His auditis repleti ſunt ira & exclamauerũt dicentes. Magna Diana Epheſiorũ. Et impleta eſt ciuitas tota confuſione, & impetum fecerunt uno animo in theatrũ correpto Gaio & Ariſtarcho Macedonibus comitibus Pauli. Paulo aũt uolente intrare ad populũ, nõ permiſerunt diſcipuli. Quidam aũt & ex Aſiæ primoribus qui erant amici eius miſerũt ad eũ, rogantes ne ſe daret in theatrum. Alij quidẽ aliud damabant. Erat enim concio cõfuſa, & plærique neſciebant qua ex cauſa conueniſſent. De turba aũt protraxerunt Alexandrũ, propellentibus eũ Iudæis. Alexander autẽ manu ſilentio poſtulato, uolebat rationẽ reddere populo. Quem ut cognouerunt Iudæum eſſe, uox facta eſt una omniũ ferme ad horas duas clamantiũ. Magna Diana Epheſiorũ. Cum aũt ſedaſſet ſcriba turbam, dixit. Viri Epheſij, quis emi eſt hominum qui neſciat Epheſiorum ciuitatem cultricem eſſe magnæ Dianæ, Iouiſq; prolis? Cum ergo his contradici non poſſit, oportet uos ſedatos eſſe, & nihil præcipitanter agere. Adduxiſtis enim homines iſtos, neq; ſacrilegos neq; blaſphemantes deam ueſtrã. Quod ſi Demetrius & qui cũ eo ſunt artifices habent aduerſus aliquem cauſam, conuentus forenſes aguntur, & proconſules

καὶ ἀνθύπατοί εἰσιν, ἐγκαλείτωσαν ἀλλήλοις. εἰ δέ τι περὶ ἑτέρων ἐπιζητεῖτε, ἐν τῇ ἐννόμῳ ἐκκλησίᾳ ἐπιλυθήσεται. κινδυνεύομεν ἐγκαλεῖσθαι στάσεως, περὶ οὗ οὐκ αἰτίου ὑπάρχοντος, περὶ οὗ οὐ δυνησόμεθα δοῦναι λόγον οὗ συρροῆς ταύτης, καὶ ταῦτα εἰπὼν, ἀπέλυσε τὴν ἐκκλησίαν. μετὰ δὲ τὸ παύσασθαι τὸν θόρυβον, προσκαλεσάμενος ὁ παῦλος τοὺς μαθητὰς, καὶ παρακαλέσας, ἐξῆλθε πορευθῆναι εἰς τὴν μακεδονίαν. διελθὼν δὲ τὰ μέρη ἐκεῖνα, καὶ παρακαλέσας αὐτοὺς λόγῳ πολλῷ, ἦλθεν εἰς τὴν ἑλλάδα. ποιήσας τε μῆνας τρεῖς γενομένης αὐτῷ ἐπιβουλῆς ὑπὸ τῶν ἰουδαίων, μέλλοντι ἀνάγεσθαι εἰς τὴν συρίαν, ἐγένετο γνώμη τοῦ ὑποστρέφειν διὰ μακεδονίας. συνείπετο δὲ αὐτῷ ἄχρι καὶ ἀσίας, σώπατρος βερροιαῖος. θεσσαλονικέων δὲ, ἀρίσταρχος καὶ σεκοῦνδος, καὶ γάϊος, δερβαῖος, καὶ τιμόθεος. ἀσιανοὶ δὲ, τυχικὸς καὶ τρόφιμος, οὗτοι προελθόντες, ἔμενον ἡμᾶς ἐν τρωάδι. ἡμεῖς δὲ ἐξεπλεύσαμεν μετὰ τὰς ἡμέρας τῶν ἀζύμων, ἀπὸ φιλίππων, καὶ ἤλθομεν πρὸς αὐτοὺς εἰς τὴν τρωάδα, ἄχρι ἡμερῶν πέντε. οὗ διετρίψαμεν ἡμέρας ἑπτά. ἐν δὲ τῇ μιᾷ τῶν σαββάτων, συνηγμένων ἡμῶν μαθητῶν κλάσαι ἄρτον, ὁ παῦλος διελέγετο αὐτοῖς, μέλλων ἐξιέναι τῇ ἐπαύριον, παρέτεινέ τε τὸν λόγον μέχρι μεσονυκτίου. ἦσαν δὲ λαμπάδες ἱκαναὶ ἐν τῷ ὑπερῴῳ οὗ ἦσαν συνηγμένοι. καθήμενος δέ τις νεανίας ὀνόματι εὔτυχος ἐπὶ τοῦ θυρίδος, καταφερόμενος ὕπνῳ βαθεῖ, διαλεγομένου τοῦ παύλου, ἐπὶ πλεῖον. κατενεχθεὶς ὑπὸ τοῦ ὕπνου, ἔπεσεν ἀπὸ τοῦ τριστέγου κάτω. καὶ ἤρθη νεκρός. καταβὰς δὲ ὁ παῦλος, ἐπέπεσεν αὐτῷ, καὶ συμπεριλαβὼν, εἶπε. μὴ θορυβεῖσθε. ἡ γὰρ ψυχὴ αὐτοῦ ἐν αὐτῷ ἐστιν. ἀναβὰς δὲ κλάσας ἄρτον καὶ γευσάμενος, ἐφ' ἱκανόν τε ὁμιλήσας ἄχρι αὐγῆς, οὕτως ἐξῆλθεν, ἄγαγον

& pcōsules sūt, accusēt iuicē. Siqd aūt alteri⁹ rei critis, i legitima eccīa dirimet. Nā periditamur, ne seditiōis hodiernæ rei fiamus, cū nullus in culpa sit, de quo poterim⁹ reddere rationē cōcursus istius. Et cū hæc dixisset, dimisit cōcionē.

Postq̄ aūt cessauit tumultus, uocatis ad se Paulus discipulis, & salutatis illis profectus est, ut iret in Macedoniā. Cum aūt perambulasset partes illas & exhortatus eos fuisset multo sermone, uenit in Græciam, & ibi peractis mensibus tribus, cum fierent illi insidiæ a Iudæis soluturo in Syriā, habebat in animo, ut reuerterent per Macedoniā. Comitatus est aūt eū usq; ad Asiā Sopater Bereensis, Thessalonicensium uero Aristarchus & Secūdus & Gaius Derbæus & Timotheus, Asiani uero Tychicus & Trophimus. Hi cū p̄cessissent expectarunt nos Troade, nos uero nauigauimus post dies azymorū a Philippis, & uenimus ad eos Troadem intra dies quinq; ubi demorati sumus dieb⁹ septē. Vna aūt sabbatoꝝ cū cōueniss̄et discipuli ad frangendū panē, Paulus disputabat cū eis, p̄fecturus postridie, p̄traxitq; sermonē usq; in mediā noctē. Erant aūt lucernæ multæ in cœnaculo ubi eramus cōgregati. Sedens aūt qdā adolescēs noīe Eutychus in fenestra, cū mergeret sōno pfundo, disputante diu Paulo, depressus sōno cecidit ex tertia cōtignatiōe deorsū, & sublatus ē mortu⁹. Cū descēdisset aūt Paul⁹ incubuit supeū, & cōplex⁹ dixit. Nolite turbari, Aīa em̄ eius i ipso est. Cū ascēdisset aūt fregisset q̄ panē & degustasset diu colloquutus usq; ad diluculū ita demū p̄fect⁹ ē.

Adduxerūt

θεμ. ἤγαγομ δὲ τὸμ παῦλα ζῶντα, & παρεκλήθησαμ οὐ μετρίως. ἡμεῖς δὲ προσελθόντες ἐπὶ τὸμ πλοῖομ, ἀνήχθημεμ εἰς τὴν ἄσσομ, ἐκεῖθεμ μέλλοντες ἀναλαμβάνειμ τὸμ παῦλομ. οὕτως γὰρ ἦμ διατεταγμένος, μέλλωμ αὐτὸς πεζεύειμ. ὡς δὲ συνέβαλεμ ἡμῖμ εἰς τὴν ἄσσομ, ἀναλαβόντες αὐτὸμ, ἤλθομεμ εἰς μιτυλήνην. κἀκεῖθεμ ἀποπλεύσαντες, τῇ ἐπιούσῃ κατήντήσαμεμ ἀντικρυ χίου. τῇ δὲ ἑτέρᾳ παρεβάλομεμ εἰς σάμομ, & μείναντες ἐν τρωγυλλίῳ, τῇ ἐχομένῃ ἤλθομεμ εἰς μίλητομ. ἔκρινε γὰρ ὁ παῦλος παραπλεῦσαι τὴν ἔφεσομ, ὅπως μὴ γένηται αὐτῷ χρονοτριβῆσαι ἐν τῇ ἀσίᾳ. ἔσπευδε γὰρ εἰ δυνατὸμ ἦμ αὐτῷ, τὴν ἡμέραμ τῶν πεντηκοστῆς, γενέσθαι εἰς ἱεροσόλυμα. ἀπὸ δὲ τῆς μιλήτου πέμψας εἰς ἔφεσομ, μετεκαλέσατο τοὺς πρεσβυτέρους τῆς ἐκκλησίας. ὡς δὲ παρεγένοντο πρὸς αὐτὸμ, εἶπεμ αὐτοῖς. ὑμεῖς ἐπίστασθε ἀπὸ πρώτης ἡμέρας, ἀφ' ἧς ἐπέβην εἰς τὴν ἀσίαμ, πῶς μεθ' ὑμῶν τὸμ πάντα χρόνομ ἐγενόμην, δουλεύωμ τῷ κυρίῳ μετὰ πάσης ταπεινοφροσύνης, καὶ πολλῶν δακρύων καὶ πειρασμῶν, τῶν συμβάντωμ μοι ἐν τῇ ἐπιβουλαῖς τῶν ἰουδαίωμ. ὡς οὐδὲμ ὑπεστειλάμην τῶν συμφερόντωμ, τοῦ μὴ ἀναγγεῖλαι ὑμῖμ, καὶ διδάξαι ὑμᾶς, δημοσίᾳ & κατ' οἴκους, διαμαρτυρόμενος ἰουδαίοις τε καὶ ἕλλησι, τὴν εἰς τὸμ θεὸμ μετάνοιαμ, & πίστιμ, τὴν εἰς τὸμ κύριομ ἡμῶμ ΙΗΣΟΥΜ. καὶ νῦμ ἰδοὺ ἐγὼ δεδεμένος τῷ πνεύματι, πορεύομαι εἰς ἱερουσαλήμ, τὰ ἐν αὐτῇ συναντήσοντά μοι μὴ εἰδώς. πλὴμ ὅτι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιομ κατὰ πόλιμ διαμαρτύρεταί, λέγομ. ὅτι δεσμά με καὶ θλίψεις μένουσιμ, ἀλλ' οὐδενὸς λόγομ ποιοῦμαι, οὐδὲ ἔχω τὴν ψυχήν μου τιμίαμ ἐμαυτῷ, ὡς τελειῶσαι τὸμ δρόμομ μου μετὰ χαρᾶς, καὶ τὴν διακονίαμ ἣμ ἔλαβομ παρὰ τοῦ κυρίου ΙΗΣΟΥ, διαμαρτύρασθαι τὸ εὐαγγέλιομ τῆς χάριτος τοῦ θεοῦ. καὶ νῦμ ἰδοὺ ἐγὼ οἶδα, ὅτι οὐκέτι

ACTA

Adduxerunt aũt puerũ uiuentẽ, & consolati sunt non mediocriter. Nos autẽ conscensa naui soluimus in Asson, inde excepturi Paulum. Sic enim dispo/suerat, ipse per terram iter facturus. Cum autem conueniſſemus in Asson recepto eo uenimus in Mitylenẽ. Et in de nauigantes sequẽti die uenimus cõtra Chiũ. Altero aũt die appulim⁹ Samũ & cõmorati Trogyllio ꝓximo die uenim⁹ i Miletũ. ꝓposuerat enim Paul⁹ ꝓternauigare Ephesũ, ne q̃ mora illi fieret in Asia. Festinabat enim, si possibile sibi esset, ut diem pentecosten ageret hierosolymis. A mileto autem missis Ephesum nuncijs, accersiuit seniores ecclesiæ, qui cum peruenissent ad se, dixit eis. Vos scitis a primo die quo ingressus sum in Asiam quõ uobiscũ per omne tẽpus fuerim seruiẽs dño cũ omi animi humilitate & multis lacrymis & tentationibus quæ mihi acciderunt ex insidijs Iudæorꝝ, quõ nihil subtraxerim uobis eorꝝ quæ essent in rẽ uestrã, quo minus annunciarẽ uobis & docerem uos publice & domestice, testificãs Iudæis simul & Græcis eã q̃ in deũ est pœnitentiam & fidem, quæ est, in dominum nostrum Iesum. Et nunc ecce ego alligatus spiritu, uado in Hierusalem, quæ in ea obuẽtúra sũt mihi ignorans, nisi q̃ d' spũs sanctus per singulas ciuitates testificat', dicẽs. q̃ uincula & tribulatiões me manẽt. Verũ nihil me mouet, neq; uita mea chara est mihi ipsi, ut cõsummẽ cursum meũ cũ gaudio, & ministeriũ quod accepi a domino Iesu ad testificandũ euangeliũ gratiæ dei. Et nunc ecce ego scio, quod

posthac

οὐκ ἔτι ὄψεσθε τὸ πρόσωπόν μου, ὑμεῖς πάντες. ᾧ διῆλθον κηρύσσων τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ. διότι μαρτύρομαι ὑμῖν ἐν τῇ σήμερον ἡμέρᾳ, ὅτι καθαρός ἐγὼ ἀπὸ τοῦ αἵματος πάντων. οὐ γὰρ ὑπεστειλάμην ὑμῖν τοῦ μὴ ἀναγγεῖλαι πᾶσαν τὴν βουλὴν τοῦ θεοῦ. προσέχετε οὖν ἑαυτοῖς καὶ παντὶ τῷ ποιμνίῳ. ᾧ ὑμᾶς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἔθετο ἐπισκόπους ποιμαίνειν τὴν ἐκκλησίαν τοῦ θεοῦ ἣν περιεποιήσατο διὰ τοῦ ἰδίου αἵματος. ἐγὼ γὰρ οἶδα τοῦτο, ὅτι εἰσελεύσονται μετὰ τὴν ἄφιξίν μου, λύκοι βαρεῖς εἰς ὑμᾶς, μὴ φειδόμενοι τοῦ ποιμνίου, καὶ ἐξ ὑμῶν αὐτῶν ἀναστήσονται ἄνδρες λαλοῦντες διεστραμμένα, τοῦ ἀποσπᾶν τοὺς μαθητὰς ὀπίσω αὐτῶν. διὸ γρηγορεῖτε, μνημονεύοντες ὅτι τριετίαν νύκτα καὶ ἡμέραν οὐκ ἐπαυσάμην μετὰ δακρύων, νουθετῶν ἕνα ἕκαστον, καὶ τὰ νῦν παρατίθεμι ὑμᾶς ἀδελφοὶ τῷ θεῷ, καὶ τῷ λόγῳ τῆς χάριτος αὐτοῦ τῷ δυναμένῳ ἐποικοδομῆσαι καὶ δοῦναι ὑμῖν κληρονομίαν ἐν τοῖς ἡγιασμένοις πᾶσιν. ἀργυρίου, ἢ χρυσίου, ἢ ἱματισμοῦ οὐδενὸς ἐπεθύμησα, αὐτοὶ δὲ γινώσκετε, ὅτι ταῖς χρείαις μου καὶ τοῖς οὖσι μετ' ἐμοῦ ὑπηρέτησαν αἱ χεῖρες αὗται. πάντα ὑπέδειξα ὑμῖν, ὅτι οὕτως κοπιῶντας, δεῖ ἀντιλαμβάνεσθαι τῶν ἀσθενούντων. μνημονεύειν τε τῶν λόγων τοῦ κυρίου ΙΗΣΟΥ, ὅτι αὐτὸς εἶπε. μακάριόν ἐστι διδόναι μᾶλλον, ἢ λαμβάνειν. καὶ ταῦτα εἰπὼν θεὶς τὰ γόνατα αὐτοῦ σὺν πᾶσιν αὐτοῖς προσηύξατο. ἱκανὸς δὲ ἐγένετο κλαυθμὸς πάντων, καὶ ἐπιπεσόντες ἐπὶ τὸν τράχηλον τοῦ Παύλου, κατεφίλουν αὐτόν, ὀδυνώμενοι μάλιστα ἐπὶ τῷ λόγῳ, ᾧ εἰρήκει, ὅτι οὐκέτι μέλλουσι τὸ πρόσωπον αὐτοῦ θεωρεῖν. προέπεμπον δὲ αὐτὸν εἰς τὸ πλοῖον. ὡς δὲ ἐγένετο ἀναχθῆναι ἡμᾶς οὕτως ἀποσπασθέντας ἀπ' αὐτῶν, εὐθυδρομήσαντες, ἤλθομεν εἰς τὴν κῶ

posthac non uidebitis faciem meã, uos omnes per quos transiui prædicans regnum dei. Quapropter contestor uos hodierno die, quod mundus ego sum a sanguine omnium. Non enim subterfugi quo minus annunciarẽ omne consilium dei uobis. Attẽdite uobis & uniuerso gregi, in quo uos spũs sanct⁹ posuit Episcopos ad regendñ ecclesiã dei, quam acquisiuit sanguine suo. Ego eñ noui hæc, q̃ ingressuri sunt post discessum meum lupi graues in uos, nõ parcentes gregi. Et ex uobis ipsis exurgent uiri loquentes peruersa, ut abducant discipulos post se. Propter quod uigilate memores quod per triennium nocte & die nõ cessauerim cũ lachrymis monẽs unumquemq̃. Et nunc cõmendo uos frẽs deo & uerbo gratiæ ipsius, qui potens est supstruere & dare uobis hæreditatẽ inter sanctificatos omnes. Argẽtum & aurum aut uestem nullius concupiui, sed ipsi scitis, q̃ necessitatibus meis & his qui mecum sunt suppeditauerunt manus hæ. Oĩa ostendi uobis, qd̃ sic laborãtes oportet susciperе infirmos ac meminisse uerbi dñi Iesu, quod ipse dixit. Beatum est potius dare q̃ accipere. Et cum hæc dixisset, positis genibus suis orauit cũ omnibus illis. Magnus autem fletus factus est omnium, & ruentes in collum Pauli osculabantur eum dolentes, maxime in uerbo, quod dixerat, quod amplius faciem eius non essent uisuri. Et deducebant eũ ad nauem.

Cum autem factum esset ut soluissemus abstracti ab eis, recto cursu uenimus Choũ XXII

μεν εἰς τὴν κῶ. τῇ δὲ ἑξῆς εἰς τὴν ῥόδον, κἀκεῖθεν εἰς πάταρα. καὶ εὑρόντες πλοῖον διαπερῶν εἰς φοινίκην ἐπιβάντες ἀνήχθημεν. ἀναφάναντες δὲ τὴν κύπρον καταλιποντες αὐτὴν εὐωνυμον, ἐπλέομεν εἰς συρίαν, καὶ κατήχθημεν εἰς τύρον. ἐκεῖ γὰρ ἦν τὸ πλοῖον ἀποφορτιζόμενον τὸν γόμον. καὶ ἀνευροντες μαθητὰς, ἐπεμείναμεν αὐτοῦ ἡμέρας ἑπτά. οἵτινες τῷ παύλῳ ἔλεγον διὰ τοῦ πνεύματος, μὴ ἀναβαίνειν εἰς ἱερουσαλήμ. ὅτε ἐγένετο ἡμᾶς ἐξαρτίσαι τὰς ἡμέρας, ἐξελθόντες ἐπορευόμεθα προπεμπόντων ἡμᾶς πάντων σὺν γυναιξὶ καὶ τέκνοις, ἕως ἔξω τῆς πόλεως. καὶ θέντες τὰ γόνατα ἐπὶ τὸν αἰγιαλὸν προσευξάμεθα. καὶ ἀσπασάμενοι ἀλλήλους, ἐπέβημεν εἰς τὸ πλοῖον. ἐκεῖνοι δὲ ὑπέστρεψαν εἰς τὰ ἴδια. ἡμεῖς δὲ τὸν πλοῦν διανύσαντες ἀπὸ τύρου, κατηντήσαμεν εἰς πτολεμαΐδα. καὶ ἀσπασάμενοι τοὺς ἀδελφοὺς ἐμείναμεν ἡμέραν μίαν σὺν αὐτοῖς. τῇ δὲ ἐπαύριον ἐξελθόντες οἱ περὶ τὸν παῦλον ἦλθον εἰς καισάρειαν. καὶ εἰσελθόντες εἰς τὸν οἶκον φιλίππου τοῦ εὐαγγελιστοῦ ὄντος ἐκ τῶν ἑπτὰ, ἐμείναμεν παρ' αὐτῷ. τούτῳ δὲ ἦσαν θυγατέρες τέσσαρες παρθένοι προφητεύουσαι. ἐπιμενόντων δὲ ἡμῶν ἡμέρας πλείους, κατῆλθέ τις ἀπὸ τῆς ἰουδαίας προφήτης, ὀνόματι ἄγαβος, καὶ ἐλθὼν πρὸς ἡμᾶς, καὶ ἄρας τὴν ζώνην τοῦ παύλου, δήσας τε αὐτοῦ τὰς χεῖρας καὶ τοὺς πόδας εἶπε. τάδε λέγει τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. τὸν ἄνδρα οὗ ἐστιν ἡ ζώνη αὕτη, οὕτως δήσουσιν οἱ ἰουδαῖοι ἐν ἱερουσαλὴμ, καὶ παραδώσουσιν εἰς χεῖρας ἐθνῶν, ὡς δὲ ἠκούσαμεν ταῦτα, παρεκαλοῦμεν ἡμεῖς τε καὶ οἱ ἐντόπιοι, τοῦ μὴ ἀναβαίνειν αὐτὸν εἰς ἱερουσαλήμ. ἀπεκρίθη τε ὁ παῦλος. τί ποιεῖτε, κλαίοντες καὶ συνθρύπτοντές μου τὴν καρδίαν; ἐγὼ γὰρ οὐ μόνον δεθῆναι, ἀλλὰ καὶ ἀποθανεῖν εἰς ἱερουσαλὴμ ἑτοίμως ἔχω διὰ τὸ ὄνομα τοῦ

mus Coum, & sequenti die Rhodum & inde Pataram. Et nacti nauem quæ trajiceret in Phœnicen, ea conscensa soluimus, Cũ cœpisset nobis apparere Cyprus, relicta ea ad sinistram, nauigauimus in Syriam, & uenimus Tyrũ. Ibi enim nauis exponebat onus. Inuentis aũt discipulis mãsimus ibidem diebus septem. Qui Paulo dicebant per spiritum, ne ascenderet Hierosolymã. Et expletis diebus, profecti ibamus, deducentibus nos oibus una cum uxoribus & filijs donec exissemus ciuitatem, & positis genibus in litore orauimus. Et consalutatis nobis inuicẽ, cõscendimus nauem, illi aũt redierunt ad sua. Nos uero nauigatione explicita a Tyro descendimus Ptolemaidam, & salutatis fratrib⁹ mansimus diem unũ cum illis. Postrid die uero nos qui eramus cũ Paulo uenimus Cæsaream. Et ingressi domum Philippi euangelistæ qui erat unus de septem, mãsimus apud eum. Huic aũt erãt quatuor filiæ uirgines prophetantes. Et cum permaneremus dies cõplures, aduenit quidam a Iudæa propheta nomine Agabus. Is cũ uenisset ad nos tulit zonam Pauli, & alligans illius pedes & manus dicit. Hæc dixit spiritus sanctus. Virum cuius est zona hæc, sic alligabunt in Hierusalem Iudæi, & tradent in manus gentium. Cum aũt audissemus hæc rogabamus & nos & cæteri q loci illius erãt, ne ascenderet Hierosolymã. Tunc respõdit Paulus, & dixit. Quid facitis flentes & affligentes cor meum? Ego uero nõ solum uinciri, sed & mori in Hierusalẽ paratus sum pro nomine

τοῦ ὀνόματος τοῦ κυρίου ΙΗΣΟΥ. μὴ πεισομένου δὲ αὐτοῦ, ἡσυχάσαμεν, εἰπόντες, τὸ θέλημα τοῦ κυρίου γενέσθω. μετὰ δὲ τὰς ἡμέρας ταύτας ἀποσκευασάμενοι, ἀνεβαίνομεν εἰς Ἱερουσαλήμ. συνῆλθον δὲ καὶ τῶν μαθητῶν ἀπὸ Καισαρείας σὺν ἡμῖν, ἄγοντες παρ' ᾧ ξενισθῶμεν, Μνάσωνί τινι Κυπρίῳ, ἀρχαίῳ μαθητῇ. γενομένων δὲ ἡμῶν εἰς Ἱεροσόλυμα ἀσμένως ἐδέξαντο ἡμᾶς οἱ ἀδελφοί. τῇ δὲ ἐπιούσῃ εἰσῆει ὁ Παῦλος σὺν ἡμῖν πρὸς Ἰάκωβον, πάντες τε παρεγένοντο οἱ πρεσβύτεροι. καὶ ἀσπασάμενος αὐτοὺς ἐξηγεῖτο καθ' ἓν ἕκαστον, ὧν ἐποίησεν ὁ θεὸς ἐν τοῖς ἔθνεσι, διὰ τῆς διακονίας αὐτοῦ. οἱ δὲ ἀκούσαντες, ἐδόξαζον τὸν κύριον, εἰπόντες αὐτῷ, θεωρεῖς ἀδελφέ, πόσαι μυριάδες εἰσὶν Ἰουδαίων τῶν πεπιστευκότων; καὶ πάντες ζηλωταὶ τοῦ νόμου ὑπάρχουσι, κατηχήθησαν δὲ περὶ σοῦ, ὅτι ἀποστασίαν διδάσκεις ἀπὸ Μωσέως, τοὺς κατὰ τὰ ἔθνη πάντας Ἰουδαίους, λέγων, μὴ περιτέμνειν αὐτοὺς τὰ τέκνα, μηδὲ τοῖς ἔθεσι περιπατεῖν. τί οὖν ἐστι; πάντως δεῖ πλῆθος συνελθεῖν, ἀκούσονται γάρ ὅτι ἐλήλυθας, τοῦτο οὖν ποίησον, ὅ σοι λέγομεν. εἰσὶν ἡμῖν ἄνδρες τέσσαρες εὐχὴν ἔχοντες ἐφ' ἑαυτῶν, τούτους παραλαβὼν, ἁγνίσθητι σὺν αὐτοῖς, καὶ δαπάνησον ἐπ' αὐτοῖς, ἵνα ξυρήσωνται τὴν κεφαλήν. καὶ γνῶσι πάντες, ὅτι ὧν κατήχηνται περὶ σοῦ, οὐδέν εἰσι, ἀλλὰ στοιχεῖς καὶ αὐτὸς τὸν νόμον φυλάσσων. περὶ δὲ τῶν πεπιστευκότων ἐθνῶν ἡμεῖς ἐπεστείλαμεν κρίναντες, μηδὲν τοιοῦτον τηρεῖν αὐτούς, εἰ μὴ φυλάσσεσθαι αὐτοὺς, τό τε εἰδωλόθυτον καὶ τὸ αἷμα, καὶ πνικτὸν, καὶ πορνείαν. τότε ὁ Παῦλος παραλαβὼν τοὺς ἄνδρας, τῇ ἐχομένῃ ἡμέρᾳ σὺν αὐτοῖς ἁγνισθείς, εἰσήει εἰς τὸ ἱερόν, δη-

ἀγγέλλων

nomine dñi Iesu. Cũ uero illi non persuaderẽt, quieuimus dicẽtes. Dñi uolũtas fiat. Post dies aũt istos sublatis sarcinis ascẽdebam⁹ in Hierusalẽ. Cõuenerunt aũt quidam ex discipulis a Cæsarea nobiscum, adducentes secum apud quem hospitaremur Mnasonẽ quẽdã Cypriũ antiquum discipulũ. Et cũ uenissemus Hierosolymã, libẽter excepe/runt nos fratres. Postero aũt die, introibat Paulus nobiscum ad Iacobum, omnesq; conuenerunt seniores. Quos cũ salutasset, narrabat per singula quæ deus fecisset in gentibus per ministerium ipsius. At illi cũ audissent magnificabãt dñm dixerũtq; ei. Vides frater quot milia sunt Iudæorũ qui crediderũt, & oẽs æmulatores sunt legis. Audierunt aut tẽ de te, quod defectionem doceas a Mose eorum, eos, qui in gẽtibus sunt Iudæos, omnes, dicens non debere eos circumcidere filios suos, neq; secundũ consuetudines ambulare. Quid est ergo? oino oportet conuenire multitudinem. Audient eñ te uenisse. Hoc ergo fac quod tibi dicimus. Sunt nobis uiri quatuor uotũ habentes super se. His assumptis sanctifica te cum illis & impende in illis, ut radant capita: & scient omnes quod quæ de te audierunt falsa sunt, sed ambulas & ipse custodiens legem. De his autem qui crediderunt ex gentibus nos scripsimus, decernentes ne quid huiusmodi obseruent, nisi ut caueãt & ab his quæ sunt imolata simulacris, & a sanguine, & suffocato & fornicatione. Tunc Paulus assumptis uiris postero die purificatus cum illis intrauit in templum, an-

ἀγγέλλων τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν ἡμερῶν
τοῦ ἁγνισμοῦ, ἕως οὗ προσήνεχθη ὑπὲρ ἑνὸς
ἑκάστου αὐτῶν ἡ προσφορά. ὡς δὲ ἔμελλον
αἱ ἑπτὰ ἡμέραι συντελεῖσθαι, οἱ ἀπὸ τῆς
Ἀσίας Ἰουδαῖοι θεασάμενοι αὐτὸν ἐν τῷ ἱε-
ρῷ, συνέχεον πάντα τὸν ὄχλον καὶ ἐπέ-
βαλον τὰς χεῖρας ἐπ' αὐτόν, κράζοντες, ἄν-
δρες Ἰσραηλῖται, βοηθεῖτε. οὗτός ἐστιν ὁ
ἄνθρωπος, ὁ κατὰ τοῦ λαοῦ καὶ τοῦ νόμου
καὶ τοῦ τόπου τούτου πάντας πανταχοῦ
διδάσκων. ἔτι τε καὶ Ἕλληνας εἰσήγαγεν
εἰς τὸ ἱερὸν, καὶ κεκοίνωκε τὸν ἅγιον τόπον
τοῦτον. ἦσαν γὰρ ἑωρακότες τρόφιμον τὸν
Ἐφέσιον ἐν τῇ πόλει σὺν αὐτῷ, ὃν ἐνόμι-
ζον, ὅτι εἰς τὸ ἱερὸν εἰσήγαγεν ὁ Παῦλος.
ἐκινήθη τε ἡ πόλις ὅλη. καὶ ἐγένετο συν-
δρομὴ τοῦ λαοῦ. καὶ ἐπιλαβόμενοι τοῦ Παύ-
λου. εἷλκον αὐτὸν ἔξω τοῦ ἱεροῦ, καὶ εὐθέ-
ως ἐκλείσθησαν αἱ θύραι. ζητούντων δὲ αὐ-
τὸν ἀποκτεῖναι ἀνέβη φάσις τῷ χιλιάρχῳ
τῆς σπείρης, ὅτι ὅλη συγκέχυται Ἰερουσαλὴμ
πᾶς· ὃς παραλαβὼν στρατιώτας καὶ ἑ-
κατοντάρχους, κατέδραμεν ἐπ' αὐτούς. οἱ
δὲ ἰδόντες τὸν χιλίαρχον καὶ τοὺς στρατιώ-
τας, ἐπαύσαντο τύπτοντες τὸν Παῦλον.
ἐγγίσας δὲ ὁ χιλίαρχος, ἐπελάβετο αὐ-
τοῦ καὶ ἐκέλευσε δεθῆναι ἁλύσεσι δυσὶ καὶ ἐπύ-
θάνετο τίς ἂν εἴη καὶ τί ἐστι πεποιηκώς. ἄλλοι
δὲ ἄλλο τι ἐβόων ἐν τῷ ὄχλῳ. μὴ δυνάμενος
δὲ γνῶναι τὸ ἀσφαλὲς διὰ τὸν θόρυβον ἐκέλευσεν
ἄγεσθαι αὐτὸν εἰς τὴν παρεμβολήν. ὅτε δὲ ἐγένετο
ἐπὶ τοὺς ἀναβαθμούς, συνέβη βασάζεσθαι αὐτὸν
ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν, διὰ τὴν βίαν τοῦ ὄχλου, ἠκο-
λούθει γὰρ τὸ πλῆθος τοῦ λαοῦ, κράζον. αἶ-
ρε αὐτόν. μέλλων τε εἰσάγεσθαι εἰς τὴν παρεμ-
βολὴν ὁ Παῦλος, λέγει τῷ χιλιάρχῳ. εἰ ἔ-
ξεστί μοι εἰπεῖν πρός σε; ὁ δὲ ἔφη. ἐπίστασαι
γινώσκεις; ὅτι ἄρα σὺ εἶ ὁ Αἰγύπτιος, ὁ πρὸ
τούτων

nuncians expletionem dierum purificationis donec offerretur p unoquoq; eorum oblatio. Dum aũt septem dies iam pene essent expleti, hi qui de Asia erãt Iudæi cum uidissent eum in templo confuderunt oẽm populum, & iniecerunt ei manus clamãtes. Viri Israelitæ succurrite. Hic est ille homo q aduersus populũ & legẽ & locũ hunc oẽs ubiq; docet, insuper & Græcos induxit in templũ, & pphanauit sanctũ locum istum. Viderant enim Trophimũ Ephesium in ciuitate cũ ipso, quẽ existimauerunt, quod in templum introduxisset Paulus. Cõmotaq; est ciuitas tota, & fact9 est concursus populi. Et apprehensum Paulum, protrahebant e templo. & statim clausæ sunt ianuæ. Querentibus aũt illis eũ occidere, nunciatum est tribuno cohortis, quod tota cõfunderet Hierosolyma. Qui statim assũptis militibus & centurionibus decucurrit ad illos. Qui cum uidissent tribunum & milites, cessauerunt percutere Paulum. Tunc accedẽs tribunus apprehendit eum & iussit alligari catenis duabus, & interrogabat quis nam esset, & quid fecisset. Alij autẽ aliud damabant in turba. Et cum non posset certum cognoscere præ tumultu, iussit duci eum in castra. Et cum uenisset ad gradus, contigit ut portaretur a militibus propter uiolentiam turbæ. Sequebatur enim multitudo populi clamans tolle eum. Et cum cœpisset induci in castra Paulus, dicit tribuno. Licet ne mihi loqui ad te? Qui dixit ei. Græce nosti? Nonne tu es ille ægyptius qui ante hos dies

τούτων τὴν ἡμέραν ἀναστατώσας καὶ ἀγαγὼν εἰς τὴν ἔρημον τοὺς τετρακισχιλίους ἄνδρας τῶν σικαρίων; εἶπε δὲ ὁ παῦλος ἐγὼ ἄνθρωπός μέν εἰμι ἰουδαῖος ταρσεὺς δὲ κιλικίας, οὐκ ἀσήμου πόλεως πολίτης, δέομαί σου δὲ, ἐπίτρεψόν μοι λαλῆσαι πρὸς τὸν λαόν. ἐπιτρέψαντος δὲ αὐτου, ὁ παῦλος ἑστὼς ἐπὶ τῶν ἀναβαθμῶν, κατέσεισε τῇ χειρὶ τῷ λαῷ. πολλῆς δὲ σιγῆς γενομένης, προσεφώνει τῇ ἑβραΐδι διαλέκτῳ λέγων.

Ἄνδρες ἀδελφοὶ καὶ πατέρες, ἀκούσατέ μου τῆς πρὸς ὑμᾶς νῦν ἀπολογίας, ἀκούσαντες δὲ ὅτι ἑβραΐδι διαλέκτῳ προσεφώνει αὐτοῖς, μᾶλλον παρέσχον ἡσυχίαν. καὶ φησιν. ἐγὼ μέν εἰμι ἀνὴρ ἰουδαῖος, γεγεννημένος ἐν ταρσῷ τῆς κιλικίας, ἀνατεθραμμένος δὲ ἐν τῇ πόλει ταύτῃ παρὰ τοὺς πόδας γαμαλιήλ, πεπαιδευμένος κατὰ ἀκρίβειαν τοῦ πατρῴου νόμου, ζηλωτὴς ὑπάρχων τοῦ θεοῦ, καθὼς πάντες ὑμεῖς ἐστε σήμερον, ὃς ταύτην τὴν ὁδὸν ἐδίωξα ἄχρι θανάτου, δεσμεύων καὶ παραδιδοὺς εἰς φυλακὰς ἄνδρας τε καὶ γυναῖκας, ὡς καὶ ὁ ἀρχιερεὺς μαρτυρεῖ μοι, καὶ πᾶν τὸ πρεσβυτέριον, παρ' ὧν καὶ ἐπιστολὰς δεξάμενος πρὸς τοὺς ἀδελφοὺς εἰς δαμασκὸν ἐπορευόμην, ἄξων καὶ τοὺς ἐκεῖσε ὄντας δεδεμένους εἰς ἱερουσαλήμ, ἵνα τιμωρηθῶσι. ἐγένετο δέ μοι πορευομένῳ καὶ ἐγγίζοντι τῇ δαμασκῷ περὶ μεσημβρίαν ἐξάιφνης ἐκ τοῦ οὐρανοῦ περιαστράψαι φῶς ἱκανὸν περὶ ἐμέ, ἔπεσά τε εἰς τὸ ἔδαφος, καὶ ἤκουσα φωνῆς λεγούσης μοι. σαοὺλ σαοὺλ τί με διώκεις; ἐγὼ δὲ ἀπεκρίθην. τίς εἶ κύριε; εἶπέ τε πρός με. ἐγώ εἰμι ΙΗΣΟΥΣ ὁ ναζωραῖος, ὃν σὺ διώκεις. οἱ δὲ σὺν ἐμοὶ ὄντες τὸ μὲν φῶς ἐθεάσαντο καὶ ἔμφοβοι ἐγένοντο, τὴν δὲ φωνὴν οὐκ ἤκουσαν τοῦ λαλοῦντός μοι. εἶπον δὲ, τί

hos dies tumultum concitasti, & eduxisti in desertum quatuor milia uirorum sicariorum? Et dixit ad eum Paulus. Ego sum homo quidē Iudæus Tharsensis Ciliciæ nō obscuræ ciuitatis ciuis. Rogo autē te, permitte mihi loqui ad populum. Et cum ille permisisset, Paulus stans in gradibus annuit manu ad plebem, & magno silentio facto, allocutus est lingua hebræa, dicens.

Viri fratres & patres, audite quā ad uos nunc reddo rationem. Cum audissent autem quod hebræa lingua loqueretur sibi, magis prestiterunt silentium Et dicit. Ego quidem sum uir Iudæus natus Tharsi Ciliciæ, educatus in ea ciuitate secus pedes Gamaliælis institutus accurate in paterna lege, æmulator dei sicut & uos omnes estis hodie, qui hanc uiam persecutus sum usq; ad mortem alligans & tradens in carceres uiros pariter ac mulieres, sicut princeps sacerdotum mihi testimonium reddit, & totus p̄sbyterorū ordo, a quibus etiā epistolis ad frēs acceptis Damascū pgebam, adducturus etiā illos q illic essent uinctos Hierusalem ut punirentur. Accidit autem mihi iter facienti & appropinquanti Damasco circiter meridiem, ut subito de cœlo circumfulgeret me lux multa, cecidiq; in solum & audiui uocem dicentem mihi. Saul saul. Quid me persequeris? Ego autem respondi. Quis es domine? Dixitq; ad me. Ego sum Iesus ille Nazarenus. quem tu persequeris. Et q mecū erant, lumen quidē uiderunt, & exterriti sunt, uocē aūt nō audierūt ei?, q loquebat' mecū. Dicebā autem

XXII

ceterū educatus in hac

δὲ τί ποιήσω κύριε; ὁ δὲ κύριος πρός με. ἀναστὰς πορεύου εἰς δαμασκόν, κἀκεῖ σοι λαληθήσεται περὶ πάντων ὧν τέτακταί σοι ποιῆσαι. ὡς δὲ οὐκ ἐνέβλεπον ἀπὸ τῆς δόξης τοῦ φωτὸς ἐκείνου, χειραγωγούμενος ὑπὸ τῶν συόντων μοι, ἦλθον εἰς δαμασκόν. Ἀνανίας δέ τις ἀνὴρ εὐσεβὴς, κατὰ τὸν νόμον μαρτυρούμενος ὑπὸ πάντων τῶν κατοικούντων Ἰουδαίαν, ἐλθὼν πρός με καὶ ἐπιστὰς, εἶπέ μοι, σαοὺλ ἀδελφὲ ἀνάβλεψον. κἀγὼ αὐτῇ τῇ ὥρᾳ ἀνέβλεψα εἰς αὐτόν. ὁ δὲ εἶπεν, ὁ θεὸς τῶν πατέρων ἡμῶν προεχειρίσατό σε γνῶναι τὸ θέλημα αὐτοῦ, καὶ ἰδεῖν τὸ δίκαιον, καὶ ἀκοῦσαι φωνὴν ἐκ τοῦ στόματος αὐτοῦ, ὅτι ἔσῃ μάρτυς αὐτῷ πρὸς πάντας ἀνθρώπους, ὧν ἑώρακας καὶ ἤκουσας. καὶ νῦν τί μέλλεις; ἀναστὰς, βάπτισαι καὶ ἀπόλουσαι τὰς ἁμαρτίας σου, ἐπικαλεσάμενος τὸ ὄνομα τοῦ κυρίου. Ἐγένετο δέ μοι ὑποστρέψαντι εἰς ἱερουσαλὴμ, καὶ προσευχομένου μου ἐν τῷ ἱερῷ γενέσθαι με ἐν ἐκστάσει, καὶ ἰδεῖν αὐτὸν λέγοντά μοι, σπεῦσον καὶ ἔξελθε ἐν τάχει ἐξ ἱερουσαλὴμ, διότι οὐ παραδέξονταί σου τὴν μαρτυρίαν περὶ ἐμοῦ, κἀγὼ εἶπον, κύριε, αὐτοὶ ἐπίστανται, ὅτι ἐγὼ ἤμην φυλακίζων καὶ δέρων κατὰ τὰς συναγωγὰς τοὺς πιστεύοντας ἐπί σε, καὶ ὅτε ἐξεχεῖτο τὸ αἷμα στεφάνου τοῦ μάρτυρός σου, καὶ αὐτὸς ἤμην ἐφεστὼς καὶ συνευδοκῶν τῇ ἀναιρέσει αὐτοῦ. φυλάσσων τὰ ἱμάτια τῶν ἀναιρούντων αὐτόν. καὶ εἶπε πρός με, πορεύου, ὅτι ἐγὼ εἰς ἔθνη μακρὰν ἐξαποστελῶ σε. Ἤκουον δὲ αὐτοῦ, ἄχρι τούτου τοῦ λόγου καὶ ἐπῆραν τὴν φωνὴν αὐτῶν λέγοντες. αἶρε ἀπὸ τῆς γῆς τὸν τοιοῦτον, οὐ γὰρ καθῆκεν αὐτὸν ζῆν. κραζόντων δὲ αὐτῶν καὶ ῥιπτούντων τὰ ἱμάτια, καὶ κονιορτὸν βαλλόντων εἰς τὸν ἀέρα

aut ē Quid faciam domine? Dominus aũt dixit ad me. Surgens uade Damascum, & ibi tibi dicet de omnibus quæ te oporteat facere. Et cum nõ uiderem præ gloria luminis illius, ad manũ deductus a comitibus qui erant mecum, ueni Damascũ. Ananias aũt quidam uir pius secundum legem testimoniũ habens ab omnibus habitantibus Iudæam, ueniẽs ad me & astans dixit mihi. Saul frater, recipe uisum. Et ego eodem hora recepto uisu uidi illum. At ille dixit. Deus patrum nostrorũ præordinauit te, ut cognoscere uoluntatem suã, & uideres iustũ & audires uocem ex ore eius, quia eris testis illi apud oẽs homines, eorum quæ uidisti & audisti. Et nũc quid contaris? Exurge & baptizare & ablue peccata tua inuocato nomine domini. Factum est aũt cũ essem reuersus Hierusalem & orarem in templo ut raperer extra me & uiderē eũ dicentem mihi. Festina & exi uelociter ex Hierusalem, quoniam non recipient testimonium tuũ de me. Et ego dixi. Domine, ipsi sciunt quod ego eram concludens in carcerem, & cedens per synagogas eos qui credebant in te. Et cum funderet sanguis Stephani testis tui ego quoq; assistebã & assentiebar morti illius, & custodiebam uestimenta interficientium illũ. Et dixit ad me. Vade, qm̃ ego ad gentes longe mittam te. Audiebãt aũt eũ usq; ad hoc uerbũ, & leuauerunt uocẽ suam, dicentes. Tolle de terra huiusmodi. Nõ enim phas est eum uiuere. Vociferantibus aũt eis & proicientibus uestimẽta sua, & puluerẽ iactãtibus in aerem

εἰς τὴν παρεμβολήν, εἶπων, μάστιξιν ἀνετάζεσθαι αὐτόν, ἵνα ἐπιγνῶ δι' ἣν αἰτίαν οὕτως ἐπεφώνουν αὐτῷ.

Ὡς δὲ προέτειναν αὐτὸν τοῖς ἱμᾶσιν εἶπε πρὸς τὸν ἑστῶτα ἑκατόνταρχον ὁ Παῦλος. εἰ ἄνθρωπον Ῥωμαῖον καὶ ἀκατάκριτον ὑμῖν μαστίζειν. ἀκούσας δὲ ὁ ἑκατόνταρχος προσελθὼν ἀπήγγειλε τῷ χιλιάρχῳ λέγων. ὅρα, τί μέλλεις ποιεῖν; ὁ γὰρ ἄνθρωπος οὗτος Ῥωμαῖός ἐστι. προσελθὼν δὲ ὁ χιλίαρχος εἶπεν αὐτῷ. λέγε μοι, εἰ σὺ Ῥωμαῖος εἶ. ὁ δὲ ἔφη. ναί. ἀπεκρίθη τε ὁ χιλίαρχος. ἐγὼ πολλοῦ κεφαλαίου τὴν πολιτείαν ταύτην ἐκτησάμην. ὁ δὲ Παῦλος ἔφη. ἐγὼ δὲ καὶ γεγέννημαι. εὐθέως οὖν ἀπέστησαν ἀπ' αὐτοῦ, οἱ μέλλοντες αὐτὸν ἀνετάζειν. καὶ ὁ χιλίαρχος δὲ ἐφοβήθη, ἐπιγνοὺς, ὅτι Ῥωμαῖός ἐστι. καὶ ὅτι ἦν αὐτὸν δεδεκώς. τῇ δὲ ἐπαύριον βουλόμενος γνῶναι τὸ ἀσφαλὲς τὸ τί κατηγορεῖται παρὰ τῶν Ἰουδαίων, ἔλυσεν αὐτὸν ἀπὸ τῶν δεσμῶν. καὶ ἐκέλευσεν ἐλθεῖν τοὺς ἀρχιερεῖς καὶ ὅλον τὸ συνέδριον αὐτῶν. καὶ καταγαγὼν Παῦλον, ἔστησεν εἰς αὐτούς. Ἀτενίσας δὲ ὁ Παῦλος τῷ συνεδρίῳ εἶπεν. ἄνδρες ἀδελφοί, ἐγὼ πάσῃ συνειδήσει ἀγαθῇ πεπολίτευμαι τῷ Θεῷ, ἄχρι τῆς σήμερον ἡμέρας. ὁ δὲ ἀρχιερεὺς Ἀνανίας ἐπέταξε τοῖς παρεστῶσιν αὐτῷ, τύπτειν αὐτοῦ τὸ στόμα. τότε ὁ Παῦλος πρὸς αὐτὸν εἶπε. τύπτειν σε μέλλει ὁ Θεὸς τοῖχε κεκονιαμένε. καὶ σὺ κάθῃ κρίνων με κατὰ τὸν νόμον, καὶ παρανομῶν κελεύεις με τύπτεσθαι; οἱ δὲ παρεστῶτες εἶπον. τὸν ἀρχιερέα τοῦ Θεοῦ λοιδορεῖς; ἔφη τε ὁ Παῦλος. οὐκ ᾔδειν ἀδελφοί, ὅτι ἐστὶν ἀρχιερεύς. γέγραπται γὰρ. ἄρχοντα τοῦ λαοῦ

in aerem, iussit tribunus induci eum in castra & imperauit eũ flagris examinari, ut sciret propter quam causam sic acclamarent ei. Et cũ astrinxisset eum loris dixit astanti sibi Centurioni Paulus Num hominem Rhomanum & indẽnatum licet uobis flagellare? Quo audito Centurio accessit ad tribunum, & nunciauit ei, dicens. Quid facturus es? Hic enim homo Romanus est. Accedens aũt tribunus dixit illi. Dic mihi, nũ tu Rhomanus es? At ille dixit. Etiã Et respondit tribunus. Ego multa summa ciuilitatem hanc consecutus sum. Et Paulus ait. Ego autem & natus sum. Protinus ergo discesserunt ab illo qui eum torturi erant. Tribunus quoq; timuit postq; resciuit, quod Romanus esset, & quod uinxisset eũ. Postero aũt die uolens scire certũ qua ex causa accusaretur a Iudæis, soluit eum a uinculis, & iussit pontifices conuenire & omne concilium, & deductum Paulum sistebat coram illis.

XXIII

Intentis autem oculis in concilium Paulus ait. Viri fratres, ego omni conscientia bona conuersatus sum ante deum usq; in hodiernum diem. Princeps autem sacerdotum Ananias præcepit astantibus sibi, ut percuterent os eius. Tũc Paulus dixit ad eum. Percutiet te deus paries dealbate. Et tu sedens iudicas me secundum legem, & contra legem iubes me percuti? Et qui astabant dixerunt. Summum sacerdotem dei maledicis? Dixit autem Paulus. Nesciebam fratres, quod pontifex esset. Scriptum est enim. Principi populi

τα τοῦ λαοῦ σου, οὐκ ἐρεῖς κακῶς. γνοὺς δὲ ὁ
παῦλος ὅτι τὸ ἓν μέρος ἐστὶ σαδδουκαίων, τὸ
δὲ ἕτερον φαρισαίων, ἔκραξεν ἐν τῷ συνε-
δρίῳ. Ανδρες ἀδελφοί, ἐγὼ φαρισαῖός εἰμι,
υἱὸς φαρισαίου, περὶ ἐλπίδος καὶ ἀναστάσεως
νεκρῶν ἐγὼ κρίνομαι. τοῦτο δὲ αὐτοῦ λαλή-
σαντος, ἐγένετο στάσις τῶν φαρισαίων, καὶ
τῶν σαδδουκαίων, καὶ ἐσχίσθη τὸ πλῆθος. σαδ-
δουκαῖοι μὲν γὰρ λέγουσι, μὴ εἶναι ἀνάστα-
σιν, μηδὲ ἄγγελον, μήτε πνεῦμα. φαρισαῖοι
δὲ ὁμολογοῦσι τὰ ἀμφότερα. ἐγένετο δὲ κραυ
γὴ μεγάλη, καὶ ἀναστάντες γραμματεῖς τοῦ
μέρους τῶν φαρισαίων, διεμάχοντο, λέγον-
τες. οὐδὲν κακὸν εὑρίσκομεν ἐν τῷ ἀνθρώ-
πῳ τούτῳ. εἰ δὲ πνεῦμα ἐλάλησεν αὐτῷ ἢ ἄγ-
γελος, μὴ θεομαχῶμεν. πολλῆς δὲ γενομένης
στάσεως, εὐλαβηθεὶς ὁ χιλιάρχος μὴ διασπα-
σθῇ ὁ παῦλος ὑπ' αὐτῶν, ἐκέλευσε τὸ στράτευ-
μα καταβῆναι καὶ ἁρπάσαι αὐτὸν ἐκ μέ-
σου αὐτῶν, ἄγειν τε εἰς τὴν παρεμβολήν, τῇ
δὲ ἐπιούσῃ νυκτὶ ἐπιστὰς αὐτῷ ὁ κύριος, εἶ-
πε. θάρσει παῦλε, ὡς γὰρ διεμαρτύρω τὰ πε
ρὶ ἐμοῦ εἰς ἰερουσαλήμ, οὕτως σε δεῖ καὶ εἰς ῥώ
μην μαρτυρῆσαι. γενομένης δὲ ἡμέρας, ποιή-
σαντές τινες τῶν ἰουδαίων συστροφὴν, ἀνεθε-
μάτισαν ἑαυτούς, λέγοντες. μήτε φαγεῖν,
μήτε πιεῖν, ἕως οὗ ἀποκτείνωσι τὸν παῦ-
λον. ἦσαν δὲ πλείους τεσσαράκοντα, οἱ τὴν
τὴν συνωμοσίαν πεποιηκότες, οἵτινες
προσελθόντες τοῖς ἀρχιερεῦσι καὶ τοῖς πρεσ
βυτέροις εἶπον. ἀναθέματι ἀνεθεματίσαμεν
ἑαυτούς, μηδενὸς γεύσασθαι, ἕως οὗ ἀποκτεί
νωμεν τὸν παῦλον. νῦν οὖν ὑμεῖς ἐμφανί-
σατε τῷ χιλιάρχῳ σὺν τῷ συνεδρίῳ, ὅπως
ἄγριον αὐτὸν καταγάγῃ πρὸς ὑμᾶς, ὡς
μέλλοντας διαγινώσκειν ἀκριβέστερον,
τὰ περὶ αὐτοῦ. ἡμεῖς δὲ πρὸ τοῦ ἐγγί-
σαι αὐτὸν, ἕτοιμοί ἐσμεν τοῦ ἀνελεῖν αὐτόν.

Ακούσας

populi tui nō maledices. Sciens autem Paulus q̄d una pars esset Sadducæorū, & altera phariſæorū exclamauit in concilio. Viri frēs, ego phariſæus ſum, filius phariſæi. De ſpe & reſurrectione mortuorū ego iudicor. Et cū hæc dixiſſet facta eſt diſſenſio inter phariſæos & ſadducæos, & diſſecta eſt multitudo. Nam ſadducæi quidem dicunt nō eſſe reſurrectionem, neq; angelum, neq; ſpiritū, phariſæi aūt utraq; cōfitentur. Factus eſt aūt clamor magnus, & cum ſurrexiſſent ſcribæ de factione phariſæorū, depugnabāt dicētes. Nihil mali inueni mus in homine iſto. Quod ſi ſpiritus locutus eſt ei aut angelū, nū repugnemus deo? Et cum magna ſeditio facta eſſet ueritus tribunus ne diſcerperetur Paulus ab ipſis, iuſſit milites deſcēdere & rapere eum de medio eorum, ac deducere eum in caſtra. Sequenti autem nocte aſſiſtens ei dominus, ait. Bono animo eſto Paule. Vt eī teſtificatus es de me in Hieruſalem, ſic te oportet & Romæ teſtificari. Facto aūt die collegerūt ſe quidam ex Iudæis, & deuouerunt ſe dicentes, neq; manducaturos neq; bibituros, donec occiderent Paulum. Erant autē plus q̄ quadraginta uiri qui hanc coniurationem fecerant, qui acceſſerūt ad principes ſacerdotū & ſeniores & dixerunt. Deuotione deuouimus noſipſos nihil guſtaturos, donec occidamus Paulum. Nunc ergo uos notum facite tribuno cum conſilio, ut cras producat illū ad nos tanq̄ aliquid certius cogniturus de eo. Nos uero priuſq̄ appropiet parati ſumus interficere illum. Cum autem

ἀκούσας ὁ υἱὸς τ ἀδελφῆς παύλου τὸ ἐνεδρον παραγενόμενος καὶ εἰσελθὼν εἰς τ παρεμβολὴν ἀπήγγειλε τῷ παύλῳ. προσκαλεσάμενος ὁ παῦλος ἕνα τ ἑκατονταρχῶν ἔφη. τ νεανίαν τοῦτον ἀπάγαγε πρὸς τ χιλίαρχον. ἔχει γάρ τι ἀναγγεῖλαι αὐτῷ. ὁ μὲν οὖν παραλαβὼν αὐτὸν ἤγαγε πρὸς τὸν χιλίαρχον. καὶ φησίν. ὁ δέσμιος παῦλος προσκαλεσάμενός με, ἠρώτησε τοῦτον τ νεανίαν ἀγαγεῖν πρός σε ἔχοντά τι λαλῆσαί σοι. ἐπιλαβόμενος ὁ τ χειρὸς αὐτοῦ ὁ χιλίαρχος. καὶ ἀναχωρήσας κατ' ἰδίαν, ἐπυνθάνετο, τί ἐστιν ὃ ἔχεις ἀπαγγεῖλαί μοι, εἶπεν δ, ὅτι οἱ ἰουδαῖοι συνέθεντο τ ἐρωτῆσαί σε, ὅπως αὔριον εἰς τὸ συνέδριον καταγάγῃς τὸν παῦλον, ὡς μέλλοντες τι ἀκριβέστερον πυνθάνεσθαι περὶ αὐτοῦ. σὺ οὖν μὴ πεισθῇς αὐτοῖς, ἐνεδρεύουσι γὰρ αὐτὸν ἐξ αὐτῶν ἄνδρες πλείους τεσσαράκοντα. οἵτινες ἀνεθεμάτισαν ἑαυτοὺς μήτε φαγεῖν μήτε πιεῖν ἕως οὗ ἀνέλωσιν αὐτόν. καὶ νῦν ἕτοιμοί εἰσι προσδεχόμενοι τὴν ἀπὸ σοῦ ἐπαγγελίαν, ὁ μὲν οὖν χιλίαρχος ἀπέλυσε τὸν νεανίαν, παραγγείλας, μηδενὶ ἐκλαλῆσαι, ὅτι ταῦτα ἐνεφάνισας πρός με. καὶ προσκαλεσάμενος δύο τινὰς τῶν ἑκατονταρχῶν εἶπεν, ἑτοιμάσατε στρατιώτας διακοσίους, ὅπως πορευθῶσιν ἕως καισαρείας, καὶ ἱππεῖς ἑβδομήκοντα, καὶ δεξιολάβους διακοσίους, ἀπὸ τρίτης ὥρας τ νυκτός, κτήνη τε παρασῆσαι, ἵνα ἐπιβάσαντες τὸν παῦλον διασώσωσι πρὸς φήλικα τ ἡγεμόνα. γράψας ἐπιστολὴν περιέχουσαν τὸν τύπον τοῦτον. κλαύδιος λυσίας τῷ κρατίστῳ ἡγεμόνι φήλικι χαίρειν. τ ἄνδρα τοῦτον συλλημφθέντα ὑπὸ τ ἰουδαίων, καὶ μέλλοντα ἀναιρεῖσθαι ὑπ' αὐτῶν, ἐπιστὰς σὺν τῷ στρατεύματι ἐξειλόμην αὐτὸν, μαθὼν, ὅτι ῥωμαῖός ἐστι, βουλόμενος δὲ γνῶναι τὴν αἰτίαν, δι' ἣν ἐνεκάλουν αὐτῷ, κατήγαγον αὐτὸν εἰς τὸ συνέδριον αὐτῶν.

ὃν

autem audisset filius ororis Pauli insidias, uenit & intrauit in castra, nuncia/uitq; Paulo, Accersito autem Pau/lus ad se uno ex centurionibus ait. Adolescentem hunc abduc ad tribunū Habet enim quod renunciet illi. Et ille quidem assumens eum, duxit ad tribu/num, & ait. Vinctus Paulus accersitum me rogauit, ut hunc adolescentem per-ducerem ad te, habētem aliquid quod loqueretur tibi. Apprehensa autem tri bunus manu illius secessit cum eo seor/sum, & percontatus est illum. Quid est qd habes significādū mihi? Ille aūt di xit. Iudæi conspirarūt ut rogarēt te, uti crastino die educeres Paulum in conci lium, quasi aliquid certius inquisituri sint de illo, tu uero ne morem gesseris illis. Insidiantur enim ei ex eis uiri plu-res quadraginta, q seipsos deuouerūt ne uel edant uel bibant donec interfi/ciant eum, & nunc parati sunt expectā/tes promissum tuū. Tribunus igitur di misit adolescētem, præcipiens ei, ne cui effutias quod hæc indicaueris mihi. Et accersitis duobus centurionibus, dixit. (quibusdam) Parate milites ducētos, ut eant usq; ad Cæsareā, & equites septuaginta, & lan-cearios ducentos a tertia hora noctis, & iumēta præbete ut impositum Pau-lum, saluum perducant ad Felicem p/sidem, scriptis literis in hanc formam. Claudius Lysias, optimo præsidi Felici salutē. Virū hunc comprehen sum a Iu dæis cū iā esset interficiēdus ab eis, sup ueniens cū exercitu, eripui, cognito qd Romanus esset, uolensq; scire cām quā obijciebat illi deduxi eū in cōciliū eor.

Quem

ον ευρον εγκαλημμενον περι ζητημάτων του νόμου αυτῶν, μηδεν ἄξιον θανάτου, ἢ δεσμῶν ἔγκλημα ἔχοντα. μηνυθείσης δέ μοι ἐπιβουλῆς εἰς τὸν ἄνδρα μέλλειν ἔσεσθαι ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων, ἀραυτῆς ἔπεμψα πρός σε, παραγγείλας καὶ τοῖς κατηγόροις λέγειν τὰ πρὸς αὐτὸν ἐπὶ σοῦ. ῥῶσθε. οἱ μὲν οὖν στρατιῶται κατὰ τὸ διατεταγμένον αὐτοῖς, ἀναλαβόντες τὸν Παῦλον, ἤγαγον διὰ νυκτὸς εἰς τὴν Ἀντιπατρίδα. τῇ δὲ ἐπαύριον ἐάσαντες τοὺς ἱππεῖς πορεύεσθαι σὺν αὐτῷ, ὑπέστρεψαν εἰς τὴν παρεμβολήν. οἵτινες εἰσελθόντες εἰς τὴν Καισάρειαν, καὶ ἀναδόντες τὴν ἐπιστολὴν τῷ ἡγεμόνι, παρέστησαν καὶ τὸν Παῦλον αὐτῷ. ἀναγνοὺς δὲ ὁ ἡγεμὼν καὶ ἐπερωτήσας ἐκ ποίας ἐπαρχίας ἐστί, καὶ πυθόμενος ὅτι ἀπὸ Κιλικίας, διακούσομαί σου ἔφη, ὅταν καὶ οἱ κατήγοροί σου παραγένωνται, ἐκέλευσέ τε αὐτὸν ἐν τῷ πραιτωρίῳ Ἡρῴδου φυλάσσεσθαι.

Μετὰ δὲ πέντε ἡμέρας, κατέβη ὁ ἀρχιερεὺς Ἀνανίας μετὰ τῶν πρεσβυτέρων, καὶ ῥήτορος τερτύλλου τινός, οἵτινες ἐνεφάνισαν τῷ ἡγεμόνι κατὰ τοῦ Παύλου. κληθέντος δὲ αὐτοῦ, ἤρξατο κατηγορεῖν ὁ τέρτυλλος, λέγων. πολλῆς εἰρήνης τυγχάνοντες διά σου, καὶ κατορθωμάτων γινομένων τῷ ἔθνει τούτῳ διὰ σὴν προνοίαν πάντῃ τε καὶ πανταχοῦ ἀποδεχόμεθα κρατίστε Φῆλιξ μετὰ πάσης εὐχαριστίας, ἵνα δὲ μὴ ἐπὶ πλεῖόν σε ἐγκόπτω, παρακαλῶ ἀκοῦσαί σε ἡμῶν συντόμως τῇ σῇ ἐπιεικείᾳ. εὑρόντες γὰρ τὸν ἄνδρα τοῦτον λοιμόν, καὶ κινοῦντα στάσιν πᾶσι τοῖς Ἰουδαίοις τοῖς κατὰ τὴν οἰκουμένην, πρωτοστάτην τε τῆς τῶν Ναζωραίων αἱρέσεως, ὃς καὶ τὸ ἱερὸν ἐπείρασε βεβηλῶσαι, ὃν καὶ ἐκρατήσαμεν, καὶ κατὰ τὸν ἡμέτερον νόμον ἠθελήσαμεν κρίνειν, παρελθὼν δὲ Λυσίας

Quẽ cõperi accusari de quæstionibus legis ipsorũ, nullũ dignum morte aut uinculis habentem crimen. Et cum indicatum esset mihi de insidijs quas parauerant illi Iudæi, protinus misi eum ad te, præcepto dato etiã accusatoribus, ut quæ habent aduersus eum dicãt apud te. Valete. Milites uero iuxta quod sibi iniũctum erat, receptum Paulũ duxerunt per noctem in antipatridem, Postero aũt die dimissis equitibus ut cum eo irent, reuersi sunt in castra. Qui cum uenissent Cæsaream & tradidissent epistolam Præsidi, statuerunt ante illũ & Paulum. Cum legisset aũt præses, & interrogasset de qua prouincia esset, & cognouisset quod de Cilicia, audiã te inquit cum accusatores quoq; tui aduenerint. Iussitq; in prætorio Herodis custodiri eum.

Post quinq; aũt dies descendit princeps sacerdotum Ananias cum senioribus & Tertullo quodam oratore, qui significauerant Præsidi de Paulo. Et citato Paulo, cœpit accusare Tertullus dicens. Cum in multa pace agamus per te, & multa recte gerant in populo hoc per tuam prouidentiam, & semper & ubiq; suscipimus optime felix cum omni gratiarũ actione. Sed ne diutius te detineam, oro te, ut audias nos paucis pro tua humanitate. Nacti em̃ sumus uirum hunc pestiferum & cõcitantem seditionẽ omnibus Iudæis in uniuerso orbe & autorẽ seditionis sectæ nazarenorum, qui etiã templũ uiolare conatus est, quẽ & apprehensum uoluimus secundum legẽ nostrã iudicare. Supueniens autem

Lysias

Λυσίας ὁ χιλίαρχος μετὰ πολλῆς βίας ἐκ τῶν χειρῶν ἡμῶν ἀπήγαγεν, κελεύων τοὺς κατηγόρους αὐτοῦ ἔρχεσθαι ἐπὶ σε, παρ' οὗ δυνήσῃ αὐτὸς ἀνακρίνας περὶ πάντων τούτων ἐπιγνῶναι, ὧν ἡμεῖς κατηγοροῦμεν αὐτοῦ. συνέθεντο δὲ καὶ οἱ Ἰουδαῖοι, φάσκοντες ταῦτα οὕτως ἔχειν. ἀπεκρίθη δὲ ὁ Παῦλος νεύσαντος αὐτῷ τοῦ ἡγεμόνος λέγειν. ἐκ πολλῶν ἐτῶν ὄντα σε κριτὴν τῷ ἔθνει τούτῳ ἐπιστάμενος εὐθυμότερον τὰ περὶ ἐμαυτοῦ ἀπολογοῦμαι, δυναμένου σου γνῶναι, ὅτι οὐ πλείους εἰσίν μοι ἡμέραι ἢ δεκαδύο, ἀφ' ἧς ἀνέβην προσκυνήσων ἐν Ἰερουσαλήμ· καὶ οὔτε ἐν τῷ ἱερῷ εὗρόν με πρός τινα διαλεγόμενον, οὔτε ἐπισύστασιν ποιοῦντα ὄχλου, οὔτε ἐν ταῖς συναγωγαῖς, οὔτε κατὰ πόλιν, οὔτε παραστῆσαί με δύνανται, περὶ ὧν κατηγοροῦσί μου. ὁμολογῶ δὲ τοῦτο σοι, ὅτι κατὰ τὴν ὁδὸν ἣν λέγουσιν αἵρεσιν, οὕτως λατρεύω τῷ πατρῴῳ θεῷ, πιστεύων πᾶσι τοῖς κατὰ τὸν νόμον καὶ τοῖς προφήταις γεγραμμένοις, ἐλπίδα ἔχων εἰς τὸν θεὸν ἣν καὶ αὐτοὶ οὗτοι προσδέχονται, ἀνάστασιν μέλλειν ἔσεσθαι νεκρῶν, δικαίων τε καὶ ἀδίκων. ἐν τούτῳ δὲ αὐτὸς ἀσκῶ, ἀπρόσκοπον συνείδησιν ἔχειν πρὸς τὸν θεὸν καὶ τοὺς ἀνθρώπους διαπαντός. δι' ἐτῶν δὲ πλείονων παρεγενόμην, ἐλεημοσύνας ποιήσων εἰς τὸ ἔθνος μου καὶ προσφοράς, ἐν αἷς εὗρόν με ἡγνισμένον ἐν τῷ ἱερῷ, οὐ μετὰ ὄχλου, οὐδὲ μετὰ θορύβου. τινὲς δὲ ἀπὸ τῆς Ἀσίας Ἰουδαῖοι, οὓς ἔδει ἐπὶ σοῦ παρεῖναι καὶ κατηγορεῖν, εἴ τι ἔχοιεν πρός μου· αὐτοὶ οὗτοι εἰπάτωσαν εἴ τι εὗρον ἐν ἐμοὶ ἀδίκημα, στάντος μου ἐπὶ τοῦ συνεδρίου, εἰ μὴ περὶ μιᾶς ταύτης φωνῆς ἧς ἐκέκραξα ἑστὼς ἐν αὐτοῖς, ὅτι περὶ ἀναστάσεως νεκρῶν ἐγὼ κρίνομαι σήμερον ὑφ' ὑμῶν.

Ἀκούσας δὲ

autem tribunus Lysias cum magna ui eripuit eum de manibus nostris iubēs accusatores eius ad te uenire, a quo poteris ipse inquisitiõe facta de omnibus istis cognoscere, de quibus nos accusamus eũ. Adiecerunt aũt & Iudæi, dicẽtes hæc ita se habere. Rñdit aũt Paul⁹, annuente sibi p̃side ut diceret. Ex multis annis te esse iudicẽ fuisse genti huic cũ sciã æquiore animo ꝓ me respõdeo, qui possis cognoscere, quod non plus sũt mihi dies q̃ duodecim ex quo ascẽdi, adoraturus in Hierusalẽ, & neq; in templo compererunt me cũ aliquo disputantem, aut concursum facientẽ turbæ, neq; in synagogis, neq; in ciuitate, neq; ꝓbare possunt ea de quibus nunc me accusant. Confiteor aũt hoc tibi, q̃ iuxta uiam quã uocant hæresim, sic seruio patrio deo, credẽs omnibus quæ in lege & prophetis scripta sunt, spem habens in deum quam & hi ipsi expectãt resurrectionem futurã iustorũ simul & iniustorũ. In hoc aũt & ipse studeo sine offendiculo cõscientiã habere erga deũ & erga homines semp. Post annos aũt plures accersi eleemosynas factur⁹ in gẽtẽ meam, & oblationes in quibus comperũt me purificatum in templo, haud cum turba, neq; cum tumultu. Quidã autem ex Asia Iudæi quos oportebat apud te presto esse & accusare, si quid haberent aduersum me, aut hi ipsi dicant si quid deprehenderunt in me iniquitatis, cum stem in cõcilio, nisi de una hac solũmodo uoce qua damaui inter eos stans, de resurrectione mortuorum ego iudicor hodie a uobis. Auditis aũt

ἀκούσας δὲ ταῦτα ὁ φῆλιξ ἀνέβαλε αὐτούς,
ἀκριβέστερον εἰδὼς τὰ περὶ τῆς ὁδοῦ, εἰπών.
ὅταν λυσίας ὁ χιλίαρχος καταβῇ, διαγνώ/
σομαι τὰ καθ' ὑμᾶς, διαταξάμενός τε τῷ
ἑκατοντάρχῃ τηρεῖσθαι τὸν παῦλον, ἔχειν
τε ἄνεσιν, καὶ μηδένα κωλύειν τῶν ἰουδαί/
ων αὐτοῦ ὑπηρετεῖν, ἢ προσέρχεσθαι αὐτῷ.
μετὰ δὲ ἡμέρας τινὰς παραγενόμενος ὁ φῆ
λιξ σὺν δρουσίλλῃ τῇ γυναικὶ αὐτοῦ οὔσῃ ἰου/
δαίᾳ, μετεπέμψατο τὸν παῦλον, καὶ ἤκουσεν αὐ
τοῦ περὶ τῆς εἰς ΧΡΙΣΤΟΝ πίστεως. διαλεγο
μένου δὲ αὐτοῦ περὶ δικαιοσύνης καὶ ἐγκρα/
τείας, καὶ τοῦ κρίματος τοῦ μέλλοντος ἔσεσθαι,
ἔμφοβος γενόμενος ὁ φῆλιξ, ἀπεκρίθη τὸ
νῦν ἔχον, πορεύου, καιρὸν δὲ μεταλαβὼν,
μεταπαλέσομαί σε, ἅμα δὲ καὶ ἐλπίζων, ὅτι
χρήματα δοθήσεται αὐτῷ ὑπὸ τοῦ παύλου,
ὅπως λύσῃ αὐτόν. διὸ καὶ πυκνότερον αὐτὸν
μεταπεμπόμενος ὡμίλει αὐτῷ. διετίας δὲ
πληρωθείσης ἔλαβε διάδοχον ὁ φῆλιξ, πόρ/
κιον φῆστον, θέλων τε χάριτας καταθέσθαι
τοῖς ἰουδαίοις ὁ φῆλιξ, καταλέλειπε τὸν παῦλον
δεδεμένον. φῆστος οὖν ἐπιβὰς τῇ ἐπαρχίᾳ,
μετὰ τρεῖς ἡμέρας, ἀνέβη εἰς ἱεροσόλυμα ἀπὸ
καισαρείας, ἐνεφάνισαν δὲ αὐτῷ ὁ ἀρχιερεὺς
καὶ οἱ πρῶτοι τῶν ἰουδαίων, κατὰ τοῦ παύλου,
καὶ παρεκάλουν αὐτὸν, αἰτούμενοι χάριν κατ' αὐ
τοῦ, ὅπως μεταπέμψηται αὐτὸν εἰς ἱερουσα/
λήμ, ἐνέδραν ποιοῦντες ἀνελεῖν αὐτὸν κατὰ τὴν
ὁδόν. ὁ μὲν οὖν φῆστος ἀπεκρίθη τηρεῖσθαι τὸν
παῦλον ἐν καισαρείᾳ, ἑαυτὸν δὲ μέλλειν ἐν τά
χει ἐκπορεύεσθαι. οἱ οὖν δυνατοὶ ἐν ὑμῖν φη/
σὶ, συγκαταβάντες, εἴ τί ἐστιν ἐν τῷ ἀνδρὶ τού
τῳ, κατηγορείτωσαν αὐτοῦ. διατρίψας δὲ ἐν αὐ
τοῖς ἡμέρας πλείους ἢ δέκα, καταβὰς εἰς καισ/
άρειαν, τῇ ἐπαύριον καθίσας ἐπὶ τοῦ βήμα
τος, ἐκέλευσε τὸν παῦλον ἀχθῆναι. παραγενο/
μένου δὲ αὐτοῦ, περιέστησαν οἱ ἀπὸ ἱεροσολύμων
καταβεβηκότες

ACTA

ditis autem his Felix, distulit illos cer-
tissime sciens de uia hac, dicens. Cum
tribunus Lysias descenderit audiã uos
Iussitq; Centurioni custodire Paulum,
& habere requiem, & neq; Iudæis suis
prohiberet subminíſtrare ei, aut adire
eum. Post aliquot aũt dies cum adue-
nisset Felix cũ Drusilla uxore sua, quæ
erat Iudæa accersiuit Paulũ, & audiuit
ab eo fidem quæ est in Christũ Iesum.
Disputante autẽ illo de iusticia & tem-
perantia & de iudicio futuro, tremefa-
ctus Felix respondit. In præsentia abi,
oportunitatẽ aũt nactus accersam te, si
mul & sperãs fore ut pecunia sibi dare-
tur a Paulo, ppter qd & frequẽter acer
sens eum loquebatur cum eo. Biennio
autẽ expleto, accepit successorem Felix
Porcium Festum. Volens aũt gratiam
prestare Iudæis Felix, reliquit Paulum
uinctum. Festus ergo susceptа pro- XXV
uincia post triduum ascendit Hieroso
lymam a Cæsarea. Audieruntq; eum
principes sacerdotum, & primates Iu-
dæorum aduersus Paulum, & rogabãt
eũ postulãtes fauorem aduersus eũ, ut
rescriberet eum in Hierusalẽ, insidias ten-
dentes ut interficerent eum in uia. Fe-
stus autem respondit ut seruaretur qui
dem Paulus in Cæsarea, se autem bre-
ui profecturum. Qui ergo inter uos in-
quit potentes sunt descendentes simul,
si quod est in uiro crimen, adierint accusent eũ.
Demoratus autem inter eos dies am-
plius q̃ decem, descendit Cæsaream, &
postero die sedit pro tribunali, & iussit
Paulũ adduci. Qui cũ perductus esset,
circũsteterũt eum qui ab Hierosolyma
descenderãt

καταβεβηκότες Ἰουδαῖοι, πολλὰ καὶ βαρέα
αἰτιάματα φέροντες κατὰ τοῦ Παύλου, ἃ
οὐκ ἴσχυον ἀποδεῖξαι, ἀπολογουμένου αὐτοῦ,
ὅτι οὔτε εἰς τὸν νόμον τῶν Ἰουδαίων, οὔτε εἰς
τὸ ἱερόν, οὔτε εἰς Καίσαρά τι ἥμαρτον. ὁ Φῆ-
στος δὲ τοῖς Ἰουδαίοις θέλων χάριν καταθέ-
σθαι, ἀποκριθεὶς τῷ Παύλῳ, εἶπε. Θέλεις εἰς
Ἱεροσόλυμα ἀναβὰς, ἐκεῖ περὶ τούτων κρίνε-
σθαι ἐπ' ἐμοῦ; εἶπε δὲ ὁ Παῦλος. Ἐπὶ τοῦ βή-
ματος Καίσαρος ἑστώς εἰμι, οὗ με δεῖ κρίνεσθαι.
Ἰουδαίους οὐδὲν ἠδίκησα, ὡς καὶ σὺ κάλλιον
ἐπιγινώσκεις. εἰ μὲν γὰρ ἀδικῶ καὶ ἄξιόν θανά-
του πέπραχά τι, οὐ παραιτοῦμαι τὸ ἀπο-
θανεῖν. εἰ δὲ οὐδέν ἐστιν ὧν οὗτοι κατηγοροῦσί
μου, οὐδείς με δύναται αὐτοῖς χαρίσασθαι.
Καίσαρα ἐπικαλοῦμαι. τότε ὁ Φῆστος συλλα-
λήσας μετὰ τοῦ συμβουλίου, ἀπεκρίθη. Καί-
σαρα ἐπικέκλησαι; ἐπὶ Καίσαρα πορεύσῃ.
Ἡμερῶν δὲ διαγενομένων τινῶν, Ἀγρίππας
ὁ βασιλεὺς καὶ Βερνίκη κατήντησαν εἰς Και-
σάρειαν, ἀσπασόμενοι τὸν Φῆστον. Ὡς δὲ πλεί-
ους ἡμέρας διέτριβεν ἐκεῖ, ὁ Φῆστος τῷ Βα-
σιλεῖ ἀνέθετο τὰ κατὰ τὸν Παῦλον, λέγων.
Ἀνήρ τίς ἐστι καταλελειμμένος ὑπὸ Φήλικος
δέσμιος, περὶ οὗ γενομένου μου εἰς Ἱεροσό-
λυμα, ἐνεφάνισαν οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ πρεσ-
βύτεροι τῶν Ἰουδαίων, αἰτούμενοι κατ' αὐτοῦ
δίκην, πρὸς οὓς ἀπεκρίθην, ὅτι οὐκ ἔστιν ἔθος
Ῥωμαίοις χαρίζεσθαί τινα, ἄνθρωπον εἰς ἀπώ-
λειαν, πρὶν ἢ ὁ κατηγορούμενος κατὰ πρόσωπον
ἔχοι τοὺς κατηγόρους, τόπον τε ἀπολογίας
λάβοι περὶ τοῦ ἐγκλήματος. Συνελθόντων οὖν
αὐτῶν ὧδέ, ἀναβολὴν μηδεμίαν ποιη-
σάμενος, τῇ ἑξῆς καθίσας ἐπὶ τοῦ βήματος,
ἐκέλευσα ἀχθῆναι τὸν ἄνδρα, περὶ οὗ σταθέν-
τες οἱ κατήγοροι, οὐδεμίαν αἰτίαν ἐπέφερον
ὧν ὑπενόουν ἐγώ. ζητήματα δέ τινα περὶ τῆς
ἰδίας δεισιδαιμονίας εἶχον πρὸς αὐτὸν, καὶ
περί τινος

descenderant Iudæi, multa & grauia cri
mina, intendentes aduersus Paulum
quæ non poterant probare, Paulo pro
se respondente, quod neq; in legem Iu
dæorum, neq; in templum, neq; in Cæ
sarem quicq; peccasset. Festus aũt uo
lens rem gratam facere Iudæis, ñdens
Paulo dixit. Vis Hierosolymã ascende
re, & ibi de his iudicari apud me? Dixit
autẽ Paulus. Ad tribunal Cæsaris sto
ubi me oportet iudicari. Iudæis nullam
iniuriam feci, sicut & tu melius nosti. Si
enim nocui aut dignum morte aliquid
feci, nõ recuso mori. Si uero nihil est eo
rum de quib⁹ hi accusãt me, nemo põt
me illis donare. Cæsarem appello. Tũc
Festus cũ consilio collocutus respõdit.
Cæsarem appellasti, ad Cæsarem ibis.
Et cũ dies aliq̃t transacti essent, Agrip
pa rex & Bernice descenderũt Cæsareã
salutaturi Festum. Et cũ dies cõplures
ibi morarentur, Festus regi retulit cau
sam Pauli dicens. Vir quidam est re
lictus a Felice uinctus, de quo cũ uenis
sem Hierosolymã adierũt me principes
sacerdotũ & seniores Iudæorũ, postulã
tes aduersus illũ cognitionẽ. Ad quos
respondi. Non est Romanis consuetu
do donare aliquẽ hominẽ ut pereat, pri
usq; is qui accusatur præsentes habeat
accusatores, locũq; defendendi accipiat
de crimine. Cũ ergo huc cõueniissent, si
ne ulla dilatione sequenti die sedens p
tribunali iussi adduci uirũ. De quo cũ
stetissent accusatores nullũ crimẽ inten
tabant sup hisce reb⁹ de qbus ego suspi
cabar, sed q̃stiones quasdã de sua su
perstitione habebãt aduersus eũ, & de

περὶ τινος Ἰησοῦ τεθνηκότος, ὃν ἔφασκεν ὁ
παῦλος ζῆν. Ἀπορουμένος δὲ ἐγὼ τὴν περὶ
τούτου ζήτησιν, ἔλεγον, εἰ βούλοιτο πορεύ-
εσθαι εἰς Ἱερουσαλὴμ, κἀκεῖ κρίνεσθαι περὶ τού-
των. τοῦ δὲ παύλου ἐπικαλεσαμένου τηρηθῆ-
ναι αὐτὸν εἰς τὴν τοῦ σεβαστοῦ διάγνωσιν, ἐκέ-
λευσα τηρεῖσθαι αὐτὸν, ἕως οὗ πέμψω αὐτὸν
πρὸς καίσαρα. Ἀγρίππας δὲ πρὸς τὸν φῆστον
ἔφη, ἐβουλόμην καὶ αὐτὸς τοῦ ἀνθρώπου ἀκοῦ-
σαι. ὁ δέ, Ἀύριον φησὶν, ἀκούσῃ αὐτοῦ. τῇ οὖν ἐ-
παύριον ἐλθόντος τοῦ ἀγρίππα καὶ τῆς βερνί-
κης μετὰ πολλῆς φαντασίας, καὶ εἰσελθόν-
των εἰς τὸ ἀκροατήριον, σύν τε τοῖς χιλιάρ-
χοις καὶ ἀνδράσι τοῖς κατεξοχὴν οὖσι τῆς πό-
λεως, καὶ κελεύσαντος τοῦ φήστου, ἤχθη ὁ παῦ-
λος, καὶ φησὶν ὁ φῆστος. Ἀγρίππα βασιλεῦ,
καὶ πάντες οἱ συμπαρόντες ἡμῖν ἄνδρες, θε-
ωρεῖτε τοῦτον, περὶ οὗ πᾶν τὸ πλῆθος τῶν ἰου-
δαίων ἐνέτυχόν μοι, ἔν τε ἱεροσολύμοις καὶ
ἐνθάδε, ἐπιβοῶντες μὴ δεῖν ζῆν αὐτὸν μηκέ-
τι. Ἐγὼ δὲ καταλαβόμενος μηδὲν ἄξιον θανά-
του αὐτὸν πεπραχέναι, καὶ αὐτοῦ δὲ τούτου
ἐπικαλεσαμένου τὸν σεβαστὸν, ἔκρινα πέμ-
ψαι αὐτόν. περὶ οὗ ἀσφαλές τι γράψαι τῷ κυ-
ρίῳ οὐκ ἔχω, διὸ προήγαγον αὐτὸν ἐφ' ὑ-
μῶν, καὶ μάλιστα ἐπὶ σοῦ βασιλεῦ ἀγρίππα,
ὅπως τῆς ἀνακρίσεως γενομένης, ἔχῶ τί γρά-
ψαι. ἄλογον γάρ μοι δοκεῖ πέμποντα δέσ-
μιον, μὴ καὶ τὰς κατ' αὐτοῦ αἰτίας σημᾶναι.
Ἀγρίππας δὲ πρὸς τὸν παῦλον ἔφη, ἐπιτρέ-
πεταί σοι ὑπὲρ σεαυτοῦ λέγειν. τότε ὁ παῦ-
λος ἀπελογεῖτο ἐκτείνας τὴν χεῖρα. περὶ πάν-
των ὧν ἐγκαλοῦμαι ὑπὸ ἰουδαίων βασιλεῦ
ἀγρίππα, ἡγοῦμαι ἐμαυτὸν μακάριον, μέλλων
ἀπολογεῖσθαι ἐπὶ σοῦ σήμερον, μάλιστα γνώ-
στην ὄντα σε πάντων τῶν κατὰ ἰουδαίους ἐθῶν
τε καὶ ζητημάτων. διὸ δέομαί σου, μακρο-
θύμως ἀκοῦσαί μου. τὴν μὲν οὖν βίωσίν μου τὴν ἐκ

quodam Iesu defuncto quem affirmabat Paulus uiuere. Hæsitans autē ego de huiusmodi quæstione dicebam, nū uellet ire Hierosolymā, & ibi iudicari sup istis Paulo aūt cū appellasset ut seruareť Augusti cognitioni, iussi seruari eū donec mitterē eū ad Cæsarē. Agrippa autem dixit ad Festum. Volebā & ipse hominem audire. Cras inquit audies eum. Postero aūt die cum uenisset Agrippa & Bernice cū multo apparatu, & introissent in auditorium cum tribunis & uiris principalibus ciuitatis, iubente Festo adductus est Paulus. Et dicit Festus Agrippa rex & omnes qui simul adestis nobiscum uiri, uidetis hūc hominem de quo omnis multitudo Iudæorum interpellauit me & Hierosolymis & hic acclamantes, nō oportere eū uiuere amplius. Ego uero comperi nihil dignum morte eum admisisse. Ipse aūt hoc appellante Augustum, iudicaui mittere eū. De quo quid certū scribā dño nō habeo. Propter qđ ꝓduxi eū ad uos, & maxime apud te rex Agrippa, ut interrogatiōe facta habeā quod scribā, Iniquū em̄ mihi uideť mittere uinctū, & causas eius non significare.

Agrippa uero ad Paulū ait. Permittitur tibi loqui pro temetipso. Tunc Paulus extenta manu cœpit pro se dicere. super oibus de quibꝰ accusor a Iudæis rex Agrippa existimo me beatum qui causam dicturus sim apud te hodie, cū tu maxime sis gnarus earū quæ apud Iudæos sunt & cōsuetudinū & quæstionū, ꝓpter qđ obsecro, ut patiēter me audias. Itaqꝫ uitā qđē meā quā egi ab adolescentia

τὴν ἐκ

πᾶσι τοῖς ἐθνεσι τοῖς, πρῶτόν τε τοῖς ἀπὸ ἀρχῆς γενομέ-
νοις ἐν τῷ ἔθνει μου ἐν Ἱεροσολύμοις, ἴσασί
με πάντες οἱ Ἰουδαῖοι, προγινώσκοντές με ἄνω-
θεν, ἐὰν θέλωσι μαρτυρεῖν, ὅτι κατὰ τὴν ἀκρι-
βεστάτην αἵρεσιν τῆς ἡμετέρας θρησκείας, ἔζη-
σα φαρισαῖος· καὶ νῦν ἐπ' ἐλπίδι τῆς πρὸς
τοὺς πατέρας ἐπαγγελίας γενομένης ὑπὸ τοῦ
θεοῦ ἕστηκα κρινόμενος, εἰς ἣν τὸ δωδεκάφυ-
λον ἡμῶν ἐν ἐκτενείᾳ νύκτα καὶ ἡμέραν λα-
τρεῦον, ἐλπίζει καταντῆσαι, περὶ ἧς ἐλπίδος
ἐγκαλοῦμαι βασιλεῦ ἀγρίππα, ὑπὸ τῶν Ἰου-
δαίων. τί ἄπιστον κρίνεται παρ' ὑμῖν, εἰ ὁ θε-
ὸς νεκροὺς ἐγείρει; ἐγὼ μὲν οὖν ἔδοξα ἐμαυ-
τῷ πρὸς τὸ ὄνομα ΙΗΣΟΥ τοῦ Ναζωραίου δεῖν
πολλὰ ἐναντία πρᾶξαι, ὃ καὶ ἐποίησα ἐν Ἱερο-
σολύμοις· καὶ πολλοὺς τῶν ἁγίων ἐγὼ φυ-
λακαῖς κατέκλεισα, τὴν παρὰ τῶν ἀρχιερέ-
ων ἐξουσίαν λαβών, ἀναιρουμένων τε αὐτῶν
κατήνεγκα ψῆφον, καὶ κατὰ πάσας τὰς συ-
ναγωγὰς πολλάκις τιμωρῶν αὐτοὺς, ἠνάγκα
ζον βλασφημεῖν, περισσῶς τε ἐμμαινόμενος
αὐτοῖς, ἐδίωκον ἕως καὶ εἰς τὰς ἔξω πόλεις.
ἐν οἷς καὶ πορευόμενος εἰς τὴν Δαμασκόν,
μετ' ἐξουσίας καὶ ἐπιτροπῆς τῆς παρὰ τῶν ἀρ-
χιερέων, ἡμέρας μέσης βασιλεῦ κατὰ τὴν ὁ-
δὸν εἶδον οὐρανόθεν, ὑπὲρ τὴν λαμπρότη-
τα τοῦ ἡλίου περιλάμψαν με φῶς, καὶ τοὺς
σὺν ἐμοὶ πορευομένους. πάντων δὲ καταπε-
σόντων ἡμῶν εἰς τὴν γῆν, ἤκουσα φωνὴν λα-
λοῦσαν πρός με, καὶ λέγουσαν τῇ ἑβραΐδι δι-
αλέκτῳ, Σαοὺλ Σαοὺλ, τί με διώκεις; σκλη-
ρόν σοι πρὸς κέντρα λακτίζειν. ἐγὼ δὲ εἶπον.
τίς εἶ κύριε; ὁ δὲ εἶπεν. ἐγώ εἰμι ΙΗΣΟΥΣ, ὃν
σὺ διώκεις. ἀλλὰ ἀνάστηθι καὶ στῆθι ἐπὶ τοὺς πό-
δας σου. εἰς τοῦτο γὰρ ὤφθην σοι, προχειρίσα-
σθαί σε ὑπηρέτην καὶ μάρτυρα, ὧν τε εἶδες,
ὧν τε ὀφθήσομαί σοι, ἐξαιρούμενός σε ἐκ
τοῦ λαοῦ καὶ τῶν ἐθνῶν, εἰς οὓς νῦν σε

ἀπο-

adolescentia quæ ab initio fuit in gente
mea in Hierosolymis nouerũt omnes
Iudæi qui prius nouerant me ab initio
si uelint testimoniũ perhibere, quod se
cundum certissimam sectam nostræ re
ligionis uixerim pharisæus. Et nunc in
spe repromissionis quæ ad patres no-
stros facta est a deo, sto iudicio subie-
ctus, ad quam duodecim tribꝰ nostræ
nocte & die seruientes sperant se pue-
turas. De qua spe accusor rex Agrippa
a Iudæis. Cur incredibile iudicat apud
uos si deꝰ mortuos suscitat? Et ego qdẽ
existimabam me aduersus nomẽ Iesu
nazareni multa contraria agere, quod
& feci Hierosolymis. Et multos sancto-
rum ego carceribus induxi, a principibꝰ
sacerdotũ potestate accepta, & cũ occi-
derentur, retuli sententiã. Et per omnes
synagogas frequenter puniens eos, cõ-
pellebam blasphemare, & amplius in-
saniẽs in eos, persequebar & usq; in exte-
ras ciuitates. In quibus dum irem Da-
mascum cũ potestate & permissu prin-
cipũ sacerdotũ, die medio rex in uia ui-
di e cœlo supra splendorem solis circũ-
fulsisse me lumẽ eos & q mecũ faciebãt
iter. Cũ aũt oẽs nos decidissemus in ter
rã, audiui uocẽ loquentẽ ad me hebraï-
ca lingua. Saul saul, qd me persequeris?
Durum est tibi contra stimulos calci-
trare. Ego aũt dixi. Quis es dñe? At ille
dixit. Ego sum Iesus quẽ tu persequeꝛ-
ris. Sed exurge & sta in pedibꝰ tuis. Ad
hoc enim apparui tibi, ut constituam te
ministrum & testem & eorꝝ quæ uidi-
sti, & eorꝝ in qbus apparebo tibi, eripi-
ens te de populis & gẽtibꝰ in quas nũc

ἀποστελῶ, ἀνοῖξαι ὀφθαλμοὺς αὐτῶν, τοῦ ἐπι-
στρέψαι ἀπὸ σκότους εἰς φῶς, καὶ τῆς ἐξουσί-
ας τοῦ σατανᾶ, ἐπὶ τὸν θεόν, τοῦ λαβεῖν αὐ-
τοὺς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν, καὶ κλῆρον ἐν τοῖς
ἡγιασμένοις πίστει τῇ εἰς ἐμέ. ὅθεν βασιλεῦ
ἀγρίππα, οὐκ ἐγενόμην ἀπειθὴς τῇ οὐρανίῳ
ὀπτασίᾳ, ἀλλὰ τοῖς ἐν Δαμασκῷ πρῶτον, καὶ
Ἱεροσολύμοις, εἰς πᾶσάν τε τὴν χώραν τῆς
Ἰουδαίας, καὶ τοῖς ἔθνεσιν ἀπαγγέλλων μετα
νοεῖν, καὶ ἐπιστρέφειν ἐπὶ τὸν θεόν, ἄξια τῆς
μετανοίας ἔργα πράσσοντας, ἕνεκα τούτων με
οἱ Ἰουδαῖοι συλλαβόμενοι ἐν τῷ ἱερῷ, ἐπειρῶν
το διαχειρίσασθαι. ἐπικουρίας οὖν τυχὼν τῆς
ἀπὸ τοῦ θεοῦ, ἄχρι τῆς ἡμέρας ταύτης ἕστη
κα μαρτυρόμενος μικρῷ τε καὶ μεγάλῳ, οὐ
δὲν ἐκτὸς λέγων, ὧν τε οἱ προφῆται ἐλάλη
σαν μελλόντων γίνεσθαι, καὶ Μωυσῆς, εἰ πα-
θητὸς ὁ ΧΡΙΣΤΟΣ, εἰ πρῶτος ἐξ ἀναστάσεως νε
κρῶν φῶς μέλλει καταγγέλλειν τῷ λαῷ καὶ
τοῖς ἔθνεσι. ταῦτα δ' αὐτοῦ ἀπολογουμένου, ὁ
Φῆστος μεγάλῃ τῇ φωνῇ ἔφη, μαίνῃ Παῦλε,
τὰ πολλά σε γράμματα εἰς μανίαν περιτρέ
πει. ὁ δὲ οὐ μαίνομαι φησὶ κράτιστε Φῆστε, ἀλ
λὰ ἀληθείας καὶ σωφροσύνης ῥήματα ἀποφθέγ
γομαι, ἐπίσταται γὰρ περὶ τούτων ὁ βασι-
λεὺς, πρὸς ὃν καὶ παῤῥησιαζόμενος λαλῶ,
λανθάνειν γὰρ αὐτὸν τί τούτων, οὐ πείθομαι
οὐδέν, οὐ γάρ ἐστιν ἐν γωνίᾳ πεπραγμένον
τοῦτο. πιστεύεις βασιλεῦ ἀγρίππα τοῖς προφή
ταις; οἶδα, ὅτι πιστεύεις. ὁ δὲ ἀγρίππας πρὸς
τὸν Παῦλον ἔφη, ἐν ὀλίγῳ με πείθεις χρῆσι
νόν γενέσθαι. ὁ δὲ Παῦλος εἶπεν. εὐξαίμην ἂν
τῷ θεῷ, καὶ ἐν ὀλίγῳ καὶ ἐν πολλῷ, οὐ μόνον
σὲ, ἀλλὰ καὶ πάντας τοὺς ἀκούοντάς μου σήμε
ρον, γενέσθαι τοιούτους, οἵοπερ κἀγώ εἰμι,
παρεκτὸς τῶν δεσμῶν τούτων. καὶ ταῦτα εἰ
πόντος αὐτοῦ, ἀνέστη ὁ βασιλεὺς καὶ ὁ ἡγεμὼν,
ἥ τε Βερνίκη, καὶ οἱ συγκαθήμενοι αὐτοῖς, καὶ

ἀναχωρήσαντες

te mitto ut aperiantur oculi eorum, ut conuertantur a tenebris ad lucem, & de potestate satanæ ad deum, ut ac accipiant remissionem peccatorum & sortem inter eos qui sanctificati sunt per fidem quæ est in me. Vnde rex Agrippa non fui inobediens cœlesti uisioni, sed his qui sunt Damasci primũ & Hierosolymis & per omnem regionẽ Iudææ & gentibus annunciabam, ut pœnitentiam agerent, & conuerterentur ad deũ digna pœnitentiæ opera facientes. Hac ex causa Iudæi me in templo cõprehenso tentauerunt iniicere manus. Auxilium igitur nactus dei usq; in hodiernũ diem sto testificans & paruo & magno, nihil præterea dicens, cã ea quæ prophetæ prædixerant futura esse, & Moses, an passibilis Christus, an primus ex resurrectione mortuorũ lumen annunciaturus sit populo & gẽtibus. Hæc autem cum pro se diceret, Festus magna uoce ait. Insanis Paule, Multæ te litteræ ad insaniam conuertunt. Et Paulus, nõ insanio inquit optime Feste, sed ueritatis & sobrietatis uerba eloquor. Scit enim de his rex ad quem & libere loquor. Latere enim eum nihil horum arbitror. Neq; enim in angulo quicq; horum gestum est. Credis rex Agrippa prophetis? Scio quod credis. Agrippa autem ad Paulum ait. In modico suades me christianũ fieri. Et Paulus. Optarim deo & in modico & in magno nõ tantum te, sed etiã oẽs q audiunt hodie fieri tales qualis ego sum, exceptis uinculis his. Et hæc eo locuto surrexit rex & pses, & Bernice & q assidebant eis. Et

cum

ἀναχωρήσαντες, ἐλάλουν πρὸς ἀλλήλους λέγοντες, ὅτι οὐδὲν θανάτου ἄξιον ἢ δεσμῶν πράσσει ὁ ἄνθρωπος οὗτος. ἀγρίππας δὲ τῷ Φήστῳ ἔφη, ἀπολέλυσθαι ἐδύνατο ὁ ἄνθρωπος οὗτος, εἰ μὴ ἐπεκέκλητο Καίσαρα. Ὡς δὲ ἐκρίθη τοῦ ἀποπλεῖν ἡμᾶς εἰς τὴν Ἰταλίαν, παρεδίδουν τόν τε παῦλον καὶ τινας ἑτέρους δεσμώτας ἑκατοντάρχῃ, ὀνόματι Ἰουλίῳ, σπείρης Σεβαστῆς, ἐπιβάντες δὲ πλοίῳ Ἀδραμυττηνῷ μέλλοντες πλεῖν τοὺς κατὰ τὴν Ἀσίαν τόπους, ἀνήχθημεν, ὄντος σὺν ἡμῖν Ἀριστάρχου Μακεδόνος Θεσσαλονικέως. τῇ τε ἑτέρᾳ, κατήχθημεν εἰς Σιδῶνα. φιλανθρώπως τε ὁ Ἰούλιος τῷ παύλῳ χρησάμενος, ἐπέτρεψε πρὸς τοὺς φίλους πορευθέντα, ἐπιμελείας τυχεῖν. κἀκεῖθεν ἀναχθέντες, ὑπεπλεύσαμεν τὴν Κύπρον, διὰ τοὺς ἀνέμους εἶναι οὐαντίους. τό τε πέλαγος τὸ κατὰ τὴν Κιλικίαν καὶ Παμφυλίαν διαπλεύσαντες, κατήλθομεν εἰς Μύρα τῆς Λυκίας, κἀκεῖ εὑρὼν ὁ ἑκατόνταρχος πλοῖον Ἀλεξανδρῖνον, πλέον εἰς τὴν Ἰταλίαν, ἐνεβίβασεν ἡμᾶς εἰς αὐτό. Ἐν ἱκαναῖς δὲ ἡμέραις βραδυπλοοῦντες, καὶ μόλις γενόμενοι κατὰ τὴν Κνίδον, μὴ προσεῶντος ἡμᾶς τοῦ ἀνέμου, ὑπεπλεύσαμεν τὴν Κρήτην κατὰ Σαλμώνην, μόλις τε παραλεγόμενοι αὐτὴν, ἤλθομεν εἰς τόπον τινά, καλούμενον Καλοὺς Λιμένας, ᾧ ἐγγὺς ἦν πόλις Λασαία. ἱκανοῦ δὲ χρόνου διαγενομένου, καὶ ὄντος ἤδη ἐπισφαλοῦς τοῦ πλοὸς, διὰ τὸ καὶ τὴν νηστείαν ἤδη παρεληλυθέναι, παρῄνει ὁ παῦλος λέγων αὐτοῖς. Ἄνδρες θεωροῦμαι ὅτι μετὰ ὕβρεως καὶ πολλῆς ζημίας, οὐ μόνον τοῦ φορτίου καὶ τοῦ πλοίου, ἀλλὰ καὶ τῶν ψυχῶν ἡμῶν μέλλειν ἔσεσθαι τὸν πλοῦν. ὁ δὲ ἑκατόνταρχος τῷ κυβερνήτῃ καὶ τῷ ναυκλήρῳ ἐπείθετο μᾶλλον, ἢ τοῖς ὑπὸ τοῦ παύλου λεγομένοις. Ἀνευθέτου δὲ τοῦ λιμένος ὑπάρχοντος πρὸς παραχειμασίαν, οἱ πλείονες

cum secessissent, loquebãtur inter se dicẽtes, nihil morte aut uinculis dignum facit homo iste. Agrippa autẽ Festo dixit. Dimitti poterat homo hic, si non appellasset Cæsarem.

Vt aũt decretum est nobis nauigare in Italiam, tradiderũt & Paulũ & quosdam alios carcerarios Centurioni noie Iulio cohortis Augustæ. Cõscensa aũt naue adramyttina nauigaturi ad loca Asiæ soluimus, pseuerante nobiscũ Aristarcho Macedone Thessalonicensi. Sequenti aũt die appulimus Sidonẽ. Et Iulius humaniter tractato Paulo pmisit ut ad amicos pfectus ab illis curaret. Et inde cũ soluissemus, subnauigauimus Cyprũ, propterea q̃ essent uenti cõtrarij. Et pelag⁹ Ciliciæ & Pamphyliæ emẽsi peruenimus Myram, quæ est Lyciæ, & ibi inueniens Centurio nauem Alexandrinã nauigãtem in Italiã, transposuit nos in eã. Et cũ multis diebus tarde nauigaremus, & uix deuenissemus contra Gnidũ, prohibente nos uẽto, adnauigauimus Cretæ, iuxta Salmonẽ. Et uix præterlegentes illã puenimus in locũ quendã, qui uocat⁹ pulchri port⁹, cui uicina erat ciuitas Lasæa. Multo aũt tpe pacto, & cũ iam nõ esset tuta nauigatio, etiam q̃ ieiunium iam præteriisset, admonebat eos Paul⁹ dicẽs eis. Viri, uideo quod cum iniuria & multo damno, nõ solũ oneris & nauis, sed etiã animarũ nostrarũ futura sit nauigatio. Centurio autem gubernatori & Naudero magis credebat, q̃ his quæ a Paulo dicebantur. Et cum aptus portus non esset ad hyemandum

XXVIII

πλείους ἔθεντο βουλὴν ἀναχθῆναι κἀκεῖθεν, εἴπως δύναιντο καταντήσαντες εἰς Φοίνικα παραχειμάσαι, λιμένα Κρήτης, βλέποντα κατὰ λίβα καὶ κατὰ χῶρον. ὑποπνεύσαντος δὲ νότου, δόξαντες τῆς προθέσεως κεκρατηκέναι, ἄραντες ἆσσον, παρελέγομεν τὴν Κρήτην. μετ' οὐ πολὺ δὲ ἔβαλε κατ' αὐτῆς ἄνεμος τυφωνικός, ὁ καλούμενος εὐροκλύδων. συναρπασθέντος δὲ τοῦ πλοίου, καὶ μὴ δυναμένου ἀντοφθαλμεῖν τῷ ἀνέμῳ, ἐπιδόντες ἐφερόμεθα. Νησίον δέ τι ὑποδραμόντες καλούμενον Κλαύδην, μόλις ἰσχύσαμεν περὶ κρατεῖς γενέσθαι τῆς σκάφης, ἣν ἄραντες, βοηθείαις ἐχρῶντο ὑποζωννύντες τὸ πλοῖον· φοβούμενοί τε μὴ εἰς τὴν Σύρτιν ἐκπέσωσι, χαλάσαντες τὸ σκεῦος, οὕτως ἐφέροντο. Σφοδρῶς δὲ χειμαζομένων ἡμῶν, τῇ ἑξῆς ἐκβολὴν ἐποιοῦντο, καὶ τῇ τρίτῃ αὐτόχειρες τὴν σκευὴν τοῦ πλοίου ἐρρίψαμεν. μήτε δὲ ἡλίου, μήτε ἄστρων ἐπιφαινόντων ἐπὶ πλείονας ἡμέρας, χειμῶνός τε οὐκ ὀλίγου ἐπικειμένου, λοιπὸν περιῃρεῖτο πᾶσα ἐλπὶς τοῦ σώζεσθαι ἡμᾶς. πολλῆς δὲ ἀσιτίας ὑπαρχούσης, τότε σταθεὶς ὁ Παῦλος ἐν μέσῳ αὐτῶν, εἶπεν. Ἔδει μὲν, ὦ ἄνδρες, πειθαρχήσαντάς μοι, μὴ ἀνάγεσθαι ἀπὸ τῆς Κρήτης, κερδῆσαί τε τὴν ὕβριν ταύτην καὶ τὴν ζημίαν. καὶ τὰ νῦν παραινῶ ὑμᾶς εὐθυμεῖν· ἀποβολὴ γὰρ ψυχῆς οὐδεμία ἔσται ἐξ ὑμῶν, πλὴν τοῦ πλοίου. παρέστη γάρ μοι τῇ νυκτὶ ταύτῃ ἄγγελος τοῦ θεοῦ οὗ εἰμὶ, ᾧ καὶ λατρεύω, λέγων, μὴ φοβοῦ Παῦλε. καίσαρί σε δεῖ παρασταθῆναι. καὶ ἰδοὺ κεχάρισταί σοι ὁ θεὸς, πάντας τοὺς πλέοντας μετά σου. διὸ εὐθυμεῖτε ἄνδρες. πιστεύω γὰρ τῷ θεῷ, ὅτι οὕτως ἔσται, κατὰ τὸν τρόπον λελάληταί μοι. εἰς νῆσον δέ τινα δεῖ ἡμᾶς ἐκπεσεῖν. ὡς δὲ τεσσαρεσκαιδεκάτη νὺξ ἐγένετο, διαφερομένων ἡμῶν ἐν

cõplures statuerũt cõsiliũ soluẽdi illinc, si quo modo posset peruecti phœnicẽ illic hyemare, Is ẽ port⁹ Cretæ spectãs ad Africũ & ad Chorũ. Aspirante aũt austro, rati se ꝓpositi cõpotes, cũ soluissent Asson, præterlegebant Cretã. Nõ post multũ aũt misit se cõtra ipsam uẽtus typhonicus, qui uocatur euroaquilo. Cumq; correpta esset nauis, & non posset conari in uentum, data naue flatibus, ferebamur. In insululã autẽ quãdam deuecti quæ uocatur Clauda, uix potuimus obtinere scapham. Qua sublata adiutorijs utebãtur, subcingentes nauem, timentes ne in Syrtim inciderent, summisso uase, sic ferebantur. Cũ aũt uehementi tempestate iactaremur, sequenti die iactũ fecerunt, & tertia die suis manibus armamenta nauis proiecerunt. Porro neq; sole neq; syderibus apparẽtibus ad cõplures dies, & tẽpestate nõ exigua iminẽte, iã ablata erat spes oĩs salutis nostræ. Et cũ multa iã esset inedia, tũc stãs Paul⁹ in medio eorũ dixit. oportebat qdẽ o uiri audito me nõ soluere a Creta, at lucrifacere iniuriã hanc & iacturã. Et nunc hortor ut bono aio sitis. Amissio enim aĩe nulla erit ex nobis, ꝓterq; nauis. Astitit eñ mihi hac nocte angel⁹ dei, cui⁹ sum ego & cui seruio dicẽs. Ne timeas Paule, Cæsari te oportet sisti. Et ecce donauit tibi deus oẽs q nauigãt tecum. Propter qd bono animo estote uiri. Credo eñ deo quod sic erit quemadmodum dictum est mihi. In ínsulam autem quandam oportet nos eĩci. Sed posteaq; quarta decima nox superuenit, nauigantibus nobis in

ἡμῶν ἐν τῷ Ἀδρίᾳ, κατὰ μέσον τῆς νυκτὸς ὑπενόουν οἱ ναῦται προσάγειν τινὰ αὐτοῖς χώραν, καὶ βολίσαντες, εὗρον ὀργυιὰς εἴκοσιν, βραχὺ δὲ διασήσαντες, καὶ πάλιν βολίσαντες, εὗρον ὀργυιὰς δεκαπέντε, φοβούμενοί τε μήπως εἰς τραχεῖς τόπους ἐκπέσωσιν, ἐκ πρύμνης ῥίψαντες ἀγκύρας τέσσαρας, ηὔχοντο ἡμέραν γενέσθαι. τῶν δὲ ναυτῶν ζητούντων φυγεῖν ἐκ τοῦ πλοίου, καὶ χαλασάντων τὸ σκάφος εἰς τὴν θάλασσαν, προφάσει ὡς ἐκ πρώρας μελλόντων ἀγκύρας ἐκτείνειν, εἶπεν ὁ Παῦλος τῷ ἑκατοντάρχῃ καὶ τοῖς στρατιώταις, ἐὰν μὴ οὗτοι μείνωσιν ἐν τῷ πλοίῳ, ὑμεῖς σωθῆναι οὐ δύνασθε. τότε οἱ στρατιῶται ἀπέκοψαν τὰ σχοινία τοῦ σκάφους, καὶ εἴασαν αὐτὸ ἐκπεσεῖν. ἄχρι δὲ οὗ ἔμελλεν ἡμέρα γίνεσθαι παρεκάλει ὁ Παῦλος ἅπαντας μεταλαβεῖν τροφῆς, λέγων. τεσσαρεσκαιδεκάτην σήμερον ἡμέραν προσδοκῶντες ἄσιτοι διατελεῖτε, μηδὲν προσλαβόμενοι. διὸ παρακαλῶ ὑμᾶς προσλαβεῖν τροφῆς. τοῦτο γὰρ πρὸς τῆς ὑμετέρας σωτηρίας ὑπάρχει. οὐδενὸς γὰρ ὑμῶν θρὶξ ἐκ τῆς κεφαλῆς πεσεῖται. εἰπὼν δὲ ταῦτα, καὶ λαβὼν ἄρτον, εὐχαρίστησε τῷ θεῷ ἐνώπιον πάντων, καὶ κλάσας, ἤρξατο ἐσθίειν. εὐθυμοι δὲ γενόμενοι πάντες, καὶ αὐτοὶ προσελάβοντο τροφῆς, ἦμεν δὲ ἐν τῷ πλοίῳ αἱ πᾶσαι ψυχαὶ, διακόσιαι ἑβδομήκοντα ἕξ. κορεσθέντες δὲ τροφῆς, ἐκούφιζον τὸ πλοῖον, ἐκβαλλόμενοι τὸν σῖτον εἰς τὴν θάλασσαν. ὅτε δὲ ἡμέρα ἐγένετο, τὴν γῆν οὐκ ἐπεγίνωσκον, κόλπον δέ τινα κατενόουν ἔχοντα αἰγιαλόν, εἰς ὃν ἐβουλεύσαντο εἰ δυνατὸν, ἐξῶσαι τὸ πλοῖον, καὶ τὰς ἀγκύρας περιελόντες, εἴων εἰς τὴν θάλασσαν, ἅμα ἀνέντες τὰς ζευκτηρίας τῶν πηδαλίων καὶ ἐπάρ-

nobis in Hadria circa medium noctis ſuſpicabantur nautæ apparere ſibi aliquam regionem. Qui & ſummiſſa bolide, reppererunt paſſus uiginti, & puſillum inde digreſſi, & rurſum iacta bolide inuenerunt paſſus quindecim. Timenteſq; ne in aſpera loca inciderent de puppi iactis ancoris quatuor, optabant diem fieri. Nautis uero quærentibus fugere de naui, cum ſubmiſiſſent ſcapham in mare ſub prætextu uelut e prora ancoras extenſuri, dixit Paulus Centurioni & militibus. Niſi hi in naui manſerint, uos ſalui fieri non poteſtis. Tunc abſciderunt milites funes ſcaphæ, & paſſi ſunt eam excidere. Et cum lux inciperet fieri, hortabatur Paulus omnes ſumere cibum, dicens. Quartodecimo die hodie expectantes ieiuni permanetis, nihil accipientes. Propter quod hortor uos, ut ſumatis cibum, hoc enim ad ſalutem noſtram pertinet, quia nullius ueſtrum capillus de capite cadet. Et cum hæc dixiſſet, ſumpto pane gratias egit deo in conſpectu omnium, & cum fregiſſet, cœpit manducare. Animæquiores autem facti omnes, & ipſi ſumpſerunt cibum. Eramus uero uniuerſæ animæ in naui ducentæ ſeptuagintaſex. Et ſatiati cibo alleuiabant nauem eiſcientes triticum in mare. Cum autem dies factus eſſet, terram nō agnoſcebant, ſinum uero quendam animaduertebant habentem litus in quem cogitabant ſi poſſent, ipellere nauē. Et cū ancoras ſuſtuliſſent, cōmittebant ſe mari ſimul laxati iuncturis gubernaculo

καὶ ἐπάραντες τὸν ἀρτέμονα, τῇ πνεούσῃ κατεῖχομεν εἰς τὸν αἰγιαλόν, περιπεσόντες δὲ εἰς τόπον διθάλασσον, ἐπώκειλαν τὴν ναῦν, καὶ ἡ μὲν πρῷρα ἐρείσασα, ἔμεινεν ἀσάλευτος. ἡ δὲ πρύμνα ἐλύετο ὑπὸ τῆς βίας τῶν κυμάτων. τῶν δὲ στρατιωτῶν βουλὴ ἐγένετο, ἵνα τοὺς δεσμώτας ἀποκτείνωσι, μή τις ἐκκολυμβήσας διαφύγοι. ὁ δὲ ἑκατόνταρχος βουλόμενος διασῶσαι τὸν Παῦλον, ἐκώλυσεν αὐτοὺς τοῦ βουλήματος, ἐκέλευσέ τε τοὺς δυναμένους κολυμβᾶν, ἀποῤῥίψαντας πρώτους ἐπὶ τὴν γῆν ἐξιέναι, καὶ τοὺς λοιποὺς, οὓς μὲν ἐπὶ σανίσιν, οὓς δὲ ἐπί τινων τῶν ἀπὸ τοῦ πλοίου, καὶ οὕτως ἐγένετο πάντας διασωθῆναι ἐπὶ τὴν γῆν.

Καὶ διασωθέντες, τότε ἐπέγνωσαν, ὅτι Μελίτη ἡ νῆσος καλεῖται. οἱ δὲ βάρβαροι παρεῖχον οὐ τὴν τυχοῦσαν φιλανθρωπίαν ἡμῖν, ἀνάψαντες γὰρ πυρὰν, προσελάβοντο πάντας ἡμᾶς, διὰ τὸν ὑετὸν τὸν ἐφεστῶτα, καὶ διὰ τὸ ψῦχος. συσταίραντος δὲ τοῦ Παύλου φρυγάνων πλῆθος, καὶ ἐπιθέντος ἐπὶ τὴν πυρὰν, ἔχιδνα ἐκ τῆς θέρμης ἐξελθοῦσα, καθῆψε τῆς χειρὸς αὐτοῦ. ὡς δὲ εἶδον οἱ βάρβαροι κρεμμάμενον τὸ θηρίον ἐκ τῆς χειρὸς αὐτοῦ, ἔλεγον πρὸς ἀλλήλους, πάντως φονεύς ἐστιν ὁ ἄνθρωπος οὗτος, ὃν διασωθέντα ἐκ τῆς θαλάσσης, ἡ δίκη ζῆν οὐκ εἴασεν. ὁ μὲν οὖν ἀποτινάξας τὸ θηρίον εἰς τὸ πῦρ, ἔπαθεν οὐδὲν κακόν. οἱ δὲ, προσεδόκων αὐτὸν μέλλειν πίμπρασθαι, ἢ καταπίπτειν ἄφνω νεκρόν, ἐπὶ πολὺ δὲ αὐτῶν προσδοκώντων, καὶ θεωρούντων μηδὲν ἄτοπον εἰς αὐτὸν γινόμενον, μεταβαλλόμενοι ἔλεγον θεὸν αὐτὸν εἶναι. ἐν δὲ τοῖς περὶ τὸν τόπον ἐκεῖνον, ὑπῆρχε χωρία τῷ πρώτῳ τῆς νήσου, ὀνόματι Ποπλίῳ, ὃς ἀναδεξάμενος ἡμᾶς τρεῖς ἡμέρας, φιλοφρόνως ἐξένισεν.

Ἐγένετο δὲ

rum, & sublato artemone, secundum auræ flatum tendebãt ad litus. Et cum incidissemus in locum Bimarem impegerunt nauem, & prora quidem fixa manebat immobilis, puppis uero solue bator a ui undarũ. Militum aũt consilium erat ut carcerarios occiderent, ne quis cum enatasset effugeret. Centurio autem uolens seruare Paulum, compescuit eos a cõsilio. Iussitq; eos q̃ possent natare, ut abijcerent se primos, & in terrã euaderẽt, ut & cæteri partim in tabulis partim in quibusdam nauis fragmẽtis. Et sic factum est, ut omnes incolumes euaderent ad terram.

Et cum euasissent, tunc cognouerunt, quod Melite insula uocaretur. Barbari uero prestabant non uulgarẽ humanitatem nobis. Accensa enim pyra recipiebãt nos omnes propter hymbrem qui imminebat & propter frigus. Cum congregasset autem Paulus sarmentorum multitudinem & imposuisset in ignem, uipera a calore cũ processisset, inuasit manum eius. Vt uero uiderunt Barbari pendentẽ bestiam de manu eius inter sese dicebãt. Omnino homicida est homo hic, quem seruatum e mari ultio nõ sinit uiuere. Et ille quidem excussa uipera in ignem, mali nihil passus est. At illi existimabant futurum ut incenderetur, aut concideret repente mortuus. Diu autem illis expectantibus & uidentibus, nihil mali in eũ fieri, conuertentes se dicebãt eũ esse deum. In locis aũt illis erãt prædia primati insulæ noie Publio, qui nos excepit os, triduo benigne hospitatus est.

XXVIII

Contigit

ἐγένετο δὲ τὸν πατέρα τοῦ ποπλίου πυρετοῖς καὶ δυσεντερίᾳ συνεχόμενον κατακεῖσθαι, πρὸς ὃν ὁ παῦλος εἰσελθὼν καὶ προσευξάμενος, ἐπιθεὶς τὰς χεῖρας αὐτῷ, ἰάσατο αὐτόν. τούτου οὖν γενομένου καὶ οἱ λοιποὶ οἱ ἔχοντες ἀσθενείας, προσήρχοντο καὶ ἐθεραπεύοντο, οἳ καὶ πολλαῖς τιμαῖς ἐτίμησαν ἡμᾶς, καὶ ἀναγομένοις ἐπέθεντο τὰ πρὸς τὴν χρείαν. μετὰ δὲ τρεῖς μῆνας, ἀνήχθημεν ἐν πλοίῳ παρακεχαραγμένῳ ἐν τῇ νήσῳ, παραπλεύσαντες δὲ συρακοῦσαν, ἐπεμείναμεν ἡμέρας τρεῖς, ὁρμισθέντες καθ' ἱστάμεθα εἰς ῥήγιον, καὶ μετὰ μίαν ἡμέραν ἐπιγενομένου νότου, δευτεραῖοι ἤλθομεν εἰς ποτίολους, οὗ εὑρόντες ἀδελφοὺς, παρεκλήθημεν ἐπιμεῖναι ἡμέρας ἑπτά, καὶ οὕτως εἰς τὴν ῥώμην ἤλθομεν. κἀκεῖθεν οἱ ἀδελφοὶ ἀκούσαντες τὰ περὶ ἡμῶν, ἐξῆλθον εἰς ἀπάντησιν ἡμῖν, ἄχρις ἀππίου φόρου, καὶ τριῶν ταβερνῶν, οὓς ἰδὼν ὁ παῦλος εὐχαριστήσας τῷ θεῷ, ἔλαβε θάρσος. ὅτε δὴ ἤλθομεν εἰς ῥώμην ὁ ἑκατόνταρχος παρέδωκε τοὺς δεσμίους τῷ στρατοπεδάρχῃ. τῷ δὲ παύλῳ ἐπετράπη μένειν καθ' ἑαυτὸν, σὺν τῷ φυλάσσοντι αὐτὸν στρατιώτῃ. ἐγένετο δὲ μετὰ ἡμέρας τρεῖς, συγκαλέσασθαι τὸν παῦλον τοὺς ὄντας πρώτους τῶν ἰουδαίων. συνελθόντων δὲ αὐτῶν, ἔλεγε πρὸς αὐτούς. ἄνδρες ἀδελφοί, ἐγὼ οὐδὲν ἐναντίον ποιήσας τῷ λαῷ ἢ τοῖς ἔθεσι τοῖς πατρῴοις, δέσμιος ἐξ ἱεροσολύμων παρεδόθην εἰς τὰς χεῖρας τῶν ῥωμαίων, οἵτινες ἀνακρίναντές με, ἐβούλοντο ἀπολύσαι, διὰ τὸ μηδεμίαν αἰτίαν θανάτου ὑπάρχειν ἐν ἐμοί· ἀντιλεγόντων δὲ τῶν ἰουδαίων, ἠναγκάσθην ἐπικαλέσασθαι καίσαρα, οὐχὼς τοῦ ἔθνους μου ἔχων τί κατηγορῆσαι, διὰ ταύτην οὖν τὴν αἰτίαν παρεκάλεσα ὑμᾶς, ἰδεῖν καὶ προσλαλῆσαι, ἕνεκεν γὰρ τῆς ἐλπίδος τοῦ ἰσραὴλ τὴν ἅλυσιν ταύτην περίκειμαι.

οἱ δὲ

Contigit aũt patrẽ publij febribus & dysenteria uexatum iacere. Ad quem Paulus intrauit. & cum orasset & imposuisset ei manus, sanauit eũ. Hoc igit̃ facto & cœteri q habebãt infirmitates in insula accedebãt & sanabãt, q etiã multis honoribus nos honorauerũt, & soluentibus imposuerũt q̃ necessaria erãt Post mẽses aũt tres nauigauim⁹ in naui Alexandrina, q̃ in insula hyemauerat. cui erat insigne castor & Pollux. Et cum uenissemus Syracusas mansimus triduo. Inde circumlegẽtes deuenimus Rhegium. & post unum diem afflante austro altero die uenim⁹ Puteolos ubi repertis fratribus rogati sum⁹ manere apud eos dies septẽ, & sic uenim⁹ Rhomã. Et inde cũ audissent fratres de nobis ꝓdierunt in occursũ nobis usq; ad Appij forũ & tres tabernas. Quos cũ uidisset Paul⁹, gratijs actis deo sũpsit fiduciã. Cũ aũt uenissem⁹ Rhomã, Cẽturio tradidit uictos Pricipi exercit⁹. Permissũ est aũt Paulo, ut maneret sol⁹, cũ custodiẽte se milite. Post tertiũ aũt diẽ conuocauit Paulus Iudæoꝝ primores. Cunctꝝ uenissent, dicebat eis. Ego uiri fratres cũ nihil fecerim aduersus plebẽ, aut instituta maiorꝝ, uinctus ab hierosolymis traditus sum in manus Romanorũ, qui cũ interrogationẽ de me habuissent, uoluerunt me dimittere, eo q̃ nulla esset causa mortis in me. Cõtradicẽtibus aũt Iudæis coactus sũ appellare Cæsarẽ, nõ tãq̃ habẽs in quo gẽtẽ meã accusarẽ. Propter hãc igit̃ cãm aduocaui uos, ut uiderẽ & alloq̃rer, ꝓpter spẽ em Israel catena hac circũdatus sũ.

At illi

οἱ δὲ πρὸς αὐτὸν εἶπον, Ἡμεῖς οὔτε γράμματα περὶ σοῦ ἐδεξάμεθα ἀπὸ τῆς Ἰουδαίας, οὔτε παραγενόμενός τις τῶν ἀδελφῶν ἀπήγγειλεν ἢ ἐλάλησέ τι περὶ σοῦ πονηρόν. ἀξιοῦμεν δὲ παρά σου ἀκοῦσαι ἃ φρονεῖς. περὶ μὲν γὰρ τῆς αἱρέσεως ταύτης, γνωστὸν ἔχομεν ἡμῖν, ὅτι πανταχοῦ ἀντιλέγεται. ταξάμενοι δὲ αὐτῷ ἡμέραν, ἦκον πρὸς αὐτὸν εἰς τὴν ξενίαν πλείονες, οἷς ἐξετίθετο διαμαρτυρόμενος τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ, πείθων τε αὐτοὺς τὰ περὶ τοῦ ΙΗΣΟΥ, ἀπό τε τοῦ νόμου μωσέως καὶ τῶν προφητῶν ἀπὸ πρωῒ ἕως ἑσπέρας. καὶ οἱ μὲν ἐπείθοντο τοῖς λεγομένοις, οἱ δὲ ἠπίστουν, ἀσύμφωνοι δὲ ὄντες πρὸς ἀλλήλους, ἀπελύοντο. εἰπόντος τοῦ παύλου ῥῆμα ἕν, ὅτι καλῶς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐλάλησε διὰ ἡσαΐου τοῦ προφήτου πρὸς τοὺς πατέρας ἡμῶν, λέγον, πορεύθητι πρὸς τὸν λαὸν τοῦτον, καὶ εἴπον. ἀκοῇ ἀκούσετε, καὶ οὐ μὴ συνῆτε, καὶ βλέποντες βλέψετε, καὶ οὐ μὴ ἴδητε, ἐπαχύνθη γὰρ ἡ καρδία τοῦ λαοῦ τούτου, καὶ τοῖς ὠσὶ βαρέως ἤκουσε, καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτῶν ἐκάμμυσαν, μήποτε ἴδωσι τοῖς ὀφθαλμοῖς, καὶ τοῖς ὠσὶν ἀκούσωσι, καὶ τῇ καρδίᾳ συνῶσι, καὶ ἐπιστρέψωσι, καὶ ἰάσωμαι αὐτούς. γνωστὸν οὖν ἔστω ὑμῖν, ὅτι τοῖς ἔθνεσιν ἀπεστάλη τὸ σωτήριον τοῦ θεοῦ, αὐτοὶ καὶ ἀκούσονται, καὶ ταῦτα εἰπόντος, ἀπῆλθον οἱ ἰουδαῖοι πολλὴν ἔχοντες ἐν ἑαυτοῖς συζήτησιν. ἔμεινε δὲ ὁ παῦλος διετίαν ὅλην ἐν ἰδίῳ μισθώματι, καὶ ἀπεδέχετο πάντας τοὺς εἰσπορευομένους πρὸς αὐτὸν, κηρύσσων τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ, καὶ διδάσκων τὰ περὶ τοῦ κυρίου ΙΗΣΟΥ μετὰ πάσης παῤῥησίας ἀκωλύτως.

πράξεις τῶν ἀποστόλων εὐτυχῶς συντελεσθεῖσαι.

Atilli dixerunt ad eum. Nos neq; literas accepimus de te a Iudæa, neq; adueniens aliquis fratrum nunciauit aut locutus est quid de te malum. Volumus aũt a te audire quæ sentis. Nam de secta hac notum est nobis, quod ubiq; ei contradicitur. Cũ constituissent aũt illi diem, uenerunt ad eum in hospitiũ cõplures, quibus exponebat testificans regnum dei, suadensq; eis de Iesu ex lege Mosi & prophetis, a mane usq; ad uesperam. Et quidam credebant his quæ dicebantur, quidã uero nõ credebant. Cũq; inter se nõ essent concordes, discedebant dicente Paulo unum uerbum. Bene spiritus sanctus locutus est per Esaiam prophetam ad patres nostros, dicens. Vade ad populũ istũ & dic. Auditu audietis & non intelligetis, & uidentes uidebitis & non perspicietis. Incrassatum est enim cor populi huius & auribus grauiter audierũt, & oculos suos cõpresserunt, ne quando uideãt oculis & auribus audiãt, & corde intelligãt, & cõuertant & sanem eos. Notũ ergo sit uobis q; gẽtibus missum est hoc saluare dei, & ipsi audient. Et cum hæc dixisset, exierũt ab eo Iudæi, multã habẽtes inter se disceptationẽ. Mansit aũt Paulus biennio toto in suo conducto, & suscipiebãt omnes qui ingrediebãtur ad eũ, prædicans regnum dei, & docẽs quæ sunt de domino Iesu, cũ omni fiducia, nemine prohibente.

ACTA APOSTOLORVM FELICITER ABSOLVTA.

Digitized by Google

ΥΠΟΘΕΣΙΣ ΤΗΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗΣ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΠΑΥΛΟΥ ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΡΩΜΑΙΟΥΣ.

ΤΑΥΤΗΝ ἐπιστέλλει ἀπὸ κορίνθου, μήπω μὲν ἑωρακὼς ῥωμαίους, ἀκούων δὲ περὶ αὐτῶν, καὶ ἐπιποθῶν αὐτοὺς ἰδεῖν, καὶ πρῶτον μὲν ἀποδέχεται τὴν πίστιν αὐτῶν καταγγελλομένην ὅλῳ τῷ κοσμῷ. ἔπειτα σημαίνει πολλάκις ἑαυτὸν προθέμενον ἐλθεῖν, διὰ δὲ τὰς αὐτοὺς πόθους μὴ τέως μὴ δεδυνῆσθαι, ⸂καὶ λοιπὸν διδασκαλικὴν⸃ τὴν ἐπιστολὴν ποιεῖται, περὶ κλήσεως ἐθνῶν, καὶ ὅτι ἡ περιτομή, ἕως καιροῦ ἦν, καὶ νῦν πέπαυται, καὶ ὅτι διὰ τοῦ ΧΡΙΣΤΟΥ λέλυται τὸ κατάκριμα τοῦ ἀδάμ, καὶ ἡ σκιὰ τοῦ νόμου παρῆλθε. τὴν μὲν οὖν κλῆσιν τῶν ἐθνῶν, ἀκολούθως γεγενῆσθαι καταδείκνυσι, ὅτι τοῦτο ἀποδείκνυσι πᾶσιν ἀνθρώποις ἐμφυτον εἶναι δὲ νόμον, καὶ πάντας ἀδιδάκτως τε τῇ φύσει, καὶ ἀπ' αὐτῆς τῆς φύσεως διδαχθῆναι γινώσκειν τὸν θεόν. διὸ ⸂καὶ εἰκότως αἰτιᾶται πρῶτον ἕλληνας, ὡς τοῦ μὲν θεοῦ φανερώσαντος αὐτοῖς ἐκ τῶν ποιημάτων αὐτοῦ τοῦ κόσμου, τὴν πρὸς αὐτοῦ γνῶσιν, καὶ δὴ καὶ ἀϊδίου δυνάμεως αὐτοῦ, ᾗ τε καὶ δι' οὗ τὰ πάντα πεποίηκεν. αὐτοὺς δὲ ἐγνωκέναι μὲν ἐκ τῶν κτισμάτων, εἶναι θεὸν τὸν τούτων δημιουργόν, τὰ δὲ ποιήματα θεοποιήσαντας, καὶ τῇ κτίσει μᾶλλον, ἢ αὐτῷ λατρεύσαντας. Αἰτιᾶται δὲ καὶ ἰουδαίους, ὡς μὴ φυλάξαντας τὸν νόμον, ἀλλὰ μᾶλλον διὰ τῆς παραβάσεως τοῦ νόμου, τὸν θεὸν ἀτιμάσαντας, καὶ οὕτως ἀμφότερα τὰ μέγιστα, ἰουδαίους τε ⸂καὶ ἕλληνας συγκλείει, καὶ ἐλέγχει ἐπὶ τῇ παρανομίᾳ, ἵνα δείξῃ, ὅτι ἴσοι γενόμενοι πάντες, ἐπίσουσι καὶ πάντες ὡς ὑπευθυνοι, τοῦ λυτρουμένου δέονται. τῆς δὲ χάριτος καὶ λυτρώσεως ἐπίσης τοῖς ἰουδαίοις γενομένης ⸂καὶ ἐπὶ τὰ ἔθνη, εἰκότως καὶ κλήσις γέγονε τῶν ἐθνῶν. τὴν δὲ κλήσεως τῶν ἐθνῶν γενομένης, δῆλον ἀνάγκης πέπαυται ἡ περιτομή, ἡ ἦν ⸂τῷ νόμῳ σκιά. ὁ γὰρ ἀβραὰμ φησὶν, οὐκ ἐν περιτομῇ, ἀλλὰ πρὸς τῇ περιτομῇς δικαιωθείς, μείζονα μάθη μὲν ἀβραὰμ, ὅτι πατὴρ πολλῶν ἐθνῶν ἔμελλεν εἶναι. κατὰ τὴν ἐν τῇ ἀκροβυσίᾳ πίστιν. ἔλαβε δὲ μετὰ τὸ δικαιωθῆναι ⸂τὴν περιτομὴν ἐν σαρκί, ἵνα σημεῖον ᾖ τοῖς κατὰ σάρκα γενομένοις ἐξ αὐτοῦ. παύσασθαι ποτὲ τὴν περιτομὴν, ὅτ' ἂν τὰ ἔθνη γένηται τέκνα τοῦ ἀβραάμ, ἀχειρόμφυα πολιτεύεσθαι κατὰ τὴν πίστιν τοῦ ἀβραάμ. ἐν ᾗ ἐδικαιώθη, ὅτε ἦν ἐν ἀκροβυσίᾳ. τούτων γὰρ χάριν μὴ μεγαυχάσθω ἀβραάμ. ἀναγκὴ δὲ ἐλθόντων, παύσασθαι τὸ σημαινόμενον. Εἰ μὲν οὖν τὰ ἔθνη ἀναπαύσουσι περιτέμνεσθαι, παυέτωσαν ⸂τὸ ὄνομα τοῦ ἀβραάμ, ⸂καλείσθω ἀβραάμ. εἰ δὲ ἀβραὰμ παρὰ θεοῦ ὠνομάσθη. οὐδὲ περιτέμνεσθαι τὰ ἔθνη, ἀλλ' οὐδ' αὐτοὺς ἔτι τοὺς κατὰ σάρκα ἰουδαίους, ἵνα ᾖ τὸ ὄνομα βέβαιον, καὶ πατὴρ πολλῶν ἐθνῶν κληθῆται. καὶ γὰρ οὐ χρείαν ἔχει τίς λοιπὸν περιτέμνεσθαι, ἀκούσμενος τῇ πίστει τοῦ ἀβραάμ, οὐδὲ οἱ ἄλλης δὲ τῆς ἐν τῷ νόμῳ σκιᾶς. οὐ γὰρ ἐκ τούτων, ἀλλ' ἐκ πίστεως δικαιοῦται τις, καθάπερ καὶ ἀβραάμ.

ταῦτα

ταῦτα οὕτως καταισχυνάσας, ἀποδείκνυσι πάλιν, ὅτι ἄλλως οὐκ ἂν γένοιτο λύτρωσις καὶ χάρις τῆ
ἰσραὴλ, καὶ τοῖς ἔθνεσιν, εἰ μὴ διαλυθῆ ἡ ἀρχαία ἁμαρτία τοῦ ἀδάμ, ἣ εἰς πάντας γεγονυῖα,
δι' ἄλλου δὲ μὴ δυνάσθαι ἀντιὼ ἀληθεύειν φησὶν, ἢ διὰ ΧΡΙΣΤΟΥ τοῦ θεοῦ. οὐ γὰρ δυ-
νατὸν ἦν, ἄλλον λῦσαι τὸ παράπτωμα, δι' αὐτοῦ γαὰρ καὶ ἐξ ἀρχῆς ἡ κατάρα γέγο
νεν. Εἶτα γράφει ὅτι ἄλλως τοῦτο οὐ μὴ γένηται, εἰ μὴ σῶμα φορέσας ὁ υἱὸς
τοῦ Διοῦ, καὶ γένηται ἄνθρωπος, ἵνα τὸν προσενέγκας ὑπὲρ πάντων,
τοὺς πάντας ἐλευθερώσῃ ἀπὸ τοῦ θανάτου, καὶ ὥσπερ δι' ἑνὸς
ἀνθρώπου ἡ ἁμαρτία εἰς τὸν κόσμον εἰσῆλθεν, οὕτως καὶ
δι' ἑνὸς ἀνθρώπου ἡ χάρις γένηται, καὶ λοιπὸν
ὡς καλὸς οἰκονόμος, τοὺς μὲν ἰουδαίους παραμυθεῖται, ὅτι οὐ
πᾶς ἀβάτοι γίνεσθε τοῦ νόμου, ἐὰν μὴ εἰς ΧΡΙΣΤΟΝ πιστεύσητε. τοῖς δὲ
ἀπὸ τῶν ἐθνῶν παραινεῖ μὴ ἐπαίρεσθαι κατὰ τοὺς ἰσραὴλ, ἀλλὰ γινώσκειν
ὅτι ὡς κλάδοι ἐπ' ἐκείνους, ὡς ἐπὶ τὴν ῥίζαν ἐνεκεντρίσθησαν. μετὰ δὲ ταῦτα παρα
νετικοὺς λόγους εἰς τὰ ἤθη διδάξας, τελεῖ τὴν ἐπιστολήν.

ARGVMENTVM

ROmani sunt partis Italiæ. Hi præuenti sunt a falsis apostolis. & sub nomine domini nostri Iesu Christi in legem & prophetas erant inducti. Hos reuocat apostolus ad ueram & euangelicam fidem. scribens eis a Corintho.

Digitized by Google

EPISTOLAE PAVLI APOSTOLI, AD GRAECAM VERITATEM ET VETERVM LATINORVM CODICVM FIDEM RECOGNITAE PER ERASMVM ROTERODAMVM SACRAE THEOLOGIAE PROFESSOREM.

ΙΩΑΝΝΗΣ

ΦΡΟΒΕΝΙ

ΠΑΥΛΟΥ ΤΟΥ ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ Η ΠΡΟΣ ΡΩΜΑΙΟΥΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗ

ΠΑΥΛΟΣ δοῦλος ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ, κλητὸς ἀπόστολος, ἀφωρισμένος εἰς εὐαγγέλιον θεοῦ, ὃ προεπηγείλατο διὰ τῶν προφητῶν αὐτοῦ ἐν γραφαῖς ἁγίαις, περὶ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ, τοῦ γενομένου ἐκ σπέρματος Δαβὶδ κατὰ σάρκα, τοῦ ὁρισθέντος υἱοῦ θεοῦ ἐν δυνάμει, κατὰ πνεῦμα ἁγιωσύνης, ἐξ ἀναστάσεως νεκρῶν, ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ τοῦ κυρίου ἡμῶν, δι' οὗ ἐλάβομεν χάριν καὶ ἀποστολὴν, εἰς ὑπακοὴν πίστεως ἐν πᾶσι τοῖς ἔθνεσιν, ὑπὲρ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ, ἐν οἷς ἐστὲ καὶ ὑμεῖς, κλητοὶ ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ, πᾶσι τοῖς οὖσιν ἐν Ρώμῃ, ἀγαπητοῖς θεοῦ, κλητοῖς ἁγίοις. Χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη ἀπὸ θεοῦ πατρὸς ἡμῶν, καὶ κυρίου ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ.

Πρῶτον μὲν εὐχαριστῶ τῷ θεῷ μου, διὰ ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ, ὑπὲρ πάντων ὑμῶν, ὅτι ἡ πίστις ὑμῶν καταγγέλλεται ἐν ὅλῳ τῷ κόσμῳ. Μάρτυς γάρ μου ἐστὶν ὁ θεός, ᾧ λατρεύω ἐν τῷ πνεύματί μου, ἐν τῷ εὐαγγελίῳ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ, ὡς ἀδιαλείπτως μνείαν ὑμῶν ποιοῦμαι πάντοτε ἐπὶ τῶν προσευχῶν μου, δεόμενος, εἴπως ἤδη ποτὲ εὐοδωθήσομαι ἐν τῷ θελήματι τοῦ θεοῦ ἐλθεῖν

EPISTOLA PAVLI APOSTOLI AD ROMANOS.

PAVLVS SERVVS Iesu Christi, uocatꝰ apls, segregatus in euãgeliũ dei, quod ante promiserat per ꝓphetas suos, in scripturis sanctis de filio suo, qꝫ genitꝰ fuit ex semine Dauid, secũdũ carnẽ, qui dẽclaratꝰ fuit filiꝰ dei, in potẽtia, secũdũ spiritũ sanctificatiõis, ex eo qꝫ resurrexit a mortuis Iesus christus dñs noster, per quẽ accepimꝰ gratiã & muneris aplici functionẽ, ut obediat fidei inter oẽs gentes, sup ipsius noie, quorꝫ de numero estis & uos, uocati Iesu Christi, omnibꝰ qui Romæ estis, dilectis dei, uocatis sãctis. Gratia uobis & pax a deo patre nostro, & dño Iesu Christo. Primũ qdẽ gratias ago deo meo, ꝑ Iesum Christũ, super oibus uobis, quod fides uestra annunciat in toto mundo. Testis eni meus est deus, cui seruio in spiritu meo, in euãgelio filij sui, quod indesinenter mentionẽ uestri facio, semp in orationibus meis deꝓcans, si quo modo tandem aliquãdo, prosperũ iter cõtingat uolente deo,

a ut ueniã

ἐλθεῖν πρὸς ὑμᾶς. Ἐπιποθῶ γὰρ ἰδεῖν ὑμᾶς,
ἵνα τι μεταδῶ χάρισμα ὑμῖν πνευματι-
κὸν, εἰς τὸ στηριχθῆναι ὑμᾶς, τοῦτο δέ
ἐστι συμπαρακληθῆναι ἐν ὑμῖν, διὰ τῆς ἐν
ἀλλήλοις πίστεως, ὑμῶν τε καὶ ἐμοῦ.

Οὐ θέλω δὲ ὑμᾶς ἀγνοεῖν ἀδελφοί, Γ
ὅτι πολλάκις προεθέμην ἐλθεῖν πρὸς
ὑμᾶς, καὶ ἐκωλύθην ἄχρι τοῦ δεῦρο, ἵνα
καρπόν τινα σχῶ καὶ ἐν ὑμῖν, καθὼς
καὶ ἐν τοῖς λοιποῖς ἔθνεσιν. Ἕλλησί τε καὶ
βαρβάροις, σοφοῖς τε καὶ ἀνοήτοις, ὀφειλέ-
της εἰμί. Οὕτως τὸ κατ' ἐμὲ, πρόθυμον, καὶ
ὑμῖν τοῖς ἐν Ῥώμῃ εὐαγγελίσασθαι. Οὐ
γὰρ ἐπαισχύνομαι τὸ εὐαγγέλιον τοῦ
ΧΡΙΣΤΟΥ. δύναμις γὰρ θεοῦ ἐστιν εἰς σω-
τηρίαν παντὶ τῷ πιστεύοντι, Ἰουδαίῳ τε πρῶ-
τον καὶ Ἕλληνι. Δικαιοσύνη γὰρ θεοῦ ἐν αὐ-
τῷ ἀποκαλύπτεται, ἐκ πίστεως εἰς πίστιν.
καθὼς γέγραπται. ὁ δὲ δίκαιος ἐκ πίστεως
ζήσεται.

Ἀποκαλύπτεται γὰρ ὀργὴ θεοῦ ἀπ' οὐρανοῦ, ἐπὶ Δ
πᾶσαν ἀσέβειαν, καὶ ἀδικίαν ἀνθρώπων, τῶν
τὴν ἀλήθειαν ἐν ἀδικίᾳ κατεχόντων. διότι τὸ γνω-
στὸν τοῦ θεοῦ, φανερόν ἐστιν ἐν αὐτοῖς. ὁ γὰρ θεὸς
αὐτοῖς ἐφανέρωσεν. Τὰ γὰρ ἀόρατα αὐτοῦ, ἀπὸ κτί-
σεως κόσμου, τοῖς ποιήμασι νοούμενα καθο-
ρᾶται, τε ἀΐδιος αὐτοῦ δύναμις καὶ θειό-
της, εἰς τὸ εἶναι αὐτοὺς ἀναπολογήτους,
διότι γνόντες τὸν θεὸν, οὐχ ὡς θεὸν ἐδόξα-
σαν ἢ εὐχαρίστησαν, ἀλλ' ἐματαιώθησαν ἐν
τοῖς διαλογισμοῖς αὐτῶν, καὶ ἐσκοτίσθη
ἡ ἀσύνετος αὐτῶν καρδία. φάσκοντες εἶναι
σοφοὶ, ἐμωράνθησαν, καὶ ἤλλαξαν τὴν δόξαν
τοῦ ἀφθάρτου θεοῦ, ἐν ὁμοιώματι εἰκό-
νος φθαρτοῦ ἀνθρώπου, καὶ πετεινῶν καὶ τετρα-
πόδων καὶ ἑρπετῶν. διὸ καὶ παρέδωκεν αὐ-
τοὺς ὁ θεὸς ἐν ταῖς ἐπιθυμίαις τῶν καρδιῶν αὐ-
τῶν, εἰς ἀκαθαρσίαν, τοῦ ἀτιμάζεσθαι τὰ
σώματα αὐτῶν ἐν ἑαυτοῖς, οἵτινες μετήλ-

λαξαν

ut ueniã ad uos. Desydero em uidere
uos, ut aliquod impertiar donũ uobis
spirituale, ut cõfirmemini, hoc est ut cõ-
munẽ capiã cõsolationẽ, per mutuã fi-
dem, uestram simul & meã. Nolo autẽ
uos ignorare fratres, quod sepe propo-
suerã uenire ad uos, sed prohibitus fui
usq; ad hunc diem, quo fructũ aliquẽ
haberem in uobis quoq;, quẽadmodũ
& in reliqs gentibus. Et græcis & barba
ris, & sapiẽtibus & stultis, debitor sum.
ita quantum ad me attinet, paratus sũ
uobis quoq; qui Romæ estis euan-
gelizare. Non em me pudet euange-
liũ Christi. Potentia siqdẽ est dei, ad sa-
lutẽ omi credẽti, Iudæo primũ simul &
græco. Iusticia em dei manifestat ex fi-
de i fidẽ. Sicuti scriptũ est. Iust⁹ aũt ex
fide uictur⁹ est. Manifestat em ira dei
de cœlo, aduersus oẽm ipietatẽ, & iniu-
sticiã hominũ, q ueritatẽ i iniusticia de-
tinẽt, ꝓpterea qđ de deo cognobile est,
id manifestũ est in illis. Deus em illis
manifestauit, siquidẽ quæ sunt inuisibi
lia illi⁹, ex creatiõe mũdi, dũ p opera in
telligũtur, puident, ipsa q; æterna eius
diuinitas, in hoc, ut sint inexcusabiles,
ꝓpterea quod cũ deũ cognouerint, nõ
ut deũ glorificauerunt, neq; grati fue-
rũt, sed uanifacti sunt in cogitatiõibus
suis, & obtenebratũ est insciẽs cor eorũ.
Cũ se crederẽt esse sapiẽtes, stulti facti
sunt, & mutauerunt gloriã incorrupti-
bilis dei, in assimilatione imaginis cor-
ruptibilis hominis, & uolatiliũ & qua-
drupedũ & reptiliũ. Quapropter tra-
didit illos deus in desyderijs cordiũ su-
orũ, in imunditiã, ut ignominia afficiãt
corpora sua, inter seipsos, qui cõmuta-
runt

λαξαν τὴν ἀληθειαν αὐτοῦ ἐν τῷ ψεύδει, καὶ ἐσεβάσθησαν καὶ ἐλάτρευσαν τῇ κτίσει, παρὰ τὸν κτίσαντα, ὅς ἐστιν εὐλογητὸς εἰς τοὺς αἰῶνας, ἀμήν. Διὰ τοῦτο παρέδωκεν 8 αὐτοὺς ὁ θεὸς εἰς πάθη ἀτιμίας. αἵ τε γὰρ θήλειαι αὐτῶν μετήλλαξαν τὴν φυσικὴν χρῆσιν τῆς θηλείας, εἰς τὴν παρὰ φύσιν. ὁμοίως τε καὶ οἱ ἄρσενες, ἀφέντες τὴν φυσικὴν χρῆσιν τῆς θηλείας, ἐξεκάυθησαν ἐν τῇ ὀρέξει αὐτῶν εἰς ἀλλήλους, ἄρσενες ἐν ἄρσεσι τὴν ἀσχημοσύνην κατεργαζόμενοι, καὶ τὴν ἀντιμισθίαν ἣν ἔδει τῆς πλάνης αὐτῶν, ἐν ἑαυτοῖς ἀπολαμβάνοντες. καὶ καθὼς οὐκ ἐδοκίμασαν τὸν θεὸν ἔχειν ἐν ἐπιγνώσει, παρέδωκεν αὐτοὺς ὁ θεὸς εἰς ἀδόκιμον νοῦν, ποιεῖν τὰ μὴ καθήκοντα, πεπληρωμένους πάσῃ ἀδικίᾳ, πορνείᾳ, πονηρίᾳ, πλεονεξίᾳ, κακίᾳ, μεστοὺς φθόνου, φόνου, ἔριδος, δόλου, κακοηθείας, ψιθυριστάς, καταλάλους, θεοστυγεῖς, ὑβριστάς, ὑπερηφάνους, ἀλαζόνας, ἐφευρετὰς κακῶν, γονεῦσιν ἀπειθεῖς, ἀσυνέτους, ἀσυνθέτους, ἀστόργους, ἀνελεήμονας. οἵτινες τὸ δικαίωμα τοῦ θεοῦ ἐπιγνόντες, ὅτι οἱ τὰ τοιαῦτα πράσσοντες ἄξιοι θανάτου εἰσίν, οὐ μόνον αὐτὰ ποιοῦσιν, ἀλλὰ καὶ συνευδοκοῦσι τοῖς πράσσουσι.

Διὸ ἀναπολόγητος εἶ ὦ ἄνθρωπε, πᾶς ὁ κρίνων. ἐν ᾧ γὰρ κρίνεις τὸν ἕτερον, σεαυτὸν κατακρίνεις, τὰ γὰρ αὐτὰ πράσσεις ὁ κρίνων. οἴδαμεν δὲ ὅτι τὸ κρῖμα τοῦ θεοῦ ἐστὶ κατὰ ἀλήθειαν ἐπὶ τοὺς τὰ τοιαῦτα πράσσοντας. λογίζῃ δὲ τοῦτο ὦ ἄνθρωπε; ὁ κρίνων τοὺς τὰ τοιαῦτα πράσσοντας, καὶ ποιῶν αὐτά, ὅτι σὺ ἐκφεύξῃ τὸ κρῖμα τοῦ θεοῦ; ἢ τοῦ πλούτου τῆς χρηστότητος αὐτοῦ, καὶ τῆς ἀνοχῆς, καὶ τῆς μακροθυμίας καταφρονεῖς; ἀγνοῶν, ὅτι τὸ χρηστὸν τοῦ θεοῦ εἰς μετάνοιάν σε ἄγει; κατὰ δὲ τὴν σκληρότητά σου, καὶ ἀμετανόητον καρδίαν, θησαυρίζεις σεαυτῷ ὀργὴν, ἐν ἡμέρᾳ ὀργῆς, καὶ ἀποκαλύψεως

rũt ueritatẽ eius in mendacio; & colue runt ea quæ condita sunt, supra eũ qui condidit, qui est laudandus in sæcula amẽ. Propter hoc tradidit eos deus, in cupiditates ignominiosas. Nam & fœminæ illoꝝ mutauerũt naturalẽ usum fœminæ, in eum qui est præter naturã. Similiterq; & masculi, relicto naturali usu fœminæ, exarserunt in appetentia sui, alius in alium, masculi in masculos fœditatẽ ꝓpetrãtes, & ꝑmiũ qd̃ oportuit erroris sui, in seipsos recipientes. Et quẽ admodũ non ꝓbauerunt, ut deum haberẽt in cognitione, ita tradidit eos deus in reprobam mentẽ, ut facerent quæ nõ cõueniebat, repleti omni iniusticia, fornicatione†, auaricia, malicia, pleni inuidia, cede, cõtentione, dolo, malis præditi moribus, susurrones, oblocutores, dei osores, contumeliosi, elati, gloriosi, inuentores malorũ, parentibus imorigeri, expertes intelligentiæ, incõpositi, alieni a charitatis affectu, nescij fœderis, imisericordes. Qui cũ dei iusticiam nouerint, nẽpe, quod ij qui talia faciũt, digni sint morte, non solũ ea faciũt, uerumetiam assentiuntur ijs, qui faciunt.

Quappter iexcusabilis es o hõ, qsqs II es q iudicas. Nã in hoc qd̃ iudicas alterũ, teipm cõdẽnas. Scimus aũt, ꝙ iudicium dei est secũdũ ueritatẽ, aduersus eos q talia agũt. Cogitas aũt hoc o hõ, qui iudicas eos q talia faciũt, et facis ea dẽ, quod tu suffugies iudiciũ dei? Aut diuitias bonitatis illi9, & tolerantiæ, & lõganimitatis conténis? Ignorãs, ꝙ bonitas dei ad pœnitẽtiã te inuitat? Sed iuxta duriciã tuam, & cor pœnitere nesciũ, colligis tibijpsi irã i die iræ & reue

A ij lationis,

† uersuria

† uenerati sunt.

καλύψεως, ἡ δικαιοκρισίας τοῦ θεοῦ, ὃς ἀπο
δώσει ἑκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ, τοῖς μὲν καθ' ὑπο/
μονὴν ἔργου ἀγαθοῦ, δόξαν καὶ τιμὴν, καὶ ἀφθαρ
σίαν ζητοῦσι, ζωὴν αἰώνιον. τοῖς δὲ ἐξ ἐριθείας, καὶ
ἀπειθοῦσι μὲν τῇ ἀληθείᾳ, πειθομένοις δὲ τῇ
ἀδικίᾳ, θυμὸς, καὶ ὀργὴ, θλῖψις, καὶ στενοχωρία, ἐπὶ
πᾶσαν ψυχὴν ἀνθρώπου τοῦ κατεργαζομένου τὸ
κακὸν, Ἰουδαίου τε πρῶτον καὶ Ἕλληνος. δόξα δὲ,
καὶ τιμὴ, καὶ εἰρήνη παντὶ τῷ ἐργαζομένῳ τὸ ἀγα
θὸν, Ἰουδαίῳ τε πρῶτον καὶ Ἕλληνι. οὐ γάρ ἐστι προ
σωπολημψία παρὰ τῷ θεῷ. ὅσοι γὰρ ἀνόμως
ἥμαρτον, ἀνόμως καὶ ἀπολοῦνται, καὶ ὅσοι ἐν νό
μῳ ἥμαρτον, διὰ νόμου κριθήσονται. οὐ γὰρ οἱ
ἀκροαταὶ τοῦ νόμου δίκαιοι παρὰ τῷ θεῷ, ἀλλ'
οἱ ποιηταὶ τοῦ νόμου δικαιωθήσονται. ὅταν γὰρ
ἔθνη τὰ μὴ νόμον ἔχοντα, φύσει τὰ τοῦ νόμου ποι
ῶσιν, οὗτοι νόμον μὴ ἔχοντες, ἑαυτοῖς εἰσι νόμος, οἵ
τινες ἐνδείκνυνται τὸ ἔργον τοῦ νόμου γραπτὸν, ἐν
ταῖς καρδίαις αὐτῶν, συμμαρτυρούσης αὐ/
τῶν τῆς συνειδήσεως, καὶ μεταξὺ ἀλλήλων τῶν
λογισμῶν κατηγορούντων, ἢ καὶ ἀπολογουμέ
νων, ἐν ἡμέρᾳ ὅτε κρίνει ὁ θεὸς τὰ κρυπτὰ τῶν
ἀνθρώπων, κατὰ τὸ εὐαγγέλιόν μου διὰ Ἰη/
σοῦ Χριστοῦ. ἴδε σὺ Ἰουδαῖος ἐπονομάζῃ, καὶ
ἐπαναπαύῃ τῷ νόμῳ, καὶ καυχᾶσαι ἐν θεῷ,
καὶ γινώσκεις τὸ θέλημα, καὶ δοκιμάζεις τὰ
διαφέροντα, κατηχούμενος ἐκ τοῦ νόμου, πέ
ποιθάς τε σεαυτὸν ὁδηγὸν εἶναι τυφλῶν, φῶς
τῶν ἐν σκότει, παιδευτὴν ἀφρόνων, διδά/
σκαλον νηπίων, ἔχοντα τὴν μόρφωσιν τῆς
γνώσεως, καὶ τῆς ἀληθείας ἐν τῷ νόμῳ. ὁ
οὖν διδάσκων ἕτερον, σεαυτὸν οὐ διδάσκεις.
ὁ κηρύσσων μὴ κλέπτειν, κλέπτεις. ὁ λέγων
μὴ μοιχεύειν, μοιχεύεις. ὁ βδελυσσόμενος τὰ εἴ
δωλα, ἱεροσυλεῖς. ὃς ἐν νόμῳ καυχᾶσαι, διὰ
τῆς παραβάσεως τοῦ νόμου τὸν θεὸν ἀτι/
μάζεις. τὸ γὰρ ὄνομα τοῦ θεοῦ δι' ὑμᾶς βλασ/
φημεῖται ἐν τοῖς ἔθνεσι. καθὼς γέγραπται.
περιτομὴ μὲν γὰρ ὠφελεῖ, ἐὰν νόμον πρᾴσ/
σῃς, ἐὰν

lationis, & iusti iudicij dei, q reddituꝰ
ẽ unicui q̃ iuxta facta sua, his quidẽ q̃
iuxta tolerãtiã boni opis, gloriã & ho/
norẽ & imortalitatẽ q̃runt uitã æternã.
ijs uero q̃ sũt cõtẽtiosi, q̃q̃ nõ obtẽpãt
q̃ dẽ ueritati, obtẽperãt aũt iniusticiæ, i
dignatio, & ira, afflictio, & anxietas, ad
uersus oẽm aiam hois ꝓpetrãtis malũ,
& Iudæi primũ & græci. Glia ẏo & ho
nor & pax, oi operanti bonũ, & Iudæo
primũ & græco. Nõ em̃ est ꝓsonarũ re
spectꝰ apd̃ deũ. Quicũq̃ em̃ sine lege
peccauerũt, sine lege & pibũt. & q̃ũq̃ i
lege peccauerũt, p legẽ iudicabũt. Nõ
em̃ auditores legis iusti sũt apud deũ,
sedq̃ legẽ ope seruãt, iustificabunt. Nã
cũ gẽtes q̃ legẽ ñ hñt, natura q̃ legis fũt
fecerint, hi legẽ nõ habẽtes, sibi ipsis sũt
lex, q oñdũt opꝰ legis scriptũ i cordibꝰ
suis, sil testificãte illoꝝ cõsciẽtia, & cogi/
tatiõibꝰ inter se, accusantibꝰ, aut etiã excu
santibꝰ, i die, cũ iudicabit dñs occulta
hoim, iuxta euangeliũ meum p Iesum
Christũ. Ecce tu Iudæꝰ cognominaris,
& acquiescis in lege, & gliaris in deo, &
nosti uolũtatem, & ꝓbas eximia, instiꝰ
tuꝰ ex lege, cõfidisq̃ teipsum ducẽ esse
cæcorum, lumẽ in tenebris uersantium,
eruditorẽ insipiẽtiũ, doctorẽ stultorũ,
habẽtẽ formã cognitionis & ueritatis
in lege. Qui igit doces aliũ, teipsũ non
doces. q prædicas non furandũ, furaris.
q dicis nõ adulterandũ, adulteriũ com
mittis. q execraris simulacra, sacrilegiũ
admittis. q in lege gloriaris, p legis trãs
gressionẽ, deũ dehonestas. Nã nomẽ
dei ꝓpter uos male audit inter gentes.
Quemadmodũ scriptum est. Nam cir
cumcisio quidem prodest, si legem ser/
uaris.

Digitized by Google

σης; ἐὰν δὲ παραβάτης νόμου ἧς, ἡ περιτομή σου ἀκροβυστία γέγονεν. ἐὰν οὖν ἡ ἀκροβυστία τὰ δικαιώματα τοῦ νόμου φυλάσσῃ, οὐχὶ ἡ ἀκροβυστία αὐτοῦ εἰς περιτομὴν λογισθήσεται; καὶ κρινεῖ ἡ ἐκ φύσεως ἀκροβυστία, τὸν νόμον τελοῦσα, σὲ, τὸν διὰ γράμματος καὶ περιτομῆς παραβάτην νόμου; οὐ γὰρ ὁ ἐν τῷ φανερῷ Ἰουδαῖός ἐστίν, οὐδὲ ἡ ἐν τῷ φανερῷ ἐν σαρκὶ περιτομή, ἀλλ' ὁ ἐν τῷ κρυπτῷ Ἰουδαῖος, καὶ περιτομὴ καρδίας, ἐν πνεύματι, οὐ γράμματι. οὗ ὁ ἔπαινος οὐκ ἐξ ἀνθρώπων, ἀλλ' ἐκ τοῦ θεοῦ.

Τί οὖν τὸ περισσὸν τοῦ Ἰουδαίου, ἢ τίς ἡ ὠφέλεια τῆς περιτομῆς; πολὺ κατὰ πάντα τρόπον. πρῶτον μὲν γάρ, ὅτι ἐπιστεύθησαν τὰ λόγια τοῦ θεοῦ. τί γάρ, εἰ ἠπίστησάν τινες; μὴ ἡ ἀπιστία αὐτῶν τὴν πίστιν τοῦ θεοῦ καταργήσει; μὴ γένοιτο. γινέσθω δὲ ὁ θεὸς ἀληθής, πᾶς δὲ ἄνθρωπος ψεύστης. καθὼς γέγραπται. ὅπως ἂν δικαιωθῇς ἐν τοῖς λόγοις σου, καὶ νικήσῃς ἐν τῷ κρίνεσθαί σε.

Εἰ δὲ ἡ ἀδικία ἡμῶν, θεοῦ δικαιοσύνην συνίστησι, τί ἐροῦμεν; μὴ ἄδικος ὁ θεὸς, ὁ ἐπιφέρων τὴν ὀργήν; κατὰ ἄνθρωπον λέγω. μὴ γένοιτο. ἐπεὶ πῶς κρινεῖ ὁ θεὸς τὸν κόσμον; εἰ γὰρ ἡ ἀλήθεια τοῦ θεοῦ ἐν τῷ ἐμῷ ψεύσματι ἐπερίσσευσεν, εἰς τὴν δόξαν αὐτοῦ, τί ἔτι κἀγὼ ἁμαρτωλὸς ἐγὼ κρίνομαι; καὶ μὴ καθὼς βλασφημούμεθα, καὶ καθώς φασί τινες ἡμᾶς λέγειν. ὅτι ποιήσωμεν τὰ κακὰ, ἵνα ἔλθῃ τὰ ἀγαθά, ὧν τὸ κρίμα ἔνδικόν ἐστι.

Τί οὖν; προεχόμεθα; οὐ πάντως. προῃτιάσαμεθα γὰρ Ἰουδαίους τε καὶ Ἕλληνας πάντας ὑφ' ἁμαρτίαν εἶναι, καθὼς γέγραπται. ὅτι οὐκ ἔστι δίκαιος, οὐδὲ εἷς, οὐκ ἔστι ὁ συνιῶν, οὐκ ἔστιν ὁ ἐκζητῶν τὸν θεόν. πάντες ἐξέκλιναν, ἅμα ἠχρεώθησαν, οὐκ ἔστι ποιῶν χρηστότητα, οὐκ ἔστιν ἕως ἑνός. τάφος

uaris. Quod si trāsgressor legis fueris, circūcisio tua præputium facta est. Ergo si præpuciū iustificatiōes legis seruauerit, nōne præpuciū illius ꝓ circūcisione imputabit? Et iudicabit quod est ex natura præpuciū, legē pficiēs, te, q̄ ꝑ literā & circūcisionē trāsgressor es legis? Nō is qui in manifesto Iudæus sit, Iudæus est, nec ea quæ in mānifesto sit carnis circūcisio, circūcisio est, sed qui in occulto Iudæus, & circūcisio cordis in spiritu, nō littera. Cuius laus, nō ex hominibus, sed ex deo. Quid igit̄ habet III in q̄ præcellat Iudæus, aut quæ utilitas circūcisionis? Multū ꝓ oēm modū. Nā primū quidē illud, quod illis cōmissa sunt eloquia dei. Quid em̄ si qdam fuerunt increduli? Num incredulitas illorū fidem dei faciet irritā? Absit. Sit uero deus uerax, oīs aūt hō mēdax. Quē admodū scriptū ē. Vt iustificeris in sermonib⁹ tuis, & uincas cū iudicaris. Q̄d si iniusticia nostra, dei iusticiā cōstituit, qd dicem⁹? Nū iniust⁹ deus, q̄ inducit irā? Secundū hoiem loquor. Absit. Nā quō iudicabit deus mūdū? Etem̄ si ueritas dei, in meo mendacio excelluit, in gloriā ipsius, qd post hac & ego ueluti pctōr iudicor? Ac nō quemadmodū de nobis male loquunt̄, & sicut qdā aiunt nos dicere. Faciam⁹ mala, ut ueniāt bona. Quoꝝ dānatio iusta ē. Quid igit̄? præcellim⁹ eos? Nullo modo. Nā ante causas reddidim⁹ & iudæos & græcos oēs, pctō eē obnoxios, sicut scriptū est. Nō est iustus, ne un⁹ qdē, nō est q̄ intelligat, nō ē q̄ exq̄rat deū, oēs deflexerūt, simul inutiles facti sunt, nō est q̄ faciat bonitatē, non est usq; ad unum. Sepul

φος ἀνεῳγμένος ὁ λάρυγξ αὐτῶν, ταῖς γλώσσαις αὐτῶν ἐδολιοῦσαν. ἰὸς ἀσπίδων ὑπὸ τὰ χείλη αὐτῶν. ὧν τὸ στόμα ἀρᾶς καὶ πικρίας γέμει, ὀξεῖς οἱ πόδες αὐτῶν, ἐκχέαι αἷμα. σύντριμμα, καὶ ταλαιπωρία ἐν ταῖς ὁδοῖς αὐτῶν, καὶ ὁδὸν εἰρήνης οὐκ ἔγνωσαν. οὐκ ἔστι φόβος θεοῦ ἀπέναντι τῶν ὀφθαλμῶν αὐτῶν.

Οἴδαμεν δέ, ὅτι ὅσα ὁ νόμος λέγει, τοῖς ἐν τῷ νόμῳ λαλεῖ, ἵνα πᾶν στόμα φραγῇ, καὶ ὑπόδικος γένηται πᾶς ὁ κόσμος τῷ θεῷ. διότι ἐξ ἔργων νόμου οὐ δικαιωθήσεται πᾶσα σὰρξ ἐνώπιον αὐτοῦ. διὰ γὰρ νόμου ἐπίγνωσις ἁμαρτίας. νυνὶ δὲ χωρὶς νόμου δικαιοσύνη θεοῦ πεφανέρωται, μαρτυρουμένη ὑπὸ τοῦ νόμου καὶ τῶν προφητῶν. δικαιοσύνη δὲ θεοῦ, διὰ πίστεως ἸΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ, εἰς πάντας, καὶ ἐπὶ πάντας τοὺς πιστεύοντας. οὐ γάρ ἐστι διαστολή. πάντες γὰρ ἥμαρτον, καὶ ὑστεροῦνται τῆς δόξης τοῦ θεοῦ. δικαιούμενοι δωρεὰν, τῇ αὐτοῦ χάριτι, διὰ τῆς ἀπολυτρώσεως τῆς ἐν ΧΡΙΣΤΩ ἸΗΣΟΥ. ὃν προέθετο ὁ θεὸς ἱλαστήριον, διὰ τῆς πίστεως ἐν τῷ αὐτοῦ αἵματι, εἰς ἔνδειξιν τῆς δικαιοσύνης αὐτοῦ, διὰ τὴν πάρεσιν τῶν προγεγονότων ἁμαρτημάτων, ἐν τῇ ἀνοχῇ τοῦ θεοῦ, πρὸς ἔνδειξιν τῆς δικαιοσύνης αὐτοῦ, ἐν τῷ νῦν καιρῷ, εἰς τὸ εἶναι αὐτὸν δίκαιον, καὶ δικαιοῦντα, τὸν ἐκ πίστεως ἸΗΣΟΥ.

Ποῦ οὖν ἡ καύχησις; ἐξεκλείσθη. διὰ ποίου νόμου; τῶν ἔργων; οὐχί, ἀλλὰ διὰ νόμου πίστεως. λογιζόμεθα οὖν πίστει δικαιοῦσθαι ἄνθρωπον χωρὶς ἔργων νόμου. ἢ ἰουδαίων ὁ θεὸς μόνον; οὐχὶ δὲ καὶ ἐθνῶν; ναί, καὶ ἐθνῶν. ἐπείπερ εἷς ὁ θεὸς, ὃς δικαιώσει περιτομὴν ἐκ πίστεως, καὶ ἀκροβυστίαν διὰ τῆς πίστεως. νόμον οὖν καταργοῦμεν διὰ τῆς πίστεως; μὴ γένοιτο. ἀλλὰ νόμον ἱστῶμεν. τί οὖν ἐροῦμεν, Ἀβραὰμ τὸν πατέρα ἡμῶν εὑρηκέναι κατὰ σάρκα; εἰ γὰρ Ἀβραὰμ ἐξ ἔργων ἐδικαιώθη, ἔχει καύχημα, ἀλλ' οὐ πρὸς τὸν

chrũ aptũ guttur eoꝝ, liguis suis ad dolũ usi sunt, uenenũ aspidũ sub labijs eorũ. Quorũ os execratiõe & amaritudine plenũ est, ueloces pedes illorꝝ ad effundendũ sanguinẽ. Cõtritio & calamitas in uijs eoꝝ, & uiã pacis nõ cognouerũt. Non est timor dei corã oculis eoꝝ. Scimus aũt, ꝙ quæcunq; lex dicit, his q in lege sunt dicat, ut omne os obturet, & obnoxius fiat totus mundus deo. Propterea ꝙ ex opibus legis nõ iustificabitur omnis caro in cõspectu eius. Per legẽ enim agnitio peccati. Nũc uero absq; lege, iustitia dei manifesta est, cõprobata testimonio legis & pphetarꝝ. Iustitia uero dei p fidem Iesu Christi in omnes, & sup oẽs eos qui credunt. Nõ eñ est distinctio. Oẽs eñ peccauerũt & destituunt gloria dei. Iustificant aũt gratis, p illius gratiã, p redẽptionẽ quæ est in Christo Iesu, quẽ ꝓposuit deꝰ reconciliatorẽ, p fidẽ in ipsius sanguine, ad ostensionẽ iustitiæ suæ, propter remissionẽ præteritorũ peccatorũ, in patientia dei, ad ostẽsionẽ iustitiæ suæ, in præsenti tempore, in hoc, ut ipse sit iustus, & iustificãs eum, q est ex fide Iesu. Vbi igit̃ gl̃iatio? Exclusa est. Per quã legẽ? Operũ? Non, sed p legẽ fidei. Arbitramur igit̃ fide iustificari hominẽ absq; opibus legis. An Iudæorꝝ deus tantũ? An nõ & gentiũ? Certe & gentiũ. Quãdoqdẽ unus deus, q iustificabit circũcisionẽ ex fide, & præpuciũ p fidẽ. Legẽ igit̃ irritam facimus p fidẽ? Absit. Imo legẽ cõstituimus. Quid igit̃ dicemꝰ, Abraham patrẽ nostrum inuenisse secũdũ carnẽ? Nã si Abrahã ex opibꝰ iustificatus fuit, habet gloriationẽ, at nõ

apud

πρὸς τὸν θεόν. τί γὰρ ἡ γραφὴ λέγει; ἐπίστευσε δὲ ἀβραὰμ τῷ θεῷ, καὶ ἐλογίσθη αὐτῷ εἰς δικαιοσύνην. τῷ δὲ ἐργαζομένῳ, ὁ μισθὸς οὐ λογίζεται κατὰ χάριν, ἀλλὰ κατὰ ὀφείλημα. τῷ δὲ μὴ ἐργαζομένῳ, πιστεύοντι δὲ ἐπὶ τὸν δικαιοῦντα τὸν ἀσεβῆ, λογίζεται ἡ πίστις αὐτοῦ εἰς δικαιοσύνην, καθάπερ καὶ δαβὶδ λέγει, τὸν μακαρισμὸν τοῦ ἀνθρώπου, ᾧ ὁ θεὸς λογίζεται δικαιοσύνην χωρὶς ἔργων. μακάριοι, ὧν ἀφέθησαν αἱ ἀνομίαι, καὶ ὧν ἐπεκαλύφθησαν αἱ ἁμαρτίαι. μακάριος ἀνὴρ, ᾧ οὐ μὴ λογίσηται κύριος ἁμαρτίαν. ὁ μακαρισμὸς οὖν οὗτος, ἐπὶ τὴν περιτομὴν, ἢ καὶ ἐπὶ τὴν ἀκροβυστίαν; λέγομεν γάρ, ὅτι ἐλογίσθη τῷ ἀβραὰμ ἡ πίστις εἰς δικαιοσύνην. πῶς οὖν ἐλογίσθη; ἐν περιτομῇ ὄντι, ἢ ἐν ἀκροβυστίᾳ; οὐκ ἐν περιτομῇ, ἀλλ' ἐν ἀκροβυστίᾳ, καὶ σημεῖον ἔλαβε περιτομὴν σφραγῖδα τῆς δικαιοσύνης, τῆς πίστεως, τῆς ἐν τῇ ἀκροβυστίᾳ, εἰς τὸ εἶναι πατέρα πάντων τῶν πιστευόντων δι' ἀκροβυστίας, εἰς τὸ λογισθῆναι καὶ αὐτοῖς τὴν δικαιοσύνην, καὶ πατέρα περιτομῆς τοῖς οὐκ ἐκ περιτομῆς μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῖς στοιχοῦσι τοῖς ἴχνεσι τῆς πίστεως, τῆς ἐν ἀκροβυστίᾳ τοῦ πατρὸς ἡμῶν ἀβραάμ.

οὐ γὰρ διὰ νόμου ἡ ἐπαγγελία τῷ ἀβραὰμ, ἢ τῷ σπέρματι αὐτοῦ, τὸ κληρονόμον αὐτὸν εἶναι τοῦ κόσμου, ἀλλὰ διὰ δικαιοσύνης πίστεως. εἰ γὰρ οἱ ἐκ νόμου κληρονόμοι, ἐκκένωται ἡ πίστις, κατήργηται ἡ ἐπαγγελία. ὁ γὰρ νόμος ὀργὴν κατεργάζεται, οὗ γάρ ἐστι νόμος, οὐδὲ παράβασις. διὰ τοῦτο ἐκ πίστεως, ἵνα κατὰ χάριν, εἰς τὸ εἶναι βεβαίαν τὴν ἐπαγγελίαν παντὶ τῷ σπέρματι, οὐ τῷ ἐκ τοῦ νόμου μόνον, ἀλλὰ καὶ τῷ ἐκ πίστεως ἀβραάμ, ὅς ἐστι πατὴρ πάντων ἡμῶν. καθὼς γέγραπται, ὅτι πατέρα πολλῶν ἐθνῶν τέθεικά σε, κατέναντι οὗ ἐπίστευσε θεοῦ, τοῦ ζωοποιοῦντος

apud deū. Quid enim scriptura dicit? Credidit autē Abraham deo, & imputatū est ei ad iusticiā. Ei uero qui operatur, merces nō imputat secundum gratiam, sed secundū debitū. Porro ei qui non operat, credit autē in eum qui iustificat impiū, imputat fides sua ad iusticiam. Quēadmodū & Dauid dicit, beatificationem hominis, cui deus imputat iusticiam, absq; operibus. Beati quorū remissæ sunt iniquitates, & quorū obtecta sunt peccata. Beatus uir, cui non imputarit dominus peccatum. Beatificatio igitur hæc, in præpucium, an in circūcisionem? Dicimus enim quod imputata fuerit Abrahæ fides, ad iustificationē. Quomodo ergo imputata ē, cum esset in circūcisione, an cū esset in præpucio? Nō in circumcisione, sed in præpucio. Et signū accepit circūcisiōis, obsignaculū iusticiæ fidei, quæ erat in præpucio, ut esset pater oīm credentiū p̄ præpuciū, ut imputaret & illis iusticia, pater inq; circūcisiōis, ijs q nō solū essent ex circūcisiōe, sed etiā ingrederētur uestigijs fidei, quæ fuit in ptæputio patris nostri Abrahæ. Nō enī p̄ legē, p̄ missio cōtigit Abrahæ, aut semini eius, illū hæredē fore mūdi, sed p̄ iusticiā fidei. Eteni si ij q ex lege sūt, hæredes sūt, inanis facta est fides, & irrita facta est pmissio. Nā lex irā opatur. Siqdē ubi nō est lex, ibi nec trāsgressio. Idcirco ex fide, ut secundū gratiā, ut firma esset p̄missio uniuerso semini, non solū ei, qđ est ex lege, ueꝝ etiā ei, qđ ē ex fide Abrahæ, q est pater omniū nostrū. Sicut scriptū est. Patrē multaꝝ gentiū constitui te. Ad exēplū dei cui crediderat, qui uificat

ταῦτα οὕτως κατασκευάσας, ἀποδείκνυσι πάλιν, ὅτι ἄλλως οὐκ ἔστι γένοιτο λύτρωσις καὶ χάρις τῆς
ἰσραὴλ, καὶ τοῖς ἔθνεσιν, εἰ μὴ διαλυθῇ ἡ ἀρχαία ἁμαρτία τοῦ ἀδάμ, ἣ εἰς πάντας γενομένη,
δι' ἄλλου δὲ μὴ δύνασθαι ἀντιὼ ἡζαλειφθῆναι φησὶν, ἢ διὰ ΧΡΙΣΤΟΥ τοῦ θεοῦ. οὐ γὰρ δυ-
νατὸν ἦν, ἄλλον λῦσαι τὸ παράπτωμα, δι' οὗτος γὰρ καὶ ἡ ἀρχῆς ἡ κατάρα γέγο
νεν. Εἶτα γράφει ὅτι ἄλλως τοῦτο οὐ μὴ γένηται, εἰ μὴ σῶμα φορέσει ὁ υἱὸς
τοῦ θεοῦ, καὶ γένηται ἄνθρωπος, ἵνα τοῦτο προσενέγκας ὑπὲρ πάντων,
τοὺς πάντας ἐλευθερώσῃ ἀπὸ τοῦ θανάτου, καὶ ὥσπερ δι' ἑνὸς
ἀνθρώπου ἡ ἁμαρτία εἰς τὸν κόσμον εἰσῆλθεν, οὕτως καὶ
δι' ἑνὸς ἀνθρώπου ἡ χάρις γένηται, καὶ λοιπόν
ὡς καλὸς οἰκονόμος, τοὺς μακρὰν ὄντας προσαμύθεται. ὅτι οὐ
δὲ ἀβάται γίνεσθε τοῦ νόμου, ἐὰν μὴ εἰς ΧΡΙΣΤΟΝ πιστεύσητε. τοῖς δὲ
ἀπὸ τῶν ἐθνῶν παρεγνυᾶ μὴ ἐπαίρεσθαι κατὰ τῶν ἰσραὴλ, ἀλλὰ γινώσκειν
ὅτι ὡς κλάδοι ἐπ' ἐκείνους, ὡς ἐπὶ τὴν ῥίζαν ἐνεκεντρίσθησαν. μετὰ δὲ ταῦτα παρα
νετικοὺς λόγους εἰς τὰ ἤθη διδάξας, τελεοῖ τὴν ἐπιστολήν.

ARGVMENTVM

ROmani sunt partis Italiæ. Hi præuenti sunt a falsis apostolis, & sub nomine domini nostri Iesu Christi in legem & prophetas erant inducti. Hos reuocat apostolus ad ueram & euangelicam fidem, scribens eis a Corintho.

Digitized by Google

ΙΩΑΝΝΗΣ

EPISTOLAE PAVLI APOSTOLI, AD GRAECAM VERITATEM ET VETERVM LATINORVM CODICVM FIDEM RECOGNITAE PER ERASMVM ROTERODAMVM SACRAE THEOLOGIAE PROFESSOREM.

ΦΡΟΒΕΝΙ

ΠΑΥΛΟΥ ΤΟΥ ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ Η ΠΡΟΣ ΡΩΜΑΙΟΥΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗ

ΠΑΥΛΟΣ δοῦλος ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ, κλητὸς ἀπόστολος, ἀφωρισμένος εἰς εὐαγγέλιον θεοῦ, ὃ προεπηγείλατο διὰ τῶν προφητῶν αὐτοῦ ἐν γραφαῖς ἁγίαις, περὶ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ, τοῦ γενομένου ἐκ σπέρματος Δαβὶδ κατὰ σάρκα, τοῦ ὁρισθέντος υἱοῦ θεοῦ ἐν δυνάμει, κατὰ πνεῦμα ἁγιωσύνης, ἐξ ἀναστάσεως νεκρῶν, ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ τοῦ κυρίου ἡμῶν, δι' οὗ ἐλάβομεν χάριν καὶ ἀποστολὴν, εἰς ὑπακοὴν πίστεως ἐν πᾶσι τοῖς ἔθνεσιν, ὑπὲρ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ, ἐν οἷς ἐστε καὶ ὑμεῖς, κλητοὶ ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ, πᾶσι τοῖς οὖσιν ἐν ῥώμῃ, ἀγαπητοῖς θεοῦ, κλητοῖς ἁγίοις. χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη ἀπὸ θεοῦ πατρὸς ἡμῶν, καὶ κυρίου ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ.

Πρῶτον μὲν εὐχαριστῶ τῷ θεῷ μου, διὰ ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ, ὑπὲρ πάντων ὑμῶν, ὅτι ἡ πίστις ὑμῶν καταγγέλλεται ἐν ὅλῳ τῷ κόσμῳ. μάρτυς γάρ μου ἐστὶν ὁ θεὸς, ᾧ λατρεύω ἐν τῷ πνεύματί μου, ἐν τῷ εὐαγγελίῳ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ, ὡς ἀδιαλείπτως μνείαν ὑμῶν ποιοῦμαι πάντοτε ἐπὶ τῶν προσευχῶν μου, δεόμενος, εἴπως ἤδη ποτὲ εὐοδωθήσομαι ἐν τῷ θελήματι τοῦ θεοῦ

EPISTOLA PAVLI APOSTOLI AD ROMANOS.

PAVLVS SERVVS Iesu Christi, uocatꝰ apls, segregatus in euāgeliū dei, quod ante promiserat per ꝓphetas suos, in scripturis sanctis de filio suo, qꝰ genitꝰ fuit ex semine Dauid, secūdū carnē, qui declaratꝰ fuit filiꝰ dei, in potētia, secūdū spiritū sanctificatiōis, ex eo qꝰ resurrexit a mortuis Iesus christus dns noster, per quē accepimꝰ gratiā & muneris aplici functionē, ut obediat fidei inter oēs gentes, sup ipsius noie, quorꝫ de numero estis & uos, uocati Iesu Christi, omnibꝰ qui Romæ estis, dilectis dei, uocatis sāctis. Gratia uobis & pax a deo patre nostro, & dño Iesu Christo. Primū qdē gratias ago deo meo, ꝑ Iesum Christū, super oibus uobis, quod fides uestra annunciat in toto mundo. Testis enī meus est deus, cui seruio in spiritu meo, in euāgelio filij sui, quod indesinenter mentionē uestri facio, semp in orationibus meis deprecans, si quo modo tandem aliquādo, prosperū iter cōtingat uolente deo,

a ut ueniā

ἐλθεῖν πρὸς ὑμᾶς. Ἐπιποθῶ γὰρ ἰδεῖν ὑμᾶς,
ἵνα τι μεταδῶ χάρισμα ὑμῖν πνευματι-
κὸν, εἰς τὸ στηριχθῆναι ὑμᾶς, τοῦτο δέ
ἐστι συμπαρακληθῆναι ἐν ὑμῖν, διὰ τῆς ἐν
ἀλλήλοις πίστεως, ὑμῶν τε καὶ ἐμοῦ.

Γ Οὐ θέλω δὲ ὑμᾶς ἀγνοεῖν ἀδελφοί,
ὅτι πολλάκις προεθέμην ἐλθεῖν πρὸς
ὑμᾶς, καὶ ἐκωλύθην ἄχρι τοῦ δεῦρο, ἵνα
καρπόν τινα σχῶ καὶ ἐν ὑμῖν, καθὼς
καὶ ἐν τοῖς λοιποῖς ἔθνεσιν. Ἕλλησί τε καὶ
βαρβάροις, σοφοῖς τε καὶ ἀνοήτοις, ὀφειλέ-
της εἰμί. οὕτως τὸ κατ' ἐμὲ, πρόθυμον, καὶ
ὑμῖν τοῖς ἐν Ῥώμῃ εὐαγγελίσασθαι. οὐ
γὰρ ἐπαισχύνομαι τὸ εὐαγγέλιον τοῦ
ΧΡΙΣΤΟΥ. δύναμις γὰρ θεοῦ ἐστιν εἰς σω-
τηρίαν παντὶ τῷ πιστεύοντι, Ἰουδαίῳ τε πρῶ-
τον καὶ Ἕλληνι. Δικαιοσύνη γὰρ θεοῦ ἐν αὐ-
τῷ ἀποκαλύπτεται, ἐκ πίστεως εἰς πίστιν.
καθὼς γέγραπται. ὁ δὲ δίκαιος ἐκ πίστεως
ζήσεται.

Δ Ἀποκαλύπτεται γὰρ ὀργὴ θεοῦ ἀπ' οὐρανοῦ, ἐπὶ
πᾶσαν ἀσέβειαν, καὶ ἀδικίαν ἀνθρώπων, τῶν
τὴν ἀλήθειαν ἐν ἀδικίᾳ κατεχόντων. διότι τὸ γνω-
στὸν τοῦ θεοῦ, φανερόν ἐστιν ἐν αὐτοῖς. ὁ γὰρ θεὸς
αὐτοῖς ἐφανέρωσεν. τὰ γὰρ ἀόρατα αὐτοῦ, ἀπὸ κτί-
σεως κόσμου, τοῖς ποιήμασι νοούμενα καθο-
ρᾶται, τε ἀΐδιος αὐτοῦ δύναμις καὶ θειό-
της, εἰς τὸ εἶναι αὐτοὺς ἀναπολογήτους,
διότι γνόντες τὸν θεὸν, οὐχ ὡς θεὸν ἐδόξα-
σαν ἢ ηὐχαρίστησαν, ἀλλ' ἐματαιώθησαν ἐν
τοῖς διαλογισμοῖς αὐτῶν, καὶ ἐσκοτίσθη
ἡ ἀσύνετος αὐτῶν καρδία. φάσκοντες εἶναι
σοφοὶ, ἐμωράνθησαν, καὶ ἤλλαξαν τὴν δόξαν
τοῦ ἀφθάρτου θεοῦ, ἐν ὁμοιώματι εἰκό-
νος φθαρτοῦ ἀνθρώπου, καὶ πετεινῶν καὶ τετρα-
πόδων καὶ ἑρπετῶν. διὸ καὶ παρέδωκεν αὐ-
τοὺς ὁ θεὸς ἐν ταῖς ἐπιθυμίαις τῶν καρδιῶν αὐ-
τῶν, εἰς ἀκαθαρσίαν, τοῦ ἀτιμάζεσθαι τὰ
σώματα αὐτῶν ἐν ἑαυτοῖς, οἵτινες μετήλ-
λαξαν

ut ueniã ad uos. Desydero em uidere
uos, ut aliquod impertiar donũ uobis
spirituale, ut cõfirmemini, hoc est ut cõ-
munẽ capiã cõsolationẽ, per mutuã fi-
dem, uestram simul & meã. Nolo autẽ
uos ignorare fratres, quod sepe propo-
suerã uenire ad uos, sed prohibitus fui
usq; ad hunc diem, quo fructũ aliquẽ
haberem in uobis quoq;, quẽadmodũ
& in reliqs gentibus. Et græcis & barba
ris, & sapiẽtibus & stultis, debitor sum.
ita quantum ad me attinet, paratus sũ
uobis quoq; qui Romæ estis euan-
gelizare. Non em me pudet euange-
lij Christi. Potentia siqdẽ est dei, ad sa-
lutẽ omi credẽti, Iudæo primũ simul &
græco. Iusticia em dei manifestat ex fi-
de i fidẽ. Sicuti scriptũ est. Iust⁹ aũt ex
fide uictur⁹ est. Manifestat em ira dei
de cœlo, aduersus oẽm ipietatẽ, & iniu-
sticiã hominũ, q ueritatẽ i iniusticia de-
tinẽt, ꝓpterea qđ de deo cognobile est,
id manifestũ est in illis. Deus em illis
manifestauit, siquidẽ quæ sunt inuisibi
lia illi⁹, ex creatiõe mũdi, dũ p opera in
telligũtur, puident, ipsa q; æterna eius
diuinitas, in hoc, ut sint inexcusabiles,
ꝓpterea quod cũ deũ cognouerint, nõ
ut deũ glorificauerunt, neq; grati fue-
rũt, sed uanifacti sunt in cogitatiõibus
suis, & obtenebratũ est insciẽs cor eor.
Cũ se crederẽt esse sapiẽtes, stulti facti
sunt, & mutauerunt gloriã incorrupti-
bilis dei, in assimilatione imaginis cor-
ruptibilis hominis, & uolatiliũ & qua-
drupedũ & reptiliũ. Quapropter tra-
didit illos deus in desyderijs cordiũ su-
orũ, in imunditiã, ut ignominia afficiãt
corpora sua, inter seipsos, qui cõmuta-
runt

λαξαν τὴν ἀληθειαν αὐτοῦ ἐν τῷ ψεύδει, καὶ ἐσεβάσθησαν & ἐλάτρευσαν τῇ κτίσει, παρὰ τὸν κτίσαντα, ὅς ἐστιν εὐλογητὸς εἰς τοὺς αἰῶνας, ἀμήν. Διὰ τοῦτο παρέδωκεν αὐτοὺς ὁ θεὸς εἰς πάθη ἀτιμίας. αἵ τε γὰρ θήλειαι αὐτῶν μετήλλαξαν τὴν φυσικὴν χρῆσιν τῆς θηλείας, εἰς τὴν παρὰ φύσιν. ὁμοίως τε καὶ οἱ ἄρσενες, ἀφέντες τὴν φυσικὴν χρῆσιν τῆς θηλείας, ἐξεκαύθησαν ἐν τῇ ὀρέξει αὐτῶν εἰς ἀλλήλους, ἄρσενες ἐν ἄρσεσι τὴν ἀσχημοσύνην κατεργαζόμενοι, καὶ τὴν ἀντιμισθίαν ἣν ἔδει τῆς πλάνης αὐτῶν, ἐν ἑαυτοῖς ἀπολαμβάνοντες. Καὶ καθὼς οὐκ ἐδοκίμασαν τὸν θεὸν ἔχειν ἐν ἐπιγνώσει, παρέδωκεν αὐτοὺς ὁ θεὸς εἰς ἀδόκιμον νοῦν, ποιεῖν τὰ μὴ καθήκοντα, πεπληρωμένους πάσῃ ἀδικίᾳ, πορνείᾳ, πονηρίᾳ, πλεονεξίᾳ, κακίᾳ, μεστοὺς φθόνου, φόνου, ἔριδος, δόλου, κακοηθείας, ψιθυριστάς, καταλάλους, θεοστυγεῖς, ὑβριστάς, ὑπερηφάνους, ἀλαζόνας, ἐφευρετὰς κακῶν, γονεῦσιν ἀπειθεῖς, ἀσυνέτους, ἀσυνθέτους, ἀστόργους, ἀνελεήμονας. οἵτινες τὸ δικαίωμα τοῦ θεοῦ ἐπιγνόντες, ὅτι οἱ τὰ τοιαῦτα πράσσοντες ἄξιοι θανάτου εἰσίν, οὐ μόνον αὐτὰ ποιοῦσιν, ἀλλὰ καὶ συνευδοκοῦσι τοῖς πράσσουσι.

Διὸ ἀναπολόγητος εἶ ὦ ἄνθρωπε, πᾶς ὁ κρίνων. ἐν ᾧ γὰρ κρίνεις τὸν ἕτερον, σεαυτὸν κατακρίνεις, τὰ γὰρ αὐτὰ πράσσεις ὁ κρίνων. οἴδαμεν δὲ ὅτι τὸ κρῖμα τοῦ θεοῦ ἐστὶ κατὰ ἀλήθειαν ἐπὶ τοὺς τὰ τοιαῦτα πράσσοντας. Λογίζῃ δὲ τοῦτο ὦ ἄνθρωπε, ὁ κρίνων τοὺς τὰ τοιαῦτα πράσσοντας, καὶ ποιῶν αὐτά, ὅτι σὺ ἐκφεύξῃ τὸ κρῖμα τοῦ θεοῦ; ἢ τοῦ πλούτου τῆς χρηστότητος αὐτοῦ, καὶ τῆς ἀνοχῆς, καὶ τῆς μακροθυμίας καταφρονεῖς; ἀγνοῶν, ὅτι τὸ χρηστὸν τοῦ θεοῦ εἰς μετάνοιάν σε ἄγει; κατὰ δὲ τὴν σκληρότητά σου, καὶ ἀμετανόητον καρδίαν, θησαυρίζεις σεαυτῷ ὀργὴν, ἐν ἡμέρᾳ ὀργῆς, καὶ ἀποκαλύψεως

rũt ueritatẽ eius in mendacio, & colue runt ea quæ condita sunt, supra eũ qui condidit, qui est laudandus in sæcula amẽ. Propter hoc tradidit eos deus, in cupiditates ignominiosas. Nam & fœminæ illorꝫ mutauerũt naturalẽ usum fœminæ, in eum qui est præter naturã. Similiterq; & masculi, relicto naturali usu fœminæ, exarserunt in appetentia sui, alius in alium, masculi in masculos fœditatẽ ꝓpetrãtes, & ꝑmiũ qđ oportuit erroris sui, in seipsos recipientes. Et quẽ admodũ non ꝓbauerunt, ut deum haberẽt in cognitione, ita tradidit eos deus in reprobam mentẽ, ut facerent quæ nõ cõueniebat, repleti omni iniusticia, fornicatione, auaricia, malicia, pleni inuidia, cede, cõtentione, dolo, malis præditi moribus, susurrones, oblocutores, dei osores, contumelioſi, elati, glorioſi, inuentores malorũ, parentibus imorigeri, expertes intelligentiæ, incõpoſiti, alieni a charitatis affectu, nescij fœderis, imiſericordes. Qui cũ dei iusticiam nouerint, nẽpe, quod ij qui talia faciũt, digni sint morte, non solũ ea faciũt, uerumetiam assentiuntur ijs, qui faciunt. + uersuria

Quappter iexcusabilis es o hõ, qsqs es q iudicas. Nã in hoc qđ iudicas alterũ, teipm cõdẽnas. Scimus aũt, ꝙ iudiciũ dei est secũdũ ueritatẽ, aduersus eos q talia agũt. Cogitas aũt hoc o hõ, qui iudicas eos q talia faciũt, et facis ea dẽ, quod tu suffugies iudiciũ dei? Aut diuitias bonitatis illi9, & tolerantiæ, & lõganimitatis contẽnis? Ignorãs, ꝙ bonitas dei ad pœnitẽtiã te inuitat? Sed iuxta duriciã tuam, & cor pœnitere nesciũ, colligis tibijpsi irã i die iræ & reue

A ij lationis,

καλύψεως, ἡ δικαιοκρισίας τοῦ θεοῦ, ὃς ἀπο
δώσει ἑκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ, τοῖς μὲν καθ' ὑπο
μονὴν ἔργου ἀγαθοῦ, δόξαν καὶ τιμὴν, καὶ ἀφθαρ
σίαν ζητοῦσι, ζωὴν αἰώνιον. τοῖς δὲ ἐξ ἐριθείας, καὶ
ἀπειθοῦσι μὲν τῇ ἀληθείᾳ, πειθομένοις δὲ τῇ
ἀδικίᾳ, θυμὸς καὶ ὀργὴ, θλῖψις καὶ στενοχωρία, ἐπὶ
πᾶσαν ψυχὴν ἀνθρώπου τοῦ κατεργαζομένου τὸ
κακόν, Ἰουδαίου τε πρῶτον καὶ Ἕλληνος. δόξα δὲ,
καὶ τιμὴ, καὶ εἰρήνη παντὶ τῷ ἐργαζομένῳ τὸ ἀγα
θόν, Ἰουδαίῳ τε πρῶτον καὶ Ἕλληνι. οὐ γάρ ἐστι προ
σωπολημψία παρὰ τῷ θεῷ. ὅσοι γὰρ ἀνόμως
ἥμαρτον, ἀνόμως καὶ ἀπολοῦνται, καὶ ὅσοι ἐν νό
μῳ ἥμαρτον, διὰ νόμου κριθήσονται. οὐ γὰρ οἱ
ἀκροαταὶ τοῦ νόμου δίκαιοι παρὰ τῷ θεῷ, ἀλλ'
οἱ ποιηταὶ τοῦ νόμου δικαιωθήσονται. ὅταν γὰρ
ἔθνη τὰ μὴ νόμον ἔχοντα, φύσει τὰ τοῦ νόμου ποι
ῶσιν, οὗτοι νόμον μὴ ἔχοντες, ἑαυτοῖς εἰσι νόμος, οἵ
τινες ἐνδείκνυνται τὸ ἔργον τοῦ νόμου γραπτὸν, ἐν
ταῖς καρδίαις αὐτῶν, συμμαρτυρούσης αὐ
τῶν τῆς συνειδήσεως, καὶ μεταξὺ ἀλλήλων τῶν
λογισμῶν κατηγορούντων, ἢ καὶ ἀπολογουμέ
νων, ἐν ἡμέρᾳ ὅτε κρινεῖ ὁ θεὸς τὰ κρυπτὰ τῶν
ἀνθρώπων, κατὰ τὸ εὐαγγέλιόν μου διὰ Ἰη
σοῦ Χριστοῦ. ἰδὲ σὺ Ἰουδαῖος ἐπονομάζῃ, καὶ
ἐπαναπαύῃ τῷ νόμῳ, καὶ καυχᾶσαι ἐν θεῷ,
καὶ γινώσκεις τὸ θέλημα, καὶ δοκιμάζεις τὰ
διαφέροντα, κατηχούμενος ἐκ τοῦ νόμου, πέ
ποιθάς τε σεαυτὸν ὁδηγὸν εἶναι τυφλῶν, φῶς
τῶν ἐν σκότει, παιδευτὴν ἀφρόνων, διδά
σκαλον νηπίων, ἔχοντα τὴν μόρφωσιν τῆς
γνώσεως, καὶ τῆς ἀληθείας ἐν τῷ νόμῳ. ὁ
οὖν διδάσκων ἕτερον, σεαυτὸν οὐ διδάσκεις.
ὁ κηρύσσων μὴ κλέπτειν, κλέπτεις. ὁ λέγων
μὴ μοιχεύειν, μοιχεύεις. ὁ βδελυσσόμενος τὰ εἴ
δωλα, ἱεροσυλεῖς. ὃς ἐν νόμῳ καυχᾶσαι, διὰ
τῆς παραβάσεως τοῦ νόμου τὸν θεὸν ἀτι
μάζεις. τὸ γὰρ ὄνομα τοῦ θεοῦ δι' ὑμᾶς βλασ
φημεῖται ἐν τοῖς ἔθνεσι. καθὼς γέγραπται.
περιτομὴ μὲν γὰρ ὠφελεῖ, ἐὰν νόμον πράσ
σῃς, ἐὰν

lationis, & iusti iudicij dei, q̄ reddit⁹
ē unicuiq; iuxta facta sua, his quidē q̄
iuxta tolerātiā boni op⁹is, gloriā & ho
norē & īmortalitatē q̄runt uitā æternā.
ijs uero q̄ sūt cōtētiosi, q̄q; nō obtēpārt
q̄dē ueritati, obtēperāt aūt iniusticiæ, ī
dignatio, & ira, afflictio, & anxietas, ad
uersus oēm aiam hois ꝓpetrātis malū,
& Iudæi primū & græci. Glia ẏo & ho
nor & pax, oī operanti bonū, & Iudæo
primū & græco. Nō em̄ est ꝓsonarū re
spect⁹ ap̄d deū. Quicūq; em̄ sine lege
peccauerūt, sine lege & pibūt, & q̄cūq; i
lege peccauerūt, p̄ legē iudicabūt. Nō
em̄ auditores legis iusti sūt apud deū,
sed q̄ legē ope seruāt, iustificabunt. Nā
cū gētes q̄ legē n̄ hnt, natura q̄ legis sūt
fecerint, ij legē nō habētes, sibijpsis sūt
lex, q̄ oñdūt op⁹ legis scriptū i cordib⁹
suis, sil testificāte illo; cōsciētia, & cogi
tatiōib⁹ inī se, accusantib⁹, aut etiā excu
santib⁹, ī die, cū iudicabit dñs occulta
hoim, iuxta euangeliū meum p̄ Iesum
Christū. Ecce tu Iudæ⁹ cognominaris,
& acquiescis in lege, & gl̄iaris in deo, &
nosti uolūtatem, & ꝓbas eximia, instī
tut⁹ ex lege, cōfidisq; teipsum ducē esse
cæcorum, lumē in tenebris uersantium,
eruditorē insipiētiū, doctorē stultor⁹,
habētē formā cognitionis & ueritatis
in lege. Qui igit doces aliū, teipsū non
doces. q̄ prædicas non furandū, furaris.
q̄ dicis nō adulterandū, adulteriū com
mittis. q̄ execraris simulacra, sacrilegiū
admittis. q̄ in lege gloriaris, p̄ legis trās
gressionē, deū dehonestas. Nā nomē
dei ꝓpter uos male audit inter gentes.
Quemadmodū scriptum est. Nam cir
cumcisio quidem prodest, si legem ser
uaris.

σις; ἐὰν δὲ παραβάτης νόμου ἦς, ἡ περιτομή σου ἀκροβυστία γέγονεν. ἐὰν οὖν ἡ ἀκροβυστία τὰ δικαιώματα τοῦ νόμου φυλάσσῃ, οὐχὶ ἡ ἀκροβυστία αὐτοῦ εἰς περιτομὴν λογισθήσεται; καὶ κρινεῖ ἡ ἐκ φύσεως ἀκροβυστία, τὸν νόμον τελοῦσα, σὲ τὸν διὰ γράμματος καὶ περιτομῆς παραβάτην νόμου; οὐ γὰρ ὁ ἐν τῷ φανερῷ Ἰουδαῖός ἐστίν, οὐδὲ ἡ ἐν τῷ φανερῷ ἐν σαρκὶ περιτομή, ἀλλ' ὁ ἐν τῷ κρυπτῷ Ἰουδαῖος, καὶ περιτομὴ καρδίας, ἐν πνεύματι, οὐ γράμματι· οὗ ὁ ἔπαινος οὐκ ἐξ ἀνθρώπων, ἀλλ' ἐκ τοῦ θεοῦ.

z Τί οὖν τὸ περισσὸν τοῦ Ἰουδαίου, ἢ τίς ἡ ὠφέλεια τῆς περιτομῆς; πολὺ κατὰ πάντα τρόπον. πρῶτον μὲν γάρ, ὅτι ἐπιστεύθησαν τὰ λόγια τοῦ θεοῦ. τί γάρ, εἰ ἠπίστησάν τινες; μὴ ἡ ἀπιστία αὐτῶν τὴν πίστιν τοῦ θεοῦ καταργήσει; μὴ γένοιτο. γινέσθω δὲ ὁ θεὸς ἀληθής, πᾶς δὲ ἄνθρωπος ψεύστης. καθὼς γέγραπται. ὅπως ἂν δικαιωθῇς ἐν τοῖς λόγοις σου, καὶ νικήσῃς ἐν τῷ κρίνεσθαί σε.

A Εἰ δὲ ἡ ἀδικία ἡμῶν θεοῦ δικαιοσύνην συνίστησι, τί ἐροῦμεν; μὴ ἄδικος ὁ θεὸς ὁ ἐπιφέρων τὴν ὀργήν; κατὰ ἄνθρωπον λέγω. μὴ γένοιτο. ἐπεὶ πῶς κρινεῖ ὁ θεὸς τὸν κόσμον; εἰ γὰρ ἡ ἀλήθεια τοῦ θεοῦ ἐν τῷ ἐμῷ ψεύσματι ἐπερίσσευσεν εἰς τὴν δόξαν αὐτοῦ, τί ἔτι κἀγὼ ὡς ἁμαρτωλὸς κρίνομαι; καὶ μὴ καθὼς βλασφημούμεθα, καὶ καθώς φασί τινες ἡμᾶς λέγειν. ὅτι ποιήσωμεν τὰ κακά, ἵνα ἔλθῃ τὰ ἀγαθά, ὧν τὸ κρίμα ἔνδικόν ἐστι.

B Τί οὖν; προεχόμεθα; οὐ πάντως. προῃτιασάμεθα γὰρ Ἰουδαίους τε καὶ Ἕλληνας πάντας ὑφ' ἁμαρτίαν εἶναι, καθὼς γέγραπται. ὅτι οὐκ ἔστι δίκαιος, οὐδὲ εἷς, οὐκ ἔστι ὁ συνιῶν, οὐκ ἔστιν ὁ ἐκζητῶν τὸν θεόν. πάντες ἐξέκλιναν, ἅμα ἠχρειώθησαν, οὐκ ἔστι ποιῶν χρηστότητα, οὐκ ἔστιν ἕως ἑνός. τάφος

uaris. Quod si trāsgressor legis fueris, circūcisio tua præputium facta est. Ergo si præpuciū iustificatiōes legis seruauerit, nōne præpuciū illius ꝓ circūcisione imputabit? Et iudicabit quod est ex natura præpuciū, legē pficiēs, te, q̄ ꝓ literā & circūcisionē trāsgressor es legis? Nō is qui in manifesto Iudæus sit, Iudæus est, nec ea quæ in mānifesto sit carnis circūcisio, circūcisio est, sed qui in occulto Iudæus, & circūcisio cordis in spiritu, nō littera. Cuius laus, nō ex hominibus, sed ex deo. Quid igit̄ habet III
in q̄ præcellat Iudæus, aut quæ utilitas circūcisionis? Multū ꝓ oēm modū. Nā primū quidē illud, quod illis cōmissa sunt eloquia dei. Quid em̄ si qdam fuerunt increduli? Num incredulitas illorū fidem dei faciet irritā? Absit. Sit uero deus uerax, oīs aūt hō mēdax. Quē admodū scriptū ē. Vt iustificeris in sermonib⁹ tuis, & uincas cū iudicaris. Qd̄ si iniusticia nostra, dei iusticiā cōstituit, qd dicem⁹? Nū iniust⁹ deus, q̄ inducit irā? Secundū hoiem loquor. Absit. Nā quō iudicabit deus mūdū? Etem̄ si ueritas dei, in meo mendacio excelluit, in gloriā ipsius, qd post hac & ego uelut pctōr iudicor? Ac nō quemadmodū de nobis male loquunt̄, & sicut qdā aiunt nos dicere. Faciam⁹ mala, ut ueniāt bona. Quor̄ dānatio iusta ē. Quid igit̄? præcellim⁹ eos? Nullo modo. Nā ante causas reddidim⁹ & iudæos & græcos oēs, pctō eē obnoxios, sicut scriptū est. Nō est iustus, ne un⁹ qdē, nō est q̄ intelligat, nō ē q̄ exqrat deū, oēs deflexerūt, simul inutiles facti sunt, nō est q̄ faciat bonitatē, non est usq; ad unum. Sepulchrum

φος ἀνεῳγμένος ὁ λάρυγξ αὐτῶν, ταῖς γλώσσαις αὐτῶν ἐδολιοῦσαν. ἰὸς ἀσπίδων ὑπὸ τὰ χείλη αὐτῶν. ὧν τὸ στόμα ἀρᾶς καὶ πικρίας γέμει, ὀξεῖς οἱ πόδες αὐτῶν, ἐκχέαι αἷμα. σύντριμμα, καὶ ταλαιπωρία ἐν ταῖς ὁδοῖς αὐτῶν, καὶ ὁδὸν εἰρήνης οὐκ ἔγνωσαν. οὐκ ἔστι φόβος θεοῦ ἀπέναντι τῶν ὀφθαλμῶν αὐτῶν.

Οἴδαμεν δὲ, ὅτι ὅσα ὁ νόμος λέγει, τοῖς ἐν τῷ νόμῳ λαλεῖ, ἵνα πᾶν στόμα φραγῇ, καὶ ὑπόδικος γένηται πᾶς ὁ κόσμος τῷ θεῷ. διότι ἐξ ἔργων νόμου οὐ δικαιωθήσεται πᾶσα σὰρξ ἐνώπιον αὐτοῦ. διὰ γὰρ νόμου ἐπίγνωσις ἁμαρτίας. νυνὶ δὲ χωρὶς νόμου δικαιοσύνη θεοῦ πεφανέρωται, μαρτυρουμένη ὑπὸ τοῦ νόμου καὶ τῶν προφητῶν. δικαιοσύνη δὲ θεοῦ, διὰ πίστεως ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ, εἰς πάντας, καὶ ἐπὶ πάντας τοὺς πιστεύοντας. οὐ γάρ ἐστι διαστολή. πάντες γὰρ ἥμαρτον, καὶ ὑστεροῦνται τῆς δόξης τοῦ θεοῦ. δικαιούμενοι δωρεὰν, τῇ αὐτοῦ χάριτι, διὰ τῆς ἀπολυτρώσεως τῆς ἐν ΧΡΙΣΤΩ ΙΗΣΟΥ. ὃν προέθετο ὁ θεὸς ἱλαστήριον, διὰ τῆς πίστεως ἐν τῷ αὐτοῦ αἵματι, εἰς ἔνδειξιν τῆς δικαιοσύνης αὐτοῦ, διὰ τὴν πάρεσιν τῶν προγεγονότων ἁμαρτημάτων, ἐν τῇ ἀνοχῇ τοῦ θεοῦ, πρὸς ἔνδειξιν τῆς δικαιοσύνης αὐτοῦ, ἐν τῷ νῦν καιρῷ, εἰς τὸ εἶναι αὐτὸν δίκαιον, καὶ δικαιοῦντα, τὸν ἐκ πίστεως ΙΗΣΟΥ.

Ποῦ οὖν ἡ καύχησις; ἐξεκλείσθη. διὰ ποίου νόμου; τῶν ἔργων; οὐχί, ἀλλὰ διὰ νόμου πίστεως. λογιζόμεθα οὖν πίστει δικαιοῦσθαι ἄνθρωπον χωρὶς ἔργων νόμου. ἢ Ἰουδαίων ὁ θεὸς μόνον; οὐχὶ δὲ καὶ ἐθνῶν; ναί, καὶ ἐθνῶν. ἐπείπερ εἷς ὁ θεὸς, ὃς δικαιώσει περιτομὴν ἐκ πίστεως, καὶ ἀκροβυστίαν διὰ τῆς πίστεως. νόμον οὖν καταργοῦμεν διὰ τῆς πίστεως; μὴ γένοιτο. ἀλλὰ νόμον ἱστῶμεν. Τί οὖν ἐροῦμεν, Ἀβραὰμ τὸν πατέρα ἡμῶν εὑρηκέναι κατὰ σάρκα; εἰ γὰρ Ἀβραὰμ ἐξ ἔργων ἐδικαιώθη, ἔχει καύχημα, ἀλλ' οὐ πρὸς τὸν

chrũ aptũ guttur eorũ, liguis suis ad dolũ usi sunt, uenenũ aspidũ sub labijs eorũ. Quorũ os execratiõe & amarulẽtia plenũ est, ueloces pedes illorũ ad effundendũ sanguinẽ. Cõtritio & calamitas in uijs eorũ, & uiã pacis nõ cognouerũt. Non est timor dei corã oculis eorũ. Scimus aũt, q̃ quæcunq; lex dicit, his q̃ in lege sunt dicat, ut omne os obturet, & obnoxius fiat totus mundus deo. Propterea q̃ ex opibus legis nõ iustificabitur omnis caro in cõspectu eius. Per legẽ enim agnitio peccati. Nũc uero absq; lege, iustitia dei manifesta est, cõprobata testimonio legis & pphetarũ. Iustitia uero dei p̃ fidem Iesu Christi in omnes, & sup̃ oẽs eos qui credunt. Nõ emi est distinctio. Oẽs emi peccauerũt & destituunt gloria dei. Iustificant aũt gratis, p̃ illius gratiã, p̃ redẽptionẽ quæ est in Christo Iesu, quẽ pposuit deꝰ recõciliatorẽ, p̃ fidẽ in ipsius sanguine, ad ostensionẽ iustitiæ suæ, propter remissionẽ præteritorũ peccatorũ, in patientia dei, ad ostẽsionẽ iustitiæ suæ, in præsenti tempore, in hoc, ut ipse sit iustus, & iustificãs eum, q̃ est ex fide Iesu. Vbi igit gl̃iatio? Exclusa est. Per quã legẽ? Operũ? Non, sed p̃ legẽ fidei. Arbitramur igit fide iustificari hominẽ absq; opibus legis. An Iudæorũ deus tantũ? An nõ & gentiũ? Certe & gentiũ. Quãdoqdẽ unus deus, q̃ iustificabit circũcisionẽ ex fide, & præpuciũ p̃ fidẽ. Legẽ igit irritam facimus p̃ fidẽ? Absit. Imo legẽ cõstituimus. Quid igit dicemꝰ, IIII Abraham patrẽ nostrum inuenisse secũdũ carnẽ? Nã si Abrahã ex opibꝰ iustificatus fuit, habet gloriationẽ, at nõ apud

πρὸς τὸν θεόν. τί γὰρ ἡ γραφὴ λέγει; ἐπίστευσε δὲ ἀβραὰμ τῷ θεῷ, καὶ ἐλογίσθη αὐτῷ εἰς δικαιοσύνην. τῷ δὲ ἐργαζομένῳ, ὁ μισθὸς οὐ λογίζεται κατὰ χάριν, ἀλλὰ κατὰ ὀφείλημα. τῷ δὲ μὴ ἐργαζομένῳ, πιστεύοντι δὲ ἐπὶ τὸν δικαιοῦντα τὸν ἀσεβῆ, λογίζεται ἡ πίστις αὐτοῦ εἰς δικαιοσύνην, καθάπερ καὶ δαβὶδ λέγει, τὸν μακαρισμὸν τοῦ ἀνθρώπου, ᾧ ὁ θεὸς λογίζεται δικαιοσύνην χωρὶς ἔργων. μακάριοι, ὧν ἀφέθησαν αἱ ἀνομίαι, καὶ ὧν ἐπεκαλύφθησαν αἱ ἁμαρτίαι. μακάριος ἀνὴρ, ᾧ οὐ μὴ λογίσηται κύριος ἁμαρτίαν. ὁ μακαρισμὸς οὖν οὗτος, ἐπὶ τὴν περιτομὴν, ἢ καὶ ἐπὶ τὴν ἀκροβυστίαν; λέγομεν γάρ, ὅτι ἐλογίσθη τῷ ἀβραὰμ ἡ πίστις εἰς δικαιοσύνην. πῶς οὖν ἐλογίσθη; ἐν περιτομῇ ὄντι, ἢ ἐν ἀκροβυστίᾳ; οὐκ ἐν περιτομῇ, ἀλλ' ἐν ἀκροβυστίᾳ, καὶ σημεῖον ἔλαβε περιτομὴν σφραγῖδα τῆς δικαιοσύνης, τῆς πίστεως, τῆς ἐν τῇ ἀκροβυστίᾳ, εἰς τὸ εἶναι πατέρα πάντων τῶν πιστευόντων δι' ἀκροβυστίας, εἰς τὸ λογισθῆναι καὶ αὐτοῖς τὴν δικαιοσύνην, καὶ πατέρα περιτομῆς οἷς οὐκ ἐκ περιτομῆς μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῖς στοιχοῦσι τοῖς ἴχνεσι τῆς πίστεως, τοῖς ἐν ἀκροβυστίᾳ τοῦ πατρὸς ἡμῶν ἀβραάμ.

οὐ διὰ νόμου ἡ ἐπαγγελία τῷ ἀβραὰμ, ἢ τῷ σπέρματι αὐτοῦ, τὸ κληρονόμον αὐτὸν εἶναι τοῦ κόσμου, ἀλλὰ διὰ δικαιοσύνης πίστεως. εἰ γὰρ οἱ ἐκ νόμου κληρονόμοι, ἐκκένωται ἡ πίστις, κατήργηται ἡ ἐπαγγελία. ὁ γὰρ νόμος ὀργὴν κατεργάζεται, οὗ δέ ἐστιν νόμος, οὐδὲ παράβασις. διὰ τοῦτο ἐκ πίστεως, ἵνα κατὰ χάριν, εἰς τὸ εἶναι βεβαίαν τὴν ἐπαγγελίαν παντὶ τῷ σπέρματι, οὐ τῷ ἐκ τοῦ νόμου μόνον, ἀλλὰ καὶ τῷ ἐκ πίστεως ἀβραάμ, ὅς ἐστι πατὴρ πάντων ἡμῶν. καθὼς γέγραπται, ὅτι πατέρα πολλῶν ἐθνῶν τέθεικά σε, κατέναντι οὗ ἐπίστευσε θεοῦ, τοῦ ζωοποιοῦντος

apud deū. Quid enim ſcriptura dicit? Credidit autē Abraham deo, & imputatū eſt ei ad iuſticiā. Ei uero qui operatur, merces nō imputatur ſecundum gratiam, ſed ſecundū debitū. Porro ei qui non operatur, credit autē in eum qui iuſtificat impiū, imputatur fides ſua ad iuſticiam. Quēadmodū & Dauid dicit, beatificationem hominis, cui deus imputat iuſticiam, abſq; operibus. Beati quorū remiſſæ ſunt iniquitates, & quorū obtecta ſunt peccata. Beatus uir, cui non imputarit dominus peccatum. Beatificatio igitur hæc, in præpucium, an in circūciſionem? Dicimus enim quod imputata fuerit Abrahæ fides, ad iuſtificationē. Quomodo ergo imputata ē, cum eſſet in circūciſione, an cū eſſet in præpucio? Nō in circumciſione, ſed in præpucio. Et ſignū accepit circūciſiōis, obſignaculū iuſticiæ fidei, quæ erat in præpucio, ut eſſet pater oīm credentiū p̄ præpuciū, ut imputaret & illis iuſticia, pater inq; circūciſiōis, iīs q nō ſolū eſſent ex circūciſiōe, ſed etiā ingrederētur ueſtigiīs fidei, quæ fuit in ptæputio patris noſtri Abrahæ. Nō enī p̄ legē, p̄miſſio cōtigit Abrahæ, aut ſemini eius, illū hæredē fore mūdi, ſed p̄ iuſticiā fidei. Eteni ſi iī q ex lege ſūt, hæredes ſūt inanis facta eſt fides, & irrita facta eſt p̄miſſio. Nā lex irā operatur. Siqdē ubi nō eſt lex, ibi nec trāſgreſſio. Idcirco ex fide, ut ſecundū gratiā, ut firma eſſet p̄miſſio uniuerſo ſemini, non ſolū ei, qd eſt ex lege, ueꝛzetiā ei, qd ē ex fide Abrahæ, q eſt pater omniū noſtrū. Sicut ſcriptū eſt. Patrē multarū gentiū conſtitui te. Ad exēplū dei cui crediderat, qui uiuificat

Digitized by Google

ποιοῦντος τοὺς νεκροὺς, καὶ καλοῦντος
τὰ μὴ ὄντα, ὡς ὄντα, ὃς παρ' ἐλπίδα ἐπ' ἐλ
πίδι ἐπίστευσεν, εἰς τὸ γενέσθαι αὐτὸν πατέ/
ρα πολλῶν ἐθνῶν. κατὰ τὸ εἰρημένον, οὕτως
ἔσται τὸ σπέρμα σου, καὶ μὴ ἀσθενήσας τῇ πί/
στει, οὐ κατενόησε τὸ ἑαυτοῦ σῶμα ἤδη νενε/
κρωμένον, ἑκατονταέτης που ὑπάρχων,
καὶ τὴν νέκρωσιν τῆς μήτρας Σάρρας, εἰς
δὲ τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ θεοῦ οὐ διεκρίθη τῇ
ἀπιστίᾳ, ἀλλ' ἐνεδυναμώθη τῇ πίστει, δοὺς
δόξαν τῷ θεῷ, καὶ πληροφορηθεὶς, ὅτι ὃ
ἐπήγγελται, δυνατός ἐστι καὶ ποιῆσαι. διὸ καὶ
ἐλογίσθη αὐτῷ εἰς δικαιοσύνην. οὐκ ἐγρά
φη δὲ δι' αὐτὸν μόνον, ὅτι ἐλογίσθη αὐτῷ,
ἀλλὰ καὶ δι' ἡμᾶς, οἷς μέλλει λογίζεσθαι, τοῖς
πιστεύουσιν ἐπὶ τὸν ἐγείραντα ΙΗΣΟΥΝ ΧΡΙ/
ΣΤΟΝ τὸν κύριον ἡμῶν ἐκ νεκρῶν, ὃς παρε
δόθη διὰ τὰ παραπτώματα ἡμῶν, καὶ ἠγέρ
θη διὰ τὴν δικαίωσιν ἡμῶν.

I A Δικαιωθέντες οὖν ἐκ πίστεως, εἰρήνην ἔχο
μεν πρὸς τὸν θεὸν, διὰ τοῦ κυρίου ἡμῶν ΙΗΣΟΥ
ΧΡΙΣΤΟΥ, δι' οὗ καὶ τὴν προσαγωγὴν ἐσχήκαμεν
τῇ πίστει, εἰς τὴν χάριν ταύτην, ἐν ᾗ ἑστήκαμεν
καὶ καυχώμεθα, ἐπ' ἐλπίδι τῆς δόξης τοῦ θεοῦ,
οὐ μόνον δὲ, ἀλλὰ καὶ καυχώμεθα ἐν ταῖς
θλίψεσιν, εἰδότες, ὅτι ἡ θλῖψις ὑπομονὴν
κατεργάζεται, ἡ δὲ ὑπομονὴ δοκιμὴν, ἡ δὲ
δοκιμὴ ἐλπίδα, ἡ δὲ ἐλπὶς οὐ καταισχύνει.
ὅτι ἡ ἀγάπη τοῦ θεοῦ ἐκκέχυται ἐν ταῖς καρδίαις
ἡμῶν, διὰ πνεύματος ἁγίου, τοῦ δοθέντος ἡμῖν.

I B ἔτι γὰρ ΧΡΙΣΤΟΣ, ὄντων ἡμῶν ἀσθενῶν κατὰ
καιρὸν, ὑπὲρ ἀσεβῶν ἀπέθανε. μόλις γὰρ
ὑπὲρ δικαίου τις ἀποθανεῖται, ὑπὲρ γὰρ τοῦ
ἀγαθοῦ τάχα τις καὶ τολμᾷ ἀποθανεῖν.
συνίστησι δὲ τὴν ἑαυτοῦ ἀγάπην εἰς ἡμᾶς.
ὁ θεὸς, ὅτι ἔτι ἁμαρτωλῶν ὄντων ἡμῶν, ΧΡΙ
ΣΤΟΣ ὑπὲρ ἡμῶν ἀπέθανε. πολλῷ οὖν μᾶλ
λον δικαιωθέντες νῦν ἐν τῷ αἵματι αὐ/
τοῦ, σωθησόμεθα δι' αὐτοῦ, ἀπὸ τῆς ὀργῆς.

εἰ γὰρ

uificat mortuos, & uocat ea quæ nō sūt
tāq̄ sint, q̄ præter spem in spe credidit,
se fore patrē multarū gentium, iuxta id
quod dictū est, Sic erit semē tuū. ac nō
infirmatus fide, haud cōsyderauit suū
ipsius corpus, iā emortuū, cū centū fere
nat⁹ esset ānos, nec emortuā uuluā Sa
ræ, uerū ad p̄missionē dei, nō hæsitabat
incredulitate, sed robustus factus est fi
de, dans gloriā deo, certa p̄suasione ac
cepta, quod is q̄ promiserat, potēs esset
& præstare. Quapropter etiā imputa
tū est illi ad iusticiā. Non scriptū est au
tē, p̄pter illū tantū, imputatū fuisse illi,
sed etiā p̄pter nos, q̄bus imputabit̄, cre
dentibus in eū, q̄ excitauit Iesum dn̄m
nostrū a mortuis, q̄ traditus fuit p̄pter
pctā nostra, & excitatus est p̄pter iusti
ficationē nostri. Iustificati igit̄ ex fi V
de, pacē habemus erga deum, p̄ dn̄m
nostrū Iesum Christū, p̄ quē & conti
gimus nobis, ut fide p̄duceremur i gratiā
hāc, in qua stamus & gloriamur, in spe
gloriæ dei. Nec id solū, uerū etiā gloria
mur in afflictionibus, scientes q̄ afflic
tio patientiā pariat, patientia uero p̄
bationē, p̄batio aūt spem. Spes aūt nō
pudefacit. q̄ dilectio dei effusa sit i cor
dibus nostris, p̄ spiritū sc̄m q̄ datus est
nobis. Christus em̄ cū adhuc essemus
infirmi, iuxta temporis rationē, pro im
pijs mortuus ē. Nā uix pro iusto q̄s
morietur. Siquidem p̄ bono forsitan
aliquis etiam mori sustinet. Commen
dat autem suam charitatem erga nos
deus, q̄ cum adhuc essemus peccato
res, Christus pro nobis mortuus fuit.
Multo igitur magis iustificati, nunc in
sanguine eius seruabimur p̄ eū abira
Nam si

εἰ γὰρ ἐχθροὶ ὄντες, κατηλλάγημεν τῷ θεῷ, διὰ τοῦ θανάτου τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ, πολλῷ μᾶλλον καταλλαγέντες σωθησόμεθα ἐν τῇ ζωῇ αὐτοῦ, οὐ μόνον δέ, ἀλλὰ καὶ καυχώμενοι ἐν τῷ θεῷ διὰ τοῦ κυρίου ἡμῶν ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ, δι' οὗ νῦν τὴν καταλλαγὴν ἐλάβομεν. Διὰ τοῦτο, ὥσπερ δι' ἑνὸς ἀνθρώπου ἡ ἁμαρτία εἰς τὸν κόσμον εἰσῆλθε, καὶ διὰ τῆς ἁμαρτίας ὁ θάνατος, καὶ οὕτως εἰς πάντας ἀνθρώπους ὁ θάνατος διῆλθεν, ἐφ' ᾧ πάντες ἥμαρτον. ἄχρι γὰρ νόμου ἁμαρτία ἦν ἐν κόσμῳ, ἁμαρτία δὲ οὐκ ἐλλογεῖται, μὴ ὄντος νόμου.

11 Ἀλλ' ἐβασίλευσεν ὁ θάνατος ἀπὸ Ἀδὰμ μέχρι Μωσέως, καὶ ἐπὶ τοὺς μὴ ἁμαρτήσαντας ἐπὶ τῷ ὁμοιώματι τῆς παραβάσεως Ἀδὰμ, ὅς ἐστι τύπος τοῦ μέλλοντος. Ἀλλ' οὐχ ὡς τὸ παράπτωμα, οὕτως καὶ τὸ χάρισμα. Εἰ γὰρ τῷ τοῦ ἑνὸς παραπτώματι οἱ πολλοὶ ἀπέθανον, πολλῷ μᾶλλον ἡ χάρις τοῦ θεοῦ, καὶ ἡ δωρεὰ ἐν χάριτι, τῇ τοῦ ἑνὸς ἀνθρώπου ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ, εἰς τοὺς πολλοὺς ἐπερίσσευσεν. καὶ οὐχ ὡς δι' ἑνὸς ἁμαρτήσαντος, τὸ δώρημα. τὸ μὲν γὰρ κρῖμα ἐξ ἑνὸς εἰς κατάκριμα, τὸ δὲ χάρισμα ἐκ πολλῶν παραπτωμάτων εἰς δικαίωμα. Εἰ γὰρ τῷ τοῦ ἑνὸς παραπτώματι, ὁ θάνατος ἐβασίλευσε διὰ τοῦ ἑνός, πολλῷ μᾶλλον οἱ τὴν περισσείαν τῆς χάριτος, καὶ τῆς δωρεᾶς τῆς δικαιοσύνης λαμβάνοντες ἐν ζωῇ βασιλεύσουσι, διὰ τοῦ ἑνὸς ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ. Ἄρα οὖν ὡς δι' ἑνὸς παραπτώματος εἰς πάντας ἀνθρώπους εἰς κατάκριμα, οὕτως καὶ δι' ἑνὸς δικαιώματος, εἰς πάντας ἀνθρώπους, εἰς δικαίωσιν ζωῆς. ὥσπερ γὰρ διὰ τῆς παρακοῆς τοῦ ἑνὸς ἀνθρώπου ἁμαρτωλοὶ κατεστάθησαν οἱ πολλοί, οὕτως καὶ διὰ τῆς ὑπακοῆς τοῦ ἑνὸς δίκαιοι κατασταθήσονται οἱ πολλοί. Νόμος δὲ παρεισῆλθεν, ἵνα πλεονάσῃ τὸ παράπτωμα. οὗ δὲ ἐπλεόνασεν

Nam si cum inimici essemus, reconciliati fuimus deo, per mortē filij eius, multo magis recōciliati seruabimur in uita ipsius. Non solū aūt hoc, uerū etiā gloriātes, in deo, per dominū nostrum Iesum Christum, per quem nunc reconciliatiōnē assecuti sumus. Propterea, quēadmodū ꝑ unū hoiem, peccatū in mūdū introijt, & propter peccatū mors, & sic in omnes homines mors peruasit, in eo quod omnes peccauimus. Vsq; ad legē enim peccatum erat in mundo, porro peccatum non imputatur, cum non est lex. Imo regnauit mors ab Adam, usq; ad Moysen, in eos quoq;, qui nō peccauerant, in similitudine transgressionis Adam, qui est forma futuri. At non ut peccatum, ita & donum. Nam si unius delicto, multi mortui sunt, multo magis gratia dei, & donum in gratia, quæ fuit unius hominis Iesu Christi, in multos exuberauit. Et non sicut per unum qui peccauerat, uenerat mors, ita donum. Nam iudicium quidem ex uno in condemnationem, donum autem ex multis delictis in iustificationem. Etenim si per unius delictum, mors regnauit per unum, multo magis ꝯ, qui exuperantiā gratiæ & doni iusticiæ accipiunt, in uita regnant per unum Iesum Christū. Itaq; sicut ꝑ unius delictū, in oēs hoies, ad cōdemnationem, ita & per unius iustificationem, in omnes homines ad iustificationem uitæ. Quemadmodū enim per inobedientiam unius hominis, peccatores constituti fuimus multi, ita per obedientiam unius, iusti constituentur multi. Cæterum lex obiter subijt, ut abundaret delictū. Vbi uero exuberauit

νασεμ ἡ ἁμαρτία, ὑπερεπερίσσευσεν ἡ χάρις,
ἵνα ὥσπερ ἐβασίλευσεν ἡ ἁμαρτία ἐν τῷ θανά
τῳ, οὕτως καὶ ἡ χάρις βασιλεύσῃ διὰ δικαιο/
σύνης εἰς ζωὴν αἰώνιον, διὰ ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ
τοῦ κυρίου ἡμῶν. Τί οὖν ἐροῦμεν; ἐπιμενοῦμεν τῇ ἁμαρτίᾳ,
ἵνα ἡ χάρις πλεονάσῃ; Μὴ γένοιτο. Οἵτινες ἀ/
πεθάνομεν τῇ ἁμαρτίᾳ, πῶς ἔτι ζήσομεν ἐν
I B αὐτῇ; Ἢ ἀγνοεῖτε, ὅτι ὅσοι ἐβαπτίσθημεν εἰς
ΧΡΙΣΤΟΝ ΙΗΣΟΥΝ εἰς τὸν θάνατον αὐτοῦ ἐβα/
πτίσθημεν; Συνετάφημεν οὖν αὐτῷ διὰ τοῦ βα
πτίσματος, εἰς τὸν θάνατον, ἵνα ὥσπερ ἠγέρθη
ΧΡΙΣΤΟΣ ἐκ νεκρῶν, διὰ τῆς δόξης τοῦ πατρός,
οὕτω καὶ ἡμεῖς ἐν καινότητι ζωῆς περιπατήσω/
μεν. Εἰ δὲ σύμφυτοι γεγόναμεν τῷ ὁμοιώμα
τι τοῦ θανάτου αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ τῆς ἀναστάσε/
ως ἐσόμεθα. Τοῦτο γινώσκοντες, ὅτι ὁ πα/
λαιὸς ἡμῶν ἄνθρωπος συνεσταυρώθη, ἵνα κα
ταργηθῇ τὸ σῶμα τῆς ἁμαρτίας, τοῦ μηκέτι
δουλεύειν ἡμᾶς τῇ ἁμαρτίᾳ. Ὁ γὰρ ἀποθα/
νὼν, δεδικαίωται ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας. Εἰ δὲ
ἀπεθάνομεν σὺν ΧΡΙΣΤΩ, πιστεύομεν, ὅτι
καὶ συζήσομεν αὐτῷ. Εἰδότες, ὅτι ΧΡΙΣΤΟΣ
ἐγερθεὶς ἐκ νεκρῶν, οὐκέτι ἀποθνήσκει, θάνα
τος αὐτοῦ οὐκέτι κυριεύει. Ὃ γὰρ ἀπέθανε,
τῇ ἁμαρτίᾳ, ἀπέθανεν ἐφάπαξ· ὃ δὲ ζῇ, ζῇ τῷ
θεῷ. Οὕτως καὶ ὑμεῖς λογίζεσθε ἑαυτοὺς, νε/
κροὺς μὲν εἶναι τῇ ἁμαρτίᾳ, ζῶντας δὲ τῷ
θεῷ, ἐν ΧΡΙΣΤΩ ΙΗΣΟΥ τῷ κυρίῳ ὑμῶν.
I S Μὴ οὖν βασιλευέτω ἡ ἁμαρτία ἐν τῷ
θνητῷ ὑμῶν σώματι, εἰς τὸ ὑπακούειν αὐτῇ
ἐν ταῖς ἐπιθυμίαις αὐτοῦ. Μηδὲ παρίσανε/
τε τὰ μέλη ὑμῶν, ὅπλα ἀδικίας τῇ ἁμαρ/
τίᾳ, ἀλλὰ παραστήσατε ἑαυτοὺς τῷ θεῷ, ὡς
ἐκ νεκρῶν ζῶντας, καὶ τὰ μέλη ὑμῶν, ὅπλα
δικαιοσύνης τῷ θεῷ. Ἁμαρτία γὰρ ὑμῶν
οὐ κυριεύσει. Οὐ γάρ ἐστε ὑπὸ νόμον, ἀλλ' ὑπὸ
χάριν. Τί οὖν; Ἁμαρτήσομεν, ὅτι οὐκ ἐσμὲν
ὑπὸ νόμον, ἀλλ' ὑπὸ χάριν; Μὴ γένοιτο. Οὐκ
οἴδατε, ὅτι ᾧ παρίστάνετε ἑαυτοὺς δούλους,
εἰς ὑπα

rauit peccatū, ibi magis exuberauit gra/
tia, ut quēadmodū regnauerat peccatū
in morte, sic & gratia regnaret p iustitiā
in uitam æternam, per Iesum Christum.

VI Quid igit̄ dicem⁹? Manebim⁹ in pec
cato, ut gratia abundet? Absit. Qui mor
tui sum⁹ pctō, quō post hac uiuemus in
eo? An ignoratis, ꝙ quicunq; baptiza/
ti sumus in Christo Iesu, in morte eius
baptizati sumus? Sepulti igitur sumus
una cū illo p baptisma, in morte, ut quē
admodū excitat⁹ est Christ⁹ ex mortu/
is, p gloriā patris, ita & nos in nouitate
uitæ ambulemus. Nā si insititiī facti su/
m⁹ illi, p sīlitudinē mortis ei⁹, nimirū &
resurrectionis erimus, illud sciētes, quod
uetus ille noster homo cū illo crucifixus
est, ut aboleretur corpus peccati, ut post
hac nō seruiamus peccato. Etem q mor
tuus est, iustificatus est a peccato. Q; si
mortui sumus cum Christo, credimus,
ꝙ & uiuemus cū illo. Sciētes, ꝙ Christ⁹
excitatus a mortuis, non amplius mori/
tur, mors illi nō ampli⁹ dominat̄. Nā qđ
mortu⁹ fuit pctō, mortu⁹ fuit semel, qđ
aūt uiuit, uiuit deo. Ita & uos existimate
uos ipsos, mortuos quidē esse pctō, uiuē
tes aūt deo, in Christo Iesu dño nostro.
Ne regnet igitur peccatū in mortali ue/
stro corpore, ut obediatis illi, in cupidita
tibus eius, neq; accōmodetis mēbra ue/
stra, arma iniusticiæ peccato, sed accom
modetis uosmetipsos deo, uelut ex mor
tuis uiuētes, & membra uestra arma iu
sticiæ deo. Peccatū em̄ uobis nō domia
bit̄. Nō em̄ estis sub lege, sed sub gratia.
Quid igit̄? Peccabimus, ꝙ non sumus
sub lege, sed sub gratia? Absit. An nesci/
tis, ꝙ cui accommodatis uosipos seruos
ad obedien/

Digitized by Google

ὡς ὑπακοὴν, δοῦλοι ἐστὲ, ᾧ ὑπακούετε, ἤτοι ἁμαρτίας, εἰς θάνατον, ἢ ὑπακοῆς εἰς δικαιοσύνην; χάρις δὲ τῷ θεῷ, ὅτι ἦτε δοῦλοι τῆς ἁμαρτίας, ὑπηκούσατε δὲ ἐκ καρδίας εἰς ὃν παρεδόθητε τύπον διδαχῆς. ἐλευθερωθέντες δὲ ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας, ἐδουλώθητε τῇ δικαιοσύνῃ. ἀνθρώπινον λέγω, διὰ τὴν ἀσθένειαν τῆς σαρκὸς ὑμῶν. ὥσπερ γὰρ παρεστήσατε τὰ μέλη ὑμῶν δοῦλα τῇ ἀκαθαρσίᾳ, καὶ τῇ ἀνομίᾳ, εἰς τὴν ἀνομίαν, οὕτως νῦν παραστήσατε τὰ μέλη ὑμῶν δοῦλα τῇ δικαιοσύνῃ, εἰς ἁγιασμόν. ὅτε γὰρ δοῦλοι ἦτε τῆς ἁμαρτίας, ἐλεύθεροι ἦτε τῇ δικαιοσύνῃ. τίνα οὖν καρπὸν εἴχετε τότε, ἐφ' οἷς νῦν ἐπαισχύνεσθε; τὸ γὰρ τέλος ἐκείνων θάνατος. νυνὶ δὲ ἐλευθερωθέντες ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας, δουλωθέντες δὲ τῷ θεῷ, ἔχετε τὸν καρπὸν ὑμῶν εἰς ἁγιασμόν, τὸ δὲ τέλος, ζωὴν αἰώνιον. τὰ γὰρ ὀψώνια τῆς ἁμαρτίας θάνατος. τὸ δὲ χάρισμα τοῦ θεοῦ, ζωὴ αἰώνιος, ἐν ΧΡΙΣΤΩ ΙΗΣΟΥ τῷ κυρίῳ ἡμῶν.

ad obedientiam, eius serui estis, cui obeditis, siue peccati in mortem, siue obedientiæ in iusticiã. Gratia autẽ deo, quod fuistis serui peccati, sed obedistis ex corde, in eã in quã traducti estis formã doctrinæ. Cæterũ liberati a pcto. Serui facti estis iusticiæ. Humanũ qddã dico, ꝓpter infirmitatẽ carnis uestræ. Quemadmodum enim præbuistis mẽbra uestra, serua immundiciæ & iniquitati, in iniquitatem, sic & nunc præbete mẽbra uestra iusticiæ, in sanctificationem. Cum enim serui essetis peccati, liberi eratis iusticiæ. Quem igitur fructum habebatis tũc in his, de qbus nũc erubescitis? Nam finis illoꝝ mors. Nũc vo liberi facti a peccato, serui aũt facti deo, habetis fructũ uestrum, in sanctificationem, fructum autem uitam æternam. Etenim autoramenta peccati, mors, donum autem dei, uita æterna, in Christo Iesu domino nostro.

12 Ἢ ἀγνοεῖτε, ἀδελφοὶ, γινώσκουσι γὰρ νόμον λαλῶ, ὅτι ὁ νόμος κυριεύει τοῦ ἀνθρώπου, ἐφ' ὅσον χρόνον ζῇ; ἡ γὰρ ὕπανδρος γυνὴ, τῷ ζῶντι ἀνδρὶ δέδεται νόμῳ, ἐὰν δὲ ἀποθάνῃ ὁ ἀνὴρ, κατήργηται ἀπὸ τοῦ νόμου τοῦ ἀνδρός. ἄρα οὖν ζῶντος τοῦ ἀνδρὸς, μοιχαλὶς χρηματίσει, ἐὰν γένηται ἀνδρὶ ἑτέρῳ. ἐὰν δὲ ἀποθάνῃ ὁ ἀνὴρ, ἐλευθέρα ἐστὶν ἀπὸ τοῦ νόμου, τοῦ μὴ εἶναι αὐτὴν μοιχαλίδα, γενομένην ἀνδρὶ ἑτέρῳ. ὥστε, ἀδελφοί μου καὶ ὑμεῖς ἐθανατώθητε τῷ νόμῳ, διὰ τοῦ σώματος τοῦ ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ, εἰς τὸ γενέσθαι ὑμᾶς ἑτέρῳ, τῷ ἐκ νεκρῶν ἐγερθέντι, ἵνα καρποφορήσωμεν τῷ θεῷ. ὅτε γὰρ ἦμεν ἐν τῇ σαρκὶ, τὰ παθήματα τῶν ἁμαρτιῶν, τὰ διὰ τοῦ νόμου ἐνηργεῖτο ἐν τοῖς μέλεσιν ἡμῶν, εἰς τὸ καρποφορῆσαι τῷ θανάτῳ. νυνὶ δὲ κατηργήθημεν ἀπὸ τοῦ νόμου, ἀποθανόντες ἐν

An ignoratis fratres (Sciẽtibus enim legem loquor) quod lex dominetur homini, ꝙdiu uiuit? Nam uiro obnoxia mulier, uiuenti uiro alligata est per legem, quod si mortuus fuerit uir, liberata est a lege uiri. Proinde uiuente uiro, adultera iudicabitur, si cœperit altero uiro iungi. Sin autem mortuus fuerit uir, libera est a lege uiri, ut non sit adultera, si iũcta fuerit alteri uiro. Itaq; fratres mei, uos quoq; mortificati estis legi, per corpus Christi, ut iungeremini alteri, ei qui a mortuis surrexit, ut fructificem9 deo. Cum enim essemus in carne, affectus peccatoꝝ, q sunt ꝑ legẽ, operabantur in membris nostris ad fructificãdũ morti. Nunc autem liberati sumus a lege mortui in VII

πες ὧ ᾧ καθηχόμεθα, ὥς τε δουλεύειν ἡμᾶς
ἐν καινότητι πνεύματος, καὶ οὐ παλαιότητι
γράμματος. Τί οὖν ἐροῦμεν; ὁ νόμος ἁ-
μαρτία; Μὴ γένοιτο. Ἀλλὰ τὴν ἁμαρτίαν
οὐκ ἔγνων, εἰ μὴ διὰ νόμου. Τήν τε γὰρ ἐπι-
θυμίαν οὐκ ἤδειν, εἰ μὴ ὁ νόμος ἔλεγεν, οὐκ
ἐπιθυμήσεις. Ἀφορμὴν δὲ λαβοῦσα, ἡ ἁμαρ-
τία διὰ τῆς ἐντολῆς, κατειργάσατο ἐν ἐμοὶ
πᾶσαν ἐπιθυμίαν. Χωρὶς γὰρ νόμου, ἁμαρ-
τία νεκρά. Ἐγὼ δὲ ἔζων χωρὶς νόμου ποτέ.
Ἐλθούσης δὲ τῆς ἐντολῆς, ἡ ἁμαρτία ἀνέ-
ζησεν, ἐγὼ δὲ ἀπέθανον. Καὶ εὑρέθη μοι ἡ ἐν-
τολὴ ἡ εἰς ζωήν, αὕτη εἰς θάνατον. Ἡ γὰρ ἁμαρ-
τία ἀφορμὴν λαβοῦσα διὰ τῆς ἐντολῆς, ἐξηπά-
τησέ με, καὶ δι' αὐτῆς ἀπέκτεινεν. Ὡς τε ὁ μὲν
νόμος ἅγιος, καὶ ἡ ἐντολὴ, ἁγία καὶ δικαία καὶ ἀγαθή. Τὸ οὖν ἀγαθὸν, ἐμοὶ γέγο-
νε θάνατος; Μὴ γένοιτο. Ἀλλὰ ἡ ἁμαρτία.
Ἵνα φανῇ ἁμαρτία, διὰ τοῦ ἀγαθοῦ μοι, κα-
τεργαζομένη θάνατον, ἵνα γένηται καθ'
ὑπερβολὴν ἁμαρτωλὸς ἡ ἁμαρτία, διὰ τῆς
ἐντολῆς. Οἴδαμεν γὰρ, ὅτι ὁ νόμος πνευ- 14
ματικός ἐστιν. Ἐγὼ δὲ σαρκικός εἰμι, πεπρα-
μένος ὑπὸ τὴν ἁμαρτίαν. Ὃ γὰρ κατεργά-
ζομαι, οὐ γινώσκω. Οὐ γὰρ ὃ θέλω, τοῦτο
πράσσω, ἀλλ' ὃ μισῶ, τοῦτο ποιῶ. Εἰ δὲ ὃ οὐ
θέλω, τοῦτο ποιῶ, σύμφημι τῷ νόμῳ, ὅτι κα-
λός. Νυνὶ δὲ οὐκέτι ἐγὼ κατεργάζομαι αὐ-
τὸ, ἀλλὰ ἡ οἰκοῦσα ἐν ἐμοὶ ἁμαρτία. Οἶδα γάρ,
ὅτι οὐκ οἰκεῖ ἐν ἐμοὶ, τουτέστιν ἐν τῇ σαρκί
μου, ἀγαθόν. Τὸ γὰρ θέλειν παράκειταί μοι.
Τὸ δὲ κατεργάζεσθαι τὸ καλὸν, οὐχ εὑρίσκω.
Οὐ γὰρ ὃ θέλω ποιῶ ἀγαθὸν, ἀλλ' ὃ οὐ θέ-
λω κακὸν, τοῦτο πράσσω. Εἰ δὲ ὃ οὐ θέλω
ἐγὼ, τοῦτο ποιῶ, οὐκέτι ἐγὼ κατεργάζο-
μαι αὐτὸ, ἀλλὰ ἡ οἰκοῦσα ἐν ἐμοὶ ἁμαρτία.
Εὑρίσκω ἄρα τὸν νόμον τῷ θέλοντι ἐμοὶ
ποιεῖν τὸ καλὸν, ὅτι ἐμοὶ τὸ κακὸν παράκει-
ται. Συνήδομαι γὰρ τῷ νόμῳ τοῦ θεοῦ κατὰ
τὸν ἔσω

tui in q̄ detinebamur, ut seruiam⁹ in no
uitate spiritus, & non uetustate litteræ.
Quid ergo dicemus? Lex peccatum est?
Absit. Sed peccatum non cognoui, nisi
per legem. Nam & concupiscentiam nō
nouissem, nisi lex dixisset, non concupi-
sces. Sed occasione accepta, peccatū per
præceptum, genuit in me omnē cōcupi-
scentiā. Siqdē absq; lege, pctm̄ erat mor
tuū. Ego autē uiuebā sine lege quondā.
Porro ueniēte mādato, peccatū reuixit;
ego ꝟo mortu⁹ sum. Et reptū ē, mādatū
qđ institutū erat ad uitā, id mihi esse ad
mortē. Nā pctm̄ occasiōe accepta p præ
ceptū, decepit me, & p illd occidit. Itaq;
lex ipsa qdē sancta, & mandatū sanctū
& iustū & bonū. Ergo quod bonū erat,
mihi factū est mors? Absit. Imo pecca-
tū. Vt appareret peccatū, p id, quod erat
bonū, mihi gignere mortē, ut fieret ma-
iorem in modū peccamino sum peccatū
per præceptū. Scimus enim, q̄ lex spiri-
tualis est. Ego autem carnalis sum, uen-
ditus sub peccatū. Quod enim ago, nō
probo. Nō enim quod uolo, hoc facio,
sed qđ odi, hoc ago. Si uero qđ non uo-
lo, hoc facio, consentio legi, quod bona
est. Nunc autem nō iam ego facio illud,
sed inhabitās in me peccatū. Noui em̄,
quod non habitet in me, hoc est in car-
ne mea bonum. Nam uelle adest mihi,
at facere bonum non reperio. Nō enim
quod uolo, facio bonū, sed qđ non uolo
malum, hoc ago. Porro si quod non uo
lo ego, hoc facio, non iam ego operor il
lud, sed inhabitans in me peccatum. Re
perio igitur legem uolenti mihi face-
re bonum, q̄ mihi malum adiunctum
est. Delectat enim me lex dei, secundū
internū

φμ ἔσω ἄνθρωπον. βλέπω δὲ ἕτερον νόμον ἐν τοῖς μέλεσίμου, ἀντιστρατευόμενον τῷ νόμῳ τοῦ νοός μου, καὶ αἰχμαλωτίζοντά με τῷ νόμῳ τῆς ἁμαρτίας, τῷ ὄντι ἐν τοῖς μέλεσίμου. ταλαίπωρος ἐγὼ ἄνθρωπος, τίς με ῥύσεται ἐκ τοῦ σώματος τοῦ θανάτου τούτου; εὐχαριστῶ τῷ θεῷ, διὰ ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ τοῦ κυρίου ἡμῶν. ἄρα οὖν αὐτὸς ἐγὼ τῷ μὲν νοῒ δουλεύω νόμῳ θεοῦ, τῇ δὲ σαρκὶ νόμῳ ἁμαρτίας. οὐδὲν ἄρα νῦν κατάκριμα τοῖς ἐν ΧΡΙΣΤΩ ΙΗΣΟΥ, μὴ κατὰ σάρκα περιπατοῦσιν, ἀλλὰ κατὰ πνεῦμα. ὁ γὰρ νόμος τοῦ πνεύματος τῆς ζωῆς ἐν ΧΡΙΣΤΩ ΙΗΣΟΥ ἠλευθέρωσέ με ἀπὸ τοῦ νόμου τῆς ἁμαρτίας, καὶ τοῦ θανάτου. τὸ γὰρ ἀδύνατον τοῦ νόμου ἐν ᾧ ἠσθένει διὰ τῆς σαρκός, ὁ θεὸς τὸν ἑαυτοῦ υἱὸν πέμψας ἐν ὁμοιώματι σαρκὸς ἁμαρτίας, καὶ περὶ ἁμαρτίας κατέκρινε τὴν ἁμαρτίαν, ἐν τῇ σαρκί, ἵνα τὸ δικαίωμα τοῦ νόμου πληρωθῇ ἐν ἡμῖν, τοῖς μὴ κατὰ σάρκα περιπατοῦσιν, ἀλλὰ κατὰ πνεῦμα. οἱ γὰρ κατὰ σάρκα ὄντες, τὰ τῆς σαρκὸς φρονοῦσιν. οἱ δὲ κατὰ πνεῦμα, τὰ τοῦ πνεύματος. τὸ γὰρ φρόνημα τῆς σαρκὸς θάνατος. τὸ δὲ φρόνημα τοῦ πνεύματος, ζωὴ καὶ εἰρήνη. διότι τὸ φρόνημα τῆς σαρκὸς ἔχθρα εἰς θεόν. τῷ γὰρ νόμῳ τοῦ θεοῦ οὐχ ὑποτάσσεται, οὐ δὲ γὰρ δύναται. οἱ δὲ ἐν σαρκὶ ὄντες, θεῷ ἀρέσαι οὐ δύνανται. ὑμεῖς δὲ οὐκ ἐστὲ ἐν σαρκὶ, ἀλλ' ἐν πνεύματι, εἴπερ πνεῦμα θεοῦ οἰκεῖ ἐν ὑμῖν. εἰ δέ τις πνεῦμα ΧΡΙΣΤΟΥ οὐκ ἔχει, οὗτος οὐκ ἔστιν αὐτοῦ. εἰ δὲ ΧΡΙΣΤΟΣ ἐν ὑμῖν, τὸ μὲν σῶμα νεκρὸν διὰ ἁμαρτίαν, τὸ δὲ πνεῦμα ζωὴ, διὰ δικαιοσύνην. εἰ δὲ τὸ πνεῦμα τοῦ ἐγείραντος ΙΗΣΟΥΝ ἐκ νεκρῶν οἰκεῖ ἐν ὑμῖν, ὁ ἐγείρας τὸν ΧΡΙΣΤΟΝ ἐκ νεκρῶν, ζωοποιήσει καὶ τὰ θνητὰ σώματα ὑμῶν, διὰ τὸ ἐνοικοῦν αὐτοῦ πνεῦμα ἐν ὑμῖν. ἄρα οὖν ἀδελφοὶ

internũ hominem. Sed uideo aliam legem in membris meis, rebellantem legi mẽtis meæ, & captiuũ reddentẽ me legi pcti, quæ est in mẽbrismeis. Miser ego homo, quis me liberabit ex corpe mortis hoc? Gratias ago deo, p Iesum Christum dominũ nostrum. Ita q̃ idem ego mente quidem seruio legi dei, carne uero legi peccati. Nulla igitur nunc condemnatio, his qui sunt in Christo Iesu, qui non iuxta carnem ambulant, sed iuxta spiritũ. Nam lex spũs uitæ in Christo Iesu, liberum me reddidit a iure peccati & mortis. Etenim quod lex præstare nõ poterat, in quo imbecillis erat per carnem, deus proprio filio misso, in assimulatione carnis peccati, & de peccato condemnauit peccatum, in carne, ut iustificatio legis impleretur in nobis, qui non secundum carnem ambulamus, sed secundum spiritum. Nam qui carnales sunt, quæ carnis sunt cogitãt. Atqui spirituales, quæ spiritus sunt. Nam prudentia carnis, mors. prudentia uero spiritus, uita & pax. Propterea q̃ prudentia carnis, inimicitia est aduersus deũ. nam legi dei non subdit̃, siquidẽ ne potest quidem. Qui uero in carne sunt, deo placere non possunt. Vos autem non estis in carne, sed in spiritu, siquidem spiritꝰ dei habitat in uobis. Q̃ si qs spiritũ Christi nõ habet, hic nõ est eius. Q̃ si Christus in uobis, corpus quidem mortuũ est, propter pctm̃, spũs aũt uita, propter iustificationẽ. Q̃ si spũs eius qui excitauit Iesum a mortuis, habitat in uobis, q̃ excitauit Christũ ex mortuis, uiuificabit & mortalia corpa uestra, propter inhabitantẽ ipsius spiritũ in uobis. Proinde

VIII

ἀδελφοὶ ὀφειλέται ἐσμὲν, οὐ τῇ σαρκὶ, τοῦ κατὰ σάρκα ζῆν. εἰ γὰρ κατὰ σάρκα ζῆτε, μέλλετε ἀποθνήσκειν. εἰ δὲ πνεύματι τὰς πράξεις τοῦ σώματος θανατοῦτε, ζήσεσθε. ὅσοι γὰρ πνεύματι θεοῦ ἄγονται, οὗτοί εἰσιν υἱοὶ θεοῦ. οὐ γὰρ ἐλάβετε πνεῦμα δουλείας πάλιν εἰς φόβον, ἀλλ' ἐλάβετε πνεῦμα υἱοθεσίας, ἐν ᾧ κράζομεν, ἀββᾶ ὁ πατήρ. αὐτὸ τὸ πνεῦμα συμμαρτυρεῖ τῷ πνεύματι ἡμῶν, ὅτι ἐσμὲν τέκνα θεοῦ. εἰ δὲ τέκνα, καὶ κληρονόμοι. κληρονόμοι μὲν θεοῦ, συγκληρονόμοι δὲ χριστοῦ, εἴπερ συμπάσχομεν, ἵνα καὶ συνδοξασθῶμεν. λογίζομαι γὰρ, ὅτι οὐκ ἄξια τὰ παθήματα τοῦ νῦν καιροῦ, πρὸς τὴν μέλλουσαν δόξαν ἀποκαλυφθῆναι εἰς ἡμᾶς. ἡ γὰρ ἀποκαραδοκία τῆς κτίσεως, τὴν ἀποκάλυψιν τῶν υἱῶν τοῦ θεοῦ ἀπεκδέχεται. τῇ γὰρ ματαιότητι ἡ κτίσις ὑπετάγη, οὐχ ἑκοῦσα, ἀλλὰ διὰ τὸν ὑποτάξαντα ἐπ' ἐλπίδι. ὅτι καὶ αὐτὴ ἡ κτίσις ἐλευθερωθήσεται ἀπὸ τῆς δουλείας τῆς φθορᾶς, εἰς τὴν ἐλευθερίαν τῆς δόξης τῶν τέκνων τοῦ θεοῦ. οἴδαμεν γὰρ, ὅτι πᾶσα ἡ κτίσις συνενάζει καὶ συνωδίνει ἄχρι τοῦ νῦν. οὐ μόνον δὲ, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ τὴν ἀπαρχὴν τοῦ πνεύματος ἔχοντες, καὶ ἡμεῖς αὐτοὶ ἐν ἑαυτοῖς στενάζομεν, υἱοθεσίαν ἀπεκδεχόμενοι, τὴν ἀπολύτρωσιν τοῦ σώματος ἡμῶν. τῇ γὰρ ἐλπίδι ἐσώθημεν. ἐλπὶς δὲ βλεπομένη οὐκ ἔστιν ἐλπίς. ὃ γὰρ βλέπει τις, τί καὶ ἐλπίζει; εἰ δὲ ὃ οὐ βλέπομεν, ἐλπίζομεν, δι' ὑπομονῆς ἀπεκδεχόμεθα. ὡσαύτως δὲ καὶ τὸ πνεῦμα συναντιλαμβάνεται ταῖς ἀσθενείαις ἡμῶν. τὸ γὰρ τί προσευξώμεθα καθὸ δεῖ, οὐκ οἴδαμεν, ἀλλ' αὐτὸ τὸ πνεῦμα ὑπερεντυγχάνει ὑπὲρ ἡμῶν, στεναγμοῖς ἀλαλήτοις. ὁ δὲ ἐραυνῶν τὰς καρδίας, οἶδε τί τὸ φρόνημα τοῦ πνεύματος, ὅτι κατὰ θεὸν ἐντυγχάνει ὑπὲρ ἁγίων. οἴδαμεν δὲ, ὅτι τοῖς ἀγαπῶσι τὸν θεὸν πάντα συνεργεῖ εἰς ἀγαθὸν,

fratres, debitores sumus, nō carni, ut secundū carnē uiuamus. Nā si secundum carnē uixeritis, moriemini. Q; si spiritu facta corporis mortificatis, uiuetis. Etenim quicū q; spiritu dei ducunt, hi sunt filij dei. Nō em̄ accepistis spiritū seruitutis iter ad timorē, sed accepistis spiritū adoptiōis, in q̄ damamus, abba pater. Idē spūs testimoniū phibet una cū spiritu nostro, q; simus filij dei. Q; si filij, igit' & hæredes. Hæredes quidē dei, cohæredes aūt Christi. Siqdē sil' cū eo patimur, ut & una cū illo glorificemur. Nā reputo, nō esse pares afflictiōes p̄sentis tpis, ad gloriā quæ reuelabit' in nos. Etenim sollicita creaturæ expectatio, reuelationē filioꝝ dei expectat. Quippe uanitati creatura subiacet, nō uolēs, sed p̄pter eū, q; subiecit illā in spe. Q̄m & ipsa creatura liberabit' a seruitute corruptionis, in libertatē gl'iæ filiorū dei. Scimus em̄, q; ois creatura congemiscit, simulq; nobiscū parturit, usq; ad hoc tēpus. Nō solū aūt illa, sed & ipsi, q primitias spūs habēt, & nos ip̄i in nobis ipsis gemim⁹, adoptionē expectātes, redēptionē corporis nostri. Siquidē spe seruati sumus, porro spes si uideat', non est spes. Eteni qd̄ uidit aliq;s, ut quid etiā sperat? Si uero, qd̄ nō uidem⁹, speramus, p̄ patiētiā expectam⁹. Cōsimiliter aūt & spūs auxiliat' infirmitatibus nostris. Siquidem hoc ip̄m, qd oraturi sim⁹, ut oportet, nō nouim⁹, uer; ipse spūs intercedit p̄ nobis, gemitib⁹ inenarrabilib⁹. At ille qui scrutat' corda, nouit quis sit sensus spiritus, quoniā secundum deum intercedit pro sanctis. Scimus autem, q; his qui diligunt deum, oia simul adiumēto sūt in bonum

ἀγαθόμ, τοῖς κατα πρόθεσιμ κλητοῖς οὖσιμ.
ὅτι οὓς προέγνω, καὶ προώρισε, συμμόρφους
τῆς εἰκόνος τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ, εἰς τὸ εἶναι αὐτὸμ
πρωτότοκομ ἐν πολλοῖς ἀδελφοῖς.

κ β Οὓς δὲ προώρισε, τούτους καὶ ἐκάλεσε.
καὶ οὓς ἐκάλεσε, τούτους καὶ ἐδικαίωσεμ,
οὓς δὲ ἐδικαίωσε, τούτους καὶ ἐδόξασε. Τί οὖν
ἐροῦμεν πρὸς ταῦτα; Εἰ ὁ θεὸς ὑπὲρ ἡμῶμ,
τίς καθ' ἡμῶμ; ὅστις γε τοῦ ἰδίου υἱοῦ οὐκ ἐφεί-
σατο, ἀλλὰ ὑπὲρ ἡμῶμ πάντων παρέδωκεμ
αὐτὸμ, πῶς οὐχὶ καὶ σὺν αὐτῷ τὰ πάντα
ἡμῖμ χαρίσεται; Τίς ἐγκαλέσει κατὰ
ἐκλεκτῶμ θεοῦ; Θεὸς ὁ δικαιῶμ. Τίς ὁ κατα
κρίνων; ΧΡΙΣΤΟΣ ὁ ἀποθανὼμ, μᾶλλομ δὲ
καὶ ἐγερθείς, ὅς ἐστιμ ἐν δεξιᾷ τοῦ θεοῦ, ὃς
καὶ ἐντυγχάνει ὑπὲρ ἡμῶμ; Τίς ἡμᾶς χω-
ρίσει ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ θεοῦ; θλῖψις; ἢ
στενοχωρία; ἢ διωγμός; ἢ λιμός; ἢ γυμνό-
της; ἢ κίνδυνος; ἢ μάχαιρα; καθὼς γέ-
γραπται. ὅτι ἕνεκά σου θανατούμεθα ὅλην
τὴν ἡμέραμ, ἐλογίσθημεν ὡς πρόβατα σφα
γῆς. ἀλλ' ἐν τούτοις πᾶσιμ ὑπερνικῶμεμ,
διὰ τοῦ ἀγαπήσαντος ἡμᾶς. πέπεισμαι γὰρ,
ὅτι οὔτε θάνατος, οὔτε ζωή, οὔτε ἄγγελοι, οὔ
τε ἀρχαὶ, οὔτε δυνάμεις, οὔτε ἐνεστῶτα, οὔτε
μέλλοντα, οὔτε ὕψωμα, οὔτε βάθος, οὔτέ τις
κτίσις ἑτέρα, δυνήσεται ἡμᾶς χωρίσαι ἀπὸ
τῆς ἀγάπης τοῦ θεοῦ, τῆς ἐν ΧΡΙΣΤΩ ΙΗΣΟΥ
τῷ κυρίῳ ἡμῶν. Ἀλήθειαμ λέγω ἐν ΧΡΙ
ΣΤΩ, οὐ ψεύδομαι, συμμαρτυρούσης μοι τῆς
συνειδήσεώς μου, ἐν πνεύματι ἁγίῳ, ὅτι
λύπημοί εἰσι μεγάλη, καὶ ἀδιάλειπτος ὀδύ-
νη τῇ καρδίᾳ μου. ἠυχόμην γὰρ αὐτὸς ἐγὼ
ἀνάθεμα εἶναι ἀπὸ τοῦ ΧΡΙΣΤΟΥ ὑπὲρ τῶν
ἀδελφῶμ μου, τῶμ συγγενῶμ μου, κατὰ
σάρκα, οἵτινές εἰσιμ Ἰσραηλῖται, ὧμ ἡ υἱοθε-
σία, καὶ ἡ δόξα, καὶ αἱ διαθῆκαι, καὶ ἡ νο-
μοθεσία, καὶ ἡ λατρεία, καὶ αἱ ἐπαγγελίαι,
ὧμ οἱ πατέρες, καὶ ἐξ ὧμ ὁ ΧΡΙΣΤΟΣ, τὸ κατὰ
σάρκα, ὁ

bonũ, his qui iuxta propoſitum uocati ſunt. Quoniã quos præſciuit, eoſdẽ & prædefiniuit, conformes imaginis filij ſui, ut ipſe ſit primogenitus inter multos fratres. Porro quos prædefinierat, eoſdẽ & uocauit. Et quos uocauit, eos & iuſtifi cauit. Quos aũt iuſtificauit, hos & glori ficauit. Quid igit᷑ dicem⁹ ad hæc? Si de⁹ pro nobis, qs cõtra nos? Qui proprio fi lio nõ pepercit, ſed pro nobis oĩbus tra didit illũ, q fieri poteſt, ut nõ & cũ eodẽ oĩa nobis donet? Quis intentabit crimi na aduerſus electos dei? Deus eſt q iu dicat. Quis ille, q cõdẽnet? Nũ Chriſt⁹, q mortuus eſt, imo q & ſuſcitatus eſt, q etiã eſt in dextera dei, qui etiã intercedit pro nobis? Quis nos ſeparabit a dilecti one dei? Num afflictio? num anguſtia? num pſecutio? num fames? num nudi tas? num periculũ? num gladius? Quẽ admodũ ſcriptũ eſt. Propter te mortifi camur tota die, habiti ſumus uelut oues mactationis. Verũ in his oĩbus ſupuin cimus, p eũ q dilexit nos. Nã mihi pſua ſum habeo, q᷑ neq; mors, neq; uita, ne q; angeli, neq; principat⁹, neq; poteſta tes, neq; inſtãtia, neq; futura, neq; altitu do, neq; profunditas, neq; ulla creatura alia, poterit nos ſepare a dilectione dei, quæ ẽ in Chriſto Ieſu dño noſtro. Ve IX ritatẽ dico in Chriſto, nõ mẽtior, atteſtã te cõſcientia mea, in ſpũ ſancto, q᷑ dolor mihi eſt magn⁹, & aſſidu⁹ cruciat⁹ cordi meo. Optarim eñ ego ipſe, anathema eſſe a Chriſto, p᷑ fratribus meis, q ſũt co gnati mei ſcdm carnẽ, q ſũt iſrahelitæ, q᷑ rũ ẽ adoptio & glia, & teſtamẽta, & legis cõſtitutio, & cult⁹ & pmiſſiões, q᷑ ſũt pa tres, & ex qb⁹ ẽ Chriſt⁹, q᷑ tũ attinet ad

 carnem

σάρκα, ὁ ὢν ἐπὶ πάντων θεὸς εὐλογητὸς
εἰς τοὺς αἰῶνας ἀμήν.
κ ε Οὐχ οἷον δὲ ὅτι ἐκπέπτωκεν ὁ λόγος τοῦ θεοῦ. οὐ γὰρ πάντες οἱ
ἐξ Ἰσραὴλ, οὗτοι Ἰσραήλ, οὐδ' ὅτι εἰσὶ σπέρμα
Ἀβραάμ, πάντες τέκνα, ἀλλ' ἐν Ἰσαὰκ κλη-
θήσεταί σοι σπέρμα, τουτέστιν, οὐ τὰ τέκνα τῆς
σαρκὸς, ταῦτα τέκνα τοῦ θεοῦ, ἀλλὰ τὰ τέκνα
τῆς ἐπαγγελίας, λογίζεται εἰς σπέρμα. Ἐπαγ-
γελίας γὰρ ὁ λόγος οὗτος. κατὰ τὸν καιρὸν τοῦτον ἐλεύσομαι, καὶ ἔσται τῇ Σάρρᾳ υἱός.
Οὐ μόνον δὲ, ἀλλὰ καὶ Ῥεβέκκα ἐξ ἑνὸς κοί-
την ἔχουσα, Ἰσαὰκ τοῦ πατρὸς ἡμῶν. μήπω
γὰρ γεννηθέντων, μηδὲ πραξάντων τι ἀγα-
θὸν ἢ κακὸν, ἵνα ἡ κατ' ἐκλογὴν, τοῦ θεοῦ
πρόθεσις μένῃ, οὐκ ἐξ ἔργων, ἀλλ' ἐκ τοῦ κα-
λοῦντος, ἐρρέθη αὐτῇ, ὅτι ὁ μείζων, δουλεύ-
σει τῷ ἐλάσσονι. καθὼς γέγραπται, τὸν Ἰα-
κὼβ ἠγάπησα, τὸν δὲ Ἠσαῦ ἐμίσησα.
κ ς Τί οὖν ἐροῦμεν; μὴ ἀδικία παρὰ τῷ
θεῷ; μὴ γένοιτο. τῷ γὰρ Μωσῇ λέγει. Ἐλεήσω ὃν
ἂν ἐλεῶ, καὶ οἰκτειρήσω ὃν ἂν οἰκτίρω. Ἄρα
οὖν, οὐ τοῦ θέλοντος, οὐδὲ τοῦ τρέχοντος, ἀλλὰ τοῦ
ἐλεοῦντος θεοῦ. Λέγει γὰρ ἡ γραφὴ τῷ Φαραώ.
ὅτι εἰς αὐτὸ τοῦτο ἐξήγειρά σε, ὅπως ἐνδεί-
ξωμαι ἐν σοὶ τὴν δύναμίν μου, καὶ ὅπως δι-
αγγελῇ ὄνομά μου ἐν πάσῃ τῇ γῇ.
κ ζ Ἄρα οὖν, ὃν θέλει ἐλεεῖ, ὃν δὲ θέλει σκλη-
ρύνει. ἐρεῖς οὖν μοι. Τί ἔτι μέμφεται; τῷ
γὰρ βουλήματι αὐτοῦ, τίς ἀνθέστηκε; Μενοῦν-
γε ὦ ἄνθρωπε, σὺ τίς εἶ, ὁ ἀνταποκρινόμε-
νος τῷ θεῷ; μὴ ἐρεῖ τὸ πλάσμα, τῷ πλάσαντι, Τίμε ἐποίησας οὕτως; Ἢ οὐκ ἔχει
ἐξουσίαν ὁ κεραμεὺς τοῦ πηλοῦ, ἐκ τοῦ αὐ-
τοῦ φυράματος ποιῆσαι, ὃ μὲν εἰς τιμὴν
σκεῦος, ὃ δὲ εἰς ἀτιμίαν; Εἰ δὲ θέλων ὁ θε-
ὸς ἐνδείξασθαι τὴν ὀργὴν, καὶ γνωρίσαι τὸ
δυνατὸν αὐτοῦ, ἤνεγκεν ἐν πολλῇ μακροθυ-
μίᾳ, σκεύη ὀργῆς κατηρτισμένα εἰς ἀπώλει-
αν, καὶ ἵνα γνωρίσῃ τὸν πλοῦτον τῆς δόξης
αὐτοῦ ἐπι

carnem, qui est in omnibus deus laudan
dus in secula amen. Non autē tanq̄ ex
cid erit sermo dei. Non enim omnes qui
sunt ex Israel, ñ sūt Israel, neq̄ quod sūt
semen Abrahæ, omnes filij, sed in Isaac
nominabit tibi semē, hoc est, nō qui filij
carnis, hij filij dei, sed qui sunt filij, pmis
sionis, recensebunt in semē. Promissio-
nis enim sermo hic est. In tempore hoc
ueniam, & erit Sarai filius. Non solum
aūt hoc, sed & Rebecca ex uno concepe
rat, Isaac patre nostro, nondū em̄ natis
pueris, cum neq̄ boni quippiam feci-
sent, neq̄ mali, ut secundum electionem
propositum dei maneret, non ex opib⁹,
sed ex uocante, dictū est illi. Maior serui
et minori. Sicut scriptū est. Iacob dilexi,
Esau uero odio habui. Quid igitur di-
cemus? Num iniusticia est apud deū?
Absit. Nam Mosi dicit. Miserebor, cui
uscunq̄ misereor, & cōmiserabor, quem-
cunq̄ cōmiseror. Itaq̄ non uolentis est,
neq̄ currentis, sed miserentis dei. Dicit
em̄ scriptura Pharaoni. In hoc ipsum te
excitaui, ut ostendā in te potentiā meā,
& ut annūcieť nomē meū in tota terra.
Itaq̄ cui uult miseretur, quē aūt uult in-
durat. Dices ergo mihi. Quid adhuc cō-
queriť? Nā uolūtati illius quis restitit?
Atq̄ o homo, tu quis es, qui ex aduerso
respondes deo? Nūm dicet figmentum, ei
qui se finxit, Cur me finxisti ad hūc mo
dū? An nō habet potestatē figulus luti,
ut ex eadē massa, fingat aliud qdē uas
in honorem, aliud uero in ignominiā?
Quod si deus uolēs ostendere irā, & no-
tam facere potentiam suam, tulit in mul
ta lōganimitate, uasa iræ, apparata in in
teritū, & ut notas faceret diuicias gloriæ
suæ

αὐτῶ, ἐπὶ σκεύη ἐλέους, ἃ προητοίμασεν εἰς
δόξαν, οὓς καὶ ἐκάλεσεν ἡμᾶς, οὐ μόνον ἐξ
Ἰουδαίων, ἀλλὰ καὶ ἐξ ἐθνῶν. Ὡς καὶ ἐν Ὡσηὲ
λέγει, καλέσω τὸν οὐ λαόν μου, λαόν μου, καὶ τὴν
οὐκ ἠγαπημένην, ἠγαπημένην. καὶ ἔσται ἐν
τῶ τόπω, οὗ ἐρρέθη αὐτοῖς, οὐ λαός μου ὑμεῖς,
ἐκεῖ κληθήσονται υἱοὶ θεοῦ ζῶντος.

κθ Ησαΐας δὲ κράζει ὑπὲρ τοῦ Ἰσραήλ. Ἐὰν ἦ ὁ
ἀριθμὸς τῶν υἱῶν Ἰσραήλ, ὡς ἡ ἄμμος τῆς
θαλάσσης, τὸ κατάλειμμα σωθήσεται. Λόγον
γὰρ συντελῶν καὶ συντέμνων ἐν δικαιο-
σύνη, ὅτι λόγον συντετμημένον ποιήσει κύ
ριος ἐπὶ τῆς γῆς. Καὶ καθὼς προείρηκεν Ἡσα-
ΐας, Εἰ μὴ κύριος σαβαὼθ ἐγκατέλιπεν ἡμῖν
σπέρμα, ὡς σόδομα ἂν ἐγενήθημεν, καὶ ὡς
γόμορρα ἂν ὡμοιώθημεν. Τί οὖν ἐροῦμεν;
ὅτι ἔθνη τὰ μὴ διώκοντα δικαιοσύνην, κα-
τέλαβε δικαιοσύνην, δικαιοσύνην δὲ τὴν ἐκ
πίστεως, Ἰσραὴλ δὲ διώκων νόμον δικαιοσύ-
νης, εἰς νόμον δικαιοσύνης οὐκ ἔφθασε. Διὰ
τί; ὅτι οὐκ ἐκ πίστεως, ἀλλ' ὡς ἐξ ἔργων νό-
μου. Προσέκοψαν τῷ λίθῳ τοῦ προσκόμ-
ματος, καθὼς γέγραπται, ἰδοὺ τίθημι ἐν
Σιὼν λίθον προσκόμματος, καὶ πέτραν σκαν-
δάλου. Καὶ πᾶς ὁ πιστεύων ἐπ' αὐτῷ, οὐ κα-
λ α ταισχυνθήσεται. Ἀδελφοί, ἡ μὲν εὐδο-
κία τῆς ἐμῆς καρδίας, καὶ ἡ δέησις πρὸς
τὸν θεὸν, ὑπὲρ τοῦ Ἰσραήλ ἐστιν, εἰς σωτηρίαν.
Μαρτυρῶ γὰρ αὐτοῖς, ὅτι ζῆλον θεοῦ ἔχουσιν,
ἀλλ' οὐ κατ' ἐπίγνωσιν. Ἀγνοοῦντες γὰρ
τὴν τοῦ θεοῦ δικαιοσύνην, καὶ τὴν ἰδίαν δι-
καιοσύνην ζητοῦντες στῆσαι, τῇ δικαιοσύνῃ
τοῦ θεοῦ οὐχ ὑπετάγησαν. Τέλος γὰρ νό-
λ β μου Χριστὸς εἰς δικαιοσύνην παντὶ τῷ
πιστεύοντι. Μωσῆς γὰρ γράφει, τὴν δικαι-
οσύνην τὴν ἐκ τοῦ νόμου, ὅτι ὁ ποιήσας αὐ-
τὰ ἄνθρωπος, ζήσεται ἐν αὐτοῖς. Ἡ δὲ ἐκ πί-
στεως δικαιοσύνη, οὕτως λέγει. Μὴ εἴπῃς ἐν
τῇ καρδίᾳ σου, Τίς ἀναβήσεται εἰς τὸν οὐρανόν;
τοῦτ' ἔστι

suae, in uasa misericordiae, quae praepara
uerat in gloriam? Quos & uocauit nos,
nō solū ex Iudaeis, uerū etiam ex genti-
bus. Quēadmodū & Osee dicit. Voca
bo populū qui meꝰ nō erat, ppl'm meū,
& eā quae dilecta nō erat, dilectā. Et erit
in loco, ubi dictū fuerat eis. Non popu-
lus meus uos, ibi uocabuntur filij dei ui-
uentis. Esaias autem clamat super Isra-
el. Si fuerit numerus filiorum Israel, ut
arena maris, reliquiae saluae erunt. Ser-
monem enim perficiens & abbreuians
in iusticia, quoniam uerbum abbreuia-
tū faciet dominus in terra. Et quemad-
modū p̄dixit Esaias. Nisi dn̄s Sabaoth
reliquisset nobis semē, ut Sodoma facti
fuissemus, & Gomorræ assimilati fuisse-
mus. Quid igit' dicemꝰ? Q d' gētes q̄ nō
sectabant' iusticiā, app̄hēderūt iusticiā,
iusticiā aūt eā q̄ est ex fide. Cōtra Isr'l, q
sectabat' legē iusticiae, ad legem iusticiae
nō puenit. Propt' qd? Quia non ex fide,
sed ex opibꝰ legis. Impegerūt em̄ in lapi
dē offēdiculi. Quēadmodū scriptū est.
Ecce pono in Sion lapidē offendiculi, &
petrā offensiōis, et ois q credit in eo, nō
pudefiet. Fratres, Propēsa quidē uolū X
tas cordis mei, & deprecatio quae fit ad
deū, pro Israel, est ad salutem. Testimo-
nium enim illis perhibeo, quod studiū
dei habēt, sed nō scdm sciētiā. Nā igno-
rātes dei iusticiā, & ppriā iusticiā querē-
tes cōstituere, iusticiae dei nō fuerūt sub-
diti. Finis em̄ legis Christus, ad iustifica
tionem omni credenti. Moses enim scri-
bit iusticiam quae est ex lege, q̄ qui fece-
rit ea homo, uiuet in illis. Ceterum quae
ex fide est iusticia, ea sic loquitur. Ne di-
xeris in corde tuo. Quis ascēdet in celū?

νασεμ ἡ ἁμαρτία, ὑπερεπερίσσευσεμ ἡ χάρις,
ἵνα ὥσπερ ἐβασίλευσεμ ἡ ἁμαρτία ἐν τῷ θανά
τῳ, οὕτως καὶ ἡ χάρις βασιλεύσῃ διὰ δικαιο/
σύνης εἰς ζωὴν αἰώνιον, διὰ ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ
τί οὖν ἐροῦμεν; ἐπιμενοῦμεν τῇ ἁμαρτίᾳ,
ἵνα ἡ χάρις πλεονάσῃ; μὴ γένοιτο. οἵτινες ἀ/
πεθάνομεν τῇ ἁμαρτίᾳ, πῶς ἔτι ζήσομεν ἐν
I B αὐτῇ; ἢ ἀγνοεῖτε, ὅτι ὅσοι ἐβαπτίσθημεν εἰς
ΧΡΙΣΤΟΝ ΙΗΣΟΥΝ εἰς τὸν θάνατον αὐτοῦ ἐβα/
πτίσθημεν; συνετάφημεν οὖν αὐτῷ διὰ τοῦ βα
πτίσματος εἰς τὸν θάνατον, ἵνα ὥσπερ ἠγέρθη
ΧΡΙΣΤΟΣ ἐκ νεκρῶν, διὰ τῆς δόξης τοῦ πατρός,
οὕτω καὶ ἡμεῖς ἐν καινότητι ζωῆς περιπατήσω/
μεν. Εἰ δὲ σύμφυτοι γεγόναμεν τῷ ὁμοιώμα
τι τοῦ θανάτου αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ τῆς ἀναστάσε/
ως ἐσόμεθα. τοῦτο γινώσκοντες, ὅτι ὁ παλαι/
ὸς ἡμῶν ἄνθρωπος συνεσταυρώθη, ἵνα κα
ταργηθῇ τὸ σῶμα τῆς ἁμαρτίας, τοῦ μηκέτι
δουλεύειν ἡμᾶς τῇ ἁμαρτίᾳ. ὁ γὰρ ἀποθα/
νὼν, δεδικαίωται ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας. Εἰ δὲ
ἀπεθάνομεν σὺν ΧΡΙΣΤΩ, πιστεύομεν, ὅτι
καὶ συζήσομεν αὐτῷ. εἰδότες, ὅτι ΧΡΙΣΤΟΣ
ἐγερθεὶς ἐκ νεκρῶν, οὐκέτι ἀποθνήσκει, θάνα
τος αὐτοῦ οὐκέτι κυριεύει. ὃ γὰρ ἀπέθανε,
τῇ ἁμαρτίᾳ, ἀπέθανεν ἐφάπαξ· ὃ δὲ ζῇ, ζῇ τῷ
θεῷ. οὕτως καὶ ὑμεῖς λογίζεσθε ἑαυτοὺς, νε/
κροὺς μὲν εἶναι τῇ ἁμαρτίᾳ, ζῶντας δὲ τῷ
θεῷ, ἐν ΧΡΙΣΤΩ ΙΗΣΟΥ τῷ κυρίῳ ὑμῶν.
I S μὴ οὖν βασιλευέτω ἡ ἁμαρτία ἐν τῷ
θνητῷ ὑμῶν σώματι, εἰς τὸ ὑπακούειν αὐτῇ
ἐν ταῖς ἐπιθυμίαις αὐτοῦ. μηδὲ παρίσανε/
τε τὰ μέλη ὑμῶν, ὅπλα ἀδικίας τῇ ἁμαρ/
τίᾳ, ἀλλὰ παραστήσατε ἑαυτοὺς τῷ θεῷ, ὡς
ἐκ νεκρῶν ζῶντας, καὶ τὰ μέλη ὑμῶν, ὅπλα
δικαιοσύνης τῷ θεῷ. Ἁμαρτία γὰρ ὑμῶν
οὐ κυριεύσει. οὐ γάρ ἐστε ὑπὸ νόμον, ἀλλ' ὑπὸ
χάριν. τί οὖν; ἁμαρτήσομεν, ὅτι οὐκ ἐσμὲν
ὑπὸ νόμον, ἀλλ' ὑπὸ χάριν; μὴ γένοιτο. οὐκ
οἴδατε, ὅτι ᾧ παρίστάνετε ἑαυτοὺς δούλους,
εἰς ὑπα

rauit peccatū, ibi magis exuberauit gra/
tia, ut quēadmodū regnauerat peccatū
in morte, sic & gratia regnaret p iustitiā
in uitam æternam, per Iesum Christum.
Quid igit̄ dicem⁹? Manebim⁹ in pec- VI
cato, ut gratia abundet? Absit. Qui mor
tui sum⁹ pctō, quō post hac uiuemus in
eo? An ignoratis, q̄ quicunq; baptiza/
ti sumus in Christo Iesu, in morte eius
baptizati sumus? Sepulti igitur sumus
una cū illo p̄ baptisma, in morte, ut quē-
admodū excitat⁹ est Christ⁹ ex mortu/
is, p̄ gloriā patris, ita & nos in nouitate
uitæ ambulemus. Nā si insititij facti su/
m⁹ illi, p̄ similitudinē mortis ei⁹, nimirū &
resurrectionis erimus, illud sciētes, quod
uetus ille noster homo cū illo crucifixus
est, ut aboleretur corpus peccati, ut post
hac nō seruiamus peccato. Etem̄ q̄ mor-
tuus est, iustificatus est a peccato. Q̄ si
mortui sumus cum Christo, credimus,
q̄ & uiuemus cū illo. Sciētes, q̄ Christ⁹
excitatus a mortuis, non amplius mori/
tur, mors illi nō ampli⁹ dominat̄. Nā q̄d
mortu⁹ fuit pctō, mortu⁹ fuit semel, q̄d
aūt uiuit, uiuit deo. Ita & uos existimate
uos ipsos, mortuos quidē esse pctō, uiuē
tes aūt deo, in Christo Iesu dño nostro.
Ne regnet igitur peccatū in mortali ue-
stro corpore, ut obediatis illi, in cupidita
tibus eius, neq̄ accōmodetis mēbra ue/
stra, arma iniusticiæ peccato, sed accom
modetis uosmetipsos deo, uelut ex mor
tuis uiuētes, & membra uestra arma iu
sticiæ deo. Peccatū em̄ uobis nō domia
bit̄. Nō em̄ estis sub lege, sed sub gratia.
Quid igit̄? Peccabimus, q̄ non sumus
sub lege, sed sub gratia? Absit. An nesci/
tis, q̄ cui accommodatis uosipsos seruos
ad obedien/

Digitized by Google

ὑπακολῶ, δοῦλοι ἐσὲ, ᾧ ὑπακούετε, ἤτοι ἁμαρτίας, εἰς θάνατον, ἢ ὑπακοῆς εἰς δικαιοσύνην; χάρις δὲ τῷ θεῷ, ὅτι ἦτε δοῦλοι τῆς ἁμαρτίας, ὑπηκούσατε δὲ ἐκ καρδίας, εἰς ὃν παρεδόθητε τύπον διδαχῆς. ἐλευθερωθέντες δὲ ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας, ἐδουλώθητε τῇ δικαιοσύνῃ. ἀνθρώπινον λέγω, διὰ τὴν ἀσθένειαν τῆς σαρκὸς ὑμῶν. ὥσπερ γὰρ παρεστήσατε τὰ μέλη ὑμῶν δοῦλα τῇ ἀκαθαρσίᾳ, καὶ τῇ ἀνομίᾳ, εἰς τὴν ἀνομίαν, οὕτως νῦν παραστήσατε τὰ μέλη ὑμῶν δοῦλα τῇ δικαιοσύνῃ, εἰς ἁγιασμόν. ὅτε γὰρ δοῦλοι ἦτε τῆς ἁμαρτίας, ἐλεύθεροι ἦτε τῇ δικαιοσύνῃ. τίνα οὖν καρπὸν εἴχετε τότε, ἐφ' οἷς νῦν ἐπαισχύνεσθε; τὸ γὰρ τέλος ἐκείνων θάνατος. νυνὶ δὲ ἐλευθερωθέντες ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας, δουλωθέντες δὲ τῷ θεῷ, ἔχετε τὸν καρπὸν ὑμῶν εἰς ἁγιασμόν, τὸ δὲ τέλος, ζωὴν αἰώνιον. τὰ γὰρ ὀψώνια τῆς ἁμαρτίας θάνατος. τὸ δὲ χάρισμα τοῦ θεοῦ, ζωὴ αἰώνιος, ἐν ΧΡΙΣΤΩ ΙΗΣΟΥ τῷ κυρίῳ ἡμῶν.

12 Ἢ ἀγνοεῖτε ἀδελφοί, γινώσκουσι γὰρ νόμον λαλῶ, ὅτι ὁ νόμος κυριεύει τοῦ ἀνθρώπου, ἐφ' ὅσον χρόνον ζῇ; ἡ γὰρ ὕπανδρος γυνὴ, τῷ ζῶντι ἀνδρὶ δέδεται νόμῳ, ἐὰν δὲ ἀποθάνῃ ὁ ἀνὴρ, κατήργηται ἀπὸ τοῦ νόμου τοῦ ἀνδρός. ἄρα οὖν ζῶντος τοῦ ἀνδρὸς, μοιχαλὶς χρηματίσει, ἐὰν γένηται ἀνδρὶ ἑτέρῳ. ἐὰν δὲ ἀποθάνῃ ὁ ἀνὴρ, ἐλευθέρα ἐστὶν ἀπὸ τοῦ νόμου, τοῦ μὴ εἶναι αὐτὴν μοιχαλίδα, γενομένην ἀνδρὶ ἑτέρῳ. ὥστε ἀδελφοί μου καὶ ὑμεῖς ἐθανατώθητε τῷ νόμῳ, διὰ τοῦ σώματος τοῦ ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ, εἰς τὸ γενέσθαι ὑμᾶς ἑτέρῳ, τῷ ἐκ νεκρῶν ἐγερθέντι, ἵνα καρποφορήσωμεν τῷ θεῷ. ὅτε γὰρ ἦμεν ἐν τῇ σαρκὶ, τὰ παθήματα τῶν ἁμαρτιῶν, τὰ διὰ τοῦ νόμου ἐνηργεῖτο ἐν τοῖς μέλεσιν ἡμῶν, εἰς τὸ καρποφορῆσαι τῷ θανάτῳ. νυνὶ δὲ κατηργήθημεν ἀπὸ τοῦ νόμου, ἀποθανόν-

τες ἐν

ad obedientiam, eius serui estis, cui obeditis, siue peccati in mortem, siue obedientiæ in iusticiã. Gratia autẽ deo, quod fuistis serui peccati, sed obedistis ex corde, in eã in quã traducti estis formã doctrinæ. Cæterũ liberati a pcto, Serui facti estis iusticiæ. Humanũ qddã dico, ꝓpter infirmitatẽ carnis uestræ. Quemadmodum enim præbuistis mẽbra uestra, serua immundiciæ & iniquitati, in iniqtatem, sic & nunc præbete mẽbra uestra iusticiæ, in sanctificationem. Cum enim serui essetis peccati, liberi eratis iusticiæ. Quem igitur fructum habebatis tũc in his, de qbus nũc erubescitis? Nam finis illoꝝ mors. Nũc aũt liberi facti a peccato, serui aũt facti deo, habetis fructũ uestrum, in sanctificationem, fructum autem uitam æternam. Etenim autoramenta peccati, mors, donum autem dei, uita æterna, in Christo Iesu domino nostro.

An ignoratis fratres (Sciẽtibus enim legem loquor) quod lex dominetur homini, ꝙdiu uiuit? Nam uiro obnoxia mulier, uiuenti uiro alligata est per legem, quod si mortuus fuerit uir, liberata est a lege uiri. Proinde uiuente uiro, adultera iudicabitur, si cœperit altero uiro iungi. Sin autem mortuus fuerit uir, libera est a lege uiri, ut non sit adultera, si iũcta fuerit alteri uiro. Itaq; fratres mei, uos quoq; mortificati estis legi, per corpus Christi, ut iungeremini alteri, ei qui a mortuis surrexit, ut fructificem⁹ deo. Cum enim essemus in carne, affectus peccatoꝝ, q̃ sunt ꝑ legẽ, operabantur in membris nostris ad fructificãdũ morti. Nunc autem liberati sumus a lege mortui in VII

πως οὖν ᾧ καθηχόμεθα, ὥς τε δουλεύειν ἡμᾶς
ἐν καινότητι πνεύματος, καὶ οὐ παλαιότητι
γράμματος. Τί οὖν ἐροῦμεν; Ὁ νόμος ἁμαρ-
τία; Μὴ γένοιτο. Ἀλλὰ τὴν ἁμαρτίαν
οὐκ ἔγνων, εἰ μὴ διὰ νόμου. Τὴν τε γὰρ ἐπι-
θυμίαν οὐκ ἤδειν, εἰ μὴ ὁ νόμος ἔλεγεν, οὐκ
ἐπιθυμήσεις. Ἀφορμὴν δὲ λαβοῦσα, ἡ ἁμαρ-
τία διὰ τῆς ἐντολῆς, κατειργάσατο ἐν ἐμοὶ
πᾶσαν ἐπιθυμίαν. Χωρὶς γὰρ νόμου, ἁμαρ-
τία νεκρά. Ἐγὼ δὲ ἔζων χωρὶς νόμου ποτέ.
Ἐλθούσης δὲ τῆς ἐντολῆς, ἡ ἁμαρτία ἀνέ-
ζησεν, ἐγὼ δὲ ἀπέθανον. Καὶ εὑρέθη μοι ἡ ἐν-
τολὴ ἡ εἰς ζωὴν, αὕτη εἰς θάνατον. Ἡ γὰρ ἁμαρ-
τία ἀφορμὴν λαβοῦσα διὰ τῆς ἐντολῆς, ἐξηπά-
τησέ με, καὶ δι' αὐτῆς ἀπέκτεινεν. Ὡς τε ὁ μὲν
νόμος ἅγιος, καὶ ἡ ἐντολὴ, ἁγία καὶ δικαία καὶ ἀγαθή. Τὸ οὖν ἀγαθὸν, ἐμοὶ γέγο-
νε θάνατος; Μὴ γένοιτο. Ἀλλὰ ἡ ἁμαρτία.
Ἵνα φανῇ ἁμαρτία, διὰ τοῦ ἀγαθοῦ μοι κα-
τεργαζομένη θάνατον, ἵνα γένηται καθ'
ὑπερβολὴν ἁμαρτωλὸς ἡ ἁμαρτία, διὰ τῆς
ἐντολῆς. Οἴδαμεν γὰρ, ὅτι ὁ νόμος πνευ-
ματικός ἐστιν. Ἐγὼ δὲ σαρκικός εἰμι, πεπρα-
μένος ὑπὸ τὴν ἁμαρτίαν. Ὃ γὰρ κατεργάζομαι, οὐ γινώσκω. Οὐ γὰρ ὃ θέλω, τοῦτο
πράσσω, ἀλλ' ὃ μισῶ, τοῦτο ποιῶ. Εἰ δὲ ὃ οὐ
θέλω, τοῦτο ποιῶ, σύμφημι τῷ νόμῳ, ὅτι κα-
λός. Νυνὶ δὲ οὐκέτι ἐγὼ κατεργάζομαι αὐ-
τὸ, ἀλλ' ἡ οἰκοῦσα ἐν ἐμοὶ ἁμαρτία. Οἶδα γάρ,
ὅτι οὐκ οἰκεῖ ἐν ἐμοὶ, τουτέστιν ἐν τῇ σαρκί
μου, ἀγαθόν. Τὸ γὰρ θέλειν παράκειταί μοι.
Τὸ δὲ κατεργάζεσθαι τὸ καλὸν, οὐχ εὑρίσκω.
Οὐ γὰρ ὃ θέλω ποιῶ ἀγαθόν, ἀλλ' ὃ οὐ θέ-
λω κακόν, τοῦτο πράσσω. Εἰ δὲ ὃ οὐ θέλω
ἐγὼ, τοῦτο ποιῶ, οὐκέτι ἐγὼ κατεργάζο-
μαι αὐτὸ, ἀλλ' ἡ οἰκοῦσα ἐν ἐμοὶ ἁμαρτία.
Εὑρίσκω ἄρα τὸν νόμον τῷ θέλοντι ἐμοὶ
ποιεῖν τὸ καλὸν, ὅτι ἐμοὶ τὸ κακὸν παράκει-
ται. Συνήδομαι γὰρ τῷ νόμῳ τοῦ θεοῦ κατὰ
τὸν ἔσω

EPISTOLA

tui in q̄ detinebamur, ut seruiam⁹ in no
uitate spiritus, & non uetustate litteræ.
Quid ergo dicemus? Lex peccatum est?
Absit. Sed peccatum non cognoui, nisi
per legem. Nam & concupiscentiam nō
nouissem, nisi lex dixisset, non concupi-
sces. Sed occasione accepta, peccatū per
præceptum, genuit in me omnē cōcupi-
scentiā. Siqdē absq; lege, pctm̄ erat mor
tuū. Ego autē uiuebā sine lege quondā.
Porro ueniēte mādato, peccatū reuixit;
ego ꝩo mortu⁹ sum. Et reptū ē, mādatū
qđ institutū erat ad uitā, id mihi esse ad
mortē. Nā pctm̄ occasiōe accepta p præ
ceptū, decepit me, & p illd occidit. Itaq;
lex ipsa qdē sancta, & mandatū sanctū
& iustū & bonū. Ergo quod bonū erat,
mihi factū est mors? Absit. Imo pecca-
tū. Vt appareret peccatū, p id, quod erat
bonū, mihi gignere mortē, ut fieret ma-
iorem in modū peccaminosum peccatū
per præceptū. Scimus enim, q̄ lex spiri-
tualis est. Ego autem carnalis sum, uen-
ditus sub peccatū. Quod enim ago, nō
probo. Nō enim quod uolo, hoc facio,
sed qđ odi, hoc ago. Si uero, qđ non uo-
lo, hoc facio, consentio legi, quod bona
est. Nunc autem nō iam ego facio illud,
sed inhabitās in me peccatū. Noui ēm,
quod non habitet in me, hoc est in car-
ne mea bonum. Nam uelle adest mihi,
at facere bonum non reperio. Nō enim
quod uolo, facio bonū, sed qđ non uolo
malum, hoc ago. Porro si quod non uo
lo ego, hoc facio, non iam ego operor il
lud, sed inhabitans in me peccatum. Re
perio igitur legem uolenti mihi face-
re bonum, q̄ mihi malum adiunctum
est. Delectat enim me lex dei, secundū
interiū

φμ ἐγὼ ἄνθρωπος. Βλέπω δὲ ἕτερον νόμον
ἐν τοῖς μέλεσίμου, ἀντιστρατευόμενον τῷ
νόμῳ τοῦ νοός μου, καὶ αἰχμαλωτίζοντά
με τῷ νόμῳ τῆς ἁμαρτίας, τῷ ὄντι ἐν τοῖς
μέλεσίμου. Ταλαίπωρος ἐγὼ ἄνθρωπος,
τίς με ῥύσεται ἐκ τοῦ σώματος τοῦ θανά-
του τούτου; εὐχαριστῶ τῷ θεῷ, διὰ ΙΗΣΟΥ ΧΡΙ
ΣΤΟΥ τοῦ κυρίου ἡμῶν. ἄρα οὖν αὐτὸς ἐγὼ τῷ
μὲν νοΐ δουλεύω νόμῳ θεοῦ, τῇ δὲ σαρκὶ νό-
μῳ ἁμαρτίας. Οὐδὲν ἄρα νῦν κατάκριμα
τοῖς ἐν ΧΡΙΣΤΩ ΙΗΣΟΥ, μὴ κατὰ σάρκα πε
ριπατοῦσιν, ἀλλὰ κατὰ πνεῦμα. Ὁ γὰρ νό-
μος τοῦ πνεύματος τῆς ζωῆς ἐν ΧΡΙΣΤΩ ΙΗ-
ΣΟΥ ἠλευθέρωσέ με ἀπὸ τοῦ νόμου τῆς ἁμαρ
τίας, καὶ τοῦ θανάτου. Τὸ γὰρ ἀδύνατον
τοῦ νόμου ἐν ᾧ ἠσθένει διὰ τῆς σαρκός, ὁ θε-
ὸς τὸν ἑαυτοῦ υἱὸν πέμψας ἐν ὁμοιώματι
σαρκὸς ἁμαρτίας, καὶ περὶ ἁμαρτίας κα-
τέκρινε τὴν ἁμαρτίαν, ἐν τῇ σαρκί, ἵνα τὸ δι-
καίωμα τοῦ νόμου πληρωθῇ ἐν ἡμῖν, τοῖς
μὴ κατὰ σάρκα περιπατοῦσιν, ἀλλὰ κατὰ
πνεῦμα. Οἱ γὰρ κατὰ σάρκα ὄντες, τὰ τῆς
σαρκὸς φρονοῦσιν. Οἱ δὲ κατὰ πνεῦμα, τὰ τοῦ
πνεύματος. Τὸ γὰρ φρόνημα τῆς σαρ- 14
κὸς, θάνατος. Τὸ δὲ φρόνημα τοῦ πνεύματος,
ζωὴ καὶ εἰρήνη. Διότι τὸ φρόνημα τῆς σαρκὸς
ἔχθρα εἰς θεόν. Τῷ γὰρ νόμῳ τοῦ θεοῦ οὐχ
ὑποτάσσεται, οὐ δὲ γὰρ δύναται. Οἱ δὲ ἐν
σαρκὶ ὄντες, θεῷ ἀρέσαι οὐ δύνανται. Ὑμεῖς
δὲ οὐκ ἐστὲ ἐν σαρκὶ, ἀλλ' ἐν πνεύματι, εἴπερ
πνεῦμα θεοῦ οἰκεῖ ἐν ὑμῖν. Εἰ δέ τις πνεῦ
μα ΧΡΙΣΤΟΥ οὐκ ἔχει, οὗτος οὐκ ἔστιν αὐ-
τοῦ. Εἰ δὲ ΧΡΙΣΤΟΣ ἐν ὑμῖν, τὸ μὲν σῶμα
νεκρὸν διὰ ἁμαρτίαν, τὸ δὲ πνεῦμα ζωὴ,
διὰ δικαιοσύνην. Εἰ δὲ τὸ πνεῦμα τοῦ ἐγεί-
ραντος ΙΗΣΟΥΝ ἐκ νεκρῶν οἰκεῖ ἐν ὑμῖν, ὁ
ἐγείρας τὸν ΧΡΙΣΤΟΝ ἐκ νεκρῶν, ζωοποι-
ήσει καὶ τὰ θνητὰ σώματα ὑμῶν, διὰ τὸ ἐνοι-
κοῦν αὐτοῦ πνεῦμα ἐν ὑμῖν. Ἄρα οὖν
ἀδελφοὶ

internũ hominem. Sed uideo aliam legem in membris meis, rebellantem legi mẽtis meæ, & captiuũ reddentẽ me legi pcti, quæ est in mẽbrismeis. Miser ego homo, quis me liberabit ex corpe mortis hoc? Gratias ago deo, p Iesum Christum dominũ nostrum. Ita q̃ idem ego mente quidem seruio legi dei, carne uero legi peccati. Nulla igitur nunc condemnatio, his qui sunt in Christo Iesu, qui non iuxta carnem ambulant, sed iuxta spiritũ. Nam lex spũs uitæ in Christo Iesu, liberum me reddidit a iure peccati & mortis. Etenim quod lex præstare nõ poterat, in quo imbecillis erat per carnem, deus proprio filio misso, in assimulatione carnis peccati, & de peccato condemnauit peccatum, in carne, ut iustificatio legis impleretur in nobis, qui non secundum carnem ambulamus, sed secundum spiritum. Nam qui carnales sunt, quæ carnis sunt cogitãt. Atqui spirituales, quæ spiritus sunt. Nam prudentia carnis, mors. prudentia uero spiritus, uita & pax. Propterea q̃ prudentia carnis, inimicitia est aduersus deũ. nam legi dei non subdit̃, siquidẽ ne potest quidem. Qui uero in carne sunt, deo placere non possunt. Vos autem non estis in carne, sed in spiritu, siquidem spirit9 dei habitat in uobis. Q̃ si qs spiritũ Christi nõ habet, hic nõ est eius. Q̃ si Christus in uobis, corpus quidem mortuũ est, propter pctm̃, spũs aũt uita, propter iustificationẽ. Q̃ si spũs eius qui excitauit Iesum a mortuis, habitat in uobis, q̃ excitauit Christũ ex mortuis, uiuificabit & mortalia corpa uestra, propter inhabitantẽ ipsius spiritũ in uobis. Proinde VIII

ἀδελφοὶ ὀφειλέται ἐσμὲν, οὐ τῇ σαρκὶ, τοῦ κατὰ σάρκα ζῆν. εἰ γὰρ κατὰ σάρκα ζῆτε, μέλλετε ἀποθνήσκειν. εἰ δὲ πνεύματι τὰς πράξεις τοῦ σώματος θανατοῦτε, ζήσεσθε. ὅσοι γὰρ πνεύματι θεοῦ ἄγονται, οὗτοί εἰσιν υἱοὶ θεοῦ. οὐ γὰρ ἐλάβετε πνεῦμα δουλείας πάλιν εἰς φόβον, ἀλλ' ἐλάβετε πνεῦμα υἱοθεσίας, ἐν ᾧ κράζομεν, ἀββᾶ ὁ πατήρ. Αὐτὸ τὸ πνεῦμα συμμαρτυρεῖ τῷ πνεύματι ἡμῶν, ὅτι ἐσμὲν τέκνα θεοῦ. εἰ δὲ τέκνα, καὶ κληρονόμοι. κληρονόμοι μὲν θεοῦ, συγκληρονόμοι δὲ ΧΡΙΣΤΟΥ, εἴπερ συμπάσχομεν, ἵνα καὶ συνδοξασθῶμεν. Λογίζομαι γὰρ, ὅτι οὐκ ἄξια τὰ παθήματα τοῦ νῦν καιροῦ, πρὸς τὴν μέλλουσαν δόξαν ἀποκαλυφθῆναι εἰς ἡμᾶς. ἡ γὰρ ἀποκαραδοκία τῆς κτίσεως, τὴν ἀποκάλυψιν τῶν υἱῶν τοῦ θεοῦ ἀπεκδέχεται. τῇ γὰρ ματαιότητι ἡ κτίσις ὑπετάγη, οὐχ ἑκοῦσα, ἀλλὰ διὰ τὸν ὑποτάξαντα ἐπ' ἐλπίδι. ὅτι καὶ αὐτὴ ἡ κτίσις ἐλευθερωθήσεται ἀπὸ τῆς δουλείας τῆς φθορᾶς, εἰς τὴν ἐλευθερίαν τῆς δόξης τῶν τέκνων τοῦ θεοῦ. Οἴδαμεν γὰρ, ὅτι πᾶσα ἡ κτίσις συνενάζει καὶ συνωδίνει ἄχρι τοῦ νῦν. οὐ μόνον δὲ, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ τὴν ἀπαρχὴν τοῦ πνεύματος ἔχοντες, καὶ ἡμεῖς αὐτοὶ ἐν ἑαυτοῖς στενάζομεν, υἱοθεσίαν ἀπεκδεχόμενοι, τὴν ἀπολύτρωσιν τοῦ σώματος ἡμῶν. τῇ γὰρ ἐλπίδι ἐσώθημεν. Ἐλπὶς δὲ βλεπομένη οὐκ ἔστιν ἐλπίς. ὃ γὰρ βλέπει τις, τί καὶ ἐλπίζει; Εἰ δὲ ὃ οὐ βλέπομεν, ἐλπίζομεν, δι' ὑπομονῆς ἀπεκδεχόμεθα. Ὡσαύτως δὲ καὶ τὸ πνεῦμα συναντιλαμβάνεται ταῖς ἀσθενείαις ἡμῶν. τὸ γὰρ τί προσευξώμεθα καθὸ δεῖ, οὐκ οἴδαμεν, ἀλλ' αὐτὸ τὸ πνεῦμα ὑπερεντυγχάνει ὑπὲρ ἡμῶν, στεναγμοῖς ἀλαλήτοις. ὁ δὲ ἐρευνῶν τὰς καρδίας, οἶδε τί τὸ φρόνημα τοῦ πνεύματος, ὅτι κατὰ θεὸν ἐντυγχάνει ὑπὲρ ἁγίων. Οἴδαμεν δὲ, ὅτι τοῖς ἀγαπῶσι τὸν θεὸν πάντα συνεργεῖ εἰς ἀγαθὸν,

fratres, debitores sumus, nō carni, ut secundū carnē uiuamus. Nā si secundum carnē uixeritis, moriemini. Q; si spiritu facta corporis mortificatis, uiuetis. Etenim quicū q; spiritu dei ducunt, hi sunt filij dei. Nō em̄ accepistis spiritū seruitutis iteꝝ ad timorē, sed accepistis spiritū adoptiōis, in q̄ damamus, abba pater. Idē spūs testimoniū phibet una cū spiritu nostro, q; simus filij dei. Q; si filij, igit' & hæredes. Hæredes quidē dei, cohæredes aūt Christi. Siqdē sil' cū eo patimur, ut & una cū illo glorificemur. Nā reputo, nō esse pares afflictiōes p̄sentis tp̄is, ad gloriā quæ reuelabit' in nos. Etenim sollicita creaturæ expectatio, reuelationē filiorꝝ dei expectat. Quippe uanitati creatura subiacet, nō uolēs, sed p̄pter eū, q; subiecit illā in spe. Q̄m & ipsa creatura liberabit' a seruitute corruptionis, in libertatē gl'iæ filiorū dei. Scimus em̄, q; ois creatura congemiscit, simulq; nobiscū parturit, usq; ad hoc tēpus. Nō solū aūt illa, sed & ipsi, q primitias spūs habēt, & nos ip̄i in nobis ipsis gemim⁹, adoptionē expectātes, redēptionē corporis nostri. Siquidē spe seruati sumus, porro spes si uideat', non est spes. Eteni qd uidit aliqs, ut quid etiā sperat? Si uero, qd nō uidem⁹, speramus, p̄ patiētiā expectam⁹. Cōsimiliter aūt & spūs auxiliat' infirmitatibus nostris. Siquidem hoc ip̄m, qd oraturi sim⁹, ut oportet, nō nouim⁹, uer̄ ipse spūs intercedit p̄ nobis, gemitib⁹ inenarrabilib⁹. At ille qui scrutat' corda, nouit quis sit sensus spiritus, quoniā secundum deum inrercedit pro sanctis. Scimus autem, q; his qui diligunt deum, oia simul adiumēto sūt in bonum

ἀγαθόμ, τῖς κατὰ πρόθεσιμ κλητοῖς οὖσιμ.
ὅτι οὓς προέγνω, καὶ προώρισε, συμμόρφους
τῆς εἰκόνος τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ, εἰς τὸ εἶναι αὐτὸμ
πρωτότοκομ ἐν πολλοῖς ἀδελφοῖς.

κβ Οὓς δὲ προώρισε, τούτους καὶ ἐκάλεσε.
καὶ οὓς ἐκάλεσε, τούτους καὶ ἐδικαίωσεμ,
οὓς δὲ ἐδικαίωσε, τούτους καὶ ἐδόξασε. Τί οὖν
ἐροῦμεν πρὸς ταῦτα; Εἰ ὁ θεὸς ὑπὲρ ἡμῶμ,
τῖς καθ' ἡμῶμ; ὅστις γε τοῦ ἰδίου υἱοῦ οὐκ ἐφεί-
σατο, ἀλλὰ ὑπὲρ ἡμῶμ πάντων παρέδωκεμ
αὐτὸμ, πῶς οὐχὶ καὶ σὺν αὐτῷ τὰ πάντα
ἡμῖμ χαρίσεται; Τῖς ἐγκαλέσει κατὰ
ἐκλεκτῶμ θεοῦ; Θεὸς ὁ δικαιῶμ. Τῖς ὁ κατα
κρίνωμ; ΧΡΙΣΤΟΣ ὁ ἀποθανὼμ, μᾶλλομ δὲ
καὶ ἐγερθείς, ὅς ἐστιμ ἐν δεξιᾷ τοῦ θεοῦ, ὃς
καὶ ἐντυγχάνει ὑπὲρ ἡμῶμ; Τῖς ἡμᾶς χω-
ρίσει ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ θεοῦ; θλῖψις; ἢ
στενοχωρία; ἢ διωγμός; ἢ λιμός; ἢ γυμνό-
της; ἢ κίνδυνος; ἢ μάχαιρα; καθὼς γέ-
γραπται. ὅτι ἕνεκά σου θανατούμεθα ὅλην
τὴν ἡμέραμ, ἐλογίσθημεν ὡς πρόβατα σφα
γῆς. ἀλλ' ἐν τούτοις πᾶσιμ ὑπερνικῶμεν,
διὰ τοῦ ἀγαπήσαντος ἡμᾶς. πέπεισμαι γὰρ,
ὅτι οὔτε θάνατος, οὔτε ζωή, οὔτε ἄγγελοι, οὔ
τε ἀρχαὶ, οὔτε δυνάμεις, οὔτε ἐνεστῶτα, οὔτε
μέλλοντα, οὔτε ὕψωμα, οὔτε βάθος, οὔτέ τις
κτίσις ἑτέρα, δυνήσεται ἡμᾶς χωρίσαι ἀπὸ
τῆς ἀγάπης τοῦ θεοῦ, τῆς ἐν ΧΡΙΣΤΩ ΙΗΣΟΥ
τῷ κυρίῳ ἡμῶμ. Ἀλήθειαμ λέγω ἐν ΧΡΙ
ΣΤΩ, οὐ ψεύδομαι, συμμαρτυρούσης μοι τῆς
συνειδήσεώς μου, ἐν πνεύματι ἁγίῳ, ὅτι
λύπημοί ἐστι μεγάλη, καὶ ἀδιάλειπτος ὀδύ-
νη τῇ καρδίᾳ μου. ηὐχόμην γὰρ αὐτὸς ἐγὼ
ἀνάθεμα εἶναι ἀπὸ τοῦ ΧΡΙΣΤΟΥ ὑπὲρ τῶν
ἀδελφῶν μου, τῶμ συγγενῶμ μου, κατὰ
σάρκα, οἵτινές εἰσιμ Ἰσραηλῖται, ὧμ ἡ υἱοθε-
σία, καὶ ἡ δόξα, καὶ αἱ διαθῆκαι, καὶ ἡ νο-
μοθεσία, καὶ ἡ λατρεία, καὶ αἱ ἐπαγγελίαι,
ὧμ οἱ πατέρες, καὶ ἐξ ὧμ ὁ ΧΡΙΣΤΟΣ, τὸ κατὰ
σάρκα, ὁ

bonũ, his qui iuxta propoſitum uocati ſunt. Quoniã quos præſciuit, eoſdẽ & prædefiniuit, conformes imaginis filij ſui, ut ipſe ſit primogenitus inter multos fratres. Porro quos prædefinierat, eoſdẽ & uocauit. Et quos uocauit, eos & iuſtificauit. Quos aũt iuſtificauit, hos & glorificauit. Quid igit̃ dicem⁹ ad hæc? Si deꝰ pro nobis, qs cõtra nos? Qui proprio filio nõ pepercit, ſed pro nobis oĩbus tradidit illũ, q fieri poteſt, ut nõ & cũ eodẽ oĩa nobis donet? Quis intentabit crimina aduerſus electos dei? Deus eſt q iudicat. Quis ille, q cõdẽnet? Nũ Chriſtꝰ, q mortuus eſt, imo q & ſuſcitatus eſt, q etiã eſt in dextera dei, qui etiã intercedit pro nobis? Quis nos ſeparabit a dilectione dei? Num afflictio? num anguſtia? num pſecutio? num fames? num nuditas? num periculũ? num gladius? Quẽadmodũ ſcriptũ eſt. Propter te mortificamur tota die, habiti ſumus uelut oues mactationis. Verũ in his oĩbus ſupuincimus, p eũ q dilexit nos. Nã mihi pſuaſum habeo, q neq; mors, neq; uita, neq; angeli, neq; principatꝰ, neq; poteſtates, neq; inſtãtia, neq; futura, neq; altitudo, neq; profunditas, neq; ulla creatura alia, poterit nos ſepare a dilectione dei, quæ ẽ in Chriſto Ieſu dño noſtro. Ve IX ritatẽ dico in Chriſto, nõ mẽtior, atteſtãte cõſcientia mea, in ſpũ ſancto, q dolor mihi eſt magnuſ, & aſſiduꝰ cruciatꝰ cordi meo. Optarim eñ ego ipſe, anathema eſſe a Chriſto, p fratribus meis, q ſũt cognati mei ſcdm carnẽ, q ſũt iſrahelitæ, q rũ ẽ adoptio & glia, & teſtamẽta, & legis cõſtitutio, & cultꝰ & pmiſſiões, q ſũt patres, & ex qbꝰ ẽ Chriſtꝰ, cp̃tũ attinet ad

σάρκα, ὁ ὢν ἐπὶ πάντων θεὸς εὐλογητὸς
εἰς τοὺς αἰῶνας ἀμήν. Οὐχ οἷον δὲ, ὅτι
κε ἐκπέπτωκεν ὁ λόγος τοῦ θεοῦ. Οὐ γὰρ πάντες οἱ
ἐξ Ἰσραὴλ, οὗτοι Ἰσραήλ, οὐδ' ὅτι εἰσὶ σπέρμα
Ἀβραάμ, πάντες τέκνα, ἀλλ' ἐν Ἰσαὰκ κλη-
θήσεταί σοι σπέρμα, τουτέστιν, οὐ τὰ τέκνα τῆς
σαρκὸς, ταῦτα τέκνα τοῦ θεοῦ, ἀλλὰ τὰ τέκνα
τῆς ἐπαγγελίας, λογίζεται εἰς σπέρμα. Ἐπαγ-
γελίας γὰρ ὁ λόγος οὗτος. Κατὰ τὸν καιρὸν τοῦτον ἐλεύσομαι, καὶ ἔσται τῇ Σάρρᾳ υἱός.
Οὐ μόνον δὲ, ἀλλὰ καὶ Ῥεβέκκα ἐξ ἑνὸς κοί-
την ἔχουσα, Ἰσαὰκ τοῦ πατρὸς ἡμῶν. Μήπω
γὰρ γεννηθέντων, μηδὲ πραξάντων τι ἀγα-
θὸν ἢ κακὸν, ἵνα ἡ κατ' ἐκλογὴν, τοῦ θεοῦ
πρόθεσις μένῃ, οὐκ ἐξ ἔργων, ἀλλ' ἐκ τοῦ κα-
λοῦντος, ἐρρήθη αὐτῇ, ὅτι ὁ μείζων, δουλεύ-
σει τῷ ἐλάσσονι. Καθὼς γέγραπται, τὸν Ἰα-
κὼβ ἠγάπησα, τὸν δὲ Ἠσαῦ ἐμίσησα.

κς Τί οὖν ἐροῦμεν; Μὴ ἀδικία παρὰ τῷ
θεῷ; Μὴ γένοιτο. Τῷ γὰρ Μωσῇ λέγει. Ἐλεήσω ὃν
ἂν ἐλεῶ, καὶ οἰκτειρήσω ὃν ἂν οἰκτείρω. Ἄρα
οὖν, οὐ τοῦ θέλοντος, οὐδὲ τοῦ τρέχοντος, ἀλλὰ τοῦ
ἐλεοῦντος θεοῦ. Λέγει γὰρ ἡ γραφὴ τῷ Φαραώ.
Ὅτι εἰς αὐτὸ τοῦτο ἐξήγειρά σε, ὅπως ἐνδεί-
ξωμαι ἐν σοὶ τὴν δύναμίν μου, καὶ ὅπως δι-
αγγελῇ ὄνομά μου ἐν πάσῃ τῇ γῇ.

κζ Ἄρα οὖν, ὃν θέλει ἐλεεῖ, ὃν δὲ θέλει σκλη-
ρύνει. Ἐρεῖς οὖν μοι. Τί ἔτι μέμφεται; Τῷ
γὰρ βουλήματι αὐτοῦ, τίς ἀνθέστηκε; Μενοῦν-
γε ὦ ἄνθρωπε, σὺ τίς εἶ, ὁ ἀνταποκρινό-
μενος τῷ θεῷ; Μὴ ἐρεῖ τὸ πλάσμα, τῷ πλά-
σαντι, Τίμε ἐποίησας οὕτως; Ἢ οὐκ ἔχει
ἐξουσίαν ὁ κεραμεὺς τοῦ πηλοῦ, ἐκ τοῦ αὐ-
τοῦ φυράματος ποιῆσαι, ὃ μὲν εἰς τιμὴν
σκεῦος, ὃ δὲ εἰς ἀτιμίαν; Εἰ δὲ θέλων ὁ θε-
ὸς ἐνδείξασθαι τὴν ὀργὴν, καὶ γνωρίσαι τὸ
δυνατὸν αὐτοῦ, ἤνεγκεν ἐν πολλῇ μακροθυ-
μίᾳ, σκεύη ὀργῆς κατηρτισμένα εἰς ἀπώλει-
αν, καὶ ἵνα γνωρίσῃ τὸν πλοῦτον τῆς δόξης
αὐτοῦ ἐπι

carnem, qui est in omnibus deus laudan
dus in secula amen. Non autē tanq̄ ex
κε ciderit sermo dei. Non enim omnes qui
sunt ex Israel, ñ sūt Israel, neq̄ quod sūt
semen Abrahæ, omnes filij, sed in Isaac
nominabit tibi semē, hoc est, nō qui filij
carnis, hñ filij dei, sed qui sunt filij ꝓmis
sionis, recensebunt in semē. Promissio-
nis enim sermo hic est. In tempore hoc
ueniam, & erit Sarai filius. Non solum
aūt hoc, sed & Rebecca ex uno concepe
rat, Isaac patre nostro, nondū em̄ natis
pueris, cum neq̄ boni quippiam feciſ-
sent, neq̄ mali, ut secundum electionem
propositum dei mancret, non ex opib⁹,
sed ex uocante, dictū est illi. Maior serui
et minori. Sicut scriptū est. Iacob dilexi,
Esau uero odio habui. Quid igitur di-
cemus? Num iniusticia est apud deū?
Absit. Nam Mosi dicit. Miserebor, cui
uscunq̄ misereor, & cōmiserabor, quem-
cunq̄ cōmiseror. Itaq̄ non uolentis est,
neq̄ currentis, sed miserentis dei. Dicit
em̄ scriptura Pharaoni. In hoc ipsum te
excitaui, ut ostendā in te potentiā meā,
& ut annūciet nomē meū in tota terra.
Itaq̄ cui uult miseretur, quē aūt uult in-
durat. Dices ergo mihi. Quid adhuc cō-
queritur? Nā uolūtati illius quis restitit?
Atq̄ o homo, tu quis es, qui ex aduerso
respondes deo? Nūm dicet figmentum, ei
qui se finxit, Cur me finxisti ad hūc mo
dū? An nō habet potestatē figulus luti,
ut ex eadē massa, fingat aliud qdē uas
in honorem, aliud uero in ignominiā?
Quod si deus uolēs ostendere irā, & no-
tam facere potentiam suam, tulit in mul
ta lōganimitate, uasa iræ, apparata in in
teritū, & ut notas faceret diuicias gloriæ
suæ

ἀυτο, ἐπὶ σκεύη ἐλέους, ἃ προητοίμασεν εἰς
δόξαν, οὓς καὶ ἐκάλεσεν ἡμᾶς, οὐ μόνον ἐξ
Ἰουδαίων, ἀλλὰ καὶ ἐξ ἐθνῶν. Ὡς καὶ ἐν Ὡσηὲ
λέγει, καλέσω τὸν οὐ λαόν μου, λαόν μου, καὶ τὴν
οὐκ ἠγαπημένην, ἠγαπημένην. καὶ ἔσται ἐν
τῷ τόπῳ, οὗ ἐρρέθη αὐτοῖς, οὐ λαός μου ὑμεῖς,
ἐκεῖ κληθήσονται υἱοὶ θεοῦ ζῶντος.

κθ Ησαΐας δὲ κράζει ὑπὲρ τοῦ Ἰσραήλ. Ἐὰν ἦ ὁ
ἀριθμὸς τῶν υἱῶν Ἰσραήλ, ὡς ἡ ἄμμος τῆς
θαλάσσης, τὸ κατάλειμμα σωθήσεται. Λόγον
γὰρ συντελῶν καὶ συντέμνων ἐν δικαιο-
σύνῃ, ὅτι λόγον συντετμημένον ποιήσει κύ
ριος ἐπὶ τῆς γῆς. Καὶ καθὼς προείρηκεν Ἡσα-
ΐας, Εἰ μὴ κύριος σαβαὼθ ἐγκατέλιπεν ἡμῖν
σπέρμα, ὡς σόδομα ἂν ἐγενήθημεν, καὶ ὡς
γόμορρα ἂν ὡμοιώθημεν. Τί οὖν ἐροῦμεν;
ὅτι ἔθνη τὰ μὴ διώκοντα δικαιοσύνην, κα-
τέλαβε δικαιοσύνην, δικαιοσύνην δὲ τὴν ἐκ
πίστεως, Ἰσραὴλ διώκων νόμον δικαιοσύ-
νης, εἰς νόμον δικαιοσύνης οὐκ ἔφθασε. Διὰ
τί; ὅτι οὐκ ἐκ πίστεως, ἀλλ' ὡς ἐξ ἔργων νό-
μου. Προσέκοψαν γὰρ τῷ λίθῳ τοῦ προσκόμ-
ματος, καθὼς γέγραπται, ἰδοὺ τίθημι ἐν
Σιὼν λίθον προσκόμματος, καὶ πέτραν σκαν-
δάλου. Καὶ πᾶς ὁ πιστεύων ἐπ' αὐτῷ, οὐ κα-
λ α ταισχυνθήσεται. Ἀδελφοί, ἡ μὲν εὐδο-
κία τῆς καρδίας, καὶ ἡ δέησις πρὸς
τὸν θεὸν ὑπὲρ τοῦ Ἰσραὴλ ἐστὶν, εἰς σωτηρίαν.
Μαρτυρῶ γὰρ αὐτοῖς, ὅτι ζῆλον θεοῦ ἔχουσιν,
ἀλλ' οὐ κατ' ἐπίγνωσιν. Ἀγνοοῦντες γὰρ
τὴν τοῦ θεοῦ δικαιοσύνην, καὶ τὴν ἰδίαν δι-
καιοσύνην ζητοῦντες στῆσαι, τῇ δικαιοσύνῃ
τοῦ θεοῦ οὐχ ὑπετάγησαν. Τέλος γὰρ νό-
λ β μου ΧΡΙΣΤΟΣ εἰς δικαιοσύνην παντὶ τῷ
πιστεύοντι. Μωσῆς γὰρ γράφει, τὴν δικαι-
οσύνην τὴν ἐκ τοῦ νόμου, ὅτι ὁ ποιήσας αὐ
τὰ ἄνθρωπος, ζήσεται ἐν αὐτοῖς. Ἡ δὲ ἐκ πί-
στεως δικαιοσύνη, οὕτως λέγει. Μὴ εἴπῃς ἐν
τῇ καρδίᾳ σου, Τίς ἀναβήσεται εἰς τὸν οὐρανόν;

Τουτέστι

suæ, in uasa misericordiæ, quæ præpara
uerat in gloriam: Quos & uocauit nos,
nō solū ex Iudæis, uerū etiam ex genti-
bus. Quēadmodū & Osee dicit. Voca
bo populū qui me⁹ nō erat, ppl'm meū,
& eā quæ dilecta nō erat, dilectā. Et erit
in loco, ubi dictū fuerat eis. Non popu-
lus meus uos, ibi uocabuntur filij dei ui-
uentis. Esaias autem clamat super Isra-
el. Si fuerit numerus filiorum Israel, ut
arena maris, reliquiæ saluæ erunt. Ser-
monem enim perficiens & abbreuians
in iustitia, quoniam uerbum abbreuia-
tū faciet dominus in terra. Et quemad-
modū p̄dixit Esaias. Nisi dñs Sabaoth
reliquisset nobis semē, ut Sodoma facti
fuissemus, & Gomorræ assimilati fuisse-
mus. Quid igit' dicem⁹? Q d' gētes q̄ nō
sectabant' iustitiā, app̄hēderūt iustitiā,
iustitiā aūt eā q̄ est ex fide. Cōtra Isr'l, q
sectabat' legē iustitiæ, ad legem iustitiæ
nō puenit. Propt' qd? Quia non ex fide,
sed ex opib⁹ legis. Impegerūt em̄ in lapi
dē offēdiculi. Quēadmodū scriptū est.
Ecce pono in Sion lapidē offendiculi, &
petrā offensiōis, et ois q credit in eo, nō
pudefiet. Fratres, Propēsa quidē uolū X
tas cordis mei, & deprecatio quæ fit ad
deū, pro Israel, est ad salutem. Testimo-
nium enim illis perhibeo, quod studiū
dei habēt, sed nō scd̄m scientiā. Nā igno-
rātes dei iustitiā, & ppriā iustitiā querē-
tes cōstituere, iustitiæ dei nō fuerūt sub-
diti. Finis em̄ legis Christus, ad iustifica
tionem omni credenti. Moses enim scri-
bit iustitiam quæ est ex lege, q̄ qui fece-
rit ea homo, uiuet in illis. Ceterum quæ
ex fide est iustitia, ea sic loquitur. Ne di-
xeris in corde tuo. Quis ascēdet in celū?

τουτέσι ΧΡΙΣΤΟΝ καταγαγεῖν, ἢ Τίς καταβήσεται εἰς τὴν ἄβυσσον; τουτέσι ΧΡΙΣΤΟΝ ἐκ νεκρῶν ἀναγαγεῖν. ἀλλὰ τί λέγει; ἐγγύς σου τὸ ῥῆμά ἐστιν ἐν τῷ σόματί σου. καὶ ἐν τῇ καρδίᾳ σου. τουτέστι τὸ ῥῆμα τῆς πίστεως, ὃ κηρύσσομεν. ὅτι ἐὰν ὁμολογήσῃς ἐν τῷ σόματί σου κύριον ΙΗΣΟΥΝ, καὶ πιστεύσῃς ἐν τῇ καρδίᾳ σου, ὅτι ὁ θεὸς αὐτὸν ἤγειρεν ἐκ νεκρῶν, σωθήσῃ. καρδίᾳ γὰρ πιστεύεται εἰς δικαιοσύνην, στόματι δὲ ὁμολογεῖται εἰς σωτηρίαν. λέγει γὰρ ἡ γραφή. πᾶς ὁ πιστεύων ἐπ' αὐτῷ, οὐ καταισχυνθήσεται. οὐ γάρ ἐστι διαστολὴ Ἰουδαίου τε καὶ Ἕλληνος. ὁ γὰρ αὐτὸς κύριος πάντων, πλουτῶν εἰς πάντας τοὺς ἐπικαλουμένους αὐτόν. πᾶς γὰρ ὃς ἂν ἐπικαλέσηται τὸ ὄνομα κυρίου, σωθήσεται.

λγ Πῶς οὖν ἐπικαλέσονται, εἰς ὃν οὐκ ἐπίστευσαν; πῶς δὲ πιστεύσουσιν, οὗ οὐκ ἤκουσαν; πῶς δὲ ἀκούσουσι χωρὶς κηρύσσοντος; πῶς δὲ κηρύξουσιν, ἐὰν μὴ ἀποσταλῶσι; καθὼς γέγραπται. ὡς ὡραῖοι οἱ πόδες τῶν εὐαγγελιζομένων εἰρήνην, τῶν εὐαγγελιζομένων τὰ ἀγαθά. ἀλλ' οὐ πάντες ὑπήκουσαν τῷ εὐαγγελίῳ. Ησαΐας γὰρ λέγει. Κύριε τίς ἐπίστευσε τῇ ἀκοῇ ἡμῶν. Ἀρα ἡ πίστις ἐξ ἀκοῆς. Η δὲ ἀκοὴ διὰ ῥήματος θεοῦ. Ἀλλὰ λέγω, μὴ οὐκ ἤκουσαν; Μενοῦνγε, εἰς πᾶσαν τὴν γῆν ἐξῆλθεν ὁ φθόγγος αὐτῶν, καὶ εἰς τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης τὰ ῥήματα αὐτῶν. Ἀλλὰ λέγω, μὴ οὐκ ἔγνω Ἰσραήλ; πρῶτος Μωσῆς λέγει. Ἐγὼ παραζηλώσω ὑμᾶς ἐπ' οὐκ ἔθνει, ἐπ' ἔθνει ἀσυνέτῳ παροργιῶ ὑμᾶς. Ησαΐας δὲ ἀποτολμᾷ, καὶ λέγει. Εὑρέθην τοῖς ἐμὲ μὴ ζητοῦσιν, ἐμφανὴς ἐγενόμην τοῖς ἐμὲ μὴ ἐπερωτῶσι. Πρὸς δὲ τὸν Ἰσραὴλ λέγει. Ὅλην τὴν ἡμέραν ἐξεπέτασα τὰς χεῖράς μου πρὸς λαὸν ἀπειθοῦντα καὶ ἀντιλέγοντα. λδ Λέγω οὖν, μὴ ἀπώσατο ὁ θεὸς τὸν λαὸν αὐτοῦ; μὴ γένοιτο. καὶ γὰρ ἐγὼ Ἰσραηλίτης εἰμί, ἐκ σπέρματος Ἀβραὰμ

Hoc eſt Chriſtū ex alto deducere. Aut quis deſcēdet in abyſſum? Hoc eſt Chriſtum ex mortuis ſubducere. Sed quid dicit? Prope te uerbum eſt, in ore tuo, & in corde tuo. Hoc eſt, uerbū fidei, quod prædicamus. Nempe ſi confeſſus fueris in ore tuo, dominū Ieſum, & credideris in corde tuo, q̄ deus illū excitauit a mortuis, ſaluus eris. Corde enim creditur ad iuſticiā, ore aūt cōfeſſio fit ad ſalutē. Dicit em̄ ſcriptura. Omnis q̄ credit in illo, nō pudefiet. Nō em̄ eſt diſtinctio uel Iudæi, uel Græci. Nam idē dominus omniū, diues in oēs inuocantes ſe. Omnis enim quicunq; inuocauerit nomē domini, ſaluabitur. Quomō igit̄ inuocabūt eū, in quē nō crediderūt? Quō aūt credēt ei, de q̄ nō audierunt? Quō aūt audiēt abſq; prædicāte? Quō aūt prædicabūt, niſi miſſi fuerint? Sicut ſcriptū eſt. Q̄ ſpecioſi, pedes annunciantiū pacem, annuntiantiū bona. At nō oēs obedierūt euāgelio. Eſaias em̄ dicit. Dñe, quis credidit auditis nobis? Ergo fides ex auditu eſt, auditus aūt p̄ uerbum dei. Sed dico, an nō audierunt? Atqui in omnē terrā exiuit ſonus eorū, & in fines orbis terrarū uerba illorū. Sed dico. Nunquid non cognouit iſrahel? Prim⁹ Moſes dicit. Ego ad æmulationem prouocabo uos in nō gēte, in gente ſtulta ad iram cōmouebo uos. Eſaias aūt poſt hunc audet, & dicit. Inuentus ſui his, q̄ me nō quærebāt, conſpicuus factus ſum his, q̄ de me non interrogabāt. Ad Iſrahel aūt dicit. Toto die expandi man⁹ meas ad populū nō credentē, & cōtradicentē. Dico igitur. Num repulit deus populū ſuum? Abſit. Nam & ego iſraelita ſum, ex ſemine Abrahæ XI

ἀβραὰμ, φυλῆς βενιαμίν. οὐκ ἀπώσατο ὁ
θεὸς τὸν λαὸν αὐτοῦ, ὃν προέγνω. ἢ οὐκ οἴδα-
τε ἐν ἡλίᾳ τί λέγει ἡ γραφή; ὡς ἐντυγχάνει
τῷ θεῷ κατὰ τοῦ ἰσραὴλ λέγων. κύριε, τοὺς
προφήτας σου ἀπέκτειναν, καὶ τὰ θυσιαστή-
ριά σου κατέσκαψαν, κἀγὼ ὑπελείφθην μό-
νος, καὶ ζητοῦσι τὴν ψυχήν μου. ἀλλὰ τί λέ-
γει αὐτῷ ὁ χρηματισμός; κατέλιπον ἐμαυ-
τῷ ἑπτακισχιλίους ἄνδρας, οἵτινες οὐκ ἔκαμ-
ψαν γόνυ τῇ βάαλ. οὕτως οὖν καὶ ἐν τῷ νῦν
καιρῷ, λεῖμμα κατ' ἐκλογὴν χάριτος γέγο-
νεν. εἰ δὲ χάριτι, οὐκ ἔτι ἐξ ἔργων. ἐπεὶ ἡ χά-
ρις, οὐκ ἔτι γίνεται χάρις. εἰ δὲ ἐξ ἔργων, οὐκ
ἔτι ἐστὶ χάρις. ἐπεὶ τὸ ἔργον, οὐκ ἔτι ἔστιν ἔργον.

λε τί οὖν; ὃ ἐπιζητεῖ ἰσραήλ, τοῦτο οὐκ ἐπέτυ-
χεν, ἡ δὲ ἐκλογὴ ἐπέτυχεν, οἱ δὲ λοιποὶ
ἐπωρώθησαν. καθὼς γέγραπται. ἔδωκεν αὐ-
τοῖς ὁ θεὸς πνεῦμα κατανύξεως, ὀφθαλμοὺς
τοῦ μὴ βλέπειν, καὶ ὦτα τοῦ μὴ ἀκούειν, ἕως
τῆς σήμερον ἡμέρας. καὶ Δαβὶδ λέγει. γενη-
θήτω ἡ τράπεζα αὐτῶν εἰς παγίδα, καὶ εἰς
θήραν, καὶ εἰς σκάνδαλον, καὶ εἰς ἀνταπόδο-
μα αὐτοῖς. σκοτισθήτωσαν οἱ ὀφθαλμοὶ αὐ-
τῶν τοῦ μὴ βλέπειν, καὶ τὸν νῶτον αὐτῶν δια-
λε παντὸς σύγκαμψον. λέγω οὖν. μὴ ἔπταισαν
ἵνα πέσωσι; μὴ γένοιτο. ἀλλὰ τῷ αὐτῶν πα-
ραπτώματι ἡ σωτηρία τοῖς ἔθνεσιν, εἰς τὸ πα-
ραζηλῶσαι αὐτούς. εἰ δὲ τὸ παράπτωμα αὐ-
τῶν πλοῦτος κόσμου, καὶ τὸ ἥττημα αὐτῶν
πλοῦτος ἐθνῶν, πόσῳ μᾶλλον τὸ πλήρω-
μα αὐτῶν. ὑμῖν γὰρ λέγω τοῖς ἔθνεσιν,
ἐφ' ὅσον μέν εἰμι ἐγὼ ἐθνῶν ἀπόστολος, τὴν
διακονίαν μου δοξάζω, εἴπως παραζηλώσω
μου τὴν σάρκα, καὶ σώσω τινὰς ἐξ αὐτῶν. εἰ γὰρ
ἡ ἀποβολὴ αὐτῶν καταλλαγὴ κόσμου, τίς ἡ
πρόσληψις, εἰ μὴ ζωὴ ἐκ νεκρῶν; εἰ δὲ ἡ ἀπαρ-
χὴ ἁγία, καὶ τὸ φύραμα, καὶ εἰ ἡ ῥίζα ἁγία,
καὶ οἱ κλάδοι. εἰ δέ τινες τῶν κλάδων ἐξε-
κλάσθησαν, σὺ δὲ ἀγριέλαιος ὢν ἐνεκε-
ντρίσθης

Abrahæ, tribus Beniamin. Non repulit
deus populũ suũ, quẽ ante cognouerat.
An nescitis in Elia, quid dicat scriptura?
Quõ interpellat apud deũ, aduersus Is-
rahel, dicens? Dñe, prophetas tuos occi-
derunt, & altaria tua subruerunt, & ego
relictus fui solus, & quærũt animã meã.
Sed quid dicit ei diuinũ respõsum? Re-
liqui mihi ipsi septẽ milia uirorũ, q non
inflexerunt genu imagini Baal. Sic igi-
tur & in hoc tẽpore, reliquiæ secundum
electionẽ gratiæ fuerũt. Q; si p gratiã,
nõ iã ex opibus. Quandoquidẽ gratia,
iam nõ est gratia. Sin ex opibus, non iã
est gratia. Quãdoqdẽ op9, iã nõ ẽ op9.
Quid igit? Qd quærit Israhel, hoc nõ as-
secut9 est. Sed electio cõsecuta est. Reliq
;o excæcati sunt. Quẽadmodũ scriptũ
est. Dedit eis deus spiritũ cõpunctiõis,
oculos ut nõ uideãt, & aures ut nõ audi-
ant, usq; ad hodiernũ diẽ. Et Dauid di-
cit. Fiat mẽsa illorũ in laqueũ, & in capti
onẽ, & in offendiculũ, & in retributionẽ
ipsis. Obtenebrent oculi eor;, ut nõ ui-
deant, & tergũ illo; semp incurua. Dico
igit. Num sic lapsi sũt, ut cõciderint? Ab
sit. Sed p illor; delictũ, sal9 gẽtib9, ĩ hoc
ut eos ad æmulãdũ puocaret. Q; si deli
ctũ illor;, diuitiæ sunt mũdi, & diminu-
tio illo;, diuitiæ gẽtiũ, q̃nto magis pleni
tudo illor;. Vobis em̃ dico gẽtib9, q̃ten9
ego qdẽ sũ apls gentiũ, ministeriũ meũ
glifico, si q̃ mõ ad æmulandũ puocẽ, car
nẽ meã, & saluos reddã nõnullos ex il-
lis. Nã si reiectio illo;, ẽ recõciliatio mũ-
di, q̃ erit assũptio, nisi uita ex mortuis?
Q; si primitiæ sãctæ, sctã ẽ & massa. Et si
radix sctã, scti erũt & rami. Q; si nõnul
li rami defracti sũt, tu; o cũ eẽs oleaster,

τρίβης ἐν αὐτοῖς, καὶ συγκοινωνὸς τῆς ῥίζης καὶ τῆς πιότητος τῆς ἐλαίας ἐγένου. μὴ κατακαυχῶ τῶν κλάδων. εἰ δὲ κατακαυχᾶσαι, οὐ σὺ τὴν ῥίζαν βαστάζεις, ἀλλ' ἡ ῥίζα σέ. ἐρεῖς οὖν, ἐξεκλάσθησαν κλάδοι, ἵνα ἐγὼ ἐγκεντρισθῶ. καλῶς. τῇ ἀπιστίᾳ ἐξεκλάσθησαν, σὺ δὲ τῇ πίστει ἕστηκας, μὴ ὑψηλοφρόνει, ἀλλὰ φοβοῦ. εἰ γὰρ ὁ θεὸς τῶν κατὰ φύσιν κλάδων οὐκ ἐφείσατο, μήπως οὐδὲ σοῦ φείσεται. ἴδε οὖν χρηστότητα καὶ ἀποτομίαν θεοῦ, ἐπὶ μὲν τοὺς πεσόντας, ἀποτομίαν, ἐπὶ δὲ σέ, χρηστότητα, ἐὰν ἐπιμείνῃς τῇ χρηστότητι. ἐπεὶ καὶ σὺ ἐκκοπήσῃ, καὶ ἐκεῖνοι δέ, ἐὰν μὴ ἐπιμείνωσι τῇ ἀπιστίᾳ, ἐγκεντρισθήσονται. δυνατὸς γάρ ἐστιν ὁ θεὸς πάλιν ἐγκεντρίσαι αὐτούς. εἰ γὰρ σὺ ἐκ τῆς κατὰ φύσιν ἐξεκόπης ἀγριελαίου, καὶ παρὰ φύσιν ἐνεκεντρίσθης εἰς καλλιέλαιον, πόσῳ μᾶλλον οὗτοι κατὰ φύσιν
λ κ ἐγκεντρισθήσονται τῇ ἰδίᾳ ἐλαίᾳ; οὐ γὰρ θέλω ὑμᾶς ἀγνοεῖν ἀδελφοὶ τὸ μυστήριον τοῦτο, ἵνα μὴ ἦτε παρ' ἑαυτοῖς φρόνιμοι, ὅτι πώρωσις ἀπὸ μέρους τῷ Ἰσραὴλ γέγονεν, ἄχρις οὗ τὸ πλήρωμα τῶν ἐθνῶν εἰσέλθῃ, καὶ οὕτως πᾶς Ἰσραὴλ σωθήσεται. καθὼς γέγραπται. ἥξει ἐκ Σιὼν ὁ ῥυόμενος, καὶ ἀποστρέψει ἀσεβείας ἀπὸ Ἰακώβ, καὶ αὕτη αὐτοῖς ἡ παρ' ἐμοῦ διαθήκη, ὅταν ἀφέλωμαι τὰς ἁμαρτίας αὐτῶν. κατὰ μὲν τὸ εὐαγγέλιον ἐχθροὶ δι' ὑμᾶς, κατὰ δὲ ἐκλογὴν, ἀγαπητοὶ διὰ τοὺς πατέρας. ἀμεταμέλητα γὰρ τὰ χαρίσματα, καὶ ἡ κλῆσις τοῦ θεοῦ. ὥσπερ γὰρ καὶ ὑμεῖς ποτε, ἠπειθήσατε τῷ θεῷ, νῦν δὲ ἠλεήθητε τῇ τούτων ἀπειθείᾳ, οὕτως καὶ οὗτοι νῦν ἠπειθήσαν τῷ ὑμετέρῳ ἐλέει, ἵνα καὶ αὐτοὶ ἐλεηθῶσι. συνέκλεισε γὰρ ὁ θεὸς τοὺς πάντας εἰς ἀπείθειαν, ἵνα τοὺς
λ θ πάντας ἐλεήσῃ. Ω βάθος πλούτου καὶ σοφίας καὶ γνώσεως θεοῦ, ὡς ἀνεξερεύνητα τὰ κρίματα αὐτοῦ, καὶ ἀνεξιχνίαστοι αἱ ὁδοὶ

insit⁹ fuisti illis, & consors radicis, & pinguedinis oleæ fact⁹ es, ne gl'ieris aduersus ramos, q̄ si gl'iaris, non tu radicē portas, sed radix te. Dices igit', defracti sunt rami, ut ego inserer. Bene dicis, p̄ incredulitatē defracti sūt, tu uero fide cōstitisti. Ne efferaris animo, sed timeas. Nā si deus naturalib⁹ ramis non pepcit. Vide ne q̄ fiat, ut nec tibi parcat. Ecce igitur bonitatē & sæueritatē dei, in eos q̄dē, q̄ ceciderunt, sæueritatē, in te uero bonitatem, si permāseris in bonitate. Quoniā & tu excideris, & illi porro, si nō p̄manserint in incredulitate, inserent'. Potest em̄ deus denuo inserere illos. Etem̄ si tu naturali exect⁹ es oleastro, & præter naturā insit⁹ es in uerā oleam, quāto magis hi, qui naturales sunt, inserent' propriæ oleæ? Nō em̄ uolo uos ignorare fratres mysteriū hoc, ut non sitis apud uosmet ipsos prudentes, quod excæcatio ex parte, Israheli accidit, donec plenitudo gentiū aduenerit, & sic tot⁹ Israhel saluabit'. Sicut scriptū est. Aduenier ex Sion is q̄ liberat, & auertet impietates a Iacob. Et hoc illis a me, p̄fectū testamētū, cū abstulero p̄cā illor̄. Secūdū euāgeliū q̄dē, inimici propter uos, secundū electionē aūt, dilecti p̄pter patres. Nā dona q̄dē & uocatio dei, eiusmodi sūt, ut eor̄ illū pœnitere nō possit. Quēadmodū em̄ & uos q̄ndā increduli fuistis deo, nūc autē misericordiā estis cōsecuti, p̄ illor̄ incredulitatē, sic & isti nūc increduli facti sūt, p̄ uestri misericordiā, ut & ipsi misericordiā cōsequant'. Cōclusit em̄ deus oēs in īcredulitatē, ut oīm misereret'. O p̄fūditatē diuitiar̄, & sapiæ, & cognitiōis dei. Q̄ inscrutabilia sūt iudicia ei⁹, & imp' uestigabiles

σοι αἱ ὁδοὶ αὐτοῦ. Τίς γὰρ ἔγνω νοῦν κυρίου; ἢ τίς σύμβουλος αὐτοῦ ἐγένετο; ἢ Τίς προέδωκεν αὐτῷ, καὶ ἀνταποδοθήσεται αὐτῷ; ὅτι ἐξ αὐτοῦ, καὶ δι' αὐτοῦ, καὶ εἰς αὐτὸν τὰ πάντα. αὐτῷ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας. ἀμήν.

μ Παρακαλῶ οὖν ὑμᾶς ἀδελφοί, διὰ τῶν οἰκτιρμῶν τοῦ θεοῦ, παραστῆσαι τὰ σώματα ὑμῶν, θυσίαν ζῶσαν, ἁγίαν, εὐάρεστον τῷ θεῷ, τὴν λογικὴν λατρείαν ὑμῶν. καὶ μὴ συσχηματίζεσθε τῷ αἰῶνι τούτῳ, ἀλλὰ μεταμορφοῦσθε τῇ ἀνακαινώσει τοῦ νοὸς ὑμῶν, εἰς τὸ δοκιμάζειν ὑμᾶς, τί τὸ θέλημα τοῦ θεοῦ, τὸ ἀγαθὸν, καὶ εὐάρεστον καὶ τέλειον.

μα Λέγω γὰρ διὰ τῆς χάριτος τῆς δοθείσης μοι, παντὶ τῷ ὄντι ἐν ὑμῖν, μὴ ὑπερφρονεῖν, παρ' ὃ δεῖ φρονεῖν, ἀλλὰ φρονεῖν, εἰς τὸ σωφρονεῖν, ἑκάστῳ ὡς ὁ θεὸς ἐμέρισε μέτρον πίστεως.

μβ Καθάπερ γὰρ ἐν ἑνὶ σώματι μέλη πολλὰ ἔχομεν, τὰ δὲ μέλη πάντα οὐ τὴν αὐτὴν ἔχει πρᾶξιν, οὕτως οἱ πολλοὶ ἓν σῶμά ἐσμεν ἐν ΧΡΙΣΤΩ, ὁ δὲ καθεὶς, ἀλλήλων μέλη. ἔχοντες δὲ χαρίσματα κατὰ τὴν χάριν τὴν δοθεῖσαν ἡμῖν διάφορα, εἴτε προφητείαν, κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῆς πίστεως. εἴτε διακονίαν ἐν τῇ διακονίᾳ, εἴτε ὁ διδάσκων, ἐν τῇ διδασκαλίᾳ. εἴτε ὁ παρακαλῶν, ἐν τῇ παρακλήσει. ὁ μεταδιδοὺς, ἐν ἁπλότητι. ὁ προϊστάμενος ἐν σπουδῇ. ὁ ἐλεῶν ἐν ἱλαρότητι. ἡ ἀγάπη ἀνυπόκριτος, ἀποστυγοῦντες τὸ πονηρόν, κολλώμενοι τῷ ἀγαθῷ, τῇ φιλαδελφίᾳ εἰς ἀλλήλους φιλόστοργοι, τῇ τιμῇ ἀλλήλους προηγούμενοι, τῇ σπουδῇ μὴ ὀκνηροί, τῷ πνεύματι ζέοντες, κυρίῳ δουλεύοντες, τῇ ἐλπίδι χαίροντες, τῇ θλίψει ὑπομένοντες, τῇ προσευχῇ προσκαρτεροῦντες, ταῖς χρείαις τῶν ἁγίων κοινωνοῦντες, τὴν φιλοξενίαν διώκοντες. εὐλογεῖτε τοὺς διώκοντας ὑμᾶς, εὐλογεῖτε καὶ μὴ καταρᾶσθε. χαίρειν μετὰ χαιρόντων

uestigabiles uiæ eius. Quis enim cognouit mentē dñi? Aut quis illius cōsiliū particeps fuit? Aut qs prior dedit illi, & retribuet ei? Quoniā ex illo, & p illū, & in illū oia. Ipsi gloria, in sæcla sæculorū amē.

XII Adhortor aūt uos fratres, p misericordias dei, ut præbeatis corpa uestra, hostiā uiuentē, sanctā, acceptā deo, rationalem cultū uestrū. Et ne configuremini sæculo huic, sed transformemini p renouationē mētis uestræ, ut ꝓbetis quæ sit uolūtas dei, & accepta, & pfecta. Dico aūt p gratiā, quæ data est mihi, cuilibet uersanti inter uos, ne qs arroganter de se sentiat, supra q̄ oportet de se sentire, sed ita sentiat, ut modestus sit & sobrius, unicuiq; ut deus partitus est mensurā fidei. Quēadmodū enim in uno corpore mēbra multa habem⁹, mēbra uero oia, nō eūdem habēt actū, sic multi unū corpus sum⁹ in Christo, singuli aūt, alij alioꝝ mēbra. Sed habentes dona iuxta gratiā datā nobis uaria. Siue ꝓphetiā, iuxta portionē fidei. Siue ministeriū, in ministerio. Siue qui docet, in doctrina. Siue q exhortat', in exhortatiōe. Qui impertit, in simplicitate. Qui præest, in diligētia. Qui miseretur, in hilaritate. Dilectio nō simulata, odio ꝓsequētes quod malū est, adhærentes ei, quod bonū est, per fraternam charitatē, ad mutuo uos diligendos propensi, honore alius aliū præcedentes, diligētia non pigri, spiritu feruētes, domino seruientes, spe gaudētes, per tribulationem patientes, oratiōi instantes, necessitatibus sanctorū cōmunicantes, hospitalitatē sectantes. Bñ loq̄mini de ijs, q uos insectant', bñ loq̄mini inq̄, & ne male precemini. Gaudete cū gaudentibus

χαιρόντων, καὶ κλαίειν μετὰ κλαιόντων, τὸ αὐτὸ εἰς ἀλλήλους φρονοῦντες, μὴ τὰ ὑψηλὰ φρονοῦντες, ἀλλὰ τοῖς ταπεινοῖς συναπαγόμενοι. μὴ γίνεσθε φρόνιμοι παρ' ἑαυτοῖς, μηδενὶ κακὸν ἀντὶ κακοῦ ἀποδιδόντες. προνοούμενοι καλὰ ἐνώπιον πάντων ἀνθρώπων. εἰ δυνατὸν τὸ ἐφ' ὑμῖν, μετὰ πάντων ἀνθρώπων εἰρηνεύοντες, μὴ ἑαυτοὺς ἐκδικοῦντες ἀγαπητοί, ἀλλὰ δότε τόπον τῇ ὀργῇ. γέγραπται γάρ. ἐμοὶ ἐκδίκησις, ἐγὼ ἀνταποδώσω, λέγει κύριος. ἐὰν οὖν πεινᾷ ὁ ἐχθρός σου, ψώμιζε αὐτόν. τοῦτο γὰρ ποιῶν, ἄνθρακας πυρὸς σωρεύσεις ἐπὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ. μὴ νικῶ ὑπὸ τοῦ κακοῦ, ἀλλὰ νίκα ἐν τῷ ἀγαθῷ, τὸ κακόν.

μ γ Πᾶσα ψυχὴ ἐξουσίαις ὑπερεχούσαις ὑποτασσέσθω, οὐ γὰρ ἔστιν ἐξουσία, εἰ μὴ ἀπὸ θεοῦ, αἱ δὲ οὖσαι ἐξουσίαι, ὑπὸ θεοῦ τεταγμέναι εἰσίν. ὥστε ὁ ἀντιτασσόμενος τῇ ἐξουσίᾳ, τῇ τοῦ θεοῦ διαταγῇ ἀνθέστηκεν. οἱ δὲ ἀνθεστηκότες, ἑαυτοῖς κρίμα λήψονται. οἱ γὰρ ἄρχοντες, οὐκ εἰσὶ φόβος τῷ ἀγαθῷ ἔργῳ, ἀλλὰ τῷ κακῷ. θέλεις δὲ μὴ φοβεῖσθαι τὴν ἐξουσίαν; τὸ ἀγαθὸν ποίει, καὶ ἕξεις ἔπαινον ἐξ αὐτῆς. θεοῦ γὰρ διάκονός ἐστί σοι, εἰς τὸ ἀγαθόν. ἐὰν δὲ τὸ κακὸν ποιῇς, φοβοῦ. οὐ γὰρ εἰκῇ τὴν μάχαιραν φορεῖ. θεοῦ γὰρ διάκονός ἐστιν, ἔκδικος εἰς ὀργὴν τῷ τὸ κακὸν πράσσοντι. διὸ ἀνάγκη ὑποτάσσεσθαι, οὐ μόνον διὰ τὴν ὀργήν, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν συνείδησιν. διὰ τοῦτο γὰρ καὶ φόρους τελεῖτε. λειτουργοὶ γὰρ θεοῦ εἰσιν, εἰς αὐτὸ τοῦτο προσκαρτεροῦντες. Ἀπόδοτε οὖν πᾶσι τὰς ὀφειλάς. τῷ τὸν φόρον, τὸν φόρον. τῷ τὸ τέλος, τὸ τέλος. τῷ τὸν φόβον, τὸν φόβον. τῷ τὴν τιμήν, τὴν τιμήν. μηδενὶ μηδὲν ὀφείλετε, εἰ μὴ τὸ ἀγαπᾶν ἀλλήλους. ὁ γὰρ ἀγαπῶν τὸν ἕτερον, νόμον πεπλήρωκεν. τὸ γὰρ οὐ μοιχεύσεις, οὐ φονεύσεις, οὐ κλέψεις, οὐ ψευδομαρτυρήσεις,

καὶ εἴ

gaudentibus, & flete cũ flentibus, eodẽ animo alij in alios affecti, nõ arrogãter de uobis ipſis ſentiẽtes, ſed hũilibus uos accõmodantes. Ne ſitis prudẽtes, apud uoſmetipſos, nemini malũ p malo reddentes. Prouide parãtes honeſta in cõſpectu omniũ hominũ. ſi fieri põt, quantũ in uobis eſt, cũ oĩbus hoĩbus in pace uiuentes, nõ uoſmetipſos ulciſcẽtes dilecti, ſed date locũ iræ. Scriptũ eſt enĩ. Mihi ultio, ego rependam, dicit dñs. Si igit̃ eſurit inmicus tuus, paſce illũ. Hoc enim ſi feceris, carbones ignis coacerua/bis in caput illius. Ne uincaris a malo, imo uince in bono malũ. XIII

Oĩs anima ptãtib⁹ excellẽtib⁹ ſubdita ſit. Nõ enĩ ẽ ptãs, niſi a deo, q̃ uero ſũt ptãtes, a deo ordinatæ ſũt. Itaq; qſquis reſiſtit ptãti, dei ordinatiõi reſiſtit. Qui aũt reſtiterit, ſibiipſis iudiciũ accipiẽt. Nã principes, nõ terrori ſũt bn̄ agẽtib⁹, ſed male. Vis aũt non timere poteſtatẽ? Quod bonũ eſt facito, & habebis laudem ex illa. Dei enĩ miniſter eſt tibi in bonũ. Q d̃ſi feceris, id quod malũ eſt, time. Non enĩ fruſtra gladiũ geſtat. Nã dei miniſter eſt, tibi ultor ad irã, ei q qđ malũ eſt fecerit. Quapropter oportet eſſe ſubditũ, non ſolũ propter irã, uerũ etiã propter conſcientiam. Propter hoc enĩ & uectigalia ſoluitis. Siquidẽ miniſtri dei ſũt, in hoc ipſum incũbentes. Reddite igit̃ oĩbus, quod debetur. cui uectigal, uectigal. cui tributũ, tributũ. cui timorem, timorem. cui honorẽ, honorẽ. Nemini q̃cq̃ debeatis, niſi hoc, ut inuicẽ diligatis. Nã q diligit alterũ, legẽ expleuit. Siq dẽ illa, Nõ adulteraberis, nõ occides, nõ furaberis, nõ falſũ teſtimoniũ dices, nõ cõcupiſces, & ſi qđ

καὶ εἴ τις ἑτέρα ἐντολή, ἐν τούτῳ τῷ λόγῳ ἀνακεφαλαιοῦται, ἐν τῷ ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου ὡς ἑαυτόν. ἡ ἀγάπη τῷ πλησίον κακὸν οὐκ ἐργάζεται. πλήρωμα οὖν νόμου ἡ ἀγάπη. καὶ τοῦτο εἰδότες τὸν καιρόν, ὅτι ὥρα ἡμᾶς ἤδη ἐξ ὕπνου ἐγερθῆναι. νῦν γὰρ ἐγγύτερον ἡμῶν ἡ σωτηρία, ἢ ὅτε ἐπιστεύσαμεν. ἡ νὺξ προέκοψεν, ἡ δὲ ἡμέρα ἤγγικεν. ἀποθώμεθα οὖν τὰ ἔργα τοῦ σκότους, καὶ ἐνδυσώμεθα τὰ ὅπλα τοῦ φωτός. ὡς ἐν ἡμέρᾳ εὐσχημόνως περιπατήσωμεν. μὴ κώμοις καὶ μέθαις, μὴ κοίταις καὶ ἀσελγείαις, μὴ ἔριδι καὶ ζήλῳ, ἀλλὰ ἐνδύσασθε τὸν κύριον ΙΗΣΟΥΝ ΧΡΙΣΤΟΝ.

μ5 Καὶ τὴν σαρκὸς πρόνοιαν μὴ ποιεῖσθε εἰς ἐπιθυμίας. τὸν δὲ ἀσθενοῦντα τῇ πίστει, προσλαμβάνεσθε, μὴ εἰς διακρίσεις διαλογισμῶν. ὃς μὲν πιστεύει φαγεῖν πάντα, ὁ δὲ ἀσθενῶν, λάχανα ἐσθίει. ὁ ἐσθίων, τὸν μὴ ἐσθίοντα μὴ ἐξουθενείτω, καὶ ὁ μὴ ἐσθίων, τὸν ἐσθίοντα μὴ κρινέτω. ὁ θεὸς γὰρ αὐτὸν προσελάβετο. σὺ τίς εἶ, ὁ κρίνων ἀλλότριον οἰκέτην; τῷ ἰδίῳ κυρίῳ στήκει, ἢ πίπτει. σταθήσεται δέ. δυνατὸς γάρ ἐστιν ὁ θεὸς στῆσαι αὐτόν. ὃς μὲν κρίνει ἡμέραν παρ' ἡμέραν, ὃς δὲ κρίνει πᾶσαν ἡμέραν. ἕκαστος ἐν τῷ ἰδίῳ νοὶ πληροφορείσθω. ὁ φρονῶν τὴν ἡμέραν, κυρίῳ φρονεῖ. καὶ ὁ μὴ φρονῶν τὴν ἡμέραν, κυρίῳ οὐ φρονεῖ. ὁ ἐσθίων κυρίῳ ἐσθίει, εὐχαριστεῖ γὰρ τῷ θεῷ. καὶ ὁ μὴ ἐσθίων, κυρίῳ οὐκ ἐσθίει, καὶ εὐχαριστεῖ τῷ θεῷ. οὐδεὶς γὰρ ἡμῶν ἑαυτῷ ζῇ, καὶ οὐδεὶς ἑαυτῷ ἀποθνήσκει.

μ7 Ἐάν τε γὰρ ζῶμεν, τῷ κυρίῳ ζῶμεν, ἐάν τε ἀποθνήσκωμεν, τῷ κυρίῳ ἀποθνήσκομεν. Ἐάν τε οὖν ζῶμεν, ἐάν τε ἀποθνήσκωμεν, τοῦ κυρίου ἐσμέν. Εἰς τοῦτο γὰρ ΧΡΙΣΤΟΣ καὶ ἀπέθανε, καὶ ἀνέστη, καὶ ἀνέζησεν, ἵνα καὶ νεκρῶν καὶ ζώντων κυριεύσῃ. Σὺ δὲ τί κρίνεις τὸν ἀδελφόν σου; ἢ καὶ σύ, τί ἐξουθενεῖς τὸν ἀδελφόν

& si quod aliud præceptū, in hoc ſermone ſūmatim cōprehendit. Nempe diliges, proximū tuū ſicut teipſum. Dilectio, proximo, malum nō operat. Plenitudo itaq; legis, dilectio. Et hoc cū ſciatis tempus, quod tempeſtiuū eſt, nos iā a ſomno expergiſci. Nunc em̄ propius adeſt nobis ſalus, q̄m tum, cū credebamus. Nox progreſſa eſt, dies aūt appropinquat. Abiiciam⁹ igit opa tenebraꝝ, & induamur arma lucis, tanq̄m in die cōpoſite ambulem⁹. nō comeſſationib⁹ & ebrietatib⁹, nō cubilib⁹ ac laſciuijs, nō cōtentione & æmulatione, ſed induamini dñm Ieſum Chriſtū, & carnis curā ne agatis ad concupiſcētias. Porro eū q infirmat fide, XIIII
aſſumite, nō ad diiudicatiōes diſceptationū. Ali⁹ qdē credit ueſcendū eſſe qbuſ libet. Alius aūt q infirm⁹ eſt, holerib⁹ ueſcit. Qui ueſcit, nō ueſcētē ne deſpiciat. Et q nō ueſcit, ueſcentē ne iudicet. Deus em̄ illū aſſumpſit. Tu qs es, q iudicas de alieno famulo? Proprio dño, ſtat aut cadit. ſulcie aūt ut ſtet. Potēs em̄ ē de⁹ efficere ut ſtet. Ali⁹ qdē iudicat diē ad diē, alius aūt iudicat oēm diē. Vnicuiq; ſua mēs ſatiſfaciat. Qui curat diē, dño curat. Et q nō curat diē, dño nō curat. Qui ueſcit, dño ueſcit, gratias enim agit deo, & q nō ueſcit, dño non ueſcitur, & gratias agit deo. Null⁹ em̄ noſtrū ſibi ipſi uiuit, & nullus ſibi ipſi moritur. Nam & ſi uiuimus, domino uiuimus, & ſi morimur, domino morimur. Siue igitur uiuamus, ſiue moriamur, domini ſumus. In hoc enim Chriſtus & mortuus eſt, & reſurrexit, & reuixit, ut mortuis & uiuentibus dominetur. Tu uero cur iudicas fratrem tuum? Aut etiam tu, cur deſpicis fratrem

ἀδελφόμ σου, πάντες γὰρ παρασκησόμεθα τῷ βήματι τοῦ χριστοῦ. γέγραπται γάρ. ζῶ ἐγὼ λέγει κύριος, ὅτι ἐμοὶ κάμψει πᾶν γόνυ, καὶ πᾶσα γλῶσσα ἐξομολογήσεται τῷ θεῷ. ἄρα οὖν ἕκαστος ἡμῶν περὶ ἑαυτοῦ λόγον δώσει τῷ θεῷ. μηκέτι οὖν ἀλλήλους κρίνωμεν, ἀλλὰ τοῦτο κρίνατε μᾶλλον, τὸ μὴ τιθέναι πρόσκομμα τῷ ἀδελφῷ, ἢ σκάνδαλον.

Οἶδα καὶ πέπεισμαι ἐν κυρίῳ ΙΗΣΟΥ, ὅτι οὐδὲν κοινὸν δι' ἑαυτοῦ, εἰ μὴ τῷ λογίζομένῳ τι κοινὸν εἶναι, ἐκείνῳ κοινόν.

Εἰ δὲ διὰ βρῶμα ὁ ἀδελφός σου λυπεῖται, οὐκ ἔτι κατὰ ἀγάπην περιπατεῖς. μὴ τῷ βρώματί σου ἐκεῖνον ἀπόλλυε, ὑπὲρ οὗ ΧΡΙΣΤΟΣ ἀπέθανε. μὴ βλασφημείσθω οὖν ὑμῶν τὸ ἀγαθόν. οὐ γάρ ἐστιν ἡ βασιλεία τοῦ θεοῦ βρῶσις καὶ πόσις, ἀλλὰ δικαιοσύνη καὶ εἰρήνη καὶ χαρὰ, ἐν πνεύματι ἁγίῳ. ὁ γὰρ ἐν τούτοις δουλεύων τῷ ΧΡΙΣΤΩ, εὐάρεστος τῷ θεῷ, καὶ δόκιμος τοῖς ἀνθρώποις. ἄρα οὖν τὰ τῆς εἰρήνης διώκωμεν, καὶ τὰ τῆς οἰκοδομῆς, τῆς εἰς ἀλλήλους. μὴ ἕνεκεν βρώματος κατάλυε τὸ ἔργον τοῦ θεοῦ. πάντα μὲν καθαρὰ, ἀλλὰ κακὸν τῷ ἀνθρώπῳ, τῷ διὰ προσκόμματος ἐσθίοντι. καλὸν τὸ μὴ φαγεῖν κρέα, μηδὲ πιεῖν οἶνον, μηδὲ ἐν ᾧ ὁ ἀδελφός σου προσκόπτει, ἢ σκανδαλίζεται ἢ ἀσθενεῖ. σὺ πίστιν ἔχεις; κατὰ σαυτὸν ἔχε ἐνώπιον τοῦ θεοῦ. μακάριος ὁ μὴ κρίνων ἑαυτὸν, ἐν ᾧ δοκιμάζει. ὁ δὲ διακρινόμενος ἐὰν φάγῃ, κατακέκριται, ὅτι οὐκ ἐκ πίστεως. πᾶν δὲ ὃ οὐκ ἐκ πίστεως, ἁμαρτία ἐστίν. Ὀφείλομεν δὲ ἡμεῖς οἱ δυνατοὶ, τὰ ἀσθενήματα τῶν ἀδυνάτων βαστάζειν, καὶ μὴ ἑαυτοῖς ἀρέσκειν. ἕκαστος ἡμῶν τῷ πλησίον ἀρεσκέτω, εἰς τὸ ἀγαθὸν πρὸς οἰκοδομήν. καὶ γὰρ ὁ ΧΡΙΣΤΟΣ οὐχ ἑαυτῷ ἤρεσεν. ἀλλὰ καθὼς γέγραπται. οἱ ὀνειδισμοὶ τῶν ὀνειδιζόντων σε, ἐπ' ἐμὲ ἔπεσον. ὅσα γὰρ προεγράφη,

fratrẽ tuũ? Oẽs em̃ ſtatuemur apud tribunal Chriſti. Scriptũ eſt em̃. Viuo ego dicit dñs, Mihi flectet̃ omne genu, & omnis lingua cõfitebitur deo. Igitur unuſquiſq; noſtrũ de ſeip̃o ratione reddet deo. Ne poſt hac igit̃ alius alium iudicemus, uerũ illud iudicate magis, ne offendiculũ ponatur fratri, aut lapſus occaſio. Noui ſiquidẽ, & p̃ſuaſum habeo, in dño Ieſu, nihil eſſe cõmune p̃ ſe, niſi ei q̃ exiſtimat aliq̃d eſſe cõmune, illi cõmune eſt. Q̃ ſi p̃pter eſum frater tuus contriſtat̃, non iã ſecundũ charitatẽ ambulas. Ne eſu tuo illũ p̃das, pro quo Chriſtus mortuꝰ eſt. Ne ueſtrũ igit̃ bonũ, hominũ maledicẽtiæ ſit obnoxiũ. Nõ em̃ eſt regnum dei, eſus & potus, ſed iuſtitia, & pax, & gaudiũ, in ſpiritu ſancto. Etenim q̃ in his ſeruit Chriſto, acceptus eſt deo, & p̃batus hominibus. Itaq̃ quæ pacis ſũt, ſectemur, & quæ ædificatiõis, alius erga aliũ. Ne cibi cauſa, deſtruas opꝰ dei. Oĩa quidẽ pura, ſed malũ eſt homini, q̃ p̃ offendiculũ ueſcit̃. Bonũ eſt nõ edere carnes, neq̃ bibere uinũ, neq̃ quicq̃, in q̃ frater tuꝰ impingit, aut offendit̃, aut infirmat̃. Tu fidẽ habes? Apd̃ temetip̃m habe corã deo. Btũs q̃ nõ iudicat ſeip̃m, in eo quod p̃bat. At qui dijudicat, ſi ederit, condemnatus eſt, quoniã nõ edit ex fide. Porro quicquid ex fide non eſt, peccatum eſt. Debemus autem nos qui potentes ſumus, infirmitates impotentium portare, ac non placere nobis ip̃is. Nam unuſquiſq; noſtrũ proximo placeat, in bonũ, ad ædificationem. Etenim Chriſtus non placuit ſibi ipſi, ſed quem admodũ ſcriptũ eſt. Opprobria opprobrãtiũ tibi, inciderũt in me. Nã quæcũq; ante

XV

μ προεγράφη, εἰς τὴν ὑμετέραν διδασκαλίαν προεγράφη, ἵνα διὰ τῆς ὑπομονῆς, καὶ τῆς παρακλήσεως τῶν γραφῶν τὴν ἐλπίδα ἔχωμεν. ὁ δὲ θεὸς τῆς ὑπομονῆς, καὶ τῆς παρακλήσεως, δῴη ὑμῖν τὸ αὐτὸ φρονεῖν ἐν ἀλλήλοις κατὰ χριστον ιησουν, ἵνα ὁμοθυμαδὸν ἐν ἑνὶ στόματι δοξάζητε τὸν θεὸν, καὶ πατέρα τοῦ κυρίου ἡμῶν ιησου χριστου. διὸ προσλαμβάνεσθε ἀλλήλους, καθὼς καὶ ὁ χριστος προσελάβετο ὑμᾶς, εἰς δόξαν θεοῦ. λέγω δὲ χριστον ιησουν διάκονον γεγενῆσθαι περιτομῆς ὑπὲρ ἀληθείας θεοῦ, εἰς τὸ βεβαιῶσαι τὰς ἐπαγγελίας τῶν πατέρων, τὰ δὲ ἔθνη ὑπὲρ ἐλέους δοξάσαι τὸν θεόν. καθὼς γέγραπται. διὰ τοῦτο ἐξομολογήσομαί σοι ἐν ἔθνεσι, καὶ τῷ ὀνόματί σου ψαλῶ. καὶ πάλιν λέγει. εὐφράνθητε ἔθνη μετὰ τοῦ λαοῦ αὐτου. καὶ πάλιν. αἰνεῖτε τὸν κύριον πάντα τὰ ἔθνη, καὶ ἐπαινέσατε αὐτὸν πάντες οἱ λαοί, καὶ πάλιν ησαΐας λέγει. ἔσται ἡ ῥίζα τοῦ ιεσσαὶ, καὶ ὁ ἀνιστάμενος ἄρχειν ἐθνῶν, ἐπ' αὐτῷ ἔθνη ἐλπιοῦσιν. ὁ δὲ θεὸς τῆς ἐλπίδος, πληρώσαι ὑμᾶς πάσης χαρᾶς καὶ εἰρήνης, ἐν τῷ πιστεύειν εἰς τὸ περισσεύειν ὑμᾶς ἐν τῇ ἐλπίδι, ἐν δυνάμει πνεύματος ἁγίου. πέπεισμαι δὲ ἀδελφοί μου, καὶ αὐτὸς ἐγὼ περὶ ὑμῶν, ὅτι καὶ αὐτοὶ μεστοὶ ἐστε ἀγαθωσύνης, πεπληρωμένοι πάσης γνώσεως. δυνάμενοι καὶ ἄλλους νουθετεῖν. τολμηρότερον δὲ ἔγραψα ὑμῖν ἀδελφοὶ ἀπὸ μέρους, ὡς ἐπαναμιμνήσκων ὑμᾶς, διὰ τὴν χάριν τὴν δοθεῖσάν μοι ὑπὸ τοῦ θεοῦ, εἰς τὸ εἶναί με λειτουργὸν ιησου χριστου, εἰς τὰ ἔθνη, ἱερουργοῦντα τὸ εὐαγγέλιον τοῦ θεοῦ, ἵνα γένηται ἡ προσφορὰ τῶν ἐθνῶν εὐπρόσδεκτος, ἡγιασμένη ἐν πνεύματι ἁγίῳ.

ἔχω οὖν καύχησιν ἐν χριστῳ ιησου τὰ πρὸς τὸν θεόν. οὐ γὰρ τολμήσω λαλεῖν τί ὧν

ante ſunt ſcripta, in noſtram doctrinã præſcripta ſunt, ut per patientiã & cõſolationem ſcripturarum ſpem habeam⁹. Deus autem patientiæ & conſolatiõis, det uobis idem mutuo inter uos ſentire, ſecundũ Ieſum Chriſtum, ut unanimiter, in uno ore, glorificetis deũ, & patrẽ domini noſtri Ieſu Chriſti. Quapropter aſſumite uos inuicem, quemadmodum & Chriſtus aſſumpſit nos, in gloriã dei. Dico autem Ieſum Chriſtum, miniſtrũ fuiſſe circumciſionis, pro ueritate dei, ad coufirmandas promiſſiones patrum, In hoc autem, ut gentes pro miſericordia glorificẽt deum. Sicut ſcriptum eſt. Propter hoc confitebor tibi in gentibus, & nomini tuo pſallam. Et rurſum dicit. Gaudete gentes cum populo eius. Et rurſum. Laudate dominũ omnes gentes, & collaudate eum omnes populi. Et rurſum Eſaias dicit. Erit radix Ieſſe, & qui exurgit ad imperandum gentibus, in eo gentes ſperabunt. Deus aut ſpei, impleat uos omni gaudio & pace, in credendo in hoc, ut exuberetis in ſpe, in potentia ſpiritus ſancti. Perſuaſum enim habeo fratres mei, & ipſe ego de uobis, q⁹ & ipſi pleni eſtis bonitate, impleti omni ſcientia, ualentes & alios admonere. Audacius autem ſcripſi uobis fratres, ex parte ue luti commonefaciens uos, propter gratiam quæ data eſt mihi a deo, in hoc ut ſim miniſter Chriſti in gentes, adminiſtrans euangelium dei, ut fiat oblatio gentium acceptabilis, ſanctificata in ſpiritu ſancto. Habeo igitur gloriationem, in Chriſto Ieſu, in his quæ ad deum pertinent. Nõ enim auſim loqui

c quicq̃

τι ὧν ου κατηργάσατο ΧΡΙΣΤΟΣ δι' ἐμοῦ, εἰς ὑπακοὴν ἐθνῶν, λόγῳ καὶ ἔργῳ, ἐν δυνάμει σημείων καὶ τεράτων, ἐν δυνάμει πνεύματος θεοῦ, ὥστε με ἀπ' ἰερουσαλὴμ καὶ κύκλῳ μέχρι τοῦ ἰλλυρικοῦ, πεπληρωκέναι τὸ εὐαγγέλιον τοῦ ΧΡΙΣΤΟΥ. οὕτως δὲ φιλοτιμούμενον εὐαγγελίζεσθαι, οὐχ ὅπου ὠνομάσθη ΧΡΙΣΤΟΣ, ἵνα μὴ ἐπ' ἀλλότριον θεμέλιον οἰκοδομῶ· ἀλλὰ καθὼς γέγραπται· οἷς οὐκ ἀνηγγέλη περὶ αὐτοῦ, ὄψονται, καὶ οἱ οὐκ ἀκηκόασι συνήσουσι. διὸ καὶ ἐνεκοπτόμην τὰ πολλὰ τοῦ ἐλθεῖν πρὸς ὑμᾶς. νυνὶ δὲ μηκέτι τόπον ἔχων, ἐν τοῖς κλίμασι τούτοις, ἐπιποθίαν δὲ ἔχων, τοῦ ἐλθεῖν πρὸς ὑμᾶς ἀπὸ πολλῶν ἐτῶν, ὡς ἐὰν πορεύωμαι, εἰς τὴν σπανίαν, ἐλεύσομαι πρὸς ὑμᾶς. ἐλπίζω γὰρ διαπορευόμενος, θεάσασθαι ὑμᾶς, καὶ ὑφ' ὑμῶν προπεμφθῆναι ἐκεῖ, ἐὰν ὑμῶν πρῶτον ἀπὸ μέρους ἐμπλησθῶ. νυνὶ δὲ πορεύομαι εἰς ἰερουσαλὴμ διακονῶν τοῖς ἁγίοις. εὐδόκησαν γὰρ μακεδονία καὶ ἀχαΐα, κοινωνίαν τινὰ ποιήσασθαι εἰς τοὺς πτωχοὺς τῶν ἁγίων τῶν ἐν ἰερουσαλήμ. εὐδόκησαν γὰρ καὶ ὀφειλέται αὐτῶν εἰσίν. εἰ γὰρ τοῖς πνευματικοῖς αὐτῶν ἐκοινώνησαν τὰ ἔθνη, ὀφείλουσι καὶ ἐν τοῖς σαρκικοῖς λειτουργῆσαι αὐτοῖς. τοῦτο οὖν ἐπιτελέσας, καὶ σφραγισάμενος αὐτοῖς τὸν καρπὸν τοῦτον, ἀπελεύσομαι δι' ὑμῶν εἰς τὴν σπανίαν. οἶδα δέ, ὅτι ἐρχόμενος πρὸς ὑμᾶς, ἐν πληρώματι εὐλογίας τοῦ εὐαγγελίου τοῦ ΧΡΙΣΤΟΥ ἐλεύσομαι. παρακαλῶ δὲ ὑμᾶς ἀδελφοί. διὰ τοῦ κυρίου ἡμῶν ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ, καὶ διὰ τῆς ἀγάπης τοῦ πνεύματος, συναγωνίσασθαί μοι ἐν ταῖς προσευχαῖς ὑπὲρ ἐμοῦ, πρὸς τὸν θεόν, ἵνα ῥυσθῶ ἀπὸ τῶν ἀπειθούντων ἐν τῇ ἰουδαίᾳ, καὶ ἵνα ἡ διακονία μου ἡ εἰς ἰερουσαλὴμ εὐπρόσδεκτος γένηται τοῖς ἁγίοις, ἵνα ἐν χαρᾷ ἔλθω πρὸς ὑμᾶς, διὰ θελήματος θεοῦ

quicq̃ eorum, quæ nō effecit Christus p̃ me, in obediētiā gentiū, uerbo & facto, in potētia signoꝝ & p̃digioꝝ, in potētia spūs dei, ut ab Hierusalē & in circūiacentib⁹ regiōib⁹, usq; ad Illyricū ipleuerim euangeliū Christi, ita tamē ānitēs prædicare euāgeliū, nō ubi noiatus erat Christ⁹, ut ne sup̃ alienū fūdamentū ædificarē, sed quemadmodū scriptū est, Quibus non est annunciatum de eo, uidebunt, & qui nō audierant, intelligent. Quapropter & impeditus sum sæpe, quo minus ueni rem ad uos. Nunc uero cū non amplius habeā locū in regionibus his, desyderiū aūt habeā ueniendi ad uos, multis iam annis, quandocūq; fuero p̃fectus in Hispaniam, ueniā ad uos. Spero enim fore, ut istac iter faciens, uideā uos, & a uobis p̃ducar illuc, si uestra cōsuetudine prius ex parte fuero expletus. Nunc aūt proficiscor Hierusalem, ministrans sanctis. Visum est em̃ Macedoniæ & Achaiæ, cōmunicationē aliquā facere, in pauperes sanctos, qui sunt Hierusalem. Nam ita uisum est illis, & debitores illoꝝ sunt. Etenim si spiritualia sua cōmunicauerūt gentibus, debēt & hæ in carnalibus ministrare illis. Hoc igitur ubi perfecero, & obsignauero illis fructū hunc, reuertar per uos in Hispaniam. Scio nāq;, quod ubi uenero ad uos, in plenitudine benedictionis euangeliī Christi uēturus sim. Obsecro aūt uos fratres, per dominum nostrū Iesum Christū, & p̃ dilectionem spūs, ut me laborantē adiuuetis, in orationibus p̃ me ad deū, ut liberer ab incredulis in Iudæa, & ut ministeriū meū, qd̃ exhibebo in hierusalē, acceptū sit sctis, ut in gaudio ueniā ad uos, per uolūtatem dei

Θεοῦ, καὶ συναναπαύσωμαι ὑμῖν. ὁ δὲ θεὸς τῆς εἰρήνης, μετὰ πάντων ὑμῶν. ἀμήν.

Συνίστημι δὲ ὑμῖν Φοίβην, τὴν ἀδελφὴν ἡμῶν, οὖσαν διάκονον τῆς ἐκκλησίας τῆς ἐν Κεγχρεαῖς, ἵνα αὐτὴν προσδέξησθε ἐν κυρίῳ, ἀξίως τῶν ἁγίων, καὶ παραστῆτε αὐτῇ ἐν ᾧ ἂν ὑμῶν χρῄζῃ πράγματι· καὶ γὰρ αὕτη προστάτις πολλῶν ἐγενήθη, καὶ ἐμοῦ αὐτοῦ.

Ἀσπάσασθε Πρίσκαν καὶ Ἀκύλαν, τοὺς συνεργούς μου ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, οἵτινες ὑπὲρ τῆς ψυχῆς μου τὸν ἑαυτῶν τράχηλον ὑπέθηκαν· οἷς οὐκ ἐγὼ μόνος εὐχαριστῶ, ἀλλὰ καὶ πᾶσαι αἱ ἐκκλησίαι τῶν ἐθνῶν· καὶ τὴν κατ' οἶκον αὐτῶν ἐκκλησίαν. Ἀσπάσασθε Ἐπαίνετον τὸν ἀγαπητόν μου, ὅς ἐστιν ἀπαρχὴ τῆς Ἀχαΐας εἰς Χριστόν. Ἀσπάσασθε Μαρίαν, ἥτις πολλὰ ἐκοπίασεν εἰς ἡμᾶς. Ἀσπάσασθε Ἀνδρόνικον καὶ Ἰουνίαν, τοὺς συγγενεῖς μου, καὶ συναιχμαλώτους μου, οἵτινές εἰσιν ἐπίσημοι ἐν τοῖς ἀποστόλοις, οἳ καὶ πρὸ ἐμοῦ γεγόνασιν ἐν Χριστῷ. Ἀσπάσασθε Ἀμπλίαν τὸν ἀγαπητόν μου ἐν κυρίῳ. Ἀσπάσασθε Οὐρβανὸν, τὸν συνεργὸν ἡμῶν ἐν Χριστῷ, καὶ Στάχυν τὸν ἀγαπητόν μου. Ἀσπάσασθε Ἀπελλῆν, τὸν δόκιμον ἐν Χριστῷ. Ἀσπάσασθε τοὺς ἐκ τῶν Ἀριστοβούλου. Ἀσπάσασθε Ἡρῳδίωνα τὸν συγγενῆ μου, Ἀσπάσασθε τοὺς ἐκ τῶν Ναρκίσσου τοὺς ὄντας ἐν κυρίῳ. Ἀσπάσασθε Τρύφαιναν καὶ Τρυφῶσαν, τὰς κοπιώσας ἐν κυρίῳ. Ἀσπάσασθε Περσίδα τὴν ἀγαπητήν, ἥτις πολλὰ ἐκοπίασεν ἐν κυρίῳ. Ἀσπάσασθε Ῥοῦφον τὸν ἐκλεκτὸν ἐν κυρίῳ, καὶ τὴν μητέρα αὐτοῦ καὶ ἐμοῦ. Ἀσπάσασθε Ἀσύγκριτον, Φλέγοντα, Ἑρμᾶν, Πατρόβαν, Ἑρμῆν, καὶ τοὺς σὺν αὐτοῖς ἀδελφούς. Ἀσπάσασθε Φιλόλογον, καὶ Ἰουλίαν, Νηρέα, καὶ τὴν ἀδελφὴν αὐτοῦ, καὶ Ὀλυμπᾶν, καὶ τοὺς σὺν αὐτοῖς πάντας

dei unaq; uobiſcum refociller. Deus aũt pacis, ſit cum omnibus uobis. Amen.

XVI Cõmendo autem uobis Phœben, ſororem noſtram, quæ eſt miniſtra eccleſiæ Cenchreenſis, ut illam ſuſcipiatis in Chriſto, ita ut decet ſãctos, & adſitis ei, in quocunq; uobis eguerit negocio. Nã & hæc multis adfuit, & mihi ipſi. Salutate Priſcam & Aquilam, adiutores meos in Chriſto Ieſu, qui pro anima mea ſuam ipſorum ceruicem ſuppoſuerunt. Quibus non ego ſolus gratias ago, ſed & omnes eccleſiæ gentium, item quæ in domo illorum eſt congregationem. Salutate Epænetum dilectum meum, qui eſt primitiæ Achaiæ in Chriſto. Salutate Mariam, quæ multum laborauit erga nos. Salutate Andronicum, & Iuniã, cognatos meos, & concaptiuos meos, q̃ ſũt inſignes inter apoſtolos, qui etiã ante me fuerunt in Chriſto. Salutate Ampliã dilectum meũ in dño. Salutate Vrbanum, adiutorem meum in Chriſto, & Stachyn dilectum meum. Salutate Apellem, probatum in Chriſto. Salutate eos qui ſunt ex Ariſtobuli familiaribus. Salutate Herodionem, cognatum meum. Salutate eos qui ſunt ex Narciſſi familiaribus, hos qui ſunt in Chriſto. Salutate Tryphænam & Tryphoſam, quæ laborant in domino. Salutate Perſidem dilectam, quæ multum laborauit in domino. Salutate Rufum, electũ in domino, & matrẽ illius ac meã. Salutate Aſyncritum Phlegontem, Ermam, Patrobam, Mercurium, & qui cum his ſunt fratres. Salutate Philologum, & Iuliam, Nereum & ſororem eius, & Olympam, & qui cum his ſunt

πάντας ἁγίους. ἀσπάσασθε ἀλλήλους, ἐν φιλήματι ἁγίῳ. ἀσπάζονται ὑμᾶς αἱ ἐκκλησίαι τοῦ ΧΡΙΣΤΟΥ.

Παρακαλῶ δὲ ὑμᾶς ἀδελφοί, σκοπεῖν τοὺς τὰς διχοστασίας, καὶ τὰ σκάνδαλα, παρὰ τὴν διδαχὴν ἣν ὑμεῖς ἐμάθετε, ποιοῦντας, καὶ ἐκκλίνατε ἀπ' αὐτῶν. οἱ γὰρ τοιοῦτοι, τῷ κυρίῳ ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΩ οὐ δουλεύουσιν, ἀλλὰ τῇ ἑαυτῶν κοιλίᾳ, καὶ διὰ τῆς χρηστολογίας, καὶ εὐλογίας, ἐξαπατῶσι τὰς καρδίας τῶν ἀκάκων. ἡ γὰρ ὑμῶν ὑπακοὴ εἰς πάντας ἀφίκετο. χαίρω οὖν ὑφ' ὑμῖν. θέλω δὲ ὑμᾶς σοφοὺς μὲν εἶναι εἰς τὸ ἀγαθόν, ἀκεραίους δὲ εἰς τὸ κακόν. ὁ δὲ θεὸς τῆς εἰρήνης συντρίψει τὸν σατανᾶν ὑπὸ τοὺς πόδας ὑμῶν, ἐν τάχει. ἡ χάρις τοῦ κυρίου ἡμῶν ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ, μεθ' ὑμῶν. ἀσπάζονται ὑμᾶς Τιμόθεος ὁ συνεργός μου, καὶ Λούκιος, καὶ Ἰάσων, καὶ Σωσίπατρος, οἱ συγγενεῖς μου. ἀσπάζομαι ὑμᾶς ἐγὼ Τέρτιος, ὁ γράψας τὴν ἐπιστολὴν ἐν κυρίῳ. ἀσπάζεται ὑμᾶς Γάιος ὁ ξένος μου, καὶ τῆς ἐκκλησίας ὅλης. ἀσπάζεται ὑμᾶς Ἔραστος, ὁ οἰκονόμος τῆς πόλεως, καὶ Κούαρτος ὁ ἀδελφός. ἡ χάρις τοῦ κυρίου ἡμῶν ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ μετὰ πάντων ὑμῶν, ἀμήν.

Τῷ δὲ δυναμένῳ ἡμᾶς στηρίξαι κατὰ τὸ εὐαγγέλιόν μου, καὶ τὸ κήρυγμα ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ, κατὰ ἀποκάλυψιν μυστηρίου, χρόνοις αἰωνίοις σεσιγημένου, φανερωθέντος δὲ νῦν, διά τε γραφῶν προφητικῶν, κατ' ἐπιταγὴν τοῦ αἰωνίου θεοῦ, εἰς ὑπακοὴν πίστεως, εἰς πάντα τὰ ἔθνη γνωρισθέντος, μόνῳ σοφῷ θεῷ, διὰ ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ, ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας ἀμήν.

Πρὸς τοὺς ῥωμαίους.

Ἐγράφη ἀπὸ κορίνθου διὰ φοίβης τῆς διακόνου τῆς ἐν κεγχρεαῖς ἐκκλησίας.

omnes sanctos. Salutate uos inuicẽ, in osculo sancto. Salutãt uos ecclesiæ Christi. Obsecro autem uos fratres, ut consyderetis eos, qui dissidia & offensas, contra doctrinam, quam uos didicistis, gignunt, & declinetis ab illis. Nam q eiusmodi sunt, domino Iesu Christo nõ seruiunt, sed suo uentri, & p blandiloquentiam, ac benedicentiam, decipiunt corda simplicium. Vestra enim obedientia ad omnes permanauit. Gaudeo igitur sane de uobis. Sed uolo uos sapientes q̃dem esse ad bonũ, synceros aũt ad malum. Deus aũt pacis conteret satanam sub pedes uestros, breui. Gratia domini nostri Iesu Christi, sit cum omnibus uobis. Salutant uos Timotheus, cooperarius meus, & Lucius, & Iason, & Sosipater, cognati mei. Saluto uos ego Terentius, qui scripsi epistolã in domino. Salutat uos Gaius hospes meus, & ecclesiæ totius. Salutat uos Erastus, questor ærarius ciuitatis, & Quartus frater. Gratia domini nostri iesu Christi, sit cũ omnibus uobis. Amen.

Ei autẽ qui potens est nos cõfirmare secundum Euangelium meum, & preconium Iesu Christi, iuxta reuelationem mysterij, temporibus æternis taciti, manifestati uero nunc, & per scripturas pheticas iuxta delegationẽ æterni dei, in obedientiam fidei, in omnes notificati, Soli sapienti deo, per Iesum Christũ, cui gloria in sæcula. Amen.

Ad Romanos.

Missa fuit a Corintho per Phebẽ ministram Cechreensis ecclesiæ.

Digitized by Google

ΥΠΟΘΕΣΙΣ ΤΗΣ ΠΡΟΣ ΚΟΡΙΝΘΙΟΥΣ ΠΡΩΤΗΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗΣ.

ΤΑΥΤΗΝ ἐπιστέλλει ἀπ' ἐφέσου τῆς ἀσίας, ἑωρακὼς αὐτοὺς ἤδη ὁ Διδάξας, ὑπομιμνήσκων δὲ ὅμως διὰ τῆς ἐπιστολῆς ταύτης. Ἡ δὲ πρόφασις τῆς ἐπιστολῆς αὕτη. Κορίνθιοι ἐκ φιλονεικίας σωαγόμενοι, ἐχίζοντο ταῖς γνώμαις, καὶ λοιπὸν ἦν ἐν αὐτοῖς σχίσματα. καὶ ὄντων σχισμάτων, παρεβλέποντο τὸν λαβόντα τὴν μητρυιάν, ἄλλοι δὲ ἤθελον καταλιμπάνειν τὰς ἰδίας γυναῖκας, προφάσει τῆς ἐγκρατείας, τινὲς δὲ καὶ ἐν ἰδιωλείοις ἤσθιον, ὡς ἀδιαφόρων ὄντων τῶν εἰδωλοθύτων, ἄλλοι δὲ τοὺς μὲν ἄλλους ἐζουθένουν, τοὺς δὲ λαλόντας γλώσσαις ἐθάυμαζον, καὶ τέλος, ἠπάτητο καὶ εἰς τὸ περὶ ἀναστάσεως μυστήριον, λέγοντες, μὴ ἐγείρεσθαι τὴν σάρκα ταύτην. τούτων πάντων ἐν κορίνθῳ κινουμένων, γράφουσιν οἱ λαοὶ ζῆλ ἀπόστολω, καὶ λοιπὸν πρὸς πάντα ἀντιγράφει, καὶ πρῶτον μὲν μαρτυρεῖ αὐτοῖς ἐν φρονήσει καὶ γνώσει. οὐκ ἀποδέχεται αὐτοὺς ποιοῦντας τὰ σχίσματα, ἀλλὰ καὶ συμβουλεύει μὴ ἐν λόγῳ τῆς ἀρετῆς, ἀλλ' ἐν ἔργῳ καὶ δυνάμει ἡ γεῖσθαι. ἔπτα ἐπιτιμήσας ζῆλ τῆς μοιχαλὸν λαβόντι, καὶ παραινέσας μὴ ἔχειν κρίματα πρὸς ἑαυτούς. λοιπὸν περὶ ὧν ἔγραψαν ἀποκρίνεται. περὶ μὲν γάμου διδάσκων ἄζημιον εἶναι τῆς συζυγίαν, καὶ ἐν καιρῷ μόνῳ σχολάζειν διὰ τῆς εὐχῆς, διὰ δὲ τὸ ἀγαπᾶν αὐτοὺς τῆς ἐγκράτειαν. γράφει περὶ παρθενίας, ὅτι οὐ καλὸν ἀνάγκῃ, ἀλλὰ θεοῦ τοῦτο γίνεσθω. εἶτα περὶ τῶν εἰδωλοθύτων, ἵνα μὴ καταχρῶνται τῇ γνώσει, ἀλλὰ τῇ ἀγάπῃ πολιτεύωνται, κωλύει οὖν τὰ ἐν εἰδωλείῳ συμποσία, ἵνα μὴ σκανδαλίζωνται οἱ μικροί. εἶτα περὶ τῶν πνευματικῶν χαρισμάτων γράφει, ἵνα μὴ διαφέρωνται ἐν τοῖς χαρίσμασι, μὴ δὲ προκρίνωσι τὸν ἔχοντα χάρισμα τόδε, τοῦ ἔχοντος τόδε. πάντα γὰρ τοῦ αὐτοῦ πνεύματος εἶναι λέγει. καὶ λοιπὸν περὶ ἀναστάσεως διδάσκει, ὅτι ἡ σὰρξ ἐγείρεται, ἀποθνήσκουσα μὲν φθαρτὴ, ἐγειρομένη δὲ ἄφθαρτος καὶ διὰ τῆς τοῦ θεοῦ χάριν, τῆς δὲ ἀνάστασιν, ἀπὸ τοῦ ἐγηγέρθαι τὸν ΧΡΙΣΤΟΝ σωίσησι. τέλος, παραινετικοὺς λόγους εἰς τὰ ἤθη γράφει, καὶ περὶ λογίας τῆς εἰς τοὺς ἁγίους παραγγέλλει, οὕτως τελεῖ τὴν ἐπιστολήν.

ARGVMENTVM.

CORinthij sunt Ahaici, & hi similiter ab Apostolo audierunt uerbũ ueritatis, & subuersi sunt multifarie a falsis apostolis. Quidã a philosophiæ uerbosa eloquentia, alij secta legis Iudaicæ inducti sunt. Hos reuocat Apostolus ad ueram fidem, & euangelicam sapientiã, scribens eis ab Epheso per Timotheum discipulum suum.

Digitized by Google

χαιρόντων, καὶ κλαίειν μετὰ κλαιόντων, τὸ
αὐτὸ εἰς ἀλλήλους φρονοῦντες, μὴ τὰ ὑψηλὰ
φρονοῦντες, ἀλλὰ τοῖς ταπεινοῖς συναπα
γόμενοι. μὴ γίνεσθε φρόνιμοι παρ' ἑαυτοῖς,
μηδενὶ κακὸν ἀντὶ κακοῦ ἀποδιδόντες. προ-
νοούμενοι καλὰ ἐνώπιον πάντων ἀνθρώ-
πων. εἰ δυνατὸν τὸ ἐξ ὑμῶν, μετὰ πάντων
ἀνθρώπων εἰρηνεύοντες, μὴ ἑαυτοὺς ἐκδι-
κοῦντες ἀγαπητοί, ἀλλὰ δότε τόπον τῇ ὀρ
γῇ. γέγραπται γάρ. ἐμοὶ ἐκδίκησις, ἐγὼ ἀν-
ταποδώσω, λέγει κύριος. ἐὰν οὖν πεινᾷ ὁ ἐχ
θρός σου, ψώμιζε αὐτόν. τοῦτο γὰρ ποιῶν, ἄν
θρακας πυρὸς σωρεύσεις ἐπὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ.
μὴ νικῶ ὑπὸ τοῦ κακοῦ, ἀλλὰ νίκα ἐν τῷ ἀγα
θῷ, τὸ κακόν. Πᾶσα ψυχὴ ἐξουσίαις
μ γ ὑπερεχούσαις ὑποτασσέσθω, οὐ γὰρ ἔστιν ἐξ
ουσία, εἰ μὴ ἀπὸ θεοῦ, αἱ δὲ οὖσαι ἐξουσίαι,
ὑπὸ θεοῦ τεταγμέναι εἰσίν. ὥστε ὁ ἀντιτα
σσόμενος τῇ ἐξουσίᾳ, τῇ τοῦ θεοῦ διαταγῇ
ἀνθέστηκεν. οἱ δὲ ἀνθεστηκότες, ἑαυτοῖς κρῖ
μα λήψονται. οἱ γὰρ ἄρχοντες, οὐκ εἰσὶ φόβος
τῷ ἀγαθῷ ἔργῳ, ἀλλὰ τῷ κακῷ. θέλεις δὲ μὴ φοβεῖσθαι τὴν ἐξουσίαν; τὸ ἀγα
θὸν ποίει, καὶ ἕξεις ἔπαινον ἐξ αὐτῆς. θεοῦ γὰ
διάκονός ἐστί σοι, εἰς τὸ ἀγαθόν. ἐὰν δὲ τὸ κα-
κὸν ποιῇς, φοβοῦ. οὐ γὰρ εἰκῇ τὴν μάχαιραν
φορεῖ. θεοῦ γὰρ διάκονός ἐστιν, ἔκδικος εἰς ὀρ
γὴν τῷ τὸ κακὸν πράσσοντι. διὸ ἀνάγκη ὑπο
τάσσεσθαι, οὐ μόνον διὰ τὴν ὀργὴν, ἀλλὰ καὶ
διὰ τὴν συνείδησιν. διατοῦτο γὰρ καὶ φόρους
τελεῖτε. λειτουργοὶ γὰρ θεοῦ εἰσιν, εἰς αὐτὸ τοῦτο
προσκαρτεροῦντες. Ἀπόδοτε οὖν πᾶ-
σι τὰς ὀφειλάς. τῷ τὸν φόρον, τὸν φό-
μ δ ρον. τῷ τὸ τέλος, τὸ τέλος. τῷ τὸν φόβον, τὸν
φόβον. τῷ τὴν τιμὴν, τὴν τιμήν. μηδενὶ μη
δὲν ὀφείλετε, εἰ μὴ τὸ ἀγαπᾶν ἀλλήλους.
ὁ γὰρ ἀγαπῶν τὸν ἕτερον, νόμον πεπλήρω
κεν. τὸ γὰρ οὐ μοιχεύσεις, οὐ φονεύσεις, οὐ κλέ
ψεις, οὐ ψευδομαρτυρήσεις, οὐκ ἐπιθυμήσεις,
καὶ εἴ

gaudentibus, & flete cũ flentibus, eodẽ
animo alĳ in alios affecti, nõ arrogãter
de uobis ipĳs sentiẽtes, sed hũilibus uos
accõmodantes. Ne sitis prudẽtes, apud
uosmetipsos, nemini malũ, p malo red-
dentes. Prouide parãtes honesta in cõ-
spectu omniũ hominũ. si fieri põt, quan
tũ in uobis est, cũ oibus hoibus in pa-
ce uiuentes, nõ uosmetipsos ulciscẽtes di
lecti, sed date locũ iræ. Scriptũ est enĩ.
Mihi ultio, ego rependam, dicit dñs. Si
igit esurit inmicus tuus, pasce illũ. Hoc
enim si feceris, carbones ignis coacerua-
bis in caput illius. Ne uincaris a malo,
imo uince in bono malũ. Oĩs anima XIII
ptãtib⁹ excellẽtib⁹ subdita sit. Nõ enĩ ẽ
ptãs, nisi a deo, q̃ uero sũt ptãtes, a deo
ordinatæ sũt. Itaq; qsquis resistit ptãti,
dei ordinatiõi resistit. Qui aũt restiterit,
sibiipsis iudiciũ accipiẽt. Nã principes,
nõ terrori sũt bn̄ agẽtib⁹, sed male. Vis
aũt non timere potestatẽ? Quod bonũ
est facito, & habebis laudem ex illa. Dei
enĩ minister est tibi in bonũ. Q d'si fece
ris, id quod malũ est, time. Non enĩ fru
stra gladiũ gestat. Nã dei minister est,
tibi ultor ad irã, ei q qđ malũ est fecerit.
Quapropter oportet esse subditũ, non
solũ propter irã, uerũ etiã propter con-
scientiam. Propter hoc enĩ & uectigalia
soluitis. Siquidẽ ministri dei sũt, in hoc
ipsum incũbentes. Reddite igit oibus,
quod debetur. cui uectigal, uectigal. cui
tributũ, tributũ. cui timorem, timorem.
cui honorẽ, honorẽ. Nemini qcq̃ debe-
atis, nisi hoc, ut inuicẽ diligatis. Nã q di-
ligit alterũ, legẽ expleuit. Siq dẽ illa, Nõ
adulteraberis, nõ occides, nõ furaberis,
nõ falsũ testimoniũ dices, nõ cõcupisces,
& si qđ

Digitized by Google

καὶ εἴ τις ἑτέρα ἐντολή, ἐν τούτῳ τῷ λόγῳ ἀνακεφαλαιοῦται, ἐν τῷ ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου ὡς ἑαυτόν. ἡ ἀγάπη τῷ πλησίον κακὸν οὐκ ἐργάζεται. πλήρωμα οὖν νόμου ἡ ἀγάπη. καὶ τοῦτο εἰδότες τὸν καιρόν, ὅτι ὥρα ἡμᾶς ἤδη ἐξ ὕπνου ἐγερθῆναι. νῦν γὰρ ἐγγύτερον ἡμῶν ἡ σωτηρία, ἢ ὅτε ἐπιστεύσαμεν. ἡ νὺξ προέκοψεν, ἡ δὲ ἡμέρα ἤγγικεν. ἀποθώμεθα οὖν τὰ ἔργα τοῦ σκότους, καὶ ἐνδυσώμεθα τὰ ὅπλα τοῦ φωτός. ὡς ἐν ἡμέρᾳ εὐσχημόνως περιπατήσωμεν. μὴ κώμοις καὶ μέθαις, μὴ κοίταις καὶ ἀσελγείαις, μὴ ἔριδι καὶ ζήλῳ, ἀλλ' ἐνδύσασθε τὸν κύριον ΙΗΣΟΥΝ ΧΡΙΣΤΟΝ.

μ 5 Καὶ τὴν σαρκὸς πρόνοιαν μὴ ποιεῖσθε εἰς ἐπιθυμίας. τὸν δὲ ἀσθενοῦντα τῇ πίστει, προσλαμβάνεσθε, μὴ εἰς διακρίσεις διαλογισμῶν. ὃς μὲν πιστεύει φαγεῖν πάντα, ὁ δὲ ἀσθενῶν, λάχανα ἐσθίει. ὁ ἐσθίων, τὸν μὴ ἐσθίοντα μὴ ἐξουθενείτω, καὶ ὁ μὴ ἐσθίων, τὸν ἐσθίοντα μὴ κρινέτω. ὁ θεὸς γὰρ αὐτὸν προσελάβετο. σὺ τίς εἶ, ὁ κρίνων ἀλλότριον οἰκέτην; τῷ ἰδίῳ κυρίῳ στήκει, ἢ πίπτει. σταθήσεται δέ. δυνατὸς γάρ ἐστιν ὁ θεὸς στῆσαι αὐτόν. ὃς μὲν κρίνει ἡμέραν παρ' ἡμέραν, ὃς δὲ κρίνει πᾶσαν ἡμέραν. ἕκαστος ἐν τῷ ἰδίῳ νοὶ πληροφορείσθω. ὁ φρονῶν τὴν ἡμέραν, κυρίῳ φρονεῖ. καὶ ὁ μὴ φρονῶν τὴν ἡμέραν, κυρίῳ οὐ φρονεῖ. ὁ ἐσθίων κυρίῳ ἐσθίει, εὐχαριστεῖ γὰρ τῷ θεῷ. καὶ ὁ μὴ ἐσθίων, κυρίῳ οὐκ ἐσθίει, καὶ εὐχαριστεῖ τῷ θεῷ. οὐδεὶς γὰρ ἡμῶν ἑαυτῷ ζῇ, καὶ οὐδεὶς ἑαυτῷ ἀποθνήσκει.

μ 7 Ἐάν τε γὰρ ζῶμεν, τῷ κυρίῳ ζῶμεν, ἐάν τε ἀποθνήσκωμεν, τῷ κυρίῳ ἀποθνήσκομεν. ἐάν τε οὖν ζῶμεν, ἐάν τε ἀποθνήσκωμεν, τοῦ κυρίου ἐσμέν. εἰς τοῦτο γὰρ ΧΡΙΣΤΟΣ καὶ ἀπέθανε, καὶ ἀνέστη, καὶ ἀνέζησεν, ἵνα καὶ νεκρῶν καὶ ζώντων κυριεύσῃ. σὺ δὲ τί κρίνεις τὸν ἀδελφόν σου; ἢ καὶ σύ, τί ἐξουθενεῖς τὸν ἀδελφόν

& si quod aliud præceptū, in hoc ſermone ſūmatim cōprehenditᵉ. Nempe diliges, pximū tuū ſicut teipſum. Dilectio, proximo, malum nō operatᵉ. Plenitudo itaq; legis, dilectio. Et hoc cū ſciatis tempus, quod tempeſtiuū eſt, nos iā a ſomno expergiſci. Nunc emī ppius adeſt nobis ſalus, q̄ tum, cū credebamus. Nox ꝓgreſſa eſt, dies aūt appropinquat. Abiiciam⁹ igitᵉ opa tenebraꝝ, & induamur arma lucis. tanq̄ in die cōpoſite ambulem⁹. nō comeſſationib⁹ & ebrietatib⁹, nō cubilib⁹ ac laſciuijs, nō cōtentione & æmulatione, ſed induamini dñm Ieſum Chriſtū, & carnis curā ne agatis ad concupiſcētias. Porro eū q infirmatᵉ fide, aſſumite, nō ad diiudicatiōes diſceptationū. Ali⁹ qdē credit ueſcendū eſſe qbuſlibet. Alius aūt q infirm⁹ eſt, holerib⁹ ueſcitᵉ. Qui ueſcitᵉ, nō ueſcētē ne deſpiciat. Et q nō ueſcitᵉ, ueſcentē ne iudicet. Deus emī illū aſſumpſit. Tu qs es, q iudicas de alieno famulo? Proprio dño, ſtat aut cadit. fulcietᵉ aūt ut ſtet. Potēs emī ē de⁹ efficere ut ſtet. Ali⁹ qdē iudicat diē ad diē, alius aūt iudicat oēm diē. Vnicuiq; ſua mēs ſatiſfaciat. Qui curat diē, dño curat. Et q nō curat diē, dño nō curat. Qui ueſcitᵉ, dño ueſcitᵉ, gratias enim agit deo, & q nō ueſcitᵉ, dño non ueſcitur, & gratias agit deo. Null⁹ emī noſtrū ſibi ipſi uiuit, & nullus ſibi ipſi moritᵉ. Nam & ſi uiuimus, domiuo uiuimus, & ſi morimur, domino morimur. Siue igitur uiuamus, ſiue moriamur, domini ſumus. In hoc enim Chriſtus & mortuus eſt, & reſurrexit, & reuixit, ut mortuis & uiuentibus dominetur. Tu uero cur iudicas fratrem tuum? Aut etiam tu, cur deſpicis

XIIII

fratrem

ἀδελφόμ σου; πάντες γὰρ παρασκσόμεθα τῷ βήματι τοῦ χριστοῦ. γέγραπται γάρ. ζῶ ἐγὼ λέγει κύριος, ὅτι ἐμοὶ κάμψει πᾶν γόνυ, καὶ πᾶσα γλῶσσα ἐξομολογήσεται τῷ θεῷ. ἄρα οὖν ἕκασος ἡμῶν περὶ ἑαυτοῦ λόγον δώσει τῷ θεῷ. μηκέτι οὖν ἀλλήλους κρίνωμεν, ἀλλὰ τοῦτο κρίνατε μᾶλλον, τὸ μὴ τιθέναι πρόσκομμα τῷ ἀδελφῷ, ἢ σκάνδαλον.

Οἶδα καὶ πέπεισμαι ἐν κυρίῳ ΙΗΣΟΥ, ὅτι οὐδὲν κοινὸν δι᾽ αὐτοῦ, εἰμὴ τῷ λογίζομένῳ τι κοινὸν εἶναι, ἐκείνῳ κοινόν.

Εἰ δὲ διὰ βρῶμα ὁ ἀδελφός σου λυπεῖται, οὐκ ἔτι κατὰ ἀγάπην περιπατεῖς. μὴ τῷ βρώματί σου ἐκεῖνον ἀπόλλυε, ὑπὲρ οὗ ΧΡΙΣΤΟΣ ἀπέθανε. μὴ βλασφημείσθω οὖν ὑμῶν τὸ ἀγαθόν. οὐ γάρ ἐστιν ἡ βασιλεία τοῦ θεοῦ βρῶσις καὶ πόσις, ἀλλὰ δικαιοσύνη καὶ εἰρήνη καὶ χαρὰ, ἐν πνεύματι ἁγίῳ. ὁ γὰρ ἐν τούτοις δουλεύων τῷ ΧΡΙΣΤΩ, εὐάρεστος τῷ θεῷ, καὶ δόκιμος τοῖς ἀνθρώποις. ἄρα οὖν τὰ τῆς εἰρήνης διώκωμεν, καὶ τὰ τῆς οἰκοδομῆς, τῆς εἰς ἀλλήλους. μὴ ἕνεκεν βρώματος κατάλυε τὸ ἔργον τοῦ θεοῦ. πάντα μὲν καθαρὰ, ἀλλὰ κακὸν τῷ ἀνθρώπῳ, τῷ διὰ προσκόμματος ἐσθίοντι. καλὸν τὸ μὴ φαγεῖν κρέα, μηδὲ πιεῖν οἶνον, μηδὲ ἐν ᾧ ὁ ἀδελφός σου προσκόπτει, ἢ σκανδαλίζεται ἢ ἀσθενεῖ. σὺ πίστιν ἔχεις; κατὰ σαυτὸν ἔχε ἐνώπιον τοῦ θεοῦ. μακάριος ὁ μὴ κρίνων ἑαυτὸν, ἐν ᾧ δοκιμάζει. ὁ δὲ διακρινόμενος ἐὰν φάγῃ, κατακέκριται, ὅτι οὐκ ἐκ πίστεως. πᾶν δὲ ὃ οὐκ ἐκ πίστεως, ἁμαρτία ἐστίν. Ὀφείλομεν δὲ ἡμεῖς οἱ δυνατοὶ τὰ ἀσθενήματα τῶν ἀδυνάτων βαστάζειν, καὶ μὴ ἑαυτοῖς ἀρέσκειν. ἕκασος δὲ ἡμῶν τῷ πλησίον ἀρεσκέτω, εἰς τὸ ἀγαθὸν πρὸς οἰκοδομήν. καὶ γὰρ ὁ ΧΡΙΣΤΟΣ οὐχ ἑαυτῷ ἤρεσεν. ἀλλὰ καθὼς γέγραπται. οἱ ὀνειδισμοὶ τῶν ὀνειδιζόντων σε, ἐπέπεσον ἐπ᾽ ἐμέ. ὅσα γὰρ προεγράφη,

fratrẽ tuũ? Omẽs emꝫ ſtatuemur apud tribunal Chriſti. Scriptũ eſt emꝫ. Viuo ego dicit dñs, Mihi flectet omne genu, & omnis lingua cõfitebitur deo. Igitur unuſquiſq; noſtrũ de ſeipſo rationẽ reddet deo. Ne poſt hac igit alius alium iudicemus, uerꝝ illud iudicate magis, ne offendiculũ ponatur fratri, aut lapſus occaſio. Noui ſiquidẽ, & pſuaſum habeo, in dño Ieſu, nihil eſſe cõmune p ſe, niſi ei q exiſtimat aliqd eſſe cõmune, illi cõmune eſt. Qꝫ ſi ꝓpter eſum frater tuus contriſtat, non iã ſecundũ charitatẽ ambulas. Ne eſu tuo illũ pdas, pro quo Chriſtus mortuꝰ eſt. Ne ueſtrũ igit bonũ, homiñũ maledicẽtiæ ſit obnoxiũ. Nõ emꝫ eſt regnum dei, eſus & potus, ſed iuſticia, & pax, & gaudiũ, in ſpiritu ſancto. Etenim q in his ſeruit Chriſto, acceptus eſt deo, & ꝓbatus hominibus. Itaq; quæ pacis ſũt, ſectemur, & quæ ædificatiõis, alius ergã aliũ. Ne cibi cauſa, deſtruas opꝰ dei. Oia quidẽ pura, ſed malũ eſt homini, q ꝑ offendiculũ ueſcit. Bonũ eſt nõ edere carnes, neq; bibere uinũ, neq; quicq̃, in q̃ frater tuꝰ impingit, aut offendit, aut infirmat. Tu fidẽ habes? Apd temetipm habe corã deo. Btus q nõ iudicat ſeipm, in eo quod ꝓbat. At qui dijudicat, ſi ederit, condemnatus eſt, quoniã nõ edit ex fide. Porro quicquid ex fide non eſt, peccatum eſt. Debemus autem nos qui XV potentes ſumus, infirmitates impotentium portare, ac non placere nobis ipſis. Nam unuſquiſq; noſtrũ proximo placeat, in bonũ, ad ædificationem. Etenim Chriſtus non placuit ſibi ipſi, ſed quem admodũ ſcriptũ eſt. Opprobria opprobrãtiũ tibi, inciderũt in me. Nã quæcũq; ante

μ προεγράφη, εἰς τὴν ἡμετέραν διδασκαλίαν προεγράφη, ἵνα διὰ τῆς ὑπομονῆς, καὶ τῆς παρακλήσεως τῶν γραφῶν τὴν ἐλπίδα ἔχωμεν. ὁ δὲ θεὸς τῆς ὑπομονῆς, καὶ τῆς παρακλήσεως, δῴη ὑμῖν τὸ αὐτὸ φρονεῖν ἐν ἀλλήλοις κατὰ ΧΡΙΣΤΟΝ ΙΗΣΟΥΝ, ἵνα ὁμοθυμαδὸν ἐν ἑνὶ στόματι δοξάζητε τὸν θεὸν, καὶ πατέρα τοῦ κυρίου ἡμῶν ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ. Διὸ προσλαμβάνεσθε ἀλλήλους, καθὼς καὶ ὁ ΧΡΙΣΤΟΣ προσελάβετο ἡμᾶς, εἰς δόξαν θεοῦ. λέγω δὲ ΧΡΙΣΤΟΝ ΙΗΣΟΥΝ διάκονον γεγενῆσθαι περιτομῆς ὑπὲρ ἀληθείας θεοῦ, εἰς τὸ βεβαιῶσαι τὰς ἐπαγγελίας τῶν πατέρων, τὰ δὲ ἔθνη ὑπὲρ ἐλέους δοξάσαι τὸν θεόν. καθὼς γέγραπται. Διὰ τοῦτο ἐξομολογήσομαί σοι ἐν ἔθνεσι, καὶ τῷ ὀνόματί σου ψαλῶ. καὶ πάλιν λέγει. Εὐφράνθητε ἔθνη μετὰ τοῦ λαοῦ αὐτοῦ. καὶ πάλιν. Αἰνεῖτε τὸν κύριον πάντα τὰ ἔθνη, καὶ ἐπαινέσατε αὐτὸν πάντες οἱ λαοί, καὶ πάλιν Ησαΐας λέγει. Ἔσται ἡ ῥίζα τοῦ Ἰεσσαὶ, καὶ ὁ ἀνιστάμενος ἄρχειν ἐθνῶν, ἐπ' αὐτῷ ἔθνη ἐλπιοῦσιν. ὁ δὲ θεὸς τῆς ἐλπίδος, πληρώσαι ὑμᾶς πάσης χαρᾶς καὶ εἰρήνης, ἐν τῷ πιστεύειν εἰς τὸ περισσεύειν ὑμᾶς ἐν τῇ ἐλπίδι, ἐν δυνάμει πνεύματος ἁγίου. Πέπεισμαι δὲ ἀδελφοί μου, καὶ αὐτὸς ἐγὼ περὶ ὑμῶν, ὅτι καὶ αὐτοὶ μεστοί ἐστε ἀγαθωσύνης, πεπληρωμένοι πάσης γνώσεως. δυνάμενοι καὶ ἄλλους νουθετεῖν. τολμηρότερον δὲ ἔγραψα ὑμῖν ἀδελφοὶ ἀπὸ μέρους, ὡς ἐπαναμιμνήσκων ὑμᾶς, διὰ τὴν χάριν τὴν δοθεῖσάν μοι ὑπὸ τοῦ θεοῦ, εἰς τὸ εἶναί με λειτουργὸν ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ, εἰς τὰ ἔθνη, ἱερουργοῦντα τὸ εὐαγγέλιον τοῦ θεοῦ, ἵνα γένηται ἡ προσφορὰ τῶν ἐθνῶν εὐπρόσδεκτος, ἡγιασμένη ἐν πνεύματι ἁγίῳ.

Ἔχω οὖν καύχησιν ἐν ΧΡΙΣΤΩ ΙΗΣΟΥ τὰ πρὸς τὸν θεόν. οὐ γὰρ τολμήσω λαλεῖν τί ὧν

ante ſunt ſcripta, in noſtram doctrinã præſcripta ſunt, ut per patientiã & cõſolationem ſcripturarum ſpem habeam⁹. Deus autem patientiæ & conſolatiõis, det uobis idem mutuo inter uos ſentire, ſecundũ Ieſum Chriſtum, ut unanimiter, in uno ore, glorificetis deũ, & patrẽ domini noſtri Ieſu Chriſti. Quapropter aſſumite uos inuicem, quemadmodum & Chriſtus aſſumpſit nos, in gloriã dei. Dico autem Ieſum Chriſtum, miniſtrũ fuiſſe circumciſionis, pro ueritate dei, ad coufirmandas promiſſiones patrum, In hoc autem, ut gentes pro miſericordia glorificẽt deum. Sicut ſcriptum eſt. Propter hoc confitebor tibi in gentibus, & nomini tuo pſallam. Et rurſum dicit. Gaudete gentes cum populo eius. Et rurſum. Laudate dominũ omnes gentes, & collaudate eum omnes populi. Et rurſum Eſaias dicit. Erit radix Ieſſe, & qui exurgit ad imperandum gentibus, in eo gentes ſperabunt. Deus aut ſpei, impleat uos omni gaudio & pace, in credendo in hoc, ut exuberetis in ſpe, in potentia ſpiritus ſancti. Perſuaſum enim habeo fratres mei, & ipſe ego de uobis, & ipſi pleni eſtis bonitate, impleti omni ſcientia, ualentes & alios admonere. Audacius autem ſcripſi uobis fratres, ex parte ueluti commonefaciens uos, propter gratiam quæ data eſt mihi a deo, in hoc ut ſim miniſter Chriſti in gentes, adminiſtrans euangelium dei, ut fiat oblatio gentium acceptabilis, ſanctificata in ſpiritu ſancto. Habeo igitur gloriationem, in Chriſto Ieſu, in his quæ ad deum pertinent. Nõ enim auſim loqui

c quicq̃

τι ὧν κατειργάσατο χριστος δι' ἐμοῦ, εἰς ὑπακοὴν ἐθνῶν, λόγῳ καὶ ἔργῳ, ἐν δυνάμει σημείων καὶ τεράτων, ἐν δυνάμει πνεύματος θεοῦ, ὥστε με ἀπ' ἰερουσαλὴμ καὶ κύκλῳ μέχρι τοῦ ἰλλυρικοῦ, πεπληρωκέναι τὸ εὐαγγέλιον τοῦ χριστου. οὕτως δὲ φιλοτιμούμενον εὐαγγελίζεσθαι, οὐχ ὅπου ὠνομάσθη χριστός, ἵνα μὴ ἐπ' ἀλλότριον θεμέλιον οἰκοδομῶ, ἀλλὰ καθὼς γέγραπται. οἷς οὐκ ἀνηγγέλη περὶ αὐτοῦ, ὄψονται, καὶ οἱ οὐκ ἀκηκόασι συνήσουσι. διὸ καὶ ἐνεκοπτόμην τὰ πολλὰ τοῦ ἐλθεῖν πρὸς ὑμᾶς. νυνὶ δὲ μηκέτι τόπον ἔχων, ἐν τοῖς κλίμασι τούτοις, ἐπιποθίαν δὲ ἔχων, τοῦ ἐλθεῖν πρὸς ὑμᾶς ἀπὸ πολλῶν ἐτῶν, ὡς ἂν πορεύωμαι, εἰς τὴν σπανίαν, ἐλεύσομαι πρὸς ὑμᾶς. ἐλπίζω γὰρ διαπορευόμενος, θεάσασθαι ὑμᾶς, καὶ ὑφ' ὑμῶν προπεμφθῆναι ἐκεῖ, ἐὰν ὑμῶν πρῶτον ἀπὸ μέρους ἐμπλησθῶ. νυνὶ δὲ πορεύομαι εἰς ἰερουσαλὴμ διακονῶν τοῖς ἁγίοις. εὐδόκησαν γὰρ μακεδονία καὶ ἀχαΐα, κοινωνίαν τινὰ ποιήσασθαι εἰς τοὺς πτωχοὺς τῶν ἁγίων τῶν ἐν ἰερουσαλήμ. εὐδόκησαν γὰρ καὶ ὀφειλέται αὐτῶν εἰσίν. εἰ γὰρ τοῖς πνευματικοῖς αὐτῶν ἐκοινώνησαν τὰ ἔθνη, ὀφείλουσι καὶ ἐν τοῖς σαρκικοῖς λειτουργῆσαι αὐτοῖς. τοῦτο οὖν ἐπιτελέσας, καὶ σφραγισάμενος αὐτοῖς τὸν καρπὸν τοῦτον, ἀπελεύσομαι δι' ὑμῶν εἰς τὴν σπανίαν. οἶδα δὲ, ὅτι ἐρχόμενος πρὸς ὑμᾶς, ἐν πληρώματι εὐλογίας τοῦ εὐαγγελίου τοῦ χριστου ἐλεύσομαι. παρακαλῶ δὲ ὑμᾶς ἀδελφοί. διὰ τοῦ κυρίου ἡμῶν ιησου χριστου, καὶ διὰ τῆς ἀγάπης τοῦ πνεύματος, συναγωνίσασθαί μοι ἐν ταῖς προσευχαῖς ὑπὲρ ἐμοῦ, πρὸς τὸν θεόν, ἵνα ῥυσθῶ ἀπὸ τῶν ἀπειθούντων ἐν τῇ ἰουδαίᾳ, καὶ ἵνα ἡ διακονία μου ἡ εἰς ἰερουσαλὴμ εὐπρόσδεκτος γένηται τοῖς ἁγίοις, ἵνα ἐν χαρᾷ ἔλθω πρὸς ὑμᾶς, διὰ θελήματος θεοῦ

quicq; eorum, quæ nō effecit Christus p me, in obediētiā gentiū, uerbo & facto, in potētia signoꝝ & pdigioꝝ, in potētia spūs dei, ut ab Hierusalē & in circūiacentib⁹ regiōib⁹, usq; ad Illyricū ipleuerim euangeliū Christi, ita ānitēs prædicare euāgeliū, nō ubi noiatus erat Christ⁹, ut ne sup alienū fūdamentū ædificarē, sed quemadmodū scriptū est, Quibus non est annunciatum de eo, uidebunt, & qui nō audierant, intelligent. Quapropter & impeditus sum sæpe, quo minus ueni rem ad uos. Nunc uero cū non amplius habeā locū in regionibus his, desyderiū aūt habeā ueniendi ad uos, multis iam annis, quandocūq; fuero pfectus in Hispaniam, ueniā ad uos. Spero enim fore, ut istac iter faciens, uideā uos, & a uobis pducar illuc, si uestra cōsuetudine prius ex parte fuero expletus. Nunc aūt proficiscor Hierusalem, ministrans sanctis. Visum est em̄ Macedoniæ & Achaiæ, cōmunicationē aliquā facere, in pauperes sanctos, qui sunt Hierusalem. Nam ita uisum est illis, & debitores illoꝝ sunt. Etenim si spiritualia sua cōmunicauerūt gentibus, debēt & hæ in carnalibus ministrare illis. Hoc igitur ubi perfecero, & obsignauero illis fructū hunc, reuertar per uos in Hispaniam. Scio nāq;, quod ubi uenero ad uos, in plenitudine benedictionis euangelij Christi uēturus sim. Obsecro aūt uos fratres, per dominum nostrū Iesum Christū, & p dilectionem spūs, ut me laborantē adiuuetis, in orationibus p me ad deū, ut liberer ab incredulis in Iudæa, & ut ministeriū meū, qd exhibebo in hierusalē, acceptū sit sctis, ut in gaudio ueniā ad uos, per uolūtatem dei

Θεοῦ, καὶ συναναπαύσωμαι ὑμῖν. ὁ δὲ θεὸς τῆς εἰρήνης, μετὰ πάντων ὑμῶν. ἀμήν.

Συνίστημι δὲ ὑμῖν Φοίβην, τὴν ἀδελφὴν ἡμῶν, οὖσαν διάκονον τῆς ἐκκλησίας τῆς ἐν Κεγχρεαῖς, ἵνα αὐτὴν προσδέξησθε ἐν κυρίῳ, ἀξίως τῶν ἁγίων, καὶ παραστῆτε αὐτῇ ἐν ᾧ ἂν ὑμῶν χρήζῃ πράγματι· καὶ γὰρ αὐτὴ προστάτις πολλῶν ἐγενήθη, καὶ ἐμοῦ αὐτοῦ.

Ἀσπάσασθε Πρίσκαν καὶ Ἀκύλαν, τοὺς συνεργούς μου ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, οἵτινες ὑπὲρ τῆς ψυχῆς μου τὸν ἑαυτῶν τράχηλον ὑπέθηκαν, οἷς οὐκ ἐγὼ μόνος εὐχαριστῶ, ἀλλὰ καὶ πᾶσαι αἱ ἐκκλησίαι τῶν ἐθνῶν, καὶ τὴν κατ' οἶκον αὐτῶν ἐκκλησίαν. Ἀσπάσασθε Ἐπαίνετον τὸν ἀγαπητόν μου, ὅς ἐστιν ἀπαρχὴ τῆς Ἀχαΐας εἰς Χριστόν. Ἀσπάσασθε Μαρίαν, ἥτις πολλὰ ἐκοπίασεν εἰς ἡμᾶς. Ἀσπάσασθε Ἀνδρόνικον καὶ Ἰουνίαν, τοὺς συγγενεῖς μου, καὶ συναιχμαλώτους μου, οἵτινές εἰσιν ἐπίσημοι ἐν τοῖς ἀποστόλοις, οἳ καὶ πρὸ ἐμοῦ γεγόνασιν ἐν Χριστῷ. Ἀσπάσασθε Ἀμπλίαν τὸν ἀγαπητόν μου ἐν κυρίῳ. Ἀσπάσασθε Οὐρβανόν, τὸν συνεργὸν ἡμῶν ἐν Χριστῷ, καὶ Στάχυν τὸν ἀγαπητόν μου. Ἀσπάσασθε Ἀπελλῆν, τὸν δόκιμον ἐν Χριστῷ. Ἀσπάσασθε τοὺς ἐκ τῶν Ἀριστοβούλου. Ἀσπάσασθε Ἡρῳδίωνα τὸν συγγενῆ μου, Ἀσπάσασθε τοὺς ἐκ τῶν Ναρκίσσου τοὺς ὄντας ἐν κυρίῳ. Ἀσπάσασθε Τρύφαιναν καὶ Τρυφῶσαν, τὰς κοπιώσας ἐν κυρίῳ. Ἀσπάσασθε Περσίδα τὴν ἀγαπητήν, ἥτις πολλὰ ἐκοπίασεν ἐν κυρίῳ. Ἀσπάσασθε Ῥοῦφον τὸν ἐκλεκτὸν ἐν κυρίῳ, καὶ τὴν μητέρα αὐτοῦ καὶ ἐμοῦ. Ἀσπάσασθε Ἀσύγκριτον, Φλέγοντα, Ἑρμᾶν, Πατρόβαν, Ἑρμῆν, καὶ τοὺς σὺν αὐτοῖς ἀδελφούς. Ἀσπάσασθε Φιλόλογον, καὶ Ἰουλίαν, Νηρέα, καὶ τὴν ἀδελφὴν αὐτοῦ, καὶ Ὀλυμπᾶν, καὶ τοὺς σὺν αὐτοῖς πάντας

dei unaq; uobiſcum refociller. Deus aũt pacis, ſit cum omnibus uobis. Amen.

Cõmendo autem uobis Phœben, ſo- XVI
rorem noſtram, quæ eſt miniſtra eccle-
ſiæ Cenchreenſis, ut illam ſuſcipiatis in
Chriſto, ita ut decet ſãctos, & adſitis ei,
in quocunq; uobis eguerit negocio. Nã
& hæc multis adfuit, & mihi ipſi. Salu-
tate Priſcam & Aquilam, adiutores me-
os in Chriſto Ieſu, qui pro anima mea
ſuam ipſorum ceruicem ſuppoſuerunt.
Quibus non ego ſolus gratias ago, ſed
& omnes eccleſiæ gentium, item quæ in
domo illorum eſt congregationem. Sa
lutate Epænetum dilectum meum, qui
eſt primitiæ Achaiæ in Chriſto. Saluta-
te Mariam, quæ multum laborauit er-
ga nos. Salutate Andronicum, & Iuniã,
cognatos meos, & concaptiuos meos, q
ſũt inſignes inter apoſtolos, qui etiã an
te me fuerunt in Chriſto. Salutate Am
pliã dilectum meũ in dño. Salutate Vr
banum, adiutorem meum in Chriſto,
& Stachyn dilectum meum. Salutate
Apellem, probatum in Chriſto. Saluta-
te eos qui ſunt ex Ariſtobuli familiari-
bus. Salutate Herodionem, cognatum
meum. Salutate eos qui ſunt ex Nar-
ciſſi familiaribus, hos qui ſunt in Chri-
ſto. Salutate Tryphænam & Trypho-
ſam, quæ laborant in domino. Saluta-
te Perſidem dilectam, quæ multum la-
borauit in domino. Salutate Rufum,
electũ in domino, & matrẽ illius ac meã.
Salutate Aſyncritum Phlegontem, Er-
mam, Patrobam, Mercurium, & qui
cum his ſunt fratres. Salutate Philolo-
gum, & Iuliam, Nereum & ſororem
eius, & Olympam, & qui cum his ſunt

πάντας ἁγίους. ἀσπάσασθε ἀλλήλους, ἐν φιλήματι ἁγίῳ. ἀσπάζονται ὑμᾶς αἱ ἐκκλησίαι τοῦ ΧΡΙΣΤΟΥ.

Παρακαλῶ δὲ ὑμᾶς ἀδελφοί, σκοπεῖν τοὺς τὰς διχοστασίας, καὶ τὰ σκάνδαλα, παρὰ τὴν διδαχὴν, ἣν ὑμεῖς ἐμάθετε, ποιοῦντας, καὶ ἐκκλίνατε ἀπ' αὐτῶν. οἱ γὰρ τοιοῦτοι, τῷ κυρίῳ ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΩ οὐ δουλεύουσιν, ἀλλὰ τῇ ἑαυτῶν κοιλίᾳ, καὶ διὰ τῆς χρηστολογίας, καὶ εὐλογίας, ἐξαπατῶσι τὰς καρδίας τῶν ἀκάκων. ἡ γὰρ ὑμῶν ὑπακοὴ εἰς πάντας ἀφίκετο. χαίρω οὖν ἐφ' ὑμῖν. θέλω δὲ ὑμᾶς σοφοὺς μὲν εἶναι εἰς τὸ ἀγαθόν, ἀκεραίους δὲ εἰς τὸ κακόν. ὁ δὲ θεὸς τῆς εἰρήνης συντρίψει τὸν σατανᾶν ὑπὸ τοὺς πόδας ὑμῶν, ἐν τάχει. ἡ χάρις τοῦ κυρίου ἡμῶν ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ, μεθ' ὑμῶν. Ἀσπάζονται ὑμᾶς Τιμόθεος ὁ συνεργός μου, καὶ Λούκιος, καὶ Ἰάσων, καὶ Σωσίπατρος, οἱ συγγενεῖς μου. Ἀσπάζομαι ὑμᾶς ἐγὼ Τέρτιος, ὁ γράψας τὴν ἐπιστολὴν ἐν κυρίῳ. Ἀσπάζεται ὑμᾶς Γάιος ὁ ξένος μου, καὶ ὅλης ἐκκλησίας. Ἀσπάζεται ὑμᾶς Ἔραστος, ὁ οἰκονόμος τῆς πόλεως, καὶ Κούαρτος ὁ ἀδελφός. Ἡ χάρις τοῦ κυρίου ἡμῶν ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ μετὰ πάντων ὑμῶν, ἀμήν.

Τῷ δὲ δυναμένῳ ἡμᾶς στηρίξαι κατὰ τὸ εὐαγγέλιόν μου, καὶ τὸ κήρυγμα ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ, κατὰ ἀποκάλυψιν μυστηρίου, χρόνοις αἰωνίοις σεσιγημένου, φανερωθέντος δὲ νῦν, διά τε γραφῶν προφητικῶν, κατ' ἐπιταγὴν τοῦ αἰωνίου θεοῦ, εἰς ὑπακοὴν πίστεως, εἰς πάντα τὰ ἔθνη γνωρισθέντος, μόνῳ σοφῷ θεῷ, διὰ ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ, ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας, ἀμήν.

Πρὸς τοὺς Ῥωμαίους.

Ἐγράφη ἀπὸ Κορίνθου διὰ Φοίβης τῆς διακόνου τῆς ἐν Κεγχρεαῖς ἐκκλησίας.

EPISTOLA

omnes sanctos. Salutate uos inuicē, in osculo sancto. Salutāt uos ecclesiæ Christi. Obsecro autem uos fratres, ut consyderetis eos, qui dissidia & offensas, contra doctrinam, quam uos didicistis, gignunt, & declinetis ab illis. Nam q eiusmodi sunt, domino Iesu Christo nō seruiunt, sed suo uentri, & p blandiloquentiam, ac benedicentiam, decipiunt corda simplicium. Vestra enim obedientia ad omnes permanauit. Gaudeo igitur sane de uobis. Sed uolo uos sapientes q̄dem esse ad bonū, synceros aūt ad malum. Deus aūt pacis conteret satanam sub pedes uestros, breui. Gratia domini nostri Iesu Christi, sit cum omnibus uobis. Salutant uos Timotheus, cooperarius meus, & Lucius, & Iason, & Sosipater, cognati mei. Saluto uos ego Tertius, qui scripsi epistolā in domino. Salutat uos Gaius hospes meus, & ecclesiæ totius. Salutat uos Erastus, questor ærarius ciuitatis, & Quartus frater. Gratia domini nostri iesu Christi, sit cū omnibus uobis. Amen.

Ei autē qui potens est nos cōfirmare secundum Euangelium meum, & preconium Iesu Christi, iuxta reuelationem mysterij, temporibus æternis taciti, manifestati uero nunc, & per scripturas ppheticas iuxta delegationē æterni dei, in obedientiam fidei, in omnes notificati, Soli sapienti deo, per Iesum Christū, cui gloria in sæcula. Amen.

Ad Romanos.

Missa fuit a Corintho per Phebē ministram Cechreensis ecclesiæ.

Digitized by Google

ΥΠΟΘΕΣΙΣ ΤΗΣ ΠΡΟΣ ΚΟΡΙΝΘΙΟΥΣ ΠΡΩΤΗΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗΣ.

ΤΑΥΤΗΝ ἐπιστέλλει ἀπ' ἐφέσου τῆς ἀσίας, ἑωρακὼς αὐτοὺς ἤδη καὶ διδάξας, ὑπομιμνήσκων δὲ ὅμως διὰ τῆς ἐπιστολῆς ταύτης. Ἡ δὲ πρόφασις τῆς ἐπιστολῆς αὕτη. Κορίνθιοι ἐκ φιλονεικίας σωαγόμενοι, ἐχίζοντο ταῖς γνώμαις, καὶ λοιπὸν ἦν ἐν αὐτοῖς χίσματα. ἦν δὲ οὗτων χισμάτων, ὡς ἐβλέποντο τὸν λαβόντα τὴν μητρυάν, ἄλλοι δὲ ἤθελον καταλιμπάνειν τὰς ἰδίας γυναῖκας, προφάσει τῆς ἐγκρατείας, τινὲς δὲ ἦσαν εἰδωλείοις ἥδιον, ὡς ἀδιαφόρων ὄντων τῶν εἰδωλοθύτων, ἄλλοι δὲ τοὺς μὲν ἄλλους ἐζουθένουν, τοὺς δὲ λαλοῦντας γλώσσαις ἐθάυμαζον, καὶ τέλος, ἠπάτηντο καὶ εἰς τὸ περὶ ἀνασάσεως μυσήριον, λέγοντες, μὴ ἐγείρεσθαι τὴν σάρκα ταύτην. τούτων πάντων ἕνεκα κορίνθῳ κινουμένων, γράφουσιν οἱ λαοὶ τῷ ἀποστόλῳ, καὶ λιπὸν πρὸς πάντα ἀντιγράφει, καὶ πρῶτον μὲν μαρτυρεῖ αὐτοῖς ἐν φρονήσει καὶ γνώσει. οὐκ ἀποδέχεται αὐτοὺς ποιοῦντας τὰ χίσματα, ἀλλὰ καὶ συμβουλεύει μὴ ἐν λόγῳ τῆς σοφίας, ἀλλ' ἐν ἔργῳ καὶ δυνάμει ἡ γέεσθαι, ἐπῄνεσε δὲ τιμήσας τὸν μητρυὰν λαβόντι, καὶ παραινέσας μὴ ἔχειν κρίματα πρὸς ἑαυτούς. λοιπὸν περὶ ὧν ἔγραψαν ἀποκρίνεται. περὶ μὲν γάμου διδάσκων ἄρρηκτον εἶναι τὴν συζυγίαν, καὶ ἐν καιρῷ μόνῳ σχολάζειν διὰ τὴν εὐχήν, διὰ δὲ τὸ ἀσπάζειν αὐτοὺς τὴν ἐγκράτειαν. γράφει περὶ παρθενίας, ὅτι οὐ κατ' ἀνάγκην, ἀλλὰ παθεῖν τοῦτο γίνεσθαι. εἶτα περὶ τῶν εἰδωλοθύτων, ἵνα μὴ καταχρῶνται τῇ γνώσει, ἀλλὰ τῇ ἀγάπῃ πολιτεύωνται, κωλύει οὖν τὰ ἐν εἰδωλείῳ συμποσία, ἵνα μὴ σκανδαλίζωνται οἱ μικροί. εἶτα περὶ τῶν πνευματικῶν χαρισμάτων γράφει, ἵνα μὴ διαφέρωνται ἐν τοῖς χαρίσμασι, μὴ δὲ προκρίνωσι τὸν ἔχοντα χάρισμα τόδε, τὸν ἔχοντα τόδε. πάντα γὰρ τοῦ αὐτοῦ πνεύματος εἶναι λέγει. καὶ λοιπὸν περὶ ἀνασάσεως διδάσκει, ὅτι ἡ σὰρξ ἐγείρεται, ἀπόθνήσκουσα μὲν φθαρτὴ, ἐγειρομένη δὲ ἄφθαρτον καὶ διὰ τοῦ θεοῦ χάριν, τὴν δὲ ἀνάσασιν, ἀπὸ τοῦ ἐγηγέρθαι τὸν ΧΡΙΣΤΟΝ σωίσησι. τέλος, παραινετικοὺς λόγους εἰς τὰ ἤθη γράφει, καὶ περὶ λογίας τῆς εἰς τοὺς ἁγίους παραγγέλλει, καὶ οὕτως τελεῖ τὴν ἐπιστολήν.

ARGVMENTVM.

CORinthij sunt Ahaici, & hi similiter ab Apostolo audierunt uerbũ ueritatis, & subuersi sunt multifarie a falsis apostolis. Quidã a philosophiæ uerbosa eloquentia, alij secta legis Iudaicæ inducti sunt. Hos reuocat Apostolus ad ueram fidem, & euangelicam sapientiã, scribens eis ab Epheso per Timotheum discipulum suum.

Digitized by Google

ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΚΟΡΙΝΘΙΟΥΣ Α.

ΠΑΥΛΟΣ κλητὸς ἀπόστολος ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ, διὰ θελήματος θεοῦ, καὶ Σωσθένης ὁ ἀδελφὸς, τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ θεοῦ τῇ οὔσῃ ἐν Κορίνθῳ, ἡγιασμένοις ἐν ΧΡΙΣΤΩ ΙΗΣΟΥ, κλητοῖς ἁγίοις, σὺν πᾶσι τοῖς ἐπικαλουμένοις τὸ ὄνομα τοῦ κυρίου ἡμῶν ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ, ἐν παντὶ τόπῳ, αὐτῶν τε καὶ ἡμῶν. Χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη ἀπὸ θεοῦ πατρὸς ἡμῶν, καὶ κυρίου ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ. Εὐχαριστῶ τῷ θεῷ μου πάντοτε περὶ ὑμῶν, ἐπὶ τῇ χάριτι τοῦ θεοῦ, τῇ δοθείσῃ ὑμῖν ἐν ΧΡΙΣΤΩ ΙΗΣΟΥ, ὅτι ἐν παντὶ ἐπλουτίσθητε ἐν αὐτῷ, ἐν παντὶ λόγῳ, καὶ πάσῃ γνώσει, καθὼς τὸ μαρτύριον τοῦ ΧΡΙΣΤΟΥ ἐβεβαιώθη ἐν ὑμῖν, ὥστε ὑμᾶς μὴ ὑστερεῖσθαι ἐν μηδενὶ χαρίσματι, ἀπεκδεχομένους τὴν ἀποκάλυψιν τοῦ κυρίου ἡμῶν ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ, ὃς καὶ βεβαιώσει ὑμᾶς ἕως τέλους, ἀνεγκλήτους, ἐν τῇ ἡμέρᾳ τοῦ κυρίου ἡμῶν ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ. Πιστὸς ὁ θεὸς, δι' οὗ ἐκλήθητε εἰς κοινωνίαν τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ, τοῦ κυρίου ἡμῶν.

β Παρακαλῶ δὲ ὑμᾶς ἀδελφοὶ, διὰ τοῦ ὀνόματος τοῦ κυρίου ἡμῶν ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ, ἵνα τὸ αὐτὸ λέγητε πάντες, καὶ μὴ ᾖ ἐν ὑμῖν σχίσματα, ἦτε δὲ κατηρτισμένοι ἐν τῷ αὐτῷ νοΐ, καὶ ἐν τῇ αὐτῇ γνώσει. γ Ἐδηλώθη γάρ μοι περὶ ὑμῶν ἀδελφοί μου, ὑπὸ τῶν Χλόης, ὅτι ἔριδες ἐν ὑμῖν εἰσί. Λέγω δὲ τοῦτο, ὅτι ἕκαστος ὑμῶν λέγει. Ἐγὼ μέν εἰμι Παύλου, ἐγὼ δὲ Ἀπολλῶ, ἐγὼ δὲ Κηφᾶ, ἐγὼ δὲ ΧΡΙΣΤΟΥ. Μεμέρισται ὁ ΧΡΙΣΤΟΣ; μὴ Παῦλος ἐσταυρώθη ὑπὲρ ὑμῶν; ἢ εἰς τὸ ὄνομα Παύλου ἐβαπτίσθητε; εὐχαριστῶ τῷ θεῷ, ὅτι οὐδένα ὑμῶν ἐβάπτισα, εἰ μὴ Κρίσπον καὶ Γάϊον, ἵνα μή τις εἴπῃ, ὅτι εἰς τὸ ἐμὸν ὄνομα ἐβάπτισα. Ἐβάπτισα δὲ καὶ τὸν Στεφανᾶ οἶκον

EPISTOLA PAVLI APOSTOLI AD CORINTHIOS PRIMA.

PAulus uocatus apostol⁹ Iesu Christi, per uolūtatē dei, & Sosthenes frater, ecclesiæ dei quæ est Corinthi, sāctificatis in Christo Iesu, uocatis sanctis, una cū omnibus qui inuocāt nomē domini nostri Iesu Christi, in quouis loco, uel suo, uel nostro. Gratia uobis & pax a deo patre nostro, & dño Iesu Christo. Gratias ago deo meo semp pro uobis, de gratia dei, quæ data est uobis i Christo Iesu, ꝙ in oībus ditati estis in illo, in omni sermone, & omni cognitione (quibus rebus testimoniū Iesu Christi cōfirmatū fuit in uobis) adeo, ut nō destituamini in ullo dono, expectantes reuelationē dñi nostri Iesu Christi, qui & confirmabit uos usq; ad finē, inculpatos, in die dñi nostri Iesu Christi. Fidelis deus, per quē uocati estis in cōsortiū filij ipsi⁹ Iesu Christi domini nostri.

Adhortor aūt uos fratres, ꝑ nomē dñi nostri Iesu Christi, ut idem loquamini oēs, & nō sint inter uos dissidia, sed sitis integrum corpus, in eadem mente, & in eadē sententia. Significatū ē em mihi de uobis fratres mei, a familiarib⁹ Chloæ, ꝙ cōtentiones sint inter uos. Dico autē illud, quod unusquisq; uestrū dicit. Ego quidē sum Pauli, ego uero Apollo, ego uero Cephæ, ego uero Christi. Diuisus est Christus? Num Paulus crucifixus ē pro uobis? Aut in nomine Pauli baptizati fuistis? Gratias ago deo, ꝙ neminē uestrū baptizauerim, nisi Crispū & Gaium, ne quis dicat, ꝙ in meo nomine baptizauerim. Baptizaui autē & Stephanæ familiā.

Digitized by Google

νᾶ οἶκον. λοιπὸν οὐκ οἶδα, εἴτινα ἄλλον βαπτίσω. οὐ γὰρ ἀπέστειλέ με ΧΡΙΣΤΟΣ βαπτίζειν, ἀλλ' εὐαγγελίζεσθαι· οὐκ ἐν σοφίᾳ λόγου, ἵνα μὴ κενωθῇ ὁ σταυρὸς τοῦ ΧΡΙΣΤΟΥ.

ε ὁ λόγος γὰρ ὁ τοῦ σταυροῦ, τοῖς μὲν ἀπολλυμένοις, μωρία ἐστί, τοῖς δὲ σῳζομέ-
θ νοις ἡμῖν, δύναμις θεοῦ ἐστί. γέγραπται γάρ· Ἀπολῶ τὴν σοφίαν τῶν σοφῶν, καὶ τὴν σύνεσιν τῶν συνετῶν ἀθετήσω. Ποῦ σοφός; ποῦ γραμματεύς; ποῦ συζητητὴς τοῦ αἰῶνος τούτου; οὐχὶ ἐμώρανεν ὁ θεὸς τὴν σοφίαν τοῦ κόσμου τούτου; Ἐπειδὴ γὰρ ἐν τῇ σοφίᾳ τοῦ θεοῦ, οὐκ ἔγνω ὁ κόσμος διὰ τῆς σοφίας τὸν θεόν, εὐδόκησεν ὁ θεὸς, διὰ τῆς μωρίας τοῦ κηρύγματος, σῶσαι τοὺς πιστεύοντας. Ἐπειδὴ καὶ Ἰουδαῖοι σημεῖον αἰτοῦσι, καὶ Ἕλληνες σοφίαν ζητοῦσιν. ἡμεῖς δὲ κηρύσσομεν ΧΡΙΣΤΟΝ ἐσταυρωμένον, Ἰουδαίοις μὲν σκάνδαλον, ἔθνεσι δὲ μωρίαν. αὐτοῖς δὲ τοῖς κλητοῖς, Ἰουδαίοις τε καὶ Ἕλλησι, ΧΡΙΣΤΟΝ θεοῦ δύναμιν, καὶ θεοῦ σοφίαν.

ζ ὅτι τὸ μωρὸν τοῦ θεοῦ, σοφώτερον τῶν ἀνθρώπων ἐστί, καὶ τὸ ἀσθενὲς τοῦ θεοῦ, ἰσχυρότερον τῶν ἀνθρώπων ἐστί.

Βλέπετε γὰρ τὴν κλῆσιν ὑμῶν ἀδελφοί, ὅτι οὐ πολλοὶ σοφοὶ κατὰ σάρκα, οὐ πολλοὶ δυνατοί, οὐ πολλοὶ εὐγενεῖς, ἀλλὰ τὰ μωρὰ τοῦ κόσμου ἐξελέξατο ὁ θεὸς, ἵνα καταισχύνῃ τοὺς ἰσχυρούς, καὶ τὰ ἀγενῆ τοῦ κόσμου, καὶ τὰ ἐξουθενημένα, ἐξελέξατο ὁ θεὸς καὶ τὰ μὴ ὄντα, ἵνα τὰ ὄντα καταργήσῃ· ὅπως μὴ καυχήσηται πᾶσα σὰρξ ἐνώπιον αὐτοῦ. ἐξ αὐτοῦ δὲ ὑμεῖς ἐστε, ἐν ΧΡΙΣΤΩ ΙΗΣΟΥ, ὃς ἐγενήθη ἡμῖν σοφία ἀπὸ θεοῦ, δικαιοσύνη τε καὶ ἁγιασμὸς, καὶ ἀπολύτρωσις· ἵνα καθὼς γέγραπται, ὁ καυχώμενος, ἐν κυρίῳ καυχάσθω.

ι Κἀγὼ ἐλθὼν πρὸς ὑμᾶς ἀδελφοὶ, ἦλθον οὐ καθ' ὑπεροχὴν λόγου ἢ σοφίας, καταγγέλλων ὑμῖν τὸ μαρτύριον

næ familiã. Præterea haud ſcio, nũ quẽ alium baptizarim. Non enim miſit me Chriſtus ut baptizarẽ, ſed ut euãgeliza rẽ. Nõ in eruditione ſermonis, ne inanis reddat crux Chriſti. Nã ſermo crucis, ijs qdẽ q peunt, ſtultitia eſt, at nobis q ſalu tẽ cõſequmur, potẽtia dei eſt. Scriptũ eſt emi. Perdã ſapientiã ſapientiũ, & intelligentiã intelligentiũ reijciã. Vbi ſapiẽs? ubi ſcriba? ubi diſputator ſæculi huius? Nõne infatuauit deus ſapientiã mundi huiꝰ? Nã poſtq̃ in ſapientia dei, nõ cognouit mũdus p ſapiẽtiã deũ, uiſum eſt deo, p ſtulticiã prædicationis ſaluos facere credẽtes. Quandoquidẽ & Iudæi ſignũ poſtulant, & Græci ſapientiã quærunt. Nos aũt prædicamꝰ Chriſtũ crucifixũ, Iudæis quidẽ offendiculum, Græcis uero ſtulticiã. Sed ijſdem uocatis, Iudæis pariter & Græcis, Chriſtũ dei potẽtiã, ac dei ſapiẽtiã. Quoniã ſtulticia dei, ſapiẽtior ẽ hoibꝰ, & imbecillitas dei, robuſtior eſt hoibus. Vidẽtis emi uocationẽ ueſtrã fratres, q̃ nõ multi ſapientes ſecundũ carnẽ, nõ multi potẽtes, nõ multi claro genere nati, uerũ quæ ſtulta erãt ſecũdũ mundũ delegit deꝰ, ut pudefaceret ea, quæ ſunt ſapiẽtia, & quæ erãt imbecillia in mũdo delegit deꝰ, ut pudefaceret ea, quæ ſunt robuſta, & quæ ignobilia erãt i mũdo cõtẽpta q̃, delegit deꝰ. & ea quæ nõ erãt, ut ea q̃ ſunt oblitterarẽt, ut ne gliaret oĩs caro corã ipo. Ex eo dẽ aũt uos eſtis, in Chriſto Ieſu, q factꝰ fuit nobis ſapia a deo, iuſticiaq̃ & ſctificatio, & redẽptio, Vt quemadmodũ ſcriptũ eſt. Qui gliat, in dño gliet. Et ego cũ uenirẽ ad uos frẽs, nõ ueniebã in eminẽtia ſermonis aut ſapiæ, ãnũciãs uobis II

μαρτύριον τοῦ θεοῦ, οὐ γὰρ ἔκρινα τοῦ εἰ/
δέναι τι ἐν ὑμῖν, εἰ μὴ ΙΗΣΟΥΝ ΧΡΙΣΤΟΝ
καὶ τοῦτον ἐσταυρωμένον. Κἀγὼ ἐν ἀσθενείᾳ,
καὶ ἐν φόβῳ, καὶ ἐν τρόμῳ πολλῷ ἐγενό/
μην πρὸς ὑμᾶς, καὶ ὁ λόγος μου, καὶ τὸ κή/
ρυγμά μου, οὐκ ἐν πειθοῖς ἀνθρωπίνης σοφί/
ας λόγοις, ἀλλ' ἐν ἀποδείξει πνεύματος καὶ
δυνάμεως, ἵνα ἡ πίστις ὑμῶν μὴ ᾖ ἐν σο/
φίᾳ ἀνθρώπων, ἀλλ' ἐν δυνάμει θεοῦ.

θ Σοφίαν δὲ λαλοῦμεν ἐν τοῖς τελείοις, σοφίαν δὲ οὐ τοῦ αἰῶνος τούτου οὐδὲ τῶν ἀρχόντων τοῦ αἰῶνος τούτου τῶν καταργουμένων, ἀλλὰ λαλοῦμεν σοφίαν θεοῦ ἐν μυστηρίῳ τὴν ἀποκεκρυμμένην, ἣν προώρισεν ὁ θεὸς πρὸ τῶν αἰώνων, εἰς δόξαν ἡμῶν, ἣν οὐδεὶς τῶν ἀρχόντων τοῦ αἰῶνος τούτου ἔγνωκεν. εἰ γὰρ ἔγνωσαν, οὐκ ἂν τὸν κύριον τῆς δόξης ἐσταύρωσαν. ἀλλὰ καθὼς γέγραπται. ἃ ὀφθαλμὸς οὐκ εἶδε, καὶ οὖς οὐκ ἤκουσε, καὶ ἐπὶ καρδίαν ἄνθρω/
που οὐκ ἀνέβη, ἃ ἡτοίμασεν ὁ θεὸς τοῖς ἀγα/
πῶσιν αὐτόν. ἡμῖν δὲ ὁ θεὸς ἀπε/
κάλυψε, διὰ τοῦ πνεύματος αὐτοῦ. τὸ γὰρ
πνεῦμα πάντα ἐρευνᾷ, καὶ τὰ βάθη τοῦ θεοῦ.
τίς γὰρ οἶδεν ἀνθρώπων, τὰ τοῦ ἀνθρώπου,
εἰ μὴ τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου τὸ ἐν αὐτῷ;
οὕτω καὶ τὰ τοῦ θεοῦ, οὐδεὶς οἶδεν, εἰ μὴ τὸ
πνεῦμα τοῦ θεοῦ. ἡμεῖς δὲ οὐ τὸ πνεῦ/
μα τοῦ κόσμου ἐλάβομεν, ἀλλὰ τὸ πνεῦ/
μα τὸ ἐκ τοῦ θεοῦ, ἵνα εἰδῶμεν τὰ ὑπὸ τοῦ θεοῦ
χαρισθέντα ἡμῖν, ἃ καὶ λαλοῦμεν, οὐκ ἐν
διδακτοῖς ἀνθρωπίνης σοφίας λόγοις, ἀλλ'
ἐν διδακτοῖς πνεύματος ἁγίου, πνευματι/
κοῖς πνευματικὰ συγκρίνοντες. ψυχικὸς
δὲ ἄνθρωπος, οὐ δέχεται τὰ τοῦ πνεύμα/
τος τοῦ θεοῦ, μωρία γὰρ αὐτῷ ἐστι, καὶ οὐ δύ/
ναται γνῶναι, ὅτι πνευματικῶς ἀνακρίνε/
ται. ὁ δὲ πνευματικὸς, ἀνακρίνει μὲν πάν/
τα, αὐτὸς δὲ ὑπ' οὐδενὸς ἀνακρίνεται.

τίς γὰρ

testimoniū dei. Non enim me iudicaui
quicq̄ scire inter uos, nisi Iesum Chri/
stū, & hūc crucifixū. Et ego in infirmita
te, & in timore, & i tremore multo apud
uos uersatus sum, & sermo meꝰ, & predi
catio mea, nō erat in persuasorijs huma
næ sapiētiæ uerbis, sed in ostensiōe spi/
ritꝰ & potētiæ, ut fides uestra nō sit in sa
piētia hominū, sed in potentia dei. Por/
ro sapiētiam loquimur inter perfectos,
sapientiam autē, non seculi huius, neq̄
principū seculi huius, qui abolentur, sed
loquimur sapientiam dei in mysterio
reconditā, quam præfinierat deus ante
secula, in gloriam nostram, quam nemo
principum seculi huius cognouit. Nam
si cognouissent, haud quaq̄ dominum
gloriæ crucifixissent. Sed quēadmodū
scriptū est. Quæ oculus nō uidit, & au/
ris non audiuit, & in cor hominis non
ascenderunt, quæ præparauit deus dili/
gentibus se. Nobis autē deus reuelauit
per spiritum suū. Spiritus enim omnia
scrutatur, etiam profunditates dei. Quis
enim hominū nouit ea, quæ sunt homi/
nis, nisi spiritꝰ hominis qui est in eo? Sic
& ea quæ sunt dei, nemo nouit, nisi spi/
ritus dei. Nos uero non spiritum mun/
di accepimus, sed spiritū qui est ex deo,
ut sciamus, quæ a Christo donata sint
nobis, quæ & loquimur, non in uerbis
ad docendum humanam sapientiam
appositis, sed in appositis ad docendū
spiritū sanctū, spiritualibꝰ spiritualia cō
parantes. Animalis aūt homo, non acci
pit ea quæ sunt spiritus dei, stulticia siq/
dē est illi, & nō pōt cognoscere, id quod
spūaliter diiudicat. At spiritalis diiudi
cat qdē oia, ipse ỹo a nemine diiudicat

Quis enim

τίς γαρ ἔγνω νοῦν κυρίου, ὃς συμβιβάσει
αὐτόν; ἡμεῖς δὲ νοῦν χριστου ἔχομεν.

καὶ ἐγὼ ἀδελφοί, οὐκ ἠδυνήθην λα
λῆσαι ὑμῖν, ὡς πνευματικοῖς, ἀλλ' ὡς σαρ
κίνοις, ὡς νηπίοις ἐν χριστῳ, γάλα ὑμᾶς
ἐπότισα, οὐ βρῶμα. οὔπω γὰρ ἐδύνασθε,
ἀλλ' οὐδὲ ἔτι νῦν δύνασθε. ἔτι γὰρ σαρκικοί
ἐστε, ὅπου γὰρ ἐν ὑμῖν ζῆλος καὶ ἔρις, καὶ
διχοστασίαι, οὐ σαρκικοί ἐστε, καὶ κατὰ ἄν-
θρωπον περιπατεῖτε; ὅταν γὰρ λέγη τις
ἐγὼ μέν εἰμι παύλου, ἕτερος δὲ ἐγὼ ἀπολ-
λῶ, οὐχὶ σαρκικοί ἐστε; τίς οὖν ἐστὶ παῦλος;
τίς δὲ ἀπολλώς; ἀλλ' ἢ διάκονοι, δι' ὧν ἐπι-
στεύσατε; καὶ ἑκάστῳ ὡς ὁ κύριος ἔδωκεν. ἐγὼ
ἐφύτευσα, ἀπολλὼς ἐπότισεν, ἀλλὰ ὁ θεὸς
ηὔξανεν, ὥστε οὔτε ὁ φυτεύων ἐστί τι, οὔτε ὁ πο
τίζων, ἀλλ' ὁ αὐξάνων θεός. ὁ φυτεύων δὲ, καὶ
ὁ ποτίζων, ἓν εἰσιν. ἕκαστος δὲ τὸν ἴδιον μι
σθὸν λήψεται, κατὰ τὸν ἴδιον κόπον.

θεοῦ γάρ ἐσμεν συνεργοί, θεοῦ γε
ώργιον, θεοῦ οἰκοδομή ἐστε. κατὰ τὴν χάριν
τοῦ θεοῦ, τὴν δοθεῖσάμοι. ὡς σοφὸς ἀρχι-
τέκτων, θεμέλιον τέθηκα, ἄλλος δὲ ἐποικο-
δομεῖ, ἕκαστος δὲ βλεπέτω πῶς ἐποικοδομεῖ.
θεμέλιον γὰρ ἄλλον οὐδεὶς δύναται θεῖ-
ναι, παρὰ τὸν κείμενον, ὅς ἐστιν ΙΗΣΟΥΣ χρι
στός. εἰ δέ τις ἐποικοδομεῖ ἐπὶ τὸν θεμέ-
λιον τοῦτον, χρυσόν, ἄργυρον, λίθους τιμί
ους, ξύλα, χόρτον, καλάμην, ἑκάστου τὸ ἔρ-
γον φανερὸν γενήσεται. ἡ γὰρ ἡμέρα δη-
λώσει, ὅτι ἐν πυρὶ ἀποκαλύπτεται, καὶ ἑκά
στου τὸ ἔργον ὁποῖόν ἐστι, τὸ πῦρ δοκιμάσει.
εἴ τινος τὸ ἔργον μένει, ὃ ἐποικοδόμησε, μι-
σθὸν λήψεται, εἴτινος τὸ ἔργον κατακαήσεται,
ζημιωθήσεται, αὐτὸς δὲ σωθήσεται, οὕτως
δὲ, ὡς διὰ πυρός. οὐκ οἴδατε, ὅτι να
ὸς θεοῦ ἐστε, καὶ τὸ πνεῦμα τοῦ θεοῦ οἰκεῖ
ἐν ὑμῖν; εἴτις τὸν ναὸν τοῦ θεοῦ φθείρει,
φθερεῖ τοῦτον ὁ θεός, ὁ γὰρ ναὸς τοῦ θεοῦ
ἅγιός ἐστιν,

Quis em̃ cognouit mentẽ dñi, qui con/
siliũ daturus sit illi? Nos autẽ mentem
christi tenem⁹. Et ego fratres, nõ potui III
loqui uobis, ut spiritalibus, sed ut carna/
libus, ut infantib⁹ in Christo. Lactis po
tu uos alui, non cibo. Nõdũ em̃ poteratis, imo ne nunc quidẽ adhuc potestis.
Nã adhuc carnales estis, siqdẽ cũ in uo/
bis sit æmulatio & cõtentio, & factiões,
nõne carnales estis, & secdm hominẽ am
bulatis? Etem̃ cũ dicat aliquis, ego qdẽ
sũ Pauli, alter uero ego apollo, nonne
carnales estis? Quis igitur est Paulus?
Quis aũt Apollo? nisi ministri, p quos
credidistis, & unicuiq; ut dñs dedit. Ego
plantaui, Apollo rigauit, sed deus dedit
incremẽtũ. Itaq; neq; qui plãtat, est ali/
quid, neq; qui rigat, sed q dat incremẽtũ
de⁹. Ceterũ is qui plantat, & is qui rigat
unũ sũt, sed unusqsq; suã mercedẽ acci/
piet, iuxta suũ laborẽ. Etem̃ dei sum⁹ co
operarij, dei agricolatõ, dei ædificatõ estis
Iuxta gratiã dei, q̃ data est mihi, ut sapi
ens architect⁹, fũdamẽtũ posui, ali⁹ aũt
sup illd ædificat. Porro qsq; uideat quõ
supædificet. Nã fũdamẽtũ aliud nemo
põt ponere, p̃ter hoc qd positũ est, quod
est christ⁹ Ies⁹. Q; si qs supædificat sup
fũdamẽtũ hoc, aurũ, argẽtũ, lapides p̃ci/
osos, ligna, fenũ, stipulã, uni⁹ cuiusq; op⁹
manifestum fiet. Dies enim declarabit,
quod in igne reuelat, & cuiusq; op⁹ q̃le
sit, ignis ꝓbabit. Si cui⁹ op⁹ mãserit, qd
superædificauit, mercedem accipiet, si
cuius opus exustũ fuerit, damnum pa/
tiet, ipe uero saluabit, sed sic tanq; p ig
nẽ. An nescitis, q; tẽplũ dei estis, & spũs
dei habitat in uobis? Si quis tẽplũ dei
ꝓphanat, hũc ꝓdet deus. Nã tẽplũ dei
sanctum est,

ἅγιός ἐστιν, οἵτινές ἐσμεν ὑμεῖς.

Μηδεὶς ἑαυτὸν ἐξαπατάτω. Εἴτις
1 ε δοκεῖ σοφὸς εἶναι ἐν ὑμῖν, ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ, μωρὸς γενέσθω, ἵνα γένηται σοφός. Ἡ γὰρ σοφία τοῦ κόσμου τούτου, μωρία παρὰ τῷ θεῷ ἐστί. γέγραπται γάρ. Ὁ δρασσόμενος τὴν σοφοὺς ἐν τῇ πανουργίᾳ αὐτῶν, καὶ πάλιν. κύριος γινώσκει τοὺς διαλογισμοὺς τῶν σοφῶν, ὅτι εἰσὶ μάταιοι.

Ὥστε μηδεὶς καυχάσθω ἐν ἀνθρώποις.
15 πάντα γὰρ ὑμῶν ἐστιν, εἴτε παῦλος, εἴτε ἀπολλως, εἴτε κηφᾶς, εἴτε κόσμος, εἴτε ζωή, εἴτε θάνατος, εἴτε ἐνεστῶτα, εἴτε μέλλοντα, πάντα ὑμῶν ἐστιν, ὑμεῖς δὲ χριστου, χριστος
1 3 δὲ θεοῦ. Οὕτως ἡμᾶς λογιζέσθω ἄνθρωπος, ὡς ὑπηρέτας χριστου, καὶ οἰκονόμους μυστηρίων θεοῦ. Ὧδε λοιπὸν ζητεῖται, ἐν τοῖς οἰκονόμοις, ἵνα πιστός τις εὑρεθῇ. Ἐμοὶ δὲ εἰς ἐλάχιστόν ἐστιν, ἵνα ὑφ' ὑμῶν ἀνακρίθω, ἢ ὑπὸ ἀνθρωπίνης ἡμέρας, ἀλλ' οὐδὲ ἐμαυτὸν ἀνακρίνω. οὐδὲν γὰρ ἐμαυτῷ σύνοιδα, ἀλλ' οὐκ ἐν τούτῳ δεδικαίωμαι. Ὁ δὲ ἀνακρίνων με, κύριός ἐστιν.
Ὥστε μὴ πρὸ καιροῦ τι κρίνετε, ἕως ἂν ἔλθῃ ὁ κύριος, ὃς καὶ φωτίσει τὰ κρυπτὰ τοῦ σκότους, καὶ φανερώσει τὰς βουλὰς τῶν καρδιῶν, καὶ τότε ὁ ἔπαινος γενήσεται ἑκάστῳ
1 η ἀπὸ τοῦ θεοῦ. Ταῦτα δὲ ἀδελφοὶ μετεσχημάτισα εἰς ἐμαυτὸν, καὶ ἀπολλῶ, δι' ὑμᾶς, ἵνα ἐν ἡμῖν μάθητε, τὸ μὴ ὑπὲρ ὃ γέγραπται φρονεῖν, ἵνα μὴ, εἷς ὑπὲρ τοῦ ἑνὸς μὴ φυσιοῦσθε κατὰ τοῦ ἑτέρου. Τίς γάρ σε διακρίνει; τί δὲ ἔχεις, ὃ οὐκ ἔλαβες; εἰ δὲ καὶ ἔλαβες, τί καυχᾶσαι, ὡς μὴ λαβών; ἤδη κεκορεσμένοι ἐστέ, ἤδη ἐπλουτήσατε, χωρὶς ἡμῶν ἐβασιλεύσατε, καὶ ὄφελόν γε ἐβασιλεύσατε, ἵνα καὶ ἡμεῖς ὑμῖν συμβασιλεύσωμεν.
1 θ Δοκῶ γὰρ ὅτι ὁ θεὸς ἡμᾶς τοὺς ἀποστόλους, ἐσχάτους, ἀπέδειξεν, ὡς ἐπιθανατίους

sanctum est, quod estis uos. Ne quis se ipsum fallat. Si qs sibi uidet sapiẽs esse inter uos, in sæculo hoc, stultus fiat, ut sit sapiens. Etenim sapiẽtia mundi huius, stultitia est apud deũ. Scriptũ est enim. Qui comprehendit sapientes in astutia sua. Et rursum. Dominus nouit cogitationes sapientiũ, q̃ sint uanæ. Itaq; ne quis glorietur in hominibus. Oia nãq; uestra sunt, siue Paulus, siue Apollos, siue Cephas, siue mundus, siue uita, siue mors, siue p̃sentia, siue futura, oia uestra sunt, uos aũt Christi, Christus aũt dei. Sic nos estimet homo, ut mistros Christi, & dispẽsatores mysteriorũ dei. Quod superest aũt, illud reqrit̃ in dispensatoribꝰ ut fidus aliqs repiat̃. Mihi uero p̃mi mo est, ut a uobis diiudicer, aut ab hũano die, imo nec meip̃m diiudico. Nulli⁹ enim rei mihi conscius sum, sed non in hoc iustificatus sum. Cæterũ qui me iudicat, dominus est. Proinde ne ante tempus quicq̃ iudicetis, donec uenerit dñs, qui & illustraturus est, occulta tenebrarũ, & manifestaturus est cõsilia cordiũ, ac tunc laus erit unicuiq; a deo. Hoc aũt fratres per figurã transtuli in meipsum, & in Apollo, propter uos, ut in nobis disceretis, ne quis supra id quod scriptum est, de se sentiat, ut ne, hic illius, ille huius nomine inflemini, alius aduersus aliũ. Quis enim te diiudicat? Quid aũt habes, quod nõ accepisti? Quod si etiã accepisti, quid gloriaris, quasi nõ acceperis? Iam saturati estis, iam ditati estis, absq; nobis regnum adepti estis, atq; utinam sitis, ut & nos simul uobiscum regnemus. Arbitror em̃ quod deus nos, qui sumus apostoli postremi, ostẽderit, tãq; morti

ἐπιθανατίους. ὅτι θέατρον ἐγενήθημεν τῷ κόσμῳ, καὶ ἀγγέλοις, καὶ ἀνθρώποις. ἡμεῖς μωροὶ διὰ ΧΡΙΣΤΟΝ, ὑμεῖς δὲ φρόνιμοι ἐν ΧΡΙΣΤΩ. ἡμεῖς ἀσθενεῖς, ὑμεῖς δὲ ἰσχυροί. ὑμεῖς ἔνδοξοι, ἡμεῖς δὲ ἄτιμοι. ἄχρι τῆς ἄρτι ὥρας, καὶ πεινῶμεν, καὶ διψῶμεν, καὶ γυμνιτεύομεν, καὶ κολαφιζόμεθα, καὶ ἀστατοῦμεν, καὶ κοπιῶμεν ἐργαζόμενοι ταῖς ἰδίαις χερσί. λοιδορούμενοι, εὐλογοῦμεν. διωκόμενοι, ἀνεχόμεθα. βλασφημούμενοι, παρακαλοῦμεν. ὡς περικαθάρματα τοῦ κόσμου ἐγενήθημεν, πάντων περίψημα ἕως ἄρτι. οὐκ ἐντρέπων ὑμᾶς γράφω ταῦτα, ἀλλ' ὡς τέκνα μου ἀγαπητὰ νουθετῶ.

Ἐὰν γὰρ μυρίους παιδαγωγοὺς ἔχητε ἐν ΧΡΙΣΤΩ, ἀλλ' οὐ πολλοὺς πατέρας. ἐν γὰρ ΧΡΙΣΤΩ ΙΗΣΟΥ διὰ τοῦ εὐαγγελίου ἐγὼ ὑμᾶς ἐγέννησα. παρακαλῶ οὖν ὑμᾶς, μιμηταί μου γίνεσθε.

Διὰ τοῦτο ἔπεμψα ὑμῖν Τιμόθεον, ὅς ἐστί τέκνον μου ἀγαπητὸν καὶ πιστὸν ἐν κυρίῳ. ὃς ὑμᾶς ἀναμνήσει τὰς ὁδούς μου, τὰς ἐν ΧΡΙΣΤΩ. καθὼς πανταχοῦ ἐν πάσῃ ἐκκλησίᾳ διδάσκω. ὡς μὴ ἐρχομένου δέ μου πρὸς ὑμᾶς, ἐφυσιώθησάν τινες. ἐλεύσομαι δὲ ταχέως πρὸς ὑμᾶς, ἐὰν ὁ κύριος θελήσῃ, καὶ γνώσομαι οὐ τὸν λόγον τῶν πεφυσιωμένων, ἀλλὰ τὴν δύναμιν. οὐ γὰρ ἐν λόγῳ ἡ βασιλεία τοῦ θεοῦ, ἀλλ' ἐν δυνάμει. τί θέλετε; ἐν ῥάβδῳ ἔλθω πρὸς ὑμᾶς, ἢ ἐν ἀγάπῃ πνεύματί τε πραότητος.

κ β Ὅλως ἀκούεται ἐν ὑμῖν πορνεία, καὶ τοιαύτη πορνεία, ἥτις οὐδὲ ἐν τοῖς ἔθνεσιν ὀνομάζεται, ὥστε γυναῖκά τινα τοῦ πατρὸς ἔχειν. καὶ ὑμεῖς πεφυσιωμένοι ἐστέ, καὶ οὐχὶ μᾶλλον ἐπενθήσατε, ἵνα ἀρθῇ ἐκ μέσου ὑμῶν, ὁ τὸ ἔργον τοῦτο

morti obnoxios. Quoniam ſpectaculumfacti ſumus mundo, & angelis, & hominibus. Nos ſtulti propter Chriſtum, uos autem prudentes in Chriſto. nos imbecilles, uos autem ualidi. uos clari, nos contempti. Ad hoc uſq; tempus, & eſurimus, & ſitimus, & nudi ſumus, & colaphis cedimur, & incertis uagamur ſedibus, & laboramus operantes ꝓprijs manibus, male audientes, benedicimus, perſecutionē patientes, ſuſtinemus, conuicijs affecti, obſecramus, ueluti excrementa mundi facti ſumus, omnium rejectamentum uſq; ad hunc diem. Non quo uos pudore ſuffūdam hæc ſcribo, ſed ut filios meos dilectos admonco. Nam etiāſi innumeros pædagogos habeatis, in Chriſto non multos tamen patres. Siquidem in Chriſto Ieſu, per euangelium ego uos genui. Adhortor itaq; uos, ut imitatores mei ſitis. Hac de cauſa miſi uobis Timotheū, q eſt filius meus dilectus, & fidelis in domino, qui uobis in memoriā reducet, uias meas, quæ ſunt in Chriſto, quemadmodum ubiq; in omni eccleſia doceo. Perinde quaſi non ſim uenturus ad uos, inflati ſunt quidam. Sed ueniam breui ad uos, ſi dominus uoluerit, & cognoſcam non ſermonem eorum qui inflati ſunt, ſed potentiam. Nō enim in ſermone regnum eſt dei, ſed in potentia. Quid uultis? In uirga uenio ad uos, an in charitate, & ſpiritu lenitatis? Omnino auditur inter uos fornicatio, & huiuſmodi fornicatio, quæ nec inter gentes nominatur, ut aliquis uxorem patris habeat. Et uos inflati eſtis, ac non potius luxiſtis, ut tolleretur de medio ueſtrū, qui factū

hoc

τοῦτο ποιήσας. Ἐγὼ μὲν γὰρ, ὡς
κ γ ἀπὼν τῷ σώματι, παρὼν δὲ τῷ πνεύμα-
τι, ἤδη κέκρικα ὡς παρὼν, τὸν οὕτως τοῦ-
το κατεργασάμενον, ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ
κυρίου ἡμῶν ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ, συναχθέν-
των ὑμῶν καὶ τοῦ ἐμοῦ πνεύματος, σὺν τῇ
δυνάμει τοῦ κυρίου ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ, παρα-
δοῦναι τὸν τοιοῦτον τῷ σατανᾷ, εἰς ὄλε-
θρον τῆς σαρκός, ἵνα τὸ πνεῦμα σωθῇ ἐν τῇ
ἡμέρᾳ τοῦ κυρίου ΙΗΣΟΥ.

Οὐ καλὸν τὸ καύχημα ὑμῶν. οὐκ οἴ-
κ δ δατε, ὅτι μικρὰ ζύμη ὅλον τὸ φύρα-
μα ζυμοῖ; Ἐκκαθάρατε οὖν τὴν παλαιὰν
ζύμην, ἵνα ἦτε νέον φύραμα, καθὼς ἐστὲ
ἄζυμοι. καὶ γὰρ τὸ πάσχα ἡμῶν ὑπὲρ
ἡμῶν ἐτύθη ΧΡΙΣΤΟΣ. ὥστε ἑορτάζωμεν,
μὴ ἐν ζύμῃ παλαιᾷ, μηδὲ ἐν ζύμῃ κα-
κίας καὶ πονηρίας, ἀλλ' ἐν ἀζύμοις εἰλι-
κρινείας καὶ ἀληθείας.

Ἔγραψα ὑμῖν ἐν τῇ ἐπιστολῇ, μὴ συναν-
κ ε μίγνυσθαι πόρνοις, οὐ πάντως τοῖς πόρ-
νοις τοῦ κόσμου τούτου, ἢ τοῖς πλεονέκ-
ταις, ἢ ἅρπαξιν, ἢ εἰδωλολάτραις. ἐπεὶ
ὀφείλετε ἄρα ἐκ τοῦ κόσμου ἐξελθεῖν. νυ-
νὶ δὲ ἔγραψα ὑμῖν, μὴ συναναμίγνυσθαι.
ἐάν τις ἀδελφὸς ὀνομαζόμενος, ἢ πόρνος,
ἢ πλεονέκτης, ἢ εἰδωλολάτρης, ἢ λοίδορος,
ἢ μέθυσος, ἢ ἅρπαξ, τῷ τοιούτῳ μη-
δὲ συνεσθίειν. Τί γάρ μοι καὶ τοὺς ἔξω
κρίνειν; οὐχὶ τοὺς ἔσω ὑμεῖς κρίνετε;
τοὺς δὲ ἔξω ὁ θεὸς κρίνει. καὶ ἐξαρεῖτε
τὸν πονηρὸν ἐξ ὑμῶν αὐτῶν.

κ ς Τολμᾷ τις ὑμῶν πρᾶγμα ἔχων πρὸς
τὸν ἕτερον, κρίνεσθαι ἐπὶ τῶν ἀδίκων,
καὶ οὐχὶ ἐπὶ τῶν ἁγίων; οὐκ οἴδατε, ὅτι
οἱ ἅγιοι τὸν κόσμον κρινοῦσι; καὶ εἰ ἐν ὑ-
μῖν κρίνεται ὁ κόσμος, ἀνάξιοί ἐστε κρι-
τηρίων ἐλαχίστων; οὐκ οἴδατε, ὅτι ἀγ-
γέλους κρινοῦμεν, μήτιγε, βιωτικά;

βιωτικὰ

hoc perpetrasset. Nam ego quidem, ut absens corpore, præsens autem spiritu, iam decreui tanq̃ præsens, ut is qui sic hoc patrauit, in nomine domini nostri Iesu Christi, congregatis uobis & meo spiritu, una cum potestate domini nostri Iesu Christi, tradatur satanæ, ad interitum carnis, quo spiritus saluus sit, in die domini nostri Iesu. Nõ est bona gl̃iatio uestra. An nescitis, q̃ paululum fermenti, totam consperſionẽ fermentat? Expurgate itaq̃ uetus fermentũ, ut sitis noua cõsperſio, sic ut estis infermentati. Nam & pascha nostrũ p nobis immolatus est Christus. Itaq̃ festũ celebremus, nõ in fermẽto ueteri, nec in fermẽto maliciæ, & uersutiæ, sed in panibus fermẽto carentibus, hoc est, synceritate & ueritate. Scripsi uobis in epistola, Ne denuo cõmiscemini cũ fornicarijs, ac nõ utiq̃ cũ fornicarijs mundi huius, aut cũ auaris, aut cũ rapacibus, aut simulachrorũ cultoribus. Quãdoquidẽ debetis uidelicet e mũdo exisse. Nũc autẽ scripsi uobis, ne cõmiscearnini. Si quis cũ frater appellet, fuerit fornicarius, aut auarus, aut simulachro⁊ cultor, aut cõuitiator, aut ebriosus, aut rapax, cum eiusmodi, ne cibũ q̃dẽ capiatis. Quid em̃ ad me attinet, etiã de his q̃ foris sunt iudicare? Nõne de his q̃ int⁹ sũt iudicatis? Eos uero q̃ foris sunt, deus iudicat. Et sustolite eũ q̃ malus est ex uobis ipsis. Sustinet aliqs uestrũ negociũ habẽs cũ altero, iudicari sub iniustis, & nõ sub sãctis? An nescitis, q̃ sãcti mũdũ iudicabũt? Et si int̃ uos iudicat̃ mũd⁹, indigni estis minimis iudicijs? An nescitis, q̃ angelos iudicabim⁹, nedũ ea quæ ad uictũ ptinẽt. Proinde VI

βιωτικὰ μὲν οὖν κριτήρια ἐὰν ἔχητε, τοὺς ἠξουθενημένους ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, τούτους καθίζετε. πρὸς ἐντροπὴν ὑμῖν λέγω. οὕτως οὐκ ἔστιν ἐν ὑμῖν σοφὸς; οὐδὲ εἷς; ὃς δυνήσεται διακρίναι ἀναμέσον τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ, ἀλλὰ ἀδελφὸς μετὰ ἀδελφοῦ κρίνεται, καὶ τοῦτο ἐπὶ ἀπίστων; ἤδη μὲν οὖν ὅλως ἥττημα ὑμῖν ἐστὶν, ὅτι κρίματα ἔχετε μεθ' ἑαυτῶν. διὰ τί οὐχὶ μᾶλλον ἀδικεῖσθε; διὰ τί οὐχὶ μᾶλλον ἀποστερεῖσθε; ἀλλὰ ὑμεῖς ἀδικεῖτε, καὶ ἀποστερεῖτε, καὶ τοῦτο ἀδελφούς;

κα Ἢ οὐκ οἴδατε, ὅτι ἄδικοι βασιλείαν θεοῦ οὐ κληρονομήσουσιν; μὴ πλανᾶσθε. οὔτε πόρνοι, οὔτε εἰδωλολάτραι, οὔτε μοιχοὶ, οὔτε μαλακοὶ, οὔτε ἀρσενοκοῖται, οὔτε κλέπται, οὔτε πλεονέκται, οὐ μέθυσοι, οὐ λοίδοροι, οὐχ ἅρπαγες, βασιλείαν θεοῦ οὐ κληρονομήσουσιν. καὶ ταῦτά τινες ἦτε, ἀλλὰ ἀπελούσασθε, ἀλλὰ ἡγιάσθητε, ἀλλὰ ἐδικαιώθητε ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ κυρίου ἰησοῦ, καὶ ἐν τῷ πνεύματι τοῦ θεοῦ

κθ ἡμῶν. πάντα μοι ἔξεστιν, ἀλλ' οὐκ πάντα συμφέρει. πάντα μοι ἔξεστιν, ἀλλ' οὐκ ἐγὼ ἐξουσιασθήσομαι, ὑπό τινος. τὰ βρώματα τῇ κοιλίᾳ, καὶ ἡ κοιλία τοῖς βρώμασιν. ὁ δὲ θεὸς καὶ ταύτην καὶ ταῦτα καταργήσει. τὸ δὲ σῶμα, οὐ τῇ πορνείᾳ, ἀλλὰ τῷ κυρίῳ, καὶ ὁ κύριος τῷ σώματι. ὁ δὲ θεὸς καὶ τὸν κύριον ἤγειρε, καὶ ἡμᾶς ἐξεγερεῖ διὰ τῆς δυνάμεως αὐτοῦ. οὐκ οἴδατε, ὅτι τὰ σώματα ὑμῶν μέλη χριστοῦ ἐστιν; ἆρας οὖν τὰ μέλη τοῦ χριστοῦ, ποιήσω πόρνης μέλη; μὴ γένοιτο. ἢ οὐκ οἴδατε, ὅτι ὁ κολλώμενος τῇ πόρνῃ, ἓν σῶμά ἐστιν; ἔσονται γάρ, φησὶν, οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν. ὁ δὲ κολλώμενος τῷ κυρίῳ, ἓν πνεῦμά ἐστι.

λα Φεύγετε τὴν πορνείαν. πᾶν ἁμάρτημα ὃ ἐὰν ποιήσῃ ἄνθρωπος, ἐκτὸς τοῦ σώματός ἐστιν, ὁ δὲ πορνεύων, εἰς τὸ ἴδιον

Proinde uictualia quidem iudicia si habueritis, qui contempti sunt in ecclesia, eos constituite. Ad erubescentiam uestram dico. Adeo non est inter uos, sapiens? Ne unus quidem? qui possit diiudicare, inter fratrem suum? Sed frater cum fratre litigat, atq; id sub infidelibus? Itaq; iam quidem omnino delictum in uobis est, quod lites habetis inter uos ipsos. Cur non potius iniuriam patimini? cur non potius damnum accipitis? Imo uos iniuriã facitis, & dãno afficitis, idq; fratres? An nescitis, quod iniusti regni dei hæreditatẽ nõ consequent̃? Nec erretis. Neq; fornicatores, neq; cultores idolorũ, neq; adulteri, neq; molles, neq; masculorũ concubitores, neq; fures, neq; auari, neq; ebriosi, neq; maledici, neq; rapaces, regni dei hæreditatẽ accipiẽt. Atq; hoc eratis quidã, sed abluti estis, sed sanctificati estis, sed iustificati estis in nomine dñi Iesu, & in spiritu dei nostri. Oia mihi licent, at non omnia conducunt. Omniũ mihi potestas est, at ego nõ redigar sub ullius potestatẽ. Escæ uẽtri, & uẽter escis, deus aũt & hunc & illas abolebit. Corpus uero, non fornicationi, sed domino, & dominus corpori. Deus autem & dominum suscitauit, & nos suscitabit per potentiam suã. An nescitis, quod corpora uestra membra sunt Christi? Num igitur tollens membra Christi, faciam scorti mẽbra? Absit. An nescitis, quod qui adglutinatur scorto, unum corpus est? Erunt enim, inquit, duo in carnem unam. At qui adglutinatur dño, unus spiritus est. Fugite fornicationem. Omne peccatũ, quodcũq; fecerit homo, extra corpus est. Sed qui fornicatur in

τὸ ἴδιον σῶμα ἁμαρτάνει. ἢ οὐκ οἴδατε, ὅτι τὸ σῶμα ὑμῶν, ναὸς τοῦ ἐν ὑμῖν ἁγίου πνεύματός ἐστιν, οὗ ἔχετε ἀπὸ θεοῦ, καὶ οὐκ ἐστὲ ἑαυτῶν; ἠγοράσθητε γὰρ τιμῆς.

Δοξάσατε δὴ τὸν θεὸν ἐν τῷ σώματι ὑμῶν, καὶ ἐν τῷ πνεύματι ὑμῶν, ἅτινά ἐστι τοῦ θεοῦ. Περὶ δὲ ὧν ἐγράψατέ μοι, καλὸν ἀνθρώπῳ, γυναικὸς μὴ ἅπτεσθαι. διὰ δὲ τὰς πορνείας, ἕκαστος τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα ἐχέτω, καὶ ἑκάστη τὸν ἴδιον ἄνδρα ἐχέτω. τῇ γυναικὶ ὁ ἀνὴρ τὴν ὀφειλομένην εὔνοιαν ἀποδιδότω. ὁμοίως δὲ καὶ ἡ γυνὴ τῷ ἀνδρί. Ἡ γυνὴ τοῦ ἰδίου σώματος οὐκ ἐξουσιάζει, ἀλλ' ὁ ἀνήρ. ὁμοίως δὲ καὶ ὁ ἀνὴρ τοῦ ἰδίου σώματος οὐκ ἐξουσιάζει, ἀλλὰ ἡ γυνή. μὴ ἀποστερεῖτε ἀλλήλους, εἰ μή τι ἂν ἐκ συμφώνου πρὸς καιρόν, ἵνα σχολάσητε τῇ νηστείᾳ, καὶ τῇ προσευχῇ, καὶ πάλιν ἐπὶ τὸ αὐτὸ συνέρχησθε, ἵνα μὴ πειράζῃ ὑμᾶς ὁ σατανᾶς, διὰ τὴν ἀκρασίαν ὑμῶν. τοῦτο δὲ λέγω κατὰ συγγνώμην, οὐ κατ' ἐπιταγήν. θέλω γὰρ πάντας ἀνθρώπους εἶναι, ὡς καὶ ἐμαυτόν. ἀλλ' ἕκαστος ἴδιον χάρισμα ἔχει ἐκ θεοῦ, ὃς μὲν οὕτως, ὃς δὲ οὕτως. Λέγω δὲ τοῖς ἀγάμοις, καὶ ταῖς χήραις, καλόν ἐστιν αὐτοῖς ἐὰν μείνωσιν ὡς κἀγώ. εἰ δὲ οὐκ ἐγκρατεύονται, γαμησάτωσαν. κρεῖσσον γάρ ἐστι γαμῆσαι, ἢ πυροῦσθαι. τοῖς δὲ γεγαμηκόσι παραγγέλλω οὐκ ἐγώ, ἀλλὰ κύριος, γυναῖκα ἀπὸ ἀνδρὸς μὴ χωρισθῆναι. ἐὰν δὲ καὶ χωρισθῇ, μενέτω ἄγαμος, ἢ τῷ ἀνδρὶ καταλλαγήτω. καὶ ἄνδρα, γυναῖκα μὴ ἀφιέναι. τοῖς δὲ λοιποῖς ἐγὼ λέγω, οὐχ ὁ κύριος. Εἴ τις ἀδελφὸς γυναῖκα ἔχει ἄπιστον, καὶ αὕτη συνευδοκεῖ οἰκεῖν μετ' αὐτοῦ, μὴ ἀφιέτω αὐτήν, καὶ γυνὴ ἥτις ἔχει ἄνδρα ἄπιστον, καὶ οὗτος συνευδοκεῖ οἰκεῖν μετ' αὐτῆς, μὴ ἀφιέτω αὐτόν. ἡγίασται γὰρ ὁ ἀνὴρ ὁ ἄπιστος, ἐν τῇ γυναικί, καὶ ἡγίασται

ppriũ corpus peccat. An nescitis, quod corpora uestra, templum eius, qui est in uobis spiritussancti est, quem habetis a deo, & nõ estis ipsi uestri iuris? Nã empti estis precio. Glorificate iam deum in corpore uestro, & in spiritu uestro, quæ sunt dei. Ceterũ de quibus scripsistis VII mihi, bonum est homini, uxorem nõ attingere. Attamen ppter fornicationes, unusquisq; suam uxorẽ habeat, & unaquæq; uirum suũ habeat. Vxori uir debitam beniuolentiam reddat. Similiter aũt & uxor uiro. Vxor propriũ corporis potestatem non habet, sed maritus. Similiter & maritus propriũ corpis ius nõ habet, sed uxor. Ne fraudetis uos inuicem, nisi si quid ex consensu, pro tempore, ut uacetis ieiunio & oratioi, & rursum ad idipsum conueniatis, ne tentet uos satanas, propter intemperantiã uestram. Hoc aũt dico iuxta ignoscẽtiam, non iuxta preceptũ. Nam uelim oẽs homines esse, ut & ipse sum. Sed unusquisq; proprium donum habet ex deo, alius quidem sic, alius autem sic. Dico autem innuptis & uiduis, bonum eis est, si manserint, ut & ego. Quod si intemperantes sunt, nubant. Nam satius est nubere, q̃ uri. At coniugatis dico, non ego, imo dominus, uxor a uiro ne separetur. Quod si separata fuerit, maneat innupta, aut marito reconcilietur. Et maritus uxorem ne amittat. Reliquis aũt ego dico, non dominus. Si quis frater uxorem habet infidelem, & hæc assentit ut habitet cũ illo, ne amittat eam, & mulier, quæ habet maritũ infidelem, & is assentit ut habitet cũ ea, ne amittat illũ. Sanctificatus est eĩ maritus infidelis, in uxore, & sanctificata

ἡγίασται ἡ γυνὴ ἡ ἄπιστος, ᾧ τῷ ἀνδρί, ἐπεὶ
ἄρατὰ τέκνα ὑμῶν, ἀκάθαρτά ἐστι, νῦν
δὲ ἅγιά ἐστιν. εἰ δὲ ὁ ἄπιστος χωρίζεται, χω
ριζέσθω. οὐ δεδούλωται ὁ ἀδελφὸς ἢ ἡ ἀδελ
φὴ ἐν τοῖς τοιούτοις, ἐν δὲ εἰρήνῃ κέκλη
κεν ἡμᾶς ὁ θεός. τί γὰρ οἶδας γύναι, εἰ
τὸν ἄνδρα σώσεις; ἢ τί οἶδας ἄνερ, εἰ τὴν
γυναῖκα σώσεις, εἰ μή, ἑκάστῳ ὡς ἐμέρισεν ὁ
θεός, ἕκαστον ὡς κέκληκεν ὁ κύριος, οὕτως
περιπατείτω, καὶ οὕτως ἐν ταῖς ἐκκλησί
αις πάσαις διατάσσομαι. περιτετμημένος
τις ἐκλήθη, μὴ ἐπισπάσθω. ἐν ἀκροβυστίᾳ
τις ἐκλήθη, μὴ περιτεμνέσθω. ἡ περιτομὴ
οὐδέν ἐστι, καὶ ἡ ἀκροβυστία οὐδέν ἐστιν, ἀλλὰ
λζ τήρησις ἐντολῶν θεοῦ. ἕκαστος ἐν
τῇ κλήσει, ᾗ ἐκλήθη, ἐν ταύτῃ μενέτω. δοῦ
λος ἐκλήθης, μή σοι μελέτω, ἀλλ' εἰ καὶ δύνα
σαι ἐλεύθερος γενέσθαι μᾶλλον χρῆσαι. ὁ
γὰρ ἐν κυρίῳ κληθεὶς δοῦλος, ἀπελεύθε
ρος κυρίου ἐστίν. ὁμοίως καὶ ὁ ἐλεύθερος
κληθείς, δοῦλός ἐστι χριστου. τιμῆς ἠ
γοράσθητε, μὴ γίνεσθε δοῦλοι ἀνθρώπων.
ἕκαστος ἐν ᾧ ἐκλήθη ἀδελφοί, ἐν τούτῳ με
λη νέτω παρὰ θεῷ. Περὶ δὲ τῶν παρ
θένων ἐπιταγὴν κυρίου οὐκ ἔχω, γνώμην
δὲ δίδωμι, ὡς ἠλεημένος ὑπὸ κυρίου πι
στὸς εἶναι. νομίζω οὖν τοῦτο καλὸν ὑπάρ
χειν διὰ τὴν ἐνεστῶσαν ἀνάγκην. ὅτι κα
λὸν ἀνθρώπῳ τὸ οὕτως εἶναι. δέδεσαι γυ
ναικί, μὴ ζήτει λύσιν. λέλυσαι ἀπὸ γυναι
κός, μὴ ζήτει γυναῖκα. ἐὰν δὲ καὶ γήμῃς,
οὐχ ἥμαρτες. καὶ ἐὰν γήμῃ ἡ παρθένος, οὐχ
ἥμαρτεν. θλῖψιν δὲ τῇ σαρκὶ ἕξουσιν οἱ τοι
οῦτοι. ἐγὼ δὲ ὑμῶν φείδομαι. τοῦτο δέ
φημι, ἀδελφοί, ὁ καιρὸς συνεσταλμένος, τὸ
λοιπόν ἐστιν, ἵνα καὶ οἱ ἔχοντες γυναῖκας,
ὡς μὴ ἔχοντες ὦσι, καὶ οἱ κλαίοντες, ὡς μὴ κλαί
οντες, καὶ οἱ χαίροντες, ὡς μὴ χαίροντες, καὶ οἱ
ἀγοράζοντες, ὡς μὴ κατέχοντες, καὶ οἱ χρώ
μενοι τοῦ

sanctificata est uxor infidelis, in marito, Alioqui filij uestri imundi sunt, nunc aũt sancti sunt. Quod si infidelis discedit, discedat. Nõ est seruituti subiectus frater aut soror in huiusmodi, sed in pace uocauit nos deꝰ. Qui nãq; scis mulier, an maritũ sis seruatura? Aut q scis uir, an uxorẽ sis seruaturus? Vtcunq; fuerit, unusquisq; ut illi partitus est deus, unusquisq; ut illũ uocauit dominus, ita ambulet. & sic in ecclesijs omnibus ordino. Circumcisus aliquis uocatus est, ne accersat preputiũ. In preputio aliquis uocatus est, ne circũcidatur. Circumcisio nihil est, & preputium nihil est, sed obseruatio mandatorum dei. Vnusquisq; in uocatiõe in qua uocatus fuit, in hac maneat. Seruus uocatus es, ne sit tibi curæ. Quinetiam si potes liber fieri, potius utere. Etenim qui in domino uocatus est seruus, libertus domini est. Similiter & qui liber uocatus fuit, seruus est Christi. Pretio empti fuistis. Ne fiatis serui hominũ. Vnusquisq; in quo uocatus fuit fratres, in eo maneat apud deũ. De uirginibus aũt præceptũ dñi non habeo, consilium tamen do, tãq; misericordiã cõsecutus a dño in hoc ut sim fidelis. Puto igit' hoc bonũ esse, propter p̃sentẽ necessitatẽ. Nam bonũ est hoi sic esse: Alligatus es uxori, ne quere solutionẽ. Solutꝰ es ab uxore, ne queras uxorẽ. Qd̃ si duxeris uxorẽ, nõ peccasti. Et si nupserit uirgo, nõ peccauit, Attñ afflictionem in carne habituri sunt hmõi. Ego uero uobis parco, Hoc aũt dico frẽs tẽpus contractũ est, supest, ut q habent uxores, sint tãq; nõ habeãt, & q plorant tãq; nõ plorẽt, & q gaudẽt, tãq; nõ gaudeãt, & q emũt tãq; nõ teneãt, & q utun

μενοι τῷ κόσμῳ τούτῳ, ὡς μὴ καταχρώμενοι, παράγει γὰρ τὸ σχῆμα τοῦ κόσμου τούτου. Θέλω δὲ ὑμᾶς ἀμερίμνους εἶναι. ὁ ἄγαμος, μεριμνᾷ τὰ τοῦ κυρίου, πῶς ἀρέσει τῷ κυρίῳ. ὁ δὲ γαμήσας, μεριμνᾷ τὰ τοῦ κόσμου, πῶς ἀρέσει τῇ γυναικί. μεμέρισται καὶ γυνὴ καὶ παρθένος. ἡ ἄγαμος, μεριμνᾷ τὰ τοῦ κυρίου, ἵνα ᾖ ἁγία καὶ σώματι καὶ πνεύματι. ἡ δὲ γαμήσασα, μεριμνᾷ τὰ τοῦ κόσμου, πῶς ἀρέσει τῷ ἀνδρί. τοῦτο δὲ πρὸς τὸ ὑμῶν αὐτῶν συμφέρον λέγω, οὐχ ἵνα βρόχον ὑμῖν ἐπιβάλω, ἀλλὰ πρὸς τὸ εὐσχήμον καὶ εὐπρόσεδρον τῷ κυρίῳ, ἀπερισπάστως.

λθ Εἰ δέτις ἀσχημονεῖν ἐπὶ τὴν παρθένον αὐτοῦ νομίζει, ἐὰν ᾖ ὑπέρακμος, καὶ οὕτως ὀφείλει γίνεσθαι, ὃ θέλει ποιείτω, οὐχ ἁμαρτάνει, γαμείτωσαν. ὃς δὲ ἕστηκεν ἑδραῖος ἐν τῇ καρδίᾳ, μὴ ἔχων ἀνάγκην, ἐξουσίαν δὲ ἔχει περὶ τοῦ ἰδίου θελήματος, καὶ τοῦτο κέκρικεν ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ, τηρεῖν τὴν ἑαυτοῦ παρθένον, καλῶς ποιεῖ. ὥστε ὁ ἐκγαμίζων, καλῶς ποιεῖ, ὁ δὲ μὴ ἐκγαμίζων κρεῖσσον ποιεῖ.

μ Γυνὴ δέδεται νόμῳ, ἐφ' ὅσον χρόνον ζῇ ὁ ἀνὴρ αὐτῆς, ἐὰν δὲ κοιμηθῇ ὁ ἀνὴρ αὐτῆς, ἐλευθέρα ἐστὶν, ᾧ θέλει γαμηθῆναι, μόνον ἐν κυρίῳ. μακαριωτέρα δέ ἐστιν, ἐὰν οὕτως μείνῃ, κατὰ τὴν ἐμὴν γνώμην. δοκῶ δὲ κἀγὼ πνεῦμα θεοῦ ἔχειν.

Περὶ δὲ τῶν εἰδωλοθύτων, οἴδαμεν ὅτι πάντες γνῶσιν ἔχομεν. ἡ γνῶσις φυσιοῖ, ἡ δὲ ἀγάπη οἰκοδομεῖ. εἰ δέτις δοκεῖ ἐπίστασθαί τι, οὐδέπω οὐδὲν ἔγνωκεν, καθὼς δεῖ γνῶναι. εἰ δέτις ἀγαπᾷ τὸν θεόν, οὗτος ἔγνωσται ὑπ' αὐτοῦ. Περὶ οὖν τῆς βρώσεως τῶν εἰδωλοθύτων, οἴδαμεν ὅτι οὐδὲν εἴδωλον ἐν κόσμῳ, καὶ ὅτι οὐδεὶς θεὸς ἕτερος, εἰ μὴ εἷς. καὶ γὰρ εἴπερ εἰσὶ, λεγόμενοι θεοὶ

tur mundo hoc, tanq̃ non utantur, pterit enim habitus huius mundi? Velim aũt uos absq; sollicitudine esse. Qui cœlebs est, curat ea quæ sunt domini, quomodo placiturus sit dño. At qui duxit uxorem, sollicitus est de his, q̃ sunt mundi, quomodo placitur⁹ sit uxori. Diuisa sunt hæc duo, mulier & uirgo. Innupta curat ea, quæ sunt domini, ut sit sancta & corpore & spiritu. cõtra, quæ nupta est, curat ea quæ sunt mũdi, quomodo placitura sit uiro. Hoc autẽ ad id q̃d uobis cõducibile est dico, nõ uti laqueum uobis iniiciam, sed ut quod honestũ ac decorũ est sequamini, & adhæreatis dño, absq; ulla distractione. Quod si quis indecorum uirgini suæ putat, si p̃tereat nubendi tempus, & sic oportet fieri, quod uult faciat, nõ peccat, iũgantur matrimonio. Ceterũ qui stat firmus in corde, non habens necessitatẽ, sed potestatẽ habet ꝓprie uoluntatis, & hoc decreuit in corde suo, ut seruet suã uirginem, bene facit. At q nõ elocat nuptũ, melio⁹ facit. Vxor aũt alligata est matrimonio, quã diu uiuit maritus eius. Quod si dormierit maritus illius, libera est, ad cui uult nubẽdũ, modo in dño. Attñ beatior est, si sic maneat, iuxta meã sentẽtiã. Videor aũt mihi & ipse spm̃ dei habere. Cetex de ijs VIII q̃ simulacris imolant, scim⁹ q̃d oẽs scientiam habem⁹. Sciẽtia inflat, charitas uero ædificat. Q̃d si quis sibi uidet aliquid scire, nondũ quicq̃ nouit, quẽadmodũ oporteat scire. At si quis diligit deũ, hic cognitus est ab illo. De esu igitur eorx q̃ simulacris imolãtur, scimus quod nullũ est simulacrũ in mundo, & quod null⁹ sit deus alius nisi unus. Nã etiãsi sunt q dicantur

θόμενοι θεοὶ, εἴτε ἐν οὐρανῷ, εἴτε ἐπὶ γῆς, ὥσπερ εἰσὶ θεοὶ πολλοὶ, καὶ κύριοι πολλοὶ, ἀλλ' ἡμῖν εἷς θεὸς, ὁ πατὴρ, ἐξ οὗ τὰ πάντα, καὶ ἡμεῖς εἰς αὐτόν, καὶ εἷς κύριος ΙΗΣΟΥΣ ΧΡΙΣΤΟΣ, δι' οὗ τὰ πάντα, καὶ ἡμεῖς δι' αὐτοῦ. ἀλλ' οὐκ ἐν πᾶσιν ἡ γνῶσις. τινὲς δὲ τῇ συνηθείᾳ τοῦ εἰδώλου ἕως ἄρτι, ὡς εἰδωλόθυτον ἐσθίουσι, καὶ ἡ συνείδησις αὐτῶν, ἀσθενὴς οὖσα, μολύνεται. βρῶμα δὲ ἡμᾶς οὐ παρίστησι τῷ θεῷ. οὔτε γὰρ ἐὰν φάγωμεν, περισσεύομεν, οὔτε ἐὰν μὴ φάγωμεν, ὑστερούμεθα. βλέπετε δὲ μή πως ἡ ἐξουσία ὑμῶν αὕτη, προσκομμα γένηται, τοῖς ἀσθενοῦσιν. ἐὰν γάρ τις ἴδῃ σε, τὸν ἔχοντα γνῶσιν, ἐν εἰδωλείῳ κατακείμενον, οὐχὶ ἡ συνείδησις αὐτοῦ ἀσθενοῦς ὄντος οἰκοδομηθήσεται, εἰς τὸ τὰ εἰδωλόθυτα ἐσθίειν; καὶ ἀπολεῖται ὁ ἀσθενῶν ἀδελφός, ἐπὶ τῇ σῇ γνώσει, δι' ὃν ΧΡΙΣΤΟΣ ἀπέθανεν. οὕτως δὲ ἁμαρτάνοντες εἰς τοὺς ἀδελφοὺς, καὶ τύπτοντες αὐτῶν τὴν συνείδησιν ἀσθενοῦσαν, εἰς ΧΡΙΣΤΟΝ ἁμαρτάνετε. διόπερ εἰ βρῶμα σκανδαλίζει τὸν ἀδελφόν μου, οὐ μὴ φάγω κρέα εἰς τὸν αἰῶνα, μα ἵνα μὴ τὸν ἀδελφόν μου σκανδαλίζω. οὐκ εἰμὶ ἀπόστολος; οὐκ εἰμὶ ἐλεύθερος; οὐχὶ ΙΗΣΟΥΝ ΧΡΙΣΤΟΝ τὸν κύριον ἡμῶν ἑώρακα; οὐ τὸ ἔργον μου ὑμεῖς ἐστε ἐν κυρίῳ; εἰ ἄλλοις οὐκ εἰμὶ ἀπόστολος, ἀλλά γε ὑμῖν εἰμί. ἡ γὰρ σφραγὶς τῆς ἐμῆς ἀποστολῆς, ὑμεῖς ἐστε ἐν κυρίῳ. ἐμὴ ἀπολογία τοῖς ἐμὲ ἀνακρίνουσιν αὕτη ἐστί. μὴ οὐκ ἔχομεν ἐξουσίαν φαγεῖν καὶ πιεῖν; μὴ οὐκ ἔχομεν ἐξουσίαν ἀδελφὴν γυναῖκα περιάγειν, ὡς καὶ οἱ λοιποὶ ἀπόστολοι, καὶ οἱ ἀδελφοὶ τοῦ κυρίου, καὶ Κηφᾶς; ἢ μόνος ἐγὼ καὶ Βαρνάβας οὐκ ἔχομεν ἐξουσίαν τοῦ μὴ ἐργάζεσθαι; τίς στρατεύεται ἰδίοις ὀψωνίοις ποτέ; τίς φυτεύει ἀμπελῶνα, καὶ ἐκ τοῦ καρποῦ αὐτοῦ οὐκ ἐσθίει; ἢ τίς

cantur dij, siue in cœlo, siue in terra, quẽ admodũ sunt dij multi, & dñi multi, nobis tamen unus est deus, qui est pater ille, ex quo omnia, & nos in illum, & unus dñs iesus Christus, per quẽ oia, & nos p illũ, sed nõ in omnibus est scientia. Nonnulli uero cum conscientia simulacri usq; ad hoc tempus, ut simulacris immolatum edunt, & conscientia illorum, infirma cum sit, polluitur. Atqui esca, nos nõ cõmẽdat deo, neq; si comedamus, aliqd nobis supereſt, neq; si non comedamus, quicq; nobis deest. Sed uidete ne quo modo facultas ista uestra, offẽdiculo sit, ijs qui infirmi sunt. Etenim si quis cõspexerit te, q habes scientiã, in epulo simulacrorum accũbentẽ, nõne cõscientia eius q infirmus est, ædificabit, ad edendũ ea q̃ sunt simulacris immolata? Et peribit frater, q infirmus est, in tua scientia, propter quẽ Christus fuit mortuus. Sic aũt peccantes in fratres, & uulnerantes illoꝝ conscientiã infirmã, i Christũ peccatis. Quappter si esca offendit fratrẽ meũ, non comedo carnes in æternũ, ne fratri meo sim offendiculo. An nõ sum apostolus? An IX nõ sum liber? An nõ Iesũ Christũ dñm nostrũ uidi? An nõ opus meũ uos estis in dño? Si cæteris nõ sum apostolus, at sane uobis sum. Siquidẽ sigillũ apostolatus mei, uos estis in domino. Mea respõsio apud eos qui me interrogãt hæc est. An non habemus ptãtem edẽdi ac bibẽdi? An nõ habem⁹ ptãtẽ, sororẽ, mulierẽ circũducẽdi? quẽadmodũ & cæteri apli, & fratres dñi, & Cephas? An solus ego & Barnabas, nõ habem⁹ ptãtem hoc faciẽdi? Quis militat suis stipendijs unq̃? qs plãtat uineã, & de fructu ei⁹ nõ edit?

ἢ τίς ποιμαίνει ποίμνην, καὶ ἐκ τοῦ γάλακτος
τῆς ποίμνης οὐκ ἐσθίει; μὴ κατὰ ἄνθρωπον ταῦτα
λαλῶ; ἢ οὐχὶ καὶ ὁ νόμος ταῦτα λέγει; γέγραπται γὰρ ἐν
τῷ Μωσέως νόμῳ· Οὐ φιμώσεις βοῦν ἀλοῶντα. μὴ τῶν βοῶν μέλει τῷ θεῷ;
ἢ δι' ἡμᾶς πάντως λέγει; δι' ἡμᾶς γὰρ ἐγράφη,
ὅτι ἐπ' ἐλπίδι ὀφείλει ὁ ἀροτριῶν ἀροτριᾶν,
καὶ ὁ ἀλοῶν, ἐπ' ἐλπίδι τοῦ μετέχειν
τῆς ἐλπίδι. εἰ ἡμεῖς ὑμῖν τὰ πνευματικὰ
ἐσπείραμεν, μέγα, εἰ ἡμεῖς τὰ σαρκικὰ θερίσομεν; εἰ ἄλλοι τῆς ἐξουσίας ὑμῶν με-
τέχουσιν, οὐ μᾶλλον ἡμεῖς; ἀλλ' οὐκ ἐχρησάμεθα τῇ ἐξουσίᾳ ταύτῃ, ἀλλὰ πάντα στέγο-
μεν, ἵνα μή τινα ἐγκοπὴν δῶμεν τῷ εὐαγ-
γελίῳ τοῦ Χριστοῦ. Οὐκ οἴδατε, ὅτι οἱ
τὰ ἱερὰ ἐργαζόμενοι, ἐκ τοῦ ἱεροῦ ἐσθίουσιν;
οἱ τῷ θυσιαστηρίῳ προσεδρεύοντες, τῷ θυσι-
αστηρίῳ συμμερίζονται; οὕτως καὶ ὁ κύριος διέ-
ταξεν, τοῖς τὸ εὐαγγέλιον καταγγέλλουσιν,
ἐκ τοῦ εὐαγγελίου ζῆν. ἐγὼ δὲ οὐδενὶ ἐχρησάμην τούτων. οὐκ ἔγραψα δὲ ταῦτα, ἵνα οὕ-
τως γένηται ἐν ἐμοί, καλὸν γάρ μοι μᾶλ-
λον ἀποθανεῖν, ἢ τὸ καύχημά μου ἵνα τις κε-
νώσῃ. ἐὰν γὰρ εὐαγγελίζωμαι, οὐκ ἔστι μοι
καύχημα. ἀνάγκη γάρ μοι ἐπίκειται. οὐαὶ
δέ μοί ἐστιν, ἐὰν μὴ εὐαγγελίζωμαι, εἰ γὰρ
ἑκὼν τοῦτο πράσσω, μισθὸν ἔχω, εἰ δὲ ἄκων,
οἰκονομίαν πεπίστευμαι. τίς οὖν μού ἐστιν
ὁ μισθός; ἵνα εὐαγγελιζόμενος, ἀδάπανον
θήσω τὸ εὐαγγέλιον τοῦ Χριστοῦ, εἰς τὸ, μὴ
καταχρήσασθαι τῇ ἐξουσίᾳ μου ἐν τῷ εὐα-
μβ γγελίῳ. Ἐλεύθερος γὰρ ὢν ἐκ πάντων, πᾶσιν
ἐμαυτὸν ἐδούλωσα, ἵνα τοὺς πλείονας κερ-
δήσω, καὶ ἐγενόμην τοῖς Ἰουδαίοις, ὡς Ἰουδαῖος
ἵνα Ἰουδαίους κερδήσω, τοῖς ὑπὸ νόμον, ὡς
ὑπὸ νόμον, ἵνα τοὺς ὑπὸ νόμον κερδήσω.
τοῖς ἀνόμοις, ὡς ἄνομος, μὴ ὢν ἄνομος θεοῦ,
ἀλλ' ἔννομος Χριστοῦ, ἵνα κερδήσω ἀνό-
μους. Ἐγενόμην τοῖς ἀσθενέσιν, ὡς ἀσθενής
ἵνα τοὺς

Aut quis pascit gregē, & de lacte gregis
nō edit? Num secundū hominē hæc di-
co? An nō & lex eadē dicit? Etenī in Moy-
si lege scriptū est. Non obligabis os bo-
ui trituranti. Num boues curæ sunt deo?
An hoc propter nos omnino dicit? Pro-
pter nos enī hoc scriptum est, qđ sub spe,
debeat is q arat arare, & qui triturat sub
spe, spei suæ particeps esse debet. Si nos
uobis spiritalia seminauimꝰ, magnū est,
si nos uestra carnalia messuerimus? Si cæ
teri potestatis uestræ participes sunt, cur
nō potius nos? Atqui nō usi fuimus po
testate ista, sed oia sufferimꝰ, ne qđ offen
diculum demus euāgelio Christi. An ne
scitis quod ii qui in sacris operātur, ex sa-
crificio uiuunt? Qui sacrario assistūt, una
cum sacrario partē accipiunt? Sic & dñs
ordinauit, ut qui euangeliū annunciant,
ex euangelio uiuant. Ego tñ nullo horū
usus sui. Quāꝯ nō scripsi hæc, ut ita fiat
in me. Nam bonū est mihi mori potius,
ꝯ ut gloriationem meam aliquis inanē
reddat. Etenī si euāgelizauero, nō est qđ
glorier. Necessitas enī mihi incūbit. Væ
aūt mihi est, nisi euāgelizauero. Nā si uo
lens hoc faciā, p̄miū habeo, sin inuitꝰ, di-
spēsatio cōmissa est mihi. Quod igit mi-
hi est p̄miū? Vt cū euangelizē, gratuitū
efficiam euāgeliū Christi, in hoc, ne ab-
utar potestate mea in euāgelio. Etenim
cū liber sim ab oibus, oibus meipsum ser
uum feci, quo plureis lucri facerē, & factꝰ
sum iudaīs, tāꝯ iudæus, ut iudæos lucri
faciā, ijs q sub lege sūt, tāꝯ esse sub lege,
ut eos q sub lege sūt, lucrifaciā, his q sine
lege sūt, tāꝯ esse sine lege, cū nō sim sine
lege deo, sed i lege Christi, ut lucrifaciā, eos
q sūt sine lege. Factꝰ sū infirmꝰ, tāꝯ infirmꝰ
ut infir-

ἵνα τοὺς ἀσθενεῖς κερδήσω. τοῖς πᾶσι γέγο
να τὰ πάντα, ἵνα πάντως τινὰς σώσω. τοῦ/
το δὲ ποιῶ διὰ τὸ εὐαγγέλιον, ἵνα συγκοι
μγ νωνὸς αὐτοῦ γένωμαι. Οὐκ οἴδατε, ὅτι οἱ
ἐν σταδίῳ τρέχοντες, πάντες μὲν τρέχουσιν,
εἷς δὲ λαμβάνει τὸ βραβεῖον; οὕτως τρέχε
τε, ἵνα καταλάβητε. πᾶς δὲ ὁ ἀγωνιζόμενος,
πάντα ἐγκρατεύεται. ἐκεῖνοι μὲν οὖν, ἵνα
φθαρτὸν στέφανον λάβωσιν, ἡμεῖς δὲ ἄφθαρ
μδ τον. ἐγὼ τοίνυν οὕτως τρέχω, ὡς οὐκ ἀδήλ
ως, οὕτως πυκτεύω, ὡς οὐκ ἀέρα δέρων.
ἀλλὰ ὑποπιάζω μου τὸ σῶμα, καὶ δουλαγωγῶ,
μήπως ἄλλοις κηρύξας, αὐτὸς ἀδόκιμος γέ
νωμαι. Οὐ θέλω δὲ ὑμᾶς ἀγνοεῖν ἀδελ
με φοί, ὅτι οἱ πατέρες ἡμῶν πάντες ὑπὸ
τὴν νεφέλην ἦσαν, καὶ πάντες διὰ τῆς θα/
λάσσης διῆλθον, καὶ πάντες εἰς τὸν μω/
σῆν ἐβαπτίσαντο, ἐν τῇ νεφέλῃ, καὶ ἐν τῇ
θαλάσσῃ, καὶ πάντες τὸ αὐτὸ βρῶμα πνευμα
τικὸν ἔφαγον, καὶ πάντες τὸ αὐτὸ πόμα
πνευματικὸν ἔπιον, ἔπινον γὰρ ἐκ πνευμα
τικῆς ἀκολουθούσης πέτρας, ἡ δὲ πέτρα ἦν
με ὁ ΧΡΙΣΤΟΣ. Ἀλλ' οὐκ ἐν τοῖς πλείοσιν
αὐτῶν εὐδόκησεν ὁ θεός, κατεστρώθησαν γὰρ
ἐν τῇ ἐρήμῳ. Ταῦτα δὲ τύποι ἡμῶν ἐγενήθησαν,
εἰς τὸ μὴ εἶναι ἡμᾶς ἐπιθυμητὰς κακῶν,
καθὼς κἀκεῖνοι ἐπεθύμησαν. μηδὲ εἰδωλο
λάτραι γίνεσθε, καθώς τινες αὐτῶν, ὡς γέ/
γραπται, ἐκάθισεν ὁ λαὸς φαγεῖν καὶ πεῖν, καὶ
ἀνέστησαν παίζειν. μηδὲ πορνεύωμεν, καθώς
τινες αὐτῶν ἐπόρνευσαν, καὶ ἔπεσον ἐν μιᾷ ἡ/
μέρᾳ, εἴκοσι τρεῖς χιλιάδες. μηδὲ ἐκπειρά
ζωμεν τὸν ΧΡΙΣΤΟΝ, καθὼς καί τινες αὐτὸν ἐπεί
ρασαν, καὶ ὑπὸ τῶν ὄφεων ἀπώλοντο. μηδὲ
γογγύζετε, καθὼς καί τινες αὐτῶν ἐγόγγυσαν, καὶ
μζ ἀπώλοντο ὑπὸ τοῦ ὀλοθρεύτου. Ταῦτα δὲ πάντα
τύποι συνέβαινον ἐκείνοις, ἐγράφη δὲ πρὸς νουθε
σίαν ἡμῶν, εἰς οὓς τὰ τέλη τῶν αἰώνων κατήν
τηκεν. ὥστε ὁ δοκῶν ἑστάναι, βλεπέτω μὴ πέσῃ.

πειρασμὸς

ut infirmos lucrifaciã. Oibus factus sum
oia, ut omnino aliquos seruaré. Hoc aũt
facio propter euangeliũ, ut particeps illi⁹
fiam. An nescitis, quod qui in stadio cur/
runt, oẽs quidem currũt, sed unus accipit
p̃mium? Sic currite, ut cõprehẽdatis. Ois
aũt qui certat, per omnia temperans est.
Illi quidẽ igitur, ut perituã coronã acci/
piãt, nos aũt æternã. Ego itaq; sic curro,
ut non in incertũ, sic pugilẽ ago, nõ uelut
aerem feriẽs, uerũ subiicio corpus meũ,
& in seruitutẽ redigo, ne quo modo fiat,
ut cũ alijs predicarim, ipse reprobus effi/ X
ciar. Nolim autem uos ignorare fratres,
quod patres nostri oẽs sub nube erant,
& omnes per mare transierũt, & omnes
in Mosen baptizati sunt, i nube & in ma
ri. Et oẽs eandẽ escã spiritalẽ comedebãt,
& oẽs eundẽ potũ spiritalem bibebant.
Bibebant eñ de spiritali, quæ illos comi
tabat petra, petra uero fuit Christus, sed
plures illoꝝ nõ ap̃pbauit de⁹. Prostrati
sunt eñ i deserto. Hæc aũt figuræ nostri
fuerũt, ne nos simus cõcupiscẽtes reꝝ ma
larum, quẽadmodum & illi cõcupierunt.
Neq; simulachroꝝ simus cultores, sicuti
quidã illoꝝ, quẽadmodũ scriptũ est. Se/
dit ppl̃s ut manducaret & biberet, & sur/
rexerũt ad ludẽdũ. Neq; fornicemur, si
cuti quidã illoꝝ fornicati sunt, & cõcide/
rũt in uno die, uiginti tria milia. Neq; tẽ
temus Christũ, sicut & quidã eũ tentaue
runt, & a serpentibus extincti sunt. Neq;
murmuretis sicut & quidam illorũ mur/
murauerũt, & interempti sunt ab extin/
ctore. Hæc aũt omuia figuræ, cõtigerũt il
lis. Scripta uero sũt ꝓpter admonitionẽ
nostri, i quos termini ætatũ iciderũt. Pro
inde q sibi uidetur stare, uideat ne cadat,

d 4 Tentatio

πφρασμὸς ὑμᾶς οὐκ εἴληφεμ, εἰμὴ ἀνθρώπι/
μ κ νος. πιστὸς δὲ ὁ θεὸς, ὃς οὐκ ἐάσει ὑμᾶς
πειρασθῆναι, ὑπὲρ ὃ δύνασθε, ἀλλὰ ποιήσει
σὺν τῷ πφρασμῷ, καὶ τὴν ἔκβασιμ τοῦ δύνα/
σθαι ὑμᾶς ὑπενεγκεῖμ. διόπερ ἀγαπητοί
μου φεύγετε ἀπὸ τῆς εἰδωλολατρίας, ὡς φρο
μθ νίμοις λέγω, κρίνατε ὑμεῖς ὃ φημί. τὸ
ποτήριομ τῆς εὐλογίας, ὃ εὐλογοῦμεν, οὐ/
χὶ κοινωνία τοῦ αἵματος τοῦ ΧΡΙΣΤΟΥ ἐστί; τὸμ
ἄρτομ ὃμ κλῶμεν, οὐχὶ κοινωνία τοῦ σώμα
τος τοῦ ΧΡΙΣΤΟΥ ἐστίμ; ὅτι εἷς ἄρτος, ἓμ σῶ
μα οἱ πολλοί ἐσμεμ. οἱ γὰρ πάντες ἐκ τοῦ
ν ἑνὸς ἄρτου μετέχομεμ. βλέπετε
τὸμ ἰσραὴλ κατὰ σάρκα. οὐχὶ οἱ ἐσθίοντες
τὰς θυσίας, κοινωνοὶ τοῦ θυσιαστηρίου εἰσί; τί
οὖμ φημι, ὅτι εἰδωλόμ τι ἐστίμ; ἢ ὅτι εἰδωλό
θυτόμ τι ἐστιμ; ἀλλ' ὅτι ἃ θύουσιμ τὰ ἔθνη, δαιμο
νίοις θύουσιμ καὶ οὐ θεῷ. οὐ θέλω δὲ ὑμᾶς κοι
νωνοὺς τῶν δαιμόνωμ γίνεσθαι. οὐ δύνασθε
ποτήριομ κυρίου πίνειμ, καὶ ποτήριομ δαιμο
νίωμ, οὐ δύνασθε τραπέζης κυρίου μετέχειν
καὶ τραπέζης δαιμονίωμ. ἢ παραζηλοῦμεν τὸμ
κύριομ; μὴ ἰσχυρότεροι αὐτοῦ ἐσμέν; πάντα μοι
ἔξεστιν, ἀλλ' οὐ πάντα συμφέρει. πάντα μοι ἔξ
εστιν, ἀλλ' οὐ πάντα οἰκοδομεῖ. μηδεὶς τὸ ἑαυτοῦ
ξ ζητείτω, ἀλλὰ τὸ τοῦ ἑτέρου ἕκαστος. πᾶν τὸ ἐν
μακέλλῳ πωλούμενον ἐσθίετε, μηδὲν ἀνακρί
νοντες, διὰ τὴν συνείδησιν. τοῦ γὰρ κυρίου ἡ γῆ
καὶ τὸ πλήρωμα αὐτῆς. εἴ τις καλεῖ ὑμᾶς
τῶν ἀπίστων καὶ θέλετε πορεύεσθε, πᾶν τὸ πα
τιθέμενον ὑμῖν ἐσθίετε, μηδὲμ ἀνακρίνον/
ο τες διὰ τὴν συνείδησιν. ἐὰμ δέ τις ὑμῖν
εἴπῃ, τοῦτο εἰδωλόθυτόμ ἐστι, μὴ ἐσθίετε, δι'
ἐκεῖνομ τὸμ μηνύσαντα, καὶ τὴν συνείδησιμ.
τοῦ γὰρ κυρίου ἡ γῆ, καὶ τὸ πλήρωμα αὐτῆς. συμ/
νείδησιν δὲ λέγω, οὐχὶ τὴν ἑαυτοῦ, ἀλλὰ τὴν τοῦ
ἑτέρου, ἵνα τί γὰρ ἡ ἐλευθερία μου κρίνεται ὑπὸ
ἄλλης συνειδήσεως, εἰ δὲ ἐγὼ χάριτι μετέ/
χω, τί βλασφημοῦμαι, ὑπὲρ οὗ ἐγὼ εὐ
χαριστῶ

EPISTOLA

Tentatio uos nō cepit, niſi humana; ſed fidelis eſt deus, qui nō ſinet uos tentari, ſupra id qđ poteſtis, imo faciet una cum tētatione, exitum, quo poſſitis ſufferre. Quapropter dilecti mei, fugite ab ſimulachroꝝ cultu, ut prudentibus loquor, iudicate uos quod dico. Poculū bñdictionis, cui benedicimus, nōne cōmunicatio ſanguinis Chriſti eſt? Panis quē frangimus, nonne cōmunicatio corporis Chriſti eſt? Qm̄ unus panis, unū corpꝰ multi ſumꝰ. Nā oēs ex eodē pane ptícipamus. Videte iſrael iuxta carnē. Nōne q edunt uictimas, ptícipes altarij ſūt? Quid ergo dico, qđ ſimulacrū aliqd eſt? aut quod ſimulacris imolatū aliquid eſt? Nō, uerū illud dico, quod q̄ imolant gētes, dæmoniis imolant, & nō deo. Noli aūt uos cōſortes dæmonioꝝ eſſe. Nō poteſtis poculū dñi bibere, & poculū dæmoniorū. Nō poteſtis mēſæ dñi participes eſſe, & mēſæ dæmonioꝝ. An puocamus dñm? Num fortiores illo ſumus? Oīa mihi licent, at nō oīa cōducunt. Oīa mihi licēt, ſed nō oīa ædificant. Nemo qđ ſuum eſt querat, ſed qđ alteriꝰ eſt unuſqſq. Oīa quđ in macello uenditū edite, nihil interrogantes, ppter cōſcientiā. Dñi ſiquidē eſt terra, & plenitudo eius. Quod ſi quis uocat uos ſi fideliū, & uultis ire, omne qđ apponitur uobis, edite, nihil interrogātes, ppter cōſcientiā. Qđ ſi quis uobis dixerit, hoc ſimulacris imolatū eſt, ne edatis, ppter illū q indicauit, & propter cōſciētiā. Dñi ſiqdē eſt terra, & plenitudo eiꝰ. Porro cōſcientiā dico, nō tuā, ſed illius alterius. Cur em̄ libertas mea iudicat ab alia cōſcientia? Qđ ſi ego cū gratia participo, cur ob id mihi male dicit? p quo ego gratias ago

χαρίσῶ. εἴτε οὖν ἐσθίετε, εἴτε πίνετε, εἴτε τι
ποιεῖτε, πάντα εἰς δόξαν θεοῦ ποιεῖτε. ἀπρό
σκοποι γίνεσθε, καὶ Ἰουδαίοις, καὶ Ἕλλησι,
καὶ τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ θεοῦ. καθὼς κἀγὼ πάν
τα πᾶσιν ἀρέσκω, μὴ ζητῶν τὸ ἐμαυτοῦ
συμφέρον, ἀλλὰ τὸ τῶν πολλῶν, ἵνα σω
θῶσι. μιμηταί μου γίνεσθε, καθὼς κἀγὼ χρι
στοῦ. Ἐπαινῶ δὲ ὑμᾶς ἀδελφοί,
ὅτι πάντα μου μέμνησθε, καθὼς παρέδω
κα ὑμῖν, τὰς παραδόσεις κατέχετε. Θέ
λω δὲ ὑμᾶς εἰδέναι, ὅτι παντὸς ἀνδρὸς ἡ
κεφαλὴ ὁ χριστός ἐστι, κεφαλὴ δὲ γυναι
κὸς, ὁ ἀνήρ. κεφαλὴ δὲ χριστοῦ, ὁ θεός.
Πᾶς ἀνὴρ προσευχόμενος, ἢ προφητεύων,
κατὰ κεφαλῆς ἔχων, καταισχύνει τὴν κεφα
λὴν αὐτοῦ. πᾶσα δὲ γυνὴ, προσευχομένη ἢ
προφητεύουσα ἀκατακαλύπτῳ τῇ κεφαλῇ,
καταισχύνει τὴν κεφαλὴν ἑαυτῆς. ἓν γάρ
ἐστι καὶ τὸ αὐτὸ τῇ ἐξυρημένῃ. εἰ γὰρ οὐκα
τακαλύπτεται γυνὴ, καὶ κειράσθω. εἰ δὲ αἰ
σχρὸν γυναικὶ τὸ κείρασθαι, ἢ ξυρᾶσθαι, κα
τακαλυπτέσθω. Ἀνὴρ μὲν γὰρ οὐκ ὀφείλει
κατακαλύπτεσθαι τὴν κεφαλὴν, εἰκὼν καὶ δό
ξα θεοῦ ὑπάρχων. γυνὴ δὲ δόξα ἀνδρός ἐστιν.
οὐ γάρ ἐστιν ἀνὴρ ἐκ γυναικὸς, ἀλλὰ γυ
νὴ ἐξ ἀνδρός. καὶ γὰρ οὐκ ἐκτίσθη ἀνὴρ
διὰ τὴν γυναῖκα, ἀλλὰ γυνὴ διὰ τὸν ἄν
δρα. διὰ τοῦτο ὀφείλει ἡ γυνὴ ἐξουσίαν
ἔχειν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς, διὰ τοὺς ἀγγέλους.
πλὴν οὔτε ἀνὴρ χωρὶς γυναικὸς, οὔτε γυνὴ
χωρὶς ἀνδρὸς ἐν κυρίῳ. ὥσπερ γὰρ ἡ γυνὴ ἐκ
τοῦ ἀνδρός, οὕτως καὶ ὁ ἀνὴρ διὰ τῆς γυ
ναικός, τὰ δὲ πάντα ἐκ τοῦ θεοῦ. ἐν ὑμῖν
αὐτοῖς κρίνατε, πρέπον ἐστὶ γυναῖκα ἀκα
τακάλυπτον τῷ θεῷ προσεύχεσθαι; ἢ οὐδὲ
αὐτὴ ἡ φύσις διδάσκει ὑμᾶς, ὅτι ἀνὴρ
μὲν ἐὰν κομᾷ, ἀτιμία αὐτῷ ἐστι, γυνὴ
δὲ ἐὰν κομᾷ, δόξα αὐτῇ ἐστιν; ὅτι ἡ κόμη, ἀμ
φιβολίᾳ δέδοται. εἰ δέ τις δοκεῖ φιλόνει
κος εἶναι

tias ago. Siue igitur editis, ſiue bibitis, ſiue quid facitis, omnia in gloriã dei fa/cite. Tales eſtote, ut nullũ ꝓbeatis offen/diculum, neq; Iudæis, neq; Græcis, neq; eccleſiæ dei, quemadmodũ ego per oĩa omnibus placeo, non querens meã ipſi9 utilitatẽ, ſed multo⁊, ut ſalui fiãt. Imi/ XI
tatores mei eſtote, ſicut & ego Chriſti. Collaudo aũt uos fratres, quod omnia mea memoria tenetis, & quemadmodũ tradidi uobis, traditiões tenetis. Sed uo/lo uos ſcire, quod omnis uiri caput Chri ſtus eſt, caput aũt mulieris, uir. Caput uero Chriſti deus. Omnis uir orans, aut ꝓphetãs, quicquã habens in capite, pro/bro afficit caput ſuum. Omnis uero mu lier, orans aut prophetans, nõ uelato ca pite, dehoneſtat caput ſuũ. Nam id per/inde eſt prorſus, ac ſi raſa eſſet. Etenim ſi nõ uelatur mulier, etiã tõdeat. Quod ſi fœdum eſt mulieri tõderi, aut radi, ue/letur. Vir quidem nõ debet uelare caput cum is imago ſit & gloria dei. At mulier gloria uiri eſt. Non enim eſt uir ex mu/liere, ſed mulier ex uiro. Neq; eñ condi/tus eſt uir propter mulierẽ, ſed mulier ꝓ/pter uirũ. Propter hoc debet mulier po teſtatẽ habere in capite ſuo, propter an/gelos, alioq; neq; uir abſq; muliere, neq; mulier abſq; uiro in domino. Nam quẽ/admodum mulier ex uiro eſt, ita & uir per mulierem, omnia uero ex deo. Inter uoſipſos iudicate, num decorũ eſt, mu/lierem non uelatã, deũ orare? An ne na/tura quidem ipſa hoc docet uos, quod uir quidem ſi comatus fuerit, probro ſit ipſi? Contra mulier ſi comata fuerit, gloriæ ſit illi, quod coma, pro uelamine data ſit. Ceterũ ſi quis uidetur cõtentio/ſus eſſe,

Digitized by Google

κος εἶναι. ἡμεῖς τοιαύτην συνήθειαν οὐκ ἔχομεν, οὐδὲ αἱ ἐκκλησίαι τοῦ θεοῦ. τοῦτο δὲ παραγγέλλων οὐκ ἐπαινῶ, ὅτι οὐκ εἰς τὸ κρεῖττον, ἀλλὰ εἰς τὸ ἧττον συνέρχεσθε. πρῶτον μὲν γὰρ συνερχομένων ὑμῶν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, ἀκούω σχίσματα ἐν ὑμῖν ὑπάρχειν, καὶ μέρος τι πιστεύω. δεῖ γὰρ καὶ αἱρέσεις ἐν ὑμῖν εἶναι, ἵνα οἱ δόκιμοι, φανεροὶ γένωνται ἐν ὑμῖν. Συνερχομένων οὖν ὑμῶν ἐπὶ τὸ αὐτὸ, οὐκ ἔστι κυριακὸν δεῖπνον φαγεῖν. ἕκαστος γὰρ τὸ ἴδιον δεῖπνον προσλαμβάνει ἐν τῷ φαγεῖν. καὶ ὃς μὲν πεινᾷ, ὃς δὲ μεθύει. μὴ γὰρ οἰκίας οὐκ ἔχετε εἰς τὸ ἐσθίειν καὶ πίνειν; ἢ τῆς ἐκκλησίας τοῦ θεοῦ καταφρονεῖτε, καὶ καταισχύνετε τοὺς μὴ ἔχοντας; τί ὑμῖν εἴπω; ἐπαινέσω ὑμᾶς; ἐν τούτῳ οὐκ ἐπαινῶ. Ἐγὼ γὰρ παρέλαβον ἀπὸ τοῦ κυρίου, ὃ καὶ παρέδωκα ὑμῖν, ὅτι ὁ κύριος ΙΗΣΟΥΣ ΧΡΙΣΤΟΣ ἐν τῇ νυκτὶ ᾗ παρεδίδοτο, ἔλαβεν ἄρτον, καὶ εὐχαριστήσας, ἔκλασε, καὶ εἶπε, λάβετε, φάγετε, τοῦτό μου ἐστὶ τὸ σῶμα, τὸ ὑπὲρ ὑμῶν κλώμενον. τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν. ὡσάυτως καὶ τὸ ποτήριον μετὰ τὸ δειπνῆσαι λέγων, τοῦτο τὸ ποτήριον, ἡ καινὴ διαθήκη ἐστὶν, ἐν τῷ ἐμῷ αἵματι. τοῦτο ποιεῖτε, ὁσάκις ἂν πίνητε, εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν. ὁσάκις γὰρ ἂν ἐσθίητε τὸν ἄρτον τοῦτον, καὶ τὸ ποτήριον τοῦτο πίνητε, τὸν θάνατον τοῦ κυρίου καταγγέλλετε, ἄχρις οὗ ἂν ἔλθῃ. ὥστε ὃς ἂν ἐσθίῃ τὸν ἄρτον τοῦτον, ἢ πίνῃ τὸ ποτήριον τοῦ κυρίου ἀναξίως, ἔνοχός ἔσται τοῦ σώματος καὶ αἵματος τοῦ κυρίου. Δοκιμαζέτω δὲ ἄνθρωπος ἑαυτὸν, καὶ οὕτως ἐκ τοῦ ἄρτου ἐσθιέτω, καὶ ἐκ τοῦ ποτηρίου πινέτω. ὁ γὰρ ἐσθίων καὶ πίνων ἀναξίως, κρῖμα ἑαυτῷ ἐσθίει καὶ πίνει, μὴ διακρίνων τὸ σῶμα τοῦ κυρίου. Διὰ τοῦτο ἐν ὑμῖν πολλοὶ ἀσθενεῖς καὶ ἄρρωστοι, καὶ κοιμῶνται ἱκανοί. εἰ γὰρ ἑαυτοὺς

sus esse, nos huiusmodi consuetudinem non habemus, neq; ecclesiæ dei. Illud tamen precipiens non laudo, quod non in melius, sed in deterius conuenitis. Nam primū quidem, cū conuenitis in ecclesia, audio dissidia in uobis esse, & aliqua ex parte credo. Oportet enim & sectas in uobis esse, quo qui probati sunt, manifesti fiant inter uos. Igitur cum conuenitis in eundem locum, non licet dominicā cænam edere, quod unusquisq; propriā cœnam occupet in edendo. Et hic quidem esurit, ille uero ebrius est. Num sane domos non habetis ad edendum & bibendum? An ecclesiam dei contemnitis, & pudefacitis eos qui non habent? Quid uobis dicā? Laudabo uos? In hoc non laudo. Ego enim accepi a domino, quod & tradidi uobis, quod dominus Iesus in ea nocte qua traditus est, accepit panem, & postq; gratias egisset, fregit, & dixit. Accipite, Edite, Hoc meum est corpus, quod pro uobis frāgitur, hoc facite in mei cōmemorationem. Ad eundem modum & poculū, peracta cœna, dicens, hoc poculum nouum testamentum est, in meo sāguine, hoc facite, quotiēscunq; biberitis, in mei cōmemorationem. Quotiēscunq; enim comederitis panem hunc, & poculū hoc biberitis, mortem domini annunciatis, donec uenerit. Itaq; quisquis ederit panem hunc, aut biberit poculū domini indigne, reus erit corporis & sanguinis domini. Probet aūt homo seipsū, & sic de pane edat, & de calice bibat. Nā qui edit aut bibit indigne, iudiciū sibiipsi edit & bibit, nō diiudicās corp⁹ dñi. Propter hoc inter uos multi ibecilles & īualidi, & dormiūt mlti.

Etenim

ἐι γὰρ ἑαυτοὺς διεκρίνομεν, οὐκ ἂμ ἐκρινόμεθα, κρινόμενοι δὲ ὑπὸ κυρίου παιδευόμεθα, ἵνα μὴ σὺν τῷ κόσμῳ κατακριθῶμεν.

ξ Ὥστε ἀδελφοί μου συνερχόμενοι, εἰς τὸ φαγεῖν, ἀλλήλους ἐκδέχεσθε. Εἰ δέ τις πεινᾷ, ἐν οἴκῳ ἐσθιέτω, ἵνα μὴ εἰς κρῖμα συνέρχησθε. τὰ δὲ λοιπὰ, ὡς ἂμ ἔλθω, διατάξομαι.

ξα Περὶ δὲ τῶν πνευματικῶν ἀδελφοί, οὐ θέλω ὑμᾶς ἀγνοεῖν, οἴδατε ὅτι ἔθνη ἦτε πρὸς τὰ εἴδωλα τὰ ἄφωνα, ὡς ἂμ ἤγεσθε ἀπαγόμενοι. διὸ γνωρίζω ὑμῖν, ὅτι οὐδεὶς ἐν πνεύματι θεοῦ λαλῶν, λέγει ἀνάθεμα ΙΗΣΟΥΝ, καὶ οὐδεὶς δύναται εἰπεῖν κύριον ΙΗΣΟΥΝ, εἰ μὴ ἐν πνεύματι ἁγίῳ. Διαιρέσεις δὲ χαρισμάτων εἰσὶ, τὸ δὲ αὐτὸ πνεῦμα. καὶ διαιρέσεις διακονιῶν εἰσὶ, καὶ ὁ αὐτὸς κύριος. Καὶ διαιρέσεις ἐνεργημάτων εἰσὶν, ὁ δὲ αὐτὸς ἐστὶ θεὸς, ὁ ἐνεργῶν τὰ πάντα ἐν πᾶσιν. Ἑκάστῳ δὲ δίδοται ἡ φανέρωσις τοῦ πνεύματος, πρὸς τὸ συμφέρον. ᾧ μὲν γὰρ διὰ τοῦ πνεύματος δίδοται λόγος σοφίας, ἄλλῳ δὲ λόγος γνώσεως, κατὰ τὸ αὐτὸ πνεῦμα, ἑτέρῳ δὲ πίστις, ἐν τῷ αὐτῷ πνεύματι, ἄλλῳ δὲ χαρίσματα ἰαμάτων, ἐν τῷ αὐτῷ πνεύματι ἄλλῳ δὲ ἐνεργήματα δυνάμεων, ἄλλῳ δὲ προφητεία, ἄλλῳ δὲ διακρίσεις πνευμάτων, ἑτέρῳ δὲ γένη γλωσσῶν, ἄλλῳ δὲ ἑρμηνεία γλωσσῶν. πάντα δὲ ταῦτα ἐνεργεῖ τὸ ἓν καὶ τὸ αὐτὸ πνεῦμα, διαιροῦν ἰδίᾳ ἑκάστῳ, καθὼς βούλεται. Καθάπερ γὰρ τὸ σῶμα ἕν ἐστι, καὶ μέλη ἔχει πολλὰ πάντα δὲ τὰ μέλη τοῦ σώματος τοῦ ἑνὸς, πολλὰ ὄντα, ἕν ἐστι σῶμα, οὕτω καὶ ὁ ΧΡΙΣΤΟΣ καὶ γὰρ ἐν ἑνὶ πνεύματι ἡμεῖς πάντες, εἰς ἓν σῶμα ἐβαπτίσθημεν, εἴτε Ἰουδαῖοι, εἴτε Ἕλληνες, εἴτε δοῦλοι, εἴτε ἐλεύθεροι, καὶ πάντες εἰς ἓν πνεῦμα ἐποτίσθημεν. καὶ γὰρ τὸ σῶμα οὐκ ἔστιν ἓν μέλος, ἀλλὰ πολλά. ἐὰν εἴπῃ ὁ πούς, ὅτι οὐκ εἰμὶ χεὶρ, οὐκ εἰμὶ ἐκ τοῦ σώματος, οὐ παρὰ τοῦτο

Etenim si nos ipsos diiudicassem⁹, haud quaq; iudicati fuissemus. At cum iudicamur, a domino, corripimur, ne cū mundo condemnemur. Itaq; fratres mei, cū conuenitis ad comedēdum, alius alium expectate. Quod si qs esurit, domi edat, ne ad iudiciū conueniatis. Cetera uero cū uenero disponā. Porro de spiritalib⁹ fratres, nolo uos ignorare, scitis quod gētes fuistis, & ad simulacra muta, utcūq; ducebamī abducebamini. Quapropter notū uobis facio, qđ nullus in spū dei loquēs dicit anathema Iesū, & nemo pōt dicere domiuū Iesum, nisi in spiritu sancto. Diuisiones autem donorum sunt, sed idem spiritus, & diuisiones ministeriorum sunt, & idem dñs, & diuisiones operationū sunt, sed idem est deus operans oia in oibus. Vnicuiq; uero datur manifestatio spiritus, ad id quod expedit. Nam huic quidem per spiritū datur sermo sapiētiæ. Alij uero sermo scientiæ, secūdū eūdē spm. Alij uero fides i eodē spū. Alij uero dona sanationū in eodē spū. Alij uero efficaciæ potētiarū, alij uero pphetia, alij uero discretiōes spūum, alij uero genera liguarū, alij uero interpretatio linguarū, sed oia hæc opat⁹ un⁹ ille & idē spūs, diuidēs peculiariter unicuiq; sicuti uult. Quemadmodū em corpus unum est, & membra habet multa, oia uero mēbra corporis unius, multa cum sint, unū sūt corp⁹, sic & Christus. Etem in uno spiritu nos oēs, in unū corpus baptizati sumus, siue Iudæi, siue Græci, siue serui, siue liberi, & omnes in unū spiritū poti sumus. Etenim corpus non est unum membrū, sed multa. Si dicat pes, nō sum manus, non sum de corpe, num

idcirco

τοῦτο οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ σώματος; μὴ ἐὰν εἴπῃ ὁ οὖς, ὅτι οὐκ εἰμὶ ὀφθαλμός, οὐκ εἰμὶ ἐκ τοῦ σώματος, οὐ παρὰ τοῦτο οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ σώματος; εἰ ὅλον τὸ σῶμα ὀφθαλμός, ποῦ ἡ ἀκοή; εἰ ὅλον ἀκοή, ποῦ ἡ ὄσφρησις; νυνὶ δὲ ὁ θεὸς ἔθετο τὰ μέλη ἓν ἕκαστον αὐτῶν ἐν τῷ σώματι, καθὼς ἠθέλησεν, εἰ δὲ ἦν τὰ πάντα ἓν μέλος, ποῦ τὸ σῶμα; νυνὶ δὲ πολλὰ μὲν μέλη, ἓν δὲ σῶμα. οὐ δύναται δὲ ὁ ὀφθαλμὸς εἰπεῖν τῇ χειρί, χρείαν σου οὐκ ἔχω, ἢ πάλιν ἡ κεφαλὴ τοῖς ποσί, χρείαν ὑμῶν οὐκ ἔχω, ἀλλὰ πολλῷ μᾶλλον τὰ δοκοῦντα μέλη τοῦ σώματος, ἀσθενέστερα ὑπάρχειν ἀναγκαῖά ἐστιν. καὶ ἃ δοκοῦμεν ἀτιμότερα εἶναι τοῦ σώματος, τούτοις τιμὴν περισσοτέραν περιτίθεμεν, καὶ τὰ ἀσχήμονα ἡμῶν, εὐσχημοσύνην περισσοτέραν ἔχει, τὰ δὲ εὐσχήμονα ἡμῶν, οὐ χρείαν ἔχει, ἀλλ' ὁ θεὸς συνεκέρασε τὸ σῶμα τῷ ὑστεροῦντι περισσοτέραν δοὺς τιμὴν, ἵνα μὴ ᾖ σχίσμα ἐν τῷ σώματι, ἀλλὰ τὸ αὐτὸ ὑπὲρ ἀλλήλων μεριμνῶσι τὰ μέλη. καὶ εἴτε πάσχει ἓν μέλος, συμπάσχει πάντα τὰ μέλη. εἴτε δοξάζεται ἓν μέλος, συγχαίρει πάντα τὰ μέλη. τμεῖς δὲ ἐστὲ σῶμα ΧΡΙΣΤΟΥ, καὶ μέλη ἐκ μέρους. καὶ οὓς μὲν ἔθετο ὁ θεὸς ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, πρῶτον ἀποστόλους, δεύτερον προφήτας, τρίτον διδασκάλους, ἔπειτα δυνάμεις, ἔπειτα χαρίσματα ἰαμάτων, ἀντιλήψεις, κυβερνήσεις, γένη γλωσσῶν. μὴ πάντες ἀπόστολοι; μὴ πάντες προφῆται; μὴ πάντες διδάσκαλοι; μὴ πάντες δυνάμεις; μὴ πάντες χαρίσματα ἔχουσιν ἰαμάτων; μὴ πάντες γλώσσαις λαλοῦσι; μὴ πάντες διερμηνεύουσι; ζηλοῦτε δὲ τὰ χαρίσματα τὰ κρείττονα. καὶ ἔτι καθ' ὑπερβολὴν ὁδὸν ὑμῖν δείκνυμι. ἐὰν ταῖς γλώσσαις τῶν ἀνθρώπων λαλῶ, καὶ τῶν ἀγγέλων, ἀγάπην δὲ μὴ ἔχω, γέγονα χαλκὸς ἠχῶν, ἢ κύμβαλον ἀλαλάζον, καὶ ἐὰν ἔχω προφητείαν καὶ

idcirco nō est de corpore? Et si dicat auris, non sum oculus, nō sum de corpore, num ideo nō est de corpore? Si totū corpus oculus, ubi auditus? Si totum auditus, ubi olfactus? Nunc aūt deus posuit mēbra, unūquodq; singillatim, in corpe, quēadmodū uoluit. Quod si essent oia unū mēbrū, ubi corpus? Nunc aūt multa quidē mēbra, unū uero corpus. At nō potest oculus dicere manui, nō est mihi opus te, aut rursum caput pedibus, non est mihi opus uobis, imo multo potius, quæ uidentur mēbra corporis imbecilliora esse, necessaria sunt, & quæ putamus minus honesta esse corpis, his honorē uberiorem apponimus, & indecora nostri, copiosiorem decorē habent. Ceterū quæ decora sunt nostri, nō indigent, sed deus, simul temperauit corpus, ei cui deerat, copiosiorē addens honorē, ne sit dissidium in corpore, sed inuicē alia pro alijs eandē sollicitudinē gerant mēbra. Et siue patiē unū membrū, cōpatiuntur oia membra, siue glorificatur unū membrum, congaudent omnia membra. Vos autē estis corpus Christi, & membra ex parte, & alios quidem posuit deus in ecclesia, primum quidē apostolos, deinde prophetas, tertio doctores, deinde potestates, deinde dona sanationū, subsidia, gubernationes, genera linguarum. Num oēs apostoli? Nū oēs pphetæ? Nū oēs doctores? nū oēs potestates? nū oēs dona habēt sanationū? nū oēs linguis loquunt? nū oēs interpretant? Sectemini uero dona potiora, & adhuc excellētē uiā uobis oñdo. Si liguis hoim loquar & angelor, charitatē aūt nō habeā, factus sum æs resonās, aut cymbalū tinniēs. Et si habeā pphetiam,

φητεύω, & εἰδῶ τὰ μυστήρια πάντα, καὶ πᾶσαν τὴν γνῶσιν, & ἐὰν ἔχω πᾶσαν τὴν πίστιν, ὥστε ὄρη μεθιστάνειν, ἀγάπην δὲ μὴ ἔχω, οὐθέν εἰμι. καὶ ἐὰν ψωμίσω πάντα τὰ ὑπάρχοντά μου, καὶ ἐὰν παραδῶ τὸ σῶμά μου, ἵνα καυθήσωμαι, ἀγάπην δὲ μὴ ἔχω, οὐδὲν ὠφελοῦμαι. Ἡ ἀγάπη μακροθυμεῖ, χρηστεύεται. ἡ ἀγάπη οὐ ζηλοῖ. ἡ ἀγάπη οὐ περπερεύεται, οὐ φυσιοῦται, οὐκ ἀσχημονεῖ, οὐ ζητεῖ τὰ ἑαυτῆς, οὐ παροξύνεται, οὐ λογίζεται τὸ κακόν, οὐ χαίρει ἐπὶ τῇ ἀδικίᾳ, συγχαίρει δὲ τῇ ἀληθείᾳ, πάντα στέγει, πάντα πιστεύει, πάντα ἐλπίζει, πάντα ὑπομένει, ἡ ἀγάπη, οὐδέποτε ἐκπίπτει.

Εἴτε δὲ προφητεῖαι καταργηθήσονται, εἴτε γλῶσσαι παύσονται, εἴτε γνῶσις καταργηθήσεται. Ἐκ μέρους γὰρ γινώσκομεν, καὶ ἐκ μέρους προφητεύομεν. ὅταν δὲ ἔλθῃ τὸ τέλειον, τότε τὸ ἐκ μέρους καταργηθήσεται.

Ὅτε ἤμην νήπιος, ὡς νήπιος ἐλάλουν, ὡς νήπιος ἐφρόνουν, ὡς νήπιος ἐλογιζόμην, ὅτε δὲ γέγονα ἀνήρ, κατήργηκα τὰ τοῦ νηπίου. βλέπομεν γὰρ ἄρτι δι' ἐσόπτρου ἐν αἰνίγματι, τότε δὲ, πρόσωπον πρὸς πρόσωπον. ἄρτι γινώσκω ἐκ μέρους, τότε δὲ ἐπιγνώσομαι, καθὼς καὶ ἐπεγνώσθην. Νυνὶ δὲ μένει πίστις, ἐλπὶς, ἀγάπη, τὰ τρία ταῦτα, μείζων δὲ τούτων ἡ ἀγάπη. Διώκετε τὴν ἀγάπην, ζηλοῦτε δὲ τὰ πνευματικά, μᾶλλον δὲ ἵνα προφητεύητε. ὁ γὰρ λαλῶν γλώσσῃ, οὐκ ἀνθρώποις λαλεῖ, ἀλλὰ τῷ θεῷ. οὐδεὶς γὰρ ἀκούει, πνεύματι δὲ λαλεῖ μυστήρια. ὁ δὲ προφητεύων, ἀνθρώποις λαλεῖ, οἰκοδομὴν, καὶ παράκλησιν, καὶ παραμυθίαν. ὁ λαλῶν γλώσσῃ, ἑαυτὸν οἰκοδομεῖ, ὁ δὲ προφητεύων, ἐκκλησίαν οἰκοδομεῖ. Θέλω δὲ πάντας ὑμᾶς λαλεῖν γλώσσαις, μᾶλλον δὲ ἵνα προφητεύητε. μείζων δὲ ὁ προφητεύων, ἢ ὁ λαλῶν γλώσσας, ἐκτὸς εἰ μὴ διερμηνεύῃ, ἵνα ἡ ἐκκλησία

phetiam, & nouerim mysteria omnia, & omnem scientiam, & si habeam fidem, adeo ut montes loco dimoueã, charitatem autem nõ habeam, nihil sum. Et si insumam in alimoniã omnes facultates meas, & si tradam corpus meũ, ut cõburar, charitatem aũt nõ habeam, nihil uti litatis capio. Charitas lõganimis est, benigna est. charitas non inuidet. charitas nõ est procax, nõ inflatur, nõ est fastidiosa, nõ querit quæ sua sunt, non irritatur, nõ cogitat malũ, nõ gaudet de iniusticia, sed cõgaudet ueritati, oia suffert, oia credit, oia sperat, omnia sustinet. Charitas nũq excidit. Siue pphetiæ abolebunt, siue linguæ cessabunt, siue scientia abolebitur. Ex parte enim cognoscimus, & ex parte pphetamus. Ast ubi uenerit quod perfectũ est, tunc quod ex parte est abolebitur. Cum essem puer, ut puer loquebar, ut puer sentiebã, ut puer cogitabã, At ubi factus sum uir, aboleui pueriliа. Cernimus eñ nunc per speculũ in ænigmate, tunc aũt facie ad faciẽ, nunc cognosco ex parte, tunc uero cognoscã, quẽadmodũ & cognitus sum. Nũc aũt manet fides, spes, charitas, tria hec, sed maior horũ charitas. Sectemi charitatẽ, æmu XIIII
lemini spiritalia, magis tñ, ut prophetis. Nam qui loquitur lingua, nõ hoibus loquitur, sed deo. Nullus eñ audit. Spũ uero loquit mysteria. Ceterũ qui pphetat, hoibus loquitur, edificationem, & exhortationẽ, & cõsolationem. Qui loquitur lingua, seipsum edificat, at qui prophetat, ecclesiam edificat. Volo autem oẽs uos loqui linguis, magis aũt ut prophetetis. Maior eñ qui prophetat, q̃ꝑ q̃ loquitur linguis, nisi interpretetur, ut

e ecclesia

ἡ ἐκκλησία οἰκοδομὴν λάβῃ. Νυνὶ δὲ
ἀδελφοί, ἐὰν ἔλθω πρὸς ὑμᾶς γλώσσαις
λαλῶν, τί ὑμᾶς ὠφελήσω; ἐὰν μὴ ὑμῖν λα-
λήσω, ἢ ἐν ἀποκαλύψει, ἢ ἐν γνώσει, ἢ ἐν
προφητείᾳ, ἢ ἐν διδαχῇ; ὅμως τὰ ἄψυχα
φωνὴν διδόντα, εἴτε αὐλὸς, εἴτε κιθάρα, ἐὰν
διαστολὴν τοῖς φθόγγοις μὴ δῷ, πῶς γνω-
σθήσεται τὸ αὐλούμενον, ἢ τὸ κιθαριζόμε-
νον; καὶ γὰρ ἐὰν ἄδηλον φωνὴν σάλπιγξ
δῷ, τίς παρασκευάσεται εἰς πόλεμον; οὕ-
τως καὶ ὑμεῖς διὰ τῆς γλώσσης ἐὰν μὴ ἔυ-
σημον λόγον δῶτε, πῶς γνωσθήσεται τὸ
λαλούμενον; ἔσεσθε γὰρ εἰς ἀέρα λαλοῦν-
τες, τοσαῦτα, εἰ τύχοι, γένη φωνῶν ἐστὶν ἐν
κόσμῳ, καὶ οὐδὲν αὐτῶν ἄφωνον. Ἐὰν οὖν
μὴ εἰδῶ τὴν δύναμιν τῆς φωνῆς, ἔσομαι
τῷ λαλοῦντι βάρβαρος, καὶ ὁ λαλῶν ἐν
ἐμοὶ βάρβαρος. Οὕτως καὶ ὑμεῖς, ἐπεὶ ζηλω-
ταί ἐστε πνευμάτων, πρὸς τὴν οἰκοδομὴν τῆς
ἐκκλησίας ζητεῖτε, ἵνα περισσεύητε. Διόπερ ὁ
λαλῶν γλώσσῃ, προσευχέσθω, ἵνα διερμη-
νεύῃ. Ἐὰν γὰρ προσεύχωμαι γλώσσῃ, τὸ πνεῦ-
μά μου προσεύχεται, ὁ δὲ νοῦς μου ἄκαρ-
πός ἐστι. Τί οὖν ἐστι; προσεύξομαι τῷ πνεύμα
τι, προσεύξομαι δὲ καὶ τῷ νοΐ. ψαλῶ τῷ πνεύ
ματι, ψαλῶ δὲ καὶ τῷ νοΐ. Ἐπεὶ ἐὰν εὐλογή-
σῃς, ὁ ἀναπληρῶν τὸν τόπον τοῦ ἰδιώ-
του, πῶς ἐρεῖ τὸ ἀμὴν, ἐπὶ τῇ σῇ εὐχα-
ριστίᾳ; Ἐπειδὴ τί λέγεις οὐκ οἶδε. Σὺ μὲν γὰρ
καλῶς εὐχαριστεῖς, ἀλλὰ ὁ ἕτερος οὐκ οἰκο-
δομεῖται. Εὐχαριστῶ τῷ θεῷ μου, πάντων
ὑμῶν μᾶλλον γλώσσαις λαλῶν. Ἀλλ' ἐν
ἐκκλησίᾳ θέλω πέντε λόγους, διὰ τοῦ νοός
μου λαλῆσαι, ἵνα καὶ ἄλλους κατηχήσω, ἢ μυ-
ρίους λόγους ἐν γλώσσῃ. Ἀδελφοί, μὴ
παιδία γίνεσθε ταῖς φρεσὶν, ἀλλὰ τῇ κακίᾳ
νηπιάζετε, ταῖς δὲ φρεσὶ, τέλειοι γίνεσθε.
Ἐν τῷ νόμῳ γέγραπται. Ὅτι ἐν ἑτερογλώσ-
σοις καὶ ἐν χείλεσιν ἑτέροις, λαλήσω τῷ λαῷ
τούτῳ.

EPISTOLA

ecclesia ædificationē accipiat. Nunc aūt fratres, si ueniā ad uos linguis loquens, quid uobis prodero? nisi uobis loquar, aut in reuelatione, aut in scientia, aut in prophetia, aut in doctrina? Quin & inanima uocē reddentia, siue tibia, siue cithara, nisi distinctionē sonis dederint, quomodo cognoscet, quod tibia canit, aut cithara? Etenim si incertam uocem tuba dederit, qs apparabitur ad bellū? Sic & uos per linguā nisi significantem sermonem dederitis, quomodo intelligetur, quod dicitur? Eritis em̄ in aerem loquentes. Tam multa, uerbi gratia genera uocum sunt, in mundo, & nihil horum mutum. Itaq; si nesciero uim uocis, ero ei qui loquitur barbarus, & qui loquitur in me barbarus. Itaq; & uos, quandoquidem sectatores estis spiritum, ad ædificationē ecclesiæ querite, ut excellatis. Quapropter qui loquitur lingua, oret, ut interpretetur. Nam si orem lingua, spiritus meus orat, at mens mea fructu uacat. Quid igit̄ est? Orabo spiritu, sed orabo & mente. Canam spiritu, sed canam & mente. Alioqui si benedixeris, is qui implet locum indocti, quomodo dicturus est Amen, ad tuam gratiarum actionem? Quandoquidē quid dicas nescit. nā tu quidem bene gratias agis, uerum alius nō ædificatur. Gratias ago deo meo, quod magis q̄ oēs uos, linguis loquor. Sed in ecclesia uolo quinq; uerba, per mētē meā loqui, ut & alios instituā, potius q̄ decē milia uerborū in lingua. Fratres, ne sitis pueri sensibus, sed malicia pueri sitis, sensibus uero perfecti sitis. In lege scriptū est. In uarijs linguis & in labijs uarijs loquar populo huic,

Digitized by Google

τοῦτω, μὴ οὐδ' οὕτως εἰσακούσονταί μου λέ/
γα κύριος. Ὡς πᾶσαι γλῶσσαι εἰς σημεῖόν εἰ/
σιν, οὐ τοῖς πιστεύουσιν, ἀλλὰ τοῖς ἀπίστοις. ἡ
δὲ προφητεία οὐ τοῖς ἀπίστοις, ἀλλὰ τοῖς πι/
στεύουσιν. Ἐὰν οὖν συνέλθῃ ἡ ἐκκλησία ὅλη ἐ/
πὶ τὸ αὐτὸ καὶ πάντες γλώσσαις λαλῶσιν, εἰ
σέλθωσι δὲ ἰδιῶται ἢ ἄπιστοι, οὐκ ἐροῦσιν, ὅτι
μαίνεσθε; Ἐὰν δὲ πάντες προφητεύωσιν, εἰσέλ
θῃ δέ τις ἄπιστος ἢ ἰδιώτης, ἐλέγχεται ὑπὸ πάν
των, ἀνακρίνεται ὑπὸ πάντων, καὶ οὕτως τὰ κρυ
πτὰ τῆς καρδίας αὐτοῦ φανερὰ γίνεται, καὶ οὕτως
πεσὼν ἐπὶ πρόσωπον, προσκυνήσει τῷ θεῷ,
ἀπαγγέλλων, ὅτι ὁ θεὸς ὄντως ἐν ὑμῖν ἐστί.
Τί οὖν ἐστιν ἀδελφοί; ὅταν συνέρχησθε, ἕκα
στος ὑμῶν ψαλμὸν ἔχει, διδαχὴν ἔχει, γλῶσ
σαν ἔχει, ἀποκάλυψιν ἔχει, ἑρμηνείαν ἔχει.
πάντα πρὸς οἰκοδομὴν γινέσθω, εἴτε γλώσσῃ
τις λαλεῖ, καὶ δύο, ἢ τὸ πλεῖσον τρεῖς, καὶ ἀνὰ
μέρος, καὶ εἷς διερμηνευθήτω. Ἐὰν δὲ μὴ ᾖ δι
ερμηνευτής, σιγάτω ἐν ἐκκλησίᾳ, ἑαυτῷ δὲ λα/
λείτω καὶ τῷ θεῷ. προφῆται δὲ δύο ἢ τρεῖς
λαλείτωσαν, καὶ οἱ ἄλλοι διακρινέτωσαν.
Ἐὰν δὲ ἄλλῳ ἀποκαλυφθῇ καθημένῳ, ὁ πρῶ
τος σιγάτω. Δύνασθε γὰρ καθ' ἕνα πάντες
προφητεύειν, ἵνα πάντες μανθάνωσι, καὶ πάν
τες παρακαλῶνται, καὶ πνεύματα προφη/
τῶν προφήταις ὑποτάσσεται. οὐ γάρ ἐστιν
ἀκαταστασίας ὁ θεὸς, ἀλλ' εἰρήνης, ὡς ἐν
πάσαις ταῖς ἐκκλησίαις τῶν ἁγίων.
Αἱ γυναῖκες ὑμῶν ἐν ταῖς ἐκκλησίαις σι/
γάτωσαν. οὐ γὰρ ἐπιτέτραπται αὐταῖς
λαλεῖν, ἀλλ' ὑποτάσσεσθαι. καθὼς καὶ ὁ νό
μος λέγει. Εἰ δέ τι μαθεῖν θέλουσιν, ἐν οἴ/
κῳ τοὺς ἰδίους ἄνδρας ἐπερωτάτωσαν.
Αἰσχρὸν γάρ ἐστι γυναικὶ ἐν ἐκκλησίᾳ λαλεῖν.
Ἢ ἀφ' ὑμῶν ὁ λόγος τοῦ θεοῦ ἐξῆλθεν; ἢ εἰς
ὑμᾶς μόνους κατήντησεν; Εἴ τις δοκεῖ προ/
φήτης εἶναι, ἢ πνευματικὸς, ἐπιγινωσκέτω
ἃ γράφω ὑμῖν, ὅτι κυρίου εἰσὶν ἐντολαί. Εἰ/
δέτις

huic, & ne sic quidē audiēt me dicit dñs. Itaq; linguæ in signū sunt, nō credentibus, sed incredulis. contra, pphetia, non incredulis, sed credentibus. Ergo si cōuenerit ecclesia tota, in idem, & oēs linguis loquantur, ingrediātur autē indocti, aut infideles, nōne dicent, quod insaniatis. Quod si oēs prophetetis, ingrediat aūt infidelis aut indoct⁹, coarguit ab oibus, diiudicat ab oibus, & sic occulta cordis ei⁹ manifesta fiūt, atq; ita procidens in faciē, adorabit deū, annuncians, qđdeus reuera in uobis sit. Quid igitur est fratres? Quoties cōuenitis, unusquisq; uestrum psalmū habet, doctrinā habet, linguam habet, reuelationē habet, omnia ad ædificationem fiant, siue lingua quis loquit, iuxta duos, aut ut plurimū tres, idq; uicissim, & unus interpretetur. Q; si nō sit interpres, taceat in ecclesia, cæterum sibiipsi loquat & deo. Prophetæ uero, duo aut tres loquantur, & cæteri diiudicent. Porro si alij fuerit reuelatū, assidēti, prior taceat. Potestis enim singillatim omnes prophetare, ut omnes discant, & omnes consolationem accipiāt, & spiritus prophetarum prophetis subiiciuntur. Nō enim est confusionis deus, sed pacis, ut in omnibus ecclesijs sanctis. Mulieres uestræ in ecclesijs sileant. Nec enim mandatum est illis ut loquantur, sed ut subditæ sint. Quemadmodū & lex dicit. Quod si quid discere uolunt, domi suos uiros interrogent. Nam turpe est mulieribus in ecclesia loqui. An a uobis sermo dei pfectus est? An in uos solos incidit? Si quis uidetur prophe/ta esse, aut spiritalis, agnoscat que scribo uobis, quod domini sint præcepta, cæ

δέτις ἀγνοεῖ, ἀγνοείτω. ὥσε ἀδελφοί, ζηλοῦτε τὸ προφητεύειν, καὶ τὸ λαλεῖν γλώσσαις, μὴ κωλύετε. πάντα εὐσχημόνως, καὶ κατὰ τάξιν γινέσθω.

15 Γνωρίζω δὲ ὑμῖν ἀδελφοὶ τὸ εὐαγγέλιον, ὃ εὐηγγελισάμην ὑμῖν, ὃ καὶ παρελάβετε, ἐν ᾧ καὶ ἑστήκατε, δι' οὗ καὶ σώζεσθε, τίνι λόγῳ εὐηγγελισάμην ὑμῖν, εἰ κατέχετε, ἐκτὸς εἰ μὴ εἰκῆ ἐπιστεύσατε. παρέδωκα γὰρ ὑμῖν ἐν πρώτοις, ὃ καὶ παρέλαβον, ὅτι ΧΡΙΣΤΟΣ ἀπέθανεν ὑπὲρ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν, κατὰ τὰς γραφάς, καὶ ὅτι ἐτάφη, καὶ ὅτι ἐγήγερται τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ κατὰ τὰς γραφάς, καὶ ὅτι ὤφθη Κηφᾷ, εἶτα τοῖς δώδεκα, ἔπειτα ὤφθη ἐπάνω πεντακοσίοις ἀδελφοῖς ἐφάπαξ, ἐξ ὧν οἱ πλείονες μένουσιν ἕως ἄρτι. τινὲς δὲ ἐκοιμήθησαν, ἔπειτα ὤφθη Ἰακώβῳ, εἶτα τοῖς ἀποστόλοις πᾶσιν. ἔσχατον δὲ πάντων, ὡσπερεὶ τῷ ἐκτρώματι ὤφθη κἀμοί. ἐγὼ γάρ εἰμι ὁ ἐλάχιστος τῶν ἀποστόλων, ὃς οὐκ εἰμὶ ἱκανὸς καλεῖσθαι ἀπόστολος, διότι ἐδίωξα τὴν ἐκκλησίαν τοῦ θεοῦ. χάριτι δὲ θεοῦ, εἰμὶ ὃ εἰμί. καὶ ἡ χάρις αὐτοῦ ἡ εἰς ἐμὲ, οὐ κενὴ ἐγενήθη, ἀλλὰ περισσότερον αὐτῶν πάντων ἐκοπίασα. οὐκ ἐγὼ δὲ, ἀλλ' ἡ χάρις τοῦ θεοῦ, ἡ σὺν ἐμοί. εἴτε οὖν ἐγὼ, εἴτε ἐκεῖνοι, οὕτως κηρύσσομεν, καὶ οὕτως ἐπιστεύσατε.

Εἰ δὲ ΧΡΙΣΤΟΣ κηρύσσεται, ὅτι ἐκ νεκρῶν ἐγήγερται, πῶς λέγουσί τινες ἐν ὑμῖν, ὅτι ἀνάστασις νεκρῶν οὐκ ἔστιν; εἰ δὲ ἀνάστασις νεκρῶν οὐκ ἔστιν, οὐδὲ ΧΡΙΣΤΟΣ ἐγήγερται. εἰ δὲ ΧΡΙΣΤΟΣ οὐκ ἐγήγερται, κενὸν ἄρα τὸ κήρυγμα ἡμῶν, κενὴ δὲ καὶ ἡ πίστις ὑμῶν. εὑρισκόμεθα δὲ καὶ ψευδομάρτυρες τοῦ θεοῦ, ὅτι ἐμαρτυρήσαμεν κατὰ τοῦ θεοῦ, ὅτι ἤγειρε τὸν ΧΡΙΣΤΟΝ, ὃν οὐκ ἤγειρεν, εἴπερ ἄρα νεκροὶ οὐκ ἐγείρονται. εἰ γὰρ νεκροὶ οὐκ ἐγείρονται, οὐδὲ ΧΡΙΣΤΟΣ ἐγήγερται. εἰ δὲ

ΧΡΙΣΤΟΣ

terum si qs ignorat, ignoret. Proinde fratres, ad id enitamini, ut pphetetis, & loq linguis ne phibeatis. Oia decēter, & secū dū ordinē fiant. Notū aūt uobis facio XV fratres euangeliū, qđ euāgelizaui uobis, qđ & accepistis, in quo & statis, per qđ & salui estis, quo pacto annūciarim uobis, si tenetis, nisi frustra credidistis. Tradidi em̄ uobis in primis, quod & accepistis, qđ Christus mortuus fuerit pro peccatis nostris, secundū scripturas, & qđ sepult⁹ sit, & qđ resurrexerit tertio die, secūdum scripturas, & qđ uisus sit Cephæ, deinde duodecim, postea uisus ē plusc̄ꝫ quingē/tis fratribus semel. Ex quibus plures manent usq; ad hunc diē. Quidā aūt & dormierūt. Deinde uisus ē Iacobo, post apostolis omnibus. Postremo uero omniū, uelut abortiuo uisus ē & mihi. Ego em̄ sū minimus apostoloꝝ, qui nō idoneus, ut dicar apostolus, propterea quod persecutus sim ecclesiā dei, sed gratia dei, sum id quod sum, & gratia eius quæ profecta est in me, non fuit inanis, sed copiosius c̄ꝫ illi omnes laboraui. Non ego tamen, sed gratia dei, quæ mihi adest. Siue igiē ego, siue illi, sic p̄dicam⁹, & sic credidistis. Qđ si Christus p̄dicatur, a mortuis resurrexisse, quomodo dicunt quidā inter uos qđ resurrectio mortuoꝝ nō est? Porro si resurrectio mortuoꝝ nō est, ne Christ⁹ qdē resurrexit. Qđ si Christ⁹ nō resurrexit, inanis uidelicet est p̄dicatio nostra, inanis aūt est & fides uestra. Reperimur aūt & falsi testes dei, qm̄ testificati sumus de deo, quod excitauerit Christū, quē non excitauit, siquidem mortui non resurgunt. Etenim si mortui non resurgunt, ne Christus quidem resurrexit. Quod si

Christus

ΧΡΙΣΤΟΣ οὐκ ἐγήγερται, ματαία ἡ πίστις ὑμῶν, ἔτι ἐστὲ ἐν ταῖς ἁμαρτίαις ὑμῶν, ἄρα καὶ οἱ κοιμηθέντες ἐν ΧΡΙΣΤΩ, ἀπώλοντο. εἰ ἐν τῇ ζωῇ ταύτῃ ἠλπικότες ἐσμὲν ἐν ΧΡΙΣΤΩ μόνον, ἐλεεινότεροι πάντων ἀνθρώπων ἐσμέν. Νυνὶ δὲ ΧΡΙΣΤΟΣ ἐγήγερται ἐκ νεκρῶν, ἀπαρχὴ τῶν κεκοιμημένων ἐγένετο. ἐπειδὴ γὰρ δι' ἀνθρώπου ὁ θάνατος, καὶ δι' ἀνθρώπου ἀνάστασις νεκρῶν. ὥσπερ γὰρ ἐν τῷ Ἀδὰμ πάντες ἀποθνήσκουσιν, οὕτως καὶ ἐν τῷ ΧΡΙΣΤΩ πάντες ζωοποιηθήσονται, ἕκαστος δὲ ἐν τῷ ἰδίῳ τάγματι. ἀπαρχὴ ΧΡΙΣΤΟΣ. ἔπειτα οἱ τοῦ ΧΡΙΣΤΟΥ ἐν τῇ παρουσίᾳ αὐτοῦ, εἶτα τὸ τέλος, ὅταν παραδῷ τὴν βασιλείαν τῷ θεῷ καὶ πατρί, ὅταν καταργήσῃ πᾶσαν ἀρχὴν καὶ πᾶσαν ἐξουσίαν καὶ δύναμιν. δεῖ γὰρ αὐτὸν βασιλεύειν ἄχρις οὗ ἂν θῇ πάντας τοὺς ἐχθροὺς ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ. ἔσχατος ἐχθρὸς καταργεῖται ὁ θάνατος. πάντα γὰρ ὑπέταξεν ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ. ὅταν δὲ εἴπῃ, ὅτι πάντα ὑποτέτακται, δηλονότι ἐκτὸς τοῦ ὑποτάξαντος αὐτῷ τὰ πάντα. ὅταν δὲ ὑποταγῇ αὐτῷ τὰ πάντα, τότε καὶ αὐτὸς ὁ υἱὸς ὑποταγήσεται, τῷ ὑποτάξαντι αὐτῷ τὰ πάντα, ἵνα ᾖ ὁ θεὸς τὰ πάντα ἐν πᾶσιν.

Ἐπεὶ τί ποιήσουσιν οἱ βαπτιζόμενοι ὑπὲρ τῶν νεκρῶν, εἰ ὅλως νεκροὶ οὐκ ἐγείρονται; τί καὶ βαπτίζονται ὑπὲρ τῶν νεκρῶν, τί καὶ ἡμεῖς κινδυνεύομεν πᾶσαν ὥραν; καθ' ἡμέραν ἀποθνήσκω, νὴ τὴν ὑμετέραν καύχησιν, ἣν ἔχω ἐν ΧΡΙΣΤΩ ΙΗΣΟΥ τῷ κυρίῳ ἡμῶν. εἰ κατὰ ἄνθρωπον ἐθηριομάχησα ἐν Ἐφέσῳ, τί μοι τὸ ὄφελος, εἰ νεκροὶ οὐκ ἐγείρονται; φάγωμεν καὶ πίωμεν, αὔριον γὰρ ἀποθνήσκομεν. μὴ πλανᾶσθε. φθείρουσιν ἤθη χρησὰ ὁμιλίαι κακαί. ἐκνήψατε δικαίως, καὶ μὴ ἁμαρτάνετε. ἀγνωσίαν γὰρ θεοῦ τινες ἔχουσι. πρὸς ἐντροπὴν ὑμῖν λέγω. ἀλλ' ἐρεῖ τις. πῶς ἐγείρονται οἱ νεκροί; ποίῳ δὲ σώματι ἔρχονται; ἄφρον, σὺ ὃ σπείρεις οὐ ζωοποιεῖται. καὶ

Christus nō resurrexit, superuacanea est fides uestra. Adhuc estis in peccatis uestris. Igit' & qui dormierūt in Christo, perierunt. Si in uita hac spem in Christo tantū fixā habemus, miserabiliores omnibus hoibus sumus. Nunc aūt Christus surrexit a mortuis, primitiæ eorū qui dormierūt, fuit. Postq̄ em̄ per hoiem mors, etiā per hominē resurrectio mortuorū. Quēadmodū em̄ in Adā oēs moriunt', ita & in Christo oēs uiuificabunt'. unusquisq; aūt in ꝓprio ordine, primitiæ Christus, Deinde ij qui sunt Christi, in aduentu illius, deinde finis, cum tradiderit regnū deo & patri, cū aboleuerit omnem principatū & oēm potestatē, & uirtutē. Nā oportet eū regnare, donec posuerit oēs inimicos sub pedes suos. Nouissim⁹ hostis abolet', mors. Nā oia subiecit sub pedes illius. Atqui cū dicat, quod omnia subiecta sint, p alam est, quod præter eū qui subiicit illi omnia. Cum autem subiecta fuerint illi omnia, tunc & ipse filius subiicietur, ei qui illi subiecit omnia, ut sit deus oia in omnibus. Alioqui quid facient ij qui baptizantur ꝓ mortuis, si omnino mortui nō resurgunt? Quid & nos periclitamur omni tempore? Indies morior, per nostrā gloriationē, quā habeo i Christo Iesu domino nostro. Si secundū hominē, cum bestijs depugnaui Ephesi, quæ mihi utilitas, si mortui non resurgunt? Edamus & bibamus, cras enim morimur. Ne decipiami, mores bonos, colloquia corrumpunt mala. Expergiscimini iuste, & ne peccetis. Nam ignorantiam dei nonnulli habent. Ad pudorem uobis loquor. At dicet aliquis. Quomodo resurgēt mortui? Quali aūt corpore uenient? Stulte. Tu quod seminas nō uiuificatur

+ Cur et Baptisma: tur pro illis?

ναι, ἐὰν μὴ ἀποθάνῃ· ὃ σπείρεις, οὐ τὸ σῶμα τὸ γενησόμενον σπείρεις, ἀλλὰ γυμνὸν κόκκον, εἰ τύχοι σίτου, ἢ τινος τῶν λοιπῶν. ὁ δὲ θεὸς αὐτῷ δίδωσι σῶμα, καθὼς ἠθέλησε, καὶ ἑκάστῳ τῶν σπερμάτων τὸ ἴδιον σῶμα. οὐ πᾶσα σὰρξ ἡ αὐτὴ σὰρξ ἀλλὰ ἄλλη μὲν σὰρξ ἀνθρώπων, ἄλλη δὲ σὰρξ κτηνῶν, ἄλλη δὲ ἰχθύων, ἄλλη δὲ πτηνῶν. καὶ σώματα ἐπουράνια, καὶ σώματα ἐπίγεια. ἀλλ' ἑτέρα μὲν ἡ τῶν ἐπουρανίων δόξα, ἑτέρα δὲ ἡ τῶν ἐπιγείων, ἄλλη δόξα ἡλίου, καὶ ἄλλη δόξα σελήνης, καὶ ἄλλη δόξα ἀστέρων. ἀστὴρ γὰρ ἀστέρος διαφέρει ἐν δόξῃ, οὕτως καὶ ἡ ἀνάστασις τῶν νεκρῶν. σπείρεται ἐν φθορᾷ, ἐγείρεται ἐν ἀφθαρσίᾳ. σπείρεται ἐν ἀτιμίᾳ, ἐγείρεται ἐν δόξῃ. σπείρεται ἐν ἀσθενείᾳ, ἐγείρεται ἐν δυνάμει. σπείρεται σῶμα ψυχικόν, ἐγείρεται σῶμα πνευματικόν. ἔστι σῶμα ψυχικόν, καὶ ἔστι σῶμα πνευματικόν. οὕτως καὶ γέγραπται. ἐγένετο ὁ πρῶτος ἄνθρωπος Ἀδὰμ εἰς ψυχὴν ζῶσαν, ὁ ἔσχατος Ἀδὰμ εἰς πνεῦμα ζωοποιοῦν. ἀλλ' οὐ πρῶτον τὸ πνευματικόν, ἀλλὰ τὸ ψυχικόν, ἔπειτα τὸ πνευματικόν. ὁ πρῶτος ἄνθρωπος ἐκ γῆς χοϊκός, ὁ δεύτερος ἄνθρωπος, ὁ κύριος ἐξ οὐρανοῦ. οἷος ὁ χοϊκός, τοιοῦτοι καὶ οἱ χοϊκοί, καὶ οἷος ὁ ἐπουράνιος, τοιοῦτοι καὶ οἱ ἐπουράνιοι. καθὼς ἐφορέσαμεν τὴν εἰκόνα τοῦ χοϊκοῦ, φορέσομεν καὶ τὴν εἰκόνα τοῦ ἐπουρανίου. τοῦτο δέ φημι ἀδελφοί, ὅτι σὰρξ καὶ αἷμα βασιλείαν θεοῦ κληρονομῆσαι οὐ δύναται. οὐδὲ ἡ φθορὰ τὴν ἀφθαρσίαν κληρονομεῖ. ἰδοὺ μυστήριον ὑμῖν λέγω. πάντες μὲν οὐ κοιμηθησόμεθα, πάντες δὲ ἀλλαγησόμεθα, ἐν ἀτόμῳ ἐν ῥιπῇ ὀφθαλμοῦ ἐν τῇ ἐσχάτῃ σάλπιγγι. σαλπίσει γάρ, καὶ οἱ νεκροὶ ἐγερθήσονται ἄφθαρτοι, καὶ ἡμεῖς ἀλλαγησόμεθα. δεῖ γὰρ τὸ φθαρτὸν τοῦτο ἐνδύσασθαι ἀφθαρσίαν, καὶ τὸ θνητὸν τοῦτο ἐνδύσασθαι ἀθανασίαν. ὅταν δὲ τὸ φθαρτὸν τοῦτο ἐνδύσηται ἀφθαρσίαν, καὶ τὸ θνητὸν τοῦτο ἐνδύσηται ἀθανασίαν, τότε γενήσεται ὁ λόγος, ὁ γεγραμμένος. κατεπόθη ὁ θάνατος εἰς νῖκος. ποῦ σου θάνατε τὸ κέντρον; ποῦ σου ᾅδη τὸ νῖκος; τὸ δὲ κέντρον τοῦ θανάτου, ἡ ἁμαρτία, ἡ δὲ δύνα-

uificaꝫ, nisi mortuũ fuerit. Et hoc qđ ſemias, nõ corpꝰ, qđ naſceꝫ ſemias, ſꝫ nudũ granũ, exẽpli cauſa tritici, aut alicuiꝰ ex cæteris. Sed deꝰ illud dat corpꝰ, ut uoluit & unicuiq; ſeminũ, ſuũ corpꝰ. Nõ oĩs caro eadẽ caro, ſꝫ alia qđẽ caro hoĩm, alia ỿo caro pecoꝝ, alia ỿo piſciũ, alia ỿo uolucꝝ. Et ſũt corpa celeſtia, & ſũt corpa t̃reſtria. Vez alia quidẽ cœleſtiũ gl̃ia, alia ỿo t̃reſtriũ, alia gl̃ia ſol̃, & alia gl̃ia lunæ, & alia gl̃ia ſtellaꝝ. Stella ſiqđẽ a ſtella differt in gl̃ia. Sic & reſurrectio mortuorꝝ. Semiaꝫ in corruptione, reſurgit in incorruptibilitate. ſeminatur ĩ ignominia, reſurgit in gl̃ia. ſemiaꝫ ĩ infirmitate, reſurgit in potẽtia. Semiaꝫ corpꝰ aiale, reſurgit corpꝰ ſpiritale. Eſt corpꝰ aiale, & ẽ corpꝰ ſpiritale. quẽadmodũ & ſcriptũ ẽ. Factꝰ eſt primꝰ hõ Adã in aiam uiuẽtẽ, extremꝰ Adã in ſpm̃ uiuificãtẽ. At nõ primũ, qđ ſpiritale. ſed qđ aiale, deinde qđ ſpiritale. Primꝰ hõ de terra terrenꝰ. Scds hõ, ipſe dñs de celo. Qualis terrenꝰ ille, tales & hi q terreni ſunt. Et q̃lis ille cœleſtis, tales & ĩ qui cœleſtes ſũt. Et quẽadmodũ geſtauimus imaginẽ terreni, geſtabimꝰ & imaginẽ cœleſtis. Hoc ãt dico frẽs, qđ caro & ſãguis regni dei hæreditatẽ cõſeq nõ pñt. Neq; corruptio icorruptibilitatis hæreditatẽ accipit. Ecce myſteriũ uobis dico. Nõ oẽs q dẽ dormiemꝰ, oẽs tñ imutabimur, ĩ puncto, in momento oculi, in extrema tuba. Canet eñ tuba, & mortui reſurgẽt icorrupti, & nos imutabimur. Oportet eñ corruptibile hoc induere incorruptibilitatẽ, & mortale hoc iduere imortalitatẽ. Cũ aũt corruptibile hoc, iduerit icorruptibilitatẽ & mortale hoc, iduerit mortalitatẽ, tũc fiet ſermo q ſcriptꝰ ẽ. Abſorpta ẽ mors ĩ uictoriã. Vbi tuꝰ mors aculeꝰ? ubi tua iferne uictoria? Aculeꝰ ãt mortis pctñ, potẽ

Digitized by Google

μῖν ἁμαρτίας ὁ νόμος. τῷ δὲ θεῷ χάρις, τῷ διδόντι ἡμῖν τὸ νῖκος, διὰ τοῦ κυρίου ἡμῶν ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ. ὥστε ἀδελφοί μου ἀγαπητοὶ ἑδραῖοι γίνεσθε, ἀμετακίνητοι, περισσεύοντες ἐν τῷ ἔργῳ τοῦ κυρίου, πάντοτε εἰδότες, ὅτι ὁ κόπος ὑμῶν οὐκ ἔστι κενὸς ἐν κυρίῳ. Περὶ δὲ τῆς λογίας τῆς εἰς τοὺς ἁγίους, ὥσπερ διέταξα ταῖς ἐκκλησίαις τῆς Γαλατίας, οὕτως καὶ ὑμεῖς ποιήσατε. κατὰ μίαν σαββάτου. ἕκαστος ὑμῶν παρ ἑαυτῷ τιθέτω. θησαυρίζων ὅτι ἐὰν εὐοδῶται, ἵνα μὴ ὅταν ἔλθω τότε λογίαι γίνωνται. ὅταν δὲ παραγένωμαι, οὓς ἐὰν δοκιμάσητε διὰ ἐπιστολῶν, τούτους πέμψω ἀπενεγκεῖν τὴν χάριν ὑμῶν εἰς Ἱερουσαλήμ. ἐὰν δὲ ἡ ἄξιον τοῦ κἀμὲ πορεύεσθαι, σὺν ἐμοὶ πορεύσονται. ἐλεύσομαι δὲ πρὸς ὑμᾶς, ὅταν Μακεδονίαν διέλθω. Μακεδονίαν γὰρ διέρχομαι. πρὸς ὑμᾶς δὲ τυχὸν παραμενῶ ἢ καὶ παραχειμάσω, ἵνα ὑμεῖς με προπέμψητε, οὗ ἐὰν πορεύωμαι. οὐ θέλω γὰρ ὑμᾶς ἄρτι ἐν παρόδῳ ἰδεῖν, ἐλπίζω δὲ χρόνον τινὰ ἐπιμεῖναι πρὸς ὑμᾶς, ἐὰν ὁ κύριος ἐπιτρέπῃ. ἐπιμενῶ δὲ ἐν ἐφέσῳ ἕως τῆς πεντηκοστῆς. θύρα γάρ μοι ἀνέῳγε μεγάλη καὶ ἐνεργής, καὶ ἀντικείμενοι πολλοί. ἐὰν δὲ ἔλθῃ Τιμόθεος, βλέπετε ἵνα ἀφόβως γένηται πρὸς ὑμᾶς. τὸ γὰρ ἔργον κυρίου ἐργάζεται, ὡς κἀγώ. μή τις οὖν αὐτὸν ἐξουθενήσῃ. προπέμψατε δὲ αὐτὸν ἐν εἰρήνῃ ἵνα ἔλθῃ πρός με, ἐκδέχομαι γὰρ αὐτὸν μετὰ τῶν ἀδελφῶν. Περὶ δὲ Ἀπολλῶ τοῦ ἀδελφοῦ, πολλὰ παρεκάλεσα αὐτὸν, ἵνα ἔλθῃ πρὸς ὑμᾶς μετὰ τῶν ἀδελφῶν, καὶ πάντως οὐκ ἦν θέλημα, ἵνα νῦν ἔλθῃ. ἐλεύσεται δέ, ὅταν εὐκαιρήσῃ.

Γρηγορεῖτε, στήκετε ἐν τῇ πίστει, ἀνδρίζεσθε, κραταιοῦσθε, πάντα ὑμῶν ἐν ἀγάπῃ γινέσθω. Παρακαλῶ δὲ ὑμᾶς ἀδελφοί, οἴδατε τὴν οἰκίαν Στεφανᾶ, ὅτι ἐστὶν ἀπαρχὴ τῆς Ἀχαΐας, καὶ εἰς διακονίαν τοῖς ἁγίοις ἔταξαν ἑαυτούς, ἵνα καὶ ὑμεῖς ὑποτάσσησθε τοῖς τοιούτοις, καὶ παντὶ τῷ συνεργοῦντι καὶ κοπιῶντι.

χαίρω

tia ꝙ pcti lex. sed deo gratia, q̄ dedit nobis victoriā, p̄ dn̄m nostrū Iesū Christū. Ita q̄ frēs mei dilecti, stabiles sitis, & īmobiles, abūdantes in ope dn̄i semper, cum sciatis, quod labor uester nō est inanis in dn̄o. Cæterū de collecta, erga sanctos, XVI quēadmodū ordinaui ecclesijs Galatiæ, ita & uos facite. in una sabbatoꝝ. unūq̄sq̄ uestrū apud sese ponat, recōdēs, q̄cq̄d cōmodum fuerit, ne cum uenero, tunc collectæ fiant. Vbi uenero autē ad uos, quoscunq̄, pbaueritis, p̄ epistolas, hos mittā, ut pferant bn̄ficentiam uestrā in Hierūm. Quod si fuerit ope precium, ut & ipse pficiscar, mecū pficiscētur. Veniā aūt ad uos cū Macedoniā trāsiero. Macedoniā em̄ aditurus sum. Apud uos aūt forte pmanebo, aut etiā hyemabo, ut uos me deducatis, quocūq̄ pficiscar. Nolo em̄ uos nūc in trāscursu uidere, sed spero tempus aliquantum mansurum me apud uos, si dominus permiserit. Cōmoror aūt Ephesi, usq̄ ad diē quinquagesimū. Nā hostiū mihi aptū est magnū, & efficax, & aduersarij multi. Q̄d si uenerit Timotheus, uidete, ut absq̄ metu sit apud uos. Opus dn̄i opatur, quēadmodū & ego. Ne quis igit̄ eū spernat, sed p̄sequamini eū in pace, ut ueniat ad me. Expecto em̄ illū cum fratribus. Porro de Apollo fratre, multū hortaꝰ sū illū, ut iret ad uos, cū fratribꝰ, & omno nō erat uoluntas, nunc eūdi. Vēturus est autem, cum oportunitatem erit nactus. Vigilate, state in fide, uiriliter agite, estote fortes. Omnia uobis in charitate fiant. Obsecro autem uos fratres. Nostis familiam Stephanæ, esse primitias Achaiæ, & in ministerium sanctis ordinarunt seipsos, ut & uos subditæ sitis talibus, & omni adiuuanti & laboranti.

e 4 Gaudeo

τοῦτο οὐκ εἰμὶ ἐκ τοῦ σώματος; μὴ ἐὰν εἴπῃ ὁ οὖς, ὅτι οὐκ εἰμὶ ὀφθαλμός, οὐκ εἰμὶ ἐκ τοῦ σώματος, οὐ παρὰ τοῦτο οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ σώματος; εἰ ὅλον τὸ σῶμα ὀφθαλμός, ποῦ ἡ ἀκοή; εἰ ὅλον ἀκοή. νῦν δὲ ὁ θεὸς ἔθετο τὰ μέλη ἓν ἕκαστον αὐτῶν ἐν τῷ σώματι, καθὼς ἠθέλησεν, εἰ δὲ ἦν τὰ πάντα ἓν μέλος, ποῦ τὸ σῶμα; νῦν δὲ πολλὰ μὲν μέλη, ἓν δὲ σῶμα. οὐ δύναται δὲ ὁ ὀφθαλμὸς εἰπεῖν τῇ χειρὶ, χρείαν σου οὐκ ἔχω, ἢ πάλιν ἡ κεφαλὴ τοῖς ποσὶ, χρείαν ὑμῶν οὐκ ἔχω, ἀλλὰ πολλῷ μᾶλλον τὰ δοκοῦντα μέλη τοῦ σώματος, ἀσθενέστερα ὑπάρχειν ἀναγκαῖά ἐστιν. καὶ ἃ δοκοῦμεν ἀτιμότερα εἶναι τοῦ σώματος, τούτοις τιμὴν περισσοτέραν περιτίθεμεν, καὶ τὰ ἀσχήμονα ἡμῶν, εὐσχημοσύνην περισσοτέραν ἔχει, τὰ δὲ εὐσχήμονα ἡμῶν, οὐ χρείαν ἔχει, ἀλλ' ὁ θεὸς συνεκέρασε τὸ σῶμα τῷ ὑστεροῦντι περισσοτέραν δοὺς τιμὴν, ἵνα μὴ ᾖ σχίσμα ἐν τῷ σώματι, ἀλλὰ τὸ αὐτὸ ὑπὲρ ἀλλήλων μεριμνῶσι τὰ μέλη. καὶ εἴτε πάσχει ἓν μέλος, συμπάσχει πάντα τὰ μέλη. εἴτε δοξάζεται ἓν μέλος, συγχαίρει πάντα τὰ μέλη. ὑμεῖς δὲ ἐστὲ σῶμα ΧΡΙΣΤΟΥ, καὶ μέλη ἐκ μέρους. καὶ οὓς μὲν ἔθετο ὁ θεὸς ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, πρῶτον ἀποστόλους, δεύτερον προφήτας, τρίτον διδασκάλους, ἔπειτα δυνάμεις, ἔπειτα χαρίσματα ἰαμάτων, ἀντιλήψεις, κυβερνήσεις, γένη γλωσσῶν. μὴ πάντες ἀπόστολοι; μὴ πάντες προφῆται; μὴ πάντες διδάσκαλοι; μὴ πάντες δυνάμεις; μὴ πάντες χαρίσματα ἔχουσιν ἰαμάτων; μὴ πάντες γλώσσαις λαλοῦσι; μὴ πάντες διερμηνεύουσι; ζηλοῦτε δὲ τὰ χαρίσματα τὰ κρείττονα. καὶ ἔτι καθ' ὑπερβολὴν ὁδὸν ὑμῖν δείκνυμι. ἐὰν ταῖς γλώσσαις τῶν ἀνθρώπων λαλῶ, καὶ τῶν ἀγγέλων, ἀγάπην δὲ μὴ ἔχω, γέγονα χαλκὸς ἠχῶν, ἢ κύμβαλον ἀλαλάζον, καὶ ἐὰν ἔχω προφητείαν καὶ

idcirco nō est de corpore? Et si dicat auris, non sum oculus, nō sum de corpore, num ideo nō est de corpore? Si totū corpus oculus, ubi auditus? Si totum auditus, ubi olfactus? Nunc aūt deus posuit mēbra, unūquodq; singillatim, in corpe, quēadmodū uoluit. Quod si essent oia unū mēbrū, ubi corpus? Nunc aūt multa quidē mēbra, unū uero corpus. At nō potest oculus dicere manui, nō est mihi opus te, aut rursum caput pedibus, non est mihi opus uobis, imo multo potius, quæ uidentur mēbra corporis imbecilliora esse, necessaria sunt, & quæ putamus minus honesta esse corpis, his honorē uberiorem apponimus, & indecora nostri, copiosiorem decorē habent. Ceterū quæ decora sunt nostri, nō indigent, sed deus, simul temperauit corpus, ei cui deerat, copiosiorē addens honorē, ne sit dissidium in corpore, sed inuicē alia pro aliis eandē sollicitudinē gerant mēbra. Et siue patit unū membrū, cōpatiuntur oia membra, siue glorificatur unū membrum, congaudent omnia membra. Vos autē estis corpus Christi, & membra ex parte, & alios quidem posuit deus in ecclesia, primum quidē apostolos, deinde prophetas, tertio doctores, deinde potestates, deinde dona sanationū, subsidia, gubernationes, genera linguarum. Num oēs apostoli? Nū oēs pphetæ? Nū oēs doctores? nū oēs potestates? nū oēs dona habēt sanationū? nū oēs linguis loquunt? nū oēs interpretant? Sectemini uero dona potiora, & adhuc excellētē uiā uobis oñdo. Si liguis hoim loquar & angelor, XIII charitatē aūt nō habeā, factus sum æs resonās, aut cymbalū tinniēs. Et si habeā pphetiam,

φητείαν, & εἰδῶ τὰ μυστήρια πάντα, καὶ πᾶσαν τὴν γνῶσιν, & ἐὰν ἔχω πᾶσαν τὴν πίστιν, ὥστε ὄρη μεθιστάνειν, ἀγάπην δὲ μὴ ἔχω, οὐθέν εἰμι. καὶ ἐὰν ψωμίσω πάντα τὰ ὑπάρχοντά μου, καὶ ἐὰν παραδῶ τὸ σῶμά μου, ἵνα καυθήσωμαι, ἀγάπην δὲ μὴ ἔχω, οὐδὲν ὠφελοῦμαι. Ἡ ἀγάπη μακροθυμεῖ, χρηστεύεται. ἡ ἀγάπη οὐ ζηλοῖ. ἡ ἀγάπη οὐ περπερεύεται, οὐ φυσιοῦται, οὐκ ἀσχημονεῖ, οὐ ζητεῖ τὰ ἑαυτῆς, οὐ παροξύνεται, οὐ λογίζεται τὸ κακόν, οὐ χαίρει ἐπὶ τῇ ἀδικίᾳ, συγχαίρει δὲ τῇ ἀληθείᾳ, πάντα στέγει, πάντα πιστεύει, πάντα ἐλπίζει, πάντα ὑπομένει, ἡ ἀγάπη, οὐδέποτε ἐκπίπτει.

Εἴτε δὲ προφητεῖαι καταργηθήσονται, εἴτε γλῶσσαι παύσονται, εἴτε γνῶσις καταργηθήσεται. ἐκ μέρους γὰρ γινώσκομεν, καὶ ἐκ μέρους προφητεύομεν. ὅταν δὲ ἔλθῃ τὸ τέλειον, τότε τὸ ἐκ μέρους καταργηθήσεται.

Ὅτε ἤμην νήπιος, ὡς νήπιος ἐλάλουν, ὡς νήπιος ἐφρόνουν, ὡς νήπιος ἐλογιζόμην, ὅτε δὲ γέγονα ἀνήρ, κατήργηκα τὰ τοῦ νηπίου. βλέπομεν γὰρ ἄρτι δι' ἐσόπτρου ἐν αἰνίγματι, τότε δὲ, πρόσωπον πρὸς πρόσωπον. ἄρτι γινώσκω ἐκ μέρους, τότε δὲ ἐπιγνώσομαι, καθὼς καὶ ἐπεγνώσθην. νυνὶ δὲ μένει πίστις, ἐλπὶς, ἀγάπη, τὰ τρία ταῦτα, μείζων δὲ τούτων ἡ ἀγάπη. Διώκετε τὴν ἀγάπην, ζηλοῦτε δὲ τὰ πνευματικά, μᾶλλον δὲ ἵνα προφητεύητε. ὁ γὰρ λαλῶν γλώσσῃ, οὐκ ἀνθρώποις λαλεῖ, ἀλλὰ θεῷ. οὐδεὶς γὰρ ἀκούει, πνεύματι δὲ λαλεῖ μυστήρια. ὁ δὲ προφητεύων, ἀνθρώποις λαλεῖ, οἰκοδομὴν, καὶ παράκλησιν, καὶ παραμυθίαν. ὁ λαλῶν γλώσσῃ, ἑαυτὸν οἰκοδομεῖ, ὁ δὲ προφητεύων, ἐκκλησίαν οἰκοδομεῖ. Θέλω δὲ πάντας ὑμᾶς λαλεῖν γλώσσαις, μᾶλλον δὲ ἵνα προφητεύητε. μείζων δὲ ὁ προφητεύων, ἢ ὁ λαλῶν γλώσσαις, ἐκτὸς εἰ μὴ διερμηνεύῃ, ἵνα ἡ ἐκκλησία

phetiam, & nouerim mysteria omnia, & omnem scientiam, & si habeam fidem, adeo ut montes loco dimoueã, charitatem autem nõ habeam, nihil sum. Et si insumam in alimoniã omnes facultates meas, & si tradam corpus meũ, ut cõburar, charitatem aũt nõ habeam, nihil utilitatis capio. Charitas lõganimis est, benigna est. charitas non inuidet. charitas nõ est procax, nõ inflatur, nõ est fastidiosa, nõ querit quæ sua sunt, non irritatur, nõ cogitat malũ, nõ gaudet de iniusticia, sed cõgaudet ueritati, oia suffert, oia credit, oia sperat, omnia sustinet. Charitas nũq̃ excidit. Siue pphetiæ abolebunt, siue linguæ cessabunt, siue scientia abolebitur. Ex parte enim cognoscimus, & ex parte pphetamus. Ast ubi uenerit quod perfectũ est, tunc quod ex parte est abolebitur. Cum essem puer, ut puer loquebar, ut puer sentiebã, ut puer cogitabã, At ubi factus sum uir, aboleui puerilia. Cernimus em̃ nunc per speculũ in ænigmate, tunc aũt facie ad faciẽ, nunc cognosco ex parte, tunc uero cognoscã, quẽadmodũ & cognitus sum. Nũc aũt manet fides, spes, charitas, tria hec, sed maior horũ charitas. Sectemi charitatẽ, æmu XIIII
lemini spiritalia, magis tm̃, ut prophetetis. Nam qui loquitur lingua, nõ hoibus loquitur, sed deo. Nullus em̃ audit. Spũ uero loquit̃ mysteria. Ceterũ qui pphetat, hoibus loquitur, edificationem, & exhortationẽ, & cõsolationem. Qui loquitur lingua, seipsum edificat, at qui pphetat, ecclesiam edificat. Volo autem oẽs uos loqui linguis, magis aũt ut prophetetis. Maior em̃ qui prophetat, cũ q loquitur linguis, nisi interpretetur, ut

e ecclesia

ἡ ἐκκλησία οἰκοδομὴν λάβῃ. Νυνὶ δὲ
ἀδελφοί, ἐὰν ἔλθω πρὸς ὑμᾶς γλώσσαις
λαλῶν, τί ὑμᾶς ὠφελήσω; ἐὰν μὴ ὑμῖν λα-
λήσω, ἢ ἐν ἀποκαλύψει, ἢ ἐν γνώσει, ἢ ἐν
προφητείᾳ, ἢ ἐν διδαχῇ; ὅμως τὰ ἄψυχα
φωνὴν διδόντα, εἴτε αὐλὸς, εἴτε κιθάρα, ἐὰν
διαστολὴν τοῖς φθόγγοις μὴ δῷ, πῶς γνω-
σθήσεται, τὸ αὐλούμενον, ἢ τὸ κιθαριζόμε-
νον; καὶ γὰρ ἐὰν ἄδηλον φωνὴν σάλπιγξ
δῷ, τίς παρασκευάσεται εἰς πόλεμον; οὕ-
τως καὶ ὑμεῖς διὰ τῆς γλώσσης ἐὰν μὴ ἔν-
σημον λόγον δῶτε, πῶς γνωσθήσεται τὸ
λαλούμενον; ἔσεσθε γὰρ εἰς ἀέρα λαλοῦν-
τες, τοσαῦτα, εἰ τύχοι, γένη φωνῶν ἐστιν ἐν
κόσμῳ, καὶ οὐδὲν αὐτῶν ἄφωνον. Ἐὰν οὖν
μὴ εἰδῶ τὴν δύναμιν τῆς φωνῆς, ἔσομαι
τῷ λαλοῦντι βάρβαρος, καὶ ὁ λαλῶν ἐν
ἐμοὶ βάρβαρος. Οὕτως καὶ ὑμεῖς, ἐπεὶ ζηλω-
ταί ἐστε πνευμάτων, πρὸς τὴν οἰκοδομὴν τῆς
ἐκκλησίας ζητεῖτε, ἵνα περισσεύητε. Διόπερ ὁ
λαλῶν γλώσσῃ, προσευχέσθω, ἵνα διερμη-
νεύῃ. Ἐὰν γὰρ προσεύχωμαι γλώσσῃ, τὸ πνεῦ-
μά μου προσεύχεται, ὁ δὲ νοῦς μου ἄκαρ-
πός ἐστι. Τί οὖν ἐστι; προσεύξομαι τῷ πνεύματι
τι, προσεύξομαι δὲ καὶ τῷ νοΐ. ψαλῶ τῷ πνεύ-
ματι, ψαλῶ δὲ καὶ τῷ νοΐ. Ἐπεὶ ἐὰν εὐλογήσῃς
ὁ ἀναπληρῶν τὸν τόπον τοῦ ἰδιώτου, πῶς
ἐρεῖ τὸ ἀμὴν, ἐπὶ τῇ σῇ εὐχαριστίᾳ; Ἐπειδὴ τί λέγῃς οὐκ οἶδε. Σὺ μὲν γὰρ
καλῶς εὐχαριστεῖς, ἀλλὰ ὁ ἕτερος οὐκ οἰκο-
δομεῖται. Εὐχαριστῶ τῷ θεῷ μου, πάντων
ὑμῶν μᾶλλον γλώσσαις λαλῶν. Ἀλλ' ἐν
ἐκκλησίᾳ θέλω πέντε λόγους, διὰ τοῦ νοός
μου λαλῆσαι, ἵνα καὶ ἄλλους κατηχήσω, ἢ μυ-
ρίους λόγους ἐν γλώσσῃ. Ἀδελφοί, μὴ
παιδία γίνεσθε ταῖς φρεσίν, ἀλλὰ τῇ κακίᾳ
νηπιάζετε, ταῖς δὲ φρεσὶ, τέλειοι γίνεσθε.
Ἐν τῷ νόμῳ γέγραπται. Ὅτι ἐν ἑτερογλώσ-
σοις καὶ ἐν χείλεσιν ἑτέροις, λαλήσω τῷ λαῷ
τούτῳ.

ecclesia ædificationē accipiat. Nunc aūt fratres, si ueniā ad uos linguis loquens, quid uobis prodero? nisi uobis loquar, aut in reuelatione, aut in scientia, aut in prophetia, aut in doctrina? Quin & inanima, uocē reddentia, siue tibia, siue cithara, nisi distinctionē sonis dederint, quomodo cognoscet, quod tibia canit, aut cithara? Etenim si incertam uocem tuba dederit, qs apparabitur ad bellū? Sic & uos per linguā nisi significantem sermonem dederitis, quomodo intelligetur, quod dicitur? Eritis em̄ in aerem loquentes. Tam multa, uerbi gratia genera uocum sunt, in mundo, & nihil horum mutum. Itaq; si nesciero uim uocis, ero ei qui loquitur barbarus, & qui loquitur in me barbarus. Itaq; & uos, quandoquidem sectatores estis spiritum, ad ædificationē ecclesiæ querite, ut excellatis. Quapropter qui loquitur lingua, oret, ut interpretetur. Nam si orem lingua, spiritus meus orat, at mens mea fructu uacat. Quid igit̄ est? Orabo spiritu, sed orabo & mente. Canam spiritu, sed canam & mente. Alioqui si benedixeris, is qui implet locum indocti, quomodo dicturus est Amen, ad tuam gratiarum actionem? Quandoquidē quid dicas nescit. nā tu quidem bene gratias agis, uerum alius nō ædificatur. Gratias ago deo meo, quod magis q̄ oēs uos, linguis loquor. Sed in ecclesia uolo quīn q̄ uerba, per mētē meā loqui, ut & alios instituā, potius q̄ decē milia uerborū in lingua. Fratres, ne sitis pueri sensibus, sed malicia pueri sitis, sensibus uero perfecti sitis. In lege scriptū est. In uarijs linguis & in labijs uarijs loquar populo huic,

τοῦτω, μὴ οὐδ' οὕτως εἰσακούσονταί μου λέγει κύριος. Ὡς τε αἱ γλῶσσαι εἰς σημεῖόν εἰσιν, οὐ τοῖς πιστεύουσιν, ἀλλὰ τοῖς ἀπίστοις. ἡ δὲ προφητεία οὐ τοῖς ἀπίστοις, ἀλλὰ τοῖς πιστεύουσιν. Ἐὰν οὖν συνέλθῃ ἡ ἐκκλησία ὅλη ἐπὶ τὸ αὐτὸ καὶ πάντες γλώσσαις λαλῶσιν, εἰσέλθωσι δὲ ἰδιῶται ἢ ἄπιστοι, οὐκ ἐροῦσιν, ὅτι μαίνεσθε; Ἐὰν δὲ πάντες προφητεύωσιν, εἰσέλθῃ δέ τις ἄπιστος ἢ ἰδιώτης, ἐλέγχεται ὑπὸ πάντων, ἀνακρίνεται ὑπὸ πάντων, καὶ οὕτως τὰ κρυπτὰ τῆς καρδίας αὐτοῦ φανερὰ γίνεται, καὶ οὕτως πεσὼν ἐπὶ πρόσωπον, προσκυνήσει τῷ θεῷ, ἀπαγγέλλων, ὅτι ὁ θεὸς ὄντως ἐν ὑμῖν ἐστί. Τί οὖν ἐστιν ἀδελφοί; ὅταν συνέρχησθε, ἕκαστος ὑμῶν ψαλμὸν ἔχει, διδαχὴν ἔχει, γλῶσσαν ἔχει, ἀποκάλυψιν ἔχει, ἑρμηνείαν ἔχει. πάντα πρὸς οἰκοδομὴν γινέσθω, εἴτε γλώσσῃ τις λαλεῖ, κατὰ δύο, ἢ τὸ πλεῖστον τρεῖς, καὶ ἀνὰ μέρος, καὶ εἷς διερμηνευέτω. Ἐὰν δὲ μὴ ᾖ διερμηνευτής, σιγάτω ἐν ἐκκλησίᾳ, ἑαυτῷ δὲ λαλείτω καὶ τῷ θεῷ. προφῆται δὲ δύο ἢ τρεῖς λαλείτωσαν, καὶ οἱ ἄλλοι διακρινέτωσαν. Ἐὰν δὲ ἄλλῳ ἀποκαλυφθῇ καθημένῳ, ὁ πρῶτος σιγάτω. Δύνασθε γὰρ καθ' ἕνα πάντες προφητεύειν, ἵνα πάντες μανθάνωσι, καὶ πάντες παρακαλῶνται, καὶ πνεύματα προφητῶν προφήταις ὑποτάσσεται. οὐ γάρ ἐστιν ἀκαταστασίας ὁ θεὸς, ἀλλ' εἰρήνης, ὡς ἐν πάσαις ταῖς ἐκκλησίαις τῶν ἁγίων.

Αἱ γυναῖκες ὑμῶν ἐν ταῖς ἐκκλησίαις σιγάτωσαν. οὐ γὰρ ἐπιτέτραπται αὐταῖς λαλεῖν, ἀλλ' ὑποτάσσεσθαι. καθὼς καὶ ὁ νόμος λέγει. Εἰ δέ τι μαθεῖν θέλουσιν, ἐν οἴκῳ τοὺς ἰδίους ἄνδρας ἐπερωτάτωσαν. Αἰσχρὸν γάρ ἐστι γυναικὶ ἐν ἐκκλησίᾳ λαλεῖν. ἢ ἀφ' ὑμῶν ὁ λόγος τοῦ θεοῦ ἐξῆλθεν; ἢ εἰς ὑμᾶς μόνους κατήντησεν; Εἴ τις δοκεῖ προφήτης εἶναι, ἢ πνευματικὸς, ἐπιγινωσκέτω ἃ γράφω ὑμῖν, ὅτι κυρίου εἰσὶν ἐντολαί. Εἰ δέ τις

huic, & ne sic quidē audiēt me dicit dñs. Itaq; linguæ in signū sunt, nō credentibus, sed incredulis. contra, pphetia, non incredulis, sed credentibus. Ergo si cōuenerit ecclesia tota, in idem, & oēs linguis loquantur, ingrediātur autē indocti, aut infideles, nōne dicent, quod insaniatis. Quod si oēs prophetetis, ingrediat aūt infidelis aut indoct⁹, coarguit ab oībus, diiudicat ab oībus, & sic occulta cordis ei⁹ manifesta fiūt, atq; ita procidens in faciē, adorabit deū, annuncians, qđdeus reuera in uobis sit. Quid igitur est fratres? Quoties cōuenitis, unusquisq; uestrum psalmū habet, doctrinā habet, linguam habet, reuelationē habet. omnia ad ædificationem fiant, siue lingua quis loquit, iuxta duos, aut ut plurimū tres, idq; uicissim, & unus interpretetur. Q; si nō sit interpres, taceat in ecclesia, cæterum sibiipsi loquat & deo. Prophetæ uero, duo aut tres loquantur, & cæteri diiudicent. Porro si alī fuerit reuelatū, assideti, prior taceat. Potestis enim singillatim omnes prophetare, ut omnes discant, & omnes consolationem accipiāt, & spiritus prophetarum prophetis subiiciuntur. Nō enim est confusionis deus, sed pacis, ut in omnibus ecclesijs sanctis. Mulieres uestræ in ecclesijs sileant. Nec enim mandatum est illis ut loquantur, sed ut subditæ sint. Quemadmodū & lex dicit. Quod si quid discere uolunt, domi suos uiros interrogent. Nam turpe est mulieribus in ecclesia loqui. An a uobis sermo dei pfectus est? An in uos solos incidit? Si quis uidetur prophetа esse, aut spiritalis, agnoscat que scribo uobis, quod domini sint præcepta, cæterum

δέτις

δέτις ἀγνοεῖ, ἀγνοείτω. ὥστε ἀδελφοί, ζηλοῦτε τὸ προφητεύειν, καὶ τὸ λαλεῖν γλώσσαις, μὴ κωλύετε. πάντα εὐχημόνως, καὶ κατὰ τάξιν γινέσθω.

15 Γνωρίζω δὲ ὑμῖν ἀδελφοὶ τὸ εὐαγγέλιον, ὃ εὐηγγελισάμην ὑμῖν, ὃ καὶ παρελάβετε, ἐν ᾧ καὶ ἑστήκατε, δι' οὗ καὶ σώζεσθε, τίνι λόγῳ εὐηγγελισάμην ὑμῖν, εἰ κατέχετε, ἐκτὸς εἰ μὴ εἰκῇ ἐπιστεύσατε. παρέδωκα γὰρ ὑμῖν ἐν πρώτοις, ὃ καὶ παρέλαβον, ὅτι ΧΡΙΣΤΟΣ ἀπέθανεν ὑπὲρ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν, κατὰ τὰς γραφάς, καὶ ὅτι ἐτάφη, καὶ ὅτι ἐγήγερται τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ κατὰ τὰς γραφάς, καὶ ὅτι ὤφθη Κηφᾷ, εἶτα τοῖς δώδεκα, ἔπειτα ὤφθη ἐπάνω πεντακοσίοις ἀδελφοῖς ἐφάπαξ, ἐξ ὧν οἱ πλείονες μένουσιν ἕως ἄρτι. τινὲς δὲ ἐκοιμήθησαν, ἔπειτα ὤφθη Ἰακώβῳ, εἶτα τοῖς ἀποστόλοις πᾶσιν. ἔσχατον δὲ πάντων, ὡσπερεὶ τῷ ἐκτρώματι ὤφθη κἀμοί. ἐγὼ γάρ εἰμι ὁ ἐλάχιστος τῶν ἀποστόλων, ὃς οὐκ εἰμὶ ἱκανὸς καλεῖσθαι ἀπόστολος, διότι ἐδίωξα τὴν ἐκκλησίαν τοῦ θεοῦ. χάριτι δὲ θεοῦ, εἰμὶ ὃ εἰμί. καὶ ἡ χάρις αὐτοῦ ἡ εἰς ἐμὲ, οὐ κενὴ ἐγενήθη, ἀλλὰ περισσότερον αὐτῶν πάντων ἐκοπίασα. οὐκ ἐγὼ δὲ, ἀλλ' ἡ χάρις τοῦ θεοῦ, ἡ σὺν ἐμοί. εἴτε οὖν ἐγὼ, εἴτε ἐκεῖνοι, οὕτως κηρύσσομεν, καὶ οὕτως ἐπιστεύσατε.

Εἰ δὲ ΧΡΙΣΤΟΣ κηρύσσεται, ὅτι ἐκ νεκρῶν ἐγήγερται, πῶς λέγουσί τινες ἐν ὑμῖν, ὅτι ἀνάστασις νεκρῶν οὐκ ἔστιν; εἰ δὲ ἀνάστασις νεκρῶν οὐκ ἔστιν, οὐδὲ ΧΡΙΣΤΟΣ ἐγήγερται. εἰ δὲ ΧΡΙΣΤΟΣ οὐκ ἐγήγερται, κενὸν ἄρα τὸ κήρυγμα ἡμῶν, κενὴ δὲ καὶ ἡ πίστις ὑμῶν. εὑρισκόμεθα δὲ καὶ ψευδομάρτυρες τοῦ θεοῦ, ὅτι ἐμαρτυρήσαμεν κατὰ τοῦ θεοῦ, ὅτι ἤγειρε τὸν ΧΡΙΣΤΟΝ, ὃν οὐκ ἤγειρεν, εἴπερ ἄρα νεκροὶ οὐκ ἐγείρονται. εἰ γὰρ νεκροὶ οὐκ ἐγείρονται, οὐδὲ ΧΡΙΣΤΟΣ ἐγήγερται. εἰ δὲ

ΧΡΙΣΤΟΣ

terum si qs ignorat, ignoret. Proinde fratres, ad id enitamini, ut pphetetis, & loq linguis ne phibeatis. Oia decēter, & secū dū ordinē fiant. Notū aūt uobis facio XV fratres euangeliū, qđ euāgelizaui uobis, qđ & accepistis, in quo & statis, per qđ & salui estis, quo pacto annūciarim uobis, si tenetis, nisi frustra credidistis. Tradidi eī uobis in primis, quod & accepistis, qđ Christus mortuus fuerit pro peccatis nostris, secundū scripturas, & qđ sepult⁹ sit, & qđ resurrexerit tertio die, secūdum scripturas, & qđ uisus sit Cephæ, deinde duodecim, postea uisus ē plusq̄ quingētis fratribus semel. Ex quibus plures manent usq̄ ad hunc diē. Quidā aūt & dormierūt. Deinde uisus ē Iacobo, post apostolis omnibus. Postremo uero omniū, uelut abortiuo uisus ē & mihi. Ego eī sū minimus apostolor̄, qui nō idoneus, ut dicar apostolus, propterea quod persecutus sim eccleſiā dei, sed gratia dei, sum id quod sum, & gratia eius quæ profecta est in me, non fuit inanis, sed copiosius q̄ illi omnes laboraui. Non ego tamen, sed gratia dei, quæ mihi adest. Siue igiē ego, siue illi, sic p̄dicam⁹, & sic credidistis. Qđ si Christus p̄dicatur, a mortuis resurrexisse, quomodo dicunt quidā inter uos qđ resurrectio mortuor̄ nō est? Porro si resurrectio mortuor̄ nō est, ne Christ⁹ qdē resurrexit. Qđ si Christ⁹ nō resurrexit, inanis uidelicet est p̄dicatio nostra, inanis aūt est & fides uestra. Repimur aūt & falsi testes dei, qm̄ testificati sumus de deo, quod excitauerit Christū, quē non excitauit, siquidem mortui non resurgunt. Etenim si mortui non resurgunt, ne Christus quidem resurrexit. Quod si

Christus

Digitized by Google

ΧΡΙΣΤΟΣ οὐκ ἐγήγερται, ματαία ἡ πίστις ὑμῶν, ἔτι ἐστὲ ἐν ταῖς ἁμαρτίαις ὑμῶν, ἄρα καὶ οἱ κοιμηθέντες ἐν ΧΡΙΣΤΩ, ἀπόλοντο. εἰ ἐν τῇ ζωῇ ταύτῃ ἠλπικότες ἐσμὲν ἐν ΧΡΙΣΤΩ μόνον, ἐλεεινότεροι πάντων ἀνθρώπων ἐσμέν. Νυνὶ δὲ ΧΡΙΣΤΟΣ ἐγήγερται ἐκ νεκρῶν, ἀπαρχὴ τῶν κεκοιμημένων ἐγένετο. ἐπειδὴ γὰρ δι' ἀνθρώπου ὁ θάνατος, καὶ δι' ἀνθρώπου ἀνάστασις νεκρῶν. ὥσπερ γὰρ ἐν τῷ Ἀδὰμ πάντες ἀποθνήσκουσιν, οὕτως καὶ ἐν τῷ ΧΡΙΣΤΩ πάντες ζωοποιηθήσονται, ἕκαστος δὲ ἐν τῷ ἰδίῳ τάγματι. ἀπαρχὴ ΧΡΙΣΤΟΣ. ἔπειτα οἱ τοῦ ΧΡΙΣΤΟΥ ἐν τῇ παρουσίᾳ αὐτοῦ, εἶτα τὸ τέλος, ὅταν παραδῷ τὴν βασιλείαν τῷ θεῷ καὶ πατρί, ὅταν καταργήσῃ πᾶσαν ἀρχὴν καὶ πᾶσαν ἐξουσίαν καὶ δύναμιν. δεῖ γὰρ αὐτὸν βασιλεύειν ἄχρις οὗ ἂν θῇ πάντας τοὺς ἐχθροὺς ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ. ἔσχατος ἐχθρὸς καταργεῖται ὁ θάνατος. πάντα γὰρ ὑπέταξεν ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ. ὅταν δὲ εἴπῃ, ὅτι πάντα ὑποτέτακται, δηλονότι ἐκτὸς τοῦ ὑποτάξαντος αὐτῷ τὰ πάντα. ὅταν δὲ ὑποταγῇ αὐτῷ τὰ πάντα, τότε καὶ αὐτὸς ὁ υἱὸς ὑποταγήσεται, τῷ ὑποτάξαντι αὐτῷ τὰ πάντα, ἵνα ᾖ ὁ θεὸς τὰ πάντα ἐν πᾶσιν.

Ἐπεὶ τί ποιήσουσιν οἱ βαπτιζόμενοι ὑπὲρ τῶν νεκρῶν, εἰ ὅλως νεκροὶ οὐκ ἐγείρονται; τί καὶ βαπτίζονται ὑπὲρ τῶν νεκρῶν, τί καὶ ἡμεῖς κινδυνεύομεν πᾶσαν ὥραν; καθ' ἡμέραν ἀποθνήσκω, νὴ τὴν ὑμετέραν καύχησιν, ἣν ἔχω ἐν ΧΡΙΣΤΩ ΙΗΣΟΥ τῷ κυρίῳ ἡμῶν. εἰ κατὰ ἄνθρωπον ἐθηριομάχησα ἐν Ἐφέσῳ, τί μοι τὸ ὄφελος, εἰ νεκροὶ οὐκ ἐγείρονται; φάγωμεν καὶ πίωμεν, αὔριον γὰρ ἀποθνήσκομεν. μὴ πλανᾶσθε. φθείρουσιν ἤθη χρησὰ ὁμιλίαι κακαί. ἐκνήψατε δικαίως, καὶ μὴ ἁμαρτάνετε. ἀγνωσίαν γὰρ θεοῦ τινες ἔχουσι. πρὸς ἐντροπὴν ὑμῖν λέγω. ἀλλ' ἐρεῖ τις. πῶς ἐγείρονται οἱ νεκροί; ποίῳ δὲ σώματι ἔρχονται; ἄφρον, σὺ ὃ σπείρεις οὐ ζωοποιεῖται. καὶ ὃ

Christus nō resurrexit, superuacanea est fides uestra. Adhuc estis in peccatis uestris. Igit & qui dormierūt in Christo, perierunt. Si in uita hac spem in Christo tantū fixā habemus, miserabiliores omnibus hoibus sumus. Nunc aūt Christus surrexit a mortuis, primitiæ eorū qui dormierūt, fuit. Postcū em per hoiem mors, etiā per hominē resurrectio mortuorū. Quēadmodū em in Adā oēs moriunt, ita & in Christo oēs uiuificabunt. unusquisq aūt in ꝓprio ordine, primitiæ Christus, Deinde ij qui sunt Christi, in aduentu illius, deinde finis, cum tradiderit regnū deo & patri, cū aboleuerit omnem principatū & oēm potestatē, & uirtutē. Nā oportet eū regnare, donec posuerit oēs inimicos sub pedes suos. Nouissim⁹ hostis abolet, mors. Nā oia subiecit sub pedes illius. Atqui cū dicat, quod omnia subiecta sint, p alam est, quod præter eū qui subiicit illi omnia. Cum autem subiecta fuerint illi omnia, tunc & ipse filius subiicietur, ei qui illi subiecit omnia, ut sit deus oia in omnibus. Alioqui quid facient ij qui baptizantur ꝓ mortuis, si omnino mortui nō resurgunt? + Quid & nos periclitamur omni tempore? Indies morior, per nostrā gloriationē, quā habeo i Christo Iesu domino nostro. Si secundū hominē, cum bestijs depugnaui Ephesi, quæ mihi utilitas, si mortui non resurgunt? Edamus & bibamus, cras enim morimur. Ne decipiami, mores bonos, colloquia corrumpunt mala. Expergisci mini iuste, & ne peccetis. Nam ignorantiam dei nonnulli habent. Ad pudorem uobis loquor. At dicet aliquis. Quomodo resurgēt mortui? Quali aūt corpore uenient? Stulte. Tu quod seminas nō uiuificatur

+ Cur et baptisamur pro illis?

ται, ἐὰν μὴ ἀποθάνῃ· καὶ ὃ σπείρεις, οὐ τὸ σῶμα τὸ γενησόμενον σπείρεις, ἀλλὰ γυμνὸν κόκκον, εἰ τύχοι σίτου, ἢ τινος τῶν λοιπῶν. ὁ δὲ θεὸς αὐτῷ δίδωσι σῶμα, καθὼς ἠθέλησε, καὶ ἑκάστῳ τῶν σπερμάτων τὸ ἴδιον σῶμα. οὐ πᾶσα σὰρξ ἡ αὐτὴ σὰρξ ἀλλὰ ἄλλη μὲν σὰρξ ἀνθρώπων, ἄλλη δὲ σὰρξ κτηνῶν, ἄλλη δὲ ἰχθύων, ἄλλη δὲ πτηνῶν. καὶ σώματα ἐπουράνια, καὶ σώματα ἐπίγεια. ἀλλ' ἑτέρα μὲν ἡ τῶν ἐπουρανίων δόξα, ἑτέρα δὲ ἡ τῶν ἐπιγείων, ἄλλη δόξα ἡλίου, καὶ ἄλλη δόξα σελήνης, καὶ ἄλλη δόξα ἀστέρων. ἀστὴρ γὰρ ἀστέρος διαφέρει ἐν δόξῃ, οὕτως καὶ ἡ ἀνάστασις τῶν νεκρῶν. σπείρεται ἐν φθορᾷ, ἐγείρεται ἐν ἀφθαρσίᾳ. σπείρεται ἐν ἀτιμίᾳ, ἐγείρεται ἐν δόξῃ. σπείρεται ἐν ἀσθενείᾳ, ἐγείρεται ἐν δυνάμει. σπείρεται σῶμα ψυχικόν, ἐγείρεται σῶμα πνευματικόν. ἔστι σῶμα ψυχικόν, καὶ ἔστι σῶμα πνευματικόν. οὕτως καὶ γέγραπται. ἐγένετο ὁ πρῶτος ἄνθρωπος Ἀδὰμ εἰς ψυχὴν ζῶσαν, ὁ ἔσχατος Ἀδὰμ εἰς πνεῦμα ζωοποιοῦν. ἀλλ' οὐ πρῶτον τὸ πνευματικόν, ἀλλὰ τὸ ψυχικόν, ἔπειτα τὸ πνευματικόν. ὁ πρῶτος ἄνθρωπος ἐκ γῆς χοϊκός, ὁ δεύτερος ἄνθρωπος, ὁ κύριος ἐξ οὐρανοῦ. οἷος ὁ χοϊκός, τοιοῦτοι καὶ οἱ χοϊκοί, καὶ οἷος ὁ ἐπουράνιος, τοιοῦτοι καὶ οἱ ἐπουράνιοι. καθὼς ἐφορέσαμεν τὴν εἰκόνα τοῦ χοϊκοῦ, φορέσομεν καὶ τὴν εἰκόνα τοῦ ἐπουρανίου. τοῦτο δέ φημι ἀδελφοί, ὅτι σὰρξ καὶ αἷμα βασιλείαν θεοῦ κληρονομῆσαι οὐ δύναται, οὐδὲ ἡ φθορὰ τὴν ἀφθαρσίαν κληρονομεῖ. ἰδοὺ μυστήριον ὑμῖν λέγω. πάντες μὲν οὐ κοιμηθησόμεθα, πάντες δὲ ἀλλαγησόμεθα, ἐν ἀτόμῳ ἐν ῥιπῇ ὀφθαλμοῦ ἐν τῇ ἐσχάτῃ σάλπιγγι. σαλπίσει γάρ, καὶ οἱ νεκροὶ ἐγερθήσονται ἄφθαρτοι, καὶ ἡμεῖς ἀλλαγησόμεθα. δεῖ γὰρ τὸ φθαρτὸν τοῦτο ἐνδύσασθαι ἀφθαρσίαν, καὶ τὸ θνητὸν τοῦτο ἐνδύσασθαι ἀθανασίαν. ὅταν δὲ τὸ φθαρτὸν τοῦτο ἐνδύσηται ἀφθαρσίαν, καὶ τὸ θνητὸν τοῦτο ἐνδύσηται ἀθανασίαν, τότε γενήσεται ὁ λόγος, ὁ γεγραμμένος. κατεπόθη ὁ θάνατος εἰς νῖκος. ποῦ σου θάνατε τὸ κέντρον; ποῦ σου ᾅδη τὸ νῖκος; τὸ δὲ κέντρον τοῦ θανάτου ἡ ἁμαρτία, ἡ δὲ δύνα-

uificaꝫ, niſi mortuũ fuerit. Et hoc qđ ſemias, nõ corp⁹, qđ naſceꝫ ſemias, ſ̄ nudũ granũ, exẽpli cauſa tritici, aut alicui⁹ ex cæteris. Sed de⁹ illud dat corp⁹, ut uoluit & unicuiq; ſeminũ, ſuũ corp⁹. Nõ oĩs caro eadẽ caro, ſ̄ alia qđẽ caro hoĩm, alia ꝟo caro pecoꝝ, alia ꝟo piſciũ, alia ꝟo uolucꝝ. Et ſũt corpa celeſtia, & ſũt corpa t̃reſtria. Veꝝ alia quidẽ cœleſtiũ gl̃ia, alia ꝟo t̃reſtriũ, alia gl̃ia ſol̃, & alia gl̃ia lunæ, & alia gl̃ia ſtellaꝝ. Stella ſiqdẽ a ſtella differt, in gl̃ia. Sic & reſurrectio mortuorꝝ. Semiaꝫ in corruptione, reſurgit in incorruptibilitate. ſeminatur i ignominia, reſurgit in gl̃ia. ſemiaꝫ i infirmitate, reſurgit in potẽtia. Semiaꝫ corp⁹ aiale, reſurgit corp⁹ ſpiritale. Eſt corp⁹ aiale, & ẽ corp⁹ ſpiritale. quẽadmodũ & ſcriptũ ẽ. Fact⁹ eſt prim⁹ hõ Adã in aiam uiuẽtẽ, extrem⁹ Adã in ſpm̃ uiuificãtẽ. At nõ primũ, qđ ſpiritale, ſed qđ aiale, deinde qđ ſpiritale. Prim⁹ hõ de terra terren⁹. Scđs hõ, ipſe dñs de celo. Qualis terren⁹ ille, tales & hi q terreni ſunt. Et q̃lis ille cœleſtis, tales & ĩ qui cœleſtes ſũt. Et quẽadmodũ geſtauimus imaginẽ terreni, geſtabim⁹ & imaginẽ cœleſtis. Hoc ãt dico frẽs, qđ caro & ſ̃guis regni dei hæreditatẽ cõſeq nõ pñt. Neq; corruptio icorruptibilitatis hæreditatẽ accipit. Ecce myſteriũ uobis dico. Nõ oẽs q dẽ dormiem⁹, oẽs tñ imutabimur, i puncto, in momento oculi, in extrema tuba. Canet eñ tuba, & mortui reſurgẽt icorrupti, & nos imutabimur. Oportet eñ corruptibile hoc induere incorruptibilitatẽ, & mortale hoc iduere imortalitatẽ. Cũ aũt corruptibile hoc, iduerit icorruptibilitatẽ & mortale hoc, iduerit mortalitatẽ, tũc fiet ſermo q ſcript⁹ ẽ. Abſorpta ẽ mors i uictoriã. Vbi tu⁹ mors acule⁹? ubi tua iferne uictoria? Acule⁹ ãt mortis pctñ, potẽ

μῖν ἁμαρτίας ὁ νόμ. τῷ δὲ θεῷ χάρις, τῷ
διδόντι ἡμῖν τὸ νῖκος, διὰ τ κυρίου ἡμῶν ΙΗ
ΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ. ὥστε ἀδελφοί μὸ ἀγαπητοὶ
ἑδραῖοι γίνεσθε, ἀμετακίνητοι, πϱιτσεύοντες
ἐν τῷ ἔϱγῳ τ κυρίου, πάντοτε εἰδότες, ὅτι ὁ κό
ϛ πος ὑμῶν οὐκ ἔστι κενὸς ἐν κυρίῳ. Πεϱὶ δὲ τῆς
λογίας τ εἰς τοὺς ἁγίους, ὥσπϱ διέταξα ταῖς
ἐκκλησίαις τ Γαλατίας, οὕτως καὶ ὑμεῖς πο
ήσατε, κατὰ μίαν σαββάτων. ἕκαστος ὑμῶν παϱ
ἑαυτῷ τιθέτω. θησαυρίζων ὅτι ἂν εὐοδῶται,
ἵνα μὴ ὅταν ἔλθω τότε λογίαι γίνωνται. ὅταν δὲ
παϱαγένωμαι, οὓς ἐὰν δοκιμάσητε διὰ ἐπιστο
λῶν, τούτους πέμψω ἀπενεγκεῖν τὴν χάϱιν ὑμῶν
εἰς Ἱεϱουσαλήμ. ἐὰν δὲ ἡ ἄξιον τοῦ κἀμὲ πο
ϱεύεσθαι, σὺν ἐμοὶ πϱευσονται. ἐλεύσομαι δὲ
πϱὸς ὑμᾶς, ὅταν μακεδονίαν διέλθω. μα
κεδονίαν γὰϱ διέϱχομαι. πϱὸς ὑμᾶς δὲ τυχὸν
παϱαμενῶ ἢ καὶ παϱαχειμάσω, ἵνα ὑμεῖς με πϱο
πέμψητε, οὗ ἐὰν πϱευσωμαι. οὐ θέλω γὰϱ ὑμᾶς
ἄϱτι ἐν παϱόδῳ ἰδεῖν, ἐλπίζω δὲ χϱόνον
τινὰ ἐπιμεῖναι πϱὸς ὑμᾶς, ἐὰν ὁ κύϱιος ἐπι
τϱέπῃ. ἐπιμενῶ δὲ ἐν ἐφέσῳ ἕως τ πεντηκο
στῆς. θύϱα γάϱ μοι ἀνέῳγε μεγάλη καὶ ἐνεϱγής,
καὶ ἀντικείμενοι πολλοί. ἐὰν δὲ ἔλθῃ Τιμόθεος,
βλέπετε ἵνα ἀφόβως γένηται πϱὸς ὑμᾶς. τὸ γὰϱ
ἔϱγον κυϱίου ἐϱγάζεται, ὡς κἀγώ. μή τις οὖν αὐ
τὸν ἐξουθενήσῃ. πϱοπέμψατε δὲ αὐτὸν ἐν εἰ
ϱήνῃ ἵνα ἔλθῃ πϱός με, ἐκδέχομαι γὰϱ αὐ
τὸν μετὰ τῶν ἀδελφῶν. Πεϱὶ δὲ ἀπολλῶ
τοῦ ἀδελφοῦ, πολλὰ παϱεκάλεσα αὐ
τὸν, ἵνα ἔλθῃ πϱὸς ὑμᾶς μετὰ τῶν ἀδελφῶν,
καὶ πάντως οὐκ ἦν θέλημα, ἵνα νῦν ἔλθῃ.
ἐλεύσεται δέ, ὅταν εὐκαιϱήσῃ.

Γϱηγοϱεῖτε, στήκετε ἐν τῇ πίστει, ἀνδϱίζεσθε, κϱα
ταιοῦσθε, πάντα ὑμῶν ἐν ἀγάπῃ γινέσθω.
Παϱακαλῶ δὲ ὑμᾶς ἀδελφοί, οἶδατε τὴν οἰ
κίαν στεφανᾶ, ὅτι ἐστὶν ἀπαϱχὴ τ ἀχαΐ
ας, καὶ εἰς διακονίαν τοῖς ἁγίοις ἔταξαν
ἑαυτούς, ἵνα καὶ ὑμεῖς ὑποτάσσησθε τοῖς τοιού
τοις, καὶ παντὶ τῷ συνεϱγοῦντι καὶ κοπιῶντι.

χαίϱω

tia ꝙo pcti lex. ſed deo gratia, q̃ dedit no
bis uictoriã. p̃ dñm noſtrũ Ieſu Chriſtũ.
Ita q̃ frẽs mei dilecti, ſtabiles ſitis, & imo
biles, abũdantes in ope dñi ſemper, cum
ſciatis, quod labor ueſter nõ eſt inanis in
dño. Cæterũ de collecta, erga ſanctos, XVI
quẽadmodũ ordinaui eccleſijs Galatiæ,
ita & uos facite. in una ſabbato ꝛ. un9 q̃ſq̃
ueſtrũ apud ſeſe ponat, recõdẽs, q̃q̃d cõ
modum fuerit, ne cum uenero, tunc colle
ctæ fiant. Vbi uenero autẽ ad uos, quoſ
cunq̃ ꝓbaueritis, p̃ epiſtolas, hos mittã,
ut ꝓferant bñficentiam ueſtrã in Hierſm.
Quod ſi fuerit ope preciũ, ut & ipſe, pfici
ſcar, mecũ ꝓficiſcẽtur. Veniã aũt ad uos
cũ Macedoniã trãſiero. Macedoniã eñ
aditurus ſum. Apud uos aũt forte ꝑma
nebo, aut etiã hyemabo, ut uos me dedu
catis, quocũq̃ pficiſcar. Nolo eñ uos nũc
in trãſcurſu uidere, ſed ſpero tempus ali
quantum manſurum me apud uos, ſi do
minus permiſerit. Cõmoror aũt Epheſi,
uſq̃ ad diẽ quinquageſimũ. Nã hoſtiũ
mihi aptũ eſt magnũ, & efficax, & aduer
ſarij multi. Q d̃ ſi uenerit Timotheus, uí
dete, ut abſq̃ metu ſit apud uos. Opus
dñi opatur, quẽadmodũ & ego. Ne quis
igit̃ eũ ſpernat, ſed ꝓſequamini eũ in pa
ce, ut ueniat ad me. Expecto eñ illũ cum
fratribus. Porro de Apollo fratre, multũ
hortat9 ſũ illũ, ut iret ad uos, cũ fratrib9,
& oĩno nõ erat uoluntas, nunc eũdi. Vẽ
turus eſt autem, cum oportunitatem erit
nactus. Vigilate, ſtate in fide, uiriliter
agite, eſtote fortes. Omnia uobis in cha
ritate fiant. Obſecro autem uos fratres.
Noſtis familiam Stephanæ, eſſe primi
tias Achaiæ, & in miniſterium ſanctis or
dinarunt ſeipſos, ut & uos ſubditæ ſitis
talibus, & omni adiuuanti & laboranti.

τοῦτο οὐκ εἰμὶ ἐκ τοῦ σώματος, οὐ παρὰ τοῦτο οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ σώματος; εἰ ὅλον τὸ σῶμα ὀφθαλμός, ποῦ ἡ ἀκοή; εἰ ὅλον ἀκοή, ποῦ ἡ ὄσφρησις; νυνὶ δὲ ὁ θεὸς ἔθετο τὰ μέλη ἓν ἕκαστον αὐτῶν ἐν τῷ σώματι, καθὼς ἠθέλησεν, εἰ δὲ ἦν τὰ πάντα ἓν μέλος, ποῦ τὸ σῶμα; νῦν δὲ πολλὰ μὲν μέλη, ἓν δὲ σῶμα. οὐ δύναται δὲ ὁ ὀφθαλμὸς εἰπεῖν τῇ χειρὶ, χρείαν σου οὐκ ἔχω, ἢ πάλιν ἡ κεφαλὴ τοῖς ποσὶ, χρείαν ὑμῶν οὐκ ἔχω, ἀλλὰ πολλῷ μᾶλλον τὰ δοκοῦντα μέλη τοῦ σώματος, ἀσθενέστερα ὑπάρχειν ἀναγκαῖά ἐστιν. καὶ ἃ δοκοῦμεν ἀτιμότερα εἶναι τοῦ σώματος, τούτοις τιμὴν περισσοτέραν περιτίθεμεν, καὶ τὰ ἀσχήμονα ἡμῶν, εὐσχημοσύνην περισσοτέραν ἔχει, τὰ δὲ εὐσχήμονα ἡμῶν, οὐ χρείαν ἔχει, ἀλλ' ὁ θεὸς συνεκέρασε τὸ σῶμα τῷ ὑστεροῦντι περισσοτέραν δοὺς τιμὴν, ἵνα μὴ ᾖ σχίσμα ἐν τῷ σώματι, ἀλλὰ τὸ αὐτὸ ὑπὲρ ἀλλήλων μεριμνῶσι τὰ μέλη. καὶ εἴτε πάσχει ἓν μέλος, συμπάσχει πάντα τὰ μέλη. εἴτε δοξάζεται ἓν μέλος, συγχαίρει πάντα τὰ μέλη. ὑμεῖς δέ ἐστε σῶμα ΧΡΙΣΤΟΥ, καὶ μέλη ἐκ μέρους. καὶ οὓς μὲν ἔθετο ὁ θεὸς ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, πρῶτον ἀποστόλους, δεύτερον προφήτας, τρίτον διδασκάλους, ἔπειτα δυνάμεις, ἔπειτα χαρίσματα ἰαμάτων, ἀντιλήψεις, κυβερνήσεις, γένη γλωσσῶν. μὴ πάντες ἀπόστολοι; μὴ πάντες προφῆται; μὴ πάντες διδάσκαλοι; μὴ πάντες δυνάμεις; μὴ πάντες χαρίσματα ἔχουσιν ἰαμάτων; μὴ πάντες γλώσσαις λαλοῦσι; μὴ πάντες διερμηνεύουσι; ζηλοῦτε δὲ τὰ χαρίσματα τὰ κρείττονα. καὶ ἔτι καθ' ὑπερβολὴν ὁδὸν ὑμῖν δείκνυμι. ἐὰν ταῖς γλώσσαις τῶν ἀνθρώπων λαλῶ, καὶ τῶν ἀγγέλων, ἀγάπην δὲ μὴ ἔχω, γέγονα χαλκὸς ἠχῶν, ἢ κύμβαλον ἀλαλάζον, καὶ ἐὰν ἔχω προφητείαν καὶ

EPISTOLA:

idcirco nō est de corpore? Et si dicat auris, non sum oculus, nō sum de corpore, num ideo nō est de corpore? Si totū corpus oculus, ubi auditus? Si totum auditus, ubi olfactus? Nunc aūt deus posuit mēbra, unūquodq; singillatim, in corpe, quēadmodū uoluit. Quod si essent oia unū mēbrū, ubi corpus? Nunc aūt multa quidē mēbra, unū uero corpus. At nō potest oculus dicere manui, nō est mihi opus te, aut rursum caput pedibus, non est mihi opus uobis, imo multo potius, quæ uidentē mēbra corporis imbecilliora esse, necessaria sunt, & quæ putamus minus honesta esse corpis, his honorē uberiorem apponimus, & indecora nostri, copiosiorem decorē habent. Ceterū quæ decora sunt nostri, nō indigent, sed deus, simul temperauit corpus, ei cui deerat, copiosiorē addens honorē, ne sit dissidium in corpore, sed inuicē alia pro alijs eandē sollicitudinē gerant mēbra. Et siue patit unū membrū, cōpatiuntur oia membra, siue glorificatur unū membrum, congaudent omnia membra. Vos autē estis corpus Christi, & membra ex parte, & alios quidem posuit deus in ecclesia, primum quidē apostolos, deinde prophetas, tertio doctores, deinde potestates, deinde dona sanationū, subsidia, gubernationes, genera linguarum. Num oēs apostoli? Nū oēs pphetæ? Nū oēs doctores? nū oēs potestates? nū oēs dona habēt sanationū? nū oēs linguis loquunt? nū oēs interpretant? Sectemini uero dona potiora, & adhuc excellētē uiā uobis oñdo. Si liguis hoim loquar & angelor, XIII charitatē aūt nō habeā, factus sum æs resonās, aut cymbalū tinniēs. Et si habeā pphetiam,

φητείαν, & εἰδῶ τὰ μυστήρια πάντα, καὶ πᾶσαν τὴν γνῶσιν, & ἐὰν ἔχω πᾶσαν τὴν πίστιν, ὥστε ὄρη μεθιστάνειν, ἀγάπην δὲ μὴ ἔχω, οὐθέν εἰμι. καὶ ἐὰν ψωμίσω πάντα τὰ ὑπάρχοντά μου, καὶ ἐὰν παραδῶ τὸ σῶμά μου, ἵνα καυθήσωμαι, ἀγάπην δὲ μὴ ἔχω, οὐδὲν ὠφελοῦμαι. Ἡ ἀγάπη μακροθυμεῖ, χρηστεύεται. ἡ ἀγάπη οὐ ζηλοῖ. ἡ ἀγάπη οὐ περπερεύεται, οὐ φυσιοῦται, οὐκ ἀσχημονεῖ, οὐ ζητεῖ τὰ ἑαυτῆς, οὐ παροξύνεται, οὐ λογίζεται τὸ κακόν, οὐ χαίρει ἐπὶ τῇ ἀδικίᾳ, συγχαίρει δὲ τῇ ἀληθείᾳ, πάντα στέγει, πάντα πιστεύει, πάντα ἐλπίζει, πάντα ὑπομένει. ἡ ἀγάπη, οὐδέποτε ἐκπίπτει.

Εἴτε δὲ προφητεῖαι καταργηθήσονται, εἴτε γλῶσσαι παύσονται, εἴτε γνῶσις καταργηθήσεται. ἐκ μέρους δὲ γινώσκομεν, καὶ ἐκ μέρους προφητεύομεν. ὅταν δὲ ἔλθῃ τὸ τέλειον, τότε τὸ ἐκ μέρους καταργηθήσεται.

Ὅτε ἤμην νήπιος, ὡς νήπιος ἐλάλουν, ὡς νήπιος ἐφρόνουν, ὡς νήπιος ἐλογιζόμην. ὅτε δὲ γέγονα ἀνήρ, κατήργηκα τὰ τοῦ νηπίου. βλέπομεν γὰρ ἄρτι δι' ἐσόπτρου ἐν αἰνίγματι, τότε δὲ, πρόσωπον πρὸς πρόσωπον. ἄρτι γινώσκω ἐκ μέρους, τότε δὲ ἐπιγνώσομαι, καθὼς καὶ ἐπεγνώσθην. νυνὶ δὲ μένει πίστις, ἐλπὶς, ἀγάπη, τὰ τρία ταῦτα, μείζων δὲ τούτων ἡ ἀγάπη. Διώκετε τὴν ἀγάπην, ζηλοῦτε δὲ τὰ πνευματικά, μᾶλλον δὲ ἵνα προφητεύητε. ὁ γὰρ λαλῶν γλώσσῃ, οὐκ ἀνθρώποις λαλεῖ, ἀλλὰ θεῷ. οὐδεὶς γὰρ ἀκούει, πνεύματι δὲ λαλεῖ μυστήρια. ὁ δὲ προφητεύων, ἀνθρώποις λαλεῖ, οἰκοδομὴν καὶ παράκλησιν καὶ παραμυθίαν. ὁ λαλῶν γλώσσῃ, ἑαυτὸν οἰκοδομεῖ, ὁ δὲ προφητεύων, ἐκκλησίαν οἰκοδομεῖ. θέλω δὲ πάντας ὑμᾶς λαλεῖν γλώσσαις, μᾶλλον δὲ ἵνα προφητεύητε. μείζων δὲ ὁ προφητεύων, ἢ ὁ λαλῶν γλώσσαις, ἐκτὸς εἰ μὴ διερμηνεύῃ, ἵνα ἡ ἐκκλησία

phetiam, & nouerim mysteria omnia, & omnem scientiam, & si habeam fidem, adeo ut montes loco dimoueã, charitatem autem nõ habeam, nihil sum. Et si insumam in alimoniã omnes facultates meas, & si tradam corpus meũ, ut cõburar, charitatem aũt nõ habeam, nihil utilitatis capio. Charitas lõganimis est, benigna est. charitas non inuidet. charitas nõ est procax, nõ inflatur, nõ est fastidiosa, nõ querit quæ sua sunt, non irritatur, nõ cogitat malũ, nõ gaudet de iniusticia, sed cõgaudet ueritati, oĩa suffert, oĩa credit, oĩa sperat, omnia sustinet. Charitas nũq excidit. Siue pphetiæ abolebunt, siue linguæ cessabunt, siue scientia abolebitur. Ex parte enim cognoscimus, & ex parte pphetamus. Ast ubi uenerit quod perfectũ est, tunc quod ex parte est abolebitur. Cum essem puer, ut puer loquebar, ut puer sentiebã, ut puer cogitabã, At ubi factus sum uir, aboleui puerilia. Cernimus em nunc per speculũ in ænigmate, tunc aũt faciẽ ad faciẽ, nunc cognosco ex parte, tunc uero cognoscã, quẽadmodũ & cognitus sum. Nũc aũt manet fides, spes, charitas, tria hec, sed maior horũ charitas. Sectemi charitatẽ, æmulemini spiritalia, magis tñ, ut prophetetis. Nam qui loquitur lingua, nõ hoĩbus loquitur, sed deo. Nullus em audit. Spũ uero loquit mysteria. Ceterũ qui pphetat, hoĩbus loquitur, edificationem, & exhortationẽ, & cõsolationem. Qui loquitur lingua, seipsum edificat, at qui prophetat, ecclesiam edificat. Volo autem oẽs uos loqui linguis, magis aũt ut prophetetis. Maior em qui prophetat, q̃ q loquitur linguis, nisi interpretetur, ut

XIIII

e ecclesia

ἡ ἐκκλησία οἰκοδομὴν λάβῃ. Νυνὶ δὲ ἀδελφοί, ἐὰν ἔλθω πρὸς ὑμᾶς γλώσσαις λαλῶν, τί ὑμᾶς ὠφελήσω; ἐὰν μὴ ὑμῖν λαλήσω, ἢ ἐν ἀποκαλύψει, ἢ ἐν γνώσει, ἢ ἐν προφητείᾳ, ἢ ἐν διδαχῇ; ὅμως τὰ ἄψυχα φωνὴν διδόντα, εἴτε αὐλὸς, εἴτε κιθάρα, ἐὰν διαστολὴν τοῖς φθόγγοις μὴ δῷ, πῶς γνωσθήσεται, τὸ αὐλούμενον, ἢ τὸ κιθαριζόμενον; καὶ γὰρ ἐὰν ἄδηλον φωνὴν σάλπιγξ δῷ, τίς παρασκευάσεται εἰς πόλεμον; οὕτως καὶ ὑμεῖς διὰ τῆς γλώσσης ἐὰν μὴ εὔσημον λόγον δῶτε, πῶς γνωσθήσεται τὸ λαλούμενον; ἔσεσθε γὰρ εἰς ἀέρα λαλοῦντες, τοσαῦτα, εἰ τύχοι, γένη φωνῶν ἐστιν ἐν κόσμῳ, καὶ οὐδὲν αὐτῶν ἄφωνον. ἐὰν οὖν μὴ εἰδῶ τὴν δύναμιν τῆς φωνῆς, ἔσομαι τῷ λαλοῦντι βάρβαρος, καὶ ὁ λαλῶν ἐν ἐμοὶ βάρβαρος. οὕτως καὶ ὑμεῖς, ἐπεὶ ζηλωταί ἐστε πνευμάτων, πρὸς τὴν οἰκοδομὴν τῆς ἐκκλησίας ζητεῖτε, ἵνα περισσεύητε. Διόπερ ὁ λαλῶν γλώσσῃ, προσευχέσθω, ἵνα διερμηνεύῃ. ἐὰν γὰρ προσεύχωμαι γλώσσῃ, τὸ πνεῦμά μου προσεύχεται, ὁ δὲ νοῦς μου ἄκαρπός ἐστι. Τί οὖν ἐστι; προσεύξομαι τῷ πνεύματι, προσεύξομαι δὲ καὶ τῷ νοΐ. ψαλῶ τῷ πνεύματι, ψαλῶ δὲ καὶ τῷ νοΐ. Ἐπεὶ ἐὰν εὐλογήσῃς, ὁ ἀναπληρῶν τὸν τόπον τοῦ ἰδιώτου, πῶς ἐρεῖ τὸ ἀμὴν, ἐπὶ τῇ σῇ εὐχαριστίᾳ; Ἐπειδὴ τί λέγῃς οὐκ οἶδε. Σὺ μὲν γὰρ καλῶς εὐχαριστεῖς, ἀλλ' ὁ ἕτερος οὐκ οἰκοδομεῖται. Εὐχαριστῶ τῷ θεῷ μου, πάντων ὑμῶν μᾶλλον γλώσσαις λαλῶν. Ἀλλ' ἐν ἐκκλησίᾳ θέλω πέντε λόγους, διὰ τοῦ νοός μου λαλῆσαι, ἵνα καὶ ἄλλους κατηχήσω, ἢ μυρίους λόγους ἐν γλώσσῃ. Ἀδελφοί, μὴ παιδία γίνεσθε ταῖς φρεσίν, ἀλλὰ τῇ κακίᾳ νηπιάζετε, ταῖς δὲ φρεσὶ, τέλειοι γίνεσθε. Ἐν τῷ νόμῳ γέγραπται. ὅτι ἐν ἑτερογλώσσοις καὶ ἐν χείλεσιν ἑτέροις, λαλήσω τῷ λαῷ τούτῳ.

ecclesia ædificationē accipiat. Nunc aũt fratres, si ueniã ad uos linguis loquens, quid uobis prodero? nisi uobis loquar, aut in reuelatione, aut in scientia, aut in prophetia, aut in doctrina? Quin & inanima, uocē reddentia, siue tibia, siue cithara, nisi distinctionē sonis dederint, quomodo cognoscet, quod tibia canit, aut cithara? Etenim si incertam uocem tuba dederit, qs apparabitur ad bellũ? Sic & uos per linguã nisi significantem sermonem dederitis, quomodo intelligetur, quod dicitur? Eritis em̃ in aerem loquentes. Tam multa, uerbi gratia genera uocum sunt, in mundo, & nihil horum mutum. Itaq; si nesciero uim uocis, ero ei qui loquitur barbarus, & qui loquitur in me barbarus. Itaq; & uos, quandoquidem sectatores estis spirituum, ad ædificationē ecclesiæ querite, ut excellatis. Quapropter qui loquitur lingua, oret, ut interpretetur. Nam si orem lingua, spiritus meus orat, at mens mea fructu uacat. Quid igit̃ est? Orabo spiritu, sed orabo & mente. Canam spiritu, sed canam & mente. Alioqui si benedixeris, is qui implet locum indocti, quomodo dicturus est Amen, ad tuam gratiarum actionem? Quandoquidē quid dicas nescit. nã tu quidem bene gratias agis, uerum alius nō ædificatur. Gratias ago deo meo, quod magis q̃ oēs uos, linguis loquor. Sed in ecclesia uolo quin q̃ uerba, per mētē meã loqui, ut & alios instituã, potius q̃ decē milia uerborū in lingua. Fratres, ne sitis pueri sensibus, sed malicia pueri sitis, sensibus uero perfecti sitis. In lege scriptũ est. In uarijs linguis & in labijs uarijs loquar populo huic,

τούτω, μὴ οὐδ' οὕτως εἰσακούσονταί μου λέγει κύριος. Ὡς παῖ γλῶσσαι εἰς σημεῖόν εἰσιν, οὐ τοῖς πιστεύουσιν, ἀλλὰ τοῖς ἀπίστοις. ἡ δὲ προφητεία οὐ τοῖς ἀπίστοις, ἀλλὰ τοῖς πιστεύουσιν. Ἐὰν οὖν συνέλθῃ ἡ ἐκκλησία ὅλη ἐπὶ τὸ αὐτὸ καὶ πάντες γλώσσαις λαλῶσιν, εἰσέλθωσι δὲ ἰδιῶται ἢ ἄπιστοι, οὐκ ἐροῦσιν, ὅτι μαίνεσθε; Ἐὰν δὲ πάντες προφητεύωσιν, εἰσέλθῃ δέ τις ἄπιστος ἢ ἰδιώτης, ἐλέγχεται ὑπὸ πάντων, ἀνακρίνεται ὑπὸ πάντων, καὶ οὕτως τὰ κρυπτὰ τῆς καρδίας αὐτοῦ φανερὰ γίνεται, καὶ οὕτως πεσὼν ἐπὶ πρόσωπον, προσκυνήσει τῷ θεῷ, ἀπαγγέλλων, ὅτι ὁ θεὸς ὄντως ἐν ὑμῖν ἐστί. Τί οὖν ἐστιν ἀδελφοί; ὅταν συνέρχησθε, ἕκαστος ὑμῶν ψαλμὸν ἔχει, διδαχὴν ἔχει, γλῶσσαν ἔχει, ἀποκάλυψιν ἔχει, ἑρμηνείαν ἔχει. πάντα πρὸς οἰκοδομὴν γινέσθω, εἴτε γλώσσῃ τις λαλεῖ, κατὰ δύο, ἢ τὸ πλεῖστον τρεῖς, καὶ ἀνὰ μέρος, καὶ εἷς διερμηνευθήτω. Ἐὰν δὲ μὴ ᾖ διερμηνευτὴς σιγάτω ἐν ἐκκλησίᾳ, ἑαυτῷ δὲ λαλείτω καὶ τῷ θεῷ. προφῆται δὲ δύο ἢ τρεῖς λαλείτωσαν, καὶ οἱ ἄλλοι διακρινέτωσαν. Ἐὰν δὲ ἄλλῳ ἀποκαλυφθῇ καθημένῳ, ὁ πρῶτος σιγάτω. Δύνασθε γὰρ καθ' ἕνα πάντες προφητεύειν, ἵνα πάντες μανθάνωσι, καὶ πάντες παρακαλῶνται, καὶ πνεύματα προφητῶν προφήταις ὑποτάσσεται. οὐ γάρ ἐστιν ἀκαταστασίας ὁ θεὸς, ἀλλ' εἰρήνης, ὡς ἐν πάσαις ταῖς ἐκκλησίαις τῶν ἁγίων.

Αἱ γυναῖκες ὑμῶν ἐν ταῖς ἐκκλησίαις σιγάτωσαν. οὐ γὰρ ἐπιτέτραπται αὐταῖς λαλεῖν, ἀλλ' ὑποτάσσεσθαι. καθὼς καὶ ὁ νόμος λέγει. Εἴ δέ τι μαθεῖν θέλουσιν, ἐν οἴκῳ τοὺς ἰδίους ἄνδρας ἐπερωτάτωσαν. αἰσχρὸν γάρ ἐστι γυναικὶ ἐν ἐκκλησίᾳ λαλεῖν. ἢ ἀφ' ὑμῶν ὁ λόγος τοῦ θεοῦ ἐξῆλθεν; ἢ εἰς ὑμᾶς μόνους κατήντησεν; Εἴ τις δοκεῖ προφήτης εἶναι, ἢ πνευματικὸς, ἐπιγινωσκέτω ἃ γράφω ὑμῖν, ὅτι κυρίου εἰσὶν ἐντολαί. Εἰ δέ τις

huic, & ne sic quidē audiēt me dicit dñs. Itaq; linguæ in signū sunt, nō credentibus, sed incredulis. contra, pphetia, non incredulis, sed credentibus. Ergo si cōuenerit ecclesia tota, in idem, & oēs linguis loquantur, ingrediātur autē indocti, aut infideles, nōne dicent, quod insaniatis. Quod si oēs prophetetis, ingrediat aūt infidelis aut indoct⁹, coarguit ab oibus, diiudicat ab oibus, & sic occulta cordis ei⁹ manifesta fiūt, atq; ita procidens in faciē, adorabit deū, annuncians, qđdeus reuera in uobis sit. Quid igitur est fratres? Quoties cōuenitis, unusquisq; uestrum psalmū habet, doctrinā habet, linguam habet, reuelationē habet, omnia ad ædificationem fiant, siue lingua quis loquit, iuxta duos, aut ut plurimū tres, idq; uicissim, & unus interpretetur. Qz si nō sit interpres, taceat in ecclesia, cæterum sibiipsi loquat & deo. Prophetæ uero, duo aut tres loquantur, & cæteri diiudicent. Porro si alī fuerit reuelatū, assideti, prior taceat. Potestis enim singillatim omnes prophetare, ut omnes discant, & omnes consolationem accipiāt, & spiritus prophetarum prophetis subiiciuntur. Nō enim est confusionis deus, sed pacis, ut in omnibus ecclesijs sanctis. Mulieres uestræ in ecclesijs sileant. Nec enim mandatum est illis ut loquantur, sed ut subditæ sint. Quemadmodū & lex dicit, Quod si quid discere uolunt, domi suos uiros interrogent. Nam turpe est mulieribus in ecclesia loqui. An a uobis sermo dei pfectus est? An in uos solos incidit? Si quis uidetur prophe-ta esse, aut spiritalis, agnoscat que scribo uobis, quod domini sint præcepta, cæ-

δέτις ἀγνοεῖ, ἀγνοείτω. ὥστε ἀδελφοί, ζηλοῦτε τὸ προφητεύειν, καὶ τὸ λαλεῖν γλώσσαις, μὴ κωλύετε. πάντα εὐσχημόνως, καὶ κατὰ τάξιν γινέσθω.

15 Γνωρίζω δὲ ὑμῖν ἀδελφοί τὸ εὐαγγέλιον, ὃ εὐηγγελισάμην ὑμῖν, ὃ καὶ παρελάβετε, ἐν ᾧ καὶ ἑστήκατε, δι' οὗ καὶ σώζεσθε, τίνι λόγῳ εὐηγγελισάμην ὑμῖν, εἰ κατέχετε, ἐκτὸς εἰ μὴ εἰκῇ ἐπιστεύσατε. παρέδωκα γὰρ ὑμῖν ἐν πρώτοις, ὃ καὶ παρέλαβον, ὅτι ΧΡΙΣΤΟΣ ἀπέθανεν ὑπὲρ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν, κατὰ τὰς γραφάς, καὶ ὅτι ἐτάφη, καὶ ὅτι ἐγήγερται τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ κατὰ τὰς γραφάς, καὶ ὅτι ὤφθη Κηφᾷ, εἶτα τοῖς Δώδεκα, ἔπειτα ὤφθη ἐπάνω πεντακοσίοις ἀδελφοῖς ἐφάπαξ, ἐξ ὧν οἱ πλείους μένουσιν ἕως ἄρτι. τινὲς δὲ ἐκοιμήθησαν, ἔπειτα ὤφθη Ἰακώβῳ, εἶτα τοῖς ἀποστόλοις πᾶσιν. ἔσχατον δὲ πάντων, ὡσπερεὶ τῷ ἐκτρώματι ὤφθη κἀμοί. ἐγὼ γάρ εἰμι ὁ ἐλάχιστος τῶν ἀποστόλων, ὃς οὐκ εἰμὶ ἱκανὸς καλεῖσθαι ἀπόστολος, διότι ἐδίωξα τὴν ἐκκλησίαν τοῦ θεοῦ. χάριτι δὲ θεοῦ, εἰμὶ ὃ εἰμί. καὶ ἡ χάρις αὐτοῦ ἡ εἰς ἐμὲ, οὐ κενὴ ἐγενήθη, ἀλλὰ περισσότερον αὐτῶν πάντων ἐκοπίασα. οὐκ ἐγὼ δὲ, ἀλλ' ἡ χάρις τοῦ θεοῦ, ἡ σὺν ἐμοί. εἴτε οὖν ἐγὼ, εἴτε ἐκεῖνοι, οὕτως κηρύσσομεν, καὶ οὕτως ἐπιστεύσατε.

Εἰ δὲ ΧΡΙΣΤΟΣ κηρύσσεται, ὅτι ἐκ νεκρῶν ἐγήγερται, πῶς λέγουσί τινες ἐν ὑμῖν, ὅτι ἀνάστασις νεκρῶν οὐκ ἔστιν; εἰ δὲ ἀνάστασις νεκρῶν οὐκ ἔστιν, οὐδὲ ΧΡΙΣΤΟΣ ἐγήγερται. εἰ δὲ ΧΡΙΣΤΟΣ οὐκ ἐγήγερται, κενὸν ἄρα τὸ κήρυγμα ἡμῶν, κενὴ δὲ καὶ ἡ πίστις ὑμῶν. εὑρισκόμεθα δὲ καὶ ψευδομάρτυρες τοῦ θεοῦ, ὅτι ἐμαρτυρήσαμεν κατὰ τοῦ θεοῦ, ὅτι ἤγειρε τὸν ΧΡΙΣΤΟΝ, ὃν οὐκ ἤγειρεν, εἴπερ ἄρα νεκροὶ οὐκ ἐγείρονται. εἰ γὰρ νεκροὶ οὐκ ἐγείρονται, οὐδὲ ΧΡΙΣΤΟΣ ἐγήγερται. εἰ δὲ

ΧΡΙΣΤΟΣ

terum si qs ignorat, ignoret. Proinde fratres, ad id enitamini, ut pphetetis, & loq linguis ne phibeatis. Oia decẽter, & secũ dũ ordinẽ fiant. Notũ aũt uobis facio XV fratres euangeliũ, qđ euãgelizaui uobis, qđ & accepistis, in quo & statis, per qđ & salui estis, quo pacto annũciarim uobis, si tenetis, nisi frustra credidistis. Tradidi eñ uobis in primis, quod & accepistis, qđ Christus mortuus fuerit pro peccatis nostris, secundũ scripturas, & qđ sepult⁹ sit, & qđ resurrexerit tertio die, secũdum scripturas, & qđ uisus sit Cephæ, deinde duodecim, postea uisus ẽ plusq̃ quingẽtis fratribus semel. Ex quibus plures manent usq; ad hunc diẽ. Quidã aũt & dormierũt. Deinde uisus ẽ Iacobo, post apostolis omnibus. Postremo uero omniũ, uelut abortiuo uisus ẽ & mihi. Ego eñ sũ minimus apostolo⁊, qui nõ idoneus, ut dicar apostolus, propterea quod persecutus sim ecclesiã dei, sed gratia dei, sum id quod sum, & gratia eius quæ profecta est in me, non fuit inanis, sed copiosius q̃ illi omnes laboraui. Non ego tamen, sed gratia dei, quæ mihi adest. Siue igiẽ ego, siue illi, sic p̃dicam⁹, & sic credidistis. Qđ si Christus p̃dicatur, a mortuis resurrexisse, quomodo dicunt quidã inter uos qđ resurrectio mortuo⁊ nõ est? Porro si resurrectio mortuo⁊ nõ est, ne Christ⁹ qdẽ resurrexit. Qđ si Christ⁹ nõ resurrexit, inanis uidelicet est p̃dicatio nostra, inanis aũt est & fides uestra. Repimur aũt & falsi testes dei, qm̃ testificati sumus de deo, quod excitauerit Christũ, quẽ non excitauit, siquidem mortui non resurgunt. Etenim si mortui non resurgunt, ne Christus quidem resurrexit. Quod si

Christus

ΧΡΙΣΤΟΣ οὐκ ἐγήγερται, ματαία ἂν πίστις ὑμῶν, ἔτι ἐστὲ ἐν ταῖς ἁμαρτίαις ὑμῶν, ἄρα καὶ οἱ κοιμηθέντες ἐν ΧΡΙΣΤΩ, ἀπώλοντο. εἰ ἐν τῇ ζωῇ ταύτῃ ἠλπικότες ἐσμὲν ἐν ΧΡΙΣΤΩ μόνον, ἐλεεινότεροι πάντων ἀνθρώπων ἐσμέν. Νυνὶ δὲ ΧΡΙΣΤΟΣ ἐγήγερται ἐκ νεκρῶν, ἀπαρχὴ τῶν κεκοιμημένων ἐγένετο. Ἐπειδὴ γὰρ δι' ἀνθρώπου ὁ θάνατος, καὶ δι' ἀνθρώπου ἀνάστασις νεκρῶν. ὥσπερ γὰρ ἐν τῷ Ἀδὰμ πάντες ἀποθνήσκουσιν, οὕτως καὶ ἐν τῷ ΧΡΙΣΤΩ πάντες ζωοποιηθήσονται, ἕκαστος δὲ ἐν τῷ ἰδίῳ τάγματι. ἀπαρχὴ ΧΡΙΣΤΟΣ. ἔπειτα οἱ τοῦ ΧΡΙΣΤΟΥ ἐν τῇ παρουσίᾳ αὐτοῦ, εἶτα τὸ τέλος, ὅταν παραδῷ τὴν βασιλείαν τῷ θεῷ καὶ πατρί, ὅταν καταργήσῃ πᾶσαν ἀρχὴν καὶ πᾶσαν ἐξουσίαν καὶ δύναμιν. Δεῖ γὰρ αὐτὸν βασιλεύειν ἄχρις οὗ ἂν θῇ πάντας τοὺς ἐχθροὺς ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ. ἔσχατος ἐχθρὸς καταργεῖται ὁ θάνατος. πάντα γὰρ ὑπέταξεν ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ. Ὅταν δὲ εἴπῃ, ὅτι πάντα ὑποτέτακται, δηλονότι ἐκτὸς τοῦ ὑποτάξαντος αὐτῷ τὰ πάντα. ὅταν δὲ ὑποταγῇ αὐτῷ τὰ πάντα, τότε καὶ αὐτὸς ὁ υἱὸς ὑποταγήσεται, τῷ ὑποτάξαντι αὐτῷ τὰ πάντα, ἵνα ᾖ ὁ θεὸς τὰ πάντα ἐν πᾶσιν.

Ἐπεὶ τί ποιήσουσιν οἱ βαπτιζόμενοι ὑπὲρ τῶν νεκρῶν, εἰ ὅλως νεκροὶ οὐκ ἐγείρονται; τί καὶ βαπτίζονται ὑπὲρ τῶν νεκρῶν, τί καὶ ἡμεῖς κινδυνεύομεν πᾶσαν ὥραν; καθ' ἡμέραν ἀποθνήσκω, νὴ τὴν ὑμετέραν καύχησιν, ἣν ἔχω ἐν ΧΡΙΣΤΩ ΙΗΣΟΥ τῷ κυρίῳ ἡμῶν. Εἰ κατὰ ἄνθρωπον ἐθηριομάχησα ἐν Ἐφέσῳ, τί μοι τὸ ὄφελος, εἰ νεκροὶ οὐκ ἐγείρονται; φάγωμεν καὶ πίωμεν, αὔριον γὰρ ἀποθνήσκομεν. μὴ πλανᾶσθε. φθείρουσιν ἤθη χρησὰ ὁμιλίαι κακαί. ἐκνήψατε δικαίως, καὶ μὴ ἁμαρτάνετε. Ἀγνωσίαν γὰρ θεοῦ τινες ἔχουσι. πρὸς ἐντροπὴν ὑμῖν λέγω. ἀλλ' ἐρεῖ τις. πῶς ἐγείρονται οἱ νεκροί; ποίῳ δὲ σώματι ἔρχονται; ἄφρον, σὺ ὃ σπείρεις οὐ ζωοποιεῖται. καὶ

Christus nō resurrexit, superuacanea est fides uestra. Adhuc estis in peccatis uestris. Igit' & qui dormierūt in Christo, perierunt. Si in uita hac spem in Christo tantū fixā habemus, miseriliores omnibus hoibus sumus. Nunc aūt Christus surrexit a mortuis, primitiæ eorū qui dormierūt, fuit. Postq̄ em̄ per hoiem mors, etiā per hominē resurrectio mortuorū. Quēadmodū em̄ in Adā oēs moriunt', ita & in Christo oēs uiuificabunt'. unusqsq; aūt in ꝓprio ordine, primitiæ Christus, Deinde ij qui sunt Christi, in aduentu illius, deinde finis, cum tradiderit regnū deo & patri, cū aboleuerit omnem principatū & oēm potestatē, & uirtutē. Nā oportet eū regnare, donec posuerit oēs inimicos sub pedes suos. Nouissim⁹ hostis abolet', mors. Nā oīa subiecit sub pedes illius. Atqui cū dicat, quod omnia subiecta sint, p alam est, quod præter eū qui subiecit illi omnia. Cum autem subiecta fuerint illi omnia, tunc & ipse filius subijcietur, ei qui illi subiecit omnia, ut sit deus oīa in omnibus. Alioqui quid facient ij qui baptizantur ꝓ mortuis, si omnino mortui nō resurgunt? Quid & nos periditamur omni tempore? Indies morior, per nostrā gloriationē, quā habeo i Christo Iesu domino nostro. Si secundū hominē, cum bestijs depugnaui Ephesi, quæ mihi utilitas, si mortui non resurgunt? Edamus & bibamus, cras enim morimur. Ne decipiami, mores bonos, colloquia corrumpunt mala. Expergiſcimini iuste, & ne peccetis. Nam ignorantiam dei nonnulli habent. Ad pudorem uobis loquor. At dicet aliquis. Quomodo resurgēt mortui? Quali aūt corpore uenient? Stulte. Tu quod seminas nō uiuificatur

+ Cur et Baptisma pro illis?

ται, ἐὰν μὴ ἀποθάνῃ· καὶ ὃ σπείρεις, οὐ τὸ σῶμα τὸ γενησόμενον σπείρεις, ἀλλὰ γυμνὸν κόκκον, εἰ τύχοι σίτου, ἢ τινος τῶν λοιπῶν· ὁ δὲ θεὸς αὐτῷ δίδωσι σῶμα, καθὼς ἠθέλησε, καὶ ἑκάστῳ τῶν σπερμάτων τὸ ἴδιον σῶμα. οὐ πᾶσα σὰρξ ἡ αὐτὴ σὰρξ, ἀλλὰ ἄλλη μὲν σὰρξ ἀνθρώπων, ἄλλη δὲ σὰρξ κτηνῶν, ἄλλη δὲ ἰχθύων, ἄλλη δὲ πτηνῶν. καὶ σώματα ἐπουράνια, καὶ σώματα ἐπίγεια· ἀλλ' ἑτέρα μὲν ἡ τῶν ἐπουρανίων δόξα, ἑτέρα δὲ ἡ τῶν ἐπιγείων, ἄλλη δόξα ἡλίου, καὶ ἄλλη δόξα σελήνης, καὶ ἄλλη δόξα ἀστέρων. ἀστὴρ γὰρ ἀστέρος διαφέρει ἐν δόξῃ, οὕτως καὶ ἡ ἀνάστασις τῶν νεκρῶν· σπείρεται ἐν φθορᾷ, ἐγείρεται ἐν ἀφθαρσίᾳ. σπείρεται ἐν ἀτιμίᾳ, ἐγείρεται ἐν δόξῃ. σπείρεται ἐν ἀσθενείᾳ, ἐγείρεται ἐν δυνάμει. σπείρεται σῶμα ψυχικόν, ἐγείρεται σῶμα πνευματικόν. ἔστι σῶμα ψυχικόν, καὶ ἔστι σῶμα πνευματικόν. οὕτως καὶ γέγραπται. Ἐγένετο ὁ πρῶτος ἄνθρωπος Ἀδὰμ εἰς ψυχὴν ζῶσαν, ὁ ἔσχατος Ἀδὰμ εἰς πνεῦμα ζωοποιοῦν, ἀλλ' οὐ πρῶτον τὸ πνευματικόν, ἀλλὰ τὸ ψυχικόν, ἔπειτα τὸ πνευματικόν. ὁ πρῶτος ἄνθρωπος ἐκ γῆς χοϊκός, ὁ δεύτερος ἄνθρωπος, ὁ κύριος ἐξ οὐρανοῦ. οἷος ὁ χοϊκός, τοιοῦτοι καὶ οἱ χοϊκοί, καὶ οἷος ὁ ἐπουράνιος, τοιοῦτοι καὶ οἱ ἐπουράνιοι. καθὼς ἐφορέσαμεν τὴν εἰκόνα τοῦ χοϊκοῦ, φορέσομεν καὶ τὴν εἰκόνα τοῦ ἐπουρανίου. Τοῦτο δέ φημι ἀδελφοί, ὅτι σὰρξ καὶ αἷμα βασιλείαν θεοῦ κληρονομῆσαι οὐ δύναται, οὐδὲ ἡ φθορὰ τὴν ἀφθαρσίαν κληρονομεῖ. ἰδοὺ μυστήριον ὑμῖν λέγω. πάντες μὲν οὐ κοιμηθησόμεθα, πάντες δὲ ἀλλαγησόμεθα, ἐν ἀτόμῳ ἐν ῥιπῇ ὀφθαλμοῦ ἐν τῇ ἐσχάτῃ σάλπιγγι. σαλπίσει γάρ, καὶ οἱ νεκροὶ ἐγερθήσονται ἄφθαρτοι, καὶ ἡμεῖς ἀλλαγησόμεθα. δεῖ γὰρ τὸ φθαρτὸν τοῦτο ἐνδύσασθαι ἀφθαρσίαν, καὶ τὸ θνητὸν τοῦτο ἐνδύσασθαι ἀθανασίαν. ὅταν δὲ τὸ φθαρτὸν τοῦτο ἐνδύσηται ἀφθαρσίαν, καὶ τὸ θνητὸν τοῦτο ἐνδύσηται ἀθανασίαν, τότε γενήσεται ὁ λόγος ὁ γεγραμμένος· κατεπόθη ὁ θάνατος εἰς νῖκος. ποῦ σου θάνατε τὸ κέντρον; ποῦ σου ᾅδη νῖκος; τὸ δὲ κέντρον τοῦ θανάτου ἡ ἁμαρτία, ἡ δὲ δύναμις

uificaꝫ, nisi mortuū fuerit. Et hoc qđ se/mias, nō corpꝰ, qđ naſceꝫ ſemias, ſꝫ nudū granū, exēpli cauſa tritici, aut alicui⁹ ex cæ teris. Sed deꝰ illud dat corpꝰ, ut uoluit & unicuiqꝫ ſeminū, ſuū corpꝰ. Nō oīs caro eadē caro, ſꝫ alia qdē caro hoim, alia ꝟo caro pecoꝫ, alia ꝟo piſciū, alia ꝟo uolucꝫ Et ſūt corpa celeſtia, & ſūt corpa t̄reſtria. Veꝫ alia quidē cœleſtiū gl̄ia, alia ꝟo t̄re ſtriū, alia gl̄ia ſol, & alia gl̄ia lunæ, & alia gl̄ia ſtellaꝫ. Stella ſiqdē a ſtella differt in gl̄ia. Sic & reſurrectio mortuoꝝ. Semiaꝫ in corruptione, reſurgit in incorruptibi/litate. ſeminatur ī ignominia, reſurgit in gl̄ia. ſemiaꝫ ī infirmitate, reſurgit in potē tia. Semiaꝫ corpꝰ aīale, reſurgit corpꝰ ſpi ritale. Eſt corpꝰ aīale, & ē corpꝰ ſpiritale. quēadmodū & ſcriptū ē. Factꝰ eſt primꝰ hō Adā in aīam uiuētē, extremꝰ Adā in ſpm̄ uiuificātē. At nō primū, qđ ſpiritale. ſed qđ aīale, deinde qđ ſpiritale. Primꝰ hō de terra terrenꝰ. Scđs hō, ipſe dn̄s de celo. Qualis terrenꝰ ille, tales & hi q terre ni ſunt. Et q̄lis ille cœleſtis, tales & ī qui cœleſtes ſūt. Et quēadmodū geſtauimus imaginē terreni, geſtabimꝰ & imaginē cœ leſtis. Hoc āt dico frēs, qđ caro & sāguis regni deī hæreditatē cōſeq nō pñt. Neqꝫ corruptio icorruptibilitatis hæreditatē ac cipit. Ecce myſteriū uobis dico. Nō oēs q dē dormiemꝰ, oēs tn̄ imutabimur, ī punc/cto, in momento oculi, in extrema tuba. Canet eñ tuba, & mortui reſurgēt icorru pti, & nos imutabimur. Oportet eñ corru ptibile hoc induere incorruptibilitatē, & mortale hoc iduere imortalitatē. Cū aūt corruptibile hoc, iduerit icorruptibilitatē & mortale hoc, iduerit mortalitatē, tūc fi et ſermo q ſcriptꝰ ē. Abſorpta ē mors i uic/toriā. Vbi tuꝰ mors aculeꝰ? ubi tua iſer/ne uictoria? Aculeꝰ āt mortis pctī̄, potē

Digitized by Google

μῖν ἁμαρτίας ὁ νόμ. τῷ δὲ θεῷ χάρις, τῷ
διδόντι ἡμῖν τὸ νῖκος, διὰ τ κυρίου ἡμῶν ΙΗ
ΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ. ὥσε ἀδελφοί μὸ ἀγαπητοὶ
ἑδραῖοι γίνεσθε, ἀμετακίνητοι, πᾶ περισσεύοντες
ἐν τῷ ἔργῳ τ κυρίου, πάντοτε εἰδότες, ὅτι ὁ κό
ΧΧ πος ὑμῶν οὐκ ἔστι κενὸς ἐν κυρίῳ. Περὶ δὲ τῆς
λογίας τ εἰς τοὺς ἁγίους, ὥσπερ διέταξα ταῖς
ἐκκλησίαις τῆς Γαλατίας, οὕτως καὶ ὑμεῖς πο
ήσατε. κατὰ μίαν σαββάτων. ἕκαστος ὑμῶν παρ
ἑαυτῷ τιθέτω. θησαυρίζων ὅτι ἂν εὐοδῶται,
ἵνα μὴ ὅταν ἔλθω τότε λογίαι γίνωνται. ὅταν δὲ
παραγένωμαι, οὓς ἐὰν δοκιμάσητε διὰ ἐπιστο
λῶν, τούτους πέμψω ἀπενεγκεῖν τὴν χάριν ὑμῶν
εἰς Ἱερουσαλήμ. ἐὰν δὲ ἦ ἄξιον τοῦ κἀμὲ πο
ρεύεσθαι, σὺν ἐμοὶ πορεύσονται. ἐλεύσομαι δὲ
πρὸς ὑμᾶς, ὅταν Μακεδονίαν διέλθω. Μα
κεδονίαν γὰρ διέρχομαι. πρὸς ὑμᾶς δὲ τυχὸν
παραμενῶ ἢ καὶ παραχειμάσω, ἵνα ὑμεῖς με προ
πέμψητε, οὗ ἐὰν πορεύωμαι. οὐ θέλω γὰρ ὑμᾶς
ἄρτι ἐν παρόδῳ ἰδεῖν, ἐλπίζω δὲ χρόνον
τινὰ ἐπιμεῖναι πρὸς ὑμᾶς, ἐὰν ὁ κύριος ἐπι
τρέπῃ. ἐπιμενῶ δὲ ἐν ἐφέσῳ ἕως τῆς πεντηκο
στῆς. θύρα γάρ μοι ἀνέῳγε μεγάλη καὶ ἐνεργής,
καὶ ἀντικείμενοι πολλοί. ἐὰν δὲ ἔλθῃ Τιμόθεος,
βλέπετε ἵνα ἀφόβως γένηται πρὸς ὑμᾶς. τὸ γὰ
ρ ἔργον κυρίου ἐργάζεται, ὡς κἀγώ. μή τις οὖν αὐ
τὸν ἐξουθενήσῃ. προπέμψατε δὲ αὐτὸν ἐν εἰ
ρήνῃ ἵνα ἔλθῃ πρός με, ἐκδέχομαι γὰρ αὐ
τὸν μετὰ τῶν ἀδελφῶν. Περὶ δὲ Ἀπολλῶ
τοῦ ἀδελφοῦ, πολλὰ παρεκάλεσα αὐ
τὸν, ἵνα ἔλθῃ πρὸς ὑμᾶς μετὰ τῶν ἀδελφῶν, καὶ
πάντως οὐκ ἦν θέλημα, ἵνα νῦν ἔλθῃ. ἐλεύσεται δέ, ὅταν εὐκαιρήσῃ.

Γρηγορεῖτε, στήκετε ἐν τῇ πίστει, ἀνδρίζεσθε, κρα
ταιοῦσθε, πάντα ὑμῶν ἐν ἀγάπῃ γινέσθω.
Παρακαλῶ δὲ ὑμᾶς ἀδελφοί, οἴδατε τὴν οἰ
κίαν Στεφανᾶ, ὅτι ἔστιν ἀπαρχὴ τῆς Ἀχαΐ
ας, καὶ εἰς διακονίαν τοῖς ἁγίοις ἔταξαν
ἑαυτούς, ἵνα καὶ ὑμεῖς ὑποτάσσησθε τοῖς τοιού
τοις, καὶ παντὶ τῷ συνεργοῦντι καὶ κοπιῶντι.

χαίρω

tia ꝟo pcti lex. ſed deo gratia, q̃ dedit no
bis uictoriã, p̃ dñm noſtrũ Ieſu Chriſtũ.
Itaq; frẽs mei dilecti, ſtabiles ſitis, & imo
biles, abũdantes in ope dñi ſemper, cum
ſciatis, quod labor ueſter nõ eſt inanis in
dño. Cæterũ de collecta, erga ſanctos, XVI
quẽadmodũ ordinaui eccleſijs Galatiæ,
ita & uos facite. in una ſabbato ꝟ. unꝰ qſq;
ueſtrũ apud ſeſe ponat, recõdẽs, q̃cq̃d cõ
modum fuerit, ne cum uenero, tunc collec
tæ fiant. Vbi uenero autẽ ad uos, quoſ
cunq; pbaueritis, p̃ epiſtolas, hos mittã,
ut pferant bñficentiam ueſtrã in Hierlm.
Quod ſi fuerit ope preciũ, ut & ipſe, pficiſ
car, mecũ pficiſcẽtur. Veniã aũt ad uos
cũ Macedoniã trãſiero. Macedoniã eñ
aditurus ſum. Apud uos aũt forte p̃ma
nebo, aut etiã hyemabo, ut uos me dedu
catis, quocũq; pficiſcar. Nolo eñ uos nũc
in trãſcurſu uidere, ſed ſpero tempus ali
quantum manſurum me apud uos, ſi do
minus permiſerit. Cõmoror aũt Epheſi,
uſq; ad diẽ quinquageſimũ. Nã hoſtiũ
mihi aptũ eſt magnũ, & efficax, & aduer
ſarij multi. Qd ſi uenerit Timotheus, ui
dete, ut abſq; metu ſit apud uos. Opus
dñi opatur, quẽadmodũ & ego. Ne quis
igit eũ ſpernat, ſed pſequamini eũ in pa
ce, ut ueniat ad me. Expecto eñ illũ cum
fratribus. Porro de Apollo fratre, multũ
hortaꝰ ſũ illũ, ut iret ad uos, cũ fratribꝰ,
& oino nõ erat uoluntas, nunc eũdi. Vẽ
turus eſt autem, cum oportunitatem erit
nactus. Vigilate, ſtate in fide, uiriliter
agite, eſtote fortes. Omnia uobis in cha
ritate fiant. Obſecro autem uos fratres.
Noſtis familiam Stephanæ, eſſe primi
tias Achaiæ, & in miniſterium ſanctis or
dinarunt ſeipſos, ut & uos ſubditæ ſitis
talibus, & omni adiuuanti & laboranti.

e 4 Gaudeo

χαίρω δὲ ἐπὶ τῇ παρουσίᾳ στεφανᾶ, ἡδὲ φορτουνάτου, καὶ ἀχαϊκοῦ, ὅτι τὸ ὑμῶν ὑστέρημα, οὗτοι ἀνεπλήρωσαν. ἀνέπαυσαν γὰρ τὸ ἐμὸν πνεῦμα, καὶ τὸ ὑμῶν. Ἐπιγινώσκετε οὖν τοὺς τοιούτους. Ἀσπάζονται ὑμᾶς αἱ ἐκκλησίαι αἱ ἀσίας. Ἀσπάζονται ὑμᾶς ἐν κυρίῳ πολλὰ, Ἀκύλας καὶ Πρίσκιλλα, σὺν τῇ κατ' οἶκον αὐτῶν ἐκκλησίᾳ. Ἀσπάζονται ὑμᾶς οἱ ἀδελφοὶ πάντες. Ἀσπάσασθε ἀλλήλους ἐν φιλήματι ἁγίῳ. ὁ ἀσπασμὸς τῇ ἐμῇ χειρὶ Παύλου. Εἴ τις οὐ φιλεῖ τὸν κύριον ΙΗΣΟΥΝ ΧΡΙΣΤΟΝ, ἤτω ἀνάθεμα μαραναθά. ἡ χάρις τοῦ κυρίου ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ μεθ' ὑμῶν. ἡ ἀγάπη μου μετὰ πάντων ὑμῶν ἐν ΧΡΙΣΤΩ ΙΗΣΟΥ. ἀμήν.

Πρὸς κορινθίους δευτέρα,
Ἐγράφη ἀπὸ Φιλίππων διὰ στεφανᾶ καὶ φουρτουνάτου, καὶ ἀχαϊκοῦ, καὶ τιμοθέου.

Gaudeo uero de aduentu Stephanæ & Fortunati & Achaici, quòd id quod mihi deerat uestri, illi suppleuerũt. Refocillauerũt etiam spiritum meum & uestrum. Agnoscite itaq; huiusmodi. Salutant uos ecclesiæ Asiæ. Salutant uos in domino multum, Aquila & Priscilla, cum ea quæ in domo est ipsorum ecclesia. Salutãt uos fratres omnes. Salutate inuicem in osculo sancto. Salutatio mea manu Pauli. Si quis nõ dilígit dñm Iesum Christum, sit anathema Maranatha. Gratia domini Iesu Christi, sit uobiscum. Dilectio mea cum omnibus uobis in Christo Iesu. Amen.

Finis.

Missa fuit e Philippis, per Stephanã & Fortunatũ, & Achaicũ, & Timotheũ.

ΥΠΟΘΕΣΙΣ ΤΗΣ ΠΡΟΣ ΚΟΡΙΝΘΙΟΥΣ ΔΕΥΤΕΡΑΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗΣ.

ΤΑύτῃ ἐπιστέλλει ἀπὸ μακεδονίας, ἣν ὑπὸ φασις ἦν ἐπιστολῆς ἄυτη. δεξάμενοι κορίνθιοι τὴν προτέραν ἐπιστολὴν, κατενύγησαν ἐπὶ τῇ ἁμαρτίᾳ τοῦ λαβόντος τὴν μηνύσαντα, καὶ ἐλυπήθησαν ὑπὲρ αὐτοῦ, ὡς πολλοὺς ὄντας ἐν αὐτοῖς ἁμάρτημα. εἶτα ὑφηπάζοντο ὑπό τινων, ὡς παρακαθέζεσθαι τῷ γράμματι τοῦ νόμου, καὶ διαφόρου ἡγεῖσθαι τὴν πρὸς τὸν ΧΡΙΣΤΟΝ χάριν, καὶ μᾶλλον προσέχειν τοῖς ἐν προσώπῳ καυχωμένοις. ἦσαν δὲ καὶ περὶ φιλοσοφίας, φιλοτιμούμενοι καὶ ἐν γραφῇ ὁ ἀπόστολος, καὶ πρῶτον μὲν ἀποδέχεται τοὺς ἐκβαλόντας τὸν πρωτομήσαντα. ἔπειτα διώσασιν αὐτοῖς καθικετεύει, καὶ μετὰ νοήσαντα ἐκεῖνον, κελεύει δεχθῆναι. ἐν αὐτῇ δὲ διδάσκει περὶ τοῦ νόμου, διαιρῶν δὲ γράμμα τοῦ νόμου, καὶ δείκνυσιν, ὅτι οὐ διαλαμβάνομεν τὰ γράμματα μόνον τοῦ νόμου, ἀλλ' ἐν αὐτῷ τῷ γράμματι τὴν διάνοιαν ἐρευνῶμεν. οὐ μὴ μόνον ῥῆμά ἐστιν ὁ νόμος, ἀλλ' ἐν τοῖς ῥητοῖς ἐστὶ καὶ ὁ νοῦς τοῦ πνεύματος. ἔπειτα ὅτι τοῦ ΧΡΙΣΤΟΥ ἐλθόντος, καινὴ κτίσις γέγονεν, καὶ οὐ δεῖ κατὰ τὰ παλαιὰ ζῆν, ἀλλ' ὡς ἐν καινῇ κτίσει, ἐν πᾶσιν ἀνανεοῦσθαι, καὶ ἀγγελὴν εἶναι λοιπὸν τὴν πρῶτομήν. ἀποδέχεται δὲ αὐτοὺς καὶ πρὸς διακονίας, καὶ προτρέπει αὐτὴν μᾶλλον πλεονάζειν. αὐτιῶμενος δὲ τοὺς ἐν προσώπῳ καυχωμένους. καταλέγει πάντα, ἅπερ πέπονθε διὰ τὸν κύριον, καὶ τὰς ὁπασίας ἃς διηγεῖται, ἅσπερ ἑώρακεν, εἴς τε τὸν παράδεισον, καὶ εἰς τὸν τρίτον οὐρανὸν ἁρπαγείς. εἶτα παραινέλας μὴ ἁμαρτάνειν, ἀλλὰ μετανοεῖν τοὺς ἁμαρτάνοντας ἐν εὐχαριστίᾳ, πλήθει τὴν ἐπιστολήν, ὅτι δὲ καὶ ταῦτα, ὁ πᾶς λόγος ἐστὶν ἐν τῇ ἐπιστολῇ πρός τε ἑαυτὸν, καὶ πρὸς κορινθίους, καὶ τὴν φουρτουνάτου ἐκ ταύτης τὴν ὑποθέσεως, προσφυῶς εἰς τε τὰ τοῦ χάριτος θεοῦ, καὶ πρὸς ἀγαθῆς πολιτείας, καὶ δὲ εὐσωφρόνου, καὶ δ' ἀγωνίου, καὶ δ' ἀφιλοχρήματον, καὶ πρὸς τὸ μεταδοτικῆς ἀρετῆς, καὶ πρὸς τὸν φουρτουνάτου ἀλαζονείας καὶ πονηρίας.

ARGVMENTVM

POst acta a Corinthijs pœnitentiã, cõsolatoriã scribit eis epistam apls a Troade, per Titum, & collaudans eos, hortatur ad meliora, contristatos quidem eos, sed emendatos ostendens.

Digitized by Google

ΠΑΥΛΟΣ ἀπόστολος ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ, διὰ θελήματος θεοῦ, καὶ Τιμόθεος ὁ ἀδελφός, τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ θεοῦ, τῇ οὔσῃ ἐν Κορίνθῳ, σὺν τοῖς ἁγίοις πᾶσι, τοῖς οὖσιν ἐν ὅλῃ τῇ Ἀχαΐᾳ. Χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη, ἀπὸ θεοῦ πατρὸς ἡμῶν, καὶ κυρίου ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ. Εὐλογητὸς ὁ θεὸς, καὶ πατὴρ τοῦ κυρίου ἡμῶν ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ, ὁ πατὴρ τῶν οἰκτιρμῶν, καὶ θεὸς πάσης παρακλήσεως, ὁ παρακαλῶν ἡμᾶς ἐπὶ πάσῃ τῇ θλίψει ἡμῶν, εἰς τὸ δύνασθαι ἡμᾶς παρακαλεῖν, τοὺς ἐν πάσῃ θλίψει διὰ τῆς παρακλήσεως, ἧς παρακαλούμεθα αὐτοὶ ὑπὸ τοῦ θεοῦ. ὅτι καθὼς περισσεύει τὰ παθήματα τοῦ ΧΡΙΣΤΟΥ εἰς ἡμᾶς, οὕτως διὰ ΧΡΙΣΤΟΥ περισσεύει καὶ ἡ παράκλησις ἡμῶν. εἴτε δὲ θλιβόμεθα ὑπὲρ τῆς ὑμῶν παρακλήσεως καὶ σωτηρίας, τῆς ἐνεργουμένης ἐν ὑπομονῇ τῶν αὐτῶν παθημάτων ὧν καὶ ἡμεῖς πάσχομεν, καὶ ἡ ἐλπὶς ἡμῶν βεβαία ὑπὲρ ὑμῶν, εἴτε παρακαλούμεθα ὑπὲρ τῆς ὑμῶν παρακλήσεως καὶ σωτηρίας, εἰδότες, ὅτι ὡσπερ κοινωνοί ἐστε τῶν παθημάτων, οὕτως καὶ τῆς παρακλήσεως.

β Οὐ γὰρ θέλομεν ὑμᾶς ἀγνοεῖν ἀδελφοὶ ὑπὲρ τῆς θλίψεως ἡμῶν, τῆς γενομένης ἡμῖν ἐν τῇ Ἀσίᾳ ὅτι καθ' ὑπερβολὴν ἐβαρήθημεν, ὑπὲρ δύναμιν, ὥστε ἐξαπορηθῆναι ἡμᾶς καὶ τοῦ ζῆν, ἀλλὰ αὐτοὶ ἐν ἑαυτοῖς, τὸ ἀπόκριμα τοῦ θανάτου ἐσχήκαμεν, ἵνα μὴ πεποιθότες ὦμεν ἐφ' ἑαυτοῖς, ἀλλ' ἐπὶ τῷ θεῷ τῷ ἐγείροντι τοὺς νεκρούς, ὃς ἐκ τηλικούτου θανάτου ἐῤῥύσατο ἡμᾶς, καὶ ῥύεται, εἰς ὃν ἠλπίκαμεν, ὅτι καὶ ἔτι ῥύσεται, συνυπουργούντων καὶ ὑμῶν ὑπὲρ ἡμῶν τῇ δεήσει, ἵνα ἐκ πολλῶν προσώπων, τὸ εἰς ἡμᾶς χάρισμα, διὰ πολλῶν εὐχαριστηθῇ ὑπὲρ ὑμῶν.

Ἡ γὰρ καύχησις ἡμῶν αὕτη ἐστὶ, τὸ μαρτύριον τῆς συνειδήσεως ἡμῶν, ὅτι ἐν ἁπλότητι καὶ εἰλικρινείᾳ θεοῦ, οὐκ ἐν σοφίᾳ σαρκικῇ, ἀλλ' ἐν χάριτι θεοῦ, ἀνεστράφημεν ἐν τῷ κόσμῳ, περισσοτέρως δὲ πρὸς

PAulus apoſtolus Ieſu Chriſti, per uoluntatem dei, & Timotheus frater eccleſiæ dei, q̄ eſt Corinthi, una cū ſanctis oibus, qui ſūt in tota Achaia. Gratia uobis & pax, a deo patre noſtro, & dño Ieſu Chriſto. Benedict⁹ deus, & pater dñi noſtri Ieſu Chriſti, q eſt pater miſericordiaꝝ, & deus totius cōſolationis, cōſolās nos in omni tribulatione noſtra, in hoc ut poſſimus cōſolari eos qui ſunt in oī tribulatione, ꝑpter cōſolationē, qua nos ipſos cōſolat⁹ deus. Qm̄ ſicut abundaue runt afflictiōes Chriſti in nos, & ꝑ Chriſtum abundat & conſolatio noſtra. Siue aūt tribulamur ꝑ ueſtra cōſolatione ac ſalute, q̄ operat⁹ in tolerantia earundē affli ctionū, quas & nos patimur, & ſpes noſtra firma eſt ꝑ uobis. Siue cōſolationē accipitis pro noſtri cōſolatione ac ſalute, ſcientes, quod quemadmodū participes eſtis afflictionū, ſic & cōſolatiōis. Nō em̄ uolum⁹ uos ignorare fratres, de afflictione noſtra, q̄ nobis accidit in Aſia, qm̄ ſupra modum grauati fuimus ſupra uires, adeo ut deſpauerim etiā de uita. Sed ipſi in nobis ipſis, ſententiā mortis acceperimus, ne cōfideremus in nobis ipis, ſed in deo q ad uitā ſuſcitat mortuos, q ex tali morte eripuit nos, & eripit, in quē ſperamus, qd̄ & ereptur⁹ ē. Simul adiuuātib⁹ & uobis, per orationē ꝑ nobis, ut ex multis perſonis, ꝑ dono in nos collato† gratiæ agant⁹ de uobis. Nā gloriatio noſtra hæc eſt, teſtimoniū conſcientiæ noſtræ, quod in ſimplicitate & ſyncerítate dei, non in ſapientia carnali, ſed in gratia dei, cōuerſati fuerimus in mūdo, abūdantius autem

† per multos

γ δὲ πρὸς ὑμᾶς. οὐ γὰρ ἄλλα γράφομεν ὑμῖν, ἀλλ' ἢ ἃ ἀναγινώσκετε, ἢ καὶ ἐπιγινώσκετε. ἐλπίζω δὲ, ὅτι καὶ ἕως τέλους ἐπιγνώσεσθε. καθὼς καὶ ἐπέγνωτε ἡμᾶς ἀπὸ μέρους, ὅτι καύχημα ὑμῶν ἐσμεν, καθάπερ καὶ ὑμεῖς ἡμῶν, ἐν τῇ ἡμέρᾳ τοῦ κυρίου ΙΗΣΟΥ. καὶ ταύτῃ τῇ πεποιθήσει ἐβουλόμην ἐλθεῖν πρὸς ὑμᾶς πρότερον, ἵνα δευτέραν χάριν ἔχητε, καὶ δι' ὑμῶν διελθεῖν εἰς Μακεδονίαν, καὶ πάλιν ἀπὸ Μακεδονίας ἐλθεῖν πρὸς ὑμᾶς. καὶ ὑφ' ὑμῶν προπεμφθῆναι εἰς τὴν Ἰουδαίαν. τοῦτο οὖν βουλόμενος, μήτι ἄρα τῇ ἐλαφρίᾳ ἐχρησάμην; ἢ ἃ βουλεύομαι, κατὰ σάρκα βουλεύομαι; ἵνα ᾖ παρ' ἐμοὶ τὸ ναὶ, ναί, καὶ τὸ οὒ, οὔ. πιστὸς δὲ ὁ θεὸς, ὅτι ὁ λόγος ἡμῶν ὁ πρὸς ὑμᾶς οὐκ ἐγένετο ναὶ καὶ οὔ. ὁ τοῦ θεοῦ γὰρ υἱὸς ΙΗΣΟΥΣ ΧΡΙΣΤΟΣ, ὁ ἐν ὑμῖν διὰ ἡμῶν κηρυχθεὶς, δι' ἐμοῦ καὶ Σιλουανοῦ, καὶ Τιμοθέου, οὐκ ἐγένετο ναὶ καὶ οὔ, ἀλλὰ ναὶ ἐν αὐτῷ γέγονεν. ὅσαι γὰρ ἐπαγγελίαι θεοῦ, ἐν αὐτῷ τὸ ναί, καὶ ἐν αὐτῷ τὸ ἀμήν, τῷ θεῷ πρὸς δόξαν δι' ἡμῶν. ὁ δὲ βεβαιῶν ἡμᾶς σὺν ὑμῖν εἰς ΧΡΙΣΤΟΝ, καὶ χρίσας ἡμᾶς, θεός, ὁ καὶ σφραγισάμενος ἡμᾶς, καὶ δοὺς τὸν ἀρραβῶνα τοῦ πνεύματος ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν. Ἐγὼ δὲ δ μάρτυρα τὸν θεὸν ἐπικαλοῦμαι ἐπὶ τὴν ἐμὴν ψυχὴν, ὅτι φειδόμενος ὑμῶν οὐκέτι ἦλθον εἰς Κόρινθον. οὐχ ὅτι κυριεύομεν ὑμῶν τῆς πίστεως, ἀλλὰ συνεργοί ἐσμεν τῆς χαρᾶς ὑμῶν, τῇ γὰρ πίστει ἑστήκατε. Ἔκρινα δὲ ἐμαυτῷ τοῦτο, τὸ μὴ πάλιν ἐλθεῖν ἐν λύπῃ πρὸς ὑ ε μᾶς. Εἰ δὲ ἐγὼ λυπῶ ὑμᾶς, καὶ τίς ἐστιν ὁ εὐφραίνων με, εἰ μὴ ὁ λυπούμενος ἐξ ἐμοῦ; καὶ ἔγραψα ὑμῖν τοῦτο αὐτὸ, ἵνα μὴ ἐλθὼν, λύπην ἔχω, ἀφ' ὧν ἔδει με χαίρειν, πεποιθὼς ἐπὶ πάντας ὑμᾶς, ὅτι ἡ ἐμὴ χαρὰ, πάντων ὑμῶν ἐστίν. Ἐκ γὰρ πολλῆς θλίψεως, καὶ συνοχῆς καρδίας, ἔγραψα ὑμῖν, διὰ πολλῶν δακρύων, οὐχ να λυπηθ

aũt apud uos, non eñ alia ſcribimus uobis, q̃ꝫ q̃ legitis, aut etiã agnoſcitis. Spero aũt, qđ uſq; ad finem q̃ꝫ agnoſcetis, quẽadmodũ & agnouiſtis nos ex parte, qm̃ gloria ueſtra ſum⁹, quẽadmodũ & uos noſtra, in die dn̄i Ieſu, & hac fiducia uolebã ad uos uenire prius, ut ſecundã gratiã haberetis, & p uos ptranſire ī Macedoníã, & rurſũ a Macedóía uenire ad uos, & a uobis deduci ī Iudæã. Hoc igit' cũ in aío uerſarẽ, nunc ubi leuitate ſum uſus? aut num q̃ cogito, ſecũdũ carnem cogito? Vt ſit apud me, qđ eſt etiã, etiã, & quod eſt non, nõ. Fidelis aũt deus, qđ ſermo ueſter erga nos, non fuit etiam, & non. Nam dei filius Ieſus Chriſtus, qui inter uos per nos p̃dicatus eſt, per me & Syluanũ, & Timotheũ, non fuit etiã & non, ſed etiã in ipſo fuit. Quotquot eñ ſunt promiſſiones dei, in ipſo ſunt etiã, & in ipſo amen, deo ad gloriã per nos. Porro qui cõfirmat nos una uobiſcũ in Chriſtũ, & q unxit nos, de⁹ eſt, q etiã obſignauit nos, & dedit pignus ſpũs in cordibus noſtris. Ego uero teſtẽ deũ inuoco in animã meã, qđ parcẽs uobis, nõdũ ueni Corinthũ, nõ qđ dn̄emur uobis nomine fidei, ſed adiutores ſum⁹ gaudíj ueſtri. Nã fide ſtatis. Sed decreui apud me II ipſum hoc, nõ iterũ in dolore ad uos uenire. Nam ſi ego cõtriſto uos, & quis eſt qui letificet me, niſi is qui contriſtatur ex me? Et ſcripſi uobis hoc ipſum, ne ſi ueniſſem ad uos, dolorem haberẽ ex his, ex quibus oportebat me capere uoluptatem, fiduciã hanc habẽs erga uos oẽs, quod meũ gaudiũ, oium ueſtrũ ſit. Nã ex multa afflictione, & anxietate cordis ſcripſi uobis. Per multas lacrymas non

ut con/

ἵνα λυπηθῆτε, ἀλλὰ τὴν ἀγάπην, ἵνα γνῶτε, ἣν ἔχω περισσοτέρως εἰς ὑμᾶς. Εἰδέτις λελύπηκεν, οὐκ ἐμὲ λελύπηκεν, ἀλλ' ἀπὸ μέρους, ἵνα μὴ ἐπιβαρῶ πάντας ὑμᾶς. Ικανὸν τῷ τοιούτῳ ἡ ἐπιτιμία αὕτη, ἡ ὑπὸ τῶν πλειόνων. ὥστε τοὐναντίον μᾶλλον ὑμᾶς χαρίσασθαι, καὶ παρακαλέσαι, μήπως τῇ περισσοτέρᾳ λύπῃ καταποθῇ ὁ τοιοῦτος. Διὸ παρακαλῶ ὑμᾶς, κυρῶσαι εἰς αὐτὸν ἀγάπην. εἰς τοῦτο γὰρ καὶ ἔγραψα, ἵνα γνῶ τὴν δοκιμὴν ὑμῶν, εἰ εἰς πάντα ὑπήκοοί ἐστε. Ὧ δέτι χαρίζεσθε, κἀγὼ. καὶ γὰρ ἐγώ εἴ τι κεχάρισμαι ᾧ κεχάρισμαι, δι' ὑμᾶς ἐν προσώπῳ ΧΡΙΣΤΟΥ, ἵνα μὴ πλεονεκτηθῶμεν ὑπὸ τοῦ σατανᾶ, οὐ γὰρ αὐτοῦ τὰ νοήματα ἀγνοοῦμεν.

9 Ελθὼν δὲ εἰς τὴν Τρῳάδα, εἰς τὸ εὐαγγέλιον τοῦ ΧΡΙΣΤΟΥ, καὶ θύρας μοι ἀνεῳγμένης ἐν κυρίῳ, οὐκ ἔσχηκα ἄνεσιν τῷ πνεύματί μου, τῷ μὴ εὑρεῖν με Τίτον τὸν ἀδελφόν μου, ἀλλὰ ἀποταξάμενος αὐτοῖς, ἐξῆλθον εἰς Μακεδονίαν. τῷ δὲ θεῷ χάρις, τῷ πάντοτε θριαμβεύοντι ἡμᾶς ἐν τῷ ΧΡΙΣΤΩ, καὶ τὴν ὀσμὴν τῆς γνώσεως αὐτοῦ φανεροῦντι, δι' ἡμῶν ἐν παντὶ τόπῳ. ὅτι ΧΡΙΣΤΟΥ εὐωδία ἐσμὲν τῷ θεῷ, ἐν τοῖς σῳζομένοις, καὶ ἐν τοῖς ἀπολλυμένοις. οἷς μὲν ὀσμὴ θανάτου, εἰς θάνατον. οἷς δὲ ὀσμὴ ζωῆς, εἰς ζωήν. καὶ πρὸς ταῦτα τίς ἱκανός; οὐ γάρ ἐσμεν ὡς οἱ πολλοὶ καπηλεύοντες τὸν λόγον τοῦ θεοῦ, ἀλλ' ὡς ἐξ εἰλικρινείας, ἀλλ' ὡς ἐκ θεοῦ, κατέναντι τοῦ θεοῦ, ἐν ΧΡΙΣΤΩ λαλοῦμεν. Ἀρχόμεθα πάλιν ἑαυτοὺς συνιστάνειν, εἰ μὴ χρῄζομέν ὥς τινες συστατικῶν ἐπιστολῶν πρὸς ὑμᾶς, ἢ ἐξ ὑμῶν συστατικῶν; Η ἐπιστολὴ ἡμῶν, ὑμεῖς ἐστέ, ἐγγεγραμμένη ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν, γινωσκομένη καὶ ἀναγινωσκομένη ὑπὸ πάντων ἀνθρώπων, φανερούμενοι, ὅτι ἐστὲ ἐπιστολὴ ΧΡΙΣΤΟΥ, διακονηθεῖσα ὑφ' ἡμῶν, ἐγγεγραμμένη οὐ μέλανι, ἀλλὰ πνεύματι θεοῦ ζῶντος, οὐκ ἐν πλαξὶ

ut contriſtaremini, ſed ut cognoſceretis charitatem, quã habeo abundantius erga uos. Quod ſi quis uos cõtriſtauit, nõ me contriſtauit, ſed ex parte, ne grauem omneis uos. Sufficit iſtiuſmodi homini, increpatio hæc, quæ facta eſt a pluribus. Itaq; ediuerſo magis donate, & cõſolamini, ne quo modo fiat, ut immodico dolore abſorbeat huiuſmodi. Qua propter obſecro uos, efficite ut ualeat in illũ charitas. Nã & ĩ hoc ſcripſi, ut cognoſcã pbationẽ ueſtri, an ad oĩa obedietes ſitis. Cui uero donatis aliq̃d, & ego. Nã & ego ſi qd donaui, cui donaui, propter uos donaui, in cõſpectu Chriſti, ne occuparemur a ſatana. Nõ eñ illius cogitationes ignoram9. Cetez cũ ueniſſẽ Troadẽ ĩ euãgeliũ Chriſti, & oſtiũ mihi eſſet apertũ in dño, nõ habui remiſſionẽ ſpũ meo, eo q̃ nõ inueniſſẽ Titũ fratrẽ meũ, ſed dimiſſis illis, abĩ ĩ Macedoniã. Deo aũt gratia, qui ſemper triumphat nos in Chriſto, & odorem noticiæ ſuæ manifeſtat, per nos in omni loco. Quoniam Chriſti fragrantia ſumus deo, in his qui ſalui fiunt, & in his qui pereunt, his qdẽ odor mortis in mortẽ, illis uero odor uitæ in uitã, & ad hæc qs idoneus? Nõ eñ ſumus ut plæriq̃, cauponãtes uerbũ dei, ſed uelut ex ſynceritate, ſed uelut ex deo in cõſpectu dei, in Chriſto loqmur. Incipimus rurſus nos ipſos cõmendare. Nũ egem9, ut nõnulli cõmẽdaticijs epĩs ad uos, aut ex uobis cõmendaticijs? Epiſtola noſtra uos eſtis, inſcripta in cordibus noſtris, quæ intelligit̃ & legitur ab oibus hoibus, dũ manifeſtatis, quod eſtis epla Chriſti, ſubminiſtrata, a nobis inſcripta, nõ atramẽto, ſed ſpiritu dei uiuentis, nõ in tabulis III

φὴν πλαξὶ λιθίναις, ἀλλ' ἐν πλαξὶ καρδίας
σαρκίναις. Πεποίθησιν δὲ τοιαύτην ἔχο/
μεν, διὰ τοῦ ΧΡΙΣΤΟΥ πρὸς τὸν Θεόν. οὐχ
ὅτι ἱκανοί ἐσμεν ἀφ' ἑαυτῶν λογίσασθαί τι
ὡς ἐξ ἑαυτῶν, ἀλλ' ἡ ἱκανότης ἡμῶν ἐκ τοῦ
Θεοῦ. ὃς καὶ ἱκάνωσεν ἡμᾶς διακόνους και/
νῆς διαθήκης, οὐ γράμματος, ἀλλὰ πνεύ/
ματος. τὸ γὰρ γράμμα ἀποκτείνει, τὸ δὲ
πνεῦμα ζωοποιεῖ. εἰ δὲ ἡ διακονία τοῦ θανά/
του ἐν γράμμασιν, ἐντετυπωμένη ἐν λί/
θοις ἐγενήθη ἐν δόξῃ. ὥστε μὴ δύνασθαι ἐνατε
ίσαι, τοὺς υἱοὺς Ἰσραὴλ εἰς τὸ πρόσωπον Μωϋ
σέως, διὰ τὴν δόξαν τοῦ προσώπου αὐτοῦ τὴν κα
ταργουμένην, πῶς οὐχὶ μᾶλλον ἡ διακονία
τοῦ πνεύματος ἔσται ἐν δόξῃ; εἰ γὰρ ἡ δια/
κονία τῆς κατακρίσεως δόξα, πολλῷ μᾶλ/
λον περισσεύει ἡ διακονία τῆς δικαιοσύνης
ἐν δόξῃ. καὶ γὰρ οὐδὲ δεδόξασται τὸ δεδοξασ/
μένον ἐν τούτῳ τῷ μέρει, ἕνεκεν τῆς ὑπερ/
βαλλούσης δόξης. εἰ γὰρ τὸ καταργούμενον,
διὰ δόξης, πολλῷ μᾶλλον τὸ μένον, ἐν δόξῃ.

Ἔχοντες οὖν τοιαύτην ἐλπίδα πολλῇ
παῤῥησίᾳ χρώμεθα, καὶ οὐ καθάπερ Μωϋσῆς
ἐτίθει κάλυμμα ἐπὶ τὸ πρόσωπον ἑαυτοῦ,
πρὸς τὸ μὴ ἀτενίσαι τοὺς υἱοὺς Ἰσραὴλ εἰς
τὸ τέλος τοῦ καταργουμένου. ἀλλ' ἐπωρώ/
θη τὰ νοήματα αὐτῶν. ἄχρι γὰρ τῆς σήμε/
ρον τὸ αὐτὸ κάλυμμα, ἐπὶ τῇ ἀναγνώσει τῆς
παλαιᾶς διαθήκης μένει, μὴ ἀνακαλυπτό/
μενον, ὅτι ἐν ΧΡΙΣΤΩ καταργεῖται. ἀλλ'
ἕως σήμερον ἡνίκα ἀναγινώσκεται Μωϋσῆς.
κάλυμμα ἐπὶ τὴν καρδίαν αὐτῶν κεῖται,
ἡνίκα δ' ἂν ἐπιστρέψῃ πρὸς κύριον, περιαι/
ρεῖται, τὸ κάλυμμα. ὁ δὲ κύριος τὸ πνεῦμα
ἐστίν. οὗ δὲ τὸ πνεῦμα κυρίου, ἐκεῖ ἐλευθερία.

ἡμεῖς δὲ πάντες ἀνακεκαλυμμένῳ προ-
σώπῳ τὴν δόξαν κυρίου κατοπτριζόμενοι
τὴν αὐτὴν εἰκόνα μεταμορφούμεθα, ἀπὸ
δόξης εἰς δόξαν, καθάπερ ἀπὸ κυρίου πνεύ/
ματος

in tabulis lapideis, ſed in tabulis cordis
carneis. Fiduciam autem huiuſmodi ha
bemus, per Chriſtum erga deum, non
quod idonei ſimus, ex nobis ipſis cogi/
tare quicq̃, tanq̃ ex nobis ipſis, ſed ois
ſufficientia noſtra ex deo eſt, qui & ido-
neos fecit nos miniſtros noui teſtamen/
ti, nõ litteræ, ſed ſpiritus. Nam littera oc/
cidit, ſpiritus autem uiuificat. Quod ſi
miniſterium mortis in litteris, formulis ex
preſſum in ſaxis, fuit in gloria, adeo ut
non poſſent oculos intendere, filij iſrael,
in faciem Moyſi, propter gloriam uul-
tus eius, quæ aboletur, cur non magis
miniſterium ſpiritus erit in gloria?
Nam ſi adminiſtratio condemnationis
gloria, multo magis excellit adminiſtra
tio iuſticiæ, in gloria. Quandoquidem
nec glorificatũ fuit, quod glorificatum
eſt, in hac parte, ꝓpter eminentẽ gl̃iam.
Etem̃ ſi qd̃ aboletur, in gloria eſt, multo
magis id qd̃ manet. Itaq̃ cũ habeamus
huiuſmodi ſpem, multa libertate utimur,
& nõ, quẽadmodũ Moyſes ponebat ue
lamen in facie ſua, ne intenderẽt filij iſra
el, in finem eius quod abolebatur. Sed
obcæcati ſunt ſenſus illorum. Nam uſq̃
ad diem hodiernũ, idem uelamen in le-
ctione ueteris teſtamenti manet, nec tol
litur uelum, quod in Chriſto aboletur.
Sed uſq̃ ad hunc diem, cum legitur Mo
ſes, uelamen cordibus illorum impoſitũ
eſt, at ubi conuerſi fuerint ad dominũ,
tollitur uelamen. Dominus autem ſpi/
ritus eſt. Porro ubi ſpiritus domini, ibi
libertas. Nos autem omnes retecta fa-
cie, gloriam domini in ſpeculo repre-
ſentantes, ad eandẽ imaginem tranſfor/
mamur, a gloria in gloriã, tanq̃ a dñi ſpi
ritu.

Digitized by Google

ματός. Διὰ τοῦτο ἔχοντες τὴν διακονίαν
τάυτην, καθὼς ἠλεήθημεν, οὐκ ἐκκακοῦμεν,
ἀλλ' ἀπειπάμεθα τὰ κρυπτὰ τῆς αἰσχύ-
νης, μὴ περιπατοῦντες ἐν πανουργίᾳ, μηδὲ
δολοῦντες τὸν λόγον τοῦ θεοῦ, ἀλλὰ τῇ
φανερώσει τῆς ἀληθείας, συνιστῶντες ἑαυτοὺς
πρὸς πᾶσαν συνείδησιν ἀνθρώπων, ἐνώ-
πιον τοῦ θεοῦ. Εἰ δὲ καὶ ἔστι κεκαλυμμένον
τὸ εὐαγγέλιον ἡμῶν, ἐν τοῖς ἀπολλυμένοις ἐστὶ
κεκαλυμμένον, ἐν οἷς ὁ θεὸς τοῦ αἰῶνος
τούτου, ἐτύφλωσε τὰ νοήματα τῶν ἀπί-
στων, εἰς τὸ μὴ αὐγάσαι αὐτοῖς τὸν φωτι-
σμὸν τοῦ εὐαγγελίου τῆς δόξης τοῦ ΧΡΙΣΤΟΥ,
ὅς ἐστιν εἰκὼν τοῦ θεοῦ. οὐ γὰρ ἑαυτοὺς κη-
ρύσσομεν, ἀλλὰ ΧΡΙΣΤΟΝ ΙΗΣΟΥΝ κύριον,
ἑαυτοὺς δὲ δούλους ὑμῶν διὰ ΙΗΣΟΥΝ. ὅτι
ὁ θεὸς ὁ εἰπὼν ἐκ σκότους φῶς λάμψαι,
ὃς ἔλαμψεν ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν, πρὸς
φωτισμὸν τῆς γνώσεως, τῆς δόξης τοῦ θεοῦ
ἐν προσώπῳ ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ. ἔχομεν δὲ
τὸν θησαυρὸν τοῦτον ἐν ὀστρακίνοις σκεύε-
σιν, ἵνα ἡ ὑπερβολὴ τῆς δυνάμεως ᾖ τοῦ θε-
οῦ, καὶ μὴ ἐξ ἡμῶν, ἐν παντὶ θλιβόμενοι,
ἀλλ' οὐ στενοχωρούμενοι. ἀπορούμενοι, ἀλλ'
οὐκ ἐξαπορούμενοι. διωκόμενοι, ἀλλ' οὐκ ἐγ-
καταλειπόμενοι. καταβαλλόμενοι, ἀλλ' οὐκ
ἀπολλύμενοι, πάντοτε τὴν νέκρωσιν τοῦ κυρίου
ΙΗΣΟΥ, ἐν τῷ σώματι περιφέροντες, ἵνα καὶ ἡ ζω-
ὴ τοῦ ΙΗΣΟΥ, ἐν τῷ σώματι ἡμῶν φανερωθῇ.
ιϛ Ἀεὶ γὰρ ἡμεῖς οἱ ζῶντες, εἰς θάνατον παραδιδό-
μεθα διὰ ΙΗΣΟΥΝ, ἵνα καὶ ἡ ζωὴ τοῦ ΙΗΣΟΥ
φανερωθῇ ἐν τῇ θνητῇ σαρκὶ ἡμῶν. ὥστε ὁ
μὲν θάνατος ἐν ἡμῖν ἐνεργεῖται, ἡ δὲ ζωὴ ἐν
ὑμῖν. Ἔχοντες δὲ τὸ αὐτὸ πνεῦμα τῆς πίσ-
τεως, κατὰ τὸ γεγραμμένον, ἐπίστευσα διὸ ἐλά-
λησα, καὶ ἡμεῖς πιστεύομεν, διὸ καὶ λαλοῦμεν, εἰ
δότες, ὅτι ὁ ἐγείρας τὸν κύριον ΙΗΣΟΥΝ, καὶ ἡ-
μᾶς διὰ ΙΗΣΟΥ ἐγερεῖ, καὶ παραστήσει σὺν ὑ-
μῖν. Τὰ γὰρ πάντα δι' ὑμᾶς, ἵνα ἡ χάρις πλε-
ονάσασα

ritu. Propterea cum ministerium hoc ha IIII
beamus, ut nostri misertus est de⁹, haud
degeneramus, sed reiecimus, occulta pu-dedecoris
doris, non ambulãtes in astutia, neq; do-
lo tractantes uerbum dei, sed in manife-
statione ueritatis, cõmendãtes nosipsos
apnd omnem conscientiam hominum,
in conspectu dei. Quod si adhuc uela-
tum est euangelium nostrum, in his qui
pereunt uelatum est, in quibus deus hu-
ius sæculi excæcauit sensus incredulorũ,
ne illucescere illis lumẽ euangelij, gloriæ
Christi, qui est imago dei. Nõ enim nos-
ipsos prædicamus, sed Christum Iesum
dominum, nos autem seruos uestros p-
pter Iesum. Quoniã deus est, qui iussit e
tenebris lucem splendescere, qui illuxit in
cordibus uestris, ad illuminationẽ cogni-
tionis gloriæ dei, in facie Christi Iesu. Ha
bemus autem thesaurum hunc, in fictili-
bus uasculis, ut eminentia potẽtiæ sit dei,
& non ex nobis, dum in omnibus affligi
mur, at non anxij reddimur. laboramus,
at non destituimur. persecutionem pati-
mur, at non in ea deserimur. deijcimur,
at non perimus. semper mortificationem
domini Iesu, in corpore circumferentes,
ut & uita Iesu in corpore nostro manife-
stetur, Semp em̃ nos q uiuim⁹, in mortẽ
tradimur, ppter Iesum, ut & uita Iesu ma
nifestetur in mortali carne nostra. Itaq;
mors qdẽ i nobis agit, uita uero in uobis.
Cæterũ cũ habeamus eũdẽ spm̃ fidei, iu-
xta illud quod scriptũ est. Credidi, ppter
quod locutus sum. & nos credimus, qua-
ppter & loquimur, scientes, quod qui su-
scitauit dñm Iesum, & nos per Iesum su-
scitabit, & constituet uobiscum. Nam
omnia propter uos ut beneficiũ quod ex

f undauit

ονάσασα, διὰ τ πολλόνων τὴν εὐχαριστίαν περισσεύσῃ, εἰς τὴν δόξαν τοῦ θεοῦ. Διὸ οὐκ ἐγκακοῦμεν, ἀλλ' εἰ καὶ ὁ ἔξω ἡμῶν ἄνθρωπος διαφθείρεται, ἀλλ' ὁ ἔσωθεν ἀνακαινοῦται ἡμέρα καὶ ἡμέρα, τὸ γὰρ παραυτίκα ἐλαφρὸν τ θλίψεως ἡμῶν, καθ' ὑπερβολὴν, εἰς ὑπερβολὴν αἰώνιον βάρος δόξης κατεργάζεται ἡμῖν, μὴ σκοποῦντων ἡμῶν τὰ βλεπόμενα, ἀλλὰ τὰ μὴ βλεπόμενα. τὰ γὰρ βλεπόμενα πρόσκαιρα, τὰ δὲ μὴ βλεπόμενα, αἰώνια. Οἴδαμεν γὰρ, ὅτι ἐὰν ἡ ἐπίγειος ἡμῶν οἰκία τοῦ σκήνους καταλυθῇ, οἰκοδομὴν ἐκ θεοῦ ἔχομεν, οἰκίαν ἀχειροποίητον, αἰώνιον ἐν τοῖς οὐρανοῖς. καὶ γὰρ ἐν τούτῳ στενάζομεν, τὸ οἰκητήριον ἡμῶν τὸ ἐξ οὐρανοῦ, ἐπενδύσασθαι ἐπιποθοῦντες, εἴγε καὶ ἐνδυσάμενοι, οὐ γυμνοὶ εὑρεθησόμεθα. καὶ γὰρ οἱ ὄντες ἐν τῷ σκήνει, στενάζομεν βαρούμενοι, ἐφ' ᾧ οὐ θέλομεν ἐκδύσασθαι, ἀλλ' ἐπενδύσασθαι, ἵνα καταποθῇ τὸ θνητὸν ὑπὸ τ ζωῆς. ὁ δὲ κατεργασάμενος ἡμᾶς εἰς αὐτὸ τοῦτο, θεός, ὁ καὶ δοὺς ἡμῖν τὸν ἀρραβῶνα τοῦ πνεύματος. θαρροῦντες οὖν πάντοτε καὶ εἰδότες, ὅτι ἐνδημοῦντες ἐν τῷ σώματι, ἐκδημοῦμεν ἀπὸ τοῦ κυρίου. διὰ πίστεως γὰρ περιπατοῦμεν, οὐ διὰ εἴδους. θαρροῦμεν δὲ καὶ εὐδοκοῦμεν μᾶλλον ἐκδημῆσαι ἐκ τοῦ σώματος, καὶ ἐνδημῆσαι πρὸς τὸν κύριον. διὸ καὶ φιλοτιμούμεθα, εἴτε ἐνδημοῦμεν, εἴτε ἐκδημοῦντες εὐάρεστοι αὐτῷ εἶναι, τοὺς γὰρ πάντας ἡμᾶς φανερωθῆναι δεῖ, ἔμπροσθεν τ βήματος τοῦ ΧΡΙΣΤΟΥ, ἵνα κομίσηται ἕκαστος τὰ διὰ τ σώματος, πρὸς ὃ ἔπραξεν, εἴτε ἀγαθὸν, εἴτε κακόν. εἰδότες οὖν τὸν φόβον τ κυρίου, ἀνθρώπους πείθομεν, θεῷ δὲ πεφανερώμεθα. ἐλπίζω δὲ καὶ ἐν ταῖς συνειδήσεσιν ὑμῶν πεφανερῶσθαι. οὐ γὰρ πάλιν ἑαυτοὺς συνίσταμεν ὑμῖν, ἀλλὰ ἀφορμὴν διδόντες ὑμῖν καυχήματος

EPISTOLA

undauit, pluribus gratias agentibus, exuberet in gloriam dei. Propterea non defatigamur, sed q̄uis extern⁹ homo noster corrumpitur, internus tamen renouatur in dies singulos. Nam momentanea leuitas afflictionis nostræ, mire, supra modum æternū pondus gloriæ parit nobis, dum nō spectamus ea quæ uidentur, sed ea quæ non uidentur. Nam quæ uidentur, temporaria sunt, at quæ nō uidentur, æterna. Scimus enim, quod si terrenū V
nostrū domiciliū tabernaculi, destructū fuerit, ædificationē ex deo habemus, domicilium non manufactū, æternū in cœlis. Nam in hoc gemimus, domiciliū nostrum, quod e cœlo est, superindui desyderantes. Si tamen induti, nō nudi reperiemur. Etenim qui sumus in tabernaculo, gemim⁹, onerati, propterea quod nolimus exui, sed superindui, ut absorbeatur mortalitas a uita. Porro qui parauit nos in hoc ipsum, deus est, qui idem dedit nobis arrabonē spiritus. Itaq; bono animo sumus semper, & scimus, quod cum domi sumus in corpore, peregrinamur a deo. Per fidem enim ambulamus non per speciem. Confidimus autem & ꝓbamus magis, peregre abesse a corpore, & præsentes adesse apud deum. Quapropter cōtendimus, siue domi p̄sentes siue foris peregre agētes, ut illi placeam⁹. Oēs em̄ nos manifestari oportet, corā tribunali Christi, ut reportet unusq̄sq; ea q̄ fiunt ꝓ corp⁹, iuxta id q̄d fecit, siue bonū, siue malū. Sciētes igit̄ terrorē illū dn̄i, suadem⁹ hoibus, deo uero manifesti fuim⁹. Spero autem nos & in cōscientijs uestris manifestos esse. Nō em̄ iterū nosipsos cōmēdamus uobis, sed occasionē dam⁹ uobis glo-

καυχήματος ὑμῶν ὑπὲρ ἡμῶν, ἵνα ἔχητε πρὸς τοὺς ἐν προσώπῳ καυχωμένους, καὶ οὐ καρδίᾳ, εἴτε ἐξέστημεν, θεῷ, εἴτε σωφρονοῦμεν, ὑμῖν. ἡ γὰρ ἀγάπη τοῦ ΧΡΙΣΤΟΥ συνέχει ἡμᾶς, κρίναντας τοῦτο, ὅτι εἷς ὑπὲρ πάντων ἀπέθανεν, ἄρα οἱ πάντες ἀπέθανον, καὶ ὑπὲρ πάντων ἀπέθανεν, ἵνα οἱ ζῶντες μηκέτι ἑαυτοῖς ζῶσιν, ἀλλὰ τῷ ὑπὲρ αὐτῶν ἀποθανόντι καὶ ἐγερθέντι. ὥστε ἡμεῖς ἀπὸ τοῦ νῦν οὐδένα οἴδαμεν κατὰ σάρκα. εἰ δὲ καὶ ἐγνώκαμεν κατὰ σάρκα ΧΡΙΣΤΟΝ, ἀλλὰ νῦν οὐκ ἔτι γινώσκομεν. ὥστε εἴ τις ἐν ΧΡΙΣΤΩ καινὴ κτίσις, τὰ ἀρχαῖα παρῆλθεν, ἰδοὺ γέγονε καινὰ τὰ πάντα, τὰ δὲ πάντα ἐκ τοῦ θεοῦ, τοῦ καταλλάξαντος ἡμᾶς ἑαυτῷ, διὰ ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ, καὶ δόντος ἡμῖν τὴν διακονίαν τῆς καταλλαγῆς, ὡς ὅτι θεὸς ἦν ἐν ΧΡΙΣΤΩ, κόσμον καταλλάσσων ἑαυτῷ, μὴ λογιζόμενος αὐτοῖς τὰ παραπτώματα αὐτῶν, καὶ θέμενος ἐν ἡμῖν τὸν λόγον τῆς καταλλαγῆς. ὑπὲρ ΧΡΙΣΤΟΥ οὖν πρεσβεύομεν, ὡς τοῦ θεοῦ παρακαλοῦντος δι' ἡμῶν, δεόμεθα ὑπὲρ ΧΡΙΣΤΟΥ, καταλλάγητε τῷ θεῷ. τὸν γὰρ μὴ γνόντα ἁμαρτίαν ὑπὲρ ἡμῶν ἁμαρτίαν ἐποίησεν, ἵνα ἡμεῖς γενώμεθα δικαιοσύνη θεοῦ ἐν αὐτῷ. συνεργοῦντες δὲ καὶ παρακαλοῦμεν, μὴ εἰς κενὸν τὴν χάριν δέξασθαι ὑμᾶς, λέγει γάρ καιρῷ δεκτῷ ἐπήκουσά σου, καὶ ἐν ἡμέρᾳ σωτηρίας ἐβοήθησά σοι. ἰδοὺ νῦν καιρὸς εὐπρόσδεκτος, ἰδοὺ νῦν ἡμέρα σωτηρίας. μηδεμίαν ἐν μηδενὶ διδόντες προσκοπήν, ἵνα μὴ μωμηθῇ ἡ διακονία, ἀλλ' ἐν παντὶ συνιστῶντες ἑαυτοὺς ὡς θεοῦ διάκονοι, ἐν ὑπομονῇ πολλῇ, ἐν θλίψεσιν, ἐν ἀνάγκαις, ἐν στενοχωρίαις, ἐν πληγαῖς, ἐν φυλακαῖς, ἐν ἀκαταστασίαις, ἐν κόποις ἐν ἀγρυπνίαις, ἐν νηστείαις ἐν ἁγνότητι, ἐν γνώσει, ἐν μακροθυμίαις, ἐν χρηστότητι, ἐν πνεύματι ἁγίῳ, ἐν ἀγάπῃ ἀνυποκρίτῳ, ἐν λόγῳ ἀληθείας, ἐν δυνάμει

gloriandi de nobis, ut aliqd habeatis aduersus eos, qui in facie gloriantur, & nō in corde. Nam siue insanimus, deo insanimus, siue sani sumus, uobis sani sumus. Charitas em̄ Christi constringit nos, iudicātes illud, quod si unus pro omnibus mortuus fuit, ergo omnes mortui fuerūt, & pro oibus mortuus est, ut qui uiuunt, posthac nō sibi uiuāt, sed ei qui pro ipsis mortuus est, & resurrexit. Itaq; nos posthac neminē nouimus secundū carnem. Quod si etiā nouimus Christum secundum carnē, nunc tamen non amplius nouimus. Proinde si quis est in Christo, noua creatura est. Vetera preterierunt, ecce noua facta sunt oia. Oia aūt ex deo, qui reconciliauit nos sibi per Iesum Christū, & dedit nobis ministeriū recōciliationis, quando quidē deus erat in Christo, mundum reconcilians sibi, non imputans eis peccata sua, & ponēs nobis uerbū reconciliatiōis. Itaq; noīe Christi legatione fungimur, tanq̄ deo uos obsecrāte per nos, rogamus pro Christo, recōciliemini deo. eum enim qui nō nouit peccatū, pro nobis peccatū fecit, ut nos efficeremur iusticia dei in illo. Sed adiuuātes etiā exhortamur, ne in uacuū gratiā receperitis. Dicit enim. In tēpore accepto exaudiui te, & in die salutis succurri tibi. Ecce nūc tempus acceptū, ecce nūc dies salutis. Ne quā ulli demus offensionē, ne rephendat̄ ministeriū, sed in oibus cōmendemus nosipsos, ut dei ministri, ī tolerātia multa, in afflictionib9, ī necessitatib9, in anxietatib9, in plagis, ī carcerib9, in seditionib9, in uigiliis, ī ieiuniis, ī puritate, ī sciētia, in lōganimitatib9, in benignitate, in spū sctō, ī charitate nō simulata, ī sermone ueritatis, in

δωνάμει θεοῦ, διὰ τῶν ὅπλων τ δικαιοσύ-
νης, τῶν δεξιῶν, καὶ ἀριστερῶν, διὰ δόξης, καὶ ἀτι
μίας, διὰ δυσφημίας, καὶ εὐφημίας, ὡς πλά
νοι καὶ ἀληθῆς, ὡς ἀγνοούμενοι, καὶ ἐπιγινω/
σκόμενοι, ὡς ἀποθνήσκοντες, καὶ ἰδοὺ ζῶ/
μεν, ὡς παιδευόμενοι, καὶ μὴ θανατούμε-
νοι, ὡς λυπούμενοι, ἀεὶ δὲ χαίροντες, ὡς πτω
χοὶ, πολλοὺς δὲ πλουτίζοντες, ὡς μηδὲν
ἔχοντες, καὶ πάντα κατέχοντες. τὸ στόμα
ἡμῶν ἀνέῳγε πρὸς ὑμᾶς κορίνθιοι. ἡ καρ-
δία ἡμῶν πεπλάτυνται, οὐ στενοχωρεῖσθε
ἐν ἡμῖν, στενοχωρεῖσθε δὲ ἐν τοῖς σπλάγχ-
νοις ὑμῶν. τὴν δὲ αὐτὴν ἀντιμισθίαν ὡς
τέκνοις λέγω. πλατύνθητε καὶ ὑμεῖς, μὴ
γίνεσθε ἑτεροζυγοῦντες ἀπίστοις. τίς γὰρ με/
τοχὴ δικαιοσύνῃ καὶ ἀνομίᾳ; τίς δὲ κοι/
νωνία φωτὶ πρὸς σκότος; τίς δὲ συμφώνησις
χριστῷ πρὸς βελίαρ; ἢ τίς μερὶς πιστῷ
μετὰ ἀπίστου; τίς δὲ συγκατάθεσις ναῷ θεοῦ
μετὰ εἰδώλων; ὑμεῖς γὰρ ναὸς θεοῦ ἐσὲ ζῶν
τος, καθὼς εἶπεν ὁ θεός. ὅτι ἐνοικήσω ἐν αὐ
τοῖς. καὶ ἐμπεριπατήσω, καὶ ἔσομαι αὐτῶν θεὸς.
καὶ αὐτοὶ ἔσονταί μοι λαός. διὸ ἐξέλθετε
ἐκ μέσου αὐτῶν, καὶ ἀφορίσθητε, λέγει κύ-
ριος, καὶ ἀκαθάρτου μὴ ἅπτεσθε, κἀγὼ εἰσ
δέξομαι ὑμᾶς, καὶ ἔσομαι ὑμῖν εἰς πατέ/
ρα, καὶ ὑμεῖς ἔσεσθέ μοι εἰσ υἱοὺς καὶ θυ-
τέρας, λέγει κύριος παντοκράτωρ. τάυτας
οὖν ἔχοντες τὰς ἐπαγγελίας ἀγαπητοὶ,
καθαρίσωμεν ἑαυτοὺς ἀπὸ παντὸς μολυσ
μοῦ σαρκὸς καὶ πνεύματος, ἐπιτελοῦντες ἁγι
ωσύνην ἐν φόβῳ θεοῦ. χωρήσατε ἡμᾶς. οὐδένα
ἠδικήσαμεν, οὐδένα ἐφθείραμεν, οὐδένα ἐ
πλεονεκτήσαμεν. οὐ πρὸς κατάκρισιν λέγω.
προείρηκα γάρ, ὅτι ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν ἐστὲ εἰς τὸ
συναποθανεῖν καὶ συζῆν. πολλή μοι παῤῥησία
πρὸς ὑμᾶς, πολλή μοι καύχησις ὑπὲρ ὑμῶν, πε
πλήρωμαι τῇ παρακλήσει, ὑπερπερισσεύομαι τῇ
χαρᾷ ἐπὶ πάσῃ τῇ θλίψει ἡμῶν, καὶ γὰρ ἐλθόντ
ἡμῶν εἰσ μακε

potentia dei, per arma iusticiæ dextra & siniſtra, per gloriã & ignominiã, per coniuicia & laudes, tãq̃ impoſtores, & tñ ueraces. quaſi ignoti, & tñ noti. quaſi morientes, & ecce uiuimus. quaſi correpti, & non occiſi. quaſi dolentes, ſemper tamen gaudentes. quaſi pauperes, multos tamen ditantes, ut nihil habentes, & oia poſſidentes. Os noſtrũ apertũ eſt erga uos Corinthij. Cor noſtrũ dilatatũ eſt, ne litis angusti in nobis. Sitis aũt angusti, in uiſceribus ueſtris. Eandẽ aũt remunerationẽ, ut filijs polliceor. Dilatemini & uos, ne ducatis iugũ cũ incredulis. Quod eñ cõſortium iuſticiæ cũ iiuſticia? aut quæ cõmunio luci cum tenebris? aut quæ cõcordia Chriſto cũ Belial? aut q̃ pars fideli cũ infideli? aut quid cõuenit tẽplo dei, cũ ſimulacris? Nã uos templũ dei eſtis uiuẽtis, quẽadmodũ dixit deus. Inhabitabo in illis, & inambulabo, & ero illoꝝ deus, & ipſi erũt mihi populus. Quapropter exite de medio illorũ, & ſeparemini ab illis dicit dñs, & imundũ ne tetigeritis, & ego ſuſcipiã uos, & ero uobis in patrẽ, & uos eritis mihi in filios & filias, dicit dñs oipotens.

VII Illas igitur ꝓmiſſiones cũ habeamus chariſſimi, mũdemus noſipſos ab omni inquinamẽto carnis & ſpũs, perficientes ſanctimoniã in timore dei. Capaces eſtote noſtri, neminẽ leſimus, neminẽ corrupimus, neminẽ fraudauimus. Nõ hoc ad cõdemnationẽ uẽſtri dico. Siqdẽ iam ante dixi uobis, qd̃ in cordibus noſtris eſtis ad commoriendum, & conuiuendum. Multa mihi fiducia erga uos, multa mihi gloriatio de uobis, impletus ſum cõſolatione, uehemẽter exũdo gaudio, in omni afflictiõe noſtra. Etenim cum uenieſſem in Mace/

Digitized by Google

ὑμῶν εἰς μακεδονίαν, οὐδεμίαν ἔσχηκεν ἄνεσιν ἡ σὰρξ ἡμῶν, ἀλλ' ἐν παντὶ θλιβόμενοι· ἔξωθεν μάχαι, ἔσωθεν φόβοι. ἀλλ' ὁ παρακαλῶν τοὺς ταπεινοὺς, παρεκάλεσεν ἡμᾶς ὁ θεὸς, ἐν τῇ παρουσίᾳ τίτου· οὐ μόνον δὲ ἐν τῇ παρουσίᾳ αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ παρακλήσει ᾗ παρεκλήθη ἐφ' ὑμῖν, ἀναγγέλλων ἡμῖν τὴν ὑμῶν ἐπιπόθησιν, τὸν ὑμῶν ὀδυρμόν, τὸν ὑμῶν ζῆλον ὑπὲρ ἐμοῦ· ὥστε με μᾶλλον χαρῆναι, ὅτι ἐν μὴ ἐλύπησα ὑμᾶς ἐν τῇ ἐπιστολῇ, οὐ μεταμέλομαι, εἰ καὶ μετεμελόμην. βλέπω γὰρ, ὅτι ἡ ἐπιστολὴ ἐκείνη εἰ καὶ πρὸς ὥραν ἐλύπησεν ὑμᾶς, νῦν χαίρω, οὐχ ὅτι ἐλυπήθητε, ἀλλ' ὅτι ἐλυπήθητε εἰς μετάνοιαν· ἐλυπήθητε γὰρ κατὰ θεὸν, ἵνα ἐν μηδενὶ ζημιωθῆτε ἐξ ἡμῶν. ἡ γὰρ κατὰ θεὸν λύπη μετάνοιαν εἰς σωτηρίαν ἀμεταμέλητον κατεργάζεται, ἡ δὲ τοῦ κόσμου λύπη, θάνατον κατεργάζεται. ἰδοὺ γὰρ αὐτὸ τοῦτο, τὸ κατὰ θεὸν λυπηθῆναι ὑμᾶς, πόσην κατειργάσατο ὑμῖν σπουδὴν, ἀλλὰ ἀπολογίαν, ἀλλὰ ἀγανάκτησιν, ἀλλὰ φόβον, ἀλλὰ ἐπιπόθησιν, ἀλλὰ ζῆλον, ἀλλ' ἐκδίκησιν· ἐν παντὶ συνεστήσατε ἑαυτοὺς ἁγνοὺς εἶναι ἐν τῷ πράγματι. ἄρα εἰ καὶ ἔγραψα ὑμῖν, οὐχ ἕνεκεν τοῦ ἀδικήσαντος, οὐδὲ ἕνεκεν τοῦ ἀδικηθέντος, ἀλλ' ἕνεκεν τοῦ φανερωθῆναι τὴν σπουδὴν ὑμῶν τὴν ὑπὲρ ἡμῶν πρὸς ὑμᾶς, ἐνώπιον τοῦ θεοῦ. διὰ τοῦτο παρακεκλήμεθα ἐπὶ τῇ παρακλήσει ὑμῶν, περισσοτέρως δὲ μᾶλλον ἐχάρημεν, ἐπὶ τῇ χαρᾷ τίτου, ὅτι ἀναπέπαυται τὸ πνεῦμα αὐτοῦ ἀπὸ πάντων ὑμῶν, ὅτι εἴ τι αὐτῷ ὑπὲρ ὑμῶν κεκαύχημαι, οὐκ κατῃσχύνθην, ἀλλ' ὡς πάντα ἐν ἀληθείᾳ ἐλαλήσαμεν ὑμῖν, οὕτω καὶ ἡ καύχησις ἡμῶν ἡ ἐπὶ τίτου, ἀλήθεια ἐγενήθη, καὶ τὰ σπλάγχνα αὐτοῦ περισσοτέρως εἰς ὑμᾶς ἐστιν. ἀναμιμνησκομένου τὴν πάντων ὑμῶν ὑπακοὴν, ὡς μετὰ φόβου καὶ τρόμου ἐδέξασθε αὐτόν. χαίρω ὅτι ἐν

in Macedoniã, nullã habuit relaxationẽ caro noſtra, ſed in oĩbus affligebamur. Foris pugnæ, intus terrores. Verũ q cõſolatur humiles, cõſolat⁹ eſt nos deus, in aduentu Titi. Nõ ſolũ aũt in aduentu illius, uerũ etiã in cõſolatiõe, quã ille accepit de uobis, cũ annũciaret mihi ueſtrũ deſyderium, ueſtrũ fletũ, ueſtrũ erga me ſtudiũ, adeo ut magis gauiſus fuerim. Nã etiãſi contriſtaui uos in epſa, nõ pœnitet, cũ uis pœnitebat. Video nanq; qd epſa illa, tametſi ad tẽpus cõtriſtauit uos, nunc gaudeo, nõ qd cõtriſtati fueritis, ſed qd cõtriſtati ſitis ad pœnitẽtiã. Nã cõtriſtati eſtis ſecũdũ deũ, ſicut nulla in re detrimẽto ſitis affecti p me, nã q ſecundũ deũ eſt dolor, pœnitẽtiã ĩ ſalutẽ haud pœnitẽdã parit, cõtra mundi dolor, mortẽ adfert. Ecce eñ iſtuc ipſũ, qd ſecundũ deũ cõtriſtati fuiſtis, quantã in uobis genuit ſollicitudinẽ, imo ſatiſfactionẽ, imo indignationẽ, imo timorẽ, imo deſideriũ, imo uindictã. Siquidẽ ubiq; cõmendaſtis uoſipſos, qd puri ſitis in eo negocio. Proinde tamet ſi ſcripſi uobis, nõ id feci, eius cauſa, q leſerat, nec ei⁹ cauſa q leſus fuerat, ſed ob id, ut palam fieret, ſtudium ueſtrũ de nobis apud uos, in conſpectu dei. Propter hoc cõſolationẽ accepimus, ex cõſolatiõe ueſtri. quin uberius inſuper gauiſi fuim⁹ ob gaudiũ Titi, qd refocillatus ſit ſpũs illius ab oĩbus uobis. quod ſi qd apud illũ de uobis gloriatus ſũ, nõ fuerim pudefactus, ſed ut oĩa ĩ ☧itate locuti ſum⁹ uobis, ita & gl'atio noſtra, q̃ uſus erã apud Titũ, ueritas facta eſt. Et uiſcera illi⁹, maiorẽ in modũ erga uos affecta ſũt, dũ recolit oĩum ueſtrũ obedientiã, quẽadmodũ cũ timore & tremore exceperitis ſe. Gaudeo

καὶ ὅτι ἐν παντὶ θαῤῥῶ ἐν ὑμῖν. γνωρί-
ζομεν δὲ ὑμῖν ἀδελφοὶ, τὴν χάριν τοῦ θεοῦ, τὴν
δεδομένην ἐν ταῖς ἐκκλησίαις τῆς μακεδο-
νίας, ὅτι ἐν πολλῇ δοκιμῇ θλίψεως, ἡ περισ-
σεία τῆς χαρᾶς αὐτῶν, καὶ ἡ κατὰ βάθους
πτωχεία αὐτῶν, ἐπερίσσευσεν εἰς τὸν πλοῦ-
τον τῆς ἁπλότητος αὐτῶν. ὅτι κατὰ δύνα-
μιν μαρτυρῶ, καὶ ὑπὲρ δύναμιν αὐθαίρετοι
μετὰ πολλῆς παρακλήσεως, δεόμενοι ἡμῶν τὴν
χάριν, καὶ τὴν κοινωνίαν τῆς διακονίας τῆς εἰς
τοὺς ἁγίους δι' ἐξαδὸς ἡμῶν, καὶ οὐ καθὼς ἠλ-
πίσαμεν, ἀλλ' ἑαυτοὺς ἔδωκαν πρῶτον τῷ
κυρίῳ, καὶ ἡμῖν, διὰ θελήματος θεοῦ, εἰς τὸ
παρακαλέσαι ἡμᾶς τίτον, ἵνα καθὼς προ-
ενήρξατο, οὕτως καὶ ἐπιτελέσῃ εἰς ὑμᾶς καὶ τὴν
χάριν ταύτην. ἀλλ' ὥσπερ ἐν παντὶ περι-
σσεύετε πίστει, καὶ λόγῳ, καὶ γνώσει, καὶ πά-
κ.6 σῃ σπουδῇ, καὶ τῇ ἐξ ὑμῶν ἐν ἡμῖν ἀγάπῃ,
ἵνα καὶ ἐν ταύτῃ τῇ χάριτι περισσεύητε. οὐ
κατ' ἐπιταγὴν λέγω, ἀλλὰ διὰ τῆς ἑτέρων
σπουδῆς, καὶ τὸ τῆς ὑμετέρας ἀγάπης γνή-
σιον δοκιμάζων. γινώσκετε γὰρ τὴν χά-
ριν τοῦ κυρίου ἡμῶν ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ, ὅτι
δι' ὑμᾶς ἐπτώχευσε πλούσιος ὤν, ἵνα ὑμεῖς
τῇ ἐκείνου πτωχείᾳ πλουτήσητε. καὶ γνώμην
ἐν τούτῳ δίδωμι. τοῦτο γὰρ ὑμῖν συμφέρει,
οἵτινες οὐ μόνον τὸ ποιῆσαι, ἀλλὰ καὶ τὸ
θέλειν προενήρξασθε ἀπὸ πέρυσι. νυνὶ δὲ καὶ
τὸ ποιῆσαι ἐπιτελέσατε, ὅπως καθάπερ ἡ
προθυμία τοῦ θέλειν, οὕτως καὶ τὸ ἐπιτε-
λέσαι ἐκ τοῦ ἔχειν. εἰ γὰρ ἡ προθυμία πρόκει-
ται, καθὸ ἐὰν ἔχῃ τις εὐπροσδέκτως
οὐ καθὸ οὐκ ἔχει, οὐ γὰρ ἵνα ἄλλοις ἄνεσις,
ὑμῖν δὲ θλῖψις, ἀλλ' ἐξ ἰσότητος ἐν τῷ νῦν καιρῷ, τὸ ὑμῶν περίσσευμα, εἰς τὸ ἐκείνων ὑστέ-
ρημα, ἵνα καὶ τὸ ἐκείνων περίσσευμα γένη-
ται εἰς τὸ ὑμῶν ὑστέρημα, ὅπως γένηται
ἰσότης, καθὼς γέγραπται. ὁ τὸ πολὺ, οὐκ
ἐπλεόνασε· καὶ ὁ τὸ ὀλίγον, οὐκ ἠλαττόνησεν.

χάρις

EPISTOLA

quod in oibus fidimus uobis. Certiores VIII
aũt uos facio frẽs, de gratia dei, q̃ data fu
it in eccleſijs Macedoniæ, qm̃ in multa ꝓ
batione afflictionis, exuberauit gaudiũ
illoꝝ, & ꝓfunda paupertas illoꝝ, exunda
uit in diuitias, ſimplicitatis ipſoꝝ. Nã ꝓ
uiribus illis perhibeo teſtimoniũ, etiã ſu-
pra uires, prompti fuerunt, multa cũ ob-
teſtatione rogãtes nos, ut beneficiũ & ſo
cietatẽ miniſterij ſuſciperem⁹ in ſctos, ac
nõ q̃tenus ſperabamus, quinetiã ſemetip
ſos tradiderũt primũ deo, deinde & no-
bis, ꝑ uoluntatẽ dei, in hoc ut adhortare-
mur Titũ, ut quẽadmodũ ante cœpiſſet,
ita & cõſũmaret, hãc quoq; ergã uos bñficentiã.
Sed quẽadmodũ in oñi abũdatis fide &
ſermone, & ſciẽtia, & omni diligẽtia, & in
ea q̃ ex uobis in nobis eſt charitate, ut in
hac quoq; beneficentia abundetis. nõ ſe-
cũdũ imperiũ loquor, ſed ꝑ alioꝝ officiũ
etiã ueſtræ dilectiõis ſynceritatẽ appbãs.
Noſtis em̃ beneficentiã dñi noſtri Ieſu
Chriſti, quod ꝓpter nos pauꝑ fact⁹ ſit, cũ
eſſet diues, ut uos illius pauꝑtate diteſce-
retis, & cõſiliũ in hoc do, nã hoc uobis cõ
ducit, q̃ quidẽ nõ ſolũ facere, ueꝝ etiã uel
le iam cœpiſtis anno ſupiore. Nũc aũt &
illud qd' facere cœpiſtis, pficite, ut quẽad-
modũ uolũtas ꝓpta fuit, ita & perficia
tis ex eo qd' poteſtis. Etem̃ ſi prius adſit
animi ꝓptitudo, ea iuxta quicqd illud
eſt, quod poſſidet aliq⁹, accepta eſt, nõ iu
xta id quod nõ poſſidet. Non em̃, ut alijs
relaxatio ſit, uobis autẽ anguſtia, ſed ut
ex æquabilitate in hoc tẽpore ueſtra co-
pia illorum ſuccurrat inopiæ, & illoꝝ co
pia, ueſtræ ſuccurrat inopiæ, ut fiat æqua
bilitas, quẽadmodũ ſcriptũ eſt. Qui mul
tum habebat, huic nihil ſuperfuit, & qui
paulum habebat, is non minus habuit.

Gratia

Digitized by Google

χάρις δὲ τῷ θεῷ, τῷ δι-δόντι τὴν τοιαύτην
σπουδὴν ὑπὲρ ὑμῶν ἐν τῇ καρδίᾳ τίτου, ὅτι τὴν
μὲν παράκλησιν ἐδέξατο, σπουδαιότερος
δὲ ὑπάρχων, αὐθαίρετος δὲ ἦλθε πρὸς ὑμᾶς.
συνεπέμψαμεν δὲ μετ' αὐτοῦ τὸν ἀδελφόν, οὗ
ὁ ἔπαινος ἐν τῷ εὐαγγελίῳ, διὰ πασῶν
τῶν ἐκκλησιῶν, οὐ μόνον δὲ, ἀλλὰ καὶ χειρο-
τονηθεὶς ὑπὸ τῶν ἐκκλησιῶν, συνέκδημος ἡμῶν
σὺν τῇ χάριτι ταύτῃ, τῇ διακονουμένῃ ὑφ' ἡ-
μῶν, πρὸς τὴν αὐτοῦ τοῦ κυρίου δόξαν, καὶ προθυ-
μίαν ἡμῶν, στελλόμενοι τοῦτο, μή τις ἡμᾶς
μωμήσηται ἐν τῇ ἁδρότητι ταύτῃ, τῇ διακο-
νουμένῃ ὑφ' ἡμῶν, προνοούμενοι καλὰ, οὐ μό-
νον ἐνώπιον κυρίου, ἀλλὰ καὶ ἐνώπιον ἀνθρώ-
πων. συνεπέμψαμεν δὲ αὐτοῖς τὸν ἀ-
δελφὸν ἡμῶν, ὃν ἐδοκιμάσαμεν ἐν πολ-
λοῖς πολλάκις σπουδαῖον ὄντα, νυνὶ δὲ πο-
λὺ σπουδαιότερον, πεποιθήσει πολλῇ τῇ
εἰς ὑμᾶς, εἴτε ὑπὲρ τίτου, κοινωνὸς ἐμὸς καὶ
εἰς ὑμᾶς συνεργός, εἴτε ἀδελφοὶ ἡμῶν ἀ-
πόστολοι ἐκκλησιῶν, δόξα χριστοῦ. τὴν
οὖν ἔνδειξιν τῆς ἀγάπης ὑμῶν καὶ ἡμῶν καυ-
χήσεως ὑπὲρ ὑμῶν, εἰς αὐτοὺς ἐνδείξασθε εἰς
πρόσωπον τῶν ἐκκλησιῶν. περὶ μὲν γὰρ τὴν
διακονίαν τὴν εἰς τοὺς ἁγίους περισσόν μοί ἐστι
τὸ γράφειν ὑμῖν, οἶδα γὰρ τὴν προθυμίαν ὑμῶν
ἣν ὑπὲρ ὑμῶν καυχῶμαι μακεδόσιν, ὅτι ἀ-
χαΐα παρεσκεύασται ἀπὸ πέρυσι, καὶ ὁ ἐξ ὑμῶν
ζῆλος, ἠρέθισε τοὺς πλείονας. ἔπεμψα δὲ τοὺς
ἀδελφοὺς, ἵνα μὴ τὸ καύχημα ἡμῶν τὸ ὑπὲρ
ὑμῶν, κενωθῇ ἐν τῷ μέρει τούτῳ, ἵνα καθὼς ἔλε-
γον, παρεσκευασμένοι ἦτε, μήπως ἐὰν ἔλθωσιν σὺν
ἐμοὶ μακεδόνες, καὶ εὕρωσιν ὑμᾶς ἀπαρασκευ-
άστους, καταισχυνθῶμεν ἡμεῖς, ἵνα μὴ λέγω
μεν ὑμεῖς ἐν τῇ ὑποστάσῃ ταύτῃ τῆς καυχήσεως. ἀνα-
γκαῖον οὖν ἡγησάμην παρακαλέσαι τοὺς ἀδελ-
φοὺς, ἵνα προέλθωσιν εἰς ὑμᾶς, καὶ προκατα-
ρτίσωσι τὴν προκεκηρυγμένην εὐλογίαν ὑμῶν
ταύτην ἑτοίμην εἶναι, οὕτως ὡς εὐλογίαν, καὶ μὴ
ὡσπὴ πλεονεξίαν. τοῦτο δὲ φημὶ, ὁ σπείρων
φειδομένως
καὶ θερίσει,

Gratia aũt deo, qui dedit eandẽ sollicitudinẽ p uobis in corde Titi, quia nostrã exhortationẽ acceperit, p quã ita reddit⁹ est diligẽtior, ut tñ suapte sponte ad uos uenerit. Misimus aũt una cũ illo fratrẽ, cui⁹ laus est in euãgelio, p oẽs ecclesias, nec id solũ, uerũ etiã delectus est ab ecclesijs, comes peregrinationis nostræ, cũ hac bñficẽtia q̃ administrat⁹ a nobis, ad ipsi⁹ dñi gloriã, & animi nostri ꝓmptitudinẽ, declinãtes hoc, ne qs nos carpat, in hac exuberãtia, q̃ administrat⁹ a nobis, ꝓcurãtes bona, non tm̃ corã deo, sed etiã corã hoibus. Misim⁹ aũt una cũ illis frẽm nostrũ, quẽ probaueram⁹ i multis sepenumero, qd diligẽs esset. Nũc aũt multo diligẽtior, ob multã fiduciã, quã habeo erga uos siue Titi noĩe, qui socius meus est, & erga uos adiutor, siue alior⁹, q frẽs nostri sũt, & legati ecclesiar⁹, gloria Christi. Proinde documẽtũ charitatis uestræ, & nostræ de uobis gloriatiõis in eos demõstretis etiã in cõspectu ecclesiar⁹. Nã de submini- IX
stratiõe quidẽ q̃ fiat in sctõs, supuacuũ ẽ mihi scribere uobis, noui em̃ ꝓmptitudinẽ animi uestri, quã de uobis iacto apud Macedones. Q̃m Achaia parata ẽ, ab anno supiore, & uestrũ exẽplũ ꝓuocauit cõplures. Misim⁹ tñ hos frẽs, ne gl̃ia nostra q̃ glorior de uobis inanis fiat i hac parte, ut quẽadmodũ dicebã, parati sitis, ne q̃ pacto fiat, ut si mecũ uenerint Macedões & offenderint uos ĩparatos, nos pudore suffũdamur, ut ne dicã uos, i hoc argumẽto gl̃atiõis. ꝓinde necessariũ arbitrat⁹ sũ, adhortari frẽs, ut pri⁹ accederẽt ad uos, & ꝓpararẽt, iam añ promissam bonã collectam uestrã, ut ea sit i ꝓmptu, sic tãq̃ bona collecta, & nõ tanq̃ auaritia. Illud autem dico. Qui seminat parciter, parciter

Digitized by Google

μὴ λελύπησαι, καὶ ὁ σπείρων ἐπ' εὐλογίαις, ἐπ' εὐλογίαις καὶ θερίσει. ἕκαστος καθὼς προαιρεῖται τῇ καρδίᾳ, μὴ ἐκ λύπης ἢ ἐξ ἀνάγκης. ἱλαρὸν γὰρ δότην ἀγαπᾷ ὁ θεός. δυνατὸς δὲ ὁ θεὸς πᾶσαν χάριν περισσεῦσαι εἰς ὑμᾶς, ἵνα ἐν παντὶ πάσαν αὐτάρκειαν ἔχοντες, περισσεύητε εἰς πᾶν ἔργον ἀγαθόν. καθὼς γέγραπται. ἐσκόρπισεν, ἔδωκε τοῖς πένησιν, ἡ δικαιοσύνη αὐτοῦ μένει εἰς τὸν αἰῶνα. ὁ δὲ ἐπιχορηγῶν σπέρμα τῷ σπείροντι, καὶ ἄρτον εἰς βρῶσιν, χορηγήσαι, καὶ πληθύναι τὸν σπόρον ὑμῶν καὶ αὐξήσαι τὰ γενήματα τῆς δικαιοσύνης ὑμῶν· ἐν παντὶ πλουτιζόμενοι εἰς πᾶσαν ἁπλότητα, ἥτις κατεργάζεται δι' ἡμῶν εὐχαριστίαν τῷ θεῷ. ὅτι ἡ διακονία τῆς λειτουργίας ταύτης οὐ μόνον ἐστὶ προσαναπληροῦσα τὰ ὑστερήματα τῶν ἁγίων, ἀλλὰ καὶ περισσεύουσα διὰ πολλῶν εὐχαριστίαις τῷ θεῷ, διὰ τῆς δοκιμῆς διακονίας ταύτης, δοξάζοντες τὸν θεὸν ἐπὶ τῇ ὑποταγῇ, τῆς ὁμολογίας ὑμῶν, εἰς τὸ εὐαγγέλιον τοῦ ΧΡΙΣΤΟΥ, καὶ ἁπλότητι τῆς κοινωνίας εἰς αὐτοὺς καὶ εἰς πάντας, καὶ αὐτῶν δεήσει ὑπὲρ ὑμῶν ἐπιποθούντων ὑμᾶς, διὰ τὴν ὑπερβάλλουσαν χάριν τοῦ θεοῦ ἐφ' ὑμῖν. χάρις δὲ τῷ θεῷ, ἐπὶ τῇ ἀνεκδιηγήτῳ αὐτοῦ δωρεᾷ. Αὐτὸς δὲ ἐγὼ παῦλος παρακαλῶ ὑμᾶς διὰ τῆς πραότητος καὶ ἐπιεικείας τοῦ ΧΡΙΣΤΟΥ, ὃς κατὰ πρόσωπον μὲν ταπεινὸς ἐν ὑμῖν, ἀπὼν δὲ θαρρῶ εἰς ὑμᾶς· δέομαι δὲ τὸ μὴ παρὼν θαρρῆσαι τῇ πεποιθήσει ᾗ λογίζομαι τολμῆσαι, ἐπί τινας τοὺς λογιζομένους ἡμᾶς, ὡς κατὰ σάρκα περιπατοῦντας· ἐν σαρκὶ δὲ περιπατοῦντες οὐ κατὰ σάρκα στρατευόμεθα. τὰ γὰρ ὅπλα τῆς στρατείας ἡμῶν οὐ σαρκικὰ, ἀλλὰ δυνατὰ τῷ θεῷ πρὸς καθαίρεσιν ὀχυρωμάτων, λογισμοὺς καθαιροῦντες, καὶ πᾶν ὕψωμα ἐπαιρόμενον κατὰ τῆς γνώσεως τοῦ θεοῦ, καὶ αἰχμαλωτίζοντες πᾶν νόημα

& messurus est, & qui seminat in benedictionibus, in bñdictionib⁹ & messurus ē
unusqsq; secundū propositū cordis, nō
ex molestia aut ex necessitate. Nā hilarē
datorē diligit deus. Potens est aūt deus
efficere, ut totū beneficiū i uos exuberet,
ut in oibus oēm sufficientiā habentes, ex
uberetis in omne opus bonū, quēadmodum scriptū est. Dispersit dedit pauperibus, iustitia eius manet in sæculū. Porro
q̄ suppeditat seminānti, & panē i cibū suppeditet, & multiplicet sementē uestrā, &
augeat, puētū iustitiæ uestræ, ut in oibus
locupletemini, in oēm simplicitatē, quæ p
uos efficit, ut gratiæ agant deo. Nā funct̄io huius ministerij, nō solū supplet ea
q̄ desunt sanctis, uerū etiā exuberat, in
hoc, quod per multos agātur gratiæ deo,
qui per probationē ministerij huius, glorificant deū, in obedientia consensus uestri, in euāgeliū Christi, & simplicitate cō
municationis in illos, & in omneis, & in illorum oratione pro uobis, qui desyderāt
uidere uos, propter eminentē gratiā dei
in uobis. Gratia aūt deo super inenarrabili
suo munere. Cæterū ipse ego paul⁹, ob X
secro uos, per lenitatē & mansuetudinē
Christi, qui iuxta faciē quidē humilis sū
inter uos, absens tamen audax sum erga
uos. Rogo aūt uos, ne præsens audeā ea
fiducia, q̄ existimor audax fuisse in quosdam, qui putant, nos ueluti secundū carnem ambulare, nā in carne ambulantes,
nō secundum carnem militamus. Siquidem arma militiæ nostræ non carnalia,
sed potentia deo, ad demolitionem munitionum, quibus munitiones demolimur, & omnē celsitudinem, quæ sustollit̄
aduersus scientiā dei, & captiuā ducimus
omnem

Digitized by Google

πᾶν νόημα εἰς τὴν ὑπακοὴν τοῦ ΧΡΙΣΤΟΥ, καὶ ἐν ἑτοίμῳ ἔχοντες ἐκδικῆσαι πᾶσαν παρακοὴν, ὅταν πληρωθῇ ὑμῶν ἡ ὑπακοή. τὰ κατὰ πρόσωπον βλέπετε. εἴ τις πέποιθεν ἑαυτῷ ΧΡΙΣΤΟΥ εἶναι, τοῦτο λογιζέσθω πάλιν ἀφ' ἑαυτοῦ, ὅτι καθὼς αὐτὸς ΧΡΙΣΤΟΥ, οὕτως καὶ ἡμεῖς ΧΡΙΣΤΟΥ. ἐάν τε γὰρ καὶ περισσότερόν τι καυχήσωμαι περὶ τῆς ἐξουσίας ἡμῶν, ἧς ἔδωκεν ὁ κύριος ἡμῖν, εἰς οἰκοδομὴν, καὶ οὐκ εἰς καθαίρεσιν ὑμῶν, οὐκ αἰσχυνθήσομαι, ἵνα μὴ δόξω ὡς ἂν ἐκφοβεῖν ὑμᾶς διὰ τῶν ἐπιστολῶν. ὅτι αἱ μὲν ἐπιστολαί φησι βαρεῖαι καὶ ἰσχυραί, ἡ δὲ παρουσία τοῦ σώματος ἀσθενὴς, καὶ ὁ λόγος ἐξουθενημένος. τοῦτο λογιζέσθω ὁ τοιοῦτος, ὅτι οἷοί ἐσμεν τῷ λόγῳ δι' ἐπιστολῶν ἀπόντες, τοιοῦτοι καὶ παρόντες τῷ ἔργῳ. οὐ γὰρ τολμῶμεν ἐγκρῖναι ἢ συγκρῖναι ἑαυτούς τισιν τῶν ἑαυτοὺς συνιστανόντων, ἀλλὰ αὐτοὶ ἐν ἑαυτοῖς ἑαυτοὺς μετροῦντες, καὶ συγκρίνοντες ἑαυτοὺς ἑαυτοῖς, οὐ συνιᾶσιν. ἡμεῖς δὲ οὐκ εἰς τὰ ἄμετρα καυχησόμεθα, ἀλλὰ κατὰ τὸ μέτρον τοῦ κανόνος οὗ ἐμέρισεν ἡμῖν ὁ θεὸς μέτρου ἐφικέσθαι ἄχρι καὶ ὑμῶν. οὐ γὰρ ὡς μὴ φθάνοντες εἰς ὑμᾶς, ὑπερεκτείνομεν ἑαυτούς. ἄχρι γὰρ καὶ ὑμῶν, ἐφθάσαμεν ἐν τῷ εὐαγγελίῳ τοῦ ΧΡΙΣΤΟΥ, οὐκ εἰς τὰ ἄμετρα καυχώμενοι ἐν ἀλλοτρίοις κόποις, ἐλπίδα ἔχοντες αὐξανομένης τῆς πίστεως ὑμῶν ἐν ὑμῖν, μεγαλυνθῆναι, κατὰ τὸν κανόνα ἡμῶν, εἰς περισσείαν, εἰς τὰ ὑπερέκεινα ὑμῶν εὐαγγελίσασθαι, οὐκ ἐν ἀλλοτρίῳ κανόνι εἰς τὰ ἕτοιμα καυχήσασθαι, ὁ δὲ καυχώμενος ἐν κυρίῳ καυχάσθω. οὐ γὰρ ὁ ἑαυτὸν συνιστῶν ἐκεῖνός ἐστι δόκιμος, ἀλλ' ὃν ὁ κύριος συνίστησιν. ὀφελόν ἀνείχεσθέ μου μικρόν τῇ ἀφροσύνῃ. ἀλλὰ καὶ ἀνέχεσθέ μου. ζηλῶ γὰρ ὑμᾶς θεοῦ ζήλῳ, ἡρμοσάμην

omnẽ cogitationẽ, in obedientiã Christi, & in promptu habemus uindictã in omnem obedientiã, cũ impleta fuerit uestra obedientia, quæ in cõspectu sunt uidete. Que sunt. Si quis de seipso cõfidit, quod Christi sit illud rursum perpendat ex seipso, quod quẽadmodum ipse Christi est, ita & nos Christi sumus. Nam si & amplius quippiam glorier de potestate nostra, quã dedit dñs nobis, in ædificationem, & nõ in destructionem uestri, nõ pudefiam, ne uidear, ceu perterrefacere uos p epistolas. Nã epistolæ quidẽ inquit, graues sunt & robustæ, at præsentia corporis infirma & sermo contẽptus. Hoc reputet, q istiusmodi est, qd q̃les sumus sermõe, p epl̃as cũ absumus, tales sum9, & cũ adsum9, facto. nõ em̃ audemus inserere, aut cõferre nosipsos cũ qbusdã, q seipsos cõmendãt; sed ipsi inter sese seipsos metiẽtes, & comparantes semet sibi, nõ intelligũt. At nos nõ in imẽsũ gloriabimur, uerũ iuxta mẽsurã regulæ, q̃ partitus est nobis de9, mẽsura pertingendi etiam usq; uos. nõ em̃ quasi non pertingamus usq; ad uos, extendimus nosipsos supra modum. Nam usq; ad uos quoq; peruenimus in euangelio Christi, non in immensum gloriantes in alienis laboribus, sperantes futurũ, ut suboleſcente fide, in uobis magnificemur, iuxta regulã nostram, in exuberantiam, ut ꝝs quoq; regionibus quæ ultra uos sunt euangelizem, nõ in aliena regula, ut de his q̃ parata sunt gloriemur, sed qui gloriat' in dño glorietur. Nõ em̃ qui seipsum cõmendat, ille ꝓbatus est, sed is quẽ dñs cõmendat. Vtinã tolerasſetis me pauliſp in insipiẽtia mea, imo & ſuffertis me, nã zelotipus sũ erga uos, dei zelo. XI

Adiunxi

ἡρμοσάμην γὰρ ὑμᾶς ἑνὶ ἀνδρὶ παρθένον
ἁγνὴν παραστῆσαι τῷ ΧΡΙΣΤΩ. φοβοῦμαι
δὲ μήπως ὡς ὁ ὄφις ἐξηπάτησεν τὴν
πανουργίᾳ αὐτοῦ, οὕτως φθαρῇ τὰ νοήματα
ὑμῶν, ἀπὸ τῆς ἁπλότητος τῆς εἰς τὸν ΧΡΙ/
κε ΣΤΟΝ. Εἰ μὲν γὰρ ὁ ἐρχόμενος ἄλλον ΙΗ/
ΣΟΥΝ κηρύσσει, ὃν οὐκ ἐκηρύξαμεν, ἢ πνεῦ/
μα ἕτερον λαμβάνετε, ὃ οὐκ ἐλάβετε, ἢ εὐαγ/
γέλιον ἕτερον, ὃ οὐκ ἐδέξασθε, καλῶς ἠνείχεσθε. Λογίζομαι γὰρ μηδὲν ὑστερηκέναι
τῶν ὑπερ λίαν ἀποστόλων. Εἰ δὲ καὶ ἰδιώτης
τῷ λόγῳ, ἀλλ' οὐ τῇ γνώσει, ἀλλ' ἐν παντὶ
φανερωθέντες ἐν πᾶσιν εἰς ὑμᾶς.
Ἢ ἁμαρτίαν ἐποίησα ἐμαυτὸν ταπεινῶν,
ἵνα ὑμεῖς ὑψωθῆτε, ὅτι δωρεὰν τὸ τοῦ θε/
οῦ εὐαγγέλιον εὐηγγελισάμην ὑμῖν; ἄλ/
λας ἐκκλησίας ἐσύλησα, λαβὼν ὀψώνιον
πρὸς τὴν ὑμῶν διακονίαν, καὶ παρὼν πρὸς
ὑμᾶς καὶ ὑστερηθεὶς οὐ κατενάρκησα οὐδε/
νός. τὸ γὰρ ὑστέρημά μου προσανεπλήρω/
σαν οἱ ἀδελφοὶ ἐλθόντες ἀπὸ μακεδονί/
ας, καὶ ἐν παντὶ ἀβαρῆ ὑμῖν ἐμαυτὸν ἐτή/
ρησα καὶ τηρήσω. Ἔστιν ἀλήθεια ΧΡΙΣΤΟΥ
ἐν ἐμοί, ὅτι ἡ καύχησις αὕτη, οὐ φραγήσε/
ται εἰς ἐμὲ ἐν τοῖς κλίμασι τῆς Ἀχαΐας.
διὰ τί; ὅτι οὐκ ἀγαπῶ ὑμᾶς; ὁ θεὸς οἶ/
δεν. ὃ δὲ ποιῶ, καὶ ποιήσω, ἵνα ἐκκόψω
τὴν ἀφορμὴν, τῶν θελόντων ἀφορμήν,
ἵνα ἐν ᾧ καυχῶνται εὑρεθῶσι καθὼς καὶ
ἡμεῖς. Οἱ γὰρ τοιοῦτοι ψευδαπόστολοι, ἐρ/
σκ γάται δόλιοι μετασχηματιζόμενοι εἰς ἀ/
ποστόλους ΧΡΙΣΤΟΥ, καὶ οὐ θαυμαστόν. αὐ/
τὸς γὰρ ὁ σατανᾶς μετασχηματίζεται εἰς
ἄγγελον φωτός. οὐ μέγα οὖν, εἰ καὶ διά/
κονοι αὐτοῦ μετασχηματίζονται, ὡς διά/
κονοι δικαιοσύνης, ὧν τὸ τέλος ἔσται κατὰ
τὰ ἔργα αὐτῶν. πάλιν λέγω, μή τίς με
δόξῃ ἄφρονα εἶναι, εἰ δὲ μήγε, κἂν ὡς ἄ/
φρονα δέξασθέ με, ἵνα μικρόν τι κἀγὼ
καυχήσωμαι

Adiunxi enim uos uni uiro, ut uirginem
castam exhiberetis Christo, sed metuo,
ne qua fiat, ut quẽadmodũ serpens Euã
decepit in uersutia sua, ita corrumpant
sensus uestri, a castitate, q̃ erat erga Chri
stũ. Nã si is, q uenit aliũ Iesũ p̃dicat, quẽ
nõ p̃dicauimus, aut si spm̃ aliũ accipitis,
quẽ nõ accepistis, aut euãgeliũ aliud, qd̃
non accepistis, recte sustinuissetis. Arbi/
tror em̃ me nihilo inferiorẽ fuisse eximijs
aplis. Cæterũ licet imperit⁹ sim sermõe,
nõ tñ sciẽtia. Vez ubiq; manifesti fuim⁹
in oibus erga uos. Nũ illud peccaui, quod
meipsum humiliarim, ut uos exaltaremi
ni? quod gratuito euangeliũ dei prædi/
cauerim uobis? Cæteras ecclesias dep̃da
tus sum, accepto ab illis stipẽdio, quo uo
bis inseruirem. Et cũ apud uos essem, &
egerem, nõ onerosus fui cuiq;. Nam in/
digentiam meã suppleuerunt fratres, q
uenerãt a Macedonia. & in omnibus, sic
me seruabã, ne cui essem onerosus, atq;
ita seruabo. est ueritas Christi in me, qd̃
hæc gloriatio nõ interrumpetur in me, in
regionibus Achaiæ. Quapropter? An
quod non diligã uos? Deus nouit. Verũ
quod facio, idem & faciam, ut amputẽ oc
casionem, ijs qui cupiunt occasionẽ, ut in
eo de quo gloriantur, reperiantur, quem
admodum & nos. Siquidem istiusmodi
pseudo apostoli, operarij dolosi sunt, sũ/
pta psona apostolorz Christi, atq; haud
mirũ, quandoquidẽ ipse satanas transf/
formatur in angelũ lucis. Nõ magnũ est
igit̃, si & ministri illius, personã in se trãs/
ferũt, quasi sint ministri iusticiæ, quorũ fi
nis erit iuxta opera eorz. Iterũ dico ne qs
me putet insipiẽtẽ esse, alioq; & ut insipiẽ
tem accipite me, ut paululũ q̃ddã & ego
glorier

καυχήσωμαι. ὃ λαλῶ, οὐ λαλῶ, κατὰ κύριον, ἀλλ' ὡς ἐν ἀφροσύνῃ, ἐν ταύτῃ τῇ ὑπο-
στάσει τοῦ καυχήσεως. ἐπεὶ πολλοὶ καυχῶνται κα-
τὰ τὴν σάρκα, κἀγὼ καυχήσομαι. ἡδέως
γὰρ ἀνέχεσθε τῶν ἀφρόνων, φρόνιμοι ὄντες.
ἀνέχεσθε γάρ, εἴ τις ὑμᾶς καταδουλοῖ, εἴ τις κα-
τεσθίει, εἴ τις λαμβάνει, εἴ τις ἐπαίρεται, εἴ τις
ὑμᾶς εἰς πρόσωπον δέρει, κατὰ ἀτιμίαν λέ-
γω, ὡς ὅτι ἡμεῖς ἠσθενήσαμεν. ἐν ᾧ δ' ἄν τις τολ-
μᾷ, ἐν ἀφροσύνῃ λέγω, τολμῶ κἀγώ. ἑβραῖοί
εἰσι, κἀγώ. ἰσραηλῖταί εἰσι, κἀγώ. σπέρμα Ἀ-
βραάμ εἰσι, κἀγώ. διάκονοι ΧΡΙΣΤΟΥ εἰσι,
παραφρονῶν λαλῶ, ὑπὲρ ἐγώ. ἐν κόποις
περισσοτέρως, ἐν πληγαῖς ὑπερβαλλόντως,
ἐν φυλακαῖς περισσοτέρως, ἐν θανάτοις πο-
λλάκις. ὑπὸ Ἰουδαίων πεντάκις τεσσαράκον-
τα, παρὰ μίαν ἔλαβον. τρὶς ἐρραβδίσθην
ἅπαξ ἐλιθάσθην, τρὶς ἐναυάγησα, νυχθή-
μερον ἐν τῷ βυθῷ πεποίηκα, ὁδοιπορίαις
πολλάκις, κινδύνοις ποταμῶν, κινδύνοις
λῃστῶν, κινδύνοις ἐκ γένους, κινδύνοις ἐξ
ἐθνῶν, κινδύνοις ἐν πόλει, κινδύνοις ἐν ἐρη-
μίᾳ, κινδύνοις ἐν θαλάσσῃ, κινδύνοις ἐν
ψευδαδέλφοις, ἐν κόπῳ καὶ μόχθῳ, ἐν ἀγρυ-
πνίαις πολλάκις, ἐν λιμῷ καὶ δίψει, ἐν νη-
στείαις πολλάκις, ἐν ψύχει καὶ γυμνότητι,
χωρὶς τῶν παρεκτός, ἡ ἐπισύστασίς μου
ἡ καθ' ἡμέραν, ἡ μέριμνα πασῶν τῶν ἐκκλη-
σιῶν. τίς ἀσθενεῖ, καὶ οὐκ ἀσθενῶ; τίς σκαν-
δαλίζεται, καὶ οὐκ ἐγὼ πυροῦμαι. εἰ καυχᾶσθαι
δεῖ, τὰ τῆς ἀσθενείας μου καυχήσομαι.
ὁ θεὸς καὶ πατὴρ τοῦ κυρίου ΙΗΣΟΥ ΧΡΙ-
ΣΤΟΥ οἶδεν ὁ ὢν εὐλογητὸς εἰς τοὺς αἰῶ-
νας, ὅτι οὐ ψεύδομαι, ἐν Δαμασκῷ ὁ ἐθνάρ-
χης Ἀρέτα τοῦ βασιλέως, ἐφρούρει τὴν
Δαμασκηνῶν πόλιν, θιάσαι με θέλων,
καὶ διὰ θυρίδος ἐν σαργάνῃ ἐχαλάσθην
διὰ τοῦ τείχους, καὶ ἐξέφυγον τὰς χεῖρας αὐτοῦ.
καυχᾶσθαι δὴ οὐ συμφέρει μοι, ἐλεύσομαι δὲ
εἰς ὀπτασίας

glorier. Quod dico, nõ dico, secũdũ dñm sed uelut in insipiẽtia, in hoc argumento gloriationis. Q̃nquidẽ multi gloriant se cundũ carnẽ, & ego gloriabor. libẽter em̃ suffertis insipiẽtes, cũ sitis sapiẽtes. suffertis em̃, si qs uos in seruitutẽ adigit, si quis exedit, si qs accipit, si qs attollit sese, si qs uos i faciẽ cedit, iuxta cõtumeliã loquor. pinde quasi nos infirmi fuerimus, sed in quocunq; audet aliquis (in insipientia loquor) audeo & ego. Hebræi sunt, & ego. Israhelitæ sũt, & ego. Semẽ Abrahæ sũt, & ego. Ministri Christi sunt, delirans loquor, plus ego. In laboribus copiosius, in uerberibus supra modum, in carceribus abundantius, in mortibus frequenter. A Iudæis quinquies quadragenas plagas una minus accepi. Ter uirgis cesus fui, semel fui lapidatus, ter naufragium feci, noctem ac diem in pfundo egi, in itineribꝰ sæpe, in periculis fluminũ, periculis latronum, periculis ex genere, periculis ex gentibus, periculis in ciuitate, periculis in deserto, piculis in mari, periculis i falsis fratribus, in labore & molestia, in uigiliꝭ sæpe, in fame & siti, in ieiuniꝭ sæpe, in frigore & nuditate, p̃ter ea q̃ extrinsecus accidũt, cõspiratio i me quotidiana. Sollicitudo de oibus ecclesiꝭ. Quis infirmatur, & ego nõ infirmor? Quis offenditur, & ego nõ uror? Si gloriari oporteat, de his q̃ infirmitatis meæ sũt gloriabor. Deus & pater dñi Ieſu Christi, qui est bñdictꝰ in sæcula, nouit, qd̃ nõ mẽtiar. In Damasci ciuitate, plebis p̃fectus Aretæ regis excubias posuerat, in Damasceno; urbe, cupiẽs me cõprehendere, & p fenestrã in sporta demissus fui p mœnia, & effugi manꝰ eiꝰ. Gloriari sane nõ expedit, ueniã enim ad uisiones

XII

δωνάμει θεοῦ, διὰ τῶν ὅπλων τῆς δικαιοσύνης, τῆς δεξιῶν, καὶ ἀριστερῶν, διὰ δόξης, καὶ ἀτιμίας, διὰ δυσφημίας, καὶ εὐφημίας, ὡς πλάνοι καὶ ἀληθεῖς, ὡς ἀγνοούμενοι, καὶ ἐπιγινωσκόμενοι, ὡς ἀποθνήσκοντες, καὶ ἰδοὺ ζῶμεν, ὡς παιδευόμενοι, καὶ μὴ θανατούμενοι, ὡς λυπούμενοι, ἀεὶ δὲ χαίροντες, ὡς πτωχοί, πολλοὺς δὲ πλουτίζοντες, ὡς μηδὲν ἔχοντες, καὶ πάντα κατέχοντες. τὸ στόμα ἡμῶν ἀνέῳγε πρὸς ὑμᾶς κορίνθιοι. ἡ καρδία ἡμῶν πεπλάτυνται, οὐ στενοχωρεῖσθε ἐν ἡμῖν, στενοχωρεῖσθε δὲ ἐν τοῖς σπλάγχνοις ὑμῶν. τὴν δὲ αὐτὴν ἀντιμισθίαν ὡς τέκνοις λέγω. πλατύνθητε καὶ ὑμεῖς, μὴ γίνεσθε ἑτεροζυγοῦντες ἀπίστοις. τίς γὰρ μετοχὴ δικαιοσύνῃ καὶ ἀνομίᾳ; τίς δὲ κοινωνία φωτὶ πρὸς σκότος; τίς δὲ συμφώνησις χριστῷ πρὸς βελίαρ; ἢ τίς μερὶς πιστῷ μετὰ ἀπίστου; τίς δὲ συγκατάθεσις ναῷ θεοῦ μετὰ εἰδώλων; ὑμεῖς γὰρ ναὸς θεοῦ ἐσὲ ζῶντος, καθὼς εἶπεν ὁ θεός. ὅτι ἐνοικήσω ἐν αὐτοῖς. καὶ ἐμπεριπατήσω, καὶ ἔσομαι αὐτῶν θεός. καὶ αὐτοὶ ἔσονταί μοι λαός. διὸ ἐξέλθετε ἐκ μέσου αὐτῶν, καὶ ἀφορίσθητε, λέγει κύριος, καὶ ἀκαθάρτου μὴ ἅπτεσθε, κἀγὼ εἰσδέξομαι ὑμᾶς, καὶ ἔσομαι ὑμῖν εἰς πατέρα, καὶ ὑμεῖς ἔσεσθέ μοι εἰσὶν υἱοὺς καὶ θυγατέρας, λέγει κύριος παντοκράτωρ. ταύτας οὖν ἔχοντες τὰς ἐπαγγελίας ἀγαπητοί, καθαρίσωμεν ἑαυτοὺς ἀπὸ παντὸς μολυσμοῦ σαρκὸς καὶ πνεύματος, ἐπιτελοῦντες ἁγιωσύνην ἐν φόβῳ θεοῦ. χωρήσατε ἡμᾶς. οὐδένα ἠδικήσαμεν, οὐδένα ἐφθείραμεν, οὐδένα ἐπλεονεκτήσαμεν. οὐ πρὸς κατάκρισιν λέγω. προείρηκα γάρ, ὅτι ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν ἐστε εἰς τὸ συναποθανεῖν καὶ συζῆν. πολλή μοι παῤῥησία πρὸς ὑμᾶς, πολλή μοι καύχησις ὑπὲρ ὑμῶν. πεπλήρωμαι τῇ παρακλήσει, ὑπερπερισσεύομαι τῇ χαρᾷ ἐπὶ πάσῃ τῇ θλίψει ἡμῶν, καὶ γὰρ ἐλθόντων ἡμῶν εἰς μακε-

EPISTOLA

potentia dei, per arma iusticiæ dextra & siniſtra, per gloriã & ignominiã, per conuicia & laudes, tãq; impoſtores, & tñ ueraces. quaſi ignoti, & tñ noti. quaſi moriẽtes, & ecce uiuimus. quaſi correpti, & non occiſi. quaſi dolentes, ſemper tamen gaudentes. quaſi pauperes, multos tamen ditantes, ut nihil habentes, & oĩa poſſidentes. Os noſtrũ apertũ eſt erga uos Corinthij. Cor noſtrũ dilatatũ eſt, ne litis angusti in nobis. Sitis aũt angusti, in uiſceribus ueſtris. Eandẽ aũt remunerationẽ, ut filijs polliceor. Dilatemini & uos, ne ducatis iugũ cũ incredulis. Quod eñ cõſortium iuſticiæ cũ iniuſticia? aut quæ cõmunio luci cum tenebris? aut quæ cõcordia Chriſto cũ Belial? aut q̃ pars fideli cũ infideli? aut quid cõuenit tẽplo dei, cũ ſimulacris? Nã uos templũ dei eſtis uiuẽtis, quẽadmodũ dixit deus. Inhabitabo in illis, & inambulabo, & ero illoꝝ deus, & ipſi erũt mihi populus. Quapropter exite de medio illorũ, & ſeparemini ab illis dicit dñs, & imundũ ne tetigeritis, & ego ſuſcipiã uos, & ero uobis in patrẽ, & uos eritis mihi in filios & filias, dicit dñs oipotens.

Illas igitur p̃miſſiones cũ habeamus chariſſimi, mũdemus noſipſos ab omni inquinamẽto carnis & ſpũs, perficientes ſanctimoniã in timore dei. Capaces eſtote noſtri, neminẽ leſimus, neminẽ corrupimus, neminẽ fraudauimus. Nõ hoc ad cõdemnationẽ uẽſtri dico. Siqdẽ iam ante dixi uobis, qd̃ in cordibus noſtris eſtis ad commoriendum, & conuiuendum. Multa mihi fiducia erga uos, multa mihi gloriatio de uobis, impletus ſum cõſolatione, uehemẽter exũdo gaudio, in omni afflictiõe noſtra. Etenim cum ueniſſem in Mace-

VII

ὑμῶν εἰς μακεδονίαν, οὐδεμίαν ἔσχηκεν ἄνεσιν ἡ σὰρξ ἡμῶν, ἀλλ' ἐν παντὶ θλιβόμενοι· ἔξωθεν μάχαι, ἔσωθεν φόβοι. ἀλλ' ὁ παρακαλῶν τοὺς ταπεινοὺς, παρεκάλεσεν ἡμᾶς ὁ θεὸς, ἐν τῇ παρουσίᾳ τίτου. οὐ μόνον δὲ ἐν τῇ παρουσίᾳ αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ παρακλήσει ᾗ παρεκλήθη ἐφ' ὑμῖν, ἀναγγέλλων ἡμῖν τὴν ὑμῶν ἐπιπόθησιν, τὸν ὑμῶν ὀδυρμόν, τὴν ὑμῶν ζῆλον ὑπὲρ ἐμοῦ. ὥστε με μᾶλλον χαρῆναι, ὅτι ἐν καὶ ἐλυπήσα ὑμᾶς ἐν τῇ ἐπιστολῇ, οὐ μεταμέλομαι, εἰ καὶ μετεμελόμην. βλέπω γὰρ, ὅτι ἡ ἐπιστολὴ ἐκείνη εἰ καὶ πρὸς ὥραν ἐλύπησεν ὑμᾶς, νῦν χαίρω, οὐχ ὅτι ἐλυπήθητε, ἀλλ' ὅτι ἐλυπήθητε εἰς μετάνοιαν. ἐλυπήθητε γὰρ κατὰ θεόν, ἵνα ἐν μηδενὶ ζημιωθῆτε ἐξ ἡμῶν. ἡ γὰρ κατὰ θεὸν λύπη μετάνοιαν εἰς σωτηρίαν ἀμεταμέλητον κατεργάζεται, ἡ δὲ τοῦ κόσμου λύπη, θάνατον κατεργάζεται. ἰδοὺ γὰρ αὐτὸ τοῦτο, τὸ κατὰ θεὸν λυπηθῆναι ὑμᾶς, πόσην κατειργάσατο ὑμῖν σπουδήν, ἀλλὰ ἀπολογίαν, ἀλλὰ ἀγανάκτησιν, ἀλλὰ φόβον, ἀλλὰ ἐπιπόθησιν, ἀλλὰ ζῆλον, ἀλλ' ἐκδίκησιν. ἐν παντὶ συνεστήσατε ἑαυτοὺς ἁγνοὺς εἶναι ἐν τῷ πράγματι. ἄρα εἰ καὶ ἔγραψα ὑμῖν, οὐχ ἕνεκεν τοῦ ἀδικήσαντος, οὐδὲ ἕνεκεν τοῦ ἀδικηθέντος, ἀλλ' ἕνεκεν τοῦ φανερωθῆναι τὴν σπουδὴν ὑμῶν τὴν ὑπὲρ ἡμῶν πρὸς ὑμᾶς, ἐνώπιον τοῦ θεοῦ. διὰ τοῦτο παρακεκλήμεθα ἐπὶ τῇ παρακλήσει ὑμῶν, περισσοτέρως δὲ μᾶλλον ἐχάρημεν, ἐπὶ τῇ χαρᾷ τίτου, ὅτι ἀναπέπαυται τὸ πνεῦμα αὐτοῦ ἀπὸ πάντων ὑμῶν, ὅτι εἴ τι αὐτῷ ὑπὲρ ὑμῶν κεκαύχημαι, οὐκ κατῃσχύνθην, ἀλλ' ὡς πάντα ἐν ἀληθείᾳ ἐλαλήσαμεν ὑμῖν, οὕτω καὶ ἡ καύχησις ἡμῶν ἡ ἐπὶ τίτου, ἀλήθεια ἐγενήθη, καὶ τὰ σπλάγχνα αὐτοῦ περισσοτέρως εἰς ὑμᾶς ἐστιν. ἀναμιμνησκομένου τὴν πάντων ὑμῶν ὑπακοήν, ὡς μετὰ φόβου καὶ τρόμου ἐδέξασθε αὐτόν. χαίρω

ὅτι ἐν

in Macedoniã, nullã habuit relaxationẽ caro nostra, sed in oĩbus affligebamur. Foris pugnæ, intus terrores. Verũ q cõsolatur humiles, cõsolat⁹ est nos deus, in aduentu Titi. Nõ solũ aũt in aduentu illius, uerũ etiã in cõsolatiõe, quã ille accepit de uobis, cũ annũciaret mihi uestrũ desyderium, uestrũ fletũ, uestrũ erga me studiũ, adeo ut magis gauisus fuerim. Nã etiãsi contristaui uos in epla, nõ pœnitet, cui⁹ pœnitebat. Video nanq; qd epla illa, tametsi ad tẽpus cõtristauit uos, nunc gaudeo, nõ qd cõtristati fueritis, sed qd cõtristati sitis ad pœnitẽtiã. Nã cõtristati estis secũdũ deũ, sic ut nulla in re detrimẽto sitis affecti p me, nã q secundũ deũ est dolor, pœnitẽtiã i salutẽ haud pœnitẽdã parit, cõtra mundi dolor, mortẽ adfert. Ecce eñ istuc ipsũ, qd secundũ deũ cõtristati fuistis, quantã in uobis genuit sollicitudinẽ, imo satisfactionẽ, imo indignationẽ, imo timorẽ, imo desideriũ, imo uindictã. Siquidẽ ubiq; cõmendastis uosipsos, qd puri sitis in eo negocio. Proinde tamet si scripsi uobis, nõ id feci, eius causa, q lesserat, nec ei⁹ causa q lesus fuerat, sed ob id, ut palam fieret, studium uestrũ de nobis apud uos, in conspectu dei. Propter hoc cõsolationẽ accepimus, ex cõsolatiõe uestri. quin uberius insuper gauisi fuim⁹ ob gaudiũ Titi, qd refocillatus sit spũs illius ab oĩbus uobis. quod si qd apud illũ de uobis gloriatus sũ, nõ fuerim pudefactus, sed ut oĩa iv̄itate locuti sum⁹ uobis, ita & gl'atio nostra, q̄ usus erã apud Titũ, ueritas facta est. Et uiscera illi⁹, maiorẽ in modũ erga uos affecta sũt, dũ recolit oĩum uestrũ obedientiã, quẽadmodũ cũ timore & tremore exceperitis se. Gaudeo

κα ὅτι ἐν παντὶ θαρρῶ ἐν ὑμῖν. γνωρί/
ζομεν δὲ ὑμῖν ἀδελφοὶ, τὴν χάριν τοῦ θεοῦ, τὴν
δεδομένην ἐν ταῖς ἐκκλησίαις τῆς μακεδο
νίας, ὅτι ἐν πολλῇ δοκιμῇ θλίψεως, ἡ περισ
σεία τῆς χαρᾶς αὐτῶν, καὶ ἡ κατὰ βάθους
πτωχεία αὐτῶν, ἐπερίσσευσεν εἰς τὸ πλοῦ
τος τῆς ἁπλότητος αὐτῶν. ὅτι κατὰ δύνα/
μιν μαρτυρῶ, καὶ ὑπὲρ δύναμιν αὐθαίρετοι
μετὰ πολλῆς παρακλήσεως, δεόμενοι ἡμῶν τὴν
χάριν, καὶ τὴν κοινωνίαν τῆς διακονίας τῆς εἰς
τοὺς ἁγίους· καὶ οὐ καθὼς ἠλ/
πίσαμεν, ἀλλ' ἑαυτοὺς ἔδωκαν πρῶτον τῷ
κυρίῳ, καὶ ἡμῖν, διὰ θελήματος θεοῦ, εἰς τὸ
παρακαλέσαι ἡμᾶς τίτον, ἵνα καθὼς προ/
ενήρξατο, οὕτως καὶ ἐπιτελέσῃ εἰς ὑμᾶς καὶ τὴν
χάριν ταύτην. ἀλλ' ὥσπερ ἐν παντὶ πε/
ρισσεύετε πίστει, καὶ λόγῳ, καὶ γνώσει, καὶ πά/
σῃ σπουδῇ, καὶ τῇ ἐξ ὑμῶν ἐν ἡμῖν ἀγάπῃ,
ἵνα καὶ ἐν ταύτῃ τῇ χάριτι περισσεύητε. οὐ
κατ' ἐπιταγὴν λέγω, ἀλλὰ διὰ τῆς ἑτέρων
σπουδῆς, καὶ τὸ τῆς ὑμετέρας ἀγάπης γνή/
σιον δοκιμάζων. γινώσκετε γὰρ τὴν χά/
ριν τοῦ κυρίου ἡμῶν ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ, ὅτι
δι' ὑμᾶς ἐπτώχευσε πλούσιος ὤν, ἵνα ὑμεῖς
τῇ ἐκείνου πτωχείᾳ πλουτήσητε. καὶ γνώμην
ἐν τούτῳ δίδωμι. τοῦτο γὰρ ὑμῖν συμφέρει,
οἵτινες οὐ μόνον τὸ ποιῆσαι, ἀλλὰ καὶ τὸ
θέλειν προενήρξασθε ἀπὸ πέρυσι. νυνὶ δὲ καὶ
τὸ ποιῆσαι ἐπιτελέσατε, ὅπως καθάπερ ἡ
προθυμία τοῦ θέλειν, οὕτως καὶ τὸ ἐπιτε/
λέσαι ἐκ τοῦ ἔχειν. εἰ γὰρ ἡ προθυμία πρό/
κειται, καθὸ ἐὰν ἔχῃ τις εὐπροσδέκτως
οὐ καθὸ οὐκ ἔχει, οὐ γὰρ ἵνα ἄλλοις ἄνεσις,
ὑμῖν δὲ θλῖψις, ἀλλ' ἐξ ἰσότητος ἐν τῷ νῦν καιρῷ, τὸ ὑμῶν περίσσευμα, εἰς τὸ ἐκείνων ὑστέ/
ρημα, ἵνα καὶ τὸ ἐκείνων περίσσευμα γένη/
ται εἰς τὸ ὑμῶν ὑστέρημα, ὅπως γένηται
ἰσότης, καθὼς γέγραπται. ὁ τὸ πολὺ, οὐκ
ἐπλεόνασε· καὶ ὁ τὸ ὀλίγον, οὐκ ἠλαττόνησεν.

χάρις

quod in oibus fidimus uobis. Certiores VIII
aũt uos facio frẽs, de gratia dei, q̃ data fu
it in eccleſijs Macedoniæ, qm̃ in multa p
batione afflictionis, exuberauit gaudiũ
illoꝝ, & pfunda paupertas illoꝝ, exunda
uit in diuitias, ſimplicitatis ipſoꝝ. Nã p
uiribus illis perhibeo teſtimoniũ, etiã ſu/
pra uires, prompti fuerunt, multa cũ ob-
teſtatione rogãtes nos, ut beneficiũ & ſo
cietatẽ miniſterij ſuſciperem⁹ in ſctos, ac
nõ q̃tenus ſperabamus, quinetiã ſemetip
ſos tradiderũt primũ deo, deinde & no/
bis, p uoluntatẽ dei, in hoc ut adhortare-
mur Titũ, ut quẽadmodũ ante cœpiſſet,
ita & cõſũmaret, hãc ergã uos bñficentiã.
Sed quẽadmodũ in omi abũdatis fide &
ſermone, & ſciẽtia, & omni diligẽtia, & in
ea q̃ ex uobis in nobis eſt charitate, ut in
hac quoq; beneficentia abundetis. nõ ſe/
cũdũ imperiũ loquor, ſed p alioꝝ officiũ
etiã ueſtræ dilectiõis ſynceritatẽ appbãs.
Noſtis em̃ beneficentiã dñi noſtri Ieſu
Chriſti, quod ppter nos pauꝑ fact⁹ ſit, cũ
eſſet diues, ut uos illius pauptate diteſce-
retis, & cõſiliũ in hoc do, nã hoc uobis cõ
ducit, q̃ quidẽ nõ ſolũ facere, ueꝝ etiã uel
le iam cœpiſtis anno ſupiore. Nũc aũt &
illud qd facere cœpiſtis, pficite, ut quẽad/
modũ uolũtas prõpta fuit, ita & perficia
tis ex eo qd poteſtis. Etem̃ ſi prius adſit
animi prõptitudo, ea iuxta quicqd illud
eſt, quod poſſidet aliq̃s, accepta eſt, nõ iu
xta id quod nõ poſſidet. Non em̃, ut alijs
relaxatio ſit, uobis autẽ anguſtia, ſed ut
ex æquabilitate in hoc tẽpore ueſtra co/
pia illorum ſuccurrat inopiæ, & illoꝝ co
pia, ueſtræ ſuccurrat inopiæ, ut fiat æqua
bilitas, quẽadmodũ ſcriptũ eſt. Qui mul
tum habebat, huic nihil ſuperfuit, & qui
paulum habebat, is non minus habuit.

Gratia

Digitized by Google

χάρις δὲ τῷ θεῷ, τῷ διδόντι τὴν τοιαύτην
σπουδὴν ὑπὲρ ὑμῶν ἐν τῇ καρδίᾳ τίτου, ὅτι τὴν
μὲν παράκλησιν ἐδέξατο, σπουδαιότερος
δὲ ὑπάρχων, αὐθαίρετος ἐξῆλθε πρὸς ὑμᾶς.
συνεπέμψαμεν δὲ μετ' αὐτοῦ τὸν ἀδελφὸν, οὗ
ὁ ἔπαινος ἐν τῷ εὐαγγελίῳ, διὰ πασῶν
τῶν ἐκκλησιῶν, οὐ μόνον δὲ, ἀλλὰ καὶ χειρο-
τονηθεὶς ὑπὸ τῶν ἐκκλησιῶν, συνέκδημος ἡμῶν
σὺν τῇ χάριτι ταύτῃ, τῇ διακονουμένῃ ὑφ' ἡ-
μῶν, πρὸς τὴν αὐτοῦ τοῦ κυρίου δόξαν, καὶ προθυ-
μίαν ἡμῶν, στελλόμενοι τοῦτο, μή τις ἡμᾶς
μωμήσηται ἐν τῇ ἁδρότητι ταύτῃ, τῇ διακο-
νουμένῃ ὑφ' ἡμῶν, προνοούμενοι καλὰ, οὐ μό-
νον ἐνώπιον κυρίου, ἀλλὰ καὶ ἐνώπιον ἀνθρώ-
πων. συνεπέμψαμεν δὲ αὐτοῖς τὸν ἀ-
δελφὸν ἡμῶν, ὃν ἐδοκιμάσαμεν ἐν πολ-
λοῖς πολλάκις σπουδαῖον ὄντα, νυνὶ δὲ πο-
λὺ σπουδαιότερον, πεποιθήσει πολλῇ τῇ
εἰς ὑμᾶς, εἴτε ὑπὲρ τίτου, κοινωνὸς ἐμὸς καὶ
εἰς ὑμᾶς συνεργός, εἴτε ἀδελφοὶ ἡμῶν ἀ-
πόστολοι ἐκκλησιῶν, δόξα χριστοῦ. τὴν
οὖν ἔνδειξιν τῆς ἀγάπης ὑμῶν καὶ ἡμῶν καυ-
χήσεως ὑπὲρ ὑμῶν, εἰς αὐτοὺς ἐνδείξασθε καὶ
εἰς πρόσωπον τῶν ἐκκλησιῶν. περὶ μὲν γὰρ
τῆς διακονίας τῆς εἰς τοὺς ἁγίους περισσόν μοί ἐστι
τὸ γράφειν ὑμῖν, οἶδα γὰρ τὴν προθυμίαν ὑμῶν
ἣν ὑπὲρ ὑμῶν καυχῶμαι μακεδόσιν, ὅτι ἀ-
χαΐα παρεσκεύασται ἀπ' πέρυσι, καὶ ὁ ἐξ ὑμῶν
ζῆλος, ἠρέθισε τοὺς πλείονας. ἔπεμψα δὲ τοὺς
ἀδελφοὺς, ἵνα μὴ τὸ καύχημα ἡμῶν τὸ ὑπὲρ
ὑμῶν, κενωθῇ ἐν τῷ μέρει τούτῳ, ἵνα καθὼς ἔλε-
γον, παρεσκευασμένοι ἦτε, μήπως ἐὰν ἔλθωσι σὺν
ἐμοὶ μακεδόνες, καὶ εὕρωσιν ὑμᾶς ἀπαρασκευ-
άστους, καταισχυνθῶμεν ἡμεῖς, ἵνα μὴ λέγω
μεν ὑμεῖς, ἐν τῇ ὑποστάσει ταύτῃ τῆς καυχήσεως. ἀνα-
γκαῖον οὖν ἡγησάμην παρακαλέσαι τοὺς ἀδελ-
φοὺς, ἵνα προέλθωσιν εἰς ὑμᾶς, καὶ προκατα-
τίσωσι τὴν προκατηγγελμένην εὐλογίαν ὑμῶν
ταύτην ἑτοίμην εἶναι, οὕτως ὡς εὐλογίαν, καὶ μὴ
ὡσπὲρ πλεονεξίαν. τοῦτο δὲ ὁ σπείρων φειδομένως
καὶ θερίσει,

Gratia aũt deo, qui dedit eandẽ sollicitudinẽ ꝓ uobis in corde Titi, quia nostrã exhortationẽ acceperit, ꝓ quã ita reddit⁹ est diligẽtior, ut tñ suapte sponte ad uos uenerit. Misimus aũt una cũ illo fratrẽ, cui⁹ laus est in euãgelio, ꝓ oẽs ecclesias, nec id solũ, uerũ etiã delectus est ab ecclesijs, comes peregrinationis nostræ, cũ hac bñficẽtia q̃ administrat᷑ a nobis, ad ipsi⁹ dñi gloriã, & animi nostri ꝓmptitudinẽ, declinãtes hoc, ne qs nos carpat, in hac exuberãtia, q̃ administrat᷑ a nobis, ꝓcurãtes bona, non tñ corã deo, sed etiã corã hoibus. Misim⁹ aũt una cũ illis frẽm nostrũ, quẽ probauerам⁹ i multis sepenumero, qd diligẽs esset. Nũc aũt multo diligẽtior, ob multã fiduciã, quã habeo erga uos siue Titi noie, qui socius meus est, & erga uos adiutor, siue alioꝛ, q frẽs nostri sũt, & legati ecclesiaꝛ, gloria Christi. Proinde documẽtũ charitatis uestræ, & nostræ de uobis gloriatiõis in eos demõstretis etiã in cõspectu ecclesiaꝛ. Nã de submini- IX
stratiõe quidẽ q̃ fiat in sctõs, supuacuũ ẽ mihi scribere uobis, noui em̃ ꝓmptitudinẽ animi uestri, quã de uobis iacto apud Macẽdones. Q̃m Achaia parata ẽ, ab anno supiore, & uestrũ exẽplũ puocauit cõplures. Misim⁹ tñ hos frẽs, ne gl̃ia nostra q̃ glorior de uobis inanis fiat i hac parte, ut quẽadmodũ dicebã, parati sitis, ne q̃ pacto fiat, ut si mecũ uenerint Macedões & offenderint uos iparatos, nos pudore suffũdamur, ut ne dicã uos, i hoc argumẽto gl̃atiõis. ꝓinde necessariũ arbitrat⁹ sũ, adhortari frẽs, ut pri⁹ accederẽt ad uos, & ꝓpararẽt, iam añ promissam bonã collectam uestrã, ut ea sit i ꝓmptu, sic tãq̃ bona collecta, & nõ tanq̃ auaritia. Illud autem dico. Qui seminat parciter, parciter

μὴ λυπῆσει, καὶ ὁ σπείρων ἐπ' εὐλογίαις, ἐπ' εὐλογίαις καὶ θερίσει. ἕκαστος καθὼς προαιρεῖται τῇ καρδίᾳ, μὴ ἐκ λύπης ἢ ἐξ ἀνάγκης. ἱλαρὸν γὰρ δότην ἀγαπᾷ ὁ θεός. δυνατὸς δὲ ὁ θεὸς πᾶσαν χάριν περισσεῦσαι εἰς ὑμᾶς, ἵνα ἐν παντὶ πᾶσαν αὐτάρκειαν ἔχοντες, περισσεύητε εἰς πᾶν ἔργον ἀγαθόν. καθὼς γέγραπται. ἐσκόρπισεν, ἔδωκε τοῖς πένησιν, ἡ δικαιοσύνη αὐτοῦ μένει εἰς τὸν αἰῶνα. ὁ δὲ ἐπιχορηγῶν σπέρμα τῷ σπείροντι, καὶ ἄρτον εἰς βρῶσιν, χορηγήσαι, καὶ πληθύναι τὸν σπόρον ὑμῶν καὶ αὐξήσαι τὰ γενήματα τῆς δικαιοσύνης ὑμῶν· ἐν παντὶ πλουτιζόμενοι εἰς πᾶσαν ἁπλότητα, ἥτις κατεργάζεται δι' ἡμῶν εὐχαριστίαν τῷ θεῷ. ὅτι ἡ διακονία τῆς λειτουργίας ταύτης οὐ μόνον ἐστὶ προσαναπληροῦσα τὰ ὑστερήματα τῶν ἁγίων, ἀλλὰ καὶ περισσεύουσα διὰ πολλῶν εὐχαριστίῃ τῷ θεῷ, διὰ τῆς δοκιμῆς διακονίας ταύτης, δοξάζοντες τὸν θεὸν ἐπὶ τῇ ὑποταγῇ τῆς ὁμολογίας ὑμῶν, εἰς τὸ εὐαγγέλιον τοῦ ΧΡΙΣΤΟΥ, καὶ ἁπλότητι τῆς κοινωνίας εἰς αὐτοὺς καὶ εἰς πάντας, καὶ αὐτῶν δεήσει ὑπὲρ ὑμῶν ἐπιποθούντων ὑμᾶς, διὰ τὴν ὑπερβάλλουσαν χάριν τοῦ θεοῦ ἐφ' ὑμῖν. χάρις δὲ τῷ θεῷ, ἐπὶ τῇ ἀνεκδιηγήτῳ αὐτοῦ δωρεᾷ. 17 Αὐτὸς δὲ ἐγὼ παῦλος παρακαλῶ ὑμᾶς διὰ τῆς πραότητος καὶ ἐπιεικείας τοῦ ΧΡΙΣΤΟΥ, ὃς κατὰ πρόσωπον μὲν ταπεινὸς ἐν ὑμῖν, ἀπὼν δὲ θαρρῶ εἰς ὑμᾶς· δέομαι δὲ τὸ μὴ παρὼν θαρρῆσαι τῇ πεποιθήσει ᾗ λογίζομαι τολμῆσαι, ἐπί τινας τοὺς λογιζομένους ἡμᾶς, ὡς κατὰ σάρκα περιπατοῦντας· ἐν σαρκὶ δὲ περιπατοῦντες οὐ κατὰ σάρκα στρατευόμεθα. τὰ δὲ ὅπλα τῆς στρατείας ἡμῶν οὐ σαρκικὰ, ἀλλὰ δυνατὰ τῷ θεῷ πρὸς καθαίρεσιν ὀχυρωμάτων, λογισμοὺς καθαιροῦντες, καὶ πᾶν ὕψωμα ἐπαιρόμενον κατὰ τῆς γνώσεως τοῦ θεοῦ, καὶ αἰχμαλωτίζοντες πᾶν νόημα

& messurus est, & qui seminat in benedictionibus, in bñdictionib⁹ & messurus ē unusquisq; secundū propositū cordis, nō ex molestia aut ex necessitate. Nā hilarē datorē diligit deus. Potens est aūt deus efficere, ut totū beneficiū i uos exuberet, ut in oibus oēm sufficientiā habentes, ex uberetis in omne opus bonū, quēadmodum scriptū est. Dispersit dedit pauperibus, iusticia eius manet in sæculū. Porro q suppeditat semināti, & panē ī cibū supp peditet, & multiplicet sementē uestrā, & augeat ꝓuētū iusticiæ uestræ, ut in oibus locupletemini, in oēm simplicitatē, quæ p uos efficit, ut gratiæ agant deo. Nā functio huius ministerij, nō solū supplet ea q̄ desunt sanctis, uerū etiā exuberat, in hoc, quod per multos agātur gratiæ deo, qui per probationē ministerij huius, glorificant deū, in obedientia consensus uestri, in euāgeliū Christi, & simplicitate cō municationis in illos, & in omneis, & in illorum oratione pro uobis, qui desyderāt uidere uos, propter eminentē gratiā dei in uobis. Gratia aūt deo super inenarrabili suo munere. Cæterū ipse ego paul⁹, ob X secro uos, per lenitatē & mansuetudinē Christi, qui iuxta faciē quidē humilis sū inter uos, absens tamen audax sum erga uos. Rogo aūt uos, ne præsens audeā ea fiducia, q̄ existimor audax fuisse in quosdam, qui putant, nos ueluti secundū carnem ambulare, nā in carne ambulantes, nō secundum carnem militamus. Siquidem arma militiæ nostræ non carnalia, sed potentia deo, ad demolitionem munitionum, quibus munitiones demolimur, & omnē celsitudinem, quæ sustollitē aduersus scientiā dei, & captiuā ducimus omnem

Digitized by Google

πᾶν νόημα εἰς τὴν ὑπακοὴν τοῦ ΧΡΙΣΤΟΥ, καὶ ἐν ἑτοίμῳ ἔχοντες ἐκδικῆσαι πᾶσαν παρακοήν, ὅταν πληρωθῇ ὑμῶν ἡ ὑπακοή. τὰ κατὰ πρόσωπον βλέπετε. εἴ τις πέποιθεν ἑαυτῷ ΧΡΙΣΤΟΥ εἶναι, τοῦτο λογιζέσθω πάλιν ἀφ' ἑαυτοῦ, ὅτι καθὼς αὐτὸς ΧΡΙΣΤΟΥ, οὕτως καὶ ἡμεῖς ΧΡΙΣΤΟΥ. ἐάν τε γὰρ καὶ περισσότερόν τι καυχήσωμαι περὶ τῆς ἐξουσίας ἡμῶν, ἧς ἔδωκεν ὁ κύριος ἡμῖν, εἰς οἰκοδομὴν καὶ οὐκ εἰς καθαίρεσιν ὑμῶν, οὐκ αἰσχυνθήσομαι, ἵνα μὴ δόξω ὡς ἂν ἐκφοβεῖν ὑμᾶς διὰ τῶν ἐπιστολῶν. ὅτι αἱ μὲν ἐπιστολαί φησι βαρεῖαι καὶ ἰσχυραί, ἡ δὲ παρουσία τοῦ σώματος ἀσθενὴς, καὶ ὁ λόγος ἐξουθενημένος. τοῦτο λογιζέσθω ὁ τοιοῦτος, ὅτι οἷοί ἐσμεν τῷ λόγῳ δι' ἐπιστολῶν ἀπόντες, τοιοῦτοι καὶ παρόντες τῷ ἔργῳ. οὐ γὰρ τολμῶμεν ἐγκρῖναι ἢ συγκρῖναι ἑαυτούς τισιν τῶν ἑαυτοὺς συνιστανόντων, ἀλλὰ αὐτοὶ ἐν ἑαυτοῖς ἑαυτοὺς μετροῦντες, καὶ συγκρίνοντες ἑαυτοὺς ἑαυτοῖς, οὐ συνιᾶσιν. ὑμεῖς δὲ οὐκ εἰς τὰ ἄμετρα καυχησόμεθα, ἀλλὰ κατὰ τὸ μέτρον τοῦ κανόνος οὗ ἐμέρισεν ἡμῖν ὁ θεὸς μέτρου ἐφικέσθαι ἄχρι καὶ ὑμῶν. οὐ γὰρ ὡς μὴ φθάνοντες εἰς ὑμᾶς, ὑπερεκτείνομεν ἑαυτούς. ἄχρι γὰρ καὶ ὑμῶν, ἐφθάσαμεν ἐν τῷ εὐαγγελίῳ τοῦ ΧΡΙΣΤΟΥ, οὐκ εἰς τὰ ἄμετρα καυχώμενοι ἐν ἀλλοτρίοις κόποις, ἐλπίδα ἔχοντες αὐξανομένης τῆς πίστεως ὑμῶν ἐν ὑμῖν, μεγαλυνθῆναι, κατὰ τὸν κανόνα ἡμῶν, εἰς περισσείαν, εἰς τὰ ὑπερέκεινα ὑμῶν εὐαγγελίσασθαι, οὐκ ἐν ἀλλοτρίῳ κανόνι εἰς τὰ ἕτοιμα καυχήσασθαι, ὁ δὲ καυχώμενος ἐν κυρίῳ καυχάσθω. οὐ γὰρ ὁ ἑαυτὸν συνιστῶν ἐκεῖνός ἐστι δόκιμος, ἀλλ' ὃν ὁ κύριος συνίστησιν. ὀφελόν τι ἀνείχεσθέ μου μικρόν τῇ ἀφροσύνῃ. ἀλλὰ καὶ ἀνέχεσθέ μου. ζηλῶ γὰρ ὑμᾶς θεοῦ ζήλῳ, ἡρμοσάμην

omnẽ cogitationẽ, in obedientiã Christi, & in promptu habemus uindictã in omnem obedientiã, cũ impleta fuerit uestra obedientia, quæ in cõspectu sunt uidete. Que sunt. Si quis de seipso cõfidit, quod Christi sit illud rursum perpendat ex seipso, quod quẽadmodum ipse Christi est, ita & nos Christi sumus. Nam si & amplius quippiam glorier de potestate nostra, quã dedit dñs nobis, in ædificationem, & nõ in destructionem uestri, nõ pudefiam, ne uidear, ceu perterrefacere uos p epistolas. Nã epistolæ quidẽ inquit, graues sunt & robustæ, at præsentia corporis infirma & sermo contẽptus. Hoc reputet, q istiusmodi est, qd' q̃les sumus sermõe, p epl̃as cũ absumus, tales sum9, & cũ adsum9, facto. nõ em̃ audemus inserere, aut cõferre nosipsos cũ qbusdã, q seipsos cõmendãt; sed ipsi inter sese seipsos metiẽtes, & comparantes semet sibi, nõ intelligũt. At nos nõ in imẽsũ gloriabimur, uerũ iuxta mẽsurã regulæ, q̃ partitus est nobis de9, mẽsura pertingendi etiam usq; uos. nõ em̃ quasi non pertingamus usq; ad uos, extendimus nosipsos supra modum. Nam usq; ad uos quoq; peruenimus in euangelio Christi, non in immensum gloriantes in alienis laboribus, sperantes futurũ, ut suboleſcente fide, in uobis magnificemur, iuxta regulã nostram, in exuberantiam, ut ꝯs quoq; regionibus quæ ultra uos sunt euangelizem, nõ in aliena regula, ut de his q̃ parata sunt gloriemur, sed qui gloriat' in dño glorietur. Nõ em̃ qui seipsum cõmendat, ille ꝓbatus est, sed is quẽ dñs cõmendat. Vtinã tolerassetis me pauliſp in insipiẽtia mea, imo & sufferetis me, nã zelotipus sũ erga uos, dei zelo. Adiunxi

XI

ἁρμοσάμην γὰρ ὑμᾶς ἑνὶ ἀνδρὶ παρθένον
ἁγνὴν παραστῆσαι τῷ ΧΡΙΣΤΩ. φοβοῦμαι
δὲ μήπως ὡς ὁ ὄφις ἐξηπάτησεν τῇ
πανουργίᾳ αὐτοῦ, οὕτως φθαρῇ τὰ νοήματα
ὑμῶν, ἀπὸ τῆς ἁπλότητος τῆς εἰς τὸν ΧΡΙ/
κε ΣΤΟΝ. Εἰ μὲν γὰρ ὁ ἐρχόμενος ἄλλον ΙΗ/
ΣΟΥΝ κηρύσσει, ὃν οὐκ ἐκηρύξαμεν, ἢ πνεῦ/
μα ἕτερον λαμβάνετε, ὃ οὐκ ἐλάβετε, ἢ εὐαγ/
γέλιον ἕτερον, ὃ οὐκ ἐδέξασθε, καλῶς ἀνείχεσθε. Λογίζομαι γὰρ μηδὲν ὑστερηκέναι
τῶν ὑπερλίαν ἀποστόλων. Εἰ δὲ καὶ ἰδιώτης
τῷ λόγῳ, ἀλλ' οὐ τῇ γνώσει, ἀλλ' ἐν παντὶ
φανερωθέντες ἐν πᾶσιν εἰς ὑμᾶς.
Ἢ ἁμαρτίαν ἐποίησα ἐμαυτὸν ταπεινῶν,
ἵνα ὑμεῖς ὑψωθῆτε, ὅτι δωρεὰν τὸ τοῦ θε/
οῦ εὐαγγέλιον εὐηγγελισάμην ὑμῖν; ἄλ/
λας ἐκκλησίας ἐσύλησα, λαβὼν ὀψώνιον
πρὸς τὴν ὑμῶν διακονίαν, καὶ παρὼν πρὸς
ὑμᾶς καὶ ὑστερηθεὶς οὐ κατενάρκησα οὐδε/
νός. τὸ γὰρ ὑστέρημά μου προσανεπλήρω/
σαν οἱ ἀδελφοὶ ἐλθόντες ἀπὸ μακεδονί/
ας. καὶ ἐν παντὶ ἀβαρῆ ὑμῖν ἐμαυτὸν ἐτή/
ρησα καὶ τηρήσω. Ἔστιν ἀλήθεια ΧΡΙΣΤΟΥ
ἐν ἐμοί, ὅτι ἡ καύχησις αὕτη, οὐ φραγήσε/
ται εἰς ἐμὲ ἐν τοῖς κλίμασι τῆς ἀχαΐας.
διὰ τί; ὅτι οὐκ ἀγαπῶ ὑμᾶς; ὁ θεὸς οἶ/
δεν. ὃ δὲ ποιῶ, καὶ ποιήσω, ἵνα ἐκκόψω
τὴν ἀφορμὴν, τῶν θελόντων ἀφορμήν,
ἵνα ἐν ᾧ καυχῶνται εὑρεθῶσι καθὼς καὶ
ἡμεῖς. Οἱ γὰρ τοιοῦτοι ψευδαπόστολοι, ἐρ/
σκ γάται δόλιοι μετασχηματιζόμενοι εἰς ἀ/
ποστόλους ΧΡΙΣΤΟΥ, καὶ οὐ θαυμαστόν. αὐ
τὸς γὰρ ὁ σατανᾶς μετασχηματίζεται εἰς
ἄγγελον φωτός. οὐ μέγα οὖν, εἰ καὶ διά/
κονοι αὐτοῦ μετασχηματίζονται. ὧν διά/
κονοι δικαιοσύνης, ὧν τὸ τέλος ἔσται κατὰ
τὰ ἔργα αὐτῶν. πάλιν λέγω, μή τίς με
δόξῃ ἄφρονα εἶναι, εἰ δὲ μήγε, κἂν ὡς ἄ/
φρονα δέξασθέ με, ἵνα μικρόν τι κἀγὼ
καυχήσωμαι

Adiunxi enim uos uni uiro, ut uirginem
castam exhiberetis Christo, sed metuo,
ne qua fiat, ut quēadmodū serpens Euā
decepit in uersutia sua, ita corrumpant
sensus uestri, a castitate, q̄ erat erga Chri
stū. Nā si is, q uenit aliū Iesū p̄dicat, quē
nō p̄dicauimus, aut si spm̄ aliū accipitis,
quē nō accepistis, aut euāgeliū aliud, qd̄
non accepistis, recte sustinuissetis. Arbi/
tror em̄ me nihilo inferiorē fuisse eximijs
aplis. Cæterū licet imperit⁹ sim sermōe,
nō tn̄ sciētia. Vez ubiq; manifesti fuim⁹
in oibus erga uos. Nū illud peccaui, quod
meipsum humiliarim, ut uos exaltaremi
ni? quod gratuito euangeliū dei prædi/
cauerim uobis? Cæteras ecclesias dēpda
tus sum, accepto ab illis stipēdio, quo uo
bis inseruirem. Et cū apud uos essem, &
egerem, nō onerosus fui cuiq̄. Nam in/
digentiam meā suppleuerunt fratres, q
uenerāt a Macedonia. & in omnibus, sic
me seruabā, ne cui essem onerosus, atq;
ita seruabo. est ueritas Christi in me, qd̄
hæc gloriatio nō interrumpetur in me, in
regionibus Achaiæ. Quapropter? An
quod non diligā uos? Deus nouit. Verū
quod facio, idem & faciam, ut amputē oc
casionem, ijs qui cupiunt occasionē, ut in
eo de quo gloriantur, reperiantur, quem
admodum & nos. Siquidem istiusmodi
pseudo apostoli, operarij dolosi sunt, sū/
pta psona apostoloz Christi, atq; haud
mirū, quandoquidē ipse satanas trans/
formatur in angelū lucis. Nō magnū est
igit̄, si & ministri illius, personā in se trās/
ferūt, quasi sint ministri iusticiæ, quorū fi
nis erit iuxta opera eoz. Iterū dico ne qs
me putet insipiētē esse, alioq; & ut insipiē
tem accipite me, ut paululū q̄ddā & ego
glorier

Digitized by Google

καυχήσωμαι. ὃ λαλῶ, οὐ λαλῶ, κατὰ κύριον, ἀλλ' ὡς ἐν ἀφροσύνῃ, ἐν τούτῳ τῇ ὑποστάσει καυχήσεως. ἐπεὶ πολλοὶ καυχῶνται κατὰ τὴν σάρκα, κἀγὼ καυχήσομαι. ἡδέως γὰρ ἀνέχεσθε τῶν ἀφρόνων, φρόνιμοι ὄντες. ἀνέχεσθε γάρ, εἴ τις ὑμᾶς καταδουλοῖ, εἴ τις κατεσθίει, εἴ τις λαμβάνει, εἴ τις ἐπαίρεται, εἴ τις ὑμᾶς εἰς πρόσωπον δέρει, κατὰ ἀτιμίαν λέγω, ὡς ὅτι ἡμεῖς ἠσθενήσαμεν. ἐν ᾧ δ' ἄν τις τολμᾷ, ἐν ἀφροσύνῃ λέγω, τολμῶ κἀγώ. ἑβραῖοί εἰσι, κἀγώ. ἰσραηλῖταί εἰσι, κἀγώ. σπέρμα Ἀβραάμ εἰσι, κἀγώ. διάκονοι Χριστοῦ εἰσι, παραφρονῶν λαλῶ, ὑπὲρ ἐγώ. ἐν κόποις περισσοτέρως, ἐν πληγαῖς ὑπερβαλλόντως, ἐν φυλακαῖς περισσοτέρως, ἐν θανάτοις πολλάκις. ὑπὸ Ἰουδαίων πεντάκις τεσσαράκοντα, παρὰ μίαν ἔλαβον. τρὶς ἐρραβδίσθην, ἅπαξ ἐλιθάσθην, τρὶς ἐναυάγησα, νυχθήμερον ἐν τῷ βυθῷ πεποίηκα, ὁδοιπορίαις πολλάκις, κινδύνοις ποταμῶν, κινδύνοις λῃστῶν, κινδύνοις ἐκ γένους, κινδύνοις ἐξ ἐθνῶν, κινδύνοις ἐν πόλει, κινδύνοις ἐν ἐρημίᾳ, κινδύνοις ἐν θαλάσσῃ, κινδύνοις ἐν ψευδαδέλφοις, ἐν κόπῳ καὶ μόχθῳ, ἐν ἀγρυπνίαις πολλάκις, ἐν λιμῷ καὶ δίψει, ἐν νηστείαις πολλάκις, ἐν ψύχει καὶ γυμνότητι, χωρὶς τῶν παρεκτός, ἡ ἐπισύστασίς μου ἡ καθ' ἡμέραν, ἡ μέριμνα πασῶν τῶν ἐκκλησιῶν. τίς ἀσθενεῖ, καὶ οὐκ ἀσθενῶ; τίς σκανδαλίζεται, καὶ οὐκ ἐγὼ πυροῦμαι. εἰ καυχᾶσθαι δεῖ, τὰ τῆς ἀσθενείας μου καυχήσομαι. ὁ θεὸς καὶ πατὴρ τοῦ κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ οἶδεν ὁ ὢν εὐλογητὸς εἰς τοὺς αἰῶνας, ὅτι οὐ ψεύδομαι, ἐν Δαμασκῷ ὁ ἐθνάρχης Ἀρέτα τοῦ βασιλέως, ἐφρούρει τὴν Δαμασκηνῶν πόλιν, πιάσαι με θέλων, καὶ διὰ θυρίδος ἐν σαργάνῃ ἐχαλάσθην διὰ τοῦ τείχους, καὶ ἐξέφυγον τὰς χεῖρας αὐτοῦ. καυχᾶσθαι δὴ οὐ συμφέρει μοι, ἐλεύσομαι γὰρ εἰς ὀπτασίας

glorier. Quod dico, nõ dico, secũdũ dñm sed uelut in insipiẽtia, in hoc argumento gloriationis. Q̃nquidẽ multi gloriant se cundũ carnẽ, & ego gloriabor. libẽter em̃ suffertis insipiẽtes, cũ sitis sapiẽtes. suffertis em̃, si qs uos in seruitutẽ adigit, si quis exedit, si qs accipit, si qs attollit sese, si qs uos i faciẽ cedit, iuxta cõtumeliã loquor. pinde quasi nos infirmi fuerimus, sed in quocunq; audet aliquis (in insipientia loquor) audeo & ego. Hebræi sunt, & ego. Israhelitæ sũt, & ego. Semẽ Abrahæ sũt, & ego. Ministri Christi sunt, delirans loquor, plus ego. In laboribus copiosius, in uerberibus supra modum, in carceribus abundantius, in mortibus frequenter. A Iudæis quinquies quadragenas plagas una minus accepi. Ter uirgis cesus fui, semel fui lapidatus, ter naufragium feci, noctem ac diem in pfundo egi, in itineribꝰ sæpe, in periculis fluminũ, periculis latronum, periculis ex genere, periculis ex gentibus, periculis in ciuitate, periculis in deserto, piculis in mari, periculis i falsis fratribus, in labore & molestia, in uigiliꝭ sæpe, in fame & siti, in ieiuniꝭ sæpe, in frigore & nuditate, p̃ter ea q̃ extrinsecus accidũt, cõspiratio i me quotidiana. Sollicitudo de oibus ecclesiꝭ. Quis infirmatur, & ego nõ infirmor? Quis offenditur, & ego nõ uror? Si gloriari oporteat, de his q̃ infirmitatis meæ sũt gloriabor. Deus & pater dñi Iesu Christi, qui est bñdictꝰ in sæcula, nouit, qđ nõ mẽtiar. In Damasci ciuitate, plebis p̃fectus Aretæ regis excubias posuerat, in Damasceno urbe, cupiẽs me cõprehendere, & p fenestrã in sporta demissus fui p mœnia, & effugi manꝰ eiꝰ. Gloriari sane nõ expedit, ueniã enim ad uisiones XII

εἰς ὀπτασίας καὶ ἀποκαλύψεις κυρίου. οἶδα ἄνθρωπον ἐν ΧΡΙΣΤΩ πρὸ ἐτῶν δεκατεσσάρων, εἴτε ἐν σώματι, οὐκ οἶδα, εἴτε ἐκτὸς τοῦ σώματος, οὐκ οἶδα, ὁ θεὸς οἶδεν, ἁρπαγέντα τὸν τοιοῦτον ἕως τρίτου οὐρανοῦ, καὶ οἶδα τὸν τοιοῦτον ἄνθρωπον, εἴτε ἐν σώματι, εἴτε ἐκτὸς τοῦ σώματος, οὐκ οἶδα, ὁ θεὸς οἶδεν, ὅτι ἡρπάγη εἰς τὸν παράδεισον, καὶ ἤκουσεν ἀῤῥητα ῥήματα, ἃ οὐκ ἐξὸν ἀνθρώπῳ λαλῆσαι. ὑπὲρ τοιούτου καυχήσομαι, ὑπὲρ δὲ ἐμαυτοῦ οὐκ καυχήσομαι, εἰ μὴ ἐν ταῖς ἀσθενείαις μου. ἐὰν γὰρ θελήσω καυχήσασθαι, οὐκ ἔσομαι ἄφρων, ἀλήθειαν γὰρ ἐρῶ. φείδομαι δέ, μήτις εἰς ἐμὲ λογίσηται, ὑπὲρ ὃ βλέπει με, ἢ ἀκούει τι ἐξ ἐμοῦ. καὶ τῇ ὑπερβολῇ τῶν ἀποκαλύψεων, ἵνα μὴ ὑπεραίρωμαι, ἐδόθη μοι σκόλοψ τῇ σαρκί, ἄγγελος σατᾶν, ἵνα με κολαφίζῃ, ἵνα μὴ ὑπεραίρωμαι. ὑπὲρ τούτου τρὶς τὸν κύριον παρεκάλεσα, ἵνα ἀποστῇ ἀπ' ἐμοῦ, καὶ εἴρηκέ μοι, ἀρκεῖ σοι ἡ χάρις μου, ἡ δύναμίς μου, ἐν ἀσθενείᾳ τελειοῦται. ἥδιστα οὖν μᾶλλον καυχήσομαι ἐν ταῖς ἀσθενείαις μου, ἵνα ἐπισκηνώσῃ ἐπ' ἐμὲ ἡ δύναμις τοῦ ΧΡΙΣΤΟΥ. διὸ εὐδοκῶ ἐν ἀσθενείαις, ἐν ὕβρεσιν, ἐν ἀνάγκαις, ἐν διωγμοῖς, ἐν στενοχωρίαις ὑπὲρ ΧΡΙΣΤΟΥ. ὅταν γὰρ ἀσθενῶ, τότε δύνατός εἰμι. γέγονα ἄφρων καυχώμενος. ὑμεῖς με ἠναγκάσατε, ἐγὼ γὰρ ὤφειλον ὑφ' ὑμῶν συνίστασθαι. οὐδέν γὰρ ὑστέρησα τῶν ὑπερλίαν ἀποστόλων, εἰ καὶ οὐδέν εἰμι. τὰ μὲν σημεῖα τοῦ ἀποστόλου κατειργάσθη ἐν ὑμῖν, ἐν πάσῃ ὑπομονῇ, ἐν σημείοις καὶ τέρασι, καὶ δυνάμεσι. τί γάρ ἐστιν ὃ ἡττήθητε ὑπὲρ τὰς λοιπὰς ἐκκλησίας; εἰ μὴ ὅτι αὐτὸς ἐγὼ, οὐ κατενάρκησα ὑμῶν; χαρίσασθέ μοι τὴν ἀδικίαν ταύτην. ἰδοὺ τρίτον ἑτοίμως ἔχω ἐλθεῖν πρὸς ὑμᾶς, καὶ οὐ καταναρκήσω ὑμῶν. οὐ γὰρ ζητῶ τὰ ὑμῶν, ἀλλὰ ὑμᾶς. οὐ γὰρ ὀφείλει τὰ τέκνα τοῖς γονεῦσι θησαυρίζειν,

EPISTOLA

ad uisiones & reuelationes dñi. Scio hominem in Christo, ante annos quatuor decim, an in corpore, nescio, an extra corpus nescio, deus nouit, raptū huiusmodi usq; in tertiū cœlū. & scio huiusmodi hominem, an in corpore, an extra corp⁹, nescio, deus nouit, qd raptus fuerit in paradisum, & audierit arcana uerba, q̄ fas nō sit homini loq. Super huiusmodi homine gloriabor, de meipso uero non gloriabor, nisi in infirmitatibus meis. Nā si uoluero gloriari, nō ero insipiens, ueritatem em̄ dicā, sed parco uobis, ne quis in me cogitet, supra id quod uidet esse me, aut quod audit ex me. Et ne excellētia reuelationum, supra modū efferrer, datus fuit mihi stimulus p carnē, nuncius satanæ, ut me colaphis cederet, ne supra modum efferrer. Super hoc ter dñm rogaui, ut discederet a me, & dixit mihi. Sufficit tibi gratia mea. Nam fortitudo mea, in infirmitate pficitur. Libētissime igit̄ potiꝰ gloriabor in infirmitatibꝰ meis, ut inhabitet in me fortitudo Christi. Quāobrē placeo mihi ī ifirmitatibꝰ, in cōtumelijs, in necessitatibꝰ, in pſecutionibꝰ, i anxietatibus p Christo. Cū em̄ infirmꝰ sum, tūc robustus sum. Factꝰ sū insipiēs gliando. Vos me coegistis, nā ego debui a uobis cōmēdari. Nulla em̄ in re inferior fui sūmis aplis, tametsi nihil sum. Signa quidē apli pacta fuerūt inter uos, i omni patiētia, & signis & pdigijs, & potētibꝰ factis. Nā in quo fuistis iferiores cæteris ecclijs: nisi qd ipse ego, nō fuerim uobis onerosus? Cōdonate mihi hāc iniuriā. Ecce ter XIII tio ppēsus aio sū, ut ueniā ad uos, & nō ero uobis onerosus. Nō em̄ q̄ro q̄ uestra sūt, sed uos. Nō em̄ debēt filij parētibus reponere

θησαυρίζαμ, ἀλλ' οἱ γονεῖς τοῖς τέκνοις. ἐγὼ
δὲ ἥδιστα δαπανήσω, καὶ
μαι ὑπὲρ τῶν ψυχῶν ὑμῶν, εἰ καὶ περισσο-
τέρως ὑμᾶς ἀγαπῶν, ἧττον ἀγαπῶμαι. ἔστω
δὲ, ἐγὼ οὐ κατεβάρησα ὑμᾶς, ἀλλ' ὑπάρχων
πανοῦργος, δόλῳ ὑμᾶς ἔλαβον. μή τινα ὧν
ἀπέσταλκα πρὸς ὑμᾶς, δι' αὐτοῦ ἐπλεονέ-
κτησα ὑμᾶς; παρεκάλεσα Τίτον, καὶ συνα-
πέστειλα τὸν ἀδελφόν. μή τι ἐπλεονέκτη-
σεν ὑμᾶς Τίτος; οὐ τῷ αὐτῷ πνεύματι περι-
επατήσαμεν; οὐ τοῖς αὐτοῖς ἴχνεσι; πάλαι
δοκεῖτε, ὅτι ὑμῖν ἀπολογούμεθα, κατ'
ἐνώπιον τοῦ θεοῦ ἐν ΧΡΙΣΤΩ λαλοῦμεν.
τὰ δὲ πάντα ἀγαπητοί, ὑπὲρ τῆς ὑμῶν οἰ-
κοδομῆς. Φοβοῦμαι γὰρ, μή πως ἐλ-
θὼν, οὐχ οἵους θέλω, εὕρω ὑμᾶς, κἀγὼ εὑρε-
θῶ ὑμῖν, οἷον οὐ θέλετε, μή πως ἔριδες, ζῆλοι,
θυμοί, ἐριθεῖαι, καταλαλιαί, ψιθυρισμοί, φυ-
σιώσεις, ἀκαταστασίαι. μὴ πάλιν ἐλθόντα
με, ταπεινώσῃ ὁ θεός μου πρὸς ὑμᾶς, καὶ
πενθήσω πολλοὺς τῶν προημαρτηκότων,
καὶ μὴ μετανοησάντων ἐπὶ τῇ ἀκαθαρσίᾳ
καὶ πορνείᾳ, ἧ ἀσελγείᾳ ᾗ ἔπραξαν. τρί-
τον τοῦτο ἔρχομαι πρὸς ὑμᾶς. ἐπὶ στόμα-
τος δύο μαρτύρων καὶ τριῶν, σταθήσεται πᾶν
ῥῆμα. προεῖρηκα καὶ προλέγω, ὡς παρὼν
τὸ δεύτερον, καὶ ἀπὼν νῦν γράφω τοῖς προ-
ημαρτηκόσι, καὶ τοῖς λοιποῖς πᾶσιν, ὅτι
ἐὰν ἔλθω εἰς τὸ πάλιν, οὐ φείσομαι.

Εἰ δοκιμὴν ζητεῖτε τοῦ ἐν ἐμοὶ λα-
λοῦντος ΧΡΙΣΤΟΥ, ὃς εἰς ὑμᾶς οὐκ ἀσθενεῖ,
ἀλλὰ δυνατεῖ ἐν ὑμῖν. καὶ γὰρ εἰ ἐσταυρώθη ἐξ ἀ-
σθενείας, ἀλλὰ ζῇ ἐκ δυνάμεως θεοῦ. καὶ γὰρ ἡμεῖς
ἀσθενοῦμεν ἐν αὐτῷ, ἀλλὰ ζησόμεθα σὺν
αὐτῷ ἐκ δυνάμεως θεοῦ, εἰς ὑμᾶς. ἑαυτοὺς
πειράζετε, εἰ ἐστὲ ἐν τῇ πίστει. ἑαυτοὺς δοκι-
μάζετε, ἢ οὐκ ἐπιγινώσκετε ἑαυτούς, ὅτι
ΙΗΣΟΥΣ ΧΡΙΣΤΟΣ ἐν ὑμῖν ἐστιν; εἰ μήτι ἀδό-
κιμοί ἐστε. Ἐλπίζω δὲ, ὅτι γνώσεσθε, ὅτι ἡμεῖς
οὐκ ἐσμὲν

reponere, sed filijs parẽtes. Ego uero libẽ-
tissime impendã, & expẽdar ꝓ animabus ue-
stris, licet uberius uos diligẽs, minus dili-
gar. sed esto, ipse nõ grauaui uos, uerũ cũ
essẽ astutꝰ, dolo uos cœpi. Nũ per quẽcũq;
eorum quos misi ad uos, expilaui uos? Rogaui Titũ, & una cũ illo misi fratrẽ.
Nũquid a uobis extorsit Titus? An nõ
eodẽ spũ ambulauimꝰ? An nõ ijsdẽ ue-
stigijs? Rursum arbitramini, qđ nos uo-
bis excusemus? In conspectu dei, in Chri
sto loquimur, sed oia charissimi ꝓ uestri
ædificatione. Nã metuo ne qua fiat, ut si
uenero, nõ quales uelim repiam uos, & ego
repiar uobis, qualẽ nolitis, ne quomodo
sint cõtẽtiões, æmulatiões, iræ, cõcertatio
nes, oblocutiones, susurratiões, tumores,
seditiones. Ne iterũ ubi uenero, humiliet
me deus meus apud uos, & lugeã multos
eoꝝ, q ante peccauerint, & nõ egerint pœ-
nitentiã, super immũdicia & fornicatiõe, XIII
& ipudicicia quã patrarũt. Hic tertius
erit aduẽtus meus ad uos. in ore duorũ
testium, aut triũ, cõstituet omne uerbũ.
Prædixi uobis & prædico, ut præsens cũ
essem iterum, ita & absens nunc scribo
ijs, qui ante peccauerunt, & reliquis om-
nibus, quod si uenero denuo, non parcã.
Qñquidẽ experimẽtũ quæritis in me lo
quentis Christi, qui in uos non est infir-
mus, sed potẽs est in uobis. Nam quam-
uis crucifixus fuit ex infirmitate, uiuit ta-
men ex uirtute dei. Nam & nos infirmi
sumus in illo, sed uiuemus cum illo, ex
uirtute dei, erga uos. Vosipsos tentate,
num sitis in fide, Vosipsos probate. An
nõ cognoscitis uosmetipsos, quod Iesus
Christꝰ in uobis est? Nisi forte reprobi
estis. at spero uos cognituros, quod nos

οὐκ ἐσμὲν ἀδόκιμοι. Εὐχομαι δὲ πρὸς τὸν θεὸν, μὴ ποιῆσαι ὑμᾶς κακὸν μηδέν. οὐχ ἵνα ἡμεῖς δόκιμοι φανῶμεν, ἀλλ' ἵνα ὑμεῖς τὸ καλὸν ποιῆτε, ἡμεῖς δὲ ὡς ἀδόκιμοι ὦμεν. οὐ γὰρ δυνάμεθά τι κατὰ τῆς ἀληθείας, ἀλλ' ὑπὲρ τῆς ἀληθείας. χαίρομεν γὰρ ὅταν ἡμεῖς ἀσθενῶμεν, ὑμεῖς δὲ δυνατοὶ ἦτε. τοῦτο δὲ καὶ εὐχόμεθα, τὴν ὑμῶν κατάρτισιν. Διὰ τοῦτο ταῦτα ἀπὼν γράφω, ἵνα μὴ παρὼν, μὴ ἀποτόμως χρήσωμαι, κατὰ τὴν ἐξουσίαν, ἣν ἔδωκέμοι ὁ κύριος εἰς οἰκοδομὴν, ἢ οὐκ εἰς καθαίρεσιν. Λοιπὸν ἀδελφοί, χαίρετε, καταρτίζεσθε, παρακαλεῖσθε, τὸ αὐτὸ φρονεῖτε, εἰρηνεύετε, καὶ ὁ θεὸς τῆς ἀγάπης καὶ εἰρήνης ἔσται μεθ' ὑμῶν. Ἀσπάζασθε ἀλλήλους ἐν ἁγίῳ φιλήματι. Ἀσπάζονται ὑμᾶς οἱ ἅγιοι πάντες. Ἡ χάρις τοῦ κυρίου ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ, καὶ ἡ ἀγάπη τοῦ θεοῦ, καὶ ἡ κοινωνία τοῦ ἁγίου πνεύματος, μετὰ πάντων ὑμῶν. ἀμήν.

Πρὸς Κορινθίους δευτέρα
ἐγράφη ἀπὸ Φιλίππων διὰ Τίτου καὶ Λουκᾶ.

nō simus reprobi. Opto aūt apud deū, ut ne quid mali faciatis, nō quo nos pbati appareamus, sed ut uos, qđ honestū ē faciatis, nos uero ueluti reprobi simus. Nō eīm possumus quicq̄ aduersus ueritatem, sed p ueritate. Gaudemus eīm cū nos infirmi fuerimus, uos aūt ualidi fueritis. Hoc aūt insuper optamus, nēpe uestram integritatem. Propterea, hæc absens scribo, ne cū præsens fuero, rigidus sim, iuxta potestatē, quā dedit mihi dominus, in extructionē, & nō ī destructionem. Quod superest fratres, ualete, integri estote, consolationem habete, unanimes sitis, in pace agite, & deus charitatis ac pacis, erit uobiscum. Salutate uos mutuo, in sancto oscula. Salutant uos sancti oēs. Gratia dn̄i Iesu Christi, & charitas dei, & cōmunicatio spiritus sancti, sit cum omnibus uobis. Amen.

Finis.

Epistolæ ad Corinthios secundæ. Missa fuit a Philippis, per Titum & Lucam.

ΥΠΟΘΕΣΙΣ ΤΗΣ ΠΡΟΣ ΓΑΛΑΤΑΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗΣ ΠΑΥΛΟΥ.

ΤΑΥΤΗΝ ἐπιστέλλει ἀπὸ ῥώμης ἑωρακὼς αὐτοὺς, ἤδη καὶ διδάξας. ἡ δὲ πρόφασις ἦν ἐπιστολῆς ἄυτη. Διδαχθέντες καλῶς οἱ γαλάται παρὰ τοῦ ἀποστόλου, καὶ πιστεύσαντες γνησίως εἰς τὸν ΧΡΙΣΤΟΝ, ἀποδημήσαντος τοῦ ἀποστόλου, ὑφηρπάδησαν παρά τινων, ὥστε περιτέμνεσθαι. ταῦτα τοίνυν μαθὼν ὁ ἀπόστολος, γράφει πρὸς αὐτούς. καὶ πρῶτον μὲν μαρτυρεῖ αὐτοῖς περὶ ἧς εἶχον πίστεως καὶ γνησίας εἰς ΧΡΙΣΤΟΝ διαθέσεως. μέμφεται δ' ὡς ἀνοήτους πράξαντας, καὶ μεταβαλομένους αὐτούς, ἔτι φησὶ διαλαμβάνει περὶ τοῦ νόμου καὶ ὅτι κατὰ τὸν ἀβραὰμ πίστεως, καὶ ἀποδείκνυσιν ἔκτε τοῦ νόμου, καὶ ὅτι γυναικῶν τοῦ ἀβραὰμ, ἀλληγορήσας αὐτὰς. μέχρι καιροῦ διδόσθαι τὴν σκιὰν, καὶ τὴν περιτομὴν, καὶ ἀργεῖν αὐτὰ λοιπὸν τῆς ΧΡΙΣΤΟΥ παρουσίας, καὶ οὕτως ἀποδείξας, παραγέλλει λοιπὸν αὐτοῖς, μηκέτι προσέχειν τοῖς ἀπατήσασιν, ἀλλὰ μᾶλλον ἔχεσθαι τῆς ἐν ΧΡΙΣΤΩ πίστεως, καὶ γινώσκειν, ὅτι ἡ ἐν ΧΡΙΣΤΩ χάρις κατάργησι τὴν σάρκα περιτομήν. οὕτως πάλιν εἰς τὰ ἤθη παραινέσας καὶ διδάξας, πλησιάζει τῇ ἐπιστολῇ.

ARGVMENTMM.

GAlatæ sunt Græci. Hi uerbū ueritatis primū ab aplo acceperunt, sed post discessū eius tētati sunt a falsis aplis, ut in legem & circūcisionē uerterent. Hos aplus reuocat ad fidē ueritatis, scribēs eis ab Epheso,

ΠΡΟΣ ΓΑΛΑΤΑΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΠΑΥΛΟΥ.

ΠΑΥΛΟΣ ἀπόστολος, οὐκ ἀπ᾽ ἀνθρώπων, οὐδὲ δι᾽ ἀνθρώπου, ἀλλὰ διὰ ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ, καὶ θεοῦ πατρὸς, τοῦ ἐγείραντος αὐτὸν ἐκ νεκρῶν, καὶ οἱ σὺν ἐμοὶ πάντες ἀδελφοὶ, ταῖς ἐκκλησίαις τῆς γαλατίας. χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη ἀπὸ θεοῦ πατρὸς καὶ κυρίου ἡμῶν ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ, τοῦ δόντος ἑαυτὸν ὑπὲρ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν, ὥστε ἐξέλητα ἡμᾶς ἐκ τοῦ ἐνεστῶτος αἰῶνος πονηροῦ, κατὰ τὸ θέλημα τοῦ θεοῦ καὶ πατρὸς ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, ἀμήν. Θαυμάζω, ὅτι οὕτως ταχέως μετατίθεσθε ἀπὸ τοῦ καλέσαντος ὑμᾶς ἐν χάριτι Ἰησοῦ. εἰς ἕτερον εὐαγγέλιον, ὃ οὐκ ἔστιν ἄλλο, εἰμή τινες εἰσὶν οἱ ταράσσοντες ὑμᾶς, καὶ θέλοντες μεταστρέψαι τὸ εὐαγγέλιον τοῦ ΧΡΙΣΤΟΥ. ἀλλὰ καὶ ἐὰν ἡμεῖς, ἢ ἄγγελος ἐξ οὐρανοῦ εὐαγγελίζηται ὑμῖν, παρ᾽ ὃ εὐηγγελισάμεθα ὑμῖν, ἀνάθεμα ἔστω. ὡς προειρήκαμεν, καὶ ἄρτι πάλιν λέγω, εἴτις ὑμᾶς εὐαγγελίζεται παρ᾽ ὃ παρελάβετε, ἀνάθεμα ἔστω. ἄρτι γὰρ ἀνθρώπους πείθω, ἢ τὸν θεόν; ἢ ζητῶ ἀνθρώποις ἀρέσκειν; εἰ γὰρ ἔτι ἀνθρώποις ἤρεσκον, ΧΡΙΣΤΟΥ δοῦλος οὐκ ἂν ἤμην. γνωρίζω δὲ ὑμῖν ἀδελφοὶ, τὸ εὐαγγέλιον τὸ εὐαγγελισθὲν ὑπ᾽ ἐμοῦ, ὅτι οὐκ ἔστι κατὰ ἄνθρωπον. οὐδὲ γὰρ ἐγὼ παρὰ ἀνθρώπου παρέλαβον αὐτὸ, οὔτε ἐδιδάχθην, ἀλλὰ δι᾽ ἀποκαλύψεως ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ. ἠκούσατε γὰρ τὴν ἐμὴν ἀναστροφὴν ποτὲ ἐν τῷ Ἰουδαϊσμῷ, ὅτι καθ᾽ ὑπερβολὴν ἐδίωκον τὴν ἐκκλησίαν τοῦ θεοῦ, καὶ ἐπόρθουν αὐτὴν, καὶ

EPISTOLA PAVLI APOSTOLI AD GALATAS.

PAulus apostolus, nō ab hominibus, neq; per hominē, sed p Iesum Christū, & deū patrē, q suscitauit illū a mortuis, & qui mecū sunt oēs fratres, ecclesijs Galatiæ. Gratia uobis & pax a deo patre, & dño nostro Iesu Christo, qui dedit seipsū p peccatis nostris, ut eriperet nos ex præsenti sæculo malo, iuxta uoluntatem dei & patris nostri, cui gloria in sæcula sæculorum amen. Miror, quod adeo cito trāsferamini, ab eo qui uocauit uos in gratia dei, in aliud euangelium, quod nō est aliud, nisi quod quidam sunt, qui turbant uos, & uolūt subuertere euangelium Christi. Verum etiam si nos aut angelus e cœlo, prædicauerit uobis euangelium, præter id quod p̄dicauimus uobis, anathema sit. Quēadmodū p̄diximus, & nunc iterum dico, si quis uobis prædicauerit euangelium præter id quod accepistis, anathema sit. Nunc enim utrum homines suadeo, an deū? Aut quero hominibus placere? Nam si hactenus hominibus placuissem, Christi seruus non fuissem. Notū aūt uobis facio fratres, euāgelium quod p̄dicatū est a me, nō esse secundū hoiem. Neq; em̄ ego ab hoie accepi illud, neq; didici, sed p reuelationē Iesu Christi. Audistis em̄ meā conuersationē quondā in iudaismo, quod supra modū persequebar ecclesiā dei, & expugnabam

Digitized by Google

ἀντιὼ, καὶ προέκοπτον ἐν τῷ Ἰουδαϊσμῷ, ὑπὲρ πολλοὺς συνηλικιώτας ἐν τῷ γένει μου, περισσοτέρως ζηλωτὴς ὑπάρχων τῶν πατρικῶν μου παραδόσεων. ὅτε δὲ εὐδόκησεν, ὁ θεὸς, ὁ ἀφορίσας με ἐκ κοιλίας μητρός μου, καὶ καλέσας διὰ τῆς χάριτος αὐτου, ἀποκαλύψαι τὸν υἱὸν αὐτου ἐν ἐμοὶ, ἵνα εὐαγγελίζωμαι αὐτὸν ἐν τοῖς ἔθνεσιν, εὐθέως, οὐ προσανεθέμην σαρκὶ καὶ αἵματι, οὐδὲ ἀνῆλθον εἰς Ἱεροσόλυμα πρὸς τοὺς πρὸ ἐμοῦ ἀποστόλους, ἀλλὰ ἀπῆλθον εἰς Ἀραβίαν, καὶ πάλιν ὑπέστρεψα εἰς Δαμασκόν. ἔπειτα μετὰ ἔτη τρία ἀνῆλθον εἰς Ἱεροσόλυμα ἱστορῆσαι Πέτρον, καὶ ἐπέμεινα πρὸς αὐτὸν ἡμέρας δεκαπέντε. ἕτερον δὲ τῶν ἀποστόλων οὐκ εἶδον, εἰμὴ Ἰάκωβον τὸν ἀδελφὸν τοῦ κυρίου.

Ἃ δὲ γράφω ὑμῖν, ἰδοὺ ἐνώπιον τοῦ θεοῦ, ὅτι οὐ ψεύδομαι. ἔπειτα ἦλθον εἰς τὰ κλίματα τῆς συρίας, καὶ τῆς κιλικίας. ἤμην δὲ ἀγνοούμενος τῷ προσώπῳ ταῖς ἐκκλησίαις τῆς Ἰουδαίας, ταῖς ἐν ΧΡΙΣΤΩ. μόνον δὲ ἀκούοντες ἦσαν, ὅτι ὁ διώκων ἡμᾶς ποτε, νῦν εὐαγγελίζεται τὴν πίστιν, ἣν ποτε ἐπόρθει, καὶ ἐδόξασον ἐν ἐμοὶ τὸν θεόν. Ἔπειτα διὰ δεκατεσσάρων ἐτῶν πάλιν ἀνέβην εἰς Ἱεροσόλυμα μετὰ Βαρνάβα, συμπαραλαβὼν καὶ τίτον, ἀνέβην δὲ κατὰ ἀποκάλυψιν, καὶ ἀνεθέμην αὐτοῖς τὸ εὐαγγέλιον, ὃ κηρύσσω ἐν τοῖς ἔθνεσιν, κατ' ἰδίαν δὲ τοῖς δοκοῦσι, μήπως εἰς κενὸν τρέχω, ἢ ἔδραμον. ἀλλ' οὐδὲ τίτος ὁ σὺν ἐμοὶ, Ἕλλην ὤν, ἠναγκάσθη περιτμηθῆναι, διὰ δὲ τοὺς παρεισάκτους ψευδαδέλφους, οἵτινες παρεισῆλθον κατασκοπῆσαι τὴν ἐλευθερίαν ἡμῶν, ἣν ἔχομεν ἐν ΧΡΙΣΤΩ ΙΗΣΟΥ, ἵνα ἡμᾶς καταδουλώσωνται, οἷς οὐδὲ πρὸς ὥραν εἴξαμεν τῇ ὑποταγῇ, ἵνα ἡ ἀλήθεια τοῦ εὐαγγελίου διαμείνῃ πρὸς ὑμᾶς. Ἀπὸ δὲ τῶν δοκούντων εἶναί τι ὁποῖοί ποτε ἦσαν, οὐδέν μοι διαφέρει· πρόσωπον

illam, & pficiebã in iudaismo, supra multos æquales meos in genere meo, cum uehementer essem studiosus paternarum mearꝝ traditionũ. Ast ubi uisũ fuit deo, qui segregauit me ab utero matris meæ, & uocauit per gratiã suã, ut reuelaret filium suũ in me, ut prædicarẽ illũ in gentibus, continuo, nõ contuli cũ carne & sanguine, neqꝫ rediĳ Hierosolymã ad eos q̃ ante me fuerant apostoli, sed abĳ in Arabiam & denuo reuersus sum Damascũ. Deinde post annos tres rediĳ Hierosolymã, ut uiderẽ Petrũ, & mansi apud illum dies quindecim. Aliũ aũt ex apostolis nõ uidi quẽqꝫ, nisi Iacobũ fratrem dñi. Porro q̃ scribo uobis, ecce corã deo, non mentior. Deinde ueni in regiones Syriæ & Ciliciæ. Eram aũt ignotus iuxta faciẽ, ecclesĳs Iudeæ, quæ erant in Christo. Sed tãtum hic rumor apud illos erat, qui persequebatur nos aliquando, nunc p̃dicat fidem, quã quondã expugnabat, & glorificabant in me deũ. Deinde post annos quatuordecim, rursum ascendi Hierosolymam una cũ Barnaba, assumpto simul & Tito. Ascẽdi aũt iuxta reuelationẽ, & contuli cũ illis euangeliũ, quod p̃dico inter gẽtes, sed priuatim ĳs qui erant in precio, ne quo modo in uanũ currerẽ, aut cucurrissem. Sed neqꝫ Titus, qui mecũ erat, cũ esset Græcus, cõpulsus fuit circumcidi, propter obiter ingressos falsos fratres, q̃ subintroierãt, ad explorãdũ libertatẽ nostrã, quã habem⁹ ĩ Christo Iesu, quo nos in seruitutẽ adigerẽt. Quibus ne ad tempus quidẽ cessimus, p̃ subiectionẽ, ut ueritas euãgelĳ permaneret apud uos. Ab ĳs aũt, qui uidebãtur aliquid esse, quales aliquando fuerint, nihil mea refert. Per-

sonam

σωπον ἀνθρώπου θεὸς οὐ λαμβάνει. ἐμοὶ γὰρ οἱ δοκοῦντες, οὐδὲν προσανέθεντο, ἀλλὰ τοὐναντίον, ἰδόντες, ὅτι πεπίστευμαι τὸ εὐαγγέλιον τῆς ἀκροβυστίας, καθὼς Πέτρος τῆς περιτομῆς. ὁ γὰρ ἐνεργήσας Πέτρῳ εἰς ἀποστολὴν τῆς περιτομῆς, ἐνήργησε καὶ ἐμοὶ εἰς τὰ ἔθνη, καὶ γνόντες τὴν χάριν τὴν δοθεῖσάν μοι, Ἰάκωβος καὶ Κηφᾶς καὶ Ἰωάννης, οἱ δοκοῦντες στῦλοι εἶναι, δεξιὰς ἔδωκαν ἐμοὶ καὶ Βαρνάβᾳ κοινωνίας, ἵνα ἡμεῖς εἰς τὰ ἔθνη, αὐτοὶ δὲ εἰς τὴν περιτομήν, μόνον τῶν πτωχῶν, ἵνα μνημονεύωμεν. ὃ καὶ ἐσπούδασα αὐτὸ τοῦτο ποιῆσαι. ὅτε δὲ ἦλθε Πέτρος εἰς Ἀντιόχειαν, κατὰ πρόσωπον αὐτῷ ἀντέστην, ὅτι κατεγνωσμένος ἦν. πρὸ τοῦ γὰρ ἐλθεῖν τινὰς ἀπὸ Ἰακώβου, μετὰ τῶν ἐθνῶν συνήσθιεν, ὅτε δὲ ἦλθον, ὑπέστελλε καὶ ἀφώριζεν ἑαυτόν, φοβούμενος τοὺς ἐκ περιτομῆς. καὶ συνυπεκρίθησαν αὐτῷ, καὶ οἱ λοιποὶ Ἰουδαῖοι, ὥστε καὶ Βαρνάβας συναπήχθη αὐτῶν τῇ ὑποκρίσει. ἀλλ' ὅτε εἶδον, ὅτι οὐκ ὀρθοποδοῦσι πρὸς τὴν ἀλήθειαν τοῦ εὐαγγελίου, εἶπον τῷ Πέτρῳ, ἔμπροσθεν πάντων. Εἰ σὺ Ἰουδαῖος ὑπάρχων, ἐθνικῶς ζῇς, καὶ οὐκ Ἰουδαϊκῶς, τί τὰ ἔθνη ἀναγκάζεις Ἰουδαΐζειν; ἡμεῖς φύσει Ἰουδαῖοι καὶ οὐκ ἐξ ἐθνῶν ἁμαρτωλοί, εἰδότες, ὅτι οὐ δικαιοῦται ἄνθρωπος ἐξ ἔργων νόμου, ἐὰν μὴ διὰ πίστεως ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ. καὶ ἡμεῖς εἰς ΧΡΙΣΤΟΝ ΙΗΣΟΥΝ ἐπιστεύσαμεν, ἵνα δικαιωθῶμεν ἐκ πίστεως ΧΡΙΣΤΟΥ, καὶ οὐκ ἐξ ἔργων νόμου, διότι οὐ δικαιωθήσεται ἐξ ἔργων νόμου πᾶσα σάρξ. Εἰ δὲ ζητοῦντες δικαιωθῆναι ἐν ΧΡΙΣΤΩ, εὑρέθημεν καὶ αὐτοὶ ἁμαρτωλοί, ἆρα ΧΡΙΣΤΟΣ ἁμαρτίας διάκονος; μὴ γένοιτο. εἰ γὰρ ἃ κατέλυσα, ταῦτα πάλιν οἰκοδομῶ, παραβάτην ἐμαυτὸν συνίστημι. Ἐγὼ γὰρ διὰ νόμου νόμῳ ἀπέθανον, ἵνα θεῷ ζήσω, ΧΡΙΣΤῷ συνεσταύρωμαι. ζῶ δὲ οὐκέτι ἐγώ, ζῇ δὲ ἐν ἐμοὶ ΧΡΙΣΤΟΣ, ὃ δὲ νῦν ζῶ ἐν σαρκί, ἐν πίστει ζῶ τῇ τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ, τοῦ ἀγαπήσαντός με καὶ παραδόντος ἑαυτὸν ὑπὲρ ἐμοῦ

sonam hois deus nō accipit. Nā mihi qui uidebant esse in precio, nihil contulerūt, Imo cōtra, cū uidissent, mihi creditū fuisse euangeliū p̄putū, quēadmodū Petro circumcisionis (Nā qui efficax fuit in Petro ad aplatum circūcisionis, efficax fuit & in me, in gētes) cūcp cognouissent gratiam mihi datā, Iacobus & Cephas, & Iohānes, qui uidebant esse colūnæ, dextras dederuut mihi & Barnabæ societatis, ut nos in gētes, ipsi uero in circūcisionē, tantū ut pauperū memores essemus. in quo & diligēs fui, ut hoc ipsum facerē. Cū aūt uenisset Petrus Anthiochiā, iuxta faciē illi restiti, qd reprehēsus esset. Nā antecp uenissent quidā a Iacobo, una cū gentibus sumebat cibū. Cū aūt uenissēt, subduxit & separauit se ab illis, metuēs eos q erāt ex circūcisione, ac simulabāt una cū illo, cæteri quoq Iudæi, adeo ut Barnabas simul abduceret in simulationē. Verū ubi uidissem, quod nō recto pede incederēt, ad ueritatem euangeliī, dixi Petro coram oibus. Si tu, cū sis Iudæus, gentiliter uiuis & nō iudaice, cur gētes cogis iudaissare? Nos natura Iudæi, & nō ex gētibus pctōres, quoniā scimus nō iustificari hoiem ex operibus legis, nisi p fidē Iesu Christi. Et nos in Christū Iesū credidimus, ut iustificaremur ex fide Christi, & nō ex opibus legis, ppter qd nō iustificabit ex opibus legis ois caro. Q; si dū querimus iustificari in Christo, repimur & ipsi pctōres, nū ergo Christus pcti minister est? Absit. Nā si q̄ destruxi ea rursū ædifico, transgressorē meipsū cōstituo. Ego em̄ p legē legi mortuus sum, ut Christo uiuerē. una cū Christo crucifixus sū, uiuo tn̄, nō iam ego, sed uiuit in me Christus. Vitam aūt quam nūc uiuo in carne, in fide uiuo filij dei, qui dilexit me, & tradidit semetipsum pro

ἐμοὶ. οὐκ ἀθετῶ τὴν χάριν τ̃ θεοῦ. εἰ γὰρ διὰ
νόμου δικαιοσύνη, ἄρα ΧΡΙΣΤΟΣ δωρεὰν ἀ
πέθανεν. Ω ἀνόητοι γαλάται, τίς ὑμᾶς ἐ
βάσκηνεν, τῇ ἀληθείᾳ μὴ πείθεσθαι; οἷς κατ'
ὀφθαλμοὺς ΙΗΣΟΥΣ ΧΡΙΣΤΟΣ προεγράφη
ἐν ὑμῖν ἐσταυρωμένος; τοῦτο μόνον θέλω μα
θεῖν ἀφ' ὑμῶν, ἐξ ἔργων νόμου τ̀ πνεῦμα
ἐλάβετε, ἢ ἐξ ἀκοῆς πίστεως; οὕτως ἀνόητοί
ἐστε; ἐναρξάμενοι πνεύματι, νῦν σαρκὶ ἐπιτε
λεῖσθε; τοσαῦτα ἐπάθετε εἰκῆ, εἴ γε καὶ εἰκῆ.
Ο οὖν ἐπιχορηγῶν ὑμῖν τ̀ πνεῦμα, καὶ ἐν/
εργῶν δυνάμεις ἐν ὑμῖν, ἐξ ἔργων νόμου, ἢ ἐξ
ἀκοῆς πίστεως; καθὼς Ἀβραὰμ ἐπίστευσε τῷ
Θεῷ, καὶ ἐλογίσθη αὐτῷ εἰς δικαιοσύνην. γινώ
σκετε ἄρα, ὅτι οἱ ἐκ πίστεως, οὗτοί εἰσιν υἱοὶ Ἀβρα
άμ. προϊδοῦσα δὲ ἡ γραφὴ, ὅτι ἐκ πίστεως δικαιοῖ
τὰ ἔθνη ὁ θεὸς, προευηγγελίσατο τῷ Ἀβραάμ.
ὅτι ἐνευλογηθήσονται ἐν σοὶ πάντα τὰ ἔθνη,
ὥστε οἱ ἐκ πίστεως εὐλογοῦνται σὺν τῷ πιστῷ
Ἀβραάμ. ὅσοι γὰρ ἐξ ἔργων νόμου εἰσὶν, ὑπὸ κα
τάραν εἰσίν. γέγραπται γὰρ, ἐπικατάρατος πᾶς,
ὃς οὐκ ἐμμένει ἐν πᾶσι τοῖς γεγραμμένοις
ἐν τῷ βιβλίῳ τ̃ νόμου, τ̃ ποιῆσαι αὐτά. ὅτι δὲ
ἐν νόμῳ οὐδεὶς δικαιοῦται παρὰ τῷ Θεῷ. δῆλον.
ὅτι ὁ δίκαιος ἐκ πίστεως ζήσεται, ὁ δὲ νόμος οὐκ
ἔστιν ἐκ πίστεως, ἀλλ' ὁ ποιήσας αὐτὰ ἄνθρωπ̃,
ζήσεται ἐν αὐτοῖς. ΧΡΙΣΤΟΣ ἡμᾶς ἐξηγό/
ρασεν ἐκ τ̃ κατάρας τ̃ νόμου, γενόμενος ὑπὲρ
ἡμῶν κατάρα. γέγραπται γάρ, ἐπικατάρατος
πᾶς, ὁ κρεμάμενος ἐπὶ ξύλου, ἵνα εἰς τὰ ἔθ/
νη ἡ εὐλογία τ̃ Ἀβραὰμ γένηται ἐν ΧΡΙΣΤΩ
ΙΗΣΟΥ, ἵνα τὴν ἐπαγγελίαν τ̃ πνεύματος
λάβωμεν διὰ τ̃ πίστεως. Ἀδελφοὶ κατὰ ἄν
θρωπον λέγω. ὅμως ἀνθρώπου κεκυρωμένην
διαθήκην, οὐδεὶς ἀθετεῖ, ἢ ἐπιδιατάσσεται. τῷ
δὲ Ἀβραὰμ ἐρρέθησαν αἱ ἐπαγγελίαι, καὶ τῷ
σπέρματι αὐτ̃. οὐ λέγει καὶ τοῖς σπέρμασιν,
ὡς ἐπὶ πολλῶν, ἀλλ' ὡς ἐφ' ἑνός, καὶ τῷ σπέρ
ματί σου, ὅς ἐστι ΧΡΙΣΤΟΣ. τοῦτο δὲ λέγω, διαθή
κην προκεκυρωμένην ὑπ' τ̃ θεοῦ εἰς Χριστὸν,
ὁ μετὰ ἔτη τετρακόσια καὶ τριάκοντα γεγονὼς νό
μος, οὐκ

me, nõ aſpernor gratiã dei, nã ſi per legẽ
eſt iuſticia, igit' Chriſtus fruſtra mortu⁹
eſt. O ſtulti Galatæ, q̃s uos faſcinauit, III
ut nõ crederetis ueritati? Quib⁹ p̃ oculis,
Ieſus Chriſt⁹ ante fuit depict⁹, inter uos
crucifix⁹? Hoc ſolũ cupio diſcere a uobis,
Ex opibus legis ſp̃m accepiſtis, an ex au-
ditu fidei? Adeo ſtulti eſtis, cũ in ſpũ cœ
peritis, nũc in carne cõſũmamini? Tam
multa paſſi eſtis fruſtra, at ſi tñ fruſtra.
Qui igit' ſubminiſtrat uobis ſp̃m, & ope
tur uirtutes in uobis, utrũ ex operibus le
gis, an ex auditu fidei, id facit? Quẽad/
modũ Abrahã credidit deo, & iputatũ
eſt illi ad iuſticiã. Scitis igit', quod ĩj q̃ ex
fide ſunt, ĩj ſunt filĩj Abrahæ. Præuidens
aũt ſcriptura, qd' ex fide iuſtificet gentes
deus, prius rem letã nunciauit Abrahæ.
Benedicent' ingens, in te oẽs gentes. itaq;
q̃ ex fide ſũt, bñdicunt' cũ fideli Abrahã.
Nam quotquot ex opibus legis ſunt, ma
ledictioi ſunt obnoxĩj. Scriptũ eſt enim.
Maledictus eſt oĩs, qui non manſerit in
oibus q̃ ſcripta ſunt in libro legis, ut faci/
at ea. Q d' aũt in lege null⁹ iuſtificat' apud
deũ, palã eſt. Siquidẽ iuſt⁹ ex fide uiuet,
lex aũt nõ ẽ ex fide, ſed q̃ fecerit ea homo
uiuet in ipſis. Chriſtus nos redemit a ma
ledictione legis, dũ pro uobis factus eſt
maledictũ. Scriptũ eſt enim maledictus
oĩs, qui pendet in ligno, ut in gẽtes, bñdi/
ctio Abrahæ ueniret in Chriſto Ieſu, ut
p̃miſſionẽ ſp̃ũs acciperem⁹ p̃ fidẽ. Frẽs,
ſecũ dũ hoiem dico. Hoĩs licet teſtamẽtũ
tñ ſi ſit cõprobatũ, nemo reĩcit, aut addit
aliq̃d. Porro Abrahæ dictæ ſunt p̃miſſi-
ones & ſemini ei⁹, nõ dicit & ſeminib⁹, tã
q̃p̃ de multis, ſed tãq̃p̃ de uno, & in ſemi/
ne tuo, q̃ eſt Chriſt⁹. Hoc aũt dico, teſta/
mẽtũ ante cõprobatũ a deo erga chriſtũ,
lex q̃ poſt ãnos q̃dringẽtos & trigita cœ/
pit, non

μος, οὐκ ἀκυροῖ εἰς τὸ καταργῆσαι τὴν ἐπαγγε
λίαν. εἰ γὰρ ἐκ νόμου ἡ κληρονομία, οὐκέτι ἐξ
ἐπαγγελίας, τῷ δὲ ἐπαγγελίας κεχάρισται ὁ θεός. τί οὖν ὁ νόμος; τῶν παρα-
βάσεων χάριν προσετέθη, ἄχρις οὗ ἔλθῃ τὸ σπέρ
μα, ᾧ ἐπήγγελται, διαταγεὶς δι' ἀγγέλων ἐν
χειρὶ μεσίτου. ὁ δὲ μεσίτης, ἑνὸς οὐκ ἔστιν, ὁ δὲ
θεὸς εἷς ἐστιν. ὁ οὖν νόμος κατὰ τῶν ἐπαγγελιῶν τοῦ
θεοῦ; μὴ γένοιτο. εἰ γὰρ ἐδόθη νόμος, ὁ δυνάμε/
νος ζωοποιῆσαι, ὄντως ἂν ἐκ νόμου ἦν ἡ δικαιο
σύνη, ἀλλὰ συνέκλεισεν ἡ γραφὴ τὰ πάντα
ὑπὸ ἁμαρτίαν, ἵνα ἡ ἐπαγγελία ἐκ πίστεως ΙΗ
ΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ δοθῇ τοῖς πιστεύσι. πρὸ δὲ
τοῦ ἐλθεῖν τὴν πίστιν, ὑπὸ νόμον ἐφρουρούμεθα, συ
γκεκλεισμένοι εἰς τὴν μέλλουσαν πίστιν ἀπο
καλυφθῆναι. ὥστε ὁ νόμος παιδαγωγὸς ἡμῶν
γέγονεν εἰς ΧΡΙΣΤΟΝ, ἵνα ἐκ πίστεως δικαιωθῶ
μεν. ἐλθούσης δὲ τῆς πίστεως, οὐκέτι ὑπὸ παι-
δαγωγόν ἐσμεν. πάντες γὰρ υἱοὶ θεοῦ ἐστε
διὰ τῆς πίστεως ἐν ΧΡΙΣΤΩ ΙΗΣΟΥ. ὅσοι γὰρ
εἰς Χριστὸν ἐβαπτίσθητε, ΧΡΙΣΤΟΝ ἐνεδύσασθε. οὐκ ἔνι
Ἰουδαῖος οὐδὲ Ἕλλην, οὐκ ἔνι δοῦλος οὐδὲ ἐλεύ
θερος, οὐκ ἔνι ἄρσεν καὶ θῆλυ. πάντες γὰρ ὑμεῖς εἷς
ἐστε ἐν ΧΡΙΣΤΩ ΙΗΣΟΥ. εἰ δὲ ὑμεῖς ΧΡΙΣΤΟΥ,
ἄρα τοῦ Ἀβραὰμ σπέρμα ἐστέ, κατ' ἐπαγγελί
αν κληρονόμοι. Λέγω δέ, ἐφ' ὅσον χρόνον τὸ
κληρονόμος νήπιός ἐστιν, οὐδὲν διαφέρει δού/
λου, κύριος πάντων ὤν, ἀλλὰ ὑπὸ ἐπιτρόπους
ἐστὶ καὶ οἰκονόμους ἄχρι τῆς προθεσμίας τοῦ πατρός.
οὕτως καὶ ἡμεῖς ὅτε ἦμεν νήπιοι, ὑπὸ τὰ στοιχεῖα
τοῦ κόσμου ἦμεν δεδουλωμένοι. ὅτε δὲ ἦλθε
τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου, ἐξαπέστειλεν ὁ θεὸς τὸν
υἱὸν αὐτοῦ γενόμενον ἐκ γυναικός, γενόμενον
ὑπὸ νόμον, ἵνα τοὺς ὑπὸ νόμον ἐξαγοράσῃ,
ἵνα τὴν υἱοθεσίαν ἀπολάβωμεν. ὅτι δέ
ἐστε υἱοί, ἐξαπέστειλεν ὁ θεὸς τὸ πνεῦμα τοῦ υἱοῦ
αὐτοῦ εἰς τὰς καρδίας ὑμῶν, κρᾶζον Ἀβ/
βᾶ ὁ πατήρ, ὥστε οὐκέτι εἶ δοῦλος, ἀλλ'
υἱός. εἰ δὲ υἱός, καὶ κληρονόμος θεοῦ διὰ
ΧΡΙΣΤΟΥ. Ἀλλὰ τότε μὲν οὐκ εἰδότες
θεόν, ἐδουλεύσατε τοῖς μὴ φύσει οὖσι θεοῖς. νῦν
δὲ γνόν/

pit, nō facit irritū, ut abroget ꝓmissionē. nā si ex lege est hæreditas, nō iam ē ex ꝓmissiōe, atq; Abrahæ ꝑ ꝓmissionē dōnauit de⁹. Quid igit̄ lex? propter trāsgressiones addita fuit, donec ueniret semen, cui promissū fuerat, ordinata per angelos, in mānu mediatoris. Mediator aūt, uni⁹ nō est, at deus unus est. Lex igit̄ num est aduersus promissiones dei? Absit. Etem̄ si data esset lex, q̄ posset uiuificare, uere ex lege esset iustitia, sed cōclusit scriptura oīa sub peccatum, ut promissio ex fide Iesu Christi, daretur credentibus. Cæterū ant̄ teq̄ ueniret fides, sub lege custodiebamur, conclusi in eam fidē, quæ erat reuelāda. Itaq; lex pædagogus noster fuit ad Christum, ut ex fide iustificaremur. At postq̄ uenit fides, nō amplius sub pædagogo sumus. Oēs enim filij dei estis per fidē in Christo Iesu. Nam quicunq; baptizati estis, Christū induistis. Non est Iudæus, neq; Græcus. Nō est seruus neq; liber. Non est masculus, aut fœmina. Oēs enim uos unus estis in Christo Iesu. Q d' si uos estis Christi, igitur Abrahæ semen estis, & iuxta promissionem hæredes. IIII

Dico aūt q̄diu hæres puer est, nihil differt a seruo, cū sit dñs omniū, sed sub tutoribus & autorib⁹ est, usq; ad tēpus, qd' pater p̄scripserit. sic & nos, cū essem⁹ pueri, sub elemētis mūdi eramus, in seruitutē adacti. At ubi uenit plenitudo tēporis, emisit deus filiū suū, factū ex muliere, factum sub lege, ut eos qui sub lege erāt redimeret, ut adoptionē ī ius filior̄ accipe remus. Qm̄ aūt estis filij, emisit de⁹ spm̄ filij sui in corda uestra, clamātē Abba pater. Itaq; iam nō es seru⁹, sed fili⁹. Quod si filius, & hæres dei per Christum. Sed tum quidem cum ignoraretis deum, seruiebatis ijs, qui natura non sunt dij. At

δὲ γνόντες θεὸν, μᾶλλον δὲ γνωσθέντες ὑπὸ
θεοῦ, πῶς ἐπιστρέφετε πάλιν ἐπὶ τὰ ἀσθενῆ
καὶ πτωχὰ στοιχεῖα; οἷς πάλιν ἄνωθεν δουλεύ
ειν θέλετε; ἡμέρας παρατηρεῖσθε, καὶ μῆνας, καὶ
καιροὺς, καὶ ἐνιαυτούς. φοβοῦμαι ὑμᾶς, μήπως
εἰκῆ κεκοπίακα εἰς ὑμᾶς. γίνεσθε ὡς ἐγὼ, ὅτι
κἀγὼ ὡς ὑμεῖς. Ἀδελφοὶ, δέομαι ὑμῶν· οὐ
δέν με ἠδικήσατε. οἴδατε δὲ ὅτι δι' ἀσθένει-
αν τῆς σαρκὸς, εὐηγγελισάμην ὑμῖν τὸ πρότε-
ρον, καὶ τὸν πειρασμὸν μου, τὸν ἐν τῇ σαρκί μου
οὐκ ἐξουθενήσατε, οὐδὲ ἐξεπτύσατε, ἀλλ' ὡς
ἄγγελον θεοῦ ἐδέξασθέ με, ὡς ΧΡΙΣΤΟΝ ΙΗ
ΣΟΥΝ. τίς οὖν ἦν ὁ μακαρισμὸς ὑμῶν; μαρ
τυρῶ γὰρ ὑμῖν, ὅτι εἰ δυνατὸν, τοὺς ὀφθαλμοὺς
ὑμῶν ἐξορύξαντες, ἂν ἐδώκατέ μοι. ὥστε ἐχ-
θρὸς ὑμῶν γέγονα ἀληθεύων ὑμῖν; ζηλοῦσιν
ὑμᾶς οὐ καλῶς, ἀλλὰ ἐκκλεῖσαι ὑμᾶς θέλου-
σιν, ἵνα αὐτοὺς ζηλοῦτε. καλὸν δὲ ζηλοῦσθαι ἐν
καλῷ πάντοτε, καὶ μὴ μόνον ἐν τῷ παρεῖναί
με πρὸς ὑμᾶς. τεκνία μου, οὓς πάλιν ὠδίνω,
ἄχρις οὗ μορφωθῇ ΧΡΙΣΤΟΣ ἐν ὑμῖν. ἤθελον
δὲ παρεῖναι πρὸς ὑμᾶς ἄρτι, καὶ ἀλλάξαι τὴν
φωνήν μου, ὅτι ἀποροῦμαι ἐν ὑμῖν. λέγετέ
μοι οἱ ὑπὸ νόμον θέλοντες εἶναι, τὸν νόμον
οὐκ ἀκούετε; γέγραπται γάρ, ὅτι Ἀβραὰμ δύο
υἱοὺς ἔσχεν, ἕνα ἐκ τῆς παιδίσκης, καὶ ἕνα ἐκ τῆς
ἐλευθέρας. ἀλλ' ὁ μὲν ἐκ τῆς παιδίσκης, κατὰ
σάρκα γεγέννηται, ὁ δὲ ἐκ τῆς ἐλευθέρας, διὰ
τῆς ἐπαγγελίας. ἅτινά ἐστιν ἀλληγορούμενα
αὗται γάρ εἰσι δύο διαθῆκαι, μία μὲν ἀπ' ὄ-
ρους Σινᾶ, εἰς δουλείαν γεννῶσα, ἥτις ἐστὶν Ἁ-
γαρ. τὸ δὲ Ἄγαρ Σινᾶ ὄρος ἐστὶν ἐν τῇ Ἀραβίᾳ, συ-
στοιχεῖ δὲ τῇ νῦν Ἱερουσαλήμ, δουλεύει δὲ μετὰ
τῶν τέκνων αὐτῆς. ἡ δὲ ἄνω Ἱερουσαλὴμ, ἐλευ-
θέρα ἐστὶν, ἥτις ἐστὶ μήτηρ πάντων ὑμῶν. γέ-
γραπται γὰρ, εὐφράνθητι στεῖρα ἡ οὐ τίκτουσα,
ῥῆξον, καὶ βόησον, ἡ οὐκ ὠδίνουσα, ὅτι πολλὰ
τὰ τέκνα τῆς ἐρήμου μᾶλλον, ἢ τῆς ἐχούσης τὸν
ἄνδρα. ἡμεῖς δὲ ἀδελφοὶ κατὰ Ἰσαὰκ ἐπαγ-
γελίας τέκνα ἐσμέν, ἀλλ' ὥσπερ τότε ὁ κατὰ σάρ
κα γεννηθεὶς ἐδίωκε τὸν κατὰ πνεῦμα, οὕτως
καὶ νῦν

nũc cognoſcentes deũ, qn poti⁹ cogniti a
deo, quõ cõuertimini denuo ad infirma &
egena elemẽta? Quib⁹ itez ab itegro ſer
uire uultis? dies obſuatis, & mẽſes, & tpa
& annos. Metuo de uobis, ne quo mõ fru
ſtra laborauerim erga uos. Eſtote, ut ego
ſũ, qñqdẽ & ego ſũ ut uos. Frẽs, rogo uos,
nihil me leſiſtis. Noſtis, qd' p infirmitatẽ
carnis euãgelizauerim uobis pri⁹, & expi
mentũ meũ, qd' erat in carne, nõ eſtis aſp
nati, neq; reſpuiſtis, ſed me uelut angelũ
dei ſuſcepiſtis, uelut Chriſtũ Ieſũ. Quæ ẽ
igit' beatitudo ueſtra? Teſtimoniũ em̃ p
hibeo uobis, qd' ſi fieri potuiſſet, oculos
ueſtros effoſſos dediſſetis mihi. Igit' ini
mic⁹ fact⁹ ſũ uobis, uera loquẽdo uobis?
Emulant' uos nõ bñ, imo excludere uos
uolũt, ut ipſos æmulemini. Bonũ aũt eſt,
æmulari in re bona ſemp, & nõ ſolũ cũ p̃
ſens ſum apud uos. Filioli mei, q̃s iterum
parturio, donec formet' Chriſt⁹ in uobis.
Vellẽ ãt adeſſe apud uos nũc, & mutare
uocẽ meã, qm̃ inopiã patior in uobis. Di
cite mihi q̃ ſub lege uultis eẽ, legẽ ipſã nõ
auditis? Scriptũ ẽ em̃, qd' Abrahã duos
filios habebat, unũ ex ancilla, & unũ ex li
bera. Vez is q̃ ex ãcilla nat⁹ ẽ, ſcd̃m carnẽ
nat⁹ ẽ, q̃ uero ex libera, p̃ pmiſſionẽ, quæ
p̃ allegoriã dicunt'. Nã hæc ſũt duo teſta
mẽta, unũ qdẽ a mõte Sina, i ſeruitutẽ ge
nerãs, q̃ ẽ Agar. nã Agar, Sina mõs eſt in
Arabia, cõfinis ẽ aũt ei, q̃ nũc uocat' Hie
ruſalẽ. ſeruit aũt cũ filijs ſuis. At q̃ ſurſũ
eſt Hieruſalẽ, libera eſt, q̃ eſt mater oĩum
noſtrũ. Scriptũ ẽ em̃. Lætare ſterilis, q̃ nõ
paris, erũpe & clama, q̃ non parturis, qm̃
multi liberi deſertæ, magis q̃ẽ ei⁹ q̃ habet
uirũ. Nos aũt frẽs ſecũdũ Iſaac, p̃miſſiõis
filij ſumus, ſed quẽadmodũ tunc is q̃ ſe-
cundũ carnem natus erat, perſequebatur
eum, qui natus erat ſecundũ ſpiritum, ita
& nunc

ἢ νῦν, ἀλλὰ τί λέγει ἡ γραφή; ἔκβαλε τὴν παι-
δίσκην καὶ τὸν υἱὸν αὐτῆς, οὐ γὰρ μὴ κληρονομή-
σει ὁ υἱὸς τῆς παιδίσκης μετὰ τοῦ υἱοῦ τῆς ἐλευθέ-
ρας. ἄρα ἀδελφοί οὐκ ἐσμὲν παιδίσκης τέ-
κνα, ἀλλὰ τῆς ἐλευθέρας, τῇ ἐλευθερίᾳ οὖν ᾗ χρι-
στὸς ἡμᾶς ἠλευθέρωσεν, στήκετε, καὶ μὴ πάλιν
ζυγῷ δουλείας ἐνέχεσθε. Ἰδὲ ἐγὼ παῦλος λέ-
γω ὑμῖν, ὅτι ἐὰν περιτέμνησθε, χριστὸς ὑ-
μᾶς οὐδὲν ὠφελήσει, μαρτύρομαι δὲ πάλιν
παντὶ ἀνθρώπῳ περιτεμνομένῳ, ὅτι ὀφειλέ-
της ὅλον τὸν νόμον ποιῆσαι. κατηργήθητε
ἀπὸ τοῦ χριστοῦ, οἵτινες ἐν νόμῳ δικαιοῦσθε,
τῆς χάριτος ἐξεπέσατε. ἡμεῖς γὰρ πνεύματι ἐκ
πίστεως ἐλπίδα δικαιοσύνης ἀπεκδεχόμε-
θα, ἐν γὰρ χριστῷ ἰησοῦ οὔτε περιτομή τι ἰσχύ-
ει οὔτε ἀκροβυστία, ἀλλὰ πίστις δι' ἀγάπης
ἐνεργουμένη. ἐτρέχετε καλῶς, τίς ὑμᾶς ἐνέκο-
ψε, τῇ ἀληθείᾳ μὴ πείθεσθαι; ἡ πεισμονὴ οὐκ ἐκ
τοῦ καλοῦντος ὑμᾶς. μικρὰ ζύμη, ὅλον τὸ φύρα
μα ζυμοῖ. ἐγὼ πέποιθα εἰς ὑμᾶς ἐν κυρίῳ,
ὅτι οὐδὲν ἄλλο φρονήσετε, ὁ δὲ ταράσσων ὑ-
μᾶς, βαστάσει τὸ κρῖμα, ὅστις ἂν ᾖ. ἐγὼ δὲ ἀ-
δελφοί, εἰ περιτομὴν ἔτι κηρύσσω, τί ἔτι διώκο-
μαι. ἄρα κατήργηται τὸ σκάνδαλον τοῦ σα-
ρροῦ. ὄφελον καὶ ἀποκόψονται οἱ ἀναστατοῦν-
τες ὑμᾶς. ὑμεῖς γὰρ ἐπ' ἐλευθερίᾳ ἐκλήθητε
ἀδελφοί, μόνον μὴ τὴν ἐλευθερίαν εἰς ἀφορ-
μὴν τῇ σαρκί, ἀλλὰ διὰ τῆς ἀγάπης δουλεύε-
τε ἀλλήλοις. ὁ γὰρ πᾶς νόμος ἐν ἑνὶ λόγῳ
πληροῦται, ἐν τῷ, ἀγαπήσεις τὸν πλησί-
ον σου ὡς ἑαυτόν. εἰ δὲ ἀλλήλους δάκνετε καὶ
κατεσθίετε, βλέπετε μὴ ὑπ' ἀλλήλων ἀναλω-
θῆτε. λέγω δέ, πνεύματι περιπατεῖτε καὶ
ἐπιθυμίαν σαρκὸς οὐ μὴ τελέσητε. ἡ γὰρ σὰρξ
ἐπιθυμεῖ κατὰ τοῦ πνεύματος, τὸ δὲ πνεῦμα κατὰ
τῆς σαρκός, ταῦτα δὲ ἀντίκειται ἀλλήλοις,
ἵνα μὴ ἃ ἂν θέλητε, ταῦτα ποιῆτε. εἰ δὲ
πνεύματι ἄγεσθε, οὐκ ἐστὲ ὑπὸ νόμον. φα-
νερὰ δέ ἐστι τὰ ἔργα τῆς σαρκός, ἅτινά ἐστι,

μοιχεία

& nunc. At quid dicit ſcriptura? Eĳce an-
cillam & filiũ illius, nõ enim hæres erit fi-
lius ancillæ, cũ filio liberæ. Itaq; frẽs, non
ſumus ancillæ filij, ſed liberæ. In liberta V
te igit̃ qua Chriſt⁹ nos liberauit, ſtate, &
ne rurſus iugo ſeruitutis implicemini. Ec-
ce ego Paulus dico uobis, qd̃ ſi circũcida
mini, Chriſtus nihil uobis ꝓderit. Cõte-
ſtor aũt oẽm hominẽ circũcidentẽ ſe, qd̃
debitor eſt totius legis ſeruãdæ. Chriſt⁹
uobis fact⁹ eſt ocioſus, qcũq; in lege iuſti
ficamini, a gratia excidiſtis. Nos em̃ ſpũ
ex fide, ſpẽ iuſticiæ expectam⁹, nã i Chri-
ſto Ieſu, neq; circũciſio qccq̃ ualet, neq; p̃
putiũ, ſed fides ꝑ dilectionẽ operãs. Cur
rebatis bñ, qs uos ĩpediuit, ut nõ crederе-
tis ueritati? Nẽpe ꝑſuaſio, nõ ex eo q̃uo-
cat uos. Paulũ fermẽti totã maſſã fermẽ
tat. Ego cõfido de uobis, in dño, qd̃ nihil
aliud ſenſuri ſitis. Cæterꝫ q cõturbat uos,
portabit iudiciũ, qſqs fuerit. Ego aũt frẽs,
ſi circũciſionẽ adhuc p̃dico, qd adhuc ꝑſe
cutionẽ patior? Abolitũ eſt igit̃ ſcãdalũ
crucis. Vtinã & abſcindant̃, q uos labefa
ctãt. Vos em̃ in libertatẽ uocati fuiſtis fra
tres, tantũ, ne libertatẽ in occaſionẽ detis
carni, ſed ꝑ charitatẽ, ſeruite uobis inuicẽ.
Nã tota lex in uno uerbo impleť, nempe
hoc. Diliges proximũ tunm, ut teipſum.
Quod ſi alius alium uiciſſim mordetis, &
deuoratis, uidete, ne uiciſſim alius ab alio
conſumamini. Dico aũt, ſpiritu ambula-
te, & concupiſcentiã carnis nõ perficietis.
Nam caro concupiſcit aduerſus ſpiritũ,
ſpiritus autem aduerſus carnem. Hæc au
tem inter ſe aduerſantur, ut non quæ-
cunq; uolueritis, eadem faciatis. Quod ſi
ſpiritu ducimini, nõ eſtis ſub lege. Porro
manifeſta ſũt opera carnis, quæ ſunt hæc

adulteriũ

Digitized by Google

μοιχεία, πορνεία, ἀκαθαρσία, ἀσέλγεια, εἰδωλολατρία, φαρμακεία, ἔχθρα, ἔρις, ζῆλοι, θυμοί, ἐριθεῖαι, διχοστασίαι, αἱρέσεις, φθόνοι, φόνοι, μέθαι, κῶμοι, καὶ τὰ ὅμοια τούτοις, ἃ προλέγω ὑμῖν, καθὼς καὶ προεῖπον, ὅτι οἱ τὰ τοιαῦτα πράσσοντες βασιλείαν θεοῦ οὐ κληρονομήσουσιν. Ὁ δὲ καρπὸς τοῦ πνεύματός ἐστιν, ἀγάπη, χαρά, εἰρήνη, μακροθυμία, χρηστότης, ἀγαθωσύνη, πίστις, πραότης, ἐγκράτεια, κατὰ τούτων οὐκ ἔστι νόμος. Οἱ δὲ τοῦ Χριστοῦ, τὴν σάρκα ἐσταύρωσαν σὺν τοῖς παθήμασι καὶ ταῖς ἐπιθυμίαις. εἰ ζῶμεν πνεύματι, πνεύματι καὶ στοιχῶμεν, μὴ γινώμεθα κενόδοξοι, ἀλλήλους προκαλούμενοι, ἀλλήλοις φθονοῦντες. Ἀδελφοί, ἐὰν καὶ προληφθῇ ἄνθρωπος ἔν τινι παραπτώματι, ὑμεῖς οἱ πνευματικοί, καταρτίζετε τὸν τοιοῦτον ἐν πνεύματι πραότητος, σκοπῶν σεαυτόν, μὴ καὶ σὺ πειρασθῇς. Ἀλλήλων τὰ βάρη βαστάζετε, καὶ οὕτως ἀναπληρώσατε τὸν νόμον τοῦ Χριστοῦ. Εἰ γὰρ δοκεῖ τις εἶναί τι μηδὲν ὢν, ἑαυτὸν φρεναπατᾷ. τὸ δὲ ἔργον ἑαυτοῦ δοκιμαζέτω ἕκαστος, καὶ τότε εἰς ἑαυτὸν τὸ καύχημα ἕξει καὶ οὐκ εἰς τὸν ἕτερον. ἕκαστος γὰρ τὸ ἴδιον φορτίον βαστάσει. κοινωνείτω δὲ ὁ κατηχούμενος τὸν λόγον τῷ κατηχοῦντι ἐν πᾶσιν ἀγαθοῖς. μὴ πλανᾶσθε, θεὸς οὐ μυκτηρίζεται. ὃ γὰρ ἐὰν σπείρῃ ἄνθρωπος, τοῦτο καὶ θερίσει, ὅτι ὁ σπείρων εἰς τὴν σάρκα ἑαυτοῦ, ἐκ τῆς σαρκὸς θερίσει φθοράν, ὁ δὲ σπείρων εἰς τὸ πνεῦμα, ἐκ τοῦ πνεύματος θερίσει ζωὴν αἰώνιον. τὸ δὲ καλὸν ποιοῦντες μὴ ἐκκακῶμεν. καιρῷ γὰρ ἰδίῳ θερίσομεν μὴ ἐκλυόμενοι. ἄρα οὖν ὡς καιρὸν ἔχομεν, ἐργαζώμεθα τὸ ἀγαθὸν πρὸς πάντας, μάλιστα δὲ πρὸς τοὺς οἰκείους τῆς πίστεως.

Ἴδετε πηλίκοις ὑμῖν γράμμασιν, ἔγραψα τῇ ἐμῇ χειρί. ὅσοι θέλουσιν εὐπροσωπῆσαι ἐν σαρκί, οὗτοι ἀναγκάζουσιν ὑμᾶς περιτέμνεσθαι, μόνον, ἵνα μὴ τῷ σταυρῷ τοῦ Χριστοῦ διώκωνται.

adulteriũ, fornicatio, immũdicia, laſciuia, ſimulacrorũ cultus, ueneficiũ, inimicitiæ, lis, æmulationes, iræ, cõcertatiões, ſeditiones, ſectæ, inuidiæ, cedes, ebrietates, comeſtationes, & his ſimilia, de quibus p̃dico uobis, quẽadmodũ & p̃dixi, quod qui talia agũt, regni dei hæredes nõ erũt. Fructus uero ſp̃ũs eſt, Charitas, gaudiũ, pax longanimitas, benignitas, bonitas, fides, mãſuetudo, tẽperantia. Aduerſus huiuſmodi non eſt lex. Qui uero ſunt Chriſti, carnem crucifixerũt, cũ morbis & concupiſcẽtijs. Si uiuim9 ſp̃ũ, ſp̃ũ & incedam9. ne efficiamur inanis gloriæ cupidi, inuicẽ nos ꝓuocantes, inuicẽ inuidẽtes. Fratres etiã ſi occupatus fuerit homo, in aliquo delicto, uos qui ſpiritales eſtis, inſtaurate huiuſmodi in ſpiritu manſuetudinis, conſyderans temetipſum, ne & tu tenteris. Inuicem onera ueſtra portate, & ſic replete legẽ Chriſti. Nã ſi quis ſibi uidetur aliquid eſſe, cũ nihil ſit, ſuũ ipſe fallit animũ. Opus aũt ſuũ ꝓbet unuſquiſq;, & tunc in ſemetipſo gloriationẽ habebit, & nõ in alio, unuſquiſq; em̃ ꝓpriã ſarcinã baiulabit. Cõmunicet aũt q̃ cathechizat̃ ſermone, ei q̃ ſe cathechizat, in oĩbus bonis. ne erretis, dẽ9 nõ irridet̃. Quicq̃d em̃ ſeminauerit homo, hoc & metet. Nã q̃ ſeminat in carne ſua, de carne metet corruptelam, ſed qui ſeminat in ſpũ, de ſpũ metet uitã æternã. Bonũ aũt faciẽdo ne ceſſemus. Tempore em̃ ſuo metemus, nõ defatigati. Itaq; dũ tẽpus habemus operemur bonũ erga oẽs. maxime uero erga domeſticos fidei. Videtis quanta uobis epſa ſcripſerim, mea manu. Quicũq; uolunt iuxta faciẽ placere in carne, ĩ cogũt uos circũcidi, tantũ ne ob crucem Chriſti perſecutionem

διώκονται. οὐδὲ γὰρ οἱ περιτεμνόμενοι αὐτοὶ νόμον φυλάσσουσιν, ἀλλὰ θέλουσιν ὑμᾶς περιτέμνεσθαι, ἵνα ἐν τῇ ὑμετέρᾳ σαρκὶ καυχήσωνται. ἐμοὶ δὲ μὴ γένοιτο καυχᾶσθαι, εἰ μὴ ἐν τῷ σταυρῷ τοῦ κυρίου ἡμῶν ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ, δι' οὗ ἐμοὶ κόσμος ἐσταύρωται κἀγὼ τῷ κόσμῳ. ἐν γὰρ ΧΡΙΣΤΩ ΙΗΣΟΥ, οὔτε περιτομή τι ἰσχύει, οὔτε ἀκροβυστία, ἀλλὰ καινὴ κτίσις, καὶ ὅσοι τῷ κανόνι τούτῳ στοιχήσουσιν, εἰρήνη ἐπ' αὐτοὺς καὶ ἔλεος, καὶ ἐπὶ τὸν ἰσραὴλ τοῦ θεοῦ. τοῦ λοιποῦ κόπους μοι μηδεὶς παρεχέτω. ἐγὼ γὰρ τὰ στίγματα τοῦ κυρίου ΙΗΣΟΥ ἐν τῷ σώματί μου βαστάζω. ἡ χάρις τοῦ κυρίου ἡμῶν ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ μετὰ τοῦ πνεύματος ὑμῶν ἀδελφοί. ἀμήν.

πρὸς γαλάτας ἐγράφη ἀπὸ ῥώμης.

pſecutionẽ patiant, nã qui circũcidunt, ne ipſi quidẽ legẽ ſeruant, ſed uolũt uos circũcidi, ut in ueſtra carne glorient. Ego uero, abſit, ut glorier, niſi in cruce domini noſtri Ieſu Chriſti, per quem mihi mundus crucifixus eſt, & ego mundo. Nam in Chriſto Ieſu, neq; circũciſio ualet, neq; preputium, ſed noua creatura. Et quicunq; iuxta regulam hanc incedunt, pax ſuper eos, & miſericordia, & ſuper Iſrael dei. De cætero ne quis mihi labores exhibeat. Ego enim ſtigmata domini Ieſu, in corpore meo porto. Gratia domini noſtri Ieſu Chriſti, cum ſpiritu ueſtro fratres. Amen.

Finis.

Miſſa fuit a Roma.

ΥΠΟΘΕΣΙΣ ΤΗΣ ΠΡΟΣ ΕΦΕΣΙΟΥΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗΣ.

ΤΑΥΤΗΝ ἐπιστέλλει ἀπὸ ῥώμης, οὕτως μὲν αὐτοὺς ἐωρακώς, ἀκούσας δὲ περὶ αὐτῶν. ἡ δὲ πρόφασις τῆς ἐπιστολῆς αὕτη. ΕΦΕΣΙΟΙ πιστεύσαντες εἰς τὸν κύριον ἡμῶν ΙΗΣΟΥΝ ΧΡΙΣΤΟΝ. γνησίαν ἔχουσι εἰς αὐτὸν τὴν πίστιν, καὶ εἰς πάντας τοὺς ἁγίους τὴν ἀγάπην, ἣν ἐβούλοντο παρὰ τοῦ παύλου βεβαιωθῆναι. μαθὼν τοίνυν ὁ ἀπόστολος γράφει πρὸς αὐτοὺς ταύτην τὴν ἐπιστολήν, ὥσπερ κατηχητικήν. ἣν πρῶτον μὲν δείκνυσι, μὴ νεώτροπον εἶναι δὲ καθ' ἡμᾶς μυστήριον, ἀλλ' ἐξ ἀρχῆς καὶ πρὸ καταβολῆς κόσμου εἶναι ταύτην εὐδοκίαν τοῦ θεοῦ, ὥστε τὸν ΧΡΙΣΤΟΝ ὑπὲρ ἡμῶν παθεῖν, καὶ ἡμᾶς σωθῆναι. ἔπειτα, περὶ κλήσεως ἐθνῶν διαλέγεται, ἵνα δείξῃ ἀξίους αὐτοὺς πεπιστευκέναι, μὴ ἀποδείκνυσι, ὅτι ἡ κλῆσις αὐτῶν γέγονεν. οὐ δι' ἀνθρώπου, ἀλλὰ διὰ ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ, ὃς ὢν υἱὸς τοῦ θεοῦ, ἵνα καὶ ἐκ τούτου μάθωσιν, ὅτι οὐκ ἀνθρωπλάτραι γεγόνασι, πιστεύσαντες τῷ ΧΡΙΣΤΩ, ἀλλ' ἀληθινοὶ θεοσεβεῖς. σημαίνει δὲ μὴ ἑαυτὸν διὰ τοῦτο ἀπεστάλθαι κηρύσσειν τὸ εὐαγγέλιον. καὶ ὅτι περὶ αὐτῶν ἐφρόντισεν, ἔπειτα παραινετικοὺς λόγους ἀνδράσι καὶ γυναιξί, πατράσι καὶ τέκνοις, κυρίοις καὶ δούλοις, τίθησιν ἐν τῇ ἐπιστολῇ. καὶ καθόλου πάντας παρασκευάσει κατὰ τὸν διαβόλου, καὶ τῶν δαιμόνων αὐτοῦ, λέγων πρὸς ἐκείνους ἡμῖν εἶναι τὴν πάλην, καὶ ὥσπερ ἀγαθὸς ἀλείπτης ἀλείφας τοῖς λόγοις πάντας κατὰ τὴν διαβολικὴν ἐνέργειαν, οὕτως τελεῖ τὴν ἐπιστολήν.

ARGVMENTVM

EPheſij ſunt Aſiani. Hi accepto uerbo ueritatis perſtiterunt in fide. Hos collaudat apoſtolus, ſcribens eis a Roma de carcere per Tychi cum diaconem.

Digitized by Google

ΠΡΟΣ ΕΦΕΣΙΟΥΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗ.

ΠΑΥΛΟΣ ἀπόστολος ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ, διὰ θελήματος θεοῦ, τοῖς ἁγίοις τοῖς οὖσιν ἐν ἐφέσῳ, καὶ πιστοῖς ἐν ΧΡΙΣΤΩ ΙΗΣΟΥ. χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη ἀπὸ θεοῦ πατρὸς ἡμῶν, καὶ κυρίου ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ. Εὐλογητὸς ὁ θεὸς καὶ πατὴρ τοῦ κυρίου ἡμῶν ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ, ὁ εὐλογήσας ἡμᾶς ἐν πάσῃ εὐλογίᾳ πνευματικῇ, ἐν τοῖς ἐπουρανίοις ΧΡΙΣΤῷ. καθὼς ἐξελέξατο ἡμᾶς ἐν αὐτῷ, πρὸ καταβολῆς κόσμου, εἶναι ἡμᾶς ἁγίους καὶ ἀμώμους κατ' ἐνώπιον αὐτοῦ ἐν ἀγάπῃ, προορίσας ἡμᾶς, εἰς υἱοθεσίαν διὰ ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ εἰς αὐτὸν, κατὰ τὴν εὐδοκίαν τοῦ θελήματος αὐτοῦ εἰς ἔπαινον δόξης χάριτος αὐτοῦ, ἐν ᾗ ἐχαρίτωσεν ἡμᾶς ἐν τῷ ἠγαπημένῳ, ἐν ᾧ ἔχομεν τὴν ἀπολύτρωσιν διὰ τοῦ αἵματος αὐτοῦ, τὴν ἄφεσιν τῶν παραπτωμάτων, κατὰ τὸν πλοῦτον τῆς χάριτος αὐτοῦ, ἧς ἐπερίσσευσεν εἰς ἡμᾶς, ἐν πάσῃ σοφίᾳ καὶ φρονήσει. γνωρίσας ἡμῖν τὸ μυστήριον τοῦ θελήματος αὐτοῦ, κατὰ τὴν εὐδοκίαν αὐτοῦ, προέθετο ἐν αὐτῷ εἰς οἰκονομίαν τοῦ πληρώματος τῶν καιρῶν, ἀνακεφαλαιώσασθαι τὰ πάντα ἐν τῷ ΧΡΙΣΤῷ, τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς ἐν αὐτῷ, ἐν ᾧ καὶ ἐκληρώθημεν προορισθέντες κατὰ πρόθεσιν τοῦ τὰ πάντα ἐνεργοῦντος κατὰ τὴν βουλὴν τοῦ θελήματος αὐτοῦ, εἰς δ εἶναι ἡμᾶς εἰς ἔπαινον τῆς δόξης

AD EPHESIOS EPISTOLA.

PAulus apostolus Iesu Christi, per uoluntatem dei, sanctis qui agitis Ephesi, & fidelibus in Christo Iesu. Gratia uobis & pax a deo patre nostro, & domino Iesu Christo. Bñdictus deus & pater domini nostri Iesu Christi, qui benedixit nos, in omni benedictione spiritali, in cœlestibus Christo. Quemadmodū elegit nos in ipso, anteq̄ iacerētur fundamenta mundi, ut essemus sancti, & irreprehensibiles coram illo in charitate, qui predestinauit nos in adoptionem filiorum, per Iesum Christū, in sese, iuxta beneplacitum uoluntatis suæ, ut laudetur gloria gratiæ suæ, in qua gratificauit nos, in dilecto. In quo habemus redemptionem per sanguinem ipsius, remissionem peccatorum. Iuxta diuitias gratiæ suæ, de qua ubertim nobis impartiuit, in omni sapientia & prudentia, patefacto nobis arcano uoluntatis suæ, iuxta beneplacitum suum, quod proposuerat in semetipso, in dispensationem plenitudinis temporum, ut summatim instauraret omnia in Christo, quæ in cœlis sunt & in terra, in ipso, in quo & sorte delecti sumus, predestinati secundum propositum illius, cuius ui fiunt uniuersa, iuxta decretum uoluntatis ipsius, ut simus nos in laudē gloriæ

δόξης αὐτοῦ, τοὺς προηλπικότας ἐν τῷ ΧΡΙΣΤΩ, ἐν ᾧ καὶ ὑμεῖς ἀκούσαντες τὸν λόγον τῆς ἀληθείας, τὸ εὐαγγέλιον τῆς σωτηρίας ὑμῶν, ἐν ᾧ καὶ πιστεύσαντες ἐσφραγίσθητε τῷ πνεύματι τῆς ἐπαγγελίας τῷ ἁγίῳ, ὅς ἐστιν ἀρραβὼν τῆς κληρονομίας ἡμῶν, εἰς ἀπολύτρωσιν τῆς περιποιήσεως, εἰς ἔπαινον τῆς δόξης αὐτοῦ. Διὰ τοῦτο κἀγὼ ἀκούσας τὴν καθ' ὑμᾶς πίστιν, ἐν τῷ κυρίῳ ΙΗΣΟΥ, καὶ τὴν ἀγάπην τὴν εἰς πάντας τοὺς ἁγίους, οὐ παύομαι εὐχαριστῶν ὑπὲρ ὑμῶν, μνείαν ὑμῶν ποιούμενος ἐπὶ τῶν προσευχῶν μου, ἵνα ὁ θεὸς τοῦ κυρίου ἡμῶν ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ, ὁ πατὴρ τῆς δόξης, δώῃ ὑμῖν πνεῦμα σοφίας καὶ ἀποκαλύψεως, ἐν ἐπιγνώσει αὐτοῦ, πεφωτισμένους τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς διανοίας ὑμῶν, εἰς τὸ εἰδέναι ὑμᾶς, τίς ἐστιν ἡ ἐλπὶς τῆς κλήσεως αὐτοῦ, καὶ τίς ὁ πλοῦτος τῆς δόξης τῆς κληρονομίας αὐτοῦ ἐν τοῖς ἁγίοις, καὶ τί τὸ ὑπερβάλλον μέγεθος τῆς δυνάμεως αὐτοῦ εἰς ἡμᾶς τοὺς πιστεύοντας, κατὰ τὴν ἐνέργειαν τοῦ κράτους τῆς ἰσχύος αὐτοῦ, ἣν ἐνήργησεν ἐν τῷ ΧΡΙΣΤΩ, ἐγείρας αὐτὸν ἐκ τῶν νεκρῶν, καὶ ἐκάθισεν ἐν δεξιᾷ αὐτοῦ, ἐν τοῖς ἐπουρανίοις ὑπεράνω πάσης ἀρχῆς, καὶ ἐξουσίας καὶ δυνάμεως, καὶ κυριότητος, καὶ παντὸς ὀνόματος ὀνομαζομένου, οὐ μόνον ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ μέλλοντι. καὶ πάντα ὑπέταξεν ὑποκάτω τῶν ποδῶν αὐτοῦ, καὶ αὐτὸν ἔδωκεν κεφαλὴν ὑπὲρ πάντα τῇ ἐκκλησίᾳ, ἥτις ἐστὶ τὸ σῶμα αὐτοῦ, τὸ πλήρωμα τοῦ πάντα ἐν πᾶσι πληρουμένου. καὶ ὑμᾶς ὄντας νεκροὺς τοῖς παραπτώμασι, καὶ ταῖς ἁμαρτίαις, ἐν αἷς ποτὲ περιεπατήσατε κατὰ τὸν αἰῶνα τοῦ κόσμου τούτου, κατὰ τὸν ἄρχοντα τῆς ἐξουσίας τοῦ ἀέρος, τοῦ πνεύματος τοῦ νῦν ἐνεργοῦντος ἐν τοῖς υἱοῖς τῆς ἀπειθείας, ἐν οἷς καὶ ἡμεῖς πάντες ἀνεστράφημέν ποτε, ἐν ταῖς ἐπιθυμίαις τῆς σαρκὸς ἡμῶν, ποιοῦντες τὰ θελήματα τῆς σαρκὸς

gloriæ illius, qui priores ſperauimus in Chriſto, in quo ſperatis & uos, audito uerbo ueritatis, euangelio ſalutis ueſtræ, in quo etiam poſteaq; credidiſtis, obſignati eſtis, ſpiritu promiſſionis ſancto, qui eſt Arrabo, hæreditatis noſtræ, in redemptionem acquiſitæ poſſeſſionis, in laudem gloriæ ſuæ. Quapropter & ego, cum audiſſem eam quæ in uobis eſt fidem, in domino Ieſu, & charitatem in omnes ſanctos, non deſino gratias agere pro uobis, mentionem ueſtri faciens, in orationibus meis, ut deus domini noſtri Ieſu Chriſti, pater gloriæ, det uobis ſpiritum ſapientiæ, & reuelationis, in cognitione ſui, illuminatos oculos mentis ueſtræ, ut ſciatis, quæ ſit ſpes uocationis eius, & quam opulenta gloria, hæreditatis illius in ſanctis, & quæ ſit excellẽs magnitudo potentiæ illius in uos qui creditis, ſecundum efficaciam roboris fortitudinis eius, quam exercuit in Chriſto, cum ſuſcitaret eum a mortuis, & ſedere fecit in dextra ſua, in cœleſtibus, ſupra omnem principatum ac poteſtatem, & uirtutem, & dominium, & omne nomen quod nominatur, non ſolum in ſæculo hoc, uerum etiam in futuro, & omnia ſubiecit ſub pedes illius, & ipſum dedit caput ſuper omnia, eccleſiæ, quæ eſt corpus illius, plenitudo eius, qui omnia in omnibus adimplet. Et uos cum II eſſetis mortui delictis & peccatis, in quibus aliquando ambulaſtis iuxta ſæculũ mundi huius, iuxta principem poteſtatis aeris, qui eſt ſpiritus, nunc agens in filijs inobedientiæ, inter quos & nos omnes conuerſabamur aliquando, in concupiſcentijs carnis noſtræ, facientes uoluntates carnis

τα φ σαρκὸς, ⊙ ἡμῶν διανοιῶμ, ἡ ἤμεν τέκνα φύσει ὀργῆς, ὡς ἡμεῖς οἱ λοιποί. ὁ δὲ θεὸς πλούσιος ὢν ἐν ἐλέει, διὰ τὴν πολλὴν ἀγάπην αὐτοῦ, ἣν ἠγάπησεν ἡμᾶς, καὶ ὄντας ἡμᾶς νεκροὺς τοῖς παραπτώμασι, συνεζωοποίησε τῷ ΧΡΙΣΤΩ, χάριτί ἐστε σεσωσμένοι, καὶ συνήγειρε, καὶ συνεκάθισεν ἐν τοῖς ἐπουρανίοις ἐν ΧΡΙΣΤΩ ΙΗΣΟΥ, ἵνα ἐνδείξηται ἐν τοῖς αἰῶσι τοῖς ἐπερχομένοις τὸν ὑπερβάλλοντα πλοῦτον φ χάριτος αὐτοῦ ἐν χρηστότητι ἐφ' ἡμᾶς ἐν ΧΡΙΣΤΩ ΙΗΣΟΥ, τῇ γὰρ χάριτι ἐστε σεσωσμένοι διὰ φ πίστεως, καὶ τοῦτο οὐκ ἐξ ὑμῶν. θεοῦ τὸ δῶρον, οὐκ ἐξ ἔργων, ἵνα μή τις καυχήσηται. αὐτοῦ γάρ ἐσμεν ποίημα, κτισθέντες ἐν ΧΡΙΣΤΩ ΙΗΣΟΥ ἐπὶ ἔργοις ἀγαθοῖς, οἷς προητοίμασεν ὁ θεὸς, ἵνα ἐν αὐτοῖς περιπατήσωμεν. Διὸ μνημονεύετε ὅτι ὑμεῖς ποτὲ τὰ ἔθνη ἐν σαρκὶ, οἱ λεγόμενοι ἀκροβυστία, ὑπὸ φ λεγομένης περιτομῆς ἐν σαρκὶ χειροποιήτου, ὅτι ἦτε ἐν τῷ καιρῷ ἐκείνῳ, χωρὶς ΧΡΙΣΤΟΥ, ἀπηλλοτριωμένοι τῆς πολιτείας τοῦ Ἰσραὴλ, καὶ ξένοι τῶν διαθηκῶν τῆς ἐπαγγελίας, ἐλπίδα μὴ ἔχοντες, καὶ ἄθεοι ἐν τῷ κόσμῳ, νυνὶ δὲ ἐν ΧΡΙΣΤΩ ΙΗΣΟΥ ὑμεῖς οἱ ποτε ὄντες μακρὰν, ἐγγὺς ἐγενήθητε ἐν τῷ αἵματι τοῦ ΧΡΙΣΤΟΥ Αὐτὸς γάρ ἐστιν ἡ εἰρήνη ἡμῶν, ὁ ποιήσας τὰ ἀμφότερα ἓν καὶ τὸ μεσότοιχον τοῦ φραγμοῦ λύσας τὴν ἔχθραν ἐν τῇ σαρκὶ αὐτοῦ, τὸν νόμον τῶν ἐντολῶν ἐν δόγμασι καταργήσας, ἵνα τοὺς δύο κτίσῃ ἐν ἑαυτῷ, εἰς ἕνα καινὸν ἄνθρωπον, ποιῶν εἰρήνην, καὶ ἀποκαταλλάξῃ τοὺς ἀμφοτέρους ἐν ἑνὶ σώματι, τῷ θεῷ, διὰ τοῦ σταυροῦ, ἀποκτείνας τὴν ἔχθραν ἐν αὐτῷ, καὶ ἐλθὼν εὐηγγελίσατο εἰρήνην ὑμῖν, τοῖς μακρὰν, καὶ τοῖς ἐγγύς, ὅτι δι' αὐτοῦ ἔχομεν τὴν προσαγωγὴν οἱ ἀμφότεροι ἐν ἑνὶ πνεύματι πρὸς τὸν πατέρα.

Ἄρα οὖν

tes carnis, & mentium, & eramus natura filij iræ, quemadmodũ & cæteri, Sed deus qui diues est in misericordia, propter multam charitatem suam, qua dilexit nos, etiam cum essemus mortui per delicta, conuiuificauit nos una cum Christo (per gratiam estis saluati) simulq; cum eo resuscitauit, & simul cum eo sedere fecit, inter cœlestes, in Christo Iesu, ut ostẽderet eminentem opulẽtiam gratiæ suæ, in benignitate erga nos, in Christo Iesu. Gratia enim estis saluati per fidem, idq; non ex uobis. dei donum est, non ex operibus, ne quis glorietur, nam ipsius sumus figmentum, conditi in Christo Iesu ad opera bona, quæ præparauit deus, ut in eis ambularemus. Quapropter mementote, quod uos quondã gẽtes in carne uocabamini preputium, ab ea quæ uocatur circumcisio, in carne, quæ manibus fit, quòd inq; eratis in tempore illo, sine Christo, abalienati a republica Israhel, & extranei a testamentis promissionis, spem non habentes, & deo carentes in mundo. Nunc autem in Christo Iesu uos, q quondã eratis lõginqui, propinqui facti estis, in sanguine Christi. Ipse eñ est pax nostra, q fecit ex utrisq; unum, & interstitium maceriæ diruit, simultatem in carne sua, legem mandatorũ in decretis sitam, abrogans, ut duos conderet in semetipso, in unũ nouum hominem, faciens pacem, & ut reconciliaret ambos in uno corpore, deo, per crucem perempta inimicitia, in ea, & ueniens euangelizauit pacem uobis, ijs qui procul aberatis, & ijs qui prope. Quoniam autem per illum habemus aditum utriq; in uno spiritu, ad patrem,

Itaq;

Αρα οὖν οὐκέτι ἐστὲ ξενοὶ καὶ πάροικοι, ἀλλὰ συμπολῖται τῶν ἁγίων καὶ οἰκεῖοι τοῦ θεοῦ, ἐποικοδομηθέντες ἐπὶ τῷ θεμελίῳ τῶν ἀποστόλων καὶ προφητῶν, ὄντος ἀκρογωνιαίου αὐτοῦ ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ, ἐν ᾧ πᾶσα οἰκοδομὴ συναρμολογουμένη, αὔξει εἰς ναὸν ἅγιον ἐν κυρίῳ, ἐν ᾧ καὶ ὑμεῖς συνοικοδομεῖσθε εἰς κατοικητήριον τοῦ θεοῦ ἐν πνεύματι. τούτου χάριν ἐγὼ Παῦλος ὁ δέσμιος τοῦ ΧΡΙΣΤΟΥ ΙΗΣΟΥ, ὑπὲρ ὑμῶν τῶν ἐθνῶν, εἴγε ἠκούσατε τὴν οἰκονομίαν τῆς χάριτος τοῦ θεοῦ, τῆς δοθείσης μοι εἰς ὑμᾶς, ὅτι κατὰ ἀποκάλυψιν ἐγνωρίσθη μοι τὸ μυστήριον, καθὼς προέγραψα, ἐν ὀλίγῳ πρὸς ὃ δύνασθε ἀναγινώσκοντες, νοῆσαι τὴν σύνεσίν μου, ἐν τῷ μυστηρίῳ τοῦ ΧΡΙΣΤΟΥ, ὃ ἑτέραις γενεαῖς οὐκ ἐγνωρίσθη τοῖς υἱοῖς τῶν ἀνθρώπων, ὡς νῦν ἀπεκαλύφθη τοῖς ἁγίοις ἀποστόλοις αὐτοῦ καὶ προφήταις ἐν πνεύματι, εἶναι τὰ ἔθνη συγκληρονόμα, καὶ σύσσωμα, καὶ συμμέτοχα τῆς ἐπαγγελίας αὐτοῦ ἐν τῷ ΧΡΙΣΤΩ, διὰ τοῦ εὐαγγελίου, οὗ ἐγενόμην διάκονος, κατὰ τὴν δωρεὰν τῆς χάριτος τοῦ θεοῦ, τὴν δοθεῖσάν μοι κατὰ τὴν ἐνέργειαν τῆς δυνάμεως αὐτοῦ. Ἐμοὶ τῷ ἐλαχιστοτέρῳ πάντων ἁγίων ἐδόθη ἡ χάρις αὕτη, ἐν τοῖς ἔθνεσιν εὐαγγελίσασθαι τὸν ἀνεξιχνίαστον πλοῦτον τοῦ ΧΡΙΣΤΟΥ. καὶ φωτίσαι πάντας, τίς ἡ κοινωνία τοῦ μυστηρίου τοῦ ἀποκεκρυμμένου ἀπὸ τῶν αἰώνων ἐν τῷ θεῷ τῷ, τὰ πάντα κτίσαντι διὰ ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ, ἵνα γνωρισθῇ νῦν ταῖς ἀρχαῖς καὶ ἐξουσίαις ἐν τοῖς ἐπουρανίοις διὰ τῆς ἐκκλησίας, ἡ πολυποίκιλος σοφία τοῦ θεοῦ, κατὰ πρόθεσιν τῶν αἰώνων, ἣν ἐποίησεν ἐν ΧΡΙΣΤΩ ΙΗΣΟΥ τῷ κυρίῳ ἡμῶν, ἐν ᾧ ἔχομεν τὴν παῤῥησίαν καὶ τὴν προσαγωγὴν ἐν πεποιθήσει, τῇ διὰ τῆς πίστεως αὐτοῦ, διὸ αἰτοῦμαι, μὴ ἐκκακεῖν ἐν ταῖς θλίψεσί μου ὑπὲρ

Itaq; iam nō eſtis hoſpites & incolæ, ſed conciues ſanctorum, & domeſtici dei, ſuperſtructi ſuper fundamentum apoſtolum & prophetarum, ſummo angulari lapideipſo Ieſu Chriſto, in quo quæcūq; ſtructura coagmētatur, creſcit in templū ſanctū, in domino, in quo & uos coædificamini in habitaculum dei, in ſpiritu.

Huius rei gratia, ego Paulus uinctus ſū Chriſti Ieſu, pro uobis gentibus, ſiquidē audiſtis diſpenſationem gratiæ dei, quæ data eſt mihi in uos, quod ſecundum reuelationem, notum mihi fecit myſteriū, quemadmodū anté ſcripſi paucis, ex quibus poteſtis legētes intelligere, cognitionem meam in myſterio Chriſti, quod in aliis ætatibus non fuit notum factum filiis hominum, quemadmodum nunc reuelatum eſt ſanctis apoſtolis eius, & prophetis in ſpiritu, ut ſint gētes cohæredes, & eiuſdem corporis, & cōſortes promiſſionis eius in Chriſto, per euangeliū, cuius factus ſum miniſter, ſecundū donum gratiæ dei, quod datū eſt mihi, ſecūdum efficaciam potentiæ illius. Mihi minimo omnium ſanctorū data eſt gratia hæc, ut inter gentes euangelizē, imperueſtigabiles diuitias Chriſti, & in lucem proferā omnibus, quæ ſit cōmunio myſterij quod erat abſconditum a ſæculis in deo, qui uniuerſa condidit per Ieſum Chriſtum, ut notum fiat principatibus & poteſtatibus, in cœleſtibus, per eccleſiam, uehementer uaria ſapientia dei, ſecundum præfinitionē ſæculorum, quam fecit in Chriſto Ieſu, domino noſtro, in quo habemus audaciam & aditum, in fiducia, quæ eſt per fidem illius. Quapropter poſtulo, ne deficiatis in afflictionibus meis III

h 2 pro

ὑπερ ὑμῶν, ἥτις ἐστὶ δόξα ὑμῶν. τοὺ
τοκάμπτω τὰ γόνατά μου πρὸς
τὸν πατέρα τοῦ κυρίου ἡμῶν ΙΗΣΟΥ ΧΡΙ
ΣΤΟΥ ἐξ οὗ πᾶσα πατριὰ ἐν οὐρανοῖς καὶ
ἐπὶ γῆς ὀνομάζεται, ἵνα δῴη ὑμῖν κατὰ
τὸν πλοῦτον τῆς δόξης αὐτοῦ, δυνά-
μει κραταιωθῆναι διὰ τοῦ πνεύματος αὐ-
τοῦ εἰς τὸν ἔσω ἄνθρωπον, κατοικῆσαι τὸν ΧΡΙ
ΣΤΟΝ, διὰ τῆς πίστεως, ἐν ταῖς καρδίαις
ὑμῶν, ἐν ἀγάπῃ ἐῤῥιζωμένοι καὶ τεθε-
μελιωμένοι, ἵνα ἐξισχύσητε καταλαβέσθαι
σὺν πᾶσι τοῖς ἁγίοις, τί τὸ πλάτος καὶ
μῆκος καὶ βάθος καὶ ὕψος. γνῶναί τε
τὴν ὑπερβάλλουσαν τῆς γνώσεως ἀγά-
πην τοῦ ΧΡΙΣΤΟΥ, ἵνα πληρωθῆτε εἰς
πᾶν τὸ πλήρωμα τοῦ θεοῦ. τῷ δὲ δυνα
μένῳ ὑπὲρ πάντα ποιῆσαι ὑπὲρ ἐκπερι-
σσοῦ, ὧν αἰτούμεθα ἢ νοοῦμεν κατὰ τὴν
δύναμιν τὴν ἐνεργουμένην ἐν ἡμῖν, αὐτῷ ἡ δό
ξα ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ἐν ΧΡΙΣΤΩ ΙΗΣΟΥ, εἰς
πάσας τὰς γενεὰς τοῦ αἰῶνος τῶν αἰώνων ἀμήν.

Παρακαλῶ οὖν ὑμᾶς ἐγὼ ὁ δέσμιος
ἐν κυρίῳ, ἀξίως περιπατῆσαι τῆς κλήσεως
ἧς ἐκλήθητε, μετὰ πάσης ταπεινοφρο-
σύνης καὶ πραότητος, μετὰ μακροθυμί
ας, ἀνεχόμενοι ἀλλήλων ἐν ἀγάπῃ,
σπουδάζοντες τηρεῖν τὴν ἑνότητα τοῦ πνεύ
ματος ἐν τῷ συνδέσμῳ τῆς εἰρήνης. ἓν
σῶμα καὶ ἓν πνεῦμα. καθὼς καὶ ἐκλήθητε
ἐν μιᾷ ἐλπίδι τῆς κλήσεως ὑμῶν. εἷς κύριος,
μία πίστις, ἓν βάπτισμα, εἷς θεὸς καὶ πα-
τὴρ πάντων, ὁ ἐπὶ πάντων καὶ διὰ πάντων, καὶ
ἐν πᾶσιν ὑμῖν. ἑνὶ δὲ ἑκάστῳ ἡμῶν ἐδόθη ἡ
χάρις κατὰ τὸ μέτρον τῆς δωρεᾶς τοῦ ΧΡΙΣΤΟΥ.
διὸ λέγει, ἀναβὰς εἰς ὕψος ἠχμαλώτευ-
σεν αἰχμαλωσίαν, καὶ ἔδωκε δόματα τοῖς
ἀνθρώποις. τὸ δὲ ἀνέβη, τί ἐστιν, εἰ μὴ ὅτι
καὶ κατέβη πρῶτον εἰς τὰ κατώτερα
μέρη τῆς γῆς; ὁ καταβὰς αὐτός ἐστι καὶ ὁ ἀναβὰς
ὑπερ

pro uobis quæ erit gloria uestra. Huius
rei gratia, flecto genua mea, ad patrem
domini nostri Iesu Christi, ex quo ois pa
rentela in cœlo & in terra nominatur, ut
det uobis iuxta diuitias gloriæ suæ, ut for
titudine coroboremini per spiritum suũ,
in internũ hominem, ut inhabitet Chri
stus per fidem, in cordibus uestris, fixis
in charitate radicibus, & fundamento ia
cto, ut ualeatis assequi cum omnibus san
ctis, quæ sit latitudo, & longitudo, & pro
funditas, & sublimitas, & cognoscere præ
eminẽtem cognitioni dilectionem Chri
sti, ut impleamini in omnem plenitudi
nem dei. Ei uero qui potest, cumulate fa
cere, ultra omnia, quæ petimus, aut cogi
tamus, iuxta potentiam agentem in no
bis, ipsi gloria in ecclesia, in Christo Iesu,
in omnes ætates sæculi sæculorum. Amẽ.

Hortor itaq; uos ego uinctus in do
mino, ut ambuletis, ita ut dignum est,
uocatione, qua uocati estis, cum omni
submissione, & mansuetudine, cum lon
ganimitate, tolerantes uos inuicẽ in cha
ritate, studentes seruare unitatem spiri
tus in uinculo pacis. Vnũ corpus & unus
spiritus, quemadmodũ & uocati estis in
una spe uocationis uestræ. Vnus do
minus, una fides, unum baptisma, unus
deus, & pater omnium, qui est super
omnia, & per omnia, & in omnibus
uobis. Verum unicuiq; nostrum data est
gratia iuxta modum doni Christi. Qua
propter dicit. Cum ascendisset in altum,
captiuam duxit captiuitatem, & dedit
dona hominibus. Cæterum illud ascen
dit, quid est, nisi quod etiam descende
rat prius in infimas partes terræ? Qui de
scendit, idem ille est, qui etiam ascendit,
supra

ὑπεράνω πάντων τῶν οὐρανῶν, ἵνα πληρώσῃ τὰ πάντα. καὶ αὐτὸς ἔδωκε, τοὺς μὲν ἀποστόλους, τοὺς δὲ προφήτας, τοὺς δὲ εὐαγγελιστὰς, τοὺς δὲ ποιμένας καὶ διδασκάλους, πρὸς τὸν καταρτισμὸν τῶν ἁγίων, εἰς ἔργον διακονίας, εἰς οἰκοδομὴν τοῦ σώματος τοῦ χριστοῦ, μέχρι καταντήσωμεν οἱ πάντες εἰς τὴν ἑνότητα τῆς πίστεως, καὶ τῆς ἐπιγνώσεως τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ, εἰς ἄνδρα τέλειον, εἰς μέτρον ἡλικίας τοῦ πληρώματος τοῦ χριστοῦ, ἵνα μηκέτι ὦμεν νήπιοι κλυδωνιζόμενοι καὶ περιφερόμενοι παντὶ ἀνέμῳ, τῇ διδασκαλίᾳ, ἐν τῇ κυβείᾳ τῶν ἀνθρώπων, ἐν πανουργίᾳ πρὸς τὴν μεθοδείαν τῆς πλάνης, ἀληθεύοντες δὲ ἐν ἀγάπῃ, αὐξήσωμεν εἰς αὐτὸν τὰ πάντα, ὅς ἐστιν ἡ κεφαλή. ὁ χριστὸς, ἐξ οὗ πᾶν τὸ σῶμα συναρμολογούμενον, καὶ συμβιβαζόμενον διὰ πάσης ἁφῆς τῆς ἐπιχορηγίας, κατ' ἐνέργειαν ἐν μέτρῳ ἑνὸς ἑκάστου μέρους, τὴν αὔξησιν τοῦ σώματος ποιεῖται, εἰς οἰκοδομὴν ἑαυτοῦ ἐν ἀγάπῃ. τοῦτο οὖν λέγω καὶ μαρτύρομαι ἐν κυρίῳ, μηκέτι ὑμᾶς περιπατεῖν, καθὼς καὶ τὰ λοιπὰ ἔθνη περιπατεῖ, ἐν ματαιότητι τοῦ νοὸς αὐτῶν, ἐσκοτισμένοι τῇ διανοίᾳ, ὄντες ἀπηλλοτριωμένοι τῆς ζωῆς τοῦ θεοῦ, διὰ τὴν ἄγνοιαν τὴν οὖσαν ἐν αὐτοῖς, διὰ τὴν πώρωσιν τῆς καρδίας αὐτῶν, οἵτινες ἀπηλγηκότες, ἑαυτοὺς παρέδωκαν τῇ ἀσελγείᾳ, εἰς ἐργασίαν ἀκαθαρσίας πάσης ἐν πλεονεξίᾳ. ὑμεῖς δὲ οὐχ οὕτως ἐμάθετε τὸν χριστόν. εἴγε αὐτὸν ἠκούσατε, καὶ ἐν αὐτῷ ἐδιδάχθητε, καθώς ἐστιν ἀλήθεια ἐν τῷ ιησου, ἀποθέσθαι ὑμᾶς κατὰ τὴν προτέραν ἀναστροφὴν, τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον τὸν φθειρόμενον κατὰ τὰς ἐπιθυμίας τῆς ἀπάτης, ἀνανεοῦσθαι δὲ τῷ πνεύματι τοῦ νοὸς ὑμῶν, καὶ ἐνδύσασθαι τὸν καινὸν ἄνθρωπον, τὸν κατὰ θεὸν κτισθέντα ἐν δικαιοσύνῃ, καὶ ὁσιότητι τῆς

supra omnes cœlos, ut impleret omnia. Et idem dedit, alios quidem apostolos, alios uero prophetas, alios autem euangelistas, alios autem pastores, & doctores, ad instaurationem sanctorũ, in opus administrationis, in ædificationem corporis Christi, donec occurramꝰ omnes in unitatem fidei, & agnitionis filij dei, in uirum perfectum, in mensuram ætatis, quæ est plenitudo Christi, ut non amplius simus pueri, qui fluctuant & circumferuntur quouis uento doctrinæ, in uersutia hominum, in astutia, ad aggressionem impostura, sed ueritatem sectantes in charitate, adolescamus in illũ per omnia, qui est caput. Nẽpe Christus in quo totũ corpus, si coagmentetur, & compingatur, per omnem cõmissuram submini-strationis, iuxta actum in mensura, uniuscuiusq; partis, incrementum corporis facit, in ædificationem suiipsius, in charitate. Hoc itaq; dico, & testificor in domino, ne posthac ambuletis, quemadmodũ & reliquæ gentes ambulant in uanitate intellectus sui, dum mentem habent obtenebratam, abalienati a uita dei, propter ignorantiam quæ est illis, & excæcationẽ cordis eoꝝ, qui posteaq; peruenerunt ad indolentiã, semetipsos dediderunt lasciuiæ, ad patrãdum immunditiam omnẽ in auaritia. Vos aũt nõ sic didicistis Christum, siquidem illum audistis, & in eo docti fuistis, quemadmodum est ueritas in Christo Iesu, deponere iuxta priorem conuersationem, ueterem hominem, qui corrumpitur, iuxta concupiscentias erroris, renouari autem spiritu mẽtis uestræ, & induere nouum hominem, qui iuxta deum conditus est in iustitia, & sancti-

Digitized by Google

ὅτι φῶς ἀληθείας. διὸ ἀποθέμενοι τὸ ψεῦ
δος, λαλεῖτε ἀλήθειαν, ἕκαστος μετὰ τοῦ
πλησίον αὐτοῦ· ὅτι ἐσμὲν ἀλλήλων μέ/
λη. ὀργίζεσθε, καὶ μὴ ἁμαρτάνετε, ὁ ἥλιος
μὴ ἐπιδυέτω ἐπὶ τῷ παροργισμῷ ὑμῶν,
μηδὲ δίδοτε τόπον τῷ διαβόλῳ. ὁ κλέπ
των, μηκέτι κλεπτέτω, μᾶλλον δὲ κοπιά/
τω ἐργαζόμενος τὸ ἀγαθὸν ταῖς χερσίν,
ἵνα ἔχῃ μεταδιδόναι τῷ χρείαν ἔχοντι.
πᾶς λόγος σαπρὸς ἐκ τοῦ στόματος ὑ/
μῶν μὴ ἐκπορευέσθω, ἀλλ' εἴτις ἀγαθὸς
πρὸς οἰκοδομὴν τῆς χρείας, ἵνα δῷ χάριν
τοῖς ἀκούουσιν, καὶ μὴ λυπεῖτε τὸ πνεῦμα
τὸ ἅγιον τοῦ θεοῦ ἐν ᾧ ἐσφραγίσθητε εἰς ἡμέραν
ἀπολυτρώσεως. πᾶσα πικρία, καὶ θυμὸς, καὶ
ὀργὴ, καὶ κραυγὴ καὶ βλασφημία, ἀρθήτω ἀφ'
ὑμῶν σὺν πάσῃ κακίᾳ. γίνεσθε δὲ εἰς ἀλλή
λους χρηστοί, εὔσπλαγχνοι, χαριζόμενοι ἑαυ/
τοῖς, καθὼς καὶ ὁ θεὸς ἐχαρίσατο ὑμῖν
ἐν ΧΡΙΣΤΩι. γίνεσθε οὖν μιμηταὶ τοῦ
θεοῦ, ὡς τέκνα ἀγαπητά, καὶ περιπατεῖτε
ἐν ἀγάπῃ, καθὼς καὶ ὁ ΧΡΙΣΤΟΣ ἠγάπησεν
ἡμᾶς, καὶ παρέδωκεν ἑαυτὸν ὑπὲρ ἡμῶν προσ/
φορὰν καὶ θυσίαν τῷ θεῷ εἰς ὀσμὴν εὐω
δίας. πορνεία δὲ καὶ πᾶσα ἀκαθαρσία, ἢ πλεο
νεξία μηδὲ ὀνομαζέσθω ἐν ὑμῖν, καθὼς πρέ/
πει ἁγίοις, καὶ αἰσχρότης, καὶ μωρολογία, ἢ εὐτρα
πελία, τὰ οὐκ ἀνήκοντα, ἀλλὰ μᾶλλον εὐχα
ριστία. τοῦτο γάρ ἐστε γινώσκοντες, ὅτι πᾶς πόρ
νος, ἢ ἀκάθαρτος, ἢ πλεονέκτης, ὅς ἐστιν εἰ
δωλολάτρης, οὐκ ἔχει κληρονομίαν ἐν τῇ
βασιλείᾳ τοῦ ΧΡΙΣΤΟΥ καὶ θεοῦ. μηδεὶς ὑ/
μᾶς ἀπατάτω κενοῖς λόγοις. διὰ ταῦτα
γὰρ ἔρχεται ἡ ὀργὴ τοῦ θεοῦ ἐπὶ τοὺς υἱοὺς
τῆς ἀπειθείας. μὴ οὖν γίνεσθε συμμέτοχοι
αὐτῶν. ἦτε γάρ ποτε σκότος, νῦν δὲ φῶς
ἐν κυρίῳ. ὡς τέκνα φωτὸς περι/
πατεῖτε, ὁ γὰρ καρπὸς τοῦ πνεύματος ἐν πάσῃ
ἀγαθωσύνῃ καὶ δικαιοσύνῃ καὶ ἀληθείᾳ δοκιμά
ζοντες

tate ueritatis Quapropter depositó men
dacio, loquamini ueritatem, quisq; pro/
ximo suo, quoniã sumus inuicem mẽbra.
Irascimini, & nõ peccetis, sol ne occidat su
per iram uestram, neq; detis locũ calum/
niatori. Qui furabatur, non amplius fu/
retur, magis aũt laboret operando mani
bus, quod bonum est, ut possit impartiri
ei qui opus habuerit. Omis sermo spur/
cus ex ore uestro ne procedat, sed si quis
est bonus ad ædificationem utilitatis, ut
det gratiã audientibus, & ne contristetis
spiritum sanctum dei, in quo obsignati
estis, in diem redemptiõis. Omnis ama/
rulentia, & tumor, & ira, & uociferatio, &
maledicentia, tollatur a uobis, cum omni
malicia. Sitis aũt, inuicem alius in alium
comes, misericordes, largiẽtes uobismet
ipsis, quẽadmodum & deus in Christo
largitus est uobis. Sitis igitur imitato/ V
res dei, ut filij dilecti, & ambuletis in dile
ctione, quemadmodum & Christus dile
xit nos, & tradidit semetipsum pro no/
bis, oblationem & uictimam deo, in odo
rem bonæ fragrantiæ. Cæterum fornica/
tio, & omnis imundicia, aut auaricia ne
nominetur quidem inter uos, sicut decet
sanctos, & obscœnitas, & stultiloquium,
& urbanitas, quæ ad rem non pertinent,
sed magis gratiarũ actio. Nam hoc scitis
quod omnis fornicator, aut auarus, q est
simulacrorũ cultor, nõ habet hæreditatẽ
in regno Christi & dei. Ne quisq; uos de
cipiat inanibus sermõibus. Propter hæc
enim uenire solet ira dei, in filios inobedi
entiæ. Ne sitis igit' consortes illorũ. Eratis
enim quondã tenebræ, nunc aũt lux in
dño, ut filij lucis ãbulate (nã fructus spũs
in omni bonitate & iusticia & ueritate) p/
bantes

ζοντες, τί ἐστιν εὐάρεστον τῷ κυρίῳ, καὶ μὴ συγκοινωνεῖτε τοῖς ἔργοις τοῖς ἀκάρποις τοῦ σκότους, μᾶλλον δὲ καὶ ἐλέγχετε, τὰ δὲ κρυφῇ γινόμενα ὑπ' αὐτῶν, αἰσχρόν ἐστιν καὶ λέγειν. Τὰ δὲ πάντα ἐλεγχόμενα ὑπὸ τοῦ φωτὸς φανεροῦται, πᾶν γὰρ τὸ φανερούμενον, φῶς ἐστι. διὸ λέγει. Ἔγειραι ὁ καθεύδων καὶ ἀνάστα ἐκ τῶν νεκρῶν, καὶ ἐπιφαύσει σοι ὁ ΧΡΙΣΤΟΣ. Βλέπετε οὖν πῶς ἀκριβῶς περιπατεῖτε, μὴ ὡς ἄσοφοι, ἀλλὰ ὡς σοφοί, ἐξαγοραζόμενοι τὸν καιρόν, ὅτι αἱ ἡμέραι πονηραί εἰσιν. διὰ τοῦτο μὴ γίνεσθε ἄφρονες, ἀλλὰ συνιέντες, τί τὸ θέλημα τοῦ κυρίου. καὶ μὴ μεθύσκεσθε οἴνῳ, ἐν ᾧ ἐστὶν ἀσωτεία, ἀλλὰ πληροῦσθε ἐν πνεύματι, λαλοῦντες ἑαυτοῖς, ψαλμοῖς καὶ ὕμνοις, καὶ ᾠδαῖς πνευματικαῖς ἄδοντες καὶ ψάλλοντες ἐν τῇ καρδίᾳ ὑμῶν τῷ κυρίῳ. Εὐχαριστοῦντες πάντοτε ὑπὲρ πάντων, ἐν ὀνόματι τοῦ κυρίου ἡμῶν ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ τῷ θεῷ καὶ πατρί. ὑποτασσόμενοι ἀλλήλοις ἐν φόβῳ θεοῦ. Αἱ γυναῖκες τοῖς ἰδίοις ἀνδράσιν ὑποτάσσεσθε, ὡς τῷ κυρίῳ, ὅτι ἀνήρ ἐστι κεφαλὴ τῆς γυναικός, ὡς καὶ ὁ ΧΡΙΣΤΟΣ κεφαλὴ τῆς ἐκκλησίας, καὶ αὐτός ἐστι σωτὴρ τοῦ σώματος. ἀλλ' ὥσπερ ἡ ἐκκλησία ὑποτάσσεται τῷ ΧΡΙΣΤΩ, οὕτως καὶ αἱ γυναῖκες τοῖς ἰδίοις ἀνδράσιν ἐν παντί. Οἱ ἄνδρες ἀγαπᾶτε τὰς γυναῖκας ἑαυτῶν, καθὼς καὶ ὁ ΧΡΙΣΤΟΣ ἠγάπησε τὴν ἐκκλησίαν, καὶ ἑαυτὸν παρέδωκεν ὑπὲρ αὐτῆς, ἵνα αὐτὴν ἁγιάσῃ καθαρίσας τῷ λουτρῷ τοῦ ὕδατος ἐν ῥήματι, ἵνα παραστήσῃ αὐτὴν ἑαυτῷ ἔνδοξον τὴν ἐκκλησίαν, μὴ ἔχουσαν σπίλον, ἢ ῥυτίδα, ἤ τι τοιοῦτον, ἀλλ' ἵνα ᾖ ἁγία, καὶ ἄμωμος. οὕτως ὀφείλουσιν καὶ οἱ ἄνδρες ἀγαπᾶν τὰς ἑαυτῶν γυναῖκας, ὡς τὰ ἑαυτῶν σώματα. ὁ ἀγαπῶν τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα, ἑαυτὸν ἀγαπᾷ, οὐδεὶς γάρ ποτε τὴν ἑαυτοῦ σάρκα ἐμίσησεν, ἀλλὰ ἐκτρέφει καὶ θάλπει αὐτὴν καθὼς

bantes, quid sit acceptũ dño, & ne cómercium habueritis cum operibus infrugiferis tenebrarũ, quin ea potius etiã arguite. Nam quæ secreto fiunt ab istis, turpe est uel dicere. Sed omia ꝓdita a luce manifesta fiunt. Nam quicquid manifestatur, lumen est. Quapropter dicit. Expergiscere qui dormis, & surge a mortuis, & illucescet tibi Christus. Videte igitur, quomodo circumspecte ambuletis, non ut insipientes, sed ut sapientes, redimentes occasionem, quod dies mali sint. Propterea ne sitis imprudẽtes, sed intelligẽtes, quæ sit uoluntas domini. & ne inebriemini uino, in quo luxus est, sed impleamini i spiritu, loquentes uobismetipsis psalmis, & hymnis, & cantionibus spiritalibus, canentes & psallentes in corde uestro dño, gratias agẽtes semper de omnibus, in nomine domini nostri Iesu Christi, deo & patri. Subditi uicissim alius alij, in timore dei. Vxores ꝓprijs uiris subditæ sitis, ueluti domino, quoniã uir est caput uxoris, quemadmodũ & Christus est caput ecclesiæ, & idem est, qui salutem dat corpori. Itaq; quemadmodum ecclesia subdita est Christo, sic & uxores suis uiris subditæ sint i omnibus. Viri diligite uxores uestras, sicut & Christus dilexit ecclesiam, & semetipsum tradidit pro ea, ut illam sanctificaret mundatã lauacro aquæ in uerbo, ut adhiberet eam sibiipsi, gloriosam ecclesiam, nõ habentem maculã, aut rugã, aut quicq; eiusmodi, sed ut esset sancta, & irrepræhẽsibilis. Sic debẽt uiri diligere suas uxores, ut sua ipsoꝝ corpa. Qui diligit suã uxorem, seipsum diligit. Nullus enim unq; suam ipsius carnem odio habuit, imo enutrit, & fouet eam,

καὶ ὡς

καθὼς καὶ ὁ κύριος τὴν ἐκκλησίαν. ὅτι μέλη ἐσμὲν τοῦ σώματος αὐτοῦ, ἐκ τῆς σαρκὸς αὐτοῦ, καὶ ἐκ τῶν ὀστέων αὐτοῦ. ἀντὶ τούτου καταλείψει ἄνθρωπος τὸν πατέρα αὐτοῦ καὶ τὴν μητέρα καὶ προσκολληθήσεται πρὸς τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, καὶ ἔσονται οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν. τὸ μυστήριον τοῦτο μέγα ἐστίν, ἐγὼ δὲ λέγω εἰς ΧΡΙΣΤΟΝ, καὶ εἰς τὴν ἐκκλησίαν. πλὴν καὶ ὑμεῖς οἱ καθ' ἕνα, ἕκαστος τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα οὕτως ἀγαπάτω, ὡς ἑαυτόν, ἡ δὲ γυνὴ, ἵνα φοβῆται τὸν ἄνδρα. τὰ τέκνα, ὑπακούετε τοῖς γονεῦσιν ὑμῶν ἐν κυρίῳ, τοῦτο γάρ ἐστι δίκαιον. τίμα τὸν πατέρα σου καὶ τὴν μητέρα, ἥτις ἐστὶν ἐντολὴ πρώτη ἐν ἐπαγγελίᾳ, ἵνα εὖ σοι γένηται, καὶ ἔσῃ μακροχρόνιος ἐπὶ τῆς γῆς. οἱ πατέρες μὴ παροργίζετε τὰ τέκνα ὑμῶν, ἀλλ' ἐκτρέφετε αὐτὰ ἐν παιδείᾳ & νουθεσίᾳ κυρίου. οἱ δοῦλοι ὑπακούετε τοῖς κυρίοις κατὰ σάρκα, μετὰ φόβου καὶ τρόμου ἐν ἁπλότητι τῆς καρδίας ὑμῶν, ὡς τῷ ΧΡΙΣΤΩ, μὴ κατ' ὀφθαλμοδουλείαν ὡς ἀνθρωπάρεσκοι, ἀλλ' ὡς δοῦλοι τοῦ ΧΡΙΣΤΟΥ, ποιοῦντες τὸ θέλημα τοῦ θεοῦ ἐκ ψυχῆς, μετ' εὐνοίας, δουλεύοντες τῷ κυρίῳ, καὶ οὐκ ἀνθρώποις, εἰδότες, ὅτι ὃ ἐάν τι ἕκαστος ποιήσῃ ἀγαθὸν, τοῦτο κομίσεται παρὰ κυρίου, εἴτε δοῦλος, εἴτε ἐλεύθερος. & οἱ κύριοι τὰ αὐτὰ ποιεῖτε πρὸς αὐτοὺς ἀνιέντες τὴν ἀπειλήν, εἰδότες, ὅτι καὶ ὑμῶν αὐτῶν ὁ κύριός ἐστιν ἐν οὐρανοῖς, καὶ προσωπολημψία οὐκ ἔστι παρ' αὐτῷ. τὸ λοιπὸν ἀδελφοί μου, ἐνδυναμοῦσθε ἐν κυρίῳ, καὶ ἐν τῷ κράτει τοῦ ἰσχύος αὐτοῦ, ἐνδύσασθε τὴν πανοπλίαν τοῦ θεοῦ πρὸς τὸ δύνασθαι ὑμᾶς στῆναι, πρὸς τὰς μεθοδείας τοῦ διαβόλου. ὅτι οὐκ ἔστιν ἡμῖν ἡ πάλη πρὸς αἷμα & σάρκα, ἀλλὰ πρὸς τὰς ἀρχὰς, πρὸς τὰς ἐξουσίας, πρὸς τοὺς κοσμοκράτορας τοῦ σκότους τοῦ αἰῶνος τούτου πρὸς τὰ

EPISTOLA

sicut & dñs ecclesiam. Quoniã membra sumus corporis eiusdem, ex carne eius, & ex ossibus eius. Huius rei gratia, relinquet homo patrem & matrem, & adiungetur uxori suæ, & erunt duo in carnem unam. Mysterium hoc magnum est, uerum ego loquor, de Christo, & de ecclesia. Quanquam & uos singillatim, suam quisq; uxorem diligat, ut seipsum. uxor autem ut reuereatur uirum.

Filij, obedite parentibus uestris, in domino, nam id est iustum, honora patrem tuum, & matrem, quod est præceptum primum, in promissione, ut bene tibi sit, & sis longeuus in terra. Patres, ne prouocetis ad iram liberos uestros, sed educetis eos in eruditione, & correptione domini. Serui obedite dominis carnalibus, cum timore, & tremore, in simplicitate cordis uestri, tanquam Christo, non ad oculum seruientes, ueluti hominibus placere studentes, sed tanq; serui Iesu Christi, facientes uoluntatem dei ex animo, cum beneuolentia, seruientes domino, & non hominibus, illud scientes, quod unusquisq; quod fecerit boni, hoc reportabit a deo, siue seruus fuerit, siue liber. Et uos domini eadem facite, erga illos, remittentes minas, scientes quod & uester dominus est in cœlis, & personæ respectus non est apud illum. Quod superest fratres, sitis fortes in domino, & in potentia roboris illius, Induite totam armaturam dei, ut possitis stare aduersus assultus diaboli, Quoniam non est nobis lucta, aduersus sanguinem & carnem, sed aduersus principatus, aduersus potestates, aduersus mundi dominos, tenebrarum sæculi huius, aduersus

VI

πρὸς τὰ πνευματικὰ τῆς πονηρίας ἐν τοῖς ἐπουρανίοις. διὰ τοῦτο ἀναλάβετε τὴν πανοπλίαν τοῦ θεοῦ, ἵνα δυνηθῆτε ἀντιστῆναι ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῇ πονηρᾷ, καὶ ἅπαντα κατεργασάμενοι στῆναι. στῆτε οὖν περιζωσάμενοι τὴν ὀσφῦν ὑμῶν ἐν ἀληθείᾳ, καὶ ἐνδυσάμενοι τὸν θώρακα τῆς δικαιοσύνης, καὶ ὑποδησάμενοι τοὺς πόδας ἐν ἑτοιμασίᾳ τοῦ εὐαγγελίου τῆς εἰρήνης, ἐπὶ πᾶσιν ἀναλαβόντες τὸν θυρεὸν τῆς πίστεως, ἐν ᾧ δυνήσεσθε πάντα τὰ βέλη τοῦ πονηροῦ τὰ πεπυρωμένα σβέσαι, καὶ τὴν περικεφαλαίαν τὸ σωτήριον δέξασθαι, καὶ τὴν μάχαιραν τοῦ πνεύματος, ὅ ἐστιν ῥῆμα θεοῦ. διὰ πάσης προσευχῆς καὶ δεήσεως προσευχόμενοι ἐν παντὶ καιρῷ, ἐν πνεύματι, καὶ εἰς αὐτὸ τοῦτο ἀγρυπνοῦντες ἐν πάσῃ προσκαρτερήσει, καὶ δεήσει περὶ πάντων τῶν ἁγίων, καὶ ὑπὲρ ἐμοῦ, ἵνα μοι δοθείη λόγος ἐν ἀνοίξει τοῦ στόματός μου, ἐν παῤῥησίᾳ γνωρίσαι τὸ μυστήριον τοῦ εὐαγγελίου οὗ πρεσβεύω ἐν ἁλύσει, ἵνα ἐν αὐτῷ παῤῥησιάσωμαι ὡς δεῖ με λαλῆσαι, ἵνα δὲ εἰδῆτε καὶ ὑμεῖς τὰ κατ' ἐμέ, τί πράσσω, πάντα ὑμῖν γνωρίσει τυχικὸς ὁ ἀγαπητὸς ἀδελφὸς καὶ πιστὸς διάκονος ἐν κυρίῳ, οὗ ἔπεμψα πρὸς ὑμᾶς εἰς αὐτὸ τοῦτο, ἵνα γνῶτε τὰ περὶ ἡμῶν, καὶ παρακαλέσῃ τὰς καρδίας ὑμῶν. εἰρήνη τοῖς ἀδελφοῖς, καὶ ἀγάπη μετὰ πίστεως, ἀπὸ θεοῦ πατρὸς καὶ κυρίου ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ. ἡ χάρις μετὰ πάντων τῶν ἀγαπώντων τὸν κύριον ἡμῶν ΙΗΣΟΥΝ ΧΡΙΣΤΟΝ ἐν ἀφθαρσίᾳ. ἀμήν.

ἐγράφη ἀπὸ ῥώμης πρὸς Ἐφεσίους διὰ Τυχικοῦ.

sus spiritales astutias in cœlestibus: Quapropter assumite uniuersam armaturam dei, ut possitis resistere in die malo, & omnibus peractis, stare. State igitur lumbis circumcinctis baltheo ueritate, & induti thoracem iustitiæ, & calciati pedibus, in præparatione euangelij pacis. Super omnia assumpto scuto fidei, in quo possitis omnia iacula mali ignita extinguere, & galeam salutis accipite, & gladium spiritus, qui est uerbum dei, in omni oratione, & deprecatione orantes, in omni tempore, in spiritu, & ad hoc ipsum uigilantes in omni instantia, & deprecatione pro omnibus sanctis, & pro me, ut mihi detur sermo in apertione oris mei, in libertate, ut notum faciam mysterium euangelij mei, super quo legatione fungor in catena, ut in illo libere loquar, sicut oportet me loqui. Vt aũt sciatis & uos, quæ ad me pertinent, quid agam, de omnibus uos certiores reddet Tychicus, dilectus frater, & fidus minister ī domino, quẽ misi ad uos in hoc ipsum, ut cognosceretis, de rebus nostris, & consolaretur corda uestra. Pax fratribus & charitas, cum fide, a deo patre, & domino Iesu Christo. Gratia sit cum omnibus diligentibus dominũ nostrum Iesum Christum, in incorruptione. Amen.

Missa fuit e Roma per Tychicum.

Digitized by Google

ΥΠΟΘΕΣΙΣ ΤΗΣ ΠΡΟΣ ΦΙΛΙΠΠΗΣΙΟΥΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗΣ.

ΤΑΥΤΗΝ ἐπισέλλει ἀπὸ ῥώμης, ἑωρακὼς αὐτοὺς ἅμα καὶ δι' ἄξας. ἡ δὲ πρόφασις, ὅτι ἐπίσολῆς ἄυτῃ. πεμφάντων φιλίππησίων δι' ἀκονίαν τῷ παύλῳ, καί τινων παρϊερχομένων, καὶ δι' ἀφθερόντων τὰς ἀκοὰς πρὸς ἀκραίαν πρόφασιν τῆς σκίας τοῦ νόμου, καὶ ὅτι περιτομῆς, καὶ λεγόντων, χωρὶς ταύτης μὴ δύνασθαι δικαιωθῆναι. μαθὼν ὁ ἀπόσολος χάφει φιλίππησίοις, καὶ πρῶτον μὲν, ἀποδέχεται αὐτῶν τὴν πίσιν, καὶ σημαίνει μνημονεύειν αὐτῶν. ἔπειτα δι' ἣν εἶται ὡς ἀπελογήσαλο ὧν ἔχωμεν, καὶ ὅτι ζηνὲς αὐτῷ βαρεῖς γεγόνασιν ὧν τοῖς δεσμοῖς φθόνον αὐτῷ κινοῦντες. ἔπειτα αὐτοὺς προτρέπεται ἀλλήλους ἀγαπᾶν, διὰ τὴν τοῦ σωτῆρος φιλανθρωπίαν, ὅτι θεὸς ὢν, ἄνθρωπος γέγονε δι' ἡμᾶς. εἶτα περὶ τῆς περιτομῆς, καὶ τοῦ παλαιοῦ νόμου δι' αἰνίσσεται, ἀποδείκνυσι λοιπὸν ἀγὼ γε γενέσθαι τὴν περιτομήν. λαμβάνων ἐφ' ἑαυτοῦ τὸ παράδειγμα καὶ λέγων, ὅτι ταῦτα πάντα ἡγοῦμαι διὰ τὸν ΧΡΙΣΤΟΝ ζημίαν. διὸ καὶ τοὺς μοὺ διδάσκοντας ἐπὶ περιτομὴν, καὶ θέλοντας αὐτοὺς ἀπαλλάσσεσθαι μεμφόμενος, καὶ εἰπὼν ἐχθροὺς αὐτοὺς εἶναι τοῦ ΧΡΙΣΤΟΥ. ἀποδέχεται φιλιππησίους διὰ τὴν πρὸς αὐτὸν φιλοκοινωνίας δόσιν, καὶ προτρέφάμενος πάλιν εἰς τὰ ἤθη αὐτοὺς. τελεοῖ τὴν ἐπιστολήν.

ARGVMENTVM

PHilippenses sunt Macedones. Hi accepto uerbo ueritatis perstiterunt in fide, nec receperũt falsos apostolos. Hos collaudat apostolus, scribens eis a Roma de carcere per epaphroditum.

Digitized by Google

ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΦΙΛΙΠΠΗΣΙΟΥΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗ

ΑΥΛΟΣ καὶ τιμόθεος δοῦλοι ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ, πᾶσι τοῖς ἁγίοις ἐν ΧΡΙΣΤΩ ΙΗΣΟΥ, τοῖς οὖσιν ἐν φιλίπποις, σὺν ἐπισκόποις καὶ διακόνοις. χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη ἀπὸ θεοῦ, πατρὸς ἡμῶν, καὶ κυρίου ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ. Εὐχαριστῶ τῷ θεῷ μου ἐπὶ πάσῃ τῇ μνείᾳ ὑμῶν, πάντοτε ἐν πάσῃ δεήσει μου ὑπὲρ πάντων ὑμῶν, μετὰ χαρᾶς τὴν δέησιν ποιούμενος, ἐπὶ τῇ κοινωνίᾳ ὑμῶν εἰς τὸ εὐαγγέλιον, ἀπὸ πρώτης ἡμέρας ἄχρι τοῦ νῦν. πεποιθὼς αὐτὸ τοῦτο, ὅτι ὁ ἐναρξάμενος ἐν ὑμῖν ἔργον ἀγαθὸν, ἐπιτελέσει ἄχρις ἡμέρας ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ, καθώς ἐστι δίκαιον ἐμοὶ τοῦτο φρονεῖν, ὑπὲρ πάντων ὑμῶν, διὰ τὸ ἔχειν με ἐν τῇ καρδίᾳ ὑμᾶς, ἔν τε τοῖς δεσμοῖς μου, καὶ ἐν τῇ ἀπολογίᾳ, καὶ βεβαιώσει τοῦ εὐαγγελίου, συνκοινωνούς μου τῆς χάριτος πάντας ὑμᾶς ὄντας. μάρτυς γάρ μου ἐστὶν ὁ θεὸς, ὡς ἐπιποθῶ πάντας ὑμᾶς ἐν σπλάγχνοις ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ, καὶ τοῦτο προσεύχομαι, ἵνα ἡ ἀγάπη ὑμῶν, ἔτι μᾶλλον καὶ μᾶλλον περισσεύῃ ἐν ἐπιγνώσει καὶ πάσῃ αἰσθήσει, εἰς τὸ δοκιμάζειν ὑμᾶς τὰ διαφέροντα, ἵνα ἦτε εἰλικρινεῖς καὶ ἀπρόσκοποι εἰς ἡμέραν ΧΡΙΣΤΟΥ, πεπληρωμένοι καρπῶν δικαιοσύνης τῶν διὰ ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ, εἰς δόξαν καὶ ἔπαινον θεοῦ. Γινώσκειν δὲ ὑμᾶς θέλομαι ἀδελφοί, ὅτι τὰ κατ' ἐμὲ μᾶλλον εἰς προκοπὴν τοῦ εὐαγγελίου ἐλήλυθεν, ὥστε τοὺς δεσμούς μου φανερούς ἐν ΧΡΙΣΤΩ γενέσθαι ἐν ὅλῳ τῷ πραιτωρίῳ, καὶ τοῖς λοιποῖς πᾶσι, καὶ τοὺς πλείονας τῶν ἀδελφῶν ἐν κυρίῳ, πεποιθότας τοῖς δεσμοῖς μου, περισσοτέρως

AD PHILIPPENSES EPISTOLA.

PAulus & Timothe⁹ ſerui Ieſu Chriſti, oibus ſanctis in Chriſto Ieſu, qui ſunt Philippis, una cū Epiſcopis & diaconis. Gratia uobis & pax a deo patre noſtro, & dño Ieſu Chriſto. Gratias ago deo meo, ī oīi memoria ueſtra, ſemp in omni oratiōe mea, p oibus uobis, cū gaudio deprecationē faciens, qđ ueneritis in cōmunionē euangeliī, a primo die, uſq; ad hoc tempus, perſuaſum habēs hoc ipſum, quod is qui cœpit in uobis opus bonum, perficiet uſq; ad diem Ieſu Chriſti, ſicut iuſtum eſt mihi, ut hoc ſentiam de omnibus uobis, propterea quod habeā uos in corde, & in uinculis meis, & in defenſione, & confirmatione euangeliī, qui omnes eſtis mihi conſortes gratiæ. Teſtis enim mihi eſt deus, q̄ deſyderē uos omnes in uiſceribus Ieſu Chriſti, & illud oro, ut charitas ueſtra, adhuc magis ac magis exuberet, in agnitione, & omni intelligentia, ut probetis quæ ſunt præſtantia, ut ſitis ſynceri, ac tales, ut nemini ſitis offendiculo, in diem Chriſti, impleti fructu iuſticiæ, qui eſt per Ieſum Chriſtum in gloriam & laudē dei. Scire autem uos uolo fratres, quod quæ mihi acciderunt, magis ad profectum euangeliī euenerunt, ita ut uincula mea manifeſta facta ſint in toto prætorio & cæteris oibus, & ut plures ex fratrib⁹ freti uinculis meis, uberius

Digitized by Google

περισσοτέρως τολμᾶν ἀφόβως τὸν λόγον
λαλεῖν. τινὲς μὲν ⸂καὶ⸃ διὰ φθόνον ⸂καὶ⸃ ἔριν, τι-
νὲς δὲ ⸂καὶ⸃ δι' εὐδοκίαν τὸν ΧΡΙΣΤΟΝ κηρύσ-
σουσιν· οἱ μὲν ἐξ ἐριθείας τὸν ΧΡΙΣΤΟΝ κα-
ταγγέλλουσιν, οὐχ ἁγνῶς, οἰόμενοι θλῖψιν
ἐπιφέρειν τοῖς δεσμοῖς μου· οἱ δὲ ἐξ ἀγάπης,
εἰδότες ὅτι εἰς ἀπολογίαν τοῦ εὐαγγελίου
κεῖμαι. τί γάρ; πλὴν παντὶ τρόπῳ, εἴτε προ-
φάσει, εἴτε ἀληθείᾳ, ΧΡΙΣΤΟΣ καταγγέλ-
λεται, καὶ ἐν τούτῳ χαίρω, ἀλλὰ καὶ χαρήσομαι.
οἶδα γάρ, ὅτι τοῦτό μοι ἀποβήσεται εἰς σωτη-
ρίαν, διὰ τῆς ὑμῶν δεήσεως καὶ ἐπιχορη-
γίας τοῦ πνεύματος ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ, κατὰ τὴν
ἀποκαραδοκίαν καὶ ἐλπίδα μου, ὅτι οὐ
δὲν ἐν οὐδενὶ αἰσχυνθήσομαι, ἀλλ' ἐν πάσῃ παῤῥη-
σίᾳ, ὡς πάντοτε καὶ νῦν μεγαλυνθήσεται
ΧΡΙΣΤΟΣ ἐν τῷ σώματί μου, εἴτε διὰ ζωῆς,
εἴτε διὰ θανάτου. ἐμοὶ γὰρ τὸ ζῆν ΧΡΙΣΤΟΣ,
⸂καὶ⸃ τὸ ἀποθανεῖν, κέρδος. εἰ δὲ τὸ ζῆν ἐν σαρ-
κί, τοῦτό μοι καρπὸς ἔργου. ⸂καὶ⸃ τί αἱρήσομαι
οὐ γνωρίζω, συνέχομαι γὰρ ἐκ τῶν δύο, τὴν
ἐπιθυμίαν ἔχων εἰς τὸ ἀναλῦσαι, καὶ σὺν
ΧΡΙΣΤΩ εἶναι, πολλῷ μᾶλλον κρεῖσσον, τὸ δὲ
ἐπιμένειν ἐν τῇ σαρκὶ ἀναγκαιότερον δι' ὑ-
μᾶς. καὶ τοῦτο πεποιθὼς οἶδα, ὅτι μενῶ ⸂καὶ⸃
συμπαραμενῶ πᾶσιν ὑμῖν, εἰς τὴν ὑμῶν
προκοπὴν καὶ χαρὰν τῆς πίστεως, ἵνα τὸ καύ-
χημα ὑμῶν περισσεύῃ ἐν ΧΡΙΣΤΩ ΙΗΣΟΥ
ἐν ἐμοὶ, διὰ τῆς ἐμῆς παρουσίας πάλιν
πρὸς ὑμᾶς. μόνον ἀξίως τοῦ εὐαγγελίου
τοῦ ΧΡΙΣΤΟΥ πολιτεύεσθε, ἵνα εἴτε ἐλθὼν
καὶ ἰδὼν ὑμᾶς, εἴτε ἀπὼν, ἀκούσω τὰ πε-
ρὶ ὑμῶν, ὅτι στήκετε ἐν ἑνὶ πνεύματι, μιᾷ ψυ-
χῇ, συναθλοῦντες τῇ πίστει τοῦ εὐαγγελίου,
καὶ μὴ πτυρόμενοι ἐν μηδενὶ ὑπὸ τῶν ἀντι-
κειμένων, ἥτις ἐστὶν αὐτοῖς μὲν ἔνδειξις ἀπω-
λείας, ὑμῖν δὲ σωτηρίας, ⸂καὶ⸃ τοῦτο ἀπὸ θεοῦ,
ὅτι ὑμῖν ἐχαρίσθη τὸ ὑπὲρ ΧΡΙΣΤΟΥ, οὐ μό-
νον τὸ εἰς αὐτὸν πιστεύειν, ἀλλὰ καὶ τὸ ὑπὲρ
αὐτοῦ

uberius auderēt, impauide uerbū loqui.
Nōnulli qdē p inuidiā & cōtentionē, nō-
nulli uero & ppter bonā uolūtatē, Chri-
stum prædicant, alij quidem ex cōtentio
ne Christum annuntiant, non pure, exi-
stimantes sese afflictionem addere uin-
culis meis. alij rursus ex charitate, scientes
quod in defensionem euangelij positus
sim. Quid enim? Attamen quouis mo-
do siue per occasionem, siue per uerita-
tem Christus annunciatur, & in hoc gau
deo, quinetiam gaudebo. Noui enim,
quod hoc mihi cedet in salutem, per ue-
stram orationem, & subministrationē
spiritus Iesu Christi, secundū expectatio
nem & spem meā, quod nulla in re pude
fiam, sed in omni libertate, ut semper ita
nunc quoq; magnificabitur Christus in
corpore meo, siue per uitā, siue per mor-
tem. Nā mihi uita Christus est, & mors
lucrū. Quod si contingat uiuere in carne,
ea res mihi fructus est operis, & quid eli-
gam ignoro. Constringor em̄ e duobus,
desyderans dissolui, & esse cū Christo,
multo longeq; melius est. Cæterū mane-
re in carne, magis necessariū, ppter uos. &
hoc certo scio, qd' maneā, & cū oibus uo
bis pmansurus sim, in uestrū pfectū, &
gaudium fidei, ut gloriatio uestra exube
ret in Christo Iesu, in me, p meū ad uos
reditū, tm̄ ut dignū est euāgelio Christi,
cōuersemini, ut siue cū uenero, & uidero
uos, siue absens sim, audiā de reb9 uestris
qd' stetis in uno spū, una aia, collaboran
tes fidei euangelij, nec in ullo terreamini,
ab aduersarijs, q̄ illis quidē est ostēsio p
ditiōis, uobis aūt salutis, & hoc a deo, qz
uobis donatū est pro Christo, nō solum
ut in eum credatis, uerum etiam ut pro
illo

αὐτοῦ πάχετε, τὸν αὐτὸν ἀγῶνα ἔχοντες, οἷον εἴδετε ἐν ἐμοί, καὶ νῦν ἀκούετε ἐν ἐμοί. Εἴτις οὖν παράκλησις ἐν ΧΡΙΣΤΩ, εἴτι παραμύθιον ἀγάπης, εἴτις κοινωνία πνεύματος, εἴτις σπλάγχνα καὶ οἰκτιρμοί, πληρώσατέ μου τὴν χαρὰν, ἵνα τὸ αὐτὸ φρονῆτε, τὴν αὐτὴν ἀγάπην ἔχοντες, σύμψυχοι, τὸ ἓν φρονοῦντες, μηδὲν κατὰ ἐριθείαν ἢ κενοδοξίαν, ἀλλὰ τῇ ταπεινοφροσύνῃ ἀλλήλους ἡγούμενοι ὑπερέχοντας ἑαυτῶν, μὴ τὰ ἑαυτῶν ἕκαστοι σκοπεῖτε, ἀλλὰ καὶ τὰ ἑτέρων ἕκαστοι. τοῦτο γὰρ φρονείσθω ἐν ὑμῖν, ὃ καὶ ἐν ΧΡΙΣΤΩ ΙΗΣΟΥ, ὃς ἐν μορφῇ θεοῦ ὑπάρχων, οὐχ ἁρπαγμὸν ἡγήσατο τὸ εἶναι ἴσα θεῷ, ἀλλ' ἑαυτὸν ἐκένωσε, μορφὴν δούλου λαβών, ἐν ὁμοιώματι ἀνθρώπων γενόμενος, καὶ σχήματι εὑρεθεὶς ὡς ἄνθρωπος, ἐταπείνωσεν ἑαυτὸν, γενόμενος ὑπήκοος μέχρι θανάτου, θανάτου δὲ σταυροῦ. Διὸ καὶ ὁ θεὸς αὐτὸν ὑπερύψωσε, καὶ ἐχαρίσατο αὐτῷ ὄνομα, τὸ ὑπὲρ πᾶν ὄνομα, ἵνα ἐν τῷ ὀνόματι ΙΗΣΟΥ, πᾶν γόνυ κάμψῃ ἐπουρανίων, καὶ ἐπιγείων, καὶ καταχθονίων. καὶ πᾶσα γλῶσσα ἐξομολογήσηται, ὅτι κύριος ΙΗΣΟΥΣ ΧΡΙΣΤΟΣ, εἰς δόξαν θεοῦ πατρός. Ὥστε ἀγαπητοί μου, καθὼς πάντοτε ὑπηκούσατε, μὴ ὡς ἐν τῇ παρουσίᾳ μου μόνον, ἀλλὰ νῦν πολλῷ μᾶλλον ἐν τῇ ἀπουσίᾳ μου, μετὰ φόβου καὶ τρόμου τὴν ἑαυτῶν σωτηρίαν κατεργάζεσθε. ὁ θεὸς γάρ ἐστιν ὁ ἐνεργῶν ἐν ὑμῖν, καὶ τὸ θέλειν, καὶ τὸ ἐνεργεῖν. ὑπὲρ τῆς εὐδοκίας, πάντα ποιεῖτε χωρὶς γογγυσμῶν καὶ διαλογισμῶν, ἵνα γένησθε ἄμεμπτοι καὶ ἀκέραιοι, τέκνα θεοῦ ἀμώμητα ἐν μέσῳ γενεᾶς σκολιᾶς καὶ διεστραμμένης, ἐν οἷς φαίνεσθε ὡς φωστῆρες ἐν κόσμῳ, λόγον ζωῆς ἐπέχοντες, εἰς καύχημα ἐμοὶ εἰς ἡμέραν ΧΡΙΣΤΟΥ.

Οτι οὐκ εἰς κενὸν ἔδραμον, οὐδὲ εἰς κενὸν ἐκο-

illo patiamini, idem certamen habentes, quale uidistis in me, & nũc auditis in me. Si qua igit̃ cõsolatio in Christo, si quod II solatium dilectionis, si qua cõmunio spiritus, si qua uiscera & miserationes, implete meum gaudiũ, ut similiter affecti sitis, eãdem charitatem habentes, unanimes, idem sentientes, ne quid per contentionẽ aut per inanẽ gloriã, sed per humilitatẽ animi, aliũ quisq; se præstantiorẽ iudicãtes ne sua quisq; spectetis, sed unusqsq; quæ sunt alioꝝ. Hoc em̃ sentiatur in uobis, quod & in Christo Iesu, qui cũ esset in forma dei, nõ rapinam arbitratus est, ut esset æqualis deo, sed semetipsum exinaniuit, forma serui sumpta, in similitudine hominum factus, & figura repertus ut homo, humiliauit semetipsum, factus obediẽs usq; ad mortẽ, mortẽ aũt crucis. Quapropter & deus illũ in summã extulit sublimitatẽ, & donauit illi nomen, qd̃ est supra omne nomen, ut in nomine Iesu omne genu flectat, cœlestium, & terrestrium, & infernorum, & ois lingua confiteatur, quod dominus sit Iesus Christus in gloriã dei patris. Proinde dilecti mei, quemadmodum semper, obedistis, non tanꝯ in præsentia mea solum, sed nunc multo magis in absentia mea, cũ timore & tremore uestrã ipsoꝝ salutem operemini. Nam deus est is qui agit in uobis, & ut uelitis, & ut efficiatis, p̃ bono animi ꝓposito. Oĩa facite sine murmuratiõib⁹, & disceptationibus, tales, ut nemo de uobis queri possit, syncerique filij dei, irrep̃hẽsibiles, in medio natiõis prauæ, ac tortuosæ, iter q̃s appetis, tãꝯ lũinaria i mũdo, uerbũ uitæ sustinẽtes, ut gl̃iari possim in diẽ Christi, qdh̃ i uanũ cucurrerim, nec i uanum

νὸμ ἐκοπίασα. ἀλλ' εἰ καὶ σπένδομαι ἐπὶ τῇ θυσίᾳ, καὶ λειτουργίᾳ τῆς πίστεως ὑμῶν, χαίρω καὶ συγχαίρω πᾶσιν ὑμῖν. τὸ δ' αὐτὸ καὶ ὑμεῖς χαίρετε, καὶ συγχαίρετέ μοι. Ελπίζω δὲ ἐν κυρίῳ ΙΗΣΟΥ, τιμόθεον ταχέως πέμψαι ὑμῖν, ἵνα κἀγὼ εὐψυχῶ γνοὺς τὰ περὶ ὑμῶν. οὐδένα γὰρ ἔχω ἰσόψυχον, ὅστις γνησίως τὰ περὶ ὑμῶν μεριμνήσει. οἱ πάντες γὰρ τὰ ἑαυτῶν ζητοῦσιν, οὐ τὰ τοῦ ΧΡΙΣΤΟΥ ΙΗΣΟΥ. τὴν δὲ δοκιμὴν αὐτοῦ γινώσκετε, ὅτι ὡς πατρὶ τέκνον, σὺν ἐμοὶ ἐδούλευσεν εἰς τὸ εὐαγγέλιον. τοῦτον μὲν οὖν ἐλπίζω πέμψαι, ὡς ἂν ἀπίδω τὰ περὶ ἐμὲ ἐξαυτῆς. Πέποιθα δὲ ἐν κυρίῳ, ὅτι καὶ αὐτὸς ταχέως ἐλεύσομαι, ἀναγκαῖον δὲ ἡγησάμην ἐπαφρόδιτον τὸν ἀδελφόν, καὶ συνεργὸν, καὶ συστρατιώτην μου, ὑμῶν δὲ ἀπόστολον, καὶ λειτουργὸν τῆς χρείας μου, πέμψαι πρὸς ὑμᾶς. Επειδὴ ἐπιποθῶν ἦν πάντας ὑμᾶς, καὶ ἀδημονῶν, διότι ἠκούσατε, ὅτι ἠσθένησε. καὶ γὰρ ἠσθένησε, παραπλήσιον θανάτῳ. ἀλλ' ὁ θεὸς ἐλέησεν αὐτὸν, οὐκ αὐτὸν δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐμέ, ἵνα μὴ λύπην ἐπὶ λύπῃ σχῶ. σπουδαιοτέρως οὖν ἔπεμψα αὐτὸν, ἵνα ἰδόντες αὐτὸν, πάλιν χαρῆτε, κἀγὼ ἀλυπότερος ὦ. προσδέχεσθε οὖν αὐτὸν ἐν κυρίῳ, μετὰ πάσης χαρᾶς, καὶ τοὺς τοιούτους ἐντίμους ἔχετε, ὅτι διὰ τὸ ἔργον τοῦ ΧΡΙΣΤΟΥ, μέχρι θανάτου ἤγγισεν, παραβουλευσάμενος τῇ ψυχῇ, ἵνα πληρώσῃ τὸ ὑμῶν ὑστέρημα τῆς πρός με λειτουργίας. Τὸ λοιπὸν ἀδελφοί μου, χαίρετε ἐν κυρίῳ, τὰ αὐτὰ γράφειν ὑμῖν, ἐμοὶ μὲν οὐκ ὀκνηρόν, ὑμῖν δὲ τὸ ἀσφαλές. βλέπετε τοὺς κύνας, βλέπετε τοὺς κακοὺς ἐργάτας, βλέπετε τὴν κατατομήν. ἡμεῖς γάρ ἐσμεν ἡ περιτομή, οἱ πνεύματι θεοῦ λατρεύοντες, καὶ καυχώμενοι ἐν ΧΡΙΣΤΩ ΙΗΣΟΥ, καὶ οὐκ ἐν σαρκὶ πεποιθότες, καίπερ ἐγὼ ἔχων

uanũ laborauerim. Quinetiã si imolor, super imolatiõe, & sacrificio fidei uestræ gaudeo & cõgaudeo oibus uobis. Idẽ aũt & uos gaudetis, & cõgaudetis mihi. Spero aũt in dño Iesu, me Timotheũ breui missurũ uobis, ut & ego bono sim aio, cognito statu uestro. Neminẽ eñ habeo pari mecũ aio p̃ditũ, qui germane res uestras curaturus sit. Nam oẽs quæ sua ipsorum sunt qnærunt, non quæ Christi Iesu. Porro probationem eius nostis, quod ut filius mecũ ueluti cũ patre seruierit in euangelium. Hunc igitur spero me missurum, mox ubi uidero mea negotia. Confido aũt in dño, quod & ipse breui uenturus sim. Sed opepreciũ arbitratus sũ Aphroditum fratrem, & cooperariũ, & cõmilitonem meũ, uestrũ aũt apostolũ, & ministrum necessitatis meæ mittere ad uos. Qñquidẽ desyderabat omnes uos anxiꝰ propterea quod audissetis se infirmatũ fuisse. Et certe fuit infirmus, ita ut esset uicinus morti, sed deus misertus est illiꝰ. At nõ illius tantũ, sed & mei, ne dolorem haberem super dolorem. Studiosius itaq; misi illum, ut cum uideritis illum, denuo gaudeatis, & ego magis uacem dolore. Excipite igitur illũ in domino, cum omni gaudio, & qui huiusmodi sũt, eos in precio habete, qm̃ ꝓpter opꝰ Christi eo accessit, ut morti ꝓximꝰ fuerit, nõ habita rõne uitæ, ut suppleret id qd in uestro erga me officio fuit diminutũ. Qd supest frẽs, III gaudete i dño, eadẽ scribere uobis, me q dẽ haud piget, uobis aũt tutũ est. Videte canes, uidete malos operarios, uidete cõcisionẽ. Nos eñ sumꝰ circũcisio, qui spũ deũ colimꝰ, & gloriamur i Christo Iesu, & non confidimus in carne, quanq̃ ego confidam

ἔχωμ πεποίθησιν καὶ ἐν σαρκί, εἴτις δοκεῖ ἄλλος πεποιθέναι ἐν σαρκὶ, ἐγὼ μᾶλλον, περιτομὴ ὀκταήμερος, ἐκ γένους Ἰσραήλ, φυλῆς Βενιαμίν, Ἑβραῖος ἐξ Ἑβραίων, κατὰ νόμον φαρισαῖος, κατὰ ζῆλος διώκων τὴν ἐκκλησίαν, κατὰ δικαιοσύνην τὴν ἐν νόμῳ γενόμενος ἄμεμπτος, ἀλλ' ἅτινά μοι ἦν κέρδη, ταῦτα ἥγημαι διὰ τὸν ΧΡΙΣΤΟΝ ζημίαν, ἀλλὰ μενοῦνγε καὶ ἡγοῦμαι πάντα ζημίαν εἶναι, διὰ τὸ ὑπερέχον τῆς γνώσεως ΧΡΙΣΤΟΥ ΙΗΣΟΥ τοῦ κυρίου μου. δι' ὃν τὰ πάντα ἐζημιώθην καὶ ἡγοῦμαι σκύβαλα εἶναι, ἵνα ΧΡΙΣΤΟΝ κερδήσω. καὶ εὑρεθῶ ἐν αὐτῷ, μὴ ἔχων ἐμὴν δικαιοσύνην ἐκ νόμου, ἀλλὰ τὴν διὰ πίστεως ΧΡΙΣΤΟΥ, τὴν ἐκ θεοῦ δικαιοσύνην, ἐπὶ τῇ πίστει, τοῦ γνῶναι αὐτὸν, καὶ τὴν δύναμιν τῆς ἀναστάσεως αὐτοῦ, καὶ τὴν κοινωνίαν τῶν παθημάτων αὐτοῦ, συμμορφούμενος τῷ θανάτῳ αὐτοῦ, εἴπως καταντήσω εἰς τὴν ἐξανάστασιν τὴν νεκρῶν. οὐχ ὅτι ἤδη ἔλαβον, ἢ ἤδη τετελείωμαι, διώκω δέ, εἰ καταλάβω, ἐφ' ᾧ καὶ κατελήφθην ὑπὸ τοῦ ΧΡΙΣΤΟΥ ΙΗΣΟΥ. ἀδελφοί, ἐγὼ ἐμαυτὸν οὔπω λογίζομαι κατειληφέναι. ἓν δέ, τὰ μὲν ὀπίσω ἐπιλανθανόμενος, τοῖς δὲ ἔμπροσθεν ἐπεκτεινόμενος, κατὰ σκοπὸν διώκω, εἰς τὸ βραβεῖον τῆς ἄνω κλήσεως τοῦ θεοῦ ἐν ΧΡΙΣΤΩ ΙΗΣΟΥ. ὅσοι οὖν τέλειοι τοῦτο φρονῶμεν, καὶ εἴτι ἑτέρως φρονεῖτε, καὶ τοῦτο ὁ θεὸς ὑμῖν ἀποκαλύψει, πλὴν εἰς ὃ ἐφθάσαμεν, τῷ αὐτῷ στοιχεῖν κανόνι, τὸ αὐτὸ φρονεῖν. συμμιμηταί μου γίνεσθε ἀδελφοί, καὶ σκοπεῖτε τοὺς οὕτως περιπατοῦντας, καθὼς ἔχετε τύπον ἡμᾶς. πολλοὶ γὰρ περιπατοῦσιν, οὓς πολλάκις ἔλεγον ὑμῖν, νῦν δὲ καὶ κλαίων λέγω, τοὺς ἐχθροὺς τοῦ σταυροῦ τοῦ ΧΡΙΣΤΟΥ. ὧν τὸ τέλος ἀπώλεια, ὧν ὁ θεὸς ἡ κοιλία, καὶ ἡ δόξα ἐν τῇ αἰσχύνῃ αὐτῶν, οἱ τὰ ἐπίγεια φρονοῦντες.

ἡμῶν γὰρ

confidã & in carne, si quis ẽt alius uidetur fiduciã habuisse in carne, ego magis habui, circũcisus octauo die, Israhel ex genere, tribꝰ Beniamin, hebræꝰ ex hebræis, iuxta legẽ phariſæꝰ, iuxta ſtudiũ ꝓſequẽs eccleſiã, iuxta iuſticiã q̃ eſt in lege, factꝰ ir reꝓhẽſibilis, ſed q̃ mihi erãt lucra, ea arbitratus ſũ ꝓpter Chriſtũ, dãnũ eſſe. Quin etiã arbitror oía damnũ eſſe, ꝓpter excellentiã cognitiõis Chriſti Ieſu dñi mei, ꝓpter quẽ omnium damnũ feci, & duco ꝓ ruderibus, ut Chriſtũ lucrifaciam, & ut reperiar in illo, non habens meam iuſticiã ex lege, ſed eam, quæ per fidem eſt Chriſti, quæ eſt ex deo iuſticiam ſuper fide, ut cognoſcam illũ, & potentiam reſurrectionis illius, & cõmunionẽ afflictionũ illius, dum cõformis fio morti eius, ſi quo modo pertingam ad reſurrectionẽ mortuorum, nõ quod apꝓhenderim, aut iam ꝓfectus ſim, ſed ſector, ſi & apprehendã, in eo in quo & apprehenſus ſum a Chriſto Ieſu. Fratres, ego meipſum nõdũ arbitror aſſecutum eſſe. Vnũ aũt, ea quidẽ quæ a tergo ſunt obliuiſcens, ad ea uero quæ a fronte ſunt enitens, iuxta præfixũ ſignũ, inſequor ad palmã ſupernæ uocationis dei, in Chriſto Ieſu. Quotquot ita, q̃ perfecti ſumus, hoc ſentiamus, & ſi qd aliter ſentitis, & hoc uobis deꝰ reuelabit, attamen quod aſſecuti ſumus, eadem ꝓcedamus regula, ut idem ſapiamus. coimitatores mei eſtote fratres, & conſyderate eos qui ſic ambulant, quemadmodũ habetis formã nos. Nã cõplures ãbulant, de q̃bus ſæpe dixi uobis, nunc aũt & flẽs dico, inimici crucis Chriſti, quoꝝ finis, ꝓditio eſt, quorum deus uẽter, & gloria in ſuffuſione illorum, qui terreſtria curant.

ημῶν γὰρ τὸ πολίτευμα ἐν οὐρανοῖς ὑπάρχει, ἐξ οὗ καὶ σωτῆρα ἀπεκδεχόμεθα κύριον ΙΗΣΟΙΝ ΧΡΙΣΤΟΝ, ὃς μετασχηματίσει τὸ σῶμα τῆς ταπεινώσεως ἡμῶν, εἰς τὸ γενέσθαι αὐτὸ σύμμορφον τῷ σώματι τῆς δόξης αὐτοῦ, κατὰ τὴν ἐνέργειαν τοῦ δύνασθαι αὐτὸν, καὶ ὑποτάξαι ἑαυτῷ τὰ πάντα. Ὥστε ἀδελφοί μου ἀγαπητοὶ, καὶ ἐπιπόθητοι, χαρὰ καὶ στέφανός μου, οὕτως στήκετε ἐν κυρίῳ ἀγαπητοί. Εὐοδίαν παρακαλῶ, καὶ συντύχην παρακαλῶ, τὸ αὐτὸ φρονεῖν ἐν κυρίῳ, ναὶ ἐρωτῶ καί σε σύζυγε γνήσιε, συλλαμβάνου αὐταῖς, αἵτινες ἐν τῷ εὐαγγελίῳ συνήθλησάν μοι, μετὰ καὶ Κλήμεντος καὶ τῶν λοιπῶν συνεργῶν μου, ὧν τὰ ὀνόματα ἐν βίβλῳ ζωῆς. Χαίρετε ἐν κυρίῳ πάντοτε, πάλιν ἐρῶ χαίρετε. τὸ ἐπιεικὲς ὑμῶν, γνωσθήτω πᾶσιν ἀνθρώποις. ὁ κύριος ἐγγύς, μηδὲν μεριμνᾶτε, ἀλλ' ἐν παντὶ τῇ προσευχῇ, καὶ τῇ δεήσει, μετὰ εὐχαριστίας τὰ αἰτήματα ὑμῶν γνωριζέσθω πρὸς τὸν θεόν, καὶ ἡ εἰρήνη τοῦ θεοῦ ἡ ὑπερέχουσα πάντα νοῦν φρουρήσει τὰς καρδίας ὑμῶν, καὶ τὰ νοήματα ὑμῶν, ἐν ΧΡΙΣΤΩ ΙΗΣΟΥ. τὸ λοιπὸν ἀδελφοὶ, ὅσα ἐστὶν ἀληθῆ, ὅσα σεμνά, ὅσα δίκαια, ὅσα ἁγνά, ὅσα προσφιλῆ, ὅσα εὔφημα, εἴτις ἀρετὴ, καὶ εἴτις ἔπαινος, ταῦτα λογίζεσθε, ἃ καὶ ἐμάθετε, καὶ παρελάβετε, καὶ ἠκούσατε, καὶ εἴδετε ἐν ἐμοὶ, ταῦτα πράσσετε, καὶ ὁ θεὸς τῆς εἰρήνης ἔσται μεθ' ὑμῶν.

Ἐχάρην δὲ ἐν κυρίῳ μεγάλως, ὅτι ἤδη ποτὲ ἀνεθάλετε τὸ ὑπὲρ ἐμοῦ φρονεῖν, ἐφ' ᾧ καὶ ἐφρονεῖτε, ἠκαιρεῖσθε δέ, οὐχ ὅτι καθ' ὑστέρησίν λέγω. ἐγὼ γὰρ ἔμαθον, ἐν οἷς εἰμὶ αὐτάρκης εἶναι. οἶδα καὶ ταπεινοῦσθαι, οἶδα καὶ περισσεύειν. ἐν παντὶ, καὶ ἐν πᾶσι μεμύημαι, καὶ χορτάζεσθαι, καὶ πεινᾶν, καὶ περισσεύειν, καὶ ὑστερεῖσθαι, πάντα ἰσχύω ἐν τῷ ἐνδυναμοῦντί με ΧΡΙΣΤΩ. πλὴν καλῶς ἐποιήσατε

nã noſtra cõuerſatio in cœlis eſt, ex quo & ſaluatorem expectamus dñm Ieſum Chriſtũ, qui tranſfigurabit corpus humilitatis noſtræ, ut cõforme fiat, corpori gloriæ ſuæ, ſecundũ efficaciam qua poteſt, etiam ſubĳcere ſibi omnia. Proinde IIII fratres mei dilecti ac deſyderati, gaudiũ & corona mea, ſic ſtate in dño dilecti. Euodiã rogo, & ſynthychã rogo, ut idẽ ſentiant in dño, ſane rogo & te compar germana, adiuua eas, quæ in euãgelio cõuenerunt mecũ, una cũ Clemente quoq; & reliquis cooperarĳs meis, quoꝝ nomina ſũt in libro uitæ. Gaudete in domino ſemper, & iterũ dico gaudete. Modeſtia ueſtra nota ſit omnibus hoĩbus. Dominus ꝓpe eſt. De nulla re ſollicĳti ſitis, ſed in omni oratione & obſecratione, cũ gratiarum actione, petitiones ueſtræ innoteſcant apud deum, & pax dei quæ ſuperat omnem intellectum, cuſtodiet corda ueſtra, & ſenſus ueſtros, in Chriſto Ieſu. Quod reliquum eſt, fratres, quæcunq; uera, quæcunq; honeſta, quæcunq; iuſta, quæcunq; pura, quæcunq; accommoda, quæcunq; bene ominata, ſi qua uirtus, ſi qua laus, hæc cogitate, quæ & didiciſtis, & accepiſtis, & audiſtis, & uidiſtis in me, hæc facite, & deus pacis erit uobiſcum. Gauiſus ſum aũt in dño magnopere, qđ iam tandẽ reuiguit ueſtra pro me ſollicitudo i eo ĩ quo & ſollicĳti eratis. Verum deerat oportunitas, nõ quod iuxta penuriã loquar. Nã ego didici, in quibus ſum in his cõtentus eſſe. Noui & humiliari, noui & excellere (ubiq; & ín omnibus inſtitutus ſũ) & ſaturari, & eſurire, & abũdare, & penuriã pati. Oĩa poſſum in eo qui me potentẽ facit Chriſto. Attñ recte feciſtis

ἐποιήσατε, συγκοινωνήσαντές μου τῇ θλίψει, οἴδατε δὲ καὶ ὑμεῖς Φιλιππήσιοι, ὅτι ἐν ἀρχῇ τοῦ εὐαγγελίου, ὅτε ἐξῆλθον ἀπὸ Μακεδονίας, οὐδεμία μοι ἐκκλησία ἐκοινώνησεν εἰς λόγον δόσεως καὶ λήψεως, εἰ μὴ ὑμεῖς μόνοι. ὅτι καὶ ἐν Θεσσαλονίκῃ ἅπαξ, καὶ δὶς, εἰς τὴν χρείαν μοι ἐπέμψατε, οὐχ ὅτι ἐπιζητῶ τὸ δόμα, ἀλλὰ ἐπιζητῶ τὸν καρπὸν τὸν πλεονάζοντα εἰς λόγον ὑμῶν, ἀπέχω δὲ πάντα καὶ περισσεύω, πεπλήρωμαι δεξάμενος παρὰ Ἐπαφροδίτου, τὰ παρ' ὑμῶν, ὀσμὴν εὐωδίας, θυσίαν δεκτὴν εὐάρεστον τῷ θεῷ. ὁ δὲ θεός μου πληρώσει πᾶσαν χρείαν ὑμῶν, κατὰ τὸ πλοῦτος αὐτοῦ ἐν δόξῃ, ἐν ΧΡΙΣΤΩ ΙΗΣΟΥ. τῷ δὲ θεῷ καὶ πατρὶ ἡμῶν, ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων ἀμήν. ἀσπάσασθε πάντα ἅγιον ἐν ΧΡΙΣΤΩ ΙΗΣΟΥ, ἀσπάζονται ὑμᾶς οἱ σὺν ἐμοὶ ἀδελφοί, ἀσπάζονται ὑμᾶς πάντες ἅγιοι, μάλιστα δὲ οἱ ἐκ τῆς καίσαρος οἰκίας. ἡ χάρις τοῦ κυρίου ἡμῶν ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ μετὰ πάντων ὑμῶν, ἀμήν.

Ἐγράφη ἀπὸ Ῥώμης διὰ Ἐπαφροδίτου.

feciſtis, qđ ſimul cõmunicaſtis meæ tribulationi. Noſtis eñ & uos Philippẽſes qđ in principio euãgelij, cũ ꝓficiſcerer a Macedõia, nulla mihi eccleſia cõmunicauerit, in ratione dandi & accipiẽdi, niſi uos ſoli, nã & Theſſalonicæ cũ eſſẽ, ſemel & iterũ, qđ opꝰ erat mihi miſiſtis, nõ qđ requirã munꝰ, ſed reqro fructũ exuberantẽ in rationẽ ueſtrã. Recepi tñ oia & abũdo, iplẽtus ſũ, poſteaq̃ accepi ab Epaphrodito, q̃ a uobis miſſa fuerãt, odorem bonæ fragrantiæ, hoſtiã acceptã, & gratã deo. Deꝰ aũt meus, implebit q̃cquid opꝰ fuerit uobis, ſecundum diuitias ſuas in gloria, in Chriſto Ieſu. Deo uero, & patri noſtro, gloria in ſæcula ſæculorum. Amen.

Salutate oẽm ſanctũ in Chriſto Ieſu. Salutant uos q mecũ ſunt fratres. Salutant uos oẽs ſancti, maxime uero, qui ſunt ex Cæſaris familia. Gratia dñi noſtri Ieſu Chriſti, cũ oibus uobis. Amen.

Scripta eſt e Roma ꝑ Epaphroditũ.

ΥΠΟΘΕΣΙΣ ΤΗΣ ΠΡΟΣ ΚΟΛΟΣΣΑΕΙΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗΣ.

ΤΑΥΤΗΝ ἐπιστέλλει ἀπὸ Ῥώμης οὐχ ἑωρακὼς μὲν αὐτοὺς, ἀκούσας δὲ περὶ αὐτῶν. ἦν δὲ προφάσεις τῆς ἐπιστολῆς αὕτη. τινὲς κολοσσαεῖς κενόδοξόν τινες ἀπατῆσαι σοφίσμασιν ἐπιχειροῦσι, καὶ τὰ εἰς ΙΗΣΟΥΝ πίστεως, καὶ περὶ τῶν ἐν νόμῳ βρωμάτων, καὶ περὶ μηνῶν. ταῦτα τοίνυν μαθὼν ὁ ἀπόστολος, γράφει τὴν ἐπιστολὴν ὡσανεὶ καθηγητικὴν αὐτοῖς ταυτηνί, καὶ πρῶτον μὲν εὐχαριστῶν τῷ θεῷ, σημαίνει ἀπὸ τοῦ σκότους αὐτοὺς μεταβεβηκέναι εἰς τὸ φῶς τῆς ἀληθείας, καὶ ὅτι ὁ ΧΡΙΣΤΟΣ εἰς ὢν ἐπίσθυσαν, εἰκόνα ὄντα τοῦ θεοῦ καὶ λόγος, διὰ οὗ τὰ πάντα γέγονε, καὶ ὅτι ἔπρεπεν αὐτὸν δημιουργὸν ὄντα, γενέσθαι αὐτὸν πρωτότοκον τῆς κτίσεως καὶ πρωτότοκον ἐκ τῶν νεκρῶν, ἵνα τὰ ἀμφότερα σωάλῃ, καὶ ζωοποιήσῃ τὰ πάντα. προσέτι δὲ αὐτοὺς ἐμμένειν ἐν τῇ πίστει, σημαίνων, ὅτι αὐτὸς παῦλος, διάκονος ὢν τοῦ εὐαγγελίου, ἐν ᾧ καθηχήθησαν. εἶτα καὶ περὶ τοῦ νόμου, καὶ τῶν ἐν αὐτῷ βρωμάτων, καὶ περὶ ἡμερῶν, καὶ ἐν αὐτῷ θρησκείᾳ, καὶ ἀπρεπείκνυσι προγεγενῆσθαι λοιπὸν τὰ παλαιὰ, καὶ τὴν περὶ μὴ συμβουλεύει τε αὐτοῖς μὴ πλανᾶσθαι ἀπὸ τῶν σοφιζομένων, καὶ πλανᾶν αὐτοὺς θελόντων, καὶ λοιπὸν παραινέσας, καὶ ὧν δεῖ γονεῦσι, καὶ τέκνοις, ἀνδράσι καὶ γυναιξὶ, δούλοις καὶ κυρίοις, καὶ τὰ ἄλλα τὰ πρὸς τὰ ἤθη συμβουλεύσας, πέμπει τὴν ἐπιστολὴν.

ARGVMENTVM

COloſſẽſes, & hi ſicut Laodicẽſes ſũt Aſiani, & ipſi ꝑuẽti erãt a pſeudo apl̃is. Nec ad hos acceſſit ipſe apl̃s, ſꝫ & hos ꝑ epl̃am corrigit. Audierãt eñ ŷbũ ab Archippo, q & miſterĩũ ĩ eos accepit. Ergo apl̃s iã ligatꝰ ſcribit eis ab Epheſo ꝑ Tychicũ diaconũ, & Oneſimũ acolythũ

Digitized by Google

ΠΡΟΣ ΚΟΛΑΣΣΑΕΙΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΠΑΥΛΟΥ.

ΠΑΥΛΟΣ ἀπόστολος ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ διὰ θελήματος θεοῦ, καὶ Τιμόθεος ὁ ἀδελφὸς τοῖς ἐν Κολασσαῖς ἁγίοις, καὶ πιστοῖς ἀδελφοῖς ἐν ΧΡΙΣΤΩ. χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη ἀπὸ θεοῦ πατρὸς ἡμῶν, καὶ κυρίου ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ. Εὐχαριστοῦμεν τῷ θεῷ καὶ πατρὶ τοῦ κυρίου ἡμῶν ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ πάντοτε περὶ ὑμῶν προσευχόμενοι ἀκούσαντες τὴν πίστιν ὑμῶν ἐν ΧΡΙΣΤΩ ΙΗΣΟΥ, καὶ τὴν ἀγάπην τὴν εἰς πάντας τοὺς ἁγίους, διὰ τὴν ἐλπίδα τὴν ἀπκειμένην ὑμῖν ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ἣν προηκούσατε ἐν τῷ λόγῳ τῆς ἀληθείας τοῦ εὐαγγελίου τοῦ παρόντος εἰς ὑμᾶς, καθὼς καὶ ἐν παντὶ τῷ κόσμῳ, καὶ ἔστι καρποφορούμενον, καθὼς καὶ ἐν ὑμῖν, ἀφ' ἧς ἡμέρας ἠκούσατε, καὶ ἐγνωτε τὴν χάριν τοῦ θεοῦ ἐν ἀληθείᾳ. καθὼς καὶ ἐμάθετε ἀπὸ Επαφρᾶ τοῦ ἀγαπητοῦ συνδούλου ἡμῶν, ὅς ἐστι πιστὸς ὑπὲρ ὑμῶν διάκονος τοῦ ΧΡΙΣΤΟΥ, ὁ καὶ δηλώσας ἡμῖν τὴν ὑμῶν ἀγάπην ἐν πνεύματι. Διὰ τοῦτο καὶ ἡμεῖς ἀφ' ἧς ἡμέρας ἠκούσαμεν, οὐ παυόμεθα ὑπὲρ ὑμῶν προσευχόμενοι καὶ αἰτούμενοι, ἵνα πληρωθῆτε τὴν ἐπίγνωσιν τοῦ θελήματος αὐτοῦ ἐν πάσῃ σοφίᾳ καὶ συνέσει πνευματικῇ, περιπατῆσαι ὑμᾶς ἀξίως τοῦ κυρίου, εἰς πᾶσαν ἀρέσκειαν, ἐν παντὶ ἔργῳ ἀγαθῷ καρποφοροῦντες, καὶ αὐξανόμενοι εἰς τὴν ἐπίγνωσιν τοῦ θεοῦ, ἐν πάσῃ δυνάμει δυναμούμενοι, κατὰ τὸ κράτος τῆς δόξης αὐτοῦ, εἰς πᾶσαν ὑπομονὴν καὶ μακροθυμίαν μετὰ χαρᾶς. εὐχαριστοῦντες τῷ πατρὶ τῷ ἱκανώσαντι ἡμᾶς εἰς τὴν μερίδα τοῦ κλήρου τῶν ἁγίων ἐν τῷ φωτί, ὃς ἐρρύσατο ἡμᾶς ἐκ τῆς ἐξουσίας τοῦ

AD COLLOSSENSES EPISTOLA PAVLI.

PAulus Apostolus Iesu Christi, per uoluntatem dei, & Timotheus frater, iis qui sunt Colossis, sanctis & fidelibus fratribus in Christo. Gratia uobis & pax a deo patre nostro & dño Iesu Christo. Gratias agim⁹ deo & patri dñi nostri Iesu Christi, semper de uobis, cum oram⁹. Quoniã audiuimus fidẽ uestrã in Christo Iesu, & charitatem erga oẽs sanctos, propter spem repositã uobis in cœlis, de qua prius audieratis in uerbo ueritatis euangelij, quod peruenit ad uos, quẽadmodum & in toto mundo, & fructificat, sicut & in uobis, ex eo die quo audistis & cognouistis gratiam dei in ueritate. Quẽ admodum & didicistis ex Epaphra dilecto conseruo nostro, qui est fidus pro uobis minister Christi, q & exposuit nobis uestrã dilectionem in spiritu. propterea & nos, ex quo die audiuimus, non desinimus p uobis orare, & poscere, ut impleamini agnitione uoluntatis eius, in omni sapientia & prudẽtia spirituali, ut ambuletis digne domino, ut per omnia placentis, in omni opere bono fructificantes, & crescentes in agnitionem dei, in omni potentia facti potentes, iuxta robur gloriæ illius, in omnem patiẽtiam & longanimitatem cũ gaudio, gratias agentes patri, qui idoneos nos fecit, in partẽ sortis sanctorum, in lumine, qui eripuit nos de potestate

σίας τ σκότους, καὶ μετέστησεν εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ υἱοῦ τ ἀγάπης αὐτ, ἐν ᾧ ἔχομεν τὴν ἀπολύτρωσιν διὰ τ αἵματος αὐτ τὴν ἄφεσιν τῶν ἁμαρτιῶν, ὅς ἐστιν εἰκὼν τ θεοῦ τ ἀοράτου, πρωτότοκος πάσης κτίσεως, ὅτι ἐν αὐτῷ ἐκτίσθη τὰ πάντα, τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, τὰ ὁρατὰ, καὶ τὰ ἀόρατα, εἴτε θρόνοι, εἴτε κυριότητες, εἴτε ἀρχαὶ, εἴτε ἐξουσίαι. τὰ πάντα δι' αὐτοῦ, καὶ εἰς αὐτὸν ἔκτισται, καὶ αὐτός ἐστι πρὸ πάντων, καὶ τὰ πάντα ἐν αὐτῷ συνέστηκε, καὶ αὐτός ἐστιν ἡ κεφαλὴ τ σώματος τῆς ἐκκλησίας, ὅς ἐστιν ἀρχὴ πρωτότοκος ἐκ τῶν νεκρῶν, ἵνα γένηται ἐν πᾶσι, αὐτὸς πρωτεύων, ὅτι ἐν αὐτῷ εὐδόκησεν πᾶν τὸ πλήρωμα κατοικῆσαι, καὶ δι' αὐτοῦ ἀποκαταλλάξαι τὰ πάντα εἰς αὐτὸν, εἰρηνοποιήσας διὰ τ αἵματος τ σταυροῦ αὐτοῦ δι' αὐτ, εἴτε τὰ ἐπὶ τ γῆς, εἴτε τὰ ἐπὶ τοῖς οὐρανοῖς ὑμᾶς ποτὲ ὄντας ἀπηλλοτριωμένους, καὶ ἐχθροὺς τῇ διανοίᾳ ἐν τοῖς ἔργοις τοῖς πονηροῖς, νυνὶ δὲ ἀποκατήλλαξεν ἐν τῷ σώματι τῆς σαρκὸς αὐτοῦ, διὰ τοῦ θανάτου παραστῆσαι ὑμᾶς ἁγίους καὶ ἀμώμους, καὶ ἀνεγκλήτους κατ' αὐτὸν, εἴ γε ἐπιμένετε τῇ πίστει τεθεμελιωμένοι καὶ ἑδραῖοι, καὶ μὴ μετακινούμενοι ἀπὸ τῆς ἐλπίδος τοῦ εὐαγγελίου, οὗ ἠκούσατε, τοῦ κηρυχθέντος ἐν πάσῃ τῇ κτίσει τῇ ὑπὸ τὸν οὐρανὸν, οὗ ἐγενόμην ἐγὼ Παῦλος διάκονος. Νῦν χαίρω ἐν τοῖς παθήμασί μου ὑπὲρ ὑμῶν, καὶ ἀνταναπληρῶ τὰ ὑστερήματα τῶν θλίψεων τ χριστοῦ, ἐν τῇ σαρκί μου ὑπὲρ τοῦ σώματος αὐτ, ὅ ἐστιν ἡ ἐκκλησία, ἧς ἐγενόμην ἐγὼ διάκονος, κατὰ τὴν οἰκονομίαν τοῦ θεοῦ. τὸν δοθέντα μοι εἰς ὑμᾶς πληρῶσαι τὸν λόγον τοῦ θεοῦ, τὸ μυστήριον τὸ ἀποκεκρυμμένον ἀπὸ τῶν αἰώνων, καὶ ἀπὸ τῶν γενεῶν. νυνὶ δὲ ἐφανερώθη τοῖς ἁγίοις αὐτ, οἷς ἠθέλησεν ὁ θεὸς γνωρίσαι, τίς ὁ πλοῦτος τῆς δόξης τοῦ μυ-

testate tenebrarũ & transtulit in regnum filij charitatis suæ, in quo habemus redẽptionem, per sanguinẽ ipsius, remissionẽ peccatorum, qui est imago dei inuisibilis, primogenitus uniuersæ creaturæ, quod i illo creata sint omnia, quæ in cœlis sunt, & quæ in terra, uisibilia & inuisibilia, siue throni, siue dominationes, siue principatus, siue potestates. Omnia per illum, & in illum creata sunt, & ipse est ante omnia, & omnia in illo consistunt, & ipse est caput corporis ecclesiæ, qui est principiũ primogenitus ex mortuis, ut sit in omnibus ipse primas tenens, quoniam in illo cõplacitum est patri, uniuersam plenitudinem inhabitare, & per eum reconciliare cũcta erga se, pacificatis per sanguinẽ crucis eius per eundem, siue quæ in terra sunt, siue quæ in cœlis. Et uos qui quondam eratis abalienati, & inimici mente, in operibus malis, nunc tamen reconciliauit, in corpore carnis suæ per mortem, ut adiungeret uos sanctos, & irrepræhensibiles, & inculpatos in conspectu suo. Siquidem permanetis in fide fundati ac stabiles, & imobiles a spe euãgelij, quod audistis, quod prædicatum est uniuersæ creaturæ, quæ sub cœlo est, cuius factus sum ego Paulus minister. Nũc gaudeo in afflictionibus meis pro uobis, & suppleo quod deerat afflictionibus Christi, in carne mea, pro corpore ipsius, quod est ecclesia, cuius factus sũ ego minister, iuxta dispensationem dei, quæ data est mihi in uos implendi uerbum dei, mysterium quod reconditum fuit a sæculis, & a generationibus. Nunc autem manifestatum est sanctis illius, quibus uoluit deus notum facere, quæ sint diuitiæ gloriæ

τοῦ μυστηρίου τούτου ἐν τοῖς ἔθνεσιν, ὅ ἐστι
ΧΡΙΣΤΟΣ ἐν ὑμῖν, ἡ ἐλπὶς τῆς δόξης, ὃν ἡμεῖς
καταγγέλλομεν, νουθετοῦντες πάντα
ἄνθρωπον, καὶ διδάσκοντες πάντα ἄν-
θρωπον ἐν πάσῃ σοφίᾳ, ἵνα παραστήσω-
μεν πάντα ἄνθρωπον τέλειον ἐν ΧΡΙΣΤΩ
ΙΗΣΟΥ, εἰς ὃ καὶ κοπιῶ ἀγωνιζόμενος κα
τὰ τὴν ἐνέργειαν αὐτοῦ, τὴν ἐνεργουμένην
ἐν ἐμοὶ ἐν δυνάμει. Θέλω γὰρ ὑμᾶς εἰ-
δέναι, ἡλίκον ἀγῶνα ἔχω περὶ ὑμῶν, καὶ
τῶν ἐν Λαοδικείᾳ, καὶ ὅσοι οὐχ ἑωράκασι τὸ
πρόσωπόν μου ἐν σαρκί, ἵνα παρακληθῶσι τὰ
καρδίαι αὐτῶν, συμβιβασθέντων ἐν ἀγά
πῃ, καὶ εἰς πάντα πλοῦτον τῆς πληροφο
ρίας τῆς συνέσεως, εἰς ἐπίγνωσιν τοῦ μυστη
ρίου τοῦ θεοῦ, καὶ πατρὸς, καὶ τοῦ ΧΡΙΣΤΟΥ,
ἐν ᾧ εἰσὶ πάντες οἱ θησαυροὶ τῆς σοφίας καὶ
τῆς γνώσεως ἀπόκρυφοι. τοῦτο δὲ λέγω, ἵνα
μή τις ὑμᾶς παραλογίζηται ἐν πιθανολο
γίᾳ. εἰ γὰρ καὶ τῇ σαρκὶ ἄπειμι, ἀλλὰ τῷ
πνεύματι σὺν ὑμῖν εἰμί, χαίρων καὶ βλέ
πων ὑμῶν τὴν τάξιν, καὶ τὸ στερέωμα τῆς
εἰς ΧΡΙΣΤΟΝ πίστεως ὑμῶν, ὡς οὖν παρε-
λάβετε τὸν ΧΡΙΣΤΟΝ ΙΗΣΟΥΝ τὸν κύριον,
ἐν αὐτῷ περιπατεῖτε, ἐῤῥιζωμένοι καὶ ἐποι
κοδομούμενοι ἐν αὐτῷ, καὶ βεβαιούμενοι
τῇ πίστει, καθὼς ἐδιδάχθητε, περισσεύον-
τες ἐν αὐτῇ ἐν εὐχαριστίᾳ. Βλέπετε μή τις
ὑμᾶς ἔσται ὁ συλαγωγῶν διὰ τῆς φιλοσο
φίας καὶ κενῆς ἀπάτης, κατὰ τὴν παράδο
σιν τῶν ἀνθρώπων, κατὰ τὰ στοιχεῖα τοῦ κόσ
μου, καὶ οὐ κατὰ ΧΡΙΣΤΟΝ. ὅτι ἐν αὐτῷ
κατοικεῖ πᾶν τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος
σωματικῶς, καὶ ἐστε ἐν αὐτῷ πεπληρωμέ
νοι, ὅς ἐστιν ἡ κεφαλὴ πάσης ἀρχῆς, καὶ
ἐξουσίας, ἐν ᾧ καὶ περιετμήθητε περιτο
μῇ ἀχειροποιήτῳ ἐν τῇ ἀπεκδύσει τοῦ σώ
ματος τῶν ἁμαρτιῶν τῆς σαρκὸς, ἐν τῇ
περιτομῇ τοῦ ΧΡΙΣΤΟΥ, συνταφέντες

αὐτῷ

mysterij huius, in gentibus, qui est Chri
stus in uobis, spes gloriæ, quem nos an
nunciamus, admonentes omnem homi
nem, & docentes omnem hominẽ, in om
ni sapientia, ut adiungamus omnem ho
minẽ perfectũ in Christo Iesu, ad quod
laboro, periclitans secundum efficaciam
eius, agentem in me in uirtute. Nã uo II
lo uos scire, quantum certamen habeam
de uobis, & his qui sũt Laodiciæ, & quot
quot nõ uiderunt faciem meam in carne,
ut consolationem accipiant corda illo
rum, cum fuerint compacti in charita
te, & in omnes diuitias certæ persuasio
nis, intelligentiæ, in agnitionem mysterij
dei, & patris & Christi, in quo sunt om
nes Thesauri sapientiæ, & scientiæ re
conditi. Hoc autem dico, ne quis uobis
imponat, in probabilitate sermonis.
Etenim quamuis carne sim absens, ta
men spiritu uobiscum sum, gaudens &
uidens uestrum ordinem, & soliditatem
uestræ, in Christum fidei. Quemad
modum igitur accepistis Christum Ie
sum dominum, ita in eo ambulate, ra
dicati, & superstructi in ipso & confir
mati in fide, sicut edocti estis, exuberan
tes in ea, in gratiarum actione. Vide
te, ne quis sit, qui uos depredetur per
philosophiam, & inanem deceptionem,
iuxta traditionem hominum, iuxta ele
menta mundi, & non iuxta Christum.
Quoniam in illo inhabitat omnis ple
nitudo deitatis corporaliter, & estis in
illo completi, qui est caput omnis prin
cipatus ac potestatis, in quo & circumci
si estis, circumcisione quæ fit sine mani
bus, dũ exuistis corpus peccatorum car
nis, in circumcisione Christi, consepulti

simul

Digitized by Google

αὐτῷ ἐν ᾧ καὶ περιετμήθητε περιτομῇ ἀχειροποιήτῳ ἐν τῇ ἀπεκδύσει τοῦ σώματος τῆς σαρκὸς ἐν τῇ περιτομῇ τοῦ Χριστοῦ, συνταφέντες αὐτῷ ἐν τῷ βαπτίσματι, ἐν ᾧ καὶ συνηγέρθητε διὰ τῆς πίστεως τῆς ἐνεργείας τοῦ θεοῦ τοῦ ἐγείραντος αὐτὸν ἐκ νεκρῶν. καὶ ὑμᾶς νεκροὺς ὄντας τοῖς παραπτώμασι καὶ τῇ ἀκροβυστίᾳ τῆς σαρκὸς ὑμῶν, συνεζωοποίησεν ὑμᾶς σὺν αὐτῷ, χαρισάμενος ὑμῖν πάντα τὰ παραπτώματα, ἐξαλείψας τὸ καθ' ἡμῶν χειρόγραφον, τοῖς δόγμασιν ὃ ἦν ὑπεναντίον ἡμῖν, καὶ αὐτὸ ἦρκεν ἐκ τοῦ μέσου προσηλώσας αὐτὸ τῷ σταυρῷ, ἀπεκδυσάμενος τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς ἐξουσίας ἐδειγμάτισεν ἐν παρρησίᾳ, θριαμβεύσας αὐτοὺς ἐν αὐτῷ. μὴ οὖν τις ὑμᾶς κρινέτω ἐν βρώσει, ἢ ἐν πόσει, ἢ ἐν μέρει ἑορτῆς, ἢ νουμηνίας, ἢ σαββάτων, ἅ ἐστι σκιὰ τῶν μελλόντων, τὸ δὲ σῶμα τοῦ Χριστοῦ. μηδεὶς ὑμᾶς καταβραβευέτω, θέλων ἐν ταπεινοφροσύνῃ καὶ θρησκείᾳ τῶν ἀγγέλων, ἃ μὴ ἑώρακεν ἐμβατεύων, εἰκῇ φυσιούμενος ὑπὸ τοῦ νοὸς τῆς σαρκὸς αὐτοῦ, καὶ οὐ κρατῶν τὴν κεφαλήν, ἐξ οὗ πᾶν τὸ σῶμα διὰ τῶν ἁφῶν καὶ συνδέσμων ἐπιχορηγούμενον, καὶ συμβιβαζόμενον, αὔξει τὴν αὔξησιν τοῦ θεοῦ. εἰ οὖν ἀπεθάνετε σὺν Χριστῷ, ἀπὸ τῶν στοιχείων τοῦ κόσμου, τί ὡς ζῶντες ἐν κόσμῳ δογματίζεσθε; μὴ ἅψῃ, μηδὲ γεύσῃ, μηδὲ θίγῃς, ἅ ἐστι πάντα εἰς φθορὰν τῇ ἀποχρήσει, κατὰ τὰ ἐντάλματα, καὶ διδασκαλίας τῶν ἀνθρώπων, ἅτινά ἐστι λόγον μὲν ἔχοντα σοφίας, ἐν ἐθελοθρησκείᾳ καὶ ταπεινοφροσύνῃ, καὶ ἀφειδίᾳ σώματος, οὐκ ἐν τιμῇ τινι, πρὸς πλησμονὴν τῆς σαρκός.

Εἰ οὖν συνηγέρθητε τῷ Χριστῷ, τὰ ἄνω ζητεῖτε, οὗ ὁ Χριστός ἐστιν ἐν δεξιᾷ τοῦ θεοῦ καθήμενος. τὰ ἄνω φρονεῖτε, μὴ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς. ἀπεθάνετε γὰρ, καὶ ἡ ζωὴ ὑμῶν

simul cum illo in baptismo, in quo simul etiam cū illo resurrexistis per fidem operationis dei, qui excitauit illum ex mortuis. Et uos cum essetis mortui per delicta, & per præputium carnis uestræ, simul cum illo uiuificauit, condonans nobis omnia delicta, deleto, quod aduersus nos erat chirographo, quod erat contrarium nobis per decreta, & illud sustulit e medio, affixum cruci, exutis principatibus, ac potestatibus ostentauit palam, triumphans illos in semetipso. Ne quis igitur uos iudicet in cibo aut potu, aut in parte diei festi, aut nouilunij, aut sabbatorum, quæ sunt umbra rerum futurarum, corpus autem Christi, ne quis uobis palmā interuertat, uolens in humilitate, & superstitione angelorum, in ijs quæ non uidit fastuosus incedens, frustra inflatus a mente carnis suæ, ac non obtinens caput, ex quo totum corpus per commissuras & compagines subministratum, & compactum, augescit augmento dei. Itaq; si mortui estis cum Christo, ab elementis mundi, quid quasi uiuentes in mundo, decretis tenemini? Ne tetigeris, ne gustaris, neq; tontrectaris, quæ omnia ipso pereunt abusu, iuxta præcepta, & doctrinas hominum, quæ rationem quidem habent sapientiæ, in superstitione, & humilitate animi, & lesione corporis sui, non in honore quopiam, ad expletionem carnis. Itaq; si III resurrexistis, una cum Christo, superna quærite, ubi Christus est ad dexteram dei sedens. Superna curate, non terrestria. Siquidē emortui estis, & uita

i 5 uestra

ὑμῶν κέκρυπται σὺν τῷ ΧΡΙΣΤΩ ἐν τῷ θεῷ
ὅταν ὁ ΧΡΙΣΤΟΣ φανερωθῇ ἡ ζωὴ ἡμῶν, τό-
τε καὶ ὑμεῖς σὺν αὐτῷ φανερωθήσεσθε ἐν δό-
ξῃ. νεκρώσατε οὖν τὰ μέλη ὑμῶν τὰ ἐπὶ τῆ-
ς γῆς, πορνείαν, ἀκαθαρσίαν, πάθος, ἐπιθυμί-
αν κακήν, καὶ τὴν πλεονεξίαν, ἥτις ἐστὶν εἰ-
δωλολατρία, δι' ἃ ἔρχεται ἡ ὀργὴ τοῦ θεοῦ, ἐπὶ
τοὺς υἱοὺς τῆς ἀπειθείας, ἐν οἷς καὶ ὑμεῖς πε-
ριεπατήσατέ ποτε, ὅτε ἐζῆτε ἐν αὐτοῖς. νυνὶ
δὲ ἀπόθεσθε καὶ ὑμεῖς τὰ πάντα, ὀργήν, θυ-
μόν, κακίαν, βλασφημίαν, αἰσχρολογίαν,
ἐκ τοῦ στόματος ὑμῶν. μὴ ψεύδεσθε εἰς ἀλ-
λήλους, ἀπεκδυσάμενοι τὸν παλαιὸν ἄν-
θρωπον σὺν ταῖς πράξεσιν αὐτοῦ, καὶ ἐν-
δυσάμενοι τὸν νέον, τὸν ἀνακαινούμενον εἰς
ἐπίγνωσιν κατ' εἰκόνα τοῦ κτίσαντος αὐτόν,
ὅπου οὐκ ἔνι Ἕλλην καὶ Ἰουδαῖος, περιτομὴ καὶ
ἀκροβυστία, βάρβαρος, σκύθης, δοῦλος, ἐλεύθε-
ρος, ἀλλὰ τὰ πάντα καὶ ἐν πᾶσι ΧΡΙΣΤΟΣ, ἐν
δύσασθε οὖν ὡς ἐκλεκτοὶ τοῦ θεοῦ ἅγιοι καὶ
ἠγαπημένοι, σπλάγχνα οἰκτιρμῶν, χρηστό-
τητα, ταπεινοφροσύνην, πραότητα, μακρο-
θυμίαν, ἀνεχόμενοι ἀλλήλων, καὶ χαριζόμε-
νοι ἑαυτοῖς, ἐάντις πρός τινα ἔχῃ μομφήν,
καθὼς καὶ ὁ ΧΡΙΣΤΟΣ ἐχαρίσατο ὑμῖν, οὕ-
τως καὶ ὑμεῖς. ἐπὶ πᾶσι δὲ τούτοις, τὴν ἀγά-
πην, ἥτις ἐστὶ σύνδεσμος τῆς τελειότητος, καὶ
ἡ εἰρήνη τοῦ θεοῦ, βραβευέτω ἐν ταῖς καρδίαις
ὑμῶν, εἰς ἣν καὶ ἐκλήθητε ἐν ἑνὶ σώματι, καὶ εὐ-
χάριστοι γίνεσθε. ὁ λόγος τοῦ ΧΡΙΣΤΟΥ ἐνοικεί-
τω ἐν ὑμῖν πλουσίως ἐν πάσῃ σοφίᾳ, δι-
δάσκοντες καὶ νουθετοῦντες ἑαυτούς, ψαλμοῖς
καὶ ὕμνοις καὶ ᾠδαῖς πνευματικαῖς, ἐν χάριτι, ἄ-
δοντες ἐν τῇ καρδίᾳ ὑμῶν τῷ κυρίῳ. καὶ πᾶν
ὅ τι ἂν ποιῆτε ἐν λόγῳ ἢ ἐν ἔργῳ, πάντα ἐν ὀνό-
ματι κυρίου ΙΗΣΟΥ, εὐχαριστοῦντες τῷ θεῷ
καὶ πατρὶ δι' αὐτοῦ. αἱ γυναῖκες ὑποτάσσεσθε τοῖς
ἰδίοις ἀνδράσιν, ὡς ἀνῆκεν ἐν κυρίῳ, οἱ ἄν-
δρες ἀγαπᾶτε τὰς γυναῖκας, καὶ μὴ πικραίνε-
σθε πρὸς αὐτάς

uestra abscondita est cũ Christo in deo. Q̃n cunq; Christus manifestatus fuerit, uita nostra, tunc & uos cũ illo manifestabimini in gloria. Mortificate igitur membra uestra, terrestria, fornicationẽ, imundiciam, molliciem, concupiscentiã malã, & auaritiã quæ est simulacrorũ cultus, ob quæ uenire solet ira dei, in filios intractabiles, inter quos ambulabatis quõdam cũ uiueretis in his. Nunc aũt deponite & uos oia, iram, indignationẽ, maliciã, male dicentiam, turpiloquentiam ab ore uestro. Ne mentiamini alius aduersus aliũ, posteaq̃ exuistis ueterẽ hoiem cũ factis suis, & induistis nouũ, qui renouatur in agnitionẽ & imaginẽ eius, qui condidit illũ, ubi nõ est Græcus & Iudæus, circũcisio & p̃putium, barbarus scytha, seruus, liber, sed omnia in omnibus Christus. Sitis igitur induti tanq̃ electi dei, sancti ac dilecti uiscera miserationũ, comitatẽ, modestiam, lenitatem, longanimitatem, sufferentes uos inuicem, & cõdonantes uobis mutuo, si quis aduersus aliquẽ habuerit querelã, quemadmodũ & Christus cõdonauit uobis, ita & uos. Super oia autẽ hæc, charitatẽ, quæ est uinculũ perfectionis, & pax dei, palmã ferat in cordib9 uestris, in quã & uocati estis, i uno corpore, & grati sitis. Verbũ Christi inhabitet in uobis opulente in omni sapiẽtia, docẽtes & admonẽtes uos inuicẽ, cantionibus & laudibus, & cãtilenis spiritalibus i gratia, canentes in corde uestro dño. Et quicq̃d egeritis in sermone aut in facto, omnia in nomine dñi Iesu facite, gratias agẽtes deo & patri per illũ. Vxores subditæ esto te ꝓprijs uiris, sicuti conuenit, in dño. Viri diligite uxores, & ne sitis amarulenti aduersus

πρὸς αὐτὰς, τὰ τέκνα, ὑπακούετε τοῖς γονεῦσι κατὰ πάντα. Τοῦτο γάρ ἐστιν εὐάρεστον τῷ κυρίῳ. οἱ πατέρες μὴ ἐρεθίζετε τὰ τέκνα ὑμῶν ἵνα μὴ ἀθυμῶσιν. οἱ δοῦλοι ὑπακούετε κατὰ πάντα τοῖς κατὰ σάρκα κυρίοις, μὴ ἐν ὀφθαλμοδουλίαις ὡς ἀνθρωπάρεσκοι, ἀλλ' ἐν ἁπλότητι καρδίας, φοβούμενοι τὸν θεόν. καὶ πᾶν, ὅτι ἐὰν ποιῆτε, ἐκ ψυχῆς ἐργάζεσθε, ὡς τῷ κυρίῳ, καὶ οὐκ ἀνθρώποις, εἰδότες, ὅτι ἀπὸ κυρίου ἀπολήψεσθε τὴν ἀνταπόδοσιν τῆς κληρονομίας. τῷ γὰρ κυρίῳ Χριστῷ δουλεύετε. ὁ δὲ ἀδικῶν κομίσεται, ὃ ἠδίκησε, καὶ οὐκ ἔστι προσωπολημψία. οἱ κύριοι τὸ δίκαιον καὶ τὴν ἰσότητα τοῖς δούλοις παρέχεσθε, εἰδότες ὅτι καὶ ὑμεῖς ἔχετε κύριον ἐν οὐρανοῖς.

τῇ προσευχῇ προσκαρτερεῖτε, γρηγοροῦντες ἐν αὐτῇ, ἐν εὐχαριστίᾳ, προσευχόμενοι ἅμα, καὶ περὶ ἡμῶν, ἵνα ὁ θεὸς ἀνοίξῃ ἡμῖν θύραν τοῦ λόγου, λαλῆσαι τὸ μυστήριον τοῦ Χριστοῦ, δι' ὃ καὶ δέδεμαι, ἵνα φανερώσω αὐτό, ὡς δεῖ με λαλῆσαι. ἐν σοφίᾳ περιπατεῖτε πρὸς τοὺς ἔξω, τὸν καιρὸν ἐξαγοραζόμενοι. ὁ λόγος ὑμῶν πάντοτε ἐν χάριτι ἅλατι ἠρτυμένος, εἰδέναι πῶς δεῖ ὑμᾶς ἑνὶ ἑκάστῳ ἀποκρίνεσθαι. τὰ κατ' ἐμὲ πάντα γνωρίσει ὑμῖν Τυχικὸς ὁ ἀγαπητὸς ἀδελφὸς, καὶ πιστὸς διάκονος καὶ σύνδουλος ἐν κυρίῳ, ὃν ἔπεμψα πρὸς ὑμᾶς εἰς αὐτὸ τοῦτο, ἵνα γνῷ τὰ περὶ ὑμῶν, καὶ παρακαλέσῃ τὰς καρδίας ὑμῶν, σὺν Ὀνησίμῳ, τῷ πιστῷ καὶ ἀγαπητῷ ἀδελφῷ, ὅς ἐστιν ἐξ ὑμῶν, πάντα ὑμῖν γνωριοῦσι τὰ ὧδε. Ἀσπάζεται ὑμᾶς Ἀρίσταρχος ὁ συναιχμάλωτός μου, καὶ Μᾶρκος ὁ ἀνεψιὸς Βαρνάβα περὶ οὗ ἐλάβετε ἐντολάς, ἐὰν ἔλθῃ πρὸς ὑμᾶς, δέξασθε αὐτόν, καὶ Ἰησοῦς ὁ λεγόμενος Ἰοῦστος, οἱ ὄντες ἐκ περιτομῆς οὗτοι μόνοι συνεργοὶ εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ οἵτινες

aduersus illas. Filij, obedite parentibus in omnibus. Hoc eñ bene placet domino. Patres, ne prouocetis liberos uestros, ne despondeant animum. Serui, obedite per omnia carnalibus dominis, nō in obsequijs ad oculū exhibitis, tanq̄ homini bus placere studentes, sed in simplicitate cordis, timentes deum, & quicquid feceritis, ex animo facite, tanq̄ domino & non hominibus, scientes quod a domino recipietis mercedem hæreditatis, nam domino Christo seruitis. Cæterum qui peccarit, reportabit peccatum suum, & non est personarū respectus. Vos domini, quod iustum est & æquabilitatem, seruis exhibete, scientes quod & uos habeatis dñm in cœlis, orationi instate, uigilantes in ea & gratiarū actione, orātes simul & pro nobis, ut deus aperiat nobis ostiū sermonis, ut loquamur mysterium Christi, propter quod & uinctus sum, ut manifestem illud, sicut oportet me loqui. In sapientia ambulate, erga extraneos oportunitatem redimentes, sermo uester semper in gratia sit sale conditus, ut sciatis quomodo oporteat uos unicuiq̄ respōdere. De omnibus rebus meis certiores uos reddet Tychicus dilectus frater, & fidꝰ minister, & cōseruus in dño, quē misi ad uos in hoc ipsū, ut cognoscat quid agatis, & consoletur corda uestra, una cū Onesimo, fido & dilecto fratre, qui est ex uobis. De oibus uobis exponēt, quæ hic agant. Salutat uos Aristarchꝰ, conca ptiuus meus, & Marcus cōsobrinus Barnabæ, de quo accepistis mandata, si uenerit ad uos excipite eum, & Iesus qui uocatur iustus, qui sunt ex circumcisione. Hi soli cooperarij sunt, ad regnum dei, qui

οἵτινες

ὅτινες ἐγνώκασιν μοι πολὺν πόνον ὑπὲρ ὑμῶν καὶ τῶν ἐν Λαοδικείᾳ καὶ ὅσοι οὐχ ἑωράκασιν τὸ πρόσωπόν μου ἐν σαρκί, ἵνα παρακληθῶσιν αἱ καρδίαι αὐτῶν συμβιβασθέντες ἐν ἀγάπῃ καὶ εἰς πᾶν πλοῦτος τῆς πληροφορίας τῆς συνέσεως εἰς ἐπίγνωσιν τοῦ μυστηρίου τοῦ θεοῦ, Χριστοῦ, ἐν ᾧ εἰσιν πάντες οἱ θησαυροὶ τῆς σοφίας καὶ τῆς γνώσεως ἀπόκρυφοι. τοῦτο δὲ λέγω ἵνα μηδεὶς ὑμᾶς παραλογίζηται ἐν πιθανολογίᾳ. εἰ γὰρ καὶ τῇ σαρκὶ ἀπειμι, ἀλλὰ τῷ πνεύματι σὺν ὑμῖν εἰμι χαίρων καὶ βλέπων ὑμῶν τὴν τάξιν καὶ τὸ στερέωμα τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως ὑμῶν. ὡς οὖν παρελάβετε τὸν Χριστὸν Ἰησοῦν τὸν κύριον ἐν αὐτῷ περιπατεῖτε, ἐρριζωμένοι καὶ ἐποικοδομούμενοι ἐν αὐτῷ καὶ βεβαιούμενοι τῇ πίστει καθὼς ἐδιδάχθητε, περισσεύοντες ἐν αὐτῇ ἐν εὐχαριστίᾳ. βλέπετε μή τις ὑμᾶς ἔσται ὁ συλαγωγῶν διὰ τῆς φιλοσοφίας καὶ κενῆς ἀπάτης κατὰ τὴν παράδοσιν τῶν ἀνθρώπων κατὰ τὰ στοιχεῖα τοῦ κόσμου καὶ οὐ κατὰ Χριστόν. ὅτι ἐν αὐτῷ κατοικεῖ πᾶν τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος σωματικῶς, καὶ ἐστε ἐν αὐτῷ πεπληρωμένοι, ὅς ἐστιν ἡ κεφαλὴ πάσης ἀρχῆς καὶ ἐξουσίας, ἐν ᾧ καὶ περιετμήθητε περιτομῇ ἀχειροποιήτῳ ἐν τῇ ἀπεκδύσει τοῦ σώματος τῶν ἁμαρτιῶν τῆς σαρκὸς ἐν τῇ περιτομῇ τοῦ Χριστοῦ, συνταφέντες αὐτῷ ἐν τῷ βαπτίσματι, ἐν ᾧ καὶ συνηγέρθητε διὰ τῆς πίστεως τῆς ἐνεργείας τοῦ θεοῦ τοῦ ἐγείραντος αὐτὸν ἐκ νεκρῶν. καὶ ὑμᾶς νεκροὺς ὄντας ἐν τοῖς παραπτώμασιν καὶ τῇ ἀκροβυστίᾳ τῆς σαρκὸς ὑμῶν, συνεζωοποίησεν σὺν αὐτῷ χαρισάμενος ἡμῖν πάντα τὰ παραπτώματα, ἐξαλείψας τὸ καθ' ἡμῶν χειρόγραφον τοῖς δόγμασιν ὃ ἦν ὑπεναντίον ἡμῖν, καὶ αὐτὸ ἦρκεν ἐκ τοῦ μέσου προσηλώσας αὐτὸ τῷ σταυρῷ, ἀπεκδυσάμενος τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς ἐξουσίας ἐδειγμάτισεν ἐν παρρησίᾳ θριαμβεύσας αὐτοὺς ἐν αὐτῷ. μὴ οὖν τις ὑμᾶς κρινέτω ἐν βρώσει καὶ ἐν πόσει ἢ ἐν μέρει ἑορτῆς ἢ νουμηνίας ἢ σαββάτων, ἃ ἐστιν σκιὰ τῶν μελλόντων, τὸ δὲ σῶμα τοῦ Χριστοῦ. μηδεὶς ὑμᾶς καταβραβευέτω θέλων ἐν ταπεινοφροσύνῃ καὶ θρησκείᾳ τῶν ἀγγέλων ἃ ἑόρακεν ἐμβατεύων εἰκῇ φυσιούμενος ὑπὸ τοῦ νοὸς τῆς σαρκὸς αὐτοῦ, καὶ οὐ κρατῶν τὴν κεφαλήν, ἐξ οὗ πᾶν τὸ σῶμα διὰ τῶν ἁφῶν καὶ συνδέσμων ἐπιχορηγούμενον καὶ συμβιβαζόμενον αὐξάνει τὴν αὔξησιν τοῦ θεοῦ. εἰ οὖν ἀπεθάνετε σὺν Χριστῷ ἀπὸ τῶν στοιχείων τοῦ κόσμου, τί ὡς ζῶντες ἐν κόσμῳ δογματίζεσθε; μὴ ἅψῃ μηδὲ γεύσῃ μηδὲ θίγῃς, ἅ ἐστιν πάντα εἰς φθορὰν τῇ ἀποχρήσει, κατὰ τὰ ἐντάλματα καὶ διδασκαλίας τῶν ἀνθρώπων; ἅτινά ἐστιν λόγον μὲν ἔχοντα σοφίας ἐν ἐθελοθρησκίᾳ καὶ ταπεινοφροσύνῃ καὶ ἀφειδίᾳ σώματος, οὐκ ἐν τιμῇ τινι πρὸς πλησμονὴν τῆς σαρκός. εἰ οὖν συνηγέρθητε τῷ Χριστῷ, τὰ ἄνω ζητεῖτε οὗ ὁ Χριστός ἐστιν ἐν δεξιᾷ τοῦ θεοῦ καθήμενος· τὰ ἄνω φρονεῖτε μὴ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς. ἀπεθάνετε γὰρ καὶ ἡ ζωὴ ὑμῶν κέκρυπται σὺν τῷ Χριστῷ ἐν τῷ θεῷ. ὅταν ὁ Χριστὸς φανερωθῇ ἡ ζωὴ ὑμῶν, τότε καὶ ὑμεῖς σὺν αὐτῷ φανερωθήσεσθε ἐν δόξῃ. νεκρώσατε οὖν τὰ μέλη τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, πορνείαν, ἀκαθαρσίαν, πάθος, ἐπιθυμίαν κακήν, καὶ τὴν πλεονεξίαν ἥτις ἐστὶν εἰδωλολατρία, δι' ἃ ἔρχεται ἡ ὀργὴ τοῦ θεοῦ ἐπὶ τοὺς υἱοὺς τῆς ἀπειθείας, ἐν οἷς καὶ ὑμεῖς ποτε περιεπατήσατε ὅτε ἐζῆτε ἐν αὐτοῖς· νυνὶ δὲ ἀπόθεσθε καὶ ὑμεῖς τὰ πάντα, ὀργήν, θυμόν, κακίαν, βλασφημίαν, αἰσχρολογίαν ἐκ τοῦ στόματος ὑμῶν· μὴ ψεύδεσθε εἰς ἀλλήλους, ἀπεκδυσάμενοι τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον σὺν ταῖς πράξεσιν αὐτοῦ καὶ ἐνδυσάμενοι τὸν νέον τὸν ἀνακαινούμενον εἰς ἐπίγνωσιν κατ' εἰκόνα τοῦ κτίσαντος αὐτόν, ὅπου οὐκ ἔνι Ἕλλην καὶ Ἰουδαῖος, περιτομὴ καὶ ἀκροβυστία, βάρβαρος καὶ Σκύθης, δοῦλος καὶ ἐλεύθερος, ἀλλὰ τὰ πάντα καὶ ἐν πᾶσιν Χριστός. ἐνδύσασθε οὖν ὡς ἐκλεκτοὶ τοῦ θεοῦ ἅγιοι καὶ ἠγαπημένοι σπλάγχνα οἰκτιρμοῦ, χρηστότητα, ταπεινοφροσύνην, πραότητα, μακροθυμίαν, ἀνεχόμενοι ἀλλήλων καὶ χαριζόμενοι ἑαυτοῖς ἐάν τις πρός τινα ἔχῃ μομφήν· καθὼς καὶ ὁ κύριος ἐχαρίσατο ὑμῖν, οὕτως καὶ ὑμεῖς· ἐπὶ πᾶσιν δὲ τούτοις τὴν ἀγάπην ἥτις ἐστὶν σύνδεσμος τῆς τελειότητος· καὶ ἡ εἰρήνη τοῦ θεοῦ βραβευέτω ἐν ταῖς καρδίαις ὑμῶν, εἰς ἣν καὶ ἐκλήθητε ἐν ἑνὶ σώματι· καὶ εὐχάριστοι γίνεσθε. ὁ λόγος τοῦ Χριστοῦ ἐνοικείτω ἐν ὑμῖν πλουσίως ἐν πάσῃ σοφίᾳ, διδάσκοντες καὶ νουθετοῦντες ἑαυτοὺς ψαλμοῖς ὕμνοις ᾠδαῖς πνευματικαῖς ἐν χάριτι ᾄδοντες ἐν τῇ καρδίᾳ ὑμῶν τῷ θεῷ. καὶ πᾶν ὅ τι ἐὰν ποιῆτε ἐν λόγῳ ἢ ἐν ἔργῳ, πάντα ἐν ὀνόματι κυρίου Ἰησοῦ, εὐχαριστοῦντες τῷ θεῷ καὶ πατρὶ δι' αὐτοῦ. αἱ γυναῖκες ὑποτάσσεσθε τοῖς ἰδίοις ἀνδράσιν ὡς ἀνῆκεν ἐν κυρίῳ. οἱ ἄνδρες ἀγαπᾶτε τὰς γυναῖκας καὶ μὴ πικραίνεσθε πρὸς αὐτάς. τὰ τέκνα ὑπακούετε τοῖς γονεῦσιν κατὰ πάντα· τοῦτο γὰρ εὐάρεστόν ἐστιν ἐν κυρίῳ. οἱ πατέρες μὴ ἐρεθίζετε τὰ τέκνα ὑμῶν ἵνα μὴ ἀθυμῶσιν. οἱ δοῦλοι ὑπακούετε κατὰ πάντα τοῖς κατὰ σάρκα κυρίοις μὴ ἐν ὀφθαλμοδουλείαις ὡς ἀνθρωπάρεσκοι ἀλλ' ἐν ἁπλότητι καρδίας φοβούμενοι τὸν θεόν. ὃ ἐὰν ποιῆτε ἐκ ψυχῆς ἐργάζεσθε ὡς τῷ κυρίῳ καὶ οὐκ ἀνθρώποις, εἰδότες ὅτι ἀπὸ κυρίου ἀπολήψεσθε τὴν ἀνταπόδοσιν τῆς κληρονομίας· τῷ γὰρ κυρίῳ Χριστῷ δουλεύετε. ὁ γὰρ ἀδικῶν κομιεῖται ὃ ἠδίκησεν, καὶ οὐκ ἔστιν προσωπολημψία. οἱ κύριοι τὸ δίκαιον καὶ τὴν ἰσότητα τοῖς δούλοις παρέχεσθε εἰδότες ὅτι καὶ ὑμεῖς ἔχετε κύριον ἐν οὐρανῷ. τῇ προσευχῇ προσκαρτερεῖτε γρηγοροῦντες ἐν αὐτῇ ἐν εὐχαριστίᾳ· προσευχόμενοι ἅμα καὶ περὶ ἡμῶν ἵνα ὁ θεὸς ἀνοίξῃ ἡμῖν θύραν τοῦ λόγου λαλῆσαι τὸ μυστήριον τοῦ Χριστοῦ, δι' ὃ καὶ δέδεμαι, ἵνα φανερώσω αὐτὸ ὡς δεῖ με λαλῆσαι. ἐν σοφίᾳ περιπατεῖτε πρὸς τοὺς ἔξω τὸν καιρὸν ἐξαγοραζόμενοι. ὁ λόγος ὑμῶν πάντοτε ἐν χάριτι ἅλατι ἠρτυμένος εἰδέναι πῶς δεῖ ὑμᾶς ἑνὶ ἑκάστῳ ἀποκρίνεσθαι. τὰ κατ' ἐμὲ πάντα γνωρίσει ὑμῖν Τυχικὸς ὁ ἀγαπητὸς ἀδελφὸς καὶ πιστὸς διάκονος καὶ σύνδουλος ἐν κυρίῳ, ὃν ἔπεμψα πρὸς ὑμᾶς εἰς αὐτὸ τοῦτο ἵνα γνῶτε τὰ περὶ ἡμῶν καὶ παρακαλέσῃ τὰς καρδίας ὑμῶν σὺν Ὀνησίμῳ τῷ πιστῷ καὶ ἀγαπητῷ ἀδελφῷ ὅς ἐστιν ἐξ ὑμῶν· πάντα ὑμῖν γνωριοῦσιν τὰ ὧδε. ἀσπάζεται ὑμᾶς Ἀρίσταρχος ὁ συναιχμάλωτός μου καὶ Μᾶρκος ὁ ἀνεψιὸς Βαρνάβα περὶ οὗ ἐλάβετε ἐντολάς· ἐὰν ἔλθῃ πρὸς ὑμᾶς δέξασθε αὐτόν· καὶ Ἰησοῦς ὁ λεγόμενος Ἰοῦστος, οἱ ὄντες ἐκ περιτομῆς οὗτοι μόνοι συνεργοὶ εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ οἵτινες ἐγενήθησάν μοι παρηγορία. ἀσπάζεται ὑμᾶς Ἐπαφρᾶς ὁ ἐξ ὑμῶν δοῦλος Χριστοῦ, πάντοτε ἀγωνιζόμενος ὑπὲρ ὑμῶν ἐν ταῖς προσευχαῖς, ἵνα σταθῆτε τέλειοι καὶ πεπληρωμένοι ἐν παντὶ θελήματι τοῦ θεοῦ. μαρτυρῶ γὰρ αὐτῷ, ὅτι ἔχει ζῆλον πολὺν ὑπὲρ ὑμῶν καὶ τῶν ἐν Λαοδικείᾳ, καὶ ὅσοι οὐχ ἑωράκασιν τὸ πρόσωπόν μου ἐν σαρκί· ἵνα παρακληθῶσιν αἱ καρδίαι αὐτῶν συμβιβασθέντες ἐν ἀγάπῃ καὶ εἰς πᾶν πλοῦτος τῆς πληροφορίας τῆς συνέσεως εἰς ἐπίγνωσιν τοῦ μυστηρίου τοῦ θεοῦ, Χριστοῦ, ἐν ᾧ εἰσιν πάντες οἱ θησαυροὶ τῆς σοφίας καὶ τῆς γνώσεως ἀπόκρυφοι. τοῦτο δὲ λέγω ἵνα μηδεὶς ὑμᾶς παραλογίζηται ἐν πιθανολογίᾳ. εἰ γὰρ καὶ τῇ σαρκὶ ἀπειμι, ἀλλὰ τῷ πνεύματι σὺν ὑμῖν εἰμι χαίρων καὶ βλέπων ὑμῶν τὴν τάξιν καὶ τὸ στερέωμα τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως ὑμῶν. ὡς οὖν παρελάβετε τὸν Χριστὸν Ἰησοῦν τὸν κύριον ἐν αὐτῷ περιπατεῖτε, ἐρριζωμένοι καὶ ἐποικοδομούμενοι ἐν αὐτῷ καὶ βεβαιούμενοι τῇ πίστει καθὼς ἐδιδάχθητε, περισσεύοντες ἐν αὐτῇ ἐν εὐχαριστίᾳ. βλέπετε μή τις ὑμᾶς ἔσται ὁ συλαγωγῶν διὰ τῆς φιλοσοφίας καὶ κενῆς ἀπάτης κατὰ τὴν παράδοσιν τῶν ἀνθρώπων κατὰ τὰ στοιχεῖα τοῦ κόσμου καὶ οὐ κατὰ Χριστόν. ὅτι ἐν αὐτῷ κατοικεῖ πᾶν τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος σωματικῶς, καὶ ἐστε ἐν αὐτῷ πεπληρωμένοι, ὅς ἐστιν ἡ κεφαλὴ πάσης ἀρχῆς καὶ ἐξουσίας, ἐν ᾧ καὶ περιετμήθητε περιτομῇ ἀχειροποιήτῳ ἐν τῇ ἀπεκδύσει τοῦ σώματος τῶν ἁμαρτιῶν τῆς σαρκὸς ἐν τῇ περιτομῇ τοῦ Χριστοῦ, συνταφέντες αὐτῷ ἐν τῷ βαπτίσματι, ἐν ᾧ καὶ συνηγέρθητε διὰ τῆς πίστεως τῆς ἐνεργείας τοῦ θεοῦ τοῦ ἐγείραντος αὐτὸν ἐκ νεκρῶν. καὶ ὑμᾶς νεκροὺς ὄντας ἐν τοῖς παραπτώμασιν καὶ τῇ ἀκροβυστίᾳ τῆς σαρκὸς ὑμῶν, συνεζωοποίησεν σὺν αὐτῷ χαρισάμενος ἡμῖν πάντα τὰ παραπτώματα, ἐξαλείψας τὸ καθ' ἡμῶν χειρόγραφον τοῖς δόγμασιν ὃ ἦν ὑπεναντίον ἡμῖν, καὶ αὐτὸ ἦρκεν ἐκ τοῦ μέσου προσηλώσας αὐτὸ τῷ σταυρῷ, ἀπεκδυσάμενος τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς ἐξουσίας ἐδειγμάτισεν ἐν παρρησίᾳ θριαμβεύσας αὐτοὺς ἐν αὐτῷ. μὴ οὖν τις ὑμᾶς κρινέτω ἐν βρώσει καὶ ἐν πόσει ἢ ἐν μέρει ἑορτῆς ἢ νουμηνίας ἢ σαββάτων, ἃ ἐστιν σκιὰ τῶν μελλόντων, τὸ δὲ σῶμα τοῦ Χριστοῦ. μηδεὶς ὑμᾶς καταβραβευέτω θέλων ἐν ταπεινοφροσύνῃ καὶ θρησκείᾳ τῶν ἀγγέλων ἃ ἑόρακεν ἐμβατεύων εἰκῇ φυσιούμενος ὑπὸ τοῦ νοὸς τῆς σαρκὸς αὐτοῦ, καὶ οὐ κρατῶν τὴν κεφαλήν, ἐξ οὗ πᾶν τὸ σῶμα διὰ τῶν ἁφῶν καὶ συνδέσμων ἐπιχορηγούμενον καὶ συμβιβαζόμενον αὐξάνει τὴν αὔξησιν τοῦ θεοῦ. εἰ οὖν ἀπεθάνετε σὺν Χριστῷ ἀπὸ τῶν στοιχείων τοῦ κόσμου, τί ὡς ζῶντες ἐν κόσμῳ δογματίζεσθε; μὴ ἅψῃ μηδὲ γεύσῃ μηδὲ θίγῃς, ἅ ἐστιν πάντα εἰς φθορὰν τῇ ἀποχρήσει, κατὰ τὰ ἐντάλματα καὶ διδασκαλίας τῶν ἀνθρώπων; ἅτινά ἐστιν λόγον μὲν ἔχοντα σοφίας ἐν ἐθελοθρησκίᾳ καὶ ταπεινοφροσύνῃ καὶ ἀφειδίᾳ σώματος, οὐκ ἐν τιμῇ τινι πρὸς πλησμονὴν τῆς σαρκός. εἰ οὖν συνηγέρθητε τῷ Χριστῷ, τὰ ἄνω ζητεῖτε οὗ ὁ Χριστός ἐστιν ἐν δεξιᾷ τοῦ θεοῦ καθήμενος· τὰ ἄνω φρονεῖτε μὴ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς. ἀπεθάνετε γὰρ καὶ ἡ ζωὴ ὑμῶν κέκρυπται σὺν τῷ Χριστῷ ἐν τῷ θεῷ. ὅταν ὁ Χριστὸς φανερωθῇ ἡ ζωὴ ὑμῶν, τότε καὶ ὑμεῖς σὺν αὐτῷ φανερωθήσεσθε ἐν δόξῃ. νεκρώσατε οὖν τὰ μέλη τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, πορνείαν, ἀκαθαρσίαν, πάθος, ἐπιθυμίαν κακήν, καὶ τὴν πλεονεξίαν ἥτις ἐστὶν εἰδωλολατρία, δι' ἃ ἔρχεται ἡ ὀργὴ τοῦ θεοῦ ἐπὶ τοὺς υἱοὺς τῆς ἀπειθείας, ἐν οἷς καὶ ὑμεῖς ποτε περιεπατήσατε ὅτε ἐζῆτε ἐν αὐτοῖς· νυνὶ δὲ ἀπόθεσθε καὶ ὑμεῖς τὰ πάντα, ὀργήν, θυμόν, κακίαν, βλασφημίαν, αἰσχρολογίαν ἐκ τοῦ στόματος ὑμῶν· μὴ ψεύδεσθε εἰς ἀλλήλους, ἀπεκδυσάμενοι τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον σὺν ταῖς πράξεσιν αὐτοῦ καὶ ἐνδυσάμενοι τὸν νέον τὸν ἀνακαινούμενον εἰς ἐπίγνωσιν κατ' εἰκόνα τοῦ κτίσαντος αὐτόν, ὅπου οὐκ ἔνι Ἕλλην καὶ Ἰουδαῖος, περιτομὴ καὶ ἀκροβυστία, βάρβαρος καὶ Σκύθης, δοῦλος καὶ ἐλεύθερος, ἀλλὰ τὰ πάντα καὶ ἐν πᾶσιν Χριστός. ἐνδύσασθε οὖν ὡς ἐκλεκτοὶ τοῦ θεοῦ ἅγιοι καὶ ἠγαπημένοι σπλάγχνα οἰκτιρμοῦ, χρηστότητα, ταπεινοφροσύνην, πραότητα, μακροθυμίαν, ἀνεχόμενοι ἀλλήλων καὶ χαριζόμενοι ἑαυτοῖς ἐάν τις πρός τινα ἔχῃ μομφήν· καθὼς καὶ ὁ κύριος ἐχαρίσατο ὑμῖν, οὕτως καὶ ὑμεῖς· ἐπὶ πᾶσιν δὲ τούτοις τὴν ἀγάπην ἥτις ἐστὶν σύνδεσμος τῆς τελειότητος· καὶ ἡ εἰρήνη τοῦ θεοῦ βραβευέτω ἐν ταῖς καρδίαις ὑμῶν, εἰς ἣν καὶ ἐκλήθητε ἐν ἑνὶ σώματι· καὶ εὐχάριστοι γίνεσθε. ὁ λόγος τοῦ Χριστοῦ ἐνοικείτω ἐν ὑμῖν πλουσίως ἐν πάσῃ σοφίᾳ, διδάσκοντες καὶ νουθετοῦντες ἑαυτοὺς ψαλμοῖς ὕμνοις ᾠδαῖς πνευματικαῖς ἐν χάριτι ᾄδοντες ἐν τῇ καρδίᾳ ὑμῶν τῷ θεῷ. καὶ πᾶν ὅ τι ἐὰν ποιῆτε ἐν λόγῳ ἢ ἐν ἔργῳ, πάντα ἐν ὀνόματι κυρίου Ἰησοῦ, εὐχαριστοῦντες τῷ θεῷ καὶ πατρὶ δι' αὐτοῦ. αἱ γυναῖκες ὑποτάσσεσθε τοῖς ἰδίοις ἀνδράσιν ὡς ἀνῆκεν ἐν κυρίῳ. οἱ ἄνδρες ἀγαπᾶτε τὰς γυναῖκας καὶ μὴ πικραίνεσθε πρὸς αὐτάς. τὰ τέκνα ὑπακούετε τοῖς γονεῦσιν κατὰ πάντα· τοῦτο γὰρ εὐάρεστόν ἐστιν ἐν κυρίῳ. οἱ πατέρες μὴ ἐρεθίζετε τὰ τέκνα ὑμῶν ἵνα μὴ ἀθυμῶσιν. οἱ δοῦλοι ὑπακούετε κατὰ πάντα τοῖς κατὰ σάρκα κυρίοις μὴ ἐν ὀφθαλμοδουλείαις ὡς ἀνθρωπάρεσκοι ἀλλ' ἐν ἁπλότητι καρδίας φοβούμενοι τὸν θεόν. ὃ ἐὰν ποιῆτε ἐκ ψυχῆς ἐργάζεσθε ὡς τῷ κυρίῳ καὶ οὐκ ἀνθρώποις, εἰδότες ὅτι ἀπὸ κυρίου ἀπολήψεσθε τὴν ἀνταπόδοσιν τῆς κληρονομίας· τῷ γὰρ κυρίῳ Χριστῷ δουλεύετε. ὁ γὰρ ἀδικῶν κομιεῖται ὃ ἠδίκησεν, καὶ οὐκ ἔστιν προσωπολημψία. οἱ κύριοι τὸ δίκαιον καὶ τὴν ἰσότητα τοῖς δούλοις παρέχεσθε εἰδότες ὅτι καὶ ὑμεῖς ἔχετε κύριον ἐν οὐρανῷ. τῇ προσευχῇ προσκαρτερεῖτε γρηγοροῦντες ἐν αὐτῇ ἐν εὐχαριστίᾳ· προσευχόμενοι ἅμα καὶ περὶ ἡμῶν ἵνα ὁ θεὸς ἀνοίξῃ ἡμῖν θύραν τοῦ λόγου λαλῆσαι τὸ μυστήριον τοῦ Χριστοῦ, δι' ὃ καὶ δέδεμαι, ἵνα φανερώσω αὐτὸ ὡς δεῖ με λαλῆσαι. ἐν σοφίᾳ περιπατεῖτε πρὸς τοὺς ἔξω τὸν καιρὸν ἐξαγοραζόμενοι. ὁ λόγος ὑμῶν πάντοτε ἐν χάριτι ἅλατι ἠρτυμένος εἰδέναι πῶς δεῖ ὑμᾶς ἑνὶ ἑκάστῳ ἀποκρίνεσθαι. τὰ κατ' ἐμὲ πάντα γνωρίσει ὑμῖν Τυχικὸς ὁ ἀγαπητὸς ἀδελφὸς καὶ πιστὸς διάκονος καὶ σύνδουλος ἐν κυρίῳ, ὃν ἔπεμψα πρὸς ὑμᾶς εἰς αὐτὸ τοῦτο ἵνα γνῶτε τὰ περὶ ἡμῶν καὶ παρακαλέσῃ τὰς καρδίας ὑμῶν σὺν Ὀνησίμῳ τῷ πιστῷ καὶ ἀγαπητῷ ἀδελφῷ ὅς ἐστιν ἐξ ὑμῶν· πάντα ὑμῖν γνωριοῦσιν τὰ ὧδε. ἀσπάζεται ὑμᾶς Ἀρίσταρχος ὁ συναιχμάλωτός μου καὶ Μᾶρκος ὁ ἀνεψιὸς Βαρνάβα περὶ οὗ ἐλάβετε ἐντολάς· ἐὰν ἔλθῃ πρὸς ὑμᾶς δέξασθε αὐτόν· καὶ Ἰησοῦς ὁ λεγόμενος Ἰοῦστος, οἱ ὄντες ἐκ περιτομῆς οὗτοι μόνοι συνεργοὶ εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ οἵτινες ἐγενήθησάν μοι παρηγορία. ἀσπάζεται ὑμᾶς Ἐπαφρᾶς ὁ ἐξ ὑμῶν δοῦλος Χριστοῦ, πάντοτε ἀγωνιζόμενος ὑπὲρ ὑμῶν ἐν ταῖς προσευχαῖς, ἵνα σταθῆτε τέλειοι καὶ πεπληρωμένοι ἐν παντὶ θελήματι τοῦ θεοῦ. μαρτυρῶ γὰρ αὐτῷ, ὅτι ἔχει ζῆλον πολὺν ὑπὲρ ὑμῶν καὶ τῶν ἐν Λαοδικείᾳ, καὶ ὅσοι οὐχ ἑωράκασιν τὸ πρόσωπόν μου ἐν σαρκί· ἵνα παρακληθῶσιν αἱ καρδίαι αὐτῶν συμβιβασθέντες ἐν ἀγάπῃ καὶ εἰς πᾶν πλοῦτος τῆς πληροφορίας τῆς συνέσεως εἰς ἐπίγνωσιν τοῦ μυστηρίου τοῦ θεοῦ, Χριστοῦ, ἐν ᾧ εἰσιν πάντες οἱ θησαυροὶ τῆς σοφίας καὶ τῆς γνώσεως ἀπόκρυφοι. τοῦτο δὲ λέγω ἵνα μηδεὶς ὑμᾶς παραλογίζηται ἐν πιθανολογίᾳ. εἰ γὰρ καὶ τῇ σαρκὶ ἀπειμι, ἀλλὰ τῷ πνεύματι σὺν ὑμῖν εἰμι χαίρων καὶ βλέπων ὑμῶν τὴν τάξιν καὶ τὸ στερέωμα τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως ὑμῶν. ὡς οὖν παρελάβετε τὸν Χριστὸν Ἰησοῦν τὸν κύριον ἐν αὐτῷ περιπατεῖτε, ἐρριζωμένοι καὶ ἐποικοδομούμενοι ἐν αὐτῷ καὶ βεβαιούμενοι τῇ πίστει καθὼς ἐδιδάχθητε, περισσεύοντες ἐν αὐτῇ ἐν εὐχαριστίᾳ. βλέπετε μή τις ὑμᾶς ἔσται ὁ συλαγωγῶν διὰ τῆς φιλοσοφίας καὶ κενῆς ἀπάτης κατὰ τὴν παράδοσιν τῶν ἀνθρώπων κατὰ τὰ στοιχεῖα τοῦ κόσμου καὶ οὐ κατὰ Χριστόν. ὅτι ἐν αὐτῷ κατοικεῖ πᾶν τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος σωματικῶς, καὶ ἐστε ἐν αὐτῷ πεπληρωμένοι, ὅς ἐστιν ἡ κεφαλὴ πάσης ἀρχῆς καὶ ἐξουσίας, ἐν ᾧ καὶ περιετμήθητε περιτομῇ ἀχειροποιήτῳ ἐν τῇ ἀπεκδύσει τοῦ σώματος τῶν ἁμαρτιῶν τῆς σαρκὸς ἐν τῇ περιτομῇ τοῦ Χριστοῦ, συνταφέντες αὐτῷ ἐν τῷ βαπτίσματι, ἐν ᾧ καὶ συνηγέρθητε διὰ τῆς πίστεως τῆς ἐνεργείας τοῦ θεοῦ τοῦ ἐγείραντος αὐτὸν ἐκ νεκρῶν. καὶ ὑμᾶς νεκροὺς ὄντας ἐν τοῖς παραπτώμασιν καὶ τῇ ἀκροβυστίᾳ τῆς σαρκὸς ὑμῶν, συνεζωοποίησεν σὺν αὐτῷ χαρισάμενος ἡμῖν πάντα τὰ παραπτώματα, ἐξαλείψας τὸ καθ' ἡμῶν χειρόγραφον τοῖς δόγμασιν ὃ ἦν ὑπεναντίον ἡμῖν, καὶ αὐτὸ ἦρκεν ἐκ τοῦ μέσου προσηλώσας αὐτὸ τῷ σταυρῷ, ἀπεκδυσάμενος τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς ἐξουσίας ἐδειγμάτισεν ἐν παρρησίᾳ θριαμβεύσας αὐτοὺς ἐν αὐτῷ. μὴ οὖν τις ὑμᾶς κρινέτω ἐν βρώσει καὶ ἐν πόσει ἢ ἐν μέρει ἑορτῆς ἢ νουμηνίας ἢ σαββάτων, ἃ ἐστιν σκιὰ τῶν μελλόντων, τὸ δὲ σῶμα τοῦ Χριστοῦ. μηδεὶς ὑμᾶς καταβραβευέτω θέλων ἐν ταπεινοφροσύνῃ καὶ θρησκείᾳ τῶν ἀγγέλων ἃ ἑόρακεν ἐμβατεύων εἰκῇ φυσιούμενος ὑπὸ τοῦ νοὸς τῆς σαρκὸς αὐτοῦ, καὶ οὐ κρατῶν τὴν κεφαλήν, ἐξ οὗ πᾶν τὸ σῶμα διὰ τῶν ἁφῶν καὶ συνδέσμων ἐπιχορηγούμενον καὶ συμβιβαζόμενον αὐξάνει τὴν αὔξησιν τοῦ θεοῦ. εἰ οὖν ἀπεθάνετε σὺν Χριστῷ ἀπὸ τῶν στοιχείων τοῦ κόσμου, τί ὡς ζῶντες ἐν κόσμῳ δογματίζεσθε; μὴ ἅψῃ μηδὲ γεύσῃ μηδὲ θίγῃς, ἅ ἐστιν πάντα εἰς φθορὰν τῇ ἀποχρήσει, κατὰ τὰ ἐντάλματα καὶ διδασκαλίας τῶν ἀνθρώπων; ἅτινά ἐστιν λόγον μὲν ἔχοντα σοφίας ἐν ἐθελοθρησκίᾳ καὶ ταπεινοφροσύνῃ καὶ ἀφειδίᾳ σώματος, οὐκ ἐν τιμῇ τινι πρὸς πλησμονὴν τῆς σαρκός. εἰ οὖν συνηγέρθητε τῷ Χριστῷ, τὰ ἄνω ζητεῖτε οὗ ὁ Χριστός ἐστιν ἐν δεξιᾷ τοῦ θεοῦ καθήμενος· τὰ ἄνω φρονεῖτε μὴ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς. ἀπεθάνετε γὰρ καὶ ἡ ζωὴ ὑμῶν κέκρυπται σὺν τῷ Χριστῷ ἐν τῷ θεῷ. ὅταν ὁ Χριστὸς φανερωθῇ ἡ ζωὴ ὑμῶν, τότε καὶ ὑμεῖς σὺν αὐτῷ φανερωθήσεσθε ἐν δόξῃ. νεκρώσατε οὖν τὰ μέλη τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, πορνείαν, ἀκαθαρσίαν, πάθος, ἐπιθυμίαν κακήν, καὶ τὴν πλεονεξίαν ἥτις ἐστὶν εἰδωλολατρία, δι' ἃ ἔρχεται ἡ ὀργὴ τοῦ θεοῦ ἐπὶ τοὺς υἱοὺς τῆς ἀπειθείας, ἐν οἷς καὶ ὑμεῖς ποτε περιεπατήσατε ὅτε ἐζῆτε ἐν αὐτοῖς· νυνὶ δὲ ἀπόθεσθε καὶ ὑμεῖς τὰ πάντα, ὀργήν, θυμόν, κακίαν, βλασφημίαν, αἰσχρολογίαν ἐκ τοῦ στόματος ὑμῶν· μὴ ψεύδεσθε εἰς ἀλλήλους, ἀπεκδυσάμενοι τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον σὺν ταῖς πράξεσιν αὐτοῦ καὶ ἐνδυσάμενοι τὸν νέον τὸν ἀνακαινούμενον εἰς ἐπίγνωσιν κατ' εἰκόνα τοῦ κτίσαντος αὐτόν, ὅπου οὐκ ἔνι Ἕλλην καὶ Ἰουδαῖος, περιτομὴ καὶ ἀκροβυστία, βάρβαρος καὶ Σκύθης, δοῦλος καὶ ἐλεύθερος, ἀλλὰ τὰ πάντα καὶ ἐν πᾶσιν Χριστός. ἐνδύσασθε οὖν ὡς ἐκλεκτοὶ τοῦ θεοῦ ἅγιοι καὶ ἠγαπημένοι σπλάγχνα οἰκτιρμοῦ, χρηστότητα, ταπεινοφροσύνην, πραότητα, μακροθυμίαν, ἀνεχόμενοι ἀλλήλων καὶ χαριζόμενοι ἑαυτοῖς ἐάν τις πρός τινα ἔχῃ μομφήν· καθὼς καὶ ὁ κύριος ἐχαρίσατο ὑμῖν, οὕτως καὶ ὑμεῖς· ἐπὶ πᾶσιν δὲ τούτοις τὴν ἀγάπην ἥτις ἐστὶν σύνδεσμος τῆς τελειότητος· καὶ ἡ εἰρήνη τοῦ θεοῦ βραβευέτω ἐν ταῖς καρδίαις ὑμῶν, εἰς ἣν καὶ ἐκλήθητε ἐν ἑνὶ σώματι· καὶ εὐχάριστοι γίνεσθε. ὁ λόγος τοῦ Χριστοῦ ἐνοικείτω ἐν ὑμῖν πλουσίως ἐν πάσῃ σοφίᾳ, διδάσκοντες καὶ νουθετοῦντες ἑαυτοὺς ψαλμοῖς ὕμνοις ᾠδαῖς πνευματικαῖς ἐν χάριτι ᾄδοντες ἐν τῇ καρδίᾳ ὑμῶν τῷ θεῷ. καὶ πᾶν ὅ τι ἐὰν ποιῆτε ἐν λόγῳ ἢ ἐν ἔργῳ, πάντα ἐν ὀνόματι κυρίου Ἰησοῦ, εὐχαριστοῦντες τῷ θεῷ καὶ πατρὶ δι' αὐτοῦ. αἱ γυναῖκες ὑποτάσσεσθε τοῖς ἰδίοις ἀνδράσιν ὡς ἀνῆκεν ἐν κυρίῳ. οἱ ἄνδρες ἀγαπᾶτε τὰς γυναῖκας καὶ μὴ πικραίνεσθε πρὸς αὐτάς. τὰ τέκνα ὑπακούετε τοῖς γονεῦσιν κατὰ πάντα· το

ARGVMENTVM

Thessalonicenses sunt Macedones, qui accepto uerbo ueritatis, perstiterunt in fide, etiam in persecutione ciuium suorum. Præterea nec receperunt falsos apostolos, nec ea quæ a falsis apostolis dicebantur. Hos collaudat apostolus, scribens eis ab Athenis, per Tychicum diaconem, & Onesimum acolythum.

ΠΡΟΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΕΙΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΠΑΥΛΟΥ ΠΡΩΤΗ.

ΠΑΥΛΟΣ καὶ σιλουανὸς καὶ τιμόθεος τῇ ἐκκλησίᾳ θεσσαλονικέων, ἐν θεῷ πατρὶ καὶ κυρίῳ ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΩ. χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη ἀπὸ θεοῦ πατρὸς ἡμῶν, καὶ κυρίου ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ. εὐχαριστοῦμεν τῷ θεῷ πάντοτε περὶ πάντων ὑμῶν, μνείαν ὑμῶν ποιούμενοι ἐπὶ τῶν προσευχῶν ἡμῶν, ἀδιαλείπτως μνημονεύοντες ὑμῶν τοῦ ἔργου τῆς πίστεως, καὶ τοῦ κόπου τῆς ἀγάπης, καὶ τῆς ὑπομονῆς τῆς ἐλπίδος τοῦ κυρίου ἡμῶν ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ. ἔμπροσθεν τοῦ θεοῦ καὶ πατρὸς ἡμῶν, εἰδότες ἀδελφοὶ ἠγαπημένοι ὑπὸ θεοῦ τὴν ἐκλογὴν ὑμῶν, ὅτι τὸ εὐαγγέλιον ἡμῶν οὐκ ἐγενήθη εἰς ὑμᾶς ἐν λόγῳ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐν δυνάμει, καὶ πνεύματι ἁγίῳ, καὶ ἐν πληροφορίᾳ πολλῇ, καθὼς οἴδατε, οἷοι ἐγενήθημεν ἐν ὑμῖν δι' ὑμᾶς. καὶ ὑμεῖς μιμηταὶ ἡμῶν ἐγενήθητε, καὶ τοῦ κυρίου δεξάμενοι τὸν λόγον, ἐν θλίψει πολλῇ μετὰ χαρᾶς πνεύματος ἁγίου. ὥστε γενέσθαι ὑμᾶς τύπους πᾶσι τοῖς πιστεύουσιν ἐν τῇ μακεδονίᾳ καὶ ἐν τῇ ἀχαΐᾳ. ἀφ' ὑμῶν γὰρ ἐξήχηται ὁ λόγος τοῦ κυρίου, οὐ μόνον ἐν τῇ μακεδονίᾳ καὶ ἀχαΐᾳ, ἀλλὰ καὶ ἐν παντὶ τόπῳ, ἡ πίστις ὑμῶν ἡ πρὸς τὸν θεὸν ἐξελήλυθεν, ὥστε μὴ χρείαν ὑμᾶς ἔχειν

AD THESSALONICENSES EPISTOLA PAVLI PRIMA

PAulus, & Syluanus, & Timotheus, ecclesiæ Thessalonicẽsium, in deo patre, & dño Iesu Christo. Gratia uobis & pax, a deo patre nostro, & dño Iesu Christo. Gratias agimus deo semper, de omnibus uobis, mentionẽ uestri facientes in orationibus nostris indesinenter, recolentes uestri, propter opus fidei, & laborem charitatis, & quod permãsistis in spe domini nostri Iesu Christi, coram deo, & patre nostro, sciẽtes fratres dilecti a deo electionem uestram, quoniam euangelium meum fuit erga uos, nõ in sermone solũ, uerũ etiam in uirtute, & in spiritu sancto & in certitudine multa, quemadmodum nostis, quales fuerimus inter uos, uestra causa. Et uos imitatores nostri facti fuistis, & domini ~~recepistis~~ recipientes uerbum, in afflictione multa, cũ gaudio spiritus sancti, adeo ut fueritis exemplo omnibus credentibus in Macedonia, & Achaia. A uobis enim pertonuit uerbum domini, non solum in Macedonia, & Achaia, uerum etiam in omni loco, fides uestra quæ est in deum dimanauit, ut non sit uobis necesse

ἔχειμ, λαλεῖμ τί. αὐτοὶ γὰρ περὶ ὑμῶμ
ἀπαγγέλλουσιμ, ὁποίαμ εἴσοδομ ἔσχομεμ
πρὸς ὑμᾶς, καὶ πῶς ἐπεστρέψατε πρὸς τὸμ θε/
όμ ἀπὸ τῶμ εἰδώλωμ, δουλεύειμ θεῷ ζῶντι, &
ἀληθινῷ, & ἀναμένειμ τὸμ υἱὸμ αὐτοῦ, ἐκ τῶμ
οὐρανῶμ, ὃμ ἤγειρεμ ἐκ τῶμ νεκρῶμ, ΙΗΣΟΥΝ
τὸμ ῥυόμενομ ἡμᾶς ἀπὸ τῆς ὀργῆς τῆς ἐρχο-
μένης. Αὐτοὶ γὰρ οἴδατε ἀδελφοὶ τὴμ εἴ-
σοδομ ἡμῶμ τὴμ πρὸς ὑμᾶς, ὅτι οὐ κενὴ γέ
γονεμ, ἀλλὰ & προπαθόντες καὶ ὑβρισθέντες,
καθὼς οἴδατε ἐμ Φιλίπποις ἐπαῤῥησιασά/
μεθα ἐμ τῷ θεῷ ἡμῶμ, λαλῆσαι πρὸς ὑμᾶς
τὸ εὐαγγέλιομ τοῦ θεοῦ ἐμ πολλῷ ἀγῶνι. ἡ γὰ
ρ παράκλησις ἡμῶμ, οὐκ ἐκ πλάνης, οὐδὲ ἐξ ἀ-
καθαρσίας, οὔτε ἐμ δόλῳ, ἀλλὰ καθὼς δε/
δοκιμάσμεθα ὑπὸ τοῦ θεοῦ πιστευθῆναι τὸ
εὐαγγέλιομ, οὕτως λαλοῦμεμ, οὐχ ὡς ἀνθρώ
ποις ἀρέσκοντες, ἀλλὰ τῷ θεῷ τῷ δοκι-
μάζοντι τὰς καρδίας ἡμῶμ. οὔτε γάρ πο/
τε ἐμ λόγῳ κολακίας ἐγενήθημεμ, καθὼς
οἴδατε, οὔτε ἐμ προφάσει πλεονεξίας, θεὸς
μάρτυς, οὔτε ζητοῦντες ἐξ ἀνθρώπωμ δό/
ξαμ, οὔτε ἀφ' ὑμῶμ, οὔτε ἀπ' ἄλλωμ, δυνά/
μενοι ἐμ βάρει εἶναι, ὡς ΧΡΙΣΤΟΥ ἀπόσο-
λοι, ἀλλ' ἐγενήθημεμ ἤπιοι ἐμ μέσῳ ὑμῶμ,
ὡς ἂμ τροφὸς θάλπῃ τὰ ἑαυτῆς τέκνα, οὕτως
ὁμειρόμενοι ὑμῶμ, εὐδοκοῦμεμ μεταδοῦναι
ὑμῖμ, οὐ μόνομ τὸ εὐαγγέλιομ τοῦ θεοῦ, ἀλ
λὰ καὶ τὰς ἑαυτῶμ ψυχάς, διότι ἀγαπη
τοὶ ἡμῖμ γεγένησθε. Μνημονεύετε γὰρ
ἀδελφοὶ τὸμ κόπομ ἡμῶμ, καὶ τὸμ μόχθομ.
νυκτὸς γὰρ καὶ ἡμέρας ἐργαζόμενοι πρὸς
τὸ μὴ ἐπιβαρῆσαί τινα ὑμῶμ, ἐκηρύξαμεν εἰς
ὑμᾶς τὸ εὐαγγέλιομ τοῦ θεοῦ, ὑμεῖς μάρτυ/
ρες καὶ ὁ θεὸς, ὡς ὁσίως, καὶ δικαίως, & ἀ/
μέμπτως ὑμῖμ τοῖς πιστεύουσιμ ἐγενήθη/
μεμ, καθάπερ οἴδατε, ὡς ἕνα ἕκαστομ ὑ/
μῶμ, ὡς πατὴρ τέκνα ἑαυτοῦ, παρα/
καλοῦντες ὑμᾶς, καὶ παραμυθούμενοι,

& μαρτυ/

EPISTOLA

ceſſe loqui quicq̃, ſiquidem ipſi de uobis annunciant, qualem aditũ habuerimus ad uos, & quomodo conuerſi fueritis ad deũ a ſimulacris, ut ſeruiretis deo uiuenti, & ueraci, & expectaretis filium eius de cœlis, quem excitauit a mortuis, Ieſum, q liberat nos ab ira uẽtura. Nã ipſi no/ II ſtis fratres, introitum noſtrum ad uos, quod nõ fuerit inanis, ſed ante malis afflicti, & contumelijs affecti, quẽadmodũ ſcitis, in Philippis, audacter egerimus in dño noſtro ad loquendũ apud uos euangelium dei, in multo certamine. Siquidẽ exhortatio noſtra nõ fuit ex impoſtura, neq̃ ex imunditia, neq̃ in dolo, ſed quẽadmodũ probati fueramus a deo, ut nobis cõmitteretur euãgeliũ, ita loquimur, nõ ut hoibus placentes, ſed deo, qui probat corda noſtra. Neq̃ enim unq̃ in ſermone adulationis uerſati ſumus, quẽadmodũ noſtis, nec in occaſione auaritiæ, deus eſt teſtis, neq̃ querentes ex hoibus gloriã, nec a uobis, nec ab alijs, cum poſſemus in autoritate eſſe, tanq̃ Apſi, ſed fuimus placidi in medio ueſtri, perinde acſi nutrix foueat ſuos filios, ſic affectu ppenſi, in uos, aio cupim⁹ impertire uobis, nõ ſolum euangelium dei, uerum etiam noſtras ipſorum animas, propterea quod chari nobis eſſe cœperitis. Meminiſtis eñ fratres laboris noſtri, ac ſudoris. Nocte enim ac die, opus facientes, ob id ne cui ueſtrum eſſemus oneri, prædicauimus apud uos euangelium dei. uos autem teſtes eſtis & deus, q̃ ſancte & iuſte, & inculpate uobiſcũ q credebatis, uerſati fuerim⁹. quẽadmodũ noſtis, ut erga unũquẽq; ueſtrũ, tãq̃ pater erga filios ſuos, fuerim⁹ affecti, obſecrãtes uos & cõſolãtes & obteſtantes

καὶ μαρτυρόμενοι εἰς τὸ περιπατῆσαι ὑμᾶς ἀξίως τοῦ θεοῦ, τοῦ καλοῦντος ὑμᾶς εἰς τὴν ἑαυτοῦ βασιλείαν καὶ δόξαν. Διὰ τοῦτο καὶ ἡμεῖς εὐχαριστοῦμεν τῷ θεῷ ἀδιαλείπτως, ὅτι παραλαβόντες λόγον ἀκοῆς παρ' ἡμῶν τοῦ θεοῦ, ἐδέξασθε οὐ λόγον ἀνθρώπων, ἀλλὰ καθώς ἐστιν ἀληθῶς, λόγον θεοῦ, ὃς καὶ ἐνεργεῖται ἐν ὑμῖν τοῖς πιστεύουσιν. ὑμεῖς γὰρ μιμηταὶ ἐγενήθητε ἀδελφοὶ τῶν ἐκκλησιῶν τοῦ θεοῦ, τῶν οὐσῶν ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ, ἐν ΧΡΙΣΤΩ ΙΗΣΟΥ, ὅτι ταὐτὰ ἐπάθετε, καὶ ὑμεῖς ὑπὸ τῶν ἰδίων συμφυλετῶν, καθὼς καὶ αὐτοὶ ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων, τῶν καὶ τὸν κύριον ἀποκτεινάντων ΙΗΣΟΥΝ, καὶ τοὺς ἰδίους προφήτας, καὶ ἡμᾶς ἐκδιωξάντων, καὶ θεῷ μὴ ἀρεσκόντων, καὶ πᾶσιν ἀνθρώποις ἐναντίων, κωλυόντων ἡμᾶς τοῖς ἔθνεσι λαλῆσαι, ἵνα σωθῶσιν, εἰς τὸ ἀναπληρῶσαι αὐτῶν τὰς ἁμαρτίας πάντοτε. ἔφθασε δὲ ἐπ' αὐτοὺς ἡ ὀργὴ, εἰς τέλος. ἡμεῖς δὲ ἀδελφοὶ ἀπορφανισθέντες ἀφ' ὑμῶν πρὸς καιρὸν ὥρας, προσώπῳ, οὐ καρδίᾳ, περισσοτέρως ἐσπουδάσαμεν τὸ πρόσωπον ὑμῶν ἰδεῖν ἐν πολλῇ ἐπιθυμίᾳ. διὸ ἠθελήσαμεν ἐλθεῖν πρὸς ὑμᾶς, ἐγὼ μὲν Παῦλος καὶ ἅπαξ, καὶ δὶς, καὶ ἐνέκοψεν ἡμᾶς ὁ σατανᾶς. τίς γὰρ ἡμῶν ἐλπὶς, ἢ χαρὰ, ἢ στέφανος καυχήσεως, ἢ οὐχὶ καὶ ὑμεῖς, ἔμπροσθεν τοῦ κυρίου ἡμῶν ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ, ἐν τῇ αὐτοῦ παρουσίᾳ; ὑμεῖς γάρ ἐστε ἡ δόξα ἡμῶν καὶ ἡ χαρά. διὸ μηκέτι στέγοντες εὐδοκήσαμεν καταλειφθῆναι ἐν Ἀθήναις μόνοι, καὶ ἐπέμψαμεν Τιμόθεον τὸν ἀδελφὸν ἡμῶν, καὶ διάκονον τοῦ θεοῦ, καὶ συνεργὸν ἡμῶν ἐν τῷ εὐαγγελίῳ τοῦ ΧΡΙΣΤΟΥ, εἰς τὸ στηρίξαι ὑμᾶς, καὶ παρακαλέσαι ὑμᾶς περὶ τῆς πίστεως ὑμῶν τῷ μηδένα σαίνεσθαι ἐν ταῖς θλίψεσι ταύταις. αὐτοὶ γὰρ οἴδατε, ὅτι εἰς τοῦτο κείμεθα. καὶ γὰρ ὅτε πρὸς ὑμᾶς ἦμεν, προελέγομεν ὑμῖν, ὅτι μέλλομεν

& obtestãtes ut ambularetis, digne deo, qui uocasset uos in suum regnum ac gloriam, quapropter & nos gratias agimus deo indesinenter, quod cum acciperetis sermonem auditus a nobis, dei, accepistis, non sermonem hominum, sed sicut erat uere, sermonem dei, qui & agit in uobis credentibus. Vos enim imitatores facti estis fratres, ecclesiarum dei, quæ sunt in Iudæa, in Christo Iesu, quod eadem passi sitis, & uos a proprijs contribulibus, quemadmodũ & ipsi nos a Iudæis, qui ut & dominum occiderunt Iesum, & proprios prophetas, ita & nos persecuti sunt, & deo non placent, & omnibus hominibus aduersantur, qui obsistunt nobis, ne loquamnr gentibus, ut saluent, ut expleãt sua peccata semper. Peruenit autem in illos ira dei in finem. Cæterũ nos fratres orbati uobis ad spacium temporis, aspectu, non corde, uehementius studuimus uidere faciem uestram, in multo desyderio. Quapropter uoluimus uenire ad uos, ego quidem paulus, & semel, & iterum, & obstitit nobis Satanas. Nam quæ est nostra spes, aut gaudium, aut corona gloriationis, an non & uos, in consperu domini nostri Iesu Christi, in eius aduentu? Vos enim estis gloria nostra & gaudium. Proinde cum non III amplius ferremus, uisum est nobis, ut Athenis resideremus soli, ac misimus Timotheum fratrem nostrũ, & ministrũ dei, & adiutorẽ operis nostri, in euãgelio Christi, ut cõfirmaret uos, & cõsolaretur uos de fide nostra, ne quis cp turbaretur in pressuris his. Nam ipsi nostis, nos in hunc usum positos esse. Etem cum apud uos essemus, p dicebamus uobis fore, ut

pressuram

μέλλομεν θλίβεσθαι, καθὼς καὶ ἐγένετο
καὶ οἴδατε. Διὰ τοῦτο κἀγὼ μηκέτι στέγων,
ἔπεμψα εἰς τὸ γνῶναι τὴν πίστιν ὑμῶν, μή
πως ἐπείρασεν ὑμᾶς ὁ πειράζων, καὶ εἰς κε
νὸν γένηται ὁ κόπος ἡμῶν. Ἀρτι δὲ ἐλθόν/
τος τιμοθέου πρὸς ἡμᾶς ἀφ' ὑμῶν, καὶ
εὐαγγελισαμένου ἡμῖν τὴν πίστιν, καὶ τὴν
ἀγάπην ὑμῶν. καὶ ὅτι ἔχετε μνείαν ἡμῶν
ἀγαθὴν πάντοτε, ἐπιποθοῦντες ἡμᾶς ἰ/
δεῖν, καθάπερ καὶ ἡμεῖς ὑμᾶς, Διὰ τοῦτο πα
ρεκλήθημεν ἀδελφοὶ ἐν ὑμῖν, ἐπὶ πάσῃ τῇ
θλίψει, καὶ ἀνάγκῃ ἡμῶν, διὰ τὴν ὑμῶν πίστεως.
ὅτι νῦν ζῶμεν, ἐὰν ὑμεῖς στήκετε ἐν κυρίῳ.

Τίνα γὰρ εὐχαριστίαν δυνάμεθα τῷ
θεῷ ἀνταποδοῦναι περὶ ὑμῶν ἐπὶ πάσῃ
τῇ χαρᾷ ᾗ χαίρομεν δι' ὑμᾶς ἔμπροσθεν τοῦ
θεοῦ ἡμῶν νυκτὸς καὶ ἡμέρας ὑπερεκπε/
ρισσοῦ δεόμενοι, εἰς τὸ ἰδεῖν ὑμῶν τὸ πρό/
σωπον, καὶ καταρτίσαι τὰ ὑστερήματα τῆς
πίστεως ὑμῶν, Αὐτὸς δὲ ὁ θεὸς καὶ πατὴρ
ἡμῶν, καὶ ὁ κύριος ἡμῶν ΙΗΣΟΥΣ ΧΡΙΣΤΟΣ
κατευθύναι τὴν ὁδὸν ἡμῶν πρὸς ὑμᾶς,
ὑμᾶς δὲ ὁ κύριος πλεονάσαι καὶ περισσεύ/
σαι τῇ ἀγάπῃ εἰς ἀλλήλους, καὶ εἰς πάν/
τας, καθάπερ καὶ ἡμεῖς εἰς ὑμας, εἰς τὸ στη/
ρίξαι ὑμῶν τὰς καρδίας ἀμέμπτους ἐν ἁ/
γιωσύνῃ ἔμπροσθεν τοῦ θεοῦ καὶ πατρὸς
ἡμῶν, ἐν τῇ παρουσίᾳ τοῦ κυρίου ἡμῶν ΙΗ/
ΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ, μετὰ πάντων τῶν ἁγίων
αὐτοῦ. Τὸ λοιπὸν οὖν ἀδελφοὶ ἐρωτῶμεν
ὑμᾶς καὶ παρακαλοῦμεν ἐν κυρίῳ ΙΗΣΟΥ.
καθὼς παρελάβετε παρ' ἡμῶν, τὸ πῶς δεῖ
ὑμᾶς περιπατεῖν καὶ ἀρέσκειν θεῷ, ἵνα περι/
σσεύητε μᾶλλον. οἴδατε γὰρ, τίνας παραγ
γελίας ἐδώκαμεν ὑμῖν διὰ τοῦ κυρίου ΙΗ/
ΣΟΥ. τοῦτο γάρ ἐστι θέλημα τοῦ θεοῦ, ὁ ἁγι/
ασμὸς ὑμῶν, ἀπέχεσθαι ὑμᾶς ἀπὸ τῆς πο/
ρνείας, εἰδέναι ἕκαστον ὑμῶν τὸ ἑαυτοῦ σκεῦ/
ος κτᾶσθαι ἐν ἁγιασμῷ καὶ τιμῇ, μὴ ἐν πά/
θει ἐπιθυμίας

pressuram pateremur, quemadmodum
& euenit, & nostis. Quapropter & ego
nō amplius ferens, misi ad hoc ut cogno
scerem fidē uestrā, ne quo pacto tētasset
ille qui tentat, & inanis factus esset labor
noster. Nup aūt cū uenisset Timotheus
ad nos a uobis, & annūciasset nobis fidē
ac dilectionē uestram, & quod habeatis
memoriā nostri bonā semper, desyderan
tes nos uidere, quemadmodū & nos uos,
Idcirco cōsolationē accepimus fratres no
mine uestro, i omni pressura & necessita
te nostra, per uestrā fidē. Quoniā nuncui
uimus, si uos statis in dño. Quā em̄ gra
tiarum actionē possumus deo repende
re de uobis in omni gaudio, quod gaude
mus propter uos in cōspectu dei nostri,
nocte ac die, supra modum orantes, ut ui
deamus uestram faciem, & suppleamus
quæ desunt fidei uestræ. Ipse uero deus
& pater noster, & dñs noster Iesus Chri/
stus, dirigat uiam nostrā ad uos, uos aūt
dominus abundantes & exuberantes fa/
ciat, mutua inter uos charitate, & in oēs,
quemadmodum & nos in uos, ut confir/
met uestra corda, irrepræhēsibilia in san/
ctimonia, coram deo & patre nostro, in
aduentu domini nostri Iesu Christi, cū
oibus sanctis eiꝰ. Quod supest igit̄ fra IIII
tres, rogamus uos & adhortamur in do/
mino Iesu, quemadmodum accepistis a
nobis, quomodo oporteat uos ambu/
lare, & placere deo, ut abundetis magis.
Nostis em̄, quæ præcepta dederimꝰ uo/
bis, per dñm nostrū Iesum. Hæc enim
est uoluntas dei, sanctificatio uestra, ut
abstineatis a fornicatione, & sciat unus/
quisq; uestrum suum uas possidere, in
sanctificatione, & honore, non in affe/
ctu con

Digitized by Google

θα ἐπιθυμίας, καθάπερ καὶ τὰ ἔθνη, τὰ μὴ εἰδότα τὸν θεόν, καὶ μὴ ὑπερβαίνειν καὶ πλεονεκτεῖν ἐν τῷ πράγματι τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, διότι ἔκδικος ὁ κύριος περὶ πάντων τούτων, καθὼς καὶ προείπαμεν ὑμῖν καὶ διεμαρτυράμεθα. οὐ γὰρ ἐκάλεσεν ἡμᾶς ὁ θεὸς ἐπὶ ἀκαθαρσίᾳ, ἀλλ' ἐν ἁγιασμῷ, τοιγαροῦν ὁ ἀθετῶν οὐκ ἄνθρωπον ἀθετεῖ, ἀλλὰ τὸν θεὸν τὸν δόντα τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον αὐτοῦ εἰς ὑμᾶς. περὶ δὲ τῆς φιλαδελφίας, οὐ χρείαν ἔχετε γράφειν ὑμῖν, αὐτοὶ γὰρ ὑμεῖς θεοδίδακτοί ἐστε εἰς τὸ ἀγαπᾶν ἀλλήλους, καὶ γὰρ ποιεῖτε αὐτὸ εἰς πάντας τοὺς ἀδελφοὺς, τοὺς ἐν ὅλῃ τῇ μακεδονίᾳ, παρακαλοῦμεν δὲ ὑμᾶς ἀδελφοὶ περισσεύειν μᾶλλον καὶ φιλοτιμεῖσθαι, ἡσυχάζειν καὶ πράσσειν τὰ ἴδια, καὶ ἐργάζεσθαι ταῖς ἰδίαις χερσὶν ὑμῶν, καθὼς ὑμῖν παρηγγείλαμεν, ἵνα περιπατῆτε εὐσχημόνως πρὸς τοὺς ἔξω, καὶ μηδενὸς χρείαν ἔχητε. οὐ θέλω δὲ ὑμᾶς ἀγνοεῖν ἀδελφοὶ περὶ τῶν κεκοιμημένων, ἵνα μὴ λυπῆσθε, καθὼς καὶ οἱ λοιποὶ, οἱ μὴ ἔχοντες ἐλπίδα. εἰ γὰρ πιστεύομεν, ὅτι ΙΗΣΟΥΣ ἀπέθανεν καὶ ἀνέστη, οὕτως καὶ ὁ θεὸς τοὺς κοιμηθέντας διὰ τοῦ ΙΗΣΟΥ ἄξει σὺν αὐτῷ. τοῦτο γὰρ ὑμῖν λέγομεν ἐν λόγῳ κυρίου, ὅτι ἡμεῖς οἱ ζῶντες οἱ περιλειπόμενοι εἰς τὴν παρουσίαν τοῦ κυρίου, οὐ μὴ φθάσωμεν τοὺς κοιμηθέντας, ὅτι αὐτὸς ὁ κύριος ἐν κελεύσματι, ἐν φωνῇ ἀρχαγγέλου, καὶ ἐν σάλπιγγι θεοῦ, καταβήσεται ἀπ' οὐρανοῦ, καὶ οἱ νεκροὶ ἐν ΧΡΙΣΤΩ ἀναστήσονται πρῶτον, ἔπειτα ἡμεῖς οἱ ζῶντες, οἱ περιλειπόμενοι, ἅμα σὺν αὐτοῖς ἁρπαγησόμεθα ἐν νεφέλαις, εἰς ἀπάντησιν τοῦ κυρίου εἰς ἀέρα, καὶ οὕτως πάντοτε σὺν κυρίῳ ἐσόμεθα.

Ὥστε παρακαλεῖτε ἀλλήλους ἐν τοῖς λόγοις τούτοις. περὶ δὲ τῶν χρόνων καὶ τῶν καιρῶν ἀδελφοὶ οὐ χρείαν ἔχετε ὑμῖν γράφεσθαι·

ctu cõcupiſcentiæ, quemadmodũ & gentes, quæ non nouerunt deum, ne quis opprimat ac fraudet in negocio fratrẽ ſuũ, propterea quod ultor eſt dñs, de omnibus his, quemadmodũ & ante diximus uobis, & teſtificati ſumus. Non enim uocauit nos deus immnnditiæ cauſa, ſed in ſanctificatione. Proinde qui reiicit, nõ reiicit hominem, ſed deum, qui dedit ſpiritum ſuum, ſanctum in uos. Cæterum de fraterna charitate, non neceſſe habetis, ut ſcribam uobis, ipſi namq; diuinitus docti eſtis, ut diligatis uos inuicem. Nam & facitis hoc erga cunctos fratres, qui ſunt in tota Macedonia. Obſecramus autem uos fratres, ut abundetis magis, & in hoc incumbatis, ut quieti ſitis, & agatis res proprias, & operemini propriis manibus ueſtris, ſicuti uobis præcepimus, ut ambuletis honeſte, erga extraneos, & nulla re uobis ſit opus. Cæterũ nolo uos ignorare fratres, de iis qui dormiunt, ne doleatis, quemadmodum & cæteri non habentes ſpem. Nam ſi credimus, quod Ieſus mortuus eſt, & reſurrexit, ſic & deus eos q dormiunt, per Ieſum adducet cum illo. Hoc enim uobis dicimus in uerbo dñi, quod nos qui uiuimus & relinquimur in aduẽtum domini, nequaq; præueniemus eos qui dormiunt. Quoniã ipſe dominus in hortatu, & uoce archangeli, & in tuba dei deſcendet de cœlo, & mortui in Chriſto reſurgent primum, deinde nos qui uiuimus, qui relinquimur, ſimul cum illis, rapiemur in nubibus, in occurſum domini in aera, & ſic ſemper cũ domino erimus. Proinde conſolemini uos mutuo in uerbis his. Porro de temporibus, & articulis temporũ fratres, non eſt opus, ut uobis ſcribã

V

μῖμ γράφειν. αὐτοὶ γὰρ ἀκριβῶς οἴδατε, ὅτι ἡ ἡμέρα κυρίου, ὡς κλέπτης ἐν νυκτὶ, οὕτως ἔρχεται. ὅταν γὰρ λέγωσιν, εἰρήνη καὶ ἀσφάλεια, τότε αἰφνίδιος αὐτοῖς ἐφίσταται ὄλεθρος ὥσπερ ἡ ὠδὶν τῇ ἐν γαστρὶ ἐχούσῃ, καὶ οὐ μὴ ἐκφύγωσιν. ὑμεῖς δὲ ἀδελφοὶ οὐκ ἔστε ἐν σκότει, ἵνα ἡ ἡμέρα ὑμᾶς ὡς κλέπτης καταλάβῃ. πάντες ὑμεῖς υἱοὶ φωτός ἐστε, καὶ υἱοὶ ἡμέρας, οὐκ ἐσμὲν νυκτὸς οὐδὲ σκότους. ἄρα οὖν μὴ καθεύδωμεν ὡς καὶ οἱ λοιποὶ, ἀλλὰ γρηγορῶμεν καὶ νήφωμεν. οἱ γὰρ καθεύδοντες, νυκτὸς καθεύδουσι, καὶ οἱ μεθυσκόμενοι, νυκτὸς μεθύουσιν. ἡμεῖς δὲ ἡμέρας ὄντες, νήφωμεν, ἐνδυσάμενοι θώρακα πίστεως καὶ ἀγάπης, καὶ περικεφαλαίαν, ἐλπίδα σωτηρίας, ὅτι οὐκ ἔθετο ἡμᾶς ὁ θεὸς εἰς ὀργὴν, ἀλλ' εἰς περιποίησιν σωτηρίας, διὰ τοῦ κυρίου ἡμῶν ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ, τοῦ ἀποθανόντος ὑπὲρ ἡμῶν, ἵνα εἴτε γρηγορῶμεν, εἴτε καθεύδωμεν, ἅμα σὺν αὐτῷ ζήσωμεν. διὸ παρακαλεῖτε ἀλλήλους, καὶ οἰκοδομεῖτε εἷς τὸν ἕνα καθὼς καὶ ποιεῖτε. ἐρωτῶμεν δὲ ὑμᾶς ἀδελφοὶ, εἰδέναι τοὺς κοπιῶντας ἐν ὑμῖν, καὶ προϊσταμένους ὑμῶν ἐν κυρίῳ, καὶ νουθετοῦντας ὑμᾶς, καὶ ἡγεῖσθαι αὐτοὺς ὑπερεκπερισσοῦ ἐν ἀγάπῃ διὰ τὸ ἔργον αὐτῶν, εἰρηνεύετε ἐν ἑαυτοῖς. παρακαλοῦμεν δὲ ὑμᾶς ἀδελφοὶ, νουθετεῖτε τοὺς ἀτάκτους, παραμυθεῖσθε τοὺς ὀλιγοψύχους, ἀντέχεσθε τῶν ἀσθενῶν, μακροθυμεῖτε πρὸς πάντας. ὁρᾶτε, μή τι κακὸν ἀντὶ κακοῦ τινὶ ἀποδῷ, ἀλλὰ πάντοτε τὸ ἀγαθὸν διώκετε καὶ εἰς ἀλλήλους, καὶ εἰς πάντας. πάντοτε χαίρετε, ἀδιαλείπτως προσεύχεσθε, ἐν παντὶ εὐχαριστεῖτε. τοῦτο γὰρ θέλημα θεοῦ, ἐν ΧΡΙΣΤΩ ΙΗΣΟΥ εἰς ὑμᾶς. πνεῦμα μὴ σβέννυτε. προφητείας μὴ ἐξουθενεῖτε. πάντα δοκιμάζετε, τὸ καλὸν κατέχετε, ἀπὸ παντὸς εἴδους πονηροῦ ἀπέχεσθε

bis scribam. Ipsi enim plane scitis, quod dies ille domini, ut fur in nocte, ita uenturus sit. Cum enim dixerint, pax, & tuta omnia, tunc repentinus eis imminet interitus, sicuti dolor partus, mulieri prægnãti, & nõ effugiẽt. at uos fratres, nõ estis in tenebris, ut dies ille uos tãq; fur opprimat. Omnes uos filij lucis estis, & filij diei. Nõ sumus noctis, neq; tenebrarũ. Proinde, ne dormiamus, sicut & cæteri, sed uigilemus & sobrij simus, nam qui dormiunt, nocte dormiunt, & qui inebriantur, nocte sunt ebrij. At nos qui sumus diei, sobrij simus, induti thoracem fidei, & charitatis, & galeam spem salutis. Quoniã nõ posuit nos deus in iram, sed in acquisitionem salutis, per dominum nostrum Iesum Christum, qui mortuus est pro nobis, ut siue uigilemus, siue dormiamus, simul cum illo uiuamus. Quapropter adhortemini uos mutuo, & ædificetis singuli singulos, sicut & facitis. Rogamus autem uos fratres, ut agnoscatis eos, qui laborãt in uobis, & qui præsunt uobis in domino, & admonent uos, ut habeatis illos in summo precio in charitate, propter opus illorum, pacem habete cũ illis. Obsecramus autem uos fratres, monete inordinatos, consolamini pusillanimes, subleuate infirmos, lõganimes estote erga omneis. Videte, ne quis malũ pro malo cui piam reddat, sed semper quod bonũ est sectamini, & erga uos inuicẽ, & erga omneis. Semper gaudete, indesinenter orate, in omnibus gratias agite. Hæc emẽ est uoluntas dei, in Christo Iesu erga uos. Spiritum ne extinguatis. prophetias ne aspernamini. Omnia probate, quod bonum fuerit tenete, Ab omni specie mala abstinete

ἀπέχεσθε. αὐτὸς δὲ ὁ θεὸς ὁ τῆς εἰρήνης, ἁγιάσαι ὑμᾶς ὁλοτελεῖς, καὶ ὁλόκληρον ὑμῶν τὸ πνεῦμα, καὶ ἡ ψυχὴ καὶ τὸ σῶμα ἀμέμπτως ἐν τῇ παρουσίᾳ τοῦ κυρίου ἡμῶν ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ τηρηθείη. πιστὸς ὁ καλῶν ὑμᾶς, ὃς καὶ ποιήσει. ἀδελφοὶ προσεύχεσθε περὶ ἡμῶν, ἀσπάσασθε τοὺς ἀδελφοὺς πάντας ἐν φιλήματι ἁγίῳ, ὁρκίζω ὑμᾶς τὸν κύριον ἀναγνωσθῆναι τὴν ἐπιστολὴν πᾶσι τοῖς ἁγίοις ἀδελφοῖς. ἡ χάρις τοῦ κυρίου ἡμῶν ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ μεθ' ὑμῶν. Ἀμήν.

abstinete. Ipse autem deus pacis sanctificet uos totos, & integer uester spiritus, & anima & corpus, ita ut in nullo possitis culpari, in aduentu domini nostri Iesu Christi seruet. Fidelis est qui uocat uos, qui & faciet. Fratres, orate pro nobis. Salutate fratres omneis in osculo sancto. Adiuro uos per dominum, ut legatur hæc epistola omnibus sanctis fratribus. Gratia domini nostri Iesu Christi sit uobiscum. Amen.

Πρὸς Θεσσαλονικεῖς πρώτη ἐγράφη ἀπὸ Ἀθηνῶν

Scripta fuit ex Athenis.

ΥΠΟΘΕΣΙΣ ΤΗΣ ΠΡΟΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΕΙΣ ΔΕΥΤΕΡΑΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗΣ.

ΤΑΥΤΗΝ ἐπιστέλλει ἀπὸ Ἀθηνῶν, ἡ δὲ πρόφασις τῆς ἐπιστολῆς αὕτη. τινὲς ἀπὸ Θεσσαλονίκης ὀργὴν καὶ ἄτακτοι περιεργαζόμενοι, τοὺς ἀδελφοὺς ἀφικνοῦντο, ὡς ἤδη καὶ παρουσίας τοῦ κυρίου ἐν θύραις, ἠπάτων δὲ τοὺς ἀκούοντας, ὡς τοῦ ἀποστόλου τοῦτο διὰ κλωῶντος, καὶ ὑπὸ πνεύματος ἀκούσαντες. ταῦτα τοίνυν μαθὼν ὁ ἀπόστολος, γράφει τὴν ἐπιστολήν, καὶ πρῶτον μὲν ἀποδέχεται τὴν πίστιν αὐτῶν αὐξάνουσαν, καὶ ὅτι ἐν αὐτοῖς ἐκαυχᾶτο, τὰς θλίψεις γενναίως ὑποφέρουσι διὰ τὸν ΧΡΙΣΤΟΝ. καὶ παραμυθεῖται δὲ αὐτοὺς ὡς ἐσομένης ἐκδικίας παρὰ τοῦ θεοῦ κατὰ τῶν αὐτοὺς ἐκδικοῦντων. ἔπειτα περὶ τῆς παρουσίας τοῦ σωτῆρος διδάσκει. μηδένι αὐτοὺς πείθεσθαι. μὴ δὲ θροεῖσθαι αὐτοὺς μήτε διὰ πνεύματος. μήτε ὡς αὐτοῦ γράψαντος. μηδὲ ὅλως νομίζειν ἤδη παρεῖναι αὐτήν. μὴ γὰρ πρότερον ἔσεσθαι αὐτήν, ἐὰν μὴ ἡ ἀποστασία πρῶτον ἔλθῃ, καὶ μετ' αὐτὴν ὁ ἀντίχριστος, ὁ υἱὸς τῆς ἀπωλείας, ὃν τὴν παρουσίαν, ἐν σημείοις καὶ τέρασι ψεύδους κατ' ἐνέργειαν τοῦ σατανᾶ ἔσεσθαι σημαίνει, εἶτα παραινέσας αὐτοῖς στήκειν γενναίως καὶ κρατεῖν τὰς παραδόσεις, ἃς ἐδιδάχθησαν παρ' αὐτοῦ παραγγέλλει μηδὲ μίαν κοινωνίαν ἔχειν μετὰ τῶν ἀτάκτων, ἀλλὰ ἀποβάλλειν αὐτούς. εἶναι γὰρ καὶ περιέργους καὶ πλάνους ἐδήλωσε τοὺς τοιούτους, καὶ καθόλου δὲ παρήγγειλε τὸν μὴ ὑπακούοντα τοῖς λόγοις αὐτοῦ, τοῦτον ἀποσωφρονίζεσθαι, καὶ λοιπὸν ἐπευξάμενος αὐτοῖς εἰρήνην, τελευτᾷ τὴν ἐπιστολήν, τὸν ἀσπασμὸν τῇ ἰδίᾳ χειρὶ γράψας. ὅπερ σημεῖον εἶναι πάσης ἐπιστολῆς ἐδήλωσεν.

ARGVMENTVM

AD Thessalonicenses secũdã scribit epistam apostolus, & notum facit eis de tẽporibus nouissimis, & de aduersarij detectione. Scribit hãc epistolam ab Athenis per Titum diaconum & Onesimũ acolytũ.

Digitized by Google

ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΕΙΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΔΕΥΤΕΡΑ

ΠΑΥΛΟΣ καὶ σιλουανὸς καὶ τι
μόθεος, τῇ ἐκκλησίᾳ θεσσα
λονικέων ἐν θεῷ πατρὶ ἡμῶν
καὶ κυρίῳ ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΩι.
χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη ἀπὸ θεοῦ πατρὸς ἡμῶν,
καὶ κυρίου ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ. εὐχαριστεῖν ὀφεί/
λομεν τῷ θεῷ πάντοτε περὶ ὑμῶν ἀδελφοὶ
καθὼς ἄξιόν ἐστιν, ὅτι ὑπεραυξάνει ἡ πίστις
ὑμῶν, καὶ πλεονάζει ἡ ἀγάπη ἑνὸς ἑκάστου πάντων
ὑμῶν εἰς ἀλλήλους, ὥστε ἡμᾶς αὐτοὺς ἐν ὑμῖν
καυχᾶσθαι ἐν ταῖς ἐκκλησίαις τοῦ θεοῦ ὑπὲρ
τῆς ὑπομονῆς ὑμῶν καὶ πίστεως, ἐν πᾶσι τοῖς
διωγμοῖς ὑμῶν, καὶ ταῖς θλίψεσιν αἷς ἀνέ/
χεσθε, ἔνδειγμα τῆς δικαίας κρίσεως τοῦ θεοῦ,
εἰς τὸ καταξιωθῆναι ὑμᾶς τῆς βασιλείας τοῦ θεοῦ
ὑπὲρ ἧς καὶ πάσχετε. εἴπερ δίκαιον παρὰ
θεῷ ἀνταποδοῦναι τοῖς θλίβουσιν ὑμᾶς
θλῖψιν, καὶ ὑμῖν τοῖς θλιβομένοις ἄνεσιν
μεθ' ἡμῶν, ἐν τῇ ἀποκαλύψει τοῦ κυρίου ΙΗ/
ΣΟΥ ἀπ' οὐρανοῦ, μετ' ἀγγέλων δυνάμεως αὐ/
τοῦ, ἐν πυρὶ φλογὸς, διδόντος ἐκδίκησιν τοῖς
μὴ εἰδόσι θεὸν, καὶ τοῖς μὴ ὑπακούουσι τῷ εὐ/
αγγελίῳ τοῦ κυρίου ἡμῶν ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ, οἵτι/
νες δίκην τίσουσιν, ὄλεθρον αἰώνιον, ἀπὸ προσώ
που τοῦ κυρίου, καὶ ἀπὸ τῆς δόξης τῆς ἰσχύος αὐτοῦ, ὅταν
ἔλθῃ ἐνδοξασθῆναι ἐν τοῖς ἁγίοις αὐτοῦ, καὶ θαυ
μασθῆναι ἐν πᾶσι τοῖς πιστεύσασιν, ὅτι ἐπι/
στεύθη τὸ μαρτύριον ἡμῶν ἐφ' ὑμᾶς ἐν τῇ ἡ/
μέρᾳ ἐκείνῃ, εἰς ὃ καὶ προσευχόμεθα πάντοτε
περὶ ὑμῶν, ἵνα ὑμᾶς ἀξιώσῃ τῆς κλήσεως ὁ θεὸς
ἡμῶν

AD THESSALONICENSES EPISTOLA SECVNDA

PAulus, & Syluanus, & Timotheus, eccleſiæ Theſſalonicenſium, in deo patre noſtro, & domino Ieſu Chriſto. Gratia ſit uobis & pax, a deo patre noſtro, & domino Ieſu Chriſto. Gratias agere debemus deo ſemper de uobis fratres, ut par eſt, quod uehemẽter augeſcit fides ueſtra, & exuberat mutua ueſtra omnium charitas, cuiuſq; in alterũ, adeo ut noſipſi in uobis gloriemur in eccleſijs dei, de tolerantia ueſtra, & fide, in omnibus perſecutionibus ueſtris, & afflictionibus, quas ſuſtinetis, documentum iuſti iudicij dei, in hoc ut digni habeamini regno dei, pro quo & patimini. Siquidẽ iuſtum eſt apud deum, reddere ijs qui affligunt uos afflictionem, & uobis qui affligimini relaxationem nobiſcũ, cum reuelabitur dominus Ieſus de cœlo, cũ angelis potentiæ ſuæ, in incendio flammæ, qui dat ultionem ijs, qui non nouerunt deum, & qui non obediũt euangelio domini noſtri Ieſu Chriſti, qui pœnã luent, interitum æternum, a facie domini, & a gloria fortitudinis illius, cum uenerit, ut glorificetur in ſanctis ſuis, & admirabilis fiat in omnibus credentibus, quod fides habita ſit teſtimõio noſtro erga uos, in die illo, ad quod & oramus ſemper p uobis, ut uos dignetur uocatione deus noſter

Digitized by Google

ἡμῶν, & πληρώσῃ πᾶσαν εὐδοκίαν ἀγαθωσύνης, καὶ ἔργον πίστεως ἐν δυνάμει, ὅπως ἐνδοξασθῇ τὸ ὄνομα τοῦ κυρίου ἡμῶν ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ ἐν ὑμῖν, καὶ ὑμεῖς ἐν αὐτῷ κατὰ τὴν χάριν τοῦ θεοῦ ἡμῶν καὶ κυρίου ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ. Ερωτῶμεν δὲ ὑμᾶς ἀδελφοὶ ὑπὲρ τῆς παρουσίας τοῦ κυρίου ἡμῶν ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ καὶ ἡμῶν ἐπισυναγωγῆς ἐπ' αὐτόν, εἰς τὸ μὴ ταχέως σαλευθῆναι ὑμᾶς ἀπὸ τοῦ νοὸς μήτε θροεῖσθαι, μήτε διὰ πνεύματος, μήτε διὰ λόγου, μήτε δι' ἐπιστολῆς ὡς δι' ἡμῶν, ὡς ὅτι ἐνέστηκεν ἡ ἡμέρα τοῦ ΧΡΙΣΤΟΥ. μή τις ὑμᾶς ἐξαπατήσῃ κατὰ μηδένα τρόπον, ὅτι ἐὰν μὴ ἔλθῃ ἡ ἀποστασία πρῶτον, καὶ ἀποκαλυφθῇ ὁ ἄνθρωπος τῆς ἁμαρτίας, ὁ υἱὸς τῆς ἀπωλείας, ὁ ἀντικείμενος καὶ ὑπεραιρόμενος ἐπὶ πάντα λεγόμενον θεὸν, ἢ σέβασμα, ὥστε αὐτὸν εἰς τὸν ναὸν τοῦ θεοῦ, ὡς θεὸν καθίσαι, ἀποδεικνύντα ἑαυτὸν ὅτι ἔστι θεός. οὐ μνημονεύετε ὅτι ἔτι ὢν πρὸς ὑμᾶς ταῦτα ἔλεγον ὑμῖν; καὶ νῦν τὸ κατέχον, οἴδατε, εἰς τὸ ἀποκαλυφθῆναι αὐτὸν ἐν τῷ ἑαυτοῦ καιρῷ. τὸ γὰρ μυστήριον ἤδη ἐνεργεῖται τῆς ἀνομίας, μόνον ὁ κατέχων ἄρτι ἕως ἐκ μέσου γένηται, καὶ τότε ἀποκαλυφθήσεται ὁ ἄνομος, ὃν ὁ κύριος ἀναλώσει τῷ πνεύματι τοῦ στόματος αὐτοῦ, καὶ καταργήσει τῇ ἐπιφανείᾳ τῆς παρουσίας αὐτοῦ, οὗ ἐστὶν ἡ παρουσία κατ' ἐνέργειαν τοῦ σατανᾶ ἐν πάσῃ δυνάμει καὶ σημείοις, καὶ τέρασι ψεύδους, καὶ ἐν πάσῃ ἀπάτῃ τῆς ἀδικίας ἐν τοῖς ἀπολλυμένοις, ἀνθ' ὧν τὴν ἀγάπην τῆς ἀληθείας οὐκ ἐδέξαντο, εἰς τὸ σωθῆναι αὐτούς, καὶ διὰ τοῦτο πέμψει αὐτοῖς ὁ θεὸς ἐνέργειαν πλάνης, εἰς τὸ πιστεῦσαι αὐτοὺς τῷ ψεύδει, ἵνα κριθῶσι πάντες οἱ μὴ πιστεύσαντες τῇ ἀληθείᾳ, ἀλλ' εὐδοκήσαντες τῇ ἀδικίᾳ. ἡμεῖς δὲ ὀφείλομεν εὐχαριστεῖν τῷ θεῷ πάντοτε περὶ ὑμῶν ἀδελφοὶ ἠγαπημένοι ὑπὸ κυρίου, ὅτι εἵλετο ὑμᾶς ὁ θεὸς ἀπαρχὴν εἰς σωτηρίαν ἐν ἁγιασμῷ πνεύματος

noſter, & compleat omne bonum propoſitum bonitatis, & opus fidei in potentia, ut illuſtretur nomẽ domini noſtri Ieſu Chriſti in uobis, & uos in illo, iuxta gratiã dei noſtri & domini Ieſu Chriſti.

II Rogamus autẽ uos fratres, per aduentum domini noſtri Ieſu Chriſti, & noſtri aggregationem in illũ, ne cito dimoueamini a mẽte, neq; turbemini, neq; per ſpiritum, neq; per ſermonem, neq; per epiſtolam, tanq; per nos miſſam, quaſi inſtet dies Chriſti, ne quis uos decipiat ullo modo, quoniam niſi uenerit defectio primũ, & reuelatus fuerit homo ille peccati, filius perditionis, qui eſt aduerſarius, & effertur aduerſus omnem, qui dicitur deus aut numen, adeo ut in tẽplo dei ſedeat, oſtentans ſeipſum eſſe deum. An non meminiſtis, quod cum adhuc eſſem apud uos, hæc dixerim uobis? Et nunc quid detineat ſcitis, nempe, ut ille reueletur in ſuo tempore. Nam myſteriũ nũc agit iniquitatis, tantum qui tenet, in præſentia tenet, donec e medio tollat, & tunc reuelabitur iniquus ille, quem dominus conficiet ſpiritu oris ſui, & abolebit apparitione aduentus ſui, cuius eſt aduentus ſecũdum operationem ſatanæ, in omni potentia, & ſignis, & prodigijs mendacij, & in omni deceptiõe iniuſticiæ, in ijs qui pereunt, pro eo qnod dilectionẽ ueritatis non receperunt, in hoc ut ſalui fierent. & propterea mittet illis deus efficaciã illuſionis, ut credant mendacio; ut iudicẽtur omnes qui non crediderunt ueritati, ſed approbauerunt iniuſticiam. Nos autem debem⁹ gratias agere deo ſemper de uobis fratres dilecti a dño, qd elegerit uos deus ab initio in ſalutẽ, in ſanctificatione

Digitized by Google

πνεύματος, καὶ πίστεως ἀληθείας, εἰς ὃ ἐκάλεσεν ὑμᾶς διὰ τοῦ εὐαγγελίου ἡμῶν, εἰς περιποίησιν δόξης τοῦ κυρίου ἡμῶν ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ. ἄρα οὖν ἀδελφοί, στήκετε καὶ κρατεῖτε τὰς παραδόσεις ἃς ἐδιδάχθητε, εἴτε διὰ λόγου, εἴτε δι' ἐπιστολῆς ἡμῶν, αὐτὸς δὲ ὁ κύριος ἡμῶν ΙΗΣΟΥΣ ΧΡΙΣΤΟΣ καὶ ὁ θεὸς καὶ πατὴρ ἡμῶν, ὁ ἀγαπήσας ἡμᾶς, καὶ δοὺς παράκλησιν αἰωνίαν, & ἐλπίδα ἀγαθὴν ἐν χάριτι. παρακαλέσαι ὑμῶν τὰς καρδίας, καὶ στηρίξαι ὑμᾶς ἐν παντὶ λόγῳ & ἔργῳ ἀγαθῷ. τὸ λοιπόν, προσεύχεσθε ἀδελφοὶ περὶ ἡμῶν, ἵνα ὁ λόγος τοῦ κυρίου τρέχῃ & δοξάζηται, καθὼς & πρὸς ὑμᾶς, & ἵνα ῥυσθῶμεν ἀπὸ τῶν ἀτόπων & πονηρῶν ἀνθρώπων. οὐ γὰρ πάντων ἡ πίστις, πιστὸς δέ ἐστιν ὁ κύριος, ὃς στηρίξει ὑμᾶς, & φυλάξει ἀπὸ τοῦ πονηροῦ. πεποίθαμεν δὲ ἐν κυρίῳ ἐφ' ὑμᾶς, ὅτι ἃ παραγγέλλομεν ὑμῖν, καὶ ποιεῖτε & ποιήσετε. ὁ δὲ κύριος κατευθύναι ὑμῶν τὰς καρδίας εἰς τὴν ἀγάπην τοῦ θεοῦ. καὶ εἰς τὴν ὑπομονὴν τοῦ ΧΡΙΣΤΟΥ. παραγγέλλομεν δὲ ὑμῖν ἀδελφοί, ἐν ὀνόματι τοῦ κυρίου ἡμῶν ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ στέλλεσθαι ὑμᾶς ἀπὸ παντὸς ἀδελφοῦ ἀτάκτως περιπατοῦντος, καὶ μὴ κατὰ τὴν παράδοσιν ἣν παρέλαβον παρ' ἡμῶν. αὐτοὶ γὰρ οἴδατε, πῶς δεῖ μιμεῖσθαι ἡμᾶς, ὅτι οὐκ ἠτακτήσαμεν ἐν ὑμῖν οὐδὲ δωρεὰν ἄρτον ἐφάγομεν παρά τινος, ἀλλὰ ἐν κόπῳ καὶ μόχθῳ, νύκτα καὶ ἡμέραν ἐργαζόμενοι πρὸς τὸ μὴ ἐπιβαρῆσαί τινα ὑμῶν. οὐχ ὅτι οὐκ ἔχομεν ἐξουσίαν ἀλλ' ἵνα ἑαυτοὺς τύπον δῶμεν ὑμῖν εἰς τὸ μιμεῖσθαι ἡμᾶς. καὶ γὰρ ὅτε ἦμεν πρὸς ὑμᾶς, τοῦτο παρηγγέλλομεν ὑμῖν, ὅτι εἴτις οὐ θέλει ἐργάζεσθαι, μηδὲ ἐσθιέτω. ἀκούομεν γάρ τινας περιπατοῦντας ἐν ὑμῖν ἀτάκτως μηδὲν ἐργαζομένους, ἀλλὰ περιεργαζομένους. τοῖς δὲ τοιούτοις παραγγέλλομεν

λομεν

EPISTOLA

spiritus, & fide ueritatis, ad quod uocauit uos per euangelium nostrum, in acquisitionem gloriæ domini nostri Iesu Christi. Itaq; fratres state, & tenete traditiones quas didicistis, siue p sermonē, siue per epistolam nostram, ipse uero dñs noster Iesus Christus, & deus, & pater noster, qui dilexit nos, & dedit consolationem æternam, & spem bonam in gratia, consoletur uestra corda, & stabiliat uos in omni sermōe & opere bono. III Quod superest, orate fratres pro nobis, ut sermo domini currat & glorificetur, sicut & apud uos, & ut eripiamur ab absurdis & peruersis hominibus. Non em̄ omnium est fides, sed fidelis est dñs, qui stabiliet uos, & custodiet a malo. Confidimus autē in domino de uobis, quod quæ præcipimus uobis, & facitis, & facietis. Porro dominus dirigat uestra corda in dilectionē dei, & ī expectationē Christi. Denunciamus autē uobis fratres, in nomine dñi nostri Iesu Christi, ut subducatis uos ab omni fratre, qui inordinate ambulat, & nō iuxta traditionem, quam accepit a nobis. Nam ipsi scitis, quomodo oporteat imitari nos, quoniam nō inordinate gessim9 nos inter uos, neq; gratis panē accepim9 a quoquā, sz in labore & sudore, nocte dieq; faciētes opus, ad hoc, ne cui uestrū essem9 oneri. Nō quod id nobis nō liceat, sed ut nosmetipsos formā exhiberemus uobis ad imitandum nos. Etem̄ cū essemus apud uos, hoc p̄cipiebamus uobis, qd si quis nollet operari, is nec ederet. Audim9 em̄ quosdā ambulantes inter uos inordinate, nihil operis faciētes, sed curiose agentes. Iis aūt qui sunt istiusmodi, denūcia-

mus

λομεν μὴ παρακαλῶμεν διὰ τ̃ κυρίου ἡμῶν ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ, ἵνα μετὰ ἡσυχίας ἐργαζόμενοι, τὸν ἑαυτ̃ ἄρτον ἐσθίωσιν. ὑμεῖς δὲ ἀδελφοί, μὴ ἐκκακήσητε καλοποιοῦντες, εἰ δέ τις οὐχ ὑπακούει τῷ λόγῳ ἡμῶν διὰ τ̃ ἐπιστολῆς, τοῦτον σημειῶσθε, & μὴ συναναμίγνυσθε αὐτῷ, ἵνα ἐντραπῇ, & μὴ ὡς ἐχθρὸν ἡγεῖσθε, ἀλλὰ νουθετεῖτε ὡς ἀδελφόν. αὐτὸς δὲ ὁ κύριος τ̃ εἰρήνης δώῃ ὑμῖν τὴν εἰρήνην διαπαντὸς ἐν παντὶ τρόπῳ. ὁ κύριος μετὰ πάντ̃ ὑμ̃. ὁ ἀσπασμὸς τῇ ἐμῇ χειρὶ Παύλου. ὅ ἐστι σημεῖον ἐν πάσῃ ἐπιστολῇ. οὕτως γράφω. ἡ χάρις τ̃ κυρίου ἡμῶν ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ, μετὰ πάντων ὑμῶν. Αμὴν. Ἐγράφη ἀπὸ Αθηνῶν.

mus & obsecram⁹, p dñm nostrũ Iesum Christũ, ut cũ quiete operãtes, suũ ipsoꝝ panẽ edant. Vos autẽ fratres, ne defatigemini in bñfaciẽdo. Qꝛ si quis nõ obedit sermoni nostro, hunc p epl̃am indicate, & ne cõmerciũ habeatis cũ illo, ut pudore suffũdat̃, & ne uelut inimicũ habeatis sed admonete ut fratrẽ. Ipse aũt dñs pacis det uobis pacẽ, semper omnibus modis. Dñs sit cum omnibus uobis. Salutatio mea manu Pauli, quod est signum in omni epl̃a. Ita scribo. Gratia dñi nostri Iesu Christi, sit cũ oibus uobis. Amẽ. Missa fuit ex Athenis.

ΥΠΟΘΕΣΙΣ ΤΗΣ ΠΡΟΣ ΤΙΜΟΘΕΟΝ ΠΡΩΤΗΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗΣ.

ΤΑΥΤΗΝ ἐπιστέλλει ἀπὸ Μακεδονίας. ἦδε πρόφασις τ̃ ἐπιστολῆς αὕτη. ὧν τῇ ἐφέσῳ τινὲς ἑτεροδιδασκαλεῖν, & ἀπατᾶν τοὺς ἀκεραίους προφάσει τ̃ νόμου. ἔτι δὲ μαθὼν ὁ ἀπόστολος, πορεύεσθαι αὐτὸν Τιμόθεον ἐκεῖ προσμεῖναι πρὸς διόρθωσιν αὐτ̃. γράφει δὲ τ̃ ἐπιστολήν, μὴ πρῶτον μὲν ὑπομιμνήσκει Τιμόθεον, εἰδότα τ̃ ὧν ΧΡΙΣΤΩ πίστιν, διδάσκων αὐτὸν περὶ τ̃ νόμου κωλύειν τοὺς παρὰ τ̃ ὀρθὴν διδασκαλίαν λαλοῦντας, ἐπιτιμᾶν τε αὐτούς. & γνώμην & ἀνεξικάκον & ἐλεξάνδρου ναυαγήσαντας περὶ τὴν πίστιν παραδῶσι τ̃ σατανᾶ, ἵνα παιδευθῶσι μὴ βλασφημεῖν. ταῦτα ὑπομνήσας, λοιπὸν διατάσσει αὐτῷ κανόνας ἐκκλησιαστικούς, περὶ προσευχῆς, πῶς χρὴ πρῶτον, καὶ περί τινων δεῖ προσεύχεσθαι, περὶ τοῦ σιγᾶν ὧν ἐκκλησίας τὰς γυναῖκας, καὶ μᾶλλον μανθάνειν, & μὴ διδάσκειν αὐτὰς. περὶ ἐπισκόπων μὴ πρεσβυτέρων, χρὴ διακόνους, πῶς καὶ οἵους εἶναι δεῖ τοὺς καθισαμένους. περὶ τῶν ὧν τῇ ἐκκλησίᾳ χηρῶν, ἀπὸ πόσων ἐτῶν χρὴ ταύτας κατελέγεσθαι, χρὴ ὁποίας αὐτὰς εἶναι δεῖ, & πῶς αὐταῖς δεῖ προσέχειν πρὸς τ̃ σοφρονεῖν τοὺς νεωτέρους, μὴ γήμειν μᾶλλον, μὴ μὲν ἀργῶς ζῆν, πρὸς τ̃ πρᾶσσειν τοῦτο πλείονας, μὴ ὑφιλοφρονεῖν, μηδὲ ἐλπίζειν ἐπὶ πλοῦτον, πρὸς τοῦτο διατάξαμενος προτρέπεται αὐτ̃ ταῦτα διδάσκειν, μὴ μηκέτι ὑποπτεύειν. προσέχειν δὲ ἑαυτῷ μὴ τῇ διδασκαλίᾳ, εἰδότα, ἔσεσθαι καιροὺς ἐν οἷς ἀποστήσονταί τινες τ̃ πίστεως, διδάξας καθαρὰ εἶναι μὴ τὰ βρώματα μὴ πρᾶσσειν αὐτῷ ἐκτρέπεσθαι τὰς ἐκφιλονείκους γενεαλογίας, ὡς Γεβήλους, ἐφ' οἷς τινες καυχώμενοι ἠστόχησαν τ̃ πίστεως, οὗ τέλος τ̃ ἐπιστολῆς

TImotheũ instruit & docet de ordinatione episcopatus, & diaconij, & oĩs ecclesiasticæ disciplinæ scribens ei a Laodicia p Tychicũ diaconẽ.

ΠΡΟΣ ΤΙΜΟΘΕΟΝ ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΠΡΩΤΗ

ΠΑΥΛΟΣ ἀπόστολος ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ κατ' ἐπιταγὴν θεοῦ σωτῆρος ἡμῶν, & κυρίου ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ, τ̃ ἐλπίδος ἡμῶν, γνησίῳ

AD TIMOTHEVM EPISTOLA. I.

PAulus apostol⁹ Iesu Christi, iuxta delegationem dei saluatoris nostri, & domini Iesu Christi, qui est spes nostra, Timotheo germa-

σίῳ τέκνῳ ἐν πίστει. χάρις, ἔλεος, εἰρήνη, ἀπὸ θεοῦ πατρὸς ἡμῶν, καὶ κυρίου ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ τοῦ κυρίου ἡμῶν. καθὼς παρεκάλεσά σε προσμεῖναι ἐν Ἐφέσῳ, πορευόμενος εἰς Μακεδονίαν, ἵνα παραγγείλῃς τισὶ μὴ ἑτεροδιδασκαλεῖν, μηδὲ προσέχειν μύθοις καὶ γενεαλογίαις ἀπεράντοις, αἵτινες ζητήσεις παρέχουσι μᾶλλον, ἢ οἰκοδομίαν θεοῦ τὴν ἐν πίστει. τὸ δὲ τέλος τῆς παραγγελίας ἐστὶν, ἀγάπη ἐκ καθαρᾶς καρδίας, καὶ συνειδήσεως ἀγαθῆς, καὶ πίστεως ἀνυποκρίτου. ὧν τινες ἀστοχήσαντες, ἐξετράπησαν εἰς ματαιολογίαν, θέλοντες εἶναι νομοδιδάσκαλοι. μὴ νοοῦντες, ἃ λέγουσι, μηδὲ περὶ τίνων διαβεβαιοῦνται. οἴδαμεν δὲ ὅτι καλὸς ὁ νόμος, ἐάν τις αὐτῷ νομίμως χρῆται. εἰδὼς τοῦτο, ὅτι δικαίῳ νόμος οὐ κεῖται, ἀνόμοις δὲ καὶ ἀνυποτάκτοις ἀσεβέσι καὶ ἁμαρτωλοῖς, ἀνοσίοις καὶ βεβήλοις, πατρολῴαις, καὶ μητρολῴαις, ἀνδροφόνοις, πόρνοις, ἀρσενοκοίταις, ἀνδραποδισταῖς, ψεύσταις, ἐπιόρκοις, καὶ εἴ τι ἕτερον τῇ ὑγιαινούσῃ διδασκαλίᾳ ἀντίκειται, κατὰ τὸ εὐαγγέλιον τῆς δόξης τοῦ μακαρίου θεοῦ, ὃ ἐπιστεύθην ἐγώ. καὶ χάριν ἔχω τῷ ἐνδυναμώσαντί με ΧΡΙΣΤΩ ΙΗΣΟΥ τῷ κυρίῳ ἡμῶν, ὅτι πιστόν με ἡγήσατο, θέμενος εἰς διακονίαν, τὸν πρότερον ὄντα βλάσφημον καὶ διώκτην, καὶ ὑβριστήν, ἀλλὰ ἠλεήθην, ὅτι ἀγνοῶν ἐποίησα, ἐν ἀπιστίᾳ, ὑπερεπλεόνασε δὲ ἡ χάρις τοῦ κυρίου ἡμῶν μετὰ πίστεως καὶ ἀγάπης, τῆς ἐν ΧΡΙΣΤΩ ΙΗΣΟΥ. πιστὸς ὁ λόγος, καὶ πάσης ἀποδοχῆς ἄξιος, ὅτι ΧΡΙΣΤΟΣ ΙΗΣΟΥΣ ἦλθεν εἰς τὸν κόσμον ἁμαρτωλοὺς σῶσαι, ὧν πρῶτός εἰμι ἐγώ, ἀλλὰ διὰ τοῦτο ἠλεήθην, ἵνα ἐν ἐμοὶ πρώτῳ ἐνδείξηται ΙΗΣΟΥΣ ΧΡΙΣΤΟΣ τὴν πᾶσαν μακροθυμίαν, πρὸς ὑπο-

no filio i fide, Gratia, misericordia, pax, a deo patre nostro, & dño Iesu Christo, dño nostro. Quēadmodū rogaui te, ut remaneres Ephesi, cū pficiscerer in Macedoniā, ita facito, ut denuncies qbusdā, ne diuersā sequātur doctrinā, nec attendant fabulis & genealogijs nūcq; finiendis, q̄ q̄stiones p̄bent magis cq; ædificationem dei in fide. Porro finis præcepti, est charitas de puro corde, & conscientia bona & fide non simulata, a quibus quod aberrarunt quidam, deflexerunt ad uaniloquium, uolentes esse legis doctores, nō intelligentes quæ loquuntur, neq; de quibus asseuerant. Scimus autē qd bona sit lex, si quis ea legitime utatur, sciens illud, quod iusto lex nō sit posita, sed iniustis, & inobsequentibus, impijs & peccatoribus, irreuerentibus & pphanis, patricidis, & matricidis, homicidis, scortatoribus, masculorum concubitoribus, plagiarijs, mendacib9, periuris, & si quid aliud est, quod sanæ doctrinæ aduersetur, secundum euangeliū gloriæ bti dei, qd concreditū est mihi, & gratiā habeo deo, q me potētē reddidit Christo Iesu dño nostrō, quia fidelē me iudicauit, ponēdo in ministeriū, q prius erā blasphem9, & psecutor, & uiolētus, sed & misericordiā adept9 sū, quod ignorās fecerim in incredulitate. Exuberauit aūt supra modū gratia dñi nostri, cū fide & dilectiōe quæ est i Christo Iesu. Certus sermo & dignus quē modis oibus amplectamur, quod Christ9 Iesus uenit in mundū, ut pctōres saluos faceret, quoz primus sū ego. Verū ideo misericordiā sū adept9, ut i me primo ostēderet Iesus Christ9 oēm lōganimitatē ad exprimē-

dum

προς ὑποτύπωσιν τῶν μελλόντων πιστεύειν ἐπ' αὐτῷ εἰς ζωὴν αἰώνιον. τῷ δὲ βασιλεῖ τῶν αἰώνων ἀφθάρτῳ, ἀοράτῳ μόνῳ σοφῷ θεῷ, τιμὴ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν.

ταύτην τὴν παραγγελίαν παρατίθεμαί σοι τέκνον τιμόθεε, κατὰ τὰς προαγούσας ἐπί σε προφητείας, ἵνα στρατεύῃ ἐν αὐταῖς τὴν καλὴν στρατείαν, ἔχων πίστιν καὶ ἀγαθὴν συνείδησιν, ἣν τινες ἀπωσάμενοι περὶ τὴν πίστιν ἐναυάγησαν, ὧν ἐστιν ὑμέναιος καὶ ἀλέξανδρος, οὓς παρέδωκα τῷ σατανᾷ, ἵνα παιδευθῶσι μὴ βλασφημεῖν. παρακαλῶ οὖν πρῶτον, πάντων ποιεῖσθαι δεήσεις, προσευχὰς, ἐντεύξεις, εὐχαριστίας ὑπὲρ πάντων ἀνθρώπων, ὑπὲρ βασιλέων, καὶ πάντων τῶν ἐν ὑπεροχῇ ὄντων, ἵνα ἤρεμον καὶ ἡσύχιον βίον διάγωμεν ἐν πάσῃ εὐσεβείᾳ καὶ σεμνότητι. τοῦτο γὰρ καλὸν καὶ ἀπόδεκτον ἐνώπιον τοῦ σωτῆρος ἡμῶν θεοῦ, ὃς πάντας ἀνθρώπους θέλει σωθῆναι, καὶ εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἐλθεῖν. εἷς γὰρ θεὸς, εἷς καὶ μεσίτης θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, ἄνθρωπος ΧΡΙΣΤΟΣ ΙΗΣΟΥΣ, ὁ δοὺς ἑαυτὸν ἀντίλυτρον ὑπὲρ πάντων τὸ μαρτύριον καιροῖς ἰδίοις, εἰς ὃ ἐτέθην ἐγὼ κήρυξ καὶ ἀπόστολος, ἀλήθειαν λέγω ἐν ΧΡΙΣΤΩ, οὐ ψεύδομαι, διδάσκαλος ἐθνῶν ἐν πίστει καὶ ἀληθείᾳ. βούλομαι οὖν προσεύχεσθαι τοὺς ἄνδρας ἐν παντὶ τόπῳ, ἐπαίροντας ὁσίους χεῖρας, χωρὶς ὀργῆς καὶ διαλογισμοῦ. ὡσαύτως καὶ τὰς γυναῖκας ἐν καταστολῇ κοσμίῳ, μετὰ αἰδοῦς καὶ σωφροσύνης κοσμεῖν ἑαυτὰς, μὴ ἐν πλέγμασιν, ἢ χρυσῷ, ἢ μαργαρίταις, ἢ ἱματισμῷ πολυτελεῖ, ἀλλ' ὃ πρέπει γυναιξὶν, ἐπαγγελλομέναις θεοσέβειαν δι' ἔργων ἀγαθῶν. γυνὴ ἐν ἡσυχίᾳ μανθανέτω ἐν πάσῃ ὑποταγῇ. γυναικὶ δὲ διδάσκειν οὐκ ἐπιτρέπω, οὐδὲ αὐθεντεῖν ἀνδρὸς

exemplar ijs, qui crediturí eſſent in ſe, in uitam æternam. Regi autem ſæculorum immortali, inuiſibili, ſoli ſapienti deo, honor, gloria, in ſæcula ſæculorum. Amen. Hoc præceptum commendo tibi fili Timothee, iuxta prophetias quæ de te præceſſerunt, ut milites in eis bonam militiam, habens fidem & bonam conſcientiam, qua repulſa nonnulli, circa fidem naufragium fecerunt, quorum de numero eſt Hymeneus, & Alexander, quos tradidi ſatanæ, ut diſcant nō maledicere.

Adhortor igitur, ut ante omnia fiant II
deprecationes, orationes, interpellationes, gratiarum actiones, pro omnibus hominibus, pro regibus, & omnibus in eminentia conſtitutis, ut placidā ac quietam uitam degamus, in omni pietate & honeſtate. Nam hoc bonum eſt & acceptum coram ſaluatore noſtro Deo, qui cunctos homines uult ſaluos fieri, & ad agnitionem ueritatis uenire. Vnus enim deus, unus & mediator dei & hominum, homo Chriſtus Ieſus, qui dedit ſemetipſum precium redemptionis pro omnibus, teſtimonium temporibus ſuis, in quod poſitus ſum ego preco & apoſtolus, doctor gentium in fide & ueritate. Volo igitur orare uiros in omni loco, ſuſtollentes puras manus, abſq; ira & diſceptatione. Conſimiliter & mulieres in amictu modeſto, cum uerecundia & caſtitate ornare ſemetipſas, non in tortis crinibus aut auro, aut unionibus, aut ueſtitu ſumptuoſo, ſed quod decet mulieres, profitentes pietatem per opera bona. mulier in ſilentio diſcat, in omni ſubiectione. mulieri uero docere nō permitto, neq; autoritatem uſurpare in uiros

ἀνδρὸς, ἀλλ' εἶναι ἐν ἡσυχίᾳ. Ἀδὰμ γὰρ πρῶτος ἐπλάσθη, εἶτα Εὔα, καὶ Ἀδὰμ οὐκ ἠπατήθη, ἡ δὲ γυνὴ ἀπατηθεῖσα ἐν παραβάσει γέγονε, σωθήσεται δὲ διὰ τῆς τεκνογονίας, ἐὰν μείνωσιν ἐν πίστει καὶ ἀγάπῃ καὶ ἁγιασμῷ, μετὰ σωφροσύνης. Πιστὸς ὁ λόγος, εἴτις ἐπισκοπῆς ὀρέγεται, καλοῦ ἔργου ἐπιθυμεῖ. δεῖ οὖν τὸν ἐπίσκοπον ἀνεπίληπτον εἶναι, μιᾶς γυναικὸς ἄνδρα, νηφάλιον, σώφρονα, κόσμιον, φιλόξενον, διδακτικόν, μὴ πάροινον, μὴ πλήκτην, μὴ αἰσχροκερδῆ, ἀλλ' ἐπιεικῆ, ἄμαχον, ἀφιλάργυρον, τοῦ ἰδίου οἴκου καλῶς προϊστάμενον, τέκνα ἔχοντα ἐν ὑποταγῇ, μετὰ πάσης σεμνότητος, εἰδέτις τοῦ ἰδίου οἴκου προστῆναι οὐκ οἶδε, πῶς ἐκκλησίας θεοῦ ἐπιμελήσεται; μὴ νεόφυτον, ἵνα μὴ τυφωθεὶς εἰς κρῖμα ἐμπέσῃ τοῦ διαβόλου. δεῖ δὲ αὐτὸν, καὶ μαρτυρίαν καλὴν ἔχειν ἀπὸ τῶν ἔξωθεν, ἵνα μὴ εἰς ὀνειδισμὸν ἐμπέσῃ καὶ παγίδα τοῦ διαβόλου. Διακόνους ὡσαύτως, σεμνούς, μὴ δίλόγους, μὴ οἴνῳ πολλῷ προσέχοντας, μὴ αἰσχροκερδεῖς, ἔχοντας τὸ μυστήριον τῆς πίστεως ἐν καθαρᾷ συνειδήσει, καὶ δοκιμαζέσθωσαν πρῶτον, εἶτα διακονείτωσαν ἀνέγκλητοι ὄντες. γυναῖκας ὡσαύτως σεμνάς, μὴ διαβόλους, νηφαλέους, πιστὰς ἐν πᾶσι. διάκονοι ἔστωσαν, μιᾶς γυναικὸς ἄνδρες, τέκνων καλῶς προϊσταμένων καὶ τῶν ἰδίων οἴκων.

Οἱ γὰρ καλῶς διακονήσαντες, βαθμὸν ἑαυτοῖς καλὸν περιποιοῦνται, καὶ πολλὴν παῤῥησίαν ἐν πίστει τῇ ἐν ΧΡΙΣΤΩ ΙΗΣΟΥ. Ταῦτά σοι γράφω ἐλπίζων ἐλθεῖν πρός σε τάχιον. ἐὰν δὲ βραδύνω, ἵνα εἰδῇς πῶς δεῖ ἐν οἴκῳ θεοῦ ἀναστρέφεσθαι, ἥτις ἐστὶν ἐκκλησία θεοῦ ζῶντος, στῦλος καὶ ἑδραίωμα τῆς ἀληθείας, καὶ ὁμολογουμένως μέγα ἐστὶ τὸ τῆς εὐσεβείας

uiros, sed esse in silentio. Adam enim prior formatus est, deinde Eua, & Adam nó fuit deceptus, sed mulier decepta in prævaricatione fuit. Salua fiet autem per generationem liberorum, si manserint in fide & dilectione, & sanctificatione cum castitate. Indubitatus sermo. Si quis episcopi munus appetit, honestũ opus desyderat. Oportet igitur episcopũ irreprehensibilẽ esse, unius uxoris maritũ, uigilãtem, sobriũ, modestũ, hospitalẽ, aptũ ad docendũ, nó uinolentũ, nó percussorẽ, nó turpiter lucri cupidũ, sed æquũ, alienũ a pugnis, alienũ ab auaricia, q̃ suæ domui bene p̃sit, q̃ liberos habeat in subiectióe, cũ omni reuerẽtia. Q̃ si quis propriæ domui p̃esse nó nouit, quomodo ecclesiam dei curabit? Nó nouiciũ, ne inflatus in iudiciũ incidat calũniatoris. Oportet aũt illũ & bonũ habere testimoniũ, ab extraneis, ne in probrum incidat, & laqueum calumniatoris. Ministros itidem cópositos, non bilingues, sobrios, non multo uino deditos, non turpiter lucri auidos, habentes mysterium fidei, in pura conscientia, atq̃ hi probentur prius, deinde ministrent sic ut nemo possit illos criminari. Vxores similiter modestas, non calumniosas, sobrias, fidas in omnibus. Diaconi sint unius uxoris mariti, qui liberis recte præsint, & propriis familiis. Nam qui bene ministrauerint, gradum sibi bonum acquirunt, & multã libertatem in fide, quæ est in Christo Iesu. Hæc tibi scribo, sperans fore, ut ueniã ad te cito. Q̃ si tardius uenero, ut noris quomodo oporteat í domo dei uersari, q̃ est ecclesia dei uiuẽtis, colũna & basis ueritatis, & citra cõtrouersiã magnum est

III

pietatis

εὐσεβείας μυστήριον. θεὸς ἐφανερώθη ἐν σαρκί, ἐδικαιώθη ἐν πνεύματι, ὤφθη ἀγγέλοις, ἐκηρύχθη ἐθνεσιν, ἐπιστεύθη ἐν κόσμῳ, ἀνελήφθη ἐν δόξῃ. Τὸ δὲ πνεῦμα ῥητῶς λέγει, ὅτι ἐν ὑστέροις καιροῖς, ἀποστήσονταί τινες τῆς πίστεως, προσέχοντες πνεύμασι πλάνοις καὶ διδασκαλίαις δαιμονίων, ἐν ὑποκρίσει ψευδολόγων, κεκαυτηριασμένων τὴν ἰδίαν συνείδησιν, κωλυόντων γαμεῖν, ἀπέχεσθαι βρωμάτων, ἃ ὁ θεὸς ἔκτισεν, εἰς μετάλημψιν μετὰ εὐχαριστίας τοῖς πιστοῖς καὶ ἐπεγνωκόσι τὴν ἀλήθειαν, ὅτι πᾶν κτίσμα θεοῦ, καλὸν καὶ οὐδὲν ἀπόβλητον, μετὰ εὐχαριστίας λαμβανόμενον. ἁγιάζεται γὰρ διὰ λόγου θεοῦ καὶ ἐντεύξεως. ταῦτα ὑποτιθέμενος τοῖς ἀδελφοῖς, καλὸς ἔσῃ διάκονος ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ, ἐντρεφόμενος τοῖς λόγοις τῆς πίστεως, καὶ τῆς καλῆς διδασκαλίας, ᾗ παρηκολούθηκας, τοὺς δὲ βεβήλους καὶ γραώδεις μύθους παραιτοῦ, γύμναζε δὲ σεαυτὸν πρὸς εὐσέβειαν. ἡ γὰρ σωματικὴ γυμνασία πρὸς ὀλίγον ἐστὶν ὠφέλιμος, ἡ δὲ εὐσέβεια πρὸς πάντα ὠφέλιμός ἐστιν, ἐπαγγελίαν ἔχουσα ζωῆς τῆς νῦν, καὶ τῆς μελλούσης. πιστὸς ὁ λόγος, καὶ πάσης ἀποδοχῆς ἄξιος. εἰς τοῦτο γὰρ καὶ κοπιῶμεν καὶ ὀνειδιζόμεθα, ὅτι ἠλπίκαμεν ἐπὶ θεῷ ζῶντι, ὅς ἐστι σωτὴρ πάντων ἀνθρώπων, μάλιστα πιστῶν. παράγγελλε ταῦτα καὶ δίδασκε. μηδείς σου τῆς νεότητος καταφρονείτω, ἀλλὰ τύπος γίνου τῶν πιστῶν ἐν λόγῳ, ἐν ἀναστροφῇ, ἐν ἀγάπῃ, ἐν πνεύματι, ἐν πίστει, ἐν ἁγνείᾳ. ἕως ἔρχομαι, πρόσεχε τῇ ἀναγνώσει τῇ παρακλήσει, τῇ διδασκαλίᾳ. μὴ ἀμέλει τοῦ ἐν σοὶ χαρίσματος, ὃ ἐδόθη σοι διὰ προφητείας, μετὰ ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν τοῦ πρεσβυτερίου. ταῦτα μελέτα, ἐν τούτοις ἴσθι, ἵνα σου ἡ προκοπὴ φανερὰ ᾖ ἐν πᾶσιν, ἔπεχε σεαυτῷ καὶ τῇ διδασκαλίᾳ. ἐπίμενε αὐτοῖς, τοῦτο γὰρ ποιῶν, καὶ σεαυτὸν σώσεις καὶ τοὺς ἀκούοντάς σου.

πρεσβυτέρῳ

pietatis myſteriũ. Deꝰ manifeſtatus eſt in carne, iuſtificatus ẽ in ſpũ, uiſus ẽ angelis, ꝓdicatus ẽ gẽtibꝰ, fides illi habita eſt i mũdo, receptus eſt i gloria. Spũs aũt certo loquit, qd i poſterioribꝰ tpibus, deſciſcẽt quidã a fide attẽdẽtes ſpiritibus ipoſtoribꝰ, & doctrinis dæmoniox, in ſimulatione falſiloquox, cauterio notatã habentium conſcientiã, prohibentiũ contra here matrimoniũ, iubẽtiũ abſtinere a cibis, q̃ deus creauit ad ſumẽdũ cũ gratiarũ actione fidelibus, & ijs qui cognouerunt ueritatem, quod quicquid creauit deus, bonũ ſit, & nihil reiiciendũ, ſi cum gratiarum actione ſumatur. ſanctificatur enim ꝑ uerbũ dei, & orationẽ. De his, ſi cõmonefeceris fratres, bonꝰ eris miniſter Ieſu Chriſti, enutritꝰ in ſermonibꝰ fidei, & bona doctrina, quã uſq; ſecutꝰ es. . Cæterũ ꝓphanas & aniles fabulas reiice, ſed exerce temetipſũ ad pietatẽ. Nã corpalis exercitatio, paululũ habet utilitatis, at pietas ad oĩa utilis ẽ, ut q̃ ꝓmiſſiões habeat uitæ ꝓſentis & futuræ. Indubitatꝰ ſermo dignuſq; qui oĩbus modis accipiat. Nã in hoc & laboramus & ꝓbris afficimur, quod ſpem fixã habemus in deo uiuẽte, q̃ eſt ſaluator oĩum hoĩm, maxime fidelium. Præcipe hæc & doce. nemo tuã iuuẽtutẽ deſpiciat, ſed eſto forma fideliũ, i ſermone, in cõuerſatiõe, in dilectiõe, i ſpũ, in fide, in puritate. Donec uenero attẽde lectiõi, exhortatiõi, doctrinæ. Ne neglexeris qd i te eſt donũ, qd datũ ẽ tibi ꝓphetiã, cũ ipoſitione manuũ, autoritate ſacerdotij. Hæc exerce, in his eſto, ut tuus ꝓfectus, manifeſtatꝰ ſit in oĩbus, attẽde tibi ipſi, & doctrinæ. Perſiſte i his. Nã id ſi feceris, teipſũ ſeruabis, & eoſq; te audierint.

Seniorem

Digitized by Google

πρεσβυτέρῳ μὴ ἐπιπλήξῃς, ἀλλὰ παρακάλει ὡς πατέρα, νεωτέρους, ὡς ἀδελφούς, πρεσβυτέρας ὡς μητέρας, νεωτέρας ὡς ἀδελφὰς, ἐν πάσῃ ἁγνείᾳ. Χήρας τίμα, τὰς ὄντως χήρας. εἰ δέ τις χήρα τέκνα ἢ ἔκγονα ἔχει, μανθανέτωσαν πρῶτον τὸν ἴδιον οἶκον εὐσεβεῖν, καὶ ἀμοιβὰς ἀποδιδόναι τοῖς προγόνοις. τοῦτο γάρ ἐστι καλὸν καὶ ἀποδεκτὸν ἐνώπιον τοῦ θεοῦ. ἡ δὲ ὄντως χήρα καὶ μεμονωμένη, ἤλπικεν ἐπὶ τὸν θεὸν, καὶ προσμένει ταῖς δεήσεσι, καὶ ταῖς προσευχαῖς νυκτὸς καὶ ἡμέρας. ἡ δὲ σπαταλῶσα, ζῶσα τέθνηκεν. καὶ ταῦτα παράγγελλε, ἵνα ἀνεπίληπτοι ὦσιν. εἰ δέ τις τῶν ἰδίων καὶ μάλιστα οἰκείων οὐ προνοεῖ, τὴν πίστιν ἤρνηται, καὶ ἔστιν ἀπίστου χείρων. Χήρα καταλεγέσθω, μὴ ἔλαττον ἐτῶν ἑξήκοντα, γεγονυῖα ἑνὸς ἀνδρὸς γυνή, ἐν ἔργοις καλοῖς μαρτυρουμένη, εἰ ἐτεκνοτρόφησεν, εἰ ξενοδόχησεν, εἰ ἁγίων πόδας ἔνιψεν, εἰ θλιβομένοις ἐπήρκεσεν, εἰ παντὶ ἔργῳ ἀγαθῷ ἐπικολούθησεν. νεωτέρας δὲ χήρας παραιτοῦ. ὅταν γὰρ καταστρηνιάσωσι τοῦ ΧΡΙΣΤΟΥ, γαμεῖν θέλουσιν, ἔχουσαι κρῖμα, ὅτι τὴν πρώτην πίστιν ἠθέτησαν. ἅμα δὲ καὶ ἀργαὶ μανθάνουσιν περιέρχεσθαι τὰς οἰκίας, οὐ μόνον δὲ ἀργαί, ἀλλὰ καὶ φλύαροι καὶ περίεργοι, λαλοῦσαι τὰ μὴ δέοντα. βούλομαι οὖν νεωτέρας γαμεῖν, τεκνογονεῖν, οἰκοδεσποτεῖν, μηδεμίαν ἀφορμὴν διδόναι τῷ ἀντικειμένῳ, λοιδορίας χάριν. ἤδη γάρ τινες ἐξετράπησαν, ὀπίσω τοῦ σατανᾶ. εἴτις πιστὸς, ἢ πιστὴ ἔχει χήρας, ἐπαρκείτω αὐταῖς, καὶ μὴ βαρείσθω ἡ ἐκκλησία, ἵνα ταῖς ὄντως χήραις ἐπαρκέσῃ. οἱ καλῶς προεστῶτες πρεσβύτεροι, διπλῆς τιμῆς ἀξιούσθωσαν, μάλιστα οἱ κοπιῶντες ἐν λόγῳ & διδασκαλίᾳ. λέγει γὰρ ἡ γραφή, βοῦν ἀλοῶντα οὐ φιμώσεις, καὶ ἄξιος ὁ ἐργάτης τοῦ μισθοῦ αὐτ

Seniorẽ ne increpes, sed obsecres ut patrem, iuniores ut frẽs, mulieres natu grandiores, ut matres. Iuniores ut sorores, in omni castitate. Viduas honora, q̃ uere uiduæ sũt. Q; si qua uidua liberos aut nepotes habet, discant primũ ꝓpriã domũ pie tractare, & uicẽ repẽdere ꝓgenitoribꝰ. Hoc em̃ est honestũ & acceptũ corã deo. Porro q̃ uere uidua est & desolata, sperat in deo, & pseuerat in orationibꝰ, & precationibus noctu dieq;. Porro q̃ in delitijs uersat, uiuẽs mortua est. & hæc p̃cipe, ut irreprehensibiles sint. Q; si qua suis & maxime familiaribus nõ ꝓuidet, fidẽ abnegauit, & est infideli deterior. Vidua allegatur, nõ minor annis sexaginta, q̃ fuerit uniꝰ uiri uxor, in operis bonis, hoim testimonio cõprobata, si filios educauit, si fuit hospitalis, si sanctorum pedes lauit, si afflictis subministrauit, si in omni opere bono fuit assidua. Porro iuniores uiduas reijce. Cũ em̃ lasciuire cœperint aduersus Christũ, nubere uolũt, habẽtes cõdẽnationẽ, qd primã fidẽ reiecerint. Simul aũt, & ociosæ discũt circũire domos. Nõ solũ aũt ociosæ, uerũ etiã garrulæ & curiosæ, loquẽtes q̃ nõ oportet. Volo igitur iuniores nubere, liberos gignere, domum administrare, nullã occasionẽ dare aduersario, ut habeat maledicẽdi causã, iam enim nonnullæ deflexerunt, secutæ satanam. Q; si quis fidelis, aut si qua fidelis habet uiduas, suppeditet illis, & nõ oneretur ecclesia, ut ijs quæ uere uiduæ sunt, suppeditet. Qui bene præsunt presbyteri, duplici honore digni habeantur, maxime ij, qui laborãt in uerbo & doctrina. Dicit em̃ scriptura, boui trituranti, nõ obligabis os, & dignꝰ est operarius mercede sua

Digitized by Google

θδ ἀνέ. μὴ πρεσβυτέρου κατηγορίαν μὴ πα
ρὰ δέχου, ἐκτὸς, εἰ μὴ ἐπὶ δύο ἢ τριῶν μαρτύρων.
τοὺς ἁμαρτάνοντας ἐνώπιον πάντων ἔλεγ
χε, ἵνα καὶ οἱ λοιποὶ φόβον ἔχωσι. Διαμαρ
τύρομαι ἐνώπιον τοῦ θεοῦ καὶ κυρίου ΙΗΣΟΥ
ΧΡΙΣΤΟΥ, καὶ τῶν ἐκλεκτῶν ἀγγέλων, ἵνα
ταῦτα φυλάξῃς χωρὶς προκρίματος, μηδὲν
ποιῶν κατὰ πρόσκλισιν. Χεῖρας ταχέως μηδε
νὶ ἐπιτίθει, μηδὲ κοινώνει ἁμαρτίαις ἀλλοτρίαις
σεαυτὸν ἁγνὸν τήρει. μηκέτι ὑδροπότει, ἀλλὰ
οἴνῳ ὀλίγῳ χρῶ, διὰ τὸν στόμαχόν σου, καὶ τὰς
πυκνάς σου ἀσθενείας. Τινῶν ἀνθρώπων αἱ ἁ
μαρτίαι πρόδηλοί εἰσι, προάγουσαι εἰς κρί
σιν, τισὶ δὲ καὶ ἐπακολουθοῦσι, ὡσαύτως καὶ τὰ
καλὰ ἔργα πρόδηλα ὄντα, καὶ τὰ ἄλλως ἔχον
τα κρυβῆναι οὐ δύανται. Ὅσοι εἰσὶν ὑπὸ
ζυγὸν δοῦλοι, τοὺς ἰδίους δεσπότας πάσης
τιμῆς ἀξίους ἡγείσθωσαν, ἵνα μὴ τὸ ὄνομα
τοῦ θεοῦ καὶ ἡ διδασκαλία βλασφημῆται. οἱ
δὲ πιστοὺς ἔχοντες δεσπότας, μὴ καταφρο
νείτωσαν, ὅτι ἀδελφοί εἰσιν. ἀλλὰ μᾶλλον
δουλευέτωσαν, ὅτι πιστοί εἰσι καὶ ἀγαπητοί,
οἱ τῆς εὐεργεσίας ἀντιλαμβανόμενοι. Ταῦ
τα δίδασκε καὶ παρακάλει. εἴτις ἑτεροδι
δασκαλεῖ, καὶ μὴ προσέρχεται ὑγιαίνουσι
λόγοις τοῖς τοῦ κυρίου ἡμῶν ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ,
καὶ τῇ κατ' εὐσέβειαν διδασκαλίᾳ, τετύφωται,
μηδὲν ἐπιστάμενος, ἀλλὰ νοσῶν περὶ ζητή
σεις καὶ λογομαχίας, ἐξ ὧν γίνεται φθόνος,
ἔρις, βλασφημίαι, ὑπόνοιαι πονηραί, διαπα
ραττόμενοι διεφθαρμένων ἀνθρώπων τὸν νοῦν
καὶ ἀπεστρωμένων τῆς ἀληθείας, νομιζόντων
πορισμὸν εἶναι τὴν εὐσέβειαν, ἀφίστασο ἀπὸ
τῶν τοιούτων. Ἔστι δὲ πορισμὸς μέγας ἡ εὐσέ
βεια μετὰ αὐταρκείας. Οὐδὲν γὰρ εἰσηνέγ
καμεν εἰς τὸν κόσμον, δῆλον ὅτι οὐδὲ ἐξε
νεγκεῖν τι δυνάμεθα, ἔχοντες δὲ διατροφὰς
καὶ σκεπάσματα, τούτοις ἀρκεσθησόμεθα, οἱ
δὲ βουλόμενοι πλουτεῖν ἐμπίπτουσιν εἰς πει
ρασμὸν

cede sua. Aduersus presbyterum accusationem ne admiseris, nisi sub duobus aut tribus testibus. Eos qui peccant corā omnibus argue, ut & cæteri timorem habeant. Testificor in cōspectu dei, & domini Iesu Christi, & electorum angelorum, ut hæc serues sine p̄cipitato iudicio, nihil faciēs iuxta ꝓpensionē. Manus cito ne cui imponas, neq; cōmunices peccatis alienis. Temetipsum purū serua. ne posthac bibas aquam, sed uino paululo utere, propter stomachū tuū, & crebras tuas infirmitates. Quorūdā hoim peccata, añ manifesta sunt, p̄cedentia ad iudiciū, quosdam uero & subsequuntur. Consimiliter & bona opera prius manifesta sunt, & ea quæ secus habent occultari nō possunt.

Quicūq; sub iugo sūt serui, suos dnos omni honore dignos ducāt, ne nomē dei & doctrina male audiat. Qui uero fideles habent dnos, ne cōtēnant, qđ fratres sint, sed magis inseruiant, qđ fideles sint, & dilecti, qui bñficentiæ participes sunt. Hæc doce & exhortare. Si quis diuersam sequitur doctrinā, & nō accedit sanis sermōibus dñi nostri Iesu Christi, & ei q̄ secundū pietatē est doctrinæ, is inflatꝰ est, nihil sciens, sed insaniens circa questiōes & disputationū pugnas, ex quibus nascitur inuidia, cōtentio, maledicētia, suspitiones malæ, superuacaneæ cōflictationes, mēte corruptorum, & quibus adēpta est ueritas, q̄ existimāt questū esse pietatē. Seiū gere ab ijs q̄ eiusmodi sūt. Est aūt q̄stus magnus, pietas cū aio sua sorte cōtento. Nihil em̄ intulimus in mundū, uidelicet nec efferre quicq̄ possumus, sed habētes alimēta & qbꝰ tegamur, his cōtēti erimꝰ. Cæterū q̄ uolunt ditescere, incidūt in ten

I tationem

ρασμὸν & παγίδα, & ἐπιθυμίας πολλὰς ἀνοήτους καὶ βλαβερὰς, αἵτινες βυθίζουσι τοὺς ἀνθρώπους εἰς ὄλεθρον, καὶ ἀπώλειαν. ῥίζα γὰρ πάντων τῶν κακῶν ἐστὶν ἡ φιλαργυρία, ἧς τινὲς ὀρεγόμενοι, ἀπεπλανήθησαν ἀπὸ τῆς πίστεως, & ἑαυτοὺς περιέπειραν ὀδύναις πολλαῖς. σὺ δὲ ὦ ἄνθρωπε τοῦ θεοῦ, ταῦτα φεῦγε. δίωκε δὲ δικαιοσύνην, εὐσέβειαν, πίστιν, ἀγάπην, ὑπομονὴν, πραότητα, ἀγωνίζου τὸν καλὸν ἀγῶνα τῆς πίστεως, ἐπιλαβοῦ τῆς αἰωνίου ζωῆς, εἰς ἣν καὶ ἐκλήθης, καὶ ὡμολόγησας τὴν καλὴν ὁμολογίαν, ἐνώπιον πολλῶν μαρτύρων. παραγγέλλω σοι ἐνώπιον τοῦ θεοῦ τοῦ ζωοποιοῦντος τὰ πάντα, καὶ ΧΡΙΣΤΟΥ ΙΗΣΟΥ, τοῦ μαρτυρήσαντος ἐπὶ ποντίου πιλάτου τὴν καλὴν ὁμολογίαν, τηρῆσαί σε τὴν ἐντολὴν ἄσπιλον, ἀνεπίλημπτον, μέχρι τῆς ἐπιφανείας τοῦ κυρίου ἡμῶν ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ, ἣν καιροῖς ἰδίοις δείξει ὁ μακάριος & μόνος δυνάστης, ὁ βασιλεὺς τῶν βασιλευόντων, & κύριος τῶν κυριευόντων, ὁ μόνος ἔχων ἀθανασίαν, φῶς οἰκῶν ἀπρόσιτον, ὃν εἶδεν οὐδεὶς ἀνθρώπων, οὐδὲ ἰδεῖν δύναται, ᾧ τιμὴ & κράτος αἰώνιον, ἀμήν. τοῖς πλουσίοις ἐν τῷ νῦν αἰῶνι παράγγελλε, μὴ ὑψηλοφρονεῖν, μὴ δὲ ἠλπικέναι ἐπὶ πλούτου ἀδηλότητι, ἀλλ' ἐν τῷ θεῷ τῷ ζῶντι, τῷ παρέχοντι ἡμῖν πλουσίως πάντα εἰς ἀπόλαυσιν, ἀγαθοεργεῖν, πλουτεῖν ἐν ἔργοις καλοῖς, εὐμεταδότους εἶναι, κοινωνικούς, ἀποθησαυρίζοντας ἑαυτοῖς θεμέλιον καλὸν εἰς τὸ μέλλον, ἵνα ἐπιλάβωνται τῆς αἰωνίου ζωῆς. ὦ Τιμόθεε τὴν παραθήκην φύλαξον, ἐκτρεπόμενος τὰς βεβήλους κενοφωνίας, καὶ ἀντιθέσεις τῆς ψευδωνύμου γνώσεως, ἣν τινες ἐπαγγελλόμενοι περὶ τὴν πίστιν ἠστόχησαν. Ἡ χάρις μετὰ σοῦ, ἀμήν.

Ἐγράφη ἀπὸ Λαοδικείας ἥτις ἐστὶ μητρόπολις φρυγίας τῆς πακατιανῆς.

tationem, & laqueũ, & cupiditates multas, stultas & noxias. quæ demergunt homines in exitium & interitum. Siquidem radix omnium malorum est studium pecuniæ, quam quidam dum appetunt, aberrauerunt a fide, & seipsos implicuerunt doloribus multis. Tu uero homo dei, ista fuge. sectare autem iusticiam, pietatem, fidem, charitatem, patientiam, mansuetudinem, certa bonum certamẽ fidei, appræhende uitam æternam, in quam & uocatus es, & confessus es bonam confessionem coram multis testibus. præcipio tibi in cõspectu dei, qui uiuificat omnia, & Iesu Christi, qui testificatus est sub Põtio pilato bonam cõfessionem, ut serues præceptum, immaculatus, irreprahẽsibilis, usq; ad apparitionem domini nostri Iesu Christi, quã temporibus suis ostensurus est, ille beatus & solus princeps, rex regũ, & dñs dñantiũ, q solus habet immortalitatẽ, lucẽ habitãs inaccessã, quẽ uidit nemo hominum, neq; uidere potest, cui honor, & imperium sempiternũ. Amen. Diuitibus ĩ hoc sæculo præcipe, ne elato sint animo, neq; spem ponãt in diuitijs, incertis, sed in deo uiuente, qui præbet nobis omnia affatim ad fruendũ, ut bene faciant, ut diuites sint in operibus bonis, ut faciles sint ad impartiendũ, libenter communicantes, reponentes sibiipsis fundamentum bonum in posterum, ut apprahẽdant æternã uitã. O Timothee depositũ serua, deuitans ῥphanas uocũ inanitates, & oppositiones falso nominatæ scientiæ, quam nõnulli profitentes circa fidem aberrauerunt. Gratia sit tecum. Amen.

Missa fuit ex Laodicea, quæ est Metropolis Phrygiæ Pacatianæ.

Digitized by Google

ΥΠΟΘΕΣΙΣ ΤΗΣ ΠΡΟΣ ΤΙΜΟΘΕΟΝ ΔΕΥΤΕΡΑΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗΣ.

ΤΑΥΤΗΝ ἐπιστέλλει πάλιν ἀπὸ ῥώμης, ἡνίκα ἡ πρόφασις τῆς ἐπιστολῆς αὐτῷ σωματοδημοῦντων τῶν παύλῳ κατειλεγμένων αὐτόν, βουλόμενος αὐτὸς ὁ ἀπόστολος ἐλθεῖν πρὸς αὐτὸν, γράφει τῷ ἐπιστολῷ, καὶ πρῶτον μὲν σημαίνει ἑαυτὸν μνημονεύειν αὐτοῦ τὸ τῆς εὐλαβείας, καὶ τῆς τῶν προγόνων αὐτοῦ πίστεως. ἔπειτα δηλῶν, ὅτι οἱ ἀπὸ ἀσίας ὧν ὅσοι φυγέλλος καὶ ἑρμογένης, ἀπεστράφησαν αὐτὸν ὁρῶντες αὐτὸν τὰς ἁλύσεις, μόνῳ δὲ ὀνησιφόρῳ μαρτυρεῖ πάντων ὀνήσιμον ἀπεδέξατο, ἐλθόντα εἰς τὴν ῥώμην, καὶ προσμείναντα αὐτῷ. πρὸς γὰρ τὴν αὐτοῦ προαίρεσιν τὰς μωρὰς ζητήσεις, διὰ τὸ μὴ αὐτῶν γενέσεις μάχας, καὶ ὃ ὑμέναιος καὶ φιλητὸς οὕτως ἐκβαπέντες, παρέθεσαν τῷ ἀληθείᾳ, λέγοντες τὴν ἀνάστασιν ἤδη γεγονέναι, καὶ ὡναις ἀναβέπουσι, μᾶλλον δὲ πραινεῖ αὐτῷ προσέχειν ἑαυτῷ, καὶ τῇ διδασκαλίᾳ, καὶ εἰδέναι μὲν, ὅτι ὧν ἐχάτοις καιροῖς ἔσονται οἱ ἄνθρωποι φίλαυτοι, καὶ φιλάργυροι μᾶλλον ἢ φιλόθεοι. προβλέπουσι δὲ ταῦτα, ἀσφαλίζεσθε τοὺς λαοὺς, μή ὡς δὲ αὐτῶν ἀπαθεῖς, καὶ εἰς τὰ ἤθη, καὶ εἰς τὴν τῆς διδασκαλίας ἀκρίβειαν πολλὰ προτρεφάμενος αὐτὸν, καὶ σημάνας τὸν ἀκαιρὸν τῆς ἀναλύσεως αὐτοῦ ἔνεστιν, καὶ μέλλειν ἀπένδειν καὶ μαρτυρεῖν, ὡς ἐπείλατο αὐτῷ ἐλθεῖν πρὸς αὐτὸν ταχέως, κομίζοντα τὸν φαιλόνην καὶ τὰ βιβλία, παρῄνεσε δὲ αὐτῷ ἀλεξάνδρου τὸν χαλκέα φυλάττεσθαι, ὡς πολλὰ κακὰ ἐνδειξάμενον αὐτῷ, καὶ οὕτως τελειοῖ τὴν ἐπιστολήν.

ARGVMENTVM

ITem Timotheo scribit de exhortatione martyrij, & omni regula ueritatis, & quid futurũ sit temporibus nouissimis, & de sua passione, scribens ei ab urbe Roma.

ΠΑΥΛΟΥ ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ ΠΡΟΣ ΤΙΜΟΘΕΟΝ ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΔΕΥΤΕΡΑ.

ΠΑΥΛΟΣ ἀπόστολος ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ, διὰ θελήματος θεοῦ, κατ' ἐπαγγελίαν ζωῆς τῆς ἐν ΧΡΙΣΤΩ ΙΗΣΟΥ, ἀγαπητῷ τέκνῳ. χάρις, ἔλεος, εἰρήνη ἀπὸ θεοῦ πατρὸς, καὶ ΧΡΙΣΤΟΥ ΙΗΣΟΥ τοῦ κυρίου ἡμῶν. χάριν ἔχω τῷ θεῷ, ᾧ λατρεύω ἀπὸ προγόνων ἐν καθαρᾷ συνειδήσει, ὡς ἀδιάλειπτον ἔχω τὴν περὶ σοῦ μνείαν ἐν ταῖς δεήσεσί μου, νυκτὸς καὶ ἡμέρας, ἐπιποθῶν σε ἰδεῖν, μεμνημένος σου τῶν δακρύων,

PAVLI APOSTOLI AD TIMOTHEVM SECVNDA

PAulus apostolus Iesu Christi, per uoluntatẽ dei, secundum promissionũ uitæ, quæ est in Christo Iesu, Timotheo dilecto filio. Gratia, misericordia, pax, a deo patre, & Christo Iesu domino nostro. Gratiam habeo deo, cui seruio a progenitoribus, in pura cõscientia, quod citra ullam intermissionem faciam de te mentionẽ in orationibus meis, noctu dieq; desyderans te uidere, memor tuarũ

Digitized by Google

δακρύων, ἵνα χαρᾶς πληρωθῶ, ὑπόμνησιν λαμβάνων ἀπὸ σοῦ τῆς ἐν σοὶ ἀνυποκρίτου πίστεως, ἥτις ἐνῴκησεν πρῶτον ἐν τῇ μάμμῃ σου Λωΐδι, καὶ τῇ μητρί σου Εὐνίκῃ· πέπεισμαι δέ, ὅτι καὶ ἐν σοί, δι' ἣν αἰτίαν ἀναμιμνήσκω σε, ἀναζωπυρεῖν τὸ χάρισμα τοῦ θεοῦ, ὅ ἐστιν ἐν σοὶ, διὰ τῆς ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν μου. οὐ γὰρ ἔδωκεν ἡμῖν ὁ θεὸς πνεῦμα δειλίας, ἀλλὰ δυνάμεως, καὶ ἀγάπης, καὶ σωφρονισμοῦ. μὴ οὖν ἐπαισχυνθῇς τὸ μαρτύριον τοῦ κυρίου ἡμῶν, μηδὲ ἐμέ, τὸν δέσμιον αὐτοῦ, ἀλλὰ συγκακοπάθησον τῷ εὐαγγελίῳ, κατὰ δύναμιν θεοῦ τοῦ σώσαντος ἡμᾶς, καὶ καλέσαντος κλήσει ἁγίᾳ, οὐ κατὰ τὰ ἔργα ἡμῶν, ἀλλὰ κατ' ἰδίαν πρόθεσιν καὶ χάριν, τὴν δοθεῖσαν ἡμῖν ἐν ΧΡΙΣΤΩ ΙΗΣΟΥ πρὸ χρόνων αἰωνίων, φανερωθεῖσα δὲ νῦν διὰ τῆς ἐπιφανείας τοῦ σωτῆρος ἡμῶν ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ, καταργήσαντος μὲν τὸν θάνατον, φωτίσαντος δὲ ζωὴν, καὶ ἀφθαρσίαν διὰ τοῦ εὐαγγελίου, εἰς ὃ ἐτέθην ἐγὼ κῆρυξ καὶ ἀπόστολος, καὶ διδάσκαλος ἐθνῶν, δι' ἣν αἰτίαν καὶ ταῦτα πάσχω, ἀλλ' οὐκ ἐπαισχύνομαι. οἶδα γὰρ ᾧ πεπίστευκα, καὶ πέπεισμαι, ὅτι δυνατός ἐστι τὴν παραθήκην μου φυλάξαι εἰς ἐκείνην τὴν ἡμέραν. ὑποτύπωσιν ἔχε ὑγιαινόντων λόγων, ὧν παρ' ἐμοῦ ἤκουσας ἐν πίστει, καὶ ἀγάπῃ, τῇ ἐν ΧΡΙΣΤΩ ΙΗΣΟΥ. τὴν καλὴν παραθήκην φύλαξον, διὰ πνεύματος ἁγίου, τοῦ ἐνοικοῦντος ἐν ἡμῖν. οἶδας τοῦτο, ὅτι ἀπεστράφησάν με πάντες οἱ ἐν τῇ Ἀσίᾳ, ὧν ἐστι Φύγελος καὶ Ἑρμογένης. δώῃ ἔλεος ὁ κύριος τῷ Ὀνησιφόρου οἴκῳ, ὅτι πολλάκις με ἀνέψυξε, καὶ τὴν ἅλυσίν μου οὐκ ἐπαισχύνθη, ἀλλὰ σπουδαιότερον ἐζήτησέ με, καὶ εὗρε. δώῃ αὐτῷ ὁ κύριος εὑρεῖν ἔλεος παρὰ κυρίου ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ. καὶ ὅσα ἐν Ἐφέσῳ διακόνησε, βέλτιον σὺ γινώσκεις. σὺ οὖν τέκνον μου ἐν δυναμοῦ

lachrymaꝝ, ut gaudio repleat, ubi cõmonefactus fuero eius, quæ est in te non simulatæ fidei, quæ habitauit primũ in auia tua Loide, & matre tua Eunica. Certum autem scio, quod in te quoq; , quã ob causam commonefacio te, ut suscites donum dei, quod est in te, per impositionem manuum mearum. Non enim dedit nobis deꝰ spm̃ timiditatis, sed potentiæ, & dilectiõis, & sobrietatis. Ne igitur te pudeat testimonij dñi nostri, neq; mei, q̃ sum uinctus illius, sed esto particeps afflictionũ euangelij, iuxta potẽtiã dei, qui saluos fecit nos, & uocauit uocatione sancta, nõ secundũ opera nostra, sed secũdũ suũ propositũ & gratiã, quæ data est nobis in Christo Iesu ante tempora æterna, sed manifestata fuit nũc p apparitionẽ saluatoris nostri Iesu Christi, qui mortẽ quidẽ aboleuit, uitã aũt in lucẽ ꝓduxit, & imortalitatẽ per euangelium, in quod positus sum ego præco & apls, & doctor gentiũ, quã ob causam & hæc patior, at non erubesco. Noui enim qđ is cui credidi, & certus sum, qđ potẽs sit depositũ meũ custodire i illũ diẽ. Formã habeto sanorũ sermonũ, quos a me audisti in fide & charitate, q̃ est in Christo Iesu. Egregium depositũ seruato, per spm̃ sanctũ, qui inhabitat in nobis. Nosti hoc quod auersati fuerint me oẽs, qui sunt in Asia, quoꝝ est Phygelus & Hermogenes. Det misericordiã dñs Onesiphori familiæ, qm̃ sæpe me refocillauit, & catenã meã non erubuit, sed cum esset Romæ, studiosiꝰ quesiuit me, & inuenit. Det ei dñs, ut iueniat misericordiã apud dñm in die illo. Et i q̃ multis Ephesi ministrauerit meliꝰ tu nosti. Tu igit̃ fili mi, fortis

ϕνδυναμοῦ ἐν τῇ χάριτι τῇ ἐν ΧΡΙΣΤΩ ΙΗ/
ΣΟΥ, καὶ ἃ ἤκουσας παρ' ἐμοῦ διὰ πολλῶν
μαρτύρων ταῦτα παράθου πιστοῖς ἀνθρώποις,
οἵτινες ἱκανοὶ ἔσονται, καὶ ἑτέρους διδάξαι. σὺ
οὖν κακοπάθησον ὡς καλὸς στρατιώτης ΙΗ
ΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ. οὐδεὶς στρατευόμενος ἐμπλέ
κεται ταῖς τοῦ βίου πραγματείαις, ἵνα τῷ
στρατολογήσαντι ἀρέσῃ. ἐὰν δὲ καὶ ἀθλῇ τις, οὐ
στεφανοῦται, ἐὰν μὴ νομίμως ἀθλήσῃ. τὸν κοπι
ῶντα γεωργὸν δεῖ πρῶτον τῶν καρπῶν με
ταλαμβάνειν. νόει ἃ λέγω. δώσει γάρ σοι ὁ κύ
ριος σύνεσιν ἐν πᾶσι. μνημόνευε ΙΗΣΟΥΝ
ΧΡΙΣΤΟΝ ἐγηγερμένον ἐκ νεκρῶν ἐκ σπέρ
ματος Δαβὶδ κατὰ τὸ εὐαγγέλιόν μου, ἐν ᾧ κα
κοπαθῶ μέχρι δεσμῶν ὡς κακοῦργος. ἀλλ'
ὁ λόγος τοῦ θεοῦ οὐ δέδεται. διὰ τοῦτο πάν
τα ὑπομένω διὰ τοὺς ἐκλεκτούς, ἵνα καὶ αὐ
τοὶ σωτηρίας τύχωσι τῆς ἐν ΧΡΙΣΤΩ ΙΗΣΟΥ
μετὰ δόξης αἰωνίου. πιστὸς ὁ λόγος. εἰ γὰρ
συναπεθάνομεν, καὶ συζήσομεν. εἰ ὑπομένο
μεν, καὶ συμβασιλεύσομεν. εἰ ἀρνούμεθα, κἀκ
εῖνος ἀρνήσεται ἡμᾶς. εἰ ἀπιστοῦμεν, ἐκεῖνος
πιστὸς μένει, ἀρνήσασθαι ἑαυτὸν οὐ δύναται.
ταῦτα ὑπομίμνησκε, διαμαρτυρόμενος ἐνώ
πιον τοῦ κυρίου, μὴ λογομαχεῖν, εἰς οὐδὲν χρή
σιμον, ἐπὶ καταστροφῇ τῶν ἀκουόντων. σπού
δασον σεαυτὸν δόκιμον παρασῆσαι τῷ θεῷ,
ἐργάτην ἀνεπαίσχυντον, ὀρθοτομοῦντα τὸν λό
γον τῆς ἀληθείας, τὰς δὲ βεβήλους κενοφω
νίας περιΐστασο. ἐπὶ πλεῖον γὰρ προκόψουσιν
ἀσεβείας, καὶ ὁ λόγος αὐτῶν ὡς γάγγραινα νο
μὴν ἕξει, ὧν ἐστιν Ὑμέναιος καὶ Φιλητός, οἵ
τινες περὶ τὴν ἀλήθειαν ἠστόχησαν, λέγοντες
τὴν ἀνάστασιν ἤδη γεγονέναι, καὶ ἀνατρέπου
σι τινῶν πίστιν. ὁμῶς στερεὸς θεμέλιος
τοῦ θεοῦ ἕστηκεν, ἔχων τὴν σφραγῖδα ταύ
την, ἔγνω κύριος τοὺς ὄντας αὐτοῦ, καὶ ἀποστήτω
πᾶς ὁ ὀνομάζων τὸ ὄνομα ΧΡΙ
ΣΤΟΥ ἀπὸ ἀδικίας. ἐν μεγάλῃ δὲ οἰκίᾳ οὐκ ἔστι μόνον σκεύη
χρυσᾶ καὶ

fortis esto in gratia, quæ est in Christo Iesu, & in his quæ audisti a me, per multos testes. Hæc cõmenda fidelibus hominibus, qui erũt idonei, ut alios quoq; doceant. Tu igitur feras afflictionẽ, ut bonus miles Iesu Christi. Nemo q militat implicat uitæ negocijs, ut ei qui se in militiã delegit placeat. Q; si certet etiã aliqs, nõ coronatur, nisi legitime certauerit. Laborãtẽ agricolã oportet primũ de fructibus percipere. cogita quæ dico. Dabit eñ tibi dñs in oĩbus intellectũ. Memẽto Iesum Christũ resurrexisse a mortuis, ex semine Dauid, secundũ euangelium meũ, in quo tolero usq; ad uincula tanq; maleficus. At sermo dei, nõ est alligatus, propterea oĩa suffero, ꝓpter electos, ut & ipsi salutẽ cõsequant, q̃ est in Christo Iesu, cũ gloria æterna. certus sermo. Nã si cõmortui sum9, & cõuiuem9. si sufferimus, & conregnabimus. si negamus, & ille negabit nos. si incredduli sum9, ille fidelis manet, negare seipsum nõ potest. Hæc admone, cõtestans corã dño. ne uerbo; pugnas sequare (ad nihil eñ conducit) ad subuersionẽ audientium. Stude teipsũ ꝓbatũ exhibere deo, operariũ nõ erubescẽtẽ, recte secantẽ uerbũ ueritatis, cæteq; ꝓphanas uocũ ianitates ꝓtermittito. Ad maiorẽ eñ ꝓficiẽt ipietatẽ, & sermo illo;, ut cancer morb9 serpet. Quo; de numero est Hymenæ9, & Philet9, q circa ueritatẽ aberrauerũt, dicẽtes resurrectionẽ iam esse factã, & subuertũt quorũdã fidẽ. Solidũ tñ fũdamẽtum dei stat, habẽs signaculũ hoc, nouit dñs, qui sint sui, & discedat ab iniquitate, oĩs q nominat nomẽ Christi. Cæteq; in magna domo, non tantum sunt uasa

χρυσᾶ καὶ ἀργυρᾶ, ἀλλὰ καὶ ξύλινα, καὶ ὀστράκινα, καὶ τὰ μὲν εἰς τιμὴν, τὰ δὲ εἰς ἀτιμίαν. ἐὰν οὖν τις ἐκαθάρῃ ἑαυτὸν ἀπὸ τούτων, ἔσται σκεῦος εἰς τιμὴν ἡγιασμένον, εὔχρηστον τῷ δεσπότῃ, εἰς πᾶν ἔργον ἀγαθὸν ἡτοιμασμένον. τὰς δὲ νεωτερικὰς ἐπιθυμίας φεῦγε. δίωκε δὲ δικαιοσύνην, πίστιν, ἀγάπην, εἰρήνην, μετὰ τῶν ἐπικαλουμένων τὸν κύριον ἐκ καθαρᾶς καρδίας. τὰς δὲ μωρὰς καὶ ἀπαιδεύτους ζητήσεις παραιτοῦ, εἰδὼς ὅτι γεννῶσι μάχας, δοῦλον δὲ κυρίου, οὐ δεῖ μάχεσθαι, ἀλλ' ἤπιον εἶναι πρὸς πάντας, διδακτικόν, ἀνεξίκακον, ἐν πραότητι, παιδεύοντα τοὺς ἀντιδιατιθεμένους, μή ποτε δῷ αὐτοῖς ὁ θεὸς μετάνοιαν εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας, καὶ ἀνανήψωσιν ἐκ τῆς τοῦ διαβόλου παγίδος, ἐζωγρημένοι ὑπ' αὐτοῦ εἰς τὸ ἐκείνου θέλημα. τοῦτο δὲ γίνωσκε, ὅτι ἐν ἐσχάταις ἡμέραις ἐνστήσονται καιροὶ χαλεποί. ἔσονται γὰρ οἱ ἄνθρωποι φίλαυτοι, φιλάργυροι, ἀλαζόνες, ὑπερήφανοι, βλάσφημοι, γονεῦσιν ἀπειθεῖς, ἀχάριστοι, ἀνόσιοι, ἄστοργοι, ἄσπονδοι, διάβολοι, ἀκρατεῖς, ἀνήμεροι, ἀφιλάγαθοι, προδόται, προπετεῖς, τετυφωμένοι, φιλήδονοι, μᾶλλον ἢ φιλόθεοι, ἔχοντες μόρφωσιν εὐσεβείας, τὴν δὲ δύναμιν αὐτῆς ἠρνημένοι, καὶ τούτους ἀποτρέπου. ἐκ τούτων γάρ εἰσιν οἱ ἐνδύνοντες εἰς τὰς οἰκίας, καὶ αἰχμαλωτίζοντες τὰ γυναικάρια, σεσωρευμένα ἁμαρτίαις, ἀγόμενα ἐπιθυμίαις ποικίλαις, πάντοτε μανθάνοντα, καὶ μηδέποτε εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἐλθεῖν δυνάμενα. ὃν τρόπον δὲ Ἰαννὴς καὶ Ἰαμβρῆς ἀντέστησαν Μωϋσῇ, οὕτως καὶ οὗτοι ἀντίστανται τῇ ἀληθείᾳ, ἄνθρωποι κατεφθαρμένοι τὸν νοῦν, ἀδόκιμοι περὶ τὴν πίστιν, ἀλλ' οὐ προκόψουσιν ἐπὶ πλεῖον. ἡ γὰρ ἄνοια αὐτῶν ἔκδηλος ἔσται πᾶσιν, ὡς καὶ ἡ ἐκείνων ἐγένετο. σὺ δὲ παρηκολούθησάς μου τῇ διδασκαλίᾳ, τῇ ἀγωγῇ, τῇ προθέσει

aurea & argentea, uel etiã lignea, & testacea, & alia quidẽ in honorẽ, alia uero in cõtumeliã. Si quis igit' expurgarit seipsum ab his, erit uas in honorẽ sanctificatum, utile dño, ad omne opus bonum ꝑparatum. Iuueniles aũt cõcupiscentias fuge, sed sectare iusticiã, fidẽ, charitatẽ, pacẽ, cum his qui inuocãt dñm ex puro corde. Stultas aũt & ineruditas questiones respue, sciẽs eas parere pugnas. Porro seruum domini, nõ oportet pugnare sed placidum esse erga omnes, propensum ad docẽdum, tolerantem malos in mãsuetudine, erudiẽtẽ eos qui obsistũt, si qñ det illis deus pœnitentiã ad agnoscendũ ueritatẽ, & resipiscant a diaboli laqueo, capti ab eo ad ipsius uolũtatẽ. Illud aũt scito, quod in extremis diebus instabunt tẽpora periculosa. Erunt enim homines sui amantes, auari, fastuosi, superbi, maledici, parentibus immorigeri, ingrati, impij, carentes affectu, nescij fœderis, calumniatores, intemperantes, immites, negligentes bonorum, proditores, præcipites, inflati, uoluptatum amãtes, potius ꝙ amantes dei, habentes formam pietatis, sed qui uim eius abnegarint, & istos auersare. Ex his enim sunt qui subeunt in familias, & captiuas ducunt mulierculas, oneratas peccatis, quæ ducuntur concupiscentijs uarijs, semper discentes, & nunꝙ ad cognitionem ueritatis uenire ualẽtes. Quẽadmodum aũt Iãnes & Iãbres, restitebãt Moysi, ita & hi resistũt ueritati, homines mẽte corrupti, reprobi circa fidẽ, sed nõ proficiẽt amplius. Siquidẽ amẽtia illoꝝ euidẽs erit omnibus, quẽadmodũ & illoꝝ fuit. Tu uero assecutus es doctrinã meam, institutionem, propositum,

προθέσει, τῇ πίστει, τῇ μακροθυμίᾳ, τῇ ἀγάπῃ, τῇ ὑπομονῇ, τοῖς διωγμοῖς, τοῖς παθήμασιν, οἷα μοι ἐγένετο ἐν Ἀντιοχείᾳ, ἐν Ἰκονίῳ, ἐν Λύστροις, οἵους διωγμοὺς ὑπήνεγκα. καὶ ἐκ πάντων με ἐρρύσατο ὁ κύριος, καὶ πάντες δὲ οἱ θέλοντες εὐσεβῶς ζῆν ἐν ΧΡΙΣΤΩ ΙΗΣΟΥ, διωχθήσονται. πονηροὶ δὲ ἄνθρωποι, καὶ γόητες προκόψουσιν ἐπὶ τὸ χεῖρον, πλανῶντες, καὶ πλανώμενοι. σὺ δὲ μένε ἐν οἷς ἔμαθες καὶ ἐπιστώθης, εἰδὼς παρὰ τίνος ἔμαθες, καὶ ὅτι ἀπὸ βρέφους τὰ ἱερὰ γράμματα οἶδας, τὰ δυνάμενά σε σοφίσαι εἰς σωτηρίαν διὰ πίστεως τῆς ἐν ΧΡΙΣΤΩ ΙΗΣΟΥ. πᾶσα γραφὴ θεόπνευστος καὶ ὠφέλιμος πρὸς διδασκαλίαν, πρὸς ἔλεγχον, πρὸς ἐπανόρθωσιν, πρὸς παιδείαν τὴν ἐν δικαιοσύνῃ, ἵνα ἄρτιος ᾖ ὁ τοῦ θεοῦ ἄνθρωπος, πρὸς πᾶν ἔργον ἀγαθὸν ἐξηρτισμένος. διαμαρτύρομαι οὖν ἐγὼ ἐνώπιον τοῦ θεοῦ, καὶ τοῦ κυρίου ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ, τοῦ μέλλοντος κρίνειν ζῶντας καὶ νεκροὺς, καὶ τὴν ἐπιφάνειαν αὐτοῦ, καὶ τὴν βασιλείαν αὐτοῦ, κήρυξον τὸν λόγον, ἐπίστηθι εὐκαίρως, ἀκαίρως, ἔλεγξον, ἐπιτίμησον, παρακάλεσον, ἐν πάσῃ μακροθυμίᾳ καὶ διδαχῇ. ἔσται γὰρ καιρὸς ὅτε τῆς ὑγιαινούσης διδασκαλίας οὐκ ἀνέξονται, ἀλλὰ κατὰ τὰς ἐπιθυμίας τὰς ἰδίας, ἑαυτοῖς ἐπισωρεύσουσι διδασκάλους, κνηθόμενοι τὴν ἀκοήν, καὶ ἀπὸ μὲν τῆς ἀληθείας τὴν ἀκοὴν ἀποστρέψουσι, ἐπὶ δὲ τοὺς μύθους ἐκτραπήσονται. σὺ δὲ νῆφε ἐν πᾶσι κακοπάθησον, ἔργον ποίησον εὐαγγελιστοῦ, τὴν διακονίαν σου πληροφόρησον. ἐγὼ γὰρ ἤδη σπένδομαι, καὶ ὁ καιρὸς τῆς ἐμῆς ἀναλύσεως ἐφέστηκε, τὸν ἀγῶνα, τὸν καλὸν ἠγώνισμαι, τὸν δρόμον τετέλεκα, τὴν πίστιν τετήρηκα. λοιπὸν ἀπόκειταί μοι ὁ τῆς δικαιοσύνης στέφανος, ὃν ἀποδώσει μοι ὁ κύριος ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ, ὁ δίκαιος κριτής, οὐ μόνον δὲ ἐμοὶ, ἀλλὰ καὶ πᾶσι τοῖς ἠγαπηκόσι τὴν ἐπιφάνειαν αὐτοῦ.

ἀπόδασον

proposítum, fidem, longanimitatē, charitatē, patientiā, persecutiones, afflictiones, q̄ mihi acciderunt in Antiochia, in Iconio, Lystris, quas psecutiões sustinuerim. & ex oīmibus eripuit me dñs, sed & oēs, qui uolunt pie uiuere in Christo Iesum psecutionē patiētur. Porro mali homines, & impostores proficiēt in peius, dum & seducunt & seducunt. At tu maneto in his quæ didicisti, & quæ tibi concredita sunt, sciens a quo didiceris, & qd a puero sacras litteras noueris, q̄ te possunt eruditum reddere, ad salutē, per fidem, q̄ est in Christo Iesu. Oīs scriptura diuinitus, inspirata & utilis ad doctrinā ad redargutionē, ad correctionē, ad institutionem, quæ est in iusticia, ut integer sit dei homo, ad omne opus bonū apparatus. Testificor igitur ego corā deo & domino Iesu Christo, qui iudicaturus est uiuos & mortuos, in apparitione sua, & in regno suo, p̄dica sermonē, insta tēpestiue, intēpestiue, argue, increpa, exhortare in omni longanimitate & doctrina. nā erit tempus, cum sanā doctrinā nō sustinebunt, sed iuxta cōcupiscentias suas, coaceruabunt sibi doctores, ꝯ quibus pruriunt aures, & a uerita te quidem aures auertent, ad fabulas uero conuertentur. At tu sobrius esto in omnibus, obdura, opus perage euangelistæ, ministerium tuum expleto. Nam ipse iam immolor, & tempus meæ dissolutionis instat. Certamen bonum decertaui, cursum consumaui, fidē seruaui. Qd supest, reposita est mihi iusticiæ corona, quā reddet mihi dñs in illo die, q̄ est iustus iudex, nō solum autē mihi, sed & oibus qui diligūt aduentum domini.

IIII

Digitized by Google

σπούδασον ἐλθεῖν πρός με ταχέως. δημᾶς γάρ με ἐγκατέλιπεν ἀγαπήσας τὸν νῦν αἰῶνα, καὶ ἐπορεύθη εἰς θεσσαλονίκην, κρήσκης εἰς γαλατίαν, τίτος εἰς δαλματίαν, λουκᾶς ἐστι μόνος μετ' ἐμοῦ. μάρκον ἀναλαβὼν ἄγε μετὰ σεαυτοῦ. ἔστι γάρ μοι εὔχρηστος εἰς διακονίαν. τυχικὸν δὲ ἀπέστειλα εἰς ἔφεσον, τὸν φαιλόνην ὃν ἀπέλιπον ἐν τρωάδι παρὰ κάρπῳ, ἐρχόμενος φέρε καὶ τὰ βιβλία, μάλιστα τὰς μεμβράνας. Αλέξανδρος ὁ χαλκεὺς, πολλά μοι κακὰ ἐνεδείξατο, ἀποδώσει αὐτῷ ὁ κύριος κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ, ὃν καὶ σὺ φυλάσσου, λίαν γὰρ ἀνθέστηκε τοῖς ἡμετέροις λόγοις. ἐν τῇ πρώτῃ μου ἀπολογίᾳ, οὐδείς μοι συμπαρεγένετο, ἀλλὰ πάντες με ἐγκατέλιπον, μὴ αὐτοῖς λογισθείη, ὁ δὲ κύριός μοι παρέστη, καὶ ἐνεδυνάμωσέ με, ἵνα δι' ἐμοῦ τὸ κήρυγμα πληροφορηθῇ, καὶ ἀκούσῃ πάντα τὰ ἔθνη, καὶ ἐρρύσθην ἐκ στόματος λέοντος, καὶ ῥύσεταί με ὁ κύριος ἀπὸ παντὸς ἔργου πονηροῦ, καὶ σώσει εἰς τὴν βασιλείαν αὐτοῦ τὴν ἐπουράνιον, ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, ἀμήν. Ασπασαι πρίσκαν καὶ ἀκύλαν καὶ τὸν ὀνησιφόρου οἶκον. ἔραστος ἔμεινεν ἐν κορίνθῳ, τρόφιμον δὲ ἀπέλιπον ἐν μιλήτῳ ἀσθενοῦντα. σπούδασον πρὸ χειμῶνος ἐλθεῖν. ἀσπάζεταί σε εὔβουλος καὶ πούδης, καὶ λῖνος, καὶ κλαυδία, καὶ οἱ ἀδελφοὶ πάντες, ὁ κύριος ΙΗΣΟΥΣ ΧΡΙΣΤΟΣ, μετὰ τοῦ πνεύματός σου. Η χάρις μεθ' ὑμῶν. ἀμήν.

Da operam, ut uenias ad nos cito. Nam Demas me reliquit, amplexus hoc sæculum, & profectus est in Thessalonicam: Crescens in Galatiam. Titus in Dalmatiam, Lucas mecum est solus. Marcum assumptum adducito una tecũ, est em̃ mihi perutilis ad ministeriũ. Porro Tychicum misi Ephesum. Penulam quam reliqui Troade apud Carpũ, cũ uenies apporta & libros, maxime aũt mẽbranas. Alexander faber ærarius, multa mihi mala ostẽdit. Reddat illi dominus iuxta facta sua, quem & tu caue, uehementer enim restitit sermonibus nostris in prima mea defensione, nemo mihi adfuit, sed omnes me deseruerunt, ne illis imputetur, sed dn̄s mihi adfuit, & confortauit me, ut per me preconiũ explerẽtur, & audirẽt omnes gentes, & ereptus fui ex ore leonis, & eripiet me dn̄s ab omni facto malo, & seruabit in regnum suũ cœleste, cui gloria in sæcula sæculorũ. Amen. Saluta Priscũ & Aquilã, & Onesiphori familiã. Erastus mansit Corinthi, Trophimum aũt reliqui in Mileto languẽtẽ. Da operã ut uenias ante hyemem. Salutat te Eubulus, & Pudens, & Linus, & Claudia, & frẽs oẽs. Dn̄s Iesus Christ9, cũ spũ tuo. gratia uobiscũ. Am̃.

ΥΠΟΘΕΣΙΣ ΤΗΣ ΠΡΟΣ ΤΙΤΟΝ ΕΠΙΣΤΟΛΗΣ ΠΑΥΛΟΥ.

ΤΑΥΤΗΝ ἐπιστέλλει ἀπὸ νικοπόλεως. ἐκεῖ γὰρ παρεχείμαζεν. ἦλθε πρόφασις αὐτῷ ἐπισολῆς ἄνωθεν. εἰς μὲν τὴν κρήτην, ἀπέλιπε τὸν τίτον, ἵνα κατασήσῃ κατὰ πόλεις κληρικοὺς πλείους δὲ ὅσους ἐκεῖ τοὺς ἐπιχειροῦντας προφάσει νόμου ἀπατᾶν τοὺς λαοὺς, μεθ' ὧν μαθὼν ὁ παῦλος γράφει, μὴ πρῶτον μὲν εὐχαριστῶν τῷ θεῷ διὰ τὴν αὐτοῦ εὐλάβειαν, σημαίνει τοῖς ἐν ΧΡΙΣΤΩ πίστιν μὴ νεωτέραν εἶναι, ἀλλ' ἐξ αἰῶνος ἡτοιμάσθαι, μὴ ἐπανηρῆσθαι παρὰ τοῦ θεοῦ ταύτην, ἔπειτα περὶ τῆς κατασκευῆς τῶν κληρικῶν καὶ τούτων διδάσκει, πῶς καὶ ὁποίους ἀνατοὺς εἶναι δεῖ, καὶ ἐπιτιμᾷ δὲ ἐντέλλεται αὐτῷ, τοῖς ἀντιλεγόσι τῇ ὑγιαινούσῃ πίστει, μάλιστα δὲ τοὺς ἐκ περιτομῆς. εἰσὶ γὰρ τοὺς κρήτας, ὅτι ἄρχοι εἰσὶ, καὶ χρήζουσιν ἐπιτιμίας, διδάξας δὲ πάντα τὰ

ρεύματα

βρώματα καθαρὰ εἶναι τοῖς καθαροῖς, μὴ ὁποίας εἶναι δεῖ τὰς πρεσβύτιδας τὰς ὀφλούσας σωφρονί/ζειν τὰς νέας, παραινεῖ πῶς δεῖ ζῆν τοὺς δούλους τοῖς ἰδίοις δεσπόταις ὑποτεσσομένους, καὶ τέλος ὑπομνήσας ὅτι ἡ τοῦ σωτῆρος χάρις οὐκ ἀξίους ἡμᾶς εὗρεν δικαιώσεως, ἀλλὰ τῇ ἰδίᾳ φιλανθρωπίᾳ, καὶ παραγγέλλας τὰς νομικὰς μάχας ἐκβέπεσθαι ὡς ἀναιρουμένους, δηλοῖ αὖθις μετὰ τὸ πέμψαι πρὸς αὐτὸν Ἀρτε/μᾶν, ἵνα ἔλθῃ πρὸς αὐτὸν, σπεύδειν ἐκεῖσε ὅπου διδάσκῃ, καὶ τοὺς αὐτοῦ καλῶν ἔργων προΐστασθαι, καὶ οὕτως τελειοῦν τὴν ἐπιστολήν.

ARGVMENTVM.

Titum cõmonefacit & inſtruit de conſtitutione preſbyterij, & de ſpirituali cõuerſatione, & hæreticis uitandis, qui traditionibus iudaicis credunt, ſcribens ei a Nicopoli.

ΠΡΟΣ ΤΙΤΟΝ ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΠΑΥΛΟΥ.

ΠΑΥΛΟΣ δοῦλος θεοῦ, ἀπόστολος δὲ ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ, κατὰ πίστιν ἐκλεκτῶν θεοῦ, καὶ ἐπίγνωσιν ἀληθείας, τὴν κατ' εὐσέβειαν ἐπ' ἐλπίδι ζωῆς αἰωνίου, ἣν ἐπηγγείλατο ὁ ἀψευδὴς θεὸς, πρὸ χρόνων αἰωνίων, ἐφανέρωσεν δὲ καιροῖς ἰδίοις τὸν λόγον αὐτοῦ, ἐν κηρύγματι ᾧ ἐπιστεύθην ἐγὼ, κατ' ἐπιταγὴν τοῦ σωτῆρος ἡμῶν θεοῦ, Τίτῳ γνησίῳ τέκνῳ, κατὰ κοινὴν πίστιν. χάρις, ἔλεος, εἰρήνη, ἀπὸ θεοῦ πατρὸς καὶ κυρίου ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν. τούτου χάριν κατέλιπόν σε ἐν Κρήτῃ, ἵνα τὰ λείποντα ἐπιδιορθώσῃ, καὶ κατα/στήσῃς κατὰ πόλιν πρεσβυτέρους, ὡς ἐγώ σοι διεταξάμην, εἴ τις ἔστιν ἀνέγκλητος, μιᾶς γυναικὸς ἀνήρ, τέκνα ἔχων πιστὰ, μὴ ἐν κατη/γορίᾳ ἀσωτίας, ἢ ἀνυπότακτα. δεῖ γὰρ τὸν ἐπίσκοπον ἀνέγκλητον εἶναι, ὡς θεοῦ οἰ/κονόμον, μὴ αὐθάδη, μὴ ὀργίλον, μὴ πάροι/νον, μὴ πλήκτην, μὴ αἰσχροκερδῆ, ἀλλὰ φι/λόξενον, φιλάγαθον, σώφρονα, δίκαιον, ὅ/σιον, ἐγκρατῆ, ἀντεχόμενον τοῦ κατὰ τὴν δι/δαχὴν πιστοῦ λόγου, ἵνα δυνατὸς ᾖ καὶ παρα/καλεῖν ἐν τῇ διδασκαλίᾳ τῇ ὑγιαινούσῃ, καὶ τοὺς

EPISTOLA PAVLI AD TITVM

PAulus ſeruꝰ dei, apſ̃ aũt Ieſu Chriſti, iuxta fidẽ electoꝝ dei, & agnitionem ueritatis q̃ eſt ſecundũ pietatẽ in ſpe uitæ eternæ, quã promiſit is q̃ mẽtiri neſcit deꝰ ante tpa æterna, manifeſtauit aũt tẽ poribꝰ ſuis ſermonẽ ſuũ in p̃dicatiõe, q̃ cõmiſſa ẽ mihi, ſecũdũ delegationẽ ſalua toris noſtri dei, Tito germano filio, iuxta cõmunẽ fidẽ. Gratia, miſericordia, pax a deo patre & dño Ieſu Chriſto, ſaluatore noſtro. Huiꝰ rei gratia reliq̃ te in Creta, ut q̃ deſũt corrigas, & cõſtituas oppidatim p̃ſbyteros, ſicut ego tibi ordinarã. Si q̃s eſt inculpatus, uniꝰ uxoris uir, liberos habẽs fideles, non obnoxios crimini luxꝰ, aut q̃ nõ ſint itractabiles. Oportet em̃ ep̃m inculpatũ eſſe, tãq̃ dei diſpẽſatorẽ, nõ p̃fractũ, nõ iracũdũ, nõ uinoſũ, nõ pcuſſorẽ, nõ turpiter lucro deditũ, ſed hoſpitalẽ, bonaꝝ reꝝ ſtudioſũ, ſobriũ, iuſtum, piũ, tẽperantẽ, tenacẽ eius, q̃ ſecundum doctrinã eſt fidelis ſermonis ut potens ſit, etiã exhortari in doctrina ſana, & con

καὶ τοὺς ἀντιλέγοντας ἐλέγχειν. εἰσὶ γὰρ
πολλοὶ ἀνυπότακτοι, μὴ ματαιολόγοι, καὶ
φρεναπάται, μάλισα οἱ ἐκ περιτομῆς, οὓς δεῖ
ἐπισομίζειν, οἵτινες ὅλους οἴκους ἀνατρέ-
πουσι, διδάσκοντες ἃ μὴ δεῖ αἰσχροῦ κέρ-
δους χάριν. εἶπε τις ἐξ αὐτῶν ἴδιος αὐτῶν
προφήτης. Κρῆτες ἀεὶ ψεῦσαι, κακὰ θηρία, γα
στέρες ἀργαί. ἡ μαρτυρία αὕτη ἐστὶν ἀληθής. δι
ἣν αἰτίαν ἔλεγχε αὐτοὺς ἀποτόμως, ἵνα
ὑγιαίνωσιν ἐν τῇ πίστει, μὴ προσέχοντες Ἰου-
δαϊκοῖς μύθοις, καὶ ἐντολαῖς ἀνθρώπων, ἀπο-
στρεφομένων τὴν ἀλήθειαν. πάντα μὲν καθα
ρὰ τοῖς καθαροῖς, τοῖς δὲ μεμιασμένοις, καὶ ἀπί-
στοις οὐδὲν καθαρόν, ἀλλὰ μεμίανται αὐτῶν καὶ
ὁ νοῦς καὶ ἡ συνείδησις. θεὸν ὁμολογοῦσιν, εἰδέ-
ναι, τοῖς δὲ ἔργοις ἀρνοῦνται, βδελυκτοὶ
ὄντες καὶ ἀπειθεῖς, καὶ πρὸς πᾶν ἔργον ἀ-
γαθὸν ἀδόκιμοι. Σὺ δὲ λάλει, ἃ πρέπει τῇ
ὑγιαινούσῃ διδασκαλίᾳ. πρεσβύτας, νη-
φαλέους εἶναι, σεμνούς, σώφρονας, ὑγιαί-
νοντας τῇ πίστει, τῇ ἀγάπῃ, τῇ ὑπομονῇ.
πρεσβύτιδας ὡσαύτως, ἐν καταστήματι
ἱεροπρεπεῖ, μὴ διαβόλους, μὴ οἴνῳ πολλῷ
δεδουλωμένας, καλοδιδασκάλους, ἵνα σω
φρονίζωσι, τὰς νέας, φιλάνδρους εἶναι, φι-
λοτέκνους, σώφρονας, ἁγνάς, οἰκουρούς, ἀ-
γαθάς, ὑποτασσομένας τοῖς ἰδίοις ἀνδράσ-
σιν, ἵνα μὴ ὁ λόγος τοῦ θεοῦ βλασφημῆ-
ται. τοὺς νεωτέρους ὡσαύτως παρακάλει
σωφρονεῖν, περὶ πάντα σεαυτὸν παρεχό-
μενος τύπον καλῶν ἔργων, ἐν τῇ δι-
δασκαλίᾳ, ἀδιαφθορίαν, σεμνότητα,
λόγον ὑγιῆ ἀκατάγνωστον, ἵνα ὁ ἐξ ε-
ναντίας ἐντραπῇ, μηδὲν ἔχων περὶ ἡ-
μῶν λέγειν φαῦλον. Δούλους ἰδίοις δε-
σπόταις ὑποτάσσεσθαι, ἐν πᾶσιν εὐαρέ-
στους εἶναι, μὴ ἀντιλέγοντας, μὴ νοσφι-
ζομένους, ἀλλὰ πίστιν πᾶσαν ἐνδεικνυ-
μένους ἀγαθὴν, ἵνα τὴν διδασκαλίαν
τοῦ σωτῆ-

EPISTOLA

& contradicentes conuincere. Sunt enim multi intractabiles, & uaniloqui, & mentium seductores, maxime ij qui sunt ex circumcisione, quibus oportet obturare os, qui totas domos subuertunt, docentes quæ non oportet, turpis lucri gratia. Dixit quidam ex istis, proprius ipsorum propheta. Cretenses semper mendaces, malæ bestiæ, uentres pigri. Testimoniū hoc est uerum. quam ob causam redargui illos seueriter, ut sani sint in fide, nō attendentes Iudaicis fabulis, & præceptis hominum, auersantium ueritatem. Omnia quidem pura puris. Porro pollutis & infidelibus, nihil est purum, sed polluta est illorum & mens & conscientia. Deum profitentur se scire, cæterū factis negant, cum sint abominabiles, & immorigeri, & ad omne opus bonum reprobi.

Tu uero loquere, quæ decent sanam doctrinam. Senes ut sobrij sint, modesti, sani fide, charitate, patientia. Anus itidem ut in habitu sint, qui religionem deceat, non calumniatrices, nō uino multo seruiētes, ut honesta doceant, quo possint modestas reddere adolescentulas, ut maritos suos diligant, ut liberos ament, ut sobriæ sint, puræ, domus custodes, bonæ, subditæ suis uiris. ne sermo dei male audiat. Adolescentes consimiliter adhortare, ut sobrij sint, sup oia temetipsū præbens formā bonoꝝ operū, in doctrina, integritatem, grauitatem, sermo nē sanum, irreprehensibilem, ut is qui repugnat rubore suffundatur, nihil habens, quod de uobis dicat mali. Seruos hortare, ut suis dñis pareant, in oibus illis placeāt, nō responsatores, non suffurantes, sed fidem oēm ostendentes bonam, ut doctrinam saluatoris

II

σωτῆρος ἡμῶν θεοῦ, κοσμῶσιν ἐν πᾶσιν· ἐπεφάνη γὰρ ἡ χάρις τοῦ θεοῦ ἡ σωτήριος πᾶσιν ἀνθρώποις, παιδεύουσα ἡμᾶς, ἵνα ἀρνησάμενοι τὴν ἀσέβειαν καὶ τὰς κοσμικὰς ἐπιθυμίας, σωφρόνως, καὶ δικαίως, καὶ εὐσεβῶς ζήσωμεν ἐν τῷ νῦν αἰῶνι, προσδεχόμενοι τὴν μακαρίαν ἐλπίδα, καὶ ἐπιφάνειαν τῆς δόξης τοῦ μεγάλου θεοῦ, καὶ σωτῆρος ἡμῶν ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ, ὃς ἔδωκεν ἑαυτὸν ὑπὲρ ἡμῶν, ἵνα λυτρώσηται ἡμᾶς ἀπὸ πάσης ἀνομίας, καὶ καθαρίσῃ ἑαυτῷ λαὸν περιούσιον, ζηλωτὴν καλῶν ἔργων. ταῦτα λάλει καὶ παρακάλει, καὶ ἔλεγχε, μετὰ πάσης ἐπιταγῆς, μηδείς σου περιφρονείτω.

ὑπομίμνησκε αὐτοὺς, ἀρχαῖς καὶ ἐξουσίαις ὑποτάσσεσθαι, πειθαρχεῖν, πρὸς πᾶν ἔργον ἀγαθὸν ἑτοίμους εἶναι, μηδένα βλασφημεῖν, ἀμάχους εἶναι, ἐπιεικεῖς, πᾶσαν ἐνδεικνυμένους πραότητα πρὸς πάντας ἀνθρώπους. ἦμεν γάρ ποτε καὶ ἡμεῖς ἀνόητοι, ἀπειθεῖς, πλανώμενοι, δουλεύοντες ἐπιθυμίαις καὶ ἡδοναῖς ποικίλαις, ἐν κακίᾳ καὶ φθόνῳ διάγοντες, στυγητοί, μισοῦντες ἀλλήλους. ὅτε δὲ ἡ χρηστότης, καὶ ἡ φιλανθρωπία ἐπεφάνη τοῦ σωτῆρος ἡμῶν θεοῦ, οὐκ ἐξ ἔργων τῶν ἐν δικαιοσύνῃ, ὧν ἐποιήσαμεν ἡμεῖς, ἀλλὰ κατὰ τὸν αὐτοῦ ἔλεον ἔσωσεν ἡμᾶς, διὰ λουτροῦ παλιγγενεσίας, καὶ ἀνακαινώσεως πνεύματος ἁγίου, οὗ ἐξέχεεν ἐφ' ἡμᾶς πλουσίως, διὰ ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν, ἵνα δικαιωθέντες τῇ ἐκείνου χάριτι, κληρονόμοι γενώμεθα, κατ' ἐλπίδα ζωῆς αἰωνίου. πιστὸς ὁ λόγος. περὶ τούτων βούλομαί σε διαβεβαιοῦσθαι, ἵνα φροντίζωσι καλῶν ἔργων προΐστασθαι οἱ πεπιστευκότες θεῷ. ταῦτά ἐστι τὰ καλὰ καὶ ὠφέλιμα τοῖς ἀνθρώποις. μωρὰς δὲ ζητήσεις, καὶ γενεαλογίας, καὶ ἔριδας, καὶ μάχας νομικὰς, παραιτοῦ. εἰσὶ γὰρ ἀνωφελεῖς καὶ μάταιαι. αἱρετικὸν ἄνθρωπον

salutaris nostri dei, ornent in oibus. Apparuit enim gratia dei, salutifera omnibus hominibus, erudiens nos, ut abnegata impietate & mundanis cõcupiscentijs, sobrie, & iuste, & pie uiuamus in hoc sæculo, expectantes beatam illam spem, & apparitionem gloriæ magni dei, & saluatoris nostri Iesu Christi, qui dedit semetipsum p nobis, ut redimeret nos ab omni iniquitate, & purificaret sibiipsi populum eximium, sectatorem bonorum operum. Hæc loquere, & hortare, & argue, cũ omni mandandi studio, nemo te despiciat. Admoneto illos, ut principatibus, III
ac potestatibus subditi sint, ut magistratibus pareant, ut ad omne opus bonum sint parati, ne de quoquam maledicãt, ne sint pugnaces, sed humani, oẽm exhibentes mansuetudinem erga omnes homines. Nam eramus quondã & nos stulti, inobedientes, errantes, seruientes desyderijs, & uoluptatibus uarijs, in malitia & inuidia degentes, odiosi, inuicẽ odio p se quentes. At postq̃ bonitas, & erga hoies amor apparuit, saluatoris nostri dei, non ex operibus quæ sunt in iustitia, quæ faciebamus nos, sed secundũ suam misericordiã saluos nos fecit, per lauacrũ regenerationis, & renouationis spiritus sancti, quẽ effudit in nos abũde, per Iesum Christũ saluatorẽ nostrũ, ut iustificati illius gratia, hæredes efficeremur iuxta spẽ nostræ
uitæ æternæ. Indubitatus sermo. De his uolo ut confirmes quo solliciti sint, ut bonis operibus præsint qui crediderũt deo. Hæc enim sunt honesta & utilia hominibus. Stultas autẽ questiones. & genealogias, & cõtẽtiões, & pugnas legales omitte. Sunt eñ inutiles & uanæ. Factiosum

hominẽ

Digitized by Google

ἄνθρωπον μετὰ μίαν καὶ δευτέραν νουθεσίαν παραιτοῦ, εἰδὼς ὅτι ἐξέστραπται, τοιοῦτος, καὶ ἁμαρτάνει ὢν αὐτοκατάκριτος. Ὅταν πέμψω Ἀρτεμᾶν πρός σε ἢ Τυχικόν, σπούδασον ἐλθεῖν πρός με εἰς Νικόπολιν, ἐκεῖ γὰρ κέκρικα παραχειμάσαι. Ζηνᾶν τὸν νομικὸν καὶ Ἀπολλῶ σπουδαίως πρόπεμψον, ἵνα μηδὲν αὐτοῖς λείπῃ. μανθανέτωσαν δὲ καὶ οἱ ἡμέτεροι, καλῶν ἔργων προΐστασθαι εἰς τὰς ἀναγκαίας χρείας, ἵνα μὴ ὦσιν ἄκαρποι. ἀσπάζονταί σε οἱ μετ' ἐμοῦ πάντες, ἄσπασαι τοὺς φιλοῦντας ἡμᾶς ἐν πίστει. Ἡ χάρις μετὰ πάντων ὑμῶν, ἀμήν.

hominem post unam & alteram admonitionem fugæ, sciens euersum esse, qui eiusmodi est, & peccat per se damnatus. Cum autem misero Arteman ad te, aut Tychicum, da operam, ut uenias ad me Nicopolim, nam illic decreui hybernare. Zenam legisperitũ, & Apollo, studiose deducito, ne quid illis desit. Discant aũt & nostri, bonis operibus præesse, ad necessarios usus, ut non sint infrugiferi. Salutant te, qui mecum sunt omnes. Saluta eos, qui diligunt nos in fide. Gratia cum omnibus uobis. Amen.

ΥΠΟΘΕΣΙΣ ΤΗΣ ΠΡΟΣ ΦΙΛΗΜΟΝΑ ΕΠΙΣΤΟΛΗΣ.

ΤΑΥΤΗΝ ἐπιστέλλει ἀπὸ Ῥώμης, ἡ δὲ πρόφασις τῆς ἐπιστολῆς αὕτη. Ὀνήσιμος ὁ οἰκέτης Φιλήμονος ἔφυγε, καὶ ἀπελθὼν πρὸς τὸν ἀπόστολον, κατηχήθη παρ' αὐτοῦ, καὶ γέγονεν αὐτῷ χρήσιμος εἰς διακονίαν, περὶ τούτου τοίνυν γράφει Φιλήμονι, παραιτιθέμενος αὐτῷ τὸν Ὀνήσιμον, ἵνα προσέχῃ αὐτῷ γνησίως, καὶ μηκέτι ἔχῃ αὐτὸν ὡς δοῦλον, ἀλλ' ὡς ἀδελφόν, προετρέψατο δὲ αὐτὸν καὶ ξενίαν αὐτῷ ἑτοιμάσαι, ἵνα ἐὰν ἔλθῃ εὕρῃ σοῦ μείνῃ. καὶ οὕτως τελειοῖ τὴν ἐπιστολήν.

ARGVMENTVM

PHilemoni familiares litteras facit pro Onesimo seruo eius, scribens ei ab urbe Roma de carcere per suprascriptum Onesimum.

ΠΡΟΣ ΦΙΛΗΜΟΝΑ ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΠΑΥΛΟΥ.

ΠΑΥΛΟΣ δέσμιος ΧΡΙΣΤΟΥ ΙΗΣΟΥ, καὶ Τιμόθεος ὁ ἀδελφὸς, Φιλήμονι τῷ ἀγαπητῷ καὶ συνεργῷ ἡμῶν, καὶ ἀπφίᾳ τῇ ἀγαπητῇ, καὶ Ἀρχίππῳ τῷ συστρατιώτῃ ἡμῶν, καὶ τῇ κατ' οἶκόν σου

AD PHILEMONEM EPISTOLA PAVLI.

PAulus uinctus Christi Iesu & Timotheus frater, Philemoni dilecto & collegæ nostro, & Apphiæ dilectæ, & Archippo commilitoni nostro, & quæ domi

οἶκον σου ἐκκλησίᾳ. Χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη
ἀπὸ θεοῦ πατρὸς ἡμῶν καὶ κυρίου ΙΗΣΟΥ
ΧΡΙΣΤΟΥ. Εὐχαριστῶ τῷ θεῷ μου πάντοτε
μνείαν σου ποιούμενος ἐπὶ τῶν προσευχῶν
μου, ἀκούων σου τὴν ἀγάπην καὶ τὴν πίστιν ἣν
ἔχεις πρὸς τὸν κύριον ΙΗΣΟΥΝ, καὶ εἰς πάν
τας τοὺς ἁγίους, ὅπως ἡ κοινωνία τῆς πίστε
ώς σου ἐνεργὴς γένηται ἐν ἐπιγνώσει παντὸς
ἀγαθοῦ τοῦ ἐν ὑμῖν εἰς ΧΡΙΣΤΟΝ ΙΗΣΟΥΝ.
Χάριν γὰρ ἔχομεν πολλὴν καὶ παράκλη
σιν ἐπὶ τῇ ἀγάπῃ σου, ὅτι τὰ σπλάγχνα τῶν
ἁγίων ἀναπέπαυται διὰ σοῦ ἀδελφέ. διὸ
πολλὴν ἐν ΧΡΙΣΤΩ παῤῥησίαν ἔχων ἐπι
τάσσειν σοι, τὸ ἀνῆκον, διὰ τὴν ἀγάπην
μᾶλλον παρακαλῶ, τοιοῦτος ὢν, ὡς Παῦ
λος πρεσβύτης, νυνὶ δὲ καὶ δέσμιος ΙΗΣΟΥ
ΧΡΙΣΤΟΥ. παρακαλῶ σε περὶ τοῦ ἐμοῦ τέκνου
ὃν ἐγέννησα ἐν τοῖς δεσμοῖς μου, Ὀνήσιμον
τόν ποτέ σοι ἄχρηστον, νυνὶ δὲ καὶ σοὶ καὶ ἐμοὶ εὔ
χρηστον, ὃν ἀνέπεμψα, σὺ δὲ αὐτόν, τοῦτέστι
τὰ ἐμὰ σπλάγχνα προσλαβοῦ, ὃν ἐγὼ ἐ-
βουλόμην πρὸς ἐμαυτὸν κατέχειν, ἵνα ὑ-
πέρ σου διακονῇ μοι ἐν τοῖς δεσμοῖς τοῦ εὐα
γελίου, χωρὶς δὲ τῆς σῆς γνώμης, οὐδὲν ἠθέ
λησα ποιῆσαι, ἵνα μὴ ὡς κατὰ ἀνάγκην τὸ
ἀγαθόν σου ᾖ, ἀλλὰ κατὰ ἑκούσιον, τάχα γὰρ
διὰ τοῦτο ἐχωρίσθη πρὸς ὥραν, ἵνα αἰώνιον αὐ
τὸν ἀπέχῃς, οὐκέτι ὡς δοῦλον, ἀλλ' ὑπὲρ δοῦ
λον, ἀδελφὸν ἀγαπητόν, μάλιστα ἐμοὶ, πό
σῳ δὲ μᾶλλον σοὶ καὶ ἐν σαρκὶ, καὶ ἐν κυρίῳ
Εἰ οὖν ἐμὲ ἔχεις κοινωνὸν προσλαβοῦ αὐ
τὸν ὡς ἐμέ. Εἰ δέ τι ἠδίκησέ σε, ἢ ὀφείλει τοῦ
το ἐμοὶ ἐλλόγει, ἐγὼ Παῦλος ἔγραψα τῇ
ἐμῇ χειρί. ἐγὼ ἀποτίσω, ἵνα μὴ λέγω σοι,
ὅτι καὶ σεαυτόν μοι προσοφείλεις, ναὶ
ἀδελφέ. ἐγώ σου ὀναίμην ἐν κυρίῳ,

Ἀνάπαυσόν μου τὰ σπλάγχνα ἐν
κυρίῳ, πεποιθὼς τῇ ὑπακοῇ σου ἔγρα
ψά σοι. εἰδὼς, ὅτι καὶ ὑπὲρ ὃ λέγω ποιή
σεις.

domi tuæ est, congregationi. Gratia uo
bis & pax, a deo patre nostro & dño Ie
su Christo. Gratias ago deo meo semp
mẽtionẽ tui faciẽs in orationibus meis,
audiens tuam charitatẽ & fidem, quam
habes erga dñm Iesum, & erga oẽs san
ctos, ut cõmunicatio fidei tuæ, efficax fi
at, in agnitione omnis boni, quod est in
uobis, erga Christũ Iesum. Gaudiũ eñ
habemus multũ, & consolationẽ in di
lectione tua, quod uiscera sanctorũ reso
cillata sunt in te frater. Quapropter cũ
uis multã in Christo fiduciã habeã in
iungendi tibi, id quod ad rem pertinet,
tamen propter charitatẽ potius rogo,
cum talis sim. nẽpe Paulus senex, nunc
autẽ etiã uinctus Iesu Christi. Rogo au
tem pro filio meo, quẽ genui in uinculis
meis Onesimo, quondã tibi inutili, nũc
uero tibi & mihi perutili, quẽ remisi, tu
autem eum, hoc est uiscera mea suscipe,
quẽ ego cupiebã apud me retinere, ut p
te ministraret mihi in uinculis euãgelij,
sed absq; tua sententia nihil uolui face
re, ne uelut ex necessitate bonum tuum
esset, sed spõtaneum. Nam ꝓpterea for
sitan secessit ad tempus, ut æternum re
ciperes, nõ iam ut seruum, sed plusq; ser
uum, nẽpe fratrẽ dilectum, maxime mi
hi, quanto aũt magis tibi, & in carne, &
in dño. Si igitur me habes consortẽ, su
scipe illum ad te, tanq; me. Q; si quid le
sit te, aut debet, hoc mihi imputato. Ego
Paulus scripsi mea manu. Ego persoluã
ut ne dicã quod etiã teipsum mihi insu
per debes. etiam frater. Ego te fruar in
dño. Refocilla mea uiscera in domino.
Confisus de obedientia tua scripsi tibi.
sciens, quod etiã ultra cq̃ dico facturus

m sis

σεως. ἅμα δὲ καὶ ἑτοίμαζέ μοι ξενίαν. ἐλπίζω γὰρ, ὅτι διὰ τῶν προσευχῶν ὑμῶν χαρισθήσομαι ὑμῖν. ἀσπάζεταί σε Ἐπαφρᾶς ὁ συναιχμάλωτός μου ἐν ΧΡΙΣΤΩι ΙΗΣΟΥ. μᾶρκος, ἀρίσταρχος, δημᾶς λουκᾶς, οἱ συνεργοί μου. Ἡ χάρις τοῦ κυρίου ἡμῶν ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ μετὰ τοῦ πνεύματος ὑμῶν. Ἀμήν

sis. Simul autem etiam prepara mihi hospitium, spero enim, quod per orationes uestras, donabor uobis. Salutat te Epaphras concaptiuus meus in Christo Iesu, Marcus, Aristarchus, Demas, Lucas, adiutores mei. Gratia domini nostri Iesu Christi, sit cum spiritu uestro. Amen.

ΥΠΟΘΕΣΙΣ ΤΗΣ ΠΡΟΣ ΕΒΡΑΙΟΥΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗΣ.

Αὕτη ἡ ἐπιστολὴ ἀπὸ Ἰταλίας, καὶ δι' ἑρμηνείας τοῦ ἐπιστολικοῦ ἤρθη εἰς Ἑβραίους. Ἐπειδὴ οἱ Ἰουδαῖοι ἐμίσαντο τὸν νόμον καὶ τὰς σκιὰς, διὰ τοῦτο ὁ ἀπόστολος Παῦλος διδάσκαλος ἐθνῶν γενόμενος, καὶ εἰς τὰ ἔθνη ἀποσταλεὶς, κεκήρυχε τὸ εὐαγγέλιον, γράψας τε πᾶσι τοῖς ἔθνεσιν, γράφει λοιπὸν καὶ τοῖς ἐκ περιτομῆς πιστεύσασιν Ἑβραίοις, ἀποδεικτικὸν τούτων ἐπιστολὴν περὶ τοῦ ΧΡΙΣΤΟΥ παρουσίας, καὶ τοῦ πεπαῦσθαι τὴν σκιὰν τοῦ νόμου, καὶ πρῶτον μὲν ἀποδείκνυσι τοὺς προφήτας ἀπεστάλθαι, ἵνα περὶ τοῦ σωτῆρος ἀπαγγείλωσι, καὶ μετ' αὐτοὺς, αὐτὸς ἔλθῃ, δοῦλος τε εἶναι τοὺς προφήτας, καὶ μηνυτὰς τούτου παρουσίας, αὐτὸν δὲ τὸν ΧΡΙΣΤΟΝ υἱὸν εἶναι θεοῦ, δι' οὗ τὰ πάντα γέγονεν, καὶ ὅτι τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ ἔλαβεν ἄνθρωπον γενέσθαι, ἵνα διὰ τοῦ σώματος ἀνθ' ὁλοκαυτώσεως καταργήσῃ τὸν θάνατον, οὐκ αἵματος μόσχου, οὐ τράγου, ἀλλὰ διὰ αἵματος ΧΡΙΣΤΟΥ ἔσεσθαι τὴν σωτηρίαν τοῖς ἀνθρώποις, ἀποδείκνυσι δὲ, ὅτι ὁ νόμος οὐδὲν ἐτελείωσεν, ἀλλὰ σκιὰν εἶχεν τῶν μελλόντων ἀγαθῶν. διὸ οὐ κατέπαυσεν ὁ λαός, ἀλλὰ κοινὴ πᾶσιν ἡμῖν ὑπολείπεται ἡ ἡμέρα τῆς καταπαύσεως. πάλιν δὲ ἀποδείκνυσιν, ὅτι ἡ ἱερατικὴ λατουργία, μετετέθη ἀπὸ Ἀαρὼν εἰς τὸν ΧΡΙΣΤΟΝ, οὗ τύπος ἦν ὁ Μελχισεδέκ, οὗ ὅμοιος ἐκ τοῦ Λευΐ, πίστει τε δεδικαιῶσθαι τοὺς πατέρας σημαίνει, καὶ οὐκ ἐξ ἔργων νόμου, εἶτα πάλιν εἰς τὰ ἤθη προσέχαμνος αὐτοὺς, καὶ ἀποδεξάμενος αὖθις τὴν διὰ ΧΡΙΣΤΟΝ ὑπομονὴν, καὶ πείσας τιμᾶσθαι τοὺς πρεσβυτέρους, τελειοῖ τὴν ἐπιστολήν.

ARGVMENTVM

IN primis dicendũ est, cur apostolus Paulus in hac epistola scribenda non seruauerit morem suum, ut uel uocabulum nominis sui, uel ordinis describeret dignitatem. Hæc causa est, q̃ ad eos scribens, qui ex circumcisione crediderant, quasi gentiũ apostolus, & nõ hebreorum, sciens quoq; eorum superbiam, suamq; humilitatem, ipse demõstrans meritum officij sui, noluit anteferre. Nam simili modo etiam Iohannes apostolus propter humilitatẽ, in epistola sua nomen suũ eadem ratione nõ prætulit. Hãc ergo epistolam fertur apostolus ad Hebreos conscriptã hæbraica lingua misisse cuius sensum & ordinem retinens Lucas euangelista post excessum beati apostoli Pauli Græco sermone composuit.

Digitized by Google

ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΠΑΥΛΟΥ ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ ΕΠΙ/
ΣΤΟΛΗ ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΕΒΡΑΙΟΥΣ

Ο ΛΥ ΜΕΡΩΣ καὶ πολυ-
τρόπως πάλαι ὁ θεὸς λα
λήσας τοῖς πατράσιν ἐν
τοῖς προφήταις, ἐπ' ἐσχάτ
ου τῶν ἡμερῶν τούτων, ἐλάλησεν ἡμῖν ἐν
υἱῷ, ὃν ἔθηκε κληρονόμον πάντων, δι' οὗ
καὶ τοὺς αἰῶνας ἐποίησεν, ὃς ὢν ἀπαύ/
γασμα τῆς δόξης, καὶ χαρακτὴρ τῆς ὑπο/
στάσεως αὐτοῦ, φέρων τε τὰ πάντα τῷ
ῥήματι τῆς δυνάμεως αὐτοῦ, δι' ἑαυτοῦ
καθαρισμὸν ποιησάμενος τῶν ἁμαρτιῶν
ἡμῶν, ἐκάθισεν ἐν δεξιᾷ τῆς μεγαλωσύνης
ἐν ὑψηλοῖς, τοσούτῳ κρείττων γενόμενος
τῶν ἀγγέλων, ὅσῳ διαφορώτερον παρ' αὐ/
τοὺς κεκληρονόμηκεν ὄνομα. τίνι γὰρ
εἶπεν ποτὲ τῶν ἀγγέλων, υἱός μου εἶ σὺ
ἐγὼ σήμερον γεγέννηκά σε; καὶ πάλιν,
ἐγὼ ἔσομαι αὐτῷ εἰς πατέρα, καὶ αὐτὸς
ἔσται μοι εἰς υἱόν. ὅταν δὲ πάλιν εἰσαγάγῃ
τὸν πρωτότοκον εἰς τὴν οἰκουμένην, λέ/
γει, καὶ προσκυνησάτωσαν αὐτῷ πάντες
ἄγγελοι θεοῦ. καὶ πρὸς μὲν τοὺς ἀγ/
γέλους λέγει, ὁ ποιῶν τοὺς ἀγγέλους αὐ
τοῦ πνεύματα, καὶ τοὺς λειτουργοὺς αὐ/
τοῦ πυρὸς φλόγα. πρὸς δὲ τὸν υἱόν, ὁ θρόνος σου
ὁ θεὸς εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος, ῥάβδος εὐθύτη
τος ἡ ῥάβδος τῆς βασιλείας σου, ἠγάπησας δι/
καιοσύνην, καὶ ἐμίσησας ἀνομίαν, διὰ τοῦτο ἔχρι
σέν σε ὁ θεὸς ὁ θεός σου ἔλαιον ἀγαλλιάσεως πα
ρὰ τοὺς μετόχους σου. καὶ σὺ κατ' ἀρχὰς κύριε
τὴν γῆν

BEATI APOSTOLI PAVLI
EPISTOLA AD
HEBRAEOS.

DEus olim multipharia mul/
tisq; modis, locutus patri/
bus in prophetis, extremis
diebus hiſce, locutus eſt no/
bis in filio, quem conſtituit hæredem
omnium, per quem etiam ſæcula con/
didit, qui cum ſit ſplendor gloriæ, & ex/
preſſa imago ſubſtantiæ illius, portetq;
omnia uerbo potentiæ ſuæ, per ſemet/
ipſum purgatione facta peccatorū no/
ſtrorum, conſedit in dextra maieſtatis,
in excelſis, tanto præſtantior factus an
gelis, quanto excellentius præ illis ſor/
titus eſt nomen. Nam cui dixit un/
quam angelorum. Filius meus es tu,
ego hodie genui te? Ac rurſum. Ego
ero ei loco patris, & ille erit mihi loco
filij. Rurſum autem cum inducit pri/
mogenitum in orbem terrarum, dicit.
Et adorabunt eum omnes angeli dei.
Et ad angelos quidē dicit. Qui creat an
gelos ſuos ſpūs, & miniſtros ſuos ignis
flammam. Ad filium aūt, thronus tuus
ipſe deus in ſæculum ſæculi, uirga recti/
tudinis, uirga regni tui, dilexiſti iuſti/
ciam & odiſti iniquitatē, ꝓpterea unxit
te deus deus tuus oleo exultatiōis, ultra
conſortes tuos, & tu in initio domine

πὼγλῶ ἐθεμελίωσας, καὶ ἔργα τῶν χειρῶν
σου εἰσὶν οἱ οὐρανοί, αὐτοὶ ἀπολοῦνται, σὺ
δὲ διαμένεις, καὶ πάντες ὡς ἱμάτιον πα-
λαιωθήσονται, καὶ ὡσεὶ περιβόλαιον ἑλίξεις
αὐτοὺς καὶ ἀλλαγήσονται, σὺ δὲ αὐτὸς
εἶ, καὶ τὰ ἔτη σου οὐκ ἐκλείψουσι.

Πρὸς τίνα δὲ τῶν ἀγγέλων εἴρηκέν
ποτε. κάθου ἐκ δεξιῶν μου, ἕως ἂν θῶ
τοὺς ἐχθρούς σου ὑποπόδιον τῶν ποδῶν
σου, οὐχὶ πάντες εἰσὶ λειτουργικὰ πνεύ-
ματα εἰς διακονίαν ἀποστελλόμενα, διὰ τοὺς
μέλλοντας κληρονομεῖν σωτηρίαν; διὰ
τοῦτο δεῖ περισσοτέρως ἡμᾶς προσέχειν
τοῖς ἀκουσθεῖσιν, μή ποτε παραῤῥυῶμεν.
εἰ γὰρ ὁ δι' ἀγγέλων λαληθεὶς λό-
γος ἐγένετο βέβαιος, καὶ πᾶσα
παράβασις καὶ παρακοὴ ἔλαβεν ἔν-
δικον μισθαποδοσίαν, πῶς ἡμεῖς ἐκ
φευξόμεθα, τηλικαύτης ἀμελήσαντες
σωτηρίας, ἥτις ἀρχὴν λαβοῦσα λα-
λεῖσθαι διὰ τοῦ κυρίου, ὑπὸ τῶν ἀκουσάντων
εἰς ἡμᾶς ἐβεβαιώθη. συνεπιμαρτυροῦντος
τοῦ θεοῦ σημείοις τε καὶ τέρασι, καὶ ποικίλαις
δυνάμεσι, καὶ πνεύματος ἁγίου μερι-
μοῖς, κατὰ τὴν αὐτοῦ θέλησιν. οὐ γὰρ
ἀγγέλοις ὑπέταξε τὴν οἰκουμένην τὴν
μέλλουσαν περὶ ἧς λαλοῦμεν. διεμαρτύ-
ρατο δέ πού τις λέγων, τί ἐστιν ἄνθρωπος
ὅτι μιμνήσκῃ αὐτοῦ, ἢ υἱὸς ἀνθρώπου
ὅτι ἐπισκέπτῃ αὐτόν. ἠλάττωσας αὐ-
τὸν βραχύτι παρ' ἀγγέλους, δόξῃ, καὶ
τιμῇ ἐστεφάνωσας αὐτὸν, καὶ κατέστησας
αὐτὸν ἐπὶ τὰ ἔργα τῶν χειρῶν σου. πάν-
τα ὑπέταξας ὑποκάτω τῶν ποδῶν αὐ-
τοῦ. ἐν γὰρ τῷ ὑποτάξαι αὐτῷ
τὰ πάντα, οὐδὲν ἀφῆκεν αὐτῷ
ἀνυπότακτον. νῦν δὲ οὔπω ὁρῶμεν αὐτῷ
τὰ πάντα ὑποτεταγμένα, τὸν δὲ βραχύτι
παρ' ἀγγέλους ἠλαττωμένον βλέπομεν ΙΗΣΟΥΝ
διὰ τὸ

terræ fundamenta iecisti, & opera ma-
nuum tuarum sunt cœli, ipsi peribunt,
tu autem permanes, & omnes ut uesti-
mentum ueterascent, & uelut amictū
circumuolues eos, & mutabuntur, tu
autem idem es, & anni tui non defici-
ent. Ad quem autem angelorum dixit
unquam? Sede a dextris meis, donec
posuero inimicos tuos, scabellum pe-
dum tuorum. Nonne omnes sunt ad-
ministratorij spiritus, qui in ministeri-
um emittuntur, propter eos, qui hære-
des erunt salutis? Propterea opor- II
tet nos uehementius attendere, ijs quæ
dicta sunt nobis, ne quando perflua-
mus. Etenim si is, qui per angelos di-
ctus fuerat sermo, fuit firmus, & omnis
transgressio, & inobedientia, iustam pre
mij retributionem accepit, quomodo
nos effugiemus, si tantam neglexeri-
mus salutem, quæ cum primum enar
rari cœperit per ipsum dominū, ab ijs,
qui audierant, in nos confirmata fuit,
attestante deo, & signis, & prodigijs,
& uarijs uirtutibus, & spiritus sancti di-
stributionibus, iuxta suam ipsius uo-
luntatem. Non enim angelis subiecit or
bem terræ futurum, de quo loquimur.
Testatus est autem alicubi quidam di-
cens. Quid est homo, quod memor es
eius, aut filius hominis, quod inuisis
illum? Fecisti eum paululo inferiorem
angelis, gloria & honore coronasti eum
Omnia subiecisti sub pedibus eius. In
hoc enim quod ei subiecit omnia, nihil
omisit, illi non subiectum. At nondum
uidemus illi omnia esse subiecta. Eum
uero qui pusillum quiddam diminutus
fuerat infra angelos, cernimus Iesum,
propter

Digitized by Google

διὰ τὸ πάθημα τοῦ θανάτου. δόξῃ καὶ τιμῇ ἐστεφανωμένον, ὅπως χάριτι θεοῦ ὑπὲρ παντὸς γεύσηται θανάτου. ἔπρεπε γὰρ αὐτῷ δι' ὃν τὰ πάντα, καὶ δι' οὗ τὰ πάντα πολλοὺς υἱοὺς εἰς δόξαν ἀγαγόντα, τὸν ἀρχηγὸν τῆς σωτηρίας αὐτῶν διὰ παθημάτων τελειῶσαι. ὅτε γὰρ ἁγιάζων καὶ οἱ ἁγιαζόμενοι ἐξ ἑνὸς πάντες. δι' ἣν αἰτίαν οὐκ ἐπαισχύνεται ἀδελφοὺς αὐτοὺς καλεῖν, λέγων. ἀπαγγελῶ τὸ ὄνομά σου τοῖς ἀδελφοῖς μου, ἐν μέσῳ ἐκκλησίας ὑμνήσω σε. καὶ πάλιν. ἐγὼ ἔσομαι πεποιθὼς ἐπ' αὐτῷ. καὶ πάλιν. ἰδοὺ ἐγὼ καὶ τὰ παιδία ἃ μοι ἔδωκεν ὁ θεός. ἐπεὶ οὖν τὰ παιδία κεκοινώνηκε σαρκὸς καὶ αἵματος, καὶ αὐτὸς παραπλησίως μετέσχε τῶν αὐτῶν, ἵνα διὰ τοῦ θανάτου καταργήσῃ τὸν τὸ κράτος ἔχοντα τοῦ θανάτου, τουτέστι τὸν διάβολον, καὶ ἀπαλλάξῃ τούτους ὅσοι φόβῳ θανάτου διαπαντὸς τοῦ ζῆν ἔνοχοι ἦσαν δουλείας. οὐ γὰρ δήπου ἀγγέλων ἐπιλαμβάνεται, ἀλλὰ σπέρματος Ἀβραὰμ ἐπιλαμβάνεται. ὅθεν ὤφειλεν κατὰ πάντα τοῖς ἀδελφοῖς ὁμοιωθῆναι, ἵνα ἐλεήμων γένηται καὶ πιστὸς ἀρχιερεὺς τὰ πρὸς τὸν θεόν, εἰς τὸ ἱλάσκεσθαι τὰς ἁμαρτίας τοῦ λαοῦ. ἐν ᾧ γὰρ πέπονθεν αὐτὸς πειρασθείς, δύναται τοῖς πειραζομένοις βοηθῆσαι. ὅθεν ἀδελφοὶ ἅγιοι, κλήσεως ἐπουρανίου μέτοχοι, κατανοήσατε τὸν ἀπόστολον καὶ ἀρχιερέα τῆς ὁμολογίας ἡμῶν ΧΡΙΣΤΟΝ ΙΗΣΟΥΝ, πιστὸν ὄντα τῷ ποιήσαντι αὐτὸν, ὡς καὶ Μωϋσῆς ἐν ὅλῳ τῷ οἴκῳ αὐτοῦ. πλείονος γὰρ δόξης οὗτος παρὰ Μωϋσῆν ἠξίωται. καθ' ὅσον πλείονα τιμὴν ἔχει τοῦ οἴκου ὁ κατασκευάσας αὐτόν. πᾶς γὰρ οἶκος κατασκευάζεται ὑπό τινος, ὁ δὲ τὰ πάντα κατασκευάσας θεός. καὶ Μωϋσῆς μὲν πιστὸς ἐν ὅλῳ τῷ οἴκῳ αὐτοῦ

propter crucia tus mortis, gloria & honore coronatum, ut per gratiam dei pro omnibus gustaret mortem. Decebat enim eum propter quem sunt omnia, & per quem sunt omnia, ut multis filijs in gloriam adductis, principem salutis illorum per afflictiones perfectum redderet. quandoquidē & qui sanctificat, & qui sanctificantur, ex uno sunt omnes. Quam ob causam non erubescit fratres illos uocare, dicens. Annunciabo nomen tuum fratribus meis, in medio ecclesiæ laudabo te. Et rursum. Ego ero fidens in illo. Et iterum. Ecce ego & pueri quos mihi dedit deus. Posteaq̄ igit̄ pueri cōmercium habent cū carne & sanguine, & ipse similiter particeps factus est eorundem, ut per mortem aboleret eum qui mortis haberet imperium, hoc est diabolū, & liberos redderet eos, qui cum q̄ metu mortis per oēm uitam obnoxij erant seruituti. Non eī sane usq̄ angelos assumit, sed semē Abrahæ assumit. Vnde debuit per oia fratribus simi III.
lis reddi, ut misericors esset & fidelis pōtifex, in his quæ apud deū forent agenda, ad expiādum peccata populi. Nam ex hoc quod ipsi contigit tentatum esse, potest & ijs qui tentantur succurrere. Vnde fratres sancti, uocationis cœlestis participes, cōsyderate aplm & pōtificē cōfessionis uestræ Iesū Christū, qd fidelis sit ei qui se cōstituit, quēadmodū & Moses in tota domo sua. Tāto nāq̄ maiore gla q̄ Moses hic dignus est habit⁹ q̄to maiorē habet honorē, q cōstruxit domū q̄ ipsa dom⁹. Ois eī dom⁹ cōstruit̄ ab aliquo. Porro q cōdit oia, de⁹ est. Et Moses quidē fidelis fuit in tota domo illius

3.1

Digitized by Google

οἶκῳ αὐτοῦ. ὃς βεβαίαν, εἰς μαρτύριον
τῶν λαληθησομένων. ΧΡΙΣΤΟΣ δὲ ὡς υἱὸς
ἐπὶ τὸν οἶκον αὐτοῦ, οὗ ὁ οἶκος, ἐσμὲν ἡ-
μεῖς, ἐάνπερ τὴν παῤῥησίαν, καὶ τὸ κάυ-
χημα τῆς ἐλπίδος, μέχρι τέλους βεβαίαν
κατάσχωμεν. διὸ καθὼς λέγει τὸ πνεῦμα
τὸ ἅγιον, σήμερον ἐὰν τῆς φωνῆς αὐτοῦ
ἀκούσητε, μὴ σκληρύνητε τὰς καρδίας ὑ-
μῶν, ὡς ἐν τῷ παραπικρασμῷ, κατὰ τὴν
ἡμέραν τοῦ πειρασμοῦ ἐν τῇ ἐρήμῳ, οὗ ἐπει-
ρασάν με οἱ πατέρες ὑμῶν, ἐδοκίμασάν
με, καὶ εἶδον τὰ ἔργα μου, τεσσαράκοντα
ἔτη. διὸ προσώχθισα τῇ γενεᾷ ἐκείνῃ, καὶ
εἶπον, ἀεὶ πλανῶνται τῇ καρδίᾳ, αὐτοὶ δὲ
οὐκ ἔγνωσαν τὰς ὁδούς μου, ὡς ὤμοσα
ἐν τῇ ὀργῇ μου, εἰ εἰσελεύσονται εἰς τὴν κα-
τάπαυσίν μου. βλέπετε ἀδελφοί, μή
ποτε ἔσται ἔν τινι ὑμῶν καρδία πονηρὰ ἀ-
πιστίας, ἐν τῷ ἀποστῆναι ἀπὸ θεοῦ ζῶντος,
ἀλλὰ παρακαλεῖτε ἑαυτοὺς καθ' ἑκάστην ἡμέραν
ἄχρις οὗ τὸ σήμερον καλεῖται, ἵνα μὴ σκλη-
ρυνθῇ τις ἐξ ὑμῶν ἀπάτῃ τῆς ἁμαρτίας. μέ-
τοχοι γὰρ γεγόναμεν τοῦ ΧΡΙΣΤΟΥ, ἐάνπερ τὴν
ἀρχὴν τῆς ὑποστάσεως, μέχρι τέλους βεβαίαν
κατάσχωμεν, ἐν τῷ λέγεσθαι, σήμερον ἐὰν τῆς
φωνῆς μου ἀκούσητε, μὴ σκληρύνητε τὰς
καρδίας ὑμῶν, ὡς ἐν τῷ παραπικρασμῷ.
τινὲς γὰρ ἀκούσαντες παρεπίκραναν, ἀλλ' οὐ
πάντες οἱ ἐξελθόντες ἐξ Αἰγύπτου διὰ μω-
σέως. τίσι δὲ προσώχθισε τεσσα-
ράκοντα ἔτη; οὐχὶ τοῖς ἁμαρτήσασιν
ὧν τὰ κῶλα ἔπεσεν ἐν τῇ ἐρήμῳ; τί
σι δὲ ὤμοσεν μὴ εἰσελεύσεσθαι εἰς τὴν
κατάπαυσιν αὐτοῦ, εἰ μὴ τοῖς ἀπειθή-
σασι; καὶ βλέπομεν ὅτι οὐκ ἠδυνή-
θησαν εἰσελθεῖν δι' ἀπιστίαν.

Φοβηθῶμεν οὖν μήποτε καταλει-
πομένης ἐπαγγελίας εἰσελθεῖν εἰς τὴν
κατάπαυσιν αὐτοῦ, δοκῇ τις ἐξ ὑμῶν
ὑστερηκέναι.

ueluti minister, in testimonium eorum
quæ post dicenda erant. At Christus
tanquam filius administrauit domum
suam, cuius domus sumus nos, si fiduci-
am, & gloriationem spei, ad finem usq;
firmam tenuerimus. Quapropter sicut
dicit spiritus ille sanctus, hodie si uo-
cem eius audieritis, ne obduretis corda
uestra, sicut in exacerbatione, in die ten
tationis in deserto, ubi tentauerunt me
patres uestri, probauerunt me, & uide-
runt opera mea, quadraginta annis.
Quapropter infensus eram generationi
illi, & dicebam, semper errant corde, ipsi
uero non cognouerunt uias meas, sicut
iurauí in ira mea, si ingressuri sunt in re-
quiem meam. Videte fratres, ne quan-
do sit in ullo uestrum cor prauum in-
credulitatis, ut desciscat a deo uiuente,
sed exhortemini uos inuicem quoti-
die, quo adappellatur dies hodiernus,
ne quis exuobis induretur seductione
peccati Christi participes facti sumus,
si sane initium substātiæ, usq; ad finem
firmum tenuerimus, in hoc quod dici-
tur, hodie si uocem meā audieritis, ne ob
duretis corda uestra, sicut in exacerba-
tione. Nam quidam cum audissent, ex-
acerbauerunt, at non omnes qui profe-
cti fuerant ex Aegypto per Moysen.
Quibus autem infensus fuit quadragin
ta annis? Nonne ijs qui peccauerant?
quorum membra conciderunt in deser-
to? Quibus autem iurauit, non ingres-
sos in requiem suā? nisi ijs, qui non obe
dierant. Et uidemus, quod nō potuerint
ingredi propter incredulitatē. Metua- IIII
mus igit, neqn derelicta pmissiōe, intro
eūdi in requiē ei9, uideat aliqs ex uobis
fuisse

ὑστερηκέναι. καὶ γὰρ ἐσμὲν εὐηγγελισμέ/
νοι καθάπερ κἀκεῖνοι, ἀλλ' οὐκ ὠφέλησεν
ὁ λόγος ἐκεῖνους, μὴ συγκεκρα
μένους τῇ πίστει τοῖς ἀκούσασιν, εἰσερχόμε
θα γὰρ εἰς τὴν κατάπαυσιν οἱ πιστεύσαν/
τες. καθὼς εἴρηκεν, ὡς ὤμοσα ἐν τῇ ὀργῇ
μου, εἰ εἰσελεύσονται εἰς τὴν κατάπαυ/
σίν μου, καίτοι τῶν ἔργων ἀπὸ κατα/
βολῆς κόσμου γενηθέντων, εἴρηκε γάρ που
περὶ τῆς ἑβδόμης οὕτως. καὶ κατέπαυ/
σεν ὁ θεὸς ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῇ ἑβδόμῃ ἀπὸ
πάντων ἔργων αὐτοῦ. καὶ ἐν τούτῳ
πάλιν, εἰ εἰσελεύσονται εἰς τὴν κατάπαυ/
σίν μου. ἐπεὶ οὖν ἀπολείπεται τι/
νας εἰσελθεῖν εἰς αὐτὴν, καὶ οἱ πρότερον
εὐαγγελισθέντες οὐκ εἰσῆλθον δι' ἀπείθειαν,
πάλιν τινὰ ὁρίζει ἡμέραν, σήμερον
ἐν Δαβὶδ λέγων, μετὰ τοσοῦτον χρόνον
καθὼς εἴρηται. σήμερον ἐὰν φωνῆς
αὐτοῦ ἀκούσητε, μὴ σκληρύνητε
τὰς καρδίας ὑμῶν. εἰ γὰρ αὐτοὺς ΙΗ/
ΣΟΥΣ κατέπαυσεν, οὐκ ἂν περὶ ἄλλης ἐλά
λει μετὰ ταῦτα ἡμέρας. ἄρα ἀπολείπε/
ται σαββατισμὸς τῷ λαῷ τοῦ θεοῦ. ὁ γὰρ εἰσελ/
θὼν εἰς τὴν κατάπαυσιν αὐτοῦ, καὶ αὐτὸς κατέ/
παυσεν ἀπὸ τῶν ἔργων αὐτοῦ. ὥσπερ ἀπὸ τῶν ἰδί/
ων ὁ θεός. σπουδάσωμεν οὖν εἰσελθεῖν εἰς
ἐκείνην τὴν κατάπαυσιν, ἵνα μὴ ἐν τῷ
αὐτῷ τις ὑποδείγματι πέσῃ τῆς ἀπειθείας. ζῶν
γὰρ ὁ λόγος τοῦ θεοῦ, καὶ ἐνεργὴς καὶ τομώτερος ὑπὲρ
πᾶσαν μάχαιραν δίστομον, καὶ διϊκνούμε/
νος ἄχρι μερισμοῦ ψυχῆς τε καὶ πνεύματος,
ἁρμῶν τε καὶ μυελῶν, καὶ κριτικὸς ἐννοιῶν
καὶ ἐνθυμήσεων καρδίας, καὶ οὐκ ἔστι κτίσις ἀ/
φανὴς ἐνώπιον αὐτοῦ. πάντα δὲ γυμνὰ καὶ τετρά
χηλισμένα, τοῖς ὀφθαλμοῖς αὐτοῦ πρὸς ὃν
ἡμῖν ὁ λόγος. ἔχοντες οὖν ἀρχιερέα μέγαν δι/
ελήλυθότα τοὺς οὐρανοὺς ΙΗΣΟΥΝ τὸν υἱὸν τοῦ
θεοῦ, κρατῶμεν τῆς ὁμολογίας. οὐ γὰρ ἔχομεν
ἀρχιερέα

fuisse frustratus. Etenim nobis annũcia
tum est, quemadmodũ & illis. At non
profuit illis audisse sermonem, quod is
non esset cum fide coniunctus, ijs qui
audierant. Introimus enim in requi/
em, nos qui credidimus. quemadmo/
dum dixit. Sicut iurauí in ira mea, si in/
gressuri sint in requiẽ meã, quanq; ope/
ribus a iactis mũdi fũdamẽtis pfectis.
Dixit eñ quodã in loco de septimo die
sic. Et requieuit deus die septimo ab oĩ/
bus opib9 suis. Et in hoc rursũ. Si intro/
ibũt i requiẽ meã. Posteaq; igit illud re
liquum est, aliquos introire in eã, & qui/
bus prius annunciatũ fuit, nõ introierũt
propter incredulitatẽ, rursum quendam
pfinit diem, hodie, in Dauid dicẽs, post
tantum temporis, quẽadmodum dictũ
est. Hodie si uocẽ eius audieritis, ne ob
duretis corda uestra. Nã si eis Iesus re/
quiẽ pstitisset, nequaq; de alio posthac
die locutus fuisset. Itaq; relinquitur sab/
batismus ppłe dei. Nã qui ingressus est
in requiẽ illius, & ipse requieuit ab opi/
bus suis, quẽadmodum a suis deus. Stu
deamus igit ingredi in illam requiẽ, ne
quis eodẽ cõcidat incredulitatis exẽplo.
Viuus est eñ sermo dei, & efficax, & pe
netrantior quouis gladio utrinq; incidẽ
te, ac pertingẽs usq; ad diuisionẽ animæ
simul ac spiritus, cõpagumq; & medulla
rum & discretor cogitationũ & intentio
num cordis, & nõ est ulla creatura, quæ
non manifesta sit in conspectu illius.
Sed omnia nuda, & resupinata oculis
eius, ad quem nobis est sermo. Haben/
tes igitur pontificem magnum qui pe/
netrauit cœlos, Iesum filium dei, tenea/
mus cõfessionem. Non enim habemus

Digitized by Google

ἀρχιερέα μὴ δυνάμενον συμπαθῆσαι
ταῖς ἀσθενείαις ἡμῶν, πεπειρασμένον δὲ κα-
τὰ πάντα, καθ' ὁμοιότητα χωρὶς ἁμαρτίας. προσερχώμεθα οὖν μετὰ παῤῥησίας τῷ
θρόνῳ τῆς χάριτος, ἵνα λάβωμεν ἔλεον καὶ
χάριν εὕρωμεν εἰς εὐκαιρον βοήθειαν.
πᾶς γὰρ ἀρχιερεὺς ἐξ ἀνθρώπων λαμβα-
νόμενος ὑπὲρ ἀνθρώπων καθίσταται τὰ
πρὸς τὸν θεὸν, ἵνα προσφέρῃ δῶρά τε καὶ θυ-
σίας ὑπὲρ ἁμαρτιῶν. μετριοπαθεῖν δυνάμε-
νος τοῖς ἀγνοοῦσι καὶ πλανωμένοις, ἐπεὶ καὶ
αὐτὸς περίκειται ἀσθένειαν, καὶ διὰ ταύτην
ὀφείλει, καθὼς περὶ τοῦ λαοῦ, οὕτως καὶ
περὶ ἑαυτοῦ προσφέρειν ὑπὲρ ἁμαρτιῶν. καὶ
οὐχ ἑαυτῷ τις λαμβάνει τὴν τιμὴν, ἀλ-
λὰ καλούμενος ὑπὸ τοῦ θεοῦ, καθάπερ
καὶ Ἀαρών. Οὕτως καὶ ὁ ΧΡΙΣΤΟΣ οὐχ
ἑαυτὸν ἐδόξασε γενηθῆναι ἀρχιερέα, ἀλλ'
ὁ λαλήσας πρὸς αὐτόν. υἱός μου εἶ σύ, ἐγὼ
σήμερον γεγέννηκά σε, καθὼς καὶ ἐν ἑτέρῳ
λέγει. σὺ ἱερεὺς εἰς τὸν αἰῶνα, κατὰ τὴν τά-
ξιν Μελχισεδέκ, ὃς ἐν ταῖς ἡμέραις τῆς σαρ-
κὸς αὐτοῦ, δεήσεις τε καὶ ἱκετηρίας πρὸς τὸν
δυνάμενον σῶσαι αὐτὸν ἐκ θανάτου με-
τὰ κραυγῆς ἰσχυρᾶς καὶ δακρύων προσε-
νέγκας, καὶ εἰσακουσθεὶς ἀπὸ τῆς εὐλαβεί-
ας, καίπερ ὢν υἱὸς, ἔμαθεν ἀφ' ὧν ἔπαθε
τὴν ὑπακοήν, καὶ τελειωθεὶς ἐγένετο τοῖς
ὑπακούουσιν αὐτῷ πᾶσιν, αἴτιος σωτη-
ρίας αἰωνίου, προσαγορευθεὶς ὑπὸ τοῦ θεοῦ
ἀρχιερεὺς, κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ.

Περὶ οὗ πολὺς ἡμῖν ὁ λόγος καὶ δυσερ-
μήνευτος λέγειν, ἐπεὶ νωθροὶ γεγόνατε
ταῖς ἀκοαῖς. καὶ γὰρ ὀφείλοντες εἶναι δι-
δάσκαλοι διὰ τὸν χρόνον, πάλιν χρείαν
ἔχετε τοῦ διδάσκειν ὑμᾶς τινα τὰ στοιχεῖα
τῆς ἀρχῆς τῶν λογίων τοῦ θεοῦ, καὶ γεγό-
νατε χρείαν ἔχοντες γάλακτος καὶ οὐ στερεᾶς
τροφῆς. πᾶς γὰρ ὁ μετέχων γάλακτος,
ἄπειρος

pontificem, qui non possit compati, in-
firmitatibus nostris, sed tentatum per
omnia, pro similitudine absq; peccato.
Accedamus igitur cum fiducia ad thro-
num gratiæ, ut consequamur misericor
diam, & gratiam inueniamus, ad opor-
tunũ auxiliũ. Nã oĩs sacerdos, q ex hoi- V
bus assumit̃ ꝓ hoibus constituit̃, in his
q̃ apud deũ agunt̃, ut offerat munera,
& uictimas, qui cõpati possit ignoranti-
bus, & errantibus, quandoquidem & ip
se circumdatus est infirmitate. Et pro-
prer hanc debet, quemadmodum pro
populo, ita & pro seipso immolare pro
peccatis. Nemo sibiipsi usurpat hono-
rem, sed qui etiam uocatur a deo, quem
admodum & Aaron. Ita & Christus,
non semetipsum glorificauit, ut fieret
põtifex, sed is qui dixerat illi. Filius me-
us es tu, ego hodie genui te. Sicut & ali-
bi dicit. Tu es sacerdos in æternũ, secun
dum ordinem Melchisedec, qui in die-
bus carnis suæ, cũ & p̃cationes & suppli-
catiões apud illũ qui poterat ipsũ saluũ
a morte eripere, cũ clamore ualido & la-
chrymis obtulisset, & exauditus esset ꝓ
reuerẽtia, tametsi filius erat, tñ didicit ex
his q̃ passus est obedientiã, ac perfectus
redditus, oibus qui sibi obediũt, fuit cau
sa salutis æternæ, cognominatus a deo
põtifex secundũ ordinationẽ Melchise-
dec, de quo nobis multa forẽt dicenda,
eaq; difficilia explicatu, quandoquidem
segnes facti estis auribus. Etenim cum
debeatis pro tẽporis ratione doctores
esse, rursũ opus habetis, ut doceam⁹ uos
q̃ sint elemẽta initij eloquiorũ dei, factiq;
estis ij, quibus lacte sit opus & nõ solido
cibo. Nam quisquis lactis est particeps
is rudis

ἄπειρος λόγου δικαιοσύνης, νήπιος γάρ
ἐστι. τελείων δέ ἐστιν ἡ στερεὰ τροφή,
τῶν διὰ τὴν ἕξιν τὰ αἰσθητήρια γεγυμνα
σμένα ἐχόντων, πρὸς διάκρισιν καλοῦ τε
καὶ κακοῦ. Διὸ ἀφέντες τὸν τῆς ἀρχῆς τοῦ
ΧΡΙΣΤΟΥ λόγον, ἐπὶ τὴν τελειότητα φε-
ρώμεθα, μὴ πάλιν θεμέλιον καταβαλλό-
μενοι μετανοίας ἀπὸ νεκρῶν ἔργων, καὶ
πίστεως ἐπὶ θεόν. βαπτισμῶν, διδαχῆς, ἐπι
θέσεώς τε χειρῶν. ἀναστάσεώς τε νεκρῶν καὶ κρί
ματος αἰωνίου. καὶ τοῦτο ποιήσωμεν, ἐάπερ ἐ-
πιτρέπῃ ὁ θεός. ἀδύνατον γὰρ τοὺς ἅπαξ φωτι-
σθέντας, γευσαμένους τε τῆς δωρεᾶς τῆς ἐπου
ρανίου, καὶ μετόχους γενηθέντας πνεύ-
ματος ἁγίου, καὶ καλὸν γευσαμένους θε
οῦ ῥῆμα, δυνάμεις τε μέλλοντος αἰῶνος,
καὶ παραπεσόντας πάλιν, ἀνακαινίζειν
εἰς μετάνοιαν, ἀνασταυροῦντας ἑαυτοῖς
τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ, καὶ παραδειγματίζον-
τας. γῆ γὰρ ἡ πιοῦσα τὸν ἐπ' αὐτῆς πολ-
λάκις ἐρχόμενον ἐπ' αὐτὴν καὶ τίκτουσα βο-
τάνην εὐθετον ἐκείνοις δι' οὓς καὶ γεωργεῖται,
μεταλαμβάνει εὐλογίας ἀπὸ τοῦ θεοῦ. ἐκ
φέρουσα δὲ ἀκάνθας, καὶ τριβόλους, ἀδόκιμος
καὶ κατάρας ἐγγύς. ἧς τὸ τέλος εἰς καῦσιν.
πεπείσμεθα δὲ περὶ ὑμῶν ἀγαπητοὶ τὰ
κρείττονα καὶ ἐχόμενα σωτηρίας, εἰ καὶ οὕτως
λαλοῦμεν. οὐ γὰρ ἄδικος ὁ θεὸς ἐπιλα-
θέσθαι τοῦ ἔργου ὑμῶν, καὶ τοῦ κόπου τῆς
ἀγάπης ἧς ἐνεδείξασθε εἰς τὸ ὄνομα αὐ-
τοῦ, διακονήσαντες τοῖς ἁγίοις, καὶ δια-
κονοῦντες. ἐπιθυμοῦμεν δὲ ἕκαστον ὑμῶν τὴν
αὐτὴν ἐνδείκνυσθαι σπουδὴν πρὸς τὴν
πληροφορίαν τῆς ἐλπίδος ἄχρι τέλους,
ἵνα μὴ νωθροὶ γένησθε, μιμηταὶ δὲ τῶν
διὰ πίστεως καὶ μακροθυμίας κληρονο
μούντων τὰς ἐπαγγελίας.

Τῷ γὰρ Ἀβραὰμ ἐπαγγειλάμενος ὁ θεός, ἐπεὶ
κατ' οὐδενὸς εἶχε μείζονος ὀμόσαι. ὤμοσεν
καθ' ἑαυτοῦ

is rudis est sermonis iustitiæ, infans em̄
est. Porro pfectoꝝ est solidꝰ cibus, nem
pe hoꝝ, qui propter habitum, sensus ha
bent exercitatos, ad discretionē boni ac
mali. Quapropter omisso, qui in Chri-
sto rudes inchoat sermone, ad perfectio
nem feramur, nō rursum fundamētū ia
cientes pœnitentiæ, ab operibus mortu
is, & fidei in deum, baptismatū, doctri-
næ, ac manuū impositiōis, & resurrectio
nis mortuoꝝ, & iudicij æterni, atq; id fa
ciamus, siquidē permiserit deus. Nā fie
ri nō potest, ut qui semel fuerint illumi-
nati, gustauerintq; donū cœleste, & par-
tices facti fuerint spiritus sancti, gu-
stauerintq; bonum dei uerbum, ac uir-
tutes futuri sæculi, si prolabātur, denuo
renouentur ad pœnitentiā, ab integro
crucifigentes sibimetipsis filium dei, &
ludibrio exponentes. siquidē terra, quæ
hymbrem sæpius in se uenientē combi
berit, & progenuerit herbā accōmodā
eis, opera quoꝝ & colitur, recipit benedi
ctionē a deo. At quæ pduxerit spinas &
tribula reproba est, & maledictioni con
finis, cuius exitus huc tēdit, ut exuratur.
Cæterū persuasimus nobis de uobis di-
lecti, quæ his sint meliora, & cū salute cō
iuncta, tametsi sic loquamur. Non enim
iniustus est deus, ut obliuiscatur opis ue
stri, & laboris ex charitate susceptī, quā
exhibuistis erga nomē illiꝰ, q̄ ministrastis
sanctis, & ministratis. Cupimus aūt, ut
unusquisq; uestrū idē pstet studiū, ad ple
nā spei certitudinē, usq; ad pfectionē, ne
sitis imbecilles, sed imitatores eoꝝ, q̄ per
fidē & lōganimitatē, hæreditatē accipiūt
pmissiōis. Deꝰ em̄ pollicitꝰ Abrahæ, cū
nō posset p quēq; maiorē iurare, inrauit
per seipsū

6.14 καθ' ἑαυτοῦ λέγων, ἢ μὴν εὐλογῶν εὐλογήσω σε, καὶ πληθύνων πληνυνῶ σε, καὶ οὕτως μακροθυμήσας, ἐπέτυχε τῆς ἐπαγγελίας. ἄνθρωποι μὲν γὰρ κατὰ τοῦ μείζονος ὀμνύουσι, καὶ πάσης αὐτοῖς ἀντιλογίας πέρας, εἰς βεβαίωσιν ὁ ὅρκος, ἐν ᾧ πορρωτέρω βουλόμενος ὁ θεὸς ἐπιδείξαι τοῖς κληρονόμοις τῆς ἐπαγγελίας τὸ ἀμετάθετον τῆς βουλῆς αὐτοῦ, ἐμεσίτευσεν ὅρκῳ, ἵνα διὰ δύο πραγμάτων ἀμεταθέτων ἐν οἷς ἀδύνατον ψεύσασθαι θεόν, ἰσχυρὰν παράκλησιν ἔχωμεν οἱ καταφύγοντες κρατῆσαι τῆς προκειμένης ἐλπίδος, ἣν ὡς ἄγκυραν ἔχομεν τῆς ψυχῆς, ἀσφαλῆ τε, καὶ βεβαίαν, καὶ εἰσερχομένην εἰς τὸ ἐσώτερον τοῦ καταπετάσματος, ὅπου πρόδρομος ὑπὲρ ἡμῶν εἰσῆλθεν ΙΗΣΟΥΣ, κατὰ τὴν τάξιν μελχισεδέκ, ἀρχιερεὺς γενόμενος εἰς τὸν αἰῶνα.

οὗτος γὰρ ὁ μελχισεδὲκ βασιλεὺς σαλήμ, ἱερεὺς τοῦ θεοῦ τοῦ ὑψίστου, ὁ συναντήσας ἀβραὰμ, ὑποστρέφοντι ἀπὸ τῆς κοπῆς τῶν βασιλέων, καὶ εὐλογήσας αὐτὸν, ᾧ καὶ δεκάτην ἀπὸ πάντων ἐμέρισεν ἀβραάμ, πρῶτον μὲν ἑρμηνευόμενος βασιλεὺς δικαιοσύνης, ἔπειτα δὲ καὶ βασιλεὺς σαλήμ, ὅ ἐστι βασιλεὺς εἰρήνης, ἀπάτωρ, ἀμήτωρ, ἀγενεαλόγητος, μήτε ἀρχὴν ἡμερῶν, μήτε ζωῆς τέλος ἔχων. ἀφωμοιωμένος δὲ τῷ υἱῷ τοῦ θεοῦ, μένει ἱερεὺς εἰς τὸ διηνεκές. θεωρεῖτε δὲ, πηλίκος οὗτος, ᾧ καὶ δεκάτην ἀβραὰμ ἔδωκεν ἐκ τῶν ἀκροθινίων ὁ πατριάρχης; καὶ οἱ μὲν ἐκ τῶν υἱῶν λευὶ τὴν ἱερατείαν λαμβάνοντες, ἐντολὴν ἔχουσιν ἀποδεκατοῦν τὸν λαὸν κατὰ τὸν νόμον, τουτέστι, τοὺς ἀδελφοὺς αὐτῶν, καίπερ ἐξεληλυθότας ἐκ τῆς ὀσφύος ἀβραάμ· ὁ δὲ μὴ γενεαλογούμενος ἐξ αὐτῶν, δεδεκάτωκε

per ſeipſum dicens, niſi benedicens benedixero tibi, & multiplicans, multiplicauero te, atq; ita cum longanimiter expectaſſet, cōſecutus eſt promiſſum. Nā homines quidem per eum iurāt, qui ſit maior, atq; iſſdem omnis controuerſiæ finis, ad cōfirmandum eſt iuſiurandū. Qua in re deus cum eximie uellet hæredibus promiſſionis oſtendere firmitatē conſilij ſui, interpoſuit iuſiurandum, uti per duas res immutabiles, in quibus fieri non poſſet, ut mentiretur deus, ualidā conſolationem haberemus, qui huc cōfugimus, ut potiamur ꝓpoſita ſpe, quā uelut ancoram tenemus animæ, tum tutam, tum firmam, & introeuntem uſq; ad ea, quæ ſunt intra uelum, ubi præcurſor pro nobis ingreſſus eſt, iuxta ordinem Melchiſedec, pontifex factus in æternū. Nam hic erat Melchiſedec, VII rex Salem, pontifex dei altiſſimi, qui occurrit Abrahæ, reuertenti a cæde regum, & benedixit illi, cui & decimas ex omnibus impertitus eſt Abrahā, qui primū quidem ex interpretatione dicitur rex iuſticiæ, deinde uero etiam rex Salem, quod eſt rex pacis, ignoti patris, ignotæ matris, ignoti generis, nec initium diei, neq; uitæ finem habens, ſed aſſimilatus filio dei, manet ſacerdos in perpetuum. Conſyderate uero, quantus hic fuerit, cui etiam decimas dederit Abraham patriarcha, de ſpolijs. Atq; ij quidem, qui quod ſint de numero filiorum Leui, ſacerdotij functionem ſumunt, præceptum habent, ut decimas accipiant a populo, iuxta legem, hoc eſt, a fratribus ſuis, licet egreſſis ex lumbis Abrahæ. At is cuius genus non recenſetur ex illis, decimas

Digitized by Google

ΝΝ δεδεκάτωκεν τὸν Ἀβραάμ, καὶ τὸν
ἔχοντα τὰς ἐπαγγελίας εὐλόγηκεν. Χωρὶς
δὲ πάσης ἀντιλογίας, τὸ ἔλαττον ὑπὸ τοῦ
κρείττονος εὐλογεῖται. καὶ ὧδε μὲν δεκάτας
ἀποθνήσκοντες ἄνθρωποι λαμβάνουσιν.
ἐκεῖ δὲ μαρτυρούμενον, ὅτι ζῇ, καὶ ὡς ἔ/
φασε εἰπεῖν, διὰ Ἀβραὰμ καὶ Λευὶ, ὁ δεκάτας
λαμβάνων δεδεκάτωται, ἔτι γὰρ ἦν τῇ
ὀσφύϊ τοῦ πατρὸς ἦν, ὅτε συνήντησεν αὐτῷ
ὁ Μελχισεδέκ. εἰ μὲν οὖν τελέωσις διὰ τῆ/
Λευιτικῆς ἱερωσύνης ἦν, ὁ λαὸς γὰρ ἐπ' αὐτῇ
νενομοθέτηκτο, τίς ἔτι χρεία κατὰ τὴν τά/
ξιν Μελχισεδὲκ, ἕτερον ἀνίστασθαι ἱερέα, καὶ
οὐ κατὰ τὴν τάξιν Ἀαρὼν λέγεσθαι; μετα
τιθεμένης δὲ τῆς ἱερωσύνης, ἐξ ἀνάγκης καὶ
νόμου μετάθεσις γίνεται. ἐφ' ὃν γὰρ λέγε/
ται ταῦτα, φυλῆς ἑτέρας μετέσχηκεν, ἀφ'
ἧς οὐδεὶς προσέσχηκε τῷ θυσιαστηρίῳ. πρό/
δηλον γάρ, ὅτι ἐξ Ἰούδα ἀνατέταλκεν ὁ κύ/
ριος ἡμῶν, εἰς ἣν φυλὴν οὐδὲν περὶ ἱερωσύ/
νης μωϋσῆς ἐλάλησε. καὶ περισσότερόν ἐτι κα
τάδηλόν ἐστιν, εἰ κατὰ τὴν ὁμοιότητα Μελ/
χισεδὲκ ἀνίσταται ἱερεὺς ἕτερος, ὃς οὐ κατὰ
νόμον ἐντολῆς σαρκίνης γέγονεν, ἀλλὰ
κατὰ δύναμιν ζωῆς ἀκαταλύτου. μαρ
τυρεῖ γὰρ ὅτι σὺ ἱερεὺς εἰς τὸν αἰῶνα κατὰ
τὴν τάξιν Μελχισεδέκ. Ἀθέτησις
μὲν γὰρ γίνεται προαγούσης ἐντολῆς
διὰ τὸ αὐτῆς ἀσθενὲς καὶ ἀνοφελές. οὐδὲν
γὰρ ἐτελείωσεν ὁ νόμος, ἐπεισαγωγὴ δὲ
κρείττονος ἐλπίδος, δι' ἧς ἐγγίζομεν τῷ θεῷ
καὶ καθ' ὅσον οὐ χωρὶς ὁρκωμοσίας.
οἱ μὲν γὰρ χωρὶς ὁρκωμοσίας εἰσὶν ἱε/
ρεῖς γεγονότες, ὁ δὲ μετὰ ὁρκωμοσίας διὰ
τοῦ λέγοντος πρὸς αὐτόν. ὤμοσεν
κύριος καὶ οὐ μεταμεληθήσεται. σὺ
ἱερεὺς εἰς τὸν αἰῶνα κατὰ τὴν τάξιν
Μελχισεδέκ, κατὰ τοσοῦτον κρείττονος
διαθήκης γέγονεν ἔγγυος ΙΗΣΟΥΣ, ἡ μὲν οἱ
πλείονες

lis decimas accepit ab Abrahã, & habẽti pmissiões bñdixit. porro nemo negat qn id qdmin⁹ est, ab eo qđ mai⁹ est bñdictionẽ accipiat. Atq; hic qdẽ homines, q moriunt, decimas accipiũt. Illic aũt is de quo testatũ ẽ, qđ uiuat, & ut ita loquar, p Abrahã decimat⁹ ẽ etiã ipe Leui, q decimas solet accipere. nã is adhuc i lũbis patris erat, cũ occurreret Abrahã Melchisedec. Proide si cõsũmatio p leuiticũ sacerdotiũ erat (nã in eo popul⁹ legẽ accepe rat) Quid ꝓterea fuit opus, aliũ surgere sacerdotẽ, q secũdũ ordinẽ Melchisedec, & nõ scdm ordinẽ Aaron diceret. Qñquidẽ trãslato sacerdotio, necesse est, ut legis quoq; trãslatio fiat. Nã is de quo dicunt hæc, ad aliã tribũ ptinet, de qua nullus altario astitit. Palã est em̃. quod e tribu Iuda exortus sit dominus noster. At nihil locutus est de sacerdotio Moses, quod ad hanc tribum pertineat. Idq; magis etiã liquet, si qdẽ ad similitudinẽ Melchisedec exorit sacerdos ali⁹, q nõ iuxta legẽ mandati carnalis fact⁹ sit; sed iuxta potẽtiã uitæ indissolubilis. Testificat em̃ ad hunc modũ. Tu sacerdos in æternũ, scdm ordinẽ Melchisedec. Reꝛicitur em̃ qđ ꝓcessit mandatũ, propter imbecillitatẽ, & iutilitatẽ. Nã nihil ad pfectionẽ adduxit lex, ueꝛ erat introductio ad spẽ meliorẽ, p quã appropinquamus deo, atq; hoc meliorẽ, qđ nõ absq; iureiurando res acta sit. Nã illi quidẽ extra iusiurandũ sacerdotes facti sunt, hic uero cũ iureiurando per eum q dixit ad illum. Iurauit dñs & nõ pœnitebit eum, tu sacerdos in æternum, secundũ ordinationẽ Melchisedec. Tanto potioris testaméti spõsor factus est Iesus, & illi quidẽ plures

πλείονές εἰσι γεγονότες ἱερεῖς, διὰ τὸ θανάτῳ κωλύεσθαι παραμένειν, ὁ δὲ διὰ τὸ μένειν αὐτὸν εἰς τὸν αἰῶνα, ἀπαράβατον ἔχει τὴν ἱερωσύνην, ὅθεν καὶ σώζειν εἰς τὸ παντελὲς δύναται, τοὺς προσερχομένους δι' αὐτοῦ τῷ θεῷ, πάντοτε ζῶν εἰς τὸ ἐντυγχάνειν ὑπὲρ αὐτῶν. τοιοῦτος γὰρ ἡμῖν ἔπρεπε ἱερεύς, ὅσιος, ἄκακος, ἀμίαντος, κεχωρισμένος ἀπὸ τῶν ἁμαρτωλῶν καὶ ὑψηλότερος τῶν οὐρανῶν γενόμενος, ὃς οὐκ ἔχει καθ' ἡμέραν ἀνάγκην, ὥσπερ οἱ ἀρχιερεῖς, πρότερον ὑπὲρ τῶν ἰδίων ἁμαρτιῶν θυσίας ἀναφέρειν, ἔπειτα τῶν τοῦ λαοῦ· τοῦτο γὰρ ἐποίησεν ἐφάπαξ, ἑαυτὸν ἀνενέγκας. ὁ νόμος γὰρ ἀνθρώπους καθίστησιν ἀρχιερεῖς, ἔχοντας ἀδυνάμειαν, ὁ λόγος δὲ τῆς ὁρκωμοσίας τῆς μετὰ τὸν νόμον, τὸν εἰς τὸν αἰῶνα τετελειωμένον. κεφάλαιον δὲ ἐπὶ τοῖς λεγομένοις, τοιοῦτον ἔχομεν ἀρχιερέα, ὃς ἐκάθισεν ἐν δεξιᾷ τοῦ θρόνου τῆς μεγαλωσύνης ἐν τοῖς οὐρανοῖς, τῶν ἁγίων λειτουργὸς, καὶ τῆς σκηνῆς, τῆς ἀληθινῆς, ἣν ἔπηξεν ὁ κύριος, καὶ οὐκ ἄνθρωπος. πᾶς γὰρ ἀρχιερεὺς εἰς τὸ προσφέρειν δῶρα καὶ θυσίας καθίσταται, ὅθεν ἀναγκαῖον ἔχειν τι καὶ τοῦτον, ὃ προσενέγκῃ. εἰ μὲν γὰρ ἦν ἐπὶ γῆς, οὐδ' ἂν ἦν ἱερεύς, ὄντων τῶν ἱερέων τῶν προσφερόντων κατὰ τὸν νόμον τὰ δῶρα, οἵτινες ὑποδείγματι καὶ σκιᾷ λατρεύουσι τῶν ἐπουρανίων, καθὼς κεχρημάτισται Μωϋσῆς, μέλλων ἐπιτελεῖν τὴν σκηνήν. ὅρα γάρ φησι, ποιήσεις πάντα κατὰ τὸν τύπον τὸν δειχθέντα σοι ἐν τῷ ὄρει. νυνὶ δὲ διαφορωτέρας τέτυχε λειτουργίας, ὅσῳ καὶ κρείττονός ἐστι διαθήκης μεσίτης, ἥτις ἐπὶ κρείττοσιν ἐπαγγελίαις νενομοθέτηται. εἰ γὰρ ἡ πρώτη ἐκείνη, ἦν ἄμεμπτος, οὐκ ἂν δευτέρας ἐζητεῖτο τόπος. μεμφόμενος γὰρ αὐτοῖς λέγει· ἰδοὺ ἡμέραι ἔρχονται λέγει κύριος, καὶ συντελέσω ἐπὶ

λίσω ἐπὶ

plures facti fuerunt sacerdotes, propterea, quod per mortē non sinerentur permanere. at hic quod idē maneat in æternum, perpetuū habet sacerdotiū, unde & saluare ad plenum potest, q̄ p ipsum adeūt deū, semp uiuēs, ad hoc ut interpellet pro illis. Talis em̄ decebat ut esset nobis pōtifex, pius, innocēs, ipollut⁹, segregatus a peccatorib⁹, & sublimior cœlis factus, cui nō sit quotidie necesse, quē admodū illis pontificibus, prius pro p̄ prijs peccatis uictimas offerre, deinde p̄ pctis populi, nā id fecit semel, cū semetip sum obtulit. Siqdē lex hoies cōstituit pōtifices, habentes infirmitatē. Porro sermo iurisiurādi, q̄ supra legē fuit filiū constituit i æternū cōsumatū. Cæterꝝ eoꝝ q̄ VII dicunt illud est caput, qd talē habemus pontificē, qui consedit ad dextrā throni maiestatis in cœlis, sanctoꝝ ministet, ac ueri tabernaculi, qd fixit deus, & nō homo. Ois enim pōtifex ad offerendū donaria & uictimas cōstituit, unde necesse est, ut hic etiā habeat aliquid, qd offerat. nā si esset in terra, ne sacerdos quidē esset, ubi sunt sacerdotes qui offerunt iuxta legē donaria, quæ quidē exemplari & umbræ deseruiunt cœlestiū. quemadmodū oraculo respōsū est Mosy, cum esset absoluturus tabernaculū, nā uide inquit, ut facias oia, secundū exemplar qd ostensū est tibi in monte, nunc uero hoc excellētius sortitus ē sacerdotiū, quo p̄stantioris est testamēti mediator, qd i p̄stātioribus p̄missis sancitū est, nā si primum illud tale fuisset, ut nihil in eo posset rephendi, haud quaq̄ fuisset secūdo q̄situs locus. Nā incusās eos loquit illis. Ecce dies uenient, dicit dns, & consummabo

λέσω ἐπὶ τὸν οἶκον Ἰσραὴλ καὶ ἐπὶ τὸν οἶκον Ἰούδα, διαθήκην καινήν, οὐ κατὰ τὴν διαθήκην ἣν ἐποίησα τοῖς πατράσιν αὐτῶν, ἐν ἡμέρᾳ ἐπιλαβομένου μου τῆς χειρὸς αὐτῶν, ἐξαγαγεῖν αὐτοὺς ἐκ γῆς Αἰγύπτου, ὅτι αὐτοὶ οὐκ ἐνέμειναν ἐν τῇ διαθήκῃ μου, κἀγὼ ἠμέλησα αὐτῶν λέγει κύριος. ὅτι αὕτη ἡ διαθήκη, ἣν διαθήσομαι τῷ οἴκῳ Ἰσραὴλ, μετὰ τὰς ἡμέρας ἐκείνας λέγει κύριος, διδοὺς νόμους μου εἰς τὸν διάνοιαν αὐτῶν, καὶ ἐπὶ καρδίας αὐτῶν ἐπιγράψω αὐτούς, καὶ ἔσομαι αὐτοῖς εἰς θεόν, καὶ αὐτοὶ ἔσονταί μοι εἰς λαόν. καὶ οὐ μὴ διδάξωσιν ἕκαστος τὸν πλησίον αὐτοῦ, καὶ ἕκαστος τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, λέγων. γνῶθι τὸν κύριον, ὅτι πάντες εἰδήσουσί με ἀπὸ μικροῦ αὐτῶν ἕως μεγάλου αὐτῶν, ὅτι ἵλεως ἔσομαι ταῖς ἀδικίαις αὐτῶν. καὶ τῶν ἁμαρτιῶν αὐτῶν, καὶ τῶν ἀνομιῶν αὐτῶν, οὐ μὴ μνησθῶ ἔτι. ἐν τῷ λέγειν καινήν, πεπαλαίωκε τὴν πρώτην, τὸ δὲ παλαιούμενον καὶ γηράσκον, ἐγγὺς ἀφανισμοῦ. Εἶχε μὲν οὖν καὶ ἡ πρώτη δικαιώματα λατρείας, τότε ἅγιον κοσμικόν. σκηνὴ γὰρ κατεσκευάσθη ἡ πρώτη, ἐν ᾗ τε λυχνία, καὶ ἡ τράπεζα, καὶ ἡ πρόθεσις τῶν ἄρτων, ἥτις λέγεται ἅγια. μετὰ δὲ τὸ δεύτερον καταπέτασμα, σκηνὴ ἡ λεγομένη ἅγια ἁγίων, χρυσοῦν ἔχουσα θυμιατήριον, καὶ τὴν κιβωτὸν τῆς διαθήκης, περικεκαλυμμένην πάντοθεν χρυσίῳ, ἐν ᾗ στάμνος χρυσῆ ἔχουσα τὸ μάννα, καὶ ἡ ῥάβδος ἀαρὼν ἡ βλαστήσασα, καὶ αἱ πλάκες τῆς διαθήκης, ὑπεράνω δὲ αὐτῆς χερουβὶν δόξης, κατασκιάζοντα τὸ ἱλαστήριον, περὶ ὧν οὐκ ἔστιν νῦν λέγειν κατὰ μέρος. τούτων δὲ οὕτως κατεσκευασμένων, εἰς μὲν τὴν πρώτην σκηνὴν διὰ παντὸς εἰσίασιν οἱ ἱερεῖς, τὰς λατρείας ἐπιτελοῦντες, εἰς δὲ τὴν δευτέραν ἅπαξ τοῦ ἐνιαυτοῦ μόνος ὁ ἀρχιερεύς. οὐ χωρὶς αἵματος, οὗ προσφέρει ὑπὲρ ἑαυτοῦ, καὶ τῆς τοῦ ἀγνοημάτων

mabo ſuper domũ Iſrahel, & ſuper domum Iuda, teſtamentũ nouũ; nõ iuxta teſtamẽtũ qd̃ feci patrib⁹ illoꝝ in die cũ appr̃hẽderẽ manũ illoꝝ. ut educerẽ eos ex Aegypto, qm̃ ipſi nõ pſtiterũt i teſtamẽto meo, & ego neglectui eos habui, dicit dñs. Nã hoc eſt teſtamẽtũ, qd̃ diſponam domui Iſrahel poſt dies illos, dicit dñs, dans leges meas, in mẽtẽ illoꝝ, & in corda illoꝝ inſcripſi illas, & ero illis i deũ & ipſi erunt mihi in populũ. Et nõ docebunt quiſq; proximum ſuum, & unuſquiſq; fratrem ſuum dicens. Cognoſce dñm, qd̃ oẽs cogniturí ſint me, ab eo q puſillus fuerit inter eos, uſq; ad eũ q magnus eſt inter illos, qm̃ placatus ero, ſup iniuſticijs illoꝝ, & pctis eoꝝ, & iniquitatẽ illoꝝ nõ recordabor amplius, in hoc qd̃ dicit nouum, antiquauit primũ. Porro quod antiquatur, ac ſeneſcit, in propin/quo eſt, ut euaneſcat. Igitur habebat IX quidem etiã prius illud, iuſtificationem cultus, ac ſanctimoniam mundanam. Si quidẽ tabernaculũ factũ fuit primũ, in quo erant lucernæ, & menſa, & propoſitio panum, quæ uocatur ſancta. Poſt ſecundum aũt uelũ, erat tabernaculũ, qd̃ uocat̃ ſanctũ ſanctoꝝ, aureã, habẽs acerram, & arcã teſtamẽti, undiq; circũtectã auro, in qua urna aurea habẽs mãna, & uirga Aaron, q̃ germinauerat, & tabulæ teſtamẽti, ſup hãc aũt cherubim gloriæ obũbrantia ppiciatoriũ, de qbus nõ eſt nũc dicẽdũ ſingillatim. His aũt ad hũc ordinatis modũ, in prius qdẽ tabernaculũ ſemp ingredinuꝫ ſacerdotes, qui ſacrorũ ritus peragant, in ſecundũ autẽ ſemel quotãnis ſolus pontifex, nõ ſine ſanguine/quẽ offert pro ſeipſo, & p populi

n ignorantijs

ἀγιοκμάτωρ, τοῦτο δηλοῦντος τοῦ πνεύ-
ματος τοῦ ἁγίου, μήπω πεφανερῶσθαι τὴν
τῶν ἁγίων ὁδὸν, ἔτι τῆς πρώτης σκηνῆς
ἐχούσης στάσιν, ἥτις παραβολὴ, εἰς τὸν και-
ρὸν τὸν ἐνεστηκότα, καθ' ὃν δῶρά τε καὶ θυ-
σίαι προσφέρονται, μὴ δυνάμενα κατὰ
συνείδησιν τελειῶσαι τὸν λατρεύοντα, μό-
νον ἐπὶ βρώμασι καὶ πόμασι, καὶ διαφόροις
βαπτισμοῖς, καὶ δικαιώμασι σαρκὸς, μέ-
χρι καιροῦ διορθώσεως ἐπικείμενα.

ΧΡΙΣΤΟΣ δὲ παραγενόμενος ἀρχιερεὺς τῶν
μελλόντων ἀγαθῶν, διὰ τῆς μείζονος, καὶ
τελειοτέρας σκηνῆς, οὐ χειροποιήτου, τοῦ-
τέστιν οὐ ταύτης τῆς κτίσεως, οὐ δὲ δι' αἵ-
ματος τράγων καὶ μόσχων, διὰ δὲ τοῦ
ἰδίου αἵματος, εἰσῆλθεν ἐφάπαξ εἰς τὰ ἅ-
για, αἰωνίαν λύτρωσιν εὑρόμενος, εἰ γὰρ
τὸ αἷμα ταύρων, καὶ τράγων, καὶ σποδὸς
δαμάλεως ῥαντίζουσα τοὺς κεκοινωμένους,
ἁγιάζει πρὸς τὴν τῆς σαρκὸς καθαρότητα,
πόσῳ μᾶλλον τὸ αἷμα τοῦ ΧΡΙΣΤΟΥ, ὃς διὰ
πνεύματος αἰωνίου ἑαυτὸν προσήνεγκεν ἄ-
μωμον τῷ θεῷ, καθαριεῖ τὴν συνείδησιν ὑ-
μῶν ἀπὸ νεκρῶν ἔργων, εἰς τὸ λατρεύειν θεῷ ζῶν-
τι. Καὶ διὰ τοῦτο διαθήκης καινῆς μεσίτης
ἐστὶν, ὅπως θανάτου γενομένου, εἰς ἀπολύ-
τρωσιν τῶν ἐπὶ τῇ πρώτῃ διαθήκῃ παραβά-
σεων, τὴν ἐπαγγελίαν λάβωσιν οἱ κεκλη-
μένοι, τῆς αἰωνίου κληρονομίας. ὅπου γὰρ δια-
θήκη, θάνατον ἀνάγκη φέρεσθαι τοῦ διαθε-
μένου, διαθήκη γὰρ ἐπὶ νεκροῖς βεβαία, ἐπεὶ
μήποτε ἰσχύει, ὅτε ζῇ ὁ διαθεμένος. ὅθεν
οὐδὲ ἡ πρώτη, χωρὶς αἵματος ἐγκεκαίνι-
σται. λαληθείσης γὰρ πάσης ἐντολῆς κατὰ
νόμον ὑπὸ μωσέως παντὶ τῷ λαῷ, λαβὼν
τὸ αἷμα τῶν μόσχων καὶ τράγων, μετὰ ὕδα-
τος καὶ ἐρίου κοκκίνου καὶ ὑσσώπου, αὐτό τε τὸ
βιβλίον, καὶ πάντα τὸν λαὸν ἐράντισε, λέ-
γων. τοῦτο τὸ αἷμα τῆς διαθήκης, ἧς ἐνετεί-
λατο πρὸς

ignorantijs, illud significante spiritu sancto, nondū manifestatam esse sanctorum uiam, adhuc priore tabernaculo cōsistēte quæ erat similitudo, pro tēpore illo p̄sente, in quo dona sacrificiaq; offerunt, q̄ nō possint iuxta cōscientiā p̄fectū reddere cultorē, in cibis dūtaxat, & potionibus, & diuersis ablutionibus ac iustificationibus carnis, usq; ad tēpus correctionis imposita. At Christus accedens pōtifex futurorum bonorum, per maius & perfectius tabernaculū, nō manu factū, hoc est nō huius structuræ, neq; per sanguinem hircorum & uitulorū, sed per proprium sanguinem ingressus est semel in sancta, æterna redemptione reperta. Nam si sanguis taurorum & hircorum, & cinis iuuēcæ, aspergēs inquinatos sanctificat ad carnis purificationē, quanto magis sanguis Christi, qui per spiritum æternum seipsum obtulit immaculatū deo, purgabit conscientiam uestram a mortuis operibus, ad seruiendum deo uiuenti? Et ob id noui testamenti mediator est, ut morte intercedente, ad redemptionem earum præuaricationum, quæ fuerant sub priori testamēto, ij qui uocati sunt promissionem accipiāt, æternæ hæreditatis. Siquidē ubi testamentū est, mors itercedat necesse est testatoris. nā testamentū in mortuis ratū est. Q̄n quidē nōdū ualet, cū uiuit testator. Vnde ne prius quidē illud, absq; sanguine dedicatū fuit. Cū enim Moyses omne p̄ceptum iuxta legē exposuisset populo, sumpto sanguine uitulorum & hircorum, cū aqua & lana coccinea & hysopo, simul & ipsū librū, & totū populū aspersit, dicens. Hic est sanguis testamēti, q̄d mandauit

ἥλατο πρὸς ὑμᾶς ὁ θεός. καὶ τὴν σκηνὴν δὲ καὶ πάντα τὰ σκεύη τῆς λειτουργίας τῷ αἵματι ὁμοίως ἐρραντίζεν, καὶ σχεδὸν ἐν αἵματι πάντα καθαρίζεται κατὰ τὸν νόμον, καὶ χωρὶς αἱματεκχυσίας οὐ γίνεται ἄφεσις. ἀνάγκη οὖν τὰ μὲν ὑποδείγματα τῶν ἐν τοῖς οὐρανοῖς, τούτοις καθαρίζεσθαι, αὐτὰ δὲ τὰ ἐπουράνια, κρείττοσι θυσίαις παρὰ ταύτας. οὐ γὰρ εἰς χειροποίητα ἅγια εἰσῆλθεν ὁ ΧΡΙΣΤΟΣ, ἀντίτυπα τῶν ἀληθινῶν, ἀλλ' εἰς αὐτὸν τὸν οὐρανόν. νῦν ἐμφανισθῆναι τῷ προσώπῳ τοῦ θεοῦ ὑπὲρ ἡμῶν, οὐδ' ἵνα πολλάκις προσφέρῃ ἑαυτόν, ὥσπερ ὁ ἀρχιερεὺς εἰσέρχεται εἰς τὰ ἅγια κατ' ἐνιαυτὸν ἐν αἵματι ἀλλοτρίῳ, ἐπεὶ ἔδει αὐτὸν πολλάκις παθεῖν ἀπὸ καταβολῆς κόσμου. νυνὶ δὲ ἅπαξ ἐπὶ συντελείᾳ τῶν αἰώνων εἰς ἀθέτησιν ἁμαρτίας, διὰ τῆς θυσίας αὐτοῦ πεφανέρωται. καὶ καθ' ὅσον ἀπόκειται τοῖς ἀνθρώποις ἅπαξ ἀποθανεῖν, μετὰ δὲ τοῦτο κρίσις, οὕτως καὶ ὁ ΧΡΙΣΤΟΣ ἅπαξ προσενεχθεὶς εἰς τὸ πολλῶν ἀνενεγκεῖν ἁμαρτίας, ἐκ δευτέρου χωρὶς ἁμαρτίας ὀφθήσεται τοῖς αὐτὸν ἀπεκδεχομένοις εἰς σωτηρίαν. Σκιὰν γὰρ ἔχων ὁ νόμος τῶν μελλόντων ἀγαθῶν, οὐκ αὐτὴν τὴν εἰκόνα τῶν πραγμάτων, κατ' ἐνιαυτὸν ταῖς αὐταῖς θυσίαις ἃς προσφέρουσιν εἰς τὸ διηνεκὲς, οὐδέποτε δύναται τοὺς προσερχομένους τελειῶσαι, ἐπεὶ οὐκ ἂν ἐπαύσαντο προσφερόμεναι; διὰ τὸ μηδὲ μίαν ἔχειν ἔτι συνείδησιν ἁμαρτιῶν, τοὺς λατρεύοντας, ἅπαξ κεκαθαρμένους, ἀλλ' ἐν αὐταῖς ἀνάμνησις ἁμαρτιῶν κατ' ἐνιαυτόν. ἀδύνατον γὰρ αἷμα ταύρων καὶ τράγων ἀφαιρεῖν ἁμαρτίας. διὸ εἰσερχόμενος εἰς τὸν κόσμον λέγει. Θυσίαν καὶ προσφορὰν οὐκ ἠθέλησας, σῶμα δὲ κατηρτίσω μοι, ὁλοκαυτώματα καὶ περὶ ἁμαρτίας οὐκ εὐδόκησας, τότε εἶπον, ἰδοὺ ἥκω, ἐν κεφαλίδι βι

dauit uobis deus. Insuper autẽ & taber/naculũ, & omnia uasa sacra ministerij san guine consimiliter aspersit. Et omnia fe re secundũ legem sanguine purificant, & absq; sanguinis effusiõe, nõ fit remis/sio. Itaq; necesse est, ut exẽplaria quidẽ eoꝝ q̃ sunt in cœlis, hisce rebus purificẽ/tur. Cæterũ ipsa cœlestia potioribus p̃ his uictimis mundent. Nõ em̃ in manu facta sancta ingressus est Christus, exẽ/plaria ueroꝝ, sed in ipsum cœlũ, ut appa reat nunc in cõspectu dei pro nobis, nõ ut sæpiꝰ offerat semetipsum, quẽadmo/dum põtifex ingredit in sancta singulis annis, in sanguine alieno. Alioqui opor tuisset illum sæpius passum fuisse a cõdi to mundo. Nunc aũt semel, sub cõsũma tionẽ sæculoꝝ, ad profligationẽ peccati, per imolationẽ sui apparuit. Et quatenꝰ illud manet omnes homines, ut semel moriantur, post hoc autem iudicium, ita & Christus semel oblatus, ut multoꝝ peccata tolleret, rursus absq; peccato cõ/spicietur, iis qui illũ expectant in salutẽ.

Nam lex umbrã habens futuroꝝ bo/norum, nõ ipsam imaginem rerum, his hostiis, quas quotannis easdem cõtinen ter offerunt, nunq; potest accedẽtes per fectos reddere, alioqui nõne desiissent offerri? Propter ea, quod nullã iam ha/buissent conscientiã peccatoꝝ, qui semel sacrificassẽt, ac purgati essẽt. At q̃ in istis cõmemoratio fit peccatoꝝ quotãnis. Nõ em̃ potest sanguis tauroꝝ & hircorũ, au ferre peccata. Quapropter cum ingressu rus est mundum dicit, sacrificiũ & obla/tionem noluisti. Corpus autem aptasti mihi, holocautomata & pro peccato nõ comprobasti, tũc dixi. Ecce adsũ, in capi

X

λίδι βιβλίου γέγραπται περὶ ἐμοῦ, τοῦ ποιῆσαι ὁ θεὸς τὸ θέλημά σου. ἀνώτερον λέγων, ὅτι θυσίαν καὶ προσφορὰν, καὶ ὁλοκαυτώματα, καὶ περὶ ἁμαρτίας οὐκ ἠθέλησας, οὐδὲ εὐδόκησας, αἵτινες κατὰ τὸν νόμον προσφέρονται· τότε εἴρηκεν, ἰδοὺ ἥκω τοῦ ποιῆσαι ὁ θεὸς τὸ θέλημά σου, ἀναιρεῖ τὸ πρῶτον, ἵνα τὸ δεύτερον στήσῃ, ἐν ᾧ θελήματι ἡγιασμένοι ἐσμὲν, διὰ τῆς προσφορᾶς τοῦ σώματος τοῦ ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ ἐφάπαξ. καὶ πᾶς μὲν ἱερεὺς ἕστηκε καθ' ἡμέραν λειτουργῶν, καὶ τὰς αὐτὰς πολλάκις προσφέρων θυσίας, αἵτινες οὐδέποτε δύνανται περιελεῖν ἁμαρτίας, οὗτος δὲ μίαν ὑπὲρ ἁμαρτιῶν προσενέγκας θυσίαν, εἰς τὸ διηνεκὲς ἐκάθισεν ἐν δεξιᾷ τοῦ θεοῦ, τὸ λοιπὸν ἐκδεχόμενος, ἕως τεθῶσιν οἱ ἐχθροὶ αὐτοῦ ὑποπόδιον τῶν ποδῶν αὐτοῦ. μιᾷ γὰρ προσφορᾷ τετελείωκεν εἰς τὸ διηνεκὲς τοὺς ἁγιαζομένους. μαρτυρεῖ δὲ ἡμῖν καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. μετὰ γὰρ τὸ προειρηκέναι, αὕτη ἡ διαθήκη ἣν διαθήσομαι πρὸς αὐτοὺς, μετὰ τὰς ἡμέρας ἐκείνας λέγει κύριος, δώσω νόμους μου ἐπὶ καρδίας αὐτῶν, καὶ ἐπὶ τῶν διανοιῶν αὐτῶν ἐπιγράψω αὐτούς, καὶ τῶν ἁμαρτιῶν, καὶ τῶν ἀνομιῶν αὐτῶν. οὐ μὴ μνησθῶ ἔτι, ὅπου δὲ ἄφεσις τούτων, οὐκ ἔτι προσφορὰ περὶ ἁμαρτίας. ἔχοντες οὖν ἀδελφοὶ παῤῥησίαν εἰς τὴν εἴσοδον τῶν ἁγίων ἐν τῷ αἵματι ΙΗΣΟΥ ἣν ἐνεκαίνισεν ἡμῖν ὁδὸν πρόσφατον καὶ ζῶσαν διὰ τοῦ καταπετάσματος, τοῦτέστι τῆς σαρκὸς αὐτοῦ, καὶ ἱερέα μέγαν, ἐπὶ τὸν οἶκον τοῦ θεοῦ, προσερχώμεθα μετὰ ἀληθινῆς καρδίας ἐν πληροφορίᾳ πίστεως, ἐῤῥαντισμένοι τὰς καρδίας ἀπὸ συνειδήσεως πονηρᾶς, καὶ λελουμένοι τὸ σῶμα, ὕδατι καθαρῷ, κατέχωμεν τὴν ὁμολογίαν τῆς ἐλπίδος, ἀκλινῆ· πιστὸς γὰρ ὁ ἐπαγγειλάμενος, καὶ κατανοῶμεν ἀλλήλους εἰς παροξυ-

te libri scriptum est de me, ut faciam deus uoluntatem tuam. Superius cum dicit, sacrificium, & oblationem, & holocautomata. & pro peccato noluisti, neq; comprobasti, quæ iuxta legem offerun tur, tunc dixi. ecce adsum, ut faciam deus uoluntatem tuam, tollit prius, ut posterius statuat, in qua uoluntate sanctificati sumus per oblationem corporis Iesu Christi semel peractam. Et omnis quidem sacerdos assistit quotidie, sacra peragẽs, & easdẽ sæpius offerẽs hostias quæ nunquam possint auferre peccata. Hic uero una pro peccatis oblata uictima petpetuo sedet ad dexteram dei, id quod supereſt expectans, donec reddantur inimici sui, scabellum pedum suorum. Vnica enim oblatione perfectos effecit in perpetuum, eos qui sanctificantur. Testificatur autem nobis & ipse spiritus sanctus, cum prædixisset enim, hoc est testamentũ, quod condam erga illos, post dies illos, dicit dñs, dans leges meas in corda illorum, & in mentibus illorum inscribã eas, & peccatorũ atq; iniquitatum illorum, non recordabor amplius. Porro ubi harũ est remissio, iam nõ est oblatio pro peccato. Cũ igitur fratres habeamus libertatẽ adeundi in sancta in sanguine Iesu, ea uia quam dedicauit nobis recentem ac uiuentẽ, per uelamentum, hoc est per carnem suam, cumq; habeamus sacerdotem magnum præfectũ domui dei, accedamus cũ uero corde, in certitudine fidei, asperſi cordibus, a cõscientia mala, & abluti corpore, aqua pura, teneamus confessionem spei, nõ uacillantem. Fidelis enim deus, qui promisit, & consyderemus nos inuicẽ

in hoc

εἰς παροξυσμὸν ἀγάπης, καὶ καλῶν ἔργων, μὴ
ἐγκαταλιπόντες τὴν ἐπισυναγωγὴν ἑαυτῶν, κα-
θὼς ἔθος τισίν, ἀλλὰ παρακαλοῦντες, καὶ τοσ-
οῦτῳ μᾶλλον, ὅσῳ βλέπετε ἐγγίζουσαν τὴν
ἡμέραν. ἑκουσίως γὰρ ἁμαρτανόντων ἡμῶν
μετὰ τὸ λαβεῖν τὴν ἐπίγνωσιν τῆς ἀληθείας,
οὐκέτι περὶ ἁμαρτιῶν ἀπολείπεται θυσία, φοβερὰ δέ τις ἐκδοχὴ κρίσεως, καὶ πῦρος
ζῆλος, ἐσθίειν μέλλοντος τοὺς ὑπεναντίους.
ἀθετήσας τις νόμον Μωσέως, χωρὶς οἰκτιρ-
μῶν ἐπὶ δυσὶν ἢ τρισὶ μάρτυσιν ἀποθνή-
σκει. πόσῳ δοκεῖτε χείρονος ἀξιωθήσεται
τιμωρίας, ὁ τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ καταπατήσας,
καὶ τὸ αἷμα τῆς διαθήκης κοινὸν ἡγησάμενος,
ἐν ᾧ ἡγιάσθη, καὶ τὸ πνεῦμα τῆς χάριτος ἐν-
υβρίσας; οἴδαμεν γὰρ τὸν εἰπόντα, ἐμοὶ ἐκ-
δίκησις, ἐγὼ ἀνταποδώσω, λέγει κύριος. καὶ
πάλιν, κύριος κρινεῖ τὸν λαὸν αὐτοῦ. φοβερὸν
τὸ ἐμπεσεῖν εἰς χεῖρας θεοῦ ζῶντος.

Ἀναμιμνήσκεσθε δὲ τὰς πρότερον ἡμέρας, ἐν αἷς φωτισθέντες, πολλὴν ἄθλησιν ὑπε-
μείνατε παθημάτων. τοῦτο μὲν, ὀνειδισμοῖς
τε καὶ θλίψεσι θεατριζόμενοι, τοῦτο δὲ κοινω-
νοὶ τῶν οὕτως ἀναστρεφομένων γενηθέντες.
καὶ γὰρ τοῖς δεσμοῖς μου συνεπαθήσατε, καὶ
τὴν ἁρπαγὴν τῶν ὑπαρχόντων ὑμῶν μετὰ
χαρᾶς προσεδέξασθε, γινώσκοντες ἔχειν
ἑαυτοῖς κρείττονα ὕπαρξιν ἐν οὐρανοῖς καὶ μέ-
νουσαν. μὴ ἀποβάλητε οὖν τὴν παῤῥησίαν ὑμῶν,
ἥτις ἔχει μισθαποδοσίαν μεγάλην. ὑπο-
μονῆς γὰρ ἔχετε χρείαν, ἵνα τὸ θέλημα τοῦ θεοῦ
ποιήσαντες, κομίσησθε τὴν ἐπαγγελίαν. ἔτι
γὰρ μικρὸν ὅσον ὅσον, ὁ ἐρχόμενος ἥξει
καὶ οὐ χρονιεῖ, ὁ δὲ δίκαιος ἐκ πίστεως ζήσε-
ται, καὶ ἐὰν ὑποστείληται, οὐκ εὐδοκεῖ ἡ ψυ-
χή μου ἐν αὐτῷ. ἡμεῖς δὲ οὐκ ἐσμὲν ὑποστο-
λῆς εἰς ἀπώλειαν, ἀλλὰ πίστεως εἰς περιποί-
ησιν ψυχῆς. ἔστι δὲ πίστις ἐλπιζομένων ὑπόστα-
σις, πραγμάτων ἔλεγχος οὐ βλεπομένων,

ἐν ταύτῃ

in hoc, ut puocemus ad charitatē & bona opa, nō deserētes aggregationē nostri mutuā, sicuti mos ē nōnullis, sed adhortātes inuicē. idq; hoc magis, qd uidetis appinquātē diē. Nā si uolētes pecca uerimus post acceptā cognitionē ueritatis, nō ultra p pctis reliqua ē hostia, sed formidabilis q̄dā expectatio iudicij, & ignis uehemētia, q deuoratur⁹ ē aduersarios. q aspnatus fuerit Moysi legē, absq; misericordia, sub duob⁹ aut trib⁹ testib⁹ morit̄. Quanto putatis peiorib⁹ afficiet̄ supplicijs, q filiū dei cōculcarit, & sanguinē testamēti, ceu rē pphanā habuerit, in q̄ fuerat sctificat⁹, & spm̄ gratiæ, cōtumelia affecerit. Nouim⁹ em̄ eū q dixit. Meū est ulcisci. Ego repēdā dicit dn̄s. Et rursū. Dn̄s iudicabit populū suū. Horrēdū est icidere i man⁹ dei uiuētis. Redeāt āt uobis in memoriā supiores dies, in qbus illuminati, ingēs certamē sustinuistis afflictionū, partim qdē, dū & pbris & p̄ssuris affecti, spectaculo fuistis oibus, partim dū cōsortes ita cōuersātiū facti estis. Siqdē & uinculis meis cōpassi fuistis, & direptionē facultatū uestrar cū gaudio accepistis, sciētes uos habere potiorē substantiā in uobis metipsis ac manētē. Ne abieceritis igit̄ fiduciā uestrā, q̄ magnā habet p̄mij retributionē. Nā patiētia uobis ē op⁹, ut ubi uolūtatē dei pegeritis reportetis p̄missionē. Adhuc em̄ p pusillū tpis, & q uēturus est ueniet, & nō tardabit. Iustus aūt ex fide uicturus est. Et si se subduxerit, non probabitur animo meo. At nos nō sumus subductionis in pditionē, sed fidei in acqsitionē animæ. Est aūt fides, earr rerr quæ sperant̄ substātia, argumentū eorr, quæ nō uidētur. XI

Digitized by Google

καθ' ἑαυτοῦ λέγων, Εἰ μὴν εὐλογῶν εὐλογήσω σε, καὶ πληθύνων πληθυνῶ σε, καὶ οὕτως μακροθυμήσας, ἐπέτυχε τῆς ἐπαγγελίας. Ἄνθρωποι μὲν γὰρ κατὰ τοῦ μείζονος ὀμνύουσι, καὶ πάσης αὐτοῖς ἀντιλογίας πέρας, εἰς βεβαίωσιν ὁ ὅρκος, ἐν ᾧ προϊοῦσα τοῖς κληρονόμοις τῆς ἐπαγγελίας τὸ ἀμετάθετον τῆς βουλῆς αὐτοῦ, ἐμεσίτευσεν ὅρκῳ, ἵνα διὰ δύο πραγμάτων ἀμεταθέτων ἐν οἷς ἀδύνατον ψεύσασθαι θεὸν, ἰσχυρὰν παράκλησιν ἔχωμεν οἱ καταφύγοντες κρατῆσαι τῆς προκειμένης ἐλπίδος, ἣν ὡς ἄγκυραν ἔχομεν τῆς ψυχῆς, ἀσφαλῆ τε, καὶ βεβαίαν, καὶ εἰσερχομένην εἰς τὸ ἐσώτερον τοῦ καταπετάσματος, ὅπου πρόδρομος ὑπὲρ ἡμῶν εἰσῆλθεν ΙΗΣΟΥΣ, κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ, ἀρχιερεὺς γενόμενος εἰς τὸν αἰῶνα.

Οὗτος γὰρ ὁ Μελχισεδὲκ βασιλεὺς Σαλήμ, ἱερεὺς τοῦ θεοῦ τοῦ ὑψίστου, ὁ συναντήσας Ἀβραὰμ, ὑποστρέφοντι ἀπὸ τῆς κοπῆς τῶν βασιλέων, καὶ εὐλογήσας αὐτὸν, ᾧ καὶ δεκάτην ἀπὸ πάντων ἐμέρισεν Ἀβραάμ, πρῶτον μὲν ἑρμηνευόμενος βασιλεὺς δικαιοσύνης, ἔπειτα δὲ καὶ βασιλεὺς Σαλήμ, ὅ ἐστι βασιλεὺς εἰρήνης, ἀπάτωρ, ἀμήτωρ, ἀγενεαλόγητος, μήτε ἀρχὴν ἡμερῶν, μήτε ζωῆς τέλος ἔχων. ἀφωμοιωμένος δὲ τῷ υἱῷ τοῦ θεοῦ, μένει ἱερεὺς εἰς τὸ διηνεκές. Θεωρεῖτε δὲ, πηλίκος οὗτος, ᾧ καὶ δεκάτην Ἀβραὰμ ἔδωκεν ἐκ τῶν ἀκροθινίων ὁ πατριάρχης; καὶ οἱ μὲν ἐκ τῶν υἱῶν Λευὶ τὴν ἱερατείαν λαμβάνοντες, ἐντολὴν ἔχουσιν ἀποδεκατοῦν τὸν λαὸν κατὰ τὸν νόμον, τουτέστι, τοὺς ἀδελφοὺς αὐτῶν, καίπερ ἐξεληλυθότας ἐκ τῆς ὀσφύος Ἀβραάμ· ὁ δὲ μὴ γενεαλογούμενος ἐξ αὐτῶν, δεδεκάτωκε

per seipsum dicens, nisi benedicens benedixero tibi, & multiplicans, multiplicauero te, atq; ita cum longanimiter expectasset, cōsecutus est promissum. Nā homines quidem per eum iurāt, qui sit maior, atq; ijsdem omnis controuersiæ finis, ad cōfirmandum est iusiurandū. Qua in re deus cum eximie uellet hæredibus promissionis ostendere firmitatē consilij sui, interposuit iusiurandum, uti per duas res immutabiles, in quibus fieri non posset, ut mentiretur deus, ualidā consolationem haberemus, qui huc cōfugimus, ut potiamur ꝓpposita spe, quā uelut ancoram tenemus animæ, tum tutam, tum firmam, & introeuntem usq; ad ea, quæ sunt intra uelum, ubi præcursor pro nobis ingressus est, iuxta ordinem Melchisedec, pontifex factus in æternū. Nam hic erat Melchisedec, VII rex Salem, pontifex dei altissimi, qui occurrit Abrahæ, reuertenti a cæde regum, & benedixit illi, cui & decimas ex omnibus impertitus est Abrahā, qui primū quidem ex interpretatione dicitur rex iusticiæ, deinde uero etiam rex Salem, quod est rex pacis, ignoti patris, ignotæ matris, ignoti generis, nec initium diei, neq; uitæ finem habens, sed assimilatus filio dei, manet sacerdos in perpetuum. Consyderate uero, quantus hic fuerit, cui etiam decimas dederit Abraham patriarcha, de spolijs. Atq; ij quidem, qui quod sint de numero filiorum Leui, sacerdotij functionem sumunt, præceptum habent, ut decimas accipiant a populo, iuxta legem, hoc est, a fratribus suis, licet egressis ex lumbis Abrahæ. At is cuius genus non recensetur ex illis, decimas

ΜΗ δεδεκάτωκεν τὸν Ἀβραάμ, καὶ τὸν ἔχοντα τὰς ἐπαγγελίας εὐλόγηκεν. χωρὶς δὲ πάσης ἀντιλογίας, τὸ ἔλαττον ὑπὸ τοῦ κρείττονος εὐλογεῖται. καὶ ὧδε μὲν δεκάτας ἀποθνήσκοντες ἄνθρωποι λαμβάνουσιν· ἐκεῖ δὲ μαρτυρούμενον, ὅτι ζῇ, καὶ ὡς ἔπος εἰπεῖν, διὰ Ἀβραὰμ καὶ Λευὶ, ὁ δεκάτας λαμβάνων δεδέκαται, ἔτι γὰρ ἐν τῇ ὀσφύϊ τοῦ πατρὸς ἦν, ὅτε συνήντησεν αὐτῷ Μελχισεδέκ. εἰ μὲν οὖν τελείωσις διὰ τῆς Λευιτικῆς ἱερωσύνης ἦν, ὁ λαὸς γὰρ ἐπ' αὐτῇ νενομοθέτηται, τίς ἔτι χρεία κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ, ἕτερον ἀνίστασθαι ἱερέα, καὶ οὐ κατὰ τὴν τάξιν Ἀαρὼν λέγεσθαι; μετατιθεμένης γὰρ τῆς ἱερωσύνης, ἐξ ἀνάγκης καὶ νόμου μετάθεσις γίνεται. ἐφ' ὃν γὰρ λέγεται ταῦτα, φυλῆς ἑτέρας μετέσχηκεν, ἀφ' ἧς οὐδεὶς προσέσχηκε τῷ θυσιαστηρίῳ. πρόδηλον γάρ, ὅτι ἐξ Ἰούδα ἀνατέταλκεν ὁ κύριος ἡμῶν, εἰς ἣν φυλὴν οὐδὲν περὶ ἱερωσύνης μωσῆς ἐλάλησε. καὶ περισσότερόν ἐστι καταδηλόν, εἰ κατὰ τὴν ὁμοιότητα Μελχισεδὲκ ἀνίσταται ἱερεὺς ἕτερος, ὃς οὐ κατὰ νόμον ἐντολῆς σαρκίνης γέγονεν, ἀλλὰ κατὰ δύναμιν ζωῆς ἀκαταλύτου. μαρτυρεῖ γὰρ ὅτι σὺ ἱερεὺς εἰς τὸν αἰῶνα κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ. ἀθέτησις μὲν γὰρ γίνεται προαγούσης ἐντολῆς διὰ τὸ αὐτῆς ἀσθενὲς καὶ ἀνωφελές· οὐδὲν γὰρ ἐτελείωσεν ὁ νόμος, ἐπεισαγωγὴ δὲ κρείττονος ἐλπίδος, δι' ἧς ἐγγίζομεν τῷ θεῷ καὶ καθ' ὅσον οὐ χωρὶς ὁρκωμοσίας. οἱ μὲν γὰρ χωρὶς ὁρκωμοσίας εἰσὶν ἱερεῖς γεγονότες, ὁ δὲ μετὰ ὁρκωμοσίας διὰ τοῦ λέγοντος πρὸς αὐτόν· ὤμοσεν κύριος, καὶ οὐ μεταμεληθήσεται· σὺ ἱερεὺς εἰς τὸν αἰῶνα κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ, κατὰ τοσοῦτον κρείττονος διαθήκης γέγονεν ἔγγυος ΙΗΣΟΥΣ, καὶ οἱ μὲν πλείονες

lis decimas accepit ab Abrahã, & habẽti promissiões bñdixit. porro nemo negat qn id qd' min⁹ est, ab eo qd' mai⁹ est bñdictionẽ accipiat. Atq; hic qdẽ homines, q̃ moriunt', decimas accipiũt. Illic aũt is de quo testatũ ẽ, qd' uiuat, & ut ita loquar, p Abrahã decimat⁹ ẽ etiã ipe Leui, q̃ decimas solet accipere. nã is adhuc i lũbis patris erat, cũ occurreret Abrahã Melchisedec. Proide si cõsũmatio p leuiticũ sacerdotiũ erat (nã in eo popul⁹ legẽ accepe rat) Quid p̃terea fuit opus, aliũ surgere sacerdotẽ, q̃ secũdũ ordinẽ Melchisedec, & nõ scd'm ordinẽ Aaron dicere't'. Q̃nquidẽ trãslato sacerdotio, necesse est, ut legis quoq; trãslatio fiat. Nã is de quo dicunt' hæc, ad aliã tribũ p̃tinet, de qua nullus altario astitit. Palã est em̃. quod e tribu Iuda exortus sit dominus noster. At nihil locutus est de sacerdotio Moses, quod ad hanc tribum pertineat. Idq; magis etiã liquet, si qdẽ ad similitudinẽ Melchisedec exorit' sacerdos ali⁹, q̃ nõ iuxta legẽ mandati carnalis fact⁹ sit, sed iuxta potẽtiã uitæ indissolubilis. Testificat' em̃ ad hunc modũ. Tu sacerdos in æternũ, scd'm ordinẽ Melchisedec. Reiicitur em̃ qd' p̃cessit mandatũ, propter imbecillitatẽ, & iutilitatẽ. Nã nihil ad p fectionẽ adduxit lex, ue; erat introductio ad spẽ meliorẽ, p̃ quã appropinquamus deo, atq; hoc meliorẽ, qđ nõ absq; iureiurando res acta sit. Nã illi quidẽ citra iusiurandũ sacerdotes facti sunt, hic uero cũ iureiurando per eum q̃ dixit ad illum. Iurauit dñs & nõ pœnitebit eum, tu sacerdos in æternum, secundũ ordinationẽ Melchisedec. Tanto potioris testamẽti spõsor factus est Iesus, & illi quidẽ

plures

πλείονές εἰσι γεγονότες ἱερεῖς, διὰ τὸ θανάτῳ κωλύεσθαι παραμένειν, ὁ δὲ διὰ τὸ μένειν αὐτὸν εἰς τὸν αἰῶνα, ἀπαράβατον ἔχει τὴν ἱερωσύνην, ὅθεν καὶ σώζειν εἰς τὸ παντελὲς δύναται, τοὺς προσερχομένους δι' αὐτοῦ τῷ θεῷ, πάντοτε ζῶν εἰς τὸ ἐντυγχάνειν ὑπὲρ αὐτῶν. τοιοῦτος γὰρ ἡμῖν ἔπρεπεν ἀρχιερεύς, ὅσιος, ἄκακος, ἀμίαντος, κεχωρισμένος ἀπὸ τῶν ἁμαρτωλῶν καὶ ὑψηλότερος τῶν οὐρανῶν γενόμενος, ὃς οὐκ ἔχει καθ' ἡμέραν ἀνάγκην, ὥσπερ οἱ ἀρχιερεῖς, πρότερον ὑπὲρ τῶν ἰδίων ἁμαρτιῶν θυσίας ἀναφέρειν, ἔπειτα τῶν τοῦ λαοῦ· τοῦτο γὰρ ἐποίησεν ἐφάπαξ, ἑαυτὸν ἀνενέγκας. ὁ νόμος γὰρ ἀνθρώπους καθίστησιν ἀρχιερεῖς, ἔχοντας ἀσθένειαν, ὁ λόγος δὲ τῆς ὁρκωμοσίας τῆς μετὰ τὸν νόμον, υἱὸν εἰς τὸν αἰῶνα τετελειωμένον. κεφάλαιον δὲ ἐπὶ τοῖς λεγομένοις, τοιοῦτον ἔχομεν ἀρχιερέα, ὃς ἐκάθισεν ἐν δεξιᾷ τοῦ θρόνου τῆς μεγαλωσύνης ἐν τοῖς οὐρανοῖς, τῶν ἁγίων λειτουργὸς, καὶ τῆς σκηνῆς, τῆς ἀληθινῆς, ἣν ἔπηξεν ὁ κύριος, καὶ οὐκ ἄνθρωπος. πᾶς γὰρ ἀρχιερεὺς εἰς τὸ προσφέρειν δῶρα καὶ θυσίας καθίσταται, ὅθεν ἀναγκαῖον ἔχειν τι καὶ τοῦτον, ὃ προσενέγκῃ. εἰ μὲν γὰρ ἦν ἐπὶ γῆς, οὐδ' ἂν ἦν ἱερεύς, ὄντων τῶν ἱερέων τῶν προσφερόντων κατὰ τὸν νόμον τὰ δῶρα, οἵτινες ὑποδείγματι καὶ σκιᾷ λατρεύουσι τῶν ἐπουρανίων, καθὼς κεχρημάτισται Μωϋσῆς, μέλλων ἐπιτελεῖν τὴν σκηνήν. ὅρα γάρ φησι, ποιήσεις πάντα κατὰ τὸν τύπον τὸν δειχθέντα σοι ἐν τῷ ὄρει. νυνὶ δὲ διαφορωτέρας τέτυχε λειτουργίας, ὅσῳ καὶ κρείττονός ἐστι διαθήκης μεσίτης, ἥτις ἐπὶ κρείττοσιν ἐπαγγελίας νενομοθέτηται. εἰ γὰρ ἡ πρώτη ἐκείνη, ἦν ἄμεμπτος, οὐκ ἂν δευτέρας ἐζητεῖτο τόπος. μεμφόμενος γὰρ αὐτοῖς λέγει. ἰδοὺ ἡμέραι ἔρχονται λέγει κύριος, καὶ συντελέσω ἐπὶ

EPISTOLA

plures facti fuerunt sacerdotes, propterea, quod per mortē non sinerentur permanere. at hic quod idē maneat in æternum, perpetuū habet sacerdotiū, unde & saluare ad plenum potest, q̄ p ipsum adeūt deū, semp uiuēs, ad hoc ut interpellet pro illis. Talis em̄ decebat ut esset nobis pōtifex, pius, innocēs, ipollut⁹, segregatus a peccatorib⁹, & sublimior cœlis factus, cui nō sit quotidie necesse, quē admodū illis pontificibus, prius pro p̄prijs peccatis uictimas offerre, deinde p̄ctis populi, nā id fecit semel, cū semetipsum obtulit. Siqdē lex hoīes cōstituit pōtifices, habentes infirmitatē. Porro sermo iurisiurādi, q̄ supra legē fuit filiū constituit i æternū cōsumatū. Cæterꝝ eorꝝ q̄ VIII dicunt illud est caput, qd talē habemus pontificē, qui consedit ad dextrā throni maiestatis in cœlis, sanctorꝝ minister, & ueri tabernaculi, qd fixit deus, & nō homo. Ois enim pōtifex ad offerendū donaria & uictimas cōstituit, unde necesse est, ut hic etiā habeat aliquid, qd offerat. nā si esset in terra, ne sacerdos quidē esset, ubi sunt sacerdotes qui offerunt iuxta legē donaria, quæ quidē exemplari & umbræ deseruiunt cœlestiū. quemadmodū oraculo responsū est Mosy, cum esset absoluturus tabernaculū, nā uide inquit, ut facias oīa, secundū exemplar qd ostensū est tibi in monte, nunc uero hoc excellētius sortitus ē sacerdotiū, quo pōstantioris est testamēti mediator, qd i pōstātioribus p̄missis sancitū est, nā si primum illud tale fuisset, ut nihil in eo posset rephendi, haud quaq̄ fuisset secūdo q̄situs locus. Nā incusās eos loquit illis. Ecce dies uenient, dicit dñs, & consummabo

λίσω ἐπὶ

λέσω ἐπὶ τὸν οἶκον Ἰσραὴλ μὴ ἐπὶ τὸν οἶκον Ἰούδα, διαθήκην καινήν, οὐ κατὰ τὴν διαθήκην ἣν ἐποίησα τοῖς πατράσιν αὐτῶν, ἐν ἡμέρᾳ ἐπιλαβομένου μου τῆς χειρὸς αὐτῶν, ἐξαγαγεῖν αὐτοὺς ἐκ γῆς Αἰγύπτου, ὅτι αὐτοὶ οὐκ ἐνέμειναν ἐν τῇ διαθήκῃ μου, κἀγὼ ἠμέλησα αὐτῶν λέγει κύριος, ὅτι αὕτη ἡ διαθήκη, ἣν διαθήσομαι τῷ οἴκῳ Ἰσραὴλ, μετὰ τὰς ἡμέρας ἐκείνας λέγει κύριος, διδοὺς νόμους μου εἰς τὴν διάνοιαν αὐτῶν, καὶ ἐπὶ καρδίας αὐτῶν ἐπιγράψω αὐτούς, καὶ ἔσομαι αὐτοῖς εἰς θεόν, καὶ αὐτοὶ ἔσονταί μοι εἰς λαόν. καὶ οὐ μὴ διδάξωσιν ἕκαστος τὸν πλησίον αὐτοῦ, καὶ ἕκαστος τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, λέγων. γνῶθι τὸν κύριον, ὅτι πάντες εἰδήσουσί με ἀπὸ μικροῦ αὐτῶν ἕως μεγάλου αὐτῶν, ὅτι ἵλεως ἔσομαι ταῖς ἀδικίαις αὐτῶν. καὶ τῶν ἁμαρτιῶν αὐτῶν, καὶ τῶν ἀνομιῶν αὐτῶν, οὐ μὴ μνησθῶ ἔτι. ἐν τῷ λέγειν καινήν, πεπαλαίωκε τὴν πρώτην, τὸ δὲ παλαιούμενον καὶ γηράσκον, ἐγγὺς ἀφανισμοῦ. εἶχε μὲν οὖν καὶ ἡ πρώτη δικαιώματα λατρείας, τό τε ἅγιον κοσμικόν. σκηνὴ γὰρ κατεσκευάσθη ἡ πρώτη, ἐν ᾗ τε λυχνία, καὶ ἡ τράπεζα, καὶ ἡ πρόθεσις τῶν ἄρτων, ἥτις λέγεται ἅγια. μετὰ δὲ τὸ δεύτερον καταπέτασμα, σκηνὴ ἡ λεγομένη ἅγια ἁγίων, χρυσοῦν ἔχουσα θυμιατήριον, καὶ τὴν κιβωτὸν τῆς διαθήκης, περικεκαλυμμένην πάντοθεν χρυσίῳ, ἐν ᾗ στάμνος χρυσῆ ἔχουσα τὸ μάννα, καὶ ἡ ῥάβδος Ἀαρὼν ἡ βλαστήσασα, καὶ αἱ πλάκες τῆς διαθήκης, ὑπεράνω δὲ αὐτῆς χερουβὶν δόξης, κατασκιάζοντα τὸ ἱλαστήριον, περὶ ὧν οὐκ ἔστιν νῦν λέγειν κατὰ μέρος. τούτων δὲ οὕτως κατεσκευασμένων, εἰς μὲν τὴν πρώτην σκηνὴν διὰ παντὸς εἰσίασιν οἱ ἱερεῖς, τὰς λατρείας ἐπιτελοῦντες, εἰς δὲ τὴν δευτέραν ἅπαξ τοῦ ἐνιαυτοῦ μόνος ὁ ἀρχιερεύς. οὐ χωρὶς αἵματος, οὗ προσφέρει ὑπὲρ ἑαυτοῦ, καὶ τῶν τοῦ λαοῦ ἀγνοημάτων

mabo ſuper domũ Iſrahel,& ſuper domum Iuda,teſtamentũ nouũ; nõ iuxta teſtamẽtũ qd̃ feci patrib⁹ illoꝝ in die cũ app̃hẽderẽ manũ illoꝝ. ut educerẽ eos ex Aegypto,qm̃ ipſi nõ p̃ſtiterũt i teſtamẽto meo,&ego neglectui eos habui.dicit dñs.Nã hoc eſt teſtamẽtũ, qd̃ diſponam domui Iſrahel poſt dies illos, dicit dñs,dans leges meas,in mẽtẽ illoꝝ, & in corda illoꝝ inſcripſi illas,& ero illis i deũ & ipſi erunt mihi in populũ.Et nõ docebunt quiſq; proximum ſuum, & unuſquiſq; fratrem ſuum dicens. Cognoſce dñm,qd̃ oẽs cogniturí ſint me,ab eo q̃ puſillus fuerit inter eos, uſq; ad eũ q̃ magnus eſt inter illos,qm̃ placatus ero, ſup iniuſticijs illoꝝ,& pctis eoꝝ,& iniquitatẽ illoꝝ nõ recordabor amplius,in hoc qd̃ dicit nouum, antiquauit primũ. Porro quod antiquatur,ac ſeneſcit, in propinquo eſt,ut euaneſcat. Igitur habebat quidem etiã prius illud, iuſtificationem cultus,ac ſanctimoniam mundanam.Si quidẽ tabernaculũ factũ fuit primũ, in quo erant lucernæ,& menſa, & propoſitio panum,quæ uocatur ſancta.Poſt ſecundum aũt uelũ,erat tabernaculũ, qd̃ uocat̃ ſanctũ ſanctoꝝ,aureã,habẽs acerram,& arcã teſtameti, undiq; circũtectã auro,in qua urna aurea habẽs mãna, & uirga Aaron,q̃ germinauerat,& tabulæ teſtameti,ſup hãc aũt cherubim gloriæ obũbrantia ꝓpiciatoriũ, de qbus nõ eſt nũc dicẽdũ ſingillatim. His aũt ad hũc ordinatis modũ, in prius qdẽ tabernaculũ ſemp ingredinuꝫ ſacerdotes,qui ſacrorũ ritus peragant, in ſecundũ autẽ ſemel quotãnis ſolus pontifex,nõ ſine ſanguine,quẽ offert pro ſeipſo, & ꝓ populi

IX

ἀγνοημάτων, τοῦτο δηλοῦντος τοῦ πνεύ-
ματος τοῦ ἁγίου, μήπω πεφανερῶσθαι τὴν
τῶν ἁγίων ὁδὸν, ἔτι τῆς πρώτης σκηνῆς
ἐχούσης στάσιν, ἥτις παραβολὴ εἰς τὸν και-
ρὸν τὸν ἐνεστηκότα, καθ' ὃν δῶρά τε καὶ θυ-
σίαι προσφέρονται, μὴ δυνάμεναι κατὰ
συνείδησιν τελειῶσαι τὸν λατρεύοντα, μό-
νον ἐπὶ βρώμασι καὶ πόμασι, καὶ διαφόροις
βαπτισμοῖς, καὶ δικαιώμασι σαρκὸς, μέ-
χρι καιροῦ διορθώσεως ἐπικείμενα.
ΧΡΙΣΤΟΣ δὲ παραγενόμενος ἀρχιερεὺς τῶν
μελλόντων ἀγαθῶν, διὰ τῆς μείζονος, καὶ
τελειοτέρας σκηνῆς, οὐ χειροποιήτου, τοῦ-
τέστιν οὐ ταύτης τῆς κτίσεως, οὐ δὲ διὰ αἵ-
ματος τράγων καὶ μόσχων, διὰ δὲ τοῦ
ἰδίου αἵματος, εἰσῆλθεν ἐφάπαξ εἰς τὰ ἅ-
για, αἰωνίαν λύτρωσιν εὑρόμενος. εἰ γὰρ
τὸ αἷμα ταύρων, καὶ τράγων, καὶ σποδὸς
δαμάλεως ῥαντίζουσα τοὺς κεκοινωμένους,
ἁγιάζει πρὸς τὴν τῆς σαρκὸς καθαρότητα,
πόσῳ μᾶλλον τὸ αἷμα τοῦ ΧΡΙΣΤΟΥ, ὃς διὰ
πνεύματος αἰωνίου ἑαυτὸν προσήνεγκεν ἄ-
μωμον τῷ θεῷ, καθαριεῖ τὴν συνείδησιν ὑ-
μῶν ἀπὸ νεκρῶν ἔργων, εἰς τὸ λατρεύειν θεῷ ζῶν-
τι. Καὶ διὰ τοῦτο διαθήκης καινῆς μεσίτης
ἐστὶν, ὅπως θανάτου γενομένου, εἰς ἀπολύ-
τρωσιν τῶν ἐπὶ τῇ πρώτῃ διαθήκῃ παραβά-
σεων, τὴν ἐπαγγελίαν λάβωσιν οἱ κεκλη-
μένοι, τῆς αἰωνίου κληρονομίας. ὅπου γὰρ δια-
θήκη, θάνατον ἀνάγκη φέρεσθαι τοῦ διαθε-
μένου, διαθήκη γὰρ ἐπὶ νεκροῖς βεβαία, ἐπεὶ
μήποτε ἰσχύει, ὅτε ζῇ ὁ διαθέμενος. ὅθεν
οὐδὲ ἡ πρώτη, χωρὶς αἵματος ἐγκεκαίνι-
σται. λαληθείσης γὰρ πάσης ἐντολῆς κατὰ
νόμον ὑπὸ μωσέως παντὶ τῷ λαῷ, λαβὼν
τὸ αἷμα τῶν μόσχων καὶ τράγων, μετὰ ὕδα-
τος καὶ ἐρίου κοκκίνου καὶ ὑσσώπου, αὐτό τε τὸ
βιβλίον, καὶ πάντα τὸν λαὸν ἐράντισε, λέ-
γων. τοῦτο τὸ αἷμα τῆς διαθήκης, ἧς ἐνετεί-
λατο πρὸς

EPISTOLA

ignorantijs, illud significante spiritu sancto, nondū manifestatam esse sanctorū uiam, adhuc priore tabernaculo cōsistēte quæ erat similitudo, pro tēpore illo p̄sente, in quo dona sacrificiaq; offerunt, q̄ nō possint iuxta cōscientiā p̄fectū reddere cultorē, in cibis dūtaxat, & potionibus, & diuersis ablutionibus ac iustificationibus carnis, usq; ad tēpus correctionis impositā. At Christus accedens pōtifex futurorū bonorū, per maius & perfectius tabernaculū, nō manu factū, hoc est nō huius structuræ, neq; per sanguinem hircorum & uitulorū, sed per proprium sanguinem ingressus est semel in sancta, æterna redemptione reperta. Nam si sanguis taurorum & hircorum, & cinis iuuēcæ, aspergēs inquinatos sanctificat ad carnis purificationē, quanto magis sanguis Christi, qui per spiritum æternum seipsum obtulit immaculatū deo, purgabit conscientiam uestram a mortuis operibus, ad seruiendum deo uiuenti? Et ob id noui testamenti mediator est, ut morte intercedente, ad redemptionem earum præuaricationum, quæ fuerant sub priori testamēto, ij qui uocati sunt promissionem accipiāt, æternæ hæreditatis. Siquidē ubi testamentū est, mors itercedat necesse est testatoris. nā testamentū in mortuis ratū est. Qñquidē nōdū ualet, cū uiuit testator. Vnde ne prius quidē illud, absq; sanguine dedicatū fuit. Cū enim Moyses omne p̄ceptum iuxta legē exposuisset populo, sumpto sanguine uitulorum & hircorū, cū aqua & lana coccinea & hysopo, simul & ipsū librū, & totū populū asperſit, dicens. Hic est sanguis testamēti, qd̄ mandauit

λατο πρὸς ὑμᾶς ὁ θεός. καὶ τὴν σκηνὴν δὲ
τὴν πᾶσαν τὰ σκεύη τῆς λειτουργίας τῷ αὐ
τῷ ὁμοίως ἐρραντίζεν. καὶ σχεδὸν ἐν α�ί
ματι πάντα καθαρίζεται κατὰ τὸν νό
μον, καὶ χωρὶς αἱματεκχυσίας οὐ γίνεται
ἄφεσις. ἀνάγκη οὖν τὰ μὲν ὑποδείγμα
τα τῶν ἐν τοῖς οὐρανοῖς, τούτοις καθαρίζε
ται, αὐτὰ δὲ τὰ ἐπουράνια, κρείττοσι θυσί
αις παρὰ ταύτας. οὐ γὰρ εἰς χειροποί
ητα ἅγια εἰσῆλθεν ὁ ΧΡΙΣΤΟΣ, ἀντίτυπα
τῶν ἀληθινῶν, ἀλλ' εἰς αὐτὸν τὸν οὐρανόν.
νῦν ἐμφανισθῆναι τῷ προσώπῳ τοῦ θεοῦ
ὑπὲρ ἡμῶν, οὐδ' ἵνα πολλάκις προσφέρῃ ἑαυ
τόν, ὥσπερ ὁ ἀρχιερεὺς εἰσέρχεται εἰς τὰ
ἅγια κατ' ἐνιαυτὸν ἐν αἵματι ἀλλοτρίῳ,
ἐπεὶ ἔδει αὐτὸν πολλάκις παθεῖν ἀπὸ κατα
βολῆς κόσμου. νυνὶ δὲ ἅπαξ ἐπὶ συντελείᾳ
τῶν αἰώνων εἰς ἀθέτησιν ἁμαρτίας, διὰ τῆς
θυσίας αὐτοῦ πεφανέρωται. καὶ καθ' ὅσον ἀ
πόκειται τοῖς ἀνθρώποις ἅπαξ ἀποθανεῖν.
μετὰ δὲ τοῦτο κρίσις, οὕτως καὶ ὁ ΧΡΙΣΤΟΣ
ἅπαξ προσενεχθεὶς εἰς τὸ πολλῶν ἀνενεγκεῖν
ἁμαρτίας, ἐκ δευτέρου χωρὶς ἁμαρτίας ὀφ
θήσεται τοῖς αὐτὸν ἀπεκδεχομένοις εἰς σω
τηρίαν. σκιὰν γὰρ ἔχων ὁ νόμος τῶν
μελλόντων ἀγαθῶν, οὐκ αὐτὴν τὴν εἰκόνα τῶν
πραγμάτων, κατ' ἐνιαυτὸν ταῖς αὐταῖς θυ
σίαις ἃς προσφέρουσιν εἰς τὸ διηνεκὲς, οὐ
δέποτε δύνανται τοὺς προσερχομένους τε
λειῶσαι, ἐπεὶ οὐκ ἂν ἐπαύσαντο προσφερό
μεναι; διὰ τὸ μηδὲ μίαν ἔχειν ἔτι συνείδη
σιν ἁμαρτιῶν, τοὺς λατρεύοντας, ἅπαξ κε
καθαρμένους. ἀλλ' ἐν αὐταῖς ἀνάμνησις ἁ
μαρτιῶν κατ' ἐνιαυτόν. ἀδύνατον γὰρ αἷμα
ταύρων καὶ τράγων ἀφαιρεῖν ἁμαρτίας. διὸ εἰ
σερχόμενος εἰς τὸν κόσμον λέγει. θυσίαν καὶ
προσφορὰν οὐκ ἠθέλησας, σῶμα δὲ κατηρτί
σω μοι, ὁλοκαυτώματα καὶ περὶ ἁμαρτίας οὐκ
εὐδόκησας, τότε εἶπον, ἰδοὺ ἥκω, ἐν κεφα
λίδι βι

dauit uobis deus. Insuper autē & taber
naculū, & omnia uasa sacra ministerij san
guine consimiliter aspersit. Et omnia fe
re secundū legem sanguine purificant,
& absq; sanguinis effusiōe, nō fit remis
sio. Itaq; necesse est, ut exēplaria quidē
eoꝝ q̄ sunt in cœlis, hisce rebus purificē
tur. Cæterū ipsa cœlestia potioribus p̄
his uictimis mundent. Nō em̄ in manu
facta sancta ingressus est Christus, exē
plaria ueroꝝ, sed in ipsum cœlū, ut appa
reat nunc in cōspectu dei pro nobis, nō
ut sæpiꝰ offerat semetipsum, quēadmo
dum pōtifex ingredit in sancta singulis
annis, in sanguine alieno. Alioqui opor
tuisset illum sæpius passum fuisse a cōdi
to mundo. Nunc aūt semel, sub cōsūma
tionē sæculoꝝ, ad profligationē peccati,
per imolationē sui apparuit. Et quatenꝰ
illud manet omnes homines, ut semel
moriantur, post hoc autem iudicium,
ita & Christus semel oblatus, ut multoꝝ
peccata tolleret, rursus absq; peccato cō
spicietur, ijs qui illū expectant in salutē.

Nam lex umbrā habens futuroꝝ bo- X
norum, nō ipsam imaginem rerum, his
hostijs, quas quotannis easdem cōtinen
ter offerunt, nunq̄ potest accedētes per
fectos reddere, alioqui nōne desijssent
offerri? Propter ea, quod nullā iam ha-
buissent conscientiā peccatoꝝ, qui semel
sacrificassēt, ac purgati essēt. At q̄ in istis
cōmemoratio fit peccatoꝝ quotānis. Nō
em̄ potest sanguis tauroꝝ & hircorū, au
ferre peccata. Quapropter cum ingressu
rus est mundum dicit, sacrificiū & obla
tionem noluisti. Corpus autem aptasti
mihi, holocautomata & pro peccato nō
comprobasti, tūc dixi. Ecce adsū, in capi

κλίδι βιβλίου γέγραπται περί ἐμοῦ, τοῦ ποιῆσαι ὁ θεός τὸ θέλημά σου. ἀνώτερον λέγων, ὅτι θυσίαν καὶ προσφορὰν, καὶ ὁλοκαυτώματα, καὶ περὶ ἁμαρτίας οὐκ ἠθέλησας, οὐδὲ εὐδόκησας, αἵτινες κατὰ τὸν νόμον προσφέρονται, τότε εἴρηκεν, ἰδοὺ ἥκω τοῦ ποιῆσαι ὁ θεός τὸ θέλημά σου, ἀναιρεῖ τὸ πρῶτον, ἵνα τὸ δεύτερον στήσῃ, ἐν ᾧ θελήματι ἡγιασμένοι ἐσμὲν, διὰ τῆς προσφορᾶς τοῦ σώματος τοῦ ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ ἐφάπαξ. καὶ πᾶς μὲν ἱερεὺς ἕστηκε καθ' ἡμέραν λειτουργῶν, καὶ τὰς αὐτὰς πολλάκις προσφέρων θυσίας, αἵτινες οὐδέποτε δύνανται περιελεῖν ἁμαρτίας, αὐτὸς δὲ μίαν ὑπὲρ ἁμαρτιῶν προσενέγκας θυσίαν, εἰς τὸ διηνεκὲς ἐκάθισεν ἐν δεξιᾷ τοῦ θεοῦ, τὸ λοιπὸν ἐκδεχόμενος, ἕως τεθῶσιν οἱ ἐχθροὶ αὐτοῦ ὑποπόδιον τῶν ποδῶν αὐτοῦ. μιᾷ γὰρ προσφορᾷ τετελείωκεν εἰς τὸ διηνεκὲς τοὺς ἁγιαζομένους. μαρτυρεῖ δὲ ἡμῖν καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. μετὰ γὰρ τὸ προειρηκέναι, αὕτη ἡ διαθήκη ἣν διαθήσομαι πρὸς αὐτοὺς, μετὰ τὰς ἡμέρας ἐκείνας λέγει κύριος, δώσω νόμους μου ἐπὶ καρδίας αὐτῶν, καὶ ἐπὶ τῶν διανοιῶν αὐτῶν ἐπιγράψω αὐτούς, καὶ τῶν ἁμαρτιῶν, καὶ τῶν ἀνομιῶν αὐτῶν. οὗ μὴ μνησθῶ ἔτι, ὅπου δὲ ἄφεσις τούτων, οὐκ ἔτι προσφορὰ περὶ ἁμαρτίας. Ἔχοντες οὖν ἀδελφοὶ παῤῥησίαν εἰς τὴν εἴσοδον τῶν ἁγίων ἐν τῷ αἵματι ΙΗΣΟΥ ἣν ἐνεκαίνισεν ἡμῖν ὁδὸν πρόσφατον καὶ ζῶσαν διὰ τοῦ καταπετάσματος, τοῦτέστι τῆς σαρκὸς αὐτοῦ, καὶ ἱερέα μέγαν, ἐπὶ τὸν οἶκον τοῦ θεοῦ. προσερχώμεθα μετὰ ἀληθινῆς καρδίας ἐν πληροφορίᾳ πίστεως, ἐῤῥαντισμένοι τὰς καρδίας ἀπὸ συνειδήσεως πονηρᾶς, καὶ λελουμένοι τὸ σῶμα ὕδατι καθαρῷ, κατέχωμεν τὴν ὁμολογίαν τῆς ἐλπίδος ἀκλινῆ. πιστὸς γὰρ ὁ ἐπαγγειλάμενος, καὶ κατανοῶμεν ἀλλήλους εἰς παροξυ-

te libri scriptum est de me, ut faciam deus uoluntatem tuam. Superius cum dicit, sacrificium, & oblationem, & holocautomata. & pro peccato noluisti, neq; comprobasti, quæ iuxta legem offerun tur, tunc dixi. ecce adsum, ut faciam deus uoluntatem tuam, tollit prius, ut posterius statuat, in qua uoluntate sancti ficati sumus per oblationem corporis Iesu Christi semel peractam. Et omnis quidem sacerdos assistit quotidie, sacra peragẽs, & easdẽ sæpius offerẽs hostias quæ nunquam possint auferre peccata. Hic uero una pro peccatis oblata uictima petpetuo sedet ad dexteram dei, id quod supereſt expectans, donec reddantur inimici sui, scabellum pedum suorum. Vnica enim oblatione perfectos effecit in perpetuum, eos qui sanctificantur. Testificatur autem nobis & ipse spiritus sanctus, cum prædixisset enim, hoc est testamentũ, quod condam ergà illos, post dies illos, dicit dñs, dans leges meas in corda illorum, & in mentibus illorum inscribã eas, & peccatoꝝ atq; iniquitatum illorum, non recordabor amplius. Porro ubi harũ est remissio, iam nõ est oblatio pro peccato. Cũ igitur fratres habeamus libertatẽ adeundi in sancta in sanguine Iesu, ea uia quam dedicauit nobis recentem ac uiuentẽ, per uelamentum, hoc est per carnem suam, cumq; habeamus sacerdotem magnum præfectũ domui dei, accedamus cũ uero corde, in certitudine fidei, aspersi cordibus, a cõscientia mala, & abluti corpore, aqua pura, teneamus confessionem spei, nõ uacillantem. Fidelis enim deus, qui promisit, & consyderemus nos inuicẽ

in hoc

ἐις παροξυσμὸν ἀγάπης, & καλῶν ἔργων, μὴ
ἐγκαταλιπόντες τὴν ἐπισυναγωγὴν ἑαυτῶν, κα
θὼς ἔθος τισίν, ἀλλὰ παρακαλοῦντες, καὶ τ
σούτῳ μᾶλλον, ὅσῳ βλέπετε ἐγγίζουσαν τὴ
ἡμέραν. ἑκουσίως γὰρ ἁμαρτανόντων ἡμῶν
μετὰ τὸ λαβεῖν τὴν ἐπίγνωσιν τῆς ἀληθεί
ας, οὐκ ἔτι περὶ ἁμαρτιῶν ἀπολείπεται θυ
σία, φοβερὰ δέ τις ἐκδοχὴ κρίσεως, καὶ πυρὸς
ζῆλος, ἐσθίειν μέλλοντος τοὺς ὑπεναντίους.
ἀθετήσας τις νόμον μωσέως, χωρὶς οἰκτιρ
μῶν ἐπὶ δυσὶν ἢ τρισὶ μάρτυσιν ἀποθνή
σκει. πόσῳ δοκεῖτε χείρονος ἀξιωθήσεται
τιμωρίας, ὁ τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ καταπατήσας,
καὶ τὸ αἷμα τῆς διαθήκης κοινὸν ἡγησάμενος,
ἐν ᾧ ἡγιάσθη, καὶ τὸ πνεῦμα τῆς χάριτος ἐν
υβρίσας. οἴδαμεν γὰρ τὸν εἰπόντα, ἐμοὶ ἐκ
δίκησις, ἐγὼ ἀνταποδώσω, λέγει κύριος. καὶ
πάλιν, κύριος κρινεῖ τὸν λαὸν αὐτοῦ. φοβερὸν
τὸ ἐμπεσεῖν εἰς χεῖρας θεοῦ ζῶντος.

Ἀναμιμνήσκεσθε δὲ τὰς πρότερον ἡμέ
ρας, ἐν αἷς φωτισθέντες, πολλὴν ἄθλησιν ὑπε
μείνατε παθημάτων. τοῦτο μὲν, ὀνειδισμοῖς
τε καὶ θλίψεσι θεατριζόμενοι, τοῦτο δὲ κοινω
νοὶ τῶν οὕτως ἀναστρεφομένων γενηθέντες.
καὶ γὰρ τοῖς δεσμοῖς μου συνεπαθήσατε, καὶ
τὴν ἁρπαγὴν τῶν ὑπαρχόντων ὑμῶν μετὰ
χαρᾶς προσεδέξασθε, γινώσκοντες ἔχειν
ἑαυτοῖς κρείττονα ὕπαρξιν ἐν οὐρανοῖς καὶ μέ
νουσαν. μὴ ἀποβάλητε οὖν τὴν παῤῥησίαν ὑμῶν,
ἥτις ἔχει μισθαποδοσίαν μεγάλην. ὑπο
μονῆς γὰρ ἔχετε χρείαν, ἵνα τὸ θέλημα τοῦ θεοῦ
ποιήσαντες, κομίσησθε τὴν ἐπαγγελίαν. ἔτι
γὰρ μικρὸν ὅσον ὅσον, ὁ ἐρχόμενος ἥξει
καὶ οὐ χρονιεῖ, ὁ δὲ δίκαιος ἐκ πίστεως ζήσε
ται, καὶ ἐὰν ὑποστείληται, οὐκ εὐδοκεῖ ἡ ψυ
χή μου ἐν αὐτῷ. ἡμεῖς δὲ οὐκ ἐσμὲν ὑποστο
λῆς εἰς ἀπώλειαν, ἀλλὰ πίστεως εἰς περιποίη
σιν ψυχῆς. ἔστι δὲ πίστις, ἐλπιζομένων ὑπόστα
σις, πραγμάτων ἔλεγχος οὐ βλεπομένων,

ἐν ταύτῃ

in hoc, ut puocemus ad charitatē & bo-
na opa, nō deserētes aggregationē no-
stri mutuā, sicuti mos ē nōnullis, sed ad-
hortātes inuicē. idq; hoc magis, qđ uide
tis appropinquātē diē. Nā si uolētes pecca
uerimus post acceptā cognitionē uerita
tis, nō ultra p pctis reliqua ē hostia, sed
formidabilis q̄dā expectatio iudicij, &
ignis uehemētia, q deuorat⁹ ē aduersa
rios. q aspnatus fuerit Moysi legē. absq;
misericordia, sub duob⁹ aut trib⁹ testib⁹
morit̄. Quanto putatis peiorib⁹ afficiet̄
supplicijs, q filiū dei cōculcarit, & sangui
nē testamēti, ceu rē pphanā habuerit, in
q̄ fuerat sctificat⁹, & spm̄ gratiæ, cōtume
lia affecerit. Nouim⁹ em̄ eū q dixit. Meū
est ulcisci. Ego repēdā dicit dns. Et rursū.
Dns iudicabit populū suū. Horrēdū est
icidere i man⁹ dei uiuētis. Redeāt āt uo
bis in memoriā supiores dies, in q̄bus il
luminati, ingēs certamē sustinuistis affli
ctionū, partim q̄dē, dū & pbris & pssu
ris affecti, spectaculo fuistis oibus, par-
tim dū cōsortes ita cōuersātiū facti estis
Siq̄dē & uinculis meis cōpassi fuistis, &
direptionē facultatū uestrarz cū gaudio
accepistis, sciētes uos habere potiorē sub
stantiā in uobis metipsis ac manētē. Ne
abieceritis igit̄ fiduciā uestrā, q̄ magnā
habet p̄mij retributionē. Nā patiētia uo
bis ē op⁹, ut ubi uolūtatē dei pegeritis
reportetis pmissionē. Adhuc em̄ p pu-
sillū tpis, & q uēturꝰ est ueniet, & nō tar
dabit. Iustus aūt ex fide uicturus est. Et
si se subduxerit, non probabitur animo
meo. At nos nō sumus subductionis in
pditionē, sed fidei in acqsitionē animæ.
Est aūt fides, earz rerz quæ sperant̄ sub- XI
stātia, argumentū eorz, quæ nō uidētur.

n 3 In hac

ϕ ταύτῃ ἐμαρτυρήθησαν οἱ πρεσβύτεροι. πίστει νοοῦμεν κατηρτίσθαι τοὺς αἰῶνας ῥήματι θεοῦ, εἰς τὸ μὴ ἐκ φαινομένων τὰ βλεπόμενα γεγονέναι. πίστει πλείονα θυσίαν Ἄβελ προσήνεγκε τῷ θεῷ, δι' ἧς ἐμαρτυρήθη εἶναι δίκαιος, μαρτυροῦντος ἐπὶ τοῖς δώροις αὐτοῦ τοῦ θεοῦ, καὶ δι' αὐτῆς ἀποθανὼν, ἔτι λαλεῖ. πίστει Ἐνὼχ μετετέθη τοῦ μὴ ἰδεῖν θάνατον, καὶ οὐχ ηὑρίσκετο, διότι μετέθηκεν αὐτὸν ὁ θεός. πρὸ γὰρ τῆς μεταθέσεως αὐτοῦ, μεμαρτύρηται εὐηρεστηκέναι τῷ θεῷ. χωρὶς δὲ πίστεως ἀδύνατον εὐαρεστῆσαι. πιστεῦσαι γὰρ δεῖ τὸν προσερχόμενον τῷ θεῷ, ὅτι ἔστι, καὶ τοῖς ἐκζητοῦσιν αὐτὸν μισθαποδότης γίνεται. πίστει χρηματισθεὶς περὶ τῶν μηδέπω βλεπομένων, εὐλαβηθεὶς κατεσκεύασε κιβωτὸν, εἰς σωτηρίαν τοῦ οἴκου αὐτοῦ, δι' ἧς κατέκρινε τὸν κόσμον, καὶ τῆς κατὰ πίστιν δικαιοσύνης ἐγένετο κληρονόμος. πίστει καλούμενος Ἀβραὰμ ὑπήκουσεν ἐξελθεῖν εἰς τὸν τόπον, ὃν ἤμελλε λαμβάνειν εἰς κληρονομίαν, καὶ ἐξῆλθε, μὴ ἐπισάμενος ποῦ ἔρχεται. πίστει παρῴκησεν εἰς γῆν τῆς ἐπαγγελίας, ὡς ἀλλοτρίαν, ἐν σκηναῖς κατοικήσας μετὰ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακὼβ τῶν συγκληρονόμων τῆς ἐπαγγελίας τῆς αὐτῆς. ἐξεδέχετο γὰρ τὴν τοὺς θεμελίους ἔχουσαν πόλιν, ἧς τεχνίτης καὶ δημιουργὸς, ὁ θεός. πίστει καὶ αὐτὴ Σάρρα δύναμιν εἰς καταβολὴν σπέρματος ἔλαβε, καὶ παρὰ καιρὸν ἡλικίας ἔτεκεν. ἐπεὶ πιστὸν ἡγήσατο τὸν ἐπαγγειλάμενον, διὸ καὶ ἀφ' ἑνὸς ἐγεννήθησαν, καὶ ταῦτα νενεκρωμένου, καθὼς τὰ ἄστρα τοῦ οὐρανοῦ τῷ πλήθει, καὶ ὡσεὶ ἄμμος ἡ παρὰ τὸ χεῖλος τῆς θαλάσσης ἡ ἀναρίθμητος. κατὰ πίστιν ἀπέθανον οὗτοι πάντες, μὴ λαβόντες τὰς ἐπαγγελίας, ἀλλὰ πόρρωθεν αὐτὰς ἰδόντες καὶ πεισθέντες καὶ ἀσπασάμενοι καὶ ὁμολογήσαντες, ὅτι ξένοι καὶ πα-

In hac enim teſtimoniũ meruerunt ſeniores. Per fidem intelligimus perfecta fuiſſe ſæcula uerbo dei, ut ex his quæ nõ apparebant, ea quæ uidẽtur fierẽt. Per fidem, plus hoſtiarũ Abel obtulit deo, q̃ Cain. Per quas teſtimoniũ meruit, qd eſſet iuſtus, teſtimoniũ phibente de donarijs illius deo, & p̃ hãc mortuus adhuc loquitur. Per fidẽ Enoch fuit trãſlatus ne uideret mortẽ, & nõ fuit inuẽtus ꝓpterea quod trãſtulerat illũ deus. Priuſq̃ enim tranſferretur teſtimoniũ meruerat, quod placuiſſet deo. At qui ſine fide, fieri non poteſt, ut quis illi placeat. Nam qui accedit ad deum, hunc credere oportet eſſe deũ, & eſſe remuneratorem quærentibus ſe. Per fidẽ admonitus oraculo Noe, de his quæ nondũ uidebãtur ueritus apparauit arcã, ad ſalutẽ domꝰ ſuæ, ꝑ quã arcã cõdẽnauit mundũ, & eiꝰ q̃ ſecundũ fidẽ eſt iuſticiæ, factꝰ ẽ hæres. Per fidẽ, Abrahã cũ uocaretꝫ, obedijt, ut exiret in locũ quẽ acceptuꝰ erat in hæreditatẽ, & exiuit, neſciẽs, quo eſſet uẽturꝰ. Per fidẽ cõmigrauit in terrã ꝓmiſſiõis, ueluti peregrinã, cũ in tabernaculis habitaſſet, cũ Iſaac & Iacob, cohæredibꝰ eiuſdem ꝓmiſſiõis, expectauerat enim habẽtem fundamẽta ciuitatẽ, cuius opifex, & cõditor ẽ deꝰ. Per fidẽ & ipſa Sarra uim ad cõcipiẽdũ ſemẽ accepit, ac p̃ter ætatis rationẽ peperit, qd fidelẽ iudicaret eũ q ꝓmiſerat. Quappter & ex uno prognati ſunt, eoq̃ iam annis effoeto, tãto numero, q̃to ſũt ſtellæ cœli, & uelut arena, q̃ ẽ iuxta marginẽ maris innũerabilis. Iuxta fidẽ mortui ſũt hi oẽs, cũ nõ accepiſſẽt ꝓmiſſiões, ſed ꝓcul eas uidiſſẽt, & credidiſſẽt, & ſalutaſſẽt, & cõfeſſi fuiſſẽt ſe hoſpites & ad-

νοι καὶ παρεπίδημοί εἰσιν ἐπὶ τῆς γῆς. οἱ γὰρ τοιαῦτα λέγοντες, ἐμφανίζουσιν ὅτι πατρίδα ἐπιζητοῦσι, καὶ εἰ μὲν ἐκείνης ἐμνημόνευον ἀφ' ἧς ἐξῆλθον, εἶχον ἂν καιρὸν ἀνακάμψαι. νῦν δὲ κρείττονος ὀρέγονται, τουτέστιν ἐπουρανίου. Διὸ οὐκ ἐπαισχύνεται αὐτοὺς ὁ θεὸς, θεὸς ἐπικαλεῖσθαι αὐτῶν, ἡτοίμασε γὰρ αὐτοῖς πόλιν. Πίστει προσενήνοχεν Ἀβραὰμ τὸν Ἰσαὰκ πειραζόμενος, καὶ τὸν μονογενῆ προσέφερεν, ὁ τὰς ἐπαγγελίας ἀναδεξάμενος, πρὸς ὃν ἐλαλήθη, ὅτι ἐν Ἰσαὰκ κληθήσεταί σοι σπέρμα, λογισάμενος, ὅτι καὶ ἐκ νεκρῶν ἐγείρειν δυνατὸς ὁ θεός, ὅθεν αὐτὸν καὶ ἐν παραβολῇ ἐκομίσατο. Πίστει περὶ μελλόντων εὐλόγησεν Ἰσαὰκ τὸν Ἰακὼβ καὶ τὸν Ἠσαῦ. Πίστει Ἰακὼβ ἀποθνήσκων, ἕκαστον τῶν υἱῶν Ἰωσὴφ εὐλόγησε, καὶ προσεκύνησεν ἐπὶ τὸ ἄκρον τῆς ῥάβδου αὐτοῦ. Πίστει Ἰωσὴφ τελευτῶν, περὶ τῆς ἐξόδου τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ ἐμνημόνευσε, καὶ περὶ τῶν ὀστέων αὐτοῦ ἐνετείλατο. Πίστει μωϋσῆς γεννηθεὶς, ἐκρύβη τρίμηνον ὑπὸ τῶν πατέρων αὐτοῦ· Διότι εἶδον ἀστεῖον τὸ παιδίον, καὶ οὐκ ἐφοβήθησαν τὸ διάταγμα τοῦ βασιλέως. Πίστει μωϋσῆς μέγας γενόμενος, ἠρνήσατο λέγεσθαι υἱὸς θυγατρὸς φαραώ, μᾶλλον ἐλόμενος συγκακουχεῖσθαι τῷ λαῷ τοῦ θεοῦ, ἢ πρόσκαιρον ἔχειν ἁμαρτίας ἀπόλαυσιν, μείζονα πλοῦτον ἡγησάμενος τῶν ἐν Αἰγύπτῳ θησαυρῶν, τὸν ὀνειδισμὸν τοῦ ΧΡΙΣΤΟΥ. ἀπέβλεπε γὰρ εἰς τὴν μισθαποδοσίαν. Πίστει κατέλιπεν Αἴγυπτον, μὴ φοβηθεὶς τὸν θυμὸν τοῦ βασιλέως. τὸν γὰρ ἀόρατον ὡς ὁρῶν ἐκαρτέρησε. Πίστει πεποίηκε τὸ πάσχα καὶ τὴν πρόσχυσιν τοῦ αἵματος, ἵνα μὴ ὁ ὀλοθρεύων τὰ πρωτότοκα θίγῃ αὐτῶν. Πίστει διέβησαν τὴν ἐρυθρὰν θάλασσαν ὡς διὰ ξηρᾶς, ἧς πεῖραν λαβόντες οἱ Αἰγύπτιοι κατεπόθησαν

tes & aduenas esse in terra. Nam hæc q dicunt declarant se patriã inquirere. Et si illius quidem memores fuissent, unde fuerant profecti, habebant oportunitatem reuertendi. Nunc aũt meliorẽ expetũt, hoc est cœlestem. Quapropter nõ erubescit ipse deus uocari deus illorum, parauerat eĩm illis ciuitatẽ. Per fidẽ, obtulit Abrahã Isaac, cũ tentaretur, & unigenitum obtulit, in quo ꝓmissiones acceperat, ad quẽ dictũ fuerat. In Isaac uocabitur tibi semen, cum illud secum ꝓpendisset, deũ uel a mortuis, excitare posse semen, unde illũ etiam insimilitudine reduxit. Per fidẽ, de futuris bñdixit Isaac filio Iacob, & Esau. Per fidem, Iacob moriens, singulis filijs Ioseph benedixit, & adorauit fastigiũ uirgæ illi⁹. Per fidẽ, Ioseph moriẽs de egressione filioꝝ Israhel meminit, deq; ossib⁹ suis mãdauit. Per fidẽ cũ nat⁹ esset Moyses occultat⁹ est mẽses treis, a progenitoribus suis, propterea quod uiderent elegantem puellum, & non ueriti sunt edictum regis. Per fidem, Moses iam grandis, renuit uocari filius filiæ Pharaonis, potius eligens simul malis affici cũ populo dei, q̃ temporarijs peccati commodis frui, maiores arbitratus diuitias, probrum Christi, q̃ Aegyptiorum thesauros. Respectum enim habebat retributionis. Per fidem reliquit Aegyptum, haud ueritus ferociã regis. Perinde eĩm quasi uidisset eũ q est inuisibilis, ita obdurauit. Per fidẽ fecit pasca, & effusionẽ sanguinis, ne is q perimebat primogenita, tangeret illos. Per fidẽ trãsierũt rubrũ mare, ueluti per siccã terram, qd' cũ tentassent Aegyptij,

καλεσθήσαν, πίσει τὰ τείχη Ἰεριχὼ καὶ ἔπε
σε, κυκλωθέντα ἐπὶ ἑπτὰ ἡμέρας. πίσει ἓα
δὲ ἡ πόρνη οὐ συναπώλετο τοῖς ἀπειθήσασι,
δεξαμένη τοὺς κατασκόπους μετ' εἰρήνης.
Καὶ τί ἔτι λέγω; ἐπιλείψει γάρ με διηγού
μενον ὁ χρόνος περὶ Γεδεών, Βαράκ τε, Σ
αμψών, καὶ Ἰεφθάε, Δαβίδ τε καὶ Σαμουὴλ
καὶ τῶν προφητῶν, οἱ διὰ πίστεως κατηγω
νίσαντο βασιλείας, εἰργάσαντο δικαιοσύ
νην, ἐπέτυχον ἐπαγγελιῶν, ἔφραξαν σό
ματα λεόντων, ἔσβεσαν δύναμιν πυρός, ἔ
φυγον στόματα μαχαίρας, ἐνεδυναμώθη
σαν ἀπ' ἀσθενείας, ἐγενήθησαν ἰσχυροὶ ἐν πο
λέμῳ, παρεμβολὰς ἔκλιναν ἀλλοτρίων,
ἔλαβον γυναῖκες ἐξ ἀναστάσεως τοὺς νε
κροὺς αὐτῶν, ἄλλοι δὲ ἐτυμπανίσθησαν,
οὐ προσδεξάμενοι τὴν ἀπολύτρωσιν, ἵνα
κρείττονος ἀναστάσεως τύχωσιν. ἕτεροι δὲ
ἐμπαιγμῶν καὶ μάστιγων πεῖραν ἔλα
βον, ἔτι δὲ δεσμῶν καὶ φυλακῆς, ἐλιθάσθησαν,
ἐπρίσθησαν, ἐπειράσθησαν, ἐν φόνῳ μαχαί
ρας ἀπέθανον, περιῆλθον ἐν μηλωταῖς, ἐν
αἰγείοις δέρμασιν, ὑστερούμενοι, θλιβόμενοι,
κακουχούμενοι, ὧν οὐκ ἦν ἄξιος ὁ κόσμος,
ἐν ἐρημίαις πλανώμενοι, καὶ ὄρεσι καὶ
σπηλαίοις, καὶ ταῖς ὀπαῖς τῆς γῆς, καὶ
οὗτοι πάντες μαρτυρηθέντες διὰ τῆς πί
στεως, οὐκ ἐκομίσαντο τὴν ἐπαγγελίαν,
τοῦ θεοῦ περὶ ἡμῶν κρεῖττόν τι προβλε
ψαμένου, ἵνα μὴ χωρὶς ἡμῶν τελειωθῶ
σιν. Τοιγαροῦν καὶ ἡμεῖς τοσοῦτον
ἔχοντες περικείμενον ἡμῖν νέφος μαρτύ
ρων, ὄγκον ἀποθέμενοι πάντα καὶ τὴν
εὐπερίστατον ἁμαρτίαν, δι' ὑπομονῆς τρέ
χωμεν τὸν προκείμενον ἡμῖν ἀγῶνα, ἀφο
ρῶντες εἰς τὸν τῆς πίστεως ἀρχηγὸν, καὶ τε
λειωτὴν ΙΗΣΟΥΝ. ὃς ἀντὶ τῆς προκει
μένης αὐτῷ χαρᾶς, ὑπέμεινε σταυρὸν,
αἰσχύνης

EPISTOLA

absorpti sunt. Per fidem mœnia Hie
richo conciderunt, cincta ad dies se
ptem. per fidem, Raab meritrix, nō pe
riit una cum ijs qui non obedierant, ex
ceptis hospitio exploratoribus pacifice.
Et quid præterea loquor? Deficiet enim
me cōmemorātē tēpus de Gedeone, de
Barac, & Sampsone, & Hiephthae, nec
non Dauid & Samuele, ac prophetis,
qui per fidem expugnauerunt regna,
operati sunt iusticiam, assecuti sunt pro
missiones, occluserūt ora leonum, extin
xerunt uim ignis, effugerunt acies gla
dij, ualidi facti sunt ex imbecillitate, effe
cti sūt robusti in bello, incursiones auer
terunt exterorum, Mulieres acceperunt
ex resurrectione mortuos suos. Alij ue
ro distenti sunt, aspernati redemptio
nem, ut potiorem sortirentur resurre
ctionem. Alij rursus in ludibrijs & fla
gris explorati sūt, insup & in uinculis, &
carcere, lapidati sunt, dissecti sunt, tētati
sūt, in occisione gladij occubuerūt, ober
rarūt in ouillis uelleribus, & caprinis pel
libus, destituti, pressi, afflicti, quibus in
dignus erat mundus, in desertis erran
tes, & montibus, ac speluncis, & cauer
nis terræ, atq; omnes hi testimoniū pro
meriti per fidem, non acceperant pro
missionem, quod deus de nobis melius
quiddam prouiderat, ne sine nobis
consummarentur. Proinde nos quoq; XII
cum tanta septi simus nube testium,
deposito onere omni, & tenaciter in
hærente peccato, per tolerantiā curra
mus, in ppposito nobis certamine, respici
entes ad fidei ducē, & cōsūmatorē Iesū,
qui pro ppposito sibi gaudio, ptulit crucē
ignominiæ

ἀρχῶσ καταφρονήσας, ὃσ δεξιᾷ τε τοῦ θρόνου τοῦ θεοῦ ἐκάθικεν. ἀναλογίσα/σθε γὰρ τὸν τοιαύτην ὑπομεμενηκότα ὑ/πὸ τῶν ἁμαρτωλῶν εἰς αὐτὸν ἀντιλογίαν, ἵνα μὴ κάμητε ταῖς ψυχαῖς ὑμῶν ἐκλυόμενοι, οὔπω μέχρις αἵματος ἀντικατέστητε πρὸς τὴν ἁμαρτίαν ἀνταγωνιζόμενοι, καὶ ἐκλέλη/σθε τῆς παρακλήσεως, ἥτις ὑμῖν ὡς υἱοῖς διαλέγεται, υἱέ μου μὴ ὀλιγώρει παιδείας κυρίου, μηδὲ ἐκλύου ὑπ' αὐτοῦ ἐλεγχόμενος. ὃν γὰρ ἀγαπᾷ κύριος, παιδεύει, μαστιγοῖ δὲ πάντα υἱὸν ὃν παραδέχεται, εἰ παιδείαν ὑπομένετε, ὡς υἱοῖς ὑμῖν προσφέρεται ὁ θεός. τίς γάρ ἐστιν υἱὸς, ὃν οὐ παιδεύει πατήρ. εἰ δὲ χωρὶς ἐστε παιδείας, ἧς μέτοχοι γεγόναμεν πάντες, ἄρα νόθοι ἐστὲ καὶ οὐχ υἱοί, εἶτα τοὺς μὲν τῆς σαρκὸς ἡμῶν πατέρας εἴχομεν παιδευτὰς καὶ ἐνετρεπόμεθα, οὐ πολλῷ μᾶλλον ὑποτα/γησόμεθα τῷ πατρὶ τῶν πνευμάτων, καὶ ζή/σομεν; οἱ μὲν γὰρ πρὸς ὀλίγας ἡμέρας, κατὰ τὸ δοκοῦν αὐτοῖς, ἐπαίδευον, ὁ δὲ ἐπὶ τὸ συμφέρον εἰς τὸ μεταλαβεῖν τῆς ἁγιότητος αὐτοῦ. πᾶσα δὲ παιδεία πρὸς μὲν τὸ παρὸν οὐ δοκεῖ χαρᾶς εἶναι, ἀλλὰ λύπης, ὕστερον δὲ καρπὸν εἰρηνικὸν τοῖς δι' αὐτῆς γεγυμνασμέ/νοις ἀποδίδωσι δικαιοσύνης. διὸ τὰς παρειμένας χεῖρας, καὶ τὰ παραλελυμένα γόνατα ἀνορθώσατε, καὶ τροχιὰς ὀρθὰς ποιήσατε τοῖς ποσὶν ὑμῶν, ἵνα μὴ τὸ χωλὸν ἐκτραπῇ, ἰα/θῇ δὲ μᾶλλον. εἰρήνην διώκετε μετὰ πάν/των, καὶ τὸν ἁγιασμὸν, οὗ χωρὶς, οὐδεὶς ὄψε/ται τὸν κύριον, ἐπισκοποῦντες μήτις ὑστερῶν ἀπὸ τῆς χάριτος τοῦ θεοῦ, μήτις ῥίζα/πικρίας, ἄνω φύουσα ἐνοχλῇ, καὶ διὰ ταύτης μιανθῶσι πολλοί, μήτις πόρνος ἢ βέβηλος ὡς Ἠσαῦ, ὃς ἀντὶ βρώσεως μιᾶς ἀπέδοτο τὰ πρωτοτόκια αὐτοῦ. ἴστε γὰρ ὅτι καὶ μετέπειτα θέλων κληρονομῆσαι τὴν εὐλογίαν, ἀπεδοκιμάσθη. μετανοίας γὰρ τόπον οὐχ εὗρε, καίπερ με/τὰ δακρύων

ignominia cõtempta, & ad dexterã throni dei sedet. Reputate enim quod is talem sustinuerit a peccatorib⁹ aduersus se cõtradictionẽ, ne defatigemini, animis defecti. Nõdũ usq; sanguinẽ restitistis aduersus peccatum, repugnantes, & oblitiestis exhortatiõis, q̃ uobis tanq̃ filijs loquitur. Fili mi, ne neglexeris correptionẽ dñi, neq; deficias cũ ab eo argueris. Quẽ enim diligit dñs corripit, flagellat aũt oẽm filiũ quẽ recipit. Si correptionẽ sustinetis, ueluti filijs uobis offert se deo. Quis enim est filius, quẽ nõ corripit pater? Q̃ si alieni estis à correptione, cuius participes sunt oẽs, igitur spurij estis, non filij. Itaq; cum carnis nostræ patres habuerimus castigatores, & reueriti simus illos, an non multo magis subijciemur patri spirituum & uiuemus? At q̃ illi quidem, ad paucos dies p arbitratu suo nos erudiebant, hic autem ad cõmodũ nostrũ in hoc ut ipartiat nobis sanctimoniã suã. Oĩs aũt correptio in p̃sens q̃dẽ, nõ uidetur esse gaudij, sed molestiæ. At postea fructũ tranqllũ iusticiæ reddit, ijs q̃ p il/lam fuerint exercitati. Quappter manꝰ remissas & genua soluta surrigite, & facite, ut recti sint gressus pedibꝰ uestris, ne claudicatio aberret a uia, imo sanet potius. Pacẽ sectemini cũ oĩbus, & sctimoniã, sine q̃ nemo uidebit dñm, curã agentes, ne qs sit q deficiat a gratia dei, ne q̃ radix amarulẽtiæ, suppullulãs obturbet, & per hanc impientur multi, ne quis fornicator aut prophanus, uelut Esau, qui/unico edulio, permutauit ius primogeniti. Scitis enim quod & postea, cum uellet sortiri benedictionem, reprobatꝰ sit. nõ enim repperit pœnitentiæ locũ, tametsi cum la/

τὰ δακρύων ἐκζητήσας αὐτὴν. οὐ γὰρ προσελήλυθατε ψηλαφωμένῳ ὄρει, καὶ κεκαυμένῳ πυρὶ καὶ γνόφῳ, καὶ σκότῳ, & θυέλλῃ, & σάλπιγγος ἤχῳ, καὶ φωνῇ ῥημάτων, ἧς οἱ ἀκούσαντες, παρητήσαντο μὴ προστεθῆναι αὐτοῖς λόγον, οὐκ ἔφερον γὰρ τὸ διαστελλόμενον, κἂν θηρίον θίγῃ τοῦ ὄρους, λιθοβοληθήσεται, ἢ βολίδι κατατοξευθήσεται, καὶ οὕτως φοβερὸν ἦν τὸ φανταζόμενον. Μωσῆς εἶπεν, ἔκφοβός εἰμι καὶ ἔντρομος, ἀλλὰ προσελήλυθατε σιὼν ὄρει, καὶ πόλει θεοῦ ζῶντος, ἰερουσαλὴμ ἐπουρανίῳ, καὶ μυριάσιν ἀγγέλων παννυχίδι, καὶ ἐκκλησίᾳ πρωτοτόκων ἐν οὐρανοῖς ἀπογεγραμμένων, καὶ κριτῇ θεῷ πάντων, & πνεύμασι δικαίων τετελειωμένων, καὶ διαθήκης νέας μεσίτῃ ΙΗΣΟΥ, καὶ αἵματι ῥαντισμοῦ, κρεῖττον λαλοῦντι παρὰ τὸν ἄβελ.

Βλέπετε μὴ παραιτήσησθε τὸν λαλοῦντα. εἰ γὰρ ἐκεῖνοι οὐκ ἔφυγον, τὸν ἐπὶ γῆς παραιτησάμενοι χρηματίζοντα, πολλῷ μᾶλλον ἡμεῖς, οἱ τὸν ἀπ' οὐρανῶν ἀποστρεφόμενοι, οὗ ἡ φωνὴ τὴν γῆν ἐσάλευσε τότε, νῦν δὲ ἐπήγγελται λέγων. Ἔτι ἅπαξ ἐγὼ σείω, οὐ μόνον τὴν γῆν, ἀλλὰ καὶ τὸν οὐρανόν, τὸ δὲ ἔτι ἅπαξ, δηλοῖ τῶν σαλευομένων τὴν μετάθεσιν, ὡς πεποιημένων, ἵνα μείνῃ τὰ μὴ σαλευόμενα. Διὸ βασιλείαν ἀσάλευτον παραλαμβάνοντες, ἔχωμεν χάριν, δι' ἧς λατρεύωμεν εὐαρέστως τῷ θεῷ μετὰ αἰδοῦς & εὐλαβείας. καὶ γὰρ ὁ θεὸς ἡμῶν πῦρ καταναλίσκον. ἡ φιλαδελφία μενέτω. τῆς φιλοξενίας μὴ ἐπιλανθάνεσθε, διὰ ταύτης γὰρ ἔλαθόμτινες ξενίσαντες ἀγγέλους. μιμνήσκεσθε τῶν δεσμίων, ὡς συνδεδεμένοι, τῶν κακουχουμένων, ὡς καὶ αὐτοὶ ὄντες ἐν σώματι, τίμιος ὁ γάμος ἐν πᾶσι, καὶ ἡ κοίτη ἀμίαντος. πόρνους δὲ καὶ μοιχοὺς κρινεῖ ὁ θεός. ἀφιλάργυρος ὁ τρόπος.

ἀρκούμενοι

cum lachrymis q̃siuisset eam. Nó em̃ ac cessistis ad contactũ mõtem, & incensũ igne̅ ac turbine̅, & caligine̅, & procellam tubæq; sonitũ, & uoce̅ uerboꝝ, quã qui audierãt, depc̃ati sunt, ne his adiũgeret oratio. Non em̃ ferebant, qd̃ distinguebatur, si bestia tetigerit mõte̅, lapidabit, aut iaculo cõfiget, & adeo terribile erat uisum qd̃ apparebat. Moyses dixit. Expauefact9 sũ, ac tremebũdus, sed accessistis ad mõte̅ Sion, & ad ciuitate̅ dei uiuẽtis, Hierl'm cœleste̅, & ad inumerabilium angeloꝝ cœtũ, & ad cõcione̅ primogenitoꝝ, q cõscripti sunt in cœlis, & ad iudice̅ uniuersoꝝ deũ, & ad spũs iustoꝝ perfectoꝝ, & ad noui testameti mediatore̅ Iesũ, & ad sanguine̅ aspsionis melius loquẽte̅ q̃ sanguis Abel. Videte ne aspernemini eũ qui loquitur, nam si illi nó effugerũt q auersabant eũ q loq̃bat i terra, multo magis nos, si eũ q de cœlis est auersemur, cui9 uox tũ cõcussit terrã, at nũc denũciauit dicẽs. Adhuc semel ego cõcutio, nõ mõ trã, uerꝝ etiã cœlũ. Porro illd̃ qd̃ dicit adhuc semel significat eoꝝ q̃ cõcutiũt trãslatione̅, utpote q̃ facta sint, ut maneãt ea q̃ nõ cõcutiũt. Quappter regnũ assumẽtes qd̃ cõcuti nó possit, habem9 gratiã, p quã ita colam9 deũ, ut illi placeam9, cũ reuerẽtia & religiõe. Etem̃ de9noster ignis cõsumẽs ẽ. Fraterna charitas maneat. Hospitalitatis ne sitis immores, per hanc em̃ quidã inscientes exceperũt ãgelos hospitio. Mẽores estote uinctoꝝ, tãq̃ una cũ illis uincti, eoꝝq affligũt, uelut ipsi quoq; uersãtes in corpe Honorabile ẽ iter oẽs cõiugiũ, & cubile ipollutũ, fornicatores aũt & adulteros iudicabit de9. sint mores alieni ab auaritia

XIII

contenti

ἡγουμένοις ὑμῶν, οἵτινες ἐλάλησαν ὑμῖν τὸν λόγον τοῦ θεοῦ, ὧν ἀναθεωροῦντες τὴν ἔκβασιν τῆς ἀναστροφῆς, μιμεῖσθε τὴν πίστιν. ΙΗΣΟΥΣ ΧΡΙΣΤΟΣ χθὲς καὶ σήμερον, ὁ αὐτὸς καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας. Διδαχαῖς ποικίλαις καὶ ξέναις μὴ περιφέρεσθε. καλὸν γὰρ χάριτι βεβαιοῦσθαι τὴν καρδίαν, οὐ βρώμασιν, ἐν οἷς οὐκ ὠφελήθησαν οἱ περιπατήσαντες. Ἔχομεν θυσιαστήριον, ἐξ οὗ φαγεῖν οὐκ ἔχουσιν ἐξουσίαν, οἱ τῇ σκηνῇ λατρεύοντες. ὧν γὰρ εἰσφέρεται ζώων τὸ αἷμα περὶ ἁμαρτίας, εἰς τὰ ἅγια διὰ τοῦ ἀρχιερέως, τούτων τὰ σώματα κατακαίεται ἔξω τῆς παρεμβολῆς. διὸ καὶ ΙΗΣΟΥΣ ἵνα ἁγιάσῃ διὰ τοῦ ἰδίου αἵματος τὸν λαὸν, ἔξω τῆς πύλης ἔπαθε. τοίνυν ἐξερχώμεθα πρὸς αὐτὸν ἔξω τῆς παρεμβολῆς, τὸν ὀνειδισμὸν αὐτοῦ φέροντες. οὐ γὰρ ἔχομεν ὧδε μένουσαν πόλιν, ἀλλὰ τὴν μέλλουσαν ἐπιζητοῦμεν. δι' αὐτοῦ οὖν ἀναφέρωμεν θυσίαν αἰνέσεως διὰ παντὸς τῷ θεῷ, τουτέστι καρπὸν χειλέων, ὁμολογούντων τῷ ὀνόματι αὐτοῦ. τῆς δὲ εὐποιΐας καὶ κοινωνίας μὴ ἐπιλανθάνεσθε. τοιαύταις γὰρ θυσίαις εὐαρεστεῖται ὁ θεός. Πείθεσθε τοῖς ἡγουμένοις ὑμῶν, καὶ ὑπείκετε, αὐτοὶ γὰρ ἀγρυπνοῦσιν, ὑπὲρ τῶν ψυχῶν ὑμῶν, ὡς λόγον ἀποδώσοντες, ἵνα μετὰ χαρᾶς τοῦτο ποιῶσι, καὶ μὴ στενάζοντες, ἀλυσιτελὲς γὰρ ὑμῖν τοῦτο. Προσεύχεσθε περὶ ἡμῶν, πεποίθαμεν γὰρ, ὅτι καλὴν συνείδησιν ἔχομεν, ἐν πᾶσι καλῶς θέλοντες ἀναστρέφεσθαι. περισσοτέρως δὲ παρακαλῶ τοῦτο ποιῆσαι, ἵνα τάχιον ἀποκατασταθῶ ὑμῖν. ὁ δὲ θεὸς τῆς εἰρήνης, ὁ ἀναγαγὼν ἐκ νεκρῶν τὸν ποιμένα

contenti ijs quæ adsunt. Siquidem ipse dixit. Non te desero, neq; derelinquo, ut fidentes dicamus, dominus mihi auxiliator, & nō timebo, qd faciat mihi homo. Memores estote eorū qui præsunt uobis, q locuti sūt uobis uerbū dei, quorum imitemini fidē, consyderantes qui fuerit exitus conuersationis illoꝝ. Iesus Christus heri & hodie, idē est etiā in sæcula. Doctrinis uarijs ac pegrinis ne circūferamini. Bonū est enim gratia cōstabiliri cor, nō escis, quæ nō profuerunt ijs qui ambulauerunt in illis. Habemus altare, de quo nō est fas edere, ijs q tabernaculo deseruiunt. Animaliū em quoꝝ sanguis infertur pro peccato, in sancta p pontificē, horum corpora cremantur extra castra. Quapropter & Iesus ut sanctificaret per propriū sanguinē populū, extra portā passus est. Exeamus igit' ad eū extra castra, obprbriū eius portātes. Nō enim habemus hic manentē ciuitatem, sed futurā inquirimus. Per ipsum igitur offerim⁹ hostiā laudis semper deo, hoc est fructum labioꝝ, confitentium nomini eius. Cæterum beneficentiæ, & cōmunicationis ne obliuiscamini. Talibus enim uictimis placetur deo. Parete ijs qui præsunt uobis, & concedite, siquidem illi uigilant pro animabus uestris, tanquam rationem reddituri, ut cum gaudio hoc faciant, & non gementes, nam id est inutile uobis, Orate pro nobis, confidimus enim, quod bonam habemus conscientiam, inter omnes cupientes honeste conuersari. Magis autem obsecro uos, ut id faciatis, quo celerius restituar uobis. Deus autem pacis, qui subduxit a mortuis

pastorem

τὸν ποιμένα τῶν προβάτων τὸν μέγαν, ἐν αἵματι διαθήκης αἰωνίου, τὸν κύριον ἡμῶν ΙΗΣΟΥΝ, καταρτίσαι ὑμᾶς ἐν παντὶ ἔργῳ ἀγαθῷ, εἰς τὸ ποιῆσαι τὸ θέλημα αὐτοῦ, ποιοῦν ἐν ὑμῖν τὸ εὐάρεστον ἐνώπιον αὐτοῦ, διὰ ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ, ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν. Παρακαλῶ δὲ ὑμᾶς ἀδελφοί, ἀνέχεσθε τοῦ λόγου τῆς παρακλήσεως. καὶ γὰρ διὰ βραχέων ἐπέστειλα ὑμῖν. γινώσκετε τὸν ἀδελφὸν ἡμόθεον ἀπολελυμένον, μεθ' οὗ ἐὰν τάχιον ἔρχηται, ὄψομαι ὑμᾶς. ἀσπάσασθε πάντας τοὺς ἡγουμένους ὑμῶν, καὶ πάντας τοὺς ἁγίους. ἀσπάζονται ὑμᾶς οἱ ἀπὸ τῆς Ἰταλίας. Ἡ χάρις μετὰ πάντων ὑμῶν. ἀμήν.

pastorem ouium illum magnum, in sanguine testamenti æterni, dominum nostrum Iesum, absolutos uos reddat in omni opere bono, ad faciendum uoluntatem ipsius, efficiens ut quod agitis, acceptum sit, in conspectu suo per Iesum Christum, cui gloria in sæcula in sæculorum. Amē. Obsecro uos fratres, sufferte sermonem exhortationis. Etenim paucis scripsi uobis. Scitis fratrem nostrum Timotheū solutū esse. Qui cum celerius uenerit, uisam uos. Salutate omnes qui præsunt uobis, & omnes sanctos. Salutant uos Itali. Gratia cum omnibus uobis. Amen.

ΥΠΟΘΕΣΗΣ ΤΗΣ ΚΑΘΟΛΙΚΗΣ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΙΑΚΩΒΟΥ ΤΟΥ ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ.

ΤΑΥΤΗΝ ἐπιστέλλει τοῖς ἀπὸ τῶν δώδεκα φυλῶν διασπορᾷ, καὶ πιστεύσασιν εἰς τὸν κύριον ἡμῶν ΙΗΣΟΥΝ ΧΡΙΣΤΟΝ. γράφει δὲ διδασκαλικῶς τὴν ἐπιστολήν, διδάσκων περὶ διαφορᾶς πειρασμῶν, ποῖος μέν ἐστιν ἀπὸ τοῦ θεοῦ, ποῖος δὲ ἀπὸ τῆς ἰδίας καρδίας τῶν ἀνθρώπων ἐστί. καὶ ὅτι οὐ λόγῳ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἔργῳ δίκαιόν ἐστι τὴν πίστιν. καὶ οὐχὶ οἱ ἀκροαταὶ τοῦ νόμου, ἀλλ' οἱ ποιηταὶ δικαιοῦνται. περί τε πλουσίων παραγγέλλει, ἵνα μὴ προκρίνωνται τῶν πτωχῶν οἱ πλούσιοι ἐν ταῖς ἐκκλησίαις, ἀλλὰ μᾶλλον καὶ ἐπιπλήττωνται ὡς ὑπερήφανοι. καὶ τέλος παραμυθησάμενος τοὺς ἀδικουμένους, καὶ προτρεψάμενος ἀνέχεσθαι μακροθυμῆσαι, ἕως τῆς παρουσίας τοῦ κυρίου. καὶ διδάξας περὶ ὑπομονῆς ἐκ τοῦ ἰακὼβ δίκαιον τῆς ὑπομονῆς. παραγγέλλει προσκαλεῖσθαι τοὺς πρεσβυτέρους ἐπὶ τοὺς ἀσθενοῦντας, ἢ παρακαλέσαι ἐπιστρέφειν τοὺς πλανηθέντας ἐπὶ τὴν ἀλήθειαν. εἶναι γὰρ τοῦτο μισθὸν παρὰ τοῦ κυρίου, ἄφεσιν ἁμαρτιῶν, ἢ οὕτως τελειοῖ τὴν ἐπιστολήν.

ARGVMENTVM.

IAcobus Apostolus sanctum instruit clerum de cultura cœlestium præceptorum, & regula catholicæ obseruātiæ, & de inuictæ patientiæ maiestate, & de reuelatiõe plurimorū, & de mēdacio magistrorū.

Digitized by Google

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ ΙΑΚΩΒΟΥ

ΙΑΚΩΒΟΣ θεοῦ καὶ κυρίου ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ δοῦλος ταῖς δώδεκα φυλαῖς ταῖς ἐν τῇ διασπορᾷ, χαίρειν. πᾶσαν χαρὰν ἡγήσασθε ἀδελφοί μου, ὅταν πειρασμοῖς περιπέσητε ποικίλοις. γινώσκοντες, ὅτι τὸ δοκίμιον ὑμῶν τῆς πίστεως κατεργάζεται ὑπομονήν. ἡ δὲ ὑπομονὴ ἔργον τέλειον ἐχέτω, ἵνα ἦτε τέλειοι καὶ ὁλόκληροι, ἐν μηδενὶ λειπόμενοι. εἰ δέ τις ὑμῶν λείπεται σοφίας, αἰτείτω παρὰ τοῦ διδόντος θεοῦ πᾶσιν ἁπλῶς, καὶ μὴ ὀνειδίζοντος. καὶ δοθήσεται αὐτῷ. αἰτείτω δὲ ἐν πίστει, μηδὲν διακρινόμενος. ὁ γὰρ διακρινόμενος, ἔοικε κλύδωνι θαλάσσης ἀνεμιζομένῳ καὶ ῥιπιζομένῳ. μὴ γὰρ οἰέσθω ἄνθρωπος ἐκεῖνος, ὅτι λήψεταί τι παρὰ τοῦ κυρίου. ἀνὴρ δίψυχος, ἀκατάστατος ἐν πάσαις ταῖς ὁδοῖς αὐτοῦ. καυχάσθω δὲ ὁ ἀδελφὸς ὁ ταπεινὸς ἐν τῷ ὕψει αὐτοῦ, ὁ δὲ πλούσιος ἐν τῇ ταπεινώσει αὐτοῦ, ὅτι ὡς ἄνθος χόρτου παρελεύσεται. ἀνέτειλε γὰρ ὁ ἥλιος σὺν τῷ καύσωνι, καὶ ἐξήρανε τὸν χόρτον, καὶ τὸ ἄνθος αὐτοῦ ἐξέπεσε, καὶ ἡ εὐπρέπεια τοῦ προσώπου αὐτοῦ ἀπώλετο. οὕτως καὶ ὁ πλούσιος ἐν ταῖς πορείαις αὐτοῦ μαρανθήσεται. μακάριος ἀνὴρ ὃς ὑπομένει πειρασμόν, ὅτι δόκιμος γενόμενος, λήψεται τὸν στέφανον τῆς ζωῆς, ὃν ἐπηγγείλατο ὁ κύριος τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν. μηδεὶς πειραζόμενος λεγέτω, ὅτι ἀπὸ θεοῦ πειράζομαι. ὁ γὰρ θεὸς ἀπείραστός ἐστι κακῶν, πειράζει δὲ αὐτὸς οὐδένα. ἕκαστος δὲ

EPISTOLA BEATI APOSTOLI IACOBI

IAcobus dei ac domini Ieſu Chriſti ſeruꝰ, duodecim tribubus, q̄ ſunt i diſperſiõe, ſalutē. Pro ſummo gaudio ducite fratres mei, quoties in tẽtationes inciderítis uarias, illud ſcientes, q d' exploratio fidei ueſtræ, parit patiẽtiã. cæteꝝ patiẽtia opus pfectũ habeat, ut ſitis pfecti, & integri. & nulla in parte diminuti. Q d' ſi cui ueſtrũ deeſt ſapientia, poſtulet ab eo q dat, nẽpe deo, q dat inc̄p̄ oibus ſimpliciter, & nõ improperat, ac dabit' ei, ſed poſtulet fide, nihil hæſitans. Nã qui hæſitat, is ſimilis eſt fluctui maris, qui uentis agit' & impetu rapit'. Ne uero exiſtimet homo ille, ſe qcq̄ accepturũ a dño. Vir animo duplici, incõſtãs eſt in oibus uijs ſuis. Glorietur autẽ frater qui eſt humilis in ſublimitate ſua. Contra qui diues eſt, in humiliatiõe ſui, quoniã ueluti flos herbæ p̄teribit. Exortus eſt enim ſol cũ æſtu & exaruit herba, & flos illiꝰ decidit, & decor aſpectus illius perijt. Sic & diues in abũdantia ſua marceſcet. Beatus uir q ſuffert tentationem, quoniã cũ pbatus erit, accipiet coronã uitæ quam promiſit dñs ijs a quibus fuerit dilectus. Ne quis cũ tentatur dicat ſe a deo tentari. Nã deus ut a malis tentari non poteſt, ita nec ipſe quēq̄ tentat. Imo unuſquiſq; tentatur, dum

ἕκαστος δὲ πειράζεται ὑπὸ τῆς ἰδίας ἐπιθυμίας, ἐξελκόμενος & δελεαζόμενος. εἶτα ἡ ἐπιθυμία συλλαβοῦσα τίκτει ἁμαρτίαν, ἡ δὲ ἁμαρτία ἀποτελεσθεῖσα, ἀποκύει θάνατον. μὴ πλανᾶσθε ἀδελφοί μου ἀγαπητοί. πᾶσα δόσις ἀγαθὴ, καὶ πᾶν δώρημα τέλειον, ἄνωθέν ἐστι καταβαῖνον ἀπὸ τοῦ πατρὸς τῶν φώτων. παρ᾽ ᾧ οὐκ ἔνι παραλλαγὴ, ἢ τροπῆς ἀποσκίασμα. βουληθεὶς ἀπεκύησεν ἡμᾶς λόγῳ ἀληθείας, εἰς τὸ εἶναι ἡμᾶς ἀπαρχήν τινα τῶν αὐτοῦ κτισμάτων. ὥστε ἀδελφοί μου ἀγαπητοί, ἔστω πᾶς ἄνθρωπος ταχὺς εἰς τὸ ἀκοῦσαι, βραδὺς εἰς τὸ λαλῆσαι, βραδὺς εἰς ὀργήν. ὀργὴ γὰρ ἀνδρὸς, δικαιοσύνην θεοῦ οὐ κατεργάζεται. διὸ ἀποθέμενοι πᾶσαν ῥυπαρίαν καὶ περισσείαν κακίας, ἐν πραΰτητι δέξασθε τὸν ἔμφυτον λόγον, τὸν δυνάμενον σῶσαι τὰς ψυχὰς ὑμῶν. γίνεσθε δὲ ποιηταὶ λόγου, καὶ μὴ ἀκροαταὶ παραλογιζόμενοι ἑαυτούς. ὅτι, εἴ τις ἀκροατὴς λόγου ἐστὶ καὶ οὐ ποιητὴς, οὗτος ἔοικεν ἀνδρὶ, κατανοοῦντι τὸ πρόσωπον τῆς γενέσεως αὐτοῦ ἐν ἐσόπτρῳ. κατενόησε γὰρ ἑαυτὸν καὶ ἀπελήλυθε καὶ εὐθέως ἐπελάθετο ὁποῖος ἦν. ὁ δὲ παρακύψας εἰς νόμον τέλειον, τὸν τῆς ἐλευθερίας καὶ παραμείνας, οὗτος οὐκ ἀκροατὴς ἐπιλησμονῆς γενόμενος, ἀλλὰ ποιητὴς ἔργου, οὗτος μακάριος ἐν τῇ ποιήσει αὐτοῦ ἔσται. εἴ τις δοκεῖ θρῆσκος εἶναι ἐν ὑμῖν, μὴ χαλιναγωγῶν γλῶσσαν αὐτοῦ, ἀλλὰ ἀπατῶν καρδίαν αὐτοῦ, τούτου μάταιος ἡ θρησκεία. θρησκεία καθαρὰ & ἀμίαντος παρὰ τῷ θεῷ καὶ πατρί, αὕτη ἐστὶν, ἐπισκέπτεσθαι ὀρφανοὺς καὶ χήρας ἐν τῇ θλίψει αὐτῶν. ἄσπιλον ἑαυτὸν τηρεῖν ἀπὸ τοῦ κόσμου. ἀδελφοί μου μὴ ἐν προσωπολημψίαις ἔχετε τὴν πίστιν τοῦ κυρίου ἡμῶν ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ τῆς δόξης. ἐὰν γὰρ εἰσέλθῃ εἰς συναγωγὴν ὑμῶν ἀνὴρ χρυσοδακτύλιος ἐν ἐσθῆτι λαμπρᾷ, εἰσέλθῃ δὲ καὶ πτω-

χὸς ἐν

tur dum a propria cõcupiscentia abstrahitur & inescatur. Deinde concupiscẽtia posteaq̃ concepit, parit peccatũ, peccatũ uero perfectũ progignit mortẽ. Ne erretis fratres mei dilecti. Omnis donatio bona, & omne donũ perfectũ, desursum est descendẽs, a patre luminũ, apud quẽ non est transmutatio aut conuersionis obũbratio. Cũ uoluisset progenuit nos uerbo ueritatis, ut essem⁹ primitiæ quædam suarũ creaturarũ. Itaq̃ fratres mei dilecti, sit omnis homo uelox ad audiendum, tardus ad loquẽdũ, tardus ad irã. Nã ira uiri iusticiã dei non efficit. Quapropter deposita omni immundicia & superfluitate maliciæ, in mansuetudine recipite, insitũ uerbũ, q̃d̃ potest saluas reddere animas uestras. Sitis autẽ effectores uerbi, & nõ auditores fallẽtes uosmet ipsos, quoniã si quis audiat uerbũ, & nõ factis exprimat, hic similis est uiro considerãti faciẽ natiuitatis suæ in speculo. Considerauit em̃ seipsum, & abijt, & continuo oblitus est qualis esset. At qui prospexerit in legem perfectã quæ est libertatis & permanserit hic nõ auditor obliuiosus cũ sit, sed effector operis is beatus in facto suo erit. Si quis uidetur religiosus esse inter uos, qui non frenat linguam suã, sed aberrare sinit cor suũ, huius uana est religio. Religio pura & imaculata apud deum & patrem hæc est, inuisere orphanos & uiduas in afflictione sua, immaculatũ seipsum seruare a sæculo. Fratres mei ne in respectu personarũ habeatis fidẽ dñi nostri Iesu Christi ex opinione, nam si ingrediat̃ in cœtum uestrum uir aureũ gestans anulũ uestẽ indutus splendida, ingrediatur aũt & pau-

per in

χὸς ὢν ὑπαρχᾷ ἐν ὑμῖν, μὴ ἐπισκέψησθε ἐπὶ τὸν φοροῦντα τὴν ἐσθῆτα τὴν λαμπρὰν. καὶ εἴπητε αὐτῷ, σὺ κάθου ὧδε καλῶς, καὶ τῷ πτωχῷ εἴπητε, σὺ στῆθι ἐκεῖ, ἢ κάθου ὧδε ὑπὸ τὸ ὑποπόδιόν μου, μὴ οὐ διεκρίθητε ἐν ἑαυτοῖς, καὶ ἐγένεσθε κριταὶ διαλογισμῶν πονηρῶν. ἀκούσατε ἀδελφοί μου ἀγαπητοί. οὐχ ὁ θεὸς ἐξελέξατο τοὺς πτωχοὺς τῷ κόσμῳ τούτῳ, πλουσίους ἐν πίστει, καὶ κληρονόμους τῆς βασιλείας, ἧς ἐπηγγείλατο τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν; ὑμεῖς δὲ ἠτιμάσατε τὸν πτωχόν. οὐχ οἱ πλούσιοι καταδυναστεύουσιν ὑμῶν, καὶ αὐτοὶ ἕλκουσιν ὑμᾶς εἰς κριτήρια; οὐκ αὐτοὶ βλασφημοῦσι τὸ καλὸν ὄνομα τὸ ἐπικληθὲν ἐφ' ὑμᾶς; εἰ μέντοι νόμον τελεῖτε βασιλικὸν κατὰ τὴν γραφήν, ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου ὡς σαυτόν, καλῶς ποιεῖτε. εἰ δὲ προσωπολημπτεῖτε, ἁμαρτίαν ἐργάζεσθε ἐλεγχόμενοι ὑπὸ τοῦ νόμου, ὡς παραβάται. ὅστις γὰρ ὅλον τὸν νόμον τηρήσῃ, πταίσῃ δὲ ἐν ἑνί, γέγονε πάντων ἔνοχος. ὁ γὰρ εἰπὼν μὴ μοιχεύσῃς, εἶπε καὶ μὴ φονεύσῃς. εἰ δὲ οὐ μοιχεύσεις, φονεύσεις δέ, γέγονας παραβάτης νόμου. οὕτως λαλεῖτε, καὶ οὕτως ποιεῖτε, ὡς διὰ νόμου ἐλευθερίας μέλλοντες κρίνεσθαι. ἡ γὰρ κρίσις ἀνίλεως, τῷ μὴ ποιήσαντι ἔλεος. κατακαυχᾶται ἔλεος κρίσεως. τί τὸ ὄφελος, ἀδελφοί μου, ἐὰν πίστιν λέγῃ τις ἔχειν, ἔργα δὲ μὴ ἔχῃ; μὴ δύναται ἡ πίστις σῶσαι αὐτόν; ἐὰν δὲ ἀδελφὸς ἢ ἀδελφὴ γυμνοὶ ὑπάρχωσι, καὶ λειπόμενοι ὦσι τῆς ἐφημέρου τροφῆς, εἴπῃ δέ τις αὐτοῖς ἐξ ὑμῶν, ὑπάγετε ἐν εἰρήνῃ, θερμαίνεσθε καὶ χορτάζεσθε, μὴ δῶτε δὲ αὐτοῖς τὰ ἐπιτήδεια τοῦ σώματος, τί τὸ ὄφελος; οὕτως καὶ ἡ πίστις, ἐὰν μὴ ἔργα ἔχῃ, νεκρά ἐστι καθ' ἑαυτήν. ἀλλ' ἐρεῖ τίς, σὺ πίστιν ἔχεις, κἀγὼ ἔργα ἔχω, δεῖξόν μοι τὴν πίστιν σου ἐκ τῶν ἔργων σου, κἀγώ σοι δείξω σοι

per in ſordida ueſte, & reſpexeritis ad illum q ueſtē geſtat ſplendidā, & dixeritis illi, tu ſede hic bene, & pauperi dicatis, tu ſta illic, aut ſede hic ſubter ſcabellū meū, & nō diiudicati eſtis in uobi ſipſis, & facti eſtis iudices cogitationū malaꝝ. Audite fratres mei dilecti nōne deus elegit pauperes mundi huius, diuites in fide, & hæredes regni quod ꝓmiſit ꝭs a quibus dilectus fuerit? Vos aūt cōtēptui habuiſtis pauperē. Nōne diuites tyrannidē exercent in uos, & idem trahunt uos ad tribunalia? Et ꝭdē male loquunt de bono nomine quod inuocatū eſt ſup uos? Si legē quidē ꝑficitis regiā iuxta ſcripturā, diliges proximū tuū ſicut teipſum, bene facitis, ſin uero ꝑſonā reſpicitis, peccatū cōmittitis, & redarguimini a lege ueluti tranſgreſſores. Quiſqs em̄ totā legē ſeruauerit, offenderit aūt in uno, factus eſt oīum reus. Nā qui dixit, ne mœcheris, dixit etiā, ne occidas, quod ſi nō fueris mœchatus, occideris tamen, factus es tranſgreſſor legis. Ita loquamini, & ita faciatis ueluti ꝑ legē libertatis iudicādi. Siquidē iudiciū abſq; miſericordia erit ei qui nō fecerit miſericordiā. Et gloriat miſericordia aduerſus iudiciū. Que utilitas fratres mei ſi fidē dicat aliqs habere ſe, facta uero non habeat? Num poteſt fides ſaluū facere illū? Q. ſi frater aut ſoror nudi fuerint, & egentes cotidiano uictu, dicat aūt aliquis ueſtrū illis, abite in pace, caleſcite & ſaturamini, nō tamen dederitis illis, quæ ſunt neceſſaria corpori, quæ erit utilitas? Sic & fides ſi facta non habuerit, mortua eſt per ſe. Sed dicet aliquis, tu fidem habes, & ego facta habeo. Oſtēde mihi fidē tuā ex factis tuis, & ego oſtendam tibi

ξω σοι ἐκ τῶν ἔργων μου τὴν πίστιν μου. σὺ πιστεύεις, ὅτι ὁ θεὸς εἷς ἐστι; καλῶς ποιεῖς. καὶ τὰ δαιμόνια πιστεύουσιν, καὶ φρίσσουσι. θέλεις δὲ γνῶναι ὦ ἄνθρωπε κενέ, ὅτι ἡ πίστις χωρὶς τῶν ἔργων νεκρά ἐστιν; Ἀβραὰμ ὁ πατὴρ ἡμῶν οὐκ ἐξ ἔργων ἐδικαιώθη ἀνενέγκας Ἰσαὰκ τὸν υἱὸν αὐτοῦ ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον; βλέπεις, ὅτι ἡ πίστις συνήργει τοῖς ἔργοις αὐτοῦ καὶ ἐκ τῶν ἔργων ἡ πίστις ἐτελειώθη; καὶ ἐπληρώθη ἡ γραφὴ ἡ λέγουσα. ἐπίστευσε δὲ Ἀβραὰμ τῷ θεῷ, καὶ ἐλογίσθη αὐτῷ εἰς δικαιοσύνην. καὶ φίλος θεοῦ ἐκλήθη. ὁρᾶτε τοίνυν ὅτι ἐξ ἔργων δικαιοῦται ἄνθρωπος καὶ οὐκ ἐκ πίστεως μόνον; ὁμοίως δὲ καὶ Ῥαὰβ ἡ πόρνη, οὐκ ἐξ ἔργων ἐδικαιώθη, ὑποδεξαμένη τοὺς ἀγγέλους, καὶ ἑτέρᾳ ὁδῷ ἐκβαλοῦσα; ὥσπερ γὰρ τὸ σῶμα χωρὶς πνεύματος νεκρόν ἐστιν, οὕτως καὶ ἡ πίστις χωρὶς τῶν ἔργων νεκρά ἐστι. Μὴ πολλοὶ διδάσκαλοι γίνεσθε ἀδελφοί μου, εἰδότες, ὅτι μεῖζον κρῖμα λημψόμεθα. πολλὰ γὰρ πταίομεν ἅπαντες. εἴ τις ἐν λόγῳ οὐ πταίει, οὗτος τέλειος ἀνήρ, δυνατὸς χαλιναγωγῆσαι καὶ ὅλον τὸ σῶμα. ἰδοὺ τῶν ἵππων τοὺς χαλινοὺς εἰς τὰ στόματα βάλλομεν, πρὸς τὸ πείθεσθαι αὐτοὺς ἡμῖν, καὶ ὅλον τὸ σῶμα μετάγομεν. ἰδοὺ καὶ τὰ πλοῖα τηλικαῦτα ὄντα, καὶ ὑπὸ σκληρῶν ἀνέμων ἐλαυνόμενα, μετάγεται ὑπὸ ἐλαχίστου πηδαλίου, ὅπου ἂν ἡ ὁρμὴ τοῦ εὐθύνοντος βούληται. οὕτως καὶἡ γλῶσσα μικρὸν μέλος ἐστί, καὶ μεγαλαυχεῖ. ἰδοὺ ὀλίγον πῦρ ἡλίκην ὕλην ἀνάπτει. καὶ ἡ γλῶσσα πῦρ ὁ κόσμος τῆς ἀδικίας. οὕτως ἡ γλῶσσα καθίσταται ἐν τοῖς μέλεσιν ἡμῶν, ἡ σπιλοῦσα ὅλον τὸ σῶμα, καὶ φλογίζουσα τὸν τροχὸν τῆς γενέσεως, καὶ φλογιζομένη ὑπὸ τῆς γεέννης. πᾶσα γὰρ φύσις θηρίων τε καὶ πετεινῶν, ἑρπετῶν τε καὶ ἐναλίων, δαμάζεται καὶ δεδάμασται τῇ φύσει τῇ ἀνθρωπίνῃ. τὴν δὲ γλῶσσαν. οὐδεὶς δύναται ἀνθρώπων δαμάσαι. ἀκατάσχετον κακόν

dam tibi ex factis meis fidem meã. Tu credis quod deus unus est? Recte facis. Et dæmonia credunt, & cõtremiscũt. Aduis ne scire o homo inanis, quod fides absq; factis mortua sit? Abrahã pater noster nõne ex factis iustificat9 est, cũ obtulisset Isaac filiũ suũ sup altare? Vides qd fides, adiumẽto fuerit factis illius, & ex facto fides pfecta fuerit? Et ipleta est scriptura q̃ dicit. Credidit Abrahã deo, & imputatũ est illi ad iusticiã & amicus dei uocatus est. Videtis igit quod ex factis iustificet homo, & nõ ex fide tantũ? Similiter aũt & Raab meretrix, nõ ex factis iustificata est cũ excepisset nuncios, & alia uia emisisset? Nam quẽadmodũ corpus absq; spiritu mortuũ est, ita & fides absq; factis mortua est. Nolite plures magistri fieri fratres mei, scientes quod maius iudicium, sumpturi simus. In multis enim offendimus oẽs. Si quis in uerbo nõ offendit, hic perfectus est uir, q possit freno moderari totũ etiã corpus. Ecce equis frena in ora mittimus ut obediãt nobis, & totũ corpus circũferimus. ecce naues q̃q; cũ tãtæ sint, & a uentis sæuis agant, circũferuntur a minimo gubernaculo, quocũq; ipetus dirigentis uoluerit. ita & lingua pusillũ mẽbrũ est, & magna iactat. Ecce exigu9 ignis q̃tã materiã incẽdit. Et lingua ignis est, mundus iniquitatis, sic lingua constituitur in membris nostris quæ maculat totũ corpus, & inflãmat rotã natiuitatis nostræ, & inflammatur a gehenna. Omnis em̃ natura & ferarũ & uolucrũ serpentiũ, & marinorũ domantur, & domita sunt a natura huma a. Linguã autem nullus hominum domare potest incoercibile malum

Digitized by Google

κακόν. μεσὴ ἰοῦ θανατοφόρου, ἐν αὐτῇ εὐ-
λογοῦμεν τὸν θεὸν καὶ πατέρα, καὶ ἐν αὐτῇ
καταρώμεθα τοὺς ἀνθρώπους, τοὺς καθ'
ὁμοίωσιν θεοῦ γεγονότας. Ἐκ τοῦ αὐτοῦ σό-
ματος ἐξέρχεται εὐλογία καὶ κατάρα.
οὐ χρή ἀδελφοί μου ταῦτα οὕτως γίνεσθαι.
μήτι ἡ πηγὴ ἐκ τῆς αὐτῆς ὀπῆς βρύει τὸ γλυ-
κὺ καὶ τὸ πικρόν; μὴ δύναται ἀδελφοί μου
συκῆ ἐλαίας ποιῆσαι, ἢ ἄμπελος σύ-
καὰ οὕτως οὐδὲ μία πηγὴ ἁλυκὸν καὶ γλυ-
κὺ ποιῆσαι ὕδωρ. τίς σοφὸς καὶ ἐπιστήμων
ἐν ὑμῖν, δειξάτω ἐκ τῆς καλῆς ἀναστροφῆς
τὰ ἔργα αὐτοῦ, ἐν πραΰτητι σοφίας. εἰ δὲ
ζῆλον πικρὸν ἔχετε, καὶ ἐρίθειαν ἐν τῇ καρ-
δίᾳ ὑμῶν, μὴ κατακαυχᾶσθε, καὶ ψεύδεσθε
κατὰ τῆς ἀληθείας. οὐκ ἔστιν αὕτη ἡ σοφία
ἄνωθεν καταβαίνουσα, ἀλλ' ἐπίγειος, ψυχική,
δαιμονιώδης. ὅπου γὰρ ζῆλος καὶ ἐρίθεια,
ἐκεῖ ἀκαταστασία, καὶ πᾶν φαῦλον πρᾶγμα.
ἡ δὲ ἄνωθεν σοφία πρῶτόν μέν, ἁγνή ἐστιν.
ἔπειτα εἰρηνική, ἐπιεικής, εὐπειθής, μεστὴ ἐ-
λέους καὶ καρπῶν ἀγαθῶν, ἀδιάκριτος καὶ
ἀνυπόκριτος, καρπὸς δὲ τῆς δικαιοσύνης
ἐν εἰρήνῃ σπείρεται τοῖς ποιοῦσιν εἰρήνην. πό-
θεν πόλεμοι καὶ μάχαι ἐν ὑμῖν; οὐκ ἐν τού-
τοις, ἐκ τῶν ἡδονῶν ὑμῶν, τῶν στρατευομένων ἐν
τοῖς μέλεσιν ὑμῶν; ἐπιθυμεῖτε, καὶ οὐκ ἔχε-
τε, φονεύετε καὶ ζηλοῦτε, καὶ οὐ δύνασθε ἐπι-
τυχεῖν. μάχεσθε καὶ πολεμεῖτε. οὐκ ἔχετε,
διὰ τὸ μὴ αἰτεῖσθαι ὑμᾶς. αἰτεῖτε καὶ οὐ λαμ-
βάνετε, διότι κακῶς αἰτεῖσθε, ἵνα ἐν ταῖς
ἡδοναῖς ὑμῶν δαπανήσητε. μοιχοὶ καὶ μοι-
χαλίδες, οὐκ οἴδατε ὅτι ἡ φιλία τοῦ κόσ-
μου ἔχθρα τοῦ θεοῦ ἐστίν; ὃς ἂν βουληθῇ φί-
λος εἶναι τοῦ κόσμου, ἐχθρὸς τοῦ θεοῦ καθί-
σταται, ἢ δοκεῖτε, ὅτι κενῶς ἡ γραφὴ λέγει·
πρὸς φθόνον ἐπιποθεῖ τὸ πνεῦμα, ὃ κατῴ-
κισεν ἐν ὑμῖν. μείζονα δὲ δίδωσι χάριν.
διὸ λέγει· ὁ θεὸς ὑπερηφάνοις ἀντιτάσσεται, ταπει-
νοῖς δὲ δίδωσι χάριν. ὑποτάγητε οὖν τῷ θεῷ, ἀντίστητε δὲ τῷ

malum, plena ueneno mortifero. In ipſa benedicimus deū & patrē, & in ipſa maledicimus hoīes, qui ad ſimilitudinē dei facti ſunt. Ex eodē ore procedit benedictio & maledictio. Non oportet fratres mei hæc ita fieri. Nunquid fons ex eodē foramine emanat dulcē & amarā aquā? Nunquid poteſt fratres mei ficus oleas facere, aut uitis ficus? Sic nullus fons ſalſam ac dulcē pōt facere aquā. Quis ſapiens & ſciētia p̄ditus inter uos, oſtēdat ex bona cōuerſatione opera ſua in manſuetudine ſapientiæ. Q; ſi zelū amarū habetis, & contentionē in cordibus ueſtris nolite gloriari & mēdaces eſſe aduerſus ueritatē. Nō eſt em̄ iſta ſapientia deſurſum deſcēdens, ſed terrena, animalis, diabolica. Vbi em̄ zelus & cōtentio, ibi incōſtantia & om̄e opus prauū. Quæ aūt deſurſum eſt ſapientia. Primū quidē caſta eſt, deinde modeſta, pacifica, tractabilis, plena miſericordia & fructib⁹ bonis, abſq; diiudicatione ſine ſimulatiōe. Fruct⁹ aūt iuſticiæ in pace ſeminat', facientibus IIII pacē. Vnde bella & lites ī uobis? Nōne hinc? nēpe ex uoluptatib⁹ ueſtris, q̄ militant in mēbris ueſtris? Cōcupiſcitis & nō habetis, occiditis & zelatis, & nō poteſtis adipiſci, pugnatis & bellatis, nō habetis, ꝑpter ea qd nō poſtulatis, petitis & nō accipitis, eo q̄ male petatis, ut in uoluptatibus ueſtris inſumatis. Adulteri & adulteræ neſcitis qa amicitia mūdi inimica ē: inimicia dei? Quicūq; ergo uoluerit amic⁹ eſſe ſæculi, inimicus dei cōſtituitur. An putatis quod inaniter ſcriptura dicat', ad inuidiam concupiſcit ſpiritus qui habitauit in uobis? Maiorem autem dēt gratiam, dat Subditi ergo eſtote deo, reſiſtite aūt di-

αβόλω & φεύξεται ἀφ' ὑμῶν. ἐγγίζατε τῷ θεῷ, καὶ ἐγγιεῖ ὑμῖν. καθαρίσατε χεῖρας ἁμαρτωλοί, καὶ ἁγνίσατε καρδίας δίψυχοι, ταλαιπωρήσατε, καὶ πενθήσατε, καὶ κλαύσατε. ὁ γέλως ὑμῶν εἰς πένθος μετασραφήτω, καὶ ἡ χαρὰ εἰς κατήφειαν. ταπεινώθητε ἐνώπιον τοῦ κυρίου & ὑψώσει ὑμᾶς. μὴ καταλαλεῖτε ἀλλήλων ἀδελφοί. ὁ καταλαλῶν ἀδελφοῦ, καὶ κρίνων τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ καταλαλεῖ νόμου καὶ κρίνει νόμον. εἰ δὲ νόμον κρίνεις, οὐκ εἶ ποιητὴς νόμου, ἀλλὰ κριτής. εἷς ἐστιν ὁ νομοθέτης, ὁ δυνάμενος σῶσαι καὶ ἀπολέσαι. σὺ τίς εἶ ὃς κρίνεις τὸν ἕτερον; ἄγε νῦν οἱ λέγοντες σήμερον καὶ αὔριον πορευσώμεθα εἰς τήνδε τὴν πόλιν καὶ ποιήσωμεν ἐκεῖ ἐνιαυτὸν ἕνα, καὶ ἐμπορευσώμεθα καὶ κερδήσωμεν. οἵτινες οὐκ ἐπίσασθε τὸ τῆς αὔριον. ποία γὰρ ἡ ζωὴ ὑμῶν; ἀτμὶς γὰρ ἐστε ἡ πρὸς ὀλίγον φαινομένη, ἔπειτα δὲ ἀφανιζομένη, ἀντὶ τοῦ λέγειν ὑμᾶς, ἐὰν ὁ κύριος θελήσῃ καὶ ζήσωμεν καὶ ποιήσωμεν τοῦτο ἢ ἐκεῖνο, νῦν δὲ καυχᾶσθε ἐν ταῖς ἀλαζονείαις ὑμῶν. πᾶσα καύχησις τοιαύτη πονηρά ἐστιν. εἰδότι οὖν καλὸν ποιεῖν καὶ μὴ ποιοῦντι ἁμαρτία αὐτῷ ἐστιν. ἄγε νῦν οἱ πλούσιοι, κλαύσατε ὀλολύζοντες ἐπὶ ταῖς ταλαιπωρίαις ὑμῶν ταῖς ἐπερχομέναις. ὁ πλοῦτος ὑμῶν σέσηπε, τὰ ἱμάτια ὑμῶν σητόβρωτα γέγονεν, ὁ χρυσὸς ὑμῶν καὶ ὁ ἄργυρος κατίωται καὶ ὁ ἰὸς αὐτῶν εἰς μαρτύριον ὑμῖν ἔσται καὶ φάγεται τὰς σάρκας ὑμῶν, ὡς πῦρ. ἐθησαυρίσατε ἐν ἐσχάταις ἡμέραις. ἰδοὺ ὁ μισθὸς τῶν ἐργατῶν τῶν ἀμησάντων τὰς χώρας ὑμῶν, ὁ ἀπεστερημένος ἀφ' ὑμῶν κράζει. καὶ αἱ βοαὶ τῶν θερισάντων εἰς τὰ ὦτα κυρίου σαβαὼθ εἰσεληλύθασιν. ἐτρυφήσατε ἐπὶ τῆς γῆς. καὶ ἐσπαταλήσατε, ἐθρέψατε τὰς καρδίας ὑμῶν, ὡς ἐν ἡμέρᾳ σφαγῆς. κατεδικάσατε, ἐφονεύσατε τὸν δίκαιον οὐκ ἀντιτάσσεται ὑμῖν

EPISTOLA

abolo, & fugiet a uobis. Appropiate deo, & appropinquabit uobis. Emũdate manus peccatores, & purificate corda duplices animo. Affligimini, & lugete & plorate, risus uester in luctũ conuertat, & gaudium in mœrorẽ. Humiliamini in conspectu dñi, & exaltabit uos. Nolite detrahere uobis inuicem fratres. Qui detrahit fratri, qui iudicat fratrem suũ, detrahit legi & iudicat legem. Si aũt iudicas legem, non es factor legis, sed iudex. Vnus est eñ legislator, qui potest sanare & perdere. Tu aũt quis es, qui iudicas aliũ? Age nunc qui dicitis, hodie & cras eamus in hanc ciuitatẽ, & faciamus ibi quidem annum, & mercemur, & lucrũ faciamus, qui ignoratis quid futurum sit postero die. Quæ est eñ uita uestra? Vapor erit, qui, ad exiguũ tẽpus apparet, & deinde euanescit, p eo q̃ dicere debueritis, si dñs uoluerit, & si uixerimus, faciamus hoc aut illud. Nunc aũt exultatis in superbijs uestris. Omnis exultatio talis mala est. Scienti igitur bonũ facere, & nõ facienti, peccatum est illi. Agite nũc diuites, plorate ululantes in miserijs uestris, quæ adueniẽt uobis. Diuitiæ uestræ putrefactæ sunt, uestimenta uestra a tineis comesa sunt, Aurũ & argentũ uestrũ eruginauit & erugo eor̃ in testimoniũ uobis erit, & mãducabit carnes uestras sicut ignis. thesaurizastis in nouissimis diebꝰ. Ecce merces operariorꝫ qui messuerunt regiones uestras, quæ fraude nõ reddita est a uobis, clamat, & clamores eor̃ qui messuerãt in aures dñi sabaoth introierũt. Deliciati estis super terrã, & lasciuistis, enutristis corda uestra, ut in die occisionis. cõdemnastis, & occidistis iustũ, & non resistit uobis

τάσει ὑμῶν. μακροθυμήσατε οὖν ἀδελφοὶ ἕως τ παρουσίας τ κυρίου. ἰδοὺ ὁ γεωργὸς ἐκδέχεται τὸν τίμιον καρπὸν τ γῆς, μακροθυμῶν ἐπ' αὐτῷ. ἕως λάβῃ ὑετὸν πρωϊμον καὶ ὄψιμον. μακροθυμήσατε & ὑμεῖς, στηρίξατε τὰς καρδίας ὑμῶν, ὅτι ἡ παρουσία τ κυρίου ἤγγικε. μὴ στενάζετε κατ' ἀλλήλων ἀδελφοί, ἵνα μὴ κριθῆτε. ἰδοὺ ὁ κριτὴς πρὸ τ θυρῶν ἕστηκεν. ὑπόδειγμα λάβετε τ κακοπαθείας ἀδελφοὶ μου, καὶ τ μακροθυμίας τοὺς προφήτας, οἳ ἐλάλησαν τῷ ὀνόματι κυρίου. ἰδοὺ μακαρίζομεν τοὺς ὑπομένοντας. τὴν ὑπομονὴν Ἰὼβ ἠκούσατε. & τὸ τέλος κυρίου εἴδετε, ὅτι πολύσπλαγχνός ἐστιν ὁ κύριος καὶ οἰκτίρμων. πρὸ πάντων δέ ἀδελφοί μου, μὴ ὀμνύετε, μήτε τὸν οὐρανὸν, μήτε τὴν γῆν, μήτε ἄλλον τινὰ ὅρκον. ἤτω δὲ ὑμῶν τὸ ναὶ, ναί, & τὸ οὒ, οὔ, ἵνα μὴ εἰς ὑπόκρισιν πέσητε. κακοπαθεῖ τις ἐν ὑμῖν, προσευχέσθω. εὐθυμεῖ τις, ψαλλέτω. ἀσθενεῖ τις ἐν ὑμῖν, προσκαλεσάσθω τοὺς πρεσβυτέρους τ ἐκκλησίας, καὶ προσευξάσθωσαν ἐπ' αὐτὸν, ἀλείψαντες αὐτὸν ἐλαίῳ ἐν τῷ ὀνόματι τ κυρίου. καὶ ἡ εὐχὴ τ πίστεως σώσει τὸν κάμνοντα, & ἐγερεῖ αὐτὸν ὁ κύριος, κἂν ἁμαρτίας ᾖ πεποιηκώς, ἀφεθήσεται αὐτῷ. ἐξομολογεῖσθε ἀλλήλοις τὰ παραπτώματα, & εὔχεσθε ὑπὲρ ἀλλήλων, ὅπως ἰαθῆτε. πολὺ ἰσχύει δέησις δικαίου ἐνεργουμένη. Ἠλίας ἄνθρωπος ἦν ὁμοιοπαθὴς ἡμῖν, & προσευχῇ προσηύξατο τ μὴ βρέξαι, καὶ οὐκ ἔβρεξεν ἐπὶ τ γῆν, ἐνιαυτοὺς τρεῖς. & πάλιν προσηύξατο, & ὁ οὐρανὸς ὑετὸν ἔδωκε, & ἡ γῆ ἐβλάστησε τ καρπὸν αὐτ. ἀδελφοί, ἐάν τις ἐν ὑμῖν πλανηθῇ ἀπὸ τ ἀληθείας, & ἐπιστρέψῃ αὐτὸν γινωσκέτω, ὅτι ὁ ἐπιστρέψας ἁμαρτωλὸν ἐκ πλάνης ὁδοῦ αὐτου, σώσει ψυχὴν ἐκ θανάτου, καὶ καλύψει πλῆθος ἁμαρτιῶν.

τῆς τοῦ ἁγίου ἀποστόλου ἰακώβου ἐπιστολῆς τέλος.

stit uobis. Lōganimes igit̄ estote fratres usq; ad aduentū dñi. Ecce agricola expectat p̄ciosum fructū terræ lōganimis in eo, donec accipiat pluuiā tēporaneā & serotinam. Patiētes igitur estote & uos, & confirmate corda uestra, qm̄ aduentus dñi appropinquauit. Nolite ingemiscere alius in aliū fratres, ut ne iudicemini. Ecce iudex ante ianuā assistit. Exēplū accipite frēs mei afflictionis & longanimitatis & patientiæ prophetas, qui locuti sunt in nomine dñi. Ecce beatificam⁹ eos qui sustinent. Sufferentiā Iob audistis, & finem dñi uidistis, qm̄ misericors est dñs & miserator. Ante oia aūt frēs mei, nolite iurare, neq; per cœlū, neq; per terram, neq; aliud quodcūq; iuramentum. Sit aūt uestrū est est, nō nō, ut ne i simulationem incidatis. Affligit̄ aūt aliquis inter uos, oret. æquo animo est aliquis, psallat. infirmat̄ quis inter uos, accersat presbyteros ecclesiæ, & orent sup eū, ungentes eum oleo in nomine dñi. Et oratio fidei saluabit laborantē, & eriget eū dñs, & si in peccatis sit, remittent̄ ei. Confitemini inuicē alius alij delicta, & orate pro uobis inuicē, ut saluemini. Multū em̄ ualet deprecatio iusti efficax. Helias homo erat similiter affectus ut nos, & oratione orauit ne plueret, & nō pluit super terrā annos tres & mēses sex. Et rursum orauit, & cœlū dedit pluuiā, & terra produxit fructū suum. Fratres, si quis inter uos errauerit a ueritate, & conuerterit qs eum, sciat qd̄ qui conuerti fecerit peccatorem ab errore uiæ suæ, saluabit animā a morte, & operiet multitudinē peccatoꝝ.

Beati Iacobi apostoli
epistolæ finis.

sanemini

Digitized by Google

ΥΠΟΘΕΣΙΣ ΤΗΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗΣ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ ΠΕΤΡΟΥ

ΤΑυτην ἐπιστέλλει ὁ μακάριος πέτρος τοῖς ἐν τῇ διασπορᾷ οὖσιν, Ἰουδαίοις καὶ γενομένοις χριστιανοῖς. γράφει δὲ πᾶν ἐπιστολὴν διδασκαλικὴν ἐπισκήπτων αὐτοὺς. διότι δ ἀπὸ Ἰουδαίων ἐπίστευσαν, καὶ πρῶτον μὲν ἡγήσατο καὶ ἀποδείκνυσιν. ὅτι ἡ εἰς τὸν ΧΡΙΣΤΟΝ πίστις, ἀπὸ τῶν προφητῶν κατηγγέλθη, καὶ δι' αὐτῶν ἐμνήσθη, ἡ διὰ τοῦ αἵματος αὐτοῦ λύτρωσις. καὶ ὅτι αὐτοῖς καὶ τοῖς ἔθνεσιν εὐηγγελίσθη τὰ πάντα, εἰς ἃ ἐπιθυμοῦσιν ἄγγελοι παρακύψαι. εἶτα συμβουλεύσας ἀξίως τοῦ καλέσαντος ἀναστρέφεσθαι. προτρέπει καὶ βασιλέας τιμᾶν, γυναῖκί τε καὶ ἀνδράσιν ὁμοφροσύνην καταγγέλλει. καὶ εἰς τὰ ἤθη παραινέσας ὀλίγα, σημαίνει, ὅτι καὶ εἰς τὴν ἄνω γένους παρὰ τοῦ κυρίου τὸ κήρυγμα σωτηρίας καὶ ἀναστάσεως. ἵνα καὶ οἱ προθανόντες ἀναστῶσι, καὶ κριθῶσι μὲν τῷ σώματι, τῇ δὲ χάριτι σωθῶσι ἀναστάσεως διαμείψωσι. καὶ ὅτι τὸ τέλος πάντων λοιπὸν ἤγγικε. δεῖ ὀφείλουσι πάντες ἕτοιμοι γίνεσθαι. ὡς λόγον ἀποδώσοντες τῷ κριτῇ. Οὕτως τελεῖ πᾶν ἐπιστολή.

ARGVMENTVM

DIscipulos saluatoris inuicti toto orbe diffusos & peregrinos in sæculo monstrat, & præteritæ uitæ pœnitere suadet, & in nouam uitam proficere tota cum sollicitudine exhortatur Simon Petrus filius Ioannis, prouinciæ Galilææ, uico Bethsaida frater Andreæ apostoli.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ ΠΕΤΡΟΥ ΠΡΩΤΗ.

ΠΕΤΡΟΣ ἀπόστολος ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ ἐκλεκτοῖς παρεπιδήμοις διασπορᾶς πόντου, γαλατίας, καππαδοκίας, ἀσίας, καὶ βιθυνίας κατὰ πρόγνωσιν θεοῦ πατρὸς ἐν ἁγιασμῷ πνεύματος, εἰς ὑπακοὴν καὶ ῥαντισμὸν αἵματος ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ. χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη πληθυνθείη. Εὐλογητὸς ὁ θεὸς καὶ πατὴρ τοῦ κυρίου ἡμῶν ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ, ὁ κατὰ τὸ πολὺ αὐτοῦ ἔλεος

EPISTOLA BEATI PETRI APOSTOLI PRIMA

PEtrus apostolus Iesu Christi, aduenis sparsim incolentibus Pontum, Galatiam, Cappadociã, Asiam, & Bithyniam, delectis iuxta præordinationẽ dei patris, per sanctificationẽ spiritus, in obedientiam, & aspersionẽ sanguinis Iesu Christi. Gratia uobis & pax multiplicetur. Laudãdus est deus, & pater dñi nostri Iesu Christi, qui iuxta copiosam suã misericordiã

misericordiam regenuit nos in spem ui-
uã, per hoc quod resurrexit Iesus Chri-
stus ex mortuis, in hæreditatẽ immorta-
lem, & incontaminabilem, atq; immar-
cessibilem, conseruatã in cœlis erga uos,
qui in uirtute dei custodimini per fidẽ,
ad salutem, quæ in hoc parata est, ut re-
ueletur in tempore supremo, in quo ex-
ultate, nunc ad breue tempus afflicti in
uarijs experimẽtis, si opus sit, quo explo
ratio fidei uestræ, multo prætiosior au-
ro, quod perit, & tamen per ignem pro-
batur. reperiatur in laudem & gloriã &
honorem, tum cũ reuelabitur Iesus Chri
stus, quem cum non uideritis diligitis, in
quem in præsentia, cũ non uideritis, cre- uideatis
dentes tamẽ, exultatis gaudio ineffabili,
& glorificato, reportantes finem fidei ue
stræ, salutem animaꝝ, de qua salute, ex-
quisierunt & scrutati sunt prophetæ, qui
de uentura in uos gratia uaticinati sunt,
scrutantes ad quem, aut cuiusmodi tem-
poris articulum significaret, qui in illis
erat spiritus Christi, qui priusq; acci-
derent, testificabatur uenturas in Christũ
afflictiones, & q̃ essent cõsecuturæ glori
as, ijs q̃bus ea palã sũt exhibita, propte-
rea, qd haud sibiipsis, imo nobis usui fu
erunt, hæc quæ nũc annunciata sunt uo-
bis, per eos qui uobis p̃dicauerunt euan
gelium, per spiritum sanctum emissum
e cœlo, in quæ desyderant angeli prospi
cere. Quapropter succincti lumbis men-
tis uestræ, sobrij, perfecte sperate in eam
quæ ad uos defertur gratiam, dum uo-
bis reuelatur Iesus Christus, ut filij obe-
dientiæ, ut non accommodetis uos pri-
stinis concupiscentijs, quibus dum ad-
huc ignoraretis Christum agebamini,
sed quẽadmodũ

ἐλεήσαντες ἡμᾶς εἰς ἐλπί-
δα ζῶσαν δι' ἀναστάσεως ΙΗΣΟΥ ΧΙΣΤΟΥ
ἐκ νεκρῶν, εἰς κληρονομίαν ἄφθαρτον
καὶ ἀμίαντον, καὶ ἀμάραντον, τε-
τηρημμένην ἐν οὐρανοῖς, εἰς ὑμᾶς τοὺς
ἐν δυνάμει θεοῦ φρουρουμένους διὰ πίστε
ως, εἰς σωτηρίαν, ἑτοίμην ἀποκαλυφθῆ-
ναι ἐν καιρῷ ἐσχάτῳ, ἐν ᾧ ἀγαλλιᾶ-
σθε, ὀλίγον ἄρτι, εἰ δέον ἐστὶ λυπηθέν-
τες ἐν ποικίλοις πειρασμοῖς, ἵνα τὸ δο-
κίμιον ὑμῶν τῆς πίστεως, πολὺ τιμι-
ώτερον χρυσίου τοῦ ἀπολλυμένου, διὰ
πυρὸς δὲ δοκιμαζομένου, εὑρεθῇ, εἰς
ἔπαινον καὶ δόξαν καὶ τιμὴν, ἐν ἀ-
ποκαλύψει ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ, ὃν οὐκ
ἰδόντες, ἀγαπᾶτε, εἰς ὃν ἄρτι μὴ
ὁρῶντες, πιστεύοντες δὲ, ἀγαλλιᾶ-
σθε χαρᾷ ἀνεκλαλήτῳ καὶ δεδοξασμέ
νῃ, κομιζόμενοι τὸ τέλος τῆς πί-
στεως ὑμῶν, σωτηρίαν ψυχῶν,

περὶ ἧς σωτηρίας ἐξεζήτησαν καὶ ἐξη
ραύνησαν προφῆται, οἱ περὶ τῆς εἰς ὑ-
μᾶς χάριτος προφητεύσαντες, ἐραυ-
νῶντες, εἰς τίνα ἢ ποῖον καιρὸν ἐδή-
λου, τὸ ἐν αὐτοῖς πνεῦμα ΧΡΙΣΤΟΥ
προμαρτυρόμενον τὰ εἰς ΧΡΙΣΤΟΝ
παθήματα, καὶ τὰς μετὰ ταῦτα δό-
ξας, οἷς ἀπεκαλύφθη, ὅτι οὐχ ἑαυ-
τοῖς, ἡμῖν δὲ διηκόνουν αὐτὰ, ἃ νῦν
ἀνηγγέλη ὑμῖν, διὰ τῶν εὐαγγελισα-
μένων ὑμᾶς ἐν πνεύματι ἁγίῳ ἀπο-
σταλέντι ἀπ' οὐρανοῦ, εἰς ἃ ἐπιθυμοῦ-
σιν ἄγγελοι παρακύψαι. Διὸ ἀναζω-
σάμενοι τὰς ὀσφύας τῆς διανοίας ὑ-
μῶν, νήφοντες, τελείως ἐλπίσατε ἐ-
πὶ τὴν φερομένην ὑμῖν χάριν ἐν ἀ-
ποκαλύψει ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ, ὡς τέκ-
να ὑπακοῆς, μὴ συσχηματιζόμενοι ταῖς
πρότερον ἐν τῇ ἀγνοίᾳ ὑμῶν ἐπιθυμίαις
ἀλλὰ κατὰ

Digitized by Google

ἀλλὰ κατὰ τὸν καλέσαντα ὑμᾶς ἅγιον, καὶ
αὐτοὶ ἅγιοι ἐν πάσῃ ἀναστροφῇ γενήθητε.
διότι γέγραπται. ἅγιοι γίνεσθε, ὅτι ἐγὼ
ἅγιός εἰμι. καὶ εἰ πατέρα ἐπικαλεῖσθε τὸν
ἀπροσωπολήπτως κρίνοντα κατὰ τὸ ἑκάστου
ἔργον, ἐν φόβῳ τὸν τῆς παροικίας ὑμῶν
χρόνον ἀναστράφητε. εἰδότες, ὅτι οὐ φθαρ/
τοῖς ἀργυρίῳ ἢ χρυσίῳ ἐλυτρώθητε ἐκ τῆς ματαί/
ας ὑμῶν ἀναστροφῆς πατροπαραδότου, ἀλλὰ
τιμίῳ αἵματι ὡς ἀμνοῦ ἀμώμου καὶ ἀσπί
λου χριστοῦ, προεγνωσμένου μὲν πρὸ κα
ταβολῆς κόσμου, φανερωθέντος δὲ ἐπ' ἐσχά
των τῶν χρόνων δι' ὑμᾶς, τοὺς διὰ αὐτοῦ πι/
στεύοντας εἰς θεὸν, τὸν ἐγείραντα αὐτὸν ἐκ νε
κρῶν, καὶ δόξαν αὐτῷ δόντα, ὥστε τὴν πί
στιν ὑμῶν, καὶ ἐλπίδα εἶναι εἰς θεόν. τὰς ψυ
χὰς ὑμῶν ἡγνικότες ἐν τῇ ὑπακοῇ τῆς ἀ/
ληθείας διὰ πνεύματος, εἰς φιλαδελφίαν
ἀνυπόκριτον, ἐκ καθαρᾶς καρδίας ἀλλήλους
ἀγαπήσατε ἐκτενῶς, ἀναγεγεννημένοι, οὐκ
ἐκ σπορᾶς φθαρτῆς, ἀλλὰ ἀφθάρτου, διὰ λό
γου ζῶντος θεοῦ, καὶ μένοντος εἰς τὸν αἰῶ/
να. διότι πᾶσα σὰρξ, ὡς χόρτος, καὶ πᾶ/
σα δόξα ἀνθρώπου, ὡς ἄνθος χόρτου. ἐξη/
ράνθη ὁ χόρτος, καὶ τὸ ἄνθος ἐξέπεσεν. τὸ δὲ
ῥῆμα κυρίου, μένει εἰς τὸν αἰῶνα. τοῦτο δέ
ἐστι τὸ ῥῆμα τὸ εὐαγγελισθὲν εἰς ὑμᾶς. Ἀπο/
θέμενοι οὖν πᾶσαν κακίαν, καὶ πάντα δό
λον, καὶ ὑποκρίσεις, καὶ φθόνους, καὶ πά/
σας καταλαλιὰς, ὡς ἀρτι γέννητα βρέφη,
τὸ λογικὸν ἄδολον γάλα ἐπιποθήσατε,
ἵνα ἐν αὐτῷ αὐξηθῆτε, εἴπερ ἐγεύσασθε ὅ/
τι χρηστὸς ὁ κύριος, πρὸς ὃν προσερχόμε
νοι λίθον ζῶντα ὑπὸ ἀνθρώπων μὲν ἀπο
δεδοκιμασμένον, παρὰ δὲ θεῷ ἐκλεκτὸν
ἔντιμον, καὶ αὐτοὶ ὡς λίθοι ζῶντες οἰκο/
δομεῖσθε, οἶκος πνευματικός, ἱεράτευμα ἅγι
ον, ἀνενέγκαι πνευματικὰς θυσίας, εὐπρο/
σδέκτους θεῷ διὰ ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ. διό καὶ

περιέχει

sed quēadmodū is q uos uocauit sctūs
est, ita ipsi quoq; sctī in omī cōuersatiōe
reddamini, ppterea qđ scriptū est. Scti
estote, nā ego sctūs sū. Et si patrē uocatis
citra psonaꝫ respectū iudicantē iuxta cu
iusq; opus, uidete ut i timore cōuersan-
tes, incolatus uestri tēpus trāsigatis. Cū
sciatis uos, nō caducis rebus uelut argēto
& auro fuisse redēptos, a uana uestra cō-
uersatione, quā ex patrū accepatis tradi/
tione, sed p̄cioso sāguine uelut agni ima
culati, & incōtaminati Christi, q p̄dina
tus qdē fuerat, añq; cōdit⁹ esset mūdus,
sed manifestat⁹ fuit extremis tpib⁹ ppt̄
uos, q p illū creditis i deū, q illū excitauit
a mortuis, & gloriā ei dedit, ut uos fidē ac
spē haberetis erga deū, q aias uestras pu
rificastis obediēdo ỹitati, p spm̄, i chari
tate fraterna, ab omī simulatione aliena,
ex puro corde uos inuicē diligite ipense,
renati nō ex seie mortali, sed ex imortali
p uerbū uiuētis dei, & manētis i æternū.
Propterea qđ oīs caro gramen sit, & oīs
gl'ia hoīs q̄si flos graminis. Exaruit gra/
men, & flos decidit. At uerbū dñi manet
in æternū. Hoc aūt est uerbū, qđ p euan
gelīū delatū est ad uos. Proinde depositā II
omī malicia, & omī dolo, & simulatōi
bus, & inuidētijs, & oībus oblocutiōib⁹,
ut modo nati infantes, lac illud nō corpis
sed animi qđ dolū nescit, appetite, ut in
eo suboleſcatis, siqdē gustastis, qđ beni-
gnus sit dñs. Ad quē accedētes q lapis ē
uiuus, ab hoībus quidē reprobat⁹ apud
deū uero elect⁹ & p̄ciosus, ipsi q̄q; uelut
uiui lapides ædificemini, dom⁹ spiritalis,
sacerdotiū sctm̄ ad offerēdū spiritales ho
stias, acceptabiles deo p iesū christū. qua
ppter is lapis cōplectit̄ & cōtinet ædifi-
cium in

περιέχει ἐν τῇ γραφῇ· ἰδοὺ τίθημι ἐν Σιὼν λίθον ἀκρογωνιαῖον, ἐκλεκτὸν, ἔντιμον· καὶ ὁ πιστεύων ἐπ' αὐτῷ, οὐ μὴ καταισχυνθῇ. ὑμῖν οὖν ἡ τιμὴ τοῖς πιστεύουσιν· ἀπιστοῦσι δὲ λίθον ὃν ἀπεδοκίμασαν οἱ οἰκοδομοῦντες οὗτος ἐγενήθη εἰς κεφαλὴν γωνίας, καὶ λίθος προσκόμματος, καὶ πέτρα σκανδάλου, οἱ προσκόπτουσι τῷ λόγῳ ἀπειθοῦντες εἰς ὃ καὶ ἐτέθησαν. ὑμεῖς δὲ γένος ἐκλεκτὸν, βασίλειον ἱεράτευμα, ἔθνος ἅγιον, λαὸς εἰς περιποίησιν, ὅπως τὰς ἀρετὰς ἐξαγγείλητε τοῦ ἐκ σκότους ὑμᾶς καλέσαντος εἰς τὸ θαυμαστὸν αὐτοῦ φῶς· οἱ ποτὲ οὐ λαός, νῦν δὲ λαὸς θεοῦ· οἱ οὐκ ἠλεημένοι, νῦν δὲ ἐλεηθέντες. ἀγαπητοὶ παρακαλῶ ὡς παροίκους καὶ παρεπιδήμους, ἀπέχεσθαι τῶν σαρκικῶν ἐπιθυμιῶν, αἵτινες στρατεύονται κατὰ τῆς ψυχῆς, τὴν ἀναστροφὴν ὑμῶν ἔχοντες καλὴν ἐν τοῖς ἔθνεσιν, ἵνα ἐν ᾧ καταλαλοῦσιν ὑμῶν ὡς κακοποιῶν, ἐκ τῶν καλῶν ἔργων ἐποπτεύοντες δοξάσωσι τὸν θεὸν ἐν ἡμέρᾳ ἐπισκοπῆς. ὑποτάγητε οὖν πάσῃ ἀνθρωπίνῃ κτίσει διὰ τὸν κύριον, εἴτε βασιλεῖ ὡς ὑπερέχοντι, εἴτε ἡγεμόσιν, ὡς δι' αὐτοῦ πεμπομένοις, εἰς ἐκδίκησιν μὲν κακοποιῶν, ἔπαινον δὲ ἀγαθοποιῶν, ὅτι οὕτως ἐστὶ τὸ θέλημα τοῦ θεοῦ, ἀγαθοποιοῦντας φιμοῦν τὴν τῶν ἀφρόνων ἀνθρώπων ἀγνωσίαν, ὡς ἐλεύθεροι, καὶ μὴ ὡς ἐπικάλυμμα ἔχοντες τῆς κακίας τὴν ἐλευθερίαν, ἀλλ' ὡς δοῦλοι θεοῦ. πάντας τιμήσατε, τὴν ἀδελφότητα ἀγαπᾶτε, τὸν θεὸν φοβεῖσθε, τὸν βασιλέα τιμᾶτε. οἱ οἰκέται ὑποτασσόμενοι ἐν παντὶ φόβῳ τοῖς δεσπόταις, οὐ μόνον τοῖς ἀγαθοῖς καὶ ἐπιεικέσιν, ἀλλὰ καὶ τοῖς σκολιοῖς. τοῦτο γὰρ χάρις, εἰ διὰ συνείδησιν θεοῦ ὑποφέρει τις λύπας πάσχων ἀδίκως. ποῖον γὰρ κλέος εἰ ἁμαρτάνοντες καὶ κολαφιζόμενοι ὑπομενεῖτε; ἀλλ' εἰ ἀγαθοποιοῦντες καὶ

πάσχοντες

tium in ſcriptura. Ecce pono in Sion lapidem, in ſummo ponendū angulo, electum, p̄cioſum. Et q̄ crediderit in illo, nō pudefiat. Vobis igitur p̄cioſus eſt, q̄ creditis. Cæterū ijs qui nō credūt, lapis quē reprobauerāt ædificantes, hic cœpit eſſe in capite anguli, & lapis i quē impingit, & petra ad quē offendent, nēpe ijs q̄ impingunt in uerbū, neq; credunt in id ad qd & inſtituti fuerāt. Vos aūt genus electum, regale ſacerdotiū, gens ſancta, populus qui in lucrū acceſſit, ut uires annūcietis illius, qui e tenebris uos uocauit in admirabilē ſuā lucē. Qui quondā eratis nō populus, nunc populus dei, qui quondam nō cōſecuti miſericordiā, nunc eſtis miſericordiam cōſecuti. Dilecti obſecro tāq̄ aduenas ac peregrinos, abſtinete a carnalibus concupiſcentijs q̄ militant ad uerſus animā, & conuerſationē ueſtram habete bonā, inter gentes, ut in hoc qd obloquunt uobis quaſi maleficis, ex bonis operibus eſtimantes uos, glorificent deū in die uiſitationis. Proinde ſubditi eſtote, cuiuis humanæ creaturæ propter dñm, ſiue regi tāq̄ precellenti, ſiue præſidibus, ut qui per eum mittant in uindictam quidē nocentiū, laudē uero rectè agentiū, qm̄ ſic eſt uoluntas dei, ut benefaciēdo obturetis os hoibus ignorātibꝰ, tanq̄ liberi, & nō ueluti p̄textū habētes maliciæ libertatē, ſed tanq̄ ſerui dei, oēs honorate, fraternitatē diligite, deū timete. Famuli ſubditi ſint in timore dñis, nō ſolū bonis ac humanis, uerū etiā prauis. Nā hæc eſt gratia, ſi qs ꝓpter cōſcientiā dei, ſuffert moleſtias p̄ter meritū affectꝰ malis. Que em̄ ē laus, ſi cū peccatis & alapis cedimini ſuffertis? at ſi cū bñfacitis, & tñ malis

πάσχοντες ὑπομένητε. τοῦτο γὰρ χάρις παρὰ θεῷ, εἰς τοῦτο γὰρ ἐκλήθητε, ὅτι καὶ ΧΡΙΣΤΟΣ ἔπαθεν ὑπὲρ ἡμῶν, ὑμῖν ὑπολιμπάνων ὑπογραμμόν, ἵνα ἐπακολουθήσητε τοῖς ἴχνεσιν αὐτοῦ, ὃς ἁμαρτίαν οὐκ ἐποίησεν, οὐδὲ εὑρέθη δόλος ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ, ὃς λοιδορούμενος οὐκ ἀντελοιδόρει, πάσχων οὐκ ἠπείλει. παρεδίδου δὲ τῷ κρίνοντι δικαίως. ὃς τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν αὐτὸς ἀνήνεγκεν ἐν τῷ σώματι αὐτοῦ ἐπὶ τὸ ξύλον, ἵνα ταῖς ἁμαρτίαις ἀπογενόμενοι, τῇ δικαιοσύνῃ ζήσωμεν. οὗ τῷ μώλωπι αὐτοῦ ἰάθητε. ἦτε γὰρ ὡς πρόβατα πλανώμενα, ἀλλ' ἐπεστράφητε νῦν ἐπὶ τὸν ποιμένα, καὶ ἐπίσκοπον τῶν ψυχῶν ὑμῶν. ὁμοίως αἱ γυναῖκες ὑποτασσόμεναι τοῖς ἰδίοις ἀνδράσιν, ἵνα καὶ εἴ τινες ἀπειθοῦσι τῷ λόγῳ, διὰ τῆς τῶν γυναικῶν ἀναστροφῆς, ἄνευ λόγου κερδηθήσωνται, ἐποπτεύσαντες τὴν ἐν φόβῳ ἁγνὴν ἀναστροφὴν ὑμῶν, ὧν ἔστω οὐχ ὁ ἔξωθεν ἐμπλοκῆς τριχῶν, καὶ περιθέσεως χρυσίων, ἢ ἐνδύσεως ἱματίων κόσμος, ἀλλ' ὁ κρυπτὸς τῆς καρδίας ἄνθρωπος ἐν τῷ ἀφθάρτῳ τοῦ πραέως, καὶ ἡσυχίου πνεύματος, ὅ ἐστιν ἐνώπιον τοῦ θεοῦ πολυτελές. οὕτω γάρ ποτε καὶ αἱ ἅγιαι γυναῖκες, αἱ ἐλπίζουσαι ἐπὶ τὸν θεὸν ἐκόσμουν ἑαυτάς, ὑποτασσόμεναι τοῖς ἰδίοις ἀνδράσιν, ὡς Σάῤῥα ὑπήκουσε τῷ Ἀβραάμ, κύριον αὐτὸν καλοῦσα, ἧς ἐγενήθητε τέκνα, ἀγαθοποιοῦσαι, καὶ μὴ φοβούμεναι μηδεμίαν πτόησιν. οἱ ἄνδρες ὁμοίως συνοικοῦντες κατὰ γνῶσιν, ὡς ἀσθενεστέρῳ σκεύει τῷ γυναικείῳ, ἀπονέμοντες τιμήν, ὡς καὶ συγκληρονόμοι χάριτος ζωῆς, εἰς τὸ μὴ ἐγκόπτεσθαι τὰς προσευχὰς ὑμῶν. τὸ δὲ τέλος, πάντες ὁμόφρονες, συμπαθεῖς, φιλάδελφοι, εὔσπλαγχνοι, φιλόφρονες, μὴ ἀποδιδόντες κακὸν ἀντὶ κακοῦ, ἢ λοιδορίαν, ἀντὶ λοιδορίας τοὐναντίον δὲ εὐλογοῦντες. εἰδότες ὅτι εἰς τοῦτο ἐκλήθητε,

EPISTOLA

tñ malis afficimini ſuffertis. Hæc em̃ eſt gratia apud deũ. Siqdẽ i hoc uocati eſtis qm̃ & Chriſtꝰ afflictus eſt ꝓ nobis, relinquẽs nobis exẽplũ ut inſeq̃remini veſtigia ipſius, q̃ pctm̃ nõ fecerat, nec inuẽtus eſt dolus in ore illius, q̃ cũ maledictis in ceſſereť nõ remaledixit, cũ malis afficere tur nõ minabať. Sed tradidit uindictã ei q̃ iudicat iuſte, q̃ pctã noſtra ipſe ptulit in corpore ſuo ſup̃ lignũ, quo peccatis mortui iuſticiæ uiueremus. Cuius eiuſdẽ uibice ſanati fuiſtis. Nã eratis uelut oues errantes, ſed cõuerſi eſtis nunc ad paſtorem, & curatorẽ aniaꝝ ueſtraꝝ. Similiter uxores ſubditæ ſitis ueſtris uiris, ut etiã qui nõ obtemperãt uerbo, per uxorum conuerſationẽ abſq̃ uerbo lucrifiãt. dũ conſiderant cũ reuerentia cõiunctã caſtã conuerſationẽ ueſtrã, quarũ ornatus ſit, nõ externus qui ſitus eſt in criſpatura capillorũ, & additione auri, aut in pallioꝝ amictu, uerũ occultus, q̃ eſt i corde homo, ſi is careat omni corruptela, ita ut ſpũs placidꝰ ſit ac quietus, q̃ ſpũs i oculis dei magnifica ac ſũptuoſa res eſt. Nã ad eũ modũ olim & ſanctæ illæ mulieres ſperãtes in deo comebãt ſeſe, & ſubditæ erãt ſuis uiris, quẽadmodũ Sara obediuit Abrahæ dñm illũ appellãs, cuiꝰ factæ eſtis filiæ, dũ bñfacitis, & nõ terremini ullo pauore. Viri ſimiliter cohabitẽt ſecundũ ſciẽtiã, uelut infirmiori uaſi muliebri ipartientes honorẽ, tãq̃ etiã cohæredes gratiæ uitæ, ne interrũpant̃ orationes ueſtræ. In ſumma oẽs ſitis unanimes, ſimiliter affecti, fraterna p̃diti charitate, miſericordes, affabiles, non retaliantes malum malo, aut conuicium conuicio, ſed contra benedicentes, ſcientes uos in hoc uocatos

κληθητε, ἵνα εὐλογίαν κληρονομήσητε. ὁ γὰρ
θέλων ζωὴν ἀγαπᾶν, καὶ ἡμέρας ἀγα-
θὰς, παυσάτω τὴν γλῶσσαν αὐτοῦ ἀπὸ κα-
κοῦ, καὶ χείλη αὐτοῦ τοῦ μὴ λαλῆσαι δόλον,
ἐκκλινάτω δὲ ἀπὸ κακοῦ, καὶ ποιησάτω ἀγα-
θόν. ζητησάτω εἰρήνην καὶ δίωξάτω αὐτήν.
ὅτι οἱ ὀφθαλμοὶ κυρίου ἐπὶ δικαίους, καὶ ὦ-
τα αὐτοῦ εἰς δέησιν αὐτῶν, πρόσωπον δὲ
κυρίου ἐπὶ ποιοῦντας κακά. καὶ τίς ὁ κακώσων
ὑμᾶς, ἐὰν τ ἀγαθοῦ μιμηταὶ γένησθε; ἀλλ'
εἰ καὶ πάσχοιτε διὰ δικαιοσύνην, μακάριοι.
τὸν δὲ φόβον αὐτῶν μὴ φοβηθῆτε, μηδὲ τα-
ραχθῆτε, κύριον δὲ τ θεὸν ἁγιάσατε ἐν ταῖς
καρδίαις ὑμῶν. ἕτοιμοι δὲ ἀεὶ πρὸς ἀπο-
λογίαν παντὶ τῷ αἰτοῦντι ὑμᾶς λόγον
περὶ ἧς ἐν ὑμῖν ἐλπίδος μετὰ πραύτη-
τος & φόβου, συνείδησιν ἔχοντες ἀγαθήν,
ἵνα ἐν ᾧ καταλαλεῖσθε ὑμῶν, ὡς κακοποι-
ῶν, καταισχυνθῶσιν οἱ ἐπηρεάζοντες ὑμῶν
τὴν ἀγαθὴν ἐν ΧΡΙΣΤΩ ἀναστροφήν. κρεῖτ-
τον γὰρ ἀγαθοποιοῦντας εἰ θέλοι τὸ θέλη-
μα τοῦ θεοῦ, πάσχειν, ἢ κακοποιοῦντας. ὅτι
καὶ ΧΡΙΣΤΟΣ ἅπαξ ὑπὲρ ἁμαρτιῶν ἔπαθεν,
δίκαιος ὑπὲρ ἀδίκων, ἵνα ὑμᾶς προσ-
αγάγῃ τῷ θεῷ, θανατωθεὶς μὲν σαρκὶ,
ζωοποιηθεὶς δὲ τῷ πνεύματι, ἐν ᾧ καὶ τοῖς
ἐν φυλακῇ πνεύμασι πορευθεὶς ἐκήρυξεν,
ἀπειθήσασί ποτε. ὅτε ἅπαξ ἐξεχέρ ἡ τοῦ
θεοῦ μακροθυμία, ἐν ἡμέραις νῶε κατασκευ-
αζομένης κιβωτοῦ, εἰς ἣν ὀλίγαι τουτέστιν
ὀκτὼ ψυχαὶ διεσώθησαν δι' ὕδατος. ὃ καὶ
τύπον νῦν καὶ ἡμᾶς σώζει βάπτισμα, οὐ
σαρκὸς ἀπόθεσις ῥύπου, ἀλλὰ συνειδήσεως
ἀγαθῆς ἐπερώτημα εἰς θεόν, δι' ἀναστάσε-
ως ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ, ὃς ὄντα ἐν δεξιᾷ τοῦ
θεοῦ, πορευθεὶς εἰς οὐρανόν, ὑποταγέντων
αὐτῷ ἀγγέλων καὶ ἐξουσιῶν & δυνάμεων.
ΧΡΙΣΤΟΥ οὖν παθόντος ὑπὲρ ἡμῶν σαρκὶ,
καὶ ὑμᾶς τὴν αὐτὴν ἔννοιαν ὁπλίσασθε, ὅτι
ὁ παθὼν

uocatos esse, ut bñdictionem hæreditate
possideatis Nã q uult uitã diligere, & ui-
dere dies bonos. Coerceat linguã suã a
malo, & labia sua ne loquãt dolũ. Dedi
net a malo, & faciat bonũ, q̃rat pacẽ & p̃
sequat eã, qm̃ oculi dñi sup̃ iustos, & au
res ei9 ad dep̃cationẽ illo3. Rursus aspe-
ctus dñi sup̃ eos q faciũt mala. Et qs est,
q sit afflicturus uos, si boni æmulatores
fueritis? Imo si qd etiã accideret incõmo
di p̃pter iusticiã, bti tñ estis. Cæterũ ter-
rore illo3, ne terreamini, neq; turbemini
sed dñm deũ sctificate in cordib9 uestris.
Sitis aũt parati semp̃ ad rñdẽdũ cuilibet
petẽti ut loq̃mini, de ea q̃ i uobis est spe,
cũ mãsuetudine & reuerẽtia, cõsciẽtiã ha
bẽtes bonã, ut i hoc qd̃ uobis obloquũt,
tã c̃p̃ sceleros̃is pudefiãt hi q incessunt ue
strã bonã in Christo cõuersationẽ. Præ-
stat em̃, ut bñ agẽtes si ita uelit dei uolun
tas, malis afficiamini c̃p̃ male facientes.
Qñqdẽ & Christus semel p̃ pctis passus
fuit, iustus p̃ iniustis, ut nos adduceret
deo, mortificat9 qdẽ carne sed uiuificat9
spiritu, in quo etiã abiit, & spiritibus qui
erant in carcere prædicauit, qui inobediẽ
tes fuerãt quõdã. Cũ semel expectabat
dei longanimitas in diebus Noe, cũ ap-
parabat arca, in qua paucæ, hoc est octo
animæ, seruatæ fuerũt per aquam, cuius
figuræ nunc respondens baptismus, nos
quo c̃p̃ saluos reddit, non quo carnis sor-
des abiiciunt, sed quo sit ut bona consci
entia bene respõdeat apud deũ, p̃ resur-
rectionem Iesu Christi, q est ad dextrã
dei, p̃fectus in cœlũ, subiectis sibi ange-
lis, & potestatibus, ac uirtutibus. Cum IIII
igitur Christus passus sit, uos quo c̃p̃ iu-
xta eandẽ cogitationem armemini, quæ

p patiebatur

ὁ παθὼν ἐν σαρκὶ, πέπαυται ἁμαρτίας, εἰς
τὸ μηκέτι ἀνθρώπων ἐπιθυμίαις, ἀλλὰ θε-
λήματι θεοῦ, τὸν ἐπίλοιπον ἐν σαρκὶ βιῶ-
σαι χρόνον. ἀρκετὸς γὰρ ἡμῖν ὁ παρελλυ-
θὼς χρόνος τοῦ βίου, τὸ θέλημα τῶν ἐθνῶν
κατεργάσασθαι, πεπορευμένους ἐν ἀσελγει-
αις, ἐπιθυμίαις, οἰνοφλυγίαις, κώμοις, πό-
τοις, καὶ ἀθεμίτοις εἰδωλολατρίαις, ἐν ᾧ
ξενίζονται, μὴ συντρεχόντων ὑμῶν, εἰς τὴν
αὐτὴν τῆς ἀσωτίας ἀνάχυσιν βλασφημοῦν
τες, οἱ ἀποδώσουσι λόγον τῷ ἑτοίμως ἔ/
χοντι κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς, εἰς τοῦτο
γὰρ καὶ νεκροῖς εὐηγγελίσθη, ἵνα κριθῶσι
μὲν κατὰ ἀνθρώπους σαρκὶ, ζῶσι δὲ κατὰ
θεὸν, πνεύματι. πάντων δὲ τὸ τέλος ἤγγι-
κε. σωφρονήσατε οὖν καὶ νήψατε εἰς τὰς προ/
σευχάς. πρὸ πάντων τὴν εἰς ἑαυτοὺς ἀγά
πην ἐκτενῆ ἔχοντες. ὅτι ἀγάπη, καλύψει
πλῆθος ἁμαρτιῶν. φιλόξενοι εἰς ἀλλήλους
ἄνευ γογγυσμῶν. ἕκαστος καθὼς ἔλαβε χά-
ρισμα εἰς ἑαυτοὺς αὐτὸ διακονοῦντες, ὡς
καλοὶ οἰκονόμοι ποικίλης χάριτος θεοῦ.
εἴτις λαλεῖ, ὡς λόγια θεοῦ, εἴτις διακονεῖ,
ὡς ἐξ ἰσχύος, ἧς χορηγεῖ ὁ θεός, ἵνα ἐν πᾶσι
δοξάζηται ὁ θεὸς, διὰ ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ, ᾧ
ἐστιν ἡ δόξα, καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας
τῶν αἰώνων, ἀμήν. ἀγαπητοὶ μὴ ξενί/
ζεσθε τῇ ἐν ὑμῖν πυρώσει πρὸς πειρασμὸν
ὑμῖν γινομένῃ, ὡς ξένου ὑμῖν συμβαίνον/
τος, ἀλλὰ καθὸ κοινωνεῖτε τοῖς ΧΡΙΣΤΟΥ πα
θήμασι, χαίρετε, ἵνα καὶ ἐν τῇ ἀποκαλύψει
τῆς δόξης αὐτοῦ, χαρῆτε ἀγαλλιώμενοι. εἰ
ὀνειδίζεσθε ἐν ὀνόματι ΧΡΙΣΤΟΥ, μακά-
ριοι, ὅτι τὸ τῆς δόξης καὶ τοῦ θεοῦ πνεῦ-
μα ἐφ ὑμᾶς ἀναπαύεται. κατὰ μὲν αὐτοὺς
βλασφημεῖται, κατὰ δὲ ὑμᾶς δοξάζεται. μὴ
γάρ τις ὑμῶν πασχέτω ὡς φονεὺς, ἢ κλέπτης,
ἢ κακοποιὸς, ἢ ὡς ἀλλοτριεπίσκοπος. εἰ δὲ
ὡς χριστιανὸς, μὴ αἰσχυνέσθω. δοξαζέτω δὲ
τὸν θεὸν

patiebat in carne, destitit a pcto, in hoc,
ut iã nõ cõcupiscẽtijs hoim, sed uolũtati
dei, qđ supest in carne tẽpus uiuat. Sat
em̃ est nobis qđ anteacto uitæ tpe uolũ
tatẽ gẽtiũ patrauerim9, cũ ambularem9
in lasciuijs, cõcupiscẽtijs, uinolẽtijs, cõmes
sationibus, cõpotationibus, & nefarijs si
mulacrorꝝ cultib9 Atqꝫ id absurdum illis
uideꝰ, qđ nõ accurratis una cũ illis, in eã
dẽ luxꝰ refusionẽ, de uobis maleloq̃ntes,
Qui reddituri sũt rõnẽ, ei q parat9 est ad
iudicãdũ uiuos & mortuos. Nam in hoc
mortuis q̃qꝫ p̃dicatũ ẽ euãgeliũ, ut iudi-
careꝰ secũdũ hoies qdẽ carne. uiuãt aũt
iuxta deũ spũ. Porro reꝝ oium finis imi
net. Sitis igiꝰ sobrij, & uigilates i oratoi-
bus. Ante oia ꝫo charitatẽ iter uos uehe
mẽtẽ habẽtes, nã charitas opiet multitu
dinẽ pctorꝝ. Hospitales estote erga uos
iuicẽ, sine murmuratiõib9, ut q̃qꝫ accepit
donũ, ita ali9 i aliũ illud mistrãtes, ut bo-
ni dispẽsatores uariæ gratiæ dei. Si qs lo
quiꝰ loquat, ut eloqa dei, si qs ministrat
mistret tãqꝫ ex ꝫtute quã suppeditat de
us, ut i oib9 glificet de9, per Iesũ christũ,
cui ẽ gla & iperiũ i sæcula sæculorꝝ. Amẽ.
Charissimi, ne ceu re noua pturbemini,
dũ p ignẽ exploramini, q̃ res ad experi
mẽtũ uestri fit, pinde q̃si nouũ aliqd uo-
bis obtingat, imo i hoc qđ cõsortes estis
afflictionũ Christi, gaudete, ut i reuelati
one q̃qꝫ eiusdẽ gaudeatis exultãtes. Si p
bris afficimini i noie Christi, beati estis,
qm̃ gla & spũs dei sup uos requescet, iux
ta ipsos qdẽ, maledictis afficiꝰ. iuxta uos
aũt glificat. Ne qs em̃ uestrũ affligat, ut
homicida, aut fur, aut facinorosus, aut cu
riosus alienarꝝ rex. Porro si uelut christia
nus affligat aliqs, ne pudeat, imo glificet
deum in

τὸν θεὸν ἐν ὑμῖν μέρει τούτῳ. ὅτι ὁ καιρὸς τοῦ ἄρξασθαι τὸ κρῖμα ἀπὸ τοῦ οἴκου τοῦ θεοῦ. εἰ δὲ πρῶτον ἀφ' ἡμῶν, τί τὸ τέλος τῶν ἀπειθούντων τῷ τοῦ θεοῦ εὐαγγελίῳ; καὶ εἰ ὁ δίκαιος μόλις σώζεται, ὁ ἀσεβὴς καὶ ἁμαρτωλὸς ποῦ φανεῖται; ὥστε καὶ οἱ πάσχοντες κατὰ τὸ θέλημα τοῦ θεοῦ, ὡς πιστῷ κτίστῃ παρατιθέσθωσαν τὰς ψυχὰς αὐτῶν ἐν ἀγαθοποιΐᾳ. Πρεσβυτέρους τοὺς ἐν ὑμῖν παρακαλῶ, ὁ συμπρεσβύτερος καὶ μάρτυς τῶν τοῦ χριστοῦ παθημάτων, ὁ καὶ τῆς μελλούσης ἀποκαλύπτεσθαι δόξης κοινωνός, ποιμάνατε τὸ ἐν ὑμῖν ποίμνιον τοῦ χριστοῦ, ἐπισκοποῦντες, μὴ ἀναγκαστῶς, ἀλλ' ἑκουσίως, μηδὲ αἰσχροκερδῶς, ἀλλὰ προθύμως, μηδὲ ὡς κατακυριεύοντες τῶν κλήρων, ἀλλὰ τύποι γινόμενοι τοῦ ποιμνίου, καὶ φανερωθέντος τοῦ ἀρχιποίμενος, κομιεῖσθε τὸν ἀμαράντινον τῆς δόξης στέφανον. ὁμοίως νεώτεροι ὑποτάγητε πρεσβυτέροις, πάντες δὲ ἀλλήλοις ὑποτασσόμενοι, τὴν ταπεινοφροσύνην ἐγκομβώσασθε, ὅτι ὁ θεὸς ὑπερηφάνοις ἀντιτάσσεται, ταπεινοῖς δὲ δίδωσι χάριν. ταπεινώθητε οὖν ὑπὸ τὴν κραταιὰν χεῖρα τοῦ θεοῦ, ἵνα ὑμᾶς ὑψώσῃ ἐν καιρῷ, πᾶσαν τὴν μέριμναν ὑμῶν ἐπιρίψαντες ἐπ' αὐτόν, ὅτι αὐτῷ μέλει περὶ ὑμῶν. νήψατε, γρηγορήσατε, ὅτι ὁ ἀντίδικος ὑμῶν διάβολος ὡς λέων ὠρυόμενος περιπατεῖ ζητῶν τίνα καταπίῃ, ᾧ ἀντίστητε στερεοὶ τῇ πίστει, εἰδότες, τὰ αὐτὰ τῶν παθημάτων τῇ ἐν κόσμῳ ὑμῶν ἀδελφότητι ἐπιτελεῖσθαι. ὁ δὲ θεὸς πάσης χάριτος, ὁ καλέσας ὑμᾶς εἰς τὴν αἰώνιον αὐτοῦ δόξαν ἐν χριστῷ ιησοῦ, ὀλίγον παθόντας, αὐτὸς καταρτίσαι ὑμᾶς, στηρίξαι, σθενῶσαι, θεμελιώσαι, αὐτῷ ἡ δόξα κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων ἀμήν. Διὰ σιλουανοῦ ὑμῖν τοῦ ἀδελφοῦ ὡς λογίζομαι, δι' ὀλίγων ἔγραψα. παρακαλῶν καὶ ἐπιμαρτυρῶν

deum in parte hac. quandoquidē & tempus est, ut incipiat iudiciū a domo dei. Q; si primum incipit a nobis, quis erit finis eorum, qui non credunt dei euangelio? Et si iustus uix saluus efficitur, impius & peccator ubi comparebit? Proinde qui affliguntur iuxta uoluntatem dei, tanq; apud fidelem conditorē deponāt animas suas, in bene faciendo.

Presbyteros qui inter uos sunt, obsecro qui sum & ipse presbyter, ac testis afflictionum Christi, atq; idem consors gloriæ, q̄ reuelabit̄, pascite quoad in uobis est gregem Christi, curā illius agentes nō coacte, sed uolentes, non turpiter affectantes lucrum, sed propēso animo, neq; ceu dominium excernentes aduersus cleros, sed sic ut sitis exēplaria gregis. Et cū apparuerit ille pastorū princeps, reportabitis īmarcessibilē gloriæ coronā. Similiter iuniores subditi estote senioribus, sic ut oēs ali⁹ alij uicissim subijciamini. Humilitatē animi uobis infixā habete, ꝓpterea quod deus superbis resistit, humilibus aūt dat gratiā. Humiliemini igit̄ sub potēti manu dei, ut uos exaltet in tpe, omni cura uestra coniecta in illū. Nam illi cura est de uobis. Sobrij estote. Vigilate, qm̄ aduersarius uester diabol⁹ tanq; leo rugiēs obābulat, q̄rens quē deglutiat. Cui resistite, solidi fide, scientes easdē afflictiones ei q̄ in mundo est fraternitati uestræ cōsūmari, sed de⁹ omnis gratiæ, qui uocauit uos ad æternā suam gloriam in Christo Iesu, parumper afflictos, idē īstauret uos, fulciat, roboret, stabiliat. Ipsi gloria imperiū, in sæcula sæculorū. Amen. Per Syluanū uobis fidelē fratrē, ut arbitror, paucis scripsi, adhortās

Ⓒ ἐπιμαρτυρῶν ταύτην εἶναι ἀληθῆ χάριν τοῦ θεοῦ, εἰς ἣν ἑστήκατε. ἀσπάζεται ὑμᾶς ἡ ἐν Βαβυλῶνι συνεκλεκτὴ, Ⓒ Μάρκος ὁ υἱός μου. ἀσπάσασθε ἀλλήλους ἐν φιλήματι ἀγάπης. εἰρήνη ὑμῖν πᾶσι τοῖς ἐν ΧΡΙΣΤΩ ΙΗΣΟΥ. ἀμήν.

ac testificans hanc esse uerā gratiam dei, in qua statis. Salutat uos ea, quæ est in Babylone, uestræ cōsors electionis ecclesia, & Marcus filius meus. Salutate uos mutuo, in osculo charitatis. Pax uobis omnibus, q estis in Christo Iesu. Amē.

ΥΠΟΘΕΣΙΣ ΤΗΣ ΔΕΥΤΕΡΑΣ ΚΑΘΟΛΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗΣ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΑΠΟΣΤΟΤΟΥ ΠΕΤΡΟΥ.

ΤΑΥΤΗΝ πάλιν ὁ αὐτὸς πέτρος ἐπιστέλλει τοῖς ἤδη πεπιστευκόσιν, ἔστι δὲ ἡ ἐπιστολὴ ὑπόμνησις τῆς πρώτης. εἰδὼς γὰρ ταχεῖαν ἑαυτοῦ ἔσεσθαι τὴν ἀνάλυσιν τοῦ σώματος, ἐσπούδασε πάντας ὑπομνῆσαι περὶ ὧν κατηχήθησαν, τὴν διδασκαλίαν, καὶ πρῶτον δείκνυσιν ἀπὸ τῆς προφήτου αὐτὴν εὐαγγελισθεῖσαν. καὶ ὅτι οὐ προφητεύει περὶ τῆς σωτῆρος, οὐκ ἔστιν ἀνθρώπινα, ἀλλὰ περὶ θεοῦ ἐλαλήθησαν. ἔπειτα παραγγέλλει μὴ προσέχειν τοῖς ἀπατῶσι, λέγων ἔσεσθαι αὐτῆς ἀπώλειαν, ὥσπερ καὶ τῶν παραβάντων ἀγγέλων γέγονε. προμηνύει δὲ ἐν τῇ ἐπιστολῇ ἡμέρας ἔσεσθαι ἐν αἷς ἐμπαίκται περιπατήσουσι, καὶ δηλοῖ σαφῶς ἀπατᾶν τινάς, λέγοντες. μάτην λέγεσθαι παρ' ἡμῶν τὴν παρουσίαν τοῦ σωτῆρος, διὰ τὸ ἀεὶ λέγεσθαι, καὶ μήπω παραγενέσθαι, ἀπὸ τούτων δὲ καὶ μᾶλλον ἀπέχεσθαι παραγγέλλει. διδάσκων μὴ ὀλιγωρεῖν ἐν τοῖς χρόνοις. πάντα γὰρ τὸν χρόνον, μηδὲν εἶναι ἐνώπιον κυρίου, διὰ τὸ καὶ τὴν μίαν ἡμέραν ὡς χίλια ἔτη εἶναι, καὶ τὰ χίλια ἔτη, ὡς ἡμέραν μίαν. ἔσεσθαι δὲ ταχέως τὴν ἡμέραν κυρίου διαβεβαιοῦται καὶ ἀποδείκνυσι, καὶ ἐντέλλεται ἑτοίμους εἶναι πάντας εἰς αὐτὴν, ἐν ἔργοις ἀγαθοῖς, καὶ ἀγαπᾶν τὰ ὑπὸ τοῦ ἀποστόλου παύλου γραφέντα, καὶ μὴ προσέχειν τοῖς διαβάλλουσιν αὐτά. διὰ δὲ καὶ πάσας τὰς θείας γραφὰς, διαβάλλειν αὐτούς. ὑπομνήσας οὖν καὶ διδάξας πάντας προσδέναι τὰ πράγματα παραίνει, μὴ ἐκπίπτειν τοῦ σκοποῦ τῆς πίστεως, καὶ οὕτως τελεῖσθαι τὴν ἐπιστολήν.

ARGVMENTVM.

SImon Petrus per fidem huic mundo sapientes mortuos esse declarat, eisdemq; pietatis quanta sit magnitudo, luce ipsa clarius manifestat.

Digitized by Google

ΠΕΤΡΟΥ ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ ΕΠΙ/ ΣΤΟΛΗ ΔΕΥΤΕΡΑ.

ΣΥΜΕΩΝ Πέτρος δοῦλος καὶ ἀπόστολος ΙΗΣΟΥ ΧΡΙ/ ΣΤΟΥ τοῖς ἰσότιμον ἡμῖν λαχοῦσι πίστιν ἐν δικαιοσύ νῃ τοῦ θεοῦ ἡμῶν καὶ σωτῆρος ΙΗΣΟΥ ΧΡΙ/ ΣΤΟΥ, χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη πληθυνθείη ἐν ἐπιγνώσει τοῦ θεοῦ καὶ ΙΗΣΟΥ τοῦ κυρίου ἡμῶν, ὡς πάντα ἡμῖν τῆς θείας δυνάμεως αὐτοῦ, τὰ πρὸς ζωὴν καὶ εὐσέβειαν δεδωρη/ μένης, διὰ τῆς ἐπιγνώσεως τοῦ καλέσαν/ τος ἡμᾶς διὰ δόξης καὶ ἀρετῆς, δι' ὧν τὰ τίμια ἡμῖν καὶ μέγιστα ἐπαγγέλματα δε/ δώρηται, ἵνα διὰ τούτων γένησθε θείας κοι νωνοὶ φύσεως, ἀποφυγόντες τῆς ἐν κόσμῳ ἐν ἐπιθυμίᾳ φθορᾶς, καὶ αὐτὸ τοῦτο δέ, πᾶσαν πᾶσαν παρεισενέγκαντες, ἐπιχορηγή σατε ἐν τῇ πίστει ὑμῶν τὴν ἀρετήν, ἐν δὲ τῇ ἀρετῇ τὴν γνῶσιν, ἐν δὲ τῇ γνώσει τὴν ἐγκρά τειαν, ἐν δὲ τῇ ἐγκρατείᾳ τὴν ὑπομονήν, ἐν δὲ τῇ ὑπομονῇ τὴν εὐσέβειαν, ἐν δὲ τῇ εὐσε βείᾳ τὴν φιλαδελφίαν, ἐν δὲ τῇ φιλαδελ/ φίᾳ, τὴν ἀγάπην. ταῦτα γὰρ ὑμῖν ὑπάρ χοντα καὶ πλεονάζοντα, οὐκ ἀργοὺς οὐδὲ ἀκάρπους καθίστησιν εἰς τὴν τοῦ κυρίου ἡ/ μῶν ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ ἐπίγνωσιν, ᾧ γὰρ μὴ πάρεστι ταῦτα, τυφλός ἐστι, μυωπάζων λή/ θην λαβὼν τοῦ καθαρισμοῦ τῶν πάλαι αὐ/ τοῦ ἁμαρτιῶν. Διὸ μᾶλλον ἀδελφοὶ σπουδά σατε βεβαίαν ὑμῶν τὴν κλῆσιν καὶ ἐκλό/ γην ποιεῖσθαι. ταῦτα γὰρ ποιοῦντες οὐ μὴ πταίσητέ ποτε, οὕτως γὰρ πλουσίως ἐπι/ χορηγηθήσεται ὑμῖν ἡ εἴσοδος εἰς τὴν αἰώ/ νιον βα

PETRI APOSTOLI EPI STOLA SECVNDA.

SImeon Petrus, seruꝰ & apo/ stolus Iesu Christi, ijs qui æque precioſam nobiſcum ſortiti ſunt fidem, in iuſticia dei noſtri & ſeruatoris Ieſu Chriſti. Gra tia uobis & pax multiplicet in agnitione dei, & Ieſu dñi noſtri, ut eiꝰ uirtus omnia nobis largita eſt, quæ ad uitam ac pieta tem pertinẽt, per agnitionẽ eius qui uo/ cauit nos per gloriã & uirtutẽ, per quæ p̃ cioſa nobis ac maxima promiſſa donata ſunt, ut per hæc efficeremini diuinæ con/ ſortes naturæ, ſi refugeritis a corruptiõe quæ eſt in mundo per cõcupiſcentiã, ſed & in hoc ipſum omni adhibito ſtudio, ſubminiſtrate in fide ueſtra uirtutem, in uirtute uero ſcientiã, in ſciẽtia uero tẽpe rantiã, in tẽperantia uero patientiã, tur ſus in patientia pietatẽ, in pietate aũt fra ternam charitatẽ, in fraterna uero chari tate dilectionẽ. Hæc enim cũ uobis ad/ ſint, & exuberent haud ocioſos, nec in ir/ ritum laborantes efficiunt, in dñi noſtri Ieſu Chriſti cognitione. Nam cui nõ ad/ ſunt hæc, is cæcus eſt, & manu uiam ten tans, oblitus ſeſe a ueterib⁹ peccatis ſuis fuiſſe purgatũ. Qua propter fratres po/ tius operam date, ut uocationem & ele ctionem ueſtram firmam efficiatis. Hæc enim ſi feceritis, non labemini unquam. Siquidem ad hunc modũ, abunde ſub/ miniſtrabitur uobis introitus in æter/

p 3 nũ regnũ

νίομ βασιλείαμ τοῦ κυρίου ἡμῶμ καὶ σωτῆ
ρος ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ. διὸ οὐκ ἀμελήσω ὑ-
μᾶς ἀεὶ ὑπομιμνήσκειμ περὶ τούτωμ, καί
περ εἰδότας, καὶ ἐστηριγμένους ἐν τῇ πα-
ρούσῃ ἀληθείᾳ. δίκαιομ δὲ ἡγοῦμαι ἐφ' ὅ-
σομ εἰμὶ ἐν τούτῳ τῷ σκηνώματι διεγεί
ρειμ ὑμᾶς ἐν ὑπομνήσει. εἰδὼς, ὅτι ταχινή
ἐστιμ ἡ ἀπόθεσις τοῦ σκηνώματός μου, κα-
θὼς καὶ ὁ κύριος ἡμῶν ΙΗΣΟΥΣ ΧΡΙΣΤΟΣ
ἐδήλωσέ μοι. σπουδάσω δὲ καὶ ἑκάστοτε
ἔχειμ ὑμᾶς μετὰ τὴμ ἐμὴμ ἔξοδομ τὴν τό-
των μνήμην ποιεῖσθαι. οὐ γὰρ σεσοφισμέ
νοις μύθοις ἐξακολουθήσαντες ἐγνωρίσα-
μεν ὑμῖν τὴν τοῦ κυρίου ἡμῶν ΙΗΣΟΥ ΧΡΙ
ΣΤΟΥ δύναμιν καὶ παρουσίαν, ἀλλ' ἐπό-
πται γενηθέντες τῆς ἐκείνου μεγαλειότη-
τος. λαβὼν γὰρ παρὰ θεοῦ πατρὸς τιμὴν
καὶ δόξαν, φωνῆς ἐνεχθείσης αὐτῷ τοιᾶσδε
ὑπὸ τῆς μεγαλοπρεποῦς δόξης, οὗτός ἐστιν
ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητὸς, εἰς ὃν ἐγὼ εὐδόκη-
σα. καὶ ταύτην τὴν φωνὴν ἡμεῖς ἠκούσα-
μεν ἐξ οὐρανοῦ ἐνεχθεῖσαν, σὺν αὐτῷ ὄν-
τες ἐν τῷ ὄρει τῷ ἁγίῳ. καὶ ἔχομεν βε-
βαιότερον τὸν προφητικὸν λόγον. ᾧ, καὶ
λῶς ποιεῖτε, προσέχοντες, ὡς λύχνῳ φαί-
νοντι ἐν αὐχμηρῷ τόπῳ, ἕως οὗ ἡμέρα διαυ
γάσῃ, καὶ φωσφόρος ἀνατείλῃ ἐν ταῖς καρ
δίαις ὑμῶν. τοῦτο πρῶτομ γινώσκοντες,
ὅτι πᾶσα προφητεία γραφῆς, ἰδίας ἐπιλύ-
σεως οὐ γίνεται. οὐ γὰρ θελήματι ἀνθρώ-
που ἠνέχθη ποτὲ προφητεία, ἀλλ' ὑπὸ πνεύ
ματος ἁγίου φερόμενοι ἐλάλησαμ οἱ ἅ-
γιοι θεοῦ ἄνθρωποι. ἐγένοντο δὲ καὶ ψευ
δοπροφῆται ἐν τῷ λαῷ, ὡς καὶ ἐν ὑμῖμ
ἔσονται ψευδοδιδάσκαλοι, οἵτινες παρει
σάξουσιμ αἱρέσεις ἀπωλείας, καὶ τὸμ ἀγο
ράσαντα αὐτοὺς δεσπότην ἀρνούμενοι, ἐπά
γοντες ἐν αὐτοῖς ταχινὴν ἀπώλειαμ, καὶ
πολλοὶ ἐξακολουθήσουσιμ αὐτῶν ταῖς ἀπω
λείαις,

EPISTOLA

num regnum domini noſtri & ſeruato-
ris Ieſu Chriſti. Quapropter haud negli
gam uos ſemper cõmonere de his, tamet
ſi ſciatis, & confirmati ſitis in præſenti
ueritate. Attamen iuſtũ arbitror, cõ diu
ſum in hoc tabernaculo excitare uos per
cõmonitionem, cum ſciam breui futurũ
ut deponam hoc tabernaculum meum,
quemadmodũ & dñs noſter Ieſus Chri
ſtus ſignificauit mihi. Quin & dabo ſẽ-
per operam, ut uos poſt exitum meum,
horum mentionem facere poſſitis. Non
enim arte compoſitas fabulas ſecuti, no-
tam uobis fecimus, dñi noſtri Ieſu Chri-
ſti uirtutem, & aduentum. Sed qui ocu-
lis noſtris aſpeximus, illius magnificen-
tiam. Acceperat enim a deo patre hono
rem, & gloriam uoce ad illum delata hu
iuſmodi a magnifica gloria. Hic eſt ille
filius meus dilectus, in quo mihi com-
placitum. & hanc uocem nos audiuimus
e cœlo delatam, cum eſſemus una cum
illo in monte ſancto. Et habemus fir-
miorem ſermonem propheticum, Cui
dum attenditis, ceu lucernæ apparenti
in obſcuro loco, recte facitis, donec dies
illuceſcat, & lucifer exoriat in cordibus
ueſtris. Si illud prius noueritis, quod
omnis prophetica ſcriptura non ſit pri-
uatæ interpretationis. Non enim uo-
luntate hominis allata eſt olim prophe-
tia, ſed a ſpũ ſancto impulſi locuti ſunt
ſancti dei homines. Fuerunt autem & II
pſeudoprophetæ in populo, quemad-
modum & inter uos erunt falſi doctores
qui clam inducent ſectas pernicioſas, eti-
am dominum qui illos mercatus eſt, ab-
negantes, accerſentes ſibiipſis celerem in
teritum, & plærique ſequentur illoꝝ perni
cies. Per

Digitized by Google

λείαις, δι' ὧν ἡ ὁδὸς τῆς ἀληθείας βλασφημηθήσεται, καὶ ἐν πλεονεξίᾳ πλαστοῖς λόγοις ὑμᾶς ἐμπορεύσονται, οἷς τὸ κρῖμα ἔκπαλαι οὐκ ἀργεῖ, καὶ ἡ ἀπώλεια αὐτῶν οὐ νυστάζει. εἰ γὰρ ὁ θεὸς ἀγγέλων ἁμαρτησάντων οὐκ ἐφείσατο, ἀλλὰ σειραῖς ζόφου ταρτάρωσας παρέδωκεν εἰς κρίσιν τετηρημένους, καὶ ἀρχαίου κόσμου οὐκ ἐφείσατο, ἀλλὰ Νῶε ὄγδοον δικαιοσύνης κήρυκα ἐφύλαξε, κατακλυσμὸν κόσμῳ ἀσεβῶν ἐπάξας, καὶ πόλεις Σοδόμων καὶ Γομόρρας τεφρώσας κατέστρεψεν, ὑπόδειγμα μελλόντων ἀσεβεῖν τεθεικώς. καὶ δίκαιον Λὼτ καταπονούμενον ὑπὸ τῶν ἀθέσμων ἐν ἀσελγείᾳ ἀναστροφῆς ἐῤῥύσατο. βλέμματι γὰρ καὶ ἀκοῇ ὁ δίκαιος ἐγκατοικῶν ἐν αὐτοῖς, ἡμέραν ἐξ ἡμέρας ψυχὴν δικαίαν ἀνόμοις ἔργοις ἐβασάνιζεν. οἶδε κύριος εὐσεβεῖς ἐκ πειρασμοῦ ῥύεσθαι, ἀδίκους δὲ εἰς ἡμέραν κρίσεως κολαζομένους τηρεῖν, μάλιστα δὲ τοὺς ὀπίσω σαρκὸς ἐν ἐπιθυμίᾳ μιασμοῦ πορευομένους καὶ κυριότητος καταφρονοῦντας, τολμητάς, αὐθάδεις, δόξας οὐ τρέμουσι βλασφημοῦντες. ὅπου ἄγγελοι ἰσχύϊ καὶ δυνάμει μείζονες ὄντες, οὐ φέρουσι κατ' αὐτῶν παρὰ κυρίῳ βλάσφημον κρίσιν. οὗτοι δὲ ὡς ἄλογα ζῶα φυσικὰ γεγενημένα εἰς ἅλωσιν καὶ φθοράν, ἐν οἷς ἀγνοοῦσι βλασφημοῦντες ἐν τῇ φθορᾷ αὐτῶν καταφθαρήσονται, κομιούμενοι μισθὸν ἀδικίας, ἡδονὴν ἡγούμενοι τὴν ἐν ἡμέρᾳ τρυφήν. σπίλοι καὶ μῶμοι, ἐντρυφῶντες ἐν ταῖς ἀπάταις αὐτῶν, συνευωχούμενοι ὑμῖν, ὀφθαλμοὺς ἔχοντες μεστοὺς μοιχαλίδος, καὶ ἀκατα-
παύστους ἁμαρτίας, δελεάζοντες ψυχὰς ἀστηρίκτους, καρδίαν γεγυμνασμένην πλεο-
νεξίας

ties, per quos uia ueritatis, maledictis afficietur, & per auariciam facticijs sermonibus de uobis negociabuntur, quibus iudiciū iā olim nō tardat & perditio illorum, non dormitat. Nam si deus angelis qui peccauerant nō pepercit, sed catenis noctis in tartarū præcipitatos tradidit seruatos in iudicium, & prisco mundo non pepercit, sed octauū iusticiæ preconem Noe seruauit, diluuio in mundum impioꝝ inducto, & ciuitates Sodomoꝝ & Gomorræ, in cinerē redactas subuersione condemnauit, eosq; fecit exemplū ijs qui impie forent acturi. & iustū Lot, qui opprimebat a nefarijs, per libidinosam conuersationē eripuit. Is enim oculis & auribus iustus, cum habitaret inter illos cotidie animam iustam, iniquis illorum factis excruciabat. Nouit dominus pios e tentatione eripere, iniustos autem in diem iudicij puniendos seruare, maxime uero illos, qui carnē sequētes in concupiscentia pollutionis ambulant, ac dominationem cōtemnūt, audaces p̄fracti, qui gloria p̄cellētes nō uerentur cōuicijs incessere. Cū ipsi angeli cū sint robore ac uirtute maiores, nō ferant aduersus sese apud deū blasphemū iudiciū. At isti ueluti bruta animātia, natura genita in excidium & in pernicie, in his quæ nō intelligunt blasphemantes in perditione sua peribūt, reportantes mercedē iniusticiæ pro uoluptate ducentes, si in diem delicijs fruātur, labes ac maculæ, qui nō solū fallunt ipsi, uerū etiā in cōuiuijs suis mutuis, insultant uobis, oculos habentes plenos adulteræ & icessabiles peccati, inescātes aīas instabiles, cor habentes exercita-

ονεξίαις ἔχοντες, καθάρας τέκνα, κατα-
λιπόντες τὴν εὐθεῖαν ὁδὸν, ἐπλανήθη-
σαν ἐξακολουθήσαντες τῇ ὁδῷ τοῦ Ba-
λαὰμ τοῦ Βοσόρ, ὃς μισθὸν ἀδικίας ἠγά-
πησεν. ἔλεγξιν δὲ ἔσχεν ἰδίας παρανομί-
ας. ὑποζύγιον ἄφωνον φωνῇ ἀνθρώπου φθε-
γξάμενον, ἐκώλυσε τὴν τοῦ προφή-
του παραφρονίαν. οὗτοί εἰσι πηγαὶ ἄνυ-
δροι, νεφέλαι ὑπὸ λαίλαπος ἐλαυνόμεναι,
οἷς ὁ ζόφος τοῦ σκότους εἰς αἰῶνα τετή-
ρηται. ὑπέρογκα γὰρ ματαιότητος φθε-
γξάμενοι, δελεάζουσιν ἐν ἐπιθυμίαις σαρ-
κὸς ἀσελγείαις, τοὺς ὀλίγως ἀποφυγόντας,
τοὺς ἐν πλάνῃ ἀναστρεφομένους, ἐλευθερί-
αν αὐτοῖς ἐπαγγελλόμενοι, αὐτοὶ δοῦλοι
ὑπάρχοντες τῆς φθορᾶς. ᾧ γάρ τις ἥττηται
τούτῳ καὶ δεδούλωται. Εἰ γὰρ ἀποφυγόν
τες τὰ μιάσματα τοῦ κόσμου, ἐν ἐπιγνώ-
σει τοῦ κυρίου, καὶ σωτῆρος ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ.
τούτοις δὲ πάλιν ἐμπλακέντες ἡττῶνται,
γέγονεν αὐτοῖς τὰ ἔσχατα χείρονα τῶν
πρώτων. κρεῖττον γὰρ ἦν αὐτοῖς μὴ ἐπε-
γνωκέναι τὴν ὁδὸν τῆς δικαιοσύνης, ἢ ἐπι
γνοῦσιν, ἐπιστρέψαι ἐκ τῆς παραδοθείσης
αὐτοῖς ἁγίας ἐντολῆς. συμβέβηκε δὲ αὐτοῖς
τὸ τῆς ἀληθοῦς παροιμίας, κύων ἐπιστρέ-
ψας ἐπὶ τὸ ἴδιον ἐξέραμα, καὶ ὗς λουσα-
μένη εἰς κύλισμα βορβόρου. ταύτην ἤδη
ἀγαπητοὶ δευτέραν ὑμῖν γράφω ἐπιστο-
λήν, ἐν αἷς διεγείρω ὑμῶν ἐν ὑπομνήσει
τὴν εἰλικρινῆ διάνοιαν μνησθῆναι τῶν προ
ειρημένων ῥημάτων ὑπὸ τῶν ἁγίων προ-
φητῶν, καὶ τῆς τῶν ἀποστόλων ἡμῶν ἐν-
τολῆς τοῦ κυρίου καὶ σωτῆρος, τοῦτο πρῶ-
τον γινώσκοντες, ὅτι ἐλεύσονται ἐπ' ἐσχά-
του τῶν ἡμερῶν, ἐμπαῖκται κατὰ τὰς ἰδίας
αὐτῶν ἐπιθυμίας πορευόμενοι. Ὁ λέγοντες.
ποῦ ἐστιν ἐπαγγελία τῆς παρουσίας αὐτοῦ.
ἀφ' ἧς

tum rapinis, execrationis filij qui relicta
recta uia, aberrauerunt secuti uiam Ba-
laam filij Bosor, qui mercedem iniquita-
tis dilexit, sed redargutus fuit de sua ini-
quitate. Animal subiugale mutum, hu-
mana uoce loquens prohibuit prophe-
tæ dementiam. Isti sunt fontes aqua ca-
rentes, nebulæ quæ a procella feruntur,
quibus caligo tenebrarum in æternum
seruata est. Siquidem ubi uehemēter fa-
stuosa uanitatis uerba sonuerint, inescāt
homines per concupiscentias carnis uo-
luptatibus, eos qui uere aufugerant, eos
qui in errore conuersantur dum illis li-
bertatem pollicentur, cum ipsi serui sint
corruptionis. Siquidem a quo quis supe
ratus est, huic etiam in seruitutem est ad
dictus. Nam si posteaq̄ refugerunt ab
inquinamentis mundi, per agnitionem
domini, & seruatoris Iesu Christi, ta-
men his rursum inuoluti superantur, fa-
cta sunt illis postrema peiora primis. Sa
tius enim fuisset illis, non cognouisse uiā
iusticiæ, q̄ ubi cognouerunt conuerti ab
eo, quod illis traditum fuit sancto man
dato. Verum accidit illis, id quod uero
prouerbio dici solet. Canis reuersus ad
suum ipsius uomitum, & sus lota reuersa
ad uolutabrū cœni. Hasce iam alteras
uobis charissimi scribo litteras, in quibus III
extimulo uestrā per cōmonitionē, synce
ram mentem, ut memores sitis uerborū,
quæ prædicta sunt a sanctis prophetis,
& mādati nostri, qui sumus apostoli do
mini & seruatoris, illud primū scientes
uenturos in extremis diebus illusores, q̄
iuxta ꝓprias cōcupiscētias ambulant, &
dicunt. Vbi est pollicitatio aduētus eius.
Siquidem

ἀφ' ἧς γὰρ οἱ πατέρες ἐκοιμήθησαν, πάντα οὕτως διαμένει ἀπ' ἀρχῆς κτίσεως. λανθάνει γὰρ αὐτοὺς τοῦτο θέλοντας, ὅτι οὐρανοὶ ἦσαν ἔκπαλαι καὶ γῆ ἐξ ὕδατος καὶ δι' ὕδατος συνεστῶσα τῷ τοῦ θεοῦ λόγῳ, δι' ὧν ὁ τότε κόσμος ὕδατι κατακλυσθεὶς ἀπώλετο. οἱ δὲ νῦν οὐρανοὶ καὶ ἡ γῆ αὐτῷ λόγῳ τεθησαυρισμένοι εἰσὶ πυρὶ τηρούμενοι, εἰς ἡμέραν κρίσεως καὶ ἀπωλείας τῶν ἀσεβῶν ἀνθρώπων. ἓν δὲ τοῦτο μὴ λανθανέτω ὑμᾶς ἀγαπητοί, ὅτι μία ἡμέρα παρὰ κυρίῳ ὡς χίλια ἔτη, καὶ χίλια ἔτη ὡς ἡμέρα μία, οὐ βραδύνει ὁ κύριος τῆς ἐπαγγελίας, ὡς τινες βραδύτητα ἡγοῦνται, ἀλλὰ μακροθυμεῖ εἰς ἡμᾶς μὴ βουλόμενός τινας ἀπολέσθαι, ἀλλὰ πάντας εἰς μετάνοιαν χωρῆσαι. ἥξει δὲ ἡ ἡμέρα κυρίου, ὡς κλέπτης ἐν νυκτί, ἐν ᾗ οἱ οὐρανοὶ ῥοιζηδὸν παρελεύσονται, στοιχεῖα δὲ καυσούμενα λυθήσονται, καὶ γῆ καὶ τὰ ἐν αὐτῇ ἔργα κατακαήσεται. τούτων οὖν πάντων λυομένων, ποίους δεῖ ὑπάρχειν ὑμᾶς, ἐν ἁγίαις ἀναστροφαῖς καὶ εὐσεβείαις προσδοκῶντας καὶ σπεύδοντας τὴν παρουσίαν τῆς τοῦ θεοῦ ἡμέρας, δι' ἣν οὐρανοὶ πυρούμενοι λυθήσονται, καὶ στοιχεῖα καυσόμενα τήκεται. καινοὺς δὲ οὐρανοὺς καὶ γῆν καινὴν κατὰ τὸ ἐπάγγελμα αὐτοῦ προσδοκῶμεν, ἐν οἷς δικαιοσύνη κατοικεῖ. διὸ ἀγαπητοί ταῦτα προσδοκῶντες σπουδάσατε ἄσπιλοι καὶ ἀμώμητοι αὐτῷ εὑρεθῆναι ἐν εἰρήνῃ, καὶ τὴν τοῦ κυρίου ἡμῶν μακροθυμίαν σωτηρίαν ἡγεῖσθε, καθὼς καὶ ὁ ἀγαπητὸς ἡμῶν ἀδελφὸς παῦλος κατὰ τὴν αὐτῷ δοθεῖσαν σοφίαν ἔγραψεν ὑμῖν, ὡς καὶ ἐν πάσαις ταῖς ἐπιστολαῖς λαλῶν ἐν αὐταῖς, περὶ τούτων, ἐν οἷς ἐστὶ δυσνόητά τινα, ἃ οἱ ἀμαθεῖς καὶ ἀστήρικτοι στρεβλοῦσιν, ὡς καὶ τὰς λοιπὰς γραφὰς πρὸς τὴν ἰδίαν αὐτῶν ἀπώλειαν.

ὑμεῖς οὖν

Siquidē ex quo die, patres dormierūt, sic oia pmanēt ab initio cōditionis, nā illud uolentes nesciūt, quod cœli iam olim fuerint ac terra ex aqua & per aquā cōsisten tes dei uerbo, per quæ is qui tū erat mundus, aqua inundatus perijt. At qui nunc sunt cœli ac terra, eiusdem uerbo repositi sunt, & seruant igni, in diē iudicij & perditionis impiorū hominum. Vnum aūt hocne lateat uos dilecti, qd unus dies apud dñm perinde est ut mille anni, & mille anni ut dies unus. Haud tardat dominus qui promisit, quemadmodū nō nulli tarditatem existimant. Verum longanimis est erga nos, dum non uult ullos perdere, sed omnes ad pœnitentiam recipere. Veniet aūt dies dñi sicut fur in nocte, quo cœli procellæ ritu transibunt, elementa uero æstuantia soluentur, terraq; & quæ in ea sunt opera exurentur. Cum igitur hæc omnia soluentur, quales oportet esse uos in sanctis conuersationibus ac pietatibus expectātes & accelerantes aduentum diei dei, per quem cœli incensi soluentur, & elementa æstuantia liquescunt. Sed cœlos nouos ac terram nouam iuxta pmissum illius expectamus, in quib⁹ iusticia inhabitat. Quapropter dilecti, hæc expectātes date operam, ut immaculati & incontaminati, ab illo reperiamini in pace, dominiq; nostri longanimitatem salutem arbitremini, quemadmodum & dilectus frater noster Paulus iuxta sibi datā sapientiā scripsit uobis, etiā in omnibus fere epistolis loquens de his, inter quæ sunt nonnulla difficilia intellectu, quæ indocti parūq; firmi detorquent, sicut & cæteras scripturas ad suam ipsorum perniciem.

Vos igitur

ὑμεῖς οὖν ἀγαπητοὶ προγινώσκοντες, φυλάσσεσθε, ἵνα μὴ τῇ τῶν ἀθέσμων πλάνῃ συναπαχθέντες, ἐκπέσητε τοῦ ἰδίου στηριγμοῦ, αὐξάνετε δὲ ἐν χάριτι, καὶ γνώσει τοῦ κυρίου ἡμῶν καὶ σωτῆρος ἡμῶν ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ. Αὐτῷ ἡ δόξα καὶ νῦν καὶ εἰς ἡμέραν αἰῶνος. Ἀμήν.

Vos igitur dilecti, posteaq; p̃moniti estis, cauete, ne simul cum alijs nefariorum errore abducti, excidatis a propria stabilitate, sed crescite in gratia, & cognitione domini nostri, & seruatoris Iesu Christi. Ipsi gloria & nũc & in diem æternitatis. Amen.

ΥΠΟΘΕΣΙΣ ΤΗΣ ΠΡΩΤΗΣ ΚΑΘΟΛΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗΣ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ ΚΑΙ ΕΥΑΓΓΕΛΙΣΤΟΥ ΙΟΑΝΝΟΥ ΤΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ.

ΤΑΥΤΗΝ αὐτὸς ὁ Ἰωάννης ὁ τὸ εὐαγγέλιον γράψας ἐπιστέλλει, ὑπομιμνήσκων τοὺς ἤδη πιστεύσαντας εἰς τὸν κύριον, καὶ πρῶτον μὲν ὥσπερ ἐν τῷ εὐαγγελίῳ, οὕτω καὶ ἐν ταύτῃ τῇ ἐπιστολῇ θεολογεῖ περὶ τοῦ λόγου. ἀποδείκνυς αὐτὸν εἶναι ἀεὶ ἐν τῷ θεῷ, καὶ διδάσκων τὸν πατέρα φῶς εἶναι, ἵνα καὶ οὕτως γνῶμεν τὸν λόγον, ὡς ἀπαύγασμα ὄντα αὐτοῦ εἶναι. Θεολογῶν δὲ, δηλοῖ ταῦτα μὴ νεώτερον εἶναι δὲ καὶ ἡμᾶς μυστήριον, ἀλλ' ἐξ ἀρχῆς μὲν καὶ ἀεὶ τυγχάνει αὐτό, νῦν δὲ πεφανερῶσθαι ἐν τῷ κυρίῳ, ὅς ἐστι ζωὴ αἰώνιος, καὶ θεὸς ἀληθινός, καὶ δι' αἰτίαν δὲ τοῦ τούτου παρουσίας, καὶ ἐπιφανείας αὐτοῦ τίθησι λέγων εἶναι τοῦτον, ἐπὶ τὸ λῦσαι τὰ ἔργα τοῦ διαβόλου, καὶ ἡμᾶς ἐλευθερωθῆναι ἀπὸ τοῦ θανάτου. καὶ γινώσκειν ἡμᾶς τὸν πατέρα, καὶ αὐτὸν τὸν υἱὸν, τὸν κύριον ἡμῶν ΙΗΣΟΥΝ ΧΡΙΣΤΟΝ. γράφει οὖν πρὸς πᾶσαν ἡλικίαν, πρὸς παιδία, πρὸς νεανίσκους, πρὸς γέροντας, ὅτι ὁ μὲν θεὸς ἐγνώσθη, ἡ δὲ διαβολικὴ φύσις γέγονε λοιπὸν νενίκηται καταργηθέντος τοῦ θανάτου. Εἶτα λοιπὸν διὰ ὅλης τῆς ἐπιστολῆς περὶ ἀγάπης διδάσκει, θέλων ἡμᾶς ἀλλήλους ἀγαπᾶν, ἐπειδὴ καὶ ὁ ΧΡΙΣΤΟΣ ἠγάπησε ἡμᾶς, δηλοῖ δὲ ὧν περὶ διαφορᾶς φόβου καὶ ἀγάπης καὶ τέκνων θεοῦ, καὶ τέκνων διαβόλου. καὶ περὶ ἁμαρτίας θανατικῆς, καὶ μὴ θανατικῆς. καὶ περὶ διαφορᾶς πνευμάτων, καὶ λιτὴν διαιρεῖ. ποῖον μὲν πνεῦμα ἐκ τοῦ θεοῦ ὄντι, ποῖον δὲ τῆς πλάνης. Καὶ πότε μὲν γινωσκόμεθα τέκνα θεοῦ, πότε δὲ διαβόλου. καὶ περὶ ποίας ἁμαρτίας ὀφείλομεν εὔχεσθαι ὑπὲρ τῶν ἁμαρτανόντων, καὶ περὶ ποίας οὐ δεῖ εὔχεσθαι. καὶ ὅτι ὁ μὴ ἀγαπῶν τὸν πλησίον, οὐκ ἔστιν ἄξιος τῆς κλήσεως, οὐ δὲ δύναται λέγεσθαι τοῦ ΧΡΙΣΤΟΥ. καὶ πῶς ἑνότητα ἔχει τοῦ υἱοῦ πρὸς τὸν πατέρα δείκνυσι. καὶ ὅτι ὁ ἀρνούμενος τὸν υἱὸν, οὐ τὸν πατέρα ἔχει. διακρίνει δὲ ἐν τῇ ἐπιστολῇ ταύτῃ, λέγων καὶ τὸ ἴδιον τοῦ ἀντιχρίστου, εἶναι δὲ τοῦτο τὸ λέγειν, μὴ εἶναι τὸν υἱὸν αὐτὸν τὸν ΧΡΙΣΤΟΝ, ἵνα δηλοῖ ὡς μὴ ὄντως ἐκείνου, ἑαυτὸν εἶπεν εἶναι ὁ ψεύστης. φανερὰ δὲ ὅλης ἐπιστολῆς, μὴ ἀθυμεῖν τοὺς πιστεύοντας τῷ κυρίῳ, εἰ μισοῖτο ἐν τῷ κόσμῳ, ἀλλὰ μᾶλλον χαίρειν, ὅτι τὸν μῖσος τοῦ κόσμου, δείκνυσι τοὺς πιστεύοντας μεταβεβηκέναι ἀπ' αὐτοῦ τοῦ κόσμου, καὶ εἶναι λοιπὸν ἐν οὐρανίου πολιτείας. καὶ ἐν τῷ τέλει δὲ τῆς ἐπιστολῆς, πάλιν ὑπομιμνήσκει λέγων, ὅτι ὁ τοῦ θεοῦ υἱὸς, ζωὴ αἰώνιός ἐστι, καὶ φῶς ἀληθινόν, καὶ ἵνα τούτῳ δουλεύωμεν, καὶ φυλάττωμεν ἑαυτοὺς ἀπὸ τῶν εἰδώλων.

ARGVMENTVM.

RAtionem uerbi, & quod deus ipse sit charitas manifestat, & susurrones fratrum, nec deũ scire, nec pios fieri posse, eo usq; dissertat, ut esse comprobet homicidas, eo q; odium sit interfectionis occasio.

Digitized by Google

ΙΟΑΝΝΟΥ ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ ΕΠΙ/ΣΤΟΛΗ ΠΡΩΤΗ.

Ὃ ἦν ἀπ' ἀρχῆς, ὃ ἀκηκόαμεν, ὃ ἑωράκαμεν τοῖς ὀφθαλμοῖς ἡμῶν, ὃ ἐθεασάμεθα καὶ αἱ χεῖρες ἡμῶν ἐψηλάφησαν περὶ τοῦ λόγου τῆς ζωῆς, καὶ ἡ ζωὴ ἐφανερώθη, καὶ ἑωράκαμεν, καὶ μαρτυροῦμεν, καὶ ἀπαγγέλλομεν ὑμῖν τὴν ζωὴν τὴν αἰώνιον, ἥτις ἦν πρὸς τὸν πατέρα, καὶ ἐφανερώθη ἡμῖν. ὃ ἑωράκαμεν καὶ ἀκηκόαμεν ἀπαγγέλλομεν ὑμῖν, ἵνα καὶ ὑμεῖς κοινωνίαν ἔχητε μεθ' ἡμῶν, καὶ ἡ κοινωνία δὲ ἡ ἡμετέρα, μετὰ τοῦ πατρὸς καὶ μετὰ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ, καὶ ταῦτα γράφομεν ὑμῖν, ἵνα ἡ χαρὰ ὑμῶν ᾖ πεπληρωμένη. καὶ ἔστιν αὕτη ἡ ἐπαγγελία, ἣν ἀκηκόαμεν ἀπ' αὐτοῦ, καὶ ἀναγγέλλομεν ὑμῖν, ὅτι ὁ θεὸς φῶς ἐστι, καὶ σκοτία ἐν αὐτῷ οὐκ ἔστιν οὐδεμία. ἐὰν εἴπωμεν, ὅτι κοινωνίαν ἔχομεν μετ' αὐτοῦ, καὶ ἐν τῷ σκότει περιπατῶμεν, ψευδόμεθα καὶ οὐ ποιοῦμεν τὴν ἀλήθειαν, ἐὰν δὲ ἐν τῷ φωτὶ περιπατῶμεν, ὡς αὐτός ἐστιν ἐν τῷ φωτί, κοινωνίαν ἔχομεν μετ' ἀλλήλων, καὶ τὸ αἷμα ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ καθαρίζει ἡμᾶς ἀπὸ πάσης ἁμαρτίας. ἐὰν εἴπωμεν ἁμαρτίαν οὐκ ἔχομεν, ἑαυτοὺς πλανῶμεν, καὶ ἡ ἀλήθεια οὐκ ἔστιν ἐν ἡμῖν. ἐὰν ὁμολογῶμεν τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν, πιστός ἐστι καὶ δίκαιος, ἵνα ἀφῇ ἡμῖν τὰς ἁμαρτίας, καὶ καθαρίσῃ ἡμᾶς ἀπὸ πάσης ἀδικίας. ἐὰν εἴπωμεν ὅτι οὐχ ἡμαρτήκαμεν, ψεύστην ποιοῦμεν αὐτόν, καὶ ὁ λόγος αὐτοῦ οὐκ ἔστιν ἐν ἡμῖν. Τεκνία μου ταῦτα γράφω ὑμῖν, ἵνα μὴ ἁμάρτητε, καὶ ἐάν τις ἁμάρτῃ παράκλητον ἔχομεν πρὸς τὸν πατέρα

IOANNIS APOSTOLI EPISTOLA PRIMA.

QVod erat ab initio, quod audiuimus, quod uidimus oculis nostris, quod perspeximus, & manus nostræ contrectauerunt, de uerbo uitæ, & uita manifestata est, & uidimus & testamur, & annunciamus uobis uitã eternã, quæ erat apud patrẽ, & manifestata est nobis. Quod uidimus & audiuimus, annunciamus uobis, ut & uos societatẽ habeatis nobiscũ, & societas nostra sit cum patre & filio eius Iesu Christo. Et hæc scribimus uobis ut gaudium uestrum sit plenum. Et hæc est annunciatio quam audiuimus ex ipso & annunciamus uobis, quod deus lux est, & tenebræ in eo nõ sunt ullæ. Si dixerimus, societatem habemus cum eo, & in tenebris ambulamus, mẽtimur, & ueritatem non facimus. Q; si in luce ambulamus, sicut & ipse est in luce, societatem habemus inter nos mutuã, & sanguis Iesu Christi filij eius emundat nos ab omni peccato. Si dixerimus, peccatum non habemus, nosipsos fallimus, & ueritas in nobis non est. Si confiteamur peccata nostra, fidelis est, & iustus, ut remittat nobis peccata nostra, & emũdet nos ab omni iniquitate. Si dixerimus, nõ peccauim9, mendacem fa⁹mus eum, & uerbũ eius nõ est in nobis. Filioli mei, hæc scribo uobis ne peccetis, & si qs peccauerit, aduocatũ habemus apud patrem II

τ παλέα ΙΗΣΟΥΝ ΧΡΙΣΤΟΝ δίκαιον. καὶ
αὐτὸς ἱλασμός ὄστι περὶ τ ἁμαρτιῶν ἡμῶν,
οὐ περὶ τ ἡμετέρων δ μόνον, ἀλλὰ καὶ περὶ
ὅλου τοῦ κόσμου. καὶ ἐν τούτῳ γινώσκο/
μεν, ὅτι ἐγνώκαμεν αὐτὸν, ἐὰν τὰς ἐντολὰς
αὐτοῦ τηρῶμεν. ὁ λέγων ἔγνωκα αὐτὸν
καὶ τὰς ἐντολὰς αὐτ μὴ τηρῶν, ψεύστης ὄστι, καὶ
ἐν τούτῳ ἡ ἀλήθεια οὐκ ἔστιν. ὃς δ' ἂν τηρῇ αὐ
τ τὸν λόγον, ἀληθῶς ἐν τούτῳ ἡ ἀγάπη τοῦ
θεοῦ τετελείωτ. ἐν τούτῳ γινώσκομεν, ὅτι
ἐν αὐτῷ ἐσμέν. ὁ λέγων ἐν αὐτῷ μένειν, ὀφεί
λει καθὼς ἐκεῖνος περιεπάτησε, καὶ αὐτὸς οὕ/
τως περιπατεῖν. Ἀδελφοὶ οὐκ ἐντολὴν καινὴν
γράφω ὑμῖν, ἀλλὰ ἐντολὴν παλαιὰν,
ἣν εἴχετε ἀπ' ἀρχῆς, ἡ ἐντολὴ ἡ παλαιά
ὄστιν ὁ λόγος ὃν ἠκούσατε ἀπ' ἀρχῆς. πά/
λιν ἐντολὴν καινὴν γράφω ὑμῖν, ὅ ὄστιν
ἀληθὲς ἐν αὐτῷ καὶ ἐν ὑμῖν, ὅτι ἡ σκοτία
παράγεται, καὶ τὸ φῶς τ ἀληθινὸν ἤδη φαί
νει. ὁ λέγων ἐν τῷ φωτὶ εἶναι, καὶ τὸν ἀ-
δελφὸν αὐτοῦ μισῶν, ἐν τῇ σκοτίᾳ ὄστιν ἕως
ἄρτι. ὁ ἀγαπῶν τ ἀδελφὸν αὐτοῦ, ἐν τῷ
φωτὶ μένει, καὶ σκάνδαλον ἐν αὐτῷ οὐκ ἔστιν.
ὁ δὲ μισῶν τ ἀδελφὸν αὐτου, ἐν τῇ σκο-
τίᾳ ὄστι, καὶ ἐν τῇ σκοτίᾳ περιπατεῖ, καὶ οὐκ
οἶδεν ποῦ ὑπάγει, ὅτι ἡ σκοτία ἐτύφλωσε
τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτοῦ. γράφω ὑμῖν τεκνία
ὅτι ἀφέωνται ὑμῖν αἱ ἁμαρτίαι διὰ τὸ ὄνο
μα αὐτου. γράφω ὑμῖν πατέρες, ὅτι ἐγνώ/
κατε τ ἀπ' ἀρχῆς. γράφω ὑμῖν νεανίσκοι,
ὅτι νενικήκατε τὸν πονηρόν. γράφω ὑμῖν
παιδία, ὅτι ἐγνώκατε τὸν πατέρα. ἔγρα-
ψα ὑμῖν παιδία, ὅτι ἐγνώκατε τ ἀπ' ἀρχῆς.
ἔγραψα ὑμῖν νεανίσκοι, ὅτι ἰσχυροί ἐστε καὶ ὁ
λόγος τ θεοῦ ἐν ὑμῖν μένει, καὶ νενικήκατε τὸν
πονηρόν. μὴ ἀγαπᾶτε τ κόσμον. μηδὲ τὰ ἐν
τῷ κόσμῳ. ἐάν τις ἀγαπᾷ τὸν κόσμον, οὐκ
ἔστιν ἡ ἀγάπη τ πατρὸς ἐν αὐτῷ, ὅτι πᾶν τὸ
ἐν τῷ κόσμῳ, ἡ ἐπιθυμία τ σαρκὸς, καὶ ἡ ἐπι/
θυμία

patrẽ, Iesũ Christũ iustũ. Et ipse est ppiciatio p peccatis nostris. non pro nostris aũt tantum, sed etiam pro totius mundi Et in hoc scimus qđ cognouimus eũ, si mãdata eius obseruam⁹. Qui dicit, noui eũ, & mãdata eius nõ seruat, mẽdax est, & in eo ueritas nõ est. Qui aũt seruat uerbum eius, uere in hoc charitas dei perfecta est. In hoc scimus, qđ in ipso sumus. Qui dicit se in eo manere, debet sicut ille ambulauit & ipse ambulare. Charissimi non mandatum nouum scribo uobis, sed mandatum uetus, quod habuistis ab initio. Mandatum uetus est uerbum quod audistis ab initio. Rursum mãdatum nouũ scribo uobis, qđ uerũ est in ipso, idẽ uerũ est & in uobis, quia tenebræ prætereũt, & uerũ lumen iam lucet. Qui dicit se in luce esse, & fratrem suum odit, i tenebris est usq; adhuc. Qui diligit fratrem suũ, in lumine manet, & offendiculũ in eo nõ est. Qui aũt odit fratrẽ suũ in tenebris est, & in tenebris ambulat, & nescit quo eat, quia tenebræ obcæcauerunt oculos eius. Scribo uobis filioli, quod remittuntur uobis peccata propter nomẽ eius. Scribo uobis patres, quoniam cognouistis eũ qui ab initio est. Scribo uobis adolescentes, quoniam uicistis malignum. Scribo uobis infantes, quoniam cognouistis patrẽ. Scripsi uobis patres, quoniam cognouistis eum, qui ab initio est. Scripsi uobis adolescentes, quoniam fortes estis, & uerbũ dei manet in uobis, & uicistis illum malum, ne diligatis mundum, neq; ea quæ in mundo sunt. Si qs diligit mundum, non est charitas patris in eo, Quoniam omne quod est in mundo, concupiscentia carnis est, & concupiscentia

θυμία ἡ ὀφθαλμῶν, καὶ ἡ ἀλαζονεία τοῦ βίου, οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ πατρὸς, ἀλλ' ἐκ τοῦ κόσμου ἐστίν. καὶ ὁ κόσμος παράγεται, καὶ ἡ ἐπιθυμία αὐτοῦ. ὁ δὲ ποιῶν τὸ θέλημα τοῦ θεοῦ, μένει εἰς τὸν αἰῶνα. παιδία ἐσχάτη ὥρα ἐστίν, καὶ καθὼς ἠκούσατε, ὅτι ὁ ἀντίχριστος ἔρχεται, καὶ νῦν ἀντίχριστοι πολλοὶ γεγόνασιν. ὅθεν γινώσκομεν, ὅτι ἐσχάτη ὥρα ἐστίν, καὶ ἐξ ἡμῶν ἐξῆλθον, ἀλλ' οὐκ ἦσαν ἐξ ἡμῶν. εἰ γὰρ ἦσαν ἐξ ἡμῶν μεμενήκεισαν ἂν μεθ' ἡμῶν. ἀλλ' ἵνα φανερωθῶσιν ὅτι οὐκ εἰσὶν πάντες ἐξ ἡμῶν. καὶ ὑμεῖς χρῖσμα ἔχετε ἀπὸ τοῦ ἁγίου, καὶ οἴδατε πάντα. οὐκ ἔγραψα ὑμῖν, ὅτι οὐκ οἴδατε τὴν ἀλήθειαν, ἀλλ' ὅτι οἴδατε αὐτὴν. καὶ ὅτι πᾶν ψεῦδος ἐκ τῆς ἀληθείας οὐκ ἔστι. τίς ἐστιν ὁ ψεύστης, εἰ μὴ ὁ ἀρνούμενος, ὅτι ΙΗΣΟΥΣ οὐκ ἔστιν ΧΡΙΣΤΟΣ; οὗτός ἐστιν ὁ ἀντίχριστος ὁ ἀρνούμενος τὸν πατέρα καὶ τὸν υἱόν. πᾶς ὁ ἀρνούμενος τὸν υἱὸν, οὐδὲ τὸν πατέρα ἔχει. ὑμεῖς οὖν ὃ ἠκούσατε ἀπ' ἀρχῆς, ἐν ὑμῖν μενέτω. ἐὰν ἐν ὑμῖν μείνῃ ὃ ἀπ' ἀρχῆς ἠκούσατε, καὶ ὑμεῖς ἐν τῷ υἱῷ, καὶ ἐν τῷ πατρὶ μενεῖτε. καὶ αὕτη ἐστὶν ἡ ἐπαγγελία, ἣν αὐτὸς ἐπηγγείλατο ἡμῖν τὴν ζωὴν τὴν αἰώνιον. ταῦτα ἔγραψα ὑμῖν περὶ τῶν πλανώντων ὑμᾶς. καὶ ὑμεῖς τὸ χρῖσμα ὃ ἐλάβετε ἀπ' αὐτοῦ, ἐν ὑμῖν μένει, καὶ οὐ χρείαν ἔχετε, ἵνα τις διδάσκῃ ὑμᾶς. ἀλλ' ὡς τὸ αὐτὸ χρῖσμα διδάσκει ὑμᾶς περὶ πάντων, καὶ ἀληθές ἐστι, καὶ οὐκ ἔστι ψεῦδος, καὶ καθὼς ἐδίδαξεν ὑμᾶς, μενεῖτε ἐν αὐτῷ. καὶ νῦν τεκνία μένετε ἐν αὐτῷ, ἵνα ὅταν φανερωθῇ, ἔχωμεν παῤῥησίαν, καὶ μὴ αἰσχυνθῶμεν ἀπ' αὐτοῦ, ἐν τῇ παρουσίᾳ αὐτοῦ. ἐὰν εἰδῆτε ὅτι δίκαιός ἐστιν, γινώσκετε, ὅτι πᾶς ὁ ποιῶν τὴν δικαιοσύνην ἐξ αὐτοῦ γεγέννηται. ἴδετε ποταπὴν ἀγάπην δέδωκεν ἡμῖν ὁ πατὴρ, ἵνα τέκνα θεοῦ κληθῶμεν. διὰ τοῦτο ὁ κόσμος οὐ γινώσκει ὑμᾶς, ὅτι οὐκ ἔγνω αὐτὸν

piscentia oculorum, fastus facultatum, non est ex patre, sed ex mundo est, & mundus transit & concupiscentia eius. Qui autem facit uoluntatē dei, manet in æternū. Filioli, nouissimū tēpus ē, & sicut audistis qđ antichristus uēturus sit, etiā nunc antichristi multi cœpērūt esse. Vnde scimus nouissimū tempus esse. E nobis profecti sunt, sed nō erant ex nobis. Nam si fuissent ex nobis, permansissent utiq; nobiscū. Sed ut manifesti fierent, qđ nō sunt oēs ex nobis. Sed uos unctionem habetis a sancto, & nostis omnia Non scripsi uobis quasi ignorātibus ueritatem, sed tanq; scientibus eam. Et qm̄ omne mendaciū ex ueritate nō est. Quis est mēdax, nisi is q negat Iesū esse Christum? Hic est antichristus, qui negat patrem & filium. Quisquis negat filium, is ne patrem quidē habet. Vos igit̄ quod audistis ab initio in uobis permaneat, si in uobis permanserit quod audistis ab initio, & uos in filio & patre manebitis. Et hæc est repmissio, quā ipse pollicitus est nobis, uitam æternā. Hæc scripsi uobis de his qui seducūt uos, & uos unctionem quā accepistis ab eo, manet in uobis. Et nō necesse habetis, ut quisq; doceat uos, sed sicut ipsa unctio docet uos de omnibus, & uerax est, & non est mendacium. Et sicut docuit uos, manete in eo. Et nunc filioli manete in eo, ut cū apparuerit, habeamus fiduciam, & nō confundamur ab eo in aduētu eius. Si scitis qm̄ iustus est, scitote, quod omnis qui facit iusticiam, ex ipso natus est.

Videte qualem charitatē dedit nobis pater, ut filij dei nominemur. Propter hoc mundus nō nouit uos, quia non nouit eum. III

νωσκωμεν. Αγαπητοί νῦν τέκνα θεοῦ ἐσμεν
καὶ οὔπω ἐφανερώθη, ὅτι ἐσόμεθα, οἴδαμεν ὅ
ὅτι ἐὰν φανερωθῇ, ὅμοιοι αὐτῷ ἐσόμεθα, ὅτι
ὀψόμεθα αὐτὸν καθώς ἐστι. καὶ πᾶς ὁ ἔχων
τὴν ἐλπίδα ταύτην ἐπ' αὐτῷ, ἁγνίζει ἑαυ-
τὸν καθὼς ἐκεῖνος ἁγνός ἐστι. πᾶς ὁ ποιῶν
τὴν ἁμαρτίαν, καὶ τὴν ἀνομίαν ποιεῖ, καὶ
ἡ ἁμαρτία ἐστὶν ἡ ἀνομία. καὶ οἴδατε, ὅτι ἐ-
κεῖνος ἐφανερώθη, ἵνα τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν
ἄρῃ, καὶ ἁμαρτία ἐν αὐτῷ οὐκ ἔστι. πᾶς ὁ ἐν
αὐτῷ μένων οὐχ ἁμαρτάνει, πᾶς ὁ ἁμαρ-
τάνων, οὐχ ἑώρακεν αὐτὸν, οὐδὲ ἔγνωκεν αὐ-
τόν. τεκνία μηδεὶς πλανάτω ὑμᾶς. ὁ ποι-
ῶν τὴν δικαιοσύνην, δίκαιός ἐστιν, καθὼς
ἐκεῖνος δίκαιός ἐστιν. ὁ ποιῶν τὴν ἁμαρτίαν ἐκ τοῦ
διαβόλου ἐστίν, ὅτι ἀπ' ἀρχῆς ὁ διάβολος ἁμαρ-
τάνει. εἰς τοῦτο ἐφανερώθη ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ, ἵνα λύσῃ
τὰ ἔργα τοῦ διαβόλου. πᾶς ὁ γεγεννημένος ἐκ τοῦ
θεοῦ, ἁμαρτίαν οὐ ποιεῖ, ὅτι σπέρμα αὐτοῦ ἐν αὐ-
τῷ μένει, καὶ οὐ δύναται ἁμαρτάνειν, ὅτι ἐκ
τοῦ θεοῦ γεγέννηται. ἐν τούτῳ φανερά ἐστι τὰ
τέκνα τοῦ θεοῦ, καὶ τὰ τέκνα τοῦ διαβόλου.
πᾶς ὁ μὴ ποιῶν δικαιοσύνην, οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ θεοῦ,
καὶ ὁ μὴ ἀγαπῶν τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, ὅτι αὕτη
ἐστὶν ἡ ἀγγελία, ἣν ἠκούσατε ἀπ' ἀρχῆς, ἵνα ἀ-
γαπῶμεν ἀλλήλους. οὐ καθὼς Κάϊν ἐκ τοῦ πονη-
ροῦ ἦν, καὶ ἔσφαξε τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, καὶ χάριν
τίνος ἔσφαξεν αὐτόν; ὅτι τὰ ἔργα αὐτοῦ πονηρὰ ἦν,
τὰ δὲ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ δίκαια. μὴ θαυμάζετε
ἀδελφοί μου εἰ μισεῖ ὑμᾶς ὁ κόσμος. ἡμεῖς
οἴδαμεν, ὅτι μεταβεβήκαμεν ἐκ τοῦ θανάτου
εἰς τὴν ζωήν, ὅτι ἀγαπῶμεν τοὺς ἀδελφούς.
ὁ μὴ ἀγαπῶν τὸν ἀδελφὸν, μένει ἐν τῷ θα-
νάτῳ. πᾶς ὁ μισῶν τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ ἀνθρω-
ποκτόνος ἐστί, καὶ οἴδατε ὅτι πᾶς ἀνθρωποκ-
τόνος οὐκ ἔχει ζωὴν αἰώνιον ἐν αὐτῷ μένουσαν
ἐν. τούτῳ ἐγνώκαμεν τὴν ἀγάπην, ὅτι
ἐκεῖνος ὑπὲρ ἡμῶν τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἔ-
θηκε, καὶ ἡμεῖς ὀφείλομεν ὑπὲρ τῶν ἀδελ-
φῶν τὰς ψυ-

uit eum. Chariſſimi, nunc filij dei ſumus, & nõdum apparuit quod futuri ſumus. Scimus autem quoniam ſi apparuerit, ſimiles ei erimus, quoniã uidebimus eum ſicuti eſt. Et omnis qui habet hanc ſpem in eo, purificat ſe ſicut & ille purus eſt. Omnis qui facit peccatũ, idem & iniquitatem facit, & peccatũ eſt iniquitas. Et ſcitis quod ille apparuit, ut peccata noſtra tolleret, & peccatũ in eo nõ eſt. Omnis qui in eo manet, non peccat, omnis qui peccat, non uidit eum, nec cognouit eum. Filioli, nemo uos ſeducat. Qui facit iuſticiã iuſtus eſt, ſicut & ille iuſtus eſt. Qui facit peccatũ, ex diabolo eſt, qm̃ ab initio diabolus peccat. In hoc apparuit filius dei, ut diſſoluat opera diaboli. Omnis qui natus eſt ex deo, peccatũ non facit, quoniam ſemen ipſius in eo manet, & non poteſt peccare, quoniam ex deo natus eſt. In hoc manifeſti ſunt filij dei, & filij diaboli. Omnis qui non facit iuſticiam, non eſt ex deo, & qui non diligit fratrem ſuũ. Quoniam hæc eſt annunciatio quã audiſtis ab initio, ut diligatis uos inuicẽ. Non ſicut Cain ex maligno erat, & occidit fratrem ſuum. Et propter quid occidit eum? Quoniam opera eius maligna erant, fratris autem eius iuſta. Ne miremini fratres mei, ſi odit uos mundus. Nos ſcimus, quod traſlati ſumus de morte ad uitam, quoniam diligimus fratres. Qui non diligit fratrem manet in morte. Omnis qui odit fratrem ſuum, homicida eſt. Et ſcitis quod omnis homicida non habet uitam æternam in ſe manentem. In hoc cognouimus charitatem, quoniam ille animam ſuam pro nobis poſuit, & nos debemus pro fratribus ani-

Digitized by Google

φῶμ τὰς ψυχὰς τιθέναι. ὃς δ' ἂμ ἔχῃ τὸμ βίον τοῦ κόσμου, καὶ θεωρῇ τὸμ ἀδελφὸμ αὐτοῦ χρείαν ἔχοντα, καὶ κλείσῃ τὰ σπλάγχνα αὐτοῦ ἀπ' αὐτοῦ, πῶς ἡ ἀγάπη τοῦ θεοῦ μένει ἐν αὐτῷ; τεκνία μου μὴ ἀγαπῶμεν λόγῳ, μηδὲ γλώσσῃ, ἀλλὰ ἔργῳ καὶ ἀληθείᾳ. καὶ ἐν τούτῳ γινώσκομεν, ὅτι ἐκ τῆς ἀληθείας ἐσμέν, καὶ ἔμπροσθεν αὐτοῦ πείσομεν τὰς καρδίας ἡμῶν, ὅτι ἐὰν καταγινώσκῃ ἡμῶν ἡ καρδία, ὅτι μείζων ἐστὶν ὁ θεὸς τῆς καρδίας ἡμῶν καὶ γινώσκει πάντα. Ἀγαπητοί ἐὰν ἡ καρδία ἡμῶν μὴ καταγινώσκῃ ἡμῶν, παῤῥησίαν ἔχομεν πρὸς τὸν θεόν, καὶ ὃ ἐὰν αἰτῶμεν, λαμβάνομεν παῤ αὐτοῦ, ὅτι τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ τηροῦμεν, καὶ τὰ ἀρεστὰ ἐνώπιον αὐτοῦ ποιοῦμεν. καὶ αὕτη ἐστὶν ἡ ἐντολὴ αὐτοῦ, ἵνα πιστεύσωμεν τῷ ὀνόματι τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ, καὶ ἀγαπῶμεν ἀλλήλους, καθὼς ἔδωκεν ἐντολὴν, καὶ ὁ τηρῶν τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ, ἐν αὐτῷ μένει, καὶ αὐτὸς ἐν αὐτῷ. καὶ ἐν τούτῳ γινώσκομεν ὅτι μένει ἐν ἡμῖν ἐκ τοῦ πνεύματος οὗ ἡμῖν ἔδωκεν. Ἀγαπητοί, μὴ παντὶ πνεύματι πιστεύετε, ἀλλὰ δοκιμάζετε τὰ πνεύματα εἰ ἐκ τοῦ θεοῦ ἐστὶν, ὅτι πολλοὶ ψευδοπροφῆται ἐξεληλύθασιν εἰς τὸν κόσμον, ἐν τούτῳ γινώσκετε τὸ πνεῦμα τοῦ θεοῦ. πᾶν πνεῦμα ὃ ὁμολογεῖ ΙΗΣΟΥΝ ΧΡΙΣΤΟΝ ἐν σαρκὶ ἐληλυθότα ἐκ τοῦ θεοῦ ἐστι. καὶ πᾶν πνεῦμα ὃ μὴ ὁμολογεῖ τὸν ΙΗΣΟΥΝ ΧΡΙΣΤΟΝ ἐν σαρκὶ ἐληλυθότα, ἐκ τοῦ θεοῦ οὐκ ἔστι. καὶ τοῦτο ἐστὶ τὸ τοῦ ἀντιχρίστου ὃ ἀκηκόατε, ὅτι ἔρχεται, καὶ νῦν ἐν τῷ κόσμῳ ἐστὶν ἤδη. ὑμεῖς ἐκ τοῦ θεοῦ ἐστε τεκνία, καὶ νενικήκατε αὐτούς, ὅτι μείζων ἐστὶν ὁ ἐν ὑμῖν, ἢ ὁ ἐν τῷ κόσμῳ. αὐτοὶ ἐκ τοῦ κόσμου εἰσὶ, διὰ τοῦτο ἐκ τοῦ κόσμου λαλοῦσι, καὶ ὁ κόσμος αὐτῶν ἀκούει. ἡμεῖς ἐκ τοῦ θεοῦ ἐσμεν. ὁ γινώσκων τὸν θεὸν, ἀκούει ἡμῶν, ὃς οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ θεοῦ οὐκ ἀκούει ἡμῶν, ἐκ τούτου γινώ-

bus animas ponere. Qui uero habuerit substantiã mundi, & uiderit fratrem suum necesse habere, & dauserit uiscera sua ab eo, quomodo charitas dei manet in eo? Filioli mei, ne diligamus uerbo, neq; lingua, sed opere & ueritate. In hoc cognoscimus quod ex ueritate sumus, & in conspectu eius suadebimus cordibus nostris. Quoniam si condemnet nos cor nostrum, maior est deus corde nostro, & nouit omnia. Charissimi, si cor nostrum non condemnet nos, fiduciam habemus erga deum, & quicquid petierimus, accipimus ab eo, quoniam mandata eius custodimus, & ea quæ sunt placita coram eo facimus. Et hoc est mandatum eius, ut credamus nomini filij eius Iesu Christi, & diligamus nos mutuo, sicut dedit mandatum. Et qui seruat mandata eius, in illo manet, & ipse in eo. Et in hoc scimus, quod manet in nobis e spiritu quẽ nobis dedit.

Charissimi, ne cuiuis spiritui credatis, IIII
sed probate spiritus an ex deo sint, quoniam multi pseudoprophetæ exierunt in mundum. In hoc cognoscite spiritus dei. Omnis spiritus, qui confitetur Iesum Christum in carne uenisse, ex deo est. Et omnis spiritus, qui non confitetur Iesum Christum in carne uenisse, ex deo non est, Et hic est ille spiritus antichristi, de quo audistis, quod uenturus sit, & nunc iam in mundo est. Vos ex deo estis filioli, & uicistis eos, quoniam maior est qui in uobis est, q̃ qui in mundo, ipsi de mundo sunt, ideo e mundo loquuntur, & mundus eos audit. Nos ex deo sumus, Qui nouit deum, audit nos, qui nõ est ex deo, non audit nos. In

ἐκ τούτου γινώσκομεν τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας, καὶ τὸ πνεῦμα τῆς πλάνης. Ἀγαπητοί, ἀγαπῶμεν ἀλλήλους, ὅτι ἡ ἀγάπη ἐκ τοῦ θεοῦ ἐστίν. καὶ πᾶς ὁ ἀγαπῶν, ἐκ τοῦ θεοῦ γεγέννηται, καὶ γινώσκει τὸν θεόν. ὁ μὴ ἀγαπῶν, οὐκ ἔγνω τὸν θεόν, ὅτι ὁ θεὸς ἀγάπη ἐστίν. ἐν τούτῳ ἐφανερώθη ἡ ἀγάπη τοῦ θεοῦ, ὅτι τὸν υἱὸν αὐτοῦ μονογενῆ ἀπέσταλκεν ὁ θεὸς εἰς τὸν κόσμον, ἵνα ζήσωμεν δι' αὐτοῦ. ἐν τούτῳ ἐστὶν ἡ ἀγάπη οὐχ ὅτι ἡμεῖς ἠγαπήσαμεν τὸν θεόν, ἀλλ' ὅτι αὐτὸς ἠγάπησεν ἡμᾶς, καὶ ἀπέστειλε τὸν υἱὸν αὐτοῦ ἱλασμὸν περὶ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν. ἀγαπητοί, εἰ οὕτως ἠγάπησεν ἡμᾶς ὁ θεός, καὶ ἡμεῖς ὀφείλομεν ἀλλήλους ἀγαπᾶν. θεὸν οὐδεὶς πώποτε τεθέαται. ἐὰν ἀγαπῶμεν ἀλλήλους, ὁ θεὸς ἐν ἡμῖν μένει, καὶ ἡ ἀγάπη αὐτοῦ τετελειωμένη ἐστὶν ἐν ἡμῖν. ἐν τούτῳ γινώσκομεν, ὅτι ἐν αὐτῷ μένομεν, καὶ αὐτὸς ἐν ἡμῖν, ὅτι ἐκ τοῦ πνεύματος αὐτοῦ δέδωκεν ἡμῖν. καὶ ἡμεῖς τεθεάμεθα καὶ μαρτυροῦμεν, ὅτι ὁ πατὴρ ἀπέσταλκε τὸν υἱὸν σωτῆρα τοῦ κόσμου. ὃς ἂν ὁμολογήσῃ, ὅτι ΙΗΣΟΥΣ ἐστὶν ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ, ὁ θεὸς ἐν αὐτῷ μένει, καὶ αὐτὸς ἐν τῷ θεῷ. καὶ ἡμεῖς ἐγνώκαμεν καὶ πεπιστεύκαμεν τὴν ἀγάπην ἣν ἔχει ὁ θεὸς ἐν ἡμῖν. ὁ θεὸς ἀγάπη ἐστίν, καὶ ὁ μένων ἐν τῇ ἀγάπῃ, ἐν τῷ θεῷ μένει, καὶ ὁ θεὸς ἐν αὐτῷ. ἐν τούτῳ τετελείωται ἡ ἀγάπη μεθ' ἡμῶν, ἵνα παῤῥησίαν ἔχωμεν ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς κρίσεως, ὅτι καθώς ἐκεῖνός ἐστι κἀ/ μεῖς ἐσμεν ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ. φόβος οὐκ ἔστιν ἐν τῇ ἀγάπῃ ἀλλ' ἡ τελεία ἀγάπη ἔξω βάλλει τὸν φόβον, ὅτι ὁ φόβος κόλασιν ἔχει. ὁ δὲ φοβούμενος οὐ τετελείωται ἐν τῇ ἀγάπῃ. ἡμεῖς ἀγαπῶμεν αὐτόν, ὅτι αὐτὸς πρῶτος ἠγάπησεν ἡμᾶς. ἐάν τις εἴπῃ, ὅτι ἀγαπῶ τὸν θεόν, καὶ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ μισῇ, ψεύστης ἐστίν. ὁ γὰρ μὴ ἀγαπῶν τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ ὃν ἑώρακε, τὸν θεὸν ὃν οὐκ ἑώρακε πῶς δύναται ἀγαπᾶν. καὶ ταύτην τὴν ἐντολὴν ἔχομεν ἀπ' αὐτοῦ, ἵνα ὁ ἀγαπῶν

hoc cognoscimus spiritū ueritatis, & spiritum erroris. Charissimi, diligamus nos inuicem, quia charitas ex deo est. Et omnis qui diligit, ex deo natus est, & cognoscit deum. Qui non diligit, non nouit deum, quoniā deus charitas est. In hoc apparuit charitas dei, quod filiū suum unigenitum misit deus in mundum, ut uiuamus per eum. In hoc est charitas, non quod nos dilexerimus deum, sed quoniam ipse dilexit nos, & misit filium suum propitiationē pro peccatis nostris. Charissimi, si sic deus dilexit nos, & nos debemus nos mutuo diligere. Deū nemo uidit unq̄. Si diligam⁹ nos inuicem, deus in nobis manet, & charitas eius est perfecta in nobis. In hoc cognoscim⁹, q̄ in eo manemus, & ipse in nobis, quoniam de spiritu sancto suo dedit nobis. Et nos uidimus & testificamur, quod pater misit filium suum saluatorē mundi. Quisquis confessus fuerit quod Iesus est filius dei, deus in eo manet, & ipse in deo. Et nos cognouim⁹, & credidimus charitatē quā habet deus in nobis. Deus charitas est, & qui manet in charitate in deo manet, & deus in eo. In hoc p̄fecta est charitas nobiscum, ut fiduciam habeamus in die iudicij, quia sicut ille est, & nos sumus in mundo hoc. Timor non est in charitate, sed perfecta charitas foras eijcit timorē, quoniam timor cruciatū habet. Qui aūt timet, non est perfectus in charitate, nos diligimus eum, quoniam ipse prior dilexit nos. Si quis dixerit, diligo deū & fratrem suum oderit, mēdax est. Qui enim non diligit fratrem suū quē uidit, deum quem nō uidit quomodo potest diligere. Et hoc mandatum habemus ab eo, ut

qui diligit

ὁ ἀγαπῶν τὸν θεὸν, ἀγαπᾷ καὶ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ. πᾶς ὁ πιστεύων, ὅτι ΙΗΣΟΥΣ ἐστιν ὁ ΧΡΙΣΤΟΣ, ἐκ τοῦ θεοῦ γεγέννηται. καὶ πᾶς ὁ ἀγαπῶν τὸν γεννήσαντα, ἀγαπᾷ καὶ τὸν γεγεννημένον ἐξ αὐτοῦ. ἐν τούτῳ γινώσκομεν, ὅτι ἀγαπῶμεν τὰ τέκνα τοῦ θεοῦ, ὅταν τὸν θεὸν ἀγαπῶμεν, καὶ τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ τηροῦμεν. αὕτη γάρ ἐστιν ἡ ἀγάπη τοῦ θεοῦ, ἵνα τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ τηροῦμεν, καὶ αἱ ἐντολαὶ αὐτοῦ βαρεῖαι οὐκ εἰσίν. ὅτι πᾶν τὸ γεγεννημένον ἐκ τοῦ θεοῦ, νικᾷ τὸν κόσμον, καὶ αὕτη ἐστὶν ἡ νίκη, ἡ νικήσασα τὸν κόσμον, ἡ πίστις ἡμῶν. τίς ἐστιν ὁ νικῶν τὸν κόσμον, εἰ μὴ ὁ πιστεύων, ὅτι ΙΗΣΟΥΣ ἐστιν ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ; οὗτός ἐστιν ὁ ἐλθὼν δι' ὕδατος καὶ αἵματος ΙΗΣΟΥΣ ΧΡΙΣΤΟΣ. οὐκ ἐν τῷ ὕδατι μόνον, ἀλλ' ἐν τῷ ὕδατι καὶ τῷ αἵματι, καὶ τὸ πνεῦμά ἐστι τὸ μαρτυροῦν, ὅτι τὸ πνεῦμά ἐστιν ἡ ἀλήθεια. ὅτι τρεῖς εἰσιν οἱ μαρτυροῦντες. τὸ πνεῦμα, καὶ τὸ ὕδωρ καὶ τὸ αἷμα. καὶ οἱ τρεῖς εἰς τὸ ἕν εἰσιν. εἰ τὴν μαρτυρίαν τῶν ἀνθρώπων λαμβάνομεν, ἡ μαρτυρία τοῦ θεοῦ μείζων ἐστίν, ὅτι αὕτη ἐστὶν ἡ μαρτυρία τοῦ θεοῦ, ἣν μεμαρτύρηκε περὶ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ. ὁ πιστεύων εἰς τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ, ἔχει τὴν μαρτυρίαν ἐν ἑαυτῷ. ὁ μὴ πιστεύων τῷ θεῷ, ψεύστην πεποίηκεν αὐτόν, ὅτι οὐ πεπίστευκεν εἰς τὴν μαρτυρίαν ἣν μεμαρτύρηκεν ὁ θεὸς περὶ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ. καὶ αὕτη ἐστὶν ἡ μαρτυρία, ὅτι ζωὴν αἰώνιον ἔδωκεν ἡμῖν ὁ θεός. καὶ αὕτη ἡ ζωὴ ἐν τῷ υἱῷ αὐτοῦ ἐστιν. ὁ ἔχων τὸν υἱὸν, ἔχει τὴν ζωήν, ὁ μὴ ἔχων τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ, τὴν ζωὴν οὐκ ἔχει. ταῦτα ἔγραψα ὑμῖν τοῖς πιστεύουσιν εἰς τὸ ὄνομα τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ, ἵνα εἰδῆτε, ὅτι ζωὴν αἰώνιον ἔχετε, καὶ ἵνα πιστεύητε εἰς τὸ ὄνομα τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ. καὶ αὕτη ἐστὶν ἡ παῤῥησία, ἣν ἔχομεν πρὸς αὐτὸν, ὅτι ἐάν τι αἰτώμεθα κατὰ τὸ θέλημα αὐτοῦ, ἀκούει ἡμῶν. καὶ ἐὰν οἴδαμεν ὅτι ἀκούει ἡμῶν, ὃ ἂν αἰτώμεθα, οἴδαμεν, ὅτι ἔχομεν τὰ αἰτήματα ἃ ἠτήκαμεν αὐτόν.

ἐάν τίς

qui diligit deum, diligit & fratrem ſuũ.

Omnis qui credit Ieſum eſſe Chri- V
ſtum exdeo natus eſt. Et omnis qui dili
git eum genuit, diligit & eum qui na-
tus eſt ex eo. In hoc cognoſcimus quod
diligamus filios dei, cum deum diligi-
mus & mandata eius ſeruamus. Hæc eſt
enim charitas dei, ut mandata eius ſer-
uemus, & mandata eius grauia nõ ſunt.
Quoniam omne quod natũ eſt ex deo,
uincit mundum, & hæc eſt uictoria quæ
uicit mundum, fides ueſtra. Quis eſt qui
uincit mundum, niſi qui credit quod Ie-
ſus eſt filius dei? Hic eſt qui uenit per
aquam & ſanguinem Ieſus Chriſtus, nõ
in aqua ſolum, ſed in aqua & ſanguine.
Et ſpũs eſt qui teſtificat, qm̃ ſpũs eſt ue
ritas. Qm̃ tres ſunt q teſtimoniũ dant
ſpũs & aqua & ſanguis & hi tres unum
ſunt. Si teſtimoniũ hoim accipimus, te-
ſtimonium dei maius eſt, qm̃ hoc eſt te-
ſtimoniũ dei qd̃ maiꝰ eſt, quo teſtificatꝰ
eſt de filio ſuo. Qui credit in filiũ dei, ha-
bet teſtimoniũ in ſeipſo. Qui non credit
deo, mendacem facit eũ, quia non credit
in teſtimoniũ qd̃ teſtificatus eſt deus de
filio ſuo. Et hoc eſt teſtimoniũ, qm̃ uitã
æternam dedit nobis deꝰ, & hæc uita in
filio eius eſt. Qui habet filiũ, habet uitã,
qui non habet filiũ dei, uitam nõ habet.
Hæc ſcripſi uobis qui creditis in nomi-
ne filij dei, ut ſciatis quod uitam habe-
tis æternam, & ut credatis in nomine
filij dei. Et hæc eſt fiducia quam habe-
mus apud eum, qꝛ ſi quid petierimus ſe-
cundum uoluntatem eius audit nos. Et
ſi ſcimus, quod audit nos quicquid pe-
tierimus, ſcimus quod habemus peti-
tiones quas poſtulauimus abeo. Si quis

Digitized by Google

εάμ τις ἴδῃ τ̃ ἀδελφὸμ ἁμαρτάνον τα ἁμαρτίαμ μὴ πρὸς θάνατομ, αἰτήσει καὶ δώσῃ αὐτῷ ζωὴμ τοῖς ἁμαρτάνουσι μὴ πρὸς θάνατον. ἔστιμ ἁμαρτία πρὸς θάνατον, οὐ περὶ ἐκείνης λέγω ἵνα ἐρωτήσῃ. πᾶσα ἀδικία ἁμαρτία ἐστίν, καὶ ἔστιν ἁμαρτία οὐ πρὸς θάνατ̃, οἴδαμεν, ὅτι πᾶς ὁ γεγεννημένος ἐκ τ̃ θεοῦ οὐχ ἁμαρτάνει ἀλλ' ὁ γεννηθεὶς ἐκ τ̃ θεοῦ τηρεῖ ἑαυτὸν, καὶ ὁ πονηρὸς οὐχ ἅπτεται αὐτ̃. οἴδαμεν ὅτι ἐκ τ̃ θεοῦ ἐσμεν, καὶ ὁ κόσμος ὅλος ἐν τ̃ πονηρ̃ κεῖται. οἴδαμεν δὲ ὅτι ὁ υἱὸς τ̃ θεοῦ ἥκει, καὶ δέδωκεν ἡμῖν διάνοιαν, ἵνα γινώσκωμεν τὸν ἀληθινόν. καὶ ἐσμὲν ἐν τ̃ ἀληθινῷ. ἐν τ̃ υἱ̃ αὐτ̃ ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΩ. οὗτός ἐστιν ὁ ἀληθινὸς θεὸς καὶ ἡ ζωὴ αἰώνιος. τεκνία φυλάξατε ἑαυτοὺς ἀπὸ τ̃ εἰδώλων. ἀμήν.

scierit fratrem suum peccare peccatum non ad mortem, petat, & dabit uitam peccantibus nō ad mortem. Est peccatum ad mortē, non pro illo dico ut roges. Omnis iniquitas peccatum est, & est peccatū nō ad mortē. Scimus, qđ omnis qui natus est ex deo, non peccat, sed qui genitus est ex deo, seruat seipsum, & malus ille non tangit eū. Scimus qꝺ ex deo sumus, & mundus totus in malo positus est. Scimus autem quod filius dei uenit & dedit nobis mentem ut cognoscamus illum qui uerus est, & simus in uero, in filio eius Iesu Christo. Hic est uerus deus, & uita æterna. Filioli, cauete uobis a simulacris. Amen.

ΥΠΟΘΕΣΙΣ ΤΗΣ ΔΕΥΤΕΡΑΣ ΚΑΘΟΛΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗΣ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΙΩΑΝΝΟΥ ΤΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ.

ΤΑΥΤΑ ὁ πρεσβύτερος γράφει κυρίᾳ καὶ τοῖς τέκνοις αὐτ̃. ἃ δὲ πρόφασιν ἔσχεν ἐπιστολῆς, αὐτὰ δηλοῖ τὰ τέκνα αὐτ̃ καλῶς ἀναφερόμενα ἐν τ̃ πίστει. καὶ πολλοὺς πλάνους περιεχομένους καὶ λέγοντας, μὴ εἶναι πλὴν φαντασίαν τοῦ ΧΡΙΣΤΟΥ ἐν σαρκὶ, γράφει πλὴν ἐπιστολῆς. καὶ πρῶτον μὲν ἀποδέχεται αὐτ̃ τὰ τέκνα. εἶτα διδάσκων μὴ μεῖζον εἶναι τὸ καθήμᾶς μυσήριον παραινεῖ πάλιν περὶ ἀγάπης. καὶ ἵνα μείνωσιν ἐν τ̃ διδαχ̃ τ̃ παραδοθείσῃ αὐτοῖς. καὶ λοιπὸν διδάσκει ἀντίχριστον εἶναι τὸν λέγοντα μὴ ἐν σαρκὶ ἐληλυθέναι τὸν ΧΡΙΣΤΟΝ. παραγγέλλει δὲ, ὥστε τοὺς τοιούτους, μὴ δέχεσθαι τινὰ εἰς οἰκίαν, μὴ δὲ λέγειν τοῖς τοιούτοις, χαίρειν. καὶ οὕτως τελειοῖ πλὴν ἐπιστολῆς.

ARGVMENTVM

VSq; adeo ad sanctam fœminam scribit, ut eandem dominam non dubitet litteris appellare, eiusdem q; filijs testimonium q; ambulent in ueritate perhibet.

Digitized by Google

ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΙΩΑΝΝΟΥ ΕΠΙ
ΣΤΟΛΗ ΔΕΥΤΕΡΑ

Ο ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΟΣ ἐκλε/
κτῇ κυρίᾳ καὶ τοῖς τέκνοις
αὐτῆς, οὓς ἐγὼ ἀγαπῶ ἐν ἀ/
ληθείᾳ, καὶ οὐκ ἐγὼ μόνος,
ἀλλὰ καὶ πάντες οἱ ἐγνωκότες τὴν ἀλήθει-
αν, διὰ τὴν ἀλήθειαν τὴν μένουσαν ἐν ἡμῖν,
καὶ μεθ' ἡμῶν ἔσται εἰς τὸν αἰῶνα. ἔσται μεθ'
ἡμῶν χάρις, ἔλεος, εἰρήνη, παρὰ θεοῦ πα/
τρὸς, καὶ παρὰ κυρίου ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ τοῦ
υἱοῦ τοῦ πατρὸς, ἐν ἀληθείᾳ καὶ ἀγάπῃ. ἐχά/
ρην λίαν, ὅτι εὕρηκα ἐκ τῶν τέκνων σου πε/
ριπατοῦντας ἐν ἀληθείᾳ, καθὼς ἐντολὴν ἐ/
λάβομεν παρὰ τοῦ πατρός. καὶ νῦν ἐρωτῶ σε
κυρία. οὐχ ὡς ἐντολὴν γράφω σοι καινὴν
ἀλλὰ ἣν εἴχομεν ἀπ' ἀρχῆς, ἵνα ἀγαπῶμεν
ἀλλήλους. καὶ αὕτη ἐστὶν ἡ ἀγάπη, ἵνα περι/
πατῶμεν κατὰ τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ. αὕτη ἐ/
στὶν ἡ ἐντολή, καθὼς ἠκούσατε ἀπ' ἀρχῆς, ἵ/
να ἐν αὐτῇ περιπατῆτε, ὅτι πολλοὶ πλά/
νοι εἰσῆλθον εἰς τὸν κόσμον, οἱ μὴ ὁμολο/
γοῦντες ΙΗΣΟΥΝ ΧΡΙΣΤΟΝ ἐρχόμενον ἐν
σαρκί. οὗτός ἐστιν ὁ πλάνος καὶ ὁ ἀντίχριστος.
βλέπετε ἑαυτούς, μὴ ἀπολέσωμεν ἃ εἰργα
σάμεθα, ἀλλὰ μισθὸν πλήρη ἀπολάβωμεν.
πᾶς ὁ παραβαίνων καὶ μὴ μένων ἐν τῇ δι/
δαχῇ τοῦ ΧΡΙΣΤΟΥ, θεὸν οὐκ ἔχει. ὁ μένων ἐν
τῇ διδαχῇ τοῦ ΧΡΙΣΤΟΥ, οὗτος καὶ τὸν πα
τέρα καὶ τὸν υἱὸν ἔχει. εἴ τις ἔρχεται πρὸς
ὑμᾶς, καὶ ταύτην τὴν διδαχὴν οὐ φέρει,
μὴ λαμβάνετε αὐτὸν εἰς οἰκίαν, καὶ χαίρειν
αὐτῷ μὴ λέγετε. ὁ γὰρ λέγων χαίρειν, κοινω

μᾶ τοῖς

BEATI IOANNIS APOSTO
LI EPISTOLA SECVNDA

SEnior electæ dominæ & fi/
liis eius, quos ego diligo in ue
ritate, & non ego solus, sed
& omnes qui cognouerunt
ueritatem, propter ueritatē, quæ perma/
net in nobis, & nobiscum erit in æternū.
Erit nobiscum gratia, misericordia, pax,
a deo patre, & a domino Iesu Christo fi/
lio patris in ueritate & charitate. Gaui/
sus sum ualde, quod inueni de filijs tuis
ambulantes in ueritate, sicut mandatum
accepimus a patre. Et nunc rogo te dó/
mina, non tanquam mandatum nouū
scribo tibi, sed quod habuimus ab initio
ut diligamus nos mutuo. Et hæc est cha
ritas, ut ambulemus secundum manda/
tum eius. Hoc est mandatum quemad/
modum audistis ab initio, ut in eo am/
buletis, quoniam multi seductores in/
gressi sunt in mundum qui non confiten
tur Iesum Christum uenturum in carne.
Hic est seductor & antichristus. Intuemi
ni uosipsos ne perdamꝰ quæ operati su/
mus, sed ut mercedem plenā recipiamus
Ois qui transgreditur & non manet in
doctrina Christi, deum nō habet. Qui
manet i doctrina Christi hic & patrē &
filiū habet. Si qs uenit ad uos, & hāc do
ctrinā nō affert, ne recipiatis eū i domū
nec aue ei dixeritis. Qui em̄ dicit illi aue,

q 4 communi-

νῶ τοῖς ἔργοις αὐτοῦ τοῖς πονηροῖς, πολλὰ ἔχων ὑμῖν γράφειν, οὐκ ἐβουλήθην διὰ χάρτου καὶ μέλανος, ἀλλὰ ἐλπίζω ἐλθεῖν πρὸς ὑμᾶς, καὶ στόμα πρὸς στόμα λαλῆσαι, ἵνα ἡ χαρὰ ἡμῶν ᾖ πεπληρωμένη. ἀσπάζεταί σε τὰ τέκνα τῆς ἀδελφῆς σου τῆς ἐκλεκτῆς ἀμήν.

communicat operibus eius malis. Cum multa haberem uobis scribenda, nolui per chartam & atramentum. Sed spero me futurū ad uos, & p̄ntem p̄ntibus locuturū, ut gaudiū nostrū sit cōpletū. Salutant te filij sororis tuæ electæ. Amen.

ΥΠΟΘΕΣΙΣ ΤΗΣ Γ. ΚΑΘΟΛΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗΣ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ ΚΑΙ ΕΥΑΓΓΕΛΙΣΤΟΥ ΙΩΑΝΝΟΥ ΤΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ.

ΣΤΙΝ ἡ ἐπιστολὴ πρὸς φιλοξενίας, καὶ πρῶτον μὲν ἀποδέχεται τὸν Γάϊον, μαρτυρούμενον παρὰ πάντων, ἐπὶ φιλοξενίᾳ, καὶ προσέπεμψε τῇ αὐτῇ προθέσει ἐμμένειν, καὶ προπέμπειν καὶ δεξιοῦσθαι τοὺς ἀδελφούς. πάλιν τε αὐτὸν μὲν τῶν προσφορᾶν ἀποδέχεται, αἰτιᾶται δὲ διοτρεφῆ, ὡς μή τε αὐτὸν παρέχοντα τοῖς πτωχοῖς, ἀλλὰ καὶ κωλύοντα τοὺς ἄλλους, καὶ πολλὰ φλυαροῦντα. τοὺς δὲ τοιούτους λέγει ἀλλοτρίους εἶναι θεοῦ καὶ θείας, καὶ μηδὲ εἰδέναι τὸν θεόν, δημήτριον δὲ συνίστησι μαρτυροῦντα αὐτῷ τὰ κάλλιστα.

ARGVMENTVM.

GAium pietatis causa extollit atq; ut in ipsa pietate maneat exhortatur Diotrepē impietatis & superbiæ causa obiurgat, Demetrio autē bonum testimonium perhibet cum fratribus uniuersis.

ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΙΩΑΝΝΟΥ ΤΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ ΚΑΘΟΛΙΚΗ ΕΠΙΣΤΟΛΗ Γ.

ΟΠΡΕΣΒΥΤΕΡΟΣ, Γαΐῳ τῷ ἀγαπητῷ, ὃν ἐγὼ ἀγαπῶ ἐν ἀληθείᾳ. ἀγαπητέ, περὶ πάντων εὔχομαί σε εὐοδοῦσθαι, καὶ ὑγιαίνειν, καθὼς εὐοδοῦταί σου ἡ ψυχή. ἐχάρην λίαν ἐρχομένων ἀδελφῶν, καὶ μαρτυρόντων σου τῇ ἀληθείᾳ, καθὼς σὺ ἐν ἀληθείᾳ περιπατεῖς, μειζοτέραν τούτων οὐκ ἔχω χαράν, ἵνα ἀκούω τὰ ἐμὰ τέκνα ἐν ἀληθείᾳ περιπατοῦντα. ἀγαπητέ πιστὸν ποιεῖς ὃ ἐὰν ἐργάσῃ εἰς τοὺς ἀδελφοὺς καὶ εἰς τοὺς ξένους. οἳ ἐμαρτύ-

EPISTOLA BEATI IOANNIS TERTIA.

SEnior Gaio charissimo, quē ego diligo in ueritate. Charissime, de oibus opto ut p spere agant, & recte ualeāt, sicut prospere agit anima tua. Gauisus sum enim ualde uenientibus fratribus & testimonium perhibētibus ueritati tuæ, sicut tu i ueritate ambulas. Maius ñs nō habeo gaudiū, cp̄ ut audiā filios meos in ueritate ābulare. Charissime, fideliter facis q̄cq̄d operaris in frēs, & in peregrinos qui testi

ὃι ἐμαρτύρησάν σου τῇ ἀγάπῃ, ὃν ὡδίως ποιήσεις προπέμψας ἀξίως τοῦ θεοῦ. ὑπὲρ γὰρ τοῦ ὀνόματος ἐξῆλθον μηδὲν λαμβάνοντες ἀπὸ τῶν ἐθνικῶν. ἡμεῖς οὖν ὀφείλομεν ἀπολαμβάνειν τοὺς τοιούτους, ἵνα συνεργοὶ γινώμεθα τῇ ἀληθείᾳ. ἔγραψα τῇ ἐκκλησίᾳ. ἀλλ' ὁ φιλοπρωτεύων αὐτῶν Διοτρεφὴς οὐκ ἐπιδέχεται ἡμᾶς. διὰτοῦτο ἐὰν ἔλθω ὑπομνήσω αὐτοῦ τὰ ἔργα ἃ ποιεῖ, λόγοις πονηροῖς φλυαρῶν ἡμᾶς. καὶ μὴ ἀρκούμενος ἐπὶ τούτοις, οὔτε αὐτὸς ἐπιδέχεται τοὺς ἀδελφούς, καὶ τοὺς βουλομένους κωλύει καὶ ἐκ τῆς ἐκκλησίας ἐκβάλλει. ἀγαπητὲ μὴ μιμοῦ τὸ κακόν, ἀλλὰ τὸ ἀγαθόν. ὁ ἀγαθοποιῶν ἐκ τοῦ θεοῦ ἐστιν. ὁ δὲ κακοποιῶν οὐκ ἑώρακε τὸν θεόν. Δημητρίῳ μεμαρτύρηται ὑπὸ πάντων, καὶ ὑπ' αὐτῆς δὲ τῆς ἀληθείας. καὶ ἡμεῖς δὲ μαρτυροῦμεν, καὶ οἶδας ὅτι ἡ μαρτυρία ἡμῶν ἀληθής ἐστι. πολλὰ ἔχων γράφειν, ἀλλοῦ θέλω διὰ μέλανος καὶ καλάμου σοι γράψαι. ἐλπίζω δὲ εὐθέως ἰδεῖν σε, καὶ στόμα πρὸς στόμα λαλήσομεν. εἰρήνη σοι. ἀσπάζονταί σε οἱ φίλοι, ἀσπάζου τοὺς φίλους κατ' ὄνομα.

qui teſtimoniũ reddiderũt charitati tuæ in cõſpectu eccleſiæ, quos benefacies ſi deduxeris digne deo. Pro nomine eñ eius pfecti ſunt, nihil accipientes a gentibus. Nos ergo debemus recipere huiuſmodi, ut coopatores ſimꝰ ueritati. Scripſi eccliæ ſed is q amat primatũ gerere in eis Diotrephes nõ recipit nos, ꝓpter hoc ſi uenero cõmonefaciã illũ operũ q̃ facit, uerbis malicioſis garriẽs i nos, & nec his cõtẽtꝰ nõ ſolũ nõ recipit fratres, uerũ etiã uolentes recipere, phibet, & e cõgregatione eĩ cit. Chariſſime, ne imiteris qd̃ malũ ẽ, ſed qd̃ bonũ eſt. Qui bñfacit ex deo eſt, qui aũt malefacit, non uidet deũ. Demetrio teſtimoniũ reddit̃ ab omnibus, & ab ipſa ueritate, ſed & nos teſtimoniũ perhibemus, & noſtis qd̃ teſtimoniũ noſtrũ uerũ eſt. Multa habebã quæ ſcriberẽ, ſed nolo per atramẽtũ & calamũ ſcribere tibi. Spero aũt protinus me uiſurum te, & præſentes coram loquemur. Pax tibi. Salutãt te amici, ſaluta amicos nominatim.

ΥΠΟΘΕΣΙΣ ΤΗΣ ΙΟΥΔΑ ΕΠΙΣΤΟΛΗΣ

ΑΥΤΗΝ ἐπιστολὴν γράφει τοῖς ἤδη πίστευσασιν. ἡ δὲ πρόφασις, αὐτὴ παραγενομένου τινῶν καὶ διδασκόντων ἀδιάφορον εἶναι τὴν πίστιν. καὶ ἀγνοουμένου τὸν κύριον, ἀνάγκην ἔσχε γράψαι καὶ ἀσφαλίσασθαι τοὺς ἀδελφούς. καὶ πρῶτον μὲν παρακαλεῖ αὐτοὺς ἀγωνίσασθαι καὶ ἐμμένειν τῇ παραδοθείσῃ αὐτοῖς πίστει, ἔπειτα ἀποκηρύττει τοὺς τοιούτους, ὡς πλάνους. καὶ παραγγέλλει, μὴ δὲ μίαν κοινωνίαν ἔχειν πρὸς τοὺς τοιούτους. εἰδότας, ὅτι οὐκ ἀρκεῖ τὸ κληθῆναι μόνον. ἐὰν μὴ καὶ ἀξίως περιπατήσωμεν τοῦ κλήσαντος καὶ γὰρ καὶ τὸν πρότερον λαὸν ἐξαγαγὼν ἐξ Αἰγύπτου ὁ θεός, μὴ μείνασι τῇ πίστει, ἀπώλεσεν. καὶ ἀγγέλων δὲ μὴ τηρησάντων τὴν ἰδίαν τάξιν, οὐκ ἐφείσατο, δεσμοῖς ἀϊδίοις ὑπὸ ζόφον τετήρηκε. καὶ Σοδόμων δὲ καὶ Γομόρρας καὶ τῶν περιοίκων πόλεων, τὸν αὐτὸν τρόπον τούτοις ἐκπορνεύσασαι καὶ ἀπελθοῦσαι ὀπίσω σαρκὸς ἑτέρας, πῦρ αἰώνιον ὑπέσχον δεῖγμα. καὶ τοῦτοι δὲ ἐνυπνιαζόμενοι σάρκα μὲν μιαίνουσι, κυριότητα δὲ ἀθετοῦσι, δόξας δὲ βλασφημοῦσι. καὶ ὁ Μιχαὴλ ὁ ἀρχάγγελος, οὐκ ὑπήνεγκε βλασφημίαν ἐπενεγκεῖν, ἀλλὰ εἶπεν, ἐπιτιμήσαι σοι κύριος. οὗτοι δὲ ὅσα μὲν οὐκ οἴδασι βλασφημοῦσιν, ὅσα δὲ φυσικῶς ὡς τὰ ἄλογα ζῶα ἐπίστανται, ἐν τούτοις φθείρονται. οὐαὶ αὐτοῖς, ὅτι τῇ ὁδῷ τοῦ Κάϊν ἐπορεύθησαν καὶ τῇ πλάνῃ τοῦ Βαλαὰμ μισθοῦ ἐξεχύθησαν καὶ τῇ ἀντιλογίᾳ τοῦ Κορὲ ἀπώλοντο. οὗτοί εἰσιν ἐν ταῖς ἀγάπαις ὑμῶν σπιλάδες συνευωχούμενοι ἀφόβως, ἑαυτοὺς ποιμαίνοντες, νεφέλαι ὑπὸ ἀνέμων παραφερόμεναι, δένδρα φθινοπωρινὰ ἄκαρπα δὶς ἀποθανόντα ἐκριζωθέντα, κύματα ἄγρια θαλάσσης ἐπαφρίζοντα τὰς ἑαυτῶν αἰσχύνας, ἀστέρες πλανῆται οἷς ὁ ζόφος τοῦ σκότους εἰς αἰῶνα τετήρηται. προεφήτευσε δὲ καὶ τούτοις ἕβδομος ἀπὸ Ἀδὰμ Ἐνὼχ λέγων, ἰδοὺ ἦλθε κύριος ἐν ἁγίαις μυριάσιν αὐτοῦ ποιῆσαι κρίσιν κατὰ πάντων καὶ ἐλέγξαι πάσας τὰς ψυχὰς περὶ πάντων τῶν ἔργων ἀσεβείας αὐτῶν ὧν ἠσέβησαν καὶ περὶ πάντων τῶν σκληρῶν ὧν ἐλάλησαν κατ' αὐτοῦ ἁμαρτωλοὶ ἀσεβεῖς. οὗτοί εἰσι γογγυσταὶ μεμψίμοιροι κατὰ τὰς ἐπιθυμίας αὐτῶν πορευόμενοι καὶ τὸ στόμα αὐτῶν λαλεῖ ὑπέρογκα θαυμάζοντες πρόσωπα ὠφελείας χάριν. ὑμεῖς δὲ ἀγαπητοί, μνήσθητε τῶν ῥημάτων τῶν προειρημένων ὑπὸ τῶν ἀποστόλων τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὅτι ἔλεγον ὑμῖν ἐν τῷ χρόνῳ τοῦ ἐσχάτου ἔσονται ἐμπαῖκται κατὰ τὰς ἰδίας ἐπιθυμίας αὐτῶν πορευόμενοι τῶν ἀσεβειῶν. οὗτοί εἰσιν οἱ ἀποδιορίζοντες ψυχικοί, πνεῦμα μὴ ἔχοντες. ὑμεῖς δέ, ἀγαπητοί, τῇ ἁγιωτάτῃ ὑμῶν πίστει ἐποικοδομοῦντες ἑαυτοὺς ἐν πνεύματι ἁγίῳ προσευχόμενοι, ἑαυτοὺς ἐν ἀγάπῃ θεοῦ τηρήσατε προσδεχόμενοι τὸ ἔλεος τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ εἰς ζωὴν αἰώνιον. καὶ οὓς μὲν ἐλεᾶτε διακρινόμενοι, οὓς δὲ σώζετε ἐκ πυρὸς ἁρπάζοντες, οὓς δὲ ἐλεᾶτε ἐν φόβῳ, μισοῦντες καὶ τὸν ἀπὸ τῆς σαρκὸς ἐσπιλωμένον χιτῶνα. τῷ δὲ δυναμένῳ φυλάξαι ὑμᾶς ἀπταίστους καὶ στῆσαι κατενώπιον τῆς δόξης αὐτοῦ ἀμώμους ἐν ἀγαλλιάσει, μόνῳ θεῷ σωτῆρι ἡμῶν διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ κυρίου ἡμῶν δόξα μεγαλωσύνη κράτος καὶ ἐξουσία πρὸ παντὸς τοῦ αἰῶνος καὶ νῦν καὶ εἰς πάντας τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν.

ARGVMENTVM

Vdas apoſtolus, fratres de corruptoribꝰ uiæ ueritatis ita informat, ut illlicitum eſſe diſſertet deſubiugo ſemel erutos ſeruitutis denuo operam ſuam officijs nouare ſeruilibus.

Digitized by Google

ΙΟΥΔΑ ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ ΕΠΙΣΤΟΛΗ.

ΙΟΥΔΑΣ ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ δοῦλος, ἀδελφὸς δὲ Ἰακώβου, τοῖς ἐν θεῷ πατρὶ ἡγιασμένοις, καὶ ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΩ τετηρημένοις κλητοῖς. ἔλεος ὑμῖν καὶ εἰρήνη καὶ ἀγάπη πληθυνθείη. Ἀγαπητοὶ πᾶσαν σπουδὴν ποιούμενος γράφειν ὑμῖν περὶ τῆς κοινῆς σωτηρίας, ἀνάγκην ἔσχον γράψαι ὑμῖν, παρακαλῶν ἐπαγωνίζεσθαι τῇ ἅπαξ παραδοθείσῃ τοῖς ἁγίοις πίστει. παρεισέδυσαν γάρ τινες ἄνθρωποι, οἱ πάλαι προγεγραμμένοι, εἰς τοῦτο τὸ κρῖμα ἀσεβεῖς, τὴν τοῦ θεοῦ ἡμῶν χάριν μετατιθέντες εἰς ἀσέλγειαν, καὶ τὸν μόνον δεσπότην θεὸν καὶ κύριον ἡμῶν ΙΗΣΟΥΝ ΧΡΙΣΤΟΝ ἀρνούμενοι. ὑπομνῆσαι δὲ ὑμᾶς βούλομαι εἰδότας ὑμᾶς ἅπαξ τοῦτο, ὅτι ὁ κύριος λαὸν ἐκ γῆς αἰγύπτου σώσας, τὸ δεύτερον τοὺς μὴ πιστεύσαντες ἀπώλεσεν. ἀγγέλους τε τοὺς μὴ τηρήσαντας τὴν ἑαυτῶν ἀρχὴν, ἀλλὰ ἀπολιπόντας τὸ ἴδιον οἰκητήριον, εἰς κρίσιν μεγάλης ἡμέρας, δεσμοῖς ἀϊδίοις ὑπὸ ζόφον τετήρηκεν. ὡς Σόδομα καὶ Γόμορρα, καὶ αἱ περὶ αὐτὰς πόλεις τὸν ὅμοιον τούτοις τρόπον ἐκπορνεύσασαι, καὶ ἀπελθοῦσαι ὀπίσω σαρκὸς ἑτέρας, πρόκεινται δεῖγμα, πυρὸς αἰωνίου δίκην ὑπέχουσαι. ὁμοίως μέντοι καὶ οὗτοι ἐνυπνιαζόμενοι, σάρκα μὲν μιαίνουσι, κυριότητα δὲ ἀθετοῦσι, δόξας δὲ βλασφημοῦσιν. ὁ δὲ Μιχαὴλ ὁ ἀρχάγγελος, ὅτε τῷ διαβόλῳ διακρινόμενος διελέγετο περὶ τοῦ Μωσέως σώματος, οὐκ ἐτόλμησε κρίσιν ἐπενεγκεῖν βλασφημίας, ἀλλ' εἶπεν, ἐπιτιμήσαί σοι κύριος. οὗτοι δὲ ὅσα μὲν οὐκ οἴδασι

IVDAE APOSTOLI EPISTOLA

IVdas Iesu Christi seruꝰ, frater Iacobi, iis qui in deo patre sanctificati sunt, quiq; Iesu Christo seruati sunt uocatis. Gratia uobis, & pax, & charitas multiplicetur. Dilecti tantū mihi studiū fuit scribendi ad uos, de cōmuni salute, ut nō potuerim nō scribere uobis, obsecrās, ut uestris laboribus adiumento sitis fidei q̄ semel data est sanctis. Obiter em̄ subierunt quidā hoies impij, qui prius descripti fuerant in hoc iudiciū, qui dei nostri gratiā transferunt ad lasciuiā, ac deū qui solus est herꝰ, ac dn̄m nostrū Iesū Christum negant. Volo aūt uos cōmonefacere cū sciatis semel illud, quod dn̄s posteaq̄ populū ex Aegypto saluū eduxerat, rursus eos q nō credebāt pdidit, qdq; angelos q nō seruauerāt suā originē, sed reliquerāt suū domiciliū, ad iudiciū magni illiꝰ diei, uinculis æternis sub caligine seruarit. Sicut Sodoma & Gomorra, & his finitimæ ciuitates, q̄ ad consimilē modū cū illis in fornicationē, plapsæ fuerant, ac secutæ fuerāt carnē alienā, ꝓpositæ sunt exēplo, ignis æterni pœnā sustinentes. Similiter sane & hi delusi insomnijs, carnem quidem polluunt, dn̄ationem uero spernūt, in glorias aūt maledicta congerunt. At Michael archangelus, cum aduersus diabolum certans disceptaret de corpore Moysi, non ausus est illi impingere notam maledicti, sed dixit. Increpet te dominus. At isti qui non nouerunt ea

ναι βλασφημοῦσιν, ὅσα δὲ φυσικῶς ὡς τὰ ἄλογα ζῶα ἐπίστανται, ἐν τούτοις φθείρονται. οὐαὶ αὐτοῖς, ὅτι τῇ ὁδῷ τοῦ Κάϊν ἐπορεύθησαν, καὶ τῇ πλάνῃ τοῦ Βαλαὰμ μισθοῦ ἐξεχύθησαν, καὶ τῇ ἀντιλογίᾳ τοῦ Κορὲ ἀπώλοντο. οὗτοί εἰσιν ἐν ταῖς ἀγάπαις ὑμῶν σπιλάδες, συνευωχούμενοι, ἀφόβως, ἑαυτοὺς ποιμαίνοντες, νεφέλαι ἄνυδροι, ὑπὸ ἀνέμων περιφερόμεναι, δένδρα φθινοπωρινὰ, ἄκαρπα, δὶς ἀποθανόντα, ἐκριζωθέντα, κύματα ἄγρια θαλάσσης, ἐπαφρίζοντα τὰς ἑαυτῶν αἰσχύνας, ἀστέρες πλανῆται, οἷς ὁ ζόφος τοῦ σκότους εἰς αἰῶνα τετήρηται. προεφήτευσε δὲ καὶ τούτοις ἕβδομος ἀπὸ Ἀδὰμ, Ἐνὼχ, λέγων. ἰδοὺ ἦλθε κύριος ἐν ἁγίαις μυριάσιν αὐτοῦ, ποιῆσαι κρίσιν κατὰ πάντων, καὶ ἐξελέγξαι πάντας τοὺς ἀσεβεῖς αὐτῶν περὶ πάντων ὧν ἠσέβησαν, καὶ περὶ πάντων τῶν σκληρῶν, ὧν ἐλάλησαν κατ' αὐτοῦ ἁμαρτωλοὶ ἀσεβεῖς. οὗτοί εἰσι γογγυσταί, μεμψίμοιροι, κατὰ τὰς ἐπιθυμίας αὐτῶν πορευόμενοι, καὶ τὸ στόμα αὐτῶν λαλεῖ ὑπέρογκα, θαυμάζοντες πρόσωπα, ὠφελείας χάριν. ὑμεῖς δὲ ἀγαπητοί, μνήσθητε τῶν ῥημάτων τῶν προειρημένων ὑπὸ τῶν ἀποστόλων τοῦ κυρίου ὑμῶν ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ. ὅτι ἔλεγον ὑμῖν, ὅτι ἐν ἐσχάτῳ χρόνῳ ἔσονται ἐμπαῖκται κατὰ τὰς ἑαυτῶν ἐπιθυμίας πορευόμενοι τῶν ἀσεβειῶν. οὗτοί εἰσιν οἱ ἀποδιορίζοντες ψυχικοί, πνεῦμα μὴ ἔχοντες. ὑμεῖς δὲ ἀγαπητοί, τῇ ἁγιωτάτῃ ὑμῶν πίστει ἐποικοδομοῦντες ἑαυτοὺς, ἐν πνεύματι ἁγίῳ προσευχόμενοι, ἑαυτοὺς ἐν ἀγάπῃ θεοῦ τηρήσατε, προσδεχόμενοι τὸ ἔλεος τοῦ κυρίου ἡμῶν ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ. εἰς ζωὴν αἰώνιον, καὶ οὓς μὲν ἐλεᾶτε διακρινόμενοι, οὓς δὲ ἐν φόβῳ σώζετε, ἐκ πυρὸς ἁρπάζοντες, μισοῦντες καὶ τὸν ἀπὸ τῆς σαρκὸς ἐσπιλωμένον χιτῶνα.

uerũt ea maledictis inſectant, q̃ natura uero ceu muta animãtia ſciũt, in his corrũpuntur. Væ illis, qm̃ uiã Cain ingreſſi ſunt, & deceptiõe mercedis, qua decept⁹ fuit Balaã, effuſi ſunt, & contradictione Core perierunt. Hi ſunt inter charitates ueſtras, maculæ, inter ſe cõuiuãtes, abſq; ulli⁹ timore, ſuopte ductu arbitrioq; uiuentes, nubes aquã nõ habentes, q̃ a uẽtis circũferuntur, arbores autumno marceſcentes, infrugiferæ, bis emortuæ, & eradicatæ. Vndæ efferæ maris, deſpumãtes ſua ipſoꝝ dedecora, ſtellæ erraticæ q̃bus caligo tenebraꝝ in æternũ ſeruata ẽ. Pri⁹ aũt his uaticinatus eſt ſeptimus ab Adã Enoch dicens. Ecce uenit dñs in ſanctis milibus ſuis, ut faciat iudicium aduerſus omneis, & redarguat oẽs ex eis q ſunt impĩ, de omnibus opibus impietatis illoꝝ, quæ impie patrarũt, deq; omnib⁹ duris q̃ locuti ſunt aduerſus eũ, peccatores impĩ. Hi ſunt murmuratores queruli, iuxta cõcupiſcẽtias ſuas ambulãtes & os illoꝝ loquit᷑ ſuperba, admirantes pſonas, utilitatis grãtia. Vos autẽ dilecti, memores eſtis uerboꝝ q̃ ante hac dicta fuerũt ab apoſtolis dñi noſtri Ieſu Chriſti, quia dixerunt uobis in extremo tpe futuros illuſores, iuxta ꝓprias impietatũ cõcupiſcẽtias ambulãtes. Hi ſunt qui ſegregãt, animales ſpiritum nõ habẽtes. Vos aũt dilecti ſanctiſſimæ ueſtræ fidei ſupſtruentes uoſipſos in charitate dei, uos inuicẽ ſeruate expectãtes miſericordiã domini noſtri Ieſu Chriſti in uitam æternam. Et hos quidem cõmiſeremini dum diiudicamini, illos autem in timore ſaluos facite, ex incendio rapientes, odio pſequentes, & eam quæ ex carne eſt maculatam tunicam

χίτωνα. τῷ δὲ δυναμένῳ φυλάξαι ἀυτοὺς ἀπταίστους, καὶ στῆσαι κατενώπιον τῆς δόξης ἀυτοῦ ἀμώμους ἐν ἀγαλλιάσει, μόνῳ σοφῷ θεῷ σωτῆρι ἡμῶν, δόξα καὶ μεγαλωσύνη, κράτος καὶ ἐξουσία, νῦν καὶ εἰς πάντας τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

Ἐπιστολῆς Ἰούδα τέλος.

tunicã. Ei uero qui pōt illos seruare a peccato imunes & statuere in cōspectu gloriæ suæ, incōtaminatos in exultatiōe, soli sapienti deo seruatori nostro, gloria & magnificētia, & imperiū & potestas, nūc & in omnia sæcula. Amen.

Epistolæ Iudæ finis.

ΑΠΟΚΑΛΥΨΙΣ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΙΟΑΝΝΟΥ ΤΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ.

ΑΠΟΚΑΛΥΨΙΣ ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ, ἣν ἔδωκεν αὐτῷ ὁ θεὸς δεῖξαι τοῖς δούλοις ἀυτοῦ, ἃ δεῖ γενέσθαι ἐν τάχει. καὶ ἐσήμανεν ἀποστείλας διὰ τοῦ ἀγγέλου ἀυτοῦ, τῷ δούλῳ ἀυτοῦ Ἰωάννῃ, ὃς ἐμαρτύρησε τὸν λόγον τοῦ θεοῦ καὶ τὴν μαρτυρίαν ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ, ὅσα τε εἶδε. μακάριος ὁ ἀναγινώσκων, καὶ οἱ ἀκούοντες τοὺς λόγους τῆς προφητείας, καὶ τηροῦντες τὰ ἐν ἀυτῇ γεγραμμένα, ὁ γὰρ καιρὸς ἐγγύς. Ἰωάννης ταῖς ἑπτὰ ἐκκλησίαις ταῖς ἐν τῇ Ἀσίᾳ χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη ἀπὸ τοῦ ὢν καὶ ὃς ἦν, καὶ ὁ ἐρχόμενος καὶ ἀπὸ τῶν ἑπτὰ πνευμάτων, ἃ ἐστιν ἐνώπιον τοῦ θρόνου ἀυτοῦ, καὶ ἀπὸ ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ ὁ μάρτυς ὁ πιστός, ὁ πρωτότοκος ἐκ τῶν νεκρῶν, καὶ ὁ ἄρχων τῶν βασιλέων τῆς γῆς τῷ ἀγαπήσαντι ἡμᾶς, καὶ λύσαντι ἡμᾶς ἐκ τῶν ἁμαρτιῶν ἐν τῷ αἵματι ἀυτοῦ. καὶ ἐποίησεν ἡμᾶς βασιλείαν καὶ ἱερεῖς τῷ θεῷ καὶ πατρὶ ἀυτοῦ

APOCALYPSIS BEATI IOANNIS THEOLOGI.

REuelatio Iesu Christi quã dedit illi deus ut palam faceret seruis suis, q̃ oporteat fieri cito, & significauit, mittens per angelum suum seruo suo Iohanni, qui testimonio perhibuit uerbo dei, & testimonium Iesu Christi quæcumq; uidit. Beatus qui legit & audit uerba prophetiæ & seruat ea, quæ in ea scripta sunt. Tempus enim prope est. Ioannes septem ecclesijs quæ sunt in Asia. Gratia uobis & pax ab eo qui est, & qui erat, & q uenturus est, & a septem spiritibus qui in conspectu throni eius sunt, & a Iesu Christo qui est testis fidelis primogenitus mortuorum & princeps regum terræ. Qui dilexit nos & lauit nos a peccatis nostris in sanguine suo, & fecit nos reges & sacerdotes deo & patri suo.

Digitized by Google

περὶ αὐτοῦ. ναὶ ἀμήν. ἐγὼ εἰμὶ τὸ Α καὶ τὸ Ω, λέγει κύριος ὁ θεός, ὁ ὢν καὶ ὁ ἦν καὶ ὁ ἐρχόμενος ὁ παντοκράτωρ. Ἐγὼ Ἰωάννης ὁ καὶ ἀδελφὸς ὑμῶν καὶ συγκοινωνὸς ἐν τῇ θλίψει καὶ ἐν τῇ βασιλείᾳ καὶ ὑπομονῇ ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ, ἐγενόμην ἐν τῇ νήσῳ τῇ καλουμένῃ Πάτμῳ διὰ τὸν λόγον τοῦ θεοῦ καὶ τὴν μαρτυρίαν ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ. Ἐγενόμην ἐν πνεύματι ἐν τῇ κυριακῇ ἡμέρᾳ, καὶ ἤκουσα ὀπίσω μου φωνὴν μεγάλην ὡς σάλπιγγος λεγούσης. Ἐγώ εἰμι τὸ Α καὶ τὸ Ω, ὁ πρῶτος καὶ ὁ ἔσχατος, καὶ ὃ βλέπεις γράψον εἰς βιβλίον, καὶ πέμψον ταῖς ἑπτὰ ἐκκλησίαις, ταῖς οὔσαις ἐν Ἀσίᾳ εἰς Ἔφεσον, καὶ εἰς Σμύρναν, καὶ εἰς Πέργαμον, καὶ εἰς Θυάτειρα, καὶ εἰς Σάρδεις, καὶ εἰς Φιλαδέλφειαν, καὶ εἰς Λαοδίκειαν. Καὶ ἐπέστρεψα βλέπειν τὴν φωνὴν ἥτις ἐλάλησε μετ' ἐμοῦ. καὶ ἐπιστρέψας εἶδον ἑπτὰ λυχνίας χρυσᾶς. καὶ ἐν μέσῳ τῶν λυχνιῶν ὅμοιον υἱὸν ἀνθρώπου, ἐνδεδυμένον ποδήρη, καὶ περιεζωσμένον πρὸς τοῖς μαστοῖς ζώνην χρυσῆν. Ἡ δὲ κεφαλὴ αὐτοῦ, καὶ αἱ τρίχες λευκαὶ, ὡσεὶ ἔριον λευκὸν ὡς χιών. καὶ οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτοῦ ὡς φλὸξ πυρός, καὶ οἱ πόδες αὐτοῦ ὅμοιοι χαλκολιβάνῳ ὡς ἐν καμίνῳ πεπυρωμένοι. καὶ ἡ φωνὴ αὐτοῦ ὡς φωνὴ ὑδάτων πολλῶν. Καὶ ἔχων ἐν τῇ δεξιᾷ αὐτοῦ χειρὶ ἀστέρας ἑπτὰ, καὶ ἐκ τοῦ στόματος αὐτοῦ ῥομφαία δίστομος ὀξεῖα ἐκπορευομένη, καὶ ἡ ὄψις αὐτοῦ, ὡς ὁ ἥλιος φαίνει ἐν δυνάμει αὐτοῦ. καὶ ὅτε εἶδον αὐτὸν ἔπεσα πρὸς τοὺς πόδας αὐτοῦ ὡς νεκρός. καὶ ἐπέθηκεν τὴν δεξιὰν αὐτοῦ χεῖρα ἐπ' ἐμὲ λέγων μοι. Μὴ φοβοῦ. ἐγώ εἰμι ὁ πρῶτος καὶ ὁ ἔσχατος, καὶ ὁ ζῶν,

tri suo. Ipsi gloria & imperium in sæcula sæculorum. Amen. Ecce uenit cum nubibus, & uidebit eum omnis oculus & qui eum expunxerunt. Et plangent se oēs tribus terræ, etiā amen. Ego sum alpha & ω, principiū & finis, dicit dñs deus, q est, & q erat, & q uēturus est omnipotens. Ego Ioannes frater uester & particeps in tribulatiōe, & regno, & patiētia in Christo Iesu, fui in insula, quæ appellatur Patmos, propter uerbum dei & testimonium Iesu Christi. Fui in spiritu in dominico die, & audiui post me uocem magnam tanquam tubæ, dicentis. Ego sum A & ω primus & nouissimus. Quod uides, scribe in libro, & mitte septem ecclesijs, quæ sunt in Asia, Ephesо, & Smyrnæ, & Pergamo, & Thyatire, & Sardis, & Philadelphiæ, & Laodiciæ. Et conuersus sum, ut uiderem uocem quæ loquebatur mecum. Et conuersus, uidi septem candelabra aurea, & in medio septem candelabrorum aureorum similem filio hominis uestitum podere, & præcinctum ad mammillas zona aurea. Caput autem eius & capilli erant candidi, uelut lana alba, & tanquam nix. Et oculi eius tanquam flamma ignis, & pedes eius similes libanichalco, sicut ī camino ardētes. Et uox illius tanquam uox aquarū multarum, & habebat in dextera sua stellas septem. Et de ore eius gladius utraq; parte acutus exibat, & facies eius sicut sol lucet in uirtute sua. Et cum uidissem eum, cecidi ad pedes eius tanquam mortuus. Et posuit dexteram suam super me, dicens. Noli timere, ego sum primus, & nouissimus, &

ζῶν, καὶ ἐγενόμην νεκρὸς, καὶ ἰδοὺ ζῶν εἰ-
μὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, & ἔχω τὰς
κλεῖς τοῦ ἅδου, καὶ τοῦ θανάτου. γράψον ἃ
εἶδες, καὶ ἃ εἰσὶν, καὶ ἃ μέλλει γίνεσθαι με-
τὰ ταῦτα. τὸ μυστήριον τῶν ἑπτὰ ἀστέρων, οὓς
εἶδες ἐπὶ τῆς δεξιᾶς μου, καὶ τὰς ἑπτὰ λυ-
χνίας τὰς χρυσᾶς. οἱ ἑπτὰ ἀστέρες, ἄγγελοι
τῶν ἑπτὰ ἐκκλησιῶν εἰσί. & ἑπτὰ λυχνίαι
ἃς εἶδες, ἑπτὰ ἐκκλησίαι εἰσίν. τῷ ἀγγέ-
λῳ τῆς ἐφεσίνης ἐκκλησίας, γράψον. τάδε λέ-
γει ὁ κρατῶν τοὺς ἑπτὰ ἀστέρας ἐν τῇ δεξιᾷ αὐτοῦ,
ὁ περιπατῶν ἐν μέσῳ τῶν ἑπτὰ λυχνιῶν τῶν χρυ-
σῶν. οἶδά σου τὰ ἔργα σου, & τὸν κόπον σου, καὶ τὴν
ὑπομονήν σου. & ὅτι οὐ δύνῃ βαστάσαι κακούς
& ἐπείρασω τοὺς φάσκοντας ἑαυτοὺς ἀποστόλους καὶ
οὐκ εἰσί, καὶ εὗρες αὐτοὺς ψευδεῖς, καὶ ἐβάπτισας. καὶ
ὑπομονὴν ἔχεις καὶ διὰ τὸ ὄνομά μου, κεκοπίακες
καὶ οὐ κέκμηκες. ἀλλ' ἔχω κατὰ σοῦ, ὅτι τὴν ἀγά-
πην σου τὴν πρώτην ἀφῆκας. μνημόνευε οὖν
πόθεν ἐκπέπτωκες, καὶ μετανόησον, & τὰ πρῶτα
ἔργα ποίησον. εἰ δὲ μή, ἔρχομαί σοι τάχει, & κι-
νήσω τὴν λυχνίαν σου ἐκ τοῦ τόπου αὐτῆς, ἐὰν μὴ μετανοήσῃς. ἀλλὰ τοῦτο ἔχεις, ὅτι μισεῖς
τὰ ἔργα τῶν νικολαϊτῶν, ἃ κἀγὼ μισῶ. ὁ ἔ-
χων οὖς ἀκουσάτω τί τὸ πνεῦμα λέγει ταῖς
ἐκκλησίαις. τῷ νικῶντι δώσω αὐτῷ φαγεῖν
ἐκ τοῦ ξύλου τῆς ζωῆς, ὅ ἐστιν ἐν μέσῳ τοῦ παρα-
δείσου τοῦ θεοῦ. καὶ τῷ ἀγγέλῳ τῆς ἐκκλη-
σίας σμυρναίων γράψον. τάδε λέγει ὁ πρῶ-
τος, καὶ ὁ ἔσχατος, ὃς ἐγένετο νεκρός. καὶ
ἔζησεν. οἶδά σου τὰ ἔργα καὶ τὴν θλῖψιν
καὶ τὴν πτωχείαν, πλουσιος δὲ εἶ, καὶ τὴν
βλασφημίαν τῶν λεγόντων ἰουδαίους εἶ-
ναι ἑαυτοὺς, καὶ οὐκ εἰσὶν, ἀλλὰ συναγω-
γὴ τοῦ σατανᾶ, μηδὲν φόβου ἃ μέλλεις
πάσχειν. ἰδοὺ μέλλει βαλεῖν ὁ διά-
βολος εἰς φυλακὴν ὑμῶν ἵνα πειρασθῆτε, καὶ
ἕξετε θλῖψιν ἡμερῶν δέκα. γίνου πιστὸς
ἄχρι θανάτου, καὶ δώσω σοι τὸν στέφα-
νον τῆς ζωῆς

uiuus, & fui mortuus, & ecce sum uiuēs
in sæcula sæculorum, & habeo claues
mortis & inferni. Scribe ergo quæ uidi-
sti, & quæ sunt, & quæ oportet fieri
post hæc. Sacramentum septem stella-
rum quas uidisti in dextera mea, & se-
ptem candelabra aurea. Septem stellæ
angeli sunt septem ecclesiæ, & cande-
labra septem, septem ecclesiæ sunt.

Et āgelo ephesiæ ecclesiæ scribe. Hæc II
dicit qui tenet septē stellas in dextera
sua, qui ambulat in medio septem can-
delabroꝝ aureoꝝ. Scio opera tua & la-
borem & patientiā tuā, & quod nō po-
tes sustinere malos, & tentasti eos qui
se dicūt apl̄os esse & nō sūt, & inueniſti
eos mēdaces, & baptizasti. Et patientiā
habes, & sustinuisti propter nomen
meū & non defeciſti. Sed habeo aduer
sum te q̄ charitatem tuā primam reli-
quisti. Memor esto itaq̄ unde excidē-
ris, & age pœnitentiā, & prima opa fac.
Sin minꝰ ueniā tibi cito, & mouebo cā-
delabrū tuū de loco suo, nisi pœnitētiā
egeris. Sed hoc habes, quia odisti facta
nicolaitaꝝ, quæ & ego odi. Qui habet
aurem audiat, quid spūs dicat ecclesiīs.
Vincenti dabo edere de ligno uitæ, qđ
est in medio paradisi dei. Et angelo smyr
næoꝝ ecclesiæ scribe. Hæc dicit primꝰ &
nouissimus, qui fuit mortuus & uiuit.
Scio tribulationē tuā & pauptatē tuā,
sed diues es, & blasphemiam eorū q̄ se
dicūt Iudæos esse, & nō sunt, sed sunt sy
nagoga satanæ. Nihil horū timeas q̄
passurus es. Ecce missurꝰ ē diabolus ali-
quos ex uobis in carcerē ut tētemini, &
habebitis tribulationē dierū decē. Esto
fidelis usq̄ ad mortē, & dabo tibi coro-
nam uitæ

νομφοι γῆς. ο ἔχων ὦς ἀκουσάτω τί τὸ πνεῦμα λέγῃ ταῖς ἐκκλησίαις. ο νικῶν, οὐ μὴ ἀδικηθῇ ἐκ τοῦ θανάτου τοῦ δευτέρου. καὶ τῷ ἀγγέλῳ τῆς ἐν Περγάμῳ ἐκκλησίας γράψον. Τάδε λέγει, ο ἔχων τὴν ῥομφαίαν τὴν δίστομον τὴν ὀξεῖαν. οἶδα τὰ ἔργα σου, καὶ ποῦ κατοικεῖς, ὅπου ὁ θρόνος τοῦ σατανᾶ. καὶ κρατεῖς τὸ ὄνομά μου, καὶ οὐκ ἠρνήσω τὴν πίστιν μου καὶ ἐν ταῖς ἡμέραις Ἀντίπας ὁ μάρτυς μου ὁ πιστός μου ὃς ἀπεκτάνθη παρ ὑμῖν ὅπου ὁ σατανᾶς κατοικεῖ. ἀλλ ἔχω κατὰ σοῦ ὀλίγα, ὅτι ἔχεις ἐκεῖ κρατοῦντας τὴν διδαχὴν Βαλαάμ, ὃς ἐδίδασκεν τῷ Βαλὰκ βαλεῖν σκάνδαλον ἐνώπιον τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ φαγεῖν εἰδωλόθυτα, καὶ πορνεῦσαι, οὕτως ἔχεις καὶ σὺ, κρατοῦντας τὴν διδαχὴν τῶν νικολαϊτῶν, ὁμοίως. μετανόησον, εἰδὲ μή, ἔρχομαί σοι ταχύ, καὶ πολεμήσω μετ αὐτῶν ἐν τῇ ῥομφαίᾳ τοῦ στόματός μου. ο ἔχων ὦς ἀκουσάτω τί τὸ πνεῦμα λέγει ταῖς ἐκκλησίαις. τῷ νικῶντι δώσω αὐτῷ φαγεῖν ἀπὸ τοῦ μάννα τοῦ κεκρυμμένου, καὶ δώσω αὐτῷ ψῆφον λευκὴν, καὶ ἐπὶ τὴν ψῆφον ὄνομα καινὸν γεγραμμένον. ὃ οὐδεὶς οἶδεν εἰ μὴ ὁ λαμβάνων. καὶ τῷ ἀγγέλῳ τῆς ἐν Θυατείροις ἐκκλησίας γράψον. Τάδε λέγει ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ, ὁ ἔχων τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτοῦ ὡς φλόγα πυρὸς, καὶ οἱ πόδες αὐτοῦ ὅμοιοι χαλκολιβάνῳ. οἶδά σου τὰ ἔργα καὶ τὴν ἀγάπην, καὶ τὴν διακονίαν, καὶ τὴν πίστιν, καὶ τὴν ὑπομονήν σου, καὶ τὰ ἔργα σου, καὶ τὰ ἔσχατα πλείονα τῶν πρώτων. ἀλλ ἔχω κατὰ σοῦ ὀλίγα ὅτι ἐᾷς τὴν γυναῖκα Ἰεζάβελ τὴν λέγουσαν ἑαυτὴν προφῆτιν διδάσκειν, καὶ πλανᾶσθαι ἐμοὺς δούλους πορνεῦσαι, καὶ εἰδωλόθυτα φαγεῖν. καὶ ἔδωκα αὐτῇ χρόνον, ἵνα μετανοήσῃ ἐκ τῆς πορνείας αὐτῆς. καὶ οὐ μετενόησεν. ἰδοὺ ἐγὼ βάλλω αὐτὴν εἰς κλίνην, καὶ τοὺς μοιχεύοντας μετ αὐτῆς εἰς θλῖψιν μεγάλην, ἐὰν μὴ μετανοήσωσιν ἐκ τῶν

nam uitæ. Qui habet aurē audiat, quid ſpiritus dicat eccleſijs. Qui uicerit, non ledet a morte ſecūda. Et angelo Pergamēſis eccleſiæ ſcribe. Hæc dicit, q habet rhomphæam utraq; parte acutā. Scio opa tua & ubi habitas, ubi ſedes ē ſatanæ, & tenes nomen meum, & nō negaſti fidem meā. Et in diebus meis Antipas teſtis meus fidelis, qui occiſus eſt apud uos ubi ſatanas habitat. Sed habeo aduerſus te pauca, quia habes illic tenentes doctrinam Balaam, qui docebat in Balac mittere ſcandalum corā filijs Iſrael, edere & fornicari, ita habes & tu tenentes doctrinam Nicolaitarum. Quod odi. Pœnitētiam age, ſi quo minus, ueniam tibi cito & pugnabo cum illis in gladio oris mei. Qui habet aurem audiat, qd ſpūs dicat eccleſijs. Vincenti dabo edere ex manna abſcondito, & dabo illi calculū candidū, & in calculo nomen nouum ſcriptum, quod nemo ſcit, niſi q accipit. Et angelo Thyatirenſis eccleſiæ ſcribe. Hæc dicit filius dei, qui habet oculos tanquā flammā ignis, & pedes eius ſimiles libano chalco. Noui opera tua, & charitatem & miniſterium, & fidem, & patientiam tuam, & opera tua, & nouiſſima plura prioribus. Sed habeo aduerſus te pauca, quia permittis mulierem Hiezabel, quæ ſe dicit prophetam, docere, & ſeducere ſeruos meos, fornicari & manducare de idolothytis. Et dedi illi tempus, ut pœnitentiam ageret, a fornicatione ſua & non egit pœnitētiā. Ecce ego mitto eam in lectum, & qui mœchantur cum ea, in tribulationem maximam, niſi pœnitentiam egerint ab

Digitized by Google

ἐκ τ ἔργων αὐτ, καὶ τὰ τέκνα αὐτ ἀποκτενῶ
ἐν θανάτῳ. καὶ γνώσονται πᾶσαι αἱ ἐκκλησίαι
ὅτι ἐγώ εἰμι ὁ ἐρευνῶν νεφροὺς καὶ καρδίας, καὶ
δώσω ὑμῖν ἑκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα ὑμῶν. ὑμῖν δὲ
λέγω καὶ τοῖς λοιποῖς τοῖς ἐν θυατείροις, ὅσοι οὐκ ἔχουσιν
τὴν διδαχὴν ταύτην, καὶ οἵτινες οὐκ ἔγνωσαν τὰ βαθέα τ σατανᾶ ὡς λέγουσιν, οὐ βάλλω
ἐφ ὑμᾶς ἄλλο βάρος, πλὴν ὃ ἔχετε, κρατήσατε
πρ ἄχρις οὗ ἂν ἥξω. καὶ ὁ νικῶν καὶ ὁ τηρῶν ἄχρι
τέλους τὰ ἔργα μου, δώσω αὐτῷ ἐξουσίαν ἐπὶ
τῶν ἐθνῶν, καὶ ποιμανεῖ αὐτοὺς ἐν ῥάβδῳ σιδη
ρᾷ ὡς τὰ σκεύη τὰ κεραμικὰ συντρίβεται. ὡς
κἀγὼ εἴληφα παρὰ τ πατρός μου. καὶ δώσω
αὐτῷ τ ἀστέρα τ πρωϊνόν. ὁ ἔχων οὖς, ἀκου-
σάτω τί τὸ πνεῦμα λέγει τ ἐκκλησίαις.

καὶ τῷ ἀγγέλῳ τῆς ἐν σάρδεσιν ἐκκλη-
σίας γράψον. τάδε λέγει ὁ ἔχων τὰ πνεύ-
ματα τοῦ θεοῦ, καὶ τοὺς ἑπτὰ ἀστέρας. οἶδά σου
τὰ ἔργα, ὅτι τὸ ὄνομα ἔχεις ὅτι ζῇς, καὶ νε-
κρὸς εἶ. γίνου γρηγορῶν, καὶ στήριξον τὰ λοι-
πά, ἃ μέλλει ἀποθανεῖν. οὐ γὰρ εὑρηκά σου ἔρ-
γα πεπληρωμένα ἐνώπιον τ θεοῦ. μνημό-
νευε οὖν πῶς εἴληφας καὶ ἤκουσας, καὶ τήρει, καὶ με-
τανόησον. ἐὰν οὖν μὴ γρηγορήσῃς, ἥξω ἐπί σε
ὡς κλέπτης, καὶ οὐ μὴ γνῷς ποίαν ὥραν ἥ-
ξω ἐπὶ σέ. ἔχεις ὀλίγα ὀνόματα καὶ ἐν σάρ-
δεσιν οἳ οὐκ ἐμόλυναν τὰ ἱμάτια αὐτῶν,
καὶ περιπατήσουσιν μετ ἐμοῦ ἐν λευκοῖς, ὅτι
ἄξιοί εἰσιν. ὁ νικῶν, οὗτος περιβαλεῖται ἐν
ἱματίοις λευκοῖς. καὶ οὐ μὴ ἐξαλείψω τὸ ὄνο
μα αὐτ ἐκ βίβλου τ ζωῆς, καὶ ἐξομολογήσομαι
τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἐνώπιον τοῦ πατρός μου, καὶ
ἐνώπιον τῶν ἀγγέλων αὐτοῦ. ὁ ἔχων οὖς,
ἀκουσάτω, τί τὸ πνεῦμα λέγει ταῖς ἐκ-
κλησίαις. καὶ τῷ ἀγγέλῳ τῆς ἐν φιλαδελ
φίᾳ ἐκκλησίας γράψον. τάδε λέγει ὁ ἅγι-
ος, ὁ ἀληθινός, ὁ ἔχων τὴν κλεῖδα τοῦ δα-
βίδ, ὁ ἀνοίγων, καὶ οὐδεὶς κλείσει, καὶ κλείων, καὶ οὐ
δεὶς ἀνοίγει. οἶδά σου τὰ ἔργα. ἰδοὺ δέδω-
κα ἐνώπ

operibus suis, & filios eius interficiam in mortem, & scient omnes ecclesiæ quod ego sim scrutans renes & corda, & dabo unicuiq; uestrũ secundum opa sua. Vobis aũt dico, & cæteris qui Thyatiræ estis, quicumq; nõ habent doctrinam hanc, & qui nõ cognouerunt profũditates satanæ, quẽadmodũ dicũt, nõ mittã super uos aliud pondus, tamen id quod habetis, tenete donec ueniã. Et qui uicerit & custodierit usq; in finẽ opera mea, dabo illi potestatẽ sup gentes, & reget eas in uirga ferrea, & tanq; uas figuli confringent, sicut & ego accepi a patre meo, & dabo illi stellã matutinam. Qui habet aurẽ audiat, quid spũs dicat ecclesijs. Et angelo ecclesiæ q̃ est sardis scribe. Hæc dicit q habet septem spiritus dei & septem stellas. Scio opera tua, quia nomen habes q̃ uiuas & mortuus es. Esto uigilans & cõfirma cætera quæ moritura erant. Non enim inueni opera tua plena coram deo. In mente ergo habe, qualiter acceperis & audieris & serua, & pœnitentiã age. Si ergo nõ uigilaueris, ueniã ad te tanq; fur, & nescies qua hora ueniã ad te, habes pauca nomina & in sardis qui non inquinauerunt uestimenta sua, & ambulabunt mecũ in albis, quia digni sũt. Qui uicerit, sic uestietur uestimentis albis, & non delebo nomen eius de libro uitæ, & confitebor nomen eius coram patre meo, & corã angelis eius. Qui habet aurẽ audiat, qd spũs dicat ecclesijs. Et ãgelo q̃ ẽ philadelphiæ ecclesiæ scribe. Hæc dicit sctũs & uerax q habet dauẽ Dauid, q apit & nemo claudit, claudit & nemo apit, Scio opa tua. Ecce dedi coram

III

καὶ ἐνώπιόν σου, θύραν ἀνεῳγμένην, καὶ οὐδεὶς δύναται κλεῖσαι αὐτήν, ὅτι μικρὰν ἔχεις δύναμιν, καὶ ἐτήρησάς μου τὸν λόγον, καὶ οὐκ ἠρνήσω τὸ ὄνομά μου. ἰδοὺ δίδωμι ἐκ τῆς συναγωγῆς τοῦ σατανᾶ τῶν λεγόντων αὐτοὺς Ἰουδαίους εἶναι, καὶ οὐκ εἰσὶν, ἀλλὰ ψεύδονται, ἰδοὺ ποιήσω αὐτοὺς, ἵνα ἥξωσιν καὶ προσκυνήσωσιν ἐνώπιον τῶν ποδῶν σου, καὶ γνῶσιν ὅτι ἐγὼ ἠγάπησά σε, ὅτι ἐτήρησας τὸν λόγον τῆς ὑπομονῆς μου, κἀγώ σε τηρήσω ἐκ τῆς ὥρας τοῦ πειρασμοῦ τῆς μελλούσης ἔρχεσθαι ἐπὶ τὴν οἰκουμένης ὅλης, πειράσαι τοὺς κατοικοῦντας ἐπὶ τῆς γῆς, ἰδοὺ ἔρχομαι ταχύ. κράτει ὃ ἔχεις, ἵνα μηδεὶς λάβῃ τὸν στέφανόν σου. ὁ νικῶν, ποιήσω αὐτὸν στῦλον ἐν τῷ ναῷ τοῦ θεοῦ μου. καὶ ἔξω οὐ μὴ ἐξέλθῃ ἔτι. καὶ γράψω ἐπ' αὐτὸν τὸ ὄνομα τοῦ θεοῦ μου, καὶ τὸ ὄνομα τῆς πόλεως τοῦ θεοῦ μου τῆς καινῆς Ἰερουσαλήμ, ἡ καταβαίνουσα ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ἀπὸ τοῦ θεοῦ μου, καὶ τὸ ὄνομά μου τὸ καινόν. ὁ ἔχων οὖς, ἀκουσάτω, τί τὸ πνεῦμα λέγει ταῖς ἐκκλησίαις. καὶ τῷ ἀγγέλῳ τῆς ἐκκλησίας Λαοδικέων γράψον. τάδε λέγει, Ἀμὴν ὁ μάρτυς ὁ πιστὸς καὶ ἀληθινός, ἡ ἀρχὴ τῆς κτίσεως τοῦ θεοῦ. οἶδά σου τὰ ἔργα, ὅτι οὔτε ψυχρὸς εἶ οὔτε ζεστός, ὄφελον ψυχρὸς εἶης ἢ ζεστός, οὕτως ὅτι χλιαρὸς εἶ, καὶ οὔτε ψυχρὸς οὐδὲ ζεστός, μέλλω σε ἐμέσαι ἐκ τοῦ στόματός μου, ὅτι λέγεις, ὅτι πλούσιός εἰμι, καὶ πεπλούτηκα, καὶ οὐδενὸς χρείαν ἔχω, καὶ οὐκ οἶδας ὅτι σὺ εἶ ὁ ταλαίπωρος καὶ ἐλεεινὸς καὶ πτωχὸς καὶ τυφλὸς καὶ γυμνός. συμβουλεύω σοι ἀγοράσαι παρ' ἐμοῦ χρυσίον πεπυρωμένον ἐκ πυρός, ἵνα πλουτήσῃς, καὶ ἱμάτια λευκὰ ἵνα περιβάλῃ, καὶ μὴ φανερωθῇ ἡ αἰσχύνη τῆς γυμνότητός σου, καὶ κολλούριον ἔγχρισον τοὺς ὀφθαλμούς σου, ἵνα βλέπῃς. ἐγὼ ὅσους ἐὰν φιλῶ, ἐλέγχω, καὶ παιδεύω, ζήλωσον οὖν καὶ μετανόησον. ἰδοὺ ἕστηκα ἐπὶ τὴν θύραν, καὶ κρούω. ἐάν τις ἀκούσῃ τῆς φωνῆς μου, καὶ ἀνοίξῃ τὴν θύραν

di coram te ostium apertum & nemo potest claudere illud, qa modicā habes uirtutem. Et seruasti uerbum meum, & non negasti nomen meum. Ecce do de synagoga satanæ, qui dicunt se Iudæos esse, & non sunt, sed mentiuntur. Ecce faciam illos, ut ueniant, & adorent ante pedes tuos, & sciāt quod ego dilexi te, quoniam seruasti uerbum patientiæ meæ, & ego seruabo te ab hora tentationis quæ uentura est in orbem uniuersum ut tentet habitantes in terra. Ecce uenio cito, tene quod habes, ut nemo accipiat coronam tuā. Qui uicerit, faciam illū colūnam in templo dei mei, & foras nō egredietur amplius. Et scribam super eum nomen dei mei, & nomen ciuitatis dei mei nouæ Hierusalem, quæ descendit de cœlo a deo meo, & nomen meū nouum. Qui habet aurē audiat, qd spūs dicat ecclesijs. Et angelo laodicensiū ecclesiæ scribe. Hæc dicit Amen testis fidelis & uerax, qui est principiū creaturæ dei. Scio opa tua, quia neq; frigidus es neq; feruidus, utinā frigidus esses aut feruidus, ita q̄ qm̄ tepid⁹ es & nec frigid⁹ nec feruidus incipiam te euomere ex ore meo quia dicis diues sum & ditatus sum & nullius egeo, & nescis quod tu es miser & miserabilis, & pauper, & cæcus, & nudus. Suadeo tibi emere a me aurum ignitum probatum, ut locuples fias, & uestimētis albis induaris, ut non appareat cōfusio nuditatis tuæ, & collyrio inunge oculos tuos ut uideas. Ego quos amo, arguo & castigo. Emulare ergo, & pœnitētiā age, ecce sto ad ostiū & pulso. Si qs audierit uocē meā, & aperuerit

πλὼ θύραν, εἰσελεύσομαι πρὸς αὐτὸν, καὶ δεί-
πνήσω μετ' αὐτοῦ, καὶ αὐτὸς μετ' ἐμοῦ. ὁ νικῶν
δώσω αὐτῷ καθίσαι, μετ' ἐμοῦ ἐν τῷ θρόνῳ
μου, ὡς κἀγὼ ἐνίκησα, καὶ ἐκάθισα μετὰ τοῦ
πατρός μου ἐν τῷ θρόνῳ αὐτοῦ. ὁ ἔχων οὖς,
ἀκουσάτω, τί τὸ πνεῦμα λέγει ταῖς ἐκκλη-
σίαις. Μετὰ ταῦτα εἶδον, καὶ ἰδοὺ θύ-
ρα ἠνεῳγμένη ἐν τῷ οὐρανῷ, καὶ ἡ φωνὴ, ἡ
πρώτη, ἣν ἤκουσα ὡς σάλπιγγος λαλούσης
μετ' ἐμοῦ λέγουσα, ἀνάβα ὧδε, καὶ δείξω
σοι ἃ δεῖ γενέσθαι μετὰ ταῦτα. καὶ εὐθέ-
ως ἐγενόμην ἐν πνεύματι, καὶ ἰδοὺ θρό-
νος ἔκειτο ἐν τῷ οὐρανῷ, καὶ ἐπὶ τὸν θρόνον
καθήμενος, καὶ ὁ καθήμενος ἦν ὅμοιος
ὁράσει λίθῳ ἰάσπιδι, καὶ σαρδίνῳ, καὶ ἶρις κυ-
κλόθεν τοῦ θρόνου, ὅμοιον ὁράσει σμαραγδί-
νῳ. καὶ κυκλόθεν τοῦ θρόνου θρόνοι. κδ'. καὶ
ἐπὶ τοὺς θρόνους. κδ'. πρεσβυτέρους καθημέ-
νους, περιβεβλημένους ἐν ἱματίοις λευκοῖς,
καὶ ἐπὶ τὰς κεφαλὰς αὐτῶν στεφάνους χρυσοῦς.
καὶ ἐκ τοῦ θρόνου ἐκπορεύονται ἀστραπαὶ, καὶ βρον-
ταὶ, καὶ φωναὶ, καὶ ἑπτὰ λαμπάδες πυρὸς καιό-
μεναι ἐνώπιον τοῦ θρόνου, αἵτινές εἰσι τὰ ἑπτὰ
πνεύματα τοῦ θεοῦ. καὶ ἐνώπιον τοῦ θρόνου
θάλασσα ὑαλίνη ὁμοία κρυστάλλῳ. καὶ ἐν μέ-
σῳ τοῦ θρόνου, καὶ κύκλῳ τοῦ θρόνου τέσσα-
ρα ζῶα γέμοντα ὀφθαλμῶν ἔμπροσθεν, καὶ
ὄπισθεν. καὶ τὸ ζῶον τὸ πρῶτον, ὅμοιον λέον
τι. καὶ τὸ δεύτερον ζῶον, ὅμοιον μόσχῳ, καὶ τὸ
τρίτον ζῶον ἔχον τὸ πρόσωπον ὡς ἄνθρωπος, καὶ
τὸ τέταρτον ζῶον ὅμοιον ἀετῷ πετωμένῳ.
καὶ τέσσαρα ζῶα, ἓν καθ' ἑαυτὸ εἶχον ἀνα-
πτέρυγας ἑξ κυκλόθεν, καὶ ἔσωθεν γέμουσι
ὀφθαλμῶν. καὶ ἀνάπαυσιν οὐκ ἔχουσιν ἡμέ-
ρας καὶ νυκτὸς λέγοντες ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος
κύριος ὁ θεὸς ὁ παντοκράτωρ ὁ ἦν καὶ ὁ ὤν, καὶ
ὁ ἐρχόμενος. καὶ ὅταν δώσουσι τὰ ζῶα δό-
ξαν, καὶ τιμὴν, καὶ εὐχαριστίαν τῷ καθημέ-
νῳ ἐπὶ τοῦ θρόνου τῷ ζῶντι εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν
αἰώνων.

ianuam, intrabo ad illum, & cœnabo cum illo, & ipse mecum. Qui uicerit, dabo ei sedere mecum in throno meo, sicut & ego uici & sedi cum patre meo in throno eius. Qui habet aurem audiat, quid spūs dicat ecclesijs.

Post hæc uidi, & ecce ostium apertū in cœlo, & uox prima quam audiui tanquam tubæ loquentis mecum, dicens. Ascende huc & ostendā tibi quæ oportet fieri post hæc. Et statim fui inspiritu. Et ecce sedes posita erat in cœlo, & supra sedem sedens. Et qui sedebat similis erat aspectu, lapidi iaspidi & sardio, & iris erat in circumitu sedis similis uisioni smaragdinæ. Et in circumitu sedis sedilia uigintiquatuor, & super thronos uigintiquatuor seniores, sedentes, circumamicti stolis albis, & in capitibus eorum coronas aureas. Et de throno procedebāt fulgura & uoces, & tonitrua, & septē lāpades ignis ardentes ante thronum, quæ sunt septem spiritus dei. Et in conspectu sedis tanquā mare uitreum simile crystallo, & in medio sedis & in circumitu sedis quatuor animalia plena oculis ante & retro. Et animal primū simile leoni, & secundū animal simile uitulo, & tertium animal habens faciem uelut homo, & quartum animal simile aquilæ uolanti. Et quatuor animalia singula eorum habebant alas senas, in circumitu, & intus plena erāt oculis. Et requiem nō habebant die ac nocte, dicētia. Sanctus, sanctus sctūs dñs deus oīpotēs, q erat & q est, & qui uenturus est. Et cum darent illa aialia gloriā & honorē & bñdictionē sedenti sup thronū, uiuēti in sæcula sæculoꝝ

IIII

ἀδώνω. πεσοῦνται οἱ κδ. πρεσβύτεροι ἐνώ-
πιον τοῦ καθημένου ἐπὶ τοῦ θρόνου, καὶ προσκυ
νήσουσι τῷ ζῶντι εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώ-
νων. καὶ βάλλουσι τοὺς στεφάνους αὐτῶν ἐνώ
πιον τοῦ θρόνου λέγοντες. ἄξιος εἶ κύριε λα
βεῖν τὴν δόξαν καὶ τὴν τιμὴν, καὶ τὴν δύνα-
μιν, ὅτι σὺ ἔκτισας τὰ πάντα, καὶ διὰ τὸ θέ
λημά σου εἰσὶ, καὶ ἐκτίσθησαν. καὶ εἶδον ἐπὶ
τὴν δεξιὰν τοῦ καθημένου ἐπὶ τοῦ θρόνου βιβλί
ον γεγραμμένον ἔσωθεν καὶ ὄπισθεν κατεσφρα
γισμένον σφραγῖσι ἑπτά. καὶ εἶδον ἄγγελον
ἰσχυρὸν κηρύσσοντα φωνῇ μεγάλῃ. τίς ἄξι
ος ἀνοῖξαι τὸ βιβλίον, καὶ λύσαι τὰς σφραγῖδας
αὐτοῦ; καὶ οὐδεὶς ἐδύνατο ἐν τῷ οὐρανῷ, οὐδὲ ἐπὶ
τῆς γῆς, καὶ ὑποκάτω τῆς γῆς ἀνοῖξαι τὸ βιβλί-
ον, οὐδὲ βλέπειν αὐτό. καὶ ἔκλαιον πολλὰ
ὅτι οὐδεὶς ἄξιος εὑρέθη ἀνοῖξαι, καὶ ἀναγνῶναι
τὸ βιβλίον, οὔτε βλέπειν αὐτό. καὶ εἷς τῶν πρεσβυ
τέρων λέγει μοι. μὴ κλαῖε. ἰδοὺ ἐνίκησεν ὁ λέ
ων ὁ ὢν ἐκ τῆς φυλῆς Ἰούδα, ἡ ῥίζα Δαβὶδ ἀνοῖ
ξαι τὸ βιβλίον. καὶ λύσαι τὰς ἑπτὰ σφραγῖδας
αὐτοῦ. καὶ εἶδον καὶ ἰδοὺ ἐν μέσῳ τοῦ θρόνου, καὶ τῶν
τεσάρων ζώων, καὶ ἐν μέσῳ τῶν πρεσβυτέρων, ἀρ
νίον ἑστηκὸς ὡς ἐσφαγμένον, ἔχον κέρατα ἑπτὰ
καὶ ὀφθαλμοὺς ἑπτὰ, οἵτινές εἰσι τὰ τοῦ θεοῦ πνεύμα
τα ἀπεσταλμένα εἰς πᾶσαν τὴν γῆν. καὶ ἦλθε
καὶ εἴληφε τὸ βιβλίον ἐκ τῆς δεξιᾶς τοῦ καθημένου
ἐπὶ τοῦ θρόνου. καὶ ὅτε ἔλαβε τὸ βιβλίον, τὰ τέσ-
σαρα ζῶα, καὶ οἱ κδ. πρεσβύτεροι ἔπεσαν ἐνώ-
πιον τοῦ ἀρνίου, ἔχοντες ἕκαστος κιθάρας, καὶ
φιάλας, χρυσᾶς γεμούσας θυμιαμάτων, αἵ
τινές εἰσι αἱ προσευχαὶ τῶν ἁγίων, καὶ ᾄδουσι
ᾠδὴν καινὴν λέγοντες. ἄξιος εἶ λαβεῖν τὸ βι-
βλίον, καὶ ἀνοίξαι τὰς σφραγῖδας αὐτοῦ, ὅτι ἐσφά
γης, καὶ ἠγόρασας ἡμᾶς ἐν τῷ αἵματί σου ἐκ πάσης
φυλῆς καὶ γλώσσης, καὶ λαοῦ, καὶ ἔθνους, καὶ ἐ-
ποίησας ἡμᾶς τῷ θεῷ ἡμῶν βασιλεῖς καὶ ἱε-
ρεῖς, καὶ βασιλεύσομεν ἐπὶ τῆς γῆς. καὶ εἶδον,
καὶ ἤκουσα φωνὴν ἀγγέλων πολλῶν κυκλόθεν
τοῦ θρόνου

sæculorũ, procidunt uigintiquatuor se-
niores ante sedentem in throno, & ado
rant uiuentẽ in sæcula sæculoꝝ, & mit-
tunt coronas suas ante thronum, dicen
tes. Dignus es domine accipere gloriã
& honorem & uirtutem, quia tu creasti
omnia, & ꝓpter uoluntatẽ tuã sunt, &
creata sunt. Et uidi in dextera sedẽtis V
super thronũ librũ scriptũ intus & fo-
ris, signatũ sigillis septem. Et uidi ange
lum fortem, ꝓdicantem uoce magna.
Quis est dignus aperire librũ & solue-
re signacula eiꝰ? Et nemo poterat neq;
in cœlo neq; in terra neq; subter terrã
aperire librum, neq; aspicere illum. Et
ego flebam multum, qđ nemo dignus
inuentus esset aperire librũ nec uidere
eum. Et unus de senioribus dixit mihi.
Ne fleueris, Ecce uicit leo de tribu iuda
radix Dauid ut aperiat librũ, & soluat
septẽ signacula eius. Et uidi, & ecce in
medio throni & quatuor animaliũ, &
in medio seniorum agnus stans tanq;
occisus, habens cornua septem & ocu-
los septẽ, qui sunt septem spũs dei mis-
si in omnem terram. Et uenit & accepit
de dextera sedentis in throno librũ. Et
cũ aperuisset librũ, quatuor animalia, & ui
gintiquatuor seniores ceciderunt corã
agno habẽtes singuli citharas et phia-
las aureas plenas odoramẽtoꝝ, q̃ sunt
orationes sanctoꝝ, et cantabant canti-
cum nouũ, dicẽtes. Dignus es dñe acci-
pere librũ et aperire signacula eius, qm̃
occisus es, et redemisti nos deꝰ i sangui
ne tuo, ex omni tribu et lingua et ꝑpło
et natõe, & fecisti nos deo nostro reges
& sacerdotes, et regnabimꝰ sup terram
Et uidi et audiui uocẽ ãgeloꝝ i circũitu

τοῦ θρόνου καὶ τῶν ζώων. Καὶ πρεσβυτέρων. καὶ χιλιάδες χιλιάδων λέγοντες φωνῇ μεγάλῃ Ἄξιός ἐστιν ἀρνίον τὸ ἐσφαγμένον λαβεῖν τὴν δύναμιν, καὶ πλοῦτον καὶ σοφίαν καὶ ἰσχὺν, καὶ τιμὴν, καὶ δόξαν, καὶ εὐλογίαν, καὶ πᾶν κτίσμα ὃ ἐστὶν ἐν τῷ οὐρανῷ, καὶ ἐν τῇ γῇ, καὶ ὑποκάτω τῆς γῆς, καὶ ἐπὶ τῆς θαλάσσης ἃ ἐστι, καὶ τὰ ἐν αὐτοῖς πάντα, ἤκουσα λέγοντας Τῷ καθημένῳ ἐπὶ τοῦ θρόνου, καὶ τῷ ἀρνίῳ ἡ εὐλογία, καὶ ἡ τιμὴ, καὶ ἡ δόξα, καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Καὶ τὰ τέσσαρα ζῶα ἔλεγον, Ἀμήν. Καὶ οἱ εἰκοσι τέσσαρες πρεσβύτεροι ἔπεσαν, καὶ προσεκύνησαν τῷ ζῶντι εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Καὶ εἶδον ὅτε ἤνοιξε τὸ ἀρνίον ἓν ἐκ τῶν σφραγίδων, καὶ ἤκουσα ἑνὸς ἐκ τῶν τεσσάρων ζώων λέγοντος ὡς φωνῆς βροντῆς, ἔρχου καὶ βλέπε. καὶ εἶδον. καὶ ἰδοὺ ἵππος λευκὸς, καὶ ὁ καθήμενος ἐπ' αὐτῷ ἔχων τόξον. καὶ ἐδόθη αὐτῷ στέφανος, καὶ ἐξῆλθε νικῶν, καὶ ἵνα νικήσῃ. καὶ ὅτε ἤνοιξε τὴν σφραγῖδα τὴν δευτέραν, ἤκουσα τοῦ δευτέρου ζώου λέγοντος, ἔρχου. Καὶ ἐξῆλθεν ἄλλος ἵππος πυρρός. Καὶ τῷ καθημένῳ ἐπ' αὐτῷ ἐδόθη αὐτῷ λαβεῖν τὴν εἰρήνην ἀπὸ τῆς γῆς, καὶ ἵνα ἀλλήλους σφάξωσιν, καὶ ἐδόθη αὐτῷ μάχαιρα μεγάλη. Καὶ ὅτε ἤνοιξε τὴν τρίτην σφραγῖδα, ἤκουσα τοῦ τρίτου ζώου λέγοντος ἔρχου. Καὶ βλέπε. Καὶ εἶδον καὶ ἰδοὺ ἵππος μέλας, καὶ ὁ καθήμενος ἐπ' αὐτῷ ἔχων ζυγὸν ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ, καὶ ἤκουσα φωνὴν ἐν μέσῳ τῶν τεσσάρων ζώων λέγουσαν, Χοῖνιξ σίτου, δηναρίου. καὶ τρεῖς χοίνικες κριθῆς, δηναρίου. καὶ τὸ ἔλαιον, καὶ τὸν οἶνον μὴ ἀδικήσῃς. Καὶ ὅτε ἤνοιξε τὴν σφραγῖδα τὴν τετάρτην ἤκουσα φωνὴν τοῦ τετάρτου ζώου λέγουσαν, ἔρχου. καὶ βλέπε. Καὶ εἶδον καὶ ἰδοὺ ἵππος χλωρὸς, καὶ ὁ καθήμενος ἐπάνω, ὄνομα αὐτῷ ὁ θάνατος. Καὶ ὁ ἅδης ἠκολούθει μετ' αὐτοῦ. καὶ ἐδόθη αὐτοῖς ἐξουσία ἀποκτεῖναι ἐπὶ τὸ τέταρτον τῆς γῆς ἐν ῥομφαίᾳ

throni & animaliũ & senioꝝ, & milia milium, dicentiũ uoce magna. Dignus est agnus qui occisus est accipere uirtutem & diuitias & sapientiam & fortitudinem & honorem & gloriam & benedictionem. Et omnem creaturã quæ in cœlo est, & quæ super terram, & sub terra & ĩ mari, & quæ in eis sunt, omnia audiui, dicentes, sedenti in throno & agno, benedictio & honor & gloria & potestas in sæcula sæculorum. Et quatuor animalia dicebant. Amen. Et uiginti quatuor seniores ceciderunt in facies suas, & adorauerunt uiuentẽ in sæcula sæculorũ. Et uidi ꝙ aperuisset agnus VI unũ de septẽ sigillis, & audiui unũ de quatuor animalibus dicens, tanquam uocem tonitrui. Veni & uide, & uidi. Et ecce equus albꝰ, & ꝙ sedebat sup eũ habebat arcũ, & data est ei corona, & exiuit uincẽs & ut uinceret. Et cũ apuisset sigillũ secũ dũ, audiui secũdũ aial dicẽs. Veni & uide. Et exiuit alius equꝰ rufus & ꝙ sedebat sup illũ datũ ẽ ei ut sumeret pacẽ de terra, & ut inuicẽ se iterficiãt & datus ẽ ei gladiꝰ magnꝰ. Et cũ apuisset sigillũ tertiũ, audiui tertiũ aial dicẽs. Veni & uide. Et uidi, & ecce equꝰ niger, & ꝙ sedebat sup illũ habebat statherã in manu sua. Et audiui tãq̃ uocẽ in medio quatuor aialium, dicentiũ. Bilibris tritici denario uno, & tres bilibres hordei denario uno, et uinũ et oleũ ne læseris. Et cũ apuisset sigillũ quartũ audiui uocem quarti animalis, dicẽtẽ. Veni et uide. Et uidi, & ecce equꝰ pallidꝰ, et ꝙ sedebat sup eũ nomẽ illi mors, et infernus sequebat eum. Et data est illi potestas interficiẽdi sup quartã partã terræ in gladio

Digitized by Google

ῥομφαίᾳ, καὶ ἐν λιμῷ καὶ ἐν θανάτῳ, καὶ ὑπὸ τῶν θηρίων τῆς γῆς. καὶ ὅτε ἤνοιξε τὴν πέμπτην σφραγῖδα, εἶδον ὑποκάτω τοῦ θυσιαστηρίου τὰς ψυχὰς τῶν ἐσφαγμένων διὰ τὸν λόγον τοῦ θεοῦ, καὶ διὰ τὴν μαρτυρίαν ἣν εἶχον, καὶ ἔκραζον φωνῇ μεγάλῃ λέγοντες, ἕως πότε ὁ δεσπότης ὁ ἅγιος, καὶ ὁ ἀληθινὸς οὐ κρίνεις καὶ ἐκδικεῖς τὸ αἷμα ἡμῶν ἀπὸ τῶν κατοικούντων ἐπὶ τῆς γῆς; καὶ ἐδόθησαν ἑκάστοις στολαὶ λευκαὶ, καὶ ἐρρέθη αὐτοῖς, ἵνα ἀναπαύσωνται ἔτι χρόνον μικρὸν, ἕως οὗ πληρῶσονται, καὶ οἱ σύνδουλοι αὐτῶν, καὶ οἱ ἀδελφοὶ αὐτῶν οἱ μέλλοντες ἀποκτείνεσθαι ὡς καὶ αὐτοί, καὶ εἶδον ὅτε ἤνοιξε τὴν σφραγῖδα τὴν ἕκτην, καὶ ἰδοὺ σεισμὸς μέγας ἐγένετο, καὶ ὁ ἥλιος ἐγένετο μέλας ὡς σάκκος τρίχινος, καὶ ἡ σελήνη ὅλη ἐγένετο ὡς αἷμα. καὶ οἱ ἀστέρες τοῦ οὐρανοῦ ἔπεσαν εἰς τὴν γῆν, ὡς συκῆ βάλλει τοὺς ὀλύνθους αὐτῆς ὑπὸ μεγάλου ἀνέμου σειομένη. καὶ οὐρανὸς ἀπεχωρίσθη ὡς βιβλίον εἰλισσόμενον. καὶ πᾶν ὄρος καὶ νῆσος ἐκ τῶν τόπων αὐτῶν ἐκινήθησαν. καὶ οἱ βασιλεῖς τῆς γῆς, καὶ οἱ μεγιστᾶνες, καὶ οἱ πλούσιοι, καὶ οἱ χιλίαρχοι καὶ οἱ δυνατοὶ, καὶ πᾶς δοῦλος, καὶ πᾶς ἐλεύθερος ἔκρυψαν ἑαυτοὺς εἰς τὰ σπήλαια, καὶ εἰς τὰς πέτρας τῶν ὀρέων. καὶ λέγουσι τοῖς ὄρεσι καὶ τοῖς πέτραις, πέσετε ἐφ' ἡμᾶς, καὶ κρύψατε ἡμᾶς ἀπὸ προσώπου τοῦ καθημένου ἐπὶ τῷ θρόνῳ, καὶ ἀπὸ ὀργῆς τοῦ ἀρνίου, ὅτι ἦλθεν ἡ ἡμέρα ἡ μεγάλη τῆς ὀργῆς αὐτῶν, καὶ τίς δύναται σταθῆναι;

καὶ μετὰ ταῦτα εἶδον τέσσαρας ἀγγέλους ἑστῶτας ἐπὶ τὰς τέσσαρας γωνίας τῆς γῆς, κρατοῦντας τοὺς τέσσαρας ἀνέμους τῆς γῆς ἵνα μὴ πνέῃ ἄνεμος ἐπὶ τῆς γῆς, μήτε ἐπὶ τῆς θαλάσσης, μήτε ἐπὶ πᾶν δένδρον. καὶ εἶδον ἄλλον ἄγγελον ἀναβάντα ἀπὸ ἀνατολῆς ἡλίου ἔχοντα σφραγῖδα θεοῦ ζῶντος, καὶ ἔκραξε φωνῇ μεγάλῃ τοῖς τέσσαρσιν ἀγγέλοις, οἷς ἐδόθη αὐτοῖς ἀδικῆσαι τὴν γῆν καὶ τὴν θάλασσαν λέγων μὴ ἀδικήσητε τὴν γῆν, μήτε τὴν θάλασσαν

μήτε

in gladio, & fame & morte, a beſtijs terræ. Et cum aperuiſſet ſigillum quintum, uidi ſubter altare animas interfectorum propter uerbū dei & propter teſtimoniū quod habebant. Et clamabāt uoce magna, dicētes. Vſq; quo dñe ſanctus & uerax, non iudicas ac uindicas ſanguinem noſtrum de his qui habitant in terra? Et datæ ſunt illis ſingulæ ſtolæ albæ, & dictū eſt illis ut requieſcerent adhuc tempus modicū, donec complerētur conſerui eorum, & fratres eorū, qui interficiendi eſſent ſicut & illi. Et uidi cum aperuiſſet ſigillum ſextum & ecce terremotus magnus factus eſt. Et ſol factus eſt niger tanq̄ ſaccus cilicinus, & luna tota facta eſt ſicut sāguis, & ſtellæ de cœlo ceciderunt ſuper terrā, ſicut ficus emittit groſſos ſuos cū a uento magno mouetur. Et cœlum receſſit ſicut liber inuolutus, & omnis mons & inſulæ de locis ſuis motæ ſunt, & reges terræ & principes & diuites, & tribuni, & fortes & omnis ſeruus & liber abſcōderunt ſe in ſpeluncis & in petris montium. Et dicunt montibus & petris. Cadite ſuper nos, & abſcōdite nos a facie ſedentis ſup thronū, & ab ira agni, qm̄ uenit dies magn⁹ iræ illius. Et quis poterit ſtare? Poſt hæc uidi quatuor angelos ſtantes ſuper quattuor angulos terræ, tenentes quattuor uentos terræ, ne flaret uētus ſup terrā, neq; ſup mare, neq; in ullam arborem. Et uidi alterum angelum aſcendentem ab ortu ſolis habentem ſigillum dei uiui, & clamauit uoce magna quattuor angelis quibus datum eſt nocere terræ & mari, dicens. Nolite nocere terræ neq; mari, neq;

VII

μή τε τὰ δένδρα ἄχρι σφραγίζωμεν τοὺς
δούλους τοῦ θεοῦ ἡμῶν ἐπὶ τῶν μετώπων αὐτῶν. Καὶ
ἤκουσα τὸν ἀριθμὸν τῶν ἐσφραγισμένων. ρμδ.
χιλιάδες ἐσφραγισμένοι, ἐκ πάσης φυλῆς υἱ-
ῶν Ἰσραήλ, ἐκ φυλῆς Ἰούδα. ιβ. χιλιάδες ἐσ
φραγισμένοι. ἐκ φυλῆς Ῥουβήμ. ιβ. χιλιάδες
ἐσφραγισμένοι. ἐκ φυλῆς Γάδ. ιβ. χιλιάδες
ἐσφραγισμένοι. ἐκ φυλῆς Ἀσήρ. ιβ. χίλιάδες
ἐσφραγισμένοι. ἐκ φυλῆς Νεφθαλίμ δώδε-
κα χιλιάδες ἐσφραγισμένοι. ἐκ φυλῆς Μα
νασσῆ δώδεκα χιλιάδες ἐσφραγισμένοι. ἐκ
φυλῆς Συμεών. ιβ. χιλιάδες ἐσφραγισμένοι.
ἐκ φυλῆς Λευὶ δώδεκα χιλιάδες ἐσφραγισ
μένοι. ἐκ φυλῆς Ἰσαχὰρ δώδεκα χιλιάδες
ἐσφραγισμένοι. ἐκ φυλῆς Ζαβουλὼν δώδε-
κα χιλιάδες ἐσφραγισμένοι. ἐκ φυλῆς Ἰω-
σὴφ δώδεκα χιλιάδες ἐσφραγισμένοι. ἐκ
φυλῆς Βενιαμὶν δώδεκα χιλιάδες ἐσφρα
γισμένοι. Μετὰ ταῦτα εἶδον, καὶ ἰδοὺ ὄχ-
λος πολὺς, ὃν ἀριθμῆσαι αὐτὸν οὐδεὶς ἠδύ-
νατο ἐκ παντὸς ἔθνους καὶ λαῶν, καὶ γλωσ
σῶν, ἑστῶτες ἐνώπιον τοῦ θρόνου, καὶ ἐνώπιον
τοῦ ἀρνίου, περιβεβλημένους στολὰς λευκὰς, καὶ
φοίνικες ἐν ταῖς χερσὶν αὐτῶν, καὶ κράζοντες
φωνῇ μεγάλῃ λέγοντες, Ἡ σωτηρία τῷ καθη
μένῳ ἐπὶ τῷ θρόνῳ τοῦ θεοῦ ἡμῶν, καὶ τῷ ἀρ-
νίῳ. καὶ πάντες οἱ ἄγγελοι ἑστήκεσαν κύκλῳ
τοῦ θρόνου, καὶ τῶν πρεσβυτέρων, καὶ τῶν τεσ-
σάρων ζώων, καὶ ἔπεσαν ἐνώπιον τοῦ θρόνου
ἐπὶ πρόσωπον αὐτῶν, καὶ προσεκύνησαν τῷ
θεῷ λέγοντες Ἀμήν. Ἡ εὐλογία καὶ ἡ δόξα καὶ
ἡ σοφία, καὶ ἡ εὐχαριστία, καὶ ἡ τιμὴ καὶ ἡ
δύναμις, καὶ ἡ ἰσχὺς τῷ θεῷ ἡμῶν εἰς τοὺς
αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν. καὶ ἀπεκρίθη εἷς ἐκ τῶν
πρεσβυτέρων λέγων μοι. Οὗτοι οἱ περιβεβλημένοι
τὰς στολὰς τὰς λευκὰς τίνες; καὶ πόθεν ἦλθον; καὶ εἶ
πα αὐτῷ. Κύριέ σου οἶδας. καὶ εἶπέ μοι, Οὗτοί
εἰσιν οἱ ἐρχόμενοι ἐκ τῆς θλίψεως τῆς μεγάλης, καὶ
ἔπλάτυναν τὰς στολὰς αὐτῶν, καὶ ἐλεύκαναν στολὰς
αὐτὰς

neq; arboribus, quoadusq; ſignemus ſeruos dei noſtri in frontibus eorum. Et audiui numerum ſignatorum, centumquadragintaquattuor milia ſignati ex omni tribu filiorum Iſrael. Ex tribu Iuda, duodecim milia ſignati. Ex tribu Ruben, duodecim milia ſignati. Ex tribu Gad, duodecim milia ſignati. Ex tribu Aſer, duodecim milia ſignati. Ex tribu Neptalim, duodecim milia ſignati. Ex tribu Manaſſe, duodecim milia ſignati. Ex tribu Symeon, duodecim milia ſignati. Ex tribu Leui, duodecim milia ſignati. Ex tribu Iſachar, duodecim milia ſignati. Ex tribu Zabulon, duodecim milia ſignati. Ex tribu Ioſeph, duodecim milia ſignati. Ex tribu Beniamin, duodecim milia ſignati. Poſt hæc uidi, & ecce turba multa, quam dinumerare nemo poterat, ex omnibus gentibus, & populis, & linguis, ſtantes ante thronum, & in conſpectu agni amicti ſtolis albis & palmæ in manibus eorum, & damabant uoce magna, dicentes. Salus ei qui ſedet ſuper thronum dei noſtri & agno. Et omnes angeli ſtabant in circumitu throni & ſeniorum & quattuor animalium, & ceciderunt in conſpectu throni in facies ſuas, & adorauerũt deum, dicentes. Amen. Benedictio & claritas & ſapientia & gratiarumactio, honor & uirtꝰ & fortitudo deo noſtro in ſæcula ſæculoꝝ. Amen. Et reſpondit unus de ſenioribus, & dixit mihi. Hi q amicti ſunt ſtolis albis, qui ſunt, & unde uenerunt? Et dixi illi. Dñe, tu ſcis. Et dixit mihi. Hi ſunt qui uenerunt de tribulatione magna, & dilatauerũt ſtolas ſuas, &

αὐτῶν ἐν τῷ αἵματι τοῦ ἀρνίου, διατοῦτό
ἐισιν ἐνώπιον τοῦ θρόνου τοῦ θεοῦ, καὶ λατρεύ-
ουσιν αὐτῷ ἡμέρας καὶ νυκτὸς ἐν τῷ ναῷ αὐ
τοῦ, καὶ ὁ καθήμενος ἐπὶ τοῦ θρόνου σκηνώ-
σει ἐπ' αὐτούς. οὐ πεινάσουσιν ἔτι, οὐδὲ διψή-
σουσιν, οὐδὲ μὴ πέσῃ ἐπ' αὐτοὺς ὁ ἥλιος,
οὐδὲ πᾶν καῦμα. ὅτι τὸ ἀρνίον τὸ ἀναμέ-
σον τοῦ θρόνου ποιμανεῖ αὐτοὺς, καὶ ὁδηγή-
σει αὐτοὺς ἐπὶ ζωσας πηγὰς ὑδάτων, καὶ
ὅπ ἤνοιξε τὸν σφραγίδα τὴν ἑβδόμην ἐγέ-
νετο σιγὴ ἐν τῷ οὐρανῷ ὡς ἡμιώριον, καὶ εἶ-
δον ἀγγέλους οἱ ἐνώπιον τοῦ θεοῦ ἑστήκα-
σι. καὶ ἐδόθησαν αὐτοῖς ἑπτὰ σάλπιγγες· καὶ
ἄλλος ἄγγελος ἦλθε, καὶ ἐστάθη ἐπὶ τὸ θυσια-
στήριον ἔχων λιβανωτὸν χρυσοῦν, καὶ ἐδόθη
αὐτῷ θυμιάματα πολλά, ἵνα δώσῃ ταῖς
προσευχαῖς τῶν ἁγίων πάντων ἐπὶ τὸ θυ-
σιαστήριον τὸ χρυσοῦν τὸ ἐνώπιον τοῦ θρόνου.
καὶ ἀνέβη ὁ καπνὸς τῶν θυμιαμάτων ταῖς
προσευχαῖς τῶν ἁγίων ἐκ χειρὸς τοῦ ἀγγέ-
λου ἐνώπιον τοῦ θεοῦ. καὶ εἴληφεν ὁ ἄγγε-
λος τὸ λιβανωτὸν, καὶ ἐγέμισεν αὐτὸ ἐκ τοῦ
πυρὸς τοῦ θυσιαστηρίου, καὶ ἔβαλεν εἰς τὴν
γῆν. καὶ ἐγένοντο φωναὶ, καὶ βρονταὶ, καὶ
ἀστραπαὶ, καὶ σεισμός. καὶ ἑπτὰ ἄγγελοι ἔχον
τες τὰς ἑπτὰ σάλπιγγας, ἡτοίμασαν ἑαυ-
τοὺς, ἵνα σαλπίσωσι. καὶ ὁ πρῶτος ἄγγελος
ἐσάλπισε. καὶ ἐγένετο χάλαζα καὶ πῦρ μεμι-
γμένα αἵματι. καὶ ἐβλήθη εἰς τὴν γῆν. καὶ τὸ
τρίτον τῶν δένδρων κατεκάη, καὶ πᾶς χόρ-
τος χλωρὸς κατεκάη. καὶ ὁ δεύτερος ἄγγελος
ἐσάλπισε, καὶ ὡς ὄρος μέγα πυρὶ καιόμε-
νον, ἐβλήθη εἰς τὴν θάλασσαν. καὶ ἐγένετο τὸ
τρίτον τῆς θαλάσσης αἷμα, καὶ ἀπέθανε τὸ
τρίτον τῶν κτισμάτων, τὰ ἔχοντα ψυχὰς.
καὶ τὸ τρίτον τῶν πλοίων διεφθάρησαν. καὶ
ὁ τρίτος ἄγγελος ἐσάλπισε. καὶ ἔπεσεν ἐκ
τοῦ οὐρανοῦ ἀστὴρ μέγας καιόμενος ὡς λαμ-
πὰς, καὶ ἔπεσεν ἐπὶ τὸ τρίτον τῶν ποταμῶν,
καὶ ἐπὶ

suas, & dealbauerunt eas in sanguine agni. Ideo sunt ante thronum dei, & seruiunt ei die ac nocte in templo eius, & qui sedet in throno, habitabit super illos. Nō esurient neq; sitient amplius, nec cadet sup illos sol, neq; ullus æstus, quoniam agnus qui in medio throni est, reget illos, & deducet eos ad uiuos fontes aquaꝝ, & absterget deus oēm lachrymā ab oculis eoꝝ. Et cū apuisset sigillū septimū, factū est silentiū in cœlo q̄si media hora. Et uidi septem angelos stātes in cōspectu dei, & datæ sunt illis septē tubæ. Et alius angelus uenit & stetit ante altare, habens thuribulū aureum, & data sunt illi incensa multa, ut daret orationibus sanctorum omnium super altare aureum quod est ante thronum dei. Et ascendit fumus incensorum de orationibus sanctorum de manu angeli corā deo. Et accepit angelus thuribulum, & ipleuit illud de igne altaris, & misit in terrā, & facta sunt tonitrua & uoces & fulgura, & terremotus magn⁹, & septē angeli q habebāt septē tubas, p̄parauerūt se, ut tuba canerent. Et prim⁹ angel⁹ tuba cecinit, & facta est grando, & ignis mixta sanguine, & missū est in terram. Et tertia pars terræ cōbusta est, & tertia ps arboꝝ cō cremata est, & oē fœnū uiride cōbustū est. Et secūdus angel⁹ tuba cecinit, & tā quā mons magn⁹ igne ardens missus ē in mare. Et facta est tertia ps maris sanguis, & mortua ē tertia pars creaturaꝝ q̄ habebāt animas & tertia pars nauiū interijt. Et tertius angelus tuba cecinit & cecidit e cœlo stella magna ardēs tanq̄ facula, & cecidit in tertiā ptē fluminū & in fontes

VIII

καὶ ἐπὶ τὰς πηγὰς ὑδάτων, καὶ τὸ ὄνομα τοῦ ἀστέρος λέγεται ἄψινθος. καὶ γίνεται τὸ τρίτον εἰς ἄψινθον, καὶ πολλοὶ ἀνθρώπων ἀπέθανεν ἐκ τῶν ὑδάτων, ὅτι ἐπικράνθησαν. καὶ ὁ τέταρτος ἄγγελος ἐσάλπισε, καὶ ἐπλήγη τὸ τρίτον τοῦ ἡλίου, καὶ τὸ τρίτον τῆς σελήνης, καὶ τὸ τρίτον τῶν ἀστέρων, ἵνα σκοτισθῇ τὸ τρίτον αὐτῶν, καὶ ἡ ἡμέρα μὴ φαίνῃ τὸ τρίτον αὐτῆς. καὶ ἤκουσα ἑνὸς ἀετοῦ πετομένου ἐν μεσουρανήματι, λέγοντος φωνῇ μεγάλῃ, οὐαὶ οὐαὶ οὐαὶ τοῖς κατοικοῦσιν ἐπὶ τῆς γῆς ἐκ τῶν λοιπῶν φωνῶν τῆς σάλπιγγος τῶν τριῶν ἀγγέλων τῶν μελλόντων σαλπίζειν. καὶ ὁ πέμπτος ἄγγελος ἐσάλπισε, καὶ εἶδον ἀστέρα ἐκ τοῦ οὐρανοῦ πεπτωκότα εἰς τὴν γῆν, καὶ ἐδόθη αὐτῷ ἡ κλεὶς τοῦ φρέατος τῆς ἀβύσσου, καὶ ἤνοιξε τὸ φρέαρ τῆς ἀβύσσου, καὶ ἀνέβη καπνὸς καμίνου μεγάλης, καὶ ἐσκοτίσθη ὁ ἥλιος, καὶ ὁ ἀὴρ ἐκ τοῦ καπνοῦ τοῦ φρέατος, καὶ ἐκ τοῦ καπνοῦ ἐξῆλθον ἀκρίδες εἰς τὴν γῆν, καὶ ἐδόθη αὐταῖς ἐξουσία, ὡς ἔχουσιν ἐξουσίαν οἱ σκορπίοι τῆς γῆς, καὶ ἐῤῥέθη αὐταῖς, ἵνα μὴ ἀδικήσωσι τὸν χόρτον τῆς γῆς, οὐδὲ πᾶν χλωρὸν, οὐδὲ πᾶν δένδρον, εἰ μὴ τοὺς ἀνθρώπους, οἵτινες οὐκ ἔχουσι τὴν σφραγῖδα τοῦ θεοῦ ἐπὶ τῶν μετώπων. καὶ ἐδόθη αὐτοῖς ἵνα μὴ ἀποκτείνωσιν αὐτοὺς, ἀλλ' ἵνα βασανισθήσωνται μῆνας πέντε, καὶ ὁ βασανισμὸς αὐτῶν, ὡς βασανισμὸς σκορπίου ὅταν παίσῃ ἄνθρωπον.

καὶ ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις ζητήσουσιν οἱ ἄνθρωποι τὸν θάνατον, καὶ οὐχ εὑρήσουσιν αὐτὸν, καὶ ἐπιθυμήσουσιν ἀποθανεῖν, καὶ φεύγει ὁ θάνατος ἀπ' αὐτῶν. καὶ τὰ ὁμοιώματα τῶν ἀκρίδων, ὅμοια ἵπποις ἡτοιμασμένοις εἰς πόλεμον, καὶ ἐπὶ τὰς κεφαλὰς αὐτῶν ὡς στέφανοι ὅμοιοι χρυσῷ. καὶ τὰ πρόσωπα αὐτῶν ὡς πρόσωπα ἀνθρώπων. καὶ εἶχον τρίχας ὡς τρίχας γυναικῶν, καὶ οἱ ὀδόντες αὐτῶν, ὡς

& in fontes aquarum, & nomen ſtellæ dicitur abſinthium. Et facta eſt tertia pars aquarum in abſinthium, & multi hominum mortui ſunt de aquis, quia amaræ factæ ſunt. Et quartus angelus tuba cecinit, & percuſſa eſt tertia pars ſolis, & tertia pars lunæ, & tertia pars ſtellarū, ita ut obſcuraretur tertia pars eorum, & diei nō luceret pars tertia, & noctis ſimiliter. Et uidi & audiui unū angelum uolantem per medium cœli dicentem uoce magna. Væ, uæ, habitātibus in terra e cæteris uocibus tubæ trium angelorum, qui erant tuba canituri. IX Et quintus angelus tuba cecinit, & uidi ſtellam de cœlo cecidiſſe in terram, & data eſt ei clauis putei abyſſi. Et aperuit puteum abyſſi, & aſcendit fumus putei, ſicut fumus fornacis magnæ, & obſcuratus eſt ſol & aer de fumo putei. Et de fumo putei exierunt locuſtæ in terram, & data eſt illis poteſtas, ſicut habent poteſtatem ſcorpiones terræ. Et præceptum eſt illis ne lederent fœnum terræ, neq; omne uiride, neq; omnem arborem, niſi tantum homines, qui non habent ſignum dei in frontibus ſuis. Et datum eſt illis, ne occiderent eos, ſed ut cruciarent menſibus quinq;. Et cruciatus eorum, ut cruciatus ſcorpij, cum percuſſerit hominem. Et in diebus illis quærēt homines mortem, & non inuenient eam, & deſyderabunt mori, & fugiet mors ab eis. Et ſimilitudines locuſtarum ſimiles equis paratis in prælium, & ſuper capita earum tanquā coronæ, ſimiles auro, & facies earum tanq; facies hoim. Et habebant capillos ſicut capillos mulierum, & dētes earum ſicut

σθῶν, ὡς λεόντων ἦσαν. καὶ εἶχον θώρακας, ὡς θώρακας σιδηροῦς. καὶ ἡ φωνὴ τῶν πτερύγων αὐτῶν, ὡς φωνὴ ἁρμάτων ἵππων πολλῶν τρεχόντων εἰς πόλεμον. καὶ ἔχουσιν οὐρὰς ὁμοίας σκορπίοις. καὶ κέντρα ἦν ἐν ταῖς οὐραῖς αὐτῶν. καὶ ἡ ἐξουσία αὐτῶν ἀδικῆσαι τοὺς ἀνθρώπους μῆνας πέντε, καὶ ἔχουσιν ἐπ' αὐτῶν βασιλέα τὸν ἄγγελον τῆς ἀβύσσου ὄνομα ἑβραϊστὶ Ἀβαδδών, καὶ ἐν τῇ ἑλληνικῇ ὄνομα ἔχει, Ἀπολλύων. ἡ οὐαὶ μία ἀπῆλθεν, ἰδοὺ ἔρχονται δύο οὐαὶ μετὰ ταῦτα. Καὶ ὁ ἕκτος ἄγγελος ἐσάλπισε, καὶ ἤκουσα φωνὴν μίαν ἐκ τῶν τεσσάρων κεράτων τοῦ θυσιαστηρίου τοῦ χρυσοῦ, ἐνώπιον τοῦ θεοῦ λέγουσαν τῷ ἕκτῳ ἀγγέλῳ ὃς εἶχεν τὴν σάλπιγγα. λῦσον τοὺς τέσσαρας ἀγγέλους τοὺς δεδεμένους ἐπὶ τῷ ποταμῷ τῷ μεγάλῳ Εὐφράτῃ. καὶ ἐλύθησαν οἱ τέσσαρες ἄγγελοι οἱ ἡτοιμασμένοι εἰς τὴν ὥραν καὶ ἡμέραν καὶ μῆνα καὶ ἐνιαυτόν, ἵνα ἀποκτείνωσιν τὸ τρίτον τῶν ἀνθρώπων. καὶ ὁ ἀριθμὸς στρατευμάτων τοῦ ἱππικοῦ δύο μυριάδες μυριάδων. καὶ ἤκουσα τὸν ἀριθμὸν αὐτῶν. καὶ οὕτως εἶδον τοὺς ἵππους ἐν τῇ ὁράσει. καὶ τοὺς καθημένους ἐπ' αὐτῶν ἔχοντας θώρακας πυρινοὺς καὶ ὑακινθίνους καὶ θειώδεις. Καὶ αἱ κεφαλαὶ τῶν ἵππων ὡς κεφαλαὶ λεόντων, καὶ ἐκ τῶν στομάτων αὐτῶν ἐκπορεύεται πῦρ Καπνὸς καὶ θεῖον. ὑπὸ τῶν τριῶν τούτων ἀπεκτάνθησαν τὸ τρίτον τῶν ἀνθρώπων ἐκ τοῦ πυρὸς Καπνοῦ καὶ ἐκ τοῦ θείου τοῦ ἐκπορευομένου ἐκ τῶν στομάτων αὐτῶν. αἱ γὰρ ἐξουσίαι αὐτῶν ἐν τοῖς στόμασιν αὐτῶν εἰσιν. αἱ γὰρ οὐραὶ αὐτῶν ὅμοιοι ὄφεσιν ἔχουσαι κεφαλὰς καὶ ἐν αὐταῖς ἀδικοῦσιν. Καὶ οἱ λοιποὶ τῶν ἀνθρώπων οἱ οὐκ ἀπεκτάνθησαν ἐν ταῖς πληγαῖς ταύταις οὔτε μετενόησαν ἐκ τῶν ἔργων τῶν χειρῶν αὐτῶν, ἵνα μὴ προσκυνήσωσιν τὰ δαιμόνια καὶ τὰ εἴδωλα τὰ χρυσᾶ καὶ τὰ ἀργυρᾶ, καὶ τὰ χαλκᾶ Καὶ τὰ λίθινα, Καὶ τὰ ξύλινα. ἃ οὔτε

βλέπειν

rum ſicut dentes erant. Et habebant loricas ſicut loricas ferreas, & uox alarum earum ſicut uox curruum equorum multorum currentium in bellum. Et habebant caudas ſimiles ſcorpionũ & aculei erant in caudis earum, & poteſtas earum nocere hominibus menſibus quinq. Et habebãt ſuper ſe regem angelũ abyſſi. cui nomen hebraice abaddon, græce autem ἀπολλύων, & latine habens nomen exterminans. Væ unũ abiit, & ecce ueniũt adhuc duo uæ poſt hæc. Et ſextus angelus tuba cecinit, & audiui uocem unam ex quatuor cornibus altaris aurei, quod eſt ante oculos dei, dicẽtem ſexto angelo qui habebat tubam. Solue quatuor angelos qui alligati ſunt in flumine magno Euphrate. Et ſoluti ſunt quatuor angeli qui parati erant in horam & diem & menſem & annum, ut occiderent tertiam partem hominum. Et numerus equeſtris exercitus, uicies millies dena milia. Et audiui numerũ eorũ. Et ita uidi equos in uiſione, & q ſedebant ſup eos habebãt loricas igneas & hiacynthinas & ſulphureas. Et capita equorũ erant tanq̃ capita leonũ. & de ore ipſorũ pcedebat ignis & fumus & ſulphur. Ab his tribus plagis occiſa eſt tertia pars hoim, de igne & de fumo & ſulphure, q̃ p̃cedebãt ex ore ipſorũ. Poteſtas enim eorum in ore eorũ eſt, & in caudis eorũ. Nam caudæ eorũ ſimiles ſerpẽtibus habẽtes capita & in his nocẽt. Et cæteri hoies q nõ ſũt occiſi in his plagis, neq; pœnitẽtiã egerũt de opib⁹ manuũ ſuarũ, ut nõ adorarẽt dæmonia & ſimulacra aurea & argẽtea & ærea & lapidea & lignea, q̃ neq;

βλέπειν, ἢ ἀκούειν, ἢ περιπατεῖν, μὴ μετενόησαν ἐκ τῶν φόνων αὐτῶν οὔτε ἐκ τῶν φαρμακειῶν αὐτῶν, οὔτε ἐκ τῆς πορνείας αὐτῶν, οὔτε ἐκ τῶν κλεμμάτων αὐτῶν.

Καὶ εἶδον ἄλλον ἄγγελον ἰσχυρὸν καταβαίνοντα ἐκ τοῦ οὐρανοῦ περιβεβλημένον νεφέλην, καὶ ἡ ἶρις ἐπὶ τῆς κεφαλῆς, καὶ τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ὡς ὁ ἥλιος, καὶ οἱ πόδες αὐτοῦ ὡς στύλοι πυρός. καὶ ἔχων ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ βιβλαρίδιον ἠνεῳγμένον, καὶ ἔθηκε τὸν πόδα αὐτοῦ τὸν δεξιὸν ἐπὶ τῆς θαλάσσης, τὸν δὲ εὐώνυμον, ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ ἔκραξε φωνῇ μεγάλῃ, ὥσπερ λέων μυκᾶται. καὶ ὅτε ἔκραξεν, ἐλάλησαν αἱ ἑπτὰ βρονταὶ τὰς ἑαυτῶν φωνάς. καὶ ὅτε ἐλάλησαν αἱ ἑπτὰ βρονταὶ τὰς φωνὰς ἑαυτῶν, ἔμελλον γράφειν. καὶ ἤκουσα φωνῆς ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, λέγουσάν μοι, σφράγισον ἃ ἐλάλησεν αἱ ἑπτὰ βρονταί. καὶ μὴ ταῦτα γράψῃς. καὶ ὁ ἄγγελος ὃν εἶδον ἑστῶτα ἐπὶ τῆς θαλάσσης καὶ ἐπὶ τῆς γῆς, ἦρε τὴν χεῖρα αὐτοῦ εἰς τὸν οὐρανόν, καὶ ὤμοσεν ἐν τῷ ζῶντι εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, ὃς ἔκτισε τὸν οὐρανὸν καὶ τὰ ἐν αὐτῷ, καὶ τὴν θάλασσαν καὶ τὰ ἐν αὐτῇ, ὅτι χρόνος οὐκ ἔσται ἔτι, ἀλλὰ ἐν ταῖς ἡμέραις τῆς φωνῆς τοῦ ἑβδόμου ἀγγέλου ὅταν μέλλῃ σαλπίζειν, καὶ τελεσθῇ τὸ μυστήριον τοῦ θεοῦ, ὡς εὐηγγέλισε τοῖς ἑαυτοῦ δούλοις τοῖς προφήταις. καὶ ἡ φωνὴ ἣν ἤκουσα ἐκ τοῦ οὐρανοῦ πάλιν λαλοῦσα μετ' ἐμοῦ, καὶ λέγουσα, ὕπαγε, λαβὲ τὸ βιβλαρίδιον τὸ ἠνεῳγμένον ἐν τῇ χειρὶ τοῦ ἀγγέλου τοῦ ἑστῶτος ἐπὶ τῆς θαλάσσης καὶ ἐπὶ τῆς γῆς. καὶ ἀπῆλθον πρὸς τὸν ἄγγελον λέγων αὐτῷ δοῦναί μοι τὸ βιβλαρίδιον. καὶ λέγει μοι, λάβε, καὶ κατάφαγε αὐτό, καὶ πικρανεῖ σου τὴν κοιλίαν, ἀλλ' ἐν στόματί σου ἔσται γλυκὺ ὡς μέλι. καὶ ἔλαβον τὸ βιβλαρίδιον ἐκ τῆς χειρὸς τοῦ ἀγγέλου, καὶ κατέφαγον αὐτό. καὶ ἦν ἐν στόματί μου, ὡς μέλι γλυκύ. καὶ ὅτε ἔφαγον αὐτὸ ἐπικράνθη ἡ κοιλία μου

καὶ λέγει

uidere possunt, neq; audire, neq; ambulare, & nō egerūt pœnitentiā ab homicidijs suis, neq; a ueneficijs suis, neq; a fornicatione sua, neq; a furtis suis.

Et uidi alium angelum fortē descen- X
dentem de cœlo amictum nube & iris in capite eius. Et facies eius erat ut sol, & pedes eius tanq; columnæ ignis. Et habebat in manu sua libellū apertum, & posuit pedem suum dextrum super mare, sinistrum autem super terram, & clamauit uoce magna, quēadmodum cum leo rugit. Et cum clamasset, locuta sunt septem tonitrua uoces suas. Et cū locuta fuissent septē tonitrua uoces suas, ego scripturus eram. Et audiui uocem de cœlo dicētē mihi. Signato quæ locuta sunt septem tonitrua, & ne ea scribas. Et angelus quem uidi stantem super mare & super terram, leuauit manum suam ad cœlum, & iurauit per uiuentē in sæcula sæculoꝝ, qui creauit cœlum & ea quæ in illo sunt, & terrā & ea quæ in ea sunt, & mare & ea quæ in eo sunt, quia tēpus nō erit amplius, sed in diebus uocis septimi angeli, cū cœperit tuba canere consūmabit mysteriū dei, sicut euangelizauit p seruos suos pphetas, & audiui uocē de cœlo iterꝝ loquētē mecū, & dicentē. Vade & accipe librum apertū in manu angeli stātis super mare & sup terrā. Et abij ad angelū, dicens ei, ut daret mihi librū. Et dixit mihi. Accipe librū & deuora illū, & faciet amari cari uentrē tuū, sed in ore tuo erit dulce tanq; mel. Et accepi librū de manu angeli & deuorauī illū, & erat in ore meo tanquam mel dulce. Et cum deuorassem eum amaricatus est uenter meus

Et dicit

καὶ λέγει μοι, δεῖ σε πάλιν προφητεῦσαι ἐπὶ λαοῖς καὶ ἔθνεσι καὶ γλώσσαις καὶ βασιλεῦσι πολλοῖς. καὶ ἐδόθη μοι κάλαμος ὅμοιος ῥάβδῳ, λέγων ἔγειραι καὶ μέτρησον τὸν ναὸν τοῦ θεοῦ, καὶ τὸ θυσιαστήριον καὶ τοὺς προσκυνοῦντας ἐν αὐτῷ, καὶ τὴν αὐλὴν τὴν ἔσωθεν τοῦ ναοῦ ἔκβαλε ἔξωθεν. καὶ μὴ αὐτὴν μετρήσῃς. καὶ ἐδόθη τοῖς ἔθνεσι, καὶ τὴν πόλιν τὴν ἁγίαν πατήσουσι μῆνας τεσσαράκοντα δύο, καὶ δώσω τοῖς δυσὶ μάρτυσί μου, καὶ προφητεύσουσιν ἡμέρας χιλίας διακοσίας ἑξήκοντα περιβεβλημένοι σάκκους. οὗτοί εἰσιν αἱ δύο ἐλαῖαι καὶ αἱ δύο λυχνίαι αἱ ἐνώπιον τοῦ θεοῦ τῆς γῆς ἑστῶσαι. καὶ εἴτις αὐτοὺς θέλῃ ἀδικῆσαι, πῦρ ἐκπορεύεται ἐκ τοῦ στόματος αὐτῶν, καὶ κατεσθίει τοὺς ἐχθροὺς αὐτῶν. καὶ εἴτις θέλῃ ἀδικῆσαι, οὕτως δεῖ αὐτὸν ἀποκτανθῆναι. οὗτοι ἔχουσιν ἐξουσίαν κλεῖσαι τὸν οὐρανὸν ἵνα μὴ ὑετὸς βρέχῃ ἵνα τὰς ἡμέρας τῆς προφητείας αὐτῶν· καὶ ἐξουσίαν ἔχουσιν ἐπὶ τῶν ὑδάτων στρέφειν εἰς αἷμα, καὶ πατάξαι τὴν γῆν ἐν πάσῃ πληγῇ, ὁσάκις ἐὰν θελήσωσιν. καὶ ὅταν τελέσουσι τὴν μαρτυρίαν αὐτῶν, τὸ θηρίον ἀναβαῖνον ἐκ τῆς ἀβύσσου ποιήσει πόλεμον μετ' αὐτῶν, καὶ νικήσῃ αὐτοὺς, καὶ ἀποκτανεῖ αὐτούς. καὶ τὰ πτώματα αὐτῶν ἐπὶ τῆς πλατείας πόλεως τῆς μεγάλης ἥτις καλεῖται πνευματικῶς Σόδομα καὶ Αἴγυπτος ὅπου καὶ ὁ κύριος ἡμῶν ἐσταυρώθη. καὶ βλέψουσιν ἐκ τῶν λαῶν καὶ φυλῶν καὶ γλωσσῶν τὰ πτώματα αὐτῶν, καὶ οὐκ ἐκ τῶν ἐθνῶν ἡμέρας τρεῖς καὶ ἥμισυ, καὶ τὰ πτώματα αὐτῶν οὐκ ἀφιοῦσι τεθῆναι εἰς μνήματα. καὶ οἱ κατοικοῦντες ἐπὶ τῆς γῆς χαροῦσιν ἐπ' αὐτοῖς καὶ εὐφρανθήσονται, καὶ δῶρα πέμψουσιν ἀλλήλοις, ὅτι οὗτοι οἱ δύο προφῆται ἐβασάνισαν τοὺς κατοικοῦντας ἐπὶ τῆς γῆς. καὶ μετὰ τρεῖς ἡμέρας καὶ ἥμισυ πνεῦμα ζωῆς ἐκ τοῦ θεοῦ εἰσῆλθεν αὐτοῖς. καὶ ἔστησαν ἐπὶ

Et dicit mihi. Oportet te iterũ prophetare ſ gẽtibus & populis & linguis & regibus multis. Et datus eſt mihi calamus ſimilis uirgæ, & dictum eſt mihi. Surge & metire templũ dei & altare, & adorantes in eo. Atriũ autẽ qd̃ intra templũ eſt eijce foras, & ne metiaris illud, quoniã datum eſt gentibus, & ciuitatem ſanctã calcabunt menſibus quadraginta duobus, & dabo duob⁹ teſtibus meis, & prophetabũt diebus mille ducẽtis ſexaginta amicti ſaccis. Hi ſunt duæ oliuæ & duo candelabra in conſpectu domini terræ ſtantia. Et ſi quis uoluerit eis nocere, ignis exit de ore eorũ, & deuorat inimicos eorum. Et ſi quis uoluerit eos ledere, ſic oportet eũ occidi. Hi habent poteſtatem claudendi cœlũ ne pluat diebus prophetiæ illorum, & poteſtatem habẽt ſuper aquas conuertendi eas in ſanguinem, & percutiẽdi terrã omni plaga quotienſcũq; uoluerint. Et cum finierint teſtimoniũ ſuum, beſtia quæ aſcendit de abyſſo faciet aduerſus eos bellum, & uincet illos & occidet eos. Et corpora eorum iacebunt in plateis ciuitatis magnæ quæ uocatur ſpiritaliter Sodoma & Aegyptus ubi & dominus noſter crucifixus eſt. Et uidebunt de tribubus & populis & linguis & gentibus corpora eorum per tres dies & dimidium, & corpora eorũ non ſinent poni in monumentis. Et inhabitantes terram gaudebunt ſuper illos & iocundabunt̃, & munera mittent inuicem, quoniã hi duo prophetæ cruciauerunt eos qui habitant ſuper terrã. Et poſt dies tres & dimidium ſpiritus uitæ a deo intrauit in eos. Et ſteterunt

Digitized by Google

ἐπὶ τοὺς πόδας αὐτῶν. καὶ φόβος μέγας ἔπεσεν ἐπὶ τοὺς θεωροῦντας αὐτούς. καὶ ἤκουσαν φωνὴν μεγάλην ἐκ τοῦ οὐρανοῦ λέγουσαν αὐτοῖς, ἀνάβητε ὧδε, καὶ ἀνέβησαν εἰς τὸν οὐρανὸν ἐν τῇ νεφέλῃ. καὶ ἐθεώρησαν αὐτοὺς οἱ ἐχθροὶ αὐτῶν. καὶ ἐν ἐκείνῃ τῇ ὥρᾳ ἐγένετο σεισμὸς μέγας, καὶ τὸ δέκατον τῆς πόλεως ἔπεσε, καὶ ἀπεκτάνθησαν ἐν τῷ σεισμῷ ὀνόματα ἀνθρώπων χιλιάδες ἑπτά. καὶ οἱ λοιποὶ ἔμφοβοι ἐγένοντο, καὶ ἔδωκαν δόξαν τῷ θεῷ τοῦ οὐρανοῦ. ἡ οὐαὶ ἡ δευτέρα ἀπῆλθε, ἰδοὺ ἡ οὐαὶ ἡ τρίτη ἔρχεται ταχύ. καὶ ὁ ἕβδομος ἄγγελος ἐσάλπισε. καὶ ἐγένοντο φωναὶ μεγάλαι ἐν τῷ οὐρανῷ λέγουσαι, ἐγένοντο αἱ βασιλεῖαι τοῦ κόσμου τοῦ κυρίου ἡμῶν. καὶ τοῦ χριστοῦ αὐτοῦ, καὶ βασιλεύσει εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. καὶ οἱ κδ πρεσβύτεροι οἱ ἐνώπιον τοῦ θεοῦ καθήμενοι ἐπὶ τοὺς θρόνους αὐτῶν ἔπεσαν ἐπὶ τὰ πρόσωπα αὐτῶν, καὶ προσεκύνησαν τῷ θεῷ λέγοντες εὐχαριστοῦμέν σοι κύριε ὁ θεὸς ὁ παντοκράτωρ ὁ ὢν καὶ ὁ ἦν καὶ ὁ ἐρχόμενος. ὅτι εἴληφας τὴν δύναμίν σου τὴν μεγάλην, καὶ ἐβασίλευσας. καὶ τὰ ἔθνη ὠργίσθησαν καὶ ἦλθεν ἡ ὀργή σου καὶ ὁ καιρὸς τῶν νεκρῶν κριθῆναι καὶ δοῦναι τὸν μισθὸν τοῖς δούλοις σου τοῖς προφήταις, καὶ τοῖς ἁγίοις, καὶ τοῖς φοβουμένοις τὸ ὄνομά σου, τοὺς μικροὺς καὶ τοὺς μεγάλους, καὶ διαφθεῖραι τοὺς φθείροντας τὴν γῆν. καὶ ἠνοίγη ὁ ναὸς τοῦ θεοῦ ἐν τῷ οὐρανῷ, καὶ ὤφθη ἡ κιβωτὸς τῆς διαθήκης αὐτοῦ ἐν τῷ ναῷ αὐτοῦ, καὶ ἐγένοντο ἀστραπαὶ καὶ φωναὶ καὶ βρονταὶ, καὶ σεισμὸς, καὶ χάλαζα μεγάλη. καὶ σημεῖον μέγα ὤφθη ἐν τῷ οὐρανῷ γυνὴ περιβεβλημένη τὸν ἥλιον, καὶ σελήνη ὑποκάτω τῶν ποδῶν αὐτῆς, καὶ ἐπὶ τῆς κεφαλῆς αὐτῆς στέφανος ἀστέρων δώδεκα. καὶ ἐν γαστρὶ ἔχουσα κράζει, ὠδίνουσα καὶ βασανιζομένη τεκεῖν καὶ ὤφθη ἄλλο σημεῖον ἐν τῷ οὐρανῷ. καὶ ἰδοὺ δράκων μέγας πυρρὸς, ἔχων κεφαλὰς ἑπτὰ

super pedes suos. & timor magnus cecidit super eos qui uiderunt eos. Et audierunt uocem magnā de cœlo, dicentem eis. Ascendite huc. Et ascenderunt in cœlum in nube, & uiderunt illos inimici eorū. Et in illa hora factus est terremotus magnus, & decima pars ciuitatis cecidit. Et occisa sūt in terremotu nomina hominū septem milia, & reliqui in timorē sunt missi, & dederunt gloriā deo cœli. Væ secundū abijt, & ecce uæ tertium ueniet cito. Et septimus angelus tuba cecinit, & factæ sunt uoces magnæ in cœlo dicētes. Facta sunt regna huius mundi dñi nostri & Christi eius, & regnabit in sæcula sæculorū. Amen. Et uigintiquatuor seniores qui in conspectu dei sedent in sedibus suis, cecidерunt in facies suas, & adorauerunt deū dicentes. Gratias agimus tibi domine deus omnipotens, qui es, & qui eras, & qui uēturus es, quia accepisti uirtutē tuā magnā & regnasti. Et iratæ sunt gētes & aduenit ira tua & tēpus mortuorū ut iudicēt & reddas mercedē seruis tuis prophetis & sanctis, & timentibus nomē tuū pusillis & magnis, & exterminēs eos qui exterminānt terrā. Et apertū est templum dei in cœlo, & uisa est arca testamenti eius in templo eius, & facta sunt fulgura & uoces & tonitrua & terremotus, & grando magna.

Et signum magnum apparuit in cœ XII
lo. Mulier amicta sole, & luna sub pedibus eius, & in capite eius corona stellarum duodecim. Et in utero habens, clamat parturiens, & cruciatur ut pariat. Et uisum est aliud signum in cœlo & ecce draco magnus rufus habens capita septem

φαλὰς ἑπτὰ & κέρατα δέκα, καὶ ἐπὶ τὰς
κεφαλὰς αὐτοῦ διαδήματα, καὶ ἡ οὐρὰ σύ
ρει τὸ τρίτον τῶν ἀστέρων, καὶ ἔβαλεν αὐτοὺς
εἰς τὴν γῆν, καὶ ὁ δράκων ἕστηκεν ἐνώπιον τῆς
γυναικὸς τῆς μελλούσης τεκεῖν, ἵνα ὅταν τέκῃ
τὸ τέκνον αὐτῆς φάγῃ. καὶ ἔτεκεν υἱὸν ἄῤῥενα ὃς
μέλλει ποιμαίνειν πάντα τὰ ἔθνη ἐν ῥάβδῳ σιδη
ρᾶ· καὶ ἡρπάσθη τὸ τέκνον αὐτῆς πρὸς τὸν θεὸν
καὶ τὸν θρόνον αὐτοῦ. καὶ ἡ γυνὴ ἔφυγεν
εἰς τὴν ἔρημον, ὅπου ἔχει τόπον ἡτοιμασ
μένον ἀπὸ τοῦ θεοῦ, ἵνα ἐκεῖ τρέφωσιν αὐ
τὴν ἡμέρας χιλίας διακοσίας ἑξήκοντα. &
ἐγένετο πόλεμος ἐν τῷ οὐρανῷ. ὁ μιχαὴλ
καὶ οἱ ἄγγελοι αὐτοῦ ἐπολέμησαν κατὰ
τοῦ δράκοντος. καὶ ὁ δράκων ἐπολέμη
σεν καὶ οἱ ἄγγελοι αὐτοῦ, καὶ οὐκ ἴσχυσαν, οὐδὲ
τόπος εὑρέθη αὐτῶν ἔτι ἐν τῷ οὐρανῷ,
καὶ ἐβλήθη ὁ δράκων ὁ μέγας ὄφις ὁ ἀρ
χαῖος ὁ καλούμενος διάβολος, καὶ ὁ σατα
νᾶς ὁ πλανῶν τὴν οἰκουμένην ὅλην, ἐβλήθη
εἰς τὴν γῆν, καὶ οἱ ἄγγελοι αὐτοῦ ἐβλή
θησαν, καὶ ἤκουσα φωνὴν μεγάλην λέγου
σαν ἐν τῷ οὐρανῷ, ἄρτι ἐγένετο ἡ σωτη
ρία καὶ ἡ δύναμις καὶ ἡ βασιλεία τοῦ θεοῦ
ἡμῶν καὶ ἡ ἐξουσία τοῦ ΧΡΙΣΤΟΥ αὐτοῦ, ὅτι
κατεβλήθη ὁ κατηγορῶν αὐτοὺς ἐνώπιον
τοῦ θεοῦ ἡμέρας καὶ νυκτός. καὶ αὐτοί
ἐνίκησαν αὐτὸν διὰ τὸ αἷμα τοῦ ἀρνίου &
διὰ τὸν λόγον τῆς μαρτυρίας αὐτῶν.
καὶ οὐκ ἠγάπησαν τὴν ψυχὴν αὐτῶν ἄ
χρι θανάτου. διὰ τοῦτο εὐφραίνεσθε οἱ οὐρα
νοὶ καὶ οἱ ἐν αὐτοῖς σκηνοῦντες, οὐαὶ τοῖς
κατοικοῦσι τὴν γῆν καὶ τὴν θάλασσαν
ὅτι κατέβη ὁ διάβολος πρὸς ὑμᾶς, ὁ ἔχων
θυμὸν μέγαν, εἰδὼς, ὅτι ὀλίγον καιρὸν ἔ
χει. καὶ ὅτε εἶδεν ὁ δράκων, ὅτι ἐβλήθη εἰς τὴν
γῆν ἐδίωξε τὴν γυναῖκα ἥτις ἔτεκε τὸ ἄῤῥεν, καὶ
ἐδόθησαν τῇ γυναικὶ δύο πτέρυγες τοῦ ἀετοῦ τοῦ με-

γάλου

pita ſeptem & cornua decem, & in capitibus ſuis diademata, & cauda eius trahebat tertiam partem ſtellarum cœli, & miſit eas in terram, & draco ſtetit ante mulierem quæ erat paritura, ut cū peperiſſet filium eius deuoraret. Et peperit filium maſculū qui recturus erat omnes gentes in uirga ferrea, & raptus eſt filius eius ad deum & ad thronum eius, & mulier fugit in ſolitudinem ubi habebat locum paratū a deo, ut ibi paſcāt eam diebus mille ducentis ſexaginta. Et factum eſt prelium magnū in cœlo. Michael & angeli eius ꝑliabantur cū dracone. & draco pugnabat & angeli eius, & non ualuerunt, neq; locus inuentus eſt eorū amplius in cœlo. Et ꝓiectus eſt draco ille magnus ſerpēs antiquus qui uocatur diabolus & ſatanas, qui ſeducit uniuerſum orbem, & ꝓiectus eſt in terram, & angeli eius cum illo ꝓiecti ſunt. Et audiui uocē magnā dicentem. In cœlo nunc facta eſt ſalus & uirtus & regnum dei noſtri & poteſtas Chriſti eius, quia ꝓiectus eſt accuſator fratrum noſtroꝝ qui accuſabat illos ante conſpectum dei noſtri die ac nocte, & ipſi uicerunt eū ꝓpter ſanguinē agni, & ꝓpter uerbū teſtimonij ſui, & nō dilexerūt animā ſuā uſq; ad mortem. Propterea letamini cœli & q habitatis ī eis. Væ habitatorib⁹ terræ & maris, quia deſcendit diabolus ad uos habens iram magnam, ſciens q̄ modicū tempus habet. Et poſtq̄ uidit draco, q̄ ꝓiectus eſſet in terram, perſecutus eſt mulierem quæ peperit maſculum. Et datæ ſūt mulieri alæ duæ aquilæ magnæ ut

σάλε, ἵνα πέτηται εἰς τὴν ἔρημον εἰς τὸν τόπον
αὐτῆς, ὅπου τρέφεται ἐκεῖ καιρὸν καὶ καιροὺς καὶ
ἥμισυ καιροῦ ἀπὸ προσώπου τοῦ ὄφεως. καὶ
ἔβαλεν ὁ ὄφις ὀπίσω τῆς γυναικὸς ἐκ τοῦ
στόματος αὐτοῦ ὕδωρ ὡς ποτα μόν, ἵνα αὐ-
τὸν ποταμοφόρητον ποιήσῃ. καὶ ἐβοήθησεν ἡ γῆ τῇ
γυναικί, καὶ ἤνοιξεν ἡ γῆ τὸ στόμα αὐτῆς
καὶ κατέπιεν τὸν ποτα μόν, ὃν ἔβαλεν ὁ
δράκων ἐκ τοῦ στόματος αὐτοῦ. καὶ
ὠργίσθη ὁ δράκων ἐπὶ τῇ γυναικὶ καὶ ἀ-
πῆλθεν ποιῆσαι πόλεμον μετὰ τῶν λοι-
πῶν τοῦ σπέρματος αὐτῆς, τῶν τηρούν-
των τὰς ἐντολὰς τοῦ θεοῦ, καὶ ἐχόν-
των τὴν μαρτυρίαν τοῦ ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ. καὶ ἐστά
θην ἐπὶ τὴν ἄμμον τῆς θαλάσσης. καὶ εἶδον ἐκ
τῆς θαλάσσης θηρίον ἀναβαῖνον ἔχον κεφαλὰς
ἑπτὰ καὶ κέρατα δέκα καὶ ἐπὶ τὰ κέρατα αὐτοῦ δέκα
διαδήματα καὶ ἐπὶ τὰς κεφαλὰς αὐτοῦ ὄνομα
βλασφημίας καὶ τὸ θηρίον ὃ εἶδον ὅμοιον ἦν πάρ-
δαλι, καὶ οἱ πόδες αὐτοῦ, ὡς ἄρκτου καὶ τὸ στόμα
αὐτοῦ ὡς στόμα λέοντος, καὶ ἔδωκεν αὐτῷ
ὁ δράκων τὴν δύναμιν αὐτοῦ καὶ τὸν θρό
νον αὐτοῦ καὶ ἐξουσίαν μεγάλην. καὶ εἶδον μίαν τῶν
κεφαλῶν αὐτοῦ ὡς ἐσφαγμένην εἰς θάνατον,
καὶ ἡ πληγὴ τοῦ θανάτου αὐτοῦ ἐθεραπεύθη,
καὶ ἐθαυμάσθη ὅλη ἡ γῆ ὀπίσω τοῦ θη-
ρίου καὶ προσεκύνησαν τὸν δράκοντα ὅς ἔδωκεν
ἐξουσίαν τῷ θηρίῳ, καὶ προσεκύνησαν τὸ θηρίον λέ
γοντες, Τίς ὅμοιος τῷ θηρίῳ, Τίς δύναται πολεμῆσαι
μετ' αὐτοῦ. καὶ ἐδόθη αὐτῷ στόμα λάλον μεγάλα
καὶ βλασφημίας, καὶ ἐδόθη αὐτῷ ἐξουσία ποιῆσαι
μῆνας τεσσαράκοντα δύο καὶ ἤνοιξε τὸ στόμα αὐ
τοῦ εἰς βλασφημίαν πρὸς τὸν θεὸν βλασφημῆσαι
τὸ ὄνομα αὐτοῦ καὶ τὴν σκηνὴν αὐτοῦ, καὶ τοὺς ἐν τῷ
οὐρανῷ σκηνοῦντας. καὶ ἐδόθη αὐτῷ πόλεμον
ποιῆσαι μετὰ τῶν ἁγίων, καὶ νικῆσαι αὐτούς, καὶ ἐδό
θη αὐτῷ ἐξουσία ἐπὶ πᾶσαν φυλὴν καὶ γλῶσ-
σαν καὶ ἔθνος. καὶ προσκυνήσουσιν αὐτῷ. πάντες οἱ κατοι
κοῦντες

gnæ ut uolaret in desertum in locū suū ubi alitur per tempus & tempora & dimidium temporis a facie serpentis. Et misit serpens ex ore suo post mulierem aquam tanquam flumen, ut eam faceret trahi a flumine. Et adiuuit terra mulierem, & aperuit terra os suum, & absorbuit flumen quod misit draco de ore suo. Et iratus est draco in mulierem, & abijt facere prælium cū reliquis de semine eius, qui custodiunt mandata dei, & habent testimoniū Iesu Christi. Et stetit super arenam maris.

XIII Et uidi de mari bestiam ascendentem, habētem capita septem & cornua decem, & super cornua eius decem diademata, & super capita eius nomen blasphemiæ. Et bestia quam uidi simili erat pardo, & pedes eius sicut pedes ursi, & os eius sicut os leonis. Et dedit illi draco uirtutē suam & sedē suā & potestatē magnā. Et uidi unū de capitib⁹ ei⁹ quasi occisū in mortē, & plaga mortis ei⁹ curata est. Et admiratio fuit i uniuersa terra post bestiam. Et adorauerunt draconē, q dedit potestatē bestiæ, & adorauerūt bestiā dicētes. Quis similis bestiæ, & qs poterit pugnare cū ea? Et datum est ei os loquens magna & blasphemias, & data est ei potestas facere menses quadragintaduos. Et aperuit os suum in blasphemias ad deum blasphemare nomen eius & tabernaculum eius, & eos qui in cœlo habitāt. Et est datum illi bellum facere cum sanctis, & uincere eos. Et data est illi potestas in oēm tribū, & populū & linguā gentē, & adorauerūt eā oēs q inhabitant terram,

Digitized by Google

κβντες ἐπὶ τ γ̃ης ὧν ὀυ γέγραπται τὰ ὀνόματα ἐν τ βίβλῳ τ ζωῆς τ ἀρνίου ἐσφαγ μένου ἀπὸ καταβολ̃ης κόσμ. Εἴτις ἔχει ὖς, ἀκουσάτω εἴτις αἰχμαλωσίαν συμάγ, εἰς αἰχμαλωσίαν ὑπάγ. εἴτις ᾧ μαχαίρᾳ ἀπκτανθ̃ναι, ᾧδ ἐστὶν ἡ ὑπομονὴ & ἡ πίστις τ ἁγίων. & εἶδον ἄλλο θηρίον ἀναβαῖνον ἐκ τ γ̃ης καὶ εἶχε κέρατα δύο ὅμοια ἀρνίου, καὶ ἐλάλει ὡς δράκων. καὶ τὴν ἐξουσίαν του πρώτου θηρίου πᾶσαν ποιεῖ ἐνώπιον αὐτου καὶ ποιεῖ τὴν γ̃ην καὶ τοὺς κατοικοῦντας ἐν αὐτῇ, ἵνα προσκυνήσωσι τὸ θηρίον τὸ πρῶτον, οὗ ἐθεραπεύθη ἡ πληγὴ τοῦ θανάτου αὐτοῦ. καὶ ποιεῖ σημεῖα μεγάλα, ἵνα καὶ πῦρ ποιῇ κατα βαίνειν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ εἰς τὴν γ̃ην ἐνώπιον τ ἀνθρώπων. καὶ πλανᾷ τοὺς κατοικοῦντας ἐπὶ τ γ̃ης διὰ τὰ σημεῖα, ἃ ἐδόθη αὐτῷ ποιῆσαι ἐνώπιον του θηρίου, λέγων τοῖς κατοικοῦσιν ἐπὶ τ γ̃ης, ποιῆσαι εἰκόνα τῷ θηρίῳ, ὃ ἔχει τὴν πληγὴν τ μαχαίρας, καὶ ἔζησε. καὶ ἐδόθη αὐτῷ δοῦναι πνεῦμα τῇ εἰκόνι του θηρίου, ἵνα & λαλήσῃ ἡ εἰκὼν του θηρίου, & ποιήσῃ ὅσοι ἂν μὴ προσκυνήσωσι τὴν εἰκόνα του θηρίου, ἵνα ἀποκτανθῶσι. & ποιεῖ πάντας τοὺς μικροὺς & τοὺς μεγάλους, & τοὺς πλουσίους & τοὺς πτωχούς, καὶ τοὺς ἐλευθέρους καὶ τοὺς δούλους, ἵνα δώσῃ αὐτοῖς χάραγμα ἐπὶ τ χειρὸς αὐτ τ δεξιᾶς ἢ ἐπὶ τ μετώπων αὐτῶν & ἵνα μή τις δύηται ἀγορᾶσαι ἢ πωλῆσαι εἰμὴ ὁ ἔχων τὸ χάραγμα ἢ τὸ ὄνομα του θηρίου ἢ τὸν ἀριθμὸν τ ὀνόματος αὐτ, ὧδ ἡ σοφία ἐστίν. ὁ ἔχων τὸν νοῦν ψηφισάτω τὸν ἀριθμὸν τοῦ θηρίου ἀριθμὸς γὰρ ἀνθρώπου ἐστί, & ὁ ἀριθμὸς αὐτοῦ. χξς. καὶ εἶδον καὶ ἰδοὺ ἀρνίον ἑστὸς ἐπὶ τὸ ὄρος σιὼν καὶ μετ' αὐτ ἑκατὸν τεσσαράκοντα τέσσαρες χιλιάδες ἔχουσαι τὸ ὄνομα

bãt terrã quoꝝ nõ sunt scripta noĩa in libro uitæ agni, q occisus est ab origine mũdi. Si qs habet aurẽ audiat. Qui in captiuitatem duxerit, in captiuitatẽ uadet, qui in gladio occiderit, oportet eũ gladio occidi. Hic est patientia & fides sanctorꝝ. Et uidi aliam bestiam ascendẽtem de terra, & habebat cornua duo similia agni, & loquebatur sicut draco. Et potestatem prioris bestiæ omnem facit in conspectu eius, & facit terram & inhabitantes in ea, adorare bestiam primam, cuius curata est plaga mortis. Et facit signa magna, ut etiam ignem faceret de cœlo descendere in terram in conspectu hominum. Et seducit habitantes in terra propter signa quæ data sunt illi facere in conspectu bestiæ, dicens habitantibus in terra, ut faciant imaginem bestiæ, quæ habet plagam gladij, & uixit. Et datum est illi ut daret spiritũ imagini bestiæ, & ut loquatur imago bestiæ, & faciet ut quicumq; non adorauerint imaginem bestiæ, occidatur. Et facit omnes pusillos, & magnos, & diuites, & pauperes, & liberos, & seruos accipere characterẽ in manu sua dextera, aut in frõtibus suis. Et ne quis possit emere aut uendere, nisi qui habeat characterem, aut nomen bestiæ, aut numerum nominis eius. Hic sapientia est. Qui habet intellectum, computet numerum bestiæ. Numerus enim hominis est, & numerus eius sexcenti sexaginta sex.

XIIII Et uidi, & ecce agnus stans super montem Sion, & cũ eo centũ quadraginta quatuor milia habentia nomen

τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς αὐτοῦ καιόμενον ἐπὶ τῶν μετώπων αὐτῶν. καὶ ἤκουσα φωνὴν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ὡς φωνὴν ὑδάτων πολλῶν, καὶ ὡς φωνὴν βροντῆς μεγάλης. καὶ φωνὴν ἤκουσα κιθαρῳδῶν κιθαριζόντων ἐν ταῖς κιθάραις αὐτῶν, καὶ ᾄδουσιν ὡς ᾠδὴν καινὴν ἐνώπιον τοῦ θρόνου, καὶ ἐνώπιον τῶν τεσσάρων ζώων, καὶ τῶν πρεσβυτέρων. Καὶ οὐδεὶς ἠδύνατο μαθεῖν τὴν ᾠδὴν, εἰμὴ αἱ ἑκατὸν τεσσαράκοντα τέσσαρες χιλιάδες οἱ ἠγορασμένοι ἀπὸ τῆς γῆς, οὗτοί εἰσιν οἱ μετὰ γυναικῶν οὐκ ἐμολύνθησαν, παρθένοι γάρ εἰσιν, οὗτοι οἱ ἀκολουθοῦντες τῷ ἀρνίῳ ὅπου ἂν ὑπάγῃ, οὗτοι ἠγοράσθησαν ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων ἀπαρχὴ τῷ θεῷ καὶ τῷ ἀρνίῳ, καὶ ἐν τῷ στόματι αὐτῶν οὐχ εὑρέθη δόλος, ἄμωμοί γάρ εἰσιν ἐνώπιον τοῦ θρόνου τοῦ θεοῦ. καὶ εἶδον ἄγγελον πετόμενον ἐν μεσουρανήματι ἔχοντα εὐαγγέλιον αἰώνιον εὐαγγελίσαι τοὺς καθημένους τοὺς κατοικοῦντας ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ πᾶν ἔθνος, καὶ φυλὴν, καὶ γλῶσσαν, καὶ λαὸν λέγοντα ἐν φωνῇ μεγάλῃ. φοβήθητε τὸν θεὸν, καὶ δότε αὐτῷ δόξαν, ὅτι ἦλθεν ἡ ὥρα τῆς κρίσεως αὐτοῦ, καὶ προσκυνήσατε τῷ ποιήσαντι τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν καὶ θάλασσαν, καὶ πηγὰς ὑδάτων. καὶ ἄλλος ἄγγελος ἠκολούθησε λέγων, ἔπεσεν ἔπεσε Βαβυλὼν ἡ πόλις ἡ μεγάλη, ὅτι ἐκ τοῦ οἴνου τῆς πορνείας αὐτῆς πεπότικε πάντα τὰ ἔθνη. καὶ τρίτος ἄγγελος ἠκολούθησεν αὐτοῖς, λέγων ἐν φωνῇ μεγάλῃ, εἴτις τὸ θηρίον προσκυνεῖ, καὶ τὴν εἰκόνα αὐτοῦ, καὶ λαμβάνει χάραγμα ἐπὶ τοῦ μετώπου αὐτοῦ, ἢ ἐπὶ τὴν χεῖρα αὐτοῦ, καὶ αὐτὸς πίεται ἐκ τοῦ οἴνου, τοῦ θυμοῦ τοῦ θεοῦ, τοῦ κεκραμμένου ἀκράτου ἐν τῷ ποτηρίῳ τῆς ὀργῆς αὐτοῦ. καὶ βασανισθήσεται ἐν πυρὶ καὶ θείῳ, ἐνώπιον ἀγγέλων τῶν ἁγίων, καὶ ἐνώπιον τοῦ ἀρνίου.

Καὶ ὁ καπνὸς

eius, & nomen patris eius scriptum in frontibus suis. Et audiui uocem de cœlo tanq; uocem aquarum multarum, & tanq; uocem tonitrui magni, & uocem quam audiui sicut citharedorũ citharizantium in citharis suis. Et cantabant quasi canticum nouum ante sedem & ante quatuor animalia, & seniores, & nemo poterat discere canticũ, nisi illa cẽtum quadragintaquatuor milia qui empti sunt de terra. Hi sunt qui cũ mulieribus non sunt coinquinati, uirgines enim sunt. Hi sequuntur agnum quocũq; ierit. Hi empti sunt ex hominibus primitiæ deo & agno, & in ore eorum non est inuentum mendaciũ. Sine macula enim sunt ante thronum dei. Et uidi alterum angelum uolantem per medium cœli habentem euangelium æternum, ut euangelizaret habitantibus super terram, & omni genti & tribui & lingua & populo, dicentem magna uoce. Timete dominum & date illi honorem, quia uenit hora iudicij eius, & adorate eum, qui fecit cœlum & terram, mare & fontes aquarum. Et alius angelus secutus est eum, dicens. Cecidit cecidit Babylon ciuitas illa magna quia a uino iræ fornicationis suæ potauit omnes gentes. Et tertius angelus secutus est illos, dicens uoce magna. Si quis adorauerit bestiam & imaginem eius, & acceperit characterem in fronte sua, aut in manu sua, & hic bibet de uino iræ dei, quod mixtum est mero in calice iræ ipsius. Et cruciabitur igne & sulphure in conspectu angelorum sanctorum, & ante conspectum agni.

Et fumus

καὶ ὁ καπνὸς τοῦ βασανισμοῦ αὐτῶν ἀναβαίνει εἰς αἰῶνας αἰώνων, καὶ οὐκ ἔχουσιν ἀνάπαυσιν ἡμέρας καὶ νυκτὸς οἱ προσκυνοῦντες τὸ θηρίον, καὶ τὴν εἰκόνα αὐτοῦ, καὶ εἴτις λαμβάνει χάραγμα τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ. ὧδε ὑπομονὴ τῶν ἁγίων ἐστίν, ὧδε οἱ τηροῦντες τὰς ἐντολὰς τοῦ θεοῦ καὶ τὴν πίστιν ΙΗΣΟΥ, καὶ ἤκουσα φωνῆς ἐκ τοῦ οὐρανοῦ λεγούσης μοι. γράψον, μακάριοι οἱ νεκροὶ οἱ ἐν κυρίῳ ἀποθνήσκοντες ἀπάρτι. ναὶ, λέγει τὸ πνεῦμα, ἵνα ἀναπαύσονται ἐκ τῶν κόπων αὐτῶν, τὰ γὰρ ἔργα αὐτῶν ἀκολουθεῖ μετ' αὐτῶν. καὶ εἶδον. καὶ ἰδοὺ νεφέλη λευκή, καὶ ἐπὶ τὴν νεφέλην καθήμενος ὅμοιος υἱὸς ἀνθρώπου ἔχων ἐπὶ τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ στέφανον χρυσοῦν, καὶ ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ δρέπανον ὀξύ. καὶ ἄλλος ἄγγελος ἐξῆλθεν ἐκ τοῦ ναοῦ κράζων ἐν μεγάλῃ τῇ φωνῇ τῷ καθημένῳ ἐπὶ τῆς νεφέλης. πέμψον τὸ δρέπανόν σου, καὶ θέρισον, ὅτι ἦλθέ σοι ἡ ὥρα θερίσαι, ὅτι ἐξηράνθη ὁ θερισμὸς τῆς γῆς. καὶ ἔβαλεν ὁ καθήμενος ἐπὶ τὴν νεφέλην τὸ δρέπανον αὐτοῦ ἐπὶ τὴν γῆν. καὶ ἐθερίσθη ἡ γῆ. καὶ ἄλλος ἐξῆλθεν ἐκ τοῦ ναοῦ τοῦ ἐν τῷ οὐρανῷ ἄγγελος ἔχων καὶ αὐτὸς δρέπανον ὀξύ. καὶ ἄλλος ἄγγελος ἐξῆλθεν ἐκ τοῦ θυσιαστηρίου ἔχων ἐξουσίαν ἐπὶ τοῦ πυρός. καὶ ἐφώνησε κραυγῇ μεγάλῃ τῷ ἔχοντι τὸ δρέπανον τὸ ὀξύ λέγων πέμψον σὸ τὸ δρέπανόν σου τὸ ὀξὺ, καὶ τρύγησον τοὺς βότρυας τῆς γῆς, ὅτι ἤκμασαν αἱ σταφυλαὶ αὐτῆς. καὶ ἔβαλεν ὁ ἄγγελος τὸ δρέπανον αὐτοῦ εἰς τὴν γῆν. καὶ ἐτρύγησε τὴν ἄμπελον τῆς γῆς, καὶ ἔβαλεν εἰς τὴν ληνὸν τοῦ θυμοῦ τοῦ θεοῦ τὴν μεγάλην, καὶ ἐπατήθη ἡ ληνὸς ἔξω τῆς πόλεως, καὶ ἐξῆλθεν αἷμα ἐκ τῆς ληνοῦ ἄχρι τῶν χαλινῶν τῶν ἵππων ἀπὸ σταδίων χιλίων ἑξακοσίων. καὶ εἶδον ἄλλο σημεῖον ἐν τῷ οὐρανῷ μέγα καὶ θαυμαστὸν, ἀγγέλους ἑπτὰ ἔχοντας πληγὰς ἑπτὰ τὰς ἐσχάτας, ὅτι ἐν αὐταῖς ἐτελέσθη ὁ θυμὸς τοῦ θεοῦ. καὶ εἶδον ὡς θάλασσαν ὑαλίνην μεμιγμένην πυρὶ, καὶ τοὺς νικῶντας ἐκ τοῦ θηρίου

Et fumus tormenti eorum aſcendit in ſæcula ſæculoꝝ. Nec habent requiē die ac nocte, qui adorant beſtiam & imaginem eius, & ſi quis acceperit characterē nominis eius. Hic patientia ſanctoꝝ eſt hic qui cuſtodiunt mandata dei & fidem Ieſu. Et audiui uocem de cœlo dicentem mihi. Scribe. Beati mortui, qui in dño moriunt amodo, etiã dicit ſpiritus, ut requieſcant a laboribus ſuis, ſed opera illoꝝ ſequunt illos. Et uidi, & ecce nubē cãdidã & ſup nubē ſedentē ſimilem filio hois, habentē in capite ſuo coronam auream, & in manu ſua falcē acutam. Et alius angelus exiuit de templo clamans uoce magna ad ſedentem ſuper nubē. Mitte falcem tuam & mete, quia uenit tibi hora, ut metas, qm̃ aruit meſſis terræ. Et miſit qui ſedebat ſuper nubem, falcem ſuã in terrã, & demeſſa eſt terra. Et alius ãgelus exiuit de templo quod eſt in cœlo, habẽs & ipſe falcem acutam. Et alius angelus exiuit de altari qui habebat poteſtatē ſupra ignem, & damauit uoce magna ad eũ qui habebat falcem acutam, dicens. Mitte falcem tuam acutam, & uindemia botros uineæ terræ, quoniã maturæ ſunt uuæ eius. Et miſit angelus falcem ſuam acutam in terram & uindemiauit uineã terræ, & miſit in lacũ iræ dei magnũ, & calcatus eſt lacus extra ciuitatē, & exiuit ſanguis de lacu, uſq; ad frenos equorũ p ſtadia mille ſexcenta. XV

Et uidi aliud ſignũ in cœlo magnũ & mirabile, angelos ſeptē habentes plagas ſeptē nouiſſimas, qm̃ in illis cõſummata ē ira dei. Et uidi tãq; mare uitreũ mixtũ igni, & eos q uictoriã reportarãt de beſtia

ἐκ τ θηρίου, καὶ ἐκ τ εἰκόνος αὐτ, καὶ ἐκ τ χαράγ
ματος αὐτ, καὶ ἐκ τ ἀριθμοῦ τ ὀνόματος αὐτ, ἑ-
στῶτας ἐπὶ τὴν θάλασσαν τὴν ὑαλίνην, ἔχοντας
κιθάρας τ θεοῦ. καὶ ᾄδουσιν τὴν ᾠδὴν μωσέως
δούλου τ θεοῦ καὶ τ ᾠδὴν τ ἀρνίου λέγοντες, με
γάλα καὶ θαυμαστὰ τὰ ἔργα σου κύριος ὁ θεὸς ὁ
παντοκράτωρ, δίκαιαι καὶ ἀληθιναὶ αἱ ὁδοί σου
ὁ βασιλεὺς τ ἁγίων, τίς οὐ μὴ φοβηθῇ κύριε, καὶ
δοξάσῃ τὸ ὄνομά σου, ὅτι μόνος ὅσιος, ὅτι πάν
τα τὰ ἔθνη ἥξουσι καὶ προσκυνήσουσιν ἐνώπιόν
σου, ὅτι τὰ δικαιώματά σου ἐφανερώθησαν.
καὶ μετὰ ταῦτα εἶδον. καὶ ἰδοὺ ἠνοίγη ὁ ναὸς τ
σκηνῆς τ μαρτυρίου ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ ἐξῆλθον
οἱ ἑπτὰ ἄγγελοι ἔχοντες τὰς ἑπτὰ πληγὰς
ἐκ τοῦ ναοῦ ἐνδεδυμένοι λίνον καθαρὸν λαμ
πρόν, καὶ περιζωσμένοι τὰ στήθη ζώναις χρυ-
σᾶς, καὶ ἓν τ τεσσάρων ζώων ἔδωκε τοῖς ἑπτὰ
ἀγγέλοις ἑπτὰ φιάλας χρυσᾶς γεμούσας τ
θυμοῦ τοῦ θεοῦ τοῦ ζῶντος εἰς τοὺς αἰῶνας
τῶν αἰώνων. καὶ ἐγεμίσθη ὁ ναὸς καπνοῦ ἐκ
τῆς δόξης τοῦ θεοῦ καὶ ἐκ τῆς δυνάμεως αὐ
τοῦ. καὶ οὐδεὶς ἠδύνατο εἰσελθεῖν εἰς τὸν ναὸν
ἄχρι τελεσθῶσιν αἱ ἑπτὰ πληγαὶ τ ἑπτὰ ἀγ
γέλων. καὶ ἤκουσα φωνῆς μεγάλης ἐκ τ ναοῦ
λεγούσης τοῖς ἑπτὰ ἀγγέλοις ὑπάγετε καὶ
χέετε τὰς φιάλας τοῦ θυμοῦ εἰς τὴν γῆν,
καὶ ἀπῆλθεν πρῶτος, καὶ ἐξέχεε τὴν φι-
άλην αὐτοῦ εἰς τὴν γῆν, καὶ ἐγένετο ἕλ
κος κακὸν καὶ πονηρὸν εἰς τοὺς ἀνθρώπους
τοὺς ἔχοντας τὸ χάραγμα τοῦ θηρίου.
καὶ τοὺς τὴν εἰκόνα προσκυνοῦντας αὐ-
τοῦ. καὶ ὁ δεύτερος ἄγγελος ἐξέχεε
τὴν φιάλην αὐτοῦ εἰς τὴν θάλασσαν. καὶ
ἐγένετο αἷμα ὡς νεκροῦ, καὶ πᾶσα ψυχὴ ζῶ
σα ἀπέθανεν ἐν τῇ θαλάσσῃ. καὶ ὁ τρίτος
ἄγγελος ἐξέχεε τὴν φιάλην αὐτοῦ εἰς
τοὺς ποταμοὺς καὶ εἰς τὰς πηγὰς τῶν
ὑδάτων καὶ ἐγένετο αἷμα. καὶ ἤκουσα τ ἀγγέλ
λέγοντος, δίκαιος κύριε εἶ ὁ ὢν καὶ ὁ ἦν καὶ ὁ ὅσ
ιος, ὅτι

de bestia & de imagine eius, & de nume
ro nois eius stantes sup mare uitreum
habentes citharas dei, & cantant canti
cum Mosi serui dei, & căticũ agni dicen
tes. Magna & mirabilia sunt opera tua
dñe deus omnipotẽs, iustæ & ueræ sũt
uiæ tuæ dñe rex sanctorũ. Quis non ti
mebit te dñe, & magnificabit nomen
tuũ? Quia solus pius es, qm̃ omnes gẽ
tes uenient & adorabunt in conspectu
tuo, qm̃ iudicia tua manifestata sũt. Et
post hæc uidi, & ecce apertũ est templũ
tabernaculi testimonij in cœlo, & exie
runt septẽ angeli habẽtes septẽ plagas
de templo, uestiti lino mũdo & candi
do & p̃cincti circa pectora zonis aure
is. Et unũ ex quatuor aĩalibus dedit se
ptem angelis septẽ phialas aureas ple
nas iracundiæ dei uiuẽtis in sæcula sæcu
lorum. Et impletũ est templũ de fumo
a maiestate dei, & de uirtute eius, & ne
mo poterat introire in templũ, donec
consummarentur septem plagæ sep
tem angelorum.

Et audiui uocẽ magnã de tẽplo, dicẽ XVI
tem septem angelis. Ite effundite septẽ
phialas iræ dei in terrã. Et abijt primus
angelus & effudit phialã suã in terrã,
& factũ est uulnus sæuũ ac pessimũ in
homines qui habebant characterem
bestiæ, & in eos q adorabant imaginẽ
eius. Et secundus angelus effudit phia-
lam suã in mare, & factꝰ est sanguis tã-
quam mortui, & omnis anima uiuens
mortua est in mari. Et tertius angelus
effudit phialam suam in flumina & in
fontes aquarum, & factæ sunt san-
guis. Et audiui angelum dicentem.
Iustus es domine, qui es, & qui eras
sanctus

σιος, ὅτι ταῦτα ἔκρινας, ὅτι αἷμα ἁγίων καὶ προφητῶν ἐξέχεαν, καὶ αἷμα αὐτοῖς ἔδωκας πιεῖν ἄξιοί εἰσιν. καὶ ἤκουσα ἄλλου ἐκ τοῦ θυσιαστηρίου λέγοντος. ναὶ, κύριε ὁ θεὸς ὁ παντοκράτωρ ἀληθιναὶ καὶ δίκαιαι αἱ κρίσεις σου. καὶ ὅτε τέταρτος ἄγγελος ἐξέχεε τὴν φιάλην αὐτοῦ ἐπὶ τὸν ἥλιον, καὶ ἐδόθη αὐτῷ καυματίσαι τοὺς ἀνθρώπους ἐν πυρί. καὶ ἐκαυματίσθησαν οἱ ἄνθρωποι καῦμα μέγα. καὶ ἐβλασφήμησαν τὸ ὄνομα τοῦ θεοῦ τοῦ ἔχοντος ἐξουσίαν ἐπὶ τὰς πληγὰς ταύτας. καὶ οὐ μετενόησαν δοῦναι αὐτῷ δόξαν. καὶ ὁ τέταρτος ἄγγελος ἐξέχεε τὴν φιάλην αὐτοῦ ἐπὶ τὸν θρόνον τοῦ θηρίου, καὶ ἐγένετο ἡ βασιλεία αὐτοῦ ἐσκοτωμένη καὶ ἐμασῶντο τὰς γλώσσας αὐτῶν ἐκ τοῦ πόνου, καὶ ἐβλασφήμησαν τὸν θεὸν τοῦ οὐρανοῦ ἐκ τῶν πόνων αὐτῶν, καὶ ἐκ τῶν ἑλκέων αὐτῶν, καὶ οὐ μετενόησαν ἐκ τῶν ἔργων αὐτῶν. καὶ ὁ ἕκτος ἐξέχεε τὴν φιάλην αὐτοῦ ἐπὶ τὸν ποταμὸν τὸν μέγαν τὸν Εὐφράτην. καὶ ἐξηράνθη τὸ ὕδωρ, ἵνα ἑτοιμασθῇ ἡ ὁδὸς τῶν βασιλέων τῶν ἀπὸ ἀνατολῶν ἡλίου. καὶ εἶδον ἐκ τοῦ στόματος τοῦ δράκοντος καὶ ἐκ τοῦ στόματος τοῦ θηρίου καὶ ἐκ τοῦ στόματος τοῦ ψευδοπροφήτου πνεύματα τρία ἀκάθαρτα ὅμοια βατράχοις εἰσὶ γὰρ πνεύματα δαιμόνων ποιοῦντα σημεῖα ἃ ἐκπορεύεται ἐπὶ τοὺς βασιλεῖς τῆς γῆς καὶ τῆς οἰκουμένης ὅλης, συναγαγεῖν αὐτοὺς εἰς πόλεμον τῆς ἡμέρας ἐκείνης τῆς μεγάλης τοῦ θεοῦ τοῦ παντοκράτορος. ἰδοὺ ἔρχομαι ὡς κλέπτης. μακάριος ὁ γρηγορῶν καὶ τηρῶν τὰ ἱμάτια αὐτοῦ, ἵνα μὴ γυμνὸς περιπατῇ, καὶ βλέπωσιν τὴν ἀσχημοσύνην αὐτοῦ. καὶ συνήγαγεν αὐτοὺς εἰς τὸν τόπον τὸν καλούμενον ἑβραϊστὶ ἁρμαγεδών. καὶ ὁ ἕβδομος ἄγγελος ἐξέχεε τὴν φιάλην αὐτοῦ εἰς τὸν ἀέρα καὶ ἐξῆλθε φωνὴ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ἀπὸ τοῦ θρόνου λέγουσα. γέγονε. καὶ ἐγένοντο φωναὶ καὶ βρονταὶ καὶ ἀστραπαί. καὶ σεισμὸς ἐγένετο μέγας, οἷος οὐκ ἐγένετο ἀφ' οὗ οἱ ἄνθρωποι ἐγένοντο, καὶ ἐπὶ τῆς γῆς τηλικοῦτος σεισμὸς οὕτως μέγας.

καὶ ἐγένετο

sanctus, quia hoc iudicasti, quia sanguinem sanctorū & prophetarū effuderūt & sanguinem eis dedisti bibere. Digni enim sunt. Et audiui alterum dicentem. Etiam dñe deus omnipotēs uera & iusta iudicia tua. Et quartus angelus effudit phialam suā in solem, & datum est illi æstu affligere homines in igni. Et æstuauerunt homines æstu magno, & blasphemauerunt nomen dei habentis potestatem super has plagas, neq; egerunt pœnitentiā ut darēt illi gloriā. Et quintus angelus effudit phialā suā super sedē bestiæ, & factū est regnū eius tenebrosum, & cōmanducauerunt linguas suas præ dolore, & blasphemauerūt deum cœli præ doloribus suis & ulceribus suis. & non egerunt pœnitentiam ex operibus suis. Et sextus effudit phialam suam in flumen illud magnū Euphraten, & siccata est aqua ut præpararetur uia regum ab ortu solis. Et uidi de ore draconis, & de ore bestiæ, & de ore pseudoprophetæ exire spūs tres imundos in modū ranarū. Sūt em spūs dæmoniorū faciētes signa, ut pcedāt ad reges totius terræ cōgregare illos in pliū diei illius magni dei omipotētis. Ecce uenio sicut fur. Btūs q uigilat & custodit uestimēta sua, ne nudus ambulet, & uideant turpitudinē eius. Et congregabit illos in locū qui uocat hebraice hermageddon. Et septimus angelus effudit phialam suā in aerē, & exiuit uox magna de tēplo a throno dicens. Factū est. Et facta sunt fulgura & uoces & tonitrua, & terremotus factus est magnus, qualis nunq; fuit, ex quo homines fuerunt sup terrā, talis terremotus sic magnus

Et facta

καὶ ἐγένετο ἡ πόλις ἡ μεγάλη εἰς τρία μέρη, καὶ αἱ πόλεις τῶν ἐθνῶν ἔπεσον, καὶ Βαβυλὼν ἡ μεγάλη ἐμνήσθη ἐνώπιον τοῦ θεοῦ δοῦναι αὐτῇ τὸ ποτήριον τοῦ οἴνου τοῦ θυμοῦ τῆς ὀργῆς αὐτοῦ. πᾶσα νῆσος ἔφυγε καὶ ὄρη οὐχ εὑρέθησαν. καὶ χάλαζα μεγάλη ὡς ταλαντιαία καταβαίνει ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ἐπὶ τοὺς ἀνθρώπους, καὶ ἐβλασφήμησαν οἱ ἄνθρωποι τὸν θεὸν ἐκ τῆς πληγῆς τῆς χαλάζης ὅτι μεγάλη ἐστὶν ἡ πληγὴ αὐτῆς σφόδρα.

Καὶ ἦλθεν εἷς ἐκ τῶν ἑπτὰ ἀγγέλων τῶν ἐχόντων τὰς ἑπτὰ φιάλας, καὶ ἐλάλησε μετ' ἐμοῦ λέγων μοι. δεῦρο, δείξω σοι τὸ κρίμα τῆς πόρνης τῆς μεγάλης, τῆς καθημένης ἐπὶ ὑδάτων πολλῶν, μεθ' ἧς ἐπόρνευσαν οἱ βασιλεῖς τῆς γῆς, καὶ ἐμεθύσθησαν ἐκ τοῦ οἴνου τῆς πορνείας αὐτῆς οἱ κατοικοῦντες τὴν γῆν. καὶ ἀπήνεγκέ με εἰς ἔρημον ἐν πνεύματι. καὶ εἶδον γυναῖκα καθημένην ἐπὶ θηρίον κόκκινον, γέμον ὀνομάτων βλασφημίας, ἔχον κέρατα δέκα. Καὶ ἡ γυνὴ ἦν περιβεβλημένη πορφύρᾳ καὶ κοκκίνῳ καὶ κεχρυσωμένη χρυσῷ, καὶ λίθῳ τιμίῳ, καὶ μαργαρίταις, ἔχουσα χρυσοῦν ποτήριον ἐν τῇ χειρὶ αὐτῆς, γέμον βδελυγμάτων καὶ ἀκαθαρσίας πορνείας αὐτῆς, καὶ ἐπὶ τὸ μέτωπον αὐτῆς ὄνομα γεγραμμένον μυστήριον. Βαβυλὼν ἡ μεγάλη ἡ μήτηρ τῶν πορνῶν καὶ τῶν βδελυγμάτων τῆς γῆς καὶ εἶδον τὴν γυναῖκα μεθύουσαν ἐκ τοῦ αἵματος τῶν ἁγίων καὶ ἐκ τοῦ αἵματος τῶν μαρτύρων ΙΗΣΟΥ. καὶ ἐθαύμασα ἰδὼν αὐτὴν θαῦμα μέγα. καὶ εἶπέ μοι ὁ ἄγγελος διὰ τί ἐθαύμασας, ἐγώ σοι ἐρῶ τὸ μυστήριον τῆς γυναικὸς, καὶ τοῦ θηρίου τοῦ βαστάζοντος αὐτὴν, καὶ τοῦ ἔχοντος τὰς ἑπτὰ κεφαλὰς, καὶ τὰ δέκα κέρατα. θηρίον ὃ εἶδες ἦν καὶ οὐκ ἔστι, καὶ μέλλει ἀναβαίνειν ἐκ τῆς ἀβύσσου. καὶ εἰς ἀπώλειαν ὑπάγει. Καὶ θαυμάσονται οἱ κατοικοῦντες ἐπὶ τῆς γῆς, ὧν

γεγραπται

Et facta est ciuitas magna in tres partes, & ciuitates gentiũ ceciderunt. Et Babylon magna uenit in memoriã ante deũ, ut daret illi calicẽ uini indignationis iræ suæ. Omnis insula fugit, & mõtes nõ sunt inuenti. Et grãdo magna sicut talentũ descendit de cœlo in homines, & blasphemauerunt deũ homines, ꝓpter plagã grãdinis, qm̃ magna facta ẽ plaga eius uehemẽter. Et uenit unus de septem angelis qui habebant septẽ phialas, & locutus est mecũ dicens mihi. Veni ostendam tibi damnationẽ meretricis magnæ quæ sedet super aquas multas, cũ qua fornicati sunt reges terræ, & inebriati sunt qui inhabitãt terram de uino prostitutionis eius. Et abstulit me in spiritu in desertum. Et uidi mulierem sedẽtem super bestiam coccineam plenã nomibus blasphemiæ, habentẽ capita septẽ, & cornua decem. Et mulier erat circũdata purpura & coccino, & inaurata auro et lapide ꝓcioso & margaritis, habẽs poculũ aureũ in manu sua, plenũ abominationib⁹ & imũditia fornicationis eius. Et in fronte eius nomẽ scriptum, mysterium Babylon magna mater fornicationum & abominationum terræ. Et uidi mulierẽ ebriam de sanguine sanctorum, & de sanguine martyrum Iesu. Et miratus sum cum uiderem illam admiratione magna. Et dixit mihi angelus. Quare miraris? Ego dicam tibi sacramentum mulieris, et bestiæ quæ portat eã, quæ habet capita septem & cornua decẽ. Bestia quã uidisti fuit, & non est, & ascensura est de abyssо, & in interitum ibit, & mirabuntur inhabitantes terram, quorum nomina

XVII

ἐν γέγραπται τὰ ὀνόματα ἐπὶ τὸ βιβλίον
τῆς ζωῆς ἀπὸ καταβολῆς κόσμου, βλέπον-
τες τὸ θηρίον, ὅτι ἦν καὶ οὐκ ἔστι, καίπερ ἔστι, ὧδε
ὁ νοῦς, ὁ ἔχων σοφίαν. Αἱ ἑπτὰ κεφαλαὶ, ὄρη
εἰσὶν ἑπτὰ, ὅπου ἡ γυνὴ κάθηται ἐπ' αὐτῶν,
καὶ βασιλεῖς ἑπτά εἰσιν, οἱ πέντε ἔπεσαν καὶ ὁ
εἷς ἔστι, ὁ ἄλλος οὔπω ἦλθε, καὶ ὅταν ἔλθῃ,
ὀλίγον αὐτὸν δεῖ μεῖναι. Καὶ τὸ θηρίον ὃ ἦν,
καὶ οὐκ ἔστι, καὶ αὐτὸς ὄγδοός ἐστι, καὶ ἐκ τῶν
ἑπτά ἐστι, καὶ εἰς ἀπώλειαν ὑπάγει. Καὶ τὰ δέ-
κα κέρατα, ἃ εἶδες δέκα βασιλεῖς εἰσιν, οἵτινες
βασιλείαν οὐκ ἔλαβον, ἀλλ' ἐξουσίαν ὡς
βασιλεῖς μίαν ὥραν λαμβάνουσι μετὰ τοῦ
θηρίου. Οὗτοι μίαν γνώμην ἔχουσι, καὶ τὴν
δύναμιν, καὶ τὴν ἐξουσίαν ἑαυτῶν τῷ θη-
ρίῳ διδιδώσουσιν. Οὗτοι μετὰ τοῦ ἀρνίου πο-
λεμήσουσι, καὶ τὸ ἀρνίον νικήσει αὐτούς, ὅτι κύ-
ριος κυρίων ἐστὶ, καὶ βασιλεὺς βασιλέων, καὶ
οἱ μετ' αὐτοῦ κλητοὶ, καὶ ἐκλεκτοὶ, καὶ πιστοί.
Καὶ λέγει μοι, τὰ ὕδατα ἃ εἶδες οὗ ἡ πόρνη
κάθηται, λαοὶ καὶ ὄχλοι εἰσὶ, καὶ ἔθνη, καὶ
γλῶσσαι, καὶ τὰ δέκα κέρατα ἃ εἶδες ἐπὶ
τὸ θηρίον οὗτοι μισήσουσι τὴν πόρνην, καὶ
ἠρημωμένην ποιήσουσιν αὐτὴν, καὶ γυμνὴν
καὶ τὰς σάρκας αὐτῆς φάγονται, καὶ αὐτὴν
κατακαύσουσιν ἐν πυρί· ὁ δὲ θεὸς ἔδωκεν εἰς τὰς
καρδίας αὐτῶν ποιῆσαι τὴν γνώμην αὐτοῦ, καὶ
ποιῆσαι μίαν γνώμην, καὶ δοῦναι τὴν βασι-
λείαν αὐτῶν τῷ θηρίῳ ἄχρι τελεσθήσονται τὰ ῥή-
ματα τοῦ θεοῦ. Καὶ ἡ γυνὴ ἣν εἶδες, ἔστιν ἡ πόλις
ἡ μεγάλη ἡ ἔχουσα βασιλείαν ἐπὶ τῶν βασι-
λέων τῆς γῆς. Καὶ μετὰ ταῦτα εἶδον ἄλλον
ἄγγελον καταβαίνοντα ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ἔχοντα
ἐξουσίαν μεγάλην, καὶ ἡ γῆ ἐφωτίσθη ἐκ τῆς δό-
ξης αὐτοῦ. Καὶ ἔκραξεν ἐν ἰσχυρᾷ φωνῇ μεγάλῃ λέ-
γων, ἔπεσε ἔπεσε Βαβυλὼν ἡ μεγάλη. Καὶ ἐγέ-
νετο κατοικητήριον δαιμονίων, καὶ φυλακὴ
παντὸς πνεύματος ἀκαθάρτου, καὶ φυλακὴ παν-
τὸς ὀρνέου ἀκαθάρτου καὶ μεμισημένου, ὅτι ἐκ τοῦ
οἴνου τοῦ

nomina ſcripta non ſunt in libro uitæ, à conſtitutione mundi, uidentes beſtiam, quæ erat & non eſt. Et hic eſt ſenſus, qui habet ſapiẽtiam. Septem capita, ſeptem montes ſunt, ſuper quos mulier ſedet, & reges ſeptẽ ſunt. Quinq; ceciderũt, unus eſt & alius nondum uenit. Et cum uenerit, oportet illum breue tempus manere. Et beſtia quæ erat & non eſt, & ipſe octauus eſt, & de ſeptem eſt, & in interitũ uadit. Et decem cornua, quæ uidiſti, decem reges ſunt, qui regnum nondum acceperũt, ſed poteſtatem tanq̃ reges una hora accipient cum beſtia. Hi unum conſilium habent, & uirtutem, & poteſtatem ſuam beſtiæ tradent. Hi cum agno pugnabunt, & agnus uincet illos, quoniam dñs dominorũ eſt, & rex regũ, & qui cũ illo ſunt uocati & electi & fideles. Et dicit mihi, Aquæ quas uidiſti, ubi meretrix ſedet, populi ſunt & turbæ & gentes, & linuæ, & decẽ cornua quæ uidiſti in beſtia hi odient fornicariã, & deſolatam faciẽt illam & nudam, & carnes eius manducabunt, & ipſam igne concremabũt. Deus enim dedit in corda eorũ, ut faciãt quod placitum eſt illi, ut unam faciant uoluntatem, ut dent regnum ſuum beſtiæ, donec conſummentur uerbi dei. Et mulier quam uidiſti eſt ciuitas magna, quæ habet regnum ſuper reges terræ. XVIII Et poſt hæc uidi alium angelum deſcendentem de cœlo, habentem poteſtatem magnã, & terra illuminata eſt a gloria eius. Et exclamauit in fortitudine uocæ magna, dicens, Cecidit cecidit Babylon magna, & facta eſt habitatio dæmoniorũ, & cuſtodia omnis ſpiritus immũdi, & cuſtodia omnis uolucris immũdæ, et inuiſæ, qa de

t uino

οἴνου τοῦ θυμοῦ τῆς πορνείας αὐτῆς πέπωκε
πάντα τὰ ἔθνη. καὶ οἱ βασιλῆς τῆς γῆς μετ
αὐτῆς ἐπόρνευσαν, καὶ οἱ ἔμποροι αὐτῆς ἐκ τῆ
δυνάμεως τοῦ τρυφους αὐτῆ ἐπλούτησαν, καὶ
ἤκουσα ἄλλην φωνὴν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ λέγουσαν,
Ἐξέλθετε ὁ λαός μου, ἵνα μὴ συγκοινωνήσητε
ταῖς ἁμαρτίαις αὐτῆς, ἵνα μὴ λάβητε ἐκ τῶν
πληγῶν αὐτῆς, ὅτι ἠκολούθησαν αὐτῆς αἱ
ἁμαρτίαι ἄχρι τοῦ οὐρανοῦ, καὶ ἐμνημόνευ-
σεν ὁ θεὸς τὰ ἀδικήματα αὐτῆς. Ἀπόδοτε
αὐτῇ, ὡς καὶ αὐτὴ ἀπέδωκεν ὑμῖν, καὶ δι-
πλώσατε αὐτῇ διπλᾶ κατὰ τὰ ἔργα αὐ-
τῆς, ἐν τῷ ποτηρίῳ ᾧ ἐκέρασε, κεράσατε αὐ
τῇ διπλοῦν, ὅσα ἐδόξασεν ἑαυτὴν, καὶ ἐστρη
νίασε, τοσοῦτον δότε αὐτῇ βασανισμὸν καὶ πέν
θος, ὅτι ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτῆς λέγει κάθη-
μαι βασίλισσα, καὶ χήρα οὐκ εἰμὶ, καὶ πέν-
θος οὐ μὴ ἴδω. διὰ τοῦτο ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ ἥξου
σιν αἱ πληγαὶ αὐτῆς θάνατος, καὶ πένθος καὶ
λιμός, καὶ ἐν πυρὶ κατακαυθήσεται, ὅτι ἰσχυρὸς
κύριος ὁ θεὸς ὁ κρίνων αὐτήν. καὶ κλαύσονται
αὐτὴν, καὶ κόψονται ἐπ' αὐτῇ οἱ βασιλεῖς τῆς
γῆς, οἱ μετ' αὐτῆς πορνεύσαντες, καὶ στρηνιάσαν
τες, ὅταν βλέπωσι τὸν καπνὸν τῆς πυρώ-
σεως αὐτῆς, ἀπὸ μακρόθεν ἑστηκότες διὰ φόβον
τοῦ βασανισμοῦ αὐτῆς λέγοντες, οὐαὶ οὐαὶ ἡ
πόλις ἡ μεγάλη Βαβυλὼν, ἡ πόλις ἡ ἰσχυ-
ρα, ὅτι ἐν μιᾷ ὥρᾳ ἦλθεν ἡ κρίσις σου. καὶ οἱ
ἔμποροι τῆς γῆς κλαίουσι, καὶ πενθοῦσιν ἐν
αὐτοῖς, ὅτι τὸν γόμον αὐτῶν οὐδεὶς ἀγοράζει
οὐκ ἔτι. γόμον χρυσοῦ καὶ ἀργύρου, καὶ
λίθου τιμίου, καὶ μαργαρίτου καὶ βύσσου,
καὶ πορφύρου, καὶ κοκκίνου. καὶ πᾶν ξύλον
θύϊνον, καὶ πᾶν σκεῦος ἐλεφάντινον, καὶ
πᾶν σκεῦος ἐκ ξύλου τιμιωτάτου, καὶ χάλ
κου, καὶ σιδήρου, καὶ κιννάμωμον, καὶ θυμία
μα, καὶ μύρον, καὶ λίβανον, καὶ οἶνον, καὶ ἔλαι
ον, καὶ σεμίδαλιν, καὶ σῖτον, καὶ κτήνη, καὶ πρόβα
τα, καὶ ἵππων, καὶ ἐδῶν, καὶ σωμάτων, καὶ ψυ
χὰς ἀνθρώπων

uino iræ fornicationis eius biberunt om
nes gentes. Et reges terræ cum illa fornic
cati sunt, & mercatores terræ de uirtute
delitiarum eius diuites facti sunt. Et au-
diui aliam uocem de cœlo dicentem, Exi
te de illa populus meus, ne participes fi-
tis delictorum eius, & de plagis eius ne
accipiatis. Quoniam peruenerunt pecca
ta eius usq; ad cœlū, & recordatus est do
minus iniquitatum eius. Reddite illi si-
cut & ipsa reddidit uobis, & duplicate ei
duplicia secundum opera eius. In pocu
lo quo miscuit uobis, miscete illi duplū.
Quantum glorificauit se & in delitijs fu-
it, tantum date illi tormētum & luctum,
quia in corde suo dicit. Sedeo regina &
uidua non sum, & luctum non uidebo.
Ideo in una die ueniēt plagæ eius, mors
& luctus & fames, & igne comburetur,
quia fortis est deus qui iudicabit illam.
Et flebunt illam & plangent se super illā
reges terræ, qui cum illa fornicati sunt, &
in delitijs uixerunt, cum uiderint fumum
incendij eius, longe stantes propter timo
rem tormenti eius, dicentes. Væ uæ ciui-
tas illa magna Babylon, ciuitas illa for-
tis, quoniam in una hora uenit iudicium
tuum. Et negociatores terræ flebūt & lu
gebunt super illam, quoniam merces eo
rum nemo emet amplius, merces auri &
argenti & lapidis precioſi, & margaritæ,
& byssi, & purpuræ, & cocci, & omne li-
gnum thyinum, & omne uas eburneum
& oīne fas de ligno precioſiſſimo & æra-
mento, et ferro et marmore, et cinnamo-
mum, et odoramentum, et unguentum,
et thus, et uinum, et oleum, et ſimilam, et
triticum, et iumenta, et oues, et equorum
et rhædarum, et mancipiorum, et ani-
mas hominū

Digitized by Google

χὰς ἀνθρώπων, καὶ ἡ ὀπώρα σοῦ τῆς ἐπιθυμίας
σοῦ ψυχῆσου ἀπῆλθεν ἀπὸ σοῦ, καὶ πάντα
τὰ λιπαρὰ & τὰ λαμπρὰ ἀπῆλθεν ἀπὸ σοῦ,
καὶ οὐκ ἔτι οὐ μὴ εὑρήσεις αὐτά. οἱ ἔμποροι
τούτων οἱ πλουτήσαντες ἀπ' αὐτῆς ἀπὸ μα-
κρόθεν στήσονται διὰ τὸν φόβον τοῦ βασανισμοῦ
αὐτῆς, κλαίοντες καὶ πενθοῦντες & λέγον-
τες, οὐαὶ οὐαὶ ἡ πόλις ἡ μεγάλη ἡ περι-
βεβλημένη βύσσινον καὶ πορφυροῦν, καὶ
κόκκινον, καὶ κεχρυσωμένη ἐν χρυσῷ καὶ λί-
θῳ τιμίῳ, καὶ μαργαρίταις, ὅτι μιᾷ ὥρᾳ
ἠρημώθη ὁ τοσοῦτος πλοῦτος. καὶ πᾶς κυ-
βερνήτης, καὶ πᾶς ἐπὶ τὸν πλοίων ὁ ὄμιλος
καὶ ναῦται τῆς θαλάσσης ἐργάζονται ἀπὸ μακρόθεν
ἔστησαν, καὶ ἔκραζον ὁρῶντες τὸν καπνὸν τῆς πυρώ-
σεως αὐτῆς λέγοντες, τίς ὁμοία τῇ πόλει τῇ με
γάλῃ. & ἔβαλον χοῦν ἐπὶ τὰς κεφαλὰς αὐ
τῶν, καὶ ἔκραζον κλαίοντες καὶ πενθοῦντες, λέγον-
τες, οὐαὶ οὐαὶ ἡ πόλις ἡ μεγάλη ἐν ᾗ ἐπλού-
τησαν πάντες οἱ ἔχοντες πλοῖα ἐν τῇ θα-
λάσσῃ ἐκ τῆς τιμιότητος αὐτῆς, ὅτι μιᾷ ὥρᾳ
ἠρημώθη, εὐφραίνου ἐπ' αὐτῇ οὐρανέ, καὶ οἱ
ἅγιοι ἀπόστολοι, καὶ οἱ προφῆται, ὅτι ἔκρι-
νεν ὁ θεὸς τὸ κρῖμα ὑμῶν ἐξ αὐτῆς. καὶ ἦρεν
εἷς ἄγγελος ἰσχυρὸς λίθον ὡς μύλον μέγα,
& ἔβαλεν εἰς τὴν θάλασσαν λέγων, οὕτως
ὁρμήματι βληθήσεται Βαβυλὼν ἡ μεγάλη
πόλις, καὶ οὐ μὴ εὑρεθῇ ἔτι, καὶ φωνὴ κιθαρῳδῶν
καὶ μουσικῶν, καὶ αὐλητῶν καὶ σαλπιστῶν,
οὐ μὴ ἀκουσθῇ ἐν σοὶ ἔτι. καὶ πᾶς τεχνί-
της πάσης τέχνης οὐ μὴ εὑρεθῇ ἐν σοὶ ἔτι. καὶ
φωνὴ μύλου οὐ μὴ ἀκουσθῇ ἐν σοὶ ἔτι. καὶ φω
νὴ νυμφίου καὶ νύμφης, οὐ μὴ ἀκουσθῇ ἐν σοὶ
ἔτι. ὅτι οἱ ἔμποροί σου ἦσαν οἱ μεγιστάνες τῆς
γῆς, ὅτι ἐν τῇ φαρμακείᾳ σου ἐπλανήθησαν
πάντα τὰ ἔθνη, καὶ ἐν αὐτῇ αἷμα προφητῶν
καὶ ἁγίων εὑρέθη, καὶ πάντων τῶν ἐσφαγμέ
νων ἐπὶ τῆς γῆς. καὶ μετὰ ταῦτα ἤκουσα
φωνὴν ὄχλου πολλοῦ ἐν τῷ οὐρανῷ λέγον-
τος τὸ ἀλλη-

mas hoim. Et poma desyderij aiæ tuæ
discesserũt a te, & oia pinguia & p̃dara
perierũt a te, & amplius illa iã nõ inue-
nies. Mercatores hoim q diuites facti
sunt ab ea longe stabunt, ppter timorẽ
torméti eiꝰ, flẽtes ac lugẽtes, & dicẽtes,
uæ ue ciuitas illa magna, q̃ amicta erat
byſſo & purpura & cocco, & deaurata
erat auro & lapide p̃cioso & margaritis
qm̃ una hora destitutæ sunt tantæ diui
tiæ. & ois gubernator, & ois in nauibus
uersantiũ turba & nautæ & qui in mari
operantur longe steterunt, & damaue-
runt uidentes locũ incendij eius, dicen-
tes. Quæ similis ciuitati huic magnæ?
Et miserunt puluerẽ super capita sua, &
damauerunt flentes & lugentes, dicen-
tes. Væ uæ ciuitas illa magna in qua di
uites facti sunt oẽs qui habebãt naues
in mari de p̃cijs eius, qm̃ una hora de-
solata est. Exulta sup eã cœlũ & sancti
apostoli & pphetæ, qm̃ iudicauit deus
iudiciũ uestrũ de illa. Et sustulit unꝰ an
gelus fortis lapidẽ quasi molarem ma-
gnum & misit in mare, dicẽs. Hoc impe
tu mittet Babylõ ciuitas illa magna, &
ultra iã nõ iuenietur. Et uox citharædoꝝ
& musicoꝝ & tibia canentiũ, & tuba nõ
audietur in te amplius, & ois artifex, cu-
iuscũq artis nõ inueniet in te amplíꝰ. Et
uox molæ nõ audietur in te ãplius. Et lux
lucernæ nõ lucebit in te amplius, & uox
sponsi & sponsæ nõ audietur adhuc in te, q
mercatores tui erãt principes terræ, q
in ueneficijs tuis errauerũt oẽs gentes,
& in ea sanguis prophetaꝝ & sanctoꝝ
inuentus est, & omniũ qui interfecti sũt
in terra. Post hæc audiui quasi uocẽ XIX
magnam turbæ multæ in cœlo dicen-

Digitized by Google

τος τὸ ἀλληλούϊα, ἡ σωτηρία καὶ ἡ δόξα, καὶ
ἡ τιμὴ, καὶ ἡ δύναμις κυρίῳ τῷ θεῷ ἡμῶν,
ὅτι ἀληθιναὶ καὶ δίκαιαι αἱ κρίσεις αὐτοῦ, ὅτι
ἔκρινεν τὴν πόρνην τὴν μεγάλην ἥτις ἔ-
φθειρεν τὴν γῆν ἐν τῇ πορνείᾳ αὐτῆς, καὶ ἐξεδίκη-
σεν τὸ αἷμα τῶν δούλων αὐτοῦ, ἐκ τῆς χειρὸς αὐ-
τῆς. καὶ δεύτερον εἰρηκασιν. ἀλληλούϊα. καὶ ὁ καπνὸς
αὐτῆς ἀναβαίνει εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. καὶ ἔπε-
σαν οἱ πρεσβύτεροι οἱ εἰκοσιτέσσαρες καὶ τὰ τέσσαρα ζῶα,
καὶ προσεκύνησαν τῷ θεῷ τῷ καθημένῳ ἐπὶ
τῷ θρόνου λέγοντες, ἀμὴν ἀλληλούϊα. καὶ φω-
νὴ ἐκ τοῦ θρόνου ἐξῆλθεν, λέγουσα αἰνεῖτε τὸν θεὸν ἡ-
μῶν πάντες οἱ δοῦλοι αὐτοῦ, καὶ οἱ φοβού-
μενοι αὐτὸν, καὶ οἱ μικροὶ καὶ οἱ μεγάλοι.
καὶ ἤκουσα φωνὴν ὄχλου πολλοῦ. καὶ ὡς φω-
νὴν ὑδάτων πολλῶν, καὶ ὡς φωνὴν βρονταῖν
ἰσχυρῶν λέγοντας ἀλληλούϊα, ὅτι ἐβασίλευ-
σεν ὁ θεὸς ὁ παντοκράτωρ. χαίρωμεν καὶ ἀ-
γαλλιώμεθα, καὶ δῶμεν τὴν δόξαν αὐτῷ, ὅτι
ἦλθεν ὁ γάμος τοῦ ἀρνίου. καὶ ἡ γυνὴ αὐτοῦ
ἡτοίμασεν ἑαυτὴν. καὶ ἐδόθη αὐτῇ ἵνα περιβάλη-
ται βύσσινον καθαρὸν καὶ λαμπρόν. τὸ γὰρ
βύσσινον τὰ δικαιώματά ἐστιν τῶν ἁγίων. καὶ
λέγει μοι. μακάριοι οἱ εἰς τὸ δεῖπνον τοῦ ἀρνίου
κεκλημένοι. καὶ λέγει μοι, οὗτοι οἱ λόγοι ἀ-
ληθινοί εἰσιν τοῦ θεοῦ. καὶ ἔμπροσθεν
τῶν ποδῶν αὐτοῦ προσκυνῆσαι αὐτῷ. καὶ
λέγει μοι, ὅρα μή, σύνδουλός σου εἰμὶ, καὶ τῶν
ἀδελφῶν σου, καὶ τῶν ἐχόντων τὴν μαρτυρί-
αν τοῦ ΙΗΣΟΥ, τῷ θεῷ προσκύνησον. ἡ γὰρ μαρ-
τυρία ΙΗΣΥ ἐστὶν τὸ πνεῦμα τῆς προφητείας. καὶ
εἶδον τὸν οὐρανὸν ἀνεῳγμένον. καὶ ἰδοὺ ἵππος
λευκὸς, καὶ ὁ καθήμενος ἐπ' αὐτὸν. πιστὸς καὶ ἀλη-
θινὸς καὶ ἐν δικαιοσύνῃ κρίνει καὶ πολεμεῖ. οἱ δὲ
ὀφθαλμοὶ αὐτοῦ ὡς φλὸξ πυρὸς. καὶ ἐπὶ τὴν κεφα-
λὴν αὐτοῦ διαδήματα πολλά, ἔχων ὄνομα γε-
γραμμένον, ὃ οὐδεὶς οἶδεν εἰ μὴ αὐτὸς. καὶ περι-
βεβλημένος ἱμάτιον βεβαμμένον αἵματι. καὶ κα-
λεῖται τὸ ὄνομα αὐτοῦ ὁ λόγος τοῦ θεοῦ. καὶ τὰ στρατεύ-
ματα ἃ ἐν

tis alleluia. Salus & honor & gloria &
uirtus dño deo nostro est, qa uera & iu
sta iudicia eius quia iudicauit de mere
trice magna, quæ corrupit terrã in pñi
tutione & uindicauit sanguinẽ seruoꝝ
suorũ de eius manu. Et iterũ dixerunt,
alleluia. Et fumus ascendit in sæcula sæ
culorum. Et ceciderunt uigintiquatuor
seniores & quatuor animalia, & adora
uerunt deum sedentem super thronũ,
dicentes. Amẽ alleluia. Et uox de thro-
no exiuit, dicens. Laudẽ dicite deo no
stro oẽs sancti eius, & qui timetis de-
um pusilli & magni. Et audiui uocem
turbæ multæ, & sicut uocem aquarum
multarꝝ, & sicut uocem tonitruoꝝ ma-
gnorum, dicentium, alleluia, qm̃ regna
uit dñs deus noster omnipotens. Gau
deamus & exultemus & demus gloriã
ei, quia uenerunt nuptiæ agni, & uxor
eius p̃parauit se. Et datũ est illi ut coo-
periat se byssino puro & splendido.
Byssinum em̃ iustificationes sunt san-
ctorum. Et dixit mihi. Scribe. Beati qui
ad cœnã nuptiaꝝ agni uocati sũt. Et di-
xit mihi. Hæc uerba dei uera sunt. Et ce
cidi ante pedes eius, ut adorarẽ eum. Et
dixit mihi. Vide ne feceris. Cõseruus tu
us sum, & fratrũ tuoꝝ habẽtiũ testimo
nium Iesu. deũ adora. Testimoniũ em̃
Iesu est spũs prophetiæ. Et uidi cœlum
apertũ, & ecce equus albus, & qui sede-
bat sup eũ uocabat fidelis & uerax, &
in iustitia iudicat & pugnat. Oculi aut
eiꝰ sicut flãma ignis, & in capite eiꝰ dia
demata multa, habens nomen scriptũ,
qd̃ nemo nouit nisi ipse. Et uestitꝰ erat
ueste tincta sanguine, & uocat nomen
eius, uerbum dei, & exercitus qui sunt
in cælo

ματα ἐν τῷ οὐρανῷ ἠκολούθουν αὐτῷ ἐφ' ἵπ
ποις λευκοῖς, ἐνδεδυμένοι βύσσινον λευκὸν
καὶ καθαρόν. καὶ ἐκ τοῦ στόματος αὐτοῦ ἐκ
πορεύεται ῥομφαία ὀξεῖα, ἵνα ἐν αὐτῇ πα
τάξῃ τὰ ἔθνη. καὶ αὐτὸς ποιμανεῖ αὐτοὺς
ἐν ῥάβδῳ σιδηρᾷ. καὶ αὐτὸς πατεῖ τὴν ληνὸν
τοῦ οἴνου τοῦ θυμοῦ, καὶ τῆς ὀργῆς τοῦ θεοῦ
τοῦ παντοκράτορος. Καὶ ἔχει ἐπὶ τὸ ἱμάτιον, καὶ
ἐπὶ τὸν μηρὸν αὐτοῦ, τὸ ὄνομα γεγραμμέ
νον, Βασιλεὺς βασιλέων, καὶ κύριος κυρίων.
καὶ εἶδον ἕνα ἄγγελον ἑστῶτα ἐν ἡλίῳ. καὶ ἔκρα
ξε φωνῇ μεγάλῃ λέγων πᾶσι τοῖς ὀρνέοις τοῖς πε
τωμένοις ἐν μεσουρανήματι, δεῦτε καὶ συνάχθη
τε εἰς τὸ δεῖπνον τοῦ μεγάλου θεοῦ, ἵνα φάγητε
σάρκας βασιλέων, καὶ χιλιάρχων, καὶ σάρκας
ἰσχυρῶν, καὶ σάρκας ἵππων, καὶ τῶν καθημένων
ἐπ' αὐτῶν, καὶ σάρκας πάντων ἐλευθέρων, καὶ
δούλων, καὶ μικρῶν καὶ μεγάλων. Καὶ εἶδον τὸ
θηρίον, καὶ τοὺς βασιλεῖς τῆς γῆς καὶ τὰ στρατεύμα
τα αὐτῶν συνηγμένα ποιῆσαι πόλεμον μετὰ τοῦ
καθημένου ἐπὶ τοῦ ἵππου, καὶ μετὰ τοῦ στρα
τεύματος αὐτοῦ. καὶ ἐπιάσθη τὸ θηρίον, καὶ
μετ' αὐτοῦ ὁ ψευδοπροφήτης ὁ ποιήσας τὰ
σημεῖα ἐνώπιον αὐτοῦ, ἐν οἷς ἐπλάνησε τοὺς
λαβόντας τὸ χάραγμα τοῦ θηρίου, καὶ τοὺς
προσκυνοῦντας τῇ εἰκόνι αὐτοῦ. ζῶντες ἐλη
θήσονται οἱ δύο εἰς τὴν λίμνην τοῦ πυρὸς τὴν
καιομένην ἐν τῷ θείῳ. καὶ οἱ λοιποὶ ἀπε
κτάνθησαν ἐν τῇ ῥομφαίᾳ καθημένου ἐπὶ τοῦ
ἵππου τῇ ἐκπορευομένῃ ἐκ τοῦ στόματος αὐτοῦ, καὶ
πάντα ὄρνεα ἐχορτάσθησαν ἐκ τῶν σαρκῶν αὐτῶν.

Καὶ εἶδον ἄγγελον καταβαίνοντα ἐκ τοῦ
οὐρανοῦ ἔχοντα τὴν κλεῖδα τοῦ ἀβύσσου, καὶ
ἅλυσιν μεγάλην ἐπὶ τὴν χεῖρα αὐτοῦ. καὶ ἐ
κράτησε τὸν δράκοντα τὸν ὄφιν τὸν ἀρχαῖ
ον, ὅς ἐστι διάβολος καὶ σατανᾶς, καὶ ἔδησεν αὐ
τὸν χίλια ἔτη. καὶ ἔβαλεν αὐτὸν εἰς τὴν ἄβυσ
σον, καὶ ἔκλεισεν αὐτὸν, καὶ ἐσφράγισεν ἐ
πάνω

in cœlo sequebantur eum in equis albis, uestiti byssino albo & mundo, & de ore eius procedit gladius ex utra/q; parte acutus, ut in ipso percutiat gẽtes. Et ipse reget eas in uirga ferrea, & ipse calcat torcular uini furoris & iræ dei omnipotentis. Et habet in uestimento & in fœmore suo nomen scriptum. Rex regum & dominus dominantium. Et uidi unum angelum stantem in sole, & damauit uoce magna, omnibus auibus quæ uolabant per mediũ cœli. Venite & congregamini ad cœnã magni dei, ut mãducetis carnes regũ, & carnes tribunorũ, & carnes fortium, & carnes equorum, & sedentiũ in ipsis, & carnes omnium liberorum ac seruorum & pusillorum ac magnorum. Et uidi bestiã & reges terræ & exercitus eorum congregatos ad faciendũ prelium cum illo qui sedebat in equo & cũ exercitu eius. Et apprehensa est bestia, & cũ illa pseudoppheta, & q fecit signa corã ipso, in quibus seduxit eos qui acceperunt characterem bestiæ, & qui adorauerunt imaginem eius. Viui missi sunt hi duo in stagnum ignis ardens in sulphure, & cæteri occisi sunt in gladio sedentis super equum qui procedit de ore ipsius, & omnes aues saturatæ sunt carnibus eorum.

Et uidi angelum descendentem de cœlo habentem clauem abyssi, & cate/nam magnam in manu sua. Et appre/hendit draconem serpentem antiquũ, qui est diabolus & satanas, & ligauit eum per annos mille, & misit eum in abyssũ, & clausit eũ, & signauit super il/ XX

πάνω αὐτοῦ, ἵνα μὴ πλανήσῃ τὰ ἔθνη ἔτι, ἄχρι τελεσθῇ χίλια ἔτη. καὶ μετὰ ταῦτα δεῖ αὐτὸν λυθῆναι μικρὸν χρόνον. καὶ εἶδον θρόνους καὶ ἐκάθισαν ἐπ' αὐτούς, καὶ κρίμα ἐδόθη αὐτοῖς. καὶ τὰς ψυχὰς τῶν πεπελεκισμένων διὰ τὴν μαρτυρίαν ΙΗΣΟΥ καὶ διὰ τὸν λόγον τοῦ θεοῦ, καὶ οἵτινες οὐ προσεκύνησαν τὸ θηρίον, οὐδὲ τὴν εἰκόνα αὐτοῦ, καὶ οὐκ ἔλαβον τὸ χάραγμα ἐπὶ τὸ μέτωπον αὐτῶν, καὶ ἐπὶ τὰς χεῖρας αὐτῶν, καὶ ἔζησαν, καὶ ἐβασίλευσαν μετὰ ΧΡΙΣΤΟΥ χίλια ἔτη. οἱ δὲ λοιποὶ τῶν νεκρῶν οὐκ ἀνέζησαν ἕως τελεσθῇ τὰ χίλια ἔτη. αὕτη ἡ ἀνάστασις ἡ πρώτη. μακάριος καὶ ἅγιος ὁ ἔχων μέρος ἐν τῇ ἀναστάσει τῇ πρώτῃ, ἐπὶ τούτων ὁ θάνατος ὁ δευτέρου οὐκ ἔχει ἐξουσίαν, ἀλλ' ἔσονται ἱερεῖς τοῦ θεοῦ, καὶ τοῦ ΧΡΙΣΤΟΥ, καὶ βασιλεύσουσι μετ' αὐτοῦ χίλια ἔτη. καὶ ὅτε ἐτελέσθησαν τὰ χίλια ἔτη, λυθήσεται ὁ σατανᾶς ἐκ τῆς φυλακῆς αὐτοῦ, καὶ ἐξελεύσεται πλανῆσαι τὰ ἔθνη τὰ ἐν τέσσαρσι γωνίαις τῆς γῆς τὸν γὼγ καὶ μαγὼγ συναγαγεῖν αὐτοὺς εἰς πόλεμον, ὧν ὁ ἀριθμὸς ὡς ἡ ἄμμος τῆς θαλάσσης. καὶ ἀνέβησαν ἐπὶ τὸ πλάτος τῆς γῆς, καὶ ἐκύκλωσαν τὴν παρεμβολὴν τῶν ἁγίων καὶ τὴν πόλιν τὴν ἠγαπημένην. καὶ κατέβη πῦρ ἐκ τοῦ θεοῦ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ κατέφαγεν αὐτούς, καὶ διάβολος ὁ πλανῶν αὐτοὺς ἐβλήθη εἰς τὴν λίμνην τοῦ πυρὸς, καὶ θείου, ὅπου καὶ τὸ θηρίον, καὶ ὁ ψευδοπροφήτης, καὶ βασανισθήσονται ἡμέρας καὶ νυκτὸς εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. καὶ εἶδον θρόνον λευκὸν μέγαν καὶ τὸν καθήμενον ἐπ' αὐτῷ, οὗ ἀπὸ προσώπου ἔφυγεν ἡ γῆ καὶ ὁ οὐρανὸς, καὶ τόπος οὐκ εὑρέθη αὐτοῖς. καὶ εἶδον τοὺς νεκροὺς μικροὺς καὶ μεγάλους ἑστῶτας ἐνώπιον τοῦ θεοῦ. καὶ βιβλία ἠνοίχθησαν. καὶ βιβλίον ἄλλο ἠνοίχθη, ὅ ἐστι τῆς ζωῆς, καὶ ἐκρίθησαν οἱ νεκροὶ ἐκ τῶν γεγραμμένων ἐν

lum, ut non seducat amplius gentes, donec consummentur mille anni. Et post hoc oportet illũ solui modico tempore. Et uidi sedes, & sederunt super eas, & iudicium datum est illis. Et animas decollatorum propter testimoniũ Iesu, & propter uerbum dei, & qui non adorauerunt bestiam, neq; imaginem eius, nec acceperunt characterem eius in frõtibus suis, aut in manibus suis, & uixerunt, & regnauerunt cum Christo mille annis. Cæteri uero mortuorum, non reuixerunt, donec consummentur mille anni. Hæc est resurrectio prima. Beatus & sanctus qui habet partem in resurrectione prima. In his secunda mors non habet potestatem, sed erũt sacerdotes dei & Christi, & regnabunt cum illo mille annis. Et cum consummati fuerint mille anni, solueẽ satanas de carcere suo, & exibit ut seducat gẽtes q̃ sunt sup quatuor angulos terræ gog & magog, ut congreget eos in p̃lium, quoꝝ numerus est sicut arena maris. & ascenderũt sup latitudinẽ terræ, & circũ ierũt castra sanctoꝝ & ciuitatẽ dilectã. Et descẽdit ignis a deo de cœlo & deuorauit eos, & diabol⁹ qui seducebat eos, missus est in stagnũ ignis & sulphuris ubi & bestia & pseudoprophetæ cruciabuntur die ac nocte in sæcula sæculoꝝ. Et uidi thronũ magnũ candidũ & sedẽtem sup eũ, a cuius cõspectu fugit terra & cœlum, & locus nõ est inuẽtus eis. Et uidi mortuos magnos, & pusillos stantes in cõspectu throni, & libri apti sunt, & alius liber apertus est qui est uitæ, & iudicati sunt mortui ex his quæ scripta

erant

μενων ἐν τοῖ βιβλίοις, κ) τὰ ἔργα αὐτῶν. κ) ἔδωκεν ἡ θάλασσα τοὺς ἐν αὐτῇ νεκροὺς. ☩ ὁ θάνατος, κ) ὁ ἅδης ἔδωκαν τοὺς ἐν αὐτοῖς νεκροὺς. κ) ἐκρίθησαν ἕκαστος κ) τὰ ἔργα αὐτῶν. κ) ὁ θάνατος κ) ὁ ἅδης ἐβλήθησαν εἰς τὴν λίμνην τοῦ πυρός. οὗτος ὁ θάνατος ὁ δεύτερος θάνατος. κ) εἴτις οὐχ εὑρέθη ἐν τῇ βίβλῳ τῆς ζωῆς γεγραμμένος ἐβλήθη εἰς τὴν λίμνην τοῦ πυρός.

καὶ εἶδον οὐρανὸν καινὸν καὶ γῆν καινήν, ὁ γὰρ πρῶτος οὐρανὸς καὶ ἡ πρώτη γῆ ἀπῆλθεν, ☩ ἡ θάλασσα οὐκ ἔστιν ἔτι. ☩ ἐγὼ ἰωάννης εἶδον τὴν πόλιν τὴν ἁγίαν ἱερουσαλὴμ καινὴν καταβαίνουσαν ἀπὸ τοῦ θεοῦ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ἡτοιμασμένην, ὡς νύμφην κεκοσμημένην τῷ ἀνδρὶ αὐτῆς. ☩ ἤκουσα φωνῆς μεγάλης ἐκ τοῦ οὐρανοῦ λεγούσης. ἰδοὺ ἡ σκηνὴ τοῦ θεοῦ μετὰ τῶν ἀνθρώπων ☩ σκηνώσει μετ' αὐτῶν, καὶ αὐτοὶ λαοὶ αὐτοῦ ἔσονται, ☩ αὐτὸς ὁ θεὸς ἔσται μετ' αὐτῶν θεὸς αὐτῶν. ☩ ἐξαλείψει ὁ θεὸς πᾶν δάκρυον ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν αὐτῶν, καὶ ὁ θάνατος οὐκ ἔσται, οὐδὲ πένθος, οὔτε κραυγή, οὔτε πόνος οὐκ ἔσται ἔτι, ὅτι τὰ πρῶτα ἀπῆλθον. καὶ εἶπεν ὁ καθήμενος ἐπὶ τοῦ θρόνου, ἰδοὺ καινὰ πάντα ποιῶ. καὶ λέγει μοι. γράψον ὅτι οὗτοι οἱ λόγοι ἀληθινοὶ καὶ πιστοί εἰσι. καὶ εἶπέ μοι. γέγονε, ἐγώ εἰμι τὸ ἄ καὶ τὸ ὦ ἡ ἀρχὴ καὶ τὸ τέλος. ἐγὼ τῷ διψῶντι δώσω ἐκ τῆς πηγῆς ὕδατος τῆς ζωῆς δωρεάν. ὁ νικῶν, κληρονομήσει πάντα, καὶ ἔσομαι αὐτῷ θεὸς, ☩ αὐτὸς ἔσται μοι υἱός. δειλοῖς δὲ ☩ ἀπίστοις ☩ ἐβδελυγμένοις ☩ φονεῦσι, καὶ πόρνοις, ☩ φαρμακοῖς καὶ εἰδωλολάτραις, καὶ πᾶσι τοῖς ψεύδεσι τὸ μέρος αὐτῶν ἐν τῇ λίμνῃ τῇ καιομένῃ πυρὶ καὶ θείῳ, ὅ ἐστι θάνατος δεύτερος. ☩ ἦλθεν πρός με εἷς τῶν ἑπτὰ ἀγγέλων τῶν ἐχόντων τὰς ἑπτὰ φιάλας τὰς γεμούσας τῶν ἑπτὰ πληγῶν τῶν ἐσχάτων. καὶ ἐλάλησε μετ' ἐμοῦ

erant in libris secundū opa ipsoꝝ, & dedit mare mortuos q in eo erāt, & mors & infernus dederūt eos q in ipsis erant & iudicatū est de singulis secundū opera ipsoꝝ. Et infernus & mors missi sunt in stagnū ignis. Hæc est mors secunda. Et qui nō inuentus est in libro uitæ scriptus, missus est in stagnum ignis.

XXI

Et uidi cœlum nouum & terram nouam. Primum enim cœlum & prima terra abiit, & mare iam non est. Et ego Ioannes uidi sanctam ciuitatem Hierusalem nouam descendentem de cœlo a deo paratam, sicut sponsam ornatam uiro suo. Et audiui uocem magnam de throno dicentem. Ecce tabernaculum dei cum hominibus, & habitabit cum eis. Et ipsi populus eius erūt, & ipse deus cum eis erit eorum deus. Et absterget deus omnem lachrymam ab oculis eorum. Et mors ultra non erit, neq; luctus, neq; clamor, neq; dolor erit ultra, quia prima abierunt. Et dixit, qui sedebat in throno. Ecce noua facio omnia. Et dixit mihi. Scribe, quia hæc uerba fidelia sunt & uera. Et dixit mihi. Factum est. Ego sum Alpha & ω initium & finis. Ego sitienti dabo de fonte aquæ uiuæ gratis. Qui uicerit, possidebit hæc, & ero illi deus, & ipse erit mihi filius. Timidis autem & incredulis & execratis, & homicidis, & fornicatoribꝰ, & ueneficis, & idololatris & omnibus mēdacibus pars illoꝝ erit i stagno ardēti igne & sulphure, qd est mors secunda. Et uenit ad me unus de septem angelis habentibus phialas plenas septē plagis nouissimis, & locutus

μετ' ἐμοῦ λέγων, δεῦρο δείξω σοι τὸ νύμφιον τὴν γυναῖκα τοῦ ἀρνίου. καὶ ἀπήνεγκέ με ἐν πνεύματι ἐπ' ὄρος μέγα καὶ ὑψηλόν, καὶ ἔδειξέ μοι τὴν πόλιν τὴν μεγάλην, τὴν ἁγίαν Ἰερουσαλὴμ καταβαίνουσαν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ἀπὸ τοῦ θεοῦ, ἔχουσαν τὴν δόξαν τοῦ θεοῦ. καὶ ὁ φωστὴρ αὐτῆς ὅμοιος λίθῳ τιμιωτάτῳ ὡσεὶ λίθῳ ἰάσπιδι κρυσταλλίζοντι. ἔχουσα τεῖχος μέγα καὶ ὑψηλόν. ἔχουσα πυλῶνας δώδεκα, καὶ ὀνόματα ἐπιγεγραμμένα, ἅ ἐστι τὰ δώδεκα φυλῶν τῶν υἱῶν Ἰσραήλ. Ἀπὸ ἀνατολῆς πυλῶνες τρεῖς, ἀπὸ βορρᾶ πυλῶνες τρεῖς, ἀπὸ μεσημβρίας πυλῶνες τρεῖς, ἀπὸ δυσμῶν πυλῶνες τρεῖς. καὶ τεῖχος τῆς πόλεως ἔχον θεμελίους δώδεκα, καὶ ἐν αὐτοῖς ὀνόματα τῶν δώδεκα ἀποστόλων τοῦ ἀρνίου. καὶ ὁ λαλῶν μετ' ἐμοῦ εἶχε κάλαμον χρυσοῦν ἵνα μετρήσῃ τὴν πόλιν, καὶ τοὺς πυλῶνας αὐτῆς, καὶ τὸ τεῖχος αὐτῆς. καὶ ἡ πόλις τετράγωνος κεῖται, καὶ τὸ μῆκος αὐτῆς ὅσον τὸ πλάτος ἐστίν. καὶ ἐμέτρησε τὴν πόλιν ἐπὶ σταδίων δώδεκα χιλιάδων τὸ μῆκος, καὶ τὸ πλάτος, καὶ τὸ ὕψος αὐτῆς ἴσα ἐστίν. καὶ ἐμέτρησε τὸ τεῖχος αὐτῆς ἑκατὸν τεσσαράκοντα τεσσάρων πηχῶν, μέτρον ἀνθρώπου ὅ ἐστιν ἀγγέλου. καὶ ἦν ἡ ἐνδόμησις τοῦ τείχους αὐτῆς ἴασπις, καὶ ἡ πόλις χρυσίον καθαρὸν ὁμοία ὑάλῳ καθαρῷ. καὶ οἱ θεμέλιοι τοῦ τείχους τῆς πόλεως παντὶ λίθῳ τιμίῳ κεκοσμημένοι. ὁ θεμέλιος ὁ πρῶτος ἴασπις, ὁ δεύτερος σάπφιρος, ὁ τρίτος καλχηδών, ὁ τέταρτος σμάραγδος, ὁ πέμπτος σαρδόνυξ, ὁ ἕκτος σάρδιον, ὁ ἕβδομος χρυσόλιθος, ὁ ὄγδοος βηρύλλιος, ὁ ἔνατος τοπάζιον, ὁ δέκατος χρυσόπρασος, ὁ ἑνδέκατος ὑακίνθος, ὁ δωδέκατος ἀμέθυστος. καὶ οἱ δώδεκα πυλῶνες δώδεκα μαργαρῖται ἀνὰ εἷς ἕκαστος τῶν πυλώνων ἦν ἐξ ἑνὸς μαργαρίτου

est mecum, dicens. Veni & ostendam tibi sponsam uxorem agni. Et sustulit me in spiritu in montē magnū & altū, & ostēdit mihi ciuitatē magnā, sanctā Hierusalē descēdētē de cœlo a deo, habentē claritatē dei. Et lumē eius simile lapidi p̄cioſiſſimo tāq̄ lapidi iaſpidis, ſicut cryſtallū, & habebat murū magnū & altū, habentē portas duodecim, & in portis angelos duodecim, & noia inſcripta q̄ ſūt noia duodecim tribuū filiorū Iſrael. Ab oriēte portæ tres, ab aquilone portæ tres, ab auſtro portæ tres, ab occaſu portæ tres, & murus ciuitatis habens fundamēta duodecim, & in ipſis duodecim noia duodecim apoſtolorū agni. Et q loq̄bat mecū, habebat mēſurā arundineā aureā, ut metiretur ciuitatē & portas eius, & murū eius. Et ciuitas in quadro poſita eſt, & lōgitudo eius tanta eſt, quāta & latitudo, & mēſus eſt ciuitatē de arūdine aurea p̄ ſtadia duodecim milia. & longitudo & altitudo & latitudo eius æqualia ſunt. Et mēſus eſt murū eius centū quadraginta quatuor cubitorū, mēſura hois q̄ eſt angeli. Et erat ſtructura muri eius ex iaſpide, ipſa uero ciuitas aurum mūdum, ſimile uitro mūdo, & fundamēta muri ciuitatis omni lapide p̄cioſo ornata. Fūdamētū primū iaſpis, ſecūdū ſaphirus, tertiū calcedonius, quartū ſmaragdus, quintū ſardonix, ſextū ſardius, ſeptimū chryſolithus, octauū beryllus, nonū topazius, decimū chryſopraſus, undecimū hyacinthus, duodecimū amethiſtus. Et duodecim portæ duodecim margaritæ ſunt, p ſingulas, & ſingulæ portæ ſingulis margaritis erant

ξίτου, ἡ ἦ πλατεῖα τῆς πόλεως χρυσίον καθαρὸν, ὡς ὕαλος διαφανές. Καὶ ναὸν οὐκ εἶδον ἐν αὐτῇ. ὁ γὰρ κύριος ὁ θεὸς ὁ παντοκράτωρ ναὸς αὐτῆς ἐστὶν, καὶ τὸ ἀρνίον. καὶ ἡ πόλις οὐ χρείαν ἔχει τοῦ ἡλίου, οὐδὲ τῆς σελήνης ἵνα φαίνωσιν αὐτῇ. ἡ γὰρ δόξα τοῦ θεοῦ ἐφώτισεν αὐτήν. καὶ ὁ λύχνος αὐτῆς τὸ ἀρνίον. καὶ τὰ ἔθνη τῶν σωζομένων ἐν τῷ φωτὶ αὐτῆς περιπατήσουσι. καὶ οἱ βασιλεῖς τῆς γῆς φέρουσι τὴν δόξαν αὐτῶν εἰς αὐτὴν, καὶ πυλῶνες αὐτῆς οὐμὴ κλεισθῶσιν ἡμέρας, νὺξ γὰρ οὐκ ἔσται ἐκεῖ. Καὶ οὐ μὴ εἰσέλθῃ εἰς αὐτὴν πᾶν κοινὸν καὶ ποιοῦν βδέλυγμα καὶ ψεῦδος, εἰμὴ οἱ γεγραμμένοι ἐν τῷ βιβλίῳ τῆς ζωῆς τοῦ ἀρνίου.

Καὶ ἔδειξέ μοι καθαρὸν ποταμὸν ὕδατος ζωῆς λαμπρὸν ὡς κρύσταλλον, ἐκπορευόμενον ἐκ τοῦ θρόνου τοῦ θεοῦ, καὶ τοῦ ἀρνίου. ἐν μέσῳ τῆς πλατείας αὐτῆς, καὶ τοῦ ποταμοῦ, ἔνθεν καὶ ἔνθεν ξύλον ζωῆς ποιοῦν καρποὺς δώδεκα κατὰ μῆνα ἕνα ἕκαστον ἀποδιδόντα καρπὸν αὐτοῦ. καὶ τὰ φύλλα τοῦ ξύλου εἰς θεραπείαν τῶν ἐθνῶν, καὶ πᾶν κατάθεμα οὐκ ἔσται ἔτι. καὶ ὁ θρόνος τοῦ θεοῦ καὶ τοῦ ἀρνίου ἐν αὐτῇ ἔσται. καὶ οἱ δοῦλοι αὐτοῦ λατρεύσουσιν αὐτῷ, καὶ ὄψονται τὸ πρόσωπον αὐτοῦ, καὶ τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἐπὶ τῶν μετώπων αὐτῶν, καὶ νὺξ οὐκ ἔσται ἐκεῖ, καὶ χρείαν οὐκ ἔχουσιν λύχνου, καὶ φωτὸς ἡλίου ὅτι κύριος ὁ θεὸς φωτίζει αὐτούς. καὶ βασιλεύσουσιν εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Καὶ εἶπέ μοι, οὗτοι οἱ λόγοι πιστοὶ καὶ ἀληθινοί. καὶ κύριος ὁ θεὸς τῶν ἁγίων προφητῶν ἀπέστειλεν τὸν ἄγγελον αὐτοῦ δεῖξαι τοῖς δούλοις αὐτοῦ ἃ δεῖ γενέσθαι ἐν τάχει. ἰδοὺ ἔρχομαι ταχύ. μακάριος ὁ τηρῶν τοὺς λόγους τῆς προφητείας τοῦ βιβλίου τούτου. Καὶ ἐγὼ Ἰωάννης ὁ βλέπων ταῦτα, καὶ ἀκούων. καὶ ὅτε ἤκουσα καὶ ἔβλεψα, ἔπεσα προσκυνῆσαι ἔμπροσθεν τῶν ποδῶν τοῦ ἀγγέλου

rita, & platea ciuitatis aurũ mundum, tanquam uitrum perlucidum. Et templum non uidi in ea. Dominus enim deus omnipotens templum illius est & agnus. Et ciuitas non eget sole neq; luna, ut luceant in ea. Nam claritas dei illuminauit eam, & lucerna eius est agnus. Et ambulabunt gentes, quæ seruatæ fuerunt in lumine eius, & reges terræ afferent gloriam suam in illam. Et portæ eius non claudentur per diem. Nox enim non erit illic, Non intrabit in eam aliquid quod inquinat aut abominationem facit & mendacium, nisi qui scripti sunt in libro uitæ agni.

Et ostendit mihi fluuiũ aquæ uiuæ, XXII
splendidum tanq; crystallum procedẽtem de sede dei & agni. In medio plateæ eius, & ex utraq; parte fluminis lignum uitæ afferens fructus duodecim per menses singulos reddens fructum suum, & folia ligni ad sanitatẽ gentiũ. Et omne maledictũ non erit amplius, sed sedes dei & agni in illa erunt, & serui eius seruient illi. Et uidebunt faciem eius & nomen eius in frontibus suis. Et nox ultra non erit, & non egebunt lumine lucernæ, neq; lumine solis, quoniam dominus deus illuminat illos, & regnabunt in sæcula sæculorũ. Et dixit mihi. Hæc uerba fidelia sunt, & uera. Et dñs deus sanctorũ prophetarũ misit angelũ suũ ostendere seruis suis, q̃ oportet fieri cito, Et ecce uenio uelociter, Beatus q̃ custodit uerba ꝓphetiæ libri huius. Et ego Ioannes qui audiui & uidi hæc. Et postq; audissem & uidissem, cecidi ut adorarem ante pedes angeli

ἀγγέλου τοῦ δεικνύοντός μοι ταῦτα, καὶ λέ-
γει μοι, ὅρα μὴ σύνδουλός σου εἰμὶ καὶ τῶν
ἀδελφῶν σου προφητῶν, καὶ τῶν τηρούντων
τοὺς λόγους τοῦ βιβλίου τούτου. τῷ θεῷ
προσκύνησον. καὶ λέγει μοι, Μὴ σφραγίσῃς τοὺς
λόγους τῆς προφητείας τοῦ βιβλίου τούτου, ὅτι
καιρὸς ἐγγύς ἐστιν. ὁ ἀδικῶν ἀδικησάτω ἔτι,
καὶ ὁ ῥυπῶν, ῥυπωσάτω ἔτι. καὶ ὁ δίκαιος δικαι-
ωθήτω ἔτι, καὶ ὁ ἅγιος ἁγιασθήτω ἔτι. καὶ
ἰδοὺ ἔρχομαι ταχύ, καὶ ὁ μισθός μου μετ'
ἐμοῦ, ἀποδοῦναι ἑκάστῳ ὡς τὸ ἔργον αὐτοῦ
ἐστιν. ἐγώ εἰμι τὸ. α. καὶ τὸ. ω. ἀρχὴ καὶ τέλος ὁ
πρῶτος, καὶ ἔσχατος. μακάριοι οἱ ποιοῦν-
τες τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ, ἵνα ἔσται ἡ ἐξουσία αὐ-
τῶν ἐπὶ τὸ ξύλον τῆς ζωῆς. καὶ τοῖς πυλεῶ-
σιν εἰσέλθωσιν εἰς τὴν πόλιν. ἔξω οἱ κύνες
καὶ οἱ φαρμακοὶ, καὶ οἱ πόρνοι, καὶ οἱ φονεῖς, καὶ
οἱ εἰδωλολάτραι, καὶ πᾶς ὁ φιλῶν, καὶ ποι-
ῶν ψεῦδος. ἐγὼ ἸΗΣΟΥΣ ἔπεμψα τὸν ἄγγε-
λόν μου μαρτυρῆσαι ὑμῖν ταῦτα ταῖς ἐκ-
κλησίαις. ἐγώ εἰμι ῥίζα, καὶ τὸ γένος τοῦ Δα-
βίδ, ὁ ἀστὴρ λαμπρός, καὶ ὀρθρινός. καὶ τὸ πνεῦ-
μα καὶ ἡ νύμφη λέγουσιν, ἐλθέ. καὶ ὁ ἀκούων
εἰπάτω, ἐλθέ. καὶ ὁ διψῶν, ἐλθέτω. καὶ ὁ θέ-
λων, λαμβανέτω δωρεὰν ὕδωρ ζωῆς. συμ-
μαρτυροῦμαι γὰρ παντὶ ἀκούοντι τοὺς λό-
γους προφητείας βιβλίου τούτου. ἐάν τις ἐπιθῇ
πρὸς ταῦτα ἐπιθήσει ὁ θεὸς ἐπ' αὐτὸν τὰς πλη-
γὰς τὰς γεγραμμένας ἐν βιβλίῳ τούτῳ, καὶ ἐάν
τις ἀφαιρῇ ἀπὸ τῶν λόγων βίβλου τῆς προφητείας
ταύτης, ἀφαιρήσει ὁ θεὸς τὸ μέρος αὐτοῦ ἀπὸ
βίβλου ζωῆς, καὶ πόλεως ἁγίας, καὶ τῶν γε-
γραμμένων ἐν βιβλίῳ τούτῳ. λέγει ὁ μαρτυ-
ρῶν ταῦτα. ναί, ἔρχομαι ταχύ, ἀμήν. ναί, ἔρ-
χου κύριε ἸΗΣΟΥ. ἡ χάρις τοῦ κυρίου ἡμῶν ΙΗ-
ΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ μετὰ πάντων ὑμῶν. ἀμήν.

angeli qui mihi hæc ostendebat. Et dicit mihi. Vide ne feceris. Cōseruus ēm tuus sū, & fratrū tuoꝝ pphetarꝝ. & eoꝝ qui seruant uerba pphetiæ libri huius. Deum adora. Et dicit mihi. Ne signaueris uerba prophetiæ libri huius. Tēpus enim prope est. Qui nocet, nocear adhuc, & qui in sordibus est, sordescat adhuc, & qui iustus est, iustificetur adhuc, & sctūs sctificetur adhuc, & ecce uenio cito, & merces mea mecū est, ut reddā unicuiq; ut opus illius erit. Ego sum alpha & ω, primus & nouissimus, principium & finis. Beati qui seruant mandata illius ut sit potestas eorum in ligno uitæ, & per portas intrent in ciuitatem. Foris autem canes & uenefici & impudici & homicidæ & idolis seruientes, & omnis qui amat & facit mendacium. Ego Iesus misi angelū meū testificari uobis hæc in ecclesijs. Ego sum genus & radix Dauid, stella splendida & matutina. Et spiritus & sponsa dicunt, ueni. Et qui audit dicat ueni. Et qui sitit ueniat, & qui uult, accipiat aquam uitæ gratis. Contestor enim omni audienti uerba pphetiæ libri huius. Si quis apposuerit ad hæc, apponet deus super illum plagas scriptas in libro isto. Et si quis diminuerit de uerbis libri pphetiæ huius, auferet deus partē eius de libro uitæ, & de ciuitate sancta, & de his q̄ scripta sunt in libro isto. Dicit qui testimoniū phibet istoꝝ. Etiā, uenio cito. Amē. Etiam Veni dñe Iesu. Gratia dñi nostri Iesu Christi cū oibus uobis. Amen.

Finis Testamenti totius ad græcā ueritatē uetustissimorū q̄ Codicum Latinoꝝ fidem & ad pbatissimoꝝ authorū citationē & interpretationem accurate recogniti, opera studioq; D. Erasmi Roterodami.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

IN ANNOTATIONES NOVI TESTAMENTI PRÆFATIO.

D. ERASMVS ROTERODAMVS PIO LECTORI. S. D.

QVanq̃ id pro uirili, in ipso statim huius operis uestibulo fecimus, tamen haud absre fuerit, denuo lectorem commonere paucis, & quid illum in hisce commentariolis oporteat expectare, & quid nobis uicissim ab ipso præstari conueniat. Primum annotatiunculas scribimus, non cõmentarios, & eas dũtaxat, quæ ad lectionis synceritatẽ pertinent, ne quis ut improbus conuiua prome renda cœnam efflagitet, & requirat a nobis, quod ab argumenti suscepti professione sit alienũ. Hanc in præsentia fabulam agendã suscepimus. Proinde ut nobis argumento seruiendũ fuit, ita par est, ut cãdidus & comis lector ceu cõmodus spectator, faueat agentibus & præsenti scenæ se se accõmodet. Testamentum, quod uocant, nouum omni qua licuit diligentia, quaq; decuit fide recognouimus, idq; primum ad græcam ueritatem, ad quam ceu fontẽ si quid inciderit confugere, nõ solum illustriũ theologorꝫ exempla suadent, uerum & ipsa Romanorꝫ Pontificum decreta iubent. Deinde ad uetustissimorꝫ latinæ linguæ codicum, quorum duos exhibuit eximius ille diuinæ Philosophiæ mystes Ioannes Coletus Paulinæ, apud Londinum ecclesiæ Decanus, adeo priscis litterarꝫ typis, ut mihi ab integro discenda fuerit lectio, & in noscitandis elementis fuerit repuerascendũ. Postremo ad probatissimorum omniũ suffragijs autorum, uel citationem, uel emendationem, uel enarrationem, nempe Origenis, Chrysostomi, Cyrilli, Hieronymi, Ambrosij, Hilarij, Augustini, quorum testimonia complusculis locis in hoc adduximus, ut cũ prudens lector perspexerit certis in locis nostram emendationem cum illorum iudicio

rum iudicio consentire, in cæteris item nobis habeat fidem, in quibus haud scio an casu factũ sit, ut illi nihil annotarint, aut suffragati fuerint. Verum quoniam sciebam hominum more fieri, ut cum omnibus in rebus tum præcipue in studijs semper offendat nouitas, & ueterem illum gustum ac familiarem notamq;, sicut aiunt, saliuam plærique requirant, deinde perpendens quanto facilius sit, his præsertim temporibus, emẽdatos libros deprauare q̃ deprauatos emendare, sacris libris recognitis hos uelut indices annexuimus, partim ut lectori faceremus satis reddita ratione, quid cur mutatum sit aut certe placaremus, si quid forte offenderit, ut uaria sunt mortalium tum ingenia, tum iudicia, partim ut operis incolumitati consuleremus, ne posthac cuiuis in prodiui esset rursum uitiare, quod tantis sudoribus fuerat utcunq; restitutum. Primum igitur si quid librariorum uel in curia uel inscitia, si quid temporum iniuria uiciatum comperimus, id non temere, sed omnia q̃ licuit, subodorati, germanæ reddidimus lectioni, si quid obscurius dictum occurrit, illustrauimus, si quid ambigue dictum ac perplexius, id explicauimus. sicubi uarietas exemplarioꝝ aut diuersa distinctio, aut ipsa sermonis ambiguitas uarios gignit sensus, sic eos aperuimus, ut ostenderemus quid nobis magis probaretur, cæterum lectori iudicium deferentes. Et quãq; ab interprete, quisquis is fuit, ob inueteratam & receptam editionem non libenter dissentimus, tamen sicubi res ipsa palam damnat illum, uel dormitasse, uel hallucinatum fuisse, non ueriti sumus & hoc indicare lectori, ita patrocinãtes ueritati, ut in neminem simus contumelioſi. Neq; piguit, ubi græci sermonis uel ἰδίωμα uel ἔμφασιν aliquid habet, quod ad mysterij rationẽ pertinet, cõmõstrare & aperire. Denique testimonia ueteris instrumenti, quæ non pauca citantur, uel ex interpretatione septuaginta, uel ex ipsis hæbreoꝝ fontibus si quando illorum æditio, cum hæbraica dissentit origine, contulimus & excussimus, quanq; id quidem ὄυκ ἄνευ θκσέως, ut græcoꝝ habet prouerbium. Nihil enim alienius ab ingenio moribusq; meis, q̃ ad exemplum æsopicæ corniculæ alienis mẽ uenditare plumis. Hac igitur in parte non nihil adiuti sumus opera subsidiaria uiri non solum pietate, uerum etiam trium peritia linguarũ eminentis, hoc est ueri theologi Ioannis Oecolampadij Vinimõtani, quod ipse in litteris hæbraicis nõ dũ eo processerã, ut mihi iudicãdi sumerẽ autoritatẽ, Equidẽ haud nescieb̃, has minutias & ceu spinas longe plus habere sudoris q̃ gloriæ, neq; multũ gratiæ ex hoc laboris genere solere redire ad autorem, tum lectori magis usui esse q̃ uoluptati. Verum si nos tantum tedij publicæ utilitatis respectu deuorauimus, par est nimiꝝ, ut lector item, uel suæ uitalitatis causa nõ nihil molestiæ decoquat, & eum animũ quem nos iuuandis alijs præstitimus, ipse præstet sibi, suoq; cõmodo. Sunt hæc quæ tractamus minutissima fateor, sed eiusmodi, ut minore propemodum negocio magna illa tractari potuerint, quæ sublimes theologi magno supercilio, buccis typho crepãtibus solent ἐκβασφημίζειν. Ad hæc, eiusmodi, ut ob has minutissimas minutias, & illa maxima fuerint

ma fuerint excutienda. Minima sunt, uerum ob hæc minima, uidemus maximos etiam theologos nonnunq; & labi turpiter, & hallucinari. Quemadmodum & locis aliquot indicabimus, nõ uti quenq; infectemur (qui morbus ab ope christiano, imo a tota uita christiana q; lõgissime debet abesse) sed ut paucis exemplis citra cuiusq; contumeliã adductis, nostram fidem lectori probemus, ne quis has ceu nugas contemnat, quandoquidem iuxta Flacci dictum, hæ nugæ seria ducunt. Cur in ciborum apparatu tam morosi sumus, in cultu nimis etiam offendimur, in re pecuniaria nihil est tam minutum, cuius nõ habeatur ratio, in solis litteris diuinis displicet hæc diligentia, placet neglectus? Vt ne dicam interim eam esse rei maiestatem, ut nulla pars tam humilis esse possit, quæ sit homini pio fastidiẽda, imo q̃ nõ reuerẽter ac religiose tractanda. Humi reptat inquiunt, in uerbulis ac syllabis discruciatur. Cur ullum eius uerbum contemnendum ducimus, quem uerbi titulo colimus & adoramus? Presertim cum ipse ne minutissimum quidem Ioda, aut apiculum in uanum abiturũ testatus sit. Infima pars est, quam uocant literam, sed huic ceu fundamento mysticus innititur sensus. Rudera sunt, sed his ruderibus admirandi illius ædificij moles augusta fulcit. Diuus Hieronymus eximios aliquot græciæ scriptores taxat, quod historico cõtempto sensu, suo arbitratu maluerint in allegorijs ludere, seq; ipsum deplorat, quod calidus adhuc inuẽta, prophetam Abdiam allegorice fuisset interpretatus, cuius nesciret historiã. Vt in uilissima concha precios um latet margaritum, ut sub friuola siliqua, nobile tegitur granũ, ut sub arida minuta q; tunicula, tam miranda seminis uis latet, ita in uerbis, ut apparet plebeis, in syllabis, in ipsis deniq; literarum apiculis, ingentia diuinæ sapientiæ mysteria condita sunt. Qui miratur, cur spiritus ille diuinus suas opes his inuolucris tegere uoluerit, idẽ miretur, cur æterna sapiẽtia pauperis, humilis, & contempti dãnatiq; hominis personam assumpserit. Vt hæc minuta sciret diuus Hieronymus, nec Iudæum, eumq; nocturnũ aspernatus est doctorem, nec ullum fugit laborem. Ob has minutias diuus Augustinus, iam episcopus, iam senex, ad puero sibi fastiditas græcas litteras reuersus est. Ob has Origenes, iam canus & senex ceu iã repuerascẽs ad Hebrææ linguæ descendit elementa, Catonem etiam illum Rhomanũ supans. Ad has minutias libenter alludit Ambrosius, resistit Hilarius. Has passim excutit, in his pia curiositate philosophatur, ille non ore tantum aureus, Chrysostomus, Et Cyrillus hunc secutus grande mysterium ex articulo Græco, id est, unica litterula ὁ depromit, hinc uelut ineuitabile telum mutuatur, quod torqueat in hæreticos. Vt ne dicam interim, quod dum hæc ex professo curamus, illa tamẽ aliquoties obiter aperiũtur, ut quemadmodũ qui sententias enarrant, cogũtur aliquoties uerborum explicare rationem, ita nos dum in uerbis explican-

dis uersamur, cogimur interim & sententiarum uim aperire. Denicq; hæc grauioribus orsis & cœptis iam olim in Paulum commentarijs præparamus. In quibus fortassis apparebit, utrum iudicio, an casu ad has minutias descenderim. Sed age, fingat me qui uolet, nihil aliud prestare potuisse, & uel ob ingenij tarditatem, & frigidum circum præcordia sanguinem, uel ob eruditionis inopiam infimam hanc sumpsisse prouinciam, tamen Christiani pectoris est, qualecunq; officium boni consulere, quod pia sedulitate præstatur. Christus missum a paupercula quadrãtem laudauit, rem per se uilissimam, animo æstimans offerentis. In re uehementer prædata, uel extrema functio splẽdida est. In regijs, & qui uerrunt, & qui coquunt habentur honesti. Cæterum in domo dei, quæ tandẽ functio fastidienda uideri potest? Nos rudera cõportauimus, sed ad structuram templi dei. Alij locupletiores, ebur, aurũ, marmor, & gemmas addituri sunt. Nos uiam ante salebris ac lamis molestam, industria nostra constrauimus, sed in qua deinde magni theologi commodius essedis ac mannis uectentur. Nos circi solum æquauimus, in quo iã inoffensius pdaras illas suæ sapientiæ põpas ædant. Nos noualem antehac spinis ac lappis incõmodum sarculo repurgauimus, quo facilius illi felicem exerceant segetẽ. Nos campum aperuimus, amoliti quæ obstabant, in quo qui uolent posthac arcanas explicare literas, uel colludãt liberius, uel congrediantur expeditius. Quibus uetus illa theologia magis arridet, ij magnum habent adminiculum, quo nituntur eluctandi. Rursus qui iuxta parabolam euangelicam dicit, uetus uinum melius est, & huius recentioris theologiæ studio ueterem negligit, habet is quoq; quo sua quæ mauult certius ac fidelius tractet. Et ut nihil hinc accedat commoditatis, nihil certe perditurus est de suo, si hæc accesserint, ijs qui malũt diuinas litteras e purissimis fontibus, cũq; ex qualibuscũq; riuulis ac lacunis haurire, toties aliunde alio transfusis, ne dicam suum & asinorum unguibus perturbatis. Vt gratius est pomum, quod tuis manibus ex ipsa matre decerpseris arbore, ut dulcior aqua, quã ex ipsa uena subscatentẽ hauseris, ut iucundius uinum, quod ex eo deprompseris dolio in quo primum fuerat conditum, ita diuinæ literæ, nescio quid habent natiuæ fragrantiæ, nescio quid spirãt suum ac genuinum, si eo sermone legantur, quo primum scripserunt ij qui partim e sacro illo ac cœlesti hauserunt ore, partim eiusdem afflati spiritu nobis tradiderunt. Si Christi sermones extarent Hebraicis hoc est ijsdem uerbis proditi quibus ille locutus est, cui non cordi foret in illis philosophari, & non solum uerborum uim ac proprietatem, uerum singulos etiam apices excutere. Certe quod huic est proximum habemus, & negligimus. Si quis ostentet Christi uestem, aut pedis uestigium, procumbimus, adoramus, exosculamur. Atqui ut uniuersas illius uestes, & totam maternæ domus supellectilem

proferas

proferas, nihil eſt quod Chriſtum expreſſius, efficacius, abſolutius referat, exprimat, repræſentet, q̄ę euangeliſtarum & apoſtolorum literæ. Proinde ſi cui aut non licet, aut non libet, in his ſacris uerſari delicijs, certe ne obſtrepat, ne obturbet, ne inuideat meliora conantibus. Amplectantur ipſi quod amant. habeant, fruantur. Nemo uetat. Nos illis hæc non ſcripſimus, Sed erunt e diuerſo, quibus hæc admodum pauca uideantur, & malint nihil cum æditione uulgata conuenire. Verum non hoc egimus, ut ſermo politior eſſet, ſed ut emendatior, ac dilucidior, nec erat hic in ſcyrpo, quod aiunt, quærendus nodus, Quin illud potius optandum eſt omnibus, ut nihil uſq̄ ſit obuium in ſacris literis, quod hanc operam poſtulet. In euangelijs, quoniam per ſe dilucidus ac prope ſemet explicans hiſtoriæ tenor ſimplici & inaffecta to ſermone profluit, ne fieri quidem potuit, ut admodum multa uitiare potuerit, uel interpres uel librarius. Quanq̄ hæc ipſa, ſi quis ad ſummam expendat, nimium etiam multa ſunt, illic ubi nullum oportebat ſubeſſe ſcrupulum. Cæterum in epiſtolis apoſtolicis ob ſermonis pariter & ſententiarum obſcuritatem, plura neceſſe fuit immutare. Nos interim adnotandi diligentiã ita moderati ſumus, ut nec ſuperſtitione moleſti, nec indiligentia diminuti uideremur. Rem autem omnem q̄ potuimus pauciſſimis uerbis indicauimus magis q̄ explicuimus, ne negocio ſuapte natura parum amœno, loquacitatis quoq; tædium adderemus. Pium eſt opus, chriſtianum eſt opus. Proinde te quæſo lector optime, ut tu quoq; uiciſſim pias aures, & chriſtianum pectus ad legendũ adferas. Ne quis hæc eo animo in manus ſumat, quo fortaſſis ſumit noctes Gellianas aut Angeli Politiani miſcellanea, uidelicet quo neruos ingenij, uim elocutiæ, & eruditionẽ retruſã, uelut ad Lydiũ exigat lapidẽ. In re ſacra uerſamur, & in ea re, quæ ſimplicitate puritateq̄ potiſſimũ eſt orbi cõmẽdata. In qua, ridiculũ ſit humanã eruditionẽ oſtẽtare uelle, impiũ humanã iactare eloquentiã, quã etiã ſi forſan adeſſet, diſſimulare conueniebat, ne quis illud merito poſſit obijcere τὸ ὦν φακῆ μύξον. Simplici puroq; ſtudio tradimus hæc chriſtianis auribus, quo poſthac in ſacroſancta hac philoſophia, & plures uerſarentur, & lubentius, denicq; ut minore cum negocio, ita maiore cum fructu. Chriſtum ipſum, quo teſte ſimul & adiutore molimur hæc, patrum mihi propitium imprecor, niſi ex hiſce laboribus adeo nihil uenamur emolumenti, ut magnam etiã certamq; rei pecuniariæ iacturam ſcientes ac uolentes acceperimus. Porro famæ dulcedine tantũ abeſt, ut titillemur, ut ne nomen quidem noſtrum fuerimus aſſcripturi, ni ueriti fuiſſemus, ne hac ratione operis minueretur utilitas, quod apud omnes ſuſpecta res ſit liber ἀνώνυμος. Nos ad utrunq; iuxta parati ſumus, ut uel rationem reddamus ſi quid recte monuimus, uel ingenue confiteamur errorẽ, ſicubi lapſi depræhen-

u a dimur.

dímur. Homines ſumus, & humani nihil alienum a nobis eſſe ducimus. Hoc igitur animo cum ego dederim hæc optime lector, fac ut tu quoq; ſimili accipias. Ea res utricq; noſtrum commodo futura eſt. Nam & tu plus capies utilitatis, ſi libenter & candide quod donatur acceperis, & me mearum uigiliarum minus pœnitebit, ſi cognouero bonis uſui fuiſſe. Quod ſi quis exiſtet, uel adeo præfractus ac moroſus, uel adeo durus & iníquus, ut nullis incantamentis deliniri queat, ab hoc certe uel precibus illud impetrare nitar, ut hoc ſaltem æquitatis tribuat pijs ſtudijs, quod tribunalia tribuunt parricidijs & ſacrilegijs. Illic turpe iudicatur, ſi cognitionem anteuertant calculi, nec pronunciatur, niſi cauſa diligenter excuſſa. Legat prius ac inſpiciat, deinde ſi uideatur, damnet ac reijciat, Superbū eſt de libro ferre ſententiā, quē non intellígas, ſuperbius & de eo quē ne legeris quidem. Vale Lector quiſquis es, quē etiā atq; etiam rogo, ut ſi quid fructus e noſtris excerpſeris lucubrationibus, officij memor ut chriſtiano dignum eſt, me uiciſſim pijs uotis Chriſto commendes, a quo uno ſolidū laboris huius præmium expectamus. Baſilææ. An. M. D. XV.

Digitized by Google

IN NOVVM TESTAMENTVM, PRIMVM AD GRAECAM VE ritatem, deinde uetuſtiſſimoꝝ Latinæ linguæ codicum fidem, poſtremo ad probatiſſimorũ ſcriptoꝝ citationẽ & enarrationẽ diligenter recognitũ, adnotationes ERASMI ROTERODAMI, in quibus ratio redditur, uete ris æditionis aliquot locis imutatæ. Quod deprauatũ erat, emendat', quod obſcurum, explanat', quod anceps & impeditum, expeditur. Et non ſolũ id agit', ut caſtigata ſit lectio, ſed ne in poſteꝝ quoqꝫ facile deprauari poſſit.

EVangelium ſecundum Matthæum) εὐαγγέλιον græce ſonat bonum nuncium. Quanꝯ Homerus in Odyſſea hoc uerbo eſt uſus, pro præmio quod dari ſolet lætum adferenti nuncium. Igitur hiſtoriã euangelicam, nec prophe tiam uocauit, nec aliud ſimile, ſed rem nouã nouo uocabulo ſignauit, quẽ admodum & apoſtolis uocabulum innouarat, Matthæus hebraice ſonat מַתִּתְיָהוּ hoc eſt donatus domino ipſe, qui idem dicitur לֵוִי Leui, quod hebraice ſonat additum ſiue applicatum.

Liber generationis) Nominatiuus eſt abſolute poſitus, ceu uice tituli. Nam Matthæ us, & Marcus prophetico more ingreſſi ſunt euangelicam hiſtoriam, qui ſolent a titulo exordiri. Viſio Eſaiæ filij Amos, Et uerba Hieremiæ filij Helciæ. Ita & Marcus. Initiũ euã gelij Ieſu Chriſti, Quanꝯ uideo Herodotum ad cõſimilem modum ſuã exorſum hiſto riam, & Lucianum libellum de aſtrologia & Aſſyrioꝝ dea, ut appareat gẽtis etiam fuiſſe conſuetudinem. Quãꝯ hic titulus nõ eſt uniuerſi argumenti, nec enim cõplectitur ſum mam hiſtoriæ euangelicæ, ſed initium ac fontem dumtaxat.

Filij Dauid, filij Abraam, υἱοῦ Δαβὶδ υἱοῦ Ἀβραάμ græcus ſermo non nihil habet ambiguí tatis, poteſt em̃ hic eſſe ſenſus, filij Dauid, qui Dauid fuit filius Abrahæ, poteſt & ſic acci pi, ut intelligatur Chriſtus eſſe filius utriuſqꝫ. Porro filiũ uocat nepotem. Illud obiter ad notandum Matthæũ genealogiæ recenſionem accõmodaſſe, ijs quibus ſcripſit hoc euã gelium. Scripſit enim hebræis, nimirũ hebraice, quorũ affectibus ſciebat fore gratiſſimũ, ſi perſpexiſſent Chriſtum eſſe filiũ Abraham ac Dauid, quorũ memoria apud illos erat ſacroſancta, & ad quos de Chriſto præceſſerat pollicitatio. Contra Lucas, quia gentibus ſcripſit euangelium, ab Adamad ipſum uſqꝫ deum porrigit genealogiæ ſeriem, ut intel ligerent Chriſti gratiam non ad Iudæos ſolum, ſed ad uniuerſum mortalium genus perti nere. Indicauit hoc & Chryſoſtomus. Porro Dauid priorem nominat, non ſolum ob id quo cõmodius citraqꝫ repetitionem genealogiæ ſeries texeretur, quam cauſam reddidit diuus Hieronymus, uerũ etiam quod huius eſſet apud Hebræos & reuerentior & celeb brior memoria, quod adfert Chryſoſtomus.

Genuit Iſaac) ἐγέννησεν τὸν Ἰσαάκ Græcus interpres quiſquis is fuit. Nam autore Hiero nymo, conſtabat olim hoc euangelium a Matthæo ſcriptum hebraice fuiſſe, quod tamen Chryſoſtomus non audet aſſeuerare, ſed dicitur inquit, quod quantũuis conſtet, ego ta men malim extare. Etiam ſi ſunt qui putent a Ioanne uerſum in linguam græcam. Etenim quantum ipſe memoria conſequor, nuſqꝫ Hieronymus indicat ſe uidiſſe Matthæi euan

Digitized by Google

gelium hebraice ſcriptum, maxime cum profiteatur ſe quatuor euangelia ad græcam ueritatem emendaſſe. Porro quis ex hebraico ſermone uerterit in græcum, ne id quidem ullo modo cognitum. Adeo uacabat illa ætas omni ambitione, ſed ut cœperam, quiſquis fuit interpres, hebraicis nominibus diligenter ſuos addidit articulos, ut quoniam barbarica ſunt uocabula, nec ulla caſuum inflexione uariantur, lector hoc modo ſexum & caſum poſſet diſtinguere, τὸν ἰσαὰκ ἐκ τῆσ θάμαρ.

De thamar) ἐκ τῆσ θάμαρ de rahab ἐκ τῆσ ῥαχάβ, Mirū cur magis placuerit p̄poſitio de quē ex. Quis enim dicitur genuiſſe aut ſuſcepiſſe filium de illa, ac non potius ex illa? Cæterum græci, quoniam non habent quo aſpirent uocalem niſi in principio dictionis, hebraicam aſpirationē ה quomodo poſſunt exprimunt per χ ſic רָחָב ῥαχάβ, & ad eundē modū & hodie ſonāt Iudæi Hiſpani eā litterā. Indicauit & hoc Hieronymus alicubi.

Dauid regē) Interp̄s addidit articulū τὸν βασιλέα ueluti diſcernens eū ab alio quopiā Dauid, qui non fuerit rex, uel hoc agens, ut hic inſignite rex intelligatur, cū alios multos reges cōmemoret, nulli tamen aſſcribens regij nominis honorem. Ac mox cum Dauid repetit, inculcat ad eundem modum regis cognomen articulo præmiſſo, ut recēſeret illius ac celebrem apud Iudæos memoriam, tituli quoq; honore cōmendaret.

Ex ea q̄ fuit Vriæ) ἐκ τῆσ τοῦ οὐρίου, id eſt ex uxore Vriæ, ſiue ex ea q̄ fuerat uxor Vriæ. Nā in huiuſmodi græcus articulus ſubaudit. Cum autem paulo poſt uertat τὸν τοῦ ζεβεδαίου, filium Zebedæi: quæ tandem erat religio hic uertere uxorē Vriæ? Illud adnotādum, cur maluerit hac nota ſignare Berſabeæ, q̄ſ proprio uocabulo, ſiue quod res ipſa notior eſſet ipſo mulieris nomine ſiue quod myſteriū Chriſti & eccleſiæ pertinebat, eius facti refricuiſſe memoriam.

In trāſmigratione Babylonis) A nobis quidē ſatis p̄cipiē ſenſus, ſed quib⁹ ex hebræorū annalibus cognitum eſt Iudæorum gentem per Nabuchodonoſor regem in Babylonē ductā fuiſſe captiuā, ac rurſus per Eſdram ſuis ſedibus reſtitutam. Cæterum ex his uerbis, nihil aliud intelligi poteſt, q̄ſ uel Babylonem ipſam aliquo demigraſſe, uel Babylonē alios alio traduxiſſe, ſi tranſmigrationē uſurpes actiue. Atqui ſermonis uſus in hoc adhibetur, ut per eū cognoſcant diſcantq; rem, ij quibus antea fuerat incognita, nō ut agnoſcamus, ac diuinemus: qd̄ prius noueramus. Recte monet Fabius amphibologias eſſe uitandas, quoad fieri poteſt, etiam ſi ſenſus nihil recipiat ambiguū, ueluti ſi quis dicat, uideo Struthiocamelum deglutire ferrum. Nec enim periculum eſt, ne ferrum deglutiat Struthiocamelū. Id igitur multo magis cauendū, quoties aut anceps redditur ſententia aut abſurda, aut nulla. Verti poterat, poſteaq̄ſ demigratum erat Babylonem, & cū demigraſſent Babylonem, aut ut nos uertimus in tranſmigrationem in Babylonem. Quanq̄ſ planius etiam erat in exilio ſeu captiuitate Babylonica, & poſt exilium aut captiuitatem Babylonicam. Siquidem euangeliſta, rei acerbitatem, uerbi lenitate temperauit captiuitatem & exiliū, demigrationē appellans μετοικεσίαν, quod cōuenit & in eos, qui ſua ſponte ſedes ac domicilia mutant. Et hoc quoq; tempus quod actum eſt apud Babylonios, imputari in rationem genealogiæ putat Chryſoſtomus.

Iechonias genuit Salathiel) Admonet diuus Hieronymus, ſi Iechonias ad finem ſuperioris τεσσαρακαιδεκάδος referatur, in proxima non eſſe quatuordecim, ſed tredecim dumtaxat, unde putat hunc Iechoniam, qui eſt Salathiel non fuiſſe filium Ioſiæ, quē in proxima ſerie poſtremū recenſuit, ſed illius filium. Cæterum Iechoniam uocari, qui idem uocetur Iehoiachim, uerū patrem a filio diſtinguī duabus litterulis. Nā illū יְהוֹיָקִים Iehoiakim dicit per ק & ם. i. per k & m, hūc יְהוֹיָכִין Iehoiachin per כ ch & ן n. Tametſi fateor, hanc ſcripturæ differētiā apud Græcos, pariter ac latinos, ſcriptorū uicio & lōgitudine temporū prorſus eſſe confuſam, alioquin & בַּת־שֶׁבַע Bathſcheba pro Berſabeæ dicendum, unde ne nos quidem quicq̄ſ auſi ſumus immutare.

Virum Mariæ) τὸν ἄνδρα Μαρίας. dicere poterat & æque latine, & haud ſcio an uerecundius, marītū

diis, maritum Mariæ. Etiã si non sim nescius & apud Latinos inuenîri uirum pro marito. Nã hæc affinitatis sunt nomina, non coitus. Porro quæ Valla cauillat hoc loco de Maria & Mariam, minutiora iudicaui, & ut his lectorem uoluerim onerari. Præsertim cum si qui forte requirant ab illius cõmentarijs petere possint.

De qua natus est Iesus) ἐξ ἧς ἐγεννήθη. Ex qua genitus fuit Iesus, est enim passiuũ eius uerbi, quod toties uertit genuit ἐγέννησεν, nihil eñ est quod quemq; moueat ille scrupulus, improprie dici gignere mulierẽ, cũ idoneis argumentis declarauerit Valla, tum apud græcos tum apud latinos gignere & gigni, tã mulieri cõpetere q; uiro. Nec absre ridet hoc in loco quorundã inscitiã, qui uelut oraculũ pronũciãt discrimẽ inter has duas p̃positiões, de & ex, quasi sic loquẽdũ sit ppetuo, cõceptus de spiritu sãcto, natus ex Maria uirgine, cũ apud græcos eadẽ sit p̃positio ἐκ, quã interp̃s suo arbitratu nũc de uertit nũc ex, utcũq; uisũ fuerit. Certe hic locº palã refellit friuolã & cõmẽtitiã distinctionẽ.

Qui uocatur Christus) ὁ λεγόμενος χριστός. Quoniam apud Hebræos plures fuerunt huius nominis, ut Iesus filius Naue, & Iesus sacerdos, idcirco cognomine addito discreuit a cæteris. Porro Christus græce unctũ significat, quo uocabulo Hebræi signãt regẽ, quod apud illos inungi soleant, qui regni susciperẽt honorem, atq; hoc nomine suum illum nimium iam diu expectatum appellant מָשִׁיחַ Messyah Hebræi, uno uocabulo simul & regis & sacerdotis dignitatẽ explicantes. Nam utriq; communis est unctio, & utraq; dignitas uni cõpetit Christo

Omnes generatiões) πᾶσαι γενεαί. Græca uox πᾶς anceps est ad omne, ad quidlibet & ad uniuersũ, unde hic magis quadrabat uniuerso, q̃quidẽ significatur rei summa.

Generationes quatuordecim Origenes in cõmentarijs quos scripsit in epistolã ad Rhomanos, & diuus Hilarius in expositione canonis in Matthæũ indicant a Dauid usq; ad trãsmigrationem Babylonis non quatuordecim, sed septemdecim deprehẽdi generationes. idq; nec mendacio, nec negligẽtiæ uitio, sed consulto factum, ut tres in medio generatiões præteritæ fuerint. Nam iuxta Matthæũ Ioras genuit Oziam, cũ is quartus ab illo sit. Siquidem ut refertur libro regum quarto, Ioras genuit Oçochiã ozochias Ioan, Ioas Amasiam, Amasias oziam, quẽ eundem nonnunq; & Azariã uocant, Origenes contemnit literam, idq; facit suo more Hilarius, ideo putat præteritas quod Ioras ex gentili fœmina suscepisset Oçochiam. Præterea quia per prophetam erat prædictum, non sessurum in throno regni Israelis, usq; ad quartã generationem labem ethnici generis, euangelista uoluit abolere silentio. Sed hæc ad institutum proprie non pertinent, præsertim cum consentiant omnium græcorum & latinorũ exemplaria. Nam quod scribit Hilarius in quibusdam inueniri codicibus, de Regum libris sentit opinor. Verum hac de re diligentius tractat diuus Hieronymus hunc enarrans locũ. Illud expẽdat diligens lector, q cõueniat hic euangelistã offensum fuisse quorũdã impietate, cũ ante Ruth posuerit & uxorẽ Uriæ, & Rachab scelere nobiles fœminas.

Christi autẽ generatio) ἡ γέννησις. Mea sententia rectius erat natiuitas q̃ generatio, uel ob id quo uitaret Amphibologiam, etiam si nobis non est ambiguum. Alioqui generatio non solum ad nascentem, uerum etiam ad generantem pertinet. Et latinius erat, sic habebat q̃ sic erat, sensu nihil immutato. Eleganter autem hac ceu p̃fatiuncula excitauit auditoris animũ, rem inauditã ac prodigiosam narraturus.

Cũ esset despõsata) Deest apud nos cõiunctio γάρ. i. eñ μνηστευθείσης γάρ Quanq; ea nihil habet momenti, nisi quod narrationem cum pollicitatione præcedenti connectit. Est autem apud Græcos uox ei rei quam declarat accõmodatior magisq; peculiaris. Siquidem illi μνηστῆρας uocant, qui puellæ nuptias ambiunt qui latinis dicũtur proci. Et μνηστεύειν tradere sponsam Proco.

Mater Iesu Maria) Mater eius est græcc. Nã Christi paulo ante meminit, ne uideat de alio quopiam ordiri sermonem τῆς μητρὸς αὐτοῦ Atq; ita scriptum legitur in peruetustis latinorũ

stis latinorū exemplaribus. Et ad eum modum citat Origenes ūarijs nominibus explicans uim eius pronominis eius. Mariā aūt Syrorū lingua dominā sonat. Hebraī ficlocuntur מרים sunt qui illuminatricem maris interpretentur.

Priusq̄ conuenirent) πρὶν ἢ συνελθεῖν uerecunde significat coniunctionem uxoris & mariti. Quanq̄ conueniunt potius qui concordant, aut qui in eundē congregantur loco cum, congredi tamen & congressum legimus pro cōsuetudine mariti & uxoris. Quāq̄ & coire quondam uerbum uerecundum, postea factum usurpatione parum castū. Eos uero qui ex hoc loco sūmunt ansam insaniendi, ut dicant Mariā postea more uulgari fœminarum peperisse filios, abunde refellit Hieronymus scribens aduersus Heluidiū, & suffragatur Laurentius exemplis aliquot ex gentilium quoq̄ libris in medium adductis. Nam id additum est ab euangelista, non ut quod secutum esset significaret, sed ut inusitatæ rei miraculū aperiret. Perinde quasi dicat aliquis, iudices de causa pronunciasse priusq̄ causam cognoscerent, cū iuxta solemnem morem prius audiant iudices q̄ ferant sententiam, ut igitur illic priusq̄ causam cognoscerent, nihil aliud est q̄ non cognita causa, & citra causæ cognitionem, ita hic priusq̄ coirent, nihil aliud est, q̄ sine congressu connubiali, siue absq; coitu. Cæterum ut res est gesta, ita enarrat euāgelista. Nōdum intelligebat Ioseph mysterium, grauidam uidet, congressum nō intercessisse nouit, & idcirco nondum euangelista pronūtiat uirgineum esse conceptū, donec angelum id aperientem producit. Quis enim hominum suspicaretur mulierem e spiritu cœlesti cōcepisse fœtum humanum? Sed minus offendiculi habiturus erat sermo si uertisset per præteritum tempus, priusq̄ conuenissent, siue ut nos uertimus, priusq̄ congressi fuissent. Vt mollius est, priusq̄ cognouissent, causam damnauerunt reum, q̄ priusq̄ cognoscerent. Iā enim magis uidetur cognitio secutura.

Inuenta est in utero habens) ἐυρέθη. Cur non potius deprehensa est, aut certe reperta. Nā inuenimus quod quærimus, deprehendimus, quod latebat, præsertim in flagitijs. Reperimus, uel casu obuia, uel preter spem oblata. Porro participium ἔχουσα uice uerbi infiniti positū est. Deprehensa est habens, pro eo quod est deprehensa est habere. Mirum est autem cur euangelistam, aut potius interpretem, delectauerit hæc περιφρασις, in utero habens, pro grauida siue pregnante, cū hæc non solū idem significent, sed & uerecundius. Nam ferre uterum dicunt latini, uerum de hoc mox paulo plura dicemus.

De spiritu sancto) ἐκ πνεύματος ἁγίου. i. e spiritu sancto. Nihil est enim quod nos moueat factitia quorundā differētia. Quanq̄ hic quoq; loco uiri positus est spiritus sancti. Statim enim lector audiens illam cum marito non fuisse congressam, & iam ferre uterum, statim cogitaturus etat, ex quo igitur alio uiro? mox igitur excludit hanc cogitationem, non ex uiro, sed ex spiritu sancto.

Cum esset uir iustus) δίκαιος ὢν. Quoniam græcus sententiā extulit p̄ participiū, liberum nobis reliquit, addere coniunctionem, que commodissime faceret ad sensum. Sed, cum, magis sonat aduersum quiddam. Vt cum sis pauper, tamen fastu turges. At hic ceu causam adducit, cur noluerit illā traducere, quod iustus esset. Mire uero iustū uocat, ob id, quod in ius trahere noluerit, neq; punire, quod lex punire iubet. Iustū autem uocat, non ob unam uirtutem, quæ prima est inter quatuor morales, sed ob absolutam omnibus numeris probitatem. Sic Aristoteles in ethicis, iusticia inquit in se uirtutem amplectitur omnem, & ἀδικίαν pro quouis peccato usurpant. Subnotauit hoc Chrysostomus. Nam Prorsus raræ cuiusdā ac prodigiosæ probitatis erat, cū spontem uterum, & indubitata conceptus signa uideret, nec expostulare cū uxore, nec queri apud affines, nec zelotypia discruciari, nec in ius ire, & ad penam rapere, sed suos æstus apud se dūtaxat premere, tantū in animo secū de secreto diuortio cogitare. Grauidam uidebat & mysterium nondum nouerat, quod mox ab angelo discit.

Nolę eam

Nollet eam traducere) παραδειγματίσαι. Illud demiror hoc loco, qui factum sit, ut inter preti latino, sermonis politiem alias negligere solito, tam elegans uerbum in mentem uenerit. Nam ad uerbum uertendum erat exemplificare, siue per periphrasim exemplum facere. Siquidem elegãtior usus huius uerbi fuit in causa, ut celebres aliquot theologi fœde lapsi sint hoc loco. Quorũ de numero est haud aspernandus theologus Petrus longobardus ἐαλωδόσ eius operis, quod uocant sententiarum, quem arbitror equidem & probũ fuisse uirum, & ut illa ferebat etas, eruditum. Atq; utinam illius labor tã feliciter cessisset orbi Christiano, cẽ ab illo susceptus est pio studio. Siquidem appa ret illum hoc egisse, ut semel collectis quæ ad rem pertinebant, quæstiones omnes excluderet. Sed ea res in diuersum exijt. Videmus enim ex eo opere, nunc̃ finiẽdarum questionum, non examina, sed maria prorupisse. Is in quarto sententiarum libro semel atq; iterũ sic usurpat hoc uerbum, quasi tũ sponsus traducat sponsam, cũ rem habuerit cum illa. pudendus quidem lapsus, præsertim in ijs, qui se totius orbis doctores profiteantur, sed ætati magis imputandus cẽ homini. Quid enim poterat eo sæculo, quo prorsus extincta lingua græca, maxima ex pte & latina, Literis Hebraicis pluscẽ sepultis, obliteratis omnibus ferme uetustis scriptoribus, si quid erat explicandum ad Isidorum uelut ad sacram ancoram confugiebatur, quem idem secutus μητρόπολιν interpretat a μέτρον mẽsura, & πόλις ciuitas, & Acolytos ceroferarios, aliaq; cõsimilia, nisi quod magis arbitror hæc a recẽtioribus assuta, qui fere mos est, præsertim in hoc scripti genere. Quin & illud demiror, quis indicauerit Nicolao lyrensi, traducere idem esse quod propalare. Sic enim interpretatur. Quãcẽ multis argumẽtis colligere licet, tẽporũ illorũ pleroscẽ scriptores græcorum etiam commẽtarijs adiutos fuisse, qui tũ fere quomodo cunq; uersi fuerant in latinũ sermonem, ut suis indicabimus locis. Alioqui qui potuit Thomas diuinare ex ea trãslatione quid sentiret Aristoteles, quam nec ipse fuerat Aristoteles intellecturus, etiã si Rhomane calluisset. Necq; uero damno, quod aliorũ monumentis adiuti sint. Illud demiror, cur ceu data opera, cœlent eorũ nomina, per quos profecerant. Magis autẽ, cur libri quoq; suppressi sint, unde decerpserant. uerũ hæc alias Magister sententiarum uidetur hallucinatus ex uerbis Hieronymi, qui locum hunc ediſſerens scribit hunc in modũ. Si quis fornicariæ coniungitur unum corpus efficitur. Et in lege scriptum est, non solum reos, sed & conscios criminum, obnoxios esse pecca to. Quasi Ioseph ideo noluerit Mariam traducere, hoc est coniũgi cum ea, quod adulteram iudicaret, ne fieret unum corpus cum ea. Non enim illic agit Hieronymus de coniũctione connubiali, sed causam aperit, cur Ioseph uir iustus, noluerit illam accusare, & pọpuli fabulam reddere, quod palam testantur ea quæ mox consequuntur. Est autem uarius usus apud latinos huius uerbi traducere, uerum ut nullus elegantior, ita nec rarior alius, cẽ cum significat promulgare quempiam, & in publicũ uulgi sermonẽ efferre. Sic em̃ Martialis. Rideris, multoq; magis traduceris Ater, Quã nudus medio si spatiere foro. Et Arbiter Petronius, neue traducere uelitis tot amicorum consilia secreta, quæ uix mille homines nouerunt, hoc est ne uelitis in uulgus efferre. Appositè usus est hoc uerbo Seneca in epistola ad Lucillium centesima. Volo luxuriam obiurgari, libidinem traduci, impotentiam frangi. Translatum apparet ab ijs, qui quo conspicui sint omnibus, per celeberrima urbis loca producunt̃, id quod uictis, aut facinoris alicuius damnatis ignominiæ causa fieri solet. Ita Liuius libro ab urbe condita secũdo, uos omnibus ciuibus peregrinis populis spectaculo abeuntes fuisse, uestras coniuges, uestros liberos traductos per ora hominum. Vtitur in eundẽ sensum Trãquillus in Vespasiano. Diuus Chrysostomus hunc ediſſerẽs locũ apertissime uim indicat huius uerbi cũ ait. Non solum noluit eam damnare, sed ne publicare quidem. Nec ab hoc multũ abhorret Hilarius, qui παραδειγματίσαι, putat legum exemplum ædere in quempiam, sic enim scribit in expositione canonis, quem scripsit in Matthæũ, quia iustus ipse nol-

let in eam

let in eam lege decerni. Itaq; ſenſus eſt, Cum Ioſeph eſſet uir probus, uideretq; ſponſam grauidam, nec tamen mores eius paterentur, ut poſſet adulterium credere, cœlandum eſſe duxit; quod admirabatur. Quanq; reperio Vulgarium græcum euangeliorum interpretem in hac eſſe ſententia, ut dicat Ioſeph ob id clanculũ uoluiſſe diuertere, quod ſe iudicaret indignum conſuetudine coniugis, quæ iam e ſpiritu cœleſti concepiſſet. Verũ hæc interpretatio coactior eſt, nam ſi complexim legas, reperta eſt, nimirũ ab Ioſeph, in utero habens de ſpiritu ſancto, ut ſit ſenſus, Iam tum fuiſſe compertũ Ioſeph quod ſponſa conceperat non ex ullo uiro, ſed e ſpiritu, quorſum poſtea opus fuit angelo, qui moneret in ſomnis? Porro cum hanc addit cauſam, cur timere non debeat, quod enim in ea natum eſt, de ſpiritu ſancto eſt, ſatis indicat metum Ioſeph, non e reuerentia, ſed uel e ſuſpicione, uel certe ex admiratiõe fuiſſe profectum. Alioqui ex ſermone angeli magis debuerat timere, certior factus de myſterio cœleſti. Vſus eſt hoc uerbo diuus Paulus apoſtolus in epiſtola ad Coloſſenſes ca. 2. καὶ ἐκδυσάμενος τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς ἐξουσίας ἐδειγμάτισεν ἐν παῤῥησίᾳ. i. exutos principatus ac poteſtates oſtẽtauit palã, quod uicti ſoleant in triũphis circũduci, palãq; oſtẽdi populo, & in epiſtola ad Hebræos ca. 6. ἀνασταυροῦντας ἑαυτοῖς τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ, καὶ παραδειγματίζοντες. Interpres proximo loco uertit traduxit, hic uertit oſtẽtui habentes. Quanquã mihi ſane nõnihil intereſſe uidetur inter δειγματίζειν & παραδειγματίζειν. ſiquidem δειγματίζειν eſt ſimpliciter exẽpli cauſa oſtẽdere. παραδειγματίζειν ob præpoſitionẽ additã, in malam partem ſonat. Quanq; utrunq; deducitur a δεῖγμα quod eſt exemplum, & δεῖγμα a δείκνυμι dictum eſt, quod eſt oſtendo.

Occulte dimittere) ἀπολύσαι græcis ambiguum eſt uerbũ. Dimittimus exercitum inſtructum, dimittitur ſenatus, dimittitur concio, cũ unicuiq; poteſtas fit qno uelit abeundi. Dimittimus & amicũ uolentem proficiſci. At hoc loco magis quadrabat amittere a ſe, ſiue repudiare, ſiue diuortium cum ea facere. Id enim ſenſit euangeliſta, idq; clanculũ, quod palam non poſſit citra periculum ſimul & infamiam uxoris. Neq; par eſt quemq; offendi ceu duriore uerbo repudiandi, Cum Hilarius eruditus iuxta ac pius autor, non ueritus ſit uti duriore. ſic enim ait exponẽs canonem Matthæi, uolenti eam abiicere. Id nimirum atrocius eſt q; repudiare.

In ſomnis κατ' ὄναρ. i. per ſomnium. Quamq; ſenſum expreſſit interpres. Nã quod in ſomnis apparet per ſomnium appareat neceſſe eſt.

Accipere Mariam coniugem) παραλαβεῖν. i. adiungere in conſuetudinem uitæ, ita enim acceperat. Rurſus interpres abhorruit a uocabulo uxoris, cũ euangeliſta nõ uereatur Ioſeph patrem uocare Ieſu. Certe diuus Hieronymus uxorẽ legit, nõ cõiugẽ. Id quod & interpretatio illius atteſtatur.

Quod enim in ea natum.) τὸ γὰρ ἐν αὐτῇ γεννηθὲν. i. genitũ. Sic enim appellat id quod conceptum eſt in utero, & nondum enatum. Natum enim dicitur etiã id, quod quocunq; modo cœpit eſſe.

De ſpiritu ſancto) ἐκ πνεύματός ἐστιν ἁγίου, i. e ſpiritu ſancto eſt, ſiue ut nos uertimus a ſpiritu ſancto profectum eſt, ut autorem indicet præpoſitio. Hoc obiter admonendũ duxi, quod recẽtiores aliquot theologi, ingens myſterium ſubeſſe uolunt in hiſce præpoſitionibus ex & de, cum apud græcos eadem ſit præpoſitio, apud nos diuerſa, tantiquia libuit interpreti, qui frequenter affectat uarietatẽ, ubi nihil opus.

Et uocabis nomen eius Ieſum.) Vel hinc refelli poteſt Iudæorum noſtræ tempeſtatis uæſania, qui uolunt Chriſto diuerſum fuiſſe nomen, a nomine ducis Ioſue & Ioſue ſacerdotis. Certum eſt enim יְשׁוּעָה Hebræis ſonare ſalutem, & angelus uocabuli rationem exponens, Ipſe enim inquit, ſaluum faciet populum ſuum. Porro latinius erat, a peccatis ſuis, q; eorum, Verum interpres opinor uitauit amphibologiam, ſed dum uitat hoc incommodum, in aliud incidit incommodum. Neq; uero periculum erat, ne quis acciperet

Ieſum

Iesum liberasse populum suum a suis ipsius peccatis.

Prophetam dicentem.) Græcis anceps est sermo. Siquidem incertum est, utrũ accipi/endum sit dominũ loqui per prophetam, aut a domino dictum per prophetam, cuius hæc sint uerba, quod ὑπὸ & διὰ utraq; præpositio genitiuo iungatur. Sed posterior sen/sus uerior est, quod hoc participio mos sit Euangelistis uerba referre Loquentis, quem admodum Latini per inquit.

Ecce uirgo.) ἰδοὺ ἡ παρθένος. Apud prophetam Hebræũ nomẽ est nõ בְּתוּלָה Bethula quod proprie uirginem significat, & intactam uiro, sed עַלְמָה Alma quod puellam si/ue adulescẽtulam significat. Hoc ætatis est nomen, illud integritatis. Cæterum Hie/ronymus negat usq; inueniri. in ueteri testamento uocabulũ alma, nisi de uirgine. Cer/te. Genesis ca. 24. Rebeccam adhuc uirginẽ alma uocat. Et deuteronomij ca. 22. Lex punit raptorem Alma .i. puellæ, haud dubium quin de uirgine sentiẽs. Proinde septu/aginta uocem hãc interpretati sunt ἡ παρθένος. i. uirgo, cæteris licet omnibus puellã in/terpretantibus. Quanq; apud Hebræos uox est anceps, ut quæ tũ puellam significet, tũ absconditam. Vnde quod in titulo noni psalmi positum עַלְמוּת pro quo cæteri inter/pretes transtulerunt pro adolescentia, septuaginta transtulerunt pro absconditis, ut al/ma nõ solum uirginem significet, sed κατ' ἐπίτασιν uirginem absconditam, & a uirorum conspectu seclusam, qui mos & hodie manet Italis. Quin & punica lingua, quam nõnul/li uolunt ab Hebræis ortam, alma uirgo dicitur. Nã quod adiecit Hieronymus latinis quoq; quod sanctũ sit almũ dici, ioco uerius q̃ serio locutus uidet. Neq; tamẽ alma uo/cabulũ competit in quamuis uirginẽ, potest em & anus esse, sed in eam uirginẽ dũta/xat, quæ puella sit, & iam nubilis, ac nondum nupta, hoc est cognita uiro, Verum si cum contentiosis agatur, quamtumuis constet alma significare uirginem, non tamen euin/cemus ex his uerbis uirginem fuisse quæ conceperit, sic enim de infantula liceat loqui hæc pariet liberos, at nõ protinus infantula pariet. At cum ceu nouum signũ polliceat deus, quid noui fuerat: si quæ prius erat uirgo, postea congressa uiro conciperet ac pa/reret, id quod est omnium commune? Postremo nec illud arbitror negligendum, non dictum esse simpliciter παρθένος, sed ἡ παρθένος, ut nõ de quauis uirgine possit acci/pi, quod nihil erat monstri, sed certa quæpiã ut insignis uirgo denotetur, quæ sit paritu/ra. Proinde uertendum erat. Ecce uirgo illa concipiet. Ad quem modum nos locis ali/quot articuli uim expressimus. Et ה apud hebræos hoc loco p̃positũ articuli uim habet.

In utero habebit) ἐν γαστρὶ ἕξει. Pro eo quod est grauida siue pregnans erit. Nã apud Esaiã ca. 7. unde locus hic citatus est, הָרָה habetur, quod diuus Hieronymus concipiet uertit, cũ tamen, ut hebraici apices duo scilicet camez indicant præsentis sit tẽporis, pte/riti aũt esset si unũ foret camez. Cæterũ diu Hieronymus hũc enarrãs locũ legisse uidet ἔχει præsentis temporis, non ἕξει futuri, quasi propheta ceu rem futurã prædixerit, Euan/gelista respexerit; ad id quod iam erat factũ. Verum ut pace Hieronymi dicã, cur ma/gis respexit huc, in habebit q̃ in pariet, ubi tempus futurum reliquit?

Et uocabitur nomen eius.) καλέσουσιν. i. Vocabunt, non uocabitur. Atq; ita scriptum cõperitur in antiquissimis simul & emendatissimis latinorũ exẽplaribus. Quin & Hie/ronymus cõmẽtariorũ in Esaiã libro tertio, & illud adnotauit, euãgelistã nõnihil immu/tasse de uerbis huius prophetiæ, quippe qui pro וְקָרָאתָ quod Hebreis sonat & uocabis in masculi/no, siue uocabit in fœminino, ut referat ad ipsã q̃ peperit uirginẽ, uocabũt mutarit. Sed uocabũt ponẽs multitudinis nũero Matthæus respexit ppli psonã, cuius illa uox ẽ nobi/scũ deus, nimirũ sibi gratulãtis de tali partu. Qua de re nõ nihil etiã meminit Vulgarius græcus interps etiã si recẽtior, haud aspernãdus tamẽ. Immanuel aũt hebræis sonat no/biscũ deus. Nã עִמָּנוּ nobiscũ אֵל deus עִמָּנוּאֵל. nobiscũ deus Cæterũ quod scripsit interpres la/tinus quod est interpretatũ, nec ad uerbũ reddidit græcũ sermonẽ, nec latinitati satis consuluit, unde nos periphrasi maluimus reddere, quod siquis interpretetur, sonat no/biscum deus

biſcum deus. Apud Eſaiam uaticinium illud in hũc modum legitur עוֹד הַעַלְמָה הָרָה וְיֹלֶדֶת בֵּן וְקָרְאָה שְׁמוֹ עִמָּנוּ־אֵל

Exurgens autem Ioſeph διεγερθεὶς.i. experrectus, ſiue expergefactus, aut excitatus. Quamcꝫ huius uerbi uſus ad tria ſolet accommodari, ad eũ qui ſurgit, qui reuiuiſcit, & qui expergiſcitur.

Et accepit coniugem) Hoc eſt adiunxit ſibi. Pugnat enim παραλαμβάνειν cũ eo quod eſt ἀπολύσαι.i. reijcere. Sic em̃ uſus eſt & diuus Paulus ſcribẽs ad Rhomanos τὸν δὲ ἀσθενοῦντα πίστει, προσλαμβάνεσθε.i. eũ q infirmus eſt fide, ne reijcite, ſed admittite & adiungite uobis

Filium ſuum primogenitum.) τὸ πρωτότοκον Græcus articulus fauere uidetur Heluidianis, qui ſic additur, quaſi diſtinguat hunc filium a cæteris. Sed magis accipiendus interpretatiue, pro eo quod eſt, qui eſt primogenitus, ut intelligas eundẽ illum filium de quo prius eſt locutus, & quem e ſpiritu dixit conceptum. Eadẽ de cauſa additur αὐτοῦ .i. ſuum. Alioqui quæ mulier parit alienum filium? ut interim ſileam de myſterio, quod ſubeſt in uocabulo primogeniti. Cæterum quod ait donec peperit, latinius erat, donec peperiſſet. Ex his quoꝫ uerbis Heluidiani uenantur erroris ſui patrocinium, haud ani maduertentes hebræi ſermonis proprietatem. Ad eundem modũ legis de coruo emiſſo Geneſis ca. 8. qui egrediebatur, & non reuertebatur donec ſiccarentur aquæ ſuper terram, cum ſignificet auem nunꝫ fuiſſe reuerſam. Quanꝫ hac de re ſuperius item nõ nihil attigimus.

EX CAPITE SECVNDO.

Vm ergo natus eſſet) Græci codices autem habent, non ergo. τοῦ δὲ μὴ γεννηθέντος id eſt, nato autem Ieſu, atqꝫ ita legit Chryſoſtomus, quanꝫ refragantibus antiquis exemplaribus latinis. Neqꝫ magni refert ad ſententiam.

In Bethlehem Iudæ) Iudææ legendum eſt, nõ Iudæ, ſuffragantibus uetuſtiſſimis exemplaribus noſtris. Siquidem Iuda hominis nomen eſt, Iudæa regionis ἡ βηθλεὲμ τῆς ἰουδαίας, Cæterum obſcuri uiculi nomen, quo magis agnoſceretur addito regionis uocabulo illuſtrauit. Eſt em̃ Bethlehem oppidulum ſitum in tribu Iuda, unde Iudæa dicta eſt, haud procul ab Hieroſolymis. Solemus autem regionis nomen addere, etiam diſcernendi gratia, uelut Antiochiam Paleſtinæ, quod altera ſit eiuſdem nominis in Aſia, id quod hic quoꝫ locum habet. Siquidem alteram eſſe Bethlehem in Galilæa, indicat liber Iudicum. Conſimiliter deprauatum eſt quod paulo poſt ſequitur in Bethlehẽ Iudæ pro Iudææ. Cæterũ בֵּית־לֶחֶם Bethlehẽ hebræis ſonat domũ panis לֶחֶם lehẽ panis בַּיִת domus יְהוּדִי Iudæus confitens, quo nomine nunc indigni ſunt, qui Chriſtum pertinacifſime pernegant. Illud minutius, quod παρεγένοντο.i. acceſſerunt uertit uenerunt, Porro quod magi nominantur, nemo maleficas artes, quas uulgo magicas dicimus ſonniet. Siquidem quos Græci ſophos aut philoſophos, Chaldæi magos uocant, ut teſtatur & diuus Hieronymus in Danielem.

Qui natus eſt) ὁ τεχθεὶς participium eſt a uerbo pario, quaſi dicas partus eſt. Id ante poſuit pro conceptus. Nos uim articuli cupientes exprimere uertimus. Vbi eſt ille qui natus fuit, rex Iudæorum? Et rurſum in ſtella apposuit articulum ἀυτοῦ τὸν ἀστέρα ut certam ſtellam intelligas, & non quamlibet, ſed eximiam.

Et uenimus) uenimus prima acuta pronunciandum eſt, utpote præteriti temporis ἤλθομεν, quod ego minutius eſſe ducerem, quod admoneretur, niſi paſſim audirem multos in hoc & ambigere & errare. Proinde nos uertimꝰ acceſſimus. Ad hæc (uenimus adorare) græcanice dixit magis cꝫ latine. Venimus ut adoremus, ſiue ad adorandum. Minutius & illud, quod ἀκούσας participium præteriti temporis uertit audiens, rectius erat cum audiſſet, ſiue ut nos uertimus, Auditis autem his Herodes. Præterea quod ois Hieroſolyma poetice magis cꝫ hiſtorice, pro tota dixerit Hieroſolyma, nec id citra uitium

uitiſ amphibologiæ, quaſi plures ſint Hieroſolymæ. Rurſum quod fecit in ἀκούσας idē fecit in συναγωγὰς, uerum hæc quoniam minutula ſunt, & ad ſenſum non ita multum habent momenti, non eſt animus paſſim admonere.

Principes ſacerdotum.) Ἀρχιερεῖς. i. Primarios ſacerdotes, quos alias ſæpe uertit pontifices. Nam princeps ſacerdotum qui eſſe poſſit, qui ipſe non ſit ſacerdos?

Et tu Bethlehem.) Teſtimonium hoc ſumptum eſt ex Micheæ capite quinto, Diuus Hieronymus ingenue fatetur, id quod refertur a Matthæo, neq; cum æditione Septuaginta, neq; cum hebraica ueritate per omnia conuenire, ſiue quia uoluerit Euangeliſta ſtudioſe referre, ſicut ab illis fuit reſponſum, ut oſtenderet ſcribarum & phariſæorum in diuina ſcriptura negligentiam, ſiue quod ipſi Euangeliſtæ teſtimonia huiuſmodi nō e libris deprompſerint, ſed memoriæ fidentes, ita ut fit, lapſi ſint, quandoquidē deprehenditur aliquoties in ſenſibus quoq; nōnulla diuerſitas, ubi uerba prudentes neglexerint. Septuaginta uerterunt ad hunc modum. Et tu Bethlehem domus Ephrata, hequaq; minima es, ut ſis in milibus Iuda, Ex te mihi egredietur, ut ſit in principē Iſrahel. Hebraica ueritas ſic habet, וְאַתָּה בֵּית לֶחֶם אֶפְרָתָה צָעִיר לִהְיוֹת בְּאַלְפֵי יְהוּדָה מִמְּךָ לִי יֵצֵא לִהְיוֹת מוֹשֵׁל בְּיִשְׂרָאֵל Quod hūc in modum tranſtulit Hieronymus. Et tu Bethlehem Ephrata, paruulus es in milibus Iuda. Ex te mihi egredietur, qui ſit dominator in Iſrahel. Cæterum quod latine dicitur paruula Hebreis צָעִיר nō ſimpliciter paruulum ſignificat: ſed aduleſcentulum & iuuenculum. Vnde & in pſalmo. Adoleſcentulus ſum ego, & contemptus, pro adoleſcentulo eſt. צָעִיר. Ad hæc notat Hieronymus eandem ciuitatulam bethleem, quæ ſita eſt in regione Ephrata, nunc uendicari ſorti Iudæ, nūc Simeonis, nūc Beniamin Porro Ephrata אֶפְרָתָה Hebreis ſonat furorem, ſiue frugiferam, autore Hieronymo. Illa quoniam leuicula ſunt ſatis eſt indicaſſe, quod in principibus dixit, pro inter principes, & exiet pro exibit. Item pro dux eſſe ἡγούμενος participium eius uerbi, unde deductū eſt ἡγεμών, quod principē ac ductorem ſignificat, ac modo uerterat principem. Vnde melius uertiſſet, Exibit qui dux ſit populo meo.

Qui reget populum meum.) ὅστις ποιμανεῖ. i. qui recturus eſt, ſiue reget futuri temporis, ſuffragantibus & latinis exemplaribus uetuſtis. Id ſignificat non ſimpliciter regere, ſed paſcere, ut aliquoties trāſtulit, & regere quo modo paſtor gregē. Quāq; græca uox non reſpondet hebraicæ, quæ hoc loco dominatum magis ſignificat. Cæterum in pſalmo. Quare fremuerunt gentes. Reges eos in uirga, ποιμανεῖς, quod uerterunt Septuaginta, reſpondet hebraicæ quæ eſt תִּרְעֵם

Interrogate diligenter.) ἀκριβῶς. i. Exacte, quod abſolutam quandam ſignificat diligētiam. Inde uerbum ἀκριβόω, quo mox uſus eſt, ἠκρίβωσεν παρ' αὐτῶν. i. Diligenter didicit ab illis. Id ſignificat accurate exactaq; cura quippiam agere, ubi quis omnibus neruis incūbit. Nec eſt interrogate, ſed exquirite, ſiue examinate ἐξετάσατε. Quin & illud parū commode reddidit, tempus ſtellæ quæ apparuit eis τὸν χρόνον τοῦ φαινομένου ἀστέρος, quæ apparuiſſet ſiue apparuerat. Nos quo dilucidior eſſet ſermo uertimus, hunc in modū, quo tēpore ſtella apparuiſſet. Nec additur apud Græcos eis.

Inuenerunt puerū.) Minutula ſunt & illa, qd græce non παῖς eſt, ſed παιδίον, diminutiuū, q̄ſi dicas puellū, quēadmodū & ſuperius, diligenter interrogate de puero. περὶ τοῦ παιδίου. At paulo ſuperius præcedebat eos προῆγεν, quod ita eſt præcedere, ut ſit ceu duxuiæ. Præterea gaudio magno, χαρὰν μεγάλην. i. gaudium magnum Atticorum more, quod tamen latine uertit interpres. Etiamſi Terentius dixit. Solidum gaudere gaudiū. Et Vergilius, furere furorem. Item quod intrātes domum, pro ingreſſi domū ἐλθόντες εἰς τὴν οἰκίαν. Nam quod πεσόντες. i. proſtrati, uertit procidentes prope coactus fecit, & mollius eſt. Hæc & id genus minutula multa ſciens prætereo, ne lectori ſim faſtidio.

Et reſponſo accepto.) Quid reſponſum eſt his, qui nihil interrogauerant? χρηματισθέντες dicuntur oracula, quæ reddūtur a numine aliquo, ſed petentibus aut cōſulentibus. Vnde

cõmodius uertisset oraculo moniti, siue oracule accepto. Deinde ne redirent græce est μὴ ἀναπάμψαι. i. ne reflecterent, uerbum aptum ac peculiare facientibus iter nauigio aut equis. Ac (mox apparuit in somnis) φαίνεται κατ' ὄναρ. i. apparet per somniũ, uerbo præsentis temporis. Rursus illud, surge & accipe ἔγειρε παράλαβε. i. experrectus adiunge tibi, siue assume comitem. Ac mox δὲ ἐγερθείς. At ille experrectus siue excitatus.

Ex Aegypto uocaui filium meum) Ex hoc testimonio quod Matthæus adduxit ex Oseæ Cap. undecimo Iulianus ansam arripuit calumniandi Christianos, quod euangelista uiolente detorserit ad Christum, quod dictum sit de Israele, nimirũ secutus ædition nem septuaginta, qui locum hunc transtulerunt in hunc modum, quia paruulus Israel, & ego dilexi eum, & ex Aegypto uocaui filios eius. Sicut uocaui eos, ita abierunt a facie mea, ipsi Baalim immolabant, & sculptilibus adolebant incensum. Cæterum iuxta fidem hebraicam diuus Hieronymus ita transtulit, Quia puer Israel, & dilexi eũ & ex Aegypto uocaui filium meum, uocauerunt eos, sic abierunt a facie eorum. Baalim immolabant, & simulacris fabricabant. Hebræa, si quis forte requiret habẽt ad hũc modũ, כִּי נַעַר יִשְׂרָאֵל וַאֲחַבְתִּהוּ וּמִמִּצְרַיִם קָרָאתִי לְבָנִי׃ קָרְאוּ לָהֶם כֵּן הָלְכוּ מִפְּנֵיהֶם לַבְּעָלִים יְזַבֵּחוּ וְלַפְּסִילִים יְקַטֵּרוּן Verum hisce rebus, neq; enim nos in præsentia hoc agimus Hieronymus copiose disserit hunc enarrans locũ, idẽq; propriũ super hac quæstione tractatum ædidit. Idem indicat, posse uideri sumptũ e libris numerorum. ca. 24. dicẽte Balaam. Deus ex ægipto uocauit eum gloria eius quasi gloria unicornis. Illic sic legitur. אֵל מוֹצִיאוֹ מִמִּצְרַיִם כְּתוֹעֲפוֹת רְאֵם לוֹ

Et mittens) Καὶ ἀποστείλας. i. missis carnificibus, aut ministris, aut satellitibus. Neq; eũ alioquí recipit latini sermonis consuetudo. Quanq; Græcis ἐπιστέλλειν dicitur absolute, q mittit epistolam & ἀποστέλλειν, qui mittit mandatarium aut nuncium.

A bimatu & infra.) ἀπὸ διετοῦς καὶ κατωτέρω. i. omnes qui bimuli essent, aut minores. Rursum ἀκριβώσας quod supra uertit diligenter didicit, hic transtulit exquisierat. Quanta est copiæ sitis in hoc non admodum uenusto interprete?

Vox in Rama audita est) Testimonium desumptum est ex Hieremiæ Cap. xxxi. Quanq; Euangelista nec iuxta hebræum retulit, nec iuxta septuaginta æditionẽ. Siquidem iuxta septuaginta sic legimus. Vox in Rama audita est, lamentatio & fletus, & luctus. Rachel ploratis filios suos, & noluit cõgescere, qa nõ sunt. Iuxta ueritatẽ hebraicã, ita uertit Hieronymus. Vox in excelso audita est, lamentationis, & fletus, & luctus, Rachel plorantis filios suos, & noluit cõsolari super filijs suis, quia nõ sunt. Hebraica sic habẽt קוֹל בְּרָמָה נִשְׁמַע נְהִי בְּכִי תַמְרוּרִים רָחֵל מְבַכָּה עַל בָּנֶיהָ מֵאֲנָה לְהִנָּחֵם עַל־בָּנֶיהָ כִּי אֵינֶנּוּ Hieronymus admonet hic Rachel positũ nõ pro muliere sed pro loco ipso quod Rachel enixa Beniamin, sepulta fuerit iuxta Bethlehẽ. Itaq; propter corpuscul hospitiũ locus nomen accepit sepultæ. Præterea Rama non esse uocabulum loci, quẽad modũ uidetur. Sed רָמָה Rama hebræis excelsum sonat, ut claram ac longe lateq; sonantem uocẽ intelligas. Proinde mirũ est interpretẽ quisquis fuit Græcũ, nam Matthæus hebraice scripsisse creditur, reliquisse uocem hebraicam רָמָה nisi forte pro loci uocabulo transtulit. Nam est omnino huius nominis locus in tribu Assur, iuxta Gabaa.

Ploratus & ululatus) pro duobus quæ nos legimus græci codices habent tria θρῆνος καὶ κλαυθμὸς καὶ ὀδυρμός. i. lamentatio, ploratus ac fletus. Ac totidem recensẽt Hieronymus. Sunt aũt nominandi casu posita, cũ per genitiuum uerterint, & septuaginta, & diuus Hieronymus. Cæterum quod sequitur noluit consolari, uel amphibologiæ uitandæ gratia potius uertendum erat. Noluit cõsolationem admittere. Illud leuiculũ, quod ἰδοὺ φαίνεται. i. ecce apparet, uerterit ecce apparuit, mutato uerbi tempore. Cum præsentis abusus, aptus sit rem ceu iam geratur narranti. Nam de hoc ἔγερθεὶς παράλαβε superius admonuimus. Rursum audiens ἀκούσας δὲ, pro cum audisset aũt, id quod passim negligit interpres, nec id tamen perpetuo, ut intelligas ξαθυμίαν fuisse potius q̃ iudicium aut

inscitiam

inſcitiam. Illud recte mutauit, quod regnaret, ὅτι βασιλεύει, quod hebraice magis ꝙ̃ græce dixit, quod regnat. Cæterum Herodes, hic Herodis filius, frater fuit Archelai, quo Lugdunũ relegato ꝑ Tiberium Cæſarem, ſubſtitutus eſt in regnũ pater eius Herodis, a quo fuit irriſus Chriſtus.

Timuit illo ire.) ἐκεῖ ἀπελθεῖν. Illo aduerbium eſt, etiamſi in uetuſtiſſimis codicibus ſcriptum eſt illuc. Nec eſt ire, ſed abire, ἀπελθεῖν.

Et admonitus.) χρηματισθεὶς δὲ κατ' ὄναρ. Miras huius interpretis delicias. Quod modo uerterat reſponſo accepto, nũc transfert, admonitus. Diuus Hieronymus putat χρηματὸν dici, quoties deus per ſe reſpondet. Nec eſt. Et reſpõſo accepto, ſed, Sed accepto reſponſo. Quanꝯ minutius hoc, uelut & illud, ἐλθὼν κατῴκησεν, ꝓfectus habitauit, ſiue uenit & habitauit. Quanꝯ in nonnullis codicibus eſt ἀπελθὼν.

Per prophetas, quoniã Nazareus.) Διὰ τῶν προφητῶν, ſolitus citare nominatim autorẽ prophetiæ, nunc in genere dixit ꝑ prophetas, quod נזיר Hebræis ſanctus ſiue cõſecratus dicitur iuxta Septuaginta, & nõ uno in loco, ſed paſſim Chriſtus ſanctꝰ dicit. Symmachus ſeparatũ uertit. Alij floridũ exponũt נֵצֶר nezer em̃ hebræis flos uel germẽ, ut Septuaginta uerterũt, dicit, uerũ hoc ꝑ ץ illud ꝑ ר ſcribit. Huc reſpiciẽtes aliq, dũ conant hoc teſtimonium ad certum referre locũ, ſumptum putant ex Eſaiæ capite. ii. וְיָצָא חֹטֶר מִגֵּזַע יִשַׁי וְנֵצֶר מִשָּׁרָשָׁיו יִפְרֶה & egredietur uirga de radice Ieſſe, & flos de radice eius aſcendet. Porro גֵּזַע quod ſoli Septuaginta tranſtulerunt radicem, Aquila Symmachus ac Theodocion uerterunt κορμὸν, i. ſtirpem ſiue truncũ. In hanc ferme ſententiam Hieronymus. Illud addam ὅτι. i. quia, coniunctio hoc ſane loco fuerat omittenda.

EX CAPITE TERTIO.

Pœnitentiam agite.) μετανοεῖτε. Quod plærũq; uertit. Pœnitentiam agite, ꝙ pœnitete ſiue pœnitemini parũ latinũ uideret, quãꝯ & ſic uertit alicubi. At noſtrũ uulgus putat eſſe pœnitentiã agere, præſcripta pœna quapiam luere cõmiſſa, quod apud Chriſtianos, qui publice peccaſſent, eiecti e conſortio, propalã affligerẽt. Eaq; ſatiſfactio ſiue pœna, pœnitentia uocari cœpta. Qua quidẽ ex re, nõ mediocris error Theologis quibuſdam, qui quod Auguſtinus de pœnitentia, hoc eſt, publica ſatiſfactione ſcripſit, ad animi dolorẽ, quã cõtritionem uocant, detorquent. Alioqui μετάνοια dicta eſt, a μετανοεῖν, hoc eſt, a poſterius intelligendo, ubi quis lapſus, re peracta, tum demũ animaduertit erratũ ſuũ. Quæ iuxta prouerbium Homericũ prudentia ſtultorum eſt, ut & μεταμέλεια, quũ ſocordes in re pagẽda, ſero incipimus eſſe attenti, iam admoniti noſtris malis. Meo iudicio commode uerti poterat, Reſipiſcite, ſiue ad mentem redite.

Appropinquabit enim.) ἤγγικεν. Dubium non eſt, quin errore librariorũ acciderit, qđ perpetuo pene uerterit futurũ pro præterito, in hoc ſane uerbo, cũ ſit appropinquauit. Quanꝯ in huiuſmodi Græci nõnunꝯ abutuntur præterito uice præſentis. Mollius erat inſtat, ſiue adeſt regnũ dei. Nam id eſt appropinq̃ſſe, in propinquo eſſe. Siquidẽ Iudæis adhuc in umbris & ceremonijs uerſantibꝰ aduentabat quidẽ, ſed eminus. Certe appropinquauit præteriti temporis ſcriptum reperi in uetuſtiſſimis exemplaribus latinis.

Vox clamantis.) Ipſe Ioannes baptiſta, apud Ioannem euangeliſtam teſtat hoc de ſe dictum. Eſt aũt apud Eſaiam capite. 40. conſentiente hebraica ueritate cum æditiõe Septuaginta, niſi ꝙ ſeptuaginta nõ repetunt, in ſolitudine. Hebraica ſic habent קוֹל קוֹרֵא בַּמִּדְבָּר פַּנּוּ דֶּרֶךְ יְהוָה יַשְּׁרוּ בָּעֲרָבָה מְסִלָּה לֵאלֹהֵינוּ Cæterũ parate, græce eſt ἑτοιμάσατε, hoc eſt, ꝓmptã, paratam & expeditam reddite. Hebraica uox פַּנּוּ proprietatẽ habet. ut ſignificet uiã apertam, & oculis intuentiũ conſpicuam facere, a uerbo פָּנָה, quod eſt reſpexit. Obſtant em̃ affectus mundani, quo minus homines uideant Chriſtũ aduenientẽ. Quibus ſublatis, præparata uia domini, conſpicitur aduenies ſalus.

Habebat ueſtimentũ de pilis.) ἔνδυμα αὐτοῦ. i. Indumentũ ſuũ, & e pilis magis ꝙ̃ de pi-

Digitized by Google

lis,deide camelí,nõ camelorũ. Quãꝯ hæc nõ magnope faciũt ad ſententiã,tamẽ quo ſcri pturæ ſeruaret integritas,nõ ab re putauim⁹ admonere & zonã græce dixit, p cingulo.

Eſca autẽ.) βοσκή.i. Cibus,ſiue alimonia,a βόσκω,nutrio. Cogor hoc loco deſyderare pru dentiam in nõnullis ſcriptoribus,qui nolunt locuſtas hoc loco animal eſſe, ſed fruticem neſcio quem,aut ſurculum delicatum,& ceu rem uehementer impiam execrantur,ſi loã nes uir tantus tam uili cibo paſtus dicatur. Atqꝫ hic deum immortalẽ ꝯ inſulſe rhetori catur Calepinus,rogans,cur amicus dei non eadem opera,muſcas ederit,& cætera por tenta,quibus deus afflixit inimicos ſuos. primũ conſtat non Parthos ſolũ,ſed & alias na tiones locuſtarum eſu uictitaſſe. Et hoc ipſum Euangeliſta retulit in laudem Ioannis,q uili parabilíq; cibo uixerat, non q affectarit Ioannes eum cibum,quem opinor cũ apud Herodem ageret,quibuſlibet cibis uſum fuiſſe,ſed q eremus hunc cibum & hũc ueſti tum ultro ſuppeditaret. Deniq; quos cibi uilitas offendit,cur ijdem non offenduntur pi lis camelorum,& cingulo coriaceo? Quaſi uero magis cõuenerit,ut præco pauperis Chri ſti,& ad crucem deſtinati, placentis & Atticis bellarijs ſaginaretur,& ſericis ac [illegible] eſtis ornaretur ueſtibus. Verum hæc non minus ethnice dicta ſunt, ꝯ Platina crimẽ Grego rij põtificis Rhomani deprecatur,cuius cauſam ſic agit,quaſi ille ,prius uir impius iu turus,ſi conſtet ſaxum quoddam ab eo ſubmotum fuiſſe.

Et omnis regio circa Iordanem.) καὶ πᾶσα περίχωρος τοῦ Ἰορδάνου.i. Et omnis regio undi q; finitima Iordani. Omitto leuicula illa quod Ἰδοὺμαίαν uertit uidens,pro cum uidiſſet,quod πολλοὺς τῶν φαρισαίων.i. multos phariſæorum,græce magis ꝯ latine dixerit,pro multos e phariſæis,ſiue multos phariſæos.

Genimina uiperarũ.) γεννήματα ἐχιδνῶν. idẽ eſt qđ alias uertit,Progenies uiperarũ, & rectius. Nam progenies dicũtur ab alio progeniti. Atqꝫ idẽ ſonat græca uox,poteræ dicere filios,ſiue germina. Nã genimẽ haud arbitror uſq; cõpiri,apud ꝓbatos autores.

Quis demonſtrauit uos.) In emendationibus codicibus ſcriptum eſt,uobis. ὑπέδειξεν ὑμῖν,& magis ſubindicauit,ſiue ſubmonſtrauit,ꝯ demonſtrauit,quaſi dicas clanculũ in dicauit,& admonuit,ut fugeretis imminens periculũ. Nam quod ἀπὸ μελλούσης ὀργῆς. A futura ira,uertit a uentura ira,recte mutauit,niſi quod apertius erat,ab ira quæ futu ra eſt,ut certam intelligas iram iam inſtantem.

Fructum dignum pœnitentiæ, καρπούς ἀξίους τῆς μετανοίας.i. Fructus dignos pœniten tia. Quanq; ambiguum eſt,utrum genitiuus pœnitentiæ pertineat ad nomen fructus, an ad dignos,quod raro iungitur apud Latinos paterno caſui. Et ita poſitũ eſt,ut magis uideaẽ referendũ ad proximã uocẽ dignos,ut ſit ſenſus. Si uere uos pœnitet,ut præ uo bis fertis,ſic uiuite,ut appareat uos reſipuiſſe,& ex aio priſtinæ uitæ pœnitẽtia teneri.

Et ne uelitis dicere.) καὶ μὴ δόξητε λέγειν.i. Ne uideamini dicere,i. Ne ſic uiuatis, ut ui deamini totam fiduciam pietatis collocaſſe in affinitate patrum. Quãꝯ poteſt & ſic ac cipi. Ne ſitis in hac opinione, ut dicatis uos eſſe filios Abrahæ. Tanq; id ſufficiat ad iu ſtitiam,e ſanctis eſſe prognatos. Et mox quoniam potẽs eſt, ὅτι aut omittendum erat, aut uertendum in quod.

Filios Abrahæ.) τέκνα τῷ Ἀβραάμ. Articulus græcus indicat Abrahæ,datiui caſus eſſe, non paterni. Quaſi dicat Abrahæ,non defuturos filios,etiam ſi illi non ſint nati.

Iam enim ſecuris.) ἤδη γὰρ καὶ ἡ ἀξίνη.i. Iam enim & ſecuris. Nec eſt ocioſa coniunctio. Indicat enim cum epitaſi proximum inſtare periculũ. Diuus Hieronymus citat ſubin de ad radices,non ad radicem,licet reclamantibus Græcorum exemplaribus.

Excidetur & in ignem mittetur.) Vtrumq; uerbum Græcis præſentis temporis eſt. Exciditur,& mittitur,ἐκκόπτεται καὶ βάλλεται. Primũ ut ſententia ſit generalis,deinde,quod abuſus temporis magis facit ad emphaſim periculi proxime imminentis,uelut admo ta radicibus ſecuri,iam iam futurum ſit,ut funditus excidatur arbor. Illud leuius,quod εἰς μετάνοιαν uertit in pœnitentiam,pro ad pœnitentiam.

Qui aũ

Qui autem post me uenturus est.) ὁ δὲ ὀπίσω μου ἐρχόμενος. Qui uenit præsenti temporis, aut qui uenturus. Est enim hoc participium, quemadmodum & illius uerbum anceps, ut intelligas uel ætate iuniorem Christum, uel successurũ in munus prædicandi. Illud minutulum (Non sum dignus) οὐκ εἰμὶ ἱκανός. i. non sum idoneus. Et fortior ad uires refertur, non ad animi magnitudinem. ἰσχυρότερός, i. ualentior, siue plus potens q̃ ego. & ὑποδήματα soleas sonat, magis q̃ calceamenta.

In spiritu sancto.) Quod in nostris additum est, & igni, in nõnullis Græcorum exemplaribus erasum est, fortassis odio quorundam hæreticorum. Certe Hieronymus legit, in spiritu & igni. Atq; item Hilarius, & in nõnullis Græcorum codicibus.

Triticum in horreum suum. τὸν σῖτον αὐτοῦ. i. Triticum suum, ut suum pertineat ad triticum, non ad horreum. Atq; ita scriptum est, non solum in omnibus græcis exemplaribꝰ uerumetiam emendatis ac uetustis Latinorum codicibus. Deinde paleam est non paleas. τὸ δὲ ἄχυρον.

A te debeo baptizari.) Nõ est debeo, sed χρείαν ἔχω. i. opus habeo, ut abs te baptizer.

Sine modo.) ἄφες ἄρτι, quod hic uertit, sine, inox transfert, dimisit. Cum utrobiq; sit idẽ uerbum, quãq; non est idem sinere & dimittere. Rogo quæ est ista supinitas in literis diuinis? Aut dicendum erat omitte nunc, ut intelligas id, quod est consentaneum Ioannẽ iniecta manu uetare conatum Iesum, ac mox. Tunc omisit illum, aut, sine nunc, & tunc sinit illum. Nam ἀρτίκωμι, præsentis temporis est, non præteriti.

Et uenientem super se.) Ex græco sermone non liquet utri sint aperti cœli, Christo an Ioanni, tum uter uiderit columbam descendentem. Atq; ex Euangelistæ uerbis magis uidetur ad Christum referri, q̃ ad Ioannem, nisi quod sequitur, ἐπ' αὐτὸν, quod interpres uertere debuisset super eum. Alioqui si super se sentiẽdum erat, dixisset ἐφ' αὑτόν. Ad hæc non referebat, ut Christus hæc uideret, quæ fiebant propter Iudæos, ut euidenti signo intelligerent eum esse Messyam, non Ioannem, ad quem alioqui uox patris missa uideri poterat, nisi columba palam designasset Iesum. At Marcus qui Matthæum redegit in compendium aliquanto etiam obscurius facit, & nisi res ipsa loqueretur, & obstaret hæc duo uerba ἐπ' αὐτὸν prorsus intelligeremus Christum uidisse, non Ioannem. Lucas ita recensет, ut quis uiderit non aperiat. Solus Ioannes palã explicat, Ioannẽ baptistã uidisse.

Sicut columbam.) ὡσεὶ περιστεράν. Oscitanter reddidit interpres. Videtur enim dicere, more columbæ descendisse spiritum sanctum, cũ sentiat eũ specie columbæ descẽdisse.

In quo mihi complacui.) ἐν ᾧ εὐδόκησα. Verbum est peculiare diuinis literis, quo propensum animum, ac præcipuum quendam affectum significant. Perinde sonat quasi dicas, in quo bonam de meipso habeo opinionem, & ut ita loquar, ipse mihi placeo, siue in quo mihi complacitum est. Cæterum illud dilectus, quod mox præcesserat. ἀγαπητὸς est Græcis, quod plærumq; uertere solet, charissimus. Est enim nomen, non participium, & omnino plus quiddam indicat, q̃ dilectus. Atqui si usq̃ erat charissimus dicendũ, hic certe dicendum fuerat.

EX CAPITE QVARTO.

Vnc ductus.) ἀνήχθη. i. subductus, siue sublatus, uelut e medio abductꝰ. Nec enim protinus cœpit prædicare, sed abdidit sese dies aliquot. Porro quod simpliciter dixit, a spiritu, solitus addere sanctum, palam est eũ loqui de spiritu, cuius modo meminerat, & ob id addidit articulum. ὑπὸ τοῦ πνεύματος. Rursum diaboli nomẽ ubiq; reliquit interpres, & in Paulinis epistolis aliquoties, ubi non spiritum, sed simpliciter delatorem aut calumniatorẽ significat. id enim Græcis sonat διάβολος, a uerbo διαβάλλεσθαι, quod est deferre, siue infamem reddere. Cæterum quod in Hilario pro a diabolo legitur, a zabulo, fortassis erroribus librariorum est asscribendum.

Accedens tentator.) ὁ πειράζων, i. Is qui tentat. Ad eundem modum Paulus apostolꝰ

μήπως ἐπείρασεν ὑμᾶς ὁ πειράζων. i. Ne quo modo tentasset uos, ille qui tentat, hoc est, ille q̄ solitus est tētare. Quanq̄ nomen uideri poterat πειράζων, ueluti, εἰρώμ, pro dissimulatore. Ad hæc quod hic uertit postea, ὕστερον sæpe uertit nouissime. Verti poterat, tandē esurijt, siue, denicq̄ esurijt, ut intelligas eum tum demum sensisse famem.

Nō in solo pane.) Testimoniū est Deu. ca. 8. qd̄ ad uerbū qdē retulit Christ⁹. Si hebraica sic habent. לֹא עַל לֶחֶם לְבַדּוֹ יִחְיֶה הָאָדָם כִּי עַל כָּל מוֹצָא פִי יְהוָה יִחְיֶה הָאָדָם Cæterum tam græce, q̄ hebraice, uiuet est futuri temporis, ζήσεται, יִחְיֶה.

Tunc assumpsit.) παραλαμβάνει. i. Assumit, hoc est, comitem abducit. Ac rursum pullo inferius, παραλαμβάνει est præsentis temporis. Cæterum pinnaculum, πτερύγιον est, diminutiuum ab ala, quod in alarum morem motetur.

Angelis suis mandauit.) ἐντελεῖται. i, mandabit, futuri temporis. Similiter & apud Hebræos, יְצַוֶּה. Atq̄ ita legit in psalmo nonagesimo, unde locus hic demptus. כִּי מַלְאָכָיו יְצַוֶּה לָךְ לִשְׁמָרְךָ בְּכָל דְּרָכֶיךָ: עַל כַּפַּיִם יִשָּׂאוּנְךָ פֶּן תִּגּוֹף בָּאֶבֶן רַגְלֶךָ. Calumniatur autem Hieronymus hoc in loco calumniatorem, quod perperam citarit scripturæ testimonium, decerpens quod erat cōmodum, & prætermittens quod offendebat. Omisit enim illud, Vt custodiant te in omnibus uijs tuis. Deinde tacuit, quod ibidem sequitur. Super aspidem & basiliscum ambulabis. Postremo quod de quouis uiro bono dictum est, id detorsit ad Christum, cū ei totus psalmus non queat accōmodari. Verum opinor diabolum non ob hoc uocandū in ius, quod inerudite citarit scripturā, sed quod malicioſe & impie. Ad hæc μήποτε, quod suo more uertit, ne forte, rectius erat, ne q̄ndo.

Dixit illi Iesus rursum.) πάλιν ita positum est, ut utrouis referri possit. Dixit rursum, aut rursum scriptum est. Deinde uox ea nōnunq̄ sonat iterationem, nōnunq̄ contrarietatem. Si ad dixit referat, iterationem significat. Nā semel ante respōderat. Si ad seqns uerbum contrarietatem, quasi dicas, e diuerso scriptum est, ut opponat scripturam illius scripturæ. At mox haud dubie significat iterationem. πάλιν παραλαμβάνει.

Non tentabis. Locus est Deuteronomij capite sexto. Apud Hebræos pluratiuo numero legitur לֹא תְנַסּוּן אֵת יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם כַּאֲשֶׁר נִסִּיתֶם בַּמַּסָּה Ne tentetis dominū deū uestrum, secundum quod tentastis in loco tentationis. Et hic Christus tantum decerpit, quantum erat cōmodum. Reliquit enim quod sequitur, Sicut tentasti eum in loco tentationis, quod ea pars non competebat, nisi in populum Israhel.

Si cadens.) εἰ πεσὼν. i. Si prostratus, siue pronus, Qui gestus est adorantis. Eodē uerbo usus est de Magis.

Vade satana.) Quid est uade: Num eum aliquo mittit Christus, ut dicat, uade. Græce est, ὕπαγε. i. abi, siue discede. Et additum est, ὀπίσω μου σατανᾶ, i. post me sathanas. Actotidem uerbis Christus increpuit petrum, conantem impedire passionem. Porro שָׂטָן Hebræis sonat aduersariū, & qui obsistit, atq̄ obturbat. At qui a tergo est, non obsistit.

Dominum deum tuum.) Locus est Deuteronomij capite sexto. Nisi quod illic pro adorabis scriptum est, timebis, in æditione uulgata. Apud Hebræos ita legimus, אֶת יְהוָה אֱלֹהֶיךָ תִּירָא וְאֹתוֹ תַעֲבֹד. Cæterum qui adorat, is reueretur ac timet quē adorat. Præterea quod additū est soli, μόνῳ, Hebræ⁹ expressit per articulū אֶת, i. ipsum dominū & illi ipsi seruies, ut intelligamus nullū præterea adorandū, ac nulli præterea seruiendū. Cæterum quæ de λατρείᾳ Laurentius differit aduersus Theologos, qui uolet ab ipso petat. Nos breuitati studemus.

Tunc reliquit.) ἀφίκοσεν. i. Relinquit, præsentis temporis. idē uerbum quod superius uertit, dimisit, homo nimirum copiosus.

In ciuitate Capernaum.) εἰς καπερναοῦμ. Ciuitatem interpres latinus addidit de suo. At id magis factum oportebat in Nazareth, ob græcum articulum appositum, τὴν ναζαρέθ.

Via maris.) Græcis accusandi casus ē. ὁδὸν θαλάσσης. i. Viā maris. Vulgari⁹ græcus interp̄s subaudiēdā putat p̄positionē κατά aut παρά, hoc ē, iuxta uiā maris. Nā hic mare uocat la-

cū Gene-

tũ Genezareth,in cuius littore sitæ sint Capernaũ, Tyberias Bethsaida & Chorozaim.

Galilæa gentium.) הגוים גלילה, Rectius erat, גלילה הגוים, articulo apposito. Sunt enim duæ Galilææ,altera cognomento gentium,in sorte Tribus Neptalim, finitima Tyrijs,in qua Solomon uiginti ciuitates donauit Chiram regi Tyriorũ. Altera est in tribu Zabulon e regione Tyberiadis ac stagni Genezareth,autore Hieronymo.

In regione umbræ mortis.) Græci secus legunt. ἐν χώρᾳ καὶ σκιᾷ θανάτου. i. In regione & umbra mortis. Etiamsi iuxta hebraicam ueritatem,ita uertit Hieronymus, Habitãtibus in regione umbræ mortis. Et Hebræis unica dictio est, צלמות compositа ex umbra & morte,ut intellῑgas altissimã caliginem,qualis est apud inferos. Illud annotandũ, habitantibus mutatum esse in sedentibus,etiamsi sedes habitacula dicuntur. Alioqui qui sedent,ijdẽ qui modo ambulare dicebãtur. Quanq; etiam pro illo ambulabat,positum est,καθήμενος sedens. Vnde liquet seu Matthæum, seu huius interpretem, sententiam reddere uoluisse, potius q; annumerare uerba prophetæ. Apud Esaiam sic legitur, בָּעֵת הָרִאשׁוֹן הֵקַל אַרְצָה זְבֻלוּן וְאַרְצַת נַפְתָּלִי וְהַאַחֲרוֹן הִכְבִּיד דֶּרֶךְ הַיָּם עֵבֶר הַיַּרְדֵּן גְּלִיל הַגּוֹיִם׃ הָעָם הַהֹלְכִים בַּחֹשֶׁךְ רָאוּ אוֹר גָּדוֹל יֹשְׁבֵי בְאֶרֶץ צַלְמָוֶת אוֹר נָגַהּ עֲלֵיהֶם. Hieronymus enarrãs hũc locũ apud Esaiã,testat a Matthæo iuxta hebraicã ueritatẽ citari,etiãsi uerbis nõnullis præteritis. Omittit em Euãgelista. Primo tpe alleuiata ẽ,& nouissimo aggrauata est. Pœnitentiam agite.) μετανοεῖτε. De quo superius dictum est, & ἤγγικεν, appropinqua-uit,siue instat & adest.

Mittentes rete) βάλλοντας ἀμφίβληστρον. Est retis genus,quemadmodũ & sagena, hinc dictum,quod undiq; complectatur. Nam rete græce, δίκτυον est.

Vos fieri piscatores.) Fieri redundat. Græce est, Faciam uos piscatores. Quanq; hoc minutulũ uelut & illud aliquanto post, Relictis retibus & patre. Græci addũt suo, αὐτοῦ.

Et sanans omnẽ languorem.) θεραπεύων. Quod sæpe uertit,curans. & oino θεραπεύειν est medere pharmacis. Vnde Galenus opus suum de morborum remedijs, θεραπευτικὸν appellat. Proinde miror euangelistas abusos hoc uerbo, qd magis uidebatur fugiendũ Deinde νόσον, quod plane morbum significat, hic plærũq; uertit languorem. Rursum μαλακίαν, quod ad uerbum sonat molliciem,non male uertit infirmitatem, rectius tamen languorem. Est enim languor,leuis ac lentus morbus,qui non affigit quidẽ lecto, sed tamen facit,quo minus firma simus ualetudine. Denicq; fortasse melius erat quẽuis morbum, q; omnem. Neq; enim sanauit omnes ægrotos, sed quemuis morbum. Nisi quod omnis pro quiuis abutuntur nonnulli Latinorum.

Abijt opinio.) ἀπῆλθεν ἡ ἀκοή. i. abijt auditus,ut uerbũ uerbo reddam. Nec inficior opinionem inueniri pro fama,uerum non omnia quouis loco quadrant. Nos uertere maluimus. Dimanauit fama eius. uel ob hoc,quo uitaremus amphibologiam.

Qui dæmonia habebant.) δαιμονιζομένους. Vnica uox est,qui a dæmonibus agebãtur. Simile est, quod sequitur, σεληνιαζομένους, quod interpres uertit,lunaticos,nos syderatos uertimus. Non quo damnaremus quod ille posuit, sed explicaremus.

De trans Iordanem.) Ἐκ τοῦ περαν τοῦ Ἰορδάνου. Trans Iordanem. Interpres addidit de. Reperiuntur enim huiusmodi sic posita,ut motum a loco significent. Vt Quintilianus. Salutẽ publicam trans mare petendam. i. E transmarinis regionibus. Et peregre redijt. i. expe regrinatione. Et foris accessit. i. aliunde. Nam, de sub pede, de post fœtantes, orationes sunt inauditæ latinis. Poterat explicare περιφράσει, a regionibus ultra Iordanem sitis.

Videns autem Iesus.) Iesus hoc loco non additur,nec in græcis,nec in uetustis Latinorum codicibus. ἰδὼν δὲ τοὺς ὄχλους. i. Cum uidisset autem turbas.

Beati qui lugent.) In græcis codicibus prius est,qui lugent,postea Beati mites. Id opinor casu factum,quod huiusmodi recensionibus subinde labi soleant librarij.

Beati pacifici.) εἰρηνοποιοί, ut intellῑgas haud satis esse Christianis, ipsos esse pacatos, nisi accesserit & inter alios pacis conciliandæ studium.

Misericordiam consequentur.) ἐλεηθήσονται. Cur non est ausus uti περιφράσει, in cõsolatur? Hilarius longiore, sed dilucidiore circũlitione est usus, quia ipsis, inquiens, misericordiam præstabit deus.

Et persecuti uos fuerint.) Haud perperam interpres de suo repetit, uos, quod apud Latinos maledicere & persequi, nõ recipiant eundẽ casum quẽadmodũ apud Græcos.

Omne malum.) Græci codices addunt uerbum, πᾶν πονηρὸν ῥῆμα. i. quoduis malũ uerbum. Nam quod mox πολύς. i. multa, uertit, copiosa, probe fecit.

Sal euanuerit.) μωρανθῇ. Vt nihil cauiller de genere salis, quid est euanescere? Quam uocem reddidit in Paulo, ἐματαιώθησαν. Hic cum de sale loquatur, dicere debuit, Infatuatus fuerit, siue insipidus factus fuerit, aut certe ut Vallæ placet, desipuerit. Quãdoquidẽ Matrialis & Betas, quod insipidæ sint, fatuas uocat. Porro quod cauillatur Valla, πολίτην ũ bem, sed ciuitatem, esse uersum, non solum minutius est, uerum etiã iniquius. Quod genus est & illud, ὑπὸ μόδιον. i. sub modium, siue subter modiũ, cum alioqui Græcis μόδιος modius sit. Annotandum autem interpretem, aut fortassis Euangelistam ipsum Rhomana usum uoce, quod & alias sepicule facit, uelut indicabimus suis locis.

Vt luceat.) καὶ λάμπει. i. Et lucet. Ostendit enim quid cõsequaꝛ, nõ qd affectandũ sit.

Quoniam ueni soluere.) ὅτι ἦλθον. i. quod ueni, siue quod uenerim. Siue quod latinius est. Ne putetis me uenisse, & ad soluendum potius q̃ soluere. Quanq̃ hoc ipsum καταλύσαι potius significat destruere, ac demoliri q̃ soluere.

Amen dico uobis.) אָמֵן, quod apud Hebræos sonat fiat, siue uere, ceu uocem Hebraicis peculiarem nemo uertit.

Iota unum aut apex.) Cum Iesus Hebræis hebraice sit locutus, dubium non est, quin quod hic iota uocat, eá sit litera, quam Hebræi iot appellant. י. minutissima omniũ, quæ sic nõnũq̃ adiicitur, ut propemodũ superuacanea uideri possit. Deinde apicib⁹ nec uetustissimi Græcorum, nec uetustissimi Hebræorum utebant. Quãq̃ & Hebræi habẽt qd aliquoties supscribũt, ut in. אֱלֹהִים & לֹא. punctũ supra scriptũ cholẽ uocãt, & facit quandoque. Non intrabitis.) οὐ μὴ εἰσέλθητε. Apparet politum esse σωρητικῶς. Etiam si non negatiua hæc aliquando significare tempus futurum.

Reus erit.) ἔνοχος ἔσται, i. Obnoxius erit. Quãq̃ & rei dicũtur obnoxij, ueluti reus mortis.

Qui irascitur fratri suo.) In nõnullis Græcorum codicibus asscriptum est, εἰκῆ. i. temere, aut sine causa. Verum Hieronymus edisserens hunc locum. Itemq; secundo dialogo aduersus Pelagium, negat id in uetustis ac bonæ fidei exemplaribus repertum. Et adhuc tum uidetur ab audaculo quopiam, qui ceu mitigare uoluerit, quod alioqui durius dictum uidebatur. At quin eadem opera in cæteris idem adiecit, εἰκῆ. Proinde Diuus Hieronymus duas has uoces iubet eradi. Quanq̃ prior lectio magis probatur Laurentio.

Consilio.) τῷ συνεδρίῳ. Non est βουλή, quod & ipsum significat consilium, sed συνέδριον, quod consessum iudicum significat. In huiusmodi consessibus uelut apud Græcos Amphictyonum grauiores causæ solent agitari.

Qui dixerit fratri suo racha.) Apud Hebræos cõtumeliæ uox est, q̃si latine dicas cerebrosum, aut cerebro carẽtẽ. In psalmo, 4. exponit̃ רִיק uanitatẽ. Quin & Græci hoienihili, ῥάκος appellant, a ueste detrita reiiculaq; sumptum conuitium. At uidetur racha, magis esse uox indignãtis, uelut interiectio. Alioqui quid interesset, inter racha & fatue?

Gehennæ ignis.) εἰς γέενναν τοῦ πυρός. i, ad gehennã ignis. Porro apud Hebræos gehẽna גֵּיא־חִנֹּם sonat Vallis ennon, de quo inferius plura dicimus.

Reconciliari fratri tuo.) Palam est hic uerbi modum errore librariorum fuisse mutatum, reconciliari, pro reconciliare, imperatiui modi. διαλλάγηθι. Vnde nos uertimus reconcilieris, ne perinde facilis esset deprauatio. Certe reconciliare legitur & in puetustis Latinorum exẽplaribus, at omittam ὕπαγε, abi potius uertendum fuisse q̃, uade. Nec esse offeres, sed προσφέρε. i. offer, siue adfer.

Esto consentiens

Esto cõsentiens) ἴσθι εὐνοῶν, i. esto benevolus, siue quod addit Hieronymus benignus, tiamsi nõ uideam quid benignus respõdeat ad εὐνοῶν, Et aduersario) ἀντιδίκῳ, non absolute sonat aduersarium, sed aduersarium causæ, siue litis. Siquidem actorem sentit, qui eum facit, & in ius trahit. Rursus autem μήποτε, ne forte uertit, cũ rectius sit, ne quãdo ut simpliciter ne. Præterea ὑπηρέτῃ, quod hic uertit ministro, nõnunq; carnificem transtulit, alias exactorem. Est autem is qui exequitur iudicis sententiam.

Nouissimum quadrantem) ἔσχατον κοδράντην. Cur non potius extremum q; nouissimum. Nec enim de temporis agitur ordine, sed de summa. Deinde apparet, hic quoq; Romanam uocem usurpatam ab exteris, id quod in plerisq; fit, sed deprauate. Est aũt quadrans nummulus, quarta pars assis, quam a tribus uncijs Plinius triuncium uocat. Guilielmus Budeus immortale suæ gentis decus, utpote uir non solũ omniũ quos unq; Gallia genuit eruditissimus, uerum etiam diligentissimus, eundem esse putat, qui Ciceroni dicitur Teruntius. Atq; eum nummum uulgo ceu minutum contemptui fuisse, proverbio quoq; testatum est, id quod in chiliadibus nostris adnotauimus.

Mœchatus est eam) Vt dissimulem interim, quod toties iam uertit quia pro quod, itidemus mœchari latinis esse receptũ, Nam & Catullus mœchari dixit, & Terentius mœchum, quis unq; dixit, mœchat illam? Proinde si mœchari hoc loco significat adulterium cõmittere, uertendum erat ad hunc modum. Qui uiderit uxorem siue matronã id concupiscendum eam, iam adulterium cum illa cõmisit. Sin mœchari positum est pro fornicari. quẽadmodũ aliquoties inuenitur, pro mœchatus est dicẽdũ erat, stupraui eã.

Scandalizat te) Mirum est græcam uocem usq; adeo placuisse, cum dicere licuerit, offenderit siue obstaculo aut offendiculo fuerit. Nam quod ἔξελε. i. exime siue extrahe uertit, erue, reprehendi non potest.

Quã totum corpus tuum) Huiusmodi sermonis character apud græcos inuenitur, & apud nonnullos latinos, sed græcissantes, uerum id, cum additur ἤ, ut subaudias μᾶλλον. At hic secus habetur ἢ μὴ ὅλον, & non totum, &c. Atq; itidem in parte proxima. Proinde mirum est interpretem affectasse græcanicum schema, quod sermo græcus nõ habebat. Nec est, eat in gehennam, sed βληθῇ. i. conijciatur. Etiam si sic loquuntur græci βαλλ' ἐς κόρακας abi ad coruos, sed subaudientes σεαυτόν.

Qui dimissam duxerit, adulterat) μοιχᾶται quod uerterat mœchatur, tandem transtulit adulterat. Quanq; aliud est adulterare, q; adulterium cõmittere.

Libellum repudij) quod græce unico uerbo dicitur ἀποστάσιον, quasi dicas diuortionale, hoc est, libellum diuortij.

Iterũq; audistis) πάλιν ἠκούσατε. Rursũ audistis. Nec eĩm iterationẽ significat sed ordinẽ.

Neq; per cœlum) μήτε ἐν οὐρανῷ. i. neq; in cœlo, quam tamen præpositionem opinor iuxta proprietatem hebraei sermonis, apostoli subinde usurpant pro per, ut in digito dei, & in nomine tuo prophetauimus, quemadmodum suis indicabimus locis.

Est, est, non, non) ναι, ναί, οὒ, οὔ. Quod hic uertit est, græcis est aduerbium affirmandi, ναί, sed quod usurpetur & a latinis. Interpres aliquoties uertit etiam, quod uulgo, parum rudite dicunt ita, quasi ita respondeat negationi non. Ac reperitur quidem apud Tertullianum ita, sed dictum ab improbius respondente, quod genus est illud, sic erit. Cæterum nemo putet conduplicationem ad eũdem pertinere, sed prior pars ad interrogantem pertinet, posterior ad respondentem.

His abundantius est) τὸ δὲ περισσὸν τούτων. i. quod præter hæc accesserit. Mire torquẽt hunc locum theologi, a malo est, alij interpretantur, a malo diffidentis, non a malo iurantis, alij a malo pœnæ, non a malo culpæ. Verum opinor Christum simpliciter sensisse perfectis, nam de his loquitur, omnino non esse iurandum, pro rebus hisce, pro quibus uulgus deierat. Nam in causa fidei aut pietatis, etiam Christus & apostoli iurant.

Dentẽ pro dente)

Digitized by Google

Dentem pro dente.) Græci addunt coniunctionem, &. Ὀδόντα ἀντὶ ὀδόντος. Eadē ꝑ ditur in uetustis exemplaribus latinis. Illud obiter adnotandum, in huiusmodi oration bus ne posse quidem apponi græcum articulū, ꝙ qlibet oculus, & qlibet dēs significet.

Non resistere malo.) Μὴ ἀντιστῆναι τῷ πονηρῷ. Malum uel ad rem referri potest, uel ad hominem. Quis autem sic loquitur, Dico tibi non abire, pro eo quod est, iubeo ne abeas? Deinde quid faciēt huic loco, qui lites, qui bella calculis omnibus approbant inter Christianos? Christus absolute uetuit resisti malo, nimirum uulgari uia, ut malū malo repellatur, hoc est, conuitium cōuitio, uulnus uulnere, bellum bello, cædes cæde. Illud leuiculum, quod ὄσις uertit, siquis, pro quisquis, nisi forte legit, εἴτις. Itē quod σφίλωμι. i. uerte siue obuerte, transtulit præbe.

Et pallium.) Καὶ τὸ ἱμάτιόμ. Hic recte distinxit uestimenti genus. Siquidem χιτὼν tunica uestis est interior, ἱμάτιον exterior, quæ Rhomanis est toga, Græcis pallium.

Mille passus.) Μίλιον ἓν. i. miliariū unum. Alioqui nō respondet quod sequit, alia duo. Ne illud quidem, alios duos. Atq; hic rursus Græcus usurpauit uocem latinam. Nec est, alia duo græcis, sed ὕπαγε μετ' αὐτοῦ δύο, ut intelligas duplum oportere concedi, simplū extorquenti, quemadmodum docuit de maxilla & ueste. Nam quod τῷ αἰτοῦντί σε. i. poscenti te, uertit, petenti abs te, recte fecit.

Ne auertaris.) Μὴ ἀποστραφῇς. i. Ne auerseris, hoc est, ne reiicias. Quanq; & auertor reperitur, ut sit uerbum depositicium, sed in carmine usitatius, ut apud Bœotium Ehen, quam surda miseros auertitur aure.

Diligite inimicos uestros.) Post hæc uerba, particulam addunt græci codices, inter quos & Vulgarius, quā in nostra æditione non reperio. Εὐλογεῖτε τοὺς καταρωμένους ὑμᾶς, id est. Bene precemini deuouentibus uos. Quam sane nec Hieronymus addidit, nec Chrysostomus. Proinde haud scio, an eam studiosus aliquis ob affinitatem sententiæ, ex epistola Pauli ad Romanos huc asscripserit. Nam hac occasione comperimus locos aliquot immutatos.

Qui solem suum.) Ὅτι τὸν ἥλιον. i. quia solem suum. Quanq; hoc nihil refert ad sensum, & ἀνατέλλει recte circumlocutus est, oriri facit, siue, expromit. Item pluit, Græcis est βρέχει rigat. Rursum, quam mercedem habebitis. Græce est, ἔχετε. i. habetis, præsentis temporis. Porro mercedem pro gratia posuit.

Et publicani.) Τελῶναι. i. qui uectigalia redimunt, unde & redemptores dicuntur. Genus hominū olim infame apud Iudæos, nunc apud Christianos, cum primis honesti. Nec id sane mirum, cum institores omnibus pene anteponantur, quos nec Aristoteles nec Tullius inter honestos ciues haberi uult. Nec est, hoc faciūt, sed δὲ αὐτό. i. idē faciūt.

Fratres uestros.) Pleriq; græci codices habēt, τοὺς φίλους ὑμῶν. i. amicos uestros. Verū Iudæi fratres appellant quomodolibet cognatos. Atq; ita legit Hieronymus. Et saluta, ueritis, est ἀσπάσησθε, quod non est simpliciter salutare, sed osculo & complexu salutare, quod olim ex more fiebat inter amicos, non solum apud Iudæos, uerum etiam apud Græcos & Rhomanos.

Quid amplius facitis?) Τί περισσόν; i. quid eximium, aut quid ultra cæteros.

Nōne & ethnici?) Rursus hoc loco nōnulli græci codices habēt τελῶναι. i. publicani. Cæterum ex interpretatione Chrysostomi, deprehendere licet illum Ethnici legisse, cum ait. Propter quod etiam hic gentiles & publicanos producit in mediū, ut talibus discipulos comparando personis, etiam pudore ad uirtutem accendat. Nam ethnicus gentilem sonat, qua græca uoce uidetur interpres delectatus, ob id opinor, quod gētilis aliquādā significet latinis auribus. Ac rursum nō est hic, hoc faciūt, sed sic faciūt, οὕτως ποιοῦσι.

Estote igitur uos.) Ἔστε δὲ. i. eritis. Interpres legisse uidetur, ἔσεσθε. Omitto, quod ὁ οὖν ὑμῶν οὐράνιος, quod uertere solet, Qui est in cœlis, nunc mutauit, cœlestis. Cæterum coniunctio &. Sicut & pater, non additur apud Græcos. Tantum est sicut pater uester cœlestis.

Digitized by Google

NE iustitiam uestrā.) Græcis est, ἐλεημοσύνην. i. Eleemosynam, nō iustitiā, ut respōdeat qđ sequit. Cum ergo facis eleemosynā. Tametsi Hieronym⁹ iustitiā legit, sed interptās eleemosynā. Illud obiter admonēdū, Latinos usurpātes græcā eleemosynæ uocē, fraudare illā una syllaba. Rursū in eo qđ seqt, mercedē nō habebitis, uerbi tēp⁹ mutauit. οὐκ ἔχετε. i. nō habetis. Sicut hypocritæ.) Hæc quoq; de uocū est numero, quibus interps uidet delectatus. Alioquin ὑποκρῖτὴς Græcis histrionē significat, hoc est, qui ficta psona fabulam agit apud populū, quos eosdē actores uocamus. Vnde quā nos pronunciationē aut actionē dicimus, illi ὑπόκρισιν appellāt. Quāq; quisq; quouis modo simulat ac fingit, hypocrites uocari potest. Vnde Paulus. ἀγάπη ἀνυπόκριτος. i. Charitas non ficta. Cæterq; quod ad histrionicā gesticulationem attinet, belle quadrat quod modo dixerat πρὸς τὸ θεαθῆναι. i. ut spectentur, quod actorum est, & hinc theatrum.

Receperūt mercedē.) Απέχουσιν. i. habent, siue tulerūt. Nā habēt sonat, quod alicunde sit acceptum. Rursum quod hic uertit, in synagogis, aptius erat in conciliabulis. Significat eā cōuenticula, quæ solent fieri in plateis ac foro seu triuijs. Et uicos hoc loco intelligē, nō eos qui nō sūt oppida, sed in quos diuidit urbs. Ad hæc, Nesciat sinistra tua. Græce duæ sunt dictiones, μὴ γνώτω, ne sciat. Reddet tibi.) Græce est, ἀποδώσει σοι. i. ipse siue idem reddet tibi. Et addunt, ἐν τῷ φανερῷ. i. in propatulo, siue in aperto.

Et cū oratis.) Ὅταν προσεύχη. i. cū oras. Nā & paulo ante usus est numero singulari. Cū facis eleemosynam. Etiamsi mox uariat. Nec est, nō eritis, sed, οὐκ ἔσῃ. i. non eris.

Qui amāt.) Φιλοῦσιν, qđ licet significet amāt, tamē Græcis frequēter usurpat, p solent. Hoc certe loco magis q̄drabat, solent. Rursū est, Synagogis, qđ nos uertim⁹ cōciliabulis Et anguli uocant nō recessus, ut uulgus accipit, sed flexus uiarū, ueluti cōpita ac triuia.

Vt uideantur ab hominibus.) ὅπως ὦσιν φανῶσιν τοῖς ἀνθρώποις. i. Conspicui sint hominibus. Cæterum in cubiculum, est ταμεῖον, quod latine penu siue cellam appellant, ubi reconduntur, quæ ad usum domesticum pertinent. Nos conclaue uertimus.

Clauso ostio) Græca addūt, tuo, σου. Atq; itē uetusti latinoq; codices, p suæ q̄sq; domi maxime in occulto sit. Præterea, Patrē tuū in abscōdito, nōnulli codices habebāt, τῷ σῷ τῷ κρυπτῷ. i. patre tuo qui est in abscondito. Ac rursum addit, In manifesto, ᾧ τῷ φανερῷ.

Nolite multū loqui.) Μὴ βαττολογήσητε. Græcis est dictio cōposita, puerbialis, a Batto quodā poeta, qui cōscripsit hymnos, in quibus eadē subinde inculcauit, quēadmodū copiosius explicatum est in Chiliadibus nostris. Huc alluſit Ouidius, cū Battum indicē ea dē facit iterantē. In illis mōtibus, inqt, erant, ut erāt in mōtibus illis. Cuius βαττολογισμὸν ridicule imitatus, Mercurius, Et me mihi, pdis me mihi, pdis, ait. Sunt q malint Battum fuisse quempiā balbum, & hæsitanti ore, impeditaq; lingua, cui uidelicet hominū genēri, peculiare uidem⁹, cū ne semel qdē, qđ cupiūt possint effari, uoces easdē iteret atq; iterum repetere. Vnde qđ hic docet Christ⁹, nō solū ptinet ad imodice, plixas pces, cū alio q Paulus iubeat nos citra intermissionē orare, & ipse Christus legat orasse, plixius, uerū etiā ad illos, q superstitiose pculas easdē sine fine iterāt. Quo qdē usq; adeo nō uacāt Christiani qdā, ut in his sūmū pietatis fastigiū collocent. Porro p hodie uidemus sacerdotes, nihil dicā q̄libus, sed certe nimiū, plixis pcibus, hisq; præscriptis oneratos, quid sup hac re sentiā, satius est nō attingere, partim p res paueis explicari non possit, partim p fortassis nec citra periculū, ne dū huic malo mederi conamur, alterē inuitemus grauius, ut sunt, qui uitijs suis patrocinijū undelibet aucupent. Illud dicā, nō esse prudētis cū suo sæculo pugnare, & bonæ mentis est, maiorum decretis libenter ac simpliciter obsequi. At rursus illorum est, ut summa uigilantia, quod sit optimū, & cum Christi dogmatis maxime consentiens statuant. Hieronymus admonet, ex hoc loco natam hæresim quorundam qui Christianorum orationes ueluti superuacaneas in totū aspernabantur. Fuit his

diuersa

diuersa factio Psallianorũ,siue Euchitarum,nomen inditum ab orando, qui totos dies ocioſi tãtum precularum emurmurabãt,mira linguae uolubilitate,ut Augustinus id ſcri pſerit incredibile.Monachos uetabant ſuſtentandae uitae cauſa manibus opari,ne quan do cogerentur orationes interrumpere.

In multiloquio.) Hic non eſt βαπτολογία,ſed ꝓprio uſus eſt uerbo πολυλογία,uelut ex ponens quid dixerit βαπτολογεῖμ.

Petatis eum.) πρὸ τοῦ ὑμᾶς αἰτῆσαι αὐτόμ.Et latinius & apertius dixiſſet,priuſq̃ petatis ab eo. Deinde,προσεύχεσθε ὑμεῖς.i. orabitis uos,non uos orabitis. Maior enim eſt pronomi nis Emphaſis in fine appoſiti,quo diſcernat illos ab ethnicis.

Qui es in cœlis.) Articulus graecus ueluti diſtinguit illum patrem a patre terreſtri.ὁ ἐμ τοῖς οὐρανοῖς. Rurſum(ſicut in cœlo & in terra.)ὡς ἐμ οὐρανῷ καὶ ἐπὶ τῆς γῆς.i.quemadmodũ in cœlo,ſic etiam in terra.Interpres dum exprimit graecam figurã obſcurius extulit ſententiam.Senſus autẽ eſt.Sic fiat,quod tu uis in terris,hoc eſt in tuo populo cœleſti,quẽ admodum fit in cœlo,ubi nemo repugnat uoluntati tuae.

Panem noſtrum cotidianum.) τὸμ ἄρτομ ἡμῶμ τὸμ ἐπιούσιομ,quod alibi uertit ſuperſubſtãtialem,ad uerbum ſupereſſentialem ſonat.Id autore Hieronymo Septuaginta plerũq̃ transferunt περιούσιομ,pro quo apud Hebraeos reperitur סְגֻלָּה quod Symmachus ἐκλεκτὸμ.i.eximium ſiue egregium uertit,quãq̃ idem alicubi uerterit peculiare.In Euangelio quod appellatur Hebraeorum,pro ſuperſubſtantiali pane repperit Hieronymus מָחָר quod dicitur craſtinum. Equidem ut nihil horum improbo, ita quod poſtremo loco poſitum eſt,mihi maxime probatur. Nec enim in oratiõe tam cœleſti Chriſtus de hoc loquit̃ pane, quẽ a ſuis parentibus accipiũt & gentiles.& apud Graecos ἐπιούσα craſtinadicitur dies,ut hic ſit ſenſus. Quemadmodum patres terreni proſpiciũt liberis ſuis panem,quo corpus alatur,etiam in poſterum diem,ita tu nobis proſpice panem cœleſtem animi cibũ,q̃ pater es cœleſtis & pater ſpirituũ. Verũ hac de re nõnihil dicem⁹ & alias.

Et dimitte.) ἄφες. Cur non potius remitte? Nam graeca uox polyſemos eſt. (Sicut & nos.ὡς καὶ ἡμεῖς.) Hoc loco non conditio,ſed ſimilitudo ſignificatur, id quod euidẽtius explicat Lucas.Sentit enim alterum fieri inter filios cœleſtis patris,alterũq̃ rogat ut fiat.

A malo.) ἀπὸ τ πονηροῦ. Poteſt & ad rem referri quaſi dicas,a malicia. Verum articulus additus ſuadet,ut magis referatur ad diabolum.Nam huius eſt tentare.Et hunc opponit patri,unde cœpit oratio.

Quia tuum eſt regnum. Hanc coronidem in omnibus Graecorum exemplaribus adiectam compio, & interpretat̃ eã Vulgarius,ὅτι σου ἔστιν ἡ βασιλεία,& ἡ δύναμις,& ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας ἀμήν.i. Quoniam tuum eſt regnum, & poteſtas & gloria in ſæcula amen.Verum quãdo nec in ullis Latinorum exemplaribus aſſcriptum uiſitur,nec exponitur ab Hieronymo,aut ullo prorſus interpretum,praeter recentem Vulgariũ,apparet ex ſoleni conſuetudine ſic additum,ut angelicae ſalutationi quaedam adiecerunt,nec ab angelo dicta,nec a quopiam alio.Nam,Benedicta tu in mulieribus,Elizabeth uerba ſunt.Et Quia peperiſti ſaluatorẽ animarũ noſtrarũ,a nemine dictũ eſt. Cõſimili ſtudio adiectũ eſt in fine pſalmorum,Gloria patri.Proinde non eſt cur Laurentius ualla ſtomachetur bonam orationis dominicae partem fuiſſe decurtatam.Magis taxãda fuerat illorum temeritas,qui non ueriti ſint,tam diuinae orationi,ſuas nugas aſſuere. Caeterum Amen,quẽ Aquila interpretatur fideliter,& hic ſimili modo uideri poterat adiectum, Hieronymus admonet orationis dominicae eſſe ſignaculum.

Peccata eorum.) παραπτώματα.i.delicta,& mox uertit,ſiue errata,ſiue lapſus.Siquidẽ a labendo uox dicta eſt.Et latinius ſua,q̃ eorum,id quod conſtanter contemnit interpres.Acrurſum,dimittet pro remittet.

Hypocritae triſtes.) σκυθρωποὶ.i. Tetrici,parũq̃ alacres,latine uertit interps,mõ intelligatur,triſtis,non qui doleat,ſed qui uultu ſit inamoeno ac ſeuero. Nam alias triſtis eſt anima mea,

Digitized by Google

anima mea, pro dolente uertit, & contristare pro dolore afficere λυπεῖσθαι.

Exterminãt enim.) ἀφανίζουσιν. Quod Chrysostomus interpretatur διαφθείρουσι καὶ πολλύουσιν. i. corrumpũt ac perdũt. Diuus Hieronymus uertendum putat demoliuntur addens exterminandi uerbum insciitia interpretum frequenter obuium esse in sacra scriptura, cũ aliud quiddã significet, q̃ illi sentire uolunt. Siquidẽ exterminare est e terminis ac finibus profligare, quẽadmodum eliminare, extra limen ac foras efferre. Hilarius hoc loco ἀφανίζειν interpretatur conficere, nec id sane ineleganter, est enim obscurare, aculeat e conspectu tollere, uelut qui fucis utuntur, cœlant suam faciem, ac ceu persona tegunt, ita qui ficta macie tristiq; pallore sanctimoniã simulant. Nam & pietas suã habet tenuitatem, suum pallorem, sed in quo Christi reluceat alacritas.

Vt pareant hominibus) ὅπως φανῶσιν. Quod modo uertit, ut uideantur, nunc uertit ut parent, mire lasciuiens sua copia. Cæteri νηστεύοντες participium infiniti uice positum uidetur, more græcorum, unde nos ita uertimus, quo perspicuum sit hominibus ipsos ieiunare. Nec enim in hoc repræhẽduntur, quod studerẽt uideri ieiunare, cum non ieiunarent, sed quod ieiunium omnibus conspicuum esse uellent, quod potius erat dissimulandũ. Itidẽ mox ne uidearis hoibus ieiunãs, ne cõspicuũ sit hominibus te ieiunare.

Receperunt mercedem). Rursus est ἀπέχουσι. i. habent, ut ante cõmõstrauimus. Cæterũ hic quod ἀφανίζω uertit demolit, ex sentẽtia Hieronymi facit. Quanq̃ ego malim corumpi, cum de tineis loquatur & blactis. Nam demoliri potius est parietem aut murum destruere.

Reddet tibi.) Et hic addunt Græci codices ἐν τῷ φανερῷ. i in propatulo, ut opponatur ei, quod est in occulto.

Thesaurizate) Mirũ cur Græca uox usq; adeo delectarit θησαυρίζετε, cũ dicere potuerit reponite, recõdite, colligite, coaceruate. Thesaurus eũ, pprie diuitiæ sunt sepositæ, & in longũ tempus reconditæ, quã Persæ gazã appellant. Neq; tã est effodiunt, q̃ perfodiunt διορύσσουσι. Siquidem perfosso pariete, fures ad scrinia penetrant. Nec est thesaurus tuus, sed uester, ὑμῶν. Etiamsi mox numerum mutat. Si oculus tuus simplex, nec est, est cor tuum, sed ἔσται, erit.

Lucerna corporis tui) Nec additur in græcis exẽplaribus, tui, sed tantum corporis, & sentẽtia plusculum habet dignitatis, si omittatur, ut sit absoluta. Quod lucerna est in domo, id est oculus in corpore, non in tuo solum aut meo, sed in quouis hominis aut animantis corpore. Nec est oculus tuus, sed tantum oculus. Atq; ita legit diuus Chrysostomus, atq; ita citat Hieronymus scribẽs aduersus Luciferianos. Deniq; sic scriptum comperimus, & in peruetustis latinorum codicibus

Si oculus tuus neq;) πονηρὸς. i. malus siue peruersus. Nam græca uox magis sonat uersutũ ac malicioſũ, ut opponatur simplici. Simplex oculus est, nulla re uiciatus puta lemis, aut pituita, aut morbo. Cæterum lippus, aut strabus, aut luscioſus, deprauatus est Alioqui nequã oculus magis sonat libidinoſum q̃ uiciatum.

Ipsæ tenebræ quantæ) ὁ σκότος πόσος, quod addidit ipsæ, recte explicuit uim articuli græci. Cæterum festiuior erat oratio, si non addidisset erunt, quod apud græcos non additur. Tantum est, tenebræ quantæ.

Vnum odio habebit) τὸν ἕνα μισήσει. Obscure ac ut liberius dicam inepte uertit interpres. Duos enim ponit, puta, Demeam ac Mitionem, quorum alterutri sit adherendũ, nam utriq; simul non potest, aut Demea diligendus est, ut oderis Mitionem, aut Mitio diligendus, ut oderis Demeam. Proinde rectius uertisset per hũc & hũc, q̃ per unũ & unum. Deinde non est ociosus græcus articulus, cærtũ enim significat, perinde quasi demonstret aliquem, proinde nos ita uertimus, aut enim hunc habebit odio, & alterum illum diliget, aut huic adhærebit, & alterũ illũ negliget.

Et mammonæ) Mammona neq; græca uox est, nec Hebraica, sed Syriaca, ut ostẽdit diuus Hie-

ronymus idem apud eos significans, quod apud græcos πλοῦτος, quem illi deum faciũt. Est em̃ uox singularis numeri, generis masculini. Diuus Augustinus indicat linguæ cõsortiũ affinitate habere cũ hebræorũ lingua, id quod alicubi fatetur & Hieronymus. Porro pœnorũ lingua mammon uocari lucrũ. Cæterũ quod idẽ mammona uoce putauerit hebraicã cũ syra sit, mirũ non est, cũ inter hebræã quoq; & syrã nõnulla sit cognatio.

Animæ uestræ) τῇ ψυχῇ. Animã pro uita posuit, uelut & alias. Qui perdiderit animã suam. Cæterũ (Quid bibatis) etiamsi reperitur additum in nõnullis codicibus superfluũ est, quod cibi nomine potus contineatur, & aquæ potus nemini non pateat. Certe nec apud Chrysostomum additur, nec apud Hilarium. Hieronymus indicat in nõnullis codicibus ascriptum fuisse, uerum edisserens negligit, nos passi sumus adijci, ne latina nõ responderent græcis. Ac rursum (Nonne anima) apertius erat, nõne uita.

Quã esca) τῆς τροφῆς. i. cibo siue alimonia, ut potum quoq; complectatur, etiamsi Aristoteles potum esse neget, qui nutriat, ut cuius uis sit cibũ in membra digerere. Cæterũ pro πλεῖον pluris recte, mutatũ est.

Respicite uolatilia) ἐμβλέψατε τὰ πετεινά. i. intuemini ad uolatilia, ut uerbũ uerbo reddam. Certe respicit qui in tergum deflectit oculos, unde maluimus circumloqui (intuemini) te oculos ad uolatilia cœli.

Quæ non serunt) ὅτι. i. quia non serunt. Et diuus Hieronymus legit quonã: Ego nolim quod, ut accipiatur εἰδικῶς. Siquidem idipsum est, quod nos uult intueri, quod non faciunt sementem cum tamen hominum more uiuant.

Magis pluris estis) μᾶλλον διαφέρετε. i, magis antecellitis siue prestatis illis. Siquidem διαφέρειν græcis nõ solũ est differre, sed & præcellere. quoniam in ipso uerbo uis est comparatiui, aut cõgeminatio epitasin habet eminẽtiæ, aut μᾶλλον positũ est, p potius. Proinde nos uertimus. Nõne uos longe precellitis illas? Nam interpres uidetur etiã affectasse sermonis absurditatem.

Quis ex uobis cogitans) μεριμνῶν plus est q̃ cogitans, sed anxie ac sollicite cogitans, participiũ eius uerbi quod sæpe uertit sollicitum esse. Porro, quod sequitur ad staturam suam, græcis est ἡλικίαν quæ & ætatem significat, quasi dicas granditatem. Vnde & maior & minor & grandis ad ætatem referuntur, quod ex auctu corporis ætas deprehenditur in adolescentibus.

Lilia agri) τοῦ ἀγροῦ, Non ociose addidit ἀγροῦ quod hortensia lilia nõnihil debere uideri poterant curæ humanæ. quemadmodum ante dixerat, uolucres cœli, ut distingueret ab altilibus. Nec est consyderate sed καταμάθετε. i. cognoscite siue cognoscitis. Nã græca uox anceps est, ut omittã, quod ὅτι rursum uertit, quoniam pro quod, tametsi præstabat omitti. Ac rursus coopertus est, pro amictus fuit siue indutus, περιεβάλλετο. Ad hæc per unum rectius uertisset unumquodlibet horum.

Quãto magis) οὐ πολλῷ μᾶλλον. i. an nõ multo magis, ubi q̃so qd erat causæ, cur interpres uariaret græcum sermonem? Porro modicæ fidei, græcis est dictione composita, ὀλιγόπιστε quod in Luca uertit, pusillæ fidei ἀξιόπιστος est grauis & idoneus cui fides habeatur ὀλιγόπιστος siue cui parum fidendum, siue qui parum fidit.

Scit enim pater uester) Hoc loco græci addunt ὁ οὐράνιος. i. cœlestis. Nec est sollicitus erit sibi, sed curam habebit suipsius μεριμνήσει τὰ ἑαυτῆς. i. curabit sua.

Sufficit diei malicia sua. ἡ κακία, Malum ut apud Græcos κακὸν itidem apud Latinos anceps est, ad afflictionem, & improbitatem. At κακία uirtuti opponitur, quam latini nonnulli maliciam uocant, alij uicium. Cæterum κάκωσις afflictionem sonat, a uerbo κακόω, quod est malis afficio. Abusus est igitur κακία pro κάκωσις, ut indicat Hieronymus, edisserens hunc locum. Præterea in commentarijs ecclesiastæ: Rursus in commentarijs Amos. Satis malorum adfert ipsum tempus, ut non affligamus nosmetipsos solliciti̇udine futurorum malorum.

EX CAPITE SEPTIMO.

EX CAPITE SEPTIMO.

NOlite condēnare & non condēnabimini. Hæc uerba nec in ullis Græcorū exēplaribus reperi, nec apud Hieronymū referuntur, nec apud Chryſoſtomum, nec apud Hilarium, deniq; nec in uetuſtiſſimis codicibus latinis. Vnde uidentur e ſpatio marginali delata in contextum. Nec eſt paulo ante, Et non iudicabimini,) ſed ne iudiceminí ἵνα μὴ κριθῆτε. Atq; ad eū modū legit Hilarius, Vt diſſimulē, quod p κρίνετε & μετρεῖτε. i. iudicatis & metimini, uertit, iudicaueritis, & menſi fueritis, quodq; p μετρηθήσεται uertit, remetietur uobis, re damante latinitate, & addita præpoſitione, dicere poterat, alij metientur uobis.

Et trabem in oculo tuo) τὴν δὲ ἐν τῷ σῷ ὀφθαλμῷ δοκὸν οὐ κατανοεῖς, id eſt quæ uero eſt in oculo tuo trabem non animaduertis. Præterea frater ſine nec aſſcriptum eſt in Græcis, nec in Latinis antiquis, ſed tantum, ἄφες ἐκβαλῶ, id eſt ſine eíjciam. Rurſum. Et ecce trabes eſt in oculo tuo) græce feſtiuius eſt, ſubaudito uerbo ſubſtantiuo, καὶ ἰδοὺ ἡ δοκὸς ἐν τῷ ὀφθαλμῷ σου id eſt & ecce trabes in oculo tuo. Ad hæc (Videbis eíjcere,) διαβλέψεις ἐκβαλεῖν, id eſt diſpicies ut eíjcias.

Nolite ſanctum dare) μὴ δῶτε, id eſt ne detis, Id quod ad eundem modū perpetuo uariat. Vt ne dicam, quod μήποτε, id eſt ne quādo uertit ne forte parum tempeſtiuiter, extenuans periculum, quod auctum magis oportuit. Nec eſt pedibus ſuis, ſed ἔμπροσθεν τῶν ποδῶν αὐτῶν, id eſt inter pedes ſuos. Et rectius erat, proíjciatis q̄ mittatis, βάλλετε.

Et canes conuerſi) Canes apud græcos non additur, neq; in emēdatioribus latinorū exemplaribus. Poteſt autem conculcatio & laceratio ad canes pariter & porcos referri. Sæuiunt enim & apri. Canis prophanum animal, & ſus immundum, quod ab unguentis peculiariter abhorret. Cæterum margaritis ſiue unionibus olim ſummum fuiſſe precium abunde teſtis eſt Plinius. Nec eſt dirumpant, ſed ῥήξωσιν. i. lacerent ſiue lanient. Deniq; quod dixit cōuerſi στραφέντες apertius erat uerſi in uos.

Bona data) δόματα ἀγαθὰ, id eſt donatiōes bonas ſiue bona dona. Rurſus & illud (da re petētibus ſe) quod nos explicuimus ſi petatis ab illo. Item & uos facite illis omiſit, οὕτως καὶ ὑμεῖς, id eſt ſic & uos facite. Atq; ita legit Chryſoſtomus. Rurſum (quæ ducit) ἀπάγουσα, id eſt quæ abducit. Ac mox (q̄ anguſta porta) ὅτι στενὴ, id eſt quia anguſta porta. Quanq̄ diſſentientibus exemplaribus latinis. Interpres legiſſe uidetur, ὡς στενὴ.

A falſis prophetis) ψευδοπροφητῶν græcis una dictio eſt, ſicut pſeudochriſti, & pſeudoapoſtoli, ψεῦδος græce mendacium eſt. Ac magis ſonat falſo prophetas, q̄ falſos. Et mox (ἐπιγνώσεσθε) agnoſcetis eſt potius q̄ cognoſcetis. Et (nunquid colligunt) quidam habent, μή τινες, id eſt nū qui. Rurſus (Arbor mala) σαπρὸν eſt, non πονηρὸν, quod magis putrem ſonat & carie uiciatam, q̄ malam, ſi quid Suidæ credimus, ut ne cōmemorē, quod utrūq; uerbum præſentis uertit per futurum, ἐκκόπτεται καὶ βάλλεται, id eſt exciditur & mittitur. Atq; ita ſcriptum eſt in peruetuſtis exemplaribus. Nec enim Chriſtus prædicit, quid ſit futurum malis arboribus, ſed quod uulgo fit uitioſis arboribus, idem oſtendit euenturum infrugiferis hominibus.

Domine domine) κύριε κύριε, Non ſolum retulit βατταλογίαν, p̄cantium, quam ante taxauit, uerūetiā expreſſit ſermonis hebraici proprietatē. quæ quod exaggerat, congemination auget, quod genus illud apud Eſaiam. Templum domini templū domini. Cæterū hæc uerba (Ipſe intrabit in regnum cœlorum) in græcis codicibus nō addūtur, nec repetuntur ab Hieronymo.

Virtutes multas) δυνάμεις id eſt ut intelligas potēter facta, quæ uim diuinam demonſtrarent. Nec eſt in nomine tuo, ſed per tuum nomen, τῷ σῷ ὀνόματι, quanq̄ id nihil refert ad ſenſum. Item (omnes qui operamini) omnes nec eſt in græcis codicibus, nec in antiquis latinis, ſed tantum, οἱ ἐργαζόμενοι. i. qui operamini. Rurſus (& irruerunt) καὶ προέκοψαν. i. impegerunt, diuerſum eſt ab eo quod mox præceſſit, προσέπεσαν.

Sicut poteſtatem habens) ὡς ἐξουσίαν ἔχων, ut condonem, quod pro tanquam uertit, ſicut (poteſtatem) non eſt hic δύναμιν, ſed ἐξουσίαν, quod magis ſonat autoritatem, hoc eſt poteſtatem & ius aliquid faciendi. Non ut ſcribæ qui ſibi uindicabant autoritatem. Et (admirabantur) græcus eſt uehementius ἐξεπλήσσοντο, id eſt ſtupuerunt ſiue attoniti facti ſunt. Rurſus in (ſcribæ) Eorum additur apud græcos γραμματεῖς αὐτῶν, & de phariſæis hoc loco nulla mentio.

EX CAPITE OCTAVO.

CVm autem deſcendiſſet) Ieſus hic apud græcos non additur, ut illa diſſimulem ἐὰν θέλῃς, ſi uelis, quod tranſtulit ſi uis. Et extendens manum, pro extenſa manu ἐκτείνας τὴν χεῖρα (Volo, mūdare) ἐὰν καθαρίσαι mūdare paſſiuum uerbum imperandi modo. Proinde uertimus, uolo, mundus eſto. Et (Rogans eum) παρακαλῶν, id eſt obſecrans. Eſt enim uehementius hoc, illud δεόμενος abiectius.

Puer meus) παῖς μου, Ea uox & ætatem ſignificat, & filiū & miniſtrum. Tametſi Lucas δοῦλον, id eſt ſeruū appellat, uoce non ambigua. Cæterū ἑκατόνταρχος, quem hic centurionem uocat. Sic enim græce ſonat qui decem preſit, Hilario tribunus dicitur. Nec eſt ſimpliciter iacet, ſed βέβληται, & alicubi poſt βεβλημένον ubi quis toto corpe proſtratus iacet, id quod in grauibus accidit morbis. Ita Virgilius. Viridi proiectus in antro. Nec eſt (male torquetur) ſed δεινῶς βασανιζόμενον, id eſt grauiter ſiue acerbe diſcruciatus. Vt ne dicam, quod ἄλλῳ pro alteri uertit alio, contempta grammatica.

Non inueni tantam fidem) οὐδὲ ἐν τῷ ἰσραὴλ, id eſt ne in Iſrael quidem, ut intelligas Centurionem non fuiſſe Iſraeliten, id quod indicant Hilarius & Hieronymus.

In tenebras exteriores) Græci ſubinde uſurpant comparatiua uice ſuperlatiuorum. Vnde nos uertimus tenebras extremas. Nec tamen eſt ἐσχάτας, ſed ἐξωτέρας, quaſi dicas extimas, ut intelligas in regno lumen eſſe, a quoquo longius abſit aliquis, hoc magis uerſari in tenebris.

In illa hora) Poſt hæc in nonnullis exemplaribus aſſcripta reperi, καὶ ὑποστρέψας εὗρεν τὸν παῖδα ἐν τῇ ὥρᾳ ἐκείνῃ, ἐν ᾗ ὁ κύριος ἐθεράπευσεν αὐτόν, id eſt & reuerſus Centurio in domum ſuam in illa hora offendit famulum ſuum ſanum.

Dæmonia habentes) δαιμονιζομένους, id eſt dæmoniacos ſiue qui a dæmonibus agebātur, ſed addunt græci codices, ſimiliter & uetuſti latini πολλούς, i. multos.

Ipſe infirmitates noſtras) Aliquāto coactius & hoc adducit Matthæus ex Eſaiæ cap. 53. Etem quod illic dictū eſt de paſſione Chriſti, hic accōmodat ad ægrotos ſanatos, q̄ hæc ſanatio, illi⁹ typū habebat. hebræi ſic habent. אִם־חֳלָיֵנוּ הוּא נָשָׂא וּמַכְאֹבֵינוּ סְבָלָם Hieronymus ita reddidit. Vere lāguores noſtros ipſe tulit, & dolores noſtros portauit. Pro languoribus ſeptuaginta uerterunt peccata.

Iuſſit diſcipulos ſuos ire) Diſcipulos ſuos addidit interpres explicandæ rei gratia, ἐκέλευσεν ἀπελθεῖν. Cum enim turbam cuperet effugere, dubiū nō eſt, quin diſcipulos uoluerit comites, certe e turba pauciores, uerti poterat p impſonale. Iuſſit abire ſiue diſcedi. Et quod ſequitur (Trans fretum) εἰς τὸ πέραν, etiam ad montem referri poterat, aut ſimile quippiam niſi mox fieret mentio nauiculæ. Significat enim ulteriorem ſtagni ripam.

Vbi caput ſuum reclinet.) Suum pronomen nec additur in græcis codicibus, nec in antiquis latinis. Et abſolutior eſt ſermo, ut intelligas adeo non eſſe ubi totum corpus acquieſcat, ut nec ſit, ubi uel caput acclinet, ut diſſimilem, quod paulo poſt ἄφες pro ſine uertit, dimitte. Nec eſt ſimpliciter ſuus, ſed τοὺς ἑαυτῶν νεκρούς. i. ſuos ipſorum mortuos.

Et aſcendente eo) ἐμβάντι αὐτῷ, id eſt ingreſſum eum. Nec eſt nauiculam, ſed nauim, πλοῖον. Ne quis hic ingens ſomniet ſubeſſe myſterium, quod nauiculam dixerit nō nauim, Sane nauiculam dixit, ſed interpres haud ſcio quis, & incertum quid ſecutus, certe τὸ πλοῖον. i. nauigiū ſiue nauim ſcribūt euāgeliſtæ, cæteri ut donemus Matthæo hebraice ſcriptum

ſcriptum euangelium quod ipſum mihi non ſit ueriſimile, cum nemo teſtetur ſe uidiſſe ullū illius hebraici uoluminis ueſtigiū. Siquidem illud quod Nazarenoꝝ uocant, nec hebraice ſcriptum teſtatur Hieronymus, ſed chaldaice, formulis dumtaxat hebraicis, inter apocrypha cenſet. Deinde ſtilus Matthæi, cū ſtilo Marci plane cōſentit, haud admodū diſſentiēs a dictione Ioannis. Proinde mihi uidet probabilius hoc euangelium eadem ſcriptū fuiſſe lingua, qua cæteri ſcripſerūt Euāgeliſtæ. Idē ſentio de epiſtola ad hebræos, quæ nō ob aliud uiſa eſt quibuſdā primū hebraico ſermōe cōſcripta, niſi ꝙ ad hebræos ſit inſcripta, quaſi uero neceſſe ſit, ſi ipſe nūc librū ædidero aduerſus Iudæos, me iudaice fuiſſe locutū, aut ſi ad ſcotos, ſcotice. Verū dem⁹ ut dixi Matthæū hebraice ſcripſiſſe, nō græce, certe apud alios item euāgeliſtas πλοῖον legimus hoc loco, nō πλοιάριον, i. nauim, non nauiculam. Et tamen hinc ortum arbitror, quod paſſim iam nauiculam appellēt Petri, quoties eccleſiam ſignificant. At magis cōueniebat ingentem eſſe nauem, quæ uniuerſum hominum genus reciperet, magiſq; reſponderet ad typum arcæ, quæ capaciſſima fuiſſe deſcribitur. Ad conſimilem modum concilium diſtinguunt a cōciliabulo, exiſtimantes conciliabulum eſſe diminutiuum, aut compoſitū, quaſi dicas concilium diaboli, cum apud Hieronymum in partem bonam pro concilio poſitum reperiatur, ꝙꝙ hæc pluribus fortaſſis admonemus ꝙ res ipſa poſtulat, niſi quod uideo quoſdā in huiuſmodi nugis uelut in re mira philoſophari, uel ſomniare potius. Nec mirum ſi labuntur in his ignari ſermonis græcanici. Quis enim ſuſpicaret hunc toties fruſtra dicere nauiculā pro nauí? Et tamen ſi quis interptem percontetur cur toties nauiculam dixerit, nō habiturus ſit quod reſpondeat, niſi forte, ſic mihi tum libuit. Item paulo poſt pro nauí nauiculam uertit inepte ὑποκορίζω. Item a fluctibus eſt ὑπὸ κυμάτων. Deinde cur nō potius excitauerunt ꝙ ſuſcitauerunt, cum de dormiente loquatur, ut omittam quod hic de ſuo addidit aliquot uoces, ut & mox addidit Ieſus, utiq; de ſuo.

Imperauit uentis) ἐπετίμησεν, id eſt increpauit. Atq; ita primitus fuiſſe ſcriptum opinor. Cæterum aliquis offenſus dandi caſu uentis, quem tamē hic more græcanico ſolet addere, mutauit, imperauit. Atq; illud qualis nō eſt ποῖος quo ſimpliciter interrogamus ſed ποταπός, quod admirationis habeat ἐμφασιν. Mox autem perperam omiſit græcam coniunctionem (quia uenti & mare) ὅτι καὶ οἱ ἄνεμοι καὶ ἡ θάλασσα, quia uenti & mare. Rurſus. Et cum uenisſet Ieſus) καὶ ἐλθόντι αὐτῷ. i. cum uenisſet, nec additur Ieſus.

Geraſinoꝝ) Græci legunt γεργεσηνῶν, id eſt Gergeſenorū. Hieronymus in locis hebraicis prodidit, ſua etiamnum ætate uiculum extitiſſe in monte ſitum, haud procul a lacu Tiberiadis, ubi porcos in mare præcipites iſſe memorabant. Quanq; apud Marcū hic ipſe locus Gadarenorum uocatur, & eodem nomine apud Lucam, unde colligere licet eidem urbi, quæ regioni dedit nomen diuerſa fuiſſe nomina. Et eandem dictam Geraſam, ac Gadaram, id quod indicat & diuus Hieronymus in locis hebraicis, addens Geraſenorum mentionem fieri in euangelio. At idem mox in Gergeſſa refert illic porcos præcipites iſſe in mare, ut conſequatur aut Gergaſſam uiculum eſſe in regione Gadarenorum, aut eandem eſſe Gergeſſam & Gadaram

Sæui nimis) χαλεποὶ λίαν, Hilarius legit piculoſi pro ſæui. Nā græcis χαλεπὸς uox eſt, πολύσημος, nūc ſæuū, nūc moleſtū, ac difficilē, nūc atrocē, nōnūq; & piculoſū ſignificās.

Quid nobis & tibi) Imo quid hic interpretí cum græca figura? uertendū erat. Quid tibi rei nobiſcum eſt? Ac mox (Erat autem non longe) Græci habent lōge, ἦν δὲ μακρὰν Nec eſt (ſi eiicis nos hinc) ſed εἰ ἐκβάλλεις ἡμᾶς, id eſt ſi eiicis nos, conſentientibus & latinis exemplaribus peruetuſtis. Rurſus, ἐπίτρεψον ἡμῖν ἀπελθεῖν εἰς τὴν ἀγέλην, id eſt permitte nobis, ut abeamus in gregem porcorum, ille uertit, mitte nos in porcos.

Magno impetu abijt) Vnicum uerbum græcum, tribus eſt circumlocutus ὥρμησεν, id eſt ferebatur, ſiue ruebat. Nam omninó ὁρμὴ impetum ſignificat. Ac rurſum (hæc omnia) hæc pronomen addidit de ſuo, quod nec in græcis extat codicibus, nec in uetuſtio-

ribus latinis. Ac mox τὰ δαιμονιζομένων, quod cõmode uerti poterat, & quæ accedissent dæmoniacis. Et aliquanto post, a finibus eorum, dixit pro a finibus suis.

EX CAPITE NONO.

ET ascendens Iesus) Iesus hoc loco non reperitur, nec in græcis nec in antiquis latinorũ codicibus. Etiãsi in hac prima æditiõe, haud scio quo casu fuit additũ, Facit enim iteratio mox positi nominis, ut de altero quopiã loqui uideatur. Nec est ascendẽs, sed ἐμβὰς, id est ingressus, siue cõscensa naui, pro quo hic rursus nauiculam, quasi nauis non sit latinum. Praterea διεπέρασεν. i. traiecit, rectius q̃ transfretauit. Nam ut lacus mare dicatur, fretum haud uideo quomodo dici possit. Ac mox, Iacentẽ, βεβλημένον de quo superius admonuimus.

Videns autem Iesus) Ἰδὼν, id est cum uidisset autem. Et mox suo more, dimittũt pro remittuntur. Ac paulo post. Et cum uidisset Iesus) καὶ ἰδὼν Chrysostomus legit, καὶ εἰδὼς ὁ Ἰησοῦς. i. cũ sciret Iesus. Præterea (ut qd cogitatis) omisit uos, ἵνα τί ὑμεῖς. i. ut quid uos. Et (quid est facilius) τί γάρ ἐστιν. i. utrũ eñ est. Cõsentientibus & latinis uetustis, qd ad coniunctionẽ pertinet. Sed quod hic diminuit, uox repensat. Siquidem (dimittũtur tibi peccata tua, tua addidit de suo, quod nec apud græcos est, nec in uetustis latinis.

Turbæ timuerunt) Græcis est ἐθάυμασαν, id est admiratæ sunt. Etiã si Hilarius legit timuerunt. Addit enim, opus istud admiratio consequi non metus debuit. Vnde apparet in qbusdã scriptũ fuisse, p ἐθάυμασαν, ἐθάμβησαν, Quaq̃ uocũ magna inter se affinitas est.

In Telonio) ἐπὶ τὸ τελώνιον. i. ad Teloneum, locus est in quo sedet Telones. i. publicanus exigens tributum, quod græcis τέλος dicitur. Vt ne recenseam illa minutula, quod Matthæum nomine pro μαπθαῖον λεγόμενον. Quod in (Ecce multi) cõiunctionẽ & omisit, Quod ἀκούσας uerterit uidens. Quod non uitarit amphibologiam (Nõ est opus medico ualentibus) cum licuerit dicere. Non egent qui recte ualent medico.

Misericordiam uolo) Locus est apud Oseã Cap. sexto. Hebraica sic habẽt חֶסֶד חָפַצְתִּי וְלֹא זָבַח Hieronymus uertit ad hunc modum. Quia misericordiam uolui, & non sacrificium. Ac paulo post (sed peccatores) græci addunt ad pœnitentiam εἰς μετάνοιαν, etiamsi non addit Hieronymus, apud Chrysostomum, tamen reperio. Nã leuiculum est, quod mox προσέρχονται, id est accedunt, uertit accesserunt.

Filij sponsæ) ὑοὶ τοῦ νυμφῶνος. i. filij thalami nuptialis, id quod plus est q̃ sponsi, hoc est, filij sponsi domestici ac proximi. Ac aliquanto post. Immittit cõmissuram, ἐπιβάλλει ἐπίβλημα, id est ut ad uerbũ reddam, immittit immissuram, siue ut alibi uertit, assumentum. Horatius pannum uocat. Assuitur inquiens pannus. Vulgus petiam uocat. Ac mox. Et peior scissura fit) σχίσμα quod rupturam uertere poterat. Nõ nunq̃ uocem græcã reliquit, ut apud Ioannem & erat schisma inter eos, cũ potuerit dicere dissensio.

Panni rudis) ῥάκους ἀγνάφου, quod modo dixit ἐπίβλημα hic uocat ῥάκος, quæ est particula panni ἄγναφον quod nondum est a fullonibus apparatum, ueluti cũ pannus a textore uenit. Quanq̃ γναφεῖς, id est fullones, ueteres etiam uestes aut sordidatas renouãt ac repurgant, & rude dicitur, quod recens est.

Plenitudinem eius) τὸ πλήρωμα. i. supplementum. Sic enim appellat pãnũ additũ uesti, ad farciendã ruptură. Offensus eñ dissimilitudine noui panni, postea detrahit, & maior ac deformior fit ruptura. Itẽ (uinũ nouũ in utres uouos) Nouũ & nouos nõ rident eidẽ uoci apud græcos. Nouũ eñ dicĩ νέον quod proprie rĩdet senio, & cõpetit ijs quæ sentiunt ætatẽ καινοῦσθαι opponitur uetustati. Porro (quæ sanguinis fluxũ patiebat) græcis unica dictio est αἱμοῤῥοοῦσα ab αἷμα sanguis, & ῥόος fluxus, sanguinis profluuio laborãs. Omitto minutiora illa, quod ᾧ ἑαυτῇ intra se uerterit, pro intra sese, quod λέγει dicit, dicebat, quod ὄπισθεν. i. a tergo transtulit, retro.

Et dixit puella surge) Hæc quinq̃ uerba, nec habentur in græcis exẽplaribus, nec in uetustis latinis, nec adduntur ab Hieronymo. Ac paulo post. Et dixit eis Iesus καὶ λέγει. i. dicit.

dicit. Consentientibus & uetustis codicibus. Item (nunc̄ apparuit) Recte omisit ὅτι, quod tamen libenter solet addere.

Qui possunt hoc facere uobis) uobis nō addit apud græcos, & ὅτι ꝑpera uertit, quia ꝑ quod possim, siue creditis me posse. Ac mox, utiq; græcis est ναί, quod alias uertit etiā Est enim aduerbiū affirmantis. Ac paulo post. Et cōminatus est eis. Non est ἐπετίμησαμ, quod aliquando uertit increpare, aliquando cōminari, sed ἐνεβριμήσατο, quod prope significat acriter, ac uelut iracunde cōminari, cū austeritate ut euidētius sit, quod sequit illos oia diuulgasse, sic enim rectius opinor transtulisset διεφήμησαμ, c̄ꝫ diffamauerūt certe circūloq; poterāt. Sparserūt famā eius, ut dissimulē qd hic κώμας uertit castella, cū alibi frequēter trāsferat uicos, cū uici mœnibus careāt, castella minuta sint opida, sed mœnib⁹ cincta. Et quod νόσον languorē pro morbo. Nā quod μαλακίαν infirmitatē tolerabile est. Misertus est eis) Plusculū emphaseos habet græca uox ἐσπλαχνίσθη. i. affectu tact⁹ est. Siquidem hebræi uehementē ac pium affectū uiscera uocant, & rectius erat erga eos, c̄ꝫ eis, Ac mox (quoniā erant uexati) Ad eum modū legit & interp̄tatur diuus Hieronymus, & item Hilarius, Chrysostomus quoq; legit ἐσκυλμένοι, quod sonat diuulsos & diuexatos, quandoquidē grāmatici uexare dictū uolūt a ueho, Nōnulli codices habebāt ἐκλελυμένοι. i. defecti siue destituti. Alterū uenit a λύω, alterum a σκύλλω. Iam quod protinus sequitur ἐῤῥιμμένοι, quod hic uertit iacentes, rectius uertisset dissectos siue sparsos, a uerbo ῥίπτω, quo ꝑticipio usus est & Lucianus agens de stellis toto cœlo passim, temere, nulloq; ordine sparsis. Quāc̄ꝫ pōt ἐσκυλμένοι ꝑtinere ad ouiū uellera sentibus dilacerata, & hoc posterius ἐῤῥιμμένοι ad oues huc & illuc dispersas, id quod accidere solet, cū abest pastor. Nec em̄ aliud est animal destitutius magisq; pēdens de p̄sidio pastoris, c̄ꝫ oues, id quod etiam pronerbio testatum est, προβάτιον ἄθλιον, id est ouile mores.

Vt mittat operarios) ὅπως ἐκβάλῃ. i. ita eiiciat, ut scriptum reperi in peruetustis codicibus, atq; ita uertit paulo superi⁹ interpres. Nos maluimus extrudat, ut intelligamus uel celeriter mittendos, ac uel inuitos & contanes extrudendos in opus dei, id quod alicubi notauit Hieronymus hūc citās locū.

EX CAPITE DECIMO.

ET conuocatis duodecim) Ϲ προσκαλεσάμενος, ita ferme uertit, nec omnino peream, nec apte tamē, cū græca uox sonet ad se uocatis. Proinde nos uertimus accersitis duodecim, & græcus articulus additus, τοὺς indicat nō posse accipi, de quibuslibet duodecim sed de certis nēpe illis quos delegerat Iesus.

Potestatem spirituum immundoꝝ) Plærique græci codices habent ἐξουσίαν κατὰ πνευμάτων ἀκαθάρτων. i. potestatem aduersus spiritus immundos. Quanc̄ꝫ apud Chrysostomum, si modo liber mendo uacat, nō reperio additā præpositionem. Alioqui potestas, spirituū intelligi poterat potestas, quam habēt illi, nisi quod græcis potestas est ἐξουσία. i. ius in aliquem & autoritas. Proinde Hilarius offensus amphibologia legit, potestatem eiiciendorum spirituum immundorū, c̄ꝫc̄ꝫ & hoc mox addidit euāgelista. Subinde ruit sum omnem languorem μόσον de quo iam dictum est.

Primus Simon) Indicat diuus Hieronymus non eodem ordine recenseri apostolos ab alijs euāgelistis quo a Matthæo, ne quis ob hoc omniū primū faciat Petrū, quod hic primo loco ponitur. Nam cæteri primum locum tribuunt Matthæo, proximum Thomæ. Et Hieronymus existimat eius esse, ordinem ac merita singulorum apostolorū distribuere, qui illos delegit, innuens autoritatem apostolis omnibus parem fuisse, quod ad apostolici muneris functionem attinet. Cæterum ordo qui extat in nostris uoluminibus, nōnihil dissidet a græcis, at græci consentiunt cū Hieronymo, qui p iuga digerit apostoloꝝ numerū, sic ut primo loco iūgat Petrū & Andreā. Proximo Iacobū Zebedæi & Ioannem fratres. Tertio Philippum ac Bartholomæum. Quarto Thomam & Matthæum. Quinto Iacobum Alphæi, & Lebbeū cognomento Thaddæū. Sexto Simonē Cananæū, & Iudā Iscariotē, Simonē Petri cognomine distinguit a Simone Chananeo,

& Iacobum Zebedæi filium, ab Iacobo Alphæi filio. In quo obiter illud admonendum τοῦ Ζεβεδαίου, articulum græcum uertendum fuisse in id nomen, quod in articulo subauditur. Cæterum cum unus fuerit Matthæus, ut opus non esset nota, qua discerneret, & si fuisset opus, habebat & alterum nomen, nempe Leui, tamē addidit, ὁ τελώνης, siue ut se dejiceret, siue ut ostenderet omnibus aditum patere ad Christum. Etiam si græcus articulus patitur, ut uertatur, qui fuerat publicanus, aut ille quondā publicanus. Cæterum Iudæ proditori, cognomen addidit, siue ut discerneret ab Iuda Iacobi filio, qui idē Thaddæus ac Lebbæus dict⁹ est, ut sit trinominis, siue ut ex cognomine significaret eū ei facinori natum, quod Iſachar יִשָּׂשכָר Hebræis sonat mercedem, atq; a tribu unde sit oriundus nomen sortitus uidetur. Quamq; non desunt, qui a uiculo cognomen deductum malint. Nec est Schariotes, quemadmodum habetur in nostris codicibus, sed Iscariotes. Nam idem facimus latini cognomento Iudæ, quod græci faciunt hispaniæ, σπανίαν pronunciantes, cum teste Plinio terra sit insigni fertilitate. Opinor idem a præstinis natū, quibus, ut ait Plautus, Conia est Ciconia. Ad hæc (Lebbæus cognominatus) In latinis exemplaribus non legitur, sed tantum Thaddeus.

Misit Iesus) ἀπέστειλεν. i. emisit, siue potius emādauit. Si quidē id est proprie ἀποστέλλειν cum mandatis emittere a quo uerbo dicti sunt apostoli. Nec est in ciuitates Samaritanorum, sed in ciuitatem, εἰς πόλιν, quod efficacius est, ut intelligas in nullam ciuitatem illorum eundum. Rursus (ad oues quæ perierūt), πρὸς τὰ πρόβατα ἀπολωλότα. i. ad oues perditas, ut frequēter citat hunc locum Hieronymus, Vt ne dicā, quod ὅτι ἤγγικεν, primum omittenda fuerit coniunctio græca, deinde non appropinquabit esse futuri temporis, sed pteriti, uertēdū, adest, siue instat, siue in ppinquo est. Qua de re iā admonuim⁹.

Nolite possidere) μὴ κτήσασθε, quod magis significat parare q̄ possidere; ut hæc tria simul referantur ad id quod sequitur, in zonas. Siquidem ex hisce tribus rebus solet cudi moneta, quæ primum ærea fuit ac ferrea, nam utrunq; significat χαλκὸς, deinde argentea, postremo aurea, ut contra acciderit pecuniæ, ac moribus hominum, qui ex aureis degenerarunt in plusq̄ ferreos. Porro quod dixit εἰς τὰς ζώνας. i. in cingulos, iuxta ueterum morem locutus est. Iuxta quem milites, si quid erat æris, id in zonis gestabat. Vnde prouerbium illud apud flaccum, zonam perdidit, de eo cui nihil erat pecuniæ quemadmodum in chiliadibus nostris copiosius explicatum est.

Neq; duas tunicas, δύο χιτῶνας, Latinius erat, neq; binas tunicas. Nam græci nesciunt hanc elegantiam, quæ tamen non erat negligenda latino interpreti.

Interrogate) ἐξετάσατε. i. exquirite. Et ἄξιος dignus posuit absolute pro idoneus, quod nonnulli latini perperam imitantur.

Dicentes pax huic domui. Horum uerborum nihil est in græcis exemplaribus. nec addūtur ab Hieronymo. Imo cum ait occulte salutationem hebraici ac Syri sermonis expressit, indicat salutationem non fuisse explicatam, sed ex hoc colligi, quod sequitur, ueniet pax uestra super eam. In uetustissimo quodam exemplari latino, ascripti reperi, sed in margine. Primum dicite, pax huic domui. Vnde cōiicio, quod fere fit, hoc ex alijs euangelistis huc additum fuisse. Porro ne quis existimet nouum hoc salutationis genus primum a Christo fuisse repertum, qui sic usus est omnibus rebus uulgatissimis, ut eas longe alio traheret, quemadmodum græci solenni more dicunt χαῖρε latini salue, sic Hebræi Syriq; שָׁלוֹם לָךְ Scholom lecho. i. pax tibi. Eam salutationē nunc sibi ceu peculiarem uendicant episcopi, parum decoram ijs qui non solum ipsi belligerant, uerū etiam alios ad bella concitant. Cæterū in (domus illa) illa addidit interpres de suo cū non sit nec in græcis codicibus, nec in antiquis latinis.

Donec exeatis) ἕως ἐξέλθητε, Id pertinet ad id quod proxime p̄cessit εἰσέλθητε & utrūq; refertur ad ciuitatē. Nā p̄ceptū eo spectat, ne crebro mutēt hospitiū, neue ambiāt apud quē diuersent. Neq; rursus temere in quāuis irruāt domū, quæ paulo post sit mutāda.)

Veniet pax uestra

Veniet pax uestra) ἐλθέτω, id est ueniat nec est reuertetur, sed reuertatur, ἐπιστραφήτω Suffragantibus & uetustissimis latinorum codicibus. Ac paulo post (de domo uel ciuitate) græci addunt ἐκείνης, id est illa.

Et simplices) Non est ἁπλοῖ, sed ἀκέραιοι, quod alias uertit synceri. Mire uero pinxit Christus hac similitudine simplicem prudentiam ac prudentem simplicitatem. Innoxium animal columba, & cui totum salutis præsidium in alarum pernicitate situm est, est enim hæc auis perniciſſimi uolatus, Et arte magis q̃ uiribus suã incolumitatem tuetur serpens. Nam hactenus consistit collatio.

In consilijs) ἐις συνέδρια, id est in concilia, hoc est consessus senatorũ ac iudicum, ac rursus synagogas, rectius uertisset conciliabula, siue conciones, nec enim tantum loquitur de templis Iudæorum (Ad præsides autem) græce est ἡγεμόνας, quod omninõ præsidẽ, seu præfectum prouinciæ significat aliquoties. Cæterum illud nolite cogitare, græce est μὴ μεριμνήσητε, id est ne sitis anxij, siue solliciti, Et rursum (odio omnibus) μισούμενοι ὑπὸ πάντων, id est odio habiti ab omnibus, uariauit, sed recte.

Non cõsummabitis ciuitates) οὐ τελέσητε, quid est nõ consummabitis? Nũ illi ædificabunt ciuitates? Cur autem hic ueritus est a uerbis aliquantum recedere, cum idem sæpenumero faciat sine causa? Nam sensus est. Filium hominis cito uenturum, & priusq̃ illi possint paragrare omnes ciuitates Israeliticas. Ac rursum donec ἕως durius positum, q̃ in initio huius euangelij. Ad hæc ὑπὲρ τὸν διδάσκαλον, ὑπὲρ τὸν κύριον super magistrũ, super dñm, Cur non potius supra preceptorem supra dñm siue superior aut potior dño.

Beelzebub) Mirum cur Græci perpetuo mutent b in l in hac dictione, beelzebul scribentes pro beelzebub. Cum neutrũ elementum apud illos finale sit μ & λ, alioqui hæc uideri poterat causa, præsertim cum neq; uocum neq; figurarum ulla sit affinitas, ut aurium aut scribarum errore factum uideri possit. Diuus Hieronymus indicat, idem esse bel beel, & baal, & sonare hebræis idolum, בַּעַל & zebub, זְבוּב muscam, quasi dicas idolum muscæ, atq; hoc nomine spurcissimũ idolũ fuisse. Accaronitis, qui sunt quidẽ in regiõe Iudææ sed impij. Ab hoc hebræi principem dæmoniorũ Beelzebub appellasse.

Quod non reueletur) ἀποκαλυφθήσεται, id est reuelabit, atq; ita legit Hilarius. Etiamsi nondum redditur græcarum uocum inter sese affinitas κεκαλυμμένον, & ἀποκαλυφθήσεται id est, tectum & retegetur. Ac rursum γνωσθήσεται, id est scietur, nõ, sciatur.

Prædicate) κηρύξατε, quod proprium est præconum, & publicitus apud populum sua uoce promulgantium aliquid (Gehenna) uero uocabulum negat Hieronymus in antiquis inueniri libris, sed primum a saluatore positũ. locus est in sorte tribus beniamin, sed ab impijs possessus, in quo filios exustos igni deuouebant & immolabãt dæmonio Moloch, quemadmodum ethnici nonnulli Saturno Is uocabatur Tophet, situs in ualle filij Ennon, quemadmodum legis. 4. Regum. Cap. 23. Cæterum גֵּיא hebræis uallem significat. Et dominus apud Hieremiam Ca. 7. cõminatur se cõmutaturum nomen loco ut non amplius dicatur uallis Tophet aut Baal, neq; uallis Ennon, sed πολυάνδριον, i. tumulus multorum cadauerum. Vnde locus apud Iudæos execrabilis habebatur, quemadmodum apud græcos κυνόσαργες, de quo dictũ est a nobis in Chiliadibus. Apud euangelistas usurpatur pro loco in quo cruciantur impij.

Duo passeres) δύο στρουθία, id est duo passerculi, & diminutio facit ad emphasin. Ac mox rursum ἀσσαρίου asse diminutiuum est, quasi dicas Teruntiolo. Quanq̃ Rhomanã uocem effinxit siue interpres siue euangelista. As enim siue assis, qui & libella dicitur nummulus erat, cuius uilitas etiam puerbijs testata est Catullus, Omnes unius æstimemus assis. Illud mirum Hilarium, subinde repetisse unum pro unus, quod στρουθίον apud græcos neutri generis sit, nisi forte malumus hoc imputare librarijs.

Vestri autem) Vestri hoc loco primitiuum pronomen est potius q̃ deriuatiuum, quasi dicat, de uobis. Nã græci carẽt hac distinctione. Significat asit uilissimã hois partẽ

Interpres

interpres aut certe scriba omisit græcam præpositionẽ, καὶ, &. Et capilli, seu magis pili, paulocp post meliores estis, διαφέρετε .i. præstatis, quod alibi uertit, plures estis. Nec est (confitebitur me) sed in me ἐν ἐμοί Hoc est in nomine meo. Item confitebor in eo ἐν αὐτῷ.

Qui inuenit) ὁ εὑρὼν .i. q inuenerit. Est enim præteriti tẽporis, ut & illud ὁ ἀπολέσας qui perdiderit, sic paulo post. (mercedem prophetæ accipiet) Necp prophetæ, necp iusti apud Græcos additur articulus τοῦ, unde non potest accipi de certo propheta seu iusto, sed de quocunqp, non de eo qui recipitur, ut sensus sit, ipsum quoqp qui prophetam receperit, fieri prophetam, qui iustum receperit fieri iustum.

Ex minimis his.) ἐκ τῶν μικρῶν τούτων .i. e pusillis his, siue e paruis, ne frustra sibi placeant quidam qui se minimos uocant, cum alij minorum occuparint cognomẽ. Aq mox Calicem aquæ frigidæ) Græce est ποτήριον ψυχροῦ .i. poculum frigidæ, ut subaudiendi sit ὕδατος. Sic enim loquuntur & latini, frigida lauat. Et frigidam popoſcit. Porro μόνον .i. tantum quod proxime sequitur referri potest, uel ad superiora, ut sit sensus, sufficere si quis uel frigidam dumtaxat aquam exhibeat, uel ad sequentia, ut intelligas satis esse quiduis, modo id fiat tancp discipulo Christi.

EX CAPITE VNDECIMO.

CVm consummasset præcipiens) Græcanicam figuram male reddidit interpres. Est enim iuxta sermonis proprietatem participium positum uice uerbi infiniti, ἐτέλεσε διατάσσων pro διατάσσειν. Quemadmodum, μέμνημαι ἐλθών .i. memini ueniens, pro memini uenisse. Proinde nos uertimus, cum finem fecisset Iesus mandandi.

In uinculis.) ἐν δεσμωτηρίῳ .i. in carcere. Nomen est a uinculis dictum. Nam est aliud φυλακὴ a custodia dictum. Et mox τὰ ἔργα, cur non potius facta cp opera? Nam opus quod extat, ueluti domus. Quamquam in his minutulis sæpe conniuemus.

Tu es qui uenturus es.) σὺ εἶ ὁ ἐρχόμενος .i. tu es ille ueniens siue uenturus. Est enim Græca uox ad utrumlibet tempus anceps. Vt ne dicam, quod in πέμψας, mittens uertit, pro missis duobus. Illud maioris est momenti, quod ἃ ἀκούετε καὶ βλέπετε .i. auditis & uidetis uertit, quæ audistis & uidistis. Est enim plenior sensus, ut de ommibus, quæ faciebat Iesus, intelligatur. Et Cœci uident) ἀναβλέπουσι græcis expressius est. quasi dicas reuident, seu recipiunt uisum.

Pauperes euangelizantur) εὐαγγελίζονται. Plane græce locutus est interpres, qui ẽ dicant bene facio te, & benedico te, proinde & passiuis horũ ἀναλόγως utuntur, bene patitur abs te. Nã utroqp modo loquũtur. εὐαγγελίζω σοι & εὐαγγελίζω σε, ut indicat Theodulus de dictionibus rhetoricis. Proinde nos uertimus, pauperes letum accipiunt nuncium. Allusit enim ad uerba prophetæ. Euangelizare pauperibus misit me. Illa leuicula sunt, quod σαλευόμενον uertit (agitatã) pro eo quod est, quæ agitatur siue mouetur, sed huc & huc undarũ more, & quod ἐν τοῖς μαλακοῖς φοροῦντες uertit, qui mollibus uestiuntur, pro mollia gestantes, ut subaudias, uestimẽta.

Etiam dico uobis) ναὶ .i. certe, aduerbium confirmantis, quod paulo superius uertit utiqp. Cæteris enim abnegatis, postremo hoc confirmat. (Et pluscp prophetam) Bene uertit, si περισσότερον legas genere neutro, sin masculino, sonat præstantiorem prophetã. Nec hic liceret articulum apponi, τοῦ προφήτου, quod ad nullum certum prophetam possit accommodari.

Inter natos mulierũ. ἐν γεννητοῖς γυναικῶν. Absolute dixit, ut ad omnia pertineat, quæ possint e mulieribus nasci. Nec est quod hic arguat Hieronymus Christũ nõ teneri hac formula, quod ex uirgine sit natus, quasi non alibi Christus ipse matri loquens dicat. γύναι .i. mulier. Deinde, quorsum opus erat mox excipere seipsum, si non teneretur hac formula?

Vim

Vim patitur) βιάζεται .i. ui inuaditur siue occupatur, uel ob turbam irruentium, ac ui conantium irrumpere, adeo iam urgebat tempus euangelij. Etiam si me non fugit Hieronymum, cumq; hoc plærosq; secus hūc locum interpretari. Verum liceat & aprobatissimis autoribus alicubi dissentire, quandoquidem illi non solum fuerunt homines, uerum permisere sibi in tropologia nonnunq; abuti scripturæ testimonijs. Primum illud liquet opinor, hoc loco regnum cœlorū dici, nouā euangelij doctrinā, ad quā iam ultro cōfluebat turba, ceu pertesa Mosen. Nec enim in hoc uim patitur doctrina Christi, neq; ui rapitur, si nos uim admouemus affectibus nostris, sed magis uim facit. Ad hæc quid hic senserit, ipse mox explicat. Omnes enim prophetæ & lex usq; ad Ioannē, uidelicet causā reddens, cur ita cupiant irrūpere, cum Mosaicæ legis tēpus iā pteriisset.

Ipse est Helias.) Locus in est calce Micheæ prophetæ. Ecce ego mittā Heliā prophetam, antecq; ueniat dies dñi magnus, & horribilis. Simile æstimabo ὁμοιώσω. i. assimilabo siue, quod latinius est, similem esse dicam: Nec est (clamantes) sed προσφωνοῦντες .i. acclamantes, siue alloquentes. Rursum, non est (coæqualibus) sed, ἑταίροις .i. sodalibus. Hilarius habet, & clamantibus inuicem, ex quo conjicio illum legisse ἑτέροις pro ἑταίροις. Nec est simpliciter cecinimus, sed ηὐλίσαμεν. i. cecinimus tibijs. Quis autē uncq; dixit lamentauimus? ἐθρηνήσαμεν. i. lamentati sumus, siue luximus, aut, ut sensum magis exprimam, lugubria cecinimus. Siquidem ueteres uarijs harmoniarum modis, quos appellant Phrygium Dorium, Lydium uarios mouebant affectus, tibijs ad alacritatē incitabant, & legimus ἁρμονίου μέλος pro lugubri cantione. Sensus igitur est, diuersis rationibus tentauimus uos excitare, nec ullo pacto potuistis commoueri. Porro planctus, grecis est κόψασθε, quod inde dictū est, quod olim in luctu seipsos cederēt manib⁹ qui proprie planctus dicitur. Apparet autem uulgarem fuisse cantiunculam, quam pueri inter se canerent. Quemadmodum & Pittacus consultorem suum ad puertos trocho lusitantes mittit, ut audiat τὴν κατὰ σαυτὸν ἔλα. Quemadmodum copiosius dictum est in Chiliadibus nostris. Hieronymus annotauit hic græce esse ἐν ἀγοραῖς .i. in mercatibus siue foris. Nam latinis forum est etiam in quo aguntur causæ. Cæterum ἀγορὰ græcis proprie forum est rerum uenalium. Vnde uerbum ἀγοράζομαι. i. emo.

Dæmoniū habet.) In nōnullis scriptū erat. ὅτι πνεῦμά ἐστιν. i. spiritus est. Sed dissentientibus oibus. Erat autē & hoc unū e criminibus Socratis, quod geniū haberet peculiarē quocaī Socratis dæmoniū. Homo uorax) Græcis est φάγος, quod magis sonat edacē si uelcomedonem. Deinde quod sequitur (Vini potator) apud græcos iucundius est ob dictionem cōpositam οἰνοπότης quasi dicas uinibibus, cui pugnat ὑδροπότης aquæbibus. Atq; hinc uerba composita, οἰνοποτεῖν ὑδροποτεῖν Horatius. Quæ scribuntur aquæ potoribus. Ac rursum plurimæ uirtutes δυνάμεις est, de quo iam admonuimus. Nec est, corazam apud Græcos, sed χωραζείν. i. Chorazin. Sunt autem castella Galilææ Bethsaida & Chorazin. Item ἀνεκτότερον remissius, quod ante uerterat tolerabilius.

Nunquid usq; in cœlum) Interpres legisse uidetur ἢ pro ἡ. hoc est coniunctionem pro articulo. Et diuus Hieronymus admonet hūc locum bifariam haberi in exemplaribus. In his quæ nos uidimꝰ sic est scriptū. ἢ ἕως τοῦ οὐρανοῦ ὑψωθεῖσα, ἕως τοῦ ᾅδου καταβιβασθήσῃ .i. quæ ad cœlum usq; exaltata es, usq; ad inferos deduceris.

Forte mansissent) ἔμειναν ἄν. Quorsum opus erat hic forte, nisi quod interpres omnino abusus uidetur passim forte, uice coniunctionis expletiuæ. Paulo superius eandem prætermisit. In cilicio & cinere pœnitentiam egissent. Et quā nunc dubitantis esse uult, alibi facit confirmantis, ut in epistola ad Hebræos, si illud prius culpa uacasset, non utiq; secundi locus quereretur. Obsecro quid sibi uult hæc tam auida uarietatis affectatio, uel cum ipsius incommodo sensus? Ac paulo post, Quia abscōdisti, rectius erat, quod absconderis. Et confiteor dixit, iuxta sermonis hebraei proprietatē prō laudo seu gratias ago, unde & nos ita uertimus, quo sensus esset dilucidior. Ac mox (paruulis) est νηπίοις. quod & stultum

quod & ſtultum ſignificat & infantem. At hic magis quadrabat ſtultis, ut oppoſitus ſapientibus. Nec eſt quod quenq̃ offendat ſtulti cognomen, cum palam dicat Paulus, Quæ ſtulta ſunt mundi elegit deus. Nec enim hic ſapientes uocat, qui uere ſapiunt, ſed qui mundo uidentur ſapere.

Ita pater) ναὶ ὁ πατὴρ Quod alias uertit etiam, alias utiq̃, nunc uertit ita. Præterea pater nominandi caſus eſt, non uocandi, quo tamen haud ſcio quam ob rem in diuinis literis abutuntur, ut deus meus ὁ θεός μου Porro (ſic fuit) recte omiſit coniũctionem ὅτι, Etiam ſi quidam habent, quoniam ſic fuit. Et (placitũ fuit) ἐγένετο εὐδοκία. i. fuit bona uoluntas, ſiue beneplacitum. Et (ante te) ἔμπροσθέμου. i. corã te ſiue in oculis tuis. Rurſus illud (reficiam uos) eſt ἀναπαύσω. i. refocillabo ſiue recreabo. Nec enim, ad cibum eſtrefrendum, ſed ad remedium laſſitudinis, cum ab hoc uerbo deductũ ſit nomen, quod nox uertit requiem ἀνάπαυσιν, quod in pſalmis uertit refectionem, ſuper aquas refectionis; Cæterum (Iugum meum ſuaue eſt) χρηστὸν magis ſonat facile, cõmodum, aut humanũ, ſiue blandũ q̃ ſuaue, quod alias uertit bonũ, ſiue bonitas, ut ſuo demonſtrabimus loco.

EX CAPITE DVODECIMO.

ABijt Ieſus ἐπορεύθη cur non potius ambulauit, ſiue iuit. Itidem uertit & in primo pſalmo. Abijt in conſilio impioꝝ, Nec eſt (ſabbato) ſed ſabbatis σάββασι. Siquidem & totum illud tempus ſeptem dierum ſabbatum appellabatur, & ſinguli ſabbata. Ac mox inuertit, ἐν σαββάτῳ. i. in ſabbato, uertens ſabbatis. Deinde (quod nõ licet eis) eis addidit de ſuo uel interpres uel librarius. Nã abſolutius eſt non licet. Ac mox paria fecit, eſurijt Dauid, omiſſo ὅτι. i. ipſe, ipſe & qui cũ eo erãt. Et (ſabbatũ uiolant) βεβηλοῦσιν. i. prophanant.

Sacerdotes in templo) Perijt apud nos iucunda uocũ inter ſe redditio, ἱερεῖς ἐν τῷ ἱερῷ quaſi dicas ſacrifici in ſacro, quæ ſeruata eſt, in ſabbatis & ſabbato. Item (Et ſine crimine ſunt) ἀναίτιοί εἰσι. i. inculpati ſunt, ſiue nihil eis imputatur, aut ut nos uertimus crimine uacant. Quanq̃ aptius eſt, quod hic uertit interpres ſine crimine, q̃ q̃ alicubi citat Hieronymus, ſine culpa ſunt. Siquidem αἰτία crimen eſt potius, q̃ culpa, etiamſi non ſim neſcius apud Græcos ἀναίτιον aliquoties accipi pro innoxio ſiue inſonte, quemadmodum mox uertit. Nequaq̃ condemnaſſetis innocentes. ἀναιτίους.

Quia templo maior eſt hic) ὧδε. Hic hoc loco aduerbium eſt demonſtrandi, non pronomẽ, quod admonuit & Hieronymus, ut intelligas eum locũ eſſe ſanctiorem templo qui templi dominũ teneret. Quidã græci codices habebant pro μεῖζων μεῖζον. i. maius, quod plenius eſſet, ut ſit ſenſus, eſt hoc loco, quod ſit maius templo.

Et ſi ceciderit) ἐμπέσῃ. i. inciderit, nec eſt habeat, ſed habebit ἕξει Et mox (Quãto magis melior) πόσῳ οὖν διαφέρει ἄνθρωπος. i. quanto igitur pſtat homo, ſiue pſtãtior eſt. Quorſum opus erat hic affectare ſermonis abſurditatem? Et aliquanto poſt (reſtituta eſt ſanitati) ὑγιὴς. i. ſana, q̃q̃ interpres hoc ſane bene uertit.

Faciebant conſilium) ἔλαβον. i. cœperunt, & συμβούλιον concilium, hoc eſt conſultationem inter ſe. Et (receſſit) ἀνεχώρησεν Laurẽtius mauult receſſit, quod aptius ſit ſubducere ſe. Vnde & a receſſu dicti Anachoritæ. Et (ſecuti ſunt eum multi) Græci addunt ὄχλοι id eſt turbæ multæ.

Tunc dicit homini) In euangelio quo quondam utebantur Nazareni & Ebionitæ, quod locis aliquot citatur ab Hieronymo, quodq̃ teſtatur a ſe ex hebræo ſermone uerſum in Græcum, neq̃ defuerunt qui putarint, ipſius Matthæi autenticum eſſe, ſcriptum fuit, hunc hominem fuiſſe cæmentarium, atq̃ huiuſmodi uocibus Ieſu opem imploraſſe. Cæmentarius erã, manibus uictum quæritans. Precor te Ieſu, ut mihi reſtituas ſanitatem, ne turpiter mendicem cibos.

Ne manifeſtum eum) Latinius erat, ne ſe manifeſtum facerent. Argutatur hic neſcio quid Laurentius, nimirum ὑπὲρ τὰ ἐσκαμμένα πολῶμ, Chriſtum ob id interminatum ne ſe proderent

proderent,quod profugiſſet a phariſæis,quaſi metueret,ne ab illis deprehenderet. Ali ud in hiſce rebus myſterium.Nam non ſemel hoc a Chriſto factum legimus. Rurſum legimus eum mandaſſe,ut narrarent omnibus quod accidiſſet.

Ecce puer meus.) Teſtimoniū eſt apud Eſaiā capite.42. Quanq̄ Matthæus aliq̄nto diuerſi⁹ citat,q̄ uel apud Septuagita legat,uel apud Hebræos.Siqdē hebræa ſic habēt, חֵן עַבְדִּי אֶתְמָךְ בּוֹ בְּחִירִי רָצְתָה נַפְשִׁי נָתַתִּי רוּחִי עָלָיו מִשְׁפָּט לַגּוֹיִם יוֹצִיא׃לֹא יִצְעַק וְלֹא יִשָּׂא וְלֹא יַשְׁמִיעַ בַּחוּץ קוֹלוֹ ׃ קָנֶה רָצוּץ לֹא יִשְׁבּוֹר וּפִשְׁתָּה כֵהָה לֹא יְכַבֶּנָּה לֶאֱמֶת יוֹצִיא מִשְׁפָּט׃לֹא יִכְהֶה וְלֹא יָרוּץ עַד יָשִׂים בָּאָרֶץ מִשְׁפָּט׃וְלְתוֹרָתוֹ אִיִּים יְיַחֵלוּ, Ea reddi dit ad hūc modū Hieronym⁹. Ecce ſeruus me⁹,ſuſcipiā eū.Electus me⁹,cōplacuit ſibi in illo aia mea. Dedi ſpiritum meū ſup eū.Iudiciū gentibus proferet.Non clamabit, neq̄ ccipiet perſonam,nec audietur foris uox eius, calamū quaſſatū nō conteret, & linum umigans non extinguet.In ueritate educet iudiciū.Nō erit triſtis,neq̄ turbulētus,do nec ponet in terra iudiciū,& legē eius inſulæ expectabunt.Ea Septuaginta uertūt,hunc in modū.Ecce Iacob puer meus,aſſumā eum.Iſrahel electus meus,ſuſcepit illum anima mea.Dedi ſpiritū meū ſuper eum,iudicium gentibus educet.Non clamabit,neq̄ dimit tet,neq̄ audietur foris uox eius.Calamū quaſſatum non conteret,& linū fumigans nō extinguet.Sed in ueritate reducet iudiciū. Splēdebit & nō conteretur,donec ponat ſu per terram iudicium,& in nomine eius gentes ſperabunt. Cæterum quod una uaticinij pars in medio prætermiſſa ſit,Non erit triſtis neq̄ turbulentus,donec ponat in terra iu dicium,Siue iuxta Septuaginta,Splendebit,& non conteretur,donec ponat ſuper ter ram iudiciū,Id Hieronymus putat ſcriptoris errore factum,qui(quod ſæpenumero fit) ea uerba,quæ interceſſerant inter iudicium & iudiciū,oblitus omiſerit. Verum hac de re qui cupiet edoceri,copioſius legat enarrationē Hieronymi, in hūc prophetæ locum, ad hæc,libellum eiuſdē ad Agaliſiam.Illud admiror,quid Lyrano uenerit in mentem,ut ſcriberet hoc teſtimoniū a Matthæo adductum, iuxta interpretationē Septuaginta, cū longe magis conſentiat cum hebraica ueritate,etiamſi ab hac quoq̄ nōnihil diſcrepās, ſed uerbis potius q̄ ſenſu. Annotandum obiter & illud, cum Hieronymus ediſſerens præſentē prophetæ locum,releget nos ad ſuos in Matthæū cōmentarios,in quibus ple nius ſuper hac re diſſeruerit,atq̄ in ipſis cōmētarijs,uix ſummis,ut aiunt,digitis rem at tingat,in coniecturam uocor id quod ſæpenumero ſum ſuſpicatus,eos commentarios, a faſtidioſo quopiam lectore decurtatos, prætermiſſis in medio quæ non intellexerit. Quod idem factū arbitror in cōmentarijs,quos idem ſcripſit in pſalmos,quanq̄ in hos quiſquis is fuit,gemina debachatus eſt iniuria.Primum quod quæ libuit,prætermiſerit. Deinde,q̄ cōplurib⁹ locis,ſuas nugas,ceu purpuræ pannū aſſuerit.Nam quod in Mar cū habemus cōmentū,præter titulū nihil habet Hieronymi.Cæterū cōmentarij in Lu cam,quos ipſe locis aliquot citat,prorſus interciderunt.Porro quod nos pro puero uer timus filium,Septuaginta δοῦλον.i.ſeruū,ut græcis ac latinis παῖς & puer ambigua uox eſt, itidem & hebræis עֶבֶד Quod ſi uſq̄ conueniebat παῖδα,uertere filiū,certe hic qua drabat,cum de Chriſto loquatur.

Cæcus & mutus.) τυφλὸς καὶ κωφὸς.i. Cæcus & mutus. Quanq̄ κωφὸς græcis ſurdum ſi gnificat, ob id opinor,quod qui natura ſurdi ſint,ijdem & muti ſint oportet, ac mox.Ita ut loqueretur & uideret)Hic repetunt græci codices cæcus & mutus.

Nunquid hic eſt.) Hic nōnulli græci codices addunt,ὁ χριστὸς.i.Num hic eſt ille Chri ſtus,filius dauid.Quanq̄ hic quoq̄ ὁ υἱὸς articulus appoſitus facit,ut non poſſit de quo uis filio Dauid intelligi,ſed de certo quodam,nempe qui prophetarum oraculis promiſ ſus expectabatur.Et (in ſe diuiſum) καθ' ἑαυτῆς,& fidelius & apertius reddidiſſet,diuiſū iduerſus ſemetipſum,ut mox uertit,contra ſe.

Spiritus autem blaſphemiæ.) Id certe palam librariorum uitio corruptum eſt, quod tamē in oibus ferme codicib⁹ inoleuit.Nā apud Græcos ē,ἡ δὲ τοῦ πνεύματος βλασφημία.i.

Digitized by Google

Sed ſpiritus blaſphemiæ, ut intelligas maledictũ, quod fiat aduerſus ſpiritum. Rarſum eſt παρὰ, de quo diximus, & γεννήματα, quod ante uertit genimina, recte uertit pgenies. Et ἐκβάλλει, quod hic uertit, pfert. Alias uertit, eijcit, alias emittit. Nos expromit ac depromit tranſtulimus.

Pluſq; Ionas hic.) Item pluſq; Solomon hic. Vtrobiq; eſt ὧδε aduerbium, non pronomen, ut ante monſtrauimus. Quod ueteres orthographi ſolent diſtinguere, hic pronomen ſcribentes per i ſimplex, hic aduerbium per græcam diphthongum ει, heic. id q; Valla teſtatur ſibi compertum, in aliquot peruetuſtis marmorum inſcriptionibus.

Per loca arida.) Non eſt ξηρῶν, ſed ἀνύδρων. i. hoc eſt aquis carentia, & ſiticuloſa. Nã huiuſmodi fere ſterilia ſunt, & ob id deſolata. Vnde filia Calep, irriguũ agrum ſuperne atq; inferne petit, ut omittam, quod πονηρότερα uertit nequiores pro ſceleratiores, quod ex generatione mala fecit peſſimũ, cum ſit πονηρᾷ. Ac paulo poſt (Quærentes eum) Græci addunt, quærentes ei loqui. ζητοῦντες αὐτῷ λαλῆσαι. Neq; enim perierat, ſed expetebatur ad colloquiũ. Item paulo poſt. Quærentes te, ζητοῦσί σοι λαλῆσαι. i. quærentes tibi loqui. Verum hæc leuiculi ſunt momenti. Quod genus & illa, quod pro extendes manum, Græci legũt, manũ ſuam. Deinde, quod in his. (Ipſe meus frater.) Nõnulli codices habent αὐτὸς, nonnulli ὗτος. i. hic.

EX CAPITE DECIMOTERTIO.

EXíit qui ſeminat.) ἐξῆλθεν ὁ σπείρων. i. Exibat qui ſeminabat, ſiue ſeminator. Siquidem huiuſmodi participia accõmodant ſe uerbis, quibus adiungũtur. Nam illud recte, & dum ſeminat, ἐν τῷ σπείρειν. i. inter ſeminandum. Ac mox βάθος uertit altitudinem pro profunditate. Et ἐκαυματίσθη æſtuauerunt, pro exuſta ſunt, ſiue æſtu perierunt. Ac rurſum, ἐξηράνθη exaruerũt, uertit aruerunt. Item ἀνέβησαν, ſurrexerunt, quod alias uertit, aſcenderunt. Mollius increuerunt, ſiue emerſerunt ſpinæ.

Et dederunt fructum.) Hic interpres maluit latinitati cõſulere, q; uoces reddere gracas. Alioquin ad uerbum ita uertendum erat. Et dederunt fructum, hoc quidẽ centũplum, illud uero ſexaginta, illud uero triginta, καὶ ἐδίδου καρπὸν. ὃ μὲν ἑκατόν, ὃ δὲ ἑξήκοντα, ὃ δὲ τριάκοντα. Tametſi uerti poterat, hoc quidem centuplum, illud uero ſexagecuplũ, aliud uero trigecuplũ. Siue aliud centena, aliud autem ſexagena, aliud autem tricena, ut ſubaudias grana. Nam Græci carent huiuſmodi diſtributiuis.

Vt adimpleatur in eis.) Nõnulli codices habebant καὶ ἀναπληροῦται ἡ αὐτοῖς. Et impleꝛ. Cæterum in eis, in plærisq; græcis exemplaribus non habebatur, nec in latinis uetuſtioribus. Nec eſt dicentis, ſed λέγουσα. i. dicens, ſiue quæ dicit.

Auditu audietis.) Teſtimoniũ quod adducit, extat apud Eſaiam capite ſexto. Differtit autem hoc quoq; loco ueritas hebraica ab æditione Septuaginta. Nam Septuaginta ſic tradũt hũc locũ, quaſi deus prædixerit futurũ, ut audientes nõ audirent, & uidentes non uiderent. At hebraica ueritas indicat hoc iuſſum a domino, ut uidentes non uiderent, & audientes nõ audirent. Iuxta Septuaginta citat Lucas, utpote græce doctus magis q; hebraice, in actis apoſtolicis capite. 28. Vade ad populum iſtum & dic, Aure audietis & nõ intelligetis, & uidentes uidebitis, & nõ ſpicietis. Incraſſatũ eſt enim cor populi huius, & auribus grauiter audierunt, & oculos ſuos cõpreſſerunt, ne forte uideant oculis ſuis, & auribus audiant, & corde intelligant, & conuertant ſe, & ſanem eos. Caterum hebræa ad hunc habent modum. שְׁמוֹעַ שְׁמֻעוּ וְאַל תָּבִינוּ וּרְאוּ רָאוֹ וְאַל תֵּדָעוּ׃ הַשְׁמֵן לֵב הָעָם הַזֶּה וְאָזְנָיו הַכְבֵּד וְעֵינָיו הָשַׁע פֶּן יִרְאֶה בְעֵינָיו וּבְאָזְנָיו יִשְׁמָע וּלְבָבוֹ יָבִין וְשָׁב וְרָפָא לוֹ. Quæ quidẽ ita reddidit Hieronymꝰ. Auditu audite, & nolite intelligere, & uidete uiſu, & nolite cognoſcere. Excæca cor populi huius, & aures eius aggraua, & oculos eius claude, ne forte uideat oculis ſuis, & auribꝰ audiat, & corde intelligat, & cõuertaſ & ſaneſ. Apparet igiſ Septuaginta cõſulto mutaſſe ſcripturã hebraicam, ne impijs da-

Digitized by Google

impijs daretur ansa blasphemiæ, quasi deus esset nobis autor malorum. Verum cũ huiusmodi, complura sint loca in diuinis litteris, uelut illa. Indurauit deus cor Pharaonis, Et fiat mensa eorum in laqueum &c. nõ oportuit offendi hoc uno, sed agnoscere potius idioma sermonis diuini, qui hac figura comminatur ac terret impios ceu iubens eos id facere, quod suapte malicia facturi sunt, sicut dictũ est Iudæ, quod facis, fac citius. Illud admirandum, cum Hieronymus non uno in loco dicat apostolos iuxta ueritatẽ Hebraicam citare solitos testimonia ueteris instrumenti, & non iuxta septuaginta, Matthæũ hoc loco nõ idem facere, præsertim cũ Hebræo sermone scripsisse credatur euangeliũ Nam Lucam excusat, & epistolam ad Hebræos testatur ob id non fuisse receptam a quibusdam, quod quædam adducat testimonia ueteris instrumenti, quæ in Hebræorũ uoluminibus non habeantur. Quin hunc ipsum edisserens locum, super hac re nullã facit mẽtionẽ, ceu dissimulãs opinor, quod explicari nõ poterat. Nisi forte mutarũt hũc locũ, quos offendit, hoc ipsũ quod offedit septuaginta, maxime cũ sic adducat in actis apostolorum. Et sepenumero comperimus locum ex altero loco mutatum, dũ lector uel melius esse putat, quod alibi legisse meminit, uel deprauatum suspicatur, quod diuersum est. Cæterum quod Valla legendum putat, audietis & non intelligatis, uidebitis & non perspiciatis, ut sit imprecantis, non assentior homini, quod compertum sit hæc uerba sepenumero pro futuris usurpari, certe apud euangelistas.

Qui iuxta uiam seminatus est) ὁ σπαρείς seminat semẽ & seminatur terra. Sicut aspergitur humor, & aspergitur humore uestis. Sic igitur hic dicit hominẽ seminari, ut terram satam dicimus, & agrũ constitũ. Quanq; effugere poterat hanc sermonis duriciẽ, si dixisset. In quem iuxta uiam incidit semen.

Sed temporalis est) ἀλλὰ πρόσκαιρος. Expressius græce, quasi dicas, ad tempus & non ppetuus, nec sibi constans. sed ad exortam occasionem mutabilis. Ac mox (& fallacia diuitiarũ) ἀπάτη τοῦ πλούτου græca uox indicat fallaces dici nõ quod fallant, hoc est frustrentur hoiem, sed quod a uia deducãt, id em est ppriè ἀπατᾶμ, siquidẽ πάτος uia trita.

Hic est qui audit uerbum &) Non est simpliciter & fructũ adfert, sed ὃς δή. i. quod denicq; ut intelligas cæteros omnes infrugiferos, hunc demũ reddere fructũ. Cæterum articulus græcus ὁ μὲν, ὁ δὲ potest uel ad uerbum referri uel ad hominem. quod uerbũ apud græcos generis sit masculini. Cæterũ ad uerbũ esse referendũ arguit, quod superius idẽ tribuit semini iacto, quod hic uerbo, nam uerbum semen est.

Superseminauit) ἐπέσπειρε. i. seminauit, apparet interpretem legisse ἐπισπειρε. Ac paulo post (Cum aũt creuisset herba) ὁ δὲ βλάστησεν ὁ χόρτος, id est cũ autẽ germinasset siue pullulasset herba. Nam χόρτον aliquando uertit herbam, aliquando fœnũ, nonnunq; gramen. Item (Vis imus & colligimus) θέλεις οὖν ἀπελθόντες συλλέξωμεν, Vis abeamus & colligamus ea? Ac rursum μήποτε uertit, ne forte pro ne quando.

Sinite utraq; crescere. ἄφετε συναυξάνεσθαι ἀμφότερα. Sinite pariter crescere ambo. Rursus (Ad comburendum) Græci codices addunt αὐτὰ. i. ea, consentientibus & uetustis exemplaribus latinis. Nã quod μικρότερον. i. minus uertit minimũ, recte fecit. Atqui cur quod hic fecit in minus, non idem fecit in maius est omnibus, ut diceret maximũ est omniũ. Ac mox, & habitaret κατασκηνοῦν. i. nidulentur, quandoquidem & ante κατασκηνώσεις uertit nidos. Rursus, quod acceptum, λαβοῦσα, recte mutauit genus uerbi modo intellligamus ipsam mulierem cœpisse fermentum.

In farinæ satis tribus) σάτα τρία, sata non est hic participium a serendo, sed hebræa aut certe syra uox est, significans mensuræ genus, quæ capit sesquimodiũ, iuxta morẽ prouinciæ palestinæ, autore Hieronymo, cuiusmodi sunt & illa Cabus, & Batus, Genesis Capi. 18. quod hebraice legitur שְׁלֹשׁ סְאִים קֶמַח nostra æditio habet sata, quod ipsũ alias uertit mensuras. Atq; ita legit hoc quoq; loco diuus Hilarius. Abscondit in farinæ mensuris tribus. Quanq; hæc uox mensura cõmunis est hebræis cum latinis quem

admodum

admodū nugæ,& aliæ nōnullæ,ut teſtis eſt Hieronymus in cōmentarijs Eſaiæ.Porro tri bus addidit,ut oſtenderet ingentē farinæ magnitudinē,quæ tamē tota paululo fermen to afficiatur.Quanq̄ Chryſoſtomus putat tria poſitum pro multis,Hieronymus magis ad myſterium trinitatis refert.

Aperiam in parabolis os meū.) Admonet hoc loco diuus Hieronymus in plerisq; co dicibus ſcriptum fuiſſe per Eſaiā prophetā. Deinde cum id nuſq̄ reperiret apud Eſaiā a prudentibus ſublatū fuiſſe nomen prophetæ.Coniectat aūt primū ab Euangeliſta ſcri ptum fuiſſe,nō Eſaiam,ſed Aſaph,deinde factum,ut ſcriba,cum non agnoſceret nomē Aſaph,putans librarij uitio uocem inductā, mutauerit Aſaph in Eſaiā,ut cuius nomen & notius eſſet,& ſubinde citaret a Matthæo.Nam pſalmus.76.unde mutuo ſumptum eſt hoc teſtimoniū inſcribit Aſaph.Cæterum non ſolū Dauid,ſed & cæteros omnes q pſalmos ſcripſere,prophetas uocari,ne in ſolos duodecim hoc cognominis putemus co petere.Quāq̄ nec hic Euangeliſta ſuperſtitioſe curauit hebræa uerba reddere.Contētus explicuiſſe ſententiā.Nam quod Septuaginta uerterūt φθέγξομαι.i.loquar,hic reddit eructabo ξομαι.i.ructabo,quod illi προβλήματα.i.problemata,ſiue ut nos legimus propoſitiones,hic κεκρυμμένα.i.abſcōdita.Nā hebræa ſic habēt, אַבִּיעָה חִידוֹת מִנֵּי קֶדֶם

A conſtitutione mundi.) καταβολῆς,quod a deijciendo nomē habet, uidelicet cum in imo iacitur fundamentum,quaſi dicas a fundatione mūdi,ſiue a iactis mundi fundamē tis.Et aliquanto inferius (Ediſſere nobis) φράσον ὑμῖν.i.dic nobis.Quāq̄ antiquiſſimi co dices habent,diſſere,non ediſſere.Eſt autem φράσον omnino plus quiddam q̄ loquere. Hoc loco ſuccurrit illud admonere.Impoſtorem neſcio quem,nō ſolū ædidiſſe pmulta ſua nomine Hieronymi,uerum etiā mediis illius cōmentarijs ſuas nænias intermiſcuiſ ſe,id quod haud dubie fecit in hoc pſalmo,quem modo citaui. Rē ex Hieronymo ſub legit. Cæterum ineptia ſermonis ridiculi διαλογισμοὶ, βαττολογία, ſolœciſmi, cæteraq; id genus delitiæ ipſius ſunt,ut alias euidentius aperiemus.

Filij nequam) ἐισὶν υἱοὶ ἢ τοῦ πονηροῦ.Obſecro quis ex his latinis poſſit percipere,quid ſibi uelint græca:Nam nequā genitiuus caſus eſt græcis,& uidetur ad diabolū ptinere pro pter additum articulum,ἢ,ut impij dicantur filij diaboli,quem & in oratione ſignat hoc noie.Niſi mauis πονηρὸν ſumi p ſubſtātiuo noie neutri generis,ut itellīgas filios malicia.

Quem qui inuenit.) ὁ εὑρών,præteriti temporis eſt,qui inuenerat.Abſcondit) ἐκρυψε. præ teriti temporis ἔκρυψε. Multa minutula ſciens ac prudens prætereo,ne nimiū moleſtus ſim lectori. (Sagenæ miſſæ) Græcam uocem reliquit,quū ante ſpeciē genere reddiderit ἐν ἀμφιβλήστρῳ,retis eſt genus,quod Laurentius latine dici putat uerriculū,a uerrēdo ma ri dictū,qđ ingēs lōgiſſimis funib⁹ circūducit, Et βλῆθεῖσαν rectius uertiſſet iactæ q̄ miſſæ.

Bonas margaritas.) καλοὺς,quod non ſolum bonas ſignificat,ſed frequētius pulchras. Siquidem in his pulchritudo precium auget.

Ex omni genere.) Piſcium non additur apud Græcos. Tantū eſt, ἐκ παντὸς γένους. De inde συναγαγούσῃ rectius erat contrahenti q̄ congreganti.Ac mox. (Educētes & ſecus litus &c.) Græca aliquanto ſecus habent,ἀναβιβάσαντες ἐπὶ τὸν αἰγιαλὸν καθίσαντες,συνέλε ξαν τὰ καλὰ εἰς ἀγγεῖα. i. Cum ſubduxiſſent in litus,ſedentes collegerunt,quæ bona erant in uaſa.Etiamſi in nōnullis exemplaribus ſcriptum deprehendit,ὡ καθίσαντες.i.& cū ſe diſſent.Indicat enim id per ocium fieri.Nec eſt bonos,ſed abſolute bona,ut ad genera referat piſcium,quod ante dixerit ex omni genere.Neq̄ enim hic cōmemorandū arbi tror,& aliud nōnūq̄ retibus attrahi,quod Plautino illi euenit,q iacto reti uidulū cepit. Ac mox malos,σαπρὰ.i. mala,quod ſupius indicauim⁹ magis ſonare putria ſiue uitiola.

Intellexiſtis hæc.) Apud Græcos præceſſit proxime.Dicit illis Ieſus,λέγει αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς. Et etiam, rurſus eſt,ναί,confirmantis aduerbium.Paulocq poſt. (Paterfamilias) οἰκοδε σπότης.i. dominus domus,ut accipiamus,non cui ſint liberi,ſed qui familiæ ſuæ ius ha beat.Ac mox, (Doctus in regno dei.) Non eſt πεπαιδευμένος,ſed μαθητευθείς,ut intelli gas ex

gas ex discipulo factum doctorem. Nam ut nemo recte imperat, nisi qui prius ipse paruerit imperio, iuxta prouerbium, Ita nemo bene agit magistrum, nisi prius egerit bonũ discipulum. Nec est in regno, sed ad regnum, εἰς τὴν βασιλείαν, ut intelligas longe diuersum doctrinæ & institutionis genus. Rursum quod sequitur uirtutes, est δυνάμεις, de quo iam sæpe diximus.

Fabri filius.) τέκτων. Valla putat græce τέκτωνα fabrum esse lignarium, cum Suidas palam indicet uocabulum lapidarijs ac lignarijs esse cõmune. Apparet enim dictionẽ à τεύχω ductũ. Ac nos cũ Puteolis essemus in antiquissimis saxis templi uidimꝰ noia tectorum esse inscripta, nimirum græcam uocem latinis literis, quod ea pars Italiæ quondã græcissauerit, id quod indicant antiqua monumenta. Porro apud alium Euangelistam ipse Christus faber appellatur, ut consentaneum sit eum aliq̃diu manibus laborasse.

Et fratres eius.) Iuxta morem Hebræorum, fratres uocant, nõ quibus cõmunes essent parentes, sed quibus stirps ac genus esset cõmune, qua de re doctissime simul & copiosissime disseruit Hieronymus in libro aduersus Heluidium. Cæterũ illud obiter demiror, cur idem hũc enarrans locum scripserit. Miraris si errant in fratribus, cum errent in patre. Nam in patre uere errabant, existimantes Iesum filium esse Ioseph, cui nupserit Maria. At in fratribus, qui nã errabant, nisi forte isti cognati erant Ioseph, nõ Mariæ, ut illorum affinitas, nihil attinuerit ad Christum.

Et Ioseph.) ἰωσῆς. i. Ioses, quod quidam inflectunt Ioſetis. Id nomen quoties occurrit, deprauant in Ioseph. Atqui Hieronymus citans hunc locum aduersus Heluidium Iosas legit, nõ Ioseph. Cæterum mater Iesu, Mariã est hoc loco, iuxta sermonem hebraicũ. Item (Sine honore) ἄτιμος uilis, siue neglectus, aut contemptus. Cui diuersum est ἔντιμος charus, siue in precio habitus. Nam de uirtutibus sæpius iam admonui.

EX CAPITE DECIMO QVARTO

Pueris suis.) παισὶν. i. Ministris, seu famulis. Quanq̃ græca uox, & seruos & ancillas, & liberos, & omnes deniq̃ domesticos complectitur, præter patrẽfamilias & matremfamilias. Ac subinde, (Virtutes operantur.) δυνάμεις ἐνεργοῦσιν. Non est ἐργάζονται, quod significat operari, uerum hac uoce uis quædã efficax significatur, ut & alias indicauimus. Neq̃ enim est idem uerbum, quod alibi, Pater meus usq̃ modo operat, & ego opor, Quẽ locũ hic citat Laurentius, at parũ in loco. Et κρατήσας, magis est cœpit q̃ tenuit, aut iniecta manu. Nec est in carcere, sed i carcere, ἐν φυλακῇ.

Herodiadẽ.) Patronymici speciẽ habet, aut certe diminutiui nominis Hieronymus tradit hanc fuisse filiam Arethæ regis, haud scio an eius cuius meminit Paulus. Eã Philippo Tetrachæ Galilææ ac Trachonitidis locarat. Post orta inter se & generũ simultate filiã ab illo abductã Herodi fratri, sed inimico copulauit, quo magis illum ureret. Cæterq̃ hic Herodes pater fuit illius, sub quo passus est Christus.

Die autem natalis.) γενεσίοις δὲ ἀγομένοις. i. Cum agerentur aũt natalicia. Ac mox (Saltauit filia.) ὀρχήσατο, non subsilijt, ut uulgus putat, sed quemadmodum gesticulant in choreis. Nã id proprie sonat latinis saltare, græcis ὀρχεῖσθαι. Et paulo post (Postulasset ab eo) Ab eo, præterq̃ quod barbare additũ est, nec in græcis habet exemplaribus. Et rursum, (Præmonita a matre.) προβεβασθεῖσα. i. prius instructa, quod uulgo dicunt informata.

In disco.) ἐν πίνακι, quod alibi uertit catinum, etiamsi græce magis sonat tabulã, quandoquidẽ quadris tabellis cibus apponit. Apparet em hoc ludibrij causa factũ, quasi & hic missus quidã esset genialis illius ac natalicij conuiuij. Paulocq̃ post, (Et misit.) ἀπέστειλας. Cõmodius supplesset missis carnificib⁹ aut ministris, id quod alibi facit. Porro quod hic uertit, decollauit, græce est, ἀπεκεφάλισεν, quod ad uerbũ sonat decapitauit. Quamq̃ decollandi uerbo usus est Seneca in Ludo de morte Claudij, uerũ haud scio an ludibrij causa. Illud annotandũ, cum dixerit missos ab Herode, qui Ioanni caput præciderent, tamẽ mox subijcit, ipsum amputasse. Facit enim qui iubet.

Digitized by Google

Et illa attulit matri.) Illa, additũ est explicandi gratia, alioqui nec in græcis nec in latinis uetustioribus codicibus habeť. Ac rursum, (Misertus est.) ἐσπλαγχνίσθη, de quo iam admonuimus. Ac mox, (Et curauit languidos.) ἐθεράπευσεν τοὺς ἀσθενοῦντας. i. Sanauit male ualentes, siue qui mala erant ualetudine. Mirũ enim q̃ interpres hoc uocabulo languoris sit delectatus. Vt interim præteream illa minutiora, quod ἀπελθεῖν abire, uerterit ire. Quod ὁ δὲ εἶπεν. i. ille aũt dixit. Vertit, qui dixit, quod & alias facit, quod ὄχλος. Tum p turbas, quod ἐπὶ χόρτου. i. sup herbas, siue gramina transtulerit, sup fœnũ, cũ ante uerterit herbam. Quod ἀναβλέψας, aspiciens, p suspiciens, siue ut temporis etiã habeatur ratio sublatis in cœlum oculis. Nam κλάσας ἔδωκε. i. Fregit ac dedit, tolerabilius est, quãq̃ aptius erat, Cũ fregisset, dedit. Denicq̃, quod (Discipuli dederunt turbis.) Dederũt, uerbũ de suo addiderit, qđ nec additũ est a græcis, nec i uetustis Latinorũ codicib⁹ inuenit.

Et tulerunt reliquias. Græca sic habent, Ⓒ ἦραν τὸ περισσεῦον τῶν κλασμάτων δώδεκα κοφίνους πλήρεις. Et sustulerunt quod superfuerat fragmentorũ duodecim cophinos plenos. Cophinus autem ueteribus mensuræ genus fuit, autore Iulio Polluce, quanq̃ hic p sportis positum apparet, quod Lucas σπυρίδας appellet, hoc est sportulas.

Manducantiũ autẽ &c̃.) οἱ ἐσθίοντες ἦσαν ἄνδρες ὡσεὶ πεντακισχίλιοι, χωρὶς γυναικῶν Ⓒ παιδίων. Erant autem qui comederant uiri, ferme qnquies mille, præter mulieres ac pueros. Verũ hic latinitatis duntaxat iniuria est. Cæterũ quod iussit posuit, p cõpulit, Siue id factum est ab interprete siue a librario, cũ sensus etiã iniuria coniunctũ est. Nã græce plus est q̃ cõpulit ἠνάγκασεν, ut intelligamus eos inuitos a præceptore discessisse, quẽ sic amabant, ut nec punctũ temporis possent abesse, quemadmodũ annotauit & diuus Hieronymus, qui cõpulit, legit nõ iussit, ut illa dissimulẽ, q̃ præcederent eũ, dixit pro præcederent se. Nam quod Valla mauult præirent q̃ præcederent, non uideo quid illũ debuerit offendere. Et dimitteret turbas, eleganter uertit, si modo intelligamus eũ nõ fugisse simpliciter turbas, sed abse dimisisse, quomodo solemus amicos abeuntes dimittere. Quanq̃ ἀπολύω græca uox anceps est, ad multa, ad absoluere, repudiare, dimittere quõcunq.

Solus orare.) κατιδίαν. i. seorsim, siue priuatim, aut secreto, quemadmodũ alibi uertit. Porro aduerbiũ utrolibet referri potest ad uerbũ supius ascendit, aut ad adorare, quãq̃ rectius ad posterius. Ac mox, (Nauicula aũt.) τὸ δὲ πλοῖον ἤδη μέσον τῆς θαλάσσης. i. Nauis aũt iam medio mari. Mirum em̃ q̃ hoc diminutiuo delectetur. Deinde, iactabať, græce est, ἦν βασανιζόμενον, quod ante uertit torqueri, nos uertimus afflictabať. Ac rursũ, (Venit ad eos) ἀπῆλθεν, abijt. Quanq̃ apparet eum sic abusum hoc uerbo ἀπελθεῖν, quẽadmodũ Græci ἀφικνεῖσθαι. i. puenire. Nam illa leuicula sunt, quod εὐθέως δὲ. i. statim aũt, uertit, statimq̃. Quod θαρσεῖτε. i. bono animo sitis, siue fidite, uertit, habete fiduciã, ociosa periphrasi, quod super aquam ἐφ' ὕδατα, pro super aquas.

Phantasma est.) Grecã dictionẽ reliquit, latine poterat spectrũ dicere, qua uoce usus est Tullius ac Plinius. Græcis etiam φάσμα dicitur. Porro quod hic uertit, mergi græcis est. καταποντίζεσθαι. i. inuolui undis marinis. De modicæ fidei, ὀλιγόπιστε iam diximus. Ad hæc (Quare dubitasti?) εἰς τί ἐδίστασας; i. Ad quid uacillasti? Id em̃ uox græca sonat, cũ animus nunc huc illuc impellit. Donec nihil spectabat, nisi Christum, in tuto erat Petrus, at dum fluctuat animo, protinus periclitatur in fluctibus.

Et cũ ascendisset.) Ⓒ ἐμβάντων αὐτῶν. i. Et ingressis illis. Loquit em̃ de Iesu & Petro simul ingressis. Ac mox ἄνεμος ἔπνευσεν. Nauiculã p nauí, cũ sit πλοῖον. Nec ẽ in terrã Genezar, sed Genezareth. Quãq̃ apparet apud illos utrũq̃ nomẽ eẽ eiusdẽ lacus. Nã sentit regionẽ ei lacui finitimã. Cæterũ Hieronymus hoc loco scribit in hũc modũ. Si scirem⁹ qd in nostra lingua resonaret Genezareth. intelligeremus quomodo Iesus p typũ apostolor& nauis, ecclesiã de pſecutionũ naufragio liberatã, transducat ad litus, & in tranquillissimo portu faciat requiescere. Primũ, qd suã dicit linguã, nisi forte Syrorũ, inter quos habitabat id tẽporis. Deinde cũ ait, si scirem⁹, uidẽť confiteri incõpertã ei⁹ nois interpretationẽ.

Cũ cogno(

Cum cognouissent.) ἐπιγνόντες. i. Cũ agnouissent. Est enim cõsentaneũ multos illic fuisse, qui Iesum antea uiderant. Ac mox, (miserunt) ἀπέστειλαν. Cur non est ausus addere nuncios. Nec est, in uniuersam regionẽ, sed εἰς τὴν ὅλην περίχωρον, in totã undiq; finitimã regionẽ. Nam illud ut uel fimbriã, eleganter uertit, cũ sit græce, κἂν μόνου ἅψωνται. i. ut uel tangerent duntaxat, & quod est uestimenti, græcis est ἱματίου, quod aliquando pallium uertit, significat enim summã uestem, id quod ad ἔμφασιν facit.

EX CAPITE DECIMO QVINTO.

TVnc accesserunt.) τότε προσέρχονται. i. Tunc accedunt. Ac mox (ab Hierosolymis scribæ.) οἱ ἀπὸ Ἱεροσολύμων γραμματεῖς. Articulus facit, ut uertendum fuerit, qui ab Hierosolymis uenerant scribæ, siue Hierosolymitani scribæ. Idem indicat Chrysostomus, hunc enarrans locũ. Nã erant & aliarũ urbium scribæ. Nec est, Traditiones, sed παράδωσιν. i. traditionẽ. Cõsentiẽte uetustissimo codice latino. Nec enim querunt de oibus traditionibus, sed de una dũtaxat. Nempe de nõ lauãdo manu. Nam deus dixit) Græce est, ἐνετείλατο λέγων. i, Mandauit dicens. Vt respondeat ad id quod præcessit. ἐντολήν mandatum. Cæterũ honora, græce est, τίμα, quod significat honorem habe. Verum secundum cõsuetudinem sermonis hebraici, magis pertinet ad subsidium, cũ ad honorem. Præcepit enim deus id quod gentilium quoq; legibus cautum est ut liberi parentibus, uel ætate defectis, uel inopia laborantibus, uel alioquin afflictis, opitulentur. Et ut Græci loquuntur, ἀντιπελαργῶσι. Id hodie quidam non intelligentes parẽtes suos tantum nõ adorant, eũq; honorem parentes a liberis exigunt, atq; ita totum pietatis officium abunde persolutum arbitrantur. Ad eundem modũ usus est Paulus scribens Timotheo. Honora uiduas, quæ uere uiduæ sunt. Ac rursus. Presbyteri duplici honore digni sunt. Quin & apud Latinos, honor pro præmio gratiaq; usurpatur, quæ pro merito refertur. Et apud Græcos τιμή, a τίω deductum est, quod quoties in bonam accipitur partem, significat dependo siue persoluo.

Munus quodcũq; est.) δῶρον ὃ ἐὰν ἐξ ἐμοῦ ὠφεληθῇς, i. Donũ quodcunq; ex me profectũ fuerit adiueris. Cæterũ sensus uerboꝝ est aliquanto obscurior, unde ab omnibus multi phariam exponit. Quidã enim hæc uerba tribuũt filio q sic loquatur patri, Donariũ quod ex me uentuꝝ erat in corban (nam hebraicam uocẽ posuit marcus) hoc est, in gazophylaciũ templi, id totum consumitur in tuos usus, tibiq; iuuando impẽdit, nimirũ fraudato templo. Cæterum ideo dixit pharisæus, uos aũt dicitis, ꝙ illi docerent liberos ad eũ modum loqui patri, quo parentes, dum metu sacrilegij abstinebant ab his quæ uidebantur destinata tẽplo, penuriaq; conficerentur, atq; ita quod deus iusserat impendi confouendis parentibus, id in lucrum cedebat sacerdotum. Alij referunt hæc ad pharisæos, q uerbis huiusmodi terrerent creditorem, grauantem reddere quod debebat. Nã arte id agebant pharisæi, ut si quis debitor esset, unde uel ob inopiam, uel ob potentiam nihil posset extorqri, creditor pecuniã eã cõsecraret corbonæ. Iãq; ius exigendi trãsierat ad istos qui debitorẽ territabant, ad hunc modum. Tu pecuniam deo dicatam, apud te detines & in pphanos consumis usus, quod templo consecratũ est. Atq; ita fraudabat creditor, sua pecunia. Verũ hæc nõ uideo qd ad parentes honorãdos ptineãt. Magis ad rẽ facit ut filius dicat, qcqd tẽplo dicauero, id patri impẽsum est, nempe deo, atq; ita irrisum patrẽ destituat. Nã illã interptationẽ reijcit etiã Chrysostom⁹, si modo nõ fallit interps. Siqdẽ hacten⁹ suppeditabat græcũ exẽplar, Vt filiꝰ dicat patri, nullũ honorem tibi debeo, sed si qd impẽdero est donũ. Nã nec hoc ad pharisæos ptinet. Cæterꝝ in ὃ ἐὰν ἐξ ἐμοῦ, oino subaudiẽdũ est aliqd, ut exprimas articuli græci uim, & liberꝝ ẽ subaudire, qd̃ sentẽtiæ sit accõmodũ, est, aut erit, aut aliud simile. Deinde ὠφεληθῇς magis legendũ uidetur ὠφεληθῇ, ut sit iuuaris. Tunc iuueris oino dono, quod daturus eram tẽplo. Quãdoqdẽ Christus hoc uelut exemplũ cõtumeliæ cõmemorat, qua liberi edocti a pharisæis, afficiant suos parentes. Deinde τιμήσῃ, si per η scribatur, sonabit honorabis, si per ει, honorabit. Nostra uero

ſtra uero tranſlatio,neq; cum græcis ſatis quadrat,neq; ſententiam ullam explicat. Proinde quoad licuit in tanta ſententiarum uarietate,id quod optimum iudicauimus ſecuti, uertimus ad hunc modũ. Quicquid doni a me profectũ erat,id in tuũ uertitur cõmodũ, & nõ honorabit patrem ſuũ aut matrem ſuam,nempe filius ſic edoctus a uobis.

Labijs me honorat) Apud grecos pluſculũ eſt uerboꝝ ἐγγίζει μοι ὁ λαὸς οὗτος τῷ στόματι αὐτοῦ, & τοῖς χείλεσίμε τιμᾷ.i.appropinquat mihi populus hic ore ſuo & labijs me honorat. Verum adiecit nonnihil aliquis,qui uoluerit abſolutũ reddere prophetæ teſtimonium, cum Hieronymus enarrans hunc prophetæ locum indicet Euangeliſtam decerpſiſſe,quod ſibi cõmodum iudicabat,& neq; retuliſſe,ut in hebræo ſcriptum eſt,neq; ut a ſeptuaginta uerſum. Eſt autem locus apud Eſaiam capite. 29. Hebræi ſic habent. וַיֹּאמֶר אֲדֹנָי יַעַן כִּי נִגַּשׁ הָעָם הַזֶּה בְּפִיו וּבִשְׂפָתָיו כִּבְּדוּנִי וְלִבּוֹ רִחַק מִמֶּנִּי וַתְּהִי יִרְאָתָם אֹתִי מִצְוַת אֲנָשִׁים מְלֻמָּדָה Et ſic reddit Hieronymus, p eo quod appropinquat populus iſte ore ſuo,& labijs ſuis glorificat me,cor aut eius lõge eſt a me, & timuerũt me mandato hoim & doctrinis. Septuaginta uerterunt in hunc modum. Appropinquat mihi populus iſte ore ſuo,& labijs ſuis honorat me,cor aũt eius longe eſt a me,Fruſtra colunt me, docentes hoim p̃cepta atq; doctrinas. Ipſa igitur res indicathoc teſtimoniũ nõ ita legi a græcis ut eſt adductum ab euangeliſta,ſed ut eſt reſtitutũ a ſtudioſo quopiã,qui cũ deprehendiſſet locum apud prophetam,quod mutilatum eſſe putabat expleuit, ideq; non ex hebræorum libris,quos ignorabat,ſed ex æditione ſeptuaginta quã græci ſequuntur. Porro quod hoc loco interp̃s haud ſcio qs uertit ſine cauſa, græce eſt μάτην.i.fruſtra, & ſine fructu potius q̃ ſine cauſa. Atq; ita legitur in tranſlatione ſeptuaginta. Denicq; longe eſt, græce eſt ἀπέχει,id eſt abeſt, non eſt.

Doctrinas & mandata hominũ) apud græcos non additur coniunctio. Verum διδασκαλίας ἐντάλματα ἀνθρώπων,id eſt doctrinas,mandata hominum, ut appoſitiue legatur doctrinas,quæ ſunt mandata hominũ,nõ dei. Atq; ita comperi in uetuſtiſſimis illis, quæ iam cõpluſculis locis adduxi exẽplaribus. Et cõſentiunt hebraica מִצְוַת אֲנָשִׁים מְלֻמָּדָה quod ad uerbũ ita reddere liceat mãdata hominũ doctrina Nec tã eſt colunt q̃ reuerentur σέβονται, quod proprius etiam accedit ad hebraicam ueritatem. בִּכְּדוּנִי

Conuocatis turbis) προσκαλεσάμενος τὸν ὄχλον.i.aduocata ſiue uocata ad ſe turba aut accerſita. Quod tamen ita ferme perpetuo tranſfert. Cæterum (coinquinat) græcis eſt κοινοῖ, id eſt cõmune facit. Nam Iudæi quod ſanctũ purumq; non ſit id cõmune uocant, quod latini prophanũ,impurũ,aut nefaſtum. Nam pura ſancta minimeq; prophana uocantur. Vnde nos uertimus impurat,ac mox impurum reddet hominem.

Sed quod procedit) Perdidit interpres gratiam προσονομασίας atq; item ἐναντιώσεως,in his uocibus εἰσερχόμενον & τὸ ἐξερχόμενον.i.quod ingreditur & quod egreditur. Ac paulo poſt, οἶδας ὅτι.i.noſti,& quia uertendũ erat in quod, aut certe per infinitũ uerbũ reddendus ſenſus,ut ne dicam ſcãdalizatos poſitũ pro offenſos. Ad hæc ἀκούσαντες τὸν λόγον τοῦτον uerbum,rectius uertiſſet ſermone. Cũ græca uox ſermonem ſignificet magis q̃ uerbum aut certe dictum. Cæci ſunt duces cæcoꝝ. Græcus ſermo feſtiuior eſt, ὁδηγοί εἰσι τυφλοὶ τυφλῶν.i.duces ſunt cæci cæcorũ. Nam ὁδηγοὶ proprie dicũtur qui cõmonſtrant uiã ab ὁδὸς uia & ἄγω duco. Ac mox φράσον,ediſſere de quo ſuperius admonuimus, etiã ſi mihi non improbatur. Nec eſt. Non intelligitis, ſed οὔπω.i. nondũ, ut reſpondeat ad ἀκμὴν.i.adhuc,quod tamen uehementius quiddã eſt q̃ ἔτι.

Male uexatur) κακῶς δαιμονίζεται,id eſt miſere,q̃q̃ & male latinis uſurpatur pro miſere. Ac rurſum ὁ δὲ.i, at ille ait uertit qui uelut affectata diſſonantia, tametſi non magni refert. Item (Non rndit ei uerbũ) λόγον,cur potius uerbum q̃ ſermonem. Nam ſenſus eſt non reſpondit illi quicquam. Præterea ἠρώτων.i.interrogabant, quo tamen uerbo nonnunquam abuſus uidetur p rogo. Nã hæc uox latinis eſt anceps. Item (Dimitte illam.) ἀπόλυσον.id eſt,abſolue illam,ſiue ut impetrato quod petit abeat, ſiue ut aliquo pacto illi

pacto illi satisfiat. Et (adiuua) βοήθει rectius, succurre. Nã adiuuamus laborãtẽ, & βοηθεῖν inde dictũ, quod ad uocẽ piclitantis & quiritãtis accurrit, id quod & ἐπικουρεῖν uocãt.

Ad oues quæ perierunt.) τὰ ἀπολωλότα. i. perditas, ut sæpe citat Hieronymus. Cæterũ articulus indicat non oẽs oues intelligi, sed eas quæ perissent. Item (Mittere canibus.) βαλεῖν τοῖς κυναρίοις. i. Abijcere catellis. Eadẽ est uox, quã mox uertit diminutiue. Nam & catelli edunt. καὶ γὰρ τὰ κυνάρια. Ne qs in huius mutatione uocis somniet subesse mysterium. Præterea (Etiam dñe.) ναὶ κύριε. Cõfirmantis est aduerbiũ, nõ refellentis, uerum est qđ dicis, Turpe est panes filiorũ abijci catellis. Ego licet sũ canis, micas peto, nõ panes.

Non est bonũ.) Græce est, καλὸν, quod magis honestũ & pulchrũ significat, q̃ bonũ, ἀγαθὸν, Nam indecorũ est, cibũ filiorũ obijcere canibus. Hæc em̃ Iesu ex publico Iudæorum affectu dixit, qui se solos deo charos & sanctos iudicabant, cæteros omnis canũ habebant loco. Et liberorum est magis q̃ filiorum. τέκνων, ut ea uox filias quoq; complectatur, præsertim cum mulieri loquatur.

Habentes secũ.) ἔχοντες μεθ' ἑαυτῶν. i. Adducentes secum. Nam id quoq; significat ἔχω Hieronymus interpretat deducentes, siue portantes. Ac subinde. (Mutos, cæcos, claudos, debiles.) χωλοὺς, τυφλοὺς, κωφοὺς, κυλλοὺς. i. Claudos, cæcos, mutos, mutilos, siue manicos. Hieronymus admonet, quod hic uertit debiles, græcis eẽ κυλλοὺς, quod ita refertur ad manũ, quẽadmodũ χωλὸς ad pedẽ, ut sicut qui uno pede claudicat, claudus dicitur, ita cui altera manus mãca aut truncata sit, κυλλὸς dicat̃. Nam debilitas generale malũ est totius corporis. Vnde cũ paulo post, sanatos referens, dixisset mutos loquentes, cæcos uidẽtes, claudos ambulãtes, nõ repetit κυλλοὺς, quod nihil haberet, quod huic nomi respõderet. Ex quibus Hieronymi uerbis constat id quod reperitur in græcis exemplaribus, κυλλοὺς ὑγιεῖς. i. debiles sanos, additum a quopiã, qui id putauerit librarij uitio prætermissum, ut dissimulem, quod ἐδόξασαν uerterit, magnificabant pro glorificabant. Nam de illis προσκαλεσάμενος, & ἀπολαγχνίσομαι nõ semel iam admonuimus.

Ne forte deficiant.) μήποτε. i. ne, aut nequãdo. Ac paulo post (Vnde ergo nobis) Ergo redundat. πόθεν ἡμῖν. i. unde nobis. (Panes tantos) ἄρτοι τοσοῦτοι. i. tot panes, siue tã multi panes, aut certe tantũ panũ. Nã græca uox numerũ significat, nõ magnitudinẽ, hoc est, quantitatẽ discretam, non continuã, ut loquuntur Dialectici. Porro ut discumberẽt, græcis est ἀναπεσεῖν, quod significat humi considere, non in lectis. Et (Gratias agens fregit.) εὐχαριστήσας ἔκλασεν. i. Cũ gratias egisset, siue gratijs actis fregit. Ac rursum. (Discipuli dederunt populo.) Dederunt addidit de suo. Nec est (Quatuor milia hominũ.) sed τετρακισχίλιοι ἄνδρες. i. quater mille uiri. Nam quod χωρὶς uertit extra pro præter, laudo copiam, etiamsi nihil opus. Deinde παιδίων pueros uertit paruulos, ita solet reddere νηπίους.

In fines Magedan.) εἰς τὰ ὅρια μαγδαλὰ. i. In cõfinia Magdala. Atq; ita legit diu Chrysostomus, addẽs Iesum abisse in fines Magdalorum. Sic enim uertit interpres, nam hic ut ante dixi, destituit nos græcum exemplar truncum. Ac meminit quidẽ Hieronymus Magdali in descriptione locorum. Cæterum hoc loco Magedam legit, nõ Magdalam, his quidem uerbis Magedam, ad cuius fines Matthæus euangelista scripsit dominũ peruenisse, sed & Marcus eiusdẽ recordatur. Nunc aũt regio dicit̃ Macera, contra Iesuram.

EX CAPITE DECIMO SEXTO.

Serenum erit.) εὐδία. i. serenitas, ut subaudias erit, ut in pximo, hodie tẽpestas, subauditur erit σήμερον χειμών. Ac magis exprimit certũ prognostæ iudiciũ hoc schema sermonis. Porro (rutilat) idẽ uerbũ est, quod modo uerterat, rubicũdum est πυρράζει. Et (nõ potestis scire.) Scire non addit nec in græcis exemplaribus, nec in antiquis latinis. Quanq; in nõnullis repperi scriptum, οὐ δύνασθε, in quibusdam, οὐ σωίετε. Item (Intuemini & cauete.) ὁρᾶτε καὶ προσέχετε. i. Videte & cauete, siue ut alibi uertit, attendite. Quis enim unq; dixit, intuemini pro cauete. Nam hæc uerborum idem significantium cõduplicatio, nihil aliud q̃ epitasin cautionis habet.

Intra se

Inter se.) ϕὸς ἑαυτὸς, inter se mutuo, siue intra sese. Nam διελογίζοντο quoq; ambiguse est ad disputantem, & ad cogitantem. Ac mox, ϕὸς ἑαυτὸς. i. inter uos, siue intra uos.

Ac paulo post. Quinq; panum, & quinq; milia. Cur nō utrūq; eodē uertit casu? Quāq; accusatiuus erat cōmodior ob turbam genitiuorū. Cæterum articulus additus facit, ut de certis panibus intelligamus. τοὺς πέντε ἄρτους, & τὴν πεντακισχιλίων, quinq; illos panes & quinq; illa milia. Poterat posterior genitiuus absolute uerti, cū essent quinq; milia hominū. Et aliquanto post. (Quare non intelligitis?) πῶς οὐ νοεῖτε. i. Quomodo nō intelligitis, ut sit obiurgantis, hoc est, qui fit, ut non intelligatis.

Cæsareæ Philippi.) καισαρείας τῆς φιλίππου. Dilucidius erat cæsareæ eius quæ cognominat Philippi. Siqdē articulus addit, distinguit hāc Cæsareā, quæ Philippi cognomē habet, ab ea quæ citra cognomen Cæsarea dicitur. Ea est, quam Herodes pater Herodis tetracha Trachonitidis instaurauit, in honorem Augusti Cæsaris, quæ prius turris Stratonis uocabatur. Cæterum Cæsarea Philippi est ea est, quam extruxit Herodes filius in honorem Tyberij Cæsaris, quæ mutato nomine deinde Paneas dicta est, in prouincia Phœnices ad radices Libani, ubi Iordanis e duob⁹ orit⁹ fōtib⁹, Ior & Dan, autore Hiero.

Quem dicunt homines?) τίνα με λέγουσιν. i. Quem me dicunt, atq; ita scriptum deprehēdi & in uetustissimis codicibus latinis. Et (filium hominis) τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου. Neutrum expressit articulum, cum neuter sit otiosus. Nam certum filium, ac certum hominem significat. Nempe Adæ, qui apud Hebræos אדם. i. homo dicitur. Proinde friuolum est istorum commentum. qui putant Christum ob id dici filium hominis, quod ex matre dūtaxat sit progenitus, cum hic homini præferatur articulus masculinus. τοῦ. Itidē in eo quod sequitur, (Tu es Christus.) ὁ χριστὸς. i. tu es ille Christus.

Simon Bariona.) Mirum cur id hebraice maluerit q̄ græce aut latine. Nam alibi uertit. Simon Ioannis diligis me plus his? Nisi forte allusit ad mysteriū reuelationis. Bar enim filium sonat, & יונה columbam. Addito elemento יוחנן sonat Ioannem. Porro Ioanna interpretantur domini gratiam.

Quia tu es.) ὅτι, ϕ, non quia. i. dico te esse Petrū. Petrus autem græcis saxū significat. πέτρ☉, quemadmodū & Cephas Syro sermone, non hebraico soliditatē sonat. Saxum enim illum appellat, quod solidus sit in confessione fidei, & non uulgarium opinionū leuitate huc & illuc uacillet, & super istam petram, hoc est solidam istam fidei professionem extruā ecclesiam meam, in quo fundamento si constiterit, nec inferi quicq; aduersus illam poterunt. Etiā si diuus Augustinus in homilia huius loci, hæc uerba super hāc petrā ipsi accōmodat Christo, nō Petro. Tu es ingt Petr⁹, & sup hāc petrā quā cōfessus es, sup hāc petrā quā cognouisti, dicēs, Tu es Christus filius dei uiui, ædificabo ecclesiā meā, id est, Sup meipm filiū dei uiui, ædificabo ecclesiā meā. Sup me ædificabo te, non me sup te. Nā uolentes homines ædificari sup homines dicebant. Ego quidē sum Pauli, ego aut tē Apollo, ego uero Cephæ, ipse est Petrus. Et alij q nolebant ædificare sup petrū, sed super petrā. Ego aūt sum Christi. Proinde miror esse, qui locū hunc detorqueant ad Romanū pōtificē. Verū sunt, qb⁹ nihil satis est, nisi ϕ sit īmodicū. Ita quidā ad inuidiā usq; Francilcū, pdigiosis efferūt laudib⁹, quē exprimere magis oportebat, q̄ in imēsū attollere. Nā deiparæ uirgini & Christo fortasse nō pōt asscribi nimiū, q̄ hic quoq; optarim oēs sic ad imitandi studiū inflāmatos, q̄ quosdā uidem⁹ sedulos in exaggerandis laudibus. Cæterū nostra interpretatio uerbis dūtaxat dissidet ab Augustiniana, quā ideo induximus, ϕ illius uidereť coactior, ad quā tamē maluit deflectere, q̄ in alterū incurrere scopulū, uidelicet ut in homie poneret ecclesiæ fundamētū. Porro inferi posuit, p inferno. Quanquam ne id quidem satis latinum, græcis est ᾅδου. i. Tartari, siue Orci. Lactant⁹ tamen in carmine sic usus est. Inferus insatiabiliter caua guttura pandens. Item (Erit ligatum & in cœlis) Et cōiunctio redūdat, nec apud Græcos additur, nec in uetustis exemplaribus. Ad eundē modū, Solutū in cœlis, p solutū & in cœlis. Ac paulo post. Mandauit discipulis

discipulis suis, διεστείλατο, quod uerbum in psalmis uertit, distinxit. Rectius erat edixit. Ac rursum (qa ipse esset Iesus Christus) ὅτι, uertendũ erat, p ϕ. Et Iesus nõ addit, nec in græcis exemplaribus, nec in emendatis nostratibus. Et obstat sensui. Nihil enim magni erat esse Iesum, quod uocabulũ erat hominis, haud dubium quin id temporis sexcentis cõmune. At Messiam esse, magnũ erat. Ac mox (quia oportet ire) ὅτι, ϕ oporteret se abire, aut ϕ sibi esset abeundum.

A senioribus) πρεσβυτέρων. Haud scio an rectius fuerit græcam uocem relinquere, a pr byteris, quemadmodum ante fecit. Quandoquidem hic honoris uocabulum est poti9 ꝙ ætatis. Ac paulo inferius (et assumens eum) καὶ προσλαβόμενος, & apprehensum eũ, nimirum ut solent familiarius aliquid dicturi. (Increpare eum.) Idem uerbũ quod ali quoties uertit, comminari.

Absit a te domine.) Hieronymus annotauit significantius esse quod legitur a Græcis ἵλεώς σοι κύριε. i. Propitius tibi domine, ut subaudias, esto aut sis. Atq; ipsa uerbi omissio facit ad affectum Petri. Est autem sermo abominantis, peculiaris Hebræis. Mihi magis uidetur subaudiendum, sit tibi deus, ꝙ sis, quãꝙ ita uisum est Hieronymo. Ac mox (Vade retro satana.) ὕπαγε ὀπίσω μου σατανᾶ. i. Abito post tergum meum satana. שָׂטָן Hebræis sonat aduersarium. Vnde Petrum satanam uocat, non diabolum intelligẽs, sed quod humano affectu aduersaretur consilio diuino. At totidẽ uerbis nunc repellit Petrũ, quibus ante tentantem diabolum.

Scandalum es mihi.) Mirum ꝙ hæc quoq; græca uox placuerit Christianis, quæ nobis obstaculum seu impedimentum sonat, ut testatur & Hieronymus in dialogo aduersus Pelagianos, σκῶλον & σκάνδαλον, a ruina dictum, quod occasio sit cadendi, si quid obstet eunti & σκάζω claudico, quod claudus inflectens se, uideatur tendere ad ruinam. Vertere poterat. Obstaculo mihi es, etiam si græce est μου, non μοι. i. meum, non mihi.

Quã dabit homo cõmutationẽ.) ἢ τί δώσει ἄνθρωπος ἀντάλλαγμα τῆς ψυχῆς αὐτοῦ; Hic ἀντάλλαγμα uocat, id, quo dato redimitur aliquid, iuxta priscorum cõmercia, quæ non moneta quemadmodũ hodie, sed mutua rerum permutatione constabant. Est igit̃ sensus olim rerum iacturam esse faciendam citius ꝙ uitæ. Quæ si semel pereat, nihil est tam charum quo possis illã redimere, quicqd dederis. Proinde nos uertim9, Aut quid dabit homo, quo redimat animã suam? Sane animã uitam appellat. Quemadmodum & Horatius, Animæq; magnæ prodigum Paulum.

De hic stantibus.) Nõnulli græci codices habebant, τῶν ὧδε ἑστώτων. i. Sunt quidã inter hos qui hic sunt, stantes, siue sunt aliquot præsentium stantes.

EX CAPITE DECIMO SEPTIMO.

Assumpsit Iesus.) παραλαμβάνει. i. Assumit, præsentis temporis. Item paulo post. (Duxit illos) ἀναφέρει αὐτούς. i. Subducit illos, siue abducit eos. Nec est, respleduit sed ἔλαμψεν. i. fulsit, siue splenduit, nõ ἐπέλαμψεν. Ad hæc in omnibus quæ quidem ego uiderim græcis exẽplaribus scriptũ erat, nõ (sicut nix) sed ὡς τὸ φῶς. i. sicut lux. Vnde uideri poterat errore scribæ, lux mutatũ in nix, nisi secus & legeret & interpretaretur. Hieronymus atq; item Chrysostomus, præsertim cum alius Euangelista meminerit fullonis, cuius ars est candidare uestes. Quãꝙ Valla de his uerbosius argutatur, quæ si quis cupiat cognoscere, sunt in promptu. Et (Cum eo loquentes) συλλαλοῦντες magis sonat cõfabulantes, ut familiare colloquiũ intelligamus. Paulo; post (Respõdes aũt Petr9) ἀποκριθείς. Abutit̃ & alias hoc uerbo, cũ nihil p̃cesserit, ad qd̃ respõdeat.

Heliam oportet primũ uenire.) ἐλθὼν πρῶτον. i. Venire prius. Hic certe faciendum erat qđ alias facit, ut suplatiuũ uerteret p cõparatiuũ. Sentiunt em̃ Heliã uenturũ anteꝙ ueniret Christ9. Cæterũ qđ aiũt sese ex pharisæis accidisse id legit̃ in calce Malachiæ. Ecce mittã uobis Heliã ꝓphetã, anteꝙ ueniat dies dñi magnus & horribilis, & cõuertet cor patrũ ad filios, & cor filiorũ ad patres eorũ, ne forte ueniã & ꝓcutiã terrã Anathemate.

Genib9

Digitized by Google

Genibus prouolutus.) γονυπετῶν græcis unica dictio eſt, perinde ſonans quaſi dicas, accidens ad genua. Et aliquanto poſt (Incredula & peruerſa) διεστραμμένη, i. diſtorta ac recte ſane uertit, modo recte intelligatur. (Quouſq; ero) ἕως ποτὲ ἔσομαι. i. Quouſq; tandem. Nec enim ocioſa eſt expletiua coniũctio, ſed impatientiã quãdã tedij indicat. Rurſus aliquanto poſt (Et increpuit eum) Ambigit & Hieronymus utro referendum ſit eum, ad hominẽ an ad dæmoniũ. Mihi magis uidetur ad dæmoniũ pertinere. Vnde uertendum erat illud, nõ illum. Nam in eo quod ſequitur. q̃re nos nõ potuimus eijcere illum? apparet librariorũ errore factum, ut illum ſcriptum ſit pro illo. Eſt enim græc. αὐτό. & dæmonium præceſſit.

Trãſi hinc.) Omiſſa eſt apud nos una uox, μετάβηθι ἐνθένδε ἐκεῖ. i. Trãſi hinc illuc. Nec eſt, non eijcitur, ſed οὐκ ἐκπορεύεται. i. non egreditur: Porro quod ἐν προσευχῇ καὶ νηστείᾳ. i. in oratiõe & ieiunio, tranſtulit per orationem & ieiunium, bene mutauit hebraicã figurã. Nã Hebræi בְּ. i. in, ut בְּיַד חֲזָקָה in manu forti, בֵּיהוָה in dño. utunq; per, ut iã admoni.

Qui didrachmã accipiunt.) Bis in unica dictione peccamus, & quod per g ſcribim' cũ ſit p ch ſcribenda, & quod ſingulari numero, ac genere fœminino, pferimus, quæ eſt, neutri, & pluralis. Eſt enim græcis τὰ δίδραχμα. Ait enim, accipiunt, ut intelligas eos ſolitos a ſingulis accipere, & idcirco abſolute dixit multitudinis numero. Eſt enim græcis δραχμὴ. i. drachma, nomiſmatis genus nempe ſex continens obolos, minæ Atticæ centeſima pars. Inde didrachmũ nomiſmatis uocabulũ duplũ drachmæ, & tridrachmũ & tetradrachmũ. Quorũ omniũ meminit Iulius Pollux libro de rerũ uocabulis nono. Et quod continenter ſequitur (Non ſoluit didrachma) Soluit præſentis eſt temporis. πτ. λε̃, ut intelligamus exactorem illum, non hoc percontari, num Ieſus iam ſoluiſſet uectigal, ſed deberet ne ſoluere, & an illius eſſet ſoluere. Alioquí mentitus erat Petrus, qui reſponderit ναὶ. i. etiam. Cæterũ quæ Lyra nugat', hoc loco, de didrachma ex Iſidoro & Papía, quis poſſet abſq; riſu legere?

Præuenit illum Ieſus. προέφθασεν. i. occupauit, ſiue anteuertit. Indicat enim Petrũ ea de re Ieſu locuturũ fuiſſe, ſed ille nõ expectata oratiõe Petri anteuertit. Nec eſt tributum, ſed tributa. τέλη. Nã quod addit κῆνσον latinã uocẽ Matthæ' uſurpauit, nimirũ quod res eſſet Latinorũ, & ſolent plærũq; peregrina, & aliunde inuecta ſuæ gentis uocabula ſecũ adducere. Porro στατὴρ, tametſi ponderis quoq; modus eſt, quem Hebræi שֶׁקֶל uocant, hoc ſane loco nummũ ſignificat, qui quatuor cõtinebat drachmis. Nã cũ didrachmũ exigeretur a ſingulis. Ieſus ſtaterem reddi iuſſit, duorum nomie ſuo ac Petri. Qua quidem ex re mox nata eſt inter diſcipulos diſceptatio, quis primas teneret in regno cœlorum, quod petrus æquatus Chriſto, cæteris antepoſitus uideretur.

EX CAPITE DECIMO OCTAVO.

Quis putas.) τίς ἄρα μείζων. Putas interpres poſuit loco coniunctionis expletiue, & μείζων cõparatiuũ ſuperlatiui uice poſitum apparet, cũ de pluribus fiat ſermo. Certe ſic legit Auguſtinus in homilijs, quas ædidit in Matthæũ. Ac mox (aduocans paruulũ) προσκαλεσάμενος, quod totiens iam uertit cõuocans, ut ne qd interim cauiller de mutato participij tẽpore. Nec eſt paruulũ, ſed παιδίον. i. puellũ diminutiuũ a puero. Etſi nõ ſim neſcius alicubi diminutiuũ hoc uſurpari pro grandi puero, tamen hoc ſane loco nõ fuerat ociosa diminutio. Facit enim ad Emphaſim. dũ non ſolũ inuitat illos ad imitationẽ cuiuſcũq; pueri, ſed pueri admodũ puſilli. Ac rurſum (Sicut paruuli.) ὡς παιδία. i. ſicut puelli. Atq; ita citat diuus Hieronymus, enarrans Eſaiam. Et iterũ (Sicut paruulus iſte.) ὡς τὸ παιδίον. i. ut puellus. Illud mirum interpretẽ, qui ſoleat uel cũ ſententiæ detrimento copiã affectare, hoc loco nõ mutaſſe ſuũ paruulũ. Præſertim cũ paruuli uocabulũ nõ admodũ faciat ad ſenſum Chriſti. Siquidẽ paruulus eſſe poteſt, & qui natu ſit grandis, cuiuſmodi ſunt Pygmæi, poeticus populus. At hic innocẽtiã ac ſimplicitatẽ intelligi uoluit, qui prima

qua prima puericiæ ætas prædita est. Nec additur iste in plaríscq; græcorum exemplaribus, nisi quod articulus ὁ ferme tantundem efficit. Dilucidius autem uertisset in hunc modum. Nisi quis se reddiderit humilem, ut est puellus hic, hoc est tantulum, quantulus hic puer est, & deiiciat semetipsum ad huius modulũ. Cæterũ Iesus per humilitatẽ corporis innuit ταπεινοφροσύνην, hoc est animi modestiam, & per corporis proceritatem significat animum elatum.

De pusillis istis) τῶν μικρῶν, non est eadem uox græcis quæ modo fuit paruulorum, παιδίων. Ac paulo post, Mola asinaria) μύλος ὀνικὸς significat ingens saxum. Siquidẽ in molis saxum quod substernitur, ut alterum quod circum agitur sustineat, græcis ὄνος .i. asinus dicitur, unde & prouerbium, ἀντὶ ὄνου ὄνος, sicut in chiliadibus annotauimus. Expressit autem supplicij genus peculiare palestinis. Cæterũ (in profundũ maris) græce est ἐν τῷ πελάγει τῆς θαλάσσης. i. in pelago maris, pro eo quod est in medio mari. Nam longius a littore solet esse profundius. Quandoquidem qui græcas tradunt etymologias, pelagus dictum putant, quod sit τηλοῦ τῆς γῆς. i. procul a terra, quasi telagus. Certũ igitur exitium duabus rebus significat, magnitudine saxi, & profunditate maris.

Hic maior est in regno) μείζων .i. maximus, ut paulo superius indicauimus. Nã sunt qui hæc ad ipsum Christum pertinere putant, quo nihil maius. (Væ homini per quẽ) plaríscq; græcorum codices addũt ἐκείνῳ .i. illi, Et (Abcide eum) nonnulli codices habebant αὐτὰ .i. ea, ut ad utrumcq; quod præcessit referatur. Et (Debilem) est, κυλλὸν, de quo iam dictum est, significat enim non quouis modo debilem, sed cui altera manus sit detruncata, aut alioquí manca. Et rursus (cum uno oculo) græcis uox est composita, μονόφθαλμον, quod unoculum dicere poterat, siue luscum, quẽadmodũ uertit alibi.

Venit enim filius hominis seruare quod perierat.) In nõnullis græcis exemplaribus hæc uerba non asscribuntur, nec apud Hieronymum horum ulla mentio. In nonnullis contra reperiuntur. Et (quæ errauit) græcis est τὸ πλανώμενον. i. errantem. Nec est (Quia gaudebit, sed ὅτι χαίρει. i. quod gaudet, siue gaudeat. Ac paulo post. (Vt pereat unũ de pusillis istis) ἓν neutro genere, ut referat, παιδίον. Vnde recte uertisset, unum puellum. Nec est (lucratus eris) sed ἐκέρδησας. i. lucrifecisti, aut lucratus fueris. Quandoquidem pecuniaris est huius temporis usus.

Quod si non audierit) ἐὰν δὲ παρακούσῃ. i. quod si obaudierit, hoc est auditũ neglexerit, atq; idem uerbum mox repetit. At mox (Erunt soluta & in cœlo) coniunctionem ad didit de suo, ut superius indicatum est. Et iterum dico uobis) πάλιν ἀμὴν. i. rursus amen dico. Neq; enim bis dixit idem, sed est initium alterius parabolæ. Rursus autem apud latinos anceps est ut apud græcos πάλιν. At iterum, non item. Nam quod decem milia talenta dixit pro talentorum latinitatis dũtaxat iniuria factum est sensu incolumi.

Vsq; septuagies septies) ἕως ἑβδομηκοντάκις ἑπτά. i. usq; septuagesies septẽ, sic enim græca ad uerbum reddi possunt, ut subaudias peccata aut uitia, aut simile quippiã. Nec accipiendus est numerus septuaginta septem dumtaxat, sed trecentorum nonaginta, quã doquidem hanc summam efficiunt septuagesies septẽ interprete Vulgario, & item Hieronymo. Nam ingentem numerum posuit pro infinito.

Ponere rationem) συνάραι. i. conferre ac simul subducere aut suscipere computũ. Nã id hoc loco significat ratio. Ea tollendis calculis conficiebatur, aut certe explicandis aut complicandis digitis. Vnde & Terentius subducta ratione dixit. Et mox non haberet unde redderet) μὴ ἔχοντος δὲ αὐτοῦ ἀποδοῦναι. i. cum non posset autem soluere. Siquidẽ ἔχω additum uerbis infinitis significat possum, Latinissime dixisset, cũ non esset soluendo, paulocq; post rogabat eum dicens. Vetustissimi codices latini scriptum habebãt orabat. Plaríscq; græci προσκύνει adorabat, nonnulli παρεκάλει. i. obsecrabat. Et patientiam habe) græce est μακροθύμησον. i. longanimis esto. Rursus (serue nequam) πονηρὲ. i. male siue scelestε. Verum huiusmodi pmulta prætereo sciens, ne molestus sim lectori.

Et debitum dimisit.) τὸ δάνειον ἀφῆκεν .i. mutuum remisit, siue æs alienum remisit: Ac paulopost. Et suffocabat eum) Et dilucidius & fidelius erat, κρατήσας αὐτὸν ἔπνιγεν. i. iniecta illi manu, oborto collo trahebat. Id em̃ est κρατεῖν & πνίγειν hoc loco. Item narrarunt διεσάφησαν. i. indicarunt, siue aperuerunt, aut prodiderunt. Ac mox (Omne debitũ remisi tibi) πᾶσαν τὴν ὀφειλὴν ἐκείνην ἀφῆκα. i. totum illud debitũ remisi tibi. Ac subinde (De cordibus uestris) Hic addunt græci τὰ παραπτώματα αὐτῶν. i. errata ipsorum, quod haud scio an explicandi causa sit additum, quandoquidem apud Hieronymum non additur. Etiamsi additur apud Chrysostomum ac Vulgarium.

EX CAPITE DECIMONONO.

Si licet) pro licet ne, græce dixit, magis q̃ latine, Et ἀπολύειν repudiare, siue abiicere. Ac mox. (Masculum & fœminam) ἄρρεν καὶ θῆλυ, neutri generis sunt apud græcos. Et καταλείψει deseret rectius erat q̃ dimittet. Ac mox (Duo in carne una) δύο εἰς σάρκα μίαν. i. in carnem unam, hoc est e duobus fiet unus, siue unum, quandoquidem masculus & fœmina neutri generis sunt. Ne articulus quidem uidetur ociosus. οὐκέτι εἰσὶν δύο, hoc est, erunt qui duo fuerant in carnẽ unam. Nam totũ hoiem carnem uocat, ut & alias scriptura diuina totum hominem animã appellat. Est aũt hic sermonis color Hebræis familiaris. Erit mihi in patrẽ, p eo quod est erit mihi pater, seu uice patris. Porro in carnem legendum esse, non in carne, demonstrauimus ex Hieronymo in scholijs nostris, quibus illum illustrauimus. Tametsi in genesi unde locus hic sumptus est, non est, erunt duo, sed tãtũ erunt וְהָיוּ לְבָשָׂר אֶחָד duo addidit euangelista explicandi gratia. Ac mox (Itaq; iam non sunt duo) οὐκέτι. i. posthac nõ sunt duo, nẽpe post initum coniugium. Creata fuerunt duo, nõ unus, nimirum masculus ac fœmina. Rursus copula matrimonij e duobus reddit unũ. Non abludit prorsus ab hac sententia fabula Aristophanis, quã apud Platonẽ adducit in cõuiuio. Quãq; obscœnior est Item (quod deus coniunxit) συνέζευξεν .i. coniugauit, & eodẽ iũxit iugo. Translatũ a bubus simul ducentibus idẽ iugum. Nos uertimus copulauit. Et (ad duriciem cordis) græcis unica dictio est σκληροκαρδίαν. Ex hoc potissimũ loco lex inducta apud Christianos ne dirimantur matrimonia, cũ cætera Christi dogmata, de nõ iurando, de non reddendo, de in diem uiuendo, de iuuandis ac diligendis inimicis, atq; id genus per multa uel antiquare patiamur, ut interpretatione cõmoda prorsus abrogemus, solũ urgemus de matrimonio. Atqui si id Iudæis concessit Moses ob duriciem cordis, & par pene duricies sit in nobis, cur nõ idem conceditur, quibus conceduntur & lupanaria? Christus fornicationem excepit, at apud nos nullũ tam obscœnũ fornicationis genus, quod liberet alterutrũ, cũ olim post diuortiũ utriq; liberũ fuerit nouũ inire matrimonium.

Non expedit nubere) γαμῆσαι .i. ducere uxorem, aut certe contrahere matrimonium, siue contraxisse. Nam apud latinos uir non dicitur nubere, nisi qui seruit uxori, uelut illa potius uir sit q̃ ille. Etiamsi Festus Põpeius indicat olim nubere latinis etiã cõmune fuisse uerbum, quemadmodum græcis γαμεῖν. At apud hebræos non erat mutuũ repudiandi ius, quemadmodũ apud Rhomanos, sed soli marito phas erat repudiare. Cuius etiam zelotypiæ mederi cogebatur uxor, fœdo horrendoq; exemplo.

Non omnes capiunt) χωροῦσιν, hoc loco capiunt non pollet idem quod intelligunt, siue apprehendunt, ut Lyra uidetur sensisse, qui cõmenti uice addidit, quia altus est status, ad quem infirmi non possint ascendere, sed capiunt .i. capaces sunt, quomodo locũ capacem uocamus, qui tam est spatiosus, ut possit recipere quod inferẽ. Ita Paulus uult dilatari Corinthios, quo se capiant. Procliue est enim intelligere quod dictum est, uerũ id dictum non descendit in animos omnium, quod sint alijs affectibus occupati, ut illic non sit locus diuino consilio. Atq; idem uerbũ legis in eo quod sequitur, qui potest capere capiat, ὁ δυνάμενος χωρεῖν χωρείτω.

Qui facti sunt) οἵτινες εὐνουχίσθησαν, qui castrati sunt, siue qui facti sunt eunuchi. Nam eunuchi

eunuchus repetendum erat. Atq; idem uerbum mox ipse uertit castrati sunt. Porro ἐυνοῦχος græce sonat cubilis custos, quod barbari huiusmodi portentis suas uxores seruandas committere soleant. Porro ui execti Spadones dicuntur. Ac rursus occurrunt nobis paruuli. τὰ παιδία. i. puelli.

Quid me interrogas de bono) Plærisq; græci codices habent τί με λέγεις ἀγαθὸν. i. quare me uocas bonũ, sed perperam ni fallor, ex alio euãgelio uerbis huc translatis. Quãq; ad eum modum legit Vulgarius. At secus Hieronymus, Hilarius, & Chrysostomus Apparet offensum lectorem parum attentum, quod non perinde uidcretur quadrare Christi responsum. Solus deus bonus est. Atqui belle quadrat. Non enim hic obiurgat eum quod se bonum diceret, quanq; bone apud Hilarium non additur, sed quod homo cum esset de bono percontaretur, cum in hominibus nihil sit boni Et perturbate uertit (unus est bonus deus) οὐδεὶς ἀγαθὸς εἰμὴ εἷς ὁ θεὸς. i. nullus est bonus nisi unus nempe deus, ut ὁ sit articulus explicãtis. Nec est (uende omnia quæ habes) sed πώλησον σου τὰ ὑπάρχοντα. i. uende tua, siue facultates tuas. Nec apud Hieronymum additur omnia. Et abijt tristis, magis est, dolẽs, siue mœstus, λυπούμενος. Et nonnulli codices habebãt. Ϲ πάλιν. At in emẽdatioribus scriptũ est πάλιν δὲ, rursus aũt, siue, imo iterũ dico uobis. Corrigit eñ quod ante licet mollius dictũ offẽderat discipulos, idq; durius repetit.

Facilius est camelum.) diuus Hieronymus haud dubiæ camelum accipit pro animante, Vulgarius dissentit uolens hoc loco significare rudentẽ nauticum, atq; id sane magis quadrat ad foramẽ acus. Et apud unum Suidam, κάμιλον eo reperio significatu. Iulius Pollux inter instrumenta nautica non meminit. Atq; hac quidem in re magis assentior Hieronymo. nam quod istos offendit, qui ex camelo funem faciunt nauticum, nempe quod absurdum uideatur camelum duci per foramen acus, hoc ipsum pro nobis facit. Siquidem Christus hoc exemplũ uelut ἀδύνατον proposuit. Vult enim omnino uideri impossibile, ut camelus ingens animal ac tortuosum, per foramen acus transeat, nec est, quod hic fabulas aniles comminiscãtur, Hierosolymis fuisse portam cui nomen fuerit acus, aut quod impossibile pro difficili positum interpretentur. Imo si diuitem interpretentur fidentem suis diuitijs, id quod fere diuitum uulgus facit, ita demum poterũt hũc explicare nodũ. Quod si uerũ ẽ ingẽtes funes nauticos camelos uocari græcis, apparet ab animãtis & ingẽtis & distorti similitudine dictos. Quin & illud perforamen acus, bifariã accipi potest, siue pro foramine qd̃ habet acus, siue p foramine acu facto. Postremo nõ est in regnũ cœlorum, sed in regnũ dei, εἰς βασιλείαν τοῦ θεοῦ. Quãq; mihi magis probatur, quod lego apud Chrysostomũ & Hieronymum regnũ cœlorũ.

Quis ergo potest) τίς ἄρα δύναται. i. quis nam potest id quod supra uertit, quis putas Et aliquanto post, In sede maiestatis, ἐπὶ θρόνου δόξης. i. in throno gloriæ. Et (uitam æternam possidebit) κληρονομήσει, quod ad uerbum uertit aliquoties hæreditabit. Nos circũlocuti sumus, & uitæ æternæ sortietur hæreditatem.

EX CAPITE VIGESIMO.

Simile est regnũ.) ὁμοία γάρ ἐστιν. i Simile est enim, cohæret eñ cũ superiori sententia. Et (primo mane) ἅμα πρωΐ. i. ipso statim diluculo, seu, primo statim diluculo, siue mox ut diluxit. Pauloq; post (Ex denario diurno) ἐκ δηναρίου τὴν ἡμέραν Primum nihil opus erat addere græcã ꝓpositionẽ ex. Deinde denarius hic nũmi Rhomani genus est, ualẽs treis obolos & semissem, ut autumnat Guillmus Budeus homo nusq; nõ diligẽtissimus, nõ solũ eruditissimꝰ. Nec est diurno, sed in singulos dies siue dietim. Vnde uerti poterat, pactus cũ opis in singulos dies denario. Rursum quod iustũ fuerit, ὃ ἐὰν ᾖ. i. quodcũq;. Ac mox de undecima cõductis hora (Ite & uos in uineã hoc loco addũt græci, quod in nostris exemplaribus nõ habetur. καὶ ὃ ἐὰν ᾖ δίκαιον λήψεσθε. i. quodcũq; iustũ fuerit, accipietis. Itẽ (acceperũt singulos denarios) ἀνὰ δηνάριον. i. Denariatim, ut ita loquar, & singuli potius q̃ singulos. Diei & æstus,) Non est æstus.

Digitized by Google

ſed æſtum βάρος τῆ ἡμέρας ὁ τὸν καύσωνα. i. pondus diei, & æſtum, uelut exponẽtes quid dixerit onus diei. Deinde (Volo autem & huic) &, redundat θέλω δὲ τούτῳ, uolo autem huic. Rurſus (An non licet mihi quod uolo facere) græci addunt ἢ τοῖς ἐμοῖς, i. in rebus meis. Et mox (An oculus tuus nequã eſt &) Apparet auriũ errore uariatam ſcripturã, quod ὁ ſi & ἢ uel, eadem uoce ſint apud græcos. Si leges ſi, pendebit a ſuperioribus oratio, ut ſit ſenſus, num ideo mihi minus licet facere de bonis meis quod uolo, ſi tu oculum habeas malicioſum & inuidũ? Cũ ego certe non poſſim non eſſe bonus. Si legis ἢ. an uero tendum erat non aut, ut ſit ſenſus. Num mea benignitas in cæteros cruciat tuos oculos, Quiquidẽ ex huius beneficentia nata eſt illius inuidentia, nõ ex iniuria dantis, id quod erat in pactis Multi ſunt uocati) πολλοὶ γάρ, i. multi em. Et uocati & electi hoc loco nomina ſunt non participia κλητοὶ ἐκλεκτοί, quæ tamen propemodũ uice participiorum uidentur uſurpari. Et aliquanto poſt (Secreto & dixit) deſunt aliquot uerba κατ' ἰδίαν ἐν τῇ ὁδῷ. i. ſeorſim in itinere, quãquã hic magis quadrabat ſolos, quod ita uertit nõnunquã. Nolunt enim ullos itineris comites præter diſcipulos. Et aliquanto inferius (Et unus a ſiniſtris) ut ne cõmemorẽ interim latinius fuiſſe futurũ, a dextris mihi, quã meis, hoc loco a ſiniſtris eſt εὐωνύμων, ſic enim græci ominis cauſa dicũt ſiniſtrã corpis partẽ εὐώνυμα hoc eſt boni ominis, ſicut poetæ furias uocãt Eumenidas ut apud Iob: Bñdicere poſitũ ẽ maledicere

Poteſtis biberc calicem.) πτήριον. i. poculum, quod tamen ſemper calicem uertit, cum poculum ad unguem exprimat græcam uocem. Poculum enim quoduis uas unde bibitur ut ποτήριον, & ipſum a potando dictũ. At calix poculi ſpecies eſt, quæ græcis ſua uoce κύλιξ dicitur. Eſt aũt ſermo prouerbialis, de eodẽ bibere poculo, pro eo quod eſt, participem eſſe mali, quemadmodũ fuſius in chiliadibus explicuimus. Et in emendatioribus græcorũ exemplaribus nõ legitur μέλλω πίνειν. i. bibiturus ſum, ſed πίνω. i. bibo. Atq; ita legit Chryſoſtomus. Inſup ſub hæc addit apud græcos, ἢ βάπτισμα ὃ ἐγὼ βαπτίζομαι βαπτισθῆναι. i. & baptiſmate quo ego baptizor baptizari? Nam & apud Marcum hæc adduntur. Atq; ad hunc modum eadem mox repetuntur, calicem quidem meum bibetis & baptiſmo quo ego baptizor baptizabimini. Verum haud ſcio an hæc in hunc locũ ex Marco traducta ſint, id quod ſæpenumero ſolet accidere, pſertim cum apud Hieronymum addita non comperiam. Quanquã adduntur apud Origenem & Chryſoſtomũ. Deinde (non eſt meum dare uobis) Vobis addidit aliquis de ſuo, apud græcos tantum eſt οὐκ ἔστιν ἐμὸν δοῦναι. i. non eſt meum dare, ut ſit abſolutum & intelligas totum hoc referri in patrem, atq; ita legit Chryſoſtomus, uerum ut adderent uobis in cauſa fuit, quod ſequitur, ſed quibus paratum eſt. Verum ea oratio ἀκέφαλος eſt. Subaudiendum enim, id iſs continget quibus præparatum eſt a patre meo.

Principes gentium dominantur eorũ) ἄρχοντες τῶν ἐθνῶν κατακυριεύουσιν αὐτῶν. i. cum poſſeſſerit gentium, non repetit earũ, imo cur non eis? ac mox in eas magis quã in eos? Nã græcis gens neutri generis eſt. Nec eſt ſimpliciter dominatur ſed κατακυριεύει dominatur in eas, ſiue aduerſus eas. Nec eſt, qui maiores ſunt ſed οἱ μεγάλοι. i. magni ſiue magnates. Siquidem id erat propriũ cognomentũ regis Perſarũ, unde Alexãder magnus eſt dictus. Ac rurſum (poteſtatem exercent) κατεξουσιάζουσιν αὐτῶν. i. ius ſiue autoritatem exercent, & præpoſitio ſimiliter in partem malam ſonat, indicans eam poteſtatem eſſe tyrannicam, & cũ malo parentium eſſe cõiunctam. Ac paulo poſt. (Quicũq; uoluerit maior fieri) μέγας γενέσθαι. i. magnus fieri, Atq; ita citat Hieronymus ediſſerens caput Ezechielis. 45. Ne quis cauilletur græcam ſcripturam eſſe uiciatam.

Non uenit miniſtrari) Quis unquã dixit hominẽ miniſtrari, cui miniſterium exhibetur? Non hercle magis quã bene dici de quo quis bene loquatur, aut annunciari, cui nunciatur aliquid. At qui ſic loquuntur græci latinorũ auribus prorſus inauditũ. Vertere cõmode poterat ad hũc modum. Nõ uenit ut ſibi miniſtraret, ſed ut alijs ipſe miniſtraret οὐ διακονηθῆναι, ἀλλὰ διακονῆσαι. Rurſum hic animam uitam appellat, nõ eam partem quæ

eſt altera

est altera hominis. Rursum (pro multis) ἀντὶ πολλῶν, aliud quiddã sonat græcis & latinis, apud nos tãtũ opponitur paucis, apud illos populi multitudinẽ sonat, atq; id fermequod latinis sonat uulgus, Et redẽptionẽ græce est λύτρον, quod proprie precium significat quo redimunt̃ captiui aut serui, a uerbo λύω, quod est soluo. Deinde (Et cõtinuo uiderunt) Græci nõnihil addunt uerborũ ἀνέβλεψαν αὐτῷ οἱ ὀφθαλμοὶ. i. uisum receperũt illoq; oculi, quod antea mentio facta sit oculorũ.

EX CAPITE XXI.

AD montem oliueti ἐλαιῶν est. i. oliuaq;, semel dumtaxat in actis apostoloq; legimus monte m qui dictus est ἐλαιὼν. i. oliuetũ, si modo scriptura non fallit, etenim eadem dictio si ultima sit acuta significat oliuetũ, sin circũflexa oliuarum. Hic certe est oliuarũ, propter additũ articulũ τῶν, paulocq; post (in castellum) εἰς τὴν κώμην, uicũ aut oppidũ sonat. Et confestim dimittit) In nõnullis græcis codicibus habetur ἀποστέλλει præsentis tẽporis, ut pertineat ad discipulos. Verũ quid opus erat repetere, & dimittit eos, cum iam dixerit, ite in castellum. Vnde mihi legendũ uidetur ἀποστελεῖ. i. emittet, ut referat̃ ad iumẽta, Atq; ita legit Chrysostomus ac Hiero. Deinde quidã habebant hoc factũ est, quidã hoc totũ factũ est. Neq; magni refert Chrysostomus non addit totum. Dicite filiæ zion) Testimoniũ hoc sumptũ est ex Zacharia Cap. nono. Quanq; euangelista nec usq; quaq; conuenit cũ hebraica ueritate, neq; cũ septuaginta. Nã dicite nec est apud hebræos nec apud septuaginta. Rursum quod hic dicit uenit tibi mansuetus, hebræis est עָנִי. i. paup. Nam eadẽ dictio si scribatur ע, pauperem sonat si ן mãsuetũ. Adhuc quædam prius omisit. Hebræa sic habent גִּילִי מְאֹד בַּת צִיּוֹן הָרִיעִי בַּת יְרוּשָׁלִָם הִנֵּה מַלְכֵּךְ יָבוֹא לָךְ צַדִּיק וְנוֹשָׁע הוּא עָנִי וְרֹכֵב עַל חֲמוֹר וְעַל עַיִר בֶּן אֲתֹנוֹת. Ea sic reddidit Hieronymus. Exulta satis filia Sion. Iubila filia Hierusalem. Ecce rex tuus ueniet tibi iustus & saluator. Ipse pauper & ascendens super asinam, & super pullum filium asinæ. Iuxta septuaginta sic legimus. Gaude uehementer filia Sion, prædica filia Hierusalem. Ecce rex tuus ueniet tibi iustus & saluans, ipse mãsuetus & ascendẽs super subiugalem & pullũ nouũ. Porro quod hic est saluator, hebræis est נוֹשָׁע alludens ad nomẽ Iesu. Vnde locum hunc Iudæi iuxta historiã referunt ad Christum. Item sedens super asinum ἐπιβεβηκὼς. i. conscensa asina. Et rursum uestimenta, magis est togas siue pallia τὰ ἱμάτια. i. sũmas uestes. Osanna filio Dauid) Non sine causa Matthæus aut interps hebraicã reliquit uocem, opinor quod peculiaris sit eius gẽtis acclamatio, quẽadmodũ apud Romanos io triumphe. Verũ super hac uoce uaria fuit interpre tũ opinio, de quo q uolet edoceri plenius legat Hieronymi libellũ ad Damasũ põtificẽ Romanũ, in quo notat Hilarium, quod ob imperitiam hebraicæ linguæ osanna interptatus sit redẽptio domus Dauid. Atq; omnino sic inteptatus ẽ in canone. quẽ scripsit in Matthæum, Nam osanna inquit hebraico sermone significatur redẽptio domus Dauid, pudẽdo nimirũ lapsu, cũ hebræis id quod constat פְּרוּת redemptio dicatur. Tũ domus בַּיִת. Porro Dauid cũ eadẽ uox sit apud Hebræos quæ apud Græcos ac latinos, uel ab ipso quantũuis inscio sermonis hebræi deprehendi poterat, si modo animum ad uertisset. Verũ conjcio sanctũ Hilarium cũ hæreret ad eam uocem ex Iudæo quopiam scisciatum, quid apud illos sonaret osanna, atq; illum ut irrideret christianũ respõdisse, quod in bnccam ueniebat, redemptio domus Dauid. Vide quid est alienis cernere oculis, alienis ambulare pedibus. At idem in expositione psalmi secundi non probat ullam interpretationem ueteris instrumenti, præter eã quæ fertur esse septuaginta, propterea qd Bresith בְּרֵאשִׁית q̃ prima uox est libri Geneseos, apud hebræos tria significet in principio, in filio, & in capite. Nimirũ sic est humanũ ingeniũ tantũ probat quisq;, quantũ se confidit assequi posse. Græce nouerat Hilarius, & idcirco græcorũ flosculis libenter ornat sua cõmentaria. Verum cum litteras hebraicas prorsus ignoraret, interpretationi septuaginta nihil uolebat accedere. Porro diuus Augustinus, qm̃ ne græce qdẽ sciebat,

non probat Hieronymi ſtudiū, qui nouum teſtamentū ex græcoꝝ fontibus uel uertit uel emendarit. Quanꝯ hoc utrūꝯ tolerandū putat, propterea quod collatis codicibus dēphendiſſet Hieronymianā in ea re fidem. Nam Auguſtinus græcas literas puer utcūꝯ deguſtarat, ad quas ſenex redire coactus eſt, quādoquidē & Epiphanij græcum de hæreſibus librū ut potuit eſt imitatus. Cæterū hebraei ſermonis qm̄ prius erat ignarus, ferendū nō putat ut Hieronymus quicꝯ ex hebræoꝝ fontibus mutaret, idcꝯ cū fidē hominis in nouo teſtamento iam haberet cōpertā. At hodie magni quidā ut ſibi uidentur theologi, cū ne latine qdē ſciant, omnis antiquæ bonæꝯ literaturæ rudes, & ob id hoſtes, nihil admiſceri uelint diuinis literis, niſi quod ab ipſis poſſit intelligi. Verū quēadmodum hebraææ literæ ab Hilario neglectæ ſui contemptū ultæ ſunt in oſanna, ita paſſim his temporibus ulciſcuntur ſui neglectū bonæ literæ, dum ſubinde impingūt, nuſq̄ non hærent, nuſq̄ nō labuntur, & eruditis uiris de ſe uel riſum uel cōmiſerationem excitant. Sed ut ad rem redeamus, Hiero. indicat hunc locū ſumptū ex pſal. cxvij. in quo ꝑter alia q̄ manifeſte de Chriſto dicta reperiunt̄, hoc quoꝯ legit̄. O dñe ſaluū me fac, o dñe bene ꝓſperare, bn̄dictus qui uenit in noie dñi. Porro ꝓ eo quod habetur in ſeptuaginta, o dñe ſaluū me fac. In hebræo legit̄ אָנָּא יְהוָה הוֹשִׁיעָה נָּא quod manifeſtius interpretatus eſt Symmachus dicens. Obſecro dñe, ſaluum me fac obſecro. Siquidem הוֹשִׁיעָה ſaluifica ſignificat, & נָּא interiectio eſt apud hebræos uelut efflagitātis aut obteſtantis.

Menſas nūmulariorū) κολυβισῶν, qui ꝯdem trapezitæ uocantur. Porro teſtimonium quod adducit ſumptū eſt ex Eſaiæ cap. 56. Domus enim mea domus orationis uocabit̄ cunctis gentibus. Conſentientibus & ſeptuaginta. Propheta a Nazareth ὁ ἀπὸ ναζαρὲθ .i. ille Nazarenus. Ac quod paulo poſt adducit, ex ore lactentiū & infantiū ſumptū eſt ex pſalmo. 8. porro quod hic uertit infantiū græce eſt νηπίων, quos hactenus uertit puniot.

Abijt foras extra ciuitatē) ἐξῆλθεν ἔξω τῆς πόλεως. Quid opus erat foras? exiuit e ciuitate, ſat erat. Ac ſubinde (Et manſit ibi) ηὐλίσθη .i. quaſi dicas ſtabulauit hoc eſt diuerſatus eſt, unde eſt illud in actis apoſtolorū συναυλιζόμενοι, de quo ſuo dicemus loco. Paulo poſt (Fici arborem) συκῆν μίαν .i. ficum quandā. Siquidē hebræi unum pro quodam uſurpant. Interpres addidit arborē ne de fructu acciperemus, ob quod alias atq̄ adeo more uertit ficulneam, nō ſatis probo apud latinos uocabulo. Nec eſt (ſecus uiam) ſed ἐπὶ τῆς ὁδοῦ .i. in uia. Hæc eſt illa ficus, cuius foliis nōnulli ſuam obtegunt inſcitiā, cū ea ſignent magis iſtos qui cultu, qui titulis, qui ſplēdidis uerbis ſanctimoniā ꝑ ſe ferunt, cū uita nō reſpondeat. At iſti ſedulo cauent, ne quid bonarū attingant literarū, & dicunt q̄ poſſunt inſulſiſſime, ne quid affinitatis habeant cū hac ficu. Cæterum iſta ratione maxime in ficū incidūt. Audio incultam ac ſordidā orationē. Expecto uitā ſimplicē & innocentem hoc eſt fructū, quē orationis ſpeties, id eſt folia pollicebantur. Vbi propius uenit eſt Sardanapalos inuenio, inuenio Midas ac Satrapas. Omnia tyrannica, ſolus ſermone fert apoſtolos. Hæc eſt illa ficus quā odit & execratur Chriſtus, cui ſi putet elata doctrina & faſtuoſa eloquentia, quanto magis oderit arrogātem ac ſupercilioſam inſcitiam, & ſanctimoniæ fuco perſonatā infantiā. Verū hæc ut πάρεργα miſſa faciamus.

Et non hæſitaueritis) μὴ διακριθῆτε .i. non diiudicaueritis, etenim qui diffidit, diſpicit ac diiudicat. Ac mox τὸ τῆς συκῆς ποιήσετε .i. id quod accidit ficui facietis. Deinde (Tolle & iacta) ἄρθητι καὶ βλήθητι .i. tollere ac mittere paſſiue. Et rurſum aliquāto poſt (In qua poteſtate) utrobiq̄ poteſtas hic græcis eſt ἐξουσία, quod ius & autoritatē ſignificat, nō potentiam aut uires. Itē (cogitabāt inter ſe) παρ' ἑαυτοῖς .i. apud ſeſe. Et aliꝯto poſt (Oēs enī habebāt Ioannē) Emendati codices græcorū habent ἔχουσιν .i. habēt, ut referat̄ ad ipſos phariſæos ita cogitantes. In uineā meā) ἐν τῷ ἀμπελῶνί μου .i. in uinea mea. Suffragantibus & uetuſtiſſimis latinorū exemplaribus. Et ibidē (Eo dñe) in græcis legit̄. Ego dñe, nō eo, qui ſermo eſt ſeſe ꝑſto ac prōptū offerētis ad ꝙuis ꝓ quo latini dicūt. Eccū, ſue ꝑſto ſum. Origenes legit ναὶ κύριε .i. etiā dñe. In nōnullis tn̄ græcis reperio ꝓ ἐγὼ πάτερ .i. abeo,

abeo. Ac mox (meretrices p̃cedẽt) προάγουσιν p̃cedũt pn̄tis tpis, significãs illas esse prõptiores ad accipiendã euangelij doctrinã Et fodit in ea torcular) ληνὸν. Nã lacunis olim effossis uinũ excipiebãt. Vnde & alibi lacũ uertit. Hinc Bacchus poetis Lenæus dicit. Ac paulo post (Verebunt forte filiũ meũ) Forte nec est apud græcos, nec in uetustis latinorũ exemplaribus, nec apud Hiero. Additũ apparet a quopiã, qui uerebat, ne deus aut mentitus uideret, qui futurũ dixerit quod nõ euenit, aut inscius futuri, quasi uero nesciat, ut per oia quadrent, & ut aiunt ad amussim parabolæ. Quædã admiscẽtur ut expleatur narrationis ordo, id quod testat & Augustinus in ope de doctrina christiana.

Dicebant intra se) πρὸς ἑαυτοὺς græcis quidẽ anceps est sermo, utrũ sentiat intra se, an inter se, q̃q̃ accõmodatius est, inter se, ut intelligas illos colloqo conspirasse aduersus filiũ Nec est (Et habebimus hered.) sed κατασχῶμεν, i. occupemus siue obtineamus, aut ut legit Chrysosto. ut possideamus. Ac subinde. (Et eiecerũt extra uineã) ἔξω τοῦ ἀμπελῶνος quid inuitauit hic ut deprauate maluerit loqui interp̃s q̃ emendate? Cũ dicere licuerit e uinea, p extra uineã, nisi hoc ipsum pulchrũ esse ducit uel gratis συλοικίζειν. Et in (Male pdet) græcus addidit αὐτοὺς. i. eos, iuxta morẽ hebræorũ, latinus interp̃s recte omisit.

In caput anguli) εἰς κεφαλὴν γωνίας, hebraica figura dixit factus est in caput, p eo quod erat cœpit esse caput anguli, unde Paulus scribẽs Corinthijs uocat eũ ἀκρογωνιαῖον. i. sũmũ in angulo. Is em̃ solidissimus ac maxim⁹ sit oportet, q parietẽ utrũq̃ cõmittat & cõtineat. Et rursus ibidẽ (A dño factũ est istud) Istud siue hoc nõ ptinet ad totũ hoc quod p̃cessit, sed uel ad caput, uel ad angulũ, quod utrũq̃ sit generis fœminini, uelut αὕτη pro nomen, Similiter id quod sequtur. Et est mirabile θαυμαστὴ. i. admirandus angulus, siue ad mirabile caput anguli. Porro testimoniũ cõflatũ est e duobus locis, prior pars e psalmis, secunda ex Esaiæ cap. 28. Nẽpe ea quæ mox subsequit. Qui ceciderit sup lapidem. Quia auferet) ὅτι, qa quod interp̃s aliquot locis recte p̃termisit, hic sine causa addidit, ut hoc magis sit oscitãtiæ q̃ impentiæ, aut supstitionis. Nã si religio fuit quicq̃ omittere, cur omisit alibi? si iudicio omisit, cur alibi apponit? Itẽ (facienti iustitiã eius) eius ad regnũ refert, nõ ad deũ αὐτῆς, paulocp̃ post (tenere) κρατῆσαι, quod melius capere, siue manus injicere. Et (sicut prophetã) cõmodius erat tanq̃ pphetã siue uelut prophetam.

EX CAPITE XXII.

ET altilia) τὰ σιτιστὰ, belle rñdet uox latina græcæ, ut em̃ altilia ab alendo dicũtur, ita σιτιστὰ a σιτίζω, quod est cibo siue nutrio. Cæteq̃ occisa, parũ apte reddidit, nã τεθυμμένα magis sonat imolata, aut certe mactata, quod olim i nuptijs sacris epulis agerẽtur cõuiuia. Cæteq̃ in uillã suã, nõ admodũ incõmode, εἰς τὸν ἴδιον ἀγρὸν. i. in ppriũ agrũ, ut uerbo reddã uerbũ, aut in rus suũ, ut sensum magis exprimã. Porro uilla domus est in agro, Et aliq̃to inferius (Et egressi serui eius) ἐκεῖνοι. i. illi nõ eius. Nec est quos inuenerũt, sed ὅσους. i. quotquot repererũt. Ad hæc (malos & bonos) græce est πονηροὺς τε καὶ ἀγαθοὺς. i. malosq̃ ac bonos, si quis ad uerbũ reddi uelit. Aut si latine seu malos seu bonos, ut intelligas nullo delectu. Nã hic est sensus, ut boni ptineat ad Iudæos q sibi & hodie uidentur boni, mali ad gentiles. Ex Iudæorũ em̃ affectu locutus est Christus, cũ utriq̃ fuerint mali. Ac mox (Et ipletæ sunt nuptiæ discũbentiũ) Interp̃s dormitans græcũ genitiuũ reliqt, cũ dicere debuerit discũbẽtibus. Nã q̃q̃ alicubi licet repire implent ueteris bacchi, haud tñ inuenias domus impletur hoim. De tenebris exterioribus, iã ante dictũ est. Ac rursum uocati & electi noia sunt græcis nõ participia κλητοὶ καὶ ἐκλεκτοὶ, cũ paulo ante fuerit κεκλημένοις dicite inuitatis.

Vt eũ caperẽt) παγιδεύσωσιν. i. illaquearẽt παγὶς em̃ laqus quo ferã capimus aut auẽ. Cæterum Herodianos appellat milites Herodis, quẽ pselytũ Augustus p̃fecerat Iudæis ut ab his imperatoris Rhomani nomine tributa colligeret Vulgari⁹ putat Herodianos dictos, nõ qd̃ essent illius ministri, sed factio quæpiã Iudæorũ affirmantiũ Herodem esse Christũ, qd̃ hõ nõ Iudæus apud Iudæos regnaret omniũ primus. Nẽpe filius antipatri,

quod ridiculũ putat Hieronymus, uerum pharisæi contendebant Iudæorũ populũ qui decimas solueret, essetq; deo dicatus, non debere soluere tributũ Cæsari, nec prophanis parere legibus. Herodiani contra principis sui negocium agebant. Proinde simulabant Christum, uni pariter utriq; molientes insidias, ut quicquid respondisset, alterutri factioni redderetur obnoxius. Chrysostomus putat Theodam & Iudam, quoꝝ mentio fit in actis, ob id interisse, quo negarent tributũ oportere pendi Cæsari.

Cognita aũt Iesus nequitia) πονηρίαν. i. malicia seu uersutia. Nam nequitia magis ad libidinem pertinet. Deinde, cur non potius dixit inscriptio, q̃ superscriptio ἐπιγραφή. Et aliquanto inferius (neq; nubent neq; nubentur) neq; temporis ratio seruata est, neq; latinitatis. Nã græce est οὔτε γαμοῦσιν οὔτε ἐκγαμίζονται. i. neq; ducũt uxores, neq; nuptũ dantur, ut γαμοῦσιν pertineat ad sponsos, & ἐκγαμίζονται ad puellas. Quis em̃ unq̃ audiuit nubuntur? Quanq̃ interim perijt schematis gratia, quæ & ipsa seruari poterat, neq; ducũt uxores neq; ducuntur. Atq; item quod sequitur (Sed erunt sicut angeli dei) ἀλλ' ὡς ἄγγελοι θεοῦ εἰσιν. i. uelut angeli dei sunt, atq; ad eum modum comperi scriptũ & in uetustis exemplaribus latinis. Quod silentiũ imposuisset) ἐφίμωσεν. i. obturasset os, siue occlusisset os. Et in Paulo. Non alligabis bouí, est οὐ φιμώσεις, non occludes os. Nec est legis doctor, sed νομικὸς. i. qui uersatur in negocijs legalibus, ad uerbũ sonat legalis siue legitimus. Nec est ex toto corde, sed in toto corde ἐν ὅλῃ τῇ καρδίᾳ. Et rursum non est, hoc est maximum & primum, sed πρώτη & μεγάλη. i. primũ ac magnũ q̃q̃ hic primũ dixit præcipuũ Hilarius legit, quod est magnũ ac primũ. Sicut teipsum) ὡς σεαυτόν, græcis unicũ aduerbium est ὡς quod nos uix duodecim reddimus. Proinde frustra cauillant qui putat hic nõ modum amoris æqualem significari, sed similitudinem, ut amemus proximũ non æque atq; nosipsos, sed simili genere amoris. Horũ cauillationes licebat excludere, si uertisset, proximũ tuũ perinde ut teipsum. Neq; enim huius est loci refellere eos qui inimis Aristotelice inducunt charitatis ordines. Magis placet mihi Paulina similitudo de membris corporis, in quo plus etiam honoris adhibem⁹ ijs quæ p se sunt infirmiora. Nec est uniuersa lex, sed tota ὅλος ὁ νόμος.

EX CAPITE XXIII.

Quæcũq; dixerint uobis seruate) Apud Græcos additur una dictio ὅσα ἂν εἴπωσιν ὑμῖν τηρεῖν τηρεῖτε. i. quæcũq; dixerint uobis seruare, seruate. Positũ est aũt dixerint græco more p iusserint (Ac magnificãt fimbrias) græcis addit hic πλατύνω ἱματίων αὐτῶν. i. uestimentorum siue palliorũ suorum. Cæterum φυλακτήρια phylacteriũ græca uox latinis conseruatoriũ, quod in his seruatur memoria legis. Primos recubitus) græcis iucundior est elocutio per dictiones compositas πρωτοκλισίαν & πρωτοκαθεδρίαν, quasi dicas præcubitum, & præsidentiam. Et (nolite uocari Rabbi) Græcis congeminatur ῥαββεὶ ῥαββεί. i. rabbi rabbi. Ad eundem modũ & Iudas salutat dominũ Rabbi rabbi. Videtur autem ea conduplicatio apud hebræos honoris aliquid habere. Vnde morem hunc exprimens Christus, nõ omnis inquit qui dicit mihi domine domine intrabit. Et hodie sacerdotes & episcopos honoris gratia bis dominos facimus, cum semel dominũ dici, qui pater sit, barbaricũ sit. Quanq̃ nec apud Hieronymum, nec apud Origenem, nec apud Chrysostomum huiusce rei certum inuenio uestigium. Vnus est em̃ uester magister) Addũt græci ὁ χριστός, id est qui est Christus. Eadem uox paulo post repetitur. Ne uocemini magistri, Si rabbi idem sonat quod magistri, uidetur idem bis dixisse, cum paulo superius dixerit. Nolite uocare rabbi, ni forte rabbi præceptoris est uocabulum, nempe qui docet, unde & apud Hebræos a multitudine scientiarũ dicta est uox. Et nõnulli græcorum codices non utrobiq; repetunt unus est magister uester καθηγητής, sed priore loco habent διδάσκαλος, quod doctorem sonat, & respondet uocabulo rabbi. In altero ponitur καθηγητής, quod gubernatorem ac moderatorem uitæ significat.

Qui clauditis ὅτι κλείετε. i. quia clauditis, nõ qui. Ac mox item. Qui circuitis mare καὶ τὴν ξηρὰν

περιάγετε.i.quia circumitis,ut paulo ſuperius,ὅτι κατεσθίετε,quod librariorũ errore factũ apparet, quanꝯ id ad ſenſum haud magni refert (Orationes longas orantes) græce eſt ἡ προφάσει μακρὰ προσευχόμενοι.i.prætextu longũ orantes.i.ſub prætextu prolixæ oratio nis, qua ſanctimoniæ uenerabantur opinionẽ.Sic enim uertit eadem apud Marcũ ſub obtentu longæ orationis,& apud Lucam ſimulantes orationem longam (Mare & aridam) Hebraico more terram aridam uocat יַבָּשֶׁת Et ꝓſelytus græca uox eſt προσήλυτος nobis aduena.Sic enim dicebatur hebræis quẽ ex aliena natione in ſuæ legis cõſortium recepiſſent,illi uocãt גֵּר.Ac mox (Et facitis eũ filiũ gehennæ duplo ꝯ uos) græce eſt διπλότερον υμῶν.i. duplicꝫ ꝯ uos eſtis. Quaſi utriꝯ ſint duplici nomine filij gehẽnæ, uerum hic aduena magis ꝯ illi. Id em̃ ſonat ſermo græcus. Etiam ſi ſecus interpretantẽ oẽs, ꝙ nẽpe ut intelligam⁹ illos uno dũtaxat noie malos eſſe,qd nõ ſeruarẽt legẽ,in qua nati eſſent,aduena gemino noie primũ ethnic⁹& idololatra,mox nec ludæ⁹,ꝑbus,dũ relabit̃ in uitã priſtinã. (Stulti & cæci) apud græcos repetit̃ & i altero loco μωροὶ καὶ τυφλοί.

Qui mundatis) ὅτι καθαρίζετε.i.quia mũdatis. Certe in(quia ſimiles eſtis) germana lectio apud nos durat,haud ſcio quo caſu. Cæterum quod intus eſt calicis, & quod deforis,quæ græce pure dicuntur, parum munde reddidit latine τὸ ἔξωθεν καὶ τὸ ἔνδοσθεν uertere poterat exteriorem poculi partem,& id quod intus eſt. Nec eſt,pleni eſtis,ſed plena ſunt, ut pertineat non ad phariſæos, ſed ad poculum & catinum. Conſentiunt latini codices uetuſti cũ græcis exemplaribus. Nam ſenſus eſt,pocula & patinas phariſæis foris eſſe nitidas ac bene lotas. Cæteꝝ ipſum uinũ,ipſoſꝯ cibos eſſe imundos,utpote partos rapinis & fraude,atꝯ hanc immundiciã præcipue uitandam. ijs qui uere mundi uideri uellent.Id cũ quidam nõ intelligerent ἀδικίαμ.i.iniuſticiam uerterunt in immundiciam. Quanꝯ in nõnullis exemplaribus ἀκρασίαμ.i.intemperãtiam inuenio, quomodo legiſſe uidetur Origenes.In ſumma uidetur hic locus apud Chryſoſtomũ & alios ueteres uariatus fuiſſe. Et φαινεσθε paretis,cur non potius apparetis,ſiue uidemini, & dealbatis eſt κεκονιαμένοις,i. incruſtatis,quod opus albariũ dicitur, incruſtantur em̃ gypſo aut calce.

Qui ædificatis) ὅτι ᾠκοδομεῖτε.i.quia ædificatis ut diſſimulem. Si fuiſſemus, non eſſemus,pro ſi fuiſſemus nõ fuiſſemus,cũ græcis idem uerbum repetatur ἤμεθα οὐκ ἤμεθα.

Genimina uiperarũ) γεννήματα,quod ſuperius uerterat progenies.Nec eſt.Ecce relinquetur futuro tempore,ſed præſenti,ἀφίεται.i.relinquitur ſuffragantibus & uetuſtis latinorum exemplaribus.

EX CAPITE. XXIIII.

IPſe autem reſpondens dixit.Apud græcos nõ eſt ipſe,nec reſpõdens. Nihil em̃ interrogabant diſcipuli.Nec eſt (Videtis hæc.) ſed οὐ βλέπετε ταῦτα.i. nonne uidetis hæc.Et (non relinquetur hic lapis,) hic hoc loco aduerbium eſt ὧδε.i.in hac ſtructura.Et rurſum (in monte oliueti) ἐλαιῶν.i.oliuarũ.Et mox ſecreto κατ' ἰδίαν id eſt ſeorſim,ſiue priuatim,hoc eſt ſemotis turbis.Et aliquanto inferius (Prelia & opiniones preliorũ) πολέμους καὶ ἀκοὰς πολέμων.i. bella & rumores ſiue famam bellorum. Siquidem ἀκοὰς ad uerbum ſonat auditiones.Interpres nullũ facit diſcrimen inter prelium & bellum.Deinde opinio nõnunꝯ pro fama reperitur uſurpatum, ſed cum ad homĩem referẽ, nõ cum ad rem. Alioquin opinio belli eſt quoties putatur eſſe bellũ cũ non ſit.Eſt aũt rumor belli nõnunꝯ triſtior ipſo bello. Oportet enim hæc fieri) Pro hæc græci legunt τὰ πάντα.i. oia (Sed nondũ eſt finis) nõnulli codices habebunt ἔσω.i. erit finis.Et pſeudoprophetæ unica dictio eſt cõpoſita,quã uulgus illiteratũ diuidit ψευδοπροφῆται,nec ſignificat ꝓphetã mẽdacẽ,ſed qui falſo noie ꝓpheta uocet̃, cũ nõ ſit, ſicut ψευδαπόστολοι,qui ſibi uindicãt eũ titulũ falſo (peſtilẽtiæ & fames) iucundã uocũ affinitatem latinus interpres non potuit reddere in λιμοὶ & λοιμοὶ,quæ ſcriptura magis ꝯ pronunciatione diſcerni poſſunt. Deinde in tribus gratiã habet ὁ μισόπλουτος λιμοὶ λοιμοὶ σεισμοὶ & ad harmoniã facit τὸ ἀσύνδετον. Quoniã abundabit iniquitas) διὰ τὸ πληθυντθῆναι τὴν ἀνομίαν ψυχήσεται ἡ ἀγάπη τῶν πολλῶν. Verbum infinitum præteriti tẽporis, qm̃ adhæret uerbo

uerbo futuri tẽporis, transit & ipsum in uim futuri, ꝯꝫ cõmodius uertisset per participium ad hunc modũ, multiplicata iniquitate frigesceret charitas multoꝝ, ut locis aliquot citat diuus Hieronymus, nisi quod hic ꝓpositionis uis non redditur διὰ τό, quæ facit ut intelligamus frigus charitatis, non aliunde proficisci, ꝯꝫ ex magnitudine iniquitatis. Et aliquanto post (Et tunc ueniet consummatio) τέλος, quod hactenus uertit finis. Et paulo superius, & hic addidit articulum τὸ τέλος, quasi dicas ille finis, qui expectabatur. Facit enim articulus ut certum aliquem finem intelligas.

A Daniele) διὰ Δανιήλ. i. per Danielem. Est aũt locus apud hunc prophetã in calce capitis noni. Consummabit autem pactũ multis hebdomada una, & in dimidio hebdomadis deficiet hostia & sacrificiũ. Et erit in templo abominatio desolationis, & usq; ad cõsummationem & finẽ perseuerabit desolatio. Porro quod græcus appellat βδέλυγμα id est abominationem siue execrationem, hoc loco idolum intelligitur, interprete Hieronymo, Idq; nonnulli de statua Adriani Cæsaris interpretãtur, quæ usq; ad ætatem Hieronymi steterit in eo loco, in quo ante fuerat sanctum sanctoꝝ, & ob id addit desolationis, quod templum dirutum fuerit. Nec est (Tollere tunicam) sed τὰ ἱμάτια. i. uestimenta siue pallia, hoc est summas uestes, ꝯꝫ Hilarius legit tunicam. Et nonnulli codices habebant τὰ ἐκ τῆς οἰκίας. i. res domesticas siue supellectilem domesticam. Cæterum nõ est simpliciter (ne reuertatur) sed μὴ ἐπιστρεψάτω ὀπίσω. i. ne redeat retro, hoc est, & latinius, ne rursum redeat. Pregnãtibus & nutrientibus) Pregnãtibus recte mutauit & latine extulit ꝯꝫ si græca ut sunt reddidisset τοῖς ἐν γαστρὶ ἐχούσαις. i. in utero habentibus, ut alias solet transferre. Cæterum nutrientibus græce est accõmodatius θηλαζούσαις, lactantibus siue mãma nutriẽtibus, quod θηλὴ pupillã fœminæ mãmæ significat. Nec est hyeme uel sabbato, sed χειμῶνος μηδὲ ἐν σαββάτῳ. i. hyeme neq; sabbato. Hyeme ad iter faciendum incõmoda est. Et sabbatis nephas erat Iudæis iter facere, nisi ad pauca stadia. Sentit enim Christus celerrime ac procul esse fugiendũ. Et (usq; modo) μέχρι τοῦ νῦν. i. usq; ad præsens tempus, aut quod apertius erat usq; nunc, etiamsi parum latinum & hoc.

Neq; fiat) οὐ δὲ οὐ μὴ γένηται. i. neq; fiat, ut sit abominãtis, ꝯꝫ uideo illos nõnunq; his uerbis abuti ꝓ futuro. Porro cõgeries triũ negationũ emphasin habet negãdi (nisi breuiati fuissent) ἐκολοβώθησαν. i. decurtati fuissent, cũ aliqd amputat aç ꝓcidit. Vnde græcis κολοβῶται dicuntur, qui uerba trunca ac dimidiata pronunciant. Nec est, fieret salua, sed ἀλλὰ ἐσώθη. i. nequaq; esset seruata, siue haudquaq; fuisset incolumis omnis caro. Ac rursum hebræorũ more carnem pro homine posuit, tametsi absolutius quiddam habet carno, ueluti cum latini omnes mortales pro omneis homines dicunt. Sunt enim mortales qui homines nõ sunt, & caro est, quæ non sit hominis. Illud haud scio an sit admonendum. (Ecce hic Christus) hic aduerbiũ esse non pronomen ὧδε & ὁ χριστὸς ille Christus ut certũ aliquẽ intelligas. Neq; eñ significat quẽuis unctũ e multis, sed unicũ illũ qui ab oibus expectabatur. Pseudochristi) unica dictio est ψευδόχριστοι, ne quis & hanc diremat. i. falso nomine Christi, quod modo indicauimus (si fieri potest) εἰ δυνατὸν, cur nõ potius si fieri possit, Itẽ illud ὥστε πλανᾶσθαι maluissem uertere, ut fallẽdi sint ꝓpter uerba futuri tẽporis ad quæ referuntur. Item (si in penetralibus) græce est ἐν ταμείοις, quod ante uertit in cubiculis. Sunt enim ταμεῖα loca in ædibus abstrusa, ac penitiora, in quibus reponimus q̃uolum⁹ esse tuta, unde & a penitus penu dictũ est. Vbicũq; fuerit corpus) τὸ σῶμα græcis est. i. cadauer, græcis a cadendo dictũ, quẽadmodũ & cadauer latinis. Loquit eñ de corpe aiantis mortui. Quãq; Hieronym⁹ frequẽter adducẽs hũc locũ corp⁹ legit nõ cadauer, admonet tñ significantius dici cadauer. Nec addũt græci cõiunctione & aqlæ, sed οἱ ἀετοί. i. aqlæ. Cõuolãt eñ aqlæ, & maxime uultures, ad animãtiũ cadauera.

Plangent) κόψονται, ut intelligas planctum insanum, qui fit, ubi quis præ doloris impatientia suum ipsius corpus cedit ac lacerat. (Cum uirtute multa & maiestate) μετὰ δυνάμεως καὶ δόξης πολλῆς. i. cum potentia & gloria multa. Gloriã certe legit Hieronymus, citans

citans hũc locũ in cõmentarijs Zachariæ. Rursum emittet est magis & mittet ἀποστελεῖ, Nec est (cum tuba & uoce magna) sed μετὰ σάλπιγγος & φωνῆς μεγάλης. i. cum tuba uocis magnæ, ut intelligas tubam uocalem, & procul sonantem. Aut cum tubæ uoce magna, nam græcus sermo anceps est.

A summis cœlorum) ἀπ' ἄκρων οὐρανῶν, id est a summis cœlis, hoc est a summis uerticibus cœlorum. Et quod hic uertit ad terminos eorum, græce est, ἕως ἄκρων αὐτῶν. i. usq; ad summos eosdem, ut duo summa intelligas, supræma & ima, ut ne quid interim cauillèr de arbore fici, quam non audet suo uocare nomine, opinor metuens græcum illud prouerbium τὰ σῦκα σῦκα τὸν σκάφην σκάφην λέγων. Et mox discite parabolam, Hic certe magis conueniebat latine loqui discite similitudinem siue collationem, ne quis somniet ficũ parabolas dicere. Tener fuerit) Gemmã sentit in surculis unde erumpũt frondes, nec est nata, sed enata, ἐκφυῆ. Et (in ianuis) rectius erat in foribus siue ad fores. Est enim sermo prouerbialis, quo significamus aliquid esse in proximo. Et scitote γινώσκετε anceps uerbum est, quod modo uertit scitis ut omittam, quod ὅτι transtulit quia, nõ suo loco. Et (generatio hæc) ἡ γενεὰ αὕτη, Illud obiter annotandũ γενεὰν apud græcos aliquoties accipi, non pro ipsa natione seu gente, sed pro eo, quod latini nunc ætatem uocant, nunc memoriam, nonnunq; & sæculum, unde Nestor τρεῖς γενεὰς uixisse legitur, quod tres hominum ætates durauerat, Ad eum modum uidetur hoc accipi loco.

Donec oia fiant) græcis est ταῦτα πάντα. i. hæc oia. Et (nõ ꝓteribunt) παρέλθωσιν, abuti uidet̃ his uerbis, alioq magis sonat nõ ꝓtereãt, siue ꝓterire nõ possint δύνανται κωλῦσαι. Itẽ (nec angeli cœlorũ) Expressius erat ne angeli quidẽ. Cæterũ in Marco additũ est. μηδὲ ὁ υἱός. i. neq; filius. Et fatetur diuus Hieronymus hoc asscriptũ fuisse etiã apud Matthæũ, in nõnullis latinis codicibus, in græcis non haberi, præsertim in exemplaribus Adamantij ac Pierij. Atqui ex homilijs Origenis, quas scripsit in Matthæũ apparet illum addidisse filium, cuius hæc sunt uerba. Qui non cognouerunt de die illo, & hora. neq; angeli cœlorum neq; filius. Præparat enim filius scientiã diei illius & horæ cohæredibus promissionis illius, ex quo seipsum exinaniuit. Ac paulo post. Et ꝓparans omnem quẽ uult scire illum diem & horã cum sanctis angelis, & cum ipso dño nostro Iesu Christo. Ad eundẽ modum legit Augustinus in homilijs quas ædidit in Matthæum, cũq; hoc Hilarius cũ ait in expositione canonis, dicens diem illum omnibus esse incognitum, & non solũ angelis, sed etiam sibi ignoratum. Legit & interpretatur eodem modo Chrysostomus. Denig; & Hieronymus ipse in progressu enarrationis sequitur hanc lectionem. Et cũ Marcus ἐπιτομὴν scripserit Matthæi, consentaneum est illum non hoc addidisse de suo. Proinde suspicor hoc a nonnullis subtractum, ne Arrianis esset ansa, cõfirmandi filium esse patre minorem, qui nobiscum aliquid ignoraret. Verũ erat igitur ex Marco item eradendum ubi plane legitur, Neq; conuenit hac uia tollere occasiones hæreticorũ, alioqui bona pars euangeliorũ foret eradenda, Et in primis illud, pater maior me est. Interpretatione medendum erat huic malo, non rasura, calamo non scalpello.

Sicut autem in diebus Noe) Etiamsi nihil refert ad sensum, tamen non est in diebus Noe, sed ὥσπερ αἱ ἡμέραι τοῦ Νῶε, i. sicut dies illi Noe, sic erit &c. Ac mox (nubentes & nuptui tradentes) γαμοῦντες & ἐκγαμίζοντες, rursum nubentes accõmodauit uiris, dicere poterat, ducentes uxores, & nuptum dantes, ut alterũ ad uiros pertineat, seu magis ad utrosq; sponsũ ac sponsã, alterũ ad soceros & socrus. Ac paulo post (Vnus assumet̃. &c) Latinus unus & unus uertisset in un⁹ & alter, aut in alter & alter. Deinde librari⁹ opinor mutauit tẽpus uerborũ. Nam græcis est ἀφίεται & παραλαμβάνεται. i. relinquitur & assumitur. Nec est ociosa tẽporis catachresis. Indicat enim rem mox ac certo futuram. Quã doquidem Christus uoluit suos in hac esse opinione, ut extremum illum iudicij diem semper expectarẽt parati, ceu mox uenturum, atq; in hac opinione fuisse uidemus Petrũ, Paulũ, Hieronymum, Gregorium, cumq; his innumeros.

Qua hora

Qua hora fur uenerit, Nonnulli græci codices ſcriptum habebant τοῦ φυλακῆ. i. qua custodia, atq; ita legit Origenes in Homilijs. Porro custodiam uocauit tempus excubiarum, Veteres enim noctem in aliquot excubias diuidebãt, quas alicubi uigilias uocat. Ponit enim duas perſonas, patris familias excubantem & furem inſidiantem. Nec eſſet ſciret, ſed ἂν ἤδει. i. ſi ſciſſet, nec eſt ſineret, ſed ἔασε. i. paſſus fuiſſet, aut ſiuiſſet, Ponit enim alicui parum uigilanti domum perfoſſam a furibus, non id paſſuro, ſi ſciſſet tempus nocturnum quo fures eſſent aggreſſuri. Porro furem uult intelligi diem illum extremum, patremfamilias unumquemlibet noſtrũ. Ergo cum ille ueluti fur obrepere tentat, & incertum eſt, quo tempore, nobis uidelicet iugiter eſt excubandum, ne dormitantes opprimat. Vnde miror Hilarium furem hunc interpretari diabolum.

Quia neſcitis qua hora uenturus ſit filius hominis, græci ſic habẽt ὅτι οὐκ οἴδατε ποίᾳ ὥρᾳ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἔρχεται. i. quia qua hora non putatis, filius hominis ueniet. Ita legit Chryſoſtomus, etiam ſi ſecus legit uulgarius.

Quis putas) τίς ἄρα. i. quiſnam. Nam ita mauult Valla.

Quem conſtituit) κατέστησεν, conſtituit p̃teriti tẽporis eſt, ponit eñ quod acciderit.

Familiam ſuam) θεραπείας, id eſt famuliciũ, Vt intelligat̃ eum præfectum famulis. Vt diſſimulem, quod εὑρήσει rectius uertiſſet offenderit ſiue repererit, q̃ inuenerit.

Sup oĩa bona) ἐπὶ πᾶσι τοῖς ὑπάρχουσιν αὐτοῦ. i. ſup oẽs res ſuas, ſiue ut alicubi citat Hieronymus, ſup uniuerſam ſubſtantiã, ppius accedens ad græcũ ſermonem exprimendi. Etiam ſi non male uertit interpres.

Morã facit dñs meus uenire) χρονίζει ἐλθεῖν. i. contatur redire, ſiue differt reditum.

Manducet aũt & bibat) ἐσθίειν τε καὶ πίειν. i. edereq; & bibere, ut pendeat a uerbo incipiet, q̃q̃ in nonnullis eſt ἐσθίειν δε. i. edere uero, nec additur ſuos, ſed tantũ eſt conſeruos.

Qua non ſperat) ἐν ἡμέρᾳ ᾗ οὐ προσδοκᾷ. i. in die quo non expectat. Mirum autem cur hic interpretem delectarit ἀκυρολογία.

Et diuidet eum διχοτομήσει. i. diſſecabit a διχατέμνειν. i. in duas diſſecare partes.

EX CAPITE XXV.

OBuiam ſponſo & ſponſæ) & ſponſæ, non additur in græcis codicibus. Nec apud Chryſoſtomum aut Hilarium ulla ſponſæ mentio, q̃q̃ apud Origenem in titulo hiſtoriæ euangelicæ neſcio quis adiecit, cũ ipſe diſſerens nullã ſponſæ faciat mẽtionẽ. Etẽ cũ Chriſtus ſit ſpõſus, quorſum hic opus ſpõſæ?

Non ſumpſerunt) ἔλαβον, aptius erat ſumpſerant. In his enim p̃terito imperfecto aut ſecundo indefinito, uice p̃teriti pluſq̃ perfecti abutimur (ne forte non ſufficiat) μήποτε id eſt ne non ſufficiat aut ſi mauis exprimere coniunctionem expletiuam, ne quãdo nõ ſufficiat. Nec eſt ſimpliciter emite uobis, ſed ἀγοράσατε ἑαυτοῖς, id eſt emite uobis ipſis, Eſt aũt inabſoluta oratio, ni ſubaudias, timemus, aut periculũ eſt, aut nõ faciemus. Intelligitur enim id quod non explicatur prudentes uirgines negaſſe illis oleũ. Nec eſt dũ irent emere, ſed ἀπερχομένων δὲ αὐτῶν ἀγοράσαι. i. abeuntibus aũt illis ad emendũ uenit.

Nouiſſime) ὕστερον. i. deinde, ſiue poſterius, quod ut alias tolerabile ſit, hic certe non quadrabat, cum de duobus uirginum ordinibus loquatur.

Quia neſcitis diem neq; horam) hoc loco repetunt græci codices, quod ſuperius addebatur, in qua filius hominis ueniet ἐν ᾗ ὥρᾳ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἔρχεται.

Bona ſua) τὰ ὑπάρχοντα, facultates ſuas, ſiue ſubſtantiã ſuã, uti ſuperius admonuimus.

Propriã uirtutẽ δύναμιν. i. facultatẽ ſiue poteſtatẽ ut ad uires nõ ad probitatẽ ptineat.

Et lucratus eſt) & ἐποίησε. i. & fecit ſiue confecit, & latinius altera duo q̃ alia duo.

Venit & poſuit) Vtrumq; præſentis eſt temporis ἔρχεται & ὑφαίρει. i. uenit & ſubducit ſiue ponit. Ac paulo poſt προσήνεγκεν. i. attulit potius q̃ obtulit.

Superlucratus ſum) ἐκέρδησα ἐπ' αὐτοῖς, id eſt lucratus ſum ſupra ſiue ultra ea. quod idẽ & poſtea ſimili modo repetitur, quidam codices pro ἐπ' αὐτοῖς habebant ἐν αὐτοῖς, id eſt in illis

in illis hebraico more, pro eo quod est per illa.

Euge serue) εὖ δοῦλε. id est bene seu recte serue, uox est collaudantis & applaudentis, et qui sit functus officio.

Cōgregās ubi nō sparsisti) Θ συνάγων ὅθεν οὐ διεσκόρπισας. i. cōgregās inde ubi nō sparsisti.

Meto ubi non semino) θερίζω ὅπου οὐκ ἔσπειρα. i. meto ubi non seminaui. Nec est pecuniam græce, sed ἀργύριον. i. argentum, quam uocem diuus Hieronymus ad mysterium accōmodat, etiāsi græcis nōnunq; pro pecunia usurpatur, sed argentea p synecdochen.

Et quod uidetur habere) Θ ὃ ἔχει. i. & quod habet, atq; ita legit & Hilarius, unde apparet ex altero euangelista huc transcriptum, quod absurdum uidebatur tollere quicq; ab eo qui nihil habeat.

Maiestatis suæ) δόξης, id est gloriæ, Nam ita frequenter gaudet uertere.

Et separabit eos ab inuicem) Cum præcesserit gentes, tamen mutato genere subiecit eos, quod tamen interpreti non potest imputari. Cū sic habeatur in græco. Verum ab inuicē latinius certe reddi poterat, separabit eos alios ab alijs, siue alteros ab alteris, cū de duobus loquatur ordinibus, altero piorū altero impiorum. Porro συνηγάγετε belle uertit, collegistis pro hospitio excepistis.

Sitientem) ἢ διψῶντα. i. aut sitientem, consentientibus, & antiquis latinorū codicibus

Fratribus meis minimis) ἐλαχίσων. Mirum quid interpreti uenerit in mentem, ut eandem uocem paulo post uerteret per comparatiuum minoribus, cum de ijsdem loquat. Et tamē ex hoc loco puto sibi, cognomē Minorū sumpserūt, quidā Frāciscanæ factiōis.

Maledicti) κατηραμένοι, id est execrati siue deuoti.

EX CAPITE. XXVI.

PAscha fiet) γίνεται ἢ πασχα παραδίδοται. i. fit & traditur utrūq; græcis p̄sentis est temporis. Caiphas) Græci scribunt καϊάφας, id est Caiaphas.

Ne forte tumultus fieret) ἵνα μὴ θόρυβος γένηται. i. ne tumultus fiat, ut referat ad personam pharisæorum his uerbis inter se consultantium, Ne quid tentemus in die festo, ne tumultus oriatur in plebe per occasionem diei festi. Nam forte addidit de suo interpres, ut εἰς τί. i. ad quid siue quorsum.

Alabastrum) ἀλάβαστρον delicata pixis unguētaria uitrea, ita dicta a λάβω præhēdo, & particula priuatiua ἀ, addita per pleonasmum ρ quod ob leuorem comprehendi nō possit. Sic & Horatius Nardi paruus onyx, ne quem offendat figura sermonis. Et precioſi est βαρυτίμου quasi dicas grauis precij, quod olim appēderetur æs, nō numeraretur.

Multo) Est quidem græce πολλοῦ. Tamen latinius opinor erat magno.

Quid molesti estis. τί κόπους παρέχετε, i. quid molestias exhibetis aut cur negociū facessitis? Opus bonum,) ἔργον καλὸν, quod non simpliciter bonum sed egregium, ac pulchrū significat. Et (meipsum autē nō semper habebitis) utrobiq; græcis est ἔχετε. i. habetis, p̄sentis temporis. Nec est semper, sed quouis tempore, πάντοτε, quod πᾶν unde compositum est ad hunc quoq; modum possit accipi. Mittens em̄,) βαλοῦσα præteriti temporis est, unde plenius sic extulisset, Nam quod hæc misit ungentum hoc in corpus meum, id fecit in sepulturam mei, significans se breui moriturum.

Dicetur quod hæc) λαληθήσεται Θ ὃ ἐποίησεν αὕτη. i. dicetur & hoc quod hæc fecit. Nā quod, hoc loco non est coniunctio, sed nomen relatiuum.

In memoriā eius,) εἰς μνημόσυνον αὐτῆς, eius fœminini generis est, unde ad ipsā refertur mulierem. Porro μνημόσυνον nō simpliciter significat memoriā, sed pignus aliquod aut monumentū, quod amicus apud amicum relinquit, quod illum sui cōmonefaciat. Vnde nō inepte uertisset, in monumentum sui, nōnulli recētiores memoriale uocant.

Iudas scariot,) ἰσκαριώτης. i. Iscariotes de quo iam admonuimus.

Primo autem die) Die apud græcos subauditur nō explicatur, sicut & illic. Prima autē sabbati hic τῇ δὲ πρώτῃ τῶν ἀζύμων. i. ut uerbum uerbo reddam, primo infermētatorum,

Vt ſubaudias totidem uerba, primo die panum infermentatorum:

Ad quendam) πρὸς τὸν δεῖνα. i. ad illum. Sic aũt loquuntur Græci, cũ ſignificant certum hoiem, quẽ tñ nõ nominent. Vnde apparet Chriſtũ edidiſſe tamen. Cæterum euãgeliſtam obticuiſſe. Qui intingit mecum) ὁ ἐμβάψας. i. qui intinxit. Etenim ſi illo intingente manum, dixiſſet qui intingit mecũ, hic me tradet, indubitatũ ac manifeſtũ fuiſſet ſignum. Nunc aũt uoluit etiam iterum locum dare pœnitentiæ Iudæ, Et tamen propius argumentum dixit, indicans illum non ſolum adeſſe in conuiuio, uerũ etiã in eadem patina, in idem ius immergere manum, quod eſt intimæ familiaritatis. (In paropside) ἐν τρυβλίῳ, id eſt in catino, ſiue patina. Cur libuit græcã uocẽ altera græca reddere.

Per quem filius hominis tradetur) παραδίδοται. i. traditur p̃ſentis temporis uerbum. Iam em̃ hoc agebatur, nimirũ p̃ſtituta pecunia. Et mox (qui tradidit illũ) ὁ παραδιδοὺς αὐτὸν. i. qui tradebat, ſiue traditor illius. Cenantibus autem) ἐσθιόντων, id eſt edentibus.

Accipite & comedite) λάβετε, φάγετε. Sumite edite citra copulam.

Et accipiens calicem) καὶ λαβὼν τὸ ποτήριον καὶ εὐχαριστήσας ἔδωκεν αὐτοῖς. Et ſumpto poculo, & gratijs actis, dedit illis. Hic eſt enim ſanguis) Enim non eſt in græcis.

Noui teſtamenti) Articulus additus ſignificãtiorem græcis reddit orationẽ, τῆς καινῆς διαθήκης. i. qui eſt noui teſtamenti. Significat autem hic teſtamentum, quod condunt morituri. Qui pro multis effundetur) τὸ περὶ πολλῶν ἐκχυνόμενον. i. qui pro multis & funditur, q̃q̃ reperio hoc nonnunq̃ pro futuro poni ſicut ἐρχόμενον, niſi quod Paulus utrunq̃ præſentis temporis participio extulit τὸ κλώμενον & τὸ ἐκχυνόμενον. i. quod frangitur quod effunditur quod ſuo annotabimus loco.

Et hymno dicto) καὶ ὑμνήσαντες. i. cũ dixiſſent ſiue ceciniſſent laudes, ut intelligas apoſtolos dixiſſe hymnos, non tantum Chriſtum.

Percutiam paſtorem) Vaticinium eſt apud Zachariam prophetam cap. 13. Conuenit aũt æditio ſeptuaginta, cum hebraica ueritate. Sed Euãgeliſta quod illic dictum eſt ſub perſona prophetæ rogantis, ut deus percutiat paſtorem, accõmodauit ad perſonam ipſius dei. Id enim prodidit Hieronymus libro de optimo genere interpretãdi ad Pammachium, atq̃ eadem fere repetit enarrãs hunc prophetæ locũ. Atqui hac ſane in re, aut ego prorſus hallucinor, aut lapſus eſt Hieronymus, quem ut fateor uirum fuiſſe ſumma doctrina, pari eloquẽtia, incõparabili ſanctimonia, ita hominem fuiſſe nõ poſſum diffiteri. Etenim ſi quis attentius expendat eum prophetæ locum, is comperiet, ne poſſe quidem, hæc ad prophetæ perſonam accõmodari. Quod quo magis perſpicuũ fiat ipſa uerba ſubſcribam. Framea ſuſcitare ſuper paſtorem meum, & ſuper uirum cohærentem mihi, dicit dominus exercituum. Hæc certe palam eſt dici ſub perſona dei. Cum addidit dicit dominus exercituum. Ac mox ſequitur, percute paſtorem, & diſpergentur oues. Hæc quoq̃ ſunt dei uerba alloquentis gladium ſuum. Quod ſi quis uelit alio torquere, certe quod ſequitur non ſinet. Et conuertam manum meam ad paruulos. Atq̃ adeo clamat euidentius, quod continenter adiungitur. Et erunt in omni terra dicit dominus.

Oliueti rurſum) ἐλαιῶν. i. oliuarũ quod iam toties fuit obuium.

Gallus cantet) φωνῆσαι. i. ſonet, & græcus quidẽ ſermo p ſe anceps eſt, niſi hypoſtigme ſũgat ter aduerbiũ uerbo abnegabis. Tũc uenit Ieſus) uenit pntis eſt tpis ἔρχεται. i In uillã quæ dicit Gethſemani) χωρίον. i. in locũ, quando ita mauult Valla. Nã ad ſenſũ haud magni refert. Porro Gethſemani, hebraeis ſonat, uallis piguiſſima, nã גת uallẽ שמן pinguedinẽ ſignificat. Ea eſt ad radices mõtis oliueti, ut teſtat Hieron. in locis hebraicis.

Cõtriſtare & mœſtꝰ eſſe) λυπεῖσθαι καὶ ἀδημονεῖν. i. dolere & grauiter angi. nã ἀδημονία Impotẽtẽ animi moleſtiã ſignificat quo uerbo uſus ẽ & Paulꝰ, ut ſuo demõſtrabimꝰ loco

Triſtis eſt anima mea) περίλυπός ἐστιν ἡ ψυχή μου. i. ſupra modũ triſtis eſt anima mea. Nã περὶ additũ ſignificat exceſſum. Suſtinete hic) μείνατε ὧδε. i. manete hic. & aliquanto inferius (iterũ ſecũdo abijt) latinius erat, & rurſus iterũ abijt, πάλιν ἀπῆλθεν. Venit &

Digitized by Google

Venit & inuenit) Vtrumq; præsentis temporis, ἔρχεται & εὑρίσκει.

Sic non potuisti. (οὕτως οὐ ἰσχύσατε. i. adeo non potuistis. Transire nisi bibam illū) παρελθεῖν ἀπ' ἐμοῦ ἵνα μὴ ἂν δ' αὐτὸ πίω. i. transire a me, ut nō bibā, siue quo minus bibā illū:

Et uenit iterum) καὶ ἐλθὼν ἔυρεν αὐτοὺς πάλιν καθεύδοντας. i. & cum uenisset, repperit eos denuo dormientes. Tūc uenit ad discipulos) Hic uenit & dicit utrūq; præsentis est tēporis ἔρχεται καὶ λέγει. Dormite iam & requiescite) Dubiū erat, an legendum esset dormite & requiescite, an dormitis & requiescitis, nisi addidisset λοιπὸν. i. post hac, siue de cætero, pro quo interpres posuit iam. Nec id sane male. Argutatur hoc loco Laurentius ualla, nescio quid nō cōuenire ut q paulo ante obiurgauerit suos quod dormierāt, nūc dormire iusserit, pśertim cū mox subiiciat, surgite eamus hinc. Quāq; Origenes, Chrysostomus & Hieronymꝰ in hunc sensū interpretētur, ut Christus iusserit eos dormire, uerū saluo aliorū iudicio, potest sermo Christi habere nonnullā ironiam. Hactenus non potui a uobis impetrare ut paulisper mecū uigilaretis, nunc ipsa res excitabit uos, cum uideritis meum supplicium, & uestrum periculum. Atq; ita probe quadrant ea quæ cō sequuntur, surgite ecce appropinquat.

Ecce appropinquat.) ἰδοὺ ἤγγικεν, i. ecce appropinquauit præteriti tēporis, siue adest.

Et filius hominis tradetur) Traditur est græce præsentis temporis, παραδίδοται.

Ecce appropinquabit qui me tradet, ἤγγικεν ὁ παραδιδούς με. i. appropinquauit, qui me tradit. Cum gladijs & fustibus. καὶ ξύλων. i. & lignis, atq; ita uertit alibi.

Missi a principibus.) Missi addidit interpres explicandi causa, cūcū non habita generis ratione. Cum præcesserit turba, ut dicendum potius fuerit missa

Ad quid uenisti.) ἐφ' ᾧ πάρει. i. ad quid ades, siue aduenis, nec ita potest accipi, ut intelligamus quo malorum ueneris, sed cuius rei gratia ueneris?

Amputauit) ἀφεῖλεν. i. abstulit. Gladio peribunt) In gladio est græce. Nec est peribunt, sed morientur ἀποθανοῦνται. Et exhibebit mihi modo.) Modo in locum non suum translatum est, cum debuerit adiungi uerbo rogare. ὅτι οὐ δύναμαι ἄρτι παρακαλέσαι. i. quod nō possim nunc rogare.

Legiones) Hic quoq; græcus usurpauit uocē latinam, λεγεῶνα. Vt adimplerētur.) πληρωθῶσιν, Vt impleantur, ut ad Christi loquentis personam referatur. Quanq; potest & ad apostoli personam scribentis referri. Vsq; in atrium) ἕως τῆς αὐλῆς. i. usq; atrium, siue usq; ad atrium. Vt eum morti traderent) ὡς θανατώσουσιν. i. ut occiderent.

Et non inuenerunt) In græcis codicibus bis ponitur, & non inuenerunt, καὶ οὐχ ἔυρον, καὶ πολλῶν ψευδομαρτύρων προσελθόντων οὐχ ἔυρον. i. Et non inuenerunt. Et cum accessissent multi falsi testes, nō inuenerunt. Nouissime) ὕστερον, id est deinde siue posterius quod iam sepius ita uertit. Et post triduum reædificare illud. καὶ διὰ τριῶν ἡμερῶν οἰκοδομῆσαι αὐτόν. i, Per treis dies ædificare illud. Sic enim mox exprobrant, qui destruis templum dei & in triduo ædificas, non reædificas.

Ad ea quæ isti aduersus te testificantur) τί οὗτοί σου καταμαρτυροῦσι. i. quid siue cur isti contra te dicunt testimonium?

Adiuro te) ἐξορκίζω, exorcizo. Idem uerbū quo utimur in consecratiōe aquæ sacræ, & ejiciēdis immūdis spiritib⁹. Dixit illi Iesus) Dicit est & in græcis & in antiquis latinis

Blasphemauit) ὅτι ἐβλασφήμησεν. i. quod blaphemauit. Quanq; quod coniunctio, ut supuacanea recte omissa est. Quid adhuc.) τί ἔτι, id est quid pterea. Aut quid insuper.

Audistis blasphemiam.) græci addunt αὐτοῦ, id est eius siue ipsius.

Palmas in faciē dederūt,) græcis unica dictio est, ἐῤῥάπισαν, id est alapas impegerūt: Vna ancilla) παιδίσκη potest accipi, ut sonet puellā. Exeunte autem illo) græce accusatiuus est, ἐξελθόντα δὲ αὐτὸν, id est egressum autem eum. Nec est ianuam sed in uestibulum, εἰς πυλῶνα, siue in uestibulo aut ianua.

Alia ancilla) Ancilla addidit interpres. ἴδεν αὐτὸν ἄλλη, Vidit illum altera:

Digitized by Google

Deteſtari) καταθεματίζειν .i.deuouere, ſiue ut in quibuſdam legitur κατανα θεματίζειν, quod grauius eſt ꝙ ἀναθεματίζειν.

Quia nō nouiſſet) ὅτι οὐκ οἶδεν.i. quia nō nouí. Quāꝙ coniunctio ὅτι nō reſpondet latino,& recte mutauit interpres figuram hebraicam.

Gallus cantauit) ἐφώνησε, id eſt clamauit, ſiue ſonuit. Quanꝙ recte gallicinium, ſiue galli cantus dicitur, Quod Ieſus dixerat)græci addunt αὐτῷ.i.ſibi. Et qui legendū eſt non quod. τοῦ εἰρηκότος.i.quæ dixerat

EX CAPITE VIGESIMOSEPTIMO.

SAnguinem iuſtum) ἀθῷον id eſt inſontem,ſiue innocentem. Ita mox uertit,inno cens ego ſum a ſanguine.&c. Tu uideris) σὺ ὄψε,id eſt tu uidebis, ſiue uideris, prima acuta;ut ſit futurum uerbi ſubiunctiui a uídero.

Laqueo ſe ſuſpendit) ἀπήξατο. Vnum uerbum tribus eſt circumlocutus,& recte. Tantum enim ualet ea dictio ac ſi dicas, laqueo ſe præfocauit. De corbona dictū eſt ſuperius,quod alias uocant gazophylacium.

Ager ille Acheldemach) Græcis codices non habent uocem hebraicam,ſed tantum dictus eſt ager ille ager ſanguinis. Annotauit hūcquoꝙ locumdiuus Hieronymus in li bro cui titulus de optimo genere interpretādi,negās quod hic citat ex Hieremia Mat thæus,prorſus extare apud Hieremiam, Verum apud Zachariam prophetam,ſed ita ut quæ retulit euangeliſta, parum reſpōdeant ad hebraicam ueritatem, ac multo mi nus ad uulgatam editionem ſeptuaginta. Etenim ut idem ſit ſenſus, tamen inuerſa eſſe uerba,imo pene díuerſa. Cæterum locus eſt apud Zachariam ca.ii. Si quis uelit excute re. Nā res perplexior eſt, ꝙ ut hic paucis explicari poſſit,& prope πάρεργον eſt. Refert Hieronymus Hieremiam apocryphum ſibi exhibitum,a quodam Iudeo factionis Na zarenæ in quo hæc ad uerbū ut ab euāgeliſta citantur haberentur. Verum non probat ut apoſtolus ex apocryphis adduxerit, teſtimonium,præſertim cum hic mos ſit euāge liſtis & apoſtolis,ut neglectis uerbis ſenſum utcunꝙ reddant incitandis teſtimoniis.

Quod appreciauerunt) ὃν ἐτιμήσαντο.i.quem appreciauerunt, hoc eſt quem precio æſtimauerunt. Tu es rex) ὁ βασιλεύς, id eſt ille rex,ut de eo rege intelligas, qui tum a iudæis expectabatur. Ad ullum uerbum) πρὸς οὐδὲ ἓν ῥῆμα. Sermo græcus anceps eſt ſiquidem hic poteſt eſſe ſenſus,& non reſpondit ei uerbum ad quicꝙ,ſiue non reſpon dit ei ad ullum uerbum. Per diem autem ſolemnem) κατὰ δὲ ἑορτὴν.i. In feſto uero.

Populo dimittere) τῷ ὄχλῳ.i.turbæ, ſiue multitudíni.

Habebat autem tunc unum uinctum) unum non eſt in græcis, nec in antiquis latino rum codicibus,nec uinctum apud græcos participium eſt,ſed nomen δέσμιον.

Pro tribunali.) ἐπὶ βήματος,i. in tribunali. Quanꝙ latine uertit interpres & elegan ter magis ꝙ ſuo more,ut hic quoꝙ admonendus ſit lector,ne fallatur.

Nihil tibi & iuſto) Latinius certe fuerat,ne quid rei tibi ſit cum iuſto illo.

Per uiſum) κατ᾽ ὄναρ id eſt in ſomnis. Sic enim uertit in initio huius euangelij,& recte De quibus pluribus uerbis diſſerit Valla,qui ὄραμα id eſt uiſum putat eſſe uigilantium cū ὄναρ ſomnium ſit & quod in ſomnis apparet ἐνύπνιον græcis dicatur.

Perſuaſerant populis) & hic rurſus eſt turbis non populis ὄχλοις.

Quid igitur faciam de Ieſu) De præpoſitio non eſt in græcis τί οὖν ποιήσω ἰησοῦν τὸν λε γόμενον χριστόν; Cæterū græci abutunt in his uerbis accuſandi caſu pro datiuo,ubi ſig nificant bene aut male fieri cuipiam,unde uertendum erat,Ieſu nazareno.

Dicunt omnes) λέγουσιν αὐτῷ.i. dicunt ei. Quanꝙ hic græca uariant exemplaria.

Ait illis) Illis non eſt in græcis,ὁ δὲ ἡγεμὼν ἔφη, præſes autem ait.

Lauit) ἀπενίψατο id eſt abluit,& ſumpta aqua, λαβὼν. Innocens) Idem eſt uerbum quod paulo ſuperius uerterat iuſtum,ἀθῷος.i.inſons & innoxius

Vos uiderítis) ὑμεῖς ὄψεσθε id eſt uos uidebitis. Sicut & antea,tu uideris, ut ſit actiui uerbum

uerbum futuri temporis. Flagellatum) φραγελώσας, & hic Rhomana uoce græcus eſt uſus, commutata una litera, quod damnatos ante ultimum ſupplicium uirgis cedere ex more eſſet Rhomano. Tradidit eis) Non eſt in græcis emendationibus, & officit nonnihil ſenſui. Neq; enim iudæis tradidit Ieſum, ſed ſuis militibus, ſupplicij miniſtris Etiãſi haud ſcio quo caſu in noſtra hac prima æditione fuit additum, Atq; ita legiſſe Hieronymum, ut nos indicauimus, teſtatur illius in hunc locum interpretatio.

Suſcipientes.) παραλαβόντες. i. accipientes, uel potius acceptum, ut ſepe alias mutat genus uerbi, quo reſpondeat tempus.

Cohortem,) τ᾽ σπεῖραμ, quod & funem ſignificat græcis. Coccineam) κοκκίμην, id eſt coccinam magis. Nam coccus granum. Et grana uulgo uocãtur, quibus tinguntur rubra quædam, quod lucem addant colori. Porro Chlamys pallium eſt militare, ut & color & forma ueſtis militaris ſit, eoq; magis ad ludibrium faciens.

Expuentes in eum.) κὴ ἐμπτύσαντες εἰς αὐτὸν. i. cum inſpuiſſent in eum.

Plectentes coronam.) πλέξαντες. i. plexam ſiue concinnatã, ut conueniat tempus

Depoſuerunt ſuper caput) ἐπέθηκαν. id eſt impoſuerunt.

Et poſtq; illuſerunt) κὴ ὅτε ἐνέπαιξαν, id eſt cum illuſiſſent.

Vt crucifigerent) εἰς τὸ σαυρῶσαι. i. ad crucifigendũ. Et paulo ante, ueſtimentis eius, magis quadraſſet, ueſtimentis ſuis. Hunc angariauerunt) Mirum cur hic delectarit peregrina uox, cum dicere potuerit adegerunt, ſiue compulerunt. Siquidem Suidas indicat uocẽ eſſe perſicam, quod apud illos regij nũcij ἄγγαροι dicerentur, unde & qui literas inuicem tradunt perferendas angari dicuntur, quos eoſdem ἀσάνδας appellabant. Deniq; tranſlata uox eſt, ad quoſuis, qui ſeruorum aut iumẽtorum ritu baiularent onera. Fortaſſis ea uox iam militibus erat uſurpata, quẽadmodum habebãt ſua caſtrenſia.

Qui dicitur Golgotha) Hieronymus admonet Golgota Syrũ eſſe uerbũ nõ hebræũ ſonareq; locũ calui ſiue caluariæ. Ita dictus eſt locus in Aelia ad ſeptemtrionalem partẽ montis Sion, quod in eo iacerent capita hominum damnatorum. Nam quod nonnulli dicunt illic ſepultum Adam, unde loco inditum ſit uocabulum, eam fabulam reijcit Hieronymus. Cum Adam ſepultus legatur in Arba iuxta hebron.

Dederunt ei uinum) Quidam græci codices, non habebant uinum, ſed acetum cũ felle mixtum. Quanquam Hilarius uinum legit, Chryſoſtomus acetum. Tametſi non multum intereſt inter acetum, & acidum uinum. Certe paulo poſt mentio fit aceti non uini. Impleuit ſpongiam aceto.) Origenes illud annotauit, quod Matthæus dixerat acetum felle mixtum, Marcus uinum myrrhatum, ex quo palam eſt Origenem quoq; acetum legiſſe, non uinum. Et magis congruit cum propheta qui dicit, Dederũt in eſcam meam fel, & in ſiti mea potauerunt me aceto.

Vt impleretur quod) hoc prophetæ teſtimoniũ nõ citatur in plæriſq; græcorũ codicibus. Et Hieronymus enarrans hunc locum nullã omnino de eo facit mentionẽ. Lyra addit, haud ſcio ubinã lectũ, Hieronymũ admonere hoc teſtimoniũ a Matthæo non fuiſſe poſitũ, ſed dũtaxat ab Ioanne, nec inueniri in uetuſtis exẽplaribus. Cæterũ locus eſt in pſalmo uigeſimoprimo. Super ueſtem meam) καὶ ἐπὶ τὴν ἱματισμόν μου, quod magis ſonat ueſtitum cũ ueſtem.

Et ſedentes ſeruabant eum) græci addunt ἐκεῖ. i. illic. Super caput) ἐπάνωτῆς κεφαλῆς id eſt ſupra caput. Cauſam) αἰτίαμ, quæ uox apud græcos, & cauſam ſignificat & accuſationem, ſiue crimen. Tunc crucifixi ſunt) τότε σαυροῦνται. i, tunc cruciſiguntur. Præſentis temporis, ut hiſtorico more res iam geri putetur.

Vah qui deſtruis) Interiectio uah non additur in Matthæo, ſed in Marco. Vnde huc addita uidetur, & articulus ὁ, nõnulla habet ἔμφασιν, quaſi dicas, tu ille deſtructor tẽpli?

Reædificas, ὁ οἰκοδομῶν id eſt ædificas, ut ſuperius admonui.

Et credimus ei) κὴ πιστεύσομεν ἐπ᾽ αὐτῷ. i. credemus in eo. Quanq; paulo inferius eſt ei:

ut nihil interſit utrum legas. Confidit) πέποιθεμ.i.confiſus eſt, ſiue fiduciã habet in deo, quandoquidem in his,ut dictũ eſt,abutuntur tempore.

Liberet eum nũc ſi uult) græci addũt alterũ pronomen εἰ θέλει αὐτὸμ,id eſt ſi uult eum.

Improperabant ei) ὠνείδιζον αυτὸμ .i.opprobrabãt, ſiue eadẽ probra dicebant in illũ.

Hebraice) Græci ſcribunt ad hunc modum, ἠλὶ ἠλὶ λαμασαβαχθανὶ,id eſt,heli heli lamaſabachthani. Ac mirũ nõ eſt ſi peregrinæ linguæ uerba deprauatim ſcribunt,& pronunciant græci latiniq;. Cæterũ in ſua lingua ſcribuntur ad hunc modum אֵלִי אֵלִי לָמָה עֲזַבְתָּנִי .i.deus meꝰ, deus meꝰ, cur me deſeruiſtiꝰ Eſt eñ primus uerſiculus pſalmi ungeſimi primi, in quo uertendo ſeptuaginta, cur tria uerba de ſuo admiſcuerint, mirum eſt Sic enim illi reddiderunt, deus deus meus, reſpice in me quare me deſeruiſti. At Matthæus ita retulit,ut habetur apud hebræos. Porro hebræa diſtinguenda ſunt ad hũc modum אֵלִי אֵלִי .i.deus meus .i.deus meus לָמָה ut quid עֲזַבְתָּנִי dereliquiſti me.

Hæc uiſum eſt aſcribere,quo, quandoquidem hæc uerba publice recitantur in templis,minus deprauate poſt hac pronuncientur. Nec eſt ſimpliciter apud græcos κατέλιπες .i. reliquiſti,ſed ἐγκατέλιπες, qđ ꝓprie ſignificat in diſcrimine deſerere,ueluti ſi quis deſerat hominem immerſum luto.

Heliã uocat iſte) φωνεῖ,quod expreſſius reddidiſſet, inclamat. Et impleuit aceto) Hic palã aceti fit mẽtio. Porro legimꝰ apud Plutarchũ in uita. M.Antonij acetũ Antonio datũ quo celerius ex uulnere moreretur,quod ea res mortẽ acceleret. Idq; indicat obiter & Hieronymus,cũ ait hunc ediſſerens locum,ut eum conſopiant.

Liberans eum) σῶσαι αὐτὸμ,id eſt ad liberandum eum. Nõnulli codices habebant σώσων αὐτὸμ,liberaturus eum. Interpres legiſſe uidetur,σώζων.

Clamans uoce magna) κράξας .i. cum clamaſſet ne quis putet ſimul & clamaſſe & expiraſſe. Quanq; hoc ipſum mirum, ſtatim a magno clamore emori.

Et multa corpora quæ dormi.) Græci ſic diſtinguunt,ut appareat eos ſtatim mortuo Chriſto, reſurrexiſſe,uerum non egreſſos e monumentis, nec apparuiſſe, priuſq; reſurrexiſſet Chriſtus. unde reſurrexerũt poſitum eſt pro reuixerũt. Atq; id ſatis indicat Hieronymus ſcribens in hunc locũ,quomodo Lazarus mortuus reſurrexit,ſic & multa corpora ſanctorum reſurrexerunt,ut dominum oſtenderent reſurgentem. Et tamen cum monumenta aperta ſint, non ante reſurrexerunt q̃ dominus reſurgeret, ut eſſet primogenitus ex mortuis. Idẽ indicat Chryſoſtomus cũ ait ad Chriſti moriẽtis uocẽ excitatos mortuos, qui poſtea reſurgente Chriſto pariter exirẽt. idq; declarat apertius Origenes hunc enarrans locum.

Erant autem hic mulieres) Quidam græci codices habebant, καὶ γυναῖκες, id eſt mulieres & in græcis nõ ſolũ habetur a longe, ſed eminus ſpectantes ἀπὸ μακρόθεμ θεωροῦσαι.

Et Ioſeph) græce eſt Ioſe diuerſus ab Ioſeph. De quo antea admonui.

Cum autem ſero eſſet factum) ὀψίας, Cur non potius ueſpera, q̃ ſero.

Quidam homo) Quidam non eſt apud græcos, ſed tantum homo. Ioſeph) Hic græcus habet ἰωσὴφ, id eſt Ioſeph. Diſcipulus fuerat Ieſu) ἐμαθήτευσεμ,quo uerbo alias uſus eſt trãſitiue μαθητευθεὶς εἰς τὴν βασιλείαμ. Et rurſũ in ꝓximo capite, μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, id eſt docete omnes gentes.

Maria Magdalene) Mariam iã bis poſuit Magdalenã, cum ceteras Marias dixerit non Mariam. Altera autẽ die) τῇ δὲ ἐπαύριον. i.poſtero autem die, ſiue poſtridie.

Poſt tres dies reſurgam) ἐγείρομαι.i.reſurgo, præſentis temporis.

Ne forte) μήποτε, quod ita gaudet uertere. Et quidam codices addunt hic νυκτὸς .i. noctu. Habetis cuſtodiam) ἔχετε κουστωδίαμ, Incertum eſt an ſit habete,modo imperandi,an habetis,indicandi. Et cuſtodiam,uocem latinam,græci iam uſurpabant. Cuius meminit etiam Suidas. Ite cuſtodite) ὑπάγετε,ἀσφαλίζασθε, id eſt abite, & munite. Nam ἀσφαλίζεσθαι, eſt rem tutam reddere. Quemadmodum mox uertit, ἠσφαλίσαντο, id eſt munierunt

Digitized by Google

munierunt. Cum & superius uerterit custodiret.

Cum custodibus) μετὰ τῆς κουσωδίας, cum custodia. Quanꝯ hoc loco custodiam pro grege ac turba custodum posuit. Apparet autem eiusmodi ferme genus hominum fuisse, cuiusmodi sunt Parisijs quadringenti ad publicā ciuitatis custodiam designati.

EX CAPITE VIGESIMOOCTAVO.

VEspere autē sabbati.) ὀψὲ δὲ σαββάτων. i. uespere sabbatorū. Et quod) aut qui lucescit dicendum erat, non quæ, ut referatur, ad uesperum aut uesper.

In prima sabbati.) εἰς μίαν σαββάτων. i. in unam sabbatorum ut intellīgas unū diem e septem. Sentit enim ni fallor crepusculum extremi diei præcedentis hebdomadis, lucescens in sequentem diem qui primus erat succedentis sabbati.

Reuoluit lapidem.) Græci addunt ἀπὸ τῆς θύρας, id est ab ostio.

Super eum.) ἐπάνω αὐτοῦ. i. supra eum. Aspectus eius) ἰδέα αὐτοῦ. i. species eius, siue forma. Et uestimenta.) Et græci, & uetusti codices latini habent uestimentum, græci addunt albū ut nix. Custodes.) οἱ τηροῦντες. i. qui seruabant.

Et rursum. Respondens autem angelus.) ἀποκριθεὶς, abusus est enim eo uerbo, cum illæ nihil interrogassent. Ibi me uidebunt.) Omissa est coniunctio κἀκεῖ. i. & illic.

Venite & uidete.) &, non est in græcis, sed δεῦτε ἴδετε. i. uenite uidete.

Et præcedet.) & græci & antiqui latini habent præcedit præsentis temporis προάγει. Ecce prædixi) ἰδοὺ εἶπον. i. ecce dixi, nō prædixi. Et ecce Iesus.) Ab hoc loco desunt aliquot uerba, quæ uidentur incuria scribarum omissa, qui fere labi solent, quoties eadē dictio diuersas claudit orationes ὡς δὲ ἐπορεύοντο τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ. i. cum autem issent ad renunciandum discipulis illius, ecce Iesus. &c.

Auditū fuerat a præside.) ἐπὶ τοῦ ἡγεμόνος. i. sub præside, hoc est si res apud illum iudicem agatur. Nos suadebimus ei.) πείθω græcis tria significat, pareo siue morem gero, suadeo & persuadeo, sensus igitur postulabat, ut hic diceret persuadebimus potius ꝯ suadebimus, siue nos placabimus eū. Et securos uos.) ἀμερίμνους. i. securos uos reddemus aut liberabimns uos omni sollicitudine, id enim sonat ἀμερίμνους, quod plus est ꝯ reddere ἀκινδύνους. i. expertes periculi. Dicite quia discipuli eius) Hic certe omittēda fuerat græca coniunctio, propter pronomen sequens nobis dormientibus.

Euntes ergo) ergo non inuenio in græcis codicibus, In nōnullis codicibus pro ergo reperio autem.

D. ERASMI ROTERODAMI ANNOTATIONVM IN EVANGELIVM MATTHAEI FINIS.

Digitized by Google

IN EVANGELIVM MARCI ANNOTATIONES D. ERASMI ROTERODAMI.

QVoniam cōperiebamus opus in modū longe maiorem opinione succreſcere Nam hæc ſimul & ſcribebantur a nobis, & typis excudebantur, uiſum eſt idē cōpendij, quod Marcus in contrahendo Matthæi euāgelio p̄ſtitit, in noſtris præſtare annotamentis. quo ſimul & lectoris, & noſtro tædio alioqui intolerabili medeamur, & intra ſui temporis ſtadiū, operis curſus expleatur. Paucos enim menſes ad hunc laborē ab illuſtriſſimi Burgundionū Principis Caroli obſequijs, in cuius famulitiū nuper aſciti fuimus, uſurpauimus uerius q̄ impetrauimus, idq̄ teſtor Ieſum, nō ſine graui rei familiaris iactura, q̄q̄ ea ſane me leuiter cōmouet. Respecuniaria uel ſarciri p̄t, uel negligi. Cæterū ut eſt boni uiri nō deeſſe ſuo officio, ita p̄bi ac uerecundi eſt hominis, nō cōmittere, ut cuiq̄ uideat oblitus officij. Memini quantū debeā maximo illi Philippo, Maximiliani filio, nō ſolū ut principi, addā, nō ſolū ut optimo principi, uerū etiā, ut de me magnificētiſſime merito. Quicquid aūt debebā patriæ quicquid principi, quicquid optimo principi, quicquid benemerito, id totū eſt mihi refundendū in Carolū, quādoquidē illū (ſic fatis uiſum eſt) cernere licuit uerius q̄ frui, lā nominis proprij citius queam obliuiſci, q̄ benignitſſimi illius mœcenatis mei, Guilelmi Archiep̄i Cantuarienſis, q̄ ſic meritus eſt, de p̄bis ac literatis, ut ab omnibus p̄bitatis ac literarū cultoribus certatim debeat celebrari. Porro me tantis p̄ſecutus eſt officijs, tanta obruit benignitate, ut oia poſthabenda ſint, quoties officij ratio iubet huius obſequi uoluntati. Proinde cū utriq̄ debeamus patriæ, nam in altera geniti, in alterā coopti ſumus, cum utriq̄ debeamus principi, quorum alteri iam plurimis ac maximis beneficijs ſum⁹ aſtricti, ab altero humaniſſime inuitamur, ad ea quæ nec p̄meremur, nec poſtulamus atq̄ hoc ipſo nomine plus debemus, nō fuit nobis integrū opus hoc lōgius p̄ducere maturū utriſq̄ reditū polliciti. Rem tamen ita moderati ſumus, ut nōnihil adiecerimus moræ, nōnihil itē cōtraxerimus opis modū, q̄q̄ id quoq̄ hactenus, ut uerbo magis q̄ rerū eſſet parſimonia, quo ſimul & opi & officio qua licuit ſatisfaceremus, Porro mihi ſane ſpes eſt fore pariter, ut & breuitas quæ nobis fuit neceſſaria, lectori quoq̄ commoda ſit, & grata. Quis enim tam patientis eſt ſtomachi, ut in his rerum minutijs citra faſtidiū diu uerſari poſſit. Quanq̄ quantula quæſo huius moleſtiæ portio redit ad lectorem. At nos dū inter tot græcos, latinos, hebræos codices ſurſum ac deorſum diſcurrimus, uelut aciculā, quod aiunt, in aceruo querentes, dum excutimus, quid ille uerterit, quid alius legerit, quid ibi ſit deprauatū, quid hic interp̄tetur, quid ille correxerit, quid ipſi ſignauerimus, ubi latini codices cū græcis, hebræi cū utriſq̄ diſſentiant aut etiā conſentiant., denicq̄ quæ ſit eiuſdē linguæ codicū inter ſe uel pugna uel cōcordia, dū inter has ſpinas diſtringimur ac torquemur, nō unā aut alterā horā ſed menſes ferme ſex, cogita quæſo lector optime quantū tædij utilitatis publicæ gratia deuoremus. Nec pudebit, ſi poſt hac per ocium continget alia conquirere, quæ poſſint opus hoc uel locupletius reddere, uel emendatius, illa quoq̄ in cōmunē uſum adijcere, pluſculum aūt p̄ſidij nobis ſuppetebat in Matthæo ex ueterū cōmētarijs, ut in quē cōplures ſcripſerūt Origenes, Chryſoſtomus, Hieronymus. In hunc nihil habemus, quod equidē ſciam uetuſtum. Nā Vulgarius neotericus eſt, & ij cōmentarij, qui Hieronymi titulo circūferuntur, ut nō ſunt uſq̄quaq̄ reijciendi, tamen non magis ſapiunt Hieronymū, q̄ ſorba ficū. Cæterum quo pauciores in hunc ſcripſerint illud opinor in cauſa fuiſſe, quod explicato Matthæo, & hunc explicatum eſſe putarent. Initium euangelij) Et hic hebræorū more exorſus eſt ab ipſo opis titulo, quēadmodū Matthæus, cuius hic epitomē ſcripſit.

In Eſaia propheta) In græcorū exemplaribus, quæ quidem ego uiderim, Eſaiæ nomen non exprimitur, ſed tantum ἐν τοῖς προφήταις, i. in prophetis. Verum id apparet mutatum data opera

data opera a doctis, qui deprehenderãt hoc teſtimoniũ e duobus prophetis eſſe cõflatũ, quemadmodum indicat Hieronymus in libro de optimo genere interpretandi, ſiquidẽ prior pars, nempe illa, Ego mitto angelum meũ ante faciem tuã, qui ꝓparabit uiã tuam ante te, eſt apud Malachiã. Cap. 3, quo ſane loco illud obiter annotandũ, Hieronymum in eo quod modo citauimus opere memoriæ lapſum uideri poſſe, cũ ait hoc teſtimonium haberi in fine Malachiæ. Nam cum totũ huius prophetæ uaticinium quatuor capitibus abſoluatur, & hic locus ſit in ipſa ſtatim fronte tertij capitis, in medio uerius eſt, ꝙ in fine. Verũ ſuſpicor quæ res ipoſuerit Hieronymianæ memoriæ nimirũ quod in extremo calce habeat nõ diſſimile uaticiniũ, quod & ipſũ de Ioãne interꝓtant. Ecce ego mittã uobis Heliã ꝓphetã anteꝙ ueniet dies dñi. Cæteꝝ ꝙꝙ ſentẽtiæ ſũma cõſentit, uerba tñ Euãgeliſtæ nõnihil diſſident, tũ a ſeptuaginta, tũ ab hebraica ueritate. Siqdẽ hebræa ſic habẽt חִנְנִי שֹׁלֵחַ מַלְאָכִי וּפִנָּה דֶרֶךְ לְפָנָי. Ea ſic reddidit Hiero. Ecce ego mitto ãgelũ meũ, & ꝓparabit uiam ante faciẽ meã, conſentiẽtibus per omnia ſeptuaginta, niſi quod mitto, uerterunt in futurum mittam, in quo Marcus concordat cum Hebræis. Cæterũ addidit, tuam, cum tantum ſit uiam. Et rurſum quod illic eſt ante faciem meam, hic refert ante faciem tuam, mutata perſona loquentis. Nam apud prophetam hæc uerba uidentur eſſe Chriſti de ſe loquentis, etiamſi mox mutata perſona, de ſe tanꝙ de alio loquatur. Et ſtatim ueniet ad templum dominator. Contra apud euangeliſtam hæc uerba patris ſunt loquentis ad filium, qui præparabit uiam tuam ante te. Iam poſterior pars. Vox clamantis in deſerto, parate uiã dñi. &c. Eſt & apud Eſaiã cap. 40. Hebraica ad hũc habẽt modũ. קוֹל קוֹרֵא בַּמִּדְבָּר פַּנּוּ דֶרֶךְ יְהוָה יַשְּׁרוּ בָּעֲרָבָה מְסִלָּה לֵאלֹהֵינוּ. quæ ſic uertit Hieronymꝰ, Vox clamãtis in deſerto, parate uiã dñi, rectas facite ſemitas dei noſtri. In nullo diſſentientibus ſeptuaginta. Diſſentiunt & hic nonnihil euangeliſtæ, ſed in uerbis dumtaxat. Nam quod cæteri dixerunt rectas facite ſemitas eius, Ioannes dixit. Dirigite uiam domini, Deinde quod habet hebraica ueritas, & ſeptuaginta tranſtulerunt, Rectas facite ſemitas dei noſtri, Matthæus, Marcus, & Lucas poſuerunt ſemitas eius, ſiue quod euangeliſtæ uix unꝙ dei uocabulum tribuant Chriſto, ob prophanas & impias illorũ temporum aures, ſiue quod euangeliſtæ cum hebraice ſcirent, non indigerent tranſlatione ſeptuaginta. Deinde cum ab Hebræis nõ anxie decerperent quod ſcriptum eſſet, ſed quod memoria ſuggerebat deſcriberent, uerbis nõnunꝙ diſſident, in ſententia concordant, id quod pluribus in locis admonuit diuus Hieronymus. Iam illud, quando notũ eſt ijs quoꝙ qui græce neſciunt, angelum ſignificare nuncium, nõ arbitror admonendum. Fortaſſis hic melius uertiſſet nuncium. Deinde non dixit ſimpliciter (Angelum) ſed addito articulo, τὸν ἄγγελον, ut certũ aliquem angelum ſiue nunciũ intelligas deſignari, cum omnes alioqui prophetæ nuncij fuerint uenturi Chriſti. At hic unicus ille & eximius fuit nuncius, qui non ſolũ prænunciarit aduentum domini, procul aduentantis, ſed qui præcurrens ipſe præpararit uiam iam aduenientis. Præterea quod ait (ante faciem tuam) non eſt græcis ἔμπροσθεν, aut ἐνώπιον, quod aliquoties ita uertit, hoc eſt corã te & in conſpectu tuo, ſed πρὸ προσώπου, ut intelligas hunc nuncium præcedere, & hoc diſcutiente obſtacula uiæ, iam uideri & apparere faciem aduenientis domini. Mox autem qui præparabit uiam tuam ante te, græce eſt ἔμπροσθέν σου, quaſi dicas a fronte tua. Fuit in deſerto) Quidam offenſi hyperbato, ſic legunt. Ioannes baptizans in deſerto, fuit initium euangelij. Non abſurde tamen, ut mihi quidem uidetur, hæc uerba initiũ euangelij Ieſu Chriſti, &c. tituli loco erunt, qui mos eſt prophetis & Herodoto quoꝙ atꝙ in totũ illi gẽti. Porro quod Valla mauult extitit ꝓ fuit, & calumniatur neſcio quid, de (fuit Ioannes baptizans) haud multũ ad rẽ theologicã pertinet. Erat enim idoma ſermonis hebræi quod tamen reperies & apud Atticos. Erat baptizans, id eſt baptizabat. Baptizans articulum non addidit græcus, unde perinde ualet, ac ſi dicas cœpit baptizare ἐγένετο βαπτίζων.

Fuit in deſerto)

Fuit in deserto.) Apud Græcos, alius est uerborum ordo. Fuit Ioannes baptizans in deserto. Ac rectius erat ꝯ fuit.

Iudææ regio ἡ Ἰουδαία χώρα, id est Iudæa regio. ut adhæreãt duo nomina substantiua.

Et hierololymitæ uniuersi) Græci secus distinguunt καὶ οἱ Ἱεροσολυμῖται καὶ ἐβαπτίζοντο πάντες. i. & Hierosolymitæ & baptizabantur oẽs. Nec est in Iordanis flumine, sed in Iordane fluuio, siue fluuio Iordane. Addidit aũt flumine, quod uox sit plærisq; ignota.

Et erat) ἦν δέ, id est erat autem. Vestitus) ἐνδεδυμένος, id est indutus.

Et zona pellicea) καὶ ζώνην δερματίνην, ablatiuus est non nominatiuus, & refertur ad participium uestitus, sicut & ablatiuus, pilis & lumbos suos dicendum erat, non eius.

Mel syluestre edebat) ἐσθίων, id est edens, ut pertineat ad uerbum quod præcessit erat. Quanꝯ hoc recte uariauit, nisi quod aptius erat uescebatur ꝯ edebat, aut certe uictitabat, siue esitabat cum de genere cibi loquetur.

Venit) ἔρχεται uenit græce uel præsentis est temporis uel futuri. Et notandus est articulus ὁ ἰσχυρότερός, id est ille qui me fortior & potentior est.

Non sum dignus) οὐκ εἰμὶ ἱκανὸς. i. non sum idoneus, aut sufficiens ut uulgo loquũtur. Et calciamentorũ eius) eius addidit hebræorum more, latinis nõ est phasis ita loqui.

Ego baptizaui) ἐγὼ μέν, non in tempore omisit quidem coniunctionem quæ hanc partem opponit spiritui. Spiritu sancto) In spiritu sancto est græcis quidã codex græcus hoc quoq; loco addebat & igni τῷ πυρί, ꝯ Vulgarius non addit.

Ascẽdens uidit) Sermo græcus anceps est, utrũ Ioannes uiderit an Christus.

Vidit cœlos apertos) εἶδε σχιζομένους τοὺς οὐρανούς, i. uidit scindi cœlos, nam participium est passiuum præsentis temporis, quod non per scissos, ut Laurentio uisum est, sed per uerbum erat transferendum. Elegantius autem uertisset diduci cœlos.

Et spiritum sanctum) Sanctum non additur, nec in græcis, præterꝯ apud unum Vulgariũ, nec in antiquissimis latinis codicibus. Nã absolute spiritũ opposuit aquæ ceu rem efficaciorem. Neq; dubium tamen, quin de spiritu sancto sit accipiendum, quod tamen haud scio quo casu additũ fuit in prima huius operis æditione.

Descendentem & manentem) & manentem non additur in græcis, neq; ἐπ' αὐτῷ conuertendũ erat in ipso, sed in se, siue super se. Nã uidit uerbum, ad Iesum ptinet ascendentem non ad Ioannem, quantum sonant uerba græca, uerum de hoc nonnihil attigimus in Matthæo. Dilectus ὁ ἀγαπητός, articulus nõ caret Emphasi, quasi dicas ille dilectus. Deinde nomen hic est non participium dilectus, quod uertere solet charissimus.

Complacuit) εὐδόκησα, quasi dicas bonã habeo opinionẽ, siue bene complacitũ est mihi.

Expulit) ἐκβάλλει, id est emittit præsentis temporis. Quanꝯ ἐκβάλλω aliquando est ejicere, siue extrudere. Significat autem impetum spiritus rapientis hominem quocunq; uelit. Et erat in deserto) Quidam codex græcus tantum habet & erat ibi. Alter præterea addit in deserto. Quorsum attinebat repetere desertum, cũ mox præcessisset?

Quadraginta diebus) In græcis non additur, & quadraginta noctibus.

Quoniam impletum) ὅτι, hoc loco fuerat omittendum interpreti.

Appropinquabit) ἤγγικεν Et appropinquauit siue appropinquat, ut in huiusmodi uerbis græci nõnũꝯ utuntur præteritis loco præsentium, ut non semel iam admonuimus.

Pœnitemini) μετανοεῖτε. i. pœniteat uos quod consueuit uertere, pœnitentiam agite aut quod ego malim resipiscite.

Et credite euangelio ἐν τῷ εὐαγγελίῳ, id est in euangelio.

Et præteriens) περιπατῶν δὲ παρὰ τὴν θάλασσαν, id est ambulans autem ad mare, siue iuxta mare. Quanquam alius codex habebat Θ παράγων παρὰ τὴν θάλασσαν, id est præteriens iuxta mare. Porro lacum mare uocat.

Fratrẽ eius) Pro ei⁹ græce est, Simonis. Quidã utrũꝯ repetũt τοῦ τοῦ σίμωνος. i. ipsius Simonis, siue eius nẽpe Simonis, quod opinor additũ a quopiã q uoluerit effugere, ἀμφιβολογίαν, ne

ἀμφιβολογίαμ, ne intelligeremus fratrem ipsius Christi. Nec est hoc loco retia, ut paulo post δίκτυα, ἀμφίβληστρα, sed id est genus retis, cuius meminit Iulius pollux.

Componentes retia καταρτίζοντας, id est sartientes, siue reconcinnantes.

Et relicto patre) Ἀφέντες εὐθὺς τὸν πατέρα. i. & statim relicto, &c. Et consentiunt antiquissimi codices. Secuti sunt eum) ἀπῆλθον ὀπίσω αὐτοῦ. i. abierunt post eum ut uerbū uerbo reddatur. Quasi potestatem habens) ὡς. i. tanq. Quanq hoc quasi & quod mox sequitur sic, eidem græcæ uoci respondent ὡσ. Vnde uertere poterat utrobiq, ut. Porro de potestate ἐξουσία diximus in Mattheo. Quid nobis & tibi) τί ἡμῖν καὶ σοί. i. sine quid nobis & tibi? Quanq τί a rectius accipitur ut sit aduerbiū græcis, nobis interiectio exclamātis, & latine uertisset. Quid rei nobis tecū est? Aut quod pollet idē qd tibi nobiscū est rei? In spiritu immundo) Quid hac forma loquēdi durius latinis simul & græcis auribus? Dici poterat obnoxius immundo spiritui. Scio quod sis οἶδά σε τίς εἶ. id est scio te qui sis, & sic habent antiqui nostri codices, siue noui te quis es, ut magis ad uerbū exprimā.

Sanctus dei) ὁ ἅγιος τοῦ θεοῦ. Nec hic articulus ociose addit, ut alias sæpe indicatū est. Nec enim est simpliciter sanctus, sed ὁ ἅγιος. Vt certum & insignem intelligamus. Proinde dilucidius erat noui te qui sis, nempe sanctus ille dei.

Et cōminatus est) καὶ ἐπετίμησεν. i. & increpauit. De homine) ἐξ αὐτοῦ. i. ex eo. Et discerpens eum & exclamans, utrunq participium græcis præteriti tēporis est, σπαράξαν κράξαν, quasi dicas discerpto illo, & clamore emisso.

Quid nam est hoc) τί ἐστι τοῦτο. particulā nam, addidit interpres de suo cum alias negligat exprimere, nimirum ad hunc modū paria faciens & rursum. Quæ nam doctrina) τίς ἡ διδαχὴ, quæ doctrina de suo addidit, nam. Quia in potestate spiritibus imperat) Quia in potestate & spiritibus habetur tum in græcis, tum in antiquis latinis, ut coniunctio addat epitheſin. Cæterum græci codices locum bifariam distinguunt. Nonnulli sic legunt, quæ est hæc doctrina, quoniā secundū potestatē, ut subaudias est. Alij cōiungūt hæc cū his quæ mox sequūtur, quæ est doctrina hæc, qm cū autoritate spiritibus quoq immundis imperat. Et processit) καὶ ἐξῆλθεν id est & exiuit.

Rumor eius) ἡ ἀκοὴ αὐτοῦ. i. fama eius, quod alicubi uertit opinio. Cæterum ut famam hominis dicimus, ita non dicimus rumorē hominis in eodem sensu. Rumor enim magis ad rem refertur, ut rumor belli. Fama generale nomen est.

Regionē) περίχωρον. i. totam undiq regionem Galilææ finitimam, ut intelligamus & ultra Galilææ fines famam Iesu progressam.

Recumbebat κατέκειτο, id est decumbebat, ut & antiqui codices habēt. Recumbit em quiescens & supinus, Accumbitur in conuiuio. Decumbit ægrotus lecto affixus.

Apprehensa manu eius) κρατήσας, quod toties uertit tenuit, ueluti de Iesu capto. Tenuerunt eum ubi tempestiuius erat cōprehenderunt. Et cur non potius reliquit q dimisit ἀφῆκεν, nisi forte febris dicto uale discessit.

Omnis ciuitas) ἡ πόλις ὅλη, id est ciuitas tota, ne plures ciuitates intelligas.

Qui uexabantur) κακῶς ἔχοντας, id est male habentes, siue male affectos.

Varijs languoribus) ποικίλαις νόσοις, id est uarijs morbis.

Quoniam sciebant eum) græce sic est, ὅτι ἤδεισαν αὐτὸν χριστὸν εἶναι. i. quod nouerant se Christum esse, nam hæc duo uerba adduntur in nōnullis græcis exemplaribus.

Et diluculo ualde) Καὶ πρωῒ ἔννυχον λίαν, id est, & mane crepusculo admodum. Nam id sonat ἔννυχον, cum adhuc aliquantum est noctis.

Dixerunt) λέγουσι, id est dicunt, & mox quia omnis ὅτι coniunctio fuerat omittenda.

Vicos & ciuitates græcis est dictio composita κωμοπόλεις, quod quidem interpretantur municipia. Oppidula rusticana significat, quæ uel uici, uel oppida uideri possint. Si quidem ex uico & oppido græca uox compolita est.

In proximos) εἰς τὰς ἐχομένας id est adhærentes.

Vt tibi

Digitized by Google

Vt ibi prædicē) græce est ἵνα ⁊ ἐκεῖ, ut & ibi. Consentientibus & antiquis exemplaribus. Et in hoc apertius erat, ad hoc, siue hac gratia ἐπὶ τοῦτο.

Et in omni galilæa) Et nō est græcis, sed in synagogis illorū per totam galilæam.

Si uis) hoc loco interpres recte omisit ὅτι, quod cū alicubi faciat, mirandum, cur nō idem perpetuo faciat quoties sermonis exigit ratio.

Volo mundare.) Mundare hic passiuum est, imperandi modo θέλω, καθαρίσθητι, quemadmodū est in Matthæo. Et comminatus est καὶ ἐμβριμησάμενος αὐτῷ εὐθέως ἐξέβαλεν .i. comminatus ei statim eiecit, hoc est acriter interminatus, necubi proferret. Et eiecit dixit pro ablegauit, siue quod celeriter, siue quod inuitum.

Vide nemini (ὅρα μηδενί. i. Vide ne cui.

Ostēde te) ἑαυτὸν δεῖξον. i. teipsū ostēde. Quāq; interpres huiusmodi cōpositā pnonina plærūq; uertit p simplicia. Cœpit p dicare) Græci addunt πολλά. i. multū siue multa.

Diffamare) διαφημίζειν græce non sonat in malam partem uerti poterat spargere seu diuulgare. In desertis locis esse) erat græce est, non esse ἦν.

Et conueniebant) καὶ ἤρχοντο, id est & ueniebāt.

EX CAPITE SECVNDO.

POst dies) δι' ἡμερῶν. i. per dies, nec addendum est octo, quod in quibusdam habetur codicibus latinis. Neq; refert an legamus post dies. cum idem sit sensus lucidius erat diebus aliquot, siue post dies aliquot, nam post dies latine nihil significat. Et conuenerunt) καὶ εὐθέως συνήχθησαν. i. confestim conuenerunt, siue collecti sunt. Nec ad ianuā) græca sic habēt ὥστε μηκέτι χωρεῖν μὴ δὲ τὰ πρὸς τὴν θύραν id est ita ut iam non caperent, ne ea quidem quæ erāt iuxta ianuam, ut intelligas domū adeo fuisse refertam, ut ne uestibulum quidem & partes ostio uicinæ caperent turbā.

Et uenerunt) ⁊ ἔρχονται, id est ueniunt. Nudauerunt tectum) ἀπεστέγασαν τὴν στέγην. detexerunt tectum. Est enim προσονομασία, quasi dicas, detegulauerunt tegulas.

Et patefacientes) ⁊ ἐξορύξαντες. i. cum effodissent, ut intelligamus etiam superne perfodi tecta, Submiserunt) χαλῶσι. i. demittunt proprie funibus, quemadmodū demittitur ancora, aut saxum e sublimi.

In quo paralyticus iacebat) κατέκειτο. i. decūbebat, quod paulo ante uertit recūbebat.

Quid hic sic loquitur, blasphemat) græce est blasphemias βλασφημίας loquitur blasphemias. Nisi solus deus) εἰ μὴ εἷς ὁ θεός. i. nisi unus, qui est deus.

Dimittūtur) ἀφέωνται. i. dimittantur, si modo recta est scriptura.

Vt mirarentur plus dixit græcus sermo ὥστε ἐξίστασθαι. i. ut essent attoniti, & uelut extra se. Nam ab hoc uerbo dicta ecstasis quæ est raptus mentis.

Honorificarent δοξάζειν. i. glorificarent. Leui Alphæi) τὸν τοῦ ἀλφαίου. i. Alphæi filiū.

Ad Teloneum) græcam uocem reliquit, τελώνιον, quæ mensa est aut locus publicanorum, ubi colligunt uectigal, quod græce τέλος dicitur.

Videntes quia manducaret) ἰδόντες αὐτὸν ἐσθίοντα. i. cum uidissent eum edentem.

Quare) τί ὅτι. i. quid quod, idest quid est quod.

Magister uester) Laurentius negat hæc addita in exēplaribus quibus est usus. In nō nullis tamen addita comperi, Tametsi Vulgarius non addit.

Non necesse habent) οὐ χρείαν ἔχουσι, id est non opus habent. Sani) ἰσχύοντες. i. ualentes, siue qui ualent. Vocare iustos) Græci addunt εἰς μετάνοιαν. i. ad pœnitentiam. Quāq; id suspicor adiectum a quopiam. Nam nec in antiquissimis codicibus nostris reperitur, quanq; apud Vulgarium additum est. Et pharisæi) Quidam græcus codex habebat ⁊ οἱ τῶν φαρισαίων. i. & pharisæorū, ut subaudias discipuli quemadmodū est item paulo post, nisi mauis, ἢ qui sunt ex pharisæis, hoc est e factione pharisaica.

Nunquid possunt) μὴ δύνανται. i. num possunt. Filij nuptiarū) græca nonnihil dissonāt οἱ υἱοὶ τοῦ νυμφῶνος, ᾧ ὁ νυμφίος μετ' αὐτῶν ἐστιν νηστεύειν, id est filij thalami in quo sponsus cum eis

ſus cum eis eſt ieiunare. νυμφῶν enim nuptiale cubiculū ſignificat, interprete Suida. Deinde continenter ipſe ſibi reſpondet, ὅσον χρόνον μεθ' ἑαυτῶν ἔχουσι τὸν νυμφίον, οὐ δύνανται νηστεύειν .i. quanto tempore ſecum habent ſponſum, non poſſunt ieiunare.

Aſſumentum) ἐπίβλημα, quod ante, ni fallor, uerterat cōmiſſuram, ad uerbū ſonat immiſſuram, alias uertit aſſumentum. Panni rudis.) ῥάκους ἀγνάφου. i. Panni nondū a fullone curati, nam hunc rudem uocat interpres. Siquidem γναφεὺς, fullonem ſignificat.

Aufert ſupplementum nouū) Græcus addit, eius, ut ſubaudias ueſtis, quod hic uertit ſupplementum in Matthæo uerterat, plenitudinem, πλήρωμα. Sic autem uocat eam pānī particulam, qua ueſtis lacera ſarcitur & expletur. Multa prudens prætereo, quod de his iam dictum ſit in Matthæo. Cœperunt progredi.) ἤρξαντο οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ ὁδὸν ποιεῖν .i. Cœperunt diſcipuli eius iter facere. Nam quod græcus habet ſermo, ἤρξαντο. i. cœperunt, hoc interpres retulit ad perſonam, ueluti cum dicitur, ἄρχεσθαι λέγειν, non qui initium dicēdi facit, cum ante tacuiſſet, ſed qui primus & ante alios incipit uerba facere, & ob id uertit, pgredi. Nimirū offenſus abſurditate ſermonis, quod cū paulo ante dictum eſſet, Ieſum iter feciſſe per ſegetes, nunc idē ſubiiciat de diſcipulis, cœpiſſent iter ingredi.

Et uellere ſpicas.) τίλλοντες. i. Vellentes, ſiue uellendo. Sub Abiathar principe ſacerdotum.) Diuus Hieronymus in libello de optimo genere interpretandi indicat nomē Abiathar pro Achimelech eſſe poſitum, ppterea quod libro Regum primo, capite. 22. ubi refertur huiuſce rei hiſtoria, nulla mentio fiat Abiathar, ſed dūtaxat Achimelech. Si ue id acciderit lapſu memoriæ, ſiue uitio ſcriptorū, ſiue quod eiuſdē hominis uocabulū ſit Abiathar & Abimelech, nam Lyra putat Abiathar fuiſſe filium Achimelech, qui ſub patre functus ſit officio paterno, & eo cæſo iuſſu Saulis comes fuerit fugæ Dauidicæ.

Ecce quid faciunt diſcipuli tui ſabbatis.) Vt paulo ſuperius nō addebat magiſter ueſter, ita hic non additur apud Græcos, diſcipuli tui. Quorſum enim attinebat eos nominare, cum digito illos oſtenderent, ecce. Niſi ſolis.) Solis non additur apud Græcos.

Et dedit eis.) Græci addunt, καὶ &. pro eis melius uertiſſet qui ſecum erant, & dederit his quoq; qui ſecum erant.

EX CAPITE TERTIO.

Benefacere.) ἀγαθοποιῆσαι, an male, κακοποιῆσαι, quod non ſonat ſimpliciter facere rem malam aut bonam, ſed mala re aut bona afficere quempiā, quaſi dicas, utrum prodeſſe fas eſt ſabbatis an lædere? Et circūſpiciens.) περιβλεψάμενος .i. Cum circūſpexiſſet. Nec eſt contriſtatus, ſed συλλυπούμενος .i. condolēs ſeu uerius cōdoleſcens. An perdere.) ἢ ἀποκτεῖναι. i. An occidere. Et reſtituta eſt manus illi.) Græce ē. ἀπεκατεστάθη ἡ χεὶρ αὐτοῦ ὑγιὴς ὡς ἡ ἄλλη. i. Et reſtituta ē manus illi ſana ut altera.

Vt nauicula ſibi deſeruiret.) ἵνα πλοιάριον προσκαρτερῇ αὐτῷ. i. Vt nauicula inſeruiret ſibi, hoc eſt, ut nauicula eſſet ſibi uſui, ſiue adhiberetur ſibi, nam προσκαρτερεῖν ſæpe alias uertit aſſiſtere, ſiue inſiſtere. Non cōprimerent eum.) μὴ θλίβωσιν αὐτόν. i. ne ſe premerent. Primum latinius, deinde uerecūdius, poſtremo accōmodatius ad græcū ſermonē.

Plagas.) μάστιγας. i. flagella. Sic enim uocat afflictionem, qua deus corripit homines.

Clamabāt dicētes.) λέγοντα, dicētes ad ipſos ſpiritus refert, ꝙ ea uox græcis eſt neutri generis. Et aſcendens in montē aduocauit.) Græce eſt, ἀνέβη καὶ προσκαλεῖται. i. aſcēdit & aduocat, ut utrūq; ſit præſentis temporis. Cōminabatur.) ἐπετίμα. i. increpabat. Quāq; hoc loco tolerabilis erat, interminabatur. Et fecit duodecim.) Græca nōnihil diſſidēt. καὶ ἐποίησε δώδεκα, οὓς καὶ ἀποστόλους ὠνόμασεν, ἵνα ὦσιν μετ' αὐτοῦ. i. Et fecit duodecim, quos & apoſtolos nominauit, ut eſſent ſecum. Quāq; id in emendationibus Græcorū exemplaribus non eſt aſſcriptum, & magis cōuenit breuiloquentiæ Marci, ut omittatur. Atq; hic quoq; multa prudens diſſimulo, uel ꝙ minutula ſint, uel ꝙ in Matthæo iam annotata.

Et dedit) καὶ ἔχειν. i. Et habere, ſiue ut haberēt. Et impoſuit Simoni.) Ante hec uerba habent nōnulli græci codices πρῶτον σίμωνα. i. primum Simonem. Verum id in emendationibus non reperitur, & uidet ex Matthæo deſumptum.

Et Matthæum.) Quidam græcus codex addit τὸν τελώνην. i. publicanum. Quãq; nec id reperio in emendatioribus ac uetustis exemplaribus.

Boanerges.) Nam hebræis בְּנֵי filios sonat רַגְשׁ tonitrui uel fremitus.

Et cum audissent sui) οἱ παρ' αὐτοῦ. i. qui ad illum pertinebãt, & ex illius erãt familia seu cognatiõe. Itidem paulo inferius, τὰ παρ' αὐτοῦ. uertit, sua. Sentit eũ cognatos & affines esse.

Exierunt tenere eum.) κρατῆσαι αὐτὸν μ. i. ut comprehenderent eum, siue ut manus iniicerent. Nam id est agnatorũ, si quis cõmotæ mentis esse cœperit.

Et conuenit iterum turba.) καὶ συνέρχεται πάλιν. Conuenit præsentis tẽporis est, ut prima syllaba pronuncietur acuta. Id tametsi minutulum est, tamen haud indignum indicaui, quod indicaretur, propterea q̃ in re tam sacra nefas sit, uel minima negligere.

Sic nõ possent) Græcis quidem duæ sunt negationes, ὥς μὴ δύνασθαι αὐτοὺς μήτε ἄρτον φαγεῖν. Quod duobus modis latine reddi poterat. Conuenit iterum turba tanta, ut nõ possent ne panibus quidem uesci. Aut sic, ut nõ possent uel panes edere. Sentit enim tantã fuisse multitudinẽ, ut nõ solũ nõ suppeterent obsonia, sed ne panũ quidẽ satis esset in cibum. Aut certe tantũ fuisse cõfluxum, ut discipulis nõ esset ocium sumendi cibi, qui posterior sensus uerus est. In furorẽ uersus est.) ἐξέστη. i. mente captus est.

Beelzebub.) Βεελζεβοὺλ. i. Beelzebul, de quo diximus in Matthæo.

Quia in principe.) Hic omittendum erat ὅτι. In se.) ἐφ' ἑαυτὸν. i. in seipsam, siue aduersus seipsam. Dispartiatur.) Idem uerbum quod modo uertit diuidatur, μερίζω.

Dispertitus est.) Græca sic habẽt, Καὶ εἰ ὁ σατανᾶς ἀνέστη ἐφ' ἑαυτὸν καὶ μεμέρισται, οὐ δύναται σταθῆναι, id est, Et si satanas insurrexit in seipsum, ac diuisus est, non potest stare.

Quibus blasphemauerunt.) ὅσα ἂν βλασφημήσωσι. i. Quascũq; blasphemauerint. Sic eũ loquunt Attici, Conuitia cõuitiant, & fugam fugiunt. Aeterni delicti.) αἰωνίου κρίσεως. i. æterni iudicij, siue æternæ damnationis. Et circũspiciens.) Καὶ περιβλεψάμενος τοὺς κύκλῳ περὶ αὐτὸν μαθητὰς καθημένους. i. Et circũspiciens cũ circũspexisset in circũitu circũ se discipulos sedentes.

EX CAPITE QVARTO.

Exæstuauit.) ἐκαυματίσθη. i. Exustum est, siue æstu periit. Ascendente & crescente.) ἀναβαίνοντα καὶ αὐξάνοντα, ut prius uerbum pertineat ad herbam emergentem terra, posterius, ad herbam grandescentem & adolescentem.

Vnum centesimũ) καὶ ἔφερεν ἓν, τριάκοντα, καὶ ἓν, ἑξήκοντα, καὶ ἓν ἑκατόν. i. Attulit unum triginta, & unum sexaginta, & unũ centum. Laurentius Valla declarat se legisse ἓν præpositionem, nõ ἓν nomen numerandi. Et ipse sic scriptum comperi in libris emendatioribus, quo modo si legamus ad uerbũ ita reddi potest & adferebat in triginta & in sexaginta & in centum, ut præpositio ἓν posita sit pro ἀνὰ, quasi dicas per triginta, per sexaginta, per centum, quod tamen cõmode uerti poterat, & adferebat, tricenã, sexagenã, & centenã, ut ex singulis granis tantũ granorũ intelligat enatũ, cuiusq; paulo inferius idẽ occurrit locus, itidẽ per præpositionem scriptus. Cæterum quoniã in hoc facile labi potuit librarius, rem lectoris arbitrio cõmitto, præsertim cũ & altera lectio probe defendi possit.

Cum esset singularis.) ὅτε δὲ ἐγένετο κατὰ μόνας. i. Cum cœpisset esse solus, siue solitarius. Nam solus uertit in Luca, Cum autẽ esset solus orans.

Qui cum eo erant duodecim.) Hic uariant græci codices, nam Laurentij codex habebat, οἱ περὶ αὐτὸν σὺν τοῖς δώδεκα. i. Qui circa illum erant cum duodecim. Mei habebant, ἐπερώτησαν αὐτὸν οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ. i. Interrogauerunt eum discipuli eius.

Mysteriũ regni) μυστήριον. i. arcanũ, siue secretũ, nõ cõmunicãdũ, pphanis, quod aliquoties uertit sacramentũ. Illis aũt q foris sunt.) τοῖς ἔξω. Rectius uertisset p adiectiuũ. i. exteris, extraneis, siue externis, aut exoticis. Videant & nõ uideãt.) Græcus mutauit uerbũ, ἵνα βλέποντες βλέπωσι, καὶ μὴ ἴδωσι. i. ut cernẽtes cernãt, & nõ uideant. Quasi plus sit uidere q̃ cernere. Nã intuemur quædam, quæ tamen non uidemus, animo aliud agente.

Et erumnæ.) Καὶ αἱ μέριμναι. i. sollicitudines. Vnũ tricesimũ.) Triginta, sexaginta, centũ, & paulo

tum,ut paulo ſuplus admonui,cõſentientibꝰ & quetuſtis latinis codicibꝰ,de quo copioſius diximus in Matthæũ. Nũqd uenit.) Græce eſt,βλέπετε,μήτι λύχνος καίεται,ἵνα ὑπὸ τὸν μόδιον τεθῇ.i. Videte,num lucerna incenditur,ut ſub modiũ ponat? Quãꝯ illud βλέπετε in multis Græcorꝯ codicibus non reperio aſcriptũ. Nõ eſt em̃) οὐ γάρ ἐστι τί κρυπτὸν,εἰμὴ ἵνα φανερωθῇ.i. Nõ eſt em̃ quicq̃ abſconditũ,niſi ut manifeſtet̃. Tametſi diſſentiũt hic exẽplaria. Neq̃ factũ eſt.) οὐδὲ ἐγένετο ἀπόκρυφον,ἀλλ' ἵνα εἰς φανερὸν ἔλθῃ.i. neq̃ factũ eſt occultũ,ſed ut in apertũ ueniat. Videte qd audiatis) Hic quoq̃ græca diſſident,tametſi latina exẽplaria magis cõſentiunt q̃ græca. Βλέπετε τί ἀκούετε,φησὶ προσθήσει ὑμῖν τοῖς ἀκούουσιν,ὃς ἔχει γὰρ δοθήσεται αὐτῷ,καὶ ὃς οὐκ ἔχει,καὶ ὃ ἔχει ἀρθήσεται ἀπ' αὐτοῦ.i. Videte quid audiatis,& apponet̃ uobis audientibus. Qui em̃ habet,dabit̃ ei,& qui non habet,etiã quod habet tollet̃ ab eo.

Deinde ſequit̃, (ἐν ᾧ μέτρῳ μετρεῖτε,μετρηθήσεται ὑμῖν,καὶ προστεθήσεται ὑμῖν) .i. In q̃ menſura metimini, metiet̃ uobis, & adijcietur uobis. Vulgarius ita legit,βλέπετέ τι ἀκούετε ἐν ᾧ μέτρῳ μετρεῖτε,μετρηθήσεται ὑμῖν τοῖς ἀκούουσιν,ὃς γὰρ ἐὰν ἔχῃ,δοθήσεται αὐτῷ,καὶ ὃς οὐκ ἔχει καὶ ὃ ἔχει ἀρθήσεται ἀπ' αὐτοῦ.i. Videte quid audiatis. In qua mẽſura metimini,in ea alibi metient̃ uobis,qui audiatis. Quiſquis enim habuerit,ei dabit̃,& qui nõ habet,etiam quod habet tolletur ab eo.

Cui parabolæ cõparabimus.) ἢ ἐν τίνι παραβολῇ αὐτὴν θῶμεν.i. Aut in qua parabola illud ponemus,ſiue ponamus. Etiamſi nõnulli codices p θῶμεν habeãt παραβαλῶμεν.i. p quam collationẽ cõferem⁹. Q̃ndẽ παραβολὴν,Cicero uertit collationẽ,& in hebræi abutũt̃ p p.

Aſcendit in arborem) Ἀναβαίνει.i. Surgit illud in arborẽ,nec additur apud Græcos,nec in antiquis codicibus noſtris. Habitare.) κατασκηνοῦν,quod alibi uertit nidificare.

Diſſerebat) ἐπέλυεν.i. diſſoluebat,ſiue exponebat,aut quo alias ẽ uſus,ediſſerebat. Solũtur em̃ ænigmata & obſcura ueluti nodoſa. Trãſeam⁹ cõtra) διέλθωμεν εἰς τὸ πέραν.i. Trãſeamus in ulteriorem partem,ſiue ut ſæpe iam uertit,trans fretum.

Et facta eſt.) καὶ γίνεται.i. & fit,quaſi res iam gerat̃. Mittebat in nauim.) ἐπέβαλεν εἰς τὸ πλοῖον.i. Irruebat in nauim. Sup cerui cal dormiens.) ἐπὶ τὸ προσκεφάλαιον,quod inde græcis nomẽ habet quod capiti admoueat̃. Nõ ad te ptinet) οὐ μέλει σοι.i. nõ eſt tibi curæ. Nam aliud eſt ptinere ad nos,aliud eſſe curæ. Siquidẽ multa ad nos maxime ptinẽt, quæ miníme ſunt curæ. Obmutesce. πεφίμωσο,augmentũ additum etiam celeritatẽ indicat,ueluti dicas,mox obmutesce. Quia perimus.) ὅτι.i. ꝙ,hoc ſane loco.

Et exurgens,cõminatus eſt) καὶ ἐγερθεὶς ἐπετίμησεν.i. Et excitatus increpauit.

Quid timidi eſtis?) τί οὕτως δειλοί ἐστε;i. Quid adeo timidi eſtis? Alij habebãt,τί δειλοί ἐστε οὕτως;i. quid timidi eſtis adeo? Nec dum habetis) οὔπω.i. nondũ. Alij habebãt.πῶς οὐκ ἔχετε πίστιν;i. Qui fit ut nõ habeatis fidẽ? Et οὕτως referunt ad præcedentẽ orationis partẽ,Laurentius ad ſequentẽ adiunxit. Porro quomõ,parum latine reddidit πῶς,quod ita uertendũ erat,Qui fit ut nõ habeatis fidẽ? Eſt enim non interrogantis,ſed obiurgantis.

Ad alterutrũ.) πρὸς ἀλλήλους.i. inter ſeſe. Quod crebrius iam admonui,uerũ interpres p petuo peccat in hoc uerbo,tanq̃ prudens. Quis putas.) τίς ἄρα. Melius,quiſnam, aut certe quis. Nam hoc loco uix habet latinus ſermo,quod reſpondeat ἄρα.

EX CAPITE QVINTO.

TRans fretũ.) εἰς τὸ πέραν,quod ſuperius uertit,contra.i. in ulteriorẽ partẽ. Quãq̃ in Matthæo ſæpenũero uertit trãs fretũ,Lacũ ut dixi appellãt mare tamẽ iſdẽ uerbis uti licuiſſet,etiã amne tranſmiſſo,aut aggere aut monte. Fretũ uero non idẽ eſt quod mare. Garaſenorum.) γαδαρηνῶν.i. Gaderenorum. Ad eundem modũ legimus,& apud Lucã,cũ Matthæus uocet Gergeſenorꝯ.de quo nõnihil attigim⁹ in Matthæo. Legio mihi nomẽ) λεγεών. Græce ſcribẽs uſus eſt uoce latina,tãetſi mutato genere. Et magno impetu.) καὶ ὥρμησεν ἡ ἀγέλη,κατὰ τοῦ κρημνοῦ.i. Et ferebat̃ grex p præceps in mare,magno addidit interp̃s de ſuo. Ad duo milia) ἦσαν δὲ ὡς δισχίλιοι.i. Erãt aũt ferme duo milia,ſiue bis mille,& ſubaudiendũ eſt,porci,nõ ſpiritus,ꝙ ſpiritus græce eſt neutri generis,& δισχίλιοι maſculini,ut ad ſpiritus referri non poſſit.

Quid esset facti.) τί ἐστι τὸ γεγονὸς, i. Quid esset quod factum erat, siue quod accidens. Quanꝯ haud male uertit interpres. Et uenerunt.) Ϲ ἔρχονται. i. Et ueniunt, præsentis temporis, & ita habent codices emendatiores latini.

Et sanæ mentis.) Post hec uerba græci codices addunt, quod in latinis non habetur, τὸν ἐσχηκότα τὸν λεγεῶνα. i. Eũ q habuerat legionẽ, quod quoniã uisum est supesse, cũ modo facta esset mentio dæmoniaci, eraserunt. At repetitur ad emphasim miraculi, esse ũ sanæ mentis, qui non solum fuerit obnoxius dæmonio, uerum etiam legioni dæmonum.

Et cum ascenderet.) καὶ ἐμβάντος αὐτοῦ. i. Ingresso eo, siue conscensa naui.

Non admisit.) οὐκ ἀφῆκεν. i. Non permisit, siue non passus est.

Quãta) ὅσα, qd̃ sæpenũero significat quæcũqꝫ. Hic interps legisse uidet πόσα non ὅσα.

Et misertus sit tui.) Hoc non parũ dure cohæret cum eo quod præcedit, Quãta tibi fecerit deus. Vertendũ erat, Quæ tibi fecerit deus, & in quibus misertus tui fuerit.

Transcendissēt.) διαπεράσωσιν. Quis unꝯ dictus est transcẽdere mare, quod magis cõuenit monti. Dicendum erat, cum transmisissēt, siue traiecissēt.

Et uenit quidam.) καὶ ἔρχεται εἷς. i. & uenit unus. Sed utinam interpres hebraicã figuram ut hic mutauit, itidẽ mutasset ubiꝯ, tantũ abest ut reprehendã. Et latrus, penultima acuta ꝓnunciandũ est latinis ob diphthongũ ἀσεροϛ. Quoniã filia.) Nec in græcis est ὅτι, quod tamẽ erat omittendũ, si fuisset, hic tamen addidit de suo, quoniam.

Filia mea.) θυγάτριον. i. filiola. Est enim græcis diminutiuum.

In extremis est.) ἐσχάτως ἔχει. ad uerbum sonat extreme habet, perinde ualet, ac si dicas pessime affecta est, siue in summo uitæ discrimine est.

Vt salua fiat & uiuat.) ὅπως σωθῇ, καὶ ζήσεται. i. Vt salua fiat, & uiuet. Vt sit futuri temporis, Alioqui quid aliud est ægrotã seruari, ꝯ uiuere? Nam sensus est, Impone illi manus, ut seruetur. Quod si nõ grauaberis facere, futurũ est, ut uiuat. Nam fieri potest, ut imponat aliquis manus ægroto, ad hoc ut sanetur, & tamẽ moriat ægrotus. Quãꝯ hoc uitio interpretis nõ accidit, sed librariorũ. Et sensit corpe.) καὶ ἔγνω τῷ σώματι. i. Cognouit corpore, quod interpres non inepte uertit, sentit. Nã sensus est, illam hoc cognouisse ex ipso sensu corporis, ꝙ iam carebat cruciatu & fluxu. Quia sanata esset a plaga.) μάστιγι. flagello, quemadmodũ & supius indicatũ est, & quia, ὅτι, uertendum erat in ꝙ.

Cognoscẽs uirtutẽ quæ exierat) ἐπιγνοὺς ἐν ἑαυτῷ τὴν ἐξ αὐτοῦ δύναμιν ἐξελθοῦσαν. Quæso qd hoc sermonis dedecus? Num q uirtus erat illi incognita? Proinde ꝓticipiũ uertẽdi erat in uerbũ infinitũ. Iesus aũt ut agnouit, siue sensit in seipso, uirtutẽ ꝓdisse ex se. Nec cũ hoc loco ferendum erat de illo, quod nostra habet æditio.

Omnem ueritatem.) ἔμπροσθεν πάντων πᾶσαν τὴν ἀλήθειαν αὐτῆς. i. Coram omnibus omnẽ causam suam, etiã si illud corã oĩbus non reperi scriptũ in oĩbus Græcorũ exemplaribus.

Veniunt nunciꝫ.) Nunciꝫ, addiderunt nescio qui, quanꝯ non male. Nec est ad Archisynagogum, sed ab archisynagogo, ut intelligas ab illius uenisse domo, q nunciarẽt mortem filiæ, cæterũ non animaduertens, siue lector, siue interpres hanc loquendi figuram, Eamus ad me, pro eo quod est ad domum meam. Et a uobis exit. i. e domo uestra exiit mauit non posse uitari, quin illi ad archisynagogum uenerint, quandoquidẽ is iam erat apud Iesum, ueꝫ & ab illo uenerũt & ad illũ. Iesus aũt.) Græci addunt, εὐθέως. i. statim.

Admisit.) ἀφῆκεν. i. ꝓmisit, siue non passus ẽ. Nã quis dicat, admisit sequi, Mire lasciuit sua copia, cum hoc uerbũ solitus sit uertere, dimisit. Et uidit.) καὶ θεωρεῖ. i. Videt.

Et eiulantes.) ἀλαλάζοντας, quod in psalmis uertit, iubilare. Nã ὀλολύζω est eiulare, uox ab illa nõ multũ dissimilis. Quãꝯ Valla ex autoritate Varronis ostendit iubilatum esse clamorẽ rusticoꝝ, quiritatũ urbanoꝝ. Quid turbamini.) τί θορυβεῖσθε. i. Quid tumultuamini, ab eadẽ uoce, quã modo uerterat tumultũ θόρυβον. Et deridebãt eũ.) Græci addunt, εἰδότες ὅτι ἀπέθανεν. i. Scientes ꝙ esset mortua, siue cum scirent esse mortuam.

Qui secũ erãt.) Legendũ est, Et q secũ erant. Ϲ φῦς μετ' αὐτοῦ, ut intelligas paucos illos, quos passus

quos passus fuerat se sequi. Nempe discipulos quos nominatim recensuit.

Tabita cumi.) Græci Talita per λαβδα scribunt, non Tabita p βῆτα. Deinde (puella tibi dico, de suo adiecit, siue is fuit Euangelista, siue alius quispiã, quo significãtius redderet, & sensum uocantis, & autoritatem imperantis, ut testatur & Hieronymus ad Pãmachium, in libello, cui titulus, de optimo genere interpretandi. Incertum autẽ an hoc loco Thabita nomen proprium sit puellæ, quẽadmodũ in actis puella Ioppensis. Thabita dicta est quam Petrus ad uitam reuocauit, ut legis illic capi. 9. cuius uocabulũ Lucas græce interpretatus est Dorcas, quod nobis sonat caprã siue hinnulum, a græco uerbo δέρκομαι uideo, ꝙ acribus oculis sit hoc animal. Quin hebræis sonat תַּבְרִיט respice siue attolle oculos, ut possint esse duæ uoces hebraicæ תַּבְרִיט attolle oculos קוּמִי, surge, uerũ hoc lectori relinquo discutiendũ. Nã Ioannes Capnion amicus noster, & nunc̃ intermoriturum suæ Germaniæ decus, in opere de uerbo mirifico putat, aliam esse uocẽ in actis apostolicis, nempe Thabia, nõ Thabita, quæ uox Syriaca lingua capream significet.

EX CAPITE SEXTO.

FAber filius Mariæ.) Antiqui codices habent, Fabri filius & Mariæ, suffragantibus & græcis, ὁ τοῦ τέκτονος ὑὸς τῆς μαρίας. Verum in alijs erat scriptum, οὐχ οὗτός ἐστιν ὁ τέκτων ὁ ὑὸς μαρίας. i. Nonne hic est faber ille filius Mariæ. Atq; hanc quoq; scripturam reperimus in uetustis Latinorum exemplaribus. Deinde annotandũ est græcum articulum utrobiq; esse appositum, ὁ τέκτων ὁ ὑὸς. i. ille faber ille filius Mariæ. Præterea uel ex hoc loco licet colligere, nihil referre Mariam dicas more Hebræorum, an Maria more Græcorum, qua de re multis uerbis disceptat Valla. Postremo notandum & hoc apud Marcum, non fabrum uocari Christum, sed fabri filium. Hinc accipimus illum & uitrici sui exercuisse artem. Cur enim hoc recusasset nostra causa dei filius, qui ne crucem quidem recusauit, neq; Paulum tantum uidelicet apostolum puduit opera manuaria parare, quo uictitaret. Quãq; non inficior in græcis uerbis facillimum esse lapsum, in τέκτονος ὑὸς & τέκτων ὁ ὑὸς, nisi quod parum apte adhæret Mariæ.

Et Ioseph.) ἰωσῆ. i. Iosc, legit Laurentius, mei codices habebant ἰώσητος. i. Iosetis, iuxta græcam inflexionem, ut Crates Cratetis, Chremes Chremetis.

Quia non est.) Quia, de suo addidit, cum nihil sit opus. Sine honore.) ἄτιμος. i. inhonoratus, siue contemptus. Cui contrariũ est ἔντιμος siue τίμιος. i. in precio habitus.

Et in cognatiõe sua.) ἐν τοῖς συγγενέσιν. i. Inter cognatos. Deinde additur & in domo siue familia sua, cõmunissimũ em̃ est patria. Deinde cognatio, ꝓximũ dom⁹ ac familia.

Nisi paucos infirmos) Latinitatis ratio postulabat, ut adderet ꝙ, nisi quod. Deinde infirmos, græcis est ἀῤῥώστους. i. aduersa ualetudine laborantes.

Et conuocauit.) προσκαλεῖται. i. Aduocat, siue accersit; præsentis temporis. Reclamabit aliquis forte morosulus, dũ huiusmodi sectamur minutias, cur potius aduocat, ꝙ cõuocat, & cur aduocat potius ꝙ aduocauit? Cui totidem respõdebo uerbis, Cur cõuocauit potius ꝙ aduocauit, & cur aduocauit magis ꝙ aduocat, quod ut elegãtius est, ita scriptum ab Euangelista. Binos. δύο δύο. Eleganter expressit interpres latinus, cũ græce sit, duos, duos, hoc est p paria siue p iuga, ut intelligas omẽs duodecim fuisse missos, sed sena iuga, qñqdẽ & Matthæ⁹ recẽsens duodecim apostolos̃ fuisse noia, binos copulauit.

In testimoniũ illis.) Addunt hoc loco græci codices, an recte nescio, ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ἀνεκτότερον ἔσται σοδόμοις ἢ γομόῤῥοις ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως, ἢ τῇ πόλει ἐκείνῃ. i. Amen dico uobis, tolerabilius erit Sodomis aut Gomorris in die iudicij, ꝙ ciuitati illi. Vez̃ haud scio, an id sit ex Matthæo huc transcriptum, quanq; consentiunt Græcorum exemplaria.

Et ungebant oleo.) Hinc natum apparet, quod hodie sacro oleo unguntur periculose laborantes, nõ ut reualescant, sed ut tutius emigrent, cuius rei meminit & Iacobus.

Et audiuit rex Herodes.) Quidam græci codices addunt, πλὴν ἀκοὴν ἰησοῦ. i. famam Iesu, aliunde ni fallor asscriptũ. Herodes aũt metuebat.) Enim legũt Græci, nõ aũt, consentientibus

ſentientibus & antiquis exẽplaribus, addidit aũt paulo ſupius ἀυτὸς.i. ipſe, ut intelligeremus hũc eundem eſſe diuerſum a patre, & ab eo ſub quo crucifixus fuit Chriſtus.

Et cuſtodiebat.) Ⓒ σωιετήρει.i. cõſeruabat, uel magis obſeruabat. Id quod indicant ea quæ mox ſubſequũt. Herodes natalis ſui.) ὅτε ἡρῴδης τοῖς γενεσίοις αὐτοῦ δεῖπνον ἐποίει.i. Cum Herodes natalicijs ſuis cœnã faceret, ſiue in natalicijs ſuis conuiuiũ exhiberet. Et principibus eſt μεγισᾶσι.i. primatibus ſiue primoribus. Et tribunis) καὶ χιλιάρχοις, quod græce ſonat eos, qui mille præfecti ſint, ut militum tribunos intelligas.

Licet dimidiũ.) ἕως ἡμίσους, uſq; ad dimidium. Et cõtriſtatus eſt rex.) Græca ſic habẽt, Ⓒ περίλυπος γενόμενος ὁ βασιλεὺς διὰ τοὺς ὅρκους, καὶ τοὺς συνανακειμένους, οὐκ ἤθελεν ἀντιὼ ἀθετῆσαι .i. Et uehementer triſtis factus rex, propter iuſiurandũ, & eos qui ſimul accumbebãt noluit eã reijcere ſiue fruſtrari. Quanq; ex Matthæo liquet, poſt, rex, hypoſtygmen apponendam eſſe. Nec eſt hoc loco, noluit eã contriſtari, quẽadmodũ in Matthæo λυπεῖσθαι, ſed ἀθετῆσαι.i. reijcere, ſiue repellere, quod miror cur Laurentius uertendũ putarit, fraudare aut fruſtrari. Miſſo ſpiculatore.) καὶ ἐυθέως ἀποσείλας ὁ βασιλεὺς σπεκυλάτωρα. Euangeliſta latinam uſurpauit uocem mutata uocali. Ac mox, (Et tulerunt corpus eius,) ταῦτα μὲν eſt, hoc eſt cadauer. Quæ egerant & docuerant.) Græcus ſermo geminat coniunctionem. Ⓒ ὅσα ἐποίησαν καὶ ὅσα ἐδίδαξαν.i. & quæ egiſſent, & quæ docuiſſent.

Venite ſeorſim.) δεῦτε ὑμεῖς αὐτοὶ κατ' ἰδίαν.i. Venite uoſipſi ſeorſim. Porro αὐτὸς poſitus eſt p ſoli, hoc ẽ dimiſſis cæteris, quẽadmodũ καθ' ἑαυτὸν eſſe dicit, q ſol' ẽ & abſq; arbitris.

Et uiderũt eã abeũtes) Græce eſt καὶ εἶδον αὐτὴν ὑπάγουσας οἱ ὄχλοι, Ⓒ ἐπέγνωσαν αὐτὸν.i. Et uiderunt eos abeũtes turbæ, & agnouerunt eũ, ut prius pronomẽ ad oẽs cõmuniter pertineat, poſterius ad Chriſtũ ſolũ. In proximas uillas.) εἰς τὴν κύκλω ἀγρούς.i. In circumacentes agros. Et quoniã ex agris nihil emit, niſi uillæ ſint, uertit uillas. Nã uillæ dom' ſũt in agro. Emant ſibi cibos.) ἀγοράσωσιν ἑαυτοῖς ἄρτους.i. Emant ſibi ipſis panes.

Quos mãducẽt.) Pro hoc græce eſt, τί γὰρ φάγωσιν οὐκ ἔχουσιν.i. Nã q̃d edãt, nõ habẽt.

Date illis manducare.) Græci addunt, uos. Δότε αὐτοῖς ὑμεῖς φαγεῖν, atq; ita habent antiq. Date illis manducare uos. Et dabimus.) καὶ δώσωμεν.i. demus. Secundũ cõtubemia) συμπόσια, συμπόσια.i. Conuiuia, cõuiuia, hoc eſt diſtributis cõuiuijs, ut ante dixit, δύο δύο, Laurẽtij mallet manipulatim. Sup uiride fœnũ.) ἐπὶ τῷ χλωρῷ χόρτῳ.i. in uiridi herba.

Et diſcubuerũt in partes) καὶ ἀνέπεσαν πρασιαὶ πρασιαί.i. & conciderunt praſiæ, praſiæ. Dicuntur autẽ praſiæ hortaria, cuiuſmodi ſunt areolæ ortorum, πράσον enim uiride.

Per centenos & quinquagenos.) ἀνὰ ἑκατὸν καὶ ἀνὰ πεντήκοντα, ut ad uerbum reddam.i. p centũ & quinquaginta. Vt intelligas loca fuiſſe diſtincta ſulco, aut ſimili interuallo, & p magnitudine in alijs accubuiſſe centum, in alijs quinquaginta.

Intuens in cœlum.) ἀναβλέψας.i. ſuſpiciens ſiue ſublatis oculis.

Et ſuſtulerũt) καὶ ἐκλασμάτων δώδεκα κοφίνους πλήρεις.i. & ſuſtulerũt fragmentorũ duodecim cophinos plenos. Et ſtatim coegit.) ἠνάγκασεν, idem uerbũ quod in Matthæo uerterat iuſſit, ſed perperam, ut illic indicauimus.

Et cũ dimiſiſſet eos.) Ⓒ ἀποταξάμενος αὐτοῖς. Non eſt idẽ uerbũ, quod paulo ſuperius ἕως ἀπολύσω, uerum aliud, quod non ſignificat ſimpliciter dimittere, ſed dimittere dicto uale, aut mãdatis quæ uolueris mãdare, quẽadmodũ ſolemus dimittere notos & amicos.

Et uidit eos laborãtes.) βασανιζομένους, quod in Matthæo uertit uexatos, alias iactatos.

In remigãdo.) ἐν τῷ ἐλαύνειν, qđ ſignificat agere ac regere, uel nauẽ, uel equũ, uel curru.

Et plus magis.) καὶ λίαν ἐκ περισσοῦ.i. ualde, ex abundanti, ſiue ualde ſupra modum. Rurſus hic eſt ἐξίσαντο, quod uehementẽ ſignificat admirationẽ, & homo præ admiratione non ſit apud ſe. Et tamẽ in græcis codicibus addit, καὶ ἐθαύμαζον, ut admirabant, uelut interpretans quid dixiſſet ἐξίσασθαι, quod tamen haud ſcio an calu ſit adiectum.

Et cognouerunt eũ.) Addũt Græci, οἱ ἄνδρες τὸν τόπον.i. Viri loci. Quãq; id in plerijſq; codicibus nõ inueniat. Vbi audiebant eũ eſſe.) ὅπου ἤκουον ὅτι ἐκεῖ ἐστί.i. ſimul atq; audiſſent, quod illic eſſet, ut intelligas eos qui agnouerunt Ieſum renunciare cæteris, illũ adeſſe.

In plateis

In plateis.) ἐν ταῖς ἀγοραῖς. i. in foris, quanꝯ & platea forum esse potest.

EX CAPITE SEPTIMO.

ET uituperauerunt.) ἐμέμψαντο. i. accusarunt, siue incusabant. Et a foro uenientes.) Venientes tametsi non male addidit, tamē nō est in græcis codicibus. Et a foro, idem nomē est quod modo uertit plateam, ἀγορᾶς.

Quæ tradita sunt illis) Sensus omnino cōuenit, tamen græce est, ἃ παρέλαβομεν ἡμῖν. Siue ut nōnulli codices habent κρατεῖν, quæ acceperunt seruanda siue tenenda, uerū quoniam παραλαμβάνω uidetur esse ab alio traditū accipere, idcirco interpres conatus est explanatius efferre sentētiā. Baptismata.) Miror cur maluerit dicere græce, ꝯ latine lotiones, siue ablutiones, cum hic de uulgari lotione sit mentio.

Et turceos.) ξεστῶν, apparet intelligēda esse lignea quod subiecit æramentoꝝ, cæter ūle ctos appellat spondas, in quibus accumbebant sumētes cibum, nō solū in qbus dormiē.

Et interrogabant.) ἔπειτα. i. deinde ἐπηρώτησαν. Doctrinas & præcepta.) Et tollendū διδασκαλίας ἐντάλματα. i. doctrinas, mādata p appositionē, sicut admonitū ē i Matthæo.

Si dixerit homo) Hic explicat quod obscurius erat in Matthæo, his uerbis a pharisæis instrui quosdam, ut parentibus desertis, pecuniā cōferāt in donaria templi. Quāꝯ sermo uidetur parum absolutus, sed subaudiendum satis est, aut simile quippiam.

Mandata dei.) ἐντολὴν. i. mandatum. Irritum fecistis.) ἀθετεῖτε. i. irritum facitis consentiētibus & antiqs codicibus, quāꝯ poti⁹ erat reiscitis quē admodū & Cyprian⁹ legit.

Rescindentes uerbum dei.) ἀκυροῦντες τὸν λόγον τοῦ θεοῦ. i. irritum facientes, siue abrogantes, aut antiquantes. Nam ἀκυροῦν est ꝓprie detrahere autoritatē, & irritum facere, quod aliquando fuerit comprobatū. Nihil est extra hominē.) οὐδέν ἐστιν ἔξω τοῦ ἀνθρώπου, εἰς πορευόμενον εἰς αὐτόν. i. Nihil est quod aliunde ꝯ ab homine ingreditur in eū, quali dicas deforis, ut paulo post uertit omne extrinsecus introiens. τὸ ἔξωθεν εἰσπορευόμενον.

Iterum turbas.) πάντα τὸν ὄχλον. i. omnē turbam. Parabolā.) περὶ παραβολῆς. i. de parabola siue de similitudine. Imprudētes.) ἀσύνετοι. i. absq; intellectu, ut ante uerterat, aut exptes intelligentiæ & melius erat. Siccine uos quoq;, ꝯ sic & uos aut. Itane uos quoq;.

Purgans.) ἐκκαθαρίζων. i. expurgans, ad uerbū. Oculus malus.) ὀφθαλμὸς πονηρός. Cur nō & hic dixit oculus nequam, sicut in Matthæo. Si oculus tuus nequam est, qa ego bonus. Nam eadem uerba græca sunt utrobiq;, sentit autem oculum nō simplicē & purū, sed fascinatorem & inuidum, atq; iniquum. In fines Tyri.) μεθόρια. i. cōfinia, hoc est Tyro finitimas regiones, siue quæ interiacēt inter Tyrū & Sydonē, ꝯ paulo post utiē simplici uoce, ὁρίων in eundē sensū. Ad pedes ei⁹) Hoc loco legē τὴν δὲ γυναῖκα ἦν Ἑλληνὶς συροφοινίσσα τῷ γένει. i. Erat aūt mulier græca, Syro phœnissa genere. Alij codices habebant, σύρα φοινίκισσα, sed mēdose, nā si Syra erat, & regionis Phœnices, quæ sine dubio Iudeoꝝ est, qui potuit esset græca. Cæteꝝ ꝙ gentile dixit, nō est græce ἐθνικός, sed Ἕλλην, ut patriā intelligas designatā, quæ declararet nō esse Iudæā. Freqnter em Ἕλλην gentilē uertit iterps.

Nā & catelli) Eadē uox est græcis, canib⁹ & catellis, ꝯ utrobiq; diminutiuū est apud illos, κυνάριον, ut admonuim⁹. Ad hoc. παιδίων, rectius uertisset filiorum ꝯ pueroꝝ, cum præcesserit τέκνων. Vtiq; dñe) In codicib⁹ quos hacten⁹ uiderim, nihil erat loco, utiq;. sed tātū, κύριε, καὶ τὰ κυνάρια. i. dñe & catelli. Quāꝯ postea in nōnullis repi. Fines decapoleos) ὁρίων Δεκαπόλεως, regio ē trās Iordanē qnq; ciuitatū, unde & nomē habet græcis. Surdū & mutū) κωφὸν μογιλάλον. i. surdū, ipeditæ linguæ, siue balbū, dictiōe cōpolita a μόγις uix, & λαλεῖν loq. Est aūt id uitiū pene ꝑpetuū insanis aut melācholicis, aut fatuis natura; ut testis ē Aristoteles. In auriculas ei⁹) ἐπέβαλε τοὺς δακτύλους αὐτοῦ εἰς τὰ ὦτα αὐτοῦ. i. iniecit digitos suos expuēs in aures ei⁹. Adapire) Apire, ἐφφαθὰ, uocē hebraicā & ꝑ adiecit, quē admodū & supi⁹, in cumi. Est aūt ππῃ unū ex eo uerboꝝ genere, quæ hebræi grauia uocāt, & q̄ uim habeāt trāsitiuā, q̄si dicas, ꝑsta te aptū, siue fias apt⁹. neq; ꝙ libet ꝑ grauia cōmēorare ridiculā differētiā iter apire & adapire, quā Laurēti⁹ arguti⁹ irridet ꝯ grauē deceat uiꝝ, etiāsi merito id facit, certe apd euāgelistā nulla differentia est, cū idē utrobiq;

sit uerbum, ἀναῴχθητι & διηνοίχθησαν, quorum alterum uertit, adaperire. alterum, aperta sunt, perinde quasi nefas esset latinis eandem uocem repetere.

Tanto magis plus.) Græci quidem codices ita distinguũt, ut magis non referatur ad præcipiebat quod præcesserit ὅσα, non ὅσῳ, sed ad idem uerbum ad quod refert, nempe ad prædicabant plus, sed περισσότερον uerti poterat uehementer aut magnopere, ut comparatiuũ positum sit loco positiui, aut μᾶλλον uertendum erat potius, ut non habeat uim comparandi, sed corrigendi, perinde quasi dicas, tantũ aberat ut facerent id quod erant iussi, ut hoc amplius etiam prædicarent quod essent uetiti.

Et surdos fecit audire.) Vt ne qd cauiller de integritate latini sermonis qđ Rhomanis auribꝰ aliud quiddã sonat, facit log, & facit currere, rectiꝰ fuisse futurũ, efficit ut surdi audiant, muti loquantur, tempus quoq; uerbi mutauit interpres, aut certe librarius. Est enim ποιεῖ. i. facit. Idq; absolutius est. Laurentius testatur in nõnullis exemplaribus latinis conduplicari coniunctionem & surdos fecit audire, & mutos loqui.

Et mutos loqui.) ἀλάλους λαλεῖν. Gratiam annominationis non potuit interpres reddere, quasi dicas, elingues, linguaces, aut infantes fari.

EX CAPITE OCTAVO:

SVstinent me.) προσμένουσί μοι. i. Manẽt apud me. Vnde istos.) πόθεν, quo Græci utuntur in negatione pro qui, aut quomodo. Et ipsos benedixit.) Ϲ ἀντὰ εὐλογήσας. i. Cum & his benedixisset, quanq; in nõnullis exemplaribus sic habeat. Ϲ καὶ λογίσας, εἶπε παραθῆναι κἀκείνοις. i. Et cum benedixisset, iussit apponi & hos. Quaĩ tuor milia.) ὡς. i. ferme aut circiter q̃tuor milia. In partes Dalmanutha) Quidã græcus codex habet μαγδαλά, cuius meminit Matthæus, siue ut quidam legunt Magedan.

Conquirere cum eo.) Laurentianũ exemplar, ut uidetur secus habuit. Meum ad hunc modum, ἤρξαντο συζητοῦντες παρ' αὐτοῦ σημεῖον. i. Cœperunt simul quærere ab eo signũ. Quanq; postea nactus sum, in quibus ita scriptum reperi, κἀκεῖνοι ἤρξαντο συζητεῖν πρὸς αὐτὸν, καὶ ζητεῖν παρ' αὐτοῦ σημεῖον. i. Et cœperunt disputare cum eo, & requirere ab eo signum.

Ingemiscens spiritu.) Græci addunt, suo. Ϲ ἀναστενάξας τῷ πνεύματι αὐτοῦ.

Si dabitur generationi isti signum.) Si, hoc loco est abiurantis, quemadmodum & illic, Si introibunt in requiem meam. Latini addunt, emoriar, disperiã, aut simile quippiã.

Et obliti sunt sumere panes.) Quidam græcus codex addit, discipuli eius, mihi magis placet nõ addi. Videte & cauete.) ὁρᾶτε βλέπετε. Duo uerba sunt Græcis idẽ significantia, citra interuẽtum cõiunctionis, quasi dicas, Videte cernite, siue cauete, fugite, quo diligentiorem cautionẽ exprimeret. A fermento Herodis) ἡρῳδιανῶν. i. Herodianorum. Habebãt nõnulli & in Matthæo, mentio fit Herodianoꝝ ueluti factionis cuiusdã, quæ mul cum pharisæis aggressa sit Christum.

Et aspiciens.) ἀναβλέψας. i. recepto uiso. Video homines.) βλέπω τοὺς ἀνθρώπους ὅτι ὡς δένδρα ὁρῶ περιπατοῦντας. i. Video homines, quoniã uelut arbores uideo ambulantes. Et ambulantes apud Græcos ad homines duntaxat referri potest, cui illis arbores sint neutri generis. Et cœpit uidere.) Ϲ ἐποίησεν ἀνὲρ ἀναβλέψαι. i. Fecit eum denuo uidere. Bis enim recepit uisum, primũ utcũq;, deinde perspicue. Et restitutus est) Ante hoc addit græcus codex, Ϲ διέβλεψεν. i. & uidit, nec est omnia, sed ἅπαντας. i. omnes.

Et si in uicũ introieris) Palã est & græca exẽplaria passim discrepare. Nã Laurẽtianus codex habebat, Et neq; in uicũ introieris. Neq; cuipiã dixeris in uico. Meus autẽ habebat, καὶ ἐὰν εἰς τὴν κώμην εἰσέλθῃς, μηδὲ ἑνὶ εἴπῃς, μηδὲ ἐν τῇ κώμῃ. i. Et si oppidũ ingressus fueris, ne cui dixeris, ne in oppido qdẽ. In castella) εἰς κώμας, eadẽ uox, quã toties uertit uicũ.

Alĩ uero q̃si) Quasi nõ addit apud Græcos. Tu es Christꝰ) Additũ arbitror ex alio loco, Filiũ dei uiui, quod tamẽ in emẽdationibus exẽplaribꝰ latinis nõ additur apud Marcũ, sed apud Matthæũ. Et cõminatus est.) ἐπετίμησεν. i. increpauit, quãq; hic tolerari poterat, interminatus est, cũ additis minis, aliqd interdicimus. De illo.) περὶ αὐτοῦ. i. de se.

Et cœpit

Et cœpit.) ἡ ἀπὸ τότε ἤρξατο. i. Extunc, siue ex eo tpe cœpit. Quoniam.) ὅτι. id est, ᵩ.
Post tres dies. τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ. i. tertio die. Et palã.) Ⓒ παῤῥησία. i. libere & audacter. Neq; enim hoc dicebat, nisi suis sed apte, & sine inuolucro, quẽadmodũ solet, tãetsi sermo hic esset durissimus. Cõminatus est Petro.) Miræ deliciæ huius interpretis, qui quod alias uertit increpare, idem nunc uertit cõminari, cum nec ad sententiam quadret cõminari. Nã quod sequit, Vade post me satana, nimirum increpãtis est, nõ cõminãtis.
Aut qd dabit homo cõmutationis) τί ἀντάλλαγμα. i. quã cõmutationẽ, de quo qd nobis uidetur indicauimus in Matthæo. Qui enim me confessus.) Antiqui codices pro confessus & confitebitur, habebant confusus fuerit & confundetur. Atq; ita habent græca, ὃς γὰρ ἂν ἐπαισχυνθῇ με καὶ τοὺς ἐμοὺς λόγους. Quicũq; em erubuerit me & meos sermones. ac paulo post, καὶ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐπαισχυνθήσεται αὐτὸν. i. Et filius hominis erubescet eum.

EX CAPITE NONO.

Regnum dei ueniẽs.) ἐληλυθυῖαν. i. uenisse. Est enim participium præteriti temporis, quod uertendum erat per infinitum, ob inopiam latini sermonis.
Et post dies sex.) Lucas facit dies ferme octo, Marcus consentit cum Matthæo in numero. Et duxit.) Ⓒ ἀναφέρει. i. subducit, præsentis tẽporis, ut & assumit παραλαμβάνει. Seorsum solos.) Sic habebat antiquissimus codex, κατ' ἰδίαν μόνους. i. seorsim solos. Et transfiguratus est.) Græce est, Ⓒ ἐν ᾧ δὲ προσεύχεσθαι αὐτοὺς, μετεμορφώθη. i. Et dum orant illi, transfiguratus est. Quãq; illud dum orant in plærisq; Græcorum codicibus, non additur. Qualia fullo.) Poterat uitare absurditatem sermonis, si οἷα uertisset in aduerbium, cẽq; candida reddere non potest fullo.
Et faciamus.) θέλει ποίησωμεν. i. Vis faciamus. Quanq; plæraq; Græcorum exemplaria consentiunt cum nostra æditiõe uulgata. Filius meus charissimus.) ἀγαπητός. i. dilect⁹.
Quid ergo dicũt.) πῶς οὖν λέγουσι. i. quõ ergo dicũt. Quanq; emẽdati codices habebãt ὅτι λέγουσιν. i. ᵩ dicũt. Et mox (Primo restituet oia) ἀποκαθιστᾷ. i. restituit, præsentis tpis, ut referatur ad prophetiã Malachiæ, quæ prædixit id futurum non ad tempus aliquod definitum. Quid inter uos conquiritis.) καὶ ἐπηρώτησεν τοὺς γραμματεῖς, τί συζητεῖτε πρὸς αὐτούς. i. Et interrogauit scribas, Quid conquiritis, siue disputatis aduersus illos, siue cum illis. Apparet interpretem legisse πρὸς ἑαυτούς. i. inter uos. Obiurgat autẽ pharisæos quod disceptarẽt cum turba de resurrectione. Spiritus conturbauit.) Græce est, εὐθέως τὸ πνεῦμα ἐσπάραξε τὸ παιδίον. i. Statim spiritus discerpsit puerum, opinor interpretem legisse ἐτάραξεν, ac fortasse rectius. Quãq; in plærisq; exemplaribus non erat παιδίον, sed αὐτόν. Appareret enim iam non fuisse puerum, cum pater respondeat hoc illi a puero accidisse, quãq; paulo post uocat eũ pueũ, pater pueri. Elisus in terrã) ἡ πεσὼν ἐπὶ τὴν γῆν. i. lapsus in terrã.
Ab infãtia.) παιδιόθεν. i. a puero. Sed recte mutauit interps, nisi dicere maluisset a prima pueritia. Iam enim nihil nisi puer erat, cum sanaretur.
Si potes credere.) τὸ, εἰ δύνασαι πιστεῦσαι. addidit aliculum, qui tamen ad superiora referri potest, ut respondeat ei illud, siue ad sequentia. Hoc si potes nempe credere.
Prætergrediebanť Galilæã.) παρεπορεύοντο δι' τῆς γαλιλαίας. Præpositio παρὰ facit ut intelligas illos clã aut celeriter & in transcursu, uelutq; obiter fecisse iter per galilæã, ita ut nec aperirent se usq;, nec cõmorarentur.
Filius hominis tradetur.) παραδίδοται. i. traditur, ut intelligas mox futurum.
Qui cũ domi eẽt.) ἡ ἐν τῇ οἰκίᾳ γενόμενος. i. Et cũ esset in domo, siue in ædib⁹, nõ utiq; suis. Quis eorum maior esset.) Græce tantum est, τίς μείζων. i. quis maior. Reliq; addita sunt explicandæ rei gratia. Quem cum complexus esset.) ἡ ἐναγκαλισάμενος. i. Cum posuisset in ulnis, ut solemus infantulos, complectimur enim & eos, quos in ulnas non sumimus. Non me suscipit) οὐκ ἐμὲ δέχεται μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸν ἀποστείλαντά με. i. Nõ me recipit solum, sed & eũ qui me misit. Sic habebant nonnulli Græcorum codices, uerum altera lectio mihi magis probať. Nec enim hic negatio remouet. sed corrigit magis, quasi dicas, non

dicas,nõ tam me recipit,q̃ eum qui misit me.

Non perdet mensurã suã) Mercedẽ legendum pro mẽsura,atq; ita scriptũ est in emẽdatioribus latinorũ exemplaribus. Debilem (κυλλὸν, Cyllus proprie græcis dicitur,cui altera manus trunca sit aut manca. Nam debilitas ad omnia membra pertinet, quẽadmodum κυλλὸς ad pedes proprie pertinet. Luscũ) μονόφθαλμον,i.unoculũ,quod tamen elegãter uertit hoc sane loco,luscus em̃ latinis dicitur nõ q strabis ac distortis sit oculis, sed qui altero careat oculorũ. Mola asinaria) græci legunt λίθον μυλικὸν,i.saxum molare, apud Matthæũ erat mola asinaria. Vbi uermis) ὅπου ὁ σκώληξ. Alibi uertit erugi nem,quod hic uermem. Si sal insulsum fuerit) Reddidit πρόσονομασίαν ἁλὸς ἄναλον,i.si sal sale caruerit (In quo illud condietur) condietis lego in uetustis codicibus, ἀρτύσητε. Sic enim legisse uidetur qui sic uertit. At aptius erat ipsum q̃ illud.

EX CAPITE DECIMO.

VLtra Iordanem) διὰ τὸ πέραν τοῦ Ἰορδάνου,i.quod magis sonat per regionem,siue litus quod est ultra Iordanem. Etiã si sensum expressit interpres. Et erunt duo) οἱ δύο,qui duo fuerant,ut intelligamus e duobus hominibus, uelut unũ fieri. Nec est in carne una,quod sordide quidã interpretãtur de coitu,sed unã ut & alias indicauimus. Quod deus coniunxit) συνέζευξεν,i. coniugauit si quis ad uerbum malit reddere. Mœchatur) græce est idem uerbũ,quod modo uertit adulteriũ cõmittit μοιχᾶται. Quid aũt est super eam ἐπ' αὐτὴν,cur nõ potius aduersus illam siue in illam,hoc est in iniuriã illius. Offerebant illi paruulos,παιδία,i.pueros siue puellos.

Cõminabantur) ἐπετίμων,i. increpabant,quod mirum cur plærũq; interpres gaudeat uertere cõminabantur,etiam refragante sententia. Sinite paruulos) τὰ παιδία,i.puellos,ut modo dictum est,nec additur apud græcos coniunctio,ne prohibueritis.

Non intrabit) οὐ μὴ εἰσέλθῃ,id est nõ intret. Et cõplexans) καὶ ἐναγκαλισάμενος,i.suscipiens eos in ulnas,sicut paulo ante dictũ est. Procurrens) προσδραμών,i.accurrens interpres nisi dormitauit legisse uidetur προσδραμὼν,i.p̃currẽs. Vitã æternã percipiã) κληρονομήσω. Nisi unus deus) εἰ μὴ εἷς ὁ θεός,i.nisi unus,qui est deus. siue nempe deus,ut articulus uim habeat uelut interptantis,quis sit ille unus. Ne fraudem feceris) μὴ στερήσῃς,i.ne fraudaueris. Et ueni sequere me) Addunt hic græci codices ἆρας τὸν σταυρόν id est sublata cruce. Filioli) τέκνα.i,filij siue nati. Neq; enim hic est diminutiuũ,quẽadmodum illud apud Paulũ ad Galatas τεκνίαμου Filioli mei.&c. Qui magis admirabatur) ἐξεπλήσσοντο. i. obstupescebãt. Aut filios) τέκνα.i.liberos. Aut patrem aut matrem) Hoc loco græci codices addunt ἢ γυναῖκα.i.aut uxorem. Quod tamen perperam a quopiam additum,uel hinc licet conijcere,quod mox cum repetit res relictas non addit uxores. Et audientes decem indignati sunt) ἤρξαντο ἀγανακτεῖν,i. cœperunt indignari. Et sic habent uetusti codices nostri. Et principes) καὶ οἱ μεγάλοι αὐτῶν,i. magni illorũ quod tamen haud male uertit,nisi malis dici,& qui magni sunt inter eos aut magnates illorum. Fieri maior) μέγας.i.magnus & in hunc modũ subinde citat Hieronymus.

Et pficiscẽte eo) καὶ ἐκπορευόμενον egrediẽte eo Bartimæus. Filius Timæi additũ est interptandi causa. Nam id sonat Bartimæus Hebræis בַּר enim filius,& Timæus quemadmodũ & Bartholomæus filius Ptolemæi,conflatis diuersarum linguarum uocibus.

Et rursum cõminabantur) καὶ ἐπετίμων,id est & increpabant.

Animæquior esto) θάρσει,id est bono animo esto,siue confide. Nec em̃ est comparatiuũ, sed positiuũ,& aliud est fidere,hoc est θαρρεῖν,q̃ æquo animo esse, æquo animo est qui boni consulit ac tolerat,fidit cui certa spes est.

Rabboni ut uideam.) Rursus hebraeã uocẽ posuit, pronunciatione nonnihil mutata, cum alibi rabbi sit,quod Hebræorũ lingua Chaldæorũ ac Syriacæ cõmercio uiciaretur, Quemadmodum & hodie Iudæi Rabeni magistrum uocant, sed insignẽ & eminentẽ.

Vt uideam. ἵνα ἀναβλέψω.i.ut uisũ recipiã. Et cõfestim uidit. ἀνέβλεψε.i. uisũ recepit.

EX CAPITE VNDECIMO.

ET cũ appropinquarent Hieroſolymæ.) Hic græcus codex addit Betphage, ut ſint tria loca, Hieroſolymæ, Betphage, Bethania. Siquidẽ mons oliueti duobus paſſuũ milib⁹ abeſt a hieroſolymis, i cui⁹ latere ẽ Bethania, Betphage i ipſo mõte. Quid facitis?) τί ποιεῖτε τοῦτο. i. Cur facitis hoc? Et ſedit ſup eũ.) Nõnulli græci codices habent, ἐπ' αὐτῷ, ut ſit aſinus, aut certe pullus aſinæ, nõnulli, ἐπ' αὐτὸν, i. ſup illã, ut ſit aſina fœmina. Cũ ueſpere eſſet hora.) ὀψίας ἤδη οὔσης τῆς ὥρας. i. cũ ueſptinũ iã eſſet tẽpus.

Et alia die.) Τῇ ἐπαύριον. i. poſtridie, ſiue poſtero die. Si quid forte.) Εἰ ἄρα εὑρήσει τί. i. Si quid inuenturus eſſet, cõiunctionẽ expletiuã uertit in forte, idq; ſuo more, ſed nulli⁹ eruditi hominis exemplo. Quorſum eñ attinebat addere forte, cum dominus plane ſperaret cibum, aut certe uolebat uideri ſperare.

Cui maledixiſti.) ᾧ κατηράσω. i. quã deuouiſti, ſiue quã execratus es, ſiue cui male precatus es. Tollere & mittere.) ἆρθητι καὶ βλήθητι, paſſiua ſunt imperatiui modi.

Cũ ſtabitis ad orandũ.) καὶ ὅταν στήκητε προσευχόμενοι. i. Cum ſteteritis orantes. Ex quo apparet olim ſtantes orare ſolitos. Quia ſi uos nõ dimiſeritis.) Hæc in græcis codicibus non addunt. Vnum uerbũ.) ἕνα λόγον. i. unũ ſermonẽ, potius hoc certe loco.

Baptiſmũ Ioannis.) βάπτισμα. i. baptiſma, ſiue baptiſmus, cũ eñ habeamus hoc baptiſma & hunc baptiſmũ a Græcis, quorſum opus erat cõfingere barbarã uocẽ, tertiam, hoc baptiſmũ? Adeo nihil intereſſe putãt quidam, quomodo loquantur.

Timemus populũ.) ἐφοβοῦντο τὸν λαόν. i. timebant populũ. Atq; ita habent uetuſtiſſimi codices latini. Quia uere propheta.) ὅτι. i. ꝙ, potius ꝯ quia, & fuiſſet, potius ꝯ eſſet. Opinor enim Ioannem iam fuiſſe mortuum, ex ipſius Marci narratione.

EX CAPITE DVODECIMO.

PAſtinauit) ἐφύτευσεν. i. plantauit. Et fodit lacũ) ὑπολήνιον. in qd excipit liquor uuaꝝ. In capite uulnerauerũt) λιθοβολήσαντες ἐκεφαλαίωσαν. i. iactis lapidib⁹ capitauerũt, ut ad uerbũ reddã, hoc eſt, cõminuerũt caput. Veꝝ quoniã interpres uidit illum rediſſe uiuũ, uertit, uulnerauerunt, ne putaretur extinctus.

Et cõtumelijs affecerũt.) καὶ ἀπέστειλαν ἠτιμωμένον. i. remiſerunt affectum contumelia.

Chariſſimũ) ἀγαπητόν. i. dilectũ. Quia reuerebunt.) ἴσως ἐντραπήσονται, forſitan reuerebunt. Quãꝯ nõnulli Græcoꝝ codices habebãt ὅτι ꝓ ἴσως, quæ lectio magis mihi ꝓbat. Nec eñ eſt cõſentaneũ diffidere eũ, qui mittit filiũ unicũ, & ὅτι quãꝯ latine reddi nõ poteſt hoc loco, tamẽ apud Græcos uim habet cõfirmãdi. A dño factum eſt iſtud) Iſtud referendũ eſt ad caput, aut certe ad angulũ, id quod ſermo græcus indicat, εἰς κεφαλὴν γωνίας, παρὰ κυρίου ἐγένετο αὕτη. i. in caput anguli. A domino factũ eſt hoc, ſubaudi caput, niſi malis angulum, de quo dictum eſt in Matthæo.

Mirabile.) θαυμαστή. & hoc ad caput refertur, quemadmodum factum eſt. Vt eũ caperent.) ἀγρεύσωσι. i. Captarent ſiue uenarentur. Et cur non potius in ſermone ꝯ in uerbo cum græca uox ſermonem ſignificet magis ꝯ uerbum. Non curas quẽꝯ.) οὐ μέλει σοι περὶ οὐδενός. i. Non eſt tibi curæ de quoꝯ, tametſi græcis οὐδενὸς uel ad hominem referri poteſt, uel ad rem. Hoc eſt, Non curas ullum hominẽ, aut non curas rem ullam, quanꝯ quod ſequitur indicat ad hominem magis eſſe referendum, quod alij uerum reticerent ne quoſdam offenderent. In faciem hominis.) εἰς πρόσωπον τοῦ ἀνθρώπου. i. Ad pſonam hominũ. Quãꝯ græce πρόσωπον utrũꝯ ſignificat, faciem & perſonã, hoc tamẽ loco mollius erat perſona ꝯ facies, atq; ita uerterat, ni fallor, in Matthæo. Licet dare tributũ.) κῆνσον. i. Cenſum, quæ uox latina eſt, ut iam indicauimus. An nõ dabimus.) Græce eſt ἔξεστι κῆνσον καίσαρι δοῦναι ἢ οὐ δῶμεν ἢ μὴ δῶμεν; i. Licet ne cenſum Cæſari dare an non? Demus, an nõ demus. Vrgent enim hac iteratione reſponſum, quaſi futurum ſit, ut ſi reſpõderit non dandum, daturi non ſint, ſin dandũ, daturi. Qui ſciens uerſutiam.) ὑπόκρισιν. i. Simulationem, quod miror quare libuerit interpreti mutare, niſi forte legit, πονηρίαν.

Quæ ſunt

Quæ sunt dei deo) Haud scio casu ne factum sit an data opera, quod deo bis addidit articulum, Cæsarinequaq; τὰ καίσαρος καίσαρι, τὰ τοῦ θεοῦ τῷ θεῷ tanq; Cæsarē uelut incertum & ignotum nominet, ꝙ multi sint eius nominis, deum ueluti certum designet.

Et uenerunt sup eum.) καὶ ἔρχονται πρὸς αὐτὸν. i. Et ueniunt ad eum.

Et filios non reliqui.) τέκνα, liberos, nam græca uox etiam filias complectitur. Nec est (Suscitet semen fratris sui,) sed fratri suo, dandi casu. ἀδελφῷ αὐτοῦ. Semen enim appellat posteritatem siue prolem.

Nonne ideo erratis.) οὐ διὰ τοῦτο πλανᾶσθε. An non igitur erratis. Vt referatur ad id, quod sequitur, & sit sensus, eos ob id errare, ꝙ non intelligerent scripturas. Siquidē pharisæi errabant, nō quod ignorarent scripturas, sed quod auaricia & ambitione foret excæcati. Sadducæi labebantur ob imperitiam scripturarum.

Neq; nubentur.) Græce, γαμοῦσιν, uerbum est cōmune & uiro & mulieri. Verū de hoc dictum est in Matthæo. Conquirentes.) συζητοῦντας. i. simul disputantes.

Ex tota uirtute.) ἐξ ὅλης τῆς ἰσχύος σου. i. Ex toto robore tuo. Nā ipse mox uertit, fortitudine. Quod prudenter respondisset.) νουνεχῶς. Cōposita dictio est ab eo quod est νοῦν ἔχειν. i. mentem habere, qua periphrasi Græci significant sapere, siue cordatum esse, unde cordate uertimus. Et respondens Iesus dicebat dicens.) καὶ ἀποκριθεὶς. Reperies aliquot locis hoc participium ita positum, ut sensus magis exigat, ἀνακρινόμενος. i. interrogās. Nisi mauis ex hoc intelligi sermonē aliorū præcessisse, quē Euāgelista nō retulerit.

Et primos discubitus.) Debebat sibi cōstare interpres, posteaq; cœperat nomina uertere in uerba. Sic enim est græce, τὴν δὲ πρωτοκλισίαν ἐν τοῖς δείπνοις, i. Volētibus in stolis obambulare; & salutationes in foris & præsidentias in synagogis, & primos accubitus in cœnis.

Qui deuorant domos &c.) Græca sic habent, οἱ κατεσθίοντες τὰς οἰκίας τῶν χηρῶν, καὶ προφάσει μακρὰ προσεύχόμενοι. i. deuorātes domos uiduarum, & prætextu longas facientes orationes, siue sub prætextu prolixe orantes.

Prolixius.) περισσότερον. i. Abundantius, siue plus iudicij. Iactaret.) βάλλοι. i. Mitteret siue iaceret. Nam iactu mittunt huiusmodi. Quod est quadrans.) Græce scribens abusus est uoce latina κοδράντης. Et conuocans.) προσκαλεσάμενος. i. Aduocans.

Quales lapides.) ποταποί. Miror cur Laurentius quales mutandum putarit in quantos, ποταπὸς em̄ sonat cuiusmodi, sed ita ut nō simplicē habeat interrogationē, ut nōnē, sed admirationē potiꝰ. Vide has oēs) βλέπεις. i. uides. In nōnullis erat θεᾶσθε. i. uidetis

EX CAPITE DECIMO TERTIO.

Et opiniones.) ἀκοὰς. i. Rumores. Nam ad uerbum sonat auditiones.

Et regnum super.) Cur non potius, contra regnum? Sicut modo uertérat, Nā eadem est præpositio græcis ἐπὶ. Videte uosmetipsos.) Consentiunt quidem græci codices, uerum mutāda erat hoc loco græci sermonis figura. Cauete uos uobisipsis. Et haud scio an scriptum fuerit a Marco. ἑαυτοῖς.

In concilijs.) Rectius erat in consilia, εἰς συνέδρια. Et ante præsides.) καὶ ἐπὶ ἡγεμόνων καὶ βασιλέων ἀχθήσεσθε. i. Et sub præsidibꝰ & regibꝰ ducemini, ut intelligas eos ad iudices duci.

Nolite præcogitare.) μὴ προμεριμνᾶτε. i. Ne ante sitis solliciti, siue anxij, siue ne præcogitetis id quod solent acturi causam apud principes.

Quod datum uobis.) ὃ ἐὰν δοθῇ. i. Quodcūq; datum fuerit.

Nō em̄ uos estis loquētes) οὐ γάρ ἐστε ὑμεῖς οἱ λαλοῦντες. i. Nō em̄ uos estis qui loquimini.

Et consurgent.) ἐπαναστήσονται. i. Insurgent. Abominationem desolationis.) τὸ βδέλυγμα τῆς ἐρημώσεως. Sed hoc loco addūt græci codices, an recte uiderint alij. τὸ ῥηθὲν διὰ Δανιὴλ τοῦ προφήτου. i. Dictum a Daniele propheta. Apparet enim ex Matthæo huc adiectum, quanq; & illic ab alio quopiam additum apparet.

Vbi nō debet.) ὅπου οὐ δεῖ. Vbi nō oportet. Et nutrietib⁹.) καὶ θηλαζούσαις. i. lactātib⁹.

Tribulationes

Tribulationes.) θλῖψις.i.tribulatio qualis nō fuit,ut sit appositio,ad epitasin faciēs, cū dies calamitosos calamitatem uocet.

Creaturæ.) κτίσεως. Vt sit uerbale,quanq; reperimus hanc dictionē ancipitē, in literis sacris Aliquoties usurpaſ pro ipsa conditione seu creatiōe,nōnunq; p rebus conditis.

Neq; fiet.) οὐδ' οὐ μὴ γένηται.i.neq; fiat. Quanq; uidetur abusus tempore, ut sæpenumero occurrūt huiusmodi. Abbreuiasset dies.) ἐκολόβωσεν.i.decurtasset,amputata parte aliqua prioris mensuræ. Nā hoc est κολοβοῦν,ut admonuimus in Matthæo.

Ecce hic est.) ἰδοὺ ὧδε ὁ χριστός.i.Ecce hic Christus. Et hic aduerbium est,non nomen.

Neq; angeli in cœlo.) οἱ ἐν τῷ οὐρανῷ.i.qui sunt in cœlo. Potestatē cuiusq; opis.) Græce est.) ἑκάστῳ τὸ ἔργον αὐτοῦ.i.unicuiq; opus suum. An gallicantu.) ἀλεκτοροφωνίας.i. gallicinio. Est enim græcis dictio composita,sicut & illa,μεσονυκτίου,quasi dicas medinoctio.

EX CAPITE DECIMO QVARTO.

PAscha & azyma.) Azyma pluralis est numeri,quemadmodum dicimus luperalia,saturnalia,unde uertere poterat tempus azymorum.

Dolo tenerent.) ἐν δόλῳ κρατήσαντες ἀποκτείνωσιν.i.Per dolum captum siue cōprehensum occiderēt. In enim præpositio,p per usurpatur hebræis.

Ne forte tumultus.) μήποτε.i.Ne,aut ne quando,de quo nō semel iam admonuimus.

Nardi pistici) Pistici legendum,q nardus sit fœminini generis,Laurentius existimat pisticam uocari,pbatam & spectatam,arguens diuum Augustinum,qui putet a loco dictum. Allusum autem ad fidē Christianā. Interpres uertit spicatam,quod genus quoddam uocetur spica siue spicum nardi. Vulgarius græcus interpres,licet recentior ambigit utrum pistica dicatur, genus nardi eius cognominis,an probata,uelut ἄδολος hoc est germana nulla arte uitiata. At Dioscorides complura nardorū genera cōmemorans quibus cognomina sint a locis addita, pisticæ nullam mentionem fecit, neq; Plinius. Is, cuius extant in Marcum cōmentaria Hieronymi noie sed falso ,belle & expedite scilicet interpretaſ pisticā,hoc est,mysticam. Hugo Carrensis interpretatur unguētum mixtum,quod nō solum e foliis ac radice,uerum etiam e spicis nardi conflatum sit, q̄si uero nō longe optimum sit quod e spicis conficiatur. Lyra macerat sese,num herba sit nardus,an frutex,an parua arbuscula,de quo si dubitauit;quin potius consuluit Plinium,Dioscoridem, Theophrastum,aut si nihil aliud,certe Isidorum suum.

Vt quid.) εἰς τί.i.ad quid. In memoriam eius.) εἰς μνημόσυνον αὐτῆς.i.in monimētum eius,subaudi mulieris,de quo in Matthæo admonuimus.

Lagenam.) κεράμιον.i.Vas fictile,siue aqualem fictilem. Vbi est refectio) κατάλυμα Laurētius mauult diuersorium,ut uertit apud Lucā quāq; utrūq; uox græca significat.

Cœnaculum) ἀνώγεον.triclinium intelligit,sed lectis stratis,in quibus olim discūbebatur,dictum est autem græcis,ἀνώγεον,quod subductius sit a solo,quod ueteres in superiore edium parte cœnitarēt. Nunquid ego.) Græci sic habent.μή τι ἐγώ,καὶ ἄλλος,μή τι ἐγώ.i.nunquid ego,& alius,nunquid ego? At mihi sane uidetur hoc ex interpretamento quopiam adiectum. Nam cum semel dixisset, εἷς καθ' εἷς, quid erat necesse addere, & alius & deinde alius? Præsertim cū Marcus nihil aliud scripserit,q̄q; Matthæi cōpendiū?

Qui intingit manū.) ὁ ἐμβαπτόμενος.i.qui intingit. Atq; sic habent antiquissimi codices,quanq; in Matthæo erat ἐμβαφάμενος.i.qui intinxit.

Filius hominis tradetur.) παραδίδοται.i.traditur,præsentis temporis.

Et benedicens fregit.) καὶ εὐλογήσας ἔκλασεν.i.cū benedixisset fregit,nō em̄ simul bene dixit ac fregit. Et benedicere non est pingere gestu manus signū crucis,sed laudes deo canere,& uerba bene ominata dicere. Sumite,hoc est) Græci addunt λάβετε,φάγετε. i. sumite,edite,quēadmodū erat in Matthæo. Qui p multis effūdet.) τὸ περὶ πολλῶν ἐκχυνόμενον.i. Qui,p multis effundit. Lā em̄ hoc representabat,quod paulo post esset futurū.

Quod iam.) ὅτι οὐκέτι. Iam posuit pro post hac. Nec male,quanq; obscurius.

Ex hoc geniminè) ἐκ τοῦ γεννήματος. Genimen græca uox est, quæ uerti poterat fructu, siue fœtu. Et, hoc, pronomen, nec additur in græcis exemplaribus, nec in antiquis latinis, ut sit sensus illum nullum uinũ postea gustaturum. Vnde & in cruce, uinum myrrhatũ admotum ori reiecit. Et hymno dicto) καὶ ὑμνήσαντες. i. postq̃ dixissent laudes, ut intel ligas ab oĩbus decantatas laudes. At ille magis dicebat) ὁ δὲ ἐκπερισσοῦ ἔλεγε μᾶλλον. Rur sum cõduplicauit comparatiuũ, exprimere uolens, uehemẽtem asseuerationẽ Petri, ni si mauis μᾶλλον distinctiõe semouere a superiorib⁹, & ãnectere his quæ cõsequuntur, μᾶλ λον ἐάν με δέη. i. Quin si me oporteat &c. Ac mox conduplicata negatio, οὐ μή nõ caret em phasi constantis asseuerationis. In prædium.) εἰς χωρίον, quod alias uertit agrum, signi ficat autem locũ. Cæterũ Gethsemani locus est, ad radices montis Oliueti.

Pauere & tædere.) ἐκθαμβεῖσθαι καὶ ἀδημονεῖν. i. Expauescere & anxius esse. Est enim po sterius hoc impotenter angi animo & supra modum ægrescere, cuiusmodi affectio cor ripit hominem primo obiectu magni discriminis, ut aliq̃diu non sit apud se.

Et uenit & inuenit.) Vtrũq; præsentis est temporis. ἔρχεται & εὑρίσκει.

Nõ qd ego) Græce ē, ἀλλ' οὐ τί ἐγὼ θέλω, ἀλλὰ τί σύ. i. At nõ qd ego, sed qd tu. Quãq̃ hic gra ca uariãt exẽplaria, nõnulla habebãt, ἀλλ' οὐχ ὡς θέλω, ἀλλ' ὡς σύ. i. nõ ut ego uolo, sed ut tu In alijs sic erat, ἀλλ' οὐ τί ἐγὼ θέλω, ἀλλὰ τί σύ. i. non quid ego uelim, sed quid tu. Nã omni no sermo est inabsolutus. Et reuersus denuo.) Denuo apud Græcos refertur ad dor mientes, non ad reuersus. ἔυρεν αὐτοὺς, πάλιν καθεύδοντας.

Sufficit.) ἀπέχει τὸ τέλος. Etiamsi, τὸ τέλος in quibusdam codicibus non reperitur.

Et filius hois tradẽ) Traditur & in græcis & in antiqs latinis exẽplarib⁹ παραδίδοται.

Qui me tradet.) ὁ παραδιδούς με. i. qui me tradit. Prope est.) ἤγγικε. i. appropinqua uit, siue adest. Signum.) σύσσημον, quod sonat cõmune signum de composito datum, cuiusmodi sunt quæ milites uocant symbola, quorum alia sunt uocalia, alia muta.

Et ducite caute.) ἀπαγάγετε ἀσφαλῶς. i. abducite tuto siue certo, hoc ẽ, exacta custodia ne qua posset elabi. Rabbi.) Græci cõgeminant, ῥαββεὶ ῥαββεί. Rhabbi rhabbi.

Non erant conuenientia.) καὶ ἴσαι αἱ μαρτυρίαι οὐκ ἦσαν. i. æqualia testimonia erant. Pa ria uocauit opinor satis idonea, siue ἴσα, ᾧ inter se nõ consentirent. Nam hoc indicio pri mum coarguuntur falsa testimonia. Post triduum.) διὰ τριῶν ἡμερῶν. i. per tres dies.

Et non erat conueniens.) & οὐδὲ ὄντως. i. ne sic quidem. Iam enim semel reiecta fue rant illorum testimonia. Et tenuerant eum.) Nõnulli græci codices sic habebãt, haud scio an perperam, & κρατοῦσιν αὐτὸν οἱ νεανίσκοι. i. tenent eum adolescentes, siue comprehẽ dunt eum, aut in ijciũt illi manus, ut iuuenes iuueni manum intecerint.

Et calefaciebat se ad.) & θερμαινόμενον πρὸς τὸ φῶς. Illud ad lumen, referendum ad se dens, non ad calefaciebat. Quæ tibi obijciuntur.) Græce est, τί σοι καταμαρτυροῦσι. i. quid, siue cur isti aduersus te testantur?

Quid adhuc desyderamus testes?) τί ἔτι χρῆαν ἔχομεν μαρτύρων. i. Quid adhuc opus ha bemus testibus? Ac proprie quidem & eleganter uertit interpres, desyderamus pro re quirimus, uerum haud scio, an lector tantum expectet.

Ante atrium.) εἰς τὸ προαύλιον. i. in uestibulum atrij, siue locum, qui erat ante atrium.

Nam Galilæus es.) Addunt hic græci codices, καὶ λαλιά σου ὁμοιάζει. i. loquela tua simi lis est siue conuenit. Anathematizare.) Quod in actis apostolor uertit, deuouere, in Matthæo detestari. Et cœpit flere.) & ἐπιβαλὼν ἔκλαιε. erumpens siue subito fleuit.

EX CAPITE DECIMO QVINTO.

Cœpit rogare) ἤρξατο αἰτεῖσθαι. i. cœpit petere siue postulare. Nã ita mõ uerterat, ὅπερ ἠτοῦντο. i. quemcũq; petissent. Pontifices autẽ) Quod modo dixi sum mos sacerdotes, nunc uertit pontifices. Nam Græcis eadem est uox, ἀρχιερεῖς.

Et cum ascendit turba.) & ἀναβοήσας ὁ ὄχλος. i. Et cum acclamasset turba.

In atriũ prætorij.) ἔσω τῆς αὐλῆς ὅ ἐστι πραιτώριον. i. in atrium quod est prætorium.

Patrem

Patrem Alexandri & Rufi.) πατέρα ἀλεξάνδρου τοῦ ῥούφου. i. patrem Alexandri Rufi, siue Rufi filium. Et crucifigentes eum.) καὶ σταυρώσαντες αὐτὸν. i. cum crucifixissent eum.

Qui ædificas.) Græcus sermo ambiguus est propter participia. At Hieronymꝰ in Esa iam citat persona tertia. Vah qui destruit templum, & in triduo instaurat illud. Illud annotandum, quod in græcis codicibus non additur dei, sed templum tantum est.

Deus deus meus.) In græcis exemplaribus librariorum opinor incuria non repetit pronomen meus cum apud hebræos repetatur, Deus meus deus meus.

Vt quid.) εἰς τί. i. ad quid. Circumponensq; calamo.) Paulo superius calamum uertit arundinem. Nunc oblitus opinor, græcam uocem reliquit, quod idē fecit in psalmo. Emittens crystallum sicut bucellam, cum pro crystallo uertere debuerit glaciem, fit ēm mentio de niue, deq; frigore.

Videns autem Centurio.) Et hic usus est Rhomana uoce Euangelista, ἰδὼν δὲ ὁ κεντυρίων, quem alias uocat ἑκατόνταρχον græca uoce. Nec est clamans expirasset, sed κράξας, hoc est, clamore emisso, siue cum clamasset, mox enim a clamore expirauit.

Iacobi minoris.) τοῦ μικροῦ, Græcis positiuū est nō cōpatiuū paruí. & apparet fuisse cognomen. Quod est ante sabbatū.) Græcis una dictio est, προσάββατον, quasi dicas præsabbatū, hoc est, initium sabbati. Et Ioseph.) ἰωσῆ. i. Iose.

Audacter introiuit.) τολμήσας. i. sumpta audacia, quanq; probe uertit interpres.

Nobilis decurio) εὐσχήμων βουλευτὴς. i. Honestus senator. Laurentius admonet hic decurionem accipiendum pro senatore municipali.

Si iam mortuus.) εἰ πάλαι ἀπέθανε. i. Si dudum mortuus esset. Etiamsi nōnulli codices, pro πάλαι habebant ἤδη. Maria Ioseph.) Rursum est Iose, non Ioseph.

EX CAPITE VLTIMO.

Coopertum stola.) περιβεβλημένον. i. amictum. Nolite expauescere.) μὴ ἐκθαμβεῖσθε. idē est uerbum Græcis quod uertit modo obstupuerunt.

Inuaserat enim eas timor.) εἶχε δὲ αὐτὰς τρόμος καὶ ἔκστασις. Habebat enim eas tremor, ac stupor, siue ecstasis.

Prima sabbati) σαββάτου. Habent plærique græci codices, Diuus Hieronymus in epistolis indicat hoc caput, quod in Marco legimus, a plærisq; non recipi & in omnibus pene Græcorum libris in fine poni, uelut adiectitiū. Propterea ꝙ hic diuersa narret a reliquis Euangelistis, Admonet autem & illud subdistinctionē esse faciendam, ante mane, ut intelligamus Christum uespere surrexisse, deinde mane primo sabbati uisum esse Mariæ, hoc modo legētes, Cum surrexisset Iesus, ut hic interposita hypostygme sequatur. Apparuit Mariæ &c. At idem in secundo dialogo aduersus Pelagianum disputans, narrat in fine euangelij iuxta Marcum, in nōnullis exemplaribus maxime Græcorum, hanc cōronidem adiectam fuisse, postea cum accubuissent undecim, apparuit illis Iesus, & exprobrauit incredulitatem & duriciam eorū, quod multi qui uiderunt eum resurgētem non crediderunt & illi satisfaciebant dicentes, sæculum istud iniquitatis & incredulitatis substantia est, quæ non sinit per immūdos spiritus ueram dei apprehendi uirtutem. Idcirco iam nunc reuela iusticiam tuam. Cæterum ut extremū illud caput habetur hodie in omnibus quæ sane uiderim, græcis exemplaribus, ita coronidē hanc ex Apocrypho quopiam euangelio, asscriptam apparet a lectore studioso. Nā euangelium Hebræorum, quod tum a Nazaræis & Ebionitis legebatur hebraicis scriptū literis, sed sermone Chaldaico, Hieronymus testatur a se uersum in linguam græcam, & ex eo nonnulla profert testimonia.

D. ERASMI ROTERODAMI ANNOTATIONVM IN EVANGELIVM MARCI FINIS.

Digitized by Google

IN EVANGELIVM LVCAE ANNOTATIONES D. ERASMI ROTERODAMI.

QVoniamquidem.) Solus Lucas & præfatur operi ſuo, & nominatim di cat libros ſuos. Is tametſi cæteris purior eſt ac dilucidior in eloquẽdo, ob grærcarum peritiam literarum, tamen multum & ipſe admiſcet ex idiomate ſermonis hebræi. Cæterum quod hic uertit ἐπειδήπερ, quoniamquidẽ, haud ſcio num apud emendate loquentes reperiatur quoniamquidem. Ego maluiſſem quoniam, aut poſtquam, aut quandoquidem, quanquam haud omnino male uertit, ἐπεχείρησαν conati ſũt, ut intelligam illos uoluiſſe magis ꝯ præſtitiſſe, & rem taſſe rem uerius ꝯ effeciſſe. Neꝯ enim Matthæi tantum id temporis extabat Euangelium aut Marci, ſed multa ferebantur, Euangelia Nazareorum, Thomæ, Matthiæ, Nicodemi, atꝯ item aliorũ, quæ deinde uelut apocrypha reiecit eccleſia, porro ἐπιχειρεῖν proprie eſt aliquid in manus ſumere & aggredi.

Ordinare narrationem.) ἀνατάξασθαι, quod ego uertiſſem digerere, ſiquidem id eſt in ordinem diſponere, quod cæteri carptim aut nullo ordine prodidiſſent quædam, quin & Matthæus ipſe, quanꝯ cæteris eſt plenior, & ab ipſa Chriſti natiuitate exordit hiſtorico more, tamen totam fere puericiam & adoleſcentiam Chriſti prætermiſit.

Quæ in nobis completæ ſunt rerum.) Quæſo quis ex hac interpretatione percipere queat, quid ſenſerit Euangeliſta. Nec enim ſimpliciter accipiendũ eſt acciditſſe, quæ narraturus eſt, ſed certiſſima fide comperta eſſe, & argumentis indubitatis perſuaſa. Id eñ ſonat græcis πεπληροφορημένων. Nam opinor Lucam ea ſcribere, quorum plærisq; nõ ipſe quidem interfuerit, ſed quæ certiſſima fide didicerit ab his, qui non ſolum teſtes ac ſpectatores fuerant earum quæ cõmemorabant. uerumetiam pars aliqua rerum geſtarũ, Ad eũdem modum, & Vergilianus Aeneas hiſtoriam excidij Troiani narraturus ſibi fidem conciliat. Quæꝯ ipſe miſerrima uidi, & quorũ pars magna fui. Teſtes rei uocat αὐτόπτας, dictione compoſita ex αὐτὸς ipſe, & ὄπτομαι uideo. Cæterum eos qui pars aliqua fuerunt rerum geſtarum, uocat ὑπηρέτας, hoc eſt miniſtros. Subſeruit enim qui adiuuat in re peragenda. Porro Græci πληροφόρημα uocant, quod nos uulgo dicimus certificationẽ. Et πληροφορεῖσθαι dicitur, cui certa ſit rei fides, ut iam nihil addubitet. Proinde in epiſtola Pauli ad Romanos, capite quarto, πληροφορηθεὶς, interpres uertit, certiſſime ſciẽs. Et rurſum in eadẽ, capite decimoquarto. Vnuſquiſq; in ſuo ſenſu abundet, græce eſt, πληροφορείσθω, hoc eſt, Vnicuiq; ſua mens ſatisfaciat, & in ea conquieſcat. Vtitur eodẽ uerbo Paulus in alijs compluſculis locis, atq; adeo Lucas ipſe in actis apoſtolorum, id quod indicabimus ſuo loco. Quin & Origenes, ſiue quis alius is fuit. Nihil enim moror, cum cõſtet ab hoĩe erudito ſumptũ, uertit ad hunc modũ. Quæ in nobis manifeſtiſſime ſunt, oſtẽſa, & ſubiicit idẽ, πεπληροφορημένων, quod uno uerbo latinꝰ ſermo nõ explicat, Certa eñ fide & ratione cognouerat. Quanꝯ ex his uerbis colligere licet, ſcriptorem hunc aut paraphraſtem Origenis fuiſſe non interpretem, aut nõnihil addidiſſe de ſuo, quo res eſſet explanatior, In eandem ſententiam interpretatur Vulgarius græcus interpres qualiſcũq; ſed non omnino peſſimus. Indicat huiuſmodi nõnihil & Ambroſius, licet obſcurius.

Sicut tradiderunt.) Vel hinc liquet Lucam audita ſcribere. Traditenim id, quod narratione

ratio transfūditur, ab alijs in alios nisi sic maluimus accipere sicut nobis tradiderūt absolute dici, ut ipse Lucas sit e numero eorum qui tradiderunt, quanq̄ id mea sententia cōtra actius est. Neq; uero proprie ad rem facit quod Valla cauillatur hic λόγου, potius uertendum fuisse uerbi, cū sermonis, quo cōmodius possit ad Christum referri, siquidem λόγῳ hoc loco uocat ipsas res gestas quæ narrantur. Etiamsi alio detorquet Ambrosius.

Assecuto omnia.) παρακολουθηκότι ἄνωθεν πᾶσιν ἀκριβῶς. Assecuto non est hic accipiendum, quemadmodum utuntur latini, quibus assecutus omnia dicitur is, qui nulla in re frustratus sit, quod Græci uocāt τυχεῖν sed παρακολουθεῖν est assectari & adesse, & subsequi potius q̄ assequi. Vt enim assidere dicitur literæ, qui nusq̄ discedit a litera, ita παρακολουθεῖν dicitur, qui quoquo uersum te conferas adest, & assectatur indiuiduus comes. Neq; uero desunt qui sic interpretentur Lucam ab initio interfuisse omnibus. Sic enim uisus est sentire quisquis is fuit cuius extant in Lucam cōmentarij Adamātij titulo. Verum huic interpretationi palam reclamant ea quæ præcedunt quæ quantumuis torqueas, obsecro num omnibus interfuit Lucas quæ narrat? Num etiam colloquio Mariæ cū angelo? Proinde res ipsa nos cogit, ut intelligamus Lucam nō interfuisse oibus quæ memorat, sed ordine omnia prosecutum, & rerum seriem ut gestæ sunt, ita narrandi ordine secutū esse, aut certe sic omnia cognouisse, ex his q quæ uiderant narrabant, ut nihil ptermiserit, quod ad historiæ seriem pertineret. Vtitur enim hoc uerbo Paulus quoq; in suis epistolis in eundem ferme sensum. Iam quod dixit ἄνωθεν, aut intelligendū est ab initio & ordine ut intelligamus nihil prætermissum, aut denuo ac de integro, ut quod alij uel carptim, uel parum certa fide narrarunt, ipse denuo plena certissimaq; fide ijsdem de rebus texat historiam.

Optime Theophile.) Miror unde Lyra suspicatus sit Theophilum magnatem quēpiam, aut principem fuisse, quod Lucas optimi cognomen addiderit. Ita ne primates optimos uocare solemus, aut num illis peculiare est optimos esse? Verum id Lyranus in aliquo legerat glossemate, quod ut legere potuit, ita ob inscitiam græce linguæ intelligere non potuit. Nam apud Græcos κράτος robur sonat, siue imperiū. Et κρατεῖν est uincere, siue compotem esse, unde Paulus in actis apostolorum Festum κράτιστον uocat, quasi dicas plurimum pollentem. Id quod attestantur & interpretes, Origenes, Vulgarius, Ambrosius. Quanq̄ κρείττων non solum potentiorem significat, ac superiorē, cui respondet ἥττων. Verumetiam potiorem ac pluris faciendum, cui superlatiui uice est κράτιστος. Cæterum Theophilus sonat, amans dei, siue gratus deo, quod utrum proprium sit nomen, an Epitheton pij lectoris, alij disputent. Ego proprium hominis uocabulū esse puto. Vt cognoscas.) ἵνα ἐπιγνῷς. Annotat hoc & Vulgarius nō dictum esse ἵνα γνῷς .i. cognoscas sed ἐπιγνῷς agnoscas. Cognoscimus enim, quæ discimus antea nobis incognita. Agnoscimus quæ prius utcumq̄ nouimus, uelut faciem ante annos aliquot uisam agnoscimus. Indicat hāc elegantiam duorum uerborum, & diuus Hieronymus cū alias tum in apologijs aduersus Ruffinum.

De quibus eruditus es.) περὶ ὧν κατηχήθης. Olim qui baptismatis essent candidati traddebantur fidei Christianæ mysteria, sed uiua uoce, sine scripto, quemadmodum priscis illis theologis mos erat Aegyptijs, & apud Gallos Druyadibus. Id erat initiari mysterijs, quod Paulus & Lucas uocant κατηχεῖν. Neq; enim memini me hāc uocem apud ullum alium scriptorem legere, præterq̄ apud Lucam hoc loco, & apud eundem semel, atq; iterum in actis apostolorum, atq; item apud Paulum apostolum locis compluscullis, ἠχεῖν enim est uoce sonare. Inde κατηχεῖν uoce erudire, quæ scripto nolis cōmittere. Vnde qui docebantur ad eum modum catechumini uocabantur, qui docebant catechistæ, quos Dionysius susceptores nominat, uulgo compatres dicuntur. Sensus igitur hic est, ut ea quæ olim catechuminus uiua uoce didicisti, nunc plenius ac certius scripto cognoscas. Opponit enim hæc inter se ceu pugnantia γράμμασι & κατηχήθης. Quanq̄ in

actis semel usus est hoc uerbo, κατηχῆσθαι pro auditum est simpliciter.

Eruditus es ueritatem.) Græcis est, non ἀλήθειαν, sed ἀσφάλειαν, i. certitudinem. Nã ueritas & fides constabat etiam ijs iam quæ in catechismo didicerat. Cæterum ἀσφάλεια dicitur, quod certum est ac tutum, & in quo nullum sit lapsus aut erroris periculum. Hinc em̃ græca uox dicta est ἀσφάλλομαι, labor, & A particula priuatiua, certius em̃ scim⁹, quæ scripto & ordine cognoscimus, maxime si prius eadem ab alijs audierim⁹, aut etiam ab ijsdem eadem. Quandoquidem ipsa narrationis constantia, cum primis fidẽ arrogat rebus. Iam hæc plæraq; typis fuerant excusa, cum pro opis instituti ratione, ueterũ Theologoꝝ cõmentarios excutientẽ & undecũq; uenantẽ, quod ad præsens faceret negocij Beatus ille meus Rhenanus Stlestadiensis, cui iuge studiũ est, in morem apiculæ pone politiorum scriptoꝝ genus circũuolitandi, & undecũq; quod ad instaurandas bonas literas cõducit, excerpẽdi, nec id sane minore iudicio q̃ sedulitate, cõmodũ submonuit, hanc Lucæ præfationẽ, & apud Guilhelmũ Budeum Parisiensem extare, latinitate donatam. Gaudebam profecto quod tantum meæ sententiæ nactus essem astipulatorem. Sed rursum dolebam quod pene sero. Etenim cũ amico tam docto libẽter sentimus, & tanta est hominis in literis autoritas, ut si quid ille dissentiret, nõ dubitarẽ calculũ, quod aiunt, reducere, & recantato suffragio nostro in eius sententiã pedibus discedere. Quid enim eo uiro in perquirendo diligentius, quid in iudicando acrius, aut exactius, quid in tradendo plenius aut uberius, quid in pronunciando incorruptius? Deniq; quid in explicãdo castius aut politius? Vt prsum alteꝝ in hisce Cisalpinis regionibus, pferre non possimus, qui cunctas eruditi uiri dotes, ac numeros omnes tam absolute præstiterit. Quãq; idem subinde maior seipso nobis prodit, ipse sui uictor, quod quidẽ uictoriæ genus Plato putat omniũ eẽ pulcherrimũ. Etenim cũ in placitis philosophoꝝ, in qbus uertendis primũ ingenij sui specimen ædidit, omnes a tergo reliquerit, mox in annotationibus, quas scripsit in Pandectas Iuris Ciuilis, dictu mirum quanto interuallo seipsum superarit. Ac rursum in libro de asse & partibus eius, deum immortalem, quantum addidit, tum eruditionis, tum iudicij, tum eloquentiæ, uir nimirum dignus, q nõ unius hominis ætatem duret bonis literis, quæ illi ob id quoq; magis debẽt, quod gratis ab illo colũtur. Quid gratis dico? imo magno rei familiaris dispendio, nec id sane citra tædiũ odio se iugiterq; reclamantiũ & obstrepentiũ, affinium, & collegarũ, qui literas nullas, uel alsis faciũt, nisi unde nõnihil accrescat arcæ nũmariæ. Alijs sane literæ, & rem & famam ac nobilitatem peperierunt. Hic honestissimo loco natus, tum in re præclara, ad hæc insigni munere regio cohonestatus domesticum splendorem uniuersum iuuandis & ornãdis literis impendit. Habet nimirũ eã uim insignis eruditio, ut immortalẽ famã conciliet, nõ solũ suis autoribus, q̃tũlibet obscuris, uerũetiã potentissimis regibus. Quis enim est regũ omniũ, illustrior Homero, si uerũ narrant Græci, etiã mendico? Cui principum sua bella, triumphi, columnæ, tituli. Pyramides, imagines, ceræ, monumẽta, tantũ apud uniuersos mortales pepere nominis, quantũ homini obscurissimo suæ literæ. Deinde, quot eximios duces, quot optimates ac reges immortalitati cõsecrauit, quoꝝ ne noia qdẽ teri nerem⁹, nisi ille fidelius suis insculpsisset libris, q̃ uulg⁹ insculpit saxis aut æri. Atq; haud scio an ulla uia præstãtior ad immortalitatẽ emergẽdi. Siqdẽ gloria quæ paraẽ opib⁹ ac bellis, nõ disputabo in præsentia, cuiusmodi sit, uera ne an falsa, certe paucis hominibus plurimoꝝ paraẽ malo. Hæc eos quoq; nobilitat, quos carpit ac damnat. Talẽ olim habuit Italia Ciceronẽ ac Vergiliũ, nup Theodoꝝ gazã ac Politianũ. Quoꝝ utriq; plurimis noibus debent bonæ literæ, Imo totus debet orbis, illoꝝ ingenijs nõ mediocriter adiutus. Verũ istis fortasse cũ literis ex æquo cõstat ratio, ut oibus collatis paginis cõperiat illos ob rẽ simul ac famã additã, nõ minus debere literis, q̃ illis debeant literæ, tot uigilijs ac laborũ noie. Cæteꝝ q suo uictu ciboq; quod aiunt, negocium agunt literarium, & priuatis cõmodis, pmouent rem omniũ, nec ab illis fortunã uelut autoramẽtũ accipiũt, sed suam

ſed ſuã fortunã ultro literis ꝓuehendis & illuſtrandis impẽdũt,iſs haud ſcio an ulla meritis par gratia rependi poſſit. Atq; utinã hæc mens eſſet oibus,ut de hac laude luberet certare cũ Italis,a qbus tot egregijs ꝓuocamur exẽplis,potius q̃ de ditione, neſcio qua, quæ primũ tanto Chriſtiani ſanguinis emit impendio,deinde nõ æſtimãdo deſtitutæ & exhauſtæ patriæ malo.poſtremo incertũ q̃diu duratura,ut ſunt rerũ humanarũ plus q̃ æſtuariæ uices. Hic & qui uincit,& q uincit, nullius incõmodo,ſed omniũ bono id facit. Neq; uero deſunt ubiq; iam gentiũ, q ad hoc pulcherrimũ certamẽ accingãt,uerum mea ſententia,nemini id ceſſit felicius,q̃ Budeo. Proinde cuiuſmodi proceres ſuperior ætas dedit Italiæ Hermolaũ Barbarũ,& Picũ Mirandulanũ, eiuſmodi præſens ætas dediſſe uidet Galliæ Budeũ, Germaniæ Bilibaldũ Birchemerum Norembergicæ ciuitatis apd Germanos noib⁹ pene noib⁹ principis ſenatorẽ. Quoꝝ uterq; nõ ſolũ domeſtica fortuna,ac maiorũ ſuorũ imaginibus,uerũetiã uitæ ac moꝝ integritate rem literariam illuſtrant,ſimul & cõmendant. Budeanã igit translationẽ ex annotamẽtis illius quæ ſcripſit in Pandectas Iuris Cæſarei,non grauabor hoc loco ſubijcere,quo maior ſit fides apd lectorem noſtræ caſtigationi,cum perſpexerint utroſq; nos non de cõpoſito,ſed fortuito pene ꝓ omnia cõſenſiſſe,nimirũ idẽ ſecutos filum,nempe rẽ ipſam. Quãdoqdẽ,inquit, multi aggreſſi ſunt enarrationẽ aſtruere, de rebus inter nos cõpertiſſimis,quẽadmodũ tradidere nobis,q ſpectatores ipſi fuerũt, tam inde ab initio,miniſtriq; ipſius uerbi, certum eſt,& mihi aſſectatori pridem omniũ aſſiduo, deinceps tibi ſcribere optime Theophile,ut agnoſcas eorũ ſermonũ certitudinẽ,in qbus ipſe inſtitutus es. Cæterum quod Valla putat ἄνωθεν nõ ſonare a principio,ſed altius,uerũ dixiſſet,ſi fuiſſet ἀνώτερον. Cæterum ἄνωθεν ſignificat a ſũmo initio rei cuiuſpiã,quẽadmodũ Chriſti ueſtis dicit ἄνωθεν cõtexta,hoc eſt,a ſummo uſq; ad imũ,& uelum tẽpli ſciſſum,ἄνωθεν,hoc eſt a ſummo. Proinde Lucas ſummũ initiũ uocat,ꝙ exorſus ſit non a genealogia & natiuitate Chriſti,ſed ipſius etiam Ioannis,ut qui præcurſor fuerit euangelij,præcederet item in narratione.

De uice Abia.) ἡ ἐφημερίας. Græca uox euidentior eſt, indicans certos dies eſſe præſcriptos,in qbus certe ſacerdotũ ordines adminiſtrarent. Nec eſt (uxor ei) dandi caſu, ſed αὐτῷ.i. illius,atq; ita legitur & in latinis codicibus emendatis.

Sine querela) Græcis unica dictio eſt,ἄμεμπτοι,quod ſonat,quaſi dicas eiuſmodi,ut de his nemo queri poſſit,dicere poterat inculpati ſiue irrephẽſibiles. Nã quod mutat Valla innoxij ſiue inſontes. Mihi nõ pinde ꝓbat. Maior em quædã laus, eſſe ἄμεμπτον,q̃ eẽ innoxiũ. Porro quod uertit ꝓceſſiſſent &c. προβεβηκότας, uſitatius ꝓuectæ ætatis dicim⁹.

Cũ ſacerdotio fungereꝝ Zacharias) Græcis ꝓ zacharias eſt ἀυτόν,qd tamẽ nihil refert ad ſenſum. Et (in ordine uicis) rurſũ eſt ἐφημερίας. Cæteꝝ quod ſequit ſecũdũ cõſuetudinẽ ſacerdotij,nõ eſt Græcis ἱερωσύνης,ſed ἱερατείας nomẽ ab eo uerbo,quod modo melius uerterat,ſacerdotio fungereꝝ. Potuit igit & hic trãſferre iuxta cõſuetudinẽ functionis ſacerdotalis. Sorte exijt.) Græcis eſt ἔλαχεν.i. ſortitus eſt,quod interps,ni fallor,uolens dilucidius reddere πρόφασιν uerterat,Sors exijt,quod ſortib⁹ miſſis in urnã, ſors illi⁹, aut illius exiſſe diceret. Alioq; Zacharias ingreſſus eſt,nõ exijt. Id aliqs deprauauit,in ſorte exijt,,pinde nos uertimus,ſorte illi obuenit. Vt incẽſum poneret.) ἐ θυμιάσαι.i. ut adoleret thymiamata,ſiue odores incẽderet. Nã incenſũ nõ ꝓbaꝝ Laurentio,ꝙ ea uox non ꝓpria reſpõdeat huic rei, Latini ſuffitũ uocãt. Quãq; mox quoq; hora incenſi, uertit θυμάματος,& paulo poſt denuo a dextris altaris incenſi. Apparuit aũt) ὤφθη.i. uiſus eſt ſiue cõſpectus eſt. Nã apparent & quæ nõ ſunt,quãq; nõ rephendo qd trãſtulit interps.

Vinũ & cicerã.) Sicera ſcribendũ eſt ꝓ ſ. nõ ꝓ c, nec em a cicere dicit leguminis genere,uerũ uox eſt hebraica,quæ ꝓ Syn apud illos ſcribit,a uerbo שִׁבֵּר quod ſonat inebriari. Vnde apud illos oĩs potus factitius,q poſſit inebriare,ſicera dicit. Porro uini factitij uſum fuiſſe apud Aegyptios, teſtis eſt Diodorus Siculus, quod ſua lingua uocaret zuthum,id quod olim Galli ceruſiã uocabant,Hiſpani celium,teſte Plinio.

Adhuc ex utero.) ἔτι ἐκ κοιλίας Verba quidem annumerauit bona fide. Cæterum purius ac latinius extulisset, Iam inde ab utero matris. sic enim significamus longe repetitum initium.

Et uirtute Heliæ.) δυνάμει, ut intelligas uim miraculorum, non solum probitatẽ, ut crebro iam admonuimus. Hoc autem conuenit cum uaticinio Malachiæ, qui prædixit Heliam uenturũ, priusq; ueniret dies domini magnus, ut indicauimus in Matthæo. At ne Lucas quidem aut angelus, cuius uerba refert, citat ad uerbum Malachiæ testimonium sic eũ legimus iuxta ueritatẽ hebraicã, וְהָשִׁיב לֵב־אָבוֹת עַל בָּנִים וְלֵב־בָּנִים עַל אֲבוֹתָם Et cõuertet cor patrum ad filios, & cor filiorum ad patres eorũ, pro quo legit Septuaginta, Qui cõuertit cor patris ad filium, & cor hominis ad proximum suum.

Et incredulos ad prudentiam iustorum.) Incredulus græce est ἀπειθεῖς, quod aliquoties uertit inobedientes, & hic fortasse magis quadrabat, cum mẽtio facta sit patrum & filiorum. Nam incredibiles pro incredulos, quod legisse uidetur Valla, quandoquidem notat, ego nusq; adhuc scriptum offendi.

Parare domino.) Recte taxat interpretem Laurentius, quod siue oscitans siue uaritatem affectans, alterum infinitum uerterit, in modum finitum, alterq; ut est reliquerit, ut conuertat corda patrum & parare domino. Cum eadem opera dicere potuerit, ut cõuertat & paret. Quod tamen ita crebro facit, ut studio fecisse uideat. Quod si uerũ est, miror cur affectarit, quod erat fugiendum. Itidem in psalmis, Insidiatur ut rapiat pauperem, rapere pauperem dum attrahit eum. Cum utrobiq; sit ἁρπάσαι. Et aliquanto post, Ad faciendam misericordiam cum patribus nostris, & memorari testamenti sui sancti, cum græce sit ποιῆσαι & μνησθῆναι. Ac rursum, Illuminare his, qui in tenebris & umbra mortis sedent, ad dirigendos pedes, cum sit ἐπιφᾶναι & καθευθῦναι, utrũq; uerbum infinitiuum.

Plæbem perfectam.) κατασκευασμένον. i. quod magis sonat instructum & adornatum siue apparatum. Quod tardaret ipse in templo.) ἐν τῷ χρονίζειν ἀυτὸν, ipse nõ erat hoc loco reddendum, si uoluisset latine loqui, quod tamen alias in consimili sermonis genere non semel ausus est omittere.

Et permansit mutus.) Mirum cur Laurentium offendat mutus, quasi κωφὸς tantum significet surdum, unde igitur puerbium illud κωφὸν πρόσωπον. i. muta persona. Is qui collegit græcarum uocum etymologias, citatis autoribus docet κωφὸν dici græcis, non soli qui surdus sit, uerumetiam qui mutus, quem ἄλαλον uocant, necq; quicq; interesse, nisi ἄλαλος dicatur, qui fari non possit, uelut infantes. κωφὸς, cui nulla sit omnino uox.

Dies officij.) λῃτουργείας. i. ministerij, quod tamẽ plærũq; de sacris ministerijs accipit.

Et nomen uirginis Maria.) μαριάμ uoce & accentu hebræo, quanquam ostendimus id non obseruari perpetuo, siue id accidit incuria librariorum, siue quod nihil interfit.

Aue gratia plena) χαῖρε κεχαριτωμένη, idem uerbũ. χαίρειν apud Græcos tria significat, Gaudere, saluere, & ualere. Vnde nihil referebat, salue uertisset an aue. Nec ẽ gratia plena, sed ut ad uerbum reddam gratificata, quo tamen participio Homerus usus est pro unice dilecto, ἐμῷ χαριτωμένῳ θυμῷ. i. meo dilecte animo. Est autem uox uelut amoris alicuius erga uirginem nunciantis, quod sonet amatorium quiddã. Vnde & turbata uirgo cogitabat, qualis esset ea salutatio.

Benedicta tu.) εὐλογημένη, quod sonat laudatam siue præclara fama, de qua omnes bene loquantur, quod & ipsum amatorium quiddam prima fronte sonat, ac nuptiale, quo magis turbata est uirgo, nondum edocta de cœlesti mysterio. Et (In mulieribus.) ἐν γυναιξίν. i. inter mulieres, quod ipse paulopost ad eum transtulit modum, & ita legit diuus Ambrosius. Quanq; haud sum nescius in pro inter usurpari, nonnunq; apud Latinos quoq;.

Quod cum audisset.) Græci secus habent, ἡ δὲ ἰδοῦσα. i. At illa cum uidisset, ita scripti fuisse in nõnullis uetustis codicibus attestatur Valla. Et ne quis pergat cauillari, sic legit diuus

diuus Ambrosius. Quanꝯ apud hunc non est turbata in sermone, sed in introitu. Legit enim ad hunc modum. Ipsa autem ut uidit eum, mota est in introitu eius. Et ne qūis caussetur casu mutatam scripturam subijcit, interpretans quid legerit. Trepidare uirginū est & ad omnes uiri ingressus pauere, omnes uiri affatus ueneri, nisi forte hic Ambrosius, nōnihil immutauit de suo. Cæterum quod Laurentius subindicat hoc loco nescio quid argutulum. Nolo inquiens disputare nunc quare sit melius, quæ cum uidisset, ꝯ quæ cū audisset, ne de fide scripturæ dubitare uidear, quid sibi uelit, ut ingenue dicam, non satis intelligo. Nam ipse puto Euangelistā sic esse locutum, ut ostēderet uirginem duplici nomine turbatam fuisse. Primum, quod uideret iuuenem ad se ingredientē, deinde, quod audiret salutationem amatoriam, & nescio quid procorum præ se ferentem.

Qualis esset.) Rursus & hic, ποταπός, quod in Marco Laurentius transferre uolebat per quantus, & aptius erat reperisti, siue nactus es gratiam ꝯ inuenisti. Nam apud Græcos εὑρεῖν polysemon est. Vnde, qui hic philosophantur, non inueniri, nisi quod perijt, argute magis ꝯ apposite disserunt.

Et filius altissimi.) ὑψίστου, idem uerbum, quod alias uertit in excelsis, ἐν ὑψίστοις (Dauid patris eius.) Latinius erat patris sui, atq; ita legitur in nōnullis exemplaribus. Et pro (in æternum) est, εἰς τοὺς αἰῶνας, i. in sæcula. Nam quod πῶς ἔσται. i. quomodo erit, uertit quomodo fiet, nihil peccauit interpres.

Quod nascitur ex te.) τὸ γεννώμενον. i. quod natum fuerit. Cæterum illa duo uerba, ex te, nec in ullis Græcorum exemplaribus addita reperi, ne apud Vulgariū quidem nec in antiquis codicibus latinis. Proinde miror, unde in hanc primam æditionem inuaserint. Est autem absolutior sermo, si non addantur.

In montana.) εἰς ὀρεινὴν. i. in montanam, ut subaudias regionem. Eadem uox est aliquāto inferius. Et factus est timor super omnia montana Iudææ, ἐν ὅλῃ τῇ ὀρεινῇ.

Salutationem Mariæ.) Hic certe Mariam pronunciauit inflexione græca, nō hebraico more.

Exultauit) ἐσκίρτησέν. i. salijt, siue subsultauit, idem est, paulo post exultauit in gaudio, nec est, ἐν χαρᾷ, sed ἐν ἀγαλλιάσει, quod gesticulationē magis sonat lætantis ꝯ ipm gaudiū. Vnde ἀγαλλιασώμεθα uertit exultem⁹. Et mox (Exultauit spirit⁹ me⁹) ἠγαλλίασεν.

Quæ dicta sunt ei a domino.) παρὰ κυρίου, quod ita sonat, nō quasi dominus dixerit, sed quod nomine domini & illius, ut nos loquimur, uerbis hæc illi dicta fuerint, quēadmodum dicimus, dic illi ex me salutem.

Magnificat anima mea.) μεγαλύνει, aptius erat magnifacit, ꝯ magnificat, quāꝯ magnificat positum est pro extollit & effert laudibus.

Salutari meo.) σωτῆρί μου. i. saluatori meo, siue ut Latini loqui malunt, seruatori meo.

Humilitatem ancillæ.) ταπείνωσιν, ut intelligas paruitatem, non animi uirtutem, quam suo uocabulo Græci uocant ταπεινοφροσύνην. Nec est, respexit humilitatem, sed aspexit ad humilitatem, ἐπέβλεψεν ἐπὶ τὴν ταπείνωσιν, ut sit contrarium ei, quod est auersari. Sitq; sensus, & si sim infima ancilla, tamen non est auersatus me. Ex hoc ἀπὸ τοῦ νῦν. i. post hac, sic ue ad uerbum, ex hoc nunc, quod tamen aliquoties non dubitat ita uertere.

Beatam me dicent.) μακαριοῦσι. i. beatificabunt, quod tamē apud Græcos significat felicem iudicare, sicut & magnificare laudibus tollere. Quemadmodū & εὐδαιμονίζειν, pro fortunatum dicere, siue felicem iudicare.

Magna qui potens est.) μεγαλεῖα, quod alias uertit magnalia, & qui potens est, ὁ δυνατός. i. ille potens, siue ille qui potest.

A progenie in progeniem.) εἰς γενεὰν & γενεάν. i. in generationē & generationē. Laurentius legit in suis exemplaribus, εἰς γενεὰς γενεῶν. i. in generationes generationum. Et ipse in uno duntaxat ita scriptum reperi, ostendit idem in nostris quoq; exemplaribus, uariam fuisse scripturam.

Fecit potentiam.) κράτος robur siue imperium. Nam utrūq; significat κράτος. Et in brachio, pro

chio, pro eo quod est p brachiū. Hebræorū more dixit.

Cordis sui.) καρδίας αὐτῶν. Græca uox indicat sui non esse referendū ad deū, sed ad superbos, nec est mente proprie, sed διανοίᾳ cogitatione, ut intelligas superbos suis ipsorum consiliis dispergi.

Deposuit potentes.) καθεῖλεν δυνάστας. i. detraxit primores, siue magistratus. Nam δυνάστης proprie, qui potestate fūgitur publica in ciuitate, uelut hi, qui sunt in imperio, Neq; est de sede, sed ἀπὸ θρόνων. i. a sedibus.

Dimisit.) Non est hic, permisit, sed emisit a se, ἐξαπέστειλε, ueluti frustratos. Cæterū participia græca cōmodius uertisset per uerba. Eos qui esuriebant implebat bonis, & eos qui diuites erant emisit inanes siue uacuos.

Suscepit Israel.) ἀντελάβετο, quod proprie est succurrentis, ac manum porrigentis.

Memorare.) μνησθῆναι. i. ut memor esset. Primū abusus est modo uerbi interpres. Deinde haud scio an usq; legatur, memorari pro recordari. At chorus ecclesiasticus hodie canit, Recordatus misericordiæ suæ.

Sicut locutus est.) ἐλάλησεν, quoniam uerbum est præteriti tēporis, sed indefiniti, rectius hic uertisset, Sicut locutus fuerat. Est enim gemini præteriti temporis significatio.

Abraham & semini.) Abraam tametsi est indeclinabile, tamen articulus appositus indicat esse datiui casus, τῷ Ἀβραάμ, hoc est ipsi Abraham. Cæterum quod Laurentius dicit putat, dicendum potius, apud patres nostros, q̄b ad patres nostros, somniū est, imo quoniam utroq; modo loquūtur Græci, Loquor tibi, & loquor ad te, uariauit sermonis colorem.

In sæcula.) εἰς τὸν αἰῶνα. i. In æuum. Quasi mensibus.) ὡσεί. i. fere siue circiter.

Quem uellet uocari.) τί ἂν θέλοι καλεῖσθαι. i. quid uellet uocari, hoc est, quo nomine.

Et congratulabantē), συνέχαιρον. i. ut ad uerbum reddam, congaudebāt, quod latini fere dicunt gratulari. Quanq̄ congaudere potest qui non gratuletur, cum illud sit animi, hoc uoce testantis gaudium.

Quia nemo est.) ὅτι prorsus hic erat omittendum, cum sermo latinus huiusmodi genus orationis respuat.

Et postulans pugillarē.) Quomodo scripsit in pugillaribus postulans, ut adferrent? Proinde græcum participium præteriti temporis ita uertendum erat, & postulata tabella. Sentit enim tabellam ceratam, quā πινακίδιον uocat, in his enim olim scribebatur.

Scripsit dicens) Si dixit quid opus erat scribere? Vnde dicēs hoc loco referendū est, non ad Zachariam loquētem, sed scripturam loquentem. Nam mox subditur apertum fuisse linguam illius & cœpisse loqui.

Quis putas.) τίς ἄρα. i. quis nam. Nam ἄρα coniunctio est expletiua, plæriq; codices habebant, τί ἄρα. i. quid nam. Nam puer græcis neutri generis est παιδίον.

Plebis suæ, τῷ λαῷ αὐτοῦ. i. populo suo. Consentientibus & uetustis latinorum exemplaribus, in quibus est plebi suæ. Laurentius latinitatis obseruātissimus mauult populo q̄b plebi, quod populus uniuersos ciuitatis ordines complectatur, plebs infima ps sit.

Prophetarum eius.) Suorum erat dicendū latine, & qui a sæculo fuerūt potē q̄b sunt.

Salutem ex inimicis.) σωτηρίαν, quod magis sonat saluationem. σωτὴρ enim saluator, inde σωτηρίαν. Quāquam superius idē uer bū fuit, Erexit cornu salutis, & paulo post, Ad dandum scientiam salutis nobis.

Ad faciendam. &c. memorari) Vtrūq; Græcis est uerbū infinitum, ποιῆσαι μνησθῆναι. i. ut faceret & memor esset.

Daturum se.) δοῦναι ἡμῖν. i. dare nobis. Quanquam græca uerba nonnihil aliud significāt, q̄b nos accipimus. τὸ δοῦναι ἡμῖν ἀφόβως ἐκ χειρὸς τῶν ἐχθρῶν ἡμῶν ῥυσθέντας λατρεύειν αὐτῷ id est, ut daret nobis absq; metu de manibus inimicorum nostrorū liberatos seruire sibi.

Parare uias eius.) ἑτοιμάσαι. i. ad parandum.

Ad dandum scientiam salutis.) Cum mox reliquerit infinitum ἑτοιμάσαι, nūc uertit in gerundiū

gerundiũ τοῦ δοῦναι ad dandũ. Atq; hæc ad puerum quoq;, quem alloquitur probe referri possunt. Præibis enim ante faciẽ dñi, ut pares uias illius, & des cognitionem salutis populo illius, in remissionem peccatorum. Ioannis enim prædicatio fecit, ut intelligerent instare salutem, idq; in remissione, hoc est per remissionem peccatorum. Neq; enim est in remissionem Græcis, sed ἐμ ἀφέσει. Non q; ipse Ioannes remiserit peccata, sed q; suo baptismo præparauerit illos ad pœnitentiã, alioqui remissionem peccatorum nõ fuisse ex Ioanne palam arguit, quod mox sequitur per uiscera misericordiæ.

Oriens.) Non est hic participium, sed nomen substantiuũ ἀνατολή, quæ uox significat exortum solis aut regionem, unde oritur. Christũ igit̃ ipsum solem uocat orientem.

Illuminare) ἐπιφᾶναι. i. illuce, siue illucesce, siue exorere, quãq; magis placet, ut sit infinitum uerbum, quod tamen in alium modum erat uertendum, Visitauit nos oriens ex alto, ut illucesceret his qui in tenebris & umbra mortis sedebant, siue sedebamus, & dirigeret pedes nostros. Et confortabat̃.) ἐκραταιοῦτο, hoc est, fiebat robust⁹ ac ualidus, nõ corpore tantum, sicuti uulgus, sed spiritu. Nam ætas corpori robur ac uires paulatim addit, quod hic transtulit ad animũ. Nec est simpliciter crescebat, sed ἠὐξανεν id quod peculiare est plantis & animantibus. Cæterum hic accõmodatius dixisset, adolescebat.

Ostensionis suæ ad Israel.) ἕως ἡμέρας ἀναδείξεως αὐτοῦ πρὸς τὸν Ἰσραήλ. Quorum uerborum hic sensus est, donec denuo proferretur & ostẽderetur apud populũ Israel, qualis esset. Nam interea ueluti latebat suo tempore proditurus.

EX CAPITE SECVNDO.

EDictum.) δόγμα. i. decretum, quod tamen recte mutauit interpres.

Cyrino.) κυρηνίου. i. Cyrenio, nec est a præside, sed ἡγεμονεύοντος. i. præsidẽ agẽte

Vt profiterentur.) ἀπογράφεσθαι. Idem uerbum quod hactenus uertit describeretur. Cæterum eadem res, cum agitur in re militari uocatur dare nomen, cũ in æstimandis facultatibus & exponendo numero capitum, appellatur census. Sic em̃ Vlpianus, uitia priorum censuũ, æditis nouis professionibus euanescunt. Proinde magistratus censet, populus profitetur. Et superius latinius uertisset censeretur q; describereť. Et professio rectius q; descriptio. Declarat & Ambrosius hoc loco nihil aliud esse, professionem q; censum. Professio, inquiens, ista fidei, census animorũ est. Porro quod dixit, uniuersus orbis, Ambrosius ad allegoriam trahere mauult, cum Augustus id temporis, nec Armenijs, nec Gottis imperarit, uerum ut historiæ quoq; sua cõstet fides, totus orbis aut accipiendus est p synecdochen, ut intelligas maximam orbis partẽ, aut totum orbẽ Romanum. Ex hoc enim loco colligunt nõnulli ad imperatorem totius orbis imperiũ pertinere, cum nec hoc agat Lucas, nec Augustus ipse totius orbis imperiũ tenuerit. Quãq; ut non improbarim, si quis unus totius orbis imperio potiatur, modo is quantũ præmineret autoritate, tantum & præstaret prudentia simul & integritate, ita stultissimum arbitror id somniare, quod nec fuerit unq;, & hoc ipsum quod fuit, iam olim e uita hominum sublatum sit, crudelissimum autem huiusmodi factitios titulos, tanto rerum omniũ tumultu, tantaq; sanguinis iactura persequi.

In suam ciuitatem.) Hic licebat uertere, in sua ciuitate, hoc est in sua quisq; ciuitate, ni si referas ad ibant.

In Iudæam ciuitatem) εἰς τὴν Ἰουδαίαν εἰς πόλιν Δαβίδ in Iudæã, in ciuitatem Dauid. Deest in præpositio, in ciuitatem. Prius enim posuit nomen regionis, deinde ciuitatis.

Et familia) καὶ πατριᾶς) Idem uerbum, quod in Paulinis epistolis uertit paternitas, ex quo omnis paternitas in cœlo & in terra nominatur.

Vxore prægnante) Ita uertit interpres, ut Ioseph uideatur duxisse Mariam iam tunc prægnantem, cum græce sit οὔσῃ ἐγκύῳ. i. quæ erat grauida siue quæ ferebat uterum.

Et pannis.) ἐσπαργάνωσεν, ad uerbum sonat infasciauit. i. fascijs inuoluit, ne quis imaginetur laceros pannos.

Non erat

Non erat ei locus) eis est græce ἀυτοῖς, ut accipias de ambobus. Cæterũ qui conuenit non fuisse locũ in diuersorio, cum præsepe pars opinor fuerit diuersorij, nisi quod alibi καταλυμα uertit refectionem, & cœnaculũ. Non erat locus aptus parturienti quæ solitu dinẽ reqrit. Vigilãtes) ἀγραυλοῦντες. i. in agris agẽtes. Nã hinc græcis est cõposita dictio ἀγρὸς ager ἀυλὴ fabulum. In septis enim noctu seruantur greges, ob incursum luporum Verum ea septa in agris sunt.

Et custodientes uigilias) φυλάσσοντες φυλακὰς, id est custodiẽtes custodias, siue excubãtes excubias. Et claritas) ἡ δόξα. i. gloria, quod aliquoties uertit maiestatem.

Stetit iuxta illos) ἐπέστη ἀυτοῖς magis significat angelum imminuisse ex alto supra illos, q̃ astitisse. Inuolutum pannis) ἐσπαργανωμένον participium est eius uerbi de quo paulo ante diximus. i. fascijs puerilibus inuolutũ, ne rursum mendicorũ pannos imaginemur: Nam ut parentibus Iesu tenuitatẽ ac paupertatem libenter tribuimus, ita sordes ac mendicitatem procul amouemus. Habet & paupertas suam mundiciem. nam quo minus in conclaui pepererit Maria, non paupertas obstitit, sed diuersantiũ turba, alioqui si Christo tantopere placuisset mendicitas, ut quidam putant, in ptochodochio nasci poterat.

Hoibus bonæ uolũtatis) καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνη ἐν ἀνθρώποις εὐδοκία. i. & in terra pax, in hoibus bona uolũtas ut intelligas tria distributa, ac singula singulis reddita, gloriam uni deo tribuit, idq̃ in altissimis, terræ pacem, hominibus bonam uoluntatem εὐδοκίαν, quod alias uertit beneplacitum. Siquidem homines ueluti tertios ac medios inter cœlum & terram ponit. Neq̃ uero sic accipiendum opinor, ut ipsis hominibus sit bona uolũtas, sed ut intelligant hanc gloriam, hanc pacem, non ex hominũ meritis exhibitam mundo, sed dictaxat ex beneplacito dei, cui sic uisum fuit hominibus gratificari. Porro cum ita constanter habeatur in omnibus græcis exemplaribus, & ad eum modũ exponat Vulgarius, mirũ est nusq̃ hãc lectionem, nec apud Hieronymũ deprehendi, nec apud Ambrosiũ.

Pastores loquebantur.) In plærisq̃ græcis codicibus sic erat scriptum ὑμῖν ἄνθρωποι οἱ ποιμένες εἶπον. i. & homines illi pastores dicebant, ut homines opponantur angelis, tam uero illud (adinuicem) pro inter sese crebrius occurrit q̃ ut libeat admonere.

Transeamus usq̃) Græci addunt coniunctionem expletiuam διέλθωμεν δή, quæ nonnunq̃ urgens quiddam habet, ut hic emphasim habeat accelerantiũ ac gestientiũ abire.

Verbum hoc quod factum est.) Nihil obsto quo minus hic philosophetur, qui uolet de uerbo facto, modo sciat iuxta proprietatem hebraei sermonis uerbum dici, rem nouam quæ rumore diuulgetur, & ita esse deprehẽdet, quisq̃s obseruare uoluerit. Nec est (ostendit nobis) sed ἐγνώρισεν. i. notificauit siue manifestũ fecit, aut indicauit, & aperuit Quis enim alioqui dicitur ostendisse uerbum? Et inuenerunt Mariam) deest una coniunctio καὶ ἦυρον τήν τε μαρίαμ. i. Mariãq̃ & Ioseph, quanq̃ hoc loco pene fuit ociosa prima coniunctio latinis. Et græcis aliquoties sic apponitur, ut uidetur magis ad uenustatẽ facere sermonis, q̃ emphasim, quo sermonis genere uidemus delectatum Ennium.

Et cognouerũt de uerbo) ἰδόντες δὲ διεγνώρισαν. i. ubi uidissent notũ fecerunt, siue diuulgarunt ut intelligas illos quod uiderant alijs qui non uiderant prædicasse. Est enim uerbum compositũ a γνωρίζειν, quod modo uertit ostendit nobis. Astipulatur huic interpretatiõi Vulgarius. Maria uero) ἡ δὲ μαριὰμ. Expressius erat si uertisset ipsa uero Maria propter additum articulum ab alijs quo magis distinguatur qui hisce de rebus loquebantur ipsa tacente. In omnibus) ἐπὶ πᾶσι. i. super omnibus siue de omnibus,

Dies purificationis eius) Alter codex habebat ἀυτοῦ, ut purificationẽ referas ad Christum, Alter ἀυτῶν, ut ad utrũq̃, ne quid hic frustra cauilletur aliquis de purificatione Mariæ. Nã purificationẽ uocat eas cerimonias quibus olim & puerpera & fœtus lustrabat.

Vt sisterent) παρασῆσαι τῷ κυρίῳ. i. ut exhiberent siue cõmendarent. Nam utrunq̃ significat græca uox. Adaperiens uuluam) διανοῖγον μήτραν Aperiens uterum, sic enim mauult Laurentius, homo superstitiose uerecundus, quali uero uulua sit obscœnum uocabulum

ebriũ, aut quaſi legis huius uerba de Maria proprie dicta ſint. Et timoratus.) εὐλαβὴς id eſt pius ſiue religioſus. Et reſponſum acceperat.) hic reſponſum accipe oraculum, ὃ ἐν αὐτῷ κεχρηματισμένον, id eſt erat illi promiſſum oraculo.

Ante faciem omnium.) κατὰ πρόσωπον quod magis ſonat in conſpectu.

Et erat pater) In græcis codicibus lego ,p pater Ioſeph, quod arbitror ĩmutatũ a quopiam, qui uereretur Ioſeph uocare patrem Ieſu, cum poſtea ipſa Maria uocet illum patrem Ieſu. Parentes eius.) eius non additur apud græcos ἐν τῷ εἰσαγαγεῖν τοὺς γονεῖς τὸ παιδίον, id eſt cum inducerent parentes puerum Ieſum.

Cui contradicetur.) ἀντιλεγόμενον. i. cui contradicitur ut abſolute accipiamus.

Et tuam ipſius animam.) καὶ σοῦ δὲ αὐτῆς τὴν ψυχὴν. i. & tuam aũt ipſius animam pertranſibit. Nec eſt ocioſa coniunctio de, ſignificans mutari perſonam, & ueluti noui doloris initium. Neq; uero lubet hic referre uarias interpretationes, quas Lyranus & Carrenſis in hunc cõgerunt locum, quorum poſterior etiã citat autorẽ Chryſoſtomũ. Illud cõſtat ipſius non poſſe referri, niſi ad Mariam, cũ ſit αὐτῆς. Nec eſt quod hic prodigioſas interpretationes cõminiſcamur cũ ſenſus ſit expeditus, fore ut Chriſto reclametur, & hinc nonnullam doloris portionem ad matrem redituram. Cæterum theologos iſtos offendit, tuum ipſius elegantius dictum, q̃ pro illorũ auribus, q̃q̃ uenuſtius erat, penetrabit q̃ pertrãſibit. Et hæc uidua uſq; ἡ δὲ χήρα ὡς ἐτῶν ὀγδοήκοντα τεσσάρων, & hæc uidua circiter annorum octoginta quatuor. Interpres legiſſe uidetur ἕως pro ὡς.

Obſecrationibus) δεήσεσι, miror quare diſplicuerit interpreti p̃cibus aut orationibus, cum obſecratio aliud quiddam ſignificet, nempe quoties per rem ſacram obteſtamur, quod Græci uocant ποτνιᾶσθαι. Hæc ipſa hora.) αὐτῇ τῇ ὥρᾳ. clarius erat eadem hora.

Superueniens) ἐπιστᾶσα. i. aſſiſtens, quod aũt Valla monet, friuolum eſt, poteſt enim ſic peruenire, dum hæc fiunt, quæ tamen in aliqua templi parte ſit.

Confitebatur domino) ἀνθωμολογεῖτο, non eſt ſimpliciter confitebatur, ſed confeſſione reſpondebat, ut referatur ad cõfeſſionem Symeonis & aliorũ, quorũ hæc cõfeſſioni reſpondebat. Redemptionem Iſrael) Non eſt Iſrael in græcis, ſed in Hieruſalẽ ἐν Ἰερουσαλήμ. Vetuſtiſſimi codices habent Hieruſalem abſq; præpoſitione.

Et confortabatur.) Græci codices addunt ſpiritu τῷ πνεύματι.

Per omnes annos) κατ' ἔτος. i. annue, ſiue in ſingulos annos ſiue quotannis.

In die ſolenni paſchæ) τῇ ἑορτῇ τοῦ πάσχα. i. in feſto paſchæ. Quorſum enim pertinebat periphraſis ? Ac paulo poſt (cũ redirent) dilucidius erat, ſi addidiſſet illi, quod mox cõſequitur, remanſit puer Ieſus, & græce eſt ἐν τῷ ὑποστρέφειν αὐτούς, hoc pronomẽ ut alias citra incõmodum nõnunq̃ omittitur, ita hoc loco cõmodum erat addere.

Et non cognouerunt parentes eius.) Græci codices habent καὶ οὐκ ἔγνω Ἰωσὴφ καὶ μήτηρ αὐτοῦ. i. & non cognouit Ioſeph & mater eius, quod & ipſum mutatũ arbitror, præſertim cum in nonnullis exemplaribus ſecus habeatur, nempe οἱ γονεῖς αὐτοῦ. i. parentes eius.

In comitatu.) ἐν συνοδίᾳ quod proprie ſonat comites & ſocios eiuſdem itineris.

Stupebant aũt) ἐξίσταντο quod ſignificat uehementem admirationem aut metum, ita ut quis non ſit apud ſe, cui finitimũ eſt illud quo mox utitur ἐξεπλάγησαν, quaſi dicas attoniti facti ſunt.

EX CAPITE III.

PRocurãte Pontio. Interpres delectatus eſt uarietate, qui nunc uertat procurante, quod modo uerterat præſide ἡγεμονεύοντος. i. præſidem agente.

Tetrarcha autem.) & hæc apud græcos participia ſunt abſolute poſita, τετρααρχοῦντος. id eſt tetrarcham agente. In omnẽ regionem) ἐπὶ πᾶσαν τὴν περίχωρον τοῦ Ἰορδάνου. In omnem regionẽ circa Iordanem, ſiue finitimam, aut circumiacentem Iordani. Rectas facite ſemitas eius) Et hic pro dei noſtri quod eſt apud hebræos ac ſeptuaginta, mutauit eius, de quo admonuimus ſuperius. Niſi quod Lucas longius pro

ee ſecutus

ſecutus eſt Eſaiæ teſtimoniũ, in quo cõſentit cũ Hebraica ueritate ſimul & ſeptuaginta, niſi quod pro eo quod habet hebraica ueritas, & uidebit oĩs caroparĩter quod os domini locutum eſt, hic uelut interpretans dixit τὸ σωτήριον τοῦ θεοῦ, id eſt ſalutare dei. Caterum hebraica, ſi quis uolet cõferre ſic habẽt, כָּל גַּיְא יִנָּשֵׂא וְכָל הַר וְגִבְעָה יִשְׁפָּלוּ וְהָיָה הֶעָקֹב לְמִישׁוֹר וְהָרְכָסִים לְבִקְעָה וְנִגְלָה כְּבוֹד יְהוָה וְרָאוּ כָל בָּשָׂר יַחְדָּו כִּי פִי יְהוָה דִּבֵּר Ea ſic extulit Hieronymus. Omnis uallis exaltabitur, & omnis mons & collis humiliabitur, & erunt praua indirecta, & aſpera in uias planas, & reuelabitur gloria domini, & uidebit omnis caro pariter, quod os domini locutum eſt.

Praua indirecta.) τὰ σκολιὰ εἰσ εὐθείαν, id eſt obliqua in rectam, ut ſubaudias uiam. Nam hic interpres praua poſuit non pro malis, ſed pro diſtortis. Vſus eſt autem figura hebraica, qua illi ſic loquuntur, erit mihi in patrem, erunt duo in carnẽ unã, pro eo quod eſt, erit mihi pater, & erunt duo una caro.

Et aſperas in uias,) καὶ τραχεῖαι, id eſt & aſperæ ut ſubaudias uiæ & plane eſt λείαις. ues, quod prima ſyllaba producta opponitur aſpero.

Genimina.) γεννήματα, quod alias uertit progenies, id quod non ſemel admonuimus.

Quis oſtendit) τίς ὑπέδειξεν, quod magis ſonat ſubindicauit, hoc eſt clam cõmonſtrauit, quemadmodum ſolemus inſtante periculo. Et filios Abrahæ) Abrahæ græcus datiuus caſus eſt τῷ Ἀβραάμ.

Dignos pœnitentia.) ἀξίους τῆς μετανοίας, poteſt accipi & ita, dignos pœnitentia, nam dignus apud Græcos gignendi caſum habet. Verum hoc admonuimus in Matthæo.

Ne cœperitis dicere.) Græci hic addunt, ἐν ἑαυτοῖς, id eſt in uobis ipſis, ſiue intra uos, hoc eſt in animo ueſtro.

Iam enim ſecuris.) Græci addunt copulam & ſecuris & ἡ ἀξίνη, quæ ſane non eſt otioſa, ſignificat enim præſens periculum, ni reſipiſcant.

Ad radicem arboris.) arborum eſt & apud Græcos & in uetuſtiſſimis noſtris codicibus πρὸς δένδρων, Sentit enim de cunctis hominibus, atq; ita legit Ambroſius.

Excidetur.) Exciditur & mittitur, eſt Græcis ἐκκόπτεται καὶ βάλλεται, quemadmodũ & in Matthæo. Det non habenti.) μεταδότω, id eſt cõmunicet ſiue impartiat. Neq; enim iubet dari duas tunicas, ſed e duabus unam. Nam id eſt μεταδοῦναι.

Quam conſtitutum eſt uobis faciatis.) Miror non eſſe animaduerſum, nec a Laurentio, nec a quopiam alio, πράσσετε, hic uertendum fuiſſe non faciatis ſed exigatis, cum loquatur de publicanis hoc eſt publicorum uectigaliũ redemptoribus, quibus hic & hodie mos extorquere a plæbecula, non quantum princeps iuſſerit, ſed quantum omnino poſſint, utrumq; enim ſignificat πράττω.

Calumniam faciatis.) συκοφαντήσατε συκοφαντεῖν, apud Græcos non uno ſumitur modo, uerum plærumq; συκοφαντεῖν eſt falſo deferre, & crimen data opera impingere, quo nonnihil emolumenti extorqueatur a reo. Duo igitur uult abeſſe a militibus uim qua prouinciales opprimebant, & calumniam, qua deferebant illos apud ſuos præſides, quo ſine ui, ſed non minus pernicioſe ſpoliarent. Ridiculum uero quod quidam ex hoc loco probare nituntur bellum, quaſi uero Ioannes hæc dixerit Chriſtianis, ac non potius gentilibus, aut certe prophaniſſimis Iudæis. Si qui tamen Iudæi meruerunt unq; ſub gentilibus, aut hoc egerit ut præſcriberet cuiuſmodi deberent eſſe milites, & non illud potius ut qui peſſimi erant, inciperent eſſe minus mali. Sic enim undiq; præparabat uiam domini, alioqui qui potuiſſet Ioannes ab illis extorquere militiam, cum Chriſtus a Iudæis non potuerit extorquere cæremonias & ſuperſtitionem Moſaicæ legis ac traditionem.

Stipendijs ueſtris.) ὀψωνίοις ὑμῶν, quo uerbo Terentius uſus eſt pro cibis lautioribus. Quanq; Paulus quoq; ſemel atq; iterum uſus eſt hoc uerbo pro ſtipendio ſiue autoramento militari. Exiſtimante,) προσδοκῶντος δὲ, id eſt expectante, ſiue ſperante, uelut ex eueritu iudicaturus eſſet.

Ne forte

Nè forte.) μήποτε.i. num ipſe mallem, & ne. Nam ποτε hic plane coniunctio eſt expletiua. Cuius uentilabrum.) τὸ πτύον, quod inde dictum, quod paleas ſecernat a granis. Nam πτύω eſt expuo. Adiecit & ſuper hoc omnia.) Librarij uicio deprauatus ordo, legendum autem, Adiecit & hoc ſuper omnia, quemadmodum reperio ſcriptum & in emendationibus latinorum codicibus.

Sicut columba) ὡσεὶ περιστερὰν, Laurētius mauult uelut columba, quod alioqui uideat ſenſus & columbam deſcendiſſe in Ieſum. Nunc uero ſentit ſpiritum ſanctum deſcendiſſe, ſed ſpetie columbæ. In horreum ſuum.) εἰς τὴν ἀποθήκην αὐτοῦ, incertum an ſuũ referatur ad triticum, an ad Chriſtum, ſed magis opinor ad triticum, ut indicatum eſt in ſuperioribus.

Factum eſt autem.) Poterant cõmodius reddi græca. Accidit autem cum baptizaretur totus populus, ut Ieſu quoq; baptizato & orante aperiretur cœlum, & deſcenderet ſpiritus ſanctus corporali ſpetie ueluti columba ſuper illum, & uox e cœlo proficiſceretur, quæ diceret. Tu es filius meus.) σὺ εἶ ὁ υἱός μου, id eſt tu es ille filius meus. Propter græcum articulum cuius uis non eſt hoc loco ociosa.

Quaſi annorum.) ὡσεὶ ἐτῶν τριάκοντα, id eſt annorum circiter triginta. Quanq; nõnulli codices ſic habebant Καὶ αὐτὸς ἦν ὁ Ἰησοῦς ἐτῶν τριάκοντα ἀρχόμενος ὢν ὡς ἐνομίζετο υἱὸς Ἰωσὴφ, Quorum uerborum hic eſt ſenſus. Et ipſe Ieſus ingreſſus erat annum trigeſimum, ut putabatur filius Ioſeph, aut certe ad hũc modũ, & ipſe Ieſus accedebat ad annũ trigeſimũ ut intelligamus illum aut agere cœpiſſe trigeſimum annum, aut acceſſiſſe iam ad illud ætatis. Cæterum participium uerbi ſubſtantiui ὤν ita poſitum eſt, ut poſſit uel ad ſuperiora, uel ad inferiora referri. Verum qui potuit eſſe filius Ioſeph ſi putabatur tãtum & non erat, unde res ipſa cogit, ut ad ſuperiora referatur, & accipiamus participium uſurpatum uice uerbi infiniti. Nempe ὤν pro εἶναι, qui incipiebat eſſe, quod ſane non infrequens eſt apud græcos. Qui fuit Heli.) τοῦ Ἡλί, id eſt qui fuit filius Heli græce hæc nomina connectuntur per articulos, Proinde noſtrum qui, non eſt referendum ad Ioſeph nec ad Chriſtum, ſed ad proximum nomẽ, In recenſendis nominibus mira in græcorũ codicibus confuſio, ne latinis quidem inter ſe conſentientibus, alibi deerat, alibi ſupererat, inuerſa ac deprauata plæraq;, quæ nos diligẽtiſſima collatione qua licuit reſtituimus.

Cæterum quod Matthæus diſcrepat a Luca in recenſenda genealogia Chriſti, quod hic per Nathan ſtirpis ſeriem deducat ad Dauid, ille per Solomonem, lõgum ſit altius repetere theologorum quorundam ſuper hac re digladiationem, quorum nonnulli nimis & ridicule uolunt hunc Nathan non fuiſſe filium Dauid, ſed prophetam, quem Dauid adoptarit in filij uicem, ſuum uidelicet obiurgatorem, & ne ipſa temporis ratione refellantur, uolunt Nathan μακροβιώτατον fuiſſe, cæteros qui ante hunc regnauerunt a Solomone μιννυθαδίους, ut Homerico utar uerbo. Et in hac quidem ſententia uideo propemodum fuiſſe diuum Hieronymum. Quanq; nihil erat opus ad hæc ſuffugia, diuertere, ſi perpendiſſent apud Hebræos duplici ratione dici filios iuxta legem & iuxta naturã. Lex erat ſi quis ſine liberis deceſſiſſet, ut huius frater inſtauraret poſteritatem defuncti. Itaq; qui ſic natus erat, duos habebat patres, alterũ naturalẽ ex quo natus erat, alterũ legalẽ in cuius nomen & pgeniẽ ſuccedebat, nẽpe defuncti. Ad hũc modũ cũ poſteritas Solomõis defeciſſet, in Ochozia, ex Simeon cognominato Ioas, qui pgnatus erat e ſtirpe Nathan filij Dauid, inſtaurata eſt poſteritas Solomonica. Quod quidẽ palam arguit illa præfatio, haud ſcio cuius, quæ Lucæ euãgelio præfertur. Nam ab Hieronymiano ſtilo tantum abeſt, ut nullius omnino latini uideri poſſit, ſed græci cuiuſpiã, eruditi tamen & eloquentis, in ea ſic legimus. Cui ideo poſt baptiſmum filij dei, a perfectione generationis in Chriſto completæ, repetendæ a principio natiuitatis humanæ poteſtas permiſſa eſt, ut requirentibus demõſtraret, in quo apprehendens erat per Nathan filium Dauid, introitu generationis recurrentis in deum admiſſo, indiſeparabilis

dei,ut prædicans hominibus Christū suū, perfecti opus hominis redire in se per fidē faceret,qui per Dauid patrem uenientibus iter præbebat in Christo.Obsecro quis hūc sermonem ascribat Hieronymo? Sed ut ad rem,disseruit accuratius hac de re, magnus ille bonarum literarum antistes Iacobus Faber Stapulensis in commentarijs quos addidit in epistolam ad Hebræos. Neq; pauca refert Ioannes Annius ex Philone.Ea quāq; admodum probabilia sunt, tamen quoniā is non tam certo citat q̄ uellem,præsertim in re controuersa, neq; nobis erat Græci Philonis copia,paucis attingēda iudicauimus,& in hoc dumtaxat,quo lectori diligenti,cætera perueſtigandi præberemus ansam, præsertim cum hæc pene πάρεργα sint huic instituto. Iam quoniam hinc plærig; fallūtur, quod nonnulli sint ὁμώνυμοι, nonnulli binomines,aut etiam trinomines,interdum cognomina addita,ipsis misceātur nominibus,pauca recēsebimus;quibus cognitis, minor sit errandi occasio. Primum Elih.) Idem est cum Iehoiakim, quem corrupte uocant Ioachim pater naturalis Mariæ uirginis,& auus Iesu Christi secundum carnem. Quod testatur & Hieronymus,atq; hinc colligere licet,Lucam naturalem Christianæ genealogiæ seriem secutum esse,non legalem, si quidem ad Christum respicias, sin ad Ioseph referas,contra erit.Nam Matthæus per naturæ lineam deuenit ad Ioseph, quæ ad Christum tendenti legalis est.

Deinde Iane,) Et hūc & Ianū qui præcessit,una cū his qui inter hos duos intercedūt Philo testat Israhelitico functos imperio. Recēsent aūt his insigniti cognomētis Ianæ secundus,Hircanus.Ioseph Iunior,Arses.Matthathia,Siloa.Amos,Shyrach.Nahum, Maslot. Hesli,Aglai. Nagid,Artaxat.Maath,Aser.Elih,Mathathias. Semei,Abner. Ioseph primus.Iudas primus,Hircanus.Iana,Ianeus primus.

Præterea Zorobabel) Idem dictus Barachias,duos habuit filios, unum Resa nomine,cognomine Misciollam,quemadmodum legis in Neemia. Huius propaginem Lucas narrat, Alterum Abiuth, cognomēto Anania. Cuius stirpem Matthæus prosequitur.Ex horū stirpe descendūt,& qui apud Lucam,& qui apud Matthæū deinceps referūtur. Ad hæc Salathiel, Rectius ni fallor dicēdus שְׁאַלְתִּיאֵל Shealthiel,idē alio nomine dictus Mezebeel, & Zorobabel,tā apud Lucā,q̄ apud Matthæū recēsentur ut coniectare liceat hos ex Nathan ortos. Iam & Neri idem est, qui apud Matthæum dicitur Iechonias,id cognominis illi tributum est a populo,postea q̄ ereptus e carcere in p̄cio habitus est apud Euilmerodach,quod lucerna Dauidici generis quæ uidebatur extinguenda redaccensa sit in hoc. Is igitur tū genuit Salathiel. Proinde frustra Iulianus calumniā struit euangelistis, quasi duos patres uni tribuant filio,cum idem sit Neri & Iechonias,quemadmodum cæteri quoq; reges qui hunc præcesserunt πολυώνυμοι fuerunt, Vsq; ad Ioas,qui est Simeon apud Lucam,haud ille quidem e stirpe Solomonis,quæ iam interciderat in Ozochia,sed ex Nathan, cuius posteritas ius habebat hactenus in regnum succedendi. Cæterū quod parū respōdeat numerus eorū, qui apud Lucam referuntur,& qui apud Matthæum, haud ita mirum uidebitur, si quis perpenderit, primum quod & Hieronymus indicauit,& ante hunc Origenes, nonnullos in genealogiæ serie fuisse prætermissos, idq; data opera,quemadmodum annotauimus in Matthæum. Quandoquidem nec Ioas usq; recensetur. Quos si cæteris adieceris,cōperies & numerum consentire.

Præterea Iechonias idem est cum eo qui dictus est Neri. Huius pater Ioachim prætermissus apud Matthæum, idem est cum Melchi, ante quem regnauit mensibus tribus Ioachaz, quem ne ipsum quidem commemorauit Matthæus, Et haud scio an huic respondeat Addi. Rursus Iosias, Amon, Manasses, Ezechias, & Achas, cognomētis designantur hisce, Cosam,Elmodam, Er,Ieso, Eliezer, quorum sane cognominum & Philo meminit, deinde Ioathan,Asarias,Amasias,Ioas, adnominati sunt his nominibus quæ sunt apud Lucam,Ioram,Matha,Leui, Simeon,quorū Matthæus omnino non meminit.

Digitized by Google

non meminit. Quin & Simeon, qui est apud Lucam, trinominis fuit, idem dictus Simeon, Heli & Ioas. Hic primus ortus est ex posteritatis Dauidicæ instauratoribus, quos Hebræi אַחִישָׁרִים Achesarim uocant, ceu regni adiutores, cum iam in Ochozia posteritas Solomonis defecisset, nec hæc modo, uerum etiam ipsa familia Achesarim, nimirum omnibus ab Athalia interẽptis, hoc solo superstite, quod hũc Iosaba Ochoziæ soror seruasset, etiamnum in cunis agentem. Neq; enim erat is filius Ochoziæ natura, sed successione dumtaxat, iuxta ius Achesarim. Proinde ab hoc reliqua posteritas omnis ad Nathan pertinet, ut unde duxerit genus, licet in sorte collocẽ Solomonis. Porro Nathan hic de quo cœperamus in initio dicere, filius fuit Dauid frater Solomonis, ex Bersabeæ, quemadmodum legis paralipomenon libro primo, capi. tertio. Is, ut dixi, nec erat propheta, nec adoptatus a Dauid in ius filiorum, uerum huius posteritatẽ ius regni manebat, idq; ex edicto Dauid, si quando Solomonis stirps interciderit, id quod Annio citante docet Philo, idem propemodum colligere licet ex libro Regum tertio, Capi. quarto, nempe quod Nathan Achisar institutus fuerit, hoc est regiæ stirpis instaurator. Sic eñ & illic appellat filius Nathã, quẽ אַחִישָׁר Lucas uocat Mathan. Huius partes erant, uniuersam familiam regiam moderari, & ob id ius dicebantur Hebræis מְתַתִּים, id est donati ad succedendum, & אַחִישָׁרִים hoc est fratres principum, quia in pari honore cum Regum filijs habebantur. Ad hos pertinebat tribus Beniamin, cum ad posteritatem Solomonis, sola domus Iuda pertineret. Hæc pauca e multis carptim delibauimus, ne nihil lucis præberemus auidis eadẽ exactius inquirendi, præsertim cum ad historiæ fidem faciant. Neq; rursum probarim in huiusmodi quæstionibus uel anxie distorqueri, uel cõtentiose digladiari, in quibus haud multo plus fructus esse uideo, q̃ in illa nobili pugna theologorum de conceptione deiparæ uirginis. Et Paulus non uno in loco monet, pijs hominibus huiusmodi genealogias, & nunq̃ finiendas questiones esse uitandas, quod non solum nihil conducant ad pietatẽ, uerum etiam pariant lites & contentiones, pestem christianæ concordiæ.

EX CAPITE QVARTO.

EGressus est a Iordane.) ,Regressus legendum est.

Et agebatur.) ἠγετο, id est ductus est siue actus est, cum alibi dicatur expulsus a spiritu. In deserto) εἰς τὴν ἔρημον, id est in desertum accusandi casu.

Diebus quadraginta.) ἡμέρας τεσσαράκοντα πειραζόμενον, id est, & quadraginta dies tẽtatus est. Nam quadraginta dies ita positum est, ut possit uel ad superiora, uel ad sequentia accommodari, uerum mollius est ut ad inferiora pertineat non quod toto hoc tempore tentatus sit a diabolo, sed quod aliqua parte huius temporis.

Viuit homo.) Græcis est ζήσεται, id est uicturus est siue uiuet uerbum futuri temporis. In momento temporis.) ἐν στιγμῇ χρόνου, id est in puncto temporis, qua Græci pro uerbiali figura breuissimum tempus indicant, Sumptum est a puncto mathematico.

Et cui uolo.) ᾧ ἐὰν θέλω, id est cuicunq; uolo siue uelim.

Si procidens adoraueris.) σὺ οὖν ἐὰν προσκυνήσῃ ἐνώπιόν μου, id est tu igitur si adoraueris coram me. Scriptum est hic græci codices addunt ὕπαγε ὀπίσω μου σατανᾶ, id est uade post me satana. Sic enim erat in Matthæo.

Seruies.) λατρεύσεις, quod plærumq; ad diuinum cultum pertinet, unde & latria dicta est. Mandauit de te.) ἐντελεῖ, id est mandabit ut indicatum est a nobis & alibi.

Ne forte.) μήποτε, id est ne quando, siue ne.

Per uniuersam regionem.) καθόλης τῆς περιχώρου, id est per omnem finitimam regionem. siue per omnem undiq; regionem.

Et magnificabatur.) δοξαζόμενον, id est glorificabatur, Non satis uideo cur hic Laurentium offendere debuerit coniunctio. mauult enim ille docebat in synagogis eorum omnibus eum glorificantibus.

In die ſabbati.) σαββάτῳ, id eſt ſabbatorum. Et reuoluit librum.) Ⓒ ἀναπτύξας τὸ βιβλίον, quod ego maluiſſem uertere, & explicito libro, nam ipſe mox uertit, & cum plicuiſſet librum ὡς πτύξας τὸ βιβλίον.

Spiritus domini ſuper me) Locus eſt apud Eſaiam cap. 61. Quanquam hoc ſane loco citatio Lucæ magis cõſentit cum æditione ſeptuaginta, cũ cum hebraicis uoluminibus Siquidẽ hebræa ſic habẽt רוּחַ אֲדֹנָי יְהוִה עָלָי יַעַן מָשַׁח יְהוָה אֹתִי לְבַשֵּׂר עֲנָוִים שְׁלָחַנִי לַחֲבֹשׁ לִנִשְׁבְּרֵי לֵב לִקְרֹא לִשְׁבוּיִם דְּרוֹר וְלַאֲסוּרִים פְּקַח־קוֹחַ׃ לִקְרֹא שְׁנַת־רָצוֹן לַיהוָה׃ Quæ uertit ad hunc modum Hieronymus. Spiritus domini dei ſuper me, eo quod unxit me dominus, ad annunciandum manſuetis miſit me, ut mederer contritis corde, & prædicarem captiuis indulgentiam, & clauſis apertionem, & annũciarem annum placabilem domino. Porro iuxta Septuaginta legimus ad hunc modum. Spiritus domini ſuper me, propter quod unxit me. Euangelizare pauperibus miſit me, ſanare contritos corde, prædicare captiuis remiſſionem, & cæcis ut uideant, & uocare annum acceptabilem domino. Eo quod unxit me.) ὃν ἕνεκεν ἔχρισέ με, id eſt propter quod unxit me Atq; ita legitur in antiquiſſimis latinis exẽplaribus, ſed græcis ad uerbũ redditis magis cũ eleganter. Et cæcis uiſum.) Ⓒ τυφλοῖς ἀνάβλεψιν, quod magis ſonat redditum uiſum cũ uiſum, quaſi dicas reuidentiam.

Et diem retributionis.) Hæc uerba non adduntur in græcis uoluminibus, nec addũtur ab Hieronymo, qui citat hunc locum e Luca, ediſſerens Eſaiam prophetam.

Impleta eſt ſcriptura.) Hæc addendum eſt, & ita legitur in emendatioribus libris.

Vtiq; dicetis.) πάντως ἐρεῖτε, id eſt omnino dicetis. Eſt enim aduerbium confirmandi.

Quanta audiuimus.) ὅσα, id eſt quæ, ſiue quæcunq;.

In ueritate dico uobis) Græci addunt coniunctiouem non ocioſam, ἐπʼ ἀληθείας δὲ λέγω ὑμῖν. Sed in ueritate dico uobis, aduerſatur enim hæc pars ſuperiori, quæ de contemptu meminit. Atq; ita concinnandus ordo contemnitis me, quod præſto ſim, uerum non omnibus datum eſt habere talem qualis ego ſum.

Sine) ἔα, quod tamen aliquoties eſt aduerbium exclamantis. De figura ſermonis quid tibi & mihi, iam dictum eſt non ſemel.

Scio te quis ſis.) οἶδά σε τίς εἶ ὁ ἅγιος τοῦ θεοῦ, id eſt noui te quis es, nempe ſanctus, ille dei. Et factus eſt pauor.) θάμβος, quod ſæpe uertit ſtupor. Eſt autem plus quiddam cũ timor aut admiratio. Nam hoc loco magis uidetur admirantium eſſe cũ timentium. Diuulgabatur fama.) ἐξεπορεύετο ἦχος αὐτοῦ, nomen eſt a uerbo ἠχέω, quod eſt reſonare, unde & echo dicta eſt, quæ uocem acceptam reddit quod fama tinniat, & pro una uoce plurimas reddat ab eodem compoſita eſt uox cathecuminus.

Magnis febribus.) πυρετῷ μεγάλῳ, id eſt febre magna, nec eſt timebatur, ſed συνεχομένῃ, quod alias uertit coartari.

Imperauit febri) ἐπετίμησε. i. increpauit forte ſcriptũ erat increpauit febri more græcorũ Et offenſus quiſpiam nouitate conſtructionis mutauit increpauit in imperauit, id quod & alias factum deprehendimus, & ſuo cõmonſtrabimus loco. Porro quod ſequitur, & dimiſit illum, maluiſſem reddi, eaq; reliquit illum, ne Chriſtus uideatur reliquiſſe pellam. Vt ne cauiller. Et ſurgens miniſtrabat illis, parum cõmode redditum, cum dicendum fuerit erecta miniſtrauit illis, ſiue ſurrexit ac miniſtrauit illis.

Cum autem ſol occidiſſet.) δύνοντος δέ, id eſt cum occideret, ſiue, occidente uero ſole. Conſentaneum eſt autem eos magis acceleraſſe quod nox immineret.

Quia ſciebant.) ὅτι ᾔδεσαν τὸν χριστὸν αὐτὸν εἶναι. Et hic ſenſus eſſe poteſt quod ſcirent ſe Chriſtũ eſſe.

EX CAPITE QVINTO.

IRruerent in eum.) ἐν τῷ τὸν ὄχλον ἐπικεῖσθαι αὐτῷ. i. cum turba irrueret illi, ſiue urgeret eum Præceptor.) ἐπιστάτα non eſt διδάσκαλε, neq; καθηγητά, ſed tertium quoddam quod ſonat quaſi prefectum.

Veniret

Venirēt & adiuuarēt eos) Se dicendum erat non eos, & in altera naui potius & alia. Ita ut pene mergerentur) Pene non additur, nec in græcis, nec in uetustis exemplaribus. Verum lector aliquis nolens illic perire apostolos, addidit pene.

Ex hoc iam) ἀπὸ τοῦ νῦν, id est post hac. Eris capiens) ζωγρῶν, Est autem ζωγρεῖν, proprie capere uiuum, quemadmodum fit in bello, dictione composita ex ζῶ, uiuo & ἀγρέυω, uenor, siue uenatu capio.

Volo mundare) mundare passiuum est. & imperatiui modi, καθαρίσθητι.

Sed uade ostende) Hic nonnihil addendum erat, nēpe inquit, sed uade inquit ostende te sacerdoti, quod ne quis putet illum religione non fecisse, fecit idem in actis apostolicis, quam audistis inquit per os meum.

Magnificans deum) δοξάζων τὸν θεόν, id est glorificans, ac mox, & magnificabant deū καὶ ἐδόξαζον. Quia uidimus mirabilia) παράδοξα, quod aliquando uertunt noua aut incredibilia. Facies eius erat eūtis) ὅτι τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ἦν πορευόμενον, id est quod facies eius erat uadens. Atq; ita legit Hieronymus in questione ad Agalsiam quinta. Sic enim facies dicta est ire, ut oculi dicunt loqui. Quāq; haud male mutauit interps. Hæc annotatiūcula operarū in curia huc erat translata, cum pertineat ad caput nonū.

Nomine Leui) Lucas inflexit λευεὶν uelut a nominatiuo Leuis.

Conuiuium magnum) δοχὴν μεγάλην. id est ut ad uerbum reddam acceptionem magnam, inde dictum, quod accipiantur inuitati.

Non potestis filios sponsi.) μυμφῶνος. i. filios talami, sed proprie in quo sponsus & sponsa uersantur, ut & ante cōmonstrauimus.

Cōmissuram a uestimento) Rursus est ἐπίβλημα ἐπιβάλλει. i. immissuram immittit.

EX CAPITE SEXTO.

IN sabbato secundoprimo.) δευτεροπρώτω. Annotauit Ambrosius nouc positū a Luca secundoprimū sabbatū, uerū nihil explicat præter allegoriam. Diuus Hieronymus in epistola ad Rusticum monachū narrat se cū uersaretur apud Nazanzienum, hanc illi proposuisse quæstionem, quid sibi uellet apud Lucam sabbatum δευτεροπρωτον. At illū cum (opinor) non haberet in promptu quod responderet, elusisse ioco docebo te inquit apud populum ubi acclamantibus & applaudentibus cunctis uelis nolis cogeris nobis assentiri. Lyranus salebram hanc fortiter transilit. Hugo Carrensis addit secundo primum sabbatum dici quod a præcedenti proximum sit. Atqui iuxta hanc rationem omnia sabbata δευτερόπρωτα erunt, excepto eo quod fuit omniū primum. Admonet idem nimirum homo diligens secundo primo duas esse dictiones, ne quis uel imprudens bene posset errare, ut quemadmodum apud Græcos e duabus unica composita est dictio, itidem apud latinos unam faceret, & ita diceret secundo primo quemadmodum Plautus dixit Tragicocomœdiam, & nos dicimus Gallogræciā. Equidem super hac re nihil adhuc apud autores comperi, quod satis faciat. Cæterum quod Vulgarius græcus interpres etiamsi recentior in hunc prodidit locum hic asscribam. Equidem ipsius uerbis, οἱ Ἰουδαῖοι πᾶσαν ἑορτὴν σάββατον, ὠνόμαζον, ἀναπαύσιμὸν τὸ σάββατον πολλάκις οὖν ἀπήντα ἡ ἑορτὴ ἐν τῇ παρασκευῇ. Ἐκάλουν τὴν παρασκευὴν σάββατον διὰ τὴν ἑορτὴν εἶτα τὸ κυρίως σάββατον ὠνόμαζον δευτερόπρωτον, ὡς δεύτερον ὂν προκατασχὸν ἄλλης ἑορτῆς, Ἐσαββάτου. Quæ quidem ut non grauatus sum asscribere in eorum gratiam qui diffidūt, ita non pigebit interpretari latine propter eos qui græce nesciunt. Iudæi, inquit quod uis festum sabbatum uocabant, nam sabbatum requiem sonat. Sæpenumero igitur incidebat festū in parasceuen, & uocabant parasceue sabbatum propter festū. Itaq; quod proprie sabbatum erat nominabant secundoprimum, quod secundum esset ab altero festo & sabbato quod præcesserat, hactenus Vulgarius.

Interrogo uos.) ἐπερωτήσω, id est interrogabo.

Si licet sabbatis.) τί ἔξεστι, id est quid liceat siue utrum liceat, quandoquidem de duo-

bus interrogat. Restituta est manus eius.) Exemplar græcum addit ὑγιὴς ὡς ἡ ἄλλη, id est sana quemadmodum altera. Insipientia.) ἀνοίας, id est dementia.

Simonem quem cognominauit.) ὃν καὶ ὠνόμασε πέτρον, id est quem & nominauit Petrum, ut binominem intelligas, quanquam alias cognomen appellat.

Iacobum Alphæi.) Subaudi filium, quanquam interpres addere debuit quod in articulo græco subauditur.

Et maritima & Tyro.) καὶ τῆς παραλίου τυρου. I. & maritima Tyro citra coniunctionē.

Et Sidonis.) Mirum cur hic reliquerit græcum genitiuum, nisi putauit utrumq; relinquendum fuisse, ut subaudias regione, ad hunc modum, a maritima parte Tyri & Sidonis, hoc est ab extrema parte qua spectat ad mare. Quanquam haud scio quo casu factum sit, ut in hac æditione prima secus sit expressum formulis.

Beati pauperes.) Hic aperit cœlestis ille doctor arcanam illam suam philosophiam, quam ut traderet suis, e cœlo descenderat in terras, & hanc Christianorum uulgus libenter antiquari sinimus, ac uelut obsolescere, & alias nugas agimus. Cū hæc in primis sint inculcanda animis omnium, quod si fieret non ita passim omnes pro rebus friuolis pro pecuniola, pro uanissimis imperij titulis, pro quauis iniuriola digladiaremur. Hæc demum sunt, quæ uere reddunt Christianos, non argutiæ Scotistarum aut Occanistarum.

Exprobrauerint.) ὀνειδίσωσι, id est probris affecerint.

Væ uobis cum benedixerint uobis omnes homines. Secundum hæc enim faciebat prophetis patres eorum.) Græci legunt non prophetis, sed ψευδοπροφήταις, id est falsò prophetis consentientibus & latinorum codicibus emendationibus. Superius enim totidem uerbis de prophetis locutus est. At hic de adulatoribus prophetis, illic faciebant significabat affligebant, hic faciebant, significat præbebant sese, & demulcebantur illorum assentatione.

Aufert tibi uestimentum, id est ἱμάτιον, id est pallium, id est summam uestem. Nam tunica infra pallium est. Vnde Plautinum illud tunica pallio propior est.

Et si bene feceritis iis qui uos diligunt,) καὶ ἐὰν ἀγαθοποιῆτε τοὺς ἀγαθοποιοῦντας, id est & si benefeceritis benefacientibus, consentiunt & latinorum uetusti codices.

Siquidem & peccatores hoc faciunt.)) τὸ αὐτὸ ποιοῦσιν, id est idem faciunt.

Peccatores peccatoribus fœnerantur.) δανείζουσιν, id est mutuum dant. Nā est idem uerbum quod superius ita transtulit. Cæterum intelligens fœnerari uicio datum, non ausus est uti eo uerbo, de probis uerba faciens. Illic igitur dixit mutuum dare, hic fœnerare, cū græcis utrobiq; idē sit uerbū, quod tñ illis anceps. Nam & quicūtra usurā dat mutuū δανείζει, & q ad usurā dat δανείζῃ. Verū hic perpetuo uertendum erat dare mutuū. Agit enim non de quæstu fœneratorum, sed de mutuis officijs amicorum inter se. At inter impios quoq; reperias, qui amico credat pecuniam mutuam. Idem si faciunt discipuli Christi, nihil magni faciunt. Extenuat enim Christus uulgaria officia, utpote communia cum ethnicis ac malis, ut ad illa prouocet quæ peculiaria sunt Christianorum, ut sit in quo cæteros antecellant. Verum eo redierunt mores, ut si titulum, si cæremonias subduxeris, hac nota uix possis Christianum ab ethnico dignoscere. De uulgo Christianorum loquor, non de omnibus.

Quia ipse benignus est.) χρηστός, quod sæpenumero uertit bonus, sonat autem commodum & humanum ac facilē ad gratificandum id quod propemodum declarat & benignus, qua de re compluscules locis, & dictum est & dicetur.

Confertam & coagitatam.) πεπιεσμένον, quod sonat pressam, id enim fit in aridis, quo plus capiat mensura, & coagitatam est, σεσαλευμένον, id est concussam, nam & hoc facto fit, ut plus capiat uas quo metimur, Gaudet enim Christus harum rerum collationibus uti, quæ sensibus omnium notissimæ sunt.

Si sit sicut magister eius) græca secus habēt, nēpe ad hunc modū κατηρτισμένος δὲ πᾶς ἔσ-

ἔσται ὡς ὁ διδάσκαλος αὐτοῦ, id est perfectus autē omnis erit ſicut magiſter ipſius, non enim uetat Chriſtus ne ſit perfectus diſcipulus. At non uult, ut diſcipulus uſurpet ſibi, quæ præceptor uſurpauerit, ac præire conetur, ſed ita perfectus erit ſi per omnia imitetur ſuum præceptorem. Et in hanc ſententiam legit & interpretatur Vulgarius.

Veruntamen.) πλήν, id eſt imo. Trabem in oculo tuo.) ἐν τῷ ἰδίῳ ὀφθαλμῷ, id eſt in tuo ipſius oculo, ſiue in proprio oculo.

Qui fodit in altum.) Senſum recte uertit, cæterum græce eſt ὃς ἔσκαψε καὶ ἐβάθυνε, hoc eſt ut ad uerbum reddam fodit & profūdauit (Aedificanti domū ſuā) οἰκοδομήσαντι. i. qui ædificauit domum ſuam. Nec eſt ſupra petram quod Græci dicūt ἄνω πέτρας, ſed ἐπὶ πέτραν, id eſt ſuper petram.

EX CAPITE SEPTIMO.

CEnturiones autem.) Ex hoc loco conſtat quem Matthæus παῖδα uocat non filium fuiſſe, ſed famulum, δοῦλον enim nihil aliud q̄ ſeruum aut famulum ſignificat, Et quod hic uertit erat moriturus, uertere poterat agebat animā, aut erat in periculo mortis, aut certe incipiebat mori. Sic em̄ uertit aliquoties. Deinde qui erat illi precioſus,) noue dixit, charus em̄ tum ad rem tum ad hominem pertinet. Precioſus non niſi ad rem, niſi per methaphoram, proinde ἔντιμον uertendum erat charus, aut in precio habitus.

Sollicite.) σπουδαίως, diligenter ſiue ut magis ad uerbum, ſtudioſe ac ſedulo. Et quia coniūctio erat omittenda. Annotandum autem q̄ iudaica commendatio, quam non ſine cauſa recenſuit Lucas, Amat inquiunt gentem noſtram, & ſynagogam noſtram ipſe ædificauit nobis. Diſcipuli eius.) Græci addunt ἱκανοί, id eſt multi.

In ipſa autem hora.) ἐν αὐτῇ, In eadem autem hora, quanq̄ hoc loco tempus ſignificet potius q̄ horam. Pauperes euangelizantur.) Demiror quid Laurentio accidérit cum hoc loco mauult euangelizāt q̄ euangelizantur, quaſi uero ſenſus ſit, pauperes prædicaſſe euangelium, ac non potius accepiſſe euangelium. Etenim ut Graeci dicūt euangelizo te pro eo quod eſt, adfero tibi bonū nuncium ita dicunt, ille euangelizatur pro eo quod eſt accipit lætum nuncium, ut & alias indicauimus. Porro pauperes uocat mites ſiue manſuetos hebræorum more, quibus עני ab Hieronymo uertitur pauper, a ſeptuaginta manſuetus, quod fere diuitias comitetur ferocitas, & ferocitas indocilis ſit. Vento agitatam.) σαλευόμενον, id eſt qui agitat. Eſt enim paſſiuum præſentis temporis. Proinde Ambroſius legit arundinem uento moueri, participio uerſo in uerbum, ut temporis ratio conueniret.

In ueſte precioſa.) ἐνδόξῳ, id eſt glorioſa, ſiue ſplendida. Nec enim eſt ἐν τίμῳ ſiue πολυτελῇ, Quod ſi latine loqui uoluiſſet mutāda erat forma græcanici ſermonis. Nā illi ἐν πορφύρᾳ dicunt. hoc eſt illum qui eſt in purpura pro purpurato, ſiue purpuram induto. Vertendum igitur erat ad hunc modum, Qui ſplendido ueſtitu utuntur, & ī delicijs uerſantur, in regijs ſunt, ſiue in regum palatijs ſunt. Eſt enim græcis ἐν τοῖς βασιλείοις.

Vtiq; dico.) ναί, quod eſt affirmantis.

Spreuerunt in ſemetipſos.) ἠθέτησαν εἰς ἑαυτούς, id eſt aſpernati ſunt aduerſus ſeipſos. Sentit enim illos recepiſſe in ſuum bonum, hos in ſuum malum reiecíſſe.

Sapientia a filijs ſuis.) Apud Lucam additur omnibus πάντων, ut intelligamus Chriſti doctrinā placuiſſe omnibus qui eſſent filij ſapientiæ. Atq; ita legit Ambroſius, nec legit modo, uerum etiam interpretatur, atq; itidem ſcriptum eſt in libris emendatioribus, tum græcis, tum etiam latinis.

Et loquentibus adinuicem.) καὶ προσφωνοῦσιν ἀλλήλοις, id eſt acclamantibus inter ſeſe, de cæteris item quæ ſequuntur diximus in Matthæo.

Venit autem.) ἦλθε γάρ, id eſt uenit enim ſuffragantibus & antiquis exemplaribus.

Et bibens uinum) οἰνοπότης, id eſt uinipotor, nec eſt deuorator ſed edax φάγος.

Ecce mulier

Digitized by Google

Ecce mulier in ciuitate peccatrix,) ϗ ἰδοὺ γυνὴ ἐν τῇ πόλει ἥτις ἦν ἁμαρτωλός, i. & ecce mulier in ciuitate, quae erat peccatrix, siue quae fuerat peccatrix.

Lachrymis coepit rigare) Interpres omisit duas dictiones graecas Ϛ στᾶσα παρὰ τοὺς πόδας αὐτοῦ ὀπίσω κλαίουσα ἤρξατο βρέχειν. id est & stans iuxta pedes illius a tergo flens coepit rigare lachrymis &c. Caeterum conijcere licet triclinium more ueterũ in aedito fuisse, ut stans attigerit pedes a tergo lectis patentibus in quibus discumbebat.

Quae & qualis) Rursum est ποταπὴ, quod alibi Laurentius uerti uoluit in quanta quod hic certe non poterat. Cuidam foeneratori) δανειστῇ, quod non solum foeneratorem sonat, uerumetiam creditorem, nomen uerbale a uerbo δανείζω, de quo supra diximus. Hoc sane loco, magis quadrabat creditori, quandoquidem de officio loquitur. Alioqui quis unq̃ audiuit foeneratorem cõdonasse cuiq̃ aes alienum?

Vnus debebat denarios) Vnus & alter dicendum erat non alius, aut alter & alter, si latine loqui studuisset. Donauit utrisq̃) ἐχαρίσατο, melius hic erat cõdonauit.

Quis ergo plus diligit) graeci habent Τίς οὖν αὐτῶν εἰπέ, πλεῖον ἀγαπήσει, horum igit dic uter eum plus diliget? Estimo) ὑπολαμβάνω, id est opinor, siue existimo.

Pedibus meis) ἐπὶ τοὺς πόδας μου. i. in pedes meos.

Non cessauit osculari eum) οὐ διέλειπε καταφιλοῦσα, belle participium mutauit in uerbum infinitum. Est enim graece, non deficit deosculans.

Cui autem minus dimittitur) ὀλίγον est graece. i. parum, siue paulum, non minus.

Intra se) graecus sermo anceps est. Accipi potest, intra sese, ut cogitarint dũtaxat, aut inter sese, & collocuti sint.

EX CAPITE OCTAVO.

PEr ciuitates & castella.) Vetusti codices habent, per ciuitatem & castellum numero singulari, nimirum graecis ad uerbum redditis, καθὰ πόλιν καὶ κώμην. Verum id perinde ualet graece ac si dicas oppidatim & castellatim, id est per singulas ciuitates & castella. Vnde interpres non omnino perperam mutauit numerum. De ciuitatibus) ϗ κατὰ πόλιν ἐπιπορευομένων, id est eorum qui oppidatim accedebant, hoc est de singulis ciuitatibus.

Inter spinas) ἐν μέσῳ ἀκανθῶν, id est in medio spinarum.

Et extortae spinae) Ϛ συμφυεῖσαι αἱ ἄκανθαι, id est simul enatae spinae, hoc est una cum herba segetis. Nã qui supra petram) οἱ δὲ ἐπὶ τῆς πέτρας οἱ ὅταν ἀκούσωσι. i. qui uero in petra, qui cum audierint, ut subaudias, seminati sunt, aut semen acceperunt.

Quia ad tempus credunt) ὅτι, qui est, non quia ὅτι suffragantibus etiam uetustis exemplaribus. Non referunt fructum) τελεσφορεῖσιν, unicam dictionem graecam duabus reddidit. Sonat autem graeca uox non solum fructum, sed fructum perfectum & absolutum, herbescunt enim & illa semina, caeterum non edunt fructũ quẽ expectat agricola. Bono & optimo) ἐν καρδίᾳ καλῇ ϗ ἀγαθῇ, id est in corde honesto & bono utrumq̃ positiuum est. Et subtus lectum.) Valla recte mutat subtus aduerbium in subter praepositionem.

In palam) εἰς φανερὸν, id est in apertũ, aut in propatulũ. Nec latine locutus est interpres nec graeca reddidit uerba. Quod non manifestetur) Graecis utrumq̃ uerbum futuri tpis est φανερὸν γενήσεται ϗ γνωσθήσεται, pinde mutato duntaxat uerbi modo sic cõmode reddidisset, nihil occultum, quod non futurum manifestum, & nihil abscõditum, quod non sit cognoscendum, & in propatulum uenturum.

Videte igitur quid audiatis) πῶς ἀκούετε, id est quomodo audiatis.

Qui enim habet) ὃς γὰρ ἂν ἔχῃ, ic est quicunq̃ enim habet, siue habuerit.

Quod putat se habere) ὃ δοκεῖ ἔχειν. i. quod uidetur habere. Et nõ poterat audire). Adire legendũ est suffragãtibus uetustis codicibus. Nã graece est οὐκ ἠδύναντο συντυχεῖν αὐτῷ. i. & nõ poterant conuenire eum. Verũ id nõ accidit interptis culpa, sed librariorũ. transiretemus

transfretemus trans stagnum) διελθωμεν εις το περαν της λιμνης. i. transeamus in ulteriora stagni, deinde & ascenderunt ανηχθησαν, potius est soluerunt hoc est discesserunt a littore subducti. In nauiculam) εις πλοιον in nauim, ut huc præter diminuta nihil delectat.

Compellebantur) hoc scio depraua tum a librarijs, tamen quia tam prope accedit ad ueram lectionem, ne inualescat error admonendum duxi, complebantur esse legendū concordantibus & uetustissimis exemplaribus latinis, συνεπληρουντο. Latinus quidam codex addit fluctibus. Præceptor επισατα) επισατα. i. pceptor pceptor. ut intelligas & lesum altum dormisse somnum, & discipulos instanter inclamasse.

At ille surgens) ὁ δε εγερθεις. i, at ille exprectus. Gerasenos απο των γαδαρηνων. i. Gadarenos de quo iam ante non semel disseruimus. Vir quidē) Græci addunt εκ της πολεως. i. e ciuitate, quod tamen nusq; additū reperio apud latinos, nec ex Ambrosianis cōmētarijs conijcere licuit illum ita legisse apud Vulgarium Græcum reperio, q; magis uertēdū erat ex ea ciuitate, ut accipias dæmoniacū prodisse e ciuitate Gadara.

Arripiebat illum) συνηρπακει αυτον. i. corripuerat illum, nec est (& compedibus custoditus) sed μη πεδαις φυλασσομενος και διαρρησσομενα δεσμα ηλαυνετο, id est & compedibus seruabatur, ac disrumpens uincula, agebatur. &c. Quod tamen mollius uerti potuit ad hunc modum, cunq; compedibus seruaretur, tamen disrumpens uincula ferebatur a spiritu in loca deserta. In deserto) εις τα ερημους. i. in deserta, ut subaudiamus loca, atq; ita legitur in codicibus latinorum emendatioribus.

In abyssum) græca uox est, latine uorago dicitur. Præceps) κατα του κρημνου. i. per præceps siue per præcipitiū, & sic habent uetustissimi latini codices.

A legione) ὁ δαιμονιοδεις. i. a dæmonio uexatus.

Multitudo regionis Gerazenos απαν το πληθος της περιχωρου των γαδαρηνων. i, uniuersa multitudo regiōis undiq; finitimæ Gadarenis. Ad principē synagogæ) παρα του αρχισυναγωγου λεγων αυτω. i. a principe synagogæ dicēs ei. Verū offensus aliquis absurditate, quā prima fronte præ se fert sermo, mutauit a principe, in ad principē. Atqui erat subaudiendum domo ut fieri solet in huiusmodi orationibus. Verum de hoc quoq; superius dictum est copiosius. A turbis comprimebatur.) οι οχλοι συνεπνιγον αυτον. i. turbæ suffocabant eum, hoc est constringebant.

Quæ in medicos erogauerat.) ἁτις ειςιατρους προσαναλωσασα ολον τον βιον, ουκ ισχυσεν υπ' ουδενος θεραπευθηναι. i. quæ cū insumpsisset in medicos totā substantiā, nō potuit a quoq; sanari. Et aliquanto post (Turbæ te comprimunt & affligunt συνεχουσι σε και αποθλιβουσι malim, coarctant te, siue distringunt te, atq; afflictant.

Virtutem de me exisse) εξελθουσαν απ' εμου, recte sane hoc loco interpres mutauit participium in uerbum infinitum, quod tamen in Matthæo & Marco non fecit.

Vade in pace) εις ειρηνην. i. in pacem, quæ græca præpositio anceps est.

Ipse autem. Hic addunt græci εκβαλων εξω παντας. i. foras eiectis omnibus, id quod additur in cæteris Euangelistis, Quanq; apud Ambrosium non reperio additum, & haud scio an aliunde huc transcriptum sit. Argutatur Valla non conuenire parentes solos obstupuisse si turba aderat illa tota cuius ante facta est mētio. Præterea quorsum attinebat interdicere, ne cui dicerent, si res tot testibus acta est? Ob hæc necesse putat adijci hæc uerba, quæ sane in græcis codicibus constanter ascripta uisuntur, eiectis omnibus.

EX CAPITE IX.

IN uia) εις την οδον. i. in uiā. Et tuleritis nō est a uerbo fero, sed a tollo, ne quid tollatis in uiam siue ad iter, hoc est ne quid deportetis.

Neq; duas tunicas.) μηδε ανα δυο χιτωνας, id est neq; binas tunicas, id est singuli duas. Cæterum εχειν infinitum uerbum, positum est uice imperatiui, more græcanico. Et inde ne exeatis.) græce secus est μη εκειθεν εξερχεσθε, id est, & inde exite. Sentit enim ut unis dumtaxat ædibus uterentur, ne aliunde exirent relicturi ciuitatem, quam

quam ingressi fuissent aduenientes, id quod non interpretis culpa, sed librariorum uicio mutatum esse constat. In testimonium supra illos) ἐπ' αὐτοὺς, quesо cur nō potius aduersus illos q̄ supra illos? adeo ne studio fuit corrupte dicere?

Et hæsitabat) διηπόρει, quod ut significat hæsitare, ita significat & perplexum esse atq; ancipitis consilij & animi dubium. Metuebat enim, si is resurrexisset quem occiderat.

Quæ est Bethsaida) εἰς τόπον ἔρημον πόλεως καλουμένης βηθσαϊδά. i. in locum solitarium ciuitatis quæ dicitur Bethsaida. Qui cura indigebant) θεραπείας, cur non potius curatione, cum de morbis loquatur, cum & latinius sit, & ad græcam uocem exprimendam ac cōmodatius. Villasq; quæ circa sunt) εἰς τὰς κύκλῳ κώμας. i. in circumiacentes uicos siue oppidula. Et rursus agros uertit in uillas, nec id sane male.

Inueniunt escas) ἐπισιτισμόν. i. cōmeatum ἐπισιτίζειν enim est cibarijs instruere.

Per conuiuia) κλισίας ἀνὰ πεντήκοντα, in singulo accubitu quinquaginta. Nam id intelligit interpres per cōuiuia, neq; enim est hic συμπόσια, ut in Matthæo, sed κλισίαι, quod significat accubitus siue discubitus. At ille increpans illos) Antehac interpres pene perpetuo transtulit ἐπιτιμεῖν cōminari, quod si usq; alias, hic certe faciēdum erat. Cur enim increparet Christus discipulos, ob hoc responsum, ob quod tantopere collaudatus est Petrus iuxta alios Euangelistas? Proinde uertendum erat, interdixit eis, siue interminatus eis præcepit ne cui dicerent. Nam qui perdiderat) ὃς δ' ἂν ἀπολέσῃ. Quicunq; uero perdiderit, nisi nam positum est loco autem.

Et uestitus eius albus & refulgēs) ἐξαστράπτων, quasi dicas. Ex se mittens fulgur & effulgurans. Deinde illud mox præcessit (& facta est species uultus eius altera, γενομένου τοῦ προσώπου αὐτοῦ) maluissem ita reddere, species aspectus eius alia, siue diuersa.

In maiestate) ἐν δόξῃ. i. in gloria quemadmodū uertit & paulo superius.

Excessum eius) Excessum mortē intelligit, nā græce est ἔξοδον. i. exitum, q̄quidē & excessum & exitum usurpari pro morte compluribus exemplis docet Laurētius a quo petat, si quis forte diffidet. Nos compendio studemus.

Dilanians eum) σπαράξαν αὐτὸν φυσιρίσσοντα αὐτῷ. i. & uix discēdit ab illo lacerante se, ut intelligas puerum uix effugere a spiritu. Quanq; hoc loco uariant exemplaria græcorum. Elisit eum dæmonium & dissipauit.) ἔρηξεν αὐτὸν τὸ δαιμόνιον καὶ σπαράξαν. i. laniauit illum dæmonium & concerpsit. Interpres pro ἔρηξεν legisse uidetur ἔῤῥιψεν, pro quo reddidit elisit. Nec mihi displicet hæc lectio,

In magnitudine dei.) ἐν μεγαλειότητι. i. in magnificentia siue maiestate. Dictum est ēm ab eo nomine quod solet uertere magnalia μεγαλεῖα

Ponite uos in cordibus uestris) græce est εἰς τὰ ὦτα ὑμῶν. i. in aures uestras, hoc est diligenter auscultate quæ dicturus sum. Refertur enim ad sequentia, Porro in auribus dixit potius q̄ in cordibus, propterea quod non essent intellecturi. Sequitur enim mox. At illi ignorabant uerbum istud. Velatum ante eos) παρακεκαλυμμένον ἀπ' αὐτῶν. i. absconditū ab illis. Intrauit aūt) εἰσῆλθε. i. subijt. Cogitatio) διαλογισμός. i. disputatio, quāq; græca uox anceps est. Cæterū ex alijs euangelistis liquet inter illos hac de re disceptatū fuisse, neq; rem intra tacitam animi cogitationem constitisse. At in eo quod mox sequitur, At Iesus uidens cogitationes cordis, significat se de cogitatione loqui. Est ēm & hic eadem uox διαλογισμός, est autem in hoc loco magna inter euangelistas diuersitas, quæ tamen haud magno negocio redigi potest in concordiam. Iam articulus græcus quem addidit Lucas, τὸ τίς ἄρα εἴη μείζων, ita reddi potuit de hoc, quis nam esset futurus maior.

In eis) ἐν αὐτοῖς. i. inter eos. Hic maior est) Græce sic habet ὁ γὰρ μικρότερος ἐν πᾶσιν ὑμῖν ὑπάρχων οὗτος ἔσται μέγας. i. qui ēm minor fuerit inter uos omnes hic magnus erit.

In ciuitatem) εἰς κώμην, i. in castellum. Nam ita plærumq; uertit, tametsi quidā codices habent πόλιν. i. ciuitatem, Atq; ita legisse uidetur interpres. Nā aliquanto post εἰς ἑτέραν κώμην uertit in aliud castellum. Facies eus erat euntis) τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ἦν πορευόμενον id est facies

ideſt,Facies eius erat uadens. Quanꝯ nihil refert ad ſententiam.

Vis dicimus.) θέλεις εἴπωμεν.i.uis dicamus. Et conſumat illos.) ὡς καὶ ἠλίας ἐποίησε.i. quemadmodum & Helias fecit.Hoc additum reperio in Græcorum codicibus,quos quidem uiderim oibus.Verū haud ſcio an uelut ab explicãte locū aliquo ſit hoc aſſcriptū.

Quocũq; ieris.) ἀπέρχη.i.abieris. Renunciare his qui domi ſunt.) ἀποτάξασθαι τοῖς εἰς τὸν οἶκόν μου.i. Vt dicam uale his qui ſunt domi meæ.Eſt enim hoc uerbum quod aliquoties uertit dimittere,aliquoties ualefacere,ſed datis mandatis.

Nemo mittens manum.) ἐπιβαλὼν & βλέπων.Alterum participium eſt præteriti tẽporis,alterum præſentis.Ea ſic commode reddi poterant. Nemo qui poſtꝯ admouit manum aratro, ſi retrorſum aſpexerit,accõmodus eſt regno dei.

EX CAPITE DECIMO.

ET alios ſeptuaginta duos) Quod Laurentius arguit,interptes ueteris teſtamẽti,cum numero fuerint ſeptuaginta duo,quippe e ſingulis tribubus delecti ſex, tamen incertum errore, an ſtudio ſeptuaginta uocari,non aliter ꝯ apud Rhomanos Centũuiri dicti ſunt iudices e ſingulis tribubus,quæ triginta erant, qnq; delecti, utiq; numero centum & quinq;,uerum ſit nec ne, nõ admodũ arbitror ad hunc locum pertinère,certe probabile eſt, illud mirũ quod e ſeptuaginta diſcipulis fecerint ſeptuaginta duos,uelut idem oportuerit factum in diſcipulis,quod factum eſt in interpretibus,cum apoſtolos duodecim elegerit,uerum non hos quidem e ſingulis tribub? ſingulos. Cæterum græci codices conſentiunt in ſeptuaginta. Atq; ita legiſſe uidetur & diuus Ambroſius,cum exponens hunc locũ,Ecce ego mitto uos ſicut oues inter lupos. Ad ſeptuaginta,inqt,diſcipulos dicit hoc. Pro nobis facit,& typus ueteris teſtamẽti ubi duodecim fontes,& ſeptuaginta palmæ in deſerto reptæ,præfigurãt duodecim apoſtolos,& ſeptuaginta diſcipulos. Quin & Dorotheꝰ martyr in cõpẽdio reꝝ apoſtolicaꝝ & ꝓpheticaꝝ notiatim recẽſens diſcipulos,ſeptuaginta dũtaxat facit,nõ ſeptuaginta duos. Et tamẽ paulo inferius repetũſ ſeptuaginta duo,reuerſi ſũt aũt ſeptuaginta duo cũ gaudio,ut appareat nõ caſu,ſed ſtudio factũ. Rogate autem.) Rogate igitur legendũ eſt, ſciẽdum eſt. Vt mittat oparios) ὅπως ἐκβάλλη.i.ut extrudat,ſiue eiiciat,ut intelligamus, aut inuitos emittẽdos,aut celeriter extrudendos,ut annotatum eſt in ſuperioribus.

Sin aũt.) εἰ δὲ μήγε.i.ſin minus,hoc eſt,ſi nõ fuerit illic filius pacis. Nec eſt (quæ apud illos ſunt) Sed τὰ παρ' αὐτῶν,hoc eſt,quæ ab illis offeruntur,alioqui dixiſſet,τὰ παρ' αὐτοῖς.

Inter lupos.) ὡς μέσω λύκων.i. in medio luporum.Et Valla mauult,uelut oues, ꝯ ſicut oues. Pœniterent.) μετενόησαν. Cur nõ potius pœnituiſſent,cũ ſit præteriti temporis.

Qui uos ſpernit,me ſpernit) Hieronymus alicubi uertit,Qui uos reprobat,me reprobat.Eſt enim græcum uerbum ἀθετῶ,quod eſt reiicit & auerſatur,& ita legit Cyprianus.

Reuerſi ſunt autem ſeptuaginta duo.) Rurſum addidit duo,cum Græcis non ſint niſi ſeptuaginta. Ecce dedi.) ἰδοὺ δίδωμι.i.ecce do. Exultauit in ſpiritu ſancto.) ἐν αὐτῇ τῇ ὥρᾳ ἠγαλλιάσατο τῷ πνεύματι ἰησοῦς.i.in eadem hora exultauit ſpiritu Ieſus.

Paruulis.) νηπίοις,quod hoc ſane loco magis uertendum erat,ſtultis, aut inſipiẽtibus, ut opponatur ei quod præceſſit ſapientibus. Quanꝯ & de hoc dictum eſt alias.

Etiam pater.) ναὶ,quod ſuperius uertit,utiq;. Eſt autem aduerbium confirmantis.

Quoniam ſic placuit ante te.) ὅτι οὕτως ἐγένετο εὐδοκία ἔμπροσθέν σου.i. Quia ſic fuit bona uoluntas coram te. Sic enim uertit Hieronymus.

Omnia mihi tradita.) Ante hæc uerba Græci addũt,& στραφεὶς πρὸς μαθητὰς εἶπε.i.Et cõuerſus ad diſcipulos dixit.Deinde ſequitur,Omnia mihi tradita ſunt.Et error hinc ortus, quod mox ſequitur eadem oratio. Et conuerſus ad diſcipulos ſuos.) Verum hic addit græcus codex,κατ' ἰδίαν.i.ſeorſim,atq; ita ſeparatur a ſuperiore.

Semiuiuo.) ἀφέντες ἡμιθανῆ.i.relicto ſemimortuo. Suſpiciens autem Ieſus.) ὑπολαβὼν δὲ ὁ ἰησοῦς.i.Suſcipiens autem Ieſus.Atq; ita legitur in antiquiſſimis Latinorum exẽ-

Digitized by Google

plarib⁹. Positum est autē susceipiens, pro excipiens & succedens, uice respondendi. Ad eundem modum Vergilius, excipit Ascanius & Xenophon, Ὁ δὲ κῦρος ὑπολαβὼν ἔφη. Et Cyrus susceipiens dixit. Ne id quidem cōmissum est interpretis uitio, sed scioli cuiusp iam, cui usum est susceipiēs hoc loco nihil significare, & uertit in suspiciens, quasi Iesus responsurus homini suspexerit in cœlum.

In stabulum.) εἰς πανδοχεῖον. i. in diuersorium. Nam græca uox hinc dicta est, ꝙ accipiat quoslibet quod Latini uocant diuersorium meritoriū. Nec interpres sensit de stabulo iumētorum, sed de loco in quo statur, unde & stabulari dicunt, q locū habēt alicubi.

Et altera die) Ἐπὶ τὴν αὔριον. i. postero die. Stabulario) πανδοχεῖ. i. hospiti, sed meritorio. In quoddam castellum.) εἰς κώμην τινά. i. oppidulum, siue uicum quendam, ne quis imaginetur arcem potentem, quæ nunc castella uulgo uocantur.

Satagebat.) ἠγωνία. i. distrahebatur, siue distendebatur. Quanꝯ interpres elegātius uertit, ꝯ ut rudis lector animaduertat. Siquidē satagere proprie est, anxie torqueri difficultate rei conficiendæ. At græca uox aptius quadrat cum eo quod sequit. Porro unū est necessarium, Pugnant enim distrahi & intentum esse in uno.

Circa frequens ministerium.) περὶ πολλὴν διακονίαν. i. circa multam ministrationem.

Erga plurima.) περὶ πολλά. i. circa multa, siue plura suffragantibus & antiquissimis libris.

Optimam partem.) τὴν ἀγαθὴν μερίδα. i. bonam partem, nisi ꝙ articulus additus declarat plusculum, nempe partem illam certam, quæ uere bona sit.

EX CAPITE VNDECIMO.

Da nobis hodie) Hic uariāt græci codices, in nōnullis scriptū erat, δὸς ἡμῖν καθ' ἡμέραν. i. da nobis cotidie. Quāꝯ de hoc alias dictum aliquanto copiosius.

Sed libera nos a malo) Hoc in quibusdā latinis exēplarib⁹ apud Lucā nō additur, sicut & alia nōnulla, quæ uidentur ex aliis Euāgelistis adiecta, ne uiderēt dissentire. Id quod cōsyncio factum, & aliis item compluribus locis. Siquidē apud Lucā hæc oratio multo pauciora complectitur ꝯ apud cæteros, ad hunc modum, Pater, sanctificetur nomen tuum, adueniat regnum tuum. Panem nostrum cotidianum da nobis hodie. Et dimitte nobis peccata nostra, siquidem & ipsi dimittimus omni debēti nobis. Et ne nos inducas in tentationem.

EX CAPITE DVODECIMO.

Commoda.) χρῆσον. i. mutua, siue mutuū da, quanquam græca uox anceps est.

Si perseuerauerit pulsans.) Hæc in plærisq; Græcorum codicibus nō reperi.

Propter improbitatem.) διά γε τὴν ἀναίδειαν. i. propter impudentiam. Eleganter quidem uertit interpres, si modo recte intelligatur.

Quis ex uobis patrem.) Græca nōnihil discrepant, τίνα δὲ ἡμῶν αἰτήσει ὁ υἱὸς τὸν πατέρα ἄρτον. i. Quem autem ex uobis patrem poscet filius panem. Ea nos reddidimus in hunc modum. Quis autem ex uobis pater a quo si filius petierit panē, num lapidē dabit illi?

Bona data.) ἀγαθὰ δόματα. i. bonas dationes, si sic liceat loqui.

Et illud erat mutū) Hallucinatur & hoc loco Valla, in mutū & mutus, κωφὸν & κωφὸς putans utrobiq; surdum uertendum fuisse nō mutum, aut nō intelligens, aut certe non animaduertens, utrūq; Græcis sonare κωφὸν, quemadmodum & mox. Omne regnum in seipsum diuisum, mauult in seipso, siue super seipsum, cum sit aduersus seipsum, ꝙ Græcis hæc præpositio sit anceps, ut fere sunt omnes.

Desolabitur.) ἐρημοῦται. i. desolatur. Et paulo post, πίπτει. i. cadit, non cadet, suffragantibus & antiquissimis exemplaribus. Vniuersa arma.) τὴν πανοπλίαν, qua uoce Græci declarant, quicqd ad iustum apparatum armati uiri ptinet. Auferet.) ἄρει. i. tollit & distribuit, nō distribuet. διαδίδωσιν, ut præsentis sint tēporis, nō futuri. Nec em uaticinat, quod futurū sit, sed quod fieri soleat proponit, similitudinem conferens.

Inuenit eam scopis mundatam.) εὑρίσκει. i. inuenit, præsentis temporis.

Scopis

Scopis mundatam.) Græci codices addunt καὶ κεκοσμημένον. i. & ornatã, quod haud scio an ex alijs Euangelistis sit huc assriptum. Cæterum illud scopis mundatam, Græcis unica dictio est σεσαρωμένον. i. uersam à uerbo uerro, non uerto. Quinimo) μενοῦνγε, ea cõiunctio neq; negat quod dictum, neq; reijcit, sed infert, quod est certius.

Turbis autem concurrentibus.) συναθροιζομένων. i. coaceruantibus, conglobantibus, siue condensantibus se, aut cum turbæ densius affluerent. Græcis enim συναθροισμὸς dicit, cum omnia confertim in unum conferuntur locum.

Plusq; Solomon hic.) ὧδε hic, aduerbium est hoc loco, non pronomen. Similiter & paulo inferius plusq; Iona hic. Lucerna corporis tui) tui nõ additur a græcis, & sensus magis quadrat, eo amoto. Fit enim catholica sententia, ut & superius indicauimus.

Ne lumen quod in te est) μὴ τὸ φῶς potest accipi & nõ lumen quod in te est. &c. quod aduerbium μὴ ad utrunq; sensum sit accõmodum, interrogantis & prohibentis.

Et quemadmodum lucerna.) ὡς ὅταν ὁ λύχνος τῇ ἀστραπῇ φωτίζει σε, ut cum lucerna fulgore illuminat te, ut sit sensus non aliter tuum corpus erit lucidũ oculo puro, q̃ domus, tua lucida est tibi, accensa lucerna, nec est illuminabit sed illuminat.

Baptizatus esset.) ἐβαπτίσθη, cur non potius lotus esset, cum de simplici manuum lotione loquatur. Catini.) τοῦ πίνακος, quod non solum catinum, sed etiam quadram significat. Intus est uestrum.) Vestri mauult Laurentius ut sit genitiuus pronominis pri mitiui. Verumtamen date eleemosynam.) δότε ἐλεημοσύνην. Anceps est utrum sit date an datis, indicandi modo an imperandi. Iuxta priorem lectionem sensus erit, existimatis uos data eleemosyna liberari, ab omni immundicia. Siquidem obijcit alibi pharisæis, quod eleemosynam suam facerent coram hominibus. Iuxta posteriorem lectionem sensus manifestus est.

Quod superest.) τὰ ἐνόντα diuersa uox est ab ea quæ frequẽtior est ac tritior τὰ λοιπὰ.

Mentã) ἀνόσμον. Quæ portari nõ possunt) δυσβάσακτα. i. difficilibus portatu.

Non tangitis sarcinas) τοῖς φορτίοις, idem uerbum quod modo uertit onera, & significantius erat attingitis, q̃ tangitis, & appositius ad græcam uocem.

Quod consentitis.) συνευδοκεῖτε, id est comprobatis.

Inter altare & ædem.) καὶ τοῦ οἴκου, id est domum.

Ita dico uobis.) Ita non est hic οὕτως, sed ναὶ, quod aliquoties transfert etiam, aliquoties utiq; aduerbium uehementer affirmantis, uertí poterat profecto siue certe.

Insistere.) συνέχειν, id est cohibere, uerum emendatiores codices habebant ἐνέχειν, i. imminere, siue urgere, atq; ita consentaneum est interpretem legisse.

Et os eius opprimere.) ἀποστομίζειν interpres legisse uidetur ἐπιστομίζειν, quod significat obturare os, nec sinere loqui. At græci codices habent ἀποστομίζειν, quod magis significat pendere ab ore, & obseruare quid dicatur. Atq; id longe rectius quadrat cum ijs quæ præcesserunt & sequuntur. Insistebant ei, & insidiabantur, & quærentes capere aliquid ex ore eius. Neq; enim hæc competunt in eum qui occludat os loquentis. Deniq; ad hũc modũ interptanr græci interptes, quod si quis mihi parũ habet fidi ipsius Vulgarij uerba subscribam, quod ad hunc attinet locum. Ὁ δὲ ἀποστομίζειν αὐτὸν ἤρξαντο, τοῦτ' ἔστι πυκνῶς ἐρωτᾶν αὐτὸν μὴ ἀπορεῖν. γίνεται γὰρ τὸ ἀποστομίζειν, ὅταν πλείονες ἐρωτῶσιν ἕνα περὶ ἄλλων καὶ ἄλλων ὑποδέσεων, τότε γὰρ μὴ δυνάμενον ἀποκρίνεσθαι, ἐμφασιν δίδωσι τοῦ ἀνοήτου ἐξαπορηθῆναι. ἵτοῦτο τοίνυν ἐσοφίζοντο μὴ οἱ κατάρατοι ἐκεῖνοι κατὰ χρισοῦ πολλὰ γὰρ ἐρωτῶντες τὸν ἕνα, ἐδόκουν ἀποστομαλίζειν αὐτὸν, μὴ εἰς ἀπορίαν ἄγειν. ὡς μὴ δυνάμενον ἀποκρίνεσθαι. ὅπερ ἐκόλωσε ἐγίνετο. πῶς γὰρ ὁ εἷς δύναιτο πολλοῖς ἀποκρίνεσθαι, ἀλλα Ὁ ἄλλα ἐρωτῶσιν; Δύναται δὲ τὸ ἀποστομίζειν μὴ οὕτως νοεῖσθαι, ἀντὶ τοῦ παγιδεύειν αὐτὸν, μὴ ἀπὸ τοῦ σόματος κρατεῖν, ὅταν γάς τις κρατῇ τὸ ἄφωνον λέγειν, ἀποστομίζεσθαι δοκεῖ, τοῦτ' ἔστιν ἀπὸ τοῦ σόματος ἕλκεσθαι μὴ κατακρίνεσθαι. οἱ δὲ τοῦτο Ὁ τὰ ἐφεξῆς ζητοῦντες γάς φησι δηχεύσαντι ἐκ τοῦ σόματος αὐτοῦ. ὅπερ γὰρ πρὸ ὀλίγου ἐποίησεν ἀποστομαλίζειν, τοῦτο νῦν λέγει δηχεῦσαί τι ἐκ τοῦ σόματος αὐτοῦ. Quæ nec transferte gra-

uabor in gratiam eorum, qui græce nesciunt. Verum ἀποσομίζειν etiam illum cœperunt, hoc est, frequenter interrogare eũ, & ꝓplexum reddere. Fit enim ὁ ἀποσομίζειν, cum plures interrogant eum de aliꝭs atq; aliꝭs argumentis, tum enim qui nõ potest respondere speciem præbet stulti, quod hæreat. Hoc sane nunc moliebantur etiam scelesti illi aduersus Christum. Nam cum multi interrogarent unum, uidebantur ἀποσομίζειν illum & ad hæsitantiam deducere, ut qui non posset respondere, id quod probabiliter accidisset. Quo pacto enim unus posset multis respõdere, alia atq; alia interrogantibus. Quam q; potest ἀποσομίζειν & sic accipi pro eo, quod est illaqueare eum, & ab ore capere, cum enim quis capitur ex his, quæ dicit ἀποσομίζεσθαι uidetur, hoc est, ab ore trahi ac condemnari. Declarant autem hoc & ea quæ sequuntur. Quærẽtes enim, inquit, uenari quippiã ex ore illius, quod enim paulo ante dixerat ἀποσομίζειν, hoc nunc dicit uenari quippiam ex ore eius. Hactenus Vulgarius. Cæterũ ne Laurẽtius qdẽ satis attẽtus fuit hoc loco, q ἀποσομίζω, siue ἀποσοματίζειν, nam utrũq; reperio, putat unico uerbo reddi potuisse, interpellare, siue obstrepere, siue obloqui. Et tamen is ἀποσοματίζειν legit, nõ ἐπισομίζειν.

EX CAPITE DVODECIMO.

MVltis aũt turbis) ἐπὶ μυριάδων τοῦ ὄχλου. i. Myriadib⁹ turbæ. Myrias autem Græce significat decẽ milia, q̃q̃ ea uoce utunt̃ ꝓ innumerabili multitudine. Vnde uerti poterat, innũera turbæ multitudo. Nec est (cõcurrẽtib⁹.) ἐπισυναχθῶν. i. simul aggregatis. Ad discipulos.) Hic Græci addunt πρῶτον. i. prius, siue primum. Quãq; aduerbiũ ita positũ est, ut posset utrouis referri. Deinde ẽ (Atrẽdite uobisipsis) προσέχετε ἑαυτοῖς. Reueletur) Reuelabit est græce, & scietur, non sciatur, ἀποκαλυφθήσεται, γνωσθήσεται. In cubiculo,) ἐν τοῖς ταμείοις. i. in penetralibus, siue intimis ædium.

Dypondio.) Exposuit interpres quod uertit. Nam græce est ἀσσαρίων δύο. i. assibus duobus, quãq; græca uox diminutiua est, sicut & passerculi. In obliuione.) ἐπιλελησμένον, quasi passiue dicas oblitum. Ita dico uobis:) Rursum est ναὶ, de quo modo admonui.

Confessus fuerit me.) Græce est, ἐν ἐμοὶ. i. in me. Sic nõ est, confitebitur eum, sed in eo.

Ab omni auaricia.) Omni non additur in græcis codicibus. Nec est simpliciter auaricia, quæ magis dicitur φιλαργυρία, sed est πλεονεξία, nomen a plus habendo dictum, quo sæpenumero usus est diuus Paulus. Vbi qs fraudatis aliꝭs plus usurpat sibi q̃ par est.

Epulare.) εὐφραίνου. i. lætare. Neq; em̃ opus erat repetere epulari, cum ante dictum sit comede bibe. Cæterum uerbum εὐφραίνομαι inde dictum, quod animo bono sit, omnes uitæ uoluptates complectitur, quibus animus oblectat se. Proinde in Psalmis. Et uinum lætificat cor hominis, Græcis est εὐφραίνει. At hic perpetuo uertit epulari. Nam & aliquanto post, Adducit uitulum saginatum, & occidite & manducemus, & epulemur. εὐφρανθῶμεν. Ac rursum, Et cœperunt omnes epulari. εὐφραίνεσθαι. Id secutus opinor, ꝓ epulari non sit simpliciter agere conuiuium, sed genialiter & opipare cõmessari.

Repetent.) ἀπαιτοῦσι. i. repetunt, Auferent, siue rapient, pro repetunt. Hieronymus subinde citat, ut sit præsentis temporis, & aptior est hypallage ad mox imminens periculum significandum.

Cuius erunt.) τίνι ἔσται. i. cui erunt: hoc est, cui cedent, & quem dominũ sortientur.

Sic est qui sibi.) Est, non additur in græcis exemplaribus, ut liberũ sit subaudire, quod cõmodissimũ sit. Cogitando.) μεριμνῶν. i. sollicitudine. Quanq; græce participiũ est, quasi dicas curans.

Quibus non est cellarium.) Pro cellario Græcis idem uerbum est, quod iam aliquoties uertit, cubiculum, ταμεῖον, qui proprie locus est in ædibus, in quibus esculenta poculenta q; reponuntur, a ταμιεύω, quod est dispensare uictũ, & ταμίας promus condus. Porro quod Laurentius cauillatur, cellam accipi pro uinaria dũtaxat, & coruos esse hydropotas, bis errauit. Nam primum, cella a celando dicta, nõ uini tantum reconditorii est. Deinde, si corui non bibunt uinum, hoc magis facit ad sensum euangelicum, ut qui quo

Plutq

Digitized by Google

uis potu contenti, quē passim obuiū præbet omnibus, natura non egeant cellis uinarijs. Pluris estis illis.) διαφέρετε αὐτῶν πετεινῶν. i. Præcellitis uolucribus. Nam διαφέρειν tametsi significat differre, usurpatur tamen sæpenumero pro præstare & antecellere.

Si autem fœnum.) ἐν χόρτῳ. Cur non potius gramen aut herba, quemadmodum & alias transtulit. Quanto magis uos modicæ fidei.) Vos accusandi casu profert, ὑμᾶς, ut subaudias uestiet. Et modicæ fidei, Græcis composita dictio est, ὀλιγόπιστοι, quod sonat parum fidentes. Nam fides est præstantis, & fides est fidentis.

In sublime tolli.) μὴ μετεωρίζεσθαι, quod non proprie pertinet ad tumorem, quod Græci uocant μεγάλα φρονεῖν, sed magis ne curemus ea quæ supra nos sunt, μετέωρα enim uocantur, quæ sunt in nubibus, & in sublimi aeris regione. De quibus Meteorologica scripsit Aristoteles. Consentit cum doctrina Christi dictum illud Socraticum, quæ supra nos nihil ad nos. Et iusticiā eius) Hæc uerba nō adduntur apud hūc Euāgelistā, nec in græcis, nec in uetustis Latinorum exemplaribus, uerum ex alio loco huc translata sunt.

Si sciret paterfamilias.) Lucas usus est uerbis præteriti tēporis, Si scisset, uigilasset, & nō sciuisset. ἤδει, ἐγρηγόρησεν, ἀφῆκε, Ponit em̄ uelut parabolā alicuius, cuiꝰ domus ꝓfossa sit.

Super familiam.) ἐπὶ τῆς θεραπείας. i. super famulicium, ut intelligas tātum præfectum famulis. Quod genus seruorum columen familiæ uocant.

Tritici mensuram.) σιτομέτριον referri potest ad omnem cibum. Id quod latine uocant demensum, siue quod ad certū modum tribuatur, siue quod in singulos mēses reddere tur, ut Donato placet. Ita Terentius in Phormione, ꝙ ille unciatim uix de demenso suo suum defraudans genium comparsit miser. Et Plautus in Sticho, Vos meministis quot calendis petere demensum cibum. Cæterum Græcis dictio composita est, σιτομέτριον, ex frumento & mensura non ex tritico. Quanq̄ σῖτος Græcis aliquando frumentū, aliquando quemlibet cibum significat. Et serui farre ac leguminibus alebantur, magis q̄ tritico, id quod licet intelligere ex Catonis libris, de re rustica, qui diligenter hisce de rebꝰ præcipit, qui cibi modus sit dandus seruis. Nec est (constituit) præsentis temporis, sed κατέστησε constituet, futuri temporis. Iam illud, τίς ἄρα, Quis putas, uertit suo more ꝓ quis, siue quisnam. Cum infidelibus.) μετὰ τῶν ἀπίστων. i. cum infidis, pro quo Matthæus dixit, Cum hypocritis. Nam qui fidus est, non simulat, nec̄ dissimulat. Atq̄ illud diuidet est διχοτομήσει. i. in duas diuidet partes.

Et quid uolo nisi ut ardeat.) Καὶ τί θέλω, εἰ ἤδη ἀνήφθη. i. Et quid uolo, si iam accensus est? Etiam si secus legit Ambrosius ac Hieronymus, quorum hic in Ionam ita citat. Ignē uenī mittere in terram, & quē uolo ut ardeat. Verū opinor ꝓ quam deprauatū fuisse quē. Nam alijs in locis quam inuenio. Apparet interpretem legisse, Καὶ τί θέλω εἰμὴ ἀνήφθαι. i. Et quid uolo nisi accendi. Aut certe quod uero propius est, τί θέλω. ἢ ἤδη ἀνήφθαι. i. Quid uelim, nisi mox accensum esse. Quandoquidem græcis ἢ adiungitur etiam positiuis.

Vapulabit multis) Ac paulo post, Plagis uapulauit. Cur non utrobiq̄ addidit plagis, aut utrobiq̄ omisit? Quādoqdem apud Græcos utrobiq̄ subaudiē plagis, uerū hoc nos distinctione corrupimus, etenim ablatiuus plagis, quem nos referimus ad paucis, ad digna fuerat referendum. ἄξια πληγῶν, atq̄ ita utroq̄ loco in πολλὰς & ὀλίγας subaudiendum πληγὰς. Erunt enim & hæc.) ἀπὸ τοῦ νῦν. i. post hac, siue amodo ut loquuntur non nulli græcam formam reddentes.

Et duo in tres diuidentur.) Et hunc locum corrupta distinctione deprauarunt librarij, uerbum diuidetur referentes ad superiora, cum quibus ut cohæreret mutato numero ex diuidetur, διαμερισθήσεται fecerunt diuident. At quid opus erat repetere in hac parte diuidentur, cum iam dictum sit, Erunt quinq̄ in domo una diuisi. Sic itaq̄ distinguendum erat. Diuidetur pater aduersus filium &c̄. Siquidem diuidi uocat, habere dissidiū. Proinde melius uertisset, aduersus filium, q̄ in filium, cum anceps sit græca præpositio. Huius casum, si quē id forte moueat, mutauit eodē in loco Lucas, qui cum ante cœperit

adiungere datiuũ, ἐπὶ ὑσσὸμ, mox addit accusatiuum, ἐπὶ τὴν νύμφην.

Et ita fiet.) Fit legẽdũ est, & Laurẽtius mauult hymbrẽ q̃ nymbũ, cũ græce sit ὄμβρος.

Quid autẽ & a uobis ipsis.) τί δὲ & ἀφ' ἑαυτῶν. Dilucidius erat. Cæterum cur non etiã ex uobis ipsis iudicatis quid sit iustum, ut sit sensus, Aliunde captatis argumenta, ex quibus coniectetis ea quæ sunt extra uos, & earum rerum quæ intra uos sunt, & quarum ex uobis ipsis colligi possunt argumenta, nullam facitis coniecturam.

Cum autem uadis.) Græcis enim est pro autem.

EX CAPITE XIII.

IN ficulnea.) ἐν τῇ συκῇ. i. in ficu. Eadem uox est quam modo uertit ficulneã, immo dicus copiæ affectator, ne dicam intempestiuus.

Terram occupat) καταργεῖ. i. onerat, sed inutili onere, hoc est eñ, pprie καταργία. Et illud, etiam terram, ego sane maluissem uertere, cur uel terram occupat, ut intelligamus infrugiferam, non solum indignam stercoratione & cultu, uerum etiam loco quem occupabat. Et mittam stercora.) κοπρίαν. i. stercus, aut potius simũ. Nam græca uox stercorationem sonat magis q̃ stercus. Et stercoratio non solum fit ex animantium excrementis, uerumetiam e stipulis culmis, aut terræ medulla, quam mergam uocãt Britãni, teste plinio, Sin autem.) εἰδὲ μήγε. i. sin uero minus, aut sin secus, ut subaudias sine, mus illã, aut aliud cõmodius. Est eñ eclipsis aut aposiopesis, siue ut Budeo nostro placet ἀναπόδοτον, q̃ huius formæ exemplũ unũ & alterũ ex Aristophane Ciceroneq; addu cit in annotationibus, quas scripsit in Pandectas Iuris. Nec enim est quisq̃ sua fraudandus laude. Porro quod hic interpres uertit, sin autem male, latine, tolerabilius aliquãdo uertit alioqui. Nec omnino) εἰς δὲ παντελές, quod alias uertit in æternum. Nec est (inclinata) sed συγκύπτουσα. i. toto corpore deflexa in terram, & cõtracta cui contrariũ est, quod sequitur, ἀνακύψαι, quod uertit, sursum aspicere, hoc est erigere caput. Nec enim est mentio de aspiciendo, sed de gestu corporis, quo utuntur qui cupiunt sursum aspicere. Proinde & παράκυψις, prospectus dicit, ubi quis obliquato capite e fenestra prospicit.

Vocauit ad se.) προσεφώνησεν. potest accipi quod appellauerit eam, hoc est, allocutus sit. Nam, ad se, non additur apud Græcos.

Requieuerunt.) κατεσκήνωσεν, quod aliquoties uertit, nidificare:

Sata tria.) σάτα τρία. Superius admonuimus, satum non esse uocem latinam, sed syri, quæ apud illos mensuræ genus declaret capientis sesquimodium.

Si pauci sunt qui saluantur.) Si non est anceps apud Latinos, ut εἰ apud Græcos, unde uertendum erat in an, quandoquidem interrogant.

Contendite intrare.) ἀγωνίζεσθε. i. certate, siue laborate, quanq̃ apte uertit interpres, si modo intelligamus. Nam contendit & qui acriter adnititur.

Qui erant nouissimi.) Erunt utrobiq; legendum, ἔσονται. Sũt postremi qui futuri sunt primi, & sunt primi qui futuri sunt postremi. Agit enim de inuertendo ordine inter eos qui tum erant, & qui successuri essent in Euangelio.

Tertio die consumor.) Consummor legendum est, duplicato m. Est enim τελοῦμαι, quod quoniam medium est uerbum, satius erat uertere actiue. ut intelligamus illum tertio die absoluturum opus suum. Quanq̃ ea consummatio mors erat & resurrectio.

Quia non capit.) ἐνδέχεται, quod Matthæus dixit χωρεῖ. est autem uelut impersonale quasi dicas, ipsa natura rerum non fert. Idem autem aliquanto post dixit, ἀνέδεκτόν ἐστι pro eo quod est ἀδύνατόν ἐστι.

Qui missi sunt ad te.) πρὸς αὐτὴν. i. ad se, tertiæ personæ, nisi componatur cum alio pronomine. Ad hunc ferme modum sonat Græcis. Hierusalem Hierusalem, illa quæ occidit pphetas & lapidat missos ad se. Deinde subito mutat personã, Sic & nos miscemus tertiam personam primæ, tu illa lapidatrix prophetarum.

Quemadmodum auis.) ὄρνις, quod est anceps ad auem & gallinam. Est enim minus amor

amor auium ad confouendos pullos, sed præcipue gallinis.

Ecce relinquetur.) ἀφίεται. i. relinquitur, ut admonuimus & antea.

EX CAPITE XIIII.

NEq; uicinos, neq; diuites.) μηδὲ γείτονας πλουσίους. i. neq; uicinos diuites. Attestantibus & uetustissimis exemplaribus nostris. Ne forte.) μήποτε. i. ne, siue ne quando. Et paulo post, ne forte & ipsi te reinuitent. Et quod uertit hic honoratior est,) ἐντιμότερος, quod & charior ē significat, & magis in precio habitum. Et aliquanto post, ἀντικαλέσωνταί, reinuitēt. Cur nō potiꝰ uicissim uocēt siue inuitēt.

Non habent retribuere.) οὐκ ἔχουσιν ἀντιποδοῦναι. i. non possunt retribuere. Nam ita frequenter accipitur ἔχω, cum adhæret uerbis infinitis.

Qui manducabit.) ὃς φάγεται. i. Qui manducat, præsentis temporis.

Vt uenirent.) ἔρχεσθε. i. uenite. Simul omnes excusare.) παραιτεῖσθαι. i. recusare, quanq; interpres eleganter usus est excusandi uerbo. Si modo lector animaduertat eum excusare, qui adducta causa recusat quod rogatur.

Gustabit cœnam meam.) Hoc loco addunt libri græci, πολλοὶ γάρ εἰσι κλητοὶ ὀλίγοι δὲ ἐκλεκτοί. i. Multi ēm uocati, pauci uero electi. Quanq; id non reperiat ē in oibus exēplaribꝰ.

Nonne prius.) οὐχί. i. non, quanq; & hoc aliquando pro nonne ponitur.

Sedens computat.) καθίσας ψηφίζει. i. calculis subducit rationem, ut intellígas dílígentem atq; exactam supputationem. Ac paulo post, μήποτε, tandē desíjt uertere ne quādo.

Iturus cōmittere bellum.) ἀπέρχεται συμβαλεῖν εἰς πόλεμον. i. Abit ut cōflígat, siue cōgrediat in bello. Non sedens.) Hic est eadem uox, quam modo uerterat nonne.

Ad se.) ἐπ' αὐτόν. Cur non potius contra se, siue aduersus se.

Alioqui illo adhuc longe agente.) εἰδὲ μήγε, quod ante uerterat, sin autem, non recte, hic recte uertit alioqui.

Longe agente.) πόῤῥω ἄντω ὄντος. i. cum procul est, siue procul abest.

Qui non renunciat.) οὐκ ἀποτάσσεται, quod est dicto uale dimittere.

Euanuerit.) μωρανθῇ. i. fatuū redditū fuerit. Siqdem non homines solum, sed & alia fatua dicuntur, quæ nihil sapiant. Quemadmodum Martialis Betas fatuas appellat.

Vtile est.) εὔθετον. i. accōmodum.

EX CAPITE XV.

COngratulamini.) συγχάρητε. i. congaudete. Nōne accendit.) οὐχί. At non magis hic quadrabat. Euertit.) σαροῖ. i. uerrit, hoc est scopis purgat. Fortassis interpres scripserat, euerrit, id imperitus aliquis ac sciolus nō intelligens, inuersa scriptura fecit, euertit, quod sane minus mirum est fuisse deprauatum, q̄ nō fuisse animaduersum, adeo mendum hoc in omnibus exemplaribus latinis inoleuit.

Substantiā.) Duæ sunt uoces apud Græcos, substantiæ & substantiā, οὐσίας & βίου. i. substantiæ & uictū, quāq; βίος & uitā ipsam significat apud Græcos & facultates qbꝰ uiuit.

Quæ me cōtingit.) τὸ ἐπιβάλλον. i. quæ redit ad me. Viuēdo luxuriose.) ζῶν ἀσώτως. i. uiuens luxuriose. Hinc & Paulus luxum uocat ἀσωτίαν Vinū, in quo est luxuria. Id autē non ad libidinē tantū ptinet. Et postq; omia cōsūmasset.) δαπανήσαντος δὲ αὐτοῦ πάντα. i. cum is cōsumpsisset, siue absumpsisset omnia. Quod qdem arbitror librariorum uitio fuisse deprauatū. Quanti mercēnarij.) Cur non potius, quot, πόσοι, siue q̄ multi.

Cū adhuc lōge esset) μακρὰν ἀπέχοντος. i. procul abesset. Cito, pferte.) Cito non addit in græcis exēplaribꝰ. Budeus existimat hic quoq; exprimēdā fuisse uim articuli τὴν στολὴν τὴν πρώτην. i. stolā illā primā. Est aūt uestis genus in talos demissæ, ut intellígamꝰ nō de qlibet uestе dictū, sed de certa quapiā & eximia. Nā anulo & calciamētis nō præponit græcus articulus. At rursum uitulo geminū addidit articulū, ut stolæ τὴν μόσχον τὸν σιτευτόν. i. uitulū illū saginatū, & certū & insignē uitulū accipiamus designari. Iā & in sequētibꝰ, cū sæpe repetat hic uitulus, semp addit̄ articuli. Et epulemur) εὐφρανθῶμεν. i. lætemur, ut placet Vallæ. Et cœperūt epulari.) Rursū est, εὐφραίνεσθαι, de qbus supius iā admonuimus.

Digitized by Google

Symphoniam & chorum.) συμφωνίας καὶ χορῶν.i. Concentum & choros, hoc est, saltationes. Id ẽm hoc loco significat choros. Cœpit rogare eũ.) Græcis est, παρεκάλεσε αὐτὸν, quod non solum significat rogare, sed & inuitare, & adhortari.

Cũ amicis meis epularer.) Rursus est, εὐφρανθῶ. Itẽ paulo post, epulari aũt, εὐφραίνεσθαι.

EX CAPITE XVI.

QVi habebat uillicum) οἰκονόμον. i. dispensatorem, hoc est œconomum, ab οἶκος domus, & νέμειν distribuere, q̃ ea dispenset, quæ ad rem domesticam ptinent. Villicus, ut inquit Varro in libris de re rustica agri colendi, causa cõstituitur, appellatus a uilla, q̃ ab eo in eam conuehuntur fructus, & euehuntur cũ uenerint. Atq̃ ipse diuus Hieronymus distinguit uillicum ab œconomo. Villicus, inqt, proprie uillæ gubernator, a uilla nomẽ uillici accepit, œconomus nõ tantum frugum, sed & omniũ quæ dominus possidet gubernator est. Vnde œconomicus Xenophontis pulcherrimus liber, qui non uillæ gubernationẽ, sed uniuersæ domus dispensationem, Tullio interpretante significat. Proinde magis quadrabat hoc loco œconomus siue dispensator q̃ uillicus. Quin & in his quæ mox sequũtur, Redde rationem uillicationis tuæ, & non poteris amplius uillicare, græce est, οἰκονομίας & οἰκονομεῖν. i. dispensationes & dispensare. Atq̃ ita citat diuus Hieronymus, explicans hunc in epistola ad Agalsiam, Redde rationem dispensationis tuæ, non enim poteris ultra dispensare. Cæterum quod hic uertit, diffamatus est, græcis est, διεβλήθη, quod magis sonat delatus est, a διαβάλλομαι, unde diabolus calumniator, διάβολος calumnia. Quanq̃ hoc interest, calumniator falso defert. At defertur etiã qui merito accusatur. Nec est (quasi) sed, ὡς διασκορπίζων, ueluti dissipans, siue uelut qui dissiparet, nimirum delatus est, hoc nomine quod dissiparet bona illius.

Accipe cautionem.) τὸ γράμμα. Idem uerbum quod mox uertit, literas, idq̃ nõ latine, nam literæ numero multitudinis significat epistolam. Aut igitur utrobiq̃ uertere debuerat cautionem, cum utrobiq̃ sit γράμμα, quod literam sonat, aut scriptũ, aut syngraphã, aut codicillos, aut libellos, aut huiusmodi quippiam.

Mendicare erubesco.) ἐπαιτεῖν, pro quo alias usus est προσαιτεῖν.

Conuocatis itaq̃ singulis.) προσκαλεσάμενος. i. ad se uocatis, siue accersitis.

Centũ cados.) ἑκατὸν βάτους, i. centũ batos, nõ cados. Nam batus hebraica uox est, illis mensurã significans liquidorũ, ut docet Iosephus libro antiqtatũ Iudaicæ generis octauo, ea capiebat sextarios septuaginta duos. Quẽadmodũ & illud quod mox sequit, Coros. Ea mensura aridorũ capiebat medimnos Atticos quadraginta unum, ut idem testatur libro tertio. Et in maiori.) ἐν πολλῷ. i. in multo. In minori.) ἐλαχίστῳ. i. in minimo. Sed amat uariare interpres, Nec hic est in maiori, sed in multo, ut superius.

Quod uestrum est qui credet uobis.) τὸ ἀληθινὸν. i. quod uerum est. Id quod haud dubie librariorũ uitio fuerat deprauatũ. Quandoqdẽ & in emendatioribus Latinoq̃ exemplaribus uerũ legimus, non uestrũ. Opponit aũt ueq̃ iniquo. Nã ueræ diuitiæ sunt, quæ sine fraude parantẽ. Et hoc loco credet positũ est p̃ cõmittet. Porro q̃ cõmittit tibi, nimirũ alienũ cõmittit, non tuũ. At in p̃xima clausula uestrum opponit alieno.

Aut ẽm unũ odio habebit.) Id quoniã totidẽ uerbis dicit apud Matthæũ, inde petat q̃ uolet, quod in hunc annotauimus locũ. Audiebant aũt hæc oĩa pharisæi, q̃ erãt auari, & deridebant illũ.) Græci secus distinguũt, ἤκουον δὲ ταῦτα πάντα, καὶ οἱ φαρισαῖοι φιλάργυροι ὑπάρχοντες ἐξεμυκτήριζον αὐτόν. i. Audiebant aũt hæc oĩa, & pharisæi, q̃ erant auari deridebãt eũ. Vt intelligas hæc omnia cæteris quoq̃ fuisse audita, uerum solos pharisæos offensos fuisse, quoꝝ hulcus tetigerat. Deridebant) ἐξεμυκτήριζον. Est aũt μυκτὴρ ῥίς, quod Latini uocant naso suspendere. Erat enim olim nasus irrisioni dicatus. μυκτὴρ græce nasus, inde μυκτηρίζειν subsannare. Et quo usus est Cicero, ἀντιμυκτηρίζειν, uicissim irridere.

Ex eo.) ἀπὸ τότε. i. ex tunc, ut alias uertit, ut in psalmo, Parata sedes tua ex tũc, ἀπὸ τότε latinius erat

tinius erat ex tẽpore, siue ab eo tẽpore. Nomine Lazarus) לעזריה Hebræis sonat adiutus a domino, ut ipsum etiam uocabulum faciat ad parabolã, Destitutus erat ab hominibus, sed adiutorem habebat deum. Siquidem עזר auxilium sonat, יה deus.

Qui iacebat.) ἐβέβλητο. i. porrectus erat, quo uerbo solet uti de uehementer ægrotante, & affixo lecto. Nec est simpliciter ianua, sed πυλῶν, quod uestibulum sonat, siue ostium diuitum. Nomen deductum a porta. Nec est, ulceribus plenus, sed ἑλκωμένος. i. ulceratus, siue ulcerosus.

Et sepultus est in inferno.) Græce secus est, καὶ ἐτάφη, καὶ ἐν τῷ ᾅδῃ ἐπάρας τοὺς ὀφθαλμούς. id est, Et sepultus est, & in inferno sublatis oculis. Vt sit sensus, diuitem quoq; qui felicitatem posuerat in opibus ac delicijs suis similiter mortuũ fuisse ac sepultum, quẽadmodum & pauperculũ illum. Cæterũ animã quæ deuecta fuerat ad inferos, sublatis oculis uidisse Abraham. Alioqui qui poterat tollere oculos sepultus? Ad hunc sane modum plane distinguit, & Vulgarius, qui ab eo loco, Et in inferno eleuãs oculos suos, noui capitis facit initium, cõmentario in medio interposito.

Recepisti bona.) Græci addunt, tua. τὰ ἀγαθά σου. ut distingueret illius falsa bona ab huius ueris. Et mox, Similiter mala, subaudias sua, nõ quod simpliciter essent mala, sed illi mala. Nunc autem hic consolatur.) παρακαλεῖται, patitur, hoc est solatio fruitur, siue solatium habet, aut solatio afficitur, atq; ita uitasset amphibologiam.

Et in his omnibus.) καὶ ἐπὶ πᾶσι τούτοις. Potest accipi & hic sensus, & super hæc omnia siue præter hæc omnia, ut intelligamus hoc accedere ad infelicitatẽ diuitis, quod ob uoraginem interiacentẽ non possit illi succurri.

Chaos magnum firmatum est) Mirum quid uenerit in mẽtem interpreti, ut græcam uocem alia græca redderet, nec ea sane idẽ significante. Siquidẽ græce χάσμα est quod hiatum terræ significat, qui solet existere nonnunquam in terremotu, quem Aristoteles in libro de mundo chasmatian appellat, unde & chasmaticus terremotus dictus. Nõnulli uoraginem uocant, quod fissura terræ in imensam deuergat profunditatem. Chaos aũt cõfusionem significat, hoc dictum a χέω, fundo, illud a χαίνω hio. Annotauit hunc locum Guilielmus Budeus noster, nõnihil adijciens annotationi Laurentianæ. Hoc admonẽdum dixi, partim ne quem suo fraudarem honore, partim ut qui diligentius hæc & exactius uelit cognoscere, ex illius petat annotamentis, quæ scripsit in pandectas Iuris. Nãnos ubiq; seruimus compendio, ne lectori fastidio simus.

Neq; inde.) μηδὲ διεκεῖθεν. i. Neq; qui istinc. Nam Græci carent hac proprietate aduerbiorum, cum apud Latinos hinc referatur ad primã personam, hoc est loquẽtis, istinc ad secundam, illinc & inde ad tertiam. Nec est, transmeare, sed διαπερῶσαι, hoc est, ne transcẽdant, subiunctiui modi. Nec est, tormentorũ, sed τῆς βασάνου, torméti, siue cruciatus.

EX CAPITE XVII.

Lapis molaris.) μύλος ὀνικὸς. i. mola asinaria. Nã Græci ὄνον. i. asinũ uocant, & saxum substratũ in mola, quod accipit frumentum, de quo dictũ est in Matthæo.

Si pœnitentiã egerit.) ἐὰν μετανοήσῃ. i. si pœnituerit, siue si relipuerit. Ne accipiamus dẽ satisfactiõe & pœna. Vt dissimulẽ, q dimittes toties, dixit, p remittes.

Si habueritis) εἰ ἔχετε. i. si habetis, quod recte uertisset, si haberetis. Dicetis huic.) ἐλέγετε ἂν. i. dixissetis. Antiq codices habent diceretis, nõ dicetis, quod ppius accedit ad græcã ueritatẽ. Arbori moro.) συκαμίνῳ. Est arbor sui generis peculiaris Syriæ, quẽadmodũ indicat Hieronymus. Deinde quod addit transplantare, sensum magis expressit q uerbũ. Nec em est μεταφυτεύθητι, sed φυτεύθητι, hoc est plantare. Et obediet.) ἂν ὑπήκουσεν ἄν. i. obedisset. Antiquus codex habebat, obediret, ut respõdeat diceretis. Aut pascem tẽ boues.) Græce nõ est boues, sed tantũ pascentẽ. Cõsentiũt & antiqssima exemplaria ποιμαίνοντα. Magis autem accipiendum de pastore ouium q boum.

Magnificãs deũ) δοξάζων. i. glorificãs, qd tamẽ subinde ita trãsfert quo magis sit uarius.

Nouẽ

Nouem ubi sunt?) Venustius est apud Græcos, omisso uerbo, οἱ δὲ ἐννέα ποῦ; id est, nō uem autem illi ubi? Nam illi addo loco articuli græci.

Non est inuentus) οὐ εὑρέθησαν ὑποστρέψαντες δοῦναι δόξαν τῷ θεῷ. i. Nō sunt reperti, reuersi dare gloriam deo. Porro reperiri Græci dicunt, quod accidit, quodq; compertum sit.

Quādo desyderetis) ὅτε ἐπιθυμήσατε. i. cū desyderabitis. Quāq; legi pōt & ἐπιθυμήσητε

De sub cœlo, in ea quæ sub cœlo sunt.) ἐκ τῆς ὑπ' οὐρανὸν εἰς τὴν ὑπ' οὐρανὸν λάμπει. i. Regione quæ sub cœlo est, in eam quæ sub cœlo est, hoc est ex una cœli plaga in aliam. Ita eā uidetur oculis hominū. Cæterum collatio hæc significat subitū & inexpectatū esse aduentum regni dei, non solum quantū ad tēpus attinet, uerum etiam quantū ad locū, non aliter q̄ fulgur subito erūpit, nūc hinc nūc illinc, quod prius uideas, q̄ expectes uenturū.

Vxores ducebant.) ἐγάμουν, ἐγαμίζοντο, Quomodo ante in Matthæo uertit, nubūt. hic uertit, ducunt uxores, quod illic nubuntur, hic dabantur ad nuptias.

Duo in agro.) Hæc pars apud Græcos nō additur in Luca. Vbicūq; fuerit corpus) Græce est, ὅπου τὸ σῶμα ἐκεῖ συναχθήσονται καὶ οἱ ἀετοί. i. ubi corpus illic congregabuntur & aquilæ. Quanq̄ nōnulli codices habent, πτῶμα. i. cadauer, a cadendo dictū Græcis. Atq; hāc lectionem uidetur magis approbare Hieronymus.

EX CAPITE DECIMO OCTAVO

QVomodo oportet.) πρὸς τὸ δεῖν. i. in hoc quod semper oportet orare. Porro ἐκκακεῖν sonat segnescere, hoc est defatigari, quod hic uocat deficere. κακοὶ enim Græci nōnunq̄ uocāt inertes & ignauos. Per multū tēpus.) ἐπὶ χρόνον .i. ad tempus, siue aliq̄diu. Deinde εἰς τέλος, quod uertit in nouissimo rectius uertisset deniq̄. Sugillet me.) ὑποπιάζῃ. i. uituperet ac deroget. Nam id significat sugillare. Et patientiam habebit in illis.) Græca nōnihil discrepāt, βοᾷ τοὺς αὐτοῦ ἡμέρας καὶ νυκτὸς, καὶ μακροθυμῶν ἐπ' αὐτοῖς. i. Clamātiū ad se nocte & die, & longanimis super illis. Sed alius codex habebat, καὶ λέγω μακροθυμῶν ἐπ' αὐτοῖς ποιήσει τὴν ἐκδίκησιν. i. Etiā dico longanimis super illis faciet uindictam, ut intelligamus omnino ulturum, licet seius. Quāq̄ secus legit Vulgarius, & rectius, ni fallor, ppterea quod sequitur ἐν τάχει. celeriter, id quod pugnat cum illo μακροθυμῶν.

Tanquam iusti.) ὅτι εἰσὶ δίκαιοι. i. q̄ essent iusti, tametsi uerti poterat ad sententiā, tanq̄ essent iusti. Sentit enim illos sibi tribuisse iusticiam, & hac opinione fretos, cæteros despexisse. Cæteri hominum.) Græce dixit. Nam homines dicendum erat latine, cum Græci in his abutantur genitiuo pro quouis alio casu.

Velut etiam.) ἢ καὶ ὡς δοῦλος. i. aut etiam ut hic. Laurentius uidetur suspicari scriptum fuisse, uel & ut. Cæterū q̄ de mutata cōiunctione cauillatur leuiculum est, & ad elegantiā sermonis attinens, magis q̄ ad rem theologicam.

Nolebat nec oculos.) Fortasse torquebunt Dialecticos hæ duæ negationes, uni additæ uerbo. Proinde uertere poterat, Nec oculos uolebat sustollere ad cœlum. Atq; ita citat Cyprianus in expositione orationis dominicæ.

Iustificatus ab illo.) Nonnulli Græci codices habebant, καταβὰς οὗτος δεδικαιωμένος ἢ ἐκεῖνος εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ, ἢ γὰρ ἐκεῖνον. i. Descendit hic iustificatus in domum suam. q̄ enim siue certe ille hoc est magis certe q̄ille. Sed in plerisq̄ non inuenio γάρ. Proinde uertendum erat potius q̄ ille, siue præ illo.

Conuocans illos.) προσκαλεσάμενος. i. aduocans. Et illos ad pueros referendum est αὐτά, quod est neutri generis, quemadmodum pueri παιδία. Accitis puellis, dixit haud dubie quin prohibentibus. Et (sicut puer) Offendit Vallam, qui mauult, uelut puer, uel tanq̄ puer, ut intelligamus imitationem personæ non acceptionis.

Quid me dicis bonū?) Hoc nonnihil discrepat a Matthæo, nā illic offensus est, quod interrogasset de bono, quod esset facturus.

De filio hominis.) Græcis non additur de. τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου. hoc est, filio hominis. Vt uidē

Vt uideam & reſpice.) Idem uerbum eſt Græcis, ἵνα ἀναβλέψω ἀναβλέψω, quod ſignifi cat recipere uiſum. Id mirum cur mox mutarit interpres.

EX CAPITE DECIMONONO.

IN arborem ſycomorum) συκομοραίαν. i. in caprificum, hoc eſt fatuã ficum. Illud mi rũ apud Græcos hanc dictionẽ ſcribi p o micron, cum μωρὸς habeat ω mega.

Ad hominẽ peccatorẽ diuertiſſet.) εἰσῆλθεν καταλῦσαι. i. ingreſſus eſſet ad diuer ſandum apud illum. Et ſi quid aliquem defraudaui.) ἐσυκοφάντησα, quod eſt pro prie delationibus extorquere aliquid, hic pro quacunq; fraude poſuit.

Homo quidã nobilis.) εὐγενὴς. i. clarus, & claro genere ꝓgnatus. Decẽ mnas.) Lati ni interponunt. i. dicentes minas. In plæriſq; græcis codicibus reperio μνᾶς, nominandi caſu, quod errore ne an ſtudio factum ſit, incertus ſum. Et (Euge ſerue bone) .i. recte bo ne ſerue. Collaudat enim ſeruũ, functum officio ſuo. Quia inde) ἐκείνης. i. illac. Nec em̃ eſt ἐκεῖθεν. Quantũ quiſq;.) τίς τί. i. quis quid, ad eam formã, Quem cui cõmẽdes, etiã atq; etiam aſpice. Et quid cui des, quid cui credas.

Exegiſſem illud.) Illam erat dicendũ. Sed ἀργύριον, quod apud Græcos eſt neutri gene ris. Et interpres oblitus ſe uertiſſe pecuniã, nõ argentũ, reliquit illud. Ad hæc ꝙ hic uer tit exegiſſem, græcis eſt ἔπραξα, idem uerbũ quod ad eundẽ modum uerti oportuit, ſu perius cum de publicanis loquereꝛ, nihil amplius q̃ quod uobis cõſtitutũ eſt faciatis.

Præcedebat aſcendens.) ἐπορεύετο ἔμπροσθεν ἀναβαίνων. i. procedebat, hoc eſt, ꝓgebat ire.

Cui nemo unq̃.) In quo nunq̃ legẽdũ eſt, ἐφ' ᾧ, ſuffragãtib⁹ & antiqſſimis exẽplarib⁹.

Operam eius deſyderat.) ἄυτου χρείαν ἔχει. i. eo opus habet. Quia dominus eum ne ceſſarium habet) Hæc græca nihil diſſident a ꝓximis, ubi uertit, domínus eius operam deſyderat, cum utrobiq; ſit ἄυτου χρείαν ἔχει. i. illo opus habet.

Et iactantes.) καὶ ἐπιβρίψαντες. i. & iniectis ueſtibus, ſiue pallijs ſuis.

Omnes turbæ diſcedentiũ.) ἅπαν τὸ πλῆθος τῶν μαθητῶν. i. uniuerſa turba diſcipulorũ.

Gloria in excelſis.) ἐν ὑψίστοις. i. in altiſſimis Lapides clamabũt.) κεκράξονται, quod Græ ci uocant μετὸλιγον μέλλον, hoc eſt paulo poſt futurum, & habet urgẽs qddã & uehemẽs.

Nunc autem quæ ad pacem.) Omittẽda erat cõiunctio quia, ὅτι, quæ ex idiomate græ canici ſermonis apponitur aliquoties affirmandi gratia. Diuus Hieronymus in cõmen tarijs Eſaiæ, non ſemel hũc citat locum, ſed ſenſu, nõnihil imutato, uidelicet ijs uerbis, Si ſcires etiam tu quæ ad pacem ſunt tibi. Deinde ſubijcit de ſuo, quã qa non ſuſcepit intu lit, Nunc autem ueniet dies ſuper te &c̃. Quæ quidem interpretatio, ut longe lateq; diſ ſonat a recentium Theologorum interpretatione, ita uehementer conſentit, cum græ ca ueritate & interpretamento Vulgarij. Nã græca ſic habẽt, ὅτι εἰ ἔγνως καὶ σὺ γε ἐν τῇ ἡμέρᾳ σου ταύτῃ τὰ πρὸς εἰρήνην σοι. i. ſi noſſes, & tu ſane in die tuo hoc, quæ ad pacẽ tuam, ut ſubau dias quæres, ſitq; ſenſus, Hic dies eſt tuus, quo te inuiſit redemptor. Quod ſi intellige res quantum boni tibi offeratur, ſaltem tu curares quæ ad pacem tuam pertinẽt, hoc eſt crederes, & obtemperares mihi. Ad hunc modum legiſſe uidetur diuus Hieronymus. Cæterum in plæriſq; codicibus ita ſcriptum eſt, εἰ ἔγνως καί σὺ. καί γε ἐν τῇ ἡμέρᾳ σου ταύτῃ τὰ πρὸς εἰρήνην σοι. i. Si nouiſſes, & tu, ſaltem in die tuo hoc, quæ ad pacem tuam ꝓtinẽt, cura res. Nec eſt ocioſa coniunctionis iteratio καὶ & καίγε, quod prior ad perſonam urbis per tinet, altera ad diem, ut intelligamus aduentum peculiariter pertinere ad ciuitatem Hie ruſalem, præſertim eo die, quo aduenieꝛat iam moriturus. Porro quod recentiores in terpretantur, Si nouiſſes imminentia tibi mala, fleres & tu &c̃. Non cohæret cum eo, quod ſequitur. Nunc autẽ abſcondita ſunt ab oculis tuis. Repetit enim Chriſtus quod dixerat, Si cognouiſſes, nimirum indicans eos non agnoſcere diem ſalutis ſuæ.

Ad terram proſternent) καὶ ἐδαφιοῦσιν, ἔδαφος, ſolum ſiue pauimentum. Inde ἐδαφίζειν ſolo equare. Plus enim dixit Lucas q̃ uerterit interpres.

Tempus uiſitationis.) ἐπισκοπῆς. i. inſpectionis. Interpres legiſſe uidet ἐπισκέψεώς σου.

Suſpenſus

Suspensus erat audiens illum.) ἦν ἐκρέμαρ. i. pendebat, hoc est, inhiabat. Ita Virgilius, Pendetq; iterum narrantis ab ore.

EX CAPITE VICESIMO.

IN uno dierum.) Græci addunt, ἐκείνων. i. illorum. Illud semel admonuisse sat est, hebræos unum dicere quod Latini quiddam, ut uno die, pro quodã die, & unus scriba pro quidam. Conuenerunt.) ἐπέστησαν. i. ingruerunt, siue aderãt, siue ꝙ malim adorti sunt. Sic enim utitur in actis apostolorum. Vnum uerbum,) ἕνα λόγον. i. unum sermonẽ. Certi enim sunt.) πεπεισμένοι γάρ ἐσμεν. i. Persuasa est enim, siue persuasum habet, ut subaudias plæbs, quæ modo præcessit. Certus enim est de re uera, at persuasus esse potest, qui falsum credat.

Multis temporibus.) χρόνους ἱκανούς. i. multum tempus, siue temporis, si sensum malueris reddere ꝙ uerba. Conquassabitur.) συνθλασθήσεται. i. confringetur.

Qui negant esse resurrectionem) Qui putant nihil immutãdum in literis, uertãt hæc Lucæ ad uerbũ si lubet, οἱ ἀντιλέγοντες ἀνάστασιν μὴ εἶναι. i. Qui contradicũt non esse resurrectionem. Sed quorsum attinet ex innumeris unum aut alterũ proferre? Illud annotandum, quoniam ἀνάστασιν dixit absq; articulo, uertendum potius fuisse, qui negant ullam esse resurrectionem. Et mortuus est sine filijs) ἄτεκνος. i. orbus, siue absq; liberis, nam liberorum nomine & filiæ continentur.

Neq; nubunt, neq; ducunt uxores.) οὔτε γαμοῦσι οὐδ' ἐκγαμίζονται. i. neq; ducũt uxores, neq; nuptum dantur, quanq; γαμοῦσιν ambiguũ est. Alias certe uertit, ducũt uxores, atq; adeo paulo superius in hoc ipso Luca.

Aequalis enim angelis.) ἰσάγγελοι, dictione composita, hoc est, similes siue pares angelis. Quemadmodũ Homerus ἰσοθέους & δεικέλους, eximios uiros, & Dijs æquiparandos.

Quia resurgunt mortui.) ὅτι δὲ ἐγείρονται. Tametsi anceps est græca coniunctio, tamen hoc loco dicendum erat, ꝙ aũt resurgant mortui, siue, resurgere autem mortuos.

Simulantes longã orationẽ.) προφάσει μακρᾶ προσεύχονται. i. & prætextu longo orant.

Damnationem maiorem.) περισσότερον κρίμα. i. maius iudicium, interpres sententiã explicat, non uerbum. Nam hic aliquoties κρίμα usurpatur pro condemnatione.

EX CAPITE XXI.

RESpiciens autem.) Respicere est flexis in terram oculis aspicere. At hic ἀναβλέψας, quod aliquoties est recipere uisum, aliquoties attollere oculos uidẽdi gratia. Ex abundanti sibi.) ἐκ τοῦ περισσεύοντος αὐτῖς. i. ex eo quod sibi superest.

Ex eo quod deest.) ἐκ τοῦ ὑστερήματος. i. ex defectu, hoc est, ex penuria.

Omnẽ uictum.) βίον, quod alibi substantiam uertit. Et donis.) ἀναθήμασι. Ea dicunt dona, quæ dicata Dijs suspenduntur in parietibus & columnis templi, cuiusmodi nunc uisuntur potissimum iuxta monumenta diuorum statuæ argenteæ, equi aurei, pocula gẽmata, dicta ab ἀναθιῶσι, hoc est, a seponendo, siue suspendẽdo, unde & ἀνάθημα dicũ.

Dicentes quia ego sum.) ὅτι ἐγώ εἰμι. i. ꝙ ego sim, hoc est, dicent se esse Christum, qui sum ipse. Et mox (Terroresq; & signa) φόβητρά τε. i. terriculamẽta. Aliud enim terror, aliud monstrum, quod terrorem incutit.

Nondum statim.) οὐκ εὐθέως. i. non statim. Omnes aduersarij uestri.) ἀντικείμενοι ὑμῖν. i. aduersantes uobis. Et aliquanto post (Capillus de capite uestro non peribit) ἀπολεῖται. perit, habet nescio quid certius & asseuerantius temporis ἕτέρωσις.

Possidebitis.) κτήσασθε. i. possidete, siue obtinete. Pressura.) συοχή. i. coartatio, siue anxietas. Nõnulli codices habebant ἀνάγκη, quod necessitatem sonat & uim illatam.

Et nutrientibus.) θηλαζούσαις. i. lactantibus & mamma nutrientibus, ut superius indicatum est, & Ambrosius pro nutrientibus legit, quæ ubera dãt. Nec est in ore gladij, sed ore gladij, στόματι μαχαίρας, quod tamen rectius uertisset, acie gladij, quandoquidẽ aciem gladij Græci στόμα uocant, quod ea parte mordeat.

Sonitus

Sonitus maris) ἠχοῦσης θαλάσσης.i.resonantis maris. Arescentibus hominibus) ἀποψυχόντων,quod sonat exanimari dolore siue extabescere. Præ confusione.) ἐμ ἀπορίᾳ.i. in pplexitate, siue desperatione. Quanꝯ uterq; genitiuus absolute potest legi,ut sit sensus,præ desperatione resonante mari & fluctu, & arescentibus hominibus.

Cum produxerint ex se fructum) græce tantum est προβάλωσιν ἤδη, quod ego uertissem proruperint. Neq; enim de fructu sentit sed de gẽmis & frondibus erũpetibus, id quod ex alijs euangelistis liquet.Et paulo post, rursum μήποτε uertit ne forte,quasi sit hoc in illorũ fortuna situm,ac non potius in illorum cura.

Videte) βλέπετε,græcum uerbum anceps est,an sit uidetis an uidete.

Curis huius uitæ) μερίμναις βιωτικαῖς,quod in Paulo uertit secularia βιωτικά. Significat autem eas curas quæ ad uictum parandum faciunt.

Vt digni habeamini) καταξιωθῆτε.i.digni reddamini, q possitis effugere hæc omnia. Sensus autem est ut semper hoc ipsum orent, ut possint effugere.

Morabatur in monte) ηὐλίζετο,quod ante uerterat stabulare.

Et omnis populus manicabat.) Græcam uocem imitatus est interpres ὠρθρίζε. quãꝯ latini quoq; diluculari dicũt idem uerbum quod in psalmis uertit de luce uigilo ὀρθρίζω. Vetustissimus codex latinus habebat diluculo ueniebat.Vnde mirũ est unde hæc uox omnino latinis inaudita irrepserit.

EX CAPITE XXII.

DE duodecim) ὄντα ἐκ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν δώδεκα.i. qui erat de numero duodecim.

Et magistratibus) & ductorsibus, siue ducibus exercitus.

Sine turbis) ἄτερ ὄχλου.i.sine turba,hoc est sine tumultu. Nam utrumq; significat ὄχλος,ut latinis turba, & multitudinem & tumultum.

Occidi pascha.) θύεσθαι,id est immolari. Amphorã.) κεράμιον,quod significat uas fictile.Hoc idcirco admonui,quod mihi uideatur ad mysterium facere si quis excutiat, qd sibi uelit hydria fictilis,quæ rumpitur apud Ecclesiasten,recurrente uitta aurea.Eadẽ uox est, quam alibi uertit lagenam.

Ex hoc.) ἐξ αὐτοῦ,id est ex eo,nempe pascha ne quis ad tempus referat.

Accipite & diuidite.) λάβετε τοῦτο.i.accipite hũc Qui pro uobis fundet) τὸ ὑπὲρ ὑμῶν ἐκχυνόμενον.i.qui pro uobis effunditur.Cum paulo superius dixerit datur tempore præsenti,cur hic uereamur dicere effunditur.Et certe datur reperit in exẽplaribus nostris.

Per quem tradetur.) παραδίδοται,id est traditur,ut sit præsentis temporis.

Dominantur eorum,)earum uertendum erat siue eis. Gens enim græcis neutri generis est. Proinde in αὐτῶν oblitus sui,græco usus est genere.

Sicut minor.) ὡς ὁ νεώτερος.i.sicut iunior, siue minor natu. Antiquissimi codices habent iunior, non minor. Quanquam hoc loco magis contemptum significat ꝯ ætatem. Vt enim honoris causa presbyteros uocabant,hoc est seniores, ita contemptos iuniores,quod genus est illud in psalmis. Adolescentulus sum ego & contemptus. Nam Hebræis נַעַר sonat iuuenem & nullius autoritatis.

Et qui præcessor est.) ὁ ἡγούμενος.i. dux siue rector. Nam hoc quoq; significat græca uox,ac magis cõuenit cũ eo quod sequitur,pugnant emꝯ pĩsidem esse,& ministrũ esse.

Ait autem dominus Simoni.) Exemplaria græcanica sic habent εἶπεν δὲ ὁ κύριος,σίμων σίμων ἰδού.i.dixit autem dñs. Simon Simon,ecce.&c. Porro cõduplicatio seruit affectui Atq; ita citat diuus Hieronymus in dialogis aduersus Pelagium

Expetiuit uos) ἐξητήσατο,quod magis sonat depoposcit,deposcũtur enim,qui ad pœnam petuntur uelut hoc efflagitarit Satanas ut illos cõminueret, quemadmodum Iob poposcit Satan,& impetrauit, uerum id præscriptis legibus.

Non cantabit.) οὐ φωνήσει,id est non sonabit, siue non ædet uocem.

Sed nunc qui habet sacculum.) Queso quis tam est ἀγέλαστος qui possit a risu tempe-

Digitized by Google

rare perpendēs q̄ ridicula recentiores quidā theologi in hūc scripsere locū. Rursū quis est tam φιλάγελως qui non indignetur cœlestem illam doctrinam huiusmodi uitiari interpretamētis Lyranus enim ille probatus doctor huc detorquet uerba Christi, quasi moneat apostolos, ut ingruente procella persecutionum muniant se duabus rebus, nē pe commeatu, & armorum præsidio, ne uel desit quod edant, uel a persecutoribus opprimantur. Atq; eadē multo impudentius inculcat Carrēsis, dignior profecto qui cartas agat, q̄ qui sacras tractet litteras, si cætera ad eundum interpretetur modum. Is etiā Chrysostomum suæ sententiæ citat autorem, sed ὀυδὲμ πρὸς ἔωθ', pullos inquit e nido educens, iubet propriis uti pennis. Quid ais? ita ne propriæ apostolorū pennæ sunt cōmeatus & gladij? Quid igitur interest inter carē militem conductitiū, & uirum apostolicum? At mutatis inquiunt temporibus licet mutare uitæ rationē. Tēpore pacis hæc interdicuntur, tempore belli permittuntur. Quasi uero unq̄ bonis defuerit persecutio Ita ne Christus omnium illorum dogmatū suorū, de nō rēsistendo malo, de diligendis ac iuuandis inimicis, de bene precando ijs qui male precantur nobis, de beatis mitibus, & persecutionem perpetientibus propter iusticiam, de præbenda maxilla altera, si quis alteram percusserit, atq; aliis id genus plurimis iam moriturus palinodiā canit, & ad comparandum cōmeatum & πανοπλίαν adornādā excitat? Oblitus etiam eorū quæ paulo ante dixerat. In patiētia uestra possidebitis animas uestras. Atqui illic sane de persecutione loquit, deinde quid magni docet Christus suos, si hoc p̄cipit quod sua sponte faciunt & pyratæ & latrones? Hæccine est illa doctrina cœlestis, quam ut nobis imparti ret relicto cœlo descendit in terras? Præterea aūt cur ipse nō præstat quod docet? quādo ipse parauit sibi cōmeatum? quando ensibus aut machinis sese aduersus persecutorū ūim cōmuniuit? Nec uidēt q̄ ista pugnēt cū uaticinio quod ædidit in illū Esaias, uelut ouis corā tondente obmutuit, ut interim sileam, ne consistere quidem istoc cōmentū. Etenim fingamus hanc esse Christi mentem, ut uelit apostolos suos parare gladium ferreum, quo grassantur & latrones, & cōmeatum quem parant duces exercituum, qua ratione illud explicabunt, quod tunica diuēdita iubet emi gladium? Nū illos nudos ensibus accinctos mittit in bellum. Nouū uero copiarum genus, Ad hæc cum dixerit, sed nunc qui habet sacculum tollat, similiter & peram, qui cohæret quod mox sequit, Et qui non habet, uendat tunicam suam, & emat gladium? Vt maxime torqueant, non iubet parare sacculū aut perā, sed permittit ut tollerādū, si qs forte possideat. At ensem etiā uēdita tunica iubet emi. Proinde prospicere de uictu permittit dūtaxat, at gladio nos defendere tantopere iubemur, ut nudis etiam sit cum hoste confligendum? At saltem nō respiscunt ex his quæ mox sequuntur apud alios Euangelistas. Obiurgat Petrum quod utatur gladio, & iubet recondi, addens perire gladio, qui gladio pugnent, sibi non defuturas q̄libet multas legiones, a patre suppetias, si se ui defendere uoluisset. Deniq; quando unq̄ legimus apostolos fecisse quod hic tantopere iubet Christus faciēdū? Fugisse legimus, respondisse legimus, loricā aut gladium gestasse nusq̄ legimus, ac ne unguibus quidē unq̄ repugnasse, ne dicam gladijs. In nugacissimis nugis hæreses ac blasphemias reperimus. At hæc sunt uere hæretica, hæ uero blasphemiæ in sacrosācta Christi dogmata, reclamantibus omnibus eius præceptis, reclamante tota ipsius uita, refragātibus totis martyrum millibus, repugnantibus uetustis interpretibus, alio detorquere, imo prorsus corrumpere. Nec animaduertunt quid hic interpretetur Ambrosius, etiam si in re tam perspicua, quid opus interprete? Cur inquit emere iubes gladium, qui ferire me prohibes? Cur habere præcipis, quem uetas promi? Nisi forte ut sit parata defensio nō ultio necessaria, ut uidear potuisse uindicari, sed noluisse. Deinde dissoluens quod poterat ex ueteris instrumenti literis obijci, permissum esse bellum, lex tamen inquit, referre me non uetat, & ideo fortasse Petro duos gladios offerenti sat est dicit, quasi licuerit usq̄ ad euangelium. ut sit in lege æquitatis eruditio, in euangelio bonitatis profectio

mox aduersus

mox aduersus reclamaturos opponit hæc. Multis hoc iniquum uidetur, sed nō iniquus domin⁹, qui cum se posset ulcisci, maluit imolari, Deniq; in calce hoc adiecit, duos gladios interpretatos ueteris ac noui testamēti scientiam, quasi nihil inquiēs desit ei, quē utriusq; testamēti doctrina munierit. Consentiunt in hāc sentētiā, oēs omniū literæ, oēs sanctorum libri, qui tolerantiam nobis commendant, non armaturam indicūt. Tolerandum utcunq;, si unum dumtaxat locum philosophiæ cœlestis ad hunc corrupisse mus modum. Nihil propemodum est dogmatis Christi, quod non huiusmodi commentis ac distinctiunculis subuertant quidam. Et hæc leguntur & approbantur a summis theologis, hæc uelut oraculo prodita citantur. Quibus rebus illud factū est, ut apud Christianos insanius prope tumultuetur, litigetur, pugnetur, pro re, pro ditiōe, pro uindicta, q̄ usq; apud ethnicos. Verum moderandus est animi dolor, tāetsi iustissimus, præsertim cum indignitas rei uix ingenti uolumine possit, ut par est, explicari. Cæterum ut id solum agam, quod ago, sic est ordinanda lectio. Sed nunc qui habet sacculum tollat, utiq; uendendum, consimiliter & peram tollat, nimirū uendendam, quod si desint, uel tunica diuendita emat gladiū, nō istum quo grassantur latrones, sed uerbi diuini, qui penetrātior est quouis gladio ancipiti, pertingēs usq; ad dissectionē animæ ac spiritus. Quod si quis omnino contendat, tollat hic positū pro secū deportet, certe cum in gladio cogamur allegoriam adhibere, hic quoq; adhibeamus oportet.

Orate ne intretis) Latinis anceps est sermo. Nam potest & hic esse sensus, orate, ne si non oraueritis, fiat ut intretis in tentationem. At græcis non potest nisi unus accipi sēsus. Nēpe hic, hoc rogate patrē, ne ueniatis in tētationē, προσεύχεσθε μὴ ἐισελθεῖν. Quāq; paulo post cōmutatis nonnihil uerbis, eandē extulit sentētiā. ἵνα μὴ ἐισέλθητε, i. ne intretis.

Sinite usq; huc) ἐᾶτε ἕως τούτου, id est sinite hactenus, id quod pinde sonat græcis quasi dicas, hactenus ne resistite, cum alius sit sensus euangelistæ.

Si percutiamus) εἰ πατάξομεν, id est num percutiemus.

Et dum fuisset intuita) καὶ ἀτενίσασα, id est & fixis in eum oculis. Plus enim quiddam est ἀτενίζειν q̄ intueri. Quasi horæ,) ὡσεὶ, id est fere. Quanq̄ & Suetonius usus est, quasi in hunc modum. Sicut dixerat) ὡς εἶπεν αὐτῷ, quomodo, siue ut dixisset sibi. Nā hoc ipsum illi ueniebat in mētem Christū sibi dixisse futurū ut se negaret.

Vos dicitis quia ego sum) ὅτι ἐγώ εἰμι, id est uos dicitis me esse. Alioqui nō ideo dicebāt quod ille esset. Quid adhuc desideramus.) τί ἔτι χρείαν ἔχομεν μαρτυρίας, id est quid insuper opus habemus testimonio? Interpres eleganter reddidit magis q̄ ad uerbum, aut suo more. Conuenerunt seniores.) συνήχθη τὸ πρεσβυτέριον. i. ordo presbyterorum.

EX CAPITE XXIII.

DVxerunt.) ἤγαγεν. i. duxit, tametsi hic uariant exemplaria. Tu es rex Iudæorum) σὺ εἶ ὁ βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων. i. tu es ille rex Iudæorū, ut unicū illum Iudæis promissum & expectatū regem intelligas. Cōmouit populū.) ἀνασείει. i. commouet præsentis temporis, ut accipiamus nō de una seditione accusari Christum, sed totam illius ac perpetuam accusari uitam uelut seditiosam.

Et audiēs Galilæā) ἀκούσας γαλιλαίας. i. cū audisset de galilæa, siue audito noie galilææ

An homo Galilæus esset) Galilæus nō est cōiungendū cum homine, sed separandum propter articulū græcū ὁ ἄνθρωπος. Nam cū Christū signet, tamen uelut ignoto sibi noie hominem uocat, ut Petrus puellam, mulierem γύναι.

Constanter accusantes) ἐυτόνως, id est acriter, & intento clamore.

Nullā causam) αἰτίαν, cur non potius crimen? quandoquidem & hoc significat αἰτία.

Emendatū ergo.) παιδεύσας. i. castigatū siue correptū. Nā quod mox uertit, corripiam Eadē est uox græca παιδεύσας, cæterū corripimus uerbis magis q̄ uerberibus, castigam⁹ utroq; modo. Per diē festū) κατὰ ἑορτήν. i. singulis festis. Nā pascha recurrebat quot annis. Et hac figura subinde utuntur κατὰ τόπους κατὰ πόλεις.

Digitized by Google

Simul uniuersa turba.) πάμπληθεί, grǽcis aduerbium est, quod additum uerbo significat id agi per uniuersam multitudinẽ, nam uerbũ ipsum est numeri pluratiui ἀνέκραξαν. i. exclamabant. Voces eoꝝ) Hic addunt græci ἠχὴ τῶν ἀρχιερέων. i. summoꝝ sacerdotũ siue pontificũ. Petitionem eoꝝ) ἄιτημα. i. postulationẽ. Efflagitant enim ac postulant.

In uiridi) ἐν ὑγρῷ. i. in humido, atq; ita magis respõdet, quod sequitur arido. Cohæret aũt humere & uirere. Beatæ steriles & uẽtres quæ.) Dicendum erat uentres qui non genuerunt. Apparet hallucinatũ interpretẽ, quod κοιλίαμ. i. uentres apud græcos sit fœminini generis. At mox certe græcus sermo refert ubera, quæ sunt masculina apud illos, & μασοὶ οἱ οὐκ ἐθήλασαν. Nam quæ non lactauerunt, ad ubera refertur, nõ ad mulieres.

Duo neq;.) δύο κακοῦργοι. i. duo malefici siue facinorosi. Et latrones.) & κακούργους, latrones nunc uertit, quod modo uerterat nec̃ homo nimirum, copiosus.

Stabat populus expectans.) θεωρῶν. i. spectans, suffragantibus & antiquis exemplaribus nostris, uerum id haud dubium quin librariorum acciderit errore.

Et deridebant eum) ἐμυκτήριζον. i. subsannabant idem uerbum cũ eo quod ut superius indicatum est significat naso suspendere, siue dicteriis incessere.

Si tu es rex.) ὁ βασιλεύς. i. ille rex. Et paulo ante ὁ χριστός. i. ille Christus. Ac rursum ὁ τοῦ θεοῦ ἐκλεκτός. i. ille dei electus. Nec enim in his ociosus est articulus græcus.

Erat aũt & supscriptio) ἐπιγραφή, cur non potius inscriptio, q̃ superscriptio.

Græcis & hebraicis & latinis.) Alius est græcis ordo, ἑλληνικοῖς & ῥωμαικοῖς & ἑβραικοῖς .i. græcanicis, romanis, & hebraicis, q̃ sane tres linguæ, uel hoc noie christianis oibus deberẽt esse cõmẽdatæ, quod in cruce dñi nostri Iesu Christi sint solæ oium dedicatæ, Saltẽ hũc titulũ conueniebat passim suis depingi formulis, quẽ Ioannes ad hãc formã ponit.

יהושע הנזרי מלך היהודים. ΙΗΣΟΥΣ Ο ΝΑΣΩΡΑΙΟΣ Ο ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΤΩΝ ΙΟΥΔΑΙΩΝ.

IESVS NAZARENVS REX IVDAEORVM.

Qui pendebant latronibus) κακούργων, quod modo uerterat nec̃.

Nihil mali) οὐδὲν ἄτοπον. i. nihil absurdi. In manus tuas cõmendo) græcis est παρατίθεμαι. i. cõmendabo siue deponam futuri temporis. Idq; iuxta ueritatem hæbraicam, quæ habet ad hunc modum בְּיָדְךָ אַפְקִיד רוּחִי. Siquidem א additum huic uerbo אַפְקִיד indicat futurum tempus, cæterum παραθεῖναι est cõmendare ueluti cõmendatur depositum seruandum, ac suo reddendum tempore. Nam huc alluſit Ambrosius cum ait, Bonum ergo pignus est spiritus, bonum depositum.

Qui erat decurio.) βουλευτὴς, hic nomen est dignitatis, nõ officij militaris, ac sonat ferme Senatorem siue consultorem, de quo nonnihil dictum est alias.

Cõsilio & actibus) τῇ βουλῇ & τῇ πράξει. i. consilio & facto. Interps legisse uidet πράξαντι.

Et posuit eum in monumẽto.) Et posuit illud legendum est, refertur eum ad corpus αὐτὸ,. Atq; ideo in latinis quoq; codicibus emendatioribus scriptum est illud, non illum, ut palam librariorum esse peccatum non interpretis, quemadmodũ & participiũ depositum καθελὼν αὐτὸ, quod quidem magis sonat detractum q̃ depositum. Quemadmodũ & illud in cantico Mariæ. Deposuit potentes καθεῖλον detraxit. Nam καθελεῖσθαι dicitur quod in alto suspensum pendet, ueluti clypeus aut lagena,

In monumento excisо.) λαξευτῷ, ut intelligamus solidum fuisse saxum non cõpactile aut structile, sed exculptũ suo loco natiuo. Sabbato quidem siluerũt) ἡσύχασαν. i. quieuerunt, utrũq; enim significat ἡσυχάω.

EX CAPITE. XXIIII.

VNa aũt sabbati) Vno sabbatoꝝ ẽ grǽcis, ut subaudias die τῇ δὲ μιᾷ σαββάτων. Valde diluculo) ὄρθρου βαθέος. i. diluculo pfundo, hoc est quod multum ad huc haberet noctis. Vnde rectius uertisset crepusculo mea quidẽ sententia.

Ad monumentũ) Hic Græci codices addunt, & quædam cũ illis καὶ τινες ἐν ἑαυταῖς quod tñ anceps est de uiris dicaꝫ an mulieribus, quod τινές cõmunis sit generis.

Mẽte cõsternatæ eẽnt.) ἐν τῷ διαπορεῖσθαι. i. dũ hæreret, ac pplexæ esset & animi incerti.

In uestibus

In ueſtibus fulgentibus.) ἀστραπτούσαις, quod magis ſonat fulgurantibus, & fulguris inſtar relucentibus. Cum timerent autem.) plus dixit euangeliſta & interpres ἐκφόβων δὲ γενομένων, id eſt Expauefactis autem illis, ac uultum deflectentibus in terram.

Recordamini qualiter dixerit) μνήσθητε græcis anceps eſt, quemadmodum nobis recordamini imperatiui ne ſit modi an indicatiui, niſi quod ea quæ ſequuntur arguunt imperatiuum modum. Et recordati ſunt uerborum. &c) Latinius erat ut dixerit & qualiter locutus eſt, Laurentius mauult ꝙ dixerit. Quia oportet.) Aut omittendum erat ὅτι, aut uertendum in quod, mutato uerbi modo, quod oporteret. &c.

Et procumbens.) παρακύψας, quod eſt obliquato capite proſpicere, ueluti ſi quis immiſſo per feneſtram capite proſpiciat. Vnde prouerbiũ περὶ ὄνου παρακύψεως. Et linteamina poſita) κείμενα maluiſſem iacentia & poſita.

Et abiit apud ſe admirans) apud ſe referendum ad participium admirans. Et abiit admirans apud ſeſe καὶ ἀπῆλθεν πρὸς ἑαυτὸν θαυμάζων. Et eſtis triſtes.) σκυθρωποί. i. parũ alacri uultu, ut ad habitũ oris ptineat non animũ. Quia ipſe eſſet redempturus Iſrael.) ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ μέλλων λυτροῦσθαι τὸν Ἰσραήλ. i. ſperaueramus, quod is eſſet ille qui redempturus eſſet Iſrael. In damnationem) Alias admonui κρίσιν & κρίμα ſæpe poni pro κατάκρισιν ſimplex pro compoſito. Loquebantur ad inuicem,) ὡμίλουν πρὸς ἀλλήλους. i. collo quebantur ſiue confabulabantur inter ſe. Nam idem uerbum mox uertit fabulabantur.

Peregrinus es.) παροικεῖς. i. aduena es. Et nunc ſuper hæc omnia) ἀλλάγε σὺν πᾶσι τοῖς τοιούτοις τὴν τρίτην ταύτην ἡμέραν ἄγει σήμερον. i. uerũtamen cũ omnibus his tertium hunc diem agit. Noue dixit Lucas, niſi forte ſcripſit ille ἐπὶ πᾶσι τούτοις. Nec eſt & ſuper, ſed ἀλλάγε. i. atqui ſiue uerũtamen. Nec eſt mulieres quædam ex noſtris, ſed ex nobis ἐξ ἡμῶν, hoc eſt noſtri gregis. Deinde plus eſt & terruerũt ἐξέστησαν. i. attonitos reddiderunt, nam magis pertinet ad Epitaſin admiratiõis & timoris. Ego ſum nolite timere) Hæc uerba in græcis exẽplaribus nõ repio. Quidã ex noſtris) τινὲς τῶν σὺν ἡμῖν. i. quidã eorũ q erãt nobiſcũ. Ac mox (& ita intrare) ita redundat. Ego ſum nolite timere) In græcis exemplaribus tantũ eſt, pax uobis. Cætera uidentur adiecta. Nec admodum cohærent cum ſequentibus, in quibus eximit eis terrorem, licet apud Ambroſium adduntur, ſed ex alio euangeliſta, ſicut opinor admixta. Aliquid quod manducetur.) βρώσιμον. i. eſculentũ ſiue eduliũ. Ac mox. Fauum mellis) ἀπὸ μελισσίου κηρίου. i. de apiario fauo. Nam & alia quædam inſecta mel & fauum habent. Et cum manducaſſet coram eis.) græca diſſident λαβὼν ἐνώπιον αὐτῶν ἔφαγεν εἶπε δὲ αὐτοῖς. i. accipiens corã illis comedit dixit aũt illis.

Incipientibus.) ἀρξάμενον. Apparet interpretem legiſſe ἀρξαμένων, ut referatur ad diſcipulos. Atq; hanc germanam eſſe lectionẽ arbitror, licet reclamantibus græcorũ exemplaribus, quod ſi legamus ἀρξάμενον, ut ptineat ad Chriſtũ nõ eius erat dicendũ, ſed ſuo ad hunc modũ, ſic oportebat Chriſtũ pati & reſurgere a mortuis tertio die, & prædicare in nomine ſuo pœnitẽtiã & remiſſionẽ peccatorũ exorſum, ſiue initio facto ab Hieruſalem, At huic lectioni reclamat quod Chriſtus nõ cœperit ab Hieruſalẽ, ſed apoſtoli. Et rurſum quod ſequitur, magis cohæret cum hac lectione. Vos aũt eſtis teſtes horũ, licet ambiguũ ſit, utrum eſtis legendum ſit an ſitis ἐστε an ἦτε, & utrumq; ſatis quadrat.

Et ipſi adorantes.) προσκυνήσαντες. i. adorato eo reuerſi ſunt. Adorabant enim abeuntẽ in cœlum, ac deinde recipiebant ſe Hieroſolymas. Hoc loco ſubijcienda erãt acta Apoſtolorum. Nam Lucas hiſtoriam ſuam duobus libris complexus eſt, quos ambos ad eundem ſcripſit Theophilum. Atq; ipſe ſecundum exordiens cõnectit cũ ſupiore. Deinde acta illa, plane pars eſt euãgelicæ hiſtoriæ. Verũ ne uideremur Ioannẽ dirimere ab Euangeliſtis, diſtraximus duos Lucæ libros, & acta ꝓximo ſubiecimus loco.

ANNOTATIONVM IN LVCAM FINIS.

Digitized by Google

IN EVANGELIVM IOANNIS ANNOTATIONES ERASMI ROTERODAMI.

IN principio erat uerbum.) Illud in primis annotandum, id quod indicauit & Chrysostomus Ioannem neq; Matthæi, aut Marci more sumere exordium, neq; ad exemplum Lucæ, sed ijsdem uerbis ingressus est historiã euangelicam, quibus Moses ingressus genesim mundi.

Erat uerbum.) λόγος, græcis uaria significat, uerbum, orationem, sermonem, rationem, modum, supputationem, nonnunq; & pro libro usurpatur a uerbo λέγω, quod est dico siue colligo. Horum plæraq; diuus Hieronymus putat competere in filium dei. Verum illud propius ad hoc institutum pertinet, nõ simpliciter positum λόγος, sed additum articulum ὁ λόγος, ut non possit de quouis accipi uerbo, sed de certo quopiam & insigni. Habet enim hanc uim articulus, quam latini utcũq; reddimus adiecto pronomine ille, ueluti cum Aristoteles, in genere de quolibet agit bono, ἀγαθὸν uocat. Cæterum cum unicum illud, ac summum bonum intelligi uult, addit articulum τὸ ἀγαθόν. Item καλὸν appellant philosophi, quod quouis modo pulchrum sit τὸ καλόν, eximium illud ac uere pulchrum siue honestum, quod a uirtute proficiscitur. Item πᾶν appellãt, quod quocunq; modo totum est, uerum absolutũ illud & uniuersum, quod uere completitur omnia, non simpliciter πᾶν, sed τὸ πᾶν appellant. Itidem in diuinis litteris, cum deos uocãt amicos dei, non apponitur articulus, sed tantum θεοί ἐστε, id est dij estis. At quoties significatur uerus ille & solus deus semper additur articulus ὁ θεός. Et quoties uult intelligi Christus, filium hominis appellat, sed utriq; nomini suo præposito articulo ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ, ac plane tantum habet momenti, hoc loco prætermissus aut additus articulus, ut Chrysostomus & Cyrillus hoc potissimum argumẽto reijciant hæresim quorundam, qui negabant Christum illud esse uerbum, quod ab initio fuerat in patre, sed illud aliud quoddam fuisse uerbum interius patri, unde natum sit alterum uerbum quod esset Christus. Et uerbum erat apud deum,) Rursum addidit articulum, non solũ uerbo, sed etiam deo, ut illud unicum ac uere uerbum intelligamus de quo prius dixerat, & patrem uere deum, non quemuis alium deum. Mos enim hic est diuinæ scripturæ plærumq; dei uocabulum, licet omnibus personis ex æquo cõmune, patri tribuere, & haud scio an usq; legatur dei cognomen aperte tributum Christo, in apostolorum aut euangelistarum literis, præterq; in duobus aut tribus locis.

Et deus erat uerbum.) Hoc loco deo non additur articulus, cum tamen uere ac natura deum significet, uerum id facit coactus. Alioqui non poterat simul explicare diuinam essentiam tribus cõmunem personis, nam si utriq; addidisset articulum ὁ θεὸς ἦν ὁ λόγος, iam confudisset personarũ proprietates. Atq; hic fuisset sensus, & ille deus nempe pater, erat illud uerbum, nempe filius. Rursum si deo addidisset articulum non uerbo, ⁊ ὁ θεὸς ἦν ὁ λόγος. Iam duo significasset uerba, ac sensus fuisset, & ille deus nempe pater, erat & ipse uerbum quoddam & si non idem uerbum quod filius, tamen aliquod uerbum. Nunc quoniam uerbo addidit articulum & deo non addidit καὶ θεὸς ἦν ὁ λόγος, N christianam expressit sententiam, sic ut alio detorqueri non possit, nimirũ hanc. Et illud

idem uerbum

idem uerbū quod modo dixi in principio fuisse apud deū, erat deus hoc est particeps essentiæ diuinæ. Hæc ita esse ut diximus facile comprobabit, qui uel mediocriter græce nouerit. Nos tamē in hoc exordio nihil immutauimus, reueriti sacramētum ineffabile, tamen admonendum putaui, quo magis intelligant nostri theologi nonnihil interesse, e suis haurias fontibus mysticas literas, an e lacunis.

Omnia per ipsum facta sunt) Cū de uerbo fiat hic quoq; mentio, de quo modo locutus est rectius uertisset, omnia per illud facta sunt, ut repetat uerbum, siue omnia p idē facta sunt, sicut paulo superius. Hoc erat in principio, nisi mauis pronomen ipsum referri ad deū patrē, qui proxime præcessit. Verū huic sensui nō nihil refragatur ꝓpositio ꝑ per, quæ pugnat cū ratione principij. Et magis concinit cū Paulinis uerbis, qui ait p quē fecit & sæcula, ut p filiū intelligamus omnia condita a patre. At nunc latinus ancipitem reddidit sententiam, quod ipsum pronomen utrolibet possit accōmodari.

Et sine ipso factū est nihil) Hunc locū bifariam distinguunt. Chrysostomus ita legit cōiunctim, Omnia p illud facta sunt, & absq; illo factū est nihil, quod factum est, ut intelligas nihil omnino creatū, quod nō sit creatū a patre per filiū. Scribit aūt hæreticos quosdam distinguere ad hunc modū. Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factū est nihil. Atq; hic interposita diastole, subiiciunt quod factum est in ipso, uita erat, interpretantes spiritum sanctū quem creaturā faciunt, intelligi in eo quod dicitur, quod factum est. Et tamen in hunc modum distinguunt Cyrillus græcus, & Augustinus latinus, quanq; diuerso sensu. Nam Augustinus intelligit omnem creaturā in deo uitam esse suo more nō illibenter πλατωνίζωμ. Cyrillus aūt sic interpretatur, ut intelligamus, omnia per filiū fuisse condita tam uisibilia q; inuisibilia, & quicquid conditum fuit in eo uerbū illud est uita, ut nō solū sit omnibus autor originis cū patre, uerum etiam idem admixtum omnibus, ueluti uita, tueatur & conseruet uniuersa quæ condita sunt. Cæterum quod quidā interpretantur nihil, peccatum aut maliciam, quod ea sola sunt, quæ natura sunt, & ob id bona sunt, peccatum esse quiddam priuatiuum, etiamsi Hieronymus non reiiceret, tamen per se friuolum est & argutū magis q; theologicū. Quanq; ad eum modū interpretatur Augustinus. Cauillatur hoc loco nescio quid, is cuius nomine extant aliquot homiliæ in Ioannem Origenis titulo, sed falsissimo, id quod uel me tacente res ipsa clamitat, atq; eiusdem farinæ sunt, quæ eiusdē titulo feruntur in Lucam, cum nihil illic sit, quod ullam Origenis uenam ulla ex parte sapiat. Atq; eo res rediit, ut huiusmodi nugas etiam prudētes adiiciāt typographi, quo uolumine aucto quæstus fiat uberior, Qd si illis licet quicquid uolent, quocūq; prodere nomine, & nobis phas non erit, titulo semel illito chartis refragari, bella nimirum erit studiosorum cōditio, si nebulonis aut impostoris nugas pro oraculis cogentur amplecti. Verū hæc πάρεργα. Vt ad rem redeam Is quisquis est aut quicunq; sunt, siue homines siue dij, cauillantur nescio quid, græce significantius dici, pro eo quod nos dicimus, Et sine ipso factum est nihil. Apud illos em esse extra non absq;, quod sane quid sibi uelit non satis intelligo, nisi quod in omnibus quæ sane uiderim græcis exemplaribus scriptum comperio χωρὶς αὐτοῦ, id est absq; illo. Atq; eadem est præpositio græca Ioannis capite quintodecimo. Sine me nihil potestis facere χωρὶς ἐμοῦ. At is utrobiq; uult legi extra, non sine. Ad Cyrilli sententiam nonnihil facit, quod cum bis dixerit uitam, priori uitæ non addidit articulum, posteriori addidit. In eo quod conditum est, uerbum illud erat quædam uita, dum impartit inconlumitatem naturæ conditæ. Ac mox cum ipsum uerbum peculiari modo uitam appellat, & uita erat lux hominum, apposuit articulum, ueram illam ac ineffabilem uitā significans ἐν αὐτῷ ζωὴ ἦν, καὶ ἡ ζωὴ ἦν τὸ φῶς.

Fuit homo missus.) ἐγένετο, idem uerbum quod modo transtulit facta sunt. Proinde Valla maluit hoc loco, extitit, q; fuit. At ego malim, erat homo missus. Illud annotandum hic homini non præponi suum articulū, quo tantum hominis indicet naturam, &

Ioannem hac nota seperet a Christo, qui simul & deus erat, cui ut respondeat deus, & hoc citra articulum extulit παρὰ θεοῦ.

Cui nomen erat Ioannes) ὄνομα αὐτῷ ἰωάννης. i. nomen ei Ioannes. Et mutauit nõnihil latinus interpres, & addidit de suo, idq; nulla compulsus necessitate. Ne quis nobis succẽseat, si quid forte mutamus alicubi, uel adacti necessitate, uel inuitati cõmoditate, nec est simpliciter missus, sed ἀπεσταλμένος participiũ eius uerbi unde dicti sunt apostoli.

Vt oẽs crederẽt p illũ) græcis incertũ est an p illũ referat ad Ioanẽ, ut intelligamus illũ testificãte oẽs debuisse credere in Christum, an oẽs debuisse credere patri per illud lumen, cui testimonium perhibebat Ioannes, quod ἀυτοῦ possit accipi masculino aut fœminino genere. Non erat ille lux.) Primum illud admonendus est lector, quod latinus hic interpres modo lumen uertit, modo lucem, græcis eandem esse dictionem φῶς, ne quis in cõmutata uoce latina somniet subesse mysterium. Cæterum illud non absre quæritur a doctis, cum Christus suos apostolos uocet lucem mundi, & cum Ioannes baptista nominatim dictus sit lucerna ardens & lucens, cur hic eum lumen esse neget, Verum hunc tantum alioqui nodum additus aut omissus articulus dissecat, quandoquidem ueram illam & suapte natura lucem significat, articulum addit τὸ φῶς & τοῦ φωτὸς. Hic item cum negat Ioannem esse lucem non dixit οὐκ ἦν ἐκεῖνος φῶς, hoc est non erat ille lux, sed οὐκ ἦν ἐκεῖνος τὸ φῶς. i. non erat ille lux illa non erat illa uera lux, de qua modo dixi. Annotauit hec Cyrillus, si cui nostra leuis est autoritas. Ad hæc cur magis placuit periphrasis, ut testimonium perhiberet de lumine, cũ testificaretur siue testaretur, cum græce sit μαρτυρῆσαι. Erat lux uera.) Iam admonui lucem & lumen græcis idem esse nomen, ne quis erret in luce & in lumine, putans esse aliquid discriminis. Cæterum illud magis ad rem pertinet, erat, quo referre oporteat: nũ ad uerbũ, nam quo minus ad Ioannem referatur, obstat ipse sensus. Equidem arbitror, nec ad uerbũ referẽdum, sed ad ipsum lumẽ, quod mox sequitur, propterea quod utriq; nomini lux & uera suus præponitur articulus ἦν τὸ φῶς τὸ ἀληθινὸν, ut ad hunc legamus modum. Non erat Ioannes lumen illud de quo loquor, sed in hunc mũdũ dũtaxat missus, ut testificaret de lumine, nã lumẽ hoc de quo loquor erat lumen uerum, quod illuminat omnem hominem, hoc est erat fons luminis, unde ipsi quoq; Ioanni suum fluxit lumen.

Venientem in hunc mundum.) ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον, id est in mundum, nam hunc nõ addit Græci, nisi quod ita frequenter uertit interpres, exprimere cupiens opinor uim articuli. Sed cur hic magis addidit hunc cũ in ijs quæ sequuntur. Et in mundo erat, & mũdus per ipsum factus est, & mundus eum non cognouit, quæ singula cum suis articulis efferuntur.

Et mundus eum non cognouit.) ἀυτὸν uidetur ad uerbum referre; quod græcis quidem est masculini generis. Cæterum interpreti latino uertendum erat in neutrum. Et mundus illud non cognouit. Idem sentiendum de ijs quæ mox sequuntur, & sui eum non receperunt, quotquot autem receperunt eum. Cæterum illud in propria uenit, & sui eum non receperunt, græcis est eadem dictio ἴδια & ἴδιοι in sua uenit, & sui eum non receperunt.

Ex uoluntate carnis.) Annotandum neq; carni neq; uiro, neq; deo suum apponi articulum, ut spetiem carnis aut uiri designari intelligas non hanc aut illam carnem aut uirum. Atq; his tribus sanguinibus carni & uiro opponitur deus, item absq; articulo. At Laurentius mauult hoc loco geniti sunt cũ nati γεννήθησαν. Præterea non est in nomine eius, sed in nomen εἰς τὸ ὄνομα ἀυτοῦ. Quanquam his promiscue utuntur euangelistæ, credere illi & credere in illum & in illo, confiteri illum & confiteri in in illo, Baptizari in nomen Christi, & baptizari in nomine Christi, qua de re compluribus uerbis disputat Valla.

Et uerbum caro factum est.) Ὁ λόγος, id est & uerbum illud, Nempe de quo tam sublimia diximus. Cæterum habitauit inter nos, aptius erat cũ in nobis ἐν ἡμῖν, Et uerbum habitauit

bum habitauit ἐσκήνωσεν a tabernaculis dictū est, quod alias uertit nidificare, ut intelligas temporariam apud nos habitationem.

Et uidimus.) θεασάμεθα, id est spectauimus. (Gloriam quasi unigeniti) Laurentius mauult, tanq̄ unigeniti, quod uere esset unigenitus, & in hoc uerbo philosophatur nō nihil Chrysostomus, interpretans ancipitem apud græcos uocem ὡς. Et unigeniti non est hic participium, sed nomen, μονογενοῦς unde quod sequitur a patre, magis pertinet ad gloriam, q̄ ad unigenitum. Spectauimus gloriam eius, gloriam inquam non quamlibet, sed gloriam a patre exhibitam, quæ declararet eum esse unicum filium. Sentit enim opinor de baptismo Iesu & transfiguratione. Cum audita est uox patris. Hic est filius meus dilectus, in quo mihi complacitum est, ipsum audite.

Plenum gratiæ & ueritatis.) Plenum hic nominandi casus est non accusandi πλήρης, & refertur ad ὁ λόγος, quod & ipsum græcis est generis masculini, ut sit sensus, uerbum illud caro factum est, plenum gratiæ & ueritatis. Alioqui uerba hæc magis uidebantur cohærere cum Ioanne qui sequitur, ut legamus, plenus gratia & ueritate Ioannes testificatur de illo, ut accipiamus Ioannem hac præfatiuncula cōmendatum, quo plus ponderis habeat illius testimoniū. Etiamsi non sum nescius interpretes omnes hoc ad Christum referre, non ad Ioannem. Verum quoniam duriusculè cohæret cum superioribus lectorem admonendum putaui, quo rem expendat. Deinde noue mutauit subito tempus uerbi, μαρτυρεῖ, & κέκραγεν, id est testificatur & clamauit, nisi forte præteritum usurpatum est uice præsentis. Sic em̄ legit interp̄s Cyrilli, testificat & clamat. At is qui Chrysostomum transtulit, legit testimonium perhibet, & clamabat.

Qui post me uēturus est an̄ me factus est) ὁ ὀπίσω μου ἐρχόμενος, ἔμπροσθέν μου γέγονεν participium ἐρχόμενος a uerbo ἔρχεται est, quod ad utrumq̄ tempus solet accōmodari, præsens ac futurum. Quanq̄ hoc loco uertendum erat per præteritū, propterea quod adhæret uerbo præteriti temporis γέγονεν, ad hunc modum, qui cū post me uenerit, ante me factus est, ut intelligamus Christum & serius natum fuisse, & serius prædicare cœpisse q̄ Ioannem, sed tamen autoritate anteuertisse, id quod solet accidere gnauis cursoribus, ut serius digressi a linea, assequantur ac præcurrant eum qui multo ante discesserat. Et in hanc ferme sententiam edisserit Cyrillus, Chrysostomus altiora quædam malult sectari, uerum haud scio an ad huius loci sensum accōmodatiora, nā factus est, positum est, pro eo quod est cœpit esse, qui post me ueniebat, cœpit esse ante me, hoc est qui sequebatur iam præcessit. Et prior me erat, prior positum est pro potior ac potētior, q̄q̄ græce est πρῶτος primus superlatiuum uice positiui. Atq̄ hæc quidem ita uelim accipiat lector, uel ut ab admonente dicta, non tanq̄ a dogmatis autore. Nam quod sequitur de plenitudine eius accepimus omnes magis pro hac facit sententia. Siquidem illic plenus gratiæ & ueritatis de baptista dicebat Euangelista, hic Ioannes ipse fatetur suam plenitudinem ab illo fonte fluxisse. Nec est nouum in literis diuinis & alios sanctos plenos gratiæ ac perfectos dici, ne quis putet hoc uni Christo tributum, uerum ut dixi sup hac re nihil definio, sequatur quisq̄ quod magis probarit.

Quia non sum ego Christus.) Aut uertendū erat omissa coniunctione, non sum ego Christus, aut confessus est se non esse Christum, mutata persona pronominis, uerum ad huiusmodi minutula sæpenumero sciens ac prudēs cōniueo, ne lectori moueā nauseā.

Per Iesum Christum facta est.) Ne quis frustra hic somniet mysteriū in facta est. Idem est uerbum, quod primum uertit facta sunt, & factum est, deinde fuit homo. Rursum ante me factus est. Ergo facta est hoc loco magis est cœpit esse, siue orta est, aut quod uerbum arridet Vallæ extitit.

Dirigite uiam domini.) εὐθύνατε, quod alij dixerunt ἑτοιμάσατε, id est parate. Flexus enim est facit, quo minus prospicias aduentantē, ut hebræis est יַשְּׁרוּ quod non abhorret a uerbo Ioannis.

Ipse est

Ipse est qui post me uenturus) Totidem uerbis repetit ea quæ superius posuerat, de quo iam admonuimus. Medius autem uestrum stetit.) Melius ut in Aggæum, citat diuus Hieronymus, Medius autem uestrum stat, quod frequenter in his uerbis præteritum tempus p præsenti usurpetur, quemadmodũ iam locis aliquot admonuimus.

Hæc in Bethania facta sunt.) Admonet etiam Chrysostomus in uetustioribus & emendatioribus exemplaribus nõ legi Bethaniam, sed Bethauaram, quod Bethania non sit trans Iordanem nec in deserto, sed citra Iordanem proxima Hierusalem. Suidas aut quisqs is fuit alius hominũue, deumue, corrigit hunc locũ, & pro Bethania supponit Thabara Θαβαρὰ. Ex locis hebraicis diui Hieronymi nihil admodum cõperiri cuit excerpere, quod istorum uitio deprauata sint apud omnes autores bonos omnia. Quanquã is eodem in ordine meminit Bethaniæ uillæ, quæ absit ab Aelia hoc est Hierosolymis bis mille passus, in latere montis Oliueti, ubi Christus Lazarum amicum reuocarit in uitam. Ac mox subiicit Bethaibam, quæ fuerit trans Iordanem, ubi Ioannes baptizauit in pœnitentiam. Vnde Hieronymi quoq; tempore durabat consuetudo, ut qui cuperent in Christo renasci, eo in loco uitali gurgite abluerẽtur. Nec; dubium esse puto, quin hic sit locus quem designat Ioannes, utcumq; uariatum est loci uocabulum.

Altera autem die.) τῇ ἐπαύριον, id est postero die siue postridie, ut intelligas diem proxime secutum. Nec est uidit, sed uidet βλέπει.

Agnus dei.) ὁ ἀμνὸς, id est ille agnus, ut unicum & insignẽ agnum accipiamus, de quo dixerit Esaias, Velut agnus coram tondente obmutuit.

Peccata mundi.) τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου, id est peccatũ mundi numero singulari. Ac plus quiddam expressit, q̃ si dixisset peccata. Hic agnus ipsa est innocentia, & solus a suis tollit peccatum, hoc est ipsam tyrannidem, & uim omnium peccatorum, ut iam nullum sit in eis peccatũ.

Venit uir.) Venit præsentis est temporis, aut certe futuri ἔρχεται.

Altera die. Rursus ἐπαύριον, id est postero die quod modo admonuimus.

Et respiciens Iesum.) ἐμβλέψας, id est intuitus ut ipse cum alias sæpe, tum mox uertit intuitus autem eum Iesus dixit.

Vbi habitas.) ποῦ μένεις, id est ubi manes, idem est uerbum quod eodem in loco nũc uertit manere, nunc habitare. Et uiderunt ubi maneret ποῦ μένει. Et rursum apud eum manserunt παρ' αὐτῷ ἔμειναν.

Tu es filius Ioanna.) ὁ υἱὸς Ἰωνᾶ, id est filius Iona, quod hebraice בַּר־יוֹנָה bar Iona quod alibi uertit filius Ioannis.

Vocaberis cephas quod &.) Cephas Hieronymus in hebraicis nominibus negat hebræum esse uerbum sed Syrum, & apud illos sonare solidum, Vnde qui tradunt graecorum nominum ἐτυμολογίας & πέτραν, hinc dictã uolunt, quod nõ facile moueatur.

In crastinum.) ἐπαύριον, quod superius bis uertit altera die, tandem mutauit in crastinum, at ne id quidem satis latine aut cõmode.

A Bethsaida ciuitate.) Græce est ἀπὸ Βηθσαϊδὰ ἐκ τῆς πόλεως, id est a Bethsaida, de ciuitate quasi Bethsaida sit regio in qua sit ciuitas. Quanquam diuus Hieronymus in locis hebraicis ostendit Bethsaidam esse ciuitatem Galilææ uicinam, stagno Genezareth, patriam trium apostolorum, Andreæ, Petri, Philippi. Vnde uidetur ἐκ præpositio superesse, præsertim cum nec apud Chrysostomum addatur, nec apud Cyrillum.

Inuenit Philippus Nathanael.) Inuenit prima syllaba acuta pronunciandum est: Est enim præsentis temporis. Quanquam latinius erat reperit εὑρίσκει ueluti obuium. Ac paulopost inuenimus Messiam.

Filium Ioseph a Nazareth.) Inuenit ne a Nazaret, an fuit Ioseph Nazareus, an Christus, Nam latinus sermo prorsus anceps: cum græce sit expeditus ac certus τὸν ἀπὸ Ναζαρὲθ, hoc est nazarenum, siue e nazareth oriundum.

A Nathanael

A Nathanahel poteſt aliquid.) Græci legunt pronunciatiue, cū per interrogationem quoq; poſſit accipi, quemadmodum annotauit & diuus Auguſtinus, tametſi quod conſequitur magis ſuadet, ut per interrogationem legatur, quod uideatur uelut interrogāti reſponſum, ueni & uide.

EX CAPITE SECVNDO.

IN Chana Galilææ) Hieronymus indicat duas eſſe Chanas, ad diſtinctionē igitur alterius additum eſt Galilææ τῆς γαλιλαίας. Eſt enim in Galilæa gentium.

Quid mihi & tibi, græce reddidit, nam latine dicendum erat, quid mihi tecum? τί ἐμοὶ καὶ σοί. Hydriæ græca uox eſt. Nam Plautus uocat aquales, quandoquidem & ὑδρία ab aqua nomen habet græcis.

Metretas duas. i. cados, ☞ utraq; uox græca eſt, ſed latinis uſurpāt cadus apud Horatium. Nardi paruus onyx eliciet cadum, atq; apud Plinīū, metreta eſt apud Catonem & Columellam. Eſt autem menſura congiorum decem.

Architriclino) græca uox eſt, ſignificat eum qui præfectus eſt apparando conuiuio. Triclinium locus tribus conſtratum lectis ad diſcumbendum.

Vſq; adhuc) ἕως ἄρτι. i. uſq; nunc. Et cum feciſſet quaſi flagellum) quaſi non additur in græcis codicibus καὶ ποιήσας φραγέλλιον, id eſt facto flagello.

Quod ipſe noſſet omnes.) omnia eſt græce τὰ πάντα

Oues quoq; & boues) Non eſt quoq; græcis, ſed quę τὰ τε πρόβατα oueſq;.

Zælus domus tuæ comedit me. Extat id teſtimonium pſalmo ſexageſimo octauo, quod ab Hebræis ita legitur. בִּי קִנְאַת בֵּיתֶךָ אֲכָלַתְנִי וְחֶרְפּוֹת חוֹרְפֶיךָ נָפְלוּ עָלָי.

EX CAPITE TERTIO.

NIſi quis renatus.) γεννηθῇ. i. genitus ſiue natus fuerit. Et in antiquiſſimis codicibus latinis. natus fuerit eſt, nō renatus Valla genitus mauult, qd' e uiro quoq; gignatur aliquis, cum e muliere naſcamur.

Quomodo poteſt homo renaſci.) γεννηθῆναι. i. naſci ſiue gigni, concordanti bus & antiquis noſtris. Item in ſequentibus naſci eſt non renaſci.

Et naſci denuo) ἄνωθεν, quo aduerbio uſus eſt & Lucas in ꝓfatione euāgelij ſui, quod nos uertimus ab integro. Spiritus ubi uult ſpirat) ubi loci aduerbiū eſt, non tēporis, Valla mauult ſpirat quo uult, nam mox uertit ita ποῦ ὑπάγει. i. quo abeat. Eſt enim ſimile de flatu, re quidem inuiſibili, ſed tamen efficaci.

Tu es magiſter in Iſrael) τοῦ Ἰσραήλ. i. Iſrael genitiui caſus, ut intelligas magiſtrum eius gentis. Qui eſt in cœlo) ὁ ὢν ἐν οὐρανῷ participium uerti poterat per præteritū imperfectum, qui erat in cœlo, uidelicet anteq; deſcenderet.

Qui de terra eſt de terra loquiť) In græcis exēplaribus addunť aliquot uerba ὁ ὢν ἐκ τῆς γῆς, ἐκ τῆς γῆς ἐστιν, καὶ ἐκ τῆς γῆς λαλεῖ. i. qui eſt de terra, de terra eſt, & de terra loquitur. Perinde quaſi dicas, qui e terra profectus eſt, is terrenus eſt, & terrena loquitur. Neq; enim loquitur de terra, quod erat περὶ τῆς γῆς, ſed ἐκ τῆς γῆς, hoc eſt e terra uelut humilia. Atq; ita legit Chryſoſtomus atq; ite Vulgarius. Et q de cœlo uenit) uenit eſt ꝓſentis tēporis ὁ ἐρχόμενος, niſi quod hæc participia duobus temporibus deſeruiunt. At ita uertendū erat & ὤν, qui e terra erat, terren⁹ eſt, at qui de celo ꝓfectus erat, is ſupra oēs eſt.

Signauit) ἐσφράγισεν, id eſt obſignauit, hoc eſt confirmauit. Nam ſigillum additum rem certam efficit.

Sed ira domini manet.) μενεῖ, id eſt manebit, quanq; accētu mutato erit manet μένει, atq; ita legitur in nonnullis exemplaribus, ac mea quidem ſentētia rectius. Fides aufert peccatum, infidelitas relinquet peccatum, manet autem quod non tollitur.

EX CAPITE QVARTO.

PEr mediam Samariam) Mediam non additur, nec in græcis codicibus, nec in antiquis exemplaribus διὰ σαμαρείας. Atq; ita legit Chryſoſtomus.

Sedebat

Sedebat sic super fontem) οὕτως addit ut gestus exprimat hominis lassi, uel sic, nempe quia fatigatus. Et melius erat ad fontem q̄ supra fontem.

Non enim coutuntur) συγχρῶνται, uocem græcam factitiam latine reddidit, quis enim unq̄ dixit couti, aut quis intellecturus sit, couti esse commercium & mutuam uitæ cō suetudinem? Nam & latinis usus familiaritatem significat, & utimur his cum quibus agimus consuetudinem. Tu forsitan petisses) σὺ ἂν ἤτησας, tu poposcisses. Interpres pro ἄν coniunctione expletiua, posuit aduerbium dubitantis, cum an magis affirmet. Cæterum cum apud euangelistā utriq̄ uerbo sit addita coniunctio ἄν petisses & dedisset, in priore uertit forte, & in posteriore non uertit. Atqui aut erat omittendū utrobiq̄, aut utrobiq̄ addendum.

Neq̄ in quo haurias) ἄντλημα. i. haustrum. Nam eo uerbo usus est Lucretius, quando quidem hauritoriū Vallæ parū nitidum uidetur. Et latinius erat quo haurias q̄ in quo haurias. Altus) βαθὺ id est profundus.

Et pecora eius) θρέμματα, quæ uox omne animantis genus complectitur, ab alendo dicta. In æternum) εἰς τὸν αἰῶνα, id est in æuum.

Quia uirum non habeo) Quæso quid ex hisce uerbis percipi potest, nisi mulierem dixisse, quod Christus non habuerit uirum? Vsq̄adeo nihil referre putamus, quomodo loquamur, aut quid auditurus sit qui legit? Omittenda igitur erat, si usq̄ alias hoc loco coniunctio ὅτι quia, aut mutato uerbi modo, uertendum erat hoc pacto, bene dixisti te uirum nō habere. Quod si nunq̄ interpres omisisset græcam coniunctionem poterat uideri superstitione factum. Cæterum cū alicubi deprehendatur omisisse, miror cur hic putarit addenda.

Qui adorent eum.) τοὺς προσκυνοῦντας αὐτὸν. i. adorantes se, siue qui adorent se. Apparet interpretem fugisse Amphibologiā pronominis reciproci.

Quia Messias uenit) ἔρχεται, quod græci nonnunq̄ usurpant pro futuro. Tametsi præsentis tēporis uox est. Hoc loco magis quadrabat ueniet, ppter id quod sequitur, cum ergo uenerit ille. Et ueniet legitur in antiquis & emendatis codicibus latinis.

Et continuo.) καὶ ἐπὶ τούτῳ. i. in hoc, nimirū cū hæc dicerētur. Quid cū muliere loquerētur) ὅτι μετὰ γυναικὸς ἐλάλει. i. quod cū muliere loquereť, siue locutus esset. Interpres pro ὅτι legisse uideť τί. Non eā mirabanť quid esset quod cū illa fuisset collocutus, sed illud admirabantur Christū cū Samaritana paupcula, tam familiariter collocutum esse. Porro mulierē positū est pro ea, ut hominē aliquoties ꝓnominis uice usurpamus. Nec cū apostolis noua aut suspecta res erat Christū cū muliere colloqui. Quod diximus, ꝓpe modū ex Chrysostomi interp̄tatione licet cōijcere. Nā quod sequitur quid loqueris cū illa, magis uertendū erat cur loqueris cū illa, nimirū Samaritana. Abhorrebāt eā Iudeis a cōmercio Samaritanoꝝ. Videnť eā discipuli uoluisse dirimere colloquiū Christi cum muliere. Verū nō ausos hoc facere. Nūquid aliqs.) μήτις. i. nūquis Et messis uenit) ἔρχεται poterat esse & uentura est. Et quatuor mēses græcis unica dictio est τετράμηνος. i. quadrimestre. In hoc est sermo uerus) ὁ λόγος cū articulo, ut intelligas de eo sermone quē modo dixerat. Porro p̄fatus est uerū esse, cū rem nouā & incredibilem subiiciat.

Propter sermonē eius) eius ad Christū referendū est, nō ad mulierē αὐτοῦ, unde melius erat ipsius,. Saluator mundi) Græci addunt Christus ὁ σωτὴρ τοῦ κόσμου ὁ χριστός.

Quidā regulus) τὶς βασιλικὸς. i. quidā regalis, tametsi legendū opinor βασιλικός. Extāt si constanter reclamāt græcoꝝ exeplaria, quin & interptes, qui scribūt hunc basilicon dictum, uel quod esset generis regij, uel quod magistratu munereq̄ regio fungeretur. In hanc ferme sententiā Chrysostomus, nisi quod illic regulū lego non regalem, haud scio an interpretis an librarij uicio, & paulo post. Incipiebat enim mori ἤμελλεν γὰρ ἀποθνήσκειν. id est erat enim morituras, quod tamen hic data opera sic aliquoties uertit.

Melius habuerit.) κομψότερον ἔχειν, id est melius siue cōmodius habuisset.

Digitized by Google

EX CAPITE QVINTO.

EST autem Hieroſolymis probatica.) ἔστι δὲ ἐν Ἱερουσολύμοις ἐπὶ τῇ προβατικῇ κολυμβήθρα. i. eſt autē ſuper probaticam, ſiue ad probaticam piſcina, nam græcis probatica datiuus eſt, piſcina nominatiuus, ſonat autem probatica, quaſi dicas ouilla ſiue pecualis, ut uertit Hieronymus. Et piſcina hoc loco ſignificat nō uiuariū piſcium, ſed in qua natatur, uel græca uoce id atteſtante, quæ dicta eſt, παρὰ τὸ κολυμβεῖν, id eſt a natādo (. Quæ cognominatur Bethſaida) græce eſt βηθεσδά, id eſt Bethſeda, quā ēt eadem uox & apud diuum Hieronymū erat deprauata, quod uel hinc colligi licet, quod cum antea Bethſaida nominaſſet ciuitatē Galileæ patriā triū apoſtolorū Andreæ, Petri, Philippi, iuxta ſtagnum Genezareth, aliquanto poſt ſubiūcit rurſum Bethſaida piſcinam, quæ fuerit Hieroſolymis cognomento probatica, quā nos, inquit, pecualem poſſumus interpretari. Hæc quinq; quondam porticus habuit. Oſtenduntur gemini lacus, quorum unus hybernis pluuiis adimpleri ſolet, alter mirum in modū rubens, quaſi cruētis aquis, antiqui in ſe operis ſigna teſtatur. Nā hoſtias in eo lauari a ſacerdotibus, ſolitas ferunt. Vnde & nomē acceperit, ita ferme Hieronymꝰ. Porro quod ait hinc nomen inditum, non ſolum pertinet ad uocem græcam πρόβατον, quæ pecudem, aut ouem ſonat, uerum etiam ad Hebraicam בֵּית־עֵדֶר. Siquidem Hebræis בֵּית domus dicta eſt עֵדֶר Grex ſiue pecus. Apparet igitur totum eum locum dictum probaticam, in quo fuerit aliqua pars ſeruata in uſus natare uolentium. Hugo Carrenſis admonet piſcinam dictam per antiphraſin, quod minime haberet piſces, quemadmodum ſoores diaboli dictæ ſunt parcæ, quod nemini parcant. Nimirum hæc Etymologia ſimillima eſt iſti, quā attulit de Sycomoro. Sycomorus, inquit, dicitur quaſi ſicut morus, quod ſit ſimilis moro. Ad hunc ſane modum, non eſt magnum ingentia condere uolumina, ſi libeat huiuſmodi nænijs miſeras contaminare chartas.

Et mouebatur aqua.) Antiqui codices habent, & mouebat aquam κινῶν ἐτάρασσε τὸ ὕδωρ, id eſt, & turbabat aquā. Quāq; alij rurſus habebant ἐτάρασσεν τὸ ὕδωρ, Chryſoſtomus ſic interpretatur hunc locum, ut ſentire poſſis ab angelo ſolitam turbari aquam τὸ articulus occaſio fuit erroris, cum eadē ſyllaba poſſit eſſe & finis uerbi.

Et qui prior.) Veteres codices conſentientibus Græcis exemplaribus habent, q ergo primus ὁ οὖν πρῶτος ἐμβὰς, id eſt qui igitur primus ingreſſus fuiſſet.

Deſcendiſſet in piſcinam.) In piſcinam, nec eſt in antiquis, nec in Græcis, uerum hoc aliquis explicandi gratia de ſuo adiecit.

Poſt motum aquæ.) μετὰ τὴν ταραχὴν, id eſt poſt turbationem, quod ante dixit ἐτάραττε τὸ ὕδωρ. Dū uenio em̄ ego.) ἐν ᾧ δὲ ἔρχομαι ἐγώ, in quo autem uenio, ut ad uerbū reddam, uertēdum autem erat. Cæterum interea, dum ego uenio alius ante me deſcendit.

Ieſus aūt declinauit a turba.) ἐξένευσεν, incertum an a νεύειν an a ξενεύειν. Nec eſt a turba conſtituta in loca. Alioqui addidiſſet articulum ὄχλου τοῦ ὄντος ἐν τόπῳ, Sed Ieſus ſubduxit ſeſe. Cum turba eſſet in loco, quod inter plurimos facile eſt unum aliquem latere, quem deinde non agnoſcas, unde magis dictum uidetur a ξενεύειν, uelut peregrinum & ignotum fieri. Vt ne dicam, quod ὑγιὴς ſanus magis pertinet ad integritatem membrorum, ēt morbum ueluti febrim. Nam morbo opponitur bona ualitudo, uitio corporis, opponitur debilitas.

Iam noli.) μηκέτι, id eſt, ne poſt hac. Quāq; recte uertit interpres, callentibus linguā latinam, apud quos idem ualet iam quod poſt hac.

Niſi quod uiderit patrem.) ἐὰν μή τι βλέπῃ, id eſt niſi quid uiderit. Aut certe niſi uiderit. Nam τι frequenter additur ex proprietate græci ſermonis.

Sed trāſiet.) ἀλλὰ μεταβέβηκεν, id eſt tranſijt preteriti tēporis, non futuri.

Ea ipſa.) Ea referendum ad ſuperiora, ipſa ad ſequentia.

Vos putatis.) ὑμεῖς δοκεῖτε Græcus ſermo anceps, & ſic accipi poteſt, uos uidemini, aut uidemi

aut uidemini uobis. Claritatem.) δόξαν, Miror quare non maluerit gloriã hoc loco. Tametsi doxa non est anceps ad claritatem, sed ad gloriam & opinionem.

Non accepistis.) οὐ λαμβάνετε, id est nõ accipitis. In quos uos speratis.) ἐλπίκατε, id est speraſtis, tametsi bene uertit interpres. Si enim credideretis &c.) εἰ γὰρ ἐπιστεύετε μωσεῖ ἐπιστεύετε ἂν ἐμοί, id est, si eũ credidissetis Mosi, Credidissetis utiq; mihi. Rursum ἂν posuit forsan, haud sane in loco.

EX CAPITE SEXTO.

Multitudo maxima.) πολὺς ὄχλος, id est multa turba. Ad eum.) πρὸς αὐτόν, id est ad se. Et duos pisces.) καὶ δύο ὀψάρια, & apud Terentiũ in Adelphis pisces obsonium uocatur. Quid inter tantos.) ἐν τοσούτοις, id est inter tãmultos siue inter tot. De numero loquitur, non de magnitudine hominum.

Erat autem fœnũ.) χόρτος herba siue gramen.

Distribuit discũbentibus.) Græca nõnihil dissonant εὐχαριστήσας δὲ διέδωκε τοῖς μαθηταῖς οἱ δὲ μαθηταὶ τοῖς ἀνακειμένοις, id est & cum gratias egisset, distribuit discipulis discipuli uero discũbentibus. Nã ad eũ ferme modũ referunt & cæteri euangelistæ, ipsum nõ dedisse turbe, sed discipulis, deinde discipulos distribuisse multitudini. De piscibus quãtũ uolebãt.) ὅσον ἤθελεν, id est quantum uolebat, nempe Iesus, non quantũ illa multitudo. Siquidem is erat qui suo arbitratu augebat cõmeatum illum, alioqui exiguũ. Atq; ita legit Cyrillus. Cæterũ una mutata literula, erat uolebant, ἤθελον.

Ne pereant.) μὴ τε ἀπόλωνται, id est ne quid pereat.

Duodecim cophinos fragmentorũ.) Legi poterat & fragmẽtis ut referat ad uerbũ impleuerũt. Quia hic est uere propheta.) Quia pretermittendum erat, nec simpliciter uertendũ erat propheta, sed ille propheta ὁ προφήτης. Siquidem ex uaticinio Malachiæ expectabatur Helias, aut illi similis. Vt raperent eũ & facerent eũ.) Vtroq; loco se dicendũ erat nõ eum. Vt autem sero factum est.) ὀψία sero pro uespere semper utitur, Legimus apud Liuium serũ diei, pro sera parte diei, sero non reperimus nisi aduerbialiter usurpatum. Cũ ascendissent in nauim.) εἰς τὸ πλοῖον, cur hic oblitus est suæ naticulæ. Nec est ascendisset, sed ἐμβάντες, id est ingressi nauim, aut certe conscensa naui.

Fugit iterum.) ἀνεχώρησε, id est, secessit. Et proximum nauí fieri.) Nimirũ græce uertit τὴ ἐγγὺς πλοίου γινόμενον, id est nauí appropinquare, siue accedere ad nauim.

Fuit ad terram.) ἐγένετο ἐπὶ γῆς, facta est in terra. Quã ibat.) εἰς ἣν ὑπῆγον. i. ad quam ibant, nempe apostoli. Altera die.) τῇ ἐπαύριον. i. postero die. Quod nauicula aliæ) πλοιάριον hic uere diminutiuũ est nomẽ. Gratias agẽtes deo.) Hæc uerba in altero exemplari non habebantur, in altero diuersa ἔφαγον τὸν ἄρτον, εὐχαρίσαντος τοῦ κυρίου, id est ubi comederant panem, Cum gratias egisset dominus. Quando huc uenisti.) πότε ὧδε γέγονας hic γέγονας uertit uenisti. Cur non paulo ante ἐγένετο ἐπὶ γῆς. i. uenit in terrã.

Pater signauit.) ἐσφράγισεν, ut intellígas autoritatem patris hoc testimonio cõprobatũ sicut alias admonuímus. Non dedit uobis panem.) τὸν ἄρτον, id est illum panem, negat ullum panem fuisse datum per Mosen, sed non illum eximium, de quo scribit scriptura diuina. Item paulo post, panis eũ dei est. Nam ille panis dei est.

Quia dixit ego sum panis uiuus.) Hic non additur uiuus, sed tantum ἐγώ εἰμι ὁ ἄρτος ὁ καταβὰς ἐξ οὐρανοῦ, id est ego sum panis ille qui descendit de cœlo. Nõne hic est filius Ioseph.) οὐχ οὗτός ἐστιν ἰησοῦς ὁ υἱὸς ἰωσὴφ. i. nõne hic est Iesus filius Ioseph. Consentiunt & antiquissima exemplaria latinorũ. In inuicem.) μετ' ἀλλήλων. i. inuicem, siue inter uos.

Docibiles.) διδακτοὶ τοῦ θεοῦ. i. dociles dei ut accipiamus passiue, testimoniũ est apud Esaiam cap. 54. Vniuersos filios tuos doctos a dño. Nam hinc diuus Hieronymus indicat sumpsisse Ioannẽ. At cur igitur nõ dixit in Esaia, sed in pphetis? pinde diuus Hieronymus citat consimilẽ huic sententiã. Ex Hieremiæ cap. 31. Porro quod Hieronymus iuxta ueritatẽ hebraicã transtulit doctos a deo, Septuaginta uerterũt discipulos dei, ut intelligas

intelligas passiue accipiendum esse non actiue Hebræis est. וְכֻלָּם לִמּוּדֵי יְהוָה Laurentius indicat, in quibusdam exemplaribus scriptũ fuisse διδακτικοὺς in alijs διδακτοὺς, ac posteriorẽ lectionẽ magis approbat. Cuius sententiæ & ipse subscribo διδακτικὸς eũ dicitur, qui est appositus ad docẽdũ interprete Hieronymo. Vnde Paulus inter cæteras dotes, uult episcopum esse διδακτικὸν, hoc est idoneum ad docẽdum, ut suo commonstrabimus loco. Docilis autem est is qui facile discit. Docibilis uox est latinis auribus inaudita. Paulus in epistola ad Thessalonicenses composita extulit dictione quod diuisit Ioannes, αὐτοὶ γὰρ ὑμεῖς θεοδίδακτοί ἐστε, id est. Nam uos ipsi a deo docti estis, quãꝯ hoc docti non est participium græcis, sed nomẽ. Vnde interpres studuit nomẽ nomini reddere, cõsimiliter cõposito Homerus Citharœdũ αὐτοδίδακτον appellat, q nõ ex arte, sed afflatu numinis caneret ex seipso doct⁹, αὐτοδίδακτος δ' εἰμὶ θεὸς δέμοι ἐμ φρεσὶν οἰμους πάντοίας ἐνέφυσεν. proinde hoc loco non erat uertendum, docibiles dei, sed docti a deo, ut consentiat cum eo quod præcessit, nisi pater qui misit me traxerit eum, hoc nimirum est esse θεοδίδακτον, trahi patris afflatu.

Vt si quis ex ipso manducauerit.) ἵνα τις ἐξ αὐτοῦ φάγῃ καὶ μὴ ἀποθάνῃ, ut quis ex eo edat, & non moriatur.

Litigabant ergo.) ἐμάχοντο, id est pugnabant, siue decertabant.

Sicut misit me uiuens pater, & ego uiuo.) Addenda erat interpreti particula, quæ respondet, sicut quo dilucidior redderetur ratio, quẽadmodum misit me pater, qui uiuit, ita & ego uiuo. propter patrem præterea ὁ πέμψας, id est, qui manducat me, participium accõmodandũ erat uerbo, cui adhæret ζήσεται uiuet, qui ederit me, ipse quoq; uiuet propter me. Qui de cœlo descendit.) καταβὰς præteriti temporis est descendit.

Si ergo uideritis filium hominis.) Aliquid subaudiendum, quo sermo fiat absolutus. Quid igitur si uideritis ἐὰν οὖν θεωρῆτε significans id futurum, quod admirabilius sit, nempe ut redeat in cœlum unde uenerat.

Non habebitis.) οὐκ ἔχετε, id est, non habetis. Ex hoc.) ἐκ τούτου, id est, ex eo ut subaudias tempore. Diabolus est.) Miror hic placuisse uocem Græcam, dicere poterat delator est, siue calumniator.

EX CAPITE SEPTIMO.

IN Galilæa est in Iudæa, ἐν γαλιλαίᾳ, & ἐν ἰουδαίᾳ. Scenophagia.) σκηνοπηγία Scenopegia quæ uox composita dicta est a figendis tabernaculis. Nostri perperam addunt aspirationẽ, quã græca dictio respuit. Et quærit in palam esse. καὶ ζητεῖ αὐτὸς ἐν παῤῥησίᾳ εἶναι, id est & quærit ipse in libertate esse, hoc est libere & audacter loqui.

Ego eũ non ascendam.) ἐγὼ οὔπω ἀναβαίνω, id est, non dum ascẽdo alioqui mentitus uideri poterat, qui se negarit ascensurum, cum tamen ascenderit.

Murmur multus.) γογγυσμὸς πολὺς, id est, murmuratio multa, siue murmur multum.

Nemo tamen palam loquebatur.) παῤῥησίᾳ ἐλάλει, id est libere loquebatur.

Iam autem festo mediante.) Vtinã tam feliciter, ꝯ audacter interpres expressisset uocem græcã μεσούσης, id est mediante. Cæterum latine dicendum erat cum dimidiũ festi peractum esset. Aut circa medium festi.

Mihi cur indignamini.) ἐμοὶ χολᾶτε, id est mihi succensetis, & cur aduerbium non additur, nec in græco, nec in antiquis exemplaribus.

Nolite iudicare secũdum faciem.) κατ' ὄψιν, i. secundũ aspectũ, hoc est uulgari more.

Ecce palam.) ἰδοὺ παῤῥησίᾳ λαλεῖ, id est libere loquitur, siue audacter loquitur.

Nunquid uere cognouerunt, quia hic est Christus.) In nonnullis græcorum exemplaribus repetitur uere ἀληθῶς. Num uere cognouerunt hunc esse uere Christum? Ad eũ quidem modum legit Vulgarius. Cæterum apud Chrisostomum non additur.

Ego scio eum & si dixero &c.) Græca sic habent ἐγὼ δὲ οἶδα αὐτὸν, ὅτι παρ' αὐτοῦ εἰμί, κἀκεῖνός μὲ ἀπέστειλεν. εἴητον δ' ὑμᾶς, id est, Ego uero noui eum, quia ab eo sum. Et ille me misit.

Quærebant igit̃ &c. Antiquiſſimi codices propemodũ conſentiunt cum græcis. Non ſic habent. Ego ſcio eũ quia ab ipſo ſum, & ipſe miſit me. Quærebant ergo eũ apprehendere. In diſperſionẽ gentiũ iturus eſt.) ἑλλήνων, id eſt, græcorũ, quod tamen aliquoties pro obuiis gentibus uſurpat ut paulo poſt. Docturus gentes. τοὺς ἕλληνας. i. græcos. Cæterũ illa, & ſi dixero quia neſcio eũ ero ſimilis uobis mendax) nõ addunt in exẽplaribus græcis, imo ne in latinis quidẽ emendatioribꝰ. Qui credit in me, ſicut dicit ſcriptura,) ſta diſtinguit ſoãnes Chryſoſtomꝰ, ut ſicut dicit ſcriptura referat ad uerbũ credit in me. Et id quod ſequitur, flumina de uentre eius fluent aquæ uiuæ) uerba ſint Chriſti nõ ſcripturæ, ut hic ſit ſenſus, ſcriptura monet, ut mihi credatur. Nã de me teſtificat. Ergo qui crediderit in me, iuxta quod ſcriptura monet, futurũ eſt, ut ille concepto ſpũ meo effundat flumina efficacis doctrinæ. Ad hanc diſtinctionem, confugit Chryſoſtomus, quod ea uerba quæ ſequuntur, nuſq; legantur in diuinis litteris. Etiamſi Lyranus ex Salomone citata putat. Cæterũ quod Carrenſis uelut ex Chryſoſtomo autore mutat aquã uiuã in fontẽ uiuũ, quid ſibi uelit, ipſe uiderit. Nihil em̃ huiuſmodi, reperies apud Chryſoſtomum, uerum ex alio loco citat, fiet in eo fons aquæ ſalientis in uitam æternam.

Non dum erat ſpiritus datus.) Pro datus græce eſt ſanctus. Nec additur datus. Cæterum offenſus quiſpiam prima ſermonis fronte, quaſi ſpiritus ſanctus aliquando non fuerit, pro ſanctus fecit datus. Atqui nihil erat periculi. Agit em̃ nõ de ſubſtãtia ſpiritus ſancti, uerum de illo munere & afflatu, quo apoſtoli ſubito mutati ſunt in alios uiros. Atq; id ꝓpemodum licet ex Chryſoſtomi uerbis colligere. Cæterum Vulgarius plane legit ſpiritus ſanctus, & interpretatur non erat, non erat datus.

Ex illa ergo turba.) πολλοὶ οὖν ἐκ τοῦ ὄχλου ἀκούσαντες, id eſt multi igitur de turba cum audiſſent. Maledicti ſunt.) ἐπικατάρατοι.) Ex Galilæa propheta non ſurgit.) οὐκ ἐγήγερται, id eſt non ſurrexit. Siue exortus eſt, ut intelligas neminẽ exortũ.

EX CAPITE OCTAVO.

Adducunt autem ſcribæ & phariſæi mulierẽ.) Hiſtoria de muliere adultera, nõ habetur in plæriſq; græcis exemplaribus, in nõnullis adiecta erat in calce. Atq; adeo Chryſoſtomus nullam huius facit mentionem, ediſſerens euangelium Ioannis, legens hoc contextu, ſcrutare & uide, quia a Galilæa propheta non ſurgit. Rurſum igit̃ Ieſus illis locutus eſt dicens, ego ſum lux mũdi &c, & ad eũdem modũ legit Vulgarius, cũ alioqui perpetuam in totum Ioannis euãgelium cõmentationem ſcripſerit. Ad hæc diuus Auguſtinus, cum in hoc euangelium diligenter ac copioſe ſcripſerit, hunc locum ne attigit quidem, quin & diuus Hieronymus, in Dialogo aduerſus Pelagianos ſecundo, cum uehementer egeret huius teſtimonio loci, quo quidem in caſu ſolet & ex apocryphis adducere teſtimonia, tamen hãc allegans hiſtoriã, in genue fatetur, non in omnibus haberi codicibus. In euangelio (inquit) ſecundum Ioannem, in multis & græcis & latinis codicibus nõ inuenit̃ de adultera muliere, quæ accuſata eſt apud dominũ Cyrillus hic magnam euangelij partẽ reliquit intactam. Vnde quid is legerit, certum ſciri non poteſt. Nos tamen, quoniam iam ubiq; recepta eſt, præſertim apud latinos, noluimus ſuo mouere loco. Sine peccato eſt.) ἀναμάρτητος, quod non ſolum ſignificat eum qui non peccauit, ſed qui peccare non poſſit, ut indicauit Hieronymus in dialogis aduerſus Pelagium. Audientes autem hoc unus poſt unũ.) Græca diſſonant. οἱ δὲ ἀκούσαντες καὶ ὑπὸ τῆς συνειδήσεως ἐλεγχόμενοι ἐξήρχοντο εἷς καθεὶς, id eſt, At illi cũ audiſſent, & a cõſcientia redarguerentur. Exierũt ſingillatim. Quãq; aliter legit Valla.

A ſenioribus.) Addũt hic græci ἕως τῶν ἐσχάτων, id eſt, uſq; ad poſtremos.

Et remanſit ſolus.) κατελείφθη, id eſt, relictus eſt.

Forſitan & patrem.) Rurſum coniunctionem ἆρα uertit in forſitan, cum id Chriſtus affirmet potius q̃ uocet in dubium.

Vos deorſum eſtis.) ἐκ τῶν κάτω, id eſt, ex inferis, ſiue ex iis qui inferne ſunt. Antiqui

bus

libri habẽt uos deorsum estis, ac mox ἐκ τῶν ἄνω, id est, e supnis, quod articulus additus uim habeat nominis adiectiui. Principium qui & loquor.) Principium nõ est hic nominatiui casus, ut Christus dixerit se esse principium, nec accusatiui, id quod diuus existimat Augustinus, propterea quod non cohæreat, cum ijs quæ præcedunt, sed aduerbium. Sic enim Græci dicunt τὸ ἀρχὴν pro primo, seu principio, quemadmodum τέλος postremo, aut denique aduerbialiter. Nec est græce q ὅς, sed ὅτι, id est, quia uel quod. Quãq; his quoq; cognitis sensus apud græcos, nonnihil habet ambiguitatis, potest em hic esse sensus, ut rogatus Iesus quis esset responderet. Hoc primo loco dicam, is sum q loquor uobiscum. Nam cætera de me indigni estis qui audiatis. Aut si legimus ὅτι, non ὅς ut constanter habẽt græci codices, assentiẽtibus & latinis aliquot exẽplaribus, in quibus scriptum est principium, quia & loquor uobis, potest hic esse sensus, primũ id sum, quod etiam dico uobis. Non explico quicquid sum, indignis, hoc primum dico, me missum esse a patre, & præconem uitæ, id quod iam dudum dico uobis. Siquidẽ græca uox ὅτι anceps est, ad quod nomen, & quia coniunctionem. Potest accipi tertius quoq; sensus, ut hæc cohæreãt, cum his quæ proxime sequũtur. Multa, habeo de uobis dicere, primum ob id ipsum quod loquor uobis, quo beneficio uos præbetis indignos, multa habeo quæ de uobis dicã, hoc est multa sunt, de quibus uos accusem, & condemnẽ, plura habiturus, si dicã quis sim, nimirũ deus & homo. Nã id accessisset illis ad cumulum impietatis, cum hæc ipsa quæ audierant inflamment illos ad consilium occidendi. In hunc ferme sensum edisserit Chrysostomus, & hunc secutus Vulgarius. Quorũ uterq; sic accipit, ut Christus nihil respõdere dignatus sit, ad id quod interrogarant, tu quis es, ut q digniores essent, qui audirent quid ipsi essent, nimirũ impij, rebelles, scelerati q̃ quis esset Christus, cui insidiabantur. Cæterum Augustinianam interpretationẽ, uel ipsa refellit res, neq; em competit in Christum absoluta principij appellatio, cum proprietas filij sit esse ab alio. Quãq; Augustinus uel hoc ipsum debebat græcis litteris, quod per eas intellexerit principium esse fœmininj generis apud græcos, & casus accusatiui, quod si adolescens eas literas discere maluisset q̃ fastidire, nimirum earũdem beneficio uidisset, & illud τὸ ἀρχὴν aduerbij uice poni, qua quidẽ in re nihil offensus est Chrysostomus quippe q graeci sermonis formã agnosceret. At deus bone quot uerbis hic agit Augustinus, dum persuadere conatur principiũ sic accipiendum, quasi dixisset, credite me esse principium. Quia patrem eius dicebat deum.) Antiqui codices habent, quia patrem eis dicebat deum, Græci sic ὅτι τὸν πατέρα αὐτοῖς ἔλεγεν, quod patrem eis dixisset, nec additur deum. Sensus autem uidetur, nõ intellexisse Iudæos, cum Iesus de patre loqueretur quid uocaret patrem. Nam aliud quiddam uidebatur significare, q̃ quod uulgo patrẽ uocãt. Vere discipuli mei eritis.) Græce legũt ἐστέ, id est estis. Interpres legisse uidetur ἔσεσθε. Et item paulo post (uere liberi eritis) ὄντως ἐλεύθεροί ἐστε, id est uere liberi estis.

Si filij Abrahæ estis.) Εἰ τέκνα τοῦ Ἀβραὰμ ἦτε, τὰ ἔργα τοῦ Ἀβραὰμ ἐποιεῖτε, id est, Si Abrahã filij essetis, opera Abrahæ faceretis, ut cohæreat cum eo quod sequitur. Nunc autẽ quæritis me interficere. Antiquissimus codex habebat facitis, non facite.

Diligeretis utiq; me.) Cur hic non dixit diligeretis forsitan. Nam eadem est coniunctio ἄν eodem modo posita quã toties uertit forsitan & forte.

Arguet.) Antiquissimi codices habent arguit. Itidem & græci ἐλέγχῃ, ut arguit positũ sit, p possit me arguere, & arguere dixit, p cõuincere nõ, p accusare, nã id est, ἐλέγχειν.

Quia mendax est & pater eius.) καὶ ὁ πατὴρ αὐτοῦ, sermo qdem græcis anceps est, sed interpretes referunt αὐτοῦ, non ad diabolum, sed ad ψεύδους, id est mendacium. Ad eũ modum interpretatur Chrysostomus, Diuus Hieronymus in explanationib⁹ Esaiæ, atq; itẽ diuus Augustinus, ut sit omnis homo mendax, cæterum diabolus mendacij pater, qui primus omnium mendacium produxerit. Eritis sicut dij.

Inhonoratis.) ἀτιμάζεις id est contumelia afficitis, antiqui habẽt inhonoratis consentientibus græcis. Ero similis uobis mendax.) Hinc erat transcriptum, quod indicaui-

mus additum superius, Nam hoc loco legit & interpretatur etiam Chrysostomus.

Quinquaginta annos.) Chrysostomus legit quadraginta, adijciens cõmẽti uice, ac si iam prope accederet ad eam ætatem. Eaq; lectio magis mihi probatur. Nec est quod suspiciamus Christum senili fuisse uultu ob labores. Cuius sententiæ cũ Carrensis autorem nominet Chrysostomum demiror, quem ille habuerit alium Chrysostomum a nostro diuersum. Mirum autem, si Chrysostomus ipse secum pugnat.

Anteqũ Abraham fieret.) πρὶν ἀβραὰμ γενέσθαι, id est, priusq̃ Abrahã esset, siue fuisset. Fortassis interpres uerterat foret, quod librariorum errore mutatum sit in fieret.

Abscondit se.) ἐκρύβη, id est occultatus est.

EX CAPITE NONO

HIc aut parentes.) An parentes dicendũ erat, non aut, nã aut disiungit, an interrogat. Et liniuit.) ἐπέχρισε, illeuit. In natatoria.) ἐν κολυμβήθρᾳ, id est in piscina. Nam sic ante uerterat sonat autem natatorium.

Quod interpretatur missus.) שלח Hebræis mittere inde שִׁילֹחַ.

Et abij & laui.) ἀπελθὼν δὲ καὶ νιψάμενος ἀνέβλεψα, id est, cum abijssem autem & lauissem, recepi uisum. Vicini qui uiderant.) Addenda est cõiunctio, &, qui uiderant. Cõsentientibus antiquis & Græcis exemplaribus. Quia mendicus erat.) ὅτι τυφλὸς ἦν, id est quod cæcus esset. Et uideo.) καὶ ἀνέβλεψα, id est, & uisum recepi. Quõ uidisset.) πῶς ἀνέβλεψεν. i. quomodo uisum recepisset. De eo qui aperuit tibi oculos.) Græce est ὅτι ἤνοιξεν. i. quia aperuit ut sit sensus, quẽ tu putes eẽ illũ, ex hoc quod, ut dicis, aperuerit tibi oculos? Schisma erat.) σχίσμα Græca uox est dissensionẽ poterat uertere. Nam hoc significat schisma, siue diuisionẽ, siue dissidium Paulo post uertit dissensionem.

De se loquat.) λαλήσει. i. loquet futuri tẽporis. Extra synagogam fieret.) ἀποσυνάγωγον. i. alienus a cõgregatione, quod nũc uulgo uocant, excõmunicatũ. Maledixerũt ergo ei.) Nõ est hic male precati sunt, sed ἐλοιδόρησαν. i. cõuitiati sunt. Peccatores deus non audit.) Quod hic trãstulit audit idem mox uertit exaudit. Si quis dei cultor est & uoluntatẽ eius facit, hunc exaudit. Hoc admonendũ duxi, ne quis græci sermonis ignarus, putet hic latere mysteriũ, in quo explicando ridicule tumultuetur, uerũ ita libuit interpreti ludere, tametsi in re plusq̃ seria. Nõ poterat qcq̃.) οὐκ ἠδύνατο. i. nõ potuisset siue nõ posset. Peccatũ uestrũ manet.) Igit̃ deest ἂν ὑμῶν ἁμαρτία. i. peccatũ igit̃, nunquam ob id quod cum sitis cæci, uobis tamen oculati uidemini.

EX CAPITE DECIMO.

INouile ouiũ.) εἰς τὴν αὐλὴν τῶν προβάτων. i. in septũ siue stabulũ ouiũ. Nã αὐλὴ nõnũq̃ atriũ, nonnũq̃ mansionẽ, aliquoties septũ significat. Quid loqueret eis.) Tribus modis hic locus habet apud græcos οὐκ ἔγνωσαν ἃ ἐλάλει αὐτοῖς. i. nõ intelligebant quæ loquebat̃ ipsis. Aut οὐκ ἔγνωσάν τινα ἦν ἃ ἐλάλει αὐτοῖς. i. nõ sciebãt ulla, nisi quæ loquebat̃ illis. In quibusdã ita scriptũ erat οὐκ ἔγνωσαν τίνα ἦν ἃ ἐλάλει αὐτοῖς. i. nõ cognouerũt quæ essent quæ locutus esset ipsis. Hoc puerbiũ.) παροιμίαν, puerbiũ parabolæ loco uidet̃ usurpasse quod plæraq̃ prouerbia metaphorã habeant admixtã. Ego sum pastor bonus. ὁ ποιμὴν ὁ καλὸς utriq̃ nomini suũ addidit articulum. Ego sum pastor ille bonus, siue egregius. Fiet unũ ouile & unus pastor.) Primũ periit nobis uenustas græcanici schematis, qd̃ sitũ erat in ποιμνὴ & ποιμὴν. i. ouili & pastoret. Vrũq̃ reddi poterat unũ ouile & unũ opilio. Tametsi græcis ποιμνὴ magis est grex q̃ ouile autore Valla. Et in nõnullis exẽplaribus græcis nõ additur cõiunctio &, uerũ est, Fiet unũ ouile unus pastor. Quãq̃ & illud & unus pastor uideri põt adiectũ, cũ nõ attingat Chrysostom⁹. Ac ne Augustinus quidẽ. Quotquot uenerũt.) Græci πρό ἐμοῦ. i. ante me, quod tamẽ additũ uideri põt ab exponere uolente locũ hũc. Et nõ ptinet ad eũ de ouibus.) καὶ οὐ μέλει αὐτῷ περὶ τῶν προβάτων. i. nõ curat oues, aut nõ est illi cur ouiũ, põt eñ ad nos ptinere quod tamen curæ nõ sit. Cognoscunt me meæ.) γινώσκομαι ὑπὸ τῶν ἐμῶν, id est cognoscor a meis. Dissensio iterum facta est.) Et hic σχίσμα est.

facta sunt

Facta sunt encænia.) id est initialia, ut uerbum uerbo reddã a καινὸν nouum ἐγκαινόω, innouo, initio, dedico. Sacer apud Iudæos dies ob memoriam instaurati post diutinam in Perside captiuitatem. Scribendum est autem encænia per æ diphthongum quod κενὸν, per epsilon græcis sonat inane. Quanquam inuitus occupo lectorem, & chartas huiusmodi nænijs impleo, tamẽ haud mihi tempero, quin uel amini causa referã cẽ bellã huius uocis etymologiã adferat Hugo Carrensis, cuius homo suauis penultimã syllabã per e uult scribi encænia, quæ cõposita sit ab en, quod est in, & neos nouum, & ce adiectio est illi intensiua. Nihil mirũ est quosdam hæc nescire, illud mirum inueniri tam impudẽtes, qui quod prorsus nõ intelligunt non uereantur tanta autoritate docere.

Dic nobis palam) παῤῥησία, i. libere quanquã id non male uertit hoc sane loco.

Loquor uobis) εἶπον ὑμῖν, id est dixi uobis.

Quia non estis ex ouibus meis) Hic addũt græci, quemadmodum dixi uobis. καθὼς εἶπον ὑμῖν. Non peribunt) καὶ οὐ μὴ ἀπόλωνται, id est & non pereunt.

Sustulerunt ergo lapides) græci addunt πάλιν, id est iterum.

Pater quod dedit mihi,) Secus habẽt græca, ὁ πατήρ μου ὃς δέδωκέ μοι μείζων πάντων ἐστὶν id est pater qui dedit mihi maior omnibus est. Siquidem hoc argumento probat neminẽ esse qui poterit oues rapere de manibus patris, quod potẽtior is sit eripere. Ita legit Chrysostomus. Quanquã Augustinus diuersam sequitur lectionem. Et facilis est lapsus in græcis dictionibus, μείζων & μείζον & ὃ & ὃς.

Et non potest solui scriptura) Soluitur quod destruitur, & soluitur quod explicatur, quemadmodum apparet hoc loco accipiendum. Quanquã obscurior est aliquanto sermo totus. Proinde dilucidius ita reddi poterat. Si illos uocauit deos ad quos sermo dei factus est. & non potest solui scriptura: ut hic sit interrogatio, Deinde subijcia-mus, me quem pater sanctificauit & misit in mundum uos dicitis blasphemare, quod dixerim, Filius dei sum. Quærebant eum apprehendere) & hic addunt πάλιν, id est rursum, quod ante tentarint idem.

EX CAPITE VNDECIMO.

ET Marthae sororis) αὐτῆς, ut eius ad Mariã referatur, non ad Lazarũ. Quanquã & horũ frater erat Lazarus. Vt glorificetur filius dei per eum) δι' αὐτῆς. i. per eã, ut pertineat ad infirmitatẽ, nõ ad Lazarũ, Atq; ita legit & in latinis codicibus emendatioribus. Multi autem ex Iudæis uenerant ad Martham) τὰς περὶ μάρθαν καὶ μαρίαν. Non agnouit hoc loco Valla, formã græcanici sermonis quo dicũt illi τοὺς ἀμφὶ πλάτωνα, pro Platone ipso, non eñ inuisebant eas quæ circa illas erant, sed ipsas in luctu cõstitutas id quod palã arguũt quæ sequũtur. ut consolarentur eas de fratre suo.

Et moriamur.) Vt moriamur ἵνα ἀποθάνωμεν consentientibus & antiquis exemplaribus. Vtiq; dñe.) ναὶ κύριε, quod alias uertit etiã.

Qui in hunc modũ.) Hunc nõ addit græcis εἰς τὸν κόσμον. i. in mundũ. Nec est uenisti, sed ὁ ἐρχόμενος id ueniens, siue qui uenis, aut Christus ille qui in mundũ uenturus erat.

Silentio dices,) Qui uocare potuit? silens Græce est λάθρα, hoc est clanculũ. Illa ut audiuit surrexit.) ἐγείρεται surgit, & uenit, itẽ præsentis tẽporis ἔρχεται. Et castellũ hic opidulum, aut uicũ significat ne quis imaginetur palatiũ, aut arcem tyrannicam.

Iam fetet.) ἤδη ὄζει. i. iam olet quæ uox græcis anceps est. Et uerecũdius est olet cẽ fetet.

Ligatus manus & pedes institis,) Synecdochen græce extulit, & institis græcis est κειρίαις quæ uincula sunt sepulchralia. Apud Iudæos.) ἐν τοῖς ἰουδαίοις. i. inter Iudæos.

Cũ esset pontifex.) ἀρχιερεὺς. i. summus sacerdos & rursum. Sed cũ esset pontifex ἀρχιερεὺς ὤν. Cogitauerunt ut interficerent.) συνεβουλεύσαντο, id est cõsultabant, siue consilium ineabant.

EX CAPITE DVODECIMO.

LIbram unguẽti.) λίτραν latinã uocẽ inflexit in græcã mutata literula β in τ. Nardi pistici.) De hoc dictum est in Luca. Nam ijsdem uerbis utitur uterq;. Nõ quod de egenis ptinebat ad eũ) ὅτι περὶ τῶν πτωχῶν ἔμελλεν αὐτοῦ, qđ de egenis curaret. Simile illi quod paulo superius indicauimus, & non est per-

tinet ad eũ de ouibus. Et loculos habens.) τὸ γλωσσοκόμον εἶχε, id est marsupium, seu potius scriniũ, in quo pecuniæ recondunt dictũ a lingua, opinor quod linguæ speciem haberent, eiusmodi. Sinite illam.) ἄφες αὐτήν, i. sine eã cõsentientibus & uetustissimis exẽplaribus nostris, ad unum em̃ iudã id dictũ est, nõ ad omnes, quod cõsentaneum sit illũ phibiturũ fuisse. Quãq; pro seruauit Chrysostomus legit fecit. Si modo nõ fallit interpres. Nam græci codicis nõ erat copia. Vt in diem sepulturæ meæ seruet illud.) Græca dissident εἰς τὴν ἡμέραν τοῦ ἐνταφιασμοῦ τετήρηκεν αὐτό, i. in diem sepulturæ meæ seruauit illud. Iam em̃ ille præueniebat sepulturã Christi. Me autem non semper habebitis.) Vtrũq; uerbum est præsentis temporis, pauperes semper habetis uobiscũ, me uero nõ semp habetis ἔχετε ἔχετε. In crastinum.) ἐπαύριον, quod aliquoties uertit altera die.

Inuenit Iesus asellum.) εὑρὼν δὲ ὁ ἰησοῦς ὀνάριον. i. nactus Iesus asellam. Et em̃ græcis diminutiuũ est neutri generis, quod ad utrũuis sexũ possit accõmodari. Ecce rex tuꝰ.) Locus est apud Zachariam capite. 9. Quãq; euãgelista decerpsit e prophetia quæ ad hãc rem pertinebant, quãq; hisce de rebus, nõnihil attigimus in Matthæum. Ecce mũdus totus abit post eũ.) Totus nõ additꝰ apud græcos. Cæterũ apud Augustinũ additũ qdẽ est. Cæterũ ex ipsorum interpretatione, conijcere licet illos secus legisse. Sic em̃ scribit Augustinus. Quid autem inuides cæca turba, quia post eum uadit mundus, per quẽ factus est mũdus? Et Chrysostomus mundũ, inquit, hoc loco turbã appellat.

Quidã gentiles.) ἕλληνες. i. græci quod frequenter uertit gentiles, cũ gentiles dicant ἐθνικοί. Clarifica.) δόξασον. i. glorifica. Item in sequentibus & glorificaui & glorificabo.

Omnia traham.) πάντας ἑλκύσω. i. omnes traham Ad eum certe modũ constanter habent exemplaria græca. Atq; in eũ sensum interpretatꝰ Chrysostomus, ut de hominibus dũtaxat intelligat. Quãq; diuus Augustinus omnia legit non omnes, haud tamen testatus græca, quod ait Laurentius, sed suũ secutus exemplar. Deinde ne id quidẽ uerũ est, quod addit eũ nusq; solere testari græca, quod certe cõpluribus facit locis. Est autem ad modũ tenue discrimen inter πάντας & πάντα. Adhuc modicum lumen.) ἔτι μικρὸν χρόνον τὸ φῶς μεθ' ὑμῶν ἐστι. i. adhuc pusillũ temporis lumẽ uobiscũ est. Vt non intelligas pusillum luminis in illis superesse, sed Christũ qui lux erat mundi morte subductum; se breui & in hunc sensum interpretatur Chrysostomus. Diuersam lectionẽ sequi uidet Augustinus. Et mirũ est hic sapuisse Carrensem. Nec est in uobis, sed μεθ' ὑμῶν. i. uobiscũ, ut intelligerent breui discessurũ. Quãq; ut ingenue dicam, opinor χρόνον additũ a quopiã, qui uoluit locũ explanatiorẽ reddere. Tanta signa.) τοσαῦτα. i. tot signa. Dñe qs credit auditui nostro.) Testimoniũ extat apud Esaiã cap. 53. sed iuxta Septuaginta magisq; hebræã ueritatẽ citat. Addidit em̃ ex illis dñe, quẽadmodũ Paulꝰ in epistolis hũc eũdẽ adducẽs locũ. Nã Hebræis sic habet. מִי הֶאֱמִין לִשְׁמֻעָתֵינוּ וּזְרוֹעַ יְהוָה עַל־מִי נִגְלָתָה id est quis credit auditui nostro & brachiũ dñi, cui reuelatũ est. Cæterum testimonium proximum, quod ex eiusdẽ prophetæ capite. 6. retulit nec ad Hebræa, nec ad ædition̄ Septuaginta satis respondet. Sensum modo delibauit euangelista, uerum de hoc alias nonnihil annotauimus.

Et indurauit cor eorũ. καὶ πεπώρωκεν αὐτῶν τὴν καρδίαν, id est, & excæcauit cor eorum.

Esynagoga ejicerentur.) ἀποσυνάγωγοι γένωνται, de quo paulo superius admonuimus.

Qui spernit me.) ὁ ἀθετῶν, qui reijcit. Ita legit Cyprianus. Et non custodierit.) καὶ μὴ πιστεύσῃ, id est & nõ crediderit. Cum accepisset linteum.) καὶ λαβὼν λέντιον, id est sumpto linteo. Mirum unde hæc uox latinorum demanarit ad ludæos aut Græcos. Quãq; id crebro faciunt euangelistæ. Non habebitis partem.) οὐκ ἔχεις, id est non habes præsentis temporis uerbo. Maior eo qui misit illum.) μείζων τοῦ πέμψαντος. Nam Apostolus dicitur, qui mittitur alieno nomine perinde, quasi dicas, nõ est legatus maior eo qui se legauit.

EX CAPITE DECIMO TERTIO.

Omnia

Omnia dedit ei pater.) Cur non ſibi potius ꝙ ei. Et dediſſet potius, ꝙ dedit: Leuabit contra me.) Leuauit eſt & in græcis & in uetuſtiſſimis noſtris exemplaribus, ἐπῆρεν, ut ſit præteriti temporis uerbum.

Leuabit ſuper me calcaneum ſuum.) Id deſumptum eſt ex pſalmo quadrageſimo. Nec id ad uerbum curat adducere. Nam Hebræa ſic habent. גַּם־אִישׁ שְׁלוֹמִי אֲשֶׁר בָּטַחְתִּי בוֹ אֹכֵל לַחְמִי הִגְדִּיל עָלַי עָקֵב Septuaginta uerterunt ad hunc modum. καὶ γὰρ ὁ ἄνθρωπός τῆς εἰρήνης μου ἐφ' ὃν ἤλπισα, ὁ ἐσθίων ἄρτους μου ἐμεγάλυνεν ἐπ' ἐμὲ πτέρισμόν Ad modo.) ἀπάρτι post hac. Proteſtatus.) ἐμαρτύρησε, id eſt, teſtatus eſt.

Innuit ergo huic Simon petrus.) Græca ſic habẽt, νεύει οὖν τούτῳ σίμων πέτρος πυθέσθαι τίς ἂν εἴη περὶ οὗ λέγει, id eſt, innuit igitur huic Simon petrus, ut interrogaret quis eſſet de quo diceret. Intinctum panem.) ψωμίον, id eſt, buccellam, ſiue offulam.

Dedit Iudæ.) dat δίδωσι, & ἐμβάψας, ut intelligas ipſum Chriſtum intinxiſſe.

Iudæ Simonis Schariotis.) ἰούδᾳ σίμωνος ἰσκαριώτῃ, id eſt, Iudæ Simonis Iſcariotæ, ut Iſcariotæ ſit dandi caſu. Poſt buccellam.) Quod modo uertit bis panem, nũc uertit buccellam nequis exiſtimet aliquid diuerſum eſſe apud græcos. Eſt autem ψώμιον proprie offula panis intincta iuri. Filioli.) Nonnulli codices habebant τέκνα, id eſt filij, nonnulli τεκνία diminutiue filioli Cyrillus legiſſe uidetur τεκνία diminutiue.

In hoc cognoſcẽt oẽs, qd' mei diſcipuli eſtis ſi dilecti &.) Mira nota qua ſit diſtinguẽdus. Chriſtianus a cæteris. Nõ dixit, ſi hoc aut illo titulo uocemini, aut his aut illis ueſcamini cibis, ſi ſic, aut ſic ueſtiamini, ſi tales, aut tales obſeruetis cærimonias, ſi tot ac tales exhauriatis preces; ſed ſi dilexeritis uos inuicẽ, nec id ſane uulgari more, uerũ ſi ſic dilexeritis inuicẽ, ſicut ego dilexi uos. Hanc igitur notam, cũ præſcripſerit ipſe Chriſtus ue lut unicam ac certam, nonne neceſſe eſt fieri, ut noſtro uitio nomen Chriſti male audiat inter ethnicos, qui cum hæc legerint, aut certe audierint, conſpiciunt apud Chriſtianos tot iam ſæculis, principem cum principe, regnum cum regno, ciuitatem cum ciuitate, iugibus conflictari bellis, ut omittam inſaniſſimas apud iudices lites, & acres omnium inter ſe de quamlibet friuola cauſa digladiationes. Atq; hæc cum faciamus, tamen ob titulum & cærimonias neſcio, quas Chriſtiani nobis ipſi uidemur.

EX CAPITE DECIMO QVARTO.

Creditis in deum.) Vtrobiq; anceps eſt uerbum πιστεύετε πιστεύετε, an ſit creditis, an credite. Vnde quadrifariã legi poteſt. Creditis in deũ, & in me creditis. Atq; ita legiſſe uidẽt ex interpretatiõe ſua Chryſoſtomus, quaſi fides quã habebãt in deũ, & in dei filiũ Ieſum, illis abũde præſidio eſſet futura aduerſuſ pſecutionũ ꝓcellas. Aut ſic. Credite in deũ, & in me credite, ut utrũq; iubeat fieri, ne turbẽtur, Tertio modo ſic, creditis in deũ, & in me credite. Vt ſit ſenſus. Creditis in deũ, ut lucai, credite & in me, ut ſitis Chriſtiani. Quarto ſic. Credite in deũ, & in me creditis, ut ſit ſenſus. Credite in deũ, quod ſi facitis, eadẽ opera in me quoq; creditis. Si quo minus.) εἰ δὲ μή. i. Sin minus, uel alioqui. Quia uado parare.) Quia ὅτι, nõ eſt in quibuſdã græcis codicibus. Quãq; ſuperflue additur, niſi ſit cauſalis cõiunctio. Ergo hic etiã ſi aderat, nõ erat uertẽda. Sed tantũ in domo patris mei manſiões multæ ſunt. Qd' ſi ſecus eẽt dixiſſem uobis, uado parare uobis locũ, ſiue quod eã parare uobis locũ. Cæterũ haud aſſentior hac in parte Laurentio, uolenti alioqui dixiſſem uobis, finẽ eſſe prioris ſententiæ, deinde alterã ſubijci, uado parare uobis locũ. Nã oino cohærent hæc duo. Cũ hic ſit ſenſus. In domo patris mei, iã paratæ ſunt multæ manſiones, ut nõ mihi uni, ſed oibus itẽ meis ſit locus. Quod ſi ſecus eſſet, dixiſſem me iam abire ad parãdas eas mãſiones, nũc nihil opus, cũ parate ſint, & uos breui ſecuturos expectẽt. Ego ſum ueritas & uita.) An notãdũ ſingulis hoꝝ nominũ apponi articulũ ἡ ὁδὸς ἡ ἀλήθεια ἡ ζωή, ut intelligam⁹ nõ quãlibet uiã, aut ueritatẽ, aut uitã, ſed uerã illã & unicã. Et patrẽ meũ utiq; cognouiſſetis.) ἐγνώκειτε ἄν recte uertit ἄν in utiq;, qd' alias uertit in forſitan, cũ hoc ſit cõfirmantis, illud addubitãtis. Et amodo cognoſcetis.) γινώσκετε. i. cognoſcitis ſuffragãtib⁹ & antiquis exemplaribus

emplaribus, ut sit uerbū indicatiui modi pñtis tpis. Et nō cognouistis.) ἐγνώκατε, i. cognouisti me Philippe. Sic eū legit Chrysostom⁹, ut Philippe sit huius orationis, & huic uni dicatur. Nō cognouisti me. Qui uidet me.) ὁ ἑωρακὼς ἐμέ, ἑώρακε τὸν πατέρα. i. q uidit me, uidit patrē. Nec addit apud Græcos cōiūctio, & utrūq; uerbū præteriti tēporis est.

Non creditis, quia ego in patre, & pater in me est.) Ad hunc sane modum legit Augustinus, uerum Cyrillus & Chrysostomus non addunt ὅτι quod Paulo ante Philippū obiurgarit per huiusmodi interrogationem. Cæterum omnibus iubet ut credant, credite, quod ego in patre &c. Alioqui propter opera.) εἰ δὲ μή, quod modo transtulit, si quo minus hic tolerabiliter uertit, alioqui, hoc est etiam si alias non creditis, uel ipsis cōmoti factis credite, id quod propemodum, non est credere, neq; eū ꝓprie credimus, quod uidemus, sed experimur potius.

Et maiora horum.) καὶ μείζονα τούτων, id est, maiora his, sed interpres per oblioniē reliquit Græcum genitiuū, ut oscitans, cum nihil opus.

Quodcūq; petieritis patrē.) Patrē nō addit, nec in græcis, nec in antiquis exēplaribus.

Et alium paraclitum.) Iam illud notius est, cū ut sit admonendum paracletū per e scribendum in penultima eamq; producendam, cum græce sit παράκλητον per ita. At hoc loco cōmodius erat uertere consolatorem, ne quis duos paracletos imaginaretur. Nā quod hactenus locutus est consolandi gratia locutus est. Ita paracletus erat, pollicet autem sese & alterum missurum cōsolatorem, nempe spiritum ueritatis.

Quoniam non uidit eum.) ὅτι θεωρεῖ, id est, non uidet præsentis temporis quemadmodū est in emēdationibus etiā latinis. Ac mox apud uos manebit, manet est, μένει, nisi mutato accētu legamus μενεῖ. Nō relinquā uos orphanos.) Orphanos græca uox est, sed tamen latinis usurpata Etymologiam quā adferunt græci, non libet adscribere, quod mihi uideatur ineptior, sonat aūt orphanus orbū parentibus, ac destitutū præsidijs amicorū.

Vos aūt uidebitis.) θεωρεῖτε, id est uidetis consentientibus & antiquis exemplaribus.

Et manifestabo ei meipsum.) ἐμφανίσω, quod magis significat tacite & clam indicare. Vnde & ἔμφασις dicta, quod tacitam habebat uim. Idq; magis cōgruit cum afflatu, quo se deus insinuat in animos suorum.

Et sermonem quem audistis non est meus.) Non sine causa miratur Valla quid interpreti uenerit in mentem, qui hoc sermonis genus affectarit in oratione soluta, quod uix toleratur apud Poetas in Carmine præsertim cum græcis non sit sermonem, sed sermō ὁ λόγος, Certe diuus Augustinus legit sermo quem audistis, non sermonem quem audistis. Vnde plane suspicor hunc locum scriptoris errore fuisse deprauatum.

Paracletus autem spiritus sanctus.) Duriuscule cohærent duo nomina substantiua, præsertim, cū prius sit masculini generis, posterius neutri ὁ παράκλητος & τὸ πνεῦμα. Proinde commodius reddidisset ad hunc modum. Cæterum paracletus ille qui est spiritus sanctus, quem spiritum missurus est pater in nomine meo, adduntur enim græcis utrobiq; articuli ὁ & τὸ. Porro quod accētus huius dictionis paracletus offendit, Vallam, pōnonnullū iniscere scrupulū quibusdā superstitiosis uerius cū religiosis, qui cardinē & pompim simul ac proram, quod aiūt, Christianæ pietatis in hoc cōsistere putent, si rite aclegitime psoluerint preces illas quas uocant horarias. Ad qđ quidē præstandū, cū alia requirunt innūera, illud in primis, ut uerba singula plene & articulate ꝓferātur. Atqui paraclitus penultima correpta sonāt, quoties quoties id faciunt, deū si non una syllaba, certe uno fraudant tēpore. Quādoquidē iuxta grāmaticorū leges syllabæ longæ bina sunt tēpora, breui unicum. Neq; uero sunt audiēdi, qui dicere solent, minuta res, syllaba tenuisculum, cū magis spectandum sit, quem fraudes, cū quantulo fraudes. Quanq; ut & horū causam nōnihil, quo ad licet adiuuem uideo, ueteres latinos, in usurpandis græcis uocibus syllabæ quantitatem, iuxta rationem accentus latini commutasse, id quod in idolo facit Prudentius uir quouis etiam sæculo inter doctos numerandus. Cæterum illud non paulo durius, quod in κύριε ἐλέισον, quæ uerba toties cotidie repetunt

petunt, diuinas aures duabus fraudant ſyllabis, ex domino triſyllabo diſſyllabum, & ex miſerere quadrupedi tripedem reddẽtes. Iam uero cum id flagiciſ ſingulis diebus fortaſſe centies aliquando cõmittat, ſi quis ratione ſubducat quadragita, aut quinquagi/ta annorũ, & in ſummã redigat, nõ uideo, ſatis fore, ſi quis ſolidũ annũ nihil aliud iteret, ἐλέησόν με idq; ſeptem diſtinctis ſyllabis. Neq; uero cõuenit eos hæc ut iocoſa ride/re q alijs in rebus his aliquãdo leuioribus tam Iudaice ſunt anxij. Et ſuggeret uobis.) ὑπομνήσει id eſt cõmonefaciet duo poſuit διδάξει docebit & cõmonefaciet. Docemur quæ neſciebamus, cõmonemur eorum, quæ iam exciderant. Et mox (dicam quæcũq; dixero uobis) Græcis eſt εἶπον dixi. Nam dixero futuri temporis eſt, aut certe dixerim.

Neq; formidet.) δειλιάτω quod ꝓprie eſt ob ignauiã refugere & detrectare periculũ.

Vado & uenio ad uos.) ὑπάγω & ἔρχομαι, id eſt abeo & uenturus ſum ad uos, hoc eſt diſcedo mox rediturus.

Gauderetis utiq;.) Offenditur Laurẽtius quod ἄν uerterit utiq;, ea quod cõiunctio ſit expletiua, cẽq; ne hæ quidem omnino nullum habent uſum.

Venit em̃ princeps.) ὁ τοῦ κόσμου τούτου ἄρχων, id eſt ueniet em̃ ille huius mundi prin/ceps, ut diabolum intelligamus. Deinde ἔρχεται poteſt eſſe ueniet futuri temporis, pro/pter inſtantem paſſionem & accuſationem. Hieronymus, in cõmentarijs Oſeæ citat ueniet

EX CAPITE DECIMO QVINTO.

OMnẽ palmitem in me non ferentem fructum tollet.) Græce eſt ἄρει, id eſt tol lit præſentis temporis, & eum additum eſt, iuxta proprietatem ſermonis he/braici. Ac mox purgabit eum καθαίρει purgat, ut actionem & functionem pa/tris declaret abſq; ratione temporis.

Fructũ plus.) ἵνα πλείονα καρπὸν, id eſt ut plus fructus, id quod uideri poteſt deprauatũ a librario, niſi altum dormiuit interpres.

Mittetur foras.) ἐβλήθη ἔξω, id eſt miſſus eſt foras uel potius eiectus eſt foras. Item & areſcit ἐξηράνθη, id eſt exaruit. In hoc certe ſuffragantibus antiquis codicibus. Vnde ꝓ bable eſt mittetur pro mittitur, quoniã id erat in procliui & a librarijs deprauatum, ma xime cum ſequatur & ardet. Oſtendit em̃ per ſimilitudinẽ quid fieri ſoleat, ut per eam intelligamus quid in nobis futurum ſit, ni manſerimus in uite.

Et colligent eum.) καὶ συνάγουσιν αὐτὰ, id eſt colligunt eos, ut ſubaudias palmites, uetu ſtiſſimus codex latinus habet colligent eos nempe palmites qui Græcis ſunt neutri ge/neris. Mittent.) βάλλουσι, id eſt mittunt & in hoc ſuffragãtibus antiquiſſimis exempla/ribus, quãq; aptius erat cõijciunt.

Fructum plurimum.) καρπὸν πολύν, id eſt fructum multum, ſiue ut alibi uertit copio/ſum. Quã ut animam.) ἵνα τὶς τὴν ψυχὴν, id eſt, ut quis animam, cẽq; nec additur, nec eſt addẽdum. Etenim ſi addas quã, ſignificas unam hanc eſſe charitatẽ maiorem ea quã ha buit Chriſtus, ſi quis animam impendat amicis.

Iam non dicam.) μηκέτι λέγω, id eſt iam dico.

Scitote quia me.) γινώσκετε Græca uox anceps eſt ad ſcitote & ſcitis.

Me priorem uobis.) ἐμὲ πρῶτον ὑμῶν, id eſt, me qui ſum primus ueſtrum, ſiue me priuſ cẽq; uos. Nam ſermo græcus anceps eſt ad utrũq; ſenſum, quãcẽq; poſterior magis probat.

Nunc autem excuſationem non habent.) πρόφασιν prætextum plus enim quiddam dixit, cẽq; ſi dixiſſet excuſationem.

Odio habuerunt me gratis.) Vaticinium eſt pſalmo. 68. שׂנאי חנם

Cum autem uenerit paracletus, quẽ ego mittã uobis a patre ſpiritũ ueritatis.) τὸ πνεῦ/μα, quoniã neutri generis, incertũ eſt, utrius ſit caſus nominandi, an accuſandi. Cæterũ magis conueniebat ſpiritus. Interpretatur em̃ quis ſit ille conſolator, nempe ſpiritus ue ritatis. Non enim mittendo ſit ſpũs, ſed qui ſpiritus eſt, mittitur.

Qui a

Qui a patre procedit.) ἐκπορεύεται, quod elegãter uerti poterat & proficiſcitur, niſi prò ceſſionis uocabulum aures iam omnium occupaſſet. Atqui proprie procedit, qui pompa quadam prodit in publicum, ueluti ſponſus procedat, aut ſponſa. Quod Vergilius dixit. Tandem progreditur. Et uos teſtimonium perhibebitis.) Græce eſt μαρτυρεῖτε, id eſt teſtimonium perhibete, ut ſit imperandi modus. Aut teſtimonium perhibetis. Atqꝫ ita ſcriptũ fuiſſe ſuſpicor ab interprete Sane Cyrilli interpres uertit perhibete, nimirum ſuum ſecutus exemplar, nõ noſtram æditionem. Quãqꝫ mihi uidetur ac cõmodatius perhibetis μαρτυρεῖτε hoc eſt ipſi eſtis teſtes & mox adiũcit cauſam. Quia ab initio mecum eſtis.

EX CAPITE DECIMO SEXTO.

Abſqꝫ ſynagogis.) Græcis cõpoſita dictio eſt ἀποσυνάγωγος, quaſi dicas alienus a ſynagoga, & interdicent uobis Synagoga.

Sed uenit hora.) ἔρχεται, uenit, aut præſentis eſt tpis, aut futuri. Hic magis uertẽdũ erat ueniet ſiue inſtat. Et tẽpus potius qꝫ hora. Arbitretꝫ obſequiũ ſe præſtare.) δόξαν λατρείαν προσφέρειν τῷ θεῷ. i. uideat cultũ exhibere deo, & ſacrificiũ offerre.

Reminiſcamini.) μνημονεύητε. i. memores ſitis, ſiue memineritis, reminiſcimur eã pri prie, quæ nobis exciderant. Et iam non uidebitis.) καὶ οὐκέτι θεωρεῖτε, id eſt non amplius uidebitis. Quãqꝫ apparet eũ abuſum tempore. Itẽ eſt οὐκέτι, i. poſtea ſiue deinde.

Ille ſpiritus.) Ille non refertur ad ſpiritum, quantum ad uocẽ, ſed ad paracletũ ἐκεῖνο τὸ πνεῦμα, id eſt ille qui eſt ſpiritus. Nam ſpiritus apud Græcos neutri generis eſt.

Docebit uos in omnem.) Græce nõ eſt docebit, ſed ducet ὁδηγήσει. & in oẽm ueritatẽ.

Modicum & non uidebitis.) θεωρεῖτε, id eſt uidetis. Quãqꝫ ut dixi uidetur abutitem pore, cum ſequatur mutato uerbo ὄψεσθε uidebitis. Cæterum quod modicum pro pullo poſuit, ſuo more facit, cum latinis modicum dicatur moderatum, a modo.

Plorabitis & flebitis.) κλαύσετε καὶ θρηνήσετε, id eſt plorabitis, & lamentabimini, ſiue lugebitis. Nemo tollet a uobis.) οὐδεὶς ἄρει, id eſt, nemo tollit uerbo præſentis temporis.

Ipſe eñ pater.) αὐτὸς apud græcos quiddã habet, quod haud ſcio an ſit apud latinos, ut ultroneum ſignificet, ſenſus eñ eſt. Non dico me rogaturum pro uobis, ut uobis faueat, iam eñ ultro uos diligit, etiam nemine rogante. Vnde & αὐτόματα uocant illi.

Ecce uenit hora & iam uenit.) Prius uenit præſentis eſt temporis, ἔρχεται quo tamen græci, aliquoties in ſignificationẽ futuri utuntur, Græcis diuerſa ſunt uerba uenit & uenit, unde rectius erat, inſtat hora, & iam adeſt.

In mundo preſſuram habebitis.) ἔχετε præſentis temporis habetis.

EX CAPITE DECIMO SEPTIMO.

Clarifica me.) Verbum clarificandi toties hic repetitum græce eſt glorificare, δόξασόν με, & claritate δόξη, id eſt gloria.

Te ſolum uerum deum.) σὲ τὸν μόνον ἀληθινὸν θεόν, id eſt, te ſolum qui uerus es deus. Hic locus Arrianis præbuit occaſionem erroris, ut dicerent ſolum patrem eſſe uere ac proprie deum.

EX CAPITE DECIMO OCTAVO.

Trans torrentẽ Cedron.) τοῦ κέδρων articulus additus indicat Cedron nõ eſſe nomen Hebraicum, ſed Cedrorum, opinor torrentem ita dictũ, quod hinc & hinc Cedros haberet, quemadmodũ dictus eſt mons oliuarum.

Ad prunas.) ἀνθρακιὰν πεποιηκότες, id eſt congeſtis prunis, ita ut ſit in atrijs magnatum, quod fumi minus habeant.

Adducunt ergo Ieſum ad Caipham in prætorium.) ἀπὸ τοῦ καϊάφα, id eſt a Caipha nimirum a domo Caiphæ, atqꝫ ita legitur & in noſtris exemplaribus uel mediocriter emendatis. Ad eundem modum legit Chryſoſtomus & Cyrillus, ut ne memorem de Vulgario. Diuus Auguſtinus deceptus exemplari deprauato uehementer laborat hoc loco conans.

Digitized by Google

conatus expedire, q̃ conueniat in prætorium fuisse ductum Iesum, cum legat̃ adductus ad Caipham. Quandoquidē prætorium nihil aliud erat, q̃ domus præsidis. Aut igit̃, inquit, aliqua urgente causa de domo Annæ, quo ad audiendum Iesum ambo cōuenerāt, Caiphas perrexit ad prætorium præsidis, & socero suo Iesum reliquerat audiendū, aut in domo Caiphæ Pilatus prætorium acceperat, & tanta domus erat, ut seorsum habitā tem dominū suum, seorsum iudicem ferret. Res ipa in expedito est, totus error e mēda scriptoris ort⁹ torsit Augustinū. Atq cū hæreret mirū est, nō cōsuluisse græcos codices, aut certe latinos emēdatiores. Primū adductus est ad Annā, is uinctū misit ad Caiphā. Ille cum tota nocte nihil respondisset, mane deductus est ad ædes præsidis.

EX CAPITE XIX.

ET exinde.) ἐκ τούτου. i. ex eo. Licostratus.) λιθόστρωτος, græce sonat, quasi dicat lapide stratus. Atq; ita legit̃ in uetustis exēplaribꝰ latinis. cæterū in græcis codicibus nō ē golgatha, sed gabatha. Quāq̃ admodū inuitus in huiuscemodi nugis facio iacturā tpis, tm̃ opepreciū ē audire q̃ belle græcā uocē λιθόστρωτος interptēt duo theologicæ rei primores Nicolaus Lyranꝰ, & Hugo Carrēsis. Nā prior ille, Licho stratus (inqt) Græcū est uerbum, & dicit̃ a lichos lapis, & stratus, quod est pauimētum siue stratura, posterior autem lichostratus inquit græce, est iudicium siue iudiciale Obsecro te candide lector quid efficiant ij, qui quicquid habent eruditionis ex huiusmodi scriptoribus hauriunt, ex dictionarijs, ex sūmulis undecunq; iam plus decies cōgestis ac refusis, ab ijs, q si quid forte nacti fuerint eruditum in bonis autoribus, aut prætermittunt, quia non intelligunt, aut si attigerint, contrectatione conspurcant & contaminant. Nihil autem tam fortunatum, quod isti non reddant aliquo pacto deterius. Et horum nænias uelut oracula legimus, in his cōsenescimus, proinde tales euadimus ipsi, quales sunt ij in quorū scriptis assidue uersamur. Cæterū ut ad rem redeā, λίθος lithos nō lichos græcis lapis est, & στρωμνύω sterno inde στρωτὸν dicitur, quod quocūq; modo stratū est, & στρῶμα qd̃ insternit. Cæterū Gabatha locū ædituī sonat, hebræis Vnde apparet locū fuisse ædituorē accomodū iudicio. Et titulū Pilatus.) Euāgelista latina uoce usus est τίτλον. Cæteri uocauerunt ἐπιγραφήν. i. inscriptionē. In suā.) εἰς τὰ ἴδια, id est in sua cōcordantibus & antiquissimis uoluminibus.

Lancea latus eius aperuit) ἔνυξε, id est pupugit. Interpres legisse uidetur ἤνοιξε, quod significat aperuit. Videbunt in quem compūxerunt.) Est apud Zachariam cap. 12. luxta ædituōem Septuaginta legit̃ ad hūc modū. Et aspiciēt ad me, p eo qd̃ insultauerūt καὶ βλέψονται πρός με ἀνθ' ὧν ὠρχήσαντο Hebraica ueritas sic habet. וְהִבִּיטוּ אֵלַי אֵת אֲשֶׁר דָּקָרוּ. i. & aspiciūt ad me quē confixerūt Diuus Hieronymus indicat Septuagin ta lapsos similitudine elementi. Nam si legatur דָּקָרוּ sonat ἐξεκέντησαν, id est compunxerunt. Sin autem contrario ordine litteris commutatis רָקְדוּ sonat ὠρχήσαντο, id est, saltauerūt. Itaq; Ioannes neq; magnopere respexit qd uertissent Septuaginta, & ex hebræo, sensum magis curauit appendere, q̃ annūerare uerba. Citat hūc locum idē Hieronymus in libello ad Pammachium de optimo genere interpretandi.

Et ligauerunt eum.) αὐτὸν, id est illud nempe corpus.

EX CAPITE. XX.

CVcurrit ergo.) τρέχει, id est currit uerbo præsentis temporis.

Inuolutum in unum locum.) In uno loco. Quāq̃ græca præpositio anceps est. Et sudarium latina usus est uoce græce scribens. Nam illi καλὸν σῶμα appellant autore Polluce.

Abierunt ergo iterum discipuli ad semetipsos.) Quid est iteꝝ abierē? an iam semel abierāt? proinde rursus erat dicendum non iterum. Et ad se dixit, pro domū suam.

Et uidit duos angelos.) καὶ θεωρεῖ, id est cernit, siue uidet præsentis temporis.

Duos angelos in albis.) Interpres reddidit græcam figuram. Iuxta quā illi in purpura uocant

Digitized by Google

ra uocant hominem purpuratum, unde nos uertimus albis amictos.

Conuersa est retrorsum & uidit.) Rursus est θεωρεῖ, id est uidet præsentis temporis.

Quia uidi dominum & hæc dixit.) ὅτι ἑώρακεν τὸν κύριον & ταῦτα εἶπεν αὐτῇ, id est quod uidisset dominum, atq; is hæc dixisset sibi.

Dixit ergo eis iterum, pax uobis.) Vides ut nihil magis inculcauit Christus suis q̃ pacem. In extrema illa oratione, q̃ sollicite mandauit suis, ut inter sese amarent, quoties iterat hoc suum mandatum. Deinde q̃ enixe obsecrat patrem, ut illi unum essent. Nõ ait concordes, sed unum, & addidit insigne exemplum, summæ unionis, sicut tu & ego unum sumus. Hic rursus, non cõtentus semel dixisse pax uobis, repetit pax uobis. Et non pudet hodie Christianum populum, nihil aliud q̃ belligerari? Ferẽdum utcũq; si tãtum insaniret populus. Nihil aliud aucupãtur plæriq; principes. Imo qd fœdius est, non solum incitant ad hæc sacerdotes, uerum ipsi belligerantur. Qui profitentur Euãgelium pacis, plæbem ad bella cohortantur, & quorum erat inflammare ad pietatem, hi classicum canunt, & huc detortis sacris litteris, pacificum illum ac mansuetissimũ Christum, belli faciũt autorẽ. Qui si rediret in hanc ætatem, dispeream, nisi durius tractãdus sit ab hoc pharisæorũ genere, q̃ ab illis fuit acceptus, Verum hæc πάρεργα. Annotãdum & illud, quod semel & iterũ precatus pacẽ, deinde insufflato spiritu dixit, Quorum remiseritis peccata &c̃. Qui ex his posterioribus cristas erigunt & tyrãnidẽ quandã sibi uindicãt, cur nõ meminerũt eoꝝ q̃ mox p̃cesserũt. Oia plena dissidijs, litib⁹, bellis. Toti turgem⁹ mũdano spiritu, & tm placem⁹ nobis, autoritate cõmissa remittẽdi aut retinẽdi peccata. Fixurã clauoꝝ) τύπον. i. figurã, atq; ita legit in qbusdã codicibus Latinoꝝ, ueꝝ ut latinis exiguũ est discrimẽ inter fixurã & figuram ita græcis inter τόπον & τύπον.

Incredulus, sed fidelis.) ἄπιστος ἀλλὰ πιστός. i. infidelis, siue incredulus, sed credulus, siue credens, ne pereat παρονομασία. Etenim quod scribit Valla fidelem, Latinis sonare bonæ fidei hominẽ magis q̃ credentem, hoc est, non qui habeat alteri fidem, sed qui præstet fidẽ, uere qdẽ dicit, uerũ ea uox iã ab omnibus Christianis scriptoribus in hũc sensum est usurpata. Dominus meus & deus meus.) Hic est unus locus, in quo palã euãgelista Christo dei uocabulũ tribuit. Nec est quod cauilleẽ hæreticus hoc a discipulo dictũ. Agnouit Christus, utiq; repulsurus, si falso dictus fuisset deus, præsertim cæteris audientibus discipulis.

EX CAPITE VICESIMO PRIMO.

ET illa nocte nihil prendiderunt.) Et iterum, Afferte de piscibus quos prendidistis. In nõnullis habebatur, Cœperunt, & cœpistis, græce est ἐπίασαν & ἐπιάσατε.

Nũquid pulmentarium habetis) προσφάγιον inde dictum, quod addatur pani, & num quod dicendum erat, aut certe num quid pulmentarij.

Piscem, & piscibus) ὀψάριον, ὀψαρίων. Hic palam apparet ὀψὸν & ὀψάριον eius nominis diminutiuũ pro piscem accipi, cum dicatur ab ὀπτῶ, quod est asso.

Et cum tanti.) τοσούτων ὄντων. i. cũ tot essent, de numero loquit, nõ de magnitudine.

Tunica succinxit se) ἐνεπενδύτην διεζώσατο. i. pallio siue penula. Nam tunica uestis est interior, ependites dicta, quod superne induatur. Prunas positas.) ἀνθρακιὰν, ignis est ex congestis carbonibus. Et accepit panem & dabat eis.) Venit, accipit & dat, omnia græcis præsentis sunt temporis.) ἔρχεται, λαμβάνει, δίδωσι.

Hoc iam tertio.) τοῦτο ἤδη τρίτον. i. hac iam tertia uice. Simon Petrus.) σίμων ἰωνᾶ. i. Simon Iona, quãq; in nõnullis erat ἰωαννᾶ, quẽadmodũ in Luca. Diligis me plus his?) Cur interpres nõ uitauit amphibologiã, dicens, Diligis me plus q̃ hi? Aliog poterat intelligi, diligis me plus q̃ hos. Tu scis qa amo te) Quod mõ diligis erat nũc mutat amo, uerũ uariauit & Euãgelista græcã uocẽ, prius illud est ἀγαπᾶς, posterius φιλῶ, qbus tamẽ citra discrimẽ est usus. Apud Latinos amo uehemẽtius est q̃ diligo. Pasce agnos meos) Bis dixerat βόσκε. i. pasce, siue ale, semel ποίμαινε. i. rege, ut pastor regit gregẽ. Nec est ubiq; agnos, sed bis προβάτια. i. oues semel ἀρνία. Nec his opinor ullũ eẽ discrimẽ, Illud obiter ad

Imonẽdũ,q ex hoc loco glotiant sibi cõmissum gregẽ domini,eos primũ opor
inisse a Petro ter exactũ amorẽ erga Christũ,neq; quẽlibet amorẽ,sed arden-
ris. Deinde ter item cõmissã illi gregis curã. Illud nimirũ significatũ est nõ esse
cerdotio, nisi q neglectis oĩb⁹ nihil amet nisi Christũ,hoc est ueritatẽ,innocẽ-
atẽ. Ad hæc nihil huic antiquius esse debere,q; incolumitatẽ gregis sibi credi-
le quæso quid frontis est istis qbusdã, qui prophanis imo sceleratis principum
,q pecunijs huc penetrãt,q sacerdotiũ nihil aliud q; quæstũ ac tyrãnidẽ esse pu
uo tu nõ uis.) ὑπαγὸν θέλεις. At cur nõ & supius itidẽ uertit,Ibas ubi uolebas, cũ
uerbiũ græcũ. Quãq; ego malim utrobiq;,quo ibas quo uolebas, & ducet quo

Qui tradet.) ὁ παραδιδοὺς. i. qui tradit.

uolo manere.) Cũ omnia Græcoꝝ exẽplaria cõstanter habeant scriptũ,ἐὰν ἄυτὸν
, neminĩ dubium esse potest,quin coniunctio si,mutata sit in aduerbiũ sic,idq;
retis uitio,sed errore librarij. Siquidẽ apud Latinos facilis & ꝓcliuis ꝓlapsus
sic,ob uocũ affinitatem. Cæteꝝ apud Græcos nihil simile est,ἐὰν & οὕτως,ut hac
lapsus uideri possit interpres. Neq; uero solum cõsentiunt exẽplaria Græco-
iã interptes Cyrillus,Chrysostomus,Vulgarius. Quanq; in his uoluminibus
omi nup excusis,ab indocto quopiam,si mutatũ erat in sic. Verum ipsa interp̃
arguit Chrysostomũ si legisse,dũ in hanc disserit sententiam,Christũ noluisse
re Petro,qd esset facturus de Ioanne,sed uoluisse temerariã & curiosam illius
nẽ retundere. At id nõ fecit,si respondit illũ mansurũ. Quin & diuus Hierony
no aduersus Iouinianũ libro citat hunc locũ iuxta græcam ueritatẽ. Et tametsi
iusmodi oĩa ad semel publicit⁹ receptũ errorẽ deprauari, tamẽ haud scio quo
i est,ut hic locus etiam in uulgatis exẽplaribus mãserit incorruptus. Qui si ma
let corruptus,tamẽ ipse disputationis tenor arguit Hieronymum,si legisse,nõ
uetustiores solus Augustin⁹ legisse uidet,sic eũ uolo manere,uir ille qdẽ quod
õ potest sanctus,integer,acuto prædituς ingenio,ueꝝ impẽse credulus,ad hæc
ꝑsidio linguaꝝ,sine qb⁹ hæc ut par ẽ, tractari nõ queũt. Is cũ iuuenis assit⁹ eẽt
episcopale,ac pene neophyt⁹, id qd fieri uetuit Paul⁹ ne licuit qdẽ qcq; nesci-
ris locũ occupãti. Proinde docendo didicit qd doceret,& scribẽdo didicit qd
. Profecit tñ,ꝑsertim ubi se cœpit ad Hieronymi cõferre æmulationẽ. Nec ẽ ise
tã pius,sicubi nõ asseqũ qd affectat,sed tolerãd⁹ magis. At e diuerso nõ sunt au
lũ nemini nõ añ ponũt, ipsi etiã Hieronymo, quo sciẽtia sacrarũ literaꝝ tãto fu
r,ut ipudẽtissimũ sit,alteꝝ cũ altero cõferri. Porro q; q; hæc nõ faciũt hæreticũ,
s ꝓ si,tñ error tã manifestarius nõ est dissimulãdus in literis euãgelicis,& ut fa-
nsectandũ cõuitijs,qui sic labaꝝ,ita cõmiserandũ aio ac subleuandũ. Excusaꝝ is
peritiã literaꝝ his uerbis baptizauit,In nomine patria,& filia, & spirita sancta.
imẽ sciens laturus sit huiusmodi,baptizatorẽ. Quin ipse Augustinus negat ferẽ
populus in tẽplis caneret,Sup ip̃m autẽ floriet,ꝓ florebit,etiã si sciret deũ non
oloœcismis. Quanto minus dissimulandũ,si tanto fœdior mẽda in euangelicas
t literas. Qd si latinus interps indicãdi modũ uertisset in modũ impandi,nõ ꝓ-
ricus fuisset lapsus. Si eũ uelim manere donec ueniã. Vt ne dicã interim,q; ipse
s cõtextus refellit istoꝝ lectionẽ. Sequit̃ em̃,Et non dixit Iesus,q; discipulus il-
ritur,Quod si supius legamus,Sic eũ uolo manere,plane dixit eũ nõ moriturũ
eniret,quod Ioannes dictũ fuisse negat. Nec ambigit Ioãnes,quin Christus ma-
erit,nõ mori. Verũ negat id affirmasse Christũ,sed in ambiguo reliquisse,ut ea
attineret ad Petrũ. Exiuit sermo inter fratres.) Quomõ exĳt,si erat inter fra
oinde dilucidius ac latinius erat,ꝓmanauit rumor in fratres,hoc est,ad Christia
eros,& quod illic erat dictũ paucis audiẽtibus,id serpit ad plures,uulgãte fama.
p̃m arbitror mundũ capere posse.) Hic rursum Augustinus offensus hyperbo-
re non ad spacium loci refert,sed ad animũ. Ad eundem modum nec unã pagi

nam diuinæ ſapiẽtiæ capere poſſit mũdus. Nihil tale Chryſoſtomus, Et Cyrillus, Ingenue fatẽt hyperbolẽ eſſe. Eſt em̃ græcis χωρῆσαι, quod de ſpacio loci ꝓprie dicit, ut annotauimus in eum locum, Non omnes capiũt hoc uerbũ. Nec eſt poſſe capere apud Græcos. ſed tantũ χωρῆσαι. i. capere, ſiue capturum. Deinde q ſcribendi ſunt, melius erat, qui ſcribendi forent. FINIS ANNOTATIONVM IN IOANNEM.

D. ERASMI ROTERODAMI ANNOTATIONES IN ACTA APOSTOLORVM.

ACTVS Apoſtolorũ.) πράξεις. Quod Cyprianus uertit, acta. Hieronymus interim actiones, interim acta uocat. Cæterum actus maſculino genere reperitur quidẽ, ſed in carmine, ut apud Lucanũ, Licet ingentes abrupit actus. Verum acta magis uocanẽ, quæ iudicijs aut teſtamẽtis, aut cõſimilibus modis tranſiguntur. Proinde ego geſta malim q̃ acta.

Primũ quidẽ ſermonẽ.) Equidẽ cupiebã hunc librũ Lucæ cũ priore cõiungere. Quãdoquidẽ ille hiſtoriã euangelicam duobus eſt cõplexus uoluminibus, quorũ utrũq; ad eundẽ ſcripſit Theophilũ, & poſteriorẽ auſpicans, prioris facit mentionẽ. Cæterum uerebar, ne non ferendũ uideret, euangelia diſtrahere. Quãq̃ hæc hiſtoria quid aliud eſt, q̃ euangelij pars, eaq; meo iudicio nõ minima. Siqdem illic deſcribit granũ frumẽti ſolo conditũ, hic deſcribit enatũ, ac ſuas paulatim apiens ac ꝓferens opes. Quod nip Lucam cognouiſſemus, qbus modis Chriſtus reliquerit terras, ubi, quo loco, qbus modis aduenerit, ꝓmiſſus ille ſpiritus, quibus initijs cœperit eccleſia, qbus rebus polluerit, qbus creuerit rationibus, nõne bonã euangelij partẽ ignoraſſemus? Atq; utinã ſanctus Lucas, quemadmodũ exorſus erat hanc narrationẽ, ita longius fuiſſet proſecutus, ac de cæteroq; item apoſtolorum geſtis nõnihil attigiſſet. Quo magis admiror, apud Græcos hunc librum tam uariũ haberi, neq; quẽq̃ extitiſſe, qui tam præclarũ opus, ac ꝓrſus euãgelicæ tum maieſtatis, tum fidei ſuis cõmentarijs illuſtrarit. Nihil enim extat, quod ſcã in hoc, præter aliquot locorũ uocabula, quæ Hieronymus annotauit, uerum ea non ſolũ pauca, ſed etiã paucis. Sero recepta eſt epiſtola ad Hebræos, de epiſtola Iacobi nõnihil eſt addubitatũ. Apocalypſim ſero recepit Italia, Græcia ne nũc qdem ſatis approbat. Cæterum de actis nulla unq̃ dubitatio. Quo maiore ſtudio conuenit, ut Chriſtiani ſuæ gẽtis incunabula ſtudeant cognoſcere, quo poſteaq̃ cognitũ habuerint, qbus rebus adoleuerint, ijſdẽ intelligãt collapſam religionẽ inſtaurãdã eſſe. Primũ qdẽ.) Sæpius admonuimus apud Græcos πρῶτον uſurpari uice cõparatiui. Primũ ꝓ priorẽ ſiue ſuperiorẽ. Nã ſermonẽ haud dubie librũ euãgelicũ uocat, neq; em̃ ea dixerat, ſed ſcripſerat. Et Iſocrates ſuos libellos λόγους appellat. Deinde haud ſcio ſatis ne latine dicat̃, facere ſermonẽ, ꝓ eo qd̃ eſt uerba facere. Vnde nos quo dilucidior eſſet ſenſus, nõ ueriti ſumus ad hunc trãſferre modũ. Supiore qdẽ uolumine dixim⁹ Theophile de oĩb⁹ quæ cœpit Ieſus, tum facere, tũ docere. Poterat & ſic, & facere & docere, ſiue uel facere uel docere. Nã facere q̃ & docere, poeticũ eſt apud Latinos, apud Græcos ſec⁹, ποιεῖντε καὶ διδάσκειν. Partit⁹ em̃ eſt oẽm Chriſti uitã, i duo, in facta & doctrinã. Fecit is admirãda, ſed nõ min⁹ ſtupẽda docuit. Facta cõſtãt miraculis, doctrina decretis. Porro qd̃ huc adducũt qdã, prius eſſe facere, deinde docere, id argutius eſt q̃ accõmodatius. Per ſpiritũ ſanctũ præcipiens) ἐντειλάμενος, præteriti tpis eſt, hoc eſt, cũ præcepiſſet. Et hũc locũ quoniã alioq uidebatur obſcurior, paulo fuſius explicuim⁹ ad hũc modũ. Ad eũ uſq; diẽ, quo poſtq̃ impartitus in hoc ipſum, ſpiritũ ſanctũ, mãdaſſet apoſtolis quos delegerat ſurſũ aſſumptus eſt. Cæterũ illud, ſpiritũ ſanctũ, ita poſitũ eſt, ut ambigi poſſit utro ſit referẽdũ, ad ſuperiora an ad ſequẽtia. Verũ ſẽſus exigit, ut ad ſuperiora referat̃. Siqdẽ ipartijt illis ſpiritũ ſanctũ a reſur-

rectione

, & ita mandauit prædicandi munus. Nisi malumus sic accipe, qđ ipse Christus
no, spiritū sanctū in se descendētem accepit, quo facto postea delegerit apl'os.
rior lectio mihi magis ꝓbat. Quos elegit) οὓς ἐξελέξατο. Hoc interiecit, ut ap
hristū nō oibus mādata dedisse, sed ijs dūtaxat, quos ad hoc muneris delege
duodecim apostolis, & septuaginta discipulis. In multis argumētis.) πολλοῖς
imentū hic uocat signū aliquod, ꝑ quod fides fit rei alioq dubiæ. Et in multis he
ore dixit, ꝑ ꝑ multa argumēta. Cæterꝝ qđ sequit, ὀπτανόμενος, pticipiū est passi
is tpis. Proinde interps dū qđ nō solet, conat exprimere rōnem tpis, nimis dilu
t uerbo. Siqdē apparet id quoꝝ qđ nō est. Nos itaq; maluim⁹ circūloqui, dū cō
Et cōuescēs ꝑcepit) Quisqs uel mediocriter attēderit, facile cōiectabit ab inter
tū fuisse cōuersans, nō cōuescēs. Id famelic⁹ opinor qspiā, nihil nisi cibū somnias
cōuescēs, ꝙ inhumanū putaret Christū suos relinq̄re, nisi pri⁹ habita cū illis cō
ula, quēadmodū hodie uulg⁹ nostratiū facit. Cæterꝝ in græcis exēplarib⁹ uariat
n alijs scriptū ē, συναλιζόμενος, qđ sonat cōgregatos siue cōgregās. In alijs συναυλι
cōmorās, & sub eodē uersans tecto. Rursū uariat & ipa sermōis distinctio. Nā
pticipiū referūt ad superiora, ut & hoc censeat inter argumēta resurrectiōis, ꝙ do
cū illis ac diutinā egerit cōsuetudinē. Nā id est, ni fallor, συναυλιζεσθαι. Alij rursus
tia, ut sub eodē tecto cōmorans apud illos, intelligat mandasse ne discederent
ymis. Id qđ mihi magis ꝓbat, qđ qdē ad distinctionē attinet. Alioq duriuscu
eant cū superioribus, quæ sequunt. Cæterꝝ si legamus, συναλιζόμενος, id magis cō
eo, quod aliquanto post sequit. Illi igit cū cōuenissent, interrogabant eū, dicen
&c. Apparuit em illis nunc paucioribus, nunc pluribus. Cæterꝝ cōscensurus in
s uoluit adesse, ut ultima æderet mandata. Quā audistis, inqt, per os meū.) ἣν
κουσατέ μου. i. quā auditis ex me. Cæterꝝ haud male interps addidit, inquit, de suo, ne du
t sermo, ob repente mutatā psonā loquentis. Baptizabimini spiritu sancto) ἐν
πνεύματι ἁγίῳ. i. in spiritu sancto, hoc est, ꝑ spiritū sanctū. Si in hoc tpe) εἰ apud Græcos
ter est interrogantis, rectius itaq; uertisset, Num in tpe hoc, siue an in tpe hoc.
ra uel momenta.) χρόνους ἢ καιρούς. i. tēpora & articulos siue oportunitates. Quan
Græcos καιρὸς nōnunq̄ ꝑ χρόνος usurpet, at non cōtra. Est aūt ꝓprie χρόνος, quo
genere seu mō spatioue tpis agit, ueluti sæculū, annus, mēsis, dies, hora. καιρὸς aūt
n⁹ oportunitatē rei gerēdæ. Nā utrūq; refert a Rhetorib⁹ inter argumenta cōie
. Quin apud Græcos καιρὸς de⁹ est, quē Ausonius uertit occasionē, neq; γὸ καιρὸς
est hui⁹ ceu generis χρόνου, quēadmodū iudicat Valla. Diuersū magis est q̄ ps. Et
us qddā est καιρὸς q̄ tēp⁹, nempe articulus, ipsumq; momentū ac punctū, ut aiunt
es sit agēda. Vnde nōnunq̄ articulū uertit. Neq; dubito qn illud Terentianū, ut
rticulo oppsit, græcis sit καιρῷ. Duabus dictiōib⁹ græcis rndet unica latina tēp⁹.
pater posuit in sua potestate.) ἐν τῇ ἰδίᾳ ἐξουσίᾳ. i. in ꝓpria siue sua ipsi⁹ potestate,
ietis uirtutē.) δύναμιν. i. robur ac fortitudinē, ne qs accipiat ἀρετὴν, quæ probitas
opposita. Et (supuenientis spiritus) ἐπελθόντος, præteriti tpis pticipiū est, sed qđ
uturi tpis adhæreat. Vertere poterat, illapsi in uos, siue ut nos uertim⁹, postq̄ spi
ictus aduenerit sup uos. Testes in Hierusalē.) Gemina est coniunctio Græcis
σαλὴμ & ἐν πάσῃ τῇ Ἰουδαίᾳ. Cæterꝝ quod subiunxit, Iudææ Hierusalē, totū parti, non
reddi, neq; ꝑ geminū &, neq; ꝑ tum. Proinde nos reddidim⁹, nō solū in Hierusalē
iā in uniuersa Iudæa. Cūq; intuerent in cœlū) καὶ ὡς ἀτενίζοντες ἦσαν. i. cum essent
siue defixis i cœlū oculis. Id em græcis ē ἀτενίζειν fixis & imotis obtueri oculis amā
e. Quēadmodū.) ὁμοίως, ut quē ad modū tres sint dictiones. Sabbati ha
er.) σαββάτου ἔχον ὁδόν. Sentit spatium mille passuum, longius iter facere, Iudæis
erat sabbatis. Proinde nos uertimus, Abest ab Hierusalem iter sabbati.
enaculū.) εἰς ὑπερῷον. Hic cœnaculū nō significat eū locū, in quo cœnat, sed supio
mus partē, id quod græca uox indicat. In cœnaculū ascenderūt.) ἀνέβησαν εἰς τὸ
ὑπερῷον

ὑπερῶον. i. ascenderunt in cœnaculũ, hoc est, ingressi ciuitatẽ, conscenderũt cœnaculum.
In oratione.) Deest in latinis codicibus. καὶ τῇ δεήσει. i. & obsecratione. Cõgeminat hæc ad eũ modũ sæpenumero & Paulus. Cũ mulieribus.) σὺν γυναιξί. Accipi potest, & cũ uxoribus, ꝓpterea ꝙ separauit Mariã a mulieribus. Ac rursum (Cũ fratribus eius.) Ad Iesum refert, nõ ad Mariã αὐτοῦ. In diebus illis.) ταύταις. i. his. Nec enim est ἐκείναις. Est aũt historicũ, referre rẽ quali tã gerat. In medio fratrũ) μαθητῶν. i. discipulorũ, & simul est ἐπισυναγωγὴ. i. collecta siue cõgregata in eodem loco. Erat aũt hominũ.) ἦν τε ὄχλος ὀνομάτων. i. erat aũt turba nominũ, quod quidẽ palam est nõ accidisse culpa interpretis, sed ab audaculo quopiã fuisse deprauatũ, qui putarit nominũ hoc loco nihil significare. Cæterum hominum probe quadrare. Adeo præceps est iudex inscitia. Porro nominũ dixit, quod nominatim homines censeri soleant, quoties exquiritur numerus. Hæc orationis pars, quoniam per parenthesim est interiecta, suis notulis est utring; semouẽda.
Oportet impleri.) δεῖ. i. oportebat, siue oportuit., de re pacta loquit. Quam prædixit.) ταύτην ἣν. i. hanc quam prædixit. Qui fuit dux.) ὁδηγοῦ. Is ꝓprie dicit, qui cõmonstrat uiam. ne ductorẽ exercitus intelligat aliqs, cui Græcis aliud est nomẽ.. In nobis.) σὺν ἡμῖν. i. nobiscũ. Et (Qui cõnumerat⁹ est) ὅτι, qa, nõ q. Et possedit agrũ) ἐκτήσατο, quærere uerti poterat etiã parauit. Neq; enim Iudas possedit hunc agrũ, ueꝝ ea pecunia paratus est is ager. Porro de mercede iniquitatis, alluisit, ni fallor, ad cognomen Ischariotæ, quod Hebræis שָׂכָר mercedem sonet. Et suspensus crepuit) καὶ πρηνὴς γενόμενος. i. pronus factus, siue decliuis. πρηνὴς enim græcis dicit, q uultu est in terrã delecto. Expressit aũt gestũ & habitũ laqueo præfocati. Aliogn ex hoc sane loco nõ poterat intelligi, ꝙ Iudas suspẽderit se. Acheldemach) Græci scribũt ἀκελδαμὰχ, ꝓpi⁹ accedẽtes ad uocẽ hebraicã nos. Hebræis חֲקַל דָּמָא fund⁹ ẽ, siue facultas דָּם sãguis Fiat cõmoratio) ἐπαυλις, cõpositũ ab eadẽ dictiõe, unde σωαυλιζόμενος, de quo dictũ ẽ paulo añ. Cæteꝝ episcopatũ ẽ in σκοπὴν, qđ hebraeis ẽ פְּקֻדָּה Id iter alia ꝓfecturã quoq; significat. Intrauit & exiuit) ꝓ eo ꝙ ẽ ꝓpetuã uitæ cõsuetudinẽ habuit. Dictũ ẽ aũt figura ꝓuerbiali. Cæteꝝ h̃ sermo tot nõnihil habebat obscuritatis, nõ solũ i lingua latina, uerũ etiã græca. ꝓide nos quo ad potuim⁹, conati sum⁹ dilucidi⁹ uertere. Qui cognomiatus est Iustus⁹) ἰοῦστον nomen Rhomanũ, quod cognomẽ olim inditũ fuit Aristidi apud Athenienses. Qui corda nosti) Græcis est unica dictio cõpositа, καρδιογνώστα, cognitor cordiũ. Et mox (ostẽde) est ἀνάδειξον. designa. Sic enim uertit, Designauit Iesus & alios septuaginta. Accipere locũ.) λαβεῖν τὸν κλῆρον. i. ut accipiat sortẽ, siue hæreditatẽ. Vt iret in locũ suũ.) πορευθῆναι, uelut ante occupasset alienũ. Et dederunt sortes eis) καὶ ἔδωκαν κλήρους αὐτοῖς. i. & dederunt sortem eorũ. Nimirũ duoꝝ, de qbus sortiebant. Et annumeratus est.) καὶ συγκατεψηφίσθη. i. suffragiis siue calculis additus est, Vallæ placet, cooptatus est, neq; mihi sane displicet. Supi⁹ erat diuersũ huic uerbũ κατηριθμημένος σὺν ἡμῖν. i. numeratus nobiscũ. EX CAPITE II
Dies pentecostes.) Dies singularis est numeri, Itaq; compleretur legẽdum est συμπληροῦσθαι πλὴν ἡμέραν, quod ultimus ille dies qnquagesiums sit dictus Quanq; uulgo tẽpus hoc uniuersum quadragesima & quinquagesima dicat. Erant omnes pariter.) ὁμοθυμαδὸν. i. unanimiter, quod ita paulo ante uertit pseuerãtes unanimiter in oratiõe. Aduenietis spiritus) φερομένης πνοῆς. i. flatus qui fert, quod ꝓpriũ est uenti impetu citato eũtis & uehementis magis est uiolẽti, βιαίας. Et apparuerũt illis) καὶ ὤφθησαν αὐτοῖς. i. autisæ sũt illis, seu potiꝰ cõspectæ. Tãq; ignis) Ignis hoc loco genitiui casus ẽ, nõ noiatiui. ὡσεὶ πυρὸς. i. uelut ex igni, nos uertimꝰ igneæ, quo uitare mꝰ amphibologiã. Varijs linguis) ἑτέραις. i. alijs linguis. Ita citat & Hiero. in qstiõib⁹ ad agalsiã, iuxta uetustos codices ut cõueniat cũ illo euãgelico, Liguis loqnt̃ nouis. Nã qđ aliud ẽ, idẽ est nouũ. Ex oi natiõe q sub.) ἀπὸ παντὸς ἔθνους τοῦ ὑποκάτω τοῦ. i. eoꝝ q sub cœlo sunt. Et mete cõfusa ẽ) Mẽte nõ lego i græcis codicib⁹. Tãtũ ẽ, συνεχύθη, Cõfusa ẽ, qđ tñ ad perturbationẽ uel admirationẽ ptineat, nõ pudorẽ, quõ solet h̃ uertere. Et mirabãt dicẽtes) Addũt Græci, πρὸς ἀλλήλους. i. ali⁹ alij, siue iter sese. Et quõ nos audiuim⁹) ἀκούομεν. Audim⁹ præsentis

pis,id qđ e librarijs ē deprauatū. Linguā nostrā) ἰδίᾳ διαλέκτῳ.i.ꝓpria lingua,
ōe,ut subaudiam⁹ loq̄ntes eos. Cæterū illud ἡμῶν latine cōmode reddi nō pote
habitāt) οἱ κατοικοῦντες.i.habitātes. Alioq si p uerbū libuit trāsferre,dicēdū erat,
n⁹,ppter uerbū qđ p̄cessit,audiuim⁹. Aduenæ Rhomani.) Nō est προσήλυτοι,
t utitur,sed ἐπιδημοῦντες,hoc ē illic uersantes. Cæteꝝ hebræi Proselytos,hebraī
ocabāt,q diuersæ factiōis nati i ius Mosaicæ legis recipent. Hic sentit Iudæos
ione, ueꝝ Rhomæ agētes. Iudæi quoq;) Ἰουδαῖοι τε καὶ προσήλυτοι.i.Iudæiq; &
it sit gemia cōiūctio. Audiuim⁹ eos) Rursus ἀκούομεν.i.audim⁹,ut supi⁹ admo
Stupebāt aūt oēs & mirabāt) καὶ διαπόρειν,id uerbum significat eos aio hæsitasse
os fuisse. Quo uerbo usus ē de Herode,cū crederet Ioānē reuixisse, διαπορεῖ, qđ
t,hæsitabat. Cæterū aliqs mutauit hūc locū ex supiori,quē tn puto corruptū. ἀπο-
ἐθαύμαζομ,qđ pl⁹ sit pri⁹ illud ꝗ hoc posteri⁹. Ad iuicē dicētes) ἄλλος πρὸς ἄλλον
ali⁹ ad aliū dicētes,siue iter se dicētes. Musto pleni) μεμεστωμένοι.i.impleti sūt.
ūt isti) Isti redūdat. Per ꝓphetā Iohel) Testimoniū qđ citat ē apud eū,pphe
: mire declarat largitatē diuini muneris,ꝙ solis iudæis antea uidebaī deberi iā
ois natiōes redūdātis. Cæterū Lucas nōnihil discrepat & ab Hebræis,& a Sep
b⁹ hoc loco cū illis ē cōcordia. Nec est apd hebræos i dieb⁹ nouissimis,sed post
icit dns) Lucas addit de suo,ꝙ ea clausula ꝓphetijs oīb⁹ soleat apponi. Deide
iuxta Septuagita dixit,cū Hebræis sit,spiritū meū. Porro qđ priori loco posuit
deinde senes,cū & apd Hebræos & septuagita diuersus sit ordo,librariorum er
ū suspicor. Præterea qđ latin⁹ interps uertit,Et qdē sup seruos meos,legisse ui-
. Hiero. uertit,Sed & sup seruos meos. Rursus post hæc uerba,In dieb⁹ ill' effū
ieū, Lucas addidit de suo,Et ꝓphetabūt, Qđ nec apud Hebræos ē nec apd Se
ueꝝ ut hoc huc trāslatū ē ex initio hui⁹ uaticinij,ita ex hoc loco trāslata sūt in
uerba, In dieb⁹. Ac mox (dabo,pdigia)i cœlo sursū,& signa i terra deorsū. Sur
rsū & signa tria uerba de suo adiecit Lucas,q̄ nec apud Hebræos sūt,nec apud
a,Denicꝙ (dies dni magn⁹ & horribil') ꝙ horribilis Lucas posuit ἐπιφανῆ.i.ma
ue illustris,cū hebræis sit horribil',ut itelligere liceat id qđ freqnē admonuim⁹.
uāgelistas nō fuisse ăxios i reddēdis uerbis,ppbaꝝ,sed ipam sniam bona fide
se. ꝗꝗ pōt aliqties fieri,ut lector erudit⁹ nōnihil corrūpat,dū corrigere nitit ad
septuagita. Cæteꝝ quo lector ipe facili⁹ hæc cōferat,hebræa ut hnt subijciem⁹

וְהָיָה אַחֲרֵי־כֵן אֶשְׁפּוֹךְ אֶת רוּחִי עַל כָּל בָּשָׂר וְנִבְּאוּ בְנֵיכֶם וּבְנֹתֵיכֶם וְקִנֵּיכֶם
יַחֲלֹמוּן בַּחוּרֵיכֶם חִזְיונוֹת יֵרָאוּ: וְגַם עַל הָעֲבָדִים וְעַל הַשְּׁפָחוֹת בַּיָּמִים הָהֵמָּה
אֶת רוּחִי אֶשְׁפֹּךְ: וְנָתַתִּי מוֹפְתִים בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ דָּם וָאֵשׁ וְתִימְרוֹת עָשָׁן: הַשֶּׁמֶשׁ יֵהָפֵךְ
וְהַיָּרֵחַ לְדָם לִפְנֵי בוֹא יוֹם יְהוָה הַגָּדוֹל וְהַנּוֹרָא: וְהָיָה כֹּל אֲשֶׁר יִקְרָא בְּשֵׁם יְהוָה יִמָּלֵט

tit Hieronym⁹. Et erit post hæc effundā spiritū meū sup oēm carnē & ꝓpheta-
estri & filiæ uestræ,senes uestri somnia somniabūt,& iuuenes uestri uisiōes ui-
:d & sup seruos meos & ancillas meas,in dieb⁹ illis effūdā spiritū meū, & dabo
ı cœlo,& i terra sanguinē & ignē & uapores fumi. Sol cōuertet in tenebras &
nguinē antecꝙ ueniat dies dni magn⁹ & horribilis. Et erit,ois q inuocauerit no-
aluus erit,luxta Septuaginta legim⁹ ad hūc modū. Et erit post hæc effundā de
eo sup oēm carnē,& ꝓphetabūt filij uestri & filiæ uestræ,& senes uestri somnia
ūt, & iuuenes uestri uisiones uidebūt,& sup seruos meos & sup ancillas meas
llis effundā de spiritu meo. Et dabo ꝓdigia in cœlo,& sup terrā sanguinē,ignē,
ē fumi. Sol cōuertet in tenebras,& luna in sanguinē,antecꝙ ueniat dies dni ma
lustris. Et erit ois q inuocauerit nomē dni,salu⁹ erit. Annotauit Hiernym⁹ hoc
אשׁר quod Septnaginta uerterūt ἐκχεῶ.i. effundā. Effundim⁹ em̄,nō qđ dispēsa
arce damus,sed quod ampliter & effuse,largiterꝙ.
lū ꝙ) καθότι.i.quatinus,siue ꝓpterea ꝙ,& ab ea,nō ab eo,ut mortem referat.
mouear.) ἵνα μὴ σαλευθῶ,qđ est ꝓprie loco moueri. Liceat audenter dicere)

ἤξιόν ἐπᾶν μετὰ παῤῥησίας, cum liceat libere loqui. Est eñ ptcipiũ impſonale poſitũ abſolute caſu nominandi, quod alioq fit in genitiuis apud Græcos. Quoniã defunctus eſt) Et defunctus eſt græce. Iureiurando &c.) Græca plus habent, q̃ latina. ὅτι ὅρκῳ ὤμοσεν αὐτῷ ὁ θεὸς ἐκ καρποῦ τῆς ὀσφύος αὐτοῦ τοῦ καθίσαι ἐπὶ τοῦ θρόνου. i. Quod iureiurando iuraſſet ſibi deus, ex fructu lumbi ſui, quantum ad carnẽ, ſurrecturũ Chriſtũ, ut ſederet in throno. Tametſi uariant hoc loco græci codices. Cæteq̃ in iureiurando iurauit, nõ eſt apud Græcos ea uocũ affinitas, ὅρκῳ ὤμοσεν. Ad hæc, de fructu lumbi eius ſedere, ſupplendũ erat, aliquẽ. Prouidens) προιδὼν. i. præuidens, quãq̃ in nonnullis erat προειδὼς. i. præſcius. Neq̃ derelictus eſt in infer.) ὅτι οὐ καταλείφθη ἡ ψυχὴ αὐτοῦ. i. quoniã non eſt derelicta anima eius. Certiſſime ſciat.) ἀσφαλῶς οὖν. i. certe igitur.

His aũt auditis.) ἀκούσαντες. i. cũ audiſſent aũt. Pœnitentiã agite.) μετανοήσατε. i. pœniteat uos, ſiue reſipiſcite. Vobis eñ eſt ꝓmiſſio.) Addendũ erat facta, ſiue ad uos.

Alijs etiã.) ἑτέροις τε. i. alijſq̃. Qui ergo receperunt.) οἱ μὲν οὖν ἀσμένως ἀποδεξάμενοι. i. qui libenter receperunt. In die illo.) τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ. i. die illi, niſi ſubaudias præpoſitionẽ ἐν. Fractione panis.) καὶ τῇ κλάσει. i. & in fractione panis, ut ſint quatuor, doctrina, cõmunio, fractio panis, & orationes, In Hieruſalẽ.) Hæc duo uerba nõ reperio in græco codice. Et metus erat magnus in uniuerſis.) At ne hæc quidem aſſcripta reperi.

Omnes etiam.) πάντες δὲ. i. oẽs aũt. Opinor interpretẽ legiſſe πάντες τε. Erant pariter) εἰς τὸ αὐτὸ, qđ antea uertit in eodẽ loco. Poſſeſſiões &) Græce ẽ, & poſſeſſiones & facultates gemiata cõiũctiõe. Circa domos) κατ' οἶκον. i. p ſingulas domos, ſiue domeſticatim. Quẽadmodũ κατὰ πόλιν & καθ' ἡμέραν. i. oppidatim & cotidie. Sumebant cibum) μετελάμβανον, quod eſt ab alio ſumere, & participẽ eſſe. Nos uertimus inuicẽ, ſumebãt. Ac rurſum (apud omnẽ plæbẽ) Omnẽ ꝓ totam dixit, & plæbẽ ꝓ populum, ὅλον λαόν.

Dominus aũt augebat.) Græca ſic habent, ὁ δὲ κύριος προσετίθει τοὺς σῳζομένους καθ' ἡμέραν τῇ ἐκκλησίᾳ. i. Dñs apponebat eos, q ſalui fiebant cotidie eccleſiæ. Suſpicor interpretem ſcripſiſſe. Addebat, idq̃ ſcribam deprauaſſe, in augebat.

In idipſum.) Id Latini referre uidenẽ ad ſuperiora, cõtra Græci referunt ad ea quæ ſequunẽ, ἐπὶ τὸ αὐτὸ δὲ πέτρος. i. ſimul aũt Petrus, ut ἐπὶ τὸ αὐτὸ, non ſolum ptineat ad locũ, uerum etiam ad tempus.

EX CAPITE TERTIO.

AD portam.) πρὸς τὴν θύραν. i. ad ianuam. Incipientes introire,) μέλλοντας εἰσιέναι. i. ingreſſuros. Rogabat ut eleemoſynã acciperet) Græce tantũ eſt, Rogabat eleemoſynã, ἠρώτα ἐλεημοσύνην. Intuens.) ἀτενίσας. i. defixis in eum oculis. Reſpice in nos.) βλέψον εἰς ἡμᾶς. i. aſpice in nos, ſiue aſpice nos. Et apprehenſa manu.) καὶ πιάσας αὐτὸν τῆς δεξιᾶς χειρός, pro πιάσας, in nõnullis erat κρατήσας, hoc eſt, apprehenſa manu illius dextra. Conſolidatæ ſunt baſes.) βάσεις græcam uocem reliquit interpres uertere poterat, greſſus, ſiue pedes. Ambulans & exiliẽs.) καὶ ἁλλόμενος. i. ſaliens, ut ſignificaret nõ ſolũ inceſſum more uulgari, uerũ etiam alacrẽ & geſtientem. Ac paulo ante uerbũ erat cõpoſitũ, καὶ ἐξαλλόμενος ἔστη. i. exiliens ſtetit. Ad eleemoſynam ſedebat.) ὁ πρὸς τὴν ἐλεημοσύνην καθήμενος. i. ille ad eleemoſynã ſedens.

Et extaſi.) τῇ ἐκστάσει, quod alius uertit ſtuporem, uerum quia ſic reddidit θάμβος, de erat quo redderet extaſin.

Cum uiderent autem &) Græca diuerſa ſunt, κρατοῦντος δὲ τοῦ ἰαθέντος χωλοῦ τὴν πέτρον καὶ Ἰωάννην, συνέδραμε πρὸς αὐτοὺς πᾶς ὁ λαὸς, id eſt cum teneret autem is qui ſanatus fuerat claudus Petrũ & Ioãnẽ, concurrit ad eos oĩs populus. In porticum) ἐπὶ τῇ στοᾷ. i. in portu. Vidẽs aũt) ἰδὼν participiũ præteriti tpis, uerti poterat, ld cũ uideret Petr⁹, ſiue eo uiſo Petrus. Noſtra uirtute aut poteſtate) ἰδίᾳ δυνάμει ἢ εὐσεβείᾳ, id eſt ꝓpriis uiribꝰ aut religiõe, ſiue pietate. Apparet interptẽ legiſſe ἐξουσίᾳ ꝓ εὐσεβείᾳ atq̃ ea ſaue lectio mihi magis ꝓbat. Deus Abrahã) & deꝰ Iſaac, & deus Iacob. Græci tantũ ſemel ponũt deus, deus Abraham, & Iſaac, & Iacob. Iudicante illo) κρίναντος præteriti temporis eſt, cum iudicaſſet, ſiue cum ſtatuiſſet ille abſoluere.

Virum

iomicidam) Graphice ſane maieſtatē illā apoſtolicā expſſit,quā illi fuiſſe in di
el una eius teſtatur epiſtola. Retulit inter ſe contraria non minus grauiter, cp
. Homicida eripit uitam,huic Iudæi donarunt uitā. Et autorem uitæ traxerunt
m Hunc quē uos uidiſtis) τοῦτον ὃν θεωρεῖτε.i. quē uidetis uerbū pſentis tpis.
integram) ὁλοκληρίαν ἔδωκεν αὐτῷ,id eſt dedit illi, Integram ſanitatem iſtam) ὁλοκληρίαν
eſt integritatem hanc. Cui opponitur debilitas.
autem qui) Non eſt qui græce,ſed quæ ἃ. Deus ea que prius nūciarat fore,idcp
ūprophetarum ora,ſic impleuit ut prædixerat.
ini igitur) μετανοήσατε Demiror cur hic ſuo more non dixerit,pœnitentiā agi-
oterat,Reſipiſcite,ſiue pœniteat uos.
uenerint tempora) Apparet hoc ana podoton eſſe,nec enim explet quod cœ
gitur aliquid ſubaudiatur oportet,ut ſalui ſitis,cum uenerint tempora refrige-
ut ὅπως ἄν poſitum eſt pro utcunch. Cæterum illud a facie domini referendum
ctionem refrigerij, ut intelligas aſpectum eum fore formidabilem malis, pijs
e refrigeriū. Hoc admonēdū duxi,quod uideam theologos ſecus interpretari.
s quidem dixit) μωϋσῆς μὲν γὰρ πρὸς τοὺς πατέρας εἶπεν,i. Nam Moyſes quidē
dixit. Prophetam uobis ſuſcitabit deus) Teſtimoniū quod adducit, extat
nom ij capite decimooctauo. Petrus ſententiā reddidit non uerba.
eipſum) Diuidenda eſt hæc dictio, ut me referatur ad ſuſcitabit,ipſum,ad au
enim indicat ſermo græcus προφήτην ἀναστήσει ὡς ἐμέ,αὐτοῦ ἀκούσεσθε,id eſt prophe
abit deus mei ſimilem, uos illū audietis, porro tanch meipſum,paulo poſt di
tui. Et omnes prophetæ a Samuel & deinceps) Græci addunt coniunctio-
quæ ſermonem reddit inabſolutū. Ea apud latinos omittitur. Verum quoniam
in oratione Petri huiuſmodi nonnūch incidere, haud ſcio an aliquis offenſus
ilerit. Proinde cui uidebitur addenda, is ſubaudiat oporteat aliquid, ut ſit ſen-
olum Moyſes,ſed & omnes prophetæ huiuſmodi quiddā pollicīti ſunt quot,
Nec eſt ſimpliciter & omnes prophetæ, ſed Ὁ πάντες δὲ id eſt ſed & omnes,ut
ad Moyſen qui pcēſſit. Oēs familiæ terræ),p famil ijs græce eſt πατριαὶ,qd
it,paternitas. Ex quo ois paternitas in cœlo & in terra nominat. Vobis primū
itās) ἀναστήσας præteriti tēporis, excitatū ſiue ,productū. Nā ſuſcitari dicit exoriri
ere a mortuis. Reſpexit Petrus ad uerba Moyſi, ſuſcitauit uobis deus,pphetā
uitijs ſuis) ἀπὸ τῶν πονηριῶν ὑμῶν,id eſt a nequitijs ueſtris. Tametſi recte muta-
res ſermonis formam, ut peregrinam latinis auribus.

EX CAPITE IIII.

magiſtratus templi) ὁ στρατηγὸς τοῦ ἱεροῦ.i. Princeps ſiue dux tēpli. Nam
agiſtratus hic ſingularis eſt numeri, & hominē quempiam ſignificat,cui cō-
niſſa fuerit tutela templi. Virorū quinch milia) Ferme quinch milia ὡσεὶ χιλιάς
quod ante uertit circiter. Et Caiphas) καὶ Καϊάφας,i. & Caiaphas. Et ſeniores
idite.) Audite,nō addit apud Græcos,uerū id aliquis adiecit de ſuo. In bene
s infirmi, in quo iſte ſanus factus eſt.) Primū qs unch dixit benefactū illius, q
ſit adiutus. Deinde quid eſt hoc in quo iſte ſanus factus eſt. Niſi forte Petrus
rogat,& ipe ſibi mox reſpōdet. Sane græca ſic habēt,εἰ ἡμεῖς σήμερον ἀνακρινόμεθα
ἐπὶ εὐεργεσίᾳ ἀνθρώπου ἀσθενοῦς,ἐν τίνι οὗτος σέσωσται,γνωστὸν ἔστω πᾶσιν ὑμῖν,ὅτι ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ
dem hic fuerant reddenda, Si nos examinamur hodie, de hoc, cp benefeceri-
ini infirmo, ſiue, cp benefactū ſit homini infirmo, in quo hic ſaluus factus ſit,
omnibus uobis, & toti populo Iſrahel,quod innomine Ieſu Nazareni. &c,
hac de re quæſtio eſt,& ſi hoc a nobis cupitis cognoſcere,cuius uirtute & cui
ic claudus reſtitutus ſit ſanitati,ſcitote id eſſe factū,nec arte magica,necp no-
us,ſed in nomine domini Ieſu.
eprobatus eſt,) ἐξουδενηθείς.i. qui contemptus fuit,ſiue pro nihilo habitus.

Datum

ra uocant hominem purpuratum, unde nos uertimus albis amictos.

Conuersa est retrorsum & uidit.) Rursus est θεωρεῖ, id est uidet præsentis temporis.

Quia uidi dominum & hæc dixit.) ὅτι ἑώρακεν τὸν κύριον καὶ ταῦτα εἶπεν αὐτῇ, id est quod uidisset dominum, atq; is hæc dixisset sibi.

Dixit ergo eis iterum, pax uobis.) Vides ut nihil magis inculcauit Christus suis q̃ pacem. In extrema illa oratione, q̃ sollicite mandauit suis, ut inter sese amarent, quoties iterat hoc suum mandatum. Deinde q̃ enixe obsecrat patrem, ut illi unum essent. Nõ ait concordes, sed unum, & addidit insigne exemplum, summæ unionis, sicut tu & ego unum sumus. Hic rursus, non cõtentus semel dixisse pax uobis, repetit pax uobis. Et non pudet hodie Christianum populum, nihil aliud q̃ belligerari? Ferẽdum utcũq; si tãtum insaniret populus. Nihil aliud aucupãtur plæriq; principes. Imo qã fœdius est, non solum incitant ad hæc sacerdotes, uerum ipsi belligerantur. Qui professi sunt Euãgelium pacis, plæbem ad bella cohortantur, & quorum erat inflammare ad pietatem, hi classicum canunt, & huc detortis sacris litteris, pacificum illum ac mansuetissimũ Christum, belli faciũt autorẽ. Qui si rediret in hanc ætatem, dispeream, nisi durius tractãdus sit ab hoc pharisæorũ genere, q̃ ab illis fuit acceptus, Verum hæc πάρεργα. Annotãdum & illud, quod semel & iterũ precatus pacẽ, deinde insufflato spiritu dixit, Quorum remiseritis peccata &c̃. Qui ex his posterioribus cristas erigunt & tyrãnidẽ quandã sibi uindicãt, cur nõ meminerũt eorũ q̃ mox p̃cesserũt. Oĩa plena dissidijs, litibꝰ, bellis. Toti turgemꝰ mũdano spiritu, & tñ placemꝰ nobis, autoritate cõmissa remittẽdi aut retinẽdi peccata. Fixurã clauorũ) τύπον. i. figurã, atq; ita legit in q̃busdã codicibus Latinorũ, uerũ ut latinis exiguũ est discrimẽ inter fixurã & figuram ita græcis inter τύπον & τύπον.

Incredulus, sed fidelis.) ἄπιστος ἀλλὰ πιστός. i. infidelis, siue incredulus, sed credulus, siue credens, ne pereat προσονομασία. Etenim quod scribit Valla fidelem, Latinis sonare bonæ fidei hominẽ magis q̃ credentem, hoc est, non qui habeat alteri fidem, sed qui præstet fidẽ, uere qdẽ dicit, uerũ ea uox iã ab omnibus Christianis scriptoribus in hũc sensum est usurpata. Dominus meus & deus meus.) Hic est unus locus, in quo palã euãgelista Christo dei uocabulũ tribuit. Nec est quod cauillet hæreticus hoc a discipulo dictũ. Agnouit Christus, utiq; repulsurus, si falso dictus fuisset deus, præsertim cæteris audientibus discipulis.

EX CAPITE VICESIMO PRIMO.

ET illa nocte nihil prendiderunt.) Et iterum, Afferte de piscibus quos prendidistis. In nõnullis habebatur, Cœperunt, & cœpistis, græce est ἐπίασαμεν & ἐπιάσατε.

Nũquid pulmentarium habetis) προσφάγιον inde dictum, quod addatur pani, & num quod dicendum erat, aut certe num quid pulmentarij.

Piscem, & piscibus) ὀψάριον, ὀψαρίων. Hic palam apparet ὀψὸν & ὀψάριον eius nominis diminutiuũ pro pisce accipi, cum dicatur ab ὀπτῶ, quod est asso.

Et cum tanti.) τοσούτων ὄντων. i. cũ tot essent, de numero loquit̃, nõ de magnitudine.

Tunica succinxit se) ἐνεπενδύτην διεζώσατο. i. pallio siue penula. Nam tunica uestis est interior, ependites dicta, quod superne induatur. Prunas positas.) ἀνθρακιὰν, ignis est ex congestis carbonibus. Et accepit panem & dabat eis.) Venit, accipit & dat, omnia græcis præsentis sunt temporis.) ἔρχεται, λαμβάνει, δίδωσι.

Hoc iam tertio.) τοῦτο ἤδη τρίτον. i. hac iam tertia uice. Simon Petrus.) σίμων ἰωνᾶ. i. Simon Iona, quãq; in nõnullis erat ἰωαννᾶ, quẽadmodũ in Luca. Diligis me plus his?) Cur interpres nõ uitauit amphibologiã, dicens, Diligis me plus q̃ hi? Alioq; poterat intelligi, diligis me plus q̃ hos. Tu scis q̃a amo te) Quod mõ diligis erat nũc mutat amore, uerũ uariauit & Euãgelista græcã uocẽ, prius illud est ἀγαπᾶς, posterius φιλῶ, q̃bus tamẽ citra discrimẽ est usus. Apud Latinos amo uehemẽtius est q̃ diligo. Pasce agnos meos) Bis dixerat βόσκε. i. pasce, siue ale, semel ποίμαινε. i. rege, ut pastor regit gregẽ. Nec est ubiq; agnos, sed bis πρόβατα. i. oues semel ἀρνία. Neq; his opinor ullũ eẽ discrimẽ, Illud obser ad

ter esse admonẽdũ, q ex hoc loco glotianẽ sibi cõmissum gregẽ domini, eos primũ opor tere meminisse a Petro ter exactũ amorẽ erga Christũ, neq; quẽlibet amorẽ, sed arden tiorẽ cæteris. Deinde ter item cõmissã illi gregis curã. Illud nimirũ significatũ est nõ esse idoneũ sacerdotio, nisi q neglectis oĩb⁹ nihil amet nisi Christũ, hoc est ueritatẽ, innocẽ tiam, pietatẽ. Ad hæc nihil huic antiquius esse debere, q̃ incolumitatẽ gregis sibi credi ti. Proinde quæso quid frontis est istis qbusdã, qui prophanis imo sceleratis principum obsequijs, q pecunijs huc penetrãt, q sacerdotiũ nihil aliud q̃ questũ ac tyrãnidẽ esse pu tant. Quo tu nõ uis.) ὅπου οὐ θέλεις. At cur nõ & supius itidẽ uertit, Ibas ubi uolebas, cũ sit idẽ aduerbiũ græcũ. Quãq; ego malim utrobiq;, quo ibas quo uolebas, & ducet quo non uis. Qui tradet.) ὁ παραδιδοὺς. i. qui tradit.

Sic eũ uolo manere.) Cũ omnia Græcoꝝ exẽplaria cõstanter habeant scriptũ, ἐὰν αὐτὸν θέλω μένειν, neminẽ dubium esse potest, quin coniunctio si, mutata sit in aduerbiũ sic, idq; nõ interpretis uitio, sed errore librarij. Siquidẽ apud Latinos facilis & ꝓcliuis ꝓlapsus est, a si in sic, ob uocũ affinitatem. Cæteꝝ apud Græcos nihil simile est, ἐὰν & οὕτως, ut hac occasione lapsus uideri possit interpres. Neq; uero solum cõsentiunt exẽplaria Græco rũ, uerũetiã interptes Cyrillus, Chrysostomus, Vulgarius. Quanq; in his uoluminibus Chrysostomi nup excusis, ab indocto quopiam, si mutatũ erat in sic. Verum ipsa interp tatio palã arguit Chrysostomũ si legisse, dũ in hanc disserit sententiam, Christũ noluisse respondere Petro, qd esset facturus de Ioanne, sed uoluisse temerariã & curiosam illius responsionẽ retundere. At id nõ fecit, si respondit illũ mansurũ. Quin & diuus Hiero nymus primo aduersus Iouinianũ libro citat hunc locũ iuxta græcam ueritatẽ. Et tametsi solent huiusmodi oia ad semel publicit⁹ receptũ errorẽ deprauari, tamẽ haud scio quo casu factũ est, ut hic locus etiam in uulgatis exẽplaribus mãserit incorruptus. Qui si ma xime fuisset corruptus, tamẽ ipse disputationis tenor arguit Hieronymum, si legisse, nõ sic. Inter uetustiores solus Augustin⁹ legisse uidet, sic eũ uolo manere, uir ille qdẽ quod negari nõ potest sanctus, integer, acuto prædítus ingenio, ueꝝ impẽse credulus, ad hæc destitut⁹ ꝓsidio linguaꝝ, sine qb⁹ hæc ut parẽ, tractari nõ queũt. Is cũ iuuenis assciti⁹ eẽt ad mun⁹ episcopale, ac pene neophyt⁹, id qd fieri uetuit Paul⁹ ne licuit qdẽ qcq; nesci re doctoris locũ occupãti. Proinde docendo didicit qd doceret, & scribẽdo didicit qd faceret. Profecit tn, ꝓsertim ubi se cœpit ad Hieronymi cõferre æmulationẽ. Nec ẽ ille ctãd⁹ uir tã pius, sicubi nõ assequẽ qd affectat, sed tolerãd⁹ magis. At e diuerso nõ sunt au diẽdi, q illũ nemini nõ añ ponũt, ipsi etiã Hieronymo, quo sciẽtia sacrarũ literaꝝ tãto fu it inferior, ut ipudẽtissimũ sit, alteꝝ cũ altero cõferri. Porro q̃ q̃ hæc nõ faciũt hæreticũ, si sic legas ꝓ si. tn error tã manifestarius nõ est dissimulãdus in literis euãgelicis, & ut fa teor nõ insectandũ cõuitijs, qui sic labat, ita cõmiserandũ aio ac subleuandũ. Excusat is q per imperitiã literaꝝ his uerbis baptizauit, In nomine patria, & filia, & spirita sancta. Nemo tamẽ sciens laturus sit huiusmodi, baptizatorẽ. Quin ipse Augustinus negat ferẽ dum, ꝙ populus in tẽplis caneret, Sup ipm autẽ floriet, ꝓ florebit, etiã si sciret deũ non offendi soloecismis. Quanto minus dissimulandũ, si tanto fœdior mẽda in euangelicas irrepserit literas. Qd si latinus interps indicãdi modũ uertisset in modũ impandi, nõ p inde lubricus fuisset lapsus. Si eũ uelim manere donec ueniã. Vt ne dicã interim, ꝙ ipse sermonis cõtextus refellit istoꝝ lectionẽ. Sequit em, Et non dixit Iesus, ꝙ discipulus il le nõ moritur, Quod si supius legamus, Sic eũ uolo manere. plane dixit eũ nõ moriturũ donec ueniret, quod Ioannes dictũ fuisse negat. Nec ambigit Ioãnes, quin Christus ma nere dixerit, nõ mori. Verũ negat id affirmasse Christũ, sed in ambiguo reliquisse, ut ea res nihil attineret ad Petrũ. Exiuit sermo inter fratres.) Quomõ exijt, si erat inter fra tres? Proinde dilucidius ac latiniꝰ erat, pmanauit rumor in fratres, hoc est, ad Christia nos cæteros, & quod illic erat dictũ paucis audiẽtibus, id serpit ad plures, uulgãte fama.

Nec ipm arbitror mundũ capere posse.) Hic rursum Augustinus offensus hyperbo le, capere non ad spacium loci refert, sed ad animũ. Ad eundem modum nec unã pagi

nam diuinæ ſapiẽtiæ capere poſſit mũdus. Nihil tale Chryſoſtomus. Et Cyrillus. Ingenue fatẽt hypbolẽ eſſe. Eſt em̃ græcis χωρεῖσαι, quod de ſpacio loci ꝓprie dicit̃, ut annotauimus in eum locum, Non omnes capiũt hoc uerbũ. Nec eſt poſſe capere apud Græcos. ſed tantũ χωρῆσαι. i. capere, ſiue capturum. Deinde q ſcribendi ſunt, melius erat, qui ſcribendi forent. FINIS ANNOTATIONVM IN IOANNEM.

D. ERASMI ROTERODAMI ANNOTATIONES IN ACTA APOSTOLORVM.

ACTVS Apoſtolorũ.) πρᾶξις. Quod Cyprianus uertit, acta. Hieronymus interim actiones, interim acta uocat. Cæterum actus maſculino genere reperitur quidẽ, ſed in carmine, ut apud Lucanũ, Licet ingentes abrupit actus. Verum acta magis uocant̃, quæ iudicijs aut teſtamẽtis, aut cõſimilibus modis tranſiguntur. Proinde ego geſta malim q̃ acta.

Primũ quidẽ ſermonẽ.) Equidẽ cupiebã hunc librũ Lucæ cũ priore cõiungere. Quãdoquidẽ ille hiſtoriã euangelicam duobus eſt cõplexus uoluminibus, quorũ utrũq; ad eundẽ ſcripſit Theophilũ, & poſteriorẽ auſpicans, prioris facit mentionẽ. Cæterum uerebar, ne non ferendũ uideret̃, euangelia diſtrahere. Quãq̃ hæc hiſtoria quid aliud eſt, q̃ euangelij pars, eaq; meo iudicio nõ minima. Siqdem illic deſcribit̃ granũ frumẽti ſolo conditũ, hic deſcribit̃ enatũ, ac ſuas paulatim apiens ac ꝓferens opes. Quod niſi Lucam cognouiſſemus, qbus modis Chriſtus reliquerit terras, ubi, quo loco, qbus modis aduenerit, ꝓmiſſus ille ſpiritus, quibus initijs cœperit eccleſia, qbus rebus polluerit, qbus creuerit rationibus, nõne bonã euangelij partẽ ignoraſſemus? Atq; utinã ſanctus Lucas, quemadmodũ exorſus erat hanc narrationẽ, ita longius fuiſſet proſecutus, ac de cæteroq; item apoſtolorum geſtis nõnihil attigiſſet. Quo magis admiror, apud Græcos hunc librum tam uariũ haberi, neq; quẽq̃ extitiſſe, qui tam præclarũ opus, ac ꝓrſus euangelicæ tum maieſtatis, tum fidei ſuis cõmentarijs illuſtrarit. Nihil enim extat, quod ſciã in hoc, præter aliquot locorũ uocabula, quæ Hieronymus annotauit, uerum ea non ſolũ pauca, ſed etiã paucis. Sero recepta eſt epiſtola ad Hebræos, de epiſtola Iacobi nõnihil eſt addubitatũ. Apocalypſim ſero recepit Italia, Græcia ne nũc qdem ſatis approbat. Cæterum de actis nulla unq̃ dubitatio. Quo maiore ſtudio conuenit, ut Chriſtiani ſuæ gẽtis incunabula ſtudeant cognoſcere, quo poſteaq̃ cognitũ habuerint, qbus rebus adoleuerint, ijſdẽ intelligãt collapſam religionẽ inſtaurãdã eſſe. Primũ qdẽ.) Sæpius admonuimus apud Græcos πρῶτον uſurpari uice cõparatiui. Primũ ꝓ priore ſiue ſuprioré. Nã ſermonẽ haud dubie librũ euãgelicũ uocat, neq; em̃ ea dixerat, ſed ſcripſerat. Et Iſocrates ſuos libellos λόγους appellat. Deinde haud ſcio ſatis ne latine dicat̃, facere ſermonẽ, ꝓ eo qd̃ eſt uerba facere. Vnde nos quo dilucidior eſſet ſenſus, nõ ueriti ſumus ad hunc trãſferre modũ. Supiore qdẽ uolumine dixim⁹ Theophile de oib⁹ quæ cœpit Ieſus, tum facere, tũ docere. Poterat & ſic, & facere & docere, ſiue uel facere uel docere. Nã facere q̃ & docere, poeticũ eſt apud Latinos, apud Græcos ſec⁹, ποιεῖντε καὶ διδάσκειν. Partit⁹ em̃ eſt oẽm Chriſti uitã, i duo, in facta & doctrinã. Fecit is admirãda, ſed nõ min⁹ ſtupẽda docuit. Facta cõſtãt miraculis, doctrina decretis. Porro qd̃ huc adducũt qdã, prius eſſe facere, deinde docere, id argutius eſt q̃ accõmodatius. Per ſpiritũ ſanctũ præcipiens) ἐντειλάμενος, præteriti tpis eſt, hoc eſt, cũ præcepiſſet. Et hũc locũ quoniã aliog uidebatur obſcurior, paulo fuſius explicuim⁹ ad hũc modũ. Ad eũ uſq; diẽ, quo poſtq̃ impartitus eſt illud, ſpiritũ ſanctũ, mãdaſſet apoſtolis quos delegerat ſurſũ aſſumptus eſt. Cæterũ illud, ſpiritũ ſanctũ, ita poſitũ eſt, ut ambigi poſſit utro ſit referẽdũ, ad ſupriora an ad ſequẽtia. Verũ ſeſus exigit, ut ad ſupriora referat. Siqdẽ ipartijt illis ſpiritũ ſanctũ a reſurrectione

rectione, & ita mandauit prædicandi munus. Niſi malumus ſic accipe, qđ ipſe Chriſtus in baptiſmo, ſpiritū ſanctū in ſe deſcendētem accepit, quo facto poſtea delegerit apl̄os. Cæterū prior lectio mihi magis ꝓbat. Quos elegit) οὓς ἐξελέξατο. Hoc interiecit, ut appareat Chriſtū nō oibus mādata dediſſe, ſed iſs dūtaxat, quos ad hoc muneris delegerat, nēpe duodecim apoſtolis, & ſeptuaginta diſcipulis. In multis argumētis.) πεκμηρίοις. Argumentū hic uocat ſignū aliquod, ꝑ quod fides ſit rei alioq dubiæ. Et in multis hebraico more dixit, ꝑ ꝑ multa argumēta. Cæterꝝ qđ ſequit, ὀπτανόμενος, ꝓticipiū eſt paſſiuū ꝓſentis tp̄is. Proinde interꝑs dū qđ nō ſolet, conat̄ exprimere rōnem tp̄is, nimis dilato uſus eſt uerbo. Siqdē apparet id quoꝝ qđ nō eſt. Nos itaq; maluim⁹ circūloqui, dū cō ſpicit. Et cōueſcēs ꝑcepit) Quiſqs uel mediocriter attēderit, facile cōiectabit ab interꝓte ſcriptū fuiſſe cōuerſans, nō cōueſcēs. Id famelic⁹ opinor qſpiā, nihil niſi cibū ſomniās uertit in cōueſcēs, ꝙ inhumanū putaret Chriſtū ſuos relinq̄re, niſi pri⁹ habita cū illis cōpotatiūcula, quēadmodū hodie uulg⁹ noſtratiū facit. Cæterꝝ in græcis exēplarib⁹ uariat hic loc⁹, In alīs ſcriptū ē, συναλιζόμενος, qđ ſonat cōgregatos ſiue cōgregās. In alīs συναυλιζόμενος, i. cōmorās, & ſub eodē uerſans tecto. Rurſū uariat & ipa ſermōis diſtinctio. Nā qdā hoc ꝓticipiū referūt ad ſupiora, ut & hoc cenſeat̄ inter argumēta reſurrectiōis, ꝙ domeſticā, cū illis ac diutinā egerit cōſuetudinē. Nā id eſt, ni fallor, συναυλιζεσθαι. Alī rurſus ad ſequētia, ut ſub eodē tecto cōmorans apud illos, intelligat̄ mandaſſe ne diſcederent Hieroſolymis. Id qđ mihi magis ꝓbat̄, qđ qdē ad diſtinctionē attinet. Alioq duriuſcule cohæreant cū ſupioribus, quæ ſequunt̄. Cæterꝝ ſi legamus, συναλιζόμενον, id magis cōgruit cū eo, quod aliquanto poſt ſequit̄. Illi igit̄ cū cōueniſſent, interrogabant eū, dicentes, Dñe &c. Apparuit em̄ illis nunc pauciorib⁹, nunc pluribus. Cæterꝝ cōſcenſurus in cœlū oēs uoluit adeſſe, ut ultima æderet mandata. Quā audiſtis, inqt, per os meū.) ἣν ἠκούσατέ μου. i. quā auditis ex me. Cæterꝝ haud male interꝑs addidit, inquit, de ſuo, ne dubior eſſet ſermō, ob repente mutatā ꝑſonā loquentis. Baptizabimini ſpiritu ſancto) ἐν πνεύματι ἁγίῳ. i. in ſpiritu ſancto, hoc eſt, ꝑ ſpiritū ſanctū. Si in hoc tpe) εἰ apud Græcos frequenter eſt interrogantis, rectius itaq; uertiſſet, Num in tpe hoc, ſiue an in tpe hoc.

Tēpora uel momenta.) χρόνους ἢ καιρούς. i. tēpora & articulos ſiue oportunitates. Quanq; apud Græcos καιρὸς nōnunq; ꝑ χρόνος uſurpet̄, at non cōtra. Eſt aūt ꝓprie χρόνος, quoties de genere ſeu mō ſpatioue tp̄is agit̄, ueluti ſæculū, annus, mēſis, dies, hora. καιρὸς aūt cū ſentim⁹ oportunitatē rei gerēdæ. Nā utrūq; refert̄ a Rhetorib⁹ inter argumenta cōiecturalia. Quin apud Græcos καιρὸς de⁹ eſt, quē Auſonius uertit occaſionē, neq; χρόνος καιρὸς ſpecies eſt huiꝰ ceu generis χρόνου, quēadmodū iudicat Vallā. Diuerſū magis eſt q̄ ps. Et ōino plus qddā eſt καιρὸς q̄ tēp⁹, nempe articulus, ipſumq; momentū ac punctū, ut aiunt in quo res ſit agēda. Vnde nōnunq; articulū uertit. Neq; dubito qn illud Terentianū, ut in ipſo articulo oppl̄ſit, græcis ſit καιρῷ. Duabus dictiōib⁹ græcis rndet unica latina tēp⁹.

Quæ pater poſuit in ſua poteſtate.) ἣν τῇ ἰδίᾳ ἐξουσίᾳ. i. in ꝓpria ſiue ſua ipſius poteſtate.

Accipietis uirtutē.) δύναμιν. i. robur ac fortitudinē, ne qs accipiat ἀσθένειαν, quæ probitas eſt uitio oppoſita. Et (ſupuenientis ſpiritus) ἐπελθόντος, præteriti tp̄is ꝓticipiū eſt, ſed qđ uerbo futuri tp̄is adhæreat. Vertere poterat, illapſi in uos, ſiue ut nos uertim⁹, poſtq̄ ſpiritus ſanctus aduenerit ſup uos. Teſtes in Hieruſalē.) Gemina eſt coniunctio Græcis ἔν τε Ἰερουσαλὴμ καὶ ἐν πάσῃ Ἰουδαίᾳ. Cæterꝝ quod ſubiunxit, Iudææ Hieruſalē, totū parti, non potuit reddi, neq; ꝑ geminū &, neq; ꝑ tum. Proinde nos reddidim⁹, nō ſolū in Hieruſalē uerū etiā in uniuerſa Iudæa. Cūq; intuerent̄ in cœlū) καὶ ὡς ἀτενίζοντες ἦσαν. i. cum eſſent intētis ſiue defixis i cœlū oculis. Id em̄ græcis ē ἀτενίζειν fixis & imotis obtueri oculis amā tiū more. Quēadmodū.) ὅν τρόπον, ut quē ad modū tres ſint dictiones. Sabbati habens iter.) σαββάτου ἔχον ὁδόν. Sentit ſpatium mille paſſuum, longius iter facere, ludæis fas nō erat ſabbatis. Proinde nos uertimus, Abeſt ab Hieruſalem iter ſabbati.

In cœnaculū.) εἰς ὑπερῷον. Hic cœnaculū nō ſignificat eū locū, in quo cœnat̄, ſed ſupiorem domus partē, id quod græca uox indicat. In cœnaculū aſcenderūt.) ἀνέβησαν εἰς τὸ ὑπερῷον

ὑπερῶον. i. ascenderunt in cœnaculũ, hoc est, ingressi ciuitatẽ, conscenderũt cœnaculum.
In oratione.) Deest in latinis codicibus. καὶ τῇ δεήσει. i. & obsecratione. Cõgeminat hæc ad eũ modũ sæpenumero & Paulus. Cũ mulieribus.) σὺν γυναιξί. Accipi potest, & cũ uxoribus, ppterea q̃ seperauit Mariã a mulieribus. Ac rursum (Cũ fratribus eius.) Ad Iesum refert, nõ ad Mariã ἀυτο. In diebus illis.) ταύταις. i. his. Nec enim est ἐναίσιος. Est aũt historicũ, referre rẽ quasi tã gerat. In medio fratrũ) μαθητῶν. i. discipulorũ, & simul est ἐπισυναξ. i. collecta siue cõgregata in eodem loco. Erat aũt hominũ.) ἦν τε ὄχλος ὀνομάτων. i. erat aũt turba nominũ, quod quidẽ palam est nõ accidisse culpa interpretis, sed ab audaculo quopiã fuisse deprauatũ, qui putarit nominũ hoc loco nihil significare. Cæterum hominum probe quadrare. Adeo præceps est iudex inscitia. Porro nominũ dixit, quod nominatim homines censeri soleant, quoties exquiritur numerus. Hæc orationis pars, quoniam per parenthesim est interiecta, suis notulis est utrinq; semouẽda.
Oportet impleri.) ἔδει. i. oportebat, siue oportuit., de re pacta loquit. Quam prædixit.) ταύτην ἣν. i. hanc quam prædixit. Qui fuit dux.) ὁδηγοῦ. Is ꝓprie dicit, qui cõmonstrat uiam. ne ductorẽ exercitus intelligat aliqs, cui Græcis aliud est nomẽ.. In nobis.) σὺν ἡμῖν. i. nobiscũ. Et (Qui cõnumeratꝰ est) ὅτι, qa, nõ q. Et possedit agrũ) ἐκτήσατο, quærere uerti poterat etiã parauit. Neq; enim Iudas possedit hunc agrũ, ueɜ ea pecunia paratus est is ager. Porro de mercede iniquitatis, alluſit, ni fallor, ad cognomen Ischariotæ, quod Hebræis שָׂכָר mercedem sonet. Et suspensus crepuit) Καὶ πελισθεὶς γενόμενος. i. pronus factus, siue decliuis. πελιὸς enim græcis dicit, q uultu est in terrã deiecto. Expressit aũt gestũ & habitũ laqueo præfocati. Aliogn ex hoc sane loco nõ poterat intelligi, q̃ Iudas suspẽderit se. Acheldemach) Græci scribũt ἀκελδαμὰχ, ppĩ accedẽtes ad uocẽ hebraicã q̃ nos. Hebræis חֲקַל fundꝰ ẽ, siue facultas דָּם sãguis Fiat cõmoratio) ἐπαυλις, cõpositũ ab eadẽ dictiõe, unde σωαυλιζόμενος, de quo dictũ ẽ paulo añ. Cæteɜ episcopatũ ẽ ἵνα σκοπλὼ, qđ hebræis ẽ מְעֻרָה Id iter alia p̃fectura quoq; significat. Intrauit & exiuit) ꝓ eo q̃ ẽ ppetuã uitæ cõsuetudinẽ habuit. Dictũ ẽ aũt figura ꝓuerbiali. Cæteɜ h̃ sermone nõnihil habebat obscuritatis, nõ solũ i lingua latina, uerũ etiã græca., pide nos quo ad potuimꝰ, conati sumꝰ dilucidꝰ uertere. Qui cognomiatus est iustꝰ) ἰοῦστος nomen Rhomanũ, quod cognomẽ olim inditũ fuit Aristidi apud Athenienses. Qui corda nosti) Græcis est unica dictio cõpositа, καρδιογνῶστα, cognitor cordiũ. Et mox (ostẽde) est ἀνάδειξον. i. designa. Sic enim uertit, Designauit Iesus & alios septuaginta. Accipere locũ.) λαβεῖν τὸν κλῆρον. i. ut accipiat sortẽ, siue hæreditatẽ. Vt iret in locũ suũ.) πορευθῆναι, uelut ante occupasset alienũ. Et dederunt sortes eis) καὶ ἔδωκαν κλήρους αὐτοῖς. i. & dederunt sortem eorũ. Nimirũ duoɜ, de qbus sortiebant. Et annumeratus est.) καὶ συγκατεψηφίσθη. i. suffragijs siue calculis additus est, Vallæ placet, cooptatus est, neq; mihi sane displicet. Supꝰ erat diuersũ huic uerbũ κατηριθμῶσθαι σὺν ἡμῖν. i. numeratus nobiscũ. EX CAPITE II

Dies pentecostes.) Dies singularis est numeri, Itaq; compleretur legẽdum est. ὡς τοῦ συμπληροῦσθαι τὴν ἡμέραν, quod ultimus ille dies qnquagesiums sit dictus Quanq; uulgo tẽpus hoc uniuersum quadragesima & quinquagesima dicat. Erant omnes pariter.) ὁμοθυμαδὸν. i. unanimiter, quod ita paulo ante uertit pseuerãtes unanimiter in oratiõe. Aduenientis spiritus) φερομένης πνοῆς. i. flatus qui fert, quod ppriũ est uenti impetu citato eũtis & uehementis magis est uiolẽti, βιαίας. Et apparuerũt illis) καὶ ὤφθησαν αὐτοῖς. i. aut isæ sũt illis, seu potiꝰ cõspectæ. Tãq; ignis) Ignis hoc loco genitiui casus ẽ, nõ noiatiui. ὡσεὶ πυρὸς. i. uelut ex igni, nos uertimꝰ igneæ, quo uitare mꝰ amphibologiã. Varijs linguis) ἑτέραις. i. alijs linguis. Ita citat & Hiero. in q̃stionibꝰ ad agalsiã, iuxta uetustos codices ut cõueniat cũ illo euãgelico, Liguis loqnt̃ nouis. Nã qđ aliud ẽ, idẽ est nouũ. Ex oi natiõe q sub.) ἀπὸ παντὸς ἔθνους τῶν ὑποκάτω τοῦ οὐρανοῦ. i. eoɜ q̃ sub cœlo sunt. Et mẽte cõfusa ẽ) Mẽte nõ lego i græcis codicibꝰ. Tãtũ ẽ, συνεχύθη, Cõfusa ẽ, qđ tñ ad perturbationẽ uel admirationẽ ptineat, nõ pudorẽ, quõ solet h̃ uertere. Et mirabãt dicẽtes) Addũt Græci, πρὸς ἀλλήλους. i. aliꝰ alij, siue iter sese. Et quõ nos audiuimꝰ) ἀκούομεν. Audimꝰ

ſentis tpis,id qđ e librarijs ẽ deprauatũ. Linguã noſtrã) ἰδίᾳ διαλέκτῳ.i.ppria lingua, ſiue ſermõe,ut ſubaudiam⁹ loqntes eos. Cæterũ illud ἡμῶν latine cõmode reddi nõ pote eat. Et q habitãt) οἱ κατοικοῦντες.i.habitãtes. Alioq ſi p uerbũ libuit trãſferre,dicẽdũ erat, q habitam⁹,ppter uerbũ qđ pceſſit,audiuim⁹. Aduenæ Rhomani.) Nõ eſt προσήλυτοι, quo mox utitur,ſed ἐπιδημοῦντες,hoc ẽ illíc uerſantes. Cæteꝝ hebræi Proſelytos,hebraice גרים uocabãt,q diuerſæ factiõis nati i ius Moſaicæ legis recipent. Hic ſentit Iudæos qdẽ religione, ueꝝ Rhomæ agẽtes. Iudæi quoq;) Ἰουδαῖοι τε καὶ προσήλυτοι.i.Iudæiq; & pſelyti,ut ſit gemina cõiũctio. Audiuim⁹ eos) Rurſus ἀκούομεν.i.audim⁹,ut ſupi⁹ admonuim⁹. Stupebãt aũt oẽs & mirabãt) καὶ διαπορεῖτο,id uerbum ſignificat eos aio hæſitaſſe ac pplexos fuiſſe. Quo uerbo uſus ẽ de Herode,cũ crederet loãnẽ reuixiſſe, διαπορεῖ, qđ illic uertit, hæſitabat. Cæterũ aliqs mutauit hũc locũ ex ſupiori,quẽ tñ puto corruptũ. ἔλεγε δὲ ὁ Θεὸς ἐθαύμαζον,qđ pl⁹ ſit pri⁹ illud q̃ hoc poſteri⁹. Ad iuicẽ dicẽtes) ἄλλος πρὸς ἄλλον λέγοντες.i.ali⁹ ad aliũ dicẽtes,ſiue iter ſe dicẽtes. Muſto pleni) μεμεστωμένοι.i.impleti ſũt.

Pleni ſũt iſti) Iſti redũdat. Per ppheta Iohel) Teſtimoniũ qđ citat ẽ apud eũ,pphetã,c.2. Ac mire declarat largitatẽ diuini muneris,q̃ ſolis Iudæis antea uidebaẽ deberi iã in oẽs orbis natiões redũdãtis. Cæterũ Lucas nõnihil diſcrepat & ab Hebræis,& a Septuagita,q⁹ hoc loco cũ illis ẽ cõcordia. Nec eſt apd hebræos i dieb⁹ nouiſſimis,ſed poſt hæc. Et dicit dñs) Lucas addit de ſuo,q̃ ea clauſula ppheticis oĩb⁹ ſoleat apponi. Deide (de ſpũ) iuxta Septuagita dixit,cũ Hebræis ſit,ſpiritũ meũ. Porro qđ priori loco poſuit iuuenes,deinde ſenes,cũ & apd Hebræos & ſeptuagita diuerſus ſit ordo,librariorum errore factũ ſuſpicor. Præterea qđ latin⁹ interp̃s uertit, Et qdẽ ſup ſeruos meos,legiſſe uidet καίπερ. Hiero. uertit,Sed & ſup ſeruos meos. Rurſus poſt hæc uerba,In dieb⁹ illꝰ effũdã ſpm meũ, Lucas addidit de ſuo,Et ppheta bũt, Qđ nec apud Hebræos ẽ nec apd Septuagita,ueꝝ ut hoc huc trãſlatũ ẽ ex initio hui⁹ uaticinij,ita ex hoc loco trãſlata ſũt in initiũ illa uerba, In dieb⁹. Ac mox (dabo,pdigia)i cœlo ſurſũ,& ſigna i terra deorſũ. Surſũ ac deorſũ & ſigna tria uerba de ſuo adiecit Lucas,q̃ nec apud Hebræos ſũt,nec apud ſeptuagita,Deniq; (dies dñi magn⁹ & horribil⁹),p horribilis Lucas poſuit ἐπιφανὴς.i.manifeſt⁹,ſiue illuſtris,cũ hebræis ſit horribil,ut itelligere liceat id qđ freq̃nẽ admonuim⁹. apl̃os & euãgeliſtas nõ fuiſſe ãxios i reddẽdis uerbis,pp̃haꝝ,ſed ipſam ſniam bona fide reddidiſſe. q̃q̃ põt aliq̃ties fieri,ut lector erudit⁹ nõnihil corrũpat,dũ corrigere nitit ad æditionẽ ſeptuagita. Cæteꝝ quo lector ipſe facili⁹ hæc cõferat,hebraea ut hñt ſubijciem⁹

וְהָיָה אַחֲרֵיכֵן אֶשְׁפּוֹךְ אֶת רוּחִי עַל כָּל בָּשָׂר וְנִבְּאוּ בְּנֵיכֶם וּבְנֹתֵיכֶם זְקֵנֵיכֶם חֲלֹמוֹת
יַחֲלֹמוּן בַּחוּרֵיכֶם חִזְיוֹנוֹת יֵרָאוּ׃ וְגַם עַל הָעֲבָדִים וְעַל הַשְּׁפָחוֹת בַּיָּמִים הָהֵמָּה אֶשְׁפֹּךְ
אֶת רוּחִי וְנָתַתִּי מוֹפְתִים בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ דָּם וָאֵשׁ וְתִימְרוֹת עָשָׁן הַשֶּׁמֶשׁ יֵהָפֵךְ לְחֹשֶׁךְ
וְהַיָּרֵחַ לְדָם לִפְנֵי בוֹא יוֹם יְהוָה הַגָּדוֹל וְהַנּוֹרָא׃ וְהָיָה כֹּל אֲשֶׁר יִקְרָא בְּשֵׁם יְהוָה יִמָּלֵט׃

Ea ſic uertit Hieronym⁹. Et erit poſt hæc effundã ſpiritũ meũ ſup oẽm carnẽ & ppheta bũt filij ueſtri & filiæ ueſtræ,ſenes ueſtri ſomnia ſomniabũt,& iuuenes ueſtri uiſiões uidebũt. Sed & ſup ſeruos meos & ancillas meas,in dieb⁹ illis effũdã ſpiritũ meũ, & dabo pdigia in cœlo,& i terra ſanguinẽ & ignẽ & uapores fumi. Sol cõuertet in tenebras & luna in ſanguinẽ antecq̃ ueniat dies dñi magn⁹ & horribilis. Et erit,oĩs q inuocauerit nomẽ dñi,ſaluus erit. Iuxta Septuaginta legim⁹ ad hũc modũ. Et erit poſt hæc effundã de ſpiritu meo ſup oẽm carnẽ,& ppheta bũt filij ueſtri & filiæ ueſtræ,& ſenes ueſtri ſomnia ſomniabũt, & iuuenes ueſtri uiſiones uidebũt,& ſup ſeruos meos & ſup ancillas meas in dieb⁹ illis effundã de ſpiritu meo. Et dabo pdigia in cœlo,& ſup terrã ſanguinẽ,ignẽ, & uaporẽ fumi. Sol cõuertet in tenebras,& luna in ſanguinẽ,antecq̃ ueniat dies dñi magnus & illuſtris. Et erit oĩs q inuocauerit nomẽ dñi,ſalu⁹ erit. Annotauit Hiernym⁹ hoc uerbũ אָשְׁפֹּךְ quod Septuaginta uerterũt ἐκχεῶ.i. effundã. Effundim⁹ eñ,nõ qđ diſpẽſemus ac parce damus,ſed quod ampliter & effuſe,largiterq̃.

Secũdũ q̃) καθ' ὅτι.i.quatinus,ſiue ppterea q̃,& ab ea,nõ ab eo,ut mortem referat. Ne cõmouear.) ἵνα μὴ σαλεύωμαι,qđ eſt ppric loco moueri. Liceat audenter dicere)

ἦν δὲ ἐπ' αὐτῷ μετὰ παῤῥησίας, cum liceat libere loqui. Est em̄ ptic̄ipiū impſonale poſitū abſolute caſu nominandi, quod alioq̄ fit in genitiuis apud Græcos. Quoniā defunctus eſt) Et defunctus eſt græce. Iureiurando &c̄.) Græca plus habent, q̄ꝫ latina. ὅτι ὅρκῳ ὤμοσεν αὐτῷ ὁ θεὸς ἐκ καρποῦ τῆς ὀσφύος αὐτοῦ τοῦ ἀναστήσαι τὸν χριστὸν κατὰ σάρκα καθίσαι ἐπὶ τοῦ θρόνου. i. Quod iureiurando iurasſet ſibi deus, ex fructu lumbi ſui, quantum ad carnē, ſurrectur̄ Chriſtū, ut ſederet in throno. Tametſi uariant hoc loco græci codices. Cæterꝫ in iureiurando iurauit, nō eſt apud Græcos ea uocū affinitas, ὅρκῳ ὤμοσεν. Ad hæc, de fructu lumbi eius ſedere, ſupplendū erat, aliquē. Prouidens) προιδὼν. i. præuidens, quāq̄ in nonnullis erat προοιδὼς. i. præſcius. Neq̄ derelictus eſt in infer.) ὅτι οὐ καταλείφθη ἡ ψυχὴ αὐτοῦ. i. quoniā non eſt derelicta anima eius. Certiſſime ſciat.) ἀσφαλῶς οὖν. i. certe igitur.

His aūt auditis.) ἀκούσαντες. i. cū audiſſent aūt. Pœnitentiā agite.) μετανοήσατε. i. pœniteat uos, ſiue reſipiſcite. Vobis em̄ eſt ꝓmiſſio.) Addendū erat facta, ſiue ad uos.

Alijs etiā.) ἑτέροις τε. i. alijſq̄. Qui ergo receperunt.) οἱ μὲν οὖν ἀσμένως ἀποδεξάμενοι. i. qui libenter receperunt. In die illo.) τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ. i. die illi, niſi ſubaudias præpoſiti one ꝗ. Fractione panis.) καὶ τῇ κλάσει. i. & in fractione panis, ut ſint quatuor, doctrina, cōmunio, fractio panis, & orationes, In Hieruſalē.) Hæc duo uerba nō reperio in græco codice. Et metus erat magnus in uniuerſis.) At ne hæc quidem aſſcripta reperi.

Omnes etiam.) πάντες δὲ. i. oēs aūt. Opinor interpretē legiſſe πάντες τε. Erant pariter) εἰς τὸ αὐτό, qđ antea uertit in eodē loco. Poſſeſſiōes &) Græce ē, & poſſeſſiones & facultates gemiata cōiūctiōe. Circa domos) κατ' οἶκον. i. p̄ ſingulas domos, ſiue domeſticatim. Quēadmodū κατὰ πόλιν & καθ' ἡμέραν. i. oppidatim & cotidie. Sumebant cibum) μετελάμβανον, quod eſt ab alio ſumere, & participē eſſe. Nos uertimus inuicē, ſumebāt. Ac rurſum (apud omnē plæbē) Omnē ꝓ totam dixit, & plæbē ꝓ populum, ὅλον λαόν.

Dominus aūt augebat.) Græca ſic habent, ὁ δὲ κύριος προσετίθει τοὺς σῳζομένους καθ' ἡμέραν τῇ ἐκκλησίᾳ. i. Dñs apponebat eos, q̄ ſaluī fiebant cotidie eccleſiæ. Suſpicor interpretem ſcripſiſſe. Addebat, idq̄ ſcribam deprauaſſe, in augebat.

In idipſum.) Id Latini referre uidentur ad ſuperiora, cōtra Græci referunt ad ea quæ ſequūt, ἐπὶ τὸ αὐτὸ δὲ πέτρος. i. ſimul aūt Petrus, ut ἐπὶ τὸ αὐτὸ, non ſolum ptineat ad locū, uerum etiam ad tempus.

EX CAPITE TERTIO.

AD portam.) πρὸς τὴν θύραν. i. ad ianuam. Incipientes introire,) μέλλοντας εἰσιέναι. i. ingreſſuros. Rogabat ut eleemoſynā acciperet) Græce tantū eſt, Rogabat eleemoſynā, ἠρώτα ἐλεημοσύνην. Intuens.) ἀτενίσας. i. defixis in eum oculis. Reſpice in nos.) βλέψον εἰς ἡμᾶς. i. aſpice in nos, ſiue aſpice nos. Et apprehenſa manu.) καὶ πιάσας αὐτὸν τῆς δεξιᾶς χειρός, pro πιάσας, in nōnullis erat κρατήσας, hoc eſt, apprehenſa manu illius dextra. Conſolidatæ ſunt baſes.) βάσεις græcam uocem reliquit interpres uertere poterat, greſſus, ſiue pedes. Ambulans & exiliēs.) καὶ ἀλλόμενος. i. ſaliens, ut ſignificaret nō ſolū inceſſum more uulgari, uerū etiam alacrē & geſtientem. Ac paulo ante uerbū erat cōpoſitū, κατηλλόμενος ἔστη. i. exiliens ſtetit. Ad eleemoſynam ſedebat.) ὁ πρὸς τὴν ἐλεημοσύνην καθήμενος. i. ille ad eleemoſynā ſedens.

Et extaſi.) Ἐκ ἐκστάσεως, quod alius uertit ſtuporem, uerum quia ſic reddidit θάμβος, deerat quo redderet extaſin.

Cum uiderent autem &) Græca diuerſa ſunt, κρατοῦντος δὲ τοῦ ἰαθέντος χωλοῦ τὸν πέτρον καὶ ἰωάννην, συνέδραμε πρὸς αὐτοὺς πᾶς ὁ λαός, id eſt cum teneret autem is qui ſanatus fuerat claudus Petrū & Ioānē, concurrit ad eos oīs populus. In porticum) τὴν στοάν. i. in portu. Vidēs aūt) ἰδὼν ꝓticipiū præteriti tpis, uerti poterat, Id cū uideret Petr⁹, ſiue eo uiſo Petrus. Noſtra uirtute aut poteſtate) ἰδίᾳ δυνάμει ἢ εὐσεβείᾳ, id eſt ꝓpriis uiribꝰ aut religiōe, ſiue pietate. Apparet interptē legiſſe ἐξουσίᾳ p̄ εὐσεβείᾳ atq̄ ea laue lectio mihi magis, ꝓbat. Deus Abrahā) & deꝰ Iſaac, & deus Iacob. Græci tantū ſemel ponūt deus, deus Abraham, & Iſaac, & Iacob. Iudicante illo) κρίναντος præteriti temporis eſt, cum iudicaſſet, ſiue cum ſtatuiſſet ille abſoluere.

Virum

Virũ homicidam) Graphice ſane maieſtatẽ illã apoſtolicã expſſit, quã illi fuiſſe in dicendo, uel una eius teſtatur epiſtola. Retulit inter ſe contraria non minus grauiter, ꝙ feſtiuiter. Homicida eripit uitam, huic Iudæi donarunt uitã. Et autorem uitæ traxerunt in mortem. Hunc quẽ uos uidiſtis) τοῦτον ὃν θεωρεῖτε. i. quẽ uidetis uerbũ pſentis tpis.

Dedit integram) ἔδωκεν αὐτῷ, id eſt dedit illi, Integram ſanitatem iſtam) ὁλοκληρίαν ταύτην id eſt integritatem hanc. Cui opponitur debilitas.

Deus autem qui) Non eſt qui græce, ſed quæ ἃ. Deus ea que prius nũciarat fore, idꝙ per omniũ prophetarum ora, ſic impleuit ut prædixerat.

Pœnitemini igitur) μετανοήσατε Demiror cur hic ſuo more non dixerit, pœnitentiã agite, uerti poterat, Reſipiſcite, ſiue pœniteat uos.

Vt cũ uenerint tempora) Apparet hoc anapodoton eſſe, nec enim explet quod cœpit. Aut igitur aliquid ſubaudiatur oportet, ut ſalui ſitis, cum uenerint tempora refrigerij, &c. Aut ὅπως ἂν poſitum eſt pro utcunꝙ. Cæterum illud a facie domini referendum eſt ad dictionem refrigerij, ut intelligas aſpectum eum fore formidabilem malis, pijs tamẽ fore refrigeriũ. Hoc admonẽdũ duxi, quod uideam theologos ſecus interpretari.

Moyſes quidem dixit) μωϋσῆς μὲν γὰρ πρὸς τοὺς πατέρας εἶπεν, i. Nam Moyſes quidẽ ad patres dixit. Prophetam uobis ſuſcitabit deus) Teſtimoniũ quod adducit, extat Deuteronomij capite decimooctauo. Petrus ſententiã reddidit non uerba.

Tãꝙ meipſum) Diuidenda eſt hæc dictio, ut me referatur ad ſuſcitabit, ipſum, ad audietis. Id enim indicat ſermo græcus ὡς ἐμέ, αὐτοῦ ἀκούσεσθε, id eſt prophetam excitabit deus mei ſimilem, uos illũ audietis, porro tanꝙ meipſum, paulo poſt dicit ſimilẽ tui. Et omnes prophetæ a Samuel & deinceps) Græci addunt coniunctionem καὶ quæ ſermonem reddit inabſolutũ. Ea apud latinos omittitur. Verum quoniam uidemus in oratione Petri huiuſmodi nonnũꝙ incidere, haud ſcio an aliquis offenſus, eam ſuſtulerit. Proinde cui uidebitur addenda, is ſubaudiat oporteat aliquid, ut ſit ſenſus, non ſolum Moyſes, ſed & omnes prophetæ huiuſmodi quiddã polliciti ſunt quot, quot &c. Nec eſt ſimpliciter & omnes prophetæ, ſed ⁊ πάντες δὲ id eſt ſed & omnes, ut pertineat ad Moyſen qui pceſſit. Oēs familiæ terræ), p familijs græce eſt πατριαί, qd alias uertit, paternitas. Ex quo ois paternitas in cœlo & in terra nominat. Vobis primũ deus ſuſcitãs) ἀναστήσας præteriti tẽporis, excitatũ ſiue pductũ. Nã ſuſcitari dicit exoriri nõ reſurgere a mortuis. Reſpexit Petrus ad uerba Moyſi, ſuſcitauit uobis deus, pphetã

A nequitijs ſuis) ἀπὸ τῶν πονηριῶν ὑμῶν, id eſt a nequitijs ueſtris. Tametſi recte mutauit interpres ſermonis formam, ut peregrinam latinis auribus.

EX CAPITE IIII.

ET magiſtratus templi) ὁ στρατηγὸς τοῦ ἱεροῦ. i. Princeps ſiue dux tẽpli. Nam magiſtratus hic ſingularis eſt numeri, & hominẽ quempiam ſignificat, cui cõmiſſa fuerit tutela templi. Virorũ quinꝙ milia) Ferme quinꝙ milia ὡσεὶ χιλιάδες πέντε, quod ante uertit circiter. Et Caiphas) καὶ Καϊάφας, i. & Caiaphas. Et ſeniores Iſrahel audite.) Audite, nõ addit apud Græcos, uerũ id aliquis adiecit de ſuo. In bene facto hois infirmi, in quo iſte ſanus factus eſt.) Primũ qs unꝙ dixit benefactũ illius, q beneficio ſit adiutus. Deinde quid eſt hoc in quo iſte ſanus factus eſt? Niſi forte Petrus hoc interrogat, & ipe ſibi mox reſpõdet. Sane græca ſic habẽt, εἰ ἡμεῖς σήμερον ἀνακρινόμεθα ἐπὶ εὐεργεσίᾳ ἀνθρώπου ἀσθενοῦς, ἐν τίνι οὗτος σέσωται, γνωστὸν ἔστω πᾶσιν ὑμῖν, ὅτι ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ. Quæ quidem ſic fuerant reddenda, Si nos examinamur hodie, de hoc, ꝙ benefeceri-mus, homini infirmo, ſiue, ꝙ benefactũ ſit homini infirmo, in quo hic ſaluus factus ſit, notum ſit omnibus uobis, & toti populo Iſrahel, quod innomine Ieſu Nazareni. &c, hoc eſt, ſi hac de re quæſtio eſt, & ſi hoc a nobis cupitis cognoſcere, cuius uirtute & cui⁹ nomine hic claudus reſtitutus ſit ſanitati, ſcitote id eſſe factũ, nec arte magica, necꝙ noſtris uiribus, ſed in nomine domini Ieſu.

Qui reprobatus eſt,) ἐξουδενηθεὶς. i. qui contemptus fuit, ſiue pro nihilo habitus.

Datum

Datum hominibus) τὸ δεδομῶν ἐν ἀνθρώποις. i. quod datum sit inter homines, hoc est quod contigerit audiri inter homines. Iesus enim hominis est nomen. Inter homines addit, ob Moysen, cui fidebant Iudæi. Petri constantiã.) πέτρου παῤῥησίαν. i. Petri in dicendo audaciam siue libertatẽ. Et cognoscebãt eos.) Et latinius & aptius ad græca exprimẽda uertisset, Et agnouerũt, καὶ ἐπεγίνωσκον. Hominẽ quoq;.) Græce ẽ, τὸν ἄνθρωπον. i. hominẽ aũt. Interpres legisse uidẽt, τὸν ἄνθρωπον. Quoniãqdẽ notũ signũ factum est.) Dilucidius fuerat, si uertisset ad hũc modũ. Etenim manifestarium signũ factum esse per illos, palã est oibꝰ habitantibus Hierosolymis, & non possumus negare, γνωστὸν eñ referẽ ad signũ, & φανερὸν ad ὅτι, & ea quæ huic adhærent. Nec amplius diuulgetur in populũ.) διαπεμπῇ maluisset serpit, & sic uertit alicubi, ut cancer serpit.

Cõminemur eis.) ἀπειλῇ ἀπειλησώμεθα. i. minando minemur illis, idq; Hebræorũ more, quo uehementem & acrem significant interminationem.

Et uocantes eos denunciauerunt.) Quomodo denunciamus præsenti: Proinde παρήγγειλαν, maluisset, præceperũt. Ne loquerenẽ. μὴ φθέγγεσθαι, quod plus est, q̃ ne loquerenẽ, quasi dicas, ne hiscerent, aut ullam uocẽ ederẽt de Iesu. Si iustũ est hoibus) εἰ δίκαιον. i. an iustũ sit, siue, iustũ ne sit. Ac mox (At illi cõminantes) προσαπειλησάμενοι. i. additis minis. Prius enim tantum præceperant, qua uia cum parum profecissent, addidere minas, ni parerẽt. Clarificabãt id qd factũ fuerat.) ἐδόξαζον ἐν θεὸν ἐπὶ τῷ γεγονότι. i. glorificabãt deũ in eo quod factũ fuerat. Quãta) ὅσα. i. quæcũq;, alioqui dixisset πόσα.

Tu qui fecisti.) σὺ ὁ θεὸς ὁ ποιήσας. i. tu deus qui fecisti. Qui spiritu) Hoc quoq; loco græca nõnihil discrepant, sic enim habent, ὁ διὰ στόματος Δαβὶδ παιδός σου. i. Qui pos Dauid pueri tui. Quare fremuerũt gẽtes) Hos duos uersus ad uerbũ reddidit iuxta additionẽ Septuaginta. Cæteq; illud σωνήχθησαν, nõ est simpliciter cõuenire, sed in concionẽ aut cõciliũ cõgregari. ac ueluti cõspirare, quod hebraica quoq; uox indicat. רגש Item illud fremuerunt, ἐφρύαξαν Hebræis est רגשו quod significat cũ tumultu fremituq; cõglobati sũt. Vere in ciuitate ista) In ciuitate ista nõ repio in græco codice, & additũ uidẽt ab interprte quopiã. Aduersus, pueq; tuũ Iesũ.) Stomachat hoc loco Valla, qd Iesu filio dei serui cognomẽ tribuerit interps. Quãq; & puer apud Latinos filiũ significat, sed infrequẽter, seruũ frequentius, frequẽtissime ætatis primæ hominẽ. At Christus cũ salutẽ adferret, puer nõ erat, & serui appellatio in hũc nõ conuenit, etiã si obediuit & subditus fuit patri iuxta assumptũ hoiem, sed ut filius, nõ ut seruus. Proinde uertẽdum erat hic παῖδα filiũ, nõ puerũ. Nã φ paulo ante Dauid pueq;, hoc est, famulũ dei uocat, recte facit. Si nusq; interps παῖδα uertisset filiũ, uideri poterat i hac opinione fuisse, nõ licere secus uertere. Nũc cũ alias sæpenumero sic trãstulerit, atq; adeo paulo post, mirũ cur hoc loco uariarit. Herodes & Pontiꝰ Pi.) Ἡρῴδης τε καὶ Πόντιος. Græcis gemina est cõiunctio, & Herodes & Pontius, aut Herodes simul & Pontius. Delectatꝰ uidẽt hac cõgeminatione Paulus quoq; Et oino ambobus nõnihil est affinitatis in rõne sermonis.

Facere quæ manus tua) Vertit græcã figurã interps, quã uitasset, si dixisset, ut faceret,

Decreuerat fieri.) προώρισε γενέσθαι. i. præstituerat ut fierẽt, siue præfinierat futura.

In eo quod manum tuam extendas.) ἐν τῷ τὴν χεῖρά σου ἐκτείνειν σε. i. in extendendo manum tuam. Sentit enim ita futurum, ut libere & intrepide loquantur uerbum dei apud populum, si ille porrigat manum, & adiuuet loquentes, addita uirtute signorum.

Ad sanitates.) εἰς ἴασιν. i. ad sanationem.

Filij tui Iesu.) παιδὸς. Eadem uox est græca, quam modo uertit, pueri, haud scio quo consilio uarietatem hanc affectans. Cum fiducia) μετὰ παῤῥησίας. i. audacter ac libere.

Multitudinis aũt credentiũ.) τῶν πιστευσάντων. i. eorũ q crediderãt. Ante pedes.) παρὰ τοὺς πόδας. i. iuxta pedes. Ioseph.) Ἰωσῆς. i. Ioses. Quod est filius consolationis.) Barnabas. Est enim uox hebraica בר filius est נבא præter alia recreari, significat & refrigerari ac cõsolari. Hoc autẽ honoris habere uoluit illius pietati, q syncere obtulerit suã, quo detestabilius redderet exemplum diuersum, quod sequitur.

Digitized by Google

EX CAPITE QVINTO.

VEndidit agrũ) ἐπώλησε κτῆμα. i. uendidit possessionẽ, hoc est, domũ aut p̃diũ. Et fraudauit de precio.) ἐνοσφίσατο, hoc est, sepositi, & auulsit, quod tamen recte uertit interpres. Adferens partem quandam. ἐνέγκας μέρός τι. i. allatã partem aliquam. Cur tentauit.) διὰ τί ἐπλήρωσεν. i. impleuit, opinor interpretem legisse, ἐπείρωσεν. Mentiri te.) Rursum uertit græcam figuram, ut mentireris.

Et spiritu sancto) Græce est spiritum sãctum, ψεύσασθαι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. Siue quod ita loquantur Græci, mentior te, sicut euangelizo te, & benefacio te, siue, q̃ sensus sit eũ mẽtiri spiritum sanctũ, qui ficte simulet & imitetur, quod cæteri instinctu spiritus sancti faciebant. Nam mentitur non solum qui falsum dicit, uerum qui simulat, ut faciem mentita creusæ, & æs mẽtitur aurum.

Manens tibi manebat.) Rursum Hebræorum more congeminatione uocis expressit epitasin, μένον ἔμενεν, hoc est, uere ac prorsus manebat, nemine ullo pacto cogẽte. Accusat autem eum Petrus duobus gradibus. Primum manebat, cum nemo cogeret uendere. Deinde si uendere libuit, nemo cogebat adducere huc precium.

Et uenditum erat in tua potestate.) Καὶ πραθὲν. Interpres diuersas apud Græcos dictiones per eandem latinam reddidit. Illis est κτῆμα & χωρίον, hic utrũq; uertit agrum, & tamen oblitus sui subiecit, uenundatum, respondens ad græcam uocem, oblitus latinæ, cũ dicere debuerit uenundatus. Horarum trium spatium.) διάστημα. i. interuallum.

Dixit aũt ei Petrus) ἀπεκρίθη. i. respondit, cum nihil sit rogatũ. Cõuenit uobis) τί ὅτι φωνήθη. i. quid conspiratum est a uobis, & in hoc consentitis, ut tentetis spiritum domini.

Ad uirum suum.) πρὸς τὸν ἄνδρα. Cur non potius iuxta uirum.

Magis aũt augebat̃ credentiũ in dño.) Græce paulo diuersius est, μᾶλλον δὲ προσετίθοντο πιστεύοντες τῷ κυρίῳ, πλήθη ἀνδρῶν τε καὶ γυναικῶν. hoc est, ut uerbum uerbo reddam, Magis autem apponebantur credentes domino, multitudines uirorũq; & mulierum. Cæterum illud, ita ut in plateas eijcerẽt, aliq̃nto durius cõhæret, cũ his quæ præcedũt, nisi subaudias una cum turba, famam item apostolorum creuisse. Vtinã hæc attente legant isti, qui toti addicti cõmodis huius mundi, Christi paupertatem & humilitatem uel cõtemnunt, uel irrident etiam. Quod regnum, quas opes, quam potestatem cum hac apostolorum gloria conferant? Omnia sunt in Christo, multo splendidiora q̃ hic mundus præbere possit. Cæterum alio modo. Nec ea cõmunicat, nisi qui contemptis cæteris huic regno toto pectore sese addixerit. Ipse spectaui primum Bononiæ, deinde Rhomæ Iulium secundum splendidissimos agentem triumphos, ac prorsus tales, ut cum Pompeianis, aut Cæsarianis triumphis conferri possent, Verum quid illi ad hanc Petri maiestatẽ nõ armis nõ copijs, nõ machinis, non auro, sed sola fide totum orbem in sui miraculum conuertentis. Atq; eadẽ magnificentia & hodie sequeret̃ Apostoloꝝ successores, si pares essent spiritu. Eijcerẽt infirmos) ἐκφέρειν. i. educerẽt, siue exportarẽt. Inhumanũ em̃ eijcere, nec est græce ἐκβάλλειν, ut coact⁹ fuerit ita uertere. Et grabatis.) Καὶ κραβάττων, græca uox est, recepta tñ apud Latinos, mutatis duabus literulis. Quẽq̃ illoꝝ.) Latini⁹ aliquẽ. Ambigebãt de illis) διηπόρουν, plus qddã pplexũ dixit esse, & ancipitis animi, cõsiliiq; inopẽ. Et liberarẽt ab infe. s.) Non est in græcis exẽplarib⁹, sed adiectũ apparet a quopiã, q uoluerit interp̃tari. Et oẽs seniores) πλὴν γερουσίαν. i. ordinem seniorum.

Et apto carcere) Nõ est carcere apud Græcos, sed tãtũ ἀνοίξαντες ἤ. i. cæteꝝ cũ apparuisse mus, Nã ianuaꝝ modo meminerat. Præcipiẽdo p̃cepimus) οὐ παραγγελίᾳ παρηγγείλαμεν. i. An nõ præcepto præcepim⁹, hoc est, acriter præcepim⁹. Obedire oportet deo) πειθαρχεῖν, qd̃ est, ꝓprie parere principi aut magistratui, dictiõe cõposita, ab πείθομαι obedire, & ἄρχων princeps. Ac paulo post. πεῖσαι πειθαρχοῦντας αὐτῷ. i. obedientib⁹ sibi. Quẽ uos interemistis. (διεχειρίσασθε, quod est manibus uiolẽtis occidere. Hinc em̃ dicta uox græca.

Principẽ & saluatorẽ) ἀρχηγὸν, ducẽ & autorẽ, q̃q̃ nõ reprehendo quod uertit interp̃s.

Et nos

Et nos ſumus teſtes) Græci addũt genitiuũ αὐτῶ. i. eius, Quem Latinus poterat uertere in datiuũ, ei: Nec eſt ſimpliciter (& ſpiritusſanctus) ſed, καὶ τὸ πνεῦμα δὲ τὸ ἅγιον. i. quin & ſpiritus ſanctus, ut ſit ueluti correctio ſuperioris dicti, quaſi diceret, non tam nos teſtes ſumus illi, cũ ipſe ſpiritus ſanctus cuius uirtute hæc fiunt.

Et cogitabant interficere illos.) ἐβουλεύοντο. i. conſultabant, ut interficerent. Interpres ἐβούλοντο legit, aut certe ſomniauit. Homines fieri) Græce eſt apoſtolos, non homines. Nec eſt fieri, ſed facere, ποιῆσαι, hoc eſt emittere foras.

Extitit Theodas.) Eleganter uertit, extitit, ἀνέστη. i. ſurrexit, ſiue exortus eſt. Græci codices habent, Θευδᾶς. i. Theudas, non Theodas. Hos Chryſoſtomus putat ob id ſublatos, quod uetuerint cenſum dari Cæſari, fuiſſeq; phariſæos.

Cui conſenſit.) προσεκολλήθη, quod alias uertit, adhæſit, rectius & hic ita uerſurus. Non ſolum enim conſenſerunt, ſed & conſpirarunt cum illo, & eadem docebant.

In diebus profeſſionis.) ἀπογραφῆς, quam in Euangelio uertit deſcriptionem.

Auertit populum.) Græci addunt ἱκανὸν. i. multum. Conſilium hoc opus.) ἡ βουλὴ τὸ ἔργον τοῦτο. i. conſilium aut opus hoc. Ne forte.) μήποτε. i. ne quando.

Et deo repugnare uideamini.) Θεομάχοι εὑρεθῆτε, & cum deo pugnantes reperiamini. Græcis eſt dictio compoſita. Conſenſerunt autem illi.) ἐπείσθησαν. i. paruerunt, ſiue obtemperarunt. Ne omnino loquerentur) Omnino, nõ inuenio in græcis codicibus. Tantum eſt, μὴ λαλᾶν. i. ne loquerentur. Et circa domos,) κατ' οἶκον. i. per ſingulas.

Docẽtes.) εὐαγγελιζόμενοι διδάσκοντες, uertendum erat, ceſſabant docere, & euangelizare participio cõmutato in infinitum.

EX CAPITE VI.

CReſcente numero diſcipulorum) πληθυνόντων τῶν μαθητῶν. i. Cum plures fierẽt diſcipuli. Quanq; periphraſin interpretis probo. Non eſt æquũ) οὐκ ἀρεστόν. i. non eſt placitum, ſiue non eſt gratum. Boni teſtimonij.) μαρτυρουμένους, quaſi dicas, teſtimoniatos. Super hoc opus.) ἐπὶ τῆς χρείας ταύτης. i. in hoc uſu, ſiue, ſuper hanc neceſſitatem, id quod magis blanditur Vallæ.

Et Nicolaum aduenam.) Rectius dixiſſet proſelytum, annotante Valla, ut intelligamus ad legem Moſaicam receptum. Non ceſſat loqui uerba.) ῥήματα βλάσφημα. i. uerba blaſphema, ſiue maledica. Quanq; opinor blaſphema additum. Quorſum enim opus cum ſequatur aduerſus locũ ſanctũ. Et mutabit traditiones.) τὰ ἔθη. i. cõſuetudines aut inſtituta. Si hæc ita ſe habent.) εἰ ἄρα ταῦτα οὕτως ἔχει. i. Num hæc ita ſe habent?

EX CAPITE SEPTIMO.

IN ſeptuaginta quinq; animabus deſcendit Iacob.) Et hunc locum annotauit Hieronymus in libro ad Pammachium de optimo genere interpretãdi, qui ſecus habeatur in Geneſi, ubi legitur, q; Abraham emerit ab Ephron Etheo filio Saor iuxta Hebron quadringentis drachmis ſpeluncam duplicem, & agrum circa eam, ſepelieritq; in ea Saram uxorem ſuam. Atq; in eodem legimus libro, poſtea reuertentem de Meſopotamia Iacob cum uxoribus & filijs ſuis, poſuiſſe tabernaculum ante Salem urbem Sichymorũ, quæ eſt in terra Chanaan, & habitaſſe ibi, & emiſſe partẽ agri, in quo habebat tentoria ab Emor patre Sychem, centum agnis, & ſtatuiſſe ibi altare, & inuocaſſe deum Iſrahel. Proinde Abraham non emit ſpecum ab Emor patre Sychem, ſed ab Ephron filio Saor nec ſepultus eſt in Sychẽ, ſed in Hebron, quæ corrupte dicit Arboch. Porro duodecim patriarchæ, nõ ſunt ſepulti in Arboch, ſed in Sychem, qui ager nõ eſt emptus ab Abrahã, ſed a Iacob. Hunc nodũ illic nectit Hieronymus, nec eum diſſoluit.

Ne paſſum pedis) οὐδὲ βῆμα ποδός. i. ne ueſtigium quidem pedis. Nam paſſus aliquot pedes complectitur. Nec poteſt unius pedis eſſe paſſus.

Locutus eſt autem ei, οὕτως. i. locutus eſt autem ſic, eſt græce, & non additur ei.

Quia erat ſemen eius accola.) ὅτι ἔσται τὸ σπέρμα αὐτοῦ πάροικον, ut cõiueamus q; ga abundans ſit p q, q accola poſuit genere neutro, certe aliud eſt incola cũ accola. Siquidẽ accolæ dicuntur

dicũtur finitimi, ut accola rheni. Incola, qui nõ sit ἀυτόχθων. Quãcp̃ grǽcis est πάροικος, q̃ alibunde profectus alibi domum habet. Nos uertimus inquilinum ad hunc modum, locutus est autem deus sic, quod futurum esset semẽ eius inquilinũ in terra aliena, quodcp̃ seruituti illud subiecturi essent, &c. Nec in clausula est dicit dominus, sed εἶπεν ὁ θεός. i. dixit deus. Non inueniebat cibos.) χορτάσματα uox est a saturando dicta.

Quam professus erat.) ἧς ὤμοσεν, id est quam iurauerat.

Qui non sciebat.) ὃς οὐκ ἤδει, id est qui non nouerat.

Ne uiuificaretur.) εἰς τὸ μὴ ζωογονεῖσθαι, id est ad hoc, ut partus non essent uitales.

Gratus deo.) ἀστεῖος τῷ θεῷ, ἀστεῖος alias sonat festiuus, siue urbanus. Abusus uidetur hac uoce pro χαρίεις, quod gratum significat, & item urbanum.

Videns uidi.) Hebræũ est schema pro eo quod est attente uidi.

Et nunc ueni & mittam. καὶ νῦν δεῦρο, id est, & nunc uenito, siue nunc ad sis, ut secundæ personæ sit uerbum, non primæ. Iubet emꝫ Moysen adesse.

Tãcp̃ meipsũ audietis.) Audietis hoc loco in nõnullis exẽplaribus grǽcis nõ scribit, uerum perperam opinor. Superius demonstratum, ipsum pertinere ad uerbũ audietis nõ ad me. In ecclesia, & in solitudine.) Et apud Græcos non est, sed ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, ἐν τῇ ἐρήμῳ, id est, in congregatione, in deserto citra coniunctionem.

Patres uestri.) Vtroq; loco grǽcis est, ἡμῶν, id est, nostri primæ personæ.

Mosi emꝫ huic.) ὁ γὰρ μωυσῆς, id est, nam Moyses iste, cp̃cp̃ id recte mutauit interps.

Quas fecistis adorare.) Interpres nõ mutauit Grǽcam figuram loquendi οὓς ἐποιήσατε προσκυνεῖν αὐτοῖς, id est, quas fecistis, ut adoretis eas.

Cum patribus.) Cum redundat. Deus loquens.) ὁ λαλῶν, id est ille q̃ loquebatur.

Patres uestri.) ἡμῶν grǽce est, id est nostri, quẽadmodum admonuimus modo.

Sed non excelsus, &.) In manufactis, grǽcus addit tẽplis, ἐν χειροποιήτοις ναοῖς, & manufactis unica illis dictio est.

Dura ceruice.) Grǽcis epitheton est compositum, σκληροτράχηλοι, quasi dicas duricer uicos, ut Politianus dixit incuruiceruicum pecus.

Restitistis.) ἀντιπίπτετε. i. resistitis. Et homicidæ.) φονεῖς, id est occisores.

In dispositione.) εἰς διαταγὰς. i. in dispositiones. Virtutis dei.) Virtutis in Græco codice non reperio. Obdormiuit in domino) in domino non additum est in græco exemplari. Tantum est ἐκοιμήθη. i. dormiuit. In ecclesia.) ἐπὶ τῷ ἐκκλησίαν. i. in ecclesiam siue aduersus ecclesiam.

EX CAPITE OCTAVO.

CVrauerũt autem Ste.) συνεκόμισαν δὲ, id est simul aũt curauerũt. Per domos intrans.) κατ' οἶκους. i. domestícatim ut ita loquar, siue per singulas domos, ut ostẽdat ingẽs studium perdendi. Viri timorati.) εὐλαβεῖς. i. religiosi, siue pij.

Igitur qui dispersi erant.) οἱ μὲν οὖν διασπαρέντες. i. igitur illi quidẽ dispersi. Iam erat dispergebantur. Multi enim eorum qui habebant spíritus immundos clamantes uoce magna exibant.) Queso qui nam exibant? num ipsi homines? Nec græca reddidit ut habent. nec ita uertit, ut possit sensus percipi. Quod genus est illud, quod canit in laudibus deiparæ uirginis, Cuius dominus humilitatem respiciens, angelo nuncianti concepit redemptorem mũdi. Ex his uerbis quid aliud latinus intelligat, nisi dominũ factum esse grauidũ. Vsq; adeo nihil interesse putant, quomodo loquamur, modo ipsi intelligamus quod loquimur. Sed quod ad hunc attinet locum, græca sic habent, πολλῶν γὰρ ἐχόντων πνεύματα ἀκάθαρτα, βοῶντα μεγάλῃ φωνῇ ἐξήρχετο. Ea quoniam ad uerbum reddi non poterãt, nos sensum expressimus in hunc modum. Spíritus enim immundi, a multis qui ab illis tenebantur, clamantes uoce magna exibant.

In ciuitate magus ἐν τῇ πόλει μαγεύων. i. artem exercens magicam.

Quæ uocat magia) Quæ uocat, nõ addit i græco codice ἡ δύναμις τοῦ θεοῦ ἡ μεγάλη. i.

dei uirtus magna. Interpres ſtuduit explicare uim articuli græci ἡ μεγάλη:

Cui auſcultabant.) hoc auſcultabant, & quod mox ſequitur attendebant, græcis idē eſt uerbum προσεῖχον. Propter quod) διὰ τὸ. i. propterea quod. Magicis ſuis.) ταῖς μαγείαις. i. magijs ſiue magicis artibus. Dementaſſet.) ἐξεσακέναι αὐτοὺς. i. ſtupefacti eſſent, & uelut a mente alienati. De regno dei in nomine Ieſ.) græce eſt, & nomine.

Stupens admirabatur.) ἐξίσατο. Interpres unam græcam, uocem, duabus latinis reddidit. Stomachatur hoc loco nonnihil Laurentius, nec ſane prorſus abs re, quod interpres tantum ſibi permiſerit, ut eandem dictionem græcam eodem in loco trifariam reddiderit. Siquidem, quod paulo ante uertit ſeducens græcis eſt ἐξισῶν, quod dementaſſet eſt ἐξισακέναι, quod ſtupens admirabatur eſt ἐξίσατο.

In quem cū illorum uenerat.) ἦν ἐπιπεπλωκὸς. i, erat illapſus ſiue delapſus.

Manus apoſtolorum.) χειρῶν. i. manuum, ſed interpres offenſus concentu genitiuorū uariauit. Si forte.) εἰ ἄρα coniunctionem expletiuam ſuo more uertit in forte.

In felle amaritudinis.) εἰς χολὴν πικρίας. i. in bili amaritudinis. Et in obligatione.) εἰς σύνδεσμον, id eſt in colligatiōe. Et multis regiōibus.) πολλάς τε κώμας uicis ſiue pagis

Contra meridianum.) κατὰ μεσημβρίαν. i. meridiem uerſus, ſiue ad meridiem.

Erat autem uir quidam.) Annotauit Hieronymus uirum dici qui ſit eunuchus, cum pugnent inter ſeſe, uirum eſſe & eunuchum eſſe. Vnde & euirati dicuntur. Verum in Chriſto nec ſexus eſt, nec conditio, ſed noua creatura.

Eunuchus potēs.) δυνάσης, i. magiſtratus ſiue præfectus. Græca uoce uſus eſt & Cicero, Tetrarchæ & dynaſtæ, ob quandam reginam Aethiopiæ nomine Candacen de gente illa optime meritam. Candacis.) κανδάκης. i. candaces, a nominatiuo candace, quod nomen ita uidetur cōmune fuiſſe reginis, ut apud Aegyptios Pharao & Ptolemæus.

Venerat adorare.) προσκυνήσων. i. adoraturus. Putaſne intelligis.) ἆρά γε, num ſiue, an, ſiue nunquid intelligis quæ legis? Et quomodo.) Et, non eſt apud Græcos, ſed tantum πῶς γάρ δύναμαι. Qui enim poſſim, aut qui nam poſſim.

Oſtenderet mihi.) ὁδηγήσει με. i. duxerit me. Locus autem ſcripturæ.) ἡ δὲ περιοχὴ quod continentiam poſſis dicere, nos uertimus argumentum, poterat dici & ſententia.

Tanctę ouis ad occiſionem.) Locus eſt apud Eſaiam capite quinquageſimo, Verum apparet eunuchum hunc non ex hebræo libro, ſed ex græco libro hæc legiſſe, quod omnia adamuſſim conſentiant cum æditione ſeptuaginta. Nam hebræa ſic habent. בַּשֶּׁה לַטֶּבַח יוּבָל וּכְרָחֵל לִפְנֵי גֹזְזֶיהָ נָאֳלָמָה וְלֹא יִפְתַּח פִּיו׃ בְּעָמְקָ֥ה וּמִמִּשְׁפָּ֖ט לֻקָּ֑ח וְאֶת דּוֹרוֹ מִי יְשׂוֹחֵ֔חַ כִּי נִגְזַר מֵאֶ֥רֶץ חַיִּ֖ים׃ Hieronymus ita uertit. Sicut ouis ad occiſionem ducetur, & quaſi agnus coram tondente obmutescet, & non aperiet os ſuum, de anguſtia & de iudicio ſublatus eſt, generationē eius quis enarrabit, quia abciſus eſt de terra uiuentium. Iuxta ſeptuaginta legimus hunc in modum. Sicut ouis ad uictimā ductus eſt, & ſicut agnus coram tondente mutus, ſic non aperuit os ſuum, in humilitate iudicium eius ſublatum eſt, generationē illius quis enarrabit, Quia tollitur de terra uita eius. Porro pro tollitur ἄιρεται perperam habetur in noſtris codicibus tolletur uerbū futuri temporis. Dixit hoc.) λέγῃ τοῦτο, id eſt dicit hoc, quaſi iam loquatur tibi, cuius ſcripta legis. Quis prohibet.) τί κωλύῃ, id eſt, quid prohibet ſeu potius, quid uetat, aut quid obſtat, quo minus baptizer.

Dixit autem Philippus. Si credis. &c.) & uſq; ad eum locum. Et iuſſit ſtare currum, non reperi in græco codice, quanctę arbitror omiſſum librariorū incuria. Nam & hæc in quodā codice græco aſſcripta reperi, ſed i margine. Vterq;) ἀμφότεροι. i. ambo. & Philippus & eunuchus) ὅτε φίλιππος ὁ εὐνοῦχος. i. & Philippus & eunuchus conduplicata cōiunctione Inuentus eſt in azoto) Quis quærebat illū, ut illic fuerit inuētus? Repertus eſt erat tolerabilius. Eſt enim ſenſus Philippū ſubito fuiſſe Azoti. Ea ciuitas eſt una e quinq; ciuitatibus allophylorum, hebræis dicta אַשְׁדּוֹד Aſchdoda.

Digitized by Google

EX CAPITE NONO.

ADhuc ſpirans.) ἐμπνέων forte pro ἔτι mutatũ eſt ἐμ. In alijs habetur utrumq; ἔτι ἐμπνέων.i. etiamnũ ſpirans, ſed unde minarum? Neq; enim ut dicimus cupit te, & cupiens eſt tui, ita dicere licet uox nõ ſonat hominẽ, & uox nõ eſt ſonãs hominis, & ſapit uinũ, & eſt ſapiens uini. Proinde uertendũ erat ſpirans minas ac cedem. Et (in diſcipulos domini) apertius erat aduerſus diſcipulos domini.

Huius uiæ uiros.) τῆς ὁδοῦ ὄντας.i. qui eius eſſent uiæ. Articulus eñ pronominis uice funguitur hoc loco. Viros ac mulieres.) ἄνδρας τε & γυναῖκας.i. & uiros & mulieres, aut ſeu uiros ſeu mulieres. Circũfulſit.) περιήστραψεμ.i. circumfulgurauit, ſi ſic liceret loqui. Subitam enim lucẽ fulgur appellat. Saule Saule.) σαοὺλ σαοὺλ.i. Saul Saul, cũ Lucas alibi Saulũ uocet ac Paulũ, hic hebræã uocẽ integram reliquit, quod Chriſtus illum hebraice cõpellarit, ut & ipſe poſtea teſtat. Atq; item Ananias σαοὺλ ἀδελφέ.i. Saul frater, de quo nonnihil attingemus in Paulinis epiſtolis. Durum eſt tibi.) In græcis codicibus id non additur hoc loco, cũ mox ſequatur ſurge, ſed aliquãto inferius, cũ narratur hæc res. Eſt aũt gentilibus etiam in proverbio πρὸς τὸ κέντρον λακτίζειν.i. aduerſus ſtimulũ calcitrare, tranſlatum a bubus aut alijs iumentis quæ ſtimulo incitantur, ut equi calcaribus.

Qui concomitabantur cum illo.) οἱ συνοδεύοντες αὐτῷ.i. qui iter faciebant cũ illo, ſiue comites itineris. Interpres nec latine locutus, nec græco uerbo reſpondit.

Stabant ſtupefacti) ἐστηκότες, græca uox inde dicta eſt, quod rei nouitas hoiem reddat attonitum. Nihil uidebat.) οὐδένα ἔβλεπεν.i. neminẽ uidebat. Apparet interpretẽ legiſſe οὐδὲν ἔβλεπεν. Ad manus aũt illũ trahentes.) χειραγωγοῦντες δὲ αὐτὸν.i. manu ducẽtes illũ. Quorſum enim opus erat trahentibus cũ ſponte iret? Atq; ita uertit ipſe paulo poſt, ad manũ aũt deductus a comitibus. In uicũ qui uocat rectus.) εἰς ῥοῦμον. Vicus hoc loco nõ eſt pagus aut oppidulũ, ne quis in hoc erret, nam id eſt græcis κώμη, ſed pars urbis. Ciuitas enim diſtinguitur in uicos, uici in uias, uiæ in domos.

Quãta mala fecerit ſanctis.) ὅσα.i. quot ſiue quæcũq;. Item paulo poſt. Quanta oportuit illum pro nomine meo pati. Et hic habet) hic hoc loco aduerbium eſt, non pronomen ὧδε.i. in hac ciuitate. Vas electionis.) σκεῦος, ego maluiſſem organũ electũ, cũ q; uaſa ueteribus omnis dicebatur ſupellex. Saule frater.) σαοὺλ ἀδελφέ.i. Saul frater, quod conſentaneũ ſit hebraice fuiſſe locutum Ananiam.

Vt uideas) ὡς ἀναβλέψῃς.i. ut uiſum recipias. Sic eñ idẽ uerbũ paulo ante traduxerat. Ceciderũt ab oculis eius.) ἀπέπεσον decederũt. Qui expugnabat) græce militari eſt uſus uerbo, πορθεῖν enim græcis eſt urbem excindere ac depopulari.

Vt uinctos illos duceret) ὡς ἀγάγῃ.i. ducat ſiue pertrahat, id quod malit Valla.

Et confundebat) non eſt hic pudefaciebat, ut alias ſolet uti, ſed συνέχυνε.i. hoc eſt commouebat ac perturbabat, confirmans Ieſum eſſe Chriſtum.

Submittentes in ſporta.) χαλάσαντες, quod eſt funibus ex alto penſilem demittere, ut alias indicauimus. Et diſputabat cum græcis.) συνεζήτει πρὸς τοὺς ἑλληνιστάς diſputabat aduerſus græcos. Cæterum illud quod præceſſit cum gentibus, in græcis codicibus non inuenio. Et mox quærebant eum occidere græcis eſt ἐπεχείρουν.i. conabãtur ſiue aggrediebantur. Eccleſia quidem.) αἱ μὲν οὖν ἐκκλησίαι, id eſt igitur eccleſiæ quidem numero pluratiuo, quod tum omnes congregationes chriſtianorũ diſperſæ dicerentur eccleſiæ, quæ tamen omnes in unam recidunt eccleſiam. Per uniuerſos deueniret) Quidam addunt hoc loco fines, ſed perperã, quandoquidẽ de hoibus ſentit Paulus, non de locis.

Sanet te dominus.) ἰᾶται poterat accipi & ſanat indicandi modo non imperandi.

Lyddæ & Aſſarone.) λύδδαν & τὸ μασάρωνα, haud ſcio an hæc ſit quã i hebraicis noibus corrupte legimus Accaron, quã eandẽ quidã putarunt eſſe turrim Stratonis poſtea Cæſaream nominatã. Nomine Thabita) Hoc certe loco Thabita nõ poteſt eſſe uerbũ, Ioannes Capnion Thabiã legendũ eſſe putat, uocẽ enim Aſſyriã eſſe, quæ illis Capream ſignificat, Certe qui literas callent hebraicas fatentur hoc puellæ uocabulũ nõnihil ha-

bere cognationis cū uerbo uidendi, quod illis dicitur צבי Et græcis item δορκὰς capreа a δέρκομαι uideo deducta est, quod id animal acri oculoꝝ acie putetur esse. Vnde & qui sunt perspicacibus oculis ὀξυδερκεῖς uocantur. Cæterū Laurētius maluit ab interprete latinam uocē fuisse redditā, nēpe Capreā. Nā Lucas Dorcadē interp̄tat, sed græce scribēs

Miserūt duos uiros.) In plærisq; græcis codicibus, tantū est ἀπέσταλμ. i. miserūt, in uno reperi δύο ἄνδρες asscriptum, sed in spatio marginali. Ne pigriteris) sine causa mutauit p̄sonā μὴ ὀκνῆσαι διελθεῖν ἕως αὐτ῀ῶ. i. ne pigritare ē pertransire usq; ad sese. Quas faciebat illis dorcas.) ὅσα ἐποίει μετ᾽ αὐτ῀ῶν ὄυσα ἡ δορκὰς. i. quas faciebat secū uiuens dorcas siue quas faciebat dum cū illis esset dorcas. Et multi crediderūt domino.) ἐπὶ τὸν κύριον. i. in dñm Vnde apparet interpreti nihil retulisse, utrū dicas credere dño & credere in dominum.

Apud Simonē coriariū) βυρσῆ quod opificiū non solum plebeium ueꝝ & sordidū habetur. O quantus hospes & apostolici culminis princeps apud cuiusmodi diuersatur hospitem? Nunc triū regū palatia uix sufficerēt, excipiēdo Petri uicario. Eo creuerūt opes ecclesiæ. Cēturio cohortis) minus ambiguū erat ex cohorte. Neq; em̄ is erat princeps totius cohortis, quæ circiter mille milites cōtinet, sed unus ex ea cohorte, atq; ita est grace ἐκ σπείρης.

EX CAPITE DECIMO.

QVis es domine) τί ἐστι κύριε. i. quid est dñe, Atq; ita legēdū arguit ipsa etiā Angeli responsio. Duos domesticos) δύο τ῀ῶν οἰκετ῀ῶν. i. duos famulorū.

Militem metuentē dñm.) εὐσεβῆ. i. pium. Qui illi parebant.) τ῀ῶν προσκαρτερούντων αὐτῷ. i. qui illi assistebat, siue ut alibi uertit inseruiebant. Parebant & cæteri milites, uerū hi semper aderant ministerij gratia.

In superiora) ἐπὶ τὸ δῶμα. Et uidit) καὶ θεωρεῖ. i. uidet p̄sentis tēporis.

Vas quoddā uelut linteū.) Hieronymus in Esaiā citat, uas quoddā linteū, nec id uno sane loco. Quatuor initijs summitti) Græci legunt. Quatuor initijs alligatū ac demissū e cœlo, τέσσαρσιν ἀρχαῖς δεδεμένον καὶ καθιέμενον. Quadrupedia &.) græce sic habet τετράποδα τῆς γῆς καὶ τὰ θηρία, καὶ τὰ ἑρπετὰ. i. quadrupedia terræ, & bestias, & reptilia. Porro θηρίον græcis proprie noxiam bestiam significat, ueluti uiperam aut lupum.

Occide & māduca.) θῦσον καὶ φάγε. i. sacrifica, siue macta & ede. Absit dñe) μηδαμῶς, id est nequaq̄. Iterū secūdo πάλιν ἐκ δευτέρου. Rursus iterū. Tu cōmune ne dixeris) cōmunia uertendū erat, quāq̄ græce uerbū est μὴ κοίνου. i. ne cōmunica, hoc est ne feceris cōia, Sic enim hebræi uocant impura.

Per ter.) ἐπὶ τρὶς. i. ad ter, q̄q̄ satis erat dicere ter, Nouū sermonis decus cōmentus est interpres. Et statim receptū est) καὶ πάλιν ἀνελήφθη. i. & rursus receptū est, nimirū quod inde uenisset. Accersire te) Rursū uertit figurā græcā, latine dixisset, ut accerseret te.

Introducēs ergo.) εἰσκαλεσάμενος. i. intro uocatos siue inuitatos. Quō abominatum sit.) ὡς ἀθέμιτόν ἐστι. i. ut nephas est, nā parū erat ciuile, ut Petrus apud ethnicū dicat, abominandū esse cū eo colloqui. Verū ex consuetudine suæ gentis sibi nō esse phas cū illo cōgredi. Et mox, adiūgere se græcis, est κολλᾶσθαι adhærere siue adglutinare.

Sine dubitatione) ἀναντιῤῥήτως. i. citra contradictionē. Nudius quarto die.) ἀπὸ τετάρτης ἡμέρας μέχρι ταύτης τῆς ὥρας ἦμην νηστεύων, καὶ τὴν ἐνάτην ὥραν προσευχόμενον. i. quarto ab hinc die, usq; ad hanc horā, sedebā ieiunans, & horā nonā orās. Ex uerbis interpretis apparet Corneliū ieiunasse & orasse totū quatriduū. Sentit aūt se ieiunasse & orasse die quodā, qui quartus esset ab eo quo colloquebat cū Petro. Siquidē usq; ad hanc horā dixit prousq; ad hoc tēpus, & p ἦμην sedebā nonnulli legunt ἤμην eram prima uocali attenuata. In ueste cādida.) λαμπρᾷ. i. splendida. Et eleemosynæ tuæ cōmemoratæ sūt) ἐμνήσθησαν. i. in memoria habitæ. Nā memorat quod narrat. Simonis coriarij iuxta mare.) Sub hæc addunt græci codices quod in nostris omnino non habetur ὃς παραγενόμενός σοι λαλήσει σοι. i. qui aduenies loquetur tibi. Adsumus audire.) Græcanici sermōis formam reddidit πάρεσμεν ἀκοῦσαι p eo quod est adsumus ut audiamus, siue ad audiendū.

Sed in omni populo,) ἐν παντὶ ἔθνει. i. in quauis gente. Verbū misit filijs.) τὸν λόγον ἐπέστειλε

ἀπέσταλκεν.i.uerbū qđ misit. Offensus lector oratione nō absoluta sustulit,quod. Aut eñ anapodotos est oratio,aut accusatiuo abusus est loco nominatiui, hoc est uerbū qđ misit filijs Israel. Aut quod mihi maxime probatur accusatiuus hic λόγον referendus est ad uerbū,quod sequitur οἴδατε.i.scitis. Deinde quia intercessit hyperbaton, & item parentheſis,quod ante dixerat λόγον alia uoce repetijt ῥῆμα,ut legamus ad hunc modum. Verbū quod misit filijs Israel,annuncians pacem per Iesum Christū,deinde per parentheſim interijcit,hic est omniū dñs,ipsi nostis,uerbū inq̄ quod factū est p oēm Iudæā.

Incipiens enim.) enim adiecit aliquis de suo,cū non sit in græcis exēplaribus,& incipiens ἀρξάμενον hoc loco neutri generis est, ut referat ad uerbū. Porro uerbū hoc in loco nihil aliud dicit,q̄ rem populari sermone iactatā. Eum rumorē ait ortū ex Galilæa post baptiſma Ioannis. Deinde ponit argumentum rumoris, de Iesu Nazareno.

Quomodo unxit eū.) quidam codices habebant, ὡς ἔχρισεν αὐτὸν.i.quomodo unxerit eum, Quidam ὃν ἔχρισον αὐτὸν.i. quem unxit eū. Cæterū illud pronomen eum omittendum erat interpreti,quod ex idiomate sit sermōis hebræi, Incertū Petrus hæc hebraice dixerit an græce. Tamen etiā cū græce scribunt apostoli,multū referunt ex proprietate suæ linguæ. Quemadmodū & hodie qui latine loquunt, parū alioqui literati, nōnihil admiscent ex sermone uernaculo,uel imprudentes,puta Gallus e sermone gallico, Britannus e britānico, Germanus e germanico. Nā apostoli græcitatē suā non e Demosthenis orationibus,sed e uulgi colloquio didicerunt. Oēs oppressos.) καταδυναστευομένους, recte uertit interp̄s,modo intelligamus hic oppressos dici,qui tyrannide & potentia cuiuspiam opprimuntur,id enim sonat græca uox. In regione Iudæor̄.) ἔν τε τῇ χώρᾳ.i. & in regione Iudæorū conduplicata cōiunctione. Præordinatis a deo) προκεχειροτονημένοις,quod magis sonat delectis,ut fit per suffragia. Remissionem peccatorū accipere.) ἄφεσιν ἁμαρτιῶν λαβεῖν.i.cōsequi remissionē peccatorū,siue remissionē peccatorū acceptarum esse. Oēs qui credūt.) πάντα τὸν πιστεύοντα.i.oēm qui credit aut quisquis credidisset. Ex circumcisione.) οἱ ἐκ περιτομῆς.i. qui erant ex circumcisione.

Et in nationes) καὶ ἐπὶ τὰ ἔθνη.i.& in gentes,& δωρεὰ donū esset & effusum nō quia est Nunquid aqua?) Græci legunt in hunc modū μήτι τὸ ὕδωρ κωλῦσαί δύναταί τις,τοῦ μὴ βαπτισθῆναι τούτους,& apparet hunc esse sensum. Nū quis uetare potest, quo minus aqua baptizentur ij qui spiritū sanctū acceperunt sicut & nos? ueluti plus sit spiritus q̄ aqua. cūq; ille contigerit, nihil esse magni si hoc accesserit. Cæterū τὸ ὕδωρ accusatiuus aut pendet a p̄positione subaudita κατα, aut adhæret uerbo βαπτισθῆναι, ea forma qua dicimus βαπτίζομαι βάπτισμα.

EX CAPITE VNDECIMO.

Quare introisti ὅτι πρὸς ἄνδρας, ad uiros p̄putium habentes introisti. Nā ὅτι hoc loco confirmantis est,nec interrogant, sed accusant.

Sub Stephano.) ἐπὶ στεφάνου.i.in Stephano siue aduersus Stephanū. Nā sub eo res geri dicit, qui imperio potit. Nequaq̄ duæ.) μηδαμῶς .i. idē uerbū qđ supius uerterat absit. Ita ut cognominarent.) ἐγένετο δὲ αὐτοὺς ἐνιαυτὸν ὅλον συναχθῆναι τῇ ἐκκλησίᾳ & διδάξαι τὸν ὄχλον ἱκανὸν χρηματίσαι τε πρῶτον ἐν ἀντιοχείᾳ τοὺς μαθητὰς χριστιανούς, id est accidit aūt ut annū totū conluetudinē ageret cū congregatione, doceretq; turbā multā,& primū Antiochiæ uocarent discipulos christianos, nā illi uocabant eos christianos,sed Lucas appellat eos discipulos.

EX CAPITE XII.

Misit Herodes rex.) ἐπέβαλεν.i.iniecit siue inijciebat. Sine intermissione.) ἐκτενῶς.i. plixa,ut uertit in euangelio,siue intenta. Qui placeret.) ὅτι ἀρεστόν ἐστι.i. placitū,siue gratū esse,Idem nomen quod ante uertit æquū est. Non est æquū relinquere uerbū dei & ministrare mensis. Apphēdere) συλλαβεῖν.i. comphendere. Erat aūt dies.) ἦσαν,erant numero multitudinis. Et calcia te caligas tuas,) καὶ ὑποδήσαι τὰ σανδάλιά σου.i.subliga sandalia tua. Consyderansq;.) συνιδών τε.i. reputans,siue ppensa,nisi mauis ad cognitā domū referre. Ad ostiū.) Ad redūdat. Ianuæ) πυλῶνος Ad uidendū.) ὑπακοῦσαι.i.ut subauscultaret. Sequitur enim & agnita uoce Petri.

Annuës autem.) κατασείσας Ν. Quid nam factum esset de Petro.) Τί ἄρα ὁ πέτρος ἐγένετο id est quid Petrus esset factus, siue quia sic permisit sibi loqui Lucas, siue quod suspicarentur methamorphosi mutatũ in aliud quiddam, iuxta uulgi stulticiam qua creditum est magicis artibus homines uerti in aues in genios. Iussit eos duci.) ἐκέλευσεν ἀπαχθῆναι. Parũ liquet an Lucas Rhomano more dixerit duci eos, qui ducuntur ad supplicii, an abduci a sese in carcerem. Erat aũt iratus Tyriis.) θυμομαχῶν, quod Laurentius uertendũ putat irate siue acerbe pugnans, q̃q̃ hic homini nõ assentior; nam dictio graeca cõposita est ex θυμὸς animꝰ & μάχεσθαι pugnare, quod nondum indixisset bellum, sed ũ animo bellũ agitaret, ni placassent iratum. Eo ꝙ alerentur regiones illorum ab illo.) ἵνα τρέφωνται αὐτῶν τὴν χώραν ἀπὸ τῆς βασιλικῆς. i. eo ꝙ ipsorũ regio aleretur a regia, ut subaudias annona aut alimonia. Dei uoces.) φωνὴ θεοῦ. i. uox dei. Honorẽ deo.) δόξαν, id est gloriam. Et consumptus a uermibus.) Καὶ γενόμενος σκωληκόβρωτος. i. obnoxius factus morbo, quo qui laborant, exeduntur e uermibus, opinor eundem esse quẽ medici pedicularem uocant. quo periit & Lucius Sylla, certe ibi non felix.

Reuersi sunt ab Hierosolymis.) εἰς ἱερουσαλήμ. i. in Hierusalem. Ita legunt Graeci, Verum haud scio an perperam. Simon qui cognominatus est niger.) Mirũ est latinã uocem ab Euangelista esse positã.

EX CAPITE XIII.

COllactaneus.) σύντροφος, simul cũ eo educatus. Segregate mihi Saulũ.) Interpres omisit ἀφορίσατε δή μοι. i. separate iam mihi. Barieu.) Graeci legunt se βαριησοῦν, quod sonat filium Iesu, ut appareat, quod superius adiectum est τῷ ὀνόματι non fuisse scriptũ a Luca, quae uox explicuerit ipsius hominis nomen, sed patris dũtaxat ipsius nomen paulo post adiecit. Verum cur addidit μεθερμηνεύεται, ueluti translatũ indicans. At quo refertur haec interpretatio, ad bariesum nõ potest, cum illud sonet filium Iesu, aut certe filiũ Ieu, Elymas idem sit quod faciens praeuaricari siue ut Lyranus interpretat mẽsura dei mei siue dei mei cẽsus. Nã אלי deus meꝰ מם cẽsus, unde sunt q̃ missam, p̃ sacrificio christianoꝝ deductã putant, An ad linguã diuersam ꝛ ludaeus erat & Elymas neq̃ graecũ est neq̃ latinũ. Quũ igitur dicit interpretari Elymas, nisi forte Bariesu dictus sit a parentibus, deinde ob uitae merita cõmutatũ sit illi nomen Elymas.

Saulus aũt qui & Paulus.) Laurentius hoc loco litigat de nomine Pauli, de quo nõnihil attingemus cũ ad Paulinas epistolas uentũ erit. Qui Laurentiana uolet cognoscere, ex ipsius petat libris. Et omni fallacia.) ῥᾳδιουργίας, dolum ante dixit, hic magis addendum erat diuersum quiddã. Et graeca uox significat propensionẽ ad quoduis facinus.

Qui ei manum darent.) χειραγωγούς. i. manuductores, ut uerbum uerbo reddam, siue qui se manu ducerent. Venerunt Pergen Pamphyliae.) Prouinciae nomen adiecit nõ ob discretionem, cũ non sit nisi una Perge, sed quod oppidi uocabulum nõ perinde notum esset omnibus, ut prouinciae, ac paulo inferius discernendi causa apposuit puinciae nomẽ Antiochiã Pisidiae, quod duae sint Antiochiae, altera Syriae cœles, in qua Barnabas & Paulus apostoli sunt ordinati. Altera Pisidiae, in qua p̃dicarunt.

Assumpsi.) προσκέκλημαι. id est aduocaui, siue accersiui. Et manu silentiũ indicẽs) καὶ κατασείσας τῇ χειρί, Idem hoc loco participiũ est, quod superius uerterat annuens manu. Sonat aũt mota manu. Plebis Israel.) τοῦ λαοῦ τούτου. i. populi huius.

Mores eorũ sustinuit.) ἐτροποφόρησεν αὐτοὺς, Graecis unica dictio est conflata e duabus τροποφορεῖν, quod est ferre ac tolerare mores alicuius. Quasi post &.) graeca nonnihil dissident a nostris καὶ μετὰ ταῦτα, ὡς ἔτεσι τετρακοσίοις καὶ πεντήκοντα, ἔδωκε κριτὰς. i. & post haec annis circiter quadringentis, & quinquaginta. Eduxit Israel saluatorẽ.) ἤγαγε τῷ Ἰσραὴλ σωτῆρα. i. adduxit Israel salutẽ. Est aũt Israel hoc loco dandi casus.

Iesum.) Iesum non additur apud Graecos in nõnullis exẽplaribus, sed tantũ saluatorẽ. Et fortasse nõdũ erat tẽpus explicãdi nois. Praedicante Ioanne) προκηρύξαντος Ἰωάννου. i. ut ante p̃dicauerat Ioãnes. Quẽ me arbitramini esse, nõ sum) Aut Lucas abusus est τίνα pro τοῦτον, aut secus est distinguendũ, Quẽ me arbitramini esse, ut hic sit interrogatio.

Deinde

Deinde reſpondeat, Non ſum ego ille, Nam Græcis eſt τίνα με ὑπονοεῖτε.

Adimpleuit filijs ueſtris τοῖς τέκνοις αὐτῶν. i. filijs illorũ, nẽpe patrũ. Sicut in pſalmo ſecũdo ſcriptũ eſt.) Quidã codices habebãt in pſalmo ſecundo, quidã in pſalmo, omiſſo numero. At Hiero. palã teſtaſ in actis hunc pſalmũ qui apud nos ſecundus eſt, primi titulo citari, & hinc ſumũt argumentũ, aut primũ illũ Beatus uir, pſationis additũ uice, aut illũ & ꝓximũ, Quare fremuerũt, eundẽ eſſe pſalmũ. Proinde nos his autoribus germanam reſtituimus ſcripturã. Volũtati dei) τῇ βουλῇ. i. conſilio dei. Senſus apud græcos nõnihil habet ambiguí, Δαβὶδ μὲν γὰρ ἰδίᾳ γενεᾷ ὑπηρετήσας, τῇ τοῦ θεοῦ βουλῇ ἐκοιμήθη, hoc eſt, nam Dauid quidẽ, cũ ſuæ generationi miniſtraſſet, dei conſilio dormiuit, ut accipiamus Dauid nõ uixiſſe niſi ſuã ætatẽ, & rebus bene geſtis obdormiſſe cũ cæteris, Cæterũ Chriſtũ eſſe immortalẽ. Interps legit ἰδίᾳ γενεᾷ, ſubaudiens ꝓpoſitionem ἐν, & ὑπηρετήσας refert ad conſiliũ ſiue ut ille uertit uoluntatem dei, Mihi prior lectio uidetur ſyncerior.

Et diſperdimini.) καὶ ἀφανίσθητε. i. euaneſcite. Exeuntibus aũt illis &) & hoc loco nõ nihil diſſident græca ἐξιόντων δὲ ἐκ τῆς συναγωγῆς τῶν Ἰουδαίων παρεκάλουν τὰ ἔθνη εἰς τὸ μεταξὺ σάββατον λαληθῆναι. i. egreſſis e ſynagoga Iudæis, rogabant gentes, ut ſequenti ſabbato loquerẽtur. Quidam addunt αὐτοῖς τὰ ῥήματα. i. ſibi uerba. Et colentiũ deũ.) σεβομένων. i. religioſorum. Aduenarũ προσηλύτων. i. proſelytorũ, ſic enim aliquoties uertit.

Contradicebã ijs quæ dicebantur a Paulo blaſphemantes.) Græci adijciunt uerbum unũ, haud ſcio an recte, ἀντιλέγοντες καὶ βλασφημοῦντες. i. cõtradicentes & blaſphemantes.

Cõſtanter.) παῤῥησιασάμενοι. i. ſumpta fiducia ſiue audacia. Præordinati.) τεταγμένοι id eſt ordinati ad uitã. Diſſeminabatur aũt uerbũ) διεφέρετο, id eſt differebatur diſpergebatur. Mulieres religioſas.) σεβομένας, idem participiũ quod modo uerterat colentes deũ, uarietatis affectator. Et honeſtas.) καὶ εὐσχήμονας, quod ad cultũ, habitũq; corporis decorũ ac probis dignũ pertinet.

EX CAPITE XIIII.

FActũ eſt aũt in Iconio) cũ Iconiũ ciuitatis ſit nomen nõ regionis, Iconij dicendũ erat nõ in Iconio. Sunt aũt duæ huius nois, altera Lycaoniæ, altera Ciliciæ, de qua hic loquitur. Cõtumelijs afficerẽt) ὑβρίσαι, potius eſt hoc loco, ut uim facerent. Neq; em uſq; adeo timebant cõtumelias. Deinde qđ ſequiť de lapidãdo uelut interptatur ſupius uerbũ. Intelligẽtes fugerũt ad ciuitates Lycaoniæ) συνιδόντες. aptius erat re intellecta, ſiue quod cũ animaduertiſſent. Et uniuerſam in circuitu regionẽ) καὶ τὴν περίχωρον. i. & in circũiacentẽ regionẽ. Quorſum aũt hic attinebat addere uniuerſam? Diĳ ſimiles facti hoibus.) ὁμοιωθέντες adſimilati, ut ita loquar, hoc eſt diĳ ſpetie humana. Ante ianuas.) ἐπὶ τοὺς πυλῶνας. i. ad ianuas ſiue ad ueſtibula

Cũ populis.) σὺν ὄχλοις. i. cũ turbis. Exilierunt in turbas.) ἐξεπήδησαν. i. inſilierunt in turbam. Eſt em ὄχλος. Mortales ſumus ſimiles uobis.) Καὶ ἡμεῖς ὁμοιοπαθεῖς ἐσμὲν ὑμῖν. i. & nos ijſdem obnoxij ſumus paſſionibus hoies. Neq; em hoc ad mortẽ tantum pertinet.

Omnes gentes ingredí uias ſuas.) ταῖς ὁδοῖς αὐτῶν. i. uijs ſuis, nam ingredí poſuit ꝓ uiuere. & uiam pro ratione uitæ. Non ſine teſtimonio, græce eſt ἀμάρτυρον dictione cõpoſita. i. non expertem teſtium, ſiue teſtimonij, & pro εἰσασι Laurẽtius mauult permiſit, ego malim nõ paſſus eſt eſſe ſe expertẽ teſtimonij, hoc eſt aliquo modo teſtatus eſt, & illos ſuam diuinitatem. Et cum conſtituiſſent illis.) χειροτονήσαντες, creatis ſiue delectis illis ꝑ ſbyteris, ut intelligam ſuffragijs delectos, q̃q̃ ſupius nõnihil abuſus eſt eo uerbo

Loquentes uerbũ domini in Pergen.) λαλήσαντες ἐν Πέργῃ τὸν λόγον. i. locuti Pergæ ſermonẽ, nec additũ eſt domini. Ac mox (deſcenderunt in Italiã) Græci legũt εἰς Ἀτταλείαν. i. Attaliã. Ea ciuitas eſt Pamphyliæ maritima, autore Hiero. Nã ꝓcul aberãt ab Italia.

Morati ſunt autem tempus.) Græcis additur ἐκεῖ cõmorati ſunt illic tempus.

EX CAPITE QVINTODECIMO.

FActa aũt ſeditione non minima) græcis pro una duæ ſunt dictiones, στάσεως καὶ συζητήσεως, id eſt ſeditione & diſceptatione, alioqui non quadrat quod ſequitur cum Paulo

cum Paulo & Barnaba. Nec eſt non minima, ſed οὐκ ὀλίγας. i. non exigua.

Et quidam aliſs ex aliſs.) pro ex aliſs græci legunt ἐξ ἀνδρῶν, id eſt ex eis.

Ab apoſtolis & ſenioribus.) Pluribus uerbis agit hoc loco Laurentius, quoties dignitas ſignificatur, græca uoce fuiſſe utendũ p̃ſbyteri. Sic enim olim uocabantur epiſcopi, teſte nõ uno in loco diuo Hiero. Quoties ætas indicatur, latine dicendũ erat ſeniores, nunc ſuo arbitratu, ne dicam abſq; delectu, modo p̃ſbyteros uocat modo ſeniores.

Pertranſibãt phœnicẽ.) Phœnicen legẽdũ eſt per n a φοινίκη hoc eſt Phœnice phœnices, nõ a phœnix. Et qui nouit corda.) Rurſus eſt dictio compoſita καρδιογνώστης. i. cordis cognitor. Fide purificans.) καθαρίζων præteriti tpis. i. cũ fide purificauerit corda eorũ. Agit enim de iſs qui iam crediderant. Simon narrauit, quẽadmodũ.) συμεών. i. Symeon, haud ſcio utrũ errore perperã ſcriptũ, an quod nihil interſit inter Simonem & Symeonẽ, niſi qđ Symeon hebraice dicitur, græce inflexa uoce Simõ, ut a Saul Saulus.

Et dirupta eius.) κατεσκαμμένα. i. diruta, atq; ita legitur & in latinis emẽdatioribus. Cæterũ teſtimoniũ quod adducit eſt Amos cap. nono. Quãq; Iacobus ita adducit ſenſum uaticinij, ut nec ſeptuaginta ſit uſus uerbis, nec ad hebræorũ lectionẽ p oia reſpondẽt. Siqdẽ hebræa ſic habẽt בַּיּוֹם הַהוּא אָקִים אֶת סֻכַּת דָּוִיד הַנֹּפֶלֶת וְגָדַרְתִּי אֶת פִּרְצֵיהֶן וַהֲרִסֹתָיו אָקִים וּבְנִתִּיהָ כִּימֵי עוֹלָם יִירְשׁוּ אֶת שְׁאֵרִית אֱדוֹם וְכָל הַגּוֹיִם אֲשֶׁר נִקְרָא שְׁמִי עֲלֵיהֶם נְאֻם יְהוָה עֹשֶׂה זֹּאת. Ea ſic tranſtulit Hiero. In die illa ſuſcitabo tabernaculum Dauid, quod cecidit, & reædificabo aperturas muroꝝ eius, & ea quæ corruerãt inſtaurabo, & reædificabo illud ſicut in diebus antiquis, ut poſſideãt reliquias Idumeæ, & oẽs nationes, eo q̃ inuocatũ ſit nomen meũ ſuper eos, dicit dñs faciẽs hæc. Porro iuxta ædition ẽ ſeptuaginta legimus ad hunc modũ, In die illo ſuſcitabo tabernaculum Dauid, quod ceciderat, & ædificabo ea quæ corruerãt, & quæ ſuffoſſa ſunt ſuſcitabo, & inſtaurabo ea, ſicut dies antiquos, ut quærant me reliqui hoim, & oẽs gentes ſup quas inuocatũ eſt nomen meũ, dicit dñs faciens hæc oia. Primũ p in die illo poſuit, & poſt hæc. Cæterq; in hoc, ut quærant me reliqui hoim, ſeptuaginta ſecutus eſt nõ hebræorũ libros. Deniq; quod nos ſuffoſſa citauimus, in uulgatis exemplaribus eſt ſuffuſa, ſed mendoſe. Rñdet emñ illi græco κατεσκαμμένα à καθαιρέω, quod eſt ſuffoſſione demoliri.

Notũ a ſæculo) græce eſt γνωστὰ numero multitudinis. i. nota ſunt deo opera ſua, & addit ur πάντα. i. oia. Ego iudico.) ἐγὼ κρίνω, accõmodatius erat, ego cenſeo. Deinde non inquietari, quod græcis eſt μὴ παρενοχλεῖν. rectius uertiſſet, nõ obturbandũ eſſe, ſiue nõ addendã moleſtiã. Id emñ ſonat παρὰ p̃poſitio. A tpibus antiquis.) ἐκ γενεῶν. i. a generationibus antiqs, ſi uoluiſſet ad uerbũ reddere. Iam admonuim⁹ aliquoties γενεὰν, p ætate poni. Viros primos in fratribus.) ἄνδρας ἡγουμένους. i. p̃cedentes ſiue p̃eminentes, hoc eſt primarios, magis q̃ primos. Antiochiæ, & Syriæ, & Ciliciæ) κατὰ τὴν ἀντιόχειαν καὶ συρίαν καὶ κιλικίαν. Opinor hic Antiochiã regionẽ eſſe nõ ciuitatẽ, unde addenda erat p̃poſitio, qui ſunt in Antiochia & Syria & Cilicia. Interp̃s neq; græca reddidit bona fide, neq; latinitatis habuit rationẽ. Collectis in unũ.) γενομένοις ὁμοθυμαδόν. i. conſentientibus, ſiue cõmuni conſenſu animoꝝ. Ab immolatis ſimulacroꝝ.) τῶν εἰδωλοθύτων. i. ab iis quæ immolantur ſimulacris. Verbo plurimo) διὰ λόγου πολλοῦ. i. ſermõe multo. Quid aũt eſt uerbo plurimo? aut quid attinebat poſitiuũ nomen uertere in ſuperlatiuum?

Conſolati ſunt fratres & confirmauerunt) παρεκάλεσαν, hoc eſt addiderunt confirmationem, iam confirmatis ipſa epiſtola, ea uis eſt præpoſitionis ἐπί.

Ad eos qui miſerant illos.) πρὸς τοὺς ἀποστείλαντας. i. ad apoſtolos. Apparet interpretem legiſſe πρὸς τοὺς ἀποστείλαντας. Manere ibi.) ἐπιμεῖναι αὐτοῦ. i. permanere ibidem. Cæterũ poſt hæc uerba, quod ſequitur in noſtris exemplaribus, Iudas aũt ſolus abiit Hieruſalẽ, apud Græcos nõ repio, imo ne hæc ipſa q̃dẽ. Viſũ eſt aũt Sylæ manere ibi, nõ reperi niſi in uno dumtaxat codice, eaq; adiecta in margine, uerum id librariorum errore factũ uideri poteſt. Barnabas autem uolebat.) ἐβουλεύσατο, id eſt conſulebat ſiue cogitabat. Interpres legiſſe uidetur ἐβούλετο.

Paulus

Digitized by Google

Paulus aũt rogabat.) Videt interps mitigare uoluisse dissidij suspitionẽ,nã græce est ἠξίου.i. cẽsebat aut æquũ iudicabat.Nec est simpliciter discessisset,sed τὸν ἀποστάντα.i.qui desciuisset,siue defecisset,pticipiũ eius uerbi,unde dict⁹ ἀποστάτης desertor siue defector.

Facta est aũt inter eos dissensio.) Rursum studuit mitigare græcam uocem, quæ est παροξυσμὸς,quæ plus significat q̃ dissensionem a παροξύνω irrito,prouoco,exacerbo. Significat igit illos usq; ad cõmotionẽ hac in re dissensisse,& adeo ut diuellerẽt.Origenes ingenue fatetur in optimos quoq; uiros,huiusmodi incidere dissidia, dum in suo quisq; sensu abundat,quæ tamen nõ procedant eo,ut christiana scindatur charitas.Porro stultum est, consentientibus exemplaribus græcis ad eum modũ mederi uelle incõmodo. Nos uertimus.Tam acris autem fuit inter eos disceptatio.

EX CAPITE XVI.

Filius mulieris uiduæ fidelis) Apud Græcos ita legimus υἱὸς γυναικὸς τινος τῶν Ἰουδαίας.i.filius mulieris cuiusdam Iudææ fidelis.Et ad hanc lectionem respondet id quod sequitur,patre uero gentili,nam gentilem patrem opponit Iudææ matri.Et scriptor parũ attentus ex Iudæa uiduã fecit transpositis literis aliquot. Nec rursum est gentilis hic ἐθνικὸς sed ἕλλην.i.græcus,quã uocem uarie uertit interpres, nunc græcũ, nunc gentilem. Dogmata,quæ erant decreta, κεκριμένα.i.iudicata,recte uertit in decreta.Cæterum dogmata græca uox est significans & ipsa decreta siue placita, non doctrinam ut uulgus existimat. Interpres alias decretũ uertit δόγμα,alias edictum.

Recto cursu uenimus) unũ uerbũ græcũ trib⁹ latinis est circũlocutus εὐθυδρομήσαμεν, id est recto cursu contendimus.Cursus enim & nauigantiũ proprie dicitur.

Neapolin.) non est ea,quam nunc in italia occupãt,Hispani,sed altera Cariæ in Asia.

Ciuitas Colonia.) κολωνία, usurpauit Lucas uocẽ latinã,tum ut apparet & grecis usurpatam.Addidit enim,Coloniam,quod ea ciuitas ab aliunde deductis habitaretur.

Foras portam) ἔξω τῆς πόλεως.i,e ciuitate,siue omissa p̃positione, egressi sumus ciuitatem,Quod sermonis schema est, foras portã. Vbi uidebaẽ oratio esse.) οὗ ἐνομίζετο.i. ubi putabatur futura oratio.Aut certe quod ego malim,ubi solebat esse oratio,quando quidem νόμος nonnunq̃ & consuetudinem sonat. & νομίζεσθαι solitum esse.

Lydia purpuraria) πορφυρόπωλις.i.purpurarum uenditrix, a nomine πορφύρα purpura & πωλέω uendere,nam purpurij magis uidentur dici qui colligũt purpuras,hoc est urinatores,aut qui tingũt. Purpuræ uenditricem interpretatur Hiero.in dictiõe Thyatira, quæ dictio multitudinis numero effertur genere neutro,ciuitas est Lydiæ in Asia,unde quod dictũ est Lydia nõ uidebaẽ esse nomẽ puellæ,sed regionis,nisi additũ fuisset noie Lydia. Et coegit nos) καὶ παρεβιάσατο ἡμᾶς, magis est adegit nos q̃ coegit.

Puellã quandam) παιδίσκην.i.ancillam quandam,quod mox fiat mentio dominorum, ut intelligamus conditionẽ explicatã non ætatem mulieris.

Habentem spiritum phytonem) πύθωνος legunt græci hoc est pythonis, id erat nomẽ draconis,quẽ, iaculis suis confecit Apollo,unde & ipse pythius dictus. Deinde spiritus ille quo afflati p̃dicebant futura, pytho uocari cœptus est.

Tædio aũt affectus Paulus) διαπονηθεὶς, quo alias uertit molestæ ferre διαπονούμενοι.

Magistratibus) τοῖς στρατηγοῖς,quod magis sonat primores exercitus. Opinor autẽ hic στρατηγοὺς dici magistratus templi.Sic enim illos uocat alibi.

Morem quem non licet) ἔθη.i. mores,sed recte mutauit numerũ,quod mores aliud quiddã sonet q̃ morẽ.Dicere poterat alias consuetudines,siue alia instituta, ut interim ne dicã quod suo more ἱμάτια uertit tunicas. Strinxit ligno) ἠσφαλίσατο uerbũ est cognatum aduerbio ἀσφαλῶς,quod modo uertit diligenter alias caute,significat autẽ tuto & sine periculo. Adorabant,laudabant deum) προσευχόμενοι ὕμνουν, Cur non potius orantes q̃ adorantes,& laudabant est ὕμνουν.i.canebant & hymnis laudabant.

Introgressus est) εἰσεπήδησε.i. insilijt siue introsilijt, aut irruit siue irrupit, ut impetum ac celeritatem ingredientis exprimas,quemadmodum græca uox facit.

Cum omni

Procidit Paulo & Sylæ ad pedes.) Ad pedes interpres addidit de suo, græce tantum est προσέπεσε τῷ παύλῳ. Verum recte addidit interpres uitans amphibologiam.

Cũ omni domo sua.) πανοικὶ græcum aduerbium tribus circũlocutus est dictionibus. Est aũt cõmodius ut πανοικὶ referatur ad participiũ ꝓxime sequens πεπιστευκὼς. Nec est simpliciter locutus est, sed ἠγαλλιᾶτο. i. exultauit. Sic enim fere solitus est uertere.

Miserũt magistratus lictores) ῥαβδούχους a uirgis gestandis, Nos uiatores uertimus, quod his quoq; mos sit gestare uirgas, nã ij proprie dicuntur per quos magistratus denunciant quid uelint. Ipsi nos eijciant) paulo ante occulte nos eijeciũt, erat ἐκβάλλουσιν hic diuersum est uerbum ἐξαγαγέτωσαν. i. educant. Nã illud conueniebat clam extrudendis, hoc conuenit palam educendis, non sine satisfactione.

Introierunt ad Lydiam.) Incertũ an ad Lydiam mulierem paulo ante conuersam, an in regionem. Verum prior sensus mihi probatur. Cæterum Amphipolis, & Apollonia ciuitates sunt Macedoniæ, quemadmodum & Thessalonica.

EX CAPITE XVII.

SEcundum consuetudinẽ autem.) Græcus sermo expressius dicit κατὰ τὸ εἰωθὸς τῷ παύλῳ. i. Paulus ut erat illi mos, siue ut solitus erat, siue ꝓ sua consuetudine ingressus est. Et insinuans.) καὶ παρατιθέμενος, hoc est citans siue allegãs, nec est de scripturis, sed ἀπὸ τῶν γραφῶν. i. e scripturis, hinc enim adducebat testimonia. Quẽ ego annuncio uobis.) cum subito mutata sit persona, cur non & hic addidit inquit ut in initio huius operis fecit, quem audistis inquit per os meum.

Et de colentibus gentilibusq;.) τῶν δὲ σεβομένων ἑλλήνων πλῆθος πολύ. i. religiosorũq; græcorum multitudo magna. Quis intellexisset, colẽtes significare pios ac religiosos? Iã nõ semel admonui græcum in literis apostolorũ aliquoties pro gente, aliquoties pro ethnico poni. Zelantes autem Iudæi.) Græci nonnihil hic addunt uerborum ζηλώσαντες δὲ οἱ ἀπειθοῦντες ἰουδαῖοι καὶ προσλαβόμενοι, id est zælo autem cõmoti, ij qui non credebant Iudæi, & assumptis nonnullis circũforaneis, nam græce est ἀγοραίων, quod interpres uertit de uulgo. Quanq; hoc in loco nonnihil uariabant græcorum exemplaria.

Et assistentes domui.) Quid audio? Num defensabant domum Iasonis? Est autem ἐπισάντες, id est adorti, siue urgentes & imminentes.

Et quosdam fratres.) Quoties fratres absolute ponit, christianos intelligit, quos eo die aliquando discipulos uocat. Hi qui urbẽ concitant.) orbem haud dubie legendum, τὴν οἰκουμένην, quod frequenter uertit orbem terrarũ, nec est cõcitant, sed ἀναστατώσαντες id est cõmouerunt, hoc est qui rerum statũ conturbarunt, id quod fieri consuenit rebus nouatis. Sensus est, quod ubiq; fecerunt, hic quoq; facturi adsunt.

Quos susceptt Iason.) ὑποδέδεκται. i. clanculũ siue furtim, ob præpositionem ὑπὸ.

Cõtra decreta Cæsaris) τῶν δογμάτων, qd̃ paulo ante ut erat græce extulit dogmata.

Dimiserũt Paulũ & Sylã.) ἐξέπεμψαν, τόν τε παῦλον, τόντε σίλαν. i. emiserũt, tum Paulũ tum Sylã. Ac mox, Beroeã legendũ, non Beroã, neq; Beroeã. Est aũt ciuitas Macedoniæ.

Qui cũ uenissent in synagogã Iudæorũ introierunt.) Alius est ordo sermonis apud græcos ὅτινες παραγενόμενοι εἰς τὴν συναγωγὴν ἀπέσαν τῶν ἰουδαίων. i. qui postea cꝫ aduenerãt in synagogã abierunt Iudæorũ, ut prius referatur ad ciuitatem, Proximũ ad cõciliabulũ, deinde nobiliores, rectiꝰ uertisset i nobilissimos, tametsi uideo Catullũ, & Plinium more græcorũ abusos cõparatiuo uice suplatiui ἐυγενεστέρους. i. summo loco natos inter eos qui erant Thessalonicæ. Cum omni auiditate.) προθυμίας. i. animi promptitudine, siue libenter, aut propensis animis. Ac mox, si hæc ita se haberent ἔχοι uertendum erat in an.

Mulierum gentilium.) ἑλληνίδων. i. græcarum, & mox honestarũ est, εὐσχημόνων quod, ut diximus ad habitus cultus & incessus honestatem pertinet.

In Thessalonica Iudæi.) ἀπὸ τῆς θεσσαλονίκης ἰουδαῖοι. i. Thessalonicenses Iudæi.

Commouentes & turbantes.) σαλεύοντες τοὺς ὄχλους, id est commouentes turbas. Turbantes non offendi in Græcis exemplaribus, præterꝫ in uno codice græco, idq;

ad scriptum

idq;] adſcriptum in margine, σαλεύοντες ἢ ταράσσοντες τοὺς ὄχλους.

Vt iret uſq; ad mare) ὡς ἐπὶ τὴν θάλασσαν, id eſt uelut ad mare. Interpres legiſſe uidetur ἕως ἐπὶ τὴν θάλασσαν. Accepto mandato ab eo.) Ab eo addidit interpres, quo ſenſus eſſet explanatior. Λαβόντες ἐντολὴν πρὸς τὴν σίλαν. i. cũ accepiſſent mandatũ ad Sylã.

Vt q̃ celeriter.) Vſq; adeo ne placet barbare loqui, ut hac gratia putemus eſſe recedendum a uerbis græcis, ne latine loquamur, Siquidẽ græce eſt ὡς τάχιστα. i. q̃ celerrime.

Incitabatur ſpiritus eius.) παρωξύνατο. i. irritabatur, idem eſt uerbum, unde deductũ eſt nomen παροξυσμὸς, quod paulo ante tranſtulit diſſenſionem. Hoc ſane loco melius reddidit. In ipſo uidens) græcis eſt θεωροῦντι. i. uidente ſiue cum uideret, Paulus enim uidebat, Deinde uidenti cõmotus eſt animus. Interpres aut legit, aut certe ſomniauit, θεωροῦμ pro θεωροῦντι. Idololatriæ deditum) Non male circumlocutus eſt κατείδωλον, quaſi dicas obnoxiam ſimulacris, quod p̃poſitio κατὰ ſubiectionẽ ſonet.

Et colentibus.) τοῖς σεβομένοις. i. religioſis, & diuino cultui deditis.

Ad eos qui audierant.) πρὸς τοὺς παρατυγχάνοντας. i. ad eos qui forte accedebant. Palam eſt aũt hoc nõ interp̃tis eſſe uitiũ, ſed librarij, qui ex aderant fecerit audierant.

Diſſerebant cum eo.) συνέβαλον αὐτῷ. i. congrediebantur ſiue committebant cum eo, idem uerbum quo ſignificant conſerere manus in bello.

Seminiuerbius.) ὁ σπερμολόγος. Interpres effinxit græcanicam compoſitionem, mirũ autem, cur id magis libuerit in hac una dictione, q̃ in alijs multis. Sed quid tandem ſignificat latinis ſeminiuerbius? Fortaſſe felicius effinxiſſet, ſi dixiſſet uerbiſator, pro eo qui nouos rumores ſpargit in uulgus.

Nouorum dæmoniorum.) ξένων δαιμονίων. i. peregrinorum deorum, maxime cum hæc dicant ethnici, qui dæmonia deos uocant. Porro ξένος, ut ſonat peregrinum, ita nouum & inauditum, nonnunq̃ abſurdum.

Ad Areopagum) ἐπὶ τὸν ἄρειον πάγον. i. ad Martium pagum. Sunt enim græcis duæ uoces. Eſt autẽ locus æditus ut uertex collis ſeu ſcopuli. Miror aũt, cur Hieronymus hoc loco pagum interpretetur uillam, ego uicum maluiſſem, quandoquidem conſtat Martium uicum fuiſſe Athenis. Noua enim quædam.) ξενίζοντα γάρ τινα participium uerbi deductum ab eo nomine quod modo uertit nouorum ξένων

Et aduenæ hoſpites.) Ἐπιδημοῦντες ξένοι. i. & qui illic uerſabantur hoſpites, ſiue peregrini. Ad nihil aliud uacabant.) εὐκαίρουν, hoc bene reddidit, uelut ad cætera occupati Verum illud, aut dicere, aut audire Laurentianis auribus nimis græce tranſtulit, rectius dicturus, niſi ad dicendum aut audiendum aliquid noui, quod tamẽ ipſum eſt καινότερον, ut extenuet etiam, quaſi ad quæcunq; noua audienda fuiſſet illis ocium.

Superſtitioſos uos uideo.) Sermo græcus paulo ciuilior eſt ὡς δεισιδαιμονεστέρους. i. fere ſuperſtitioſiores. Mitigauit enim odium dicti, primum aduerbio ὡς, deinde comparatiuo. Hoc enim erat fieri omnia omnibus, ut omnes lucrifaceret.

Et uidens ſimulacra ueſtra.) ἀναθεωρῶν, id eſt conſyderans & inſpectans, uelut ij qui rem diu non uiſam inſpiciunt. Nec ſimulacra hoc loco eſt εἴδωλα, quod uerbum erat odioſius, ſed σεβάσματα, quod uerbum complectitur omnia quæ ueneramur, nempe aras, delubra, ſtatuas, monumenta, a uerbo σέβομαι, quod proprie ad religionem pertinet. Hieronymus citans hunc locum in cõmentarijs, in epiſtolam ad Titum ἀναθεωρῶν uertit contemplans & σεβάσματα culturas.

Ignoto deo.) Et hic Hieronymus indicat Paulũ pia quadam uſum uafricie, q̃ nonnihil mutauit in titulo, non pauca omiſit, quo cõmodius detorqueret ad exordium prædicandi Chriſtum. Titulus enim ſic habebat autore, quem modo citaui Hieronymo. Dijs Aſiæ, & Europæ, & Africæ, dijs ignotis & peregrinis. Ex dijs ignotis deum fecit ignotum, & mentionem cæterorum omiſit.

Quod ergo ignorantes. ὃ οὖν ἀγνοοῦντες εὐσεβεῖτε, τοῦτο ἐγὼ καταγγέλλω. i. quẽ igitur ignorantes

ignorantes colitis, hunc ego annuncio. Loquitur enim de deo ignoto.

Vitam & inspirationem.) ζωὴν καὶ πνοὴν. i. uitam & halitum uelut exponens quid sit uita animantis. Fecitq; ex uno omne hominũ genus) Græci legunt ἐξ ἑνὸς αἵματος. i. ex uno sanguine. Verũ haud scio an perperã a librarijs mutata scriptura. Deinde quod subijcitur. Inhabitare super faciem, infinitũ mutandũ erat in gerundium, ad inhabitandũ super faciem terræ. Alioqui sensus erit deũ effecisse, ut omne genus hominũ habitaret in terra. Imo condidit omnes, & in hoc condidit, ut agerent in terris.

Definiens statuta tẽpora) ὁρίσας προτεταγμένους καιρούς. i. cũ ante definisset stata tpa.

Et terminos habitationis) καὶ τὰς ὁροθεσίας τῆς κατοικίας αὐτῶν. i. præfixis terminis habitationis eorum, nam ὁροθεσία est designatio terminorum.

Si forte attractent eũ) ψηλαφήσειεν. i. palpentur, quod est cæcorũ manu uestigantium.

Quidam uestrorum poetarum) τῶν καθ' ὑμᾶς ποιητῶν. i. uestratium poetarum.

Huius enim & genus sumus.) hemistichiũ est heroicũ ex Phænomenis Arati. Acmi re, quod dixit de Ioue hic torquet ad uerum deum. Horum aliquot locorum patrocinio solet uti diuus Hieronymus, aduersus eos qui calumniabantur, quod sacras literas ethnicorũ sordibus contaminaret. Verũ Paulus id uno aut altero fecit loco, idq; pene ex gente occasione p̃dicandi euangelij. Quid hæc ad istos, qui coacte & affectate nõ solũ poetarũ & oratorũ, sed omniũ sophistarũ, philosophorũ, mathematicorum, deniq; & magorũ literas inuehũt in doctrinã Christi, quã simplicissimã ac purissimã oportebit esse.

Non debemus æstimare.) νομίζειν. i. existimare siue putare.

Deinde aut lapidi sculpturæ artis) sculpturæ datiuus est, & appositiue refert ad quodlibet illorũ trium lapidi, argento, auro. Nos igitur quo planior esset sensus ita uertimus, Non debemus existimare auro aut argento, aut lapidi arte sculpto, & inuento hominis numen esse simile. Despiciẽs deus) ὑπεριδὼν, interpres intellexit ex alto uidens, id enim dixit despiciens. At ὑπερειδεῖν. est ueluti dissimulare, & cum uideas perinde te gerere quasi non uideas. Et temporis ratio erat interpreti seruanda in ὑπεριδὼν, hoc est dissimulatis tẽporibus ignorantiæ. Tũ enim silebat, nunc omnibus denunciat, nõ dissimulaturus amplius. Lyranus interpretãs despiciens nempe deos, quod nollet eos amplius durare, quid senserit ipse uiderit.

In eo uiro in quo statuerat) ἐν ἀνδρὶ ᾧ ὥρισε. i. in uiro quem definierat siue statuerat. Græcis enim postpositiuus articulus sæpenumero congruit cum eo nomine quod antecessit non respondens sequenti uerbo.

Fidem præbens omnibus.) Duo sunt participia præteriti temporis, quorũ neutrũ ut par erat uertit. Sensus aũt est deum iam fidem exhibuisse cũctis, Christum esse in quo statuerat innouare mundũ, quod illum excitasset a mortuis, hoc unũ nulli contigit mortalium, nec Mosi, nec prophetæ.

In quibus & Dionysius.) ἐν οἷς. Laurentius hoc loco refellit eorũ opinionẽ, qui putant hunc Areopagitã fuisse autorem eorũ librorũ, quos habemus de hierarchijs ac diuinis noibus, & eundẽ esse, qui apud lutetiam Parisiorũ martyrio fuerit laureatus, e tribus, ni fallor Dionysijs unũ reddentes, Primũ Areopagitæ iudices erant nõ philosophi. At illi Dionysium summũ faciunt philosophũ, qui ex eclipsi solis deprehenderit periclitari rerũ naturam, cũ consentaneũ non sit eas tenebras Athenas usq; peruenisse. Nam quod ait Euangelista tenebras factas super uniuersam terram, eius regiõis terrã intellexit, assentiente & diuo Hieronymo. Quæ si tanto spatio cõtigisset per uniuersum orbem, aliquis certe seu latinus seu græcus scriptor eius rei meminisset. Iam epistolã super hac re, uelut Dionysij nomine confictam deridet Laurentius, Mihi non uidetur priscis illis temporibus tantum fuisse christianis cærimoniarum quantum ille describit. Deinde mirum si tam priscus autor fuit, & tam multa scripsit, a nemine ueterum, seu græcorum, seu latinorũ fuisse citatũ, ne ab Hieronymo qdẽ, qui nihil intẽtatũ reliquit. Quin & Gregor⁹ ipse ut

ipſe uir probæ fidei, citãs huius literas, nõ indicat eũ fuiſſe Dionyſiũ Areopagitã Hiero. in Catalogo ſcriptorũ illuſtriũ unũ aut alterũ Dionyſiũ recenſet, huius libros nõ recẽſet Laurentius indicat fuiſſe ſuæ ætatis doctiſſimos uiros, qui iudicarint eos libros eſſe Apollinarij. Verum hæc ceu πάρεργα paucis indicaſſe ſat erat.

EX CAPITE DECIMO OCTAVO.

EGreſſus ab Athenis.) χωρισθείς, id eſt digreſſus Athenis.

Ponticum genere.) Pontus eñ Aſiæ pars eſt, non enim a mari hic dictus eſt ponticus. Hunc ſalutat in ſuis epiſtolis Paulus.

Eiuſdem erat artis.) ὁμότεχνοι dicuntur græci eiuſdem artificij, ſiue opificij ue lut pictori pictor ὁμότεχνος eſt. Scenofactorie artiſ.) ἦσαν γὰρ σκηνοποιοὶ τὴν τέχνην, id eſt erant autẽ aulæorum texendorum artifices.

Inſtabat uerbo Paulus teſtificans.) Græci longe ſecus legunt ὃς nos συνείχετο τῷ πνεύματι ὁ παῦλος διαμαρτυρόμενος, id eſt coartabatur ſpiritu, Paulus teſtificans Iudæis, ut intelligas illũ inuitũ & animo reluctante id feciſſe ceu præſentiret, ſe luſurum operam.

Titi iuſti.) Titi non reperio in græcis codicibus, ſed tantum iuſti, uerum opinor incuria librariorum prætermiſſum, quandoquidem Hieronymus huius meminit Titi in nominibus ſcripturæ ſacræ, ὃς ὃς illic de iuſti cognomine nulla mentio.

Propter quod ego tecum.) διότι propterea quod ego tecum ſum.

Et nemo apponetur tibi.) ἐπιθήσεταί σοι, id eſt nullus adorietur, ſiue inuadet te, quãdoquidem id quoq; ſignificat ἐπιτίθεσθαι. Nec eſt ut noceat te, ſed τοῦ κακῶσαί σε, id eſt ut affligat te, ſiue ad affligendum te.

Quoniam populus eſt mihi multus.) διότι, cur non & hic tranſtulit propter quod, ut modo fecit. Proconſule Achaiæ.) ἀνθυπατεύοντος τῆς ἀχαΐας, id eſt, cum ageret procõſulem Achaiæ. Perſuadet hominibus.) ἀναπείθει ſuadet potius ὃς perſuadet, atq; adeo reſuadet, ſi ſic liceat loqui, quod Paulus a ueteri cultu deorum reuocaret.

Incipiente autem paulo.) μέλλοντος δὲ τοῦ παύλου ἀνοίγειν τὸ στόμα. Cum autem apertu rus eſſet os, quod tamen aliquoties data opera ſic uertit interpres, nec id ſane perperam.

Iniquitas aut facinus.) ἀδίκημα, quod magis ſonat iniuriam illatam aut maleficiũ. Deinde quod hic uertit facinus ῥᾳδιούργημα, cur nõ huic cognatam uocem ῥᾳδιουργίαν ſupe rius tranſtulit fallaciam? Nec eſt peſſimum, ſed malum, πονηρόν, nec eſt recte uos ſuſtinerem, ſed κατὰ λόγον, hoc eſt, probabiliter ſiue merito.

De uerbo & nominibus legis ueſtræ.) deeſt apud nos una coniũctio, ut περὶ λόγου, καὶ ὀνομάτων καὶ νόμου τοῦ καθ' ὑμᾶς, id eſt de uerbis, & nominibus & lege ueſtrate, uerba oppoſuit factis. Deinde quæſtiones de cõmuni, & non cõmuni, deq; genealogijs uocat nomina, cærimonias Moſaicas uocat legem. Et uideritis, futuri temporis eſt, ὄψεσθε, quem admodum in euangelio. Et minauit eos.) ἀπήλασεν, cur non potius abegit, ſiue depulit. Nam minare ſane ὃς inſolens uerbum eſt latinis auribus.

Fratribus ualefaciens.) ἀποταξάμενος, id eſt dimiſſis fratribus, ſiue uale dicto fratrib⁹. nec eſt nauigauit, ſed ἐξέπλευσε, id eſt, abnauigauit.

Qui ſibi totonderat caput.) Ex ipſo ſermone græco, nõ liquet uter ſibi raſerit caput. Paulus an Aquila. Ad hæc participiũ eſt præteriti temporis κειράμενος τὴν κεφαλήν, id eſt raſo capite, prius enim tonſus eſt in portu, deinde nauigauit. Et Cenchreis legendũ eſt nomine triſyllabo Cenchreæ, ſicut Athenæ, portus eſt Corinthiorũ.

Iterum reuertar ad uos.) In græcis exẽplaribus plus eſt, ὃς in noſtris δεῖ με πάντως τὴν ἑορτὴν τὴν ἐρχομένην ποιῆσαι εἰς ἱεροσόλυμα, πάλιν δὲ ἀνακάμψω πρὸς ὑμᾶς, id eſt, Oportet me omnino feſtum quod inſtat agere Hieroſolymis, ſed denuo reflectam ad uos.

Profectus eſt ab Epheſo.) καὶ ἀνήχθη, quod ego maluiſſem, ſoluit Epheſo.

Apollo nomine.) ἀπολλώς, id eſt apollos, cuius genitiuus Apollo, non apollinis. Meminit huius Paulus in epiſtolis.

Hic erat edoctus.) πατηχημένος participiũ ab eo uerbo. Vnde dicti sũt Catechumini. Nõ igitur erat edoctus uiam domini, quam mox discit a Priscilla & Aquila, uerum erat utcũq; initiatus baptismo Ioannis.

Contulit multũ his q crediderant.) Hic Græci codices addunt διὰ τῆς χάριτος id est per gratiam. Hoc adiectũ est, ut intelligeremus muneris esse diuini, quod conduceret Christianis. Et uehemẽter est, ἐυτόνως acriter. Et publice, incertũ utro sit referẽdum, opinor ad superiora. Nã id erat gratiæ, quod publicitus etiam ausus sit refellere Iudæos.

Esse Christum Iesum.) ἶναι τὸν χριστὸν ἰησοῦν. Non negabant Iudæi Iesum esse, uerũ negabant illum esse Messiam, quem expectabant. Vnde Christo præposuit articulum τὸν χριστὸν, id est, illũ Christũ, siue, negans quod Iesus esset Christus, siue Iesum esse Christũ.

EX CAPITE DECIMO NONO.

SI spiritum sanctum.) ὲ suo more uertit pro si cũ uertendum fuerit per nũ, aut an aut ne. Num spiritum sanctum accepistis. Aut, accepistis ne spiritũ sanctum. Et mox (si spiritus sanctus est) pro eo quod, erat sit ne spiritus sanctus.

In schola tyranni cuiusdã.) Ambigunt hic interpretes, tyrannus hoc loco primatẽ ac potentem significet, an proprium sit hominis uocabulum. Sed quid scholæ cũ tyranno? Deinde si nomen est proprium, cur addidit τινὸς, proinde suspicor fuisse secessum magnatis alicuius, in quo solitus sit ociari, quãdoqdẽ schola Græcis sonat otium.

Iudæi atq; gentiles.) ἰουδαίους τε καὶ ἕλληνας, id est, tum Iudæi, tum Græci, quos hic gentiles uertit. Virtuteſq; non modicas quaslibet.) Ita scriptum reperi, in nonnullis exemplaribus latinorum, uerum ipsa res satis indicat id accidisse culpa librariorum, qui dictionem modicas, quam quispiam interpretamenti uice adiecerat retulerunt in contextum, uelut a scriptore prætermissam δυνάμεις τε οὐ τὰς τυχούσας, id est uirtuteſq; non quaslibet, siue non uulgares, ad uerbum, contingentes.

Sudaria & semicinctia.) Vtrãq; uocem latinam usurpauit σουδάρια καὶ σημικίνθια.

Dæmonium pessimum.) τὸ πνεῦμα πονηρὸν, id est spiritus malus. Cæterum in eo quod proxime sequitur, & dominatus, quidam Græci codices habebant, κυριεῦσαν, ut referendum sit ad dæmonium dominatum, quidam κυριεύσας, id est dominatus, ut pertineat ad hominem, in quo erat dæmonium.

Confitentes & annunciantes actus suos.) Vel hinc colligi potest fuisse & antiquitus nonnullam confessionem malæ actæ uitæ, sed apertam ut opinor, & in genere, quã nec ipsam legimus exactam abs quoq;. Et actus, τὰς πράξεις, facta, siue quæ fecissent.

Qui fuerant curiosa sectati.) τὰ περίεργα πραξάντων id est, qui curiosas artes exercuissent, sic enim uocat artes magicas.

Pecuniam denariorum quinq; milium.) ἀργυρίου μυριάδες πέντε, id est, quinquagies mille nummum.

Turbatio non minima.) τάραχος οὐκ ὀλίγος, id est, turbatio non exigua. Ac paulo post, non modicum quæstum ἐργασίαν οὐκ ὀλίγην, id est quæstum non exiguum.

De uia domini.) περὶ τῆς ὁδοῦ, id est de uia, siue de hac uia. Nam articulus additus facit, ut certam accipiamus uiam. Porro domini addiderunt, quo res esset explicatior.

Demetrius quidam nomine argentarius.) Argentarius alias latinis & mensarium significat, & nummularium, uerum hoc loco sonat opificem & sculptorem argenti, quẽ nos aurificẽ seu aurifabrum uocamus. Est em̃ ἀργυροκόπος, ab incidendo argẽto dictus.

Aedes argenteas.) ναοὺς id est templa. Sentit em̃ ædiculas, seu thecas effigie templi, in quibus reponebantur statuæ, nos uertimus delubra.

De hoc artificio est nobis acquisitio.) ἐκ ταύτης τῆς ἐργασίας ἡ εὐπορία ἡμῶν ἐστιν, quod modo uertit quæstum, nunc uertit artificium, & εὐποριαν acquisitionem. Ex hoc quæstu nobis suppeditat rerum copia.

Non solum autem hæc periclitabitur.) κινδυνεύει, id est, periclitatur. Quãq; totus hic sermo

ermo parum commode redditus est ab interprete latino οὐ μόνον δὲ τοῦτο κινδυνεύει ἡμῖν τὸ μέρος εἰς ἀπελεγμὸν ἐλθεῖν, ἀλλὰ καὶ τὸ τῆς μεγάλης θεᾶς ἀρτέμιδος ἱερὸν εἰς οὐδὲν λογισθῆναι, μέλλειν δὲ καὶ καθαιρεῖσθαι τὴν μεγαλειότητα αὐτῆς, id est, non solum autem hæc pars nobis periclitatur, ne reprobetur, siue ne reprobemur, uerũ etiam ne magnæ Dianæ templum, pro nihilo habeatur. Porro autem ne futurũ sit, ut maiestas quoq; destruatur eius, quã tota Asia & orbis colit.

Comitibus pauli.) συνεκδήμους, id est socios peregrinationis, qui & comites dicuntur.

Erat enim ecclesia confusa.) Cum de promiscua multitudine loquatur, magis conueniebat concionem dicere q̃ ecclesiam.

Detraxerunt Alexandrum.) προεβίβασαν, id est prius instruxerunt. Nam id est προβιβάζειν. Et instruimus patronum, causam nostram acturum.

Manu silentio postulato.) Mira uarietate ludit, in hoc sermone reddendo interpres, κατασείσας τὴν χεῖρα, id est mota manu. Ita persius. Et calidæ fecisse silentia turbæ Maie state manus.

Et cum sedasset scriba turbas.) καταστείλας ὁ γραμματεὺς τὸν ὄχλον, ubi uero scriba compescuisset turbam, uerum ex uerbis Græcis parum liquet, uter sedata turba sit locutus Alexander an scriba.

Cultricem esse magnæ Dianæ.) Vsus est peculiari uerbo νεωκόρον, quæ uox composita est ex νεὼς templum & κόρη uirgo, quod nomen tribuunt Dianæ & proserpinæ Ephesiorum igitur ciuitatem νεωκόρον uocat, quod illic esset templum illud toto orbe notissimum. Iouisq; prolis.) Græca longe secus habent, τῆς μεγάλης ἀρτέμιδος καὶ τοῦ διοπετοῦς, id est magnæ illius Dianæ & e cœlo delapsi, ut subaudias signi, aut simulacri. Siquidem articulus τοῦ facit, ne possit διοπετοῦς ad Dianam referri, sed ad agalma, hoc est statuam Dianæ. Nam Diopetes Græcis dicitur quod ab Ioue delapsum sit, ac e cœlo uenerit. Porro opifices simulacrorũ, quo maior esset superstitio uulgi, fingebant ea cœlitus delapsa, hoc est esse διοπετῆ. Idem uulgo creditum fuit de simulacro Dianæ Ephesiæ, ut testis est, & suidas in dictione διοπετὲς. Sensus igitur est, apud Ephesios templum fuisse Dianæ, & huius simulacri, quod cœlo delapsum putabatur, quod ipsum Numa persuasit Romanis de ancylibus.

Conuentus forenses.) Conuentus addidit explicandæ rei causa, cum græce tantum sit ἀγοραῖοι ἄγονται, id est forenses aguntur, ut subaudiendum sit, cognitiones, aut lites.

In legitima ecclesia poterit absolui.) Cũ de prophano promiscuoq; hominum cætu loquatur, concio dicenda erat, potius q̃ ecclesia. Atq; ita mox, dimisit ecclesiam) pro cõcionem. Deinde legitima est, ἐν νόμῳ, hoc est quæ non tumultu, sed legitimo more sit indicta. Nec est poterat absolui sed absoluetur ἀπολυθήσεται.

Cũ nullius obnoxius.) μηδενὸς αἰτίου ὑπάρχοντος, id est cũ nemo sit in culpa, siue cũ nemo fuerit autor huius concursus. Nam illud de quo poterimus reddere rationem, per parentheſim interiectum est. Quãq; in nonnullis exemplaribus reperio scriptum περὶ οὗ οὐ δυνησόμεθα δοῦναι λόγον, id est, de quo non poterimus reddere rationẽ, hoc est quod non simus defensuri. Denicq; illud μηδενὸς αἰτίου incertum est ad hominem referatur, ut sit masculini generis, an ad rem, ut sit neutri.

EX CAPITE VIGESIMO.

ET exhortatus eos ualedixit.) Græca dissonãt a latinis ὁ παῦλος προσκαλεσάμενος τοὺς μαθητὰς καὶ ἀσπασάμενος ἐξῆλθε, id est, Paulus uocatis ad se discipulis, & cõplexus eos exiuit. Interpres legisse παρακαλεσάμενος pro προσκαλεσάμενος, atq; id sane mihi magis probatur

Comitatus est autem eum Sosipater Pyrrhi Bercœensis.) Pyrrhi græcis non additur, sed ut hoc deest, ita supersunt hæc, usq; ad Asiam, quæ apud latinos nõ inuenio, συνείπετο

ὃς ἀυτοῦ ἄχρι τῆς ἀσίας σώπατρος βεροιαῖος, consecutus est autem illum usq; ad Asiam Sopater Beroœensis.

Sustinebant nos.) ἔμενον ἡμᾶς, id est, expectarũt nos, siue ut ad uerbũ, manebant nos.

Vna sabbati.) σαββάτου, id est uno die sabbatorum.

Paulus disputabat cum ijs.) διελέγετο αὐτοῖς, id est disserebat illis, siue collocutus est cum illis. Nec enim disceptabat cum eis qui uenerant, ad frangendum panem, uerum illic apud eos orationem habuit Paulus. Nam quod συναγμένων μαθητῶν, id est congregatis discipulis uertit cum conuenissent tolerabile est.

Profecturus in crastinum.) μέλλων ἐξιέναι τῇ ἐπαύριον, id est profecturus siue discessurus postridie. Nam crastinum diem dicimus qui proxime sequitur hunc, in quo iamloquimur. Porro quoties ad præteritum aut futurum aliquem diem respicitur, non dicendũ est heri, aut cras, sed pridie, aut postridie.

Cum mergeretur sõno.) καταφερόμενος, id est cum deorsum traheretur, id quod accidit ei qui sedens grauius obdormiscat. Neq; tamen hic est somno graui, sed βαθεῖ, id est alto, siue profundo, interpres legisse uidetur βαρεῖ.

Disputante Paulo.) Et hic malim differente, ne quis imaginet inter illos pure Christianos disputationem fuisse sophisticam.

Ductus somno cecidit.) καταενεχθεὶς, id est deorsum tractus, siue depressus, aut deuectus. Cæterum illud ἐπὶ πλεῖον, quod interpres retulit ad superiora, græcis sic est in meditullio positum, ut utrouis possit accommodari, ad diutius differentem Paulum, & ad magis etiam depressum somno. Ac mea sententia, ad sequentem particulam referre satius est, primum enim nutabat deorsum uergente corpore, deinde magis depressus cecidit. De tertio cœnaculo.) ἀπὸ τοῦ τριστέγου, quod nos uertimus a tertia contignatione. Id eñ adiecit Lucas, ut intelligeremus lapsum fuisse lætalem, nimirum ex loco tam alto uox dicta est a τρὶς ter & τέγος tectum, Deũ immortalem quas nænias adducit insulsissimus autor Catholicon, de hac uoce tristegum, O miserum illud sæculum, cum ex huiusmodi libris, uelut ex adytis petebantur oracula litterarum. Cæterum solum primæ cõtignationis, tectum est infimæ partis ædium. Rursum secundæ solum, tectum est primæ. Item tertiæ solum, tectum est secundæ.

Et consolati sunt non minime.) οὐ μετρίως, id est, non mediocriter, quod æquidem demiror, cur interpres putarit immutandum.

Nauigauimus in Asson.) Nonnulli codices Thasson habebant pro Asson. Est enim & thassus insula Thraciæ opposita, de qua natum est prouerbium θάσου ἀγαθῶν, id est, Thassus bonorum, Cæterum cõplures sunt urbes huius nominis Assos una Lyciæ, in prærupto sita. Altera in Aeolide. Tertia in Mysia. Quarta in Lydia. Quinta in Epiro minore, Cleanthis patria Diuus Hieronymus hanc ponit in Alia, quæ eadem dicta sit Apollonia.

Ipse per terram iter facturus.) οὕτω γὰρ ἦν διατεταγμένος μέλλων αὐτὸς πεζεύειν. Sic eñ ordinauerat, ipse pedestri itinere uecturus, siue pedibus iter facturus. interpres uitasse uidetur, ne quis Paulum existimaret, non equis, aut uehiculis, sed pedibus eo uenisse. At qui hoc ipsum accedebat ad Pauli gloriam, quod mallet iter laboriosius, modo maiore cum fructu.

Et sequẽti die uenimus cõtra Chiũ.) Hoc loco græca dissidẽt ab ijs quæ nos legimus, τῇ ἐπιούσῃ κατηντήσαμεν ἀντὶ χρυσίου, τῇ δὲ ἑτέρᾳ παρεβάλομεν εἰς σάμον, καὶ μείναντες ἐν τρωγυλλίῳ τῇ ἐρχομένῃ ἤλθομεν εἰς μίλητον, id est postridie deuenimus contra Chiũ. Altero uero die apulimus Samum & commorati Trogyllij proximo die uenimus in Miletum. Cæterum Trogyllium oppidum est Siciliæ, tametsi sunt eiusdem nominis alia.

Trãsnauigare Ephesũ.) παραπλεῦσαι τὴν ἔφεσον id est, præternauigare, siue præteruehi. Quid

Quid enim est omnino transnauigare ciuitatem, nisi nauis feratur in nubibus.

Ne qua mora illi fieret.) μὴ γένοιτο αὐτῷ χρονοτριβῆσαι. i. ne contingeret sibi terere tempus in Asia. Interpres elegantius reddidit q̃ uerius. Neq; enim Paulus timebat quamlibet moram, sed longiorem metuebat, nimirum properans Hierosolymam.

Maiores natu.) πρεσβυτέρους, quos nunc seniores uocat, nunc presbyteros graeca uoce, nunc maiores natu, cum hoc loco magis quadraret graeca uox, honorem indicans potius q̃ ætatem. Quandoquidem hic episcopos intellígit & primores ecclesiarum, qui nonnunq̃ iuuenes erant, quemadmodum Timotheus.

Cum omni humilitate.) ταπεινοφροσύνης, quae est animi modestia, nihil altum de se sentientis. O uocem dignam uere magno pontifice.

Vt nihil subtraxerim uobis.) Nunc uidetur id dicere, se nihil subtraxisse ab illis bonarũ rerũ, hoc est in nullo fraudasse illos, cum contra sentiat Paulus, se nihil detrectasse, neq; periculi, neq; laboris, qui modo ad illorum pertineret utilitatem. Ac paulopost idem uerbum transtulit subterfugi. Non enim subterfugi &c.

Publica & per domos.) κατ' οἴκους, id est publicitus ac domestice siue per singulas domus, quod respondere uidetur ei quod latini dicunt priuatim.

Vincula & tribulationes me manent.) μένουσιν idem est uerbum quod aliquanto superius uertit sustinẽt.

Nihil horum uereor.) οὐδενὸς λόγον ποιοῦμαι. i. nihil curo, siue nihil me mouet. Quomodo non uerebatur, cum sciret uentura? sed contemnebat.

Nec facio animam meam preciosiorem q̃ me.) Quid mouit interpretem, ut neq; sensum exprimeret, neq; uerba redderet Lucae? οὐδὲ ἔχω τὴν ψυχήν μου τιμίαν ἐμαυτῷ, id est neq; habeo siue duco uitam meã preciosam mihi ipsi Lyranus interpretatur animã intellectiuam. At Paulus sentit se contẽnere uitam amore euangelij.

Vt consummem cursum meum.) Grǽcus addit μετὰ χαρᾶς, id est cum gaudio.

Regere ecclesiam dei.) ποιμαίνειν, quod est pastorum more gubernare & curare gregem. Nam mox mentionem facit luporũ.

Lupi rapaces.) βαρεῖς, id est graues, non rapaces.

Viri loquentes peruersa.) διεστραμμένα, id est distorta & obliqua, hoc est minime simplicia minimeq; syncera. Nam ueritatis, ut ait Tragicus, simplex est oratio.

Non cessauerim monens.) Et hic participium uertendum erat in uerbum infinitum, Non cessauerim monere.

Qui potens est.) Quod erat potius q̃ qui, cum referat uerbum. Cæterum quia uerbum Grǽcis est masculini generis, id nimirum fefellit interpretem. Nec est simpliciter ædificare, sed ἐποικοδομῆσαι id est, superstruere, uidelicet his fundamentis quae iecerat Paulus.

Oportet suscipere infirmos.) ἀντιλαμβάνεσθαι, quod est proprie porrecta manu retinere lapsurum alioqui, aut abiturum. Paulus, ne ullius omnino iacturam faceret, cauebat ne quam ansam præberet infirmis, & alienandis a Christo, quod nollent grauari sumptu. Vtinam hoc exemplo delectentur, qui dum decimas, tam non sacerdotaliter exigunt a populo, sui officij prorsus obliuiscuntur, non quod negem illas deberi, sed quod cæteri apostoli oblata dumtaxat acceperint, Paulus, ne oblata quidem, cum unus plus omnibus laborarit.

Beatius est dare magis q̃ accipere.) Neq; latinitatis ratio patiebatur comparatiuum, neq; sermo Grǽcus habebat. Mirum quid interpreti uenerit in mentem μακάριόν ἐστι δοῦναι μᾶλλον ἢ λαμβάνειν, id est, beatum est dare magis q̃ accipere. Cæterum hoc testimonium negant usq̃ inueniri dictum a domino.

EX CAPITE XXI

ET inde pataram.) πάταρα Græci pronunciant neutro genere numero pluratiuo. Quāq; utroq; modo reperio usurpari huiusmodi nomina Lystra & Lystrā Pyra & Pyram.

Cum apparuissemus autem Cypro.) Suspicor interpretem, ita uertisse, cum aperuissemus autem Cyprum. Nam græce est ἀναφάναντες δὲ τὴν κύπρον. Porro qui naui gant, nunc hanc, nunc illam terram dicuntur aperire, aut celare, cū incipit in prospectu esse, aut secus. Proinde uertimus. Cum autē cœpisset nobis apparere Cyprus. Cōsimili figura dixit Vergilius. Terræq; urbesq; recedunt.

Venimus Tyrum.) Ciuitas est maritima Phœnices, quondam insula, per Alexandrum magnum adiūcta continenti.

Valefecissemus inuicem.) ἀσπασάμενοι ἀλλήλους, id est complexi alius alium, siue consalutatione mutua facta. Apparet interpretem legisse ἀποταξάμενοι.

Per dies aliquot.) ἡμέρας πλείους, id est dies complures.

Venimus Cæsaream.) Hæc est Cæsarea Palæstinæ ciuitas littoralis primum dicta turris Stratonis. Deinde ab Herode instaurata in honorem Cæsaris Augusti Cæsarea dicta est. Est altera Cæsarea Philippi, ad radices montis Libani, in honorem Tiberij Cæsaris Cæsarea dicta. Est tertia Cappadociæ, quo Paulus Epheso delat⁹ salutauit ecclesiā.

Nos & qui loci illius erant.) ἡμεῖς τε καὶ οἱ ἐντόπιοι, id est, tum nos, tum ij qui erant illius loci. Et cum suadere ei nō possemus.) Quid est hoc? An non dixerat modo illos suasisse, uerum interpres abusus est suadere pro persuadere. Suadet eñ qui cōsulit, persuadet, qui quo uult inducit hominem. Græca uox anceps est ad utrūq;, πείθω. insuper cōuenit, non solum suadenti aut persuadenti, uerum etiam ob temperāti μὴ πειθομένου δὲ αὐτοῦ. Cæterum cum illi non persuaderetur, siue cum ille nō obtemperaret, quieuimus.

Præparati ascendebamus.) ἀποσκευασάμενοι, quod ego puto uertendū, sublatis sarcinis: Iasonem quendā.) Græci legunt μνάσωνί τινι, id est, Mnasonem quēdam. Vt dissimulē quod ἐδόξαζον uerterit magnificabant pro glorificabant.

Audierunt autem de te.) κατηχήθησαν. Idem uerbum unde dixímus dici catechumenos. Nec est discessionem, sed ἀποσασίαν, id est defectionem. Eodē utitur paulo post ὅτι ὧν κατήχηνται. Eorum qui per gentes sunt ludæorum.) τοὺς κατὰ ἔθνη πάντας ἰουδαίους, id est eos qui in gentibus sunt omnes Iudæos. Offendit interpretem geminus accusatiuus additus uerbo docendi.

Neq; secundum consuetudinem ingredi.) μήτε τοῖς ἔθεσι περιπατεῖν, neq; iuxta consuetudines ambulare. Nam ambulare uocat uiuere, & consuetudines, instituta & morem eius gentis. Nec est falsa sunt, sed οὐδέν ἐστιν, id est nihil sunt. Atq; ex hoc sane loco Iacobus plane uidetur tum adhuc in ea fuisse sententia, ut existimaret Iudæis seruādam esse legem Mosaicam. Cum Petrus & Paulus gentili more uixisse legantur. Nec est sanctificate, sed ἁγνίσθητι, id est purificare, & paulo post, purificatus ἁγνισθείς.

Concitauerunt omnem.) συνέχεον, id est confundebant, siue conturbabant, & totū populus q; omnem. Nec est populum, sed ὄχλον turbam, siue multitudinem. Et succurrite populus q; adiuuate, βοηθεῖτε. Nam adiuuat, qui est particeps operis. Et hic est homo, ὁ ἀνὴρ οὗτος, id est ille homo.

Omnes ubiq; docet.) Perijt apud nos gratia schematis πάντας πανταχοῦ, id est, omnes omni in loco. Nec est uiolauit sanctum locum illum, sed κεκοίνωκε, id est prophanauit, siue ut Hebræi loquuntur, cōmunem reddidit.

Certum cognoscere.) τὸ ἀσφαλές. Recte sane hoc. At cur non itidem transtulit in præfatione Euangelij εἰς ἀσφάλειαν certitudinem.

Iussit

Iussit eum duci in castra.) εἰς παρεμβολήν. Ita uocat locũ cõmunitũ. Cæterum quidam ex castris fecerãt carcerem, & ob id admonendum duximus, ne serpat id mendi latius.

Nonne tu es Aegyptius ille.) Aegyptij male audiebant olim, tanq; malarum autores artium. Id quod non paucis locis indicat Iuuenalis, ac Lucianus. Quin & prouerbijs ali quot huius gentis mores notati sunt quæ recensuimus in Chiliadibus nostris. Et Sicariorum) græce scribens usus est uoce latina, id quod iam nouum uideri non potest, cum toties sit obuium.

A Tarso Ciliciæ.) ταρσεὺς τῆς κιλικίας, id est, Tarsensis, quæ est ciuitas Ciliciæ. Est autem Metropolis eius regionis. Nec est ignotæ, sed ἀσήμου, id est, obscuræ. Testatur idem Stephanus de nominibus urbium, hanc ἐπισημοτάτην appellans, hoc est primariã ac præter cæteras insignem olim dictam Tersõn per epsilon, siue quod illic a diluuio primum apparuerit terra sicca, siue quod illic delapsus pegasus, talo fracto quam illi ταρσὸν appellent claudicationem contraxerit. Porro quãtumuis fuit celebris alijs nominibus, nullo tamen insignior, quam quod illi Paulum debemus, usq; adeo præcipuum Christianæ philosophiæ præconem ac propugnatorem, ut ni ille nobis diuino munere contigisset, periculum fuerit futurum, ne Christiani omnes in seruilem illam & humilem Moysi legem relaberentur. Quãq; nunc quoq; ratione magis q; numero cærimoniarum ab illis differimus. Eo Christus progressu temporum recidit. Est & alia eiusdem nominis in Bithynia. Porro quod quidam legunt municeps, quidam ciuis, græcis est πολίτης, id est ciuis. Verum opinor interpretem offensum affinitate uocum ciuitatis & ciuis, quæ tamen eadem est in sermone græco.

EX CAPITE XXII.

REdde rationem.) ἀπολογίας, quod & defensionem & excusationem significat.

Iuxta ueritatem paternæ legis.) κατ' ἀκρίβειαν πατρῴου νόμου, id est iuxta exactam rationem patriæ legis, siue iuxta rigorem patriæ legis, & patriæ potius q; paternæ, cum non de patre suo, sed de omnibus progenitoribus sentiat.

Aemulator legis.) ζηλωτὴς τοῦ θεοῦ, id æmulator dei legimus apud græcos.

Sicut princeps sacerdotum.) ὡς καὶ ὁ ἀρχιερεύς μαρτυρεῖ μοι, id est quemadmodum & pontifex mihi testis est. Et rursum αὖθις ὅλον omnes maiores natu, cũ græce sit πᾶν τὸ πρεσβυτέριον, id est omnis presbyterorum ordo. Opinor enim hic de dignitate sentiendum non de ætate.

Vt adducerem inde uinctos.) ἄξων καὶ τοὺς ἐκεῖσε ὄντας δεδεμένους, id est, adducturus & eos qui illic essent uinctos Hierusalem.

Circũfulsit me lux copiosa.) περιαστράψαι, id est, circũfulgurare, potius q; circumfulgere, quemadmodum indicatum est & ante.

Et decidens in terram.) ἐπεσάτην εἰς τὸ ἔδαφος, id est cecidiq; in solum. Id enim sonat ἔδαφος, etiam si saxeum sit, aut ligneum.

Saule Saule.) Græci legunt Saul Saul, Hebræorũ more. Cum illi Christus hebraice loqueretur ut posterius testatur ipse Paulus.

Et qui mecum erant, lumen quidem uiderunt.) Hijs addunt Græci καὶ ἔμφοβοι ἐγένοντο id est & territi sunt, deinde adijcitur, uocem autem non audierunt, quæ loquebatur mecum. Equidem non possum, non uehementer, non probare diligentiam Laurentij Vallæ, qui cũ homo rhetoricus esset, ut uulgus existimat, certe theologiam non profiteretur, tamen uigilantia tanta uestigarit, quid in sacris literis, aut dissideret, aut conueniret, aut deprauatum esset. Cum hodie tot sint theologorum, ausim dicere milia, qui usq; adeo, non utantur hac conferendi disquirendiq; solertia, ut ne id quidem cognitum habeant, qua lingua scripserint apostoli, & cum forte fortuna audiunt Marcum Lucam, Paulum Petrum ac Ioannem græce scripsisse, uelut ad rem inauditam & incredibilem

obstupescunt. Alius putat illos, nihil nisi Hebraice scripsisse, cum fuerint Hebræi. Alius hæc ab illis ædita credit, quæ nos uulgo legimus. Tanta est in re tam necessaria socordia. Rogat autem qui consistere possit, ut cum Lucas superius scripserit eos qui Paulo comites erant, uocem quidem audisse, cæterum neminem uidisse, hic neget eos audisse uocem loquentis cum illo. Deinde qui conueniat, ut cum illic dicantur stetisse stupefacti, paulo post hanc eandem rem exponens Agrippæ Paulus dicat omnes fuisse collapsos in terram, quod hic de se tantum narrat. At illic. Die media in uia uidi rex de cœlo supra splendorem solis circumfulsisse me lumen, & eos qui simul mecum erant omnesq; cum decidissemus in terram, audiui uocem mihi Hebraica lingua dicentem, Saul Saul. Quomodo factum est, ut pugnantia scripserit Lucas, & illic sub persona referat, audisse uocem loquentis, cum Paulus, hic rursus ipse narret uocem uni sibi fuisse auditam? Nam quod differit de stando & cadendo, non ita magni negocij est dissoluere. Siquidem fieri potest, ut ad primum pauorem collapsi, mox erexerint sese, Paulo adhuc iacente. De uoce audita & non audita durior est nodus. Recentiores utcunq; tergiuersantur, cum aiunt uocem quidem hoc est sonitum uerborum auditum. Cæterum uerba uni Paulo percepta, ita factum, ut audita fuerit uox, & eadem non audita. Valla magis existimat superiorem locum, in quo Lucas hanc historiam, sub sua ipsius persona recenset fuisse deprauatum transpositis duabus uoculis, iisq; inter sese non admodum dissimilibus apud Græcos duntaxat, φῶς & φωνή. Cæterum a Luca sic fuisse scriptum, uidentes quidem lumen, neminem autem audientes.

Cum non uiderem præ claritate luminis.) ἀπὸ τῆς δόξης τοῦ φωτὸς ἐκείνου, id est, præ gloria luminis illius.

Ananias quidam uir secundum legem testimonium habens.) Græci codices, nonnihil addunt ἀνανίας τις, ἀνὴρ εὐλαβὴς κατὰ τὸν νόμον μαρτυρούμενός τε ὑπὸ πάντων, id est, Ananias quidam, uir pius, siue religiosus, in lege testimonio probatus omnium habitantium in Iudæa. Laurentius indicat se in uno latino codice reperisse additum, quod græce uoci responderet Ananias, quidam, uir timoratus. Timoratum enim pro religioso dixit. Cæterum pro εὐλαβὴς in nonnullis exemplaribus erat εὐσεβὴς hoc est pius.

Ab omnibus cohabitantibus Iudæis.) Habitantibus est siue inhabitatibus κατοικοῦσιν. Et quidam Græcus codex habebat assciptũ, sed in spacio dirimente uersus, ἐν δλῳ σκῳ, ab omnibus habitantibus Damasci Iudæis.

Respice.) ἀνάβλεψον, hoc est recipe uisum, siue attolle oculos, ut mox & respexi ἀνέβλεψα. Præordinauit te.) προεχειρίσατο, id est præparauit te, siue prius apparauit te. nisi quis malit προεκυρώσατο, id est prius statuit. Cæterum id nõ erat in ullis Græcorum exemplaribus. Nec Ananias hic agit de prædestinatiõe diuina, sed de ruina ac cæcitate Pauli, quibus rebus Christus iam agebat & aggrediebatur, ut hac occasione cognosceret euangelij fidem. Quæ uidisti & audisti.) ὧν ἑώρακας. Articulus postpositiuus, iuxta Græcorũ idioma, congruit antecedenti pronomini quod subauditur, eorũ. Dissidẽs a suo ipsius uerbo. Interpres bene adiecit de suo eorum.

Ego stabam & cõsentiebam.) Hic Græci addũt duo uerba τῇ ἀναιρέσει αὐτοῦ, id est morti eius, καὶ αὐτὸς ἤμην ἐφεστὼς & συνευδοκῶν, id est, Et ipse eram assistens & comprobans interfectionem eius.

Tolle de terra huiusmodi.) τοιοῦτον, id est talẽ, ut ad Paulum referatur. Vnde nõ male addidisset huiusmodi hominem. Et mox, non est fas, sed καθῆκον, id est non conueniens siue non decet.

Et flagellis cedi & torqueri.) ἐκέλευσεν αὐτὸν ὁ χιλίαρχος ἄγεσθαι εἰς τὴν παρεμβολὴν μάστιξιν ἀνετάζεσθαι αὐτόν, id est, iussit eum tribunus duci in castra, dato mandato ut flagris examinarẽt eum. Nec aliud fuisse iussum indicant ea quæ sequuntur. Vt illud interim

interim dissimulem, quod si hominem Rhomanum dixit, pro an hominem. Quando quidem adeo constanter id facit, ut suo iure uideatur facere.

Multa summa.) πολλοῦ κεφαλαίου. Ita Græci uocant supputationem in summam subductam. In nonnullis legimus hanc ciuitatem, in alijs hanc ciuilitatem, Græce πολιτείαν Laurentius magis probat ciuilitatem. Ego contra ciuitatem. Quandoquidem ciuitate donati dicuntur latinis, quibus ius ciuitatis concessum, & ut Græcis a πολίτης πολιτεία, sic nobis, a ciue ciuitas dicitur. Nec est cõsecutus sum, sed ἐκτησάμην, id est parauí, quod ante uertit, possedit agrum de mercede iniquitatis.

Volens scire diligentius.) τὸ ἀσφαλὲς, id est, certũ, ut & superius uerterat certius, quod nunc uertit diligentius.

EX CAPITE. XXIII.

PErcutiat te deus paries.) In plærisq; latinis exemplaribus percutiet mutatum erat in percutiat, quasi Paulus imprecaretur pontifici malum. At græci legunt τύπτειν σε μέλλει, id est futurum est, ut te percutiat deus. Nec in his apud græcos est facilis scripturæ deprauatio, nisi quis locum hunc studio mutauit, ne Paulus uideretur oblitus exempli Christi, qui similiter accepta plaga, mansuete tranquilleq; respondit, quiq; iussit ut bene precaremur male precantibus, bene mereremur de male merentibus. At si Paulus tantum prædixit futurum, ut deus illum feriret, cur mox uocant maledictum, & ipse ueluti redarguens seipsum, scriptum est (inquit) Principi populi tui non maledices. Nisi forte, qui cõmoto animo prædicit euenturum, is maledicit. Quãquã de cõuicio facile sit explicare, quãdoqdẽ, in pariete dealbato manifestũ cõuiciũq; est. Sed potuit fieri, ut Paulus non agnosceret primariũ sacerdotẽ, uel ex ipso ornatu, præsertim homo Iudæus, nusq; loci nõ uersatus? Deinde cur recantat, non quod homini maledixerit, sed quod principi populi? At sane iudicem esse sciebat, etiam cum conuicium diceret. Tu (inquit) sedens iudicas me secundum legem. An cæteris licet maledicere, soli principi, non licet? At Christus noluit cuiq; omnino maledici, Diuus Hieronymus adducens hunc locum in dialogis aduersus Pelagium, excusat quidem Paulum, uerum fatetur eum non præstitisse mansuetudinem eam, quam præstitit Christus. Verum hoc scripsit Hieronymus undecunq; suam muniens causam, & in ipso quoq; Christo aliquod imperfectæ pietatis uestigium inquirens. Nec ipse dissimulat, aliud esse colligare nodis aduersariũ, & docere discipulũ. Aliud agit qui pugnat, aliud qui exhortatur, aliud qui deterret. Deinde ut sunt diuersa hominũ ingenia & instituta, ita sunt & diuersæ sententiæ. At nos nulla harum rerum habita ratione, ex quouis cuiusuis operis angulo tria uerba decerpimus, & inde contexto syllogismo nouum ædimus oraculum. Equidem non nego Paulum caruisse prorsum humanis affectibus, cum ipse meminerit de stimulo carnis, & constet inter Barnabam & ipsum, nempe duos optimos uiros dissidium aliquod exitisse. Cæterum hoc loco, consentaneum est Paulum non ignorasse summum sacerdotem, nec tamen illi male precatum, hoc animo quo uulgus irritatum solet, sed apostolico spiritu incanduisse aduersus eum, qui cum optimi uiri teneret locum, ne speciem quidem æquitatis præberet, quam præstabant etiam ethnici: Sic Petrus incanduit aduersus Ananiam & Saphyram. Sic hic ipse Paulus aduersus Elymam magum. Quid igitur est, quod excusat se, nesciebam quod esset pontifex? Nimirum cessit tumultui, & se ignorasse pontificem dicit, qui se non pontificem, sed tyrannum re declarabat. Itaq; gemino nomine concedit turbæ, primum agnoscens esse pontificem, qui reipsa non erat, nisi paries dealbatus. Deinde conuicium esse, quod illis uidebatur conuicium, cum non esset conuicium, sed libera obiurgatio. Porro testimonium quod adduxit, extat Exodi capite uigesimo secũdo

gesimo secundo. Dijs non detrahes, et principi populi tui non maledices Hebraei legunt ad hunc modum. אֱלֹהִים לֹא תְקַלֵּל וְנָשִׂיא בְּעַמְּךָ לֹא תָאֹר. Siquidem illi iudices אֱלֹהִים deos uocant.

Quid si spiritus aut angelus.) Græci secus legunt, εἰ δὲ πνεῦμα ἐλάλησεν αὐτῷ, ἢ ἄγγελος, μὴ θεομαχῶμεν, id est quod si spiritus locutus est illi, aut angelus, ne pugnemus cum deo quo uerbo usus est ante Gamaliel.

Deuouerunt.) ἀνεθεμάτισαν, quod tamen eleganter uertit interpres. Demiror equidē quis hoc indicarit Carrensi, græcis hoc loco scriptum anathematizauerunt. Et paulo post deuotiōe deuouimus, ἀνεθεματίσαμεν, id est execrari seipsum, ac dijs manibus, ut ethnici loquuntur dealere.

Notum facite tribuno.) Græca nonnihil dissonant a nostris νῦν οὖν ὑμεῖς ἐμφανίσατε τῷ χιλιάρχῳ, καὶ τῷ συνεδρίῳ, ὅπως ἄυριον αὐτὸν καταγάγη πρὸς ὑμᾶς, ὡς μέλλοντας διαγινώσκειν ἀκριβέστερον τὰ περὶ αὐτοῦ, id est, Nunc igitur indicate tribuno & concilio, ut cras eum producat ad nos, uelut disquisituros exactius de causa illius, tametsi nonnulli Græci codices propemodum consentiunt cum nostris exemplaribus, in quibus est, ὑμᾶς uos, pro ὑμᾶς & μέλλουτες pro μέλλοντας. Atq; ita sensus erit. Nos plane decreuimus quocūq; periculo Paulum occidere, uos adiuuate, ut tantum producatur ad populum, abutentes hoc prætextu, quasi uelitis exactius de causa disputare. Alioqui sciebant tribunum non producturū Paulū cognitis insidijs. Atqui sic exponit Carrensis, uelut hoc ipsum uoluerint nunciari tribuno & concilio, quod destinassent per tumultum occidere Paulū, Iam uero Lyrano nescio quid acciderit hoc loco, quem apparet ita legisse. Nunc autem uos notum facite tribuno cum consilio, idq; cū male legerit, pessus interpretatur, uos (inquit) cum consilio, id est uos simul conciliati Pharisæi & Sadducæi, ne per uestram dissensionem impediatis mortem Pauli. Quis hæc posset cōminisci, nisi penitus Aristotelis dialecticam ac physicam imbibisset?

Quoniam hæc nota fecisset sibi.) Interpres bene mutauit personam secundam in tertiam. Nam græce est παραγγείλας μηδενὶ ἐκλαλῆσαι, ὅτι ταῦτα ἐνεφάνισας πρός με, id est iussitq; ne cui efferret, quod hæc indicaueris mihi, nisi mauis infinituum modum positū uice imperatiui, quemadmodum nos uertimus.

Et lancearios ducentos.) δεξιοβόλους, quod dextra mitterent hastilia. Nā olim fere missilibus utebantur. Ac mox, & iumenta præparate) κτήνατε παραστῆσαι, id est iumentaq; exhibere. Et hic usus est infinito pro imperatiuo.

Timuit enim, ne forte raperent eum Iudæi & occiderent, & ipse postea calumniam sustineret, tanq; accepturus pecuniam.) Quæ hactenus recensui omnia desunt in Græcis exemplaribus, quæ quidem mihi uidere contigit. Opinor oblīuione. Nec offendit hic locus Laurentium Vallam. Vnde apparet exemplar illius hæc habuisse.

Optimo præsidi.) τῷ κρατίστῳ, quod ut ante dictum est, magis competit in potentem, q; in bonum uirum.

Per noctem in Antipatridem.) Nihil opus erat præpositionem apponere, cum Antipatris uocabulum sit ciuitatis palæstinæ ab Antipatro patre Herodis sortita nomen.

De qua pronunciasset.) ἐκ ποίας ἐπαρχίας, quod sane nō ineleganter reddidit interpres.

EX CAPITE XXIIII.

ET multa corrigantur per tuam prouidentiam.) Græcis est non ἀνορθωμάτων, sed κατορθωμάτων, quod rem cū uirtute & laude factum significat, interprete Cicerone, quod latini uocant officium, a uerbo κατορθόω. Sensus enim est cum per tuā prouidentiam multa fruamur pace, multaq; officia præstes huic populo.

Suscipimus optime felix.) ἀποδεχόμεθα, quo uerbo nōnunq; & Paulus usus est pro probare,

Digitized by Google

probare, & amplecti.

Ne diutius te protraham.) ἐγκόπτω, id est impediam, siue morer, aut detineam & pro tua clementia est, ἐπιείκεια, quod alias humanitatē alias æquitatem uertunt.

Hominem hunc pestiferum.) Græcis non est pestiferum, sed λοιμόν, hoc est pestem, quemadmodum exitialē exitium uocant ὄλεθρον, nec est hominem, sed uirum.

Et autorem seditionis sectæ.) Seditionis abest in Græcis codicibus πρωτοστάτην τε τῆς τῶν ναζωραίων αἱρέσεως, id est autorē seu præfactū sectæ seu factionis quæ dicit̄ Naçarenorū.

Etiam templum conatus est uiolare.) βεβηλῶσαι, id est prophanare, nimirum quod in duxerit græcos. Ne quis imaginetur accusari Paulum quod uim admouerit templo.

Quem & apprehensum uoluimus secundum legem nostram iudicare.) Superueniēs autem tribunus Lysias, cum ui magna eripuit eum de manibus nostris, iubens accusatores eius ad te uenire.) Hæc omnia deerant in multis exemplaribus Græcis. In uno dūtaxat reperi assripta, sed minutissimis formulis, idq; in spacio marginali. Vnde & adiecimus, uelut omissa librariorum incuria præsertim, cum hoc loco nihil offenderit Laurentium. Annuente sibi præside.) νεύσαντος ἐκείνου τοῦ ἡγεμόνος, id est, cum ānuisset ipse præsul. Interpres legisse uidetur ἐκείνῳ. Nec admodum refert.

Bono animo pro me satisfaciam.) εὐθυμότερον τὰ περὶ ἐμαυτοῦ ἀπολογοῦμαι, id est, æquiore animo pro mea causa respondeo. Est enim præsentis temporis ἀπολογοῦμαι, quod interpres uarie uertit. Est autē proprie apologia, oratio qua se defendit apud iudicem reus.

Neq; probare possunt tibi, de quibus nunc me accusant.) οὔτε παραστῆναί με δύνανται, περὶ ὧν νῦν κατηγοροῦσί μου, id est, nec exhibere me possunt, in his de quibus accusant me. Exhibere dixit pro conuincere.

Secundum sectam quam dicunt hæresim.) Cum hæresis apud Græcos, nihil aliud sit q̄ secta, quid uenit interpreti in mentem, ut latinam uocem interpretaretur per aliam græcam, sed idem significantem? An uerebatur, ne quis parum intellecturus esset uocabulum sectæ, & ob id græca uoce ceu notiore explicuit? Qua propter sciat lector Græcis non esse sectam, alioquī bis erat dicendum secta & secta, sed ὁδόν, id est uiā, κατὰ τὴν ὁδὸν ἣν λέγουσιν αἵρεσιν, id est iuxta uiam, quam dicunt hæresim, siue sectam. Exponit enim Paulus, quid dixerit uiam. Hoc est uitæ institutum, quod notiore uerbo sectam uocant. Sentit enim de secta pharisæorum, quæ cæteris antecellebat eruditione. Cæterum hæresis apud ueteres non erat tam odiosum uocabulum, quam est hodie apud Christianos, quibus cum summa competat concordia, utpote eiusdē corporis membris, iure uidelicet optimo inuisum est, sectæ uocabulum, diuisionem sonans.

Deseruio patri & deo meo.) Primum deseruio est λατρεύω, quod est cultum exhibere, a quo uerbo dicta est Theologos latria. Quoquidē in loco nescio quid sibi uelit Hugo Carrēsis, excusans Paulum, quod sese hic æquarit prophetis. Cum nihil huiusmodi percipi possit ex uerbis Pauli. Deinde nō est patri & deo, sed patrio deo τῷ πατρῴῳ θεῷ. Quod tamen haud accidit interpretis uitio, sed librariorum errore. Neq; uero hoc loco dormiuit Carrensis addens, quod deum patrem suum dixerit Paulus, cuius filius demonstraretur nō seruus. Quasi uero Paulus ullo titulo magis soleat gloriari, q̄ quod seruus esset dei ac Iesu Christi. Se nunq̄ uocat filium, nisi cum de omnibus in genere facit uerba. Porro patrium deum uocat, quod idem esset, cuius cultum a maioribus suis accepisset, ne uideretur abrogare religionem Iudæorum.

Sine offendiculo conscientiam.) ἀπρόσκοπον συνείδησιν, ueluti dicas inoffensam cōsciētiam, siue expertem offensæ, hoc est, quæ nusq̄ offendat.

Quidam autem ex Asia Iudæi.) Non est absolutus sermo, nisi subaudias aliquid. Et quod demiror sensit hoc Carrēsis, ac supplendū autumat: uiderūt me in tēplo. Quasi uero id quicq̄ ad huius causæ defensionē pertineat; si uisus est ab Asianis Iudæis in tēplo.

Ego puto

Ego puto e proximo ſarciendum,quod deeſt.Nam cum modo dixerat ſe fuiſſe purificatum in templo,ſed citra tumultum,ſubijcit.Cæterum quidã Aſiani Iudæi,ſubaudiæ, concitarunt eum tumultum non ego.

Niſi de una hac uoce.) Interpres pro ἢ legit ἐμοῦ.Quid aũt? Agnoſcit Paulus hoc unũ crimen,quod ea uoce concitarit ſeditionem? Non opinor,ni forte data opera hoc admiſcuit,quo rurſus Iudæos inter ſe cõmiſſos a ſeſe auerteret. Certe ſecus legũt Græci ἢ περὶ μιᾶς ταύτης φωνῆς ἧς ἐκέκραξα ἑστὼς ἐν αὐτοῖς,id eſt aut de una hac uoce,qua clamauiſtans inter eos,ut ſit ſenſus,ſi nihil aliud habent,uel hoc obijciant crimen.

Certiſſime ſciens.) ἀκριβέστερον εἰδὼς τὰ περὶ τῆς ὁδοῦ.i.cum exacte noſſet eam uiam,abrupte eſt comparatiuo uice poſitiui,ni referas ad Lyſiam tribunum,ut intelligamus Felici notiorem fuiſſe eam ſectæ rationem & Lyſiæ,quod diutius fuiſſet apud Iudæos magiſtratu functus. Vt haberet requiem.) ἄνεσιν.i.relaxationem,hoc eſt ne durius aut arctius haberetur.Ac mox (nec quenq́ de ſuis) καὶ μηδένα κωλύειν τῶν ἰδίων αὐτοῦ ὑπηρετεῖν ἢ προσέρχεσθαι αὐτῷ.i.& nec quem familiarium illius uetaret inſeruire aut adire eũ.ἰδίους enim uocat Pauli uel amicos familiares,uel miniſtros,uel diſcipulos. In nonnullis græcis codicibus pro ἰδίων ſcriptum erat Ἰουδαίων.i.Iudæorum. At altera lectio,uel hoc nomine mihi magis probatur,quod cum noſtra conſentiat æditione.

EX CAPITE XXV.

Adieruntq́ eum principes ſacerdotũ.) ἐνεφάνισαν δὲ αὐτῷ.i.ſignificarunt ei,idq́ priuatim.Superius uertit notum facere,ac mox,adire.

Poſtulantes gratiam aduerſus.) αἰτούμενοι χάριν,gratiam hoc loco uocat fauorem iudicis.Et mox,potentes,δυνατοί,hoc eſt qui poſſunt,& quibus cõmodum eſt eo nos conſequantur.

Si enim nocui aut dignum.) εἰ μὲν γὰρ ἀδικῶ.i.ſi ledo,aut ſi iniuriam facio.

Poſtulantes aduerſus illum damnationem) δίκην,quod cauſam,ac litem,ſiue ius ſignificat,nonnunq́ & pœnam.Nos uertimus cognitionem. Quis enim poſtulat damnationem a iudice indicta cauſa?

Aliquem donare priuſq́.) In nonnullis ſcriptum erat dãnare pro donare,quod præceſſerit de poſtulata damnatione. Cæterum græce eſt χαρίζεσθαι εἰς ἀπώλειαν,i. donare in perniciem,ſiue in interitum. Eſt aũt χαρίζεσθαι,in gratiam alicuius donare.

Nullã cauſam deferebãt,de quib⁹ ego ſuſpicabar malũ.) Locus hic apud latinos non nihil eſt corrupt⁹,cũ apud græcos ſyncerus habeatũ οὐδεμίαν αἰτίαν ἐπέφερον ὧν ὑπενόουν ἐγώ id eſt nullum crimen intentabant ſuper hiſce rebus,de quibus ſuſpicabar ego. Suſpicabatur eñ eos accuſaturos Paulum de alijs rebus,q́ de queſtionibus legis,quas ut ſuperſtitioſas negligebãt Rhomani.

Cum multa ambitione.) μετὰ πολλῆς φαντασίας,id eſt,cum multa oſtentatione,nos ſtrepitum,ſiue apparatum dicere poſſumus.

Interpellauit me.) ἐνέτυχόν μοι,id eſt adijt,ſiue conuenit me. Quãq́ hoc ſane recte uertit interpres. Adduxi eũ ad uos.) ἐφ' ὑμῶν καὶ μάλιστα ἐπί σου,quod magis ſonat Græcis ad cognitionem,ſiue iudicium tuum quã ad te,aut ad uos.

Sine ratione eñ mihi uidetur.) ἄλογον,id eſt iniquũ,quod uulgo uocant irrationabile.

EX CAPITE XXVI.

Æſtimo me beatũ.) Vt ne quid cauſemur,quod pro exiſtimo dixit æſtimo,cũ græce ſit ἡγημαι,quod cũ ſim defenſurus,pro quod ſim defenſurus. Cæterum ἐπὶ σοῦ apud te belle uertit. Cũ antea uerterit ad te,Iam cum præceſſerit apud te,uide q́ cõcinne cohæreat,maxime te ſciente,uerum illud omnium ſuauiſſimum,quod addit,omnia quæ apud nos ſunt conſuetudines & quæſtiones,ceu theologis fas ſit,ita loqui omnia cõſuetudines & quæſtiones. Atqui Hieronymus in libro quẽ ſcripſit

scripsit ad Pamachium de optimo genere dicendi, citans hunc locum, uertit ad hunc modum. De omnibus quibus accusor a Iudæis o rex Agrippa, existimo me beatum, cũ apud te sim hodie defendendus, qui præcipue nosti cunctas quæ in Iudæis sunt consuetudines, & quæstiones. Nos uertimus hũc in modũ, Super oibus de quibus accusor a Iudæis rex Agrippa existimo me beatũ qui causã dictur⁹ sim hodie, apud te quod tu maxime sis gnarus earũ quæ apud Iudæos sũt & questionũ & cõsuetudinum. Græca sic habent. περὶ πάντων ὧν ἐγκαλοῦμαι ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων βασιλεῦ ἀγαίσωσα ἥγημαι ἐμαυτὸν μακάριον μέλλων ἀπολογεῖσθαι ἐπὶ σοῦ σήμερον, μάλισα γνώσην ὄντα σε πάντων τῶν κατ' Ἰουδαίους ἐθῶντε καὶ ζητημάτων. Quæ ab initio fuit in gente mea) Bis est hoc loco ἄνωθεν, quod interpres uertit ab initio, significat autem uitæ seriem ab initio usq; ad finem.

Secundum certissimam sectam) κατὰ τὴν ἀκριβεστάτην αἵρεσιν Phariseorum sectam hæresim uocauit, haud dubie quin in bonam partem. Deinde quod hic uertit certissimam græcis est, ἀκριβεστάτην hoc est exactissimam ac diligentissimam, quod esset eruditior ac rigidior cẽ sadduceorũ, proximeq; ad uerũ accedẽs. Et nunc in spe quæ ad patres) ἐπ' ἐλπίδι, Melius erat de spe. Et mox (duodecim tribus) τὸ δωδεκάφυλον græcis unica dictio est, quæ significat non unam aut alteram sectam sed uniuersam gentem iudæorũ in duodecim tribus distinctam, cui respondet participium) λατρεῦον, quod ut sæpe iam diximus cultũ numinis significat. Cæterũ apud nos desunt duo uerba ἐν ἐκτενείᾳ, id est acriter siue assidue, ut legas duodecim tribus instanter nocte ac die seruiuimus.

Vt constituam te magistrum) προχειρίσασθαι, id est ut præparem, quod ante uertit præordinare. Eripiens te de populis & gentibus in quas) Græcis est ἐκ τοῦ λαοῦ, id est de populo, sentiens nimirũ de Iudæis. Et nõnulli græci codices pro populo habebant Iudæis. Repetit ad eũdẽ modũ paulo post. τῷ λαῷ καὶ τοῖς ἔθνεσι, Id est populo & gẽtibus. Verum apud illos non est in quas, ut respondeat gentibus, sed οὓς, id est ad quos, rei magis habita ratione cẽ uocis.

Volentes me interficere) διαχειρίσασθαι, quod magis significat iniecta manu uiolare, cẽ interficere. Si passibilis Christus) εἰ παθητὸς ὁ χριστός, an pati debuerit Christus. Sic enim disputabat ex prophetis, ut ostenderet illorum uaticinia competere in Cristum Siquidem hæc referenda sunt ad prædictionem prophetarum, non ad Christũ passũ Alioqui parum apte cohærebit lumen annunciaturus sit populo.

In modico suades) ἐν ὀλίγῳ πείθεις. Primum modicum pro paulo suo more usurpat. Deinde inter suadere & persuadere non sentit esse discrimẽ apud latinos, etiamsi apud græcos unicum uerbum nostris duobus respondet. Cæterum haud erat in procliui, cõmode locum hunc uertere. Valla putat ita reddi potuisse. Parũ abest, quin persuadeas me fieri Christianum. Cui Paulus dixit, Optarim apud deum, siue parum, siue multum abest. Arbitror & ita reddi potuisse, aliquantulum mihi persuades, ut fiam Christianus Et Paulus ait, Optarim adeo, ut non solum aliquantulum, uerumetiam multum, neq; te tantum, sed & omnes qui audiunt me hodie.

EX CAPITE XXVII

VT autem iudicatum est eum) ἐκρίθη, id est decretum est, siue cõstitutum. Nec ad Paulum refertur, sed ad regem & præsidem, qui sic statuerant audito Paulo. Tradiderunt Paulũ cum reliquis custodijs) παρεδίδουν τόν τε παῦλον καί τινας ἑτέρους δεσμώτας, id est tradiderunt tũ Paulum, tũ alios quosdam uinctos.

Nauim Adrumetinam) Carrẽsis interpretatur Adrumẽtinam nauem, quæ Rhomã petat. Cæterum Adrumetum siue Adrumetiũ ciuitas est Mysiæ autore Stephano. Est & Adramattis insula Lyciæ & Adrumes adrumetis ciuitas Aphricæ. Vnde dicendum erat Adrumetinam.

Peruenimus in Lystram, quæ est Lyciæ) κατήλθομεν εἰς μύρα τῆς λυκίας; id est deuenimus Myram quæ est Lyciæ, siue ciuitatem, Lyciæ. Pronunciatur autẽ bifariam, genere

neutro & fœminino. Cæterum Lystra Lycaoniæ est, non Lyciæ. Carrensis homo uigilãs admonet hoc loco apud Græcos haberi Smyrnã, sed ab Hieronymo poni Myrnã.

Tarde nauigaremus) Græcis composita dictio est, βραδυπλοοῦντες.

Iuxta Salmonem.) Salmon ciuitas est maritima insulæ Cretæ.

Qui uocatur boni portus.) Boni portus pluratiui sunt numeri, καλοὺς λιμένας. Quãq; magis dixit pulchros portus q̃ bonos. Sentit autem, ni fallor, de ciuitate Cretensiũ, cui nomen καλοὶ λιμένες, i. pulchrum litus.

Cui iuxta erat ciuitas Thalassa.) Indicat & Diuus Hieronymus hũc locum corrupte legi Talassa, quãq; id ipsum quod uice corrupti uocabuli subiecit, in uulgatis codicibus corruptum erat. Siquidem scriptum erat Laphet, Græci legunt Lassæa, quæ & ipsa ciuitas est litoralis Cretæ, haud procul a bonis portibus.

Consolabatur eos Paulus.) Quid acciderat illis, ut egerent consolatore? Nam Græcis est παρήνει, i. hortabatur, siue admonebat, ne longius irent. Quanq̃ ipsa Pauli oratio, quæ mox subiicitur, satis arguit, illum non consolari, sed dare consilium.

Incipit esse nauigatio.) μέλλειν ἔσεσθαι, i. futuram esse nauigationem, quod tamen frequenter ad hunc uertit modum.

Deuenientes Phœnicem hyemare.) Phœnicem hic est accusatiuus a Phœnix, quæ Græcis palmam significat, unde & Phœnicen Syriæ partem apparet dictam. Ipse Lucas indicat esse portum Cretæ huius nominis.

Ad Africum & Chorum.) Ventorum nomina sunt. Duos nominat, quod ad utrũq; uergeret is portus. Dixerit quispiã, Quorsum opus erat hoc admonere, quod nemo nescieb at? Imo quorsum attinebat, ut Hugo Carrensis tantus Theologus ascriberet commentarijs, Chorum esse insulam, aut ciuitatem in Creta. Vsq; adeo nihil referebat, utrũ nouam extrueret insulam, an nouã cõderet ciuitatẽ in uetustissima insula.

Cum sustulissent de Asson) ἄραντες ἔασον. i. cum sustulissent Asson. Incertum autem, an illuc appulerint, & rursum inde soluentes præteruecti sunt Cretam, an Asso præterita putarint se iam esse in tuto. Est enim Assos maritima Lyciæ ciuitas, in ædito sita promontorio, adeo ut parum tutũ sit accedere. Vnde iocus Nicostrati Citharœdi, ἔασον ἰὸν ὦκυπ θέασον ὀλέθρου πρόσω ἴκνου. i. Asson eas ut citius ad exitij terminos peruenias. Ac Hieronymus quidem Asson ponit in Asia. Cæterũ opinor Lucam sentire de Asso opidulo Cretæ, unde dictus est & Iupiter Asius. Nam adhuc lambebant litora Cretæ.

Ventus Typhonicus.) Vnus est e uentis subitis ac repẽtinis, nomine Typhon. Qui bus omnibus illud est cõmune, quod exalante terra coorti, nubibus obductis inclusi, non uno erumpant modo. Nam uagantes, ac torrentium more ruentes tonitrua & fulgura ædunt. Cæterum maiore illati pondere incursuq̃, si flatu siccam ruperint nubẽ, procellam gignunt, quæ græcis dicitur ἐκνεφίας. Sin uero depresso sinu arctius rotati effregerint sine igni, hoc est, sine fulmine uorticẽ faciũt, qui Typhon uocatur, id est uibratus Ecnephias. Defert hic aliquid secum e nube gelida abreptum, conuoluens uersanq̃, & ruinam suam illo pondere aggrauans, locum ex loco mutans, rapida uertigine. Quod si maiore depressæ nubis eruperit specu, sed minus alto q̃ procella, nec sine fragore, turbo dicitur, proxima quæq; prosternens. Idem si fuerit ardentior accensusq; prester dicitur, amburens contacta pariter ac proterens. Porro Typhonem Plinius appellat præcipuam nauigantium pestem, ut qui nõ antemnas modo, uerum etiam ipsa nauigia contorta frangat. Cæterum tanto malo, tenui remedio occurri, si acetum in aduenientem effundas, cuius uis frigidissima est. Idem illisu ipso repercussus correpta secum in cœlum refert, sorbetq; in excelsum. Dictus est aũt Typhon a græco uerbo τύφω, qd est inflamo.

Qui uocatur Euro aquilo.) Græci pro Euroaquilo legunt εὐροκλύδων uox hinc dicta, qd ingẽtes excitat fluctus. Vetus haud scio an Lucas tametsi græce scribẽs, effinxerit uocem nostram dicnes εὐροακύλων, quemadmodum Aquilam Paulus quoq; facit εὐράκυλων.

Addidit

Addidit autem non ſolum cognomen typhonis, ut periculum exprimeret, uerū etiā unda erūperet, ut intelligeremus hoc quoq; nomine incommodū, quod non faceret ad inſtitutum curſum, cū notus ſit accommodus e Syria nauigantibus in Italiam.

Nō poſſet conari in uentū,) ἀντοφθαλμεῖν, quod græcis ſonat obtueri hoc eſt ex aduerſo aſpicere. Porro qui renititur, obuertit oculos.

Data naue flatibus.) Græcis unica dictio, eſt ἐπιδόντες, & referri poteſt ad ᾧ δόντι, ut ea uox in confinio ſita, utroq; reſpondeat, ad obniti & data.

Suis manibus armamenta nauis proiecerunt) αὐτόχειρες τὴν σκευὴν τοῦ πλοίου ἐξέβαλλον id eſt noſtris ipſorum manibus armamenta nauis proiecimus. Apparet interpretem legiſſe ἐξέβαλον, & ad ſenſum perpuſillum intereſt.

Multa ieiunatio) ἀσιτία, id eſt inedia.

Auditō me) πιθαρχήσαντας. id eſt obtemperaſſe mihi. Tametſi non uideo, cur hoc loco Valla notet interpretem. Non tollere a Creta) Græce eſt μὴ ἀνάγεσθαι, hoc eſt, non ſoluere a Creta. Lucriq; facere iniuriam) κερδῆσαι, hoc eſt accerſere ſine cauſa. Id em̄ lucrum uocant. Et ὕβριν, id eſt iniuriam uocat incommoditatem cœli ac uiolentiam maris. Nec eſt ſuadeo, ſed παραινῶ, id eſt hortor.

Angelus dei cuius ſum) Incertum erat utrum cuius referat deum, an angelum, niſi addidiſſet ᾧ λατρεύω, i. quem colo, ſiue cui ſeruio.

Apparere ſibi) προσάγειν, quod magis ſonat accedere. Niſi forte interpres legit προσαυγεῖν, id eſt affulgere. Submittentes bolidem) βολὶς dicitur a βάλλω quod eſt mittere id eſt pondus funiculo affixum, quo deiecto nautæ explorant altitudinem maris. Cæterū Lucas unico uerbo dixit, quod interpres duabus reddidit, βολίσαντες.

Inciperent ancoras extendere) μέλλοντες ἐκτείνειν, id eſt extenſuri, quod ſepenumero fecit interpres. Verū hic duriuſculum erat. Ac paulo poſt, ἄχρι δὲ οὗ ἔμελλεν ἡμέρα γίνεσθαι id eſt cum futurus eſſet dies, hoc eſt cum inſtaret dies, & non longe abeſſet.

Animæquiores autē facti) εὐθυμοί, id eſt bono animo poſitiuum eſt nō comparatiuū.

Litus in quem cogitabant) ἔχοντα αἰγιαλόν, εἰς ὃν. Cur non potius in quod & in quem quandoquidem αἰγιαλὸς græcis eſt maſculini generis, quemadmodum & κόλπος. Nā terram opinor expetebant. Et multa ſunt litora apud coſmographos, quæ proprio uocabulo Aegiali uocantur, uelut inter Sicyonem & Bupraſiū. Eſt & alius finitimus ponto, poſt promontoriū Carambin. Cuius meminit Homerus. Rurſus eſt Thraciæ apud fluuium Strymonē. Poſtremo eſt Aigialus, cognomēto magnus, inter Aegyptū & Aethiopiam. Et Hieronymus hunc locum citans Aegiali meminit.

Leuantes Artemonem) ἐπάραντες τὸν ἀρτέμωνα, id eſt ſublata antemna & τὴν πνεούσην, quod interpres uertit ſecundum auræ flatum puto ad ἐπάραντες eſſe referendum, ut accipiamus carbaſa oppanſa flatibus antemna in altum ſubrecta, quo magis uenti arbitrio ferrentur in littus.

In locum Bithalaſſum) Nec expoſuit græcam uocem interpres, nec nos eam incorruptam ſeruauimus. Nam Lucas ſcripſit εἰς τόπον διθάλασσον, id eſt in locum bimarē. Sic em. Horatius, in odis, Bimariſue corinthi mœnia, quod ea ſit Iſthmos, & utrinq; mari alluatur Contendebant, ut ſi poſſent in ſinum impellerent nauim, Verum id nō contigit, uētis impellentibus in Iſthmum aliquem in mare prominentem.

EX CAPITE XXVIII

QVia mitilene inſula uocabatur) Hugo Carrenſis liberum nobis facit, utrum malimus militenem legere an miletum. Etiamſi ſunt, qui corruptius legunt Mytilene. Græci legunt Melite. Ea eſt inſula, inter Epirum & Italiam. Vnde melitæi dicti canes in delicijs habiti. Quamquam eſt Militene Cappadociæ ciuitas. Verum hic inſulam uocat. In tumorem conuertendum μέλλειν πίπρασθαι, id eſt inflammari, ſiue incendi. Quamquam id comitatur tumor.

Digitized by Google

Benigne triduo habuit.) φιλοφρόνως ἐξένισεν.i.amice tractauit,aut si dicere liceret hospitatus est. Cæterum q uerbum tam elegans in mẽtem uenerit interpreti demiror,tantum abest ut reprehendam, quod ille uertit habuit pro tractauit.

Cui erat insigne castoꝝ) Castoꝝ esse legendũ,indicant etiã recẽtiores Lyranus & Carrensis. Nam græcis est διοσκούρων. Id em̃ nomis est Castori & Polluci, filijs Iouis & Ledæ. Credidit antiquitas eos esse deos, salutares nauigantibus,si simul apparerent,apparẽt aũt ignis specie malo aut autẽnæ insidẽtes. Cõtra,si singuli aut solitarij. Horũ igit insigne habebat ea nauis. Quæso te lector si libet ridere,legito quæ prodiderit hoc loco Carrensis de insigni Castrorum. Quanꝯ adiecit denicꝯ nescio quis ueram ac seriam interpretationẽ. Neqꝯ uero minus festiua sunt,quæ ꝓdidit de tribus tabernis. Cæterum ambo Castores nõnunꝯ uocantur,cum alteri dũtaxat id nominis fuerit.

Vsqꝯ ad Appij forum.) Quoniam præcessit & sic Rhomam uenimus,ac postea mentio fit de Appij foro,quidam putant Appij forum in urbe Rhoma esse. Idqꝯ legitur & in Catalogo locorum, quos indicauit Diuus Hieronymus in actis apostolorum,uerum ut illinc complura detracta suspicor, a compendiarijs, quibus impendio placet adagium illud,inter pocula natum ,Gaudent breuitate moderni,ita uideo nõnulla ab alijs adiecta,quorũ hoc unum esse crediderim. Alioqui constat oppidum, quod Appij forum dicitur,longius abesse a Rhoma ꝯ sit Aritia,id quod declarat Horatius in Satyris. Egressum magna me accepit Aritia Rhoma inde forum Appi Proinde cum in summa dixisset esse itum,retrocedit nonnihil,ut occursum fratrum describat apud Appij forum ac tres tabernas. Sic enim legimus in emendatis exemplaribus latinis,cũ in nõnullis scriptum sit,& tribus tabernis. Alioqui si Appij forum & tres tabernæ Rhomæ sunt,quid sibi uult quod mox subijcit, Vt uenimus autem Rhomam ꝓmissum est Paulo manere.

Manere sibimet.) μεῖναι καθ' ἑαυτὸν.i.manere apud semetipsum,hoc est solum, & sine reliquis captiuis.

Sine prohibitione.) ἀκωλύτως,quod bifariam accipi potest a nemine prohibitus sine uetitus,aut hoc animo,ut a nemine posset impediri.

ANNOTATIONMM IN ACTA APOSTOLORVM FINIS.

Digitized by Google

ANNOTATIONES D. ERASMI ROTERODAMI IN EPISTOLAS PAVLI APOSTOLI, DILIGENTER RECOGNITAS AB EODEM, PRIMVM AD GRAECAM VERITATEM, DEINDE AD VETVSTISSIMORVM EXEMPLARIVM LATINORVM FIDEM, POSTREMO AD PROBATISSIMORVM AVTORVM CITATIONES SIMVL ET INTERPRETATIONES.

PAVLVS.) Sunt qui putent Saulo commutatum fuisse uocabulum a conuersione, Sunt rursum qui putent illum fuisse binominem, id quod mea sententia uero propius est. Quanquam arbitror Paulo primum Hebræo nomen hebraicum inditum Saul, nam hoc nomine compellat illum Christus in uia. Σαοὺλ σαοὺλ τί με διώκεις; i. Saul Saul, quid me persequeris? Deinde, quoniã Aegyptus Cilicia, & huic finitima Syriæ pars propter Alexãdri magni imperium, & postea Rhomanam administrationem, iam fere græco sermone utebatur, hebraicam uocem, in græcam formam fuisse deflexam, ꝙ Græci nullum habeant uocabulum in λ, aut in μ, desinens, atq; ita ex Saul factum esse Saulum, quemadmodum & hodie ex Adam faciunt Adamum, ex Abraham Abrahamum, ex Ioseph Iosephũ. Deniq; quoniã Pauli nomen iuxta Græcis ac Rhomanis erat familiare, e Saulo rursum factum esse Paulum, ut uocabulum etiam lubentius agnosceret, quorum se doctorẽ profitebatur, & hic quoq; omnia fieret omnibus. Ipse certe hoc nomine perpetuo est usus in scriptis suis. Verum hisce de rebus accuratius disputamus in cõmentarijs, quos olim in Paulũ institutos, breui absoluemus, aspirante fauore Christi. Nunc quod ad hoc institutum pertinet, illud admonuisse satis est, Saul שָׁאוּל Hebræis sonare petitũ, passiuum a שָׁאַל quod ascitus fuerit ad munus apostolicum. Ambrosius indicat Saulum dici tentationem seu inquietudinem. Addunt alias item interpretatiões, nescio quas in nominibus hebraicis, quæ uocum allusionem modo tenuem habent, quas quoniam non est huius instituti, non anxie discutiam. Cæterum Græcis σαῦλος, ὐ duntaxat abiecta, cõmotionẽ ac tumultũ sonat, proprie maris ac fluctuum σάλος. Paulus autem græcis sonat quietum, a uerbo παύομαι, unde & παῦλαν, quietem appellant. Rhomanis pusillum sonat. Hæc obiter admonui, quo facilius intelligantur ea, quæ sancti interpretes de nominum ratione uel attingunt, uel alludunt in suis commentarijs. Vocatus apostolus,) κλητὸς ἀπόστολος.) Vocatus hoc loco nõ est participij dictus aut nominatus, quemadmodum nunc uulgo quidam modestiæ causa scribũt, uocatus episcopus, significantes non tã modeste, ꝙ uere, se magis nomine ꝙ re episcopos esse. Verum nomẽ est substantiuum, uelut apostolus. κλητὸς non κλητὸς aut κεκλημένος. Quemadmodum & paulo inferius, Vocati Iesu Christi. κλητοὶ. Et subinde κλητοῖς ἁγίοις. Id uocatis sanctis. Est autem uocati nomen absolutum, quemadmodum olim apud Rhomanos euocati dicebantur, qui uelut amici ad bellum accersebantur, & hodie quoq; nõnulli uocãtur electi, qui proximi sunt senatoriæ dignitati. Valet autem ferme perinde, quasi dicas, uocaticius apostolus. siue uocatione apostolus, & uocatione sanctis. Statim enim in

enim in ipso exordio suum agit negocium, & conciliat sibi fidem & autoritatem. Primum cū ipso nomine præ se fert nouatum uitæ genus. Deinde cum seruū se uocat, indicat se nō suum negocium agere. Ad hæc cum addit, Iesu Christi, excludit Mosen, qui sic infederat animis Iudæorum, ut periculum esset, ne gentilitas etiam in seruitutem Mosaicæ legis abduceretur. Et plane futurū erat, nisi Paulus acerrime manibus, pedibusq; restitisset, ut per hunc athletam euangeliū Christi, ueluti renatū uideri possit. Post hæc adijcit apostolus, ϕ significat legatū, siue ab alio missum, & quoniam id temporis erant multi pseudapostoli, qui sese famæ quæstusue gratia in hoc munus ingerebant, adiecit κλητὸς, uocatus, quod geminā habet sententiā. Siue, ϕ ad hoc munus fuerit ab ipso Christo uocatus, hoc est accersitus, nec sibi uindicarit apostolicam functionē, imo nec ab homine susceperit hoc muneris, sed ab ipso Christo. Siue, ϕ hoc uerbo meritū excludat & opera legis & euangelij gratiam asserat, quæ datur omnibus, non e Mosaicæ legis cærimonijs, qbus fidebant Iudæi, non ex humana sapientia, cui nitebantur Græci, sed ex uocatione numinis. Nam id potissimū agit in hac epistola Diuus Paulus, ut utrisq; detrahat supercilio, & Iudæis adimat Mosaicæ legis fiducia, & Græcis philosophiæ præsidiū, & utrosq; ex æquo cōiungat in Christo. Habent apostoli sua quædam peculiaria, gratiam, uocationē, electionē, præscientiam, destinationem, ac prædestinationē, quæ ferme semper legis fiduciæ opponunt, quod inde tum præcipuū periculum imminere uideretur. Quanq; haud inficias iuerim, hanc uocem κλητὸς aliquoties sic usurpari, ut non multum absit a natura participij. Velut apud Matthæum, Multi sunt uocati, pauci uero electi. ἐκλεκτοί legitur, & κλητοί.

Segregatus in euangeliū dei.) ἀφωρισμένος. Mira epitasi cōmendat suū officiū, q nō solum uocatus fuerit ad apostolici muneris functionē, uerum etiā sepositus sit & separatus, in munus euāgelij prædicandi. Est enim ἀφορίζειν non solum separare, uerum etiam iudicio seponere ac secernere. Vnde medici ἀφορισμοὺς uocāt, leges absolute breuiterq; pronunciatas, quemadmodum uocantur & sapientum ἀποφθέγματα. Necq; simplicem ἔμφασιν habet hæc dictio. Primū enim deprecatur inconstantiæ crimen, quod a Mosaica lege desciscere uideretur. Vocatus, inquit, & segregatus, uelut eximiū quoddā & electum organū, ipso testante Christo. Vas electionis est mihi, ut portet nomen meū coram gentibus. Deinde alluſit, ad factionem suam, quam sequebatur in iudaismo. Cum enim Iudæorum populus, quanquam eandem legem amplecteretur, in uarias sectas esset diuisus, Samaritanos, Essenos, Nazarænos, Sadducæos, Herodianos, Pharisæos Paulus pharisaicæ hæreseos erat, qui sic appellantur ab hebræa uoce, pharas פרש quod ob insignem uitæ sanctimoniam, & excellentem doctrinā semoti separatiq; a uulgo uideri uellent. Cœpit igitur esse Paulus in euangelio, qđ fuerat in iudaismo, sed alio pacto. Illic supercilij titulus erat, hic mire separatus erat, a Mose ad Christum, a litera ad spiritum, a fiducia operum ad gratiam.

Qui factus est ei) τοῦ γενομένου. Laurentius Valla mauult genitus aut natus, ϕ factus, cuius equidem sententiam in præsentia nec probo, nec improbo. Certe genitus esset, si scriptum fuisset γεννηθεὶς. Cæterum pronomen ei, quod additū in Latinorum codicibus, in nullis Græcorum inuenitur, sed quoniam subabsurdus sermo uidebatur, si dixisset, q factus est ex semine dauid, explicandi causa adiecit, ei. Quanq; huius pronominis additamentum adeo nihil facit ad sensum, ut officiat quoq; Nec enim hoc agit Paulus, ut appareat, cui natus sit Christus, uerum ut liqueat eum a quo segregatus fuerit in preconium euangelij, fuisse deum uerum, & eundem item uerum hominem, ex eo quod natus esset ex semine Dauid secundum carnem. Deum ex hoc, ϕ uirtus eius diuina declarata sit, per spiritum sanctificationis & resurrectionem a mortuis. Quod si quid ad rē pertinuisset definire, cui natus aut factus esset, nobis natus erat, potius ϕ patri, quorum negocium agebatur. Quod si cui non satis arridet uerbum illud natus, & mauult id qđ habet

habet uulgata ædítio,factus.Equidem non admodum refragabor, modo intelligat hoc loco factum dici,pro eo quod est esse cœpísse.Quod genus est & illud,Qui post me uenit,ante me factus est.Hoc est,Qui me sequebat,cœpit esse prior,& præcessit me,quēadmodum in euangelicis annotationibus indicauimus. Is enim qui nunc̄ cœpit esse deus,homo tamen esse cœpit.

Qui prædestinatus est.) Magno consensu græci codices habent,ὁρισθέντος.i. Qui finitus seu definitus erat,hoc est iuxta Græcorum scholiorum interpretationem, certo pronunciatus,demonstratus,ac declaratus. Atq; ita legendum esse,nominatim etiā admonet Origenes,enarrans hunc locum,in quo tamen illud obiter succurrit admirari, quomodo Origenes eo in loco citet exemplaria Latinorum,in quorum plærisq; fatetur prædestinatus haberi prædestinatus.Nisi forte interpres aliquid addidit de suo,Aut Origenes quo studio peruestigarat Hebræorum fontes,non contentus tot æditionibus,eodē latinos quoq; codices lustrauit. Dictu mirum est q̄ se torqueat hoc loco Diuus Thomas Aquinas,uir alioqui non suo tantum sæculo magnus.Nam meo quidē animo,nullus est recentium Theologorum,cui par sit diligentia,cui sanius ingenium,cui solidior eruditio,planeq; dignus erat,cui linguarum quoq; peritia,reliquaq; bonarum literarum supellex contingeret,qui ijs quæ per eam tempestatem dabantur,tam dextre sit usus. Quare si magni scriptores nonnunq̄ hæsitant in Paulinis epistolis,id partim imputandum est sermonis ac sensuum obscuritati,partim infelicitati temporum,quibus bonæ literæ pene funditus interierant. Vir igitur uigilans & ingeniosus omnem hoc loco mouet lapidem,ac ceu Proteus quispiam semet in omnia uertit,si qua possit elabi,nunc lectionē Origenicam sequens,nunc ad nostram se recipiens.Et nunc interpretatur destinare,promittere,nunc ordinare. Rursum prædestinare nunc præscire,nunc aliud quiddam esse uult,ac uarias inducit destinationis ac prædestinationis relationes. Atq; Origenes quidem expedite definit prædestinationem ac destinationem,ita pronuncians, destinari eum,qui iam est,prædestinari qui nondum sit. Vnde notat Diuus Hieronymus enarrans primum caput epistolæ ad Ephesios,ex huius opinor sententia, Paulum his uerbis προορίζων non uti nisi cum de nobis loquitur,ac palam admonet hoc loco de filio dictum esse,ὁρισθέντος,non προορισθέντος.i.destinati,nō prædestinati.Atqui si hoc nos offendit,quod prædestinari ob additam antecessionis præpositionem,referatur ad aliquid quod nondum sit,idem scrupulus manet in uerbo simplici. Cum enim destinare sit non mittere,quemadmodum uulgus illiteratum putat,sed certum aliquid in animo præfigere,nimirum ipsa uerbi natura rei futuræ significationem habet, quemadmodum sperare,timere,decernere, deliberare, statuere. Nihil enim horum fit, nisi ad aliquid futurum referatur. Rursum si malumus hunc futuri respectum alio deriuare, q̄ ad ipsam filij dei rationem, ut is qui ab æterno genitus fuit filius, idem destinatus fuerit & ordinatus ad hoc aut illud faciendum, iam nihil etiam obstat præpositio præ: Quandoquidem ad hunc modum nihil prohibet dei filium prædestinatum uocare,ad id quod postea accidit. Verum siue destinatus legas siue prædestinatus,& quocunq; referas eam futuri rationem, constanter obstrepit id quod sequitur, filius dei, secundum spiritum sanctificationis, ex resurrectione mortuorum. Fac enim destinationem æternā, ut semp destinatus fuerit ad hoc,ut esset filius dei,quo modo iā cohæret per spiritum sanctificationis, & ex resurrectione mortuorum? Quid enim hæc ad illam destinationem? Vnde Ambrosius laborās & ipse in his angustijs, addit haud scio unde,duo uerba, ut manifestaretur filius dei. Et Thomas admonet, nonnunquam in diuinis literis dici fieri,cum intelliguntur fieri & innotescunt. Atq; hæc cum dicunt, ueluti diuinant, id quod nos sentimus. Quāq; nihil erat necesse,aliūde petere, quod in ipsis Pauli uerbis inest. Nā ipsa græca uox ὁρίζω nō solū significat definire,ac decernere uerum certo pronunciare,ac promulgare,quod decreueris. Vnde certam de rei natura

ſententiam, ὅρον appellat, & indicatiuum modum, quod certum aliquid indicet ac declaret. ὁριστικὴν appellant Grammatici. Proinde ſi p prædeſtinatus legas declaratus, totus uis dicq; ſententia uel ad amuſſim quadrabit, necq; quicq; uſcq; occurret ſalebræ. Hominem fuiſſe Chriſtum, euidens eſt argumentum, quod natus ſit ex ſemine Dauid. Id ipſis comprobatum eſt ſenſibus. At declarandum erat, eundem eſſe filium dei, id quod ſemper fuerat, ſed ignotum erat mundo. Quem igitur conſtabat hominem eſſe, is declaratus eſt eſſe filius dei. Caro declarauit hominem, uirtus & ſpiritus ſanctificationis declarat filium dei ac deum. Idq; declaratum eſt cum alijs quidem modis, nempe uaticinijs prophetarum, ſignis innumeris, ſed præcipue ex reſurrectione mortuorũ. Ad hũc modum interpretantur & Græcorum ſcholia, e quibus ipſa ſubſcribam uerba, ne quis nobis diffidat. ὁρισθέντος. τοῦτ' ἔστιν ἀποδεχθέντος, ἀποφανισθέντος, διάτε τῶν προφητῶν, διάτε τῶν τοῦτων θεοσημείων, διάτε τῆς ἀναστάσεως. i. Definiti, hoc eſt, demonſtrati, declarati, tum per prophetas, tum p tot diuinitatis ſigna, tũ p ipſam reſurrectionẽ. Hactenus Græcorũ ſcholia.

In uirtute dei.) ἐν δυνάμει. Recte quidem uertit, ſi modo recte accipiamus. Nam latina uox anceps eſt, & aliquoties ſic accipitur, ut opponatur uitio, & reſpondet græcæ ἀρετὴ. Nonnunq; ut pugnet cum imbecillitate. Proinde nos maluimus alicubi uertere potentiam ſiue poteſtatem. Quandoquidem a δύναμαι dicta eſt δύναμις. Miro autem conſilio Paulus contraria contrarijs oppoſuit. Primum enim Paulum oppoſuit Saulo, ſeruũ Ieſu Chriſti, Moſaicæ legis ſeruituti, uocatum apoſtolum, ijs qui ſeſe ingerebant, legegatũ in euangelium, Phariſaiſmo, quem ante profitebatur. Atq; hactenus ſe ſuumq; cõmendauit officium. Quæ ſequuntur pertinent ad cõmendationem Chriſti, qui promiſſus fuit, non a quouis, ſed ab ipſo deo, nec per quoſuis, ſed per pphetas ſuos, hoc eſt, uiros ac diuinos, nec id quibuſlibet inſtrumentis, ſed in ſcripturis ſanctis. Deinde Chriſti geminam in eadem hypoſtaſi naturam mira uerborum emphaſi deſcribit. De homine dicit factus eſt, ut intelligas aliquid acceſſiſſe, quod non erat, de diuinitate dicit, declaratus eſt. Illic addit ſecundum carnem, cuius comites ſunt infirmitas & impuritas. Vnde Spiritus quidem promptus, caro uero infirma. Et concupiſcentias carnis, uocant affectus ad uitia ſollicitantes. Proinde carni oppoſuit, uirtutem dei & ſpiritum ſanctificationis, hoc eſt, potentiam imbecillitati, & ſanctificationem immundiciæ. Aſſumpſit igitur noſtram carnem, & oſtendit ſuam potentiam, idq; potiſſimũ ex eo quod ſuapte uirtute reſurrexit a mortuis, & animam quam uolens depoſuerat moriens, cum libuit reſcipit. Ac rurſum, quoniam carnis eſt mortalitas, & huic oppoſuit reſurrectionem mortuorum, quæ eſt immortalitas. Illud uerbo uiſum eſt admonere, ἐν δυνάμει. i. in uirtute, præpoſitionem hanc in euangelicis & apoſtolicis literis nonnunq; ſic uſurpari, ut idem ſit ferme in quod per, ut ſit ſenſus, in uirtute dei, p uirtutem diuinitatis. A Dauid accepit ut mori poſſet, A patre, ut nos redderet immortales.

Ex reſurrectione mortuorũ Ieſu Chriſti.) Locus hic trifariã legi poteſt. Nos rationes omneis ſimpliciter, id quod huius eſt inſtituti, proponemus, penes lectorem erit, & iudicandi ius, & eligendi poteſtas. Primam lectionem ueteres ferme ſecuti uidentur, Vt ſenſus ſit, uirtutem diuinam & ſpiritum ſanctificationis fuiſſe declaratum, ex hoc quod multa corpora ſanctorum reſurrexerunt cum Chriſto, quemadmodum recenſuit Matthæus Euangeliſta. Cui ſententiæ non admodum refragor, præſertim cum uideam non diſplicuiſſe Origeni, Hieronymo uero etiam placuiſſe. Maxime cũ Paulus Chriſtũ appellet primogenitum ex mortuis, & primogenitũ ex multis fratribus, & primitias dormientium. Super omnia, quod capitis & membrorum eadem ſit reſurrectio, ut quemadmodnm Origenes ſcribit, Chriſti gloriam nondum eſſe perfectam, niſi collectis totius corporis membris, ita reſurrectio illius non ſit perfecta, niſi reliqua etiam membra ſuo capiti ſocientur. In Chriſto igitur cœpta eſt reſurrectio, & ſpes præbita membris. Vnde ſic accipi poteſt, ut mortuorum Ieſu Chriſti & ipſius eadem ſit reſurrectio. Alioqui, quod Paulus

quod Paulus scribit Corinthijs. Nunc autem Christus surrexit primitie dormientium, non pertinet tantum ad pauculos illos, qui tum apertis monumentis surrexerãt, sed ad omnia Christi membra, quibus Paulus resurgendi spem conatur infundere, ex eo quod ipse Christus resurrexerit. Nec enim consentaneum est, caput, & tale caput, cum uiuat & regnet, desertum sua membra. Primum autem illud constat opinor, Paulũ hoc agere, ut persuadeat Christum hominẽ fuisse, q pro nobis imolarit seipsum & eũdẽ, deũ, cuius uirtute simus sanctificandi, & immortalitatem assecuturi. Et in transcursu attingit ex argumẽtis præcipua, nempe genus Dauid, tum mortem, quæ præcesserit oportet resurrectionem. Deinde resurrectionẽ a mortuis, unde totus fidei nostræ cardo pendet. Porro de his mortuis qui cum Christo resurrexerunt, Paulus nusq̃ alibi fecit mentionem in suis epistolis, cum sæpius conetur astruere resurrectionem mortuorum. Imo ne euãgelistarũ quidẽ quispiam, excepto Matthæo, qui tamẽ ipse paucis hoc ac uelut obiter attingit, non explicans, uel qui fuerint, qui resurrexerãt, uel quibus apparuerint. Qd̃ sane non ideo dixerim, q̃si minus certa sit Matthæi narrantis fides, quã si idem literis prodidissent omnes, nec enim ad eãdem coticulam Euangelistarum ac cæterorum historicorum fidem exploramus, sed quod probabile sit, si ea res proprie pertinuisset ad Christi diuinitatem comprobandam, cæteros Euangelistas rem tanti momenti nõ fuisse omissuros, præsertim cum nusq̃ fuerint diligentiores, q̃ in resurrectionis argumentis. Vt ne dicam interim, ꝙ ex Matthæi uerbis, horum resurrectio uideatur Christi resurrectionẽ præcessisse. Sic enim legimus apud hunc. Iesus autem iterum clamans emisit spiritũ. Et ecce uelum templi scissum est in duas partes, a summo usq̃ ad imũ. Et terra mota est, & petræ scissæ sunt, & monumenta aperta sunt, & multa corpora sanctorum qui dormierant, surrexerunt. Et exeuntes de monumentis, post resurrectionem uenerunt in sanctã ciuitatem, & apparuerunt multis. Atq̃ id magis apparet ex ipsis græcis, ut suo indicauimus loco, hæc uerba post resurrectionem referenda esse ad proxima. Nempe ad appa/ tuerunt multis, aut certe ad id, quod proxime præcessit, egressi de monumentis, ut accipias statim in ipsa morte reuixisse corpora mortuorum, at nõ apparuisse nisi post resurrectionem Christi, ut quemadmodũ Ioannes prædicationis & passiõis Christi, ita hi resurrectionis πρόδρομοι fuerint. Neq̃ uero me clam est Hieronymũ cũq̃ hoc complures interptes in hac esse sentẽtia, ut dicant, monumẽta dũtaxat apta fuisse moriẽte Christo Verũ nõ resurrexisse quẽq̃, nisi post pactã illius resurrectionẽ. Et facile cedim⁹ autoritati, q̃q̃ si qs expẽderit ipsa Matthæi uerba, deprehẽdet hãc interptationem nõnihil esse detortã. Porro si quẽ hoc torquet, ne Christus nõ sit primitiæ dormientiũ, quẽadmodũ scripsit Paulus, qd is dicet, qd̃ Lazar⁹, & præter hũc innumerabiles reuixerũt ante Christum? At illi resurrexerunt denuo morituri, hi semper uicturi. Fateor, Interest omnino nõnihil. Verũ ut demus illos priores reuixisse, nihilo secius primitiæ dormientium erit Christus, qui princeps & autor fuerit omnis resurrectionis, per quem & illi reuixerunt, qui priores illo reuixerunt. Verum hac de re nihil digladior. Illud propius ad rem nostram pertinet, Paulus cum obiter & in transcursu, uoluerit asserere diuinitatẽ & uirtutem Christi, magis debebat ipsius adducere resurrectionem q̃ aliorum, de quib⁹ haud scio, an Rhomani quicq̃ audierant, & sicut proposuit ipsius natiuitatẽ, p quam declararet hominẽ, ita & eiusdem proponeret resurrectionem, per quam declaratus fuerit filius dei. Aut igitur de tota resurrectione accipiendum est, quæ cœpit in Christo, aut de ipsius Christi resurrectione. Ad quem sensum proxime accedit secunda lectio, quam ui deo Laurentio Vallæ placuisse, acerrimi sane iudicij uiro, ut genitiuus latinus Iesu Christi uertat in ablatiuũ. Nã apud Græcos genitiuus Ἰησοῦ χριστοῦ potest utrolibet referri, uel ad mortuos uel ad id qd̃ præcessit, περὶ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Ἰησοῦ χριστοῦ. i. De filio suo Iesu Christo. Deinde post hyperbaton, quo sæpe Paulus utitur, reddatur Iesu Christo. Hanc equidẽ Laurẽtij sententiã eo nõ improbo, ut admirer nec Origeni, nec Augustino, nec Ambrosio

brosio tale quicq̃ in mentem incidisse, præsertim cum locus nõnihil torqueret. Tertia lectio sic habet, ut Iesu Christi sit casus paternus, sed ad Christum tantum referatur, non ad alios mortuos, non q̃ eos excludamus a resurrectione, sed illud perpendimus quid hic agat Paulus. Nam quod additũ est mortuoꝝ, nõ efficit, ut de alijs mortuis intelligamus q̃ de Christo, sed quoniam anceps erat resurrectionis, & apud Græcos ἀναστάσεως uocabulũ. Resurgit em̃ & is q̃ sedebat aut iacebat. & dicturi sentẽtiã in senatu ἀνίστανται addidit igitur mortuoꝝ, ne quis esset amphibologiæ locus. Duo igitur hæc uerba resurrectio mortuoꝝ, uelut periphrasi rẽ eandẽ explicantia, cõplexim referunt ad Iesu Christi, ut hic sit sensus, qui sicuti factus fuit homo iuxta carnẽ natus ex Dauid, ita declaratus est filius dei, in uirtute dei, q̃ spiritũ sanctificationis, declaratus inquam ex eo quod resurrexit a mortuis, quod q̃dem solius est dei. Porro si quẽ etiã ille scrupulus habet, q̃d iuxta nostrã sententiã græca præpositio ἐξ fuerit addẽda, ἐξ ἀναστάσεως ἐκ τῶν νεκρῶν ἰησοῦ χριστοῦ, huic responderi potest, præpositionẽ quæ præcessit, facile repeti posse, præsertim cum eadẽ fuerit repetenda, & uel ob hoc omissam uideri posse. Deinde passim apud Græcos omitti præpositiões, præsertim ἐμ, σὺμ, κατὰ, ἐξ, ἀπὸ. id quod hic quoq; fit mollius, ꝓpterea quod ἀνάστασις in se uim obtinet præpositionis & motũ a loco quopiam significet. In q̃ genꝰ uerbis, Latini quoq; nõ infreq̃nter omittũt præpositionẽ, si libeat ut surrexit terra, & surrexit a terra, deiecit cœlo, deiecit e cœlo. Deniq; si qs resurrectionis mortuorũ cõplexim accipiat, ita ut ostendimus antea, ne opus q̃dẽ fuerit ulla ꝓpositiõe. Cæterũ q̃nod nos uertimus, Iesus Christus, nominandi casu, primum nihil uariat Pauli sententiã, & tamẽ effugimus duo pariter incõmoda, nempe sermonis ambiguitatem, & hyperbati molestiã. Alioqui ad uerbũ reddi poterant ad hunc modũ. De filio suo genito ex semine Dauid secundũ carnem, declarato filio dei, in potentia, secundũ spiritũ sanctificationis, ex resurrectione mortuoꝝ, Iesu Christo domino nostro. Hæc paulo uerbosius edisserui, q̃ huius instituti fortasse patiebat ratio, sed id cõsulto fecimus, ne quis clamitet me temere, præter omniũ superiorũ sententiã, huius loci mutasse lectionẽ. Q̃d superest, ego sum iudicis officio functus, lectori iudicium deferens.

Per spiritũ sanctificatiõis.) Diuus Thomas indicat fuisse, q̃ hæc uerba torquerẽt, ad particulã incarnatiõis, q̃ factꝰ est ei ex semine Dauid, idq; nõ uulgari coitu corporꝝ, sed ꝓ spiritũ sanctificatiõis, ex quo cõceptꝰ fuit mirabilis ille fœtus. Verꝝ hæc opinio absurdior est, q̃ ut uel refelli mereat. Vnde nõ laborabimus in explodẽda ea, quã & ipse Thomas reiecit. Illud est admonẽdꝰ lector, huiusmodi sermonis typos, peculiares esse uiris apostolicis, ut ꝓ filijs inobediẽtibꝰ dicãt filios inobediẽtiæ, ꝓ saxo offensorio, petrã scandali. Ita hic quoq; ꝓ spiritu sanctificante, spiritũ sanctificationis. Cæterum quod hic meminit Origenes suæ diuisionis de carne ania & spiritu, quãq̃ id suo loco belle dicebatur, tamẽ hoc loco alienius est & coactius. Iesu Christi dñi nostri.) Id quoq; lector in Paulo cõperies, atq; itẽ in cæteris apostolis patri tribuũt cognomẽ dei, Christo dñi, cũ utrũq; uocabulũ utriq; cõpetat. Gratiã & apostolatũ.) χάριν & ἀποστολήν. Gratia quoq; Paulinũ est uerbũ, q̃d libẽter inculcat, excludere cupiens fiduciã legis Mosaicæ. Charis autem apud Græcos nõnunq̃ beneficium significat, quod cõfertur gratuito. Vnde & χαρίζομαι uerbum. Nonnunquã fauorem, ut inueuisti gratiam apud deum. Nonnunquam obligationem beneficij, ut ἔχω χάριν, οἶδα χάριν, μὴ μεμνῆσομαι χάριν. Iam uideo fuisse quosdam, quos offendat uox apostolatus, parum probata latinis auribus, & græcam uocem malint, ἀποστολὴν, quorum ego sententiæ facile subscriberem, si perinde multi intelligerent apostolen, ut apostolatum. Ad hæc uideo Christianos scriptores, coactos opinor, formam hanc in plærisq; recepisse, Clericatus, Diaconatus, Episcopatus. Nos semel duntaxat ad literam uertimus apostolici muneris functionem, ne quis dignitatem a Paulo putet significari. Vt enim ἐπισκοπὴ, est ipsa fũctio, sic & ἀποστολὴ.

Ad obediendum fidei.) Nomen est apud Græcos non infinitum, εἰς ὑπακοὴν πίστεως. Id ad obediẽ

ad obedientiam fidei. Verum quoniam is ſermo Latinis anceps erat, Interpres explicuit per gerundium, nos per uerbum, ut obediatur fidei. Vocat autem obedientiam fidei, quod non, accipiatur curioſis ratiocinationibus, ſed ſimplici obedientia, & tacita auſcultatione. Idq; ad utrumq; populum pertinet, & Iudæorum, qui ſigna requirebant, & gentilium, qui philoſophicas rationes requirebant.

Pro nomine eius) ὑπὲρ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ. i. De nomine, ſiue ſuper nomine eius. Nam græca præpoſitio ancipiti eſt ſignificatu, ſicut ſunt apud illos plæraq;, ut ſit ſenſus, Accepimus apoſtolicum munus, in hoc, ut in omnibus gentibus, non ſolũ apud Iudæos obediatur fidei, quæ eſt de nomine Ieſu Chriſti. Idem indicant Græcorũ ſcholia, ut hæc uerba de nomine ipſius, referantur ad obediẽtiam fidei. Tametſi diſſentit eximius ille uir & amicus noſter incomparabilis, Iacobus Faber Stapulenſis, quem ego quoties nomino, honoris cauſa nomino, nempe cuius ardẽtiſſimũ in reſtituẽdis bonis literis ſtudiũ magnopere cõprobo, eruditionẽ tã uariã minimeq; uulgarẽ admiror, raram quandã morũ comitatẽ ac facilitatẽ adamo, Porro ſingularẽ uitæ ſanctimoniã ueneror etiã & exoſculor. Verũ qs unq; fuit, uel adeo doctus uel attentus, q nõ hallucinat⁹ ſit ac dormitarit alicubi, præſertim in tot uoluminib⁹ totq; reb⁹ difficultatib⁹ uerſans? Neq; qcq; addubitarim, qn ipſe ſua relegens alicubi factur⁹ ſit, qd in ſuis libris fecit Auguſtinus. Proinde nemo ueluti cõtumelioſũ interpretẽ, ſi locis aliquot ab eo diſſentiẽs, p mea uirili patronior ueritati. Quod ego uiciſſim in me fieri nõ ſolũ æquo ferã anio, uerũ etiã ſũmi bñfi cij loco ductur⁹ ſũ, modo abſit, pcacitas. Quãq; hoc in loco nec mihi ſane Fabri diſplicet ſententia, ut ſup noie ei⁹ referat ad illa ſupiora, Accepim⁹ apoſtolatũ, hoc ẽ, functionẽ apoſtolicã, & legationẽ hãc q fungimur, ſed qua de re? Nẽpe de noie Ieſu prædicãdo. Tãet ſi utraq; lectio pbe quadrat, adeo ut difficile ſit, pnũciare, utrã alteri præferri oporteat.

In quibus eſtis.) ἐν οἷς. i. inter quas, uel quarum de numero, hoc eſt gentium uocatarum. Quod genus eſt illud in omnibus gentibus, ἐν πᾶσιν τοῖς ἔθνεσιν. i. inter omnes gentes. Quanq; haud me fugit, ad græcanicum modum & latinos autores aliquoties fuiſſe locutos. At nos quod dilucidius erat ſecuti ſumus.

Omnibus qui ſunt Rhomæ.) πᾶσιν τοῖς οὖσιν ἐν Ῥώμῃ. Quoniam græce per participium extulit, poteſt accipi uel tertia uel ſecunda perſona, omnibus qui ſunt, aut omnibus qui eſtis. Ad uerbum ſonat, omnibus entibus Rhomæ. Quanq; ea res nihil ad ſententiam pertinet. Et iam ſolẽne eſt nomen eius quem ſalutemus epiſtola, in tertia perſona aſcribere Plinius Tacito ſuo. S. D. Atq; hactenus quidem totus ſermo ſuſpenſus fuit. Nũc demum reddito cõmate principali, redditur altera pars. Hoc loco coarguendus uel ridendus magis error eorum, qui putant Paulum Rhomanis lingua rhomana ſcripſiſſe, ſicut Hebræis ſcripſit hebraice, & Græcis græce. Neq; enim ſcribit Rhomanis tantum, ſed omnibus qui Rhomæ agerent. At eo iam confluxerat tota fere Græcia, adeo ut Iuuenalis græcam urbem appellet. Certe Græcorum linguam iam non italia ſolum, uerum etiam Syria, Aegyptus, Cilicia, ac bona orbis pars receperat. Quod ſi Rhomane ſcripſit immerito queritur Origenes, hanc interpretans epiſtolam, græcam dictionem eſſe perplexam, & hyperbatis obſcuratam, & e Cilicum idiomate, quædã parũ græca reſipere.

Dilectis dei.) ἀγαπητοῖς θεοῦ. Hæc eſt ea uox, quam ſubinde uertũt in chariſſimos. Eſt autem Græcis non participium, ſed nomen, quaſi dicas amicus, & idcirco apud illos molli⁹ adhæret nomini dei. Vocatis ſanctis) κλητοῖς ἁγίοις. Supius admonui uocatis hoc loco nõ eſſe pticipiũ, ſed nomen, & pinde ualere, quaſi dicas, uocatis ad ſanctimoniam.

A deo patre & domino noſtro Ieſu Chriſto) Sermo quidem græcus anceps eſt. Sic dem accipi poteſt, a patre noſtro & domini Ieſu Chriſti, ut intelligas patrem nobis cũ illo cõmunẽ. Aut a patre noſtro, & domino Ieſu Chriſto, ut intelligas gratiam quam illis precatur proficiſci ſimul & a patre, quem ſuo more ueluti peculiari uerbo deum uocat, & a filio, quem plærũq; dominũ appellare gaudet, deum, quod eqdem meminerim, nuſq; cẽ. Atq;

Digitized by Google

q̄ꝫ. Atq; hanc posteriorem lectionem magis approbo.

Testis enim mihi est deus.) μάρτυς γάρ μου ὁ θεός. i. Testis enim meus est deus. Quanq; interpres belle uertit, & magis seruiuit latinis auribus, q̄ꝫ exprimēdo græco sermoni, nisi forte legit μοι pro μου.

Cui seruio.) ᾧ λατρεύω. i. Quem colo. Diuersum enim est ab eo, quod est græcis δουλεύω. Vnde λατρείαν uocant cultum, qui præstatur diuis, aut deo. Græci uocem deductam putant ex λα, quæ particula uehementiam significat apud illos, & τρεῖν, quod est tremere, siue metuere. Quanq; interpres & alias nunc obsequium, nunc seruitutē uertit λατρείαν rectius uersurus cultum. Memoriam uestri.) μνείαν ὑμῶν. Cum Græcis ad utrūq; sit anceps uox, & facio memoriam non dicamus latine, cōmodius uertisset mentionem.

Si quo modo) εἴπως ἤδη ποτέ. i. si quo pacto, iam aliquando, siue tandem aliquādo. Nā ἤδη apud Græcos nō nunq; urgentis uim habet. Cæterum hæc aduerbiorum & coniunctionum congeries. πῶς, ἤδη, ποτέ, mirum quoddam & impatiens exprimunt desyderiū ac studium festinandi, quemadmodum admonent & græcanica scholia.

Veniendi ad uos.) ἐλθεῖν. Rectius erat uenire siue ut ueniam, ut infinitum uerbū referatur ad participium, quod paulo ante præcessit, δεόμενος, orans ut ueniam ad uos, si quando mihi contingat uolente deo prosperum. Nā hæc est uerborū græcorū sententia.

Prosperum iter habeam.) Græcis est εὐοδωθήσομαι uerbū duabus e partib⁹ compositū, εὖ bene, & ὁδός uia. εὐοδόω, quo uerbo utunt quoties res succedit ex animi sententia. Idē est in psalmo primo, Et omnia quæcunq; faciet prosperabūtur. εὐοδωθήσονται. Significat enim Paulus hactenus non successisse.

In uoluntate.) ἐν τῷ θελήματι. Admonuimus & alibi, hanc præpositionem ἐν, nōnunq; usurpari pro per, figura loquendi, sicut opinor ab Hebræis sumpta.

Aliquid impartior gratiæ) ἵνα τι μεταδῶ χάρισμα. i. donum non gratiam, χάριν. Quanq; interpres in hac uoce lusit copia suo more. Nam alicubi uertit donum, ut illic, sed nō recut delictum, ita & donum, ἀλλ' οὐχ ὡς τὸ παράπτωμα, οὕτως καὶ τὸ χάρισμα. Alibi græcā uocem reliquit, quasi deesset quo redderet eam latine, ut hic, Sectamini charismata meliora. ζηλοῦτε δὲ τὰ χαρίσματα τὰ κρείττονα. Porro quid interslit inter χάριν & χάρισμα, alijs expendendum relinquo. Illud constat & χάριν p beneficio poni, & χαρίζομαι, quod est largior, siue ad gratiam facio, unde uerbale nomen deductum est χάρισμα a χάρις, pfectū est. Vtrūq; competit ubi quid gratis donatur aut benefit alicui.

Simul consolari.) Laurentius hic interpretem μασιγοῖ, nec prorsus abs re quid enim erat causæ, cum Græcis utrobiq; uerbum sit infinitum, συμπαρακληθῆναι & συμπαρακληθῆναι, ut alterum relinqueret, alterum redderet per gerundium? Apparet utrūq; pertinere ad accusatiuū ὑμᾶς, quia præcedit in ordine, ut sit sensus, ut uos confirmemini, simulq; consolationem accipiatis mutuam inter uos. Siquidem illud simul consolari, subiecisse uidetur, non ad diuersa digrediēs, sed uelut expositione molliēs quod dixerat ad confirmandos uos, ne quid offenderetur Rhomanorum arrogantius ingenium, si uiderentur egere confirmatione, ceu uacillantes ac nutantes, sed eam confirmationem, mutuam consolationem interpretatur, suo more modestissime loquens. Tametsi græcanica scholia, posterius uerbum συμπαρακληθῆναι referunt & ad Paulū, ut intelligas illos confirmandos & fulciendos aduentu Pauli. Paulum autem solatium mutuū accepturum, ex illorū cōfirmata fide. Quod si placet, subaudiēdum est pronomen primæ psonæ ἐμὲ siue ἐμαυτόν me uel nos. Et ad hanc qdē sententiam interpretat Origenes, mihiq; hoc magis ea pbatur, quod addidit cōiunctionē, δὲ τοῦτο δέ ἐστι, quæ palā indicat mitigari & corrigi qđ præcessit. Quod genus est & illud, Sacramentum hoc magnum est, ego autē dico in Christo & ecclesia. Deinde si sensisset inter uos, ἐν ὑμῖν, magis dixisset ἐν ἑαυτοῖς. Denīq; magis quadrat quod sequitur, διὰ τῆς ἐν ἀλλήλοις πίστεως ὑμῶν τε κἀμοῦ. i. per mutuam fidē, uestrā simul & meam. Illorum fides prædicabatur in toto mūdo, & Paulus habebat fidē. Itaq;

collatione

cõllatione facta, futurum erat, ut utrĩq; in sua, hoc est cõmuni fide, alteri ab alteris fulciẽrentur. Quemadmodum fit, quoties duo rem a diuersis acceptam autoribus, inter se cõferunt, utercq; certius credit, quod audierat, ob narrationis mutuae consensum.

Habeam in uobis.) ἐχῶ ἐν ὑμῖν. i. habeam & in uobis. Nec em̃ Emphasi caret & conlũctio. Apud græcos omes, aliquid fructus collegerat, idem optat & apud Rhomanos. Rursum in uobis positum est pro eo quod est inter uos.

Nolo autem uos.) Origenes hoc loco cõmonstrat hyperbaton, hoc est cõfusum orationis ordinem, putans nonnihil etiam deesse. Sed existimat orationis seriem ad hunc modum posse restitui. Sicut fructum habui in cæteris gentibus (Græcis ac Barbaris, sapiẽtibus, & insipientibus debitor sum) ita quod in me est, promptus sum, si liceat, etiam uobis qui Romæ estis euangeliçare. Hoc obiter annotaui, quod ad scripturæ distinctionem pertineat. Græcis ac Barbaris.) Apud græcos gemina est copula, Ἕλλησί τε καὶ βαρβάροις, id est, græcisq;, ac barbaris. Ac rursum, σοφοῖς τε καὶ ἀνοήτοις, id est sapiẽtibusq; & insipientibus. Nec est ociosa cõiunctionis iteratio, significans Paulum esse debitorem ex æquo omnibus citra ullum gentis delectum. Idq; inculcat ob Iudæos, qui prædicationẽ euangelij ad se solos attinere uolebant. Cæterum hic σοφοῖς, non tam sapientes significat ẽq; eruditos, & ἀνοήτοις crassos potius & indoctos ẽq; stultos. Sapientiam em̃, hoc est eruditionẽ sibi uindicabãt Græci. Porro Græcos aliquoties, pro obusuis gentibus positas reperies, hic barbaris opposuit. Itaq; quod in me promptum.) Laurentius admonet hoc loco promptum accipiendũ, substantiue, nempe pro ipsa promptitudine, quemadmodum illi χρηστὸν uocant χρηστότητα, ταχὺ ταχύτητα appositiuis abutentes pro substantiuis nominibus. Vt sit sensus. Ita p mea uirili promptus sum, & promptitudo animi mihi adest, etiam uobis, qui Rhomæ estis euangeliçare. Atq; ita legit Ambrosius. Itaq; quod in me est promptus sum &c. At sunt, qui malint infinitum εὐαγγελίσασθαι referre ad nomen uerbale ὠφελέτω, & οὕτως aduerbium sic accipere, non ut connectat hanc orationis partium, cum superioribus, sed referatur ad reliquos quibus iam prædicauerat euangelium Paulus. Vt sit sensus. Sicut alijs gentibus iam prædicaui, cum omnibus debeam, sic quantum ad animi mei promptitudinem attinet debeo & uobis, qui Rhomæ agitis (tametsi sapiẽtes, potentes, & docti sitis) prædicare euãgeliũ Christi. Atq; id sane belle quadrat, cum ijs quæ mox sequuntur. Non em̃ erubesco euãgelium.) οὐ γὰρ ἐπαισχύνομαι τὸ εὐαγγέλιον. Interpres aliquando uertit confundor, aliquando erubesco, adiungens accusandi casum. Latinius erat. Non em̃ me pudet euangelij. Græci codices addunt Christi, τὸ εὐαγγέλιον τοῦ χριστοῦ, quod Christi nomen adhuc apud multos præsertim sapientiæ persuasione turgidos, cõtemptum haberetur. Dei em̃ uirtus est.) δύναμις γάρ, id est potentia em̃ dei est, ut ostẽdat ne Rhomanis quidem rem esse aspernandam, ceu humilẽ & inefficacem. Hoc admonui, quod uirtus apud latinos sit anceps, quæ nõnũq; sic usurpatur, ut respõdeat ei uoci quæ apud græcos est ἀρετή, & opponatur κακία, hoc est uicio. aliquoties ut respõdeat græcæ, quæ est δύναμις & opponatur imbecillitati, siue impotentiæ. Addit autem dei, ne Christus ut homo contemneretur ab impijs.

Omni credenti.) παντὶ τῷ πιστεύοντι. Dilucidius erat, cuiuis credenti. Non em̃ uult uideri delectum. Iudæo primũ & Græco.) Et hic gemina græcis est coniunctio, Ἰουδαίῳ τε πρῶτον καὶ Ἕλληνι, id est, & Iudæo primum & Græco. Primum autem hoc loco perinde uatet, quasi dicas potissimum, quod Iudæis promissus esset Christus, a quibus & exortus est, & græci sapiẽtia præstarent. Cæterũ hoc loco græcũ accipit pro gẽtili, atq; ita uertit alibi nõ uno in loco. Tametsi superius græcis ac barbaris, pro peculiari gente posuerit.

Ex fide uiuit.) Viuet legendũ est uerbo futuri tẽporis ἐκ πίστεως ζήσεται. Atq; ita citat̃ & apud hũc in epistola ad Galatas & in epistola diui Iacobi. Locus aũt quẽ adducit Paulus, est apud ꝓphetã Habacuk, capite. 2. Qd̃ septuaginta sic interpretati sũt. Iust⁹ aũt ex fide mea uiuet. Vnus Symmach⁹ significãtius expressit ὁ δὲ δίκαιος τῇ ἑαυτοῦ πίστει ζήσεται

id est, iustus autem per propriā suā fidem uiuet, siue uicturus est Hieronymus putat Septuaginta lapsos hebraicos & elementorum similitudine quæ mensura tantum inter se distant. Nam בְּאֱמוּנָתוֹ sonat hebræis in fide suæ, quod ו uau littera, cū est appendix dictionis uim habet huius pronominis sui aut eius. Iod י ite adiecta uim habet huius pronominis mei בֶּאֱמוּנָתִי id est in fide mea. Porro uiuet futuri tēporis esse uerbū, nō solū indicat æditio græca, quam citat Hieronymus, quæq; extat in uulgatis græcorum codicibus, uerum etiam in hebræo uerbo ad יִחְיֶה Additū enim י a principio tertiam personam futuri masculini efficit. Testimonium prophetæ, si quis requiret ad hunc habet modum וְצַדִּיק בֶּאֱמוּנָתוֹ יִחְיֶה Opinor autem Paulū utrūq; pronomē omisisse, siue quod Rhomanis nota esset æditio septuaginta, & ob id ab ea dissentire nollet, neq; rursum Hebraicam ingerere, quam nesciebāt, siue quod huiusmodi pronomina passim soleant fabricari, siue quo sententiam redderet absolutiorem magisq; catholicam.

Reuelatur.) ἀποκαλύπτεται, id est retegitur & aperitur. Cum palā fit, quod antea tectū fuerat. Quod notum est dei.) τὸ γνωστὸν τοῦ θεοῦ, id est quod cognobile est dei, hoc est, quod de deo sciri cognoscíq; potest astipulantibus & interpretibus. Est em̄ in deo, ad quod nulla humanæ mentis imaginatio possit ullo modo pertingere.

A creatura mundi.) κτίσεως ambigua uox est apud græcos, ut quæ uel creationē ipsam significare possit, hoc est actum creandi, siue condendi, uel creaturā ipsam, hoc est rem creatā. Interpres κτίσιν ad hominē referre uidetur, τὰ ποιήματα ad res creatas, ut intelligas a creatura, hoc est ab homine creato conspici animo, quæ corporeis oculis cerni non possunt, idq; per res creatas, in quibus extant diuinitatis uestigia. Alij cōtra hoc ad hominem referre malunt, illud ad mundi creationem. Mihi uidetur utrūq; ad mundum conditum non absurde referri posse, ut intelligas inuisibilia dei, cerni ex ipsa mundi creatione, dum intelliguntur per opera, quæ dei conditoris potentiam, sapientiam, ac bonitatem præ se ferunt, ut datiuus græcus ποιήμασιν pertineat, non ad uerbum καθορᾶται sed ad participium νοούμενα, id est quæ intelliguntur, per quæ. Nimirū τοῖς ποιήμασιν, hoc est per opera, ueluti per instrumentum. Quandoquidem Græcis, dandi casus exprimitur instrumentum, ut nobis auferendi casu. Iam illud admonere non ita magni refert, νοούμενα, quod uertit intellecta, participium esse præsentis temporis, non præteriti. Nō enim ita conspiciuntur, ut prius sint intellecta, sed tum conspiciuntur, cum ex rebus conditis intelliguntur, uelut exponat, quid senserit, cum ait cōspiciuntur. Sic em̄ intelliguntur ex rebus conditis, tanq; in speculo cernas imaginem, unde & κάτοπτρον habet nomen.

Sempiterna quoq;.) ἴδιος δὲ καὶ ἀΐδιος δύναμις, Græce non est quoq;, qua coniunctione illi prorsus carent, sed q. Quāq; interpres probe reddidit, si modo uera est Origenis interpretatio, ut inuisibilia referatur ad creaturas inuisibiles, non ad ipsum deum, quem postea subiicit separatim. Ita ut sint.) Ita non solum redundat, uerum etiam subuertit sensum, si addatur Græci sic habent εἰς τὸ εἶναι αὐτοὺς ἀναπολογήτους, id est ut sint inexcusabiles, siue in hoc, ut sint inexcusabiles, siue quod per dei cognitionem eo deducti sint, ut ignorantiam non queant prætexere cum peccēt, siue quod deus in hoc ipsum indulserit eis sui cognitionem, ut postea nihil haberent, quod prætexerent, suæ incredulitati, si Christum reiiciant. Sed euanuerunt.) ἐματαιώθησαν, id est uani siue supuacanei facti sunt, aut frustrati sunt, μάτην enim frustra. Inde ματαιόσπουδος superuacaneus & nullius usus. Hinc ματαιόσμαι frustror. Vulgo uanum uocant gloriosum ac superbum, & ad eum sensum exponit Lyra. Qui latine callent uanū dicūt, aut qd' uerē non est, aut qd' friuolū est nihil habens solidi. Cæterū euanescere dicit, quod cum prius falsa imagine offerret oculis, deinde desinit apparere ueluti fumus. At Paulus sentit illos frustratos fuisse suis cogitationib⁹, hoc est longe secus euenisse, q̄ putabant, id quod declarant quæ mox sequuntur, dicentes se esse sapientes stulti facti sunt, id em̄ est frustrari, cum summam sapientiā tibi speraris, in summam incidere stulticiam, & cum clarissimam lucem somniaris, in altissimas

simas demergi tenebras. Est autem διαλογισμὸς non simplex cogitatio, sed cogitatio ratiocinantis, & expendentis, ac dijudicantis, quod alienissimũ est a fide Christi, ad quam illos uocat. Taxat eñ obiter dialecticas philosophorum argutias, quibus frustra freti, sapientiam absolutam & sibi uindicabãt, & alijs pollicitabantur.

Dicentes se esse sapientes.) φάσκοντες εἶναι σοφοί. Si nihil licet immutare in arcanis litteris, cur hic interpres ausus est græcam sermonis figurã latinã reddere? Quãqñ ne sic quidem ad plenum expressit sententiam. Nam φάσκοντες εἶναι magis sonat, qui cum putarent, aut profiterentur se sapientes. Siquidem ob rerum affinitatem abutuntur sæpe, φημὶ pro δίμαι.

Stulti facti sunt.) Græcis unica dictio est, ἐμωράνθησαν, id est infatuati sunt.

Incorruptibilis dei.) ἀφθάρτου quod alias uertit immortalis, & hoc sane loco magis quadrabat. Opponit eñ deum immortalem simulacro hominis mortalis φθαρτοῦ.

In similitudinẽ imaginis.) ἐν ὁμοιώματι εἰκόνος, in similitudine imaginis, uel potius in effictione siue assimulatione imaginis. Necq eñ sentit illos uertisse dei gloriam in imaginẽ hominis, sed aliter sensisse de deo qñ oportebat, cum illi affingerent imaginem hominis. Atqñ ita dictum est in similitudine, quasi dicas per assimulationem imaginis. Ad eũdem modum paulo post, μετήλλαξαν τὴν ἀλήθειαν τοῦ θεοῦ ἐν τῷ ψεύδει, id est transmutarũt ueritatem dei in mendacio, ut sit auferendi casus non accusandi. Nec eñ uerterunt ueritatem dei in mendacium, sed cum ipsi uersarentur in mendacio, sibi mutauerunt dei ueritatem, aliter de illo prædicantes qñ est.

In desyderia cordis.) ἐν ἐπιθυμίαις τῶν καρδιῶν αὐτῶν, id est, in concupiscentijs cordium suorum non cordis, nec in desyderia. Quo sane loco uideri poterat abusus præpositione, id quod & alias facit, nisi magis quadraret, ut intelligamus tradidit positũ pro destituit. Non eñ illos deus adegit in cõcupiscentias fœdas, sed destituit suopte uitio illuc euntes. Nec Emphasi caret quod cordium dictum est, multitudinis numero, ut intelligas diuersos esse stultorum affectus, nec in his unum cor, aut ullum consensum.

Corpora sua in semetipsis.) ἐν ἑαυτοῖς, id est, inter sese. Significat eñ mutuum masculorum inter se stuprum, & mutuum item coitum fœminarũ inter se.

Veritatem dei.) τὴν ἀλήθειαν αὐτοῦ, id est, ueritatem eius, nempe dei. Alioquí cum mox præcesserit deus, duriusculum est subito repetere.

Et coluerunt.) ἐσεβάσθησαν, id est uenerati sunt, quod proprie dicimus de ijs, quibus diuinum quiddam ac maiestatem tribuimus, quæ & σεβασὰ dicuntur. Quod sequitur λάτρευσαν seruierunt, nos uertere maluimus coluerunt.

Potius qñ creatori.) παρὰ τὸν κτίσαντα, id est, ultra eum, siue supra eum qui creauit, hoc est plus honoris exhibuerunt rebus creatis, qñ illi qui creauerat.

Qui est benedictus.) εὐλογητὸς, quod nos ob rudiores uertimus laudandus εὐλογεῖν eñ græcis, est honorifice loqui de quopiam. Vnde & episcoporum benedictiones opinor dictas, quod populo bene precentur beneq ominentur.

In passiones ignominiæ.) εἰς πάθη ἀτιμίας, πάθη apud græcos nonnunqñ perturbationes animi, sonat, aut motus, aut morbos, aut quod maxime placet Fabio affectus, in tãta copia probatorum nominũ, quorsum opus erat nouo & factitio passionis uocabulo? Hoc loco maxime quadrabat morbos, quandoquidem effœminatam libidinem & Horatius morbum appellat, cum grege turpium morbo uirorũ. Porro quod addidit ignominiæ, ex hebraica sermonis proprietate sumptum apparet, pro eo quod est in affectus dedecorosos, siue contumelioſos. Siquidem libidinem contumeliam corporis appellat, ut Paulo superius ἀτιμάζεσθαι τὰ σώματα ἐν αὐτοῖς. Et Petrus honorem uocat uxoris, si cõtu non contaminentur. Honori uero opponitur ἀτιμία.

In desyderijs suis.) ἐν τῇ ὀρέξει αὐτῶν, id est, in appetentia sua, siue quod malim sui, ut intel-

ligas masculorum mutuam inter se appetentiam.

Et mercedem quã.) Græce significantius est ἀντιμισθίαν, quasi pensationẽ dicas, aut repensationem, ac præmij retributionem, seu mercedem meritis respondentem.

Et sicut non probauerunt.) Sensus est geminus, sed utercꝫ redditur græcis uerbis Καθὼς οὐκ ἐδοκίμασαν τὸν θεὸν ἔχειν ἐν ἐπιγνώσει siue enim accipis, hunc sensum. Et quẽadmodũ nõ probauerũt, hoc est noluerũt deũ habere in agnitione, nã hic agnitio magis est cꝫ cognitio, & cognitũ utcũcꝫ, noluerunt agnoscere, uidetur deesse articulus τὸν ἔχειν. Siue hũc. Quẽadmodũ nõ ꝓbauerũt, quod deus agnosceret & sciret oia, quo uelut nihil intelligente licenter peccabant, uidetur accusatiuus deesse quẽ exigebat uerbũ, ἔχειν q exprimeret, quid deus haberet in noticia. Et quãcꝫ alicubi uidenẽ usurpare ἐπίγνωσιν pro, γνῶσιν, id est, agnitionem pro cognitione, tamen horum nominum differentia notatur & ab Hieronymo nostro & a græcis interpretibus. Hoc sane loco pulchre conueniebat cognitũ. Siquidem ante dixit deum ab illis cognitum, at hic negat agnitum. Cognoscere est intelligentis, agnoscere grati ac memoris. Ingratus nouit beneficium, uerum dum dissimulat se debere, non agnoscit.

In reprobum sensum.) εἰς ἀδόκιμον νοῦν. Non est hic sensus, αἴσθησις, quod genus sunt, uisus, auditus, sed νοῦς, hoc est mens, unde dilucidius erat in reprobam mentem. Est autem festiua uocum affinitas in ἐδοκίμασαν & ἀδόκιμον, id est, probauerunt & reprobũ. Nam hic probari dicitur, quod placet, & ἀδόκιμον quod omnibus displicet. Huiusmodi sunt hæc quæ commemorat flagitiorum portenta, quæ execrantur & ipsi gentiles.

Quæ non conueniebant.) τὰ μὴ καθήκοντα, sensus est, indigna se, hoc est, quæ tales uiros dedecebat facere.

Repletos.) Interpres hos accusatiuos retulit, ad uerbum quod præcessit tradidit. At commodius referuntur ad infinitum uerbum ποιεῖν, quod posteacꝫ mutauerat in alium modum, mutandi simul erant accusatiui in nominatiuos.

Auaricia.) πλεονεξία, quod aliquoties uertit rapinam, aliquoties fraudem, nonnunꝫ auariciam. Est autem πλεονεκτεῖν uerbum compositum a πλέον ἔχειν, hoc est a plus habendo quo græci utuntur, cum quis sibi plus usurpat cꝫ ius est, aut potiores partes fraudatis est, cæteris occupat. Inde πλεονέκτης & πλεονεξία. Non solum autem nullus auarus, qui non sit idem fraudator, sed ne diues quidem ullus, qui non aut iniquus sit, aut iniqui hæres. Cæterum quoties incidit huiusmodi nomínum catalogus, nonnihil dissonant exemplaria, id quod obliuione notariorũ accidit, quod difficile sit huiusmodi meminisse. Nec usquequaꝫ probo, quorundam nimis anxiam in hisce rebus diligentiam, qui numerum quoꝫ putant obseruandum in congesta nomínum sylua, uelut cum aliis aliquot locis, tum in epistola ad Galatas, quorsum attinet numerare fructus spiritus, cũ opera carnis non numerẽtur?

Nequitia.) κακία, quæ dictio græcis nunc uicium sonat, & opponitur ἀρετῇ, aliquando ignauiam, unde ἐκκακοῦμεν deficere ac delassari. Nonnunꝫ afflictionem, quod rectius tamẽ κάκωσιν dicimus, hoc loco maluissem uertere malicia, quæ apud Senecam simpliciter usurpatẽ pro uicio, alioqui peruersitatẽ sonat, cũ quis data opera male agit. At πονηρίαν uertit maliciam, quæ uox aliquando non solum maliciam significat, sed uersutiam & astutiam. Vnde proxime præcedit auariciam, uelut illius germana. Nequitia uero proprie ad libidinem & luxum pertinet, quod hæc uicia hominem perditum, & nihili declarent, & ab omnibus contemni soleat his obnoxíj.

Inuidia, homicidijs.) Apud Græcos iucunda uocum affinitas est in φθόνου φόνου. Quãcꝫ cede potius est singulari numero, cꝫ homicidijs.

Malignitate.) κακοηθείας, quod magis sonat morum asperitatem ac difficultatẽ. Nam apud nos malignitas opponitur benignitati seu candori, & maligne laudat, qui parce ac prope-

mōdum inuide laudat & maligne dat, qui contracte dat.

Detractores.) Significantius apud græcos καταλάλους, id est oblocutores. Nam detrahit, qui minuit laudem alicuius. Obtrectat, siue obloquit qui male prædicat de alio.

Deo odibiles.) Vnica uox est apud græcos θεοστυγεῖς & magis sonat, quibus deus est inuisus, & quos deus habet inuisos, atq; ita interpretantur græcanica scholia.

Contumelioſos.) ὑβριστὰς, id est feroces & per uim alios opprimentes, quasi dicas iniuriatores, unde mox subijcit huic cognatum uitium ὑπερηφάνους superbos.

Elatos.) ἀλαζόνας Plautus ἀλαζόνα, uertit glorioſum quē & faſtoſum recte dixeris, ἀλαζὼν diuersus est ab eo quem ἴρωνα uocant græci. Siquidem ille præ se fert & ostentat, quod non est. hic dissimulat quod est.

Inuentores malorum.) ἐφευρετὰς, id est, adinuentores, siue quod in rebus per se bonis aliquid admisceant mali, siue quod semper addant mala malis. semper enim malum e malo gignitur.

Non obedientes,) ἀπειθεῖς, id est, immorigeros seu inobedientes, siue intractabiles nec hic opus erat periphrasi.

Sine intellectu incompoſitos.) Rursus est iucundissima uocum affinitas, in græco sermone, quam interpres, nec affectauit, nec potuit reddere ἀσυνέτους, ἀσυνθέτους.

Sine affectione.) ἄστοργοι, ut ne excutiam interim, quod interpres abusus est affectione pro affectu. Cum multū inter sit. Affectibus carere, iuxta Stoicos summa laus est. sic apud nos quoq; malis uacare affectibus laudi ducitur. At στοργὴ non simpliciter significat affectum, sed potius affectum illum pietatis aut charitatis, quo parentes tanguntur erga liberos, ac uicissim illi erga eos, quo frater erga fratrem. Vnde qui eo processerunt in uicijs, ut ad hos quoq; communes affectus, & ad ipsum naturæ sensum obsurduerint, ἄστοργοι uocantur.

Sine fœdere.) Quæso quid hoc est sine fœdere? Num damnat eos qui non pangunt fœdera, an eos potius, qui nullis fœderibus coercentur, quo minus quod libet faciant? Vnde fœdifragos dicere potius debuit. Quāq; alias græci ἄσπονδον uocāt irreconciliabile, ut ἄσπονδος πόλεμος. Et σπονδὴ sodalitatē quoq; significat, ut intelligas intractabiles, sibi uidetes, erga neminem iure necessitudinis utentes. Hic συναθροισμὸς, id est, cōgeries uocū & ἀσύνθετον mire facit ad orationis impetum ac uehementiam. Et προσονομασία, non solū ad iucunditatem facit, uerumetiam ad odium, & inculcationem rei molestæ. Veluti si dicas, de manifesto mendacio, hoc neq; scriptum, neq; pictum est usq;.

Sine miſericordia.) ἀνελεήμονας, id est, immiſericordes. Mirum cur hic interpretem delectauit periphrasis.

EX CAPITE SECVNDO.

QVi cum iusticiam dei.) Hoc loco græcorum codices longe a nostris dissidēt. Sic enim est apud illos, ὅττινες τὸ δικαίωμα τοῦ θεοῦ ἐπιγνόντες, ὅτι οἱ τὰ τοιαῦτα πράσσοντες ἄξιοι θανάτου εἰσὶν, οὐ μόνον αὐτὰ ποιοῦσιν, ἀλλὰ & συνευδοκοῦσι τοῖς πράσσουσι, id est, qui cum iusticiam dei cognorint, nempe hanc, quod qui talia agunt digni morte sint, non solum eadem faciunt, sed etiam consentiunt facientibus. Vt intelligas grauius esse approbare aliorum male facta, & teipsum male facere tacitum. Sed deprauationis occasio fuerunt hæ duæ uoces ποιοῦσιν & συνευδοκοῦσιν, quæ uoces apud græcos conueniunt cum datiuis participiorum pluratiuis, & cum tertijs personis uerborum. Primum enim ponit iusticiam dei, deinde uelut exponens quæ sit ea iusticia, nempe quod q talia agūt digni sint morte. Cæterū unde hæc duo uerba, non intellexerunt, accesserint in nostris exēplaribus, equidē nō satis intelligo. Quāq;

Digitized by Google

etiam illis additis idem erit sensus si legas per interrogationem negatiue, ut intelligas fieri non potuisse, quin hoc quoq; intellexerint. Ex Origene nihil certi potest colligi, quod ad hanc rem pertineat, nisi quod suspicor, in eo locum hunc esse deprauatum. At græcorum scholia, indicant nonnullis hunc locum aliter legi solere, ut facere grauius esset, consentire leuius. Verum quoniam ad explendum hunc sensum sentiebant aliquid deesse, addiderũt hæc duo uerba de suo. Nõ intellexerũt, Verũ græca indicant diuersum esse Pauli sensum, Nempe grauius esse comprobare aliorum malefacta, q̃ si ipse labaris in peccatum, propterea quod hoc sæpe numero uel casus est, uel infirmitatis, illud uel pestilentissimæ adulationis, uel deploratissimæ maliciæ. Sapiẽtum erat plebem indoctam ab his uicijs cohibere. At non solum eadem fecerunt, uerumetiam auctoritate sua cõfirmarunt populi uæsaniam. Ad eũ modum interpretatur & Vulgarius.

EX CAPITE SECVNDO.

PROpter quod.) Origenes indicat rectum ordinem totius huius disputationis Paulinæ, quod sit alioqui perplexior. Qui quoniam paucis a nobis annotari nõ potest, nec proprie ad hoc pertinet institutum, obiter admonuimus, ut qui uelit, ab ipso petat autore.

Omnis qui iudicas.) πᾶς ὁ κρίνων, id est, quisquis indicas, uel quisquis es qui iudicas.

In quo enim alterum.) ἐν ᾧ γὰρ. Sensus est. Alium iudicando te ipsum condemnas hoc est, eo ipso quod iudicas, te condemnas, Id habet proprietas græcanici sermonis.

Eadem enim agis quæ iudicas.) τὰ γὰρ αὐτὰ πράσσεις ὁ κρίνων, id est eadem enim facis tu qui iudicas uel tu ille iudicans.

Iudicas condemnas.) κρίνῃς, κατακρίνεις, iucunditas græcanicæ figuræ non potuit ab interprete reddi, quod prosonomasia non respondeat in latinis uocibus.

Diuitias bonitatis eius.) ἢ τοῦ πλούτου τῆς χρηστότητος. Diuitiarum uocabulo delectatus est Paulus, uel hoc argumento, quod eo frequentius utitur. Porro bonitatis non est ἀγαθοσύνης, quod eam significat bonitatem, quæ opponitur πονηρίᾳ, id est, maliciæ, sed χρηστότητος, quæ benignitas latine dicitur. Eam ita finiunt philosophi. Benignitas est uirtus sua sponte ad benefaciendum exposita. Vnde græca uox ab utilitate dicta est. Quãq; eadem accipitur pro commoditate suauitateq; morum, qua nos faciles ad uitæ consuetudinem præstamus. Siquidem usum pro familiaritate, siue consuetudine dicunt & latini, & græci, uehementer comes ad congressum ac blandiores χρησολόγους appellant. Nec multum abest bonitas a benignitate. Etenim cũ deos bonos uocãt beneficos intelligi uolunt. Verum nos id quod præterq; quod certum etiam dilucidius erat, & ad hũc locum accõmodatius sequi maluimus. Lenitatem & mansuetudinem dei, quodq; minime sit austerus χρηστότητα uocat.

Ignoras.) ἀγνοῶν, id est ignorans participiũ est apud græcos, & a superioribus pendet.

Quod bonitas dei.) ὅτι τὸ χρηστὸν, adiectiuum nomen posuit loco substantiui. Eiusq; eadem dictio, quam mox exposuimus.

Ad pœnitentiam te adducit.) ἄγει, id est ducit, hoc est allicit, & inuitat Hieronymus in Ezechielem uertit prouocat, alioqui idem est ducere, quod perducere.

Cor impœnitens.) Significãtius græce ἀμετανόητον, quasi dicas impœnitibile, quodq; nulla dei beneficẽtia possit ad pœnitentiam adduci. Porro μετάνοιαν recte uerteris, & resipiscentiam & μετανοεῖν resipiscere. Nam hinc uox est dicta, quod post admissum scelus, sentiat se peccasse a μετὰ post & νοεῖν intelligere.

Thesauriças tibi.) θησαυρίζεις σεαυτῷ, id est thesauriças tibi ipsi. Nec enim hic ociosum est pro-

est pronomen compositum significans ipsum sibi causam esse tanti mali, cum bonitas dei illum alio prouocet. Miror autem cur interpretem græca uox tantopere delectet. Cum dicere potuerit, colligis, recondis, reponis. Significat paulatim aceruari diuinam iram, ut tandem uniuersa depromatur, more thesauri.

Reuelationis iusti iudicij.) Græce diuidunt hæc interposita coniunctione, ἀποκαλύψεως καὶ δικαιοκρισίας, id est reuelationis & iusti iudicij. Quamꝯ græcis iusti iudicij, unica dictio est, & ob id uenustior, ut distingueret nouato uerbo, diuinum iudicium a nostris iudicijs, in quibus non raro nocens elabitur, & innocens damnatur. Tribus notis signauit eundem diem Iræ, quod tum misericordiæ locus non erit. Reuelationis, quod omnia nuda erunt, quæ nunc latent, & Iusti iudicij, quod recte pro cuiusꝯ meritis pronunciandum est.

Secundum opera eius.) κατὰ τὰ ἔργα αὐτου, id est, iuxta facta, & sua non eius.

Secundum patientiam.) καθ' ὑπομονὴν, id est perseuerantiam aut sustinentiã boni operis, hoc est quod perseuerarit in bono opere.

Quærentibus uitam.) Et huius loci sententia mire subuersa est, cum græca lectio, si quis attendat, pulchre habeat, ὃς ἀποδώσει ἑκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ, τοῖς μὲν καθ' ὑπομονὴν ἔργου ἀγαθοῦ δόξαν καὶ τιμὴν καὶ ἀφθαρσίαν ἐπιζητοῦσι, ζωὴν αἰώνιον, hoc est qui reddet unicuiꝯ iuxta opera sua. his quidem qui per perseuerantiam operis boni gloriam & honorem & incorruptionem quærunt, siue quæsierunt, uitam æternam, ut ζωὴν αἰώνιον, referatur ad uerbum ἀποδώσει, id est reddet. Et τοῖς, articulus ad participium ἐπιζητοῦσι, ut sit sensus, ijs qui hic quærunt gloriam illam & honorem, & immortalitatem, perseuerantes in bonis operibus, per quæ ista parantur, reddet uitam æternam, hoc est id quod quæsierunt, ediuerso, qui maluerunt esse contentiosi, nec obedierunt ueritati, uentura est ira &c. Ad hunc modum uidetur legisse & Origenes, cum ait. Quærentibus (inquit) gloriam & honorem & incorruptionem pro boni operis patientia uita dabitur æterna. Ad eundẽ legit & exponit Vulgarius episcopus, ac cætera græcorũ scholia. Et ingens est exemplariorũ cõsensus. Cæterũ ut hallucinaretur interpres participiũ ζητοῦσι querẽtibus in causa fuit, cuius uox per oia conuenit cũ uerbo tertiæ personæ pluralis quærunt. Porro ne quem offendat quod nos pro incorruptione uertimus immortalitatem, uertit ad eũdem modum Ambrosius in epistola priore ad Timotheũ capite primo ἀφθαρτῷ immortali deo, & eodem pacto legit ecclesia. Imo ea uis est græcanicæ dictionis.

Ex contentione.) τοῖς δὲ ἐξ ἐριθείας, id est contentiosis siue qui sunt ex contentione, nam græci τοὺς ἐκ σοᾶς Stoicos uocant & Paulus τοὺς ἐκ περιτομῆς circũcisos appellant.

Non acquiescunt græcis unica uox est, & participium, ἀπειθοῦσι, id est non parẽtibus siue obtemperantibus. Neqꝫ redditur apud nos iucunditas græci sermonis ἀπειθοῦσι & πειθομένοις, id est non obtemperantibus & obtemperantibus.

Iudæi primum & græci.) In his quoqꝫ est geminatio coniunctionis quam superius ostendimus τέ καὶ Iudæiqꝫ primum & græci.

Personarum acceptio.) προσωπολημψία unica uox est quæ significat respectum personæ, cum huic magis fauemus ꝯ illi non ob ipsius rei, sed personæ discrimen. Huic opponit quod paulo superius dixit δικαιοκρισίαν.

Sine lege peccauerũt.) Græcus sermo festiuior est per aduerbium ἀνόμως, quasi dicas illegaliter siue exlegaliter. Nam exlegem legimus pro ἄνομος.

Eiusmodi legem.) Græcis est ὅυτοι, id est hij nõ eiusmodi Scriptum in cordibus.) scriptum nomen est Græcis, nõ participium γεγραπτὸν, quasi si dicas scripticium, ut opponatur illi quod ἄγραπτον uocant iureconsulti.

Sed factores legis.) ποιηταὶ, id est qui operantur & faciunt legis præcepta. Alioqui faciunt legem qui condunt.

Digitized by Google

Testimonium illis reddente &c.) συμμαρτυροῦσης αὐτῶν τῆς συνειδήσεως, id est simul testificante ipsorum conscientia. Nam illis apud græcos non est, ut intelligas conscientiam illorum consentire, cum iudicio dei.

Cogitationum accusantium.) Mire dormitauit interpres, cum uerso altero genitiuo græco in ablatiuum latinum συμμαρτυρούσης, alterum relinqueret. Vertendū erat, cogitationibus inuicem accusantibus, aut etiam defendentibus, atq; ita recensēt Hieronymus edisserens Ezechielis caput decimū sextū. Qui nolunt interpretem usq; errasse, & ex spiritu sancto suggerente uertisse, uel unum hunc locum si possint expediant.

Si autem.) Verior & antiquior apud græcos scriptura est ἰδέ, id est, ecce. Non εἰ, id est, si uero, alioqui non satis cohæret ordo, cum eo quod sequitur. Qui ergo alium doces. Quamq; Ambrosius legit εἰ, si modo libri non fallunt, tum Origenes & Vulgarius. Neq; quod ad sensum attinet quicq; est incōmodi, nisi quod duriuscule cohærēnt quæ sequūtur. Qui igitur doces alium &c. Quamq; hoc quoq; neq; nouum est in Paulo, & alioqui tolerabile.

Probas utiliora.) τὰ διαφέροντα, id est, eximia siue egregia, interpres legisse uidet συμφέροντα, id est utilia siue conducibilia. Demiror autem cur Vulgarius διαφέροντα uoluerit interpretari pro συμφέροντα, nisi forte loquūtur græci more latinorum, ut dicāt interesse cuiuspiam, quod ad rem illius pertineat. Cæterum probas hoc loco est, δοκιμάζεις, hoc est comprobas, quod est iudicio ac uelut exploratum approbare.

Instructus per legē.) Græce est κατηχούμενος, id est eruditus, siue initiatus, & institutus. Est autem uerbum Paulo peculiare, quod uidetur esse dictum a uoce, qua olim mysteria tradebātur, quæ nefas erat libris cōmittere. Eodem usus est huius discipulus Lucas in præfatione Euangeliorum.

Magistrum infantium.) διδάσκαλον νηπίων, νήπιος, ut iam aliquot admonuimus locis, cū ad ætatem refertur significat infantem, cum ad animum, significat parum eruditum, parum ingenio & usu rerum callentem, tempestiuius erat stultorum, aut puerorum. Quis eē docet infantes? Nam hoc loco non est magister qui regat, sed διδάσκαλος, hoc est, q doceat. Porro quod mox præcessit παιδευτὴν anceps est nomē, commune tum ei qui instituit pueros, tum ei qui castigat & corrigit errantes.

Habentē formam.) μόρφωσιν, id est formationē, quasi dicas instituendi formandiq; rationem, quam alijs præscribat, ut sunt & hodie, qui profiteantur se posse formare conscientias singulorum. Nam hijs uerbis delectantur, quidam non theologi, sed matæologi.

In honoras.) ἀτιμάζεις, id est dehonestas siue ignominia afficis.

Blasphematur.) Græci uox est, βλασφημεῖται, quod latine uertas, licet male audit, siue maledictis afficitur. Testimoniū quod adducit Paulus Origenes refert, ad Esaiā, apud quē legis cap. 52. Quoniam ablatus est populus meus gratis, dñatores eius inique agunt dicit dominus, & iugiter tota die nomē meū blasphemat. Porro hæc duo uerba in gentibus addita sunt ex æditione septuaginta, qua Paulus hoc loco uidetur abusus, alioquin ueritas Hebraica sic habet. וְתָמִיד כָּל יוֹם שְׁמִי מְנֻאָץ & iugiter tota die, nomē meū blasphemat. Diuus Hieronymus indicat & ad Ezechiel referri posse apud quē legis ca. 36. Et ingressi sunt ad gentes ad quos introierunt & polluerunt nomen sanctum meum, cum diceretur de eis, populus domini iste est. Et polluerunt nomen sanctum meum. Cæterum quid sibi uoluerit hoc loco Lyranus uiderit ipse, Consentit enim nostra æditio, cum septuaginta, & hebraica ueritate. Nec hoc sane loco ullum discrimen est, si qua fides habenda est uulgatis exemplaribus. Quādoqdē apud Hebræos ita legimus: וַיָּבֹא אֶל הַגּוֹיִם אֲשֶׁר בָּאוּ שָׁם וַיְחַלְּלוּ אֶת שֵׁם קָדְשִׁי בֵּאָמֹר לָהֶם עַם יהוה אֵלֶּה Quæ si quis ad uerbum magis & eleganter reddi postulat, ad hunc habent modum, & ingressi sunt ad gentes ad quas ingressi illic, & polluerunt illud nomen sanctum meum, dum di

dum diceretur eis populus domini ille, Iam uero de Lyrano minus admiror. At Aquinas longe diligentior, hoc loco nescio qua de causa duplicem inducit lectionem, cuius equidē uerba non grauabor asscribere, quo facilius sit lectori super hac re, uel iudicare, uel inquirere. Cum em̄ citasset locum qui est apud Esaiam. Dominatores eius iniquе agunt, & iugiter tota die nomen meum blasphematur, subiicit ex Hieronymo nimirū alterum testimonium his quidem uerbis. Et Ezechielis tricesimo sexto. Secundum aliā literam, ubi nostra sic habet. Non propter uos ego faciam domus Israel, sed propter nomen sanctum meum, quod polluistis in gentibus. Hactenus Aquinas. Queso quae nam est alia lectio, siue ut ipsi uocant litera, quae dissideat ab altera? Excute, disquire, nihil huiusmodi reperies. Proinde conijcio Thomam alio properantem, hæc nō hausisse ex ipsis fontibus, id quod pene solus omnium recētiorum solet, sed ex aliorū collectaneis Sunt enim apud Ezechielem in eodem capite duo loca, in consimilem sententiam, prior est, quem nos modo citauimus, in quo nulla pugna est inter hebræam ueritatem & æditionem septuaginta. Altera quae nō magno sequitur interuallo, repetens, quod iam dictum erat, quem citat Aquinas. Non propter uos ego faciam domus Israel, sed propter nomen sanctum meum quod polluistis in gētibus ad quas intrastis. Ac ne hic quidem ulla discordia est inter trāslationem Hieronymi & septuaginta. Quandoquidem hebraica ad hūc habent modū. לֹא לְמַעַנְכֶם אֲנִי עֹשֶׂה בֵּית יִשְׂרָאֵל כִּי אִם לְשֵׁם קָדְשִׁי אֲשֶׁר חִלַּלְתֶּם בַּגּוֹיִם אֲשֶׁר בָּאתֶם שָׁם Ea si quis cupiat superstitiose uerti, sonant ad hunc ferme modū. Non propter uos ego faciens domus Israel, sed nomini sancto meo quod polluistis uos in gentibus ad quas ingressi estis illic. Iam uero quod Paulus admonuit Iudæos, id multomagis cauendum est nobis Christianis, quorum uita si nihil differet ab ethnicorū uita, nisi titulo Christiani nominis ac cerimonijs, cæteris in rebus par, aut etiam contaminatior, periculum est, ne sanctissimum illud Christi nomē polluatur & cōtumelijs afficiatur inter inimicos fidei, Iudæos & Turcas, si cōspiciant nos nō minus abiectæ seruire libidini, nihilo moderatius inhiare lucris, non minus cupidos uindictæ, nō minus timidos mortis, & auidos uitæ, nō minus furiose belligerantes, tumultuantes, digladiantes q̄libet leuibus de causis.

Per uos blasphemat̄.) Græce est δι' ὑμᾶς. i. ppter uos, ut intelligas nō instrumētū, sed causam. Non em̄ qui in manifesto Iudæus.) Hoc loco breuitate, quā græcis adferunt articuli præpositiui, nos quo dilucidior esset sensus, compluscułis uerbis explanauimus, sed ita, ut ne tantulū quidē de sensib⁹ immutaremus, in hūc modū. Nō is qui manifesto Iudæus sit, Iudæus est, nec ea quae in manifesto sit carnis circūcisio, circūcisio est, sed qui in occulto Iudæus, & circūcisio cordis in spiritu non litera.

EX CAPITE TERTIO.

Quid ergo amplius περισσόν græce aliquando superuacaneum significat, aliquando eximium, hoc est ἐξαίρετον, hic eximium pro excellentia accipitur. Sequitur enim τοῦ Ἰουδαίου, Id est in quo excellit Iudæus?

Multum.) πολύ sic & apud græcos habetur per hypsilon, quāq̄ legendū uidetur, πολλή & per duplex l & ita, ut sit epitheton ὠφέλεια πρῶτον primum hic ordinem sermonis significat potiusq̄ præcipue.

Illis eloquia) Illis apud Græcos non est, sed interpres addidit necessario, ἐπιστεύθησαν. i. credita sunt eloquia, pro quod est cōcredita siue commissa sunt illis eloquia dei.

Euacuauit.) Græcis futuri temporis est καταργήσει id est abolebit, obliterabit, irrita reddet, siue antiquabit, quo uerbo frequenter utitur Diuus Paulus. Interpres, sæpenumero uerti destruere, ἀργόν ociosum, inde καταργεῖν, ociosum & supuacaneū reddere.

Est autem.) γινέσθω græcis est, sit, siue fiat autem deus uerax. Fortassis interpres uerterat esto, positum est autem pro appareat.

Abſit.) Frequenter obuium apud Paulum,græce eſt μὴ γένοιτο,id eſt,ne ſit aut ne cõtingat,ſiue deus auertat aut prohibeat,eſt autem abominãtis ſermo.

Iudicabit deus hunc mundum.) τὸν κόσμον,id eſt,mundum non hunc mundum,quaſi ſit alius mundus,niſi quod articulus additus aliquoties facit,ut res certa deſignetur.

Vt iuſtificeris in ſermonibus.) Teſtimoniũ eſt ex pſalmo quinquageſimo,ut iuſtificeris Hebraice eſt תִּזְכֶּה iuſtus appareas,& in ſequẽti dictione תִּזְכֶּה uincens aut ut alij mũdus appareas ,ppter dagges punctũ inſertũ,ut ſit iuſtũ te cõſtituas & uictorem aut mũdũ. Et cũ iudicaris,apud græcos uerbum eſt paſſiuum,ἐν τῷ κρίνεσθαι. Cæteꝝ Hebraïs בְּשָׁפְטֶךָ anceps eſt,utrum de iudicato deo,an de iudicante loquantur.Hieronymus uidetur ita locum hunc interpretari,ut intelligat deum iudicatum. Pſalmus ſic habet לְמַעַן תִּצְדַּק בְּדָבְרֶךָ תִּזְכֶּה בְּשָׁפְטֶךָ.

Sicut blaſphemamur.) Vſus eſt græca uoce φλασφημούμεθα,id eſt male audimus,ſiue male de nobis loquuntur homines.

Faciamus male.) Non inepte omiſit ὅτι quod alias ſolet libenter addere,cum alioqui nihil ſit opus.

Præcellimus eos.) προεχόμεθα. Eos apud græcos nõ additur,ſed tantum eſt præſtamus ſiue præcellimus. Si quidẽ græci diſtinctionem ſub hiſce uerbis. Quid igitur? Alioqui legi cõiunctim poterat,in quo igitur præcellimus præcauſati ſumus προαιτιασάμεθα, id eſt ante cauſam reddidimus.

Et omnes ſub peccato.) Et coniunctio redundat.

Quia non eſt iuſtus.) ὅτι ἐι,quia redundat,quod erat omittendum hoc ſane loco,quãdmodum paulo ante fecit.

Iuſtus quiſq;.) οὐδὲ ἕις,id eſt ne unus quidem.

Requirens.) ὁ ἐκζητῶν,id eſt,qui exquirat,nam requirimus non quod ueſtigamus,ſed quod abeſſe dolemus,requirimus in amico fidem.

Maledictione.) ἀρᾶς, id eſt deuotione,execratione,ſiue imprecatiõe. Caterum illud obiter admonitum lectorem uolo,Teſtimonium hoc quod Paulus de ueteri ſumpſit inſtrumento, uarijs ex locis eſſe contextum,atq; ut ita dicam cõſarcinatum. Nam duo primi uerſus. Sepulchrum patens eſt guttur eorum,linguis ſuis doloſe agebant,quinti pſalmi ſunt. Illud autem quod ſequitur, Venenum aſpidum ſub labijs eorum,ceteſimi tricesimi noni pſalmi eſt,rurſum quod annectitur,Quorum os maledictione & amaritudine plenum eſt,e nono pſalmo deſumptum eſt. Porro tres qui ſequũtur uerſiculi Veloces pedes eorum ad effũdendum ſanguinem contritio & infelicitas in uijs eorum. Et uiam pacis nõ cognouerunt,ex Eſaia decerpti ſunt,Vltimus autem uerſiculus, Non eſt timor dei ante oculos eorum in trigeſimi quinti pſalmi principio eſt. Hos octo uerſiculos intertexuit neſcio quis pſalmo decimo tertio,quod idoneum locũ non inueniret,ad quẽ hoc Pauli referret teſtimonium,cum in Hebraicis codicibus non habeantur. Caterum quæ ex Eſaia mutuatus eſt, habentur apud eum prophetã capite.59. Iuxta Hebraicam ueritatem ad hũc modum. Cogitationes eorũ, cogitationes inutiles,uaſtitas & cõtritio in uijs eorum,Viam pacis neſcierunt & non eſt iudicium in greſſibus eorum.

Subditus.) ὑπόδικος quaſi dicas obnoxius & reus. Nam δίκη græcis, & crimen ſignificat & uindictam,ſiue pœnam,uelut obligatus ad pœnam.

Cognitio peccati.) ἐπίγνωσις. Elegantius ac ſignificantius erat agnitio.

Et egent.) Græce eſt ὑστεροῦνται,id eſt carent ſiue deſtituuntur,& gloria græcis eſt non gratia δόξης τοῦ θεοῦ. Iuſtificati gratis.) δικαιούμενοι participiũ eſt paſſiuũ,ſed præſentis temporis,unde nos uertimus iuſtificantur autem,addita de meo coniunctiuncula,quo ſenſum redderem dilucidiorem. Per redemptionem.) διὰ τῆς ἀπολυτρώσεως quæ proprie eſt redemptio captiui,perſoluto pro capite illius precio.

Propiciatore

Propiciatorem.) ἱλαστήριον, id est propiciationem, seu magis propiciatorium, nisi forte interpres masculino genere accipit ἱλαστήριον.

In sustentatione.) ἐν ἀνοχῇ, id est in patientia & tolerantia.

Vbi est ergo.) Est, & tua addidit interpres. Nã græce ποῦ οὖν ἡ καύχησις; id est, ubi igitur gloriatio? Atq; ita sane absolutius est.

Arbitramur enim.) λογιζόμεθα οὖν. Reputamus siue colligimus igitur. Nam Vulgarius interpretatur συλλογιζόμεθα, uelut hoc iam argumentando collegerit.

Imo & gentium.) Pro imo græcis est ναί. quod est affirmantis aduerbium, quasi dicas nimirum & gentium.

Qui iustificat.) δικαιώσει iustificabit futuri temporis. Respexit enim ad eos qui ad huc essent in Iudaismo seu gentilitate.

Legem ergo destruimus?) καταργοῦμεν, id est, irritam facimus, siue abolemus, ut Paulo superius ostendimus. Porro quod sequitur legem statuimus ἱστῶμεν dictum est pro fulcimus seu stabilimus, & facere ut stet aliquid, alioqui uacillans.

EX CAPITE QVARTO.

HAbet gloriam.) καύχημα gloriationem magis significat q̃ gloriam, quemadmodum & καύχησις, hoc est habet quod glorietur & iactet se.

Et reputatum est.) ἐλογίσθη, id est imputatum est hoc sane loco, nam græca uox anceps est. Cæterum longe aliud est reputare q̃ imputare. Nec iniuria Valla taxat, hoc loco puerilem affectationem copiæ in interprete, dum idem uerbum græcum, eodem in loco nunc uertit reputatur, nunc accepto fert, nũc imputo, quasi nefas esset, eandem uocem sæpius repeti.

Et, uero qui non operatur, credenti autem.) Vtrumq; græcis participium est μὴ ἐργαζομένῳ, πιστεύοντι δέ, id est, non operanti, tamẽ credẽti. Et rursum reputatur pro imputatur.

Secundum propositum gratiæ dei.) Dei non est in Græcis codicibus, etiamsi Ambrosius ita legit & exponit nominatim hæc uerba, unde apparet illum diuerso usum exemplari.

Accepto fert.) λογίζηται, id est imputat siue acceptum fert. Est autem acceptum ferre, debere, siue pro accepto habere quod non acceperis, quæ apud iureconsultos uocatur acceptilatio.

Non imputabit.) λογίζη, futuri temporis est, tametsi potest esse aoristus subiunctiui ut sit imputauerit.

Tantũ manet.) Manet apud græcos nõ inuenio, sic habent græci codices, ὁ μακαρισμὸς οὖν οὗτος ἐπὶ τὴν περιτομὴν, ἢ ἐπὶ τὴν ἀκροβυστίαν, beatitudo igit̃ ista siue beatificatio, utrũ in circũcisionẽ an in præputium? ut sub audias, uenit aut simile uerbũ, & ita græcorũ scholia legunt & interpretantur. Atq; adeo haud scio, an interpres cupiens explicare Pauli mentem, scripserit, manat in circũcisionem, quod postea mutatum sit in manet.

In circumcisione.) ἐν περιτομῇ ὄντι, id est, cum esset in circumcisione.

Signaculum. σφραγίδα, id est signum ac notam impressam. Nam fidei causa solemus obsignare, quod certum esse uolumus. Atq; ad hunc modum obsignamus, quod ad tẽpus sepositum ac reconditum esse uolumus, suo loco depromendũ.

Non his tantum qui sunt excircũcisione.) Græca multo secus habẽt τοῖς οὐκ ἐκ περιτομῆς μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῖς στοιχοῦσι, id est, qui non tantum sunt excircumcisione, sed etiam incedunt per uestigia &c. ut intelligas non esse satis Iudæum fuisse natum ad hoc, ut sis filius Abrahæ, nisi eiusdem ingrediaris uestigijs, id quod est filiorum.

Non enim promissio Abrahæ.) τὸ κληρονόμον αὐτὸν εἶναι τοῦ κόσμου, id est, melius hic addidisset quod hæres esset mundi uel hæredem mundi futurum.

Non ei

Non ei qui ex lege est solum.) Apud græcos Abrahæ uidetur datiui casus ut pertineat ad pronomẽ ei, alioqui addidisset τῷ Ἀβραὰμ οὐ τῷ ἐκ τοῦ νόμου μόνον, ἀλλὰ καὶ τῷ ἐκ πίστως Ἀβραὰμ, id est non solum ei Abrahæ, qui est ex lege peculiaris Iudæis, sed etiam ei qui est ex fide communis omnibus gentibus, ut duos Abraham imagineris in uno, tametsi sensus alter mihi non displicet, sed hic posterior argutior. Etenim ut duos facit Adam, ita duos facit Abraham. Quamꝯ uidẽo plærosꝯ diuersam sequi sententiam.

Abolita est.) κατήργηται. Quã uarie transtulit eandem uocẽ, tamen hoc loco recte irrita facta est, abrogata est, antiquata est.

Quia patrem multarum gentium posui te.) Si fas non est omittere quicꝯ, cur alibi omisit superfluam coniunctionem ὅτι, sin licet alicubi, hic certe fuerat omittenda. Diuus Thomas Aquinas indicat quosdam codices pro posui, habere constitui, uide licet annotaturus & alia quæ maioris sunt momenti, si id illi per linguarum peritiam licuisset. Nam unicam dumtaxat linguam nouerat, nec eam sane ad plenum. Quamꝯ apud græcos ponere frequenter usurpatur pro facere. Porro locus est Geneseos decimo septimo, quo loco & illud obiter annotandum, prophetico more tempus præteritum positum esse pro futuro, constitui pro constituam.

Cui credidisti.) Græce est, κατέναντι οὗ ἐπίστευσε θεοῦ, id est corã deo cui credidit. Siue ad exemplum dei, cui credidit. Nam hoc Paulus ad suam retulit personam. Sentit enim quemadmodum deus non est deus huius, aut huius nationis tantum, sed communis omniũ, sic & Abraham fore patrem omnium credentium. Nam ad hunc modum interpretantur græcorum scholia κατέναντι τοῦ θεοῦ, ne quis ut nostrum somnium aspernetur.

Tametsi Ambrosius legit.) ἐπίστευσας, id est, cui credidisti, ut referatur ad gentilem quem alloquitur.

Tanꝯ ea quæ sunt.) ὡς ὄντα, id est, tanꝯ sint, necꝯ enim est τὰ ὄντα. plus autem est non esse, ꝯ mortuum esse.

Contra spem.) παρ' ἐλπίδα, id est, præter spem, siue ultra spem, hoc est cum non appareret, quod sperari posset, tamen summam habuit fidem.

In spem.) ἐλπίδι ἐπίστευσεν, id est spei fisus est, siue spei credidit. Quamꝯ nonnulli codices habebant ἐπ' ἐλπίδι in spe.

Vt fieret.) εἰς τὸ γενέσθαι, melius erat fore se patrem. Nam id erat quod præter spem sperauit, & apertius erat, iuxta id quod dictum fuerat, ꝯ dictum est. Cæterum ei pronomen interpres addidit explicandi gratia.

Sicut stellæ cœli, & harena maris.) Nihil horum uerborum habetur in græcis codicibus, uerum apparet addita a quopiam cupiente sensum reddere dilucidiorem. Retulit enim Paulus uerba dei stellas cœli ostendentis Abrahæ, quemadmodum legit Geneseos capite decimoquinto.

Non est infirmatus in fide.) μὴ ἀσθενήσας τῇ πίστει, id est, non infirmatus fide, hoc est haud debilitatus & parum firmus ac robustus fide. Nam in præpositio supereſt.

Corpus suum.) ἑαυτοῦ σῶμα, id est suum ipsius corpus, ꝯꝯ Paulus suo more libenter utitur hoc pronomine simplici pro composito, hic tamen nonnullam habet emphasim.

Mortuam uuluam.) νέκρωσιν τῆς μήτρας, id est quasi dicas mortificationem uuluæ. Cæterum emortuum hic uocat effœtum. Vuluam autem uocat, non membrum muliebre pudendum, ut indoctum uulgus accipit, sed matricem qua concipitur fœtus, quæ cum destituitur ui attrahendi ac retinendi semen, sterilescit mulier.

Fere centum esset.) ἐκατοντάετης που. που cõiunctio expletiua addita fecit annos incertos. Nam id temporis Abraham nonaginta nouem habebat annos, ut indicant græca scholia.

In repromiſſ

In repromiſſione etiam dei.) εἰς δὲ τὴν ἐπαγγελίαν, id eſt, in promiſſione, uero dei, & ſic legit Ambroſius, ut hæc pars aduerſetur ſuperioribus, non eſt infirmatus, non conſy derauit &c. ſiue potius ad promiſſa dei.

Non hæſitauit.) οὐ διεκρίθη, id eſt, non dijudicauit aut diſquiſiuit quod eſt diffidentis. Diſpicit enim ac dijudicat, qui non plene confidit.

Confortatus eſt.) ἐνεδυναμώθη, id eſt inualuit & potens factus eſt, ut reſpondeat illi ſu/ periori, μὴ ἀσθενήσας ἐν τῇ πίστει, id eſt non debilitatus fide. Nec hic additur in coniunctio, ἁβδ ea eſt in uerbo compoſito.

Pleniſſime ſciens.) πληροφορηθείς, id eſt, certus factus & certa accepta perſuaſione, qua/ ſi dicas certificatus, ut copioſius explicuimus in præfatione Lucæ in euangelium ſuũ.

Quæcũq; promiſit deus,) ὅτι ὃ ἐπήγγελται δύναται ποιῆσαι, quia quod promiſſũ eſt poteſt etiam facere. Et coniunctio, quia, hoc loco poſita eſt pro ὅτι quod, ἐθικῶς ace/ pto non αἰτιολογικῶς, hoc eſt non ita ut cauſam declaret, ſed exponens quid habuerit perſuaſum.

Quia reputatum eſt ei.) Hic latini codices addunt, ad iuſticiam. Nam græci legunt ὅτι ἐλογίσθη αὐτῷ, id eſt, imputatum eſt ei. Atq; id ſatis erat. Notat enim quod ſuperius dictum eſt, ueluti iam cognitum.

Quibus reputabitur.) οἷς μέλλει λογίζεσθαι, id eſt, quibus imputabitur. Miror Iacobũ fa/ brum in examinationibus ſuis uertiſſe, debet imputari, quaſi debet ſignificationem ha/ beat futuri temporis, ut apud Græcos μέλλει, & idem ſit debet imputari & imputabitur, quemadmodum uulgus ineruditum putat. Niſi forte uiſum eſt illi docendi gratia ad hunc loqui modum.

Qui ſuſcitauit Ieſum Chriſtum.) χριστὸν apud græcos non additur.

EX CAPITE QVINTO.

ACceſſum.) προσαγωγὴν ἐσχήκαμεν, id eſt aditum habuimus & paulo ante εἰρήνην ἔχομεν, id eſt, pacem habemus non, ἔχωμεν, id eſt, habeamus, ἁβδ in hoc poſte/ riore græca uariant exẽplaria. Tametſi nõ me clam eſt, græcos nõnullis uerbis præterito pro præſenti abuti, præſertim affectuum, ut γέγονα δέδια & in hoc qđ paulo poſt ſequitur ἐσήκαμεν ſtetimus pro ſtamus.

In ſpe filiorum dei.) Græci legunt in ſpe gloriæ dei, ἐπ' ἐλπίδι τῆς δόξης τοῦ θεοῦ.

Non ſolum autem.) οὐ μόνον δὲ. Sermo latinus hanc loquendi formam non agnoſcit Mollius erat ſi addidiſſet pronomen, neq; id ſolum.

Non confundit.) οὐ καταισχύνει, id eſt nõ pude facit, aut pudore afficit.

Diffuſa eſt.) ἐκκέχυται, id eſt, effuſa eſt, uel effuſa fuit, ut intellígas largiter effuſam.

Vt quid enim.) Græce ſecus eſt ἔτι γὰρ χριστὸς ὄντων ἡμῶν ἀδενῶν, id eſt. Nam Chriſtus cum adhuc infirmi eſſemus. Apparet codicem quem ſecutus eſt interpres ha buiſſe εἰς τί, id eſt, ad quid? Vterq; ſenſus eſt tolerabilis, ut quid enim ſubaudi, ne ſpes confundat.

Pro iuſto moritur.) ἀποθανεῖται, id eſt, morietur. Porro iuſtum & bonum hoc loco nõ perſonam aliquam ſignificat, ſed rem, hoc eſt ipſam iuſticiam & bonitatem, ut ſit neu/ tri generis, non maſculini, quemadmodum putat diuus Hieronymus in epiſtola ad A/ galſiam quæſtione ſeptima.

Audeat mori.) Et audet, uel etiã auſit móri τολμᾷ ἀποθανεῖν ἁβδ hic rectius uertiſ ſet ſuſtinet, quo uerbo in conſimili ſenſu uſus eſt Suetonius.

Secundũ tempus.) κατὰ καιρὸν, ſi referatur ad infirmos mitigat quod dictum eſt, qua/ ſi infirmitas illorũ tempori ſit imputanda, quo nondũ apparuerat gratia euangelij. Sin

referatur

referatur ad mortuus est defectus oppetisse. Atq; ita græca interpretantur scholia. Charitatem suam. Τὴν ἑαυτοῦ ἀγάπην id est, suam ipsius dilectionem nempe qua nos dilexit.

Quoniam si.) Secus est apud græcos ἔτι ἔτι ἁμαρτωλῶν ὄντων ἡμῶν, id est, quod cum ad huc peccatores essemus &c. multo magis igitur. Quamq; idem est sensus utrobiq.

Sed & gloriamur.) ἀλλὰ καὶ καυχώμενοι, id est, sed & gloriantes. Quamq; ad sententiam haud ita magni refert. Et in nonnullis græcoq; exemplaribus καυχώμεθα reperi scriptum uelut in eo, quod nobis exhibuit monasteriū. Prædicatorum apud Basileam.

Propterea sicut per u. h.) Sic quidem est apud græcos, διὰ τοῦτο ὥσπερ δι' ἑνὸς ἀνθρώπου. Sed non respondet quod sequitur ad ὥσπερ, nisi ὡς legatur pro quia, aut ὥσπερ pro ὡς, aut nisi accipias ὥσπερ pro τοῦτο, nisi quis malit hoc quoq; ἀνακόλουθον esse, qualia multa Paulus uidet habere. Origenes duas refert opiniones. Iuxta priorē, uult Paulū nō ob inscitiam græcanici sermonis hanc partem imperfectam reliquisse, sed data opera suppressisse, quod alioqui subijciendum erat, quia cōmodius iudicaret utrūq; subaudiri q̄ palam explicari. Nam si adiecisset, sic per unum hominem iustitia uenit in mundum, & per iustitiam uita in omnes homines pertransiuit, periculum erat, ne qui hoc audito securiores ac negligentiores redderentur, aut iam nunc inciperēt expectare, quod postea contingeret, proinde in cæteris alterā partē cōmutato tēpore reddit per uerbum futuri tēporis. Sicut in Adam omnes moriuntur, ita & in Christo omnes uiuificabuntur. Iuxta posteriorem uult alteram partē, in posterioribus esse redditā, licet interuallo longiore. Nempe illic, sed non sicut delictum, ita & donum. Si enim unius delicto mortui sunt, multo magis gratia dei, & donum gratia unius hominis Iesu Christi in plures abundauit. Mihi uero uidetur & alia superesse ratio, qua huic sermonis incommodo medeamur, si quod apud græcos frequens est in coniunctione καὶ subaudiatur οὕτως, cuius exemplum habes in euangelio ὡσ ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ τῆς γῆς, id est sicut in cœlo, ita & in terra οὕτως subaudiatum est. Hic igitur erit sensus. Quapropter sicut per unum hominem peccatū in mundum intrauit, ita & per unum hominem intrauit mors, ut intelligas utrūq; nobis ab Adā esse profectum, ille peccauit & ob peccatum, incidit in mortem. Nos item quoniam illi sequentes peccamus, in mortem incurrimus. Atq; ita factum est, ut & mors & peccatum in omnes dimanarit.

In quo peccauerunt omnes.) In quo quidam referunt ad Adam, quidam ad peccatū cuiusq; proprium. Mihi non absurdum uidetur si ἐφ' ᾧ accipitur pro quatenus, siue quandoquidem, ut sit sensus per unum hominem peccatum uenisse in mūdum, peccati uero comitem fuisse mortem, proinde ad omnes peruenisse mortem quatenus omnes peccatum habuerunt. Nam ad hunc modum reperiri licet & alias apud Paulum ἐφ' ᾧ, siue ἐφ' pro in eo quod, siue in quantum aut quatenus.

Nō imputabatur.) οὐκ ἐλλογεῖται, id est imputatur præsentis temporis, ut sermo sit absolutior. Nam ἀνυπάρκτου νόμου ad utrumq; tempus quadrat, quasi dicas in genere, non est lege non imputatur peccatum, id est ubicunq; non est lex ibi peccatum non imputatur. Hic quidam interpretantur ἐλλογεῖται non pro imputatur, sed pro reputatur, hoc est iudicatur, ut intelligas nulla lege lata, peccantes non habere pro peccato quod agunt, cū nulla lege fuerint prohibeantur. Illud obiter annotandum Paulū hoc loco, promiscue uti his duobus uocabulis, ἁμαρτία & παράπτωμα. Cum Hieronymus alibi putet παράπτωμα leuius esse q̄ ἁμαρτίαμ.

In similitudinem.) ἐπὶ ὁμοιώματι, id est, in similitudine, non in similitudinem prauaricatiōis Adæ. Pōt aūt referri uel ad illud superū regnauit mors, uel ad ppius hoc, q nō peccauerūt. Iuxta posteriorē lectionē sensus erit, mortē regnasse nō solū in Adā, & in eos q ad illius exēplū peccauerūt, uerū in eos quoq; q aut nō peccauerāt, aut certe nō perinde grauiter

grauiter peccauerāt atq; ille iuxta priorē hic erit ſenſus, mortē regnaſſe, & in eos qui nō peccaſſent, regnaſſe aūt nō ob ipſorum cōmiſſa, ſed in ſimilitudine præuaricatiōis Adæ, hoc eſt perinde, quaſi & ipſi præuaricati fuiſſent, quēadmodū Adam. Verū altera lectio mihi magis pbaē, ut minus coacta. Etem cū alibi dixerit, cōcluſit deus oia ſub peccato & omnes peccauerūt & egent gloria dei, quomodo nunc dicit quoſdam nō peccaſſe? Verū nō peccauerāt ad illius ſimilitudinē, hoc eſt nō tā capitaliter. Nec accepto mandato, quæ propriē præuaricatio dicitur. Nam Adæ merito eſt imputatum peccatum, ut cui præſcriptum ſit, quid ſequi quid fugere deberet. Sed ante Moyſi legem non imputabatur peccatum, hoc eſt non uidebatur imputandum, quod non eſſet lex quæ prohiberet peccatum. Illud addendum, nō eſſe ὁμοιώσει, ſed ὁμοιώματι quod magis aſſimulationem ſonat q̄ ſimilitudinem, ut accipias eos qui peccant, in hoc referre parentem peccatorē. Vſus eſt eodem uerbo aliquanto ſuperius. In ſimilitudine imaginis hominis. Cæterum haud me fugit quoſdam totum hunc locum ad peccatum Originale referre, q̄bus equidem nō admodum repugno, tamen & alteram interpretationē indicare uiſum eſt, quā nec Ambroſius omnino prætermiſit, & hoc uidendum eſt theologis, ne plus ſatis oderint Pelagium, & peccatum illud Originale nimium libenter amplectantur, ſiue quod in eo libeat argutari, ſiue quēadmodum aſtrologi per repertos epicyclos, ita hi per peccatum originale e multis ſeſe difficultatibus expediant. Nec hoc dixerim, quod negem eſſe peccatū originis, ſed qd' nolim ullā uim fieri ſcripturis diuinis. Quin potius exi pſa diſputationis conſequentia diligēter expendamus, quid ſenſerit Paulus, & num cōſentaneum ſit illum ſtatim myſterium hoc gentibus aperire uoluiſſe, quod hodie quoq; magis creditur, q̄ intelligitur, nimirum communi ſenſu reclamante.

Forma futuri.) τύπος τοῦ μέλλοντος, id eſt, figura ſeu opus futuri hoc eſt uenturi Chriſti. Quāq̄ ea figura in diuerſum recidit, nam ut ille princeps peccādi & moriēdi, ita hic dux eſt autor innocētiæ & immortalitatis. Proinde elegāter ſcripſit Origeneſ. Iuxta genus conſtare ſimilitudinem, iuxta ſpeciem pugnantiam eſſe. Vt ab Adam quiddā diman uit in omnes, ita & a Chriſto. Hic genus eſt, cæterum ab illo mors & peccatū, ab hoc innocentia & uita, hic ſpecies eſt. Porro forma græcis eſt typos, quod uelut exemplar ſonat, unde aliud exprimitur ſimile. Poteſt autē & illud τοῦ μέλλοντος abſolute ſumi neutro genere, ut referatur non ad poſteriorem Adam, ſed ad ipſum peccatum, quorūlibet Adam parētem imitantium. Is em fuit exemplum peccandi poſteris. Oſtendi, quis ſenſus e uerbis græcis excerpi poſſit. Sequetur prudēs & cordatus lector, quod optimum iudicabit. Illud adijciendum quod interpres hoc loco nūc uertit plures, nunc multi græcis eadem eſt dictio πολλοί, quam Origenes poſitam putat, pro omnibus quo magis reſpondeat unius. Etenim ubi ſunt omnes ibi ſunt & multi.

Et non ſicut per unū peccatū.) Apud græcos obſcurius eſt, καὶ οὐχ ὡς δι' ἑνὸς ἁμαρτήσαντος τὸ δώρημα, id eſt, & non ſicut per unum qui peccauit donum. Sic em ad uerbum uertere licet, & neceſſe eſt, nōnulla uerba ſubaudire, id quod admonent etiam græcorū ſcholia. Et non ſicut per unum qui peccauit, ſubaudi ingreſſa eſt mors, ita per unū uenit donum, hoc eſt non eodē modo. Nam ex uno peccato moriuntur omnes, ſed ex multis peccatis per unum iuſtificantur omnes. Quodq; uulgati codices habent per unum peccatum, Ambroſius legit peccantem non peccatum δι' ἑνὸς ἁμαρτήσαντος. id eſt, per unum qui peccauit.

Nam iudicium quidem ex uno.) Ex uno non refertur ad perſonam Chriſti, ſed ad peccatū, cui paulo poſt reſpondet ex multis. Vt ſit ſenſus. Nā iudiciū quidē ex uno peccato in condemnationē. Donū autem ex multis peccatis in iuſtificationē. Quāq̄ cōſentiunt hic interpretes omnes.

Gratiam autem.) χάρισμα, quod modo donum uerterat & recte, nunc gratiam uertit haud recte, niſi prorſus idem eſſe putamus gratiam & donum.

Lex autē

Lex aũt subintrauit.) παρεισῆλθεν, quasi dicas obiter irrepsit, ob prepositionẽ græcam quæ ferme in malam partem additur. Superabundauit gratia.) Hic χάρις est nõ χάρισμα. i. gratia non donũ ἢ δῶρον χάρισμ, id est gratiã græci aliquoties accipiunt pro beneficio. Abundantiã gratiæ & donationis & iusticiæ accipiẽtes.) Legendũ est dona iusticiæ, ut intelligas ipsam iusticiã esse donũ καὶ οὐ δωρεᾶς τ δικαιοσύνης, sublata cõiunctione, ἵνα nõ erit opus illa distinctione Thomæ explicantis, quid interfit, inter gratiã, donationẽ & iusticiã. In mortẽ.) ἐν τῷ θανάτῳ. i. in morte, hoc est per mortem, quẽadmodum superius admonuimus.

EX CAPITE SEXTO.

QVi eñ mortui sumus peccato.) Enim redundat ὅστινες ἀπεθάνομεν. i. quicũq; mortui sumus. Aut qui mortui sumus peccato. Et peccato dandi casus est nõ auferendi. Viuemus in illo.) ἐν αὐτῷ. i. in ipso aut in eodem fuerat significatius, quasi quis dicat peccato tibi mortuus sum, sed Christo uiuo.

An ignoratis fratres.) Fratres additum est ab interprete ἀδελφοὶ, id est an ignoratis. Baptiçati sumus in Christo Iesu.) Græcis est in Christum Iesum & in mortem εἰς τὸν χριστὸν ἰησοῦν ἐβαπτίσθημεν εἰς τὸν θάνατον quamq; ea præpositio ancipitis est naturæ apud græcos. Si eñ complantati facti sumus.) σύμφυτοι, hoc est insitiçi & participes. Allusit enim ad insitionem plant. quæ respondet communioni corporis Christi. Simul & resur.) Et Græcis est ἀλλὰ καὶ ἀναστάσεως, id est, sed & resurrectionis. Interpres legisse uidetur pro ἀλλὰ ἅμα. Cæterũ ἀλλὰ cõiunctio est ratiocinandi. Si aũt mortui sum⁹.) Græcis est συζήσομεν αὐτῷ cõuiuemus illi. Quãq; interpres bene reddidit sententiã. Resurgẽs a mortuis.) ἐγερθεὶς præteritũ excitatus siue qui resurrexit a mortuis. Nam præteriti tẽporis participiũ est. Quãq; alias huiusmodi participijs abutitur.

Vltra nõ dñabit.) οὐκ ἔτι κυριεύει. i. nõ amplius dñatur præsenti tempore non futuro. Quod eñ mortuus est.) οὗ γὰρ ἀπέθανε Laurentius castigat, quod eñ mortuũ est neutro genere. Nam apud græcos ὃ articulus est postpositiuus, nõ cõiunctio, sed melius ad Christũ refert ἀπέθανεν. Vt sit sensus hoc ipsum quod mortuus est Christus, semel dũtaxat mortuus est, idq; peccato, q̃d aũt uiuit &c. quasi dicas, mortẽ eã quã mortuus est mortuus est peccato, uitã quã uiuit, uiuit deo. Est aũt signãdũ cõma post ὃ γὰρ ἀπέθανε, ut quod sequitur mortuus est semel, ad peccatum referat, quæ uox hic datiui casus est, quẽadmodum deo, nõ ablatiui. Cõsimili modo dixit in epistola ad Galatas, ὃ δὲ νῦν ζῶ ἐν σαρκὶ, ἐν πίστει ζῶ. quod autem nunc uiuo in carne, in fide uiuo. Cæterũ quis sensus est, si legas, quod mortuum est? Sed hoc agit Paulus, ut quemadmodũ Christus semel mortuus peccato sempiternum manet, ita nos semel mortui peccato per baptismum, & in illum renati, deinde nõ recidamus in peccatum. Hac ratione interpres a gemino solœcismo absolutus est, quem illi noster impegit Stapulensis.

Existimate uos mortuos.) ἑαυτούς, id est uos ipsos quod sæpius obuium interpres uidetur neglexisse. In Christo Iesu.) Græci addunt domino nostro.

Vt obediatis concupiscentijs eius.) εἰς τὸ ὑπακούειν αὐτῇ ἐν ταῖς ἐπιθυμίαις αὐτ, i. ad obediendũ ei, in cõcupiscentijs illius, ut pronomẽ ei, referat peccatũ, illius referat corpus, ut intelligas obediri peccato per affectus corporis ad peccatũ sollicitantis.

Sed neq; exhibeatis.) μηδὲ παριστάνετε. i. nec exhibete, siue accõmodate. Sed redidat. Gratias aũt deo.) χάρις δὲ τῷ θεῷ. i. gratia autem deo ut subaudiatur sit.

Serui facti estis iusticiæ.) Iusticiæ datiuus est casus ἐδουλώθητε τῇ δικαιοσύνῃ, hoc est cupiscitis esse serui iusticiæ & addicti. Hũanũ dico.) ἀνθρώπινον λέγω. Hac loquẽdi figura mitigare solet Paulus, si quid durius dicere uideẽ, aut incõsyderatius. Secundũ hominem loquor. Seruire immundiciæ.) Græce nomẽ est & iucundius δοῦλα. i. serua, uel seruientia membra. Liberi fuistis iusticiæ.) Peccati hoc loco genitiuus est, apud græcos iusticiæ datiuus, hoc est liberi a iusticia. Et eratis potius q̃ fuistis.

Vt obediatis

Finem uero uitam æternam) Faber Stapulensis legit in uitam æternã, uerum in emendatis codicibus reperio uitam æternam absq; præpositione, cõsentientibus & græcis & latinis exemplaribus. Stipendia enim p.) τὰ γὰρ ὀψώνια. i. obsonia. Milites enim cibis alliciebãtur ac donarijs, siue autoramentis, ut hominum genus omnium longe uilissimũ quippe quod cibi uentrisq; causa, uitam habet uenalem. sed in quod post ab imperatoribus Rhomanis, omnia ferme dignitatum insignia collata sunt.

Gratia aũt dei.) τὸ δὲ χάρισμα. i. donum ut opponatur τοῖς ὀψωνίοις, quod est uile uerbum, cum illud sit ingenuum.

EX CAPITE SEPTIMO.

Quæ sub uiro est.) ἡ γὰρ ὑπανδρος γυνὴ. i. obnoxia uiro, quasi dicas subuiralis, & γυνὴ significat & uxorem, & mulierem.

Viuente uiro al, est le.) τῷ ζῶντι ἀνδρὶ δέδεται νόμῳ. i. uiuenti uiro alligata est lege, hoc est p legẽ. Legem autem matrimonium siue ius matrimonij, uocãt etiam Græci ut mox a lege uiri.

Si fuerit cum alio uiro.) ἐὰν γένηται ἀνδρὶ ἑτέρῳ. i. si contingat alteri uiro, aut si cœperit esse alterius uiri, nisi malumus subaudire præpositionem σύν.

Si autem mortuus fuerit uir eius.) eius apud Græcos non additur. Item postea soluta est a lege uiri, uiri nõ est apud Græcos, nec ad rem pertinet. Quanq; τοῦ ἀνδρὸς in quibusdã inuenio codicibus. Nec est græce liberata est, sed libera est, ἐλευθέρα ἐστὶν ἀπὸ τοῦ νόμου.

Liberata est a lege uiri.) κατήργηται ἀπὸ νόμου uerbum κατήργηται significat ius abolitũ & antiquatum, ut & aliquanto post νυνὶ δὲ κατηργήθημεν.

Vt sitis uos alterius.) Inepte addidit uos in uertendo, etiam si apud Græcos additur, satis erat ut sitis alterius, etiã si græce est alteri nõ alterius. i. ut alius uos habeat, & nõ sitis uestri iuris. Vt fructificetis deo.) ἵνα καρποφορήσωμεν. i. ut fructificemus. Sequitur autem ὅτε γὰρ ἦμεν in eadem persona. i. cum essemus. Alluſit autem ad uxorem, cuius modo meminit, quæ parit suo uiro. Passiones peccatorum.) παθήματα. i. morbos siue affectus, siue perturbationes. Operabãtur in mẽbris.) ἐνηργεῖτο. quod magis significat uim habebant, siue secreto agebant. Nam occulta uis dicitur ἐνέργεια, uelut in semine & uis mentis in homine. Quæ per legem erant.) τὰ διὰ νόμου, hoc loco quæ non refert peccata, sed passiones παθήματα ut intelligas legem excitasse peccandi libidinem.

In qua detinebamur.) ἐν ᾧ ad legem refertur, non ad mortẽ, nec est græcis mortis, sed mortui ἀποθανόντες. Cæterũ illud in qua detinebamur, referri potest uel ad legem, ut sit sensus, nos iam mortui in Christo liberati sumus a iure mortis in qua detinebamur, uel ad mortui ut subaudias pronomen, mortui ei in quo detinebamur.

Occasione autem accepta.) ἀφορμὴν δὲ λαβοῦσα ἡ ἁμαρτία, Interpres non ineleganter mutauit genus participij, & actiuum uertit in passiuum, ut conueniret tempus. Nã λαβοῦσα præteriti temporis est. Nec uideo cur hic Stapulensis debuerit offendi.

Ego autem mortuus sum.) ἀπέθανον. i. mortuus eram, siue mortuus fui, ut sit præteriti temporis, & respondeat illi reuixit. Transfert enim Paulus docendi gratia rem in suam personam, & retulit inter se pugnantia. Nam uita peccati mors est hominis. Proinde si reuixit peccatum, illico consecuta est mors hominis.

Seduxit me.) ἐξηπάτησέ με. i. decepit me, & ab uia abduxit. Hoc enim proprie sonat ἐξαπατᾶν. Sed peccatũ ut appareat &c.) uitiosa distinctione sensum huius loci corrũpimus. Sic aũt distinguũt Græci, quod ergo bonum est, mihi factum est: mors absit, sed peccatum ut subaudias mihi factum est mors. Græca sic habent τὸ οὖν ἀγαθὸν ἐμοὶ γέγονε θάνατος; μὴ γένοιτο, ἀλλὰ ἡ ἁμαρτία. Operatũ est mihi.) κατεργαζομένη. i. operans, participium infiniti uerbi uice positũ. i. ut uideatur peccatũ per id quod bonũ est mihi operari mortem. Non operando quemadmodũ placet Laurentio. Supra modum peccãs peccatũ καθ' ὑπερβολὴν ἁμαρτωλὸς ἁμαρτία, quod ita sonat quasi dicas, sceleſtum scelus, aut ut

nos dilucide potius q̃ latine uertimus, peccaminosum peccatum, nam quod uertit peccans græcis non participium est, sed nomen adiectiuum.

Non enim quod uolo bonũ.) Bonum & malum apud Græcos non est οὐ γὰρ ὃ θέλω, τοῦτο πράσσω, ἀλλ' ὃ μισῶ. i. non enim quod uolo hoc ago, sed quod odi. At paulo inferius, hæ duæ uoces, bonum & malum adduntur. Non enim quod uolo facio nempe bonũ.

Venundatus sub peccato.) πεπραμένος ὑπὸ τὴν ἁμαρτίαν. i. uenditus siue addictus sub peccatũ. i. in seruitutem & iugum peccati. Neq; uideo quæ obscuritas hic offenderit Fabrum: Iam non ego.) οὐκ ἔτι ἐγώ, quod eleganter & latine uersum ab interprete miror quamobrẽ cuiq; mutandũ uideatur. Repugnantem legi) ἀντιστρατευόμενον τῷ νόμῳ, quasi dicas contramilitantem & rebellantem.

Captiuantem me in lege peccati.) αἰχμαλωτίζοντί με τῷ νόμῳ. i. qui reddit me captiuum legi peccati. De corpore mortis huius.) ἐκ τοῦ σώματος τοῦ θανάτου τούτου. Græca magis ita sonant, ut huius ad nomẽ referatur q̃ ad mortem, nam mortis corpus uocat, corpus obnoxiũ affectibus peccandi. Et addit ex hoc corpore, quod in se sumpserit personam hominis sentientis huiusmodi affectus, quandoquidem hæc est uelut una clauis ad intelligentiam Pauli, si quis animaduertat mutationem personarum, de quibus & ad quas loquitur. Gratia dei.) εὐχαριστῶ τῷ θεῷ. i. gratias ago deo, atq; ita legitur in emendatis latinorum codicibus, ut sensus sit ostendentis per quem sit liberatus. Nempe per eum cui gratias agit, tametsi Laurentius indicat in quibusdam exemplaribus scriptũ fuisse χάρις τῷ θεῷ. i. gratia deo.

EX CAPITE OCTAVO.

LEx enim spiritus uitæ.) spiritus hoc loco genitiuus est casus, ut intelligas legem non carnis quæ mortem adfert, sed spiritus qui uitã largitur ὁ γὰρ νόμος τοῦ πνεύματος, q̃q̃ græca sunt huiusmodi, ut hic sensus esse possit lex spũs qui est uita. Lege peccati & mortis.) ἀπὸ τοῦ νόμου τῆς ἁμαρτίας καὶ τοῦ θανάτου. Et hic elegantius uertisset a iure peccati. Cæterum sermo græcus anceps est, potest enim sic accipi, a lege peccati & mortis, ut lex ad utrũq; ex æquo referatur siue a lege peccati, & a morte, quæ comes est peccati.

In quo infirmabatur.) ἐν ᾧ ἠσθένει, potest & sic accipi, in eo quod infirmabatur, hoc est quatenus infirmabatur, porro infirmabatur dixit pro eo quod est inualida parumq; efficax erat. Quæ spiritus sunt sapiunt) φρονοῦσι, non reperitur apud græcos. Et magis sentiunt, q̃ sapiunt. Mirum autem cur hic interpres inutilem affectarit copiam, quæ officiat etiam intelligentiæ.

Quoniam sapientia carnis.) φρόνημα, idem uerbum quod modo sæpius uerterat prudentiam: Est autem uerbale nomen a uerbo quod modo uertit sapiunt & sentiunt, cum potius significet affectum animi, ut μέγα φρονεῖν elato esse animo, & τὰ τοῦ θεοῦ φρονεῖν humana curare. Ita hoc loco φρόνημα non tam significat sapientiam aut prudentiam, q̃ affectum & curam seu cogitationem. Nec est apud Græcos, inimica est deo, sed inimicitia est aduersus deum ἔχθρα εἰς θεόν, & ad hunc modum citauit diuus Hieronymus non semel aduersus louinianum.

Iterum in timore.) εἰς φόβον, id est ad timorem siue terrorem.

Si tamen spiritus dei.) εἴπερ est græce quod ualet ferme sane, aut siquidem, q̃q̃ hoc loco non est dubitantis sed ratiocinantis, quasi dicas, quandoquidẽ spiritus dei habitat in uobis, quanq̃ Ambrosius ambigue legit & exponit.

Spiritum adoptionis filiorum dei.) pro tribus uocibus una est apud græcos υἱοθεσία, quæ uox filiorũ adoptionem significat, Porro genitiu⁹ dei additus est, cum in græcis codicibus non habeatur. Abba pater.) ἀββᾶ siue אַבָּא hebræis sonat patrẽ dictio e duabus primis literis composita. Porro uocem hebræã reliquit, quo significaret peculiare quid dam esse in ipso uocabulo, quod & patres libenter audiunt, & pueri primum sonare discunt. Nam

Digitized by Google

ſcunt. Nam hoc ſtatim implorant patris opem, cuiuſmodi eſt apud latinos pappus uox infantibus peculiaris, Cæterum quod addidit ὁ πατήρ, græcis incertum eſt utrum condu plicatio ſit ad emphaſim affectus faciens, an interptatio peregrini Rhomanis uocabuli, maxime cum additum ſit nominandi caſu. Sunt autem eadem uerba, quibus Chriſtus utitur, orans patrem apud Marcum cap. decimoquarto.

Propter iuſtificationem.) διὰτὴν δικαιοσύνλω. i. propter iuſticiam, ut & alias ſæpe uertit. Nam δικαίωσις magis ſonat iuſtificationem, atq; hic plærig; latini codices habent uiuit, cum legendum ſit uita, ſubaudiendo eſt, ζωὴ, non ζῇ.

Si tamen compati.) εἴπερ. i. ſiquidem quod hic quoq; poſſet accipi ratiocinatiue, non dubitatiue. Item hoc loco compati eſt non quod uulgo accipiunt indocti moueri malis alterius, ſed ſocium eſſe & imitatorem atq; æmulum paſſionum Chriſti.

Teſtimonium reddit.) συμμαρτυρεῖ, redditur uel quod refertur, uel quod debetur, at Græcis eſt atteſtatur, ſiue, ut magis ad uerbum reddam, conteſtatur, ut intellígas geminum eſſe teſtimoniũ duoq; ſpirituũ noſtri & dei. Porro teſtimoniũ ſpíritus noſtri, cõfir matur teſtimonio ſpiritus diuini. Exiſtimo enim.) λογίζομαι. i. perpendo ſiue reputo. Nec enim id opinatur Paulus ceu dubitans, ſed certus ita eſſe, perpendit in animo ſuo.

Vt & glorificetur.) una glorificemur, συνδοξαδῶμεν.

Quæ reuelabitur in nobis.) Dubium eſt apud Græcos, an uerbum ἀποκαλυφθῆναι debeat referri ad præpoſitionem πρὸς, an ad participium μέλλουσαν, nam ſi referatur ad præ poſitionem erit ſenſus, ad hoc, ut futura gloria reueletur in nobis, ac tum uidetur de eſſe articulus τὴν, ſolitus præponi uerbis infinitis. Interpres ſic ordinaſſe uidetur πρὸς τὴν δόξαν τὴν μέλλουσαν ἀποκαλυφθῆναι. i. ad gloriã quæ reuelabitur. Nec eſt in nobis, ſed in nos, q̃q̃ præpoſitio εἰς uti ſæpius admonui græcis anceps eſt.

Nam expectatio creaturæ.) ἡ γὰρ ἀποκαραδοκία, quod non ſignificat ſimpliciter expe ctationem, ſed uehementẽ & anxiã expectationẽ ut teſtantur & græca ſcholia.

Qui ſubiecit eam.) eam additum eſt explicandi cauſa διὰ τὸν ὑποτάξαντα, Et in ſpe ἐπ' ἐλπίδι magis eſt ſub conditione ſpei. Omnis creatura ingemiſcit & parturit.) aptius græce συστενάζει καὶ συνωδίνει, id eſt congemiſcit & comparturit ſiue condolet, ut ita loquamur. Certe congemiſcit, citat Hieronymus in cõmentariorũ Eſaiæ libro octauo, ut præ poſitio σὺν uel ad nos referatur, uel ad uniuerſam inter ſe creaturã.

Inter nos gemimus.) ἐν ἑαυτοῖς συστενάζομεν. i. in nobiſipſis congemiſcimus.

Adoptionem filiorum dei.) ὑιοθεσίαν. i. adoptionem, ſed interpres explicandæ rei gra tia adiecit quædam uerbula, idq; perpetuo.

Redemptionẽ corporis) ἀπολύτρωσιν, quæ proprie dicitur cum dato precio redimun tur captiui, uelut a pyratis aut in bello capti Corporis, dictum eſt pro a corpore, ut libe remur a corpore, quod ante mortis corpus uocauit. Videtur autem hoc ita adiectum, quaſi uoluerit interpretari ὑιοθεσίαν adoptionẽ, quæ adoptio nihil aliud eſt, q̃ ut ab hoc corpore liberemur. Quid ſperat?) τί καὶ ἐλπίζει, quid etiam aut quid inſuper ſperat? non ociosa erat coniunctio ſignificans fruſtra iam ſperari quod uideas.

Similiter autem & ſpiritus adiuuat infirmitatem.) Græcis eſt numero pluratiuo in firmitates ſiue imbecillitates noſtras συναντιλαμβάνεται ταῖς ἀσθενίαις ἡμῶν, eſt autem συναν τιλαμβάνεσθαι in re quapiã ſuſcepta auxilio adeſſe laboranti, & idcirco addidit ὡσαύτως. i. conſimiliter ſicut nos per patientiam expectantes nitimur, ita etiam ſpiritus admouet auxilium ſuum deficientibus, ceu manum porrigens laborantibus.

Nam quod oremus.) τὸ γὰρ προσευξόμεθα interpres non expreſſit uim articuli τὸ, qui re fertur ad totum hoc quod mox ſequitur, unde nos uertimus ſiquidem hoc ipſum quid oraturi ſimus ut oportet, non nouimus.

Spiritus poſtulat.) ὑπερεντυγχάνει, quod aliquando uertit poſtulat, aliquando inter pellat, aut intercedit. Eſt aũt quoties quis conuenit aliquem ſup negocio alterius, uelut

Digitized by Google

si quis dicat principem, commendaturus causam amici.

Quid desyderat spiritus.) τὸ φρόνημα. i. sensum, siue quid sentiat spiritus, hoc est affectum spiritus, Quod Terentius uertit sensum, illius sensum pulchre calleo.

Cooperantur in bonum.) συνεργεῖ, referri potest apud Græcos, uel ad spiritum, uel ad omnia, ut iuxta priorem sensum intelligas spm̃ sanctũ omnia uertere in bonũ suo auxilio, iuxta posteriorem accipias, omnia etiam mala adiumento esse sanctis ad felicitatẽ, & hic sensus magis mihi arridet. Nec est quod moueat quenq; uerbum singularis numeri συνεργεῖ cum πάντα nominatiuus sit neutri generis.

Vocati sunt sancti.) κλητοῖς οὖσιν, qui sunt uocati, sancti redundat, est autem hic non participium. uocati, sed nomen, ut in initio indicauimus, ut rursus excludat opera legis, quibus male fidebãt Iudæi, & ostendat ueram sanctimoniam contingere ex uocante deo, non tamen citra nostrum conatum.

Quos præsciuit.) ὃυς προέγνωκεν, iam superius admonuimus apud Græcos hoc uerbũ aliquoties accipi pro statuit, siue decreuit, quod cognitio coniuncta sit deliberationi, Et uidẽtur hæc non tam genere aut ratione inter se dissidere, q̃ gradibus quibusdam & interuallis inter se distincta cõnecti, quo magis exponat oculis, ut προεγνῶσαι sit deliberantis ac statuentis, quod tamen aliquo modo possit immutari, ut hominũ more loquamur. Deinde προορίζειν siue ὁρίζειν, quod decretũ fuerit iam palam pronunciantis, quod fieri non solet, nisi cum ita decretum est aliquid, ut mutari non possit. Porro ubi pronũciaris quod decreuisti, superest ut exhibeas, ac præstes, quod es pollicitus. Incipit autẽ exhibere, qui uocat & inuitat. Deinde ne uideatur frustra uocasse uocatos, iustificat etiã sine quo non sumus capaces promissi. Deniq; iustificatis datur præmiũ, igitur προέγνωκεν deus ab æterno, quos decreuit ac statuit ad immortalitatem uocandos esse προώρισεν, de quibus iam per prophetas suos, ac multo magis per filium pronunciauit promulgato decreto suo, uocauit autem per prædicationem Iesu, iustificauit per mortem illius, glorificauit per resurrectionem, ac præmiũ immortalitatis. Ad hunc modum Paulus gradibus quibusdam ab eo quod est omniũ primum, peruenit ad id quod est omnium summum, quo res esset firmior & absolutior. Quod si quis durius existimet, me tollere præscientiam hoc loco, sciat ad eum modũ interpretatũ esse Vulgarium græcum interpretem, & quo quidam credent libentius, recentem, qui hoc putat interesse inter πρόγνωσιν & προορισμὸν siue ὁρισμὸν, quod illud sit minus firmũ hoc firmius, quin etiam ubi Petrus scribit προεγνωσμένους μὲν πρὸ καταβολῆς τοῦ κόσμου, quo loco præscius erat uertendum iuxta horum sententiam, nec Lyra ueretur exponere præordinatos. Et diuus Thomas indicat fuisse qui hoc loco præscientiam aliud quiddã fuerint interpretati, nempe præparationem ad gratiã, quã pro tempore deus ostendit in sanctis, ne uidelicet nihil interesset inter præscire & prædestinare, quorũ cõmentum merito reiecit. Quanq; nec Origenes hoc loco probat ut πρόγνωσιν. i. præscientiam iuxta cõmunẽ sensum accipiamus, iuxta quẽ deus & perituros præsciuit, ut iam falsum sit, quoscunq; præscierit, eosdẽ & prædestinasse, uerum sicuti diuina scriptura iuxta consuetudinem sermonis sui cognoscit dicit eos. quos deus affectu complectitur, non noui uos, ita hic præcogniti dicuntur. Nec uero me clam est quosdam ex hoc loco, quæsisse campum ingenij, in quo præscientia deq; prædestinatione dei philosopharentur, uidelicet Origenem, diuum Augustinum, Thomam Aquinatem, & post hos omneis theologorum scholas, quorũ ego industriã non improbo, uerũ hic sensus quẽ ostendimus mihi uidetur simplicior, magisq; germanus, quod si cui diuersa placent, p̃ me suo quisq; iudicio fruat̃, Nos admonemus, nõ præscimus. Illos & magnificauit,) græce est ἐδόξασεν, id est glorificauit, nimirum per dona spiritus & adoptionem cœlestem, & rectius erat eosdẽ q̃ illos.

Qui proprio filio suo.) suo redundat apud nos, nam satis erat ἰδίου. i. suo uel ꝓprio.

Oia nobis donauit.) χαρίσεται. i. donabit futuri tẽporis, Atq; ita exponit Ambrosius. Quis

Quis accusabit aduersus electos dei.) τίς ἐγκαλέσει κατὰ ἐκλεκτῶν θεοῦ .i. quis accusabit, aut quis crimen intẽdet aduersus electos dei. Faber ita legit, ut κατὰ accipiatur pro ὑπὲρ .i. quis accusationem instituet pro electis dei, in defensionem electorum aduersus inimicos. Verum hoc quidem loco sensus Pauli manifestus est, si interrogationẽ intelligamus efficere negationem, ut sit sensus, neminem ausurũ criminari eos, quos deus non solum uocauit, sed etiam elegit, proinde quæ sequuntur, usq; ad illum locum, Quis nos separabit a charitate? sub eadẽ interrogatiõe sunt legenda, ut intelligas ἀδύνατον, Quãq; audimus hæc etiam in templis publice pronunciatiue legi, non interrogatiue. Idq; perperam, imo cõtumelioſe in Christũ, nisi tantũ crimen excusaret imperitia, nõ admodũ honesta patrocinatrix. Annotauit hunc locũ Augu. li. de doctrina Christiana tertio.

Quis ergo nos separabit.) ergo additum est a latinis, & melius omittitur. Nam uidetur Paulus ueluti subito raptus affectu in hãc ceu exclamationem prorupisse. Charitas aũt hic actiue uidet accipi, ἀγάπην nempe qua nos dilexit deus, & ad redamandũ puocauit.

Sicut oues occisionis.) Testimoniũ sumptũ est ex psalmo. 43. Porro quod interpres uertit occisionis, hebraice est טִבְחָה quod magis apud illos sonat mactationẽ, ea est cũ lanius contrectat & explorat pecudem, num idonea sit, ut iuguletur. Siquidem simile quiddam est apud latinos mactatio. Vnde Horatius, Mactata ueniet lenior hostia. Proinde oues occisionis dixit, pro eo quod est oues occisioni destinatæ. Cæterum hoc loco fuerat interpreti prætermittenda coniunctio ὅτι. Quid enim hic sermo significat latinis scriptum est, quia propter te mortificamur? apud Græcos uaria est huius cõiunctionis uis, apud nos non item. Superamus propter eum.) ὑπερνικῶμεν διὰ τοῦ .i. supuincimus, ut plus aliquid intelligas, cũ uincimus per eum qui. &c. non propter eum διὰ τοῦ.

Certus sum enim.) πέπεισμαι γὰρ .i. persuasus sum siue confido, ut uertit diuus Hieronymus ad Agalsiam quæstione nona.

Neq; futura neq; fortitudo.) fortitudo apud græcos non legitur. Nec habet ad quod respõdeat, cũ instantia, id est pſentia respõdeant futuris, altitudo profunditati. Quanq; in eo quem modo citaui loco, diuus Hieronymus addit fortitudo.

EX CAPITE NONO.

Optabam enim ipse ego.) Anathemata Græcis dicuntur res diis dicatæ, & in hoc sepositæ. Vide lector, nũ accipi possit ἠυχόμην ἄν δυνητικῶς pro optarẽ siue optarim, etiam si non additur ἄν ut accipias optarem, si fieri posset. Porro illud a Christo refertur ad anathema, quasi dicas quiddam sepositũ & alienum a Christo. Siquidẽ ἀναθήματα dicunt dona in tẽplis dicata numinibus, unde & latini ueteres sacrum in malum sensum usurpabant, ut Horatius, sacer intestabilis esto.

Quorum adoptio.) ὧν ἡ υἱοθεσία .i. quorum adoptio sicut admonuimus & antea.

Et testamentum) καὶ διαθῆκαι .i. testamẽta. Ad filios enim tabulæ testamenti pertinẽt, Quanq; Hieronymus putat hoc uerbum apud Hebræos, unde ductũ est a nostris, magis sonare pacta q; testamenta.

Legis latio.) νομοθεσία, græcis unicum est uerbũ quod ad oẽs leges condendas pertinet, non solum ad unam. Et obsequium.) ἡ λατρεία. i. cultus siue religio, quod alibi uertit seruitutem. Sentit autẽ officia sacerdotalia, & ritus ac cerimonias sacrorũ, interprete Origene. Quis autem per obsequium quicq; tale latinus intelligeret?

Et promissio.) ἐπαγγελίαι .i. promissiones aut promissa, ut legit Ambrosius.

Qui est in omnibus deus.) Nisi hæc particula adiecta est, sicuti quasdam adiectas offendimus, hoc certe loco Paulus palam Christum pronunciauit deũ. Et cõsentiunt, quæ quidem uiderim græcorũ exemplaria. Vulgarius admonet hoc loco refelli, Arrianorũ impietatem, qui solum patrem uoluerũt esse uere ac proprie deum. Similia disserit Origenes indicans iam tum fuisse, qui non audebant Christum appellare deum, ne plures

deos facere uiderentur. Sed ſuſpicor hunc locū, quod intolerabilis eſſet Rhomanis auribus mutatum ab interprete, aut ab alio quopiam quiſquis is fuit, qui declarat ſeſe etiã initio operis nonnihil adieciſſe de ſuo. Et Hieronymus obiicit Ruffino, quod in libris quos uerterat oẽs Origenis errores reliquerit, præterea de perſonis diuinis, quod eam blaſphemiam nullas Rhomanorum aures laturas ſciret. Itidem in his cõmentariis reperies inſperſa de diabolo redimẽdo, de animabus quæ peccarint anteq̃ naſcerẽtur, aliaq̃ id genus multa. Hic etiam aduerſus Arrianorum dogma diſſerit, qui ſuum errorem ex Origenis hauſerant libris. Et diuus Hieronymus negat inueniri in Origenicis libris, ubi catholice locutus ſit de rebus hiſce, de q̃bus in libris περὶ ἀρχῶν heretica ſcripſit, id quod affirmabat Ruffinus Nõ autem quod exci.u.d.) οὐχ εἶδον δέ, ὅτι ἐκπέπτωκεν ὁ λόγος τοῦ θεοῦ Quod ita uertas licebit. Non autem uelut exciderit uerbum dei. i. quod ſic opto ceu deſperans illos, non eſt tale, ut putem promiſſa diuina irrita fuiſſe, cum deus promiſerit ſalutem Iſrael. Non enim omnes. &c.) ex circũciſione non eſt apud græcos, ſed ad hũc modum, οὐ γὰρ πάντες οἱ ἐξ Ἰσραὴλ, οὗτοι Ἰσραήλ. Nõ enim omnes qui ſunt ex Iſrael hi Iſrael ut ſubaudias ſunt. Nam ſecundo loco gentem ipſam uocat Iſrael.

Neq̃ qui ſemẽ ſunt.) οὐδ' ὅτι. i. neq̃ quod ſiue quia. Atq̃ ita legit Ambroſius, unde hoc à librariis eſt deprauatum. Interpres pro ὅτι legiſſe uidetur ὅσις.

Promiſſionis enim uerbũ.) ὁ λόγος ſermo ſiue ratio. Neq̃ enim unũ ponit uerbum.

Secundum tempus hoc.) κατὰ τὸν καιρὸν τοῦτον, id eſt in tempore hoc.

Non ſolum autem illa.) οὐ μόνον. Illa pronomen addidit interpres, ut mitigaret græcã figuram, Idq̃ haud perperã, quod alias tñ nõ eſt auſus. Ex uno cõcubitu.) ἐξ ἑνὸς κοίτην ἔχουσα. i. ex uno concubitũ habens. Poteſt bifariã legi ex uno Iſaac atq̃ ita genitiuus græcus uertendus erat in ablatiuum latinũ. πατρὸς ἡμῶν. i. patre noſtro. Aut ex uno ſubaudi filio deinde concubitũ habens. i. connubiũ patris noſtri Iſaac, ut intelligas ex una ple cõſtitiſſe pmiſſionẽ uidelicet Iacob. Poſtremo, niſi intelligas ἦν. i, erat habens, oratio uidetur imperfecta, niſi repetas ſuperiora, imputabatur in numero filiorum Abrahæ quantum ad filios attinet cum eos pariter ex eodem patre ſuſtuliſſet, ſed qui reprobatus eſt, non habitus eſt pro filio, nec huic profuit ex eodem patre progenitum fuiſſe. Porro cubile habens uerecunde, dixit pro eo q̃ eſt concepit. Laurentius Valla optimo iure refellit eos, qui hoc loco putent Rebeccam ex eodem concubitu concepiſſe geminos, quaſi illud ad hanc rem pertineat, quoto coitu concepti ſint, Iacob & Eſau. Imo Paulus ut adimat parentum fiduciam proponit duos fratres, ex eodem patre eadem matre ſimul eodemq̃ die progenitos, quorũ alter tamen reiectus ſit. Quid quod ne poſt quidem uno concubitu cohærere, cum κοίτη apud Græcos fœminini generis ſit ἑνὸς maſculini. Nec κοίτης legitur, ſed κοίτην, id eſt cubile, Proinde quidam offenſi uerbis nihil ſignificantibus adiectis uerbis aliquot ita legebãt, ſed & Rebecca ex uno cõcubitu, habes geminos filios, quemadmodum indicat ac reprobat Lyra. Ac mihi uidetur, hoc ipſum quod ſupereſt incommodi poſſe tolli, ſi nominatiuũ participij pro accuſatiuo accipias ἔχουσα ἢ ἐχούσης, id quod græci nonnunq̃ faciunt. Ac tum hic erit ordo. Non ſolum autem Sara, quin etiam cum Rebecca grauida eſſet ex uno, eoq̃ patre noſtro, Deinde ueluti per parentheſim interiiciantur. (Non dũ enim natis pueris, cum neq̃ boni quippiam fecíſſent neq̃ mali, ut ſecundum electionem propoſitum dei maneret, non ex operibus, ſed ex uocante), ſuccedat. ad qd' reſpõdet, dictũ eſt illi, ac deinde maior ſeruiet minori.

Maior ſeruiet minori.) Maior & minor hic nõ ad ætatẽ proprie referuntur, ſed ad ueres & præcellentiã μείζων ἐλάσσων, quanquã hebræis altera uox eſt רַב quæ dignitate præminentẽ indicat, unde & Rabbi dictũ צָעִיר altera quæ nõnũq̃ adoleſcentulũ ſignificat.

Miſerebor cui miſertus ſum. &c.) Apud græcos ſecus eſt ἐλεήσω ὃν ἐλεῶ, καὶ οἰκτιρήσω ὃν ἂν οἰκτείρω, id eſt miſerebor, cuiuſcunq̃ miſereor & commiſerabor, quẽcunq̃ commiſeror, id eſt

id est quēcunq; decretū fuerit cōmiserari. Hic quoq; interpres minus feliciter copiam ut solet, affectat. Siquidem & hebræa si quis requirat, ad hunc habent modum וְחַנֹּתִי אֶת אֲשֶׁר אָחֹן וְרִחַמְתִּי אֶת אֲשֶׁר אֲרַחֵם, Nam & sic uerbum uerbo reddere licet. Et misereborcui miserebor, & miserabor quem miserabor. Cæterum apud Hebræos inter חָנַן & רָחַם id ferme interest, quod prius uerbum חָנַן significet clementem esse in aliquē, ac gratiā facere, posteri uero רָחַם, ppe est male affecto cōpati & ignoscere. Porro noue dictum est quod sequitur. Scriptura dicit Pharaoni, pro eo ꝙ erat, scriptura refert dictū Pharaoni. Quid adhuc queritur.) τί ἔτι μέμφεται, id est quid adhuc conqueritur, aut incusat subaudi deus. Etiam si Laurētius ac Stapulensis dissentiunt, quorum hic imperi sonaliter accipi uult, ille passiue, quanq; Laurentius nostram adiungit sententiā, ad quā interpretantur omnes Græci interpretes. Primum μέμφεται, nō inuenio ad istum modum positum, deinde mea sententia probe quadrat ijs quæ sequūtur. O homo tu quis es. Illud tantum admonendus crassus lector, queritur hoc loco, a queror deponenti uerbo, non a quæro actiuo.

O homo tu quis es qui. &c.) μενοῦνγε ὦ ἄνθρωπε. Atqui o homo quis es tu qui respondes, non respondeas. Iam enim fecerat respondentem, Cæterum interpres inferius uertit, Et quidem μενοῦν hic dissimulauit.

Et qui se finxit.) Qui finxit est græce, & satis erat τῷ πλάσαντι, se superuacaneū est.

Qui respondeas deo.) ὁ ἀνταποκρινόμενος, id est contra respondens, uel qui respondes aduersus deum, quia dixerat quod igitur habet quid queratur, si quæ uult facit? Non enim indignatur, quod respondeat, sed quod impie respondeat.

Apta in interitum.) κατηρτισμένα, id est aptata, siue parata.

Præparauit in gloriam.) Græci addunt αὐτοῦ, id est suam.

Quos & uocauit.) οὓς καὶ ἐκάλεσεν ἡμᾶς, id est quos & uocauit nos, quanquam illud ἡμᾶς in quibusdam græcis codicibus non adscribitur. Additum est autem explicandi causa quos & uocauit, nempe nos. Ac rursum ne nos uideretur ad solos Iudæos pertinere, subiecit non solum ex Iudæis, uerum etiam ex gentibus.

Quod si deus uolens.) Ad hanc orationis partem nihil sequitur, quod respondeat. Quapropter ad superiora referamus oportet uel ad illud. Quis es tu homo, qui respondeas deo? Vel ad illud an non habet potestatem?

Aliud in honorem,) Τιμὴν καὶ ἀτιμίαν, Laurentius rectius uerti posse putat decus ac dedecus, maxime, quod in uasa non cadat contumelia. Atqui cum a contemnendo dicatur contumelia, quid obstat, quominus in rem in animam competat contumelia, cum ea & expetatur & contemnatur? Quod si minus quadraret, tamen metaphora gratiā etiam adiungeret. Illud uerum est, in decus ac dedecus schematis iucunditatem reddi, quæ perit, in honore & contumelia.

Et non misericordiam consec. m. con.) Id in græcis codicibus non habetur adscriptū. Cæterum apud Oseā cap. primo, quo ex loco testimoniū hoc assumpsit Paulus, nec habetur misericordiā consecuta, nec dilecta, sed dūtaxat, Et erit in loco ubi dicet eis. Non populus uos dicetur eis, filij dei uiuētis, Siquidē Apostolus magis sententiā reddidit q̄ uerba prophetæ. Quanq; diuus Hiero. edisserens hunc locū indicat huius loci geminā fuisse lectionem, in alijs scriptum fuisse, quemadmodū nos habemus νῦν ἠγαπημένην ἠγαπημένην, in alijs νῦν οὐκ ἠλεημένην ἠλεημένην. Ac posteriorem ceu ueriorem magis approbat, tum quod ita legatur in emendatioribus exemplaribus, tum quod aptius respondeat ad Israel non consecutum misericordiam. Proinde lector aliquis offendens diuersam lectionem, arbitratus est in utraq; scriptura particulam orationis esse omissam, & addidit quod putabat deesse.

Ibi uocabuntur,) ἐκεῖ additum est ab apostolo cum in propheta non sit, uidelicet, quo

magis dilucide diceret. Siquidem hebræa sic habent. וְהָיָה בִּמְקוֹם אֲשֶׁר יֵאָמֵר לָהֶם לֹא עַמִּי אַתֶּם יֵאָמֵר לָהֶם בְּנֵי אֵל חָי

Dei uiui.) uiuentis est græce ζῶντος. Pro Israel.) super Israel siue de Israel ὑπὲρ, ἐπὶ præpositio hæc anceps est. Si fuerit numerus.) Testimonium est apud Esaiam cap.x. in quo cum consentiant septuaginta cum hebraica ueritate. Paulus tamen nonnihil dissi det, licet in uerbis magis ἢ in sententia. Siquidem septuaginta uerterunt τὸ ὑπόλειμμα ὑποσῳθήσ. i. residuum conuertetur. At Hieronymus uertit in hunc modum. Si enim fuerit populus tuus Israel, quasi harena maris reliquiæ conuertentur ex eo. Hebraica sic habent. כִּי אִם יִהְיֶה עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל כְּחוֹל הַיָּם שְׁאָר יָשׁוּב בּוֹ.

Verbum enim consummans.) Verbum accusatiui casus est, consummans & abbreuians, masculini generis, ut subaudias, est, nempe deus, sermonē em cōsummans. Quanq; hæc quoq; nonnihil dissentiunt ab hebraica ueritate. Cōsummationem enim & abbreuiationem dominus deus exercituum faciet, in medio omnis terræ. Hebraica sic habēt כִּי כָלָה וְנֶחֱרָצָה אֲדֹנָי יְהוִה צְבָאוֹת עֹשֶׂה בְּקֶרֶב כָּל הָאָרֶץ. Locus ē huic affinis sentētiæ apud eundem prophetā Cap.8. Consummationē enim & abbreuiationem audiui a domino deo exercituum super uniuersam terram.

Reliquisset nobis.) ἐγκατέλιπεν. i. reliquisset in nobis, Testimoniū sumptū est ex Esaiæ capite primo. Porro צבאות sabaoth hebræā uocē reliquit apostolus, quā septuaginta bifariam solent uertere, aliquādo ὁ κύριος παντοκράτωρ. i. dominus omnipotens, alias ὁ κύριος τῶν δυνάμεων. i. dominus uirtutum. Solus Aquila uertit ὁ κύριος τῶν στρατευμάτων. i. dominus exercituum Paulus ut dixi, uocem hebraicam non putauit esse mutandam, opinor ob id quod in ea lateat nōnihil mysterij, quod aliena lingua reddi nō potuerit. Porro quod adiecit prædixit Esaias, non est uaticinantis de futuro, sed quod hoc testimonium præcesserit illud quod prius adduxit, unde cōmodius erat, sicut superius dixit Esaias:

Quid ergo dicemus.) quod sequitur pronunciatiue legendū est, non interrogatiue. Quid ergo dicemus? Nempe hoc dicemus, gentes ex fide iusticiam consecutos. &c. Annotauit hunc quoq; locum Augustinus libro de doctrina Christiana tertio.

Non peruenit.) οὐκ ἔφθασε, quod uerbum uarie uertitur. Est autem proprium festinantis ad occupandū aliquid, ut intelligas & Israelitas eo contendisse per opera legis, uerū gētes exclusis illis occupasse. Quasi ex opibus.) ὡς ἐξ ἔργων. i. tanq; ex operibus, & addunt Græci νόμου. i. legis, ut intelligas de ceremonijs Petrā σκανδάλου) græcā uocem hāc libēter usurpant interptes, cū possent dicere offensæ siue offendiculi, aut obstaculi. Nec uideo, quid offendat quosdā in προσκόπτω, quod haud dubie significat impingō uel offendo. Cæterū testimoniū hoc contextū est e duobus Esaiæ locis. Initium enim, nempe pono in Sion lapidem, & finis, nempe, & omnis qui credit in eo nō confundetur, Sumpta sunt ex Esaie cap.28. Cæterū quod in medio interrexuit, & lapidē offensionis & petram scādali sumptū ex eiusdē cap.8. Quanq; hoc quoq; loco Paulus magis studuit sensum reddere q; uerba. Cū enim hebraica ueritas habeat, qui crediderit non festinet, iuxta septuaginta ædītionem dixit, non confundetur. Nam hebræa sic habent. חָגִי יָסֵר בְּצִיּוֹן אֶבֶן בֹּחַן פִּנַּת יְקָרַת מוּסָד מוּסָּד חֹמַאמִים לֹא יָחִישׁ

Non confundetur οὐ καταισχυνθήσεται. i. non pudefiet. EX CAPITE X.

VOlūtas quidē cordis.) ἡ μὲν εὐδοκία, quod significat aliqd animo gratū & acceptum. Itē quæ sequuntur nō p omnia quadrant. Sic em græci καὶ ἡ δέησις ἡ πρὸς θν θεὸν ὑπερ ἀυτῶν εἰς σωτηρίαν. i. & deprecatio quæ fit ad deum, pro Israel est ad salutem. Sentit enim se præstare Iudæis, quod potest, propēsam animi uoluntatem & orationes apud deum. Quod æmulationē quidem.) ὅτι ζῆλον θεοῦ, id est æmulationem dei, sine quidem. Et scientia magis cognitionem sonat καπ' ἐπίγνωσιν Aderat studiū, sed sine iudicio, ut sædulitas, quem stulte diligit urget.

Et suam

Et ſuam quærentes ſtatuere.) Hic Græci repetunt iuſticiam. Eſt enim ſermo ex cõduplicatione feſtiuior. Eſt autem ἰδίαν .i. propriam ſignificantius q̃ ſuam.

Moſes em̃ ſcripſit.) hic locus deprauatus eſt apud nos. Apud Græcos recte ſic habetur, μωϋσῆς γὰρ γράφει τὴν δικαιοσύνην τὴν ἐκ νόμου, ὅτι ὁ ποιήσας αὐτὰ ὁ ἄνθρωπος, ζήσεται ἐν αὐτοῖς, i. Moſes enim ſcribit iuſticiam quæ eſt ex lege, quod qui fecerit hæc homo, uiuet in eis, Laurentius argutatur hoc loco, ſed obſcurius, id ſentiens, nõ totam orationem ad Moſen eſſe referendam, nempe hanc, quoniã iuſticiam quæ ex lege eſt, homo uiuet in ea, quaſi totum hoc ſcripſerit Moſes; Verum poſterius hoc dumtaxat, qui fecerit hæc homo, uiuet in eis. Retulit enim uerba quæ ſunt Ieuitici Cap. 18. Cuſtodite leges meas, atq; iudicia, quæ faciens homo, uiuet in eis Itidem legis Ezechielis Cap. xx. Iudicia mea proiecerunt, quæ faciens homo uiuet in eis. Siquidem Paulus geminam facit iuſticiam alteram Moſi, quæ requirit opera legis, alterã euangelij quæ fidem requirit in Chriſtũ.

Deducere.) καταγαγεῖν, uelut ex alto deorſum ducere, quod interpres uertit reuocare, ceu ſtudẽs interpretari, quod obſcurius erat dictũ. Nam mihi uidẽtur hoc loco præſertim latini interpretes uehementer laborare, cum ſenſus ꝓſpicuus ſit. Dixerat enim ab euangelio tantum requiri fidem. Porro fides non flagitat experimentum, animo cernit, & ſuis quibuſdam oculis uidet, qui credit, at qui diffidit, & ſenſuum exigit teſtimonium dicẽs apud ſe, id quod legitur Deuteronomij Cap. xxx. Quis aſcendit in cœlũ, idq; Paulus interpretatur accõmodans Chriſto. Nam id inquit eſt Chriſtum e cœlo detrahere, ut aut non credatur illic eſſe, aut cogatur huc reuerſus, denuo ſe noſtris exhibere ſenſibus. Aut quis deſcendit in abyſſum? hoc eſt quis credat, quæ de inferis dicuntur, niſi uiderit? Hoc eſt inquit Chriſtum a mortuis reducere, uel quaſi non deſcenderit ad inferos, uel quaſi flagitent, ut iterum uidentibus illis deſcendat ad inferos, cũ haud ita procul petenda ſint argumẽta rerũ, ſi fides adſit in corde. Iam illud, ſed quid dicit, ambiguũ uideri poteſt, quo referatur dicit, ad Moſen, an ad iuſticiã fidei quæ Chriſtus eſt, quã mox loquentem fecit, ut putat Origenes, quanq̃ & alias Paulus poſuit dicit ad hũc eundem modum, ut ſubaudias ſcriptura. Proinde interpres haud inepte adiecit de ſuo, ſermonis explicandi gratia.

Prope eſt uerbum.) ἐγγύς σου τὸ ῥῆμα prope te eſt uerbũ, hoc eſt non opus eſt tam procul e cœlo aut abyſſo petere, cum ſit intra te.

Indæi & Græci.) Ἰουδαίου τε καὶ Ἕλληνος. Rurſus congeminata coniunctio uehementiorẽ facit orationem, quam nos uertimus in, uel coniunctionem eandem exprimentem ſententiæ uim. Diues in omnes.) græce participium eſt πλουτῶν. i. diuitijs abundans, ſiue affluens. Quem non audierunt.) poterat uerti, de quo non audierunt. Sic em̃ eſt græce οὗ οὐκ ἤκουσαν. Quam ſpetioſi pedes.) Paulus hoc eſt teſtimoniũ retulit iuxta ueritatem hebraicam, iuxta quam ita legis Eſaiæ Capi. 52. מַה־נָּאוּ עַל הֶהָרִים רַגְלֵי מְבַשֵּׂר מַשְׁמִיעַ שָׁלוֹם מְבַשֵּׂר טוֹב מַשְׁמִיעַ יְשׁוּעָה. hoc eſt Quã pulchri ſuper mõtes pedes annunciantis & prædicantis pacem, & annunciantis bonum, prædicantis ſalutem. Nam ſeptuaginta uerterũt, ut ὡς ὥρα, quæ dictio ſi cum aſpiratione ſcribatur, aut tempus ſignificat, aut pulchritudinem, ſin abſq; aſpiratione ὄρα curam ac ſollicitudinem. Vnde iuxta ſeptuaginta ſic legimus, ſicut hora ſuper montes, ſic pedes euangelizãtis. At diuus Hieronymus magis probat, & pulchri. Quanq̃ hæc lectio nõ multum abeſt a græca lectione ſeptuaginta, modo ὥραν accipias pro pulchritudine. Sic enim legitur ſicut amœnitas ſuper montes, ita pedes. &c.

Obediunt euangelio.) obedierunt eſt græce ὑπήκουσαν. uerbum præteriti tẽporis.

Per uerbum Chriſti.) θεοῦ dei, non Chriſti.

Domine quis credidit auditui noſtro?) Id teſtimonium ſumpſit ex Eſaiæ cap. 53. ſeptuaginta ſecutus æditionem qui dictionem hanc domine addiderũt explicandæ perſonæ gratia, cum in hebræo non habeatur, ſed tantum quis credidit auditui noſtro? Illud

admonendus

admonendus lector, hoc loco auditum poni pro ipso sermone, qui auditur, proinde dilucidius erat, quis credidit uerbis nostris, aut quis credidit auditis nobis?

Primus Moses.) πρῶτος μωσῆς, quo græci sæpius abutuntur p cōparatiuo prior Moses. Refertur em̄ ad Esaiam, quē mox citat, licet aliud cōmentū attulerit Thomas Aquinas

Ad emulationem uos adducam.) παραζηλώσω. i. ad emulandum prouocabo, & quasi stimulabo inuidia ac dolore. In non gentem.) ἐπ' οὐκ ἔθνει. i. in non gente, nam græce datiuus est. Item mox in gente insipiente.

Esaias autem audit.) coniunctio δέ, connectit hanc partem cum Mose qui præcesserit, ut ostendimus. Nec est simpliciter audet τολμᾷ, sed ἀποτολμᾷ, quasi sumpta ab illo fiducia, qui prior illud dixerit. Ad Israel autem.) πρὸς δὲ τὸν ἰσραήλ potest accipi & aduersus Israel, non enim alloquitur Israel.

Et contradicentem mihi.) ἀντιλέγοντα. Mihi a nobis additum est. Satis erat contradicentem, hoc est rebellem & immorigerum, quē admodū legunt Græci

EX CAPITE VNDECIMO.

QVemadmodum interpellat.) Ambrosius legit, postulat ὡς ἐντυγχάνει.

Quem ante cognouerat.) προέγνωκεν. Illud admonendū hoc loco uerbum hoc apud græcos, non semper significare scire siue cognoscere, sed aliquoties decernere siue indicare, unde & γνῶμαι dictæ sunt, & apud latinos legimus populus sciuit & scita populi. Quanq; plus aliquid indicare uidetur προορίζειν quā προγνῶναι, quod posterius pertineat ad animi decretum, quod integrū est cuiq; mutare prius illud ad certam sententiæ pronunciationem, quam rescindere non sit integrū Vnde nec Lyra uertit exponere hoc loco præsciuit, prædestinauit. Nos maluimus uertere, quos ante cognouit, iuxta proprietatem scripturæ diuinæ, qua deus cognoscere dicitur, quibus fauet quosq; amplectitur, ut & superius admonuimus ex Origenis sententia. Nec enim consentaneum est, ut deus populum reiecerit, quem ante sic adamauit, & ueluti peculiarem complexus est.

Suffoderunt.) κατέσκαψαν, quod significat aliquando subruerunt, siue subuerterunt.

Diuinum responsum.) χρηματισμός. i. oraculum, quod explicuit interpres πρηφάνη.

Curuauerūt genua,) Genu est græcis & Baal datiuus est sine præpositione ante, quā reddunt latini, & τῇ βαὴλ, ut intelligas imaginem non ipsum hominem. Quin præfectū & idolum hebræis sonat בַּעַל, unde Beelphegor cadaueris Beelzebul muscarū idolū.

Saluæ factæ sunt.) γέγονεν. i. factæ sunt saluæ redundat sicut & dei superest.

Si autem gratia.) εἰ δὲ χάριτι, gratia ablatiuus est, non nominatiuus.

Alioquin gratia.) ἐπεί, id est quoniam siue quandoquidem.

Post ea uerba.) Alioqui gratia iam non est gratia, desunt in nostris codicibus hæc. εἰ δὲ ἐξ ἔργων οὐκέτι ἐστὶ χάρις, ἐπεὶ τὸ ἔργον, οὐκέτι ἐστὶν ἔργον. i. si uero ex operibus, iam non est gratia, quandoquidem opus, iam non est opus.

In captionem.) Non est accipienda hoc loco captio pro decipula. unde captiosos dicimus, sed pro uenatu, quo capimus feras θήραν.

Corā ipsis.) Id non inuenio in græcis codicibus, tametsi in psalmis additum est.

Spiritum compunctionis.) κατανύξεως, quod significat cum aliquis mordetur & pungitur dolore, unde superius dixit παραζηλώσω. Nunquid sic offenderūt.) sic redūdat μὴ ἔπταισαν, ἵνα πέσωσιν, id est nunquid lapsi sunt, ut caderent nempe in terram.

Illorum delicto.) Per illorum delictum, τῷ ἐκείνου παραπτώματι.

Vt illos emulentur.) εἰς τὸ παραζηλῶσαι αὐτούς, quod rectius uerti poterat ad prouocandum eos ad deū referatur actus uerbi, qui isto modo uoluerit ex timulare Iudæos inuidentia quadam ac zelotypia cum uiderent, quod illis erat p̄missum in gentes esse trāslatum. Vnde nos, quo sermonis ambiguitatem excluderemus uertimus, ut eos ad emulandum prouocaret εἰς τὸ παραζηλῶσαι αὐτούς. Nec q̄ quicq̄ erat opus quadriga interpretationum

tionum; quã in hunc locũ inuexit diuus Thomas Aquinas. Ne sic quidem germanã ati tingens sententiam, quod haud quaq̃ illi sed interpreti imputandum est.

Quãdiu quidem ego sum apostolus) ἐφ' ὅσον μέν ἐιμι Origenes uidetur ἐφ' ὅσον accipere pro q̃ diu, ut subaudias χρόνον, uerum quoniam id duriusculũ est malim ἐφόσον accipere pro quatenus, siue inquantũ. Neq̃ enim de tẽporis modo loquitur, quasi mox abdicatu rus apostoli munus, sed quandoquidẽ uocatus erat apostolus gẽtibus adnititur, ut gna uiter obiens sibi cõmissam prouinciã, exornet & illustret eam.

Glorificabo.) δοξάζω. i. glorifico, Faber stapulensis mauult existimo, q̃q̃ pbe quadrat sensus ut accipias Paulũ celebrius reddere suum ministerium in euangelio gentium ut æmulatione saltem prouocaret Iudæos ad Christum: Interpres Origenis uertit δοξάζω illustro & exorno, multis uerbis in hanc differens sententiam.

Amisso eorum.) ἀποβολή. i. abiectio siue reiectio.

Quæ assumptio.) τίς ἡ πρόσληψις. i. adiunctio. qua quemptã nobis comitem asciscimus, est adiungimus, nam assumptionem opposuit reiectioni.

Quod si delibatio.) delibatio ἀπαρχή. i. primitiæ. Vulgarius interp̃tatur ἀπαρχὴν τὴν ζύμην. i. fermẽtũ, ut massa respondeat arbori, frumentũ radici. Mihi magis probat ut ip sum frumentũ intelligamus, unde cõspersio sumitur. Cæterũ ex uicioso tritico, nõ possis facere bonã consperſionem. Primitias autem dixit, quod laudatissima soleant dicari nu mini, unde & ἀπαρχόδημα uocantur quasi præcipua. Porro consperſionem non ad farinam humore temperatã ad pinsendũ referri puto, sed magis ad molas siue colliridas, ea erat farina oleo cõsperſa, quæ olim iuxta ritũ Mosaicæ legis immolabant, unde & sanctã uocat.

Insertus es.) ἐνεκεντρίσθης. i. insitus es, quoties fisso arboris ramo inseritur surculus. Est enim hoc unum insitionis genus. Insertus es in illis) ἐν αὐτοῖς. Apertius erat inter illos hoc est insitio tibi dedit quod illis natura. Et oleaster græcis est ἀγριέλαιος, quod sonat agrestem siue syluestrem oleam, cui respondet καλλιέλαιος, quæ est olea frugifera.

Socius radicis.) συγκοινωνὸς. i. particeps aut potius simul particeps siue consors, hoc est una cum cæteris ramis, quibus insitus es. Bene.) separandũ est, ut sit respondentis ad superiora καλῶς, & approbantis, quod sub persona gentilis dixerat, eaq̃ pronuncianter sunt legẽda. Noli altũ sapere.) μὴ ὑψηλοφρόνει. i. superbe, ne tibi placeas, ne efferaris aio.

Ne forte nec tibi) μήπως, aut omittenda erat expletiua coniunctio, aut uertẽda erat, ne qua, aut ne quo modo, nam forte, nihil ad hanc sententiam.

Bonitatem & seueritatẽ) τὴν χρηστότητα, καὶ τὴν ἀποτομίαν, Bonitas est hæc, quam ante uertimus benignitatẽ diui Hieronymi secuti sentẽtiã, quæ est quendã animi propensio ad benemerendũ de quopiam, quã nõ inepte uertisset indulgentiam, cui opponit ἀποτομίαν, quæ ad uerbum sonat resectionem, ea est, quoties res ad uiuum exigitur.

Alioqui.) Rursum ἐπεί. i. quandoquidem. In bonam oliuam.) καλλιέλαιον, quæ contraria est, ἀγριελαίῳ. i. oleastro, ut modo dictum est.

Fratres mysterium hoc.) μυστήριον, hoc loco mysterium nihil aliud sonat, q̃ rem arcanã & paucis cognitam neq̃ cõmunicandam, nisi initiatis.

Vobisipsis sapientes.) παρ' ἑαυτοῖς. i. apud uosipsos prudentes, & φρονίμῳ magis ad affectum refertur q̃ ad prudẽtiam. Iniquitatẽ) ἀσεβείας. i. impietates, Et eripiat ὁ ῥυόμενος, id est qui liberat, quasi dicas ille liberator. Et auertet, non auertat ἀποστρέψει.

Secundum electionem autem charissimi.) ἀγαπητοὶ. i. dilecti quam uocem tamen ita sæpe uertit. Sine pœnitentia.) ἀμεταμέλητα. i. quorum non possit pœnitere, qui dedit aut qui promisit, quasi dicas impœnitibilia.

Propter incredulitatem illorum.) τῇ τούτων ἀπειθείᾳ. i. per horum incredulitatem:

O altitudo.) ὦ βάθος, id est o profunditatem. miror cur interpreti placuerit uox ambigua. Diuitiarũ sapientiæ.) Hæc duo nomina Græci diuidunt interiecta coniunctione, πλούτου καὶ σοφίας, consentientibus quotquot uiderim exemplaribus, ut intelligas tria demirari

tres demirari in deo, diuitias, qui tam bñficus fuerit erga gentes, sapientiã, qui tantã eis sapientiam impartierit, cognitionẽ qui prudenter dispiciat, quid cui expediat. Ad hunc modum exponit Vulgarius, mihi magis probatur, ut ad totam huius consilij dispensationem pertineat, qua factũ est, ut gẽtes ante dæmonijs seruientes, nũc subito ad euangelij gratiam uocentur, & Iudæi, quibus ea peculiariter promissa uidebatur, abeadem exciderint. Cõclusit enim deus omnia.) τοὺς πάντας. i. omnes non omnia, Porro quod sequitur incredulitate, potest accipi & inobedientia.

Incomprehensibilia.) ἀνεξερεύνητα. i. inscrutabilia, atq; ita subinde citat Hieronymus.

Inuestigabiles.) ἀνεξιχνίαστοι. i. in inuestigabiles. i. nõ uestigabiles siue impuestigabiles. Cæterũ diuus Hiero. existimat Paulũ retulisse locũ, q est apud Esaiã capite. xi. & nõ est inuestigatio uiæ eius Sensum dñi) νοῦν, id est mẽtẽ. Honor & gloria.) Græcis gloria tantũ scribit ἡ δόξα, honor nõ addit. Et sæculoꝝ.) Item additũ est a nobis εἰς τοὺς αἰῶνας.

EX CAPITE DVODECIMO.

OBsecro uos.) παρακαλῶ. i. hortor siue adhortor.

Per misericordiam.) διὰ τῶν οἰκτιρμῶν, id est per miserationes.

Rationabile obsequium.) τὴν λογικὴν λατρείαν ὑμῶν, id est rationalem cultũ, ut appositiue cohæreat cum superioribus. Et rationalem uocat, non ut intelligas cultum moderatum, hoc est moderatam corporis macerationem, quemadmodum hodie passim citare solet theologorum uulgus, ut ipsis uidetur erudite. Cæterum ijs qui græce norunt, admodum ridicule, quanquã his quoq; ueniam dandam arbitror, quandoquidem ad eundem modum interpretati sunt, ut cæteros sileam diuus Thomas qui non temere labi solet, ac Lyra, Verum quid faciet, ubi sententiæ uis a græco pendet idiomate, & interpres eius linguæ prorsus ignarus est? Cultum hic posuit pro sacrificio, idq; suo more, cæterum ut ostenderet christianorum cultum dissimilẽ esse iudaicis ceremonijs, quibus imolabant brutas pecudes, adiecit rationale ipsum hominem sentiens, qui uictima est rationalis, & ob id deo acceptior. Et in hunc sensum palam citat diuus Hieronymus, cum alijs aliquot locis tum uero in epistola ad Pãmachium, cuius initium Sanato uulneri. Sed reformamini.) μεταμορφοῦσθε, id est transformamini.

In nouitate sensus.) τῇ ἀνακαινώσει τοῦ νοὸς, id est renouatione mentis, hoc est per innouationem mentis, nimirum alludens ad reprobam illam mentem, in quam traditi fuerant ante simulacris pro deo deferentes honorem.

Dico enim uobis.) λέγω, dico dixit, pro iubeo siue moneo, quemadmodum & latini iubet saluere, & dicit salutem ὀιμώζειν λέγω.

In uestram misericordiam.) τῷ ὑμετέρῳ ἐλέει. i. uestra misericordia siue per uestram misericordiam. i. per hoc quod uos misericordiam estis consecuti, unde nos uertimus per uestri misericordiam, ut passiuam intellígeres misericordiam.

Sapere ad sobrietatem) εἰς τὸ σωφρονεῖν, Diuus Hieronymus cõtra Iouinianũ, studio tuendæ uirginitatis legendum putat ad pudicitiam, Sed σωφρονεῖν est temperatum modestum, ac sobrium esse, nonnunq; & ad pudicitiam pertinet, at non hoc quidem loco. Est autem iucunda uocum alluſio in sermone græco quam latinus interpres reddere non potuit ὑπερφρονεῖν, φρονεῖν, εἰς τὸ σωφρονεῖν. Nec hoc loco φρονεῖν pertinet ad eruditionẽ, sed ad cogitationem & opinionem ueluti cum quis effertur animo, & magnifice de se sentit, quemadmodum & superius admonuimus.

Singuli autem alter al. membra) ὁ δὲ καθεῖς ἀλλήλων μέλη. id est singuli autem alius alius membra, siue ut nos uertimus, singuli autem alij aliorũ membra. Significat communionem membrorum inter se mutuam.

Habenti donationes.) Interpres siue quod magis arbitror scriba, prætermisit coniunctionem, quæ partem hanc cum superiore cõmodissime connectebat ἔχοντες δὲ χαρίσματα. Cum enim dixisset, singuli sumus alius alius membra. ne confusionem imaginaremur

ginaremur adiecit, sed habentes donationes uarias, alioqui inabsolut⁹ fuerat sermo, quare offensus aliquis coniunctionem expunxit.

Donationes.) χαρίσματα, ut affectat copiam, cum nihil sit opus. Differentes διάφορα. i. diuersas, seu potius dona diuersa. Secundū rationem fidei.) κατὰ τὴν ἀναλογίαν. i. iuxta ꝓportionē, ut intelligas, hoc esse maiora dona, quo fides tua fuerit integrior.

In ministrando & in exhortando) Nomina sunt, ἐν τῇ διακονίᾳ, ἐν τῇ παρακλήσει. i. in ministratione & exhortatiōe. Quanꝯ ea res nihil uariat sensum apostoli.

Odientes malum.) ἀποστυγοῦντες. i. Odio habentes, quanꝯ hic eleganter erat abhorrētes, ut respōdeat ei quod sequitur, adhærentes.

Charitatē fraternitatis inuicē diligētes) Ali⁹ sensus ē apud Græcos, τῇ φιλαδελφίᾳ εἰς ἀλλήλους φιλόστοργοι. i. fraterna charitate, ad mutuo uos amandū, ꝓpensi. Plutarchus libellū scripsit περὶ τῆς φιλαδελφίας. i. de charitate fratrum inter se, quo uerbo apostoli frequenter utuntur pro studio & amore Christianorum inter ipsos mutuo.

Honore inuicem præuenientes) Sensus omnino græcis anceps est, τῇ τιμῇ ἀλλήλους ꝓηγούμενοι, si scriptura mendo uacat, noue addidit participio casum accusandi, cui magis congruebat patern⁹. Sollicitudine nō pigri.) σπουδῇ οὐκ ὀκνηροὶ, σπουδὴν uocat, sedulitatem & studiū exhibēdi officij, & ὀκνηρὸς dicitur, qui grauatim aliquid facit. Vnde iubet ut nō solū amemus, & honorē deferamus alius alij, uerum etiam alacres ac prompti succurramus inuicem. Orationi instantes.) τῇ προσευχῇ ꝓσκαρτεροῦντες, quod assiduam sonat instātiā. Nolite maledicere) μὴ καταρᾶσθε. i. ne male precemini, ne quē deuoueatis.

Gaudere.) χαίρειν Græcis est mos infinitiuum pro imperatiuo ponere, gaudere pro gaudete. & flere pro flete. Idipsum inuicem.) τὸ αὐτὸ εἰς ἀλλήλους φρονοῦντες. i. Idem alij in alios siue de alijs sentientes. Refertur & hoc ad affectum animi modesti, qua nemo putat alium se minorem, sed omnibus sese accommodat, de omnibus ex æquo bene sentiens. Vult enim Paulus in Christianis affectum esse communem ut omnes non opibus, non genere, non eruditione, non honoribus, sed Christo metiātur, qui est omnibus ex æquo cōmunis. Nunc generosus fastidit obscurū, diues pauperem, uix hominis habet loco, eruditus cōtemnit idiotam, sacerdos execratur laicum, monachus laicos uix ꝓ Christianis ducit. Italus cæteros omnes ut barbaros ac pene pecudes aspernatur & horret. Germanus odit Gallum, Anglus Scotū. atꝯ ex his & id genus alijs stultissimis affectib⁹, bella, lites, atꝯ hi rerum tumultus, quos iam annis aliquot uidemus exoriuntur. At Paulus sic uoluit unumquēꝯ Christianum affectum esse erga cæteros, quomodo singula membra corporis affecta sunt, erga cætera membra, quēadmodum alibi dilucidius explicat, atꝯ id uocat, τὸ αὐτὸ φρονεῖν.

Sed humilibus cōsentientes.) τοῖς ταπεινοῖς συναπαγόμενοι. Humiles hic uocat, nō modestos, sed humilis sortis homines, ueluti pauperes, ignobiles, indoctos, plebeios, & nō est cōsentientes, sed potius obsecundantes, & accōmodantes uos, ut suæ quisꝯ oblitus magnitudinis, descendat ad affectus inferiorum, id quod mira diligentia multis locis inculcat Paulus, haud ignarus, ex hoc fonte maximas uitæ pestes scatere.

Nolite fieri prudētes) φρόνιμοι, φρόνιμον uocat, nō qui sapiat, sed qui parū modeste de seipso sentiat, ut mox admonuimus, & ad eum modum interpretantur Græcorum commentaria. Alioqui quid affinitatis est prudentiæ, cum uindicta? At arrogantia uindex est, dum quisꝯ se meliorem putat, & ut alteri cedat.

Alta sapientes.) Idem participium est quod modo φρονοῦντες. i. sentientes seu cogitātes, ut ad affectum animi referatur. Et cōnectenda est hæc particula cum sermone superiori, quam interpres male separauit. Adiecit enim hoc Paulus, uelut explicans quid dixisset idem inuicē sentientes. Nā ubi quisꝯ magnifice de se sentit ac suis, alios despiciat oportet. Prouidentes bona &c.) Hæc uerba non solum corā deo sed etiam non sunt apud Græcos, sed tantum ἐνώπιον πάντων ἀνθρώπων. i. coram omnibus hominibus.

Digitized by Google

Defendentes.) ἐκδικοῦντες. i. uindicantes. Est enim participium eiusdem uerbi, cuius est nomen ἐκδίκησις, quam uertit uindictam.

Charissimi) ἀγαπητοί. i. dilecti. Hoc adiecit, uelut eblandiri cupiēs qđ alioqui dure erat:

Mihi uindictam.) ἐμοὶ ἐκδίκησις. i. mihi uindicta, siue ultio, nominandi casu. Atq; ita citat Hieronymus aduersus Rufinum in epistola, cuius initium Lectis literis prudētiæ tuæ. Proinde dilucidius explicat Deuteronomij. 32. unde locus hic desumptus ē. Mea est ultio, hoc est, meum est ulcisci, qui sum iudex. Nec additum est in græcis codicibus, Et ego retribuam, sed, ego retribuam, citra coniunctionem.

Ciba illum.) ψώμιζε. Quod quidem haud caret emphasi. Nec enim ψωμίζειν est simpliciter pascere, sed indulgenter pascere, ueluti minutim insipato pane, aut frustulatim concisō cibo, id quod apud nōnullos fit erga eos, quibus fauetur in conuiuijs, cum alijs interim liceat esurire. Congeres super caput.) σωρεύσεις. i. accumulabis, siue coaceruabis, de carbones ignis hebraica figura dixit pro carbonibus ardentibus.

Noli uinci a malo.) Bonum & malum hic nō refertur ad hominem improbum aut probum, sed significat ipsum beneficium aut iniuriam. Vincitur igitur a malo, qui puocatā iniuria, nō temperat animo, sed adducitur ad retaliandam iniuriam. Vincit malum bono, qui malefacta benefactis repensans, efficit ut inimicus resipiscens fiat amicus. Hoc præceptum quoniā durum erat humanis affectibus, adiecit autoritatē domini. Atq; idē Christus præcepit in Euangelio, & tamen haud scio quo pacto fit, ut hanc doctrinā nō negligant solum, uerum etiam palam irrideant, qui sibi uidentur admodū esse Christiani, & quorum piæ uidelicet aures, ne superstitiosum quidem Christophori, Barbaræ, aut Erasmi cultum uerbo notari ferunt, ad hæc Christi sanctissima præcepta, non uerentur cachinnos tollere, & quod ante Christū ethnicus docuit Socrates, hoc ab ipso traditū Christo, ab apostolis toties inculcatū irrident Christiani, cū hoc insigni præcipue Christus suos a mundo discreuerit. Verum hæc comploratio non huius est loci.

EX CAPITE XIII.

Sublimioribus.) ὑπερεχούσαις. i. præcellentibus, positiuū est non comparatiuum: Quæ autem sunt a deo.) Secus distinguunt Græci, αἱ δὲ οὖσαι ἐξουσίαι ὑπὸ τοῦ θεοῦ τεταγμέναι εἰσὶ. i. quæ uero sunt potestates, a deo sūt ordinatæ, ut cōma pōnas post potestates. Repetit enim quod supra dixerat, Non est potestas nisi a deo. Etiam si Vulgarius more nostro distinguit. Quoniam Paulus intelligebat nōnullos Christianos prætextu religionis detrectare principum iussa, atq; ita futurum, ut ordine perturbato, sursum ac deorsum omnia miscerentur, præcipit, ut quibuslibet potestate publica præditis obtemperent, excepta fidei & pietatis causa. Ipsi quidē ethnici sunt, ac mali, sed ordo tamen bonus. Et ob hunc mali quoq; principes nōnunq; ferendi sunt.

Damnationem acquirunt.) λήμψονται. i. accipient, ut sit futuri temporis. Cæterum κρίμα. i. iudicium haud male uertit, in damnationem.

Non sunt timori boni operis:) οὐκ εἰσὶ φόβος τῷ ἀγαθῷ ἔργῳ. i. non sunt terror siue timor bonorum operum, hoc est, non sunt formidandi bene agentibus.

Dei enim minister est.) διάκονος. i. ministrator, nam de potestate loquitur. Quāq; ut magistratus nōnunq; homo dicitur magistratu fungens, ita & potestas homo potestate præditus. Ideoq; necessitate subditi estote.) Græcis alius est sensus, διὸ ἀνάγκη ὑποτάσσεσθαι. Quare necesse est subijci, interpres legisse uidetur, ὑποτάσσεσθε per epsilon, non per αι diphthongū, Quam si ὑποτάσσεσθαι sit ὁριστικόν, idē erit sensus qui per infinitum.

In hoc ipsum seruientes) προσκαρτεροῦντες, quod paulo superius transtulit instantes, nūc uertit, seruientes, nos uertimus, incumbentes, hoc est operam dantes & adnitentes.

Nemini quicq; debeatis.) ὀφείλετε. Incertum an sit debetis indicādi modo, an debete. Sensus aūt Græci sermonis anceps est. Potest em̄ sic accipi, Soluite unicuiq; quod debetis, quo soluto, desijstis debere. At sola charitas nō desinit deberi, sed semp̄ soluat̄, & retinebimus

hilominus ſemp debeaſ, ut nō ſit finis benemerendi. Ad eū modū enarrāt Origenes & Vulgarius. Poteſt & ita intelligi, ut ſuperiora referanſ ad magiſtratus ethnicos, uti tum erant omnes. Quod ſequitur, Nemini quicq̄ &c̄. ad Chriſtianos, Soluite illis quod debetis. Cæterum Chriſtianus Chriſtiano nihil debet, niſi mutuam charitatem.

Qui enim diligit proximū.) ὁ γὰρ ἀγαπῶν τὸν ἕτερον. i. Qui enim diligit alterum, interpres legiſſe uidetur, τὸν πλησίον.

Nam nō adulterabis) Vt modo, ita nec hic reddidit uim articuli græci, εἰμὴ τὸ ἀγαπᾶν, quod nos expreſſimus, niſi hoc, ut inuicē diligatis. Et τὸ γάρ οὐ μοιχεύσεις. Nam illa, Nō adulterabis &c̄. In hoc uerbo inſtauraſ.) ἀνακεφαλαιοῦται. i. recapitulatur, hoc eſt, ſummatim in hoc uerbo continetur. Auguſtinus in epiſtola quadam uertit, recapitulatur. Sumptum eſt ab epilogis Rhetorum, in quibus tota cauſa ſummatim repetitur, quam ἀνακεφαλαίωσιν uocant.

Dilectio proximi.) Τῷ πλησίον. i. proximo dandi caſu, ut referatur ad uerbum operatur. Confirmat eñ ratiōe quod dixerat, epilogū hoc eſt totius legis eſſe compendiū in charitate Lex diuerſis mandatis deterreta lædendo proximo. Non peierabis, non furaberis, non adulteraberis, non dices falſum teſtimoniū, non occides, & quid nō? At qui charitate Chriſtiana præditus eſt, is nullum omnino lædit mortalem, prodeſt omnibus quibus poteſt, & bonis & malis.

Et hoc ſcientes tempus.) Hoc, pronomen apud Græcos nō refertur ad tempus, cum tempus illis ſit maſculini generis, uerum ita loquitur. Et hoc, ſiue idq̄ cum ſciamus, nempe tempus, καὶ τοῦτο εἰδότες τὸν καιρόν, ut & hoc uim habeat exaggerandi, ueluti cum dicimus, Fornicaris, & hoc in Quadrageſima. Vt intelligamus quæ præcepit, nūc præcipue præſtanda eſſe in lege euangelica, quæ plus aliquid exigit ſupra moyſi, naturæq̄ legem. Tempus autem hoc loco ſignificat oportunitatem & occaſionem, p quo uſurpant ὥρα.

Nunc enim propior eſt.) ἐγγύτερον ἡμῶν. i, propius nos eſt, ſiue propius abeſt a nobis. Vt propius ſit aduerbium, habeatq̄ caſum præpoſitionis unde fluxit.

Quam cū credidimus) ἢ ὅτε ἐπιστεύσαμεν, certe dilucidius erat, nedum latinius, q̄ tū cū credebamus. Siquidem in lege Moyſi opinio magis fuit ſalutis, q̄ ſalus, & umbra potiꝰ q̄ res. Vnde noctē uocat, pcul adhuc agēte ſole, quæ paulatim rareſcit acceſſu luminis.

Nox præceſſit.) προέκοψεν. i. proceſſit, ſiue progreſſa eſt, & tendit ad interitum. Hoc eſt nox maxima ex parte peracta eſt, & inſtat dies, paulatim illuceſcente euangelio.

Honeſte ambulemus.) εὐσχημόνως. i. compoſite, ſiue honeſte. Nam orta luce ob pudorem homines ſe gerunt uerecundius.

Non in comeſationibus.) Græce abeſt præpoſitio in οὐ κώμοις. i. non comeſationibus. Comos autem Græcis deus eſt temulentiæ, & eodem nomine uocaſ cōuiuiū procacius & iuuenile. In deſyderijs.) εἰς ἐπιθυμίας. i. ad concupiſcentias, hoc eſt, non ad neceſſitatem, ſed ad uoluptatem. Curam autem uertit πρόνοιαν. i. prouidentiam.

EX CAPITE XIIII.

INfirmum autem.) Τὸν δὲ ἀσθενοῦντα. i. eum qui infirmus eſt. Nec eſt, in fide, ſed fide. Et aſſumite.) προσλαμβάνεσθε. i. uobis adiungite. Qui nondum perfecte credit, nō eſt reijciendus, ne linum fumigans extinguatur, ſed tolerandus & alendus donec proficiat ad meliora. Illud obiter annotandum, quod Paulus abſtinentiam ciborum, infirmitati fidei tribuit, non de his loquens, qui quo corpus habeant obtemperātius, a lautioribus edulijs abſtinent, ſed de his qui Iudaico more, certos fugiunt cibos. Et tamen hos uult tolerari, ſed hac ſpe, ut proficiāt in fide, & eiuſmodi cerimonias negligant. At hodie uidemus inter Chriſtianos prope plus eſſe ſuperſtitionis in ciborum delectu, q̄ unq̄ fuerit apud Iudæos, nec iſta iam tolerantur, ſed in his abſolutam conſtituunt pietatem, pro illis omni telorum genere depugnamus, ex his iudicamus, auerſa-

mur, execramur proximum, ceu parum Christianum.

Non in disceptationibus cog.) μὴ εἰς διακρίσεις διαλογισμῶν. i. non ad dijudicationes disceptationum, hoc est, non in anxijs disceptationibus, per quas futurũ est, ut ille alienet.

Manducare omnia.) φαγεῖν τὸ ἐδίδιμ, quæ significant edere, seu uesci, hic perpetuo uertit manducare, cum mãdere uel manducare sit proprie, cibum dentibus comminuere. Porro πάντα significantius uertisset quæuis, id est, sine delectu quemuis cibum. Nã hoc quoq; significat πᾶν. Quis autem possit unus edere omnia. Illud indicandũ paucis (Credit mãducare) nouam esse sermonis figuram & Græcis & Latinis. Nam Græcis sonat, putat se manducare omnia, cum sit sensus, Putat sibi licere uesci quibuslibet cibis, citra delectum. Vnde rectius uertisset infinitum, per gerundium. Credit sibi uescẽdum esse quibuslibet. Qui autem infirmus est.) ὁ δὲ ἀσθενῶν λάχανα ἐσθίει. i. qui autem infirmus est oleribus uescitur, ut sit indicatiui modi non imperatiui. Quod autem dixit infirmus, nõ ad ualetudinẽ corpis referendũ est, sed ad animi superstitionẽ, unde Latini quoq; infirmitatẽ uocãt. Horatius in Satyris. At sum unus mi paulo infirmior. Nec illud dissimulãdũ quod recte notat Valla, interpretem non reddidisse partes distributionis. Hic putat sibi uescendum esse quibuslibet, ille contra, qui autem infirmus est, oleribus uescitur.

Non spernat.) ἐξουδενείτω, quasi dicas, nihili faciat, & pro nihilo ducat, ut græca uox indicat composita.

Nam alius iudicat.) ὃς μὲν κρίνει ἡμέραν παρ' ἡμέραν, ὃς δὲ κρίνει πᾶσαν ἡμέραν ἕκαστον. i. Hic quidem iudicat, diem iuxta diem, ille uero iudicat omnem diem, unusquisq; &c. Diuus Hieronymus secundo aduersus Iouinianum libro uertit ad hunc modum. Alius iudicat diem plus q̃ diem, ut παρὰ accipiatur p supra siue ultra, quem in modum aliquoties inuenitur apud Græcos. Quanq̃ Græcis παρά nõnunq̃ relationem habet, uelut illorum prouerbio dictum est, πλὼν πορφύρας, παρὰ πορφύραν. i. Purpuram iuxta purpuram. Et enim qui confert, is putat alterum altero melius esse. Iudæis alius dies prophanus erat, alius sanctus. At Christianis quilibet dies æque sanctus est, non quod obseruandi non sint festi dies, quos deinde sancti patres instituerũt, quo cõmodius plebs Christiana cõueniret ad concionem ecclesiasticam & cultum diuinum, sed eos per paucos, nempe diem dominicum, Pascha, Pentecosten, & aliquot huiusce modi, quos recenset Hieronymus. Verum haud scio an expediat, quibuslibet ex causis festa festis accumulare, præsertim cum uideamus eo rediisse Christianorum mores, ut q̃ olim conducebat ad pietatem hæc instituere, tam nunc conducibile uideatur, eadem antiquare.

In suo sensu.) ἰδίῳ νοῒ πληροφορείσθω. i. ppria mente, siue animo, certus sit, siue certam habeat persuasionem, hoc est, acquiescat in suã opinione.

Et qui non manducat, domino non manducat.) Græci addunt, καὶ ὁ μὴ φρονῶν κυρίῳ οὐ φρονεῖ. i. Et qui non sapit domino, non sapit. Deinde sequit, Et qui edit, domino edit. Gratias enim &c. Quo quidem loco nos maluimus uertere, uescitur & uescit, quod nõ simpliciter agat de edendo, aut non edendo, sed de genere cibi, hoc est. de idolothyto. Porro quoties de cibi genere loquimur, elegantius est uesci q̃ edere. Porro pro sapit maluimus curat, quod uerbum φρονεῖν apud Græcos sit πολύσημον, & nũc pro sentire ponatur, nunc pro sapere, nunc pro cogitare, aliquoties pro affectum esse. Nonnunq̃ uix habet sermo latinus quo reddat, quod sentit.

Aut tu quare spernis.) ἢ σὺ τί ἐξουθενεῖς. i. Aut etiam tu cur aspernaris, ut illud propius tu, referatur ad non edẽtem, posterius ad edentem, ut non sit ociosa coniunctio καί. Nam non edens ob superstitionem iudicat edentem. Rursus edens ob scientiam, contemnit non edentis infirmitatem.

Mortuus est & resurrexit.) Hic addunt græci codices, καὶ ἀνέζησεν. i. & reuixit. Etiam si Vulgarius ἔζησεν legit. i. uixit. non ἀνέζησεν. Quod si sequimur, accipiendum est tempus præteritum

præteritum pro futuro. quod in huiusmodi uerbis solet fieri, In hoc mortuus est, in hoc resurrexit, & in hoc nunc uiuit, ut &c.

Omnes enim stabimus.) πάντες γὰρ παρασταθησόμεθα. i. omnes sistemur, siue sistendi sumus ad tribunal Christi. Nam rei siue iudicandi, sisti iudicio dicunt, dū cogunt adesse.

Mihi flectetur.) ἐμοὶ κάμψει. i. mihi flectet, ut subaudias se.

Scio & confido.) οἶδα καὶ πέπεισμαι. i. scio & certus sum, siue persuasum habeo.

Contristatur.) λυπεῖται. i. dolet, siue molestia afficitur.

Non ergo blasphemet bonū nostrū.) Vestrum est græcis secundæ personæ, ὑμῶν τὸ ἀγαθόν. i. uestrum, id quod recte facitis curandū est, ne cui præbeat obloquēdi materiā.

Qui enim in his seruit.) ὁ γὰρ ἐν τούτοις δουλεύων. Fœminina nomina retulit per prono men neutri generis, ut simul intelligas & alia eiusdem generis, cuiusmodi sunt iusticia pax & gaudium.

Et quæ ædificationis sunt inuicem custodiamus.) καὶ τὰ τῆς οἰκοδομῆς τῆς εἰς ἀλλήλους. i. Quæ ad mutuam pertinent ædificationem, & subauditur διώκωμεν. i. sectemur. Porro Paulus suo more ædificare uocat prodesse. Etiamsi τῆς εἰς ἀλλήλους nihil uetat, quo min? & ad pacem referatur, ut intelligas pacem mutuam & mutuum auxilium. Ceterum uerbum custodiamus, quod nescio quis adiecit, in græcis codicibus non inuenitur.

Tu fidem quam habes.) Quam relatiuum apud Græcos abest. σὺ πίστιν ἔχεις, κατὰ σεαυτὸν ἔχε. i. Tu fidem habes, in teipso habe, siue apud te solum. Hoc loco Diuus Ambrosius adiungit, Coram deo.

Qui autem discernit.) ὁ δὲ διακρινόμενος. i. Qui uero hæsitat. Quanq; participium est medium, ut possit accipi qui dijudicatur.

Ei autem qui potens est.) Hanc partem usq; ad, Debemus autem. Quidam codices omnino non habent, quidam in fine adijciunt epistolæ. Nos quoniā id non uidebatur ad hunc locum pertinere, semouimus in finem huius epistolæ.

EX CAPITE XV.

NOs firmiores.) ἡμεῖς οἱ δυνατοὶ τὰ ἀσθενήματα τῶν ἀδυνάτων βαστάζειν. i. Nos q̄ potentes sumus, impotentium infirmitates portare. Laurentius mauult, Validi inualidorum.

Quæcunq; enim scripta sunt) Vtrobiq; est προεγράφη. i. præscripta, id est ante scripta sunt. Vnusquisq; uestrum.) Nostrum est græce ἡμῶν. primæ personæ.

Vt unanimes.) ἵνα ὁμοθυμαδὸν. i. ut unanimiter.

Vnusquisq; uestrum proximo suo placeat.) Suo redundat, & nostrum est, nō uestrū. ἕκαστος δὲ ἡμῶν τῷ πλησίον ἀρεσκέτω. i. Vnusquisq; autem nostrum proximo placeat.

Idipsum.) τὸ αὐτό. i. idem, & ἐν ἀλλήλοις. i. inter uos mutuo uel inuicem. De quo superius admonuimus.

Suscipite inuicem.) προσλαμβάνεσθε ἀλλήλους. i. assumite inuicem, hoc est, alius alium, ut respondeat illi, Infirmum in fide suscipite.

In honorem.) εἰς δόξαν. i. in gloriam. Interpres lasciuit affectatione copiæ.

Ad confirmandas promissiones patrum.) Interpres dum alterum uerbum infinitū uertit in gerundium, alterum relinquit, obscurauit sententiam. Quæ quidem est huiusmodi, Paulus ueluti nonnihil digressus redit ad id quod instituerat. Dico, inquit, hoc est quæ diximus hactenus, huc tendunt, ut intelligas Christum autorem esse noui testamēti, quod primum administrauit Iudæis, ut patrem ostenderet esse ueracem, qui illis promiserat per prophetas. Cæterum id uoluit esse cōmune gentibus, non ex promisso, quāq; & de illis erat prædictum, sed ex misericordia, & hoc gratius esset donum, quod non expectantibus obtigisset. Opposuit igitur misericordiam promissis. Nam in illis ius quoddam esse uidetur, hic fauor merus est. Habet enim quod expostulet, cui pollicitus

sis, nisi præstiteris. Et tamen plus adfert uoluptatis ac laudis, quod præter omnem spem obuenerit boni. Proinde clare uerti poterat hunc in modum. Cæterum illud est, quod dico, Iesum Christum in hoc suo functum officio erga Iudæos, pro ueritate dei, ut ea cõ firmaret, quæ fuerant promissa patribus. Cæterum ut gẽtes pro misericordia glorificarent deum, quibus nihil erat promissum, & tamen idem contigit quod illis. Mirum est autem quo artificio Paulus sermonem suum moderetur. Quo gẽtes agnoscant dei in se clemẽtiã, uocat misericordiã. Rursus ne Iudæi nõ ferrẽt illos ad cõmunẽ gratiã admissos, subiũcit Iudæoꝝ testimonia, qbꝰ declarat & illis esse ꝓmissum, licet nõ tã euidẽter.

Et magnificate eum.) καὶ ἐπαινέσατε, & ad laudate quasi laudibus respondete, quale est ἐπαιάζειν. Et qui exurget regere gentes.) καὶ ὁ ἀνασάμενος ἄρχειν. i. & qui exurgat ad imperandum. Certus sum autem.) πεπεισμαι. i. persuasum habeo.

Pleni estis dilectione.) ἀγαθωσύνης. i. bonitate. Interpres legisse uidetur ἀγαπωσύνης. Est autem hic bonitas, quæ opponitur malitiæ, non quæ respondet χρηστότητι, ut sit benignitas. Ita ut possitis alterutrum.) δυνάμενοι καὶ ἄλλους νουθετεῖν. i. Potentes & alios admonere. Apparet interpretem legisse ἀλλήλους pro ἄλλους.

Ex parte.) ἀπὸ μέρους. Hoc adiecit, mitigans quod dixerat audacius, perinde ualet quasi dicas aliquantulum. Admiscuit enim nõnulla liberius dicta, de stulta sapientia, de idolis, de fornicatione præpostera. Proinde dicit se quædam liberius locutum, non quod illos contemneret, sed quod illis fideret, ueluti peculiaris illorum apostolus. Plus enim audemus apud illos, quos familiarius amamus.

Sanctificans euangelium dei.) ἱερουργοῦντα, quasi rẽ sacram operans, ut respõdeat ad λειτουργόν, qui proprie sacrorum minister est. Inde sequitur, προσφορὰ. i. oblatio.

Accepta & sanctificata.) Et copula redundat, nam sanctificata refertur ad id, quod proxime sequitur in spiritu sancto, ut ostendat nihil deesse suo sacrificio.

Habeo igitur gloriam.) καύχησιν. i. gloriationem, hoc est, habeo de quo glorier.

Ad deum.) τὰ πρὸς τὸν θεόν. i. in his quæ ad deum ptinent. Interpres omisit articulũ τὰ.

Non enim audeo) τολμήσω. i. audebo uel ausim. Nam hoc ceu procemiolo, paritet & arrogantiæ crimen excludit, & sibi fidem apud lectorem conciliat.

Per circuitum.) καὶ κύκλῳ. i. & in circuitu, siue undiq;, & effecit præteriti temporis est, non præsentis. Cõmemorat enim quæ iam gesserat.

Sic autem prædicauerim.) Græca nõnihil dissonant a latinis. οὕτω δὲ φιλοτιμούμενον εὐαγγελίζεσθαι. Sic autem annitẽs prædicare euangeliũ. Est autem φιλοτιμεῖσθαι ueluti ambitiose conari quippiam. Ita Paulus sancta quadam ambitione abstinuit ab his locis, in quibus reliqui apostoli prædicauerant, ut ipse esset pater & autor suæ gentis. Cæterum coniunctio δὲ etiam si cõmode reddi non poterat, tamen Græcis haud quaq; est ociosa, significat enim adiici quiddam magni momenti, quod rem uehementer augeat, id quod nos per adeo, siue porro solemus efferre. Veluti si dicas, Aluí cunctos, atq; adeo solus. Siue, aluí cunctos, porro solus aluí.

Et qui non audierunt de eo intelligent.) De eo redundat, quanq; intelligitur.

Propter quod impediebar plurimum.) διὸ καὶ ἐνεκοπτόμην τὰ πολλὰ τοῦ ἐλθεῖν. i. Quapropter etiam impediebar sæpenumero. Nam id quoq; significat τὰ πολλὰ aduerbij uice positum, & ita exponunt græcanica scholia. Sæpius enim conabatur, & semper obstrepebant negocia, quibus detinebatur. Porro illud impeditus sum, est ἐνεκοπτόμην, quod significat rem ceptam interrumpi.

A multis iam præcedentibus annis.) ἀπὸ πολλῶν ἐτῶν. i. a multis annis.

Locum habens.) μηκέτι τόπον ἔχων. i. cum non amplius habeam locum. Cæterum locum intelligit uacuum, quem ob id quærebat, qd plus esset fructus, sicut ante dixerat.

Cum in Hispaniam proce.) ὡς ἂν ἱσπορεύωμαι εἰς τὴν σπανίαν, ἐλεύσομαι πρὸς ὑμᾶς, ut si proficiscar

proficiscar in Hispaniam, ueniam ad uos. Quanꝯ quidã græci codices habebãt, ἔως, nõ ὡς. Cæterum Græci fraudant Hispaniam prima regionis syllaba, quam illi solent huiusmodi dictionibus addere dicentes, espero pro spero, expecto pro specto.

Quod præteriens.) διαπορευόμενον. i. pertransiens, siue istac iter faciens.

Spero enim quod præteriens uideam uos.) ἐλπίζω γὰρ διαπορευόμενον θεάσασθαι ὑμᾶς ἐν πάσῃ ὁδῷ ὑμῶν καὶ ἐκεῖ. i. Quando uideo Fabrum offendi latinitate, sic latine uerti poterat. Nam spero futurum, ut istac iter faciẽs uideam uos, & a uobis producar, siue deducar illuc. Fruitus fuero.) ἐμπλησθῶ. i. expletus fuero. quod quidem multo significantius est, ad explicandum ingens Pauli desyderium. Atꝯ ut magis intendat epitasin, addit ex parte, significans inexplebilem cupiditatem.

Nunc autem proficiscar.) πορεύομαι. i. proficiscor, præsentis est temporis, uelut & participium quod sequitur, διακονῶν, ministrãs. Iam enim hoc agebat. Demiror autẽ cur interpres participium mutarit in uerbum infinitum, nisi forte legit διακονῶ.

Probauerunt enim Macedones.) εὐδόκησαν. i. approbarunt, & ita uisum illis. At idem uerbum mox uertit, placuit illis. Adeo interpres nefas iudicauit, idem uerbum iterare, quod tamen ipse Paulus non est ueritus facere. Porro εὐδοκεῖν non solum sonat probare, uerum ex animo probare, quoties res non solũ utcũꝯ placet, sed bene & ex animo placet, ut intelligamus huiusmodi munera si ultro offerantur accipienda eis quibus fuerit opus, non exigenda, quandoquidem ipse Paulus maluit manibus laborare, Ꝯ alieno cibo uiuere. Cæterum quod uertit, in pauperes sanctorum, nimiũ fidus fuit interpres, ut q schema quoꝯ & idioma græci sermonis expresserit. Alioqui dicendum erat, paupibus sanctis, ne quis suspicetur sanctos habuisse pauperes, qui sancti non essent. Illud annotandum, quod Paulus uidetur iungere duo inter se pugnantia, εὐδόκησαν & ὀφειλέται. Etenim qui sponte & bona animi uoluntate offert, non uidẽ debere, unde diuinã erga homines beneficentiam εὐδοκίαν appellat. Atqui cum hoc uideat adiecisse ciuiliter magis Ꝯ ex animo, tamẽ addit hanc unã causam, quod illi spiritalia impartissent, uelut alioqui nihil deberetur. At hodie nulli magis tyrãnice exigunt decimas, Ꝯ qui nihil impartiũt spirituale. Sic enim Paulus appellat doctrinam euangelicam.

Collationẽ.) κοινωνίαν. i. cõmunionẽ, siue cõmunicationẽ. Sic eñ uocat eleemosynam missam. Cũ cõsummauero.) ἐπιτελέσας. i. ubi pfecero. Et assignauero.) σφραγισάμενος. i. obsignauero, uel obsignatũ reddidero. Sic eñ reddi solet pecunia. Sentit eñ Paulus se diligẽter ac certa fide uelle reddere hoc munus, quod oĩs pecuniæ tractatio suspecta soleat esse, præsertim iudæis auarissimis. In plenitudine bene &c.) ἐν πληρώματι εὐλογίας τοῦ εὐαγγελίου τοῦ χριστοῦ. i. in plenitudine benedictiõis euangelij. Benedictionẽ Paulus aliquoties uocat eleemosynam. Atꝯ hic uidẽ uerecũde significare, ut Rhomani quoꝯ cõferant. Obsecro ergo uos.) παρακαλῶ. i. hortor aũt uos. Tametsi hoc sane loco non admodũ male quadrabat obsecro, ꝓpter ea quæ sequunt̃ p dñm nostrũ Iesum Christũ.

Per charitatẽ spiritꝰ sancti.) Sãcti supest. διὰ τῆς ἀγάπης τοῦ πνεύματος. i. p dilectionẽ spiritꝰ.

Vt adiuuetis me.) συναγωνίσεσθαι, quod est opitulari, sed certãti & laborãti. Quãꝯ Ambrosius legit, Vt sollicitudinẽ impartiamini. Interꝑs rectiꝰ exꝑssit Ꝯ Ambrosius mea q dẽ sententia. Et in oratiõibꝰ dixit, ꝓ p oratiões, quã sermonis formã oportet iã nobis esse familiarẽ. Obsequij mei oblatio.) ἡ διακονία μου. i. ministeriũ meũ. Ambrosiꝰ uelut exponẽs legit, Vt munerũ meoꝝ oblatio. Quãꝯ mihi uidẽ aliud qdã legisse, forte προσφορά, quo uerbo supius usus est. Quãdoqdem & paulo supius usus est uerbo apto sacrificijs, λατρεύσαι, quod interpres uertit, ministrare.

Accepta fiat in Hierusalem.) Græci nõnihil diuerse legunt. Nõnulli sic habent, καὶ ἵνα ἡ διακονία μου, ἡ εἰς ἱερουσαλὴμ εὐπρόσδεκτος γένηται τοῖς ἁγίοις. i. in ministeriũ meũ, q̃ẽ in uel erga Hierusalẽ accepta sit sanctis. Quidã codex sic habebat, ἡ διακονία μου ἡ ἱερουσαλὴμ. i. ministeriũ meum

meum quæ est Hierusalem. Vulgarius prorsum omittit Hierusalē. Porro modeste uocat ministerium, cum sit alienæ liberalitatis minister dumtaxat.

In abundantia benedictionis.) ἐν πλεονέκτημα τῆς εὐλογίας. i. Benedictionem aliquoties pro eleemosyna posuit. Vnde & hic uidetur uerecunde significare Rhomanis, ut idem faciant, quod fecerat Græcia, de iuuandis sanctis in Hierusalem.

EX CAPITE XVI.

Quæ est in ministerio) οὖσαν διάκονον. i. Quæ est ministra, per hāc Phœben, putant redditā epistolā Rhomanis. Quæ est cenchris.) Cenchreis est græce κεγχρεαῖς, aut κεγχρεαῖς quod nos uertimus cenchreensis. Cæterum cum plura sint huius nominis loca. Nempe in Troade oppidum, atq; aliud item in Italia, tamen magis consentaneum est, Paulum sentire de Cenchreis statione nauali Corinthiorum, quādoquidem constat hanc epistolā e Corintho missam. Hæc etiam Origenes indicauit, siue quis alius is fuit.

Dignæ sanctis.) ἀξίως τῶν ἁγίων, uerti poterat ut decet sanctos, ut dignum est sanctis.

Quæ multum laborauit in uobis.) εἰς ὑμᾶς. i. erga uos.

Suas ceruices.) τῶν ἑαυτῶν τράχηλον. i. suam ipsorum ceruicem.

Et domesticam ecclesiam.) Ϲὺν τὸν κατ' οἶκον αὐτῶν ἐκκλησίαν. Familiam Christianam, & si qui accesserant; ecclesiam uocat. Vnde nos maluimus congregationem appellare.

Salutate Ephenetum.) Epænetus dicitur, non Ephenetus, ἐπαίνετον, quod latine sonat laudatus, siue laudabilis.

Qui est primitiuus.) ἀπαρχή. i. primitiæ, siue quod hunc primum Achiuorum conuerterit ad Christum, siue quod hic esset præcipuus.

Ecclesiæ Asiæ.) τῆς Ἀχαΐας. i. Achaiæ, est græce, nec additur ecclesiæ. Addit autem, in Christo, uidelicet interpretans cur uocarit primitias.

Andronicum & Iuliam.) Ἰουνίαν. i. Iuniam. Nam Iuliam posterius suo loco refert.

Qui sunt nobiles.) ἐπίσημοι. i. insignes.

Ampliatum.) ἀμπλίαν. i. Ampliam. Nec est, dilectissimum, sed dilectum, ἀγαπητόν.

Ex Aristoboli domo.) τοὺς ἐκ τῶν Ἀριστοβούλου. i. eos qui pertinent ad Aristobulum, ut penultima sonetur accentu acuto. Est enim Græcis diphthongus.

Hermen, Patrobam, Hermā.) Diuersa nomina sunt. Prius est Ἑρμᾶν Herman, alterum Ἑρμῆν, quod latine sonat Mercurium, atq; ita nos uertimus, ne quis in illis forte ξενίσηται.

Olimpiadem.) Græce Ὀλυμπᾶν Olympam. Apparet enim uiros esse non mulieres e duobus articulis græcis αὐτοῦ & σὺν αὐτῷ. At ex Olimpiade non potes uirum facere.

Asincretum Plegontam.) Legendum est, Asincritum & Phlegontem ἀσύγκριτον καὶ φλέγοντα.

Per dulces sermones & benedictiones.) διὰ τῆς χρηστολογίας καὶ εὐλογίας. i. per blandiloquium ac benedicentiam. Inculcauit enim idem odio uitrj, nempe assentationis.

Vestra enim obedientia.) Appositius erat hoc loco. Nam uestra obedientia. Occurrit enim tacitæ quæstioni, cur dixerit corda simpliciū. Nā uestra, qui prudētes estis &c.

Timotheus adiutor meus.) ὁ συνεργός μου, quod socium & consortem operis significat Græcis, quasi collegam dicas aut cooperarium.

Arcarius ciuitatis.) ὁ οἰκονόμος. i. dispensator, unde nos quæstorem ærarij uertimus.

Ego Terentius.) Tertius legendum est, non Terentius. τέρτιος, quanq; in nonnullis habetur Terentius. Ambrosius legit Tertius. Addit enim, nomine, non numero. Atq; ita legit Vulgarius græcus interpres.

Ei autem qui potens.) Hæc est pars quæ in plærisq; Græcorum codicibus non additur, in nōnullis alio additur loco, sicut indicauimus, in quibusdam adijcitur in fine. Id quod & nos fecimus, præsertim assentientibus latinis exemplaribus.

Missa fuit

Missa fuit e Corintho.) Hoc e græcis uoluminibus adiecimus, nisi quod ἐγράφη uertimus in missa est. Missa est per Phœben. Cæterum scripta manu Terentij, dictante Paulo. Atq; illud interim subit admirari, cuiusmodi legatis tũc usi fuerint illi uere põtifices, cum Paulus ad Rhomam adhuc florentem de tam arduis rebus scripserit per mulierculam. Deinde ridere libet, nouam Nicolai Lyrani diligẽtiam, qui cum Origenes & diuus Hieronymꝰ, cũq; his oẽs antiq cõfirmẽt, hãc epistolã e Corintho fuisse missam ipse tamen ambigit, nimirum quod Aymo grauis scilicet autor scripsit ex Athenis missam. Verum hunc plusq; Gordianum nodum, uide quanta dexteritate mirus explicat artifex. Partem, inquit, scripsit Athenis, deinde quod supererat, addidit Corintho, atq; ita Rhomam misit. O hominem suauem. Mallet opinor quamlibet magnum itineris facere dispendium ne quid patiatur maiestas Aymonis, perinde quasi ille uno aut altero in loco nõ delirauerit.

FINIS ANNOTATIONVM IN EPISTOLAM AD RHOMANOS.

IN EPISTOLAM PAVLI AD CORINTHIOS PRIOREM ANNOTATIONES ERASMI ROTERODAMI.

VOCATVS.) Et uocatis sanctis, κλητοῖς & κλητοῖς nomina sunt, non participia, ut superius admonuimus.

Ipsorum) Latinius erat suo. Est aũt Græcis duplex coniunctio, αὐτῶν τε καὶ ἡμῶν. i. suoq; & nostro. Porro sensus nõnihil est anceps. Vulgarius existimat, suoq; & nostro referri posse ad dominum, qui præcessit, domino nostro. Deinde repetens addat, non solum nostro, sed & illorum, quicũq; inuocant. Ad eundem modum ordinat Chrysostomus in cõmentarijs, quos in hanc scripsit epistolam, si modo non fallit titulus. Eius codicis copia nobis facta est ex bibliotheca Prædicatorum apud Basileam. Verum hæc interpretatio mihi uidetur affectata. Quidã simpliciter interpretantur siue in suis locis, in quibus agunt, siue in his, in quibus nos agimus. Tertius autem sensus mihi uidetur argutior, & ad Paulinos affectus accommodatior. Quẽ hac lege referã, ut liberũ sit lectori, nihilo secius, qd malit sequi. In quouis loco, siue ipsorum, siue meo, aut & ipsorum & meo, ut intelligas Paulum omnem locum suum ducere, in quo sint qui inuocent nomen domini, quod inter Christianos charitas communia facat omnia.

In omnibus) ἐν παντὶ, id est in omni, hoc est in quauis re.

Et domino

Et domino Iesu). Anceps est sensus apud græcos, propterea quod hic genitiuus referri potest & ad præpositionē ἀπό, & ad participiū, sicut in supiori cōmonstrauimus epistola. Sicut testimonium.) καθὼς. i. quemadmodum, quod ad superiora referēdū est. i. per quæ siue quibus rebus, nempe sermone & cognitione.

Vt nihil uobis desit) ὥστε ὑμᾶς μὴ ὑστερεῖσθαι ἐν μηδενὶ χαρίσματι, id est ut nō destituamini in ullo dono. Et hoc loco gratia est non χάρις, ut in superioribus, sed χάρισμα, quod sepenumero donum uertit.

Sine crimine) ἀνεγκλήτους, quasi dicas incriminabiles inculpatos, ab ἐγκαλῶ, quod est in ius uocare & ἔγκλημα crimen.

Fidelis deus) πιστὸς. Paulus hanc dictionem uarie usurpat. Nonnunq; πιστοὶ dicuntur qui credunt, ut ἄπιστοι increduli. Alias πιστοὶ qui sunt bonæ fidei, præstantes quod reperint, ut hoc in loco. Interim ad rem refertur, ut πιστὸς ὁ λόγος pro sermone certo, & indubitato. In societatem) εἰς κοινωνίαν in communionem, siue consortium.

Obsecro uos) παρακαλῶ hortor. Quanq; & obsecro satis quadret.

Vt idipsum dicatis) τὸ αὐτό, id est idem loquamini, hoc est consentiatis, quod ad Rhomanos scribens dixit τὸ αὐτὸ φρονεῖν.

Schismata.) Græcam uocem reliquit, dicere poterat, sectiones, aut dissensiones, aut dissidia. Sitis autem perfecti) κατηρτισμένοι, siue ut quidā habebāt ἀπηρτισμένοι, quod significat perfectum, ut corpus est in quo nullum sit membrum mutilum, aut mancum, aut inæquale ab ἄρτιος & ἀρτίζω. unde nos explicandi causa uertimus, sitis integrū corpus. Etenim cum dicitur perfectum, uulgus intelligit absolutam uirtutem, de qua nondum agit Paulus apud sedicioſos. Si uertissem integri, uisus essem dicere incorruptos, ac probos. Monet enim Paulus, ut non solum concordes sint lingua idem loquētes, uerumetiā ut & integri corporis membra eodem aguntur spiritu, ita & illis mens sit eadē. Porro quod dissidet, diuulsum est, non integrum.

In eodem sensu) αὐτῷ νοΐ, id est eadem mente.

In eadem scientia) αὐτῇ γνώμῃ, id est eadem sententia, quod aut mutatum est a librariis, aut intepres legit γνώσει pro γνώμῃ.

Ab his qui sunt Chloes) Vulgarius græcus interpres Chloen familiæ Corinthiensis nomen esse putat, ut intelligas eius gentis aliquos fuisse, qui Paulo significarint. Quemadmodum ad Rhomanos scribēs dixerat ἐκ τῶν ἀριστοβούλου gentiles illius ac familiares intelligens. Diuus Thomas ambigit utrum Chloen uicū facere malit, quæ pertinuerit ad ditionem Corinthiorum, an matronam. Etiamsi apud græcos locorum nominibus addi solet præpositio. Certe apud Horatiū Chloe fœminæ uocabulum est. Me nunc Cressa Chloe regit. Miro uero cōsilio Paulus fidei causa familiæ nomē expressit, at reuſus hominum nomina suppressit, ne quid illis conflaret inuidiæ.

Deo meo) Meo apud græcos non est. Et absolutius est, ut sit deus omnium.

In nomine meo baptizati estis.) ἐβαπτίσατε, i. baptizaui primæ personæ.

Si quem alium uestrum) εἴτινα ἄλλον, id est nunquem alium. Nā uestrū redundat.

Non in sapientia uerbi) ἐν σοφίᾳ τοῦ λόγου, id est in eruditione sermonis. Siquidem σοφὸν appellant non solum quod sapit, uerumetiam quicquid elegans est & eruditum. Porro cum λόγος sermonē significet, potius & uerbum, cur hoc in loco libuit aburi uerbo? Et mox ad eundem modum, Verbum enim crucis.

Vt nō euacuet) ἵνα μὴ κενωθῇ. id est ut nō fiat inanis. Nā inane dicit quod nō est solidū sed specie blanditur. Illud obiter annotabis optime lector, quam sollicite curarit Diuus Paulus ut euangelium Christi purissimum esset ab omnibus humanis adminiculis, ne quid inde sibi uendicare posset hic mundus, adeo ut ne eloquentiā uoluerit adiungere, aut eruditionem humanam. At his temporibus cum oneramus Christum opibus negociis

negocijs prophanis,honoribus,imperijs,exercitibus,uoluptatibus,& quibus tandem nō. Solam eloquentiam execramur. Et hac una in parte uel anteimus apostolos. Nā illi simpliciter dixerunt, sed cordate, sine lenocinijs,at rursum sine spurcitia,sine portentis, inaffectate locuti sūt, sed prudēter. Et ut paucis dicā,quemadmodū alio modo potētes erāt,ac diuites,alio modo nobiles & inclyti,ita diuerso modo tū eruditi,tū eloqntes.

Id est nobis.) Id est,addidit nescio quis. Nam græce est,τοῖς δὲ σωζομένοις ἡμῖν.i. Nobis autem qui saluamur.

Vbi scriba.) γραμματεὺς. Id Vulgarius ad Iudæos referri putat, apud quos sapientiæ professio penes scribas erat,alioqui γραμματεὺς ad uerbum literatorem sonat, unde & literatus dicitur. Virtus dei est.) δύναμις,ut opponatur infirmitati & impotentiæ.

Et prudentiam.) τὴν σύνεσιν συνετῶν.i.intelligentiam intelligentium.

Vbi inquisitor.) συζητητὴς.i.disputator.συζητεῖν disputare. Gentibus autem stulticiam.) ἔθνεσι δὲ.i.Græcis autem. Ipsis autem uocatis.αὐτοῖς δὲ τοῖς κλητοῖς.Dilucidius erat, sed ijsdem uocatis,ut intelligas utriusq; gentis Christianos,quibus ex æquo Christus probatur: Nam id sensisse Paulum,testantur & græci interpretes.

Quod stultum est dei) ὅτι τὸ μωρὸν τοῦ θεοῦ καὶ τὸ ἀσθενές.i. Stulticia dei & infirmitas dei,ut adiectiuū in genere neutro positum intelligatur uice substātiui nominis. Vnde nos malumus uertere. Quoniam stulticia dei sapientior est hominibus,& imbecillitas dei robustior est hominibus. Annotauit hunc locum Augustinus in opere de doctrina Christiana libro secundo,ostendens in hac interpretatione,tametsi absit solœcismus,non abesse tamen amphibologiam,quod incertum sit,an hominibus sit dandi casus, an auferē di,quasi dicas,stultum est tibi,sed stultius huic. Id incōmodi uitari posse putat,si uertas, fortius est cū homines,& sapientius est cū homines. Cæterum si uertisset ad uerbū sapiētius & fortius est hominū, duplex fuisset incōmodum. Porro stulticiam & imbecillitatem dei uocat prædicationem crucis,siue quod ea res stulta & imbecillis uideretur impijs,siue quod ad ineffabilem illam dei sapientiam ac potentiam,hæc quodā modo stulta esset & imbecillis. Nonne stultam fecit.) οὐχὶ ἐμώρανεν.i.nōne stultificauit,siue infatuauit,ut ita loquamur. Fatuum enim & sapidum pugnant inter se.

Videte enim.) βλέπετε γὰρ. Tametsi græca uox anceps,tamen sensui magis congruit uidetis,cū modus imperatiuus. Nec enim admonet,ut uideāt quod sciebant,sed quod perspicuum erat,trahit in argumentum.

In conspectu eius.) Græcis est dei,ꝑ eius. Quanq; exemplaria græca uariant. Sunt enim quæ habeant αὐτοῦ ꝑ θεοῦ.

Et ea quæ nō erant)καὶ τὰ μὴ ὄντα. Cū ante dixisset, ἐξουδενημένα,hoc est,pro nihilo habita,siue ad nihilum redacta,Hebraica figura rem auxit,quemadmodum & in superiori epistola. Vocat ea quæ non sunt tanq; sint.

Vt ea quæ sunt destrueret.) καταργήσῃ,quod aliquoties uertit,euacuaret. Est autem antiquare,& uelut obliterare,ut frequenter iam admonuimus.

Omnis caro.) πᾶσα σὰρξ. Mollius erat,ulla caro. Quod & ipsum hebraica figura dictum. Siquidem hic carnem pro homine posuit,ut superius animam. Omnis anima protestatibus sublimioribus.

Ex ipso autem.) ἐξ αὐτοῦ γὰρ.i.ex eodem enim,hoc est,nec ex diuitibus,nec ex sapiētibus,sed sine discrimine ex eodem. Etiamsi Ambrosius refert ad patrem, atq; itē Vulgarius,ut sit sensus. Non est quod alius alium oderit aut fastidiat. Omnes ex eodem patre nati estis,nempe filij dei,idq; per Christū. Quo loco palam indicat Vulgarius,præpositionem ἐν poni loco διὰ,quod nos & alias indicauimus.

Qui factus est nobis.) Hoc perinde sonat græce quasi dicas,cœpit nobis esse sapientia,uel fuit nobis sapiētia, ὃς ἐγενήθη ἡμῖν σοφία. Velut illud,ante me factꝰ est.i. cœpit eē prior me. Vt confundat.) καταισχύνῃ,i.pudefaciat,aut suffundat,potius cū confundat.

Nam

Nam confundi dicitur, qui perturbatur.

Qui factus est nobis sapientia.) Post sapientia Græci habent, ἀπὸ θεοῦ. i. a deo, quod in nostris non legitur codicibus.

EX CAPITE II

In sublimitate.) καθ' ὑπεροχήν. i. iuxta eminentiã. Nam hoc uerbo usus est Ambrosius, λόγου uero melius reddidisset sermonis q̃ uerbi. Testimoniũ Christi.) Dei est apud Græcos, nõ Christi. Non enim iudicaui me scire.) οὐ γὰρ ἔκρινα τοῦ εἰδέναι τί. i. Non enim iudicaui ut scirem aliquid, fortassis iudicaui refertur ad cõsiliũ ueniendi, Siquidem Græci interpretes dissimulant huius articuli uim τοῦ, qui præponit uerbo infinito. Aut, quod magis arridet, iudicaui posuit ꝓ æstimaui, uelut in epistola superiori. Alius iudicat diem & diẽ. Sensus igitur erit, non æstimaui me alicuius precij, ob id quod scirem aliquid inter uos &c̃. Nam ubi causa significatur, solet in his subaudiri ἵνα ut ἕνεκα τοῦ εἰδέναι. Non in persuasibilibus.) πειθοῖς. i. suasorijs, & ad persuadendũ appositis, & σοφία sæpe doctrinam significat.

In ostensione spiritus.) ἐν ἀποδείξει, quod ꝓpe modum sonat ostentationem. Nã Rhetores ἀποδείξεις uocant orationes, quas ostentandi ingenij gratia recitant auditoribus. Quod genus extãt aliquot Luciani, & Apulei, Mathematici quoq; uocãt ἀπόδειξιν, ubi rem picturis ostendunt. Et dialectici syllogysmum e principijs rem certam colligentem ἀπόδειξιν appellant.

Sapientiã autem.) Ex hoc loco apparet quid Paulus senserit, cum tribueret deo stulticiam, nimirum ad collationem huius sapientiæ, quam loquebatur inter perfectos.

Aut principum huius sæculi.) ἀρχόντων, quod quidam interpretati sunt dæmones, reclamãte Chrysostomo, simul & Vulgario, qui principes exponunt, philosophos, oratores, & alioqui doctos, qui olim in republica regnabant.

Nunq̃ dñm gloriæ.) οὐκ ἂν ἦν est græcis, hoc est, nequaq̃. Id quod incuria librariorum uidet immutatũ. Sicut scriptũ est.) ἀλλὰ καθὼς γέγραπται. i. sed sicut scriptũ est, ut cõiunctio cõnectat sermonem cum superioribus. Non loquimur sapientiam huius mũdi, sed ea loqmur, quæ nec oculus uidit, nec aures &c̃. Porro quod mox præcesserit, quã præstinauit deus, ἣν προώρισεν. rectius est præfiniuit, siue præordinauit, uidelicet suo tempore reuelandam, ne rem putarent nuper inuentam.

Quod oculus nõ uidit.) Recte quidem admonet Laurentius uerbum singulare descendit, uertendum fuisse in plurale, propter suppositum neutri generis. Atq; ita citat diuus Hieronymus, cum alijs aliquot locis, tum aduersus Rufinum descenderunt, non descendit, ἀνέβη, & qui non quod. Verum magis mouet articulus præpositiuus ὁ, in initio sermonis. Nam is reddit orationem inabsolutam, tã apud Latinos q̃ apud Græcos. Nisi subaudias sunt, quanq̃ huiusmodi quædam & alias apud Paulum, licet reperire. Faber legisse uidetur ἃ ꝓ ὃ. Verum uideo ὃ referri ad id, quod præcesserit, nemo principũ sæculi huius nouit, sed nobis reuelauit. Porro testimoniũ hoc Paulus sumpsit ex. 64. ca. Esaiæ, sentẽtiæ magis exprimẽs ueritatẽ, q̃ uerba annũerãs. Nã ille iuxta ueritatẽ hebraicã ita legit. מֵעוֹלָם לֹא שָׁמְעוּ לֹא הֶאֱזִינוּ עַיִן לֹא רָאְתָה אֱלֹהִים זוּלָתֶךָ יַעֲשֶׂה לִמְחַכֵּה לוֹ A sæculo nõ audierũt, nec auribꝰ ꝓcepũt, Oculꝰ nõ uidit deꝰ absq̃ te, quæ ꝓparasti expectãtibꝰ te. Apostolus legisse uidetur לִמְחַכֵּה לוֹ quod est diligentibus se, ꝓ ב beth, a uerbo חָבַב quod est uehementer dilexit. Septuaginta uero per ב caph, a uerbo חָכָה quod est expectauit. Præterea apud Hebræos est ꝓnomẽ tertiæ psone לוֹ sicut apud Apostolum αὐτὸν. His q̃ diligũt illũ) τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν. i. diligẽtibꝰ se. Sed in doctrina spiritus) Græce sic habet, οὐκ ἐν διδακτοῖς ἀνθρωπίνης σοφίας λόγοις, ἀλλὰ ἐν διδακτοῖς πνεύματος ἁγίου. i. Non in doctis humanæ sapiẽtiæ uerbis, sed in doctis spiritus sancti, ut subaudias uerbis. Doctis autem hoc loco nomen adiectiuũ, nõ participium. Et genitiuus sapientiæ ad doctis refertur magis q̃ ad uerbis, quasi dicas, Non in uerbis callentibus humanam sapientiã, sed

pientiam,ſed in uerbis peritis ſpiritus,hoc eſt quæ habẽt doctrinam ſpũs. Quanq̃ alias hoc uerbum Paulus uſurpauit actiue διδακτικὸν θεοῦ,pro eo quod eſt idoneum, qui doceat deum. Ad eundem modum hic legas licebit, nõ in uerbis quæ doceant humanam ſapientiam,ſed quæ doceant ſpiritum dei. Ambroſius ſenſum magis exprimit q̃ reddit uerba,legens ad hunc modum. Non in doctrina uerborum humanæ ſapiẽtiæ,ſed in doctrina ſpiritus. Vulgarius ſentit ea quæ didicerit Paulus a ſpiritu. Mihi magis probatur ut intelligamus non in ſermonibus qui doceant humanam ſapientiam, ſed qui doceãt, quo pacto queamus aſſequi ſpiritum Chriſti.

Spiritalia cõparantes.) συγκρίνοντες.i.cõferẽtes,cõponẽtes,ne quis accipiat cõparare, pro parare. Nec eũ ad homines refertur ſpiritualibus,ſed ad res,quibus accõmodandã putauit Paulus eloquentiam item ſpiritalem. Ne uideretur abſurdũ cœleſtem illam philoſophiam,humanis uerborum ornamẽtis cõmendari. Nam quod admonet Vulgarius de ſacramentis euangelij,cum ueteris inſtrumenti ſacramentis cõferendis, ut uerũ eſſe fateor,ita parum exiſtimo quadrare ad huius loci ſententiam.

Animalis autem homo.) ψυχικὸς,uelut animum,hoc eſt affectus ſequens humanos. Etenim cum Paulus hominem diuidat in tres partes,carnem, animam, & ſpiritum, hic animæ uocabulo pro ſpiritu eſt abuſus.

Stulticia enim eſt illis.) Eſt pluratiue erat uertendum,ut intelligas ea quæ ſunt ſpiritus,illi eſſe ſtulticiã. Fefellit interpretẽ uerbum ſingularis numeri,ſed quod uice pluratiui poſitum eſt. Spiritualiter examinatur.) ἀνακρίνεται.i.diiudicatur, quod uerbũ mox ſæpius uertit iudicatur. Rurſum hic examinantur erat dicendum, ut ſubaudias quæ præcedunt. Nempe ea quæ ſunt ſpiritus,niſi ὅτι ſit articulus nõ coniunctio, quod ut hic ſit ſenſus, non poteſt intelligere ea ſpiritualiter diiudicari,cum ſit carnalis.

Etiam profunda dei.) καὶ τὰ βάθη, id eſt etiam profunditates.

Sicut ſcriptum eſt,quis enim cog.) Sicut ſcriptum eſt in græcis codicibus nõ inuenio. Cæterum teſtimoniũ quod ſine nomenclatura retulit, eſt apud Eſaiã cap. 40. Quanq̃ Paulus ſenſum expreſſit potius q̃ appendit uerba. Siquidem ſeptuaginta uerterũt ad hunc modum,indicante Hieronymo τίς ἔγνω νοῦν κυρίου, ἢ τίς αὐτῦ σύμβουλος ἐγένετο.i.quis nouit mentem domini,& quis conſiliarius eius fuit? Iuxta ueritatem hebraicã,ita traſtulit Hieronymus. Quis adiuuit ſpiritum domini,aut quis conſiliarius eius fuit, & oſtendit illi? Cum quo iniit conſilium & inſtruxit eum?

Porro quod Paulus ait συμβιβάσῃ, Vulgarius interpretatur διορθώσει.i. corriget ſiue corripet. Quod æquidem non admodũ probo, Cæterum quod Hieronymus uertit adiuuit, Paulus cognouit,Hebraice eſt חִבֵּן. Quod Hieronymus uertit ſpiritum, Paulus mentem apud Hebræos eſt. רוּחַ Sic habent hebræa, מִי תִכֵּן אֶת רוּחַ יְהוָה וְאִישׁ עֲצָתֹו יוֹדִיעֶנּוּ אֹתוֹ מִי נוֹעָץ וַיְבִינֵנּוּ

Aut quis inſtruxit eum.) ὃς συμβιβάσει αὐτὸν.i.qui inſtruet aut docebit eum. Quanquã græcis ambiguum eſt,qui ad mentem referatur,an ad dominum. Quanq̃ ipſe malim in eam legi ſententiam,in quam legunt omnes. Quis cognouit mentẽ domini,qui inſtructurus ſit illum? Quod ut fieret euidentius, explicuerunt per coniunctionem diſiunctiuam. Videri poterat referre eam ſententiam,quæ eſt cap. Sapientiæ nono. Quis eñ hominum poterit ſcire cõſilium dei. Aut quis poterit cogitare quid uelit deus? Ac paulo poſt. Senſum autem tuum quis ſciet? Niſi apud Hebræos liber ſapientiæ extra canonem eſſet. Vnde ſatius eſt, ut quemadmodum oſtendimus ad Eſaiam referamus teſtimonium. Nos autem ſenſum.) νοῦν,id eſt mentem,& tenemus magis quadrabit q̃ habemus. Vt accipiamus domini mentem perfectis eſſe cognitam.

EX CAPITE TERTIO.

Quaſi ſpiritualibus.) ὡς ubiq̃ eſt,quod iſte nunc,quaſi uertit,nunc tanq̃, per tãq̃ recte uertiſſet ubiq̃. Tãq̃ puulis in Chriſto.) ὡς νηπίοις, νήπιος ſignificat

infantem adhuc pusillum, & stultum, parumq; prudentem potissimum ætate, poterat igitur dicere. Infantibus in Christo. Porro datiuus hic paruulis ad superiora pertinet, hoc est ad loqui, non ad id quod sequitur. Lac potum dedi, id quod ex græco liquet sermone. Non escam.) Aut ferenda est ἀκυρολογία, aut aliquid subaudiendum est γάλα ὑμᾶς ἐπότισα, οὐ βρῶμα, quod ad uerbum ita sonat. Lacte uos potaui, non cibo. Quis aũt potat hominem cibo? Vnde Vulgarius addit προσήνεγκα. i. obtuli, ut hoc ad cibum pertineat. Nos quo sermonis absurditatẽ effugeremus, ita uertimus. Lactis potu uos aui, non cibo. Vnum sunt.) Ὃ ἕν ἐσμεν, hoc est nullius discriminis, quantum ad hoc quod uterq; alienum agit negocium, neuter suum, ut ab ijs uelut autoribus de beat sibi cognomentũ ascisci, & factionibus inter se dissidere. At si diuus Paulus ita stomachat aduersus Corinthios quod ab ijs mutuarentur cognomina, a quibus baptismum acceperant, & Christi mysterijs primum erant initiati, quid diceret de nostræ tempestatis factionibus, qua mille cognomẽtis, mille cultibus, cerimonijs, regulis inter se dissidẽt, qui uocantur religiosi? Vt sapiens architectus.) ἀρχιτέκτων, qui princeps & auctor est fabricæ. Nam in iaciendo summum est negociũ. Hic σοφὸν plane posuit pro docto & scito.

Sed ne nunc quidẽ potestis.) ἀλλ' οὐπω ἔτι γὰρ δύνασθε, id est imo nec adhuc nũc potestis, quanquam id nihil ad sententiam.

Zelus & contentio.) Græci tria ponunt Ζῆλος καὶ ἔρις καὶ διχοστασίαι, id est æmulatio, & lis, & seditio. Nonne homines estis.) Et hic pro homines est σαρκικοὶ, id est carnales. Tametsi in castigatioribus exemplaribus scriptũ reperio carnales. Nam mox sequitur & secundum hominem ambulatis.

Quid igitur est Paulus.) Quis est græce, non quid τίς. Et Apollos est nominandi casus, non Apollo ἀπολλώς, cuius genitiuum facit Apollo.

Eius cui credidistis.) ἀλλὰ διάκονοι δι' ὧν ἐπιστεύσατε, id est nisi ministri per quos credidistis, hoc est non autores fidei uestræ, sed ministri dumtaxat.

Dei enim adiutores sumus.) συνεργοὶ, id est cooperarij legit Augustinus. Ambrosius legit operis participes, uelut explicans græcam uocem.

Dei agricultura.) Θεοῦ γεώργιον, id est dei agricolatio (estis) uerbum tantum apud græcos apponitur in proxima orationis parte. Dei ædificatio estis.

Vniuscuiusq; opus.) Hic Ambrosius legit, qui facit hoc opus, manifestus erit, si modo codex mendo uacat.

Dies autem domini.) domini additum est, sed tamen articulus facit propemodum, ut de certo die debeat accipi, ἡ γὰρ ἡμέρα, quasi dicas, Nam ille dies.

In igni reuelabitur.) Reuelatur est præsentis temporis ἀποκαλύπτεται, ut sensus sit absolutus, omne opus igni perspicuum fieri.

D. trimentum patietur.) ζημιωθήσεται, id est damno afficietur, ueniam consequentur utcunq;, cæterum nihil auferent præmij.

Fœnum stipulam.) καλάμην, id est culmum. Illud obiter admonendum, quod dixit aurum, argentum, & lapides pertinere ad pios, lignum fœnum, stipulam ad impios, ut palam ex primo libro Hieronymi aduersus Iouinianũ. Tribus enim duraturis in igni, tria opposuit peritura, si ignis inciderit. Hoc ideo dixi, quod sint qui hæc non ad mala & bona opera, sed bonorum operum gradus referant. Nec admodum ad rem pertinet, hus purgatorij mentionem admiscere. Quandoquidem diem posuit, pro perspicua operis inspectione. Nam nocte, & quæ bella sunt displicent, & quæ fœda placent, diei certiora sunt iudicia. Deinde ignem posuit pro exacta exploratione.

Violat dispergit.) φθείρει φθερεῖ, id est destruit destruet, iucunda uocũ allusio, & idem uerbum uariauit interpres. Sed recte, quod apud latinos nõ responderet allusio. Est enim græcis φθείρω corrumpo, ut corrumpitur uirgo, aut res sacra, est & perdo.

Quod estis uos.) ὅτινες ἐστὲ ὑμεῖς, id est qui estis uos. Tametsi hoc nihil ad sensum re-

stimonium

stimonium adductum est ex Iob Capite quinto. Comprehendam.) ὁ δραυσμενος .i. qui comprehendit. In astutia sua.) Sua referendum est ad sapientes, non dominum. Omnia enim uestra sunt.) Non repetitur secundo loco, enim, & officit sententiæ. Iteratur enim confirmandi gratia, quasi diceret, Omnia inq̃ uestra sunt.

EX CAPITE QVARTO.

Dispensatores ministeriorum.) μυστηρίων, id est mysteriorum siue arcanorum, & melius erat æstimet, q̃ existimet, & dispensatores hic œconomi uocantur, qui administrant quidem, sed rem alienam & rationem reddituri.

Hic iam queritur.) ὧδε λοιπὸν ζητεῖται, id est quod autem super est quæritur, siue deinceps, siue posthac quærit̃. Interpres legisse uidetur ὧδε, non ὧδε, id hic, nõ quod autem. Quæritur autem hoc loco significat spectat̃ siue requiritur. Nam fides in œconomo potissimum spectari solet.

Aut ab humano die.) Hunc locum alicubi citat Hieronymus, ut ostendat Paulũ non admodum elegantem fuisse in lingua græca, sed quædam Cilicũ more dixisse. Nam Cilix erat. Cæterum humanum diem dixit pro iudicio humano. Reis enim dies dicitur. Itaq̃ nolite.) ὥς τε μὴ πρὸ καιροῦ τι κρίνετε .i. ne ante tempus aliquid iudicetis.

Transfiguraui in me & Apollo.) μετεσχημάτισα. i. transfiguraui, hoc est aliorum personam in nos duos transtuli, & sub persona de malis dispẽsatoribus locuti sumus, ne quos offenderemus. Item Apollo hoc loco accusandi casu debet accipi, in me & in Apollo. Atq̃ hic nonnulli latini codices habent, ut in uobis discatis, secundæ personæ, pro nobis primæ. Ne supra q̃ scriptum est.) Græce paulo diuersius est μὴ ὑπὲρ ὃ γέγραπται φρονεῖν, ἵνα μὴ εἷς ὑπὲρ τοῦ ἑνὸς μὴ φυσιοῦσθε κατὰ τοῦ ἑτέρου, id est nõ supra id quod scriptum est sentire, id est de uobis sentire, ne unus pro uno infletur aduersus alterum. Est autem sermo perturbatior, uerũ dilucidior erit, si unus pro uno pertineat ad singulos discipulos ac præceptores, ut hic infletur nomine Apollo, ille nomine Pauli, hic nomine Cephæ, & quod sequitur, aduersus alterũ, pertineat ad christianos inter se discordantes, ob studia præceptorum, qui mos esse solet carnalibus.

Quis enim te discernit?) διακρίνει, id est diiudicat.

Sine nobis regnatis.) Regnastis est græce ἐβασιλεύσατε, & utinã regnetis, ἐβασιλεύσατε, id est regnassetis. Quanq̃ in huiusce modi Græci nonnunq̃ præteritis pro p̃sentibus ab utuntur. Verti poterat regnum consecuti estis, & consecuti sitis.

Tanq̃ morti destinatos.) ὡς ἐπιθανατίους, id est obnoxios morti, quanq̃ interpres bene uertit. Sentit enim de ijs, qui iuxta morem Rhomanum inclusi caueis, spectante populo bestijs obijciebantur.

Spectaculum sumus.) θέατρον. i. theatrum, quod tamen & apud Græcos a spectando dictum est. Nobiles ignobiles.) ἔνδοξοι, ἄτιμοι, id est gloriosi & infames, siue clari & obscuri. Nec enim hic nobilis est eadem uox, quæ superius fuit εὐγενὴς & ἀγενὴς, nam illa ad genus referũtur, hæc ad famam & opinionem. Nec est in uerbis græcis illa προσουσία nobilis & ignobilis.

Instabiles sumus.) ἀστατοῦμεν, nõ habemus certam sedem. Vnde nos uertimus in certis uagamur sedibus. Est autem una tragicarum imprecationum εἶναι ἀνέστιον.

Maledicimur & benedicimur.) Participia passiua præsentis temporis interpres reddidit per uerba, adiecta coniunctione λοιδορούμενοι δυσκόμενοι βλασφημούμενοι .i. dum maledicimus siue conuitijs afficimur, dum persecutionem patimur, dũ blasphemamur.

Omnium peripsema.) πάντων περίψημα. Interpres græcam uocem reliquit, quam Laurentius putat uerti potuisse puluis uestigiorum. Græca scholia dicunt περίψημα esse reticulum, quo sudantes se abstergunt. Alij soleæ suppactũ corium, alij puluerem quem calcamus, alij quod abijcitur in mare, quo nauis sit incolumis. Videtur omnino peripsema apud Græcos quiddam esse tale, quale apud nos est, nauci, quisquiliæ & sterquilinũ.

Digitized by Google

Addit Suidas ita uocari solere hominem iugibus obnoxium malis. Vulgarius putat idem esse περικάθαρμα & περίψημα. Nempe ἀποσυγγισμα, id est id quo abstergitur. περιψᾶν enim esse abstergere.

Non ut confundam.) ὐκ ἐντρέπων, id est non confundens, quanꝯ melius erat suffundens, aut rubore suffundens.

Charissimos.) ἀγαπητοὶ, quod ita perpetuo fere transfert, cum sit dilectos, nisi quod suspicor id data opera factum, quod ea uox græcis plus quiddam significat, qꝫ nobis dilectus. Si decem milia.) μυρίους, quod aliquoties decem milia significat, alias ingentem numerum, pro quo latini abutuntur sexcentis, μυρίους, igitur dixit, pro quālibet multis, & pædagogi serui erāt, quibus patres liberorum moderandorum curam mandabant. Multum autem interest inter pædagogū & patrem. Pædagogus seruit pro imperio. Pater etiam uitam si necesse sit impendit.

Rogo ergo.) παρακαλῶ, quod plærumqꝫ uertit obsecro.

Filius meus charissimus.) ἀγαπητὸς dilectus.

Tanꝯ nō uenturus sim. ὡς μὴ ἐρχομένου, id est tanꝯ me nō ueniente ad uos, seu tanꝯ non ueniam, quanꝯ hoc uerbum inuenitur in significatione futuri.

In uirga ueniam.) Venio magis est ἔλθω, alioqui addidisset ὦ; aut ἵνα.

EX CAPITE QVINTO.

QValis nec inter gentes) deest in latinis codicibus ὀνομάζεται, id est nominatur, Nec erat ociosa huius uerbi emphasis, quod hoc libidinis genus non solū nō cōmitteretur inter gentiles, uerum ne nominaretur quidē. Quod annotauit & Vulgarius, nisi mauis nominatur simpliciter positum pro auditur.

Absens corpore præsens autem.) Hoc est quod quodam in loco annotauit Hieronymus Paulum ob imperitiam græcanici sermonis aliquoties non reddere has inter se coniunctiones μοὶ & ϰὲ, quas Græci plærūqꝫ connectunt.

Eum qui sic operatus est.) τὸν οὕτως τοῦτο κατεργασάμενον. i. eum qui sic hoc fecit siue magis perpetrauit, id quod mox ad eundem repetit modum.

Congregatis uobis & meo spiritu.) συναχθέντων ὑμῶν ϰαὶ ἐμοῦ πνεύματος, id est conuocatis siue congregatis uobis & meo spiritu. Faber Stapulensis amicus noster hunc locū mutauit, Volens συναχθέντων deduci a συνάχθομαι, cuius in hac quidem parte non subscribo iudicio, etiamsi alias eruditissimo pariter ac diligentissimo uiro lubens assentior, & reclamant cum alia, tum græca scholia, Ad hæc interpretes quos ego uiderim oēs, quite stantur Paulum hoc ideo dixisse, ut ostenderet hanc tam seueram sententiam non profectam ab ipso proprie, sed a cōmuni ecclesiæ consensu. Nam & synagoga hinc dicitur, παρὰ τὸ συνάγω, quod est congrego siue conuoco. Porro addidit, & spiritu meo, quod ipse corpore tum non erat præsens, sed spiritu dūtaxat adesset in ea sententia pnuncianda.

In diem domini nostri Iesu Christi.) ἐν τῇ ἡμέρᾳ τοῦ ϰυρίου ἰησοῦ, id est in die domini Iesu Nec additur Christi. Rursus diem appellat iudicium.

Modicum fermentum totam massam corrumpit.) Hieronymus in epistolam ad Galatas libro tertio taxat interpretem. quod perperam uerterit, citans hunc locum, & emendat ad hunc modum. Modicum fermentum totam consperſionem fermentat. Ego uero maluissem dicere, & paululum fermenti, qꝫ modicum fermentum.

Totam massam corrumpit.) Quod hic massam uertit mox consperſionem transtulit græce φύραμα ea ē farina aqua cōsperſa siue tpata, a uerbo φύρωqꝺ' significat miscere, uel uti cū argilla hūore macerat, Interps mutauit cū nihil esset cur foret affectāda uarietas

Pascha nostrum.) deest pro nobis ὑπὲρ ἡμῶν. i. pro nobis immolatus est. &c.

Itaqꝫ epulemur.) ἑορτάζωμεν. i. festum agamus diem. Solent autem ij dies solennibus epulis celebrari. Et nequitiæ.) Ϲ πονηρίας, quod significat & malitiam & uersutiā, duo opposuit ϰαϰίας ϰαὶ πονηρίας, quibus respōdent, quæ postea sequūtur εἰλιϰρινίας Ϲ ἀληθείας.

Nam

Nam malicia opponitur ſyncerítati, uerſutia ueritati, hoc eſt ſimplicitati. Sic & Ambroſius, ut ſyncerítas mundam uitam faciat, uerítas omnem fraudem excludat.

Cum fornicaríjs.) τοῖς πόρνοις, id eſt ſcortis, eſt enim uox quæ cõmunis ſit cuiuis corpori meritorio. Proſtabant enim Corinthi non ſolum puellæ, ſed & catamyti. Etiam ſi ſunt, qui uelint πόρνον, etiam dici ſcortatorem non ſolum ſcortum, putant enim dictum a πέρνω, quod eſt uendo, id quod magis competit in ſcorta. Cæterum quod dixit cõmiſceri) græce eſt συναναμίγνυσθαι, id eſt denuo cõmiſceri, ſignificãs eos id facere ſolitos, antecq̃ initiati eſſent Chriſto. Et cõmiſceri, non ſolum eſt habere rem cum illis, uerum etiã habere conſuetudinem & cõmercium, idq̃ inculcat cum adijcit οὐ πάντως τοῖς πόρνοις τοῦ κόσμου τούτου, quod intelligeret difficillimũ eſſe, uerſari inter tot illecebras eius regionis nec pellici in peccatum. Cæterum quod dixit mundi huius non eſt accipiendum quaſi ſit alius mũdus. Mundum hũc Græciam intelligit, ac præcipue Corinthum huiuſmodi uoluptatibus corruptiſſimam. Ad eum modum interpretatur Chryſoſtomus, ſi modo illius ſunt cõmentaríj, qui illi inſcribuntur. Lyra docte exponit fornicarios huius mundi, qui cõmuniter inquit uocantur ribaldi. O grauem diuinæ ſcripturæ interpretem.

Sed in azymis.) Azymi uocem quam ubiq̃ relinquit, infermentatum uertere poterat. Syncerítatis.) εἰλικρινείας. Nõ utiq̃.) οὐ πάντως, & non omnino, ſiue in totum, ut intelligas ab omnibus abſtinendum, ſiue quod placet Ambroſio, ut ſit exponẽtis, nõ abſtinendum a fornicaríjs huius mundi, ſed a fratribus, hoc eſt a chriſtianis fornicaríjs.

Alioqui deb. ἐπεί, id eſt quoniã, ſiue quandoquidẽ, quod hic ſubinde tranſfert alioqui.

Debueratis ex.) ὀφείλετε. i. debetis, legitur apud Græcos per o paruũ. Quandoquidẽ debetis exiſſe ex hoc mũdo, hoc eſt eſſe alieni a mũdo quando nõ conuenit cõmiſceri fornicaríjs. Etiamſi Græci interpretentur de relinquenda Græcia, ſi non licet alia ratione effugere cõmercium ſcortorum & ſcortatorum, ſatius eſt infectam ac peſtilentem relinquere regionem. Verum id non audet ab illis exigere, quod tamen malit, illud certe exigit ne cõmiſceantur, & ideo ſequitur. Nunc autem ſcripſi uobis, hoc eſt mitius.

Si is qui frater nominatur.) Hic latini addunt de ſuo (inter uos) quæ duo uerba non ſunt in Græcis codicibus.

Quid enim mihi.) τί γάρ μοι καὶ τοὺς ἔξω κρίνειν, id eſt quid enim mea, etiam eos qui foris ſunt iudicare? Hoc, eſt quid ad me attinet?

Auferte malum.) καὶ ἐξαρεῖτε τὸν πονηρὸν, id eſt tollite ſceleroſum, ut ad hominem refera tur, non ad rem.

EX CAPITE SEXTO.

ET audet aliquis.) τολμᾷ, nonnunq̃ ſignificat ſuſtinet, aut poteſt cum ſignificamus rem non periculoſam, in qua proprie dicimur audere, ſed duram affectibus noſtris, & intolerandam atq̃ indignam, ut & ſuperius indicauimus.

Apud iniuſtos.) ἐπὶ τῶν ἀδίκων magis ſonat ſub iniuſtis, & ſub ſanctis, ut dicimus ſub tali principe, & ſub iudice, ut Horatius. Et adhuc ſub iudice lis eſt. At in iudice potiſſimum requiritur iuſticia.

De hoc mundo iudicabunt.) τὸν κόσμον κρινοῦσιν, id eſt mundum ipſum iudicabunt. Iudicari mundum dixit, quod e uita ſanctorum apparet mundanos errare ac deſipere. Idq̃ uelut explicans ſubiecit. Si in uobis iudicatur mundus. Nam iudicatur eſt præſentis temporis κρίνεται, non κρινεῖται. Conſentientibus tum exemplaribus, tum interpretibus, ut palam intelligas eum loqui de uita Chriſtianorum, quæ utinam hodie talis eſſet, ut per eam mundus iudicaretur. Nunc ab ethnicis plæriq̃ titulo magis ac cerimonijs, q̃ affectibus ac uita differimus.

Indigni eſtis, qui de minimis iudicetis.) ἀνάξιοί ἐστε κριτηρίων ἐλαχίστων, id eſt indigni eſtis minimis iudicijs. Nam κριτήριον locus eſt ubi cauſæ cognoſcuntur. Siquidem alicubi audiebant cauſæ capitales. Alicubi leuiores, ac ciuiles, de mutuo, de cõmodato, de empto,

hæc quæ ad uitæ usum pertinent, uocat minima. Græci sic accipiunt. Cum sitis iudicaturi de mundo, indignum est uos iudicari in gentilium iudicijs, quæ hic minima uocat. Quanꝯ sermo græcus anceps est, potest enim accipi, indigni estis qui de minimis litigetis, aut iudicetis, iudicaturi & angelos.

Quanto magis sæcularia.) græce est μήτιγε βιωτικὰ, id est nedum uictualia, aut quæ ad uictum, aut facultates attinent. Nam βίος grecis tria significat, uitam, uictum & facultates, ac substantiam qua uiuimus.

Sæcularia igitur.) Et hic est βιωτικὰ, quasi quæ ad uictum, & rem domesticam pertinent. Mira est autem in hoc interprete copiæ affectatio.

Contemptibiles.) ἐξουθενημένους, id est contemptos & nihili habitos.

Illos constituite ad iud.) καθίζετε. Anceps est quippe, quod uerti poterat constituite uel constituitis. Mihi non displicet modus imperandi, ut apostolus iubeat, uel extremis christianorum id muneris delegendũ potius ꝯ ut ad gentiles iudices eant. Etiam si dissentit Ambrosius aliter explicans hunc locum. Græcorum scholia mecũ faciunt, & magis quadrant ad sensum Pauli. Nec enim illud hic agit qui constituãtur iudices in ecclesia, sed ne Christiani litigent apud infideles, & quemuis potius uel contẽptissimum, modo christianum, arbitrum suæ causæ faciant, ꝯ adeant tribunalia gentilium. Diuus Augustinus in libro de opere monachorum ait sese ex hoc Pauli loco cogi ad suscipiendа iudicia causarũ, cũ esset episcopus. Quod recte an secus, nõ est huius loci excutere.

Constituite.) καθίζετε, id est collocate. Nam καθίζειν est proprie collocare in sede, & iudicis est sedere. Mire autem addidit τούτους ad odium rei.

Ad uerecundiam uestram.) πρὸς ἐντροπὴν, id est ad cõfusionem siue pudorem, aptius ꝯ ad uerecundiam, & paulo superius uertit ad confusionem. Hoc adiecit, significans se non esse locutum ex animo quod uellet contemptissimos ad iudicandum deligi, sed quod hoc quoꝯ iudicaret tolerabilius, ꝯ id quod illi faciebãt, litigãtes Christiani apud gentiles. Frater cũ fratre iudicio contendit.) κρίνεται, id est iudicatur, quod tamen non ineleganter uertas litigat, siue iudicio contendit.

Et hoc apud iniustos.) ἐπὶ τῶν ἀδίκων. i. sub iniustis, ut modo indicauimus.

Sic non est.) οὕτως, in nonnullis exemplaribus græcis coniungitur cum proximo præcedenti uerbo dico, non cum sequentibus, ut sit sensus, sic loquor, non quod id nelim fieri, sed ut intelligatis ꝯ sit indignum quod facitis. Nos tamen diuersam lectionem sequi maluimus. Sapiens quisꝯ.) οὐδὲ εἷς, id est ne unus quidem quod est uehementius, cũ sitis tam multi. Iam quidem omnino delictum est.) Non est græce παράπτωμα, sed ἥττημα, quod significat aliquem esse uictum, & superatum, Victus uidetur ab iracũdia, aut auaricia, qui ob pecuniolam litem mouet fratri. Ad hunc modũ exponunt græca scholia

Fraudem patimini.) ἀποστερεῖσθε, id est damno afficiamini, aut fraudamini. Nam fraus aliquando non pro dolo, sed pro damno ponitur.

Et hoc fratribus.) Poterat interpres incolumi grammatica uertere sic. Iniuria afficitis & fraudatis, atꝯ id fratres, nec est quod mutes & hoc, ἤ ταῦτα, in & hæc, quasi hac uia subuentum sit latinitati, quemadmodum uult Stapulensis, quandoquidem latinus sermo qui recipit loquendi formam, numerum pluratiuum nõ recepit, nisi sit nomen eiusdem numeri, ut multa abegerunt pecora, eaꝯ insignia.

Necꝯ fornicarij.) οὔτε πόρνοι, id est scorta siue scortatores. Opinor interpretem consuluisse uerecũdis auribus. quod scortum apud latinos uocabulũ sit obscœnius, dictum a pellibus. Ac mox ἀρσενοκοῖται, rem per se fœdissimã ꝯ potuit minime fœde significauit. Siquidem concumbunt, & qui in eodem dormiunt lecto, etiamsi nihil peccent. Illud admiror cur faber Stapulensis hoc loco maluerit cinædi uocabulum, non solum obscœnum, uerum etiam aliud exprimens ꝯ Paulus senserit. Siquidem cinædi ni fallor dicuntur, qui turpiter obsecundant pædiconibus.

Non possidebũt

Non poſſidebunt.) οὐ κληρονομήσουσιν. i. non ſortientur ſortem ſiue hæreditatem regni dei, hoc eſt non continget illis regnum dei. Omnia mihi licent, ſed ego ſub nullius.) Græcorum uerborum iucundam alluſionem interpres ſeruare non potuit ἔξεσιν & ἐξουσιασθήσομαι. i. licet, & in poteſtatē redigar. Eam nos utcūq; retulimus ad hunc modū omniū mihi poteſtas eſt, at ego nō redigar ſub ullius poteſtatem.

Eſca uentri.) Eſcæ dicendum in plurali numero, ſicut paulo poſt, uenter eſcis. Tum & hunc, & has dicendum erat. Ita ferme citat Hieronymus in epiſtola ad Amandū, & græca ſic habent, ut ille citat. Nec hoc ita magni refert, niſi quod multitudinis numerus hoc loco magis congruit cum de generibus ciborum agat, non ſimpliciter de cibo.

Et hæc quidem.) καὶ ταῦτα τινες ἦτε. i. & hæc quidam eratis, ut intelligas quoſdam ex illis tales fuiſſe, non omnes, ut annotauit Valla. Neq; enim conſentaneum eſt omnes fuiſſe fures, aut adulteros, aut maſculoꝝ concubitores, etiam ſi idololatriæ uitiū omnibus fuit cōmune. Nam furtum & adulterium apud græcos etiam legibus puniebatur. Niſi malumus ταῦτα poſitum pro τοιοῦτοι, & τινες additum iuxta proprietatem græci ſermonis, ut & alias ſæpenumero apponitur, ut ſit ſenſus. huius generis homines fuiſtis.

Qui adhæret mer.) ὁ κολλώμενος, quaſi dicas qui agglutinatur. Idq; cōcinne quadrat cum eo quod ſequitur, unum corpus efficitur.

Et erunt duo in carne una.) εἰς σάρκα μίαν. i. in carnem unam. Atq; ita legit diuus Hieronymus in libello ad Geruntiam de monogamia, id quod palam eſt, ex eo quod ſequitur, non in duas, nec in treis. Porro iuxta proprietatem hebraici ſermonis, nihil aliud eſt erunt duo in carnem unam q̄ e duobus fiet uelut unus homo. Citat ad eūdē modū in libris aduerſus louinianū. Vnū corpus efficit) Eſt ὅτι apud græcos eſt, p efficitur, quod eſt uehementius. An neſcitis quoniā mem.) Græce nō eſt μέλη ſed σώματα. i. corpora atq; ita citat Hieronymus aduerſus Iouinianum libro ſecundo. Porro quod templū dicit, non templa, aut numerus poſitus eſt pro numero, aut quoniā de pariter collecto eccleſiæ corpore loquitur, magis conueniebat templū q̄ templa, ut indicat & ille.

Empti enim eſtis precio magno.) Magno a noſtris additum eſt ἠγοράσθητε γὰρ τιμῆς. i. empti enim eſtis precio, Nam hoc tantum hic agit, eos non eſſe ſui iuris, cū ſint empti, & empti precio, nimirum iam illius a quo empti ſunt. Cæterum de magnitudine precij adiectū, appparet ex epla diui Petri, nō corruptibilibus auro uel argēto. Glorificate & portate deū.) Græcis nō addit portate, ſed addit qd' latini nō habēt, καὶ ἐν τῷ πνεύματι ὑμῶν. i. & in ſpū ueſtro. Itē illud ἅτινά ἐστι θεοῦ. i. quæ ſunt dei, ut referat ſimul ad corpus & ſpm. Cæterū utraq; uox græcis neutri generis eſt.

EX CAPITE SEPTIMO.

DE quibus aūt ſcripſiſtis mihi. Sermo quidē eſt inabſolutus, uerū hic loquendi color haud eſt inſolēs etiā apud latinos. Nā ſenſus eſt, ut de iſs quæ ſcripſiſtis mihi reſpondeā. Bonū eſt mulierē.) Rectius hic erat uxorem, qñquidē græca uox γυναικὸς ambigua eſt. Deinde tangere ἅπτεσθαι iuxta proprietatē græcanici ſermonis ſæpenumero ſignificat non manu contingere, ſed habere cum aliquo negocium ſiue cōmercium. Proinde μὴ ἅπτεσθαι γυναικὸς nihil aliud ſonat, q̄ ſi dicas, bonum eſt abſtinere ab uxore, hoc eſt non ducere uxorem. Etiamſi diuus Hieronymus aduerſus Iouinianum ſtudio torquet hoc uerbum ad ſimplicem contactū, uelut in ipſo contactu quoq; periculum ſit, non ſolum in coitu. Id quod fortaſſe concedendum eſt in diuinis literis, quoties aut hortamur aut conſolamur, aut deterremus, aut ludimus. In diſputatiōe ſeria nolim id fieri, etiāſi hic uel in primis ſibi pmittit Hieronym⁹, idq; factū defendit exēplo Pauli, apud quē ait pugnare teſtimonia, quæ ſuis locis nō pugnēt. Verū iſs periculū eſt, quibus mos ex quocūq; libro quatuor aut quinq; uerba decerpere, ac uelut ex oraculo pferre haud ppendētib⁹ quid pceſſerit quid cōſequat, cū quo agat, qd agat, quorſū & quo animo dictū ſit. Quid quod ea quæ ſequunt palā indicāt hūc eſſe ſenſū, Propter fornicationem autē, &c. optimum erat non ducere uxorem. Verum qui me-

tuit ne fornicetur ducat potius,& ſuam habeat ſatius q̃ alienam.

Bonum eſt.) Hic eſt unus locus opinor in quo conueniebat addere coniunctionem μὴν, quæ reſpondeat δὲ. Verum id Paulo frequentiſſimum eſt.

Propter fornicationem.) διὰ δὲ τὰς πορνείας, id eſt propter fornicationes autẽ. Quanq̃ hoc nihil ad ſenſum, niſi forte numero multitudinis innuit diuerſas fornicandi ſpecies.

Suam uxorem habeat.) ἐχέτω, quod uerbum apud Græcos plane imperatiui eſt modi. Verum non eſt quod id nos commoueat, nec eſt cur interpretetur, habeat habere liceat, cum id dicatur iis qui ſe non poſſunt a conſuetudine mulierum cohibere, nõ omnibus. Quod ſi hoc loco perpetuo ἄνδρα uertiſſet maritum, ut γυναῖκα uxorem plusculũ lucis acceſſiſſet ſermoni. Nam uoces apud Græcos ambiguæ ſunt.

Vxor uiro debitum reddat.) Græce ſic eſt τὴν ὀφειλομένην εὔνοιαν ἀποδιδότω, id eſt debitam beneuolentiam reddat, ut rem parum uerecũdam, uerecunde notaret. Quanq̃ ſecus Ambroſius, & Hieronymus: Omnino coitũ ſignificat, & ideo texit uerbis, quod oportebat intelligi, in uno dumtaxat codice, pro εὔνοιαν, id eſt beneuolentiam ſcriptum reperi τιμὴν, id eſt honorem, exponentibus ad eum modum & cõmentariis, qui Chryſoſtomo inſcribuntur, ſed titulo mihi ſuſpecto. Proinde quoniam uariat græcorum ſcriptura in coniecturam adducor a Paulo ſcriptũ fuiſſe τὸν ὀφειλὴν, id eſt debitum, quod deinde ſiue caſu, ſiue quo uerecundior eſſet oratio, quiſpiam mutarit in ὀφειλομένην εὔνοιαν.

Nolite fraudare.) μὴ ἀποστερεῖτε, id eſt ne fraudetis. Fraudamus autem cum ſubtrahimus rem debitam. Vt uacetis orationi.) Græcus addit τῇ νηστείᾳ & προσευχῇ, id eſt ieiunio & orationi, quæ duo coniungit & diuus Hieronymus.

Reuertimini in idipſum.) ἐπὶ τὸ αὐτὸ συνέρχεσθε, id eſt ad idem congrediamini, ſiue conueniatis, ut intelligas eos ante fuiſſe ſeparatos thalamis.

Propter incontinentiam.) διὰ τὴν ἀκρασίαν, id eſt propter intemperantiam, tametſi minimum intereſt. Secundum indulgentiam.) Quidam græci codices habent κατὰ συγγνώμην, id eſt ſecundum ignoſcentiam ſeu ueniam. Quidam habent κατὰ γνώμην, id eſt iuxta conſilium ſiue ſententiam, quaſi dicat, dico meam ſententiam, & quod mihi uidetur optimum factu, non autem præcipio, Quanq̃ συγγνώμη appoſitius ad ἐπίταγμα, eſt uenia ad imperium, Imperium exigit, uenia concedit nonnihil præter ius.

Dico autem non nuptis.) ἀγάμοις, id eſt innuptis erat apertius uel potius celebibus. Nam articulus indicat hoc uiris dici τοῖς ἀγάμοις, id eſt iis qui celibes ſunt. Quanquã nihil uetat quo minus ad utrũq̃ ſexum referatur. Et Vulgarius articulum addidit fœmineum ταῖς ἀγάμοις, ut alterum ad uirgines pertineat, alterũ ad uiduas, Quæ celibes ſunt, dici poſſunt ἄγαμοι, at non poſſunt, ſemel expertæ nuptias.

Melius eſt nubere q̃ uri.) κρεῖττον γάρ ἐστι γαμῆσαι ἢ πυροῦσθαι. Nubere græcis ambiguũ eſt uerbum γαμῆσαι, quod ſignificat & nubere uiro, & ducere uxorem. Nam hæc ſententia ad utroſq̃ pertinet uiros ac mulieres, Ideo quod ante dixit innuptis & uiduis pro innuptis in quibuſdã græcis codicibus eſt τοῖς ἀγάμοις, addito articulo maſculino. Ita tñ ut ſub uno genere ſexũ utrũq̃ intelligas. Quanq̃ ut mõ dictũ eſt nõnulli codices hñt τῶς, ita tamẽ ut mox redeat ad maſculinum genus καλὸν αὐτοῖς ἔστιν. i. bonũ eſt eis. Et κρεῖττον non proprie melius eſt, ſed magis ac potius eligendum. Porro πυροῦσθαι, id eſt uri. De miror, cur quidam contra omnium ueterum opinionem exponãt de igni gehennæ, cũ hic palam de libidinis loquatur incendio, moleſtiaq̃ corporis non ſe continentis.

His autem quæ matrimonio iunctæ ſunt.) γεγαμηκόσι. Græcis quidem eſt maſculini generis, ſed ita ut fœmininum quoq̃ complectatur, id quod ſequentia declarant. Proinde nos uertimus. Coniugatis autem, ut ad uirum ſimul ac mulierem pertineat.

Manere innupta, aut uiro ſuo reconciliari.) Apud Græcos imperatiua ſunt. Maneat & reconcilietur, μενέτω, καταλλαγήτω, quæ mirum cur interpres putarit immutanda.

Per mulierem fidelem, per uirum fidelem.) ἐν γυναικὶ πιστῇ ἢ ἐν τῷ ἀνδρὶ πιστῷ. i. in muliere in uiro, quanquam

quanquam γυνή, græcis & mulierem significat & uxorem. Adiectiuum fidelis utrobiq; additum est a nobis, cum apud Græcos non addatur, sed subaudiatur. Et sanctificatum hic uocat purificatum. Sequitur enim, alioqui filij uestri immundi erunt.

Vocauit uos.) ἡμᾶς, id est nos primæ personæ, non secundæ.

In omnibus ecclesijs doceo.) διατάσσομαι, id est ordino siue instituo. Nisi unicuiq;.) Quidam græci codices habent ἐὰν μή. i. nisi, quidã ἢ μή. i. an nõ, ut referatur ad superiora. At græcorum quidem scholia distinctionem apponi uolunt post ἐὰν μή, an seruaturus sis, an non, quod alioqui uideatur imperfecta sermonis constructio, & huius distinctionis Seuerianum quendam citant autorem. Quod si de distinctione laboratur, nihil uetat, quo minus referatur ad permaneat uerbũ. Qui scire possis an seruaturus aut seruatura sis, nisi unusquisq; sic permanserit, ut uocatus est? Verum mihi magis placet, ut seorsim legatur ἐὰν μή, ac perinde ualeat, quasi dicas utcunq; est, aut in summa. Hac loquendi forma solemus uti, quoties omissis, quæ incerta sunt, ad id redimus quod certum est. Hanc græcanici sermonis figuram expressisse uidetur Terentius in Adelphis, Gaudebam. Ecce autem de integro, nisi quicquid est uolo scire, atq; hominem conuenire. Item alijs alij quot locis ad eundem usurpant modum. Sic Paulus, quoniam id quod erat dubium, proposuerat, de seruãdo uiro aut uxore infideli. Vtcunq; hoc est inquit, maneat unusquisq; ut illi tribuit deus, & ut uocatus est, quicunq; sequatur exitus de seruando coniuge. Meminit & diuus Thomas nõnihil de duplici huius loci lectione, ex quo apparet illum adiutum cõmentarijs e græco uersis, quæ nunc non extent.

Non adducat præputium.) μὴ ἐπισπάσθω, id est non asciscat, ut subaudias præputium.

Vnusquisq; in quo uocatus est frater) ἀδελφοί, id est fratres multitudinis numero, idq; dumtaxat in hac posteriori parte.

Consilium autem do.) γνώμην δὲ δίδωμαι, id est sententiam autem do, id est dico id quod mihi uidetur optimum, hoc est profero meam super hac re sententiam. Et ne contemnatur, addit hoc se misericordia diuina consecutum, ut super ea re dicat, quod optimum putet uelut apostolus.

Tribulationem carnis.) Græce est τῇ σαρκί, id est carni siue in carne. Nec est cur Valla reijciat hac gratia expositionem Ambrosianam, ac cæterorum omnium, qui tribulationem carnis interpretantur incõmoda huius mundi, ueluti lites cum affinibus, curam liberorum, sollicitudinem rei domesticæ, & id genus alia sexcenta, quæ matrimonium comitantur. Paulus enim suo more carnem uocat, quod pinguius est & crassius, & ab illa diuini spiritus puritate simplicitateq; recedens.

Tempus.) ὁ καιρὸς συνεσταλμένος, id est tempus contractum, quod Hieronymus aduersus Iouinianum uertit tempus in collecto est. Et quod sequitur τὸ λοιπόν potest ad superiora referri, ut legas tempus quod superest contractum est, Atq; ita Græci uidentur legere. Et eundem ad modum Ambrosius, ut ex illius interpretatione colligitur.

Tanquam non utantur.) ὡς μὴ καταχρώμενοι, id est tanquam non abutentes, quanquã hoc abutentes nihil aliud est q̃ utentes, & utentes nihil aliud q̃ tractantes.

Præterit enim figura.) παράγει. Faber Stapulensis emendat decipit, quod ipsa uox uideatur ita sonare παράγῳ, quasi seducere, siue a uia abducere. Verum huius uerbi composita sæpenumero & neutralia usurpantur, ut ὑπάγω, & magis quadrat ad Pauli sententiam. Et ita exponunt græca scholia παράγει παρέρχεται. Quod autem dixit χῆμα, hoc est figura, perinde est quasi dicas habitus siue status.

Et diuisus est.) Longe alius sensus est apud græcos. Siquidem uerbum μεμέρισαι, non ad ea quæ præcedunt, sed ad sequentia refertur μεμέρισαι καὶ ἡ γυνὴ ἡ παρθένος, id est diuisa est, siue diuisa sunt & uxor & uirgo, hoc est diuersæ uitæ studio sunt, deinde explicat discrimẽ uitæ. Citat hic locus emẽdate aduersus Heluidiũ. Etiã si nõnihil mẽdi asperserãt hic quoq;. Quãq; ex ipsa sermonis cõtinẽtia palã est Hieronymũ sic accipe, ut nos

interpretamur

interpretamur, nempe cum ait, uide quantæ felicitatis sit, quæ & nomen sexus amiserit. At rursus idem in priore aduersus Iouinianum libro, reiecit hanc lectionem, quam ait esse quidem in latinis codicibus, & a se pro loci qualitate sic fuisse ediſſertam, uerum non esse ueritatis Apostolicæ. A quo sic fuerit scriptum. Sollicitus est, quæ sunt mundi, quomodo placeat uxori, & diuisus est. Deinde hac absoluta sententia, trãsiens ad uirgines & continentes subiecit, mulier innupta & uirgo cogitat, quæ sunt domini. Vultq; per interpretationem additum esse uirginem, ne putemus innuptas meretrices hoc sermone cõprehendi posse. Aut certe elegantiæ causa bis idem esse dictum. Vnde conijcere licet exemplaria græcorum, illa quoq; tempestate uariasse. Siquidem in codicibus græcorum hodie legimus ad hũc modum, ὁ δὲ γαμήσας μεριμνᾶ τὰ τοῦ κόσμου, πῶς ἀρέσῃ τῇ γυναικί, μεμέρισται καὶ γυνὴ καὶ ἡ παρθένος, hoc est. Qui uero duxit uxorem, sollicitus est de his, quæ sunt mundi, quomodo placeat uxori. Deinde interposito puncto sequitur. Diuisa est mulier & uirgo. Proinde quod Hieronymus scribit esse in latinis codicibus, hodie in græcis habetur, & quod ait esse apostolicæ ueritatis, hoc legitur in uulgatis exemplaribus. Verum utrocũq; modo legas, eadem ferme constat sententia. Diuus Ambrosius ita legit. Qui autem cum uxore est, sollicitus est quæ sunt huius mundi, quomodo placeat uxori, & diuisus est. Diuisa est mulier & uirgo. Idq; exponens subijcit diuisa, non utiq; natura, sed actu. At idem in libello de uiduis aliter citat hunc locũ. Iuxta quod scriptum est inquiens. Et mulier innupta, & uirgo cogitat quæ domini sunt, ut sit sancta corpore & spiritu. Quæ quidẽ palã arguunt Ambrosij quoq; codices hoc loco uariasse. Illud addam hoc loco rectius γυνὴ uertisset uxorem & mulierem, tametsi uox ea utrũq; significat. Ad eundem modum citat Hieronymus tum alijs aliquot locis, tum in epistola ad Eustochium de uirginitate.

Qui sine uxore est.) ὁ ἄγαμος. i. qui celebs est siue inconiugatus.

Virgo cogitat.) μεριμνᾶ. i. curat siue sollicita est, quemadmodũ superius uerterat.

Quomodo placeat deo.) domino est, nõ deo, τῷ κυρίῳ. Deinde sequitur ut sit sancta, & corpore & spiritu, gemina coniunctione.

Quod honestum est & quod facul. preb.) Græce sic habet ἀλλὰ πρὸς τὸ εὔσχημον καὶ εὐπρόσεδρον τῷ κυρίῳ ἀπερισπάστως. Quæ quidem ad uerbum traducere difficillimum fuerit. Est autem huiusmodi ferme sententia. Sed ad id quo honestũ est ac decorum, & ut indiuulsi semper assideatis & adhæreatis domino. Diuus Hieronymus aduersus Iouinianum testatus græcam proprietatem reddi non posse, explicuit sententiam huius loci, ad hunc modum. Hoc autem ad utilitatem uestram dico, non ut laqueum uobis iniiciã sed ut ad id quod honestum est, & intente facit seruire domino, ablq; ulla distractione uos adhorter. Addit hanc sententiam in latinis codicibus omnino nõ inueniri propter interpretationis difficultatem. εὔσχημον uertit honestum, & τὸ πρόσεδρον τῷ κυρίῳ reddidit quod intente facit seruire domino, & pro ἀπερισπάστως posuit ablq; ulla distractione.

Turpem se uideri existimat.) εἴ τις ἀσχημονεῖν. i. si quis turpe aut indecorum existimat in uirgine. Si fuerit superadulta.) ὑπέρακμος. Nam id uertit superadultam, cuius flos iam præterierit. Quod Ambrosius ita reddidit, si sit ultra pubertatẽ, id quod uulgo rideri solet, cum anum uocant uirginem.

Non peccat si nubat.) γαμείτωσαν, id est nubant. Quanq; uerbum γαμεῖν commune est uiro ducenti uxorem, & puellæ nubenti uiro. Vnde subito Paulus mutato numero uerbi sponsum & sponsam respexit, aut certe ad locantem filiam & sponsam.

Nam qui statuit.) ὃς δὲ ἕστηκεν, id est qui uero stat firmus.

Secundum meum consilium.) κατὰ γνώμην ἐμὴν γνώμην, id est mea sententia, siue meo iudicio. Potestatem autem sui habens.) ἔχει, habet non habens, quanq; hic uariant exemplaria. Et hoc iudicauit.) melius decreuit hoc quidem loco, κέκρικεν, quod alias ita uertit. Liberata est a lege, cui autem u. in.) Græca paulo secus habent, ἐλευθέρα ἐστὶν ἀπὸ τοῦ νόμου

Digitized by Google

γαμησάτω, id est libera est ut nubat cui uelit, siue ad nubendum cui uelit.

Beatior autem erit.) Græce est præsentis temporis, est, non erit.

EX CAPITE OCTAVO.

Si quis autem existimat se scire.) εἰ δέτις δοκεῖ εἰδέναι τι, si quis quid uidetur scire, aut si quis sibi uidetur aliquid scire, ut intelligas omnem scientiæ persuasionem oportere abesse. Nondum cognouit.) οὐδέπω οὐδὲν ἔγνωκε, id est nondũ quicq̃ nouit, ut intelligamus hanc esse præcipuam scientiæ partem, nosse rationem scíendi. De escis.) περὶ δὲ βρώσεως πρῶ εἰδωλοθύτων, id est de esu uero, eorum quæ idolis ímmolantur. Quia nihil est idolum.) ὅτι οὐδέν, potest legi quod nullum est, siue nihil esse idolum. Nam addidit in mundo, Melius autem uertisset ὅτι, quod. Ambrosius pro idolo semper legit simulacrum, Nam idolum græca uox, sed a latinis iam usurpata. Et θύω sacrifico, inde εἰδωλόθυτα simulacris immolata, pro quo uulgus legit idolotica mendose. Quia nullus deus.) ἕτερος, id est alius, deest in nostris. Et sicut nõ est ullus deus præter unum, ita non est idolum, quod deum aliquem repræsentet.

Siquidem sunt dij) ὥσπερ εἰσὶ θεοὶ πολλοὶ, quæmadmodum sunt dij multi. Fortasse inter pres legit εἴπερ. Esca autem nos non comẽdat deo.) βρῶμα παρίστησι τῷ θεῷ.

Deficiemus.) ὑστερούμεθα, id est minus habebimus. Ambrosius legit non deerit nobis. Sensus est nihil habere momenti ad pietatem.

Ne forte hæc licentia.) ἡ ἐξουσία, id est potestas siue ius.

Nonne conscientia eius cum sit infirma.) ἡ συνείδησις αὐτοῦ ἀσθενοῦς οὔσης, id est conscientia eius qui infirmus est ædificabitur. &c.

Idolotica.) Reliquit aliquoties hanc uocem nõ uersam idothyta uero scribendũ est, id est idolis immolata παρὰ τὸ εἰδωλόμ καὶ θύω, ut modo admonuimus.

In idolio.) ἐμ εἰδωλείῳ, id est idoleo, penultima producta. Est autem idoleum locus simulachrorum, aut mensa, in qua carnes sacræ proponebantur. Nec est eum, sed te, ἐὰν γάρ τίς εἰδῇ σε τὸμ ἔχοντα γνῶσιμ, id est. Nam si quis uiderit te, qui habes scientiam. Porro secundam personam ex consuetudine sermonis, pro quauis persona posuit. Et cur non accumbentem potius, q̃ recumbentem? κατακείμενομ.

Non manducabo carnes.) οὐ φάγω, id est non manduco, siue non edo aut uescor carnibus, & est ἐμφατικώτερομ per tempus præsens.

Qui me interrogant.) τοῖς ἐμὲ ἀνακρίνουσιμ, id est qui me diiudicant. Quanq̃ & hic sensus esse potest hoc illis respõdeo qui me interrogant, hoc est qui rogant, quo argumento doceam me esse apostolũ. Est enim uerbũ ambiguum, quod significat tum interrogo, tum excutio & examino.

EX CAPITE NONO.

Non sum apostolus.) Apertius erat, an nõ sum apostolus. Nam plane græci legunt per interrogationem, quæ tamen uehementius affirmet, ut sit impudens contradicere. Nec est quod metuamus, ne hæc uideantur arrogantius dicta a Paulo. Nihil enim magis in illum conuenit, q̃ huiusmodi sancta quædã ostentatio, & pia insolentia, qua alijs quoq̃ locis utitur.

Nunquid non habeo.) μὴ οὐ. i. an non habeam?

Sororem mulierculam.) ἀδελφὴμ γυναῖκα, id est sororem mulierem.

Sororem mulierẽ.) Laurentius cauillatur hoc loco, cũ dixisset sororẽ, quid opus erat addere mulierẽ, quasi soror sit, quæ mulier non sit. Vnde colligit apostolos uxores suas secũ circũducere solitos, sed quæ iam essent loco sororũ. Imo sororẽ addidit, ut intelligas christianã, & hac gratia sequi apostolos. Ambrosius legit mulieres, p sororem mulierẽ. Atq̃ ita citat diuus Hieronymus aduersus Iouinianum libro secundo.

Aut ego solus & Barnabas.) An castigat ac mutat Faber. Verũ recte habebat, aut, cum præcesserit μὴ, id est an, quod hic tacite repetendum est.

Hoc operandi

Hoc operandi.) Hoc additum est οὐκ ἔχομεν ἐξουσίαν τοῦ μὴ ἐργάζεσθαι .i. an non habemus potestatem nō operandi? Et uidetur esse sensus. An nobis solis non licet in ocio uiuere suppeditantibus alijs? Sed rectius est ut accipiamus in eū sensum in quem oēs interpretantur. An non habemus potestatem, ut hoc nobis liceat agere quod agūt omnes? Nam duabus negationibus unius uice est abusus. Verum id exactius expēdat diligens lector. Stipendijs.) ὀψωνίοις, de quo superius meminimus.

An non & lex hæc dicit..) ταῦτα legit Ambrosius, non ταῦτα, & ob id uertit eadem, non hæc. Propter nos utiq;.) πάντως. Rursum & paulo superius uertit utiq;.

Et qui triturat.) Græce paulo secus est καὶ ὁ ἀλοῶν τῆς ἐλπίδος αὐτοῦ μετέχειν ἐπ' ἐλπίδι .i. & qui triturat spem suam participare in spe. Quanq; nos hyperbaton græci sermonis mutauimus Ambrosium & alios secuti.

Metamus θερίσομεν .i. metemus. Potestatis uestræ.) ἐξουσίας, ut intelligas non quamlibet potestatem, sed facultatem metendi & circumducendi uxores, quam illi cæteris apostolis permittebant. Quare nō magis.) Quare addidit de suo interpres. Sat erat, nonne magis nos? οὐ μᾶλλον ἡμεῖς;

Sed omnia sustinemus.) στέγομεν, quod proprie uasis est omnia capientis.

Qui in sacrario operantur.) Paulo diuersius est apud Græcos ὅτι οἱ τὰ ἱερὰ ἐργαζόμενοι τοῦ ἱεροῦ ἐσθίουσι .i. qui sacra operantur, e sacro siue templo uescuntur. Nam ἱερὸν & uictimā significat, & templum. Qui altario deseruiunt) τῷ θυσιαστηρίῳ προσεδρεύοντες .i. sacrario assistentes, siue assidentes & συμμερίζονται, partem accipiunt cum sacrario. Diuidebatur enim hostia inter sacerdotes & leuitas. Stomachatur hoc loco Valla, fortasse liberius aliquanto, cū ut quorundam aures ferre possint, uerum non omnino abs re aduersus Remigium, qui duas has uoces sacrarium & altarium ita distinxerit, ut sacrarium ad idola pertineat, altare ad deum, cum earum uocum proprietas magis a Græcis fuerit petenda. Deinde longius euectus animi calore. demiratur impudentiam quorundam theologorum, qui Paulinas epistolas, cum græce scriptæ sint, ausi sint interpretari, græcarum literarum prorsus ignari, nec hic a diui Thomæ nomine temperat, quod de hoc narrant quidam, confectis in Paulum cōmentarijs, uisum illi Paulum, & ingenue confessum suas epistolas ante id tēporis, a nemine fuisse intellectas, præterq; a Thoma, ceu fabulam cōmentitiam & impudenter confictam deridet, cum ne fieri quidem possit, ut exacte quisq; interpretetur ignarus eius linguæ in qua scriptum fuit quod interpretatur. Ego sane ut non possum omnino refellere, quod scribit Valla, ita talibus uiris, præsertim sanctimonia quoq; cōmendatis, nonnihil deferendum arbitror. Habenda ratio temporū in quibus illi uixerunt. Postremo meminisse oportet homines fuisse. Proinde ut & ingenuum est, & ad eruditionem cōducibile, non dissimulare, si cubi lapsi sunt, ita probi hominis officium existimo a conuitijs temperare, & ita mederi malo, ut quoad licet, non ledas hominem. Quā ut gloriam meam.) τὸ καύχημα .i., gloriationem. Sic enim paulo ante quasi glorians iactauit sese. Et euacuet est κενώσῃ .i. irritam siue inanem reddat.

Si enim euangelizauero.) εὐαγγελίζωμαι pōtentis temporis est, si euangelizo siue euangelizem. Merces mea.) pro mea mihi est apud græcos τίς οὖν μοί ἐστιν ὁ μισθός, Quid igitur mihi est mercedis?

Sine sumptu ponam.) ἀδάπανον θήσω .i. gratuitum faciam. Et iucunde uocat ἀδάπανον, quod nemini sit sumptui. Porro pono apud græcos passim pro facio obuiū est. Et post euangelium Græci addunt Christi.

Tanq; sine lege essem.) Aduerbiū græcum ὡσ anceps est. Tamen hic magis quadrabat quasi, atq; ita legit diuus Hieronymus in Esaiam.

Sine lege dei.) deo est græce μὴ ὢν ἄνομος θεῷ cum deo non sim sine lege, Quanq; in hoc uariant græcorum exemplaria. Infirmis infirmus.) ὡς ἀσθενής .i. tanq; uel quasi infirmus. Vt omnes facerē saluos.) græce secus est ἵνα πάντως τινὰς σώσω .i. ut omnino aliquos saluos

ſaluos facerem. Quãꝯ hic apparet Græcorum exemplaria uariaſſe. Laurentium ut modo indicaui, offendit tempus uerbi, perperam immutatum, ut omnes ſaluos facerem, σώσω uelut ad præteritum referatur, cum uerbum ſit futuri temporis. Neꝯ ſenſus eſt eum id olim egiſſe, nũc deſinere, ſed nũc item agere, & ita facturũ. Porro quod hic dictũ eſt σώσω, idem accipiendum eſt de eo quod præceſſit κερδήσω lucrifaciam, potius ꝯ lucrifacerem. Omnia autem facio.) τοῦτο δὲ ποιῶ, id eſt, hoc autem facio.

Qui in agone cõtendit.) πᾶς δὲ ὁ ἀγωνιζόμενος, id eſt omnis qui certat, ſed proprie in publicis certaminibus, ueluti paleſtra aut olympicis, aut circenſibus. Nam de curſu ac pugilibus ipſe mox meminit. Vnus accipit brauium.) Ambroſius legit palmã ꝓ brauio. Nam βραβεῖον eſt græce. Ab omnibus ſe abſtinet.) πάντα ἐγκρατεύεται, id eſt omnia ſuſtinet, aut tolerat, ſiue quod magis probo in omnibus tẽperans eſt, ut ſubaudias κατὰ.

Nos autem incorruptam.) φθαρτὸν ἄφθαρτον, id eſt corruptibilem & incorruptibilem. Miror cur uariauerit. Sic pugno.) Non eſt pugno quod græce μάχομαι, ſed πυκτεύω, quod eſt pugilum certamẽ exerceo, & pugnis certo. Ad pugnos alluſit interpres, nõ ad pugnas Ambroſius legit percutio pugnis, pro pugno.

Aerem uerberãs.) Prouerbiali ſchemate dictum eſt, pro fruſtra & inaniter laborare, ueluti pugil nihil agit, niſi corpus attingat. Cæterum hæc eo tendit parabola, ut intelligamus non eſſe ſatis quomodocunꝯ noſtro fungi officio, niſi demus operã, ut inſigniter ac præter cæteros geſſiſſe nos uideamur.

Caſtigo.) ὑποπιάζω, id eſt coherceo ſiue cohibeo.

EX CAPITE DECIMO.

NOlo enim.) οὐ θέλω δὲ, Nolo autem. Conſequente eos.) ἀκολουθούσης, id eſt ſequente. ſiue proſequẽte Eos, uero addidit interpres, ſequente autẽ dixit tanꝯ itineris perpetua comite, id enim ſonat ἀκολουθεῖν magis ꝯ ἕπεσθαι In figura facta ſunt.) Figuræ ſiue formæ eſt græcis pluralis nũeri τύποι, ſicut & paulo poſt, hæc autem omnia in figura con.) ταῦτα δὲ πάντα τύποι, id eſt hæc omnia figuræ contingebãt Beneplacita eſt deo) εὐδόκησεν ὁ θεὸς, quod Ambroſius uertit bene ſenſit de⁹, nos uertimus approbauit. Neꝯ idolatræ efficiamini.) Opinor pro γίνεσθαι mutatũ eẽ γίνεσθε. i. neꝯ efficeremur ſimulacrorũ cultores, quãdoqdẽ in hoc quoꝯ addit, ſicut quidã eorũ, ut γίνεσθαι reſpondeat ad ἔνιοι. Sicut qdã eorũ.) καθώς καί τινες αὐτῶν. i. quẽ admodũ & quidã illũ tentauerũt. Interpres legit αὐτὸν, atꝯ ita ſcriptum eſt in nonnullis exemplaribus. Ad correptionem noſtram.) πρὸς νουθεσίαν ἡμῶν, id eſt ad admonitionem noſtram, quod tamen nonnunꝯ pro correptione uſurpatur.

Et panis quem frangimus.) τὸν ἄρτον ὃν κλῶμεν, id eſt panem quem frangimus. Cur nõ offenduntur hoc loco, quos illud offendit quod græci in uerbis quibus latini conſecrãt corpus Chriſti, dicunt, hoc eſt corpus meum quod frangitur pro uobis?

Tentatio uos non apprehendat.) ἔλαβεν, id eſt apprehẽdit præteriti temporis, ſiue cepit, ſubindicat enim Corinthios iam incidiſſe in tentationem, ſed humanam, hoc eſt tolerabilem. Prouentum.) τὴν ἔκβασιν, id eſt exitum ſiue euentum. Id eſt is qui ſinit uos incidere in tẽtationem, idem faciet, ut tentatio bene eueniat, Hieronymus in cõmentarijs Ionæ legit ad hunc modum. Sed faciet cum tentatione & exitum. Nam prouentus proprie dicũtur ſementis, & e terra naſcentium.

Nõne participatio corporis.) κοινωνία, modo cõmunionem uerterat, nunc uertit participationem. Vnus panis & unum corpus.) Abeſt græcis copula, & ἕις ἄρτος ἓν σῶμα, id eſt unus panis, unum corpus. Omnes qui.) οἱ γὰρ πάντες, id eſt omnes enim, abſꝯ qui. Omnes enim de uno pane participamus.

Quid ergo dico.) Ex græcis exemplaribus locus hic ita debet diſtingui. Quid igitur dico? idolum eſſe aliquid, aut idolis immolatum eſſe aliquid? quaſi diceret, nequaꝯ hoc loquor. Et ueluti iam negaſſet ſe id ſentire, quod per ſe dictu ſit abſurdũ, ſubijcit, qd ſen-

 tiat, ſed

tiat, sed quæ immolant &c.\ Sed quæ immolant gentes.) ἀλλ' ὅτι ἃ θύει, id est, sed quod ea quæ immolant ut intelligas, sed hoc dico, quæ gentes immolant ea immolari dæmonibus non deo. An æmulamur dominum?) παραζηλοῦμεν, id est prouocamus & irritamus, quod superius uertit, ad æmulandum prouoco? Et ad eum modum interpretantur græcorũ scholia πρράζομεν ἢ παρακινῦζομεν, id est tentamus & irritamus.

Sed quæ alterius.) ἀλλὰ καὶ τὸ τοῦ ἑτέρου ἕκαστον, id est, sed & quisq; quod alterius.

Nolo autem uos socios fieri.) κοινωνοὺς, id est participes siue cõmunicatores.

Omne quod in macello uenit.) Venit hoc loco significat uenundatur, πωλούμενον & in macello legendum non macellũ. Et plenitudo eius.) Eius ad terram refertur non ad dominum, αὐτ hoc est quicquid dives gignit terra.

Nihil interrogantes.) μηδὲν ἀνακρίνοντες id est nihil dijudicantes, quod idem uerbum est paulo inferius. Ambrosius legit nihil disquirentes.

Qui iudicauit.) τὸν μηνύσαντα, id est indicauit, per n non per u, id tametsi minutulum est, tamẽ quoniam facillimus in huiusmodi lapsus est, admonendum duxi. Nam μηνύω græcis est prodere rem prius occultam.

Videte Israel secũdum carnem.) Ad differentiam adiecit secundũ carnem, ut ostenderet esse alium secũdum spiritum.

Conscientiam dico non &c.) Ante hunc locum repetitur in græcis codicibus, domini enim est terra & plenitudo eius. Quod paulo superius positum est. Sed utrobiq; probe quadrat. Illic nõ refert quibus uescamur. Omnia enim sunt domini. Et hic nõ est cur fratrem offendas in idolis immolato, cum tantam ciborum copiam dives mundus suppeditet. Cæterum hoc posteriore loco uidetur inferri sub alterius persona uelut obijcientis paulo, quod ipse mox dixerat. Quam mihi narras conscientiam, cum ut ipse fateris, domini sit terra & plenitudo eius? Idcirco sub ijcit ac distinguit conscientiã, conscientia (inquit) tua dicit, domini est terra & plenitudo eius, at non idem dicit alterius conscientia, quæ putat aliquid simulacris esse proprium, neq; cõmune deo. Neq; magnopere facit ad rem quod hic argutatur de ἑαυτοῦ deq; illum & cõscientiam. Laurentius. Cum enim ait & propter conscientiam, exponit quod ante dixerat illum, alioqui qui audierat sibi dictum ne ederet propter illum qui iudicauit, rogare poterat, quid hoc ad illũ? Respondet Paulus, ob conscientiam quam tuo facto uulneras, etiamsi tua firma sanaq; est. Deinde quod dicit tuam, suo more personam fingit, quandoquidẽ nonnunq; in se recipit personam alterius, quo rem magis exponat oculis.

Ab aliena conscientia.) ὑπ' ἄλλης συνειδήσεως, id est ab alia conscientia. Atq; ita legit Ambrosius. Cũ gratia participo.) Ambrosius legit gratiæ particeps sum, uerũ non reperio μετέχω datiuo iunctum, unde magis probo cum gratia, id est cum gratiarum actione.

Pro eo quod gratias ago.) ὑπὲρ οὗ εὐχαριστῶ, id est pro eo pro quo gratias ago. Opponit autem hæc inter se uelut contraria, βλασφημεῖν & εὐχαριστεῖν.

Vel aliud quid.) ἤ τέτι, id est siue quid. Aliud additũ est, atq; ita legit Ambrosius, siue aliquid facitis. Sine offensione sitis.) Græce iucundius est ἀπρόσκοποι, id est, tales ut, nemo per uos offendatur. Iudæis & gentibus.) Pro gentibus est ἕλλησι, id est græcis. Iteratur autem ad singula coniunctio καὶ proinde nos uertimus per neq;.

Non quærens, quod mihi utile est.) Simplicius & uerius erat, non quærens meam ipsius utilitatem, sed multorum, μὴ ζητῶν τὸ ἐμαυτοῦ συμφέρον, ἀλλὰ τὸ τῶν πολλῶν.

EX CAPITE VNDECIMO.

PEr omia mei memores estis.) ὅτι πάντα μου μέμνησθε, id est quod oia mea meministis. Et in hũc sensum accipit Ambrosius, legit enim, quod oia mea memoria retinetis. Et consentiunt græcanica scholia. Præparat enim illos laude ad sequentem admonitionem. Quasi diceret sicut in cæteris tenetis, mea præcepta ita in hoc quoq; sequimini.

Et sicut

Et ſicut tradidi uobis præcepta mea.) Hic apparet uariam fuiſſe in græcis codicibus lectionem. Nam Ambroſius legit ad hunc modum, & quomodo ubiq; trado traditiões magis tenetis, id quod ex interpretatione quoq; licet colligere. Interpretatur em̃ ubiq; id eſt in omnibus eccleſijs. Velato capite.) Græce eſt κατὰ κεφαλῆς ἔχων. i. in capite habens, ut intelligas nõ ſolũ de pileo, uerũetiã de coma, quæ & ipſa caput tegit. Atq; id an notant græcanica ſcholia. Deturpat caput ſuum.) καταισχύνει, id eſt dedecorat ſiue pudefacit, aut dehoneſtat. Vnũ eſt em̃.) ἓν γάρ ἐστι καὶ τὸ αὐτό, id eſt unũ eſt & idem, hoc eſt nihil omnino refert. Aliquanto diuerſius legit Ambroſius, uerũ hoc nihil habet momẽti ad ſenſum. Ac ſi decaluetur.) τῇ ἐξυρημμένῃ, id eſt cũ deraſa ſiue raſa, Hoc eſt perinde eſt ac ſi raſa ſit. Fortaſſis interpres affectauit hoc uerbum decaluare uelut odioſius, & ſcõmatis obnoxium caluicium. Tondeatur.) Κειράσθω, id eſt etiam tondeatur.

Aut decaluari.) ἢ ξυρᾶσθαι, id eſt radi. De quo modo meminimus.

Velet caput ſuum.) κατακαλυπτέσθω, id eſt ueletur. Nec aliud quicq; additur apud græcos. Velamen habere.) ἐξουσίαν ἔχειν, id eſt poteſtatẽ habere. Porro Ambroſius & græca ſcholia indicant poteſtatem hoc loco accipi pro uelamine, quod uelamen impoſitũ cogat illam demittere oculos, ſignificetq; illam eſſe ſub alterius imperio. Laurentius indicat in nonnullis etiam latinis codicibus ſcriptũ fuiſſe, poteſtatem pro uelamen, id qd̃ admonuit & diuus Thomas. Veſipſi iudicate.) ἐν ὑμῖν αὐτοῖς κρίνετε, id eſt inter uoſipſos, uel in uobis ipſis iudicate, hoc eſt in ſuo quiſq; animo.

Nec ipſa natura docet.) ἢ οὐδὲ αὐτὴ ἡ φύσις διδάσκει ὑμᾶς, id eſt an ne ipſa quidem natura docet uos? Comã nutriat.) κομᾷ, id eſt comatus eſt, Coma capillitiũ, ſed promiſſius, & curatum. Capilli.) κόμη, id eſt coma, cur quod modo uertit comam nũc mutauit in capillos? Nec eccleſia dei.) Eccleſiæ multitudinis numero ἀλλ' ἐκκλησίαν.

Hoc autem præcipio non laudans.) τοῦτο δὲ παραγγέλλων οὐκ ἐπαινῶ, id eſt hoc autem præcipiens ſiue denuncians non laudo. Laudarat ante, quod omnia tenerent. Nunc nõ laudat in hoc quod cogitur præcipere de cõcordia, quaſi dicat hoc nõ laudo, quod præcipio? Abutuntur em̃ græci participijs pro uerbis infinitis.

Sciſſuras.) χίσματα quod alibi relinquere ſolet. Hic magis quadrabat ſectiões, ſiue diſſidia. Ex parte.) μέρος τι, id eſt ex parte aliqua ſiue partem aliquam, & ἀρνήσεις reliquit, cum ſectas potuerit dicere. Ad manducandum.) ἐν τῷ φαγεῖν, id eſt in manducando, atq; ita legit diuus Ambroſius. Nec eſt ocioſa uerbi cõiunctio πρὸ in προλαμβάνει, qd̃ nos uertimus occupat. Præueniebãt em̃ alios, & illis non expectatis, ſuam quiſq; cœnã edebat. Et ob id mox ſubijcit inuicem expectate.

Nũqd domos nõ habetis.) Nũ domos nõ habetis uel an nõ habetis domos.

Et confũditis.) καταισχύνετε, id eſt, pudefacitis. Quanq; Hieronymus in epiſtolam ad Epheſios putat nihil intereſſe inter αἰσχύνην & σύγχυσιν.

Laudo uos &c.) ἐπαινέσω ὑμᾶς ἐν τούτῳ; οὐκ ἐπαινῶ, id eſt laudabo uos in hoc? non laudo. Ad hunc modum diſtinguunt græcanici codices, ſed & altera diſtinctio belle habet laudabo uos? In hoc non laudo. Et gratias agẽs.) Εὐχαριστήσας, id eſt actis gratijs uel cum egiſſet gratias. Accipite & manducate.) λάβετε φάγετε. i. ſumite, edite, citra coniũctionem interpoſitam. Hoc eſt corpus meũ.) τοῦτό μου σῶμα. i. hoc meũ corpus, abſq; uerbo ſubſtantiuo eſt. Quãq; in quibuſdam additum reperio.

Quod pro uobis tradetur.) τὸ ὑπὲρ ὑμῶν κλώμενον. i. quod pro uobis frangitur. Atq; in hoc tantus eſt græcorum codicum conſenſus, ut appareat apud nos deprauationem ortam, aut certe data opera mutatam ſcripturam, quod abſurdũ uideretur frangi corpus.

In meam cõmemorationem.) εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν. i. in mei memoriã, q̃q̃ græca uox parum cõmode reddi poteſt, niſi circũloquaris ad renouandam mei memoriam.

Quotieſcũq; bibetis.) πίνητε, id eſt bibitis, ſiue bibatis.

Annunciabitis.) καταγγέλλητε. i. annunciate, Ambroſius legit annunciantes.

Panem &c.) ἄρτον τοῦτον, id est panem hunc.

De pane illo edat.) Illo, hoc loco nō additur apud græcis, sed interpres explicuit uim articuli, quod & alias sæpenumero facit.

Indigne.) ἀναξίως τοῦ κυρίου, id est indigne domino. Ad eum modum legit & Chrysostomus utroq; loco. Quod si.) εἰ γὰρ, id est si enim, non εἰ δὲ.

Vt non cum hoc mundo.) Cum mundo sat erat, σὺν τῷ κόσμῳ. Nec hic potuit seruari non ingrata uocum alluſio, κρινόμενοι & κατακριθῶμεν.

EX CAPITE DVODECIMO.

De spiritualibus autem.) περὶ δὲ τῶν πνευματικῶν Incertū an sentiat de donis spiritus, ut interpretatur diuus Chrysostomus, an de psallendo spiritu, de quo uidetur nata fuisse quæstio. Cum gentes essetis.) Græci paulo diuersius habet ὅτι ἔθνη ἦτε πρὸς τὰ εἴδωλα τὰ ἄφωνα ὡς ἂν ἤγεσθε ἀπαγόμενοι, quod gentes fuistis, ad simulacra, utcūq; ducebamini, abeuntes siue abducti. Nam si ὅτε legas, sermo penderet. Porro periphrasin interpretis nō improbo. Ambrosius legit, cum gentes eratis, simulacrorum forma euntes, prout ducebamini. Quāq; hic puto superesse, cū, id quod propemodum liquet ex illius interpretatione.

Prout ducebamini euntes.) ὡς ἂν ἄπεσθε ἐναγόμενοι, id est utcunq; ducebamini, abducti siue abeuntes, aut quod malim sequentes.

Dicit Anathema Iesu.) λέγει ἀνάθεμα ἰησοῦν, id est dicit Anathema Iesum accusandi casu, id est dicit Iesum esse anathema, hoc est maledicit & execratur Iesum.

Et nemo potest dicere dominus.) Hieronymus in Iohelem legit dominū Iesum, quēadmodū hodie legitur in omnibus græcorum codicibus, δύναται εἰπεῖν κύριον ἰησοῦν, ut opponatur ei quod supra dixit, dicit Anathema Iesum, hoc est uocat illū Anathema. Necrursus quisq; eum dominum uocat nisi &c. Ex hoc capite & proximo licet cōijcere quæ fuerint dotes illius ueteris ecclesiæ Christianæ, priusq; tot cerimonijs, opibus, imperijs, copijs, bellis, alijsq; id genus eēt onerata. Discretio spirituū.) διακρίσεις, discretiones interpres legit διάκρισις. Omnia autem hæc operatur ἐνεργεῖ id est, magis efficit cū operatur.

Gratia sanitatum.) χαρίσματα ἰαμάτων, id est dona sanationum.

Diuisiones gratiarum.) χαρισμάτων, id est donorum. Sic uertit Hieronymus in epistolis & alijs item locis. Diuisiones operationum.) ἐνεργημάτων quod non significat simpliciter operationem, sed uim quādam & efficaciam, qua deus agit in nobis. Sequitur ēm mox ἐνεργῶν τὰ πάντα, & paulo post ἐνεργεῖ quod uertit operatur, cūcū aliud quiddam sonat græcis, & agit magis cū operatur. Ad utilitatem.) πρὸς τὸ συμφέρον, id est ad id quod expedit ita uertit Hieronymus in quæstionibus ad Hebidiam, ac rursum in secundo libro aduersus Iouinianum. Magis autem sonat ad uerbum, ad id quod confert.

In uno spiritu.) ἐν αὐτῷ πνεύματι, id est in eodem spiritu.

Operatio uirtutum.) ἐνεργήματα, id est, operationes & magis ut dictū est, efficaciæ.

Alij interpretatio sermonum.) γλωσσῶν, quam uocem modo uerterat linguas, nūc uertit sermones. Vnus & idem.) τὸ ἓν ⟨◊⟩ τὸ αὐτὸ. Articulus additus facit ut de certo spiritu intelligamus, proinde nos uertimus unus ille atq; idem spiritus.

Diuidens singulis,) διαιροῦν ἰδίᾳ ἑκάστῳ, id est diuidens priuatim unicuiq;, quod Hieronymus in dialogo primo aduersus Pelagium uertit proprie siue propria.

Siue gentiles.) εἴτε ἕλληνες, id est græci. In uno spiritu potati sumus.) Græce est in unum spiritum potati sumus, sicut superius uertit in unum corpus, εἰς ἓν σῶμα. Ad eum modum legit Ambrosius græca secutus exemplaria. Cæterum aliquanto superius miscuit diuersas præpositiones εἰς & ἐν, nā γὰρ ἐν ἑνὶ πνεύματι ἡμεῖς πάντες, εἰς ἓν σῶμα ἐβαπτίσθημεν, id est, etenim in uno spiritu, nos omnes, in unum corpus baptisati sumus. Quod si complexim legas, sensus erit. Nos omnes baptismo facti sumus unum corpus, idq; per spiritum omnibus communiter impartientē se. Sin diuisim, subaudiendum erit uerbum substantiuū

ſubſtantiuum ſumus. Etenim in uno ſpiritu ſumus nos omnes. At prior lectio mihi magis arridet. Non eſtis mihi neceſſarij.) χρείαν ὑμῶν οὐκ ἔχω. Quod modo uerterat, opera ueſtra non indigeo. Neceſſariora ſunt.) ἀναγκαῖα, id eſt neceſſaria per poſitiuum nō comparatiuum. Nam comparatio redditur per magis. Quāꝯ μᾶλλον pro potius accipi poteſt, ut corrigat uerius ꝯ comparet, ſitꝙ ſenſus, ea membra quæ putantur inhoneſta neceſſitate commendari & uſu.

Et quæ putamus ignobiliora.) Non reddidit interpres feſtiuā uocū alluſionem ἀτιμότερα & τιμήν, id eſt inhonoratiora, & honorem.

Et quæ honeſta ſunt noſtri.) ἀχήμονα, & εὐχημοσύνην, id eſt immodeſta ſiue indecora, & modeſtiam ſiue decus Ambroſius legit, & quæ inferiora ſunt nobis, reuerentiam abundantiorem habent. Verum haud ſcio an locus mendo uacet.

Nullius egent.) οὐ χρείαν ἔχει, id eſt non habent opus, ut ſubaudias eo honore addito.

Temperauit.) συνεκέρασε, id eſt contemperauit, hoc eſt ſimul moderatus eſt, & miſcuit membra temperatura quadam, ut ſibi mutuo ſint auxilio.

Ei cui deerat.) τῷ ὑστεροῦντι, quod uertere ſolet, deficit, ſed hic bene reddidit.

Vt non ſchiſma in corpore.) Græcam uocem reliquit χίσμα uertere poterat diſſidiū.

Sed in idipſum. ἀλλὰ τὸ αὐτὸ ὑπὲρ ἀλλήλων μεριμνῶσι τὰ μέλη. Sed idem mutuo curent membra, ut τὸ αὐτὸ parem indicet omnium membrorum ſollicitudinem.

Siue gloriatur.) συνδοξάζεται, id eſt glorificatur, hoc eſt honore afficitur. Interpres uidet gloriatur dixiſſe pro gloria afficitur Thomas Aquinas interpretatur gloriatur, uigorat ut ſentire poſſis eum nonnihil offenſum fuiſſe hoc loco.

Membra de membro.) μέλη ἐκ μέρους, id eſt, membra ex parte, hoc dicit, quod Corinthij non eſſent omnia membra corporis, ſed aliqua pars membrorum. Quāꝯ Ambroſius legiſſe uidetur, ἐκ μέλους. Eſt autem facilis in hiſce literis lapſus ob affinitatem uocum μέλους & μέρους, Ad eundem modum legit diuus Thomas trifariam hunc enarrans locum. Cæterū ille ſenſus minus eſt coactus, ut intelligamus membra de membro, hoc eſt aliud membrum ab alio pendere, mutua connexione. At ſuperiorem lectionem ſequitur Vulgarius.

Et quoſdam quidem.) καὶ οὓς μέν. Articulum poſtpoſitiuum Paulus aliquoties uſurpat pro præpoſitiuo, in diſtribuendo. Verum hic non habet quod reſpondeat, cuiuſmodi multa ſunt apud hunc apoſtolum. Nam quod Faber Stapulenſis mutat quoſdam in ſuos, non eſt probabile, præſertim in oratione ſoluta, maxime cū nullum nomē adhæreat pronomini, alioqui dixiſſet τοὺς ἑαυτοῦ. Vitari poterat incommodum anapodoti, ſi prima particulam huius diuiſionis coniunctim legas, ad hunc modum, καὶ οὓς μὲν ἔθετο ὁ θεὸς ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, πρῶτον ἀποστόλους, ut totum hoc unum efficiat ordinem, deinde ſuccedat, δεύτερον προφήτας, ut quod cœperat dicere p οὓς, poſtea mutata uoce dicat per δεύτερον & ἔπειτα. Quod ita explanatius efferri poterat. Et alios quidam conſtituit primo loco, nempe apoſtolos. Alios ſecundo, nempe prophetas. Alios tertio, nempe uirtutes, atꝯ item de cæteris.

Opitulationes.) ἀντιλήψεις, id eſt ſubuentiōes, ſiue ſubſidia, quod alibi uertit ſuſcipere.

Interpretationes ſermonum.) Non legitur apud Græcos hoc loco totum hoc, Idem enim uidetur cum illo, γένη γλωσσῶν, id eſt genera linguarum, quod modo recēſuit. Opinor interpretatiōes ſermonū adiectum ab interprete quopiam, aut ut iſti loquūtur poſtillatore, quod poſtea traductū ſit in contextū ſermonis, præſertim cū ne mentio quidem huius particulæ apud ullum græcum interpretem reperiatur, ut interim diſſimulē, quod toties, iam ἰάματα uertit ſanitates, pro ſanationes. Nam ἴαμα apud græcos nō eſt, niſi ſanatio. Quāꝯ ne quid diſſimulem Ambroſius legit, quemadmodum nos uulgo legimus. deinde paulo poſt repetens hos gradus, hoc loco duos reddit, non unum. Nūquid omnes linguis loquuntur, nunquid omnes interpretantur, niſi forte hæc duo uelut

Digitized by Google

inter se cognata unius loco posuit.

Excellentiorem uiam.) καθ' ὑπερβολὴν ὁδὸν, id est excellẽtem uiã, siue eximiam & egregiam uiam Ambrosius legisse uidetur ἔτι μᾶλλον uertit eñ, magis excellentiorem. Porro ut noster interpres uerterit per comparatiuũ ἔτι, fuit in causa quod uim habeat comparatiui Aemulamini charismata.) ζηλοῦτε τὰ κρείττονα χαρίσματα, id est æmulamini potiora dona, id est ad ea nitamini dona spiritus quæ sunt eximia. Hic charismata reliquit uocẽ græcã, Diuus Hieronymꝰ aduersus Iouinianũ libro secũdo uertit, dona malens latine loq̃ q̃ græce.

EX CAPITE DECIMO TERTIO.

Factus sum uelut æs sonans.) Velut redundat γέγονα χαλκὸς ἠχῶν, id est, factus sum æs resonans. Nec uelut aduerbium additur apud græcos, uerum alius quispiam adiecit de suo. Aut cymbalum tinniens.) ἀλαλάζον, quod alias uertunt in bilare. Est autem ἀλαλάζω, proprie perpetuo sonitu strepere ac tinnire, ut exponunt etymologici græci sono sonum excipiente, quemadmodum fit in lebetibus dodonæis. Ita ut ardeam.) Ita redundat, ἵνα καυθήσομαι, id est ut comburar siue ad comburendum. Distribuero in cibos pauperũ.) Græcis una uox est ψωμίζω, & omnis facultates meas est τὰ πάντα μου, id est omnia mea.

Charitas patiens est.) μακροθυμεῖ, id est longanimis est, Et ita legit Ambrosius, quãq̃ in uulgatis codicibus pro longanima mutauerunt magnanima.

Benigna est.) χρηστεύεται, pro quo Ambrosius legit iucunda est, significat autem comitatem, ac suauitatem morum.

Nõ agit perperam.) περπερεύεται. Repetitur hoc loco apud græcos charitas. Ac græca quidẽ scholia hanc uocẽ uarijs modis interpretãt. Quidã περωτερεύεσθαι, putant idẽ quod est adulari, alij qd' extolli, & ostẽtare sese a noie πέρωτερος, qd' dictũ uolũt, quasi πέρπερος. Alij interpretantur garrire, a πέρωτες & qd' dictũ uolunt, quasi περίφρες & ὥσπερ τοὺς λόγους περιφερόμενον. Sunt qui interpretentur πέρπερον, præcipitẽ ac temerariũ, & περωτερεύεσθαι præcipitẽ esse. Mihi uidetur uox a perperis fratribꝰ esse cõficta, qui & Cercopes dicti sunt, quorum procacitas & improbitas etiam fabulis est nobilitata. De quibus plura retulimus in prouerbio. Ne in Melampygum incidas, quo loco copiosius sup hac re disseruimus, si cui libebit cognoscere. Nos uertimus, non est procax. Alioqui latine perperam agit, qui data opera secus agit q̃ oportet.

Non est ambitiosa.) οὐκ ἀσχημονεῖ, id est non agit inhoneste, siue indecore. Miror unde uox ambitiosa huc irrepserit. Quãq̃ græca scholia sic interpretãtur ἀσχημονεῖ, id est nihil sibi indecorum putat, q̃libet humile officium, modo prosit, & Vulgarius ad eũdem exponit modum, nõ dissimulata tamen altera quoq; interpretatione.

Nõ cogitat malũ.) οὐ λογίζεται, hoc est nõ imputat cuiq̃ malũ, nec male cogitat de quo q̃, ãnotante Valla. Charitas nũq̃ excidit.) ἐκπίπτει hoc est nũq̃ cessat, ubiq; prodest, ubiq; est usui imo crescit in dies. Siue prophetiæ cessabunt.) Græci addunt δὲ atq; ita legit diuus Ambrosius, siue autẽ prophetiæ euacuabuntur. Deinde quod sequitur.

Ex parte enim cognoscimus.) ἐκ μέρους δὲ. Nonnulli Græci codices habebant autem enim, δὲ pro γὰρ.

Cum essem paruulus.) νήπιος, quod & puerũ, aut infantem significat, & parũ prudẽtem, quod ea ætas, ob inscitiam rerũ parũ sapiat. Sed maior horum.) ἀλλὰ μείζων τούτων. i. maxima ex his charitas. Quãq̃ & latini ad exẽplũ Græcorum aliquoties cõparatiuum usurpant pro superlatiuo, ut illud Catulli, Hesperе q cœlo luces iucũdior ignis.

EX CAPITE DECIMO QVARTO.

Sectamini charitatem, æmulamini spiritualia.) Plæriq; græcorũ hic addunt, δὲ coniunctionem, διώκετε πλὴν ἀγάπην, ζηλοῦτε δὲ τὰ πνευματικά. Alioqui uideretur adhortari ad utrũq; ex æquo. Nunc omni conatu uult nos eniti ad bene merendum, id eñ uocat charitatẽ, deinde ne quis offendatur, subijcit, reliqua tamen haud aspernanda, quæ

da, quæ ſpiritualia uocat, quod afflatu ſpiritus dentur aliquoties & malis, inter quæ tamen primum locũ tribuit prophetiæ. Hoc loco Paulus prophetiã uocat, non prædictionem futurorum, ſed interpretationẽ diuinæ ſcripturæ. Quemadmodum & Plato diſcernit uates a prophetis. Vates arrepti numine, nec ipſi quid loquantur intelligunt. Ea prudentes interpretantur cæteris. Porro uehemẽtius eſt uerbum διώκετε, ꝙ ζηλοῦτε. ζηλοῦμεν em ea quoq; quæ probamus ac miramur tantum.

Spiritus autem loquitur.) πνεύματι δὲ λαλεῖ, id eſt ſpiritu autem loquitur, ſiue ſpiritui loquitur, ut reſpondeat illi quod ſequitur, hominibus loquitur. Hoc eſt ſuo loquit̃ anio.

Nam qui prophetat.) ὁ δὲ προφητεύων, id eſt qui prophetat autem.

Hominibus loquitur ad ædificationem.) Ad, præpoſitio apud Græcos abeſt, λαλεῖ οἰκοδομήν, id eſt loquitur ædificationem.

Tamen quæ ſine anima ſunt.) ὅμως τὰ ἄψυχα recte mutat Faber, ſi codices haberent ὁμῶς ſiue ὁμοίως. Et omnino magis quadrat ad ſenſum. Et in his facile labũtur ſcriptores prætera pro quæ ſine anima ſunt dicere poterat inanima, ſiue inanimata.

Sonituum.) τῶν φθόγγοις, id eſt ſonis & ζῶ poteſt eſſe dederint, ut referatur ad inanima, μὴ ζῶ. Quod canitur.) τὸ αὐλούμενον ἢ τὸ κιθαριζόμενον, id eſt tibia, cithara ue canit̃, proinde Ambroſius legit, quod per tibiam canitur.

Quis parabit ſe.) τίς παρασκευάσεται, id eſt, quis præparabit̃? Quod data opera & alias facit interpres, nec id ſane non recte.

Manifeſtum ſermonem.) ἔυσημον, id eſt ſignificantem, & ſic legit diuus Ambroſius in cõmentarijs, ꝙꝙ utraq; lectio bene habet.

Vtputa.) εἰτύχοι, id eſt uerbi gratia, nimirũ cum exemplum fingimus, aut ponimus.

Genera linguarum.) φωνῶν, id eſt uocum, loquitur em̃ de omnibus.

Et nihil ſine uoce.) Ϲ οὐδὲν ἄφωνον, id eſt & nullum, ſubaudi genus, & aphonum, id eſt uoce carens ſiue mutũ. In hoc mundo.) Rurſus ἐν κόσμῳ, id eſt in mũdo citra, pnomẽ.

Ero ei cui loquar.) ἔσομαι τῷ λαλοῦντι, id eſt ero loquenti, barbarus, nec intelligam, nec intelligar. Nam priſci peregrinum hoc nomine uocabant.

Et qui loquit̃ mihi.) ἐμὲ ἐμοί, id eſt in me, græce eſt pro mihi, ueluti meo indicio meoq; animo, tametſi in ſe facundus eſt qui loquitur, tamen in meo animo barbarus eſt.

Spiritus meus orat, mens autem.) Spiritum uocem linguæ uocat, mentem affectum animi, ſiue ſenſum animi πνεῦμα & νοῦς

Si bene dixeris.) εὐλογήσῃς, unica dictio eſt, hoc eſt ſi laudes & celebres deum & uerba bene ominata dixeris. Quis ſupplet locum idiotæ.) ὁ ἀναπληρῶν, id eſt qui implet locum idiotæ, & fungitur uice idiotæ. Idiota uero græca uox eſt, quæ ſignificat & priuatum, id eſt, non fungentem aliquo magiſtratu & illiteratũ, hoc loco uertere poterat, plebæij. Super tuam benedictionẽ.) ἐπὶ τῇ σῇ εὐχαριστίᾳ. id ſuper tuam gratiarum actionẽ ſiue ad tuam. Quãꝙ ex hoc loco colligimus minimũ intereſſe, inter εὐλογεῖν & εὐχαριστεῖν.

Omnium ueſtrum linguis loquor.) Græca diuerſum habent ſenſum, εὐχαριστῶ τῷ θεῷ μου πάντων ὑμῶν μᾶλλον γλώσσαις λαλῶν, gratias ago deo meo omnibus uobis magis lingua loquens, id eſt quod magis loquor linguis, ꝙ uos omnes Hieronymus comparatiuum, magis refert, ad cæteros apoſtolos, ut intelligas Paulũ omniũ linguis fuiſſe locutũ, magis ꝙ reliquos apoſtolos, uide nonæ quæſtionis expoſitionem ad Ebidiam, ubi non ſemel citat hunc locum ſecus ꝙ habeat noſtra æditio.

In ſenſu meo.) διὰ τοῦ νοός μου, id eſt, per mentem meam, & quinq; uerba, πέντε λόγους id eſt quinq; ſermones aut dicta.

Vt & alios inſtruã.) κατηχήσω. i. erudiã quo uerbo libenter utit̃ Paulus. & itẽ Lucas.

Quã decẽ milia.) Addendũ erat potius, ut locus huic coniũctioni, ꝙ eſſet. Apud græcos ſæpenumero ſubauditur, id apud latinos eſt inuſitatius. Hac in re mirum ꝙ mutata ſit eccleſiæ conſuetudo. Paulus mauult quinq; uerba in ſenſu, ꝙ decem milia in ſpiritu.

Digitized by Google

At nunc in nonnullis regionibus totos dies psallitur spiritu, nec modus, nec finis cantionum, cum uix intra sex menses audiatur concio salubris adhortans ad ueram pietatem, id em̃ Paulus uocat in sensu loqui, ut omittam interim huiusmodi musices genus inductum esse in cultum diuinum, ut ne liceat quidem ullam uocem liquido percipere. Nec ijs qui canunt ociũ est attendendi quid canant. Tantum uocum tinnitus aures ferit, & mox peritura delectatiũcula mulcet. Ferẽdum & hoc nisi uulgus sacerdotum ac monachorum in huiusmodi rebus summã constitueret pietatem, multum dissentiens a Paulo. In alijs linguis.) ἐμ ἑτερογλώσοισ, id est in ijs qui sunt diuersarum linguarum, ac si dicas cõposita uoce, in diuerſilinguis. Locus quem adducit est apud Esaiã capite uicesimo secũdo. In loquela em̃ labij, & in lingua altera loquet̃ ad populũ istũ, sic em̃ Hieronymus reddidit hebraica, quæ sũt huiusmodi. כִּי בְלַעֲגֵי שָׂפָה וּבְלָשׁוֹן אַחֶרֶת יְדַבֵּר אֶל הָעָם הַזֶּה. Nam iuxta Septuaginta ad hunc legimus modum, propter irrisionem labiorum, propter linguã alterã, qua loquent̃ populo huic dicentes eis. Annotat & Reuchlinus noster in loquela labij dictũ esse pinde ac balbutiẽte & subsannãte labio, Paulus iuxta Hebraicam ueritatem adduxit testimonium, cũ Septuaginta cæteriq; interpretes longe diuersa legerint hoc loco, sed ita rursus, ut sensum magis expresserit q̃ uerba, id quod admonet & diuus Hieronymus hunc enarrans locum. Iam illa. Et nec sic exaudient me dicit dominus, de suo Paulus adiecit, ut impleret prophetiæ formam. Nisi forte, Aliunde sumptum est hoc testimoniũ. Siquidem Hieronymus, non audet affirmare, sed ait ita sibi uideri, ex eo sumptum loco.

Fidelibus.) πιστεύουσι, id est credentibus.

Quid insanitis.) ὅτι μαίνεσθε, id est quod insanitis. Non enim rogaret, cur insaniant, sed affirmaret eos insanire.

Occulta em̃.) καὶ οὕτω τὰ κρυπτὰ, id est & sic occulta cordis, ut paulopost. Et ita cadens, καὶ οὕτως πεσὼν. Apocalypsin habet.) Cũ ante uerterit reuelationem, nũc uocem græcã reliquit ἀποκάλυψιν. Vt multũ.) τὸ πλεῖσον. i. ut plurimũ siue ad summum.

Per partes.) καὶ ἀνὰ μέρος, id est uicissim.

Per singulos.) καθ' ἕν, id est singillatim.

Spiritus prophetarum.) πνεύματα, Græcis pluratiui numeri est, & subijciũtur, ὑποτάσσονται. Ne sentiamus, hoc dictũ de ipso spiritu sancto, sed dono spũs, quod ita daturũ esset singulis quibus contigit, ut in ipsorum esset arbitrio uti aut nõ uti. Quod afflatis & inspiratis non item licet. Non em̃ est dissensionis deus.) ἀκαταστασίας, id quod magis sonat confusionem & turbatum rerum ordinem.

Sicut in oibus, ecc. sanct.) Hoc loco uerbũ doceo a nostris additũ uidetur. Nã apud græcos non est, subaudiendũ autẽ nõnihil sicut in omnibus ecclesijs pax est & cõcordia. Nam omniũ exemplo, adhortatur Corinthios, ut similiter faciant.

Permittitur.) ἐπιτέτραπται, id est permissum est.

Ignorat ignorabitur.) ἀγνοεῖ, ἀγνοείτω, id est ignorat ignoret, id est, si quis nolit hæc scire, nesciat suo periculo, quãq; Ambrosius exponit ignorabitur, opinor eum legisse, ἀγνοήσεται. Verum secus accipiunt græcanica scholia & Vulgarius.

Fiant in uobis.) In uobis apud græcos non est.

EX CAPITE DECIMO QVINTO.

Si tenetis.) Hic locus uidetur fuisse uarius in græcis exemplaribus Ambrosius legit, tenere debetis, nisi forte est ἐι legendum p ῖ, id est certe tenetis.

Et post hæc undecim.) Græci codices habẽt καὶ ἔπειτα τοῖς δώδεκα, id est & deinde duodecim, sed græca scholia hic laborant, dubitantq; nũ lapsu scriptoris habeatur duodecim pro undecim, an ut intelligamus Matthiæ quoq; Christũ apparuisse nõdũ quidem cooptato in ordinem apostolicum, sed tamen a deo iam destinato Ambrosius legit undecim, sed articulum quoq; reddidit τοῖς ἕνδεκα. i. illis (inquit) undecim.

Quin

Quingentis fratribus ſimul.) ἐφάπαξ, id eſt ſemel, quæ ſenſus ferme idem eſt.

Ex quibus multi.) πλείους, id eſt plures ſiue complures.

Non ſum dignus.) ἱκανός, id eſt idoneus qui uocer.

Gratia dei mecum.) ἡ σὺν ἐμοί, id eſt quæ eſt mecum, aut ut quidam habent codices ἡ εἰς ἐμέ, id eſt quæ eſt in me, ſiue erga me. Et cur nō potius inanis quā uacua?

Non ego autem, ſed gratia dei mecum.) ἀλλὰ ἡ χάρις τοῦ θεοῦ ἡ σὺν ἐμοί, ſed gratia dei, quæ mecum eſt, corrigit eā Paulus, quod modo dixerat ſe plus omnibus laboraſſe, imo (inquit) non ego ſum is qui hoc feci, ſed gratia potius dei, quæ mihi adfuit, ut intelligamus totum hoc deo ferri acceptum Laurentius hoc loco reijcit eos qui ex hiſce uerbis gratiam aſtruunt, quam uocant cooperantem.

Sic prædicauimus.) οὕτως κηρύσσομεν, id eſt prædicamus præſenti tempore, ita legit & Ambroſius. Adhuc eā eſtis.) Enim redundat. Referūtur eā hæc ad ſuperiorem argumentationem, ſi Chriſtus non reſurrexit, ergo adhuc eſtis in peccatis ueſtris.

Si in hac uita tantū in Chriſto ſperantes ſumus.) εἰ ἐν τῇ ζωῇ ταύτῃ ἠλπικότες ἐσμὲν ἐν Χριστῷ μόνον, ſignificationem præteriti temporis participij, ſic poterat reddere, ſi ij ſumus, q ſpem coniecerimus in Chriſto, in hac dūtaxat uita, hoc eſt ſi noſtra ſpes quam habemus in Chriſto non porrigitur ultra terminum huius uitæ.

Primitiæ dormientium.) In græcis exemplaribus conſtanter additur uerbum ἐγένετο, id eſt, factus eſt, ſiue fuit. Ambroſius ἀπαρχὴν uertit initium, quod fuerit omniū primus.

Sicut in Adam omnes.) ὥσπερ γὰρ ἐν τῷ ἀδὰμ, id eſt ſicut enim in Adam.

Qui in aduentu eius crediderunt.) οἱ τοῦ χριστοῦ ἐν τῇ παρουσίᾳ αὐτοῦ, id eſt, qui ſunt Chriſti in aduentu ipſius. Et ſic legit diuus Ambroſius.

Nouiſſime autem inimica deſtr.) Nouiſſima nomen eſt non aduerbium, nouiſſime. Ac ſi dicas. Mors omnium nouiſſima deſtruetur & eſt καταργεῖται, id eſt deſtruitur, ſiue aboletur præſentis temporis Diuus Hieronymus in commentarijs Eſaiæ, non ſemel citat hoc modo. Nouiſſimus inimicus deſtruetur mors, quaſi dicas hoſtis omnium poſtremus deſtruetur, nempe mors. Nam ut eleganter hoc loco docuit Valla, poteſt inimicus eſſe qui non ſit hoſtis. Porro græcis mors maſculini generis eſt.

Siue dubio præter eum.) ἀκλονήτι, id erat plenius reddendum. Nam nūc oratio eſt inabſoluta. Atqui cū dicat oīa ſubiecta, palā eſt, quod excipitur is qui ſubiecit illi oīa.

Propter ueſtrā gloriā.) Nō eſt hic δόξα gloria, ſiue honor, ſed καύχησις gloriatio, διὰ τὴν ὑμετέραν καύχησιν, id eſt per noſtrā gloriationē. Eſt autem hoc loco per præpoſitio adiurantis. Et quoniam multa iam gloriatus, ſancta quadam iactantia, de profectu euangelij ſui, per eam gloriam qua gloriatur in Chriſto nunc iurat, tanq̄ per rem ſacram, ſibiq̄ chariſſimam. Citat hunc locum & Auguſtinus, oſtendens hoc loco iuraſſe Paulum. Nec eſt quod tergiuerſemur, & negemus apoſtolum iuraſſe, cum alibi non paucis locis, palam iuret. Verum in negocijs huius mundi, pro prædijs, pro nummis iurare fortaſſe non ſit ingenui Chriſtiani. Cæterum cum agitur negocium Chriſti, tum non ſit nefas in non ſit ingenui Chriſtiani. Cæterum cum agitur negocium Chriſti, tum non ſit nefas interponere iuſiurandum. Quamq̄ græca ſcholia nonnihil hic laborant dubitantq̄ num ita legendum ſit διὰ τὴν ὑμετέραν καύχησιν, id eſt propter ueſtram gloriationem, id eſt ut gloriemini uos eſſe Ieſu Chriſti. Atq̄ ita legit Ambroſius, niſi quod accipit ueſtram gloriam quam Paulus habeat de illis Diuus Hieronymus in epiſtola, cuius initium, Sæpe & multum legit propter ueſtram ſalutē, haud ſcio an memoriæ lapſu.

Ad beſtias pugnaui. ἐθηριομάχησα dictio compoſita græcis. Solebant enim olim damnati beſtijs obijci.

Cras eā moriemur.) ἀποθνήσκομεν, id eſt morimur &c. Laurentius admonet prouerbium fuiſſe laconicum, extat autē apud Eſaiam cap. 22. totidē uerbis quot citauit Paulus אָכֹל וְשָׁתוֹ כִּי מָחָר נָמוּת. Quāq̄ Hebræis uerbum eſt futuri tēporis נָמוּת. Verū hoc ad ſenſum

ſenſum haud multum refert, & haud ſcio an Paulus ſcripſerat ἀποθνῄσωμεν.

Corrumpunt mores.) φθείρουσιν ἤθη χρησθ᾽ ὁμιλίαι κακαί. Senarius eſt Menandri, quem admodum indicat diuus Hieronymus, & conſtat ſuis pedibus ſi ſeruetur apoſtrophus φθείρουσιν ἤθη χρησθὸμιλίαι κακαί. Nos carmẽ carmini reddidimus. Mores bonos colloquia corrumpunt mala. Non omnis caro.) οὐ πᾶσα σὰρξ, id eſt non quæuis caro.

Euigilate iuſti.) ἐκνήψατε δικαίως. i. ſobrij eſtote iuſte, ſiue expergiſciminí iuſte. Vt iuſte ſit aduerbiũ, id eſt ſicut oportet & recte. Nam uigilant quidam, etiam ad iniuſticiã. Alioquí quorſum attinebat iuſtis præcipere ut uigilarent, & non peccarent, quod ſi faciant, iuſti non ſint? Deinde qui conuenit, ut eos iuſtos uocet, quos arguit, & de quibus mox ſubijcit? Ignorantiam dei habent quidam. Quin & Ambroſius ut ex interpretatione conijcere licet ita legit, quemadmodum habetur apud Græcos, iuſtos (inquit) eſſe præcepit. Atqui qui iuſtos appellat, non præcipit, ut ſint iuſti.

Ad reuerentiam uobis.) πρὸς ἐντροπὴν, id eſt ad erubeſcentiam, & ad pudorem.

Stulte.) ἄφρον, id eſt amens, ſiue inſipiens. Inſipiens tu.) Poſt inſipiens ponẽda erat diſtinctio ἄφρον σὺ ὃ σπείρεις, id eſt ſtulte, tu quod ſeminas.

Sicut uult.) καθὼς ἠθέλησεν, id eſt ſicut uoluerit, ut ſubiunctiui ſit modi.

Corpora cœleſtia & terreſtria.) ἐπουράνια, & ἐπίγεια, quod ita ſonat quaſi dicas, quæ in cœlo uerſantur, & quæ in terra uerſantur. Ne de ipſis cœlis, aut de materia intelligamus. Niſi prius moriatur.) Quorſum attinebat addere prius, cum græce ſit, ἐὰμὴ ἀποθάνῃ, id eſt niſi fuerit emortuum.

Vtputa.) εἰ τύχοι, ita uertit & paulo ſuperius, ut ſit exemplum ponentis.

Alia claritas.) δόξα. Eandem uocem quam modo gloriam uerterat, nunc uertit claritatem. Fortaſſe quod abſurdum putaret dicere gloriam ſolis, aut lunæ, aut ſtellarum, imo maius quiddam ſignificare uidet gloria, dignitas, maieſtas, & claritas. Et alias interpres δόξαν maieſtatem uertit. Denique cum Paulus eadem uſus ſit uoce, quorſum attinebat interpretem latinis diuerſas uoces obijcere, cũ ad id nõ cogat ſenſus?

Si eſt corpus animale.) Si redundat εἰ σῶμα &c. eſt corpus.

Stella enim differt a ſtella.) ἀστὴρ γὰρ ἀστέρος διαφέρει, id eſt ſtella enim ſtellam antecellit. Nam id quoq; græcis ſignificat διαφέρει.

Factus eſt primus homo Adam.) Faber Stapulenſis admonet homo ſupereſſe, & in plæriſq; græcis etiam codicibus, quos mihi uidere contigit aſſcriptum repperi ὁ πρῶτος ἄνθρωπος ἀδάμ, id eſt primus homo Adã, Tametſi ex interpretatiõe Ambroſiana ſubodorari licet, illum Adam legiſſe, omiſſo hominis uocabulo, cũ ait ab apoſtolo duos conſtitui Adam. Deinde in ſecunda particula Adam ſolus repetitur abſq; hominis mẽtione. Nouiſſimus Adam, in animam uiuificantem. Cõſentaneum autem eſt ab interprete quopiam, additum, qui uoluerit explicare, quid ſonaret Adam, apud Hebræos, nimirum hominem אדם Proinde in Geneſi, quoties hominis uocabulum repetitur אדם Adam ponitur. Et aliquanto poſt, omiſſo Adam, hominem dũtaxat repetit, primus homo de terra &c.

Secundus homo de cœlo cœleſtis.) Græci diuerſe legunt, idq; conſtanter, ad eundẽ modũ interpretantibus Chryſoſtomo & Vulgario, ὁ δεύτερος ἄνθρωπος, ὁ κύριος ἐξ οὐρανοῦ, id eſt ſecundus autem homo, dominus e cœlo. Quãq; ut ingenue dicam mihi magis probatur, quod in noſtris codicibus ſcriptum eſt, præſertim, cum ita legant Hieronymus & Ambroſius. Et magis reſpondet ad id quod præceſſit, de terra terrenus.

Seminatur in ignobilitate.) Ambroſius legit ignominia, & rectius ἐν ἀτιμίᾳ.

Portemus & imaginem cœleſtis.) Portabimus futuri temporis eſt græcis, φορέσομεν, & quidã nõnulli codices habent φορέσωμεν, id eſt portemus. Nec magni refert ad ſententiã.

Poſſidere non poſſunt.) κληρονομῆσαι, id eſt hæreditate accipere, & paulo poſt poſſidebit,

bit, κληρονομεῖ, id est hæreditate accipit, uerbo præsentis temporis. Omnes quidem resurgemus.) Græca sic habent πάντες μὲν οὐ κοιμηθησόμεθα, πάντες δὲ ἀλλαγησόμεθα, id est omnes quidem non dormiemus, sed omnes immutabimur. At diuus Hieronymus ad Minerium ostendit hunc locum bifariam legi apud Græcos, & hoc modo, quem hic indicaui, & eo modo quo uulgata habet æditio. Atq; hoc sane loco mirum q̃ sudãt græcanica scholia Vulgarius & Chrysostomus sic legunt, interpretanturq;, quemadmodum nos uertimus, ut sit sensus, non omnes morituros, omnes tamen immutandos esse, Diuus Ambrosius sequitur eam lectionem, quam uulgo audimus, ut sentiamus nõ omnes immutandos ad gloriam, q̃q̃ resurrecturi sint omnes. Quanq̃ & is alteram subdit interpretationem, in qua significat fore, qui non moriantur, atq; ob id non resurgãt. Certe cum eo quod græci legunt magis consentiunt ea quæ Paulus scribit Thessalonicensibus. Si em̃ credimus, quod Iesus mortuus est & resurrexit, ita & deus eos qui dormierunt per Iesum adducet cum eo, Hoc enim uobis dicimus in uerbo domini, quod nos qui uiuimus, qui residui sumus in aduentu domini, non præueniemus eos qui dormierunt, quoniam ipse dominus in iussu, & in uoce archangeli descendet de cœlo. Et qui in Christo sunt resurgent primi. Deinde nos qui uiuimus, qui relinquimur, simul rapiemur, cum illis in nubibus obuiam Christo in aera. Et sic semper cum domino erimus. Ex his liquet non omnes dormituros, sed aliquos fore residuos in aduentu Christi. Sunt qui dicant in momento & illos subito morituros ac reuicturos, qui residui fuerint. Cæterũ si perpendamus & malos immutari, si non ad gloriam, certe ad immortalitem, nihil erit quod offendat in lectione Græcorum. Porro si quis diffidet citationi nostræ, sciat Chrysostomum & Vulgarium, quos modo allegauimus, haberi Basileæ in bibliotheca Prædicatorum, unde mihi uoluminum eorum facta est copia. Qui græce nouit, is poterit excusso loco me, uel comprobare, uel refellere. In momento.) ἐμ ἀτόμῳ; i. pũcto tẽporis indiuisibili, A τέμνω seco & α particula priuatiua. ἐν τῇ ῥιπῇ ὀφθαλμοῦ; id est in ictu oculi Hieronymus ad Mineriũ indicat utrũq; inueniri, & ῥιπή, id est ictus & ῥοπή, id est motus, prius translatum est ab ictu teli seu fulminis, secundum a motu lancis Laurentius suspicatur interpretem scripsisse, non ictu, sed nictu, hoc est motu oculi. Canet enim tuba.) σαλπίσει γάρ, id est canet enim, & subauditur, tuba quæ præcessit nisi mauis dicere, Buccinabitur enim, aut angelum subaudire, de quo tamẽ hoc loco nulla mentio. Cum autem mortale hoc induerit.) Repetitur græcis utraq; pars, cum autem corruptibile hoc induerit incorruptionem, & mortale hoc induerit immortalitatem. ὅταν δὲ τὸ φθαρτὸν ἐνδύσηται ἀφθαρσίαν, καὶ τὸ θνητὸν τοῦτο ἐνδύσηται ἀθανασίαν.

In uictoria.) Ambrosius legit contentione, νεῖκος enim si cum diphthõgo scribatur cõtentionẽ sonat, sin secus uictoriam significat. Atq; ita Hieronymus legit alicubi in epistola aduersus Ioannem episcopũ Hierosolymitanũ. Rursus in cõmentario Osee legit contentione, & pro stimulo legit aculeũ. Nam illud est minutius, quod græci sermonis ordinẽ immutauit uel interpres, uel librarius ποῦ σου θάνατε τὸ κέντρον; ποῦ σου ᾅδη τὸ νῖκος. i. ubi tuus mors aculeus, ubi tua inferne uictoria. Cæterum testimonium quod adducit sumptum est ex Osee capite decimo tertio, idq; magis iuxta Septuaginta, q̃ iuxta Hebraicam ueritatem, quæ sic habet אַחֵי רִבְרִיךָ מָוֶת אַחֵי סַטְבָּךְ שְׁאוֹל, id est ero mors tua o mors ero morsus tuus inferne, iuxta Septuaginta ad hunc legimus modum, ubi est causa tua mors, ubi est aculeus tuus inferne. Porro quod Septuaginta transtulerunt ποῦ ἡ δίκη σου, hoc est ubi causa tua, Hieronymus uertit ero mors tua. Symmachus interpretatus est, ero plaga tua. Quinta æditio est & Aqla, ubi sunt sermones tui. hebræis est uerbum רבר quod si scribatur per duo cometz רָבָר sonat, uerbũ, sin per sex pũcta רֶבֶר sonat mortem siue pestem, iuxta illud quod in Esaia legimus. Mortem misit dominus in Iacob, & uenit in Israel, Hieronymus uertit uerbum misit in Iacob, & uenit in Israel. Præterea pro aculeo, quem Hieronymus maluit uertere morsum, Symmachus ἀπάντη-

ἀπάντημά trāſtulit hoc eſt occurſum. Theodotion & qnta ædítio plagā ínterpretatí ſtit.

Deo autem gratias.) τῷ δὲ θεῷ χάρις. i. deo autem gratia, ut ſubaudías eſt, aut ſit. Quo modo loquuntnr & latini. Stabiles ſitis & immutabiles.) ἑδραῖοι γίνεσθε ἀμετακίνητοι, & copula redundant, dicuntur autem ἑδραῖοι, qui firmam accertam tenēt ſedem ἀμετακίνητοι, qui aliunde alio moueri & abduci nō poſſunt.

EX CAPITE DECIMOSEXTO.

De collectís.) περὶ δὲ τῆς λογίας, id eſt de collecta nouū apud Paulū uerbum, a colligendo dictum. Per unam ſabbatí.) σαββάτων, id eſt ſabbatorum.

Recondens.) θησαυρίζων, id eſt theſauriçans quod tandem uertit latine, ſolitus ante hac græcam uocem relinquere.

Quod ei bene placuerit.) ὅτι ἂν εὐοδῶται, Laurentius ita uertendum exiſtimat, quod facile, aut leue ſit, ſiue quod bene cedat. Mihi rectius uertendum uidetur, quicquid commodum fuerit, & quicquid deo proſpero contigerit. Hoc autem addidit, ne forte puderet muneris parum magnifici.

Perferre gratiam ueſtram.) τὴν χάριν ὑμῶν hic plane gratiā pro beneficio poſuit, ſed gratis collato. Quod ſi dignū fuerit.) ἐὰν δὲ ᾖ ἄξιον, Græcis hæc uox aliquāto ſecus uſurpatur apud græcos nōnūqꝫ, atqꝫ apud nos, pro tāti eſt. Vnde nos uertimus. Quod ſi fuerit operæ precium, hoc eſt, ſi res fuerit tanti.

Nam macedoniam pertranſibo.) Nihil refert ad ſententiam, tametſi διέρχομαι ambiguum eſt ad utrūqꝫ tempus, unde non perperam uertit pertranſibo.

In tranſitu uidere.) ἐν παρόδῳ, id eſt obiter, ac uelut alio properans.

Vſqꝫ ad pentecoſten.) ἕως τῆς πεντηκοστῆς, & uſqꝫ ad quinquageſimū, ut ſubaudías diē necꝫ enim de feſto loquitur.

Magnum & euidens,) μεγάλη καὶ ἐνεργὴς, id eſt magnum & efficax, ſcribitur enim per e non per a, interpres legiſſe uidetur, ἐναργὴς per a idqꝫ græcis ſonat euidens, atqꝫ ita legit Ambroſius, ſecus Chryſoſtomus & Vulgarius.

De Apollo autem fratre.) Fratre, & notū uobis facio, hæc uerba in græcis codicibus non inuenio, fratre inuenio in quibuſdam. Verū hæc eclipſis familiaris eſt epiſtolis, uelut de libris quos putabas perijſſe, ſunt in tuto apud generū.

Et utiqꝫ.) πάντως, more ſuo uertit utiqꝫ pro omnino.

Non erat ei uoluntas.) οὐκ ἦν θέλημα, id eſt non erat uolūtas, Ei, addidit explicandi cauſa. Cum ei uacuum fuerit.) ὅταν εὐκαιρήσῃ, id eſt cum erit oportunum. Quāqꝫ uacat idē efficit, & ita uertit in actis apoſtolorum, Athenienſes ad nihil aliud uacabant εὐκαίρουν.

Omnia enim ueſtra.) enim hoc loco prorſus ocioſum eſt, nec eſt uſqꝫ apud græcos, ſed πάντα ὑμῶν &c. Noſtis domum Stephanæ, & Fortunati, & Achaici.) Fortunati & Achaicum hoc loco græci codices non habent. Sed tantum Stephanam, & hoc loco domus familiam ſignificat quā primicias Achaiæ uocat, quod prima ſuſceperit Chriſtū.

Quod uobis deerat.) τὸ ὑμῶν ὑστέρημα, id eſt ueſtrum defectum. Nempe quoniam pro omnibus uenerāt ad populum, ita quod deerat, id eſt quod Paulus deſyderabat in Corinthijs, nimirum præſentiam illorum, id iſti ſuo aduentu ſupplerunt Faber legit ὅτι ὑστέρημά μου, id eſt quoniam defectum meum. Verū id ad ſenſum perparui refert. Et Paulo ſuperius ἐν παρουσίᾳ. uertere poterat in aduentu.

Ipſi ſuppleuerunt.) οὗτοι, id eſt hij. Priſca.) Græce priſcilla quēadmodū & ſupra.

Cum domeſtica ſua eccleſia.) Recte quidem uertit, ſed non ad uerbum, ut Ambroſius cum ea quæ in domo eorum eſt eccleſia, σὺν τῇ κατ' οἶκον αὐτῶν ἐκκλησίᾳ, uerum hic maluiſſem congregationem cꝫ eccleſiam. Apud quos & hoſpitor.) Hoc non reperio additū in græcis codicibus. Quāqꝫ ita legit Ambroſius.

Mea manu Pauli.) Mea caſus eſt ablatiui. A deo patre & dño.) Leuiculū eſt quod admonet Laurentius de amphibologia quaſi legi poſſit. A deo patre noſtro & domini Ieſu

Iesu Christi. Siquidem id Paulo est peculiare, patrem uocare deum, Christum dñm.

Anathema sit) Hac uoce Paulus solet extremum exitium significare, quod hebræi uocant חרם Cæterum maranatha, Ambrosius putat uocem Syram esse potius q̃ hebraicam. Licet inter has linguas nonnulla fuerit affinitas. Sonare autem apud illos dominus noster uenit. Verum haud scio an tutum sit hac in re fidere Ambrosio, graui alioquin autori, sed q̃ fuerit hebræi sermonis ignarus uel illud indicio est, quod Osanna interpretatur redemptionem domus Dauid. Quēadmodum & Hilarius. Quanq̃ inter hebraica uocabula, quæ Hieronymi titulo feruntur reperio Maranatha expositum in aduentu domini nostri, ut cohæreat cum superiori. Sit Anathema in aduentu domini nostri, ueluti referat finem Malachiæ. Ne forte ueniam & percutiam terram Anathemate. Vulgarius ad Ambrosij sententiā interpretatur dominus uenit, uultq̃ uideri ceu iusiurandum, quo confirmet dominum aduenturum. Eadem ferme diuus Hieronymus in epistola quadam ad Marcellam, cuius super hac re uerba non grauabor ascribere. Maranatha, magis Syrum est q̃ hebræum. Tametsi ex confinio utrarūq̃ linguarum aliquid & hebræum sonat, & interpretatur מָרַן אֲתָא dñs noster uenit, ut sit sensus, Si quis nō amat dominū Iesum, anathema sit, & illo completo deinceps inferat dominus noster uenit, quod superfluum sit odijs pertinacibus aduersus eum uelle contendere, quem uenisse iam constet. Hactenus Hieronymus. Nec his dissimilia scripsit in dñs noster uenit, uenit esse præteriti tēporis, id declarantibus græcis, interpretibus, Augustinus. Illud admonendum erat ἦλθε, nisi ex interpretatione Hieronymi liqueret.

FINIS PRIMAE AD CORINTHIOS.

IN SECVNDAM AD CORINTHIOS.

PEr exhortationem) διὰ τῆς παρακλήσεως, id est per consolationem. Est eadem uox quam modo consolationem uerterat.

Et exhortamur.) παρακαλοῦμεθα, id est consolamur intempestiua copiæ affectatio. Pro uestra exhortatione.) Rursum est παρακλήσεως. i. consolatiōe.

Quæ operatur tolerantiam τῆς ἐνεργουσης ἐμὑπομονῆ πολλῆ, id est quæ operatur intolerantia multa. Operatur autē est, uim suam explicat, & aperit.

Earundem passionum) τῶν αὐτῶν παθημάτων. id est eorundem malorum, siue dolorū. Et paulo post κοινωνοί ἐσε τῶν παθημάτων, id est participes estis malorum, aut afflictionū. Nam passio uox est dura latinis auribus.

Sic & consolationis eritis) Eritis additum est, uidetur autem subaudiendum estis potius q̃ eritis. Quæ facta est in Asia) Græci addunt nobis τῆς γενομένης ἡμῖν ἐν τῇ ἀσίᾳ. id est quæ contigit nobis in Asia.

Ita ut tæderet nos etiā uiuere) ὥς γε ἐξαπορηθῆναι ἡμᾶς καὶ τοῦ ζῆν. Potest accipi ut desperaremus etiam de uita. Atq̃ in hunc sensum accipit diuus Ambrosius.

Et tantis periculis) ἐκ τηλικούτου θανάτου, id est tanta morte. Ambrosius proximius accedens ad græcam ueritatem legit de tantis mortibus.

Eripuit & eruit ἐρρύσατο καὶ ῥύεται, id est eripuit & eripit, idem uerbum apud græcos nisi quod posterius est præsentis temporis.

Digitized by Google

In quẽ ſperamus.) εἰς ὃν ἠλπίκαμεν. i. in quã ſperauimus, tametſi in huiuſmodi uerbis ſæpius utunt præterito pro præſenti, ut δέδοικα γέγηθα. Nam illud ſperauimus, ſonat quaſi dicas ſpem fiximus. Vt ex multarũ perſonis facierũ.) Græce ſic habet, ἵνα ἐκ πολλῶν προσώπων, τὸ εἰς ἡμᾶς χάρισμα, διὰ πολλῶν εὐχαριστηθῇ ὑπὲρ ὑμῶν. i. ut ex multis perſonis, de dono in me collato multis modis gratiæ agant pro uobis. Pro ἐκ πολλῶν προσώπων, Ambroſius uertit, in multos facie, ut intelligamus gratias publicitus agendas. Nam πρόσωπον apud Græcos nõ ſolũ pſonã, ſed & aſpectũ, ac faciẽ ſonat, & ſic διὰ πολλῶν erit p multos, ut ſubaudias ἀνθρώπων. Poteſt & ſic accipi, ἐκ πολλῶν προσώπων. i. multis modis, quandoquidem ſpeciem rei faciẽ uocamus. Cæterũ εὐχαριστηθῇ paſſiue poſuit, ſicut & Latini dicunt gratulari reditum incolumem, pro gratulari de reditu incolumi.

Et totius conſolationis.) Magis hic quadrabat omnis conſolationis, atq; ad eum modum refert Hieronymus in cõmẽtarijs Eſaiæ. Nã gloria noſtra) καύχησις. i. gloriatio, tã etſi glorias p gloriatione legimus, ſed in malã partẽ, unde & glorioſi dicunt iactabũdi.

In ſimplicitate cordis.) Abeſt in græcis codicibus. Abundantius autem ad uos.) πρὸς ὑμᾶς. i. apud uos, ſiue erga uos ſecũdæ pſonæ. Legiſtis & cognouiſtis) Vtrũq; uerbũ Græcis præſentis tpis eſt, ἀναγινώσκετε, ἐπιγινώσκετε. In die dñi noſtri Ieſu Chriſti,) Græcus habet, In die dñi Ieſu, ἐν ἡμέρᾳ τ. κυρίου ἰησοῦ. Nec addit Chriſti, porro die ſuo more uocat iudicium. Vt ſecundam gratiam.) δευτέραν χάριν, quod uerti poterat, iteratũ beneficium, ſiue geminũ beneficium, nempe prius per epiſtolam, poſtea per præſentiam ipſius. Græcanica ſcholia admonẽt χάριν poſitum pro χαρὰν. i. gratiam pro gaudio. Nam apud Latinos quoq; gratiam habere dicuntur, quæ delectant.

Cum autem hoc uoluiſſem.) βουλόμενος. i. cum hoc deliberarem. Idem uerbũ mox ſequitur, ἃ βουλεύομαι, quod interpres uertit, quæ cogito. Adeo ſibi permittit interpres, mutare quocũq; modo quod libuerit. Nec eſt hoc loco autem, ſed οὖν. i. igitur.

Leuitate ſum uſus.) ἐλαφρίᾳ, a Ceruo dicta uox, ob celeritatẽ mutandi conſilij. Et hic leuitate ſum uſus, græce dixit magis cũ latine, p eo quod eſt, leuiter, ſiue inconſtanter me geſſi. Vt ſit apud me eſt.) Hic locus apud nos confuſus, apud Græcos ſic habet, ἵνα ᾖ παρ' ἐμοὶ τὸ, ναὶ ναί. καὶ τὸ οὒ οὔ. i. ut ſit apud nos, quod eſt etiam, etiam, & quod nõ, nõ. Porro illud etiam apud Græcos uox eſt affirmantis, ναί, & οὔ negantis. Ergo qui nõ faciũt quod negant ſe facturos, iſs nõ eſt non, & qui faciunt quod affirmant ſe facturos, iſs etiam eſt etiam. Cæterũ quod Laurentius nõ uult in illo & in ipſo referri ad Chriſtũ, nõ uideo qd hominẽ mouerit, quãcũ ad deũ refertur patrem, cuius ante meminit.

Per me & Syluanũ.) Hieronymus admonet Silam eſſe legendũ, non Syluanũ, cuius crebra mentio fit in actis apoſtolorũ. Non eſt in illo eſt.) οὐκ ἐγένετο ναί, καὶ οὐ. i. non fuit etiam, & nõ. Porro hæc uerba Sed eſt in illo, in græcis codicibus nõ leguntur hoc loco.

Non fuit in illo.) οὐκ ἐγένετο, ναὶ καὶ οὐ, ἀλλὰ ναὶ ἐν αὐτῷ γέγονεν. i. non fuit etiam, & non, ſed etiã in ipſo fuit. Per etiã ſemp intellige cõfirmationẽ. Quotquot em.) ὅσαι γὰρ ἐπαγγελίαι θεοῦ ἐν αὐτῷ ναί, καὶ ἐν αὐτῷ τὸ ἀμήν. i. Quotquot em promiſſiões dei, in ipſo etiã, & in ipſo amen. Nã apud Hebræos Amẽ cõfirmantis eſt, ut apud Græcos, ναί. Ideo p ipm.) Ideo ab iſto iciendũ, καὶ ἐν αὐτῷ τὸ ἀμήν. i. & in eodẽ amen deo. Et rurſum, hic Amen habet ſuũ articulũ, ὁ, ut intelligas certitudinẽ quã ſignificare uoluit p Amẽ Et in illo Amẽ deo, ſignificat oĩa certa & rata quæ deus pollicitus eſt. Et ſignauit nos) ὁ σφραγισάμενος, quo uerbo ſignificare ſolet rei certitudinẽ, uelut cũ obſignamus inſtrumẽtũ aut uas. Hoc admonendũ ratus ſum, p uideã recẽtiores interptes hic multa philoſophari de gratia cooperante, quæ ad rẽ nõ admodũ ptinent. Pignus ſpiritus.) τὸν ἀρραβῶνα. i. Arrabonẽ, ſiue arrã, quæ fidẽ faciat totius p miſſi præſtandi. Nõ ultra ueni Corinthũ.) Magis quadrabat nondũ cũ ultra. Eſt em οὐκ ἔτι ἦλθον. i. nõ adhuc. Sentit em ſe diſtuliſſe reditũ, nõ amiſſis ἔτι, p denuo accipe. Cæterũ Ambroſius de dilato reditu interpretatur.

Dominamur fidei ueſtræ.) Vide num hic ſenſus accipi poſſit, dominamur uobis, propter fidẽ

pter fidem,uel fidei gratia,ut more Græcorum ſubaudias ἕνεκα.Græca ſic habent, οὐχ ὅτι κυριεύομεν ὑμῶν τῆς πίστεως.Atq; ut ita ſentiam facit articulus poſt ὑμῶν poſitus, alioqui magis cõueniebat,τῆς ὑμῶν πίστεως.Hæc aũt dicit quod ante dixerat parcens,uelut alioq; ſæuituru.Non eſt autem dominiũ,niſi cum peccatum eſt alicubi. Id igitur uerbi mitigat hac oratione Vulgarius in cæteris mecũ faciens, de tranſpoſito articulo,nullum mouet ſcrupulum. Fide ſtatis.) ἑστήκαμεν.i.ſtamus,ſiue conſtitimus.Tametſi uariant hic græca exemplaria,& magis quadrat ſtatis,ne uideanẽ uſq;quaq; obiurgandi.

EX CAPITE II.

NIſi qui contriſtaẽ ex me.) ὁ λυπούμενος ἐξ ἐμοῦ. Contriſtari ſuo more ponit p dolore affici, cum aliud quiddam ſonet Latinis. Sentit aũt hoc ipſum ſibi uoluptati eſſe,quod admoniti indoleſcant,quod id argumentũ ſit animi reſipiſcentis,ita uiciſſim gaudiũ e dolore naſciẽ. Triſticiã ſup triſticiã.) Sup triſticiam,ſupeſt. μὴ ἐλθὼν λύπην ἔχω,uerum id aliunde huc tranſlatum eſt.

Anguſtia cordis.) συνοχῆς,coartatione ſiue anxietate.Nam anguſtia cordis eſt puſillanimitas,& in uitium ſonat. Vt ſciatis quam charitatẽ.) Græce eſt,ut charitatem ſciatis,quam habeo abundantius in uos.Eſt enim εἰς ὑμᾶς,ſiue erga uos.

Si quis autẽ contriſtauit me.) Me nõ eſt apud Græcos,εἰ δέ τις λελύπηκεν.i. ſi quis dolore affecit,ut ſubaudias id quod cõmodum fuerit,aliquem aut uos,aut me.Diuus Ambroſius non addit pronomen,uerum iuxta Græcos legit.Si quis autem contriſtauit, nõ me contriſtauit.Grauat enim peccantem,qui contriſtauerit omnes,neq; Paulum tantũ, uerum omnes bonos apud Corinthum.Nam quod ait,nõ me contriſtauit, perinde ualet ac ſi dicat,non me proprie ac ſolum contriſtauit,uerum ex parte duntaxat, ut cui dolor hic ſit cũ omnibus uobis cõmunis.. Vt confirmetis in illum.) κυρῶσαι,quod prope modum ualet,ac ſi dicas,facite,ut pondus & autoritatem habeat charitas erga illũ.Loquitur enim uelut ad iudices,& cõcionem,quoq; ſuffragijs uelit abſolui,qui traditus fuerat ſatanæ.Nam κυρία concionem ſignificat,in qua creantur magiſtratus,quæ Latini uocant comitia,& diem alicuius rei cauſa præſtitutũ,& ius aliquod agendi,unde ductũ uidetur κυρῶ,uelut ſuffragijs comprobo,& ratum facio.

Quod donaui.) Καὶ γὰρ ἐγὼ εἴτι κεχάρισμαι ᾧ κεχάρισμαι.i.Etenim ego ſi quid donaui,cui donaui,ſiue ſi cuius rei gratiã feci.Nam donare uocat cõdonare culpã. Deinde cui donaui,ſubaudiendum eſt denuo uerbum donaui.

In perſona.) ἐν προσώπῳ,quod eſt uel in perſona,uel in facie ſiue conſpectu. Nã græce uox ambigua eſt,& ſcholia uarie exponũt. Vt nõ circũueniamur a ſatana) ἵνα μὴ πλεονεκτηθῶμεν.i.ne occupemur & uſurpemur,uelut ab iniuſto poſſeſſore ſatana. Ambroſius legit,ut non poſſideamur,& propius expreſſit uocem græcam.Nã πλεονεκτεῖν eſt occupare quod tuũ nõ eſt,ut faciunt auidi,& alienoq; uſurpatores.

Non habeo requiẽ ſpiritui meo.) Nimiũ bona fide reddidit datiuũ græcum, qui uertendus erat in auferendi caſum.Siquidẽ illi inſtrumentũ & modũ actionis, dandi caſu efferunt,nos auferendi.Ambroſius propius accedit ad græca,legit enim,Non habui requiem ſpiritui meo.οὐκ ἔσχηκα ἄνεσιν τῷ πνεύματί μου,hoc eſt,non conquieui animo.

Sed ualefaciens.) ἀποταξάμενος.i.dimiſſis fratribus,aut renunciato uale.

Deo aũt gratias.) Gratia eſt græce χάρις.Atq; ita,ni fallor,uertit interpres.

Qui ſemp triumphat nos.) τῷ πάντοτε θριαμβεύοντι ἡμᾶς.Diuus Hieronymus ad Agueſiam exponit,triumphat nos.i.de nobis,uel triumphum ſuum agit per nos.

Bonus odor ſumus deo) εὐωδία.i.fragrantia,ſiue beneolentia,ut ad uerbũ efferã. Nã Græcis dictio eſt cõpoſita.Et deũ rurſum appellat patrẽ,ſuo more,quoties enim abſolute hoc utiẽ uerbo,deũ patrẽ intelligit. Alijs qdẽ.) Elegantius uertiſſet,his,& illis.

Tam idoneus.) Tam,Græcis non legiẽ,nec apud Ambroſiũ,fortaſſis interps de ſuo addiderat,quis nã. Sicut plurimi.) ὡς λοιποί.i.ſicut cæteri.Alij habent,ὡς οἱ πολλοί.i.ſicut multi

cut multi, aut plærique. Adulterantes.) καπηλεύοντες. i. cauponãtes. Hieronym⁹ ad Agel lã uertit, uenũdantes & uenditantes. Est enim καπηλεύειν ad quæstũ abuti re quapiã. Qã Petrus accõmodauit ad ipsos etiã homines, cauponãtes uos. Quo qdem uerbo usus est Ennius in officijs Ciceronis. Non cauponantes bellũ, sed belligerantes. Interpres adulterantes uertit, p corrumpentes. Idq; secutus est Ambrosius, nec inerudite. Siquidẽ ueteres, quicqd esset insyncerũ, ac dolo fraudeq; uitiatũ, id κάπηλον appellabant, uelut Aeschylus, citãte, quisqs is fuit, ætymologiarũ græcanicarũ coaceruatore, κάπηλα σοφίσματα χνήματα. i. cauponias proferens artes, propterea q hoc hominũ genus plærũq; insyncerũ est, utpote quæstui metiens omnia. Sed ex synceritate.) ἀλλ' ὡς, sed tanq̃ ex synceritate, sed tanq̃ ex deo, additis aduerbijs.

EX CAPITE III.

INcipimus iterũ nosmetipsos cõmendare.) συνιστάνω, quod nõ simpliciter sonat laudare, id quod uulgus existimat, sed insinuare in alterius beneuolentiã. Quæ scit & legit) Interpres nõ reddidit uenustatẽ græcanici schematis, γινωσκομένη καὶ ἀναγινωσκομένη. i. quæ intelligit & legit. Manifestati quoniã epistola estis:) φανερούμενοι, uerbum est mediũ, unde cõmode uerti poterat, Dũ manifestatis uos esse epistolã &c. Aut. dũ manifestamini q estis epistola &c. In tabulis cordis carnalibus.) σαρκίναις. i. carneis: ut materiam intelligas, non qualitatem, quam notant cum dicunt σαρκικός. Nam quod alibi carnalibus legimus, σαρκικόν est græce. καρδίαις habent quidam codices, hoc est, cordibus, sed mendose opinor. Ad uos, aut ex uobis.) Græci post uobis, repetunt cõmendaticijs, ἢ ἐξ ὑμῶν συστατικῶν. i. num opus est nobis ut uel ab alijs cõmendemur literis ad uos scriptis, aut a uobis alijs cõmendemur literis q uos scriptis?

Et scripta nõ atramẽto) Græcis nõ addit &. Nec, est scripta, sed inscripta, ἐγγεγραμμένη.

Qui & idoneos nos fecit ministros.) ὃς καὶ ἱκάνωσεν ἡμᾶς διακόνους. i. qui idoneos nos fecit, ut essemus ministri noui testamenti, quasi dicas idoneauit. Est autem uerbum ab eo nomine, quod mox uertit, sufficientes & sufficientia.

Nõ litera, sed spiritu) Græcis genitiu⁹ est, literæ, sed spiritus, ut referas ad ministros, & intelligas nouũ testamentũ spiritũ, uetus literam. At apostoli delecti sunt, ut spiritũ administrarent, nõ cerimonias legis, quas suo more literam uocat.

Literis deformata.) Quidã deformata interptat, turpiter formata. Id quo magis reprehendamus Carrensis adijcit, sicut mulier dicit deformis. O columẽ Theologiæ, quasi uero sola mulier dicat deformis. Deinde post aliquot id genus nugas, addit aliud cõmentũ, si cui hoc parũ probatur, deformata, id est, ualde bene formata. Quasi uero hoc agat Paulus eam legẽ ualde bene formatã, quã præ euangelio contemni uult. Verũ quorsum attinet hæc insectari, cum in sũma totũ hoc sit impudentissimũ, nouũ testamentũ græce scriptum ab apostolis interpretari uelle, si græce prorsus nescias, Paulus scripsit γράμμα τυπωμένη. i. informata, ut ad uerbum rẽddam, hoc est insculpta. Quãq; eleganter interpς dixit de formata, p formata. Nec enim hic auget de, nõ magis q̃ in deambulare, ac deosculari. Et Quintilian⁹, Marmora prima deformata manu. Ambrosi⁹ formata legit, nõ deformata.

Dãnatiõis in gloria) In supest, δόξα. i. gloria est. Atq; ita legit Ambrosius, q̃q̃ id nõ admodũ uariat sensum. Et mox, p gloriam est, διὰ δόξης, dixit pro in gloria.

Nã nec glorificatũ est quod cla.) καὶ γὰρ οὐ δεδόξασται τὸ δεδοξασμένον. i. Etenim nõ glorificatũ est, quod glorificatũ est. i. quod tum glorificabat, accedẽte gloria euangelij, p didit gloriã. Et ideo addidit, in hac parte. i. in cõparatione. Sic enim exponunt græca scholia.

Multa fiducia.) πολλῇ παῤῥησίᾳ, quæ uox apud Græcos significat loquendi libertatẽ, cũ palã qs elo quit quod sentit. Hoc ad Moysen refert, q palã & aperte nõ est ausus loqui, sed uelata facie. In faciẽ.) εἰς τέλος. i. in finẽ. Id quod haud dubie librarioꝝ accidit errore. Quod hic uertit intenderent, græce est ἀτενίσαι. i. defigere oculos, & immotis oculis intueri, quẽadmodũ solent amantes, & q attente audiunt loquentẽ. Aspicere poterãt, sed fixis oculis & diu inhærentibus nõ poterant. Vnde re cognita moyses quoties loquerẽt populo

ret populo,faciē uelo obtexit. In finē uidelicet) Ne illic cōquieſcerent,& qđ euacuaꝫ ſonat quaſi dicas,eius qui euacuaꝫ uel aboletur,ut referas ad Moyſen. Aut abſolute in finem,eius rei quæ euacuaꝫ. Et euacuaꝫ hic eſt, καταργουμένου. i. quod aboleꝫ & irritum redditur. Obtuſi ſunt) ἐπωρώθη. i. excæcati ſunt,& cogitationes potius q̄ ſenſus,νοήματα,quod paulo ante uertit,cogitationes.

Speculantes) κατοπτριζόμενοι. i. ſpeculantes,hoc loco a ſpeculo ductū eſt,nō a ſpecula, ut intelligas dei gloriam a purgatis animis ceu ſpeculo excipi,ac reddi. Ad hūc em̄ ſenſum exponunt græca ſcholia,ut κατοπτριζόμενοι,ſit ueluti ſpeculo exprimentes ac referentes. Et quod addiꝫ,eandē imaginē,præpoſitio Græcis abeſt,τὴν αὐτὴν εἰκόνα. i. iuxta eandem imaginē,ut ſubaudias κατὰ. Ac paulo poſt,manet nō reuelatū. Maluiſſem nec tolli tur,quo ſenſus ſit apertior. A claritate in claritatē.) A gloria in gloriā,ἀπὸ δόξης εἰς δόξαν. Sic enim aliquoties uertit hanc uocem,uerū hæc uarietas interp̄tandi,nōnunq̄ anſam errandi Latinis expoſitoribus præbet,dum aliud quiddam a Paulo dici putant,claritatē & gloriam,cum apud illum eadem ſit uox.

A domini ſpiritu) Trifariā hic loc⁹ accipi poteſt apud Græcos,A dñi ſpiritu,ſiue,a domino ſpiritus,ſiue,a domino ſpiritu,ut accipiamus ipſum dominū eſſe ſpiritum. Cæteꝙ media lectio mihi magis probatur,ἀπὸ κυρίου πνεύματος. EX CAPITE IIII.

IVxta quod miſericordiam conſecuti ſumus) καθὼς ἠλεήθημεν. Ambroſius uertit,ꝓ ut miſericordiam conſecuti ſumus,interp̄s ꝓ καθὼς legiſſe uidetur καθ' ὅ. Cæterum miſericordiā cōſecuti ſumus ſuo more modeſtiæ cauſa dixit,pro eo quod eſt delecti ſumus ad officium apoſtolicum. Non deficiemus.) οὐκ ἐκκακοῦμεν. i. nō deficimus,ſiue ſegneſcimus,aut degeneramus. Nam Græcis κακὸς aliquando inertem ſignificat ac inſtrennuū,ut & alias indicatum eſt. Sed abdicamus) ἀπειπάμεθα. i. abdicauim⁹ ſiue abnegauimus,reiecimus. Ambroſius legit,renunciamus.

Occulta dedecoris.) τὰ κρυπτὰ τῆς αἰσχύνης. Aptius eſt probri,ſiue dedecoris q̄ pudoris. Non enim dixit αἰδοῦς,ſed αἰσχύνης. Atq̄ ita legit Ambroſius. Porro occulta dixit pro occulta mentis. Nā turpitudo amat latebras. Nec adulterantes.) δολοῦντες. i. dolo utē tes,ſiue tractantes,neq̄ eſt hic καπηλοῦντες,quod antea uertit,adulterantes,ſed δολοῦντες ſi dicas,falſificātes. Nec ē in manifeſtatiōe,ſed manifeſtatiōe,ut referaꝫ ad cōmēdātes.

Opertum eſt.) κεκαλυμμένον,quod hactenus uelatum uertit,nunc mutat opertum,cū Græcis eadē ſit uox. Deus ſæculi huius.) ὁ θεὸς τοῦ αἰῶνος τούτου. i. deus æui huiꝰ. Scholia græca putant legi poſſe ꝓ hyperbaton ad hunc modum. In quibus excæcauit cogitationes incredulorum huius ſæculi. Verum id uidetur affectatum ac uiolentum,ſimplicius eſt ac uerius,ut intelligamus deū huius ſæculi ſatanam,quemadmodū ſentit Cyrillus citantibus ſcholijs græcanicis,nec moueat quod illi tribuaꝫ uocabulū dei. Non eſt enim ſimpliciter deus diabolus,ſed illis eſt deus,qui illum anteponunt Chriſto. Veluti auaris pecunia deus eſt,nepotibus gula deus eſt,& homo homini deus eſt,iuxta prouerbiū.

Sed Ieſum Chriſtum dñm noſtrum.) Noſtrum redundat,& plenius eſt,ut intelligamus omniū eſſe dñm. Præterea diſcernit ſuam perſonam a ꝑſona Chriſti,cū ipſe ſit miniſter,alienū agens negocium. Ille dñs,ad cuius gloriā oīa referēda ſūt quæ facit ſeruus.

Nos autem ſeruos ueſtros per Ieſum.) Propter Ieſum legendum eſt,διὰ τὸν Ἰησοῦν. At q̄ ita legit Diuus Ambroſius. Qui dixit.) ὁ εἰπών. Cōmodius erat,qui iuſſit. Et addendū erat uerbū ſubſtantiuū. Deus eſt q iuſſit lumē illuceſcere &c. Deinde,Ipſe illuxit.) ꝓ ipſe græce eſt ὅς. i. qui. Nam ipſe qui iuſſit,illuxit.

Scientiæ claritatis.) τῆς γνώσεως τῆς δόξης. i. cognitionis gloriæ. Interpretatur enim quid dixerit φωτισμόν,nempe cognitionem glorie Ieſu. Item pro dei,Ambroſius legit,ſuæ,ad illuminationem gloriæ ſuæ,propterea quod præceſſit deus.

In faciē Ieſu Chriſti.) ἐν προσώπῳ Ἰησοῦ Χριστοῦ. i. in facie Ieſu Chriſti. Faber hoc loco maluult legere perſona pro facie,Laurentium opinor ſecutus. At mihi multo magis quadra

re uidetur ad Pauli ſententiam, ſi legamus, In uultu, ſiue in facie. Alludit enim ad Moſi faciem uelamine opertam, cum in Chriſti facie clare refulſerit gloria dei patris, uelut in imagine abſolutiſſima.

In uaſis fictilibus.) ὀστρακίνοις. i. teſtaceis. Vt ſublimitas.) ὡς ὑπερβολὴ τῆς δυνάμεως τοῦ θεοῦ. i. ut ſublimitas uirtutis, ſit dei, & nō ex nobis, quāqꝫ hic quoqꝫ uirtutis, ſic accipiꝫ, non ut opponatur uitio, ſed infirmitati. Proinde Hieronymus in dialogis aduerſus Pelagium citat hunc locum his uerbis, ut abundantia fortitudinis noſtræ ſit ex deo. Caterū ea uox uirtutis ad nos referꝫ, nō ad deū, ut ſit ſenſus, Vt noſtra uirtꝰ tā eximia, nō tribuaꝫ nobis, ſed deo. Neqꝫ rurſū eſt ſublimitas, ſed ἡ ὑπερβολή. i. exceſſus, ſiue excellentia.

In omnibus tribulationem patimur.) Interpres neqꝫ ſenſum Pauli dilucide reddidit, neqꝫ ſchematis iucūditatem, ἐν παντὶ θλιβόμενοι, ἀλλ' οὐ στενοχωρούμενοι. i. Vbiqꝫ preſſi, ſed non coartati. Alioqui conſequitur, ut qui prematur, is adigatur in anguſtum. Ambroſius propius reddidit græca ad hunc modum, in oibus preſſurā paſſi, ſed non coanguſtati.

Aporiamur, ſed nō deſtituimur.) Eſt apud Græcos iucunda uocum alluſio, ἀλλ' οὐκ ἀπορούμενοι, quorum alterum ſignificat hærentem, & conſilij inopē, ac perplexum. Alterum ſignificat plane deſperantem ac tædio uictum: Quanqꝫ ἀπορεῖν ſignificat & egere, quod ſecutus eſt interpres. Ambroſius uertit, inopiam paſſi, pro egētes. Et quod hic uertit deſtituti, participium eſt eius uerbi, quod paulo ante uertit, tædere. δυσαπορούμενοι, ita ut nos tæderet uiuere.

Humiliamur, ſed non confundimur.) Hæc nec habentur in græcis codicibus, nec in lectione Ambroſiana, unde miror unde irrepſerint. Quod autem hic interpres uertit per uerba, Græci dicunt per participia. Atqꝫ ita legit Ambroſius, In omnibus preſſurā paſſi, ſed nō coanguſtati inopiam paſſi, ſed non deſtituti. Verum quoniā tempus participij non conueniebat, maluit per uerba reddere.

Sed non deſtituimur) δυσκόμενοι ἀλλ' οὐκ ἐγκαταλειπόμενοι, quorum poſterius ſonat in periculo, deſeri ac deſtitui, ob præpoſitionem additam ἐν.

Semper mortificationē Ieſu Chriſti) Græce eſt, domini Ieſu, νέκρωσιν τοῦ κυρίου ἰησοῦ. Sed obſtrepet aliquis, quid iſta faciūt ad ſenſum? An ſit domini Ieſu, an Ieſu Chriſti? Primū arbitror eſſe nefas in diuinis literis, ſi uel unum apicem ſciens ac uolens mutes. Quod ſi quis propius introſpexerit, uidebit, nec hanc in paulo uarietatem ocioſam eſſe in quo nihil omnino eſt ocioſum. Ambroſius pro νέκρωσιν legit, non mortificationem, ſed morte, nec id abſurde mea ſententia.

Vita Ieſu in corporibus noſtris.) ἐν τῷ σώματι ἡμῶν. i. in corpore noſtro. Atqꝫ ita legit Ambroſius, ut non reſpicias tuū aut meum corpus, uerum id quod opponitur ſpiritui.

Ergo mors in nobis operatur.) ὥστε ὁ μὲν θάνατος ἐν ἡμῖν ἐνεργεῖται. i. Itaqꝫ mors quidē in nobis operatur. Quāqꝫ eſt agit potius qꝫ operatur, de quo toties iam dictum eſt.

Sicut ſcriptum eſt.) καθὰ γεγραμμένον. Faber putat poſſe legi, a quo ſcriptum eſt, uerū id græci ſermonis ratio nullo pacto patiꝫ. Vnde miror, ſi uel diuerſum habuit exemplar, aut certe tam erudito uiro quid in mentem uenerit.

Credidi propter quod locutus) Locus eſt in pſalmo. cxv. Apud Hebræos ita legimus, הֶאֱמַנְתִּי כִּי אֲדַבֵּר אֲנִי עָנִיתִי מְאֹד Septuaginta uerterunt ad hunc modū, ἐπίστευσα, διὸ ἐλάλησα. ἐγὼ δὲ ἐταπεινώθην σφόδρα.

Et cōſtituet uobiſcū.) καὶ παραστήσει σὺν ὑμῖν. Et exhibebit, ſiue adiunget ſibi una nobiſcum, hoc eſt, non ſolum nos Iudæos, uerum etiam uos gentiles. Scientes quoniā qui ſuſcitauit Ieſum.) Græci legūt, dñm Ieſum. ὁ ἐγείρας τὸν κύριον ἰησοῦν. Porro quod uertit nunc qa, nūc quoniā, frequētius occurrit, qꝫ ut uacet caſtigare. Nā poterat latine dicere, Scientes qꝫ qui Ieſum ſuſcitauit, eū nos quoqꝫ per Ieſum ſuſcitaturū eſſe. Rurſum illud Cū Ieſu) Græce eſt, per Ieſum, διὰ ἰησοῦ. Neqꝫ em, cū Ieſu, qui iam olim reſurrexit. Sed per illum, cuius membra facti ſumus, & per quem donauit nobis omnia.

Vtgr

Vt gratia abundãs p multos in gratiarũ actiõe abũdet in gloriã dei.) ἵνα ἡ χάρις πλεονάσασα διὰ τῶν πλείονων τὴν εὐχαριστίαν περισσεύσῃ εἰς τὴν δόξαν τοῦ θεοῦ. i. Vt gratia exuberans si ue redũdans, siue quæ redũdauit ppter multoꝝ gratiarũ actionẽ abundet in gloriã dei. Est em̃ ppter, nõ p, nisi διὰ referas ad πλείονων. At tũ nõ habes quo referas, εὐχαριστίαν. Et Ambrosius ita ppemodũ legit, p multoꝝ gratiarũ actionẽ, hoc est, si plures agant gratias, id cedet in gloriã dei. Potest & uerbum περισσεύσῃ accipi transitiue, adhærente huic accusatiuo εὐχαριστίαν. Nõ deficimus) οὐκ ἐγκακοῦμεν, quemadmodum uertit & supra, p eo quod est nõ segnescimus, nõ defatigamur. Quod in præsenti est momentaneũ & leue.) Τὸ γὰρ παραυτίκα ἐλαφρὸν. i. quod em̃ in momẽto est leue. Nã in præsenti nõ est in græcis. Nisi q̃ interps uoluit reddere aduerbiũ. τὸ παραυτίκα. Poterat aũt uertere ad hunc modũ, τὸ γὰρ παραυτίκα ἐλαφρὸν τῆς θλίψεως ἡμῶν καθ' ὑπερβολὴν εἰς ὑπερβολὴν αἰώνιον βάρος δόξης κατεργάζεται ἡμῖν. i. Momentanea leuitas afflictionis nostræ insignite, supra modũ æternum pondus gloriæ operat, siue efficit nobis, ut τὸ ἐλαφρὸν. i. leue ponat̃ p nomine substãtiuo, & τὸ παυτίκα fungat̃ uice adiectiui, quod Græcis est familiarissimũ. Opposuit aũt Paulus τὸ ἐλαφρὸν, τῷ βάρει, quod utiq̃ substantiuũ est. Iã illud καθ' ὑπερβολὴν εἰς ὑπερβολήν, quod cõstãter habet̃ in oĩbus græcis exẽplaribus, & repetit̃ in scholijs, nihil aliud sibi uult q̃ insignẽ & ineffabilẽ præcellentiã, quasi dicas egregie egregius est. Ita bis dixit supra modũ, nihil em̃ aliud significat καθ' ὑπερβολήν, q̃ εἰς ὑπερβολήν. Et alias admonuimus Hebræos huiusmodi cõduplicatione epitasin exprimere. Nec est, in nobis, apud Græcos, sed nobis, absq̃ præpositione. Iam quod paulo supius dixit, de die in diẽ, græce non est, καθ' ἡμέραν, sed noue, ἡμέρᾳ ἢ ἡμέρα, ut incrementũ etiã intelligas renouatiõis, quẽadmodũ corp⁹ indies magis ac magis deficit, præsertim in puectioribus. Tẽporalia.) πρόσκαιρα. i. tẽporaria & ad tẽpus durãtia. Quo uocabulo usus ẽ Euangelista, de semine mox exarescẽte.

SCimus enim quoniam si.) Græci sic legunt, ad EX CAPITE V. hunc modũ, οἴδαμεν δὲ ὅτι ἐὰν ἡ ἐπίγειος ἡμῶν οἰκία τοῦ σκήνους καταλυθῇ. i. Nouimus em̃ q̃ si terrena nostra domus tabernaculi dissoluta fuerit. Nec addit̃, huius. Addidit aũt tabernaculi, ut ostenderet domiciliũ hoc nõ esse ppetuũ, sed ad paucos paratum dies, cuiusmodi sunt tabernacula. Non manufactam.) Iucundius est græce dictione cõposita. ἀχειροποίητον. Nam etiã in hoc ingemiscimus.) Καὶ γὰρ ἐν τούτῳ στενάζομεν. Nã in hoc gemimus. Incertũ aũt an, pnomẽ hoc demõstret tabernaculũ corpis, an absolute ponat̃ p obid gemimus, q̃ cupiamus supuestiri, aut qđ mauult Valla, supindui, ἐπενδύσασθαι. Vnde ependytes dicta uestis exterior, ueluti toga aut palliũ. Ad id facit qđ se quit̃. Si tamẽ induti & nõ nudi repiemur. Neq̃ em̃ supuestiri põt, q pri⁹ nõ sit uestitus. Habitationẽ nostrã) τὸ οἰκητήριον ἡμῶν. i. domiciliũ nostrũ. In hoc tabernaculo) ἐν τῷ σκήνει. i. in tabernaculo. Vt absorbeat̃ quod mortale est a uita.) τὸ θνητὸν. Cur nõ potius mortalitas q̃ mortale, quo magis respondeat uitæ. Et ad eũ modũ Græci abutunt̃ adiectiuis neutri generis. Qui aũt effecit nos in hoc ipm.) ὁ δὲ κατεργασάμενος ἡμᾶς, εἰς αὐτὸ τοῦτο θεός. i. Porro q nos fecit, siue parauit in hoc ipsum, deus, ut subaudias est, quod in partici pijs passim fit apud Græcos, Deus renouabit nos in resurrectiõe, q in hoc ipsum nos cõdidit. Ambrosi⁹ legit, pfecit, p effecit. Nã affecit, quod addidit Faber, nõ uideo quõ respondeat græcæ uoci. Pignus.) ἀρραβῶνα. Nec est, q dedit, sed, q etiã dedit. ὁ καὶ δούς, ut referat̃ ad eũ q parauit nos in hoc, & postea pignus quoq̃ dederit sui spiritus, quo certi⁹ speremus. Audẽtes igit̃.) θαρροῦντες. i. cõfidẽtes, siue fidẽtes. Hoc loco uidet̃ Paulus ptcipio pro uerbo abusus, quod frequentius fit apud Græcos, q̃ apud Latinos. Nisi malis ad hũc modũ ordinare sermonẽ. ut illa, Per fidẽ em̃ ambulam⁹, p parẽthesim sint interiecta, deinde ueluti recepto gradu, redeat ad iterruptã orationẽ, θαρροῦμεν δὲ καὶ εὐδοκοῦμεν. Cœpat em̃ ab hui⁹ uerbi ptcipio θαρροῦντες, ut hic sit sensus, Fidẽtes igit̃ semp, & sciẽtes q̃ cũ uersamur in corpe, absum⁹ a dño. Nã p fidẽ ambulam⁹, nõ p specie, & tñ fidẽtes inq̃ sum⁹, & nõ solũ fidẽtes, uerũ etiã sic animati, ut malim⁹ abesse a corpe, quo liceat adesse

deo. Dũ ſumus in hoc cor) ἐνδημοῦντες ἐκδημοῦμεν, Appoſuit uerba contraria quæ latinus interpres non potuit commode reddere, niſi dicas, dum adſumus & abſumus. Siquidem in græcis uerbis conduplicata ἀντίωσις geminam habet gratiam quod & in uocibus ſita ſit & in rebus, ἐκδημῆσαι eſt foris agere. Hoc eſt domi non eſſe, ἐνδημεῖν eſt domi agere. Interpres uarie reddidit, idq; ſuo more.

Audemus autem.) Rurſus, θαῤῥοῦμεν. id eſt confidimus.

Et ideo contendimus.) φιλοτιμούμεθα, id eſt certamus & ambimus. Ambroſius legit conamur. Quanꝯ contendimus bene quadrat, modo bene intelligatur a nobis.

Propria corporis) Græce eſt, τὰ διὰ τοῦ σώματος, id eſt quæ per corpus fiunt. Interpres legiſſe uidetur τὰ ἴδια σώματος. Atq; ita legit Ambroſius. Vulgarius legit & interpretatur, τὰ διὰ τοῦ σώματος.

Prout geſſit.) πρὸς ἃ ἔπραξε, id eſt ad ea quæ geſſit, hoc eſt pro ratione & portione eorum quæ fecit in corpore. Quidam codex habebat, πρὸς ὃ ἔπραξε, i. ad id quod geſſit.

Deo uero manifeſti ſumus) Græcis non eſt manifeſti nomen, ſed manifeſtati ſumus. uerbum πεφανερώμεθα. Et itē mox, nos in cōſcientijs ueſtris manifeſtos eſſe πεφανερῶσθαι. Id ſiue a librarijs fuit immutatum, ſiue ab interprete poſitum non magni refert ad ſenſum Pauli. Occaſionem damus) Græce διδόντες eſt. i. dantes. Sed recte interpres participium commutauit in uerbum.

Vt habeatis ad eos) πρὸς τοὺς, id eſt aduerſus eos. Et habeatis poſuit pro poſſitis gloriari Excedimus) ἐξέστημεν, quaſi dicas rapti ſumus extra nos, quem uocant mentis exceſſum, ſiue raptum. Fortaſſe ſcriptum erat, excidimus mente, non excedimus, hoc eſt ſiue inſanimus, ſiue ſani ſumus, ſiue ſapimus, ſiue deſipimus. Id magis explicat id quod mox conſequitur. Siue ſobrij ſumus) εἴτε σωφρονοῦμεν, id eſt ſiue ſobrij ſumus. Ambroſius legit, ſiue ſanum ſapimus, ut referatur ad illud excedimus mente. Nam id quoq; ſignificat aliquoties σωφρονεῖν. Et Græca nīca ſcholia admonēt, inſanorū eſſe ingētia loqui, uelut oblitos ſui. Vrget nos συνέχει, id eſt conſtringit, ſiue compellit. Quamꝯ urget belle habet. Ac mox non eſt æſtimantes, ſed κρίναντες, id eſt iudicantes, ſiue qui iudicauimus ac ſtatuimus illud.

Quoniam ſi unus pro omnibus) Si non eſt apud Græcos in quibuſdam codicibus. Certe apud Vulgarium non additur.

Ex hoc) ἀπὸ τοῦ νῦν, id eſt poſt hac, quod hic uertere ſolet amodo. Ambroſius legit ex hoc tempore. Apud Quintũ Curtium legimus de cætero.

Siue abſentes ſiue præſentes) Participia ſunt eorum uerborum, quæ ante uertit peregrinari. Verti poterat, ſiue foris agentes, ſiue domi. Sentit enim de domicilio corporis in quo cum domi ſumus, tum foris ſumus ſeiūcti a domino. Ambroſius ſiue præſentes ſiue peregrinantes.

Quandoquidem deus erat in Chriſto) ὡς ὅτι, ſic quia, ut modum oſtendat, quomodo deus reconciliauerit ſibi nos. Ita uidentur ſignificare græca ſcholia.

Non reputans.) μὴ λογιζόμενος. Melius non imputans.

EX CAPITE SEXTO.

SEd adiuuantes etiam exhortamur) Diuus Thomas hoc loco torquet ſeſe, primum bifariam interpretans. Adiuuantes uos, ut referatur ad Corinthios, deinde adiuuantes deum. Cæterum quoniam hoc iam abſurdum uidetur, deum adiuuari ab homine, diſtinctiunculam adhibet, qua tamen nihil erat opus, ſi græca conſuluiſſet, in quibus eſt συνεργοῦντες, id eſt cooperantes. Item quod alibi eſt, Dei adiutores ſumus, græcis eſt συνεργοί. Deinde quod ſequitur exhortamur, græce eſt παρακαλοῦμεν, quod, ut crebro dictum eſt ſonat & obſecramus & conſolamur. Ac paulo ſuperius, tanquam deo exhortante per nos. Vtroq; loco non male quadrabat obſecrandi uerbum, præſertim cum ſequatur δέομαι rogo quod interpres uertit obſecro. Illud annotandũ

annotandum quo se dimittat tantus apostolus, etiam apud illos, qui peccauerant, cum nunc longe dissimules huic, miro supercilio, nil nisi mandata, minas, excõmunicationes & anathemata crepent.

Pro nobis peccatum fecit.) Mirum cur Faber tam sollicitus sit, ne quis intelligat Christum peccasse, cum ex his uerbis is sensus nullo pacto possit accipi. Eum qui non nouerat peccatum, pro nobis peccatum fecit. Non enim dixit, peccatorẽ fecit, sed peccatum, hoc est, Voluit pati supplicium, perinde quasi peccasset omnia, cum solus nihil peccasset, ut peccatũ accipias hostiã quæ p expiando peccato solet immolari. Sicuti legimus, Peccata populi comedent. Ita ferme scholia græcanica. Denicp sic hoc loco Christũ uocauit peccatum, ut nos paulo superius iusticiam dei.

Tempore accepto exaudiui te.) Cum dicit ait, subaudiendum est dominus, siue scriptura. Quæ sermonis forma non est infrequens apud Paulũ. Locus quem adducit est apud Esaiam capite. 49. Hebraica sic habent. בְּעֵת רָצוֹן עֲנִיתִיךָ וּבְיוֹם יְשׁוּעָה עֲזַרְתִּיךָ Hieronymus ita reddidit, In tempore placito exaudiui te, & in die salutis auxiliatus sum tui. Necp dissident ab his Septuaginta. Tempore oportuno exaudiui te, & in die salutis auxiliatus sum tui. Illud interim miror, qui factum sit, ut p tibi legamus tui, cum græce sit datiuus, ἐβοηθησά σοι, quod tamen magis est succurri tibi, cp quod hic uertit adiuui.

Ministerium nostrum.) Nostrum apud Græcos nõ est additum. Et præstat non addi quo plenior sit sensus, Salus est munus dei. Ea per nos administrat. Sic igitur se gerat q administrat, ne munus ipsum cõtemnatur uitio ministrantis.

Exhibemus.) συνιστῶντες ἑαυτούς. i. cõmendantes nosipsos. Atcp ita legit diuus Ambrosius. Incertum autem an sit exhibeamus, an exhibemus. Nam mox ingreditur laudes suas. Hanc enim uocat cõmendationem, quæ factis ipsis cõciliat fauorem & autoritatẽ. Nec est, sicut dei ministros, sed sicut dei ministri, ut subaudias sumus. Quemadmodum & illic, Nemini dantes &c. nisi magis placeat referre ad illud supius, παρακαλοῦμεν. i. exhortamur. Deinde post multa interiecta respondeat, Nemini dantes. Ita omnia hæc pertinebunt ad personam Pauli, atcp ita consentaneum est. Denicp Ambrosius legit, Vt dei ministri, non ministros.

In patientia multa.) In harum enumeratione rerum, nõnihil uariant exemplaria, id quod fere solet usu uenire, quoties recẽsentur huiusmodi compluscula, fallente scriptorem opinor sua memoria.

In charitate non ficta) Iucundior est apud Græcos, uox composita, ἀνυποκρίτῳ. i. quæ expers sit simulationis. Ambrosius legit, non simulata.

In uirtute dei.) ἐν δυνάμει θεοῦ, ut de signis ac miraculis intelligas, quemadmodum interpretatur & Ambrosius.

A dextris & a sinistris.) Faber Stapulensis hoc loco mutat pro dextris ac sinistris, secundorum & aduersorum. Quod, quid sibi uelit prorsus non intelligo. Nam primum longe aliud est sinistrum ac dextrum, cp aduersum & secundum, quãcp nec illud uideo, quomodo arma quæ a tergo gerimus secunda, quæ a pectore aduersa dici possint. Verum ut demus hæc ita habere, non erat tamen dicendum, secundorum & aduersorum, sed secunda & aduersa. Referuntur enim hæc epitheta ad arma, ni fallor. Sed Faber, opinor, uoluit interpretari, dextra & sinistra, quasi per dextra significentur res secũdæ, per sinistra res aduersæ. Atq istud est officium cõmentarium scribentis, nõ interpretis. Nec est absurdum quod uocat arma dextra, quæ ad dextram nos muniunt aduersus indulgentiam fortunæ, & sinistra, quibus a sinistra tegimur aduersus incursum malorum & afflictionum. Quancp mihi simplicius uidetur, ut accipiamus a dextris & sinistris, quasi dicas, Vndicp armati aduersus omnia. Id enim figura prouerbialis efficit.

In suauitate.) ἐν χρηστότητι. i. in benignitate, seu bonitate, & comitate, quæ opponitur supercilio & asperitati morum.

Per gloriam

Per gloriã & ignobilitatẽ.) διὰ δόξης καὶ ἀτιμίας. i. p gloriã & ignominiã, siue cõceptũ

Per infamiam & bonã famã.) διὰ δυσφημίας καὶ εὐφημίας, quasi dicas maledicentiã & benedicentiã. Vt seductores.) ὡς πλάνοι. i. ut impostores, uel potius quasi sicut mox uertit, quãq; oportuit ita ꝑpetuo uertere, cum sit ubiq; ὡς, sed interpres mire sibi placuit sua copia, nunc uertens ut, nunc quasi, nunc sicut, nunc tanq;, proinde quasi nihil interfit apud Latinos inter has omnes uoces. Iam ut demus nihil interesse, certe uocis eiusdẽ iteratio nõ solũ ad decus orationis facit, uerũ etiam ad uehementiã. Sic enim totus hic sermo p cõtraria, p membra, p similiter desinentia, p ἀναδίπλωσιν, aliaq; id genus schemata uariatur, uoluitur ac rotat, ut nihil esse possit, nec uenustius, nec ardentius.

Quasi tristes.) ὡς λυπούμενοι. i. dolentes, potius. Vt nihil habentes & omnia possidentes.) Fortassis hoc loco uenia danda interpreti, quo Græci schematis gratiam nõ reddidit, ὡς μηδὲν ἔχοντες καὶ πάντα κατέχοντες, quasi dicas, ut nihil tenentes, & oia cõtinentes.

Non angustiamini in nobis.) οὐ στενοχωρεῖσθε. Primũ admonendus est lector, hic angustiamini nõ esse dictum imperandi modo, sed indicandi. Neq; enim græce dixit μὴ, sed οὐ. Et interpres hoc orationis genus reddere solitus est, ad hanc formam, Nolite angustiari, ut paulo post, Nolite iugum ducere cum infidelibus. Deinde στενοχωρεῖσθαι dicuntur, qui loci angustia premuntur. Sentit igitur sibi esse amplissimũ animũ in Christo. Caterum illos angustos esse, nõ in Paulo, sed suis ipsorum affectibus, quos uiscera uocat. Ac mox hortatur ut & ipsi desinant esse angusti. Siquidem angustiam uocat hoc loco, non afflictionem aut molestiam animi, sed trepidam obseruationẽ cerimoniarũ legis Mosaicæ, aut humanarum traditionum. Superius enim disputauit de idolothytis, nisi magis ad tristiciam referre, quam conceperant ex eo, quẽ Paulus iusserat tradi satanæ.

Eandem autem retributionem habentes.) Habentes non habetur in græcis exemplaribus, unde uidetur subaudienda præpositio κατὰ. i. iuxta eandem retributionem dilatamini & uos. Atq; ita sensisse uidetur Vulgarius. Quãq; Ambrosius legit, mercedis retributionem, ut exprimeret græcam uocem, ἀντιμισθίαν. Nisi malit aliquis accusatiuum remunerationem referre, ad dico, quasi id sentiat. Promitto eãdem retributionẽ uobis tanq; filijs. In eum sensum nos uertimus.

Nolite iugum ducere.) Sensum probe reddidit interpres, quãq; græcus sermo significantior est. μὴ γίνεσθε ἑτεροζυγοῦντες, hoc est, Ne iungamini eodem iugo cum infidelibus. Nam si Christianus ducat uxorem gentilem, aut Christianus in gerẽdo magistratu, collega sit gẽtili, dicetur ἑτεροζυγοῦν. Huiusmodi matrimonia Hieronymus imparia uocat.

Conuentio.) συμφώνησις. i. consensus, aut concordia.

Christi ad Belial.) Græci legunt Beliar, βελίαρ, ob id, ni fallor, quod Græcis nullum nomen desinit in l. Græca scholia indicant Belial Hebræis significare desertorem, hoc est, luciferũ. At eximius ille Ioannes Reuchlin⁹, uir undeq; doctissimus, & alterũ post Rodolphum Agricolam, decus & ornamẽtum nostræ Germaniæ, in suo Lexico docet, Belial apud Hebræos significare malum & iniquum, aut etiam noxium dæmonem. Quod satis quadrat. Nam Christus omnia fecit, ut prosit, contra Belial, etiam cum iuuat, in hoc iuuat ut noceat.

Sicut dixit deus.) Hoc testimonium Diuus Thomas Aquinas sumptũ putat ex Leuitici capite uicesimosexto, ubi legimus ad hunc modum. Ponam tabernaculum meũ in medio uestri, & non abijciet uos anima mea. Ambulabo inter uos, & ero uester deus, uosq; eritis mihi populus meus. At Carrensis autore Didymo, quem equidẽ demiror ubi uiderit, si tamen uidit, refert ad Ezechielis caput tricesimumseptimũ, ubi legimus ad hunc modum. Et erit tabernaculum meum in eis, & ero eis deus, & ipsi erunt mihi populus. Et scient gentes, quia ego sanctificator Israel, cum fuerit sanctificatio mea in medio eorum imperpetuum: Atqui cum neutro horum locorum per omnia respondet citatio Paulina. Proinde sciat lector hoc testimonium non ex uno prolatum loco, sed

loco, sed e plurib⁹ confl atum, id quod & alias factum ostendimus. Siquidē prima pars e Leuitico deprompta uidetur. Deinde quæ sequūtur, Quapropter exite de medio illorum &c. ex Esaia decerpta sunt, apud quem legis capi. 52. Recedite recedite, exite inde, pollutum nolite tangere, Exite de medio eius. Mundamini qui fertis uasa domini. Demum quod adiecit, Et ero uobis in patrem &c. Sumptum uideri potest ex Hieremiæ capite. 31. Quia factus sum Israhel pater. Et Ephraim primogenitus meus.

Et inambulabo inter eos.) Inter eos non est Græcis, sed tamen conatus est exprimere uerbum ἐμπεριπατήσω, quod significat in aliquo ambulare. Nam inambulare Latinis nihil aliud est aliquoties, q̄ ambulare. Tametsi melius erat in eis, q̄ inter eos.

EX CAPITE VII.

CApite nos) χωρήσατε ἡμᾶς, quia dixit ante, angustiamini. Nec hic est capite, pro intelligite, sed sicuti uas aut locus aliquid capit. Ambrosius propemodum explicuit, qui legit, Capaces estote nostri. Circumuenimus.) ἐπλεονεκτήσαμεν quod & alibi uertit, ad eundem modum. Est autem fraudauimus. Ambrosius ita legit hoc loco, Nemini nocuimus, neminem grauauimus, neminē circūuenimus, atq̄ ita exponit. Nocent pseudapostoli, cum sensus suorū corrumpunt, & grauant sacculos circūuentiōe serpentinæ astutiæ. Græca sic habēt, οὐδένα ἠδικήσαμεν, οὐδένα ἐφθείραμεν, οὐδένα ἐπλεονεκτήσαμεν. i. Neminē iniuria affecimus, neminem corrupimus, neminē fraudauimus, hoc est, nullius rem præter ius occupauimus.

Ad cōmoriendū & conuiuendū.) εἰς τὸ συναποθανεῖν καὶ συζῆν. Id erat apud ueteres amicitiæ genus, ut amico forte extincto amicus ultro sibi mortē consciscaret. Vnde dicti σύνεκ θνήσκοντες. Non quod Paulus huiusmodi quippiam sentiat, uerum hoc modo arctissimam amicitiam uoluit indicare. Superabundo gaudio,) ὑπερπερισσεύομαι, quod est supra modū, aut uehementer abundo, seu potius supfluo. Nec idē apud Latinos facit super, additū, quod apud Græcos ὑπερ siue περὶ in cōpositione. Proinde diuersa ratione cōueniebat epitasin explicare Latinis. Pro uobis.) ὑπὲρ ὑμῶν. melius hic, de uobis, hoc est nomine uestro. Sed omnē tribulationē pass. s.) ἀλλὰ ἐν παντὶ θλιβόμενοι. i. sed in oibus tribulati, ut subaudias eramus. Nā Hebræis familiare est subaudire uerbū substātiuum.

Et si pœniteret.) εἰ καὶ μετεμελόμην. i. etiā si pœnituisset, aut & si pœnitebat ut accipias Paulū añ doluisse, q̄ eos cōtristasset, nūc aūt gaudere q̄ ex Tito cognouisset rē bñ cessisse, & referī ad superiora, nō ad sequentia. Nā sequit apud Græcos, βλέπω γάρ. i. uideo em̄.

Qua consolatus est in uobis.) Consolatus est, hic passiue accipiendū est, ἡ παρεκλήθη.

Stabilem.) ἀμεταμέλητον. i. non pœnitendam. Refertur autem ad pœnitentiam, nō ad salutem, μετάνοιαν ἀμεταμέλητον. Elegantissime coniunctis contrarijs, quasi dicas impœnitendam pœnitentiam. Quanq̄ Ambrosius uidetur adiectiuū ad salutem referre, nō ad pœnitentiam. Annotauit Laurentius, eidē uoci latinæ pœnitentia, duas respōdere græcas, μετάνοια & μεταμέλεια, quaꝝ prior dicta est a sensu retractādo, posterior a cura in melius mutanda. Et quemadmodū Cicero cōsuiuū aptius uocabulū iudicat latinum q̄ sit Græcorum συμπόσιον, ita Lactantius putat hic græcas uoces elegantiores q̄ latina sit, qđ pœnitentia significet tristiciā cōmissi, illæ mentis emendationē. Siquidē pœnitere pigere est tædere q̄. Proinde nihil agere, qui ex hoc loco triplicem inducant pœnitentiam. Vnā, quæ sit contritio. Alteram, quæ sit confessio. Tertiam, quæ sit satisfactio. In hanc ferme sententiam Valla noster.

Secundum deum contristati.) κατὰ θεὸν λυπηθῆναι ὑμᾶς, i. Quod secundum deū contristati fuistis.

Sed desensionem, sed indignationem.) Ambrosius ita legit, Sed excusationem, sed timorem, sed desyderium, sed æmulationem, sed uindictam. Græca sic habēt. ἀλλὰ ἀπολογίαν, ἀλλὰ ἀγανάκτησιν, ἀλλὰ φόβον, ἀλλὰ ἐπιπόθησιν, ἀλλὰ ζῆλον. id est, Sed excusationem, siue purgationem, sed indignationem, sed timorem, sed desyderium, sed æmulationem.

græca

græca ſcholia monent ἀλλὰ.i.ſed, hoc loco poni ꝓ μᾶλλον.i.&, quin potius ꝓ imo, ſiue infiq̃ mea quidem ſententia. Auget enim ac ueluti corrigit, quod dixerat ὠφελήθη ſollicitudine, imo plus aliquid, uſq̃ ad uindictam turpis admiſſi. Sæculi autem triſticia mortẽ operatur.) Alibi ἀιῶνα, uertit ſæculum, hic κόσμον.i.mundum. Ambroſius legit huius mundi.

Quã habemus ꝓ uobis.) τὴν ὑπὲρ ἡμῶν πρὸς ὑμᾶς.i.quæ eſt in nobis erga uos, ſiue apud uos, ut illud erga uos referatur ad uerbum ſuperius, ut manifeſtetur erga uos.

Prædixímus enim.) προείρηκα γὰρ.i.prædixi enim, atq̃ ita legit Ambroſius.

In omnibus exhibuiſtis uos.) συνεστήσατε.i.cõmendaſtis, quãq̃ hic nõ male quadrabat præſtitiſtis. Et ἐν παντὶ, quod etiam ſuperius uertit, in omnibus, melius reddẽt ꝓ ubiq̃.

Rurſum illud in negocio) Articulus græcus additus, τῷ πράγματι, ſignificat eum log, non de quauis re, ſed de certo quodam negocio, nimirum eo de quo ſcripſerat in priori epiſtola, quendã habuiſſe rem cũ uxore patris. In eo negocio oſtenderunt ſe puros eſſe eiecto & punito huiuſmodi homine, cũ ibi Paulus etiam nõnihil illis imputaret. Et uos inquiens inflati eſtis &c. Igitur & ſi ſcripſi.) Scripſi bis intelligendum eſt, Et ſi ſcripſi, ſcripſi. Quãq̃ apud Græcos nõ niſi ſemel ponit. Etſi ſcripſi uobis, nõ ꝓpter eũ ſcripſi &c.

Non propter eum qui iniuriam fecit.) Ambroſius ita legit, Non propter eum qui inique uerſatus eſt, ſed neq̃ propter eum qui inique tractus eſt.

Ad manifeſtandam ſollicitudinem noſtram, quam habemus pro uobis.) In eundem ſenſum legit Ambroſius, uidelicet inuerſis his pronominibus ὑμῶν & ἡμῶν id quod facile cõmittitur, uel ſcriptoris obliuione. At Græci ſic legunt, εἵνεκεν τοῦ φανερωθῆναι τὴν σπουδὴν ὑμῶν, τὴν ὑπὲρ ἡμῶν πρὸς ὑμᾶς ἐνώπιον τοῦ θεοῦ. Quib⁹ ex uerbis apparet hoc ſenſiſſe Paulum, ſe gaudere quod ex ea triſticia conſecutum ſit. ut palã fieret, quo ſtudio eſſent Corinthij erga ſe. Porro quod adijcit, apud uos coram deo, ueluti iurantis eſſe poteſt, & illos & deum conſcium teſtantis. Nam & paulo ſuperius meminit de ſtudio Corinthiorum, quod ex Tito cognouerat. In multo experimento.) ἐν πολλῇ δοκιμῇ.i.in multa probatione. Atq̃ ita legit diuus Ambroſius. Abundantius autem magis.) Aut duo comparatiua coniunxit, ad exprimendã maiorẽ emphaſim, aut magis uertendũ erat potius μᾶλλον, enim apud Græcos ut & apud nos corrigit nõnunq̃, ut intelligas illum multũ accepiſſe ſolatij ex correctis Corinthijs, ſed uerius ex gaudio Titi. Ambroſius ꝓ abundantius ac, magis legit, magis magiſq̃. Verum illud haud diſſimulandũ, hunc locum ſtige ſecus apud Græcos diſtingui, q̃ apud Latinos. Nam uulgata æditio & Ambroſius ſic habet, Ideoq̃ conſolati ſumus. In conſolatione autẽ noſtra, abũdantius magis gauiſi ſumus. Græca ſic habent, διὰ τοῦτο παρακεκλήμεθα ἐπὶ τῇ παρακλήσει ὑμῶν, περισσοτέρως δὲ μᾶλλον.i. Propterea conſolationem accepimus in conſolatiõe ueſtra. Abũdãti⁹ aũt magis &c.

Refectus eſt ſpiritus eius.) ἀναπέπαυται.i. Refocillatus fuit, quod eſt proprium eius qui laborauit, ac fatigatus eſt, & poſtea, requie refocillatur. Ambroſius hunc locum diuerſe legit, diuerſum opinor exẽplar nactus. Quia inquit, requieuit ſpiritus eius in oĩb⁹ uobis.

Non ſum confuſus.) οὐ κατῃσχύνθην.i. non ſum pudefactus. Quod in omnibus confido in uobis.) In, non eſt in græcis exemplaribus. θαῤῥῶ εἰς ὑμᾶς.i. confidimus uobis.

Abundantius in uobis.) εἰς ὑμᾶς.i.in uos, ſiue erga uos. Reminiſcentis.) ἀναμιμνησκομένου.i. Recordantis, ſiue cõmemorantis. Abundantia gaudij.) ἡ περισσεία. Sed Ambroſius recte mutauit nomen in uerbum legens. Abundat gaudium.

EX CAPITE VIII.

ET quod in multa.) Et redundat, nec eſt in græcis codicibus, nec additur ab Ambroſio. Altiſſima paupertas.) ἡ κατὰ βάθους πτωχεία. Ambroſius legit, profunda paupertas. Sumptum apparet a uaſe ſeu ſcrinio iam ad imũ exhauſto. Adq̃ pertinet quod Heſiodus ſcripſit, ſeram in fundo eſſe parſimoniam. Proinde nõ omnino peſſime uertit interpres. In diuitias ſimplicitatis.) εἰς τὸν πλοῦτον τῆς ἁπλότητος.i.in opulentiam ſimplicitatis. Simplicior eſt qui libenter erogat, & hoc magis diteſcit ſimplicitate, quo

citate,quo pauperior redditur pecunia. Quia ſecundum uirtutem.) ὅτι κατὰ δύναμιν id eſt quia pro uirili,ſiue pro uiribus. Et ſic legit diuus Ambroſius, ne quis hic uirtutem accipiat oppoſitam uicio. Supra uirtutem.) καὶ ὑπὲρ δύναμιν,id eſt ultra uires, & ſic legit Ambroſius,quemadmodum & ſupra pro uiribus.Quanꝯ dilucidius erat, etiam ſupra uires. Voluntarij.) αὐθαίρετοι.i.ſpontanei,& ſubaudias fuerunt.

Et non ſicut ſperauimus.) καὶ οὐ καθὼς ἠλπίσαμεν.i.multo amplius ꝯ ſperare audebamus,ne putemus id accidiſſe paulo præter ſpem.

Ita ut rogaremus Titum.) εἰς τὸ παρακαλέσαι ἡμᾶς τίτον.i.in hoc adhortaremur Titum.

Ita & perficiat in uobis.) εἰς ὑμᾶς.i.in uos uel erga uos.

Cū multa exhortatione obſecrantes nos.&c.) Græci ſecus legunt,μετὰ πολλῆς παρακλήσεως δεόμενοι ἡμῶν,τὴν χάριν καὶ τὴν κοινωνίαν τῆς διακονίας, τῆς εἰς τοὺς ἁγίους δέξασθαι ἡμᾶς.i. multa cum obteſtatione rogantes nos,ut gratiam & cōmunionem miniſterij, quod eſt in ſanctos ſuſciperemus.

Et conſummaret in uobis etiam gratiam iſtam.) Rurſum χάριν gratiam uertit,rectius uerſurus beneficium. Deinde cur non potius erga uos,ꝯ in uobis εἰς ὑμᾶς.

Inſuper & charitate.) καὶ τῇ ἐξ ὑμῶν ἐν ἡμῖν ἀγάπῃ.i.& charitate quæ in nobis eſt ex uobis.Nec eſt inſuper apud Græcos. Videtur autem dictum in nobis pro in nos.

Et in hac gratia abundetis.) Gratia hoc loco pro beneficio ſeu eleemoſyna accipitur, ut & paulo ſuperius.Loquitur enim de adiuuandis liberalitate ſanctis.

Non quaſi imperans.) οὐ κατ᾽ ἐπιταγήν.i.non iuxta imperiū,hoc eſt non tanꝯ imperās Ambroſius legit.Non ſecundum imperium.

Sed propter aliorum ſollicitu) Græce διὰ eſt,hoc eſt per,non propter. Eſt enim ſenſus ut ueſtra charitas probatior fiat,ex aliorum erga nos officio,non quod aliquid exigam à uobis. Veſtræ charitatis ingenium bonum.) Græce ſecus habet καὶ τὸ τῆς ὑμετέρας ἀγάπης γνήσιον.i.& charitatis ueſtre ingenuitatem.Ingenuum autem pro ingenuitate dictū eſt, γνήσιον autem uocant quod eſt uerum germanum ingenuum, minimeꝯ fucatum & adulterinum.Ambroſius legit bonum,omiſſo ingenio,& ſane ſuſpicor in noſtris codicibus olim ſcriptum fuiſſe ingenuum,non ingenium,idꝯ parum intellectum a ſciolo quopiam deprauatum. Iam uero quorſum attinet cōmemorare quid hic ſomniēt recentes quidam theologi? nimirum hoc impudentiores quo indoctiores, cum diuus Thomas plurimis uerbis philoſophetur in hoc uerbo ingeniū,ſic enim legit & ille,ſecutus exemplar,quid enim aliud faceret,ignarus græcanicæ litteraturæ. Atꝯ hic quo ſtudioſius laborat,hoc magis erret neceſſe eſt, non ſecus ꝯ ſi quis ſemel aberrarit a uia, quo uehementius currat,hoc magis erret oportet. Verum illi ſane ueniam tribuendam arbitror, cui nihil omnino defuiſſe uideo,præter cognitionem linguarum.Verum præſtabat aliquanto minus ariſtotelicum eſſe, ꝯ hoc carere adminiculo.

Quoniam propter uos egenus factus eſt.) Hoc loco Faber mutat uos ſecundum perſonam in nos primam,idꝯ ita inueniri in archetypis,At reclamant conſtanter exemplaria græca, quæ quidē ego uiderim,& inſuper latina,& magis quadrat uos,quia præceſſit ſcitis,tametſi non multum habet momenti ad ſenſum,utrum legas ἡμᾶς an ὑμᾶς. Verum illud egenus factus eſt,eſt græce ἐπτώχευσε.i.pauper fuit,ſiue potius mendicauit,ut hinc poſſint argumentum ſumere qui gaudent mendicitatem ſuam ad Chriſtum autorem referre.Nec retulit interpres uocū alluſionem ἐπτώχευσε, πτωχεία, id eſt pauper fuit, & paupertate, Quā mirum cur ceu data opera confuderit, cum nullo incōmodo licuerit reddere. Et conſiliū in hoc do.) γνώμην ἐν τούτῳ δίδωμι.Hic uidetur plane γνώμην accipere pro conſilio. Porro in hoc, id eſt in hac re.ne quis hic erret,putans hoc eſſe ac cuſatiuum caſum. Gratias autem ago deo.) χάρις δὲ τῷ θεῷ.i.gratia autem deo, ut ſubaudias eſt, aut ſit. Sed etiam uelle.) Senſus ambiguus eſt,an cœperint ſimul & uelle, & facere ante annum,ut hoc beneficium nuper cœptum intelligas,an cœperint nō ſolū

facere,ſed etiam ultro facere & ſuapte ſponte,nam id plus eſt q̃ facere. Atq; hunc quidem posteriorem ſenſum ſequuntur interpretes.

Ab anno priore.) ἀπὸ πέρυσι,id eſt ab anno ſuperiori. Animus uoluntatis.) καθάπερ ἡ προθυμία τοῦ θέλειν.i. quemadmodum promptus eſt animus ut uelit ſiue ad uolendum.

Sic & perficiendi ex eo quod habetis.) οὕτω καὶ τὸ ἐπιτελέσαι,ἐκ τοῦ ἔχειν.i. ſic & perficere ſit ſiue perficite ex habendo,id eſt ex hoc quia habetis,hoc eſt quia poteſtis.

Sic enim uoluntas prompta eſt,) εἰ γὰρ ἡ προθυμία πρόκειται,id eſt ſi eã prius adſit animi promptitudo. Aut ſi præceſſerit animi promptitudo.

Vt alijs ſit remiſſio.) ἄνεσις.i. remiſſio & relaxatio laborum. Proinde Ambroſius uertit refrigerium. Secundum id quod habet.) κατὸ ὃ ἐὰν ἔχῃ τις,hic habet accipio more grecorum pro poteſt. Id innuit diuus Ambroſius qui legit ſecundum facultatem,& potius eſt iuxta id quicquid illud eſt quod poſſit,ut ſubaudias dare,q̃q̃ hoc ad ſententiã Pauli non admodum refert. Vobis autem tribulatio.) θλῖψις, hoc loco melius redditur ab Ambroſio anguſtia,nam anguſtiam rei familiaris dicimus. Relaxatur ijs,quibus minus anguſta fit res familiaris. Veſtra abundantia.) Hic ſuppleat, additum eſt cum græce ſic habeat τὸ ὑμῶν περίσσευμα,εἰς τὸ ἐκείνων ὑστέρημα,ἵνα καὶ τῶν ἐκείνων περίσσευμα γένηται εἰς τὸ ὑμῶν ὑστέρημα, ut γένηται referatur ad utramq; partem. Poterat autem reddi ad hunc modum, Vt ueſtra abundantia illorum inopiæ,& illoꝝ abundantia,ueſtræ ſuccurrat inopiæ.

Qui multũ.) ὁ πολύ,etiam græcis ſubauditur participiũ ἔχων.i. qui habebat.

Non minorauit.) οὐκ ἠλαττόνησεν.i. nõ fuit inferior,aut nõ minus habuit. Cæterum teſtimonium quod adducit eſt Exodi cap. decimoſexto,quod apud hebræos ita legitur, וְלֹא הֶעְדִּיף הַמַּרְבֶּה וְהַמַּמְעִיט לֹא הֶחְסִיר.Diuus Hieronymus uertit ad hunc modum. Nec qui plus collegerat, habuit amplius, nec qui minus parauerat,reperit minus. Dictum eſt autem de colligendo manna, quod Paulus deflexit ad ſuum negocium.

Gratias autem ago.) χάρις δὲ τῷ θεῷ,id eſt gratia autem deo.

Eandem ſollicitudinem.) Quod iam ſæpius uertit ſollicitudinem,græcis eſt σπουδή, id eſt ſtudium ſiue cura.

Quoniam exhortationem quidem.) Ambroſius legit conſolationem, ſed melius adhortationem. ſignificat enim ſuo rogatu uenisſe,ſed tamen ſuapte ſponte ad id propensum. Sed cum ſollicitior eſſet) σπουδαιότερος,id eſt ſtudioſior ac diligentior ac alacrior Atq; hoc ſane loco coniunctio δὲ uim habet corrigendi,ut non abſurde uerti potuerit primo. Siquidem quod modo dixerat Titum adductum ſuis precibus ſuſcepiſſe negocium,id mutat,imo inquiens, nõ meo impulſu hoc fecit,uerũ cum ſua ſponte ad id eſſet promptus,me rogante factus eſt alacrior ac diligentior, ueluti cum ultro currentem incitamus. Sua uoluntate.) αὐθαίρετος.i. ſpontaneus ſiue ultroneus. Ambroſius legit uoluntarius. Cum illo fratrem noſtrum.) Noſtrum nõ eſt græce,ſed tantum τὸν ἀδελφόν. Sic enim uocat chriſtianum, Cæterum articulus additus, facit ut certum aliquem deſignatum intelligamus,cuius nomen data opera ſuppreſſerit,malens eum elogio q̃ uocabulo deſcribere. Proinde uertendum erat. Miſimus autem una cum illo fratrem eum, cuius laus eſt in euangelio per omnes eccleſias.

Cuius laus eſt in euangelio.) Sermo uidetur anceps, nam apparet accipi poſſe,laudẽ illius eſſe ſcriptã in euangelio,uerum illud dicit illum quiſquis eſt de quo dicit (Nam id incert ũeſt) ita uerſatum eſſe in p̃dicatione Chriſti,quam hic euãgeliũ uocat,ut omniũ teſtimonio eccleſiarũ laudeẽ. Nec ea res tamẽ uetat,quo minus accipiatur de Luca,qd ſenſiſſe uidetur Hieronymus, Verũ illud admonere uolui, hic magis de p̃dicatione fieri uerba,q̃ de ſcripto euangelio,propter id quod ſequitur per oẽs eccleſias. Iã illud nõ ſolũ aũt uertendũ erat,nec id ſolũ,ut intelligamus eũ non ſolũ ſpectatũ prædicatione euangelij,uerum etiam ſibi comitem fuiſſe delectum.

Sed & ordinatus eſt) χειροτονηθεὶς,id eſt electus ſiue ſuffragijs creatus,id quod proprie ſignificat

significat græca uox & συνέκδημος, comes peregrinationis meæ, recte, nisi quod comes minus est, cũ συνέκδημος. i. collega siue socius ut æqualem intelligas non sequentem.

In hanc gratiã.) Græci habent σὺν χάριτι ταύτῃ. i. cũ gratia hac. Quanq; gratia hoc loco beneficium sonat. Ad domini gloriã.) πρὸς τὴν αὐτοῦ τοῦ κυρίου δόξαν. i. ad eiusdẽ domini gloriam. Quæ ministratur a nobis ad domini gloriam.) Non repetit hoc loco, apud græcos ad domini gloriam. Destinatam uoluntatem.) τὴν προθυμίαν. i. animi promptitudinem, Ambrosius legit sollicitudinem, opinor uicium esse librariorũ, qui pro promptitudine mutarint sollicitudinem. Diuus Thomas Aquinas destinatam uoluntatem interpretatur, a deo prædestinatam, qui prædestinarit ab æterno, uos talem uoluntatem habere, Nõ libet insectari conuicijs, uirum tam eruditum, tamq; pium. Malim quicquid est imputare sæculo, modo lector intelligat, ne doctissimos quidem interpretari posse diuinas literas citra linguarum peritiam, sentiatq; id quod Thomas huc adduxit, διὰ πολλῶν abesse a sensu Paulino. Sentit enim hoc beneficium a se administrari, ad domini gloriam, simulq; ad prouehendam ac declarandam animi promptitudinem eorũ qui largiebantur ultro. Deuitantes hoc.) στελλόμενοι τοῦτο. i. cauentes illud, Sumptum est a nautis qui flexo cursu declinant scopulum aut periculum.

In hac plenitudine.) ἐν τῇ ἁδροτῆτι. i. abundantia siue exuberantia. Solet enim magna pecuniarũ uis obnoxia esse suspicioni fraudis.

Prouidemus enim,) προνοούμενοι. i. prouidentes absq; enim, pendet enim a superioribus mistimus. Quanq; id quidem ad sensum nihil refert.

In multis sæpenumero.) Interpres ne potuit quidẽ reddere iucunditatem græcanici schematis ἐν πολλοῖς πολλάκις, quasi dicas in multis multiphariam.

Sollicitum esse.) σπουδαῖον ὄντα. i. diligentem ac promptum, aut etiam probum. Nam hoc quoq; significat σπουδαῖος.

Cõfidentia multa in uos.) πεποιθήσει πολλῇ τῇ εἰς ὑμᾶς. i. ob fiduciã multã quã hñt erga uos. Græca sunt ambigua. Nã fiducia referri potest ad Paulũ, qui confidat illũ nunc fore diligentiorem, quod speret illos bene tractaturos hominem. Non solũ autem cõfidit de hoc, uerũ etiam de Tito. Quamobrem, quod socius suus sit, & in iuuandis Corinthijs adiutor. Item de cæteris, quod Pauli sint fratres, & missi ab ecclesijs, sicut ante dixit. Et id circo maluimus hic apostolos uertere legatos.

Gloriæ Christi.) δόξα χριστοῦ, ut intelligas ipsos apostolos esse gloriã Christi. Quanq; totus hic locus uarie legitur. Ambrosius ita legit, siue per Titũ qui est socius meus & adiutor in uobis, siue per fratres nostros apostolos ecclesiarũ gloriæ Christi. Græca sic habent εἴτε ὑπὲρ τίτου, κοινωνὸς ἐμὸς, καὶ εἰς ὑμᾶς συνεργός, εἴτε ἀδελφοὶ ἡμῶν ἀπόστολοι ἐκκλησιῶν δόξα χριστοῦ Scholia explicant ad hunc modum, siue de Tito, ut subaudias, aliquid dicendũ est, hoc possum dicere, quod est socius meus. &c. Siue de cæteris dicendum est aliquid, hoc dico, quod sunt apostoli ecclesiarum, & ob id gloria Christi, quorum prædicatione & uita illustrius fit euangelium Christi. Hæc autem omnia eo pertinent, ut commendet Corinthijs eos quos illo mittit. Nec me fugit, quid Faber Stapulensis hoc loco scripserit, uerum illius sententiæ, hac quidem in parte non subscribo, præsertim refragantibus græcis scholijs, & nominatim Vulgario, atq; ipso denique Ambrosio. Cæterũ quæ Thomas & hoc recentiores, in hunc adducunt locum non libet referre. Quanq; sensit nonnihil Aquinas, cum gloriæ legens tamen interpretatur ad gloriam, quasi gloriæ sit datiuus casus, cum apud Græcos sit rectus.

Et in uobis adiutor.) καὶ εἰς ὑμᾶς συνεργός, id est & in uos cooperatur. Præterea hi nominatiui dure subijciuntur, simplicius erat. Pro Tito socio meo, & in uos cooperatore, siue adiutore. Ostensionem ergo quæ est charitatis uestræ.) Græce est simpliciter, ostensionẽ charitatis uestræ. Et nostræ gloriæ rursus est καυχήσεως quod Ambrosius hoc loco uertit exultationem.

Digitized by Google

In facie ecclesiarum dei.) Dei non additur in græcis, nec in Ambrosio. Porro illud in faciem magis quadrabat in personam ecclesiarum. Redundat enim in personam ecclesiarum honor habitus ijs, quos miserant ecclesiæ. Quanꝯ & alterum probo sensum, nimirum hunc, ut cæteræ quoq; ecclesiæ uideant charitatem uestram, de qua soleo apud illas gloriari, ut in facie sonet in conspectu.

EX CAPITE NONO.

EX abundanti est.) περισσόν μοι, id est superuacaneum est. Et ita legit Ambrosius superuacuū est. Queso quorsum opus erat huc accersere periphrasin: nisi quod sic libuit interpreti ludere, scilicet hoc est ineptire.

Promptum animum uestrum.) τὴν προθυμίαν ὑμῶν, id est animi uestri promptitudinē, siue (ut Ambrosius legit) promptam uoluntatem uestram. Eadem uox græcis, quam modo uertit destinatam uoluntatem.

Pro quo de uobis.) ὑπὲρ ὑμῶν καυχῶμαι μακεδόσιν. i. quam de uobis iacto Macedonibus. siue apud Macedones. Sic enim dixit, quam glorior, quemadmodum nos dicimus, gratulor tibi reditum in patriam.

Quoniam & Achaia.) & coniunctio redundat.

Ab anno præterito.) ἀπὸ πέρυσι. i. ab anno superiori. Ambrosius legit ab anno priore.

Et uestra æmulatio) καὶ ὁ ἐξ ὑμῶν ζῆλος. i. ex uobis orta æmulatio, hoc est uestrū exēplū.

Prouocauit plurimos.) Sic interpres dixit plurimos pro multis, ut uulgo sacerdotes in preculis horarijs ꝓ de pluribus martyribus legūt ꝓ plurimis, græce est πλείονας, id est plures siue complures. Abutuntur enim & græci comparatiuo hoc, uice positiui nominis. Ambrosius legit plures, non plurimos. Quanꝯ id uideri potest scriptoris accidisse culpa. Misimus aūt.) ἔπεμψα δέ. i. misi uero. Sed hoc loco fratres accusandi casu legendum est, non nominandi, τοὺς ἀδελφούς. Excusat aūt Paulus, ꝙ tam multa uerba fecerit de administrāda eleemosyna in sanctos, sed tamē mittēdos fratres omnino putauit, ne offenderētur imparati, hoc est nō dubitat, quin libenter sint subuenturi pauperibus, sed præmonendos duxit, ut in tēpore conferant, quod uelint conferre ne uideantur minus libenter dare, ꝯ cæteræ ecclesiæ. Vt nō dicamus uos in hac substantia.) ἵνα μὴ λέγωμεν ὑμᾶς ἐν τῇ ὑποστάσει ταύτῃ τῆς καυχήσεως. i. ut nō dicamus uos in hac substātia gloriatiōis. Ambrosius legit, ut nō dicam oēs in hac parte. Verū exēplaria cōsentiunt, & pulchre habet, ut intelligamus ad hunc modū. Ne erubescamus tunc nos deinde per occupationē, ut ne dicam uos, significans pudorē eū ad illos maxime attinere, uerū id maluit intelligi ꝙ explicare, ne quid offenderet animos Corinthiorum.

Postea quod sequit in hac substantia gloriationis, referendū est ad illud superius, erubescamus nos, nimirū pudefacti in hoc argumento gloriationis meæ, qua gloriatus sum de uobis. Aut, nō in oibus, in quibus merito gloriatus sum, sed i hac quoq; parte quo nihil sit in quo nō iure uidear de uobis gloriatus, ὑπόστασιν aūt dixit argumentū, quemadmodum uertit in epla ad hebræos, argumentum non apparentium.

Rogare fratres.) Rursum fratres accusandi casu legendum est, non uocandi.

Vt pueniāt.) ἵνα προέλθωσιν. i. ut prius ueniāt, siue pcedant, ut legit Ambrosius.

Re, pmissam bndictionē) προκατηγγελμένην. i. ante ꝓmissā. Porro bndictionē hoc loco uult intelligi beneficentiā, nō manū motā. Nā ante λογίας, collectiones eleemosynas uocauit, hic easdē εὐλογίας uocat, nō a λόγος sed a λέω collego. Nisi mauis huc torquere, qd bnficiū alacriter & benignis uerbis dandū est. Et ob id bndictionē uocarit, Etenim inter auaros hoc agitur, ut ꝯminimum detur, & si quid forte coguntur dare, dant uerbis male ominatis. At beneficium hoc animo & uultu dandum est, quasi dando lucrum facias. Et addendum est uestram, quod abest in nostris codicibus.

Paratam esse maluissem uertere per nominandi casum, τὴν προκατηγγελμένην εὐλογίαν ταύτην, ἑτοίμην εἶναι. i. ut ante promissa uestra ista benedictio prompta sit, hoc est, ut alacriter detis

ter dictis quod daturos uos ante pollíciti estis.

Quasi benedictionē.) ὕτως ὡς εὐλογίαν, & μὴ ὡς πλεονεξίαν, sic ueluti sit benedictio & non uelut sit auaricia. Nam beneficentia debet alacris esse, cum auarus det tristis.

Hoc autem dico.) Dico non exprimitur in græcis codicibus, sed tantum est, hoc autem τοῦτο δὲ cætera subaudiuntur, & a latinis additum est uerbum explicandæ rei gratia.

De benedictionibus.) In benedictionibus. Nam utrobiq; est ἐπ' εὐλογίας. Interpres mutauit suo arbitratu.

Vt destinauit.) προαιρεῖται, id est proponit, præsentis temporis. Et Ambrosius legit secundum propositum cordis, nec additur suo, aut sui, ut sit sensus absolutior. Nec enim agit de huius aut illius animo, Tantum indicat, libenter & ex animo dandum esse quod datur. Ex necessitate.) ἐξ ἀνάγκης. Laurentius putat hoc loco necessitatem accipiendam pro indigentia, non pro coactione, cui non assentior hoc sane loco. Nam hanc particulam ex necessitate, opposuit illi, quæ præcessit ὡς προαιρεῖται, hoc est, ut sponte sua statuit, & qui coactus dat, tristis dat, ob quod citauit illud, hilarem datorem diligit deus.

Abundare facere in uobis.) εἰς ὑμᾶς, id est in uos, & περισσεῦσαι accepit transitiue, quod alibi solet neutraliter. Velut apud nos suppeditare, nonnunq; est suppetere, nonnunq; subministrare. Atq; hic quoq; gratiā appellat beneficentiam. Sentit enim libenter dandum quod deus potēs sit, ut efficiat, quicquid in sanctos illius contulerint, id multo cum fœnore ad ipsos redire, ne uel ea res illos a largiendo deterreat, quod benignitas exhaurire uideatur rem familiarem.

Vt in omnibus semper.) ἵνα ἐν παντὶ πᾶσαν αὐτάρκειαν ἔχοντες, id est ut in omnibus omnem sufficientiam habentes. Est autem αὐτάρκεια, ubi quis suis est contentus, suaq; sorte, nec aliunde desyderat quicq; Interpres & Ambrosius, si modo codices mendo uacant legisse uidentur ad hunc modum ἵνα ἐν παντὶ πάντοτε πᾶσαν

In seculum seculi.) Græce tantum est εἰς τὸν αἰῶνα, id est in æuum.

Qui autem subministrat.) ὁ δὲ ἐπιχορηγῶν. Hic locus apud Græcos paulo diuersius habetur, ὁ δὲ χορηγῶν σπέρμα τῷ σπείροντι, καὶ ἄρτον εἰς βρῶσιν χορηγήσαι, καὶ πληθύναι τὸν σπόρον ὑμῶν, καὶ αὐξῆσαι τὰ γενήματα τῆς δικαιοσύνης ὑμῶν, id est qui autem suppeditat semen seminanti, & panem in cibum ministret, & multiplicet semē uestrum, & augeat genimina iusticiæ uestræ. ut χορηγήσαι, πληθύναι, αὐξῆσαι infinita uideātur uertenda potius per imperatiuum modum, suppeditet, impleat, augeat. Nisi forte subaudiatur uerbum μέλλει, quod additum infinitiuis, futurum tempus efficit. Nam in tam multis uerbis, non est consentaneum, tempus casu fuisse commutatum, ut legas χορηγήσει πληθυνεῖ αὐξήσει. Tametsi in hunc sensum legit Ambrosius.

Augebit incrementa frugum.) γενήματα τῆς δικαιοσύνης, id est prouentū iusticiæ, quod hic uertit incrementa frugum, Ambrosius uertit fructum.

In omnibus locupletemini.) Paulus aliquoties suo more participijs abutitur. Vnde recte uertit πλουτιζόμενοι in uerbum, Laurentius referendum putat ad particulam, quæ præcessit, abundetis in omne opus bonum.

Quæ operatur per uos.) Ambrosius pro ἥτις legisse uidetur εἴτις, uertit enim si quis, & consentiunt cum hac lectione scholia illius.

Ministerium huius officij.) διακονία τῆς λειτουργίας ταύτης, id est administratio huius ministerij. Sic enim uocat officium subministrandæ pecuniæ, sed λειτουργία nonnunq; græcis significat sacrificium, suo ritu peractum, ut accipias hanc pecuniā quasi uictimā offerri deo, cuius minister sit Paulus, ut sacerdos sacrum peragens.

Per multas gratiarum actiones in domino διὰ πολλῶν εὐχαριστιῶν τῷ θεῷ, id est per hoc quod multi gratias agunt deo.

Et in obedientia confessionis.) Faber uult esse hyppallagen, ut intelligamus in con-

feſſione obedientiæ ueſtræ. Verum nihil uideo cauſæ cur reclamantibus exemplaribus, & interpretationibus ad hypallagen huiuſmodi confugiamus. Nam obedientia confeſſionis poteſt accipi, quod obedientes Paulo in eleemoſynis largiendis declararent ſe uere & ex animo confiteri euangelium. Quod ſi mauis ὁμολογία pro aſſenſu, laudat illorum obedientiam, quod ſibi id ſuadenti ac monenti non ſint refragati. Ambroſius pro confeſſione legit, ſubiectione magis exprimens græcam uocem ὑποταγὴν, quanꝯ ὁμολογία non ſolum confeſſionē ſignificat, uerum etiam conſenſum, ut accipias futurum, ut multi gratias agant deo, cum uiderint Corinthios tanto conſenſu obedire Paulo. Atꝯ ita tacite monet, ut omnes conferant pro ſua quiſꝯ uoluntate & facultate. Deſyderantium uos.) ἐπιποθούντων ὑμᾶς. Ambroſius addidit, deſyderantium uidere uos, ſiue, quod aliud habuerit exemplar, ſiue quod uoluerit explicare ſenſum, in quem & græcanica ſcholia interpretantur. Quanquam hoc loco gratiam uerti poterat beneficium, ut intelligas illos eſſe cupidos uidendi Corinthios, in quibus deus tantam beneficentiam ſibi contuliſſet.

Et modeſtiam.) καὶ τὴν ἐπιείκειαν, quod comitatem magis & facilitatem ſonat, ꝙm modeſtiam, quæ opponitur arrogantiæ. In facie.) κατὰ πρόσωπον, id eſt iuxta faciem.

EX CAPITE DECIMO.

IPſe Paulus) αὐτὸς δὲ ἐγὼ παῦλος. Mire Paulus tribus uocibus αὐτὸς δὲ ἐγὼ ſeparauit ſuã perſonam a cæteris apoſtolis, quod antehac egerit negocium aliorum, nunc e ſuo loquatur affectu. Rogo aũt uos.) Cũ ante dixerit ſe obſecrare, nõ adiecit qd obſecraret. Vnde capitis huius initiũ utroꝯ referri poteſt ad ſupiora, ut ſit ſenſus. Rogo ut meo quoꝯ nomine libenter conferatis hanc pecuniã. Aut ad ſequentia, quẽadmodum modo diximus, atꝯ ita δέομαι repetit quod dictum erat παρακαλῶ, ut ſit redeuntis ad id quod cœperat, quaſi dixiſſet. Rogo inꝯ.

Abſens autem confido in uobis.) θαῤῥῶ εἰς ὑμᾶς. Græca quidem ſunt ambigua, uerum magis congruit ut intelligamus, audax ſum erga uos, ſicut alibi dicit. Epiſtolæ fortes.) ꝓſentia infirma, quanꝯ ſcholia græcorum non eodem exponunt modo, Vulgarius putat per Ironiam dictum. Mihi ſane nõ probatur.

Gratias ago deo.) Rurſum eſt χάρις τῷ θεῷ, id eſt gratia deo.

Qui arbitrantur nos tanquam.) τοὺς λογιζομένους, id eſt qui cogitant aut eſtimant, uel qui ſic habent nos, ut ſecundum carnem ambulantes.

Non carnalia.) οὐ σαρκικὰ diuerſum ab illo σάρκινα, quod tamen eadem uoce latina reddidit, ut ſuperius admonuimus. Et potẽtia deo) græcis eſt δυνατὰ τῷ θεῷ. Ambroſius legit fortia deo, Laurentius mauult, ualida deo. Cæterum illud deo græcis datiuus eſt inſtrumenti, polletꝯ perinde ac ſi dicas, fortia per deum, & opera diuina. Vtinam liceret nibus epiſcopis, maximeꝯ iis qui in Pauli locum ſucceſſerunt, tam uere ſuoꝯ iure hãc uſurpare uocem, ꝙ ipſe Paulus uſurpauit, Arma militiæ noſtræ non carnalia, ſed fortia deo, non ad demolitionem oppidorum, arcium, ſed impiarum cogitationum. Hæc ſunt arma, hæc bella, hæ pugnæ, hæc uictoria, hi triumphi digni ſucceſſoribus apoſtolorum.

Conſilia deſtruentes,) λογισμοὺς, id eſt cogitationes. Et rurſum participium addidit, quod nuſꝯ referatur καθαιροῦντες deſtruentes, hoc eſt quibus armis deſtruimus. Porro cum de armis meminerit, mire ſubiecit metaphoras munimentorum, quarum alia artificio, alia ſublimitate ſunt inexpugnabilia. Nos quo magis perſpicuus eſſet ſenſus, uertimus hoc pacto. Sed potenti a deo ad demolitionem munitionum, quibus cogitationes demolimur, & omnem celſitudinem, quæ ſuſtollitur aduerſus ſcientiam.

Extollentem ſe.) ἐπαιρόμενον, id eſt inſurgentem, ſiue qui attollitur. Erat huiuſmodi machinarum genus, quod repente ſublatum in altum inueheret hoſtem.

Omnem intellectum.) πᾶν νόημα, id eſt omnem cogitationem.

Qui

Quæ secundum faciem sunt uidete.) Græci codices legunt hoc per interrogationem ut sit uidetis, non uidete, quasi fingens id fieri, quod uelit obiurgare. Num ea cernitis, quæ sunt iuxta faciem: hoc est quæ foris uidentur, & ostentationem habent potius q̃ efficaciam. Meminit enim quod dixerit se humilem fuisse apud illos, hoc est contemptu similem, cum alij quidam magno fastu agerent apostolos, Ambrosius legit secundum faciem, pro eo quod est in conspicuo sunt & aperta. Vulgarius uult esse obiurgantis, quod ex opibus, & cultu fastuue æstimarent hominem, ac non potius ex animi bonis cui magis assentior. Cogitet iterum apud se.) ἀφ' ἑαυτοῦ, id est ex seipso, nimirum non expectans nostram increpationem.

In obsequium Christi.) εἰς ὑπακοὴν, id est in obedientiam, ut semper ante hac uertit.

Ita & nos.) Græcus addidit Christi, ὅτι καθὼς αὐτὸς χριστοῦ, οὕτως κὴ ἡμεῖς χριστοῦ. id est quod quemadmodum ille Christi, sic & nos Christi, Porro Christi genitiuus est, nõ rectus casus. Inquiunt.) φησὶ, id est inquit, ut subaudias aliquis, aut certum hominem qui hoc dixerit. Nam & præcessit & mox sequitur τοῦτο λογιζέσθω ὁ τοιοῦτος, id est hoc perpendat istiusmodi.

Sermo contemptibilis.) ἐξουθενημένος, id est contemptus potius.

Inferere aut cõparare.) ἐγκρῖναι ἢ συγκρῖναι. Interpres nõ potuit reddere uocũ affinitatẽ græcarũ, quasi dicas, inferre & conferre, aut inserere & conserere. Sed ipsi in nobis) Græce secus est, ἀλλ' αὐτοὶ ἐν ἑαυτοῖς ἑαυτοὺς μετροῦντες καὶ συγκρίνοντες ἑαυτοὺς ἑαυτοῖς, οὐ συνιοῦσιν id est, sed ipsi in seipsis, seipsos metientes, & comparantes seipsos sibiipsis, non intelligũt &c. Atq; ita græca exponunt scholia, ut intelligamus arrogantes illos, ex suo ipsius animo metiri sese. & sibi magnos esse, & alios ab alijs laudari mutua quadam talione. Atq; hunc sensum secutus est & diuus Augustiuus in opere de doctrina christiana cum ait. Et sit illis quod ait apostolus. Comparantes enim semetipsos sibi metipsis non intelligunt. Ad eum modum interpretatur Vulgarius Paulinarum epistolarum non indiligens interpres. Quanq; Ambrosius diuersum exemplar secutus uidetur. Porro quod addidit non intelligunt, græci interpretes, putant imperfectum esse sermonem, ut subaudias, q̃ sint alijs deridiculi. At mihi uidetur hoc loco participium esse positum loco uerbi infinitiui, id quod apud Græcos non raro fieri solet. Ac tum quidem hic erit sensus, At ipsi non intelligunt, quod seipsos inter sese metiuntur & conferunt, & non potius cum ijs, qui meliores sunt illis, neq; iuxta regulam Christi. Atq; hic sensus magis quadrat cum his quæ sequuntur. Nam quod Vulgarius uult subaudiri, Non intelligunt, q̃ sint alijs ridiculi, mihi uidetur coactius. Cæterũ regulam hic uocat, mensuram sumpta methaphora a regulis fabrorum, ne quis tale quippiam somniet, quale est cum dicimus regulam Franciſci, aut Benedicti.

Qua mensus est.) ὃν ἐμέρισεν, id est qua partitus est nobis deus mensura quasi dicas, ea quoq; mensura, quatenus ad uos usq; gloriemur. Nec est simpliciter ad uos, sed etiã ad uos ἄχρι κὴ ὑμῶν, ut intelligamus non esse mediocre pertingere ad modum Corinthiorum. Respondit autem ei quod mox sequitur ἄχρι γὰρ καὶ ὑμᾶς ἐφθάσαμεν. i. nam usq; ad uos quoq; peruenimus. Quemadmodum autem gloriari solent insanissimi principes, si longissime prorogarint imperium, ita Paulus Christi ductor gloriatur, quod eo usq; propagauerit ditionem principis sui, sperans fore, ut longius etiam proferat imperium. Interpres legisse uidetur ἐμέτρησεν pro ἐμέρισεν.

Crescentis fidei.) αὐξανομένης πίστεως. i. augescente fide uestra.

Magnificari secundum regulam.) Rectius hæc infinita uertisset in alium modum, Spem habentes fore, ut augescente fide uestra in uobis amplier, iuxta regulam nostrã in abundantiam ad euangelizãdum ea quæ ultra uos, sunt. Nõ ut in aliena regula in his quæ parata sunt gloriemur, Significat se sperare futurum, ut in dies crescente fide Corin-

thiorum, creſcat & ipſe ac maior maiorq; fiat, adeo ut iam prædicatio ſua longius porri gatur, etiam ad eos qui ultra Corinthios ſunt, idq; iuxta ſuam regulam, nō alienam, hoc eſt ſuo marte, ne uideatur gloriari de ijs. quæ iam parata ſunt, & ab alijs laborata, quem admodum faciebant pſeudapoſtoli.

Etiam in illa quæ ultra uos ſunt euangelizare.) Εἰς τὰ ὑπερέκεινα ὑμῶν. Faber hoc loco legit εἰς τὰ ὑπὲρ ἐκεῖνα ὑμῶν, id eſt in illa quæ ſupra illa ueſtra. Sed fallitur, meo quidem iudicio, Nam ὑπερέκεινα aduerbium eſt, cui additur articulus ut fiat epitheton, id eſt ulteriora uobis, id eſt quæ ultra uos, hoc eſt longius & in alios etiam populos. Et in hanc ſententiam interpretantur non ſolum Vulgarius, cæteriq; græci, uerum etiam diuus Ambroſius. Proinde nonnihil demiror Stapulenſem mutata etiam ſcriptura a tot autoribus uoluiſſe diſſentire, præſertim cum hic nihil ſit quod offendat, aut alio ſuadeat confugere. Verum quandoq; bonus dormitat Homerus. Neq; uero nos grauatim alijs ignoſcimus, eandem uiciſſim ab alijs ueniam flagitantes.

EX CAPITE VNDECIMO.

VTinam ſuſtineretis modicum.) ὄφελον ἀνείχεσθαί μου μικρὸν τῇ ἀφροσύνῃ, id eſt utinam ſufferatis me pauliſper in inſipientia, & eſt ſuſtinuiſſetis magis q̄ ſuſtineretis. Cæterū quid Laurentio Vallæ uenerit in mentē, ut pro ſuſtineretis, mutandum putarit ſuſciperetis, ut ingenue dicam prorſus non intelligo. Nāl ſorte ſomniauit ἀναδέχεσθαι pro ἀνείχεσθε, nam ἀνέχεσθαι magis ad uerbum reddi ne poſſit quidem, q̄ ſi dicas ſuſtinere. Illud recte admonet in modicum quid, quid abeſſe in ſermone græco, & modicū interpres ſuo more poſuit pro puſillo. Nos uertimus pauliſper.

Supportate me) ἀνέχεσθε, græca uox anceps eſt. At magis quadrat, ut ſit indicatiui modi ſuſtinetis. Corrigit enim quod dixerat, utinam ſuſtinuiſſetis, imo inquit, ſuſtinetis & quod opto factum, facitis. In hunc ſenſum exponunt græcanica ſcholia.

Aemulor enim uos.) ζηλῶ γὰρ ὑμᾶς. Ambroſius uſus eſt græca uoce, opinor non inueniens quo uim uerbi explicaret. Nam hic zelum appellat ingentem, & ut ita dixerim in modicum quendam amorem, uelut ambiat, ut apud illos primus eſſet, nec ferat alios apoſtolos, in partem amoris admitti. Nam agit hic de quibuſdam apoſtolis, qui pluris haberi uolebant apud Corinthios, q̄ Paulus eſſet. Addit autem zelo dei, ne quis arbitraretur illum ſua gloria ſuoue compendio commoueri, nos uertimus, zelotypi ſumus erga uos. Quid autem uereamur ſic intelligere de Paulo, cū ad eundem modum interpretetur Origenes, theologorum ſine controuerſia princeps, de deo, quod zelotes dictus ſit.

Deſpondi enim.) ἡρμοσάμην, id eſt adaptaui ſiue adiūxi. Ambroſius legit paraui. Hieronymus in Amos legit ſtatui, ſed lapſus opinor memoria.

Aſtutia ſua.) Græcus addit in, in aſtutia ſua, idq; iuxta proprietatem ſermonis hebraici, pro eo quod eſt per aſtutiam ſuam.

Corrumpuntur ſenſus.) φθαρεῖ accommodato uſus eſt uerbo, cum de uirgine meminiſſet. Et ſenſus græcis non eſt αἰσθήσεως, ut de uiſu, auditu, aut alijs ſimilibus queat accipi, ſed νοήματα, quod proprie ad mentem animumq; pertinet. Accommodat enim allegoriam. Euæ decepti ſunt oculi. Corinthijs timendum erat menti. Cæterum illud uerbum excidant, nec eſt apud Græcos, nec apud Ambroſium. Proinde uidetur adiectū ab interprete, quod alioqui durius uideretur dicere corrūpantur a ſimplicitate. Neq; enim ſimplicitas corrumpit animum, ſed animus corruptus degenerat a ſimplicitate. Perinde ut Vergilius dixit, quantū mutatus ab illo, non quod ille mutaſſet, ſed quod illi diſſimilis eſſet factus. Et appoſite uirgini tribuit ſimplicitatem memor allegoriæ ſuæ. Denicq; non eſt ſimpliciter ne, ſed μήπως, id eſt ne quo pacto, nos uertimus, ne qua. Vehementius enim eſt addita coniunctione expletiua. Quin & illud annotandum, ut ob-

iurgaturus

iurgaturus Corinthios arte subleuat illos, omni cuidam deriuans in corruptorem.

Quæ est in Christo Iesu.) τῆς εἰς τὸν χριστὸν, i. quæ est erga Christum siue in Christum, quia simpliciter illi obtemperamus.

Alium Christum.) ἄλλον ἰησοῦν. i. alium siue alterum Iesum. Ita consentiunt græci codices, quos ego quidem uiderim. Atq; ita legit & interpretatur Vulgarius. Illud obiter annotandum, quod Paulus admonet Corinthios, id nobis quoq; magnopere cauendũ, ne nobis alterum Iesum accersamus, ac fingamus potius, onustum opibus, onustum imperio, ditione, uoluptatibus, & quicquid hic mũdus habet pstigiarũ, ad hæc cerimonijs plusq; iudaicis oblitum, cum uerus ille ab omnibus hisce rebus fuerit purissimus.

Recte pateremini,) Cur nõ & hic sustinuisse tis ἀνείχεσθε, uidelicet illos pseudapostolos, si quid docerent, quod nos non docuimus. Nunc cũ nihil adferant de Christo quod nos non docuerimus, cur illos ostentantes sese toleras tis?

Nihil me minus fecisse.) μηδὲν ὑστερηκέναι τῶν ὑπερλίαν ἀποστόλων. i. nihilo inferiorẽ fuisse excellentibus apostolis. Et in hunc sensum legit Ambrosius. Aestimo em̃ me in nullo inferiorem fuisse, ab ijs qui ualde sunt apostoli. Sentit enim de Petro Iacobo, & Ioanne, qui summates habebantur, ut indicant græcanica scholia.

Nam & si.) εἰ δὲ καὶ Hic interpres frequenter pro δὲ uertit. Nam. Porro ἄτεχνος imperitus. Aduersatur em̃ superiori parti, qua iactat se nihilo inferiorem summis apostolis.

Sed non scientia.) Cur non potius & latinius & simplicius, nõ autem scientia, siue cognitione. Laurẽtius merito ridet nõnullos, qui ex hoc loco Paulũ colligunt balbũ quẽpiã & impeditæ fuisse linguæ, quasi nihil interfit inter ipeditũ & imperitũ, homines ingt uere impedito sermone, atq; adeo scientia, cum græce sit ἰδιώτης. i. idiota, quæ uox illis tum priuatum, tum indoctum significat Hieronymus hac in re uarius est, compluribus locis damãs Paulũ græci sermonis ignarũ fuisse, quod aliquoties suis quibusdã utatur uocibus, Ciliciæ uernaculis, nonnunq; coniunctioni μὲν, non reddat eam quæ respõdet δὲ. Ad hæc quod hyperbatorum anfractibus molestus sit alicubi, quod interdum anapodoton relinquat orationem. Rursus alias in diuersum declamat procul submouens eos, q̃ putent Paulum hoc ex animo dixisse, cum omneis sermonis ꝓprietates pulchre tenuerit, omneis argumentationum strophas ad unguem calluerit. Quin & diuus Augustinus in opere de doctrina christiana, plæraq; rhetorum schemata, ex Paulinis adducit epistolis. Idem alicubi, monet, & si, hoc loco non esse fatentis sed cõcedentis ac donantis, ueluti si dicas, fac me esse imperitum sermone. Certe nõ sum imperitus scientia.

In omnibus autem manifestus sum uobis.) Græca secus habent ἀλλὰ παντὶ φανερωθέντες ἐν πᾶσιν εἰς ὑμᾶς, quæ quidẽ ad uerbũ ita sonant. Sed in omni manifestati in oĩbus in uos. Sensus autem hic est. Non sicut pseudapostoli sumus, qui fucati & personati simulatione sanctimoniæ uobis imponunt, sed in omni re, & inter omnes declarati sumus, & apparet quales simus erga uos, & illud παντὶ referri potest ad rem, & ἐν πᾶσιν, ad personam. Nisi mauis conduplicationem facere ad uehementiam.

Aut nunquid peccatum feci.) Græca sic habent ἢ ἁμαρτίαν ἐποίησα, an peccatum feci? ne, an peccaui. Græci non distinguunt inter an & aut. Apud latinos plurimum interest, & quorsum attinebat addere quid, cum id græcus sermo non habeat?

Alias ecclesias expoliaui.) ἐσύλησα, id est depredatus sum.

In ministerium uestrum.) εἰς τὴν ὑμῶν διακονίαν, in hoc ut uobis ministrarem, hoc est uobis inseruiui sine uestro sumptu, stipendio interim ab alijs accepto.

Et egerem) καὶ ὑστερηθεὶς. i. destitutus, uel cum deesset. Neq; uero simplex, ut opinor, est emphasis coniunctionis καὶ, sed epitasin habet hoc loco, ut sit sensus, adeo non grauaui uos, ut nec egens id uoluerim facere.

In omnibus sine onere.) ἀβαρῆ. i. minime grauem dictione composita.

Onerosus fui) κατενάρκησα quod uerbum dictũ est ab ocio & torpore. Nam hi premũt & imminent

& imminent alijs, unde petunt assidue, dictione composita e tribus græcis ναρκῶ, quod est torpere, unde & νάρκη torpedo piscis, & ἐμ præpositione, & altera ἰτē κή quæ frequenter in malam significat partem, uelut in καταστρηνιάω & καταφρονῶ, præsertim cũ hic quoq; paterno iungatur casui κατενάρκησα οὐδενός.

Et ueritas Christi in me.) Hoc ueluti iusiurandum adiecit.

Non infringetur.) οὐ φραγήσεται. Id scholia græca exponunt non interrumpetur, neq; deficiet, hoc ait significans se nec in posterum aliquid ab illis accepturum, ut nõ prædatur sibi hæc occasio gloriandi, quod gratis docuerit euangeliũ. Interrumpitur enim quod non est perpetuum. At ille iurat eam gloriã sibi fore perpetuã, ne cui grauis esset, Verbum dictũ est ab intersepiẽdo, nam sepe obiecta excludimur. Nec enim est in me auferendi casu, sed accusandi ὑμᾶς ἐμέ, quasi dicas aduersum me.

Quia non diligo uos.) Apertius erat, an quod non diligam uos, mutato uerbi modo. Nam græci negligunt differentiam huiusmodi.

Quod aũt facio & faciam.) Non sensisse uidetur interpres elegantiam huius coniunctionis καὶ, quam hoc loco & similibus habet apud græcos, ὃ δὲ ποιῶ καὶ ποιήσω, id est quod facio, hoc etiam sum facturus in posterum, siue quod facio, idem & in posterum sum facturus. Deinde licet græcis unica sit coniunctio δὲ, quæ pluribus latinis respondeat, aũt, sed, uero, porro, cæterum, rursum, contra, & his similibus, nonnihil tamen apud nos interest, quam quo loco colloces. Hic magis cõgruebat, sed q̃ aũt. An quod nõ diligã uos deus nouit. Sed quod facio. &c.

Vt in quo gloriãtur.) ἵνα ἐν ᾧ καυχῶνται. Ambrosius propius accessit ad græca, ut in eo q̃ gloriantur reperiantur, ut & nos, hoc est si & illi gloriantur se gratis euangelizare, nec in hoc erunt nobis p̃stantiores cũ ipse gratis docea & egens.

Eiusmodi pseudo apostoli.) Pseudapostoli dicendum composita dictione, quemadmodũ est apud Græcos, nec potest in duas diuidi, latine sonat falso titulo apostolos.

Si ministri eius.) εἰ καὶ οἱ διάκονοι. i. si & ministri, & ita legit Ambrosius, & transfigurat se græce est transfiguratur & transfigurantur μεταχηματιζόμενοι μεταχηματίζεται.

Alioquí uelut insipientem,) ἐὰν δὲ μήγε. i. sin aliter, id est si minus persuadeo me nõ esse insipientem, tolerate me gloriantem tanq̃ insipientem.

Modicum quid.) μικρόντι, id est paululum siue paulisper, aut aliquantisper.

Secundum deum.) κατὰ κύριον, id est secundum, dominum, quemadmodum & in superiori epistola scripsit, ego non dominus, & dominus non ego. Humanũ quiddam & stultum significat, quod negat esse secundum dominum.

In hac substantia gloriæ) ἐν ταύτῃ τῇ ὑποστάσει τῆς καυχήσεως, id est substantia siue materia gloriationis, & sic legit diuus Ambrosius.

Si quis accipit) εἴ τις λαμβάνει quod præcessit κατεδίει uidetur ad cibũ pertinere, quæ illi sumebant apud discipulos, hoc ad munera. Vulgarius putat idem bis dictum, deuorat & accipit, ut intelligamus insatiabilem auferendi auiditatem in pseudapostolis, cum summa coniunctam arrogantia. Secundum ignobilitatem dico.) κατὰ ἀτιμίαν. Magis quadrabat iuxta contumeliam. Exponit enim illa atrocia, si quis uos deuorat, si quis in faciẽ cedit. &c. Nõ inquit quod ista uos patiamini a pseudapostolis, sed quod ad contumeliæ rationẽ attinet, nõ leuiora patiamini ab istis, q̃ si ista pateremini.

Quasi nos infirmi fuerimus in hac parte) In hac parte nõ reperio in græcis codicibus quos ego sane uiderim. In quo quis audet) ἐν ᾧ δ' ἄντις, id est in quocũq; uero aliquis audet. In insipientia dico.) Hoc per parenthesin interiecit, memor eius quod ante dixerat. Non loquor secundum dominum sed uelut in insipientia.

Ministri Christi sunt.) Post hanc partem græcis non repetitur, & ego. Imo id addito subuertit totam sententiam, Sic enim legendum. Ministri Christi sunt plus ego, deinde illud παραφρονῶν λαλῶ, id est desipiens dico, per parenthesim interiectum est. Consentit

ſentit cum græcorum exemplaribus Ambroſius, ad hunc legens modū. Miniſtri Chriſti ſunt, uel ut inſipiēs dico magis ego. Nam in cæteris quidem æquabat ſeſe cæteris apoſtolis, at in eo, quod apoſtolorum eſt proprium, ſemet illis anteponit, nō ſolū æquat, uerum quoniam id arrogantius dictum uideri poterat, præmunit ſtulticiæ prætextu, quēadmodum & initio fecit. Quod ſi maxime ſic legerētur, miniſtri Chriſti ſunt & ego, ut minus ſapiens dico plus ego. Nihil erat neceſſe ſenſum eum inducere, quem ex Aquinatis ſentētia induxit Nicolaus cognomento de Lyra, qui ab hoc loco, ut minus ſapiēs dico, plus ego, nouum facit orationis caput, & ad hunc ediſſerit modū. Si uideor inquit uobis inſipiēs me pſeudapoſtolis adæquādo, adhuc uidebor uobis minus ſapiēs me eis pferēdo. Poterat em̄ illud, plus ego p correctionē ſubiici, p̄miſſa mitigatione inſolētiæ. Nēpe hoc modo. Miniſtri Chriſti ſunt, ſū & ego. Quid aūt dixi & ego? Imo ut ſtultoꝝ more loquar glorioſius, plus ego. Quanq̄ nō eſt huius inſtituti diſcutere, quid huiuſmodi ſcriptores ſenſerint, quos cōſtat, ueterū ignaros literaꝝ, tumultuario ſtudio hinc atq̄ hinc conſarcinatis gloſſematis, ſacras tuliſſe literas, cum antiquis potius nobis res eſt. Cæterū de orationis ornamentis & ſchematibus quibus totus hic ſermo picturatus eſt, qui plenius uelit cognoſcere, legat quarti de doctrina chriſtiana libri caput quartum.

In laboribus plurimis.) περισσοτέρως. i. in laboribus abūdantius fortaſſis Interpres uertit pluribus, id qd̄ erat tolerabile. Quāq̄ apud græcos alius eſt ordo ἐν κόποις περισσοτέρως ἐν πληγαῖς ὑπερβαλλόντως, ἐν φυλακαῖς περισσοτέρως. i. in laboribus abundantius in plagis ſupra modum, in carceribus abundantius. Nam quod interpres biſariam reddidit, græcis unicū eſt aduerbium περισσοτέρως. Etiā ſi comparatiuum poſitum eſt uice ſuperlatiui.

Supra modū.) ὑπερβαλλόντως. i. eximie, & ut ita dicā exceſſiue, & ſupra q̄ credi poſſit, ut nihil agant qui interpretantur ſupra modū humanæ uirtutis.

Quadragenas.) τεσσαράκοντα. i. quadraginta, q̄q̄ recte uertit ſignificās illū quinquies uapulaſſe, & unoquoq; tēpore, quadraginta plagis ceſum fuiſſe. Si modo id ueꝝ eſt. Sic enim ſentit diuus Ambroſius addens id præceptū in libro Deuteronomij, ut plagis trigintanouem emendarentur, qui cōmeruiſſent. Valla mauult quinquies undequadraginta Accepi. Subaudiendum autem haud dubie plagas.

Ter naufragium feci.) τρὶς ἐναυάγησα, latine quidem uertit, naufragium feci, pro naufragium paſſus ſum. Quemadmodum Terentius dixit, is nauem fregit apud Andrū, de eo cui nauis eſſet fracta tempeſtate.

In falſis fratribus.) Græcis unica dictio eſt ψευδαδέλφοις, hoc eſt falſo chriſtianis, qui ſe fingerēt eſſe diſcipulos Chriſti, cū nō eſſent. Nā ut ſæpius iā admonui fratres abſolute dicebantur omnes chriſtiani. Quod quidē cognominis nunc a paucis occupatū eſt, uelut ad illos ſolos reciderit chriſtianiſmus.

Nocte & die.) νυχθήμερον ἐν τῷ βυθῷ πεποίηκα. i. noctem & diem in profundo egi, nec additur maris. In labore & erumna.) κόπῳ & μόχθῳ, propemodum bis idem dixit. Nā μόχθος quoq; labor eſt, ſed qui difficultatem habeat adiūctam, Vnde Ambroſius moleſtiam legit pro erumna.

Vigilijs multis,) pro multis græce eſt πολλάκις. i. ſæpe, itidem eſt in ieiunijs ſæpe πολλάκις non πολλᾶις. Præter illa quæ extrinſecus ſunt.) χωρὶς τῶν παρεκτὸς, hoc eſt præter ea quæ foris & extrinſecus accidunt. Ad eū quidem modū plærique ediſſerunt. Cæterum Vulgarius παρεκτὸς accipit pro præter, ut quaſi dicas p̄ter ea quæ p̄termitto, ut ſit ſenſus Pauli, nec in hoc ſuorū malorū catalogo, recenſuiſſe omnia. Verū utra ſententia magis approbanda, prudenti lectori perpendendum relinquo.

Inſtantia mea cotidiana) Hoc ſeparatū eſt a ſuperioribus ἡ ἐπισύστασίς μου ἡ καθ' ἡμέραν, q̄q̄ pōt utroq; referri ad ſollicitudinē cotidianā. Græcanica ſcholia interptant ἐπίστασιν nō curam ac diligentiā, ſed conſpirationē in Paulū, ut intelligas præter eas pſecutiones quæ foris erāt, hoc eſt ab ethnicis, cotidie ferēdas inſidias ſuoꝝ clāculū inſidiātiū Paulo.

Et pater

Et pater domini noſtri Ieſu Chriſti.) Noſtri redundat iuxta græcos, & eſt abſolutius uocari dominum, qui dominus ſit omnium.

Damaſci præpoſ.) Genitiuus Damaſci hic eſt aduerbialis, nam præpoſitus ad ſequentia refertur ἐθνάρχης ἀρέτα. i. gentis præfectus. Aretæ regis, Aretas rex, is erat ſocer Herodis. Eum igitur ſignificat quem Aretas rex Damaſco præfecerat. Et me comprehenderet πιάσαι με θέλων. i. comprehendere me uolens.

Et ſic effugi manus eius.) Eius non eſt apud Græcos, ſed τῶν eſt χεῖρας ἐξέφυγον. i. & effugi.

EX CAPITE DVODECIMO.

SI gloriari oportet.) Græce ſic habet καυχᾶσθαι δεῖ, οὐ συμφέρει μοι. Quanq; Laurentius in plæriſq; codicibus δὴ legit, non δεῖ, ut ſit ſenſus gloriari certe non expedit mihi, Quod ſi cui placet δεῖ, id eſt oportet, ita legendum eſt, ut gloriari oportet legatur per interrogationem. Deinde ipſe ſibi reſpondeat, non expedit. In hunc ſenſum legit Ambroſius. Verum ſuperiorem lectionem ſequitur Vulgarius. Ac mihi ſane multo magis probatur, quod appareat hūc locum ex ſuperiore mutatū, ubi dixerat. Si gloriari oportet, in his quæ infirmitatis meæ ſunt gloriabor. Minus enim illic periculi. Cæterum ubi uentum eſt ad reuelationes, contrahit ſeſe, negās eſſe gloriandum, etiā ſi uera ſint quæ dicturus eſt, quod hæc magis obnoxia ſint ſuſpicioni iactantiæ q̄ illa. Iā quemadmodum erratum eſt a librarijs in δεῖ & δὴ, ſiue δέ. Nam ita lego apud Vulgariū ob affinitatem & elementorum & uocum, ita conſentaneum eſt erratum fuiſſe in μὴ, & μοι. Neq; enim græci legunt, non expedit quidem, ſed nō expedit mihi οὐ συμφέρει μοι, Idq; accōmodatius eſt ad Pauli ſententiam, ut ſit ſenſus, Vobis expedit, ut cognoſcatis, qualem habeatis apoſtolum, longe alium, q̄ ſint iſti ſupercilioſi. Verum mihi non expedit, ut cui tutum non ſit, ſiue propter diſcrimē inanis gloriæ, ſiue propter ſuſpitionē hominum, quibus uidebor hæc iactantiæ gratia cōminiſci, quemadmodum plæriq; ſolent. Et mihi legit Ambroſius non quidem. nec addit, ſi gloriari oportet, ſed non expedit mihi. Iam quod ſequitur, multo cohæret aptius cum ſuperioribus. Veniam enim ad uiſiones, ueluti cauſam reddens, cur dixiſſet non expedire ſibi ſup hiſce rebus gloriari. Neq; enim apud Græcos eſt hoc loco autem δὲ, ſed γὰρ enim, mire conſentientibus exemplaribus. Nouī hominem.) Annotandum hoc loco non apponi græcum articulum, ne certum aliquem hominē deſignare uideretur, ſed in genere dixit hominē οἶδα ἄνθρωπον

Siue in corpore.) Poſt hanc particulam additur οὐκ οἶδα, id eſt non noui, quæ poſt altera, itē repetitur, ſiue in corpore nō noui, ſiue extra corpus nō noui. Et p ſiue latinius uertiſſet an. Arcana uerba.) ἄῤῥητα ῥήματα. i. nō dicenda ſiue ineffabilia uerba.

Super huiuſmodi gloriabor.) ὑπὲρ τοῦ τοιούτου, & uidetur magis pertinere ad hominē q̄ ad rem. Narrat enim Paulus hanc rem, ueluti de alio quopiam, quem tamen nouerit. Ergo de me inquit non gloriabor, Verum de huiuſmodi homine quem noui gloriabor, ueluti diſſimulans ſe eſſe illum de quo loquitur.

Pro me autem nihil) ὑπὲρ δὲ ἐμαυτοῦ οὐ καυχήσομαι. i. de meipſo autē nō gloriabor.

Ne quis me exiſtimet.) μήτις εἰς ἐμὲ λογίσηται ὑπέρ ὃ βλέπει με ἢ ἀκούέι τι ἐξ ἐμοῦ. i. ne quis exiſtimet in me, ſupra id quod uidet me, aut audit aliquid ex me. Illud autē in me, perinde eſt, ac ſi dicas. Cogitet de me aut tribuat mihi.

Et ne magnitudo.) Græce ſic habet, καὶ τῇ ὑπερβολῇ τῶν ἀποκαλύψεων, ἵνα μὴ ὑπαίρωμαι ἐδόθη μὴ σκόλοψ τῇ σαρκὶ ἄγγελος σατᾶν. i. ne excellentia reuelationum extollat, datus eſt mihi ſtimulus carni, ſiue in carne angelus ſatan, Atq; ita ferme legit Ambroſius. Cæterū non eſt hic κέντρον, ut in actibus, ſed σκόλοψ, quod palū præacutū ſonat.

Qui me cola) ἵνα με. i. ut me. Et ſic legit Ambroſius, q̄q̄ qui pro ut poni ſolet interdū.

Qui me colaphizet.) Poſt hæc uerba rurſum inuenio repetitum ἵνα μὴ ὑπεραίρωμαι, id eſt ut ne extollar. Atq; ita legit Ambroſius. Quanquam plus ſonat græca uox, q̄ extollar. Imo ſupra modum efferar, quaſi dicas ſuperefferar.

Propter

Propter quod.) ὑπὲρ τούτου, id est de hoc, uel pro hoc, & refertur ad superiora, non ad sequentia. Nam uirtus.) Græce est uirtus mea ἡ δύναμίς μου, Nec est uirtus ἀρετὴ, ut opponatur uitio, sed δύναμις ut opponatur infirmitati. Sentit enim uirtutem ac potentiam diuinam longe diuersa ratione declarari, ꝙ potentiã mundi. Siquidem illa uiribus & ui innotescit, hæc contra, tolerando. Porro festiuiter retulit inter se duo pugnantia δύναμις & ἀσθένεια. Libenter.) ἥδιστα, id est libentissime. Et non simpliciter est gloriabor, sed μᾶλλον καυχήσομαι, id est magis siue potius gloriabor. Nec ꝙ pugnat hic comparatiuum cũ superlatiuo, cum potius non pertineat ad modum gloriandi, sed argumentum & materiã gloriandi. Vtrũq; aũt coniunxit Ambrosius, sed ego potius hoc loco malim ꝙ magis.

Propter quod placebo.) διὸ εὐδοκῶ. i. propter quod placeo, siue placitũ est mihi, nec addit in meis infirmitatibus, meis. Factus sum insipiẽs.) γέγονα ἄφρων καυχώμενος, id est fui insipiens glorians siue gloriando. Nihil minus feci.) Id quo pacto uertendũ fuerit superius ostendimus, nihilo inferior fui. Ambrosius legit, nihil em̃ minus feci.

Supra modum apostoli.) λίαν ὑπερλίαν ἀποστόλων, id est excellentissimorum apostolorũ Cõduplicauit em̃ aduerbium epitaseos, quo uehementior esset oratio. Quandoquidẽ hoc loco ὑπερ aduerbium est, non præpositio, declarãs excellentiam, idq; non citra stomachum dixit, non quod tales essent, sed quod tales haberi uellent.

Tametsi nihil sum.) εἰ δὲ οὐδέν εἰμι. Hæc particula referẽda ẽ ad supiora, ut mitiget quod dictum uideri poterat arrogantius. Nihilo inferior sũmis apostolos. Nam proximus sermo habet μηδὲν quæ prohibet sic legi, ut legit Ambrosius, qui addidit tamen loco quidẽ.

Signa apostolatus.) Græce est apostoli, ἀποστόλου non ἀποστολῆς.

Facta sunt super uos.) ἐν ὑμῖν, id est, in uobis, ut legit Ambrosius uel potius inter uos, hoc est uobis uidentibus. Interpres legisse uidetur ἐφ' ὑμῖν.

Minus habuistis præ cæteris ecclesijs.) ὃ ἡττήθητε, i. in quo inferiores fuistis, cæteris ecclesijs. Et uirtutibus.) δυνάμεσι, ut intelligas potentiam miraculorum.

EX CAPITE DECIMO TERTIO.

ECce tertio hoc.) Hoc nõ est apud græcos, ἰδοὺ τρίτον ἑτοίμως ἔχω ἐλθεῖν πρὸς ὑμᾶς, id est, ecce tertio paratus sum uenire ad uos. Interpres & Ambrosius legisse uidentur τρίτον τοῦτο, id est hac tertia uice ut paulo post.

Super impendar ego ipse.) Ego ipse non est apud græcos, nec est super impẽdar, sed expendar, ἐκδαπανηθήσομαι. Etiamsi ad hunc modum legit Ambrosius. Vnde cõijci potest, exemplaria uariasse.

Sed esto ego uos grauaui.) Græce est, sed esto, ego uos non grauaui.

Nũquid per aliquẽ eorum.) Græce est μήτινα ὧν ἀπέσταλκα πρὸς ὑμᾶς δι' αὐτοῦ ἐπλεονέκτησα ὑμᾶς, id est, num aliquem eorum quos misi ad uos per hunc uos circũueni, siue fraudaui uos? Sed hoc loco parum respondet ordo grãmaticus, cum em̃ diceret μήτινα, uidetur aliud quippiam adiecturus fuisse, quod obliuione mutarit.

Nunquid Titus uos circũuenit.) ἐπλεονέκτησε, quod Paulus aliquoties usurpat translatiue, pro eo quod est per auiditatẽ extorquere, siue occupare plus ꝙ oportet. Nec male hoc loco legit Ambrosius. Nunquid auarus in uos fuit Titus? Nos uertimus, Nunquid a uobis extorsit? Olim putatis.) Non est olim, sed πάλαι. i. rursum siue iterum. Interpres fortassis legit, aut certe somniauit πάλαι, quod significat olim Ambrosius legit, iterũ hoc est πάλιν quod ante usus sit sese prædicasse.

Omnia enim.) Omnia autem, & ἀγαπητοὶ, id est dilecti.

Et ego inueniar a uobis.) A supereſt iuxta Græcos codices.

Sint inter uos.) Hæc uerba quoniam in græcis quæ legerim exemplaribus nõ habentur, addita conijcio, quo sermo fieret dilucidior.

Animositates.) θυμοὶ id est, iræ. Dissensiones, ἐριθεῖαι. id est cõtentiões siue certamina.

Et nõ egerunt pœnitentiã.) μὴ μετανοησάντων, i. nõ pœnituerũt, siue quos nõ pœnituit

Prædixi eṁ & prædico.) Enim redundat. Ecce tertio.) τρίτον τοῦτο ἔρχομαι πρὸς ὑμᾶς, id est hac tertia uice uenio ad uos. Nam τρίτον, id est tertium hic aduerbiũ est, non nomen. Nec additur ecce hoc loco, uel apud græcos, uel apud Ambrosium. Verum ex superiori loco huc deportatum fuit, quemadmodum illuc, prǫnomen hoc, ex hoc loco.

Vt in ore duorũ.) Vt redundat, tantum est in ore duorum testium uel triũ stabit omne uerbum. Vt præsens uobis.) Græce sic habet, ὡς παρὼν δεύτερον, καὶ ἀπὼν νῦν γράφω id est ut præsens iterum siue secundo, & absens nunc scribo, ut intelligas eum cum adesset secundo prædixisse, quod nunc absens tertio prædicit scribens Ambrosius τὸ δεύτερον uertit secundo aduentu, ut referatur ad participium παρὼν, & non ad sequentia καὶ ἀπὼν νῦν γράφω, ut intelligamus bis fuisse Corinthi & in nunc sensum exponit Vulgarius.

An experimentũ quæritis.) Non est, an, sed quandoquidem ἐπεί, & rectius uertisset, loquentis in me Christi, id est an Christus in me loquatur. In Ambrosio legitur quomõ. Sed opinor scriptum fuisse, quoniã aut certe quãdo, pendet eṁ a superioribus, nõ parcam, quandoquidem quæritis experimentum, an & in me Christus inhabitet, quemadmodũ & in cæteris apostolis. Iam uero quorsum opus erat, interpreti addere eius, eius qui in me loquitur Christus? Quod primum non est apud græcos, deinde non citra solœcismum accessit orationi Laurentius mauult documentum, aut specimẽ pro δοκιμὴν quod hic uertit experimentum.

Qui in uobis non infirmatur.) In uos est, εἰς ὑμᾶς, hoc est erga uos. Et itẽ paulo post.

In uirtute dei in uobis.) εἰς ὑμᾶς, id est erga uos, & ita legit Ambrosius.

Nisi forte reprobi estis.) ἐι μήτι, id est, nisi in aliquo Ambrosius omittit forte, quod ti soleat, nonnunq; addi festiuitatis causa magis q; usus.

Quod cognoscitis.) ὅτι γνώσεσθε, id est cognoscetis siue cognoscemini Ambrosius legit spero autem cognituros uos. Oramus autẽ deum.) εὐχόμαι δὲ πρὸς τὸν θεὸν, id est, opto autem apud deum, numero singulari. Ac mox hoc & oramus τοῦτο δὲ καὶ εὐχόμεθα, id est, hoc autem etiam optamus, tantum abest ut doleamus.

Gaudemus autem quoniam nos infirmi sumus, uos autem fortes.) Palam est hic quãdo mutatum esse in quoniam, quandoquidem Ambrosius legit. Cum nos infirmamur, uos autem fortes estis. Et græca sic habent, ὅταν ὑμεῖς ἀσθενῶμεν ὑμεῖς δὲ δυνατοί ἦτε, cum nos infirmi fuerimus, uos autẽ fortes fueritis. Neq; enim id affirmat esse, sed gaudere se dicit, si ita sit.

Durius agam.) ἀποτόμως χρήσωμαι, id est præcise siue exacte, quod latini uocant ad unũ, ut superius admonuimus Græcus sermo ad uerbum, ita sonat, ne rigide utar, hoc est, ne seuere me geram.

De cætero.) λοιπὸν, id est, quod superest. Et χαίρετε, qd' & ualete significat, hic potius erat uertendum ad eum modum.

Perfecti estote.) καταρτίσεσθε. Ea uox conuenit quoties rem laceram sarcimus ac recũcinnamus. Notat autem hoc uerbo dissidia Corinthiorum.

Exhortamini.) παρακαλεῖσθε rectius hoc loco consolamini ut passiue tamen accipias

Id ipsum sapite.) τὸ αὐτὸ φρονεῖτε, id est idem sentite Ambrosius legit idem sapite. Apertius erat, cõcordes siue unanimes sitis, siquidem hoc sentit.

Pacem habete.) εἰρηνεύετε, id est in pace uiuite Ambrosius recte legit. In pace agite.

ANNOTATIONVM D. ERASMI IN SECVNDAM AD CORINTHIOS FINIS.

Adeo

ANNOTATIONES IN EPISTOLAM AD GALATAS CAPVT PRIMVM.

A Deo patre noſtro.) Noſtro referendum eſt, ad dominũ, non ad patrem ἀπὸ θεοῦ πατρὸς & κυρίου ἡμῶν ἰησοῦ χριστοῦ.

De præſenti ſæculo.) ἐκ τοῦ ἐνεστῶτος, id eſt ex inſtãti, quãcp id græci nõnũcp præſens appellẽt. Quod hic uertit nequã Ambroſius legit maligno Hieronymus malo, græce eſt πονηροῦ, quod & uerſutum ſignificat, & miſerum ac laborioſum. Cui eſt gloria.) Eſt, non eſt in græcis, ſed tantum, cui gloria.

Quod ſic tam cito.) οὕτως ταχέως. Non eſt ſic tam, ſed tam cito, aut ſic cito. Nam οὕτως utrũcp ſignificat, quã ſane lectionem alioqui abſurdam, & a græcis exemplaribus diſſidentem, mirum eſt adeo inoleuiſſe, ut & apud Ambroſium & apud Auguſtinum reperiatur. Quãcp ex cõmentarijs diui Hieronymi ſubodorari licet, aduerbium ſic, ab eo non fuiſſe additum. Verum cum in nõnullis codicibus haberetur, tam, in nonnullis ſic, quod ſtudioſus aliquis annotarat in margine, id ſcriba parum attentus retulit in cõtextum. In gratiam Chriſti.) ἐν χάριτι, id eſt in gratia. Et Chriſti poteſt uel ad gratiam referri, uel ad præpoſitionẽ ab, ut ſit apud nos auferẽdi caſus, a Chriſto. Ego malim auferẽdi caſum. Et quidam codices pro Chriſto, deum habent. Semper eñ Paulus deum uocantem facit, ſed per Chriſtum. Et in euangelio pater eſt, qui ſuos trahit ad Chriſtũ. Cæterum in gratia dixit, pro eo quod eſt per gratiam.

Prætercp quod.) παρό, id eſt præter id quod, atcp ita erat aptius.

Anathema ſit.) Diuus Hieronymus admonet Anathema uerbum eſſe proprium Iudæis, quo extremam deteſtationem ſignificare ſoleant.

Modo eñ hoibus pſ.) ἄρτι γὰρ ἀνθρώπους πείθω, ἢ τὸν θεόν. i. nũc eñ hoies ſuadeo an deũ? hoc eſt, an humana ſuadeo, an diuina? Quãcp & ſuadeo poteſt tolerari, cũ in hoc ſenſu habeat aliquoties accuſandi caſum. Et in hanc quidem ſententiam interpretatur Vulgarius. Non item cũ ſignificat cõfidere, aut credere, aut morem gerere, quemadmodũ uidetur arbitrari Faber Stapulenſis noſter. Quãcp ſcio Hieronymũ, Auguſtinum & Ambroſium, diuerſam ſequi ſententiam. Cæterum modo poſitum eſt pro nunc ſignificans poſteacp factus ſit apoſtolus, nihil aliud ſpectare, cp quod ad dei pertineat honorem, cũ olim in Iudaiſmo diuerſa ſenſerit. Si adhuc.) εἰ γὰρ ἔτι, id eſt ſi eñ ad huc.

Accepi illud neq; didici.) παρέλαβον αὐτὸ, οὔτε ἐδιδάχθην Hieronymus diſtinguit inter accipere ac diſcere. Accipimus, quod noſtrum nõ eſt, ſed ab alio traditũ. Diſcimus, cuius myſteriũ nobis aperitur. Tametſi græce non eſt didici, ſed doctus ſum, id quod uel abſolute põt accipi, nõ doctus ſum, ſed afflatus, uel nõ doctus ſum ab hoie. Deinde uocabulũ reuelationis Hieronymo negat uſcp apud ethnicos ſcriptores inueniri ἀποκάλυψις. Verũ id cum alijs multis nouum fuiſſe confictum a Septuaginta, quo cõmodius explicarent noua dei myſteria. Et expugnabã.) καὶ ἐπόρθουν, quod uerbũ propriũ populantiũ & excindentiũ captas armis urbes. Necq uideo cur hic ſtomachẽt Laurẽtius, uelut id contumelioſe dictũ ſit aduerſus eccleſiã dei qd expugnata fuerit a Paulo, malitcp oppugnabã cp expugnabã. Nec inficior aliud eſſe latinis expugnare aliud oppugnare, quẽadmodũ aliud eſt, ſuadere, aliud diſſuadere, aliud orare, aliud exorare. Verũ qd facias, ubi græca uox nihil aliud ſignificet πορθεῖν cp expugnare aut capere? Cæterũ eccleſiã uocat cõgregatiunculam illam Chriſtianorum, quã prorſus expugnabat, quantũ erat in illo, iam eñ hoc agebat Paulus, proinde quod ait, expugnabam non ad euentum rei, ſed ad illius

animũ & conatus est referendum. Accommodatius autem erat, quod in cõmentarijs ſi gít Hieronymus deuaſtabam, more hoſtis ac feræ populantis omnia.

Aemulator.) ζηλωτὴς ãb immodico & ſupſtitioſo ſtudio & amore ζeloten appellauit ſeipſum. Cum autem placuit ei.) ὅτε δὲ εὐδόκησεν ὁ θεὸς, id eſt, cum aũt uiſum eſt deo.

Non acquieui.) οὐ προσανεθέμην, id eſt non contuli cum carne & ſanguine, ſic eñ Graca uertit Hieronymus in ſuis cõmentarijs, conſentientibus & Græcorum ſcholijs. Atq; ad hunc modum paulo poſt ipſe uertit interpres, Id eſt non cõmunicaui euangeliũ meũ cum homine, ſed cum deo cõmerciũ habui. Quidam habent προανεθέμην, hoc eſt prius contuli, Proinde palam eſt Thomam & Carrenſem nihil agere, qui carnem & ſanguiné interpretantur, p uitijs carnalibus, quibus nunc̃q; legimus Paulum obnoxiũ fuiſſe. Etiãſi Thomas addit alteram expoſitionem, carnem & ſanguinem interpretans affectum erga cognatos. At ne id quidem ſentit Paulus. Verum huius erroris anſam præbuit interpres, qui προσανεθέμην uerterit acquieui. Cũ uertendum fuerit contuli ſiue cõmunicaui, cum carne & ſanguine. Quãc̃q; hoc in loco maiorem in modum laborauit diuus Hieronymus, cupiens hunc explicare nodum, quod Paulus cõtumelioſius Petrum, Ioannem & Iacobũ, carnem & ſanguinem appellarit, præſertim cum Porphyrius hinc calumnietur arrogantiam Pauli, quod non dignatus ſit ſuum euangelium conferre, cũ cæteris apoſtolis. In ſumma ne conſiſtere quidem uideatur, ut qui príus non contulerit cum carne & ſanguine, poſtea contulerit, ueluti ſibi diffidens rei periculo facto. His cõſtrictus Hieronymus eo confugit, ut aduerbiũ εὐθέως, id eſt continuo nõ referatur ad ea quæ ſequũtur, nõ acquieui, carni & ſanguini, ne fretus reuelatione, protinus uideatur hominũ commercium deſpexiſſe, ſed ad illa ſuperiora, Cum autem placuit ei, qui me ſegregauit de utero matris meæ, Ac deinde ſequatur, ut reuelaret filium ſuum in me. Et ad extremum ut euangeliçarẽ illum in gentibus continuo. Et poſt hæc uelut a nouo exordio ſequatur illud. Nõ acquieui, carni & ſanguini, ut ſit ſenſus Paulum iuſſum, ut continuo citraq; moram accingeretur ad prædicationem euangelij, proinde non cũctatũ, neq; moras triuiſe, adeundis ac conſulendis apoſtolis, ſed protinus ut erat, iuſſus aggreſſum euangeliçandi munus. Verum hæc longius diſcutere, non eſt huius inſtituti. Nos quod ad lectionis rationem pertinere uiſum eſt, annotamus, Proinde nec illud huius operis eſt, quod hæc Pauli narratio multis modis diſſentit cum ea, quæ eſt apud Lucã in actis apoſtolicis capite nono. Ad anteceſſores meos ap.) πρὸς τοὺς πρὸ ἐμοῦ ἀποστόλους, id eſt ad eos qui ante me fuerant apoſtoli & quibuſdam ob hoc maiores uidebantur, quod prius eſſent uocati. Veni Hieroſolymam.) ἀνῆλθον, id eſt redij ſiue aſcendi.

Quia non mentior.) Hic ὅτι poterat omitti quod uim habet aſſeuerandi, ſed apud Græcos dũtaxat, niſi malis addere. Ecce coram deo teſtificor, quod non mentior. Nam id additum uelut a iurante.

Ciliciæ.) κιλικίας. Partes eſt κλίματα, id eſt plagas.

Videre Petrũ.) ἱστορῆσαι quod uerbum apud Græcos plus aliquid ſignificat q̃ uidere, nempe percontandi diſcendiq; cauſa uidere. Quãc̃q; id negat Hieronymus.

Quæ erant in Chriſto.) Cur nõ potius quæ ſunt in Chriſto τὰις ἐν χριστῷ.

Auditum habebant.) ἀκούοντες ἦσαν, id eſt audiebant. Ad uerbum audiẽtes erant, hoc eſt rumor apud illos erat. Latiniſſimum erat auditum erat illis.

Quã aliquãdo expugna.) ἐπόρθει, rurſus eo uerbo eſt uſus, quo ſupra ſicut ánotauimus.

Clarificabant deum.) ἐδόξαζον. i. glorificabant atq; ita legit diuus Hieronymus.

EX CAPITE SECVNDO.

Poſt annos.) διὰ δεκατεσσάρων ἐτῶν. i. per quatuordecim annos. Quamc̃q; ſenſum probe reddidit interpres.

Et contuli cum illis.) ἀνεθέμην, quod uerbũ diuus Hieronymus negat Græcis ſignificare propríe conferre, ſed quæ nouimus ea in ſinum amici exponere, & in mediũ adferre

ad ferre,cõmuni consilio,uel probanda,uel improbanda. Vnde quod superius habui/mus προσανεθέμην,significat præterea cũ quoq; cõtuli,scilicet post uocationẽ Christi,aut si legas προανεθέμην, id est prius contuli, nempe quã iret in Arabiam.In illo uidet Paulus nõ diffisus suæ uocationi,in hoc uidet nõ eguisse aliorum consilio,ut in Arabia doceret Christum. Qui uidebantur aliquid.) τοῖς δοκοῦσιν ,id est qui uidebantur,siue probatis. Porro aliquid additum est. Peius qui legũt,qui sibi uidebantur aliquid, quorũ est Ambrosius.Si modo codices mendo uacant. Cõtumelioſum em̃ erat,qui sibi uidebant aliquid,quasi nullius essent alioqui precij,sed sua dũtaxat opinione forent aliquid, cũ id magis ad aliorum referatur æstimationem, δοκοῦντες em̃ absolute dicũtur græcis,qui magnæ sunt autoritatis,uelut ἀδοξοῦντες quorũ leuis est autoritas. Ita Euripides in Hecuba. λόγῳ δ' ἐκτὰδοξοῦντων ἰὼν κἀκτῶ δοκοῦντων, ἀνὴρ ὁυκ ἀυτὸ ὀξύς , i.apud Græcos primo & secũdo loco non additur τι, id est aliquid,medio tantum loco additur.Ab ijs autẽ q uidebantur esse aliquid.Quod haud scio an adiectum fuerit absquopiam,qui putarit esse subaudiendum. Tametsi mire consentiunt exemplaria.Quandoquidem & Ambrosius legit. Qui existimabantur esse aliquid.Mihi probabile uidetur,quod Valla coniectat.

Cum esset gentilis.) ἕλλην ὢν,id est græcus cum esset.

Sed propter introductos falsos fratres.) παρεισάκτους,quasi dicas obiter ingressos. Nã παρὰ apud Græcos plærumq; in malam significat partem, & nomen est non participiũ, ueluti dicas. Subinductitios fratres, sic & mox ὅτινες παρεσῆλθον, id est obiter ingressi sunt nobis aliud agẽtibus, id quod solent exploratores ac molientes insidias.Iam falsos fratres,est ψευδαδέλφους,de quo superius admonuimus,Diuus Hieronymus coniunctionem autem siue sed, putat hoc loco superuacaneam & abijciendam,partim, quod si natura non habet partem,quæ illi respondeat,solet em̃ apud græcos δὲ,semper respondere μὲν,partim,quod sensui huius epistolæ uehementer repugnet. Intelligit enim, diuus Hieronymus Paulum nulla ui potuisse compelli,ut Titum,cum esset gentilis circũcideret, idq; ad ueritatem euangelij pertinuisse. Atq; ita quod sequitur propter subintroductos falsos fratres, cohæreat cum superioribus.Non fuit compulsus circũcidi, propter falsos fratres &c.Et ita interpretatur Augustinus. Tametsi secus legit Ambrosius.

Cessimus subiectioni.) Est quidem datiuus apud Græcos,ὑποταγῇ,sed per ablatiuum uertendus,subiectione,id est ut illis subijceremur,Hieronymus indicat in latinis codicibus quibusdam non haberi οὐδὲ,ut intelligas Titum cessisse ad horam,in Græcis addi, ut sensus sit illum nullo modo cessisse. Quod si legatur cessisse ad horam, hoc tamẽ Hieronymus nõ putat pertinere ad circũcisionem Titi, sed ad id dũtaxat quod Hierosolymã redierit quo illis satisfaceret.

Ab ijs autem qui uidebantur.) Rursum Paulus orationem inceptã non absoluit, qđ inter loquatur quædam,deinde mutata sermonis forma redit ad id quod instituerat.

Mihi em̃ qui uidebant esse aliquid.) Rursum hoc tertio loco nõ est,esse aliqd,sed tãtum οἱ δοκοῦντες,id est q uidebãtur,hoc est in precio habiti,quos uulgo uocãt reputatos.

Apud uos.) πρὸς ὑμᾶς,id est erga uos. Nihil contulerunt.) οὐδὲν προσανέθεντο,id est nihil addiderunt,idem uerbum quod sæpius uertit acquieui, id quod admonet & diuus Hieronymus.Contulerat cum illis Paulus suum euangeliũ,illi non contulerunt uicissim suũ, sed dumtaxat probarunt euangeliũ Pauli,itaq; hoc loco contulerunt non significat idem quod addiderunt, ut quidam arbitrantur,sed illud hinc consequitur. Nã quid potuerũt addere paulo,qui ne cõmunicarint quidẽ de suo euangelio? Poterant aliquid a paulo accipere,nihil poterãt adiungere,Diuus Hieronymus putat hic hyperbaton esse,ut multis quæ in medio sunt interiecta sublatis legamus ad hunc modum. Mihi enim qui uidebantur esse,nihil contulerunt,sed econtra dextras dederunt mihi,& Barnabæ societatis,Quamq; possumus iuxta superiorem sensum ita legere, ut citra iactationẽ

ctationem occulte significarit Paulus, ab illis nihil collatum sibi, sed a se potius illis. Qd tamen ex re consequitur uerius ꝙ uerbis significatur. Est em̃ hic idem, uerbum προσανέθεντο, quod significat communicare de re quapiam consultandi gratia. Quo quidem in loco parum attentus fuit Valla, qui putat hic contulerunt idem esse quod addiderunt. Annotauit hoc loco quiddam diuus Ambrosius, quod tamen ad hunc locum proprie non pertinet, in eo qd̃ legimus in actis apostolorum, decretum ut gentiles abstinerẽt a quatuor, ab idolothytis, a fornicatiõe, a sanguine, & a suffocato, a græcis sophistis adulteratam fuisse scripturam, qui quartum illud a suffocato adiecerint de suo. Et sanguinis abstinentiam interpretatur, non ab homicidio temperandum, id quod ethnicorum quoq; legibus uetitum erat, sed ab esu carniũ, more Noe iuxta Pythagoræ dogma. Cæterum illi secus interpretantes sanguinem addidere, confine quiddam ex Iudæorum ceremoniis de suffocato. Verum quantum tribuendum sit huic Ambrosiano commento lectoris iudicio relinquo.

Cum uidissent quia creditum est.) ὅτι πεπίστευμαι τὸ εὐαγγέλιον, id est, esse mihi creditum siue commissum euangelium.

Inter gentes.) εἰς τὰ ἔθνη, id est in gentes, ut legit Ambrosius, ut respondeat ei qd̃ præcessit, εἰς ἀποστολὴν τῆς περιτομῆς, Illud obiter annotãdũ hoc loco qui operatus est, esse ἐνεργήσας, quod aliud quiddam sonat græcis, ꝙ nobis operatus. Siquidem ἐνεργεῖν est occultam uim suam in re quapiam ostendere. Vnde & ἐνέργεια dicta est, non operatio, sed uis quædam occulta, sed efficax. Ostẽdit em̃ quod per Petrum est factum, nõ ipsius uiribus, sed deo autore factum, cui ope & ipse sit adiutus.

Vt nos in gentes illi autem.) Hic sermo non est absolutus, sed subaudiendũ est, apostolico munere fungeremur. Nam in positum est pro erga. Et circũcisionem uocat gentem Iudaicam, quam opponit gentibus.

Tantum ut pauperum.) Tantum aduerbium referendum est ad sequentia nõ ad præcedentia. Hoc admonui, quia nonnulli secus distinguunt.

In faciem restiti.) κατὰ πρόσωπον αὐτῷ ἀντέστην, id est iuxta faciem illi restiti. Aut certe in facie, non in faciẽ, id est pro palam & in conspectu omniũ. Nam in faciem erat contumeliosius, nec est græce κατὰ πρόσωπον, Cõsentiunt cum his & Græcorum scholia & Ambrosius, qui in facie interpretatur palam & coram, Diuus autem Hieronymus accipit secundum faciem, pro eo quod est non ex animo, sed ut ijs qui aderant speciem reprehensionis exhiberet, ut Petri simulatio quã uidebat noxiã fore gentib⁹, simulata reprehensione corrigeretur. Et hanc utriusq; hypocrisin, dispensationem appellat. Quãꝙ hæc interpretatio nõ probatur Augustino, & hinc nata est illa magnifica, de mendacio inter illos disputatio, cum hic nullum sit mendacium, quod oratione cõmittitur, sed dissimulatio tantum & simulatio facti Petrus em̃ cum aduenissent Iudæi surgens a cõuiuio dissimulabat se uesci cibis cõmunibus, ne offenderentur, quibus persuaderi non poterat id licere, cum sciret licere. Ac rursum ubi Paulus sensit ex ea dissimulatione qua Petrus studuerat mederi Iudæis, nasci graue offendiculum, adeo ut Barnabæ quoq; timeret, oppositum acrem obiurgationem, sed secundũ faciem, hoc est in speciem, & per simulationem, nõ quod crederet Petrũ peccasse sua dissimulatione, sed quod uideret id quod in suæ gẽtis remedium fecerat Petrus, in gentiũ perniciem uergere, quarũ curã agebat Paulus.

Quoniã reprehensibilis erat.) ὅτι κατεγνωσμένος ἦν, id est quoniã reprehensus erat, & damnatus ab ijs, qui male de illo iudicabãt etiã si reprehensilis nõ erat. Et hic consentiunt Græcorũ scholia Ambrosius item reprehensus legit nõ reprehẽsibilis. Et addit. Reprehensus. Vnde: Vtiq; ab euangelica ueritate, cui hoc factũ aduersabatur.

Et simulationi eius cõsenserunt.) συνυπεκρίθησαν. i. una cũ illo simulauerunt, & ita legit diuus Ambrosius. Cæteri Iudæi.) Et addendum ⟨οἱ λοιποί⟩ Et cæteri.

Ab eis

Ab eis in illam simulationem.) Græce sic est συναπήχθη αὐτῶν τῇ ὑποκρίσει, id est pariter abduceretur in illorũ simulationẽ siue illorũ simulatione Faber legit, ὥστε καὶ βαρνάβας συναπενεχθῆναι, id est ut Barnabas simul abstineret, Verum hoc nec in græcis habetur codicibus, nec a quoq; legitur, nec opinor usq; inueniri ἀπενεχθῆναι ab ἀπέχεσθαι.

Recte ambularent.) Græcis unica est dictio, ὀρθοποδοῦσι. Vnde diuus Hieronymus aduersus Pelagiũ uertit, quod nõ recto pede incedunt, id aũt refertur ad cæteros, nõ ad Petrũ. Aliter em̃ hi simulabãt, aliter Petrus. Dixi Cephæ.) Græci legunt πέτρῳ, id est Petro. Coram omnibus) hic exponit quid ante dixerit κατὰ πρόσωπον. .i. in conspectu omnium. Nisi per fidem Iesu.) ἐὰν μή, id est si non.

Scientes autem.) Autem coniunctionem non reperio, in græcis exemplaribus, nec opus est, nisi subaudias in superiore parte, uerbum sumus.

In Iesum Christum credimus.) ἐπιστεύσαμεν, id est credidimus, præteriti tẽporis, & ita legit Hieronymus. Propter quod ex.) Propterea quod, διότι.

Reædifico.) οἰκοδομῶ, id est ædifico, nam præcedit πάλιν, id est iterum.

Mortuus sum.) ἀπέθανον, id est mortuus fui, ut sit præteriti temporis.

Crucifixus sum cruci.) χριστῷ συνεσταύρωμαι, id est Christo cõcrucifixus sum, siue cũ Christo crucifixus sum. Quod nunc uiuo.) Rursum, ὅ pro ὅτι posuit, quemadmodum in dicauimus in epistola ad Rhomanos. Quod em̃ uiuit, uiuit deo.

In fide filij dei.) ἐν πίστει τῇ τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ. Articulus additus, discernit fidem Christi, a reliqua fide. Quod ita poterat exprimi. In fide uiuo fide inquã filij dei. Mirum autem ut relicta narratione uelut oblitus sui rem prosequatur, ut parum liqueat ubi desierit obiurgare petrum. Non abijcio.) οὐκ ἀθετῶ, id est, nõ reijcio, non repello, nõ sperno. Ambrosius legit, non sum ingratus gratiæ dei. Augustinus, Nõ irritam facio gratiam dei. Videbatur aspernaturus Christi gratiam, si Moysi legem recepisset, ut necessariam ad salutem.

EX CAPITE TERTIO.

O Insensati.) ἀνόητοι, id est stulti. atq; ita legit Augustinus in cõmentario, quẽ ædidit in hanc epistolam, alioqui durius uerbũ est in sensati & contumelioſius Græca uox magis sonat rudes, parũq; cordatos, præsertim quod Galatæ e ferocioribus Galliarũ partibus sint profecti Hilarius ipse Gallus in carmine hymnorum Gallos indociles appellat. Addit Hieronymus sibi uisam Ancyram Galatiæ metropolim, in qua magna uetustæ ruditatis uestigia resederint, & ex horum finitimis prodigiosas hæreses exortas Cataphrygum, Ophitarũ, Borboritarum & Manichæorum. Cæterum linguam excepta græca qua tũ totus fere oriens utebatur ferme eãdem fuisse quæ Treuirorum. Nam apud hos uersatus est Hieronymus. Interpres quod hic insensatos uertit, mox uertit stultos.

Quis uos fascinauit.) Fascinare dicuntur latinis qui aspectu malefico lædunt, sed apud Græcos βασκαίνῳ quo uerbo hic usus est Paulus significat & inuidere, ut intelligas inuidia motos quosdam, uoluisse Galatas ad seruitutẽ legis reuocare. Hieronymus secundo aduersus Iouinianum libro uertit impediuit. At Paulus uidetur hoc uerbum usurpasse, pro eo quod est, incantauit, & oculis ueluti præstigio imposuit. βασκαίνῳ em̃ græcis dictum est, παρὰ τὸ φάσκειν καίνῳν, quod per oculos noceat fascinator. Porro Paulum de oculis delusis sentire testantur propemodum quæ mox sequuntur. Ante quorum oculos Christus Iesus præscriptus est & in uobis crucifixus. Est aũt plane præstigij genus, ut id quod coram cernas, non uideas, tum id quod nõ est, id uidere te putes. Etiam si Demosthenes eo uerbo est usus pro calumniari siue accusare. Fascinum autem pueris potissimum creditum est nocere, & ob id illos stultos appellat.

Non credere ueritati.) Non obedire, μὴ πείθεσθαι, id est ne obtemperetis ueritati, & hæc particula ab Hieronymo prorsus omittitur, quod neget inueniri in exemplaribus Adamantij. Eãdem particulam adiecerunt & alio loco inferius, ubi pro ἐδίσκαπον mutatum est ἀνέκοψεν. Ante quorũ oculos.) ὅις κατ' ὀφθαλμοὺς ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς προεγράφη, id est, quibus in oculis Christus Iesus præscriptus est, quod miror quare uerterit proscriptus, cum ea uox latinis multo aliud significet. Nisi quod Græci quoq; proscriptionem (id erat apud Romanos damnationis genus) προγραφὴν appellãt. Potest autem sensus esse duplex, Galatas adeo dementatos fuisse, ut id quod manifestissimum esset, & oculis exi positum, tamẽ non cernerent, obcecati. Aut adeo nihil uidere, ut crederent Christũ proscriptione periisse, & uulgarí more crucifixum esse. Posteriorẽ sensum sequuntur Augustinus & Ambrosius, mihi posterior magis arridet, ut simplicior minusq; coactus. Quãq; Augustinus legisse uidetur, præscriptus, non proscriptus, utpote loquens de præscriptione possessionum, quæ per occupationem transferuntur ad ius alterius. At Ambrosius legit proscriptus, mentionem faciẽs damnationis. Hieronymus legisse uidetur præscriptus, hoc est ante scriptũ in uobis crucifixũ, q̃ illud in euãgelio legeretis, uidelicet credentes uaticinijs prophetarum. Illud admonendum, græcam uocem προγράφειν commune esse scripturæ & picturæ. Quod si placet prior illa sententia quæ mihi certe magis probatur, & consentiunt græcorum scholia, magis quadrabit, depictus ante oculos q̃ præscriptus. Sic eñ crediderant Christum crucifixum, quasi conspexissent oculis.

Et in uobis crucifixus.) Et redundat. Et in uobis accipi potest p inter uos, si posterior sensus placet quem recensuimus. Non quod inter eos Christus fuerit crucifixus, sed qđ ita notum ac prædicatum, ut non minus nossent, quam si inter ipsos res fuisset gesta.

An ex operibus legis.) An hic redundat, nec additur a diuo Hieronymo.

Vt cum spiritu.) Vt apud Græcos non est, sed spiritu cum ceperitis, nunc carne consummini ἐναρξάμενοι πνεύματι, νῦν σαρκὶ ἐπιτελεῖσθε.

Sine causa.) εἰκῆ, id est frustra siue temere.

Præbuit uobis.) ὁ χορηγῶν, id est suppeditat siue subministrat ὁ χορηγῶν & ὁ ἐνεργῶν poterant esse præteriti temporis, id est qui suppeditabat, & qui operabatur, ut subaudias, de inde uerbum item præteriti tẽporis, tribuerat aut simile quippiã. Verum Hieronymus admonet rectius legi uerbum præsentis temporis, quod spiritus non desierit subministrare dotes suas. Et operatur uirtutes.) Operatur non ad spiritum, sed ad eum referẽ qui suppeditat. Sicut scriptum est.) Scriptum est redundat. Et Hieronymus legit, sicut Abraham credidit deo.

Cognoscite ergo.) γινώσκετε ἄρα, id est scitis igitur atq; ita legit diuus Hieronymus cognoscitis ergo. Prænũciauit Abrahæ.) προευηγγελίσατο, id est ante euangeliçauit, ut exponendi gratia sic loquamur. Nam euangelium Græcis sonat bonum ac lætum nuncium. Etiamsi apud Homerum Penelope promittit euangelium, hoc est præmium, quod dari solet ijs qui rem lætã primi nunciarint. Proinde quod in euãgelio Christi fuit exhibitũ id multo ante euangelium promissum est Abrahæ, quod hic appellat præ euãgeliçauit.

Igitur qui ex fide sunt benedicentur.) εὐλογοῦνται, id est benedicũtur præsentis temporis. Sub maledicto sunt.) ὑπὸ κατάραν, id est sub maledictione siue execratione quod cõmode reddi poterat, maledictioni obnoxij sunt.

Quoniam autem.) ὅτι δὲ, id est quod autem & sic legit Ambrosius. Nam quoniã hoc loco non quadrat.

Ex maledicto legis.) ἐκ τῆς κατάρας, id est ex maledictione, ut legit Hieronymus in secũdo dialogo aduersus Pelagianos, siue detestatione, & rursum factus pro nobis maledictũ κατάρα, id est execratio. Miror cur hic placuerit maledictum, cum ea uox latinis longe aliud significat, nempe conuitium.

Qui

Qui non permanſerit.) ὃς οὐκ ἐμμένῃ, id eſt, qui non permanet.

Ex fide uiuit.) Viuet ζήσεται, ut ante admonuimus in epiſtola ad Rhomanos.

Factus pro nobis maledictus.) κατάρα, id eſt maledictum ſiue maledictio, aut execratio. Sicuti peſtilentem, peſtem uocamus.

Maledictus omnis qui pendet in ligno.) Locus eſt Deuteronomij uiceſimo primo capite. Hebraica ſic habent: כִּי קְלָלַת אֱלֹהִים תָּלוּי Paulus prudens ac ſciens opinor in hoc teſtimonio prætermiſit mentionem dei. Nam Aquila & Theodotion uerterunt maledictio dei eſt Septuaginta maledictus a deo Symmachus, in blaſphemiam dei ſuſpenſus eſt. Hebion Heræſiarches ſemijudæus, ac ſemichriſtianus ad hunc interpretatur modum ὅτι ὕβρις θεοῦ ὁ κρεμάμενος, id eſt iniuria ſiue contumelia dei eſt qui pendet. Addit Hieronymus in altercatiõe laſonis & Papiſci, quæ Græco ſermone conſcripta fuerit reperiſſe, λοιδορία θεοῦ ὁ κρεμάμενος, id eſt conuitium dei qui pendet. Ad hæc Iudæus Barhamin quo nocturno præceptore fuit uſus Hieronymꝰ, adiecit, & ita legi poſſe. Quia cõtumelioſe deus ſuſpenſus eſt. Demiror aũt cur hic tãtopere laboret, ne Chriſtus dicatur maledictus. Cum Paulus eundem dicat eſſe factum peccatum. Nimirum ut peccatum erat Chriſtus, ita erat & maledictio.

Tamen hominis teſtamentum.) ὅμως ἀνθρώπου quod reddi poterat, hominis licet teſtamentum, ut ſtatim ſubaudias, multomagis id oportere fieri in deo.

Confirmatum teſtamentum nemo ſpernit.) κεκυρωμένην διαθήκην, οὐδεὶς ἀθετεῖ, id eſt cõfirmatum ſiue comprobatum teſtamentum, nemo reijcit. Nam uerbum hoc ἀθετεῖ paulo ſuperius uertit, abijcit Ambroſius legit confirmatum autoritate. Contrarium eſt illi ἀκυροῦν, quod eſt irritum facere & reſcindere Hieronymus indicat, hoc loco teſtamentũ apud Hebræos magis pactum ſonare q̃ teſtamentum quod illi uocent Berith בְּרִית.

Aut ſuperordinat.) ἐπιδιατάσσεται, id eſt adiungit & præter illud aliquid ordinat, hoc eſt nec demit, nec addit, nec derogat, nec arrogat.

Quaſi in multis.) ὡς melius hic quadrabat tanq̃.

Teſtamentũ cõfirmatũ a deo.) διαθήκην προκεκυρωμένην ἀπὸ τοῦ θεοῦ εἰς Χριστόν, id eſt teſtamentum ante confirmatum a deo in Chriſtum. In Chriſtũ additur apud Græcos, & itẽ apud Ambroſium. Admonet hoc loco diuus Hieronymus, ſi quis diligenter expendat Hebræa uolumina, quoties Septuaginta uerterunt διαθήκην, id eſt teſtamẽtum Hebræis eſſe בְּרִית, quod pactum ſonat potius, q̃ teſtamentum. Cæterum apud craſſos Galatas, Paulus non putauit agendũ exactius. Ita Hieronymus, quaſi uero Paulus nõ & alijs cõpluribus locis ſecutus ſit æditionem Septuaginta.

Non irritum facit.) οὐκ ἀκυροῖ, quod contrarium eſt illi κυρόω, quod non tam eſt compro bare q̃ cum autoritate decernere, & legitime tranſigere rem, ut deinde ratum ſit, quod actum fuerit. Poſita eſt.) προστέθη, id eſt addita eſt ſiue apoſita eſt, niſi legas προετέθη.

Cui promiſerat.) In quodam codice legi, ᾧ ἐπήγγελται, id eſt quod promiſſum fuit.

Per repromiſſionem donauit deus.) κεχάρισται uerbũ a χάρις dictum a gratia, quã Paulus ubiq; opponit operibus legit Moſaice.

Quid ergo lex, propter tranſgreſſiones.) Auguſtinus in cõmentarijs. Ita iubet diſtingui. Quid ergo? Deinde ſubnectatur reſponſio, lex propter tranſgreſſores addita fuit. Verum id retractat, putatq; ſatius eſſe diſtinguere, quẽadmodũ nos diſtinximus. Quid ergo lex? Ac deinde ſibi reſpondeat Paulus, propter tranſgreſſiones addita fuit.

Vt ex fide iuſtificemur.) Ambroſius legit iuſtificaremur ἵνα δικαιοθῶμεν.

Pædagogus noſter fuit in Chriſto.) Melius hoc loco, in Chriſtum, ſiue ad Chriſtũ εἰς Χριστόν, atq; ita legit Hieronymus, in ſecundo Dialogo aduerſus Pelagium.

Nõ eſt maſculus neq; fœmina.) In cæteris uſus eſt, neq; in hoc ultimo iugo uſus eſt καὶ &, quæ tamen coniunctio idem pollet, ἀφαιρετικὴ δηλονότι admonet Hieronymus hic ἕλληνας pro ethnico poni. Oẽs em̃ uos unũ eſtis.) Vnũ legere uidet̃ Hieronymus, Ambroſius & Auguſtinus

Augustinus. Cæterꝙ græci unus legũt genere masculino ἕις ἐστε & interpretaĩ Vulgarius, siue quod tam Christo formã simus induti. Ac mihi sane nostra lectio magis probatur, nisi quod magno consensu dissentiunt ab hac græcorum exemplaria.

Si autem uos Christi.) Hoc loco uideo ueteres trifariam legisse, Diuus Hieronymus ad eum legit modum ad quem scriptum comperimus in Græcorum exemplaribus, ὑμεῖς δὲ ὑμεῖς χριστοῦ, id est quod si uos estis Christi, diuus Augustinus hoc pacto legit. Omnes uos unũ estis in Christo Iesu. Deinde subijcit. Quod si, ut hic interposita subdistinctio ne subaudiatur, uos estis unum in Christo, ac deinde inferaĩ, ergo semen Abrahæ estis. Porro iam quod Augustinus putat subaudiendum id Ambrosius explicat ad hunc legens modum. Si ergo uos unum estis in Christo Iesu, ergo semen Abrahæ estis. Annotauit hoc Hieronymus, quoties de Christo fit mentio, promissiones multitudinis numero poni. Velut illic Abrahæ autem dictæ sunt promissiones & semini eius, hoc est Christo. Rursus ubi de his qui per Christum sunt Abrahæ, numero singulari, uelut hoc loco κατ' ἐπαγγελίαν κληρονόμοι.

EX CAPITE QVARTO.

Dico autẽ.) Hoc more Paulus loqui solet, quoties ingreditur, interpretari quæ dixerit, proinde dilucidius erat. Quod dico tale est. Aut illud autẽ est, quod dico. Hæres paruulus est.) νήπιος, id est puer siue infans.

Nihil differt a seruo.) διαφέρει ambiguum est, nam significat & antecellit, uerum hoc loco nihil refert.

Tutoribus & autoribus.) ἐπιτρόπους καὶ οἰκονόμους, id est curatoribus & dispensatoribꝰ, hoc est rei familiaris procuratoribus. Quãꝙ Hieronymus & Ambrosius legũt sub actoribus, uitiata ut opinor scriptura, pro autoribus, sic enim uocantur, quorũ autoritate res geritur. Nam quod tum egerit pupillis, ratum non habeĩ. Porro pueris pupillis dabaĩ tutores, furiosis, curatores, qui pro illis rem administrarent.

Præfinitum tempus.) προθεσμίας, quæ uox significat diem præscriptum ad quem ius alicuius duraret. Paruuli.) νήπιοι, de quo sæpius iam admonuimus.

Sub elementis mundi seruientes.) δεδουλωμένοι, id est in seruitutem redacti, quod Ambrosius legit, subiecti, & referendum uideĩ ad sub elementa ὑπὸ τὰ στοιχεῖα.

Misit deus filium.) ἐξαπέστειλεν, id est emisit, uel potius legauit, nempe cum mandatis. Nam id proprie sonat græca uox. Aliud eñ est πέμπειν.

Factum est muliere.) Prius factum est græce γενόμενον. Posterius γενόμενον, ut illud uertas natum, hoc factum est. Quamꝙ græci codices non distinguunt.

Redimeret.) ἐξαγοράσῃ, quod ad uerbum sonat emercaretur, hoc est dato precio alsereret in libertatem.

Qm aũt estis filij dei.) Redundat dei. Nec ad sensum facit. Tãtũ agit de cõditiõe liberorũ. In corda uestra.) ἡμῶν, id est nostra. Et abba pater, sicuti superius ostensum fit ἀββᾶ ὁ πατήρ. Vt adoptionẽ.) Græcis unica dictio est υἱοθεσίαν, quã interpres, quo plenius exprimeret, periphrasi reddidit, quod adoptio uideatur latius patere.

Iam non est seruus.) Es secundæ personæ non tertiæ εἶ. Et interpres, iam, sinum, nimis amat, alias gaudẽs, uel intẽpestiua uarietate οὐκέτι εἶ, id est nõ deinde es, nõ amplius es.

Et hæres per deum.) Et hæres dei per Christum ☞ κληρονόμος θεοῦ διὰ χριστοῦ.

Cum cognouerit is.) νῦν δὲ γνόντες, id est nunc autem posteaquã cognouistis deum.

Imo cogniti estis.) μᾶλλον δὲ, id est magis autẽ. Et ita legit Hieronymus. Quãꝙ magis hoc loco correctionem habet uerius quã comparationem.

Quibus denuo.) Pro denuo Græcis est πάλιν ἄνωθεν, id est, rursum ab initio. Et ἐπλωσις ad uehementiam facit.

Et tempora.) καιρούς, id est opportunitates. Necꝙ eñ est χρόνους, hæc autem ad festos Iudæorum dies pertinent.

Timeo

Timeo ne.) φοβοῦμαι ὑμᾶς, id est timeo uos, & ita legit Ambrosius uerti poterat, timeo de uobis. Fratres obsecro uos.) δέομαι ὑμῶν, id est, rogo uos. Hæc uult diuus Hieronymus ad superiora referri ad hunc modum. Fratres obsecro uos, sitis ut ego, quoniã ego ut uos. Nam ut, mauult Valla cꝫ sicut, non solum hic uerumetiam in proximo loco.

Iampridem.) Græcis est, prius πρότερον. Tentationẽ uestram.) πειρασμόν μου, id est, tentationem meam siue mei, imo meam, ut intelligas Paulũ tentasse Galatas suo sermone humili, & incondito. Quãcꝫ sermo græcus anceps, & Hieronymus uarie exponit.

Vbi est ergo.) τίς οὖν ἦν. i. quæ ergo erat, & ita legit Ambrosius. Cæterũ beatitudo non est μακαριότης, sed μακαρισμὸς, quod magis sonat beatificationem, a uerbo μακαρίζω, quod est beatum dicere, siue iudicare, id quod nõ obscure significat diuus Hieronymus his quidem uerbis. Quãuis (inquit) eo tempore, quo euangelium iuxta carnem suscepera-tis, beatos dicerem, quod in initijs feruebat, tamen nunc quia uideo ædificio culmen impositum, & pene ne quicꝫ iacta fundamenta, cogor dicere, ubi est beatitudo uestra, qua uos beatos arbitrans ante laudabam?

Aemulantẽ eos.) ζηλοῦσιν ὑμᾶς. Ea uox cũ græcis diuersos habeat usus, tamẽ hoc loco recte uerteretur, diligũt siue affectant, siue ambiunt. Agit em̃ de quibusdam, qui sub prætextu amoris & studij erga Galatas, hoc agebant, ut illos pertraherent in seruitutem legis Mosaicæ. Sed excludere uos.) Græce est ἐγκλεῖσαι, id est includere, cꝫcꝫ græci codices hic uariant. Vt illos æmulemini.) ἀντὶ τοῦ, ut se æmulemini.

Bonum autẽ æmulamini in bono.) καλὸν δὲ τὸ ζηλοῦσθαι ἐν καλῷ, id est bonum aũt scilicet est, æmulari in bono semper. Bonum est alios imitari uelle. Sed non in quauis re, uerum in re bona. Cum præsens apud uos.) Tametsi consentiunt omnes, tamen sermo græcus anceps est, qui & hũc sensum habere potest, μὴ μόνον ἐν τῷ παρεῖναι με πρὸς ὑμᾶς, non solum in hoc quod adsum apud uos, quia dixit ante ἐν τῷ καλῷ.

Vellem autem esse apud uos modo.) Modo hoc loco pro nunc positum est ἄρτι. Nec est esse, sed παρεῖναι, id est adesse.

Quoniam confundor in uobis.) ἀποροῦμαι, id est perplexus sum siue indigus sum, sic em̃ explicat diuus Hieronymus, quẽ nos secuti sumus, cꝫcꝫ apud græcos ἀπορεῖσθαι, est aliquoties hærere, & inopem esse consilij. Sic erat affectus Paulus, ut nesciret, quid ageret cum Galatis, quos uidebat omnino tendere ad seruitutem legis, & hoc magnis apostolis eo uocantibus. Cæterum quantum ex Hieronymi uerbis, licet conijcere, putat ille idem esse σύγχυσιν & αἰσχύνην, quorum prius confusionem sonat, posterius erubescentiã, cũ plurimũ intersit inter hæc duo. Nã aliud est pudere & erubescere, aliud animo turbatum esse, ut nescias quid sit agendum. Etiamsi nõnunꝫ detorqueatur ad uehementem pudorem, qui turbare solet animum, & tenebras offundere, uelut apud Euripidem ὡς δ' ἄνολβον ἔιχες ὄνομα σύγχυσίν τε. Quãcꝫ hic quoq; pplexus potest intelligi, magis cꝫ pudefactus. Nec erat quod hoc loco uerbum confundar mutaretur, nisi interpres alias libenter & frequenter usus esset eo pro erubescere, alioqui belle explicabat græcam uocem ἀποροῦμαι. Legem non legistis.) Auditis est græce, ἀκούετε, Hieronymus legit audistis, nisi mendum subest. Per allegoriam dicta.) ἀλληγορούμενα, sunt quædam quæ per allegoriam dicuntur. Est autem allegoria, cũ aliud dicitur aliud significatur.

Vnum quidẽ in monte.) A monte est græce ἀπὸ ὄρους. Et ita legunt & Hieronymus & Ambrosius. Quãcꝫ locus hic multis modis deprauatus est. Porro græce sic habet ἀπὸ ὄρους σινᾶ εἰς δουλείαν γεννῶσα ἥτις ἐστὶν ἄγαρ, τὸ γὰρ ἄγαρ σινὰ ὄρος ἐστὶν ἐν τῇ ἀραβίᾳ συστοιχεῖ δὲ τῇ νῦν ἱερουσαλήμ, δουλεύει δὲ μετὰ τῶν τέκνων αὐτῆς, ἡ δὲ ἄνω ἱερουσαλὴμ, ἐλευθέρα ἐστὶν, ἥτις ἐστὶν μήτηρ πάντων ἡμῶν, Id est, A monte Sina in seruitutẽ generans. Quæ est Agar. Nã Agar, Sina mõs est in Arabia, cõfinis est aũt ei quæ nũc est Hierusalẽ, seruit aũt cũ filijs suis. Porro quæ sursum est Hierusalem libera est, quæ est mater omniũ nostrũ. Admonẽt græcorũ scholia, montẽ Sina, Arabũ lingua Agar appellari. Eũdẽ aũt esse montẽ, diuersis nominibus,

Porro

Porro illud generans, necesse ut ad testamentum referatur, quod significatum fuisse uult in typo Agar. Deinde quod sequitur τὸ γὰρ Ἄγαρ, non ad anicillam, sed ad montē pertinet quod uel ex ipso genere deprehenditur, quod mōs apud Græcos neutri generis sit. Ambrosius uidetur græcum genus reliquisse, cum ait. In seruitutem generans, quod est Agar. Cæterum quod addit, quæ nunc est Hierusalem, huc pertinet, quod olim ea ciuitas alijs nominibus fuerit appellata, primū Iebus, deinde çalem, deinde Hierusalem uel ut ex utrisq; composito uocabulo, postremo Aelia. Lætare sterilis quæ non paris.) Testimonium adductum est. Ex Esaiæ capite quinquagesimo quarto. Hebræa sic habēt

רַנִּי עֲקָרָה לֹא יָלָדְתְּ פִּצְחִי רִנָּה וְצַהֲלִי לֹא חַלָּתִי כִּי רַבִּים בְּנֵי שׁוֹמֵמָה מִבְּנֵי בְעוּלָה

Ea sic extulit Hieronymus. Lauda sterilis, quæ nō paris, decanta laudē & hinni quæ non pturiebas qm̄ plures filij desertæ magis q̄ eius quæ habet uirū. Verū iuxta Septuaginta legimus hunc in modū. Lætare sterilis quæ non paris, erūpe & clama quæ non parturis, qa plures filij desertæ magis q̄ ei⁹ quæ habet uirū. Symmachus ita uertit Lætare sterilis, quæ nō peperisti, gaude in exultatione & hinni, quæ nō parturisti, plures em̄ filij dissipatæ, magis q̄ eius quæ erat sub uiro. Ab hoc non discrepant Theodotion & Aquila, pratereq; inpauculis uerbis, Vnde palam est hoc in loco Paulum usum uerbis septuaginta, quod per omnia sensus concordet cum Hebraica ueritate.

Cum filio liberæ.) Hieronymus legit cum filio meo Isaac.

Qua libertate Christus.) Græca sic habēt τῇ ἐλευθερίᾳ οὖν ἧ χριστὸς ἡμᾶς ἠλευθέρωσε στῆκετε, ἧ μή, id est libertate igitur, qua Christus nos liberauit state &c. Vt libertate ad sequentia pertineat, non ad superiora. Tametsi Hieronymus secus uertit, ac secus legunt Ambrosius & Augustinus. State igitur &c.

EX CAPITE QVINTO.

CONtineri.) μὴ ἐνέχεσθε, id est obnoxij sitis aut implicemini seu illaqueemini.

Euacuati estis a Christo.) κατηργήθητε ἀπὸ τοῦ χριστοῦ, hanc uocem interpres cōstāter ita uertit, cū significet aliqd aboleri & irritū ociosumq; fieri, & uelut antiquari. Idem est cum eo quod paulo superius dixit, nihil Christ⁹ uobis p̄derit. Si ad dicitis uos legi Moysi, Christus uobis est antiquatus & ociosus. Hieronym⁹ indicat hanc uocē κατηργεῖσθαι, non recte uerti ab interprete, cum sit potius in opere cessare, ἀργὸς em̄ ociosum est, uelut ἄεργος unde dictum est καταργεῖσθαι.

Circūcidenti se.) περιτεμνομένῳ, id est qui circūciditur.

Per dilectionem operans.) Rursum hic operans, nō significat quod uulgus somniat, sed quæ uim suam occultam exerceat in nobis, quod proprium est spiritus. Sentitur em̄ uis, cum ipse nusq; appareat. Nam legem uult parum efficacem uideri, contra fidem efficacem ἐνεργουμένην, quod agens rectius uerti poterat.

Nemini consenseritis.) Et hanc particulam uelut adiecticiam præterit Hieronymus, cū nec in græcis reperiatur codicibus, nec apud ullum illoꝝ qui cōmētarios scripserint in Paulum. Qui uos fascinauit.) ἀνέκοψεν, quod Hieronymus & Ambrosius uertūt impediuit. Ex hoc loco uidet additū, nō credere ueritati, de quo superius admonuimus, & quod illic uertit non credere, hic uertit non obedire, Imo Hieronymus, hic admonet totum hoc, nō obedire ueritati, nō inueniri in uetustis codicibus. Etiamsi græci codices hoc errore sunt cōfusi. Nec ad sensum facit addita particula. Bene currebatis, quis interrupit cursum uestrū? Persuasio hæc nō est &c.) Græcis nec est hæc, nec uestra, sed dūtaxat ἡ πεισμονή, i. persuasio, q̄q̄ sensus nō admodum pugnat. Nisi quod hic significat persuasionē nō obtemperantiū, sed persuadentiū, ut referatur ad superiorem interrogationem. Quis uos impediuit bene currentes? Nempe quorundam persuasio uocantiū uos ad Moysaicas cerimonias, quæ psuasio nō est profecta a Christo, qui alio uos uocauit, nempe ad spiritalia. Totam massam corrumpit.) ὅλον τὸ φύραμα ζυμοῖ, id est totam cōsperſionem fermentat, sic em̄ uertit diuus Hieronymus in cōmentarijs.

Nihil aliud

Nihil aliud ſapietis) φρονήσητε, Melius Ambroſius qui legit ſentietis, hoc eſt nō eritis in alia ſententia, & non cogitabitis de nouando uitæ inſtituto. Nā id eſt nihil aliud, nihil diuerſum, nihil nouum. Quemadmodum dicimus ille ab illo.

Quicunq; eſt ille) ὅς τις ἂν ἦ, i. quicūq; fuerit, ſiue ſit, atq; ita legit diuus Ambroſius.

Ergo euacuatum eſt ſcandalum) ἄρα κατήργηται, id eſt ergo ceſſauit. Vt nō inelegan ter exponit diuus Hieronymus quod uulgo uocant caſſatum. Admonet autem & hic græcam uocem rectius exprimere Pauli mentem q̄ latinam.

Vtinam abſcindantur) Vtinam & abſcindantur, addita copula ἀποκόψονται, id eſt am putentur ſiue reſecentur.

Qui uos conturbāt) οἱ ἀναστατοῦντες, id eſt qui uos a ſtatu dimouēt. Vnde Ambroſius legit, hi ſi qui uos ſubuertunt. Nos uertimus, qui uos labefactant. Reſpexit enim ad id quod dixerat ſtate. In occaſionem detis carnis.) Detis uerbum apud græcos non habetur. Et carni dandi caſu profertur, non carnis, paterno. Et ſubaudiendum eſt detis ut admonet diuus Hieronymus, aut aliud accōmodatius Apparet Vallā accuſatiuū li bertatem referre, ad uerbū quod ſequitur ſeruiatis, quaſi dicas, ne ſeruiatis libertatē ue ſtram carni. Verum id preterq; quod ab omnium ſententia diſſidet, duriuſculum eſt & coactius. Vulgarius ſubaudiendum putat ἔχωμεν, i. habeamus. Certe ut modo dixi, teſtatur Hieronymus, uerbum detis additū ab interprete, non poſitum a Paulo. Et ne ſcio quid gratiæ peculiaris habet hæc apoſiopeſis, in deterrēdis ijs, quos nolis oſtēdere.

Sed per charitatem ſpiritus) Spiritus in græcis codicibus non habetur, nec in Hiero nymo, nec in Auguſtino, tantum apud Ambroſium legere memini, qui ſic etiam inter pretatur, ut ſit quod opponat carni. Diliges proximum tuū) Græci habent ἐν τῷ ἀγα πήσεις, id eſt, nempe in hoc, diliges proximum &c. Vnde & nos ita uertimus.

Dico autem in Chriſto) In Chriſto non additum eſt apud græcos, nec apud Hiero nymum, nec apud Ambroſium. Mordetis & comeditis.) Pro comeditis Ambro ſius legit criminatis, ſi modo codex mendo uacat. Haud ſcio an exemplar illius habu erit διαβάλλετε id eſt calūniamini. Et deſyderia) deſyderium eſt græce ἐπιθυμία. Tā etſi id nihil ad ſententiā. Hæc enim ſibi inuicem) Apud græcos pro enim eſt δὲ autē ταῦτα δὲ, Hæc autem. Quanq; id quidem ad ſenſum haud magni refert.

Quæ ſunt) In pleriſq; huiuſmodi recenſendis latina non nihil a græcis diſcrepant, li brarior opinor obliuiōe. Hæc græcis ſic habent, μοιχεία, πορνεία, ἀκαθαρσία, ἀσέλγεια, εἰδω λολατρεία, φαρμακεία, ἔχθραι, ἔρις, ζῆλοι, θυμοί, ἐριθεῖαι, διχοστασίαι, αἱρέσεις, φθόνοι, φόνοι, μέθαι, κῶμοι, Id eſt, adulterium, fornicatio, immundicia, laſciuia, idolorum cultus, ueneficiū, ſimulta tes, liſ, æmulatiōes, iræ, cōtētiōes, factiōes, ſectæ, inuidiæ, cedes, ebrietates, comeſatiōes. Diuus Hieronymus ſic legit. Quæ ſunt fornicatio, immūdicia, impudicicia, idolorum ſeruitus, ueneficia, inimiciciæ, contentiones, æmulatiōes, iræ, rixæ, diſſēſiōes, hæreſes, inuidiæ, ebietates, comeſatiōes. Ambroſius legit ad hūc modū. Adulteriū, fornicatio, impuritas, obſcoenitas, idolatria, ueneficiū, inimicitiæ, cōtētiōes, ſimulatiōes, iræ, ſimulta tes, diſſēſiōes, hæreſes, inuidiæ, ebrietates, comeſſatiōes. De quoꝝ ſingulis ſi qs uolet plenius edoceri, legat diui Hieronymi in hūc locū cōmētaria. Illud iam admonuimus in epiſtolā ad Rhomanos, in φθόνοι & φόνοι. Iucūdam eſſe uocū alluſionē, quā interpres ne potuit quidē reddere. Nō cōſequentur) οὐ κληρονομήσουσιν. Pro quo Hieronymus poſſidebunt. Et expreſſius Ambroſius. regni dei hereditatem non conſequentur.

Patientia) μακροθυμία, i. longanimitas, quod iſte ſuo more fere uertit patientiam, cū aliud quiddā ſit. Etiā ſi diuus Hieronymus putat nihil intereſſe. Ambroſius uertit leni tatē. Et hic catalogꝰ fructuū ſpiritus, apud græcos ſic habet ἀγάπη, χαρά, εἰρήνη, μακροθυμία, χρηστότης, ἀγαθωσύνη, πίστις, πραότης, ἐγκράτεια. i. charitas, gaudiū, pax, longanimitas, benigni tas, bonitas, fides, manſuetudo, temperantia. Diuus Hieronymus aduerſus Iouinianū ſic legit, charitas, gaudiū, pax, longanimitas, benignitas, bonitas, fides, māſuetudo, cōti

Digitized by Google

nētia. Ambrosius ad hūc legit modū, charitas, gaudium, pax, longanimitas, benignitas, spes, lenitas, cōtinētia, castitas, bonitas, &c. Proinde nō admodū ꝓbādā reor, quonūlla anxiā diligentiā, q in huiusmodi catalogo solēt de nūero laborare, & in distinguēdis singulis supstitiose torqueri, cum ꝓbabile sit Paulū congeriē quandā malorꝫ & bonorꝫ p duxisse, q̄ fere cōseq solent, nō ꝙ hæc sola sint, sed ꝙ in his sit sūma Qui aūt sunt Christi, carnē suā) Hoc loco Origenes omissa una cōiunctiōe & totā uariat sentētiā, legēs ad hūc modū, οἱ δὲ τοῦ χριστοῦ τὴν σάρκα ἐσταύρωσαν σὺν τοῖς παθήμασι, καὶ ταῖς ἐπιθυμίαις. aduersus hmōi nō ē lex q Christi carnē crucifixerunt, cū uitijs & cōcupiscentijs, ut intelligas, nō eos esse Christi, q carnē suā crucifixerunt, sed aduersus eos non esse legē, qui Christi carnē in se crucifixerunt, cum uitijs &c. Nam Christi carnē cū laude crucifigi in pijs hominibus, in quibus domiti carnis affectus, sed male crucifigi, qđ Græci dicunt ἀνασταυροῦσθαι ab ijs q redeunt ad pristinā uitā, post Christū semel acceptū. Verꝫ exēplaria græca refragant huic lectioni, etiamsi Hieronymo ꝓbaē Origenis sententia. Ambrosius legisse uidet ad hunc modū, οἱ δὲ χριστοῦ &c. ut Christi nominandi casu sit, numero multitudinis, nō paterni. Addit em̄ eos uocari christos. i. unctos, q Christo deuoti sint. Cū uitijs & cōcupiscētijs.) παθήματα. i. passiones, siue ut legit Augustin⁹, affect⁹. Quāq̄ ois cruciatus aut morbus, etiā corporis potest uocari πάθημα, & idcirco addidit, ἐπιθυμίαις, quod ꝓpriū est animi cupiditatibus, quēadmodum & Hieronymus.

Spiritu ambulem⁹.) Ϲ στοιχῶμεν, quod Valla corrigit. cōtenti sim⁹, uerꝫ hoc magis ad sententiā Pauli facit, cui ad uocē græcā, στοιχῶμεν, quæ significat ordine suo incedere, ut intelligas, cōtineam⁹ nos intra spiritū, nec respiciam⁹ legē. Necꝫ uideo qd Vallā mouerit, nisi forte legit στήκωμεν ꝓ στοιχῶμεν. Etiāsi nō me clā est ad Vallæ sententiā, interpretari Vulgarius, στοιχῶμεν ἀντὶ τοῦ ἀρκεσθῶμεν. Diu⁹ Augustin⁹ legit, spiritu uiuim⁹, spiritu & sectemur. Ad quē modū q uertit, aut legit, aut certe somniauit στοχῶμεν, unde στοχάζω, qđ significat ad scopū oculū intēdere. Inanis gloriæ cupidi.) Græcis una dictio est κενόδοξοι. i. inaniter glorioſi &c. aut ut legit Ambrosius, inanē gloriā sectātes.

EX CAPITE VI.

Si præoccupatus) προλημφθῇ. i. occupatus, hoc est præuentus, antecꝫ potuerit cauere. Quibus uerbis excludit omnino destinatā malicīā, & peccandi uoluntatem. Huiusmodi instruite.) καταρτίζετε. i. instaurate, reficite, siue sarcite. Ambrosi⁹ legit, humiliate. Cōsyderās teipm) Mire mutauit repete numerꝫ, σκοπῶν σαυτὸν, magis ad sensū respiciens, cui ad uerborꝫ ordinē. Et ex hoc loco diu⁹ Hiero. colligit, uere dictū a Paulo, nō tantū modestiæ causa, qđ imperitus esset sermone. At mihi uidet nonnihil mutasse subito nūerꝫ, ꝙ singularis nūer⁹ magis esset idone⁹ ad cōpellādā uniuscuiusq cōscientiā. Porro dur⁹ erat dicere oib⁹, cōsyderate uosipos, ne & uos tētemini. Et mira cautiōe semp hoc agit Paul⁹, ne qd offendat eos, quos studet corrigere. Alter alter⁹ onera.) ἀλλήλων τὰ βάρη βαστάζετε. Latini⁹ reddidit Ambrosi⁹, Inuicē onera uestra portate. Verti poterat & ad hūc modū. Alij uicissim alioꝫ onera baiulate. Nā alter alter⁹, de duobus dicit latini⁹. Et sic adimplebitis) καὶ οὕτως ἀναπληρώσατε. i. & sic adimplete. Rursū redijt ad nūerꝫ multitudinis. Qđ aūt dixit, ne & tu, hoc ad unūquēlibet retulit, ut admoneret⁹ mō. Quāq̄ græca uox magis sonat readimplete, hoc est, denuo adimplete, qđ illi deficit, qđ alter⁹ delicto diminutū fuit in legis obseruatiōe, id alioꝫ sarciat charitas. Siquis se existimet.) Græce paulo secus habet, εἰ δοκεῖ τις εἶναί τι. i. Si em̄ uidet aliqs esse aliqd Et uerbū, seducit, apud Græcos cōposita uox est φρεναπατᾷ. i. mentē seducit, & mentem suā decipit, ut exponit diuus Hieronymus. Est aūt pniciosissimū fallendi gen⁹, ubi qs imponit sibi. Et sic in semetipso) καὶ τότε. i. & tūc, ut legit Ambrosi⁹. Nec addit tātū apud Græcos. Præterea qđ Græcis est, εἰς σαυτὸν. i. in seipm, mox ἐτέρου. i. & non in aliū, fortassis rectius transtulisset, apud seipm, & nō apud aliū. Quāq̄ haud me fugit huius præpositiōis ancipitē esse naturā. Vnusquisq onus suū portabit.) φορτίον, quod Ambrosius legit sarcinam. Et portabit est βασάσει, quod est baiulorū proprie.

Cōmunicet

Comunicet autem qui,) Græce non eſt uerbo, ſed uerbum, accuſandi caſu, τὸν λόγον, quanquam accipi poteſt per Synecdochen, ut ſubaudias κατὰ præpoſitionem. Aut ita dixit catechizatur uerbum ſicut nos dicimus docetur grammaticam. Ambroſius græcam uocem expreſſit ad hunc modum, ὁ κατηχούμενος, hoc eſt, qui uerbum dei audiens eſt. Nam catechizare eſt tradere myſteria religionis Chriſtianæ, id quod ſcripto facere fas non erat. Illud autem, in omnibus bonis, ad communicet referendum eſt, non ad catechizat. Marcion accuſatiuum λόγον refert ad uerbum cõmunicet, intelligens fideles & catechumenos ſimul orare debere, & magiſtrum in oratione cõmunicare cum diſcipulis, illo uel maxime elatus, quod ſequatur in oĩbus bonis. Atqui ſi de oratione fuit ſermo, non debebat præcipi ei qui catechizatur, ſed qui catechizat, hoc eſt, non diſcipulo, ſed magiſtro. Quãꝯ ea quæ conſequuntur, hanc refellunt interpretationem, Quæ ſeminauerit homo, hæc & metet. Hic uero Laurentius Valla nõnihil ſtomachatur, quod interpres græcam uocem reliquerit, cũ alibi uertat. Atqꝫ ita uertendum putat, Cõmunicet autem qui docetur uerbum, cum eo qui ipſum docet in omnibus bonis. Non irridetur.) οὐ μυκτηρίζεται, quod proprie eſt ſcommate ridere, & ſubſannare, naſoqꝫ ſuſpendere.

Quæ enim ſeminauerit.) Græcis eſt ſingulari numero. Quod enim ſeminauerit homo, hoc & metet. Itaqꝫ legit Ambroſius, & item Diuus Auguſtinus.

In carne.) Græce eſt, εἰς σάρκα. i. in carnem. Quemadmodũ mox, εἰς τὸ πνεῦμα. i. in ſpiritum. Tametſi præpoſitio εἰς uarie uſurpatur. Metet corruptionẽ.) θερίσει φθοράν. i. metet corruptelam, hoc eſt, periturum fructum. Nam huic opponit uitam æternam. Caro mortalis, fructus habet itẽ mortales. Spiritus æternus, fructus habet immortales. Siquidem alias quoqꝫ ἀφθαρσίαν transfert immortalem, & ἀφθαρσίαν immortalitatem.

Deficiamus & deficientes.) Apud Græcos diuerſa ſunt uerba. Nam deficiamus eſt, ἐκκακῶμεν. deficientes, ἐκλυόμενοι. i. defatigati. Ambroſius legit, infatigabiles, ut tempus quoqꝫ participij redderet.

Qualibus literis.) πηλίκοις. i. qualibus, ſed ita ut magnitudinem & admirationẽ ſignificet, hic magis ad affectum Pauli refertur, cui hædres adeo fuerit cordi, ut non grauatus ſit ſuapte manu ſuper ea ſcribere. Diuus Hieronymus putat reliquã epiſtolã aliena manu ſcriptã fuiſſe, Paulũ aũt, ut oẽm excluderet ſuſpicionẽ ſuppoſiticiarꝫ literarꝫ, reliquũ epiſtolæ ſuapte manu ſcripſiſſe. At cur nõ poti⁹, ut cũ Hieronymi pace dixerim, uel ex hoc loco cõijcimus totã hãc epiſtolã Pauli digitis exaratã fuiſſe? Fateẽ Hieronym⁹ uocẽ græcã πηλίκοις magnitudinẽ ſignificare poti⁹ꝫ qualitatẽ, & laborat, ut explicet, quõ grãdes ſint hæ literæ, quaſi illud ſenſerit Paulus, hanc epiſtolã grandibus literarꝫ figuris ſcriptam fuiſſe. Imo Græci literas numero multitudinis & unã uocãt epiſtolã, quẽadmodũ & nos. Igiẽ Apoſtolus ut oſtenderet, quãtopere ſibi hæc res eſſet cordi. Videtis, inquit, quãꝫ grandẽ epiſtolã, mea ipſius manu ſcripſi. Iam eñ finierat epiſtolã. Nã in cæteris ſolet dũtaxat ſubſcribere Mea manu Pauli. Nec eſt qd quẽꝫ offendat datiuus γράμμασι, nõ γράμματα. Vt enim loquimur multis & multa, ita ſcribimus paucis & pauca.

Ad omnes.) Cur non potius, erga omneis?

Volunt placere in carne) εὐπροσωπῆσαι, hoc eſt, iuxta faciem placere. Nam hinc græca uox compoſita eſt.

Tantum ut perſecuti cru. non.) Græce ſic habet, μόνον ἵνα μὴ τῷ σταυρῷ τοῦ χριστοῦ διώκωνται. i. Ne cruce Chriſti perſequãtur. Vt perſequanẽ, paſſiue accipias, hoc eſt, ne crux Chriſti adducat illis perſecutionem.

Legem cuſtodiunt.) Ipſi deeſt ἄνδρες. quod addit & Ambroſius. Hieronymus legit hi.

Abſit gloriari.) Abſit ut glorier, ſiue ne contingat gloriari.

Et quicũqꝫ hanc regulam ſecuti fuerint.) καὶ ὅσοι τῷ κανόνι τούτῳ στοιχήσουσι. Idem uerbum quod ſuperius uertit, ambulemus, στοιχῶμεν. hoc eſt, quumqꝫ ad hanc incedent regulam?

Et ſuper Iſrael dei.) ἐπὶ ἰσραὴλ, ut intelligas uſrum aut populum. Et addit dei, ppter ſy/nagogam ſatanæ. De cætero,) τοῦ λοιποῦ, quod alias ſolet τὸ λοιπὸν.

Nemo mihi moleſtus ſit.) κόπους μοι μηδεὶς πάρεχέτω. i. Labores mihi nullus exhibeat. Et ad hunc modum uertit, & exponit Diuus Hieronymus.

Stigmata.) Græca uox eſt, ſignificat autem notam impreſſam. Solét autem ſerui notari a dominis. Sentit igitur ſe certas habere notas, ꝙ ſit ſeruus Ieſu Chriſti, pro quo tam multa paſſus fuerat. FINIS EPISTOLAE PAVLI AD GALATAS.

ANNOTATIONES IN EPISTOLAM PAVLI AD EPHESIOS.

IDEM in hac epiſtola Pauli feruor, eadem ꝓfunditas, idem omnino ſpiritus ac pectus, uerum nō alibi ſermo hyperbatis, anapodotis, aliiſq; incommoditatibus moleſtior, ſiue id interptis fuit, quo fuit uſus in hac, ſiue ſeruum ſublimitatem ſermonis facultas non eſt aſſecuta.

Qui ſunt Epheſi.) τοῖς οὖσιν ἐφέσῳ, quod poteſt & in ſecunda legi perſona, qui eſtis Epheſi. Benedictus deus.) Biſariā poteſt diſtinguí Benedictus de⁹, ut hactenus ſit diaſtole. Deinde ſeparatim adñciaſ, Et pater dñi noſtri Ieſu Chriſti. Aut coniunctim, Deus & pater dñi noſtri Ieſu Chriſti. Pater, quia genuit. Deus Ieſu, ſecundum aſſumptū hominē. Id annotauit Hieronymus. In cœleſtibus in Chriſto.) ἐν τοῖς ἐπουρανίοις χριστῷ. i. in cœleſtibus, ſiue ſupercœleſtib⁹ Chriſto. Vt ſit Chriſto datiui caſus. Ambroſius omittit hanc particulā, in Chriſto. Hieronymus legit in Chriſto. Si legis, benedixit nos Chriſto, ſenſus erit, benedixit nos in gloriā Chriſti. Si in Chriſto, ſenſus erit, ꝓ fide Chriſti cōferri nobis hāc benedictionē. Ante cōſtitutionē) πρὸ καταβολῆς, quæ uox ita ſonat, quaſi dicas, ante iacta fundamēta mūdi. Sic admonet & diuus Hieronymus, idq; uerbis cōpluribus. Et immaculati.) ἀμώμους, quod magis inculpatos ſiue irrephenſibiles ꝙ immaculatos ſignificat. Momos em Græcis rephenſio eſt, ſiue deus reprehēſionis.

In charitate.) Hæc uerba referri poſſunt ad ſuperiora, ut intelligas nos inculpatos eſſe, & electos in charitate, uel ad ea quæ ſequunt, Vt accipias nos prædeſtinatos in charitate. Quāq; græci codices annectunt hæc ſuperioribus. Et hoc annotauit Hieronymus.

Qui prædeſtinauit nos.) προορίσας. Hieronymus & Ambroſius legunt, In charitate ꝓdeſtinans nos. Verū illud prædeſtinans apud Græcos præteriti tēporis eſt, quaſi ſi genus mutari poterat dixiſſet prædeſtinatos ſiue præfinitos. Atq; hoc ſane loco uere uerbum eſt prædeſtinandi, de quo in epiſtola ad Rhomanos nōnihil attigimus. Diuus Hieronymus hoc putat intereſſe inter ὁρίζειν & προορίζειν, quod prius illud tribuat ijs quæ nunq; nō fuerint. Hoc poſterius ijs, quæ cum aliquando nō fuerint, deinde cœperint eſſe. De quibus ſi qd decretū aut cogitatū fuerit, priuſq; fuerint, prædeſtinatio eſt. Rurſum ſi qd de dño Ieſu Chriſto, qui nunq; nō fuit cū patre, nec unq; eū ut eſſet uoluntas paterna ꝓceſſit, deſtinatio eſt. Vnde in epiſtola ad Rhomanos de filio dei loquens, ὁρισθέντος dixit, nō προορισθέντος. In adoptionē filioꝝ.) Græcis una uox, υἱοθεσίαν, qua ſignificant eam adoptionē, qua quis in filij locū adoptaſ, ut ſupius admonuimus. In ipſum.) εἰς αὐτὸν, i. in ſe. Quāq; poteſt & ad Chriſtū referri, ſed coactius. Nā ꝓ adoptionē efficimur fratres Ieſu Chriſti, nō filij, ſed filij dei patris, ueluti inſiti corpori Chriſti, & unū cum illo effecti.

Secundū

Secundū ꝓpositū.) κατὰ τὴν εὐδοκίαν.i.secundū placitū,aut potius secundū beneplacitū.Hieronymꝰ putat uocē esse nouā,& a Septuaginta fictā,quo possent explicare,qđ ē apud Hebræos רצון Raſon.Porro εὐδοκίαν,ꝓprie dici,ubi qđ nō solum placuit,sed etiā recte placuit.Nā placent,& quæ nō recte placent. In qua gratificauit.) ἐν ᾗ ἐχαρίτωσεν. Et gratificauit hic sonat,gratos siue charos reddidit,ἐχαρίτωσεν,unde participiū est κεχαριτωμένη μαρία. In laudē gloriæ gratiæ suæ.) Quidā codices ꝓperā addūt cōiunctionē gloriæ & gratiæ suæ,δόξης τῆς χάριτος αὐτοῦ,ut intelligas,laudari gloriam gratiæ diuinæ.

In dilecto filio suo.) Filio suo apud Græcos & apud Hieronymū nō adduntur,ἐν τῷ ἠγαπημένῳ.i.in eo qui dilectus est.Neq; em̄ hic est ἠγαπημένος.Ambrosius legit,ut uulgata habet ædītio.Et omnino sentit de filio,uerū eum maluit signare nomine dilecti,ut intelligeres nos amari a deo,nō ex nostris meritis,sed ob amorē,quo filiū ꝓsequit pater,cui nos fratres esse uoluit. In remissionē peccatorū.) In ꝓpositio nec est apud Græcos,nec apud Ambrosiū,nec apud Hieronymū,sed oportet annectere casum accusatiuū,ꝓ appositione exponentē.Exponēs em̄ quæ sit illa redēptio,subiecit remissionē peccatorū.Nā hæc seruitus,unde redemit nos Christus. In nobis.) εἰς ἡμᾶς.i.in nos. Vt notū faceret.) γνωρίσας ἡμῖν.i.patefacto siue notificato nobis mysterio.Interpres & Ambrosiꝰ,opinor,legit,γνωρίσαι.Hieronymus legit,notum faciens,ut intelligas participiū esse,ꝙ̄ꝙ̄ est præteriti tēporis.Quod dicā etiā si nō admodū ptinet ad sensum,tamen haud est meo iudicio negligendū.Videnē mihi cæteri parū animaduertisse,quod legit̄ in Græcorum codicibus.Habent enim ad hunc modū,ἧς ἐπερίσσευσεν εἰς ἡμᾶς,σὺν πάσῃ σοφίᾳ καὶ φρονήσει,γνωρίσας ἡμῖν.Verbū ἐπερίσσευσεν hoc loco positū est transitiue,hoc est,exuberare fecit.Alioq; participiū γνωρίσας non habet unde pendeat,uerū poterat in hūc modū,De qua ubertim iam partiuit nobis patefacto nobis mysterio &c̄. Sacramentū.) Hoc loco mysteriū significat,μυστήριον,& græca uoce utitur Ambrosius.Mysteriū aūt Græcis dicit̄ res arcana,neq; uulgo efferenda.Quod quidē deinde translatū est ad res sacras,quas potissimū silentio ueneramur.Hic sentit diuinā uoluntatē de gentibus ad fidē uocandis supiorībus seculis incognitā fuisse mundo,Iudæis existimantibus hoc ꝓmissum ad se ꝓprie ptinere. At nunc quod latebat,innotuisse. Secundū beneplacitū eius.) Hieronymus legit,secundū beneplacitū siue,iuxta placitū suū.κατὰ τὴν εὐδοκίαν αὐτοῦ. Quod ꝓposuit in eo.) Si legas ἐν αὐτῷ,significat in seipso.Si mauis αὐτῷ prima uocali tenui,refert̄ ad filiū,in quo pater ꝓposuit nos sibi gratificare.Hieronymus indicat differētiā inter προορισμὸν & πρόθεσιν,hoc est,inter prædestinationē & ꝓpositionē siue propositū,ꝙ illud ptineat ad ea quæ multo ante definimus in animo ꝙ̄ fiant,hoc cum iam uicina est machinatio,ut pene cogitationē sequat̄ effectus. In dispensatione.) εἰς οἰκονομίαν.i.in dispensationem.

Instaurare.) ἀνακεφαλαιώσασθαι.i.recapitulari,hoc est,ut in summā conferrentur. Nā oratores uocant ἀνακεφαλαίωσιν.i.recapitulationem,cum ea quæ sparsim ac fusius dicta sūt,summatim repetunt̄,& simul iudicī renouant̄.Diuus Hieronymꝰ legit,recapitulare,putatq; recte uerbum hoc a Latinis usurpari posse,& miratur,quamobrem in latinis codicibus magis habeatur instaurare,ꝙ̄ recapitulare.Sunt q interpretant̄ ἀνακεφαλαίωσιν,ut Christus fieret & angelorū & hominū caput.Id qđ cōuenit ijs q̄ paulo post sequunt̄,& Christus fieret & angelorū & hominū caput.Id qđ cōuenit ijs q̄ paulo post sequunt̄,& ipsum dedit caput. Quæ in terra sunt.) τὰ ἐπὶ τῆς γῆς.i.quæ super cœlos sunt,& quæ in terra.Quod additur in græcis codicibus,ἐν αὐτῷ.i.in ipso,nec apud Ambrosium reperio,nec apud Hieronymum.Et magis quadrabat in eodē,ꝙ̄ in ipso. Nam græca uox anceps est,ut intelligas in uno & eodem comprehendi uniuersa,& uniuersam omnium rerum summam ad unum Christum reuocari,& in uno semel esse quod ꝓ partes a multis ante petebatur. Sorte uocati sumus.) ἐκληρώθημεν.id est,Sorte electi sumus.Significat Hieronymus,uerbum hoc partim a sorte,partim ab hæreditate dici,quod κλῆρος ambiguū sit.Ambrosius legit,sortiti sumus,hoc est,in sorte,& patre hæreditatis sumus asciti. Qui operat̄ omnia.) τῶν τὰ πάντα ἐνεργοῦντος.Ambrosius legit,eius

git,ejus q̃ cuncta creauit,si modo scriptura uacat mendo.At græca uox magis sonat,et cuius ui & uirtute fiũt oia,sicuti iã sepius admonuimus.Atq; hoc pacto nos uertimus:

Secundũ ꝓpositum.) Non est εὐδοκίαμ,sed προθεσιμ. Quæ ante speruimus.) προελπικότας.i.qui ante speruimus.Hoc diuus Hieronymus refert ad præscientiam diuinã, in qua speruimus,& antecẽ mũdus condereẽ uidelicet motus hac præpositione πρό.

In quo & uos cum audissetis.) ἐν ᾧ καὶ ὑμεῖς ἀκούσαντες τὸν λόγον.i.in quo & uos qui audistis uerbum.Diuus Hieronymus nõ ineleganter legit,In quo & uos audito uerbo ueritatis. Illud admonendum,apud Græcos primam esse psonam,non secundam.nos & nostræ.Cæteri ab hoc loco faciunt distinctionem,qui ante speruimus in Christo.Deinde separatim adijciunt,In quo & uos,ut prius illud referatur ad apostolos.siue Iudæos,secundum ad Ephesios aut gentiles.At mihi uidetur Paulus hoc loco subito mutasse psonam,sensum magis attendens cẽ sermonis leges.cum enim dixisset,ut nos essemus in laudem gloriæ illius,uelut exponens,quos dixisset nos,ne quis putaret eum loquutum de Iudæis,cõtinenter adiecit,τοὺς προελπικότας,quasi dicat,cum nos dico,sentio eos qui speruerunt in Christo,inter quos sumus & nos.Atq; illud nos ita dicit,ut suam psonam cõiungat cũ persona gentilium,cum sit doctor gentiũ.Verũ in hoc sensu nonnihil obstrepit græca præpositio πρό.i.ante,Nã si de uniuersis accipiaẽ,q crediderant in Christum,qui erunt illi,qui ante crediderunt?Nisi placet sequi sensum Hieronymi, quem calumniatur Rufinus,ut Origenicum quiddam resipiens.Porro si placet mutare personã & legim⁹, In quo speraſtis & uos, quemadmodũ legit Hieronymus,id quod ex illius interpretatione palam est,nihil est quod nos offendat præpositio.Siquidẽ ante referetur ad Iudæos,qui priores uocati sunt ad fidẽ,& priores crediderunt in Christũ.Deinde secutæ gentes.Quod si omnino placet prima psona,quemadmodũ legunt Græci,tũ ante præpositio referri potest, ad alios postea credituros.Nam illi inter gẽtes primi crediderant,Nisi mauis accipere confusam spem,quam gentiles sanabiles habebãt,& ante prædicatũ euãgeliũ.Etsi nondũ nouerant Christũ,sperabant tamen aliquo modo salutem, ueluti per somniũ. Euangelij salutis.) Græcis per appositionẽ adiungitur euãgelium, ἀκούσαντες τὸν λόγον τῆς ἀληθείας τὸ εὐαγγέλιον i.qui audistis sermonẽ ueritatis,quod est euãgelium salutis. In quo & credentes.) Credentes apud Græcos præteriti temporis est, πιστεύσαντες.i.postq̃ credidistis,uel quia credidistis,siue accepta fide,aut fideles facti.

Signati estis.) ἐσφραγίσθητε,quod significat,obsignati estis,quemadmodũ tabulas obsignamus in pactis,quia postea sequitur de Arrabone,ut ostendat spem esse certam.

Qui est pignus.) ἀρραβὼν.i.arrabo.Atq; ita mauult legi diuus Hieronymus, & qui nõ Christũ refert sed spiritũ, hoc est,q spiritus est arrabo,Hieronym⁹ illud interesse putat inter pignus & arrabonem.Pignus quod Græci uocant hypothecam,datur in mutuo, arrabo in contractu emptionis & uenditionis,quo firma sit obligatio.Quod si tanta est arra,quam deus dat suis,quanta erit res ipsa,quam præstabit suo tempore?

In redẽptionẽ acqsitionis.) εἰς ἀπολύτρωσιν τῆς περιποιήσεως.i.in redẽptionẽ acqsitionis, siue possessionis,ut legit Hieronymus,emẽdans uulgatã ædition ẽ,quæ habebat in redẽptionẽ adoptionis. Vnde cõijcere licet,nec hãc q̃ uulgo utimur eandẽ fuisse cũ ea,quã tũc habebat Hieronymus.Verũ ille quisq; fuit,mihi uideẽ interptari uoluisse,uerbũ aliquin anceps,acquisitionis.Nam sensus est,spiritum sanctũ a deo datum fidelibus,uelut arrabonem,quo certum scirent fore,ut aliquando uindicaret sibi possessionẽ suam, quã redẽptione acquisierat. Audiens fidẽ.) ἀκούσας.i.audita fide uestra. Cesso gratias agens.) Græcã figurã uertit,dicendũ erat latine,nõ cesso gratias agere. Atq; ita legit Hieronymus.Ambrosius legit,gratias agendo. Memoriã uestri.) Cur nõ mentionẽ uestri,μνείαν ὑμῶν,quandoquidẽ orantes cũ deo colloqmur. Deus domini nostri.) ὁ θεὸς τοῦ κυρίου ἡμῶν.Hic palam est patrem uocari deum Iesu Christi,qđ in alijs erat ambiguũ.

Illuminatos oculos.) Totus hic sermonis cõtextus parum cohæret,in quo tamen admiror la-

miror laborare Hieronymū, ut Paulū defendat aduersus eos, qui illū calumniabant, qđ impitus esset græcanici sermonis, ut q solœcismis scateret, cum alias sæpenumero ipse fateat illū græce nescisse, idq; defendat aduersus eos qui, quod Paulus scripserat, Etsi imperitus sermone, nolunt modestiæ tribui, sed ueræ cōfessioni. Putat aūt lectionis ordinē ad hunc modū reddi posse. Audient fidē uestrā in dño Iesu, & in oēs sanctos eius, uidēs q excellentiā fidei uestræ in dñm & in oēs sanctos eius, nō cesso gratias agere, & memoriā uestri facere in orationibus meis, ut dñi nostri Iesu Christi deus pater, pater autē gloriæ, det uobis spiritū sapientiæ & reuelatiōis. Porro quod sequit, illuminatos oculos cordis uestri, ita p hyperbaton reddi posse putat. Quapropter & ego audiens fidem uestrā in dño Iesu, in agnitionē eius, illuminatos oculos cordis uestri, nō cesso gratias agere p uobis, memoriā uestri facere in oratiōibus meis, ut deus dñi nostri Iesu Christi, pater gloriæ det uobis spiritū sapientiæ & reuelationis &c. At Ambrosius illuminatos oculos refert ad dēt. Addit enim de suo, illuminatos habere oculos.

In agnitionē.) ἐν ἐπιγνώσει. i. in agnitione. Cordis uestri) διανοίας ὑμῶν. i. mētis uestræ.

Supereminens magnitudo.) τὸ ὑπερβάλλον μέγεθος. i. sublimis magnitudo, ut Hieronymus. Excelsa magnitudo, ut legit Ambrosius.

Operationem potentiæ uirtutis eius.) κατὰ τὴν ἐνέργειαν τοῦ κράτους τῆς ἰσχύος αὐτοῦ. i. secūdum efficaciam, seu uim potentiæ fortitudinis, siue roboris eius. Nam est energia. Ac mox repetit ἐνέργησεν, quod nos uertimus exercuit, nō ut uoluimus, quod aiūt, sed ut potuim⁹.

Suscitans eum.) ἐγείρας αὐτὸν. i. suscitato eo. Et constituens.) καὶ ἐκάθισεν. i. sedere fecit. Hieronymus legit, Sedere eum faciens. Ambrosius, collocauit.

Sub pedibus.) ὑπὸ τοὺς πόδας. i. sub pedes.

Super omnē ecclesiam.) ὑπὲρ πάντα τῆ ἐκκλησίᾳ. i. sup omnia ecclesiæ. Vt ecclesiæ sit datiui casus, nō genitiui, hoc ē, dedit illū ut sit caput ecclesiæ, p positus uniuersis. Atq; ita legit Hieronymus in cōmentarijs, consentiens cum græcis. Et plenitudo.) Et cōiunctio non est in græcis codicibus, & τὸ πλήρωμα, uidēt accusandi casu legendū, ut referatur ad Christum. Ad quod faciunt ea quæ sequunt. Qui omnia in omnibus adimpletur.) τὸ πλήρωμα τοῦ πάντα ἐν πᾶσι πληρουμένου. i. plenitudo, siue impletio eius qui omnia in oībus implet, siue impletur. Nam participiū est uerbi medij. Et utroq; modo uidetur interpretari diuus Hieronym⁹, ut intelligas corp⁹, hoc est, fideles esse cōsūmationē ipsius Christi, qui est caput, qui ita adimplet, ut sit omnia in omnibus, aut ita implet, ut oia sit omnibus, quæ nūc in singulos, alia in alios sparsa sunt. Verū si accipias passiue πληρουμένου, accipi potest τὰ πάντα. i. in omnibus, & subaudias præpositionē κατὰ, ut sit sensus Christum per omnia adimpleri in omnibus corporis sui membris simul collectis. Et in hunc sensum interpretat Vulgarius, ut πλήρωμα sit ecclesia, & πληρουμένου passiue ponatur.

EX CAPITE II.

CVm essetis mortui delictis & peccatis.) Datiui sunt, non ablatiui, quasi dicas, tibi mortuus sum. Tametsi Diuus Hieronymus ita uidet accipere, quasi sit datiuus instrumenti, hoc est mortui per peccatum. Quod hic uertit delictum, græce est παράπτωμα, quod Hieronym⁹ existimat esse primum illū lapsum ad peccādum. Quod peccatum est, græce ἁμαρτία, quod grauius esse putat, cum ad ipsum facinus peruentum est.

Et uos conuiuificauit.) Verbum conuiuificauit non inuenio in græco codice, cæterū accusatiuus uos referendus uidetur ad uerbum superius dedit.

Peccatis uestris.) Vestris redundat.

Potestatis aeris huius spiritus) κατὰ τὸν ἄρχοντα τῆς ἐξουσίας τοῦ ἀέρος, τὸ πνεύματος. Bifariā accipi pōt, ut p appositionē cohæreat aer cū spiritu. Potestatis aeris, q qdē est spirit⁹. Atq; ut sic accipiam⁹ inuitat articulus τοῦ. τὸ πνεύματος. Sic em̄ p articulū solēt interpretari Græci. Verū obstrepit nonnihil quod sequit, τὸ ἐνεργοῦντος. Nec enim hic aer agit quicquam in

filijs inobedientiæ, sed instigatio diaboli. Proinde p̃stiterit ita legere, iuxta principẽ, cuius & potestas est aeris, & spiritus illius qui agit in filijs diffidẽtiæ. Vt aerem intelligas hanc infimã orbis partem, in qua sola regnat ille, non ueluti dominus, cum Christus dominus sit omniũ, sed ut tyrãnus, & nõ nisi nostro uitio potens. Deinde spiritũ accipias affectum mundanũ, diuersum ab illo cœlesti spiritu Christi, nihil amantis nisi cœlestia, & utrũq; genitiuũ aeris & spiritus referas ad tertium qui præcessit, potestatis, quæ quidem hic nõ est δύναμις, sed ἐξουσία, ut ius & autoritatẽ intelligamus. Cæterum huius ꝓnomen interpres addidit de suo, cum non sit apud Græcos, ne apud Hieronymũ quidem.

In filijs diffidentiæ.) ἐν υἱοῖς ἀπειθείας. i. in filijs inobedientiæ, siue immorigeris. Est enim filiorum proprium, esse dicto audientes, ac morigeros parentibus.

Facientes uoluntatem.) θελήματα. i. uoluntates. Nã affectus uarij sunt. Cæterũ in multis codicibus deprauauerant, uoluptates pro uoluntates.

Natura filij iræ.) φύσει. Pro quo quidã uerterant omnino, ut indicat Hieronymus, ꝙ græca uox sit ambigua. Mihi uidetur naturam opposuisse gratiæ, quia paulo post sequitur, Gratia salui facti estis. Ita erat nostræ naturæ siue natiuitatis. Salus erat gratiæ, & ob id Christo imputanda, non nobis ipsis. Et cogitationũ.) Ⓒ καὶ τῶν διανοιῶν. Hieronymus magis uidet ꝓbare & mentiũ, distinguens peccata carnis & mentium, ꝙ illa sint crassiora, ueluti libido, gula, ebrietas, hæc animi magis uelut hæresis. Ambrosius legit, consiliorũ.

Per nimiam.) διὰ πολλὴν. i. propter multam. Et ita legit Hieronymus ac Ambrosius. Alioqui nimiũ dicitur, quod sit immodicum. Et cum essemus.) καὶ ὄντας. i. etiam cum essemus. Mortui peccatis) Vitasset ambiguitatem, si dixisset, mortui per peccata. Nã alioqui Paulus uocat mortuos peccato, qui iam non peccant.

Cõuiuificauit nos in Christo.) Nec; nos ꝓnomen, nec; in præpositio est in græcis codicibus. συνεζωοποίησε τῷ χριστῷ. i. cõuiuificauit Christo.

Cuius gratia.) Nec; cuius additum est, sed tantum, χάριτί ἐστε σεσωσμένοι. i. gratia saluati estis. Et ita legit diuus Hieronymus, ut hæc particula, ceu ꝓ parenthesim interferat. Cæterum ordinem sermonis hoc in loco, quoniam uidetur ꝓturbatus, Hieronymus restituit ad hunc modum. Et uos cum mortui essetis delictis, & peccatis uestris, conuiuificauit Christo deus, q diues est in misericordia, ꝓpter multam charitatẽ, qua dilexit nos, miser tus est nostri, & cũ essemus mortui delictis, in qbus aliquãdo ambulauimus secundũ seculũ mundi huius, secundũ principẽ potestatis aeris, spiritus, qui nũc operat in filijs diffidentiæ, in qbus & nos oẽs conuersati sumus aliquando in desyderijs carnis nostræ, facientes uoluntates carnis & mentiũ, & eramus natura filij iræ, conuiuificauit nos Christo, ut bis repetas. Cõuiuificauit nos, & tollas cõiunctionẽ causalem, Deus em̃. Nam ita legisse uidet Hieronymus, ὁ γὰρ θεός, quod hanc putet uel ab imperitis librarijs adiectã, uel ab ipso Paulo ꝓpter imperitiã græcanici sermonis additã. Quãq; utraq; coniunctio facit, quo minus absoluat supior orationis pars, Cũ essetis &c. Verũ opinor Paulũ addidisse cõiunctionẽ ἀλλά, aduersatiuã, ut redderet cõtrariã partẽ supioribus, hoc est, conuiuificatos esse, ei quod est mortuos esse peccatis, & quoniã intermiscuerat multa, uelut ad nouũ orationis caput addidit præpositionẽ. Melius aũt erat, si dixisset, nihilominus deo cõuiuificauit. Et cõresuscitauit, & cõsedere fecit.) συνήγειρε καὶ συνεκάθισεν. i. pariter cũ illo suscitauit, simulq; cũ illo sedere fecit. Gratia em̃.) Enim nõ additur in nõnullis Græcorũ codicib⁹. Sicut nec paulo inferius, Dei em̃ donũ, em̃ nõ additur, q̃q; ita legit Ambros⁹.

Ipsius em̃ sum⁹ factura.) ποίημα. Ambros⁹ legit, figmẽtũ, uelut aliqd e materia factũ.

In opib⁹ bonis.) ἐπὶ ἔργοις ἀγαθοῖς. i. ad opa bona. Quæ ꝓparauit deus.) οἷς. i. qbus, ad homines arbitror referendũ. Tãetsi iuxta græcanici sermonis ꝓprietatẽ, & ad opa referri potest, ut datiuus græcus in accusatiuũ uertat. Quẽadmodũ legit Ambros⁹, quæ ꝓparauit deus, & itẽ Hiero. Ab ea q̃ dicit circũcisio.) ὑπὸ τῆς λεγομένης περιτομῆς. i. ab ipsis ludæis. Nã græca lucidiora sunt. Et manufacta, referẽdũ est ad circũcisionem, nõ ad carnẽ.

Qui eratis

Qui eratis.) Legendum, quia eratis, aut quoniam, ut legunt Ambrosius & Hieronymus ὅτι ἦτε, ut sit iterata coniunctio, quasi posuisset, ϕ inquam eratis.

Alienati a cõuersatione.) τ̃ πολῖτείας. i. a ciuilitate, siue a republica Israel.

Et hospites testamentorꝫ) ⊖ ξένοι τ̃ν διαθηκῶν. i. peregrini, siue extranei, a pactis siue testamentis. Alluſit enim ad rempublicam, cuius modo meminerat, unde hospites uocat, alienos a iure ciuium. Et sine deo.) ἄθεοι, qui nullum credunt esse deum, & ἀθεότης, quã Plutarchus ostendit minus malum esse δ̃ superstitionem δεισιδαιμονίαν

In hoc mũdo) Hoc redũdat. Nisi ϕ opinor interptẽ uoluisse reddere uim articuli τοῦ.

Et medium parietem maceriæ soluens inimicitias.) Græci ita distinguũt, ut accusatiuꝰ inimicitias referatur ad inferius uerbum. Et mirum cur cum ὁ ποιήσας uerterit in uerbũ, nõ mutarit, & alterum λύσας. i. qui soluit, aut soluto pariete. Rursum græce est, τ̃ μεσότοιχον τοῦ φραγμοῦ, quasi dicas, interstitium septi siue sepis. Et apud comicum, Mitio iubet maceriam dirui, ut fiat una domus. Id ergo qđ dirimit ædes ab ædib⁹, μεσότοιχον uocat.

Decretis euacuans.) In præpositio omissa totum subuertit sensum, quasi decretis aboleuerit legem, imo aboleuit legem sitam in præceptis ac decretis hominum. Quædam æditio quam citat Hieronymus, habet in dogmatibus, usurpata græca uoce, Ambrosiꝰ legit in decretis, & euacuans præteriti temporis est, quasi dicas antiquata lege.

In uno nouo hoie.) In unũ nouũ hominẽ, est græce, εἰς ἕνα καινὸν ἄνθρωπον. Et cõderet) hic est crearet, siue pararet, κτίσῃ, uelut explicans sententiã. Et pace ijs qui prope.) Et pacẽ, nõ repetit Græcis. Habemus accessum.) προσαγωγὴν. i. aditũ, siue introductionẽ, ueluti cũ quis introducit ad cõspectũ principis. Hospites & aduenæ) ξένοι ⊖ πάροικοι. i. peregrini & incolæ, siue accolæ, hoc est, Qui aliunde cõmigrarunt in alienam ciuitatem.

Sed estis ciues.) ἀλλὰ σύμπολῖται. i. conciues.

Angulari lapide.) Græcis unica uox est, ἀκρογωνιαίου, qua significatur summus lapis in angulo ædificij, qui solet esse ualidissimus. Est autẽ ablatiuus absolute positus, ueluti dicas, in qua structura Christus summus est in angulo lapis.

Inimicitias in semetipso.) ἐν ἑαυτῷ. Hieronymus legit, in ea, ut referatur ad crucem, nõ ad Christum. Siquidẽ & crux apud Græcos masculini generis est. Verum si reciprocũ esset. i. in seipso, haberet ἑ aspiratum, ἐν ἑαυτῷ, quãꝯ ne id quidem a græcis scriptoribꝰ obseruatur. Etiamsi secus legit Ambrosius.

Ipso summo angulari lapide.) Et hic ablatiuus ponit absolute, ac si dicas, Christo duce, ὄντος ἀκρογωνιαίου αὐτοῦ ἰησοῦ χριστοῦ. i. ipso Iesu Christo ente summo lapide angulari.

Constructa.) Græce significantius, συναρμολογουμένη. i. coagmentata, siue cõmissa, siue coaptata. Hieronymus legit, cõpaginata. Ambrosius, cõpacta. Nec significat omnẽ structuram in hoc angulari lapide cõpactam esse, sed quæcũꝯ illo lapide cõnectãt, eam surgere in templum domini. Est enim participium præsentis temporis, συναρμολογουμένου.

In spiritu sancto.) Sancto redundat iuxta græca & Ambrosium.

EX CAPITE III.

VInctus Christi Iesu. Vinctus nomẽ est Græcis δέσμιος. Data est mihi in uobis.) εἰς ὑμᾶς. i. in uos. Hunc quoꝯ locũ ἀνακολουθὸν, Hieronymꝰ reddit ad hũc modũ. Huius rei gratia ego Paulus uinctus Iesu Christi, & uinctus ꝓ uobis q estis ex gẽtibus, cognoui mysteriũ, ut uobis quoꝯ illud traderẽ, sicut in hac eadẽ epistola paulo ante sum locutus. Debetis aũt audire dispẽsationem gratiæ dei, quæ data est mihi in uobis, q estis ex gẽtibus, ꝓ qbus & uinctus sum Iesu Christi. Quãꝯ existimat esse simplicꝰ, fateri Paulũ in aliena lingua balbutisse, & sensu magis ϕ uerbis æstimandũ. Poterat & hoc pacto tolli sermonis imperfecti incõmodũ, si subaudias uerbũ substantiuũ, sum. Ego Paulus uinctus sum Iesu Christi. Dispensationẽ gratiæ.) οἰκονομίαν. i. dispensationem, siue administrationem. Notum mihi factum est.) ἐγνώρισέμοι. i. notum mihi fecit mysterium, quod rursum interpres uertit, sacramentum.

Sicut supra

Sicut ſupra ſcripſi.) καθὼς προέγραψα.i.ſicut ante ſcripſi,ut Ambroſius.Præſcripſi,legit Diuus Hieronymus. In breui.) ἐν ὀλίγῳ.i.in modico,legit Hieronymus & Ambroſius. Significat enim ſe paucis de his ſcripſiſſe,ut græca exponunt ſcholia.Poteſt eſſe ſenſus & paulo ante.Meminit enim de his qui procul eſſent,gentes ſignificans.

In miniſterio Chriſti.) ἐν τῷ μυστηρίῳ.i.in myſterio,quod ſolet uertere ſacramentum.

Non eſt agnitum.) οὐκ ἐγνωρίσθη.i.non eſt notificatum. Aliis generationibus.) Apertius eſt,quod legit Ambroſius,Aliis ſæculis.Nam de ætatibus loquitur,nō de nationib⁹.

In ſpiritu.) Græcis additum eſt ſancto. Eſſe gentes.) εἶναι τὰ ἔθνη.i.ut ſint gentes.

Concorporales) σύσσωμα,quaſi dicas,unius corporis. Promiſſionis in Chriſto Ieſu) Deeſt αὐτοῦ.i.ſuæ. Omniū ſanctorum.) Legitur apud Græcos etiam, ἀνδρώπων.i.hominū,& ἐλαχιστοτέρῳ.i.infimo,ut uertit Hieronymus.Sed Paulus ut magis ſe diminuat e ſuperlatiuo finxit comparatiuū,ac ſi dicas,infimiori pro infimo,aut poſtremiſſimo.

Inueſtigabiles.) ἀνεξιχνίαστον πλοῦτον.i.imperueſtigabiles diuitias.

Et illuminare.) καὶ φωτίσαι πάντας.Ambroſius non addit omnes,& ſermo cōmodior eſt.Nec apud Hieronymū ulla mētio,huius nominis additi.Neq; Paulus illuminat hominēs,ſed in lucem profert,& quod ante fuerat reconditū,facit omnibus perſpicuum.

Quæ ſit diſpenſatio.)Legit̄ &,ὁ πλοῦτος.i.quæ diuitiæ.Rurſum μυστήριον uertit ſacramentum. Qui omnia creauit.) διὰ Ἰησοῦ χριστοῦ.i.per Ieſum Chriſtum, additum eſt hoc loco apud Græcos,quāq; Hieronymus non habet,nec Ambroſius.

Vt innoteſcat.) ἵνα γνωρισθῇ νῦν.i.ut innoteſcat nunc.Et nunc Hieronymus legit additā cōiunctione,ſi modo codex mendo uacat. In poteſtatibus cœleſtib⁹) ἐν τοῖς ἐπουρανίοις .i.in cœleſtibus. Per eccleſiam) διὰ τῆς ἐκκλησίας,Præpoſitio per,hoc loco ſignificat inſtrumentum,quaſi dicas,opera eccleſiæ. Multiformis ſapientia) πολυποίκιλος.i.multimode uaria,& modis omnibus uaria.Nam πᾶν in compoſitione additū,adiungit epitaſin.

Secundum præfinitionem.) κατὰ πρόθεσιν.i.ſecundum propoſitum, ut legit Hieronymus.Et fiduciam eſt παῤῥησίαν,quā Ambroſius uertit libertatem.Eſt autem audacia libere loquendi. Quam fecit) ἣν ἐποίησεν.Sermo græcus anceps eſt.Nam græcus articulus referre poteſt uel ſapientiam,uel præfinitionem,quam Ambroſius & Hieronymus propoſitum uocant.Si ad propoſitum referatur,ſenſus eſt iuxta tempus quod proposuerat ſiue præfinierat in Chriſto.Si ad ſapiētiam,intelligis in Chriſto factam,hoc eſt creatam fuiſſe ſapientiam.Atq; hic ſenſus poſterior magis probatur Hieronymo.

Quæ eſt gloria.) In quibuſdam græcis codicibus habebatur,quæ erit,ἥτις ἔσται.

Omnis paternitas.) πᾶσα πατριὰ.i.omnis familia,ut indicat & Diuus Hieronymus in cōmentarijs.Idem aduerſus Heluidium ſcribens fatetur Latinos paternitates uocare, quas Græci uocāt πατριάς,cum ex una radice multa generis turba diffunditur.Sed apud Græcos manet alluſio uocum,quam Latinus conatus eſt obſeruare.Iam quæſtiones illæ quas mouet hoc loco Diuus Thomas Aquas,num qua paternitas ſit in cœlo,& num omnis paternitas quæ eſt in cœlo & in terris,deriuata ſit ab ea paternitate,quæ eſt in diuinis,q̄ apte pertineant ad hunc locum,uiderint Theologi,quandoquidem uocem,unde quæſtionem omnem elicit,non intellexit.Certe alibi interpres uertit familiam,uelut in pſalmo,Oēs familiæ gentium,πατριαὶ. Quod apud Hebræos eſt כֹּל מִשְׁפְּחוֹת גּוֹיִם Verum interpres affectauit reddere uocum affinitatem, pater & paternitas. Atqui ea non erat tanti,ut huius gratia fuerit perdenda ſententia.

Virtute corroborari.) δυνάμει.i.uirtute. Manifeſtior erat ſenſus,ſi græca infinita uertiſſet per uerbum ſubiunctiuum,ut corroboremini.

Scire etiā.) Nō eſt initiū noui capitis,ut ſit opus etiā, γνῶναι.i.ſcireq̄, uel ut ſcireti.

Supereminentē ſcientiæ charitatem.) Incertum eſt datiui ne caſus ſit,ſcientiæ,an genitiui,ut aut intelligas charitatem Chriſti ſciri,quæ ſit maior q̄ ut cognoſci poſſit, aut ut intelligas eximiam dilectionem cognitionis.Sed prior ſenſus uerior,& magis quadrat ad græcum

ad græcum sermonem. Tametsi posteriorem sequitur Hieronymus.

Ei autem qui potens est omnia facere.) Græce est, ὑπὲρ πάντα ποιῆσαι. i. super omnia facere. Atq; ita legit Ambrosius & Hieronymus.

Supabundãter q̃ petimus.) ὑπὲρ ἐκ περίσσου ὧν αἰτούμεθα. i. ex abũdanti sup ea q̃ petim⁹.

Sublimitas & profundum.) καὶ βάθος ϗ ὕψος. i. & profunditas & sublimitas. Hieronymus, Et profundum & altitudo. In ecclesia & in Christo.) Copula &, redundat.

Quam petimus aut intelligimus.) ὧν αἰτούμεθα ἢ νοοῦμεν. i. quæ petimus aut cogitamus. Sic enim emendat Laurentius.

EX CAPITE IIII.

Digni uocatione.) Addidit nominis casum aduerbio, quasi dicas, Cauit similiter tibi. Cum omni humilitate.) ταπεινοφροσύνης, quæ significat animi habitũ contrarium arrogantiæ. Nam humilitas quæ ταπείνωσις, aliud quiddam significat. Et ob id Ambrosius addit, humilitate animi, ne fortunæ humilitatẽ acciperemus. Cum patientia) μακροθυμίας. i. longanimitate. Ambrosius sic legit, cũ omni humilitate animi & modestia, cum magnanimitate, ut autẽ exprimeret ταπεινοφροσύνης, usus est circuitione. Solliciti seruare.) σπουδάζοντες. i. studentes. In uinculo pacis.) ἐν τῷ συνδέσμῳ, quasi dicas, in colligatione & concatenatione.

Qui super omnes & per omnia.) Satius erat in eodem genere perseuerare, & nõ miscere res personis. Super omnia & per omnia, aut sup omnes & per omnes. Nam apud Græcos incertum est genus. Hieronymus magis uidetur amplecti neutrũ genus, adducens illud Vergilianum, Deum nãq; ire per omnes, Terrasq; tractusq; maris, cœlũq; profundum. Ambrosius mauult genus masculinum, Sup omnes, per omnes.

Ascendens in altum.) ἀναβὰς εἰς ὕψος. i. postq; ascenderat in altum, præteriti temporis. Iã testimoniũ q̃d adducit, est psalmo sexagesimo septimo. Hebræa ad hũc hãbẽt modũ, עָלִיתָ לַמָּרוֹם שָׁבִיתָ שֶּׁבִי לָקַחְתָּ מַתָּנוֹת בָּאָדָם Septuaginta transtulerũt hoc pacto. ἀνέβης εἰς ὕψος ᾐχμαλώτευσας αἰχμαλωσίαν. ἔλαβες δόματα ἐν ἀνθρώποις. Paulus sciens ac prudens ab Hebræis unicam dictionem mutauit, ut indicat Hieronymus hunc edisserens locum. Cũ enim apud illos legatur, Accepit dona in hominibus. Hic mutauit, Dedit dona hominibus. Nec ea uarietas quicq; officit sententiæ, quãdoquidem in psalmo, promittitur futurum, quod nõdum erat factum, & ob id dicit̃ accepisse dona, quæ post elargiretur. Hic quoniam apostolus describit, quod iam erat factum, fundatis ubiq; p orbem ecclesijs dedisse scribit̃, non accepisse. Quod aũt ascẽdit.) τὸ δὲ ἀνέβη, τί ἐστιν. i. illud aũt quod dictũ est ascẽdit, qd est &c̃. Ad cõsũmationẽ sanctorũ.) πρὸς τὸν καταρτισμὸν. Hieronymus legit, ad instructionẽ. Significat aũt & refectionẽ siue reparationẽ. Doctores em̃ succurrũt lapsis & deiectis. In agnitione filij dei.) Et agnitionis fidei. Et ita legit diuus Hieronymus, qui & alibi monet, ꝓprie agnosci quod antea fuerat cognitum.

Et circũferamur.) Græcis est participiũ, περιφερόμενοι. i. circũacti. Si tẽpus responderet & paruuli, est νήπιοι, quod ita significat puerũ, ut & parũ prudentẽ significet. Et omni uẽto, rectus erat quouis uento. Nã græca uox πανοῦργος anceps est. In nequitia hoim.) ἐν κυβείᾳ quod uerbũ ductũ est a lusu tesserarũ, in quo q̃ potest, imponit & circũuenit alterũ, etiãsi faber mutat ꝓ nequitia, cõfusionẽ & ꝓturbationẽ, sed deceptus (ut uidet̃) similitudine figuræ u, quæ cappa uideri possit, itaq; κυκεία legit ꝓ κυβεία, cũ sit β. Videt̃ aũt uerbũ esse figũctũ a κυβεύω, quod est tesseris ludo, quod in huiusmodi ludis arte opus est, & q̃sq; nititur circũuenire collusorẽ, si possit, ad suũ dũtaxat cõmodum spectãs, ut κυβείαν dicere possis aleationẽ, hoc est uersutiã, & fallax artificiũ, uel potiꝰ artificiosam fallaciã. Idq; Hieronym⁹ ad Dialecticorũ argutias & insidiosas captiões refert. Hæc cũ animi nostri cõiecturã tãetsi magnope, ꝓbabilẽ secuti literis, ꝓdidissem⁹, nacti Vulgarĩ epi i Paulinas epl̃as cõmẽtarios haud q̃q̃ aspnãdos, cõpim⁹ & illũ nobiscũ sentire, cuiꝰ eqdẽ ẏba, q̃d ad hãc rẽ ptinet, nõ grauabor ascribere, κυβεῖαι λόγων ὀνόματα τῆς παλαιᾶς καλουμένου. τοιοῦτόν ἐστιν ὁ ψηφοδόκος σκάλοψ

Digitized by Google

σκαλμοὶ μετατιθέντες τοὺς ἀφελεστέρους ὥσπερ πεττοὺς ὡς βούλονται. i. Cybeutæ dicunt, qui talos mutatur, eiusmodi sunt falsi doctores, transponentes simpliciores ceu talos, prout uolūt. Mihi quidem satisfaciebat mea coniectura, tam consentanea uero. Cæterum, quoniā nonnullos magis cōmouet autoritas q̄m ipsa res, Græci interpretis suffragium addidimus. Illud admonet Hieronymus totum hūc locum, si quis græca legat, manifestiorē esse. Sed dum Latinis ad uerbum redditur, sensum fieri obscuriorem. Hieronymus legit, In fallacia hominū, in astutia. Ad circumuentionem.) πρὸς τὴν μεθοδείαν. Dictum est autem a μεθοδεύω, quod est hominē adoriri ex insidijs. Et erroris. τῆς πλάνης, melius uertisset impostura. Nam πλάνη & decipientis est at error decepti. Mirum est autem quid secutus Ambrosius legerit ad remedium erroris.

Veritatem autem facientes.) ἀληθεύοντες. i. ueritatem sectantes. Nā ἀληθεύω, est uel præstare quod dixeris, uel uera loqui. Nam hoc opposuit τῇ κυβείᾳ καὶ τῇ πλάνῃ, hoc est, uersutiæ & impostura. Crescamus in illo.) αὐξήσωμεν εἰς αὐτὸν τὰ πάντα. i. augeamus in illum omnia. Sic quidem emendat Laurentius. Ego sane puto recte uerti posse, Augescamus in illum per omnia, ut ad τὰ πάντα, subaudias præpositionem κατά. Tametsi Hieronymus legit, Vt augeamus in ipso omnia. Et item Ambrosius. Si tamen codices mendo uacāt. Nec ab his dissentit Vulgarius. Proinde sequatur lector, quod maxime probauerit. Etiamsi nostra lectio ab horum interpretatione minimū dissidet, præsertim cū mox sequatur, τὴν αὔξησιν τοῦ σώματος. Cōpactū.) συναρμολογούμενον, qđ ante uerterat cōstructū.

Connexum.) συμβιβαζόμενον. i. coagmentatum. Hieronymus legit conglutinatum.

Per omnem iūcturam.) ἁφῆς, quod non possis aptius uertere, q̄m cōmissuram. Est enim ἁφὴ cōmissio, sic ut utrūq; se mutuo contingat, ueluti membrum membro connexum.

Secundum operationem.) κατ' ἐνέργειαν. Rursum est illud nomen toties obuiū, quod actum ac uim occultam significat. Sentit de spiritu uitali, qui a capite proficiscēs, impartit uim suam, non omnibus parem, sed quatenus conducit toti corpori. Ad eum modū interpretatur & Vulgarius, ut ἐνέργεια, quam hic operationē uertit, pertineat ad actū spiritus Christi in membris suis, non ad opera nostra, quemadmodum exponit Lyranus. Thomas ita moderatur interpretationem, ut uideatur utrūq; sensisse.

In mensura.) ἐν μέτρῳ. i. in mensura, etiamsi dissentiūt latina exemplaria, ut intelligas in corpore cuiq; membro, iuxta suum modulum impartiri de uita corporis & alimento.

Vniuscuiusq; membri.) μέρους. i. partis. Quanq̄ exiguū discrimen inter μέλος & μέρος.

In ædificationē sui.) ἑαυτοῦ. i. suiipsius. In domino.) Quidā græci codices habent, ἐνώπιον τοῦ θεοῦ. i. in conspectu dei. Sicut & gentes.) Nōnulli codices habent, Sicut & reliquæ gentes, τὰ λοιπὰ ἔθνη. In uanitate sensus) νοὸς, i. mentis, potius q̄m sensus. Atq; ad eo modum mox uertit interpres, Renouamini spiritu mētis uestræ. Valla iure taxat eos q̄ sensum interpretantur, sensualitatem, cum Græcis νοῦς sit ea pars animi, quæ maxime remota est a materia corporis, quæq; sola putatur aliquid agere sine corporis organis.

Obscuratum habentes intellectum.) ἐσκοτισμένοι τῇ διανοίᾳ. i. obscurati cogitatione, siue animo. Hieronymus legit, Obscurati mente. Ambrosius, Obscurati intellectu. At noster interpres hoc sane loco clarius extulit ὄντες.

Alienati a uita.) Abalienati, ἀπηλλοτριωμένοι. i. abalienati. Et ita legit diuus Hieronymus. A uita dei.) Quidā codices habent, a uia dei, sed mendose. Est enim, a uita, τῆς ζωῆς. Ambrosius legit, a fide dei, Potest & hic esse sensus, a uita, qui est deus. Id enim indicantari culi utrobiq; appositi. Per ignorantiam.) διὰ τὴν ἄγνοιαν. propter ignorantiam.

Et cæcitatem.) πώρωσιν, quod magis sonat excæcationem. Mirum unde Ambrosius legat pro cæcitatem, duriciam, nisi forte codex illius pro πώρωσιν habebat σκλήρωσιν.

Qui desperantes semetipsos.) οἵτινες ἀπηλγηκότες ἑαυτοὺς παρέδωκαν. i. qui socordia deiecti tradiderunt semetipsos, emendatore Valla. At Diuus Hieronymus existimat recte uerti posse, indolentes pro desperantes, quod uox hinc uidetur deducta, cum quis uacat dolore

cat dolore & ſenſu ſui mali, & ob id ſtupens fertur in omne uicium. Ad eundem modum interpretantur græcanica ſcholia.

In auariciam) In auaricia, ἐμπλεονεξίᾳ, quod proprie dicitur quoties alio fraudato plus ſibi uindicat aliquis q̄ par eſt.

Si tamen illum.) εἴγε, id eſt ſiquidem, aut ſi ſane.

Deponite uos) Græce ſic eſt ἀποθέσθαι ὑμᾶς, ἀνανεοῦσθαι, καὶ ἐνδύσασθαι, i. depoſuiſſe uos ueterem hominem, & renouatos fuiſſe ſpiritu, & induiſſe nouum hominem. Aut, ut legit diuus Hieronymus. Deponere uos, ut referatur ad didiciſtis, ſed tum omittendum erat pronomen uos. Nam is ordinat in hunc modum. Vos autem non ita didiciſtis Chriſtū ſi tamen illum audiſtis, & in illo docti eſtis, deponi uos ſecundum priorem conuerſationem ueterem hominem, qui corrumpitur iuxta deſyderia erroris.

Renouamini autem.) Et hic infinita ſunt ſicut admonuimus quæ poſſunt pariter ad idem referri, ſi didiciſtis.

Iraſcimini & nolite peccare) Id quemadmodum e pſalmo ſumptum eſt, ita iuxta formam hebræi ſermonis extulit. Nam ſenſus eſt, ſi continget iraſci, tamē ne peccetis, hoc eſt compeſcite iram. Neq; enim Paulus iubet nos iraſci, ſed iram nō uult eſſe diuturnā, nec ad iniuriam uſq; progredi. Nec eſt iracundia græce, quæ uox latinis, non tam iram, q̄ naturæ uicium aut certe habitum ſignificat animi facile iraſcentis, ſed παροργισμῷ, id eſt iram, ſiue commotionem, aut irritationem, ut intelligamus ei qui laceſſitus ſit iniuria, etiam ſi quid doleat, tamē eū dolorem breuem eſſe oportere, & citra retaliationem iniuriæ debere conſiſtere inter Chriſtianos. Deinde diabolo, haud ſcio an hic pro calūniatore poſſit accipi. Sitis inquit concordes, ne ſi iuſte etiam ulciſcamini, præbeatis anſam calumniandi gentilibus.

Et ſanctitate ueritatis.) ἐν ὁσιότητι τῆς ἀληθείας. Ambroſius legit, in ueritate & iuſticia. Verti poterat in religione ueritatis.

Cum proximo.) μετὰ τοῦ πλησίου. i. ad proximum. Tametſi recte uertit interpres.

Nolite dare.) μηδὲ δίδοτε. i. neq; detis, & diabolo uerti poterat calumniatori.

Manibus ſuis.) ταῖς ἰδίαις χερσὶν. i. propriis manibus. Quanq̄ hic ἴδιον & ἑαυτοῦ per idē pronomen ſuus perpetuo conſueuit uertere. Quidam codices non addunt ſuis. ut nec Ambroſius. Quod bonum eſt.) Poteſt legi per parentheſim, quod bonum eſt, quæ res bona eſt, uel operetur rē bonā, hoc eſt nō e turpi opificio quærat uictū, ſed honeſto.

Neceſſitatem patienti.) τῷ χρείαν ἔχοντι. i. opus habenti. Et eſt ἵνα ἔχῃ μεταδιδόναι. i. ut poſſit impartire. Nam ἔχω adiunctū uerbis infinitiuis, aliquoties uſurpatur, pro poſſum.

Sermo malus.) λόγος σαπρὸς, id eſt ſermo ſpurcus.

Aedificationem fidei.) τῆς χρείας, id eſt utilitatis lego non fidei. Hieronymus teſtatur emendaſſe ſe, ad ædificationem oportunitatis, ſed in latinis codicibus pro oportunitatis legi fidei, propter euphoniam, atq; ita legit diuus Ambroſius.

In die.) ἐς ἡμέραν. i. in diem. Ira & indignatio.) θυμὸς & ὀργὴ. i. ferocitas & ira.

Inuicē benigni.) χρηστοὶ. Hieronymus putat rectius uerti ſuauitatē, q̄ benignitatē ut opponatur amarulentiæ & aſperitati morū. Nam & χρηστολόγοι dicti ſunt, uehemēter comes & blandi. Benignitas enim proprie ad dandum pertinet, hoc eſt ad liberalitatem.

Miſericordes.) εὔσπλαγχνοι, quod nō ſolum ad miſericordiam, ſed ad omnem pietatis affectum pertinet, quaſi dicas bonorum uiſcerum. Nam uiſcera pro affectibus uſurpant diuinæ literæ.

Donantes inuicem.) χαριζόμενοι ἑαυτοῖς. i. donantes uobiſipſis, ut intelligas quod in alios beneferis, id tuo bono tuoq; lucro fieri, magis q̄ illius qui accipit. Ita Hieronymus. Neq; hic eſt donantes, pro condonantes ſeu ignoſcentes poſitum, ſed χαριζόμενοι, id eſt largientes ſeu libenter dantes.

Donauit uobis,) ἡμῖν, id eſt nobis, prima perſona. Tametſi græci codices uariant.

EX CAPITE QVINTO.

IN odorem suauitatis.) εἰς ὀσμὴν εὐωδίας, id est in odorem redolentiæ siue fragrantiæ. Hieronymus in præfatione Zachariæ reddidit odorem bonæ fragrantiæ.

Nec nominetur.) μηδὲ ὀνομαζέσθω, id est ne nominetur quidem.

Aut tupitudo, aut stultiloquiũ.) Græcis hoc loco nõ repetitur, aut sed &.

Aut scurrilitas.) εὐτραπελία .i. facetia siue lepos. Nam in bonam partem apud philosophos accipitur. Sentit aũt urbanitatẽ scurrilem, & indignam graui uiro. Tametsi Hieronymus eiusmodi quoq; sales qui tm̃ risus causa dicunt indignos esse putat uere christianis, adducẽs illud ex hebraico euangelio, nunq; læteris, nisi cum uideris fratrem tuũ in charitate. Equidem ut iocos utcunq; tolero, modo docti sint, & sale conditi, ita non fero quosdam, quoties urbani uideri uolunt e diuinis literis ad suas ineptias detorquent aliquid. Cæterum quod sequitur gratiarum actio græcis est εὐχαριστία. Id uerbi diuus Hieronymus interpretatur gratiositatem seu gratiam, quod apud hebræos gratiosus & gratias agens eodem uerbo dicatur. Putat enim in prouerbijs ita scriptũ γυνὴ εὐχάριστος ἐγείρει ἀνδρὶ δόξαν, id est mulier grata suscitat uiro gloriam. Nam cæteri quoq; interpretes, Aquila Theodotion, & Symmachus uerterunt, χαροποιός, id est gratiosa, non εὐχάριστος. Hæc huc tendunt, ut sermo christianorum absit a scurrilibus iocis, sed sua quadam gratia conditus sit. Verum id lectori expendendum relinquo, mihi Hieronymianum cõmentum hoc loco non usq; quaq; probatur.

Quæ ad rem non pertinet.) τὰ οὐκ ἀνήκοντα, i. nõ conuenientia, siue quæ nõ cõueniũt.

Scitote intelligentes.) ἴστε γινώσκοντες, id est sitis cognoscentes, quanq; quidam codices habent ἴστε, id est sciatis, ut congeminatio epitasin habeat.

Quod est idolorum seruitus.) ὅς ἐστιν εἰδωλολάτρης, id est qui est idolorum cultor. Hieronymus legit, qui est idolis seruiens. De uoce πλεονεκτεῖν admonet diuus Hieronymus a πλέον ἔχειν dictam, ubi quis occupat alienum. Proinde superius aliquanto ne quis circũueniat in negocio fratre, de adulterio interpretatus est, & hic πλεονεξίαν putat pro fornicatione accipi posse.

Venit ira.) ἔρχεται, uenit hoc præsentis temporis est aut certe futuri.

In filios diffidentiæ.) ἀπειθείας .i. inobedientiæ, siue incredulitatis, quemadmodum antea meminimus. Hieronymus putat rectius uerti insuasibilitatis, quos nos intractabiles appellamus. Participes eorũ.) συμμέτοχοι. i. cõparticipes, id est ne sitis participes malorum cum illis. Agit enim de fructibus impietatis.

Fructus enim lucis.) Græce est, fructus em̃ spiritus ὁ γὰρ καρπὸς τοῦ πνεύματος. Quanq; latini codices & consensus interpretũ refragatur huic lectioni.

Beneplacitum deo.) Græce est domino.

Magis autẽ redarg.) Omissa est coniunctio, &, καὶ, & redarguite pro arguite. Ambrosius legit obiurgate, sed accommodatius erat arguite ἐλέγχετε. Siquidem ipsa lux bonæ uitæ, arguit & prodit turpia facta tenebrarum, etiã si nihil obiurges. Memor igitur metaphoræ subiecit, magis autẽ arguite. Arguit enim qui reprehẽdit & reuincit, & arguit qui prodit. Et sermo qui consequitur, Omnia autem a luce manifestet, magis exigit, ut legamus arguite, p prodite, q̃ p obiurgate. Quanq; hic quoq; legit Ambr. obiurgant.

Omne enim quod) τὸ φανερούμενον, quoniam participium est medium, ambiguam reddit orationẽ. Nam potest esse sensus: Quicquid manifestatur lux est. Aut quicquid manifestat, lux est. Apparet autem potius actiue legendum q̃ passiue, nisi me moueret articulus participio appositus non nomini, interpretarer ad hunc modum, Id quod omnia manifestat, lux est ὃ πᾶν φανερούμενον φῶς ἐστιν. Quicquid enim celat nox & caligo, id lumen retegit aperitq;. Ex sancta piorum uita, & ex prædicata ueritate, omnia palam fiunt, quæ ab hac dissident.

Surge qui dormis.) Id quod Paulus citat, Hieronymus negat usq; reperiri in diuinis literis

literis,sed uel ex apocryphis depromptũ existimat.uel ab ipso Paulo prophetico spiritu proferri. Et illuminabit te Christus.) ἐπιφάυσει σοι.i.& illucescet tibi Christus,siue orietur tibi Christus,ut uertit & emendat diuus Hieronymus. Cæterũ quod idem admonet a quibusdam legi,non ἐπιφάυσει,sed ἐφάψεται,id est continget,qui uelint hoc uideri dictum a Christo pendente in cruce,ad Adam illic sepultum,qui sanguine redemptoris cõtactus uitam receperit,coactius est, & Iudaicas sapit fabulas. Quanꝯ ita uideo legisse Ambrosium,Et exurge de mortuis, & continges Christum.

Videte igitur fratres.) Fratres non est apud Græcos.

Caute ambuletis.) ἀκριβῶς.i.diligenter & accurate;nimirum in tanta luce. Vnde bene dixit, uidete,quod in tenebris non liceat cernere.

Redimentes tempus.) ἐξαγοραζόμενοι,quasi mercantes & ementes.Et tempus hic occasionem sonat siue oportunitatem,quam uult emi cæterarũ rerum dispendio τὸν καιρὸν

Mali sunt.) πονηροὶ,quod ipsum uerbum ambiguum est ad afflictum & sceleratum.

Voluntas dei.) Domini est græcis pro dei .τ κυρίου

In quo est luxuria.) ἀσωτία.i.luxus,hoc admonui,ne quis hic luxuriam accipiat pro libidine,ita ut uulgus facit.Nec uideo cur Faber malit pro luxuria insalubritatem, quasi hoc agat Paulus ceu medicus, ut simus salubri corpore,temperantes ab ebrietate. Iam dictio quæ,mea sententia,non simpliciter refert uinum,sed totam orationis particulam, quæ præcessit.Nolite inebriari uino,in quo,hoc est in qua re,& in qua uini temulẽtia est luxus. Impleamini spiritu sancto.) Græce est,sed implemini spiritu,ἐν πνεύματι. Id opposuit temulentiæ uini. In psalmis) In redũdat ψαλμοῖς, Nec est in cordibus,sed in corde.Cæterum psalmus & hymnus utrunꝯ græcũ est. Illud significat cantionem,hoc laudem,sed proprie dei.Et hæc opposuit ebrijs cantionibus.

Subditæ sint.) Subditæ estote ὑποτάσεσθε. Ipse saluator corporis.) Ὁ αὐτός ἐστι.i.& ipse saluator corporis est. Et eius pronomen apud græcos non additur.

In uerbo uitæ.) Vitæ apud græcos non additur,nec apud Ambrosium,nec apud Hieronymum. Vt exhiberet.) ἵνα παραστήσῃ αὐτὸς ἑαυτῷ,id est ut adiungeret eam sibi ipsi. Et continuo additur gloriosam,ἔνδοξον,deinde τὴν ἐκκλησίαν.i.nempe ecclesiam.

Sancta & imaculata.) Ἁγίαν καὶ ἄμωμον.i.irreprehensibilis. Ita & uiri.) & cõiunctio redũdat.

Vt corpora sua.) ὡς τὰ ἑαυτῶν σώματα,id est ut sua ipsorum corpora.

Corporis eius.) Potest legi & eiusdem pro eius αὐτοῦ.

Propter hoc relinquet.) ἀντὶ τούτου,id est pro hoc, uel loco illius. Quod quidem annotauit & diuus Hieronymus pro ἕνεκεν τούτου dictum a Paulo ἀντὶ τούτου,quod ferme ualet, quasi dicas pro patre ac pro matre. Testimoniũ assumpsit ex Geneseos cap.secundo,sed suo more decerpens,quod ad præsentem locum commodum uidebatur. Nam omissis pronominibus suum & suam,tantum posuit patrem & matrem. Deinde quod erat in medio & adhærebit uxori suæ, prætermisit,& annexuit quod sequitur, & erunt duo in carne una,quod id efficacius sit ꝯ adhærere, nempe e duobus unum hominem fieri. Et adhærebit.) καὶ προσκολληθήσεται,id est adglutinabitur. Nec est uxori suæ, sed ad uxorem suam. In carne una. εἰς σάρκα μίαν.i.in carnem unam,hoc est e duobus fiet unus homo.Iuxta proprietatem hebraici sermonis,qui totum hominem carnem appellat nonnunꝯ, nonnunꝯ animas ipsos homines uocat.Itidem apud Græcos ψυχὰς sæpe pro homine positum reperies. Verum de hoc alias a nobis dictum est.

Sacramentum hoc.) μυστήριον.i.mysterium.Id nolui eos nescire, qui ex hoc loco faciunt matrimonium unum ex sacramẽtis,non quod de hoc sit dubitandum, sed quod ex hoc loco non magnopere colligatur.Siquidem particula aduersatiua,Ego autem,satis indicat hoc magnum mysterium ad Christum & ecclesiam pertinere, non ad maritum & ad uxorem.Nec enim in hoc magnum est sacramentum,si uir iungatur uxori, quod & apud ethnicos fieri consueuit.

In Christo.) Et in Christum, & in ecclesiam. Tametsi non ignoro accusatiuum apud græcos aliquoties idem pollere, quod alter casus. Potest autem accipi de Christo & de ecclesia. Nam & in hunc sensum usurpatur a græcis εἰς ἐρμῆν & εἰς ἀπόλλωνα.

Vxor autem timeat.) Græce est, ut timeat ἵνα φοβῆται, id est ut reuereatur. Nã in hũc sensum putat accipi posse diuus Hieronymus uerbum φοβεῖσθαι.

EX CAPITE SEXTO.

ET sis longeuus.) καὶ ἔσῃ, id est & eris, quanq̃ hoc loco ambiguum est.

Et uos patres.) Vos redundat. Nam græcis subauditur.

In disciplina & correptione.) ἐν παιδείᾳ καὶ νουθεσίᾳ, id est in eruditione siue institutione & admonitione. Nam id uerbi magis arridet diuo Hieronymo, quippe mollius q̃ correptio, quo usus est Ambrosius. Cæterũ utraq̃ uox græcis anceps est παιδεία tum eruditionem significat, tũ castigationem, a puero dicta, νουθεσία admonitionem & obiurgationem siue correptionem, inde dictum, quod in animũ alicuius ponas, & ingeras quid factũ oporteat. Dominis carnalibus.) τοῖς κυρίοις κατὰ σάρκα, id est dominis secũdum carnem, uerum id recte mutauit ut effugeret amphibologiam, ne quis secundum carnem referat ad seruire. Non ad oculum seruientes.) Græcis uox est cõposita μὴ κατ' ὀφθαλμοδουλείαν, quasi dicas non iuxta oculare seruitium.

Hominibus placentes.) Et hic cõposita uox est ἀνθρωπάρεσκοι, multo iocundior q̃ latina periphrasis, sed interpres non potuit reddere. Sonat quasi dicas, homoplacitos, eos qui studeant probari hominibus. Cum bona uoluntate.) μετ' εὐνοίας, id est cum benenolentia. Mirum cur id interpres putarit immutandum.

Seruientes sicut domino.) Sicut, aduerbium redundat, nec additur ab Ambrosio.

Remittentes minas.) ἀνιέντες τὴν ἀπειλήν, id est relaxantes minas, hoc est minus feroces minusq̃ minabundi, uult enim eos esse minus imperiosos.

Quia & illorum & uester dominus) εἰδότες ὅτι καὶ ὑμῶν αὐτῶν. i. scientes quod & uester ipsorum d. e. i. c. Ambrosius & Hieronymus legisse uidentur ὑμῶν καὶ ἀυτῶν, id est uester simul & illorum, ut intelligas cõmunem ambobus dominum.

Fratres.) Mei pronomen additum est apud græcos ἀδελφοί μου. Porro nec Hieronymus, nec Ambrosius addit fratres, ὁ λοιπόν autem melius uertisset, quod superest.

Induite uos armaturam dei.) πανοπλίαν. Ea uox semel significat quicquid ad armandum in pugnam militem pertinet, quasi dicas, omnia simul arma quæ ad uirũ pertinet. Vnde paulo inferius admonet diuus Hieronymus uertendum fuisse, non arma, quod Græci dicũt ὅπλα, sed uniuersa arma πανοπλίαν. Et Ambrosius legit uniuersitatẽ armorũ.

Aduersus insidias.) μεθοδείας, idẽ quod ante uerterat circũuentionem. Ambrosius legit aduersus natiões, sed codice opinor deprauato. Est aũt μεθοδεία si quis ex insidijs aggrediãt aliũ. Hieron. legit cõtra uersutias diaboli, q̃q̃ hic potuisset uertere caliũniatoris.

Colluctatio.) ἡ πάλη. i. lucta. Mundi rectores.) κοσμοκράτορας. i. mũdi dominos, quã dictionem plane nouam, nec usq̃ alibi repertam, diuus Hieronymus putat a Paulo primum fictam fuisse, quo nouis rebus explicandis noua accõmodaret uocabula.

Tenebrarum harum.) Græce est τὸ σκότους τοῦ αἰῶνος τούτου. i. tenebrarũ huius sæculi.

Et in omnibus perfecti stare.) Græci sic legũt καὶ ἅπαντα κατεργασάμενοι στῆναι. i. omnibus confectis siue perfectis stare, id est postq̃ omnia præceperitis stare. Hieronymus legit atq̃ exponit, omnia operati stare. Quemadmodum nihil non facit miles, quo possit hosti resistere, ac suam tueri uitam, ita nobis omnia sunt facienda cum spiritibus assidue luctaturis. State ergo succincti.) περιζωσάμενοι. i. accincti siue circumcincti, hoc est muniti. Nam ea pars corporis baltheo laminis conserto tegi solet in bello, ad quem nũc alludit apostolus. Tela nequissimi) βέλη τοῦ πονηροῦ, tela mali siue scelesti.

Galeam salutis.) τὸ σωτήριον, id est salutaris. Nec est assumite, sed capite.

Et in ipso uigilantes.) καὶ εἰς αὐτὸ τοῦτο, id est & in ipsum hoc uigilantes. Incertum apud Græcos

Græcos,an referatur ad ſpiritū,an ad rem. In omni inſtantia.) ἐν πάσῃ προσκαιρήσει, de quo ſuperius. Ambroſius legit perſeuerantia. Cū fiducia.) ἐν παῤῥησίᾳ, quæ eſt propriè libertas & audacia loquendi, Notū facere.) Cur nō potius,ut notum faciam?

In catena iſta) Iſta redundat,Nec eſt apud Ambroſiū,nec apud Hieronymum.

In ipſo audeam.) ἵνα παῤῥησιάσωμαι,quod uerbū explicās Ambroſius,dicit ut in ipſo exerta libertate prout oportet me loquī,nec eſt ita, ſed ut ἵνα παῤῥησιάσωμαι .i. ut audeam.

Chariſſimus frater noſter.) ἀγαπητὸς.i. dilectus,atq; ita legit Hieron. quod hic ueluti data opera ſemper uertit chariſſimus. Vt cognoſcatis,quæ circa nos ſunt.) τὰ περὶ ἡμῶν id eſt quæ de nobis ſunt,hoc eſt res noſtras & ſtatū noſtrū. A deo patre noſtro) Noſtro nō additur nec apud Græcos,nec apud Hieronymum,nec apud Ambroſium.

ANNOTATIONVM IN EPISTOLAM PAVLI APOSTOLI AD EPHESIOS FINIS.

ANNOTATIONES IN EPISTOLAM PAVLI APOSTOLI AD PHILIPPENSES.

ET Timotheus.) Quanq; id quidē nihil attinet ad ſententiā Pauli, tamen admonendū duxi, Timotheus pronunciandū antepenultima acuta, ſiue græcā rationē ſequaris,ſiue latinā,quod cōtra nunc fit in templis oībus. Et licet optandū foret,ut hoc eſſet grauiſſimū erratū in uita chriſtianorū, tamen fœdū eſt nos publicitus in re tam manifeſtaria perpetuo peccare.

Cū epiſcopis.) Græcis unica dictio eſt coepiſcopis συνεπισκόποις,quaſi cōmunicet ſuū officiū,cū illorū preſbyteris. Quanq; hic græca uariant exēplaria,& in nōnullis ſcriptum erat,σὺν ἐπισκόποις.i. una cū epiſcopis. Et diaconibus.) διακόνοις.i. miniſtris, ut ſæpe uertit. Quod ſi græca uox placet diaconis dicendū erat,non diaconibus.

In omni memoria ueſtri) ἐπὶ πάσῃ τῇ μνείᾳ ὑμῶν μετὰ χαρᾶς τὴν δέησιν ποιούμενος, id eſt in omni memoria ueſtri, cū gaudio obſecratione faciēs. Ambroſius legit ad hūc modū Super omni memoria ueſtra ſemper in omni oratione mea pro omnibus uobis,cū gaudio orationē faciens. Super cōmunicatione ueſtra,ut gaudiū referas ad cōmunicationē ueluti gaudij cauſam. In omnibus orationibus.) ἐν πάσῃ δεήσει .i. in omni obſecratione.

Confidens in hoc ipſum.) πεποιθὼς αὐτὸ τοῦτο.i. perſuaſum habens hoc ipſum.

Socios gaudij.) Græcis eſt χάριτος.i. gratiæ,ſed facilis lapſus in χάριτος & χαρᾶς. Ambroſius legit gaudij,Vulgarius gratiæ Omnes uos eſſe.) ὄντας. Rectius uertiſſet, cum ſitis ſocij gratiæ,uel qui & eſtis ſocij gratiæ, συγκοινωνοὺς. Vos eſſe in uiſce.) Eſſe redundat. Tantū eſt in uiſceribus Ieſu Chriſti, ſiquidem hoc adiecit,ne quis ſuſpicaretur quicq; hic eſſe affectus humani,cur eos tantopere amaret Viſcera uocat affectum animi.

Magis ac magis.) ἔτι μᾶλλον.i. adhuc magis. Potiora.) τὰ διαφέροντα.i. præſtantia. Ambroſius legit utilia, Suſpicor illius codicē habuiſſe ſcriptum συμφέροντα ꝓ διαφέροντα.

Et ſine offenſa.) Ambroſius legit inoffenſi,quaſi dicas robuſtos, qui nō poſſint offendi,aut qui nuſq; offendāt. Quanq; græca uox ambigua eſt, ἀπρόσκοποι,quaſi dicas,tales, ut nemini ſitis offendiculo, & in hunc ſenſum interpretantur græcanica ſcholia.

Per Iesum Christum.) δι᾽ ἰησοῦ χριστοῦ. i. qui est per Iesum Christum, ut articulus diſtinguat hunc fructum a cæteris per articulum græcum.

In omni prætorio.) ἐν ὅλῳ τῷ πραιτωρίῳ. i. in toto prætorio. Ne quis accipiat Paulum per omnia prætoria ductum fuisse, cum ipse dicat aliud. Sed interpres crebro omne p toto abutitur. Et in cæteris oibus.) In redundat, an subaudiendum sit, aliis expendendum relinquo. Neq; cæteris refert p̄toria, ut sit sensus euangelium notum fuisse cæteris item prætoriis, sed cæteris eius ciuitatibus, qui in prætorio non uersabant. Ita Vulgarius proinde coniunctio in, nullum habebat usum, nec additur ab Ambrosio.

Abundantius auderēt) Ambrosius græcam figurā expressit latine. Amplius cœperūt audere. Nā in ὥστε τολμᾶν uideturſubesse synecdoche, aut si mauis eclipsis, quā tamē ausus est imitari Flaccus, ut melius qcquid erat pati, ut subaudias possis aut incipias, aut similē uerbū accōmodū sententiæ. Propter bonā uoluntatē) δι᾽ εὐδοκίαν, quod uertere solet beneplacitum. Ordo diuersus est huius loci apud græcos. Sic enim habet apud illos Alij quidem ex contentione Christum annunciant non pure, arbitrantes pressuram addere sese uinculis meis. Alij uero ex charitate, scientes quod in defensionem euangelij positus sum. Græca sic habēt οἱ μὲν ἐξ ἐριθείας τὸ χριστὸν καταγγέλλουσιν οὐχ ἁγνῶς, οἰόμενοι θλῖψιν ἐπιφέρειν τοῖς δεσμοῖς μου, οἱ δὲ ἐξ ἀγάπης εἰδότες, ὅτι εἰς ἀπολογίαν τοῦ εὐαγγελίου κεῖμαι.

Non syncere.) οὐχ ἁγνῶς. i. non pure. Ambrosius legit nō simpliciter. Fortassis illius codex habebat οὐχ ἁπλῶς. Et in tanta uocum affinitate facillimus est lapsus.

Dum omni modo siue per occasionem.) Græci paulo diuersius legunt. τί γάρ, πλὴν παντὶ τρόπῳ, εἴτε προφάσει, εἴτε ἀληθείᾳ χριστὸς καταγγέλλεται. id est, quid enim? attamen quouis modo siue per occasionem, siue uere, Christus annunciatur. Neq; eū iubet hoc esse faciendū, ut Christū aliquis insyncere p̄dicet, sed ex ijs quæ nō recte fiebāt id quod est boni excerpit, & cōtēnit illoꝝ in se odiū, modo quocunq; modo p̄sint euāgelio. Porro quod hic uertit occasionē πρόφασις est, quod & p̄textum sonat. Opponit eū ueritati.

Secundum expectationem.) κατὰ τὴν ἀποκαραδοκίαν, quod plus quiddam significat, q̄ expectationem, sed uehemens cordis desyderium, dictione hinc composita.

Et quid eligam ignoro.) Coniunctio &, obscuriorem reddit sententiā. Quandoquidem hoc sensit Paul⁹. Si uiuo, Christi causa uiuo, si morior, meo cōmodo morior, quod si procedit mea prædicatio, & prosum ecclesijs, adeo nō præfero meum cōmodum uestro bono, ut dubitem etiam utrū eligam, Habet enim hoc loco καὶ peculiarē, & occultā uim excludendi, quod diuersum erat. Poterat & ita legi εἰ δὲ τὸ ζῆν, ut hic subaudias contigerit, aut fuerit. Deinde subijcias, hoc mihi fructus est operis. Atq; ita coniunctio more uulgari copulat quod sequitur, uerum prior lectio magis probatur, & eam sequitur Vulgarius. Adducit hunc locum Augustinus uelut exemplum ambiguæ distinctionis libro de doctrina christiana tertio. Nam potest ad hunc modū legi. Coartor e duobus, cōcupiscentiā habens, Vt sit sensus illū utriusq; rei torqueri desyderio, & uitæ & mortis. Potest & hoc pacto, coartor e duobus, & hic distinctione interposita sequatur, cōcupiscentiam habens dissolui, uerū ex eo quod sequitur, Multo autē magis melius dissolui &c. colligitur, concupiscentiam habens ad sequentia referendū esse. Quanq; Augustinus p melius legit optimū. Quia in nullo.) Quod in nullo ὅτι. Et rursum fiducia.) παῤῥησία.

Sicut semper nunc.) Et nunc legendum. Coartor enim e duobus.) συνέχομαι, quasi dicas utrinq; teneor. Ambrosius legit ex his duobus, uelut exprimens uim articuli τῶν δύο. Siquidem de morte & uita loquitur, in quorū utroq; est, quod inuitet, est quod deterreat. Multo magis melius.) Ambrosius legit, multo eū melius. Verū Paulus alias quoq; conduplicat cōparatiuū, ad uehementiam, ut plurimum excessum significet, idq; iuxta idioma sermōis hebraici Necessariū ꝓpter uos) ἀναγκαιότερον. i. magis necessariū

Et hoc confidens scio.) πεποιθὼς οἶδα. i. certus scio siue persuasus scio.

Quia manebo & permanebo.) ὅτι μενῶ καὶ συμπαραμενῶ. i. quod manebo & permanebo simul

simul cum omnibus uobis. Quanq́ quidam codices habent μένω. i. maneo siue maneã.

Vt gratulatio uestra.) ἡ καύχημα. i. gloriatio, quod semper consueuit uertere gloriã.

In me.) ἐμ ἐμοί, ut me sit ablatiui casus. Audiam de uobis.) ἀκούσω τὰ περὶ ὑμῶν, ὅτι στήκετε. i. ut audiam de uobis, uel potius ea quæ sunt de uobis quod statis. &c.

Vnanimes pariter.) μίᾳ ψυχῇ. i. una anima, uidelicet in uno spiritu, in una anima.

Collaborantes.) συναθλοῦντες. i. cõcertantes, hoc est in hoc certamine adiuuantes nos Ambrosius sic explicat, pariter cum fide euangelij certantes.

Terreamini.) μὴ πτυρόμενοι. i. non turbati, siue tumultuantes. Ambrosius legit nõ pauẽ scentes. Quæ est illis causa.) Græce est illis quidem ἔνδειξις. i. ostensio, & ideo Ambrosius legit ostentatio interitus. Et nunc audistis.) ἀκούετε. i. auditis. De me.) Græcis est ἐμ ἐμοί. i. in me. Sed haud scio an nostra lectio sit uerior. EX CAPITE II.

SI qua igitur consolatio.) παράκλησις. Ambrosius legit, si qua exhortatio, ne bis diceret consolationem. Si qua uiscera miserationis.) Græce est, si qua uiscera & miserationes σπλάγχνα & οἰκτιρμοί. atq́ ita legit Ambrosius. Cæterũ in græcis codicibus non reperio scriptum ἔστινα σπλάγχνα, sed ἔτις σπλάγχνα, id est si quis uiscera. Idq́ cum in emendatis scriptis exemplaribus habeatur, demiror neminem interpretem offensum hac lectione, nisi forte σπλάγχνα hominem ipsum dixit, affectu misericordiæ præditum, Et Paulus magis rem ipsam respexit q́ uocem.

Vt idem sapiatis.) Sentiatis φρονῆτε, hoc est sitis cõcordes. Idipsum sentientes.) τὸ ἓν φρονοῦντες, id est unum siue idem sentientes. Est autem participium eius uerbi, quod modo uerterat sapiatis. Nihil per contentionem.) κατὰ ἐριθείαν. Ambrosius legit irritationem, hoc est ad prouocandum alios. In humilitate.) Græce sic habet, sed humilitate, alij alios existimantes superiores seipsis, ἀλλὰ τῇ ταπεινοφροσύνῃ ἀλλήλους ἡγούμενοι ὑπερέχοντας ἑαυτῶν. Et rursus humilitatem uocat modestiam animi, qua quis sibi nihil arrogat.

Consyderantes.) σκοπεῖτε. t. consyderate seu spectate. Spectamus enim quod expetimus, unde & scopus dictus.

Quæ aliorum.) Græci addunt ἕκαστον, id est quisq́. Addunt & coniunctionem καὶ ἀλλὰ καὶ τὰ ἑτέρων ἕκαστον. Sed & aliorum. Verum hanc non attingunt interpretes. Proinde uim habet opinor eandem ac si dicas imo. Imo magis aliorum. Hoc em̃ sentite.) φρονείσθω, id est sentiat, ut subaudias unusquisq́, quod modo p̃cessit siue sentiat, quanq́ interp̃s bene reddidit sensũ, hoc est is sensus, is affectus sit in uobis, q fuit in Christo Iesu.

Esse se æqualem deo.) τὸ εἶναι ἴσα θεῷ, id est ut esset æqualiter deo. Nam ἴσα nomen est aduerbij loco positum, loquitur enim de Christo, ut homine. Nec est ociosus articulus apud græcos. Nimirum interpretans quid dixisset rapinam, haud dubium, quin hoc ipsum, ut esset par deo. Non usurpabat sibi æqualitatem cum deo, sed deiecit sese. Cæterũ forma hic est μορφή, quod speciẽ sonat aut figurã, quã in epistola ad Hebræos characterem uocat. Cæterum utrũ hic forma sit ea de qua Aristoteles disputat in libris naturaliũ, quæ respondet materiæ, uiderint ij qui huiusmodi disputationes in hunc inuehũt locũ, p̃sertim cũ idem Paulus mox subijciat, formã serui accipiens. Certe Christus seruus nõ dicitur, sed filius. Tametsi diuus Hieronymus in epistolam Pauli ad Titũ, id quod est apud Esaiam cap. 49. Magnum est tibi uocari puerum meum, putat a patre dici filio, & παῖδα, quod transtulerunt septuaginta, hebræis esse עַבְדִּי, quod famulum dumtaxat significat. Iam quod hic uertit similitudine græca est ὁμοιώματι, quod magis sonat assimulationem, & quod hic habitu, illis est σχήματι, quod magis sonat figurã. Hæc paucis indicãda putaui, ut appareat quædã nõ admodũ quadrare ad sensũ Pauli, quæ Thomas adducit de habitu, iuxta consuetudinẽ dialecticoq́, qui Aristoteli dicit ἕξις nõ σχῆμα.

Deus exaltauit illum.) Plus explicat sermo græcus ὑπερύψωσεν, hoc est uehementer exaltauit siue insigniter. Proinde Ambrosius legit. Superexaltauit, studẽs exprimere græcam uocem. Omne genu flectatur.) πᾶν γόνυ κάμψῃ, id est omne genu flectat, ut sub-

audias ſe. Et infernorum.) καταχθονίων.i. ſubterraneorũ. In gloria.) εἰς δόξαν.i. in gloriam ὅτι κύριος ἰησοῦς χριστὸς εἰς δόξαν θεοῦ πατρός, id eſt quod dñs Ieſus Chriſtus in gloriam dei patris, ut intelligas hoc omnem cõfiteri linguam, quod Ieſus Chriſtus eſt dominus. Idq; in gloriam dei patris, quanq; illud in gloriam dei patris referri poteſt ad uerbũ confiteatur, quod præceſſit. Veſtram ſalutem.) τὴν ἑαυτῶν, id eſt ueſtram ipſorum, quanq; ut admonui, iſta pronomina compoſita fere uertit per ſimplicia.

Salutem ueſtram operamini.) Et mox deus enim eſt qui operatur in uobis. prius uerbum eſt κατεργάζεσθε, alterum eſt ab ἐνεργεῖν, quod nos uertimus qui agit, ne quis in hoc erraret. Atq; illud in uobis ἐν ὑμῖν eſt in quibuſdã, in aliis ἐν ἡμῖν in nobis, cq; hoc nihil intereſt ad ſenſum. Et perficere.) καὶ ἐνεργεῖν.i. facere ſiue operari. Eſt autem infinitũ participij, quod modo præceſſit ὁ ἐνεργῶν, id eſt qui operatur. Ne quis putet eſſe nouum myſterium in uerbo perficere, quaſi ſit ad finem perducere. Ambroſius legit operari.

Sine murmurationibus) Quidam græci codices habent χωρὶς ὀργῆς, id eſt ſine ira, alij γογγυσμῶν, id eſt murmurationibus.

Et hæſitationibus.) καὶ διαλογισμῶν. i. diſceptationibus.

Sue querela.) ἀμέμπτοι, id eſt de quibus nemo queri ſiue conqueri poſſit.

Et ſimplices.) καὶ ἀκέραιοι.i. ſynceri. Sine repræhenſione.) ἀμώμητοι.i. irreprehenſibiles, ſiue inculpati. Prauæ) σκολιᾶς, quod non ſignificat ſimpliciter prauũ, hoc eſt malum, ut uulgo putant, ſed tortuoſum & aſperum, ut reſpondeat illi, quod ſuperius poſuit ἀκέραιοι.i. ſimplices, id quod uelut interptans explicat, adiungẽs & διεστραμμένης.i. diſtortæ.

Supra ſacrificium.) ἐπὶ τῇ θυσίᾳ & λειτουργείᾳ τῆς πίστεως ὑμῶν.i. ſuper immolatione & ſacrificio fidei ueſtræ, ſentit ſuam mortem & uincula uictimam quandam eſſe, cuius ipſe ſit miniſter & ſacrificus, ſemetipſum immolans pro fide illorum, & hoc nomine gaudet. Recentiores theologi perperam exponunt ſupra pro ultra, ac multo alium ſenſum inducunt, cq; Paulus græcis uerbis expreſſerit.

Ad gloriam.) εἰς καύχημα, de quo iam ſæpius admonuimus. Et eſt ad gloriam mihi, εἰς δόξαν ἐμοὶ. Atq; ita legit diuus Ambroſius. Dilucidius erat, ut gloriari poſſim in die Chriſti, quod nõ in uanum cucurrerim, Nam huc refertur illud καύχημα, ut coram Chriſto poſſit gloriari, illis adiuuantibus hanc gloriã. In die.) εἰς ἡμέραν.i. in diem.

Congratulor.) συγχαίρω.i. congaudeo. Congratulamini.) συγχαίρετε.i. cõgaudete. Legi poteſt p modũ indicandi, gaudetis & cõgauderis, id quoq; mihi ſane magis arridet.

Bono animo ſim.) εὐψυχῶ. Græcis eſt compoſita dictio, & magis ſignificat bene affici animo, cq; eſſe bono animo. Siquidem bono animo eſſe dicunt latini pro eo quod gratis eſt δαψιλεῖν. Cognitis quæ circa uos ſunt) γνοὺς δὲ τὰ περὶ ὑμῶν.i. ubi cognouero de rebus ueſtris, ſiue cognitis iis quæ circa uos ſunt. Ambroſius legit certior de uobis factus,

Tam unanimem.) Tam redundat ἰσόψυχον.i. æqualis animi. Sed offenſus interpres ſenſu, addidit tam, ne uideretur laudato Timotheo damnare cæteros. Eſt autem græcis dictio noue compoſita, quæ parem & eundem per omnia animum ſignificat, quomodo Pythagorici ſummam & perfectam amicitiam ſignificabant.

Qui ſyncera affectiõe.) ὅς τις γνησίως.i. qui uere & germane ſiue ut alias uertit ingenue.

Pro uobis ſollicitus ſit.) Græce ſic eſt τὰ περὶ ὑμῶν μεριμνήσει.i. res ueſtras curabit ut ſententiam reddã, magis cq; uerba. Eius cognoſcite.) γινώσκετε, eſt quidẽ ambigua græca uox. Tñ hoc loco rectius uertiſſet cognoſcitis, quod declarant ea quæ mox ſequuntur.

Quæ circa me ſunt) Græci addunt ἐξαυτῆς.i. protinus, ſiue confeſtim, quod hic interpres uidetur uertiſſe mox. uerũ illud mox, potius referendũ uidetur ad uerbũ mittere. Et ſpero mittere) Cur nõ potius miſſurũ. Nã infinita ſic aliquoties uſurpant. Veniã ad uos) Ad uos redundat, imo græce eſt, quod & ipſe cito uenturus ſim. Et ita legit Ambroſius.

Quoniam ſicut patri.) Vertendum erat, quoniam ſicut cum patre filius mecum ſeruiuit, uel ſicut patri filius, mihi conſeruiuit.

Et mœſtus

Et mœstus erat.) ἠδημονῶν. Id Ambrosius uertit, & impatienter sollicitus erat. Nam ἀδημονεῖν est pene examinari ac deficere præ dolore.

Vsq; ad mortem.) παραπλησίαν θανάτῳ, id est proxime mortem, siue ut esset uicinus morti. Ambrosius legit, Prope mortem.

Festinatius.) σπουδαιοτέρως, uerti poterat & studiosius. Ambrosius legit sollicitius, etiam si deprauatum est sollicitus. Quod ex uobis deerat.) τὸ ὑμῶν ὑστέρημα. i. uestrum defectum. Absq; tristicia sim. ἀλυπότερός ὦ. Ambrosius uertit, meliore animo sim. Græca uox perinde sonat, quasi dicas liberior sim ab omni dolore, siue minus doleam.

Erga meum obsequium.) τῆς πρός με λειτουργίας. Ambrosius legit, circa meum officiũ, quanq; nec is explicuit quod græca sonant uerba, quorum hæc est sententia, ut quod diminutum fuit in obsequio uestro erga me, id suppleatis in his quos ad uos mitto, & quod minus feceritis mihi, in talibus compenſetis. At nonnulli codices habent πληρώσῃ, non πληρώσητε, ut uerbum ad Aphroditum sit referendum non ad Philippenses. At tũ erit sensus, ut ille suppleret, quod in uestro erga me officio fuit diminutum.

Cum honore habetote.) ἐντίμους ἔχετε, id est in precio habete.

EX CAPITE TERTIO.

TRadens animam suam.) παραβουλευσάμενος. Ambrosius græcam uocem pro pius expressit in interitum tradens animam suam. Est autem παραβουλεύεσθαι male consulere, & non habere rationem alicuius. Sentit enim Paulus illum ope diuina seruatum fuisse. Alioqui ipse se præcipitauerat in exitium uitæ.

De cætero.) τὸ λοιπόν. id est quod super est & χαίρετε potest legi ualete.

Mihi quidem non pigrum.) ἐμοὶ μὲν οὐκ ὀκνηρόν, ὑμῖν δὲ τὸ ἀσφαλές. Ad uerbum ita reddi poterat. Mihi quidem non pigrum, uobis autem tutum. At dilucidius simul & latius fuerit, me quidem non piget, uobis autem tutum est, Sensus est. Non me piget huius laboris, ut sæpius eadem repetam, ut crebra admonitio uos reddat tutiores, ne labamini. Nam hinc proprie dictum est ἀσφαλὲς.

Vide concisionem.) Distinxit concisionem a circumcisione κατατομὴν περιτομήν. Cõciditur enim quod discerpitur, & plane distrahitur. Circumciditur quod expolitur, resectis superuacaneis. Annotauit hoc diuus Hieronymus in cõmentarijs Micheæ. Cæterum articulus præfixus singulis horum nominum indicat, eum de certis quibusdam loqui, quos illi nouerint τοὺς κύνας, τοὺς κακοὺς, τὴν κατατομήν. Et uidete posuit pro cauete, quemadmodum aliquoties in euangelio ὁρᾶτε βλέπετε.

Qui spiritu seruimus deo.) Græce est, qui spũ dei seruimus οἱ πνεύματι θεοῦ λατρεύομεν.

Habeam fiduciam in carne) Græcus habet. Et in carne. καὶ ἐν σαρκί. Et ita legit Ambrosius. Circumcisus octauo die.) Græcis sic habet περιτομὴ ὀκταήμερος, id est circumcisio octaui diei. Se uocat circumcisionem, ut sæpe alias gentes uocat præputium. In Ambrosianis codicibus locum hunc deprauarunt parum attenti scriptores, legentes circũcisionem octaui diei. Ex genere Israel.) ἐκ γένους ἰσραήλ. Israel hoc loco nominatiuus est, non genitiuus. Vt enim se uocauit circũcisionem pro Iudæo, ita se hic nominat Israel pro Israelita. Idq; & alias sæpenumero fecit. Addidit autem ex genere ad distinctionẽ Proselytorum, qui erant quidem Israelitæ, sed uelut adoptione, non ex genere.

Conuersatus sine querela.) γενόμενος ἄμεμπτος, id est factus sum siue is fui de quo queri nemo posset, quẽq; hoc haud male reddidit interpres.

Detrimenta.) ζημίαν, id est detrimentum. Propter eminentem scientiam) διὰ τὸ ὑπερέχον τῆς γνώσεως, id est propter eminentiam cognitionis, ut neutrum positum sit loco nõ minis substantiui. Vt stercora.) ἡγοῦμαι σκύβαλα εἶναι. i, arbitror stercora esse, siue du co pro stercoribus. Quanq; haud scio an & illud τὰ πάντα ἐζημιώθην, uertendũ fuerit, In omnibus detrimento sum affectus. Ambrosius uertit, omnia damna duxi. Et in hanc quidem sententiã interpretatur Vulgarius, ut intelligamus perinde dictum ζημιοῦσθαι, quemadmodum

quemadmodum dicimus μακαρίζειν & εὐδαιμονίζεσθαι.

Quæ est ex deo adde iusticiam πλὴν ἐκ θεοῦ δικαιοσύνην, ut repetatur iusticiam. Item in fide ad cognoscendum illum.) Sic distinguunt græci, ut intelligas eum cognosci ex fide. Ex fide est.) διὰ πίστεως, id est per fidem.

Societatem passionis. παθημάτων, id est passionum siue malorum, siue afflictionum. Ambrosius pro societate legit cõmunicationem.

Si quomodo.) εἴπως si qua. Quæ est ex mortuis.) τὴν νεκρῶν. i. mortuorũ. Miror cur hic placuerit περίφρασις, nisi quod suspicor hunc interpretẽ, & item Ambrosiũ ita legisse ἀνάστασιν τὴν ἐκ νεκρῶν. Sequor autem.) διώκω. i. sector, & assequi cupio. Interpres autẽ nimis latine usus est eo uerbo sequor, idcirco admonui, ne quis erraret.

Si quo modo.) εἰ καὶ, i. si & siue etiam compræhendam.

In quo & cõprehensus sum.) ἐφ ᾧ. i. in eo quod. Non arbitror,) Laurẽtianus codex habuit οὔπω. i. nondũ. Meus οὐ, sed plures habent οὔπω, & ita legit diuus Ambrosius.

Quæ retro sunt.) τὰ ὀπίσω, id est quæ a tergo sunt.

Quæ priora.) τοῖς δὲ ἔμπροσθεν. i. quæ a fronte sunt. Ad destinatum.) κατὰ σκοπὸν. i. secundum scopum aut præfixum. Neq; tam male uertit interpres q̃ obscure. Hieronymus admonet græcam uocem esse significantiorem. Est enim σκοπὸς proprie signũ præfixum sagittantibus. Vnum autem.) ἓν δὲ subaudiendum est ago, quasi dicat, solum hoc ago, & in hoc sum totus. Hoc sentiamus.) Hieronymus in primo aduersus Pelagium dialogo, indicat hoc loco Græcorum exemplaria uariasse, in alijs scriptum fuisse φρονοῦμεν, id est sapimus, modo indicandi, In alijs φρονῶμεν, id est sapiamus.

Aliter sapitis.) φρονεῖτε. i. sentitis. Ac reuelabit futuri temporis esse debet, ἀποκαλύψει.

Veruntamen.) Græca paulo secus habent nempe ad hunc modum πλὴν εἰς ὃ ἐφθάσαμεν τῷ αὐτῷ στοιχεῖν κανόνι τὸ αὐτὸ φρονεῖν. i. Verum in eo ad quod peruenimus eadem incedere regula, idem sapere, Quanq̃ hi infinitiui pro imperatiuis poni uidentur.

Et obseruate.) καὶ σκοπεῖτε. i. consyderate, atq; ita legit Ambrosius.

Imitatores mei.) συμμιμηταί μου, id est coimitatores mei, hoc est imitemini me una cũ cæteris qui me imitantur.

Formam nostram.) τύπον ἡμᾶς, id est formam nos, ut sit appositiue dictum.

Quos sæpe dixi uobis.) Apparet Paulum non absoluisse quod cœperat. Multi enim ambulant, ut subaudias, non ut ego, sed in carne & fastu, ac cerimonijs. & ob id inimici crucis. Terrena sapiunt.) φρονοῦντες, curant, siue sentiunt, hoc est qui terrestres habent affectus. Abusus est participio loco uerbi.

Nostra autem.) nostra em. Vnde.) ἐξ οὗ. i. ex quo. s. cœlo. Miror interpreti placuisse amphibologiam, adeo ut a græcis uerbis discederet, nisi quod ex quo apud illum fere idem natat ex quo tempore, siue postq̃.

Corpus humilitatis.) ταπεινώσεως, id est corpus humile & abiectum.

Configuratum corpori.) Græce sic habet εἰς τὸ γενέσθαι αὐτὸ σύμμορφον τῷ σώματι, id est ut fiat conforme corpori. &c.

Secundum operationem uirtutis.) Et hoc græcis ad hunc legitur modum κατὰ τὴν ἐνέργειαν τῆς δυνάμεως αὐτοῦ ὑποτάξαι ἑαυτῷ τὰ πάντα, id est secundum operationem, seu uim, aut efficaciam, ut possit etiam subijcere sibi ipsi omnia. Ambrosius legit, qua possit etiam subijcere sibi omnia.

EX CAPITE QVARTO.

CHarissimi & desyderatissimi.) ἀγαπητοὶ καὶ ἐπιπόθητοι, id est dilecti ac desyderati. Et synthychen obsecro) Rogo & deprecor. Apud græcos idem est uerbum. Proinde intempestiue interpres affectauit copiam hoc loco, cum ad diuersos eius uerbi, faciat ad uehementiam affectus significandam.

Idipsum sapere.) τὸ αὐτὸ φρονεῖν, id est idem sentire, hoc est concordes esse.

Etiam

Etiam.) Hic affirmatis est, ναὶ & ἐρωτῶ, quod significat interrogo, hic pro rogo posuit, nisi forte ἐρωτῶ anceps est apud Græcos, sicut rogo apud latinos.

Germane compar.) σύζυγε γνήσιε Sizygi dicuntur, quasi pariter ducētes iugum. Germanum autem hic uertit, quod superius uerterat syncerā affectionem γνησίως. Quidā hoc referunt ad uxorem Pauli. Nam græca possunt & fœminino genere accipi σύζυγε γνήσιε, id est coniunx germana, hoc est syncera coniunx. Sunt aūt magni autores apud Græcos, qui putant Paulum habuisse uxorem. Et consentaneum est hic mulieres cōmendari mulieribus. Porro quod addit γνήσιε, hoc est germana siue uera, pulchre quadrat in eā quæ & ipsa Christum una cum marito amplecteretur. Cum enim cōsensus est, non solū in conuictu, uerum etiam in professione fidei, in studio pietatis, in uitæ similitudine, tum demiq; uerum est coniugium.

Adiuua illas.) συλλαμβάνου ταύταις cōmoda illis. Mecū laboraverunt.) συνήθλησάν μοι, id est simul mecum decertarunt.

Gaudete in domino.) χαίρετε, potest esse & ualete:

Modestia.) ἐπιείκεια, i. humanitas, siue equitas. Dominus enim.) Enim redundat.

Sed in omni.) Omni non est epithetum orationis ἐν παντὶ. i. in omni re, siue in oībus.

Omnem sensum.) πάντα νοῦν. i. mentem siue intellectum, ne quis ad corporis sensum detorqueat. Custodiat.) φρουρήσει, id est custodiet futuri temporis.

De cætero fratres.) τὸ λοιπόν. i. quod reliquū est. Est autem continuantis post digressionem aliquam. Quæcūq; pudica.) σεμνὰ, quod Ambrosius legit magnifica. Vertere poterat seuera, honesta, uerecunda. Nam hæc omnia significat græcis σεμνὰ.

Quæcunq; sancta. ἁγνὰ. i. pura siue casta. Amabilia.) προσφιλῆ, quod Hieronymus aduersus Iouinianū uertit ad castitatem pertinētia. Sed detorquens opinor ad suā argumentationem. Bonæ famæ.) εὔφημα. i. bene ominata, Ambrosius uertit laudabilia. Totum hunc locū ita reddidit Hieronymus. Quæcunq; ergo sunt uera, quæcunq; pudica, quæcunq; iusta, quæcunq; ad castitatem pertinentia. &c.

Si qua laus disciplinæ.) Disciplinæ redundat iuxta græcos codices. Et uirtus hic est ἀρετὴ quæ opponitur uicio, non δύναμις quæ pugnat cum imbecillitate.

Hæc cogitate & agite.) Cogitate superest, græcis tantum est ταῦτα φρονεῖτε. i. hæc agite. Et ita legit Ambrosius.

Quoniam tandem aliquando.) ὅτι ἤδη ποτέ, id est quod iam aliquando.

Reflоruistis pro me sentire.) ἀνεθάλλετε τὸ ὑπὲρ ἐμοῦ φρονεῖν. i. reuiguistis in sentiēdo de me, ut subaudias κατὰ τὸ φρονεῖν, hoc est reuiguit in uobis amor & sollicitudo, ac studium erga me, tametsi non misistis hactenus, quod oportunitas mittendi uobis defuerit, non animus. Sicut & sentiebatis.) ἐφ' ᾧ id est in eo quod sentiebatis.

Occupati enim eratis.) ἠκαιρεῖσθε. i. sed non habuistis oportunitatem. Id enim sonare uidetur ἠκαιρεῖσθαι. Propter penuriam.) καθ' ὑστέρησιν, id est iuxta defectum.

Non quasi.) οὐχ ὅτι. i. nō quod. Sufficiens esse.) αὐτάρκης εἶναι. i. contentus esse. Apertius erat. Nam ego didici his in quibus sum contentus esse ἐν οἷς εἰμὶ αὐτάρκης εἶναι.

Scio humiliari & abundare.) περισσεύω, quod hic uertit abundare, non solum pertinet ad rerum copiam, sed ad omnem excellentiam, ut opponatur ex æquo humiliari.

Vbiq; & in eo) ἐν παντὶ καὶ ἐν πᾶσι. i, in omni & in omnibus. Et sic legit Ambrosius. Tametsi probe uertit hoc interpres, ut accipias ubiq; pro eo quod est in omni re.

Institutus sum.) μεμύημαι, quod Ambrosius uertit imbutus sum. Est autem proprie initiari mysteriis. Porro mysteria primum discuntur.

Abundare & penuriam pati.) περισσεύω καὶ ὑστερεῖσθαι, hoc est quasi dicas pati, ut superesit, pati, ut desit pati, siue ut nimiū sit, siue ut minus sit.

Qui me confortat.) ἐν τῷ ἐνδυναμοῦντί με, non est confortat, quasi consolatur & reficit, sed confortat, id est potentem ac fortem reddit.

In Thessalonicā

In Theſſalonicam.) ἐν Θεσσαλονίκῃ. i. in Theſſalonica, ut ſubaudias eccleſiã. Nec miſerunt in Theſſalonicam, ſed Paulo miſerunt, qui illic tum erat.

Semel & bis.) ἅπαξ καὶ δίς, quod ſi quis latine uelit reddere, dicendum eſt, ſemel atq; iterum. Ambroſius legit, Semel & iterum, Alioqui ſemel & bis nihil aliud ſonat q̃ ter.

Non quia quæro datum.) οὐχ ὅτι ἐπιζητῶ τὸ δόμα. i. non quod quæram ipſum donũ. Ambroſius legit, Non quia munus quæram.

Sed requiro fructũ) Illud quæro & hoc requiro apud Græcos idem uerbũ eſt ἐπιζητῶ.

Abundantem in rationem.) Hic melius uertiſſet græcũ participium in uerbum πλεονάζοντα, id eſt qui redundaret in ueſtrum cõmodum, potius q̃ meum.

In uſum.) εἰς τὴν χρείαν. i. ad egeſtatem, ſiue ad neceſſitatem, quanq̃ in uſum non eſt abſurdum modo intelligas, in uſum, id eſt cũ eſſet opus. Ambroſius legit, In uſus meos miſiſtis. Habeo autem omnia.) ἀπέχω. Ambroſius legit, percepi autem omnia. Nã ἀπέχω eſt recipere ex aliquo ueluti cenſum aut reditum ex aruis. Et ad eum modum uertit in euangelijs. Receperunt mercedem ſuam ἀπέχουσιν.

Repletus ſum acceptis.) πεπλήρωμαι δεξάμενος. i. repletus ſũ accipiens, niſi quód participium eſt præteriti temporis. Cõmodius uertiſſet ad hunc modum, Expletus ſum, poſteaq̃ accepi ab Epaphrodito, a uobis miſſa, odorem. &c.

In odorem ſuauitatis.) ὀσμὴν εὐωδίας, quod ſuperius indicauimus. Nec eſt in odorem, ſed odorem appoſitiue. Ambroſius legit odorem bonæ ſuauitatis, ſed mutato ſicuti cõ ficio, auferendi caſu, in accuſandi caſum.

Omne deſyderiũ.) πᾶσαν χρείαν. i. omnem neceſſitatem ſiue indigentiam, Valla emendat implebit πλησώσει, ſed codex unus habebat πληρῶσαι. i. impleat. Cũ ſpũ ueſtro.) Sic & Ambroſius legit, ſed Græci codices habent, μετὰ πάντων ὑμῶν. i. cum oibus uobis.

ANNOTATIONVM IN EPISTOLAM PAVLI APOSTOLI AD PHILIPPENSES FINIS.

ANNOTATIONES IN EPISTOLAM PAVLI APOSTOLI AD COLOSSENSES.

IN primis nõ poſſum nõ mirari, quid in mentem uenerit iſs qui Coloſſenſes ad quos ſcribit hanc epiſtolam Paulus eſſe aiũt Rhodieſes, ob nobile illum Coloſſum, qui memoratur inter ſeptem mundi miracula. Nam de ſtatua quidem nullus non meminit ſcriptorum. At de ciuitate huius nominis, ne iſ quidem ullum fecere uerbum, qui totius inſulæ ſitum diligentiſſime literis prodiderunt. Quin potius Coloſſæ ciuitas eſt Phrygiæ, quæ eſt in Aſia minore, haud ita procul ab Hierapoli, & Laodicea, quarũ & in hac epiſtola meminit Paulus Laodiceæ cum ait, uolo autẽ uos ſcire, cuiuſmodi certamen habeã pro uobis, & pro his qui ſunt Laodiceæ. Ac rurſum in calce. Facite ut & in Laodicenſiũ eccleſia legatur, & ea quæ e Laodicea miſſa fuit, ut uos quoq; legatis. Aç paulo ſuperius. Quoniam habet zelum multum pro uobis & his qui ſunt Laodiceæ, & his qui ſunt Hierapoli,

Conſtat

Costat aũt Hierapolim & Laodiceã in Phrygia esse aut certe in cõfinio, autore Ptolomæo. Porro Plinius libro sexto cap. trigesimo secũdo Colossas nominatim recensuit in descriptione Phrygiæ. Quæ septentrionali sui parte Galatiæ sit cõtermina, Meridiana, Lycaoniæ, Pisidiæ, Mygdoniæ. Aboriente Cappadociam attingens. Oppida celeberrima sunt, Ancyra, Andria, Celena Colossæ, Carina Coiason, Ceranæ, Iconium, Midanũ. Idem libro trigesimo primo capite secundo prodidit Colossis flumen esse, in quod late res coniecti lapides extrahantur. Ad hæc Strabo geographiæ suæ libro decimo, inter loca Laodiceæ finitima Colossarum quoq; mẽtionẽ facit. Iam uero Vulgarius quoq; Græcus intepres de Colossensibus tradidit in hunc modum πόλις φρυγίας αι κολοσσαί, αι νῦν λεγόμεναι χῶναι, ἡ ἧλον ἐκ τοῦ πλὼ λαοδίκειαν εἶναι πλησίον, id est ciuitas Phrygiæ Colossæ, quæ nunc uocatur Chonæ. Atq; id liquet ex eo, quod uicina sit Laodicea. Hæc abunde sufficiunt opinor, ad refellendos eos, qui Colossenses in Rhodum transferunt. Nec ab hac sententia dissentit Faber Stapulensis. Cæterum quod in Græcis codicibus κολλασσεῖς legimus, per alpha scriptum in secunda syllaba, haud scio an librariorum acciderit incuria, præsertim cum Vulgarius urbis situm exponens Colossas scribat, non Colassas, sic autem dicimus Colossæ Colossarum, quemadmodum Athenæ Athenarum.

Et crescit.) Hæc apud Græcos non lego Faber indicat, αὐξανόμενον addi in quibusdam exemplaribus, atq; ita sane legit Ambrosius, ac Paulo inferius rursus hæc duo participia iunguntur in omni opere bono &c.

Sicut in uobis.) Sicut & in uobis addita copula καθὼς καὶ ἐν ὑμῖν Atq; ita legit Ambrosius.

Conseruo nostro.) Græce uestro ὑμῶν quanquam hic libri uariant & magis quadrat nostro prima persona, ut intelligamus adiutorem Pauli & illorum ministrũ. Orantes & postulantes.) Et hæc participia debebat uertere in uerba infinitiua, orare & postulare προσευχόμενοι καὶ αἰτούμενοι. Vt impleamini agnitione.) ἵνα πληρωθῆτε τὴν ἐπίγνωσιν Aut subaudiẽda est ꝓpositio, κατὰ, more græco, quasi per Synecdochen, aut πληρωθῆτε sumendum est actiue, id est, ut impleatis. Tametsi priorem sensus magis probo. Et eum sequitur Vulgarius. Omnia placentes.) εἰς πᾶσαν ἀρέσκειαν, quasi dicas in omnem placẽtiam. Ambrosius legit ad omne placitum. In omni uirtute confortati.) Græcus sermo iucundior est δυνάμει, δυναμούμενοι, id est in omni potentia facti potentes, siue ualentia ualescentes. Est enim participium præsentis temporis.

Digne deo.) Dño est Græcis ἀξίως τοῦ κυρίου. Claritatis.) δόξης, id est gloriæ.

Deo & patri.) Græce tantũ est patri. Qui dignos nos.) τῷ ἱκανώσαντι, id est qui nos fecit idoneos. Filij dilectionis suæ.) Iam non semel admonuimus hanc sermonis formam peculiarem esse Hebræis, uas electionis, pro uase electo, & filius perditionis pro filio perdito. Itidem hic filij dilectionis pro filio dilecto τοῦ υἱοῦ τῆς ἀγάπης αὐτοῦ.

Redemptionem & remissionem.) Græci codices sic habent τὴν ἀπολύτρωσιν διὰ τοῦ αἵματος τοῦ αὐτοῦ. τὴν ἄφεσιν τῶν ἁμαρτιῶν, id est redemptionem per sanguinem ipsius, remissionẽ peccatorum Ambrosius uidetur item legisse, nisi quod non habet hic per sanguinem ipsius. Cæterum quod redemptionem & remissionem, nullo cõiunctionis interuentu, sed appositiue coniunxerit, indicat id quod edisserens subijcit. Remissio enim peccatorum liberos facit. Exponens eñ Paulus quid dixerit redemptionẽ, subdidit remissionem peccatorum. Primogenitus omnis creaturæ.) Cũ hic dixerit creaturæ, cur mox mutauit condita sunt, cũ Græcis eiusdẽ originis sint uoces κτίσις & ἐκτίσθη. Vel hinc colligi potest, nihil interesse inter creare & condere. Sensus autem hic esse potest, qui genitus fuit ante omnem creaturam. Ne quis cum Arrio dei filiũ faciat creatorẽ, quod si mutato accẽtu legas πρωτότοκος πάσης κτίσεως sensus erit illũ primũ produxisse omnia, & omnem creaturã ab illo natã esse. Nec male congruit ad hanc sententiam quod sequitur. Quod in illo creata sint oia &c. Vtrũcunq; sensum sequi malis, non uideo quid ad rem pertineat, ut ideas platonicas huc in medium protrahamus, id quod facit Aquinas, quã

doquidem iuxta sermonis Hebræi proprietatem Paulus in ipso dixit, pro eo quod ait per ipsum, ut crebro iã obuiũ indicauimus. Declarat id quod mox repetẽs hãc sententiã, quod hic dixerat ἐμ αὐτῷ id est in ipso, mutat in δι' αὐτοῦ, id est p ipsum. Astipulaꝛ nostræ sententiæ Vulgarius hunc enarrãs locũ. Proinde quod sequitur εἰς αὐτὸν, non erat uertendũ in ipso, ne bis idẽ dicere uideaꝛ, sed in ipsum, ut accipias hæc nõ fuisse cõdita p Christum ueluti per ministrum, sed tanq̃ per cõsortem imperij. Idcirco addidit, & in ipsum ex quo pendeant oĩnia gubernanda. Ad eum modum sonãt græca quæ scripsit Paulus, & ad eundem interpretantur præter cæteros Vulgarius. Iam per se liquet opinor, quod Thomas Aquinas, in ipso exponit, tanq̃ per causam exemplarẽ, non admodũ ad rem tinere, quod tamen interpreti par sit imputare, qui secus uerterit, q̃ scripsit Apostolus.

In cœlis & in terra.) τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, i. quæ in cœlis sunt, & quæ in terra.

Imago dei inuisibilis.) Inuisibilis non refertur ad imaginem, sed ad deum εἰκόνα, hoc est dei qui uideri non potest, qui tamen quodam modo uideatur in imagine.

Et ipse est ante omnes.) Magis quadrabat, ante omnia, πρὸ πάντων. Nam de uniuersis locutus est, & sequitur continuo, καὶ τὰ πάντα. i. & omnia.

Et omnia in ipso constãt.) Καὶ τὰ πάντα ἐν αὐτῷ συνέστηκε, id est omnia in illo cõsistunt siue constiterunt. Tametsi græci uerbi tempus recte mutauit interpres. Cæterum cõstare dicit conseruari. Primatum tenens.) πρωτεύων, id est primas tenens, quãq̃ græcis unica dictio est. In ipso complacuit.) εὐδόκησεν, id si referatur ad patrem cuius uoluntas ac decretum fuerit, cõmodior erit interpretatio q̃ si ad filium. Proinde nos patri addidimus de nostro. Omnem plenitudinem diuinitatis.) Diuinitatis apud Græcos non lego, tantum est τὸ πλήρωμα. Nec additur apud Ambrosiũ. Quod si quis excutiat interpretationẽ diui Thomæ deprehendet, ne ipsum quidẽ addidisse, diuinitatis, & haud scio an apud ullum omnino sit interpretem. Proinde demiror, unde uox ea in quædam exemplaria latinorum irrepserit. Per eum reconciliari omnia in ipsum.) Cur nõ & antea uertit in ipsum, cum Græcis eadem sint uerba εἰς αὐτὸν. Quãq̃ rectius erat reconciliare uerbum actiuum ἀποκαταλλάξαι. Et erga se melius q̃ in ipsum.

Per sanguinem crucis eius.) Græca secus habent διὰ τοῦ αἵματος τοῦ σταυροῦ αὐτοῦ διʼ αὐτοῦ, id est, per sanguinem crucis eius, per ipsum siue per eũdem, ut placuerit, referatur ad patrem, & hæc pronomina pertineant ad Christum.

Pacificans.) εἰρηνοποιήσας, id est pacificatis, & ijs quæ in terra sunt, & quæ in cœlis.

Inimici sensu.) ἐχθροὺς τῇ διανοίᾳ, id est, inimici mente siue cogitatiõe. Porro sermo Græcis anceps est. Nam datiuus διανοίᾳ potest accipi uelut instrumentaliter, hoc est per sensum siue mentem, aut relatiue, inimici, sed cuius: nempe mẽti. Etem̃ qui carni seruit repugnat rationi Ambrosius & Hieronymus διανοίᾳ, referunt non ad hominem peccantem, sed ad deum, ut accipias dei mentem non hominis. Nam prior sic legit. Et uos quõdam alienatos & inimicos consiliorum eius, in operibus iniquis &c. Posterior ad hunc modũ, in epistola ad Ioannem episcopum Hierosolymitanum, cũ essetis alienati, & inimici sensus eius. Quãq̃ ego sane hostes malim q̃ inimici Vulgarius mẽte ad Colossenses refert, ne se putarent excusandos, si fato aut natura fuissent hostes dei. Idcirco addit mẽte, ut intelligerent se suapte uoluntate fuisse hostes.

Carnis] eius) imo suæ. Et immaculatos.) ἀμώμους. i. irreprehensibiles.

Et irreprehensibiles.) ἀνεγκλήτους. i. incriminabiles.

Quod prædicatũ est in uniuersa creatura.) ἐν πάσῃ κτίσει. Torquetur hic nõnihil Aquinas, putans prædicatum est, positum pro prædicabitur. Imo hyperbole est, qua significat iam undiquaq̃ uulgatum euãgelium Christi, ne quid cogitarẽt Colossenses de mutanda fide, quæ iam ab oĩbus esset recepta. Magnificẽtius aũt & ardentius est, in omni creatura q̃ inter oĩes homines. Qui nũc gaudeo.) Qui apud Græcos non lego, sed tantum nunc gaudeo νῦν χαίρω. Et apud Græcos est in passionibus meis.

Et ad

Et adimpleo ea quæ desunt passionũ.) ἡ ἀνταναπληρῶ τὰ ὑστερήματα τῶν θλίψεων. Cõmodius uertere poterat & suppleo qđ deest afflictionib⁹ Christi. Ambrosius ita, & suppleo reliquias pressurarũ. Porro uerbũ ἀνταναπληρῶ cõpositũ ex tribus, ex ἀντὶ quod significat uicem cũ qs alterius loco facit aliqđ, & ἀνὰ, quod apud latinos ualet re, quasi redimpleo uice Christi, qđ in illius afflictionib⁹ est diminutũ. Ambrosius uidetur uoluisse sensum explicare Pauli, cũ ait, reliquias, ut accipiamus passionẽ Christi, non fuisse diminutã ad salutẽ hominũ, sed unã esse passionem Christi, & martyrũ, hoc est capitis & mẽbrorũ.

Cuius factus sum ego minister.) Cuius ecclesiã refert nõ corpus. Quãq; id sane minutulum est, uerum ad hæc minutissima, nõnunq; impingunt magni theologi, si græce nesciant. Verbum dei mysterium.) Cum hic Paulus uerbum dei uocarit mysterium, qđ sæpe uertit sacramentum, cur non addunt hinc octauum sacramentũ? Quãq; mysteriũ hoc loco secretũ, & arcanum sonat, id declarant quæ sequũtur. Nunc autem manifestatũ est. In uobis.) ἐις ὑμᾶς, id est in uos, & ita legit Ambrosius.

Notas facere diuitias.) Græce sic est, γνωρίσαι τί ὁ πλοῦτος, id est notu facere, quæ sint diuitiæ & ita legit Ambrosius. Sacramenti.) μυστηρίου, id est mysterij.

Quod est Christus.) ὅς ἐστι χρισὸς, id est qui est Christus. Tametsi Laurentius uertendum existimat, quæ est Christus, ut quæ referatur ad diuitias τὸ πλοῦτον, quæ uox Græcis est masculini generis, & numeri singularis. Atq; ita exponunt Græca scholia.

Corripientes.) νουθετοῦντες, id est monentes, & ita Ambrosius. Nam Græca uox anceps est, quam aliquoties uertunt increpare.

In quo &.) ἐις ὁ, in quod, in quam rem ut non referas ad Christum, sed ad illorum perfectionẽ. Nec est simpliciter laboro certando, sed κοπιῶ ἀγωνιζόμενος, quod ad periculũ pertinet. Siquidem Agon interim certamen est, interim periculum.

Quam operatur.) τὴν ἐνεργουμένην, id est quæ operatur, & ita Ambrosius. Et operationem est ἐνέργειαν, ut intelligas uim agentem in Paulo. Et uirtute, est δυνάμις.

EX CAPITE SECVNDO.

Qualem sollicitudinem.) ἡλίκον ἀγῶνα, id est quantum certamen, siue periculũ nec est pro uobis, sed de uobis.

Faciem meam.) τὸ πρόσωπόν μου, quod plane refertur ad faciem. Nam uidit personam meam, nec latinum esse puto, etiam si cuidã hoc magis arridet.

Constructi.) συμβιβασθέντων, id est compactorum. Quidam habẽt instructi Ambrosius legit. Cum fuerint instructi in charitate. Porro hic idem est uerbũ quod superius uertit constructi, significat autem compactos & connexos, in morem membrorum unius corporis cohærentium apte inter se.

Plenitudinis intellectus.) τῆς πληροφορίας, quod non simpliciter significat plenitudinẽ, sed quoties alicui plene persuadetur & certissima fit fides, ita ut nihil iam addubitet.

Diuitias plenitudinis.) τὸν πληροφορίας. Non est τὸν πλήρωματος, quod ipsum item plenitudinem uertit. Nam hoc nomen magis sonat certã persuasionẽ, quẽadmodũ admonuimus in initio euãgelij secũdum Lucam. Optat em̃ illis certam cognitionem mysterij, ne qđ omnino hesitent. Ad quẽ modũ interpretat̃ & Vulgarius, τοῦ θέσιμ, inquiens, ὑπὲρ μηδενὸς ἀμφιβάλλωσιν, i. hoc est ne ulla de re ambigant. Itaq; quæ conferunt in hũc locum recentiores interpretes non possunt admodum congruere sensui Paulino.

Absconditi.) ἀπόκρυφοι, id est absconditi, hic nomen est non participium, occulti siue arcani. In sublimitate sermonũ.) ἐν πεδανολογία. i. in psuasibili oratiõe siue psuasibilitate siue ꝓbabilitate Ambrosi⁹ legit in subtilitate sermonis, locũ hũc ad sophistas detorquẽs. Et si corpore.) σαρκὶ, id est carne, quam opponit spiritui qui mox sequitur.

Firmamentum.) τὸ στερέωμα τῆς εἰς χρισὸν πίστεως ὑμῶν, id est firmametum uestræ in Christũ fidei. Miror unde diuus Ambrosius, addiderit hoc loco, legit em̃ ad hunc modũ. Videns ordinationem uestram, & supplens, id quod deest utilitati fidei uestræ. Apparet enim illud

eũ illud ita legisse in Græcis codicibus, & ἀναπληρῶμ τὸ ὑστέρημα τῆς πίστεως ὑμῶμ. Cæterum interpres de suo addidit eius, quo nihil erat opus, ob pronomen uestræ, quod sequitur.

Et superædificati.) ἐποικοδομούμενοι præsentis temporis est, ut superstruamini manente radice Christo ac fundamento, siue ut crescatis in eo, siue ut collapsi nonnihil restituamini. Nam id postremũ sequitur Vulgarius.

Ne quis uos decipiat.) μήτις ὑμᾶς ἔσαι ὁ συλαγωγῶμ, id est ne sit qui uos depredetur, aut in prædã abducat Ambrosius uertit deprædetur, & item Hieronymus libro commentariorum in Oseam. Sentit autem cauendum, ne quis occultis insidijs adortus, abducat eos a recta fidei uia, in errorem ac perniciem, ac seruitutem.

Dominum nostrum.) Nostrum redundat Græcis.

Non manufacta.) ἀχειροποιήτῳ, dictio composita, id est quæ fit sine manibus.

Corporis carnis.) Græce sic habet, τοῦ σώματος τῶν ἁμαρτιῶν τῆς σαρκός, id est corporis peccatorum carnis hoc est, quod obnoxium peccatis carnalibus.

Sed in circũcisione.) Sed redũdat. In quo & resurrexistis.) συνηγέρθητε, id est simul resurrexistis. Atq; ita legit Ambrosius.

Et uos cum essetis.) Apud Vulgariũ ubiq; pronomẽ est primæ personæ, ἡμᾶς & ἡμῶμ Item in eo quod mox sequitur. Diuinitatis corporaliter.) θεότητος, id est deitatis. Et addidit σωματικῶς corporaliter, ut excludat umbras legis Mosaicæ. Corpꝰ eñ opponit umbræ. Donans uobis.) Nobis est Græcis prima plona, & ita legit Ambrosius.

Delens quod aduersus.) Melius dixisset, deleto quod aduersum nos erat chirographo. Atq; ita legit Ambrosius ἐξαλείψας τὸ καθ' ἡμῶμ χειρόγραφομ.

Chirographũ decreti.) Græce decretis est τοῖς δόγμασιμ Græci codices, ita distinguũt, ut accipias chirographum deletum, quod erat nobis contrarium per decreta legis Mosaicæ siue per decreta legis diuinæ. Traduxit.) ἐδειγμάτισεμ, quod Ambrosius uertit ostentauit. Hic eodem uerbo latino reddit παραδειγματίσας, hoc est traducere in initio Matthæi, & hoc loco δειγματεύσας, cum illud significet in exemplum uertere, hoc ostentare, & spectandum omnibus proponere. Alluditur eñ ad morem triumphantium, qui trophæa sua circũferebant, & populo ostentabant monumenta uictoriæ &c. Quod si Thomas potuisset Græcos interpretes consulere, non opus erat hic geminis interpretationibus pro unica. Traduxit, inquit, sanctos in cœlũ. Aut traduxit hoc est expulit dæmones ab homine. Confidenter palam.) ἐμ παῤῥησίᾳ, quod Ambrosius legit in autoritate. Est autem παῤῥησία cum quis palam audet præsertim in loquendo, quãq; Paulus aliquoties usurpat ad alia. Palam triumphans.) Illud obiter admonendum spolians & triumphans, & cætera participia hoc loco, præteriti temporis esse. Corpus autem Christi Græca scholia indicant hunc locum, bifariam legi. Primum ita, illa sunt umbra, sed corpus ipsum, hoc est ueritas est Christi, τὸ δὲ σῶμα τοῦ χριστοῦ. Rursum ita. Corpꝰ Christi, nemo uos decipiat ut referas corpus ad fideles qui sunt membra Christi, sed prior lectio mihi uidetur accommodatior.

Neomeniæ.) νουμενίας, id est nouilunij a νέος nouus, & μεὶς μηνός luna.

Nemo uos seducat.) καταβραβευέτω, id est in brabijs, aut præmijs fraudet, sic eñ interpretatur Hieronymus in quæstionibus ad Agalsiam quæstione decima. Nemo aduersum uos brabium accipiat. Cum enim in certamine positus iniquitate Agonotheta, uel insidijs magistrorum brabium & debitam sibi palmam perdit, καταβραβεύεσθαι dicitur. Idq; uerbi uideri uult peculiare cilicum, in qua prouincia Paulus natus & educatus fuit. Græcanica scholia admonẽt, καταβραβεύειμ dici quoties penes alium est uictoria, penes alium præmiũ Ambrosius legit. Nemo uos deuincat. Ex his satis liquet, quantũ absit a uero, Iacobi Stapulensis, hominis alioqui eruditi in hoc loco sententia. Verum hunc in errorẽ induxit Valla, qui putat καταβραβεύειμ esse ad brabiũ euocare, siue brabiũ ostentare Vulgarius indicat hunc locum a nonnullis ita distingui. τὸ δὲ σῶμα τοῦ χριστοῦ μηδεὶς ὑμᾶς

ὑμᾶς καταβραβευέτω. Vt sit sensus, uos autē qui estis corpus Christi, nemo deuertat, a præmio, quod cœpistis promereri credendo in illum. Mihi nō probatur hæc distinctio. Fortasse leuiculum. sed tamē obiter admonendū illud, brabiū dicendum esse latinis, nō brauium, hoc est per b secundam literam, non per u, deinde penultima acuta, aut circūflexa, quemadmodum est apud Græcos βραβεῖον brabium siue brabeum. Qui de græcarū uocum etymologijs conscripserunt, existimant βραβεῖον dictum a ῥάβδος, mutatis ac trāspositis literulis aliquot quod est uirga, siue sceptrū, unde qui regalia sceptra gestant, brabeutæ dicti sint, quod horum partes essent in certaminibus præmium addicere, qui uicisset, ne qs inter certantes oriretur tumultus. Atq; id propemodū indicat Martialis in præfatione quadam, cum ait, contra retiarium ferula. Sunt qui putent palmeam uirgulam tradi solitam uictori, uictoriæ symbolum, eamq; uirgam brabeum appellari. Vnde κατα βραβεύειν est intercipere præmium, non euocare ad præmium. Porro quod addit θέλων, non opponitur inuito aut nolēti, sed idem pollet ac si dicas, studio siue data opera, ut intelligerent illos maliciose insidiari Colossensibus.

In humilitate.) ἐν ταπεινοφροσύνῃ, quod refertur ad animi modestiam, unde Ambrosius ita reddidit, in humilitate animi. Distinguens ab humilitate conditionis, quæ ταπείνωσις dicitur. Nam qui iactant uisiones angelorum, crassos & abiectos requirūt animos, quibus facilius imponant, alioqui nasutis protinus subolet impostura.

Et religione angelorū.) θρησκείᾳ, quod religionē sonat, nonnunq; & in bonam partem, sæpe tamen peregrinam ac superstitiosam, uox ut autumāt a Thracibus deducta, quod apud hos Orpheus multa de dijs confinxerit, traditis cerimonijs, quibus colerentur.

Ambulans.) ἐμβατεύων, id est ingrediens ea quæ non uidit. Tametsi Hieronymus in eodem loco ἐμβατεύων interpretatur incedens fastuose.

Sensu carnis.) ἀπὸ τοῦ νοὸς, id est a mente, ut legit diuus Ambrosius. Sic em̄ uocat affectū hois impij. Crescit in augmētū.) αὔξησιν αὐξανόμενον Græca figura est, quasi dicas uiuit uitam, gaudet gaudium, sic hoc loco, Augescit augmentum.

Ab elementis huius mundi.) Huius redundat, tantum est ab elementis mundi. Mūdum em̄ uocat quicquid uidetur.

Quid adhuc tanq̄.) Adhuc redundat. Nec additur apud Ambrosium, τί ὡς, id est, cur tanq̄ &c. Viuentes mundo.) In mundo est græce, & ita legit Ambrosius.

Decernitis.) δογματίζεσθε, id est decernimini. Quāq̄ nec illud decernimini explicat, id quod sensit Paulus, intelligit em̄ eos decretis & constitutionib⁹ hominū duci, ueluti subiectos, & hoc uocat δογματίζεσθαι, id est dogmatiçari. Dogma enim græce decretum est, quod Paulus fere in malam accipit partem, pro legibus quæ non dei, sed hominum arbitrio præscribuntur, quemadmodum paulo superius, unde & decreta pontificum uocamus, distinguentes a lege diuina. Græcanica scholia admonent Paulum non dixisse, δογματίζετε, hoc est decreta facitis, sed δογματίζεσθε, id est decretis oneramini. Proinde nec hoc loco probo Iacobi Fabri sententiam, qui uertit, decreta quæritis. Interpres uulgatus, & Ambrosius legisse uidentur δογματίζετε.

Ne gustaueritis.) Hæc tria uerba apud Græcos, singularis numeri sunt, μὴ ἅψῃ, μὴ γεύσῃ, μηδὲ θίγῃς, id est ne attigeris, neq; gustaueris, neq; contigeris. Atq; hæc uerba uidētur dici a Paulo μιμητικῶς, id est per imitationem sic enim loquebantur qui suis decretis onerabant Christianos, ne gustes hoc, ne tangas illud, ne contrectes hoc. atq; his cerimonijs subigebant uelut in tyrannidem, quos Christus liberos esse uoluit. Et utinam his quoq; temporibus, non idem facerent sacerdotes quidam, omissis ijs quæ propius ad pietatem pertinent.

Ipso usu.) τῇ ἀποχρήσει, id est abusu & Ambrosius legit, per abusionem. Agit enim de cibo & potu, quæ usu cōsumunt̄, & in latrinam excernuntur. Nā ijs ꝓprie dicimur abuti.

In superstitiõe.) ἐν ἐθελοθρησκείᾳ, quæ est falsa religio, interprete Hieronymo, in eo, quemodo citaui loco. Nã superstitio, δεισιδαιμονία dicitur. Ambrosius legit superstitione, hanc eãdem uocem interpres paulo ante uertit in religione. Porro uox græca ita sonat quasi dicas, sponte a religio cum quis ultro sibi fingit religionem. Nam θρησκεία religio dicitur, a Thracibus, apud quos Orpheus primus cœpit nugari de diis, ut modo dictũ est & θέλω uolo. Idq; probe quadrat in conflictas ab homunculis cerimonias.

Ad non parcendum corpori.) καὶ ἀφειδίᾳ σώματος, quod ad uerbum sonat imparsimonia, hoc est, cum quis non parcit, alicui rei. Nam φείδομαι parco, & α particula est priuatiua. Ambrosius legit, ad uexationẽ corporis. Sentit eñ de ijs qui superstitiose lacerabant aut mutilabant corpus suum, aut immoderatis ieiunijs cõficiunt. Manent huius reinõ nullæ reliquiæ hodieq; apud Italos. cuiusmodi multa cõmemorat Apuleius in asino suo.

Rationem quidem habentia sapientiæ.) λόγον hic interpretantur speciem, quod quoniam Aquinas sensit duriusculum, ãnectit id quod sequitur in superstitione, ut intelligamus in eiusmodi rationem esse sapientiæ, non simpliciter, sed ad superstitionem. At mihi uidetur oratio inabsoluta. Cœpit enim per μὲν, & non reddidit, quæ illi respondet δέ. Proinde mihi uidetur λόγος, hoc loco sonare sermonem aut uerba, ut opponatur rei. Quod si absoluisset orationẽ, dixisset ad hunc modũ, quæ oia uerbotenus uidentẽ erudita ac magnifica nimirum ab angelis profecta, ut illi narrant. Cæterum re longe absunt a religione Christi, quæ nec in superstitione, nec in abiectione animi, qua pecudum ritu homines, homunculi cuiuspiam arbitrio circũaguntur, nec in lesione corporis sita est, cum deus cibo uoluerit honorari corpus, non cruciari inedia, sed in puritate uitæ, & charitate. In humilitate.) Diuus Hieronymus hoc quoq; uerbum notat, tanq; improprie hoc loco usurpatum, cum alias uirtutem sonare soleat, hic uicium, quo quis humilia sentit atq; terrena, & abiecti est animi, ut patiatur sese ueluti bubulum ducinaribus præceptis hominum.

EX CAPITE TERTIO.

Libidinem.) πάθος, quod morbum uertas licebit. Aut potius molliciem, ut de effœminatis & pathicis intelligas. Nam alioqui quid attinebat addere libidinem, cum ante dixerit fornicatio? Porro molliciem & Flaccus morbum appellat, cũ grege turpium morbo uirorum.

Filios incredulitatis.) Quod superius uerterat diffidentiæ ἀπιθείας, idem & inobedientiam sonat. Quãq; hoc loco Ambrosius non addit, in filios diffidentiæ.

In quibus & uos.) ἐν οἷς, sermo Græcus anceps est, quod articulus referri possit, uel ad filios inobediẽtes, inter quos & Colossenses quondam fuerant, uel ad uicia quæ paulo ante commemorauit, certe quod mox sequitur, cum uiueretis in illis, ad uicia pertinet.

Quæ sursum sunt.) τὰ ἄνω, cur non potius, superna. Et φρονεῖτε curate potius q; sapite.

Vita uestra.) Græci legunt nostra, ἡμῶν, id est nostra prima persona.

Propter quæ uenit.) δι' ἃ ἔρχεται, id est propter quæ uenit, ut uenit sit præsentis temporis, intelligasq; solere uenire diuinam iram. Iam de filijs diffidentiæ, non semel a nobis dictum est τῆς ἀπιθείας. Nos uertimus filios intractabiles.

Turpem sermonem.) αἰσχρολογίαν, id est turpiloquium.

Expoliantes.) ἀπεκδυσάμενοι, id est exuentes, id est postq; exuistis. Nam præteriti temporis est. uocem hanc interpres subinde uertit, expoliantes.

In agnitionem dei.) Dei redundat, iuxta græca exemplaria. Nec Ambrosius addit.

Masculus & fœmina.) Hæc non inuenio apud Græcos.

Gentilis & Iudæus.) Ἕλλην, id est græcus.

Barbarus.) Post hanc uocem Græci omittunt coniunctionem & oratio fit ardentior. Porro barbaro oppositum Scytham, nõ quod is barbarus nõ sit, sed quod præ hoc reliqui barbari

barbari non ſint barbari.

Nolite mentiri inuicē.) μὴ ψεύδεσθε εἰς ἀλλήλους, id eſt ne mentiamini alius aduerſus aliū Quid eñ eſt mentiri inuicē, quod uertit interpres, niſi mentiri uicißim?

Dilecti uiſcera miſericordiæ.) Dilecti hic participium eſt, nō nomē ἠγαπημένοι. Nec eſt miſericordiæ, ſed οἰκτιρμῶν, id eſt miſerationū, numero multitudinis.

Humilitatem.) ταπεινοφροσύνην, quod Ambroſius uertit humilitatem ſenſus. nos modeſtiam maluimus. Nam modeſtia potius eſt ταπεινοφροσύνη. Modeſtiam.) πραότητα, id eſt manſuetudinem, ſiue lenitatē

Patientiam.) μακροθυμίαν, id eſt longanimitatem.

Charitatem habete.) Habete non reperio apud Græcos, nec apud Ambroſium, ſed referendus eſt accuſatiuus charitatē ad uerbum ſuperius ſitis induti.

Quæ eſt uinculum perfectionis.) σύνδεσμος τελειότητος, id eſt uinculum integritatis. Reſpexit eñ ad corpus, in quo ſpiritus colligat & cōnectit omnia membra, alioqui diſſipatura. Quāꝯ non me fugit omnes ſecus interpretari.

Exultet.) βραβευέτω, id eſt præmij loco detur ſiue contingat, aut palmā ferat, hoc eſt ſuperet & uincat, non uicia. Hoc eſt ne iudicet ira in uobis, aut inuidia, aut ſupbia, ſed pax deferat palmā, ut is putet ſe uicißſe, qui cæterarum rerū diſpendio pacē conſeruauerit. Nam hæc demum eſt pax dei. Alioqui pax mundi ex uindicta naſcitur. In hanc ferme ſententiam interpretatur Vulgarius. Iam uero quorſum attinet recenſere, quid in hunc locum cōmentati ſint theologi recentiores ſecuti uerbum exultandi. Præterea pax dei eſt & apud Græcos, & Ambroſium, non pax Chriſti.

In qua.) In quam ἐις ἣν, ſiue ad quam. Et grati ſitis.) Καὶ εὐχάριστοι γίνεσθε, ſuperius admonuimus ex Hieronymiana ſentētia εὐχάριστον in diuinis literis accipi pro gratioſo, & amabili, quēadmodum opinor accipiendū hoc loco. Siquidem id adiecit uelut indicans, qua ratione pax inter eos poſſit conſiſtere, ſi comes ſimus & benigni erga omnes, propenſi ad bene merendū de omnibus: Vulgarius interpretatur grati erga deum, hoc eſt memores, qualis ille fuerit in nos, ut & ipſi uicißim clementes ſimus erga conſeruos. Verū hæc expoſitio mihi uidetur eſſe coactior. Abundanter.) πλουσίως, quaſi dicas opulente & diuitū more. Nam hoc uerbo delectatus eſt Paulus.

Docentes & cōmonentes.) Aut abuſus eſt participio loco uerbi, idq; iuxta proprietatem Hebræi ſermonis, aut hæc referenda ſunt ad id quod præceſſit. Grati ſitis, deinde ueluti per parentheſim interiectis aliquot uerbis, ſubnectatur docentes & cōmonentes ut hæc ſit Chriſtiana benignitas docere & cōmonere. Cæterꝯ uoſmetipſos quod Græciſ eſt ἑαυτοῦς melius tranſtuliſſet uos inuicem. Quis eñ docet ſeipſum?

In pſalmis.) In redundat apud nos, nec eſt apud Græcos, nec apud Ambroſium.

In cordibus.) In corde, Et eſt dño, non deo. Deinde omne quodcūq;, & addunt Græci:

Ad illas.) πρὸς αὐτὰς. i. erga illas ſiue aduerſus illas. Placitū eſt in dño.) In redundat, ἀνάπεσον τῷ κυρίῳ. Ad indignationē.) μὴ ἐρεθίζετε. i. ne prouocetis, ad indignationē additum eſt ab interprete quopiam. Ambroſius tamē legit ad iram prouocare.

Puſillo animo.) μὴ ἀθυμῶσιν. i. ne deſpondeāt animū & animo deijciantur.

Ad oculū ſeruientes.) Rurſum uſus eſt duobus illis nominibus, ἐν ὀφθαλμοδουλίαις, & ἀνθρωπάρεσκοι, de quibus ante admonuimus.

Timentes dominum.) Θεόν, id eſt deum pro dominum legunt Græci, ne quis accipiat hominem eſſe timendum.

Sicut in domino.) ὡς τῷ κυρίῳ, id eſt tanꝯ domino hoc eſt deo.

Chriſto ſeruite.) Τῷ κυρίῳ δὲ χριστῷ δουλεύετε, id eſt domino enim Chriſto ſeruitis. Tamet ſi græca uox eſt anceps, δουλεύετε. Ambroſius legit ad hunc modum. Recipietis retributionem hæreditatis domini Chriſti, cui ſeruitis.

Digitized by Google

Qui enim iniuriam facit.) ὁ δὲ ἀδικῶν, id est qui uero iniuriam facit. Aut qui non recte facit, Ambrosius legit, qui enim inique gerit, fert id quod gessit inique, quo seruet Graecarũ uocum affinitatem ἀδικῶμ, & ἠδίκησε.

Acceptio apud deum.) προσωπολημψία, id est personæ respectus.

Apud deum.) In Græcis codicibus non reperio.

EX CAPITE QVARTO.

ET æquum,) τὴν ἰσότητα, id est æqualitatẽ, seu potius æquabilitatẽ. & iustũ uocat, id quod seruis debetur a dominis, æquabilitatem, ne alium in deliciis habeant, alium inique tractent, quæ res intolerabilem facit seruitutem. Præterea uos pronomen interpres addidit de suo ὑμεῖς κύριοι, Ambrosius non addidit.

Sale sit conditus.) ἅλατι ἠρτυμένος, Ambrosius legit semper, in sale gratia sit conditus, quasi dictum sit. Sermo uester sit salsus, conditus gratia. Tametsi græca perinde ualent ac si dicas. Sermo uester semper habeat gratiam, sale conditus, ut intelligamus iucunditatem ac modestiam in colloquijs ethnicorum, sed eam cum sapientia coniunctam. Hoc detorqueri potest ad nos, si quando cum magnatibus agẽdum est, ne intempestiua maledicentia & acerbitate prouocemus eos reddamusq; deteriores q̃ sunt, sed prudẽtimo deratione sermonis paulatim adducamus ad meliora.

Nota faciet.) Græci legunt, numero multitudinis πάντα γνωρίσουσι τὰ ὧδε, id est, omnia nota facient quæ hic sunt, loquitur eñ de duobus Tychico & Onesimo. Nec addit, qui pronomen, nec apud Græcos, nec apud Ambrosium.

Qui dicitur iustus.) Iustus hic latina uox ἰοῦστος, unde uidẽ latinus hic lesus.

Semper sollicitus.) ἀγωνιζόμενος, id est certans siue laborans.

Vt stetis,) Vt sitis, ἵνα ἦτε. Multum laborem.) ζῆλον πολὺν, id est multũ zelũ siue multã æmulationẽ. Lucas medicus.) λουκᾶς ὁ ἰατρός. Articulus discernẽdi causa additus magis suadet, ut hoc de alio quopiam Luca dictum accipiamus. Ambigunt enim interpretes. Et quæ in domo eius est ecclesiam.) καὶ τὴν κατ' οἶκον αὐτοῦ ἐκκλησίαν, id est & domesticam eius ecclesiam. Ambrosius, si modo non fallunt codices, existimat Nymphan fuisse mulierem deuotam, ut uocãt, sed αὐτοῦ pronomen apud Græcos additum significat uirum fuisse, non mulierem Nympham. Porro quod addit & quæ in domo illius est ecclesiam, opinor hic ecclesiam accipi non pro uniuerso cœtu, sed pro reliqua familia, iã Christiana. Nam Græci interpretes putant, magnatem aliquem ob id fuisse quod domi habuerit ecclesiam.

Vobis legatur.) ἵνα καὶ ὑμεῖς ἀναγνῶτε. i. ut & uos legatis. Nam præcessit eam.

Et cum lecta fuerit.) Ex huius occasione loci, quidam epistolam subornarunt, uelut a Paulo scriptam Laodicensibus, sed quæ nihil habeat Pauli, præter uoculas aliquot ex cæteris eius epistolis mendicatas. Etiamsi Faber homo doctus, sed aliquoties nimiũ candidus, diligenter reliquis admiscuit epistolis. Græcanica scholia negant hanc epistolam, de qua hic agit a Paulo scriptam fuisse Laodicẽsibus. Nec eñ dixit, quæ scripta sunt ad Laodicenses, sed quæ scripta fuit ex Laodicea. Proinde fuisse epistolam, quam Laodicensis quispiam scripserit ad Paulum, in qua tamen inessent quæ ad Colossensiũ remptinerẽt. Vulgarius indicat fuisse qui putarint hãc esse quæ prior est Pauli ad Timotheũ, quod eã scripserit Laodiceæ. Verũ ut hac de re nõ pnuncio, ita nihil uereor asseuerare, eã quã Stapulensis addit Pauli non esse. Non est cuiusuis hominis Paulinum pectus effingere. Tonat, fulgurat, meras flammas loquitur Paulus. At hæc præterq̃ quod breuissima est, quam friget, q̃ iacet. Iam illud stultum etiam est, non solum impudens, quod plæraq; ex hac ipsa collegit epistola, quisquis hanc effinxit. At si quicquid erat in epistola Laodicensium, idem in hac habetur & quidem tanto copiosius, quoru sum attinebat mandare, ut illa hic quoq; legeretur? Deniq; qui factum est, ut hæc

epistola

epiſtola, apud latinos extet cum nullus ſit apud Græcos, ne ueterum quidem qui teſtetur eam a ſe lectam? Quanꝯ quid attinet argumentari. Legat qui uolet epiſtolam. Extat em̃ in Fabri cõmentarijs. Nullum argumentũ efficacius perſuaſerit eam non eſſe Pauli, ꝯ ipſa epiſtola. Et ſi quid mihi naris eſt, eiuſdẽ eſt opificis, qui nænijs ſuis omniũ ueterum theologorum omnia ſcripta contaminauit, conſpurcauit, perdidit, ac præcipue eius, qui præ cæteris indignus erat ea contumelia, nempe diui Hieronymi. Nihil em̃ fere habemus huius præter cõmentarios in prophetas & epiſtolas aliquot, qd' nõ ſit ſtudioſe ab hoc furcifero uel mutilatũ, uel adulteratũ, uel cõfuſum turpiſſimeꝯ cõtaminatum, ut neqd dicã de tot uoluminibus inſulſiſſimis, quæ idem artifex Hieronymi titulo euulgauit, id quod nemini non liquebit, poſteaꝯ totus Hieronymus, qui nunc præ manibꝰ eſt, in lucem, exierit. Quodquidem aſpirante Chriſti ſpiritu, prope diẽ futurum eſt. At Fabri mei candorem, & ipſe libens imitarer, niſi uiderem fieri, ut dum ad hunc modũ obſecũdamus indoctis aliquot, indignis afficiant cõtumelijs, nõ ſolum heroes illi, q nobis pulcherrima ſui monumẽta reliquerunt, uerum etiã bonæ ſpei ingenia, quæ hac impoſtura, aut deterrẽtur a literis, ſi ſuboleat, aut inficiuntur, ſi non ſuboleat. Idem cõſimili candore pſalterio ſuo adiecit, epiſtolam Hieronymi nomine ad Damaſum papam, in qua poſtulat, ut ad calcem in ſingulis pſalmis adderetur. Gloria patri. Atqui hac ne fingi quidem poſſit quicꝯ infantius, indoctius, inſulſius. Tãtum abeſt, ut Hieronymi hoc eſt hominis inimitabili doctrina ſimul & eloquentia prædiți uideri poſſit.

Gratia.) Domini noſtri Ieſu Chriſti, hæc omnia apud Græcos non inuenio. Et ita legit Ambroſius, quemadmodum habetur in Græcis exemplaribus ἡ χάρις μεθ' ὑμῶν, id eſt gratia uobiſcum.

ANNOTATIONVM IN EPISTOLAM
AD COLOSSENSES
FINIS.

ANNOTATIONES IN PRIOREM EPISTOLAM PAVLI
APOSTOLI AD THESSALONICENSES.
CAPVT PRIMVM.

ET pax.) Hoc loco Græci addunt illa pene ſolennia a deo patre noſtro, & domino Ieſu Chriſto. Memores operis.) Poteſt & ſic accipi. Memores ueſtri propter opus fidei, ut ſubaudias, ἕνεκα.

Suſtinentiæ.) ὑπομονῆς, id eſt tolerantiæ ſiue patientiæ ſpei, hoc eſt, quod patienter perſeueraſtis in ſpe. Ambroſius legit expectationis ꝓ ſuſtinentiæ. Ante deum.) i. coram deo ἔμπροσθεν τοῦ θεοῦ.

Non in ſermone tantum.) In proxima epiſtola admonuimus λόγον opponi ueritati & efficaciæ, pro quo illic interpres uerterat ſpeciẽ. In plenitudine.) ἐν πληροφορίᾳ, de quo ſuperius admonuimus. i. in certitudine, & certa pſuaſione. Nec em̃ certam facit fidem, q docet tantũ, ſed qui miraculis ac malorum tolerantia pſuadet, is demum uere pſuadet id quod nõ faciebant ψευδαπόστολοι.

Excipientes uerbum.) δεξάμενοι τὸν λόγον melius recepto uerbo, ſiue ſermone ſiue qui

siue qui dñi uerbũ accepistis, quod ut Paulus tradidit, non sine ꝓsecutione, illi ita recte perunt non citra afflictionem & insectationem malorum. Cæterum hoc loco aut ἐξέχυνται participium positum est loco uerbi, aut ita distinguendum est, quemadmodũ distinguit Vulgarius. Imitatores mei facti estis & domini, ut hactenus sit distinctio, deinde sequatur, excipiẽtes uerbum. Vt sit sensus, imitati estis me & ipsum Christum, quod euangelij causa libenter perpessi sitis afflictionem Ambrosius legit. Imitatores nostri facti estis & ipsius domini, susscipientes uerbum.

Forma.) τύποις, id est formæ, quod Ambrosius uertit in exemplũ & recte.

In omnem locum.) Græce est. In omni loco.

Diffamatus est.) ἐξήχηται, id est exsonuit, siue ebuccinatus est, ut admonet Laurentius iscq optimo iure ridet Remigiũ qui notarit Paulum ueluti solœcissantem, quod abusus sit hoc uerbo diffamare in bonã partem, quasi uero Paulus latine scripserit, ac nõ magis græce, aut quasi Paulo præstandũ fuerit qcquid quilibet uerteret interpres, ut si Remigius pro ὑπέρ uerteret inebriari, Paulus in ius sit uocandus, uiolatæ latinitatis reus. Iam uero palam falsum est omnia uerba apud latinos ad eundem modum composita significare in malam partem, nisi forte dispergere, disiungere, dissoluere, ad idq; genus alia sexcenta sunt in malam accipienda partem. Apud Græcos huiusmodi uox est, quæ additis nominibus ac uerbis id efficit, ut δύσνικτον δυσφημεῖν, contraria εὖ. Apud latinos nõ ita. Certe Augustinus diffamare utitur pro diuulgare, cum fama longe lateq; spargitur. Insciæ utcũq; dari uenia potest, uerum quis ferat tantam arrogantiam cum inscitia cõiunctam, imo quis non rideat tam insignem stulticiã, ut non consultis uoluminibus hoc imputet Paulo græce scribenti qd factũ sit ab interprete: Nisi forte Remigius credidit Paulum scripsisse latine. Profecta est.) ἐξελήλυθεν, id est emanauit siue peruenit, aut potius dimanauit, neq; eñ dixit in omnem locum, sed in omni loco, ut intelligas id quod ante clanculũ mussitabatur, iam ceptum publicitus prædicari.

Qui eripuit.) ὁ ῥυόμενος ἡμᾶς, id est qui eripit nos participiũ præsentis tẽporis.

EX CAPITE SECVNDO.

Sed ante passi multa.) Multa addidit nescio quis de suo. Nã nec apud Græcos est nec apud Ambrosium καὶ προπαθόντες καὶ ὑβρισθέντες, id est, & ante passi, & cõtumelijs affecti. Porro passum usurpauit Græcorũ more pro afflicto. Quibus & πάθος siue πάθημα dicitur afflictio.

Fiduciam habuimus.) ἐπαῤῥησιασάμεθα, quod ita circũloquitur Ambrosius. Exertali libertate ausi sumus. Est autem παῤῥησιάσασθαι palam & intrepide, quod dicendum sit dicere, quemadmodum sæpe iam admonuimus.

In multa sollicitudine.) ἐν πολλῷ ἀγῶνι. i. in multo certamine siue labore aut periculo, quod tamen sæpe uertit ad hunc modũ. Ambrosius certamen legit.

Non de errore.) οὐκ ἐκ πλάνης. Error apud nos tantũ est decepti. At πλάνη Græcis est & decipientis. Vnde maluissem uertere impostura. In hunc sensum interpretantur Græcorũ cõmentarij. Etenim qui fallere studet, nõ cõijcit semetipsum in pericula, sed delicijs indulget potius, & suũ ipsius negocium agit.

Neq; ex immundicia.) ἐξ ἀκαθαρσίας. i. ex immundicia, quod græcanica scholia exponunt maleficũ & abominandũ, quã ideo uocat immundiciã, quod fiat impuris & sordidis artibus ad imponendũ simplicibus. Vt crederetur a nobis.) A redundat, hoc est ut nobis cõmitteret euãgeliũ πιστευθῆναι τὸ εὐαγγέλιον. Cũ possemus uobis oneri esse.) ἐν βάρει εἶναι. i. in onere siue in pondere esse. Quod quidẽ bifariam legunt Græcanica scholia, aut ἐν βάρει, hoc est in pondere & autoritate, quoniam præcessit nõ quærentes gloriam & sequitur. Sed facti sumus paruuli. Ad hæc Ambrosius uidetur de honore non de grauatione interpretari. Deniq; ad hunc sensum facit, quod continenter adiecit, ut Christi apostoli. Neq; enim est apostolorum grauare suo supercilio quemq;. Aut ἐν βάρει quod

q̃d nihil ab illis acceperit, nec usq̃ sumptui, aut oneri fuit. Prior interpretatio mihi magis arridet. Sed facti sumus paruuli.) Interpres & Ambrosius legisse uidentur νήπιοι id est paruuli, siue pueri. Verum Græci codices habent ἤπιοι id est mites mini/mecq̃ austeri. Vtrumq̃ tolerabile est, uerum posterius propius facit ad Pauli sensum ut opponatur ei, ἐμβαρεῖ, ut intelligas eum non fuisse usum fastu & supercilio inter illos, sed mansuetudine, & lenitate, Vtrãq̃ scripturam indicat Vulgarius interpres Ambrosius honore legit non oneri, & ita edisserit. Cui lectioni ego libentius subscripserim, non tantũ ob id quod aptius quadret ad huius loci sententiam, cum cæteris item cõplusculis apud hunc ipsum locis pulchre consentiens, uerumetiam quod inter tot egregias dotes quibus principem ac præcipue episcopum præditũ esse oportet, non alia sit, qua uel ornetur decentius, uel cõmendetur efficacius, q̃ morum & ingenij lenitas ac mansuetudo, quæ fere non nisi eximiam probitatem & insignem sapientiam, tum comitari solent, tum arguere uulgaris, aut ficta probitas, suum habet fastum, suum habet supercilium, & sibi plus æquo indulgens, ut alienarum uirtutum est maligna æstimatrix, ita uiciorum alienorum acerba insectatrix est. Quãq̃ autem huius laudis prima secundum Christum gloria penes Paulum nostrum est, qui cum cæteros omnes omnibus & doctibus & officijs apostolicis longe præcurreret, tamen unus apostolum esse sese uelut ignorabat, hoc sese gerens summissius, quo maior esset, tamẽ his quidem temporibus, neminẽ noui, qui propius ad hãc laudem accedat, q̃ ille meus, imo non meus, sed totius insulæ Britannicæ Mœcenas Gulielmus Vuaramus archiepiscopus Cantuariensis, in quo cum nihil sit, quacũq̃ contempleris hominem, quod non eximium ac maximum esse iudices, tamen haud alia re maior uideri solet, q̃ quod modis omnib⁹ maximus, solus ipse magnitudinem suam non agnoscat, quo fit ut cum cæteris uirtutibus superet etiam maximos, hoc uno nomine superet & seipsum, quod sibi magnus non est. Si quis expẽdat dignitatis fastigium, si negociorum molem & amplitudinem, si iudicium pene diuinũ, si uim ingenij incomparabilem, si eruditionem undiquaq̃ absolutam, si uitæ puritatem, si fortunæ splendorem, quem pro temporum ac regionis consuetudine, tolerat uerius q̃ habet, ne inter sũmos quidẽ ullum inuenies, quem cum hoc ausis conferre. Rursum sic obuius & expositus est oibus, ut uix reperias uel in media plæbe, inter infimæ sortis homines, quẽ hic nõ ante eat comitate, facilitate, mansuetudine. O mentem uere heroicam & apostolico uiro dignam, cum humanum prætergressus sis modum, tum teipsum in ordinem redigere, ac nec infimum quemq̃ hominem fastidire. Alijs paululum eruditionis cristas erigit. Alijs imaginum splendor animos effert. Sunt, quibus uita castior supercilium adducat. Neq̃ desunt quos mediocris etiam aura fortunæ sustollat, neq̃ sui sinat meminisse. Hic semper in omni doctrinæ genere summas tenuit, ut qui ingenio longe felicissimo, quod naturæ deiq̃ munere contigerat, studiũ adiunxerit indefatigabile. Deinde in grauissimis simul ac splendidissimis regni regisq̃ negocijs toties ac tot annos uersatus est, idq̃ non sine summa laude, tum pietatis, tum prudentiæ. Nunc deniq̃ ceu mirificus quidam Geryon, tergeminum heroa suæ præstat uniuersæ Britanniæ. Archiepiscopũ ac primatem, Cancellarium, & Mœcenatem, Archiepiscopum religioni, Cancellarium iusticiæ, & reipublicæ, Mœcenatem studijs. Quis est tanto animi robore præditus, qui nõ sub horum uno quolibet sudet anheletq̃ quæ ille solus sustinet? præsertim qui prorsus intelligat, quid quisq̃ titulus efflagitet. Siquidem Archiepiscopi primatisq̃ titulus, quem uir ille sanctissimus Thomas suo martyrio reddidit augustiorẽ, illud exigit, ut quod Rhomanus pontifex uniuerso debet orbi, hoc ille uniuersæ præstet Britanniæ. Iam Cancellarij munus, summum & incorruptum totius regni iudicem requirit, & ad quẽ oibus sit aditus, laicis pariter & clericis, a quo tamẽ nulla iã sit appellatio. Quas hic negocioꝝ moles, quos causarũ fluctus uno ab homine sustineri pũtas? Vt ne uocẽ interim ad hãc rationẽ, neq̃ pauca, neq̃ mediocria curarũ põdera, quæ ex regijs

ex regijs rebus accedunt, ut domesticas sollicitudines dissimulẽ, quas in tam uniuersã familia non mediocres esse consentaneum est. Et tamen unum illud pectus, tot rebus obeundis, non solum sufficit, uerum etiam supereſt. In tam immenso circũstrepentium negociorum agmine suppetit, quod tribuat religioni, quod priuatis amicorum affectibus, quod euoluendis libris, quos adeo non fastidit, ut cum nullis amicis confabuletur libentius, quoties a publicis functionibus ocij nõnihil suffurari licet. Nimirum hoc illi tribuit admiranda quædam naturæ felicitas, & incredibilis ingenij dexteritas, hoc iudicium nõ minus acre q̃ promptũ & expeditũ, hoc diutinus rerum usus, super oĩa uero ppetua quædam uitæ sobrietas ac uigilantia. Ne minima quidem ætatis portio datur aleæ, nulla uoluptatibus, nulla conuiuijs, nulla somno, imo naturæ quoq; nonnihil detrahit, quod adijciat iuuandæ patriæ. Hac ratiõe fit, ut & tempus, & ætas iam alioqui grandior, & valetudo tot tãtisq; negocijs obeundis, sustinẽdis, exantlandisq; sufficiat, quibus ne decẽ quidem alij pares esse possint. Iam fieri non potest, quin in tam uaria negociorum turba, quædam existant, non ingentia solum, sed etiam molesta, periculosaq;. Quandoquidem non temere dictum est illud, ne Iouem quidem placere omnibus. At hunc nemo uidit tristem, nemo commotum, nemo uultuosum. Tanta est infatigati pectoris uis & constantia. Tum æquitas ac suauitas tanta, ut ab hoc uicti discedant æquioribus animis, q̃ a nõnullis solent uictores. Sibi perpetuo tranquillus est, alijs comis & alacris, Iam uero Mœcenatis personam quã ultro suscepit, ita tuetur ac sustinet, ut insula semper uiris & opibus pollens, olim religione nobilis, nunc optimis item literis ac disciplinis, huius potissimum opera sic effloruerit, ut nulli regioni cedere debeat, seu græcæ pariter ac latinæ literaturæ peritiam requiras, seu spectes eloquentiæ uires, seu mathematicorum acumina, seu reliquã philosophiæ cognitionẽ, seu literarum arcanarũ mysteria. Vnus alit plurimos, euehit plærosq;, fauet, fouet, ornat ac tuetur omnes, non solum eximios, sed & mediocres, nec suos tantum, sed exteros quoq;. Quorũ in numero me quoq;, quantulacũq; sum, esse uoluit illius benignitas. Cuius beneficentiæ, q̃q̃ alias quoq; profusæ & exundanti, illud etiam geminam addit gratiam, quod uix unq̃ admoneri sese patitur, rogari nunq̃. Quin & gratias agentẽ mox interpellat, uelut hoc ipsum nimiũ sit eũ, qui sumo sit affectus beneficio, uerbis agnoscere quod accepit. Abunde sibi relatam gratiam putat, si studijs profuit, si bene cessit omnibus quod ille de suo contulit munus. Et quemadmodũ nõ iactat, si feliciter prouenit benignitas, ita negligit ac ceu non meminit, si quando secus euenit. Quandoquidem fieri non potest, quin & id accidat nõnunq̃ ei, qui pro pensus sit ad bene merendũ de omnibus, Iudicio adscisc̃it, quos uelit fouere, sed eo hone candido, & amico magis q̃ seuero. Cæterum quos semel complexus sit, constantissime fouet, nec ullis inuidorum obtrectationibus potest alienari. Quas si quando cogitur audire, mire dissimulat, id quoq; studens, ne uel ad eum perueniãt, quem petunt, ne qd illius contristetur animus. Cuiusmodi mœcenas, si mihi primis illis contigisset annis, fortassis aliquid in bonis litteris esse potuissem. Nunc natus sæculo parum felici, cũ passim impune regnaret barbaries, præsertim apud nostrates apud quos, tũ crimẽ etiã erat quicq̃ bonarum litterarum attigisse, tantum aberat ut honos aleret hominum studia, in ea regione, quæ Baccho. Cereriq; dicata sit uerius q̃ musis, Quid queso poterã ingenio uix mediocri præditus? Nam Henricum Berganum episcopũ. Cameracensem, primũ studij mei Mœcenatem, mors inuida præripuit. Huic proximum Guilielmum Montinum inclytum Angliæ primatem, aulæ negocia bellicq; tumultus interceperunt. Quãq; ut uere dicam, huic ipse defui potius, q̃ ille mihi. Per hunc denicq; cõtigit summus ille Cantuariensis, sed prouectiori iam & ad quadragesimum deuergenti annum. Et tamen huius excitatus benignitate in literarũ studijs ueluti repubui reuiguicq;. Et quod nec natura dederat, nec patria, hoc huius dedit benignitas. Habent hoc mortaliũ ingenia, habent hoc studia literarũ, præsidem aliquem, ac ducem desyderant, qui suppeditet ocium, qui addat

addat animum, qui tueatur aduersus excetram inuidiæ, quæ non aliter & umbra corpus sequitur eruditionis gloriam. Denicq; ad cuius iudicium suas exigant uires, cui suas consecrent uigilias. Vidit hoc opinor prudens antiquitas, quæ musis uirginibus suum præfecit Apollinem. Proinde sicuti uere dictum est græcorum prouerbio, annum fructificare non aruum, quod cœli clementia plus adferat momenti ad segetis prouentum, & soli bonitas. Ita principũ benignitas est, quæ facit ingeniosos. Nulla regio tam barbara, tam procul a solis equis, ut ait Maro, deuergens, quæ non habeat dexterrima ingenia, quæ uel in media græcia nata uideri possint, si non desint Mœcenates. Apud Italos extitere cõplures doctrinæ proceres, Quãobrẽ? Nẽpe quod apud hos plurimus honos literis sit habitus. Et ut priscos sileam, nostra memoria multos euexit Nicolaus Quintus Pontifex Rhomanus, nonnullos Pius, complures Bessario, plurimos Medicensium familia, ceu nata prouehendis bonis literis, cui nũc debemus LEONEM, cui⁹ auspicijs hic meus desudat labor. Apud Gallos ubi cæperũt esse Mœcenates, mox ingens ingeniorũ prouẽtus effloruit. Etẽ ut de cæteris taceam? Nonne Iacobus Faber Stapulensis, ante annos aliquot ueluti reuixit bonis literis, idq; fouente doctissimo simul & integerrimo uiro Gulielmo Briconeto præsule Lodouensi? An nõ Gulielmus Copus instaurãdæ rei medicæ reuiguit, simul atq; Lodouici regis huius nominis undecimi, affulsit aura? Tametsi huic uiro suæ iam literæ rem familiarẽ satis amplam pepererant. Cõperio nullam esse Germaniæ partẽ, nam eo nomine censentur hodie, qui Germanice loquuntur, quæ non fertilis sit ingeniorũ, & huiusmodi ingeniorum, quorum haud pudeat Italiam. Verum quoniam huius regionis principes ad rem bellicam propensiores sunt, & ad rem literariam, fit ut plures illic sint insignes caballi, & insignite docti, utq; politiora sint arma & carmina. Alioqui quidiuel Athenis nasci potuit, acutius aut festiuius ingenio Iacobi Sturmi Argentoraci? At deum immortalem quam non spem de se præbet, admodum etiam adolescens, ac pene puer, Philippus ille Melanchthõ utraq; literatura pene ex æquo suspiciẽd⁹? Quod inuẽtiõis acumẽ? quæ sermonis puritas? quãta recõditarũ rerũ memoria? & uaria lectio? & uerecũda regiæq; prisus indolis festiuitas? Iã Heluetia nobilior armis & literis pter AMORBACHIOS fratres bonis literis natos, ut cæteros interim sileã, nõne HENRICVM GLAREANVM nobis ædidit, prorsus ætate iuuenẽ, sed in disciplinis omnibus quas mathematicas uocãt, reliqua in philosophia, in græcis, ac latinis literis, nihil em dicã de poetica, qua laureã etiã meruit, idq; donãte Cæsare MAXIMILIANO, Denicq; in omni literarũ genere eo progressũ, ut plærisq; senes inuidere citius possint & assequi. Quod si huiusmodi ingenijs honos etiam accesserit, unicus artium altor, prospicio futurum ut Heluetia clarior sit literis & bellis, plusq; debeat Musis & Marti. At in alijs quidẽ sæpenumero uidemus magna uitia, uel ætati condonari, uel eruditioni. In his omnibus quos recensui uitæ morumq; probitas, cum eruditione, ex æquo certat. Sed pene excidi unicum illud musarum delitium Vdalricus Huttenus adolescens, & imaginibus clarus. Queso quid Attica possit gignere hoc uno uel argutius uel elegantius? Quid aliud ille, & meras ueneres, & meros lepores loquitur? Quan& hunc nuper cõplecti cœpit, uir immortalitate dignus, Albertus Archiepiscopus Maguntinensis. Quẽ utinam cæteri quoq; principes certẽt æmulari. Quod si fieret, uiderem⁹ nimirũ nõ sine causa dictũ esse a ueteris comœdiæ scriptoribus οὔτε Μῦδος, οὐδὲν ἐστοῦθ' τέχνη. Nec uero male cõstat ratio dati & accepti, inter egregios principes & bonis pditos literis. Nã si cupiũt æternã apud posteros famam, quod olim pulcherrimum erat affectare, hãc solæ doctorum hominum literæ præstare possunt, certius ac uerius & ullæ ceræ, & ullæ pyramides, & ullæ statuæ, & ulli tituli aut colossi. Si non cupiunt, hoc magis debetur ea laus, quod non cupiant. An Mœcenati perisse credis agellum sabinum, cuius usufructum donauit Horatio? Nõ poterat pluris uendere quantũlibet diligẽs negotiator. Quod innu-

A a meti reges

meri reges immensa pecunia, quam in colossos & pyramides insumebant, consequi nō potuerunt, hoc iste breui agello mercatus est, nullis unq̄ seculis intermoriturum famæ decus. Atq̄ utinā omniū benignissimo Mœcenati saltem aliquam huius gratiæ portionem queam rependere. Non quod ille quicq̄ huius rei uel postulet uel expectet. Egregia uirtus abunde sepso contenta est, quæ quidem quo maior est & absolutior, hoc magis fugitat gloriam. At uera gloria sequitur fugientem. Pulchrius est meruisse famam, q̄ obtinuisse. Non refert illius cui debetur. At nostra refert, ne parum grati parūq̄ memores uideamur. Refert omnino ut egregia uirtutis exempla posteritati cōsecretur, quo plures inflāmenť ad honesti studium. Verum quod ingenioli nostri tenuitas nō potest assequi, quod nostra nō ualet præstare infantia, id alij præstaturi sunt, uel hoc nomine feliciores, quod gratiores esse licet. Nos tamen adnitemur, si modo uita comes erit, quā uel in hoc ipsum annos aliquot proferri cupiam, ut liqueat certe conatos fuisse, similimus assecutos. Sed dum harum rerū cogitatione teneor, haud scio quo modo pene operis instituti immemor, diutius q̄ par est, immoror digressiōi. Proinde ad id quod agimus recurrendum.

Desyderantes uos cupide.) οὕτως ἱμειρόμενοι ὑμῶν. conatus est explicare ἱμείρω uerbi. Significat enim alicuius desyderio mutuoq̄ teneri affectu, sicuti parentis, aut amici.

Volebamus.) εὐδοκοῦμεν, & hoc uerbum affectum habet, quasi dicas, gestijt animus.

Quoniā charissimi.) διότι ἀγαπητοί. i. propterea quod dilecti & c̄. Memores em̄ fecti estis.) μνημονεύετε γάρ. i. meministis enim. Atq̄ ita legit Ambrosius.

Labores nostri.) κόπου & μόχθου, duobus uerbis idem significauit, nisi quod μόχθος labor est cum difficultate coniunctus, quasi dicas, conatum aut molitionem, & ideo uerterunt, fatigationes. Nocte & die.) νυκτὸς γὰρ καὶ ἡμέρας. i. Nocte enim & die:

Et sine querela.) ἀμέμπτως. i. ita ut nemo de nobis quæri potuerit, hoc est, inculpate.

Affuimus.) ἐγενήθημεν, i. fuimus. Qualiter unumquēq̄ uestrum.) Hic nisi subaudias uerbum, complexi fuerimus, aut aliud simile, sermo erit imperfectus. Verum idin Paulo iam nouum esse non oportet.

Et testificati sumus.) καὶ μαρτυρόμενοι. i. testificantes, aut potius obtestantes.

Accepistis nō ut uerbū ho.) Vt, nō inuenio in q̄busdam exēplaribus græcis, ὡς λόγον ἀνθρώπων. i. nō sermonē hominū. Etiamsi hic nōnihil uariant exemplaria. Et apparet ex Græcorū scholijs ὡς aduerbiū nō esse additū in priori parte, sed, susceptistis uerbum dei. Quod efficacius est, q̄ ut uerbū dei. Quā q̄ prior illa uox dei, ad superiora ptinet, cū acceptissetis a nobis uerbum auditus dei, hoc est, uerbum quod uobis p nos loquebatur dei. At ego malim, cū acciperetis, q̄ cū accepissetis. Alioqui quō accipiebāt, qđ iā acceperant.

Quam sancte.) ὡς ὁσίως. i. ut siue ꝓ. Quā q̄ & interpres recte uertit.

Qui operat̄.) Qui, apud Græcos referri potest uel ad uerbū, uel ad deū, sed magis ad uerbū, & ita Ambrosius, quod & operat̄, addita etiā copula, & in hoc cū Græcis concordans. Nam Paulus sentit eū diuini uerbi ueluti semē agere in Thessalonicensibus.

Vobis q̄ credidistis) πιστεύσασιν. i. q̄ creditis. Et ita legit Ambrosi⁹, aut certe q̄ credebatis ꝓpter uerbū ꝓteriti tpis cui adhæret. Cōtribulib⁹ uestris.) Græce est, ꝓprijs cōtribulib⁹. ἰδίων συμφυλετῶν. i. a ꝓprijs cōtribulib⁹. Quā q̄ magis significat eiusdē gentis q̄ tribus.

Sicut & ipsi) subaudi nos. Et ꝓphetas) Græce est, & ꝓprios ꝓphetas, καὶ ἰδίους προφήτας. Peruenit aūt in illos ira dei.) Dei apud Græcos hoc loco nō additur. ἔφθασεν δὲ ἐπ' αὐτοὺς ἡ ὀργή. i. puenit aūt in illos ira. Porro εἰς τέλος dixit, ꝓ eo quod est extrema, siue ad extremū, hoc est, implacabilis ira dei. Desolati.) ἀπορφανισθέντες. i. uelut orphani facti & orbati uobis ceu filijs. Ad tēpus horæ.) πρὸς καιρὸν ὥρας. Cur nō potius, ad oportunitatē, siue occasionē, aut certe articulū tēporis. Quādoquidem hora tēpus est Græcis, καιρὸς breue tēpus. Aspectu, nō corde.) προσώπῳ, οὐ καρδίᾳ. i. facie, nō corde. Atq̄ ita legit Ambrosius. Abundātius festinauimus.) περισσοτέρως ἐσπουδάσαμεν, quod significat & studuimus & curauimus,

minus. Et abundantius dictū est, p magis siue uehementius. Et semel & itez) ἅπαξ καὶ δὶς, & bis, sed latine uertit interpres. Nonne uos.) Græce est, & uos, ut intelligas eum de aliis quoq; simili modo gloriari. Ante dñm.) ἔμπροσθεν τοῦ κυρίου. i. coram dño, siue in conspectu domini.

EX CAPITE III.

SVstinentes.) στέγοντες. i. nō ferentes, hoc est, impares desyderio uidendi uos: Placuit nobis.) εὐδοκήσαμεν, quod ut explicaret Ambrosius uertit, optimū duximus. Diuus Hieronymus putat uocem esse nouam a Septuaginta conflictā, ad explicandam proprietatem Hebraei sermonis. Remanere,) ἀπολειφθῆναι. i. relinqui. Ambrosius legit, ut Athenis soli relinqueremur.

Ministrum dei) Addunt Græci, καὶ συνεργὸν ἡμῶν. i. cooperarium nostrum. Ita Ambrosius, Et participem operis dei. Sic enim reddit συνεργόν.

Ne quis moueatur.) σαίνεσθαι, quod græca quidem scholia exponunt, turbari aut terreri. Sumpta metaphora a canibus, caudam mouentibus.

Veniente & annunciante.) Vtrūq; apud Græcos præteriti temporis est, ἐλθόντος καὶ εὐαγγελισαμένου. i. cum uenisset & annunciasset. quemadmodum legit Ambrosius.

Sicut & nos.) καθάπερ καὶ ἡμεῖς, ὑμᾶς. i. sicut & nos, uos.

Abundantius orantes.) ὑπερεκπερισσοῦ. Et exprimens uerborū ἐπίτασιν Ambrosius legit, Abundantissime orantes. Cōgeminauit enim Paulus uehementiam affectus, ὑπερ. i. eximie, ἐκ περισσοῦ, ex abūdanti, siue ex superfluo, quasi dicat, supra modū, & plusq; oportet.

Et nos in uobis.) ἐις ὑμᾶς. i. in uos. Sine querela) ἀμέμπτως. i. irreprehensa, ut legit Ambrosius. Refertur enim ad corda, quæ talia uult esse Paulus, ut nulla de his possit esse q̄rimonia.

EX CAPITE IIII.

VT quemadmodum accepistis.) Vt, redundat. Sic & ambuletis.) ἵνα περισσεύητε μᾶλλον. i. ut abundetis magis. Reliqua nempe hæc, sic & ambuletis, redundant. Adiecta uidentur explicandæ sententiæ gratia. Ambrosius tamē addit, sicut & ambulatis. Quoniā uindex) Propterea q̄ uindex siue ultor &c. διότι. Sicut prædiximus.) Sicut & prædiximus, & ita legit Ambrosius addita cōiunctione.

In immundiciam.) ἐπὶ ἀκαθαρσίᾳ, quod perinde ualet, ac si dicas, nō uocauit nos hac lege, ut essemus immundi. Siquidē causa & cōditio uocationis erat, ut desineremus esse quod eramus. Hanc enim uim habet nōnunq; præpositio ἐπὶ apposita dandi casui, q̄q; in eo quod proxime sequitur abusus est, ᾧ p ἐπὶ.

Qui hæc spernit.) Hæc redundat. ὁ ἀθετῶν. i. qui reiicit. Addidit interpres, pronomē hæc, explicandæ rei gratia. Qui etiam) Etiam nō est, τὸν διδόντα. i. qui dedit, & ita legit Ambrosius. In nobis.) εἰς ὑμᾶς. i. in uos. De charitate fraternitatis.) φιλαδελφίας. i. fraterno amore. Siquidem hac uoce, ex amore & fratre cōposita apostoli significare solent, mutuum Christianorum inter ipsos amorem, idq; ex Hebræorū more, qui omnes suæ gentis fratres uocant. Necesse habuimus.) χρείαν ἔχετε. i. necesse habetis, hoc est, nō est necesse uobis ut scribam. A deo didicistis.) θεοδίδακτοι, quod alibi uertit dociles dei, hic significat a deo doctos, & diuino instinctu per se afflatos.

Et operam detis.) καὶ φιλοτιμεῖσθαι, quod significat ambitiose conari. Ambrosius uertit eniti. Nos, in hoc incumbatis. Vt uestrū negocium agatis.) καὶ πράσσειν τὰ ἴδια. i. ut agatis res p̄prias. Deterret enim ab alienis appetendis & ocio, quo iam tum sub religionis prætextu p̄pendebant plæriq;. Nunc hoc hominū genere refertus undiq; mūdus est. Porro ridicule qdam locū hunc interpretant de curando negocio propriæ salutis.

Et nullius aliqd desyderetis.) καὶ μηδενὸς χρείαν ἔχητε. i. nullius indigentiā habeatis. Potest aūt nullius, uel ad hominē referri, uel ad rem, curate, ne quid uobis desit, aut curate, ne sit implorandū auxiliū alienū. De dormientibus.) περὶ κεκοιμημένων, quasi dicas, somno sopitis, uel soporatis, a dormisco magis q̄ a dormio. In aduentu.) In aduentum.

In iussu) ἐν κελεύσματι. Nō est simplex iussio, sed uox illa, qua nautæ seu milites se mu-

tuo adhortant ad rem strenue gerendā. Adducet cum eo) σὺν ἑαυτῷ. i. secum, aut cum eo, hoc est, cum filio, id quod mihi magis probat. In iussu & in.) Et redundat ἐν φωνῇ. i. cum uoce. Primi.) πρῶτον. i. primū, siue prius.

Nos qui uiuimus.) Paulus ita loqui uidet, quasi resurrectio ea ætate esset futura. Tametsi quoniam participijs est usus, quæ sequunt rationē eius uerbi, cui adhærent, uertipotērat & per futurum, ἡμεῖς οἱ ζῶντες οἱ περιλειπόμενοι, ἅμα σὺν αὐτοῖς ἁρπαγησόμεθα. i. nos qui uiuemus & reliqui erimus, una cū illis rapiemur. Mirum autem quantus hinc ortus sit tumultus Theologorum, dum explicare cupiunt, quod Paulus hoc loco plane dicit quosdam resurrecturos, qui uiuant. Verum id quoniam nō est huius instituti, nec persequar in præsentia. Mihi uidetur pulchre posse consistere, quod clarissime dixit Paulus, ut non confugiamus ad cōmenticias illas & coactas interpretationes.

Obuiā Christo.) εἰς ἀπάντησιν τοῦ κυρίου. i. in occursum domini. Atq; ita legit, is quisquis fuit, qui scripsit epistolam ad Demetriadem uirginem. Nam sunt qui putāt eam esse nō Hieronymi, sed Iuliani. In uerbis istis.) ἐν τοῖς λόγοις τούτοις τῷ πνεύματι. i. in uerbis ijs spiritus. In nōnullis Græcorum codicibus additū reperi. Verum haud scio an mendose, præsertim cū nec apud Hieronymū, nec apud Ambrosiū ita legā, ne apū Vulgariū quidē.

EX CAPITE V.

Et momentis.) Ἐν καιροῖς. Melius fortassis uertisset, articulis, siue oportunitatib. Nam χρόνος simpliciter tempus significat, ut annū aut mensem. At καιρός, articulum temporis cum res gerenda est. Diligenter scitis.) ἀκριβῶς οἴδατε. i. exacte nostis, siue ad plenum scitis. Et securitas.) ἀσφάλεια. i. cū tuta res, & nihil est periculi, & idcirco Ambrosius uertit, firmitas. Supueniet interitus.) ἐφίσταται ὄλεθρος. i. instat uel imminet interitus siue exitium, uerbo præsentis temporis, ut efficacius exprimeret inexpectatum mali incursum. Nec est (effugient) sed effugiant, ἐκφύγωσι, hoc est nō possent effugere. In utero habenti.) τῇ ἐν γαστρὶ ἐχούσῃ. i. in utero habenti, dandi casu. Est autem hic ὠδὶν. i. dolor, sed proprie parturientiū. Vnde Ambrosius sic extulit, quæ admodum dolor partus pregnanti, ut sit sensus, Sic illis imminere subito diem iudicij, ut mulieri grauidæ nixus ingruit & dolor partus.

Non est noctis, neq; tenebrarum) Valla legit, ἐσμὲν. i. sumus, non estis. Quamq; ad sensum nihil interest. Sentit enim de omnibus Christianis. Ambrosius legit, Non estis noctis. Et ædificate alterutrum.) εἷς τὸν ἕνα. i. unus unum, hoc est, uicissim alius alium.

Vt habeatis illos abundantius in charitate.) Græca sic habent; Ἡγεῖσθαι αὐτοὺς ὑπερεκπερισσοῦ ἐν ἀγάπῃ. Quorum sententia sic reddi poterat, ut illos summopere habeatis in precio, in charitate. Ambrosius ita legit, Vt illis summū honorem habeatis in charitate &c. Congeminauit autem, ὑπὲρ ἐκ περισσοῦ, de quo superius admonuimus.

Propter opus illorum) διὰ τὸ ἔργον αὐτῶν, quod perinde sonat, quasi dicas, propter facta illorum. Hunc locum oportet annotare diligenter episcopos, qui exigunt a suis summū honorem, cum ipsi non curent præstare suum officium. Paulus iubet eos haberi in summo honore, sed propter opus. Nec propter inanem titulum, hoc est laborantes, præsidentes in domino, non in fastu admonentes, docentes, consolantes, quod proprium est episcoporum munus.

Et pacem habete cum eis.) εἰρηνεύετε ἐν αὐτοῖς. i. pacifici sitis inter illos. Quāq; interpres uertit sententiam satis recte. Alij Græcorum codices habebant, ἐν ἑαυτοῖς, hoc est, inter uos. Atq; ita legit Ambrosius.

Corripite inquietos.) νουθετεῖτε τοὺς ἀτάκτους. i. admonete inordinatos, siue incompositos. Sentit autem intractabiles, qui parere nolunt, & ob hoc turbant cōmunem pacem.

Suscipite infirmos.) ἀντέχεσθε τῶν ἀσθενῶν. i. subleuate & fulcite, quod Ambrosius legit, Opitulamini infirmis.

Patientes estote.) μακροθυμεῖτε. i. longanimes sitis.

Omnia autem

Omnia autem probate.) Autem apud Græcos non additur, nec ad rem facit. Cæterū δοκιμάζετε Græcis quoq; uerbum est anceps, quemadmodum Latinis probare, quod interdum est approbare, interdum explorare. Cuiusmodi sit Vulgarius hoc loco interpretatur probate, dijudicate. Quemadmodum alibi, Probate spiritus, si ex deo, sint. Audiendi prophetæ, sed cum iudicio.

Abstinete uos.) ἀπέχεσθε. i. abstinete. Nec additur, uos.

In omnibus uobis.) εἰς ὑμᾶς. id est, in uos.

Sanctificet uos per omnia.) ἁγιάσαι ὑμᾶς ὁλοτελεῖς καὶ ὁλόκληρον τὸ πνεῦμα, καὶ ἡ ψυχὴ. &c. id est, Sanctificet uos totos, & integer spiritus uester, & anima &c. Hieronymus in quæstionibus ad Hedibiam ita citat hunc locum, Deus igitur pacis sanctificet uos p omnia, uel in omnia plenos, siue perfectos. Hoc enim magis sonat ὁλοτελεῖς. Ergo sensus est, Sanctificet uos per omnia perfectos, hoc est, & in spiritu, & in anima, & in corpore. In has enim partes hominem diuidit Paulus. Porro ὁλόκληρον Hieronymus uidetur non legisse, nec mihi uidetur ad sensum pertinere. Non enim loquitur de integritate spiritus, quem non diuidit, sed hominis, qui suis constat partibus. Sine querela.) ἀμέμπτως. i. irreprehensibiliter. Epistola hæc.) Hæc, redundat apud nos. Additum est autem ad explicandam articuli uim, τὴν.

EPISTOLAE PRIMAE AD THESSALONICENSES FINIS.

ANNOTATIONES IN EPISTOLAM SECVNDAM AD THESSALONICENSES.

VT dignum est.) Inuenitur quidem & hoc apud Latinos. Cæterum usitatius magisq; latinum est, ut par est, καθὼς ἄξιόν ἐστιν.

Vnusquisq; uestrum.) ἑνὸς ἑκάστου πάντων.) Addunt, omniū, ad uehemētiam. Et Ambrosius, Vniuscuiusq; omniū uestrum.

In exemplum.) ὑπόδειγμα. i. exemplum, siue ostensionem. Præpositio in redundat. Aut in nominandi casu, ostensio ut referatur ad illos qui affliguntur, id est, Vos estis documentum, & ostenditis rectum esse iudicium dei, cum tanta passos remunerat regno dei. In regno dei.) In præpositio redundat, nec addit Ambrosius.

Si tamen iustum est.) Ambrosius legit, siquidem, non si, tamen græca scholia exponunt hoc loco εἴπερ positum pro ἐπειδήπερ. i. quandoquidem. Affirmantis enim esse, non dubitantis. Quod si maxime siquidem ponatur pro si, tanto magis affirmabit, ueluti uerum inferens, de quo nefas sit dubitare.

Retribuere retributionem.) ἀνταποδοῦναι τοῖς θλίβουσιν ὑμᾶς θλῖψιν. i. Retribuere affligentibus uos afflictionem. Et Ambrosius, Retribuere eis qui uos deprimunt pressurā.

Requiem.) ἄνεσιν. i. remissionem, hoc est, refrigerium & refocillationem, siue relaxationem. Ne quis accipiat de remissione peccatorum.

Virtutis eius.) δυνάμεως.i.potentiæ. Dantis uindictam.) Dantis ad dominū referūt non ad flammam. Nam cuius apud Latinos anceps est sermo, apud Græcos non est.

In flamma ignis.) ἐν πυρὶ φλογὸς.i.in incendio siue igni flammæ. Atq; ita legit Ambrosius. Pœnas dabunt.) δίκην τίσουσιν.i.pœnam luent, siue pendent. In interitum.) In redundat. ὄλεθρον αἰώνιον. ut addatur appositiue, & intelligamus nonquamlibet pœnam, sed æternam. A gloria uirtutis.) δόξης ἰσχύος.i. roboris, siue potentiæ. Ne quis accipiat ἀρετὴν.i.uirtutem, quæ pugnat cum uitio, ut sæpius iam admonuimus.

Admirabilis fieri.) θαυμασθῆναι, quod Ambrosius expressit, mirificari. Est enim Græcis uerbum passiuum, cum quis alijs redditur admirandus.

Quia creditum est testimonium nostrum.) ὅτι ἐπιστεύθη τὸ μαρτύριον ἡμῶν. Ambrosius ut uitet amphibologiam, sic explicat, quia fidem habuit testimonium nostrum. Sed latinius poterat, quod fides habita sit testimonio nostro.

In die illo.) Ambrosius hic addit, aduentus domini.

In quo etiam oramus.) εἰς ὃ καὶ προσευχόμεθα.i.in quod & oramus, siue ad quod. Si refers ad superiora, hic erit sensus, ut cum primis fiat oratio, hoc est, ante omnia. Et in hāc sententiam exponit Chrysostomus. Sin ad sequentia, sensus erit, Vt orationes fiant ab omnibus. Sua uocatione.) τῆς κλήσεως.i. uocatione. Et dignetur ἀξιώσῃ, Ambrosius uertit, dignos habeat. Nec additur, sua, apud Græcos.

Omnem uoluntatem.) εὐδοκίαν.i. beneplacitum, siue bonum propositum.

Bonitatis suæ.) ἀγαθωσύνης. Nam suæ rursus abundat.

In uirtute.) ἐν δυνάμει.i.potentia & robore.

Clarificetur.) ἐνδοξασθῇ.i. celebre fiat, aut nobilitetur.

EX CAPITE II.

PEr aduentum.) Græca sic habent. ὑπὲρ τῆς παρουσίας, τοῦ κυρίου ἡμῶν ἰησοῦ χριστοῦ καὶ ἡμῶν ἐπισυναγωγῆς ἐπ' αὐτὸν ἡμῶν. Quorum sententia ita reddi poterat, Nomine aduentus domini nostri Iesu Christi, & nomine aggrauationis nostræ in illum. Atq; in hunc sensum interpretantur græca scholia. Obtestatur enim eos, nō solum hoc nomine, quod Christus apparituros sit in sua potentia, sed quod ipsi quoq; fideles illic sint adfuturi, & adiungendi Christo.

Cito moueamini.) ταχέως σαλευθῆναι, quod est proprie fluctuantis, & dimoti de loco.

A uestro sensu.) νοὸς.i.mente, siue intellectu.

Tanq; per nos missam.) ὡς δι' ἡμῶν.i.tanq; per nos. Missam, additum est explicandi causa, etiamsi nonnihil mutat de sensu. Nam Paulus non uult eos cōmoueri, neq; per spiritum, tanq; a Paulo profectum, neq; per sermonem, Pauli nomine allatum, neq; per epistolam, illius iussu aut nomine scriptam, atq; id sonant uerba græca.

Dies domini.) Pro domini Græcus habet Christi.

Nisi uenerit discessio.) ἀποστασία, quod Ambrosius uertit, defectionem. Nempe cum aliquis desciscit a suo autore seu principe.

Homo peccati.) ὁ ἄνθρωπος τῆς ἁμαρτίας. Diuus Ambrosius ut explicaret uim articuli, legit, Homo ille, ut acciperemus de certo homine dictum.

Sup omne quod dicitur.) Interpres legisse uidetur ἐπὶ πᾶν τὸ λεγόμενον. Verum grauiores codices sic habent, ἐπὶ πάντα λεγόμενον θεὸν ἢ σέβασμα.i.supra uel aduersus omnem qui dicitur deus, aut cultus, siue ueneratio. Hieronymus in quæstionibus citat ad hunc modum. Contra omne quod dicitur deus aut religio, propius accedens ad græca uerba. Quanq; uideo quosdam pro πάντα legere πᾶν.τὸ.i. aduersus omne quod dicitur deus, aut religio. Nam σέβασμα proprie dicitur id quod adoramus, & summa reuerentia uenerāmur, & quod maiestate præcellit, idq; uerti poterat numen.

Tanquam sit deus.) ὅτι ἐστὶ θεός.i.quod sit deus, hoc, est, ostentans se esse deū, cū nō sit.

Non retinetis.) οὐ μνημονεύετε, id est, Non meministis. O stultam copiæ affectationem, etiā

nem,etiam cum iniuria ſenſus: Vtrum quæſo iſtud eſt uertere diuinas literas, an potius in re ſeria ludere.

Hæc dicebam uobis.) Ambroſius,niſi codex mendoſus eſt,legit ad hunc modū, Nō meminiſtis,quod me adhuc apud uos agente,hæc dicebantur uobis.

Vt reueletur in ſuo.) Deeſt,ille. εἰς τὸ ἀποκαλυφθῆναι αὐτὸν.i.ut ille reueletur.Ille inquā aduerſarius de quo modo dictum eſt.

Myſterium operatur iniquitatis.) Iacobus Faber putat operatur hic accipi paſſiue,p patiatur.Tametſi nihil eſt neceſſe,cum ſit uerbum medium & ἐνεργεῖται,non eſt propriè patrare aut facere,ſed agere,hoc eſt,uim ſuam exercere,ſicuti ſpiritus dicitur operari in nobis,cum uim ſuam & efficaciam oſtendit.Ita nunc Paulus dicit Antichriſtum nondū apparuiſſe,ſed tamen occulte iam illius ſpiritum ualere & agere in his qui perſequuntur Chriſtianos.Græci interpretes arbitrantur,hoc dictum in Neronem.

Tantum ut qui tenet nunc te.) μόνον ὁ κατέχων ἄρτι ἕως. Videt in græco codice deeſſe, ὁ κατέχων ἄρτι κατεχέτω.i.is qui nunc obtinet,obtineat donec &c. Niſi malumus aposiopeſin eſſe,quæ plus ſignificarit ſilendo,q̄ ſi uerbum explicuiſſet. Hunc locum exponunt de imperio Rhomano,quo ſoluto ſit uenturus Antichriſtus.

Interficiet.) ἀναλώσει.i.conſumet.

Illuſtratione aduentus.) τῇ ἐπιφανείᾳ.i.apparitione.Etiamſi Ambroſius legit,illuſtratione præſentiæ ſuæ,ut accipias claritate Chriſti,obſcuratum iri Antichriſtum.

Et prodigijs mendacibus.) ψεύδους.i.mendacij.

His qui pereunt.) In his eſt græce,licet reclament Latini.

Charitatem ueritatis.) τὴν ἀγάπην τῆς ἀληθείας οὐκ ἐδέξαντο.i.dilectionem ueritatis nō acceperunt. Atq; ita legit Diuus Ambroſius.

Ideo mittet,& ideo,) καὶ διὰ τοῦτο.id eſt,& ideo.

Operationem erroris.) ἐνέργειαν τῆς πλάνης.id eſt, Efficaciam ſeductionis,uel impoſturæ,ut referatur ad prodigia,quæ facturus ſit Antichriſtus.Nimirum agente in illo ſpiritu immundo.Quandoquidem Diuus Hieronymus arbitratur Paulum hunc ſumpſiſſe locum ex Eſaia, qui ſcribit, Dominus miſcuit ei ſpiritum erroris.Porro ſpiritus eſt agere,uelut ignis.

Sed conſenſerunt.) ἀλλ' ἐυδοκήσαντες,ἐν τῇ ἀδικίᾳ,quod ita uerti poterat,Sed quibꝰ placuit iniquitas.Aut,ſed probauerunt iniquitatem.

Quod elegerit nos.) ὅτι εἵλετο ὑμᾶς.i.elegit uos.

Primitias in ſalutem.) ἀπαρχὴς εἰς σωτηρίαν.id eſt,Ab initio in ſalutem. Et Ambroſius legit,A principio.Apparet interpretem legiſſe, ἀπαρχὰς,ſiue ἀπαρχήν,quod ſonat primitias,ut ſit ſenſus,illos inter primos fuiſſe uocatos ex Theſſalonicenſibus. Sin legas, ἀπάρχῃς,pertinet ad diuinam prædeſtinationem. Quanq; ex iſſdem uerbis & hic ſenſus accipi poteſt,Eripuit nos deus ab imperio.

In qua & uocauit.) εἰς ὅ.i.in quod.Idq; poteſt uel accipi abſolute,uel referri ad ſpiritū, ut dicas in quem.Et ita indicant græca ſcholia.

Quas didiciſtis.) ἐδιδάχθητε.i.quas docti eſtis,ut obiter magis cōmendet ſuum officium.

Exhortetur corda ueſtra.) παρακαλέσαι ὑμῶν τὰς καρδίας.i.cōſoletur corda ueſtra. Tam & ſi uerbum παρακαλέσαι ambiguum eſt,& apud Græcos ſermo præcedit opus.

EX CAPITE TERTIO.

A Bimportunis) ἀπὸ τῶν ἀτόπων,quod magis ſonat abſurdis,& prodigioſis.

Fidelis autē deus) Græce eſt dominus,πιστὸς δὲ ἐστὶν ὁ κύριος.

Quoniam quæcūq;) ὅτι,quod Mira confuſio coniūctionū.

In charitate) εἰς τὴν ἀγάπην.id eſt in dilectionē. Et patientiā Chriſti.) καὶ

εἰς τὴν ὑπομονὴν τοῦ χριστοῦ. i. in expectatione Christi. Ita legit Ambrosius & recte. Cæterū ὑπομονὴ sonat perseuerantiā in re quapiam nō sine molestia, sed rursū cū expectatione præmij aut certe finiēdi mali. Denunciamus autem) Idem uerbum est quod uerterat præcipimus. παραγγέλλομεν. Ambulātes inordinate) ἀτάκτως, i. incompositē.

Non inquieti fuimus) οὐκ ἠτακτήσαμεν, i. non inordinati siue nō incompositi fuimus, Ambrosius uertit. Non intemperanter uiximus apud uos, & ἀτάκτως item uertit intemperāter. Miræ uero huius interpretis deliciæ, qui modo ἀτάκτως uertit inordinate, nūc ἠτακτήσαμεν uertit fuimus inquieti, cū utriusq; dictionis eadē sit origo. Recte uertit Ambrosius modo sensit intemperanter idē esse, quod turbulente, & intractabiliter. Siquidē latinis in ordinem cogi dicuntur, qui cōmuni legi astringuntur, nec ulla in re differunt a cæteris. Huic diuersum est, si quis contēptis legibus publicis, suo uiuat arbitratu. Id enim uocat Paulus ἀτακτεῖν præter ordinem uiuere.

Neq; gratis panem manducauimus.) Ambrosius legit, edimus, ut appareat illum legisse, ἐφάγομεν, pro ἐλάβομεν, Cæterum quod nunc habetur in græcis codicibus, magis quadrat cū eo quod sequitur a quoq;. In labore & fatigatione,) κόπῳ καὶ μόχθῳ, de quo superius meminimus, uterq; uertit eodem modo. Quasi non habuerimus,) ὅτι οὐκ ἔχομεν, i. quod non habeamus & demus, non daremus, δῶμεν, hoc est quod id nobis non liceat facere. Quo dicto simul & excusat alios qui sumebant, & suā temperātiā exaggerat, qui adeo nihil exegerit præter ius, ut ne quod iustū quidē fuerat acceperit.

Denunciabamus,) παρηγγέλλομεν, i. præcipiebamus, hic ubiq; ostentat suam ineptam copiam etiam anteq; nos de copia prodidissemus. Audiuimus enim.) ἀκούομεν γάρ id est audimus enim, ut sit tempus instans. Ambulare inquiete.) ἀτάκτως, quod paulo superius uertit inordinate, nunc uertit, inquiete. Rursum Ambrosius intemperāter, Et hoc loco περιπατοῦντας, aptius est, obambulantes, quæ est natiua huius uocis significatio. Nihil operantes, Sed cur, &c.) Non seruauit interpres elegantiā græci sermonis, μηδὲν ἐργαζομένους, ἀλλὰ περιεργαζομένους, i. nihil agentes, sed curiose agentes, Quāq; illud περιεργαζομένους, significat & superuacua, & inutilia agētes. Hinc certe apparet aliud esse ἐργαζομένους & ἐνεργοῦντας, ἐργάζεσθαι & ἐνεργεῖν, cū utrūq; soleat eodē uerbo reddere.

In domino Iesu Christo) διὰ τοῦ κυρίου ἡμῶν, i. per dñm nostrum.

Suum panem) τὸν ἑαυτῶν ἄρτον id est suum ipsorum panem, Idq; ἐμφατικώτερον, quasi dicas non alienum, sed suum.

Per epistolam hanc,) Hunc est græce, sicut & in emēdatioribus latinorū exēplaribus.

Vt confundatur,) ἵνα ἐντραπῇ, id est ut pudefiat, & ut rubore suffundatur, cū uiderit se uitari ab omnibus. Confunditur & is qui alioqui perturbatur. Idcirco diuus Ambrosius, ut explicaret uim uerbi græci, uertit, ut reuerentia cōfundatur.

Quasi inimicū,) ὡς ἐχθρόν, i, ut inimicū. Mira apostoli lenitas, qui ne intractabilē quidem uelit pro inimico haberi. Corripite ut fratrē) νουθετεῖτε. Ambrosius uertit, monete cōsilijs, cui magis placuit uerbū lenius. Sēpiternam) διὰ παντὸς id est semper.

In omni loco ἐν παντὶ τρόπῳ, i. in omni modo. Quanq; interpres uidetur legisse, τόπῳ pro τρόπῳ, & ad eundem modum legit Ambrosius, etiā si græca scholia τρόπῳ legunt.

Deus sit cum om.) dominus est non deus. Et ita legit Ambrosius.

Et salutatio mea) mea ablatiui casus est, & refertur ad manu.

EPISTOLAE SECVNDAE AD THESSALONICENSES FINIS.

Digitized by Google

ANNOTATIONES IN EPISTOLAM PRIOREM AD TIMOTHEVM.

SECVNDVM imperium.) κατ' ἐπιταγήν. apertius hic erat, iuxta iniunctionem, siue delegationē. Nam ἐπιτάττω est iniungere & mandare quippiam. Sentit ēm de munere apostolico, quod non ipse sibi uindicarit, sed ab ipso Christo fuerit delegatū. Et Christi Iesu spei nostræ.) ἐλπίδος ἡμῶν. Apertius erat, a Iesu, qui est spes nostra, siue spe nostra.

Dilecto filio.) γνησίῳ τέκνῳ. i. germano filio. Et ita legit Ambrosius. Germanum uocat, uerum & ingenuum nō adulterinū, quod per omnia responderet spirituali patri Paulo, id quod est filiorum referre parentē, & nō degenerare. Sed de hac uoce alias dictū est.

Gratia & misericordia.) Græci nō addunt cōiunctiones hoc loco, sed gratia, misericordia, pax. Christo Iesu dño nostro.) Græcanici codices iterant dñi cognomen, κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ κυρίου ἡμῶν. i. a domino Iesu Christo, q est dñs noster. Quasi aliter sit dominus omniū, aliter fideliū, quos peculiariter possidet. Quāq̄ dissentit & Ambrosius & uulgata ædítio. Vulgari⁹ cōtra nobiscū facit. Sicut rogaui te) παρεκάλεσά σε. Quāq̄ græca uox anceps est, tamē hic magis quadrabat, hortatus sum, ut Vallæ placet. Tametsi Paulus eo uerbo nōnūq̄ usus est erga plebeios. Vt remaneres Ephesi.) Oratio plenior græce q̄ latine, ꝓpterea q̄ πρόσμεινα potest esse uel infinitiui modi uel imperatiui, quantū ad sensum attinet. Sicut te rogaui, manere, maneto. Atq; ita legisse uidet Ambrosius. qui legit ut denuncies, quod nō quadraret, nisi accederet, maneto, aut simile uerbum.

Interminatis.) ἀπεράντους. i. quæ finem nō habent, cuiusmodi fere nunc sunt uulgarium Theologorum quodlibeta. Nam quo plus est eiusmodi quæstiūcularum, hoc plus etiā subscatet. Quod Fabius admonet de calibus proponendis. Ambrosius uertit, infinitis.

Ne aliter docerent.) μὴ ἑτεροδιδασκολεῖν. i. ne diuersa doceant, aut potius ne diuersis uterentur doctoribus, uerbo compositio, ab ἕτερος alius, & διδάσκαλος doctor. ἑτεροδιδασκαλεῖν, quod est, nunc his, nunc illis uti doctoribus. Quāq̄ Chrysostomus & hunc secutus Vulgarius, ἑτεροδιδασκαλεῖν interpretantur diuersam inducere doctrinam, ut ad pseudapostolos pertineat.

Aberrantes.) ἀστοχήσαντες. i. cum aberrassent. Et est uox ꝓpria his q aberrant a scopo.

Conuersi sunt.) ἐξετράπησαν, in malū deflexerunt. Et magis explicat græcam uocē, uel luti cum aberrans a scopo, alio se deflectit.

In uaniloquium) εἰς ματαιολογίαν. Quantum ad pronūciationem attinet mataeologia nō multum abest a theologia, cum res inter se plurimum discrepēt. Proinde nobis quoq̄ cauendum est, ne sic sectemur theologiam, ut in mataeologiam incidamus, de friuolis nugis sine fine digladiantes. Ea potius tractemus quæ nos transforment in Christum, & cœlo dignos reddant. Quorsum enim attinet decertare, quot modis accipiatur peccatum, priuatio dumtaxat sit, an macula inhærens animæ. Hoc potius agat Theologus, ut omnes horreant oderintq̄ peccatum.

Neq; de his quæ loquuntur) Græce est, quæ loquuntur. ἃ λέγουσι, Nec est geminū neq;.

Scientes hoc.) εἰδὼς. i. sciens. Mutat autem & alijs aliquot locis Paulus subinde numerum, q̄q̄ referri poterat sciens ad uerbum χρῆται. i. utatur.

Et non

Et nō ſubditis) ἀνυπο͂τακτος. i. q ſubdi nolūt nec ferūt impiū. Ambro. ῥᾳθυμεῖ, inobſeq̃ntes.

Cōtaminatis.) βεβήλοις. i. prophanis & arcendis a ſacris. Porro cōtaminati piaculo ali quo, a ſacris arceri ſolent. In eundem fere ſenſū ſonat Græcis, ἀνόσιοι. Nam ὅσιος dicit ab ἄζομαι ὃ σέβομαι. Vnde ἀνόσιον uocant, qui nō ueret nec deos nec homines. Et ideo ſubiecit prophanis, qui alieni ſunt a ſacris. Homicidis.) ἀνδροφόνοις. i. uiricidis, ſi quis aduersum uirum uertat. Plagiarijs.) ἀνδραποδισταῖς. i. qui aliena mancipia ſubducunt furto, quod genus furti plagium uocatur apud Iureconſultos. Quemadmodū qui ſacra furātur, ſacrilegi, qui de publico aut principis fiſco, peculatores, qui iumenta aliena abducunt, abigei, ita qui liberos aut ſeruos alienos, plagiarij. Id uero cum extet non ſolum apud Iureconſultos, uerum in omnibus pene bonis autoribus, quis non admiretur Lyrani uel imperitiam, qui hoc ignorarit, uel ſocordiam, qui nō ueſtigarit, uel impudentiam, qui tam expedite ſit interpretatus. Plagiarij, inquit, ſunt aſſueti plagas & uerbera aliis inferre. Et hunc ſecutus Carrenſis. Plagiarijs, inquit, qui plagas cuiuslibet generis inferūt proximis. Aquinas cum cætera ferme exponat, plagiarios prudens diſſimulat, ſatis ipſo ſilentio confitens uocem ſibi parum intellectā fuiſſe. Græca uox a mancipio dicta eſt, ἀνδραποδόμου enim mancipium ἀνδραποδιστής, quaſi dicas, fur mancipiarius.

Quæ eſt ſecundum euangelium.) Hæc duo uerba, quæ eſt, non inuenio in græcis codicibus, quāq̃ recte ſunt addita explicandi cauſa. Ambroſius & interpres uulgatus legiſſe uidentur addito articulo, τῇ κατὰ τὸ εὐαγγέλιον. i. quæ eſt ſecundum euangelium.

Quod creditum eſt mihi.) Creditum hoc loco cōmiſſum ſignificet oportet, ὃ ἐπιστεύθην ἐγώ, concreditum erat apertius. Et gratias ago.) καὶ χάριν ἔχω. i. gratiam habeo

Qui me confortauit in Chriſto Ieſu.) In redundat, τῷ ἐνδυναμώσαντί με χριστῷ. i. qui me potentem reddidit Chriſto, ut Chriſto ſit datiuus, & intelligas Paulum in Chriſti gloriam fortem ac potentem fuiſſe, non ſuam.

Qui prius fui.) τὸν πρότερον ὄντα, licet & ſic, cum prius eſſem, uel cum prius fuerim.

Et contumelioſum.) ὑβριστὴν, quod magis ſignificat eum qui uim facit. hoc eſt, oppreſſorem ſeu uiolentum. Nec enim hic ad libidinem referendum eſt.

Sed miſericordiam.) ἀλλὰ κατ. i. ſed &, quaſi dicat, non ſolum ueniam conſecutus ſum, cum talis fuerim, ſed & miſericordiam, ut fierem apoſtolus.

Fidelis ſermo.) Hac ceu præfatiuncula ſolet uti Paulus rem certam & indubitatam dicturus, ut fidus ad rem quoq̃ referatur pro indubitato. Et acceptione Græcis eſt, πιστὸς λόγος, quod & approbationem ſonat. Non reijcitur enim quod approbatur.

In me primo.) ἐν ἐμοὶ πρώτῳ. Primo hic nomen eſt, non aduerbium.

In hunc mundum.) Hunc redundat. Omnē patientiam.) μακροθυμίαν. i. longanimitatem. Ambroſius pro hoc uno uerbo, duo poſuit, magnanimitatem & patientiam.

Ad informationem eorum.) πρὸς ὑποτύπωσιν, quod Ambroſius uertit, ad exemplum. Eſt enim ὑποτύπωσις, cum res expreſſa ſubijcitur oculis. In Paulo igitur deus uelut exemplar propoſuit quid ſibi debeant ſperare, quicūq̃ relictis moribus priſtinis crediderunt in Chriſtum. Immortali inuiſibili.) ἀφθάρτῳ. i. qui corrumpi nō poteſt, quod recte uertit immortali, præſertim cū de uiuo loquatur. Et nos in epiſtola ad Rhomanos capite ſecundo uertimus, ἀφθαρσίαν immortalitatem, pro incorruptionem, ne quis acciperet de libidine. Soli deo.) μόνῳ σοφῷ θεῷ. i. ſoli ſapienti deo, ut ſoli ſapienti coniungas, & deo referatur ad omnia. Ad hunc quidem modum legit Chryſoſtomus, & hunc ſecutus Vulgarius. Cæterum quoniam id nec apud Hieronymum nec apud Ambroſium, nec apud ullum præterea reperio, nonnihil ſuſpicor additum aduerſus Arrianos, qui ſolum patrem uere deum eſſe uolebāt. Siquidem & hæretici nōnihil immutabant in literis ſacris, quo ſuum tuerentur errorem, ita compertum locis aliquot, addita quædā ab orthodoxis ad excludendos aut refellendos etiam hæreticorum errores, uti locis aliquot indicauimus.

Secundū præcedentes in te ꝓphetias) κατὰ τὰς προαγούσας ἐπὶ σε προφητείας. i. iuxta præcedentes

cedentes ſup te, ſiue ad te prophetias. Atq; id quidem græcanica ſcholia referunt ad id, quod ſequitur, ut milites bonam militiam. Verum poteſt referri & ad id, quod præcedit, Hoc præceptum tibi cõmendo, hoc eſt, ſicuti ſpiritu ꝓphetiæ admonitus feci te epiſcopum, ita iuxta eandem ꝓphetiam, nunc præcipio ut milites, ſecundum eandem prophetiam, & illi reſpondeas. In hanc ferme ſententiam Chryſoſtomus.

In illis) Subaudiendũ ꝓphetijs, nec aliud apud Græcos ſubaudiri poteſt, hoc eſt, milites ſecundum eas, & illis reſpõdeas. Quod ridicule Hugo quidã de charo exponit, de ꝓphetis exponẽdis. Sed quorſum attinet in his unum aut alterum notare locum, cum facilius ſit in hoc authorum genere, inuenire errata q̃ effugere.

Quam quidam repellentes) Præteriti temporis eſt, ἀπωσάμενοι. i. qua repulſa, quidã .i. contempta conſcientia. Circa fidem naufragauerunt.) ἐναυάγησαν. i. naufragium fecerunt. Quis enim unq̃ dixit naufragare. Ex quibus eſt) ὧν ἐστιν. i. quoꝝ de nũero eſt.

EX CAPITE II.

OBſecro igitur.) παρακαλῶ, quod hoc ſane loco rectius uertiſſet, adhortor ut fiant. Ambroſius legit, exhortare, ſecunda perſona, fortaſſe legit, παρακάλεϛ.

Primũ omniũ.) Omniũ incertum eſt an referatur ad primũ an ad obſecrationes. Et uterq; ſenſus tolerabilis eſt. Si refers ad ſuperiora, hic erit ſenſus, ut cum primis fiat oratio, hoc eſt ante omnia, & in hanc ſententiam exponit Chryſoſtom⁹. ſin ad ſequentia, ſenſus erit, ut orationes fiant ab omnibus.

Obſecrationes, orationes, poſtulationes.) δεήσεις. Ambroſius uertit, deprecationes, & rectius, quod hic uertit poſtulationes. ἐντεύξεις, uulgo uocant interceſſiones. Idq; ſonat græca uox, quãq; hanc uocem interpres uarie reddit. Græcanicum ſcholium ita diſtinguit hæc tria, ut dicat, δέησιν uocari, qua rogamus ut liberemur a malis, quod ſi uerũ eſt, elegantiſſime Ambroſius uertit deprecatiões, προσευχὰς eſſe, qua precamur, ut nobis cõtingant bona, ἔντευξιν aũt, cũ querimur de his, q nos lædunt. Quod ſi uerum eſt, apte uertiſſet, interpellationes. In ſublimitate.) ὑπεροχῇ. i. his qui ſunt in dignitate. Ambroſius legit, Qui in ſublimiori loco poſiti ſunt.

Quietã & tranquillã.) ἥρεμον & ἡσύχιον. i. placidam & quietam & c̃.

Et caſtitate.) & σεμνότητι, quod uerbum latius patet, nempe ad omnem morum grauitatem & honeſtatem. Semetipſum redemptionem.) ἀντίλυτρον, id ſignificat precium quo redimuntur captiui ab hoſtibus in bello, aut a pyratis. Siquidem quæ uulgo uocãt ranſonas, Græci λύτρα uocãt. Deinde quo magis explicaret chriſti cõmutatione, quí ſuo capite pmutauit nos omnes, addidit, ἀντίλυτρον, cum caput capite, uita redimitur uita.

Cuius teſtimonium.) Cuius pronomen quod nõ eſt in græcis codicibus, & cõfirmatum eſt, quod nec ipſum eſt apud Græcos, addita ſunt ab interprete quopiã, explicãdæ ſententiæ cauſa. Nam græca ſic habent, τὸ μαρτύριον καιροῖς ἰδίοις, εἰς ὃ ἐτέθην ἐγὼ. i. teſtimonium ſuis temporibus ſuis, in qđ poſitus ſum ego. Quãq; ad eundẽ modũ legit Ambroſi⁹, cõſentiens cũ uulga æditiõe. Prædicator.) κῆρυξ. i. præco, ſiue nũcius, potius q̃ prædicator.

Veritatẽ dico.) Deeſt apud nos, ἐν χριϛῷ. i. in Chriſto.

Puras manus.) ὁσίους, quod Ambroſius uertit ſanctos. Quanq̃ interꝑs hoc loco bene reddidit puras, qđ in ſacris oporteat omnia eſſe pura. Cæterũ hic puras nõ ſentit lotas, more ludæoꝝ, ſed puras a rapinis, puras a libidine, puras a pugnis & ſanguine.

Et diſceptatione.) διαλογισμοῦ. Quod Laurẽtius mauult uerti hæſitatiõe, cũq; hac ſententia cõueniũt græcanica ſcholia. Quãq; Stapulenſis haud abſurde trahit ad animũ pacatũ erga ꝓximũ, & in hanc ſentẽtiã enarrat Chryſoſtomus. Tãetſi eandem uocẽ crebro uertit, cogitationem. In habitu ornato.) ἐν καταστολῇ κοσμίῳ, nõ ſatis tutum eſt hoc præcipere mulierculis, præcipue Britãnicis, aut etiã Italicis, quia ſua ſponte ſatis cõmuntur. Imo Paulus iubet fœminas uti amictu modeſto, ut tegantur undiq; & habitus uitæ teſtetur integritatem, & muliebrem uerecundiam. Quorſum enim attinet admonere mulie-

nere mulierculas,ne cultu utantur sordido?

Ornantes se.) κοσμεῖν ἑαυτὰς.i.ornare seipsas. In tortis crinibus.) ἐν πλέγμασιν, semitiam periphrasi reddidit. Vel uestes preciosa.) ἢ ἱματισμῷ πολυτελεῖ.i.uestitu sumptuoso.

Promittentes.) ἐπαγγελλομένας. i.profitentes,ut uertit Ambrosius, & profitentes,hic accusatiui casus est,hoc est,eo cultu utantur qui deceat mulierem, quæ ipsa re præferat pietatem.Nam non est mulierum docere,quod professores dicantur doctores. Caterum pietatem,quam hic θεοσέβειαν uocat,quæ uox cultum dei sonat,ne quis de pietate in liberos accipiat eã, factis ipsis præstari uult,non cultu promitti,quẽadmodum hodie faciunt,quas monachas uocant.

Dominari in uirum) αὐθεντεῖν ἀνδρός,quasi dicas,autoritate uti in uiros,& illos ad suum affectum cogere. Ab hac uoce dicuntur authentica.

Si permanserit.) ἐὰν μείνωσιν.i.si manserint,numero pluratiuo,ut referatur ad filios,ut palam testatur Hieronymus,exponens hunc locum aduersus Iouinianum. In eandem sententiam clarissime disserit Chrysostomus,hac ratiõe seruari posse mulierem,si genuerit liberos,& eos curarit diligẽter instituendos in fide Christi,castisq; moribus. Pudet autem uel ipsius nomine hoc loco referre,quæ Thomas Aquinas cõmenteꝛ in hæc Pauli uerba,q̃ se torqueat,quot rimas quærat,quibus elabi possit. Qui uolet,ipse conferat, & intelliget, quid sit scribere cõmentarios in nouum testamentum,nõ consultis græcis exemplaribus. Vbi nam erat hic Paulus ille,qui fassus dicit̃,suas epistolas a nemine prius intellectas,q̃ Aquinas,cõmentarijs suis eas illustraret?

Cum sobrietate.) μετὰ σωφροσύνης,quod Hieronymus aduersus Iouinianũ uoluit uerti,pudicitiam magis q̃ sobrietatem.Et hic interpres modo uertit pudicitiam,atq; ita legit & Ambrosius. Quãq̃ græca uox anceps est, magis tamẽ sobrietatẽ sonãs & sanitatẽ mentis,q̃ pudicitiã.Sed ut dictũ est,Hieronymus uirginitatis agit patronum.

EX CAPITE III.

FIdelis sermo.) πιστὸς ὁ λόγος.Et hoc loco diuus Ambrosius uertit,humanus sermo.Chrysostomus & Vulgarius referunt ad superiora,quæ Paulus uoluerit non dubitata esse,q̃ dixit mulierem seruari gignendis & recte instituendis liberis.

Si quis episcopatum desyderat.) ὀρέγεται.i.appetit,siue expetit.Et præclarum opus est potius q̃ bonum,καλοῦ ἔργου.Id uerum erat eo seculo.At his temporibꝰ,qui episcopatum expetit,præclarum censum expetit,præclarum imperiũ expetit.Vt sunt hodie complures episcopatus.Cæterum quãq̃ interpres bis posuit desyderat,Græcis tamen duo sunt uerba,ὀρέγεται & ἐπιθυμεῖ.

Oportet enim.) δεῖ οὖν.i.oportet igitur. Prudentem.) σώφρονα,quod hic Ambrosius uertit pudicum,id quod impendio placet Hieronymo.

Vnius uxoris uirum.) μιᾶς γυναικὸς ἄνδρα.Id nunc nimirum dure,ne dicã ridicule,torquent ad unam ecclesiam. At Chrysostomus interpretatur de unica uxore,quã habeat episcopus,addens tamen esse nõnullos qui sic exponant,unius uxoris uirum,qui fuerit semel dumtaxat maritus.Et periclitatur Chrysostomus,ne Paulus exigere uideatur ab episcopo,ut uxorem habeat.At nunc id quoq; uehementer astringunt, quod eo seculo quo summa erat sacerdotum raritas, instituit Paulus seruandum in episcopis,ut non adiret hunc honorem digamus. Iam enim ,cum tot sint sacerdotum ubiq; milia,excluduntur a sacerdotio,qui uel imprudentes duxerint corruptam, imo qui ante baptismũ habuerit uxorem,& a baptismo duxerit alteram priore defuncta,arcetur a sacerdotio. Licet hac in parte gnauiter reclamãte Hieronymo. Quin illud magis mirum, cum tot egregias dotes requirat Paulus in episcopo,cæteris prætermissis,solius uxoris habet ratio.Verum hæc non sunt huius instituti.

Ornatum.) κόσμιον.i.cõpositum,siue bene moratum,aut modestũ.Idem uerbũ quod uertit in habitu ornato. Doctorem.) διδακτικὸν.i.docibilem,siue appositum ad docẽdum.Id

dum. Id enim ſenſit Paulus, atq; id eſt præcipuum epiſcopi munus. Hieronymus aduerſus Iouinianum reprehendit uulgatam æditionem, quæ habeat docilem, appellans latinā ſimplicitatē, & uertit, qui docere poſſit. Non uinolētum.) πάροινον, quod Ambroſius uertit uino obnoxium, uinoſum dicere poterat.

Non litigioſum) ἄμαχον. i. alienū a pugna, quod Hieronymus aduerſus Pelagiū uertit abſq; iurgio. Et illud non percuſſorem οὐ πλήκτην non pertinet ad uiolentiam manuum, ſed acerbitatem linguæ, ne ſæuus & improbus ſit obiurgator. Id annotauit & diuus Hieronymus. Non cupidum. ἀφιλάργυρον. i. ab argenti cupiditate alienum. Hieronymus aduerſus Pelagium uertit, non auarum.

Domui ſuæ bene p̄poſitum.) προϊσάμενον. i. qui bene præſit, ut mox uertit. Qui domui ſuæ bene præeſſe neſcit προϊσᾶναι. Cum omni caſtitate.) Non eſt hoc loco σωφροσύνης quod aliquoties ſonat pudicitiam, nōnunq; ſobrietatem ac modeſtiam, de quo paulo ante dictū eſt, ſed σεμνότητος quod multa ſignificat apud græcos, pudorem liberalem & ingenuum, grauitatem, reuerentiam. Hieronymus dum undiq; captat præſidia tuendæ & ornandæ uirginitatis, hic quoq; tranſtulit pudicitiam. Nos maluimus reuerentia, quod præceſſerit ſubiectio, ut accipias liberos patri morigeros, & liberali præditos pudore. Idem apparet ſenſiſſe Chryſoſtomum. Alioqui quid eſt cum omni caſtitate? Quoniam hæc uarie leguntur, primum ſic habent græca, μὴ πάροινον, μὴ πλήκτην, μὴ αἰσχροκερδῆ, ἀλλ' ἐπιεικῆ, ἄμαχον, ἀφιλάργυρον. &c. Non uinoſum, non percuſſorem, & turpi lucro deditum, ſed humanum, abhorrentem a pugnis, alienum ab auaricia. Ambroſius ita legit. Nō obnoxium uino, non uerberatorem, ſed modeſtum, non litigioſum, non aſperum. Porro quod græce dicitur αἰσχροκερδῆ, diuus Hieronymus in epiſtola ad Heliodorum uertit turpilucrum, græcam imitatus compoſitionem. Etiam ſi non me clam eſt, hunc locum, ut in numeros alios in uulgatis codicibus deprauatum eſſe.

Diligentiam habebit.) ἐπιμελήσεται, id eſt curam aget.

Non neophytum.) νεόφυτον nuper natus, aut nuper inſitus. Sic enim Paulus uocat recens baptizatū, quod a baptiſmo cenſeantur Chriſtiani. Cæterum hoc loco diaboli ſortaſſis non male uerti poterat calumniatoris. Requirit enim Paulus ab epiſcopo non ſolum, ut ipſe uacet omni culpa, uerum etiam ne ſit obnoxius calumnijs aut ſuſpicioni. Proinde uult mores ac uitam illius in chriſtianiſmo diu ſpectatam eſſe, ne quiſq; uel calumniari poſſit. Id autem iam tum Hieronymianis temporibus adeo non obſeruabatur, ut ea tum fuerit ſumma epiſcopi cōmendatio, ſi ſtatim a baptiſmo raperetur ad hoc honoris. Ad hunc ſenſum facit quod p̄ceſſit in op,pbriū. Nos, p neophyto uertimus nouiciū.

Mulieres ſimiſter pudicas.) Cum ipſe ſermonis tenor palam declaret eum loqui de uxoribus epiſcoporum ac diaconorum, rectius uertiſſet, uxores q̄ mulieres, quādoquidem græcis eſt γυναῖκας, deinde σεμνούς eadem uox, qua in liberis epiſcopi requirebat reuerentem uerecundiam. Bilingues.) δίλογους, id eſt duplices in ſermone.

Et ſic miniſtrent.) ἔιτα. i. deinde. Nullum crimen habentes.) ἀνέγκλητοι ὄντες. i. eiuſmodi, ut nemo poſſit eos criminari. Id quod indicat Hieronymus aduerſus Pelagium. Nā ἐγκαλεῖν eſt in ius uocare & crimen imponere, & ἔγκλημα atrox eſt iniuria, ob quā aliquis in ius uocari poſſit. Porro ἀνέγκλητος is dicitur, cui nullum crimen poſſit impingi, nō ſolum qui nullum habeat crimen. Siquidem multarum pudicicia fuit infamis, & Catonis innocentia non fuit ἀνέγκλητος ſæpenumero uocatus in ius, ſed ſemper abſolutus.

Non detrahentes.) μὴ διαβόλους, id eſt non calumniatrices.

Diacones.) διάκονοι, id eſt miniſtri & diaconi, non diacones.

Acquirent.) περιποιοῦνται, id eſt acquirunt tempore præſenti.

Hæc tibi ſcribo fili Timothee.) Duo hæc uerba fili Timothee nō reperio in quibuſdam græcis codicibus, nec Ambroſius addit, ne Chryſoſtomus quidem in ipſis cōmentarijs. Nam cætera ex uulgata æditione ab alio quopiam ſunt aſſcripta.

Columna & firmamentū ueritatis.) στύλος καὶ ἑδραίωμα τῆς ἀληθείας, hæc ad ecclesiā referenda sunt, nō ad Timotheum, sicut quidam opinantur. Nā illam uocat colūnam & basim ac sedem ueri. Et manifeste.) ὁμολογουμένως .i. confesse siue citra controuersiā. Ambrosius sic explanauit περιφράσει. Et quidem omniū confessione magnū est mysteriū, &c. Item sacramentum, hic est mysterium.

Quod manifestum est in carne,) græce secus est, θεὸς ἐφανερώθη ἐν σαρκί. i. deus manifestatus est in carne, & quæ sequunt, ad deū referenda sunt. Ambrosius & uulgatus interpres legerunt pro θεὸς ὅ, id est quod. Secus legunt Chrysostomus & Vulgarius, quos si sequi uolumus, genera participiorum mutanda sunt iustificatus, prædicatus, creditus, assumptus. Cæterū utra lectio sit uerior ambigo nōnihil. Offendit Laurētiū quomodo mysteriū dicatur assumptū in gloriam. At cur nō magis offendit, quod deus dicitur iustificatus? Id quod ne in Christum quidē prima fronte satis congruit. Siquidē de Christo interpretaī Ambro. Mihi subolet, deū additū fuisse aduersus hereticos Arrianos. Cæterū mea quidem sententia simplicissima fuerit interpretatio, si quis mysterium intelligat prædicationem euangelij, quod sæpe alias mysterium uocat, prius occultum & ignotum, nunc manifestatum uniuerso mundo. Iam enim agit aduersus eos, qui pro gratia Christi cerimonias legis Mosaicæ conabantur inducere, nec alia conditione recipiebat ethnicos. Pietatem igitur uocat legem Christi, uacuā cerimonijs, cuius mysterium magnum est, sed quod iam sit manifestatū, per Christi humanitatē, quod iustificatū in spiritu & uirtute dei. Iustificatū aūt dicit, ob uim iustificandi datam Christo, per fidem sine lege Mosaica, quod uisum est angelis qui canebant, gloria in excelsis deo. Quod prædicatum est gentibus, cū soli Iudæi expectarent, quod creditū est non solū Iudæis, sed uniuerso mundo. Denicq; post resurrectionē receptū est in cœlū, unde fuerat profectum.

Apparuit angelis.) ὤφθη, cur non potius uisus est? EX CAPITE QVARTO.

SPiritus manifeste dicit.) ῥητῶς, quasi dicas prescripte siue præcise, & certo, nam ῥητὰ dicuntur græcis certo prescripta & præfinita. In nouissimis tēporibus.) ὑστέροις. i. posterioribus siue sequentibus. Discedent.) ἀποστήσονται. i. deficient siue descissent.

Spiritibus erroris.) πνεύμασι πλάνοις. i. spiritibus seductoribus, siue deceptoribus, aut fallacibus, ut uertit Ambrosius, sed interpres legisse uidet πλάνης nō πλάνοις, tametsi id ad sensum nihil habet momenti. In hypocrisi.) ἐν ὑποκρίσει. i. in simulatione ut Ambrosius, sine in fictione, & mirum est christianos hac græca uoce tā topere delectatos, & ψευδολόγων. Ambro. elegantius uertit falsiloquorū, uoce itē cōposita, ut est apud græcos.

Cauteriatā habentes.) κεκαυτηριασμένων τὴν συνείδησιν. i. quibus conscientia cauterio nota est. Nam ferro candenti notabantur malefici, stigmatis impressis cuti. At isti nō corpus, sed animū habent stigmaticū ob uitæ dedecora, quorū ipsi sibi conscij sunt.

Doctrinis dæmoniorū.) δαιμονίων, potest hoc loco adiectiuū esse a δαιμόνιον & quod recte uerti poterat diuinorū, propter ea quæ sequuntur cauteriatā & cætera quæ in dæmonia nō quadrant, sed in diuinos, qui fingunt se cum spiritibus habere cōmerciū, idcirco adiecit in simulatione falsiloquorum. Quæ nunc est & futuri.) τῆς νῦν καὶ τῆς μελλούσης, quod Ambrosius apertius præsentis & futuræ, unde nō male quadrat præmissiones, ut habent græci. Et maledicimur.) ὀνειδιζόμεθα. i. probris afficimur. Ambrosius legit, persecutiones patimur, miror quod nam secutus exemplar.

Nec proponens.) ὑποτιθέμενος. i. suggerens siue admonens. Enutritus uerbis.) Potest & actiue legi educans illos uerbi fidei, nā participiū est mediū, præsentis temporis ἐντρεφόμενος, atq; ad id facit, quod mox sequitur, quā assecutus es, hoc est trade alijs quod a nobis didicisti. Quā assecutus es.) ᾗ παρηκολούθησας. i. quā usq; secutus es. Neq; enim hic assecutus accipiendū est eo significatu, quo rhetores accipiunt. Et astipulantur græca scholia, quæ sic exponunt, cuius es alūnus, hoc est, in qua es educatus, & ab adolescentia uersatus. Ineptas aūt.) βεβήλους. i. prophanas. Deuita.) παραιτοῦ, quod Ambrosius uertit

uertit abnue, eſt aũt παραιτεῖσθαι deprecari, & reijcere, & non admittere.

In hoc enim laboramus.) Græce eſt, & laboramus. Quia ſperamus.) ὅτι ἠλπίκαμεν, id eſt quod ſperauimus, Niſi quod in huiuſmodi uerbis affectus, græci nõnunq; præteritum tempus uſurpant pro præſenti. Nec eſt in deum, ſed in deo.

Sed exẽplũ eſto.) τύπον, quod aliquoties uertit formã. In charitate.) Græci ſic habent ἐν ἀγάπῃ, ἐν πνεύματι, ἐν πίστει, ἐν ἁγνείᾳ. i. in dilectione, in ſpũ, in fide, in puritate.

Negligere gratiam) χαρίσματος. i. donum. Manuũ preſbyteri) Sic quidam habẽt codices, uerum antiqui conſentiunt cũ græcis, apud quos eſt πρεσβυτερίου. i. preſbyteriũ. Et ita legit Ambroſius. Illud aũt dicit. Habes nõ ſolũ prophetiæ donũ, uerum etiam efficaciam impoſita manu dandi ſpiritũ & aliis, idq; ex officio pſbyteriũ tui, nimirũ epiſcopus. Nam antiquitus nihil intererat inter pſbyterum, ſacerdotem, & epiſcopum, ut teſtatur & diuus Hieronymus. Deinde propter ſchiſma e multis delectus eſt epiſcopus. Porro quo minus hic ſenſus accipi poſſit, & preſbyteriũ, quod impoſitis tibi manibus ac cepiſti, obſtat græca præpoſitio μετὰ quæ comitẽ ſignificat nõ inſtrumentũ. Alioqui probe quadraret, cum eo quod dixit in proxima epiſtola reſuſcita donũ dei, quod eſt in te per impoſitionẽ manuũ mearũ. Atq; haud ſcio an hic quoq; fatendũ ſit Paulũ Græci ſermonis elegãtiam neglexiſſe, præſertim cũ in hanc ſententiam interpretetur Chryſoſtomus, ut prophetia ſit donũ & autoritas docendi, deinde per impoſitionẽ manuũ factus ſit epiſcopus. Hæc meditare.) ταῦτα μελέτα, quod interpres eleganter uertit, ſed Hugo Cardinalis nõ intelligens hoc uocabulũ, ad hunc exponit modum. Verſa in corde per iugem memoriã, o matæologum, hoc eſt pluſq; theologum. Eſt aũt meditari, exerceri in re quapiam. Manifeſtus ſit omnibus.) ἐν πᾶσιν, id eſt in omnibus.

EX CAPITE QVINTO.

SEniorem ne increpes) πρεσβυτέρῳ μὴ ἐπιπλήξῃς, hic ſenior ad ætatem refertur, propterea quod ſequitur iuniores, & comparatiua poſita puto loco poſitiuorũ. Certe rum nõ eſt ſimpliciter increpa, ſed ἐπιπλήξῃς, quod ſignificat plagam infligere, & trãſfertur ad id qd' eſt aſpere ſæueq; obiurgare. Ita Flaccus in odis, metuentis patruæ uerbera linguæ. Et ſuperius nolebat epiſcopũ πλήκτην, hoc eſt acrem obiurgatorẽ.

Sed obſecra ut patres.) Valla mauult hoc loco exhortare, quod παρακάλει ſit anceps ad tria, ad hortandum, ad obſecrandum, & conſolandũ, quæ tamen omnia inter ſe finitima ſunt, uerum illi parũ uidetur e dignitate epiſcopi, ſi obſecret præſertim peccantem, maxime iuniorem aut adoleſcentulũ. Certe Ambroſius legit exhortare, & in eam ſentẽtiam interpretantur Chryſoſtomus & Vulgarius.

Quæ ueræ uiduæ ſunt.) Hoc eſt deſtitutæ ac deſolatæ. Nam χήρα græcis dicitur a χηρῶ quod eſt deſolo, ac deſtituo, ſiue orbo. Vnde & latinis uidua dicitur, a uiduãdo, hoc eſt orbando, hinc uiduertas pro deſolatione & ſolitudine. Palam em̃ Paulus alluſit ad etymologiã græce uocis, id quod paulo inferius explanatius dicit ἡ δὲ ὄντως χήρα καὶ μεμονωμένη. i. quæ uere uidua eſt ac deſolata. Diſcat primũ domũ ſuã.) μανθανέτωσαν diſcãt numero multitudinis, ut hoc præceptũ ad filios & nepotes pertineat, qui ſic inſtituenda ſunt a matre ſeu auia, ut pij ſint erga progenitores, hoc enim uocat εὐσεβεῖν, quod Vulgarius interpretatẽ γηροβοσκεῖν, quod & γηροβοσκεῖν appellant græci. Cæterũ Chryſoſtomus uariat in huius enarratione loci. Ambroſius uidetur magis ad uiduã referre, qui fortaſſe legit μανθανέτω. i. diſcat & haud ſcio an Chryſoſtomus, cum addit hoc, eſſe reddendum in nepotibus, quod in defunctis parentibus uidua non poſſit.

Domũ ſuam regere.) εὐσεβεῖν, id eſt pie tractare, ut uertit diuus Ambroſius.

Mutuã uicẽ.) ἀμοιβάς, quaſi dicas, taliones alludit ad ἀντιπελάργησιν.

Hoc acceptũ) Græce eſt bonũ & acceptũ καλὸν καὶ ἀπόδεκτον, ſiue honeſtũ, & acceptum

Speret in deo) ἤλπικεν. i. ſperauit ſiue ſperat, ut legit & Ambroſius, indicãdi modo nõ imperandi. Nã in huiuſmodi uerbis nõnunq; præteritũ pro præſenti uſurpat. Et Paulus

hic nō præcipit, quid uelit facere uiduas, ſed explicat deſcriptione, quas ueras uiduas dixerit. Cæterū nihil erat quod Vallam offendat tēporis ratio. Et inſtet.) Et inſtat græce eſt καὶ προσμένῃ, i. perſeuerat, ſiue aſſidua eſt. &c. Perſeuerat legit Ambr. indicādi mō.

Quæ in delicijs eſt.) Ita diſtinguunt græci ut duo contraria cōiungant uiuens mortua eſt ζῶσα τέθνηκεν, quaſi dicas uiuens nō uiuit, quanq; participiū utrouis referri poteſt. Verum ſenſus argutior eſt, iuxta græcam diſtinctionem. Adde quod hæc lectio multo mollior eſt, ad quā legit & ediſſerit Chryſoſtomus. Si quis aūt ſuorum.) ἴδιός τις, rectius ſi qua. Nam hæc de uidua loquitur Paulus. Admonēt & græca ſcholia.

Curā non habet.) οὐ προμοεῖ. i. nō pſpicit ſiue prouidet ſuis. Fidem abnegauit & infideli deterior eſt.) Hoc uidetur eſſe durius dictū, & ob id Aquinas diſtinctione nodū explicat. Ad eū em̄ modū explicat quod dixit, Fidē abnegauit, factis inquit. At hodie ſumma habetur pietas, ſi quis domi relictis liberis & uxore, aut etiam grandæuis parentibus, uel Hieroſolymas abeat, uel in monaſterium abdat ſeſe.

Si filios educauit.) Græce iucūdius eſt dictione cōpoſita τεκνοτροφήσῃ, ſi liberos educauit, ut filias quoq; cōplectaris. Item quod ſequitur hoſpitio ſuſcepit, compoſita uox eſt ξενοδόχησεν, quod nos uertimus, ſi fuit hoſpitalis.

Si omne opus bonū ſubſecuta eſt.) ἐ παντι ἔργῳ ἀγαθῷ ἐπηκολούθησεν ſignificat eā quæ in nullo bono opere defuerit & omnibus pietatis officijs ſemper adfuerit Hieronymus in Zachariam pro ſubſecuta eſt dixit, pſecuta eſt. Nos uertimus ſi in omni opere bono fuit aſſidua. Quæ Carrēſis philoſophatur in ſubſecuta eſt, quaſi ſubſequaī, quæ ſe putet nō apphendiſſe legat, ſi quis eſt φιλόγελως.

Deuita.) παραιτοῦ de quo ſupius dictū eſt. i. reijce, & refuta, hoc eſt ne recipias alēdas.

Cū enim luxuriatæ fuerint in Chriſto.) ὅταν γὰρ καταστρηνιάσωσι τοῦ χριστοῦ, Id interpretatur Hieronymus in epiſtola ad Geruntiam. Propter has inquit igitur quæ fornicatæ ſūt in iniuriam uiri ſui Chriſti, hoc enim καταστρηνιάσωσι græcus ſermo ſignificat. Nam στρηνιᾶν laſciuire ſignificat, ſiue ferocire, quod deductū putāt a uerbo στρεῖν ceu metaphora ſumpta a iumentis, quæ cum pabulo ferociunt auellunt habenas, & ſuopte arbitrio feruntur. Alij rurſum dictū putant a στρηνόν, quod eſt durum. Ita Flaccus in odis. Mollibus iam durum imperijs. Proinde καταστρηνιᾶν dicuntur, qui iam minus audientes ſunt dicto. Vulgarius καταστρηνιῶσιν interptaī ἀκκισθῶσι καὶ θρύψωνται. i. acciſſauerint & deliciari cœperint, priore uerbo dicto a moribus petulantiſſimæ mulieris, cui nomē fuit acco, quē admodū in Chiliadibus noſtris explicuimus. Porro κατὰ præpoſitio ſignificat cōtra, & in mala parte cum habet genitiuū caſum, ergo καταστρηνιᾶν τοῦ χριστοῦ eſt in iniuriam Chriſti laſciuire. Sic enim mihi uiſum eſt interpretari. Et in hanc ſententiam enarrant Chryſoſtomus, & Vulgarius. Sed de his paulo accuratius diximus in ſcholijs quæ conſcripſimus in epiſtolas diui Hieronymi. Ambroſius legit. Cum enim in delitijs egerint. Et diuus Thomas indicat hic luxuriam non eſſe propriū libidinis, ſed immodicū uſum, & copiā rerū quarūlibet. Habentes damnationem.) κρίμα. i. iudicium. Quanq; interpres recte expreſſit ſenſum. Irritam fecerunt.) ἠθέτησαν. i. repulerunt, aut reiecerunt, aſpernatæ ſunt, tametſi ſignificat hoc quoq; quod uertit interpres. Reijcimus enim quod deſijt apud nos ualere. Non ſolum ocioſæ.) Deeſt autem. Non ſolum autem οὐ μόνον δέ, ac coniunctio ad epitaſin facit. Verboſe.) φλύαροι. i. nugaces, ſiue inepte loquaces.

Loquentes quæ.) λαλοῦσαι, quod aliquoties ſignificat garrire. Volo aūt.) Volo igit, βούλομαι οὖν. Matreſſamilias eſſe.) οἰκοδεσποτεῖν. i. familiam adminiſtrare. Ne quis accipiat de liberis progignendis, de quo modo dixerat, ſed de gubernatione familiæ, quod græca uox cuidētius declarat, dicta a domo & dominio. Et quod pxime præceſſit τεκνο, γονεῖν græce feſtiuius dictum eſt uoce cōpoſita, & latine, filios ſeu liberos procreare.

Retro poſt ſatanam.) ὀπίσω τοῦ σατανᾶ, id eſt poſt ſatanam, nec opus eſt retro. Deinde quod hic uertit, conuerſæ ſunt, Ambroſius legit deerrauerunt ἐξετράπησαν. i. deflexerunt de quo

de quo supra meminimus. Sensus est autem, illas desciuisse a Christo, & secutas Satanã, Nã hoc uocat post Satanã Si quis fidelis) Græce est si quis fidelis, aut si qua fidelis, εἴ τις πιστὸς ἢ πιστή. Atq; ita legit Ambrosius. Vt nõ grauetur.) Et nõ grauetur μὴ βαρείσθω. i. sumptibus suis alant, & nõ onerent ecclesiam. Quæ ueræ uiduæ sunt sufficiat.) ἐπαρκείσθω. i. sufficiat, subaudi ecclesia. i. ut satis esse possit, & idonea ad alẽdum, ut suppeditet.

Qui bene præsunt presbyteri.) Presbyteri hic episcopi uocabulũ est nõ ætatis. Et honorem subsidiũ significat, nõ uulgarem istum honorem decedere de uia, aperire caput flectere genu, quemadmodũ nõ uno in loco annotauit & diuus Hieronymus.

Non alligabis os.) οὐ φιμώσεις quod Ambrosius uertit nõ infrenabis. Cæterum locus quem citat extat Deuter. ca. 25. his quidẽ uerbis. לֹא תַחְסֹם שׁוֹר בְּדִישׁוֹ Mos autem est apud nõnullos circumacto iumento trituram facere, cum apud nostrates flagellis excutiant. Annotandus hic locus ijs qui tantis clamoribus, tantaq; tyrannide decimas, & plusq; decimas extorquent, a pauperrimis quoq; laicis, legem uetare, ne quis obliget os boui, sed trituranti hoc est, docenti, monenti, exhortanti, sacrificanti, ac cæteris sacerdotalibus officijs fungenti. Quid autem hoc ad istos quosdam, qui nõ solum in ocio, sed in sardanapalicis delicijs uitam omnem transigunt? Quanq; aliud est laborare ore non infrenato, aliud explere scrinia sanguine pauperũ. Atq; hæc dixerim nõ quo laici segniores sint ad beneficentiam erga sacerdotes suos, quibus si boni sint, nulla par gratia rependi potest, sed ut nos uicissim nostri meminerimus officij.

Aduersus presbyterũ.) Incertũ an de seniore loquat, an de episcopo. Rursum quod sequit. Peccantes aũt corã omnibus argue, si superiora ad pr̃s byteros referas, ad eosdem pertineat oportet, ut sit sensus crimen nõ facile recipiendũ, nisi sint idonei testes. Quod si cõstiterit, palã esse arguẽdũ in exẽplũ omniũ. Vulgarius utrũq; de grãdæuis exponit.

Sine p̃iudicio) χωρὶς προκρίματος, sine p̃iudicio, p̃iudiciũ hoc loco nõ significat, quod apud iureconsultos, rem prius iudicatã, sed p̃cipitatũ iudicium, cũ ex concepta temere opinione quippiam agitur, & iudicamus ipsi apud nos anteq; compertũ habeamus. Ad hunc modum interpretantur græcanica scholia. In alterã partẽ declinando. κατὰ πρόσκλισιν. Interpres legisse uidet πρόσκλισιν per iota, nõ per ita. Atq; ita legit diuus Ambro. & diuꝰ Basilius in principio puerbioꝝ, ut testant græcanica scholia. Neq; secus legũt & interpretant Chrysost. & Vulgarius. At Clemens legit, ut nunc habent græcoꝝ exemplaria, nisi quod mihi legendũ uidetur πρόκλησιν, non πρόσκλησιν, hoc est, puocationẽ, nõ aduocationẽ. Noli adhuc aquã) μηκέτι. i. ne post hac aquã biberis, significat eũ usq; ad id tẽpus, aquã potitasse, ut ratiocinat diuus Hieron. & græcis unica dictio est ὑδροποτεῖ.

Frequentes tuas infirmitates.) ἀσθενείας, infirmitates intellige non morbos, ac graues ægrotationes, sed corporis debilitatẽ. Manifesta sunt.) πρόδηλοι. i. p̃manifesta.

Bona facta manifesta sunt.) προάγουσαι εἰς κρίσιν. Iam eã illa cõdẽnata sunt priusq; is q̃ admisit adductus sit in iudiciũ. Quorundã aũt) Quosdã aũt est græce, atq; ita legit Ambrosius τινὰς δὲ ἀποκολουθοῦσιν. i. quosdã aũt etiã subsequunt. EX CAPITE VI.

NE nomen do.) græce est nomen dei τὸ ὄνομα τοῦ θεοῦ. Quia benefici partici.) οἱ τῆς εὐεργεσίας ἀντιλαμβανόμενοι. i. ij qui beneficentiæ participes sunt, siue qui beneficentia iuuant, referẽt aũt ad seruos, nõ ad dominos. Quanq; Vulgarius bifariã exponit Ambrosius ad seruos refert. Si quis aliter docet.) ἑτεροδιδασκαλεῖ. i. diuersa docet, est aũt græcis unica dictio cõposita, de quo supius admonuimus.

Et nõ acqes.) προσέρχεται. i. accedit, ita sonat græce, & apte rñdent latina. Supbus est) τετύφωται. i. inflatus est. Ambro. legit supbit. Sed languens νοσῶν. i. ægrotans, qd̃ apud græcos sæpius ad animũ referẽt, ut νοσεῖν dicanẽ qui desipiũt ac delirãt, hoc est animi morbo laborãt, qd̃ uerbi mire quadrat in istos sophisticos theologos, qui contẽptis ijs, quæ necesse est discere, in stultissimis illis suis argutijs, & nihili labirynthis ætatẽ uniuersam

conterunt miseri. Elegãter autem Paulus unico uerbo dixit pugnas uerborum λογομαχίας, cũ isti iactent se totos in rebus esse. Ex quibus oriun.) Paulus inuidiã & contentionem singulari numero posuit. Atq; itẽ Ambrosius. Malæ conflictæ.) διαπαρατριβαί. Malæ græci referunt ad suspiciones. Nã quod sequit παραδιατριβαί p se sonat in malã partem, ppter ppositionẽ παρά, quæ sæpius id efficit, ut in παραφρονεῖν & παραφέρεσθαι. Dicuntur aũt congressus & disputationes philosophoꝝ diatribæ græcis, quas hic addita ppositione inutiles facit, & nihil ad rem ptinentes. Scholia græcanica admonẽt metaphorã sũptã a scabiosis q mutuo cõflictu, cõtactuq; morbũ cõcãt. Sic & Vulgari⁹ ait παραδιατριβαὶ τουτέστι, χολαὶ μάλαιαι. διατριβὰς δ' τὰς χολὰς ἔθος καλεῖν. ἢ ὅτι καθάπερ τὰ ψωραλέα τῶν προβάτων παρατριβόμενα νόσου πληροῖ τὰ ὑγιαίνοντα. οὕτως καὶ οὗτοι τοὺς διατριβομένους ἑτέρους διαφθείρουσιν αὐτοῖς. Veritate priua.) ἀπεστερημένων τῆς ἀληθείας. Ambr. uertit & q ueritate caruerũt. Græce posnat efficaci⁹, qbus adẽpta est ueritas, iuxta illud Publij. Nimiũ altercãdo, ueritas amittit. Quæstũ esse pie.) Post hæc uerba repio apud græcos ἀφίσασο ἀπὸ τῶν τοιούτων, i. abstine a talibus. Itẽ Ambr. discede ab huiusmodi. Atqui id in uulgatis codicibus nõ habetur. Cũ sufficientia) μετ' αὐταρκείας, ea uox significat cũ qs sua sorte cõtetus est, nec aliud deyderat. Haud dubiũ qa.) δηλονότι, qd' est affirmantis. Et plenius reddidisset græcarũ uocũ affinitatẽ εἰσενεγκεῖν & ἐξενεγκεῖν. i. inferre & efferre. In hũc mũdũ.) Addidit suo more hunc, quod nõ est apud græcos. His cõtenti sumus.) ἀρκεσθησόμεθα. i. cõtenti erimus. Interps legit ἀρκεσθησώμεθα p omega. Et in laqueũ dia.) Diaboli apud græcos nõ est, nec addit apud Ambro. Vnde cõsentaneũ est adiectũ a quopiã, q locũ uoluerit interptari. Et inutilia) copula redundat. Nec est apud græcos inutilia, sed ἀνοήτους, i. stulta. Quãq; interps legisse uidet ἀνοήτους, atq; itẽ Ambrosius. Quæ mergũt) βυθίζουσι. i. demergũt in pfundũ. Et cupiditas.) ἡ φιλαργυρία. i. pecuniæ studiũ. Ambro. legit auaricia, Alioq cupiditas aliaꝝ item rerũ est, ut gloriæ, imperij, uoluptatũ uindictæ.

Errauerunt a fide.) ἀστοχήσαν. i. aberrarunt. In qua uocatus es.) In quã ἐκλήθης. Ad quã Ambr. Græci addũt κλῆσιν, in quã & uocatus es. Sine macula,) ἄσπιλον. i. imaculatũ, & refert ad ipsum Timotheũ, nõ ad mandatũ. i. ut serues mandatũ imaculatus irreprehensus. Etiãsi Ambro. refert ad mandatũ, si modo codex uacat mendo. Quanq; sermo grecus nõ uetat, quo minus adiectiuũ referat ad pceptũ. Vsq; in aduentũ.) μέχρι τῆς ἐπιφανείας. i. usq; ad appitionẽ. Quẽ suis tpib⁹) quẽ refert aduentũ nõ Christũ, id qd' liquet ex græcis. Solus potens.) μόνος δυνάστης, id ppriè dicit de principe, aut magistratu, inde & δυνάστεια In sempiternũ.) In supereſt. Et κράτος potestatẽ quoq; significat.

Diuitibus huius sæculi. τοῖς πλουσίοις ἐν τῷ νῦν αἰῶνι. i. ijs qui sunt diuites in psenti sæculo: Nõ sublime sape.) ὑψηλοφρονεῖν, qd' Ambro. uertit supbe sape, significat aũt elato esse animo & arroganter de seipso sentire. In incerto diuitiarũ.) ἐπὶ πλούτου ἀδήλότητι. i. in diuitiaꝝ incertitudine. Nobis oia abũde) πλουσίως. Rursũ interps nõ reddidit iuxta ditatẽ, quæ est in uocũ affinitate πλούτου & πλουσίως, quasi dicas, diuitiaꝝ & diuitialiter, siue opulentiæ & opulẽte. Bñ agere.) ἀγαθοεργεῖν dictio cõposita est ex bono & ope quasi dicas bene opari. Demiror qd legerit diuus Ambro. q reddidit hunc locũ hoc pacto, In uoluntate bonorũ operũ. Facile tribuere.) εὐμεταδότους εἶναι. i. faciles esse ad impartiendũ. Ita legit Ambro. nisi qd' omittit esse. Thesaurizare) ἀποθησαυρίζοντας. i. reponentes siue recondẽtes sibi. Et uerã uitã,) græcis est æternã uitã. Depositũ custodi) παραθήκην. i. qd' tibi cõmissũ est. Sentit aũt hanc doctrinã quã illi & in initio cõmẽdarat Et ita exponunt græca scholia. Vocũ nouitates.) κενοφωνίας. i. uocũ inanitates. Ambr. & interps legisse uidẽt καινοφωνίας. Quanq; græca scholia p ε legunt. Nec eñ hic agit de nouandis uocibus, sed de disputationibus superiuacaneis. Falsi nois.) ψευδωνύμου, quasi dicas falso noiatæ scientiæ. Et hæc oia mire quadrant in hos quosdã spinosos theologistas. Et apte dixit ἀντιθέσεις oppositiones, qd' oibus de rebus inter istos mira sit digladiatio. Promittentes.) ἐπαγγελλόμενοι, cur nõ potius pfitẽtes. Circa fidem exci) ἀστόχησαν. i. aberrarunt, sicut antea uertit. Ductum aũt ab ijs, qui aberrant a scopo.

Digitized by Google

ANNOTATIONES IN SECVNDAM EPISTOLAM PAVLI APOSTOLI AD TIMOTHEVM.

GRatia & miſericordia.) In græcis codicibus abſunt coniunctiones. Gratia, miſericordia, pax. Gratias ago.) χάριν ἔχω. i. gratiam habeo. Nam ita mauult Valla. Et ad eum modū legit Ambroſius. A progenitoribus meis.) ἀπὸ προγόνων. i. a progenitoribus, ſiue a maioribus. Ambroſius legit a pauis. Significat em̄ Paulus ſe natū ex iſs qui lōga retro ſerie fuerint cultores dei Nā meis redūdat. Et ſeruio nō eſt λατρεύω ſed λατρεύω. i. quē colo. Fidei quæ eſt in te nō ficta.) Meli⁹ Ambroſius. Eius quæ in eſt te ſynceræ fidei. Recordationē) ὑπόμνησιν. i. cōmonitionem, cū aliquid ſuggeritur memoriæ, ne ueniat in obliuionem.

Matre tua Ethnice.) Eunice, uel potius Eunica, a uictoria dictum uocabulum. Carren ſis homo diligens interpretatur Etnicem græcis ſonare fortunatā, is qui ſic interp̄tatus eſt legit Eutyche. Certus ſum aūt quod & in te) πέπεισμαι, ὅτι καὶ ἐν σοί. i. perſuaſum habeo, qd' & in te. ſ. eſt ea fides. Quod & in te.) Hic græce colon eſt. Admoneo te.) ἀναμιμνήσκω. i. cōmonefacio, ſeu potius redigo in memoriam. Reſuſcitas.) ἀναζωπυρεῖν, quod eſt proprie ignem iam conditū, ac ſopitū ſuſcitare. Ambroſius legit ut recrees donum dei, Sed uirtutis eſt) δυνάμεως. i. potentiæ & roboris, & fortitudinis. Et quod modo uertit timoris, græce eſt δειλίας, quod & ignauiā ſonat, animiq; imbecillitatem.

Gratiam dei) χάρισμα. i. donum. Et ita Ambroſius. Collabora) συγκακοπάθησον, id eſt ſimul affligere cū euangelio & particeps eſto afflictionū quæ prædicationē euangeliī comitantur. Qui nos liberauit.) τ σώσαντ. i. qui nos ſaluos fecit. Ita & Ambroſius. Vocatione ſua) Sua nō eſt in græcis codicibus. Ante tēpora ſæcul.) αἰωνίων. i. æterna Per illuminationē.) διὰ τ ἐπιφανείας. i. per apparitionem, quod ſuperius uertit aduētū, Quanq; epiphania nonnunq; illuſtrationem ſonat, ut & ἐπιφανὴς illuſtris. Atqui interp̄s non addidit græcarū uocum affinitatem φανερωθεῖσα & ἐπιφανείας, quaſi dicas illuſtrata eſt per illuſtrationem Ieſu Chriſti. Deſtruxit quidem mortem, illuminauit aūt uitam) καταργήσαντ. i. qui aboleuit, & obliterauit & φωτίσαντ. i. in lucem produxit, Nam hæc duo inter ſe compoſuit ueluti pugnantia, In quo.) εἰς ὅ, id eſt in quod, nempe euāgelium Prædicator) κῆρυξ, id eſt præco, potius q̄ prædicator.

Magiſter gentiū) διδάσκαλ, id eſt doctor. Non cōfundar) οὐκ ἐπαισχύνομαι, id eſt nō erubeſco, ſiue nō pudet me. Scio enim cui credidi) Nō eſt ſenſus græci ſermonis, Paulum non ignorare, cui confiſus eſſet, Verum hæc eſt ſententia, Scio quod is cui credidi potens eſt ſeruare depoſitū meū οἶδα γὰρ ᾧ πεπίστευκα, καὶ πέπεισμαι, ὅτι δυνατός ἐστιν, nā ſi prior eſſet ſenſus, non diceret ᾧ ſed τινί. Quanq; poteſt & hic eſſe ſenſus, Noui enim eum cui credidi, & certus ſum quod potens ſit.

Auerſi ſunt me.) ἀπεστράφησάν με, id eſt auerſati ſūt me, hoc eſt aſpernati ſūt, Ambroſius legit auerſati, non auerſi, Et nemo dicit, auerſatus eſt a me, Vnde ſuſpicor præpoſitionem a librario adiectā. Omnes qui in Aſia ſunt) πάντες οἱ ἐν τῇ ἀσίᾳ, poteſt legi & erāt, Nam tempus non exprimitur græcis uerbis.

Cū Rhomā ueniſſet) ἐν ῥώμῃ γενόμενος. i. cū eſſet Rhomæ, Atq; ita legit Ambroſius.

Sollicite.) σπουδαιότερον.i.studiosius. Formam habens.) ὑποτύπωσιν ἔχει.i. formã habe, siue exemplar habe, hoc est alijs formam propone pie uiuendi.

Sanorũ sermonũ.) ὑγιαινόντων.quicquid ꝑbãt id græci uocãt ὑγιὲς, unde & ꝓuerbiũ ὑγιὲς οὐδὲ ἓν cũ oĩa displicent. Contra cũ res cũ uicio cõiuncta est, aiunt τὰ σάπια νοσεῖν.

Scis enim hoc) Enim redũdat. Phileτus.) φύγγελλος.i. phyggellus, atq; ita legitur in peruetustis exẽplaribus latinis, & ita citatur a diuo Hieronymo in epistola de uestibus Aaron. Et ita legit Ambrosius. Et quanta epheſi) καὶ ὅσα.i. & quæ, siue quæcũq; aut potius in quibuscunq;.

EX CAPITE SECVNDO.

COnfortare.) ἐνδυναμοῦ.i. fortis aut robustus esto. Labora sicut.) σὺν ὄγκῳ κακοπάθησον.i. tu igitur feras afflictiones. Nam hoc significat κακοπαθεῖν.

Nemo militans deo) Deo redundat. Etiamsi additur apud Ambrosiũ, Opinor explanãdæ sententiæ gratia. Adhibet enim Paulus hoc simile a militibus, quorũ nemo curat rem domesticam, posteaq; sacramẽto fuerit addictus militiæ, sed imperatoris sui negocium agit. Multo magis id conuenit facere eũ. qui militat euãgelio.

Implicat se.) ἐμπλέκεται.i. implicat. Quanq; huiusmodi passiua subinde uertit per pronomina reciproca. Negocijs secularibus.) τοῖς τοῦ βίου πραγματείαις.i. uitæ negocijs, aut occupationibus. Porro βίου uictum magis sonat q; uitam. Qui militat, nõ est sollicitus de uictu, rem uictoriæ agit, de uictu prospicit Imperator.

Vt ei placeat, cui se probauit.) ἵνα τῷ στρατολογήσαντι ἀρέσκ.i. ut ei qui se militem delegit placeat, hoc est, ei cuius spiritu delectus est & asscriptus ad hanc militiã, fortassis interpretuertit, ei qui se probauit. Nam & qui certat in agone.) ἐὰν δὲ καὶ ἀθλῇ τις.i. si uero & certet aliquis. Verbũ est unde dicuntur Athletæ. Nam ab ijs quoq; ducit simile.

Non coronabitur.) οὐ στεφανοῦται.i. nõ coronatur, hoc est nõ sat est quomodocũq; certare, sed ita ut uincas. Laborantem agricolam.) Video græcos etiam interpretes non nihil hærere hoc in loco, sed mea sententia sermonis ordo paulo perturbatior obscuritatem adduxit orationi. Ea tolletur, si κοπιῶντα sit præteriti temporis, & ab eo pendeat aduerbium πρῶτον.i. prius, & non ad infinitũ uerbũ quod sequitur λαμβάνειν. Et sententiã ad hunc ordinemus modum. Oportet agricolam accipere fructus, sed si prius laborarit. Tres enim adhibuit parabolas, militis, athletæ, & agricolæ, quorũ unusquisq; cæteris curis omissis suũ munus gnauiter obit. Neq; deest præmiũ, si suo prius functus fuerit officio. Equidem opinor hoc sensisse Paulum. Dabit enim tibi dominus.) Græce non est dabit, sed δώη.i. det, quod est imprecantis. Ad eum modum palam enarrat hunc locum Chrysostom⁹, cũ dicat Paulũ paterno affectu nõ desinere ꝓcari bona Timotheo, ceu timentem filio charissimo. Tametsi interpres nostrã secutus æditionẽ, uertit dabit ꝓ det.

In quo laboro.) κακοπαθῶ.i. afflígor, quod suo more fere transfert laboro. Quanq; nõ sum nescius, & apud latinos laborare aliquoties sic accipi, ut sit idem quod in rerũ difficultatibus uersari. Quasi male operans.) ὡς κακοῦργος.i. ut maleficus, aut facinorosus. Miror quod exemplũ secutus Ambrosius uerterit, quasi latro. Nihil enim simile in κακοῦργος & λῃστὴς, quod magis sonat facinorosum. Quanq; in euangelio constanter hic interpres κακούργους uertit latrones, ut illic indicauimus. Nõ est alligatum.) οὐ δέδεται.i. nõ fuit alligatum. Est aũt alluſio festiua in græcis uocibus δεσμῶν & δέδεται.i. uincula & uinctum fuit. Cum gloria cœlesti.) ἀιωνίου.i. æterna. Interpres & Ambrosius legisse uidentur οὐρανίου. Fidelis sermo. Rursum est πιστὸς ὁ λόγος, quæ uerba Paulus suo more præmittit, dicturus rem certã & indubitatã. Quanq; Ambrosio nõ adduntur hoc loco.

Si negauerimus.) εἰ ἀρνούμεθα.i. si negamus, in quo modo pronunciauit & superiora.

Si nõ credimus ille fidelis est.) Nec hoc loco seruata est græcarum uocum affinitas, ἀπιστοῦμεν πιστὸς.i. diffidimus fidelis siue fidus.

Noli contendere uerbis.) λογομαχεῖν dictione composita.i. pugnare uerbis, quod ante uertit pugnas uerborũ. Nihil enim utile est.) εἰς οὐδὲν χρήσιμον.i. ad nullã utilitatem.

Nisi ad

Nisi ad subuersionem.) Et, nisi redundat, & ad subuersionē refertur ad illud superius nolí pugnare uerbis, siue ut Apuleius loquit uerbigerari, ut illud ad nihil utile per paretheſim interſeratur. Quanq̄ interpres & Ambroſius quo ſenſus eſſet dilucidior, unū & alterum uerbum de ſuo addiderunt. Sic aūt ordinandus eſt ſermo. Hæc admone cōtestans coram dño, ne uerbor̄ pugnas ſequantur (nulla utilitas) ad ſubuerſionem audientium. Cæterū infinitū quod interpres retulit ad Timotheū, haud ſcio an rectius accō modetur ad cæteros oēs, ut hoc ipſum ſit, quod illos admonet per Timotheū, ne inter ſe friuolis queſtiūculis depugnent, cum chriſtiana philoſophia nō ſit ſophiſtica diſputatio, ſed uita pura & Chriſto digna. Sollicite aūt cura.) σπούδασον σεαυτόν.i. ſtude teipſum &c. Nec eſt aūt uel apud græcos, uel apud Ambro. Probabilem exhibere) δόκιμον.i. pbatū. Operariū inconfuſibilē.) ἀνεπαίσχυντον.i. qui nō pudeſiat, ſiue erubeſcat. Quā q̄ Ambroſius legit, nō impudoratum. Porro impudoratos uocari qui cōtentionibus nituntur, uelut hoc pertineat ad diſputationes contentioſas, quas pugnas uerborū appellat, quod in his nemo uelit cedere, ſed ſua quiſq̄ pertinaciſſime tueatur, & alius aliū conſpuat. Recte tractantem) ὀρθοτομοῦντα, ſonat quaſi dicas recte ſecantē, & ſcholia græcorum admonent metaphorā ſumptam a ſecuri aut gladio quo reſecantur mutila. Eſt prouerbiū de Tenedia bipenni, quod ſi quis legat, melius intelliget huius loci ſenſum. Incidit enim ſermo ueritatis, cum in huiuſmodi diſputationibus ueritas amittatur & ſpinis quibuſdam inuoluatur. Prophana autem.) βεβήλους, quam uocem ſuperius uertit inepta. Et uaniloquia.) Copula & redundat κενοφωνίας.i. inanes uoces, eadem uox quā ſupius uertit uocū nouitates, & hoc quoq̄ loco Ambr. ita legit καινοφωνίας, uerti poterat inaniloqa. Deuita.) περίσασο, quod tametſi ſignificet abſcide, tamē quoniā græca ꝓpoſitio ancipitis eſt naturæ, melius hoc loco uertas ſuperſedeto, ſiue ꝓtermittas, græca ſcholia bifariam exponunt, aut reīce, aut inſta uehementer, ut coerceātur. Opponitur enim quod modo dixerat ὀρθοτομοῦντα recte ſecantem & diiudicātem reiectis & reciſis altercationibus ſuperuacaneis, quibus lites non finiūtur, ſed aluntur ac augeātur. Dictu mirū quo ſpiritu Paulus ꝓſenſerit, & q̄ graphice depingat inextricabiles theologiſtar̄ queſtiones. Et admonet Ambroſius chriſtianorū diſputatiōes collationes eſſe debere, non altercationes. Proficiunt ad imp.) προκόψουσι.i. proficiunt, & ita legit Ambroſius. Nec tam eſt multū, q̄ amplius. Porro quod dicit inaniloquia, proficere ad impietatē nō omnino id ſentit Paulus, quod fortaſſe uerba latina ſonant, huiuſmodi diſceptationes adducere nos ad impietatē. Verū id ſentit diſceptationes huiuſmodi quo magis admittuntur, hoc magis ſerpere & creſcere ad maiorem impietatem gliſcentibus indies contentionibus ambitioſis ἐπὶ πλεῖον ἀσεβείας.i. ad maiorem impietatem. Atq̄ in hunc modum græcanica ſcholia interpretantur, & optime congruunt ea quæ ſequuntur.

Vt cancer ſerpit.) Cancer hoc loco morbus eſt γάγγραινα, ne quis animal hoc loco putet eſſe. Serpit.) νομὴν ἕξει.i. paſtionem habebit, ut conueniat cum uerbo proficiet, qd eſt futuri tēporis. Porro morbus is depaſcit locū quē occupauit. Vnde ſtatim arcēdus.

Qui a ueritate exciderūt.) περὶ τὴν ἀλήθειαν ἠστόχησαν.i. circa ueritatē aberrārūt, de quo uerbo ſuperius admonuimus. Nam ἀστοχεῖ qui non attingit, quod deſtinabat attingere, uelut ſcopum, aut aliud ſimile.

Et ſubuerterunt,) ἀνατρέπουσιν, id eſt ſubuerterunt. Qui ſunt eius.) τοὺς ὄντας αὐτοῦ, id eſt qui ſunt ſui, atq̄ ita citat diuus Hieronymus in Zachariam.

Cognouit dominus.) Hoc additum apparet, uelut exemplum ſignaculi, unde minus quadrat, quod legitur in Ambroſianis codicibus. Cognouit enim dominus. Et Chryſoſtomus putat teſtimonium hoc deſumptum ex libro Deuteronomij.

Et diſcidat.) Diſcedat ἀποστήτω. Atq̄ ita legit Ambroſius.

Qui inuocat nomen.) ὁ ὀνομάζων ὄνομα, id eſt qui nominat nomen. Quemadmodum habēt & antiq codices. Tametſi in quibuſdā græcorū exemplaribus additū erat χριστοῦ.

Et alia

Et alia quidem in honorem) Dilucidius erat, hæc quidē in honorem, illa uero in ignominiam, ut hæc referat proxima, nempe lignea ac testacea, illa aurea & argentea. Caret enim græci huiusmodi pronominū proprietate, ꝙ si schematis decus uoluisset interpres reddere, dicendum erat in decus ac dedecus τιμὴν ἀτιμίαν.

Et utile domino.) Et redundat ἔυχρηστον, quod sonat accōmodū usibus domini.

Ad opus bonū paratū.) Paratū hoc loco participiū est ἡτοιμασμένον. i. ut intelligas nō promptū, sed in domino in hunc usum præparato. Fidem, spem) Spem nec est in græcis, nec in antiquis latinorū codicibus, nec est apud Ambrosium.

Et pacem.) Et copula redundat. Sine disciplina questiones.) ἀπαιδεύτους ζητήσεις. i. in eruditas questiones. Atq; ita uertit Ambrosius, & rursum deuita est παραιτοῦ, in quo miru illū non meminisse suæ copiæ. Sonat aūt reijce, & aspernare, nec admitte.

Generant lites.) μάχας. i. pugnas. Eleganter aūt huiusmodi disputationes rixosas, pugnas uocat, Non oportet litigare.) μάχεσθαι. i. pugnare. Et rursum paulo post μάχεσθαι uertit litigare. Tametsi non admodum mutat̄ sententia, tñ perit emphasis metaphoræ.

Docibilem esse.) διδακτικὸν. i. idoneum ac paratū ad docendū.

Patientē.) ἀνεξίκακον. i. tolerantē malos siue mala. Plus em̄ significat uox græca q̄m tolerantem. Cū modestia.) ἐν πραότητι. i. in mansuetudine seu lenitate. Potest enim utriusuis referri, uel ad superiora, tolerantē malorum in lenitate, uel ad inferiora, erudientem in lenitate. Quāq̄ nō inficias eo παιδεύειν nonū q̄m sonare corripere.

Qui resistunt ueritati.) Veritati redundat, nec est apud Ambrosiū. Nam is quidem ad hunc legit modū, corrigentē eos qui diuersa sentiunt. Ne forte det.) μήποτε δῷ, ne quando det. Quanq̄ si latine loqui uoluisset interpres, dixisset si quando, quod μὴ apud græcos non semper est negantis aut prohibentis, sed dubitantis, ut apud nos nū aut si.

Et resipiscant.) ἀνανήψωσιν. i. redeant ad sobrietatem, uel expergiscantur, utrūq; em̄ significat νήφειν. Diaboli laqueis.) Est laqueo numero singulari. A quo captiui tenentur.) ἐζωγρημένοι ὑπ' αὐτοῦ, significat aūt proprie uiuū capi in bello. Nam hinc græca compositа est, sicut & alias admonuimus.

EX CAPITE TERTIO.

Erunt.) Erunt enim ἔσονται γὰρ. Seipsos amantes.) φίλαυτοι. i. sui amātes, & sibi placentes, hoc est suis cōmodis studentes. Vnde dicta φιλαυτία cæcus, ut inquit Flaccus amor sui, Id Ambrosius ita reddidit. Erunt homines sui tantū amatores. Nos super hac dictione φίλαυτος copiosius disseruimus in Chiliadibus nostris. Hugo Carrensis plane theologice explicuit hanc uocem, cuius æquidē uerba suo flore subscribam. Sicut inquit, solet dici de Ribaldo, qui q̄n magnū frigus est, amplectit se brachijs, ut sic calefaciat se quoquo modo, & dicit̄ derisorie, iste Ribaldus multū diligit se, qui sic se amplectitur brachijs. An nō flagitiū fustuario dignū, sic ꝓnugari in adorandis literis, idq; tā indocte, nō solū impie? Et tñ hæc legūt attoniti qui moriæ lusum ferre non possunt. Cupidi.) φιλάργυροι. i. cupidi pecuniæ. Auari legit Ambrosius:

Parentibus nō obedientes.) ἀπειθεῖς. i. inobedientes. Elati.) ἀλαζόνες. i. gloriosi, ut ipse interpretatus est Plautus. Ambr. legit insolētes. Hieronymus in Micheā legit fastidiosi. At suspicor scriptū fuisse fastuosi. Sceleſti.) ἀνόσιοι, quod Ambrosius uertit impij.

Sine affectione) ἄστοργοι quod proprie significat eos qui nullo affectu sunt in suos, puta filios, aut famulos, aut uxorē. Sine pace.) ἄσπονδοι, quod Ambrosius uertit sine fide σπονδὴ fœdus significat & amicitiā quod refertur ad alienos, & nō domesticos, cū quibus boni fœderibus & amicitiæ uinculis copulant̄, quibus natura cōiuncti non sunt. Criminatores) διάβολοι. i. calūniatores siue delatores. Sine benig.) ἀφιλάγαθοι, quod ita sonat, quasi dicas, nō amici bonis. Sic interpretant̄ græcanica scholia. Ambro. uertit bonorū inimici. Proditores.) προδόται. i. desertores amicitiæ & sodalitatis.

Proterui.) προπετεῖς. i. præcipites, siue temerarij. Tumidi.) τετυφωμένοι, id est inflati, Quanq̄ haud male interpres uertit, Eosdem & turgidos uocamus.

Cæci

Cæci.) Cæci nec est in græcis, nec in latinis exemplaribus antiquis, nec apud Ambrosium. Opinor hanc uocē sic irrepsisse, quod sciolus aliquis in margine adscripserit, uelut corrigens, pro τετυφωμλύοι τετυφλωμλύοι, quoꝝ prius sonat elatos, posterius cæcatos.

Et uoluptatum amatores.) φιλήδονοι μᾶλλον ἢ φιλόθεοι, longe uenustius dixit græce, dictionibus compositis. i. uoluptatum amantes, magis ꝙ amantes dei.

Speciem pietatis.) μόρφωσιν, quasi dicas formationem. Notat enim eos, qui dictis norunt aliꝭ præscribere, quomodo debeant pie uiuere, cum ipsi diuersa sequantur.

Virtutem autem.) δύναμιν. i. uim hoc loco melius uertisset, ut opponatur speciei.

Abnegantes.) ἠρνημλύοι. i. inficiati, nam præteriti temporis est, id est qui abnegarunt.

Et hos deuita) ἀποτρέπου. i. auersare, quod est plus ꝙ deuita, neq; enim est illud παραιτοῦ quod solet uertere deuita. Qui penetrant.) ἐνδύνοντες. i. qui subeunt. Ambrosius legit qui irrepunt, uerum hoc non male uertit interpres.

Oneratas peccatis) σεσωρευμλύας, quasi dicas accumulatas, & aceruo pctoꝝ obrutas.

Ad scientiam ueritatis peruenientes.) ἐλθεῖν δυνάμενα. i. uenire potentes.

Iamnes & Mambres.) ἰαννῆς ἢ ἰαμβρῆς. i. Iannes & Iambres, quos Chrysostomus ait fuisse duos magos Aegyptioꝝ, qui portentis ædendis certarint cū Mose, quanꝙ in Exodo nō addāt illoꝝ nomina, sed quæ Paulus acceperit ex traditiōe Iudæoꝝ quā ἄγραφον uocant, aut certe a spiritu sancto. Quasi uero hoc tātopere retulerit scire magoꝝ nomina, In hebraicorū nominum interpretatione legimus utrūq; Mambres & Iambres similiter expositū, quasi nihil interſit Iambres sones aut Mambres.

Sed ultra nō proficient.) οὐ προκόψουσιν ἐπὶ πλεῖον. Ambrosius legit. Nō proficiēt amplius.

Qualia mihi facta sunt) ὁποῖά. i. quæ mihi, nam ὁποῖα pro ἅ, græcis usurpare mos est.

Assecutus es παρηκολούθησας, quod nō proprie significat assecutus es, hoc est adeptus es. Alioquī qui quadrabit quod cōsequit̄ pſecutiones & passiones. Nā hæc nemo dicit̄ assequi. Vnde magis intelligēdū est a principio usq; ad finē adfuisti, & testis es omniū, id enim significat παρηκολουθεῖν, ut admonuimus & alias.

Antiochiæ) ἐν ἀντιοχείᾳ. i. in Antiochia, nisi de ciuitate loquat̄, ac de ciuitate opinor accipiendū. Seductores) γόητες. i. impostores. Ambrosius legit deceptores.

Errātes & in er.) πλανῶντες καὶ πλανώμενοι. i. seducētes, & seducti. Quod ita reddidit Ambrosius, ipsi errantes, atq; alios erroribus inuoluētes. Quæ te possunt instruere.) σοφίσαι. i. erudire, siue sapientē reddere. Diuinitus inspirata.) θεόπνευστος, quod uerbo cōpositō iucūdius dixit Paulus. Vtilis est.) Et utilis addita cōiunctione καὶ ὠφέλιμος.

Ad corripiendū.) πρὸς ἐπανόρθωσιν. i. ad correctionē. Ad corripiendū.) Hoc loco diuus Ambrosius addit ad redintegrationē, κατάρτισιν, quo uerbo Paulus est & alias usus Quanꝙ id nec in nostra uulgata æditione, nec in græcis reperio codicibus.

Vt pfectus sit homo.) ἵνα ἄρτιος ᾖ ὁ τοῦ θεοῦ ἄνθρωπος. i. ut pfectus siue integer sit is, q est homo dei. Instructus.) ἐξηρτισμένος. i. cōsūmatus & pfectus. Atq; ita legit Ambrosius.

EX CAPITE QVARTO.

TEstificor corā.) διαμαρτύρομαι οὖν ἐγώ. i. testificor igit̄ ego. Et ꝙ aduentū.) κατὰ τὴν ἐπιφάνειαν. i. in aduētu. Oportune importune.) εὐκαίρως ἀκαίρως. i. tēpestiue & intēpestiue. In omni patientia.) μακροθυμίᾳ. i. longanimitate.

Magistros prurientes.) διδασκάλους. i. doctores & prurientes hic nominandi casu est accipiendū κνηθόμενοι. i. qui titillantur & pruriunt auditu, unde quærunt, qui scalpant aures uoluptate orationis, nō qui radant ueritate. Tu uero uigila) νῆφε. i. sobrius esto, siue uigila. Labora.) κακοπάθησον. i. feras afflictiones. Sobrius esto.) Quo loco quidā antiqui codices habent, subditus esto. In græcis codicibus non inuenio, nec apud Ambrosiū. Iam delibor.) σπένδομαι. i. immolor. Certamen bonū.) ἀγῶνα καλόν, quod nō sonat simpliciter bonum, sed pclarū & egregiū. In reliquo.) λοιπόν. i. quod supest, atq; ita uertit Ambro. hic interpres uertere cōsueuit, de cætero. Sed & his.) ἀλλὰ καὶ πᾶσι. i.

sed &

Digitized by Google

ſed & omnibus. Qui diligunt) τοῖς ἠγαπηκόσι, id eſt qui dilexerunt. Feſtina ad me) σπούδασον. i. ſtude ſiue da operam. Alioqui quæ ſermonis figura eſt feſtina cito, hoc eſt, ἥκομαι καὶ κατέχομαι, quemadmodum iocatur Ariſtophanes.

Diligens hoc ſæculum.) ἀγαπήσας τὸν νῦν αἰῶνα. i. poſtq̃ dilexit præſens ſæculum, ſiue amplexus præſens ſæculũ. Creſcens in Galatiam.) κρίσκης. i. Criſces, ſed græcus ſermo deflexit uocem latinam. In miniſterio.) εἰς διακονίαν. i. ad miniſterium.

Penula.) græce φαιλόνην, qđ eſt palliũ genus nõ cõſularis, ut quidã putant, ſed quo tegi mur ab hymbribus. Aliũ putãt eſſe thecã librorũ. Ita græcanica ſcholia. Hieronymus in tertio aduerſus Pelagium dialogo uertit lacernam ſiue penulam. Tametſi in pleriſq; co dicibus pro lacerna deprauatum erat lucerna.

Et membranas.) Et redundat μεμβράνας, hic latinã uocem Paulus uſurpauit.

Aerarius.) χαλκεὺς. i. faber ærarius, ne qs de queſtore ærariũ accipiat, aut cuſtode æris accipiat, ut interpretati ſunt quidam.

Reddet illi dominus.) Græce eſt reddat ἀποδώη, ut ſit imprecantis.

Et tu deuita.) φυλάσου. i. obſerua, ſiue caue. Reſiſtit.) Reſtitit ἀντέστη.

Et liberauit.) ῥύσεται. i. liberabit, futuri temporis. Prædicatio impleatur.) πληροφορηθῇ id eſt ad plenum perſuaderetur, & certam haberet fidem.

Cui gloria.) Græcus codex addidit, & imperium ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος.

Eubolus.) Εὔβουλος. Eubulus penultima producta, nomẽ a bono conſilio dictum.

Et prudens.) Καὶ Πούδης. Antiqui codices habent Pudens. Rurſum uoce latina nonni hil detorta a græcis. Et fratres eius.) Non eius, ſed omnes eſt apud græcos. Et ita legit diuus Ambroſius.

ANNOTATIONVM IN EPISTOLAS PAVLI APOSTOLI AD TIMOTHEVM FINIS.

ANNOTATIONES IN EPISTOLAM PAVLI APOSTOLI AD TITVM.

IN ſpem.) ἐπ' ἐλπίδι, ideſt in ſpe. &c. Qui nõ mentitur.) ὁ ἀψευδὴς, quaſi di cas immentiens aut imendax, & a mendacio alienus, non mendax legit Ambroſius, & item Hieronymus.

Ante tempora ſæcularia) πρὸ χρόνων αἰωνίων. i. ante tẽpora æterna. Ita legit Hieronymus Quæ credita eſt mihi.) ὃ ἐπιστεύθην ἐγώ, quod Faber Stapulenſis ita uertit, cui cõmiſſus ſum. Demiror autem ei uiro, tam profundum obrep ſiſſe ſomum, ut nõ agnoſceret figuram græci ſermonis, qua ita loquũtur, hanc rem ego cõmiſſus ſum, quoties ſentiunt, hæc res cõmiſſa eſt mihi, præſertim cum hæc loquendi formula toties ſit obuia in Paulo. At cõijcere mihi uideor, quid ipoſuerit Fabro noſtro nimirum τῷ articulus poſtpoſitiuus, dandi caſu poſitus, cum accuſandi caſus magis cõue niret. Verum id factum eſt ob nomen quod anteceſſit eodem caſu κηρύγματι, cum quo concordat ᾧ, iuxta græci ſermonis idioma, diſſidens a ſuo uerbo.

Secundum præceptum.) Rurſum græce eſt κατ' ἐπιταγήν. i. iuxta iniunctionem. Nos uertimus

uertimus delegatione, ſentit eũ ſibi munus hoc prædicandi delegatum a domino.

Tito dilecto filio.) γνησίῳ τέκνῳ, id eſt uero, legitimo, pprio ac germano filio. Atq; ita legit Ambroſius, quaſi dicas, uere filio & non notho, neq; degeneri a patre. Notat elegãtiã huius uerbi & diuus Hieronymus hunc enarrans locum.

Gratia & pax.) χάρις, ἔλεος, εἰρήνη, id eſt gratia miſericordia, pax. Etiam ſi miſericordiã, nec Ambroſius addit. Reliqui te cretæ.) ἐν κρήτῃ, id eſt in creta Græci & urbium nominibus apponunt præpoſitionem, id quod apud latinos rariſſimum eſt. At interpres, ab inſulæ uocabulo ſuſtulit græcam præpoſitionem, quod prorſus eſt intolerabile.

Quæ deſunt corrigas.) ἐπιδιορθώσῃ, id eſt ſupercorrigas, ut explicandi gratia ſic loquamur. Sentit autem ſe prius correxiſſe quædam, Eadem nondum ad plenum correcta, iubet a Tito corrigi, Emphaſim græce uocis, notauit Hieronymus præſentem explicãs locum. Per ciuitates.) κατὰ πόλιν, id eſt in ciuitate, ſiue per ciuitatem, id eſt in ſingulis ciuitatibus. Sine crimine.) ἀνέγκλητος, quod non ita ſonat quaſi dicas, uacantem omni culpa. Sed quẽ nemo poſſit accuſare, ſiue criminari, & uocare in ius ob crimẽ aliquod, ἐγκαλεῖν, enim eſt intento crimine uocari in ius, & ἔγκλημα cõmiſſum, ob quod aliquis in ius trahi poſſit, ἀνέγκλητος, qui non poſſit ad hunc modum accuſari. Atq; idem repetit paulopoſt. Oportet epiſcopum ſine crimine eſſe.

In accuſatione luxuriæ.) ἀσωτίας, id eſt luxus. Ne luxuriam pro libidine accipias.

Non ſuperbum.) μὴ αὐθάδη, id eſt non præfractum, quod Hieronymus & Ambroſius legunt, non proteruum, & recte ſane. Nos uertimus præfractum.

Non percuſſorem.) οὐ πλήκτην, hoc Hieronymus putat non pertinere ad pugnos, ſed ad linguam contumelioſam & iurgioſam. Vnde & Horatius in odis Patruæ uerbera linguæ, quemadmodum & in ſuperioribus annotatum eſt.

Non turpis lucri cupidum.) μὴ αἰσχροκερδῆ Græcã uocem unicã tribus circũlocutus eſt interpres, quaſi dicas turpilucrum. Sentit autem Paulus, omne ſtudium lucri fœdũ eſſe ſacerdoti. At Carrenſis feſtiuiter expoſuit, turpis lucri, id eſt ſæcularis, quaſi ſit aliud genus quæſtus eccleſiaſticum honeſtum. Benignum.) φιλάγαθον, quaſi dicas, ſtudioſum bonarum rerum, aut amantem bonos. Superius dixit ἀφιλάγαθον. Hieronymus hoc loco pro φιλάγαθον, legit bonorum operum amatorem.

Sobrium.) σώφρονα, quod Hieronymus uertit, caſtũ. Ambroſius, prudentem, atq; hæc omnia ſignificat σώφρων, niſi quod ſobrius, omnia ferme complectitur. Notat autem diuus Hieronymus ueterẽ interpretem, qui uerbi ambiguitate deceptus, pro pudico uertit prudẽtem. Atqui ut interpreti nonnihil patrociner, ſi græca uox ambigua eſt, nimirum utrũq; ſignificans prudentem & pudicum, quomodo deceptus eſt uertens prudentem? An prudentia nõ cõgruit epiſcopo? Verum ut alias admonui, diuus Hieronymus ſtudio tuẽdæ uirginitatis, undiq; colligit & aſciſcit præſidia, & quicquid poteſt ad ſuas pertrahit copias. Quãq; σώφρων græcis non tam prudentem ſonat, q; ſobrium & ſanæ mentis, ut intelligamus animum ſibi præſentem, & nullis temulẽtum cupiditatibus. Siquidem hæc duo componit inter ſe Euripides, in Iphigenia Aulidenſi, συνωφρονεῖν σοι θελ' βούλομ' ἀλλ' οὐ συννοσεῖν. Iuſtum ſanctum.) ὅσιον, quod ita interpretatur Hieronymus, ut dicat ſignificare ſanctitatem mixtam pietate, quæ ad deũ refertur. Nam ἅγιος, ſanctus, hoc eſt purus a uicijs εὐσεβὲς, pius in deum.

Continentem.) ἐγκρατῆ, id eſt temperantẽ. Quod ut indicat diuus Hieronymus quidam haud recte, ad ſolam referunt libidinem, cum ad omẽs pertineat affectus iram, auariciam, ambitionem, inuidiam, timorem, ut omnibus his ſit ſuperior epiſcopus. Mire id pſpexit Paulus, nõ poſſe pſpicere alijs, qui ipſe ſit obnoxius affectibus. Ego nullã ſpem uideo rebus publicis, niſi princeps cõtingat, liber ab omnibus uulgi cupiditatibus. At hodie haud ſcio, an ullum hominum genus magis ſeruiat omnibus affectibus.

Ampleçtentem,) ἀντεχόμενον, quod Ambroſius uertit, tenacem, diuus Hieronymus,

obtinentem, Ambrosius elegantissime expressit græcam uocem. Nam ἐπέχεσθαι, dicitur proprie, qui adhæret alicui, uelut unguibus affixus, nec se sinit auelli.

Fidelem sermonem.) πιστοῦ λόγου, quod alias Ambrosius uertit humanus sermo, significat autem sermonem. Certum & in dubitatum & certa respondeat, & quæ ipsam ueri faciem præ se ferant. Vt potens sit exhortari.) Græce est, & exhortari.

Inobedientes.) ἀνυπότακτοι, quod diuus Hieronymus legit non subditi, sonat autem quasi dicas, qui in ordinem cogi non possint.

Deceptores.) φρενεαπάται, Græcis est dictio cōposita quæ perinde sonat, ac si dicas, mētium deceptores, & ad hunc modum interpretatur diuus Hieronymus, Pessimum autē & pernicioſissimum genus decipiendi, ubi quis mentem omnium actionum fontē prauis inficit opinionibus. Nam hac uia fit, ut non solum non pudeat malefactorū, uerum etiam ex his laudē petamus. Cæterū uani loqui, Græce est ματαιολόγοι, quod non sonat mendacem, sed inania friuolaq; loquentem. Nam uanus proprie latinis dicit mendax.

Quos oportet redargui.) ἐπισομίζειν, id est occludere, siue obturare os. Hieronymus legit, silentium indici. Hoc ex loco palam est Laurentium in euangelio Lucæ legisse, aut certe somniasse ἐπισομίζειν pro ἀποσομίζειν, de quo quod tum succurrebat illic diximus.

Ventris pigri.) Ventres legendum est, γασέρες ἀργαί. Nam ipsos uentres appellat, abdomini deditos. Increpa illos dure.) ἀποτόμως, id est ad uiuum & seuere. Nec est increpa, sed argue ἔλεγχε, hoc est refelle. Auertentium se a ueritate.) ἀπωσαμένων τὴν ἀλήθειαν, id est auersantium ueritatem, hoc est abhorrentium a ueritate.

Abominati & incredibiles.) βδέλυκτοι ὄντες καὶ ἀπιθεῖς, id est abominabiles cū sint & increduli Ambrosius & Hieronymus legunt, execrabiles & inobedientes pro quo nō male quadrabat intractabiles, aut imperſuasibiles.

Proprius eorum propheta.) ἴδιος αὐτῶν προφήτης, prophetam uocat poetam, qui quasi præsenserit futura, proprium autem uocat, quod Cretensis fuerit, ipse qui hæc de Cretensibus scripserit, siue quod per Ironiam prophetam uocauit, quasi talibus Christianis tales congruerent prophetæ, siue quod is Epimenidis liber unde uersiculus hic sumptus creditur, titulum habeat, περὶ τῶν χρησμῶν, id est de oraculis. Tametsi nō desunt qui testimoniū hoc ad Callimachum referant, apud quē initiū huius carminis inuenitur κρῆτες ἀεὶ ψεῦσαι, quod Iouis sepulchrum apud se esse confinxerint, cū is iuxta uulgi opinionē fuerit immortalis. Extat & prouerbium Græcis Cretensium testans uanitatem, κρητίζειν πρὸς βροχῆα. Verum hac de re qui uelit plenius cognoscere legat Miscellanea. Angeli Politiani, aut nostras Chiliades. Nam hic, quoniam annotationes scribimus breuitati, quoad licet studēdū. De occasione huius carminis testātur & græcanica scholia. Est autem uersus integer heroicus apud Epimenidem Cretensem. In quo sane demiror Stapulēsem laborasse, ut carmen carmine redderet, idq; ad hunc modum Gnosius uſq; loquax mala bestia, uiscera pigra. Nec em̄ idem est loquacem esse & mendacem. Et ut hominem ebibo deditum uentrem dicimus, non item uiscera dicimus.

Malæ bestiæ.) θηρία, quod non simpliciter bestias, sed & feras ac ueneno noxias bestias significat. Vt sane sint.) ἵνα ὑγιαίνωσι illud admonendus est lector, Paulum frequentius usum hoc uerbo, quo Græci significant, quicquid probandum est. Vnde illud, μηδὲν ὑγιές, id est nihil sanum, cum omnia displicent. Hic igitur ut sani sint, nihil aliud est, q̄ ut recte se gerāt. Vt rursum νοσεῖν, id est ægrotare dicit apud illos, q nō recte est affectus.

Coinquinatis autem.) μεμιασμένοις, quod magis sonat impiatis, & piaculo aliquo prophanatis, ut sint arcendi a sacris. Quin & illud omnia munda mundis, rectius erat, omnia pura puris. Quandoquidem his uerbis utuntur, cum de castitate sacrorum agunt. Extat em̄ lex apud Senecam. Sacerdos sit casta castis, pura puris. Vides ut Paulus in nullos intēdescat acrius, q̄ in eos qui Mosaicis cerimonijs Christū tendebāt abolere, & hoc prætextu tyrannidē in Christianam plæbem occupare. Cæterum profitentur magis cōgnoscere hic

bat hic & confitentur ὁμολογοῦσι. Confitentur se.) ὁμολογοῦσιν εἰδέναι, id est profitentur se scire. Nam hoc quoq; significat ὁμολογεῖν.

EX CAPITE SECVNDO.

Sobrios.) νηφαλίους, quam uocem Hieronymus admonet ambiguam esse significatem utrũq; & sobriũ, hoc est non temulentũ & uigilantem. Quãdoquidẽ & uerbum νήφω, anceps est. Prudentes.) σώφρονας, id est moderatos, quod rursum diuus Hieronymus uertit pudicos, suo more, & ne uideatur absurde senibus præcipi pudicitia, addit ne in aliena ætate turpiter libidini uacare uideantur.

Pudicos.) σεμνούς, quod aptius Ambrosius uertit, graues, hoc est seueros, & honestatem pro se ferentes. In habitu sancto.) ἐν καταστήματι ἱεροπρεπεῖ, quod perinde ualet, ac si dicas, eo amictu, eoq; incessu & corporis motu, qui deceat sacras matronas, ac deo dicatas. Admonet ita diuus Hieronymus. Ambrosius uertit in statu religiõe digno, uelut explicans compositam uocem, ἱεροπρεπῆς & κατάστημα, referens nõ solum ad uestitum, sed ad omnem corporis habitum. Non criminatrices.) μὴ διαβόλους, id est nõ calumniatrices. In Hieronymio legimus incentrices, haud scio an mendose.

Multo uino seruientes.) πολλῷ οἴνῳ δεδουλωμένας, id est multo uino deditas, siue addictas, solent autem anus huic uicio affines esse.

Bene docentes.) καλοδιδασκάλους, id est honesta docentes.

Vt prudentiam doceant.) ἵνα σωφρονίζωσι, id est ut sobrias siue pudicas reddant, quod Hieronymus legit, ut ad castitatem erudiant, suo more torquẽs quicquid potest ad uirginitatem, cui fauit, non sine suspicione, nec sine calumnia. Ambrosius legit ut instituãt.

Adolescentulas.) Hunc accusatiuum, Græci referunt ad σωφρονίζωσι, ut intelligas mandari matronis natu grandioribus, ut doceant puellas amare maritos.

Prudentes.) σώφρονας, quod rursus Hieronymus legit castas. Sed quia sequitur castas, fortassis quadrabat hic sobrias, aut prudentes.

Domus curam habẽtes.) οἰκουρούς, quod sonat, domus custodes, ut assidue domi sint, & rem domi curent. Quæ præcipue mulierũ laus. Vnde ueteres autore Plutarcho pingebãt uenerem testudini insistentem, quod id animal nũq; a domo discedat.

Vt sobrij sint.) σώφρονες, & hic Hieronymus legit, pudici, sui similis.

Teipsum præbe.) Præbens, παρεχόμενος, & ita legit Ambrosius græcis consentiens.

Exemplum.) τύπον, id est formam aut exemplar potius, q; exemplum.

In doctrina, in integritate.) Græce sic habet, ἐν τῇ διδασκαλίᾳ, ἀδιαφθορίαν, σεμνότητα, ἀφθαρσίαν, λόγον ὑγιῆ. i. in doctrina, integritatem, grauitatem, incorruptionẽ, Verbũ sanũ est, λόγον ὑγιῆ de quo diuus Hieronymus nonnihil admonet, nẽpe quæ sequunter ad integritatem doctrinæ posse referri, sed obstare quod sequitur, sermonem sanum. At mihi non uidet esse causa, cur hic offendamur. Quãq; eñ nemo docet, nisi loquatur, tamẽ refert non paulum quomodo loquaris. Irreprehensibile.) ἀκατάγνωστον, quod & ita sonare potest, quod contemni non possit.

Vereatur.) ἐντραπῇ, id est pudefiat, quod sæpius iam uertit confundatur. Ambrosius & Hieronymus legunt, reuereatur. Nihil habens dicere.) μηδὲν ἔχων λέγειν, id est nihil potens dicere, siue nihil habens quod dicat. Nam ἔχειν cũ infinito uerbo, significat posse apud Græcos Subditos esse.) Diuus Hieronymus admonet hunc locum bifariam legi. Altero modo, ut accipias seruos subditos esse debere dominis in omnibus. Altero ut intelligas seruos complacẽtes esse debere in omnibus, ὑποτάσσεσθαι, ἐν πᾶσιν εὐαρέστους εἶναι. Atq; ita quidem habent Græci codices, huius tẽpestatis. Etiamsi Hieronymus indicat, græcos secus distinguere. Nempe iuxta priorẽ sensum. Porro εὐαρέστους interpretatur, nõ qui satisfaciant ac placeant dominis, sed sibi nõ displiceant, & suam fortunam qualiscũq; est boni consulant. Mirum est autem unde Ambrosius legerit optimos, nisi mendũ est.

Nõ cõtradicẽtes,) μὴ ἀντιλέγοντας quod eleganter reddidit Ambrosius respõsatores.

Non fraudantes.) μὴ νοσφιζομένους, quod Hieronymus legit furantes. Est enim νοσφίζειν aliquid decerpere ac furtim detrahere, cum totam rem non ausis tollere, quod seruientes. Sed in omnibus.) Sed fidem omnem, πίστιν πᾶσαν.

Saluatoris & salutaris.) Græca secus habent, ἡ χάρις τοῦ θεοῦ ἡ σωτήριος, id est gratia dei salutaris, uel salutifera. Etiam si Hieronymus & Ambrosius aliter legunt.

Abnegantes.) ἀρνησάμενοι, participium est præteriti temporis, poterat uerti, abnegatis sæcularibus desyderijs, ut legit Ambrosius. Abnegata impietate & sæcularibus desyderijs. Sæcularia desy.) κοσμικὰς ἐπιθυμίας, id est mundana desyderia. Alioquí latinis sæculare dicitur quod centesimo quoq; anno instauratur, ut ludi sæculares. Neq; eñ est abeo quod sequitur ἐν τῷ νῦν αἰῶνι in hoc sæculo. Sobrie.) σωφρόνως, quod hic quoq; Hieronymus uertit pudice, suo more. Et aduentum.) ἐπιφάνειαν, id est apparitionem, siue illustrationem, ut & alias uertit. Quāq; eadem uox & aduentum significat, sed cum splendore, ueluti cū emergit sol. Magni dei & saluatoris.) τοῦ μεγάλου θεοῦ καὶ σωτῆρος, Id ita legi potest, ut utrūq; pertineat ad Christum, dei & saluatoris, aut prius pertineat ad patrem, posterius ad Christū Chrysostomus utrūq; tribuit Christo, & item Hieronymus, exultantes aduersus Arrianos, ceu uictores, cum sermo plane sit anceps.

Populum acceptabilem.) περιούσιον, id est peculiarem, diuus Hieronymus in cōmentarijs huius loci, negat se a quopiam sæcularium perito literarum potuisse discere, quid esset, περιούσιον. Verum ex Deuteronomio collegisse. Vnde Paulus hūc locum sumpsisse uidetur, ut esses ei in populum acceptabilem ex omnibus populis. Rursum in psalmo uicesimo quarto. Elegit sibi dominus in possessionem sibi, quod dictum est in possessionem Septuaginta ac Theodotion transtulerūt περιουσιασμόν. Aquila & quinta æditio περιούσιον, syllabæ cōmutatione facta, non sensus Symmachus pro eo quod est in græco περιούσιον, in Hebræo סְגֻלָּה expressit ἐξαίρετον, hoc est egregium uel præcipuum, p eo quod idem in alio uolumine latino sermone utens peculiarē interpretatus est. Putat eñ Hieronymus minimum interesse inter περιούσιον & ἐπιούσιον. Porro uarietas hæc nascitur ex ambiguitate præpositionis περί, & ἐπί. Etenim qui uertunt possessionem, & peculiarem, huc spectarunt, quod οὐσία significat substantiam, hoc est facultates & possessiones, & peri, circum, ut quod in bonis nostris sit, & in nostro, ut aiunt, ære id peculiare dicimus. Rursum qui uerterunt egregium, huc respexerunt, quod peri, significat aliquoties eminentiam, & οὐσία, essentiam, quasi dicas, reliquas substantias antecellentem. Existimat in eundem sensum accipi posse, quod est in precatione dominica. Panē nostrum ἐπιούσιον, id est non uulgarē, sed eximium illum, quí de cœlo mittitur. Qua de re & suo loco nonnihil attigimus. Porro quod addit Faber. Hieronymo idem esse περιούσιον & γνήσιον, miror unde sumpserit, nisi forte idem esse putet peculiare & ingenuum aut uerum. Quēadmodum Symmachus ut dixi peculiarem uertit. Sectatorem bon.) ζηλωτὴν, id est, æmulatorem, & ita Ambrosius. Cum omni imperio.) μετὰ πάσης ἐπιταγῆς, non quod iubeat illum esse imperiosum, sed quod uelut hæc diligēter mandari atq; iniūgi populo,

EX CAPITE TERTIO.

NEmo te contemnat.) μηδεὶς σου περιφρονείτω, diuus Hieronymus admonet hic non esse idem uerbum, quo usus sit Paulus scribens ad Timotheum. Nullus adolescentiam tuam contemnat, illic enim esse, καταφρονείτω, καταφρονεῖν, eñ dici, quí despicit, ac nihili facit, quod & in bonā partem accipi possit, ueluti si quis pro Christo contemnat cruciatus aut mortem περιφρονεῖν, qui fastu quodā sibi uideat alio melior ac sapientior. Citatq; illud Aristophanium, ἀεροβατῶ καὶ περιφρονῶ τὸν ἥλιον. Interpretans ad hūc modum, scando per aerem, & pluris me noui esse q̄ solem, Vult igit Paulus Titum ita uiuere, ut nemo sit, qui sibi melior uideri possit, q̄q; ipse sit episcopus.

Dicto obedire.) πειθαρχεῖν quod est proprie magistratibus parere.

Non litigiosos.) ἀμάχους id est non pugnaces, hoc est non iurgiosos & contentiosos

Incredu-

Increduli.) ἀπειθεῖς. Ambrosius inobsequentes, Hieronymus legit inobedientes.

Et humanitas.) Ἡ φιλανθρωπία, id est amor erga homines. Nam quidam hoc loco humanitatem interpretantur incarnationem Christi. At Paulus hic loquitur de patre Iesu & ἐπεφάνη Hieronymus uertit, illuxit, hoc est palam facta est per filium incarnatum. Nec ẽ locũ habet distinctio Thomæ, quã hic inducit qđ græca uox qua usus est Paulus, nihil aliud significare potest, q̃ studium & amorem erga hoies, cui diuersa est μισανθρωπία. Et quod deum saluatorem uocat magis ad patrem referendum uidetur, q̃ ad filium. Non ex operibus iusticiæ.) οὐκ ἐξ ἔργων τῶν ἐν δικαιοσύνῃ, id est, non ex operibus, quæ sunt in iusticia. Sentit aũt de operibus legis Mosaicæ, de quibus multa scribit Rhomanis. Abunde.) πλουσίως, quod Hieronymus uertit opulenter.

Volo te confirmare.) βεβαιοῦσθαι, quod anceps est uerbum, potest ẽ esse cõfirmari.

Vt curẽt bonis operibus præesse.) ἵνα φροντίζωσι καλῶν ἔργων προΐστασθαι. Ambrosius ita reddidit, ut solliciti sint ad effectum bonorum operum.

Bonis operibus.) Hic datiuus est, & respondet præpositioni præ.

Qui credunt.) οἱ πεπιστευκότες, id est qui crediderunt.

Pugnas legis.) μάχας νομικὰς, id est pugnas legales, quod Hieronymus explicãs, quæ ueniunt, inquit, ex lege. Deuita.) περιΐστασο, de quo superius diximus.

Post unã & secundã.) Latinius erat, post unam & alteram, & ita legit Hieronymus. Et admonitionem, melius q̃ correptionem, ut indicat idem. Cæterum hæreticum appellat non qui dissentiat a conclusionibus magistrorum nostrorum, sed factiosum.

Deuita.) παραιτοῦ, id est reijce, non est περιΐστασο, quod mox eodẽ uerbo expressit.

Proprio iudicio condemnatus.) αὐτοκατάκριτος, uoce composita, per se cõdemnatus qui pertinaciter dissideat ab omnibus. Cæterum illud subuersus est græce ἐξέστραπται qđ & ita potest accipi excidit a uia, siue deflexit & ἥμαρτάνει potest uerti errat, sed ita erhimus, ut sit per se condemnatus, etiam si nemo illum condemnet, ut q̃ semel atq; iterũ admonitus noluerit resipiscere. Legis peritum.) νομικὸν, Hieronymus legit legis doctor.

Studiose præmitte.) προπέμψον imo deducito, siue prosequere, quod officiũ solemus hospitibus exhibere. Atq; in hunc sensum interpretatur diuus Hieronymus.

Discant autem & uestri.) Nostri prima persona legitur tum in Græcis codicibus, tum in latinis antiquis.

ANNOTATIONVM IN EPISTOLAM PAVLI AD TITVM.

FINIS.

ANNOTATIONES IN EPISTOLAM PAVLI APOSTOLI AD PHILEMONEM.

CAPVT PRIMVM.

Dilecto adiutori.) ἀγαπητῷ καὶ συνεργῷ, i. dilecto & adiutori, siue cooperario. Atq; ita legit in uetustis codicibus latinorũ. Nam dilecto, hic nomen est, non participiũ, cuius admonet & Hieronymus. Et Appiæ sorori charissimæ.) καὶ ἀπφίᾳ τῇ ἀγαπητῇ. i. Et Apphiæ dilectæ. In dño Iesu, & in omẽs sanctos.) Mirũ cur casum mutarit, cum Græcis sit utrobiq; casus accusandi, in dñm Iesum, & in omnes sanctos. Que in domo tua est ecclesiæ.) κατ' οἶκόν σου ἐκκλησίαν. De familia sentit, proinde nos uertimus, cõgregationẽ. Indicat hoc haud obscure Chrysostomus hunc enarrans locũ. Euidens fiat,) Græci legunt ἐνεργὴς. i. efficax. Nã

ἀναργὴς per alpha, significat euidẽs. Ita legisse uidetur interpres, Hieronymus admonet in græco melius haberi, ἐνεργὴς quod exponit efficax. Et in hunc sensum enarrat Chrysostomus, Omnis operis boni.) Operis redundat. Nec inuenitur, uel in Græcis, uel in antiquis codicibus latinorũ, ad hæc nec apud Hieronymũ, nec apud Ambrosium.

In Christo Iesu.) Ante hæc uerba reperio in Græcis codicibus, τῶ ἐν ὑμῖν. i. quod est in uobis. Et dilucidius est erga Christum Iesum, ut hæc particula referatur ad efficax, utrõ municatio fidei tuæ sit efficax, erga uel in Christum Iesum, ad cuius gloriã spectat fidei tuæ cõmunicatio. Gaudiũ em̃ magnũ habui & consolationẽ.) Græce est χάριν ἔχομεν πολλὴν, ἐπὶ τῇ ἀγάπῃ σου. i. gratiam habemus multam, in dilectione tua. Interpres legit χαρὰν, eamq; lectionẽ secuti uident Hieronymus & Ambrosius.

Requieuerunt.) ἀναπέπαυται. i. refocillata sunt. Multã fiduciã.) παῤῥησίαν, de quo sæpius admonui. Quod ad rem pertinet.) τὸ ἀνῆκον. i. decens, siue conueniens.

Illum ut mea uiscera.) αὐτὸν τοῦτ' ἔστι τὰ ἐμὰ σπλάγχνα, ipsum, hoc est mea uiscera.

Cũ talis sim ut Paulus.) Græce sic habet μᾶλλον δὲ παρακαλῶ τοιοῦτος ὢν, ὡς Παῦλος πρεσβύτης, id est magis autem hortor, cum talis sim, ut Paulus senex. Sentit em̃ se cũ id quod æquũ erat suo iure potuisse imperare Philemoni, nempe Paulus & senex, postremo uinctus Iesu Christi, maluisse tamen uti precibus memor charitatis potius q̃ autoritatis. Sine cõsilio.) χωρὶς δὲ τῆς σῆς γνώμης, id est sine tua sententia.

Vt in æternũ.) ὡς ἀιώνιον, id est æternum, hoc est ipsum, iam nõ tẽporariũ ministrũ, sed ppetuo tecũ uicturũ, atq; ita legit Ambrosius. Sed pro seruo.) Græce est ὑπὲρ δούλου id est supra seruum, quidã legisse uidentẽ ὑπὲρ δοῦλον. Ego reddam.) ἀποτίσω, id est dependam. Ita frater.) Ita hic affirmantis aduerbiũ est, ναί. Est autem uox obtestantis frtrẽ aut filiũ, quẽ optamus nobis esse uoluptati, quasi nihil sit nobis illius fruitiõe dulcius. Per eam igitur adiurat Philemonem. Est autem allusio ad nomen serui quẽ cõmendat. Nam Onesimus græce utilis est. Ad quod alluserat & superius cũ diceret. Qui tibi aliquando inutilis fuit. Nunc autẽ & mihi & tibi utilis, hoc est nunc, i. quod dicitur ὀνήσιμος. Declarat autem hæc epistola, q̃libet breuis, Paulum hominem fuisse, singulari quadam præditum humanitate, qui tanto studio seruum fugitiuum, & ei cõmendauerit, obsecrãs & obtestans, cui pro sua autoritate proq; meritis in illum poterat imperare, quod rogat. Deinde quid festiuius etiã dici poterat, uel ab ipso Tullio in huiusmodi argumẽto? Nihil quod quidam nomine dũtaxat Christiani, animo infensissimi Christo, nihil eruditũ putant, nihil elegans, nisi quod idem sit ethnicum. Et uniuersum sermonis florem semel perijsse existimant, si quid de Christo fuerit admixtum, quod illius sapiat doctrinam, cũ ea uel prima sit eloquentiæ pars, sermonem rebus accommodare.

Donaui me uobis.) χαρίσομαι ὑμῖν. i. donabor uobis. Et ita legit Ambrosius.

ANNOTATIONVM IN EPISTOLAM PAVLI AD PHILEMONEM FINIS.

ANNOTATIONES IN EPISTOLAM PAVLI AD HEBRAEOS.

LOquens.) λαλήσας. i. locutus præteriti temporis, olim locutus in prophetis proximis temporibus locutus est nobis in filio. Interpres illud fugisse uidetur, ne bis diceret locutus, cum Paulo utrobiq; sit dictio consimilis λαλήσας & ἐλάλησεν. Splendor gloriæ.) ἀπαύγασμα. i. refulgentia, siue relucentia, quod ex alio resplendet. Et figura.) χαρακτὴρ, quam dicere possis formã expressam ex alio, siue notam rei cuipiam impressam, uelut in cera. Et substãtiæ, ὑποστάσεως, non est οὐσία, quã essentiam uertit Quintilianus. ὑπόστασις a subsistendo dicta est, quæ

quæ Græcis aliquando accipitur pro persona. Ex hoc uerbo nata est magna digladiatio quod Arriani exigerent treis hypostases, & uerbum homousij nō reciperent. Cæterum pro charactere. Hieronymus in Esaiam uertit formam.

Portansq; omnia uerbo uirtutis suæ.) φέρωντε τὰ πάντα. Meo quidē iudicio φέρω, hoc loco non significat idem quod portans siue baiulans, sed agens potius, siue mouens ac moderans. Nam φερόμενα dicuntur Græcis, quæ impetu quodam aguntur. Vnde & φορὰν impetum uocant & ἄγειν καὶ φέρειν dicitur, qui suo arbitratu moderatur aliquem. Sentit em̄ Paulus, aut quisquis fuit autor epistolæ, non solum mundum hūc conditum per filium, quemadmodum modo dixerat, per quem fecit & sæcula, uerum conditum regi & administrari, idq; non studio curaq; & industria, sicut administrant homines, sed uerbo hoc est nutu suæ potentiæ. Nam quod principi uerbum est, quo iubet aliquid fieri, hoc illi est uelle. In hanc sententiam interpretatur & Chrysostomus, annotans emphasin huius participij φέρων. Purgationē peccatorū faciens.) Græci addunt δι' ἑαυτοῦ. i. per seipsum purga. pec. fa. Et faciens apud Græcos præteriti temporis est, unde transferre poterat, purgatione peccatorum facta, ne sedēdo uideatur purgare. Prius em̄ purgauit, morte sua, deinde consedit. Sedet.) Sedit præteriti tēporis est apud Græcos ἐκάθισεν, quasi dicas consedit. Ad dextram &c.) Græca aliquanto secus habent, ἐν δεξιᾷ τοῦ θρόνου τῆς μεγαλωσύνης, id est in dextra throni maiestatis. Quāq; hic exempla Græcorum uariant. Atq; hic uere maiestas est non δόξα Differentius.) διαφορώτερον, id est excellētius, quod διαφέρειν duo græcis significat, differre & præeminere.

Hæreditauit.) κεκληρονόμηκεν, id est hæreditate accepit, siue sortitus est.

Et cum iterum.) ὅταν δὲ πάλιν, id est cum autem iterum.

Et ad angelos quidem suos.) Suos supereſt. Flammam ignis.) πυρὸς φλόγα, id est, ignis flammam. Sedes tua deus.) ὁ θρόνος σου ὁ θεός. Incertū est, an hic sit sensus, o deus sedes tua est in sæculū sæculi, An hic. Ipse deus est tibi thronus in sæculum sæculi. Nā seruo Græcus anceps est. Ipsi peribunt tu autem perma.) Græce uerba sunt præsentis temporis, pereunt & permanes, ἀπολοῦνται, διαμένεις, Quāq; pereunt ambiguum est.

Mutabis eos.) ἑλίξεις αὐτούς, id est uolues, siue uertes eos. Atq; id uerbi magis quadrat in cœlos, aut etiā in uestē. Interpres legisse uidet, ἀλλάξεις. Et apud Hebræos est תַּחֲלִיפֵם trāsitiuū secūdū a uerbo חָלַף qd̄ est mutauit, quēadmodū mutat amictus. Vnde & mutatoria dicūt, ānotāte Capnione nostro Græci cōstāter legūt ἑλίξεις, nō ἀλλάξεις, pinde qd̄ legendū sit eruditis expēdēdū relinquo. In ministeriū missi.) Missi apud Græcos præsentis est tēporis, ἀποστελλόμενα. i. q mittūt. Et capiēt nō capiūt, hoc est futuro tēpore nō præsenti.

EX CAPITE SECVNDO.

PEr effluamus.) Valla mauult præter fluamus παραῤῥυῶμεν Chrysostomus interpretat̄ peream⁹ sūptū, putat ex puerbijs Solomonis. Fili mi ne effluas μή μοι παραῤῥυῇς prorsus em̄ & irreparabiliter perit, quod dilabit̄. Quæ cū initiū accepisset enarrandi.) Enarrari legitur in uetustis exēplaribus, græce est, λαλεῖσθαι, hoc est quæ primū dicta fuit a dño. De quo loquimur.) Quo refert orbē terræ, nō deū, id quod ex Græcis palā est. Quis dicens.) τις. i. quidā. Eū uero, q modico ab angelis.) τὸν δὲ βραχύτι παρ' ἀγγέλους ἠλαττωμένον. i. eū uero q paulū qddā præ angelis diminut⁹ est.

Minuisti eū paulominus ab angelis.) Admonet hoc loco Iacobus Faber Stapulensis, apud Hebræos haberi, minuisti eū paulominus a deo. Atq; ita prorsus indicauit Hieronymus psal. 8. p angelis q illis uocant̄ מְלֹאכִים Malachim, haberi אֱלֹהִים heloim Thomas refert hūc locū ad humanitatē Christi, q minor angelis factus sit, non iuxta animū, sed iuxta corpus assumptū, per quod mortalis & doloribus obnoxius erat, cū angeli nullis malis attingi possint. Cuius equidē sententiā approbo nisi quod prudenter accipiendū est, quod dixit Christū secundū animā humanā nō fuisse inferiorē angelis. Nā si nullus doloris sensus ad ullā animæ partē pertinebat, nō potuit esse acerbissimus in Christo dolor, quē ipse tn̄ Thomas uult ꝓximū fuisse cruciatib⁹ dānatoꝝ apud inferos. Ac Faber hoc loco dissentiēs a Thoma multis argumētis cōtēdit a deo legendum esse, nō ab

angelis, quæ recenſere longius ſit, nec admodum neceſſariũ. cũ liber extet formulis ſemel, atq; iteꝝ excuſus. Veꝝ ſiue legas a deo, ſiue ab angelis, uidetur idẽ manere ſcrupus. Etenim ſi de aſſumpto intelligas homine quemadmodum neceſſe eſt, nõ paululum fuit imminutus a deo, imo infra abiectiſſimos etiam homines, quemadmodum ipſe de ſe teſtatur in pſalmis. Ego autem ſum uermis, & non homo, opprobrium hominum & abiectio plæbis. Nulla em̃ proportio naturæ hũanæ ad diuinitatẽ. Ne ab angelis quidẽ paululum fuit diminutus, qui uſq; ad famẽ ac ſitim, uſq; ad flagra, ad crucem, uſq; ad mortem denicꝫ deſcẽderit. Proinde mihi uidetur illud paulo minus, quod græce eſt βραχύ τι non ad dignitatis imminutæ modum eſſe referendum, ſed ad temporis modum, quo uerſatus eſt Chriſtus in terris, quaſi dicas ad breue tempus diminutus eſt ab angelis. Quemadmodũ interpretatur Chryſoſtomus & Vulgarius. Neq; uero refellit huius partis ſenſum, id quod ſequitur. Gloria & honore coronaſti eũ, omnia ſubiecisti ſub pedibus eius; oues & boues &c. Siquidẽ prius illud pertinet ad Ieſu uitã actã in terris & paſſionẽ, hoc poſterius ad gloriſicationẽ, ad quã ut homo ſubuectus eſt. Neq; uero prorſus hoc ſefellit, Aquinatẽ, qui indicat paulominus bifariã accipi poſſe, uel ut ptineat ad quãtitatẽ, ſic em̃ loquit̃, uel ut ptineat ad durationẽ. Stapuleſis in ius trahit interpretẽ epiſtolæ, q̃dẽ qs nã fuerit incertũ eſt, ut parum probabile ſit ipſam epiſtolã a Paulo fuiſſe conſcriptã, ſane ſunt qui Lucam putent interpretem fuiſſe. Quam opinionem ſi recipimus, is intelligendus erit, qui ſuo more Hebraicis uocibus uſus eſt. Nam ſicut Paulus ſuo more Hebraicis uocibus uſus eſt, ſic & interpres in ius uocari non poteſt, præſertim cum apud Hebræos hæc uox אֱלֹהִים heloim πολύσημος habeatur, quippe quæ utrouis numero, ſingulari aut plurali deum, aut deos declaret, nonnunq; angelos aut homines etiam admiratiõe dignos. Interdum principes aut iudices, ut illic principi populi tui non maledices. Et Exodi capite uiceſimo primo. Offerat eũ dñs dijs, & applicabit̃ ad oſtiũ. Quo loco Hebræi dijs interpretant̃ iudicib⁹. Et Chaldaica interpretatio ſic extulit. Adducat eũ magiſter ſuus ad iudicẽ. Quẽadmodum annotauit & Capnion noſter in rudimentis Hebraicis. Verum hæc ad præſens inſtitutum propriẽ non attinent, niſi quatinus exigit lectionis ratio. Proinde paucis indicaſſe ſat eſſe duximus. Alioqui erant in hac epiſtola diligentius excutienda permulta, quæ nõ niſi uerboſa diſputatione poſſint explicari, unum illud addam, Hieronymum uideri non admodũ probaſſe, quod hæc propriẽ tribuant̃ Chriſto, cum ait. Hunc locum Apoſtolus in epiſtola ad Hebræos ſup Chriſto interpretat̃. Et de autore eius adeo fuit dubitatũ, ut ſero recepta ſit a Rhomana eccleſia. Quãdoquidẽ in hanc unã omniũ nihil cõmẽtat⁹ eſt Ambroſius. Et Hieronym⁹ ait a nõnullis nõ fuiſſe receptã, ob id q̃d in ea nõ nulla citarentur quæ apud Hebræos nõ inueniant̃. Gratia dei.) Hic ablatiui caſus eſt χάριτι θεοῦ. i. per gratiã dei, hoc eſt beneficio diuino. Pro omnibus.) ὑπὲρ παντὸς. i. pro uniuerſo. Decebat em̃ eũ.) Hoc ad patrẽ eſt referendũ nõ ad filiũ. Vnde cõſummare legẽdũ eſt actiue, nõ paſſiue τελειῶσαι. Senſus em̃ hic eſt, dicebat em̃ eũ, nempe patrẽ, q nõ unũ filiũ Ieſum, ſed cũ illo multos adducere uellet in gloriã, ut eũ q eſſet princeps ac dux ſalutis cæterorũ, legitimũ & pfectum redderet uarijs afflictionibus. Ad eũ modũ & legit & interpretat̃ Chryſoſtomus. Proinde librariorũ errore in nonnullis codicibus cõſummari ſcriptũ habet̃ uerbũ paſſiuũ. Quã lectionẽ reperio in cõmentarijs Fabri.

Autorẽ ſalutis.) ἀρχηγὸν τῆς σωτηρίας, hoc eſt ducem ac principem. Nã autoritas magis eſt penes patrem. Laudabo te.) ὑμνήσω σε. Fidens in eũ.) In eodẽ πεποιθὼς ἐπ' αὐτῷ. Et pueri mei.) Mei ſupereſt τὰ παιδία ἄμοι. Nuſq; em̃ ſemen Abrahæ.) ἁπτ. i. uſq;. Quãq; ἁπλ expletiua cõiũctio uehemẽtiæ nõnihil addit Faber uertit utiq;, nec uideo cur ita uertendũ exiſtimarit, niſi forte idẽ apd Græcos pollẽt ἆρα που ἄπου δήπουθεν. Angelos apprehẽdit.) Apprehẽdit præſentis tẽporis ἐπιλαμβάνεται. i. aſſumit & induit. Quãq; aliter utatur hoc uerbo Paulus, p aſſequi. Et fidelis pontifex.) ἀρχιερεὺς. i. ſummus ſacerdos. Tametſi ſæpius ita uertit. Cæterũ apoſtolũ uertere poterat legatũ. Deinde cõfeſſionis noſtræ legunt Græci prima perſona. Ad deũ.) τὰ πρὸς τὸν θεὸν. i. in his quæ ad deũ pertinent, aut quæ apud deũ agũt. In eo em̃.) ἐν ᾧ γαρ, id eſt, in eo quod, hoc eſt ideo quod.

Et tentatus

Et tentatus.) Et copula redundat, nec legitur in uetustis latinorum exemplaribus. Sūt autem meo quidem iudicio cōiugenda hæc duo πέπονθεν πρσαθεὶς id est quod accidit illi tentari, ut participium positum sit loco uerbi infinitiui.

Et eis qui tentantur.) Redundat hic quoq; copula. &.

EX CAPITE TERTIO.

IN omni domo.) ἐν ὅλῳ τῷ οἴκῳ, id est in tota domo. Amplioris enim gloriæ.) Interpres secutus græcum sermonem genitiuum uertit pro ablatiuo, Dicendum erat ampliori gloria dignus. Habet domus.) Rursum hic genitiuum pro ablatiuo transtulit. Nam dicendum erat. Ampliorem domo, uel ampliorem q̄ domus Laurentius indicat hic lapsum Remigium interpretem, qui non inuenerit exitum sentētiæ, eamq; culpam reiecit in latinum interpretem. Thomas, & hoc recentiores accipiūt honorē domus gloriā in domo, aut de domo, secus interpretātib⁹ Chrysostomo & Vulgario, qui populum dei, domus appellatione designatum uolunt Moyses administrauit populum Christus condidit. Nos quo magis spicuus foret sensus, expressimus ad hūc modū. Tanto nāq; maiore gloria q̄ Moyses, hic dignus est habitus, quanto maiorem habet honorem, qui construxit domum, q̄ ipsa domus.

Quæ domus.) ὃν οἶκος, id est cuius domus, ut cuius referatur ad deum non ad domus.

Fiduciam.) παῤῥησίαν, quasi dicas audaciam. Et gloriam.) καύχημα, plus aliquid adiecit, si non solum fidamus, uerum etiam gloriemur ac ueluti iactemus sortem nostram.

Probauerūt.) Græci addūt me. Quadraginta annis.) Hoc Græci distinctione referunt ad superiora, uiderunt opera mea per quadraginta annos. At eam lectionem palā refellit quod sequitur. Quibus autem infensus fuit quadraginta annis.

Infensus fui generationi.) προσώχθισα. Laurentius magis probat infensus q̄ offensus, ob id, ni fallor, quod offensus dure cohæret, cum datiuo generationi isti. Atqui infensus latinis dicitur, qui aduersus tendit in quempiam. Porro Græcis προσοχθεῖν, est tædium molestiamq; capere ex re quapiam. Deniq; Hebræis est קוּט quod tædij molestiæq; significationem sonat. Vnde diuus Hieronymus trāstulit. Quadraginta annis displicuit mihi generatio illa, hoc est pertuli eam semper rebellantem, idq; non sine tædio meo. Nam deus in literis diuinis sæpenumero hominum more loquitur.

Generationi huic.) ἐκείνῃ est græce, id est illi, & illa, uertit Hieronymus, ut modo indicatum est. Et dixi semper.) Græci distinguunt, ut semper aduerbium referatur ad uerbum. Errant, nec additur pronomen ij. Quibus iuraui.) ὡς ὤμοσα, id est sicut iuraui. Interpres legisse uidetur, ὅις. Porro illud si introibūt est abiurantis, ut perinde ualeat qua si dicas, Iurauī eos non ingressuros in requiem meam. Aliquoties addimus, Emoriar, si fecero. Dispeream, si non optimum erat. Ne forte.) μήποτε, id est ne quando.

Discedendo a deo uiuo.) ἐν τῷ ἀποστῆναι, id est in deficiendo, siue descisendo.

Hodie cognominantur.) τὸ σήμερον καλεῖται, id est uocatur. Totum enim hoc tempus usq; ad uitæ finem uocatur hodie.

Vt non obduretur.) ἵνα μὴ, id est ut ne. In illa exacerbatio.) Illa redundat.

Quidam enim audientes.) ἀκούσαντες præteriti temporis est, id est cum audissent.

Quorum cadauera.) ὧν τὰ κῶλα, id est quorum membra.

Non introiere.) μὴ εἰσελεύσεσθαι, id est non introituros.

Quia potuerunt introire.) Hoc loco uerba quæ adduntur, in requiem ipsius, non inuenio in Græcis exemplaribus. Verum e superioribus apparet adiecta.

EX CAPITE QVARTO.

NE forte.) μήποτε, id est ne quando. Aliquis ex nobis deesse.) ὑστερηκέναι, id est nō assecutus fuisse. Et nobis.) Et redūdat. Nunciatū est.) εὐηγγελισμένοι. i. ut ad uerbū reddā, Euāgeliçati sumus, hoc est nobis prædicatū est euāgelium.

Non admix-

Non admixtus.) μὴ συγκεκραμένος, id est non contemperatus, hoc est non apte coniunctus uelut anima copulatur corpori temperatura, quod fides ueluti uita sit auditui.

Ex his quæ audierunt.) τῶν ἀκουσάντων, id est ijs qui audierunt. Porro datiuus hic pertinet, ad participium admixtus. Qui credimus.) οἱ πιστεύσαντες, id est qui credidimus.

Et quidem operibus.) καίτοι, id est ἅπαξ ut intelligas iurasse, illos non introituros in requiem, cum iam parata esset requies, nempe perfectis mundi operibus quibus absolutis requieuit deus die septimo. Tametsi tolerari potest & altera lectio.

Quibus prioribus.) Prius est. Terminat diem.) ὁρίζει, id est designat, siue definit aut præstituit. Nec additur quendam apud Græcos. Quãꝯ exemplaria uariant hoc loco.

De alia loquerentur post hac die.) περὶ ἄλλης ἐλάλει μετὰ ταῦτα ἡμέρας, id est de alia locutus fuisset, post hæc, die, nisi accipias, post hac aduerbialiter.

In ipsum quis.) Melius erat, in idem exemplum ἐν αὐτῷ ὑποδείγματι. Ac mihi quidē grauorum uerborum sententia uidetur hæc esse. Ne quis cadat ut illi ceciderunt in deserto, in eodem exemplo incredulitatis & inobedientiæ. Et sicut illi ceciderunt ob incredulitatem, ut dicit psalmographus, ita isti perirent similiter, similiter peccantes. In hunc sensum consentiunt Græcanica scholia, Græca sic habent, ἵνα μὴ ἐν αὐτῷ τις ὑποδείγματι πέσῃ τῆς ἀπιθείας. Et efficax.) ἐνεργὴς Hieronymus alicubi uertit euidens, quod ut opinor gerit ἐναργὴς. At hoc sane loco magis quadrat efficax.

Et penetrabilior.) τομώτερος, id est acutior siue incidentior. Si sic liceat latine loqui a uerbo τέμνω seco, siue incido. Gladio anceps iti.) δίστομον, i. utrinq; incidente, siue utrinq; acuto quod Hieronymus compluribus locis uertit bicipiti.

Et discretor.) κριτικὸς, id est iudex siue qui iudicare possit, unde & latinis critici dicuntur.

Ac medullarum.) & μυελῶν, quãꝯ nonnulli Græci codices habent, μελῶν, id est membrorum Vulgarius legit μυελῶν.

Vlla creatura inuisibilis.) οὐκ ἔστι κτίσις ἀφανὴς, id est non est creatura, non manifesta, siue occulta. Et aperta.) οὐ τετραχηλισμένα, quod pinde sonat, quasi dicas ceruicata, Graeci putant metaphoram sumptam ab ouibus, quibus uellus a ceruice detrahitur, cum excoriantur, siue ab ijs qui ceruicem inflectunt cum se submittunt & agnoscunt se esse inferiores. Sic & Iuuenalis. Aulam resupinat amici de scrutante omnia.

Confessionem spei nostræ.) Spei nostræ, apud Græcos non inuenio.

Tentatum autem.) Melius erat, sed tentatum. Eadem uis utriusq; coniunctionis, sed non semper ubiuis quadrant omnes apud nos.

Ad thronum gratiæ eius.) Redundat τῷ θρόνῳ τῆς χάριτος. Nam gratiam opponit ueritati legis Mosaicæ. In auxilio oportuno.) εἰς εὔκαιρον βοήθειαν. i. in oportunũ auxilium.

EX CAPITE QVINTO.

QVi cõdolere possit.) μετριοπαθεῖν, quod sonat quasi dicat moderate ferre, hoc est nõ grauiter succensere. Quãꝯ Græcanica scholia, μετριοπαθῆ exponũt pro συμπαθεῖν. i. cõpati uoce ipsa nihil tale præ se ferente. Quod equidē admiror, ne Vallæ quidē animaduersum fuisse, qui recte uerti potuisse putat, qui particeps passionũ possit esse. Tanꝯ Aaron.) καθάπερ καὶ Ἀαρών. i. queadmodũ & Aaron addita coniunctione. Semetipsum clarificauit.) ἐδόξασε, id est glorificauit

A deo pontifex.) ἀρχιερεύς, i. summus sacerdos. Quãꝯ hic ἀρχιερέα, sic pene perpetuo uertit. Pro sua reuerentia.) ἀπὸ τῆς εὐλαβείας, id est a reuerentia. Sua additum est explicandi gratia, ἅπαξ magis quadrabat sui. Illud item admonendum εὐλαβείαν non modo significare reuerentiam, uerum etiam pietatem, quod sane uerbi non male quadrabat hoc loco, cum loquatur de patre & filio.

Et quidem cum esset filius.) καίπερ ὢν υἱός. Interpres separauit hæc quorũ ordo inter se cohæret, propter græca participia. Sensus autem ad hunc habet modum. Qui in diebus carnis suæ, cum precationes & supplicatiões apud eũ qui ipsum poterat seruare a morte, cum

Digitized by Google

se,cum clamore ualido & lachrymis obtulerit,& exauditus sit pro reuerentia,tametsi filius esset,didicit ex his quæ passus est obedientiam,per participia reddi poterat ad hūc modum. Qui in diebus carnis suæ, precationibus & supplicationibus ei, qui se seruare poterat a morte, cum clamare ualido & lachrymis, oblatis,& exauditus pro reuerentia, cuius esset filius,tamen ex his quæ passus est didicit obedientiam.

Cū esset filius dei.) Dei non est in Græcis. Grandis sermo.) πολύς ὁ λόγος,id est multus siue copiosus. Et interpretabilis ad dicendum.) Suspicor interpretem uertisse, in interpretabilis,sicut superi in inuestigabiles. Nā græce est,δυσερμήνευτος λέγειν,i. difficilis interptatu & explicatu. Quo qdē loco nōnihil demiror Thomā,q putarit hanc uocē interpretabilis bifariā exponi posse,ut in habeat negationē,quē nemo possit interpretari,aut affirmatiue interpretabilis,qui indigeat interpretatione. Primū em̄ si in negat,uelut in illis indoctus impius, quid significat quod superat terpretor? Quāc̄ quibus uerbis addi solet hæc præpositio cum negationem habet? quasi liceat dicere inamare p nō amare,quemadmodum inamabilis,& impudere pro non pudere,quemadmodum impudēs. Nec em̄ interpretor cōpositū est ab in,& terpretor,sed ab inter,& uerbo inusitato seu nomine potius. Deinde ut accipiamus affirmatiue,quis hoc illi cōcedat, interpretabilem idem significare,quod indigentem interpretationē? Veluti sanabilis dicatur q egeat sanatione? An non hoc insignite cuiusdam impudentiæ est, hæc cum autoritate docere,non consultis Græcis,sine quibus hæc definiri non possunt, siue id scriptum fuit ab illo uiro,siue alius quispiam admiscuit. Siquidē græca uox omnino respuit hanc Aquinatis distinctionem,quæ nihil aliud declarare potest,c̄ difficilem ad interpretandū,hoc est,quē non facile quispiam interpretatur.

Et imbecilles ad audiēdum.) νωθροὶ ταῖς ἀκοαῖς,id est segnes auribus,ut ipse paulopost uertit. Expers sermonum.) ἄπειρος, id est inexpertus. Expers autem respondebat ad particeps,& hoc fefellit interpretem,aut certe scribam.

Sermonum dei.) λογίων,id est eloquiorum,autore Valla.

Paruulus em̄ est.) νήπιος,cur non magis infans,cum loquatur de lacte? præsertim cum græca uox non significet paruulum,sed puerum aut parum sapientem.

Pro consuetudine.) διὰ τὴν ἕξιν,id est propter habitum c̄c̄ interpres non male rem explicuit,si dixisset pro assuetudine siue assuefactione. Nam habitus in hunc sensum uox est philosophis peculiaris. At sensus est διοδικτήρια quod magis sonat organa sentiendi.

EX CAPITE SEXTO.

QVa propter intermittentes.) ἀφέντες,id est omittentes seu potius omisso sermone. Inchoationis.) Melius uertisset,primordij,siue principij,quemadmodum pauloante uertit exordij,ἀρχῆς. Sentit autem ea uerba quibus rudes adhuc in Christo initiantur,& instituuntur,nempe catechumini.

Fidei ad deum.) ἐπὶ θεόν,id est in deum. Baptismatū doctrinæ.) Quidam hoc coniunctim legunt,ut sit sensus doctrinæ quæ est de baptisando. At græcanica scholia sic interpretant ut separatim sit legendū. Omittentes sermonē illū quibus primū instituunt rudes in Christo,nempe eū,q est de pœnitētia. Hoc est primū admonent,ut relinquāt uitā pristinā renascituri in Christo,deinde de fide in Christū cōdiscunt,qd sit credendū,deinde his traditis succedit baptisma,cuius mysteria tū demū aperiunt. Post hæc docentur de sacramētis fidei nostræ & parant ad accipiendū spiritū sanctū. Quāc̄ si mauis cōiūctim legere,nihil uetat,ut intelligas de instituto & doctrina prima quæ baptizandis,hoc est catechuminis solet tradi. Quod si placet, singula quoq; quæ sequunt possunt ad doctrinam referri, quæ est de impositione manū,de resurrectione mortuorū,de iudicio æterno. Gustauerūt etiā.) Gustauerūtq;,est græce γευσαμένους τε ne putemus hic nouum esse caput. Gustauerunt nihilominus.) Rursum uim coniunctionis. Nam græce est,& gustauerunt.

Rursum

Rursum renouari.) ἀνακαινίζειν, id est renouare uerbo actiuo. Hic quoq; locus in causa fuit, quo minus hæc epistola Pauli putaretur, quod id uideatur asserere, quod a nonnullis hæreticis defensum est, si quis a baptismo relapsus esset in peccatum letale, hoc est in homicidium, aut adulterium, aut simile, non posse pœnitentia restitui.

Virtutesq; futuri sæculi.) δυνάμεις, ut intelligas hic esse infirmitatem, illic apparere potentiam, quæ iam nũc incipit in pijs. Hoc admonere uisum, ne quis interpretetur de uirtutibus, quæ uicijs opponuntur. Rursum crucifigentes.) ἀνασταυροῦντας, quod Hieronymus in hoc loco uertit recrucifigentes græcam exprimens uocem.

Et ostentui habentes.) παραδειγματίζοντες, quod uertit in Matthæo traducere, uertit pro terat infamantes siue ludibrio exponentes. Reddũt em̃ quodammodo Christum infamem, & ludibrium faciunt, qui cum semel sit mortuus, semper uicturus, sua uita efficiũt, ut illi sit sæpius moriendum, uidelicet iterantes id, propter quod ille mortem susce pit.

A quibus colitur.) δι' οὓς καὶ γεωργεῖται id est per quos & colitur, ut intelligamus fructum reddendum, nõ quibuslibet, sed ijs quorum opera culta est terra. Id em̃ efficit addita cõiunctio, quã interpres omisit. Viciniora saluti.) ἐχόμενα σωτηρίας, id est propinqua saluti, siue adhærentia saluti, uerum interpres, quoniam præcesserat comparatiuum, subiũxit item comparatiuum. Et dilectionis.) Græce est, ⟨◌⟩ κόπου τῆς ἀγάπης, id est laboris dilectionis, nempe laboris, quẽ ob charitatem in iuuandis proximis adierunt.

Ostentare.) ἐνδείκνυσθαι, id est ostendere siue monstrare, exhibere, præstare. Nam ostentare semper in malum sonat. Ad expletionem spei.) πρὸς τὴν πληροφορίαν, quasi dicas certificationem, certissimæ em̃ spei fiducia nascitur ex pijs operibus, potius q̃ ex syllogismis. Nam πληροφορία dicitur, cum certissimis argumentis rei cuiuspiam fit fides.

Vsq; in finem.) μέχρι τέλους, id quod non solum accipi potest, de perseuerantia usq; ad finem uitæ, sed multo magis de perfectione spei, quæ crescit & adolescit in nobis, simul augescente pietate, donec occurramus in uirũ perfectum. Nam hinc cœpit hæc disputatio Pauli, ut grandescerent in Christo. Vt non segnes.) ἵνα μὴ νωθροί, id est ne languidi aut segnes. Id quod Paulo superius uertit, debiles. Et patientia.) μακροθυμίας, i. longanimitate. Expressius autem dixit Apostolus, qui per fidem & patientiam.

Hæreditabunt.) κληρονομοῦντων. i. hæreditate capiunt, & est præsentis temporis, nõ futuri. Abrahæ nempe.) Nempe posuit pro quippe, τῷ γὰρ Ἀβραάμ, sed in quibusdam codicibus recte habetur nãq;. Nisi benedicens benedixero.) Non est græce εἰ μή, nisi sed εἰ μὴ μήν, quod ut indicat Vulgarius hoc loco aduerbiũ est confirmandi. Nihil autem aliud est iusiurandum, q̃ uehemens confirmatio.

Multiplicabo.) Cur non potius multiplicauero πληθυνῶ.

Per maiorem sui.) Rursum oblitus reliquit græcum casum. Latine dicendũ erat, maiorem se. Quãq; apud græcos, pronomen nullum additur, sed tantum est per maiorem.

Et omnis controuersiæ finis.) Græci legunt illis ἀυτοῖς, non ἀυτῷ, ut accipias, illis nempe hominibus iusiurandum est finis omnis controuersiæ.

Immobilitatem.) τὸ ἀμετάθετον. i. immutabilitatem, siue firmitatem, solent em̃ hominũ testamenta & pacta rescíndi, at dei non item.

Quibus impossibile est.) Græce est, in quib⁹, ἐν οἷς, nec est fortissimũ sed ἄχυρον. i. uallidum. Quasi ancoram.) ὡς ἄγκυραν. i. tanq̃ ancoram, uetusti latinorum codices habent sicut ancoram. Ad interiora uelaminis.) καταπετάσματος, quod proprie significat aliquid obtentum atq; obductum quod arceat conspectum.

Primum quidẽ interpretatus rex iusticiæ.) Nam Melchisedech apud Hebræos sonat regem iusticiæ. Quandoquidem illis מַלְכִּי Melchi rex dicitur, צֶדֶק sedek iustica. Salem autem שָׁלֵם pacem sonat. Id uocabuli quidam putãt inditũ a Melchisedek urbi Hierosolymarum. Hoc ex loco deprehẽdi potest error interpretationis, in libello Hieronymi titulo circũfertur de uocabulis Hebraicis, cũ appareat id operis nihil aliud esse, q̃

esse, & tumultuariam non unius hominis coaceruationem, etiam si diuus Hieronymus testatur sese hisce de rebus librum ædidisse. Nam illic Melchisedec exponitur in hunc modum. Melchisedec rex iustus, siue rex iustitiæ, aut rex pacis, siue pacificus. Atqui in hoc nomine Melchisedec nulla uox ē quæ pacem significet, neq; Paulus ait Melchisedec sonare regem pacis, sed Melchisalem מַלְכִּי־שָׁלֵם exprimere regem pacis.

EX CAPITE VII.

Sine patre, sine matre) ἀπάτωρ ἀμήτωρ, compositis apud Græcos dictionibus. Et sine genealogia, apud illos est ἀγενεαλόγητος, quod fere sonat, quasi dicas, cuius generis origo, nō possit reddi. Intuemini autem.) θεωρεῖτε δέ. i. consyderatis, siue uidetis, quāq; potest accipi, & consyderate. De præcipuis.) ἐκ τῶν ἀκροθινίων, quod significat primitias frugum. Interpres legisse uidetur, ἀκροθινίων, quæ uox præcipua significat. Verum hoc loco ἀκροθίνια dixit pro spolijs, siue exuuijs, ab hoste detractis, interpretatibus ad eum modum & græcanicis scholijs ipsoq; Chrysostomo. Et reperit in hoc significatu apud Philostratum. Interpres illud secutus uidet̄, quod in fastigio acerui pcipua soleant poni. Illud ridiculum quod interpres Chrysostomi, cum acrothinia uertisset præcipua, nostram secutus æditionē subiecit, præcipua dicuntur exuuiæ. Quanq; & Latinis opima spolia dicebant uelut egregia, quæ ducibus essent detracta.

Cuius autem generatio &c̄.) ὁ δὲ μὴ γενεαλογούμενος ἐξ αὐτῶν, δεδεκάτωκε τὸν Ἀβραάμ. Is qui nō numeratur ex generatione eorum, decimas sumpsit ab Abraham.

Sine ulla contradictione.) χωρὶς δὲ πάσης ἀντιλογίας. i. sine omni contradictione, quod modo uertit, controuersiam. Ibi autem contestatur.) Contestans, μαρτυρούμενος. i. de quo testatum est, quod uiueret. Nam de hoc pronunciatum est, quod pontifex esset in æternum. Siquidem participium μαρτυρούμενος medium est. Et in hanc sententiam interpretantur græcanica scholia. Vt ita dictum sit.) ὡς ἔπος εἰπεῖν. i. ut sic dicam.

Et Leui qui.) Et, hoc loco nō est accipiendum simpliciter pro coniunctione copulatiua, uerum pro etiā siue quoq;, ut sit sensus, nō solum Abraham dedisse decimas Melchisedec, uerum etiam in Abraham autore gentis, ipsum etiā Leui, cuius est ius decimarum soluisse decimas. Porro quod præmollijt sermonem dicens, ut ita loquar, explicat paulo post. Nam adhuc in lumbis patris erat, hoc est, nondum erat natus Leui, quē tamen dico quodam modo fuisse decimatum in patre.

Decimas accepit.) ὁ δεκάτας λαμβάνων. i. Qui decimas accipit, siue solitus est accipere, participio præsentis temporis. Loquitur enim non de Melchisedec, sed de sui temporis Leuitis, decimas accipere solitis. Sub ipso.) Subaudi, sacerdotio Leuitico.

In quo enim.) ἐφῷ γὰρ. i. in quē enim, siue de quo. De alia tribu est.) φυλῆς ἑτέρας μετέσχηκεν. i. alterius gentis particeps fuit. In qua tribu) εἰς ἣν φυλὴν. i. de qua tribu, siue ad quam tribum. Nihil de sacerdotibus.) Sacerdotio legendum, περὶ ἱερωσύνης.

Et quantum est non sine iure.) καὶ καθόσον. Apertius uertisset, & quatenus nō citra iusiurandū, ut sit sensus, hoc esse melioré spem nostrā, p quā Christo sacerdote accedimus ad deum, quod illi sacerdotium cōmissum fuerit in æternum, idq; non sine iureiurando, quo certior esset spes, pmissorum. Sempiternum habet sacerdotiū) ἀπαράβατον. i. quod ad alium transire non possit, quod successione non aliunde transmigret ad alium, quemadmodum fieri necesse erat in sacerdotio Mosaico. In perpetuū potest) εἰς τὸ παντελές quod magis sonat ad plenum siue perfecte, hoc est, ut Græcorum exponunt scholia, nō solum hic, sed etiam illic. Verum hoc nonnihil sapit Origenis dogma, quemadmodū & alias habet quædam, quæ illius decretis patrocinentur, de saluandis dæmonibus.

Accedens.) Et græci codices & latini uetustiores habent, accedentes, προσερχομένους.

Ad interpellandum pro nobis.) ὑπὲρ αὐτῶν. i. p ipsis. Qui post legē est.) Græce est, τῆς μετὰ τὸν νόμον. i. quod post legem est. Tametsi præpositio anceps est. Nam legi potest, & supra legem. Quod si legis, qui post legem, intellige post legem cōditam. Nempe in

psalmis, Siue mauis supra legem, intelligitur plus fuisse ponderis in uoce diuina, q̃ in præcepto Moysi. Abrogat enim id quod posterius est prius condita, & abrogat quod a maiore profectum sit autore id quod minor instituerat.

In æternum perfectum.) τετελειωμένον, quasi dicas, factum semper idoneum ac legitimum. Neq; enim sacerdos semper aut ubiq; idoneus est ad peragendum sacrum.

EX CAPITE VIII.

CApitulum autem.) κεφάλαιον. i. summa, siue caput. Sentit enim se compendio dicturum, quod fusius disseruit. Magnitudinis.) μεγαλωσύνης, potius maiestatis, sicut paulo ante uertit. Sanctorum minister.) λειτουργὸς, quod non simpliciter sonat ministrum, sed ministrum sacrorum, & qui fungat officio sacerdotij, pro alijs. Porro genitiuus sanctorũ potest uel ad homines referri, uel ad ipsa sancta, ut dicatur administrare sancta pro nobis, ueluti sacerdos. Quãq; autem græcanica scholia malunt de hominibus accipere, tamen id quod proxime consequitur magis suadet, ut de rebus sanctis accipiamus, minister sanctorum, & tabernaculi ueri, ut ueri quoq; referatur ad sancta. Vt enim hoc tabernaculum, nempe cœlum, uerum est tabernaculum, ita sancta sanctorum quæ illic administrat uere sancta sunt.

Si ergo esset.) εἰμὲν γὰρ. i. si enim. Nec esset sacerdos) μηδ' ὅλως ἦν ἱερεύς. i. ne sacerdos quidem esset, ut qui nihil offerret, quale lex præscripserat. Cũ consummaret.) μέλλων τελεῖν. i. cum consummaturus esset. Nunc autem melius.) διαφοροτέρως. i. excellentius.

Quanto.) Latinus debebat addere, tanto, ut respondeat quanto. Nam Græcis licet omittere. Illud prius.) ἡ πρώτη ἐκείνη. i. primum illud. Nisi quod Græci abutuntur aliquoties, hoc superlatiuo uice compatiui. Culpa uacasset.) ἦν ἄμεμπτος. i. fuisset inreprehensibile. Siue de quo queri non possis, aut in quo nihil posset desyderari.

Locus inquireretur.) ἐζητεῖτο τόπος. i. quæsitus fuisset locus.

Vituperans eum.) μεμφόμενος γὰρ. Verbum est unde deductum erat nomen, μῶμος. Probat enim nõ caruisse reprehensione, cũ ipse deus de eo queratur. Qua apprehendi manum) Magis est, apprehendens manum. Ecce dies ueniunt.) Hoc testimonium adduxit ex Hieremiæ capite. 31. & ita adduxit, ut appareat secutũ p̃ oia æditioñe Septuaginta, sed ab hebraica ueritate minimũ abhorrẽtẽ, Primum uenient, p̃ quo Hieronymus uertit ueniant, græce est ἔρχονται, quod ad utrũq; tempus pertinet. Nã de pacto siue ut alibi uertitur fœdus mox dicemus. Quod autẽ Hieronymus uertit, irritũ fecerunt. Paulus, siue quis alius fuit, ad hunc enim modum citat Hieronymus exẽplar, οὐ ἐνέμειναν. i. nõ perstiterunt in testamento siue pacto. Deinde quod ille uertit, dominatus sum eorũ, hic explicuit, ἠμέλησα αὐτῶν. i. neglexi eos, iuxta Septuaginta. Præterea quod Hieronymus uertit, in uisceribus, hic extulit, εἰς τὴν διάνοιαν. i. in mentem. Ad hæc quod Paulus dixit, ἕκαστος, Hieronymus uertit, uir secutus, ἰδίωμα sermonis hebraici.

Dabo legem.) διδοὺς. i. dans. Pendet enim a superioribus.

Superscribam.) ἐπιγράψω. i. inscribam, quod græca præpositio sit ambiguæ naturæ.

Proximum suum.) τὸν πολίτην αὐτοῦ. i. ciuem suum. Quãq; alij codices habẽt, τὸν πλησίον. i. proximũ. A minore usq; ad maiorem.) ἀπὸ μικροῦ αὐτῶν ἕως μεγάλου αὐτῶν. i. a paruo illorum usq; ad magnum illorum. Consentientibus & Hebræis.

Veterauit prius.) πεπαλαίωκε. i. antiquauit, siue fecit antiquum.

EX CAPITE IX.

HAbuit quidẽ & prius) εἶχε μὲν οὖν. i. habuit qdem igitur. Et prius nomen est & ad testamentũ referẽ. Nec est græce prius, sed primũ. Et sanctũ (seculare) τὸ τε ἅγιον κοσμικόν. i. sanctum mũdanũ. Candelabra) ἥ τε λυχνία, & candelabrũ numero singulari. Quæ dicit sancta) Sãcta hoc loco pluralis est numeri, neutri generis, ἅτινα λέγεται ἅγια, ut respondeat ad hoc, quod mox sequit, sancta sanctorum. Post uelamentũ aũt secũdũ) Secũdũ referendũ est ad uelamentũ, nõ ad tabernaculũ.

Thuribulum

Thuribulũ) θυμιατήριον, quod locum quoq; ſignificat, aut aram, in qua fit ſuffitus.

Super quæ erant.) ὑπερ᾽ ἄνω δὲ αὐτῆς. i. ſupra illud autem, ſiue ſupra illam, ut referas ad arcam, atteſtantibus ſcholijs græcanicis. Mihi uidetur rectius referri ad tabernaculum.

In priore qdẽ) ἐις μὲν τὴν πρώτην. Cur nõ potiꝰ quidẽ in primũ, cũ græcus ita locutus ſit.

Sacrificiorum officia.) τὰς λατρείας, explicuit interpres græcam uocem, quã aliquoties uertit culturam, ſiue obſequium. Quem offerret.) ἃ προσφέρει. i. Quem offert. Nec eſt ignorantia, ſed ignorantijs. Quæ parabola.) Cur non potius ſimilitudo?

Temporis inſtantis) εἰς καιρὸν ἑστηκότα. i. in tempus quod inſtabat, hoc eſt, pro tempore tum præſente. In cibis & in potibus) Interpꝛs nõ potuit reddere græci ſermonis gratiam, ἐν βρώμασι καὶ πόμασι. Iuxta quã) κατ᾽ ὅμ. i. iuxta quod, ſiue in quo, ut ſubaudias tpe.

Et iuſticijs) δικαιώμασι. i. iuſtificationibus. Impoſitis) ἐπικείμενα. i. impoſita, referẽ em ad munera & hoſtias. Aſſiſtens) παραγενόμενος. i. accedens. Alioqui parum apte cohæret, quod mox ſequitur, Introiuit in ſancta. Etenim qui poteſt introire, qui iam aſſiſtit?

Per amplius) Duæ ſunt dictiones, διὰ τοῦ μείζονος Non manufactum) οὐ χειροποίητος dictione compoſita. Qui per ſpiritum ſanctum.) διὰ πνεύματος αἰωνίου. i. per ſpiritum æternum. Morte intercedente) θανάτου γενομένου, id eſt, Morte facta. Quãꝯ interpres bene reddidit ſententiam. Nec eſt confirmatum, ſed βεβαία, hoc eſt ratum, ſiue firmũ, ut ſubaudias eſt. Vbi enim teſtamentum, mortem &c̃.) At diuus hieronymus prodidit uocem, quam interpretes uerterunt, teſtamentum, Hebræis magis ſonare pactũ aut fœdus בְּרִית Quod ſi uerum eſt, apparet & hanc epiſtolam ſcriptam ab eo, qui hebraice neſcierit, id quod haud ita diſſimile ueri uidetur. Certe diuus Hieronymus conſtanter uertit pactum. Iam διαθήκη Græcis diſpoſitionem ſonat magis ꝙ teſtamẽtum. Et Hebræis עֵדוּת a teſtibus dictum eſt, quod pacta quæ rata uelimus eſſe, ſub teſtibus ſanciri ſoleant. Proinde Septuagina uidentur hoc ſecuti, q teſtamentũ tranſtulerunt. Verum ſi quis uocem ſequi malit, ꝙ ſermonis uſum ac proprietatem, quicquid adhibitis agiẽ teſtibus, teſtamentum erit.

Et lana coccinea) καὶ ἔριου κοκκίνου. i. lana coccina. A cocco q̃ adhibeẽ tingẽdæ purpuræ.

Lecto enim) λαληθείσης γὰρ. i. dicto enim. Mandato legis.) Græca ſecus habent, λαληθείσης κατὰ πάσης ἐντολῆς, κατὰ νόμον ὑπὸ μωϋσέως παντὶ τῷ λαῷ. i. Cũ em oẽ mandatũ dictũ eſſet iuxta legẽ Moyſi oi populo. Hic ſanguis teſtameti.) Ad hæc alluſiſſe uidetur Chriſtꝰ in cœna, Hic ſanguis noui & æterni teſtamenti, ſimili modo ſuũ repreſentans ſacrificiũ.

Sine ſanguinis effuſione.) Græce compoſita dictio eſt, ἀιματεκχυσίας. Et hic locus nõ nihil ſapit Origenicum, ſi legas quæ ſequuntur.

Non enim in manufactis) Græce eſt in manufacta ſancta &c̃.

In cõſummatione.) ἐπὶ συντελείᾳ. i. ſub cõſummationẽ, ſiue inſtante cõſummatiõe. Nã eam uim habet aliquoties ea præpoſitio, ſi dandi caſui iungatur.

Non ipſam imaginem.) οὐκ αὐτὴν τὴν εἰκόνα. Ipſam poſuit pro uerã & expreſſam, quæ rem totam ut eſt repreſentet. Vnde & Chriſtum imaginẽ dei uocat. At umbra nihil repreſentat præter extrema quædam corporis lineamenta, unde rudis illa priſcorũ pictura cœpit. Alioqui ceſſaſſent offerri.) Græcanica ſcholia admonent per interrogationem eſſe legendum, an nõ deſijſſent offerri? Interpres legiſſe uidetur, ἐπεὶ ἐπαύσαντο ἂν προσφερόμενα. Cæterũ hic eleganter interpres participium uertit in uerbum infinitiuũ, quod alias quidẽ parum eleganter reliquit. Vt faciam deus) Hoc referendũ eſt ad illud quod præceſſit, Ecce uenio, annotãtibus Græcoꝝ ſcholijs, & liquet ex his q̃ ſequũt.

EX CAPITE X.

SEd in ipſis cõmemoratio) Subaudiendũ eſt, ſacrificijs ſiue hoſtijs, ſiue in ijſdem. Loquit̃ em̃ de iteratis. Sacrificiũ & oblationẽ noluiſti.) Quiſqs hãc ſcripſit epiſtolã minimũ diſcrepat ab æditiõe Septuaginta in citãdis ueteris inſtrumẽti teſtimonijs. Iuxta quos ita legimus, θυσίαν καὶ προσφορὰν οὐκ ἠθέλησας, σῶμα δὲ κατηρτί-

σω μοι, ὁλοκαύτωμα &c. περὶ ἁμαρτίας οὐκ ἐζήτησας, τότε εἶπον, ἰδοὺ ἥκω ἐν κεφαλίδι βιβλίου γέγραπταί περὶ ἐμοῦ, τοῦ ποιῆσαι σου τὸ θέλημά σου. At Diuus Hieronymus iuxta ueritatẽ hebraicã tranſtulit hoc modo, Victima & oblatione non indiges, aures autem fodiſti mihi. Holocauſtum & pro peccato non petiſti, tunc dixi, ecce uenio. In uoluminẽ libri ſcriptum eſt de me, ut facerem placitum tibi deus meus. Hebræi ad hunc legunt modum, וּמִנְחָה לֹא חָפַצְתָּ אָזְנַיִם כָּרִיתָ לִי׃ עוֹלָה וְחַטָּאָה לֹא שָׁאָלְתָּ אָז אָמַרְתִּי הִנֵּה בָּאתִי׃ בִּמְגִלַּת סֵפֶר כָּתוּב עָלָי לַעֲשׂוֹת רְצוֹנֶךָ Cæterꝙ quod dicit, Aures aũt pfodiſti mihi, indicat obedientiam fidei, quam deus iam reqrebat a ſuis, faſtidiſtis uictimis.

Tunc dixi, ecce uenio) Vbi hæc uerba repetũt dixit, eſt græce, τότε εἶπον. Mirum eſt aũt, cur mutauerit pſonã, cũ referanꝫ uerba ſupius poſita. Vt ſequens ſtatuat.) τὸν δεύτερον. i. ſecundũ. Sacerdos præſto eſt cotidie) ἱερεὺς ἕστηκεν. i. ſacerdos ſtat, ut uerbum uerbo reddã. Nec eſt quod nos offendat tẽporis ratio, cũ in huiuſmodi uerbis præteritum uſurpeꝫ ꝓ præſenti. Hoc admonui, quod animaduerterim quoſdã fruſtra offendi, in uerbus eſt Stapulenſis noſter. Alioq ſi legas ſtabant, parum congruet quod mox cõſequit, qui nõ poſſunt auferre peccata. Quãꝺ græce eſt, οὔπω δὲ δύνανται. i. nunꝺ poſſunt.

Pro peccatis offerens hoſtiã) προσενέγκας θυσίαν, Participiũ eſt præteriti temporis, ꝗuis rem mutato genere uertere poterat, oblata hoſtia. Sanctificatos) τοὺς ἁγιαζομένους. i. eos qui ſanctificanꝫ. Dabo leges) διδοὺς νόμους. i. dans leges. Et peccatorũ.) Deeſt Latinis, ὕστερον λέγει. i. poſtea dicit. In introitu) Valla caſtigat, in introitũ, quaſi nos confidamus futurũ, ut introeamus ſancta. Et eſt qdem græcus ſermo anceps. εἰς τὴν εἴσοδον. Verꝰ nõ uideo cur nõ recte poſſit accipi, nõ habere fiduciam in introitu, quo Chriſtus pontifex pro nobis ingreſſus eſt ſancta. Etiamſi diuerſa lectio mihi non improbatur, & magis quadrat ad ea quæ ſequuntur, Accedamus cum uero &c.

Initiauit) ἐνεκαίνισεν. i. innouauit, ſiue dedicauit. Vnde encænia. Viam nouam) ὁδὸν πρόσφατον. i. uiam recentem. Accedamus) προσερχώμεθα. i. accedimus. Etiamſi hic Græcorum exemplaria uariant. Et in plenitudine eſt, ἐν πληροφορίᾳ, de quo ſepe iam admonuimus. Cõfeſſionẽ indeclinabilẽ. ἀκλινῆ. i. nõ uacillantẽ, neqꝫ huc & illuc nutantem, hoc eſt, firmã & immotam. Alioqui indeclinabile dicit, quod uitari non poſſit.

In prouocationẽ charitatis.) εἰς παροξυσμὸν, quod Lucas in actis accipit ꝓ excandeſcentia in malã partẽ, hic in bonã uſurpauit ꝓ extimulatione. Collectionẽ noſtrã) ἐπισυναγωγὴν. i. aggregationem, quaſi poſtea acceſſerint, aut acceſſuri ſint. Quanto uidetis) ὅσῳ βλέπετε. i. quanto uidetis. Terribilis aũt) Melius erat, ſed terribilis. Quãꝺ idem ſignificant hæ cõiunctiones, tamẽ nõnihil refert aliquando, quam quo loco ponas.

Qui cõſumpturus eſt) ἐσθίειν μέλλοντα. i. qui comeſurus eſt, ſiue deuoraturus. Et hic locus palam adimit ſpem Chriſtianis relapſis in peccatum.

Irritam quis faciens.) ἀθετήσας τὶς νόμον. i. aliquis qui irritam fecit legem.

Mereri ſupplicia.) ἀξιωθήσεται. i. merebitur, ſeu dignus habebitur.

Immundum duxerit.) κοινὸν. i. cõmune. Sic enim uocant Iudæi, quod eſt prophanũ & abominandum. Porro duxerit poſitum eſt pro exiſtimarit, aut habuerit.

Mihi uindictam.) Græce eſt uindicta nominandi caſu, ἐμοὶ ἐκδίκησις, ut & ante admonuimus. Et ego retribuam.) Et, redundat.

Quia iudicabit.) Quia, non eſt apud Græcos.

Spectaculum facti.) θεατριζόμενοι. Theatron Græcis ſpectaculum. Vnde qui in theatrum producuntur, ut omnibus ſint ſpectaculũ, θεατρίσαδꝫ dicũtur. Cæterum illud in altero quidem opprobrijs) dilucidius uerti poterat, ꝓ tum & tum, aut partim & partim, aut nõ modo & nõ ſolum. Partim quidem dũ & probris & preſſuris affecti, ſpectaculo fuiſtis omnibus. Partim dum conſortes ita conuerſantium facti eſtis, ut ſit ſenſus, illos duplici nomine laudari, qui non ſolum ipſi perſecutionem ob Chriſti fidem ſuſtinuerint, uerum & alijs hæc patientibus adfuerint & communicarint. Porro quod Laurentius arbitrã

rentius arbitratur ex hoc potissimū uerbulo doceri posse, hanc epistolam esse Pauli, qđ de uinculis suis meminerit, friuolum est, ne dicam ridiculum, quasi non oēs ferme apostolorum successores & adiutores in uinculis fuerint.

Nam & uinctis.) Græce est, τοῖς δεσμοῖς ἐμοῦ. i. uinculis meis. Interpres legisse uidetur δεσμίοις. Verum id librarijs potius imputandum reor.

Cognoscentes uos) Græci sic legunt, γινώσκοντες ἔχειν ἑαυτοῖς κρείττονα ὕπαρξιν ἐν οὐρανοῖς καὶ μένουσαν. i. Cognoscentes uos habere in uobismetipsis meliorem substantiam in cœlis & manentem. Quidā codices p ἐν ἑαυτοῖς habent. ἐν οὐρανοῖς. i. in cœlis. Quidam habebant ad hunc modum, ἔχειν ἑαυτοῖς κρείττονα ὕπαρξιν ἐν οὐρανοῖς. i. habere uobismetipsis meliorē substantiam in cœlis. Nolite itaq; amittere.) μὴ ἀποβάλητε οὖν. i. ne abijciatis.

Patientia enim uobis necesse) ὑπομονῆς γὰρ ἔχετε χρείαν, quod non simpliciter sonat patientiam, qua toleramus mala, sed patiētem expectationem, cum spe præmij duramus in malis & nos rebus melioribus seruamus.

Adhuc enim modicum aliquantulum.) ἔτι γὰρ μικρὸν, ὅσον, ὅσον, quod ita uertere poterat. Adhuc enim per pusillum, aut pāp exiguum tempus. Nam græci sermonis cōduplicatio, epitasin habet breuitatis temporis, idq; iuxta proprietatem hebræi sermonis, qui cōgeminatione uerbi eiusdem uehementiam explicant. Quod genus est illud Hieremiæ ficus bonas bonas, & ficus malas malas. Rursum illud eiusdem, templum dñi, templum dñi. Itidem Esaias capite. x. Adhuc enim paululum, modicumq;, & cōsummabitur indignatio mea. Ex fide uiuit.) ζήσεται. i. uiuet.

Quia si.) Antiqui codices habent, φ si, Græci, ϛ ἐὰν. i. & si. Non placebit animæ meæ) οὐκ εὐδοκεῖ ἡ ψυχή μου ἐν αὐτῷ. i. non complacitum est animæ meæ in illo. Quāq; diuus Hieronymus existimat ea legendum, ut referatur ad uisionem, non ad hominē. Præcedit enim in Habakuc, unde hic desumptus est locus. Scribe uisionem &c. Atq; illud si subtraxerit se, refert ad Christum tardantem, non ad hominem desperantem. De quo cui cordi fuerit copiosius edoceri, legat huius enarrationē in secundum caput Habakuc.

Subtractionis filij) Filij non reperio in græcis codicibus. Nec est simus, sed sumus, ἐσμὲν, modo indicandi, non imperandi.

EX CAPITE XI.

SPerandarum substantia.) ἐλπιζομένων ὑποστάσις. i. quæ sperant. ὑπόστασιν dixit, certitudinē, & id cui aliquid innititur ac fulcit. Hic quidam ridicule nugātur circa hāc definitionē, ut ipsi uocant, cū non sit finitio, sed encomiū fidei. Siquidē hoc exordiolo ingreditur fidei laudationē, mox & exēplis ostendens, quantā uim habeat fides, nisi forte putant esse finitionem, ubicūq; legerint est. Veluti si dicam, literæ sunt in rebus aduersis solatium, in secundis ornamentum, hanc eruditiōis laudatiunculam existiment ad definitionum leges exigendam. Et sunt qui submota hac definitione ceu nimiū apostolica parumq; magistrali, subijciūt aliam sophisticam & Aristotelis redolentē dialecticam. Illud adijciam, hoc loco fidem non usurpari proprie pro ea, qua credimus credenda, sed qua speramus, hoc est ipsa fiducia.

Argumentum.) ἔλεγχος. i. indicium. Nam id hoc loco significat argumentum.

Non apparentium) Græce est, οὐ βλεπομένων, id est, Quæ non uidentur. Nec est senes, sed seniores. πρεσβύτεροι & ἐμαρτυρήθησαν, quod hic uertit testimonium consecuti sunt, trāsferre poterat, testimonio probati sunt, siue testimoniū emeruerunt.

Ex inuisibilibus uisibilia.) εἰς τὸ μὴ ἐκφαινομένων τὰ βλεπόμενα γεγονέναι. i. Vt ex his, quæ non apparent, ea quæ uidentur fierent.

Plurimam hostiam.) πλείονα θυσίαν. i. copiosiorem hostiam. Siue plus hostiarum. Interpres ne diceret plurem hostiam, comparatiuum mutauit in superlatiuum.

Sine fide autem impossibile est placere deo.) Deo hoc loco non repetitur apud Græcos, sed subauditur ex superioribus.

Muneribus eius.) De muneribus est græce, ἐπὶ τοῖς δώροις.

Esse iustus.) Græce dixit magis latine, ἐμαρτυρήθη εἶναι δίκαιος. Testimonio dictus est esse iustus, siue, testimonium meruit ꝙ esset iustus.

Metuens.) εὐλαβηθείς. i. cauens, siue ueritus.

Fide qui uocatur Abraham) πίστει καλούμενος Ἀβραάμ. Interpres non respexit ad uerbum præteriti temporis, obediuit. Itaq; uertendum erat, Fide uocatus Abraham obediuit. Aut, fide cum uocaretur, Abraham obediuit, ut fide pertineat ad uerbum obediuit.

In locum exire.) Et hoc græce obediuit exire, poterat latine, obediuit exiens, siue ut exiret. In casulis.) ἐν σκηναῖς, id est, In tentoriis.

Sara sterilis.) Epitheton sterilis, non inuenio in græcis.

In conceptione seminis) εἰς καταβολὴν σπέρματος. Interpres probe & uerecunde reddidit sententiam græci sermonis. Imbecillitas enim corporis obstat, quominus semen subsidat & adhærescat in matrice, propter imminutam attrahendi ac retinendi uim. Nam illud καταβολήν aliquoties uertit fundationem. Demiror autem cur Faber maluerit pro conceptione successionem, nisi quod uerecundius etiam ꝙ interpres studuit efferre. Aut quod magis suspicor librariorum incuria, pro susceptiõe mutatum est successione. Vulgarius indicat quosdam esse in hac sententia, ut putant & fœminis inesse semen, & ad id, hunc locum posse accõmodari.

Etiam præter tempus ætatis.) Græce sic est, καὶ παρὰ καιρὸν ἡλικίας ἔτεκεν. i. & præter tempestiuitatem ætatis peperit.

Orti sunt.) ἐγεννήθησαν. id est, Nati sunt, siue geniti.

Et hoc emortuo.) καὶ ταῦτα νενεκρωμένου. Ne quis putet Abraham iam uita defuncti genuisse filios. Sic enim uertit quidam, Ex uno nati sunt, & ipo cum mortuus esset. Imo græcus sermo significat illum iam effeto defectoq; fuisse corpore, sicut & in epistola ad Rhomanos dixit mortificationem uuluæ & corporis. Deinde καὶ ταῦτα, ex consuetudine græci sermonis facit ad epitasim, quod Latini reddere solent, idq;, atq; id, & quidē, aliisq; similibus modis. Vt ne Laurentium quidem oportuerit admodum offendi numero pronominis. Aspicientes.) Cum mutarit genus paulo ante, ut temporis seruaret rationem, cur non idem facit in hoc participio? Nam dicere poterat, nõ acceptis, sed eminus, siue procul conspectis & salutatis, & confessi.

Et salutantes) Ante hæc uerba inuenio in græcis codicibus, καὶ πεισθέντες. i. persuasi.

Et siquidem illius meminissent.) καὶ εἰμὲν ἐκείνης ἐμνημόνευον, ἀφ' ἧς ἐξήλθον εἶχον ἂν καιρὸν ἀνακάμψαι. id est, Et siquidem illius meminissent, habuissent tempus reuertēdi. Nec ego assentior, hac quidem in parte Laurentio Vallæ, qui putauit in hunc uertendum fuisse modum. Et si quidem illius recordarentur, ex qua exierant, haberent tempus reuertendi, ueluti de præsenti loquatur, non de præterito. Atq; id longe secus est. Loquitur enim de Abraham ac similibus, quibus liberum erat in patriam redire, si patriæ desyderium eos tenuisset. Cæterum Laurentium offendit uerbum præsentis temporis, quod mox sequitur. Nunc autem meliorem appetunt. Quasi uero noua sit huiusmodi temporis hypallage. Quid quod ut sequitur ita præcesserit, etiam uerbum præsentis tēporis ἐμφανῶ σιρῶτι. Certe quod paulo inferius subijcitur, Non confundit deus uocari deus illoq;, nõ potest nisi ad patriarchas accõmodari. Dicitur enim deus Abraham, deus Isaac, deus Iacob. Iam num latine dici possit, erubescit uocari bonus, quemadmodum dicimus, cupit uideri bonus, uiderit Laurētius, qui hoc negat, cum nihil obsistet, quo minꝰ ita loquamur.

Propter quod ab uno orti sunt.) διὸ καὶ ἀφ' ἑνὸς ἐγεννήθησαν, καὶ ταῦτα νενεκρωμένου. i. propter quod ab uno nata sunt, siue ex uno, idq; emortuo, siue eoq; emortuo.

In quo susceperat) ὁ τὰς ἐπαγγελίας ἀναδεξάμενος. i. qui promissiones acceperat.

Arbitrans.) λογισάμενος. i. perpendens, etiamsi participium præteriti temporis est.

In parabolam accepit) ἐν παραβολῇ ἐκομίσατο. i. in similitudine adduxit, hoc est, in typo Christi

Christi immolandi. Siquidem illum referendum est ad Isaac, quem uiuũ reduxit domũ.
De profectione.) περὶ φορᾶς ἐξόδου. i. de exitu. Temporalis peccati) πρόσκαιρον ἔχειν ἁμαρτίας ἀπόλαυσιν. id est, cũ temporariã habere peccati fruitionem.
Thesauro Aegyptiorum.) θησαυρῶν τῶν ἐν Αἰγύπτῳ θησαυρῶν. i. thesauris qui erant in Aegypto.
Aspiciebat.) ἀπέβλεπεν. i. respiciebat, siue spectabat, aut rationem habebat retributionis. Animositatem regis) θυμὸν βασιλέως. i. iracundiam, siue ferocitatem.
Tanctũ uidens) ὡς ὁρῶν, melius erat, perinde quasi uideret.
Primitiua.) πρωτότοκα, id est, primogenita.
Quod experti) ὃ πεῖραν λαβόντες. i. cuius nempe maris, experimentum cum cœpissent Aegyptij. Circuitu dierum septem.) κυκλωθέντα ἐπὶ ἑπτὰ ἡμέρας, id est, Circumdati, siue obsessi.
Excipiens explor.) Et hoc participium præteriti temporis est, δεξαμένη.
Quid adhuc dicam.) λέγω. i. dico. Ieppthe.) quod Græci scribunt hiepthae, quadrisyllabum ἰεφθάε. Impetum ignis.) δύναμιν. i. uim.
Aciem gladij.) στόμα. i. os gladij, siue στόματα numero multitudinis, quod tamen Græci pro acie ponunt, quod ea parte mordeat. Quanctũ sunt apud Græcos, qui στόμα quoq; dictum putent a τέμνω. i. incido, quod ore incidamus, & cõminuamus cibũ. Vnde & δίστομος dicitur gladius utrinq; incidens.
Conualuerunt de infirmitate.) ἐνεδυναμώθησαν ἀπὸ ἀσθενείας. i. potentes redditi sunt ex imbecillitate, ne quis somniet eos reualuisse a morbo.
Castra uerterunt exterorum.) παρεμβολὰς ἔκλιναν. id est, incursiones siue impressiones in fugam uerterunt, & inclinarunt. Dicitur enim inclinata acies, cum parat fugam, & cædit in bello. Nec male uertit interpres, si quis modo sentiat, quid hoc loco sit uertere, hoc est, ad fugam impellere. Demiror autẽ cur Stapulensis maluerit euertere cũ uertere. Nam auertere multo erat aptius. Certe euertere, nõ uideo, quo pacto tolerari possit hoc sane loco. Iam aliquanto inferius mulieres græce est γυναῖκες, quæ uox & sexum significat & uxorem. At hoc loco mortuos de liberis accipiendum. Mirum quantus hic Theologorum tumultus id agentium, ne uxores uirum semel defunctum cogantur recipere, idq; ne pereat character ille indelebilis apud ipsos natus. Quasi uero cum Paulus diceret, Si dormierit uir soluta est a lege uiri, tam anxie senserit, ut liberaret mulierẽ, si cuius uir reuixisset. Hic demum dignus est campus illuminatis Theologis.
Distenti sunt.) ἐτυμπανίσθησαν, quod a corio sumptum est, in tympano distento. Quã cũ græcanica scholia interpretãtur de his qui fustibus contusi perierunt. Cæditur enim crebris ictibus tympanum.
Secti sunt) Quod Hieronymus alicubi uertit, serrati sunt, ut accõmodet ad supplicium Esaiæ. In melotis.) ἐν μηλωταῖς. i. pellibus ouillis. Sicut λεοντῆ dicitur exuuium leonis. Equidem non possum ridere uirum alioqui magnum Thomam Aquinatem, tamen me ferret me, ac pudet, illius nomine tam fœdi lapsus, etiamsi fateor hæc non omnino ꝓprie pertinere ad fidem, nec esse periculum ut hæreticus iudicetur, qui cõsimiliter fuerit hallucinatus. Verum illud periculum est, ne quis bonas didicere literas cum hæc legũt, ex his metiantur cætera, ut est hominũ ingenium. Melota, inquit, est uestis facta de pilis camelorum, ut quidam dicunt. Vel melius, quod taxus habet pellem hirsutam, de qua fit uestis quæ dicitur melota. Iam quanto insulsius, imo impudentius delirat super hac uoce quisquis fuit autor operis omniũ indoctissimi, quod uocãt catholicon. Hic triumphũ agãt, scilicet q̃ apostolicæ simplicitatis prætextu suæ patrocinantur insciti æ. Huiusmodi sane uel ipsos superant apostolos. Neq; enim quisq; illorum tam insciꝰ uocum aut rerum fuit, ut ex oue faceret camelum, aut aliud nouum animal arbori cognomine. Quamaq; ego uix adduci possum, ut credam hæc ab Aquinate scripta, primum Italo, deinde tam cæteris in rebus uigilanti. Et haud scio an bona pars huius erroris interpreti

sit imputanda quæ e duabus græcis uocibus, alteram transtulerit, alteram reliquerit. Si quidem in pellibus caprinis græce est ἀιγείοις. At cur fugit ad eundem modum circumloqui μηλωταῖς in pellibus ouillis? Nisi quod suo more horruit bis dicere pellibus. Quãq; μηλωτὴ non tam pellem ouis significat q̃ uellus & exuuium, hoc est pellem corpori detractam una cum lana.

Egentes.) ὑστερούμενοι. i. destituti rebus necessarijs. Quãq; interpres bene reddidit.

Testimonio fidei probati) μαρτυρηθέντες διὰ τῆς πίστεως. i. testimonio comprobati sunt p fidem. Prouidente.) Et hoc participium est præteriti temporis apud Græcos, προβλεψαμένου. i. quod deus melius quiddam de nobis prospexerat.

EX CAPITE XII.

Impositam nubem.) περικείμενον. i. circumpositam, siue circũdatam, & undiq; cingentem nos. Nubem autem uocat ingentem multitudinem ac turbam testium.

Pondus.) ὄγκον. i. onus siue sarcina. Circũstans nos) Nos, non est in græcis codicibus, & est εὐπερίσατον. i. quod facile circũsistat, & hæreat atq; amplectatur, quasi nolens abijci. Proinde nos uertimus, tenaciter inhærente peccato. Iam an satis quadret Aquinatis interpretatio, qui circũstans peccatum exponit occasionẽ peccandi, alijs discutiendum relinquo. Autorem & consummatorem.) ἀρχηγὸν καὶ τελειωτὴν. Non explicuit interpres uim & festiuitatem græci sermonis, qui constat ex contrarijs inter se uocibus, quarum prior composita est ex principio, posterior deducta a fine. Perinde quasi dicas inceptorem & finitorem, ut idem Christus sit autor initij simul ac finis.

Confusione contempta.) Confusionem suo more probrum atq; ignominiam uocat.

Atq; in dextera.) Græce est, In dextra throni dei, ἐν δεξιᾷ θρόνου τοῦ θεοῦ.

Sedet.) ἐκάθισεμ. i. sedit, siue cõsedit. Quãq; ut dixi in his p̃teritũ p̃ præsenti usurpat.

Consolationis) παρακλήσεως. Hic sane magis quadrabat adhortationis.

Tanq; filijs loquitur, dicens.) Dicens apud Græcos non est. Neq; fatigeris) ἐκλύου. i. deficias, siue defatigeris. Flagellat autem omnẽ filium) μαστιγοῖ. Quod Hieronymus in Oseæ uertit, castigat, quæ uox mutata literula uidet a græca deducta fuisse. Nã flagris cedi apud Rhomanos seruilius est. Cæterum illud recipit, positum est pro eo quod est approbat, & non abdicat ac reijcit.

In disciplina perseuerate.) Græcus codex secus habet, εἰ παιδείαν ὑπομένετε. i. Si castigationem sustinetis. Nam paulo ante quod erat παιδεύει, uertit, castigat, & ab eo deductum παιδείαμ, uertit disciplinam. Quem secuti quidam, disciplinam uocant castigationem, non satis approbante Valla.

Ergo adulteri) Opinor interpretem uertisse, adulterini, p̃ spurijs & illegitimis. Quos Græci simulq; Latini uocant νόθους, quo uerbo usus est Paulus.

Eruditores habuimus.) παιδεύτας ab eodẽ uerbo παιδεύειν, quod significat ueluti puerum instituere, quod plagis & obiurgatione nonnunq; opus sit.

In tẽpore paucorum dierum.) πρὸς ὀλίγας ἡμέρας. i. ad paucos dies. Secundũ uoluntatem suã) κατὰ δοκοῦν αὐτοῖς. i. ut ipsis uidebat, hoc est, suo arbitratu. Nonnunq; & præter meritũ. In recipiendo.) εἰς τὸ μεταλαβεῖν. i. ut participes fiamus. Pacatissimũ.) εἰρηνικόν. i. pacificum, siue pacatũ. Vt ne quis claudicans erret.) ἵνα μὴ τὸ χωλὸν ἐκτραπῇ. i. ne id quod claudum aberret, hoc est, ne claudicatio abducat a uia, præsertim cum sit angusta. Certis igit & nõ uacillantibus passibus opus est in hac. Cõtemplantes) ἐπισκοποῦντες. i. cõsyderantes, & curã agentes. Trãslatũ ab exercitu, longũ faciente iter. Nã his aliquot cura delegari solet, p̃spiciendi ne desit cõmeatus. Ne quis desit gratiæ dei.) μή τις ὑστερῶν ἀπὸ τῆς χάριτος. i. ne quis sit deficiens, aut destitutus a gratia dei, hoc est, qui non possit assequi, uelut in uia sunt q̃ deficiant. Impediat.) ἐνοχλῇ. i. obstet, siue obturbet.

Vendidit) ἀπέδοτο. i. reddidit. Nec est primitiua, sed πρωτότοκια. i. primogenitalia, ut ita docendi causa loquimur, hoc est, ius primogeniti.

Scitote

Scitote.) γινώσκετε. id est, scitis enim.

Hæreditare.) κληρονομῆσαι. id est, Hæreditate accipere.

Ad tractabilem montem.) Montem in multis latinis codicibus deest, ψηλαφωμένῳ ὄρει. id est ad montem contactum, siue qui tangebatur, at non sine pernicie tangentium. Alit lusit enim ad montem Sina & illud psalmi, Tange montes & fumigabunt.

Et accessibilem ignem) καὶ κεκαυμένῳ πυρί. i. accensum ignem.

Se excusauerunt) παρῃτήσαντο. i. deprecati sunt, siue recusarunt.

Ne eis fieret uerbū.) μὴ προστεθῆναι αὐτοῖς λόγον. i. ne sibi commendaretur sermo, aut ne sibi adderetur sermo, nimirum post talia præludia, expectabant duram orationem. Quāq; græcus sermo nonnihil habet ambiguitatis, quod αὐτοῖς ad homines referri potest, & ad prodigia quæ præcesserant, ut sit sensus, ne adiungeretur sermo talibus monstris iam uisis, aut ne sibi sermo cōmitteretur, quem acerbum expectabant.

Non enim portabant.) οὐκ ἔφερον γάρ, id est, Non ferebant enim.

Quod dicebatur) τὸ διαστελλόμενον. i. quod distinguebatur. Expressit enim hebraici sermonis figuram, iuxta quam dictum est & illud, Distinxit in labijs suis.

Si bestia tetigerit, montē lapidabit.) Hic quidā græci codices addunt, ἢ βολίδι καταξυσθήσεται. i. aut iaculo configetur.

Quod uidebatur) τὸ φανταζόμενον, non est simpliciter, quod uidebatur, sed quod uideri uidebatur, sicuti uidentur spectra, & uisa, aut somnia.

Moyses autem dixit.) Suspicor hunc esse locum, de quo senserit Hieronymus, cum ait a quibusdam hanc epistolam non ascribi Paulo, quod nōnulla citentur in ea, ueluti de ueteri instrumento, quæ apud Hebræos non habeantur. Siquidem Exodi capite uicesimo, ubi narratur historia traditæ legis, nihil huiusmodi dicit Moses. Ac ne tertio quidem eiusdem uoluminis capite, cū in rubo uidet dominū. Nam torquet huc eū locum Aquinas. Idq; quoniam sensit parum esse solidum adiecit, dixit, saltem facto. Ne huic quidem fisus cōmento addidit. Vel forte Apostolus utitur alia litera, quā nos nō habemus.

Et iudicem omniū deum.) καὶ κριτῇ θεῷ πάντων. i. iudicem deum omnium.

Et spirit) πνεύμασι. i. & ad spiritus Et sanguinis aspersionē) αἵματι ῥαντισμοῦ. i. & sanguinem aspersionis, sanguinem qui aspergitur.

Melius loquentem q̄ Abel.) κρείττονα λαλοῦντι παρὰ τὸν Ἄβελ. i. meliora loquentem q̄ sanguis Abel. Nam id palam postulat articulus τὸν. Sanguis enim Abel dicitur loqui de terra & efflagitare uindictam. At Christi sanguis loquitur expiationem.

Loquebatur.) χρηματίζοντα. i. oracula reddebat. Nec enim est simpliciter loqui, sed ex oraculo respondere.

Adhuc semel & ego.) Et, redundat. Iam quod addidit, adhuc semel, Hebræis est, adhuc unum modicum עוֹד אַחַת מְעַט. Porro testimonium adductum est ex Aggei capite. 2. Hebræa sic habent, עוֹד אַחַת מְעַט הִיא וְאֲנִי מַרְעִישׁ אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ Ea sic reddidit Hieronymus, non dissentientibus Septuaginta. Adhuc unum modicū est, & ego cōmouebo cœlum & terram.

Mouebo.) σείω. i. concutio, præsentis temporis.

Mobilium.) τῶν σαλευομένων. id est, Eorum quæ fluctuant, siue concutiuntur.

Habemus gratiam.) Vulgarius legit, ἔχωμεν. i. habeamus. Verum in huiusmodi facilimus est lapsus.

EX CAPITE XIII.

Charitas fraternitatis.) ἡ φιλαδελφία. i. fraterna charitas, hoc est, charitas Christianorum inter se mutua.

In uobis.) Apud Græcos non additur. Item copula, &, quæ sequitur, non est apud illos.

Placuerunt quidam &c.) ἐλαθόντινες ξενίσαντες ἀγγέλους. i. latuerunt quidam accipientes hospitio

hoſpitio angelos. Sic em̃ ad uerbum uerti poterat. Porro ſenſus hic eſt, Quidã imprudentes ſiue inſcientes acceperũt angelos hoſpitio. Interpres male ſecutus eſt græcã figurã, quã latinitas nõ admittit. Cæterũ quod in noſtris codicibus placuerũt habet ſcripti id ueriſimillimũ eſt librariorũ errore inductũ, qui cum nõ intelligerẽt latuerũt, Nã is ſermo nihil ſignificat latinis, mutata ſcriptura fecerũt, placuerunt. Mihi non uſquequaq; ſatisfacit, quod hoc loco uertit Laurentius, per hanc latuit quoſdam, quod angelos in hoſpitium accepiſſent. Neq; enim id ſenſit Paulus, hoc hoſpitalitati tribuendum quod ignorarint quos exceperant, ſed quod acceperint angelos, cum ſe putarẽt homines accipere. At multo minus, quod in hunc locum commentatur Iacobus Faber Stapulenſis, qui putat idem eſſe latuiſſe, quod occultatũ, & nõ uiſum fuiſſe, ſcribens in hunc modũ, Dicendum latuerunt, non placuerunt. Etenim Lot & familia eius latuit, angelis hoſpitio ſuſceptis, cum Sodomitæ uellent eum impetere & perfringere fores, continuo percuſſi cæcitate ab angelis. Verũ ſecus interpretantur Chryſoſtomus & Vulgarius, græcam etiã figurã interpretantes, quæ tamen uel mediocriter græce peritis incognita non eſt. Et Vulgarius hanc laudem accommodat ad Abraam & Lot. Chryſoſtomus adeo tribuit Abrahæ, ut dubitet, num & Lot oporteat eſſe communem.

Laborãtium) κακοχουμένων, i. afflictorum. Tanq; & ipſi in corpore morantes) ὡς καὶ αὐτοὶ ὄντες, i. tanq; & ipſi ſitis in corpore. Laurentius putat ſubaudiendum ipſorũ, tanq; ipſi ſitis in corpore afflictorum, quod mihi nequaq; probatur. Sentit enim de corpore, cuiuſq; ſimilibus obnoxio malis. Ita & Vulgarius.

Honorabile cõnubium in omnibus) ἐν πᾶσι, quod uarie exponit Vulgarius. In omnibus, ut ſubaudias modis, aut in omnibus ætatibus, aut in omni tempore, denig; inter omnes. Quod quidem poſtremum mihi maxime probatur. Quandoquidem & apud Ethnicos, honos habitus eſt matrimonijs, ob fauorem publici commodi. Cæterũ quod hic uertit thorus, græce eſt κοίτη, Eam uocem in epiſtola ad Rhomanos uertit concubitum, agens de Iſaac & Rebecca. Tametſi κοίτη non ſignificet concubitũ, ſed cubile.

Non te deſeram nec relinquam οὐδ' ἐγκαταλείπω, id eſt relinquo ac deſero præſentis temporis. locus eſt Ioſue ca. primo. Etiamſi Hieronymus uertit, non dimittam nec derelinquam te. Hebræa ad hunc habent modum לֹא אַרְפְּךָ וְלֹא אַעַזְבֶךָּ

Nolite adduci) μὴ περιφέρεσθαι, id eſt ne circumferamini. Interpres legiſſe uidetur παραφέρεσθαι, & utrumq; uerbum ſatis quadrabat. Optimũ eſt enim) καλὸν γάρ. i. bonũ enim.

Promeretur deus) ἐυαρεσθεῖται, id eſt conciliatur deus, ſiue placetur deo.

Et ſubiacete eis.) ὑπάκετε, Et eius redundat, i. concedite, ac deferte. Peruigilant.) ἀγρυπνοῦσι. i. uigilant. Quaſi rationem reddituri) ὡς λόγον ἀποδόσοντες, id eſt tanq; ratio nẽ reddituri. Hoc enim non expedit) ἀλυσιτελὲς γάρ, id eſt, inutile enim.

Aptet uos) καταρτίσαι, id eſt perficiat, & in omni opere bono, legunt græci.

Verbum ſolatij) παρακλήσεως, cur non potius exhortationis hoc loco?

Perpaucis ſcripſi) διὰ βραχέων, id eſt per pauca, ſiue paucis. Sunt enim græce duæ dictiones. De Italia fratres) οἱ ἀπὸ τῆς Ἰταλίας, id eſt Itali. Neq; fratres eſt apud græcos. Optime lector, nihilo minoris uelim eſſe tibi hanc epiſtolam, quod a multis dubitatum ſit Pauli eſſet an alterius. Cærte cuiuſcũq; eſt, multis nominibus digna eſt, quæ legatur a Chriſtianis. Et ut a ſtilo Pauli, quod ad phraſim attinet, lõge lateq; diſcrepat, ita ad ſpiritum ac pectus Paulinum uehementer accedit. Verum ut non poteſt doceri certis argumentis cuius ſit, quod nullius habeat inſcriptionem, ita compluribus indicijs colligi poteſt, ab alio quopiam ẽſe a Paulo ſcriptam fuiſſe. Primum quod ſola omnium Pauli nomen non præferat, Tametſi non me fugit hoc utcunq; dilui ab Hieronymo. Deinde quod tot annis, nempe uſq; ad ætatem Hieronymi nõ recepta fuerit a Rhomanis, quẽadmodum ipſe teſtatur in epiſtolis ſuis. Ad hanc coniecturam facit, quod Ambroſius, cum omnes Paulinas epiſtolas ſit interpretatus, in hanc unam nihil ſcripſerit.

Vt ne dicam

Vt nē dicam interim inesse locos aliquot, qui quorundam hæreticorum dogmatib⁹ patrocinari uideantur. Velut illa, quod uelum separans sancta sanctorum, interpretat cœlum, ac multo magis, quod palam adimit spem a baptismo relapsis in peccatum, idq; nō uno in loco, cum Paulus & eum receperit in cōmunionē sanctorum, qui dormierat cū uxore patris. Adde huc, quod Diuus Hieronymus cum alijs aliquot locis ita citat huius epistolæ testimonia, ut de autore uideatur ambigere, tum ediſſerens caput Hieremiæ triceſimū primū, Hoc, inquit, testimonio Paulus apostolus, siue qs alius scripsit epistolā, usus est ad Hebræos. Restat iā argumētū illud, quo non aliud certius, stilus ipse, & orationis character, qui nihil habet affinitatis cū phrasi Paulina. Nā quod adferunt hic qdā Paulū ipsum hebraice scripsisse, cæterū Lucam argumentū epistolæ, quam memoria tenebat suis explicuisse uerbis quantū ualeat, uiderint alij. Neq; enim in uerbis solū aut figuris discrimen est, sed omnibus notis dissidet. Et ut Paulus græce scribens, multum ex idiomate sermonis hebraici retulit, ita & in hac quā ut uolunt isti, scripsit hebraice, nō nulla sermonis illius uestigia residerent. Quid quod ne Lucas quidem ipse, in actis apostolorum, hoc est, in argumento, quod facile recipit orationis ornamenta, parum abest ab huius epistolæ eloquentia. Equidem haud interponam hoc loco meam sententiam. Cæterum admodum probabile est, quod indicauit Diuus Hieronymus in catalogo scriptorum illustrium, Clementem Rhomanum pontificem, a Petro quartum, autorem huius epistolæ fuisse. Clementis enim meminit Paulus, & hic Timothei facit mentionem. Sed præstat, opinor, ipsa Hieronymi uerba, super hac re asscribere. Scripsit, inquit, nempe Clemens, sub persona Rhomanæ ecclesiæ, ad ecclesiam Corinthiorum, ualde utilem epistolam, quæ & in nōnullis locis publice legitur, quæ mihi uidetur characteri epistolæ, quæ sub Pauli nomine ad Hebræos fertur conuenire. Sed & multis de eadem epistola nō solum sensibus, sed iuxta uerborum quoq; ordinem abutitur. Omnino grandis in utraq; similitudo est. Hactenus Diuus Hieronymus.

EPISTOLAE AD HEBRAEOS FINIS.

ANNOTATIONES IN EPISTOLAM IACOBI.

IAcobus apostolus.) Apostolus nō addit in his libris, quos ego uiderim, nec in latinis emendationibus. Et fieri potest, ut nomen cōmune cum apostolo præbuerit occasionem, ut hæc epistola Iacobo apostolo asscriberet, cum fuerit alterius cuiusdam Iacobi, nam de hac quoq; nō nihil est dubitatum. Idem accidit in duabus posterioribus, quæ ob nomen cōmune Ioannis tribuuntur apostolo, cum alterius sint, autore Hieronymo. Indiget sapientia.) λείπεται σοφίας. i. si cui deest sapientia. Opus perfectum habet.) ἔχέτω. i. habeat, atq; ita legitur & in latinis exemplaribus emēdatis. Et integri) καὶ ὁλόκληροι, ut oponat mutilis. Postulet a deo qui dat.) αἰτείτω ἀπὸ τοῦ διδόντος θεοῦ. i. postulet ab eo q dat, nēpe deo. Affluenter.) ἁπλῶς. i. simpliciter & pure. Id enim interpretatur quod mox sequitur, & nō improperat. Nihil hæsitans. μηδὲν διακρινόμενος. i. nihil dijudicans. Quāq; hæc affinia sunt, & ob id utroq; mō solet uertere. Et circūferē) ὑπὸ ἀνέμου ῥιπιζομένῳ. i. iactat, siue rapit. Non ergo existimet.) μὴ γὰρ. i. nō enim. Vir duplex animo.) δίψυχος, quasi dicas, bianimis, ut

bianimis,ut dicimus bilinguis. Quod accipiat) ὅτι λήψεται.i.quod accipiet aut acceptu rus sit. In exaltatione.) ἐν ὕψει.i.in sublimitate.Opponit enim inter se pugnantia.

In humilitate.) ἐν ταπεινώσει.i.in humiliatione. Decor uultus eius.) Quid ego audio? Etiam herba uultum habet.Est enim hic χόρτος, quod interdum transfert fœnum,non huncce gramen,rarius herbam.Proinde sciat lector græce esse εὐπρέπεια τοῦ προσώπου.de cor aspectus eius,siue speciei. Diues in itineribus suis.) πορείαις. Vide num legi possit, πορίαις,ut sit in abundantia. Repromisit deus.) Græci legunt,dominus pro deus.

Quoniam a deo tentatur.) ὅτι ἀπὸ θεοῦ πειράζομαι.i.ꝙ a deo tentor. Tametsi hanc figuram latinus sermo non recipit,nisi omittas coniunctionem ꝙ.

Intentator est.) ἀπείρασός ἐστι κακῶν.i.inexpertus est malorum.Siue non tentari potest malis.Significat autem deum neq; tentari ipsum malis,neq; tentare quēq;,quasi dicas, intentabilis.Demiror autem interpretes non circuitione potius uocē hanc explicuisse.

Abstractus & illectus) ἐξελκόμενος & δελεαζόμενος.i. illectus & inescatus. Tametsi participia hæc præsentis sunt temporis. Generat mortem.) ἀποκύει.

Dilectissimi.) ἀγαπητοί.i.dilecti. Datum optimũ.) δόσις ἀγαθή.i.donum bonum,siue donatio bona.Hieronymus legit,omnis pfecta donatio,in loco quem mox cito.

Non est transmutatio.) παλλαγή,quod Hieronymus in priori aduersus Iouinianũ cõmentario uertit,differentiã. Nec) ἢ.i.aut,ꝑ nec. Vicissitudinis obũbratio) τροπῆς σκίασμα.i.conuersionis obumbratio.Significat autem ab hac luce iaci umbram,& solstitia eius crescere,& decrescere nostrum solem.Ita prope modum & Diuus Hieronymus in loco quem modo citauimus. Voluntarie enim &c.) βουληθεὶς ἀπεκύησεν ἡμᾶς λόγῳ ἀληθείας,εἰς τὸ εἶναι ἡμᾶς ἀπαρχήν τινα τῶν αὐτοῦ κτισμάτων.i. Volens progenuit nos uerbo ueritatis,ut simus primitiæ quædam creaturarum eius,siue creaturarum suarum.

Scitis fratres mei.) ὥστε ἀδελφοί.i.itaq; fratres mei.Interpres legisse uidetur,ὅτι.

Si autem.) Autem redundat. Omnem immundiciam.) ῥυπαρίαν.i.sordiciem.

Abundantiam.) περισσείαν.i.superfluitatem.Alludit enim ad sordes,& supflua corpis.

Et non auditores tantum.) Tantum non inuenio apud Græcos. Perspexerit.) παρακύψας.i.qui prospexerit. In lege perfecte.) εἰς νόμον τέλειον.i.in legem perfectam.

Libertatis.) ἐλευθερίας.i.quæ est libertatis,siue nempe libertatis.

Religiosum esse.) Græci addunt,ἐν ὑμῖν.i.inter uos. Ab hoc seculo.) ἀπὸ τοῦ κόσμου.i. a mundo. Permanserit in ea.) καὶ παραμείνας οὕτως.i.& permanserit sic.

EX CAPITE II.

IN conuentum uestrum.) εἰς τὴν συναγωγὴν ὑμῶν.i.in congregationem,siue conuentum uestrum. Iesu Christi gloriæ.) Ἰησοῦ Χριστοῦ τῆς δόξης. Vide lector num δόξης hic declaret non gloriam,sed opinionem,ut referatur ad προσωποληψίας.Sitq; sensus,Ne habeamus fidem domini nostri Iesu Christi,in discretione personarum,ut ex suacuiusq; opinione quēq; æstimemus,non hac quatenus est Christianus,sed quatenus nobis aut magnus aut humilis est ob affinitatem aut diuitias.

Aureum anulum habens.) χρυσοδακτύλιος, dictione composita uocauit, gestantem anulos aureos. In ueste candida) ἐν ἐσθῆτι λαμπρᾷ.i.in ueste splendida.

In sordido habitu.) ἐσθῆτι. Variauit interpres,cum græce sit eadem dictio.

Qui indutus est ueste præclara.) ἐπὶ τὴν φοροῦντα τὴν ἐσθῆτα τὴν λαμπρὰν.i.in eum ꝙ gestat uestem splendidam.Et est eadem uox,quã modo uertit candidam,ridiculus affectator copiæ. Aut sede sub.) ἢ κάθου ὧδε.i.sede hic. Non iudicatis) οὐ διεκρίθητε.i.iudicati estis in uobismetipsis.Nam & sic accipi potest,& magis quadrat ad ea quæ sequuntur.Cæterum & coniunctio quæ apud Græcos additur,tantum ad uehementiam & affectũ facit,καὶ οὐ διεκρίθητε. Cogitationum iniquarum.) πονηρῶν.i.malarum. In hoc mundi) τοῦ κόσμου.i.mundi.Interpres,mirum quo cõsilio,semp addit,mũdo,pnomẽ demõstratiuũ.

Diuites autem.) Autem redundat,& repugnat sensui.

Exhonoratis

Exhonoraſtis pau.) ἠτιμάσατε, id eſt ignominia affeciſtis, ſiue contemptui habuiſtis.
Per potentiam opprimunt) quod græci dicunt unico uerbo καταδυναστεύουσιν, quaſi dicas abutuntur ſuo magiſtratu & poteſtate, in ueſtrum malum.
Ad iudicia) ἐπὶ κριτήρια, id eſt ad tribunalia. Redarguti a lege) ἐλεγχόμενοι, quod melius uertiſſet, & redarguimini, ut tempus quoq; reſpondeat.
Quicũq; autem) Enim eſt græcis, non autem. Quaſi tranſgreſſores.) ὡς παραβάται, id eſt ut tranſgreſſores. Incipientes iudicari. μέλλοντες κρίνεσθαι, id eſt iudicandi. Et in hunc quidem modum frequenter tranſtulit interpres. At hic ſane fuit intolerabile.
Qui nõ facit) μὴ ποιήσαντι, id eſt qui non fecerit. Superexaltat aũt miſericordia iu.) καταυχᾶται ἔλεος κρίσεως, Opinor interpretem uertiſſe ſuperexultat, id eſt ſupergloriaſ. Senſus eſt, gloriatur miſericordia aduerſus iudicium, tanq; uictrix, ut nihil iam ad rem faciant, quinq; expoſitiones Hugonis Carrenſis, quas in hunc inuehit locũ ὅλας ἁμάξας, pro unica interpretatione, examen interpretationum faciens. Ea eſt inſcitiæ fœcunditas cum ueritatis ſimplex ſit oratio. Vtitur aũt eodem uerbo ad eundem modum paulo inferius μὴ κατακαυχᾶσθε & ψεύδεσθε κατὰ τῆς ἀληθείας, id eſt ne gloriemini & mentiamini ad uerſus ueritatem. Et ſoror) aut eſt græce.
Calefacimini.) θερμάνεσθε, id eſt calefiatis ſiue caleſcite. Quis enim ferat calefacimini? At cur non potius mutato genere calefaciatis uos, quemadmodum nõ ſemel huius uerbi participium uertit in euangelio θερμαινόμενον.
In ſemetipſa.) καθ' ἑαυτὴν, id eſt per ſe hoc eſt ſola. Sine operibus.) ἐκ τῶν ἔργων σου. i. ex operibus tuis. Interpres legiſſe uidetur ἐκτὸς τῶν ἔργων, Nam minimum eſt diſcrimen in uocibus, cum ſententia tota pugnet, quod ſi legis ſine operibus, quemadmodum legit interpres, non uideo qui conſtet ſenſus, Nam fides oſtendi non poteſt, niſi factis. Sentit autem quiſquis hic fuit Iacobus, demõſtra tuam fidem quam habes, adiunctis factis, ut utrũq; habeas, & ego ſolis factis declarabo mihi, neutrũ deeſſe.
Credidit Abraham deo) Idem teſtimoniũ quod Paulus adduxit in epiſtola ad Rhomanos aduerſus fiduciam operum, hic adducit ad cõmendationem operum. Verũ Paulus illic opera uocat obſeruationem legis Moſaicæ, hic ſentit de officijs pietatis & charitatis. Videtis quoniam) ὁρᾶτε τοίνυν ὅτι, id eſt uidetis igitur quod.

EX CAPITE TERTIO

PLures magiſtri.) πολλοί, id eſt multi. Sumitis) λημψόμεθα, id eſt ſumemus, ſiue quod Valla mauult accipiemus. Et quod ſequitur offendimus omnes, præſentis eſt temporis non ꝓteriti πταίομεν, id eſt labimur, ut intelligas omnes cotidie labi. Item quod ſequitur, ſi quis in uerbo non offendit πταίει.
Poteſt etiam freno) δυνατὸς χαλιναγωγῆσαι καὶ ὅλον τὸ σῶμα, id eſt potens freno moderari & totum corpus. Si autẽ frenos) Græce non eſt ſi autem, ſed ecce ἴδε, interpres legit εἰδὲ. Ad conſentiendũ) πρὸς τὸ πείθεσθαι αὐτοὺς ἡμῖν. i. ut nobis obediant ſiue pareãt.
Omne corpus) Et omne corpus legit græcus, ſed neceſſe erat cõiunctionem abijcere, cum dixerit, ſi autem. Et ecce naues) καὶ ἰδοὺ & τὰ πλοῖα, id eſt ecce & naues.
Cum magnæ ſint) τηλικαῦτα ὄντα, id eſt cum ante ſint.
A uentis ualidis.) σκληρῶν, id eſt duris, ſed interpres aliud uidetur legiſſe.
Minentur) ἐλαυνόμενα, id eſt aguntur ſiue uehuntur. Modicum quidem.) Quidem redundat, & officit ſenſui. Circumferuntur autem) Autem redundat.
Et magna exultat.) καὶ μεγαλαυχεῖ. Lyranus legit exaltat, & magna exponit mala & exaltat, prouocat. Arbitror ab interprete fuiſſe ſcriptũ exultat, hoc eſt iactat, id quod græca uox ſonat. Et ſyluam, hoc loco rectius uertiſſet materiam.
Ecce quantus ignis.) Opinor interpretem uertiſſe quantulus ignis, id eſt ꝙ puſillus. Nã græce eſt ὀλίγον πῦρ, id eſt exiguus ignis. Hiero. in. ꝯ. Eſaiæ cap. ita citat, paruus ignis ꝙ grandẽ ſuccendit materiã. Hoc adieci, ne qs putet græcos codices fuiſſe uiciatos.

Digitized by Google

Vniuersitas iniquitatis.) ὁ κόσμος τῆς ἀδικίας, id est mundus iniquitatis. Est autem ubi quando mundus, cumulus rerum simul repositarum. Vnde mundum muliebrem dicimus. Lingua constituitur.) Sic lingua legunt græci, οὕτως ἡ γλῶσσα.

Bestiarum) θηρίων, id est ferarum, aut noxiarum beluarum. Nam id significat θηρίον.

Et cæterorum.) ἢ ἐναλίων, id est marinorum. Interpres legisse uidetur ἄλλων, aut certe scripsit cœtorum, quod ipsum adhuc in nonnullis extat codicibus, Id scriptor oscitãs mutauit in cæterorum. Nam mansuescunt & marinæ beluæ, ut delphines.

A natura humana) τῇ φύσει τῇ ἀνθρωπίνῃ, id est ingenio humano, siue naturæ humanæ. Quanquã hoc parui refert ad sensum. Inquietum malum.) ἀκατάσχετον, id est incoercibile, siue incohibile. Hieronymus secundo aduersus Pelagium, dialogo, transtulit inconstans malum. Ex ipso ore.) ἐκ τοῦ αὐτοῦ στόματος. i. ex eodem ore.

Emanat.) βρύει, id est scatebra emittit. Dulcem & amaram aquã.) ἡγλυκὺ καὶ τὸ πικρόν id est dulce & amarũ, ut ἡ ὕδωρ subaudias. Ficus uuas facere) συκῆ ἐλαίας ποιῆσαι, id est ficus oleas facere. Siquidem ficum opposuit oleæ, quod hæc acerbi saporis sit & austeri, dissimilis ficui, quanquã mox meminit uitis. Sic nec̃ salsa dulcẽ potest facere aquam.) οὕτως οὐδεμία πηγὴ ἁλυκὸν καὶ γλυκὺ ποιῆσαι ὕδωρ, id est sic nullus fons, salsam & amaram facere aquam. Et disciplinatus.) ἐπιστήμων. i. sciens siue scientia præditus, quod recentiores uocant scienti ficus. Operationem suam.) τὰ ἔργα αὐτοῦ, id est opera sua.

Et contentiones sint,) Græce tantum est, & contentionem ἢ ἐριθείαι. Ac mox sequitur, in corde uestro. Desursum descendẽs,) quod hic additur a patre luminum, nõ habetur in codicibus græcis. Animalis diabolica.) Animalis hic deducitur ab anima ψυχή, sic enim aliquãdo uocat affectum humanum, ut opponatur spiritui. Nec est diabolica, sed dæmoniaca δαιμονιώδης, hoc est, non a spiritu Christi, sed a spiritu huius mundi. Et dæmones græcis dicuntur quasi δαήμονες, hoc est scientes, & his antiqui tribuebãt artiũ humanarum inuentionem. Ibi inconstantia.) ἀκαταστασία, quod magis sonat tumultũ & seditionem. Pudica est) ἁγνή, id est pura siue casta. Et modesta, græce est ἐπιεικής, id est humana siue æqua. Suadibilis.) εὐπειθής, id est tractabilis, siue morigera, & cui facile persuadeatur. Bonis consentiens.) Hæc non inueniuntur in græcis codicibus, quo ego sane uiderim. Iudicans sine simulatione.) Græce est ἀδιάκριτος καὶ ἀνυπόκριτος, id est nihil discernens, & nihil simulans. Aut sine diiudicatione, siue simulatione.

EX CAPITE QVARTO.

Et lites.) ἢ μάχαι, id est pugnæ, tametsi contentiones pugnas uocat.

Nonne ex cõcupiscentijs.) Deest quod est apud græcos οὐκ ἐντεῦθεν, id est nõne hinc. Nec̃ est ex concupiscentijs, sed ἐκ τῶν ἡδονῶν, id est ex uoluptatibus nostris. Occiditis & zelatis.) φονεύετε καὶ ζηλοῦτε. Non uideo quid illud uerbũ occiditis ad sensum faciat, forte scriptum fuit φθονεῖτε & ζηλοῦτε, id est inuidetis & æmulamini, & non potestis consequi, ut scriptor dormitans pro φθονεῖτε, scripserit φονεύετε, præsertim cum sequatur ad inuidiam concupiscit spiritus.

Litigatis & belligeratis.) μάχεσθε ἢ πολεμεῖτε, id est pugnatis & bellatis,

Propter quod non post.) διὰ δὲ μὴ αἰτεῖσθαι ὑμᾶς. i. propterea quod non postulatis.

Vt in concupiscentijs.) Rursum hoc loco est in uoluptatibus ἐν ταῖς ἡδοναῖς.

Adulteri nescitis.) Græce est μοιχοὶ καὶ μοιχαλίδες, οὐκ οἴδατε, id est adulteri & adulteræ, an nescitis? Amicitia huius mundi) τοῦ κόσμου, id est mundi, & huius adiecit suo more.

Inimica est deo) ἔχθρα τοῦ θεοῦ ἐστιν. i. inimicitia est dei, sicut annotauimus & in Paulo, atq; ita legitur & in latinis exemplaribus emendatioribus, etiã ijs quæ formulis excusa sunt.

Amicus esse sæculi.) κόσμου. i. mundi. Qui habitat.) ὁ κατοικήσας. i. qui habitauit.

Ad inuidiam spiritus concupiscit.) Et in hunc locum plaustra onusta interpretationibus inducũt theologi recentiores, qui si quando destituuntur ueterũ cõmentarijs, quos nobis rhetorici & grammatici scriptores, ut isti uocant reliquerunt, tum denicq; sui similes sunt.

Digitized by Google

les sunt. Deus superbus resistit, humilibus autem dat gratiam.) Hoc uerbum humilibus in nonnullis græcorum exemplaribus non reperiebatur, sed tantum μείζω δὲ δίδωσι χάριν, id est maiorem autem dat gratiam.

Humilibus.) ταπεινοῖς, quod ad cõditionem pertinet magis q̃ animum.

Duplices animo) δίψυχοι. i. duplicis animi. Miseri estote.) ταλαιπωρήσατε uerbum a tolerantia dictum. Alterutrum.) ἀλλήλων. i. inuicem, siue alij alijs.

Detrahit legi.) καταλαλεῖ. i. obloquitur ut & superius ὁ καταλαλῶν. i. qui obloquitur.

Vnus est enim.) Enim redundat, & nihil facit ad sententiam.

Et iudex.) Hæc duo uerba non reperio apud græcos. Perdere & liberare) σῶσαι καὶ ἀπολέσαι. i. seruare & perdere. Tu autem.) Autem non addunt græci.

Qui iudicas proximum) τὸν ἕτερον. i. alium siue alterum.

Ecce nũc qui) ἄγε νῦν. i. age nũc. Hodie aut) Græce est hodie & cras σήμερον καὶ αὔριον Nec est in illum, sed in hanc εἰς τήνδε. Ibi quidem) Quidem redundat a græcis exemplaribus. Annum) Græci habent annum unum ἐνιαυτὸν μένα.

Quid sit in crastinum) τὸ τῆς αὔριον, id est quæ sit crastinæ diei fortuna.

Ad modicum parens) Mirum cur hic tam poetice loqui uoluerit, ut diceret parens pro apparens, cum græce sit φαινομένη. Et deinceps exterminabitur) ἀφανιζομένη. i. euanescens, siue non amplius apparens, si uoluisset & uocum affinitatem reddere.

Pro eo quod dicatis) ἀντὶ τοῦ λέγειν ὑμᾶς, pro eo, siue loco eius quod dicere debuistis. Quod ita reddi poterat, cum ita potius dicendum sit uobis.

Si dñs uoluerit) Græca sic habent ἐὰν ὁ κύριος θελήσῃ καὶ ζήσωμεν, καὶ ποιήσωμεν τοῦτο, ἢ ἐκεῖνο. i. si dominus uoluerit. Et uixerimꝰ, & fecerimꝰ hoc aut illud. Sed haud scio an græca hoc loco sint deprauata Nunc autem exultatis καυχᾶσθε, id est gloriamini. Ac paulo post, omnis exultatio πᾶσα καύχησις legendum μὴ ζήσομεν, μὴ ποιήσομεν. i. & uiuemus, & faciemus, ut intelligas, nec uicturos nec facturos aliquid, nisi dominus uoluerit, nisi malimus accipere imperatiue ζήσωμεν, μὴ ποιήσωμεν. i. uiuamus, & faciamus.

A tineis comesta sunt) σκώληκα γέγονεν. i. facta sunt tineosa, siue tineis obnoxia, siue talia ut a tineis rodantur.

EX CAPITE QVINTO.

ET manducabit) Græcus codex habet μὴ φάγεται. i. & manducate, siue quod latinius edite. Thesaurizastis uobis iram.) ἐθησαυρίσατε ἐν ἐσχάταις ἡμέραις. i. thesaurizastis, in extremis diebus, nec additur iram.

Quæ fraudata est a uobis) ὁ ἀπεστερημένος. s. quæ fraude nõreddita est. Refertur autem ad mercedem, messoribus debitam.

Et clamor eorum) ⁊ βοαὶ τῶν θερισάντων. i. clamores eorum qui messuerunt.

Epulati estis) ἐτρυφήσατε. i. deliciati estis. Et in luxurijs enutristis corda uestra) Græca sic habent ἐτρυφήσατε ἐπὶ τῆς γῆς, ⁊ ἐσπαταλήσατε, ⁊ ἐθρέψατε τὰς καρδίας ὑμῶν. i. deliciati estis in terra, & lasciuistis, & enutristis corda uestra.

In die occisionis.) ὡς ἐν ἡμέρᾳ σφαγῆς. i. ut in die mactationis, id est in diem festum.

Adduxistis) κατεδικάσατε. i. condemnastis, fortassis interpres uerterat, addixistis pro condemnastis. Id librarius aut parum attentus, aut parum eruditus uertit in adduxistis.

Non restitit) ἀντιτάσσεται, id est restitit præsenti tempore. Patientes igitur) μακροθυμήσατε, id est longanimes estote. Patienter ferens.) μακροθυμῶν ἐπ' αὐτῷ, id est longanimis in illum, Quidam habent ἐπ' αὐτῷ. Temporaneum & serotinũ.) ὑετὸν πρωϊνὸν ⁊ ὀψιμον, id est donec accipiat pluuiam matutinam & uespertinam.

Patientes igitur estote) μακροθυμήσατε. quod iam piget admonere toties.

Estote uos) Et uos legit græcus. Aduentus domini appropinquabit) ἤγγικε. i. appropinquauit, præteriti temporis, aut certe præsentis.

Exitus mali) τῆς κακοπαθείας. i. afflictionis. Beatificamus) μακαρίζομεν, id est beatos

iudicamus siue beatos dicimus. Et non est sustinuerunt, sed sustinent τοὺς ὑπομένοντας

Sufferentiam) τὴν ὑπομονήν. i. tolerantiam, siue patientiam.

Quoniam misericors est.) πολύσπλαγχνος, id est ualde misericors.

Est est, Non non.) τὸ ναὶ ναί, καὶ τὸ οὒ οὔ. i. quod est, etiam etiã, & quod nõ est, nõ nõ. Nec est sermo uester, sed uestrum est, sit est, & uestrũ non, sit nõ, hoc est, quod affirmatis, ue re affirmate, & quod negatis uere negate. Quẽadmodũ admonuimus in euangelijs.

Tristatur autẽ.) κακοπαθεῖ. i. afflígitur. Oret æquo animo & psallat.) Nescio an scri/ptor aliquis hunc locũ deprauauerit. Nam græca longe secus habent, κακοπαθεῖ τις ἐν ὑμῖν προσευχέσθω εὐθυμεῖτις, ψαλλέτω. i. afflígitur aliquis inter uos oret, æquo animo est aliquis canat. Nimirum ut in rebus afflictis opem petamus a deo, in rebus secundis, gratias aga mus deo, nam id uocat psallere.

Vngentes illum oleo) Hoc relictum erat ex præcepto euangelico, quo Christus man dauit suis, ut in quas ædes essent ingressi, sanarent egrotos ungentes oleo. Id quod nũc fit in extremo uitæ discrimine.

Saluabit infirmum) τὸν κάμνοντα, id est laborantem. Nam de ægroto sentit.

Peccata uestra) Vestra apud græcos non est, tametsi subauditur. Et magis est errata & peccata παραπτώματα, quasi dicas lapsus. Sentit enim de cotidianis offensis christiano rum inter sese, quos continuo uult reconciliari. Alioqui si de cõfessione sensisset quam dicimus partem sacramenti pœnitentiæ, non addidisset ἀλλήλοις, id est uobis inuicẽ, sed sacerdotibus. Vt saluemini) ὅπως ἰαθῆτε, id est ut sanemini.

Iusti assidua) ἐνεργουμένη, id est operans, siue cum agit, ut intelligas efficacem.

Similis nobis) ὁμοιοπαθὴς, id est similiter affectus, aut similibus affectibus obnoxius.

Terra dedit fruc.) ἐβλάστησε, id est germinauit.

Si quis ex uobis) ἐν ὑμῖν, id est in uobis. Saluabit animam eius) Eius nõ addũ gra ci, tantum est σώσει Et operit) καλύψει, id est operiet.

De hac item epistola, tametsi salubribus præceptis referta dubitatum est olim, cuius esset. Nec enim referre uidẽ usquaquam maiestatem illam & grauitatem apostolicam. Nec hebraismi tantum, quantum ab apostolo Iacobo, qui fuerit episcopus Hierosolymi tanus expectaretur. Diuus Hieronymus in Catalogo scriptorum illustrium ex autorita te Hegesippi indicat multos huius nominis fuisse discipulos. Et ipse in titulo epistolæ non appellat sese apostolum, & in nostris adiectũ est apostoli cognomen, sed reclamã tibus magno consensu græcorum exemplaribus. Iam Hieronymus in eo quem modo citaui libello scribit his quidem uerbis. Vnam tantum scripsit epistolam, quæ de septem canonicis est, quæ & ipsa ab alio quodam sub nomine eius ædita asseritur. Licet paula tim tempore procedente, obtinuerit autoritatẽ, hactenus ille. Satis indicat diuus Hie ronymus, quid de huius autore epistolæ senserit. Quã & ego super hac re cum nemine digladiabor. Epistolam probo & amplector. Illud mirum super hisce rebus nullos odio sius & constantius asseuerare, & qui ne id quidem explicare possunt, qua lingua scripta fuerit, hebraica, an græca, quo interprete, latina facta sit. Hieronymus uir tantus addubi tauit, & prudenter quid senserit indicat. Nos quo minus sapimus, hoc audacius affirma mus.

ANNOTATIONVM IN EPISTOLAM IACOBI APOSTOLI FINIS.

Digitized by Google

ANNOTATIONES IN PRIOREM EPISTOLAM PETRI APOSTOLI.

ADuenis dispersionis ponti.&c.) Non est græce προσηλύτοις, quo uerbo significare solent eos qui ex gentilitate sese contulissent ad legem Mosaicam, sed παρεπιδήμοις, ut nihil dicat Lyranus, qui putat hæc proselytis potissimum scribi. Iuxta præscientiam.) κατὰ πρόγνωσιν, iuxt a præordinationem, siue præfinitionem. Nam & Lyra fatetur hoc loco præscientiam accipi pro præscietia. Neq; Thomas inficiatur prædestinationem aliquoties accipi pro præscietia. Verũ hac de re copiosius aliquanto dictum est in annotationibus nostris in Paulum. Cæterum hæc particula iuxta præscientiam, referenda uidetur, ad id quod præcessit electis, alioqui non uideo quo pertineat. Per resurrectionem) δι' ἀναστάσεως ἰησοῦ χριστοῦ ἐκ νεκρῶν. Hic propemodũ uidet ambigue accipe ἀναστάσεως, & neutraliter & actiue. quãtũ ad Christũ neutraliter, quantũ ad nos actiue. Nã id annotauit Thomas in epl'am ad Rhomanos. In sanctificatione) ἐν ἁγιασμῷ. i. in sanctificatiõe, hoc est p sanctificationem spũs, iuxta ꝓprietatẽ hebraici sermonis. Nã quod sequitur in aspersionem, grætis alia est præpositio εἰς ὑπακοήν, quod utrum accipiendum sit eos esse electos ad obedien dum, an electos per obedietiam, lectori discutiendum relinquo. Mihi prior sensus magis arridet. In uobis) εἰς ὑμᾶς. i. in uos, hoc est erga uos, ut referatur ad hereditatem conseruatam. Modicum nunc si oportet.) ὀλίγον ἄρτι, dilucidius erat, nunc ad breue tempus afflicti si necesse sit. Multo precios ior sit auro.) Sit redundat, porro græca lectio sic habet πολὺ τιμιώτερον χρυσίου τοῦ ἀπολλυμένου, διὰ πυρὸς δὲ δοκιμαζομένου, i, multo precios ior auro, quod perditur, siue perit & tamẽ probatur per ignem siue perdito, ac pernitioso auro, ut intelligas rem uilem ac pestilentem, igni probari. Quanto magis conuenit explorari fidem nostram, num syncera sit.

In reuelatione Iesu Christi) Vitare poterat amphibologiam, si uertisset cum reuelabitur Iesus Christus, quod enim alias ἐπιφάνειαν & παρουσίαν hic ἀποκάλυψιν dixit.

In quem nunc quoq;. &c.) Græce paulo diuersius est εἰς ὃν ἄρτι μὴ ὁρῶντες, πιστεύοντες δὲ. i. in quem nunc non uidentes, credentes tamen, siue in quo nunc cum non uidetis & tamẽ creditis. Exultabitis) ἀγαλλιάσθε. i. exultatis, uerbo præsentis temporis, etiamsi potest esse exultate imperandi modo, quod græca uox sit anceps.

Qui de futura in uobis gratia,) Futura addidit interpres de suo, nam græca sic habẽt, οἱ περὶ τῆς εἰς ὑμᾶς χάριτος προφητεύσαντες, quod ego sic maluisse exprimere. Qui de uentura in uos gratia uaticinati sunt.

Significaret in eis spiritus) τὸ ἐν αὐτοῖς πνεῦμα. i. spiritus qui erat in ipsis, ut intelligamus spm̃ propheticũ. Nec est tẽpus, quod græci uocant χρόνος, sed καιρός, quod articulũ uertimus. Est enim certius quiddam q̃ tempus, ut & alias indicatum est. Consentaneum autem est Petrum significare locum qui est apud Danielem capite nono, ubi per mysticas hebdomadas indicat tempus ad quod occidendus esset Christus.

Prænuntians) προμαρτυρόμενον, id est prætestificans. Cæterum quod hic παθήματα uertit passiones, ego malim afflictiones.

Et posteriores glorias) Ἃς τὰς μετὰ ταῦτα δόξας. i. & quæ illas cõsecutæ sunt glorias. Sortit enim gloriam, quam assecutus est post ignominiam crucis.

Quibus reuelatum est) ὅις ἀπεκαλύφθη. Sermo græcus anceps est, potest enim hic accipi sensus, testificans Christi passiones & glorias ijs quibus reuelauit spiritus, nempe prophetis. Potest & hic, passiones & glorias, per quas Christus fuit mũdo reuelatus, qui ante fuit ignotus. Neq; quenq; mouere debet articulus græcus ὅις cum præcesserit ταῖς μετα. Quanq; prior sensus meo iudicio simplicior est, ut ὅις articulus referat ad christianos, qui uiderunt id quod de Christo p̃dixerat spiritus in prophetis.

Vobis autem.) Sed uobis, erat & latinius, & apertius siue non sibilipsis, imo uobis ὑμῖν δὲ ἑαυτοῖς. Hinc certe liquet, non parũ interesse, quo loco quã cõiunctionẽ colloces.

Qui euangelizauerunt uobis.) Vos est græce non uobis.

Spiritu sancto) Deest ἐν πνεύματι ἁγίῳ. i. in spiritu sancto, hoc est per spiritum sanctum hebræorum more. In quem desyd.) εἰς ἃ. i. in quæ. Nempe ea quæ de Christo sunt prænunciata per prophetas, ac deinde prædicata per apostolos. Nec enim sentit de spiritu prophetarum, in quem angelos uelle prospicere, nihil mirum est, sed effert maiestatem euangelij, quam angeli quoq; uenerentur.

Perfecti sperate) τελείως. i. perfecte, per aduerbium, indicans spem ad finem usq; perseuerantem. Nec est in reuelationem, ut legunt quidam, sed ἐν ἀποκαλύψει. i. in reuelatione, siue per reuelationem. Sentit enim de mysterio euangelij iam diuulgato.

Quasi filij) ὡς τέκνα. i. ut filij, siue tanq; filij. Nã quasi tribuimus ijs quæ cum uideant, non sunt. Ad hæc filij obedientiæ dixit iuxta proprietatem sermonis hebraici pro filijs obedientibus. Nõ configurati) μὴ συσχηματιζόμενοι. i. nõ accõmodantes uos pristinis cõcupiscẽtijs. Id enim est συσχηματίζεσθαι, Nec est ignorãtiæ desyderijs, sed τῶις πρότερον τῇ ἀγνοίᾳ ὑμῶν ἐπιθυμίαις, quod nos dilucide magis cũ ad uerbũ expressimus, hoc modo ut non accõmodetis uos pristinis concupiscentijs, quibus dũ adhuc ignoraretis Christũ agebamini. Sed propter eum qui uocauit uos sanctum.) κατὰ τὸν καλέσαντα ὑμᾶς ἅγιον id est quemadmodum is qui uocauit uos, sanctus est, ita. &c.

Sancti sitis) γενήθητε. i. efficiamini siue reddamini. Nec enim est γίνεσθε, quod ambigũ esse poterat. Et si patrem uocatis.) ἐπικαλεῖσθε. i. inuocatis & imploratis, aut cognominatis, Nam græca uox anceps est, tum quod hic uertit sine acceptione personarũ multo festiuius scriptum est a Petro ἀπροσωπολήπτως composita dictione, id est citra delectũ siue respectum personæ. Paternæ traditionis.) Vnica uox est apud græcos πατροπαραδότου. Estq; epitheton conuersationis, quasi dicas a patribus traditæ, atq; ita refert diuus Hieronymus in cõmentarijs Esaiæ.

Quasi agni) ὡς ἀμνοῦ. i. uelut agni, siue tanq; agni. Præcogniti quidẽ) προεγνωσμένου, id est præfiniti siue prædecreti. Nam hoc loco plane uidetur usurpare, pro eo quod illi uocant prædestinationem, & Lyra interpretatur præordinatione.

Fideles estis in deo) τοὺς πιστεύσαντας εἰς θεόν. i. qui credidistis in deum. Verum interpres abhorruit ab hoc præterito, ne uiderentur iam desijsse credere, qui quondam credidissent. In obedietia charitatis.) ἐν τῇ ὑπακοῇ τῆς ἀληθείας. i. inobedientiam ueritatis. Et additum est, hoc loco in græcis codicibus διὰ πνεύματος. i. per spiritum quæ particula non est in latinorum exemplaribus.

In fraternitatis amore simplici ex corde.) εἰς φιλαδελφίαν ἀνυπόκριτον ἐκ καθαρᾶς καρδίας, id est in fraternum amorem non simulatum ex puro corde φιλαδελφίαν uocat christianorum inter ipsos mutuum amorem ac beneuolentiam. Cæterum illud ex puro corde ad ea quæ sequuntur referendum est, uos inuicem diligite.

Attentius) ἐκτενῶς. i. uehementer, siue impense, aut si magis ad uerbũ cupias reddi intense. Omnis gloria eius) ἀνθρώπου. i. hois, exponit eñ quid modo dixisset carnem,

Quod euangelizatũ est in uos) τὸ εὐαγγελισθὲν εἰς ὑμᾶς. i. quod per euangeliũ delatũ est ad uos

ad uos,siue quod prædicatum est apud uos. Rationabiles sine dolo lac.) τὸ λογικὸν, ἄδολον γάλα. i. rationabile, doli expers lac, uocat aũt lac logicõ, ut a corporeo lacte discernat Hieronymus in. 55. Esaiæ capite citat hunc locum, ut lac referatur ad rationale, non ad infantes, etiamsi non addat ἄδολον. Verum edisserens sexagesimum Esaiæ caput citat ad hũc modum. Quasi modo nati paruuli, rationabile & absq; dolo lac desyderate, ut palã sit illud ἄδολον adiungi oportere. Proinde quæ theologi recentiores in hunc adducũt locum de infantibus rationabilibus, nihil faciunt ad sensum apostoli. Nos & articulũ græcum exprimere cupientes uertimus ad hunc modum, ut modo nati infantes, lac illud non corporis, sed animi quod dolum nescit appetite.

Crescatis in salutem) Hæc duo uerba in salutem, non reperio in græcis exemplaribus, nec admodum quadrant ad propositam metaphoram. Siquidem saluí sunt, & infantes, uerum adolescunt hoc lacte in uirum perfectum in Christo.

Quoniã dulcis est dominus) ὅτι χρηστὸς ὁ κύριος, id est quod benignus sit dominus. Alías uertit bonus, sonat aũt humanũ minimeq; austerum aut durum.

Et honorificatum) Hæc duo uerba redundant. Deinde ἔντιμον est nulla interueniente præpositione, id est pciosum seu magis in pcio habitũ, quod interpres opinor uertit honorificatum. Domos spirituales) οἶκος πνευματικὸς, id est domus spiritualis, ut sit nominandi casus per appositionem additus Lyranus offensus solœcismo manifestario, interpretatur domos in domos. In sacerdotium) ἱεράτευμα ἅγιον, id est sacerdotium sanctum, nominatiuus est appositiuus, quemadmodum & domus. Nam ipsos fideles sacerdotium uocat, cæterum sacerdotium appellat functionem & administrationem sacrorũ in domo spirituali hoc est in templo spiritus sancti.

Offerentes.) ἀνενέγκαι. i. ad offerendũ. Propter quod continet scriptura.) διὸ περιέχει ἐν τῇ γραφῇ. i. qua, ppter cõtinet in scriptura, ut sit sensus hoc argumẽto lapidẽ illũ esse pcipuum, quod iuxta testimonium Esaiæ collocatus sit in angulo, quo utrũq; parietẽ cõplectens & continens, totum ædificium fulciret. Nam id est περιέχειν undiq; amplecti ac tenere. Ecce ponã) ἰδοὺ τίθημι, id est ecce pono, locus est apud Esaiam cap. 28. Petrus sententiam expressit bona fide, non annumerauit uerba. Cæterũ in illo, quí crediderit in eo non confundetur, iuxta septuaginta retulit. Alioquí hebraica ueritas habet. Quí crediderit non festinet, uerum de hoc alias diximus. Et rursus non confundetur, græcis est οὐ καταισχυνθῇ, id est pudefiet, siue pudefiat. Summum angularem) Græcis unica uox est ἀκρογωνιαῖον, quasi dicas summangularẽ. Vobis igitur honor.) Nimís cẽ pueriliter interpretatur hunc locum Lyranus, uobis erit honor in cœlestibus, cum Petrus sentiat de lapide prius reiecto a Iudæis, & deinde honorato & in precio habito. Siquidem ante uocauit ἔντιμον, nunc memor illius ait ὑμῖν οὖν ἡ τιμὴ, id est uobis est preciosus, qui in illum credidistis, Iudæis & nõ credentibus uilis est. Proinde ne lector simili modo laberetur, nos uertimus. Vobis igitur preciosus est quí creditis.

Qui offendunt uerbo) ὁ προσκόπτουσι τῷ λόγῳ, id est quí impingunt in uerbum, hoc est quos offendit euangelium, & impietatis ministrat occasionem.

In quo) εἰς ὅ, id est in quod. Nam in hoc erat paratus Iudaismus, ut in Christum crederetur quem lex Mosaica præsignaret. Quí aliquando non populus dei) In hac priori parte genitiuus dei non est addendus ὅς ποτὲ οὐ λαός, νῦν δὲ λαὸς τοῦ θεοῦ, id est quí quondã non populus, nunc uero populus dei. Et ad hanc lectionem sensus est non paulo argutior, qui quondam non populus, hoc est populus abiectissimus, & pro nihilo habitus, is nunc non solum est populus, sed populus dei.

Conuersationem uestram habentes bonam) καλὴν, id est honestam, ut pertineat etiam ad decus, quod uirtutem cõsequitur iuxta stoicos. Et aliquanto post detrectãt, græce est καταλαλοῦσιν ὑμῶν, id est quod obloquuntur uobis.

In die uisitationis) ἐπισκοπῆς. i. inspectionis. Tametsi græca uox anceps est, ut quæ de

duci possit ab ἐπισκέπτω. Quāꝯ ab hoc usitatius est ἐπισκοπή. Hebræis est, ꝓuidere quodlibet præfecturā & administrationē quādā sonat. Visit enim subinde & inspicit quid agatur cui negocij cōmissa est cura, Sic appellat Petrus tempus illud, quo deus dignat̄ hominem trahere afflatu suo ad meliora. Siue ducibus, tanꝯ ab eo missis) ἡγεμόσι, quod sæpius iam uertit præsidibus. Nec enim hic Petrus agit de bello, sed de his qui agunt in prouincijs R homanoꝝ, qui a præsidibus Cæsarum nomine administrabātur. Cum hīc agat de magistratibus Gentilium, subditum esse dixit pro tolerare quædam quæ uidentur suo iure facere, cum exigunt uectigal, cū censent, uerum hoc ad illa tempora pertinebat. Nec tamen est missis, sed πεμπομένοις, id est qui mittuntur, ut intelligas actionem sine tempore. Laudem uero bonorum.) ἀγαθοποιῶν. i. benefactorum, siue bene faciētiū Porro ueteribus, id quod Plato præcepit in sua republica, leges non solum minabantur pœnam male agentibus, uerum etiam præmijs inuitabant ad officia. Nūc malefacta quidem satis acriter puniuntur, cæterum benemeritis nulla gratia.

Tanꝯ ab eo) ὡς δι' αὐτ̄, id est tanꝯ per eū, nempe regem siue per eum uidelicet deum.

Omnes honorate.) πάντας τιμήσατε. i. quibuslibet deferte honorem, etiam ethnicis dignitate p̄ditis. Cæterum ἀδελφότητα ἀγαπᾶτε, quod ad Christianos pertinet.

In omni timore) ἐν παντὶ φόβῳ. i. in omni reuerētia. Sic enim alicubi uocem hanc interpretatur Hieronymus, nec est modestis. Nec enim sentit de non arrogantibus, sed ἡμέροις, id est æquis & humanis, neꝯ rigidis admodum.

Sed etiam discolis) ἀλλὰ καὶ τοῖς σκολιοῖς, id est sed etiam prauis, siue asperis. Mirum quid uenerit in mentem interpreti, ut græcam uocem altera græca redderet.

Sustinetis tristicias) λύπας. i. molestias.) Quæ enim est gratia) ποῖον γὰρ κλέος, id est quæ enim gloria? siue quæ laus? Si bene facientes, patienter sustinetis) εἰ ἀγαθοποιοῦντες καὶ πάσχοντες ὑπομενεῖτε. i. si benefacientes, & patientes sustinebitis.

Pro nobis uobis.) Vtrumꝯ græcis est ἡμῖν. i. nobis primæ personæ. Etiamsi nonnulli uariant codices. Qui cum male diceretur non maledixit.) ὃς λοιδορούμενος οὐκ ἀντελοίδορει. i. qui cum maledictis incesseretur, nō remaledixit, siue non regessit maledicta.

Tradebat aūt iudicanti se iniuste) Græca secus habent παρεδίδου δὲ τῷ κρίνοντι δικαίως. i. Tradebat aūt ei qui iuste iudicat, significat Christum uindictam tradidisse deo, non sibi usurpasse. Carrensis haud scio unde nactus, nonnihil somniauit de hac quoꝯ lectione.

Vt peccatis mortui) ἀπογενόμενοι. i. extincti, quasi iā desierimus esse. Cuius liuore) τῷ μώλωπι uibice. Refert em̄ quod est apud Esaiā cap. 53. Et liuore eius sanati. Est enim liuor uestigiū plagæ in cute. Id trifariam interp̄tatur Hugo Carrensis, homo copiosus liuore, id est dilectione imodica quæ illi pallorem cōtraxerat, iuxta illud Nasonis pallet̄ oris amans, hic est color aptus amāti, uel liuore. i. carne liuida facta ob colaphos, uel liuore. i. inuidia iudæoꝝ. Hoc nimirū est uti iure quod accipiunt magistri nostri, cū admittūtur in eum ordinē, suo arbitratu interp̄tandi diuinas literas. At hoc sane loco græce uox nō admittit, nisi unicā interp̄tationē, etiāsi latinis liuor πολύσημον est. Quin & apud Hebræos est חַבּוּרָה quæ uox illis tumorē ex plaga concretū significat. In psalmis uertit cicatricem, cōputruerunt cicatrices meæ. Et episcopū animarū.) ποιμένα καὶ ἐπίσκοπον, pastorē & curatorē, nā episcopi dicunt̄ q̄ ꝓspiciūt de necessarijs. Per mulierū cōuersationē.) διὰ τῆς τῶν γυναικῶν ἀναστροφῆς, cur nō potius per uxorū conuersationē? Et hoc sane loco ἐν φόβῳ rectius uertisset in reuerētia. Tū nō est sanctā cōuersationē, sed ἁγνήν. i. puram siue castā. Quarū non sit capillatura aut circūdatio auri aut indumenti uestimentoꝝ cultus.) Græcus sermo dilucidior est ὧν ἔσω οὐχὶ ὁ ἔξωθεν ἐμπλοκῆς τριχῶν, καὶ περιθέσεως χρυσίου, ἢ ἐνδύσεως ἱματίων κόσμος, id est (ut sententiā magis reddamus cū uerba) Quarū internatus, nō externus q̄situs est in crispatura capillorū, aut appositione auri, aut amictu uestitiū aut palliorū. Quieti & modesti.) τοῦ πραέως καὶ ἡσυχίου. i. mānsueti & quieti siue tacenti. Nō em̄ uult mulieres esse feroculas erga uiros. Locuplex) πολυτελὴς, Fustuario dignū est, quod

eſt,quod quidã pro locuples ſcribũt locuplex per x,non per s,cũcta Græcis eſt πολυτελὲς id eſt ſumptuoſum ac ſplendidum. Referri uidetur ad ſpiritum quietum. Eſt enim neutri generis,quemadmodum & ſpiritus,aut certe ad totam orationis particulã quæ præceſſit,quod,nempe habere huiuſmodi ſpiritũ, magnificus ac ſplendidus ornatus eſt mulieris in oculis dei Cuius eſtis filiæ) τοῦ, cuius Apud græcos neceſſario refert Saram, & non Abraham. Pertimentes ullam perturbationem) μὴ φοβούμεναι μηδεμίαν πτοίησιν.i. non territæ ullo pauore. Scire debes lector,hunc accuſatiuum perturbationem,quẽ uulgata habet æditio, non eſſe tranſitiuum,ſed reciprocum,iuxta proprietatem Atticorũ, qui ſic loquuntur gaudere gaudium,furere furorem,timere timorem. Nam hic πτοίησιν ſignificat fœmineum illum pauorem, quo ſolent de nihili rebus examinari,qui debet abeſſe a ſanctis mulieribus. Quod ſi intellexiſſent quidam magni nominis interpretes, ſecus opinor hunc locum ediſſeruiſſent, quos ego tamen in præſentia honoris cauſa non nomino. Tanq; cohæredibus) ὡς καὶ συγκληρονόμοι,tanq; & cohæredes. Addit enim hoc uelut alterum & efficacius argumentum.

Gratiæ uitæ) χάριτος ζώσης,id eſt gratiæ uiuæ. Quanq; hoc loco græca uariant exemplaria. Quod ſi legis uitæ,gratiam pro beneficio accipias neceſſe eſt.

Honorem impartientes) Honorem interpretatur diuus Hieronymus,non ut flectãtur illis genua,& gemmis auroq; onerentur,ut primus cedatur locus, quod nunc in plæriſq; regionibus ſtultiſſime uidemus fieri,ſed abſtinẽtiam a coitu,ſic enim honorem haberi uaſculo muliebri,ſi non inquinetur libidine. Idq; indicat quod ſequitur,ut nõ interrumpantur orationes ueſtræ. Rurſum pudet hoc loco referre, quid interpreretur Lyranus & huiuſmodi complures interpretes,honorem exponẽtes,ut eis proſpiciatur de uictu & ueſtitu,eoq; honeſto,ſecundum ſtatũ & proprias facultates,deinde de impediẽdis orationibus interpretatur orationes,nõ eſſe exaudibiles,niſi uir & mulier ſint bene concordes. Hoc nimirum eſt doctoraliter ac ſcientifice, ut iſti loquuntur tractare diuinas litteras. Deũ immortalem, quem ſtomachum effunderem in iſtos,niſi me chriſtianus prohiberet pudor. Sed aliorum omiſſis nugis, noſtrum agamus negocium.

In fide autem.) τὸ δὲ τέλος,id eſt in ſumma uero. Quantus hic diſputandi cãpus aperitur neotericis theologis de fide,quot modis accipiatur. Cum Petrus nihil huiuſmodi neq; ſcripſerit neq; ſenſerit. Iam quod hic uertit cõpatiẽtes græce eſt συμπαθεῖς, qui mutuo tangantur affectu. Sunt enim quos aliena ne tantulum quidem moueant.

Fraternitatis amatores)) φιλάδελφοι,id eſt fratrum amatores,ſiue fraterne amantes.

Modeſti) φιλόφρονες,quod magis ſonat affabilem & humanum,& ad uitæ conſuetudinem facilem commodumq;.

Et labia eius.) τὰ χείλη αὐτῶν,id eſt labia ſua,ſic enim mauult Valla.

Vt non conturbemini.) μὴ δὲ ταραχθῆτε,id eſt neq; conturbemini.

Cum modeſtia & timore) μετὰ πραΰτητος καὶ φόβου.i. cum manſuetudine & reuerentia. Loquitur enim de his qui placide reſpõdent ac reuerẽter, interrogati a quibuſlibet, de fide Chriſti. Dominum autem Chriſtum.) Deum eſt græce non Chriſtum.

Ad ſatiſfactionem) πρὸς ἀπολογίαν,id eſt ad excuſationem ſiue defenſionem.

Quæ in uobis eſt,& ſpe & fide.) Græce tantum eſt περὶ τῆς ἐν ὑμῖν ἐλπίδος,id eſt de ea quæ in uobis eſt ſpe. Quod detrahũt de uobis.) Græci legunt ἵνα ἐν ᾧ καταλαλοῦσιν ὑμῶν ὡς κακοποιῶν.i. ut in eo quod obloquuntur uobis tanq; malefactoribus.

Calumniantur) οἱ ἐπηρεάζοντες Mortificatos quidem carne.) θανατωθεὶς.i. mortificatus. Item uiuificatus, nõ uiuificatos ζωοποιηθεὶς, atq; ita citat diuus Hieronymus in Eſaiam lib. 54. ut intelligas Chriſtum mortuum iuxta corporis imbecillitatem, Cæterum reſurrexiſſe uirtute ſpiritus. Iam uero quorſum attinet hoc loco recenſere,quæ ſomniẽt in hanc ſententiã,qui græce neſciũt,& id tantũ ſequunt, nõ quod ſcripſit Petrus, ſed quod deprauauit librarius? Poſſem ad ſingula conuicijs inceſſere,nimis arrogantem iſtorum imperitiã

imperitiã, qui de his quæ citra linguarum peritiã, ne legi quidem emendate possunt uel ut ex oraculo pnũciant, quicquid somniarint. Quod si legas mortificatos & uiuificatos, quo modo cohærebit quod sequitur in quo? Atq; hic locus caute legendus est, ne quid tãle sentiamus, quale nonnulli de anima Christi apud inferos passa.

In carcere erant spiritu) ἠχὴ τοῖς ἐν φυλακῇ πνεύμασιν. i. qui in carcere erant spiritibus. Ita legit Hieronymus eo quem modo citamus loco. Occisus est carne, uiuificatus spiritu, & prædicauit spiritibus in carcere constitutis.

Qui increduli fuerant aliquando.) ἀπειθήσασί ποτε, id est aliquando incredulis.

Quando expectabant dei patientiam ὅτε ἀπεξεδέχετο ἅπαξ τοῦ θεοῦ μακροθυμία. i. cum expectaretur dei longanimitas. Etiamsi nonnulli codices habebant ὅτι.

Cum fabricaretur.) κατασκευαζομένης, id est cum appararetur.

Quod & uos nunc similis formæ saluos fecit baptisma.) Græca plus habent lucis ὃ καὶ ὑμᾶς τύτυπον νῦν καὶ ὑμᾶς σώζει βάπτισμα. i. cui nunc simile, siue respondens baptisma, uos quoq; saluos facit. Est enim σώζει præsentis temporis saluat. Cæterum ὃ dure respondet, siue ad aquam referas, siue ad baptisma. Fortasse scriptum fuit ᾧ cui.

Qui est ad dexteram dei.) Hoc loco desunt in græcis codicibus, quæ subscribam.

Deglutiens mortem, ut uitæ æternæ hæredes efficeremur) Ac deinde sequitur πορευθεὶς εἰς τὸν οὐρανόν, id est profectus in cœlum.

EX CAPITE QVARTO.

PAsso in carne & uos) παθόντος ὑπὲρ ἡμῶν σαρκὶ, id est passo pro nobis carne, uos quoq;. Eadem cogitatione armamini.) καὶ ὑμεῖς ἐαυτοῖς ἔνθυμα ὁπλίσασθε. i. induite eandem cogitationem, uelut armantes uos, siue armate uos iuxta eandem cogitationem.

Sufficit enim preteritum tempus ad uoluptatem gentium consummandam.) Græca sunt magis perspicua ἀρκετὸς γὰρ ἡμῖν ὁ παρελθὼν χρόνος τὸ βούλημα τῶν ἐθνῶν κατεργάσασθαι, id est sufficiens est enim præteritum uitæ tempus, ut uoluntatem gentium perficerimus, hoc est satis est hactenus impie uixisse.

In luxurijs) ἐν ἀσελγείαις. i. in lasciuijs. In illicitis idolorum cultibus) ἀθεμίτοις. i. nepharijs, quod atrocius est ἀθέμιτος illicitis. In quo admirantur ἐν ᾧ ξενίζονται, ad uerbum sonat in quo peregrinantur. Porro græcis ξενίζειν dicuntur, quibus aliquid nouum aut absurdũ uidetur. Pertinet autem ad id quod consequitur.

Luxuriæ confusionem) ἀσωτίας ἀνάχυσιν, quod magis sonat refusionem, ueluti cũ mare æstuans refundit sese. Finis appropinquabit) ἤγγικε. i. appropinquauit præteriti temporis. Aut certe instat & iminet, Estote itaq; prudentes) σωφρονίσατε. i. estote temperati.

Et uigilate.) καὶ νήψατε. i. estote sobrij, ἅπαξ νήφω græcis utrũq; significat.

In uobis metipsis) εἰς ἑαυτούς. i. erga uosipsos, seu potius erga uos mutuo.

Continuam) ἐκτενῆ, quod ante uertit attente, hic propensum seu uehementem potuerat dicere. Quoniam charitas operit.) καλύπτει. i. operiet siue teget uerbum futuri temporis, ut ad iudicij diem pertineat,

Accepit gratiam) χάρισμα. i. donum. Illam administrantes) αὐτὴν διακονοῦντες. i. illa siue per illã, nempe gratiã ministrantes. Quanq; in nonnullis græcos exemplaribus scriptum erat αὐτὴν, ut referatur ad donum administrandum. Et in alterutrum quo uerbo sanctius impudentissime abutitur interpres, græce est εἰς ἑαυτούς. i. in uos inuicem, quod idẽ ualet cum eo quod modo dixit εἰς ἀλλήλους. i. alius in alium.

Multiformis gratiæ dei.) ποικίλης, quod interpres haud male expressit cũ græca uocabula uarium significet, ut intelligamus diuersas donorum formas.

Quasi sermones.) ὡς λόγια, id est tanquam eloquia.

Ex uirtute.) ἐξ ἰσχύος. i. ex ui siue robore, ut autoritas sit penes deũ, nõ penes hominẽ.

Quã administrat.) ἧς χορηγεῖ. i. quam suppeditat siue subministrat. Nam administrat, qui

qui fungit administratione rei cõmissæ, subministrat, aut pbet ac largit, quibus opus est.
Honorificetur.) δοξάζηται. id est: glorificetur. Nolite peregrinari.) μὴ ξενίζεσθε Illud peregrinari græcis est cõmoueri, perinde ut re noua & insolita, Nam & paulo post ξένα uertit nouam. Et hoc loco prudens prætereo quorũdam magnorum theologorum absurdas interpretationes. Quorsum enim attinet alios errantis explere uolumina?
In feruore) τῇ ἐν ὑμῖν πυρώσει. i. exustione siue examinatione per ignem. Rursus enim ad aurum respexit, quod exploratur igni. Proinde nos uertimus, ne ceu re noua pertuberemini, dum per ignem exploramini. Vobis sit.) Fit est græce γινομένη.
Sed cõmunicantes.) ἀλλὰ καθὸ κοινωνεῖτε. i. in hoc quod cõmunicatis, siue quatenus cõmunicatis. Beati eritis.) Eritis apud græcos non additur, tantum est μακάριοι. Rectius autem subaudias estis, & eritis. Quod est honoris gloriæ & uirtutis.) Græca sic habẽt, τὸ τῆς δόξης, καὶ τὸ τοῦ θεοῦ πνεῦμα, id est quod est gloriæ, & spiritus dei. Ita tamen ut spiritus accipias nominandi, non pariendi casu. Requiescet ἀναπαύεται. i. requiescit præsentis temporis, siue refocillatur. Nemo autem uestrum pati.) Ante hæc uerba habent græci, quæ non reperio in latinis codicibus. Habent autem hæc uerba κατὰ μὲν αὐτοὺς βλασφημεῖται, κατὰ δὲ ὑμᾶς δοξάζεται. i. secundum illos quidem blasphematur, secũdum uos autem glorificatur. Nemo autem uestrum.) μὴ γάρ τις ὑμῶν, ne quis enim uestrum.
Aut maledicus.) ἢ κακοποιὸς, id est aut maleficus, Alienorum appetitor.) ἀλλοτριοεπίσκοπος. i. alienorum inspector, siue curator. Cõposita uox ab alieno & episcopo, hoc est inspectore, quod quiqui appetit inspectat. In isto nomine.) ἐν τῷ μέρει τούτῳ, id est in parte hac. Incipiat de domo dei.) ἀπὸ τοῦ οἴκου τοῦ θεοῦ, id est a domo dei.
Fideli creatori.) ὡς πιστῷ κτίστῃ. i. ut fideli conditori, siue possessori.
In benefactis ἐν ἀγαθοποιΐᾳ, id est in beneficentia, siue in beneficiendo.
Seniores ergo.) Ergo non est apud græcos. Consenior.) Rectius dixisset presbyteros compresbyter. Et ita uertit Hieronymus, ut mox ostendam.
Quæ in futuro reuela.) Nihil opus erat his uerbis in futuro τῆς μελλούσης δόξης ἀποκαλυφθῆναι Quæ in uobis est) τὸ ἐν ὑμῖν ποίμνιον. Græcus sermo per se quidẽ est anceps. Mihi tamen uidetur esse sensus germanior, pascite, quantum in uobis est gregem Christi, sic enim habent græci codices, non dei, nam ipse se pastorẽ appellat in literis euãgelicis.
Pascite eum) Græce est ποιμάνετε, quod est pascite sicuti pascunt pastores. Idem uerbum est in psalmo secundo. Reges eos in uirga ποιμανεῖς, hoc est pastoraliter reges, ut Hilarij uerba utar. Et Homerus regem subinde uocat ποιμένα λαῶν. i. pastorem populoꝝ
Prouidentes.) ἐπισκοποῦντες. i. intendentes, ut episcopum agentes. Notat hanc uocẽ diuus Hieronymus in epistola quadam ad Euagrium, cuius initium. Legimus in Esaia, uertit ἐπισκοπεῖν inspicere, sed addit græce significantius dici. Nam latine inspicit, qui cupit discere quid sit. Græcis ἐπισκοπεῖ, qui curam agit & prospicit de rebus necessarijs. Porro totum hunc locum in ea quam modo citaui epistola uertit ad hũc modum presbyteros in uobis precor compresbyter, & testis passionũ Christi, & futuræ gloriæ, quæ reuelanda est, particeps, regere gregem Christi, & inspicere, non ex necessitate, sed uoluntarie iuxta deum. Spontanee secundum deum.) Secundum deum non additum est in codicibus græcis. Sed uoluntarie.) προθύμως. i. prompte, siue propensis animis.
Sed forma facti.) τύποι γενόμενοι, id est formæ facti, hoc est exempla.
Gregis ex animo) Ex animo græci non addunt.
Omnes enim inuicem ha.) græce est ὀλλήλοις ὑποτασσόμενοι. i. inuicem subiecti, hoc est uicissim alius alij. Insinuate) ἐγκομβώσασθε, quod perinde sonat quasi dicas innodate. Sentit autem humilitatem arcte retinendam in animo, ueluti nodis illigatam, ne per ullam occasionem queat extundi, quemadmodũ solet frequenter usu uenire infirmioribus. Humilibus.) ταπεινοῖς, hic certe de animi sensit modestia.
In tempore uisitationis.) Visitationis redundat iuxta græcos codices.

Quærens

Quærens quem deuoret.) ζητῶν τινὰ καταπιεῖν. i. quærens aliquem deuorare.
Reſiſtite fortes.) στερεοὶ, id eſt firmi, & ſolidi. Eandem paſſionem.) τὰ αὐτὰ τῶν παθημάτων, id eſt eaſdem paſſiones, ſeu magis afflictiones. Fraternitati fieri.) ἐπιτελεῖσθαι, id eſt pfici. Perficiet, cõfirmabit, ſolidabit.) Græce eſt αὐτὸς καταρτίσαι ὑμᾶς, στηρίξαι, θεμελιῶσαι, id eſt ipſe perficiat uos, fultura, confirmatione. fundatione. Quanꝯ equidẽ non ignoro hæc tria poſſe pro uerbis accipi futuri temporis, fulciet, confirmabit, fundabit. In nonnullorum græcoꝝ exemplaribus hæc erant infinita στηρίξαι, θεμελιῶσαι, id eſt confirmet, corroboret, fundet. Breuiter ſcripſi) διὰ ὀλίγων ἔγραψα. i. paucis ſcripſi.
In Babylone collecta.) ἡ ἐν Βαβυλῶνι συνεκλεκτὴ, id eſt quæ in Babylone eſt ſimul electa, hoc eſt conſors electionis ueſtræ. In oſculo ſancto) ἐν φιλήματι ἀγάπης, id eſt in oſculo charitatis. Gratia uobis omnibus.) εἰρήνη ὑμῖν, id eſt pax uobis.

ANNOTATIONVM IN PRIOREM EPISTOLAM PETRI APOSTOLI FINIS.

ANNOTATIONES IN SECVNDAM EPISTOLAM PETRI APOSTOLI.

Simon Petrus.) συμεὼν, id eſt Symeon, quanꝯ ea uox græcis uarie pronunciatur. Coæqualem.) ἰσότιμον, id eſt parem æqualem, ſiue eiuſdem precij nã hinc græca uox cõpoſita eſt. Quomodo omnia. &c.) Græca paulo ſecus habent Ꝯ latina ὡς πάντα ἡμῖν τῆς θείας δυνάμεως αὐτοῦ, τὰ πρὸς ζωὴν καὶ εὐσέβειαν δεδωρημένης, id eſt ut eius diuina uirtus omnia nobis largita eſt, quæ ad uitam ac pietatem pertinent. Et mox per agnitionem aptius erat Ꝯ cognitionem ἐπιγνώσεως. Propria gloria & uirtute) διὰ δόξης καὶ ἀρετῆς, id eſt per gloriam & uirtutẽ. Hoc loco lector admonendus eſt uirtutem non eſſe δύναμιν, quam frequenter alias legit, ſed ἀρετὴν, quæ opponitur uicio. Per quem maxima & precioſa) δι' ὧν τὰ τίμια ἡμῖν καὶ μέγιστα ἐπαγγέλματα, id eſt per quæ precioſa nobis & maxima, promiſſa. Quanꝯ ſermo græcus nonnihil habet ambiguitatis, quod articulus ὧν referri poteſt ad gloriam & uirtutẽ, ſiue quod paulo ſuperius præceſſit, omnia.
Donauit) δεδώρηται, id eſt donata ſunt. Vt per hoc.) ἵνα διὰ τούτων, id eſt ut per hæc.
Fugientes) ἀποφυγόντες, id eſt aufugientes. Concupiſcentiæ) ἐν ἐπιθυμίᾳ, id eſt in cõcupiſcẽtia. Vos aũt curã oẽm.) καὶ αὐτὸ τοῦτο δὲ καὶ σπουδὴν πᾶσαν παρεισενέγκαντες ἐπιχορηγήσατε. i. & in hoc ipſum autẽ, curã omnem conferentes, miniſtrate. Cæterum præpoſitione addita nõ expreſſit interpres παρεισενέγκαντες. i. obiter ſiue præterea inferentes, ut noſtra cura accedat ad donũ de quo dixit. Item ἐπιχορηγήσατε, id eſt inſuper ſuppeditate, & hoc acceſſionem quandam ſonat.
In ſcientia abſtinentiam.) ἐγκράτειαν, id eſt temperantiam. Amorem fraternitatis.) φιλαδελφίαν, id eſt fraternum amorem, quod iam ſæpius admonui. Porro quod fraternæ charitati ſubiiſcit ἀγάπην, hoc eſt dilectionem aut ueluti generalius ac latius fratris additum, ut φιλαδελφίαν referatur ad mutuum amorem chriſtianorum inter ſe, quandoquidẽ hos fratres appellant apoſtoli, aut uehementius quiddam eſt ἀγάπη Ꝯ φιλία aut φιλαδελφία

Digitized by Google

φία ad affectū refertur ἀγάπη ad executionem. Sed media ſententia mihi magis arridet.

Et manu tentans.) μυωπάζων. Certum eſt dictionem eſſe compoſitam. Videtur autē deducta metaphora a muribus qui parietem aut tabulam, aut ſi quod aliud obuium fuerit, ſequi ſolent donec cauum nacti fuerint. Adiecit autem hoc apoſtolus, ut profūdam cæcitatē exprimeret. Nam luſcioſi magna corpora uidēt, ut ductu manuū non ſit opus.

Magis ſatagite.) σπουδάσατε, id eſt date operam, ſiue ſtudete. Nec eſt, ſatagite magis, ſed magis fratres ſatagite, ut magis ſit corrigentis, non augentis, quaſi dicas, potius ſatagite. Vt per bona opera.) Per bona opera, apud Græcos non reperio additum.

Certam ueſtram uocationem.) βεβαίαν, id eſt firmam, ſiue ratam. Melius autē ueſtri, ꝙ ueſtrā. Propter quod incipiā.) Longe aliud eſt græce οὐκ ἀμελήσω. i. nō negligam.

Equidem ſcientes.) καίπερ, id eſt, licet ſiue quāꝙ, ſic em̄ mitigat admonitionem.

Frequenter.) ἑκάστοτε, id eſt ſemper, hoc eſt non deſinam, quo ad uiuam. Poſt obitum, ἔξοδον, id eſt exitum, meminerat em̄ tabernaculi. Vt horum omnium.) Omnium redundat. Eſt autem perturbatior aliquanto, & ob id obſcurior huius ſermonis cōtextus. Sic em̄ græca componi poterant σπουδάσω δὲ καὶ ἑκάστοτε, ἔχειν ὑμᾶς ποιεῖσθαι μνήμην τούτων, μετὰ τὴν ἐμὴν ἔξοδον, id eſt, Quinetiam ſemper operam dabo, quo poſſitis horū mētionem facere poſt exitum meum. Nam ἔχειν, hoc loco poſitū eſt pro poſſe, & refertur ad uerbū infinitū ποιεῖσθαι. Non em̄ indoctas fabulas.) σεσοφισμένοις μύθοις, i. arte cōfictis fabulis.

Virtutē & præſcientiā.) δύναμιν & παρουσίαν, i. uirtutē ſiue potentiā, & aduentū. Nā ita frequēter uertit, παρουσίαν. Apparet aūt ſcriptū fuiſſe præſentiā. Nā ſic quoq; nōnūꝙ uertit παρουσίαν., deinde uicio ſcribæ mutatū fuiſſe præſciētiā. Et tñ ex illo dormitātia magni theologi, quorū de nūero ē Lyranꝰ, myſteriū ingēs parturiūt. Nō qđ illos inſecter, q qđ potuerūt præſtiterūt, ſed qđ miſerādos exiſtimē, q coacti ſint tractare ſacras literas, non ſatis inſtructi literis, ſine qbus, ut dignū ē, illæ tractari nō queūt. Illo magnitudinis.) Illo hic maſculini generis eſt, & referr̄ ad deū, nō ad magnitudinē. Et habem̄ firmiorē.) καὶ ἔχομεν βεβαιότερον. Hoc loco uehementer ſudant theologi recentiores, quō explicare poſſint quod Petrus dixit, pphetarū ſermonē, ꝙ ſuum aut patris. Verū græcis, mos eſt ſubinde comparatiuū pro poſitiuo uſurpare. Deinde non ſimpliciter dixit prophetarū ſermonē firmiorē, ſed iam factum certiorem, atteſtante dictis illorū uoce patris, poſtremo pater ipſe quodammodo filij ſui propheta fuit ac præco prædicens palam oia ſibi placitura, quæ ille dicturus aut facturus eſſet. Atq; hic ſermo pphēticus firmior erat ſermone pphetarū, quos illi uenerabāt̄, id quod Petrus nō improbat, modo intelligāt eas prophetias eſſe ſpiritualiter interpretandas, nō more iudaico. Atq; hunc poſtremū ſenſum, ego puto germanum eſſe Petri. Propria interpretatione.) ἰδίας ἐπιλύσεως οὐ γίνεται id eſt propriæ interpretationis non fit. Spiritu ſancto inſpirati.) ὑπὸ πνεύματος ἁγίου φερόμενοι, i. a ſpū ſancto rapti, ſiue agitati, ſiue impulſi. Et eū q emit eos deū negāt.) & τὸν ἀγοράσαντα αὐτοὺς δεσπότην ἀρνούμενοι. i. & q ſe mercatꝰ eſt dñm negātes. Eorū luxurias.) ἀσωλείαις. i. exitia, ſiue perditiōes. Interpres legiſſe uidēt ἀσωτίαις. Tametſi græca exēplaria cōſentiūt. De uobis negociabūt̄.) ὑμᾶς ἐμπορεύσονται. uos cauponabūt̄ & uobis ad quæſtū abutēt̄ Nō ceſſat.) οὐκ ἀργεῖ. i. nō tardat. Angelis peccātibꝰ.) ἁμαρτησάντων. i. q peccauerāt. Sed rudentibꝰ. σειραῖς. i. catenis. Inferni.) ζόφου. i. caliginis. In tartarū tradidit.) ταρταρώσας παρέδωκεν. Cruciādos in iudiciū.) εἰς κρίσιν τηρουμένους. i. in iudiciū ſeruatos, ſiue ſeruandos. Etiāſi nōnulli Græcorū codices habent τετηρημένους, i. ſeruatos.

Orginali mūdo.) ἀρχαίου κόσμου. i. antiquo mundo. Cuſtodiuit.) ἐφύλαξεν. i. ſeruauit.

Dānauit exemplū.) Exemplū ad poſteriora referr̄, appoſitiue. Aſpectu em̄ & auditu.) Græca nōnihil diſſidēt a latinis βλέμματι γὰρ καὶ ἀκοῇ ὁ δίκαιος ἐγκαθοικῶν ἐν αὐτοῖς ἡμέραν ἐξ ἡμέρας, ψυχὴν δικαίαν ἀνόμοις ἔργοις ἐβασάνιζεν, id eſt aſpectu em̄ & auditu iuſtus inhabitās, inter illos, animā iuſtā, iniquis operibus, excruciabat, ſiue explorabat. Significat em̄ illū cū oculos haberet ſanctos & aures ſanctas abhorrentes ab omni turpitudine, grauiter diſcruciatū fuiſſe, quod uiuēs inter illos cogeretur cotidie uidere & audire quæ nollet. Nouit deus.) κύριος. i. dñs. Quāꝙ in his uerbis ſubinde aliud pro alio uſurpāt

librarij. Seruare cruciãdos,) κολαζομένους, ut intelligas illos interim puniri dũ seruãt, interpres legisse uidet κολασομένους. Atq; ita legisse uidet Origenes. Magis aũt eos,) μᾶλλον. i. maxime. Dñationẽq;.) κὴ κυριότητος. Sibi placẽtes.) αὐθάδεις. i. pfracti, & qđ uulgo dicunt sui sensus, suiq; capitis. Sectas nõ metuunt.) δόξας οὐ τρέμουσι. i. opiniones nõ tremunt, quãq; hoc loco tremũt pro metuũt positũ est. Mihi sane uidet longe alius esse sensus, q; theologorũ uulgus interpretat, id quod cũ omniũ pace dixerim. Agit em Petrus de præfractis & intractabilib⁹, qui nõ obtemperãt præfectis suis & episcopis, quos αὐθάδεις appellat, & τολμητὰς κὴ δ κυριότητ☉ καταφρονοῦντας. Nec his cõtenti, nõ uerent etiã maledictis incessere uiros gloria ac maiestate prædítos. Nã hos ní fallor δόξας appellat, quẽadmodũ paulo superius κυριότητας. Porro participiũ βλασφημοῦντες iuxta proprietatem græcanici sermonis, infiniti uerbi loco positũ est, nõ metuunt maledicentes, pro eo quod erat, nõ metuũt maledicere. Videtur aũt κυριότης minus quiddã esse quã δόξα. Nam herus quilibet in seruũ habet κυριότητα, at nõ statim δόξαν. Princeps aũt, aut magistratus δόξαν habet, unde lesæ maiestatis accersi, solet, q maiestatem uiolarit. Vtĩ aũt ĩsdẽ uerbis, & in eundẽ sensum ludas in epistola sua κυριότητα δὲ ἀθετοῦσι μ δόξας δὲ βασλφημοῦσι μ. i. dominationẽ uero spernũt, glorias aũt blasphemãt. Non portant.) οὐ φέρουσι. i. nõ ferunt.

Aduersus se.) Post hæc uerba, addũt græci παρὰ κυρίῳ. i. apud dñm. Execrabile iudiciũ.) βλάσφημον κρίσιμ. i. blasphemũ iudiciũ, quasi abominandũ & mali ominis.

Irrationabilia pecora.) ἄλογα ζῶα. i. muta animantia. Naturaliter.) γεγενημένα. i. nata.

Diei delicias.) τὴν ἐμ ἡμέρα τρυφὴμ. i. diurnas delicias. Coinquinationis & maculæ.) σπίλοι καὶ μῶμοι utrũq; noiandi casu legendũ est, nõ paterno. Nã ipsos hoies maculas uocat & inquinamẽta, quo sit oratio uehemẽtior. In cõuiuijs suis.) ἐμ ταῖς ἀπάταις αὐτῶν. i. in deceptionib⁹ suis. Luxuriantes uobiscũ.) κατευχούμενοι ὑμῖμ. i. cõuiuãtes uobiscũ, Quã q; põt ex his uerbis alius elici sensus, ut datiuus ὑμῖμ referat, ad participiũ ἐντρυφῶντες, & κατευχούμενοι ad illud ἐμ ἀπάταις, ut hæc sit summa sentẽtiæ. Insultantes uobis, ac male precãtes in errorib⁹ suis. Plenos adulterij.) μεστοὺς μοιχαλίδ☉. i. plenos adulteræ mulieris ut intelligas lasciuos & impudentes. Incessabiles delicti.) ἀκαταπαύστους ἁμαρτίας. i. qui nõ possint cohiberi a peccando. Pellicientes.) δελεάζοντες. i. inescantes. Nã δέλεαρ esca. Ex bosor.) βοσὸρ. id est. filiũ bosor. Suæ lasciuiæ.) ἰδίας παρανομίας. i. ppriæ iniquitatis Turbinibus.) ὑπὸ λαίλαπ☉. i. a turbine siue a pcella. Exagitatæ.) ἐλαυνόμεναι. i. quæ ferunt, siue agunt, siue impelluntur. Tenebrarũ reseruat.) εἰς αἰῶνα τετήρηται. i. in æũ seruata est. Supbia em uanitatis.) ὑπέρογκα γὰρ ματαιότητ☉ φθεγξάμενοι. Arbitror interpretẽ scripsisse, Supba, ut respõdeat ad ὑπέρογκα, idq; librarij uicio mutatũ in supbia. Verũ poterat ad hũc modũ. Nã uehemẽter fastuosa uanitatis uerba locuti, inescãt in cõcupiscẽtijs carnis, lasciuijs. Nõ abludit sensus ab illo Iuuenalis, sed peiores, q talia uerbis, Hercules inuadãt, & de uirtute locuti Clunẽ agitant. Pellicĩũt in desyderijs.) δελεάζουσιμ. i. inescãt. Luxuriæ.) ἀσελγείαις. i. lasciuijs. Qui paululũ fugiũt.) τοὺς ὀλίγως ἀποφυγόντας. i. quere aufugerũt. Qui in errore cõuersati.) Cõuersant, habet sensus græcus. Huius & seruus est.) τούτῳ κὴ δεδούλωται. i. huic etiã in seruitutẽ addict⁹ est. Facta sunt eis &c) τὰ ἔσχατα χείρονα τῶν πρώτωμ. i. postrema deteriora primis. Nõ cognoscere.) μὴ ἐπεγνωκέναι. i. nõ cognouisse. In uolutabro luti.) εἰς κύλισμα βοσβόρου. i. ad uolutationẽ cœni, ut subaudias, reuersa. Hieronymus in epistola ad Furiã citat, ad uolutabrũ, Hãc ecce.) ταύτην ἤδη. i. hãc iã. In cõmunitiõe.) ἐπιγνώσ. i. in cognitiõe. Quæ prædixi uerbor. ῥημάτων τῶν προρρημένωμ ῥημάτων. i. prædictor. uerborũ, siue uerborũ, quæ prædicta sunt a pphetis. Verstrorũ præceptorũ. ἐντολῆς. i. mãdati nũero singulari. põt aũt duplex esse sensus, q; q; alter ab altero, minimũ deuariat, Præcepti nostri q sum⁹ apostoli dñi ac saluatoris, siue præcepti dñi & seruatoris, qđ p nos illius apostolos accepisti, ut intelligas additũ τ κυρίου ppter autoritatẽ mandati. Nam apostolus alteri⁹ noie refert qđ refert. In deceptiõe.) Apud græcos nõ lego. Ab initio creaturæ.) κτίσεως. i. cõditiõis, siue creatiõis. Latet em eos hoc uolẽtes) .i. uolentes & sponte hoc nesciũt. Cœli erãt prius.) ἐκτὰλαι. i. olim. Ille tũc mũdus.) ὁ τότε κόσμ☉. i. q tũc erat mũdus, aut illorũ tẽporũ mũdus Patiẽter agit,) μακροθυμεῖ. i. lõganimis est Ad pniam re,) χωρῆσαι. i. recipe, siue capere, aut cõplecti,

Digitized by Google

Sicut fur.) Hic additum est in græcis codicibus, ἐν νυκτὶ. i. in nocte.
Dissoluenda sunt.) λυομένων. i. cum dissoluantur. Festinantes in aduentum) σπεύδοντας τὴν παρουσίαν. i. accelerantes aduentum. Per quem cœli) Quem, ad diem refert, nō ad deum. διʼ ὃν. Ignis ardore) καυσούμενα. i. æstuantia. Idem uerbum paulo supius uertit calore, καυσούμενα λυθήσονται. Tabescent.) τήκεται. i. liquescunt, præsentis temporis.
Et promissa.) κατὰ τὸ ἐπάγγελμα. i. iuxta promissum, In quibus iustitia.) ἐν οἷς. In qbus referri potest uel ad cœlos ac terram, uel ad expectātes. At mihi quidem aptius referri uidetur ad nos, qui expectamus nouos cœlos ac terram nouam, si iuste uiuamus, ut mereamur frui nouitate creaturæ.
Et inuiolati) Ἀμώμητοι. i. irreprehensibiles. Deprauant.) στρεβλοῦσι. i. detorquent.
Custodite) φυλάσσεσθε, id est, obseruate, siue cauete.
Ne insipientium &c.) τῇ τῶν ἀθέσμων πλάνῃ συναπαχθέντες. i. nefariorum errore abducti. De hac quoq; secunda Petri epistola, cuius esset in controuerso erat. Id attestatur Hieronymus in catalogo scriptorum illustrium his quidem uerbis. Scripsit duas epistolas, quæ canonicæ nominantur, quarum secunda a plærisq; eius esse negatur, propter stili cum priore dissonantiam. At idem alias uariat, nunc uolens eam esse Petri, & stili dissonantiam reijciens in interpretem, quo tum Petrus sit usus, nunc negans illius esse, qđ reclamet stilus. EPISTOLAE PETRI SECVNDAE FINIS.

ANNOTATIONES IN EPISTOLAM IOANNIS PRIMAM.

Quod fuit.) ὃ ἦν, id quod erat. Contrectauerunt) ἐψηλάφησαν, quod Diuus Hieronymus ferme citat, palpauerunt. Et societas nostra sit.) καὶ ἡ κοινωνία δὲ ἡ ἡμετέρα, id est, Et societas uero nostra. Neq; additur apud Græcos sit. Aptius autem subaudietur est. Vt gaudeatis.) Græce tantū est, Vt gaudium uestrum sit plenum, siue impletum. Aduocatum habemus.) παράκλητον ἔχωμεν. i. patronum habeamus. Quāq; hic uariant exēplaria Græcorū.
Qui dicit se nosse deū.) ὁ λέγων ἔγνωκα αὐτὸν. i. qui dicit, noui eum. In Christo manere.) Græce est in eo. Quod audistis) Addunt Græci, ἀπʼ ἀρχῆς. i. ab initio.
Et in ipso, & in uobis.) Prius & redundat. Tenebræ transierunt) παράγεται. i. trāseūt.
Quod uerū est) ὃ ἐστιν ἀληθὲς ἐν αὐτῷ καὶ ἐν ὑμῖν. i. Id quod uerum est in illo, idem uerum est & in nobis. Nec enim apud Græcos, quod referri potest ad mandatum.
Scribo uobis infantes) παιδία. i. pueri, siue filioli. Sed melius pueri. Scribo uobis patres) Hic græce est, ἔγραψα. i. scripsi. Scribo uobis iuuenes) ἔγραψα ὑμῖν νεανίσκοι. i. scripsi uobis adolescentuli, quod modo uerterat adolescentes. Superbia uitæ.) ἡ ἀλαζονία τοῦ βίου, id est, fastus, siue strepitus uitæ, seu facultatum. Nam βίος utrūq; significat.
Quæ non est ex patre) Quæ, non est in græcis codicibus. Substantiuū aūt uerbū, est cōiūgendū, cū omne. Omne quod est in mūdo, puta cōcupiscentia &c. nō est ex patre.
Antichristus uenit) Venit præsentis tēporis est, ἔρχεται. Aut certe futuri. Nunc antichristi) Καὶ νῦν. i. & nunc. Ex nobis prodierunt) ἐξῆλθον. i. exierunt. Nouissima hora.) Græci horā ponunt aliquando pro tempore. Quasi ignorātibus) ὅτι οὐκ οἴδατε. i. q̄ non nouistis) Qui confitetur filiū & patrē habet.) Hæc nō repio in græco codice. Quā promisit nobis.) Rectius erat, qua promisit nobis uitam æternā. Est em idioma Atticū, promisit pro promissionē. Sicut unctio eius) ὡς τὸ αὐτοῦ χρίσμα. i. sicut ipsa unctio. Videte qualē.) ὁρᾶτε.

Digitized by Google

Anceps est an sit uidetis, an uidete. Neq; magni refert ad sententiam.

Nominemur & simus.) Et simus apud Græcos non additur. Non nouit nos.) ἡμᾶς .i. uos, secundæ personæ. Sanctificat se sicut,) ἁγνίζῃ. i. purificat. Sicut & ille sanctus) ἁγνὸς. i. purus & castus. In hoc appar.) ἐις τοῦτ. i. ad hoc, siue in hoc, sit accusatiui casus.

Omnis qui nō est iustus.) πᾶς ὁ μὴ ποιῶν τὴν δικαιοσύνην. i. omnis qui nō facit iusticiam.

Fratris autem eius. Subaudiendum, opera. τὰ δὲ τοῦ ἀδελφοῦ. In hoc cognouimus.) Charitatem dei.) Dei redundat iuxta græcum codicem. Si reprehenderit nos cor nostrum.) ἐὰν καταγινώσκῃ ἡμῶν ἡ καρδία. i. si cōdemnarit nos cor nostrū. De spiritu,) ἀπὸ τοῦ πνεύματος. i. ex spiritu. In hoc cognoscit) γινώσκετε. i. cognoscitis, siue cognoscite. Interpres legisse uidetur, γινώσκεται. Qui soluit Iesum) Græci sic habent, ὁ μὴ ὁμολογῶν τὸν Ἰησοῦν χριστὸν ἐν σαρκὶ ἐληλυθότα. i. qui non cōfitetur Iesum Christū in carne uenisse.

Et hic est Antichristꝰ) Ϲ τοῦτο ἐστὶν τὸ τοῦ ἀντιχρίστου. i. & hic est ille Antichristi, ut subaudias, spiritus. Et uicistis eū.) Eos est græce αὐτούς. De mundo loquunt.) ἐκ τοῦ κόσμου λαλοῦσι. i. ex mundo loquunt. Nō em est sensus, eos log de mūdo, sed ex affectu mūdi cuius sunt. In hoc cognoscimus.) ἐκ τούτου. i. ex hoc. Quoniā ipse prior.) Prior non est in græco codice. Si deus dilexit nos) εἰ οὕτως. i. si sic deus dilexit nos. Et spiritu sancto suo.) Sancto redundat. Et credidimus charitati.) Græce est, charitatē. Nos ergo diligamus deū.) ἀγαπῶμεν. i. eum, nō deū. Quoniā deus prior.) ὅτι αὐτὸς πρῶτος. i. quoniam ipse prior, siue primus. Habemus a deo.) ἀπ' αὐτοῦ. i. ab eo. Cū deū diligamus.) Cum deū dilexerimus, siue diligim⁹. Et mandata eius faciamus) τηρῶμεν. i. seruauerimus, siue seruemus. Qm̄ Christus est ueritas.) ὅτι τὸ πνεῦμά ἐστιν ἡ ἀλήθεια. i. q spiritꝰ est ipsa ueritas.

Tres sunt q testimoniū dant in cœlo.) In græco codice tantū hoc reperio de testimonio triplici, ὅτι τρεῖς εἰσὶν οἱ μαρτυροῦντες, ὁ πνεῦμα καὶ τὸ ὕδωρ, Ϲ τὸ αἷμα. i. quoniā tres sunt q testificant, spíritus, & aqua, & sanguis. Et hi tres unū sunt.) Hi redundat. Neq; est, unū, sed in unū, εἰς τὸ ἓν. i. siue in idem. Hoc est testimoniū dei quod maius est) Quod maius est hoc loco supest. Quia testificatus est.) ὅτι μεμαρτύρηκε. i. quod testificatus est.

Habet testimoniū dei in se.) Dei redundat. Qui nō credit filio.) Græce nō est filio, sed deo. Mendacem facit.) Græce est fecit, πεποίηκεμ. Quia nō credit.) ὅτι οὐ πεπίστευκεμ. i. quia nō credidit. Hæc describo.) Ταῦτα ἔγραψα. i. hæc scripsi. Hoc loco græca differunt a latinis, sed uereor ne sint deprauata. ἔγραψα ὑμῖν τοῖς πιστεύουσιν εἰς τὸ ὄνομα τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ, ἵνα εἰδῆτε, ὅτι ζωὴν αἰώνιον ἔχετε, καὶ ἵνα πιστεύητε εἰς τὸ ὄνομα τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ. i. scripsi uobis, qui creditis in nomine filij dei, ut sciatis q uitam æternam habetis, & ut credatis in noie filij dei.

Quas postulamus.) ἃ ᾐτήκαμεν. i. quæ postulauimus, præterito tempore.

Qui scit fratrē.) ἐάν τις ἴδῃ. i. si quis sciat. Petat & dabit ei uita peccanti nō ad mortē) αἰτήσει καὶ δώσει αὐτῷ ζωήν, τοῖς ἁμαρτάνουσι μὴ πρὸς θάνατον. i. petet & dabit ei uitā, his q peccant nō ad mortē. Non pro illo.) οὐ περὶ ἐκείνης. Illo referendū est ad peccatū, nō ad hominē.

Sed generatio dei.) ἀλλ' ὁ γεννηθεὶς ἐκ τοῦ θεοῦ, τηρεῖ ἑαυτόν. i. Sed genitꝰ ex deo seruat seipm.

Non tanget.) οὐχ ἅπτεται. i. nō tangit. Dedit nobis sensum.) δέδωκεν ἡμῖν διάνοιαν. i. mentē, siue cogitationē. Deū uerū.) Deū apud Græcos nō est, sed τὸν ἀληθινόν. i. eū qui uerus est.

In uero filio eius.) ἐν τῷ ἀληθινῷ, ἐν τῷ υἱῷ αὐτοῦ. i. in eo, qui uerus est, in filio eius.

IN EPISTOLAM IOANNIS SECVNDAM.

ET natis) καὶ τοῖς τέκνοις. Cur nō potius filijs? Sequit em, οὓς. i. quos, masculino genere, cum τέκνα sit neutri generis. Poterat uertere, liberis, potiꝰ q̄ natis, quæ uox potetarum magis est. In eo ambuletis.) ἵνα ἐν αὐτῇ περιπατῆτε. i. ut in eo ambuletis. Sed ut eo, referat mandatū, non deum.

Exierunt.) εἰσῆλθον. id est, introierunt.

Mercedem plenam accipiatis.) ἀπολάβωμεν. i. accipiamus.

Qui recedit.) ὁ προάγων. i. qui præterit. Ecce prædixi uobis, ut in die domini nō confundamini.) Hæc uerba nō inuenio in græco codice.

Digitized by Google

Orationem facio.) εὔχομαι, id est opto. Maiorem horum gratiam.) μείζοτέραν τούτων οὐκ ἔχω χαράν, id est maius his non habeo gaudium.

Et hoc in peregrinos.) Hoc redundat, Iuxta Græcorum codices.

Cooperatores simus ueritatis.) τῇ ἀληθείᾳ, id est ueritati.

Scripsissem forsitan.) Græce ἔγραψα, id est scripsi. Nec additum est, forsitan. Suspicor aliquem castigatorem addidisse in margine, scripsissem, pro scripsi, & adiecisse forsitan, ne uideretur arrogantior. Deinde per imperitũ librariũ, utrũq; translatũ fuisse in cõtextum. Et quasi non ei ista sufficiant.) ἢ μὴ ἀρκοῦμαι ἐπὶ τούτοις, id est, & nõ contentus his. Et eos qui suscipiunt.) τοὺς βουλομένους, id est eos qui uolunt.

Testimonium redditur.) μεμαρτύρηται, id est testimonium perhibitũ est. Constat inter autores, primã Ioannis epistolam eius esse Ioannis, quem Iesus dilexit plurimum. Cæterum duas posteriores, Ioannes presbyter scripsit, non Ioannes apostolus. Qua quidẽ de re prodidit Hieronymus in Catalogo scriptorum illustriũ, his quidẽ uerbis. Scripsit aũt & unã epistolã, cuius exordiũ est, Qd̃ fuit ab initio &c. quæ ab uniuersis ecclesiasticis & eruditis uiris probatur. Reliquæ autem duæ, quarũ principium est. Senior electæ dominæ. Et senior Gaio charissimo Ioannis presbyteri asseruntur, cuius & hodie alterũ sepulchrum apud Ephesum ostenditur. Idem in papia, demonstrat Ioannem seniorem fuisse diuersum ab Ioanne apostolo & euangelista. Ac seniori nõ apostolo ascribi duas posteriores epistolas.

ANNOTATIONES IN EPISTOLAM IVDAE.

IN deo patre dilectis.) ἡγιασμένοις, id est sanctificatis. Interpres legisse uidet ἠγαπημένοις. Et uocatis,) Et copula redundat. Rursum uocatis hic nomen est, nõ participiũ. Ad impleatur.) πληθυνθείη, id est multiplicetur.

Omnẽ sollicitudinẽ.) πᾶσαν σπουδὴν ποιούμενος γράφειν ὑμῖν, περὶ τῆς κοινῆς σωτηρίας, ἀνάγκην ἔσχον γράψαι ὑμῖν, Bifariã hic locus põt accipi. Prior sensus hic erat. Nõ solũ mihi fuit summũ studiũ scribẽdi ad eos de cõmuni salute, uerũ etiã necessitas scribẽdi fuit, ppter inimicos Christi. Alter hic, cum esset mihi mirũ studiũ scribendi uobis de cõmuni salute, nõ potui nõ scribere, hoc est non potui non obsequi desyderio animi mei.

Deprecans supercertare semel traditæ fidei.) παρακαλῶν ἐπαγωνίζεσθαι, τῇ ἅπαξ παραδοθείσῃ τοῖς ἁγίοις. Quæ, si quis sententiam uelit, ita uerti poterant. Adhortans, ut in fide quæ semel tradita est, adlaboretis sanctis. Dominatorẽ & dñm.) δεσπότην θεὸν καὶ κύριον ἡμῶν, id est herũdeũ, & dñm nostrũ. Scientes semel omnia.) Nõ est græce omnia sed τοῦτο, id est hoc. Quoniã Iesus.) ὅτι κύριος, i. quod dñs. Saluans, secũdo eos &c.) σώσας, τὸ δεύτερον, id est cũ seruasset, postea perdidit. Suũ principatũ.) τὸν ἑαυτῶν ἀρχήν, id est suam originẽ, significat aũt primã illã in qua conditi fuerant naturam.

In iudiciũ magni dei.) μεγάλης ἡμέρας, id est magni diei. Atq; ita citat ab Hieronymo in epistola aduersus Ioannẽ episcopũ Hierosolymitanũ attestantibus peruetustis exemplaribus. Facti sunt exemplũ.) πρόκεινται δεῖγμα, id est ppositi sunt exemplum.

Et hi qui carnẽ.) ἢ οὗτοι ἐνυπνιαζόμενοι Græci nõ simpliciter habent, hij, sed addunt somniantes, siue in somnijs delusi. Maiestatẽ aũt.) δόξας δὲ, id est glorias aũt quod Hieronymus aduersus louininanũ uertit dñationes. Michael archãgelus.) ὁ δὲ μιχαὴλ. i. Michael autem, siue at Michael. Cũ diabolo disputans.) Videtur deesse alterũ, cũ, aduerbiũ tẽporis, ut Græci sermonis sententia reddat. Imperet tibi deus.) ἐπιτιμήσαι σοι κύριος. i. Increpet te dñs Hieronymus aduersus Ruffinũ legit. Increpet tibi dñs, græcũ imitatus sermonem

monem, similis locus est apud Zachariam prophetam capite tertio. Increpet in te dñs satan, & increpet in te dñs, qui elegit Hierusalem. Porro locus quē hic citat Iudas sumptus est ex apocryphis Hebræorū, unde & ipsa epistola nō caruit suspicione.

Qui in uia.) ὅτι, id est, quia, siue quoniā. Mercede effusi sunt. μισθοῦ ἐξεχύθησαν. Sensus obscurior ē, ἡ τῇ πλάνῃ τοῦ βαλαὰμ μισθοῦ ἐξεχύθησαν. Cæterū ordo græci sermonis sic habet, ἡ ἐξεχύθησαν τῇ πλάνῃ, τοῦ μισθοῦ βαλαὰμ. i. effusi sunt deceptione mercedis Balaam. Effusos uocat in omne facinus abductos ac prolapsos, cum iam nō temperant sibi, nec abstinent ab ullo scelere. Deinde deceptionē mercedis, uocat corruptelam, qua data mercede Balaam conductus fuit, ut malediceret populo Israelitico.

In epulis suis.) ἐν ταῖς ἀγάπαις ὑμῶν. i. in dilectionibus uestris. Mirū est autē, unde uox epularum inuaserit, quæ nihil habet affine cū ἀγάπαις. Porro ἀγάπας ni fallor, uocat illorum benefacta quæ Christiana charitate non desinebant in omnes exhibere. At illi hoc erāt fœdiores, & insignius mali, quod inter honesta pietatis exempla, dedecorosam agerent uitam, unde & maculas uocat. Sine timore.) Sine timore aduerbium est. Græcis, ἀφόβως, id est intrepide, siue secure & refertur ad participium pascentes.

Pascentes.) ποιμαίνοντες, id est pascētes, hoc est pastorum in modum seipsos agentes ac ducentes & sibi ipsis pastores. Sentit em̄ illos nullius parere imperio, sed suo arbitratu uiuere. Arbores autē malas.) δένδρα φθινοπωρινά. Quod ferme sonat, quasi dicas arbores autumno marcescentes, siue fructibus marcidis, aut quod interpres secutus uidetur, arbores extremi autumni. Solent em̄ nōnullæ arbores extremo autumno præter tēporis rationem florere, idq; agricolis indicat eas mox emorituras.

Fluctus feri maris.) Feri epitheton est fluctus non maris κύματα ἄγρια θαλάσσης.

Quibus procella.) ὅις ὁ ζόφος τοῦ σκότους. Caligo tenebrarum, siue specus tenebrarum.

Enoch dicens.) Id ex apocryphis adductum est, ut & illud de Michaele. Ecce uenit.) ἰδοὺ ἦλθε κύριος. i. uenit præteriti tpis. Quib⁹ impie ὧν ἠσέβησαν. De oibus duris.) σκληρῶν. Cōtra deum.) κατ' αὐτοῦ. i. contra eū. Et os.) τὰ στόματα, id est ora. Quāq; hic exempla uariant græcorum. Superbiam.) ὑπέρογκα, id est superba.

Quæstus causa.) ὠφελίας χάριν, id est utilitatis gratia. Qui dicebat.) ὅτι ἔλεγεν, id est, quia dixit. Et impietatibus.) τῆς ἀσεβείας, id est impietatū, & copula &, redundat.

Segregant semetipsos.) Græce tantū est, qui segregāt, ἀποδιορίζοντες. Nostræ fidei.) ὑμῶν πίστεως. i. uestra fidei. Et hos quidem arguite.) ἐλεεῖτε. i. cōmiseramini. Iudicatos.) διακρινόμενοι. i. dijudicantes. Saluate de igne.) ἐν φόβῳ σώζετε. i. in timore seruate.

De igne rap.) ἐκ πυρός. i. ex incendio. Totus hic locus non nihil diuersus est a Græcis exemplaribus. Ea sic habent, ἡ οὓς μὲν ἐλεῖτε, διακρινόμενοι, οὓς δὲ ἐν φόβῳ σώζετε, ἐκ πυρὸς ἁρπάζοντες, μισοῦντες &c. i. Et hos quidē cōmiseramini dijudicantes, siue cū dijudicamini, illos uero in timore seruate, ex incendio rapientes, odio habentes etiā &c. Porro, sensus alioqui subobscurus hic est, ut alios mansuetudine trahant ad Christū habita ratione pusillanimū, alios metu deterreant a peccando, & oderint nō ipsos homines, sed turpis affectus, quos hic uestē carnis maculatā uocat. Nisi mauis in hūc interpretari sensum, odio habentes, nō solū ipsa turpia facta carnis, uerū etiā uestē a carne cōtaminatā, hoc est quic quid ullo modo ad turpitudinē pertinet. Ad hāc interpretationē facit Græca coniūctio, ἡ, tamen prior magis quadrat cū his quæ mox sequit. Ei uero q̄ potest. Habere odio uitia non hoies, & gloriā ne uobis usurpetis, sed deo tribuatis, qui pōt illos ex malis reddere bonos. Quæ carnalis est.) ἐμπὲπ ἀπὸ σαρκὸς ἐπιλόμενον χιτῶνα. i. a carne sordidatam tunicam. Immaculatos.) ἀμώμους. i. irreprensibiles. In aduentu domini nostri Iesu Christi.) Hæc nō leguntur in Græcis codicibus. Soli deo.) μόνῳ σοφῷ θεῷ. i. soli sapiēti deo.

Per Iesum Christū dñm nostrum.) Nec ista legūtur in Græcis codicibus.

Ante omnia sæcula.) Absunt a Græcis libris hæc quoq;.

Digitized by Google

ANNOTATIONES IN LIBRVM APOCALYPSEOS. CAPVT. I.

APocalypsis.) Demiratur Valla, cur hic interpres græcam uocem reliquerit. Cum ante hac sæpe uerterit. Nam Græca uox est Apocalypsis, quã latine possis dicere reuelationem. Indicauimus alias ex autoritate diui Hieronymi, dictionem hanc nouam a Septuaginta fuisse repertam, quo sermonis Hebraici proprietatem exprimerent. Siquidem illi גלית uocant, quoties res abdita prius aperitur. Hebræorũ more librũ auspicatus est, quisquis fuit huius operis autor, nempe a titulo. Palam facere.) δεῖξαι. i. ut ostenderet, siue demonstraret & referetur ad sequentia, ut ostenderet per hanc reuelationem Iesu seruis illius, quid mox futurum sit. Mittens per angelum.) ἀποστείλας διὰ τοῦ ἀγγέλου, id est misso mandato. Alioq cum angelum miserit, quid erat quod mittebat per angelum?

Qui testimonium perhibuit uerbo dei & testimonium Iesu Christi.) ὃς ἐμαρτύρησεν τὸν λόγον τοῦ θεοῦ, καὶ τὴν μαρτυρίαν ἰησοῦ χριστοῦ, id est qui testificatus est uerbum dei, & testimonium Iesu Christi. Nam Græcis uerbum & testimonium eiusdem casus sunt.

Quæcũq uidit.) Interpres addere debuit & quæcũq uidit ὅσα τε εἶδε, ut hic sit tertius accusatiuus, pendens a uerbo testatus est. Quin hoc loco quiddam additum comperio in Græcis codicibus, quod in latinis penitus non inuenitur Ⓒ ἅτινά ἐστι, Ⓒ ἅτινα χρὴ γενέσθαι μετὰ ταῦτα, hoc & quæcũq sunt, & quæcũq oportet fieri post hæc.

Beatus qui legit & qui audit.) Græce diuersus est numerus μακάριος ὁ ἀναγινώσκων καὶ οἱ ἀκούοντες, id est, beatus qui legerit, & qui audierit uerba prophetiæ. Nam huius addidit nescio quis de suo, uolens opinor exprimere uim articuli græci.

Ab eo qui est, qui erat, & qui uenturus est.) Ingenue fatendum est Græcũ sermonem nihil omino significare quomodocũq legas ἀπὸ ὁ ὤν, Ⓒ ὁ ἦν, καὶ ὁ ἐρχόμενος. Nã finge poni uerba ipsa, uelut absoluta, tolerabile est ὁ ἐρχόμενον, sed quid tandem significat ὁ ἦν, siue ὁ ὤν. Ad uerbum ita sonat, ab ens, ab id quod erat, & ab is qui uenturus est. Valla putat hac nouitate sermonis significatam immutabilẽ in deo proprietatem, præsertim cũ in spiritibus inflexerit casum, καὶ ἀπὸ τῶν ἑπτὰ τῶν πνευμάτων. Cæterum illud ἐρχόμενον, participiũ est uerbi, quod ad utrũq tempus anceps est. At hoc sane loco magis cõueniebat futuro cum præcessissent duo tempora. Qui dilexit nos.) τῷ ἀγαπήσαντι ἡμᾶς. i. ei qui dilexit nos, ut referatur ad patrem, sitq sensus Christum fuisse testem fidelem patri, qui dilexit nos, & lauit a peccatis per sanguinẽ eius. Nã suo uertendũ erat ipsius aut eius, ut pertineat ad Christum. Quãq mox necesse est mutare personam. Et fecit nos reges & sacerdotes. Sic enim est in græcis exemplaribus βασιλεῖς καὶ ἱερεῖς. i. reges & sacerdotes.

Etiam amen.) ναὶ ἀμήν. Etiam non est coniunctio, sed aduerbium confirmandi, ut sit gemina confirmatio altera Græca, altera Hebraica.

Ego sum alpha & o.) Τὸ Α καὶ τὸ Ω. Qui primus est in re quapiam, etiã prouerbio græcis dicit Alpha, ut apud Martialem alpha penulatorũ, & ω μέγα extrema est in ordine literarũ. Qua de re copiosius aliquanto diximus in Chiliadibus nostris. Et rursum qui est qui erat, & qui uenturus est totidem syllabis græce scriptũ est hic, ut paulo ante.

Vestitum podere.) Podere penultima producta pronunciandū est. Est enim græca uox ποδήρης quæ significat uestem ad pedes usq; demissam, a pos, inquit Lyranus quod est pes, & hæreo hæres, quod adhæreat talis, imo ab ἀρῶ, quod est adapto, quod ad pedes usq; cōgruat. Quorsum eī attinebat eandē uocē, ex græco latinoq; cōflare?

Pedes eius similes aurichalco.) Græce est, χαλκολιβάνῳ dictio cōpositа ex ære & thure. Suidas indicat esse genus electri precioſius auro, id conflari dicit, ex uitro & lapide, testans eius temperatura fuisse mensam sanctam magnæ ut ipse uocat ecclesiæ.

Sicut in camino ardenti.) Nō erat nobis par exemplariū copia in hoc opere, qđ Apocalypsis uix reperiatur addita in ullis græcorū uoluminibus. In his sane quos uiderim codicibus scriptum erat, ὡς ἐν καμίνῳ πεπυρωμένοι. i. uelut in fornace ardētes siue igniti, ut ad pedes pertineat participium. Et facies eius.) Ὁ ὄψις, id est aspectus.

Et inueniſti eos mendaces.) Hoc loco additum reperi, καὶ ἐβάπτισας, id est & baptizasti, sed mendose ni fallor, quādoquidem in cōmentariolis græcanicis nihil erat quod ad baptismum pertineret. Suspicor scriptum fuisse ἀπέστεμψας, id est abiecisti siue abligasti. Sin autem.) εἰδὲ μή. Sin minus. Id paulo post transtulit, si quo minus.

Angelo Smyrnæ ecclesiæ.) Smyrnēsium est græce σμυρναίων. Et itē paulo post. Et angelo Pergami ecclesiæ græce est Pergamensis ecclesiæ, τῆς ἐν περγάμῳ.

Doctrinam balam qui docebat in balac.) Recte admonet Valla, paulo ante illic dictū pro istic. Nam Græci carent hac pronominum differentia. Cæterum historiam de Balac rege & Balaam propheta habes Numerorū cap. 25. Calculū candidū.) ψῆφος λευκή. Olim calculis ferebant suffragia. Vnde albo lapillo notari dicūtur quæ ꝓbant, atro quæ damnantur. Et in suffragijs comitiorū, nomen eius cui fauebatur calculo inscribebāt.

Thyatiræ ecclesiæ.) Θυατείρων. i. Thyatirensiū. Pedes eius similes aurichalco.) Rursus est, λιβανοχάλκῳ, de quo modo diximus. Et māducare de idoloticis?) De idolothytis legendū est, hoc est simulacro immolatis. Vt ageret pœnitentiā.) ἵνα μετανοήσῃ. i. ut resipiscere t quod tamē ad hunc modū fere uertit. Tāq; uas figuli.) ὡς τὰ σκεύη τὰ κεραμικά. i. tāq; uasa fictilia. Et angelo ecclesiæ Sardis.) τῆς ἐν σάρδεσιν. i. ecclesiæ Sardensis. Et itē aliquāto inferi? angelo Philadelphiæ τῇ ἐν φιλαδελφείᾳ. i. Philadelphiensis ecclesiæ. Qui aperit & nemo claudit.) Laurētius legit, claudet & aperiet, futuro tēpore. Et addit κλείσει ἀντὶ τοῦ κλείει ὁ ἀνοίγων. i. Claudet eū, nisi qui aperit, uerū nostrū exemplar cōsentiebat cū æditiōe nostra. Angelo Laodiceæ ecclesiæ.) τῆς ἐκκλησίας λαοδικέων. i. ecclesiæ Laodicensiū. Neq; frigidus es, neq; calidus.) οὔτε ψυχρὸς. i. neq; feruidus, a ζέω ferueo.

Incipiam te euomere.) μέλλω σε ἐμεῖν. i. euomam te, Quod tamē interpres ad hūc modū gaudet uertere. Dicis quod diues sum.) Ex his uerbis nullus alius sensus percipi pōt, nisi quod ille dicat Christū esse diuitem, proinde omittenda erat cōiunctio quod quæ hoc loco latine loquētibus nullū habet usum. Aurū ignitū ꝓbatū.) Græca lectus habēt, πεπυρωμένον ἐκ πυρός. i. ignitū ex igni, ad eū ferme modū interpretant & Græcanica scholia. Fortassis interpres legit πεπεφωμένον, unde addiderit ꝓbatū. Cōfusio nuditatis.) ἀσχύνη. i. turpitudo siue ꝓbrū aut pudor. Collyrio inunge oculos.) κολλούριον. Colluriū quā uocē dictā putant ab ijs quæ trūcatā habent caudam. Est hoc loco pharmaci genus. Ego quos amo.) ὅσους ἐὰν φιλῶ. i. quoscūq; amo; Similis erat aspectui lapidis iaspidis.) ὅμοιος ὁράσει λίθῳ ἰασπίδι. i. similis aspectu, lapidi iaspidi. Similis uisioni smaragdinæ.) Id est similis aspectu smaragdino, ut subaudias lapidi. Nā ita modo dixit σαρδίνῳ id est Sardensi lapidi. Et requiē nō habebāt.) οὐκ ἔχουσιν. i. nō habent, Ac mire subito mutauit genus, cū dixisset animātia subiecit λέγοντες dicētes. Sanctus sanctus sanctus.) In Laurētianis codicibus, ut ipse indicat, sanctus nouies repetit. At in meis ter dūtaxat positū erat, Ac nusq; maior uarietas q̄ in hoc uolumine, quod græcis hic liber ꝓpemodū inter apocrypha habebat. Qui erat & qui est.) Eadē sunt uerba, de q̄bus ante iam dictū est. Propter uoluntatē tuā erant.) Græce est διὰ τὸ θέλημά σου ἦσαν καὶ ἐκτίσθησαν. Intus & foris.) ἔσω καὶ

ὄπισθεν καὶ ἔμπροσθεν. i. Intus & in tergo, hoc ē utraq; parte mēbranæ. Leo de tribu Iuda.) ὁ λέων ὁ ὢν ἐκ τῆς φυλῆς Ἰούδα, id est leo ille qui est e tribu Iuda. Et cantabant canticū.) ᾄδουσιν, id est canunt. Et fecisti nos.) ἡμᾶς, Laurentius legit αὐτοὺς, id est eos. Deinde nō est regnum, sed βασιλεῖς reges ut superius indicauimus. Et erat numerus eorū milia milliū.) Laurentius legit μυριάδες μυριάδων, χιλιάδες χιλιάδων Myrias significat decem milia. Chilias mille, nostrum exemplar magis consentiebat cum uulgata latinorum æditione.

Et audiui unū de quatuor animalibꝰ tāq; uocē tonitrui.) Valla legit ὡς φωνή. Nostri codices habebāt φωνῆς. Alioqui dicēs erat dicendū nō dicentē. Bilibris tritici.) Græce est Chœnix, id est mensura tritici aut leguminis quæ satis sit in cibū diurnū. Et denario tantū est, nec addit uno. Equus pallidus.) Græce est χλωρὸς uiridis. Atq; ita uertit ipse paulo post. Et hom̄e fœnū uiride. Sicut ficus mittit grossos.) βάλλει, id est abijcit, & grossos est ὀλύνθους. Sicut liber inuolutus.) ὡς βιβλίον εἱλισσόμενον, id est ut liber qui uoluitur siue cōuoluitur. Eadē uox est in psalmis de cœlis immutatis. Duodecim milia signati.) Græcis signati nō repetit nisi in initio & fine. Nec addit ad singulas tribus, ut admonet Valla, q̄q̄ in nostris exēplaribꝰ addebat. Et signati est participiū a uerbo sigillo, ac si dicas sigillati, & sigillo obsignati. Salus ei qui sedet.) σωτηρία quod magis sonat saluationem. Alioqui quid opus erat precari salutē Christo. Et lauerūt stolas suas.) καὶ ἔπλαναν τὰς στολὰς αὐτῶν, i. dilatauerūt stolas suas. Interpres legisse uidet ἔπλυναν. Et deducere ποιμανεῖ. i. pascet siue reget more pastorum. Ad uitæ fontes.) ἐπὶ σωσας πηγὰς, id est ad uiuos fontes.

EX CAPITE VIII.

HAbēs thuribulū.) λιβανωτὸν, qd̄ alias thus significat. Dicit apsinthiū.) ἄψινθον id est apsinthus, Alluſit ad etymologiā græcæ dictionis, quæ inde dicta est, qd̄ bibi non possit, quasi dicas apinthon. Agit em̄ de aquis uersis in amaritudinē. Væ uæ.) Laurētianus codex addidit τρὶς, id est ter, meus habebat τοῖς & bis tantum habebat uæ.

EX CAPITE IX.

ET habebāt loricas.) θώρακας, id est thoraces. Nomē illi Hebraice Abaddon.) ἀββαδών, Hebraīs אבדון pdere est inde אברון quasi dicas perditor aut perdēs. Latine nomē habet exterminās.) Hoc interpres adiecit de suo. Quādoqdē Ioannes, aut quisquis fuit alius græce scripsit, Contentus ab ijs intelligi qui græce scirent. Nec tamen est cur tantopere stomachet̄ Valla, si interpres uoluit & latinos scire quid sit apollyon. Vicies milies dena milia.) δὶς μυριάδες μυριάδων, id est duæ myriades myriadū. Myrias ut modo diximus decem milia complectitur.

Loricas igneas.) θώρακας, id est, Thoraces.

EX CAPITE X.

PEdes eius ut columna ignis.) ὡς στῦλοι, id est ut columnæ. Quemadmodum leo cum rugit.) Græce est μυκᾶται, id est mugit, Fortasse qd̄ Græci non habeant eam differentiam quā latini. Signa quæ locuta sunt septem ton.) σφράγισον, id est obsigna uelut occultanda.

EX CAPITE XI.

SImilis uirgæ & dictum est mihi.) λέγων dicens, quasi uirga loqueretur. Nisi nominatiuus positus est absolute, loco genitiui. Et accepisti uirtutem tuam magnam & regnasti.) ἐβασίλευσας aptius hic uertisset & regnum adeptus es.

EX CAPITE XII.

ET clamabat parturiens.) κράζει, id est clamat. Id arguit quod mox sequitur & cruciatur ut pariat, Iam q̄q̄ apte hæc cōueniant in diuā Iesu matrē Mariam, uiderint ipsi q quod de ecclesia dictū est ad illā detorquent, Imo quod de sapientia dictū est, hoc est de Christo, ad Mariā detorquēt, præter ueterū omniū interpretatio nē. Vt eā faceret trahi a flumine.) ἵνα ποταμοφόρητον ποιήσῃ. i. ut efficeret, ut illam auferret flumen, siue ut raperetur flumine Græce iucūdius dixit uoce composita.

EX CAPITE XIII.

ET admirata est uniuersa terra post bestiam.) ἠθαυμάσθη ὅλη τῆ γῆ ὀπίσω τοῦ θηρίου, id est admiratio fuit in tota terra post bestiam. Qui in captiuitatē duxerit.) εἴτις εἰχμαλωσίαν συνάγει, εἰς αἰχμαλωσίαν ὑπάγει. i. qui captiuitatē cōtrahit, in captiuitatē abit Laurentius secus legit. Characterem in dextra,) χάραγμα, id est notam impressam, siue in sculptam. EX CAPITE XIIII.

QVod mixtum est mero.) τοῦ κεκερασμένου ἀκράτου, ut mero sit ablatiui casus, & referatur ad uino. Nam Græcis κεράννυσθαι dicitur, quod infunditur in calicem bibituro, etiam si non diluatur aqua, aut alio potus genere.

Amodo iam dicit spiritus.) Græci sic distinguūt, ut amodo sit finis sententiæ ut sit sensus post hac fore beatos q in dño fuerint mortui. Deinde sequit ναὶ λέγει τὸ πνεῦμα. Etiam dicit spiritus. Et hic etiā confirmantis est. In lacum iræ dei.) εἰς ληνὸν, qui est lacus, in quem exprimitur uuarū liquor.

EX CAPITE XV.

QVia solus pius es.) ὅσιος Laurentius legit ἅγιος, id est sanctus.

Vestiti lapide mundo & candido.) Græce est λίνον, id est lino mundo. Interpres legisse uidetur λίθον, quæ dictio una dūtaxat literula differt a lapide. Sit splendido magis est q̄ candido, λαμπρόν.

EX CAPITE XVI.

VVlnus sæuū ac pessimū.) κακὸν καὶ πονηρόν. i. malū ac malū, græce eē bis idē dicit. Nisi mauis miserū ac malū. Qui es, & qui eras.) Quāq̄ interpres mutauit q̄ sonam, tamē totidem syllabis dictum est, quibus superius qui est, qui erat qui uenturus est, ὁ ὢν, ὁ ἦν, ὁ ἐρχόμενος. Etiā dñe.) ναὶ κύριε. Etiam cōfirmantis est.

Grando magna sicut talentū.) ὡς ταλαντιαῖα. i. talentaris & magnitudine talenti. Talentū magnum antiquis dicebatur, unde quicquid ingens esset, id ταλαντιαῖον uocabant.

EX CAPITE XVII.

SVpra bestiā coccineā.) κόκκινον, id est coccinā, purpurā regū indicans.

Et hic est sensus.) ὧδε ὁ νοῦς. i. hæc est mens, siue intellectus.

EX CAPITE XVIII.

ET in delitijs fuit.) καὶ ἐστρηνίασε, Idē uerbū, quo cōposito usus est Paulus in epistola ad Corinthios. Cū autem luxuriatæ fuerint in Christo uolūt nubere, de quo pluribus suo dictū est loco. Itē paulo post, καὶ στρηνιάσαντες. i. & lasciuierunt.

Lignum tinium.) ξύϊνον. Et similæ.) καὶ σεμίδαλιν. Lapidē molarē magnū.) λίθον ὡς μύλον, id est lapidē tanq̄ molam. Hoc impetu mittetur.) οὕτως ὁρμήματι. Sic impetu mittetur. EX CAPITE XIX.

QVasi uocem magnā tubarū multarū.) ἦκουσα φωνὴν ὡς ὄχλου πολλοῦ. i. audiui uocem turbæ multæ. Proinde cōsentaneū est interpretē scripsisse turbas; nō tubarū.

Alleluia.) Quod Hebræis sonat, laudate dñm. Siquidē הַלְלוּ laudate est יָהּ dñs. Ea uox crebra est in psalmis laudate dominum.

Vide ne feceris.) ὅρα μή. i. uide ne. Feceris addidit interpres, quo magis explanaret sententiam. Et calcat torcular uini.) ληνὸν, quod ante uertit lacū.

Gog & magog.) Accusatiui casus est utrūq̄ & generis masculini, quod articulus Græcus declarat τὸν γὼγ καὶ τὸν μαγώγ, siue pro hominibus accipiēda sunt siue pro gente. Nec est congregabit, sed συναγαγεῖν. i. ad congregandū, aut ut cōgreget eos. Porro eos nō referī ad angulos, aut gentes, sed ad Gog & Magog. Ego sum alpha & ω.) γέγονα τὸ ἄλφα καὶ τὸ ω. Noster codex consentiebat cū uulgata horū temporū æditione.

Iaspidi sicut chrystallū.) κρυσταλλίζοντι, id est Chrystallizanti, ut referaī ad lapidem.

Qui nocet noceat.) ὁ ἀδικῶν id est qui male agit, siue qui iniustus. Et ad huc positum est pro amplius. Beati qui lauant stolas suas.) Longe aliud Græci.

Digitized by Google

μακάριοι οἱ ποιοῦντες τὰς ἐντολὰς αὐτου, id est, beati qui faciunt mandata eius. Interpres legisse uidetur, οἱ πλύνοντες τὰς στολὰς. Sed unde quod sequitur in sanguine agni? Nam id quidem apud Græcos prorsus non legitur. Etiam uenio cito.) ναὶ ἔρχομαι ταχύ. Næ est cõfirmantis. At idem aduerbiũ mox repetitur græcis, ναὶ ἔρχου κύριε ἰησοῦ, id est, etiam ueni dñe iesu. Quãꝯ in calce huius libri, nonnulla uerba reperi apud nostros, quæ aberãt in Græcis exemplaribus, ea tamen ex latinis adiecimus. Testat diuus Hieronymus Apocalypsim, ne sua quidẽ ætate fuisse receptam a Græcis. Ad hæc quosdã eruditissimos uiros, totũ hoc argumentũ, ceu fictũ multis cõuicijs insectatos fuisse, quasi nihil haberet apostolicæ grauitatis, sed uulgatã tantum rerum historiam figurarum inuolucris adumbratã. Vt de his interim nihil dicam, me nõnihil mouerunt cũ aliæ coniecturæ, tum illæ, quod reuelationes scribens tam sollicite suum inculcat nomen. Ego Ioannes, ego Ioãnes perinde quasi syngrahã scriberet non librum, idꝯ non solũ præter morem aliorum apostolorum, uerum multomagis præter suum morem, qui in euangelio modestiora narrãs, non exprimit tamen usꝯ suum uocabulum, sed notulis indicat. Et Paulus coactus referre de uisionibus suis, rem sub alterius exponit persona. At hic tam arcana cum angelis colloquia describens quot locis inculcat, ego Ioannes. Ad hæc in Græcis quos ego uiderim codicibus, non erat titulus Ioannis euangelistæ, sed Ioannis theologi, ut ne cõmemorem, stilũ non parũ dissonantẽ ab eo qui est in euangelio & epistola. Nam de locis, quos quidã calumniati sunt, uelut hæreticorũ quorundam dogmata redolentes, nõ magni negocij sit diluere, hæc inquã me nõnihil mouerent, quo minus credere esse Ioãnis euãgelistæ, nisi me consensus orbis alio uocaret, præcipue uero autoritas ecclesiæ, si tamen hoc opus, hoc animo comprobat ecclesia, ut Ioannis euãgelistæ uelit haberi, & pari esse ponere, cũ cæteris canonicis libris. Iam Dorotheus Tyri episcopus ac martyr in compendio uitarum prodidit Ioannẽ euangeliũ suũ scripsisse in insula Patmo. Cæterũ de Apocalypsi nullã omnino facit mentionem. Nec Anastasius quidem in suo Catalogo audet affirmare, opus hoc illius esse, tãtum ait receptum a quibusdam tanꝯ illius opus. Equidẽ uideo ueteres theologos magis ornandæ rei gratia, hinc adducere testimonia, ꝯ ut rem seriam euincant. Quandoquidem inter gemmas etiã nõnihil est discriminis, & auru est auro purius ac probatius. In sacris quoq; rebus, aliud est alio sacratius. Qui spiritualis est, ut inquit Paulus, omnia dijudicat & a nemine dijudicatur.

ANNOTATIONVM ERASMI ROTERODAMI IN NOVVM testamẽtum ab eodem recognitum, idꝯ ad Græcorum codicum fidem, deinde ad uetustissima & emendata utriusꝯ linguæ exemplaria, postremo, ad probatorum autorum citationes, & interpretationes, finis. Basileæ, Anno salutis hũanæ. M.D.XVI. Kalendis Martij.

Digitized by Google

QVamq; Eraſmus noſter literarum omnium decus ac delitiæ, pro
deſtia ſua, in hoc opere, præter minutias & merendam, nihil e
ſe, alicubi præfatus ſit, tamen has minutias, tam decenter tractau
citer expoliuit, hanc merendam, tam dapſiliter inſtruxit, tanta
parauit, tam feſtiuis, denicq; ac bonis uultibus protulit, ut nemo non, niſi u
uel emortui prorſus ſtomachi, ab hac merenda & eruditione & pietate
diſceſſurus ſit, ſi quis modo abſcedere poſſit, & nō magis, inſtar Lotophagorum
duus uelit eſſe conuiua, cū iā id cōſtet Eraſmicas eſcas, doctiſſimos quoſq;, addo & opti
mos quoſq; ardenter ſectari, arridenti ne allectos nitore, an ſplendore lauticiarum
eſcatos, incertum. Vtrūq; ſane, ſiue magnifice, ſiue ſplendide literariū epulum inſtruen
dū ſit, perinde ei præſentiſſimum eſt ac peculiare. Id quod cum nuſq; non, tum hic ma
xime, ac beatiſſime. Quod & teipſum lector optime iamdudum teſtari non ambigo
ſi modo utcunq; ſpectaris, quam ſplendidis dapibus euangelicæ doctrinæ, cū delicatis
embammatis & proſphagijs doctiſſimarum ſuarum annotationum menſam onera
rit. Quis enim uetuerit euangelicam philoſophiam, panem appellare, a Chriſto ip
ſo ſic dictam? Si uero nitorem quoq; animaduertas, nō teſtabere modo, ſed & obſtupe
ſces, cum nihil uſq;, uel ſubmucidum, uel cibarium appareat. Omnia tāta uenuſtate uer
nant, omnia tanto fulgore radiant, omnia tanta maieſtate exurgūt, ut plane recens (ſicut
olim ab apoſtolis) germaniſſime e cœleſti penuario deprompta credas. Ea em in re, nō
ſolū clariſſimo cuiq; architriclino & interpreti non cedit, uerum & plæroſq; longo inter
uallo poſt ſe relinquit, nedū iam illū triuialibus conferamus. Hæc qdem tute ipſe lector
candide, plenis, ut aiunt, buccis teſtaberis. Ego uero, cui hac hyeme theologiæ alioqui
apud Baſilienſes uacaturo, feliciſſima magni Eraſmi conſuetudo contigit, non poſſum
non teſtari, infatigabilem hominis ſtrenuitatem, uix credendam in tractando fidem,
ut plane ſicut raritate eruditionis Phenicem uolucrem, ita & inuicto animi robore phe
nicem arborem hoc eſt palmam referat. Admirabile em ſpectaculū mihi erat, imo ſpe
ctandū miraculū, dictantē recognoſcentēq;, quātū tria præla exciperēt, uidere, ac nihilo
ſecius interim, græca, latinaq; exēplaria, eaq; uaria & uetuſtiſſima cōſulentē, græcos lati
noſq; interpres cōferentē, priſcos ac recētiores, primæ ſimul ac infimæ claſſis ſcriptores p
pēdentē. Hinc eſt q nō ſenſa mō aperuerit, qb⁹ plæriq; interpretū clariſſimoq; cōtēti ſūt
(nā apd uulgares uix ἄλις ἄναλον ad panē apponeē) ſed nec uerbula minima articuloſq;
ipſos & apiculos minutiſſimos præterierit. Ob eam ſedulitatē plurimum Eraſmio debe
remus, ſi uel tenuiſſimā & parciſſimā cenulam afferret. Quātum igitur? tantas lauticias
inferenti? Et uel hoc noie potiſſimū, qd ſup oīa uultus, miniме uultuoſi, imo boni, ut
poeta ait, imo optimi, ad tā regales, ſaliareſq; luxus accedūt, Singula equidē hilari fron
te, obuijs manibus, promptiſſima ſedulitate pfert. Nihil qd ad rem, nitorēq; ptineat, ab
dit, nihil parcius expēdit, ut auari, nihil cunctātius affert, ut liuidi, nihil lentius adducit,
ut ſegnes, nihil obijcit impetu, ut faſtuoſi. Solus candor, ſola beniuolentia, ſola liberali
tas, curæ illi eſt. Hinc eſt ſingularis illa, miraq; ingenuitas, qua ſe ipſum non agnoſcit, ſuaq;
q; ſemp eleuat. Et cū ſumma pferat, minutias uocet, cum nihil officij prætermittat, nihil
præſtare ſe fateaē, cū nihil alienius ſit illi quā aliena oſtentare ſe gloria, ſuarū etiā laudem
partem in alios reijcit. Quale & illud exemplū, cū me ſubſidiariā ſolā in caſtigandis for
mulis operā, accerſitum a Frobenio illo chalcographorū omniū diligentiſſimo, perin
de ac non aſymbolū, Theſea etiā ſuū uocare dignatus ſit, plane tanto Heroi mea opera
alioq; ne tātillū qdē uel opus fuerit, uel pfuerim. Quāq; nō nihil tædij diſpendijq; libē
ter ſuſcepimus, facileq; decoxim⁹, ne quatenus poſſemus, tam pio deeſſemus operi. Ni
mirū Eraſmicū imitati exēplū, qui & ipſe hic, cæteris rebus omiſſis bonā tēporis partē, in
hoc collocauit negociū. Qui & ubiubi noctes dieſq; deditiſſimam nauat operā, ut ſæcu
lū noſtrū, nō tam cultioribus q; ſacratioribus eniteſcat literis, quarū ipſe antiſtes, ut eſt
incōparabilis, ita & munificētiſſimus. Quid nūc igit reliqui, lector, niſi ne in ingratitu-
dinis ſcopulū

dinis ſcopulum impingamus,ne ue hoſpitalitatis ſacratiſſmum ius prophanemus, ſed hunc uerꝝ theologū uero honore,quo apoſtolus preſbyteros coli uult,certatim adorne mus,ſed & amore perpetuo hūc πανεφάσμιον Eraſmū proſequamur,& eo potiſſimū,quē ille maximope & ſanctiſſime,tanꝫ fructum e nobis expectat, nempe, ut ſalubres illas ſuas præceptiones,tam ope ꝫ ingenio cōplectamur. Vale.

EMACVLATA IN EVANGELIIS.

Pagina.2.Verſu.29.Lege,qm̄ erat iuſtus.Eadē,uer.35.le.e ſpūſancto.Pa.3.uer.11.le,ecce magn.Pa.5.uer.25.le.ἐκκοπῆτε.uer.32.l.cōgregabit.Pa.8.uer.29.le.amen qppe dico uobis.Pa.13.uer.8.le.μεριμνήσῃ τὰ ἑαυτῆς.Pa.15.uer.19.&.25.le.famulus,p filius.Pa.17.uer.36 lege ἐθαύμασαν.Pa.18.uer.26.le.μήγε,ξκ.Eadē.37.le.κραβάττου.Pa.19.uer.28.le.ὅτι οὐδέποτε. Eadē.36.lege.ἐπὶ τὴν ἀγχινόδη.Pa.23.uer.27.le.βαπτίσου.Pa.30.uer.4.le.reddit ac facit.Pa.39 lege,ἔλαμψεμ.Pag.40.uerſ.4.le.emittit.Pa.53.lege,οὔτε ἐκγαμίζονται.Pa.57. uer.24. lege, ἐπῶς.Pa.59.uer.4.le.ἀπόλος.Pa.61.uer.15.le.πολὼ.Pa.62.uer.33.le.ἕτοιμας.Pa.64.uer. 28.le.πάντες.Pa.71.uer.3.le.deuoluit.Ea.uer.32.le.ueſtimentū eius.Eadē,uer.ulti.le.ue nite uidete.Pa.75.u.19.le.illū.Et mane.Pa.78.u.31.le.uocat ad ſe,Pa.79.u.4.le.πρόσωκεμ Pagina.83.uer.12.le.ueniunt.Pagina.84.uer.28.lege.κλαίοντας,καὶ ἀλαλάζοντας. Pagi.85. uer.2.le.quod ederēt. Pa.92.uer.8.le.οὐκ ἔχετε;οὐπω.Eadē,uer.28.le.διέβλεμεμ.Pa.102. uer. 33.lege ἐκκεφαλαίωσαμ.Pa.103.uerſu ultimo, le.ſemē fratri ſuo.Pagi.104.uer.9.lege ἔχομ. Pagi.105.uer.31.le.ὅσα.Eadē,uer.8.lege,gazophilaciū.Pa.110.uer.13.lege,προελθώμ.Pa.118. uer.1.lege,εἰσηκούδη.Pagi.121.uer.22.le.remiſſione.Pa.123.uer.36.lege.ἐπὶ.Pagi.124.uer. 7.lege.πλησώμενομ.Eadē uer.14.redirent illi remanſit.Pa.125.lege βαχωνίτιδος.Pagi.128. uer.8.le.ἐξῆκται.Pagina.134.uer.1.lege ἀναυκλερεύωμ.Eadē,uer.15.lege.ἀκοῦσαι.Eadē,uer.26 le.ἀφορίζωσιμ.Eadem,uer.28.le,χαίρετε.Eadem,penultimo le.φόνδοποφήτας.Eadem latina uer.36.lege,Væ uobis.Et penultima,lege,pſeudoprophetis. Pa.135. uerſu. 13.le. ἀγαθοποιῆτε. Pa.136.uer.36.lege,διασώσκ.Pagi,137.uer.11.lege,σρατιώτας.Eadē uer.19.le.ὑγιαίνοντα.Eadem.29.lege,τεθνηκώς.Pagina.139.uer.11.lege,ἀνῆς πάντων ἡρώτα.Eadem latina,uerſ. 12.lege,a filijs ſuis omnibus.Pagi.142.uer.4.lege,σωεπληροῦντ.Eadē,uer.35.le,ἀνῆμ. Pa. 146.uer.12.lege,ἀκολυθείτω.Pa.147.uer.lati.25.le.dæmoniū & diſſipauit. Incre.&c̄. Pa. 148.uer.penul.le.ἀσκλυθήσω.Pa.150.uer.18.adde poſt ἐμπροσθέμ σου, hæc & γραφεὶς πρὸς τὺς μαθητὰς εἶπε.Similiter in latino poſtante te.adde, Et cōuerſus ad diſcipulos dixit.Pagi. 152.u.16.l.abūdāt hæc.Et ille ſi pſeuerauerit pulſans.ea.u.25.p quē.l.a quo.Pa.156.u.1.le. φοβηθῆτε.Et iterū uer.3.idē uerbū deprauatū.Eadē,in latino uer.34.l.mihi bona.Eadē.36 repoſita.Pa.157.uer.38.le.ὄυς.Pa.158.uer.15.le.κριτὴς,& uer.ſeqn.le.βάλλη,& uer. 29. le.αὐτῆς,δοκῆτε.Pa.160.uer.27.le.cōſummor.Pa.164.uer.24.le.συγκαλῆ,& uerſ. 28.lege ξυνηκουταεννέα. Pa.168.uer.24.l.puſillis iſtis.Pa.170.u.13.l.ἄσσαντας,κτλ. Pa.171.uer.7.l.ἄρα. Pa.174.uer.11.le.μνὰ.lte.12.pa.176.le.ἐπερίφανες.Pa,176.uer.3.le.ὅτι ὁ οἶκος,& in lati.uerſ. 11.le.in uno die ꝫ illoꝝ.Pa.179.uer.28.le.πάντων ἐπιβάλλουσι. Pa.187.uer.11.leg.κακούργους. Pa.190.uer.1.le.ἀλλάγε.Pa.193.uer.13.le.dicit.Pa.194.uer.22.le.εὑρήκαμεν,& in lati.uer.6.l. phibui.Pa.197.uer.33.l.ἔχη.lte.36.l.ἔχη.Pa.199.uer.12.mediā ſamariā,mediā abūdat. Pa. 200.u.26.le. ἐπὶ τούτω.ea.u.29.l.νοσήματι.Pa.202.u.11.l.πλὴν ὥραμ.Pa.209.uer.18.le.ὑμῖμ.Pa. 212.uer.3.le.ζῶμτισ.Pa.213.u.37.le.ἔλεγομ οὖν.Pa.214.uer.11.le.de ſupnis.Pa.216.uer.34.le. ταῦτα ἐπωμ.Ea.u.22.le.anꝫ Abrahā eēt.Pa.217.u.14.l.πρός.ea.u.pen.l.ipe de ſe.Pa.229. 11.32. l.iſchariote.Pa.231.u.8.le.ἔρσα,πιστεύετε.ea.u.8.l.opa,creditePa.232.u.28.le.φέρμ.Pa.233 le.οἶδεμ.Pa.235.u.29.le.ἐρωτήσετε. Pa.236.u.1.le.ὑμῶμ,u.23.le.δώσμ.u.ul.l.p mūdo rogo.Pa. 244.u.1.le.σχῆλδεμ.u.21.l.albis ſedētes.u.26.l.uidet.Pa.245.u.26.le.βάλλε.Pa.246.u.12.l. βάλετε,& uer.18.le.διεζώσατο,& uer.26.le.ὦμ.Pa.250.uer.17.le.linguæ.Pa.251.uer.3.le. μεσωμλίοι.Eadē,uer.16.le.καίτοι.& lati.28.le.p illū deus in medio.Pa.252.uer.5.le.fratres, cū liceat.Pa.253.u.penul.lege,in tēplū ambulās & ſaliēs ac laudans.Pa.254.u.14.le.πατέρ ρωμ.Pa.255.uer.34.lege,factus ſit.Pa.260.uer.16.προσεκολλήθη.Pag.261uer.37.lege.uerba blaſphema aduerſus.Pa.262.uer.20.le.locutus eſt aūt deus ſic,φ.Pa.264.uer.7.le. σῖνᾶ.

Pag.266

Pa.266.uer.32.le.ſpiritus em̄ immūdi e multis.Pagi.272.uer.8.le.ἀνάσκδι.Pagi.273.uer.6. lege,uidet.&.8.lege in tijs allīgatum ſummiti.Pag.280.uer.23.lege,διαζέφω,& ſequenti le.χεῖς τω.Pa.282.uer.30.le,σάββαλομ,λαληθῶαι.Eadē,uer.ulti.lege,ζῆλομ.ea.uer.p. le.θεὸς.Pa.285.uer.31.le.ex illis.Pa.292.uer.6.le.demiſerūt.Pa.293.uer.20.lege,πρόϊεται μλύσε.Pa.295.uer.2.le,εἰ μὴ οὗ ἦμ.Pa.298.uer.28.lege,καταείλας.Pa.302.uer.10.le,ἀναβὰ μαμ εἰς ἱερυσαλὴμ,ὅτε δὲ ἐγγύετ.Pa.304.uer.7.lege,μνάσωνι.eodē uer.20.lege,eos q in genti bus ſunt omnes Iudæos.Pa.304.uer.ultimo lege,ὄυκ.Pa.305.uer.16.lege, Ciliciæ,caterū educatus in hac ciuitate.Eadē,uer.22.le.ſicut & princeps.Pa.307.uer.28.le.σωσθῆτ.Pa. 309,uer.27.lege,duobus qbuſdā centurionibus.Pagi.310.uer.7.lege,ἐπαίσε,ἐξέωδε.Pa.p. uer.10.lege,æquiore.Pa.312.uer.33.Adierunt.Pag.314.uer.35.lege,ἐμαυτὴμ.Pa.315.uer.5.le ge,θρησκείας,eadē.uer.ulti.lege,populo.Pagi.316.uer.1.lege,ἀποστέλλω.Pa.317.uer.19.lege, emenſi. Pag.322.uer.18.le.ἐτωτέ.Eadem,uer.18.lege,auditu audietis.

EMENDATA IN EPISTOLIS

Pagina.3.uerſu.1.lege,mendacio & uenerati ſunt & coluerunt.Eadem,uer.17.lege, fornicatione,uerſutia,auaricia.pagina.8.uer. 16. χρίσομ abundat.pagina.9.uerſu.4.lege,au tem.pagina.11.uerſu.6.lege,ſerui.pagina.18.uerſu.14.lege, quicunq; inuocauerit.pagina.19.uerſu.24.lege,ἐ νῶτομ.pagina.20. uerſu. 15. lege, ſi tu ex. pagina. 24.uerſu. 2.lege, ζῶ. pagina.26.uerſu.37.lege,ἢ εἰς ἱερυσαλὴμ. Eadem, uerſu.6.lege, ita porro annitens.pagina.28.uer.12.lege,ἀφίκετ.Eadē,uer.20.lege.τέρτιος.Similiter in latino uer,19.lege,Tertius.pagina,30.uer.30.lege,γνώμμ.pagina.37.uer.8.lege,ἤπημα ὦ ἡμῖμ.pagina.39.uerſo. lege,ut illi.pagina.46.uer.11.lege,προλαμβάνῃ.Eadē,uer.12.lege,occupat.pa. 48.uer.12. lege,εἴτε.pagina. 49.uer.17.lege,μέρος.&.in latino lege,ex parte enim.Itē uer.28.lege, ζούτωμ.pa.51.uer.30.lege,ſanctoꝝ.pa.52.uer.9.lege,εἰμὶ,pa.53.uer.26.lege,nō reſurgunt. Cur & baptizanī p illis? Quid.pa.57.uer.31.lege,quod & poſt hac erepturus eſt,& uer. 34.lege,collato p multos gratiæ.pa.61.uer.3.p pudoris le.dedecoris.Itē uer.5.l.ſed manifeſtatione.pa.64.uer.10.le.nō eſtis.& uer.11.ſed eſtis.pagi.66.uer.15.lege,hāc quoq; erga.pagi.68.uer.11.lege,χορκῆσαι,& ſequēti,le,ἀνεξῆσαι.pa.69.uer.3.lege,in oēm inobe dientiā,& uer.4.lege, Quæ fuit.pagi.70.uer.8.le.λαμβάνετε.pa.71.uer.25.le.δίμ.pagi.72 uer.21.lege,χῆς δ'ώαμίς μ,& uer.21.le.fortitudo mea.pa.76.uer.24.le,ἐδ'ὲξαζομ,& uerſu ulti.le.ὁ πῶιοί.pa.82.uer.8.lege,χαρὰ.pa.92.uer.17.lege,ἐκτρέφετε.pa.93.uer.12.le.δίλαδ. &.24.lege,ὄμ.pa.96.uer.22.lege,eaq; res.pa.105.uer.6.lege,σωεζωοποίησεμ σὺ.pagi.107. uer.37.lege,Ieſus.pa.108.uer.6.lege,πολὼ,& uer.8.le.ἀαπάζετ.uerſu.9.le.dilectus & demas. Salutate.pa.109.uer.25.le.recipientes.pa.110.uer.22.lege,ζηλοῶτες.eadem,uer.27. lege,ἰμφόμονοι.pa.113.uer.11.le.δεοδίδακτοι,&.24.lege,ὄυτως.pa.114.uer.10.le.λοιὴμ.pa.117. uer.20.lege,ὦμ,&.23.lege,ἀποκαλυφθῶαι ἀυτὴμ,&.29.lege,πάσῃ,&.36.lege,ἐμ τῇ δ'νία.pagi. 122.uer.22.le,πολλῷ.pa.124.uer.21.le,ἐπικολούθησεμ.P.125.u.26.le,χρίσοῦ.pagina.134.uer.17 lege,πράξασις,& uer.35.lege,ὑποτάξαι ἀυτῷ.pa.135.uer.32.lege noſtræ.pa.138.uer.8.le.καθὼς Ια.pa.139.uer.4.lege,boni pariter ac.pagi.145.uer.35.lege,ἀφαιρεῖμ.pagi.146.uerſ.5.lege, προσφέρονται.pagina.148.uerſu.33.lege,ex uno.pagi.151.uerſu.16.lege,ἀντικαλέσητε.&.30.le ge,διώκετε.pagina.152.uerſu.23.lege,ὄυ.pagina.157.uerſu.23.lege,μοιχεύσις φονεύσις.pagina.159.uer.20.lege,ἄγνὴ,&.33.lege,ínimicitia,&.38.lege,dat.pagina.161.uer.27.lege.ſanctimini.Pa.163.uer.16.le.uideatis.pa.171.uer.7.le.σωτῆρ☉,uer.9.le.eius diuina uirtus.pa. 193.uer.11.le.ζωῆς,& uer.33.le.ἐλαβὴλ.pagina.194.uer.19.lege,ζῆς,&.20.lege.σίρξαμ,&.14. lege,uaſa.pagina.195.uer.27.lege,ὄυτε,&.uer.35.lege,κολούριομ.pa.198.uer.9.lege,λέγοντας.pagi.201.uer.428.lege,χάλαζα.pagi.202.uer.26.lege,οἵτινες ὄυκ ἔχουσιμ.pagi.205,uerſu 19.lege,ὑετὸς.pagina.295.uerſu.21.lege, בְּמִדְבַּר pagina.368.uer.ulti.ἐλεήσομ p ἐλέσομ.pa gina.369.lege שְׁנֵאי. pagina.388.lege מֵשׁ.pagina.395.uer,7. lege, χωριδεῖς.pagina 459.uer.15.lege,ψυχικὸς.pagina.466.uer.26.le.ἐπιταγλὼ.pagi.483. lege יְחֻם. pagi.740 ultimo,ξανομίαμ p ξαδυμίαμ.

Digitized by Google

CANON TERNIONVM.

aaa bbb A B C D E F G H I k L M N O P Q R S T V X Y Z AA BB CC DD a b c d e f g i k m n o p q r s t u x y z aa bb cc dd ee ff gg hh ii kk ll mm nn oo pp qq rr ss tt uu xx yy zz Aa Bb Cc Dd Ee Ff
Omnes sunt terniones præter bbb i nn Ff, qui sunt quaterniones & u cui adhæret foliolum signo uacans.

Basileæ in ædibus Ioannis Frobenij Hammelburgensis
Mense Februario. Anno. M. D. XVI.

REGNANTE IMP. CAES.
MAXIMILIANO P.
F. AVGVSTO.

Digitized by Google

ÖSTERREICHISCHE
NATIONALBIBLIOTHEK

ÖNB
+Z119578508

Digitized by Google